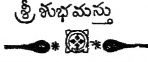
శ్రీ శుభమస్తు

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాంతర్గతకథానుక్రమసూచికా

శ్రీమద్భాగవతస్య ... విషయానుక్రమసూచికా

పఞ్చమ-షష్ఠ-సప్తమ-అష్టమ-నవమస్కన్ధ

కథానుక్రమసూచికా సమాప్తా.

శుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

పఞ్చమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

తృతీయే ‘‘ స్వాయంభువస్యచమనోర్వంశఃపరమసమ్మతః ।కథ్యతాంభగవన్యత్రమిథునైస్తైధిరేప్రజాః ॥ ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌసుతౌస్వాయంభువస్యవై ।యథాధర్మంజుగుపతుస్సప్తద్వీపవతీంమహీమితి ’’ పృష్టంస్వాయంభువవంశంప్రక్రమ్య , తద్దుహితృవంశః , జ్యేష్ఠపుత్రోత్తానపాదవంశశ్చకథితః -ప్రజాసర్గేత్యాదినాచతుర్థస్కన్ధాన్తేనగ్రన్థేన తావతైవశుశ్రూషితంసర్వంశ్రుతప్రాయమితిమన్వానేనతుప్రియవ్రతచరిత్రంవిశిష్యనపృష్టం - తత్రచతుర్థస్కన్ధాన్తే ‘‘ యోనారదాదాత్మవిద్యామధిగమ్యపునర్మహీంభుక్త్వా ’’ త్యధిగతాత్మవిద్యస్యాపిప్రియవ్రతస్యపునర్భోగానుభవఉక్తిః - తదిదమఘటమానంపృచ్ఛతిరాజా ॥ ప్రియవ్రతఇత్యాదినాచతుర్భిః ॥ హేమునే,ప్రియవ్రతో-భాగవతఃభగవద్ధర్మనిష్ఠః-ముముక్షు-రాత్మారామఃప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠః-కథంగృహే- అరమత-గృహశబ్దోదేహాపత్యకళత్రాదీనాముపలక్షణః-ఏవంభూతఃకథంగృహాసక్తోభూత్ -భాగవతఆత్మారామోఽపిరమతాంగృహే-కోవిరోధఇతిచే- త్తత్రాహ-కర్మబన్ధఃకర్మరూపోబన్ధస్తేన-పరాభవస్తిరస్కారఃజ్ఞానసంకోచశ్చ-యస్మాలః-యాగృహాసక్తి-

రాజోవాచ ॥ ప్రియవ్రతోభాగవతఆత్మారామఃకథంమునే । గృహేఽరమతయన్మూలకర్మబన్ధఃపరాభవః ॥ ౧ ॥ ననూనంముక్తసఙ్గానాంతాదృశానాంద్విజర్షభ । గృహేష్వభినివేశోఽయంపుంసాంభవితుమర్హతి ॥ ౨ ॥ మహతాంఖలువిప్రర్షేహ్యుత్తమశ్లోకపాదయోః । ఛాయానిర్వృతచిత్తానాంనకుటుమ్బేస్పృహామతిః ॥ ౩ ॥ సంశయోఽయంమహాన్బ్రహ్మన్దారాగారసుతాదిషు । సక్తస్యయత్సిద్ధిరభూత్కృష్ణేచమతిరచ్యుతా ॥

శ్రీశుకఉవాచ ॥ గద్యం॥బాఢముక్తం-కిన్తు-భగవతఉత్తమశ్లోకస్యశ్రీమచ్చరణారవిన్దమకరన్దరసావేశితచ

ర్మాలం-యస్యసః - కర్మబన్ధాన్ముముక్షోఃకర్మబన్ధహేతుభూతగృహాసక్తిర్విరుద్ధా - తథాఽసంకుచితజ్ఞానాత్మయాథాత్మ్యనిష్ఠస్యజ్ఞానసంకోచకర్మబన్ధనిమిత్తాచగృహాసక్తిర్నఘటతఇతిభావః ॥ ౧ ॥ గృహాదిష్వాసక్తిర్హితేషాంప్రీతివిషయతయా-దోషదర్శనేనతత్త్యాగపూర్వకంనిరతిశయప్రియస్వాత్మపరమాత్మస్వరూపమనుభవతాంతేషునపునఃప్రీతిగత్యాహ ॥ నేతి ॥ హేద్విజర్షభ-తాదృశానాంభాగవతానా-మాత్మారామాణాం- ముక్తసఙ్గానాందుఃఖహేతుత్వానుసంధానేనత్యక్తదేహాపత్యకళత్రాద్యభినివేశానాం-పుంసాం-పున-ర్గృహేషు - అభినివేశః-పూర్వందోషదర్శనేనత్యక్తోఽభినివేశః,భవితుంనార్హతి-నూనంనిశ్చయః ॥ ౨ ॥ దోషవత్త్వేపితాదాత్వికసుఖహేతుత్వాదస్త్వభినివేశఇతిచేత్తత్రాహ॥ మహతామితి ॥ హేవిప్రర్షే , ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతః-పాదయోః-ఛాయయా-ఛాయావత్తాపత్రయనిరసనద్వారానన్దహేతుత్వాదనుమాతిశ్ఛాయాశబ్దేనవివక్షితా - భగవత్పాదారవిన్దానుభూత్యానిర్వృతంసుఖితంచిత్తంయేషాంతేషాంమహతాం-కృతు [illegible] నిరతిశయానన్దరూపభగవచ్చరణానుభవసుఖితచిత్తానాం దుఃఖమిశ్రత్వాత్యల్పసుఖహేతుషుబన్ధనిమిత్తేష్వభినివేశోనసంభవతీత్య ॥ [illegible]త్మాఽఽత్మారామస్యాపిప్రసక్తనప్రబలకర్మబన్ధవశాద్గృహాసక్తి- స్తథాపి-పునర్గృహాసక్తస్యభ [illegible] భుక్తి- స్తతోమోక్షశ్చ - కథంఘటతఇత్యాహ॥ సంశయఇతి॥ హేబ్రహ్మన్-అయం -మహాన్సంశయోఽస్తీత్యాహ ॥ దారగృహసుతధనాదిషుసక్తస్య-కృష్ణే-రతిర్భక్తి- స్తతోఽగార్హస్థ్యధర్మైర్విచ్ఛిన్నాయాముక్తిశ్చకథమభూదితియదయంమేమహాన్సంశయఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఏవమాపృష్టోబాదరాయణి- స్సత్యమాత్మారామస్యగృహాసక్తిర్గృహాసక్తస్యచపునర్భక్తిర్ముక్తిశ్చనఘటతఇతి-ఆత్మారామస్యభాగవతస్యాప్యుపాధివశాద్గృహాసక్త్వేపిప్రాచీనసుకృతిధర్మానుష్ఠానబలాత్పునర్భుక్తియోగోపసంహారస్సంభవత్యేవ

త్యాహ ॥ బాఢముక్తమితి ॥ సత్యముక్తమిత్యర్థః-గృహాసక్తస్య పునర్భక్తియోగాసంభవ ఇత్యత్రాఙ్గీకారః-ఆత్మారామస్య పునర్గృహాద్యనభినివేశ ఇత్యత్రాఙ్గీకారః ॥ ప్రియవ్రతస్య స్వాయంభువ స్వయంభ్వాదిప్రార్థనయా గృహాశ్రమపరిగ్రహః - నతు స్వాభినివేశేనేత్యాత్మారామస్య గృహాద్యభినివేశో నాస్త్యేవేత్యభిప్రాయః - జ్ఞానినో గృహాద్యభినివేశో నాస్తీతి తు సమ్యగుక్తం - అపితు గృహాసక్తస్య పునర్భక్త్యుపసంహారో న ఘటత ఇత్యుక్తమయుక్తమిత్యాహ ॥ కింత్వితి ॥ ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః-శ్లోక్యతే స్తూయత - ఇత్యుత్తమశ్లోకః - ఉత్తమః-శ్లోకః స్తవో యస్యేతి వా-తస్య భగవతః శ్రీమతో శ్రియా సేవ్యమానయోః-శ్చరణారవిన్దయోరరవిన్దవత్సౌగన్ధ్యసౌకుమార్యలావణ్యాది శోభాయుక్తయోః - చరణయోః-ర్యో - మకరన్దవత్ప్రవాహ-స్సుఖరూపో భక్తిరస- స్తస్మిన్-న్నావేశితం-చేతో-యైస్తే-కథంచి-దన్తరాయేణవిఘ్నేన - విహతాం విచ్ఛిన్నామపి, కథంచిదిత్యనేన, భాగవతభక్తేర విచాల్యత్వం వ్యజ్యతే। భాగవతా-యే - పరమహంసాః నితరాం విశుద్ధాన్తఃకరణా- స్తేషాం-దయితస్య నిరతిశయప్రీతివిషయస్య - భగవతః కథాం కథాశ్రవణాదిజన్యాం భక్తిం - శివతమాం పదవీం మోక్షమార్గభూతాం-నహి న స్వన్తి న త్యజన్తి-కిన్తు పూర్వవాసనయా తామేవానుతిష్ఠన్తీత్యర్థః - తథా చోక్తం భగవతా ,, పార్థనైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యతే ,, ఇత్యాదినా ,, తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికమ్। యతతే చ తతో భూయస్సంసిద్ధౌ కురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి స ,, ఇత్యనేన -అత్ర పాఠే యశోఽన్తరాయవిహతామిత్యన్వయః - భక్తియోగస్య విఘ్నబహుళత్వాత్-నతు ప్రాయేణ నహి న స్వన్తీత్యన్వయః ,, జిజ్ఞాసురపి యోగస్య శబ్దబ్రహ్మాతివర్తతే। ప్రయత్నాద్యతమానస్తు యోగీ సంశుద్ధకిల్బిషః ॥ అనేకజన్మసంసిద్ధస్తతో యాతి పరాం గతిమితి ,, బ్రహ్మజిజ్ఞాసావత్త్వమాత్రేణాపి భక్త్యత్యాగాభిధానా-దుపక్రాన్తభక్తియోగానాం క్వచిదపి తత్త్యాగాయోగాత్ ❀॥౫॥❀ యదుక్తం స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠస్య ప్రియవ్రతస్య కథం గృహాద్యభినివేశ ఇతి - తత్పరిజిహీర్షుస్తస్యాప్ర

తస్సో భాగవతపరమహంసదయితకథాం కథంచిదన్తరాయవిహతామపి శివతమాం పదవీం న ప్రాయేణ హాస్వన్తి ॥ ౫ ॥ యర్హి వావ రాజన్ స రాజపుత్రః ప్రియవ్రతః పరమభాగవతో నారదస్య చరణసేవయాఽఞ్జసాఽవగతపరమపురుషార్థసతత్త్వో బ్రహ్మసత్రేణ దీక్షిష్యమాణోఽవనితలపరిపాలనాయామ్నాతప్రవరగుణగణైకాన్తభాజనతయా స్వపిత్రోపామన్త్రితో భగవతి వాసుదేవ ఏవావ్యవధానసమాధియోగేన సమావేశితసకలకారకక్రియాకలాపో నైవాభ్యనన్దద్యద్యపి తదప్రత్యామ్నాతవ్యం తదధికరణ ఆత్మనోఽన్య

తి మనస్యపి స్తాపాత్మ్యానుష్ఠానస్యాపి స్వాయంభువాప్రార్థనయా గృహాశ్రమపరిగ్రహం చాహ ॥ యర్హీత్యాదినా ॥ వావేతి సాత్తసముదాయప్రసిద్ధిద్యోతకః - యదా హి-రాజ్ఞః మనోః-పుత్రః, సః ప్రియవ్రతః, సర్వోత్కృష్టభాగవతధర్మనిష్ఠః-నారదస్య గురోః-శ్చరణసేవయా-అఞ్జసా సుఖేనైవ-తత్త్వేన సహితః స తత్త్వః - తత్త్వగ్రహణం హితస్యాప్యుపలక్షణం అధిగతః పరమపురుషార్థస్స తత్త్వః తత్త్వహితాభ్యాం యుక్తో-యేన-అధిగతతత్త్వహితపురుషార్థ ఇత్యర్థః - అవగతపరమపురుషార్థతత్త్వ ఇతి పాఠేఽప్యయమేవార్థః, పురుషార్థతత్త్వగ్రహణస్యోపాయస్యాప్యుపలక్షణత్వాత్ - బ్రహ్మసత్రేణ జ్ఞానయజ్ఞేన-దీక్షిష్యమాణః - స్వపరయాథాత్మ్యవిజ్ఞాననిష్ఠో భవేయమితి కృతసంకల్పః - భగవతి వాసుదేవ ఏవావిచ్ఛిన్నధ్యానేన -యోగేన సమాధియోగేనేతి హేత్వర్థే తృతీయా- హేతురిహ ఫలమధ్యయనేన వసతీతివత్ -అవ్యవధానసమాధియోగార్థం - సమావేశితః ,, బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవి ,, రితి న్యాయేన, భగవతి సమర్పిత - స్సకలానికారకాణి కర్త్రాదీని చ, తేషాం క్రియాస్తద్వ్యాపారా - స్తాసాం చ కలాపస్సమూహో యేన - కర్తృకరణత్వాదికం బ్రహ్మణ్యవిహాన సందధత్-కారకవ్యాపారాణాం బ్రహ్మారాధనరూపతాం చానుసందధానః - భక్తియోగానుగ్రాహకత్వేన ఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకమీశ్వరారాధనైకవేషస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానపర ఇత్యర్థః -స్వపిత్రా స్వాయంభువమనునా - ఉపమన్త్రితః కర్తా - ఆమ్నాత క్షణత్వేన నీతిశాస్త్రేషు కథితాః - ప్రశస్తాః గుణా-స్తేషామేకాన్త భాజనతయా నియతాశ్రయత్వేన హేతునా - య - ఉపామన్త్రితః ఉపచ్ఛన్దితో ఽపి ప్రార్థితోఽపి- నైవాభ్యనన్దత్ నైచ్ఛత్ - అవనితలపరిపాలనమితి విభక్తివ్యత్యయేనానుషఙ్గః - నను ,, పితా వై దేవతా శాస్త్రార్థం జానన్ - సద్గుణాశ్రయః ప్రియవ్రతః కథం పిత్రాజ్ఞాం కార్యాం పరిత్యక్తవాన్ - సద్గుణాశ్రయః ప్రియవ్రతః కరిష్యత్రైః। బాఢమిత్యనుమన్యేత సాదరం యద్గురోర్వచ ,, - యద్యపి - నప్రత్యాఖ్యేయం - తథాపి - తదధికదం నైచ్ఛదిత్యాశఙ్క్యాసమాధత్తే ॥ యద్యపీతి ॥ తత్పిత్రో

౬ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ అనగతపరమపురుషార్థతత్త్వః.

రణే రాజ్యాధికారే - సత్యాత్మనః అస్యాస్మాత్, దసతః ప్రకృతిపరిణామరూపాద్దేహాత్ - తత్ప్రయుక్తరాగాదేశ్చ - పరాభవం జ్ఞానసంకోచ - మన్వీక్షమాణః నిరూపయ - నాభ్యనన్దదిత్యనుషఙ్గః - స్తేనైవాన్వయో వా ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథపిత్రా ప్రార్థితానభినన్దనానన్తరం - హవా వేతిపూర్వవత్ప్రసిద్ధిద్యోతకో నిపాతసముదాయః - దేవానామాద్యో, భగవానాత్మయోనిః స్రష్టా - గుణపరిణామరూపస్యాస్య - తస్య జగతః - పరిబృంహణం జ్ఞానేనపరితోవ్యాప్తిః- అనుధ్యానం అనుచిన్తనం - తాభ్యాం - వ్యవసితః సకలజగదభిప్రాయో యేన - సః - స్వధర్మభూతజ్ఞానేనాభితో - వ్యాప్యతత్తద్వృద్ధివిషయం - సాక్షాత్కృత్యైవంవిధోఽస్యలోకస్యాభిప్రాయ ఇతికృతనిశ్చయ ఇత్యర్థః- అఖిలైర్నిగమైర్మూర్తిమద్భిశ్చవేదైః, నిజగణైః-మరీచ్యాదిభిశ్చ-పరివృతః స్వభవనాత్సత్యలోకా-దవతీర్ణః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అవతరన్తం బ్రహ్మాణం విశింషన్ ప్రియవ్రతసమీపం జగామేత్యాహ॥ తత్రేతి ॥ తత్రతత్రలోకే అర్వాచీనే-గగనతలే. ఉడుపతిశ్చంద్రఇవప్రకాశమానః-అనుపదం పదేపదే-ప్రతిక్షణమిత్యర్థః-అమరశ్రేష్ఠైః దేవేన్ద్రాదిభి-రభితః కార్త్స్న్యేన-పూజ్యమానః-ప్రతిమార్గం-వరూథశః-సంఘీభూతైః-సిద్ధాదీనాం గణైః-ప్రత్యేకం సిద్ధాదిసంఘాభిప్రాయేణ గణశబ్దః ప్రయుక్తః-అతో న పౌనరుక్త్యం-ఉపసమీపమేత్య, గీయమానః గన్ధమాదనస్యగిరేః- ద్రోణీం - ప్రకాశయన్, ఉపససర్ప-సమీపం గతః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తథాహి దేవర్షిర్నారదః-ఏనమవతరన్తం - హంసవాహనేనోపలక్షితేన-పితరం -భగవన్తం చతుర్ముఖముపలభమానః హిరణ్యగర్భోఽయమితి జానన్-సహసైవ పితాపుత్రాభ్యాం మనుప్రియవ్రతాభ్యాం సహ- ఉత్థాయ, అర్హణేనపూజయా సహ-అవహితాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలి - రుపతస్థే తుష్టావ - తదా మన్దరద్రోణ్యాం ప్రియవ్రతస్యజ్ఞానోపదేశాయ నారద ఆగత్య స్థితః-మనుశ్చ తం నేతుమాగత్యస్థిత ఇతి బోధ్యమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హేభారత- భగవాన్ -హిరణ్యగర్భోఽపి తేన నారదేన-ఉపనీతం కృత-మ

స్మాదసతః పరాభవమన్వీక్షమాణః ॥ ౬ ॥ అథహ భగవానాదిదేవ ఏతస్య గుణవిసర్గస్య పరిబృంహణానుధ్యానవ్యవసితసకలజగదభిప్రాయ ఆత్మయోనిరఖిలనిగమనిజగణపరివేష్టితస్స్వభవనాదవతతార ॥ ౭ ॥ సచతత్రతత్రగగనతలేఽహ్యుడుపతిరివ విమానావళిభిరనుపదమమరపరిబృఢైరభిపూజ్యమానః పథిపథిచవరూథశస్సిద్ధగన్ధర్వసాధ్యచారణమునికిన్నరగణైరుపగీయమానో గన్ధమాధనద్రోణీమవభాసయన్నుపససర్ప ॥ ౮ ॥ తత్రహవా ఏనం సురర్షిర్హంసయానేనపితరంభగవన్తం హిరణ్యగర్భముపలభమానస్సహసైవోత్థాయార్హణేన సహ పితాపుత్రాభ్యామవహితాఞ్జలిరుపతస్థే ॥ ౯ ॥ భగవానపిభారత తదుపనీతార్హణస్సూక్తవాకేనాతితరాముదితగుణగణావతారసుజయః ప్రియవ్రతమాదిపురుషస్తం సదయావలోక ఇతి హోవాచ ॥ ౧౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥ నిబోధతాతేదమృతంబ్రవీమి మాఽసూయితుం దేవమర్హ*స్యప్రమేయమ్ । వయం భవాంస్తే తత ఏవ మహర్షిర్వహామ సర్వే వివశా య*స్యదిష్టమ్ ॥ ౧౧ ॥ నతస్యకశ్చిత్తపసావిద్యయావానో

ర్హణం పూజనం · యస్య-సమ్యగుక్తేన వాక్యేన సమీచీనస్తుతిరూపేణ వాక్యేన-నితరాం-ఉదితాః వర్ణితాః గుణగణాః-అవతారాస్సత్యలోకాదవరుహ్య పృథివ్యామాగమ - స్తత్సంబన్ధి సువిజయస్సర్వోత్కర్షః-స్వాగతమితి యావత్-చతుర్ముఖరూపేణ భగవదావేశావతార- స్తత్సంబన్ధి సువిజయో వా - సచ, యస్య, సదయః సదయయా యుక్తోఽవలోకో, యస్య సః-ప్రియవ్రత-మితివక్ష్యమాణం వాక్యమువాచ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ నిబోధేతి నవభిః॥ భగవచ్ఛాసనమేవాహముపదేక్ష్యామి-అతో మదుపదేశ్యరూపం, భగవచ్ఛాసనముల్లఙ్ఘ్య త్వయా భగవాన్నాసూయితవ్య ఇత్యాహ ॥ హేతాత ప్రియవ్రత-ఇదం-ఋతం తథ్యం-వచః-కథయామి- త - న్నిబోధ సావధానం శృణు అప్రమేయం ప్రాకృతకరణజన్యప్రమిత్యవిషయం-అతీన్ద్రియమిత్యర్థః-అపరిచ్ఛిన్నమితి వా- దేవం దీప్యమానం, నిరస్తసమస్తదోషం, భగవన్తం-మసూయితుం దోషబుద్ధ్యా గ్రహీతుం-నార్హసి, కోఽసావప్రమేయ - స్తత్రాహ ॥ యస్య భగవతో, దిష్ట మాదిష్టం శాసనం-వివశాస్తదధీనాస్సన్తో భగవాన్ తవ-తత తాతః పితా- మను, రేషమహర్షిర్నారదోఽయం - మత్ప్రభృతయో మరీచ్యాదయ ఇత్యే- తే-సర్వే-వహామః కుర్వామ ఇత్యర్థః - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావో నిరస్తనిఖిలదోషో భగవాన్ సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశాన స్త్వయాఽస్మాభిశ్చ సర్వైరనుల్లఙ్ఘ్యః-తథా చ శ్రూయతే ‘‘ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి సూర్యాచన్ద్రమసౌ విధృతౌ తిష్ఠత’’ ఇత్యాది కేతి భావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి॥ నేతి॥ కశ్చి- త్తనుభృద్దేహభృత్-తనుభృచ్ఛబ్దః కరణానామప్యుపలక్షణః-యద్వ త్తకరణకళేబరభృ-జ్జీవః -తస్య భగవతః-కృతం, భావే క్తః-కృతిం ప్రశాసనాత్మికాం, కరణైర్వా క్తః-తత్సృతికర్తరిషష్ఠీ-తేనకృతంశాసనమిత్యర్థః - తపఆదిభిరుపాయై-ర్వివహన్తుం అన్యథాకర్తుం-నపి ఘ్నాయాత్ న సమర్థో భవేత్-తపసా

అపిశబ్దాదినా, విద్యయా-శాస్త్రజన్యజ్ఞానేన, యోగవీర్యేణ-అణిమాదియోగబలేన, మనీషయా-విచారక్షమబుద్ధ్యా-అర్థైర్వా, ధనైశ్వర్యజ్ఞాదిభిః -పరతః-బలవదాశ్రయణేన స్వతః-తపఆదివ్యతిరిక్తేన కేనచిత్సంభావనీయేన స్వీయేనోపాయేన వా-తనుభృదిత్యనేన జీవస్య భగవత్సంకల్పాయత్తం దేహభృత్త్వముక్తమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తదేవ వివృణ్వం స్తద్ధత్తైస్తల్లీలోపకరణైస్తన్వాదిభి స్తచ్ఛాసనానువర్తిత్వమేవ స్వరూపానుగుణమస్యా ధాదణ్డ ఏవ స్యాదితి సదృష్టాన్తమాహ॥ భవాయేతి ద్వాభ్యామ్॥ అఙ్గ హే ప్రియవ్రత-జనతా-జనసమూహః, అవ్యక్తదిష్టం-ప్రాకృతైశ్చక్షురాదిభిరనభివ్యజ్యత ఇత్యవ్యక్తో భగవాన్, తేన, దిష్టం ఆదిష్టం-తత్సంకల్పాయత్తమిత్యర్థః-దేహసంబన్ధం - ధత్తే, కిమర్థమసావీశ్వరో దేహయోగమాదిశతి, తత్రాహ॥ భవాయేతి॥ భవాద్యర్థం - కర్మ కర్తుం ఉత్తరోత్తరజన్మనాశాదేర్నిమిత్తం కర్మ కర్తుం - ప్రాక్తనకర్మానుసారేణ దేహయోగమాదిశతీత్యర్థః-యద్వా, భవాద్యర్థం-కర్మ చ కర్తుం, అవ్యక్తదిష్టం, దేహయోగం, ధత్తే, తత్ర-భవః-జన్మ-నాశో మరణం-శోకః-ప్రియార్థవిపత్తినిమిత్తం దుఃఖం, మోహో దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదిరూపః-భయమాగామిదుఃఖదర్శనజం జ్ఞానం - సుఖదుఃఖే ఇష్టానిష్టవిషయకే అనుకూలప్రతికూలాత్మకే జ్ఞానే - ప్రాచీనకర్మానుసారేణ భవాద్యర్థముత్తరభవాదేర్నిమిత్తం కర్మ చ కర్తుం చావ్యక్తదిష్టమిత్యర్థః -సదా, అభయాయేతి చ్ఛేదః-ముక్తయ ఇత్యర్థః-స్వశాసనానువర్తి-నామనుగ్రహార్థం తదతివర్తినాం నిగ్రహార్థం చ- సత్త్వాదిప్రచుర దేహయోగమాదిశతీతి భావః ❀॥ ౧౩ ॥ ❀ హే వత్స, యస్య భగవతో, వాచి వేదాత్మికాయాం, తన్త్ర్యాం దామన్యాం రజ్జౌ-గుణకర్మదామభిః-గుణాస్సత్త్వాదయః-కర్మాణి సాత్త్వికాదిభేదభిన్నాని స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితాని కర్మాణి, తాన్యేవ - దామాని-గళబన్ధనగ్రన్థియుతరజ్జవః-తైర్దృఢతరైః-స్సర్వే వయం - సుయోజితాః నిబద్ధాస్సన్తః - తస్మై ఈశ్వరాయ-భగవతే, బలిం పూజాం-వహామః కరవామః-యథా నసి నాసికాయాం - భిన్నాయాం - ప్రోతాః బద్ధరజ్జవః -చతుష్పదో బలీవర్దా ద్విపదే మనుష్యాయ-నామభిరితి పాఠే-వర్ణాశ్రమనా

యోగవిర్యేణ మనీషయా వా । నైవార్థధర్మైః పరతస్స్వతో వా కృతం విహన్తుం తనుభృద్విభూయాత్ ॥ ౧౨॥
భవాయ నాశాయ చ కర్మ కర్తుం శోకాయ మోహాయ సదాఽభయాయ । సుఖాయ దుఃఖాయ చ దేహయోగమవ్యక్తదిష్టం జనతాఽఙ్గ ధత్తే ॥ ౧౩॥ యద్వాచి తన్త్ర్యాం గుణకర్మదామభిస్సుదుస్తరైర్వత్స వయం సుయోజితాః । సర్వే వహామో బలిమీశ్వరాయ ప్రోతా నసీవ ద్విపదే చతుష్పదః ॥ ౧౪ ॥ ఈశావసృష్టం హ్యవరున్ధ్మహేఽఙ్గ దుఃఖం సుఖం వా గుణకర్మసఙ్గాత్ । ఆస్థాయ తత్తద్యదయుఙ్క్త నాథశ్చక్షుష్మతాఽన్ధా ఇవ నీయమానాః ॥ ౧౫ ॥ ముక్తోఽపి తావద్బిభృయాత్స్వదేహమారబ్ధమశ్నన్నభిమానశూన్యః । యథాఽనుభూతం ప్ర

మాని-తైః-❀॥౧౪॥ ❀ కించ, న వయమిష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారసాధకాః కిం తు తేనైవ తదుపసంహారసమర్థా ఇత్యాహ॥ ఈశావసృష్టమితి॥ అఙ్గ హే ప్రియవ్రత, నాథ ఈశ్వరో, యద్యదయుఙ్క్త యోజితవాన్, తత్తద్వర్ణాశ్రమాదికం జాత్యాదికం చాస్థాయ, స్థితా, వయం, తత్తదీశ్వరాదిష్టం దేవతిర్యగాదిశరీర, మాస్థాయ, స్థితా వయమితి వా, గుణకర్మణాం సాత్త్వికాదిభేదభిన్నానాం కర్మణాం-సఙ్గాత్సంబన్ధనిమిత్తా, త్తత్తత్కర్మానురూపమిత్యర్థః, అనేనేశ్వరస్యవైషమ్యాభావ ఉక్తః-ఈశేన భగవతా, అవసృష్టం దత్తం, సుఖం, దుఃఖం వా, అవరుధ్మహే ప్రాప్నుమః, ఈశ్వరస్య హితాహితజ్ఞత్వే అన్యేషామనభిజ్ఞత్వే చ దృష్టాన్తమాహ ॥ చక్షుష్మతేతి॥ యథా, చక్షుష్మతా అపిప్లుతచక్షురిన్ద్రియేణ పురుషేణ, ఛాయాం, మాతపం వా, నీయమానాః ప్రాప్యమాణాః, అన్ధాః, ప్రాప్నువన్తి, తద్వత్, అతోఽస్మాభిరీశ్వరాదిష్టైః ప్రవృత్తిధర్మ ఏవానురోద్ధవ్య ఇతి భావః ❀॥ ౧౫ ॥ ❀ నను దేహాత్మాభిమానేన సంసారిణో జీవస్య ప్రవృత్తిధర్మానువృత్తిర్యుక్తా, అహం త్వధికృతాత్మవిద్యో ముముక్షుః కథం ప్రవృత్తిధర్మమనురుణధ్మి బన్ధకత్వాదిత్యాశఙ్కాయాం తావన్ముక్తేరప్యాముక్తేర్దేహధారణమావశ్యకం, తదనుబన్ధితయా ప్రాప్తేషు కేషుచిత్ప్రవృత్తోఽపి న బధ్యత ఇత్యాహ ॥ ముక్తోఽపీతి ॥ ప్రతియాతనిద్రః నివృత్తాజ్ఞానః, పుమాన్, యథాఽనుభూతం అనుభూతవత్ జ్ఞానోదయాత్ప్రాగనుభూతకర్మవత్, అజ్ఞానదశాయాం కర్మానుభవవదితి యావత్, తథా, జ్ఞానోదయాదనన్తరమప్యా, రబ్ధం సుఖదుఃఖాదిఫలప్రదానాయ ప్రవృత్తం పుణ్యాపుణ్యరూపం కర్మ - అశ్నన్ననుభవన్నపి, తత్రాభిమానశూన్యః సుఖదుఃఖాద్యనుభవప్రయుక్తదేహగతస్థౌల్యకార్శ్యాద్యభిమానమాత్మన్యకుర్వాణః, యావన్ముక్తో భవేత్తావత్స్వదేహం, బిభృయాదేవ, దేహాత్మాభిమానరహితేఽఆరబ్ధమశ్నన్నపి యావన్ముక్తస్తావత్స్వదేహం బిభృయాదితి వాఽన్వయః, ప్రారబ్ధస్య కర్మణోఽధిగతాత్మవిద్యేనాప్యనుభావ్యత్వాత్ప్రారబ్ధాయత్తత్వాచ్ఛరీరస్య తద్ధారణమవర్జనీయమిత్యర్థః, తత్ర-హ్యజ్ఞాజ్ఞానినోః కో విశేష స్తత్రాహ ॥ కిం త్వితి॥ అయం ప్రతియాతనిద్రః-అన్యదేహాయ దేహాన్తరారమ్భాయ

నిమిత్తభూతా, స్వగుణాః సత్త్వాదిగుణః ప్రయుక్తకర్మాణి-నన్వన్తేనభజతి-ప్రారబ్ధానుభవో దేహధారణంచేత్యుభయం తుల్యంపునర్దేహాన్తరనిమిత్తబన్ధకకర్మాకరణంతుజ్ఞానినోవిశేషఇతిభావః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ అస్తుముముక్షోరపిదేహధారణంప్రారబ్ధానుభవశ్చేతి-వనైర్య రపిదేహధారణసంభవాద్వన ఎవవత్స్యామి-గృహాశ్రమస్యసంసృతిహేతుత్వాత్తత్రాహ॥భయమితి ॥ ప్రమాదాత్ప్రమాదాదేవహిభయాభయహేతూ-అతః, ప్రమత్తస్యస్వపరయాథాత్మ్యవిస్మరణేన దేహేన్ద్రియపరవశస్య,వనేష్వపిఅపిశబ్దాద్గృహేషుచ-వసతో, భయంసంసార-స్స్యాదేవ-నను వనేవసతో దేహానుబన్ధినాంకళత్రాదీనాంప్రసహ్యప్రవర్తయతాంజ్ఞాననిష్ఠావిరోధినామభావాత్సాసుప్రతిష్ఠితాస్యాత్ , గృహేతువిపరీతేత త్రాహ॥యతఃయస్మాత్,సఃవనవాసీ,సహషట్సపత్నైఃసహైవ-షట్సపత్నాఃశత్రవో, మనస్సహితానిజ్ఞానేన్ద్రియాణి, యస్య,తథాభూతఏవ , వనే,ఆస్తే ,, వోపసర్జనస్యే,,తివాగ్రహణాత్సహస్యసభావాభావః,,ఇన్ద్రియాణాంసహచరతాంయన్మ్నోఽనువిధీయత ,, ఇతిసమనస్కస్యేన్ద్రియవర్గస్యవిషయప్రవణస్యజ్ఞాననిష్ఠావిరోధిత్వాద్వనాశ్రమిణోఽపీన్ద్రియవర్గస్యసహైవవిద్యమానత్వాద్భయంస్యాదేవ , అతఇన్ద్రియవర్గఎవనియన్తవ్యః ,యద్యేవంతర్హికిమపరాద్ధంగృహాశ్రమేణేత్యత్రాహ ॥ జితేన్ద్రియస్యాత్మరతేఃప్రకృతివివిక్తాత్మానుభవశీలస్య ,బుధస్యబ్రహ్మనిష్ఠస్యపుంసః-గృహాశ్రమః-కింన్వ-వద్యం దోషం-కరోతి-నకమపిదోషంకరోతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ననుయదీన్ద్రియపారవశ్యగూపప్రమాదఏవభయహేతు - స్తర్హీన్ద్రియాణిజ్ఞాననిష్ఠావిరోధీనివనఎవవసఞ్జేష్యామీత్యత్రాహ ॥ యఇతి॥సపత్నాఞ్జ్ఞాననిష్ఠావిరోధిత్వేనశత్రుతుల్యానిషడిన్ద్రియాణి- యో-విజిగీషమాణఃవిజేతుమిచ్ఛన్,సః-పూర్వంప్రథమం,గృహేషునిర్విశ్యగృహాశ్రమఎవస్థిత్వా,యతేతఇన్ద్రియజయార్థంయతేత , తథాహి, లోకే,యఃకశ్చిచ్ఛత్రూన్విజిగీషమాణః-ప్రథమం-దుర్గ,మాశ్రితః-ఉర్జితాన్బలిష్ఠాన్-శత్రూన్‌నత్యేతిజయతి - తతః, క్షీణేషుశత్రుషు,బలహీనేషుసత్సు-కామంయథేష్టం,దుర్గేఽస్యత్ర

తియాతనిద్రః కింత్వస్య దేహాయగుణాన్నవృత్తైః ॥ ౧౬ ॥ భయంప్రమత్తస్యవనేష్వపిస్యాద్యతస్సఆస్తేసహషట్సపత్నః । జితేన్ద్రియస్యాత్మరతేర్బుధస్యగృహాశ్రమఃకిన్నుకరోత్యవద్యమ్ ॥ ౧౭॥యష్షట్సపత్నాన్విజగీషమాణోగృహేషునిర్విశ్య యతేతపూర్వమ్ । అత్యేతిదుర్గాశ్రితఊర్జితారీన్ క్షీణేషుకామంవిచరేద్విపశ్చిత్ ॥ ౧౮ ॥ త్వంత్వబ్జనాభాఙ్ఘ్రిసరోజకోశదుర్గాశ్రితో నిర్జితషట్సపత్నః।భుఙ్క్ష్వేహభోగాన్పురుషాతిదిష్టాన్విముక్తసఙ్గఃప్రకృతింభజస్వ ॥ ౧౯ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతిసమభిహితోమహాభాగవతోభగవతస్త్రిభువనగురోరనుశాసనమాత్మనోలఘుతయాఽవనతశిరోధరోబాఢమితిసబహుమానమువాహ ॥ ౨౦॥భగవా

త్రా,చరేత్-ఎవంవిపశ్చిదపీత్యర్థః ✽ ॥౧౮॥ ✽ సత్యంప్రథమందుర్గాశ్రితఏవారీనత్యేతీతి,అహమపిభగవచ్చరణారవిన్దరూపందుర్గమాశ్రిత్యశత్రూన్జేష్యామి, నత్వతిసాయాన్గృహానిత్యత్రాహ॥త్వంత్వితి॥యద్యపి,త్వ, మబ్జనాభస్యభగవతశ్చరణకమలకోశదుర్గాశ్రితః- యథాకమలకోశాన్తర్గతంభ్రమరంబాహ్యతపవర్షాదయోనబాధన్తే,తద్వద్భగవచ్చరణారవిన్దసమావేశితమనసమిన్ద్రియాణినబాధన్తఇతిజ్ఞాపనాయకోశశబ్దః-ప్రయుక్తః-నిర్జితః-జ్ఞానయోగవిరోధిషడిన్ద్రియవర్గో యేన- తథాపి , పురుషేణపరమపురుషేణ,ఆదిష్టా,న్భోగాన్,ఇహలోకే,భుఙ్క్ష్వ,తతో,విముక్తసఙ్గః-భగవద్భక్త్యా,ప్రకృతింస్వభావం, ఆవిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకస్వభావం,భజస్వేతియావత్ ✽॥౧౯॥ ✽ ఇతీత్థం త్రిభ్వనా,సమ్యగభిహితఉక్తః-మహాభాగవతః-ప్రియవ్రతః-త్రిభువనహితోపదేష్టు-ర్భగవతశ్చతుర్ముఖస్యా,నుశాసనమాత్మనస్స్వస్య - లఘుతయాసుకరతయా హేతునా , భోగా,ననుభవతఏవపునర్ముక్త్యుపాయప్రదర్శనాత్మకత్వాత్తచ్ఛాసనస్యసుకరత్వం,యద్వా,ఆత్మనో,య, దనుశాసనం,త-దలఘుతయాగౌరవేణ,బాఢంకరిష్యామీత్య,వనతకణ్ఠస్సన్,సబహుమానం-జగ్రాహ ✽॥౨౦ ॥ ✽ తతో,భగవాన్బ్రహ్మాపి,మనునాస్వాయంభువేన-యథావిధి-కృతపూజః-ప్రియవ్రతస్యయోగభ్రంశాన్నారదస్యశిష్యాభావాత్కుటిలమీక్షణంసంభవే , త్తత్తునాస్తీత్యాహ,అవిషమమకుటిలంయథాభవతితథా,ప్రియవ్రతనారదయో,రభిసమీక్ష్యమాణయోస్సతోః - అవాఙ్మనసత్వయం,వాక్చమనశ్చవాఙ్మనసే,,అచతురవిచతురే,, త్యాదినానిపాతనాత్సమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః , తయోః-క్షయంవేద్యం,,క్షినివాసగత్యో,,రితిగత్యర్థత్వాద్గత్యర్థస్యచజ్ఞానార్థత్వాద్వాఙ్మనసవిషయంతన్నభవతీత్యవాఙ్మనసక్షయం-అనేనార్వాచీనలోకాపేక్షయావైచిత్ర్యం వివక్షితం,విచిత్రతరంహీదమవాఙ్మనసగోచరమిహలోకేప్రయోగోదృశ్యతే,యుక్తంచైతత్, పరబ్రహ్మస్వరూపగుణానామేవాపరిచ్ఛిన్నత్వేనవాఙ్మనసయోరవిషయత్వాత్ కార్యవర్గస్యవాఙ్మనసవిషయత్వాత్సత్యలోకస్యాపికార్యత్వాత్ అవ్యవహృతంద్విపరార్ధావసానపర్యన్తంతత్రత్యానాంజన్మజరామరణాద్యభావేననష్టంజీర్ణమిత్యాదివ్యవహారావిష

యం,తథాచోక్తం ద్వితీయే,,తద్వైపరార్ధంతదుపారమేష్ఠ్యంనయత్రశోకోనజరానమృత్యుః॥నార్తిర్నచోద్వేగ,,ఇతి,ఏవంవిధ-మాత్మనస్స్వస్య,సమవస్థానంసత్యలోక-మగాత్ * ॥ ౨౧ ॥ *మనుఃస్వాయంభువోఽపి,పరేణబ్రహ్మణైవ-ప్రతిసంధితఃసంపాదితః - మనోరథఃరాజ్యేపుత్రమభిషిచ్యవనంయాస్యామీత్యేవంరూపోమనోరథో - యస్య,తథాభూతస్య-సురర్షివరోనారదః-తస్య. అనుమతేనఅనుమత్యా , భావేక్తః - ఆత్మజంప్రియవ్రతం,నిఖిలభూమణ్డలమర్యాదారక్షణాయ-స్థాపయిత్వా , అతివిషమాదుస్తరా - యే - విషయాశ్శబ్దాదయః-తఏవ-విషజలాశయః-విషోదకాశ్రయ, స్తద్రూపం-యద్గృహం,తస్మై,స్నానాభోగేచ్ఛా-తతః,ఉపరతోఽభూత్ * ॥ ౨౨ ॥ *ఇతిహవావఇత్థంహి,సజగతీపతిఃప్రియవ్రతః-ప్రథమం,ఆత్మనఃస్వస్య , ఇచ్ఛయా , అభినివేశితః-ప్రాపితః,కర్మాధికారఃభగవదారాధనరూపకర్మాధికారః-యస్యసః-అఖిలస్యజగతః,బన్ధనధ్వంసనః- బన్ధననివర్తకః , అతఏవ-పరఃఉత్కృష్టః-అనుభావః-ప్రభావః-యస్య,తస్యభగవతః-కృత్స్నజగదుదయవిభవలయశీలస్య , య,దఙ్ఘ్రియుగ్మం,తస్యయ,దవిచ్ఛిన్నం,ధ్యానం,తస్య,ప్రభావేన,పరిరన్ధితకషాయోదగ్ధరాగాదిమలః- ఆశయోఽన్తఃకరణం,యస్య,అతఏవా-వదాతఃనిర్మలోఽపి,మహతాంబ్రహ్మాదీనాం,ఆజ్ఞాపాలనేన,మానవర్ధనః-భూమణ్డలమనుశిష్టవాన్ * ॥౨౩ ॥ *అనుశాసనప్రకారమేవవివక్షుస్తావద్దారపరిగ్రహమపత్యానిచాహ॥అథేతి॥ అథచతుర్ముఖాదేశానన్తరం,నివృత్తినిష్ఠోఽపిప్రవృత్తోభూదితివిస్మీయతే,హేతివిశ్వకర్మణః-విశ్వకర్మనామ్నః- ప్రజాపతేర్బ్రహ్మణో,బర్హిష్మతీంనామ - దుహితర,ముపయేమేఊఢవాన్-ఉఇతివిస్మయే-హవావేతిప్ర

నవిమనునాయథావదుపకల్పితాపచితిఃప్రియవ్రతనారదయోరవిషమమభిసమీక్షమాణయోరాత్మనస్సమవస్థానమవాఙ్మనసక్షయమవ్యవహృతమనుగమత్ ॥ ౨౧ ॥ మనురపిపరేణేత్థంప్రతిసంధితమనోరథస్సురర్షిర్వరానుమతేనాత్మజమఖిలధరామణ్డలస్థితిగుప్తయేఽవస్థాప్యస్వయమతివిషమవిషయవిషజలాశయాశాయాఉపరరామ ॥ ౨౨ ॥ఇతిహవావసజగతిపతిరాత్మేచ్ఛయాఽభినివేశితకర్మాధికారోఽఖిలజగద్బన్ధనధ్వంసనపరానుభావస్య భగవతఆదిపూరుషస్యాఙ్ఘ్రియుగళానవరతధ్యానానుభావేనపరిరన్ధితకషాయాశయోఽవదాతోఽభిమానవర్ధనోమహతాంమహీతలమనుశశాస ॥ ౨౩ ॥అథసదుహితరంప్రజాపతేర్విశ్వకర్మణఉపయేమేబర్హిష్మతీంనామతస్యాముహవావాత్మజానాత్మసమానగుణశీలకర్మరూప * వీర్యోదారాన్దశసంభావయాంబభూవకన్యాం చయవీయసీమూర్జస్వతీంనామ ॥ ౨౪ ॥ ఆగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వయజ్ఞబాహుమహావీరహిరణ్యరేతోఽకృతపృష్ఠసవనమేధాతిథివీతిహోత్రకవయఇతిసర్వఏవాగ్నినామానః ॥౨౫ ॥ ఏతేషాంకవిర్మహావీరస్సవనఇతిత్రయఆసన్నూర్ధ్వరేతసస్తఆత్మవిద్యాయామర్భభావాదారభ్యకృతపరిచయాఃపారమహంస్యమేవాశ్రమమభజన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మిన్నుహవావాఉపశమశీలాఃపరమర్షయస్సకలజీవనికా

సిద్ధా-తస్యాంబర్హిష్మత్యాం,ఆత్మసమానైస్స్వతుల్యైః,శీలాదిభిర్గుణై,రుదారాన్మహతః,ఔదార్యాన్వితిపాఠే,ఆత్మసమాశ్శీలాదయోయేషామితిబహువ్రీహిః-తత్ర, శీలంస్వభావస్సద్వృత్తిశ్చ-గుణాశ్శౌర్యాదయః,కర్మవ్యాపారః-రూపంసౌన్దర్యం- వీర్యంపరాభిభవసామర్థ్యం , శౌర్యంరణమధ్యస్వగృహఇవప్రవేశసామర్థ్యం,ఔదార్యంవదాన్యతా-ఏవంవిధాన్ -దశ , త్మజాన్సంభావయాంబభూవఉత్పాదయామాస - తథా - యవీయసీందశానామాత్మజానామనుజా-మూర్జస్వతీంనామ-కన్యాంభావయాంబభూవేత్యనుషజ్గః - ఆత్మజాన్కన్యాంచభావయాంబభూవేతిపూర్వేణాన్వయః *॥౨౪॥ *పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ఆగ్నీధ్రేతి॥ ఆగ్నీధ్రాదినామితరేతరయోగద్వంద్వః-సర్వే,అగ్నీనాంనామానియేషాంతే,తథాభూతాః *॥౨౫ ॥ *ఏతేషాందశానాంపుత్రాణాంమధ్యే-కవి-ర్మహావీర,స్సవన-ఇతిత్రయఃపుత్రా-ఊర్ధ్వరేతసఃజితేన్ద్రియా,ఆసన్, తేకవ్యాదయస్త్రయః - బాల్యాదారభ్య-ఆత్మవిద్యాయాం,కృతఃపరిచయోయైస్తే,పారమహంస్యం-పరమహంసాఃనితరాంపరిశుద్ధాన్తఃకరణాః -తేషాంసంబన్ధినం,ఆశ్రమ,మభజన్, కేవలనివృత్తిధర్మపరాయణాఅభూవన్నిత్యర్థః * ॥ ౨౬ ॥ *తస్మిన్నుహవావాపారమహంస్యాశ్రమేహ్యే,వర్తమానా,స్తే,ఉపశమఃఇన్ద్రియనిగ్రహఏవ-శీలం , యేషాంతే , అతఏవ - పరమర్షయః - సకలజీవానాంని - కాయస్సమూహ ,స్స - ఆవాసశ్శరీరం - యస్యనికాయస్యా , వాసఆధార , స్తస్యేతివా , మృత్యుభయంసంసృతిభయం , తేన - భీతానాం - శరణభూతస్యరక్షణోపాయభూతస్య రక్షితుశ్చ , భగవతో , వాసుదేవస్య , శ్రీమతోశ్చరణారవిన్దయో , గ్నిరవచ్ఛిన్నం , స్మరణం,

౨౪ * శ్లో ॥ పా ॥ వీర్యోదార్యాన్.

తేనా - విగళితః - అవిచ్ఛిన్నః - ప్రీత్యుత్కర్షరూపో - యః - పరమభక్తియోగ - స్తస్య - ప్రభావేన, ఉపచయేన వాపరిభావితంనిరస్తరాగాదికం, నిర్వాసితమితియావత్ - య-దన్తర్హృదయంమన- స్తస్మి-న్నధిగతేసాక్షాత్కృతే,స ర్వేషాం - భూతానామాత్మనా - మాత్మభూతేఅన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారకేప్రత్యగాత్మని - ప్రత్యక్ జీవః- ఆత్మాశ రీరం - యస్య - తస్మి-న్ప్రతీచఃఆత్మనీతివా - ప్రత్యగాత్మశరీరకేఇతివా-భూతానామాత్మభూతఇత్యచేతనశరీరకత్వ ముక్తం - ప్రత్యగాత్మనీతిజీవశరీరకత్వం - ఏవంభూతే-భగవత్యేవవర్తమానస్యభగవదపృథక్సిద్ధవిశేషణతయాసాక్షా త్కృతస్య-ఆత్మనఃస్వస్య, తాదాత్మ్యంతత్స్వభావతాం-సాధర్మ్యమిత్యర్థః-అవిశేషేణజగద్వ్యాపారవర్జంకార్త్స్న్యే న-సమీయుః-ముక్తాబభూవురిత్యర్థః-అవశిష్టాస్సప్తపుత్త్రాఃపిత్రధీనాః స్థితాఇతిభావః * ॥ ౨౭ ॥ *తథాఽన్యస్యామపి భార్యాయాం-త్రయఃపుత్త్రాఃజాతా - స్తాన్ తదధికారంచనిర్దిశతి ॥ ఉత్తమఇతి * ॥ ౨౮ ॥ *ఏవ-ముపశమాయనేషు-ఉ పశమోగుణా న్తరాణామప్యుపలక్షణః - ఆత్మసమానశీలేతిపూర్వముక్తత్వాత్-సద్గుణాశ్రయేషు-స్వతనయేషు-సత్స్వి త్యర్థః- అథజగతీపతిఃప్రియవ్రతః - అర్బుదంకోటిః - అన్యేతుశతకోటిభిరేకమర్బుదమిత్యాహుః-వత్సరాణా-మేకాదశా ర్బుదాని-జగతీం-బుభుజఇత్యన్వయః -రాజ్ఞోధర్మపరిపాలనవిషయభోగప్రధానైర్భావ్యం - తత్రాపినాయాసేనైవధర్మ పరిపాలనమాహ ॥ అవ్యాహతాః -అఖిలాః-పురుషకారాఃపౌరుషాణి-యస్మాత్తేన-సారేణబలేన-సంభృతావపూర్ణౌ-యౌ- దోర్దణ్డౌ-తయో-ర్యుగళం-తేనా-పీడితఆకృష్టో-మౌర్వీగుణ స్తస్య- స్తనితంటంకార-స్తేనైవయుద్ధంవినా-విరమితానిరస్తాః- ధర్మవిరోధినో-యేనభోగాతిశయమాహ-బర్హిష్మత్యాస్స్వభార్యాయాః - అనుదిన-మేధమానైః ప్రమోదాదిభిః-పరా

యావాసస్య భగవతోవాసుదేవస్య భవభీతానాంశరణభూతస్య శ్రీమచ్చరణారవిన్దావిరతస్మరణావిగళిత పరమభక్తియోగానుభావేనపరిభావితాన్తర్హృదయాధిగతేభగవతిసర్వేషాంభూతానామాత్మభూతేప్ర త్యగాత్మన్యేవావర్తమానస్యాత్మనస్తాదాత్మ్యమవిశేషేణసమీయుః ॥ ౨౭ ॥ అన్యస్యామపిజాయాయాంత్ర యఃపుత్త్రా ఆసన్నుత్తమస్తామసోరైవతఇతిమన్వన్తరాధిపతయః ॥ ౨౮ ॥ ఏవముపశమాయనేషుస్వతన యేష్వథజగతీపతిర్జగతీమర్బుదాన్యేకాదశపరివత్సరాణామవ్యాహతాఖిలపురుషకారసారసంభృతదోర్ద ణ్డయుగళాపీడితకోదణ్డమౌర్వీగుణస్తనితవిరమితధర్మప్రతిపక్షోబర్హిష్మత్యాశ్చానుదినమేధమానప్రమో దప్రసవణయోషిణ్యవ్రీడాప్రముషితహాసావలోకరుచిరక్ష్వేళాదిభిః పరాభూయమానవివేకోఽనవబు ధ్యమానఇవమహామనాబుభుజే ॥ ౨౯ ॥ యావదవభాసయతిసురగిరిమనుపరిక్రామన్ భగవానాదిత్యో వసు ధాతలమర్ధేనైవప్రతపత్యర్ధేనాచ్ఛాదయతితదాహిభగవదుపాసనోపచితాతిపురుషప్రభావస్తదనభిన న్దన్ సమజవేనరథేనజ్యోతిర్మయేనరజనీమపిదినంకరిష్యామీతిసప్తకృత్వస్తరణిమనుపర్యక్రామద్ద్వితీయఇ వపతఙ్గః ॥ ౩౦ ॥ యేవాఉహతద్రథచరణనేమికృతపరిఖాతాస్తేసప్తసిన్ధవఆసన్, యతఏవకృతాస్సప్తభువో

భూయమానవివేకఇవ - అతఏవ-విషయాసక్త్యా - అనవబుధ్యమానఇవ-బుభుజే-తత్ర- ప్రమోదఃపతింద్రష్ట్వాహర్ష - స్త తః - ప్రసరణముత్థానాదిలీలా-తతో-యోషిణ్యం యోషిత్స్వరూపకృతశృఙ్గారానుభావప్రకాశనం-తతో - వ్రీడయా- ముషితాస్సంకోచితాః-హాసావలోకా-స్తతో-రుచిరక్ష్వేళాదయః-మృదుతరపరిహాసవాక్యాదీని-తైః * ॥ ౨౯ ॥ *ప్ర భావాతిశయమాహ ॥ యావదితి ॥ భగవా-నాదిత్యస్సూర్యః-సురగిరింమేరుం-అనుపరిక్రామన్ పరిక్రమన్ ప్రదక్షిణీకుర్వ- న్వసుధాతలంభూమణ్డలం-యావ-దవభాసయతి-కియదవభాసయతి-అర్ధేనైవప్రతపతి అర్ధమేవప్రకాశయతి-అర్ధమాచ్ఛా దయతిమేరోశ్ఛాయాతస్తమసాచ్ఛాదయతి - మేరోఃపార్శ్వాన్తరమవభాసయన్నపిపార్శ్వాన్తరంనప్రకాశయతీత్యా లోచ్యతద్వసుధాతలార్ధావభాసనమనభినన్దన్ అసమీచీనంమన్వానః-రజనీమపి-దివసంకరిష్యామి-యత్సూర్యేణానవభా తంవసుధాతలార్ధం - తదప్యవభాసయామీతి-కృతసంకల్పః - భగవదుపాసనేనో-పచితోఽ-తిపురుషప్రభావః-యస్య-స మజవేనసూర్యసమానవేగేన-తద్వత్ప్రకాశబహులేనచ-రథేన-ద్వితీయఃపతఙ్గఃఅపరస్సూర్యఇవ-తరణింసూర్య - మను సృత్య - యథాతరణిర్గచ్ఛతితథా-మేరోః-పరితః - ఆక్రామతి-యదామేరోర్దక్షిణస్యాందిశిసూర్యోఽవభాసయతిస్వయ ముత్తరస్యాం - యదాసఉత్తరస్యాంతదాస్వయందక్షిణస్యా - మిత్యేవమచీచకాసదిత్యర్థః,అయమప్యస్యప్రభావవిశే షఃసూర్యోఽన్తరిక్షేచరన్నవభాసయతి - అయంతు-భూమ్యాంచరన్నపర్యభ్రాట్చీచకాసదితి * ॥ ౩౦ ॥ *ప్రభావా న్తరమప్యాహ ॥ యఇతి ॥ యేహి-సప్త,తస్యప్రియవ్రతస్యయు-ద్రథచక్రం-తస్య,నేమినాకృతాః-పరిఖాఃగర్తాః,తఏవ-స ప్త,సిన్ధవః-సప్తసముద్రాః - ఆసన్-యతఃయైరేవసిన్ధుభిఃకృతా - స్సప్తసంఖ్యాకాః-భువోద్వీపాః-కేఽమీద్వీపాఃకేవాస

యం, తథాచోక్తం ద్వితీయే "తద్ద్వైపరార్ధం తదుపారమేష్ఠ్యం న యత్ర శోకో న జరా న మృత్యుః॥ నార్తిర్న చోద్వేగ" ఇతి, ఏవంవిధ-మాత్మనస్స్వస్య, సమవస్థానం సత్యలోక-మగాత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ మనుః స్వాయంభువోఽపి, పరేణ బ్రహ్మణైవ-ప్రతిసంధితః సంపాదితః - మనోరథః రాజ్యపుత్రమభిషిచ్య వనం యాస్యామీత్యేవంరూపో మనోరథో - యస్య, తథాభూతస్య-సురర్షివరో నారదః-తస్య, అనుమతేన అనుమత్యా, భావేక్తః - ఆత్మజం ప్రియవ్రతం, నిఖిలభూమణ్డలమర్యాదారక్షణాయ-స్థాపయిత్వా, అతివిషమాదుస్తరా - యే - విషయాశ్శబ్దాదయః-త ఏవ-విషజలాశయః-విషోదకాశ్రయ, స్తద్రూపం-యద్గృహం, తస్మై, స్వానాభోగేచ్ఛా-తతః, ఉపరతోఽభూత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇతిహవావ ఇత్థం హి, స జగతీపతిః ప్రియవ్రతః-ప్రథమం, ఆత్మనః స్వస్య, ఇచ్ఛయా, అభినివేశితః-ప్రాపితః, కర్మాధికారః భగవదారాధనరూపకర్మాధికారః-యస్య సః-అఖిలస్య జగతః, బన్ధనధ్వంసనః- బన్ధననివర్తకః, అత ఏవ-పరః ఉత్కృష్టః-అనుభావః-ప్రభావః-యస్య, తస్య భగవతః-కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య, యదఙ్ఘ్రియుగ్మం, తస్య యదవిచ్ఛిన్నం, ధ్యానం, తస్య, ప్రభావేన, పరిరన్ధితకషాయోదగ్ధరాగాదిమలః- ఆశయోఽన్తఃకరణం, యస్య, అత ఏవా-వదాతః నిర్మలోఽపి, మహతాం బ్రహ్మాదీనాం, ఆజ్ఞాపాలనేన, మానవర్ధనః-భూమణ్డలం, మనుశిష్టవాన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అనుశాసనప్రకారమేవ వివక్షుస్తావద్దారపరిగ్రహమపత్యాని చాహ॥ అథేతి॥ అథ చతుర్ముఖాదేశానన్తరం, నివృత్తినిష్ఠోఽపి ప్రవృత్తో భూదితి విస్మేయతే, హేతి విశ్వకర్మణః-విశ్వకర్మనామ్నః- ప్రజాపతేర్బర్హిష్మతీం నామ - దుహితర, ముపయేమే ఊఢవా-ఉ ఇతి విస్మయే-హవావేతి ప్ర

నపి మనునా యథావదుపకల్పితాపచితిః ప్రియవ్రతనారదయోరపి వనమభిసమీక్షమాణయోరాత్మనస్స మవస్థానమవాఙ్మనసక్షయమనువ్యవహృతమగమత్ ॥ ౨౧ ॥ మనురపి పరేణైవం ప్రతిసంధితమనోరథస్సురర్షివరానుమతేనాత్మజమఖిలధరామణ్డలస్థితిగుప్తయేఽవస్థాప్య స్వయమతివిషమవిషయవిషజలాశయాశాయా ఉపరరామ ॥ ౨౨ ॥ ఇతిహ వావ స జగతీపతిరాత్మేచ్ఛయాఽభినివేశితకర్మాధికారోఽఖిలజగద్బన్ధనధ్వంసనపరానుభావస్య భగవత ఆదిపూరుషస్యాఙ్ఘ్రియుగళానవరతధ్యానానుభావేన పరిరన్ధితకషాయాశయోఽవదాతోఽభిమానవర్ధనో మహతాం మహీతలమనుశశాస ॥ ౨౩ ॥ అథ స దుహితరం ప్రజాపతేర్విశ్వకర్మణ ఉపయేమే బర్హిష్మతీం నామ తస్యాము హ వావ ఆత్మజానాత్మసమానగుణశీలకర్మరూప ❁ వీర్యోదారాన్దశ సంభావయాంబభూవ కన్యాం చ యవీయసీమూర్జస్వతీం నామ ॥ ౨౪ ॥ ఆగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వయజ్ఞబాహుమహావీరహిరణ్యరేతోఽకృతపృష్ఠసవనమేధాతిథివీతిహోత్రకవయ ఇతి సర్వ ఏవాగ్నినామానః ॥ ౨౫ ॥ ఏతేషాం కవిర్మహావీరస్సవన ఇతి త్రయ ఆసన్నూర్ధ్వరేతసస్త ఆత్మవిద్యాయామర్భభావాదారభ్య కృతపరిచయాః పారమహంస్యమేవాశ్రమమభజన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మిన్ను హ వా ఉపశమశీలాః పరమర్షయస్సకలజీవనికా

సిద్ధా-తస్యాం బర్హిష్మత్యాం, ఆత్మసమానైః స్వతుల్యైః, శీలాదిభిర్గుణైః, రుదారాన్మహతః, ఔదార్యానితి పాఠే, ఆత్మసమాశ్శీలాదయో యేషామితి బహువ్రీహిః-తత్ర, శీలం స్వభావస్సద్వృత్తిశ్చ-గుణాశ్శౌర్యాదయః, కర్మవ్యాపారః-రూపం సౌన్దర్యం- వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం, శౌర్యం రణమధ్యస్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం, ఔదార్యం వదాన్యతా-ఏవంవిధాన్ - దశ, ఆత్మజాన్ సంభావయాంబభూవ ఉత్పాదయామాస - తథా - యవీయసీం దశానామాత్మజానామనుజా-మూర్జస్వతీం నామ- కన్యాం భావయాంబభూవేత్యనుషఙ్గః - ఆత్మజాన్ కన్యాం చ భావయాంబభూవేతి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ ఆగ్నీధ్రేతి॥ ఆగ్నీధ్రాదీనామితరేతరయోగద్వంద్వః-సర్వే, అగ్నినాం నామాని యేషాం తే, తథాభూతాః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏతేషాం దశానాం పుత్రాణాం మధ్యే-కవి-ర్మహావీర, స్సవన-ఇతి త్రయః పుత్రాః-ఊర్ధ్వరేతసః జితేన్ద్రియాః, ఆసన్, తే కవ్యాదయస్త్రయః -బాల్యాదారభ్య-ఆత్మవిద్యాయాం, కృతః పరిచయో యైస్తే, పారమహంస్యం-పరమహంసానాం నితరాం పరిశుద్ధాన్తఃకరణానాం -తేషాం సంబన్ధినం, ఆశ్రమ, మభజన్, కేవలనివృత్తిధర్మపరాయణా అభూవన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తస్మిన్ను హ వా పారమహంస్యాశ్రమే హి, వర్తమానాస్తే, ఉపశమః ఇన్ద్రియనిగ్రహ ఏవ-శీలం, యేషాం తే, అత ఏవ - పరమర్షయః - సకలజీవానాం ని - కాయస్సమూహః, స - ఆవాసశ్శరీరం - యస్య నికాయస్య, వాస ఆధార, స్తస్యేతి వా, మృత్యుభయం సంసృతిభయం, తేన - భీతానాం - శరణభూతస్య రక్షణోపాయభూతస్య రక్షితుశ్చ, భగవతో, వాసుదేవస్య, శ్రీమతోశ్చరణారవిన్దయో, రవిచ్ఛిన్నం, స్మరణం,

---

౨౪ ❁ శ్లో॥ పా॥ వీర్యౌదార్యాన్.

తేనా - విగళితః - అవిచ్ఛిన్నః - ప్రీత్యుత్కర్ష రూపో - యః - పరమభక్తియోగ - స్తస్య - ప్రభావేన , ఉపచయేన వా పరిభావితం నిరస్తరాగాదికం, నిర్వాసితమితియావత్ - య-దన్తర్హృదయం మన- స్తస్మి-న్నధిగతే సాక్షాత్కృతే, సర్వేషాం - భూతానామాత్మనా - మాత్మభూతే అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకే ప్రత్యగాత్మని - ప్రత్యక్ జీవః- ఆత్మా శరీరం - యస్య - తస్మి- న్ప్రతీచః ఆత్మనీతివా - ప్రత్యగాత్మ శరీరక ఇతివా- భూతానామాత్మభూత ఇత్యచేతన శరీరకత్వముక్తం - ప్రత్యగాత్మనీతి జీవ శరీరకత్వం - ఏవం భూతే- భగవత్యేవ వర్తమానస్య భగవదపృథక్సిద్ధ విశేషణతయా సాక్షాత్కృతస్య- ఆత్మనః స్వస్య, తాదాత్మ్యం తత్స్వభావతాం- సాధర్మ్యమిత్యర్థః- అవిశేషేణ జగద్వ్యాపారవర్జం కార్త్స్న్యేన-సమీయుః-ముక్తా బభూవురిత్యర్థః- అవశిష్టాస్సప్త పుత్రాః పితృతదధీనాః స్థితా ఇతిభావః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తథాఽన్యస్యామపి భార్యాయాం- త్రయః పుత్రాః జాతా - స్తాన్ తదధికారం చ నిర్దిశతి ॥ ఉత్తమ ఇతి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఏవ-ముపశమాయనేషు-ఉపశమో గుణాన్తరాణామప్యుపలక్షణః - ఆత్మసమానశీలేతి పూర్వముక్తత్వాత్- సద్గుణాశ్రయేషు- స్వతనయేషు-సత్స్విత్యర్థః- అథ జగతీపతిః ప్రియవ్రతః - అర్బుదం కోటిః - అన్యేతు శతకోటిభిరేకమర్బుదమిత్యాహుః- వత్సరాణా-మేకాదశార్బుదాని- జగతీం- బుభుజ ఇత్యన్వయః -రాజ్ఞో ధర్మపరిపాలన విషయభోగ ప్రభావైర్భావ్యం - తత్రానాయాసేనైవ ధర్మపరిపాలనమాహ ॥ అవ్యాహతాః -అఖిలాః-పురుషకారాః పౌరుషాణి- యస్మాత్తేన- సారేణ బలేన- సంభృతౌ పూర్ణౌ- యౌ- దోర్దణ్డౌ- తయో- ర్యుగళం- తేనా- పీడిత ఆకృష్టో- మౌర్వీగుణ స్తస్య- స్తనితం టంకార- స్తేనైవ యుద్ధం వినా- విరమితా నిరస్తాః- ధర్మవిరోధినో- యేన భోగాతిశయమాహ- బర్హిష్మత్యాః స్వభార్యాయాః - అనుదిన- మేధమానైః ప్రమోదాదిభిః- పరా

యావాసస్య భగవతో వాసుదేవస్య భవభీతానాం శరణభూతస్య శ్రీమచ్చరణారవిన్దావిరతస్మరణావిగళిత పరమభక్తియోగానుభావేన పరిభావితాన్తర్హృదయాధిగతే భగవతి సర్వేషాం భూతానామాత్మభూతే ప్రత్యగాత్మన్యేవావర్తమానస్యాత్మనస్తాదాత్మ్యమవిశేషేణ సమీయుః ॥ ౨౭ ॥ అన్యస్యామపి జాయాయాం త్రయః పుత్రా ఆసన్నుత్తమస్తామసో రైవత ఇతి మన్వన్తరాధిపతయః ॥ ౨౮ ॥ ఏవముపశమాయనేషు స్వతనయేష్వథ జగతీపతిర్జగతీమర్బుదాన్యేకాదశ పరివత్సరాణామవ్యాహతాఖిలపురుషకారసారసంభృతదోర్దణ్డయుగళాపీడితకోదణ్డమౌర్వీగుణస్తనితవిరమితధర్మప్రతిపక్షో బర్హిష్మత్యాశ్చానుదినమేధమానప్రమోదప్రసవణయోషిణ్యవ్రీడాప్రముషితహాసావలోకరుచిరక్ష్వేళాదిభిః పరాభూయమానవివేకోఽనవబుధ్యమాన ఇవ మహామనా బుభుజే ॥ ౨౯ ॥ యావదవభాసయతి సురగిరిమనుపరిక్రామన్ భగవానాదిత్యో వసుధాతలమర్ధేనైవ ప్రతపత్యర్ధేనావచ్ఛాదయతి తదా హి భగవదుపాసనోపచితాతిపురుషప్రభావస్తదనభినన్దన్ సమజవేన రథేన జ్యోతిర్మయేన రజనీమపి దినం కరిష్యామీతి సప్తకృత్వస్తరణిమనుపర్యక్రామద్ద్వితీయ ఇవ పతఙ్గః ॥ ౩౦ ॥ యే వా ఉ హ తద్రథచరణనేమికృతపరిఖాతాస్తే సప్త సిన్ధవ ఆసన్, యత ఏవ కృతాస్సప్తభువో

భూయమానవివేక ఇవ - అతఏవ- విషయాసక్త్యా - అనవబుధ్యమాన ఇవ- బుభుజే- తత్ర- ప్రమోదః పతిం దృష్ట్వా హర్ష - స్తతః - ప్రసరణమభ్యుత్థానాదిలీలా- తతో- యోషిణ్యం యోషిత్స్వరూపకృతశృఙ్గారానుభావప్రకాశనం- తతో - వ్రీడయా- ముషితాస్సంకోచితాః- హాసావలోకా- స్తతో- రుచిరక్ష్వేళాదయః- మృదుతరపరిహాసవాక్యాదీని- తైః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ప్రభావాతిశయమాహ ॥ యావదితి ॥ భగవా- నాదిత్యస్సూర్యః- సురగిరిం మేరుం- అనుపరిక్రామన్ పరిక్రమన్ ప్రదక్షిణీకుర్వన్ వసుధాతలం భూమణ్డలం- యావ- దవభాసయతి- కియదవభాసయతి- అర్ధేనైవ ప్రతపతి అర్ధమేవ ప్రకాశయతి- అర్ధమాచ్ఛాదయతి మేరోశ్ఛాయాత స్తమసాచ్ఛాదయతి - మేరోః పార్శ్వాన్తరమవభాసయన్నపి పార్శ్వాన్తరం న ప్రకాశయతీత్యాలోచ్య తద్వసుధాతలార్ధావభాసన మనభినన్దన్ అసమీచీనం మన్వానః- రజనీమపి- దివసం కరిష్యామి- యత్సూర్యేణానవభాతం వసుధాతలార్ధం - తదప్యవభాసయామీతి- కృతసంకల్పః - భగవదుపాసనేనోపచితోఽతిపురుషప్రభావః- యస్య- సమజవేన సూర్యసమానవేగేన- తద్వత్ప్రకాశబహుళేన చ- రథేన- ద్వితీయః పతఙ్గః అపరస్సూర్య ఇవ- తరణిం సూర్య - మనుసృత్య - యథా తరణిర్గచ్ఛతి తథా- మేరోః- పరితః - ఆక్రామతి- యదా మేరోర్దక్షిణస్యాం దిశి సూర్యోఽవభాసయతి స్వయముత్తరస్యాం - యదా స ఉత్తరస్యాం తదా స్వయం దక్షిణస్యా - మిత్యేవమచీచకాసదిత్యర్థః, అయమస్యాః ప్రభావవిశేషః సూర్యోఽన్తరిక్షే చరన్నవభాసయతి - అయంతు- భూమ్యాం చరన్నుపర్యధశ్చాచీచకాసదితి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ప్రభావాన్తరమప్యాహ ॥ యఇతి ॥ యే హి- సప్త, తస్య ప్రియవ్రతస్యాయ- రథచక్రం- తస్య, నేమినా కృతాః- పరిఖాః గర్తాః, త ఏవ- సప్త, సిన్ధవః- సప్త సముద్రా - ఆసన్- యతః ఏభిరేవ సిన్ధుభిః కృతా - స్సప్తసంఖ్యాకాః- భువో ద్వీపాః- కేఽపి ద్వీపాః కేవా స

ప్తసన్ధవఇతివివక్షాయాం తావద్ద్వీపానిఽద్దిశతి,జమ్బ్వితి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తేషాంద్వీపానాం-పరిమాణం(శ్రుణ్వితికథయా మీతివాశేషః-పూర్వస్మాత్ లక్షయోజనాదిపరిమాణవిశిష్టా - జమ్బ్వాదిపూర్వపూర్వాద్ద్వీపాత్ ఉత్తరోత్తరఃప్లక్షాదిద్వీపః-యథాసంఖ్యం - ద్విగుణేనద్విలక్షాదిపరిమాణేనై - త్యేవం,బహిఃపూర్వపూర్వద్వీపాద్బహిః-ఽరిత , ఉపక్లృప్తాఃకల్పితాః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అవనిస్థానిఽద్దిశం స్తేషాంపరిమాణంచాహ॥క్షారోదేతి॥దధిమణ్డోమథితందధి,ఏతేసప్తసిన్ధవః-సప్తద్వీపానాం-పరిఘాఇవదృశ్యన్తే , అభ్యన్తరద్వీపసమానాశ్చ , అభ్యన్తరదీపాస్తత్తత్సముద్రవేష్టితాద్వీపా , స్తైస్సమానాఃతత్పరిఘావద్వర్తమానాస్సమానపరిమాణా-సప్తద్వీపేషుయథానుపూర్వ్య,మేకైకశః-బహిరాఽన్తః , పృథగసంకీర్ణం,ఉపకల్పితాఇత్యర్థః,అయమర్థః , ప్రథమంజమ్బూద్వీపోలక్షయోజనవిస్తారస్తత్పరిఘాభూతఃక్షారోదోఽపిలక్షయోజనవిస్తారః-తతఃప్లక్షద్వీపోద్విలక్షయోజనవిస్తారః -తత్పరిఘాభూతేక్షురసోదశ్చద్విలక్షయోజనవిస్తారః-తతశ్శాల్మలిశ్చతుర్లక్షయోజనః-సురోదోఽపిచతుర్లక్షఇత్యాది-నస్వల్పపరిమాణోఽప్యధికపరిమాణేనవేష్ట్యతే-నసమపరిమాణేన-కథమేతదుచ్యతే-విస్తారసామ్యేపిదైర్ఘ్యాధిక్యాదుపపత్తిః, తేషుజమ్బ్వాదిషుద్వీపేషుబర్హిష్మతీపతిఃప్రియవ్రతః - అనువర్తినఃఆగ్నీధ్రాదిసంజ్ఞకాన్సప్తాత్మజాన్-ఏకస్మిన్నేకస్మిన్ద్వీపేజమ్బ్వాదౌ-యథాసంఖ్యేన-జ్యేష్ఠాదిక్రమేణ-ఏకమేకమేవాధిపతిం-విదధేచకార ❁ ॥ ౩౩॥ ❁ ఊర్జస్వతింనామ-దుహితరం-ఉశనసేశుక్రాయ-ప్రాదాత్ యస్యామూర్జస్వత్యాం-కావ్యస్యౌశనసస్సుతాదుహితా-దేవయానీనామ-కన్యకా-ఆసీత్ ఉత్పన్నాఽభూత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవమతిమానుషంప్రియవ్రతప్రభావం-శ్రుతవతోరాజ్ఞస్తత్ప్రభావవిషయామసంభావనామాశఙ్క్యానకేవలముక్తఏవతస్యప్రభావః-కింత్వన్యోఽపిసన్తీతివదన్- అనన్తవివిధవిచిత్రశక్తింభగవన్తంసర్వాత్మనోపాసీనానాంవిచిత్రశక్తీనాంప్రభావోనాసంభావనీయఇత్యాహ ॥ నైవంవిధఇతి॥ ఉరుక్రమస్య-పుంసాం తదఙ్ఘ్రిరజసా-జితషడ్గుణానాం,పురుషస్య-కారఃకృతిః-పురుషవ్యాపారం - ఏవంవిధఃఉక్తవిధః చిత్రం - అసంభావనీయఇతిన-కింతూక్తవిధాఅన్యేఅపిప్రభావాసంభావ్యన్తఏవేతిభావః-

---

ద్వీపాజమ్బూప్లక్షశాల్మలికుశక్రౌఞ్చశాకపుష్కరసంజ్ఞాః ॥ ౩౧ ॥ తేషాంపరిమాణంపూర్వస్మాదుత్తరోత్తరోయథాసంఖ్యంద్విగుణేనబహిస్సమన్తతఉపక్లృప్తాః ॥ ౩౨ ॥ క్షారోదేక్షురసోదసురోదఘృతోదక్షీరోదదధిమణ్డోదశుద్ధోదాస్సప్తజలధయస్సప్తద్వీపపరిఘా ఇవాభ్యన్తరద్వీపసమానాఏకైకస్యయథానుపూర్వంసప్తస్వపిబహిర్ద్వీపేషుపృథక్పరితఉపకల్పితాః , తేషుజమ్బ్వాదిషుబర్హిష్మతీపతిరనువ్రతానాత్మజానాగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వయజ్ఞబాహుహిరణ్యరేతోఘృతపృష్ఠమేధాతిథివీతిహోత్రసంజ్ఞాన్యథాసంఖ్యేనైకైకస్మిన్నేకమేకమేవాధిపతింవిదధే ॥ ౩౩ ॥ దుహితరంచోర్జస్వతీంనామోశనసేప్రాయచ్ఛద్యస్యామాసీద్దేవయానీనామకావ్యసుతా ॥ ౩౪ ॥ శ్లో ॥ నైవంవిధఃపురుషకారఉరుక్రమస్యపుంసాంతదఙ్ఘ్రి

తత్రహేతుః - ఉరుక్రమస్యత్రిలోకీంపదత్రయేణాక్రాన్తవతోవిచిత్రశక్తేర్భగవతః-పుంసాం - భక్తానాం-తస్యోరుక్రమస్యాఙ్ఘ్రిరజసా-జితాః-షడ్గుణాఃఅశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో - యైస్తేషా-మితి - త్రిలోక్యాక్రమణాదిరూపానితరసాధారణప్రభావశీలంభగవచ్చరణారవిన్దముపాసీనానామనితరసాధారణప్రభావాసంభావనానకార్యేతిద్యోతనాయ - ఉరుక్రమస్యతదఙ్ఘ్రిరజసేత్యుక్తం -కింవక్తవ్యంతచ్చరణప్రభావోఽనితరసాధారణఇతి-యతస్తన్నామ్నః ప్రభావోనవాఙ్మనసగోచరఇత్యాహ ॥ విదూరవిగతఃసత్వ్రధాదపేతః - అన్యేతు-విదూరవిగతఃదూరతఃపరిత్యాజ్యోఽన్త్యజఇతివ్యాచక్షతే-యస్యభగవతో-నామధేయం-సకృదపి - ఆదదీతఅభిదధ్యాత్-సదూరవిగతః- అధునాతత్క్షణమేవ,బన్ధంసంసారం,విజహాతి,విముక్తోభవతీత్యర్థః , ఏవంసామాన్యేననామస్మరణస్యముక్తిసాధనత్వప్రతిపాదకమేవంవిధంవచనజాతమన్తిమస్మరణస్యముక్తిసాధనత్వపరం ద్రష్టవ్యం ,, జన్మలాభఃపరఃపుసామన్తేనారాయణస్మృతిః-నామానియేఽసువిగమేవివశాగృణన్తితేనైకజన్మశమలంసహసైవహిత్వా।సుయాన్తీ ,, తి-వచనానురోధాత్,అన్యథా ,, తమేవంవిద్వానమృతఇహభవతినాన్యఃపన్థాఅయనాయవిద్యత ,, ఇతివేదనాతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధకశ్రుతివిరోధాపత్తేః-అన్తిమస్మరణంతువేదనరూపతామాపన్నం తత్సాధనంభవతీతినవిరోధః-నను-వేదనంహినామజ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతవహరహరభ్యాసాధేయాతిశయమాప్రయాణాదనువర్తమానమసకృదావృత్తం విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితం ప్రత్యక్షతాపన్నం ప్రీతిరూపాత్మకం జ్ఞానం-తత్కథమన్తిమంనామస్మరణమాత్రముక్తవిధవేదనాత్మతామాపన్నం భవతీతి,ఉచ్యతే - నోక్తాకారాఅపివేదనశబ్దవాచ్యాః , కిన్తు,పరమాత్మవిషయంస్మరణాత్మకంజ్ఞానమేవాన్తిమప్రత్యయరూపం , తచ్చప్రబలప్రతిబన్ధానభ్యాసవిచ్ఛేదవ్యాసఙ్గాన్తరద్వేషోపేక్షాదిభిరన్తకాలేకదాచిన్నాభూదిత్యసంభవ

పరిహారోపాయతయాజ్ఞానకర్మయోగానుగ్రహాదయ ఆకారా ఉపాసనప్రకరణేషుకీర్తితాః , తత్రభగవత్ప్రసాదవశా జ్జాయమానస్వవిషయస్మరణాత్మకజ్ఞానస్యానోక్తాకారా అపేక్షితాః , అతఏవహి,రాగద్వేషభయాద్యాత్మకమపిభగవ ద్విషయమన్తిమంజ్ఞానంముక్తిసాధనమితివక్ష్యతి,,గోప్యఃకామాద్భయాత్కంస,,ఇతి ❀ ॥ ౩౫॥ ❀ యదుక్తం ,,కథంచి దన్తరాయవిరహితాస్స్వాంశివతమాంపదవీంనప్రాప్యేణహిస్వస్తి ,, తి -తత్ప్రియవ్రతదృష్టాన్తేనస్పష్టయితుంతస్య తావనిర్వేదంవదతి ॥ సఇతి ॥ఏవ-మపారౌబలపరాక్రమౌ-యస్యసః,ప్రియవ్రతః-దేవర్షేర్నారదస్య,చరణయో-రనుశ యనః సేవా-తా-మనుపశ్చా - త్పతితఃప్రాప్తః , గుణవిసర్గసంసర్గఃప్రవృత్తిమార్గసంబన్ధ- స్తేనస్వాత్మాన-మనిర్వృతమసు ఖితమివ-మన్యమానః-ఇవశబ్దేనతద్భానుభోగానాందుర్లభత్వం-తేషుతస్యనిరయాపవ్యం చసూచ్యతే-తథాచోక్తం ,,ఎ తేవైనిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన ,, ఇతి ,, వాసుదేవేమనోయస్యజపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికంఫల,,మితి-అతఏవా,త్మనిమనసి-నిర్వేదఃపరితాపో-యస్య,ఇదంతత్రాహ॥ అహోఇతి ॥ నిర్వేదద్యో తకోనిపాతః-మయా , అసాధ్వసమీచీన-మనుష్ఠితమాచరితం-కింతత్-య దసాధ్వనుష్ఠితం-తత్రాహ॥అహం॥ప్రథమంకేవ లనివృత్తిధర్మపరోఽహం-ఇన్ద్రియైఃప్రమాధిభిః , అవిద్యారచితాఃప్రకృతిపరిణామరూపాః,అజ్ఞానమూలయాభోగ్య తమబుద్ధ్యారచితా స్సంపాదితాః - విషమాఃపరిణామవిషోపమాః, హేయా,యే,విషయాశ్శబ్దాదయ , స్తఏవాన్ధకూప స్తైృణావృతకూప- స్తస్మి,న్నభినివేశితఃపాతిత,ఇతియత్త - త్తతః,అలమలం-విషయానుభవేన-అముష్యా,వనితాయాఃబ హిష్మత్యాః-వినోదమృగంక్రీడార్థమర్కటతుల్యం,మాంధిగ్గితి-గర్హయాంచకారఆత్మానంనిన్దితవాన్ ❀॥౩౬॥ ❀ తతః-ప

రజసాజితషడ్గుణానామ్ । చిత్రంవిదూరవిగతస్సకృదాదదీతయన్నామధేయమధునాసజహాతిబన్ధమ్॥౩౫॥ ఇ ॥ సఏవమపరిమితబలపరాక్రమ ఏకదాతుదేవర్షి చరణానుశయనానుపతితగుణవిసర్గసంసర్గేణానిర్వృ తమివాత్మానంమన్యమానఆత్మనిర్వేదఇదమాహ॥అహోఅసాధ్వనుష్ఠితంయదభినివేశితోఽహమిన్ద్రియైరవి ద్యావిరచితవిషమవిషయాన్ధకూపేతదలమలమముష్యా వనితాయావినోదమృగంమాంధిగ్గితిగర్హయాంచ కార ॥ ౩౬ ॥ పరదేవతాప్రసాదాధిగతాత్మప్రత్యవమర్శనేనపరినిర్వృతో ఽనుగేభ్యఃపుత్రేభ్య స్తేభ్యఇ మాంయథాదాయంవిభజ్య భుక్తభోగాంచమహిషీంమృతకమివసమహావిభూతిమపహాయస్వ యంవిహి తనిర్వేదోహృదిగృహీతరుచిరహరివిహారానుభావోభగవతోనారదస్య పదవీంపునరేవానుససార ॥ ౩౭ ॥ తస్యహవాఏతేశ్లోకాః ॥ ౩౮ ॥ ప్రియవ్రతకృతంకర్మకోనుకుర్యాద్వినేశ్వరమ్ ।యోనేమినిమ్నైరకరోచ్ఛా యాంఘ్నన్సప్తవారిధీన్ ॥ ౩౯ ॥ భూసంస్థానంకృతంయేనసరిద్గిరివనాదిభిః । సీమాచభూతనిర్వృత్యైద్వీ పేద్వీపేవిభాగశః ॥ ౪౦ ॥ భౌమందివ్యంమానుషంచమహిత్వంయోగకర్మజమ్ । యశ్చక్రేనిరయౌపమ్యం

రదేవతాయాఃభగవతః-ప్రసాదేన ,, నేహాభిక్రమనాశోస్తిప్రత్యవాయోనవిద్యత ,, ఇత్యాద్యుక్తమహాప్రధానశీలోప కాన్తమాత్రనివృత్తిధర్మారాధితభగవత్ప్రసాదేనా-ధిగతంప్రాప్తం-ఆత్మనఃస్వాత్మనః పరమాత్మనశ్చ-యు,త్ప్రత్యవ మర్శనం-యథావస్థితస్వరూపచిన్తనం తేన,పరినిర్వృతః-నిరస్తతాపత్రయంనితరాంసుఖితః-అనుగేభ్యఃస్వానువర్తిభ్యః, పుత్రేభ్యః,ఇమాంసప్తద్వీపాత్మికాం,భూమిం,యథాదాయంయథాయోగ్యంభాగం-విభజ్య , యద్వా,దాయంపైతృక్ర మాదాగతం-యథావ,ద్విభజ్య - ఆగ్నీధ్రాదిప్రతిపుత్రంజమ్బ్వాదిప్రతిద్వీపంవిభజ్యేత్యర్థః -భుక్తాః,భోగాః,యస్యా, స్తాం-పఞ్చన్యర్థేబహువ్రీహిః-మహిషీంభార్యాం- మృతకమివశవమివ-మన్యమానఇతిశేషః,మహావిభూతిం-మహ,దైశ్వ ర్య -మపహాయ,మహావిభూత్యాసహితాంమహిషీంమృతకమివాపహాయేతివా,స్వయ-ముపదేశమన్తరేణైవ,విహితఃకృ తః,నిర్వేదఃపరితాపో-యస్య,హృదయే-గృహీతాఃపరిశీలితాః-హరేర్భగవతః-విహారాణాం -ప్రభావాః-యస్య,సః-భగ వతోనారదస్య-పదవీం-పునరప్యనుససార-గన్ధమాదనద్రోణ్యాంశ్రీనారదమేవసేవమానస్సిద్ధింగతః ❀॥౩౭॥ ❀ తస్యప్ర యతమస్యఏతేశ్లోకాఃతన్మహిమోపనిబన్ధనేపూర్వప్రసిద్ధా ఎవశ్లోకాః-కథ్యన్తే , యథావేదే ,,తదప్యేషశ్లోకోభవతి,, తి ❀॥౩౮॥❀ శ్లోకాన్తత్రాహ॥ప్రియవ్రతేతి॥ప్రియవ్రతేన,కృతంకర్మ -ఈశ్వరంవినా-అన్యః -కోనామ,కుర్యాత్,యఃప్రియ వ్రతః-ఛాయాంతమః-ఘ్నన్-నిరస్యన్-రథనేమినిమ్నైరేవ,సప్త,వారిధీన్సముద్రానకరోత్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ యేనప్రియవ్ర తేన,భూసంస్థానం,ద్వీపై - ర్భువ-స్సంస్థానమవయవవిన్యాసః-కృతంతథా-ద్వీపేద్వీపేభూతనిర్వృత్యై భూతానాంకృ త్యై,సుఖాయవా,సరిదాదిభి-ర్విభాగశఃఅసంకరేణ-సీమాచ-కృతా ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ యః-భౌమంపాతాళజం-దివ్యంస్వర్గ జం-మానుషంమర్త్యలోకజం-సుఖం-యోగరూపకర్మజం - అణిమాదిసిద్ధిరూపంమహిత్వం మాహాత్మ్యంచయోగస్యమ

నోవ్యాపారరూపత్వేనకర్మత్వవ్యపదేశః,,వాచికైఃపక్షిమృగతాంమానసైరన్త్యజాతితాం । శరీరిజైఃకర్మదోషైర్యాతిస్థావరతాంనర ,, ఇతిమనునాఽపిమానసైఃకర్మదోషైరితిమనోవ్యాపారేకర్మశబ్దఃప్రయుక్తః-నిరయోపమ్యంనరకసదృశం-చక్రేఅనుసంహితవాన్,,ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన ,, ఇత్యాదివచనార్థోఽత్రానుసంధేయః-నిరయోపమ్యకృతౌకారణమాహ॥పురుషస్యపరమపురుషస్య - అనుజనాఅనుచరా, స్తఏవ- ప్రియా,యస్య, తేషాంప్రియఇతివా ❁॥౨౧॥❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః.❁

ఏవంశ్రావితప్రియవ్రతచరితోబాదరాయణిస్తత్పుత్రాణాంచరిత్రంవివక్షుస్తావదాగ్నీధ్రచరిత్రమాహ ॥ఏవమితి॥ఉక్తవిధజ్ఞానపూర్వకం-పితరిప్రియవ్రతే-సంవృత్తముక్తేసతి,తస్యప్రియవ్రతస్యా-నుశాసనే - అనుపూర్వాశాస్తిర్వివిచ్యజ్ఞాపనేవర్తతే-తదుపదిష్టహితాహితవివేకే-వర్తమానః - ఆగ్నీధ్రః -ధర్మమపేక్షమాణఃధర్మసంచయమేవకర్తుమిచ్ఛన్నిత్యర్థః-జమ్బూద్వీప-మోకఃస్థానం-యాసాంతాః,ప్రజాః-ఔరసవత్పుత్రవత్,పరితః,సర్వతః,సర్వేభ్యఉపద్రవేభ్యోఽరక్షత్-జమ్బూద్వీపస్యస్వభాగత్వాజ్జమ్బూద్వీపౌకసఇత్యుక్తమ్❁ ॥౧॥ ❁సఆగ్నీధ్రః-కదాచి-త్పితృలోకకామస్సన్తానార్థీ -పితృలోకస్యసంతానవతాప్రాప్యత్వాత్పితృలోకకామఇత్యుక్తం - పితృలోకప్రాపకసంతానార్థీత్యర్థః-పితరోహి,,ప్రజయాపితృభ్య,,ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాసంతానాపాకృతఋణైఃప్రాప్యన్తే -సురాణాం-వనితాః తాసా-మాక్రీడాచలోమన్దరః-ఆక్రీడన్త్యస్మిన్నిత్యాక్రీడ- స్తతోఽచలపదేనకర్మధారయః-తేనసురవనితాపదేనషష్ఠీసమాస - స్తస్య-ద్రోణ్యా , మాహృతానిసంపాదితాని-పరిచర్యోపకరణానిపూజాసాధనానిపుష్పాదీని-యేన-కాయికవ్యాపారోఽనేనోక్తః-

పురుషానజనప్రయః ॥౨౧॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే , ప్రథమోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ॥గద్య॥ఏవంపితరిసంనివృత్తేతదనుశాసనేసంవర్తమానఆగ్నీధ్రోజమ్బూద్వీపౌకసఃప్రజాఔరసవద్ధర్మావేక్షమాణః- పర్యగోపాయత్ ॥ ౧ ॥ సచకదాచిత్పితృలోకకామస్సురవరవనితాక్రీడాచలద్రోణ్యాంభగవన్తంవిశ్వసృజాంపతిమాభృతపరిచర్యోపకరణఆత్మైకాగ్రేణతపసాఽఽరాధయాంబభూవ ॥ తదుపలభ్యభగవానాదిపురుషస్సదసిగాయన్తీంపూర్వచిత్తింనామాప్సరసమభియాపయామాస॥౩॥ సాచతదాశ్రమోపవనమతిరమణీయంవివిధనిబిడవిటపివిటపనిచయసంశ్లిష్టపురటలతారూఢస్థలవిహఙ్గమమిథునప్రోచ్యమానశ్రుతిభిః ప్రతిబోధ్యమానసలిలకుక్కుటకారణ్డవబకకలహంసాదిభిర్విచిత్రముపకూజితామలజలాశయకమలాకరముపబభ్రామ॥౪॥తస్యాస్సులలితగమనపదవిన్యాసగతివిలాసాయాశ్చానుపదంఖణఖణాయమానరుచిరచరణాభరణస్వనముపాకర్ణ్యనరదేవకుమారస్సమాధియోగేనామీలితనయననళినముకుళయుగళమీషద్వికచయ్యవ్యచష్ట ॥౫॥ తామేవావిదూరేమధుకరీమివసుమనసముపజిఘ్రన్తీందివిజమనుజమనో

చిత్తైకాగ్ర్యరూపేణతపసా-విశ్వసృజాంపతింబ్రహ్మాణ-మారాధయాంబభూవ❁॥౨॥❁ తదారాధన-ముపలభ్యజ్ఞాత్వా,భగవానాదిపురుషోబ్రహ్మా-స్వసదసి-యగాన్తీంగానంకుర్వతీంపూర్వచిత్తింనామపూర్వచిత్త్యాఖ్యా-మప్సరస-మభియాపయామాసభోగార్థంప్రస్థాపితవాన్,సంతానార్థమప్సరఃప్రేషణం-నతుతపోవిఘ్నార్థమ్❁॥౩॥ ❁సాచపూర్వచిత్తి-స్తస్యాగ్నీధ్రస్యాశ్రమే-యో-దుపవనం-త-దుపబభ్రామ,సమీపేచచార - ఆశ్రమోపవనంవిశినష్టి ॥ అతిరమణీయం-తదేవప్రపఞ్చయతి ॥ వివిధాశ్చనిబిడాస్సాన్ద్రాశ్చ- యే-విటపినోవృక్షా- స్తేషాం-విటపాశ్శాఖాః-తేషాంనికరాస్సమూహాః-తైస్సంశ్లిష్టాః-పురటలతాఃస్వర్ణవర్ణవల్ల్య,స్తాసాం , రూఢాః - స్థలవిహఙ్గామయూరాదయః-తేషాం-మిథునైఃస్త్రీపుంసద్వంద్వైః - ప్రోచ్యమానాభిరుచ్చార్యమాణాభి-శ్శ్రుతిభిఃషడ్జాదిస్వరైః - కరణభూతైః-ప్రబోధ్యమానాః-యే-సలిలకుక్కుటాదయః - స్తైర్విచిత్రంయథాభవతితథా - ఉపకూజితానాదితాః-అమలాః-జలాశయా- స్తేషు-కమలానిపఙ్కజా-ని-తేషా-మాకర-ముపవనమ్❁ ॥ ౪ ॥ ❁సులలితేగమనేసున్దరతరగతౌ,యే-పదవిన్యాసాః తైర్గతివిలాసా,యస్యా - స్తస్యాఃపూర్వచిత్త్యాః - ఖణఖణేతిధ్వనింకుర్వన్తో -రుచిరస్యచరణాభరణస్య,స్వనంధ్వని-ముపాకర్ణ్యశ్రుత్వా,నరదేవస్యప్రియవ్రతస్య-కుమారః-ఆగ్నీధ్రః,సమాధియోగేన-ఆమీలితే-నయనేఏవ-నలినముకుళే-తయో-ర్యుగళమీషద్వికచయ్యకించిదున్మీల్య,వ్యచష్టదదర్శ❁॥౫॥❁ తామేవ-దేవీమప్సరసం-తదవలోకనేన-వివృతావసరస్యప్రసక్తావకాశస్య,భగవతో,మకరధ్వజస్యమన్మథస్య-వశ-ముపనీతః-ప్రాప్తః - జడవత్స్త్రీణామనభిజ్ఞఇవ-ఇతివక్ష్యమాణశ్లోకా-నువాచేత్యన్వయః-జాడ్యానుకరణంవైదగ్ధ్యేనతద్వశీకరణార్థంతదభిప్రాయజ్ఞాపనార్థం చ-దేవీంవిశినష్టి ॥ అవిదూరేసమీపే-మధుకరీంభ

మరీమివ-సుమనసంపుష్పం - ఉపజిఘ్రన్తీం-గన్ధముపాదదతీం-దివిజానాం-దేవానాం-మనుజానాంచ-యాని-మనాంసి-నయ
నానిచ-తేషా-మాహ్లాదదుహైస్సుఖకరైః-గత్యాదిభిః-నృణాం-మనసి-కామస్య-వివరం-ప్రవేశద్వారం-విదధతీం గతిశ్చ-
వ్రీడావిలాసాభ్యాం యుక్తోఽవలోకశ్చ-సుస్వరాణ్యక్షరాణిచ, అవయవాశ్చ నేత్రాదయ-స్తైః-నిజముఖా, ద్విగళిత, మమృ
తమివస్వాద్వా , సవమివమాదకం, యత్సహాసం - భాషణం, తస్మిన్, న్మామోదో నిశ్వాసగన్ధః, తేన-మదాన్ధాః-యే-మధు
కరాణాం నికరా-స్తై -రుపరోధ ఆవరణం - తేన-భయా-ద్ద్రుతశ్శీఘ్రా-యః-పదవిన్యాసః-తేన-వల్గుస్పన్దనం కించిచ్చల
నం- స్తనయోః - కబరభారే - రశనాయాంచ - యస్యాస్తామ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❁ కాత్వమితి ॥ హేమునివర్య-పుం స్త్వవ
నసంబోధనం జాడ్యానుకరణం - కాత్వం కథంజాతీయా-స్త్రై లేగిరావస్మి - నిరం, చికీర్షసి కర్తుమిచ్ఛసి-నూనం, భగవతః-
పరదేవతాభూతస్య -మయాఽసీతి - కృత్స్నం వ్యక్తిమాలక్ష్య భగవన్మాయాత్వేనరూపయతి-అథ, ప్రత్యవయవాన్ప్ర
త్యేకమాలక్ష్య ధనురాదిత్వేన రూపయతి-తత్ర ప్రవివక్షయాఽఽహ - విజ్యేనిర్గుణే-ధనుషీ-బిభర్షి -కిం-సుహృదః-మాదృశ
స్య-ఆత్మనోవా-అర్థే ప్రయోజనాయ-ఆభ్యాం, కింకార్య, మస్తి, కింవా - ప్రమత్తాన జితేన్ద్రియా-న్మృగతుల్యానస్మదాదీ-
న్మృగయసే-కాన్వేతుం కింధనుషీ ధారయసీత్యర్థః ❁ ॥౮॥ ❁ కటాక్షావాలక్ష్య తద్వివక్షయా ప్రాహ ॥బాణావితి॥బాణౌ
ఇమౌ, శతపత్రే నేత్రకమలే, తేఏవ-పత్రాణిపక్షాః-యయోః, శాన్తౌ-విభ్రమేణమన్దరౌ, అపుఙ్ఖరుచిరౌ, పుఙ్ఖాభ్యాంవి
నాపి-రుచిరౌసున్దరౌ, పత్రతయాకల్పితనేత్రాభ్యాం పరభాగస్యపుఙ్ఖస్థానీయస్యాభావాదపుఙ్ఖరుచిరావిత్యుక్తం , అతితి
గ్మౌతీక్ష్ణౌ-దన్తౌ అగ్రభాగౌ-యయో-స్తౌ - యద్వా-శతపత్రపత్రావితినేత్రవివక్షా-అపుఙ్ఖరుచిరావితికటాక్షవివక్షా-వనే-చ

నయనాహ్లాదదుహైర్గతివిహారవినయావలోకైస్సుస్వరాక్షరావయవైర్మనసినృణాంకుసుమాయుధస్య
విదధతీంవివరంనిజముఖవిగళితామృతాసవంసహాసభాషణామోదమదాన్ధమధుకరనికరోపరోధద్రుతప
దన్యాసవల్గుస్పన్దనస్తనకబరభారరశనాందేవీంతదవలోకనేనవివృతావసరస్యభగవతో మకరధ్వజస్యవ
శముపనీతో జడవదితిహోవాచ ॥౬॥౭॥ శ్లో॥ కాత్వంచికీర్షసిచకింమునివర్యశైలేమాయాఽసికాపిభగవత్పర
దేవతాయాః । విజ్యేబిభర్షిధనుషీసుహృదాత్మనోఽర్థేకింవామృగాన్మృగయసేవిపనేప్రమత్తాన్ ॥౮॥ బాణా
విమౌభగవతశ్శతపత్రపత్రౌశాన్తావపుఙ్ఖరుచిరావతితిగ్మదన్తౌ । కస్మైయుయుఙ్క్షసివనేవిచరన్నవిద్మఃక్షే
మాయనోజడధియాంతవవిక్రమోఽస్తు ॥౯॥ శిష్యాఇమేభగవతఃపరితఃపఠన్తిగాయన్తిసామసరహస్యమజ
స్రమీశ । యుష్మచ్ఛిఖావిలులితాస్సుమనోఽభివృష్టీస్సర్వేభజన్త్యృషిగణాఇవవేదశాఖాః ॥౧౦॥ వాచంప
రంచరణపఞ్జరతిత్తిరీణాంబ్రహ్మన్నరూపముఖరీంశృణవామతుభ్యమ్ । లబ్ధాకదమ్బరుచి ❁ రఙ్క-విటఙ్క-బి

రఙ్క, కస్మై యుయుఙ్క్షసి ప్రయోక్తుమిచ్ఛసీతి-నవిద్మః-అతో - భయాదేతత్ప్రార్థయామః-తవాఽయం విక్రమో-జడధియా-మ
స్మాకం-క్షేమాయా-స్తు ❁ ॥౯॥ ❁ తదఙ్గసౌరభ్యేనానుగచ్ఛతో భ్రమరానాలక్ష్య తద్వివక్షయాఽఽహ॥శిష్యా ఇతి॥ఇమే-పరితః-
అనుగచ్ఛన్తఇతిశేషః- భగవత స్తవశిష్యాః - భ్రమరధ్వనిమాత్రస్యత ద్వివక్షయాఽఽహ॥సరహస్యం సోపనిష-త్సామ, అ
జస్రమవిచ్ఛేదేన-పఠన్తి-ఈశేతిపుం స్త్వనిర్దేశః పూర్వవత్- శిఖాతోవిలులితపుష్పసంశ్లిష్టభ్రమరానాలక్ష్యాహ॥యుష్మచ్ఛి
ఖాతో-విలులితాః విగళితాః-స్సుమనసా-మభితో-వృష్టీ - స్సర్వేతవశిష్యా-భజన్తి-తత్రశుద్ధత్వేనోపమా-ఋషిగణాః-వేదశా
ఖా ఇవేతి ❁ ॥౧౦॥ ❁ నూపురాదిచరణాభరణాన్తర్గతమణిస్వనమాకర్ణ్య తద్వివక్షయాఽఽహ॥వాచమితి॥ తుభ్యం తవ-
విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః- పఞ్జరాధారస్థానీయచరణాలంకారా న్తర్గతానాం-తిత్తిరీణామిః-చరణాభరణరత్నవివక్షా-తిత్తి
రిశబ్దః పక్షిజాత్యాపన్నయజుర్వేదప్రవక్తృఋషివచనః - సచాభేదారోపాన్మణిపరః- తేషాం-వాచం-పరం కేవలం-శృణు
మః-కథంభూతాం - అరూపముఖరీం అదృశ్యమానవక్తృకాం-ముఖరీముద్భూతాం-యద్వా, చరణపఞ్జరతిత్తిరీణామితి
నూపురాదిచరణాభరణవివక్షైవ , అస్మిన్పక్షే , అరూపముఖరీమిత్యస్యానభివ్యక్తవర్ణాం, స్వనాత్మనాఉద్భూతామిత్య
ర్థః, హేబ్రహ్మన్ , నితమ్బపరిధానవస్త్రం నితమ్బకాన్తిత్వేన ప్రకల్ప్యాహ॥ కదమ్బకుసుమస్య, రుచిర్దీప్తిః, అఙ్క-విటఙ్క-బి
మ్బే - అఙ్క-యోశ్చ , విటఙ్క-బిమ్బయోస్సున్దరతరనితమ్బమణ్డలయోశ్చ, తేషాం సమాహారః, ప్రాణ్యఙ్గత్వాదేకవద్భా
వః తస్మిన్ రఙ్క-లబ్ధా, పాఠాన్తరే, అఙ్గేతిసంబోధనం-నితమ్బమణ్డలే, కదమ్బరుచిః, కృప్ల క్షైత్యర్థః, మేఖలామాలక్ష్యాహ॥యు
స్యాంకదమ్బరుచ్యాం, అలాతపరిధిః, వర్తతే , అలాతస్యాఙ్గారకాష్ఠం, తద్భ్రమణనిమిత్తో, వలయాకారరేఖాకృతిమాయ

---

౧౧ ❁॥ శ్లో ॥ పా ॥ అఙ్గవిటఙ్క-బిమ్బే

న్నోఽగ్నిః పరిధిః, వస్త్రం నితమ్బకాన్తిత్వేన పరికల్ప్య వస్త్రమదృష్ట్వైవ పృచ్ఛతి ॥ క్వచ తే వల్కలమితి॥ జాడ్యానుకరణనిమిత్తమృషిత్వవ్యపదేశాభిప్రాయేణ వల్కలశబ్దప్రయోగః ❀ ॥౧౧॥ ❀ స్తనావాలక్ష్యాహ॥ హేద్విజ-సున్దరయోః-శృఙ్గయోః-కింసంభృతం-కింపూర్ణమస్తి, మనోహరం కించిదస్తీత్యేతావత్తు జానామి-యతో-మధ్యమధ్యకాయే-కృశోఽపి-త్వం కృచ్ఛ్రేణ-శృఙ్గద్వయం-వహసి-యత్రశృఙ్గయోః-మే, దృష్టిః, ఆశ్రితాసంలగ్నాఽస్తి, అన్యథైవంవహనంమధ్యస్యాసంజనంచనఘటతఇతిభావః, స్తనగతంకుఙ్కుమమాలక్ష్యాహ ॥ పఙ్కః, అరుణ-స్సురభిః, ఆత్మన స్తవ, విషాణే స్తనే-ఈదృగత్యపూర్వః, లిప్తఇతిశేషః, కుతః, యేనపఙ్కేన-హేసుభగ-మేమమ, ఆశ్రమం-సురభీకరోషి ❀॥౧౨॥ ❀ హేసుహృత్తమ-తావకంత్వత్సమ్బన్ధినం-లోకంస్థానం-మేమహ్యం, ప్రదర్శయ-యత్రత్యాః యత్తావకలోకస్థః, జనః, అస్మద్విధస్య మాదృశస్య-మనఉన్నయసామనః క్షోభకౌ, ఉల్లాసకరౌవా-రుత్వయవత్వయలోపాః, యలోపస్యాసిద్ధత్వాన్నగుణః, ఇత్థం ఈదృశావపూర్వావయవౌశృఙ్గరూపౌ స్తనౌ- ఉరసాబిభర్తి వక్త్రేచ-బహ్వద్భుతం-బిభర్షి-కింతత్-సరససరాససుధాది-సరసోమధురాలాపః-రాసోవిలాసః, తాభ్యాంసహితా - సుధాఅధరామృతం-ఆదిశబ్దేనస్మితాదిసంగ్రహః ❀॥౧౩॥ ❀ తవలోకే, ఆత్మనోదేహస్య-వృత్తిరాహారః, కావా, అఙ్గ హేసఖే, అదనాద్బహిః భక్షణవ్యతిరేకేణ భక్షణం వినైవ-తవాత్మవృత్తిర్జీవనం-భవతీతి ప్రతిభాతి, సాక్షిదృశీ-అదనాద్ధవిర్వాతీతి పాఠే, హవిశ్శబ్దస్తద్గన్ధే ఉపచారాద్వర్తతే-అదనాచ్చర్వణా-ద్ధవిస్సబన్ధిగన్ధో - వాతిఆయాతీ - తితామ్బూలాభిప్రాయం-పూర్వోక్తపాఠఏవసాధుః - విష్ణోఃకలాసీతిహేతూక్తేతథాహ-తస్మిన్పారే-తవభోజనాద్బహిర్భూతైవవృత్తిరిత్యవభాతీత్యర్థః-కుతః-యత- స్త్వంవిష్ణోఃకలాఅంశోఽసి.

స్యేయస్యామలాతపరిధిః క్వచవల్కలం తే॥ ౧౧ ॥ కింసంభృతం రుచిరయోర్ద్విజశృఙ్గయో స్తేమధ్యే కృశో వ
హసి యత్ర దృశిః శ్రితా మే । పఙ్కోఽరుణస్సురభిరాత్మవిషాణ ఈదృగ్యేనాశ్రమం సుభగ మే సురభీకరోషి ॥
లోకం ప్రదర్శయ సుహృత్తమ తావకం మే యత్రత్య ఇత్థమురసావయవావపూర్వౌ । అస్మద్విధస్య మనఉన్న
యనౌ బిభర్తి బహ్వద్భుతం సరసరాససుధాది వక్త్రే ॥ ౧౩ ॥ కావాఽఽత్మవృత్తి❀రదనాద్ధవిరఙ్గభాతి వి
ష్ణోః కలాస్యనిమిషోన్మకరౌ చ కర్ణౌ । ఉద్విగ్నమీనయుగళం ద్విజపఙ్క్తిశోచిరాసన్నభృఙ్గనికరం సర ఇన్ముఖం తే ॥
యోఽసౌ త్వయా కరసరోజహతః పతఙ్గో దిక్షు భ్రమన్భ్రమత ఏజయతేఽక్షిణీ మే । ముక్తం న తే స్మరసి వక్ర
జటావరూథం కష్టోఽనిలో హరతి లమ్పట ఏష నీవిమ్ ॥ ౧౫ ॥ రూపం తపోధన తపశ్చరతాం తపోఘ్నం హ్యేతత
త్తు కేన తపసా భవతోపలబ్ధమ్ । చర్తుం తపోఽర్హసి మయా సహ మిత్ర మహ్యం కిం వా ప్రసీదతి స వై భవభావ
నో మే ॥ ౧౬ ॥ న త్వాం త్యజామి దయితం ద్విజదేవదత్తం యస్మిన్మనో దృగపి నో న వియాతి లగ్నమ్ । మాం చా
రుశృఙ్గ్య❀ర్హసి నేతుమనువ్రతం తే చిత్తం యతః ప్రతిసరన్తు†శివాస్సచివ్యః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౧॥ ఇతిల

విష్ణోరాంశాంశః, అనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతీ,, తిశ్రుతేః-విష్ణోఃకలాఽసీత్యత్ర హేతుః-తవ-కర్ణౌవిష్ణోరివా-నిమిషోన్మకరౌఅనిమిషౌరత్నశ్రేష్ఠత్వేనానిమిషశబ్దాభ్యా, ఉల్లసన్తౌ- మకరౌతదాకారేకుణ్డలే, యయో, స్తౌ-కిఞ్చ-తవ-ముఖం, సరవత్ శరత్సరఇవఅదస్తత్వమార్షంతదేవాహ ॥ ఉద్విగ్నంచఞ్చలంమీనయుగళమివ - నేత్రద్వయం, యస్మిన్, ద్విజాదన్తాః-తేషాం-పఙ్క్త్యా-శోచిః శోభా-యస్మిన్- శోచిశ్శబ్దస్సాన్తః-సరసితు ద్విజాః హంసాః-ఆసన్నోభృఙ్గనికరఏవ-కేశస్తోమః-పరిమళలుబ్ధభృఙ్గస్తోమోవా ❀॥౧౪॥ ❀ త్వయా, కరసరోజేన-హతః-యోఽసౌ, పతఙ్గః కన్దుకః-దిక్షు, భ్రమన్ భ్రమచ్చిత్తస్య-మే-అక్షిణీ - ఏజయతేచఞ్చలతాంనయతి, వక్రకేశసమూహం, ముక్తబన్ధనం-నస్మరసిబధ్నాసికిం-కష్టోధూర్తః-లమ్పటఃలాలసఃఏషఃఅనిలోవాయుః-నీవిం - హరతి-అధరామ్బరగ్రన్థింహరతి, ఏతచ్చనస్మరసికిమ్ ❀॥౧౫॥ ❀ హేతపోధన-తపశ్చరతాంతపఃకుర్వతాం, తపోవిఘ్నకర - మేతద్రూపం-భవతా, కేనతపసా-ఉపలబ్ధంప్రాప్తం, హేమిత్ర, మయాసహ, తపశ్చర్తు-మర్హసి-భవభావనః విశ్వస్రష్టా-సవై - అజః బ్రహ్మా-కింవా-మహ్యం-ప్రసీదతి-త్వాంభార్యాంకల్పయతీత్యర్థః ❀॥౧౬॥ ❀ హేద్విజ-దేవేనబ్రహ్మణాద- త్తం - త్వాం-నత్యజామి, యస్మింస్త్వయి, నోఽస్మాకం-దృ-క్మనశ్చ-లగ్నం- సత్ నవియాతినతతోఽపగచ్ఛతి - హేచారుశృఙ్గి-యత- స్తే-చిత్తం-తతో-మాంత్వదధీనం-నేతుమర్హసి-సచివ్యస్తవసఖ్యోఽపి- శివాఅనుకూలాః - మాంప్రతి-సరన్తుఅనువర్తన్తాం-యద్వా-ఏతావత్పర్యన్తం, మే-యాస్సచివ్యః-శివాః ఫేరవః-తాః ప్రతిసరన్తునిర్యాన్తు, యద్వా - వనవాసేనసహవసన్త్యోహరిణ్యశ్శివాః ప్రతిసరన్తుప్రదక్షిణంగచ్ఛన్తు-సరణ్యాఇతిపాఠే సరన్తీతిసరణ్యోరాత్రయః శివాఃమఙ్గళరూపాఃసరన్తుగచ్ఛన్తు ❀॥౧౭॥ ❀ ఇతిత్థం-లలనాఽనునయైః

❀౧౪॥ పా॥ అదనాద్ధవిరఙ్గవాతి ।   ౧౭†॥ శ్లో॥ పా॥ శివాస్సరణ్యాః.

ణానునయనే - తాఃస్వాధీనాఃకర్తుమిత్యర్థః-అతినిపుణః-గాత్ర్యేష-వైదగ్ధ్యంకౌశలం,యస్యా-స్తయా-పరిభాషయా-
తాం,విబుధవధూంఅప్సరసం,మోహితచిత్తోఽ - తిసభాజయామాససబహుమానంతామనుకూలామకరోత్ *॥౧౮॥ *
సాచపూర్వచిత్తిః-తస్య-వీరయూథపతేః - వీరాణాంయూథస్య,పతేరాగ్నీధ్రస్య,బుద్ధ్యాదీనాంద్వంద్వైక్యం,తేన-ప
రాక్షిప్తంఆసక్తం-మనః-యస్యాసా - జమ్బూద్వీపపతినా - తేనాగ్నీధ్రేణసహ-బహుకాలం,భౌమస్వర్గాఃనవఖణ్డాః-
తేషు-యే-భోగా-స్తా-న్బుభుజే *॥౧౯॥ * తత-స్సరాజశ్రేష్ఠఆగ్నీధ్రః- తస్యాంపూర్వచిత్త్యాం-నాభిప్రభృతీన్నవా-త్మ
జాన్పుత్రా-నజనయత్- పుమాఖ్యాన్నరకాత్త్రాయతఇతిపుత్రఇత్యవయవార్థావగమాయపుత్రశబ్దఃప్రయుక్తఃఅతోనపౌ
నరుక్త్యమ్ *॥౨౦॥ * సాపూర్వచిత్తిః-ప్రతివత్సర-మేకైకంపుత్రం,మితి-నవ,సుతా-న్సూత్వా,గృహఏవఆగ్నీధ్రగృహ
ఏవ-అపహాయవిహాయ-పున,రజందేవంబ్రహ్మాణ,ముపతస్థేఅభజత్ *॥౨౧॥ * నాభ్యాదయ,ఆగ్నీధ్రసుతా,మాతు,ర
నుగ్రహా - దౌత్పత్తికేనస్వభావతః - సంహననందృఢాఙ్గత్వం-బలంచ,తాభ్యా,ముపేతాః-పిత్రాఆగ్నీధ్రేణ,విభక్తాని,
విభాగమనతిక్రమ్య , ఆత్మతుల్యనామాని ఆత్మభిస్సహతుల్యనామాని- జమ్బూద్వీపవర్షాణి,బుభుజుః,భారతవర్షస్యాపిభా
రతసంబన్ధాత్పూర్వమజనాభమితివ్యవహారాదాత్మతుల్యనామానీత్యస్యనవిరోధః *॥౨౨॥ * ఆగ్నీధ్రోరాజా-అతృ
ప్తకామ-స్తామేవా,ప్సరసంపూర్వచిత్తిం , అధిమన్యమానఃతత్సఙ్గనిమిత్తానన్తర-మధికంకామయమానః,శ్రుతిభిశ్శ్రుత్యు
క్తసాధనైఃకర్మభిః,తస్యా,స్సలోకతా - మవరున్ధేప్రాప,కోఽసౌలోక స్తత్రాహ॥యత్రలోకే,ప్రాప్తం,పితరోమో

లనానునయాతివిశారదో గాత్ర్యావైదగ్ధ్య పరిభాషయా తాంవిబుధవధూమధ్రువమతిరతసభాజయామా
స॥ ౧౮ ॥ సాచతత్తస్యవీరయూథపతేర్బుద్ధిరూపశీలవిద్యావయశ్శ్రియా*దార్యేణపరాక్షిప్తమనాస్తే
నసహాయుతాయుతపరివత్సరోపలక్షణంకాలంజమ్బూద్వీపపతినాభౌమస్వర్గభోగాన్బుభుజే॥ ౧౯ ॥తస్యా
ముహవాఆత్మజాన్సరాజవరఆగ్నీధ్రోనాభికింపురుషహరివర్షేలావృతరమ్యకహిరణ్మయకురుభద్రాశ్వకే
తుమాలసంజ్ఞాన్నవపుత్రానజనయత్ ॥ ౨౦ ॥ సాసూత్వాఽథసుతాన్నవానువత్సరంగృహఏవాపహా
యపూర్వచిత్తిర్భూయఏవాజందేవముపతస్థే ॥ ౨౧ ॥ ఆగ్నీధ్రసుతాస్తేమాతురనుగ్రహాదౌత్పత్తికేనైవ
సంహననబలోపేతాఃపిత్రావిభక్తాన్యాత్మతుల్య నామానియథాభాగంజమ్బూద్వీపవర్షాణిబుభుజుః॥౨౨॥
ఆగ్నీధ్రోరాజాఽతృప్తకామస్తామప్సరసమేవానుదినమధిమన్య మానస్తస్యాస్స లోకతాంశ్రుతిభిరవరున్ధ
యత్రపితరోమాదయన్తే ॥ ౨౩ ॥ సంపరేతేపితరినవభ్రాతరోమేరుదుహితౄర్మేరుదేవీంప్రతిరూపా,
ముగ్రదంష్ట్రీం,లతాం,రమ్యాం,శ్యామాం,నారీం,భద్రాం,దేవవీతి,మితిసంజ్ఞానవోదవహన్॥౨౪॥ **
************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,ద్వితీయోఽధ్యాయః**********
శ్రీశుకఉవాచ॥౧॥నాభిరపత్యకామోఽప్రజయామేరుదేవ్యాభగవన్తంయజ్ఞపురుషమవహితాత్మాఽయ

దయన్తే *॥౨౩॥ * పితర్యాగ్నీధ్రే,సంపరేతేమృతేసత్య,నన్తరం , నవ,భ్రాతరః,నాభిప్రభృతయః,సుమేరో,ర్దుహి
తౄః,మేరుదేవీప్రభృతీ,ర్నవ,ఉదవహన్ వివాహితవన్తః *॥౨౪॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగ
వతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః.**************************
ఏవంప్రియవ్రతాగ్నీధ్రచరిత్రమభిధాయాగ్నీధ్రాపత్యచరిత్రమభిధిత్సుస్తావన్నాభిచరిత్రమాహ॥నాభిరితిత్రిభిరే
న॥అపత్యకామస్సంతానార్థీ,నాభిరాగ్నీధ్రపుత్రః , అప్రజయా,అవిద్యమానసంతానయా-మేరుదేవ్యాభార్యయాసహ,
సమాహితచిత్తః,యజ్ఞపురుషంయజ్ఞారాధ్యంపరమపురుషం , అయజత్ యజ్ఞైరారాధితవాన్శ్రద్ధయాకర్తవ్యవిషయ
త్వరయా,శుద్ధాన్తఃకరణేనచ, తస్యనాభేః , యజతస్సతః,ప్రవర్గ్యనామకేషుయాగేషు,ప్రచరత్సుప్రవర్తయానేషుఅను
ష్ఠీయమానేషుద్రవ్యాదయస్సప్త, యోగాఉపాయాః , తేషా,ముపపత్త్యాసంపత్త్యా,దురధిగమోదుష్ప్రాపోఽపి,భగ
వాన్,ద్రవ్యంహవిః,దేశః,సమేయజేతేతివిహితః , కాలోవసన్తాదిరూపః,విధానంవిధిఃఅనుష్ఠానప్రకారః,భాగవతేషు
వాత్సల్యంయస్య-,తస్యభావ,స్తత్తయా , వత్సలతయేతిపాఠే,భాగవతేషుదయాళుతయా,నిజజనానాంభక్తజనానా
మభిప్రేతార్థవిధిత్సయాఅభిమతార్థనిష్పాదనేచ్ఛయా-, హేత్వర్థేతృతీయా , అన్యథానైనవసతీతివత్ , గృహీతహృదయః,కృ
తసంకల్పః , శోభనాఃప్రతీకాఅవయవా,యస్మిన్,తదేవప్రిపశ్చయతి,హృదయంగమంచిత్తాపహారిణం,తత్ర హేతుః,
మనసాం,నయనానాంచ , అనన్దనాః, అనన్దయన్తీత్యానన్దనాః,నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః,తైః,రవయవైః,రభిరామంసు

న్దరం,అపరాజితంఅకర్మవశ్యం , ఆత్మానందివ్యవిగ్రహం,మావిశ్చకారప్రకటీచకార * ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ * అథానన్తరం,
హేతివిస్మయే,తమావిర్భూతంభగవన్తం , కథంభూతం , ఆవిష్కృతం,భుజానాంయుగద్వయంచతుష్టయం,యేన,
హిరణ్మయంప్రకాశబహులం,పురుషేషువిశిష్యతఇతిపురుషవిశేష,స్తంపురుషోత్తమమిత్యర్థః,కపిశంపిశఙ్గంకౌశేయం
క్రిమికోశోత్థతన్తుజన్య,మమ్బరం,బిభ్రతం,ఉరసి,విలసత్, శ్రీవత్సఏవలలామచిహ్నం,యస్య,దరవరశ్శఙ్ఖఃవనరుహం
పద్మం,చ్ఛారిచక్రం ,అమృతమణిః,కౌస్తుభః,ఏవ , మాదిభి,రుపలక్షితం,స్ఫురత్కిరణా,యే,ప్రవరా,మణయః,తన్మ
యాని,యానిమకుటాదీన్య , ఙ్గానాంభూషణాని,తైర్భూషితం , ఉపలభ్యదృష్ట్వా,ఋత్విజస్సదస్యాః,గృహపతిర్యజమా
నః,తేషామితరేతరద్వన్ద్వః,తే,నిర్ధనాఇవో,త్తమంధన,ముపలభ్య,యథాబహుమాన,యన్తి,తథాఽర్హణేనపూజాపురస్స
ర-మవనతశీర్షాణఃనమ్రశిరసః- కృతప్రణామాఇత్యర్థః,ఉపతస్థుఃసమీపమేత్య స్తుతవన్తః-ధాతూనామనేకార్థత్వాత్తిష
తిరత్ర స్తుతౌవర్తతే-మన్త్రకరణకత్వాభావాన్నోపాస్మన్త్రకరణఇత్యాత్మనేపదమ్ * ॥ ౩ ॥ * స్తుతిమేవాహ॥అర్హసీత్యా
దినాపరమనుగ్రహాయనగుణకథనోఽసీత్యన్తేననిగదేన॥ యుష్మదీయార్హణగ్రహణోత్సుకమపరిపూర్ణంమాంకథంస్తుథే
తిశఙ్కామపనుదన్తఆహుః॥ హేఅర్హత్తమ - పరిపూర్ణోఽపి-త్వ - మనుపథానాంభృత్యానాం - అస్మాకం - అర్హణం,
ముహుః - స్వ యమేవ - స్వీ కర్తుమర్హసి - పరిపూర్ణస్య తవనాస్మదర్హణగ్రహణేనన్యూనతేతిభావః-నవయంకా
ర్త్స్న్యేనభవదీయగుణకథనేప్రభవామః - కిన్త్వేకదేశకథనఏవేతివదన్తస్తువన్తి - నమోనమఇత్యాదినా - ఋత

జయత్ ॥ ౧ ॥ తస్యహవావశ్రద్ధయాశుద్ధభావేనయజతఃప్రవర్గ్యేషుచరత్సుద్రవ్యదేశకాలమన్త్రర్త్విగ్ద
క్షిణావిధానయోగోపపత్త్యాదురధిగమోఽపిభగవాన్భాగవతవత్సలతయాసుప్రతీకఆత్మానమపరాజి
తంనిజజనాభిప్రేతార్థవిధిత్సయాగృహీతహృదయోహృదయంగమంమనోనయనానన్దనావయవాభిరామ
మావిశ్చకార ॥ ౨ ॥ అథహతమావిష్కృతభుజయుగళద్వయంహిరణ్మయంపురుషవిశేషంకపిశకౌశేయా
మ్బరధరమురసివిలసచ్ఛ్రీవత్సలలామందరవరవనరుహవనమాలాచ్ఛూర్యమృతమణిగదాభిరుపలక్షితం
స్ఫురత్కిరణప్రవరమణిమయమకుటకుణ్డలకటకకటిసూత్రహారకేయూరనూపురాద్యఙ్గభూషణవిభూషిత
మృత్విక్సదస్యగృహపతయోఽధనాఇవోత్తమంధనముపలభ్యసబహుమానమర్హణేనావనతశీర్షాణఉపత
స్థుః ॥ ౩ ॥ అర్హసిముహురర్హత్తమార్హణమస్మాకమనుపథానాంనమోనమఇత్యేతావత్సదుపశిక్షితంకోఽ
ర్హతిప్రకృతిగుణవ్యతికరమతిరనీశఈశ్వరస్యపరస్యప్రకృతిపురుషయోరర్వాక్తనాభిర్నామరూపాకృతిభి
స్స్వరూపనిరూపణంసకలజీవనికాయవృజిననిరసనశివతమప్రవరగుణగణైకదేశకథనాదృతే ॥ ౪ ॥ పరిజ
నానురాగవిరచితశబలసంశబ్దసలిల * సితకిసలయతులసీదూర్వాఙ్కురైరపిసంభృతయాసపర్య

ఇత్యన్తేన - నమోనమఇత్యేతావదేవాస్మాకంసద్భిరుపశిక్షితం - త్వత్స్వరూపస్వభావయోరానన్త్యాత్,కార్త్స్న్యే
నతత్కథనాయోగాత్ - తస్మాన్నమోనమఇత్యేవకథనీయమితిసద్భిరుపశిక్షితాఇత్యర్థః - ఏతదేవాహుః - కోఽ
ర్హతీతి - ప్రకృతేర్గుణాస్సత్త్వాదయః - తేషాం - వ్యతికరఃపరిణామశ్శబ్దాదిరూపః - తద్విషయామతిర్యస్య-అతఏవా,నీ
శః , అర్వాక్తనాభిస్త్వత్కార్యభూతాభిర్నామాదిభిరుపలక్షితః - తత్ర , నామ , దేవమనుష్యాదినామధేయం -
రూపంసంస్థానం , ఆకృతిస్తద్వ్యఙ్గ్యాజాతి,స్తద్విషయమతి-ర్యస్య-అతఏవా-నీశఃకర్మపరవశః-ప్రకృతిపురుషయోః
పరస్యవిలక్షణస్యే , శ్వరస్యతవ - స్వరూపనిరూపణం - స్వరూపశబ్దఃస్వభావాదేరప్యులక్షణః-కర్తుం-కోనామ-పుమా
నర్హతి - సత్యేతావన్మాత్రమేవార్హతి- నాధికమిత్యాహ ॥ సకలేతి ॥ సకలజనానాం-నికాయస్సమూహః,తస్య,వృజినం
పాపంనిరస్యన్తీతితథా - శివతమాః - ప్రవరాశ్చ - యేగుణా-స్తేషాం,గణా,స్తేషాం,యఏకదేశః-తస్య,కథనాద్వినా,
గుణలవకథనమాత్రమేవార్హతినతుస్వరూపనిరూపణం-స్వరూపస్వభావాదీనామానన్త్యాదితిభావః * ॥ ౪ ॥ * యద్యపి
సమస్తపురుషార్థస్వరూపస్యతవనానేనయోగేనార్థ-స్తథాపి,, పత్రంపుష్పంఫలంతోయంయోమేభక్త్యాప్రయచ్ఛతీ,,
తిభక్తిపూర్వకారాధనస్యకిఞ్చిన్మాత్రస్యాపిత్వత్ప్రీతికరత్వంత్వయైవగీతమితీదంయజనంసూర్యాయదీపఇవకిఞ్చిదారా
ధనమాత్రమిత్యాహుః ॥ పరిజనేత్యాదినా ॥ అర్హతీత్యన్తేన॥ పరిజనై,రనురాగేణ,విరచితాః-శబలసంశబ్దాఃగద్గదాక్షరస్తు
తయః-సలిలంవిశుద్ధంజలం-శిలంప్రీహ్యాదిమఞ్జరీమణ్డః - సితేతిపాఠే-సితకిసలయాశ్శుద్ధపల్లవాః- ఏవమాదిభి-స్సంభృతయా

* శ్లో ॥ పా ॥ సితకిసలయ.

సంపాదితయా-పూజయా-పరితుష్యసికిల ॥౫॥ *తో॰షాదన్యో౽ర్థో నానయేత్యాహుః-అనయా-ఇజ్యయా-ఇష్ట్వా,ఉరుభార
భరయా-అనేకాఙ్గసంభృతయా-భగవతస్తవ-సముచితంసమ్మత-మపేక్షిత,మర్థంప్రయోజనం,నైవపశ్యామః ॥ ౬ ॥ *అ
త్ర హేతుంవదన్తోవిశింషన్తి-ఆత్మనఃస్వతఏవ-అనుసవనంసర్వదా- అఞ్జసాసాక్షా-ద్భూయమానాఅతిశయేనభవన్తో-
ఽపి,అశేషాఃపురుషార్థా - స్తేస్వరూపం - యస్య-అతోనానయేష్ట్యార్థో౽స్తీతికింత్వియమారాధనమాత్రమిత్యాహుః॥కిం
త్వితి॥ హేనాథ - ఆశిషఃపురుషార్థా - నాశాసానానామభీప్సతామస్మాక - మేతద్వ్యజనం-త్వదీయారాధనమాత్రం-భవితు
మర్హతిత్వత్సన్తోషజననద్వారాస్మదుపయోగ్యైవేతిభావః - మాత్రచాభగవతో౽ననురూపత్వంవివక్షితం-అననురూపా
రాధనప్రసక్త్యాపరమకారుణికత్వంవ్యఞ్జితమ్ ॥ ౭ ॥ తదేవస్పష్టయన్తఆహుః ॥తదితి॥ హేపరమపురుష,తత్ తదా
రాధనసమయఏవ- నాపచితఏవఅనురూపమనారాధితఏవ - ప్రకృష్టకరుణయా - స్వమహిమానంఅపహతపాప్మత్వా
దిరూపం-మోక్షాఖ్యం - ఆవిర్భూతగుణాష్టకసంపత్తిరేవహిమోక్షః , చకారాదస్మత్సమీహితంచఫలం - ఉపకల్పయి
ష్యన్ భవాన్నివర్తయిష్యన్ త్వ , మితరవ - త్పరిపూర్ణో౽ప్యపరిపూర్ణ ఇవ- నఃఅస్మాభి-రిహయాగే,యథాయథావదుపలక్షి
తఃదృష్టో౽సినఃకథంభూతానాం,ఆత్మనఃస్వస్య,పరముత్కృష్టం , శ్రేయఃపురుషార్థ-మవిదుషా-మతఏవ,బాలిశానా
మజ్ఞానామ్ ॥ ౮ ॥ పరమకారుణికాత్సమస్తపురుషార్థస్వరూపాద్భగవతో - రాజ్ఞాప్రార్థనీయస్యపుత్రస్యక్షుద్రపు
రుషార్థతామావిష్కర్తుమతిదుర్లభస్య భగవద్దర్శనస్యైవ కైముత్యన్యాయేననిరతిశయపురుషార్థతామాహుః ॥ అథేతి ॥
హేఅర్హత్తమ,రాజ్ఞో౽భిమతాన్వరా-న్దాతుం , యద్యప్యా,విర్భూతో౽స్య ,థాప్యయమేవవరస్సంజాతః,కోసావిత్య

యాకిలపరమపరితుష్యసి ॥ ౫ ॥ అథానయా౽పినభవతఇజ్యయోరుభారభరయాసముచితమర్థమిహోపల
భామహే ॥ ౬ ॥ ఆత్మనఏవానుసవనమఞ్జసావ్యభూయమానాశేషపురుషార్థస్వరూపస్యకిన్తునాథాశిషఆ
శాసానానామేతదభిసంరాధనమాత్రంభవితుమర్హతి ॥ ౭ ॥ తద్యథాబాలిశానాంస్వయమాత్మనశ్శ్రేయః
పరమవిదుషాంపరమపురుష ప్రకృష్టకరుణయాస్వ మహిమానంచాపవర్గాఖ్యముపకల్పయిష్యన్స్వయంచ
నాపచితఏవేతరవదిహోపలక్షితః ॥ ౮ ॥ అథాయమేవవరోహ్యర్హత్తమయర్హివావబర్హిషిరాజర్షేర్వరద
ర్షభోభవాన్నిజపురుషేక్షణవిషయఆసీత్ ॥ ౯ ॥ అసఙ్గనిశితజ్ఞానానలవిధూతాశేషమలానాంభవత్స్వభా
వానామాత్మారామాణాంమునీనామనవరతపరిగుణితగుణగణపరమమఙ్గళాయనగుణగణకథనో౽సి॥౧౦॥
అథకథంచిత్స్ఖలనక్షుత్పతనజృమ్భణదురవస్థానాదిషువివశానాం శ్రీమచ్చరణారవిన్దస్మరణాయజ్వరమ
రణదశాయామపిసకలకశ్మలనిరసనానితవగుణకృతనామధేయానివచనగోచరాణి భవన్తు ॥ ౧౧ ॥ కిఞ్చా
యంరాజర్షిరపత్యకామఃప్రజాంచభవాదృశీమాశాసాన ఈశ్వరమాశిషాంస్వర్గాపవర్గయోరపిభవన్తము

త్రేహ-యర్హివావయదాహ్య,రాజర్షే,ర్బర్హిషియజ్ఞే ,వరదర్షభో,భగవాన్,భవాన్,నిజానాంపురుషాణాంత్వద్భక్తానా
మస్మాకం,ఈక్షణవిషయ-ఆసీదితి,యత్ ॥ ౯ ॥ అసఙ్గేనవైరాగ్యేణ-నిశితం-య , ద్జ్ఞానం,తదేవా-నల- స్తేన-విధూ
తా-అశేషా-మలా-యేషాంతే- ఆత్మారామాణాంప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానపరాణాం -
భగవత్స్వభావానాంభగవత్సమారాధనధర్మాణాం-మునీనాం -కర్తరిషష్ఠీ-మునిభిః-అనవరతంసర్వదా-పరిగుణితాఃపరి
శీలితాః-గుణగణాః- యస్య-తస్యసంబోధనం-ఈదృశస్యతవ-గుణకథనమేవ-పరమమఙ్గళాయనంనిరతిశయశ్రేయస్సాధ
నం-కిముతతద్దర్శనమిత్యర్థః ॥౧౦॥ యతస్త్వద్గుణకథనంపరమమఙ్గళాయన -మతస్తదేవాయుక్తాస్వపిదశాసునోభూ
యాదితిప్రార్థయన్తఆహుః॥అథేతి॥అథనను భగవన్-క్షుతాదిష్వయుక్తదశాసు-తత్ర-స్ఖలనంచలనం-పతనస్యోక్తత్వాత్
దురవస్థానందుఃఖిత్వేనావస్థానం- ఆదిశబ్దేనాశుచిత్వాద్యవస్థాన్తరసంగ్రహః-తథా-జ్వరదశాయాం-మరణదశాయాం
చ-పరవశానా-మస్మాకం - శ్రీమతస్తవ-చరణారవిన్దస్మరణాయ-చరణారవిన్దంస్మర్తుం-సకలానాం-కశ్మలానాంనిరస
నానినివర్తకాని-గుణకృతనామధేయానికల్యాణగుణప్రవృత్తినిమిత్తకానితవనామాని- వచనగోచరాణిఉచ్చారణవిషయా
ణిభవన్తు ॥ ౧౧ ॥ ఇదానీంరాజ్ఞాప్రార్థనీయమస్తీత్యావేదయన్తఆహుః ॥ కించేతి ॥ అయంరాజర్షిః నాభిః - పుత్రం
కామయమానః తత్రాపిభవాదృశీంత్వత్సదృశీం-ప్రజా-మాశాసానః - ఆశిషామైహికపురుషార్థానాం-స్వర్గాపవర్గయో
శ్చ-శ్వరంప్రదాతారం భగవన్తంషాడ్గుణ్యపూర్ణం-త్వాం-ప్రజాయామేవ-పురుషార్థఇతిప్రీత్యయోయస్మాస-ఉపధావ
తిఅనువర్తతే-భజతీత్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః - యథా౽ధనోదరిద్రః-ఫలీకరణంతుషకరణాదిక-మాశాసానో-ధనదంకుబేర-

ముపధావతి-తథేతి ॥ ౧౨ ॥ ఇదంచనాతిచిత్రమిత్యాహుః॥ఇహసంసారే-అనుపాసితమహచ్చరణో యదిభవేత్ -ఉపాసితమహచ్చరణంజనంపినేత్యర్థః-తవా-పరాజితయాకర్మవశ్యైరనభిభూతయాఽనవసితపదవ్యాఅలక్షితమార్గయా-సత్త్వగతిబోధాయికయా-అలక్షితః-కో వై నకోపి - అత- స్తయాఽనావృతమతిః-కః-అతఏవ-విషయావిషవిషంతస్య-రయో వేగః-తేనా-నావృతా ప్రకృతిర్యస్యసః-కః- అత స్త్వన్మాయయా మోహితస్యైవమాశంసాఘటత ఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ అతిదుర్లభసమస్తపురుషార్థమూర్తే స్తవపుత్రార్థంసార్థమాహ్వానం హేళనమివాత స్తత్క్షన్తుమర్హసీతివిజ్ఞాపయన్త ఆహుః॥ యదుహవావేతి॥ హేఅదభ్రకర్తః-బహుకార్యనిష్పాదక- ఉదారవ్యాపారకారిన్-అవితథకర్తస్సత్యసంకల్పేతివార్థః-హే దేవదేవ దేవానాంబ్రహ్మాదీనామపిదేవ- హేసర్వాత్మన్-స్వల్పాయ స్వప్రయోజనాయ-యద్యస్మా-దేవమాహూతోఽసి-తత్-స్తదర్థధియాం-తత్రప్రజాయామర్థధీఃపురుషార్థబుద్ధి-ర్యేషా-మతఏవ-మన్దానామజ్ఞానానాం-నోఽస్మాకం-దేవహేళనందేవస్యతవ-హేళనమాహ్వానరూపమవజ్ఞానం-తవసామ్యేన హేతునా-ప్రతిబోధుంసోఢు-మర్హసి ॥ ౧౪ ॥ ఇత్యేవం-నిగదేనగద్యాత్మకసూక్తేనాభిష్టూయమానో-భగవాన్దేవోత్తమః - వర్షధరఃభారతవర్షధారకో నాభి- స్తేనాభివాదితౌ-ఋత్విగ్భిరభివన్దితౌ-చరణౌ-యస్యసః-సదయందయాసహితమిదంవక్ష్యమాణంవాక్య-మాహ ॥ ౧౫ ॥ అహోబతఋషయః - అవితథగీర్భిస్సత్యవాగ్భి-ర్భవద్భి-రసులభందుర్లభం-వరంప్రత్య-హం-యాచితఃప్రార్థితో-బతేత్యాశ్చర్యే-కోఽసౌదుర్లభోవర

పధావతి ప్రజాయామేవపురుషార్థప్రత్యయోధనదమివాధనః ఫలీకరణమ్ ॥ ౧౨ ॥ కోవాఇహతేఽపరాజితయాపరాజితో మాయయాఽనవసితపదవ్యా నావృతమతిర్విషయవిషరయానావృతమతిరనుపాసితమహచ్చరణః ॥ ౧౩ ॥ యదుహవావపునరదభ్రకర్తరిహసమాహూతస్తత్రార్థధియాంమన్దానాంనస్తద్యద్దేవహేళనందేవదేవతదేవార్హసిసామ్యేనసర్వాత్మన్ప్రతిబోధుమవిదుషామ్॥ ౧౪ ॥ ఇతినిగదేనాభిష్టూయమానో భగవాననిమిషఋషభోవర్షధరాభివాదితర్త్విగభివన్దితచరణస్సదయమిదమాహ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ అహోబతాహమృషయోభవద్భిరవితథగీర్భిర్వరమసులభమభియాచితో యదముష్యాత్మజోమయాసదృశోభూయాదితిమమాహమేవాభిరూపఃకైవల్యాదథాపిబ్రహ్మవాదోనమృషాభవితుమర్హతిమమైవహిముఖంయద్ద్విజదేవకులమిత్యాగ్నీధ్రీయేఽంశకలయాఽవతరిష్యామ్యాత్మతుల్యమనుపలభమానః ॥ ౧౬ ॥ ఇతినిశామయన్త్యామేరుదేవ్యాఃపతిమభిధాయాన్తర్దధేభగవాన్ బర్హిషితస్మిన్నేవంవిష్ణురాతభగవాన్పరమఋషిభిఃప్రసాదితోనాభేఃప్రియచికీర్షయాతదవరోధాయనేమేరుదేవ్యాం ధర్మాన్దర్శయితుకామోవాతరశనానాంశ్రమణానామృషీణామూర్ధ్వమన్థినాంశుక్లయాతనువాఽవతతార ॥ ౧౭ ॥ ***********

***********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః.***********

స్తత్రాహ॥మయా-సదృశ-ఆత్మజోభూయాదిత్యయం-కథంతస్యవరస్యదౌర్లభ్యం - తత్రాహ-మమ- అహమేవా-భిరూపస్సదృశః-కుతః కైవల్యాత్ప్రకృతిపురుషలక్షణస్వాభావ్యాత్ ,,నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతేనత్వత్సమోస్త్యభ్యధికఃకుతోన్య ,,ఇత్యుక్తరీత్యాప్రకృతిపురుషవిలక్షణసమాభ్యధికరహితస్యమమసదృశాన్తరాభావాన్మత్సదృశరూపోవరోఽతిదుర్లభఇత్యర్థః ॥ యద్యప్యయంవరోదుర్లభస్తథాపి-హియస్మాత్-ద్విజదేవకులంద్విజా ఏవ-దేవాఃతపోవిద్యాదిభిర్దీప్యమానాస్తేషాం-కులం-మమైవహిముఖం ,,బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీ ,,దిత్యుక్తరీత్యాముఖం-తతః-బ్రహ్మవాదఃబ్రహ్మకులస్యమన్ముఖభూతస్య-వాదోవచః-మృషామిథ్యా-నభవితుమర్హతీ,తి- అహమేవమత్సదృశమన్యమనుపలభమానః-కలయా-అంశేన-ఆగ్నీధ్రీయేనాభిసంబన్ధిని-నిక్షేత్రేమేరుదేవ్యాం-అవతరిష్యామి ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యేవం- మేరుదేవ్యాం,నిశామయన్త్యాః శృణ్వత్యా-స్సత్యాస్తత్పతింనాభింప్రత్య-భిధాయఉక్త్వా -భగవా-నన్తర్దధేఅన్తర్హితవాన్- హేవిష్ణురాతరాజన్-అస్మిన్బర్హిషియజ్ఞే-ఏవంమహర్షిభిః-ప్రసాదితఆరాధితో-భగవా-న్నాభేః -ప్రియమిష్టం-కర్తుంనిర్వర్తయితు-మిచ్ఛయా-తదవరోధాయనేనాభేర్భార్యాయాంమేరుదేవ్యాం-శుక్లయాసత్త్వప్రధానయా-తనువాతన్వా-అవతతార-కింకర్తుకామః-వాతరశనానాందిగ్వాససాం-పాషణ్డివ్యావృత్త్యర్థమాహ-శ్రమణానాంతపస్వినాం - ఋషీణాంజ్ఞానినా-మూర్ధ్వమన్థినాం నైష్ఠికబ్రహ్మచారిణాం-ధర్మా-న్దర్శయితుకామః -అయమంశావతారఃకపిలవత్త్వావన్మాత్రకృతఈశ్వరత్వవ్యపదేశః ॥ ౧౭ ॥

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః ******

ఏవం నాభేశ్చరిత్రముపవర్ణితముపసంహారం త్రిభిరధ్యాయైర్నాభేః పుత్రస్యర్షభస్య చరిత్రముపవర్ణయతి॥ అథ హేతి॥ అథ హ అవతరణానన్తర-ముత్పత్త్యైవ జన్మనైవ-అభివ్యజ్యమానాని-భగవల్లక్షణాని పాదతలాదిషు వజ్రాఙ్కుశాదీని-యస్య-సామ్యం సర్వభూతేషు సమత్వం, ఉపశమోఽన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనియమః-వైరాగ్యం విషయేష్వనాసక్తిః, ఐశ్వర్యం సర్వభూతనియన్తృత్వం, మహావిభూతిస్సర్వసంపత్తిః - సామ్యాదిభిస్సహ వర్ధమానః-అనుభావః ప్రభావో, యస్య, తం-నిశామ్య దృష్ట్వా, ప్రకృతయోఽమాత్యాదయః, ప్రజాః జనాః-బ్రాహ్మణదేవతాశ్చ గోబలీవర్దన్యాయేన బ్రాహ్మణదేవతా ఇత్యుక్తం, అవనీతలసమవనాయ భూమణ్డలపరిపాలనాయ, అతితరాం భృశం-జగృధుః ఐచ్ఛన్ ❋॥౧॥❋ తస్య జాతస్య పుత్రస్య-ఇత్థం సత్త్వప్రధానేన-వరీయసా శ్రేష్ఠేన, వర్ష్మణా దేహేన-బృహచ్ఛ్లోకేన విపులగుణప్రథయా-ఓజసా ఇన్ద్రియబలేన, బలేన దేహబలేన - శ్రియా సంపదా, యశసా విపులచరిత్రప్రథయా-వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం, శౌర్యం రణమధ్యే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం-తాభ్యాం చ - అతిశయితప్రభావత్వేన శ్రేష్ఠత్వాత్-వృషభ ఇతి నామధేయం-పితా నాభిశ్చకార ❋॥ ౨ ॥❋ ఋషభశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం ప్రభావాతిశయమేవ సంగ్రహేణాహ॥ యస్య హీతి॥ యస్య ఋషభస్య-వర్షే రాజ్యే-భారతవర్షే-స్పర్ధమానః ఋషభేణ విరోధమాచరన్-ఇన్ద్రః న వవర్ష, వృష్టిం నిరుద్ధవాన్, తదిన్ద్రకర్తృకమవర్షణ-మవధార్య నిశ్చిత్య-ఇన్ద్రకృత్యం ప్రహస్య-భగవాన్ - ఋషభదేవః-యోగేశ్వరః-ఆత్మీయవిచిత్రశక్త్యా స్వయమేవ-అజనాభం నామ వర్షం-భారతవర్షస్య ప్రాక్తనం నామ అజనాభమితి-అవర్షత్ ❋॥౩॥❋ నాభిస్తు-యథాభిలషితం స్వేచ్ఛా

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౫ ॥ అథ హ తముత్పత్త్యైవాభివ్యజ్యమాన భగవల్లక్షణం సామ్యోపశమ వైరాగ్యైశ్వర్య మహావిభూతిభిరనుదినమేధమానానుభావం ప్రకృతయః ప్రజా బ్రాహ్మణదేవతాశ్చావనీతలసమవనాయాతితరాం జగృధుః ॥ ౧ ॥ తస్య హ వా ఇత్థం వర్ష్మణా వరీయసా బృహచ్ఛ్లోకేన చౌజసా బలేన శ్రియా యశసా వీర్యశౌర్యాభ్యాం చ పితా ఋషభ ఇతీదం నామ చకార ॥ ౨ ॥ యస్య హీన్ద్రః స్పర్ధమానో భగవాన్ వర్షే న వవర్ష తదవధార్య భగవానృషభదేవో యోగేశ్వరః ప్రహస్యాత్మయోగమాయయా స్వవర్షమజనాభం నామాభ్యవర్షత్ ॥ ౩ ॥ నాభిస్తు యథాభిలషితం సుప్రజాస్త్వమవరుధ్యాతిప్రమోదభరవిహ్వలో గద్గదాక్షరయా గిరా స్వైరం గృహీతనరలోకధర్మం భగవన్తం పురాణపురుషం మాయయా విలసితమతిర్వత్స తాతేతి సానురాగముపలాలయన్ పరాం నిర్వృతిముపగతః ॥ ౪ ॥ విదితానురాగమాపౌరప్రకృతి ❋ జనపదం రాజా నాభిరాత్మజం సమయసేతురక్షాయామభిషిచ్య బ్రాహ్మణేషూపనిధాయ సహ మేరుదేవ్యా విశాలాయాం ప్రసన్ననిపుణేన తపసా సమాధియోగేన నరనారాయణాఖ్యం భగవన్తం వాసుదేవముపాసీనః కాలేన తన్మహిమానమవాప ॥ ౫ ॥ యస్య హ పాణ్డవేయ శ్లోకావుదాహరన్తి ॥ శ్లో ॥ కో ను తత్కర్మ రాజర్షేర్నాభేరన్వాచరే

ను సారం-సుప్రజాస్త్వం, శోభనాః ప్రజాః యస్య సుప్రజాః "నిత్యమసిచ్ ప్రజామేధయోః" ఇత్యసిచ్, తస్య భావస్సుప్రజాస్త్వం దీర్ఘ ఆర్షః-సుపుత్రత్వ-మవరుధ్య ప్రాప్య - నిరతిశయప్రమోదేన-విహ్వలః గద్గదాక్షరయా, గిరా-మాయయా భగవన్మాయయా-స్వపుత్ర ఇతి - విలసితా-మతిః యస్య సః, హే వత్స తాత ఇతి-సానురాగం-పుత్ర-ముపలాలయన్, పరాం-నిర్వృతిమానన్ద-ముపగతః-ప్రాప్తః, కథంభూతం పుత్రం -స్వైరం స్వేచ్ఛయా-గృహీతః నరలోకధర్మః మనుష్యాకారో-యేన-భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణం-పురాణపురుషం, పురాపి నవః పురాణః-తం, పురుషం పురుషశబ్దవాచ్యమ్ ❋॥౪॥❋ తతో, రాజా, నాభిః, ఆపౌరప్రకృతిజనపదం-పౌరాన్, ప్రకృతీః, దేశవాసినశ్చ, అభివ్యాప్య, విదితోఽనురాగో యస్మిన్-జనపద ఇతి పాఠే, ఆర్షత్వాత్ప్రయోగస్య "నావ్యయీభావాదతోఽమ్త్వపఞ్చమ్యాః" అవ్యయాదాప్సుపః "ఇతి లుగభావశ్చ" ఈదృశమాత్మజం, సమయసేతవః వర్ణాశ్రమమర్యాదాస్తేషాం, రక్షాయాం, అభిషిచ్య, రాజ్యాభిషిక్తం కృత్వేత్యర్థః, బ్రాహ్మణానాముత్సఙ్గే, నిధాయ, విశాలాయాం బదరికాశ్రమే, మేరుదేవ్యా సహ, ప్రసన్నేన పరానుద్వేజకేన, నిపుణేన విఘ్నానుపహతేన తపసా సమాధియోగేన, సాఙ్గేన భక్తియోగేన, భగవన్తం, నరనారాయణాఖ్యం, వాసుదేవ, ముపాసీనః, కాలేన ప్రారబ్ధావసానకాలేన, తస్య వాసుదేవస్య, మహిమానం, అవాప, ఆవిర్భూతగుణాష్టకోఽభూత్, ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ❋॥౫॥❋ నాభేశ్చరిత్రం నిగమయన్ తత్ప్రభావప్రతిపాదకౌ శ్లోకావుదాహరన్తి, తయోరార్యపరిగృహీతత్వమాహ॥ యస్య హీతి॥ హే పాణ్డవేయ, యస్య నాభేః శ్లోకౌ, "లోపశ్శాకల్యస్య" ఇతి లోపే తస్యాసిద్ధత్వాత్స్వరసంధ్యభావః-ఉదా

హరన్తి, ఆర్యా ఇతి శేషః ॥ తానాహ ॥ కోన్వితి ॥ రాజర్షేర్నాభేః, తత్ప్రసిద్ధం-కర్మ-కోనుపుమాన్, న్వాచరేత్, కుర్యాత్ న కోఽపీత్యర్థః-యస్య నాభేశ్శుద్ధేన కర్మణా-హరిర్భగవాన్, అపత్యతాం పుత్రతాం, అగాత్ప్రాప్తః ॥ ౬ ॥ నాభేరన్యః, కుతో బ్రహ్మణ్యః కో బ్రహ్మణ్య ఇత్యర్థః-ప్రథమార్ధోక్తేరర్థః - యస్య నాభే, ర్బర్హిషి యజ్ఞే-మఙ్గళైర్ద్విజాగ్ర్యైః తథాద్విజాభిః-పూజితా విప్రాః, ఓజసా మన్త్రబలేన-యజ్ఞేశం-దర్శయామాసుః, ప్రదర్శితవన్తః ॥ ౭ ॥ అథ రాజ్యాభిషేకానన్తరం-భగవానృషభదేవః-స్వం వర్షమజనాభం వర్షం, కర్మక్షేత్రం స్వర్గాపవర్గసాధనకర్మానుష్ఠానయోగ్యం స్థానం-మన్యమానః-అన్యేషాం గ్రహణాయ, ప్రదర్శితో గురుకులవాసో యేన-ఉపలబ్ధాః వరా యై-స్తై-ర్గురుభి, రనుజ్ఞాతః, గృహమేధినాం గృహస్థానాం, ధర్మాననుశిక్షమాణః అనుశిక్షయితుమిత్యర్థః, సమామ్నాతం విహిత, ముభయవిధం ప్రవృత్తినివృత్తిలక్షణం, శ్రౌతస్మార్తరూపం వా-కర్మ అభియుఞ్జన్ అనుతిష్ఠన్-ఇన్ద్రదత్తాయాం, జయన్త్యాం భార్యాయాం, ఆత్మజానాం, శతం, జనయామాస ॥ ౮ ॥ యేషామాత్మజానాం, మధ్యే, భరతో నామ, జ్యేష్ఠః పుత్రః, శ్రేష్ఠగుణ, ఆసీత్, యేన భరతేన భరతసమ్బన్ధేన, ఇదం అజనాభం వర్షం, భారతమితి వ్యపదిశన్తి వ్యవహరన్తి ॥ ౯ ॥ తం భరత, మనుపశ్చాత్, కుశావర్తాదయో, నవసంఖ్యాకాః, నవతిప్రధానాః, ప్రథమపుత్రదశకే భరతః ప్రధానః, ఇతరేషు నవసు దశకేషు ప్రత్యేకం కుశావర్తాదయః ప్రధానాః - స్వవ్యతిరిక్తనవత్యపేక్షయా ప్రధానా జ్యేష్ఠాః కుశావర్తాదయో, నవ-భరతమనుజాతాః, తమేవానుసృత్య స్థితా ఇతి వాఽర్థః ॥ ౧౦ ॥ తత్ర నవపుత్రాణాం మధ్యే, కవ్యాదయో-నవ-భాగవతధర్మప్రకాశకా-మహాభాగవతా, అ

త్సుమాన్ । అపత్యతామగాద్యస్య హరిశ్శుద్ధేన కర్మణా ॥ ౬ ॥ బ్రహ్మణ్యోఽన్యః కుతో నాభేర్విప్రా మఙ్గళపూజితాః । యస్య బర్హిషి యజ్ఞేశం దర్శయామాసురోజసా ॥ ౭ ॥ X ॥ అథ భగవానృషభదేవస్స్వవర్షం కర్మక్షేత్రమనుమన్యమానః ప్రదర్శితగురుకులవాసో లబ్ధవరైర్గురుభిరనుజ్ఞాతో గృహమేధినాం ధర్మాననుశిక్షమాణో జయన్త్యామిన్ద్రదత్తాయాముభయలక్షణం కర్మ సమామ్నాతమభియుఞ్జన్నాత్మజానామాత్మసమానానాం శతం జనయామాస ॥ ౮ ॥ యేషాం ఖలు మహాయోగీ భరతో జ్యేష్ఠశ్శ్రేష్ఠగుణ ఆసీత్ । యేనేదం వర్షం భారతమితి యత ఆరభ్య వ్యపదిశన్తి ॥ ౯ ॥ తమను కుశావర్త ఇలావర్తో బ్రహ్మావర్త ఆర్యావర్తో మలయః కేతుర్భద్రసేన ఇన్ద్రస్పృగ్విదర్భః కీకట ఇతి నవ నవతి ప్రధానాః ॥ ౧౦ ॥ కవిర్హవిరన్తరిక్షః ప్రబుద్ధః పిప్పలాయన ఆవిర్హోత్రోఽథ ద్రుమిళశ్చమసః కరభాజన ఇతి భాగవతధర్మదర్శనా నవ మహాభాగవతాస్తేషాం సుచరితం భగవన్మహిమోపబృంహితం వసుదేవనారదసంవాదముపశమాయనముపరిష్టాద్వర్ణయిష్యామః ॥ ౧౧ ॥ యవీయాంస ఏకాశీతిర్జాయన్తేయాః పితురాదేశకరా మహాశాలీనా మహాశ్రోత్రియా యజ్ఞశీలాః కర్మవిశుద్ధా బ్రాహ్మణా బభూవుః ॥ ౧౨ ॥ భగవానృషభసంజ్ఞ ఆత్మతన్త్రః స్వయం నిత్యనివృత్తానర్థపరంపరః కేవలానన్దానుభవ ఈశ్వర ఏవ విపరీతవత్కర్మాణ్యారభమాణః కాలేనానుగతం ధర్మమాచారేణోపశిక్షయన్నతద్విదాం సమ ఉపశాన్తో మైత్రః కారుణికో ధర్మార్థయశః ప్రజానన్దామృతావరోధేన గృహేషు లోకా+న్నియమయత్ ॥ యు

భూవన్-తేషాం కవ్యాదీనాం-సుచరితం-భగవన్మహిమ్నా-ఉపబృంహితం వర్ధితం, భగవన్మహిమ్నా యుక్తమిత్యర్థః, అత ఏవోపశమాయనం చిత్తశాన్తిహేతుం ఉపరిష్టాదేకాదశే, వసుదేవనారదసంవాదే-వక్ష్యామః కథయిష్యామ ఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ కనీయాంసః, ఏకాశీతిసంఖ్యాకాః-జాయన్తేయాః-జయన్తీపుత్రాః -పిత్రాజ్ఞానువర్తినో-మహాశాలీనాః గార్హస్థ్యసంపత్సమృద్ధాః-మహాశ్రోత్రియాః అధీతసాఙ్గవేదాః-యజ్ఞానుష్ఠానశీలాః కర్మణా సదాచారేణ-విశుద్ధాః - బ్రాహ్మణా - బభూవుః ॥ ౧౨ ॥ అథ ఋషభసంజ్ఞో-భగవా-నాత్మతన్త్రః స్వతన్త్రః-అకర్మవశ్యః-అత ఏవ-నిత్యం నివృత్తా-కర్మాయత్తా-సుఖదుఃఖాద్యనర్థపరంపరా యస్య-కేవలః దుఃఖాసంభిన్నో-య - ఆనన్దః స్వరూపానన్ద - స్తస్యానుభవో-యస్య సః, స్వయమీశ్వర ఏవ సన్ - ఇతరవత్ప్రాకృతవత్-కర్మాణ్యారభమాణః వర్ణాశ్రమధర్మరూపాణి కర్మాణి కుర్వాణః, కిం కుర్వన్-కాలేన-అనుగతం ప్రలీనం-ధర్మ - మాచారేణ తద్విదాం ధర్మతదనుష్ఠానాదికమజానతాముపశిక్షయన్-కిమర్థం-ధర్మాద్యవరోధేన ధర్మాదిప్రాప్త్యా - హేత్వర్థే తృతీయా-ఫలం చాత్ర హేతుః-ధర్మాదిప్రాప్తిరూపఫలాయేత్యర్థః -ప్రజానన్దః ప్రజార్థో భోగః, అమృతం, ఏవం పురుషార్థచతుష్టయసంగ్రహః, సమస్స, ర్వభూతసమః-ఉపశాన్తః రాగాద్యకలుషితచిత్తః-మైత్రః అపకృష్టేష్వపి భూతేషు స్వసామ్యబుద్ధిః కారుణికః పరదుఃఖాసహిష్ణుః - గృహేషు గృహాశ్రమేషు-లోకాన్నియమయత్ నియమయన్నభూదిత్యర్థః-న్యయమయదితి వా పాఠః-ఆర్షత్వాదడభావో వా ॥ ౧౩ ॥ ఆచారేణోపశిక్షయన్నియమయదిత్యత్ర హేతు-ర్యద్యదితి ॥ శీర్షణ్యః శ్రేష్ఠస్తేన-యద్య, దాచరితం-తత్తదేవ హి యస్మా-ల్లోకోఽనువర్తతే అనుతిష్ఠతి ॥ తథాచో

---

౧౩ X ॥ శ్లో ॥ పా ॥ న్యయమయత్.

క్తం "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరో జనః । స యత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తతే" ఇతి - లోకసంగ్రహార్థమాచారేణోపాశిక్షయదిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ తథా, సకలః ధర్మో యస్మిన్ - తత్ - బ్రహ్మ గుహ్యం వేదరహస్యం, యద్యపి, స్వేనైవ - విదితం, తథాపి, బ్రాహ్మణాన్ - పృష్ట్వా, తైః, దర్శితమార్గేణ, సామాదిభిః, ఉపాయైః, జనతాం జనసమూహం, అనుశశాస ॥ ౧౫ ॥ ద్రవ్యాదిభిః, ఉపచితైః, సర్వైః, క్రతుభిః, యథావిధి, శతకృత్వః, ఇయాజ ఇష్టవాన్, తత్ర, ద్రవ్యం హవిః, దేశః "స్వమే యజేతే"త్యుక్తో దేశః, కాలః వసన్తాదిః, వయః "జాతపుత్రః కృష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీతే"త్యుక్తం వయః, శ్రద్ధా కర్తవ్యవిషయా త్వరా, వివిధః ఉద్దేశః, ఇతికర్తవ్యతా ॥ ౧౬ ॥ భగవతా, ఋషభేణ, తస్మిన్ వర్షే భారతే, పరిరక్ష్యమాణే సతి, కశ్చన పురుషః, భర్తరి ఋషభే, అనుసవనం శశ్వత్, విజృమ్భితః యః, స్నేహః అనురాగః, తస్యాతిశయః, అన్తరేణ - వినా అన్యం పురుషార్థం, ఆత్మనస్స్వస్యావిద్యమానం, అన్యస్మాత్పురుషాన్తరాత్, కదాచిదపి, కేనాపి నిమిత్తేన, నాపేక్షతే ॥ ౧౭ ॥ స భగవాన్ ఋషభదేవః, కదాచిత్, సఞ్చరన్, బ్రహ్మావర్తం, గతః, బ్రహ్మర్షిశ్రేష్ఠానాం సభాయాం, ప్రజానాం, నిశామయన్తీనాం శృణ్వతీనాం సతీనాం, ఆత్మజాన్, అవహితాత్మనస్సమాహితచిత్తాన్, ప్రశ్రయో వినయః, ప్రణయస్స్నేహః, తాభ్యాం, యత్సుఖం, తేన, యన్త్రితాన్ వశీకృతాన్, ఉపశిక్షయన్, వక్ష్యమాణప్రకారేణోవాచ హ ॥ ౧౮ ॥

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః ********

ఉక్తిమేవాహ ॥ ఋషభ ఇతి ॥ తావన్ముక్త్యుపాయత్వేన భగవదుపాసనముపదేక్ష్యమాణో వైరాగ్యం వినా ఉపదిష్టోఽపి భక్తియోగో న సమ్యక్ ప్రతితిష్ఠతీతి తదుత్పత్త్యై కామాన్నిన్దతి ॥ నాయమిత్యర్ధేన ॥ దేహభృతాం మధ్యే, యో, నృలోకః

ద్యచ్ఛీర్షణ్యాచరితం తత్తదనువర్తతే లోకః ॥ ౧౪ ॥ యద్యపి స్వవిదితం సకలధర్మం బ్రహ్మ గుహ్యం బ్రాహ్మణైర్దర్శితమార్గేణ సామాదిభిరుపాయైర్జనతామనుశశాస ॥ ౧౫ ॥ ద్రవ్యదేశకాలవయశ్శ్రద్ధర్త్విగ్వివిధోద్దేశోపచితైస్సర్వైరపి క్రతుభిర్యథోపదేశం శతకృత్వ ఇయాజ ॥ ౧౬ ॥ భగవతర్షభేణ పరిరక్ష్యమాణ ఏతస్మిన్ వర్షే న కశ్చన పురుషో వాఞ్ఛత్యవిద్యమానమివాత్మనోఽన్యస్మాత్కథఞ్చన కిమపి కర్హిచిదవేక్షతే భర్తర్యనుసవనవిజృమ్భితస్నేహాతిశయమన్తరేణ ॥ ౧౭ ॥ స కదాచిదటమానో భగవానృషభో బ్రహ్మావర్తగతో బ్రహ్మర్షిప్రవరసభాయాం ప్రజానాం నిశామయన్తీనామాత్మజానవహితాత్మనః ప్రశ్రయప్రణయభరసుయన్త్రితానప్యుపశిక్షయన్నితి హోవాచ ॥ ౧౮ ॥ ****************************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః ************

ఋషభదేవ ఉవాచ ॥ నాయం దేహో దేహభాజాం నృలోకే కష్టాన్కామానర్హతే విడ్భుజాం యే । తపో దివ్యం పుత్రకా యేన సత్త్వం శుద్ధ్యేద్యస్మాద్బ్రహ్మసౌఖ్యం త్వనన్తమ్ ॥ ౧ ॥ మహత్సేవాం ద్వారమాహుర్విముక్తేస్తమోద్వారం యోషితాం సఙ్గిసఙ్గమ్ । మహాన్తస్తే సమచిత్తాః ప్రశాన్తా విమన్యవస్సుహృదస్సాధవో యే ॥ ౨ ॥ యే

మనుష్యలోకస్తస్మిన్సత్యయం మనుష్యదేహః, కష్టాన్కృచ్ఛ్రసంపాద్యాన్, అన్తతో దుఃఖరూపాన్, కామాన్ శబ్దాదీన్ ప్రతి, నార్హతి, కామాననుభవితుం నార్హతీత్యర్థః కామోపభోగార్థో నాయం నృదేహ ఇత్యర్థః - కుతః - యే కామాః - విడ్భుజామపి సూకరాదీనామపి - సన్తి, కిన్తు, హే పుత్రకాః, దివ్యం దేవస్య విష్ణోరారాధనరూపం, తపశ్చర్తుమర్హతి కిం తత్తపః, యదర్హతి, తత్రాహ, యస్మాత్తపసః, శుద్ధ్యేత్ నిరస్తసంసారో భవేత్, యేన చ, బ్రహ్మసుఖమపారం భవేత్, కామోపభోగానసంసృతిః - ఏవం కామోపభోగస్సంసృతిహేతుర్భగవదుపాసనం మోక్షహేతురిత్యుక్తమ్ ॥ ౧ ॥ ఏవం భోగోపాసనయోర్బన్ధమోక్షహేతుత్వమభిధాయ తయోర్నిదానమాహ ॥ మహత్సేవామితి ॥ మహతాం సేవాం మహత్సేవాం, తాం - ముక్తేః, ద్వారం మూలకారణం, ఆహుః, తథా, యోషితాం స్త్రీణాం, యే, సఙ్గినః, తేషాం, సఙ్గం, తమసస్సంసారస్య, ద్వారమాహురిత్యనుషఙ్గః, కే తే మహాన్తః, యత్సేవాపి ముక్తేర్ద్వారం, తత్రాహ సార్ధేన ॥ యే, సమచిత్తత్వాదిగుణయుక్తాస్తే, మహాన్త ఇత్యన్వయః, సమచిత్తాః సుఖదుఃఖాదిష్వవిక్రియమాణచిత్తాః, సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వజ్ఞానాత్ ప్రశాన్తాః జితబాహ్యాన్తఃకరణాః, విమన్యవః తితిక్షవః, సుహృదః సర్వభూతహితైషిణః, సాధవః పరోపకారనిరతాః - మయీశేఽస్మచ్ఛరీరకే అస్మదన్తరాత్మని సర్వేశ్వరే, శాస్త్రప్రసృష్ట్యా స్వాత్మనో భగవదాత్మకత్వాదేవ ముక్తిః, యథాహ ప్రహ్లాదః "సర్వగత్వాదనన్తస్య స ఏవాహమవస్థితః" ఇతి, యద్వా - క్షేత్రజ్ఞశక్త్యభిభవాద్భగవదంశోద్భవా దేవముక్తిః, కృతం సౌహృదం ప్రీతిరేవార్థః, ప్రయోజనం, యేషాం తే - దేహంభరవార్తకేషు - దేహధారణవార్తైవ సధర్మ విషయా వార్తా - యేషు జనేషు తేషు - గృహేషు చ - కథం భూతేషు - జాయా కళత్రం - ఆత్మజాః పుత్రాః - రాతిర్మిత్రం - ధనం వా - తద్వత్సు - ప్రీతియుక్తా న భ

వర్త్తన్తే- యేచ-లోకే-యావదర్థాః దేహధారణాపేక్షితార్థమాత్రగ్రాహిణః - దేహనిర్వాహకాధికార్థస్పృహాశూన్యా ఇత్యర్థః ❁ ॥౩॥ ❁ కామాన్కామయమానస్య ప్రవృత్తిరిత్యుక్తం తదుపపాదయతి॥నూనమితి॥ప్రమత్తః ఆత్మభ్రాన్త్యా దేహపరవశః-అత ఏవ-దీనః-యదిన్ద్రియప్రీతయే కర్మ- ఆపృణోతివ్యాప్రియతే - కరోతీతియావత్ -తత్కర్మ సాధుసమీచీనం-నమన్యే-కుతః, యతః యస్మా-దిన్ద్రియప్రీత్యర్థాత్కర్మణః-అసన్నప్యస్థిరోఽపి,అయంక్లేశదో దేహః, ఆసబభూవ, ప్రాప్త ఇతి-తస్మై వపునఃకరణం,సాధు,నమన్యఇత్యర్థః ❁ ॥౪॥ ❁ నను దేహస్యాస్థిరత్వాత్క-యానయమనర్థ ఇత్యాశఙ్క్యాహ॥పరాభవ ఇతి॥యావ-దాత్మనః ప్రకృతివిలక్షణస్యాత్మన- స్తత్త్వం ,యాథాత్మ్యం-యావ,న్నజిజ్ఞాసతే జ్ఞాతుం నేచ్ఛతి-నజానాతీత్యర్థః, తావ,దబోధజాతః ఆత్మయాథాత్మ్యాజ్ఞాననిమిత్తః - పరాభవః- ఆత్మస్వరూపతిరోభావః,యావచ్చ పరాభవస్తావ,దిన్ద్రియప్రీతయే-క్రియాః ప్రవర్తన్తే ; యావచ్చక్రియా-స్తావ,దిదంమనః,కర్మాత్మకంకర్మ-ప్రవణం,నతుజ్ఞానప్రవణం-యేనకర్మాత్మకేన,మనసా,భూయోఽపి శరీరసంబన్ధః-శరీరాణాంనశ్వరత్వేఽపిపునఃపునస్తత్సంబన్ధోఽవిచ్ఛిన్న ఇతి తన్నిమిత్తానర్థ పరంపరాప్యవిచ్ఛిన్నేతి భావః ❁ ॥౫॥ ❁ ఏతదేవాహ॥ఏవమితి॥అవిద్యయా దేవమనుష్యాద్యాకారోపాధిక దేహవిశిష్టత్వేనాహంకారమమకారరూపయా - ఉపధీయమానే కర్మవాసనామూలయా సంసృజ్యమానే సత్యా,త్మని- మనః-కర్మవశం-ప్రయుఙ్క్తేవ్యాపారయతి-పురుషమితి శేషః- అతో-యావ-ద్వాసుదేవే,మయి-ప్రీతిః ప్రీతిరూపాభక్తిః,ర్నస్యా-త్తావ-ద్దేహయోగేననముచ్యతే ❁ ॥౬॥ ❁ నకేవలం దేహయోగమాత్రం, మపిత్వనర్థాన్తరం చేత్యాహ॥యదేతి॥స్వార్థేస్వస్య పురుషార్థభూతేస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానే - అప్రమత్తస్సన్- గుణేహాం శబ్దాదిగుణవిషయామిన్ద్రియాణాం ప్రవృత్తిం-అయథా-ఆత్మనస్స్వాభావికీనభవతి- కింతు - దేహసంబన్ధప్రయుక్తేతి-విపశ్చిద్వివేకీసన్-యదా-సహసా, నపశ్యతి - తదాఽసౌపుమాన్-గతస్మృతిః స్వాత్మపరమాత్మస్మృతిరహితః-అతఏవా,జ్ఞః, మైథున్యం మైథునసుఖప్రధానం-గృహం,ప్రాప్య-తత్ర - తాపా - న్విన్దతి-ప్రాప్నోతి-ఏతదుక్తంభవతి-అనాదికర్మవాసనయా అహంకారమమకారరూపావిద్యా , అవిద్యయా చ దేహసంబన్ధః- దేహసంబన్ధేనపునఃకర్మ- కర్మణస్తాపః-తాపానుభవేనకర్మణోవినాశేఽపి తద్వాసనాయా అనివృత్తేః పునరవిద్యా - తతో దేహసంబన్ధద్వారా తాపానుభవ-ఇత్యేవం చక్రవత్పరివృత్తిః ❁ ॥౭॥ ❁

> వామయీశే కృతసౌహృదార్థా జనేషు దేహంభరవార్తికేషు । గృహేషు జాయాత్మజరాతిమత్సు న ప్రీతియుక్తా ❁ యావదర్థాశ్చ లోకే ॥ ౩ ॥ నూనం ప్రమత్తః కురుతే వికర్మ యదిన్ద్రియప్రీతయ ఆపృణోతి । న సాధు మన్యే యత ఆత్మనోఽయమసన్నపి క్లేశద ఆస దేహః ॥ ౪ ॥ పరాభవస్తావదబోధజాతో యావన్న జిజ్ఞాసత ఆత్మతత్త్వమ్ । యావత్క్రియాస్తావదిదం మనో వై కర్మాత్మకం యేన శరీరబన్ధః ॥ ౫ ॥ ఏవం మనః కర్మవశం ప్రయుఙ్క్తే హ్యవిద్యయాఽఽత్మన్యుపధీయమానే । ప్రీతిర్న యావన్మయి వాసుదేవే న ముచ్యతే దేహయోగేన తావత్ ॥ యదా న పశ్యత్యయథా గుణేహాం స్వార్థే ప్రమత్తః సహసా విపశ్చిత్ । గతస్మృతిర్విన్దతి తత్ర తాపానాసాద్య మైథున్యమగారమజ్ఞః ॥ ౭ ॥ పుంసః స్త్రియా మిథునీభావమేతం తయోర్మిథో హృదయగ్రన్థిమాహుః । అతో గృహక్షేత్రసుతాప్తవిత్తైర్జనస్య మోహోఽయమహం మమేతి ॥ ౮ ॥ యదా మనోహృదయగ్రన్థిరస్య కర్మానుబద్ధో దృఢ ఆశ్లథేత । తదా జనస్సంపరివర్తతేఽస్మాన్ముక్తః పరం యాత్యతిహాయ హేతుమ్ ॥ ౯ ॥ హం

ఏవంరూపసంసారస్యనిదానం వాసనైవ తన్నివృత్తిరేవ ముక్తేర్నిదానమితి ప్రతిపాదయితుం తావద్వాసనాప మిథునీభావమూలేత్యాహ॥పుంస ఇతి॥ పుంసః - స్త్రియా సహ, యోఽయం,మిథునీభావ- స్తం-ప్రత్యేకం తయో,ర్హృదయగ్రన్థి,మాహుః-హృన్మనః-తద్గతా కర్మవాసనా దుశ్ఛేదత్వాద్గ్రన్థిరిత్యుచ్యతే - మిథునీభావం , హృదయగ్రన్థి-కారణమాహురిత్యర్థః-కోఽసౌ హృదయగ్రన్థిర్యం మిథునీభావమాహు స్తత్రాహ ॥ యతః హృదయగ్రన్థేర్హేతో-ర్గృహాదిభిర్విషయభూతై-రహంమమేత్యవిద్యారూపో-మహాన్మోహో, జనస్య-భవేత్ ❁ ॥౮॥ ❁ హృదయగ్రన్థిశైథిల్యమేవముక్తిహేతురిత్యాహ॥యదేతి॥ అస్యపురుషస్య - దృఢేమాదార్ఢ్యయుక్తః-కర్మానుబన్ధః -కర్మ అనుసృత్య-బధ్యతే సంబధ్యత ఇతి కర్మానుబన్ధః-కర్మణి క్రియమాణే తత్పృష్ఠభావేన ప్రాప్త ఇత్యర్థః - యద్వా-కర్మా - నుబధ్యతే ప్రాప్యతే, యేన -స కర్మానుబన్ధః-యస్మిన్సతి నాన్తరీయకం కర్మ స కర్మానుబన్ధ ఇత్యర్థః - ఏవంభూతో మనోహృదయగ్రన్థిః-మనోరూపం-యద్ధృత్ అన్తఃకరణం,హృదయశబ్దస్య హృదయస్థానపరత్వశఙ్కానివృత్తయే మన ఇత్యుక్తం - తద్గతో గ్రన్థిర్వాసనారూపః- యద్వా-హృదయగ్రన్థిశబ్దో వాసనాయాం రూఢః-మనసో-యో హృదయగ్రన్థిరితి - యదాశ్లథేత శిథిలో భవేత్ -తదా-జనః-అస్మాత్సంపరివర్తతః సంపరివర్తాత్సంసారా-న్ముక్తః- హేతుం కర్మరూపహేతు - మతిహాయ పుణ్యపాపవిధూయేత్యర్థః-పరం పరమపురుషం-యాతి ❁ ॥౯॥ ❁ ఇదానీం హృదయగ్రన్థిశైథిల్యసాధనాన్యాహ చతుర్భిః॥ హంస ఇతి॥హంసే అవిద్యాదిదోషగన్ధరహితే,గు

కాహితోపదేష్టరి మయి, యద్వా, మద్రూపగురౌ, భక్త్యా గురుభక్తేః ప్రథమకారణత్వాత్, అనువృత్త్యా సేవా, తత్పరతయా వితృష్ణయా శబ్దాదిషు తృష్ణాభావేన - ద్వంద్వానాం శీతోష్ణాదీనాం - తితిక్షయా - సర్వత్ర ఇహాముత్ర చ - జన్తోః - వ్యసనావగత్యా దుఃఖానుసంధానేన - జిజ్ఞాసయా హేయోపాదేయయోర్జ్ఞానేచ్ఛయా, తపసా అనాశకేన తపసా - ఈహానివృత్త్యా పృథక్కామనానివృత్త్యా ॥ ౧౦ ॥ మత్కర్మభిః మదారాధనరూపైః వర్ణాశ్రమోచితకర్మభిః భగవత్కథయా చ - అహమేవ దేవో యేషాం తే - భాగవతాః - తైః తేషాం - సఙ్గాత్ మద్గుణకీర్తనాత్, నిర్వైరాదీనాం సమాహారద్వంద్వః - నిర్వైరాదిభిః - హే పుత్రాః - దేహగేహయోః - ఆత్మాత్మీయబుద్ధేః - జిహాసయా త్యాగేన ॥ ౧౧ ॥ అధ్యాత్మయోగేన ప్రకృతివిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యానుభవయోగేన, వివిక్తసేవయా విశుద్ధాహారేణ - సధ్రియక్ సమ్యక్, ప్రాణేన్ద్రియమనసాం - జయేన సచ్ఛ్రద్ధయా సదుపాయవిషయశ్రద్ధయా - బ్రహ్మచర్యేణ స్త్రీసఙ్గాదిరాహిత్యేన - శశ్వత్ సదా, అసంప్రమాదేన కర్తవ్యస్యాపరిత్యాగేన - వాచాం - యమేన నియమేన ॥ ౧౨ ॥ సర్వత్ర భూతేషు - మద్భావవిచక్షణేన బ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనేన, విజ్ఞానం శాస్త్రం - తేన - విరాజితేన ఉద్దీపితేన - జ్ఞానధ్యానాత్మకేన - యోగేన సమాధియోగేన చ - ధృత్యుద్యమసత్త్వయుక్తః ధైర్యప్రయత్నవ్యవసాయైర్యుక్తః - సత్త్వశబ్దో వ్యవసాయపరః - ఉక్తసాధనకలాపేతత్వాద్ధ్యేయ చ వ్యవసాయః - తతః ప్రయత్నః - తత్ర ధైర్యం - ఏవ - ముక్తేన సాధనజాతేన - కుశలః సన్ - అహమాఖ్యం దేహాహంకారాఖ్యం - లిఙ్గం బన్ధహేతుం - యద్వా - అహంకారగోచరే దేహేఽహంకారశబ్దో లక్షణయా వర్తతే - అహంబుద్ధివిషయం లిఙ్గం దేహం - వ్యపోహేత్ - అపనుద్యాత్ ఉక్తసాధనకలాపోపచితయా భగవద్భక్త్యా హృదయగ్రన్థిశైథిల్యాపాదనద్వారా దేహసంబన్ధం వ్యపోహేదితి భా

సేగురౌ మయి భక్త్యాఽనువృత్త్యా వితృష్ణయా ద్వంద్వతితిక్షయా చ । సర్వత్ర జన్తోర్వ్యసనావగత్యా జిజ్ఞాసయా తపసేహానివృత్త్యా ॥ ౧౦ ॥ మత్కర్మభిర్మత్కథయా చ నిత్యం మద్దేవసఙ్గాద్గుణకీర్తనాన్మే । నిర్వైరసామ్యోపశమేన పుత్రా జిహాసయా దేహగేహాత్మబుద్ధేః ॥ ౧౧ ॥ అధ్యాత్మయోగేన వివిక్తసేవయా ప్రాణేన్ద్రియాత్మాభిజయేన సధ్రియక్ । సచ్ఛ్రద్ధయా బ్రహ్మచర్యేణ శశ్వదసంప్రమాదేన యమేన వాచామ్ ॥ ౧౨ ॥ సర్వత్ర మద్భావవిచక్షణేన జ్ఞానేన విజ్ఞానవిరాజితేన । యోగేన ధృత్యుద్యమసత్త్వయుక్తో లిఙ్గం వ్యపోహేత్కుశలోఽహమాఖ్యమ్ ॥ ౧౩ ॥ కర్మాశయం హృదయగ్రన్థిబన్ధమవిద్యయాసాదితమప్రమత్తః । అనేన యోగేన యథోపదేశం సమ్యగ్వ్యపోహ్యోపరమేత యోగాత్ ॥ ౧౪ ॥ పుత్రాంశ్చ శిష్యాంశ్చ నృపో గురుర్వా మల్లోకకామో మదనుగ్రహార్థః । ఇత్థం విమన్యురనుశిష్యాదతజ్జ్ఞాన్న యోజయేత్కర్మసు కర్మమూఢాన్ ॥ ౧౫ ॥ లోకస్స్వయం శ్రేయసి నష్టదృష్టిర్యోఽర్థాన్ సమీహేత నికామకామః । అన్యోన్యవైరస్సుఖలేశహేతోరనన్తదుఃఖం చ న వేద మూఢః ॥ ౧౬ ॥ కస్తం స్వయం తదభిజ్ఞో విపశ్చిదవిద్యాయామన్తరే వర్తమానమ్ । దృష్ట్వా

వః ॥ ౧౩ ॥ తదేవాహ ॥ కర్మాశయం కర్మవాసనారూపం - హృదయగ్రన్థిబన్ధం - కథం భూతం అవిద్యయా అహంకారాదిరూపావిద్యయా - కర్మద్వారా - ఆసాదితం - అప్రమాదరహితః - యథోపదేశం - ఉపదేశప్రకారమనతిక్రమ్య - సమ్యక్ తేనానేన యోగేన - సమ్యగ్వ్యపోహ్య - యోగాదుపరమేత యావత్కర్మాశయవ్యపోహం యోగోఽనుష్ఠేయ ఇత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం సంసారైకభేషజం యోగముపదిశ్య హితోపదేష్టాఽస్మిన్నేవ యోగే లోకో నియోజ్య ఇత్యాహ ॥ మల్లోకం మత్సారూప్యం - కామయమానః - మదనుగ్రహో యస్యార్థః - ప్రయోజనతయాభిమతః స మదనుగ్రహార్థః - పితా - పుత్రాన్ - గురుః - శిష్యాన్ - నృపః - ప్రజాః - విమన్యుః శిక్షితస్యాకరణే కోపశూన్యః - అతజ్జ్ఞాన్ ఉక్తయోగమజానానాన్, ఇత్థం - అనుశిష్యాత్ - న తు - కర్మమూఢాన్ - అనాదిపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మణా - మూఢానజ్ఞాన్ - పునః కర్మసు యోజయేత్ ॥ ౧౫ ॥ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ లోక ఇతి త్రిభిః ॥ లోకః - స్వయం - శ్రేయస్తత్సాధనవిషయజ్ఞానశూన్యః - తత్ర హేతుః - యో లోకః - నికామమతిశయేన - కామో యస్య - తథాభూతస్సన్ - అర్థాన్ శబ్దాదివిషయానేవ - సమీహతే అనర్థావహోఽర్థసాధనకర్మాణ్యేవ కురుతే - అతః - శ్రేయసి నష్టదృష్టిరితి భావః - అర్థానామనర్థగర్భత్వేన తత్ప్రసాధనం - శ్రేయోఽనభిజ్ఞతామూలమిత్యాహ ॥ అన్యోన్యేతి ॥ సుఖలేశానాం శబ్దాదీనామర్థానాం, హేతోః - కర్మణః - అన్యోన్యవైరం - తతః - అనన్తదుఃఖం చ - న వేద - అతో - మూఢః శ్రేయసి లోకః ॥ ౧౬ ॥ ఏవం, అవిద్యాయామన్తరే వర్తమానం అజ్ఞానాన్తర్మగ్నం - కర్మమార్గ ఏవ వర్తమానమితి వా - తం - శ్రేయసి - నష్టదృష్టిం పురుషం - దృష్ట్వా స్వయం - తదభిజ్ఞః శ్రేయస్తత్సాధనాభిజ్ఞః అత ఏవ - విపశ్చిత్ హేయోపాదేయవిభాగజ్ఞః - సుహృచ్చేత్ - కః పుమాన్ - కుబుద్ధిం - తత్ర కర్మణి, ప్రయోజయేత్, శత్రుశ్చేత్కర్మణి ప్రవర్తయేది

త్యర్థః-తత్ర దృష్టాన్తః-యథా ఉత్పథేన గచ్ఛన్తం-అన్ధం - తేనైవ గచ్ఛేతి కో బ్రూయాదితి ॥ ౧౭ ॥ యస్తూక్తభక్తి
యోగోపదేశేన సంసారాన్న మోచయేత్తస్య గురుత్వాదికమేవ నాస్తీత్యాహ ॥ గురురితి ॥ యః గుర్వాదిః-హితాద్యుపదేష్టా
ఽపి-సముపేతః సంప్రాప్తః-మృత్యుస్సంసారో - యేన-తం పుమాంసం-యోగోపదేశేన, న మోచయేత్, స గుర్వాదిరేవ
న భవతీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఏవం తావన్మోక్షధర్మానుపదిశ్య బ్రాహ్మణశుశ్రూషాలక్షణం ధర్మం స్పర్ధాదినివృత్తయే తేషాం జ
న్మకథనపూర్వకమాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ మమే - దం శరీరం-దుర్విభావ్యం అనిరూప్యం-ఇతరసజాతీయత్వేన విభావయితుమశ
క్యమిత్యర్థః-హి యస్మాత్-సత్త్వం, మే - హృదయం హృద్యం-సత్త్వప్రచురం మమేదం శరీరం-ఇతరశరీరం గజస్తమఃప్రచుర
మితి తత్సజాతీయత్వేన దుర్విభావ్యమిత్యర్థః- కిం తత్సత్త్వం-యద్ధృదయం మమ ఇత్యుక్తం-తత్రాహ-యత్ర సత్త్వే-ధర్మః-అగ్ర
కృతః-యత్ర చాధర్మః-ఆరాద్దూరాత్-పృష్ఠే కృతః - భాగవతధర్మరోచకం ప్రవృత్తిధర్మారోచకం చ యత్-తత్సత్త్వమిత్యర్థః-
యత-స్సత్త్వప్రచురం మచ్ఛరీరం-అతో-మాం-ఆర్యాః, ఋషభం శ్రేష్ఠం-ప్రాహుః ॥ ౧౯ ॥ హృదయేన సత్త్వప్రధాన
హృదయేన - ఉపలక్షితాత్ - తస్మాన్మచ్ఛరీరాత్-జాతాః-భవన్తః-సర్వే సత్త్వప్రచురాః-అతః-స నాభం సోదరం-మహీయాంసం
సంభవతాం పూజ్యం-అముం భరతం - మక్లిష్టబుద్ధ్యా నిష్కపటభావేన-భజధ్వం-న తు త్వత్పుత్రత్వాత్త్వాం వయం భజేమ-
రాజపుత్రత్వాచ్చ ప్రజాశ్చ పాలయామేతి - తత్రాహ-తదేవ - మే శుశ్రూషణం-ప్రజాపాలనం చ-భరతభజనేనైవ తదు
భయం కృతం స్యాదితి భావః ॥ ౨౦ ॥ ఇదానీం భాగవతాశ్చ సేవ్యా ఇతి వక్తుం తేషాం సర్వేభ్యశ్శ్రైష్ఠ్యమాహ పఞ్చ
భిః ॥ భూతేషు చేతనాచేతనేషు - విగ్రాహన్తీతి వీరుధః-వీరుద్భ్యః స్థావరేభ్యః - యే-ఉత్తమాః-సరీసృపాః జఙ్గమాః-

పునస్తం సఘృణం కుబుద్ధిం ప్రయోజయేదుత్పథగం యథాన్ధమ్ ॥ ౧౭ ॥ గురుర్న స స్యాత్స్వజనో న స స్యాత్పితా
న స స్యాజ్జననీ న సా స్యాత్ । దైవం న తత్స్యాన్న పతిశ్చ స స్యాన్న మోచయేద్యస్సముపేతమృత్యుమ్ ॥ ౧౮ ॥
ఇదం శరీరం మమ దుర్విభావ్యం సత్త్వం హి మే హృదయం యత్ర ధర్మః । పృష్ఠే కృతో మే యదధర్మ ఆరాదతో
హి మామృషభం ప్రాహురార్యాః ॥ ౧౯ ॥ తస్మాద్భవన్తో హృదయేన జాతాస్సర్వే మహీయాంసమముం స
నాభమ్ । అక్లిష్టబుద్ధ్యా భరతం భజధ్వం శుశ్రూషణం మే భరణం ప్రజానామ్ ॥ ౨౦ ॥ భూతేషు వీరుద్భ్య
ఉత్తమా యే సరీసృపాస్తేషు సబోధనిష్ఠాః । తతో మనుష్యాః ప్రమథాస్తతోఽపి గన్ధర్వసిద్ధా విబుధానుగా
యే ॥ ౨౧ ॥ దేవాసురేభ్యో మఘవత్ప్రధానా దక్షాదయో బ్రహ్మసుతాశ్చ తేషామ్ । భవః పరస్సోఽథ వి
రిఞ్చవీర్యస్స మత్పరోఽహం ద్విజదేవదేవః ॥ ౨౨ ॥ న బ్రాహ్మణైస్తులయే భూతమన్యత్పశ్యామి విప్రాః కిమ
తః పరం తు । యస్మిన్నృభిః ప్రహుతం శ్రద్ధయాఽహమశ్నామి కామం న తథాఽగ్నిహోత్రే ॥ ౨౩ ॥ ధృతా త

స్తేషు, సబోధనిష్ఠాః బోధనసహితాః స్థితిర్యేషాం పశ్వాదీనాం - తే - కీటాదిభ్య ఉత్తమాః-తేభ్యో మనుష్యాః-తేభ్యోఽ
పి ప్రమథాః-తతో గన్ధర్వాః-తతస్సిద్ధాః-తతోఽపి విబుధానుగాః, కిన్నరాదయః-తేభ్యోఽసురాః-తేభ్యోఽపి మఘవత్ప్ర
ధానా ఇన్ద్రప్రభృతయో దేవాః - దేవాసురేభ్య ఇత్యత్ర సన్ధిరార్షః - తేషాం తేభ్యోఽపి-దక్షాదయో బ్రహ్మసుతాః-తేభ్యో
ఽపి-భవో రుద్రః-పరః శ్రేష్ఠః, స భవః - విరిఞ్చవర్యః - విరిఞ్చః బ్రహ్మా వర్యః శ్రేష్ఠో-యస్య తథాభూతః-భవస్య జనకో హి వి
రిఞ్చః భవాచ్ఛ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః - విరిఞ్చవీర్య ఇతి పాఠే - విరిఞ్చస్య - వీర్యం శక్తిః, కారణం, యస్య - విరిఞ్చవీర్యః - తజ్జన
కత్వాద్విరిఞ్చస్తతః పర ఇత్యేవార్థః - సః విరిఞ్చః - మత్పరః - అహం పరో యస్య స తథాభూతః - అహం తు-ద్విజదేవాః-
బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠా ఏవ దేవో యస్య తథాభూతః-ఉత్కర్షకాష్ఠాభూతా ద్విజదేవా ఇతి భావః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ తదేవా
హ ॥ నేతి ॥ హే విప్రా ఇతి తత్రత్యబ్రాహ్మణానాం సంబోధనం - బ్రాహ్మణైః-రన్యద్భూతం -న తులయే సమమేవ న పశ్యా
మి-అతో-బ్రాహ్మణేభ్యః పరముత్కృష్టం -భూతం-కిం పశ్యామి న కించిత్-సమస్యైవాభావాదధికం-కుతస్త్యమిత్యర్థః-
తత్ర హేతూనాహ సార్ధేన ॥ యస్మిన్బ్రాహ్మణాగ్నౌ- శ్రద్ధయా-ప్రకర్షేణ హుతమన్నాదికం-కామం యథేచ్ఛం-అహ-మ
శ్నామి - యథా బ్రాహ్మణాన్తర్యామిత్వేనాశ్నామి న తథాగ్నిహోత్రే అశ్నామి అగ్నిహోత్రశబ్దః కర్మనామధేయం-అగ్ని
హోత్రః-వైదికయాగాదికర్మోపలక్షకః-తత్ర నాశ్నామీత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ కించ ॥ ధృతేతి ॥ తనూశబ్దః శమాదిగుణపరః-వేద
పరో వా-పురాణీ చిరన్తనీ-మే తనూర్యైర్ధృతా వేదాఖ్యా -యేన బ్రాహ్మణేన-ఇహలోకే-ధృతా-శమాదిగుణపరత్వే తు «శమో
దమః» ఇత్యాది స్తత్ప్రపఞ్చః - యత్ర బ్రాహ్మణే-నిరతిశయపవిత్రం-సత్త్వం-ప్రతిష్ఠితమితి శేషః-తథా-యత్ర బ్రాహ్మణే-శ
మాదయః ప్రతిష్ఠితాః-తత్ర - శమోఽన్తఃకరణనిగ్రహః, బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహో దమః-అనృతరాహిత్యం భూతహితం

౨౨ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విరిఞ్చవీర్యః

*సత్యం-అనుగ్రహః భూతానుగ్రహః-తపః అనశనాదిః - తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా-అనుభవః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవః ॥ ౨౪ ॥ *తథాపి స్పృహాం చ యత్ తాన్ స్తౌతీత్యాహ ॥ మత్త ఇతి, పరస్మాదపి శ్రేష్ఠాదేరపి-పరతః పరస్మాత్-స్వర్గాపవర్గయోరధిపతేః - మత్తోఽపి-ప్రార్థనీయం - యేషాం బ్రాహ్మణానాం-న కించిదస్తి-కించన ప్రార్థనీయం యేషాం తే అకించనాః, తేషాం-మయి-భక్తిం కుర్వతాం - ఇతరేణ ఐహిక-పురుషార్థేన-కిము స్యాత్ న కిమపీత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ *ఏవం భాగవతభక్తిం విధాయేదానీం సర్వభూతానాం బ్రహ్మాత్మకత్వభావం విధత్తే ॥ సర్వాణీతి ॥ హే సుతాః-చరాణి, ధ్రువాణి-స్థావరాణి చ-సర్వాణి భూతాని-మద్ధిష్ణ్యతయా మచ్ఛరీరతయా-ప్రకృతిపురుషేశ్వరాణాం పరస్పరవైలక్షణ్యబుద్ధిమద్భిః-భవద్భిః పదే పదే క్షణే క్షణే-సంభావితవ్యాని సమ్మాననీయాని-తద్భూతసంభావనమేవ-మమార్హణమారాధనమ్ * ॥ ౨౬ ॥ *మదారాధనమేవ చ నిరతిశయఫలసాధనమిత్యాహ ॥ మన ఇత్యాది ॥ మనోవచోదృశా-మన్యేషాం చ కరణానాం, మీహితస్య వ్యాపారస్య-సాక్షాత్కృతం దృష్టం-ఫలం -మత్పరిబర్హణం మదారాధనమేవ-యేన మత్పరిబర్హణేన వినా-పుమాన్-కాలపాశరూపాన్మహావిమోహాద్విమోక్తుం-నేశేత్ న శక్నుయాత్-మదారాధనమేవ ముక్తిసాధనం-మదారాధనం చ సర్వభూతానాం బ్రహ్మాత్మకతయా సంభావనమేవేతి భావః * ॥ ౨౭ ॥ *స్వయమనుశిష్టానాం హేయోపాదేయవిభాగజ్ఞానపి- ఆత్మజాన్-లోకానుశాసనార్థం - లోకస్యవివిచ్య జ్ఞాపనార్థ - మేవ-మనుశాస్య - స- మహాప్రభావ-స్సర్వభూతసుహృత్, భగవాన్ ఋషభాపదేశః ఋషభ ఇతి అపదేశో వ్యవహారో యస్య సః - పరమహంసాః బ్రహ్మవిదః- తేషాం ధర్మం-భక్త్యాదిరూపం-ఉప

మూరుశతీమే పురాణీ* యేనేహ సత్త్వం పరమం పవిత్రమ్ । శమో దమస్సత్యమనుగ్రహశ్చ తపస్తితిక్షాఽనుభవశ్చ యత్ర ॥ ౨౪ ॥ మత్తోఽప్యనన్తాత్పరతః పరస్మాత్స్వర్గాపవర్గాధిపతేర్న కించిత్ । యేషాం కిముస్యాదితరేణ తేషామకించనానాం మయి భక్తిభాజామ్ ॥ ౨౫ ॥ సర్వాణి మద్ధిష్ణ్యతయా భవద్భిశ్చరాణి భూతాని సుతా ధ్రువాణి । సంభావితవ్యాని పదే పదే వో వివిక్తదృగ్భిస్తదు హార్హణం మే ॥ ౨౬ ॥ మనోవచోదృక్కరణేహితస్య సాక్షాత్కృతం మే పరిబర్హణం హి । వినా పుమాన్ యేన మహావిమోహాత్కృతాన్తపాశాన్న విమోక్తుమీశేత్ * ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ స ఏవమనుశాస్యాత్మజాన్స్వయమనుశిష్టానపి లోకానుశాసనార్థం మహానుభావః పరమసుహృద్భగవానృషభాపదేశ ఉపశమశీలానాముపరతకర్మణాం మహామునీనాం భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యలక్షణం పారమహంస్యం ధర్మముపశిక్షమాణస్స్వతనయశతజ్యేష్ఠం పరమభాగవతం భగవజ్జనపరాయణం భరతం ధరణిపాలనాయాభిషిచ్య స్వయం భవన ఏవోర్వరితశరీరపరిగ్రహ ఉన్మత్త ఇవ గగనపరిధానః ప్రకీర్ణకేశ ఆత్మన్యారోపితాహవనీయో బ్రహ్మావర్తాత్ప్రవవ్రాజ ॥ ౨౮ ॥ జడాన్ధబధిరమూకపిశాచోన్మాదకవదవధూతవేషోఽభిభాష్యమాణోఽపి జనానాం గృహీతమౌనవ్రతస్తూష్ణీం బభూవ ॥ ౨౯ ॥ తత్ర తత్ర పురగ్రామాకరఖేటఖర్వటవాటశిబిరవ్రజఘోషసార్థగిరివనాశ్రమాదిష్వనుపథమవనిచరాపసదైః పరి

*శిక్షయిష్యన్, స్వగతం - భూమణ్డలపాలనాయ - అభిషిచ్య - బ్రహ్మావర్తాత్స్వదేశాత్-ప్రవవ్రాజేత్యన్వయః - కేషామపశిక్షయిష్యన్ - మునీనాం శుభాశ్రయమననశీలానాం - కథంభూతానాం-ఉపరతకర్మణాం నివృత్తప్రవృత్తికర్మణాం-ఉపశమశీలానాం బాహ్యాన్తఃకరణనియమనశీలానాం-కథంభూతం భరతం-స్వస్య-తనయానాం పుత్రాణాం-శతే జ్యేష్ఠం-భగవజ్జనా భాగవతా - స్త ఏవ-పరాయణా భజనీయా-యస్య-తం, అత ఏవ, పరమభాగవతం భాగవతశ్రేష్ఠం-భగవద్భక్త్యా భగవతపర్యన్తత్వ ఏవ పూర్తైః- స్వయం కథంభూతః ప్రవవ్రాజ-గృహ ఏవ- ఉర్వరితః అవశిష్టః శరీరమాత్రపరిగ్రహో-యస్య-పరిత్యక్తవస్త్రభూషణాదిదేహానుబన్ధ ఇత్యర్థః - ఉన్మత్త ఇవోపలక్షితః-గగనమేవ పరిధానం యస్య, దిగంబర ఇత్యర్థః, ప్రకీర్ణా విక్షిప్తాః, కేశాః, యేన ఆత్మన్యారోపిత-ఆహవనీయో వైదికోఽగ్నిః, యేన, ఉన్మత్త ఇవేత్యాదినా నశాస్త్రాతిలఙ్ఘ్యముచ్యతే, కింతు, జనేనావమతో యోగీ యోగసిద్ధిం చ విన్దతీ, ఇతి న్యాయేన యోగవర్ధకావమానాదిఫలక వ్రతపిశేషానుష్ఠానమ్ ॥ ౨౮ ॥ *అభిభాష్యమాణోఽపి-జనానాం మధ్యే, జడాదివ -ద్వర్తమానః-అవధూతవేషః అవధూతైస్సర్వైః పరిభావ్యో వేషో యస్య సః, గృహీతం మౌనం వ్రతం యేన తూష్ణీం బభూవ-తదారభ్యానాభాషతేత్యర్థః * ॥ ౨౯ ॥ *తత్ర తత్ర పురాదిషు, అనుపథం మార్గే మార్గే-అవనిచరాపసదైః దుర్జనైః-తర్జనాదిభిః - పరిభూయమానః-మక్షికాభిః-వనగజ ఇవ, తం, అవిగణయన్నేవ- ఏకచర ఏకాకీ సన్-పృథ్వీం పరితో బభ్రామేత్యన్వయః ॥ తత్ర-పురం పట్టణం-గ్రామో వృత్తరహితః-ఆకరః ఖనిః-ఖేటః కృషీవలగ్రామః, ఖర్వటః నిషాదాదిగ్రామః-వాటః పుష్పాదివాటికా-శిబిరం సేనాయా ఆవాసస్థానం-వ్రజో గవాం

స్థానం - ఘోషో గోపాలానామావాసస్థానం సార్థో యాత్రికజనసంఘాతః ఆశ్రమః ఋషీణామావాసస్థానం - తర్జనం భయజనకవ్యాపారః - తాడనం ప్రహారః - మేహనముపరిమూత్రణం - నిష్ఠీవనం ఖాత్కృత్య శ్లేష్మప్రక్షేపణం - గ్రావ్ణాం పాషాణానాం - శకృతో మలస్య - రజసశ్చ - ప్రక్షేపః - పూతివాతోఽపానవాయుః - దురుక్తం శాపః - ఏతైః - అవిగణనే దృష్టాన్తః - మక్షికాభిరివ వనగజ ఇతి - తత్ర హేతుః - అసత్సంస్థానే - అసతస్సతతపరిణామినోఽచిద్ద్రవ్యస్య - పరిణామరూపే సన్నివేశే - దేహోపలక్షణే దేహాకారే - సదపదేశే దేహాత్మభ్రాన్తిమతామాత్మత్వవ్యపదేశవిషయే - శరీర ఇత్యర్థః - ఉభయానుభవః - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవః - తత్స్వరూపేణ - స్వమహిమ్నాఽవస్థానేన - స్వస్య స్వాత్మనో, మహిమా స్వభావః - తస్మిన్నవస్థానేన - ఉభయానుభవరూపత్వ ఏవ హ్యాత్మనస్స్వస్వభావేనావస్థితిరిత్యేవముక్తం - స్వమహిమావస్థానేన హేతునా - దేహే తదనుబన్ధిని చ - అనారోపితః అహంమమాభిమానో యేన - తస్య భావస్తత్త్వం - తస్మాత్ - దేహవిలక్షణస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవరూపస్వభావస్థిత్యా నిరస్తదేహాత్మాభిమానత్వాదిత్యర్థః - అత ఏవ, అఖణ్డితమనాః, సర్వాత్మబ్రహ్మసాక్షాత్కారైకరూపామతిర్యస్య ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ అతిసుకుమారాణాం, కరచరణాద్యవయవానాం, విశిష్టో - న్యాసస్సన్నివేశో, యస్య సః - తథా ప్రకృత్యైవ, సున్దరః - స్వభావసిద్ధో హాసస్తేన సున్దరం ముఖం యస్య, నవనలినవదాచరన్తీ - శిశిరతా రతాపహారిణీ - కనీనికే - యయోస్తే, అరుణే, ఆయతే - నయనే - తాభ్యాం, రుచిరః - తథా, సదృశా అన్యూనాధికాః సుభగాస్సున్దరాశ్చ, కపోలాదయో, యస్య, తథా - విగూఢస్మితం, యద్వదనం - తస్య, మహో

ఘూయమానో మక్షికాభిరివ వనగజః తర్జనతాడనమోహనష్ఠీవనగ్రావశకృద్రజఃప్రక్షేపణపూతివాతదురుక్తైస్తదవిగణయన్నేవాసత్సంస్థాన ఏతస్మిన్దేహోపలక్షణే సదపదేశే, ఉభయానుభవస్వరూపేణ స్వమహిమావస్థానేనానారోపితాహంమమాభిమానత్వాదవిఖణ్డితమనాః, పృథివీమేకచరః పరిబభ్రామ ॥ ౩౦ ॥ అతిసుకుమారకరచరణోరస్స్థలవిపులబాహ్వంసగళవదనాద్యవయవవిన్యాసః ప్రకృతిసున్దరః స్వభావహాససున్దరముఖో నవనళినదళాయమానశిశిరతారారుణాయతనయనరుచిరస్సదృశసుభగకపోలకర్ణకణ్ఠనాసో విగూఢస్మితవదనమహోత్సవేన పురవనితానాం మనసి కుసుమశరాసనముపదధానః పరాగవలమ్బమానజటిలకుటిలాలకకపిశకేశభూరిభారోఽవధూతమలినేన నిజశరీరేణ గ్రహగృహీత ఇవాదృశ్యత ॥ ౩౧ ॥ యర్హి వావ స భగవాన్లోకమిమం యోగస్యాద్ధా ప్రతీపమివాచక్షాణస్తత్ప్రతిక్రియాకర్మ బీభత్సితమితి వ్రతమాజగరమాస్థితశ్శయాన ఏవాశ్నాతి పిబతి ఖాదత్యవమేహతి హదతి స్మ చేష్టమాన ఉచ్చరిత ఆదిగ్ధోద్దేశః ॥ ౩౨ ॥ తస్య హ యః పురీషసురభిసౌగన్ధ్యవాయుస్తం దేశం దశయోజనం సమన్తాత్సురభిం చకార ॥ ౩౩ ॥ ఏవం గోమృగకాకచర్యయా వ్రజంస్తిష్ఠన్నాసీనశ్శయానః కాకమృగగోచరితః పిబతి ఖాదత్యవమేహతి స్మ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి నానాయోగచర్యా

త్సవేన విభ్రమేణ, పురాఙ్గనానాం, మనసి, కుసుమశరం కామ, ముపదధానః ఉద్దీపయన్, ఏవంభూతోఽపి - పరాక్పరతః - అవలమ్బమానాశ్చ తే, కుటిలాశ్చ, కపిశాశ్చ, కేశాః, తేషాం, భూరిభారో, యస్య, అవధూతం మలినం - య, న్నిజశరీరం, తేన, గ్రహగృహీత ఇవ గ్రహగ్రస్త ఇవ, దృశ్యత - జనైరితి శేషః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ యర్హి యదా, స భగవాన్ ఋషభః - లోకం జనం, యోగస్యాద్ధా సాక్షాత్ప్రతీపం విరోధ - మాచరన్తం, మాచక్షాణః - పశ్యన్నభూవ - తస్య - ప్రతికూలం ప్రతిక్రియాకరణం చ - బీభత్సితం నిన్దితమిత్యా - చక్షాణః - ప్రతిక్రియాకరణస్య లోకానర్థావహత్వాదితి భావః - తదా - ఆజగరం వ్రతం - ఏకత్ర స్థిత్వా ప్రారబ్ధోపభోగరూపం వ్రత - మాశ్రితస్సన్ - శయాన ఏవా - శ్నాతి - ఖాదతి - అశనం భోజనం - ధానాదిచర్వణం ఖాదనం, అవమేహతి మూత్రయతి, హదతే పురీషముత్సృజతి - ఉచ్చరితమన్నమలం - ఉచ్చరితే పురీషే - వేష్టమానో విలుఠన్ - తేనైవ - ఆదిగ్ధా అనులిప్తా - ఉద్దేశా దేహప్రదేశా - యస్య సః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ బీభత్సితమిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ పురీషస్య, సురభిణా గన్ధేన - సౌగన్ధ్యం యస్య - స వాయుః, సమన్తా - ద్దశయోజనం, సురభీచకార - పురీషస్య సౌగన్ధ్యోక్తిర్యోగప్రభావాతిశయజ్ఞాపనార్థా ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఏవం - గవాదిచర్యయా - పానాది - కరోతి స్మ, తదేవాహ ॥ వ్రజన్నిత్యాదినా, కాకమృగగవామివాస్యదపి చరితం వృత్తిర్యస్య ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఇతి ఇత్థం - నానాయోగచర్యాచరణః - యోగిభిరేవం కర్తవ్యమితి ప్రదర్శనాయ నానావిధయోగచరితాని కుర్వాణః, కైవల్యాధిపతిః మోక్షాధిపతిః - పరమాత్మదృష్ట్యేదంపి శేషణం - భగవానృషభః - ఆత్మని స్వాత్మశరీరకే - తథా - సర్వేషాం భూతానా - మాత్మభూతే చ - భగవతి వాసుదేవే - పరమాత్మదృష్ట్యా వేదం - వాసుదేవ ఆత్మని స్వస్మిన్నితి - అవ్యవధానానన్తోదరభావేన - వ్యవధీయతేఽనేనేతి వ్యవధానం తిరోధాయకం కర్మ - అవ్యవధానేన తిరోధాయకాభావే

ననిమిత్తేన-యః అనన్తరోదరభావః, తేన- అన్తరంభేదః - ఉచ్ఛబ్దోఽప్యర్థః-అరశబ్దోఽల్పేవర్తతే, ఈషదపిభేదఇత్యర్థః-తతోనఞ్ సమాసః స్వరూపతిరోధాయకాభావాదభ్యన్తరభూతరాగాదిభేదవిరహేణ, అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదజ్ఞానస్యకించిన్మాత్రస్యాప్యభావేనేతియావత్ - ఆత్మనఃస్వస్య,సిద్ధాః-సమస్తార్థా- స్తైః-పరిపూర్ణః-అతఏవ-యదృచ్ఛయా అనిచ్ఛయాఽపి యోగప్రభావాదేవానుషఙ్గికతయాప్రాప్తాన్యపి-వైహాయసాదీనియోగైశ్వర్యాణి-హేనృప-హృదయేనమనసా,నాభ్యనన్దత్,మనోజవోమనసఇవదేహస్యవేగః,దూరదర్శనందూరస్థవస్తుగ్రహణం-వైహాయసాదీనాంసంసృతినిమిత్తత్వేనముక్తివిరోధిత్వాత్తానినపరిగృహీతవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ****************************

యదుక్తంముక్తివిరోధిత్వాద్వైహాయసాదీనియోగైశ్వర్యాణినాభ్యనన్దదితి-తత్రపృచ్ఛతిరాజా ॥ నేతి ॥ హేభగవన్,ఆత్మారామాణాం-యోగేన,సమీరితముద్దీపితం -జ్ఞానం- తేన-యోగరూపవాయుసహకృతబ్రహ్మసాక్షాత్కారరూపజ్ఞానాగ్నినా-భర్జితానిదగ్ధాని-కర్మణాం,బీజానివాసనారూపాణి,యేషాం- హేతుర్గర్భమిదం - జ్ఞానయోగాభ్యాంనిర్దగ్ధాశేషకర్మబీజత్వాదిత్యర్థః ॥ యదృచ్ఛయోపగతాన్యైశ్వర్యాణివైహాసాదీనిపునఃక్లేశదానిసంసృతినిమిత్తానిభవితుంనార్హన్తీతికిమితినాభ్యనన్దదితిప్రశ్నార్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఉత్తరయతి॥తస్యముక్తమితి॥యోగైశ్వర్యాసక్తినిమిత్తజ్ఞానయోగరక్షణసంభావనయా, అనభినన్దనేఽఙ్గీకారఃపునస్సంసృతినిమిత్తానినభవన్తీత్యతోనాఙ్గీకారః,సౌభర్యాదీనామైశ్వర్యస్యసంసృతినిమిత్తత్వదర్శనాత్-యదుక్తంపునఃక్లేశదానినభవన్తీతి-తన్న- అపితుయోగరక్షణద్వారాభవన్త్యేవేత్యాహ ॥కిం

చరణోభగవాన్కైవల్యపతిరృషభోఽవిరతపరమానన్దానుభవఆత్మనిసర్వేషాంభూతానామాత్మభూతే భగవతివాసుదేవఆత్మనోఽవ్యవధానానన్తరోదరభావేనసిద్ధసమస్తార్థపరిపూర్ణోయోగైశ్వర్యాణివైహాయసమనోజవాన్తర్ధానపరకాయప్రవేశదూరగ్రహణశ్రవణాదీనియదృచ్ఛయోపగతాన్యపినాఞ్జసానృప హృదయేనాభ్యనన్దత్ ॥ ౩౫ ॥ ****************************

************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,పఞ్చమోఽధ్యాయః ************

రాజోవాచ॥ ౫॥ ననూనంభగవన్నాత్మారామాణాంయోగసమీరితజ్ఞానానలావభర్జితకర్మబీజానామైశ్వర్యాణిపునఃక్లేశదానిభవితుమర్హన్తి ॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥సత్యముక్తంకింత్విహవాఏకేమనసోఽవిస్రమ్భమనవస్థానస్యశఠకిరాతఇవనసంగచ్ఛన్తే ॥ ౨ ॥ తథాచోక్తం॥నకుర్యాత్కర్హిచిత్సఖ్యంమనసిహ్యనవస్థితే।యద్విస్రమ్భాచ్చిరాచ్చీర్ణంచస్కన్దతపఐశ్వరమ్ ॥ ౩ ॥ నిత్యందదాతికామస్యచ్ఛిద్రంతమనుయేఽరయః। యోగినఃకృతమైత్రస్యపత్యుర్జాయేవపుంశ్చలీ॥౪॥కామోమన్యుర్మదోలోభశ్శోకమోహభయాదయః।కర్మబన్ధశ్చయన్మూలస్స్వీకుర్యాత్కోనుతద్బుధః ॥౫॥౫॥అథైవమఖిలలోకపాలలలామోఽపివిలక్షణైర్జడవదవధూ

త్వేతి॥ఇహహేవాఏకే,నహిమనసఃవశీకృతమనసః,పురుషాఃకిల-అనవస్థానస్యఅనవస్థితస్యఅతిచఞ్చలస్య , మనసః,అద్ధాసాక్షాత్,విస్రమ్భం విశ్వాసం,నసంగచ్ఛన్తేనప్రాప్నువన్తినకుర్వన్తిమనోనవిశ్వసన్తీతియావత్,జితమనస్కానామపిభోగాసక్త్యామనఃపారవశ్యేసత్యనవస్థితంమనస్తానపివఞ్చయిత్వాఽఽత్మాధీనంసత్సంసారయేదితిభావః ॥తత్రదృష్టాన్తః-శఠకిరాతఇవేతి-యథా,శఠః-కిరాతోవాగురికః,స్వస్మిన్విశ్వాసపర్యన్తంమృగాదీనఇవస్థిత్వావఞ్చయంస్తాన్హన్తితద్వత్ *॥౨॥* అత్రాభియుక్తోక్తిముదాహరతి॥తథాచోక్తమితి॥ మనసి ,అనవస్థితేసతి,కదాచిదపికస్మింశ్చిదపి,జితమనస్కోఽపి,మమస్వాధీనంమనఃకమనర్థమాపాదయేదితిబుద్ధ్యాసఙ్గం-నకుర్యాత్-యస్య-మనసివిస్రమ్భాద్విశ్వాసాత్ -చిరకాలసంభృతమపిఐశ్వర్యం-ఈశ్వరస్యవిష్ణోస్సంబన్ధి-తపఃఉపాసనాత్మకంజ్ఞానమయంతపః-చస్కన్దక్షరేత్ ❁ ॥౩ ॥ ❁ సఙ్గాత్కామావసరప్రదానే,, సఙ్గాత్సంజాయతేకామఃకామాత్క్రోధోఽభిజాయతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యాకామపృష్ఠభావేనక్రోధాదయః ప్రాదుష్యురిత్యాహ॥నిత్యమితి॥యో-మనసికృతవిశ్వాసోయోగీ-కామస్యచ్ఛిద్రంయోగమూలమైశ్వర్యం-దదాతిఅవకాశం దదాతి-తంకామ-మనుసృత్య-జాయమానా-యే - అరయశ్శత్రువదనర్థకారిణఃక్రోధాదయ- స్తేషాం మనసికృతమైత్రస్య-తస్యయోగినో-మన-శ్ఛిద్రందదాతి-యథాకృతవిశ్వాసస్యపత్యుః - పుంశ్చలీజాయా-జారాణామవకాశందత్వాపతింఘాతయతి తథేతి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అరీన్కథయన్నుపసంహరతి ॥ కామఇతి ॥కర్మరూపోబన్ధశ్చ-యన్మూలో యోగైశ్వర్యభోగాసక్తిమూలః-అతః-కోనుపుమాన్-బుధస్సన్-తత్కామాదిమూలం-స్వీకుర్యాత్- అజ్ఞశ్చేత్స్వీకుర్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ప్రాసఙ్గికంసమాప్యప్రకృతమాహ ॥ అథేతి॥ అఖిలానాంలోకపాలానాం-లలామోమణ్డనభూతోఽపవిలక్షణైరనేకప్రకారైః-జ

జడవదజ్ఞవత్ - ఉపలక్షితః-అవధూతవేషాదిభిర్న్యవిలక్షితో భగవత్ప్రభావో యస్మిన్-యోగినాం-సాంపరాయవిధిం దేహ
త్యాగప్రకారం-అనుశిక్షయన్-స్వశరీరం త్యక్తుమిచ్ఛుః - అవ్యవధానం అజ్ఞానాతిరోహిత-మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం-ఆ
త్మని పరమాత్మని-అనర్థాన్తరభావేన అర్థాన్తరం స్వతన్త్రం వస్తు - తస్య భావ- స్తతో నఞ్ సమాసః-పరమాత్మ పృథక్సిద్ధ
త్వేనాన్వీక్షమాణస్సాక్షాత్కుర్వాణః - అతఏవ- ఉపరతానువృత్తిః, ఉపరతా నివృత్తా అనువృత్తిః-దేహే ఆత్మీయత్వాభి
మానానువృత్తిర్యస్య - ఉపరరామ-దేహస్థితేరితి శేషః-దేహస్థితేరుపరతోఽభూదిత్యర్థః -యద్వా-ఉపరతానువృత్తిః
నివృత్తప్రారబ్ధకర్మానువృత్తిః-ఉపరరామ-దేహాదితి శేషః-దేహం త్యక్తవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ త్యాగప్రకారమేవాహ-గ
ద్యద్వయేన॥ఏవం ముక్తలిఙ్గస్య - మనసా త్యక్తశరీరాభిమానస్య -తస్య భగవతః ఋషభస్య- దేహః విచచారేత్యన్వయః-దే
హో విచచారేత్యుక్తిర్దేహధారణానాదరద్యోతనార్థా-అన్యథా సుషుప్తమూర్ఛితదేహస్యేవ సంచారానుపపత్తేః-కథం
భూతో విచచార-యోగమాయాయాః భగవన్మాయాయాః-వాసనయా-మాయాయా స్త్రీగ్ణత్వేఽపి తద్వాసనమాత్రానువృ
త్త్యా ఘః-అభిమానాభాసః దేహే ఆత్మీయత్వాభిమానాభాస-స్తేన దేహాభిమానాభాసమాత్రమేవాస్య-నతు తత్త్వతో దే
హాభిమానోఽస్తీతి జ్ఞాపనాయాభాసపదం ప్రయుక్తం - ఇమాం జగతీం, చఙ్క్రమమాణస్సంచరన్-ఏకదా కర్హిచిత్-కొ
ఙ్కణదేశాన్ యదృచ్ఛయా-గతః-కుటకాచలస్య సమీపవనే-ఆస్యే వక్త్రే-కృతః నిక్షిప్తః-అశ్మైవ కబలో-యేన-ఉన్మాద ఇవ లక్ష్య
మాణః-ముక్తాః విక్షిప్తాః-మూర్ధజాః శిరోరుహాః-యస్య-అసంవీత ఏవ నగ్న ఏవ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ అథానన్తరం-సమీరవేగేన-విధూ
తానాం కమ్పితానాం-వేణూనాం-విఘర్షణేన సంఘర్షణేన-జాతో-యః- ఉగ్రో-దవాగ్నిః-స తద్వనం కుటకాచలోపవనం-

తవేషభాషాచరిత్రైరవిలక్షితభగవత్ప్రభావో యోగినాం సాంపరాయవిధిమనుశిక్షయన్ స్వకళేబరం జిహా
సురాత్మన్యాత్మానమవ్యవధానమనర్థాన్తరభావేనాన్వీక్షమాణ ఉపరతానువృత్తిరుపరరామ ॥ ౬ ॥ తస్య
హవా ఏవం ముక్తలిఙ్గస్య భగవత ఋషభస్య యోగమాయావాసనయా దేహ ఇమాం జగతీమభిమానాభాసేన
చఙ్క్రమమాణః కొఙ్కవేఙ్కకుటకాన్దక్షిణకర్ణాటకాన్దేశాన్యదృచ్ఛయోపగతః కుటకాచ
లోపవన ఆస్యకృతాశ్మకబళ ఉన్మాద ఇవ ముక్తమూర్ధజోఽసంవీత ఏవ విచచార ॥ ౭ ॥ అథ సమీరవేగధూత
వేణువిఘర్షణజాతోగ్రదావానలస్తద్వనం లెలిహానస్సహ తేన దదాహ ॥ ౮ ॥ తస్య కిలాచరితముపాకర్ణ్య
కొఙ్కవేఙ్కకుటకానాం రాజాఽర్హన్నామోపశిక్ష్య కలావధర్మ ఉత్కృష్యమాణే భవితవ్యేన విమోహి
తస్స్వధర్మపథమకుతోభయమపహాయ కుపథపాఖణ్డమసమఞ్జసం నిజమనీషయా మన్దస్సంప్రవర్త
యిష్యతే ॥ ౯ ॥ యేన హ వావ కలౌ మనుజాపసదా దేవమాయావిమోహితాః స్వవిధినియోగశౌచచారిత్రవి
హీనా దేవహేళనాన్యపవ్రతాని నిజేచ్ఛయా గృహ్ణానా అస్నానానాచమనాశౌచకేశోల్లుఞ్చనాదీని కలినాఽధ
ర్మబహుళేనోపహతధియో బ్రహ్మబ్రాహ్మణయజ్ఞపురుషలోకవిదూషకాః ప్రాయేణ భవిష్యన్తి ॥ ౧౦ ॥ తే

లెలిహానః-దహన్ - తేన సహ ఋషభస్య దేహేన సహ-దదాహ-దాహ్యసాహిత్యమత్ర వివక్షితమ్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తస్య ఋషభ
స్య-ఆశ్రమాతీతం చతురాశ్రమధర్మానతీత్య వర్తమానం - అనుచరితం చరిత్రం-కుటకాచలోపదేశవాసిభ్య -ఆకర్ణ్య-అర్హ
న్నితినామ యస్య - స రాజా-విమోహితః - ఋషభస్య గోమృగాజగరాదివ్రతాచరణస్య శాస్త్రీయత్వమజానన్-నైవేదికధ
ర్మాతిలఙ్ఘిత్వే బుద్ధిం కృత్వా - అకుతోభయం-నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మాత్తమకుతోభయం-స్వధర్మపథ-మపహాయ-స్వ
యమార్హభం వ్రతముపశిక్షమాణః ఉపశిక్ష్య కుపథః పాషణ్డశ్చ- త-మసమఞ్జస-ముపధర్మం ప్రతి-మనుజాన్- నిజమనీ
షయా-మన్దోఽజ్ఞస్సన్ - ఆర్హతాఖ్యగ్రన్థనిబన్ధనేన-సంప్రవర్తయిష్యతి-కథమేతస్య ప్రేరణయా మనుజాః ప్రవర్తన్త ఇత్య
త్రోక్తం - కలావధర్మ ఉత్కృష్యమాణే భవితవ్యేనేతి-భవితవ్యేన ప్రాణినాం పూర్వసంచితపాపమూలికేనాజ్ఞానేన-కలౌ
యుగే-అధర్మే- ఉత్కృష్యమాణే ఉత్కర్షం ప్రాప్తే సతి-కలావధర్మప్రచురే సతీత్యర్థః-యుగానుసారేణ మనుజానామధ
ర్మబుద్ధిభూయస్త్వాదార్హతే ప్రవృత్తిరితి భావః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ మనుజేష్వపశదా నికృష్టాః-పూర్వమేవ-దేవమాయయా-విమోహి
తాః-యేన ఆర్హతేనోపదేశేన-నితరాం- మోహితాస్సన్తః స్వవిధినా స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపధర్మవిధినా-ప్రాప్తో-యో
నియోగో నియమః-యస్మిన్ శౌచచారిత్రే - తేన-శౌచచారిత్రేతి సమాహారద్వంద్వః - ఇతరేతరయోగే తు నియోగో యయో
స్తాభ్యాం-విహీనాః-తత్ర శౌచం స్నానాదిజన్యో దేహవిశుద్ధిః, చారిత్రం సన్ధ్యోపాసనాదిః, దేవావజ్ఞారూపాణ్యస్నానాదీ
ని-కువ్రతాని-నిజేచ్ఛయా, గృహ్ణానాః కుర్వాణాః-అధర్మప్రచురేణ కలినా-అపహతాః అభిభూతాః-ధియః వివేకాః-యేషాం
తే బ్రహ్మాదివిదూషకాః-ప్రాయశో-భవిష్యన్తి అస్నానం స్నానాభావః-అనాచమనం ఆచమనాభావః-అశౌచం శౌచాభా
వః- కేశోల్లుఞ్చనం కేశోత్పాటనం-బ్రహ్మ వేదః-యజ్ఞపురుషో భగవాన్-లోకాః భాగవతాః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తత్ఫలం చానన్త

మః ప్రాప్స్యన్తీత్యాహ॥ చైవేతి॥ అర్వాక్తనయా అవేదమూలయా, అతఏవాన్ధపరంపరయా నిర్మూలయా, స్మృత్యాచారాణామపి వేదమూలత్వేనైవ ప్రామాణ్యాదితి భావః, నిజదేహయాత్రయా స్వేచ్ఛాకృతప్రవృత్త్యా, నిజలోకయాత్రయేతి పాఠేఽప్యయమేవార్థః, లోకశబ్దో దేహపరః, తయైవార్థాత్తస్మృత్యైవ, ఆశ్వస్తాః తదుక్తధర్మానుష్ఠానకృతవిశ్వాసాః, అన్ధే తమసి నరకవిశేషే, స్వయమేవ స్వాత్మనైవ రిపుణా ప్రపతిష్యన్తి పతన్తీత్యర్థః ✿ ॥ ౧౧॥ ✿ నను తర్హి భగవతస్తథా భణకిమర్థమేవమనుష్ఠితం తత్రాహ॥ అయమితి॥ రజసా, ఉపప్లుతానాం వ్యాప్తానాం-గజః ప్రచురాణాం, కైవల్యస్య మోక్షమార్గస్య, యోగచర్యాభేదస్య, శిక్షణార్థోఽయమవతారః-తదర్థమేవం కృతమితి భావః, ఆర్షభప్రభావప్రతిపాదకాన్ శ్లోకానుదాహర్తుమాహ॥ తస్యేతి॥ తస్య ఋషభస్య అనుగుణాన్ గుణాననుసృత్య ప్రవృత్తాన్, గుణప్రతిప్రతిపాదకాన్ శ్లోకాన్-ఉదాహరన్తి పరస్పరమితి శేషః ✿ ॥ ౧౨॥ ✿ కేత ఇత్యత్రాహ॥ అహో ఇతి॥ సప్త-సముద్రాః-అస్యాం సన్తీతి సప్తసముద్రవతీ, తస్యాః భువః-ద్వీపేషు మధ్యే, యః, ఉత్కృష్టో, జమ్బూద్వీపః-తస్యాపి-వర్షేషు వర్షేషు మధ్యే-ఏతద్భారతం వర్షం-అధి అధికం-పుణ్యం-యస్య-తత్తథాభూతం-అహో ఇత్యాశ్చర్యే, కుతః-యత్రత్యాః భారతవర్షస్థాః జనాః-మురారేర్భగవతః-ఋషభాద్యవతారయుక్తాని కర్మాణి, భద్రాణి నిశ్శ్రేయససాధనాని గాయన్తి ✿ ॥ ౧౩ ॥ ✿ అహో-ప్రైయవ్రతః ప్రియవ్రతసంబన్ధీ-వంశః-యశసా కీర్త్యా-అవదాతః విశుద్ధః, విశుద్ధవిపులకీర్తిసంపన్నః-యత్ర ప్రైయవ్రతే వంశే-పురాణః పురుషో భగవాన్, ఋషభరూపేణ కృతావతారో, బభూవ-స చాదితిర్ణ-ఆద్యః పురుషః, యతః అకర్మ హేతుం-న విద్యతే కర్మ సాధనతయా యస్య, తదకర్మ మోక్షస్తస్య, హేతుం ధర్మం, చచార ✿ ॥ ౧౪ ॥ ✿ అస్య ఋషభస్య, కాష్ఠాం నిష్ఠాం, దిశమపి

చైవహ్యర్వాక్తనయా నిజలోకయాత్రయాఽన్ధపరంపరయాతథైవాశ్వస్తాస్స్వయమేవతమస్యన్ధే ప్రపతిష్యన్తి॥ ౧౧ ॥ అయమవతారో రజసోపప్లుతకైవల్యోపశిక్షార్థః॥ తస్యానుగుణాన్ శ్లోకాన్గాయన్తి ॥ ౧౨ ॥ అహోభువస్సప్తసముద్రవత్యాద్వీపేషువర్షేష్వధిపుణ్యమేతత్ । గాయన్తి యత్రత్య జనా మురారేః కర్మాణి భద్రాణ్యవతారవన్తి ॥ ౧౩ ॥ అహో నువంశో యశసాఽవదాతః ప్రైయవ్రతో యత్ర పుమాన్పురాణః। కృతావతారః పురుషస్స ఆద్యశ్చచార ధర్మం యదకర్మహేతుమ్ ॥ ౧౪ ॥ కో న్వస్య కాష్ఠామపరోఽనుగచ్ఛేన్మనోరథేనాప్యభవస్య యోగీ। యో యోగమాయాస్స్పృహయత్యుదస్తాహ్యసత్తయా యేన కృతప్రయత్నాః ॥ ౧౫ ॥ ౫॥ ఇతిహస్మ సకలవేదలోకదేవబ్రాహ్మణగవాం పరమగురోర్భగవత ఋషభాఖ్యస్య విశుద్ధాచరితమీరితం పుంసాం సమస్తదుశ్చరితాభిహరణం పరమమఙ్గళాయతనమిదమనుశ్రద్ధయోపచితయాఽనుశృణోత్యాశ్రావయతి వావహితో భగవతి తస్మిన్వాసుదేవ ఏకాన్తతో భక్తిరనయోరపి సమనువర్తతే ॥ ౧౬ ॥ యస్యామేవ కవయ ఆత్మానమవిరతం వివిధవృజినసంసారపరితాపోపతప్యమానమనుసవనం స్నాపయన్తస్తయైవ పరయా నిర్వృత్యాహ్యపవర్గమాత్యన్తికం పరమపురుషార్థమపి స్వయమాసాదితం నో ఏవాద్రియన్తే

వా, అపరో యోగీ, మనోరథేనాపి-సత్వనుష్ఠానేన-కోన్వ, నుగచ్ఛేత్ అనువర్తేత-న కోఽప్యనువర్తితుం శక్నుయాదిత్యర్థః-కుతః, యో యోగీ, యేన ఋషభేణ, యోగమాయాః మనోజవాదయః, కృతప్రయత్నాస్సేవితుముద్యతా అపి, అసత్తయా హేయతయా, అనాదృతా, స్తాంస్స్పృహయతి హి ✿ ॥ ౧౫ ॥ ✿ ఋషభచరితశ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థంభూతం, హస్మ ప్రసిద్ధ్యాశ్చర్యద్యోతకౌ నిపాతౌ, సకలలోకాదీనాం పరమగురోః, లోకదేవబ్రాహ్మణానాం హితోపదేష్టృత్వాద్గురుః, వేదవైదికమార్గప్రవర్తకత్వాత్ వేదస్య గురుః, గవామపి పూజ్యత్వోపదేష్టృత్వాద్గురుః, ఋషభాఖ్యస్య, భగవతః, విశుద్ధాచరితే, యః, దీరితం కథితం, సమస్తదుశ్చరితమభితో హరతీతి తథా, పరమమఙ్గళానామాయతనం ఆశ్రయ, మిద, మనుయథాక్రమ, ముపచితయా ప్రవృద్ధయా, శ్రద్ధయా, అనుసవనం సర్వదా, యః పుమాననుశృణోత్యా, శ్రావయత్యనుస్మరతి-అనయోః శ్రోతృశ్రావయిత్రోః-భగవతి వాసుదేవే, ఏకాన్తతః-ఏకాన్తా అవ్యభిచరితా భక్తిః, సమనువర్తతే భవతీత్యర్థః ✿ ॥ ౧౬ ॥ ✿ కిం భక్త్యా సాధ్యమిత్యత్ర భగవదనుభవరూపాయాః భక్తేర్నిరతిశయపురుషార్థతామాహ ॥ యస్యామితి॥ యస్యాం భగవదనుభవసుధారసరూపాయాం భక్తౌ, కవయః వివేకినః, వివిధాని, వృజనాని పాపాని, యస్మిన్, తస్మిన్సంసారే, యే-పరితాపాః క్లేశాః-తైరుపతప్యమానం క్లిశ్యమానమాత్మానం, అనుసవనం-స్నాపయన్తః-భగవదనుభవేన వృజినమూలాని దుఃఖాన్యపనుదన్త ఇత్యర్థః-తయైవ భగవదనుభవజనితయా, నిర్వృత్యా ఆనన్దేన-పరమపురుషార్థలక్షణమపి-స్వయం ప్రాప్తమపి ఆపవర్గికం అపవర్గరూపం-ఫలం-మాత్యన్తికమత్యన్తం నైవాద్రియన్తే, అనాదరహేతుః-భగవదీయత్వేన-పరిత, స్వమాప్తాః సమ్యక్ప్రాప్తాః-సన్తృప్తాః

రుషార్థాయైతస్మై ❁॥౧౭॥ ❁భక్తేరతిదౌర్లభ్యంసనిదర్శనమాహ॥రాజన్నితి॥ హేరాజన్-భవతాంపాణ్డవానాంయదూ
నాంచ-ముకున్దోభగవాన్-పతిఃపాలకః - గురుర్హితోపదేష్టా దైవముపాస్యః-ప్రియస్సుహృత్-కులస్యపతిర్నియన్తా,కిం
బహునా-క్వచనకదాచిద్దూత్యాదిషు - వఃపాణ్డవానాం - కింకరోఽప్యాజ్ఞానువర్తీ,అస్తునామైవం,తథాపి,అఙ్గ హేరా
జన్-అన్యేషాంనిత్యంభజతామపి,ముక్తింపదాతినతుభక్తియోగమితిభక్తేర్దుర్లభత్వోక్తిః ❁॥౧౮॥ ❁ఋషభచరితము
పసంహరన్ స్తౌతిసమస్కన్ధేనేతి॥నిత్యేతి॥నిత్యానుభూతం , యః - న్నిజంబ్రహ్మాత్మకంస్వస్వరూపం-సఏవలాభః- స్తేన-నివృ
త్తాతృష్ణాపురుషార్థాన్తరేషుయస్య-ఏవంభూతోయః - అతద్రచనయాఅశ్రేయసాంపాపకర్మణాంరచనయా-శ్రేయసిపి
షయే-చిరంసుప్తాబుద్ధిర్యస్య,తస్య, లోకస్యకరుణయా - అభయమాత్మస్వరూపమాఖ్యాత్ వ్యాఖ్యాతవాన్-తస్మైఋష
భరూపాయపరమపురుషాయనమః ❁॥౧౯॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చ
మస్కన్ధేషష్ఠోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవ, మృషభచరితముపవర్ణితం - ఇదానీంతత్పుత్రస్యభరతస్యచరిత్రముపవర్ణయతీత్యష్టభిరధ్యాయైః॥మహాభా
గవతో,భరతో-యదా - భగవతాఋషభేణా - వనీతలపరిపాలనాయ-సంచిన్తితఃసన్నియుక్తస్తదా-తదనుశాసనపరః
భూతలానుశాసనపరః-విశ్వరూపస్యదుహితరం-పఞ్చజనీంనామ-ఉపయేమేవివాహితవాన్ ❁॥౧॥ ❁తస్యాముహవా
పఞ్చజన్యాంహ-ఆత్మనఃస్వస్య , కార్త్స్న్యేనానురూపాన్ , పఞ్చాత్మజాన్-సుమత్యాదీ,నుత్పాదయామాస॥యథా-

భగవదీయత్వేనైవపరితస్సమాప్తసర్వార్థాః ॥౧౭॥ శ్లో॥ రాజన్పతిర్గురురలంభవతాంయదూనాందైవం
ప్రియఃకులపతిఃక్వచకింకరోవః ।అస్త్వేవమఙ్గభగవాన్భజతాంముకున్దోముక్తిందదాతికర్హిచిన్న తుభక్తి
యోగమ్ ॥ ౧౮॥ నిత్యానుభూతనిజలాభనివృత్తతృష్ణశ్శ్రేయస్యతద్రచనయాచిరసుప్తబుద్ధేః । లోకస్య
యఃకరుణయాఽభయమాత్మలోకమాఖ్యాన్నమోభగవతేఋషభాయతస్మై ॥ ౧౯॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే,షష్ఠోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుకఉవాచ॥ గ॥భరతస్తుమహాభాగవతోయదాభగవతాఽవనీతలపరిపాలనాయసంచిన్తితస్తదనుశాస
నపరఃపఞ్చజనీంవిశ్వరూపదుహితరముపయేమే ॥౧॥ తస్యాముహవాఆత్మజాన్కార్త్స్న్యేనానురూపా
నాత్మనఃపఞ్చ జనయామాసభూతాదిరివభూతసూక్ష్మాణిసుమతింరాష్ట్రభృతంసుదర్శనమావరణంధూ
మ్రకేతుమితి ॥ ౨ ॥ అజనాభంనామైతద్వర్షంభారతమితియతఆరభ్యవ్యపదిశన్తి ॥ ౩॥ సబహువిన్మహీపతిః
పితృపితామహవదురువత్సలతయాస్వేస్వేకర్మణివర్తమానాఃప్రజాస్స్వధర్మమనువర్తమానఃపర్యపాల
యత్ ॥ ౪ ॥ ఈజేచభగవన్తంయజ్ఞక్రతుభిరుచ్చావచైశ్శ్రద్ధయాఽగ్నిహోత్రదర్శపూర్ణమాసచాతుర్మా
స్యపశుసోమానాంప్రకృతివికృతిభిః॥ ౫ ॥ అనుసవనంచాతుర్హోత్రవిధినాసంప్రచరత్సునానాయోగేషువిర

భూతాదిస్తామసాహంకారో, భూతసూక్ష్మాణిశబ్దస్పర్శాదీనీతిసారూప్యేసంతతివృద్ధౌచదృష్టాన్తః ❁॥౨॥ ❁పూర్వమజ
నాభాఖ్యమేతద్వర్షంయతోయద్భరతాధిపత్యాదారభ్యభారతంసముదాహరన్తివ్యపదిశన్తి ❁॥౩॥ ❁సభరతో,బహు
విత్ బహుజ్ఞః - మహీపతిః - పితృపితామహాదివత్ - అతితరాంవాత్సల్యేన-స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితేకర్మణి,వర్తమానాః-
ప్రజాః-స్వయమపి-స్వధర్మమనువర్తమానః-పర్యపాలయత్ ❁॥౪॥ ❁ఈజేచేత్యాదిప్రకృతివికృతిభిరిత్యన్తమేకంవాక్యం
ఉచ్చావచైర్నానారూపైః,యజ్ఞక్రతుభిః - యజ్ఞోయజనం, దేవతాంప్రతిద్రవ్యత్యాగాత్మకైః క్రతుభి,ర్యజ్ఞపురుషం
భగవన్తం , మీజేఇష్టవాన్ - క్రతూనేవప్రపఞ్చయతి ॥ అగ్నిహోత్రాదీనాంప్రకృతివికృతిభిరితి - యత్రపూర్ణమఙ్గజా
తముపదిష్టంసేష్టిఃప్రకృతిః , యథాఆగ్నేయేష్టిః ।యయాఽన్యతోక్తమఙ్గజాతముపజీవ్యతేసావికృతిః-యథాసౌర్యే
ష్టిః ❁॥౫॥ ❁యజనప్రకారమేవాహ ॥ అనుసవనంప్రాతరాదిసవనత్రయే , చాతుర్హోత్రపద్ధినా ,చాతుర్హోత్రంచతుర్భి
ర్హోతృభిఃక్రియమాణంయజ్ఞాదికర్మ, తద్విధ్యనుగుణమిత్యర్థః - విరచితాఃఅఙ్గక్రియాయేషుతేషు, నానాయోగేషు,సంప్ర
చరత్సుప్రవర్తమానేషుసత్సుయత్తత్, యాగేషుధర్మాఖ్యంయాగసాధ్యంధర్మఇతివ్యపదిశ్యమానం-అపూర్వాపరపర్యా
యం,క్రియాఫలం,తి, ద్భగవతివాసుదేవఏవ - భావయమానఃభగవదనుగ్రహరూపమితిమన్వానః,క్షణధ్వంసినోయాగా
దేఃకాలాన్తరభావిస్వర్గాదిఫలసాధనత్వానుపపత్త్యాతాన్త్రికైర్యదభ్యుపేతంయాగశక్త్యాత్మకమపూర్వంయాగజ
న్యంఫలసాధనమితితదపోద్య,ఇష్టాపూర్తంబహుధాజాతంజాయమానంవిశ్వంబిభర్తిభువనస్యనాభిః।తదేవాగ్నిస్తద్వా
యు ,, రిత్యాద్యుక్తరీత్యాఇన్ద్రాదిదేవతాన్తర్యామితయాఽవస్థితస్యభగవతోఽనుగ్రహఏవాపూర్వస్థానీయఇతిభావయ

మానఇత్యర్థః - తదేవవిశదయన్ భగవన్తంవిశినష్టి - సర్వదేవతాలిఙ్గానాం-సర్వాసాముద్దేశ్యత్వేనశ్రుతానాందేవతానాం,లిఙ్గానిస్మారకాణిచిహ్నానియేషు- తేషాంమన్త్రాణాం, నర్థనియామకతయా-అర్థో౽భిధేయఇన్ద్రాదిః, స్తస్య-నియామకతయా-అన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వేననియన్తృతయా ప్రయోజననిర్వాహకతయా-సాక్షాత్కర్తరిద్రష్టరి "మన్త్రకృతోప్య జీత,,ఇతివదయంనిర్దేశః - యద్వా , కర్తరిఫలోత్పాదయితరి-కర్మణఃఫలసాధనత్వానుపపత్త్యా౽పినాపూర్వంకల్ప్యం। కింతు,రాత్రిసత్రప్రతిష్ఠాఫలవత్ "తృప్తఏవైనమిన్ద్రః ప్రజయాపశుభిస్తర్పయతి,, తి "వాయవ్యైవైషాపిష్టాదేవతే,, త్యాద్యర్థవాదైః ఫలప్రదతయాఽవగతాగ్నీన్ద్రాదిదేవతాయాః "తదేవాగ్నిస్తద్వాయు,,రిత్యుక్తరీత్యా౽న్తర్యామితయా౽వగతబ్రహ్మణఏవఫలప్రదత్వమిత్యాస్థేయం ॥ ఏతదేవాహయజ్ఞపురుషఇయజ్ఞోద్దేశ్యేన్ద్రాదిపురుషరూపే,పరబ్రహ్మణి-పరదేవతాయాం-మితి। ఏవంభావనమేవా,త్మనో,నైపుణ్యంకౌశలం,తేన-మృదితాఃనిరస్తాః-కషాయాఃకర్మవాసనాః-రాగాదయోవా-యస్య, అధ్వర్యుభిరితిబహువచనంనానాకర్త్రాభిప్రాయేణ-హవిస్సుచరుపురోడాశాజ్యాదిషు-గృహ్యమాణేషు,హోమార్థమితిశేషః,యజమానః , స్వయం,యజ్ఞభాజ్య్యస్తైఆరాధ్యస్తఇతియజ్ఞభాజో-మే,దేవాఇన్ద్రాదయ, స్తాన్-పురుషస్యపరమపురుషస్యా,వయవేషు,అభ్యధ్యాయత్ "యస్యాగ్నిరాస్యంద్యౌర్మూర్ధాఖంనాభిశ్చరణౌక్షితిః।సూర్యశ్చక్షుర్దిశశ్శ్రోత్రంలోకపాలాభుజేష్వాస,, న్నిత్యాదిభగవద్దైవ్యరూపప్రతిపాదకశాస్త్రానుసారేణానుసంహితవానిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ఏవంభగవదారాధనరూపకర్మయోగాద్యనుగృహీతోభక్తియోగో౽ప్యజాయతేత్యాహ॥ఏవము క్తవిధకర్మవిశుద్ధ్యా-శుద్ధాన్తఃకరణస్య - తస్యభరతస్య,భగవత్యు ,చ్చైస్తరామతితరా, మేధమానోవర్ధమానో-రయ

చితాఙ్గక్రియేష్వపూర్వంయత్తత్క్రియాఫలంధర్మాఖ్యంపరేబ్రహ్మణియజ్ఞపురుషేసర్వదేవతాలిఙ్గానాం మన్త్రాణామర్థనియామకతయాసాక్షాత్కర్తరిపరదేవతాయాం భగవతివాసుదేవ ఏవభావయమానఆత్మనైపుణ్యమృదితకషాయోహవిస్ష్వధ్వర్యుభిర్గృహ్యమాణేషుసయజమానోయజ్ఞభాజోదేవాంస్తాన్ పురుషావయవేష్వభ్యధ్యాయత్ ॥ ౬॥ఏవంకర్మవిశుద్ధ్యావిశుద్ధసత్త్వస్యాన్తర్హృదయఆకాశశరీరేబ్రహ్మణిభగవతివాసుదేవేమహాపురుషోపలక్షణైశ్శ్రీవత్సకౌస్తుభవనమాలారిదరగదాదిభిరుపలక్షితేనిజపురుషహృల్లిఖితేతేనస్వాత్మనిపురుషరూపేణవిరోచమానఉచ్చైస్తరాంభక్తిరనుదినమేధమానరయా౽జాయత ॥ ౭ ॥ ఏవంవర్షాయుతసహస్రపర్యన్తావసితకర్మనిర్వాణావసరో౽ధిభుజ్యమానంస్వతనయేభ్యోరిక్థం పితృపైతామహంయథాదాయంవిభజ్యస్వయంసకలసంపన్నికేతాత్స్వనికేతాత్పులహాశ్రమంప్రవవ్రాజ ॥ ౮ ॥ యత్రహవావ-భగవాన్హరిరద్యాపితత్రత్యానాంనిజజనానాంవాత్సల్యేనసన్నిధాప్యతఇచ్ఛారూపేణ॥౯ ॥ యత్రాశ్రమపదాన్యుభయతోనాభిభిర్దృషచ్చక్రైశ్చక్రనదీనామసరిత్ప్రవరాసర్వతఃపవిత్రీక

ఉత్కర్షో-యస్యాస్సా , భక్తిః,రజాయతేత్యన్వయః,భగవన్తంవిశినష్టి- అన్తశ్శరీరాన్తః,స్థితం,య-ద్ధృదయంపుణ్డరీకాకారం,తస్మిన్,యఆకాశఃదహరః - సశరీరంరూపం,యస్య-హృదయపుణ్డరీకాన్తర్వర్తిదహరాకాశరూపే,దహరాకాశస్యపరమాత్మత్వాత్ , యద్వా , హృదయాకాశస్యశరీరే-శిలాపుత్రకస్యశరీరమితివదయంనిర్దేశః,యద్వా,౽త్రహృదయాకాశశబ్దోహృదయాన్తర్వర్తిభూతాకాశపరః - స,శరీరం,యస్య,తస్మిన్నితి,హృదయఆకాశత్వేప్రకాశతఇతిహృదయాకాశోజీవః,స,శరీరంయస్యేతివా, బ్రహ్మణిస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహతి-భగవతిషాడ్గుణ్యపూర్ణే,వాసుదేవేసర్వాన్తరాత్మతయాదీప్యమానే , మహాపురుషరూప-ముపలక్షణమాకారో, యస్య,తస్మిన్,శ్రీవత్సాదిభిరుపలక్షితే, అరిశ్చక్రం,దరశ్శఙ్ఖః , అసిఃఖడ్గః ,నిజపురుషాణాంభక్తానాం,హృదిలిఖితేలిఖితవత్నిశ్చలతమఇత్యర్థః,స్థితేతేనోక్తపురుషరూపేణ,స్వాత్మనిస్వమనసి-విరోచమానే ॥ ౭ ॥ ఏవముక్తయావృత్త్యా,వర్షాణా,మయుతాని-తేషాంసహస్రాణి-తేషామన్తేతత్పర్యన్తేకాలే , అవసితోనిశ్చితః - కర్మనిర్వాణావసరఃరాజ్యభోగాద్యుట్టసమాప్తిసమయోయేనసః-అధికృత్యభుజ్యమానం-పితాదిపరంపరయాఆగతం - రిక్థంధనం , స్వతనయేభ్యో,యథావిభాగం ,విభజ్య,స్వయం,సకలానాంసంపదాం-నికేతాదాశ్రయా, త్స్వనికేతాత్స్వగృహా - త్పులహాశ్రమంసాలగ్రామక్షేత్రంప్రతి-ప్రవవ్రాజగామ ॥ ౮॥ కోసౌపులహాశ్రమఇత్యంప్రవవ్రాజేత్యత్రాహ॥గద్యద్వయేన॥యత్రహపులహాశ్రమే-భగవాన్హరిః-అధునా౽పి-నిజజనానాంవాత్సల్యేననిజజనవిషయకవాత్సల్యేన,స్వేచ్ఛాపరిగృహీతరూపేణ,సన్నిధాప్యతేసన్నిహితోభవతీత్యర్థః॥౯॥యత్ర,ఆశ్రమస్థానాని, ఉభయతఃఉపర్యధశ్చే,నాభి,ర్యేషాంతైర్దృషచ్చక్రైశ్శైలామధ్యగైశ్చక్రైర్నిమిత్త

మాత్రైశ్చ స్నానవ్యాఖ్యా-సరితాం-ప్రవరా-శ్రేష్ఠా-సర్వతః-పవిత్రీకరోతి ॥౧౦॥ *తస్మిన్పులహాశ్రమోపవనే,ఏకలః అసహాయః,నానావిధైః,కుసుమ-కిసలయ-తులసికా-మ్బుభిః-కన్దాదిరూపైః, ఫలహారైశ్చైవ వేదైర్యైశ్చ-భగవత-ఆరాధనం-సమీహమానః కుర్వాణః, వివిక్తః విశుద్ధాహారః-ఉపరతో నివృత్తో విషయేష్వభిలాషో యస్యసః-అతఏవ, ఉపభృతః సమృద్ధ , ఉపశమః బాహ్యాన్తఃకరణనిగ్రహో-యస్య సః-నిర్వృతిం ప్రీతిరూపాం-పరాం భక్తి-మవాప * ॥౧౧॥ *ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ గద్యద్వయేన ॥ ఏవం-తయోక్తవిధయా, అవిచ్ఛిన్నసరసపురుషపరిచర్యయా-,సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి,నిరతిశయకీర్త్యా-ప్రవర్ధమానో,యోఽనురాగః ప్రేమా-తస్య, భరేణ ఉత్కర్షేణ , యద్ద్రుతం ద్రవీభూతం-హృదయం, తేన-శైథిల్యమనుద్యమో,యస్య,ప్రహర్షవేగవానన్దాతిశయో వా,త్మని దేహే , ఉద్భిద్యమానం - రోమపులకకులం రోమాఞ్చబృన్దం-యస్య సమాసాంతః ఔత్కణ్ఠ్యాత్-ప్రవృత్తేన , ప్రణయానన్దబాష్పేణ , నిరుద్ధోఽవలోకో-యయోస్తే-నయనే,యస్య సః,అభిరేమే,ఏవంవర్తమానస్తామసి క్రియమాణాం భగవత్సపర్యాం చ సస్మార - తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి - నిజరమణస్య నిరతిశయప్రీతివిషయస్య-భగవతో-యౌ , అరుణచరణారవిన్దే - తయోరనుధ్యానేనోపచితస్సన్వృద్ధః-యో-భక్తియోగః కృత్స్న శుభాశ్రయవిషయః - తేన,పరిప్లుతస్సర్వతో వ్యాప్తః,పరమాహ్లాదః పరమానన్దో,యస్మిన్స-గమ్భీరో హృదయహ్రద-స్తస్మిన్నవగాఢా నిమగ్నా,ధిషణా బుద్ధిః ,యస్య సః * ॥౧౨॥ *ఏవం ధృతాని భగవద్వ్రతాని,యేనసః,ఏణ్యా హరిణ్యాశ్చర్మ ఐణేయం,తదేవ వాసః, తేన,అనువసనం కాలత్రయే, అభిషేకేణ స్నానేన-ఆర్ద్రాః,కపిశాశ్చ,కుటిలాశ్చ,యా-జటా,స్తాసాం-సమూహేన-విరోచమానః,సూర్యమణ్డలే- ఉజ్జిహానే ఉద్గచ్ఛతి సతి స్వయముపతిష్ఠన్-సూర్యమణ్డలస్థం-హిరణ్మయం ,,య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వ ఏవ సువర్ణస్తస్య యథా కరోఽ ॥౧౦॥ తస్మిన్ పులహాశ్రమోపవనేవివిధకుసుమకిసలయతులసికామ్బుభిః కన్దమూలఫలోపహారైశ్చ సమీహమానో భగవత ఆరాధనం వివిక్త ఉపరతవిషయాభిలాష ఉపభృతోపశమః పరాం నిర్వృతిమవాప ॥౧౧॥ తయేత్థమవిరతపురుషపరిచర్యయా భగవతి ప్రవర్ధమానానురాగభరద్రుతహృదయశైథిల్యః ప్రహర్షవేగేనాత్మన్యుద్భిద్యమానరోమపులకకులక ఔత్కణ్ఠ్యప్రవృత్తప్రణయబాష్పనిరుద్ధావలోకనయన ఏవం నిజరమణారుణచరణారవిన్దానుధ్యానపరిచితభక్తియోగపరిప్లుతపరమాహ్లాదగమ్భీరహృదయహ్రదావగాఢధిషణస్తామపి క్రియమాణాం భగవత్సపర్యాం న సస్మార ॥౧౨॥ ఏవం ధృతభగవద్వ్రత ఐణేయాజినవాససాఽనుసవనాభిషేకార్ద్రకపిశకుటిలజటాకలాపేన చ విరోచమానస్సూర్యర్చా భగవన్తం హిరణ్మయం పురుషముజ్జిహానే సూర్యమణ్డలేఽభ్యుపతిష్ఠన్నేతదు హోవాచ ॥౧౩॥ ప ॥ ,,పరోరజస్సవితు

ప్యాసం పుణ్డరీకమేవమక్షిణీ ,, ఇత్యన్తరాదిత్యవిద్యోక్తం భగవన్తం , సూర్యర్చా సూర్యాన్తర్వర్తిభగవత్ప్రకాశికయా ఋచా,వక్ష్యమాణయా,యజన్ భజన్ , ఋగుక్తప్రకారం ధ్యాయన్నిత్యర్థః,ఏతదృగాత్మకం వాక్యమువాచహ * ॥౧౩॥ * ఋచముదాహరతి ॥ పరోరజ ఇతి ॥ సవితుః సర్వలోకస్య ప్రసవనాముత్పాదనాత్సవితా ,,సర్వలోకప్రసవనాత్సవితా స తు కీర్త్యత,,ఇతిస్మృతేః ॥ యద్వా ,, సూర్యప్రేరణే ,, ప్రచోదయితా-సవితా చాత్ర విష్ణురేవ ,,విష్ణోర్నామసహస్రం మే-శ్రుత్యుపక్రమ్య సవితా రవిలోచన ,, ఇతి సవితృశబ్దస్య భగవన్నామతయా పరితత్వాత్-తస్య సవితుః , దేవస్య విష్ణో- ర్భర్గస్తేజో మయం రూపం, ఇవః పాప్రస్నవః ,, ఇణ్ గతౌ ,,విత్యస్మాల్లట ఉత్తమపురుషబహువచనే రూపమేతత్,శరణం గచ్ఛామ ఇత్యర్థః, ధ్యాయామ ఇతి వా , భర్గో విశినష్టి - పరోరజః రజసః పరం,లోకవిలక్షణం-లోకపరో ఽత్ర రజశ్శబ్దః ,,లోకాన్రజాంస్యుచ్యన్తే,,ఇతి యాస్కోక్తేః - యద్వా , రజః ప్రకృతిమణ్డలం , తతః పరం ,,క్షయన్తమస్య రజసః పరాకే,ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తా,, దితి శ్రుతేః ॥ రజసః ప్రకృతిమణ్డలాత్పరాకే పరస్తాత్-క్షయన్తం నివాసవన్తమిత్యర్థః,జాతవేదః-జాతం సతతమావిర్భూతం , వేదం జ్ఞానం-యస్య తత్, నిత్యాసంకుచితజ్ఞానమిత్యర్థః-అత్ర సవితృదేవభర్గపదైర్గాయత్రీప్రత్యభిజ్ఞా భవతి,తత్రాపి,యథోక్త ఏవార్థః -దేవస్య భర్గ ఇమ ఇతి నిర్గే శశ్విలాపుత్రకస్య శరీరమితివద్ద్రష్టవ్యః,కీదృశో సౌ దేవః యస్య భర్గ ఇమ స్తత్రాహ ॥ మనసా సంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ-య,ఇదం చిదచిదాత్మకం జగజ్జజానససర్జ , యశ్చ-అదః స్వసృష్టం అచిదాత్మకం జగత్ - స్వరేతసా,స్వస్య రేతశ్శక్తిః స్వరేతః,స్వశరీరభూతేన జీవేన,ఆవిశ్య అనుప్రవిశ్య,యద్వా ఇదం చిదచిదాత్మకం జగ , త్స్వతేజసా ఆత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేన , ప్రవిశ్య పూర్వం జీవాన్తః ప్రవిష్టోఽపి పునః కరణకలేబర ప్రేరణానుకూలవ్యాపారాయాత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేనానుప్రవిశ్యేత్యర్థః , హంసం జీవం , చష్టేపశ్యతి, హంసం విశినష్టి, గృహ్ణాతీతి శబ్దాదివిషయానాకాఙ్క్షన్తం , నృపద్రిజ్గీరాం , న్యాక్షీదతి అవసాదయతి క్లేశయతి స

సారయతీతి న్యషత్ "బుద్ధి, స్తస్యాః రిఙ్గిః రిఙ్గణం ప్రవృత్తిః, "రిగి గతౌ" ఇతి ధాతుః- బుద్ధిప్రవృత్తిరిత్యర్థః- తయా- రాః ఆదదాతి కర్మఫలానిస్ముత ఇతి న్యషద్రిఙ్గీ రాః, ఛాన్దసత్వాచ్ఛన్దసీతి పూర్వరూపత్వాభావే సవర్ణదీర్ఘః - న్యషద్రిఙ్గీ రం హంసమాచష్ట ఇతి పదైః " తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి" ఇతి శ్రుతేః ప్రత్యభిజ్ఞాతా భవతి- తత్ప్రియథోక్తవార్థః ॥ ౧౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః. ************************************

సభరత-ఏకదాకర్హిచిత్ - మహానద్యాం చక్రనద్యాం-కృతః - అభిషేకః స్నానం-నైయమికం నియతం-అవశ్యం ఆవశ్యకం - నిత్యనైమిత్తికం చ- యేన సః- బ్రహ్మాక్షరం ప్రణవం-జపన్- ఉదకాన్తే నద్యాస్తీరే-ముహూర్తత్రయం-ఉపవిష్టవాన్ ॥ ౧ ॥ సో రాజన్-తత్ర తీరే-తదా భరతావస్థానసమయే - హరిణీ ఏణీ-పిపాసయా- జలాభ్యాశం జలసమీపం ప్రత్యేకైవాసహాయైవ, జగామ-తయా హరిణ్యా-ఉదకే-నితరాం పీయమానే సతి-అవిదూరే సమీప ఏవ-నదతో ధ్వనిం కుర్వతో-మృగపతేస్సింహస్య-లోకభయంకర - ఉన్నాదో ధ్వని-రుదపద్యత హరిణ్యాః శ్రుతో భవదిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ తమున్నాద-ముపశ్రుత్యాకర్ణ్య - సా-మృగస్య వధూర్హరిణీ ప్రకృత్యా స్వభావేనైవ- విక్లబా వ్యాకులా-సుతరాం-హరిభయస్య సింహభయస్యా -భినివేశేన-వ్యగ్రం వ్యాకులం-హృదయం-యస్యాస్సా-అత ఏవ-పారిప్లవదృష్టిశ్చఞ్చలదృష్టి -రత ఏవ-చకితనిరీ

ర్జాతవేదో దేవస్య భర్గో మనసేదం జజాన। స్వరేతసాదః పునరావిశ్య చష్టే హంసం గృధ్రాణం న్యషద్రిఙ్గిరామిమః" ఇతి ॥ ౧౪ ॥ ************************************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౦ ॥ ఏకదా తు మహానద్యాం కృతాభిషేకనైయమికావశ్యకో బ్రహ్మాక్షరమభిగృణానో ముహూర్తత్రయముదకాన్త ఉపవివేశ ॥ ౧ ॥ తత్ర తదా రాజన్ హరిణీ పిపాసయా జలాశయాభ్యాశమేకైవోపజగామ తయా పేపీయమాన ఉదకే తావదేవావిదూరేణ నదతో మృగపతేరున్నాదో లోకభయంకర ఉదపద్యత ॥ ౨ ॥ తముపశ్రుత్య సా మృగవధూః ప్రకృతివిక్లబా చకితనిరీక్షణా సుతరామపి హరిభయాభినివేశవ్యగ్రహృదయా పారిప్లవదృష్టిరగతతృష్ణా భయాత్సహసైవోచ్చక్రామ ॥ ౩ ॥ తస్యా ఉత్పతన్త్యా అన్తర్వత్న్యా ఉరుభయావగలితో యోనినిర్గతో గర్భస్స్రోతసి నిపపాత ॥ ౪ ॥ తత్ప్రసవోత్సర్పణభయఖేదాతురా స్వగణేన వియుజ్యమానా కస్యాంచిద్దర్యాం కృష్ణసారసతీ నిపపాతాథ చ మమార ॥ ౫ ॥ తం త్వేణకుణకం కృపణం స్రోతసానూహ్యమానమభివీక్ష్యాపవిద్ధం బన్ధురివానుకమ్పయా రాజర్షిర్భరత ఆదాయ మృతమాతరం * నిజాశ్రమపదమనయత్ ॥ ౬ ॥ తస్య హ వా ఏణకుణక ఉచ్చైస్తరాం తస్మిన్ కృతనిజాభిమానస్యాహరహస్తత్పోషణపాలనలాలనప్రీణనానుధ్యానేనాత్మనియమాస్సహయమాః పురుషపరిచర్యాదయ ఏకైకశః కతిపయేనాహర్గణేన వియుజ్యమానాః కిల సర్వ ఏవోదవసన్ ॥ ౭ ॥ అహో బతాయం హరిణకుణకః కృపణ ఈ

క్షణా ప్రతిహతనిరీక్షణా- అగతా అనపగతా- తృష్ణా పిపాసా- యస్యాస్సా తథాభూతైవ- సహసా ఆశు, ఉచ్చక్రామ నదీముల్లఙ్ఘితవతీ ॥ ౩ ॥ ఉత్పతన్త్యా అన్తర్వత్న్యాః పూర్ణగర్భిణ్యా- స్తస్యాః హరిణ్యాః- గర్భః- ఉరుభయేన సింహభయేన- అపగలితః స్వస్థానాత్ప్రచ్యుతో- యోనే- ర్నిర్గతః- స్రోతసి ప్రవాహే -నిపపాత ॥ ౪ ॥ తత్ప్రసవో గర్భపాతః ఉత్సర్పణముల్లఙ్ఘనం, భయం చ- తైః- ఖేద- స్తేన ఆతురా పీడితా- స్వయూథేన వియుక్తా- కృష్ణసారసతీ కృష్ణమృగవధూః- కస్యాంచి-ద్దర్యాం గిరిగుహాయాం- నిపపాత- అవనిపతనానన్తరం- మమార మృతవతీ చ ॥ ౫ ॥ తం స్రోతసా ప్రవాహేణో- హ్యమాన- మేణకుణకం ఏణస్యాపత్యం- అభివీక్ష్య- రాజర్షిర్భరతః - మృతా మాతా యస్య తం- మృతమాతరం బన్ధుభిః- పిత్రాదిభి రపవిద్ధం పరిత్యక్త- మిత్యనుకమ్పయా- ఆదాయ హస్తేగృహీత్వా -స్వాశ్రమస్థాన- మనయత్ ప్రాపితవాన్ ॥ ౬ ॥ తస్మిన్నేణశిశౌ- కృతః నిజాభిమానః ఆత్మీయత్వాభిమానో- యేన తస్య భరతస్య- అహరహ- స్తస్యైణశిశోః- పోషణాద్యనుధ్యానేన -తత్ర పోషణమాహారేణ- పాలనం వ్యాఘ్రాదిభ్యో రక్షణం - ప్రీణనం కణ్డూయనాదినా- లాలనం కరస్పర్శచుమ్బనాదినా ఏతైర్యదనుధ్యానమాసక్తి- స్తేనాన్తరాయేణ- భగవత్పరిచర్యాదయః, ఆత్మనియమాశ్శౌచాచారాదయ- స్సహయమాః అహింసాదిభిస్సహితాః- స్సర్వ ఏవ ధర్మాః - ప్రత్యహమేకైకశో- వియుజ్యమానాస్సన్తః- కతిపయేనాహర్గణేన- ఉదవసన్ ఉత్సన్నా బభూవుః ॥ ౭ ॥ తదాశక్తిం ప్రపఞ్చయతి॥ అహో ఇత్యాదినా॥ ఇతి కృతానుషఙ్గ ఇత్యేతత్పర్యన్తేన॥

అయంహరిణకుణకః, ఈశ్వరరథచరణఃకాలచక్రం-తస్య పరిభ్రమణవేగేన-స్వగణాదిభ్యోవివర్జితః, అతఏవ-కృపణోదీనో-మాంశరణ-మాసాదితఃప్రాప్తశ్చ - మామేవ-మాతాపిత్రాదిబుద్ధ్యా - ఉపేయాయప్రాప్తః,యూథికాన్స్వంఘూతనః-నోపేయాయ-మామేవ-గోపయానంగోప్తార-మధికంమన్వానః-మత్తో౽న్యం,కంచనగోప్తారం-నవేద-నవేత్త్యేవా -తివిస్రబ్ధాఅతితరాంవిశ్వాసయుక్తా-మతి-ర్యస్యసః - అతఃకారణాదేవంమత్పరాయణస్యమదేకశరణస్య -హరిణకుణకస్య,పోషణాదికం - ఎతన్నిమిత్తంమమస్వార్థోనశ్యేతీత్యసూయారహితేన-మయా౽వశ్యంనుష్ఠేయం-హేయస్మాత్,శరణ్యోపేక్షాశరణాగతానాదరః,విదుషాందోషఃప్రత్యవాయకరః,యద్వాశరణంగతవ్యాఃశరణ్యాఃరక్షకత్వేనవిశ్వసనీయా-స్తేషా-ముపేక్షాశరణాగతవిషయేఅనాదరః,విదుషాందోషః ॥ ౮ ॥ అతఏవహ్యా-ర్యాస్సాధవః-పరోపకారశీలాః-ఉపశమస్వభావాః-కృపణేషు,సుహృదఃసౌహార్దవన్తః, ఎవంవిధో౽ర్థేశరణాగతరక్షణార్థం,స్వార్థాన్స్వప్రయోజనాని,గురుతరానపి,ఉపేక్షన్తే,గురుతరాణ్యపిస్వప్రయోజనాన్యనాదృత్యైవంవిధశరణాగతరక్షణంకర్తవ్యమితినూనమ్ ॥ ౯ ॥ ఇత్యేవం-కృతానుషఙ్గః,కృతఃఅనుషఙ్గఃఆసక్తి,ర్యేనసః,భరతః, ఆసనాద్యవస్థాసుతత్రాసనముపవేశనం,అటనంసంచరణం,అశనంభోజనంకన్దమూలాదీనాం,మృగాపత్యేనసహ,యః స్నేహ, స్తేన, అనుబద్ధంహృదయంయేన-తథాభూత ఆసీత్ ॥ ౧౦ ॥ స్నేహేనబద్ధమేవాహ॥కుశకుసుమేత్యాదినా॥స్వదయతీత్యన్తేన॥ కుశాదీన్యా,హరిష్యమాణః-యదివృకేణవినాగమిష్యామితర్హ్యేనంవృకాదయోభక్షయేయురితిబుద్ధ్యా - వృకాదిభ్యోభయమాశఙ్కమానః-సాలావృకాఅర

శ్వరరథచరణపరిభ్రమణగమనేనస్వగణసుహృద్బన్ధుభ్యః పరివర్జితశ్శరణంచమోపసాదితోమామేవమాతాపితరౌభ్రాతృబన్ధుజ్ఞాతీన్యూథికాంశ్చోపేయాయమామేవగోపయానమధిమన్వానోనాన్యంకంచనవేదమయ్యతివిస్రబ్ధశ్చాతఏవమయామత్పరాయణస్యపోషణపాలనప్రీణనలాలనమనసూయునా౽నుష్ఠేయంశరణ్యోపేక్షాహిదోషోవిదుషామ్ ॥ ౮ ॥ నూనంహ్యార్యాస్సాధవఉపశమశీలాఃకృపణసుహృదఏవంవిధార్థేస్వార్థానపిగురుతరానుపేక్షన్తే ॥ ౯ ॥ ఇతికృతానుషఙ్గఆసనశయనాటనస్నానాదిషుసహమృగజహునాస్నేహానుబద్ధహృదయఆసీత్ ॥ ౧౦ ॥ కుశకుసుమసమిత్పలాశఫలమూలోదకాన్యాహరిష్యమాణోవృకసాలావృకాదిభ్యో భయమాశంసమానస్సహహరిణకుణకేనవనంసమావిశతిపథిపథిచముగ్ధభావేనయత్రవిషక్తమతిరతిశయప్రణయభరహృదయఃకార్పణ్యాత్స్కన్ధేనోద్వహత్యేవమురస్యుత్సఙ్గేచాధాయోపలాలయన్ముదంపరమామవాప ॥ ౧౧ ॥ క్రియాయాంనిర్వర్త్యమానాయామన్తరాళే౽ప్యుత్థాయోత్థాయయదైనమభిచక్షీతతర్హివావవర్ష పతిఃప్రకృతిస్థేనమనసాతస్మాఆశిషఆశాస్తేస్వస్తిస్తాద్వత్స తేసర్వతఇతి ॥ ౧౨ ॥ అన్యదాభృశముద్విగ్నమనానష్టద్రవిణఇవకృపణస్సకరుణమతితర్షేణహరిణకుణకవిరహవిహ్వలహృదయసన్తాపస్తమేవానుశోచన్కిలకశ్మలంమహదభిరమ్భితఇతిహోవాచ ॥ ౧౩ ॥ అపిబతసకృపణఎణబాలకోమృతహరిణీసుతో౽హోమమానార్యస్యశఠకిరాతమతేరకృతసుకృతస్య కృతవిస్రమ్భఆత్మప్రత్యయేనతద

న్యాశ్వాసః-హరిణకుణకేనసహైవ-వనంప్రవిశతి-పథిపథిచ-ముగ్ధభావేనసౌకుమార్యేణ-మాన్ద్యేనవా,యత్రయస్మిన్నేవవిషక్తమతిఃఆసక్తమతిర్విషణ్ణమతిర్వా,గన్తుమసమర్థోభవతి-నేచ్ఛతివా-మృగ, స్తదా-తంప్రణయభరఃస్నేహస్యోత్కర్షో-యస్మిన్, తద్ధృదయం-యస్య,తథాభూతోభరతః-కార్పణ్యాన్మృగవిశ్లేషజదుఃఖాసహిష్ణుస్వరూపాద్దైన్యాత్-స్కన్ధేన-ఉద్వహతిస్కన్ధయోరారోప్యగచ్ఛతి,ఎవమాసనసమయేఉత్సఙ్గేశయనసమయేఉరసిచా-ధాయ-పరమాంముదం-అవాప ప్రాప్తవాన్ ॥ ౧౧ ॥ క్రియాయాంనిత్యనైమిత్తికాదిక్రియాయాం-నిర్వర్త్యమానాయాం క్రియమాణాయాంసత్యాం-అన్తరాళేమధ్యే-క్షణేక్షణే-ఉత్థాయోత్థాయ-యదై - నంమృగ-మభిచక్షీతపశ్యతి-తర్హివావతదాహి,సవర్ష పతిర్భరతః-ప్రకృతిస్థేనస్వస్థేనమనసా తస్మైమృగాయ-ఆశిషఃఆశాస్తే-ఆశీరాశాసనమేవాహ॥ స్వస్తీతి॥ హేవత్స-తేతుభ్యం-సర్వతస్సర్వత్రదేశేకాలేచ-స్వస్తిస్యాదిత్యాశాస్తే ॥ ౧౨ ॥ అన్యదాతుమృగస్యాదర్శనేతు-సకరుణంయథాభవతితథా-ఎవమనుశోచన్నితివక్ష్యమాణప్రకారేణ-హోవాచేత్యన్వయః-కథంభూతో౽నుశోచన్-నష్టధనఇవ-నితరాంభీతమనాః - అతితర్షేణౌత్సుక్యేన-హరిణకుణకస్యైవావిరహేణ-విహ్వలే-హృదయే-సన్తాపోయస్యసః-మహా-త్కశ్మలం-మోహం - అభిరమ్భితఃప్రాపితస్సన్ ॥ ౧౩ ॥ అపీతిసంభావనాయాం-బతేత్యనుకమ్పాయాం-అహోఇతిఖేదే-మృతాయాఃహరిణ్యాః-సుతః-అతఏవ-కృపణః-ఎణబాలకః-శఠకిరాతయోరివ-వఞ్చనపరామతి-ర్యస్య - అకృతసుకృతస్యనిర్భాగ్యస్య-అనార్యస్య - మమ-తచ్ఛార్యాదిక-మవిగణయన్-కృతఃవిస్రమ్భోయేన-తథాభూతఃఏవ-ఆత్మప్రత్యయేనస్వబుద్ధ్యైవ-సుజనఇ

వా-గమిష్యత్యపి ఆగచ్ఛేత్కిమ్ ॥౧౪॥ క్షేమేణ-వృకాదిభిరనుపహతం తత్ర హేతుః, దైవేన భగవతా-గుప్తం రక్షితం, మదాశ్రమస్య -సమీపవనే-శష్పాణి కోమలతృణాని చరన్తం భక్షయన్తం-మక్షి(ద్ర)క్ష్యామి ॥ ౧౫ ॥ వృక-స్సాలావృకో వా-నైకచరో యూథచరో వరాహాదిః ఏకచరః అసహాయచరో వ్యాఘ్రాదిర్వా, అపేన భక్షయతి ॥ ౧౬ ॥ సకలలోకానాం క్షేమాయ స్మాత్సముదయో-యస్య-త్రయీ వేద-ఆత్మా స్వరూపం-యస్య, సహసూర్యో - భగవాన్-నిమ్రోచతి అస్తం గచ్ఛతి కిల-అద్యాపి మమ-మృగవధ్వా - న్యాసః నిక్షేపభూతః నాగచ్ఛతి ॥ ౧౭ ॥ హరిణ ఏవ రాజకుమారః-హరిణరాజస్య కుమారో వా-ఆగత్య-మమా-పి స్విత్-సుఖయిష్యతీ-త్యన్వయః ॥ కిం కుర్వన్ - స్వవిధైరుపచారైః - దర్శనీయైర్మృగదారకవినోదైః-స్వీయానాం నః-అసంతోషం ఖేద-మపనుదన్ ॥ ౧౮ ॥ సంభవతి చైతదిత్యాహ ॥ క్ష్వేళికాయాం స్వేన సహ క్రీడాయాం-మృషా-యస్సమాధి, స్తేనా-మీలితే దృశౌ యేన తం-మాం-ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రణయకోపేన-పృషత్ జలబిన్దుస్తద్వద పరుషేణ మృదునా-విషాణాగ్రేణ చకితచకితం పునఃపునః ప్రతిహతం యథా తథా-లుఠతి సంఘట్టయతి ॥ ౧౯ ॥ ఆసాదితం హవిర్యస్మిన్- బర్హిషి దర్భే - దూషితే దన్తాకర్షణాదినా చాపలేన దూషితే సతి-మయా ఉద్ధిక్షిప్తస్సన్ భీతభీతస్సత్వరమేవ-ఉపరతరాసః నివృత్తక్రీడః-అవహితః నిశ్చలీకృతః కరణానామిన్ద్రియాణాం కలాపో-యేన-ఏవంభూతః - ఋషికుమారవదాస్తే ॥ ౨౦ ॥ ఇతి బహుధా ప్రలపన్ బహిర్నిర్గతస్సన్ ఖురాఘాతభూభాగోపలమ్భసంభ్రాన్తహృదయ ఆహ ॥ కిం వేతి ॥ అరే అహో-తపస్విన్యా సంభావ్యమానయా-అనయా క్షిత్యా - కిం తప-ఆచరితం-యద్యస్మాదియం క్షితిః, సవిన

విగణయన్ సుజన ఇవ కిమాగమిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ అపి క్షేమేణాస్మిన్నాశ్రమోపవనే శష్పాణి చరన్తం దేవగుప్తం ద్రక్ష్యామి ॥ ౧౫ ॥ అపి న వృకస్సాలావృకోఽన్యతమో వా నైకచర ఏకచరో వా భక్షయతి ॥ ౧౬ ॥ నిమ్రోచతి హ భగవాన్ సకలజగత్క్షేమోదయస్త్రయ్యాత్మా ఽద్యాపి న మమ మృగవధూన్యాస ఆగచ్ఛతి ॥ ౧౭ ॥ అపస్విదకృతసుకృతమాగత్య మాం సుఖయిష్యతి హరిణరాజకుమారో వివిధరుచిరదర్శనీయనిజమృగదారకవినోదైరసంతోషం స్వానామపనుదన్ ॥ ౧౮ ॥ క్ష్వేళికాయాం మాం మృషాసమాధ్యామీలితదృశం ప్రేమసంరమ్భేణ చకితచకిత ఆగత్య పృషదపరుషవిషాణాగ్రేణ లుఠతి ॥ ౧౯ ॥ ఆసాదితహవిషి బర్హిషి దూషితే మయోపాలబ్ధో భీతభీతస్సపద్యుపరతరాస ఋషికుమారవదవహితకరణకలాప ఆస్తే ॥ ౨౦ ॥ కిం వా అరే ఆచరితం తపస్తపస్విన్యా ఽనయా యదియమవనిస్సవినయకృష్ణసారతనయతనుతరసుభగశివతమఖరఖురపదపఙ్క్తిభిర్ద్రవిణవిరహాతురస్య కృపణస్య మమ ద్రవిణపదవీం సూచయన్త్యాత్మానం సర్వతః కృతకౌతుకం ద్విజానాం స్వర్గాపవర్గకామానాం దేవయజనం కరోతి ॥ ౨౧ ॥ అపిస్విదసౌ భగవానుడుపతిరేవం మృగపతిభయాన్మృతమాతరం మృగబాలకం స్వాశ్రమపరిభ్రష్టమనుకమ్పయా కృపణజనవత్సలః పరిపాతి ॥ ౨౨ ॥ కిం వా ఽఽత్మజవిశ్లేషణజ్వరదవదహనశిఖాభిరుపతప్యమానహృదయస్థలనళినీకం మాముపసృతమృగీతనయం శిశిరశాన్తానురాగగుణితనిజవదనసలిలామృతమయగభస్తిభిస్స్వదయతీతి వా ॥ ౨౩ ॥ ఏవమఘటమానమనోరథాకులహృద

యస్య, కృష్ణసారతనయస్య-తనుతరా-స్సుభగాశ్చ -శివతరాశ్చ, ఖరాశ్చ కఠినాశ్చ-ఖురా- యేషు- తేషాం పాదానాం తత్ర తత్రాఙ్కితానాం-పఙ్క్తిభిర్ద్రవిణం మృగ- స్తేన-రహితస్యా-త ఏవా-తురస్య దుఃఖితస్య, మమ-ద్రవిణమార్గం, సూచయన్తీ సతీ, స్వాత్మానం చ, తాభిః పఙ్క్తిభిః కృతకౌతుకం కృతమణ్డనం, స్వర్గాపవర్గకామానాం, ద్విజానాం, యజ్ఞభూమిం, కరోతి ॥ యస్మిన్దేశే మృగః కృష్ణః తస్మిన్ధర్మాన్నిబోధతే, తి స్మృతేః ॥ ౨౧ ॥ ఉదితే చన్ద్రే, తస్మిన్ మృగం దృష్ట్వా స్వమృగత్వం సంభావయన్నాహ ॥ అపిస్విదితి ॥ సింహభయాన్మృతా మాతా యస్య తం, మదీయం మదాశ్రమాద్భ్రష్టమేనం, మృగశాబకం, కృపణజనవత్సలో ఽసౌ భగవాన్, ఉడుపతిశ్చన్ద్రః, కృపయా, అపిస్విత్, పరిపాతి రక్షతి ॥ ౨౨ ॥ చన్ద్రరశ్మిస్పర్శసుఖం ప్రాప్యాహ ॥ కిం వేతి సంభావనాయాం, ఆత్మజవిశ్లేషణ మృగవిశ్లేషేణ, యో, జ్వరస్తాపః- స ఏవ దవదహనస్తస్య, జ్వాలాభి, రుపతప్యమానా, హృదయరూపా స్థలనళినీ-యస్య, జలస్థం పద్మం తాపం సోఢుమలమితి స్థలగ్రహణం -ఉపసృతో ఽనుగతో మృగీతనయో యేన-తం మాం-చన్ద్రః -స్వదయతి విశ్రాన్తిం గమయతి- కైః-శిశిరం చ తచ్ఛాన్తం చ-మయ్యనురాగేణ గుణితం చావర్తితం చ-పునఃపునః - స్రవద్వదనసలిలం-తదేవామృతమయగభస్తయ- స్తైః -స్లోకే వామన్త్రి వాదినో వదనసలిలైస్తాపశమయన్తీతి ప్రసిద్ధం-ఉపసృతమృగీతనయ ఇతి పాఠే-మనోరథాన్తరమేతత్ - ఉపసృతః ప్రాప్తో-మృగీతనయః-కిం వా స్వదయిష్యతీతి- శేషం సమానమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతీత్థం -ఉక్తరీత్యా-ఏవం శబ్దో ఽనుక్తమనోరథాన్తరద్యోతకః-ఉక్తా అనుక్తాశ్చ-అఘటమానా-యే మనోరథా- స్తై-రాకులం హృదయం యస్య - స భరతః-మృగదారకాభాసేన మృగదారకవ్యాజేన-ప్రారబ్ధకర్మణా- అన్తరాయభూతేన-యోగారమ్భణతః జ్ఞానయోగారమ్భాత్ -స్వయోగతపసః స్వవర్ణాశ్రమో-

చితకర్మయోగరూపాత్తపసః-భగవదారాధనలక్షణాత్-భగవద్భక్తిరూపాచ్చతపసః - విభ్రంశితఃవిభ్రష్టోఽభూత్-ప్రారబ్ధకర్మత్వే హేతుః-కథమితరథేతి-ఇతరథా ప్రారబ్ధకర్మమూలత్వాభావే-మృగదారకాసక్తిఃజాత్యన్తరే - ఏణకుణకే-సాక్షాత్స్వపుత్రఇవకథమాసజ్జస్స్యాత్-నిశ్శ్రేయసప్రతిపక్షతయాముక్తివిరోధితయా-పూర్వం-పరిత్యక్తాః-దుస్త్యజాః-హృదయాభిజాతాఔరసా యేనతస్యైవ-పునరేవంవిధేనాన్తరాయేణ-విహతోయోగారమ్భోయస్య-తస్యరాజర్షేర్భరతస్య-మృగార్భకస్య-పోషణాదినిమిత్తేనానుషఙ్గేణ-ఆత్మాన-మవిగణయతః- ప్రమత్తస్య-తావదేవ-కరాళరభసఃతీవ్రవేగః-కాలఃమృత్యుకాలః-దురతిక్రమఃఅవర్జనీయః-మూషకబిలంప్రత్యహిస్సర్పఇవా-పద్యతప్రాప్తః ❁॥౨౪॥❁ సభరత-స్తదానీమపిమరణసమయేఽపి,స్వపార్శ్వవర్తినం-మృగ-మాత్మజమివ-అనుశోచన్త-మభివీక్షమాణః-ఆత్మీయాభిమానేన పశ్యన్-మృగఏవా-సక్తమనాః-ఇమం దేహం-మృగేణసహ-విసృజ్య-కళేబర-మనుఅనుసృత్య - అనుమృతాఅవినష్టా-పూర్వజన్మానుస్మృతి-ర్యస్యతథాభూతః-ఇతరవత్ప్రాకృతఇవ-మృగశరీర-మవాప ,,యంయంవాపిస్మరన్భావంత్యజత్యన్తేకళేబరమ్।తన్తమేవేతికౌన్తేయసదాతద్భావభావిత ,,ఇత్యుక్తరీత్యామృగమనుస్మరన్మృగత్వమేవాపేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥❁ తత్రమృగజన్మన్యపి - ఆత్మనః- మృగత్వనిమిత్తం - పౌర్వభవభగవదారాధనానుష్ఠానప్రభావేన-మృగాసఙ్గ ఏవే-త్యనుస్మృత్య-నితరామనుతప్యమాన-ఆహ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁అహోకష్టమితి ॥ ఆత్మవతాంజ్ఞానినా-మనుపథాత్ మార్గానుసరణా-ద

యోమృగదారకాభాసేనస్వారబ్ధకర్మణాయోగారమ్భణతోవిభ్రంశితస్సయోగతాపసోభగవదారాధన
లక్షణాచ్చ కథమితరథాజాత్యన్తరఏణకుణకఆసఙ్గస్సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసప్రతిపక్షతయాప్రాక్పరిత్యక్తదు
స్త్యజహృదయాభిజాతస్య తస్యైవమన్తరాయవిహతయోగారమ్భణస్యరాజర్షేర్భరతస్య తావన్మృగా
ర్భకపోషణపాలనప్రీణనలాలనానుషఙ్గేణావిగణయతఆత్మానమహిరివాఖుబిలందురతిక్రమఃకాలఃకరాళ
రభసఆపద్యత ॥ ౨౪ ॥ తదానీమపిపార్శ్వవర్తినమాత్మజమివానుశోచన్తం తమభివీక్షమాణోమృగఏవాభి
నివేశితమనావిసృజ్యలోకమిమంసహమృగేణకళేబరంమృతమన్వనుతపూర్వజన్మానుస్మృతిరితరవన్మృగశ
రీరమవాప ॥౨౫ ॥ తత్రాపిహవాఆత్మనోమృగత్వకారణంభగవదారాధనసమీహానుభావేనానుస్మృత్య
భృశమనుతప్యమానఆహ ॥ ౨౬ ॥ అహోకష్టంభ్రష్టోఽహమాత్మవతామనుపథాద్యద్విముక్తసమస్తస
ఙ్గస్యవివిక్తపుణ్యారణ్యశరణస్యాత్మవతఆత్మనిసర్వేషామాత్మవతాంభగవతివాసుదేవేతదనుశ్రవణమన
నసంకీర్తనారాధనానుస్మరణాభియోగేనాశూన్యసకలయామేనకాలేనసమావేశితం సమాహితం కా
ర్త్స్న్యేనమనస్తత్పునర్మమాబుధస్యారాన్మృగసుతమనుపరిసుస్రావ ॥ ౨౭ ॥ఇత్యేవంనిగూఢనిర్వేదోవిసృ
జ్యమృగీంమాతరంపునర్భగవతః క్షేత్రముపశమశీలమునిగణదయితంసాలగ్రామంపులస్త్యపులహాశ్రమం
కాలఞ్జరాత్ప్రత్యాజగామ ॥ ౨౮ ॥ తస్మిన్నపికాలంప్రతీక్షమాణస్సఙ్గాచ్చభృశముద్విగ్నఆత్మసహచ
రశ్శుష్కపర్ణతృణవీరుధావర్తమానోమృగత్వనిమిత్తావసానమేవగణయన్మృగశరీరంతీర్థోదకక్లిన్నముత్స
సర్జ ॥ ౨౯ ॥❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁ ❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,అష్టమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁

హంభ్రష్టః-అహోకష్టమతిఖేదఃప్రాప్తః॥భ్రంశమేవాహ॥యద్యస్మా-త్త్యక్తాస్సమస్తాదేహతదనుబన్ధి - సఙ్గాయేన-వివిక్తంనిర్జనం-పుణ్యారణ్యం-తదేవ-శరణంగృహం-యస్య - ఆత్మవతఃజితేన్ద్రియస్య - మమ-సర్వేషాంభూతానాం-అన్తరాత్మభూతే-భగవతివాసుదేవే తస్యభగవతః - అనుశ్రవణాద్యభినివేశేన- అశూన్యా-స్సకలాః,యామాః-యస్మిన్-తేన కాలేన-సమ్య - గావేశితం-కార్త్స్న్యేనసర్వవిషయేభ్యస్సమాహితంప్రత్యాహృతం-యన్మన- స్తదేవ-పునరధునా-రాగాన్మృగాసఙ్గా -దబుధస్యమమ-మృగసుతమనుసృత్య - పరితఃకార్త్స్న్యేన-యోగాత్,స్సస్రావభ్రంశితమ్ ❁॥౨౭॥ ❁ ఇత్యేవం-నిగూఢఃఅనావిష్కృతోనిర్వేదోయేనసః-మాతరం-మృగీంహరిణీం-విసృజ్య - ఉపశమశీలానాం-మునిగణానాం-దయితంప్రియం-భగవదభివ్యక్తిస్థానం-సాలగ్రామాఖ్యం - పులహాశ్రమంప్రతి-కాలఞ్జరాఖ్యాత్స్వోత్పత్తిస్థానాత్ప్రత్యా-దాజగామ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁తస్మిన్పులహాశ్రమే-ఆత్మైవసహచరస్సహాయోయస్యసః - ఏకాకీసన్-అల్పంకాలంమృగదేహావసానకాలం - ప్రతీక్షమాణః-సఙ్గాత్కస్మింశ్చిదపిసఙ్గా - న్నితరాంభీతఃశుష్కపర్ణాదినాఆహారేణ-వర్తమానఃకాలంనయన్-ఆత్మనో మృగత్వనిమిత్తస్యప్రారబ్ధస్యా - వసానమేవ-గణయన్-తీర్థోదకే-క్లిన్నం-ఆర్ద్రం - అర్ధోదకస్థితం-మృగశరీర - ముత్ససర్జతత్యాజ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ఇతి భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవమారబ్ధభగవద్భక్తియోగస్యాపి భరతస్య ప్రారబ్ధకర్మాయత్తమృగాసక్త్యా మృగత్వాపత్తిం ప్రారబ్ధకర్మావసానం మృగత్వనివృత్తిం చాభిధాయ ఇదానీం,, నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే। స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్,, ఇతి,, న హి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి। ప్రాప్య పుణ్యకృతాన్ లోకానుషిత్వా శాశ్వతీస్సమాః ॥ శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే। అథవా యోగినామేవ కులే భవతి ధీమతామ్,, ఇతి చోక్తరీత్యా తస్య విశిష్టకులప్రసూతిం దేహాదివిష్వనాదరం తతో ముక్తిం చాభిధత్తే॥ అథేత్యాదినా॥ అథ మృగశరీరత్యాగానన్తరం ఆఙ్గిరసస్య-యవీయస్యాం కనిష్ఠాయాం-భార్యాయాం-యన్మిథునం స్త్రీపుంసయుగ్మం సమజాయత-తత్ర మిథునే-యస్తు పుమాన్-తం-పరమభాగవతం-రాజర్షిప్రవరం-ఉత్సృష్టం మృగశరీరం యేన తం-భరతం-చరమశరీరేణ విప్రత్వం గతమాహురిత్యన్వయః-ఆఙ్గిరసం విశినష్టి॥ ద్విజశ్రేష్ఠస్య ఆఙ్గిరసగోత్రోద్భవానాం మధ్యే ప్రవరస్య - శమాదియుక్తస్య-తత్ర శమదమావన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహౌ-తపోఽనశనాదిః-స్వాధ్యాయాధ్యాపనం వేదాధ్యాపనం-త్యాగో దానం-సన్తోషో యావల్లబ్ధేన-తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా-ప్రశ్రయో వినయః-విద్యా శాస్త్రజన్యజ్ఞానం - అనసూయా పరేషు దోషానావిష్కరణం ఆత్మజ్ఞానం జ్ఞానయోగః -ఆనన్దో బ్రహ్మానన్దానుభవరూపో భక్తియోగః - ఆత్మనా స్వేన సదృశాః శ్రుతాదయో గుణా యేషాం తే-శ్రుతం వేదార్థశ్రవణం-నవ-సోదర్యాః సమానోదరాః-అఙ్గజా ఆత్మజాః బభూవుః జ్యేష్ఠాయాం భార్యాయామితి శేషః *॥౧॥౨॥*
తత్రాపి విప్రజన్మన్యపి-స్వజనసఙ్గాదాత్మనః-ప్రతిఘాతం భ్రంశమాశఙ్కమానః-తత్ర హేతుః-భగవదనుగ్రహేణైవానుస్మృతా-స్వీయా-పూర్వజన్మనామావళిః పరంపరా-యేన సః - ఆత్మానమున్మత్తాదిరూపేణ-లోకస్య-దర్శయామాస-

శ్రీశుక ఉవాచ॥ అథ కస్యచిద్ద్విజవరస్యాఙ్గిరసప్రవరస్య శమదమతపస్స్వాధ్యాయాధ్యయనాధ్యాపనసన్తోషతితిక్షాప్రశ్రయత్యాగవిద్యాఽనసూయాత్మజ్ఞానానన్దయుక్తస్యాత్మసదృశశ్రుతశీలాచారరూపౌదార్యగుణా నవ సోదర్యా అఙ్గజా బభూవుర్మిథునం చ యవీయస్యాం భార్యాయామ్॥ ౧॥ యస్తు తత్ర పుమాంస్తం పరమభాగవతం రాజర్షిప్రవరం భరతముత్సృష్టమృగశరీరం చరమశరీరేణ విప్రత్వం గతమాహుః॥౨॥
తత్రాపి స్వజనసఙ్గాచ్చ భృశముద్విజమానో భగవతః కర్మబన్ధవిధ్వంసనశ్రవణస్మరణగుణవివరణచరణారవిన్దయుగళం మనసా విదధాన ఆత్మనః ప్రతిఘాతమాశఙ్కమానో భగవదనుగ్రహేణానుస్మృతస్వపూర్వజన్మావళిరాత్మానమున్మత్తజడాన్ధబధిరస్వరూపేణ దర్శయామాస లోకస్య॥ ౩॥ తస్యాపి హ వా ఆత్మజస్య విప్రః పుత్రస్నేహానుబద్ధమనా ఆసమావర్తనాత్సంస్కారాన్యథోపదేశం విదధాన ఉపనీతస్య చ పునశ్శౌచాచమనాదీన్కర్మనియమాననభిప్రేతానపి సమశిక్షయదనుశిష్టేన హి భావ్యం పితుః పుత్రేణేతి॥ ౪॥ స చాపి తదు హ పితృసన్నిధావేవాసధ్రీచీనమివ స్మ కరోతి ఛన్దాంస్యధ్యాపయిష్యన్ సహ వ్యాహృతిభిస్సప్రణవశిరస్త్రిపదీం సావిత్రీం గ్రైష్మవాసన్తికాన్మాసానధీయానమప్యసమవేతరూపం గ్రాహయామాస॥ ౫॥౬

కిం కుర్వన్-కర్మబన్ధవిధ్వంసనం శ్రవణం స్మరణం గుణానాం వివరణం కథనం చ యస్య తత్ -కర్మబన్ధవిధ్వంసనసమర్థశ్రవణాదియుక్తమిత్యర్థః-ఏవంవిధం-భగవతశ్చరణారవిన్దం-మనసా-విదధానః విశేషేణ ధారయన్ *॥౩॥* స విప్ర ఆఙ్గిరసః-తస్య జడాదివేషస్య పుత్రస్య-పుత్రస్నేహేనానుబద్ధమాసక్తం మనః యస్య-తథాభూతస్సన్-సమావర్తనం స్నాతకత్వం-తత్పర్యన్తాన్ సంస్కారాన్గర్భాధానాదీన్యథావిధి-కుర్వాణః-ఉపనీతస్య తస్య - అనభిప్రేతాన్ పూర్వవాసనయాఽవగతత్వాచ్ఛిక్షణీయత్వేనానభిప్రేతానపి శౌచాచమనాదీన్-కర్మనియమాన్ -నిత్యనైమిత్తికాదిభేదభిన్నాన్-సమశిక్షయత్-శిక్షాయాం హేతుమాహ॥ అనుశిష్టేనేతి-పితుస్సకాశాదనుశిష్టేన విధివ్యాజ్ఞాపితేనైవ,పుత్రేణ-భవితవ్యమితి బుద్ధ్యేత్యర్థః *॥౪॥* సోఽపి చ-పితుర్నిర్బన్ధనివృత్తయే- తత్సన్నిధావేవ - అసధ్రీచీనమసమీచీనమివ - కరోతి,ఛన్దాంస్యధ్యాపయిష్యన్,, శ్రావణ్యాం ప్రౌష్ఠపద్యాం వా ఉపాకృత్య యథావిధి। యుక్తశ్ఛన్దాంస్యధీయీత మాసాన్విప్రోఽర్ధపఞ్చమాన్,, ఇత్యుక్తరీత్యా వేదానధ్యాపయిష్యన్-తావదాదౌ-వ్యాహృతిభిస్సహ -ప్రణవశిరస్సహితాం-త్రిపదీం సావిత్రీం గాయత్రీం,వ్యాహృతయో భూరాద్యాః-ప్రణవ ఓంకారః శిరః ఓమాపో జ్యోతిరిత్యాది॥ ఏవంభూతాం సావిత్రీం-గ్రైష్మవాసన్తికాంశ్చతురో మాసానధీయానమపి అధ్యాపనం కుర్వాణమపి-పుత్రం - అసమవేతరూపం స్వరానుపూర్వ్యాదియుక్తం న భవతి యథా తథా - గ్రాహయామాస-తావతా కాలేనాపి-స్వరానుపూర్వ్యాదియుక్తవ్యాహృత్యాదిసహితా గాయత్రీ తస్య దృఢా నాభూదిత్యర్థః *॥౫॥* ఏవం స్వాత్మజే ఆత్మని,, ఆత్మా వై పుత్రనామాసి,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా-పుత్రరూపే ఆత్మని-అనురాగేణ, వశితం ఆసక్తం-చిత్తం-యేన సః-శౌచాదీని, ఔపకుర్వాణస్య సావధిబ్రహ్మచర్యవతః-యాని కర్మాణి-ఉపకుర్వాణో గురుశుశ్రూషాది

నావేదాధ్యయనాదికుర్వాణోబ్రహ్మచారీ-శౌచంస్నానాదిజన్యాశుద్ధిః-వ్రతానికాణ్డవ్రతాదీని తాన్యపి, నభియుక్తాన్యపి, అవిస్మృతవేదస్యతస్యాధ్యయనాసపేక్షత్వాదధ్యయనాఙ్గానికర్మాణ్యనుపయుక్తానీత్యర్థః-సవ్యగనుశిష్టేనపుత్రేణ-భావ్యమిత్యసదాగ్రహఃపరభిమానవాక్-పుత్రమనుశాస్యాఽవిశిక్షిత్వాఽపి - అనధిగతఃమనోరథఃపుత్రవైదుష్యరూపోయేనసః-తావదేవ,అప్రమత్తేన-కాలేనమృత్యునా-స్వయం-గృహే-ప్రమత్తస్సన్నుపసంహృతఃమృతఇత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ * అథ-ఉపసంహృత్యనంతరం-యవీయసీకనిష్ఠా-ద్విజసతిద్విజభార్యా-స్వగర్భజాతం-మిథునం -సపత్న్యా-ఉపసమీపే -నిధాయసపత్న్యధీనంకృత్వా-స్వయ-మనుసంస్థయా-అనుమరణప్రక్రియయా-పతిలోక-మగాత్ ప్రాప్తవతీ * ॥ ౭ ॥ * పితర్యు-పరతేమృతేసతి-భ్రాతరోనవ-ఏనం, విప్రం-జడమతిరితిబుద్ధ్యా - అనుశాసనరూపాన్నిర్బన్ధాన్న్యవృత్సన్తనివర్తితుమైచ్ఛన్-శిక్షాం నాకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ జడమతిరితీత్యత్రహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ అతత్ప్రభావవిదఃతస్యభ్రాతుఃప్రభావమజానన్తః- తత్రాపిహేతుః, త్రయ్యామేవవిద్యాయాంకర్మావబోధకకేవలవేదవిద్యాయామేవ-పర్యవసితమతయః - న-బ్రహ్మవిద్యాయాం వేదాన్తవిద్యాయాం-పర్యవసితమతయః * ॥ ౮ ॥ * యదా-సజడవిప్రః,ద్విపాత్పశుభిః-హేఉన్మత్త-జడ-బధిరే-త్యభిభాష్యమాణః - తదా - తదనురూపాణిఉన్మత్తాద్యనురూపాణి - ఉన్మాదజాడ్యబాధిర్యాదిసూచకాని-వచాంస్యా-భాషతే-స్వయంనిర్వ్యాపారోఽపిపరేచ్ఛయా - కార్యమాణః- కర్మాణి - కరోతి-మూల్యమన్తరేణబలాద్యత్కర్మకార్యతేసావిష్టిః-వేతనంభృతిః-విష్ట్యాదిభి - ర్యదృచ్ఛయాదైవాదుప-పసాదితం ప్రాప్తం-తదప్య-ల్పం-బహువా-మృష్టం-కదన్నంవా-అభ్యవ

వంస్యాత్మజఆత్మన్యనురాగావేశితచిత్తశ్శౌచాచమనాధ్యయనవ్రతనియమగుర్వనలశుశ్రూషణాద్యౌపకుర్వాణస్యకర్మాణ్యనభియుక్తాన్యపిసమనుశిష్టేనభావ్యమిత్యసదాగ్రహఃపుత్రమనుశాస్యపితాస్వయంతావదనధిగతమనోరథఃకాలేనాప్రమత్తేనస్వయంగృహఏవప్రమత్తఉపసంహృతః ॥ ౬ ॥ అథయవీయసీద్విజసతీస్వగర్భజాతంమిథునంసపత్న్యాఉపనిధాయస్వయమనుసంస్థయాపతిలోకమగాత్ ॥ ౭ ॥ పితర్యుపరతేభ్రాతరఏనమతత్ప్రభావవిదస్త్రయ్యాం విద్యాయామేవపర్యవసితమతయోనపరవిద్యాయాంజడమతిరితిభ్రాతురనుశాసననిర్బన్ధాన్న్యవృత్సన్త ॥ ౮ ॥ సచప్రాకృతైర్ద్విపదపశుభిరున్మత్తజడబధిరేత్యభిభాష్యమాణోయదాతదనురూపాణి ప్రభాషతేకర్మాణిచకార్యమాణఃపరేచ్ఛయాకరోతివిష్టితోవేతనతోవాయాచ్ఞయాయదృచ్ఛయావోపసాదితమల్పం బహుమృష్టంకదన్నంవాఽభ్యవహరతిపరంనేన్ద్రియప్రీతినిమిత్తంనిత్యనివృత్తనిమిత్తస్వసిద్ధవిశుద్ధానుభవానన్దస్వాత్మలాభాధిగమస్సుఖదుఃఖయోర్ద్వన్ద్వనిమిత్తయోరసంభావితదేహాభిమానః ॥ ౯ ॥ శీతోష్ణవాతవర్షేషువృషఇవానావృతాఙ్గః పీనస్సంహననాఙ్గః స్థణ్డిలసంవేశనానున్మర్దనామజ్జనరజసామహామణిరివానభివ్యక్తబ్రహ్మవర్చసఃకుపటావృతకటిరుపవీతేనోరుమషిణాద్విజాతిరితిబ్రహ్మబన్ధురితిసంజ్ఞయాతదజ్ఞజనావమతోవిచచార ॥ ౧౦ ॥ యదాతుపరతఆహారంకర్మవేత

హరతిభక్షయతి - పరం కేవలం - ప్రారబ్ధోపభోగోపయుక్తదేహధారణార్థం -భుఙ్క్తే-నత్విన్ద్రియ ప్రీతయే-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ నిత్యేతి ॥ నివృత్తాని - నిమిత్తానిసుఖదుఃఖనిమిత్తానిపుణ్యాపుణ్యకర్మాణ్యాత్మస్వరూపతిరోధాయకాని-యస్మాత్స-ఏవంవిధో-య - స్స్వసిద్ధవిశుద్ధానుభవానన్దస్స్వాత్మానిత్యసిద్ధరాగాదిరహితజ్ఞానానన్దస్వరూపఆత్మా-తస్య-అధిగమఃయాథాత్మ్యజ్ఞానంస-నిత్యో , యస్య , ద్వంద్వానిశీతోష్ణాదీని-నిమిత్తానికారణాని,యయో - స్తయోస్సుఖదుఃఖయో-రసంభావితదేహాభిమానఃద్వంద్వనిమిత్తసుఖదుఃఖాదిప్రయుక్తదేహాత్మాభిమానసంభావనామాత్రరహితఇత్యర్థః * ॥ ౯ ॥ * అతఏవ - శీతాతపాదిషు , వృషభఇవబలీవర్ద ఇవా - నావృతంఅనాచ్ఛన్నం-అఙ్గం-యస్యసః-పీనఃపరిపుష్టసర్వావయవః- సంహననానికఠినాన్యఙ్గాని , యస్య,స్థణ్డిలసంవేశనం భూశయనం- అనున్మర్దనం తైలేనాఙ్గమర్దనాభావః-అమజ్జనంమలాపనయనార్థస్నానాభావః - ఏభి-ర్య -ద్రజశ్శరీరమాలిన్యం-తేన-అనభివ్యక్తమప్రకటం-బ్రహ్మవర్చసంబ్రహ్మతేజో-యస్య-యథా-మహామణి - ర్ధూళ్యాకులేనా - నభివ్యక్తతేజాభవతి-కుత్సితేనపటేనావృతాకటిర్యస్య,ఉరుమషిణాప్రభూతమలేన-ఉపవీతేనో, పలక్షితేన-ద్విజాతి-రిత్యాదిసంజ్ఞయావాచకశబ్దేన-వ్యవహ్రియమాణః,అతదజ్ఞజనైర్యోగీశ్వరచర్యానభిజ్ఞైర్జనై - రవమతఃనిన్దితస్సన్-విచచార * ॥ ౧౦ ॥ * యదాతు-వేతనాద్భ్రాతృభిః,పరైర్వా, ఆహార-మీహమానఃఇచ్ఛన్భవతి-వేతనమితిపాఠే - ఆహారమిత్యస్యానన్తరం-లబ్ధుమితిశేషః - ఆహారమన్నాదికం-లబ్ధుం-వేతనం-ఈహమానఃకుర్వాణో, భవతి- తదా - ఆహారప్రలోభనేన - స్వభ్రాతృభిః-కేదారకర్మణి శాలిక్షేత్రకర్దమవిలోడనాదౌ,నియు

క్త- స్తదపి కేదారకర్మాప-కరోతి-కిం త్వ- త్రకర్షనుస్యప్రత్యేపెక్షేత్రం సమం భవేత్-ఇతఉద్ధరణే విషమం స్యా-దితి-న వేద-
వైషమ్యమేవ దర్శయతి - న్యూనమధికమితి - భ్రాతృభి-ర్దత్తా-న్కణాదీ-నప్యమృతవ, ద్భక్షయతి, కణాశ్చూర్ణ తణ్డులాః, పి
ణ్యాక స్తైలయన్త్రే నిష్పతంతిలపిష్టం - ఫలీకరణం తుషః - కుల్మాషాః కులుత్థాః-దుష్టామాషావా-స్థాలీపురీషం పాత్రలగ్నం
దగ్ధాన్నమ్ ✱ ॥౧౧॥ ✱ ఏవం తస్య దేహానాదరమభిధాయాథ,,కృతకృత్యాః ప్రతితు స్తైమృత్యుం ప్రియమివాతిథి,,మిత్యుక్త
గీత్యాచరణోద్యోగే ప్యసంభ్రమం వక్తుం తస్యాశ్చర్యతమత్వమావిష్కుర్వన్నాహ ॥ అథేతి ॥ హేవిష్ణు రాత భరతస్యే-
దం వక్ష్యమాణమద్భుతం కర్మ -శృణు- కశ్చి-ద్వృషల్యాశ్శూద్రియాః పతిః-వృషలపతిరితిపాఠే-వృషలానాం చోరాణాం-
పతిః-పుత్రకామః-భద్రకాళ్యై, పశుం పురుషపశుం, మాలభత-పుత్రశ్చేన్మమ భవితా భవత్యై పురుషపశుమాలప్స్య ఇతి
కృతసంకల్పోఽభూత్ ✱ ॥౧౨॥ ✱ తస్యై-వం కృతసంకల్పస్యే-ష్టసిద్ధ్యనన్తరం, దైవాల్లబ్ధం పశుమానయతేత్యు-
క్తా, స్తదనుచరాశ్శూద్రాః - దైవాద్వాను క్తస్య లబ్ధస్య-పశోః-పదవిం ప్రతి, పరితో ధావన్తః అన్వేషమాణాః-తమసా,
వ్యాప్తాయాం-నిశిరాత్రౌ, అర్ధరాత్రసమయే - అనధిగతః అలబ్ధః పశుర్యై స్తే-ఆకస్మికో దైవసిద్ధో, విధిః ప్రకార-స్తే
న-వీరాసనేన ఊర్ధ్వావస్థానేన - కేదారా-న్మృగాదిభ్యః, సంరక్షమాణం, గోబలీవర్దన్యాయేన వరాహశబ్ద ప్రయోగః-ఆ
ఙ్గిరసప్రవరస్య, సుతం, అపశ్యన్ దృష్టవన్తః ✱ ॥౧౩॥ ✱ అథ, ఏవమాఙ్గిరససుత, మనవద్యాని నిర్దుష్టాని లక్షణాని అఙ్గాని

నత ఈహమానస్య భ్రాతృభిరపి కేదారకర్మణి నిరూపిత స్తదపి కరోతి కింతు న సమం విషమం న్యూనమధికమి
తి వేద కణపిణ్యాకఫలీకరణకుల్మాషస్థాలీపురీషాదీన ప్యమృతవదభ్యవహరతి ॥ ౧౧ ॥ అథేదం శృణు విష్ణురాత క
శ్చిద్వృషలీపతి † ర్భద్రకాళ్యై పురుషపశుమాలభతాపత్యకామః ॥ ౧౨ ॥ తస్య హ దైవముక్తస్య పశోః పద
వీం తదనుచరాః పరిధావన్తో నిశి నిశీథసమయే తమసావృతాయామనధిగతపశవ ఆకస్మికేన విధినా కేదారాన్వీ
రాసనేన మృగవరాహాదిభ్యోఽభిరక్షమాణ మాఙ్గిరసప్రవరసుతమపశ్యన్ ॥ ౧౩ ॥ అథ త ఏనమనవద్యలక్ష
ణమవమృశ్య భర్తుః కర్మనిష్పత్తిం మన్యమానా బద్ధ్వా రశనయా చణ్డికాగృహముపనిన్యుర్ముదా వికసితవద
నాః ॥౧౪॥ అథ పణయస్తం స్వవిధినాఽభిషిచ్యాహతేన వాససాఽఽచ్ఛాద్య భూషణానులేపనస్రక్తిలకాదిభి
రుపస్కృతం భుక్తవన్తం ధూపదీపమాల్యలాజకిసలయాఙ్కురఫలోపహారోపేతయా వైశససంస్థయా మ
హతా గీతస్తుతిమృదఙ్గపణవఘోషేణ చ తం పురుషపశుం భద్రకాళ్యాః పురత ఉపవేశయామాసుః ॥ ౧౫ ॥
అథ వృషలరాజపణిః పురుషపశోరసృగాసవేన దేవీం భద్రకాళీం యక్ష్యమాణ స్తదభిమన్త్రితమసిమతికరా
ళం నిశితముపాదదే ॥ ౧౬ ॥ ఇతి తేషాం వృషలానాం రజస్తమః ప్రకృతీనాం ధనమదరజ ఉత్సిక్తమనసాం భగవ
త్కలావీరకులం కదర్థీకృత్యోత్పథేన స్వైరం విహరతాం హింసావిహారాణాం కర్మాతిదారుణం య
ద్బ్రహ్మభూతస్య సాక్షాద్బ్రహ్మర్షిసుతస్య నిర్వైరస్య సర్వభూతసుహృదస్సూనాయామప్యననుమతమాల
మ్భనం తదుపలభ్య బ్రహ్మతేజసాతిదుర్విషహేణ దన్దహ్యమానేన వపుషా సహసోచ్చచాల సైవ దేవీ భద్రకాళీ ॥

యస్య, పఙ్క్తిత్వకారణత్వాదిరహితం అవమృశ్య జ్ఞాత్వా, భర్తుః, కర్మణః పురుషపశ్వాలమ్భకర్మణః, నిష్పత్తిం, మన్యమా
నాః-రశనయా రజ్జ్వా బద్ధ్వా, ముదా వికసితాని వదనాని యేషాం తే, చణ్డికాయాః భద్రకాళ్యాః, మన్దిరం ప్రత్యు, పనిన్యుః
నీతవన్తః ✱ ॥౧౪॥ ✱ అథ, పణయశ్చోరా, స్తమాఙ్గిరససుతం, స్వవిధినా విశసనవిధినా-అభిషిచ్య స్నాపయిత్వా, అహ
తేన నూతనేన, వాససా వస్త్రేణా-చ్ఛాద్య, భూషణాదిభి, రుపస్కృతం అలం, కృతం, భుక్తవన్తం, ధూపాదిభిరుపేతయా
యుక్తయా - వైశససంస్థయా హింసావిధానేన, మహతా, స్తుత్యాదిఘోషేణచ, పురుష ఏవ పశు- స్తం, భద్రకాళ్యాః,
అగ్రే, ఉపవేశయామాసుః ✱ ॥౧౫॥ ✱ అథ, వృషలరాజస్య, పణిః పురోహితత్వేన వర్తమానశ్చోరః, పురుషపశోరసృక్ ర
క్తమేవా, సవం మద్యం, తేన, భద్రకాళీం, యక్ష్యమాణ స్తర్పయిష్యమాణః, తదభిమన్త్రితం భద్రకాళీమన్త్రాభిమన్త్రిత,
మతిభయంకరం-తీక్ష్ణధార-మసిం ఖడ్గ-ముపాదదే గృహీతవాన్ ✱ ॥౧౬॥ ✱ ఇతీత్థం- తేషాం వృషలానాం రజస్తమః ప్ర
చురాణాం-ధనమద ఏవ రజ- స్తేనో-త్సిక్తమనుర్యాదం - మనో, యేషాం, భగవత్కలయా యుక్తం, వీరాణాం బ్రాహ్మణా
నాం, కులం, కదర్థీకృత్య తుచ్ఛీకృత్య - ఉత్పథేదుర్మార్గే-యథేచ్ఛం, విహరతాం, హింసైవ విహారో యేషాం, య-దతిదారు
ణం ఆలంభనరూపం-కర్మ- త, దుపలభ్య, సైవ భద్రకాళీ-బ్రహ్మభూతస్య బ్రహ్మసామ్యమాపత్స్యమానస్య, బ్రహ్మర్షే రాఙ్గి
రసస్య, సుత, స్తస్య, సూనాయాం హింసాయామప్యననుమతస్య, దుర్విషహేణ సోఢుమశక్యేన బ్రహ్మతేజసా, యద్దతిత
రాం-దహ్యమానం-వపు, స్తేన హేతునా, సహసా, ఆశు, ఉచ్చచాల ప్రతిమాం త్యక్త్వా బహిర్నిర్గతాఽభూత్ ✱ ॥౧౭॥ ✱

౧౨ ॥ శ్లో † పా ॥ వృషలపతిః,

అమర్షోఽపరాధాసహనం - రోషశ్చ వపుషోదాహ - స్తయోః - రావేశస్య - రభసేన వేగేన - విలసితో విజృమ్భితో, భ్రుకుటీల క్షణో - విటపశ్శాఖా - కుటిలా - దంష్ట్రాశ్చ - అరుణేక్షణే చ - తేషా - మాటోపస్సంభ్రమ - స్తేనా - తిభయంకరం - వదనం - యస్యాః - ఇదంజగ - ద్ధన్తుకామేవహన్తముద్యతేవ - అట్టహాసం సనాదం హాసం - విముఞ్చతీ - తతః స్థానా - దుత్పత్య - వృక్ణా నిచ్ఛన్నాని - శీర్షాణిశిరాంసి - యేషాం - తేషా - మతిగర్వితానాం, పాపిష్ఠానాం కణ్ఠాత్ప్రస్సృత - మత్యుష్ణ - మసృగాసవం రుధిరరూపం మద్యం - పరివారేణసహ - నిపీయ్య - అత్యన్తరుధిరపానజమదేన - విహ్వలాపరవశా - స్వపార్షదగణైస్సహో - చ్చైస్తరాం - జగౌ గానంకృతవతీ - న్ననర్త చ - శిరాంస్యేవ కన్దుకాని - తేషాం - క్రీడయా - విజహారవిహారం కృతవతీ చ * ॥ ౧౮ ॥ * నను భద్రకాళ్యారాధనమేవ కథం విపరీతఫలం - తత్రాహ ॥ ఏవమేవేతి ॥ మహత్స్వ - భిచారరూపః హింసారూపో ఽతిక్రమో ఽపరాధః కార్త్స్న్యేనాత్మనే అభిచరిత్రూణామేవ - ఫలతి ఖలు * ॥ ౧౯ ॥ * నన్వసంభావితమేవేదం - యన్మరణావ్యాకులత్వం మారకేషు క్రోధాభావశ్చ తత్రాహ ॥ నవేతి ॥ హే విష్ణుదత్త - భాగవతపరమహంసానాం - భాగవతాశ్చ తే పరమహంసా - స్తేషా - మేవం విధానాం - స్వశిరశ్ఛేదే - అపతితే పాత్రస్తేఽపి - యదసంభ్రమః యోఽసంభ్రమ ఇత్యేత - న్న మహదద్భుతమతీవాశ్చర్యం న భవతి - పరమహంస శబ్దోఽపి రక్తపరః - ఆఙ్గిరససుతస్య చతుర్థాశ్రమప్రవేశాభావాత్ ॥ సంభ్రమహేతుం వదన్విశినష్టి ॥ ముక్తస్త్యక్తః - దేహాదిష్వాత్మ భావ ఆత్మాభిమానరూపస్సుదృఢో హృదయగ్రన్థిర్యైః - స్సర్వేషు - సత్వేషు భూతేషు - సుహృత్సౌహార్దయుక్త - ఆత్మామనః - యేషాం, అత ఏవ - నిర్వైరాణాం దేహాత్మాభిమానాభావా ద్వైరా

భృశమమర్షరోషావేశరభసవిలసిత భ్రుకుటీవిటపకుటిలదంష్ట్రారుణేక్షణాటోపాతిభయానకవదనాహన్తుకామేవేదం మహాట్టహాసమతిసంరమ్భేణ విముఞ్చన్తీ తత ఉత్పత్య పాపీయసామతిదుష్టానాం తేనైవాసినావివృక్ణశీర్ష్ణాం గళాత్ప్రవన్తమసృగాసవమత్యుష్ణం సహగణేన నిపీయాతిపానమదవిహ్వలోచ్చైస్తరాం స్వపార్షదైస్సహ జగౌ ననర్త విజహార చ శిరః కన్దుకలీలయా ॥ ౧౮ ॥ ఏవమేవ ఖలు మహదభిచారాతిక్రమః కార్త్స్న్యేనాత్మనే ఫలతి ॥ ౧౯ ॥ నవా ఏతద్విష్ణుదత్త మహదద్భుతం యదసంభ్రమస్స్వశిరశ్ఛేద ఆపతితేఽపి విముక్తదేహాద్యాత్మభావసుదృఢహృదయగ్రన్థీనాం సర్వసత్వసుహృదాత్మనాం నిర్వైరాణాం సాక్షాద్భగవతాఽనిమిషారివరాయుధేనాప్రమత్తేన తైస్తైర్భావైరభిరక్ష్యమాణానాం తత్పాదమూలమకుతశ్చిద్భయముపసృతానాం భాగవతపరమహంసానామ్ ॥ ౨౦ ॥ ***********************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః ************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ అథ సిన్ధుసౌవీరపతే రహూగణస్య వ్రజత ఇక్షుమత్యాస్తటే తత్కులపతినా శిబికావాహపురుషాన్వేషణసమయే దైవేనోపసాదితస్స ద్విజవర ఉపలబ్ధ ఏష పీవా యువా సంహననాఙ్గో గోఖరవద్ధురం వోఢుమలమితి పూర్వం విష్టిగృహీతైస్సహ గృహీతః ప్రసభమతదర్హ ఉవాహ శిబికాం స మహానుభావః ॥ ౧ ॥ య

భావాచ్చ వ్యాకులత్వాద్యభావ ఇతి భావః - దేహాత్మాభిమానాదిముక్త్యేఽపి న తేషాం మరణభయమస్తీత్యాహ ॥ సాక్షాద్భగవతాఽభిరక్ష్యమాణానాం - కేన - అనిమిషః కాలః - స ఏవారిచక్రం - తేన, వరాయుధేన - అప్రమత్తేన - తైస్తైర్భావైశ్చ - భద్రకాళీమారకప్రభృతిష్వపీశ్వరాత్మకత్వభావైశ్చ * ॥ ౨౦ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః. ****************************

ఏవం మృత్యుభయేఽప్యసంభ్రమమభిధాయాథ పరావరజ్ఞానవత్త్వం ప్రపఞ్చయితుమాహ ॥ అథేతి ॥ సిన్ధుసౌవీరదేశయో, రాజ్ఞః - రహూగణాఖ్యస్య - కపిలమునిం ప్రష్టుం తత్త్వమితి శేషః - తత్త్వజిజ్ఞాసోః - వ్రజతో గచ్ఛతస్సతః - ఇక్షుమత్యా నద్యా - స్తీరే - శిబికాయా - ఆన్దోళికాయాః - యే - వాహకా వోఢార - స్తేషా - మన్వేషణసమయే - తేషాం వాహకానాం - కులస్య - పత్యా నాథేన స ఆఙ్గిరససుతో - ద్విజశ్రేష్ఠో - దైవా, దుపసాదితో లబ్ధః - పీవా పుష్టావయవః - యువా - సంహననాఙ్గః సుదృఢాఙ్గప్రత్యఙ్గసన్ధి - రేష - గౌరివ - ఖర ఇవ చ - ధురం భారం - వోఢు - మలం సమర్థ ఇతి - ధియా - పూర్వం యే విష్ట్యా బలాద్గృహీతా - స్తైః - ప్రసభం - గృహీతస్సన్ - అతదర్హోఽపి - స మహానుభావః - శిబికా - ముహావోఢవాన్ * ॥ ౧ ॥ * యదాహి శిబికావహనసమయే - ద్విజవరస్య - ఇషుమాత్రప్రదేశావలోకస్యాన్య - పశ్చా - ద్యా - గతిః - కుటిలా తస్యాః - హేతుభూతాయాః - పురుషాణాం గతి - ర్న సమ్యగాహితా ఏకరూపా నాభూత్ - ఇషుమాత్రప్రదేశగత్యవలోకనానన్తరం ద్విజసమ్పత్తి ప్రతికూలగతినిమిత్తవైషమ్యయుక్తా పురుషగతిరభూదిత్యర్థః - తదా - విషమగతాం - విషమముహ్యమానాం - స్వశిబికా-

ముపధార్య దృష్ట్వా - రహూగణః - అధివహతః వాహకాన్పురుషా - నాహ ఉవాచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇతి ॥ అహో వోఢారః హే వాహకాః - సాధు సమ్య - గభిక్రమత పాదవిక్షేపం కురుత - కిమితి కిమర్థం - యానం శిబికాం - విషమం యథా తథా - ఉహ్యత ఇతి ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అథ ఏవముక్త్యనన్తరం - తే వోఢారః - సోపాలమ్భం సాక్షేపం - ఈశ్వరస్య భర్తుః రహూగణస్య - వచ - ఆకర్ణ్య - ఉపాయేషు సామభేదాదిషు - య - స్తురీయశ్చతుర్థ ఉపాయో దణ్డ - స్తస్మాచ్ఛఙ్కితమనసః అస్మాన్ దణ్డయేదితి బుద్ధ్యేత్యర్థః - తం యానస్య విషమగతిహేతుం ద్విజం - విజ్ఞాపయాంబభూవుః - విజ్ఞప్తిమేవాహ ॥ నేత్యాదినా పారయామ ఇత్యన్తేన ॥ హే నరదేవ - వయం - న ప్రమత్తాః - కింతు - భవన్నియమానువర్తిన - స్సాధ్వేవ సమ్యగేవ - వహామః - అయం పురుషోఽధునైవ - నియుక్తోఽపి - అస్మాభిస్సహ - ద్రుతం - నైవ గచ్ఛతి - అతో - వయ - మనేన సహ - వోఢుం - న పారయామః న సమర్థా ఇతి ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఇతి - కృపణానాం - వచో - నిశమ్య - సంసర్గనిమిత్త - ఏకస్యాపి దోష - స్సర్వేషామపి భవితుమర్హతి నూనమితి - నిశ్చిత్య - రహూగణ ఆహేత్యన్వయః - కథంభూతః - ఉపాసితా వృద్ధా యేన - సోఽపి - స్వభావేన - బలా - త్పరవశః కృతః - రజోగుణవ్యాప్తచిత్తః - అత ఏవ - ఈషత్కుపితమనాస్సన్ - కథంభూతం ప్రత్యాహ - న - స్పష్టం బ్రహ్మతేజో యస్మిన్ - రజసా భస్మనా - ఆవృతం ఛన్నం, జాతవేదసమగ్నిమివ స్థితమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా సంఘట్టిన ఇత్యన్తేన ॥ అహో భ్రాతరితి సంబోధనమాక్షేపాభిప్రాయం - వ్యక్తం నిశ్చితం , ఉరు అధికం, పరిశ్రాన్తోఽసీత్యాదీని విపరీతార్థకాని షడ్వాక్యాని - ఏక ఏవోహివాన్ ప్రాపితవాన్ - తత్రాపి, సుచిరం , జరసా వృద్ధత్వేన చ, ఉపద్రుతః దౌర్బల్యం ప్రాప్తో - భవాన్, అపరే త్వ

దాహ ద్విజవరస్యేషుమాత్రావలోకానుగతైర్న సమాహితా పురుషగతిస్తదా విషమగతాం శిబికాం రహూ-
గణ ఉపధార్య పురుషానధివహత ఆహ హే వోఢారస్సాధ్వభిక్రమత కిమితి విషమముహ్యతే యానమితి ॥ ౨ ॥
అథ త ఈశ్వరవచస్సోపాలమ్భముపాకర్ణ్యోపాయాత్తురీయాచ్ఛఙ్కితమనసస్తం విజ్ఞాపయాంబభూవుః ॥
వయం నరదేవ ప్రమత్తా భవన్నియమానుపథాస్సాధ్వేవ వహామః కిం త్వయమధునైవ ప్రయుక్తోఽపి న ద్రుతం
వ్రజతి నానేన సహ వోఢుము హ వయం పారయామ ఇతి ॥ ౩ ॥ సాంసర్గికో దోష ఏవ నూనమేకస్యాపి సర్వేషాం
సాంసర్గికాణాం భవితుమర్హతీతి నిశమ్య కృపణవచో రాజా రహూగణ ఉపాసితవృద్ధోఽపి నిసర్గేణ బలాత్కృ-
త ఈషదుత్థితమన్యురవిస్పష్టబ్రహ్మతేజసం జాతవేదసమివ రజసాఽఽవృతమతిరాహ ॥
అహో కష్టం భ్రాతర్వ్యక్తమురు పరిశ్రాన్తోఽసి దీర్ఘమధ్వానమేక ఏవ సుచిరముహివాన్నాతిపీవా నాతి
సంహననాఙ్గో జరసా చోపద్రుతో భవాన్ సఖే నో ఏవాపర ఏతే సంఘట్టిన ఇతి బహు విప్రలబ్ధోఽప్యవిద్యావి
హిత ద్రవ్యగుణకర్మాశయస్వచరమకలేబరేఽవస్తుని సంస్థానవిశేషేఽహం మమేత్యనారోపితమిథ్యాప్ర
త్యయో బ్రహ్మభూతస్తూష్ణీం పూర్వవచ్ఛిబికాముఉవాహ ॥ ౫ ॥ అథ పునస్స్వశిబికాయాం విషమగతాయాం ప్ర
కుపిత ఉవాచ రహూగణః కిమిదమరే త్వం జీవన్మృతో మాం కదర్థీకృత్య భర్తృశాసనమతిచరసి ప్రమత్తస్య చ
తే కరోమి చికిత్సాం దణ్డపాణిరివ జనతాయా యథా ప్రకృతిం స్వాం భజిష్యస ఇతి ॥ ౬ ॥ ఏవం బహ్వబద్ధమభిభా

ద్వ్యతిరిక్తా, ఏతే సంఘట్టినస్సహవాహకాః , నో ఏవ, దీర్ఘాధ్వగమనాదికమకృత్వైవ సుఖిన స్తిష్ఠన్తి, ఇత్యేవం, బహు, విప్రలబ్ధోఽధిక్షిప్తోఽపి - బ్రాహ్మణః, తూష్ణీం , పూర్వవ, దువాహ, తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి - అవిద్యయా - అహంకారమమకారరూపయా, కర్మసంజ్ఞయా వా - హేతుభూతయా - విరచితాని పరిణతాని , ద్రవ్యాణి పఞ్చభూతాని, గుణాః శబ్దాదయః, జ్ఞానేన్ద్రియవిషయాః, కర్మ వాగాదికర్మేన్ద్రియవిషయా - అభిజల్పాదయః, గుణకర్మశబ్దౌ తదిన్ద్రియాణామప్యుపలక్షణే, ఆశయోఽన్తఃకరణం, వాసనా వా, యస్మిన్ , అవస్తుని, వస్త్వైకరూప్యేణేతి వస్తు, తతోఽన్యస్మిన్, సతతవికారిణీత్యర్థః, అవయవవిన్యాసవిశేషరూపే, స్వచరమకలేబరే, తదనుబన్ధిని చ, అనారోపితః, అహం మమేత్యేవంరూపో మిథ్యాప్రత్యయో జ్ఞానం, యేన, అనహమర్థే శరీరే అహంప్రత్యయో రజతాదిప్రత్యయవన్మిథ్యేతి మిథ్యాప్రత్యయ ఇత్యుక్తం, బ్రహ్మభూతః బ్రహ్మసాధర్మ్యమాపత్స్యమానః, తస్య బ్రహ్మభావస్య సాంనిధ్యాత్సిద్ధవన్నిర్దేశః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ అథ పునః, స్వశిబికాయాం, విషమం, నీయమానాయాం సత్యాం, రహూగణః, ప్రకుపితః పూర్వమీషత్కుపిత ఆహ , ఇదానీం తు ప్రకుపిత ఆహ ॥ ప్రకుపితస్యైవోక్తమాహ ॥ కిమిత్యాదినా భజిష్యసీత్యన్తేన, ఇదం కిమిత్యాజ్ఞాతిలఙ్ఘిత్వం దర్శయతి ॥ అరే, త్వం భవాన్, జీవన్నపి మృతప్రాయః, మాం, కదర్థీకృత్య తుచ్ఛీకృత్య , భర్తుర్మమ, శాసన, మతిచరసి అతిక్రమ్య వర్తసే , అతః, ప్రమత్తస్య, తే, చికిత్సాం దణ్డం, కరోమి, దణ్డపాణిర్యమ ఇవ, జనసమూహస్య యథా, త్వం, స్వాం ప్రకృతిం భజిష్యసి సమీచీనం కరిష్యసి, తథా, చికిత్సాం కరోమీతి ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఏవం, బహ్వధికం - అబద్ధమనన్వితం, మభిభాషమాణం - నరాణాం దేవోఽహమిత్యభిమానవన్తం - తమసా, అసువిద్ధనసం

ణి తేన-రజసా రజోగుణకార్యేణ కోపేన ఘన, తమసా తేన, మదేన స్వమ్మానేన-తిరస్కృతాశేషభగవత్ప్రియనికేతం-భగవత్ప్రియనికేతశబ్దో భాగవతపరః, భగవతః ప్రియనికేతనత్వాత్-తిరస్కృతా అశేషా భగవత్ప్రియనికేతా యేన-ఏతత్తిరస్కారేణ సర్వేఽపి భాగవతాస్తిరస్కృతప్రాయా ఏవేత్యభిప్రాయేణాశేషపదం ప్రయుక్తం-యద్వా-తిరస్కృతః అశేషస్సంపూర్ణః-భగవతః ప్రియ ఆశ్రయో యేనేతి వా-పణ్డితమాత్మానం మన్యమానం-యోగేశ్వరాణాం చర్యాం జడాదివదాచరణం-తస్యాం-నాత్యన్తం -వ్యుత్పన్నా పరిచితా-మతిర్యస్య తం-రహూగణం-సర్వభూతసుహృదాత్మా కృతాగస్యపి సౌహార్దయుక్తమనాః- బ్రహ్మభూతో-భగవాన్ జగదుత్పత్త్యాదిజ్ఞానవాన్ ,, ఉత్పత్తిం ప్రళయం చైవ భూతానామాగతిం గతిమ్ । వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితి ,, ఉక్తేః -స, బ్రాహ్మణః-విగతస్మయోఽపి విగతాశ్చ గర్వోఽపి స్మయమానో హసన్నివ-అనేన, సుప్రసన్నతా ద్యోత్యతే-ఇదం వక్ష్యమాణ, మాహ ॥ ౭ ॥ తత్ర యదుక్తం వక్రోక్త్యా త్వమురు పరిశ్రాన్తో దీర్ఘమధ్వానమేక ఏవోహివానిత్యాది ॥ తత్రోత్తరమాహ ॥ త్వయేతి ॥ యత్త్వయోక్తం-తద్వ్యక్తం స్పష్టం-అవిప్రలబ్ధం లోకదృష్ట్యా సత్యం , త్వద్వచసాం విపరీతార్థపరత్వేన దీర్ఘమార్గానాగమనాపరిశ్రాన్తస్థౌల్యయావ్యవానాద్యభిప్రాయకత్వేన త్వద్వచో లోకదృష్ట్యా సత్యమేవ-తద్భావ్యన్యగతానాం తేషామన్యత్రారోపేణ ప్రవృత్తత్వాత్పరమార్థదృష్ట్యా అసత్యమేవేతి భావః-తదేతద్వ్యనక్తి ॥ భర్తురితి ॥ భర్తురిత్యాదిషు నఞోఽనుషఙ్గేణాన్వయః-యది యదా-భర్తుర్వోఢుర్భారః-తత్ప్రయుక్తశ్రమశ్చ-స్యాత్, స న-మే-స్యాత్-మమ భరణాభావాత్-యది గన్తుగధిగమ్యం గన్తవ్యం భూమి-స్యాత్-స-న-మే-అద్ధా సాక్షాత్స్యాత్ సాక్షాద్గమనస్య మయ్యభావాత్ పీవా పీన ఇతి-వాదో-రాశౌ భూతసంఘాతే దేహే-స్యాత్-న మే స్యాదితి-విదుషాం ఆత్మయాథాత్మ్యవిదాం ప్రవాద ఇత్యర్థః ॥ ౮ ॥ న మ ఇత్యుక్తం ప్రపఞ్చయతి ॥ స్థౌల్యమితి ॥ వ్యాధయః శరీరోద్భవా రోగాః-

---

షమాణం నరదేవాభిమానినం రజసా తమసాఽనువిద్ధేన మదేన తిరస్కృతాశేషభగవత్ప్రియనికేతం పణ్డితమానినం స భగవాన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మభూతస్సర్వభూతసుహృదాత్మా యోగేశ్వరచర్యాయాం నాతివ్యుత్పన్నమతిం స్మయమాన ఇవ విగతస్మయ ఇదమాహ ॥ ౭ ॥ శ్లో ॥ త్వయోదితం వ్యక్తమవిప్రలబ్ధం భర్తుస్స మే స్యాద్యది వీర భారః । గన్తుర్యది స్యాదధిగమ్యమధ్వా పీవేతి రాశౌ న విదాం ప్రవాదః ॥ ౮ ॥ స్థౌల్యం కార్శ్యం వ్యాధయ ఆధయశ్చ క్షుత్తృడ్భయం కలిరిచ్ఛా జరా చ । నిద్రా రతిర్మన్యురహంమదశ్శుచో దేహేన జాతస్య హి మే న సన్తి ॥ ౯ ॥ జీవన్మృతత్వం నియమేన రాజన్నాద్యన్తవద్వికృతస్య దృష్టమ్ । స్వస్వామిభావో ధ్రువ ఈడ్య యత్ర తర్హ్యుచ్యతేఽసౌ విధికృత్యయోగః ॥ ౧౦ ॥ విశేషబుద్ధేర్వివరం మనాక్చ పశ్యామి యన్న వ్యవహారతోఽన్యత్ । క ఈశ్వరస్తత్ర కిమీశితవ్యం తథాపి రాజన్ కరవామ కిం తే ॥ ౧౧ ॥ ఉన్మత్తమూకాన్ధజడవత్స్వసంస్థాం

ఆధయః మనఃపీడాః, భయం ఆగామిదుఃఖదర్శనజం జ్ఞానం-కలిః కలహః, ఇచ్ఛా కామః-దమ్భో వఞ్చనం-రతిర్విషయాసక్తిః-మన్యుః క్రోధః-అహమహంకారః అనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతుః-మదః మోహః-ఏతే బాహ్యాకారాః , అన్తరాకారాశ్చ-సర్వే-దేహేన సహ-జాతస్యాపి-మమ, స్వతో న సన్తీత్యర్థః - ఏతే దేహ ఏవ-న జాతస్య అజాతస్యోత్పత్త్యాదిరహితస్య-మే-న సన్తీత్యర్థః ॥ ౯ ॥ యదుక్తం జీవన్మృత ఇతి తత్రాహ ॥ జీవన్మృతత్వమితి ॥ జీవత్త్వం శ్వాసవత్త్వం-మృతత్వం త్యక్తపూర్వావస్థత్వం-చైతన్యశూన్యత్వం వా , ఏతదుభయం-హే రాజన్-య-దాద్యన్తవ-దుత్పత్తివినాశవ-త్తస్య-వికృతస్య దేహస్య-దృష్టం-న త్వాత్మన ఇత్యర్థః -యదుక్తం భర్తృశాసనమతిచరసీతి తత్స్వస్వామిభావం ప్రతిక్షిపతి-స్వస్వామిభావో-యత్ర, ధ్రువః నియతః ఈడ్య హే రాజన్, తత్ర నియతస్వస్వామిభావవత్సు పురుషేషు-విధికృత్యయోగః విధిర్నియోగః శాసనమితి యావత్, కృత్యం కర్మ చ-తయో,ర్యోగో-ధ్రువ-ఉచ్యతే ఉచితో భవతి-ఉచ సమవాయ ఇతి ధాతుః-యయోః జీవేశయోస్స్వస్వామిభావసంబన్ధో నియత-స్తయోరేవ నియమేన ప్రయోజ్యప్రయోజకభావః-త్వం చ న నియమేన భర్తా-కాలభేదేన యదితు తవ రాజ్యభ్రంశో మమ రాజ్యం స్యాత్తదా విపర్యయసంభవాత్- అతో న తవ ప్రశాసితృత్వం స్వతోఽస్తి-అత-స్స్వస్య స్వామిత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ త్వం భృత్యః అహం స్వామీతి జాతివైషమ్యబుద్ధేః-వివరమవకాశం-మనాగీషదపి-వ్యవహారతః ఉక్తిమాత్రా, దన్యత్-యత్ర-న పశ్యామి-తత్ర వసతి-క - ఈశ్వరః-కిమీశితవ్యం-న త్వమీశ్వరో నాహమీశితవ్యః-యద్యప్యయమర్థస్తవానిష్టః-అథాఽపి-కిం కుర్మః-అర్థస్థితిరన్యథా కర్తుమశక్యేత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ యదుక్తం ప్రమత్తస్య చ తే చికిత్సాం కరోమీతి తస్యోత్తరమాహ ॥ ఉన్మత్తేతి ॥ తస్మిన్ బ్రహ్మాత్మకే స్వాత్మని-సంస్థా నిష్ఠా ,, బ్రహ్మసంస్థోఽమృతత్వమేతి ,, ఇతి శ్రుతౌ సంస్థాశబ్దస్య నిష్ఠాపరత్వప్రయోగాత్-నిష్ఠా చోపాసనాయా అవిచ్ఛేదః - స్వసంస్థాం -ప్రాప్తస్య, ఉన్మత్తాదీననుకుర్వతః తజ్జనతాడనాదిపరిభవార్థినో మమ , హే వీర-చికిత్సితేన దణ్డేన-శిక్షితేన వా, క్రియా, నర్థః -త్వత్కృతం

పరిహరణాదికం నాపేక్షితం స్యాదిత్యర్థః-యది పునరహం న స్వసంస్థాం గతః-కింతు ప్రమత్తస్సం స్యామేవ తథాఽపి- స్తబ్ధస్య,
ప్రమత్తస్య చ-మమ శిక్షాదికం-పిష్టపేషవత్ వ్యర్థమేవ- జ్ఞానరహితే మాదృశే సంసారిజనే యుష్మాభిర్యచ్చికిత్సితం దణ్డప్రధా
నం-తత్-పిష్టపేషవన్నిష్ఫలః-పూర్వమేవ సంసారవ్యసనాతురత్వాదిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ అనువాదపరిభాషయా అనువాదరూ
పభాషణపూర్వకం , ఏతావత్-ప్రత్యుదీర్య ప్రతివచనం కృత్వా,ఉపశమః అక్రోధాదిరేవ-శీలం-యస్య-ఉపరతం నిరస్తం-
అనాత్మనో దేహాన్తరస్య నిమిత్తం యేన - విద్యయా నిరస్తదేహాన్తరసంబన్ధాపాదకపూర్వోత్తరసంచితానభ్యుపగత
ప్రారబ్ధాదిక బుద్ధిపూర్వక భేదభిన్నపుణ్యాపుణ్యరూపపాపః - ఆరబ్ధం అభ్యుపగత ప్రారబ్ధరూపమపి-కర్మ పుణ్యాపుణ్యరూ
పం-ఉపభోగేనానుభవేన-అపనయన్-స-మునివరః-తథైవ పూర్వవ-ద్రాజయానమప్యూఢవాన్ ॥ ౧౩ ॥ హే పాణ్డవే
య,స చాపి సిన్ధుసౌవీరపతిః-రహూగణోఽపి సమ్యగ్యా , శ్రద్ధా-తయైవ తత్త్వజిజ్ఞాసాయామధికృతః ప్రాప్తోఽధికారి
భావో యేన, అధికారః ప్రస్తావః ప్రారమ్భ ఇతి యావత్-తత్త్వజిజ్ఞాసాయాం కృతారమ్భ ఇత్యర్థః - అజ్ఞానవిమోచనం-బ
హుయోగగ్రన్థసంమతం-బహువిధాధ్యాత్మశాస్త్రసమ్మతం చ-ద్విజవచ-శ్శ్రుత్వా-విగతో,నరాణాం దేవోఽధిరాజ ఇ
తి,స్మయో గర్వో,యస్య సః,శిబికాయా - స్త్వరయాఽవరుహ్య,తత్పాదమూలముపగతః ద్విజపాదమూలం ప్రతి ప్రణతః-
క్షమాపయ,న్వక్ష్యమాణ,మువాచ ॥ ౧౪ ॥ ద్విజానాం మధ్యే,కతమః-నిగూఢః అనభివ్యక్త బ్రహ్మవర్చస , శ్చరసి,నా
హం ద్విజ ఇతి చేన్న , యత, స్సూత్రమచితం,బిభర్షి -అత, స్త్వ , మవధూతః సర్వైః పరిభావ్యవేషో-జ్ఞాననిష్ఠః కస్య పితుర్గ్రీ

గతస్య మే వీరచికీర్షితేన।అర్థః కియాన్ భవతా శిక్షితేన స్తబ్ధప్రమత్తస్య చ పిష్టపేషః ॥ ౧౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥
గ॥ ఏతావదనువాదపరిభాషయా ప్రత్యుదీర్య స మునివర్య ఉపశమశీల ఉపరతానాత్మనిమిత్త ఉపభోగేన కర్మా
రబ్ధం వ్యపనయన్ రాజయానమపి తథోవాహ ॥ ౧౩ ॥ స చ పాణ్డవేయ సిన్ధుసౌవీరపతిస్తత్త్వజిజ్ఞాసాయాం
సమ్యక్ శ్రద్ధయాఽధికృతాధికారస్తద్ధృదయగ్రన్థివిమోచనం ద్విజవచ ఉపశ్రుత్య బహుయోగగ్రన్థసంమ
తం త్వరయాఽవరుహ్య శిరసా తత్పాదమూలముపసృతః క్షమాపయన్ విగతనృదేవస్మయ ఉవాచ ॥ ౧౪ ॥ ర
హూగణ ఉవాచ ॥ శ్లో॥ కస్త్వం నిగూఢశ్చరసి ద్విజానాం బిభర్షి సూత్రం కతమోఽవధూతః।కస్యాసి కుత్రత్య
ఇహాపి కస్మాత్ క్షేమాయ నశ్చేదసి నోత శుక్లః ॥ ౧౫ ॥ నాహం విశఙ్కే సురరాజవజ్రాన్న త్ర్యక్షశూలాన్న
యమస్య దణ్డాత్ । నాగ్న్యర్కసోమానిలవిత్తపాస్త్రాచ్ఛఙ్కే భృశం బ్రహ్మకులావమానాత్ ॥ ౧౬ ॥ త
ద్బ్రూహ్యసఙ్గో జడవన్నిగూఢవిజ్ఞానవీర్యో విచరస్యపారః । వచాంసి యోగగ్రథితాని సాధో న నః క్షమన్తే మ
నసాఽపి భేత్తుమ్ ॥ ౧౭ ॥ అహం చ యోగేశ్వరమాత్మతత్త్వవిదాం మునీనాం కపిలం గురుం వై ।ప్రష్టుం ప్రవృ
త్తః కిమిహారణం యత్సాక్షాద్ధరిం జ్ఞానకలావతీర్ణమ్ ॥ ౧౮ ॥ స వై భవాన్ లోకనిరీక్షణార్థమవ్యక్తలిఙ్గో విచ
రత్యపిస్విత్ ।యోగేశ్వరాణాం గతిమన్ధబుద్ధిః కథం విచక్షీత గృహానుబద్ధః॥ ౧౯ ॥ దృష్టః శ్రమః కర్మత ఆత్మనో

రోర్వా , అసి,పుత్రశ్శిష్యో వా - అసి-కుత్రత్యః కుత్రభవః - ఇహాపి-కస్మాద్ధేతోః,ప్రాప్తః-నోఽస్మాకం-క్షేమాయ చేత్ప్రా
ప్తః,కిముత శుక్లః-కపిలో మునిర్న భవసి కిం,ఉతేతి వితర్కే ॥ ౧౫ ॥ కిమనయా చిన్తయా శిబికాం తావద్వహామీతి చేదత ఆ
హ॥ నాహమితి॥ సురరాజవజ్రా,దహం,న విశఙ్కే-న బిభేమి,తథా,రుద్రస్య , త్రిశూలా,ద్యమస్య దణ్డాదపి-తథా,గ్న్యాదీ
నామస్త్రాదపి-తత్ర విత్తపః - కుబేరః-కింతు-బ్రహ్మకులావమానాన్నితరాం శఙ్కే ॥ ౧౬ ॥ తత స్తస్మాత్ప్రశ్నానా
ముత్తరం-బ్రూహి - అసఙ్గో నిష్పరిగ్రహః-నిగూఢం పిహితం,విజ్ఞానరూపం,వీర్యం ప్రభావో-యేన - అపారః దుర్విభావ్యా
భిప్రాయః-జడవ-ద్విచరసి-తవ,వచాంసి తు-యోగగ్రథితాని యోగశాస్త్రేణ సందర్భితాని - తత్ర హేతుః-హే సాధో-నో
ఽస్మాకం-మనసా సూక్ష్మదృష్ట్యా-త్వద్వచో,భేత్తుమభిప్రాయతోఽవగన్తుం -న క్షమం న శక్యమ్ ॥ ౧౭ ॥ స్వస్యాజ్ఞానాద్ధి
తాం దర్శయతి ॥ అహం చేతి ॥ తత్త్వవిదాం చిదచిదీశ్వరతత్త్వవిదాం-మునీనాం మధ్యే-ప్రవరం-గురుం హితోపదేష్టారం-
జ్ఞానకలయా నిత్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానశక్త్యంశేన-అవతీర్ణం- సాక్షాద్ధరిం-యోగేశ్వరం ,కపిలం మునిం ప్రతి,ఇహ సంసారే,
యు,దరణం రక్షకం,త,త్కిమితి,ప్రష్టు,మహం,ప్రవృత్తః ॥ ౧౮ ॥ లోకనిరీక్షణార్థం -స ఏవ కపిలో,భవాన్,విచర
తి కింస్విదేవం,కథం మూఢః-అవ్యక్తలిఙ్గః అస్పష్టవేషః,గృహాసక్తో,మాదృశో,ఽన్ధబుద్ధి,ర్యోగీశ్వరాణాం,గతిం కథం-విచ
క్షీత పశ్యేత్,విద్యాదిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఏవం తత్స్వరూపం పృష్ట్వా తదుక్తోత్తరాణ్యాక్షిపతి॥ తత్ర యదుక్తం మమ శ్రమో
నాస్తీతి-తత్రాహ॥ దేహాన్యత్వేఽపి దేహయోగాదాత్మనో మమ కర్మతః యుద్ధాదికర్మణా,శ్రమో దృష్టః,అతో,మద్దృష్టా
న్తేన,భర్తుః భారస్య భర్తుః అధ్వనశ్చ గన్తుర్భవతోఽపి ,శ్రమ,మనుమన్యే అనుమినోమి,భవతా శ్రాన్తేన భవితవ్యం భర్త్రా

త్వాద్గన్తృత్వాచ్చ, యథాయుద్ధాదికర్తా౽హమిత్యనుమినోమీత్యర్థః" నన్విదం లౌకికవ్యవహారమాత్రం-నతుసత్యం తత్రాహ॥యథేతి॥అసతాఘటాదినా-ఉదకాహరణాద్యభావదర్శనాత్, సతాతుతద్దర్శనాచ్చ-వ్యవహారమార్గః ప్రపఞ్చః-సమూలః ప్రమాణమూలక ఏవేష్టః-అత్రాయం ప్రయోగః-ప్రపఞ్చస్సత్యః -అర్థక్రియాకారిత్వాత్-యః పునరసత్యః-నాసావర్థక్రియాకారీ-యథాశుక్తిరజతాదీతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఆత్మనఃస్వతోదుఃఖాద్యభావే౽పిదేహసంసర్గాత్తత్సంభవతీత్యభిప్రాయేణాహ॥స్థాలీత్యాది॥స్థాల్యాదిగతాదగ్నితాపాత్-తన్మధ్యవర్తినశ్శిశిరస్యపయసో౽భితాపస్తస్యతాపాత్-తణ్డులగర్భవిక్లిత్తిర్భవతి॥తత్తస్మాద్దృష్టాన్తదర్శనాత్-దేహాదీనాం-సన్నికర్షాదనురోధాత్సన్నికృష్టస్యావర్జనీయత్వాత్-తన్నిమిత్తాత్-పురుషస్య-సంసృతిస్సుఖదుఃఖాద్యనుభూతిర్భవతీత్యర్థః ॥ అసవఃప్రాణాః -ఆశయోవాసనా-అన్తఃకరణంవా-తథాహి-నిదాఘాదినాదేహేతప్తైఇన్ద్రియాణాంతాపః-తతఃప్రాణస్య-తతోమనసస్తతఆత్మనఇతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవంచసతిదణ్డపతనాదికమపిసఫలమిత్యాహ ॥ శాస్తేతి ॥ యదా౽హంకర్మవశాన్నృపతిస్తదా-ప్రజానాముత్పథవర్తినీనాం-శాస్తా, సన్మార్గవర్తినీనాంతుగోప్తా-ననుపూర్వమేవవ్యసనాతురందణ్డయఙ్పిష్టం పినష్టీత్యుక్తమితిచేత్తత్రాహ ॥ యఃఅచ్యుతస్యభగవతః-స్వవర్ణాశ్రమధర్మేణకింకరఆరాధకః - భగవదారాధనరూపం-స్వస్వవర్ణాశ్రమప్రయుక్తంనిగ్రహానుగ్రహాదికం-కుర్వన్-పిష్టం -నపినష్టినైష్ఫల్యంనప్రాప్నోతి-యస్త్వవర్ణాశ్రమోచితం-కర్మ, ఈహమానఃకుర్వాణః-అఘౌఘంపాపరాశింవిజహాతివిధునోతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తస్మాదేవంమమజిజ్ఞాసుత్వాత్-హేఆర్తబన్ధో-నరదేవో౽హమిత్యభిమానజమదేన-అనాదృతసజ్జనస్య-మేమహ్యం -మైత్రేంద్వృశంస్నేహప్రయుక్తాందృష్టిం-కృషీష్టకురు-యయాదృశా-సదవధ్యానంసతామవజ్ఞానరూపమంహఃపాపంతరేతరిష్యామి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ననుమమావజ్ఞాకృతవికారాభావాత్కుతఃపా

వైభర్తుర్గశ్నాన్తస్సృపతశ్చానుమన్యే । యథా౽సతోదానయనాద్యభావాత్సమూలఇష్టోవ్యవహారమార్గః॥ స్థాల్యగ్నితాపాత్పయసో౽భితాపస్తత్తాపతస్తణ్డులగర్భరన్ధిః। దేహేన్ద్రియాస్వాశయసన్నికర్షాత్తత్సంసృతిఃపురుషస్యానురోధాత్ ॥ ౨౧ ॥ శాస్తా౽భిగోప్తానృపతిఃప్రజానాంయఃకింకరోనైవపినష్టిపిష్టమ్ । స్వధర్మమారాధనమచ్యుతస్యయదీహమానోవిజహాత్యఘౌఘమ్ ॥ ౨౨ ॥ తన్మేభవాన్నరదేవాభిమానమదేనతుచ్ఛీకృతసత్తమస్య । కృషీష్టమైత్రీంద్వశమార్తబన్ధోయయాతరేసదవధ్యానమంహః॥ ౨౩ ॥ నవిక్రియా విశ్వసుహృత్సఖస్యసామ్యేనవీతాభిమతేస్తవాస్తి । మహద్విమానాత్స్వకృతాద్ధిమాదృఙ్నఙ్క్ష్యత్యదూరాదపిశూలపాణిః ॥ ౨౪ ॥ ************************************

*********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,దశమో౽ధ్యాయః.*********

బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ అకోవిదఃకోవిదవాదవాదాన్వదస్యథోనాతివిదాంవరిష్ఠః । నసూరయోహివ్యవహార

పంతత్రాహ॥నేతి ॥ విశ్వసుహృదీశ్వరస్తస్యసఖావిశ్వసుహృత్సఖః "ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా," ఇతిశ్రుతేఃతస్య-సామ్యేనసర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వభావేన-వీతానిరస్తా - అభిమతిః దేహాత్మాభిమతిః-స్వతన్త్రస్వస్త్వభిమతిశ్చయస్య-తవ-యద్యపిమత్కృతాదవజ్ఞానాద్వికారోనాస్తి॥తథాపి-మహతాం-విమానాత్-స్వకృతాన్మాదృశోజన్తుః-శూలపాణిరివాతిసమర్థో౽పి - అదూరాత్ క్షిప్రం-నఙ్క్ష్యతిస్థావరతామేష్యతి-స్థావరత్వప్రాప్తిరేవహిజీవస్యవినాశోనామ-తత్రనితరాంచైతన్యానభివ్యక్తేః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేదశమో౽ధ్యాయః ************************************

ఏవందేహగతానాంపరిశ్రమగమనస్థౌల్యాదీనాంసత్యానామేవదేహాత్మభ్రాన్త్యా ఆత్మనిప్రతీయమానానామపివస్తుతఆత్మన్యభావేనిరాక్షేపమయా౽భిహితేసత్యయంప్రపఞ్చమిథ్యాత్వంమయాభిహితమితిభ్రామ్యన్ఘటాదీనామివతేషాంసుఖదుఃఖాద్యర్థక్రియాకారిత్వేనసత్యతాముపపాదయన్నకుశలః - అసత్యత్వే౽భిహితేసత్యత్వోపపాదనంయుక్తిమత్ - అన్యగతానామన్యత్రప్రతీతేర్భ్రమరూపత్వేకథితేతేషాంసత్యత్వోపపాదనవైయర్థ్యాత్-తథాదేహసంబన్ధాదాత్మనితేషాంప్రతీతిర్నవస్తుతఇత్యుక్తే-పునర్దేహాదిసంబన్ధాదాత్మనిపరిశ్రమాదిప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిప్రతీతిరితివదనన్యాయంననిపుణః-ఉక్తస్యైవపునరాక్షేపత్వేనోక్తేః-తథాజీవానాంమిథఃస్వస్వామిభావస్యౌపాధికత్వేకథితేపునస్తస్యస్వాభావికత్వాభిమానేనస్వస్యదణ్డనేతృత్వంసాధయన్నప్రవీణఇత్యభిప్రయన్నాహబ్రాహ్మణః॥అకోవిదఇతి॥అకోవిదఃప్రకృతివివిక్తాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితఏవత్వం - కోవిదవాదవాదాన్కోవిదవాక్యతుల్యాన్వాదాన్-వాక్యానివదసి - అథో౽తో౽త్యన్తంశ్రేష్ఠోనభవసి-కుతః-హియస్మాత్-ఏతంవ్యవహారందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానప్రయుక్తంక్షీణత్వయువత్వదూరగన్తృత్వాదివ్యవహారమాత్మవిషయందేహానాంపరస్పరంస్వస్వామిభావాదివ్యవహారం -

అన్యచ్చ సర్వం సూరయః తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిదః-తత్త్వావమర్శేన తత్త్వవిచారమూలకం-న సమామనన్తి న సమ్యగ్వదన్తి-న పరమార్థత్వేన గృహ్ణన్తీత్యర్థః-సహామనన్తీతి పాఠే-తత్త్వవిచారేణ సహ న వదన్తి కింత్వవిచారితసున్దరం వదన్తి, సూరయో న సమామనన్తీత్యనేన నిరన్తరమధ్యాత్మశాస్త్రపరిశీలనవతాం ఆత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞాననిష్ఠానామస్మిన్ దేహాత్మభ్రాన్త్యాదిమూలే వ్యవహారే అపారమార్థ్యజ్ఞానం - తద్విపరీతానాం - తస్మిన్ పారమార్థ్యాభిమానశ్చేతి సూచితమ్ ॥౧॥ తత్ర తేషాం తదభిమానే హేతుః తత్త్వత్రయస్వరూపస్వభావప్రతిపాదకవేదాన్తశాస్త్రార్థాపరిశీలనమేవేతి వక్తుం తావద్వేదాన్తశాస్త్రప్రస్తుతమేపూర్వభాగస్యాతత్త్వావేదకత్వమాహ ॥ తథైవేతి ॥ హే రాజన్-ఉరవో బహవః-గార్హమేధాః గృహమేధిసంబన్ధినో, వితానాః యజ్ఞాదికర్మవిస్తారాః తద్విషయయా విద్యయా- ఉరుభృశం-విజృమ్భితేషు విలసితేషు-వేదవాదేషు-ప్రాయేణేత్యనేన-ఈశ్వరారాధనత్వేన కర్మ కుర్వతాం రోచత ఏవేత్యుక్తం-వేదపూర్వభాగేషు-తత్త్వవాదః-శుద్ధో నిర్ణయాత్మకః అత ఏవ-సాధుః-ప్రాయేణ-న చకాస్తి న ప్రకాశతే-వేదరూపేషు-వాదేషు ఉక్తేషు- దేహాతిరిక్తస్య ఫలభోక్తృత్వమాత్రం జ్ఞాయతే-న తు స్వరూపం శోధ్యత ఇత్యర్థః - యద్వా - తత్త్వస్య వాద ఉక్తిర్యస్మిన్ స తత్త్వవాదస్తత్త్వవాదీత్యర్థః, ఏవం వేదవాదేష్విత్యత్రాపి వేదశబ్దస్తత్పూర్వభాగపరః-పూర్వభాగతదర్థవాదిషు ఉత్తరభాగతదర్థవాదీ న సమ్యక్ప్రకాశత ఇత్యర్థః, కర్మస్వేవ రుచిమతాం జ్ఞానే రుచిం నోత్పాదయితుం శక్నుయాదితి భావః ॥౨॥ శ్రుతవేదాన్తస్యాప్యవిరక్తస్య న తైస్తత్త్వావబోధ ఇత్యాహ ॥ నేతి ॥ స్వప్నే స్వాప్నపదార్థే-నిరుక్త్యా వ్యాఖ్యానేన-స్వప్నసుఖస్యాల్పాస్థిరత్వావగమేన -అన్యదపి గృహమేధిన ఐహికాముష్మికాది సుఖం-యస్య, హేయత్వేనానుమితం, న స్యాత్, తస్య సాంసారికదుఃఖవిరక్తివిరహాత్ తత్ర సంసక్తస్య, సాక్షాద్యథావత్, తత్త్వజ్ఞానాయ-వరీయసీః వరీయస్యః గరీయస్యః, వాచః వేదాన్తవాచః-సమ్యఙ్నాసన్ వేదాన్తైర్న తత్త్వావబోధ ఇత్యర్థః-స్వప్నదృష్టాన్తేన గృహమేధిసౌఖ్యస్య హేయత్వానను మా

మేతం తత్త్వావమర్శేన † సమామనన్తి ॥ ౧ ॥ తథైవ రాజన్నురుగార్హమేధవితానవిద్యోరువిజృమ్భితేషు । న
వేదవాదేషు హి తత్త్వవాదః ప్రాయేణ శుద్ధో న చకాస్తి సాధుః ॥ ౨ ॥ న తస్య తత్త్వగ్రహణాయ సాక్షాద్వరీ
యసీరపి వాచః సమాసన్ । స్వప్నే నిరుక్త్యా గృహమేధిసౌఖ్యం న యస్య హేయానుమితం స్వయం స్యాత్ ॥
యావన్మనో రజసా పూరుషస్య సత్త్వేన వా తమసా వానురుద్ధమ్ । చేతోభిరాకూతిభిరాతనోతి నిరఙ్కుశం కుశ
లం చేతరం వా ॥ ౪ ॥ స వాసనాత్మా విషయోపరక్తో గుణప్రవాహో వికృతః షోడశాత్మా । బిభ్రత్పృథఙ్నా

నం తత్త్వావబోధకారణం క్షుద్రసుఖాసక్తిమూలకమిత్యుక్తం-అనేన-గృహమేధిసౌఖ్యస్య హేయత్వాధ్యవసాయే తత్త్వజ్ఞానోదయ ఇతి ఫలితమ్ ॥ ౩ ॥ తత్ర గుణత్రయోపరాగేణ కుశలాకుశలకర్మోత్పాదనద్వారోచ్చావచదేహసంబన్ధమాపాదయన్మన ఏవాల్పాస్థిరసుఖాసక్తిజననద్వారా తత్త్వజ్ఞానప్రతిబన్ధకం సత్ సంసృతికారణం-తదేవ చ గుణత్రయాకలుషితం సత్ జ్ఞానజననద్వారా ముక్తిహేతుశ్చేత్యాహ ॥ యావదితి సార్ధైః పఞ్చభిః ॥ యావత్-అస్య పురుషస్య-మనః-రజఆదిభి-రనువిద్ధం ఉపరక్తం - భవతి - తావత్-నిరఙ్కుశం సత్-తత్తద్గుణానుసారేణ-చేతోభిః జ్ఞానేన్ద్రియవ్యాపారైః ఆకూతిభిః కర్మేన్ద్రియవ్యాపారైశ్చ-హేతుభూతైః-ఉభయేన్ద్రియకర్మభిః పుణ్యాపుణ్యరూపైః, కుశలమ్, ఉత్కృష్టమితరం నిహీనం వా, దేహమాతనోతి సంపాదయతి ॥౪॥ ఏతదేవ ప్రతిపాదయతి ॥ స ఇతి ॥ పుంస్త్వమాత్మశబ్దవిశేషణత్వేన, తన్మన ఇత్యర్థః, స వాసనాత్మా వాసనాధీనస్వరూపః - విషయోపరక్తః, గుణైః సత్త్వాదిభిః ప్రవాహః ప్రవృత్తిర్యస్య స గుణప్రవాహః అత ఏవ వికృతః - షోడశాత్మా పఞ్చభూతైకాదశేన్ద్రియరూపషోడశద్రవ్యేష్వాత్మా ప్రధానః అత ఏవ వికృతః, నామభిర్వాచకశబ్దైస్సహ - రూపభేదం దేవమనుష్యత్వాద్యవయవసంస్థానరూపాకారభేదం - బిభ్రత్-దేవమనుష్యాదికమాత్మనో బహిష్ఠం అన్తర్గతం రాగాదికం చ-వయునైః సంకల్పవికల్పాత్మకైః జ్ఞానైః-ఆతనోతి-ఆత్మానం దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిచ్ఛామి ద్వేష్మీత్యేవంరూపబుద్ధిభిశ్చోపాధ్యాకారయుక్తం కరోతీత్యర్థః - యద్వా, వయునైః సంకల్పవికల్పాత్మకప్రవృత్తిభేదైః - రూపభేదం అనేకరూపతాం బిభ్రత్-స వాసనాత్మా-అన్తర్గతం రాగాదికం -బహిర్గతం దేవాదిరూపం చ-నామభిస్సహ- తనోతి - అత్ర పురైస్తనోతీత్యపి పాఠో దృశ్యతే-తదాఽయమర్థః-పురుషస్య మనో-యావత్-రజఆదిభి-రనువిద్ధం స-న్నిరఙ్కుశం యథా భవతి తథా - జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియైః - గుణానుసారేణ- పుణ్యాపుణ్యరూపవ్యాపారమాపాదయతి, తావదయం స్వతోఽవికృతోఽపి పురుషః -స వాసనాత్మా వాసనాధీనస్వరూపాన్తఃకరణయుక్తః-అత ఏవ, వాస

౧॥ శ్లో॥ పా † సహామనన్తి.

నావశాత్ స్వపక్షైరుపరక్తః విషయాసక్తః - గుణప్రవాహః గుణైః ప్రవాహః ప్రవృత్తిర్యస్య - గుణానురూపప్రవృత్తిమాన్ - వికృతః - పఞ్చభూతైకాదశేన్ద్రియరూపషోడశపదార్థానామాత్మాధారకస్సన్ శ్లిష్టసూక్ష్మదేహ ఇత్యర్థః - నామభిస్సహ - దేవమనుష్యాదిరూపభేదం బిభ్రత్, తైః పురైః శరీరైః - పునరన్తర్గతం రాగద్వేషాదికం - బహిష్ఠం బాహ్యం చ కర్మ - గుణానుసారేణ - పుణ్యాపుణ్యరూపం - కరోతి నామభిరిత్యత్ర శేషలోపదీర్ఘాభావ ఆర్షః * ॥ ౪ ॥ * తదనురూపమీశ్వరాద్దిష్టం ఫలం చ ప్రాప్నోతీత్యాహ ॥ దుఃఖమితి ॥ ఏవంవిధం యత్ సంసృతిచక్రం - తస్మిన్ - కూటవత్ పర్వతశృఙ్గవ - దవిచాల్యతయా - వర్తమానః - మాయారచితాన్తరాత్మా ప్రకృతిపరిణామరూపాన్తఃకరణవాన్ - స్వదేహినం స్వశరీరిణం - పరమాత్మానమాలిఙ్గ్య - తమవినాభూయైవ - అన్తఃకరణపారవశ్యాత్ స్వదేహినం పరమాత్మానమనుజానన్నపి తచ్ఛరీరతయా వర్తమాన ఏవేత్యర్థః - యద్వా స్వదేహోఽస్యాస్తీతి స్వదేహీ తం దేహస్థమాలిఙ్గ్యేత్యర్థః - కాలేన - దైవాదుపపన్నం ప్రాప్తం - దుఃఖాదికం - ఫలం కర్మఫలమావ్యనక్తి ఆప్నోతి - వ్యతిరిక్తం సుఖదుఃఖవ్యతిరిక్తం - మోహం - తీవ్రం దుర్నివారమిత్యర్థః - అఙ్గీకరోతీత్యర్థః * ॥ ౫ ॥ * యావదేవం - తావాన్ - తత్పర్యన్తః - అయం - స్థూలసూక్ష్మో - వ్యవహారః - వ్యవహారస్య స్థూలత్వం సూక్ష్మత్వం చ వ్యవహ్రియమాణాకారస్థూలత్వసూక్ష్మత్వకృతం - దేవోఽహం మనుష్యోఽహం స్థూలోఽహం కృశోఽహమిత్యాదిబాహ్యాకారవిషయః స్థూలః - ఇచ్ఛామి ద్వేష్మి సుఖ్యహం దుఃఖ్యహమిత్యాద్యన్తరాకారవిషయస్సూక్ష్మః - సదాఽఽవిః క్షేత్రజ్ఞసాక్ష్యో భవతి సర్వదా స్వరూపేణాతిరోహితో జీవస్సాక్షీ విషయో యస్య - తథాభూతో భవతి - కర్మణా స్వభావసఙ్కోచరూపతిరోధానే సత్యపి స్వరూపస్యాతిరోధానాత్ సదాఽఽవిరిత్యుక్తం - సదా - ఆవిః స్వరూపేణ భాసమానో - యః - క్షేత్రజ్ఞో జీవః - తద్విషయ ఏవాయం వ్యవహారో దేహాత్మాభిమానాత్ * ॥ ౬ ॥ * ఉక్తమర్థముపసం

నుభిరూపభేదమన్తర్బహిష్ట్వం చ [౪] పురైస్తనోతి ॥ ౪ ॥ దుఃఖం సుఖం వ్యతిరిక్తం చ తీవ్రం కాలోపపన్నం ఫలమా
వ్యనక్తి । ఆలిఙ్గ్య మాయారచితాన్తరాత్మా స్వదేహినం సంసృతిచక్రకూటః ॥ ౫ ॥ తావానయం వ్యవహార
స్సదాఽఽవిః క్షేత్రజ్ఞసాక్ష్యో భవతి*స్థూలసూక్ష్మః ॥ ౬ ॥ తస్మాన్మనో లిఙ్గమదో వదన్తి గుణాగుణత్వస్య పరా
వరస్య । గుణానురక్తం వ్యసనాయ జన్తోః క్షేమాయ నైర్గుణ్యమథో మనస్స్యాత్ ॥ ౭ ॥ యథా ప్రదీపో ఘృతవ
ర్తి*మశ్నన్ శిఖాస్సధూమా భజతి*హ్యన్యథా స్వమ్ । *పదం తథా గుణకర్మానుబద్ధం వృత్తీర్మనశ్శ్రయతేఽ
న్యత్ర తత్త్వమ్ ॥ ౮ ॥ ఏకాదశాసన్మనసస్తు వృత్తిరాకూతయః పఞ్చ ధియోఽభిమానః । మాత్రాణి కర్మా

హరన్మనస ఏవ బన్ధమోక్షకారణత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ తస్మాదితి ద్వాభ్యాం ॥ తస్మాన్మనసో - గుణానురక్తాదుక్తవిధసంసృతిచక్రప్రాప్తే - రననురక్తాచ్చ తత్త్వజ్ఞానోదయా - ద్గుణాగుణత్వస్య గుణాగుణత్వయోః - గుణత్రయసహితత్వతద్రహితత్వయోః - సంసారమోక్షయోరిత్యర్థః ‘‘ గుణవచనేభ్యో మతుపో లుగిష్టః ’’ ఇతి గుణశబ్దో గుణిపరః - లిఙ్గం హేతుం - అదః ఏతన్మనః - వదన్తి - తథా - పరావరస్య దేవాదిస్థావరాన్తపరావరభావస్య చ - మన ఏవ - లిఙ్గం - వదన్తి - యద్వా - పరావరశబ్దో వ్యుత్క్రమేణ గుణాగుణత్వవిశేషణం - అవరం నికృష్టం, య - ద్గుణసహితత్వం - పరముత్కృష్టం - య - ద్గుణరాహిత్యం - తయో - ర్లిఙ్గం - మన ఇత్యన్వయః ॥ తద్వివృణోతి ॥ గుణానురక్తమితి ॥ గుణశబ్దస్త్రిగుణపరః త్రిగుణానురక్తం - మనః - జన్తో - ర్వ్యసనాయ సంసారాయ - నైర్గుణ్యం తు - అత ఏవ మనః - క్షేమాయ సుఖాయ - ముక్తయే స్యాదిత్యర్థః - నిర్గతం గుణాన్నిర్గుణం - - తదేవ నైర్గుణ్యం - చతుర్వర్ణాదేరాకృతిగణత్వాత్ స్వార్థే ష్యఞ్ - మనసో మలినత్వే విమలత్వే చ దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ ఘృతవర్తిం ఘృతావసిక్తాం వర్తిం - అశ్నన్ వ్యాప్నువన్ - సధూమాం - శిఖాం - భజతే - అన్యథా ఘృతానవసిక్తవర్తిగతః - స్వం - పదం రూపం ధూమానావిలం - భజతే - తథా - గుణకర్మానుబద్ధం గుణానుసారిభిః పుణ్యాపుణ్యకర్మభిః - కలుషితం - మనః ప్రదీపస్థానీయం - శిఖాస్థానీయాః ధూమతుల్యరాగద్వేషాద్యావృతా వృత్తీ - ర్భజతే - అన్యత్ర గుణత్రయేణాకాలుష్యే సతి - తత్త్వం స్వస్వభావం సత్త్వప్రచురతాం, శ్రయతే ప్రాప్నోతి ॥ యద్వా ॥ తత్త్వం శ్రయతే తత్త్వావభాసస్తదా స్యాదిత్యర్థః * ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ * గుణకలుషస్య మనసో వృత్తీః ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏకాదశేత్యాదినా ॥ మనసః - ఏకాదశ వృత్తిర్వృత్తయః - ఆసన్ - తాః కా ఇత్యత్రాహ ॥ ఆకూతయః కర్మేన్ద్రియాణాం వ్యాపారవిషయాః పఞ్చ క్రియాకారాః - ధియః జ్ఞానేన్ద్రియద్వారేణ పఞ్చ వృత్తయో జ్ఞానాకారాః - ఏతా దశ సద్వారకాః - అహం మమాద్యభిమానరూపా త్వద్వారికైకా సంభూయైకాదశ - హే వీర - తాసాం వృత్తీనాం - భూమిర్విషయాః - మాత్రాణి పఞ్చ కర్మాణి పఞ్చ - పురమిత్యేక - మితి సంభూయైకాదశ - ఇవ వదన్తి తత్త్వవిదః త

---

౪ ॥ శ్లో ౪ పా ॥ సహైతనోతి

త్రిమాత్రాణి గన్ధాదీని - జ్ఞానాకారాణాం వృత్తీనాం విషయాః - కర్మాణి తు విసర్గాదీని క్రియారూపాణాం పురం త్వభిమాన రూపాయాః - ఇతి వివేకః - పురమత్ర శరీరం - తస్యాహంమమాభిమానవిషయత్వాత్ ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞానకర్మేన్ద్రియవ్యాపార విషయమాత్రాణి కర్మాణి చ ప్రపఞ్చయతి ॥ గన్ధేతి ॥ గన్ధః ఘ్రాణేన్ద్రియవృత్తివిషయః - రూపం చక్షురిన్ద్రియవృత్తివిషయః - స్పర్శస్త్వగిన్ద్రియవిషయః - రసో రసనేన్ద్రియవిషయః - శ్రవః శబ్దః శ్రోత్రేన్ద్రియవిషయః - ఏవం పాయూపస్థపాదవాక్పాణివృత్తీనాం క్రమేణ విసర్గాదయః పఞ్చ విషయాః - తత్ర విసర్గః పురీషోత్సర్గః, రతిస్సంభోగః - అర్తిర్గమనం - అభిజల్పో భాషణం - శిల్పః ఆదానాదిః - గన్ధాదయః - పఞ్చ జ్ఞానేన్ద్రియద్వారా మనోవృత్తీనామేవ విషయాః - తథా విసర్గాదయః కర్మేన్ద్రియద్వారా మనోవృత్తీనామేవ పఞ్చానాం పఞ్చ విషయా ఇతి వివేకః - పురస్యాభిమానవిషయత్వప్రకారమాహ ॥ ఏకాదశమితి ॥ స్వీకరణం - మమేదం శిరః మమాయం హస్త ఇత్యాద్యభిమానేన స్వీకరణం - స్వీకార్యం శరీరమభిమానస్య విషయః - తమేకాదశం వదన్తి - అయమర్థః - శరీరమభిమానస్య న జ్ఞేయతయా గన్ధాదివద్విషయః - నాపి కార్యతయా విసర్గాదివత్ - కిం తు మమేతి స్వశేషతయా స్వీకార్యత్వేన విషయ ఇతి వివేకినామేవ శరీరమభిమానవిషయ ఇతి తదభిప్రాయేణ స్వీకరణం మమాభిమానస్య విషయత్వేనోక్తం - అవివేకినాం తు శరీరమహమభిమానవిషయ ఇతి తదభిప్రాయేణాహ ॥ శయ్యామహం ద్వాదశమేకమాహురితి - యే కేచిత్ - అహం అహంకారః - అనాత్మన్యాత్మతాదాత్మ్యాభిమానరూపః - స్తం - ద్వాదశీం వృత్తిం - తస్యాం విషయభూతాం - శయ్యాం శరీరం ద్వాదశం విషయం చాహురిత్యర్థః - జీవో యతః స్వస్వరూపవ్యామోహేన శరీరే శేతే వసతీతి శరీరం - శయ్యాశబ్దేనోచ్యతే - నను - గన్ధాదీనాం తద్విషయజ్ఞానానాం చ వృత్తిరూపాణాం భేదాద్విషయవిషయిభావ ఉపపన్నః - విసర్గాదీనామేవ కర్మేన్ద్రియవృత్తిత్వాత్తేషామేవ పునస్తద్విషయత్వమనుపపన్నమితి చేన్న - విసర్గాదీనాం క్రియాత్మకత్వేన క్రియాయాశ్చ ఫలవ్యాపారభేదేన ద్వైవిధ్యాత్ - తత్ర వ్యాపారాంశస్య వృత్తిత్వం ఫలాంశస్య

ణి పురం చ తాసాం వదన్తి హైకాదశ వీర భూమీః ॥ ౧౦ ॥ గన్ధాకృతిస్పర్శరసశ్రవాంసి విసర్గరత్యర్త్యభిజల్పశిల్పాః । ఏకాదశం స్వీకరణం మమేతి శయ్యామహం ద్వాదశమేక ఆహుః ॥ ౧౧ ॥ ద్రవ్యస్వభావాశయకర్మకాలైరేకాదశామీ మనసో వికారాః । సహస్రశః శతశః కోటిశశ్చ క్షేత్రజ్ఞతో న మిథో న స్వతస్స్యుః ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞ ఏతా మనసో విభూతీర్జీవస్య మాయారచితాశ్చ నిత్యాః । ఆవిర్హితాః క్వాపి తిరోహితాశ్చ శుద్ధో విచ

విషయత్వమితి భేదాత్ - తథా హ్యుత్సర్గో హి త్యాగో - విశ్లేషస్తద్విషయః - తదనుకూలో వ్యాపారో వృత్తిః - ఏవం రత్యాదిష్వపి బోధ్యమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఉక్తానామేకాదశానాం వృత్తీనామవాన్తరభేదైరానన్త్యమాహ ॥ ద్రవ్యేతి ॥ ద్రవ్యం పృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం - తేషామసాధారణో గుణః స్వభావః - తేషాం పరిణామస్వభావో వా - తేషాం విచిత్రపరిణామహేతుర్వా - ఆశయో వాసనా - కర్మాణి పుణ్యపాపాని - ఏతైః - పూర్వోక్తా ఏకాదశవృత్తిరూపా - మనసో - వికారాః - ప్రథమం శతశః - తతస్సహస్రశః తతః కోటిశశ్చ - స్యుః - నైతే వికారాః కేవలస్య మనసః - కిం తు క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యైవ భవన్తీత్యాహ ॥ క్షేత్రజ్ఞత ఇతి ॥ క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్య మనసో భవన్తీత్యర్థః - క్షేత్రజ్ఞమనసోః పరస్పరాధిష్ఠితయోర్న భవన్తి - కిం తు - క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితమనస ఏవేత్యాహ ॥ న మిథ ఇతి ॥ తత్రాపి న స్వతో భవన్తి కిం తు కర్మత ఇత్యాహ ॥ న స్వత ఇతి ॥ కర్మాధీనా ఇతి భావః క్షేత్రజ్ఞశబ్దోఽత్ర జీవపరః - తస్యైవ మనోఽధిష్ఠాతృత్వాత్ - సంకోచవికాసవద్ధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయత్వాచ్చ, యద్యప్యత్ర ప్రకరణే క్షేత్రజ్ఞశబ్దో నారాయణ వాసుదేవ భగవదాదిపదసామానాధికరణ్యేన ప్రయుజ్యమానః పరమాత్మపరోఽవగమ్యతే క్షేత్రం జానాతీత్యవయవార్థసౌష్ఠవ్యం చ తత్రైవ - తథాప్యత్ర జీవపర ఆశ్రయణీయః ఉక్తయుక్తేః,, క్షేత్రజ్ఞ ఏతా మనసో విభూతీః క్షేత్రజ్ఞ ఆత్మా పురుషః పురాణ,, ఇత్యత్ర తు పరమాత్మపరః, యద్వా, అత్రాపి క్షేత్రజ్ఞశబ్దః పరమాత్మపర ఏవ - తస్య సర్వోపాదానతయా చిదుపాదానత్వాచ్చేతనద్వారా తద్ధర్మభూతజ్ఞానసంకోచవికాసాశ్రయత్వాజ్జీవద్వారా మనోఽధిష్ఠాతృత్వసంభవాచ్చ ,, అధిష్ఠానం తథా కర్తా కరణం చ పృథగ్విధమ్ । వివిధాశ్చ పృథక్చేష్టా దైవం చైవాత్ర పఞ్చమ,, మితి, ప్రయోజకతయా దైవస్య పరమాత్మనోఽపి సర్వత్రాన్వయస్మరణాచ్చ ॥ ౧౨ ॥ తదేవం మనసో గుణత్రయానురాగానురాగాభ్యాం బన్ధకత్వమోచకత్వే - గుణోపరక్తస్య మనసః క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్య వృత్తయశ్చాభిహితాః - ఏవమచిత్తత్త్వం నిరూపితం ॥ ఇదానీం చేతనతత్త్వం నిరూపయిష్యన్ తావత్ప్రధానభూతం పరమాత్మతత్త్వం శోధయతి ॥ క్షేత్రజ్ఞ ఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ అత్ర క్షేత్రజ్ఞశబ్దో న జీవపరః - కిం తు పరమాత్మపరః - జీవస్యేతి పృథఙ్నిర్దేశాత్ - అనుద్ధక

౧౩ శ్లో ॥ పా ॥ మాయారచితస్య నిత్యాః.

ర్మకర్తుః-తత్ఫలభోక్తుశ్చ-జీవస్య-మనసః- జీవాధిష్ఠితస్యమనసః-మాయారచితాః ప్రకృతిమూలాః- ఏతాః ఉక్తాః -విభూతీ
ర్వృత్తిపిస్తారాన్- నిత్యాః ప్రవాహతోనిత్యాః , క్వచిజ్జాగ్రదవస్థాయామావిర్భూతాః-క్వాపిసుషుప్తౌ-తిరోభూతాశ్చ-
క్షేత్రజ్ఞః పరమాత్మా-శుద్ధఃస్వత్త్వాద్యుక్తసుఖదుఃఖాదిరూపమాలిన్యరహితఏవ - విచష్టే పశ్యతి-తథాచశ్రుతిః ‘‘తయోర
న్యః పిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతీ ,, తిమాయారచితస్యేతిపాఠే-మనసోవిశేషణం -ప్రకృతిపరిణామరూ
పస్యమనసఇతి ॥ ౧౩ ॥ ఏవంకర్మకర్తృతత్ఫలభోక్తృజీవసాక్షితయాతదభోగేనస్వయంప్రకాశమానతయాచవర్త
మానః-పరమాత్మేత్యుక్తంభవతి-పునః -ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితధర్మవిశేషైస్తంవిశినష్టి॥ క్షేత్రజ్ఞ ఇతి॥అనేనా
చేతనవ్యావృత్తిఃజీవవ్యావృత్తిశ్చ - నహిజీవః క్షేత్రంయాదృగ్యత్స్వరూపంతథాజానాతి-కింతునుమేదమితిసామాన్యా
కారేణ- ఆత్మాప్రకృతిపురుషయోరన్తః -ప్రవిశ్యనియన్తృత్వేనధారకః - పురాణఃపురుషఃజగదాదికారణతయావర్తమా
నఃపురుషః - సాక్షాత్స్వప్రకాశస్వరూపః - స్వయంజ్యోతిష్ట్వంజీవేఽతిప్రసక్తమితితద్వ్యావాసాయసాక్షాదిత్యుక్తం-
సాక్షాదపరోక్షం - స్వయంజ్యోతిః - నహిజీవస్వరూపంమనఆదిభ్యోపివిక్తంబద్ధావస్థాయామపరోక్షత్వేనావభాసతే-
ముక్తావస్థాయామపితదవభాసస్య పరమాత్మప్రసాదాయత్తత్వాన్నిరుపాధికసాక్షాత్స్వయంజ్యోతిష్ట్వమస్యైవాత్రాభి
ప్రేతత్వాత్ -నిత్యసిద్ధానామపితథాత్వస్య పరమాత్మనోనిత్యేచ్ఛాయత్తత్వేననిరుపాధికత్వాభావాత్ - అజఃస్వరూప
తఃస్వభావతోవాఉత్పత్త్యాదివికారరహితః - అనేనస్వరూపస్వభావాభ్యాముత్పత్తిమతోఃప్రకృతిపురుషయోర్వ్యావృ
త్తిః - జీవస్యాపిజ్ఞానవికాసరూపస్వభావోత్పత్తేస్సత్వాత్ -పరేషాంబ్రహ్మాదీనామపి-ఈశ్వరః- దేవతావిశేషనిశ్చయా
యోక్తంనారాయణోభగవాన్వాసుదేవఇతి-నారంజీవసమూహస్తస్యా-యనంప్రాప్యంప్రాపకఆధారశ్చేత్య-యం
నారాయణశబ్దోయోగరూఢిభ్యాంవిష్ణావేవాసాధారణః - అత్రనిర్వచనానిపూర్వమేవోపన్యస్తాని - ఏవంవాసుదేవశబ్దో
పి ‘‘వసన్తియత్రభూతానిభూతాత్మన్యఖిలాత్మని ,, ఇతితైర్నిర్వచనీయతస్స్మర్యతే భగవచ్ఛబ్దోఽపి-భగవత్పరాశరాదిభిః ‘‘

ష్టేహ్యావిశుద్ధకర్తుః ॥ ౧౩ ॥ క్షేత్రజ్ఞఆత్మాపురుషఃపురాణస్సాక్షాత్స్వయంజ్యోతిరజఃపరేశః । నారాయ
ణోఽసౌభగవాన్వాసుదేవస్స్వమాయయాఽఽత్మన్యవధీయమానః॥౧౪॥యథాఽనిలస్స్థావరజఙ్గమానామా
త్మస్వరూపేణనివిష్టఈశేత్ ।ఏవంపరోభగవాన్వాసుదేవః క్షేత్రజ్ఞఆత్మేదమనుప్రవిష్టః ॥ ౧౫ ॥ నయావదే
తాంతనుభృన్నరేన్ద్రవిధూయమాయాంవయునోదయేన।విముక్తసఙ్గోజితషట్సపత్నోవేదాత్మతత్త్వం
భ్రమతీహతావత్॥ ౧౬ ॥ నయావదేతన్మనఆత్మలిఙ్గంసంసారతాపావపనంజనస్య । యచ్ఛోకమోహామ

సంభృత్వాచతథాభర్త్రే ,, ఇత్యాదిభిరక్షరశస్సముదాయరూపేణచతైర్నిర్వచనీయతస్స్మృతః - సర్వాత్మతయాసర్వవ్యాపక
శ్చేత్యభిదర్శనమతఆహ॥స్వమాయయాస్వాధీనమాయయా-ఆత్మనిజీవే-ఆర్షత్వాత్సప్తమ్యాలుక్ ‘‘పరమేవ్యోమన్ని ,,
వత్ వ్యవధీయమానః తిరోధీయమానః-ప్రకృతివశగైర్ద్రష్టుమశక్యఇత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ నప్రకృతిపరవశైర్దుర్దర్శత్వ
మాత్రేణసర్వవ్యాపకత్వభఙ్గః - కింతువాయువదదృశ్యఏవసర్వవ్యాపకతయానియమయతీత్యాహ ॥ యథేతి॥యథా-అని
లోవాయు-రాత్మస్వరూపేణస్వేనరూపేణ -చరాచరభూతానా-మన్తఃప్రవిష్టః ఈశేప్రేరయతి- ఏవం - క్షేత్రజ్ఞః పర
మాత్మా-భగవాన్వాసుదేవోఽపి-ఇదంజగచ్చేతనాచేతనాత్మకమన్తర్నియన్తృతయాప్రవిష్టః - భగవతోనియమనంవ్యా
ప్తిద్వారాప్రేరకతయాచేత్యనిలదృష్టాన్తతస్సిద్ధమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏవంప్రకృతిపురుషవిలక్షణంపరమాత్మరూపముపదిశ్య
తదుపాసనయాతత్సాక్షాత్కారాపన్నజ్ఞానపర్యన్తంసంసారోననివర్తతఇత్యాహ ॥ నేతి ॥ హేనరేన్ద్ర-తనుభృద్దేహీ-
వయునోదయేనజ్ఞానోదయేన-యావ-దేతాం-మాయామహంమమాభిమానరూపాం-విధూయనిరస్య - వియుక్తస్సఙ్గో దే
హగేహాదిషుయేన-జితాఃషట్సపత్నాః శత్రవోమనసాసహషడిన్ద్రియరూపాఃయేన,తథాభూతస్స-న్నాత్మనఃపరమా
త్మన-స్తత్త్వంయాథాత్మ్యం-నవేద-తావ-దిహసంసారే-భ్రమతి ॥ ౧౬ ॥ కదాఽయంతనుభృదాత్మతత్త్వంవేదే
త్యత్రాహ॥నేతి ॥ యదిదం-జనస్య - సంసారతాపానామాధ్యాత్మికాదీనా-మావపనంక్షేత్రం- ఆత్మనోజీవస్య-లిఙ్గం
పూర్వోక్తకీత్యాసంసృతిముక్త్యోఃకారణం-మనో-యావ-చ్ఛోకాదికం -మమతాంచ-నవిధత్తే-తదా-వేద-యద్వా-యా
వచ్ఛోకాదికంవిధత్తేతావన్నవేదేత్యన్వయః-తత్ర - మోహః-ప్రమాదః-ఆమయోరోగః-వైరానుబన్ధః వైరపూర్వకాను
స్మరణం -శోకాదీనాంసమాహారద్వంద్వః , యద్వా-శోకాదిరూపమనుబన్ధం ‘‘ అనుబధ్యతేపృష్ఠతస్సంబధ్యతఇత్యనుబ
న్ధః-అగ్రతోమమతాం-తత్పృష్ఠభాగేనశోకాదికంచ-యావన్నవిధత్తఇత్యర్థః-కదేదంమనశ్శోకాద్యవిధాయకమితిచేత్-
యదాగుణానుపరక్తం- కదాచగుణానుపరక్తమితిచేత్ ‘‘ ఆహారశుద్ధౌసత్త్వశుద్ధిః ,,రిత్యాద్యుక్తసాత్త్వికాహారసత్క్రియా

యాదిభిస్సత్త్వప్రచురమిత్యన్యదేతత్ ॥ ౧౬ ॥ తస్మాత్-ఏనమ్-అన్తఃకరణరూపం-భ్రాతృవ్యం సహజశత్రుం-ఉపేక్షయా-అనిగ్రహేణ-అత్యన్తమ్-ఏధితం సంవృద్ధం - అతఏవ, అదభ్రం అనల్పం వీర్యం సంసారయితృత్వరూపం యస్య-అవ్యళీకమప్రియకారిణం-తత్ర హేతుః-ఆత్మమోషం ఆత్మాపహారిణం -త్వమప్రమత్తః - గురోర్హరేః గురురేవ హరిః తస్య-చరణోపాసనమేవాస్త్రం యస్య-తథాభూతస్సన్-జహి-అభూతయా-సదాచార్యసేవాదిప్రణాడ్యా స్వవశీకుర్విత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. ************

ఏవం బన్ధమోక్షకారణే పరమాత్మస్వరూపే చోపదిష్టే దేహాత్మనోరన్యోన్యస్య భేదం జిజ్ఞాసుః ప్రణత్యా తదుక్త్యభినన్దనేన చ తం ప్రసాదయన్ పృచ్ఛతి రహూగణః ॥ కారణవిగ్రహాయ, కారణస్య పరమాత్మనో, విగ్రహాయ శరీరభూతాయ, యద్వా మాదృశలోకరక్షణకారణేన విగ్రహో దేహో యస్య తస్మై " ఆచార్యదేవో భవ-దేవమివాచార్యముపాసీత, ఆచార్యం మాం విజానీయాత్" ఇతి శాస్త్రార్థానుసన్ధానకృతేశ్వరభావేనైవముక్తం, స్వరూపానుసన్ధానేన, తుచ్ఛీకృతో నిరస్తో, విగ్రహో విరోధః కృతాపరాధేష్వపి మాదృశేషు, యస్య, అవధూతైః సర్వైః పరిధాన్యవేషః, ద్విజబన్ధోర్లిఙ్గేన వేషేణ, నిగూఢో, నిత్యానుభవః నిత్యస్య పరమాత్మనోఽనుభవో, యేన, తతోఽవధూతశబ్దేన కర్మధారయః, ఏవంభూతాయ, తుభ్యం, నమః ॥ ౧ ॥ జ్వరరూప, ఆమయో రోగ, స్తేన, ఆర్తస్య పీడితస్య, యథా, సత్ విశుద్ధ, మగదమౌషధం, యథా వా నిదాఘేన గ్రీష్మతాపేన-తప్తస్య-హిమామ్భః-పీడానివర్తకం తాపనివర్తకం చ-తథా-హే బ్రహ్మన్-కుత్సితో-యో-దేహః-తస్మిన్-అనాత్మన్ ఆత్మాభిమానః-స ఏవాహిస్సర్పః - తేన-విశేషేణ దష్టా-దృష్టిః వివేకలక్షణా-యస్య-తస్య మమ-తవైవ-వచః-అ

యరాగలోభవైరానుబన్ధం మమతాం విధత్తే ॥ ౧౬ ॥ భ్రాతృవ్యమేనం త్వమదభ్రవీర్యముపేక్షయాఽధ్యేధితమప్రమత్తః । గురోర్హరేశ్చరణోపాసనాస్త్రో జహి వ్యళీకం స్వయమాత్మమోషమ్ ॥ ౧౭ ॥ ****** ************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః. *********

రహూగణ ఉవాచ ॥ నమో నమః కారణవిగ్రహాయ స్వరూపతుచ్ఛీకృతవిగ్రహాయ । నమోఽవధూతద్విజబన్ధులిఙ్గనిగూఢనిత్యానుభవాయ తుభ్యమ్ ॥ ౧ ॥ జ్వరామయార్తస్య యథాఽగదం సన్నిదాఘతప్తస్య యథా హిమామ్భః । కుదేహమానాహివిదష్టదృష్టేర్బ్రహ్మన్ వచస్తేఽమృతమౌషధం మే ॥ ౨ ॥ తస్మాద్భవన్తం మమ సంశయార్థం ప్రక్ష్యామి పశ్చాదధునా సుబోధమ్ । అధ్యాత్మయోగగ్రథితం తవోక్తమాఖ్యాహి కౌతూహలచేతసో మే ॥ ౩ ॥ యదాహ యోగేశ్వర దృశ్యమానం క్రియాఫలం సద్వ్యవహారమూలమ్ । న హ్యఞ్జసా తత్త్వవిమర్శనాయ భవానముష్మిన్ భ్రమతే మనో మే ॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ అయం జనో నామ చలన్ పృథివ్యాం యః పార్థివః పార్థివ కస్య హేతోః । తస్యాపి చాఙ్ఘ్ర్యోరధి గుల్ఫజఙ్ఘాజానూరుమధ్యోరశిరోధరాం

మృతతుల్యమౌషధమ్ ॥ ౨ ॥ తస్మాత్-భవన్తం ప్రతి-మమ-సంశయార్థం సంశయనివృత్త్యర్థం - అర్థశబ్దోఽత్ర నివృత్తివాచీ మశకార్థో ధూమ ఇతివత్-పశ్చాత్-ప్రక్ష్యామి అధునా తు యత్-తవ త్వయా-ఉక్తం - తథా-అధ్యాత్మయోగేన గ్రథితం-అతో-దుర్బోధం-సుబోధం యథా స్యాత్తథా కౌతూహలచేతసః - కౌతూహలశబ్దస్తద్యుక్తపరః - కౌతూహలయుక్తం చేతో యస్య - తస్య, మే మహ్యం - మాఖ్యాహి కథయ ॥ ౩ ॥ తత్ర దుర్బోధమర్థమనువదతి ॥ యదాహేతి ॥ హే యోగేశ్వర-భవాన్-ప్రత్యక్షాదిభిర్దృశ్యమానం-యత్-క్రియాఫలం స్వేదశమాదికం-సద్వ్యవహారమూలం అబాధితవ్యవహారహేతుకం ఉరుపరిశ్రాన్తోఽసీత్యబాధితవ్యవహారస్య మూలం న హి భవతీతి-యత్-భవాన్-ఆహ - అముష్మిన్ అత్ర-మే మనః, అఞ్జసా సుఖేన-తత్త్వవిమర్శనాయ భ్రమతే భ్రామ్యతి క్లిశ్యతి ॥ ౪ ॥ తత్ర క్రియాఫలస్యాబాధితవ్యవహారమూలత్వం భవతు-న హి స్థౌల్యకార్శ్యాదివ్యవహారస్య స్వరూపేణాసత్యత్వముక్తం - దేహవిషయస్య తస్యాబాధితత్వాత్-కిం త్వాత్మని యద్భవతా పరిశ్రాన్తోఽసి నాతిపీవా శాస్త్రాఽధిగోప్తా న్యసతి రితి వ్యవహృతం-తచ్చ బాధితమిత్యుచ్యతే-న చ మదీయో పి వ్యవహారశ్శరీరవిషయ ఏవేతి న బాధితత్వం-అహంత్వంశబ్దయోరాత్మవిషయత్వాత్ - అభిముఖే తత్ప్రతిసంబన్ధిని ప్రత్యగ్వస్తుని చ చేతనవతయోర్వ్యుత్తేః- అచేతనవిశిష్టాభిముఖాదిచేతనవిషయత్వేఽపి విశేష్యాం శేస్థౌల్యాదేర్బాధితత్వాదితి వదన్ దేహాత్మనోరత్యన్తభేదమాహ బ్రాహ్మణః ॥ అయమితి ॥ హే పార్థివ-యః-పార్థివః-పృథివ్యా వికారః-స ఏవ-కస్య హేతోః కస్మాచ్చిత్కారణాత్-పృథివ్యాం-చలన్- అయం భారవాహకాదిః-జనో-నామ ప్రసిద్ధః- యస్తు న చలతి-స పాషాణాది, రిత్యేతావానేవ భేదః - కస్య హేతోరిత్యనేన కశ్చిజ్జీవస్య కర్మవిశేష ఏవ తచ్ఛబ్దః కస్య చరాచరత్వయోర్హేతురిత్యభిప్రేతం-త

స్యాపి పృథివీవికారస్యాపి అఙ్ఘ్రియోః పాదయోః-ఉపరి-గుల్ఫాదయః-ఉరసస్సకాశాత్ ఊర్ధ్వః-శిరోధరా-గ్రీవా-అంసౌ-స్క
న్ధౌ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అంసే అథ-దారుమయీ-శిబికా-తస్యాం చ, సౌవీరాణాం-రాజేతి - వ్యపదేశః అపదిశ్యత ఇత్యపదేశః వ్యవహ
ర్తవ్యః - అస్తి - సౌవీరరాజేతి వ్యపదేశో వ్యవహారో, యస్య స మాంసపిణ్డ ఆస్త ఇతి నా-యస్మిన్ సౌవీరరాజ ఇతి వ్యపదేశే-భ
వాన్ రూఢపతస్య భావస్తత్ప్రతతోఽత్యన్తవిలక్షణో విభవాన్-నిరూఢతాదాత్మ్యాభిమానః-సిన్ధుషు దేశేషు-రాజాఽస్మీతి
దుర్మదేనాన్ధస్సన్, అనేనాత్మని రాజత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అత్యన్తం కష్టేన వాహనాదిజనితదుఃఖేన-దీ
నాన్-సత ఏవ, శోచ్యాన్, ఇమాన్, విష్ట్యా బలాత్, నిగృహ్ణన్, నిరనుగ్రహః-నిర్దయః, వర్తసే, అనేనాత్మని రాజత్వబుద్ధిప్రయు
క్తనిగ్రహాదికర్తృత్వస్య చ స్వరూప-ప్రయుక్తత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యుక్తం - జనస్య, గోప్తా రక్షకోఽస్మీతి, వికత్థమాన-
స్త్వం, వృద్ధసభాసు దేహాత్మవివేకేషు-న శోభసే, యతో-ధృష్టః దేహాత్మభ్రాన్త్యా ఉద్వృత్తః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అస్థిరేషు స్థిర
త్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరితి దర్శయితుమస్థిరత్వమాహ॥ యదేతి ॥ చరాచరాత్మకస్య దేహజాతస్య-ప్రభవముత్పత్తిం-నిష్ఠాం నా
శం చ-క్షితావేవ నిత్యమేవ, విదామ, క్షితిశబ్దో బ్రహ్మణ్డపరః ‘‘సభూమిం విశ్వతో వృత్వా’’, ఇతి శ్రుతప్రయోగాత్, ఉత్పత్తివి
నాశౌ క్షితావేవ పశ్యామః, అస్థిరత్వం పశ్యామ ఇతి భావః-తత్తస్మాదస్థిరత్వాత్-నామతః దేహాత్మభ్రాన్తిమూలాత్ త్వదు
క్తిమాత్రాత్-అన్యత్, సత్క్రియయా అబాధితవ్యవహారేణానుమేయం, వ్యవహారస్యాత్మని రాజత్వాదివ్యవహారస్య, స్థౌ
ల్యాదివ్యవహారస్య చ-మూలం, నిరూప్యతాం-తన్న కించిదప్యస్తి, ఉక్తత్రివిధభ్రాన్తిమూలత్వాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ క్షితా
వేవోత్పత్తివినాశౌ చరాచరస్య విదామేత్యనేనోక్తే వస్తునిత్యత్వం ప్రతీతం, తన్నిరాసయన్నాహ ॥ ఏవమితి ॥ అసన్నిధానం-
అసతామనిత్యానాం కార్యాణాం-నిధానం లయస్థానం, యత్, క్షితిశబ్దవృత్తం క్షితిశబ్దస్య వృత్తం వృత్తిర్యస్మిన్, క్షితిశబ్ద,

---

సౌ ॥ ౫ ॥ అంసేఽథ దార్వీ శిబికా చ యస్యాం సౌవీరరాజేత్యపదేశ ఆస్తే। యస్మిన్ భవాన్ రూఢనిజాభిమా
నో రాజాఽస్మి సిన్ధుష్వితి దుర్మదాన్ధః ॥ ౬ ॥ శోచ్యానిమాంస్త్వమతికష్టదీనాన్విష్ట్యా నిగృహ్ణన్నిరనుగ్రహో
ఽసి। జనస్య గోప్తాఽస్మి వికత్థమానో న శోభసే వృద్ధసభాసు ధృష్టః ॥ ౭ ॥ యదా క్షితావేవ చరాచరస్య విదా
మ నిష్ఠాం ప్రభవం చ నిత్యమ్ । తన్నామతోఽన్యద్వ్యవహారమూలం నిరూప్యతాం సత్క్రియయాఽనుమే
యమ్ ॥ ౮ ॥ ఏవం నిరుక్తం క్షితిశబ్దవృత్తమసన్నిధానం పరమాణవో యే। అవిద్యయా మనసా కల్పితాస్తే
యేషాం సమూహేన కృతో విశేషః ॥ ౯ ॥ ఏవం కృశం స్థూలమణుర్బృహద్యదసచ్చ సజ్జీవమజీవమన్యత్। ద్రవ్య
స్వభావాశయకాలనామ్నా బుద్ధ్యాఽజయాఽవేహి కృతం ద్వితీయమ్ ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞానం విశుద్ధం పరమార్థమేక

వాచ్యం-తదప్యేవం అనిత్యం నిరుక్తం దర్శితం, యత్ర దేహాద్యుత్పత్తిస్సా క్షితిరప్యనిత్యేత్యర్థః-భూమేరనిత్యత్వజ్ఞాపనాయ
తదారమ్భకావయవవిభాగమవయవానాం చానిత్యత్వమాహ ॥ పరమాణవ ఇతి ॥ యే, పరమాణవః భూతసూక్ష్మాణి, యేషాం ప
రమాణూనాం, సమూహేన, విశేషః కృతః భూమణ్డలం కృతం-తే పరమాణవః-మనసా, అధిష్ఠాతుః ఈశ్వరస్య సంకల్పేన
అవిద్యయా-ప్రకృత్యా, కల్పితాః - ఈశ్వరాధిష్ఠితప్రకృతిపరిణామరూపత్వాదనిత్యా ఏవేతి భావః-యద్వా - యే పరమాణ
వోఽనిత్యాస్తే, మనసా అవిద్యయా, కల్పితాః శరీరాకారేణ సంహతాః - త ఏవాహం మమేత్యవిద్యయా ఆత్మత్వేన కల్పితా
ఇత్యర్థః - వేదాన్తార్థోపబృంహణపరేఽస్మిన్ ప్రబన్ధే పరమాణుకారణవాదాయోగాద్వైశేషికాదిభిస్తేషామవిద్యాకల్పి
తత్వానభ్యుపగమాచ్చ యథోక్త ఏవార్థః - అసన్నిధానాదిత్యపి పాఠో దృశ్యతే-తత్ర, అసత్సు అనిత్యేషు స్వకారణభూతే
షు భూతసూక్ష్మేషు-నిధానాల్లయాత్, క్షితిశబ్దవృత్తమప్యనిత్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శరీరస్యాత్మనోఽన్యత్వం నిగమయన్
స్థౌల్యాదికం తద్గతమేవేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం కార్శ్యాదిగుణయుక్తం-సదసదాత్మకం కార్యకారణాత్మకం-ఉత్కృష్టా
పకృష్టాత్మకం వా-సజీవనిర్జీవభేదభిన్నం - చరాచరాత్మకం, ద్వితీయం ఆత్మనో భిన్నం, శరీరం ద్రవ్యాదినామ్నా, అజయా
ప్రకృత్యా-కృతమితి, బుద్ధ్యా, నిపుణయా, అవేహి-తత్ర, ద్రవ్యం పృథివ్యాదిపఞ్చభూతజాతం, స్వభావః, తేషాం పరిణా
మస్వభావః, ఆశయోఽన్తఃకరణం-వాసనా వా, కాలః సత్త్వాదిగుణక్షోభకః-ద్రవ్యాదీనాం ప్రకృతిప్రపఞ్చత్వాద్ద్రవ్యా
దినామ్నేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవం దేహస్యానాత్మత్వముక్తం, అథాత్మస్వరూపం శోధయతి ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానమితి జ
డాత్మవాదవ్యుదాసః, విశుద్ధం స్వతః కర్మసంబన్ధరహితం, రాగాదిదోషరహితం వా, పరమార్థం పురుషార్థభూతం, ఏకం స
ర్వత్ర జ్ఞానైకాకారం - అనన్తరం న బహిః, అన్తర్బహిః ప్రదేశభేదరహితం-నిరవయవత్వాత్ - బ్రహ్మ గుణతో వ్యాపకం,

---

౯ ❁ పా॥ అసన్నిధానాత్పరమాణవో యే

సత్యంనిత్యం-ప్రత్యక్స్వస్మైభాసమానంప్రశాన్తం, అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యూర్మిషట్కరహితం, సాంఖ్యమతవ్యావృత్త్యర్థంబ్రహ్మాత్మకత్వం సామానాధికరణ్యేనాహ-భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞం వాసుదేవమితి, భగవచ్ఛబ్దస్సంజ్ఞాయస్యసః భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞః "తత్రపూజ్యపదార్థోక్తిపరిభాషాసమన్వితః। శబ్దోఽయంనోపచారేణహ్యన్యత్రహ్యుపచారతః" ఇత్యుక్తరీత్యాభగవచ్ఛబ్దోయత్రవాసుదేవేముఖ్యవృత్త్యావర్తతే,తం,వాసుదేవంవాసుదేవాత్మకం,వదన్తికవయఃఆత్మయాథాత్మ్యవిదోవదన్తి-అత్రవిశుద్ధంపరమార్థమిత్యాదివిశేషణైరచేతనశరీరవ్యావృత్తిః-వాసుదేవాత్మకత్వకథనేనతత్పూజ్యత్వపాల్యత్వనియామ్యత్వధార్యత్వశేషత్వాదిధర్మైస్తదాత్మీయైస్తతోవైలక్షణ్యంసూచితమ్ ॥౧౧॥

ఏవంభూతప్రకృతివిలక్షణస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానంకథంలభ్యేతేత్యపేక్షాయాం-నోపాయాన్తరైః-కింతుమహత్సేవాభగవద్గుణానుశ్రవణాదిప్రణాడ్యైవేత్యాహద్వాభ్యాం॥ హేరహూగణ - ఏతత్-స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం,మహతాంభాగవతానాం,పాదరజస్సేవాంవినాతపఆదిభిః,స్వమనీషాపూర్వకైః,జనోయాతిన ప్రాప్నోతి॥ తత్ర,తపఃకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిః-అనశనాదిర్వా-ఇజ్యావైదికంకర్మ-నిర్వపణంసత్పాత్రనిక్షేపరూపందానం,గృహం గృహస్థధర్మః-ఛన్దోవేదాభ్యాసః-ఏభిస్తపఆదిభిః-తథాఉపాసితైఃజలాదిభిశ్చ-నయాతీత్యర్థః ॥౧౨॥ కథంమహత్సేవయాతద్యాతీత్యత్రాహ॥ యత్రయేషుమహత్సు-గ్రామ్యకథానాంవిఘాతోయస్మాత్సః-ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతో-గుణానువాదః-ప్రస్తూయతే-ప్రస్తూయతాంగుణానువాదః-ప్రకృతేకిమాయాతం-తత్రాహ-అనుదినం-నిషేవ్యమాణో-గుణానువాదః-వాసుదేవే-సతీం-మతిం-ముముక్షో-ర్యచ్ఛతి - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయంజ్ఞానంసంపాదయతీత్య

మనన్తరంత్వ*బహిర్బ్రహ్మసత్యమ్।ప్రత్యక్ప్రశాన్తంభగవ*చ్ఛబ్దసంజ్ఞంయద్వాసుదేవంకవయోవదన్తి।
రహూగణైతత్తపసానయాతినచేజ్యయానిర్వపణాద్గృహాద్వా। నచ్ఛన్దసానోతజలాగ్నిసూర్యైర్వినామహత్పాదరజోఽభిషేకమ్ ॥౧౨॥ యత్రోత్తమశ్లోకగుణానువాదః ప్రస్తూయతేగ్రామ్యకథావిఘాతః। నిషేవ్యమాణోఽనుదినంముముక్షోర్మతింసతీంయచ్ఛతివాసుదేవే ॥౧౩॥అహంపురాభరతోనామరాజా*విముక్తదృష్టశ్రుతసఙ్గబన్ధః।*ఆరాధనంభగవతఈహమానో*మృగోఽభవంమృగసఙ్గాద్ధతార్థః ॥౧౪॥ సామాంస్మృతిర్మృగదేహేఽపివీరకృష్ణార్చనప్రభవానోజహాతి। అథోఅహంజనసఙ్గాద్విముక్తోవిశఙ్కమానోవివృతశ్చరామి ॥౧౫॥ తస్మాన్నరోఽసఙ్గసుసఙ్గజాతజ్ఞానాసినైవేహవివృక్ణమోహః। హరింతదీహాకథనశ్రుతాభ్యాంలబ్ధస్మృతిర్యాత్యతిపారమధ్వనః ॥౧౬॥ **********************
**********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,ద్వాదశోఽధ్యాయః**********
బ్రాహ్మణఉవాచ॥ దురత్యయేఽధ్వన్యజయానివేశితోరజస్తమస్సత్త్వవిభక్తకర్మదృక్ । సఏషసార్థోఽర్థప

ర్థః ॥౧౩॥ ఏవంగృహమేధిసౌఖ్యవైరాగ్యస్యజ్ఞానహేతుత్వమభిధాయవిషయసఙ్గస్యజ్ఞానభ్రంశకరత్వంస్వదృష్టాన్తేనవదన్ "కస్త్వంనిగూఢ" ఇత్యాదిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ॥అహమితిద్వాభ్యాం॥పురాపూర్వస్మిన్జన్మన్యహంభరతో,నామప్రసిద్ధః-రాజా - అభూవం-తత్ర,విశేషేణత్యక్తఃదృష్టైష్వైహికసుఖేషుశ్రుతేషుఆముష్మికేషుస్వర్గాదిషుచసఙ్గరూపోబన్ధోయేన-తథాభూతస్సన్-భగవతః - ఆరాధనం-కుర్వాణః-తత్ర-మృగసఙ్గాదాహతఃవిహతః -ఆరాధనలక్షణోఽర్థోయస్య-తథాభూతః-మృగోఽభవంమృగజన్మప్రాప్తోఽభూవమ్ ॥౧౪॥ హేవీర-కృష్ణార్చనప్రభవాభగవదారాధనజా-సాభగవద్విషయాస్మృతి-ర్మృగదేహేఽపి-మాం-నజహాతినాత్యాక్షీత్-కృష్ణార్చనప్రభావవిషయకోవిస్మయః ఆహోఇతి - అధునా-జనసఙ్గా- ద్విశఙ్కమానః - అతఏవా-సఙ్గః - వివృతఃఅప్రకటః-గృహాద్యప్రవిష్ట -శ్చరామి ॥౧౫॥ తస్మాత్సఙ్గస్యబన్ధకత్వా-న్నరః-అసఙ్గేషుజ్ఞానిషు-సఙ్గేన-జాతో-యః-జ్ఞానరూపోఽసిఃఖడ్గః-తేన-విశేషేణవృక్ణఃఛిన్నః-సఙ్గఃదేహతదనుబన్ధిషుయేన-తథాభూతస్సన్ - అధ్వనఃసంసారాటవ్యధ్వనః -అతిఅత్యన్తం-పారంఅవధిం,హరింభగవన్తం,తదీహాకథనశ్రుతాభ్యాంభగవచ్చేష్టితకథనశ్రవణాభ్యాం - కథనశ్రవణప్రణాడ్యేత్యర్థః-లబ్ధా,స్మృతిఃభగవద్విషయా-యస్యసః-యాతిప్రాప్నోతి ॥౧౬॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః.*****************************

ఏవంతత్త్వంనిరూపితమప్యవిరక్తస్యనప్రతిష్ఠితంభవతీతివైరాగ్యోదయాయసంసారాధ్వానంలోకప్రసిద్ధదుర్గాధ్వత్వేనసంసారమటవీత్వేనచరూపయతి॥దురత్యయేతిత్రయోదశేనాధ్యాయేనబ్రాహ్మణః॥దురత్యయేదురతిక్రమే-అధ్వని

కర్మమార్గే, అజయా-ప్రకృత్యా, నివేశితః-రజస్తమస్సత్త్వైః, ర్విభక్తాని-కర్మాణి కార్యతయా పశ్యతీతి తథా-శుభాశుభమిశ్ర రూపకర్మణి దృష్టిమానిత్యర్థః, స ఏవ సార్థో జీవసమూహః, అర్థపరః స్వర్గాదిపురుషార్థతయాసక్తః, భవాటవీం యాతి కర్మఫలం జన్మప్రాప్నోతీత్యర్థః, శర్మ సుఖం, న విన్దతి న లభతే-యథా వణిక్సార్థో ఽర్థార్జనాయ గచ్ఛన్నటవీం యాతి తద్వత్ ॥౧॥ యద్యప్యస్యాధ్యాయస్య వ్యాఖ్యానరూప ఉత్తరాధ్యాయః ప్రవృత్తస్తథాపి సుఖప్రతిపత్తయే కించిద్వ్యాఖ్యాయతే-హే నరదేవ-యస్యాం భవాటవ్యాం - షడిన్ద్రియనామానః-దస్యవః చ ష్టజన్తవశ్చోరాః, కుత్సితస్సన్మార్గానభిజ్ఞః, నాయకః బుద్ధిరూపో నేతా, యస్య తం, సార్థం జీవసమూహం విలుమ్పన్తి జీవస్య భగవదారాధనరూపం ధనం ముష్ణంతీత్యర్థః - యత్ర భవాటవ్యాం - గోమాయవః సృగాలతుల్యాః దారాపత్యాదయః -ప్రమత్తమనవహితం-సార్థకం-స్వార్థికః కః-త్వం మే భర్తాఽసి పితాఽసీత్యేవం ప్రవిశ్య హరన్తి - యథా - ఉరణం మేషం వృకాః-హరన్తి -తద్వత్ ,, యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా ఆత్మస్వరూపవిస్మారకాహంమమాభిమానజననద్వారా ఆత్మానమపహరన్తీత్యర్థః ॥ ౨ ॥ వీరుధో లతాః, తృణాని గుల్మాని చ తైః, గహ్వరే, అదభ్రకర్మ బీజవత్ఫలప్రరోహక్షేత్రభూతే గృహాశ్రమ ఇత్యర్థః-కఠోరైః క్షీవైః, ర్థం శైర్మక్షికావిశేషైర్మశకైశ్చ, యథా కశ్చిద్వనే ఉపద్రుతో భవతి, తథా-దంశాదిసదృశైః రాజభటాదిభిరుపద్రుతో భవతీత్యర్థః ॥ క్వచిద్గన్ధర్వపురవదస్థిరం - మనుష్యశరీరం స్థిరవత్పశ్యతి-గన్ధర్వాణాం హి పురం న విద్యతే-తద్వద్దేహస్యాపి నిత్యత్వేన విద్యమానమపి పశ్యతీత్యర్థః - క్వాపి క్వాపి-ఆశురయః అతివేగః-యః-ఉల్ముకాకారో గ్రహః పిశాచ- స్తత్తుల్యం సువర్ణ, ముపాదేయత్వేన ప్రపశ్యతీత్యర్థః , అసుహా గోల్ముకగ్రహమిత్యపి పాఠో దృశ్యతే, తేన ప్రాణహా గోల్కా-ముఖపిశాచతుల్యం పరకీయం సువర్ణముపాదేయత్వేన పశ్యతీత్యర్థః , పిశాచగతోల్కా-జ్వలనం ప్రకాశార్థం జిఘృక్షున్యథా పిశాచహతో భవతి , ఏవం దుర్జనసంబన్ధిసువర్ణం స్వోపకారకత్వబుద్ధ్యా జిఘృక్షుః దుర్జనై రుపహ

రః పరిభ్రమన్ భవాటవిం యాతి న శర్మ విన్దతి ॥ ౧ ॥ యస్యామిమే షణ్ణరదేవదస్యవస్సార్థం విలుమ్పన్తి కునా
యకం బలాత్ । గోమాయవో యత్ర హరన్తి సార్థకం ప్రమత్తమావిశ్య యథోరణం వృకాః ॥ ౨ ॥ ప్రభూతవీ
రుత్తృణగుల్మగహ్వరే కఠోరదంశైర్మశకైరుపద్రుతః । క్వచిత్తు గన్ధర్వపురం ప్రపశ్యతి క్వచిత్క్వచిచ్చా
శురయోల్ముకగ్రహమ్ ॥౩ ॥ పిపాసతో † యద్రవిణాత్మబుద్ధిరితస్తతో ధావతి భో అటవ్యామ్। క్వచిచ్చ వాత్యో
త్థితపాంసుధూమ్రా దిశో న జానాతి రజస్వలాక్షః ॥౪॥ అదృశ్యఝిల్లీస్వనకర్ణశూలఉలూకవాగ్భిర్వ్యథితా
న్తరాత్మా । అపుణ్యవృక్షాన్ శ్రయతే క్షుధార్దితో మరీచితోయాన్యభిధావతి క్వచిత్ ॥ ౫ ॥ క్వచిద్వితో

తో భవతీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ పిపాసతో యద్రవిణాత్మబుద్ధిః పిపాసావిషయం తోయం పిపాసతోయం-మృగతృష్ణికా-పిపాసాశబ్దస్య ,, జ్యాపోస్సంజ్ఞాఛన్దసో ,, రితి హ్రస్వః, పిపాసావిషయతోయతుల్యం-ద్రవిణం విత్తం, తస్మిన్నాత్మబుద్ధిః స్వబుద్ధిర్యస్య తథాభూతః-క్వచిత్ ,, నివాసతో యద్రవిణాత్మబుద్ధి,, రితి పాఠః-తత్ర నివాసాదిష్వాత్మస్వభావో యస్యాస్సా బుద్ధిర్యస్యేత్యర్థః - అటవ్యాం -ఇతస్తతో-ధావతి భ్రమతి-భో హే రాజన్-వాత్యా చక్రవాతః-తత్తుల్యా నారీ వాత్యా-వాత్యాయాం ప్రమదాయాం-ఉత్థితో-రాగాదిదోషః పాంసు- స్తేన-ధూమ్రాః ఆవిలాః - దిశః ధర్మమర్యాదాః-రజస్వలే రజోవ్యాప్తే అక్షిణీ యస్య సః రజోగుణోపహతజ్ఞానస్సన్-న జానాతి - యథా చక్రవాతోత్థితధూళివ్యాప్తనేత్రః ప్రాచ్యాది దిగ్భాగాన్న జానాతి తద్వదిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ క్వచిదదృశ్యానాం-ఝిల్లీనాం భృఙ్గారికాసంజ్ఞానాం కీటవిశేషాణాం-స్వనేన ధ్వనినా-కర్ణయోః-శూలా వ్యథా యస్య సః, పరోక్షమప్రియభాషి రిపువాక్యశ్రవణజనితకర్ణవ్యథాయుక్తో భవతి, యథాఽటవ్యాం ప్రవిష్టోఽదృశ్యఝిల్లీస్వనవ్యథితకర్ణ ఇత్యర్థః, తథా - ఉలూకానాం ప్రత్యక్షమప్రియభాషిణాం ఘూకసదృశానాం రాజభటాదీనాం-వాగ్భిర్వ్యథితః , అన్తరాత్మా మనో-యస్య తథాభూతః-క్వచిద్భవతి-యథాఽరణ్యే ఉలూకవాగ్భిర్వ్యథితహృదయో భీతహృదయో భవతీత్యర్థః , క్వచిత్-క్షుధా అశనాయయా - అర్దితః పీడితః-అపుణ్యవృక్షాన్ విషవృక్షసదృశాన్ - అనుపకారకానప్రతిగ్రాహ్యధనాన్ పాపిష్ఠాన్జనాన్ శ్రయతే ఆశ్రయతి-క్వచి- న్మరీచితోయాని మరీచికాజలవత్సుఖాభాసాన్ విషయా-ననుధావతి భోగ్యబుద్ధ్యా అన్వేషయతి - అభోగ్యం హేయం విషయమనుధావతీత్యర్థః ॥ ౫ ॥ క్వచి-ద్వితోయాః జలరహితాః - స్సరితః నదీః - అభియాతి-యథా వితోయాసు సరిత్సు పతితస్య గాత్రభఙ్గాత్సద్యో దుఃఖం భవతి న చోదకలాభః -తద్వదిహ చ పరత్ర చ దుఃఖదాన్ నిష్ఫలాన్ పాషణ్డాశ్రమా-నభియాతి ఆశ్రయతే-క్వచి-న్నిరన్నః - పరస్పరం - దాయాదేభ్యోఽన్నాదికం , లషతే వాఞ్ఛతి - పుత్రః పితృధనమిచ్ఛతి పుత్రార్థమిచ్ఛతి పితా నిరన్నకతయేత్య

౪ ॥ శ్లో ॥ పా † నివాసతో య.

ర్థః, క్వచి-ద్దావం దావాగ్నితుల్యం గృహం - అభిమతవిషయశూన్యం దుఃఖదం ఆసాద్య ప్రాప్య, ప్రవిష్టః-అగ్నితప్తః, శోకాతురో-భవతి-క్వచ, యక్షైః యక్షవత్ప్రాణహర్తుమశక్యైః రాజభిః హృతాసుః పరహృతప్రాణతుల్యధనః, నిర్విద్యతే ఖిద్యతి ❀॥౬॥ ❀ తథా-శూరైః రాజభటాదిభిః-హృతం-స్వం ధనం-యస్య సః-క్వచిద్దుఃఖితచిత్తో భవతి, హేనృప, క్వచ-శోచన్విముహ్యన్, కశ్మలం మూర్ఛాం -యాతి-క్వచిచ్చ, గన్ధర్వపురమివాస్థిరం బన్ధువర్గం - ప్రవిష్టః, నిర్వృతవత్సుఖితవత్ ముహూర్తం, మోదతే ❀ ॥౭॥ ❀ క్వచి-న్నగారురుక్షుః పర్వతవద్దురారోహాయజ్ఞాదికలాపం విధిత్సుః, కణ్టకైః, శర్కరాభిః సూక్ష్మపాషాణైశ్చ, దుఃఖితచరణో యథా పర్వతమారోఢుం నశక్తస్తథా కణ్టకాదితుల్యైర్విఘ్నైరభిభూతస్సన్ - మహాన్కర్మా, రోఢుం కర్తుం, నశక్తస్సన్ - విమనా ఇవాస్తే ఆభాస్వరత్వేనావతిష్ఠతే క్వచిచ్చ -తున్దేతుజే, అభ్యన్తరవహ్నినా జాఠరాగ్నినా, అర్దితః పీడితః - జనాయ కళత్రాదీనప్రతి, కుప్యతి-యతో ఽయం కౌటుమ్బికః ❀ ॥౮॥ ❀ క్వచి-దయుం జనః, అజగరాహినా అజగరాఖ్యసర్పతుల్యయా నిద్రయా-నిగీర్ణో గ్రస్తః-కించిదపి-నావైతి న వేత్తి-యథా-విపినే అరణ్యే- అపవిద్ధస్త్యక్తశ్శవ ఇవ - క్వచి, ద్దన్దశూకైః సర్పతుల్యైః-హింస్రైః దుర్జనైః-దష్టః పీడితః- అన్ధోలుప్తవివేకః, అన్ధకూపే మోహే-శరీరదుఃఖేవా-పతితః-తమస్రే దుఃఖే శేతే ❀ ॥౯॥ ❀ కదాచిత్ -క్షుద్రరసాన్ అల్పసుఖజనకాన్-పరదారధనాదిరూపాన్, విచిన్వన్ అన్వేషయన్ - తన్మక్షికాభిస్తత్తద్విషయాభిమానిభిః-యోషాస్వామ్యాదిభిః, వ్యథితస్తాడితః-విమానోఽవజ్ఞాతో-భవతి-కథంచిత్తత్రాతిక్లేశేన- ప్రతిలబ్ధమానః ప్రాప్తపరదారాదిర్భవతి తదా,

యాస్స ఇతో ఽభియాతి పరస్పరం చాలపతే ❀ నిరన్నః । ఆసాద్య దావం క్వచిదగ్నితప్తో నిర్విద్యతే క్వచ ❀ యక్షైర్హృతాసుః ॥౬॥ శూరైర్హృతస్వః క్వచ ❀ నిర్విణ్ణచేతాశ్శోచన్విముహ్యన్నుపయాతి కశ్మలమ్ । క్వచిచ్చ గన్ధర్వపురం ప్రవిష్టః ప్రమోదతే నిర్వృతవన్ముహూర్తమ్ ॥౭॥ చరన్క్వచిత్కణ్టకశర్కరాఙ్ఘ్రిర్నగారురుక్షుర్విమనా ఇవాస్తే । పదే పదేఽభ్యన్తరవహ్నినాఽర్దితః ❀ కౌటుమ్బికః క్రుధ్యతి వై జనాయ ॥౮॥ క్వచిన్నిగీర్ణోఽజగరాహినా జనో ❀ నావైతి కించిద్విపినేఽపవిద్ధః । దష్టస్స్మ శేతే క్వ చ దన్దశూకైరన్ధోఽన్ధకూపే పతితస్తమిస్రే ॥౯॥ కర్హిస్మచిత్ క్షుద్రరసాన్విచిన్వం స్తన్మక్షికాభిర్వ్యథితో విమానః । తత్రాతికృచ్ఛ్రాత్ప్రతిలబ్ధమానో బలాద్విలుమ్పన్త్యథ తం తతోఽన్యే ॥౧౦॥ క్వచిచ్చ శీతాతపవర్షవాతప్రతిక్రియాం కర్తుమనీశ ఆస్తే । క్వచిన్మిథో ❀ విపణన్యచ్చ కించిద్విద్వేషమృచ్ఛత్యథ విత్తశాఠ్యాత్ ॥౧౧॥ క్వచిత్క్వచిత్ క్షీణధనస్తు తస్మిన్ శయ్యాసనస్థానవిహారహీనః । యాచన్పరాదప్రతిలబ్ధకామః పారక్యదృష్టిర్లభతేఽవమానమ్ ॥౧౨॥ అన్యోన్యవిత్తవ్యతిషఙ్గవృద్ధవైరానుబన్ధో ❀ వివదన్మిథశ్చ । అధ్వన్యముష్మిన్నురుకృచ్ఛ్రవిత్తబాధోపసర్గైర్విహరన్విపన్నః ॥౧౩॥ తాంస్తాన్విపన్నాన్స హి తత్ర తత్ర విహాయ జాతం పరిగృహ్య సార్థమ్ । ఆవర్తతేఽద్యాపి న కశ్చిదత్ర వీరాధ్వనః పారముపైతి యోగమ్ ॥౧౪॥ మనస్వినో నిర్జితదిగ్గజేన్ద్రా మమేతి స

తం వఞ్చయిత్వా, బలాత్, అన్యే, తాన్ క్షుద్రరసానపహరన్తి, ఏవం తేభ్యోఽప్యన్యేఽపహరన్తీత్యర్థః ❀ ॥౧౦॥ ❀ క్వచిచ్చ, శీతాదీనాం-ప్రతిక్రియాం - కర్తుం-శీతాదినివారకవస్త్రగృహాదికం సంపాదయితు-మసమర్థ, స్తైర్దుఃఖిత-ఆస్తే, క్వచి-న్మిథః- యత్కించిదత్యల్పమప-విపణన్ క్రయవిక్రయాదిభిర్వ్యవహరన్వాణిజ్యం కుర్వన్నిత్యర్థః-విత్తశాఠ్యాద్ధనవాఞ్ఛయా, విద్వేషం ప్రాప్నోతి ❀ ॥౧౧॥ ❀ తస్మిన్ సంసారాధ్వని-క్వచిత్క్వచిత్, క్షీణం ధనం యస్య సః, అతఏవ, శయ్యాదిభి, ర్విహీనః రహితో భవతి, శేతేఽస్యామితి శయ్యా పర్యఙ్కాది - ఆస్యతేఽస్మిన్నిత్యాసనం కమ్బలాది-స్థీయతేఽస్మిన్నితి స్థానం గృహాది-విహరన్త్యనేనేతి విహారో యానాది-యావత్ యదా-పరస్మా - దప్రాప్తకామః-తదా-పరకీయమేవ స్తునిదృష్టిరభిలాషో యస్య సః-అవమాన మవజ్ఞాం-లభతే ❀ ॥౧౨॥ ❀ ఏవమన్యోన్యం విత్తవ్యతిషఙ్గేణ విత్తవ్యత్యాసేన-వృద్ధః వైరానుబన్ధో యస్య సః - మిథః వివదన్-వివాదం కుర్వన్-వివహన్ మిథశ్చేత్యపి పాఠః - తదా భాషాబద్ధవిత్తనియమవ్యత్యాసేన వివృద్ధవైరానుబన్ధః వైరావిష్టచిత్తః - పరస్పరం - వివాహం కుర్వన్-అస్మిన్దురత్యయేఽధ్వని-ఉరుభిః-కృచ్ఛ్రైః క్లేశైః-విత్తబాధైరుపసర్గైశ్చ ద్వేషాదిభి-ర్విపన్నః మృతప్రాయో భవతి ❀ ॥౧౩॥ ❀ దురత్యయత్వమధ్వనో దర్శయతి। తాం స్తా-న్విపన్నాన్ మృతాన్పిత్రాదీన్, తత్ర విహాయ-జాతం సార్థం పుత్రాదికం - పరిగృహ్య-అద్యాప్యావర్తతే భ్రామ్యతి- హే వీర-అధ్వనః పారం నిస్తరణోపాయభూతం యోగం-కశ్చిదపి నోపైతి-అత్ర సార్థే-కశ్చిదతిసమర్థోఽపి ❀ ॥౧౪॥ ❀ తదేవాహ, మనస్వినశ్శూరాః - నిర్జితా దిగ్గజేన్ద్రా యైస్తే-మమేయం భూర్మమేయం భూరిత్యభిమాననిమిత్తభూతాయాం-భువి-బద్ధం

౧౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ వివహన్మిథశ్చ

వైరం యైస్తే-న్యస్తదణ్డే-కేవలం-శయీరన్ప్రాణినాం త్యక్తవన్తః-నతుత, వ్రజన్తిప్రాప్నువన్తి-కింతత్ యన్న వ్రజన్తిమునయస్స్వేన-త్రాహి॥ న్యస్తదణ్డాః త్యక్తభూతద్రోహాః-త్యక్తభూతవైరాశ్చ, యోగి-య, ద్విష్ణోః పదం-యాతి తన్న వ్రజన్తి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సింహావలోకనన్యాయేనపునర్భవాటవిమేవానువర్ణయతి॥ ప్రసజ్జతీతి॥ ప్రసజ్జతిఆసక్తింకరోతికీదృశః-లతానాంభుజాః శాఖా, స్తా, నాశ్రితః-లతాతుల్యా కామినీభుజోపధానఇత్యర్థః-తదాశ్రయాః కామినీలతాశ్రయాః-యే అవ్యక్తపదాః అనభివ్యక్తవర్ణమధురవచోభాషిణః-ద్విజాః పక్షిసదృశాః బాలా-స్తేషు-స్పృహా, యస్య, స-తాదృశో భూత్వా ప్రసజ్జతీత్యర్థః-క్వచిత్-హరివక్రంసింహసమూహా, స్తత్తుల్యాద్ధరిచక్రాద్భగవత్సంబన్ధినః కాలచక్రాత్, త్రసన్బిభ్యత్, కాలచక్రనిమిత్తజన్మజరామరణాదేస్త్రసన్, తత్పరిహారాయ-కైశ్చిత్ప్రలోభితః-బకాదితుల్యైః పాషణ్డైర్దైవతైస్సహసఖ్యం-విధత్తే-తేషుభక్తింకరోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తై, ర్వఞ్చితః-స్వయంతానివఞ్చయన్-తైర్వఞ్చిత-స్తత్రఫలాభావంజ్ఞాత్వా, హంసకులం-పున, ర్విశుద్ధంబ్రాహ్మణకులం-సమావిశన్ప్రవిశన్, తేషాంశీలంప్రాయశ్చిత్తపూర్వకంపునరుపనయనాద్యాచారరూపం, అరోచయన్పూర్వదుర్వాసనయాఅప్రియంపశ్యన్, వానరతుల్యాన్భ్రష్టసదాచారాన్, శూద్రప్రాయాననుపైతి, తజ్జాతిరాసేన, వానరజాతిక్రీడయా-స్త్రియామిథునీభూయరహోభాషణపూర్వకపరస్పరముఖనిరీక్షణేన, సునిర్వృతానీన్ద్రియాణియస్యసః, అతఏవవిస్మృతః-అవధిః-జీవితావధిర్మరణకాలో, యేనసః ❁॥౧౭॥ ❁ ద్రుమతుల్యేషుకేవలదృష్టార్థేషుగృహేషు, రంస్యన్క్రీడిష్యన్-వ్యవాయేనమైథునేచ్ఛయా-దీనఃకృపణః, సుతేషు-దారేషుచ, వత్సలః-ఏవం-స్వస్య-యద్బన్ధనం-ప్రాప్తం, తస్మిన్నవశః పరిహర్తుమశక్తో-భవతి-క్వచిత్ప్రమా

ర్వైభువిబద్ధవైరాః॥ న్యస్తదణ్డాయోరణ్యతుతద్వ్రజన్తియన్న్యస్తదణ్డోగతవైరోఽభియాతి॥ ౧౫ ॥ ప్రసజ్జతి క్వాపిలతాభుజాశ్రితస్తదాశ్రయావ్యక్తపదద్విజస్పృహః। క్వచిత్కదాచిద్ధరిచక్రతస్త్రసన్సఖ్యంవిధత్తేబకకఙ్కగృధ్రైః॥ ౧౬ ॥ తైర్వఞ్చితోహంసకులంసమావిశన్నరోచయఞ్శీలముపైతివానరాన్। తజ్జాతిరాసేనసునిర్వృతేన్ద్రియఃపరస్పరోద్వీక్షణవిస్మృతావధిః॥ ౧౭ ॥ ద్రుమేషురంస్యన్సుతదారవత్సలోవ్యవాయదీనోవివశస్స్వబన్ధనే। క్వచిత్ప్రమాదాద్గిరికన్దరేపతన్వల్లీంగృహీత్వాగజభీతఆస్థితః॥ ౧౮ ॥ తతఃకథంచిత్సవిముక్తఆపదఃపునశ్చసార్థంప్రవిశత్యరిన్దమ। అధ్వన్యముష్మిన్నజయానివేశితోభ్రమఞ్జనోఽద్యాపినయాతిపారమ్॥ ౧౯ ॥ రహూగణత్వమపిహ్యధ్వనోఽస్య * సంన్యస్తదణ్డఃకృతభూతమైత్రః। * అసజ్జితాత్మాహరిసేవయాశితం * జ్ఞానాసిమాదాయతరాతిపారమ్॥ ౨౦ ॥ రాజోవాచ॥ అహోనృజన్మాఖిలజన్మశోభనంకింజన్మభి * స్త్వపరైరప్యముష్మిన్। నయద్ధృషీకేశయశఃకృతాత్మనాంమహాత్మనాంవఃప్రచురస్సమాగమః॥ ౨౧ ॥ నహ్యద్భుతంత్వచ్చరణాబ్జరేణుభిర్హతాంహసోభక్తిరధోక్షజేఽమలా। మౌహూ

దాన్మృత్యుభయా, ద్గిరికన్దరవత్ భయానకేరోగాదిదుఃఖే, పతన్వర్తమానః, దూరస్థగజతుల్యమృత్యోర్భీతసన్, వల్లీతుల్యాం ప్రాచీనకర్మవాసనా-మవలమ్బ్యఅవస్థితోభవతి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తతః, ఆపదః దుఃఖా, త్కథం చిదతిప్రయాసేన-విముక్తః, పునశ్చ-సార్థం వర్ణాశ్రమనిష్ఠంజనం, ప్రవిశతి-యథాపూర్వంప్రవృత్తిమార్గేరమతే, హేఅరిన్దమ, అస్మిన్సంసారాధ్వని, అజయాభగవన్మాయయా, నివేశితో, జనః-భ్రమ-న్నద్యాపి-పారంనయాతి ❁ ॥౧౯॥ ❁ తస్మాత్ హేరహూగణ, త్వమపి-పరిత్యక్తః భూతదణ్డః యేన, కృతంభూతేషుమైత్రంయేన, అసజ్జితః విషయేష్వనభినివేశితః ఆత్మాచిత్తంయేన, తథాభూతస్సన్, హరిసేవయానిహితం, సేవాత్రవర్ణాశ్రమధర్మైర్భగవదారాధనరూపా-తయా, నిశితం, జ్ఞానంభగవదుపాసనాత్మకం, తదేవ, నిఃఖడ్గ, స్త-మాదాయ, ప్రకృతిసంబన్ధతరుచ్ఛేదనాయేతిభావః-యథా, అశ్వత్థమేనంసువిరూఢమూలమసఙ్గశస్త్రేణదృఢేన * ఛిత్త్వే, తి-అస్యాధ్వనః-పారం-వైష్ణవంపదం, అతితర, అధ్వనఃపారమితిజ్ఞానాసేర్విశేషణంవా-సంసారాధ్వనోనిస్తారణోపాయభూతంజ్ఞానాసిమాదాయసంసారాన్ముక్తోభవేత్యర్థః ❁ ॥౨౦॥ ❁ ఏవముపదిష్టతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యబన్ధమోక్షహేతుస్సంసారాసారత్వోపదేశేనోత్పన్నవైరాగ్యో రహూగణస్స్వాత్మనఃకృతార్థతామావిష్కుర్వన్‌తత్సంగతింతదుక్తీశ్చాభినన్దన్ననుస్కరోతి॥ అహోఇతిత్రిభిః॥ అహోనృజన్మమనుష్యజన్మ అఖిలజన్మసు-శోభనంపరం-అముష్మిన్పరలోకే-అపరైర్దేవాదిజన్మభిరపి-కింప్రయోజనం-యత్ యేషు దేవాదిషుజన్మసు, హృషీకేశస్యభగవతో, యశసా-కృతశ్శోధితఆత్మాచిత్తంయేషాం-తేషాం-మహాత్మనాంత్వాదృశాం, సమాగమః-ప్రచురో-నభవతిభాగవతసఙ్గవిరహితైర్దేవాదిజన్మభిరపికిం-వ్యర్థాన్యేవతానీత్యర్థః ❁ ॥౨౧॥ ❁ నిరన్తరంత్వాదృశానా-ముపాసితయోశ్చరణాబ్జయోః-రేణుభి, ర్హతం-అంహః పాపం-యస్య-తస్యా-ధోక్షజేఅమ

లాభ_క్షీణ్యవతీతి-నైవాప్నుతం, కుతః యస్యతవ, మౌహూర్తికాత్ ముహూర్తమాత్రభవాత్ సమాగమమాత్రాత్, మే, దుస్తర్కేణబద్ధమూలో-ఽవివేకః, అపహతఃవినష్టోఽభవత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ జ్ఞానినః కేనరూపేణచరన్తీత్యజ్ఞానాత్సర్వాన్నమస్కరోతి॥ నమఇతి॥ మహద్భ్యోనమః-తత్రాపి-శిశురూపేభ్యస్తేభ్యోనమః-కేచిద్యువానస్తాదృశా-స్తేభ్యోఽపినమః - ఆవటుభ్యః వటుపర్యన్తేభ్యః - వటుర్మాణవకః వటువత్స్వమాహాత్మ్యం నావిష్కరణశీలపర్యన్తేభ్య ఇత్యర్థః-జ్ఞానినోహిస్వమాహాత్మ్యనావిష్కారేణతిష్ఠన్తి ‘‘ తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యం నిర్విద్యబాల్యేనతిష్ఠాసే ,, దితిశ్రుతేః - పాణ్డిత్యం జ్ఞానతిష్ఠాం - నిర్విద్య లబ్ధ్వా , బాల్యేనతిష్ఠేదిత్యర్థః-యే - త్వాదృశాబ్రాహ్మణా - అవధూతవేషాః - ఇమాంభూమిం - చరన్తి-తేభ్యస్సకాశాత్ - రాజ్ఞాంమాదృశానాంకృతాగసాం - శివమస్తుమహతాంనిగ్రహోమాభూత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సంవాదముపసంహరతి బాదరాయణిః ॥ ఉత్తరామాతః ఉత్తరామాతాయస్య సః ఉత్తరామాతాపరీక్షి-త్తస్యేదంసంబోధనముత్తరామాతరితి , అవిగణయతే - నవిగణయత్యవిగణయన్-తస్మై అవిగణయతే - అవమానంకుర్వాణాయాప-సిన్ధుసౌవీరపతయేరహూగణాయ - అవిగణితః పరిచ్ఛేత్తుమశక్యః పరమానుభావః ప్రభావోయస్య-సవై-బ్రహ్మర్షిసుతః - పరమకారుణికత్వేనహేతునా - ఆత్మన- స్తత్త్వం ప్రకృతివిలక్షణత్వబ్రహ్మాత్మకత్వవిశుద్ధజ్ఞానానన్దత్వప్రత్యక్త్వప్రశాన్తత్వాదియాథాత్మ్యం , ముపదిశ్య-సకరుణంసస్నేహంయథాతథా-రహూగణేనా - భివన్దితౌచరణౌపాదౌయస్య,పూర్ణసముద్రఇవ-నిభృతాశ్శాన్తాః-కరణానిఇన్ద్రియాణి-ఊర్మయఃఅశనాయాదయః-ఆశయోఽన్తఃకరణం-వాసనావా-యస్యసః-ఇమాం-ధరణీంభూమింవిచచార ❁ ॥ ౨౪ ॥ సౌవీరపతిఃరహూ

ర్తికాద్యస్యసమాగమాచ్ఛమేదుస్తర్కమూలోఽపహతోఽవివేకః ❁ ॥ ౨౨ ॥ నమోమహద్భ్యోఽస్తునమశ్శిశుభ్యోనమోయువభ్యో నమఆవటుభ్యః । యేబ్రాహ్మణాగామవధూతలిఙ్గాశ్చరన్తితేభ్యశ్శివమస్తురాజ్ఞామ్॥ ౨౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇత్యేవముత్తరామాతస్సవైబ్రహ్మర్షిసుతస్సిన్ధుపతయఆత్మతత్త్వమవిగణయతేఽవిగణితపరమానుభావః పరమకారుణికతయోపదిశ్య రహూగణేనసకరుణమభివన్దితచరణః పూర్ణార్ణవఇవనిభృతకరణోర్మ్యాశయోధరణీమిమాంవిచచార ॥ ౨౪ ॥ సౌవీరపతిరపిసుజనసమవగతపరమాత్మతత్త్వఆత్మన్యవిద్యారోపితాందేహాత్మాభిమతింవిససర్జ-ఏవంహినృపభగవదాశ్రితాశ్రితానుభావః॥ విష్ణురాతఉవాచ॥ యోహవాఇహబహువిదామహాభాగవతత్వయాఽభిహితః పారోక్ష్యేణవచసాజీవలోకస్యభవాధ్వసహ్యార్యమనీషయాకల్పితవిషయోనాఞ్జసాఽవ్యుత్పన్నలోకసమధిగమ్యఃఅథతదేవైతద్దురవగమంసమవేతానుకల్పేననిర్దిశ్యతామితి ॥ ౨౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁
సహోవాచ యఎషదేహాత్మమానినాంసత్త్వాదిగుణవిశేషవికల్పితకుశలాకుశలమిశ్రవినిర్మితవివిధదేహావలి

గణోఽపిసుజనాద్బ్రహ్మర్షిసుతా-త్సమ్య-గవగతం-పరమాత్మనస్తత్త్వంయాథాత్మ్యం-యేన-తథాభూతస్సన్ - తదానీమేవా- త్మని-అవిద్యయా-అజ్ఞానేనా-రోపితాం , దేహాత్మాభిమతిం-విససర్జ-హేనృప-భగవదాశ్రితాభాగవతా-స్తాదాశ్రితాః భగవద్దాసానుదాసా- స్తేషాం-ప్రభావః - ఏవంవిధోహి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏవంతత్సంవాదే ఉపవర్ణితే-వణిక్సార్థాధ్వాదిరూపేణప్రవృత్తానాంపరోక్షరూపాణాముక్తీనామాశయజిజ్ఞాసయాఽఽహరాజా ॥ యఇతి॥ హేమహాభాగవత, బహువిత్తమ త్వయా-యో-జీవలోకస్య, భవాధ్వా, పారోక్ష్యరూపేణా - భిహిత-స్సః-హియస్మాత్-ఆర్యాణాంవివేకినాం-మనీషయైవ-దస్యుస్థానీయానీన్ద్రియాణి-గోమాయుస్థానీయాన్యపత్యాదీని- త్యేవంకల్పితపదార్థవాన్- అతోఽజ్ఞసాసుఖేన-వ్యుత్పన్నాః వివేకినోలోకా- స్తైస్సమధిగమ్యః - నత్వవ్యుత్పన్నమాదృశసమధిగమ్యః-అథతస్మా-ద్దురధిగమం దుఃఖేనాస్యావగన్తుమశక్యం - ఏతత్పరోక్షరూపముక్తిజాతం-సమవేతానుకల్పేన ప్రకృతోపయుక్తార్థసమవేతశబ్దప్రయోగేణ నిర్దిశ్యతాం వ్యాఖ్యాయతాం-శబ్దార్థయోరపృథక్సిద్ధత్వాభిప్రాయేణసమవేతశబ్దప్రయుక్తః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁
ఏవముక్తోబాదరాయణిస్సమవేతానుకల్పేననిర్దిశన్ తావద్దురత్యయఇతిశ్లోకంవ్యాచష్టే॥ యఇతి ॥ యఎషజీవలోకః ఈశ్వరస్యభగవతోవిష్ణో-ర్వశవర్తిన్యాఅధీనయా - మాయయా- దుర్గాధ్వవత్-అసుగమే - సంసారాధ్వనికర్మమార్గే-ఆపతితః-మాయాయాః స్వకార్యద్వారేణసంసారమార్గపాతహేతుత్వమాహ॥ దేహాత్మాభిమానినాం - సత్త్వరజస్తమోభి

గుణైః-కల్పితానికారితాని-విభక్తానిసాత్త్వికరాజసతామసభేదభిన్నాని - యాని - కుశలానిసుఖసాధనానిసాత్త్వికాని,అకుశలానిదుఃఖసాధనానిరాజసాని-మిశ్రాణిప్రమాదాలస్యసాధనానిరజస్తమోమూలానికర్మాణి-తై - ర్వినిర్మితాభిఃఆపాదితాభిః-వివిధదేహావళిభిః "ఊర్ధ్వంగచ్ఛన్తిసత్త్వస్థామధ్యేతిష్ఠన్తిరాజసాః ॥ జఘన్యగుణవృత్తిస్థాఅధోగచ్ఛన్తితామసాః" ॥ "అత్యన్తితికేనసత్త్వేనదివందేవాఃప్రపేదిరే॥ధరాంరజస్స్వభావేన" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యానియతదేశవృత్తిదేవమనుష్యాసురాదిదేహప్రవృత్తిభిః-యా-వియోగసంయోగౌదేహవియోగతత్సంయోగౌ - ఆదిశబ్దేనబాల్యయౌవనస్థావిరాదిభావసంగ్రహః - ఏతదూర్మిప్రాయోఽనాదిసంసార - స్తదనుభవస్య-ద్వారభూతేన-షడిన్ద్రియవర్గేణ-స-తస్మిన్దుర్గాధ్వవదసుగమేసంసారాధ్వనికర్మమార్గే-ఆపతితః-యథా-వణిజాం-సార్థఃసమూహోఽర్థార్జనపరః-తథా-స్వదేహనిష్పాదితానాంపూర్వోక్తానాంకర్మణాం - ఫలద్వారేణానుభవోయస్య - విఫలాశ్చ - బహులప్రతియోగాఃబహూనివిఘ్నోపహతా - ఈహాశ్చేష్టా-యస్యసః-శ్మశానవ-దశుభరూపాయాం- సంసారాటవ్యాం-గతోఽద్యాపితస్యాంసంసారాటవ్యాం,యే-తాపాః-తేషాం-శమనీం-నాశనీం-హరిరేవగురుఃతస్యహరిగురోర్వా,చరణారవిన్దే,యే-మధుకరాభ్రమరతుల్యాభక్తా,స్తేషా-మనుపదవీంతైరనుష్ఠితంభక్తిమార్గం,నావరున్ద్ధేనాప్నోతి ❀ ॥౧॥ ❀ యస్యామిత్యాదిశ్లోకంవ్యాచష్టేయస్యామిహావేతి॥ యస్యాంసంసారాటవ్యాం, మే,ష,డిన్ద్రియనామానఏతే,కర్మణా,దస్యవఏవ,దస్యువ్యాపారేణదస్యుత్వేనపూర్వంహావితాఇత్యర్థః, ఇన్ద్రియనామానఇత్యనేనకేవలంనామభేదఏవ,కర్మణాతుదస్యవఏవేత్యుక్తం,దస్యూనామిన్ద్రియాణాంచధనాపహారిత్వరూపంకర్మతుల్యమితిదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావేనదర్శయతి॥ యథేతి॥ అస్యపురుషస్య,అనవహితాత్మనః-సార్థస్యవణిగాదే-ర్ధనం - బహుకృచ్ఛ్రేణఅతిదుఃఖేనా-ర్జితం-ధర్మాపయికంధర్మోపయోగార్హం-ధనస్య

భిర్వియోగసంయోగాద్యనాదిసంసారానుభవస్య ద్వారభూతేనషడిన్ద్రియవర్గేణతస్మిన్దుర్గాధ్వవదసుగమే
ఽధ్వన్యాపతితఈశ్వరస్యభగవతోవిష్ణోర్వశవర్తిన్యామాయయాజీవలోకోఽయంయథావణిక్సార్థోఽర్థ
పరస్స్వదేహనిష్పాదితకర్మానుభవశ్శ్మశానవదశివతమాయాంసంసారాటవ్యాం గతోనాద్యాపివిఫలబ
హుళప్రతియోగేహస్తత్తాపోపశమనీంహరిగురుచరణారవిన్దమధుకరానుపదవీమవరున్ద్ధే ॥౧॥ యస్యామువ
హాఏతేషడిన్ద్రియనామానఃకర్మణాదస్యవఏవతేయథాపురుషస్యయత్కించిద్ధనంధర్మాపయికంబహుకృ
చ్ఛ్రాధిగతంయత్సాక్షాత్పరమపురుషారాధనలక్షణోయోఽసౌధర్మస్తంతుసాంపరాయికముదాహర
న్తితద్ధర్మ్యంధనందర్శనస్పర్శనశ్రవణాస్వాదనావఘ్రాణసంకల్పవ్యవసాయగృహగ్రామ్యోపభోగేనకు
నాథస్యాజితాత్మనోయథాసార్థస్యవిలుమ్పన్తి॥౨॥ అథచయత్రకౌటుమ్బికస్యదారాపత్యాదయోనామ్నా
కర్మణావృకసృగాలాఏవానిచ్ఛతఃకదర్యస్యకుటుమ్బినఉరణవత్సంరక్ష్యమాణంమిషతోఽపహరన్తి॥౩॥ య

ధర్మఏవోపయోగస్యఫలోనతుకామఇత్యభిప్రాయేణధర్మాపయికమిత్యుక్తం-తథాచోక్తంప్రథమే"ధర్మస్యహ్యాపవర్గ్యస్యనార్థోఽర్థాయప్రకల్పతే। అర్థస్యధర్మైకాన్తస్యకామోలాభాయహిస్మృత" ఇతి॥ఏవంవిధం,యత్కించిద్ధనం,యథా,దస్యవఃచోరాః,అపహరన్తి-ఏవ-మస్యపురుషస్య-భగవదారాధనరూపో- యో-ధర్మః-తంసాంపరాయికంపరలోకహితంధనమిత్యు-దాహరన్తి,త-ద్ధర్మ్యం-ధర్మాత్ వర్ణాశ్రమాదిధర్మాదనపేతంధర్మ్యం-వర్ణాశ్రమధర్మయుక్తమిత్యర్థః-ధనంభగవదారాధనాత్మకంధన - మిన్ద్రియాణ్యపిదర్శనాదిభిఃపఞ్చభిఃజ్ఞానేన్ద్రియవృత్తిభిః-సంకల్పవ్యవసాయాభ్యామన్తఃకరణవృత్తిభ్యాంచే-త్యేతై-ర్గృహేషు-గ్రామ్యస్సాంసారిక-ఉపభోగ-స్తేన-కునాథస్యకుబుద్ధేరతఏవాజితాత్మనఃఅజితేన్ద్రియస్య,స్వపురుషస్యసంబన్ధి-విలుమ్పన్తిఅపహరన్తి ❀ ॥౨॥ ❀ గోమాయవోయత్రేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥అథచేత్యర్థాన్తరన్యాసే-నామ్నా - దారాపత్యాదయః - కర్మణాతువృకాఃసృగాలాశ్చేత్యర్థః-వృకసృగాలసాధర్మ్యమేవాహ॥ అనిచ్ఛతఇతి॥కుటుమ్బినఃగృహాశ్రమిణః-కదర్యస్యాతిలుబ్ధస్య-అనిచ్ఛతోఽపి-ఆత్మాపహారమితిశేషః-బలాదితిభావః-మిషతః-పశ్యతస్సతః-సంరక్ష్యమాణ- మురణమివ-హరన్తి-తంస్వశేషత్వేనకుర్వన్తస్తత్స్వరూపంభగవచ్ఛేషత్వైకరూపమపహరన్తీత్యర్థః ❀ ॥౩॥ ❀ ప్రభూతవీరుత్తృణగుల్మగహ్వరఇత్యేతద్వ్యాఖ్యాతుంతావద్గృహాశ్రమస్యప్రసిద్ధక్షేత్రతుల్యతామాహ॥యథాహీతి॥ అనువత్సరంప్రతివర్షం - కృష్యమాణంవృక్షచ్ఛేదదాహపూర్వకంకర్షణేనసంస్కృతమపి-క్షేత్రం-అదగ్ధబీజంనదగ్ధానిబీజానిద్రుమమూలానియస్మింస్తత్తథాభూతంసత్-పున- రావపనకాలేబీజావాపకాలే-యథా-గుల్మాదిభి-ర్గహ్వరమేవభవతి, ఏవంగృహాశ్రమరూపంకర్మక్షేత్రమపి - ప్రసిద్ధక్షేత్రతుల్యం-కుతః-హియస్మాత్-యస్మిన్గృహాశ్రమే - కర్మాణివోత్పాదన్తినమూలతోనశ్యన్తి - కుతః - యద్యస్మా-దయ-మావసథంగృహం-కామకరణ్డఃకామానా

నాం కర్షణః- యథా - కర్షుకారభాజనేకర్షుకాదక్షయేఽపి పరిమల్లో నహీయతే-ఏవమత్రకర్మనాశేఽపితద్వాసనానామక్షీణత్వాత్తాసామావాం పెటికేత్యర్థః-తత్పైత్రివంభూతేకర్మక్షేత్రేగ్యసాశ్రమే - పతితేః దంశమశకతుల్యైః-రపశద్యైగ్నిత్యైః-రుపద్రుతఇతిశేషః-శలభాదిభి-రుపరుధ్యమానః-పీడ్యమానః - బహిఃప్రాణః ధనధాన్యాదిరూపో - యస్య-శలభాదిభిరపహృతసస్యధాన్యధనవాన్భవతీత్యర్థః-ప్రాణవత్ప్రియత్వాద్బాహ్యత్వాచ్చధనస్యబహిఃప్రాణఇత్యుక్తం॥క్వచిచ్చగన్ధర్వపుర,,మిత్యుత్తరార్ధంవ్యాచష్టే-క్వచిదస్మిన్సంసారాధ్వని-పరివర్తమానః భ్రామ్యన్నవిద్యాదిభి-ర్యదుపరక్తం-తేనమనసాతత్రావిద్యాఅహంమమాభిమానః, కామః-విషయాభిలాషః - కర్మపుణ్యాపుణ్యకర్మవాసనానరలోకంస్వశరీరంపుత్రాదిశరీరంచ-గన్ధర్వనగరవ-దనుపపన్నార్థంఅనుపపన్నఃఅర్థఃనిత్యత్వరూపంవస్తుయస్యతం - మిథ్యాదృష్టిఃఅనిత్యేనిత్యత్వజ్ఞానసహభ్రమయుక్తః-ఉపపన్నార్థంనిత్యంపశ్యతీత్యర్థః-ప్రపశ్యతీతిప్రశబ్దసూచితమర్థాన్తరమాహ - తత్రచేతి-తత్రచగన్ధర్వపురే-క్వచి-దాతపోదకంమృగతృష్ణాజలం-తత్తుల్యాన్విషయాన్-పానాదిషు-లోలుపఃఆసక్తస్సన్నుపధావతి అన్వేషయతి-చతుర్థపాదంవ్యాచష్టే క్వచిచ్చేతి-క్వచిచ్చ, శేషాణాందోషాణాం, నిషదనంస్థానం,పురీషవిశేషమగ్నేర్విష్ఠాం,తస్యపురుషస్యైవలోహితోవర్ణోయస్యరజోగుణస్య, తేన-నిర్మితా-పురుషవిషయా-మతి-ర్యస్యసః,సువర్ణ-ముపాదాతుమిచ్ఛతి-సువర్ణస్యాగ్నేఃపురీషత్వంచపితలవర్ణనగద్యే॥చిత్రభానుర్మాతరిశ్వనాసమిధ్యమానబజసాపెబతితన్నిష్ఠ్యూతంహాటకాఖ్యంసువర్ణ,,మితివక్ష్యతి,తత్రదృష్టాన్తః, అగ్నికామేన-కాతరః పరవశః, ఉల్ముకసదృశంపిశాచమివేతి,శీతాతు

ధాహ్యనువత్సరంకృష్యమాణమప్యదగ్ధబీజంక్షేత్రంపునరేవావపనకాలేగుల్మతృణవీరుద్భిర్గహ్వరమివభవత్యేవమేవగృహాశ్రమఃకర్మక్షేత్రంయస్మిన్నహికర్మాణ్యుత్సీదన్తియదయం కామకరణ్డఏషఆవసథః తత్రగతోదంశమశకసమాపశదైర్మనుజైశ్శలభశకున్తతస్కరమూషకాదిభిరుపరుధ్యమానబహిఃప్రాణఃక్వచిత్పరివర్తమానోఽస్మిన్నధ్వన్యవిద్యాకామకర్మభిరుపరక్తమనసాఽనుపపన్నార్థంనరలోకంగన్ధర్వనగరోపమముపపన్నమితిమిథ్యాదృష్టిరనుపశ్యతిక్వచిదాతపోదకనిభాన్విషయానుపధావతి - పానభోజనవ్యవాయాదివ్యసనలోలుపఃక్వచిచ్చాశేషదోషనిషదనంపురీషవిశేషంతద్వర్ణగుణనిర్మితమతిస్సువర్ణముపాదిత్సత్యగ్నికామకాతరఇవోల్ముకపిశాచమ్ ॥ ౪ ॥ అథకదాచిన్నివాసపానీయద్రవిణాద్యనేకాత్మోపజీవ్యాభినివేశఏతస్యాంసంసారాటవ్యామితస్తతఃపరిధావతి ॥ ౫ ॥ క్వచిచ్చవాత్యౌపమ్యయాప్రమదయాఽఽరోహమారోపితస్తత్కాలరజసా ❋ రజన్యాంభూతాఇవసాధుమర్యాదారజస్వలాక్షోదిగ్దేవతాఅతిరజస్వలమతిర్నవిజానాతి ॥ ౬ ॥ క్వచిత్సకృదవగతవిషయవైతథ్యఃస్వయంపరాభిధ్యానేనవిభ్రంశితస్మృతిస్తయైవమరీచితోయప్రాయాంస్తానేవాభిధావతి ॥ ౭ ॥ క్వచిదులూకఝిల్లీస్వనవదతిపరుషరభసాటోపంప్రత్యక్షం

శోహ్యర్థస్యాఽగ్నిమివజాజ్వల్యమానంతతస్తతోధావన్తముల్ముకపిశాచమగ్నిబుద్ధ్యాఽనుధావతి-నతుతంప్రాప్నోతి-కథంచిత్ప్రాప్తశ్చేత్తర్హితేనభర్జితస్సన్మ్రియతే, ఏవంసువర్ణమనుధావన్నపీత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ నివాసతోయేత్యాదివ్యాచష్టే॥అథేతి॥నివాసాదిష్వనేకేష్వాత్మనఉపజీవ్యేష్వభినివేశోయస్యతథాభూతః,ఇతస్తతోఽస్యాంసంసారాటవ్యాం,పరిధావతి ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ క్వచిచ్చ,వాత్యౌతిర్థమిత్యాదివ్యాచష్టే క్వచిచ్చేతి ॥ వాత్యౌపమ్యయాచక్రవాతతుల్యయా, ప్రమదయాస్త్రియా, యథావాత్యాయజఃప్రక్షేపేణాన్ధీకరోత్యేవంరజోగుణోత్కర్షకత్వేనాజ్ఞతామాపాదయన్తీ,తత్తుల్యాప్రమదేతిభావః,ఆరోహమఙ్కం,మారోపితః-తస్మిన్కాలే-యద్రజోరాగః-తేన-కథంభూతేన - రజనిభూతేనరాత్రివదప్రకాశకేన-జ్ఞానావరణేనేత్యర్థః-రజనిభూతఇవేత్యపిపాఠః-తత్ర తమోమయఇవేత్యర్థః-దీర్ఘపాఠే -రజన్యాంరాత్రౌ,భూతాఇవేత్యర్థః-అతిరజస్వలమతిఃఅతివరజసాచ్ఛన్నమతిః-అతఏవాసాధుమర్యాదః,అతో, రజోవ్యాప్తచక్షురివ,దిక్షుస్థితాః,మర్యాదాతిక్రమసాక్షిభూతా-దేవతా - నజానాతి ❋ ॥ ౬ ॥ అనుపాదేయమేవోపాదేయతయాగృహ్ణాతీతిప్రక్రమసాజాత్యాదుత్తరశ్లోకచతుర్థపాదంవ్యాచష్టే క్వచిత్సకృదితి॥కదాచిత్సకృదవగతంవిషయేషుశబ్దాదిషు,వైతథ్యంవైయర్థ్యంపురుషార్థశూన్యత్వం-యేనతథాభూతోఽపి-పరాభిధ్యానేనదేహచిన్తయావిభ్రంశితస్మృతిః-విభ్రంశితాస్మృతిరాత్మవిషయా-యస్య-తయైవవిభ్రంశితస్మృత్యా - మరీచితోయప్రాయాన్మరీచితోయతుల్యాన్ - స్వయమపురుషార్థరూపత్వేఽపితత్త్వేనావభాసమానాంస్తానేవవిషయా-నభిధావతి ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ పూర్వార్ధంవ్యాచష్టే॥ క్వచిదులూకేతి॥

❋ ౬॥ పా॥ రజనిభూతేన॥ పా॥ రజనిభూతఇవ.

ఉలూకఝిల్ల్యాః ఘూకకీటకవిశేషయోర్ధ్వనివ దతిపరుషో - రభసఉత్సాహ - స్తేన ఆటోపస్సంభ్రమో - యస్యాభవత్యే-తం రిపూణాం - రాజకులస్య చ - నిర్భర్త్సితేనా - స్యస్తం వ్యథితం కర్ణమూలం - హృదయం చ - యస్య తదాఘాతః - ఆస్తే - తత్ర ప్రత్యక్షాప్రియవాక్యము లూకస్థానీయం రాజకులం - పరోక్షాప్రియకృజ్ఝిల్లీస్థానీయం రిపుకులం వివక్షితమ్ ✱ ॥ ౮ ॥ ✱ తృతీయపాదం వ్యాచష్టే ॥ స ఇతి ॥ యదా - అదుగ్ధపూర్వసుకృతః అపూర్ణపూర్వసుకృతః - సుకృతహీన ఇత్యర్థః - తదా - కారస్కరో విషతిన్దుకః - తత్ప్రముఖాః - యే - అపుణ్యద్రుమా - స్తథావిధా లతాశ్చ - విషోదపానాపకూపాశ్చ - తత్తుల్యాన్ - ఉభయార్థశూన్యద్రవిణాన్, దృష్టాదృష్టప్రయోజనశూన్యాః ద్రవిణాని ధనాని యేషాం తాన్ - యేషాం ద్రవిణం కీర్త్యర్థమదృష్టార్థం చ న భవతి వై ఉభయార్థశూన్యద్రవిణాః - అత ఏవ జీవన్మృతాన్ - స్వయం జీవన్నపి మ్రియమాణో మృతప్రాయః జీవన్మృతః ఉపధావతి - ॥ ౯ ॥ - ✱ క్వచిద్వితతోయాస్సరిత ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ ఏకదేతి ॥ కదాచిదసతాం వేదదేవబ్రాహ్మణవిదూషకానాం, ప్రసఙ్గాత్సఙ్గాన్నికృతా వక్షితా మతిర్యస్య సః వ్యుదకస్రోతస్స్ఖలనవత్ నిరుదకనదీగర్తపతనవత్ - యథా నిర్జలనదీగర్తే పతితస్య న పిపాసాశాన్తికజలలాభః ప్రత్యుత శిరస్స్ఫుటనం చ సద్యో భవతి పశ్చాదపి తద్వేదనాఽనువర్తతే - ఏవం ఉభయత ఇహ పరలోకే చ - దుఃఖదం - పాషణ్డం పాషణ్డాచారం - అభిధావతి ప్రాప్నోతి స్వీకరోతి, యద్వా, పాషణ్డకులం ప్రాప్నోతి తత్రజాయత ఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ✱ పరస్పరం చాలపతేనిరన్న ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ యదాత్వితి ॥ యదా తు పరపీడయా - అన్నం అన్నం - ఆత్మనే స్వస్మై - నోపనమతి నోపతిష్ఠతే - పరపీడయాప్యన్నం న లభత ఇత్యర్థః - తదా పితృపుత్రబర్హిష్మతః పితృపుత్రాదీనాం బర్హిష్మతః కుశః - తద్వతః పితృపుత్రాణాం కుశాదితృణమాత్రమపి యేషు పశ్యతి తాన్ భక్షయతీత్యర్థః ✱ ॥ ౧౧ ॥ ✱ ఆసాద్య దావమిత్యేత

పరోక్షం వారిపురాజకులనిర్భర్త్సితేనాతివ్యథితకర్ణమూలహృదయః ॥ ౮ ॥ స యదాఽదుగ్ధపూర్వసుకృతస్తదా కారస్కరకాకతుణ్డాద్యపుణ్యద్రుమలతావిషోదపానవదుభయార్థశూన్యద్రవిణాన్జీవన్మృతాన్స్వయం జీవన్మ్రియమాణ ఉపధావతి ॥ ౯ ॥ ఏకదాఽసత్ప్రసఙ్గాన్నికృతమతిర్వ్యుదకస్రోతస్స్ఖలనవదుభయతోఽపి దుఃఖదం పాషణ్డమభిధావతి ॥ ౧౦ ॥ యదా తు పరబాధయాన్ధ ఆత్మనే నోపనమతి తదా హి పితృపుత్రబర్హిష్మతః [పిత్రాన్పుత్రాన్వా ఖలు] భక్షయతి ॥ ౧౧ ॥ క్వచిదాసాద్య గృహం దావవత్ప్రియార్థవిధురమసుఖోదర్కం శోకాగ్నినా దహ్యమానో భృశం నిర్వేదముపగచ్ఛతి ॥ ౧౨ ॥ క్వచిత్కాలవిషమితరాజకులరక్షసాఽపహృతప్రియతమధనాసుర్మృతక ఇవ విగతజీవలక్షణ ఆస్తే ॥ ౧౩ ॥ కదాచిన్మనోరథోపగతపితృపితామహాద్యసత్సదితి స్వప్ననిర్వృతిలక్షణమనుభవతి ॥ ౧౪ ॥ క్వచిద్గృహాశ్రమకర్మచోదనాతిభరగిరిమారురుక్షు

ద్వ్యాచష్టే ॥ క్వచిదితి ॥ కదాచి - ద్దావాగ్నితుల్యం - ప్రియార్థవిధురం భోగ్యపదార్థరహితం, అసుఖోదర్కం దుఃఖపరంపరాయుక్తం - గృహం ప్రాప్య, శోకాగ్నినా ఇష్టాలాభానిష్టానివృత్తిజనితదుఃఖేన - భృశం, దహ్యమానః పీడ్యమానో నిర్వేదం - అహో మయా సుకృతమకృతమతో దుర్భగో మన్దభాగ్యోఽహమిత్యేవంరూప - ముపగచ్ఛతి ✱ ॥ ౧౨ ॥ ✱ క్వచ యక్షైర్హృతాసురిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వచిదితి ॥ క్వచిత్కాలేన - విషమితం ప్రతికూలతాం ప్రాప్తం - యద్రాజకులం, తదేవ రక్షు - స్తేనా, పహృతాః - ప్రియతమధనరూపాః, అసవః ప్రాణాః, యస్య, విగతాని జీవలక్షణాని హర్షాదీని యస్య - అత ఏవ, మృతకశ్శవ ఇవాస్తే అవతిష్ఠతే ✱ ॥ ౧౩ ॥ ✱ అన్యైర్వసూరైర్హృతస్వ ఇత్యుత్తరశ్లోకపూర్వార్ధం వ్యాఖ్యాతప్రాయమిత్యభిప్రేత్య తదుత్తరార్ధం వ్యాచష్టే ॥ కదాచిదితి ॥ క్వచి - దసత్ కాలాన్తరానవస్థాయిత్వేన పురుషాన్తరాననుభావ్యత్వేన చాసత్ - స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యం తత్కాలమాత్రావసాయి చేతి యావత్ - మనోరథేన మనోవ్యాపారేణ సంకల్పవికల్పాత్మకేన - ఉపగతం ప్రాప్తం - స్వప్నద్రష్టృకర్మానుసారిసంకల్పవికల్పాత్మకమనోరథానుసారి - భగవతస్సృష్ట్యా ప్రాప్తమిత్యర్థః ఈదృశం - పితృపుత్రాది - సదితి - మన్వాన ఇతి శేషః కాలాన్తరావస్థాయిపురుషాన్తరానుభావ్య జాగ్రద్వస్తుతుల్యమిత్యర్థః - స్వప్ననిర్వృతిం స్వప్నపితృపుత్రాదిసుఖం క్షణమాత్ర - మనుభవతి - స్వాప్నస్య గన్ధర్వనగరతుల్యత్వం చ తద్వత్తత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వేనాన్యాననుభావ్యత్వేన చాత్ర వివక్షితం - గన్ధర్వా హి క్వచిన్నియతం చిరం న వసన్తి - క్వచిత్క్షణమవస్థితవన్తోఽపి నపరైర్జాయన్తే - తతస్తేషాం నివాసస్థానాపరపర్యాయం నగరం న కాలాన్తరావస్థాయీతరపురుషానుభావ్యం చేతి వదన్తి ✱ ॥ ౧౪ ॥ ✱ చలం క్వచిదిత్యస్య పూర్వార్ధం వ్యాచష్టే ॥ క్వచిదితి ॥ కదాచి - ద్గృహాశ్రమే - యాః - కర్మణాం - చోదనాః విధయ - స్తాసా - మతిభరో విస్తార - స్స ఏవ గిరి - స్త - మారురుక్షమాణః ఆరోఢుమిచ్ఛన్ తదన్తం గన్తుమిచ్ఛన్ బహువిత్తశరీరాయాససాధ్యయజ్ఞాదికర్మాణ్యారభ్యాయావత్సమాప్తి కర్తుకామ - స్తదన్తరా - లౌకికైర్లోకైభవై - ర్వ్యసనైర్దుఃఖై, రన్తరా

యహార్త్తైః పుత్రవిత్తపశ్వాదిభిః- కర్శితమనాః పీడితచిత్తః-కణ్టకశర్కరా క్షేత్రం-ప్రవిశన్నివ-పర్వతమారురుక్షన్నధ్వమధ్యే కణ్టకైశ్శర్కరాభిస్సూక్ష్మపాషాణైశ్చాకీర్ణ క్షేత్రం ప్రవిష్టఇవ సీదతి ఖిద్యతి * ॥ ౧౫ ॥ ఉత్తరార్ధం వ్యాచష్టే॥ క్వచిచ్చేతి॥ కదాచిత్, దుస్సహేన సోఢుమశక్యేన-కాయాభ్యన్తరవహ్నినా- శరీరమధ్యవర్తిజాఠరాగ్నినా-గృహీతసారః గృహీతబలః-కార్శ్యం ప్రాప్తః-స్వకుటుమ్బాయ భార్యాయై-కుప్యతి * ॥ ౧౬ ॥ * క్వచిన్నిగీర్ణ ఇత్యస్య పూర్వార్ధం వ్యాచష్టే సఏవేతి ॥ సఏవ ఏవం సంసారాధ్వని భ్రామ్యమాణ ఏవ-యద్వా - కుటుమ్బాయ క్రుధ్యన్స ఏవ-నిద్రైవాజగర- స్తేన గృహీతః అన్ధేతమసి-అన్ధయతీత్యన్ధం స్వపరాప్రకాశకం-యత్తమః అజ్ఞానం తస్మిన్మగ్నః-శూన్యారణ్యే నిర్జనేఽరణ్యే ఇవ, శేతే - అన్యత్కిఞ్చిదపి, న వేద-కింత్వహమిత్యేతావన్మాత్రమవభాసతే- నతు బాహ్మణత్వాది బాహ్యాకారం జానాతి - తత్కాలికమస్య దేహం లక్షయతి-అపవిద్ధశ్శవః దూరతః పరిహృతశ్శవ ఇవేతి * ॥ ౧౭ ॥ * తస్యైవోత్తరార్ధం వ్యాచష్టే ॥ కదాచిదితి॥ క్వచిత్, దుర్జనా ఏవ దన్దశూకాస్సర్పాః దయోదంశనస్వభావాః, తైః, భగ్నః, మానో గర్వః, స ఏవ, దంష్ట్రా-పరపీడాకరత్వాత్, భగ్నా మానదంష్ట్రా యస్య, అత ఏవ, అలబ్ధో నిద్రాయాః క్షణో యేన, వ్యథితం దుఃఖితం-యద్ధృదయం, తేన క్షీయమాణం సంకోచ్యమానం విజ్ఞానం యస్య సః, అన్ధవత్, అన్ధకూపే మహతి దుఃఖే పతతీత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ * కర్హిస్మ చిత్క్షుద్రరసానితి శ్లోకం వ్యాచష్టే॥ కర్హిచిత్స్మేతి॥ కామో విషయోపభోగః, తేన-యే మధులవాస్సుఖలవాః, తాన్విచిన్వన్ అన్వేషయ-న్యదా-పరదారాః-పరద్రవిణాని చ-అవరున్ధానః స్వీకర్తుమారభమాణః, రాజ్ఞా, స్వామిభిః పరైర్వా, నిహతో భవతి తదా-అ

మాణో * లౌకికవ్యసనకర్శితమనాః కణ్టకశర్కరాక్షేత్రం ప్రవిశన్నివ సీదతి ॥ ౧౫ ॥ క్వచిచ్చ దుస్సహేన కాయాభ్యన్తరవహ్నినా గృహీతసారస్స్వకుటుమ్బాయ క్రుధ్యతి ॥ ౧౬ ॥ స ఏవ పునర్నిద్రాజగరగృహీతోఽన్ధేతమసి మగ్నశ్శూన్యారణ్య ఇవ శేతే నాన్యత్కిఞ్చన వేద శవ ఇవాపవిద్ధః ॥ ౧౭ ॥ కదాచిద్భగ్నమానదంష్ట్రో దుర్జనదన్దశూకైరలబ్ధనిద్రాక్షణో వ్యథితహృదయేనానుక్షీయమాణవిజ్ఞానోఽన్ధకూపేఽన్ధవత్పతతి ॥ ౧౮ ॥ కర్హిచిత్స్మ కామమధులవాన్విచిన్వన్యదా పరదారపరద్రవ్యాణ్యవరున్ధానో రాజ్ఞా స్వామిభిర్వా నిహతః పతత్యపారే నిరయే ॥ ౧౯ ॥ అథ చ తస్మాదుభయథాపి హి కర్మాఽస్మిన్నాత్మనస్సంసారావపనముదాహరన్తి ॥ ముక్తస్తతో యది బన్ధాద్దేవదత్త ఉపాచ్ఛినత్తి తస్మాదపి విష్ణుమిత్ర ఇత్యనవస్థితిః ॥ ౨౦ ॥ క్వచిచ్చ శీతవాతాద్యనేకాధిదైవికభౌతికాత్మీయానాం దశానాం ప్రతినివారణేఽకల్పో దురన్తచిన్తయా విషణ్ణ ఆస్తే ॥ క్వచిన్మిథో వ్యవహరన్యత్కిఞ్చిద్ధనమన్యేభ్యో వా కాకిణికామాత్రమప్యపహరన్యత్కిఞ్చిద్వా విద్వేషమేతి విత్తశాఠ్యాత్ ॥ ౨౩ ॥ క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధనశ్శయ్యాసనాద్యుపభోగవిహీనో యావదప్రతిలబ్ధమనోరథస్తావత్పరస్వాదానే వ్యవసితమతిస్తతోఽవమానాదీని లభతే ॥ ౨౪ ॥ ఏవం విత్తవ్యతిషఙ్గవివృద్ధవైరానుబన్ధోఽపి పూర్వవాసన

పారే-నిరయే నరకప్రాయే కారాగృహే నిపతతి-రాజాదిభిర్నిహతః కారాగృహాదిబద్ధో భవతీత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * ముక్తస్తతో బన్ధాదిత్యుక్తేః ప్రసఙ్గాత్ప్రవృత్తస్య కర్మణస్సంసారహేతుత్వం స్ఫుటయతి ॥ అథ చేతి॥ యస్మాదేవం-తస్మాత్-అథానన్తరమేవ, ఉభయథా ఇహ చ పరత్ర చ, అస్మిన్ప్రవృత్తిమార్గే, సంసారస్య, వపనం జన్మక్షేత్రం-కర్మోదాహరన్తి * ॥ ౨౦ ॥ * తత్ప్రతిక్రియాప్రతిలబ్ధమాన ఇత్యేతావద్వ్యాచష్టే ॥ యది బన్ధాన్ముక్తో భవతి-తర్హి, తతస్సకాశాత్, దేవదత్తః అన్యః-ఉపాచ్ఛినత్తి హరతి, తస్మాదపి, విష్ణుమిత్రః, అన్యో, హరతీత్యనవస్థితిః, న త్వసౌ భోక్తుం లభత ఇత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * క్వచిచ్ఛీతవాతేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ క్వచిచ్చేతి॥ శీతాదయో, ఽనేకా-యాః, దైవికానాం భౌతికానామాత్మనాం చ దశాః దుఃఖావస్థాః-ఆధిదైవికాధిభౌతికాధ్యాత్మికాస్తాపా ఇత్యర్థః-తాసాం దశానాం, ప్రతినివారణాయ ప్రతిక్రియాయై-అకల్పోఽసమర్థః, ప్రతిక్రియాం కర్తుమసమర్థః, అత ఏవ విషణ్ణః దుఃఖితః, అపారచిన్తాయుక్త ఆస్తే * ॥ ౨౨ ॥ * క్వచిన్మిథ ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ కదాచిత్, పరస్పరం-యత్కిఞ్చిద్ధనం-వ్యవహరన్-అన్యేభ్యస్సకాశాత్ - కాకిణికామాత్రం వింశతికపర్దమాత్రం-తతోఽప్యూనం వా-యత్కిఞ్చిదపహరన్-విత్తశాఠ్యేన ధనలోభేన-విద్వేషం, ప్రాప్నోతి * ॥ ౨౩ ॥ * క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధన ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వచి-త్క్షీణం ధనం యస్య, అత ఏవ-శయ్యాసనం నివాసాదిభిరుపభోగోపకరణై, ర్విహీనః రహితః-ఉపభోగశబ్దో భోగ్యోపలక్షకః - క్వచిత్ - యదైవంవిధో భవతి-తదా-యావత్, అప్రతిలబ్ధమనోరథః అప్రాప్తసమీహితః-తావత్-పరస్వాదానే అన్యదీయధనగ్రహణే-వ్యవసితమతిః-కేనాపి పరవఞ్చనోపాయేన తదీయం ధనం గ్రహీతవ్యమితి నిశ్చయయుక్తః-తతః-పరధనాదిగ్రహణోద్యోగాత్- అవమానాదీని-ప్రాప్నోతి * ॥ ౨౪ ॥ * అన్యోన్య

ది త్తేతి వ్యాచష్టే॥ఏవమితి॥ఏవం పరస్పరం విత్తస్య భాషాబద్ధస్య ధనస్య - వ్యతిషఙ్గేణ వ్యత్యాసేన నిబద్ధం రూఢమూలం యత్ - వైరం తదనుబన్ధోఽప్రియకారిత్వాదిరూపశ్చ - యస్య ఏవం భూతోఽపి - పూర్వవాసనయా సాజాత్యాభిమానప్రయుక్తయా పూర్వవాసనయా - మిథః, ఉద్వహతః వివాహం కుర్వాణాః తానేవ వైరవిషయానేవో - ద్వహతి వైరవిషయైరేవ సహ సాజాత్యాభిమానేన వివాహాదిక్రియయా సంబధ్నాతీత్యర్థః, * ॥ ౧౫ ॥ *ఏతస్మిన్ సంసారాధ్వని - వను క్తవిధైః రన్యైరపి విధైః క్లేశైః ఉపసర్గైః, వక్ష్యమాణైస్సుఖదుఃఖరాగద్వేషాదిభిశ్చ - వితతే విస్తృతే, అనన్త క్లేశోపసర్గయుక్త ఇత్యర్థః - ఆపన్నః ఆపదం ప్రాప్తః, తత్ర, యో యో, విపన్నః విపత్తిం ప్రాప్తః, మృత ఇతి యావత్, తం తం విపన్నం పిత్రాదిరూపం, విసృజ్య - జాతం జాతం పుత్రాదిరూపముపాదాయ ఆత్మీయాభిమతిం కృత్వా - పునర్జ్ఞాతవిపత్త్యా - శోచన్ -, తేన - ముహ్యన్ - బిభ్యన్ - ప్రరుదన్ - తత్ర - శోకో మానసీ వ్యథా - ఖేదో వాచికీ దైన్యోక్తిరూపా, ప్రరోదః కాయికీ అశ్రువిమోచనాదిరూపా - జాతాత్ పరస్య స్వజనస్యైతు - సంహృష్యన్ - హాసాదిభిరుచ్చైర్ధ్వనిం కుర్వన్ - బిభ్యన్ జాతాదీనామాగామిదుఃఖసంభావనాని మిత్త ప్రతికూలజ్ఞానయుక్తః - కదాచిత్, జాతాదీనాం గుణాన్ - గాయన్ - ముహ్యమానః ఖేదమోదాభ్యాం మోహం ప్రాప్తః ఏష జీవసమూహః ఆరబ్ధః ఉపక్రాన్తయోగః - సాధువాకర్త్మనా వర్జితః - వహ్యమాన ఇతి పాఠే బధ్యమానః - అద్యాపి - ఇతః అస్మాత్సంసారాధ్వనస్సకాశాత్ - త్తదధ్వనః పారం సంసారాధ్వనః పారం ప్రతి - నైవావర్తతే నాయాతి న ప్రాప్నోతీత్యర్థః, కిం తదధ్వనః పారం - యత్ప్రతి నావర్తతే, తత్రాహ ॥ యదిదం యోగానుశాసనం నామ యోగానుశాసనమితి ప్రసిద్ధం, తత్సంసారాధ్వనః పార - ముపదిశన్తి - తత్త్వవిద ఇతి శేషః - యోగస్యాధ్యాత్మయోగకర్మయోగానుగృహీతభగవద్భక్తియోగ

యామిథ ఉద్వహత ఉద్వహతి ॥ ౧౫ ॥ ఏతస్మిన్ సంసారాధ్వని నానాక్లేశోపసర్గబాధిత ఆపన్నో విపన్నో య
స్తమహావావేతర స్తత్ర తత్ర విసృజ్య జాతం జాతముపాదాయ శోచన్ముహ్యన్బిభ్యద్వివదన్ సంహృష్యన్ బిభ్య
*న్గాయన్ముహ్యమానస్సాధువర్జితో నైవావర్తతేఽద్యాపి యత ఆరబ్ధ ఏష నరలోకసార్థ స్తమధ్వనః పారము
పదిశన్తి యదిదం యోగానుశాసనం నామ ॥ ౧౬ ॥ న వా ఏతదవరున్ధతే యచ్ఛం తమన్య స్తదజ్ఞా మునయ ఉప
రతాత్మానస్సమవగచ్ఛన్త్య పిదిగిభజయినో రాజర్షయో నైవ తద్వ్రజన్తి కిం తు పరం మృధే శయీరన్నస్మైవ
యమిత్యాస్పామేవకృత వైరానుబన్ధాయాం విసృజ్య స్వయముపసంహృతాః ॥ ౧౭ ॥ అధ్వన్యముష్మిన్నిమ ఉప
సర్గాస్తథా సుఖదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమోదమోహశోకమోహమాత్సర్యేర్ష్యావమానక్షుత్పి
పాసాఽఽధివ్యాధిజన్మజరామరణాదయః ॥ ౧౮ ॥ క్వాపి దేవమాయయా స్త్రియా భుజలతోపగూఢః ప్ర
స్కన్నవివేకవిజ్ఞానస్తద్విహారగృహారమ్భాకులహృదయస్తదాశ్రయావసక్తసుతదుహితృకళత్రభాషి
తావలోకవిచేష్టితాపహృతహృదయ ఆత్మానమజితాత్మాఽపారేఽన్ధే తమసి ప్రహిణోతి ॥ ౧౯ ॥ కదాచిదీశ్వర

స్యా - ను శాసనం వివిచ్య జ్ఞానం - శిక్షణం వా తదనుష్ఠానమితి యావత్, తదేవ సంసారాధ్వనః పారమిత్యర్థః * ॥ ౧౬ ॥ *మనస్వినో నిర్జితేతి శ్లోకం వ్యాచష్టే॥ న వా ఇతి॥ ఉపశమ ఏవ శీలం యేషాం, ఉపరతః నిగృహీతః ఆత్మా మనః యైస్తే, మునయో మునశీలాః, న్యస్తదణ్డాః నివృత్తభూతద్రోహాః - సర్వభూతసుహృదస్స త ఇత్యర్థః, యచ్ఛం తమం నిరతిశయసుఖరూపపరమాత్మప్రాప్త్యుపాయం, యోగానుశాసన, ముపతిష్ఠన్తి ప్రాప్నువన్తి, తచ్ఛం తమం, నిర్జితదిగ్గజేన్ద్రా అపి, మనస్వినః అనిర్జితాన్తఃకరణాః రాజర్షయో నైవావరున్ధతే న ప్రాప్నువన్తి నైవ చ వ్రజన్తి - ఉపాయానుష్ఠానపూర్వకముపేయం న యాన్తి, కింతు ఇయం పృథివీ మమైవేత్యభిమానేన - కృతవైరానుబన్ధాః మృధే యుద్ధే - శయీరన్ కేయం చ మమాభిమానవిషయభూతా - తత్రాహ యాం పృథివీం విసృజ్య, స్వయముపసంహృతాః మృతాః సన్త్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ * సింహావలోకితన్యాయేన బాధోపసర్గైరిత్యత్రాభిప్రేతముపసర్గశబ్దార్థమాహ ॥ అధ్వనీతి ॥ అస్మిన్నధ్వని సంసారాధ్వని, ఇమే సుఖాదయః ఉపసర్గా ఇత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ *ప్రసజ్జతీత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వాపీతి॥ స్త్రీవేషయా - దేవమాయయా భగవన్మాయయా కర్త్ర్యా, భుజలతాభ్యా, ముపగూఢః ఆలిఙ్గితః, ప్రస్కన్నమపగతం, వివేకాత్మకవిజ్ఞానం, యస్య, యద్వా, వివేకో దేహవిలక్షణాత్మవివేకః విజ్ఞానం భగవదుపాసనాత్మకం, తద్రహితః - తస్యాః స్త్రియాః, విహారగృహం క్రీడాగృహం - తదారమ్భే, ఆకులం హృదయం యస్య - తస్మిన్నాశ్రయే ఏవ నితావిహారగృహే, ఆసక్తాః ప్రసక్తాః సుతాదయ, స్తేషాం - భాషితాదిభి - రపహృతం హృదయం యస్య - అత ఏవాజితేన్ద్రియః, అన్ధే తమసి దుఃఖే నరకే, ఆత్మానం, ప్రహిణోతి ప్రక్షిపతి * ॥ ౧౯ ॥ *ఏవం పూర్వా

౧౬ ॥ శ్లో ॥ పా * గాయన్నుహ్యమానః

ర్థం వ్యాఖ్యాతం॥ ఉత్తరార్ధం వ్యాచష్టే॥ కదాచిదితి॥ పరమాణురాదిః, ద్విపరార్ధోఽపవర్గోఽన్తస్స ఏవ ఉపలక్షణం యస్య కాలో పలక్షణాదితిపారేతు-పరమాణ్వాదిపరార్ధాపవర్గరూపం, య-త్కాలస్యోపలక్షణం, ఉపలక్ష్యత ఇత్యుపలక్షణం స్వరూపం, తస్మాదిత్యర్థః-రంహసా శీఘ్రేణ-పరివర్తితేన పరిభ్రమణేన-వయసా బాల్యాదిక్రమేణ, బ్రహ్మాణమభివ్యాప్య, తృణస్తమ్బాదిభూతానాం, కాల్యమానానాం లవాదిరూపేణ గణ్యమానానాయుషామిత్యర్థః మిషతాం ప్రమత్తానాం-అనిమిషతః అప్రమత్తాదివా-హరతః - ఆయురితి ద్వితీయాన్తస్య శేషః, అనిమిషతః అకాల్యమానా-ద్విష్ణోశ్చక్రాత్-విత్రస్తహృదయః మరణమాశఙ్కమాన ఇతి యావత్-అమరత్వాయ పాషణ్డదేవతాసాంకేత్యేన - అభిముఖ్యేనధత్తే-కిం కృత్వా - కాలచక్రం-నిజం స్వీయమాయుధం యస్య, తమేవ, సాక్షా, ద్భగవన్తం, యజ్ఞపురుష-మనాదృత్య-పాషణ్డదేవతాః కథంభూతాః-కఙ్కగృధ్రబకప్రాయాః-విశ్వసతోఽపి వఞ్చయన్తీః-ఆర్యాణాం వైదికానాం సమయాత్సిద్ధాన్తా- త్పరిహృతాః బహిష్కృతాః-సాంకేత్యేనేత్యనేన పాషణ్డదేవతారాధనం పాషణ్డసంకేతనిబన్ధనం -నతు వైధమిత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తైర్వఞ్చితఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ యదాత్వితి ॥ ఆత్మావఞ్చితో యై-స్తై,రుపవఞ్చితస్సన్-బ్రహ్మకులం-ప్రవిష్ట-స్తేషాం బ్రాహ్మణానాం-శీలమితి ప్రతికోపాదానం-తద్వ్యాచష్టే॥ ఉపనయనాదీత్యారాధన మేవేత్యన్తేన- అరోచయన్ అనభిమన్యమానః-ఉక్షైతి,వానరానిత్యస్య వ్యాఖ్యానం శూద్రకులం భజత ఇతి-తదుపపాదయతి-నిగమోక్తే - ఆచారే, అపరిశుద్ధితః స్వస్య శుద్ధ్యభావాత్-యస్య శూద్రస్య-కేవలం మిథునీభావః-కుటుమ్బభరణం చ, త్యేవం కేవలగ్రామ్యసుఖమేవ, నాదృష్టం-యథా

స్యభగవతో విష్ణోశ్చక్రాత్పరమాణ్వాదిద్విపరార్ధాపవర్గకాలోపలక్షణాత్పరివర్తితేన వయసా రంహసా హరత ఆబ్రహ్మతృణస్తమ్బాదీనాం భూతానాం కాల్యమానానామనిమిషతో మిషతాం విత్రస్తహృదయస్తమేవేశ్వరం కాలచక్రం నిజాయుధం సాక్షాద్భగవన్తం యజ్ఞపురుషమనాదృత్య పాషణ్డదేవతాః కఙ్కగృధ్రబకప్రాయా ఆర్యసమయపరిహృతాః సాంకేత్యేనాభిధత్తే॥ ౩౦ ॥ యదా తు పాషణ్డైరాత్మవఞ్చితైరుపవఞ్చితో బ్రహ్మకులం సమావసంస్తేషాం శీలముపనయనాదిశ్రౌతస్మార్తకర్మానుష్ఠానేన భగవతో యజ్ఞపురుషస్యారాధనమేవ తదరోచయన్ శూద్రకులం భజతి నిగమాచారేఽశుద్ధితో యస్య మిథునీభావః కుటుమ్బభరణం చ యథా వానరజాతేః॥ ౩౧ ॥ తత్రాపి నిరవరోధస్స్వైరేణ విహరన్నతికృపణబుద్ధిరన్యోన్యముఖనిరీక్షణాదినా గ్రామ్యకర్మణైవ విస్మృతకాలావధిః॥ ౩౨ ॥ క్వచిద్ద్రుమవదైహికార్థేషు గృహేషు రంస్యన్ యథా వానరస్సుతదారవత్సలో వ్యవాయక్షణః॥ ౩౩ ॥ ఏవమధ్వన్యవరున్ధానో మృత్యుగజభయాత్తమసి గిరికన్దరప్రాయే పతన్ కర్మవల్లీమవలమ్బ్య తత ఆపదః కథంచిన్నరకాద్విముక్తః పునరప్యేవం సంసారాధ్వని వర్తమానో నరలోకసార్థమేనోపయాత్యేవముపరిగతోఽపి॥ ౩౪ ॥ తస్యేదముపగాయన్తి॥ శ్లో॥ ఆర్షభస్యేహ రాజర్షేర్మ

హానరజాతేరితి తత్ర దృష్టాన్తః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ తజ్జాతిని రాసేనేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ తత్రాపీతి ॥ శూద్రకులేఽపి-నిరవరోధః ప్రతిబన్ధరహితః - స్వైరేణ స్వేచ్ఛయాయుక్తదేశకాలప్రతీక్షామన్తరేణ-క్రీడన్ - అతికృపణా అత్యన్తం విషయాతురా బుద్ధిర్యస్య - యోషిత్పురుషయోః-పరస్పరముఖనిరీక్షణాదిరూపేణ గ్రామ్యకర్మణైవ-విస్మృతః - కాలావధిః ఆయుషోవసానం-యస్య సః-ఆస్తే ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ద్రుమేషు రంస్యన్నిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ క్వచిదితి॥ వృక్షవ-త్కేవలమైహికసుఖప్రయోజనకేషు-గృహేషు-ద్రుమాహౌ కేవలమిహైవోపయుజ్యన్తే నపరత్రేతి భావః - యద్వా-ద్రుమవత్ ద్రుమ ఇవ-యథా-వానరస్సుతదారవత్సలో, మైథునమేవ-క్షణ ఉత్సవో, యస్య-తథాభూతో భవతి - ఏవమయమపి కేవలమైహికార్థేషు గృహేషు-రంస్యన్-సుతాదివత్సలో-వ్యవాయక్షణః స్వబన్ధనేపి వశో భవతీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ క్వచిత్ప్రమాదాదిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ ఏవమితి ॥ సంసారాధ్వని, సుఖమశిఖాద్య - వరున్ధానః అనుభవన్మృత్యురేవ గజ-స్తస్మాత్-భయా-ద్గిరికందరతుల్యే-తమసి ఘోరాద్యాపది-పతన్-తతః-పునః-జీవన హేతుభూతాం-కర్మరూపాం వల్లీం- అవలమ్బ్య-తత ఆపదః ఘోరాద్యుపద్రవరూపాన్నరకా త్కేనాపి ప్రయాసేన-విముక్తః - పునరప్యేవముక్తరీత్యా -సంసారాధ్వని-వర్తమానో-నరలోకసార్థం నరశరీరజీవసమూహముయాపతితి - ఏవముపరిగతోఽపి లోకాన్తరేషు విద్యమానో దేవాదిజీవసమూహోఽపి సంసారాధ్వని-అటతీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ఏవం ప్రాకోత్యురూపమవధూతవచో వ్యాఖ్యాయ తన్మాహాత్మ్యప్రతిపాదకాన్ శ్లోకానవతారయతి॥ తస్యేతి॥ తస్య-ఇదం మాహాత్మ్యం-ఆర్షభస్య ఋషభపుత్రస్య-మహాత్మనో మహానుభావస్య రాజర్షేః, స్వర్తమార్గం,

మనసాఽప్యనుసర్తుం, నృపోఽన్యో నృపో, నార్హతి, యథా గరుడస్య గతిం మక్షికేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ తత్త్యాగహేతుమాహ ॥ య ఆర్షభో రాజర్షిః, హృదిస్పృశః మనోజ్ఞాన్, అత ఏవ దుస్త్యజాన్ దుఃఖేనాపత్యక్తుమశక్యాన్, పుత్రాన్ సుహృదాదీ జ్యామోఽన్యవం సైన్యవ్యం - యువైవ సన్, మలవత్ విష్ఠామివ జహౌ అత్యాక్షీత్, త్యాగహేతుః ఉత్తమశ్లోకలాలసః ఉత్తమ శ్లోకే భగవతి, లాలసః లమ్పటః ఆసక్తచిత్త ఇతి యావత్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ న కేవలమత్యాక్షీదేవ, అపి తు నైచ్ఛదపీత్యాహ ॥ య ఇతి ॥ యో నృపః ఆర్షభః - దుస్త్యజాన్, క్షిత్యాదీన్ - తత్ర, క్షితిర్భారతం వర్షం - సుతాః పుత్రాః - అర్థః ధనం, దారాః స్త్రియః - ఇమాన్ సురవరైరిన్ద్రాదిభిశ్చ - ప్రార్థ్యాం - శ్రియం సంపదం, కథంభూతాం, సదయావలోకాం సదయః దయాయుక్తో ఽవలోకో రాజ్ఞో యస్యాం తాం - రాజ్ఞో దయాయుక్తోఽవలోకో మయి ప్రసరత్విత్ప్రార్థయమానామితి భావః నైచ్ఛత్ క్షిత్యాదిషు రాగమపి నాకరోదిత్యర్థః - నైతచ్చిత్రం, కిం తు యుక్తం చైతదిత్యాహ ॥ తదుచితమితి ॥ కుతః, యతో - మధుద్విష, స్సేవాయామనురక్తమనసాం - మహతాం, అభవో మోక్షోఽపి - ఫల్గురల్పః - భగవత్సేవాపేక్షయా మోక్షోఽప్యల్ప ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తస్య మధుద్విట్సేవానురాగాతిశయమేవాహ ॥ యజ్ఞాయేతి ॥ యజ్ఞాయ సర్వయజ్ఞానాం భోక్త్రే, ప్రభవే చ, ధర్మపతయే అవతారైర్వర్ణాశ్రమధర్మాణాం గోప్త్రే - విధినైపుణాయ ధర్మానువర్తినాం రక్షావిధా నైపుణాయ నైపుణ్యయుక్తాయ - సాంఖ్యమాత్మానాత్మవివేకాత్మకోఽధ్యాత్మయోగః - స ఏవ - శిరః శిరోవత్ప్రధానాఙ్గం - యస్య తస్మై, యోగాయ వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతభక్తియోగగమ్యాయ - యోగశబ్దస్తద్గమ్యే ఔపచారికః - ప్రకృతీశ్వరాయ మాయానియన్త్రే - నారం జీవసమూహః - అయనం ఆశ్రయో - యస్య తస్మై - అనేన చిదచిచ్ఛరీరకత్వముక్తం, హరయే ఆశ్రితబన్ధ

నసాఽపి మహాత్మనః ॥ నానువర్త్మార్హతి నృపో మక్షికేవ గరుత్మతః ॥ ౩౫ ॥ యో దుస్త్యజాన్దారసుతాన్సుహృద్రాజ్యం హృదిస్పృశః ॥ జహౌ యువైవ మలవదుత్తమశ్లోకలాలసః ॥ ౩౬ ॥ యో దుస్త్యజాన్ క్షితిసుతస్వజనార్థదారాన్ ప్రార్థ్యాం శ్రియం సురవరైస్సదయావలోకామ్ । నైచ్ఛన్నృపస్తదుచితం మహతాం మధుద్విట్సేవానురక్తమనసామభవోఽపి ఫల్గుః ॥ ౩౭ ॥ యజ్ఞాయ ధర్మపతయే విధినైపుణాయ యోగాయ సాంఖ్యశిరసే ప్రకృతీశ్వరాయ । నారాయణాయ హరయే నమ ఇత్యుదారం హాస్యన్మృగత్వమపి యస్సముదాజహార ॥ ౩౮ ॥ ౧ ॥ ఇదం భాగవతసభాజితావదాతగుణకర్మణో రాజర్షేర్భరతస్యానుచరితం స్వస్త్యయనమాయుష్యం ధన్యం యశస్యం స్వర్గ్యమాపవర్గ్యం చానుశృణోత్యాఖ్యాస్యత్యభినన్దతి చ సర్వా హ్యేవాత్మన ఆశిష ఆశాస్తే న కాంచన పరత ఇతి ॥ ౩౯ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ భరతస్యాత్మజస్సుమతిర్నామాభిహితో యము హ వావ కేచిత్పాషణ్డిన ఋషభపదవీమను

హరయే - నమ ఇత్యు - దారం భృశ - ముదాజహార ఉదాహృతవాన్ - కిం కర్తుమిచ్ఛన్ మృగత్వం హారిణశరీరమపి - హాస్యన్ హాతుమిచ్ఛన్, అత్ర మృగత్వం హాస్యన్ సముదాజహారేతి హానోదాహరణయోర్యౌగపద్యం ప్రతీయతే - తథాపి మృగజన్మనో వైకల్యదశాయాం సముదాహరణమత్ర వివక్షితం - అన్యథా చరమదశాయాముక్తనానుగ్రహణేతద్దేహావసానేనుక్తైరస్మిన్ప్రబన్ధే బహుషు స్థలేషూక్తత్వేన పూర్వాపరగ్రన్థవిరోధాపత్తేః - ఉదాహరణం చాత్ర అవ్యక్తోచ్చారణం వివక్షితం మృగజన్మనస్తస్య వ్యక్తోచ్చారణాసంభవాత్ అన్యథా సాఙ్గభక్తియోగోపసంహారాపత్త్యా జన్మాన్తరవిలమ్బాయోగాపత్తేః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఏతద్భరతచరితశ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ ॥ య ఇదమితి ॥ భాగవతైః, సభాజితాస్సంస్తుతాః, అవదాతాః విశుద్ధాః, గుణాః అక్రోధాదయః - కర్మాణి భూతహితాచరణాదిరూపాణి చ - యస్య, తస్య రాజర్షేర్భరతస్యానుచరితం, యశస్కరం, స్వస్త్యయనం మఙ్గళావహం - ఆయుష్కరం - ధన్యం ధనప్రాపకం, స్వర్గ్యం స్వర్గసాధనం, అపవర్గ్యం ముక్తిసాధనం చ - యోఽనుశృణోతి, ఆఖ్యాస్యతి కథయతి, అభినన్దయతి అనుమోదయతే చ - స, ఆత్మనః, స్వత ఏవ - సర్వాహ్యాశిషః సమీహితాని, ఆశాస్తే ప్రాప్నోతి - న తు కాంచిదప్యాశిషః పరస్మాదపేక్షత ఇత్యర్థః, చరిత్రస్య స్వస్త్యయనకరత్వాదికం చ న స్వరూపేణ అపి తు శ్రవణాదివిషయత్వేనేతి ఖ్యాపనాయానుశృణోత్యాఖ్యాస్యతీత్యుక్తం, న కేవలం స్వస్త్యయనాదికమేవాస్య ఫలమపి త్వనుక్తమన్యత్సర్వమపీత్యభిప్రాయేణోక్తం సర్వా హ్యేవాశిష ఆత్మన ఆశాస్త ఇత్యాదీతి ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋

❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋

ఏవం భరతచరిత్రముపవర్ణ్య తత్సంతతిముపవర్ణయతి ॥ శ్రీశుకః ॥ భరతస్య - సుమతిర్నామా, భిహితః వ్యవహృతః - యం

సుమతింఋషభస్య-పదవీంయోగచర్యా రూపాం - అనువర్తమాన - మవలోక్య, కేచిత్పాషణ్డినో ఽనార్యాః, పాపీయ
స్యాస్వమనీషయా, అవేదసమామ్నాతాం అవేదోక్తాం, బౌద్ధదేవతామితియావత్ , కల్పయిష్యన్తి ముగ్ధ ఏవ సాక్షాత్సుమతి
రూపేణావతీర్ణ ఇతి కుమనీషయా పశ్యన్తీత్యర్థః, తస్మాత్సుమతేర్వృద్ధసేనాఖ్యాయాంభార్యాయాం , దేవతాజిన్నామ, పు
త్రః ఉత్పన్నః ఆసుర్యాం దేవతాజిద్భార్యాయాం, తత్తనయః దేవతాజిత్పుత్రః- దేవద్యుమ్నోనామ , ఉద్బభూవ, తతో దే
వద్యుమ్నాత్, తద్భార్యాయాం ధేనుమత్యాం- పరమేష్ఠీనామ-సుతో-జాతః - తస్య పరమేష్ఠిన- స్తద్భార్యాయాంసువర్చలా
యాం-ప్రతీహాఖ్యః, పుత్ర-ఉపజాతః, యః ప్రతీహః బహుభ్య-ఆత్మవిద్యా, మాఖ్యాయ ఉపదిశ్య - ఆఖ్యానేనైవ స్వయం సం
శుద్ధః నిర్మలాన్తఃకరణః - పరమపురుష - మనుసస్మార ఉపాసాంచక్రే- అనుస్మృతిరత్ర ప్రత్యక్షతాపన్నముపాసనం వివక్షి
తమ్ ❀ ॥౧॥౨॥ ❀ ప్రతీహాత్సువర్చలాయాంజాతా -ప్రతిహర్త్రాదయః- ప్రతిహర్త్రా ప్రస్తోతా ఉద్గాతేతి చ త్రయో ఽపి-
జ్యాకోవిదాః యజ్ఞనిపుణాః- సూనవః పుత్రా, ఆసన్ తత్ర, ప్రతిహర్తుః- స్తుత్యాం భార్యాయాం-అజభూమానౌ అజో భూ
మేతి చ ద్వౌ పుత్రావజనిషాతాం ఉదభూతామ్ ❀॥౩॥ ❀ భూమ్నః అజానుజాత్ -ఋషికుల్యాయాం భార్యాయాం, ఉద్గీథాఖ్యః
పుత్రః , తత ఉద్గీథా - ద్దేవకుల్యాయాం భార్యాయాం, ప్రస్తావాఖ్యః పుత్రః, ప్రస్తావా-న్నియుత్సాయాం భార్యాయాం, విభు
ర్నామ-హృదయజః పుత్ర-ఆసీత్ ❀॥౪॥ ❀ విభోః, రత్యాం భార్యాయాం, పృథుషేణాఖ్యః పుత్రః- తస్మాత్పృథుషేణా- దా
కూత్యాం భార్యాయాం- నక్తోనామ, జజ్ఞే జాతః ❀ ॥౫॥ ❀ నక్తా-ద్గయోనామ-కృతిపుత్రః కృతౌ నక్తస్య భార్యాయాం పు

వర్తమానమనార్యా అవేదసమామ్నాతాం దేవతాం స్వమనీషయా పాపీయస్యా కలౌ కల్పయిష్యన్తి ॥ ౧ ॥ త
స్మాద్వృద్ధసేనాయాం దేవతాజిన్నామపుత్రో ఽభవదథాసుర్యాం తత్తనయో దేవద్యుమ్నస్తతో ధేనుమ
త్యాం సుతః పరమేష్ఠీ తస్య సువర్చలాయాం ప్రతీహ ఉపజాతో య ఆత్మవిద్యామాఖ్యాయ స్వయం సంశుద్ధో మ
హాపురుషమనుసస్మార ॥ ౨ ॥ ప్రతీహాత్సువర్చలాయాం ప్రతిహర్త్రాదయస్త్రయ ఆసన్నిజ్యాకోవిదాస్సూన
వః ప్రతిహర్తుస్స్తుత్యామజభూమానావజనిషాతామ్ ॥ ౩ ॥ భూమ్న ఋషికుల్యాయాముద్గీథస్తతః ప్రస్తావో
దేవకుల్యాయాం ప్రస్తావాన్నియుత్సాయాం హృదయజ ఆసీద్విభుః ॥ ౪ ॥ విభోర్భారత్యాం చ పృథుషేణస్తస్మా
న్నక్త ఆకూత్యాం జజ్ఞే ॥ ౫ ॥ నక్తాత్కృతిపుత్రో గయో నామ రాజర్షిప్రవర ఉదారశ్రవా అజాయత సాక్షాద్భగ
వతో విష్ణోర్జగద్రిరక్షిషయా గృహీతసత్త్వస్య కలాఽఽత్మవత్త్వాదిలక్షణేన మహాపురుషతాం ప్రాప్తః ॥ ౬ ॥ స
వై స్వధర్మేణ ప్రజాపాలనప్రీణనోపలాలనానుశాసనలక్షణేనేజ్యాదినా చ భగవతి బ్రహ్మణి పరావరే మహాపురు
షే సర్వాత్మనాఽఽసమర్పితపరమార్థలక్షణేన బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయోపపాదితభగవద్భక్తియోగేన చాభీ
క్ష్ణశః పరిభావితవిశుద్ధమతిరుపరతానాత్మ్యే స్వాత్మని స్వయముపలభ్యమానబ్రహ్మాత్మానుభవో ఽపి నిరభిమా

త్రిః- ఆసీదిత్యర్థః- గయం విశినష్టి- రాజర్షీణాం మధ్యే- శ్రేష్ఠః- ఉదారశ్రవాః విపులకీర్తిః - జగతో - రిరక్షిషయా రక్షితుమిచ్ఛ
యా గృహీతసత్త్వస్య ఉపాత్తశుద్ధసత్త్వమూర్తేః- భగవతో విష్ణోః- కలా అంశభూతస్సన్ - ఆత్మవత్త్వం ప్రశస్తమనస్క
త్వం- తత్ప్రభృతినా- లక్షణేన గుణేన- లక్ష్యతే ఽనేనేతి లక్షణం ధర్మః- మహాపురుషత్వం ప్రాప్తః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ మహాపురుష
త్వమేవాహ ॥ స వా ఇతి ॥ స వై, గయః- ప్రజాపరిపాలనాదిరూపేణ- స్వధర్మేణ స్వవర్ణధర్మేణ- తత్ర - పాలనం భయాత్ పోష
ణమన్నపానాదినా- ప్రీణనమర్థితప్రదానేన, ఉపలాలనం సుతవత్ శ్లాఘనం - అనుశాసనం దుర్మార్గాన్నివారణం - తథా- ఇ
జ్యాదినా పఞ్చమహాయజ్ఞాదినా, స్వాశ్రమధర్మేణ చ - ఇజ్యాశబ్దః పఞ్చమహాయజ్ఞపరః - ఆదిశబ్దోఽపి వేకవిమోకాదీనామపి
సంగ్రాహకః, చశబ్ద ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగసముచ్చాయకః- ఇజ్యాదికం స్వాశ్రమధర్మం విశినష్టి ॥ భగవతి బ్రహ్మణి
పరావరే మహాపురుషే సర్వాత్మనా- సమర్పితపరమార్థలక్షణేనేతి, భగవతి బ్రహ్మణీతి భగవద్బ్రహ్మశబ్దయోరేకవిషయ
త్వముక్తం- భగవత్త్వం పరావరే హేతుః- పరే బ్రహ్మాదయో ఽవరే అవమా యస్మాత్సః, పరావర- స్తస్మిన్ ,, యథాక్రతు
రస్మిన్లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతీ,, తి తత్క్రతున్యాయేనోపాసితుర్మహాపురుషత్వాపాదకం భగవదసాధార
ణమనుపాస్యం మహాపురుషత్వముక్తం మహాపురుష ఇతి , సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ కరణత్రయేణ , అర్పితం సమర్పితం
పరమార్థలక్షణం యజ్ఞఫలస్వరూపం- యస్మిన్ తేన అనభిసంహితఫలేనేత్యర్థః , పరమార్థో ఽభిలషితో ఽర్థః- ఫలమితియా
వత్ , తల్లక్ష్యతే యేన స జ్ఞేన- అర్పితః పరమార్థలక్షణస్సఙ్కల్పో యస్యేతి మమేదం కర్మ న భవతీతి పరిత్యక్తసఙ్గేనేత్యర్థః- య
ద్వా, పరమార్థలక్షణం జీవాత్మస్వరూపం, అర్పితం పరమార్థలక్షణం జీవాత్మస్వరూపం కర్తృ యస్యేతి పరిత్యక్తకర్తృత్వ

ర్థః, అథవేదం సేజ్యాదినేత్యస్య విశేషణ-మపితు బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయాఽఽపాదితభగవద్భక్తియోగేనేత్యస్య - తత్రా
యమర్థః-అర్పితపరమార్థలక్షణేన,, ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీతే,, త్యుక్తవిధాత్మసమర్పణరూపశరణాగతిరూపాఙ్గవిశిష్టే
నేతి,, తమేవ శరణం గచ్ఛ సర్వభావేన భారత॥ మామేకం శరణం వ్రజ,, ఇతి భక్త్యఙ్గతయా శరణాగతేః కర్తవ్యతాభిధానా
త్, బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయాపాదితభగవద్భక్తియోగేనేత్యనేన భగవద్భక్తియోగోత్పత్తిస్సత్సేవాయత్తేత్యుక్తం,,
బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవమిత్యనేన,, దేవమివాచార్యముపాసీత, ఆచార్యవాన్ పురుషో వేద, తద్విజ్ఞానార్థం స గురుమేవాభి
గచ్ఛే,, దిత్యాదిశ్రుతివిహితాచార్యసంబన్ధోఽస్యాభిహితః, బ్రహ్మవిదిత్యనేన ఆచార్యలక్షణయుక్తగురుసమాశ్రయణమ
స్యసూచ్యతే- స్వధర్మైరిత్యాదినా జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతేన న్యాసయోగాఙ్గకేన భక్తియోగేనేత్యుక్తం భవతి-ఉక్తవి
ధేన భగవద్భక్తియోగేన, అభీక్ష్ణశః పునః పునః, పరిభావితా విశోధితా- అతఏవ - విశుద్ధా మతిర్యస్య-అతఏవ, ఉపరతం అ
నాత్మ్యం దేహాత్మభ్రమో-యస్య, నివృత్తదేహాత్మభ్రమ ఇత్యర్థః - అనాత్మన్యాత్మేతరచ్ఛరీరమనాత్మా-ఏవంభూతే స్వా
త్మని-ఉపలభ్యమాన-మన్తరాత్మతయా-యత్స్వాత్మనీక్ష్యమాణం బ్రహ్మ. తదేవాత్మా పరమాత్మా తస్యానుభవో
యస్య, యద్వా, స్వాన్తరాత్మభూతం బ్రహ్మైవ పరమాత్మా, తస్యానుభవ ఉపలభ్యతే యేన-స తథోక్తః,, య ఆత్మని తిష్ఠ
న్,, ఇతి ప్రకారేణ జీవాత్మన్యవస్థితం పరమాత్మానముపలబ్ధవానిత్యర్థః-ఏవంభూతోఽపి నిరభిమాన ఏవ దేహాత్మభ్రమస్య
తత్ప్రాప్తభ్రమరహిత ఏవ, ఇమాం భూమిం, అజుగుపత్ అరక్షత్ ॥౭॥ గయస్య మాహాత్మ్యప్రతిపాదికాం గాథా
మవతారయతి॥ తస్యేతి॥ హే పాణ్డవేయ, పురావిదః పౌర్వకాలికవృత్తాన్తాభిజ్ఞాః-తస్య గయస్య, ఇమాం - మాహాత్మ్యసూచి
కాం, గాథాం, ఉపగాయన్తి ॥౮॥ గాథామేవాహ గయమితి పఞ్చభిః-గయం నృప కః పుమాన్-కర్మభిః-ప్రతియాతి తత్స

నవావనిమజూగుపత్ ॥౭॥ తస్యేమాం గాథాం పాణ్డవేయ పురావిద ఉపగాయన్తి ॥౮॥ శ్లో॥ గయం నృపః
కః ప్రతియాతి కర్మభిర్యజ్వాఽభిమానీ బహువిద్ధర్మగోప్తా। సమాగతశ్రీస్సదసస్పతిస్సతాం సత్సేవకోఽ
న్యో భగవత్కలామృతే॥౯॥ యమభ్యషిఞ్చన్ పరయా ముదా సతీస్సత్యాశిషో దక్షకన్యాస్సరిద్భిః। యస్య
ప్రజానాం దుదుహే ధరాఽఽశిషో నిరాశిషో గుణవత్సస్నుతోధాః ॥౧౦॥ ఛన్దాంస్యకామస్య చ యస్య కా
మాన్ దుదుహురాజహ్రురథో బలిం నృపాః। ప్రత్యఞ్చితా యుధి ధర్మేణ విప్రా యదాఽఽశిషాం షష్ఠ
మంశం పరేత్య॥౧౧॥ యస్యాధ్వరే భగవానధ్వరాత్మా మఘోని మాద్యత్యురుసోమపీథే। శ్రద్ధావిశుద్ధాచలభ
క్తియోగసమర్పితేజ్యాఫలమాజహార॥౧౨॥ యత్ప్రీణనాద్బర్హిషి దేవతిర్యఙ్మనుష్యవీరుత్తృణమావిరిఞ్చాత్।

జాతి యః కర్మభిః కోఽపి పుమాన్ అనుకర్తుం శక్నోతీత్యర్థః-తత్కృతం కర్మ పునరన్యః కర్తుం న ప్రభవతీతి యావత్ తత్ర హేతుం వ
దన్ ప్రతియానాశక్యధర్మవత్త్వమాహ॥ యజ్వా యావచ్ఛ్రుతివిహితయజ్ఞానుష్ఠాతా అభితో మానీ సమ్మానాస్పదః-బహుజ్ఞః
వర్ణాశ్రమధర్మాణాం గోప్తా సమాగతాః సంప్రాప్తాః శ్రీస్సంపత్ -యేన యమితి వా-సతాం సదసస్పతిః సభాయాం పతిః-సతాం సేవ
కశ్చ, అన్యో భగవత్కలాం గయం-ఋతే వినా, కః-గయమృతే యజ్వత్వాదిగుణాశ్రయః కోఽపి నాస్తీత్యర్థః, యద్వా-యజ్వత్వాది
గుణవిశిష్టోఽపి-భగవత్కలామృతే, గయం, కోఽన్యః ప్రతియాతీత్యన్వయః, అస్మిన్పక్షే, భగవత్కలాత్వమేవ ప్రతియానా
శక్యధర్మః ॥౯॥ సతీస్సత్యః, సత్యాః ఆశిషో, యాసాం తాః, దక్షకన్యాః శ్రద్ధా మైత్రీ దయా కీర్తిః శ్రీః స్మృతి మేధా ధృతి తి
తిక్షాఽఽత్మమాద్యాః-సరిద్భిః స్వతేజోభిః, యం, అభ్యషిఞ్చన్, ప్రేమ్ణా అకుర్వన్, యస్య గయస్య, నిరాశిషః నిష్కామస్య, ప్రజా
నాం-ఆశిషః కామాన్-ధరా భూమిః, దుదుహే దుగ్ధవతీ-కథంభూతా సతీ-తస్య, గుణా ఏవ వత్సా, స్తేన, స్నుతం ప్రస్రవ-దూ
ధో-యస్యాః, సా, యచ్ఛబ్దేన తం గయం కః ప్రతియాతీతి సంబన్ధః ॥౧౦॥ ఛన్దాంసి వేదాః, ఛన్దఃప్రోక్తకర్మాణి చ, అకామస్య
యస్య గయస్య-కామాన్-దుదుహుః, నృపాః, యుధి యుద్ధే, ప్రత్యఞ్చితాః బాణైః ప్రతిపూజితాః, బలిం, ఆజహ్రుః అర్పయా
మాసుః ॥ తథా, ధర్మేణ ధర్మపరిపాలనేన, దక్షిణాదిభిశ్చ, ప్రత్యఞ్చితాః విప్రాః - పరేత్య లోకాన్తరే, ఆశిషాం ధర్మఫలా
నాం, షష్ఠం అంశం, ఆజహ్రుః,, పుణ్యాత్షడ్భాగమాదత్తే రాజా న్యాయేన పాలయన్,, ఇతి స్మృతేః ॥౧౧॥ యస్య గ
యస్య, అధ్వరే యజ్ఞే-గయకర్తృకే యజ్ఞ ఇత్యర్థః - మఘోని ఇన్ద్రే-ఉరుః సోమపీథః యస్య-తస్మిన్ బహుసోమపానే, అతఏ
వ-మాద్యతి మదం ప్రాప్నువతి సతి-ఉరుసోమపీథ ఇత్యధ్వరస్య విశేషణం వా-అధ్వరాత్మా యజ్ఞశరీరకః, భగవాన్, శ్రద్ధయా
విశుద్ధో నిష్కపటో - యోఽచలోఽనన్తరాయానుపహతో, భక్తియోగ, స్తేన-సమర్పితం, విద్యాఫలం -ఆజహార భక్తి
యోగాపాదితం ప్రీతిరూపమిజ్యాఫలం అర్ఘ్యమివ ప్రత్యక్షతస్స్వీకృతవానిత్యర్థః ॥౧౨॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ బర్హిషి

యజ్ఞే-యస్య భగవతః-ప్రీణనాత్ - ఆపతురుష్మఖం - దేవాదిసర్వః-ప్రమేత ప్రీతం భవేత్-దేవాదీనాం ద్వయం దైవక్యం-కుతః - హీయస్మాత్- స - విశ్వజీవః విశ్వం జీవయతీతి విశ్వజీవః విశ్వస్య ప్రాణభూతః-ఏవంభూతో భగవాన్-స్వయం ప్రీతః తస్మిన్నిరతిశయప్రీతివిశిష్టః-గయస్య-ప్రీతి-మగాత్ ప్రాప్తః-గయస్య ప్రీతివిషయోఽభూదిత్యర్థః, అదాదితి పాఠే, స్వయం గయవిషయకనిరతిశయప్రీతియుక్తో భగవాం స్తస్యాపస్వవిషయాం ప్రీతిం ప్రీత్యాత్మికాం బుద్ధిం-మదాదిత్యర్థః ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే॥ అదాన్మే జ్ఞానమైశ్వర్యం స్వస్మిన్భావం చ కేశవ, ఇత్యాదివచనజాతార్థోఽత్రానుసంధేయః ॥ ౧౩ ॥ ఏవం గయస్య మహాపురుషతాముపపాద్య ప్రస్తుతాం సంతతిమాహ॥ గయాదితి॥ గయాత్-జయన్త్యాం భార్యాయాం-చిత్రరథాదయః-త్రయః పుత్రా-ఉద్బభూవుః ॥ ౧౪ ॥ తేషాం మధ్యే - చిత్రరథః - ఊర్జాయాం భార్యాయాం-సమ్రాడాఖ్యః పుత్రోఽజనిష్ట ఉత్పన్నః - తతస్సమ్రాజః-ఉత్కలాయాం భార్యాయాం-మరీచిః-మరీచేః-బిన్దుమత్యాం-బిన్దుమాన్నామ పుత్రః-ఉత్పన్నః ॥ ౧౫ ॥ తస్మాద్బిన్దుమతః-సరఘాయాం భార్యాయాం-మధుర్నామాత్మజోఽభవత్-మధోః-సుమనసి భార్యాయాం-వీరవ్రతః పుత్రో జాతః ॥ ౧౬ ॥ తతో వీరవ్రతాత్-భోజాయాం భార్యాయాం - మన్థుప్రమన్థునామానౌ-జజ్ఞాతే జాతౌ-తత్ర-మన్థోః-సత్యాయాం భార్యాయాం-భౌవనః పుత్రోఽభూత్ ॥ ౧౭ ॥ తతో భౌవనాత్-దూషణాయాం భార్యాయాం-త్వష్టా నామ పుత్రో జాతః-తతః త్వష్టుః-విరోచనాయాం భార్యాయాం-విరజోఽజాయత ॥ ౧౮ ॥ విరజస్య విరజాత్-విషూచ్యాం భార్యాయాం-శత

ప్రమేత సద్యస్స హ విశ్వజీవః ప్రీతస్స్వయం ప్రీతిమగాద్గయస్య॥ ౧౩ ॥ గయాజ్జయన్త్యాం చిత్రరథస్సుగతిరవరోధన ఇతి త్రయః పుత్రా బభూవుః ॥ ౧౪ ॥ చిత్రరథాదూర్జాయాం సమ్రాడజనిష్ట తత ఉత్కలాయాం మరీచిర్మరీచేర్బిన్దుమత్యాం బిన్దుమానుదజాయత ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్సరఘాయాం మధుర్నామాభవన్మధోస్సుమనసి వీరవ్రతః ॥ ౧౬ ॥ తతః భోజాయాం మన్థుప్రమన్థూ జజ్ఞాతే మన్థోస్సత్యాయాం భౌవనః ॥ ౧౭ ॥ తతో దూషణాయాం త్వష్టాఽజనిష్ట, త్వష్టుర్విరోచనాయాం విరజః ॥ ౧౮ ॥ తస్య శతజిత్ప్రవరం పుత్రశతం కన్యా చ విషూచ్యాం కిల జాతమ్॥ ౧౯ ॥ తత్రాయం శ్లోకః॥ ప్రైయవ్రతం వంశమిమం విరజశ్చరమోద్భవః। అకరోదత్యలం కీర్త్యా విష్ణుస్సురగణం యథా॥ ౨౦ ॥ ********************************

*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః॥ *******

రాజోవాచ॥ ఉక్తస్త్వయా భూమణ్డలాయామవిశేషో యావదాదిత్యస్తపతి యత్ర చాసౌ జ్యోతిషాం గణైశ్చన్ద్రమా వా సహ దృశ్యతే॥ తత్రాపి ప్రియవ్రతరథచరణపరిఖాతైః సప్తభిస్సప్తసిన్ధవ ఉపక్లృప్తా ... తస్యాస్స ప్తద్వీపవిశేషవికల్పస్త్వయా భగవన్ఖలు సూచితః॥ ౧ ॥ ఏతదేవాఖిలమహం మానతో లక్షణతశ్చ సర్వం జిజ్ఞాసామి॥ ౨ ॥ భగవతో గుణమయే స్థూలరూప ఆవేశితం మనో హ్య

జిత్ప్రవరం ముఖ్యం-యస్య, తత్పుత్రాణాం శతం-జాతం-కన్యా చ జాతా-కిల ప్రసిద్ధౌ ॥ ౧౯ ॥ ప్రియవ్రతసంతానముపసంహరతి ॥ తత్రేతి॥ ప్రైయవ్రతసంతానవిషయోఽయం శ్లోకః పఠ్యత ఇతి శేషః॥ చరమోద్భవః చరమస్య పుత్రశతస్య శతజిదాదేః- ఉద్భవః ఉద్భవత్యస్మాదిత్యుద్భవః-జనకః విరజః, ఇమముక్తం ప్రైయవ్రతం, వంశం-కీర్త్యా, అలమకరోత్ అలంకృతవాన్-యథా విష్ణురుపేన్ద్రః, సురగణమిన్ద్రాదిదేవతావర్గమితి ॥ ౨౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః॥ ********************************

ఏవం శ్రుత ప్రియవ్రతసంతానతచ్చరితో రాజా ప్రియవ్రతస్య చరిత్రే సంగ్రహేణాభిహితాయా ద్వీపాదికల్పనాయా విశేషం కథాన్తైరుక్తానువాదపూర్వకం పరిపృచ్ఛతి॥ ఉక్త ఇతి॥ భూమణ్డలస్యాయామవిశేషః దైర్ఘ్యవిశేషః విశాలతేతి యావత్-ఉక్తః-కింపర్యన్త ఉక్త స్తదాహ॥ యావదాదిత్యస్తపతి యత్ర చాసౌ శుక్లకృష్ణపక్షయోః నక్షత్రగణైస్సహ చన్ద్రమా వా దృశ్యతే - కియత్పర్యన్తమాదిత్యస్తపతి చన్ద్రమా వా దృశ్యతే- తత్రాహ॥ యత్ర భూమణ్డలవిస్తారే-ఏతస్యా భువస్సప్తద్వీపానాం జమ్బ్వాదీనాం-యో విశేషో నామమానలక్షణాదయః- తేషాం-వికల్పః భేదః- హే భగవన్-త్వయా-సూచితః సంగ్రహేణోక్తః ॥ ౧ ॥ ఏతదేవ భూమణ్డలమఖిలం-మానతో-లక్షణతశ్చ కారాన్నామతశ్చాహం, సర్వం-విస్తరతో జిజ్ఞాసామి జ్ఞాతుమిచ్ఛామి ॥ ౨ ॥ కిం తజ్జిజ్ఞాసయేత్యత్రాహ॥ భగవత ఇతి॥ గుణమయే సత్త్వాదిగుణపరిణామరూపే-భగవతః - స్థూలరూపే ఆవేశితం-మనః-హీయస్మాత్-అగుణే సత్త్వాదిగుణరహితే అప్రాకృతే ఇతి యావత్-సూక్ష్మతమే

శ్లో॥ ౧ మో॥ పా॥ ప్రీతిమదాద్గయస్య

అప్యుపర్యమితే-శుద్ధసత్త్వైకమయేరూపే - తథాఽఽత్మజ్యోతిషిస్వయంప్రకాశే - పరమాత్మస్వరూపే-బ్రహ్మాభగవద్వాసుదేవాదిశబ్దవాచ్యేచ - ఆవేశయితుంఆసక్తుం-క్షమంఅలం-భవేత్ అతోజిజ్ఞాసామీతతోమనజిజ్ఞాసుత్వాత్-హేగురో ఏతత్భూమణ్డలం-మానలక్షణాదిభి-రశేషవర్ణ్ణితు-మర్హసి ॥౩॥ ఇత్యాపృష్టోబాదరాయణిస్తాద్భగవద్విభూతేరనన్తత్వాత్కార్త్స్న్యేనవాఙ్మనసా విషయతాంపదకర్మానాదిభిర్భూ వర్ణ్ణలవర్ణ్ణనం ప్రతిజానీతే ॥ నవాఇతి ॥ హేమహారాజభగవతో -యా -మాయాగుణానాంవిభూతిః -సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మానస్తత్ర్యహ్మాణ్డాత్మికాతీలాపిభూతి - తి స్తస్యాః -స్థానవిశేషాణాంవిభూత్యన్తర్గతలోకానామిత్యర్థః-కాష్ఠాంఅన్తం - నామరూపతఃనామరూపాభ్యాంమనసా-వచసావా-అధిగన్తుంజ్ఞాతుం-వక్తుంచ-విబుధాయుష్యేణాపిపురుషః-నాలంసమర్థః-విభూతిస్థానవిశేషాణాంబానన్త్యాదితిభావః తస్మాత్కార్త్స్న్యేనవాఙ్మనసావిషయత్వాత్ - ప్రాధాన్యేన - భూగోళస్యపి శేష-మవాన్తరభేదం-నామమానలక్షణైర్వ్యాఖ్యాస్యామఃప్రకథయిష్యామః॥౪॥ యోవాఇతి॥ప్రసిద్ధోఽయంద్వీపోజమ్బూద్వీపః -కువలయంభూవలయం-తదేవకమలం-తస్య-కోశాభ్యన్తరద్వీపానాం - తేష్వ-భ్యన్తరః అన్తర్వర్తీ-కోశఃప్రథమోజమ్బూద్వీపఇత్యర్థః-నియుతయోజనవిశాలఃలక్షయోజనవిస్తీర్ణః - సమవర్తులఃసమోవర్తులశ్చ - వర్తులత్వేనకోణాభావాత్సర్వతస్సమపరిమాణఇత్యర్థః, యథాపుష్కరస్య - పత్త్రంపద్మశం-సమవర్తులం తద్వదితి-యస్మిన్ జమ్బూద్వీపే-నవ-వర్షాణి - ప్రత్యేకం-నవయోజనసహస్రమాయామంయేషాంతాని-ఆయామోఽత్రవిస్తారః-తత్సన్నివేశశ్చాస్యతోర్త్త్కః॥ ధనుర్వత్సంస్థితేజ్ఞే యేద్వేవర్షే దక్షిణో

గుణేఽపిసూక్ష్మతమఆత్మజ్యోతిషిపరేబ్రహ్మణిభగవతివాసుదేవాఖ్యేక్షమమావేశయితుం - తదుహైవైతద్గరోఽర్హస్యనువర్ణ్ణయితుమితి॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥నవైమహారాజభగవతోమాయాగుణవిభూతేఃస్థానవిశేషాణాంనామరూపతఃకాష్ఠాంమనసావచసావాఽధిగన్తుమలంవిబుధాయుష్యేణాపిపురుషస్తస్మాత్ప్రాధాన్యేనైవభూగోళవిశేషంనామరూపలక్షణతోవ్యాఖ్యాస్యామః॥౪॥ యోవాఅయంద్వీపఃకువలయకమలకోశాభ్యన్తరకోశోనియుతయోజనవిశాలస్సమవర్తులోయథాపుష్కరపత్త్రంయస్మిన్నవవర్షాణినవయోజనసహస్రాయామాన్యష్టభిర్మర్యాదాగిరిభిస్సువిభక్తానిభవన్తి॥ ౫ ॥ తేషాంమధ్యఇలావృతంనామాభ్యన్తరంవర్షంయస్యనాభ్యామవస్థితస్సర్వతస్సౌవర్ణఃకులగిరిరాజోమేరుర్ద్వీపాయామసమున్నాహఃకర్ణికాభూతఃకువలయకమలస్యమూర్ధనిద్వాత్రింశత్సహస్రయోజనవితతోమూలేషోడశసహస్రయోజనస్తావతాన్తర్భూమ్యాంప్రవిష్టః॥౬॥ఉత్తరోత్తరేణేలావృతంనీలశ్వేతశృఙ్గవానితిత్రయోరమ్యకహిరణ్మయకురూణాంత్రయాణాంవర్షాణాంమర్యాదాగిరయఃప్రాగాయతాఉభయతఃక్షారోదావధయోద్విసహస్రపృథవఏకైకశఃపూర్వస్మాత్పూర్వస్మాదుత్తరోత్తరోదశాంశాదధికాంశేనదైర్ఘ్యఏవహ్రసన్తి॥ ౭ ॥ ఏవం

ద్వైదీర్ఘ్యాణిత్రచత్వారిచతురస్రమిలావృతం,మిత్యాదినా,అష్టభిస్సీమపర్వతైర్నీలశ్వేతశృఙ్గవన్నిషధహేమకూటహిమాలయమాల్యవద్గన్ధమాదనాఖ్యైః-సుష్ఠువిభక్తానిఅసంకీర్ణ్ణాని-భవన్తివర్తన్తే॥౫॥ తేషాంనవానాంవర్షాణాం-మధ్యేఇలావృతంనామ-వర్షం,మధ్యస్థగం అన్తర్విద్యతఇత్యర్థః - యస్యజమ్బూద్వీపస్యఇలావృతవర్షస్యవా-నాభ్యాంమధ్యే-అవస్థిత-స్సౌవర్ణఃసువర్ణమయః,కులగిరీణాంరాజామేరుః-ద్వీపస్యజమ్బూద్వీపస్య-ఆయామోలక్షయోజనప్రమాణ-స్తావత్సమున్నాహఃఉచ్ఛ్రాయోయస్యతథాభూతః-కువలయంభూమణ్డలమేవ-కమలంతస్య - కర్ణికాభూతఇవస్థితః-తస్యమేరోర్మూర్ధ్నిఉపరిభాగః ద్వాత్రింశద్యోజనసహస్రవిస్తీర్ణః - మూలే-షోడశసహస్రాణాంయోజనానియస్యసః,సుమేరురితివిశేష్యానుషఙ్గః,యోజనమితినపుంసకపాఠే-తస్యమేరోర్మూలే షోడశసహస్రాణాంయోజనానాంసమాహారఃషోడశసహస్రయోజనం-పరిమాణంవేదితవ్యమిత్యర్థః- పాత్రాదిత్వాత్స్త్రీత్వాభావః-తావతాషోడశసహస్రమానేన,భూమ్యా,మన్తఃప్రవిష్టః-ఏవంలక్షయోజనోన్నాహస్సుమేరురితిఫలితమ్॥౬॥ ఉత్తరోత్తరేణేలావృతమిలావృతవర్షస్యోత్తరోత్తరం-క్రమేణ-నీలశ్వేతశృఙ్గవత్సంజ్ఞకాః- రమ్యకాదీనాంత్రయాణాంవర్షాణాంమర్యాదాగిరయస్సీమపర్వతాః,ప్రాగాయతాఃపూర్వతోదీర్ఘాః - ఉభయతఃపూర్వపశ్చిమయోః-క్షారోదఃలవణసముద్రఏవాఽవధిర్యేషాంతే-లవణోదధిపర్యన్తాఇత్యర్థః-ద్విసహస్రయోజనవిస్తీర్ణాః-దశాంశాదధికోయోఽంశః , తేన,దైర్ఘ్యఏవహ్రసన్తి , నతూచ్చత్వపృథుత్వయోః-నీలాదిషుక్రమపూర్వపూర్వాపేక్షయాఉత్తరోత్తరస్యదైర్ఘ్యందశాంశాదధికాంశేనన్యూనమిత్యర్థః - ద్వీపస్యమణ్డలాకారత్వాదితిభావః॥౭॥ ఏవందక్షిణేనేలావృతంఇలావృతస్యదక్షిణతః-నిషధాదయః, త్రయఃపర్వతాః,క్రమేణ

౬॥ శ్లో॥ పా షోడశసహస్రయోజనంతావతా

నీలాదిభిస్సమపరిమాణాః, అయుతయోజనముత్సేధ-ఉచ్ఛ్రాయో-యేషాం తే- అయుతంచోత్సేధో నీలాదీనామపి ద్రష్టవ్యః, నీ
లాదిపృథుత్వంచైషామప్యద్రష్టవ్యం, హరివర్షాదీనాంత్రయాణాం-యథాసంఖ్యం, మర్యాదాగిరయః ❀॥ ౮ ॥❀ తథేలా
వృతమపరేణ ఇలావృతస్య పరేణ పశ్చాత్, పూర్వేణ పురస్తాచ్చ-మాల్యవద్గన్ధమాదనం- అపరేణ మాల్యవాన్-పూర్వేణ గ
న్ధమాదన-ఇత్యర్థః, తౌ పర్వతౌ, క్రమేణానీలనిషధాయతౌ, ఉత్తరతో నీలపర్యన్తం, దక్షిణతో నిషధపర్యన్తంచ -దీర్ఘౌ, నీల
నిషధపర్యన్తోత్తరదక్షిణాగ్రౌ విత్యర్థః- తావేవ-ద్విసహస్రం పప్రథతుః- కేతుమాలభద్రాశ్వయోర్వర్షయోః-సీమానం మర్యా
దాం-విదధతః కురుతః-నన్వేవం సతి పూర్వాపర రేఖాయాం ఇలావృతవేష్టితో మేరుర్మధ్యే తతః, పూర్వాపరతో గిరిద్వయం వ
ర్షద్వయంచ-నాతః కించిదస్తి-దక్షిణోత్తర రేఖాయాంచ తథైవేలావృతవేష్టితో మేరుర్మధ్యే-ఉభయతస్త్రీణి త్రీణి వర్షాణి, గిర
యశ్చ షట్, తత్కథం సర్వతో లక్షప్రమాణత్వం జమ్బూద్వీపస్య - ఉచ్యతే-మేరోః షోడశసహస్రాణి సర్వతః స్థితత్వాదిలా
వృతస్యాష్టాదశ- అన్యేషాం షణ్ణాం వర్షాణాం చతుః పఞ్చాశత్, గిరీణాం ద్వాదశ- ఇత్యేవం దక్షిణోత్తర రేఖాయాం తావల్ల
క్షం, పూర్వాపర రేఖాయామపి సమేరోరిలావృతస్య చతుస్త్రింశత్ , గిర్యోశ్చత్వారి - శేషాణి ద్విషష్టిసహస్రాణీత్యేవం ల
క్షం, సర్వతస్స్థితత్వాదిలావృతస్యాష్టాదశ-పూర్వాపరవర్షయోరాసముద్రం దైర్ఘ్యం ద్రష్టవ్యమితోతో నవిరోధః ❀॥ ౯ ॥❀
మన్దరాదయశ్చ చత్వారో గిరయః-ప్రాగాదిక్రమేణ-మేరోశ్చతుర్దిశ, మవష్టమ్భగిరయః మేఖలా ఇవ , అవష్టభ్నన్తి ప్రతిబధ్న
న్తీత్యవష్టమ్భాస్తే చ తే గిరయశ్చ, తే, ఉపక్లృప్తాః విన్యస్తాః కథంభూతాః, అయుతయోజనప్రమాణౌ విస్తారోచ్ఛ్రాయౌ యే

దక్షిణేనేలావృతం నిషధో హేమకూటో హిమాలయ ఇతి ప్రాగాయతాః, యథా నీలాదయోఽయుతయోజనో
త్సేధా హరివర్ష కింపురుష వర్ష భారత వర్షాణాం యథాసంఖ్యమ్॥ ॥ తథైవేలావృతమపరేణ పూర్వేణ చ మా
ల్యవద్గన్ధమాదనావానీలనిషధాయతౌ ద్విసహస్రం పప్రథతుః కేతుమాల భద్రాశ్వయోః సీమానం విదధాతే ॥ ౯ ॥
మన్దరో మేరుమన్దరస్సుపార్శ్వః కుముద ఇత్యయుతయోజన విస్తారోన్నాహా మేరోశ్చతుర్దిశమవష్టమ్భగిరయ
ఉపక్లృప్తాః ॥ ౧౦ ॥ చతుర్ష్వేతేషు చూతజమ్బూకదమ్బన్యగ్రోధాశ్చత్వారః పాదపప్రవరాః పర్వతకేత
వ ఇవాధిసహస్రయోజనోన్నాహాస్తావద్విటపవితతయః ॥ ౧౧ ॥ శతయోజన పరిణాహాః హ్రదాశ్చత్వారః
పయోమధ్విక్షురస మృష్టజలా యదుపస్పర్శిన ఉపదేవగణా యోగైశ్వర్యాణి స్వాభావికాని భరతర్షభ ధార
యన్తి ॥ ౧౨ ॥ దేవోద్యానాని భవన్తి ... నన్దనం చైత్రరథం వైభ్రాజకం సర్వతోభద్రమితి యేష్వమరప
రిబృఢాస్సహసురలలనాలలామయూథపతయ ... ఉపదేవగణైరుపగీయమానమహిమానః కిల విహరన్తి ॥ ౧౩ ॥
మన్దరోత్సఙ్గ ఏకాదశశతయోజనోత్తుఙ్గ దేవచూతశిరసో గిరిశిఖరస్థూలాని ఫలాన్యమృతకల్పాని పతన్తి ॥ ౧౪ ॥
తేషాం విశీర్యమాణానామతిమధుర సురభి సుగన్ధ బహులారుణ రసోదేనారుణోదా నామ నదీ మన్దరగిరివరశి
ఖరాన్నిపతన్తీ పూర్వేణేలావృతముపప్లావయతి-యదుపజోషణాద్భవాన్యా అనుచరీణాం పుణ్యజనవధూ

షాం తథాభూతాః ❀॥ ౧౦ ॥❀ చతుర్ష్వేతేషు మన్దరాదిషు, క్రమేణ, ఆమ్రజమ్బూకదమ్బన్యగ్రోధాశ్చత్వారః-పాదపశ్రే
ష్ఠాః, పర్వతానాం, కేతవ ఇవ ధ్వజా ఇవ-అధిసహస్రమేకాదశశతాన్యున్నాహా, యేషాం తావత్ప్రమాణానాం-విటపా
నాం శాఖానాం-వితతిర్యేషాం, శతయోజనం, పరిణాహో విస్తారో-యేషాం తే ఉపక్లృప్తా ఇత్యనుషఙ్గః ❀॥ ౧౧ ॥❀ తథా, చ
త్వారో హ్రదాశ్చ, క్రమేణ-క్షీరమధ్విక్షురసశుద్ధజలాత్మకాస్సన్తి ॥ తానేవ విశినష్టి ॥ యదుపస్పర్శినో-యేషాం హ్రదానా
ముపస్పర్శినః స్నానపానాదిభిస్సేవినః-ఉపదేవగణాః గన్ధర్వగణాః - స్వాభావికాని జన్మతస్సిద్ధాని-యోగైశ్వర్యాణి అణి
మాదీని, హే భరతర్షభ రాజన్-ధారయన్తి ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తథా దేవోద్యానాని చ చత్వారి భవన్తి సన్తి, తాన్యాహ-నన్దనమి
త్యాదినా ॥ తాన్విశినష్టి ॥ యేష్వితి ॥ యేషు దేవోద్యానేషు ॥ సురలలనానాం సురస్త్రీణాం , లలామ మాభూషణం-తద్వత్స్థితాః-సు
రవనితాశ్రేష్ఠా ఇత్యర్థః- తాసాం యూథస్య పతయః అమరశ్రేష్ఠాః-సహ సంభూయ - ఉపదేవగణైః-ఉపగీయమానః మహి
మా యేషాం తే, విహరన్తి-దేవానాం క్రీడాస్థానానీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ మన్దరేతి ॥ మన్దరశిఖరస్య-ఉత్సఙ్గే ప్రదేశే, ఏకా
దశశతయోజనముత్తుఙ్గ ఉన్నతో, యో-దేవచూతస్తస్య, శిరసస్సకాశాత్, గిరిశిఖరవత్, స్థూలాని ఫలాని ॥ పలప్రమాణచతు
ర్థాంశం వాయుపురాణే, అరత్నీనాంశతాన్యష్టావేకషష్ట్యధికాని చ-ఫలప్రమాణమాఖ్యాతమృషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః, ఇతి-అమృత
కల్పాని అమృతతుల్యాని-ఫలన్తి ఫలాని ఫలన్తీతి గర్గాచ్ఛవత్ కృదర్థపి శేషణత్వాత్ ధాత్వర్థస్యాపి ఫలేర్బాధ్యః ❀॥ ౧౪ ॥❀
తేషాం ఫలానాం-విశీర్యమాణానాం-అధః పాతేన విభిద్యమానానాం - అతిమధురశ్చాసౌ సురభిస్సుగన్ధశ్చ అన్యేషాం

గన్ధైరధివాసితః బహుళశ్చారుణశ్చ, రసః సఏవోదకం - తేన - అరుణోదానామ అరుణోదేతి ప్రసిద్ధా - నదీ - మన్దరశిఖరాన్నిపతన్తీ - అధో ఽధః స్యన్దమానా - పూర్వేణేలావృతం ఇలావృతవర్షస్య పూర్వప్రదేశం - ఉపప్లావయతి సిఞ్చతి, ఆత్మానముపస్యన్దతీత్యర్థః॥ అరుణోదాం నదీం విశినష్టి॥ యదుపజోషణాదితి - యస్యాః అరుణోదాయాః, ఉపజోషణాత్ రసపానాత్ భవాన్యాః - అనుచరీణాం పుణ్యజనానాం యాతుధానానాం యా - వధ్వస్తాసాం - అవయవసంస్పర్శనేన యః - సుగన్ధిః సురభిః - ర్వాయుః సమన్తాత్ సర్వతో దిశం - దశయోజన, మనువాసయతి సురభికరోతి ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఏవం జమ్బూఫలానాం మేరుమన్దరోత్సఙ్గ నిరూఢ జమ్బూఫలానాం - అత్యుచ్చైః మేరుమన్దరాద్యో - నిపాతః, తేన - విశీర్ణానాం భిన్నానాం - అనస్థిప్రాయాణాం అతిసూక్ష్మబీజానాం, ఇభకాయనిభానాం గజశరీరనిభానాం - రసేన - జమ్బూనదీతి ప్రసిద్ధా, మేరుమన్దరస్య - శిఖరా - దయుతయోజనోచ్ఛ్రాయా, ద్భూతలే - నిపతతి ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ దక్షిణేనేలావృతం ఇలావృతస్య దక్షిణభాగం - యావదిలావృతం. ఆత్మానముపస్యన్దయతీ॥ ఇలావృతస్య దక్షిణభాగం వ్యాప్య వహతీత్యర్థః - యావదిలావృతముపస్యన్దయతి - తావత్పర్యన్తముభయోరపి, రోధసోస్తటయోః - ర్యా, మృత్తికా - సా తద్రసేన తస్యాః రసేన, అనువిధ్యమానా సంయుజ్యమానా, వాయ్వగ్నిసంయోగకృతో - యో విపాకః పరిణామ, స్తేన - జామ్బూనదం నామ సువర్ణం, అమరలోకానా - మాభరణోపయోగి భవతి॥ ఏతదేవాహ॥ యద్యత్సువర్ణం, విబుధాదయో, యువతిభిస్స్త్రీభిస్సహ - మకుటాద్యాభరణరూపేణ - ధారయన్తి ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ యస్త్వితి॥ సుపార్శ్వస్య పర్వతస్య, యః పార్శ్వః పశ్చిమో భాగః, తత్ర - నిరూఢో - మహాకదమ్బః తస్య - కోటరేభ్యో - వినిస్సృతాః - పఞ్చాయామపరిణాహాః - సకరయోర్బాహ్వోర్వ్యస్తిర్యగన్తరం తత్ప్రమాణాయామాః - పఞ్చ యామః పరిణాహః స్థౌల్యం - యాసాం తాః, పఞ్చ - మధుధారాః - సుపార్శ్వశిఖరాత్పతన్త్యః - అపరేణేలావృతమిలావృతస్య పశ్చిమం భాగం ప్రతి - ఆత్మాన - మనుమోదయన్తి సురభీకుర్వన్తి, స్యన్దన్త ఇత్యర్థః॥ ధారా విశినష్టి॥ యాస్త్వితి॥ ఉపయుఞ్జానానాం ధారా ఉపభుఞ్జానానాం జనానాం, మో, ముఖనిర్వాసితో ముఖగన్ధేన, నిర్వాసితః నితరాం సురభీకృతః, వాయు - స్స మన్తా - చ్ఛతయోజనం, సురభికరోతి, నిరతిశయ సౌరభ్యయుక్తా ధారా ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ ఏవం కుముదపర్వతే - నిరూఢో, య, శ్శతవలిశ, ఇతి ప్రసిద్ధో వట, స్తస్య, స్కన్ధేభ్యో, వినిర్గతాః, పయోదధిమధుగుడాన్నాద్యమ్బరశయ్యాసనాభరణాని ఆదీని యేషాం తే, పయ ఆదీని పేయాని, గుడాన్నాదీని భక్ష్యాణి - అమ్బరాణి ధార్యాణి, శయ్యాసనాదీని భోగస్థానాని, ఆభరణాని చ దుహన్తీతి కామదుఘాః, సర్వే నదాః, కుముదస్య పర్వతస్యాగ్రాత్పతన్తః, త - ముత్తరేణేలావృతమిలావృతస్యోత్తరం భాగం, ఉపజోషయన్తి ప్రీణన్తి - ఇలావృతస్యోత్తరభాగస్థాన్ లోకాన్సుఖయన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఏతదేవాహ॥ యాన్నదా, నుపజోషమాణానాం సేవమానానాం, ప్రజానాం, వళ్యాదయస్తాపవిశేషా న భవన్తి, కింతు - యావజ్జీవం, నిరతిశయసుఖమేవ భవతి - వళిస్త్వగ్గతో వికారః, పలితం కేశగతః - క్లమః శ్రమః, ఆమయో రోగః - ఉపసర్గాస్సుఖదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమాదోన్మాదశోకమోహలోభమదమాత్సర్యేర్ష్యాదయః ప్రాగుక్తాః॥ కురఙ్గేతి॥ కురఙ్గాదయః పర్వతాః - కువలయకమలకర్ణికాభూతస్య మేరో, ర్మూలదేశే, కేసరభూతా ఇవ, పరిత, ఉపక్లృప్తాః విన్యస్తాః - ధాత్రేతి శేషః - తథా - మేరుం పూర్వేణ మేరోః పురస్తాత్ - మేరుమూలా

నామవయవస్పర్శసుగన్ధిర్వాతో దశయోజనం సమన్తాదనువాసయతి ॥ ౧౫ ॥ ఏవం జమ్బూఫలానామత్యుచ్చనిపాతవిశీర్ణానామనస్థిప్రాయాణామిభకాయనిభానాం రసేన జమ్బూ నదీ మేరుమన్దరశిఖరాదయుతయోజనాదవనీతలే నిపతతి ॥ ౧౬ ॥ దక్షిణేనాత్మానం యావదిలావృతముపస్యన్దయతి తావదుభయోరపి రోధసోర్యా మృత్తికా తద్రసేనానువిధ్యమానా చ వాయ్వర్కసంయోగవిపాకేన సదామరలోకాభరణం జామ్బూనదం నామ సువర్ణం భవతి యదు హ వావ విబుధాదయస్సహ యువతిభిర్మకుటకటకకటిసూత్రాద్యాభరణరూపేణ ఖలు ధారయన్తి ॥ ౧౭ ॥ యస్తు మహాకదమ్బస్సుపార్శ్వనిరూఢస్తస్య కోటరేభ్యో వినిస్సృతాః పఞ్చాయామపరిణాహాః పఞ్చ మధుధారాస్సుపార్శ్వశిఖరాత్పతన్త్యో ఽపరేణాత్మానమిలావృతమనుమోదయన్తి, యాస్తూపయుఞ్జానానాం ముఖనిర్వాసితో వాయుస్సమన్తాచ్ఛతయోజనమనువాసయతి ॥ ౧౮ ॥ ఏవం కుముదనిరూఢో యశ్శతవల్శో నామ వటస్తస్య స్కన్ధేభ్యో నీచీనాః పయోదధిఘృతమధుగుడాన్నాద్యమ్బరశయ్యాసనాభరణాదయస్సర్వ ఏవ కామదుఘా నదాః కుముదాగ్రాత్పతన్తస్తముత్తరేణేలావృతముపజోషయన్తి ॥ ౧౯ ॥ యానుపజోషమాణానాం కదాచిదపి ప్రజానాం వలిపలితక్లమస్వేదదౌర్గన్ధ్యజరామరణామ

ద్యోజనసహస్రంత్యక్త్వా-జఠరదేవకూటౌపర్వతౌ - అష్టాదశయోజనసహస్రదీర్ఘౌ-ద్విసహస్రయోజనం-పృథూత్తుఙ్గౌ
చ-భవతః - ఏవంమేరోరపరభాగే - పవనపారియాత్రౌ-జఠరదేవకూటాభ్యాంతుల్యాయామపృథుతుఙ్గౌ-భవతః-తథా-
మేరోర్దక్షిణతః- కైలాసకరవీరౌ - ప్రాగాయతౌ-పూర్వతోదీర్ఘౌ-ఏవ-ముత్తరతః-త్రిశృఙ్గమకరౌ-భవతః-వరైః భిః పరి
స్తృతోఽగ్నిరివ-అష్టభిరేతైర్జఠరాదిభిః-కాఞ్చనగిరిర్మేరుః -పరితశ్చకాస్తిద్యోతతే ॥ ౨౦ ॥ మేరో-ర్మూర్ధ్ని-ఉప
రిభాగే- మధ్యతఃమధ్యప్రదేశే - ఉపక్లృప్తాం-భగవత-ఆత్మయోనేశ్చతుర్ముఖస్య-పురీ-మయుతయోజనవిస్తారాం-సమచ
తురశ్రాం -శాతకౌమ్భీతిప్రసిద్ధాం-వదన్తి - తాంశాతకౌమ్భీం-పురీ-మనుసృత్య-మేరౌ-పరితోఽష్ట సుదిక్షు-యథాదిశం
పూర్వాదిదిశమనతిక్రమ్య - ష్టానామిన్ద్రాదీనాం- లోకపాలానా-మష్టౌ,పురః-అమరావతీతేజోవతీసంయమనీకృష్ణాఙ్గ
నాశ్రద్ధావతీగన్ధవతీమహోదయా యశోవతీసంజ్ఞాః -తురీయమానేనఅయుతస్యతురీయభాగేన-సార్ధద్విసహస్రప్రమా
ణేనఉపక్లృప్తాఃసార్ధద్విసహస్రవిశాలాఉపక్లృప్తాఇత్యర్థః ॥౨౧॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగ
వతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః. *
ఏవంజమ్బూద్వీపపర్వతవర్ష తత్పరిమాణాదికమభిధాయాథగఙ్గాగమనకథనపూర్వకమిలావృతాదివర్షేషుమదాప్రి

యాసమృత్యుశీతోష్ణ వైవర్ణ్యోపసర్గాదయస్తాపవిశేషానభవన్తియావజ్జీవంసుఖంనిరతిశయమేవకురఙ్గ
కురరకుసుమ్భవైకఙ్కత త్రికూటశిశిరపతఙ్గరుచకనిషధసితివాసకపలశఙ్ఖవైదూర్యచారువిహఙ్గఋషభ
నాగకాలాఞ్జనహారచాదయోమేరోః కర్ణికాయా ఇవకేసరభూతామూలదేశేపరిత ఉపక్లృప్తాఃజఠర
దేవకూటౌమేరుంపూర్వేణాష్టాదశయోజనసహస్రముదగాయతౌద్విసహస్రపృథూత్తుఙ్గౌభవతఃఏవమ
పరేణపవనపారియాత్రౌ దక్షిణేనకైలాసకరవీరౌప్రాగాయతౌ- ఏవముత్తరతస్త్రిశృఙ్గమకరావిత్యష్ట
భిరేతైఃపరిస్తృతోఽగ్నిరివపరితశ్చకాస్తికాఞ్చనగిరిః ॥౨౦॥ మేరోర్మూర్ధ్ని భగవతఆత్మయోనేర్మధ్యతఉ
పక్లృప్తాంపురీమయుతయోజనసాహస్రీంసమచతురశ్రాం శాతకౌమ్భీంవదన్తితామనుపరితోఽష్టలోక
పాలానాంయథాదిశంయథారూపంతురీయమానేనపురోఽష్టావుపక్లృప్తాః ॥౨౧॥ * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , పఞ్చమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః * * * * * * * * *
శ్రీశుకఉవాచ ॥౧॥ తత్రహభగవతస్సాక్షాద్యజ్ఞలిఙ్గస్యవిష్ణోర్విక్రమతోవామపాదాఙ్గుష్ఠనఖనిర్భిన్నోర్ధ్వాణ్డక
టాహవివరేణాన్తఃప్రవిష్టాయాబాహ్యజలధారాతచ్చరణపఙ్కజావనేజనారుణకిఞ్జల్కోపరఞ్జి
తాఖిలజగదఘమలాపహోపస్పర్శనామలాసాక్షాద్భగవత్పదీత్యనుపలక్షితవచోఽభిధీయమానాఽతిమ
హతాకాలేనయుగసహస్రోపలక్షణేనదివోమూర్ధన్యవతతార ॥ ౧ ॥ యత్తద్విష్ణుపదమాహుః ॥౨॥ యత్రహ
వావవీరవ్రతఔత్తానపాదిఃపరమభాగవతోఽస్మత్కులదేవతాచరణారవిన్దోదకమితియామనుసవనంవ
ర్ధమానభగవద్భక్తియోగేనదృఢంక్లిద్యమానాన్తర్హృదయఔత్కణ్ఠ్యవివశామీలితలోచనయుగళకుట్మల

నీరాంసంకర్షణాదిభగవన్మూర్త్యుపాసనాప్రకారముపద్వీపవిన్యాసంచాహత్రిభిరధ్యాయైః ॥ తత్రభగవతఇతి ॥ యజ్ఞలిఙ్గ
స్యయజ్ఞమూర్తేః- స్తత్ర, భగవతోవిష్ణోర్వామనరూపస్య-విక్రమతః,త్రీఁల్లోకాన్, పాదత్రయేణక్రమమాణస్యసతః-తస్య-
వామపాదాఙ్గుష్ఠనఖేన,నిర్భిన్న- మూర్ధ్వముపరిభాగో, యస్య,తస్యాణ్డకటాహస్య,వివరేణరన్ధ్రేణా- న్తఃప్రవిష్టా,
యా,బాహ్యజలధారా,సా , అతిమహతాకాలేన-దివోమూర్ధన్య-వతతారేత్యన్వయః ॥ జలధారాంవిశినష్టి ॥ తస్యత్రివిక్ర
మస్య-య - చ్చరణపఙ్కజం,తస్యావనేజనేనక్షాళనేన-అరుణః,కుఙ్కుమం ,తదేవకిఞ్జల్క- స్తై-రుపరఞ్జితా-అతఏవా-
ఖిలస్యజగతో,ఽఘం పాపమేవమలం,తదపహం,తస్నైవ స్తకం- ఉపస్పర్శంఆచమనీయం జలం-యస్యాస్సా-తత్రహేతు-
రమలాస్వభావతోదురితనిరసనక్షమా-యద్వా - అఖిలజగదఘమలాపహోపస్పర్శనాస్య- మలాతిన్మలసఙ్గశూన్యా-సా
క్షాద్భగవత్పదీయ- దనుపలక్షితం-జాహ్నవీభాగీరథీత్యాద్యుపలక్షణాన్తరరహితం-వచోనామధేయం- తేనా-భిధీయమా
నా-భూస్పర్శనాత్పూర్వం జాహ్నవీత్యాదినామాన్తరరహితా-తదా కేవలంభగవత్పదీతినామధేయేనాభిధీయమానేత్య
ర్థః ॥౧॥ కోఽసౌదివోమూర్ధా-యత్రావతీర్ణా-తత్రాహ ॥ యత్తదితి ॥ య-ద్విష్ణుపద-మాహుః-స్తత్రేత్యర్థః ॥ ౨ ॥
కింతద్విష్ణుపదంతత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ ధ్రువమణ్డలమిత్యర్థః-యత్రదివోమూర్ధని-వీరవ్రతఃదృఢసంకల్పః-భాగవతశ్రేష్ఠ-ఔ
త్తానపాదిర్ధ్రువః-అస్మత్కులదేవతాయాభగవత - శ్చరణారవిన్దోదకమితిహేతోః-పరమాదరేణ-యాంధారాం-అన

సంధ్యం-శిరసా-అద్యాపి-బిభర్తీత్యన్వయః - యద్వా-అనుసవనం ప్రతిక్షణం-వర్ధమానో-యో-భగవద్భక్తియోగః-తేన-దృఢమత్యన్తం క్లిద్యమానం ప్రీయమాణం-అన్తఃకరణం - యస్య-అత ఏవ-ఔత్కణ్ఠ్యేన-వివశౌ,మామీలితం చ-యల్లోచనయుగళం-తదేవ-కుట్మలే-తాభ్యాం-విగళిత-మమలం-బాష్పం -తస్య-కలయా సహ-అభివ్యజ్యమానం-రోమపులకానాం-కులం-యస్య-తథాభూతస్సన్నిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ అతః-సప్తఋషయ-స్తస్యాః గఙ్గాయాః-ప్రభావాభిజ్ఞాస్సన్తో-నోఽస్మాకం తపసః-స్సిద్ధిః ఫలం-ఇయం విష్ణుపదీ సైవైవ-ఏతావతీ-ఇతోఽధికానాస్తీత్యేవం-మన్వానా-అద్యాపి-సబహుమానం-జటా ఏవ మకుటాని-తై-రుద్వహన్తీత్యన్వయః - తత్ర దృష్టాన్తః- ముముక్షవో ముక్తిమివాగతామితి-తత్ర హేతుః సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి వాసుదేవే-అవిచ్ఛిన్నభక్తియోగలాభేనైవ - ఉపేక్షితాః అనాదృతాః- అన్యే-పురుషార్థా అర్థకామాదయః-ఆత్మగతిః కైవల్యం చ - యైస్త ఇతి సప్తర్షి విశేషణమ్ ॥ ౪ ॥ తతోఽనేకసహస్రకోటీనాం-విమానానాం-అనీకైః స్సంకులైః స్సంకులేన-దేవయానేన ఆకాశమార్గేణా-వతరన్తీ అథః ప్రస్రవన్తీ - ఇన్దుమణ్డలం-ఆవార్య ఆప్లావ్య-మేరుమూర్ధ్ని స్థితబ్రహ్మసదనే-నిపతతి ॥ ౫ ॥ తత్ర-చతుర్ధా-విభజ్యమానా-సీతాదిసంజ్ఞా-శ్చతస్రో ధారా-భూత్వా-సీతాదినామభి-రభిధీయమానా - చతుర్దిశం-నదనదీపతిం సముద్రమేవా-భినివిశతి సముద్రే ప్రవిశతి - అభినివిశశ్చేత్యాధారస్య కర్మసంజ్ఞాయాం ద్వితీయా ॥ ౬ ॥ నామాన్యాహ॥సీతేతి॥తత్ర-చతసృణాం ధారాణాం మధ్యే,సీతా ప్రాచీనాధారా-బ్రహ్మసదనా-

---

విగళితామలబాష్పకలయాఽభివ్యజ్యమానరోమపులకకులకోఽధునాపి పరమాదరేణ శిరసా బిభర్తి॥౩॥ అతస్సప్తర్షయస్తత్ప్రభావాభిజ్ఞా ఇయం నను తపస ఆత్యన్తికీ సిద్ధిరేతావతీతి భగవతి సర్వాత్మని వాసుదేవేఽనవరతభక్తియోగలాభేనైవోపేక్షితాఽన్యపురుషార్థాత్మగతయో ముక్తిమివాగతాం ముముక్షవ ఇవ సబహుమానమద్యాపి జటాజూటై రుద్వహన్తి ॥౪॥ తతోఽనేకసహస్రకోటివిమానానీకసంకులదేవయానేనావతరన్తీన్దుమణ్డలమావార్య బ్రహ్మసదనే నిపతతి॥౫॥ తత్ర చతుర్ధా భిద్యమానా చతుర్భిర్నామభిశ్చతుర్దిశమభిస్పన్దన్తీ నదనదీపతిమేవాభినివిశతి॥ సీతాలకనన్దా చక్షుర్భద్రేతి॥ ౬ ॥ సీతా తు బ్రహ్మసదనాత్కేసరావష్టమ్భాదిగిరిశిఖరేభ్యః కుముదకురరాదిశిఖరాణ్యతీత్యాధోఽధః ప్రస్రవన్తీ గన్ధమాదనమూర్ధసు పతిత్వాఽన్తరేణ భద్రాశ్వవర్షం ప్రాచ్యాం దిశి క్షారసముద్రమభిప్రవిశతి॥ ౭ ॥ ఏవం మాల్యవచ్ఛిఖరాన్నిష్పతన్తీ తతోఽనుపహతవేగా కేతుమాలమభితశ్చక్షుః ప్రతీచ్యాం దిశి సరిత్పతిమభిప్రవిశతి ॥౮॥ భద్రా చోత్తరతో మేరుశిఖరాన్నిష్పతన్తీ సా గిరిశిఖరాద్గిరిశిఖరమతిహాయ శృఙ్గవతః శృఙ్గాదవస్యన్దమానా ఉత్తరాంస్తు కురూనభిత ఉదీచ్యాం దిశి లవణార్ణవమభిప్రవిశతి॥ ౯ ॥ తథైవాలకనన్దా దక్షిణేన బ్రహ్మసదనాద్బహూని గిరికూటాన్యతిక్రమ్య హేమకూటహైమకూటాన్యతిరభసతరరంహసా లుఠన్తీ భారతమభివర్షం కర్మక్షేత్రం దక్షిణస్యాం దిశి జలధిమభిప్రవిశతి ॥ ౧౦ ॥ అన్యే చ నదా నద్యశ్చ వర్షే వర్షే సన్తి బహుశో మేర్వాదిగిరిదుహితరశ్శతసహస్రశః॥౧౧॥ అత్రాపి జ

త్కేసరాదిశిఖరేభ్యః - కేసరాచలానాం మేరుసమానోచ్ఛ్రాయత్వాత్ప్రథమం తేషామాదిశిఖరేషు ముఖ్యేష్వగ్రేషు పతతి-తత - స్తేభ్యోఽధోఽధః ప్రస్రవన్తీ-గన్ధమాదనస్య మూర్ధ్ని ఉపరిభాగే-పతిత్వా - అన్తరేణ భద్రాశ్వవర్షం భద్రాశ్వవర్షస్య మధ్యే చ స్యన్దమానా - ప్రాచ్యాం దిశి - క్షారసముద్రే - ప్రవిశతి ॥ ౭ ॥ తథా - చక్షుస్సంజ్ఞా ప్రతీచీ ధారా , మాల్యవచ్ఛిఖరే , నిపత్య - తతోఽధః స్రవన్తీ - అనుపహతః అప్రతిహతో వేగో యస్యాస్సా - కేతుమాలం వర్షం - అభితో - వ్యాప్య కేతుమాలస్య మధ్యే స్రవన్తీ - త్యర్థః- ప్రతీచ్యాం దిశి - సరితాం పతిం సముద్రం - ప్రవిశతి - ఆధారస్యైవ కర్మత్వవివక్షయాఽత్ర ద్వితీయా , ఏవముత్తరత్రాపి , అభినివిశశ్చేత్యత్రోపసర్గసంఘాతపూర్వత్వస్యైవ వివక్షితత్వాత్ ॥ ౮ ॥ తథా చ , భద్రాసంజ్ఞా ధారా-ఉత్తరతో మేరుశిఖరాన్నిపతన్తీ- గిరిశిఖరాత్కుముదశిఖరా-దుచ్చలితా ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తీ-నీలశిఖరం-తత ఉచ్చలితా-శ్వేతపర్వతస్య శిఖర-మపహాయ అస్పృష్ట్వైవ శృఙ్గవతః పర్వతస్య - శృఙ్గే - పతిత్వా - తతోఽధస్స్యన్దమానా-ఉత్తరాన్కురూ-నభితో-వ్యాప్య ఉదీచ్యాం దిశి-లవణార్ణవం ప్రవిశతి ॥ ౯ ॥ తథైవా-లకనన్దాసంజ్ఞా ధారా -మేరో- బ్రహ్మసదనాత్ దక్షిణతః-స్రవన్తీ-బహూని శిఖరాణ్య-తిక్రమ్యానుద్ధ్యస్థపర్వతశిఖరాణ్యస్పృష్ట్వైవ-హేమకూటహైమకూటాని హేమకూటహిమవత్పర్వతయోః శృఙ్గాణి - అతిరభసతరరంహసా అస్ఖలితవేగేన-లుఠన్తీ భిన్దన్తీ-భారతం వర్ష-మభివ్యాప్య-దక్షిణస్యాం దిశి-సముద్ర-మనుప్రవిశ ॥ ౧౦ ॥ అన్యే చ-నదా-నద్యశ్చ-అన్యే చ అన్యాశ్చ అన్యే ‘‘ పుమాన్ స్త్రియా ’’ ఇత్యేకశేషః-మేర్వాదిగిరీణాం-దుహితర- స్తత్ప్రసూతాః-వర్షే వర్షే-శతశస్సన్తి ॥౧౧॥ అత్ర జమ్బూద్వీపేఽపి-భారతం వర్షమేవ-కర్మక్షేత్రం-కర్మణాం సుఖదుఃఖనిమిత్తానాం పుణ్యా

పుణ్యరూపకర్మణాం-క్షేత్రం-అనుష్ఠానస్థానం-వ్యపదిశన్తీత్యత్రేణాన్వయః - అన్యాని-తు-అష్టౌవర్షాణి-తు-స్వర్గిణాం పుణ్యకర్మణాం-పుణ్యశేషస్య-భుక్తావశిష్టస్య-పుణ్యకర్మణాం - ఉపభోగస్థానాని-అతఏవ-భౌమస్స్వర్గాణీతి-వ్యపదిశన్తి-న తు తాని పుణ్యాపుణ్యకర్మక్షేత్రాణీత్యర్థః-నన్వత్ర కేవలేష్టాపూర్తదత్తకారిణాం ధూమాదినా పితృయాణేన పథా చన్ద్రగ్ర సంగతానాం తత్ర సుఖానుభవక్షీణపుణ్యకర్మణాం పునరత్రాగమనం శ్రుతం ‘‘ యావత్సంపాతముషిత్వాఽథైతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్తే ’’ ఇతి సంపతన్త్యనేన స్వర్గం లోకమితి సంపాతః కర్మోచ్యతే - శ్రూయతే చ ‘‘ప్రాప్యాన్తం కర్మణస్తస్య యత్కిఞ్చేహ కరోత్యయమ్। తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మై లోకాయ కర్మణే’’ ఇతి, పునః పుణ్యాపుణ్యకర్మానుష్ఠానామేత్యర్థః తత్కథం పుణ్యశేషావస్థానం-కథం తర్హి తేషాం తద్భోగస్థానత్వం, ఉచ్యతే-తావదవశ్యం భోగావశిష్టానామభుక్తఫలానామకృతప్రాయశ్చిత్తానాం కర్మణాం సద్భావోఽవక్తవ్యః - అన్యథేహ కర్మనిమిత్తస్య జన్మనోఽసంభవాత్పునరవరోహణానుపపత్తేః॥ తథా చ శ్రూయతే ‘‘ రమణీయచరణా రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం క్షత్రియయోనిం వైశ్యయోనిం వా’’, ఇతి, స్మర్యతే చ ‘‘ వర్ణా ఆశ్రమాశ్చ స్వకర్మనిష్ఠాః ప్రేత్య కర్మఫలమనుభూయ తతశ్శేషేణ విశిష్టదేశజాతికులరూపాయుశ్శ్రుతవృత్తసుఖమేధసో జన్మ ప్రతిపద్యన్తే’’, ఇతి, ఏవం చ భుక్తావశిష్టేన పుణ్యేన కర్మణాఽతిశయితవిశిష్టభోగార్థం తద్దేశేషూత్పత్తిస్సంభవతీతి ❁॥౧౨॥❁ తాన్యష్టౌ వర్షాణి వర్ణయతి॥ యేష్వితి యత్రేతి చ గద్యద్వయేన॥ యేష్వష్టసు వర్షేషు-పురుషాణాం - త్రేతాయుగసమః కాలో వర్తతే-సుఖోత్కర్షాత్త్రేతాయుగసామ్యముక్తం-కృతయుగే హి సత్త్వధ్యాననిష్ఠాః, ద్వాపరాదౌ తు దుఃఖబహులాః-కథంభూతానాం దేవతుల్యానాం-నాగాయుతబలానాం-పురుషా

మ్బూద్వీపే - భారతమేవ వర్షం కర్మక్షేత్రమన్యాన్యష్టవర్షాణి స్వర్గిణాం పుణ్యశేషోపభోగస్థానాని భౌమస్వర్గపదాని వ్యపదిశన్తి ॥ ౧౨ ॥ యేషు పురుషాణామయుతపురుషాయుర్వర్షాణాం దేవకల్పానాం నాగాయుతబలానాం వజ్రసంహననబలవయోమోదప్రముదితమహాసౌరతమిథునవ్యవాయాపవర్గైకవర్షాయుర్ధృతైకగర్భకళత్రాణాం త్రేతాయుగసమః కాలో వర్తతే ॥ ౧౩ ॥ యత్ర హ దేవపతయస్స్వైస్స్వైర్గణనాయకైర్విహితమహార్హణాస్సర్వర్తుకుసుమస్తబకఫలకిసలయశ్రియాఽఽనమ్యమానవిటపలతావిటపిభిరుపశుమ్భమానరుచిరకాననాశ్రమాయతనవరగిరిద్రోణీషు తథా చామలజలాశయేషు వికచవివిధనవవనరుహామోదముదితరాజహంసజలకుక్కుటకారణ్డవసారసచక్రవాకాదిభిర్మధుకరనికరాకృతిభిరుపకూజితేషు జలక్రీడాదిభిర్విచిత్రవినోదైస్సులలితసురసున్దరీణాం కామకలిలవిలాసహాసావలోకాకృష్టమనోదృష్టయస్స్వైరం కిల విహరన్తి ॥ ౧౪ ॥ నవస్వపి వర్షేషు భగవాన్నారాయణో మహాపురుషేణ సేవ్యమానః పు

ణాం - అయుతం పురుషమానేన ఆయుర్వర్షాణి యేషాం-వజ్రదృఢం-సంహననం శరీరం-యస్మిన్-బలవయోమోదాః-తైః-ప్రముదితాని-యాని మహాన్తి సౌరతాని-యేషాం తాని మిథునాని-తేషాం వ్యవాయాపవర్గే సంభోగావసానే - ఏకవర్షావశిష్టే ఆయుషి-ధృత ఏకో గర్భో యైస్తాదృశాని కళత్రాణి యేషాం- తేషామ్ ❁॥౧౩॥❁ యత్ర వర్షేషు-దేవపతయః దేవశ్రేష్ఠాః-స్వైస్స్వైః-సేవకగణానాం నాయకైః - విహితమహార్హణాః కృతమహోపచారాస్సన్తః స్వైరం విహరన్తీత్యన్వయః-ఏతేషు స్థానేషు-సర్వేషు ఋతుషు-కుసుమస్తబకాదీనాం - శ్రియా సమృద్ధ్యా-అత్యన్తం నమ్యమానాః ప్రహ్వీభూతాః-విటపాః శాఖా-లతాశ్చ-యేషాం తైః - విటపిభిర్వృక్షైః-ఉపశోభమానాని-రుచిరాణి-కాననాని-యేషు, తేష్వాశ్రమాయతనేషు గిరిద్రోణీషు చ గిర్యన్తరాళభూమిషు చ-తథా, అమలేషు-జలాశయేషు-చ-వికచాని-వివిధాని-నవాని-వనరుహాణి సరోజాని-తేషామామోదేన - ప్రముదితైః , రాజహంసాదిభిః-మధుకరనికరాణాం చాకృతిభిః జాతివిశేషైః-ఉపకూజితేషు సత్సు-తేషు జలక్రీడాయాం-యే-వివిధా-వినోదాః-తైః - సులలితానాం-సురసున్దరీణాం సురస్త్రీణాం కామేన-కలిలైః క్షుభితైః-విలాసాదిభిః-ఆకృష్టం, మనో-దృష్టిశ్చ-యేషాం తే, ఏవంభూతా విహరన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇలావృతాదిషు నవస్వపి వర్షేషు-భగవాన్నారాయణః-మహాపురుషేణ తత్తద్వర్షపతినా-సేవ్యమానః-పురుషాణాం తత్తద్వర్షస్థపురుషాణాం-తదనుగ్రహాయ వక్ష్యమాణానుగ్రహాయ-పురుషాననుగ్రహీతుం - ఆత్మతత్త్వవ్యూహేన-ఆత్మనా విగతః ఊహః తర్కః-వ్యూహః-ఆత్మతత్త్వస్య జీవతత్త్వస్య - వ్యూహో యస్మిన్, తేన-జీవైర్లోకదృష్టవస్తుసజాతీయత్వేన చిన్తయితుమశక్యేనాత్మనేత్యర్థః-యద్వా-ఆత్మనః స్వాత్మనస్తత్త్వం-తస్య భావస్తత్త్వం కల్యాణగుణాః-తేషాం-వ్యూహః సమూహో-యస్య-తేనాత్మనా సమగ్రకల్యాణగుణవిశిష్టేనాత్మనేత్యర్థః-న త్వాత్మతత్త్వవ్యూహేన సంకర్షణాదిరూపేణేత్యర్థః-హరివర్షాదిషూ

పాస్యానాం నరహర్యాదిరూపాణాం విభవత్వేన వ్యూహత్వాభావాన్న వస్తుపవర్ణితవిశ్లేషిత్వేనేన సహావిరోధాపత్తేః - సంనిధీయతే - సంనిహితో భవతీత్యర్థః ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ తత్ర ఇలావృతాదిషు క్రమేణోపాస్యమానం యోపాస్యం తదుపాసకం చాహ ॥ ఇలావృత ఇత్యాదినా ॥ ఇలావృతే వర్షే, భగవాన్ - భవోరుద్రః - ఏక ఏవ - పురుషో - వసతి - నాపరః పురుషస్తత్ర నివసతి - తత్ర హేతుః - భవాన్యాః - శాపరూపం - యన్నిమిత్తం స్త్రీత్వనిమిత్తం తత్ - జ్ఞానాతీతి తథా - భవాన్యాః శాపనిమిత్తజ్ఞో - పరః పురుషస్తత్ర ప్రవిశతి యది శాపమజానన్నపి తత్ర ప్రవిశతి - తర్హి స్త్రీత్వమాప్నోతీత్యాహ ॥ యత్ప్రాపిష్టస్య యత్ర ఇలావృతే ప్రవిష్టస్య - స్త్రీభావ - ఆపద్యతే - తత్ - తత్ర ప్రవిష్టస్య స్త్రీత్వనిమిత్తం శాపరూపం - పశ్చాన్నివమేష్యన్తే - వక్ష్యామ ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ తత్ర - భవానీ రుద్రాణీ, నాథా స్వామినీ ఈశ్వరీ - యేషాం తైః స్త్రీగణైః - అర్బుదసహస్రైః - ఉపరుధ్యమానః సేవ్యమానః - భవోరుద్రః - భవానీనాథ ఇతి పృథక్పదం భవవిశేషణం వా - నేన భవానీసాహిత్యం వివక్షితం - ఆత్మనః స్వస్య - ప్రకృతిం కారణభూతాం - చతుర్ధా మూర్తిర్వాసుదేవాదిరూపేణావస్థితస్య - భగవతో - మహాపురుషస్య పరమపురుషస్య, సంకర్షణసంజ్ఞాం - తురీయాం చతుర్థీం - మూర్తిం రూపమిత్యర్థః - వాసుదేవ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధసఙ్కర్షణ క్రమవివక్షయా తురీయామిత్యుక్తం - క్రమానాదరణాత్ - తామసీం తమసోఽధిష్ఠాత్రీం - తమశ్శబ్దేనాత్ర ప్రధానం వివక్షితం ,, తమ ఆసీత్తమసా గూఢమగ్రే ప్రకేతం, అవ్యక్తమక్షరే లీయతే అక్షరం తమసి లీయతే,, ఇతి శ్రుతిప్రయోగాత్ - జ్ఞానావరణత్వాచ్చ తమసోఽనియన్త్రీమిత్యర్థః - ఆత్మని చిత్తే - సమాధిరేవ - రూపమాకారో - యస్య - తేన, ఉపాయేనేతి శేషః - సన్నిధాప్య సాక్షాత్కృత్య - ఏతద్వక్ష్యమాణం - మన్త్రాత్మకం వాక్యం - మనుగృణన్ జపన్, ఉపధావతి స్తౌతి - భజ ఇత్యాదిభిరిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ జప్యం మన్త్రమాహ ॥ ఓం నమ ఇతి ॥ ఓమితి బ్రహ్మణో నిర్దేశః ,, ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృత,, ఇతి వచనాత్ ॥ స్వవ్యతిరిక్తం చిదచిదాత్మకం సర్వం జగత్ - నిత్యవిభూతిం చ - స్వశేషతయా స్వభావేనైవ స్వీకృతవత ఇత్యర్థః ॥ భగవత ఇత్యనేన పూర్ణషాడ్గు

రుపాణాం తదనుగ్రహాయాత్మతత్త్వవ్యూహేనాత్మనోఽద్యాపి సన్నిధీయతే ॥ ౧౫ ॥ ఇలావృతే తు భగవాన్భవ ఏక ఏవ పుమాన్న హ్యన్యస్తత్రాపరః ప్రవిశతి భవాన్యాః శాపనిమిత్తజ్ఞో యత్ప్రవిశ్యతః స్త్రీభావస్తత్పశ్చాద్వక్ష్యామః ॥ ౧౬ ॥ భవానీనాథైః స్త్రీగణార్బుదసహస్రైరవరుధ్యమానో భగవతశ్చతుర్మూర్తేర్మహాపురుషస్య తురీయాం తామసీం మూర్తిం ప్రకృతిమాత్మనస్సంకర్షణసంజ్ఞామాత్మసమాధిరూపేణ సంనిధాప్యైతదభిగృణన్ భవ ఉపధావతి ॥ ౧౭ ॥ శఙ్కర ఉవాచ ॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ సర్వగుణసంఖ్యానాయానన్తాయావ్యక్తాయ నమ ఇతి ॥ ౧౮ ॥ శ్లో ॥ భజే భ

ణ్యం వివక్షితం - మహాపురుషాయేత్యనేన నిఖిలజగదుదయవిభవలయలీలత్వమభిప్రేతం - మహాపురుషశబ్దస్య ,, వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తం ,, మితి పురుషసూక్తార్థప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వాత్ - తత్ర చ ,, తస్మాద్విరాడజాయత ,, ఇత్యాదినా కృత్స్నజగత్కారణత్వప్రతిపాదనాత్ ,, అద్భ్యస్సంభూత ఇత్యనువాకో హ్యత్ర ప్రత్యభిజ్ఞాయతే ,, తత్రాపి మహాపురుషశబ్దశ్రవణాత్ ,, అద్భ్యస్సంభూత ,, ఇత్యనువాకస్య ,, హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే ,, ఇత్యనేనైవ చ్ఛన్దసా సహ ,, అద్భ్యస్సంభూతో హిరణ్యగర్భ ఇత్యష్టౌ ,, ఇత్యేకవాక్యత్వప్రతిపాదనాత్ హిరణ్యగర్భాదికారణత్వప్రతిపాదనస్యాయానుకారిణామపి వైదికవాక్యానాం మహాపురుషపరత్వమవగతం, సర్వగుణానాం, చేతనాచేతనయోరసంభావితానాం జగత్కారణత్వోపయుక్తానాం ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకానాం ఆశ్రితకార్యాపాదకానాం సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వవాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యజ్ఞానశక్తిపూర్తిప్రాప్త్యాదీనాం - సంఖ్యా సంకథనం ,శ్రుతిగణేన - యస్మిన్ - తస్మై - అనేన ,, సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తీ ,, తి - శ్రుత్యర్థో వివక్షితః, సర్వగుణసంఖ్యానం చ న పరిచ్ఛిన్నత్వేన క్రియతే, అపి త్వానన్త్యేన, స్వరూపతో గుణతశ్చానన్త్యా - దిత్యభిప్రాయేణానన్తాయేత్యుక్తం - అనేన ఉపాస్యత్వప్రాప్యత్వాదికం వివక్షితం - ఏవంభూతస్తత్ప్రాప్త్యుపాయస్తదుపాసనం తచ్చరణవరణం వా, నాన్య ఇతి పురుషసూక్తార్థప్రత్యభిజ్ఞానాదేవ స్మారితః - తత్ర తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా,, ఇతి వేదనాతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధాత్ - తదేవ శబ్దతో వ్యఞ్జయన్నాహ ॥ అవ్యక్తాయేతి ॥ వ్యక్తైరిన్ద్రియాదిభిస్స్వయ్యజ్యతే న గృహ్యత ఇత్యవ్యక్తః ,, న చక్షుషా గృహ్యతే నాపి వాచా,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంధేయః ॥ ఏవంభూతాయ నమః నతిః - నమస్కారోఽత్ర తత్పూర్వకోపాసనోపలక్షకః - తదేవ నమః ప్రమగ్రక్షణోపాయ ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ తత్స్తుతిరూపాన్ శ్లోకానాహ ॥ భజ ఇత్యాదినా ॥ ఈశ్వరం త్వాం భజ ఇత్యన్వయః ॥ తం విశినష్టి ॥ భజన్యారణపాదపఙ్కజం, భజన్యం భజనీయం ఉపాస్యం - అరణం ప్రాప్యం, పాదపఙ్కజం, యస్య, అసి

రఈకారలోపఆర్షః-భజన్యేతిపృథక్పదంసంబుద్ధ్యన్తంవా ॥ యద్వా॥ భజనంకుర్వాణాభజనాః - భజనశబ్దాద్భావసాధనా
త్తత్కరోతీతిణ్యన్తాత్కృత్తద్ధితలోపాత్కర్తరిక్విప్ , తాన్యాతీతిపాప్రాప్తావితితేషాంసన్నిహితంభవతీతిభజన్యమితివ్యుత్పా
ద్యతే-భజన్యశబ్దేనాన్తేకర్మణ్యుపపదఉపపదేఆతోనుపసర్గేకః-టిలోపస్యస్థానివత్త్వాన్ననలోపః-కృత్స్నస్యసమగ్రస్యఐశ్వర్యా
దిషట్కస్య-పరంకేవలం,పరాయణమాశ్రయం-భక్తేషు,అలంఅత్యర్థం-భావితంప్రకటితం, భూతభావనం- భూతాని
భావ్యన్తేఉత్పాద్యన్తేయేన-తద్భూతభావనం,నిఖిలభూతకారణం,స్వస్వరూపం, మనేనేత్యర్థః-యద్వా,భూతిభావనం
భూతానాంఅభ్యుదయహేతుం - భక్తేషుభవాపహం - భక్తానాంభవనాశనమిత్యర్థః భవభావనంసంసారస్యప్రవర్త
కం,స్వసంకల్పాయత్తజీవసంబన్ధిబన్ధమోక్షమిత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * ఏవముపాస్యత్వప్రాప్యత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాభ్యు
దయహేతుత్వబన్ధమోక్షకారణత్వాదిభిర్ధర్మైశ్చిదచిద్వైలక్షణ్యముక్తం- తదేవవైధర్మ్యదృష్టాన్తేనవిశదయతి ॥ నయ
స్యేతి ॥ యస్య,నిరీక్షతఃసర్వంస్వతఃపశ్యతః, ఈశఇతిషష్ఠ్యన్తం-ఈశ్వరస్యేత్యర్థః-దృష్టిఃజ్ఞానం , మాయాగుణచిత్తవృ
త్తిభిఃప్రకృతిగుణకార్యరాగద్వేషాదిచిత్తవృత్తిభిః,అణ్వప్యల్పమపి - నాజ్యతేనానువిధ్యతే-అజితమన్యురంహసాంఅజి
తక్రోధవేగానాం,నఃఅస్మాకం- యథేతివైధర్మ్యదృష్టాన్తః, ఈశేఇతిపాఠే , ఈట్ ఈశనంనియమనంతస్మైనిరీక్షతఇత్య
న్వయః-తమేవంభూతం-భగవన్తంఆత్మనఃఇన్ద్రియాణిదేహాన్వా,తదుపలక్షితసంసారం-జిగీషుఃజేతుమిచ్ఛుః - కోనాను
పుమాన్,నానుమన్యేతనాద్రియేత * ॥ ౨౦ ॥ * రాగద్వేషాదిభిశ్చిత్తవృత్తిభిర్దృష్టిర్నాజ్యతఇత్యుక్తం-తత్కథంతామ
సత్వేనప్రతీయమానస్యరాగాద్యననురాగఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥అసద్దృశఇతి॥అసద్దృశఃఅపరమార్థదృష్టేః-అసతిదేహా

జన్యారణపాదపఙ్కజం భగస్యకృత్స్నస్యపరంపరాయణమ్ । భక్తేష్వలంభావితభూతభావనంభవాప
హంత్వాంభవభావమీశ్వరమ్ ॥ ౧౯ ॥ నయస్యమాయాగుణచిత్తవృత్తిభిర్నిరీక్షతో * హ్యణ్వపిదృష్టిరజ్యతే
* ఈశోయథానో౽జితమన్యురంహసాంకస్తంనమన్యేతజిగీషురాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ అసద్దృశోయఃప్రతిభాతి
మాయయాక్షీబేవమధ్వాసవతామ్రలోచనః।ననాగవధ్వో౽ర్హణఈశిరే * హ్రియాయత్పాదయోస్స్పర్శ
నధర్షితేన్ద్రియాః ॥ ౨౧ ॥ యమాహురస్యస్థితిజన్మసంయమంత్రిభిర్విహీనంయమనన్తమృషయః । నవేదసి
ద్ధార్థమివక్వచిత్స్థితంభూమణ్డలంమూర్ధసహస్రధామసు॥౨౨॥ యస్యాద్యఆసీద్గుణవిగ్రహోమహాన్వి

దృష్టిగాత్రాభిమానో౽యస్యేతివా-తస్యజనస్య - మాయయాఅవిద్యయాఅజ్ఞానేన,మధ్వాసవఃమాదకఆసవోమద్యం-తేన
మధ్వాసవాభ్యాంవా,తామ్రేరక్తేలోచనేయస్య,తథాభూతో,యఃక్షీబఃమత్తః,సఇవ , ప్రతిభాతి,యోభవాన్ క్షీబఇవే
త్యత్రసన్ధిరార్షః,పరమార్థతస్తు , శుద్ధసత్వతయా-అప్రాకృతస్వేచ్ఛోపాత్తాకర్మవశ్యకల్యాణవిగ్రహఇత్యర్థః- అతఏవ
నాగవధ్వఃనాగానాంస్త్రియఃనాగకన్యకాః,యస్యతవ,పాదయోః,స్పర్శనేన-ధర్షితంవ్యాకులితం, ఇన్ద్రియంమనోయా
సాంతాః , కామపరవశావయంరాగాదిప్రతిభటశుద్ధసత్వమూర్తేః పాదౌకథంస్పృష్టవన్తఇతిధర్షితేన్ద్రియా
స్సత్యః,అర్హణంపూజాంనేశిరేనసమర్థాబభూవుః, నిశ్శఙ్కంకర్తుమితిశేషః , ఏవంభూతంకోనమన్యేతేతిపూర్వేణాన్వ
యః * ॥ ౨౧ ॥ * పునరైశ్వర్యమేవవ్యఞ్జయన్నాహ॥యమితి॥అస్యచిదచిన్మిశ్రస్యజగతః , స్థితిజన్మసంయమంస్థిత్యుత్ప
త్తిసంహారకారణం - బ్రువతేవేదాన్తాః , యం , మాహుః , బ్రువతఇతిదీర్ఘఆర్షః-కారణత్వేపి , త్రిభిర్గుణై
స్సత్వాదిభిః - విహీనంతైర్గుణైరపరవశం , అనన్తంస్వరూపతఃస్వభావతశ్చదేశకాలవస్తుపరిచ్ఛిన్నం,
మాహుః "సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదేకమేవాద్వితీయం - అస్థూలమనణ్వహ్రస్వం , సత్యంజ్ఞానమనన్తం,"
మిత్యాదయశ్శ్రుతయో౽త్రఋషిశబ్దవివక్షితాః - అనన్తత్వమేవాహ ॥ యో - మూర్ధభూతాని , సహస్రసం
ఖ్యాకాని , ధామాని ఫణరూపాణి , తేషుమధ్యే - క్వచి - త్సిద్ధార్థమివసర్షపమివస్థితం - భూమణ్డలం - నవేద
నజానాతిభారత్వేనానుసన్ధత్తే-యచ్ఛబ్దానాంకస్తంనమన్యేతేతిపూర్వేణాన్వయః * ॥ ౨౨ ॥ * యస్యేతి॥అపాదా
నస్యసంబన్ధమాత్రవివక్షయాషష్ఠీ,యస్మాత్-మహాన్ శరీరేషుమహత్తత్త్వాభిమానీ , విజ్ఞానధిష్ణ్యఃజగన్నిర్మాణాద్యుపయుక్త
జ్ఞానాశ్రయః , గుణవిగ్రహఃరజఃప్రచురవిగ్రహఃఆద్యఃరుద్రాద్యపేక్షయాఆదిభవః-భగవానజో(బ్రహ్మా-ఆసీత్ యస్మా

౨౦॥శ్లో॥ * పా॥ఈశే.

భవః యస్మాద్బ్రహ్మణస్సకాశాత్సంభవో౽హం రుద్రః, కీదృశం - త్రివృతా త్రివిధాహంకారేణ, అస్య యజ్ఞేనవసతివత్ ఫలస్యైవ హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా దేవాదిదేహేషు త్రివిధాహంకారప్రవృత్త్యర్థం, జాతో౽హమిత్యర్థః - స్వతేజసా స్వస్య సంకర్షణమూర్తేస్తేజసా - స్వదత్తేనాహంకారప్రవర్తనోపయుక్తేన జ్ఞానేన - వైకారికం సాత్త్వికం తామసం భూతాదిం - ఐన్ద్రియం, రాజసం - సృజే దేవాదిదేహేషు త్రివిధాహంకారం ప్రవర్తయామీత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఏతే ఇతి ॥ మహాన్ మహత్తత్త్వం - అహం అహంకారః తత్త్రైవిధ్యభేదమాహ ॥ వైకృతతామసైన్ద్రియాః - సాత్త్వికో౽హంకారో వైకృతః తామసో భూతాదిః, ఐన్ద్రియో రాజసః - సర్వే బ్రహ్మాదయో వయం, యస్యైవ మహాత్మనో భగవతః - వశే, సూత్రైర్జ్యాం, యన్త్రితాః బద్ధాః, శకున్తాః పక్షిణ ఇవ స్థితాస్స్మః - యస్య భగవతో౽నుగ్రహాత్, ఇదం బ్రహ్మాణ్డం - సదసత్త్వ ర్తివ స్త్రజాతం చ సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకం - యథాయథం - సృజామః ॥ ౨౪ ॥ ఏవం సర్వజగత్కారణత్వ సత్యజ్ఞానానన్తత్వ సర్వాన్తరాత్మత్వానన్యాధిపతిత్వాదిగుణవిశిష్టం స్తుత్వా "ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః - సంసారమోక్షస్థితిబన్ధహేతుః" ఇతి సంసారమోక్షహేతుత్వేన స్తువన్నమస్కరోతి ॥ యన్నిర్మితామితి ॥ యేన భగవతా - నిర్మితాం, కర్మపర్వణీం కర్మాఖ్యగ్రన్థిమతీం, మాయాం ప్రకృతిం, అయం, గుణసర్గేణ గుణపరిణామాత్మకదేహేన్ద్రియాదిసమ్బన్ధేన, మోహితః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితో౽బ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మత్వాదిభ్రమయుక్తో జనో జననమరణాదిసాంసారికధర్మభాగీ సన్ - న వేద మాయాస్వరూపమేవ న వేద, కిం తన్నిస్తరణోపాయం న వేదేతి వక్తవ్యమిత్యాహ, నిస్తారణయోగం మాయానిస్తరణోపాయం, అఞ్జసా సుఖేన - న వేద - తస్మై, తే విలయోదయాత్మనే, తద్విలయః ప్రకృతిసమ్బన్ధవిలయః - తదుదయః ప్రకృతిసమ్బన్ధః తదుభయాపాదనోపయుక్తః ఆత్మా జ్ఞానం, యస్య, తస్మై నమ ఇతి ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యా

జ్ఞానధిష్ణ్యో భగవానజః కిల । యత్సంభవో౽హం త్రివృతా స్వతేజసా వైకారికం తామసమైన్ద్రియం సృజే ॥ ౨౩ ॥ ఏతే వయం యస్య వశే మహాత్మనః స్థితాః శకున్తా ఇవ సూత్రయన్త్రితాః । మహానహం వైకృతతామసైన్ద్రియాః సృజామ సర్వే యదనుగ్రహాదిదమ్ ॥ ౨౪ ॥ యన్నిర్మితాం కర్హ్యపి కర్మపర్వణీం మాయాం జనో౽యం గుణసర్గమోహితః । న వేద నిస్తారణయోగమఞ్జసా తస్మై నమస్తే విలయోదయాత్మనే ॥ ౨౫ ॥ ************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, సప్తదశో౽ధ్యాయః ************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ తథా చ భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతస్తత్కులపతయః పురుషా భద్రాశ్వవర్షే సాక్షాద్భగవతో వాసుదేవస్య ప్రియాం తనుం ధర్మమయీం హయశీర్షాభిధానాం పరమేణ సమాధినా సన్నిధాప్యేదమభిగృణన్త ఉపధావన్తి ॥ ౧ ॥ భద్రశ్రవస ఊచుః ॥ ఓం నమో భగవతే ధర్మాయాత్మవిశోధనాయ నమ ఇ

యాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే సప్తదశో౽ధ్యాయః ************************

ఏవమిలావృతే ఉపాస్యం రూపముపాసకముపాసనాప్రకారం చాభిధాయ - అథ భద్రాశ్వవర్షాదిషు తానాహ ధ్యాయద్భిర్యేన ॥ తథా చేతి ॥ భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతో - భద్రాశ్వవర్షాధిపతిః - తస్య - కులపతయః కులశ్రేష్ఠాః సేవకముఖ్యాః ఉపాసకముఖ్యాశ్చ - భద్రశ్రవసః పురుషాః - భద్రాశ్వవర్షే మేరోః పూర్వస్మిన్ - సాక్షాద్భగవతో - వాసుదేవస్య సాక్షాచ్ఛబ్దః "యత్సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మ" ఇత్యాదౌ బ్రహ్మశబ్దస్యేన భగవచ్ఛబ్దస్యాపౌరుషేయత్వేన ప్రవృత్తినిమిత్తవత్త్వసూచనార్థః - ప్రియామితి వాస్తవకథనం, న తు రామకృష్ణాదితనుభ్యో౽స్యాం హయశీర్షాభిధానాయాం ప్రీత్యతిశయద్యోతనార్థం - ధర్మమయీం యజ్ఞోపాసనాదిధర్మావేదకవేదప్రచురామిత్యర్థః, ఈదృశం ధర్మమయత్వం రామాదిష్వవ్యవిశిష్టం తథాపి ప్రాధాన్యేన విస్రస్తవేదాహరణతదుపదేశార్థత్వాదస్యాస్తన్వాః ధర్మమయీమిత్యుక్తం - హయగ్రీవాఖ్యాం తనుం - పరమేణ సాక్షాత్కారపర్యన్తకాష్ఠాంగతేన - సమాధినా సన్నిధాప్య సాక్షాత్కృత్య - ఇదం వక్ష్యమాణమన్త్రవచః, అభిగృణన్తో జపన్తః ఉపధావన్తి వక్ష్యమాణశ్లోకైః స్తువన్తి ॥ ౧ ॥ ఓంకారార్థః పూర్వవత్ - భగవచ్ఛబ్దార్థశ్చ - ధర్మాయ పూర్వోత్తరభాగాత్మకవేదాదిప్రమేయో ధర్మః, తత్ర పూర్వభాగస్యారాధ్యస్వరూపారాధనప్రకారావేదకత్వేన ఆరాధ్యతాత్పర్యకత్వాత్ "యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః । తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమ్" ఇత్యుక్తేర్భగవత ఏవ పూర్వభాగప్రమేయత్వం - ఉత్తరభాగప్రమేయత్వం తు స్పష్టమేవేతి ధర్మాయేత్యస్య పూర్వోత్తరభాగప్రమేయాయేత్యర్థః, ఆత్మవిశోధనాయ - ఆత్మా అన్తఃకరణం - జీవో వా విశోధ్యతే యేన స ఆత్మవిశోధనస్తస్మై యత్ప్రసాదాదన్తఃకరణం జీవో వా - విశుద్ధిం రజస్తమోభ్యామనభిభవరూపాం, ప్రకృతిసమ్బన్ధరాహిత్యద్వారా బ్రహ్మప్రాప్తి

రూపాంము క్లిం-చ-ప్రాప్య ఇతి , సఇధర్మోచ్యతే-అత్రధర్మామిత్యనేనప్రాపకత్వాపరపర్యాయముపాయత్వముచ్యతే,ఆత్మవిశోధనామిత్యనేనప్రాప్యత్వముక్తం , భగవచ్ఛబ్దేనతదుభయోపయుక్తగుణవత్త్వం వివక్షితమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స్తుతిరూపాన్శ్లోకానాహ॥అహోఇతి॥ తావద్భగవన్మాయాయాదురత్యయత్వద్యోతనాయవిస్మయమానాఆహుః-ఘ్నన్తం మృత్యుం,పతాన్నిదృష్ట్వా తైనా- యంజనో-మిషన్ఉన్మిషన్పశ్యన్నపి-నపశ్యతి- నాత్మనోనుసన్ధత్తే - ఇత్యేతద్భగవద్విచేష్టితంభగవన్మాయావైభవరూపం,మేతచ్చ-అహోవిచిత్రంవిస్మయనీయం- అహోవిచిత్రమితినిపాతసంఘాతఆశ్చర్యద్యోతకః-కథంభూతోనపశ్యతిపుత్రం,పితరంచ-మృతం , నిర్హృత్యదగ్ధ్వా-స్వయంతదుపార్జితైః-జిజీవిషుఃజీవితుమిచ్ఛుః-కిమర్థం-అసత్శబ్దాదివిషయసుఖం సేవితుం-కింకుర్వన్ , యర్హియదా-వికర్మవిరుద్ధంకర్మ పాపంధ్యాయన ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నన్వవిద్వాన్నపశ్యతకిమత్రచిత్రమతాహ॥వదన్తీతి ॥ కవయఃఅధీతవేదాన్తవిద్యాః, విశ్వంజగత్, నశ్వరం- కేవలం-వదన్తి-నత్వనుసందధతే,నన్వాత్మయాథాత్మ్యవిదోఽనుసందధతఏవేత్యత్రాహ ॥ అధ్యాత్మవిదఃఅధీతవేదాన్తవిద్యాః విపశ్చితఃఉపాసితస్వాత్మపరమాత్మానః, యద్యపీదంవిశ్వంనశ్వరంపశ్యన్తి - తథాపి హేఅజతవ-మాయయాముహ్యన్తిమోహంప్రాప్నువన్తి,విపశ్చితామపిపుత్రమరణాదినిమిత్తశోకదర్శనాదితిభావః-అత-ఇదంకృత్యం భగవద్విచేష్టితం , సువిస్మయంవిస్మయనీయం-ఈదృశమోహాసవృత్తయేకేవలంత్వాంప్రపద్యామ ఇత్యాహ - అజంజన్మమరణాదసాంసారికధర్మప్రతిభటం-త్వాం,నతోఽస్మి-కర్తరి క్తః-నమస్కృతవానస్మి-రూపబ్రహ్మభావ ముకవచనమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ననుకయాచిచ్ఛక్త్యాయజ్ఞమాయానుకూలమాయాప్రేరణయిత్యత్రాహ ... కర్తుర్విశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వాన్తరీత్యాబన్ధకంచత్యత్రాహ॥విశ్వోద్భవేతి॥అకర్తుః,చాతుర్వర్ణ్యంమయాసృష్టంగుణకర్మవిభాగశః । తస్యకర్తారమపిమాంవిద్ధ్యకర్తారమవ్యయమ్ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా ... శ్రీమద్వ్యాసస్థయాఽవస్థలవిచిత్రజగత్సృష్ట్యా

తి॥౨ ॥ శ్లో॥ అహోవిచిత్రంభగవద్విచేష్టితంఘ్నన్తంజనోఽయంహిమిషన్నపశ్యతి। ధ్యాయన్నసద్యర్హివికర్మసేవితుంనిర్హృత్యపుత్రంపితరంజిజీవిషతి ॥౩ ॥వదన్తివిశ్వంకవయస్స్మనశ్వరంపశ్యన్తిచాధ్యాత్మవిదోవిపశ్చితః।తథాపిముహ్యన్తితవాజమాయయాసువిస్మితంకృత్యమజంనతోఽస్మితమ్॥౪ ॥విశ్వోద్భవస్థాననిరోధకర్మతేహ్యకర్తురఙ్గీకృతమప్య ❁ పావృతః।యుక్తంనచిత్రంత్వయికార్యకారణేసర్వాత్మనివ్యతిరిక్తే

దికర్తృత్వేఽపితత్తత్కర్మాయత్తదేవాదివైచిత్ర్యకర్తుస్తేఅకర్తుంవక్ష్యమాణత్వమిత్యర్థః - విశ్వస్యజగతః - ఉద్భవస్థాననిరోధకర్మ-సృష్టిస్థితిప్రళయరూపంకర్మ- అఙ్గీకృతమపిస్వీకృతమపి,యు - క్తం-యుక్తమేవనతుత్వయిచిత్రం-జీవస్యేవనబన్ధకమిత్యభిప్రాయఃకుతః-యతస్త్వమపావృతః - కదాచిదపిపుణ్యపాపాఖ్యకర్మణాజ్ఞానసఙ్కోచరహితః-జీవానాంతు,,అనృతేనహిప్రత్యూఢాః- తేషాంసత్యానాంసతామనృతమపిధానం ,, ఇతికర్మాఖ్యావిద్యయాజ్ఞానసంకోచరూపావరణసద్భావాదవిద్యావృతైర్జ్ఞానైరనుష్ఠితానాంపూర్వపూర్వవాసనానురూపాణాంకర్మణాంసుఖదుఃఖాదిజననద్వారాబన్ధకత్వంయుక్తం - తవతునిరస్తనిఖిలదోషస్యసార్వజ్ఞ్యాదిగుణవిశిష్టస్యజగదుదయవిభవలయలీలస్య నవిశ్వసృష్ట్యాదికర్మ బన్ధకమిత్యభిప్రాయః-అపావృత్అపగతావరణః - అవిద్యాకృతావరణప్రతిభటస్తస్యఅపావృతస్తేతిషష్ఠ్యన్తత్వేనవావ్యాఖ్యేయం - అపావృతమితిపాఠే-విశ్వోద్భవాదికర్మాఙ్గీకృతమప్యపావృతం- అనావారకం-తిరోధానద్వారానబన్ధకమితియుక్తంజీవస్యేవేత్యర్థః- ఆవరణద్వారావైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిహేయాపాదకంనేతివేత్యర్థః-కుతోమమవిశ్వోద్భవాదికర్మానావారకం-తత్రాహ॥కార్యకారణేకార్యకారణరూపే-స్థూలసూక్ష్మావస్థచిదచిద్వస్తుశరీరకత్వేనతద్రూపఇత్యర్థః-కార్యకారణరూపత్వంచనతాదాత్మ్యనిబన్ధనంకింతు , ఆత్మాదేవోజాతఇత్యాదివత్తదన్తరాత్మత్వప్రయుక్తమిత్యాశయేనసర్వాత్మనీత్యుక్తం,ఏవంభూతేఽపి-వస్తుతః , నహికర్తృత్వమాత్రేణకర్మణోబన్ధకత్వం అపితుకర్మాయత్తకర్తృత్వేన - అన్యథాముక్తానామపిజక్షణాదికర్తృత్వస్యబన్ధకత్వాపత్తేః - వ్యతిరిక్తేసాక్షాత్కార్యత్వకారణత్వోభయావస్థాన్వయరహితే,త్వయి - వస్తుతఃప్రకృతిపురుషాభ్యాంవివిక్తస్వరూపతః-అయంభావః- యద్యపివిశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వేనవిశ్వోపాదానత్వేనచవిశ్వగతవికారాశ్రయత్వాద్విశ్వోద్భవాదికర్మతవబన్ధకమితిసంభావ్యతే-తథాపి,విశ్వోద్భవాదికర్మణోలీలారూపత్వేనకర్మాయత్తత్వాభావాత్స్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్యథాభావరూపవికారాశ్రయప్రకృతిపురుషశరీరస్యైవకార్యకారణోభయావస్థాశ్రయత్వాత్స ద్వారకావస్థాశ్రయత్వేఽ

విసాతాదవస్థాశ్రయత్వాభావాచ్చ న విశ్వోద్భవాదికర్మబన్ధకం, యథా జీవస్య శరీరాధిష్ఠాతృత్వమాత్రేణ శరీరగతకౌమారయౌవనాద్యనాశ్రయత్వమితి ✽॥౫॥ ✽ ఏవం వివిధవిచిత్రశక్తిసుత్త్వేన భగవన్తం స్తుత్వా, అథైతదవతారప్రయోజనమావిష్కుర్వన్తో నమస్కుర్వన్తి॥ వేదానితి॥ యుగాన్తే - కస్మింశ్చిద్దైనందినప్రళయే - తమసా దైత్యరూపేణ - తిరస్కృతాన్ అపనీతాన్ వేదాన్ - నృతురఙ్గవిగ్రహః, నా చ తురఙ్గశ్చ నృతురఙ్గౌ - విగ్రహౌ యస్య సః - నృతురఙ్గవిగ్రహః - హయశిరోమూర్తిర్యో భవాన్ - అభియాచతే - కవయే చతుర్ముఖాయ - ప్రత్యాదదే ప్రత్యర్పితవాన్ - తస్మై - తే - అవితథేహితాయ అమోఘచేష్టాయ - నమః ✽॥౬॥ ✽ అథ హరివర్షే మేరోర్దక్షిణే ఉపాస్యోపాసకోపాసనప్రకారానాహ॥ హరివర్షే చేతి॥ నరహరిరూపేణ నృసింహరూపేణ - స్తైసన్నిహితో భవతి - తన్నృసింహరూపోపపరిగ్రహే నిమిత్తం - ముత్తరత్ర సప్తమస్కన్ధే - వక్ష్యామః ✽॥౭॥ ✽ తత్ప్రియతమం రూపం - ప్రహ్లాద - స్తద్వర్ష పురుషైస్సహ - అవ్యవధానానన్యభక్తియోగేన - అవ్యవధానః అవిచ్ఛిన్నః విఘ్నానుపహతః - అనన్యః - నవిద్యతే అన్యత్ఫలం యస్యాసోఽనన్యః - ప్రయోజనాన్తరరహితః - తేన - భక్తియోగేన - ఉపాస్తే ఆరాధయతీత్యర్థః॥ ప్రహ్లాదం విశినష్టి - మహాపురుషో భగవాన్ - తస్య - యే గుణా - స్తేషాం - భాజనం ఆశ్రయః - భగవద్గుణసమానగుణక ఇత్యర్థః - మహాభాగవతో భాగవతశ్రేష్ఠః - దైత్యానాం దానవానాం చ - యత్కులం - తత్పవిత్రీక్రియతే అనేనేతి - దైత్యదానవకులతీర్థీకరణం - ఏవంభూతం - శీలం - ఆచరితం, శీలరూప ఆచారో యస్య - యద్వా, ఉక్తవిధం శీలం సద్వృత్తిః శౌచాచమనసంధ్యాదిరూపా - ఆచరితం ఆచారో యజ్ఞదానహోమాదిరూపశ్చ, యస్య ఇదం వక్ష్యమాణం - ఉదాహరన్తి జపన్తి ✽॥౮॥ ✽ ఇదమా నిర్దిష్టమేవాహ॥ ఓమితి॥ ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థౌ పూర్వవత్ - తేజసామపి తేజసే

చవ స్తుతః॥౫॥ వేదాన్యుగాన్తే తమసా తిరస్కృతాన్రసాతలాద్యో నృతురఙ్గవిగ్రహః। ప్రత్యాదదే వై కవయేఽభియాచతే తస్మై నమస్తేఽవితథేహితాయ॥౬॥ హరివర్షే చాపి భగవాన్నరహరిరూపేణాస్తే। తద్రూపగ్రహణనిమిత్తముత్తరత్రాభిధాస్యామః॥౭॥ తద్దయితం రూపం మహాపురుషగుణభాజనం మహాభాగవతో దైత్యదానవకులతీర్థీకరణశీలాచరితః ప్రహ్లాదోఽవ్యవధానానన్యభక్తియోగేన సహ తద్వర్షపురుషైరుపాస్తే॥౮॥ ఇదం చోదాహరన్తి॥ ఓం నమో భగవతే నరసింహాయ నమస్తేజస్తేజసే ఆవిరావిర్భవ, వజ్రనఖ-వజ్రదంష్ట్ర-కర్మాశయాన్రన్ధయ రన్ధయ తమో గ్రస భూయిష్ఠా ఇతి ॥౯॥ శ్లో॥ స్వస్త్యస్తు విశ్వస్య ఖలః ప్రసీదతాం ✽ ధ్యాయన్తు భూతాని శివం మిథో ధియా। మనశ్చ భద్రం భజతాదధోక్షజే ఆవేశ్యతాం నో మతిరప్యహైతుకీ॥౧౦॥ మాఽగారదారాత్మజవిత్తబన్ధుషు ✽ సఙ్గో యది స్యాద్భగవత్ప్రియేషు నః। యః ప్రా

తేజోన్తరైరప్రకాశ్యాయ - సర్వతేజసాం ప్రకాశకాయ చేత్యర్థః॥ తథా చ శ్రుతిః, "న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకం నేమా విద్యుతో భాన్తి కుతోఽయమగ్నిః। తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి,, ఇతి కఠవల్లీష్వామ్నాయతే, ఇయమేవ చాథర్వణే పరం బ్రహ్మాధికృత్య శ్రూయతే - అతోఽత్ర పరబ్రహ్మత్వం వివక్షితం - ఆవిరావిర్భవ - ఆవిర్భావోనిపాతః ప్రాకట్యద్యోతకః - తస్య ఆభీక్ష్ణ్యే ద్విర్వచనం - పునః పునః ప్రకటీభవేత్యర్థః॥ వజ్రవదప్రతిహతనఖదంష్ట్రేతి సంబోధనం - కర్మాశయాన్ కర్మవాసనాః - రన్ధయ రన్ధయ - నిర్దహ - నిత్యే ద్విర్వచనం - తమో, భూయిష్ఠాః బహులా - స్తానకర్మాశయానిత్యాశయవిశేషణం యత్తదధ్యాహారేణేతి బోధ్యం - ఆత్మనే మహ్యం - అభయం భయప్రతిభటం యథా తథా - ఆవిర్భవేతి శేషః - యద్వా - భూయిష్ఠా ఇతి విభక్తిప్రతిరూపకమవ్యయం భూయోఽర్థకం - భూయః - అభయమావిర్భవేత్యర్థః - అథవా - అభయాయ ధాతథా - భూయిష్ఠాః, భూయాం సోఽభయ బహులా వయం భవేమేత్యర్థః ✽ ॥౯॥ ✽ శ్లోకానాహ॥ స్వస్తీతి॥ విశ్వస్య జగతః - స్వస్తిమఙ్గళం - భూయాత్, నను విశ్వస్య స్వస్తి ప్రార్థనే ఖలస్యాపి భవేత్ తస్య సాధుపీడాం వినా న స్యాత్ - అన్యోన్యం మఙ్గళం ధ్యాయతాం భూతానామన్యోన్యభూతం వినా న భవేదిత్యాశఙ్క్యాహ॥ ఖలః ప్రసీదతాం ఖలో దుర్మతిః - ప్రసన్నో భవతు - క్రోధం పరిత్యజ్య సుమతిర్భవత్విత్యర్థః, భూతాని, మిథః పరస్పరం - కేవలం శివమేవ - ధ్యాయన్తు - తేషాం భూతానాం, మనశ్చ - భద్రముపశమాదికం, భజతు, నః అస్మాకం, మతిః - అపశబ్దాద్భూతానాం చ మతిః - అహైతుకీ ఫలాభిసంధిరహితా సతి, అధోక్షజే భగవతి, ఆవేశ్యతాం ఆవేశితా భవతు, భగవత్ప్రవణీభవత్విత్యర్థః ✽ ॥౧౦॥ ✽ మేతి॥ నః అస్మాకం, సఙ్గః ఆసక్తిః క్వాపి, మా, న స్యాత్, యది క్వాపి కథంచిత్స్యాత్ - తర్హి - అగారాదిషు న స్యాత్ కింతు - భగవత్ప్రియేషు భాగవతేష్వేవ - స్యాత్ - తత్రాగారాణి గృహాః, భవత్వ

గారాదిష్వపసఙ్గస్తత్రకో దోష ఇత్యాశఙ్కాయాం భగవత్ప్రియసఙ్గాగారాదిసఙ్గయోర్గుణదోషావాహ ॥ యః పుమాన్-ఆత్మవాన్-భగవత్ప్రియసఙ్గేన-సమాహితమనాః-ప్రాణవృత్త్యా ప్రాణధారణమాత్రోపయుక్తవస్తుపరిగ్రహేణ-పరితుష్టః-యథా సిధ్యతి-భగవత్కథాశ్రవణానురాగోపసత్త్యాదిప్రాణాడ్యా-అదూరాదాశు-ముక్తో భవతి-న తథా-ఇన్ద్రియప్రియః ఇన్ద్రియప్రవణప్రియః శబ్దాదివిషయప్రవణచిత్తస్సిధ్యతీత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ పునస్సత్సఙ్గతస్సిద్ధిహేతుత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యత్సఙ్గేతి ॥ యేషాం భగవత్ప్రియాణాం జ్ఞానినాం-సఙ్గేనైవ, లబ్ధం ప్రాప్తం-నిజవీర్యవైభవం యచ్చిత్తస్య భగవద్ధ్యానసామర్థ్యం, భగవత్ప్రియసఙ్గేనైవ మయా లబ్ధమిత్యర్థః -తథాహి-తీర్థం గఙ్గాదితీర్థవత్పవిత్రరూపం భగవద్యశః-ముహుః-స్పృశతాం సేవమానానాం-మానసం శ్రుతిభిః శ్రోత్రేన్ద్రియైః-అన్తః ప్రవిష్టః, అజో భగవాన్, అఙ్గజం ఆన్తరజం-మలం-హరతి ॥ నిర్మలం చ మనస్తద్ధ్యానసమర్థమితి భావః, అత ఈదృశం-ముకున్దస్య విక్రమం యశః కో వై పుమాన్-న సేవేత-ముకున్దవిక్రమసేవా చ భగవత్ప్రియసఙ్గాయత్తేతి తత్సఙ్గతిరేవ ప్రార్థ్యత ఇతి భావః, యద్వా-యేషాం భగవత్ప్రియాణాం-సఙ్గాల్లబ్ధం ప్రాప్తం - నిజవీర్యవైభవం-నిజశబ్దో భగవత్పరః - భగవద్వీర్యవైభవం-ముహుః-సంస్పృశతాం పుంసాం శ్రుతిభిః శ్రోత్రేన్ద్రియవ్యాపారైః శ్రవణాదిభిః-అన్తః ప్రవిష్టః- అజో భగవాన్-మానసం మనస్సంబన్ధి-మలం-హరతి-తత్ర దృష్టాన్తః-యథా భగవచ్చరణామ్బుజజాతం గఙ్గాతీర్థం- సంస్పృశతాం-అఙ్గజం శారీరం మలం-హరతీతి-శేషం పూర్వవత్ ॥ అథవా ॥ యత్సఙ్గలబ్ధం - నిజవీర్యవైభవం-నిజో ఽసాధారణః-వీర్యవైభవః ప్రభావాతిశయో-యస్య, తథాభూతం ముకున్దస్య విక్రమం-ముహుః స్పృశతాం శ్రుతిభిః అన్తర్గతో ఽజో-మానసం మలం-హరతి-యథా తత్పాదామ్బుజం తీర్థం అఙ్గజమ్మలమితి వా యోజనా-అత్ర న సేవేతేత్యత్ర తం ముకున్దవిక్రమమిత్యధ్యాహారః-తస్య సంస్పృశతామిత్యనేనాన్వితత్వాత్-ఆవృత్తిర్వా - ముకున్దవిక్రమమిత్యస్యాద్యయోజనాయాం తు తీర్థపదస్య గౌణ్యా వృత్త్యా భగవద్యశసి వృత్తిః-అఙ్గశబ్దశ్చ మనఃపరత్వం చ - ద్వితీయయోజనాయాం తు న కోఽపి దోషః-ఏవం సత్సఙ్గతేర్భగవద్యశశ్శ్రవణస్య తతో మనో నైర్మ

ణవృత్త్యా పరితుష్ట ఆత్మవాన్ సిధ్యత్యదూరాన్న తథేన్ద్రియప్రియః ॥ ౧౧ ॥ యత్సఙ్గలబ్ధం నిజవీర్యవైభవం తీర్థం ముహుస్సంస్పృశతాం హి మానసమ్ । హరత్యజోఽన్తశ్శ్రుతిభిర్గతో ఽఙ్గజం కో వై న సేవేత ముకున్దవిక్రమమ్ ॥ ౧౨ ॥ యస్యాస్తి భక్తిర్భగవత్యకించనా సర్వైర్గుణైస్తత్ర సమాసతే సురాః । హరావభక్తస్య కుతో మహద్గుణా మనోరథేనాసతి ధావతో బహిః ॥ ౧౩ ॥ హరిర్హి సాక్షాద్భగవాన్ శరీరిణామాత్మా ఝషాణామివ తోయమీప్సితమ్ । హిత్వా మహాంస్తం యది సజ్జతే గృహే తదా మహత్త్వం వయసా దంపతీనామ్ ॥ ౧౪ ॥ తస్మా

ల్యం తతస్తస్య భగవద్ధ్యానసామర్థ్యం, తతశ్చ భగవదుపాసనా-తతోఽపి చ సిద్ధిరితి ప్రణాడీ దర్శితా భవతి ॥ ౧౨ ॥ ఇదానీం భగవద్భక్తిం ప్రశంసతి ॥ యస్యేతి ॥ అకించనా-నాస్తి కించన యస్యాస్సా అకించనా, కించిదప్యైహికమాముష్మికం చ ఫలమనవలమ్బమానా-భగవతి-భక్తిః, యస్య పుంసః, అస్తి, తత్ర భగవద్భక్తే సత్యాం, సురాః ఇన్ద్రాదయః, సర్వైర్గుణైః ధర్మాదిభిశ్శమదమాదిభిశ్చ సహ, సమ్యగాసతే తమేవానువర్తన్త ఇత్యర్థః - ఏవం భక్తస్య సద్గుణాశ్రయత్వముక్త్వాఽభక్తస్య తదభావమాహ ॥ హరావితి ॥ హరౌ భగవతి - అభక్తస్య, ఏవ, అసతి శబ్దాదౌ-మనోరథేన-బహిః- ధావతః విచిన్వతః మహద్గుణాః-మహతాం భగవద్భక్తానాం, యే, గుణా ఉక్తాః, తే, కుతః కస్మాద్ధేతోః, భవేయుః, అతో ఽభక్తస్య న మహద్గుణాశ్రయత్వమిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ నను విషయాసక్తో ఽపి కశ్చిల్లోకే మహానేవ దృశ్యతే-అత ఆహ ॥ హరిరితి ॥ యథా-ఝషాణాం మీనానాం, ఈప్సితం-తోయం జలమేవ- ఆత్మాధారకం, తేన వినా జీవనాభావాత్ -తథా- శరీరిణాం జీవానాం-సాక్షాద్భగవానేవ-ఆత్మాధారకః-తథా చ శ్రుతిః ,, కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్ ,, ఇతి-నిరతిశయానన్దరూప ఆకాశః సర్వప్రకాశకః పరమాత్మా యది న స్యాత్ నోపాసితః స్యాత్ - తదా కో వా అన్యాత్ ఐహికాముష్మికసుఖసంపాదనేన జీవేత్-కో వా ప్రాణ్యాత్ ఆపవర్గికసుఖసంపాదనేనోజ్జీవేదితి శ్రుత్యర్థః -తథా చ స్మరతి భగవాన్వాల్మీకిః ''న చ సీతా త్వయా హీనా న చాహమపి రాఘవ । ముహూర్తమపి జీవావో జలాన్మత్స్యావివోద్ధృతౌ,, ఇతి, హి యస్మాదేవం-తస్మాత్, తం భగవన్తం, మహాన్ వయోరూపపశ్వన్నవస్త్రధనాదిసమృద్ధో ఽపహాయ, యది-గృహే-సజ్జతే ఆసక్తో భవతి-మహత్త్వమితి పారే మహాపురుషం భగవన్తం విహాయేత్యర్థః - తదా-దంపతీనాం-వయసా-మహత్త్వం-న తు జ్ఞానాదిభిరిత్యర్థః-మిథునీభూతానాం యో వయ ఆదిభిర్నిర్వృత్తిః క్షణికో ఽన్తతో నిరతిశయదుఃఖహేతుసుఖలేశస్తత్కృతమేవ తేషాం మాహాత్మ్యం-న తు నిత్యనిరతిశయానన్దాపాదకస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవకృతమితి భావః ॥ ౧౪ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్

౧౩ ॥ పా ॥ హిత్వా మహాన్తమ్.

భగవద్భక్తేర్నిరతిశయసుఖహేతుత్వాత్-విషయాసక్తేర్నిరతిశయదుఃఖహేతుత్వాచ్చ-రజఆదీనాంమూలం-సంసృతిః చక్రవాళంసంసారపరివృత్తిహేతుఃగృహం.సంసృతిర్జన్మమరణాదిరూపా-తస్యాః, శ్చక్రవాళంమణ్డలమపిచ్ఛిదో యస్మా-త్తద్గృహం-హిత్వేత్యర్థః నృసింహస్య, పాదం-భజతాం-కుతో-భయందుఃఖం-నకుతోఽపిభయమిత్యర్థః, తత్రరజఃకామః విషయాభిలాషరూపః రాగః క్రోధః విషయానుభవవిరోధివిషయః, విషాదః విషయవిహతినిమిత్తశ్శోకః, మానః అహఙ్కారః మహాజనావమానహేతుః, మన్యుస్తజ్జన్యః క్రోధః, స్పృహా పరదారధనాదిష్వీప్సా - భయం ఆగామిదుఃఖహేతుదర్శనజంజ్ఞాన-తజ్జం దైన్యం మనసోఽవసాదః ఆధిస్తత్కృతా మనఃపీడా ❋ ॥౧౪॥ ❋అథ కేతుమాలేవర్షే ఉపాస్యోపాసకాదీనాహ॥ కేతుమాలేఽపీతి॥ భగవాన్ కామదేవరూపేణ ప్రద్యుమ్నరూపేణ, స్తఇతి శేషః, కిమర్థం-లక్ష్మ్యాః ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా-కించ-ప్రజాపతేస్సంవత్సరస్య “ సంవత్సరో వై ప్రజాపతి ” రితి శ్రుతేః-తస్య-దుహితరో రాత్ర్యభిమానిన్యో దేవతాః-పుత్రాః అహరభిమానినో దేవాః కేతుమాలవర్షాధిపతయః, తాసాం తేషాంచ-పురుషాయుషాహోరాత్రపరిసంఖ్యానానాం-పురుషస్యాయుః పురుషాయుషం “ అచతురవిచతురే ” త్యాదినానిపతనాత్సమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః-పురుషాయుషంవర్షశతం-అహోరాత్రంఅహోరాత్రస్థానీయం-పరిసంఖ్యానంగణనం-యేషాం, తే తథోక్తాః అహశ్చ రాత్రిశ్చాహోరాత్రం “ అహస్సర్వైకదేశసంఖ్యాతపుణ్యాచ్చ రాత్రే ” రితిసమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః షట్త్రింశత్సహస్రాణీత్యర్థః- తేషాంప్రియచికీర్షయాచ-యాసాంప్రజాపతేర్దుహితౄణాం రాత్ర్యభిమానిదేవతానాం-కథంభూతానాం-మహాపురుషస్యభగవతః-మహాస్త్రస్యచక్రరాజస్య - తేజసా - ఉద్వేజితంభీతం-మనో-యాసాం-తాసాం-గర్భాః సంవత్సరాన్తే గర్భాధానాదారభ్యతస్మిన్ వత్సరాన్తే విధ్వస్తాః విస్రస్తాః-అతఏవ-వ్యసవః విగతప్రాణాస్సన్తః-నిపతన్తి ❋॥౧౫॥❋

రక్షోరాగవిషాదమన్యుమానస్పృహాభయదైన్యాధిమూలమ్। హిత్వాగృహంసంసృతిచక్రవాళంనృసింహపాదంభజతాంకుతోభయమ్॥ ౧౪ ॥౫॥ కేతుమాలేభగవాన్కామదేవస్వరూపేణలక్ష్మ్యాః ప్రియచికీర్షయాప్రజాపతేర్దుహితౄణాంపుత్రాణాంచతద్వర్షపతీనాం పురుషాయుషాహోరాత్రపరిసంఖ్యానానాంయాసాంగర్భామహాపురుషమహాస్త్రతేజసోద్వేజితమనసాంవిధ్వస్తావ్యసవస్సంవత్సరాన్తేనిపతన్తి॥ అతీవసులలితగతివిలాసవిలసితరుచిరహాసలేశావలోకలీలయాకిఞ్చిదుత్తమ్భితసున్దరభ్రూమణ్డలసుభగవదనారవిన్దశ్రియారమాంరమయన్నిన్ద్రియాణిరమయతే॥ ౧౬ ॥ తద్భగవతోమాయామయంరూపంపరమసమాధియోగేనరమాదేవీసంవత్సరస్య రాత్రిషుప్రజాపతేర్దుహితృభిరుపేతాఽహస్సుచతద్భర్తృభిరుపాస్తేఇదంచోదాహరన్తి॥౧౭॥ ఓం హ్రాం, హ్రీం హ్రూం-ఓన్నమోభగవతేహృషీకేశాయసర్వగుణవిశే

తత్రచ-రమాంలక్ష్మీం - రమయన్ - స్వీయానీన్ద్రియాణిరమయతే కేనసాధనేనరమయన్-తదాహ-అతీవసులలితయాసున్దర్యా-గత్యా-యోవిలాస - స్తేనవిలసితో - రుచిరో-హాసలేశో మన్దస్మితం-తత్సహితోఽవలోకఏవలీలా-తయా-కించిదుత్తమ్భితంఉత్తుఙ్గీతం-సున్దరంయ-ద్భ్రూమణ్డలం-తేన-సుభగం-వదనారవిన్దం-తస్య-శ్రియా ❋॥ ౧౬ ॥ ❋భగవత- స్తన్మాయామయంమాయాప్రచురం - ఆత్మీయసంకల్పేనపరిగృహీతమిత్యర్థః- జ్ఞానపర్యాయోఽత్రమాయాశబ్దః-రమాలక్ష్మీః-దేవీ-దేవస్యభగవతిస్సంబన్ధినీ “ పుంయోగాదాఖ్యాయా ” మితిజీష్-సంవత్సరస్య-రాత్రిషు-ప్రజాపతేర్దుహితృభిః రాత్ర్యభిమానినీభిర్దేవతాభి-రుపేతాసతి - సంవత్సరస్యాహస్సుతు - తద్భర్తృభిః రాత్ర్యభిమానిదేవతాభర్తృభిః దివాభిమానిభిర్దైవైః-ఉపేతా-పరమేణ-సమాధియోగేన-ఉపాస్తే॥ ఇదంవక్ష్యమాణంమన్త్రవాక్యం చో-దాహరన్తి జపన్తి-బహువచనంసంవత్సరదుహితృతద్భర్తృభిప్రాయకమ్ ❋॥౧౭॥ ❋జప్యంమన్త్రమాహ॥ ఓమితి॥ ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థః పూర్వవత్-హృషీకాణామిన్ద్రియాణాం - ఈశాయనియన్త్రే - సర్వైశ్శక్రస్య పురుషమోహసంభావనీయైః- గుణవిశేషైః-సత్యజ్ఞానాదిభిః గాంభీర్యాదిభిః “ సర్వకర్మాసర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరస ” ఇ శ్రుతిప్రసిద్ధైర్వివక్షితః ఆశ్రయత్వేన-వక్తుం ప్రతిపాదయితు-మిష్టః - ఆత్మాస్వరూపం-యస్యతస్మై-సర్వకల్యాణగుణాశ్రయత్వేనవేదాన్తైః ప్రతిపాద్యమానాయేత్యర్థః సర్వతాధికరణాద్గోఽత్రానుసంధేయః - ఆకూతీనాంక్రియాణాం-చిత్తీనాంజ్ఞానానాం-చేతసాంసంకల్పాధ్యవసాయాదీనాం -కర్మేన్ద్రియజ్ఞానేన్ద్రియమనోవ్యాపారాణాంవిశేషః పృథివీ-బహువచనమాకాశాద్యభిప్రాయకం-పృథివీప్రభృతిపఞ్చమహాభూతానాంచా - ధిపతయేనియన్త్రే - ఇదంచాధిపత్యంనసత్యాపిపృథగ్భావేభృత్యనిరూపితనియన్తృభావస్యరాజ్ఞఇవ-అపితు, ఆత్మత్వప్రయుక్తమితిద్యోతయితుంశరీరాత్మభావనిబన్ధనం-సామానాధికరణ్యమాహ॥ షో

డశకలాయేతి ॥ షోడశకలాః పఞ్చభూతాని మనస్సహితాన్యేకాదశేన్ద్రియాణి చ, తత్స్వరూపాయ తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితాయేత్యర్థః-షోడశ-పఞ్చభూతాన్యేకాదశేన్ద్రియాణి చ-కలాః అంశాః మూర్తయో యస్యేతి బహువ్రీహిర్వా - జగత్కారణత్వమాహ ॥ ఛన్దోమయాయ - ఛన్దః ప్రచురాయ “ తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద ,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్ర వివక్షితః-ఏవం సమష్టితత్త్వశరీరకమభిధాయ వ్యష్టితత్త్వాత్మకత్వమాహ ॥ అన్నమయాయ అన్నమయశబ్దోఽత్ర వ్యష్ట్యవస్థతత్త్వసంఘాతాత్మకదేహపరః , తద్రూపాయ వ్యష్టిశరీరకాయేత్యర్థః-ఏవం వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకతత్త్వాన్తరాత్మత్వమభిధాయ జీవాన్తరాత్మత్వమపి సామానాధికరణ్యేనాభిధత్తే ॥ అమృతమయాయేతి - అమృతశబ్దోఽత్ర జీవవాచీ పరమాత్మపర్యన్తః , అమృతశరీరకాయేత్యర్థః-ఉక్తానుక్తకాలాద్యన్తరాత్మత్వాభిప్రాయేణాహ ॥ సర్వమయాయేతి ॥ సర్వాత్మకాయేత్యర్థః, కిం బహునా, తత్తద్వస్తుగతశక్తిరూపస్త్వమేవేత్యాహ ॥ సహసే-మనస్సామర్థ్యరూపాయ-ఓజసే ఇన్ద్రియశక్తిరూపాయ బలాయ దేహశక్తిరూపాయ-సహ ఆదీనాం తత్త్వాత్తత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశః , కాన్తాయ నిరతిశయప్రీతివిషయాయ-కామాయ స్వీయేషు నిరతిశయప్రీతివిశిష్టాయ, తేతుభ్యం-ఉభయత్ర పురస్తాత్పృష్ఠతశ్చ-నమః భూయాత్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఏవమిమం మన్త్రముదాహరన్తీ పత్నీ లక్ష్మీః పతిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యవిశిష్టస్త్వమేవేత్యాహ ॥ స్త్రియ ఇతి ॥ స్వతః-హృషీకాణాం ఇన్ద్రియాణాం అధీశ్వరం అధిపతిం స్వతశ్శబ్దేనాధిపత్యస్య నిరుపాధికత్వం వ్యజ్యతే, ఏవంభూతం-త్వాం, వ్రతైః , రారాధ్య లోకే , స్త్రియః-అన్యం, పతిం , ఆశాసతే కామయన్తే-తే చాశాస్యమానాః పతయః-తాసాం కామయమానానాం స్త్రీణాం, ప్రియం ప్రీతివిషయం , అపత్యం ఆత్మజం ధనాన్యాయూంషి చ న పరిపాన్తి న రక్షన్తి-పాతుమసమర్థత్వాదితి భావః, తత్కుతః-యతః - అస్వతన్త్రాః కర్మవశ్యాః , తేషాం పతిత్వం హి కర్మాయత్తం న హి కర్మపరవశాః కర్మనిర్హరణే సమర్థా ఇతి భావః, ఏవం చ - నిరుపాధికరక్షకత్వస్యైవ పతిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తత్వాత్తైప

షవివక్షితాత్మన ఆకూతీనాం చిత్తీనాం చేతసాం విశేషాణాం చాధిపతయే షోడశకలాయ ఛన్దోమయాయాన్నమయాయామృతమయాయ-సర్వమయాయ-సహసే ఓజసే-బలాయ-కాన్తాయ- కామాయ నమస్తే ఉభయత్ర భూయాదితి ॥ ౧౯ ॥ శ్లో ॥ స్త్రియో వ్రతైస్త్వాం హృషీకేశ్వరం స్వతో హ్యారాధ్య లోకే పతిమాశాసతేఽన్యమ్ । తాసాం న తే వై పరిపాన్త్యపత్యం ప్రియం ధనాయూంషి యతోఽస్వతన్త్రాః ॥ ౨౦ ॥ స వై పతిస్స్యాదకుతోభయస్స్వయం సమన్తతః పాతి భయాతురం జనమ్ । స ఏక ఏవేతరథా మిథో భయం నైవాత్మలాభాదధి మన్యతే పరమ్ ॥ ౨౧ ॥ యా తస్య తే పాదసరోరుహార్హణం నకామయేత్సాఽఖిలకామలమ్పటా । త దేవ రాసీప్సిత

తయ ఏవ స భవన్తీత్యభిప్రాయః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఏవమన్యత్ర పతిశబ్దోఽముఖ్యవృత్త ఇత్యుక్తం - భగవతి తు ముఖ్యవృత్త ఇత్యాహ ॥ స వా ఇతి ॥ సః మన్త్రోక్తగుణసమ్పన్నః, భవాన్-పతిః స్యాత్-వై శబ్దోఽవధారణే-భవానేవ పతిరిత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః “ ఏష సర్వేశ్వర ఏష భూతాధిపతిరేష భూతపాలః । న తస్య కశ్చిత్పతిరస్తి లోకే ,, ఇతి చ సూత్రం చైతద్విషయకం “ అనన్యాధిపతిః ,, రితి-కుత ఏవమనిరుపాధికం పతిత్వం తత్రాహ ॥ అకుతోభయః న అస్తి కుతోఽభయం యస్య సః- అకుతోభయః - అకర్మవశ్యత్వేన కర్మకృతపారతన్త్ర్యాభావాన్నిరుపాధికం రక్షకత్వం త్వయ్యేవేతి భావః-అత ఏవ-భయాతురం జనం - సమన్తతః-పాతి-సర్వేభ్యోఽపి భయేభ్యస్త్రాయతే - స చ నిరుపాధికః పతిః భవానేక ఏవ - ఇతరథా ఈశ్వరద్విత్వే మణ్డలేశ్వరాణామివ-మిథః అన్యోన్యం-భయం-స్యాత్-యతో భవానేక ఏవ పతిః, అత ఏవ - భవాన్, నాత్మలాభాత్-పరమన్యద్-అధికం-నైవ మన్యతే-ఆత్మనో లాభః పరమాత్మైకశేషత్వజ్ఞానం - తస్మిన్నేవ హి సత్యాత్మనః సత్తా - ఇతరథాఽసత్ప్రాయత్వైవ-తన్మాత్రమేవ చేతనసంరక్షణే భవానపేక్షతే-న తు తతోఽన్యదిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యేతి ॥ అఖిలేషు కామేషు పత్యపత్యధనాయురాదిషు లమ్పటా ఆసక్తా సతీ-యా స్త్రీ-తస్య ఉక్తవిధస్య-తే తవ- పాదసరోరుహయోః-అర్హణం ఆరాధనం, న కామయేత్ న కుర్యాత్-తస్యాః, స్తదేవేప్సితం పత్యపత్యాదికం , క్షుద్రం ఫలమర్చిత- స్త్వం రాసి దదాసి “ రా ఆదాన ,, ఇతి ధాతుః-కథంభూతస్త్వం, ఈప్సితః ప్రీతివిషయః-పురుషార్థరూపః - సర్వవిధపురుషార్థరూపం త్వాం అపురుషార్థరూపం మత్వా త్వత్తోఽన్యం యం కంచిత్పురుషార్థం త్వత్తః ప్రార్థయతే , తస్యాస్తమేవ పురుషార్థాభాసం దదాసి-న తు స్వాత్మానమిత్యభిప్రాయః-యతస్త్వత్తోఽన్యదపురుషార్థరూపం , అత ఏవ-భగ్నా యాచ్ఞా యాచితార్థో యస్యాః , స్తథాభూతా సతీ - హే భగవన్ - ప్రతప్యతే దుఃఖినీ భవతి - న తు లబ్ధాత్మా ఽహమివ నితరాం సుఖ్యతీత్యభిప్రాయః-ఈప్సితార్చితమితి పాఠాన్తరం , ఇష్టత్వేన పూజితం ప్రకృష్టమీప్సితమితి యావత్ - తుచ్ఛపురుషార్థరూపమపి

నిరతిశయ పురుషార్థత్వేన మన్యమానం పత్యపత్యాద్యన్యతమ సాంసారిక మేవ ఫలం రాసీ త్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నను లక్ష్మీర్హి లోకే పురుషార్థత్వేన ప్రసిద్ధా నత్వహమతః కథమేత ముచ్యతే ॥ తత్రాహ ॥ మత్ప్రాప్తయ ఇతి ॥ ఇంద్రియేశబ్దాదౌ-ధీ, ర్యేషాం-తేతథాభూతాః-కణ్ఠేకాలవదలుక్సమాసః-అజో బ్రహ్మా, ఈశో రుద్రః-సురా ఇంద్రాదయః సురాశ్చ, తే, యద్యపి, మత్ప్రాప్తయే మాం ప్రాప్తుం - భవత్పాదపరాయణాదృతే భవత్పాదారవింద శరణవరణం వినా-అన్య- దుగ్రం తప - స్తప్యంతే - పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః-తపః కుర్వంతీత్యర్థః-తథాపి-మాం-న విందంతి న ప్రాప్నువంతి, కుతః-హే అజిత, యతోఽహం - త్వద్ధృదయా-తవ-హృత్ హృదయం-అయా ప్రాప్తా-త్వద్ధృద్గతాహం-త్వదపృథక్సిద్ధత్వేన మమ త్వదంతర్గతత్వేనైవ పురుషార్థరూపత్వం - నతు పృథగిత్యర్థః-యద్వా-నిరతిశయపురుషార్థరూపస్త్వం హృదయః హృద్గతో యస్యాః, స్తథాభూతాఽహం - త్వమ్యేవ హృదయం యస్యాస్సేతి నిరతిశయపురుషార్థరూపస్య తవ నిత్యం మద్ధృద్గతత్వేనాహమపి పురుషార్థరూపా భవాని - నతు స్వత ఇత్యర్థః-అతో, యే భవత్పాదారవింద పరాయణాస్తానేవాహమనువర్త ఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇదానీం తత్కృపాం ప్రార్థయతే ॥ సత్వమితి ॥ యః సర్వపురుషార్థరూపః-స-త్వం-హే అచ్యుత-వందితం సర్వపురుషార్థదత్వేన స్తుతం, తత్, కరాంబుజం-మమాపి శిరసి-నిధేహి-కథంభూతం-య- త్సాత్వతాం ఏకాంతినాం-శీర్ష్ణి త్వత్ త్వయా - అధాయి కృపయా నిహితం-మత్పూర్ణకృపావిషయా త్వమపూర్వం కిమిదం ప్రార్థయసే- తత్రాహ ॥ హే వరేణ్య - మాయయా - మాయా, ప్రధానం, మాయారూపేణ శ్రీవత్సేన సహ మాం-లక్ష్మ చిహ్నం వక్షసి బిభర్షి చిహ్నరూపేణ బిభర్షి, శ్రీవత్సస్య ప్రధానాత్మకత్వం ,, శ్రీవత్సస్థానమపరమనంతేనసే

❁ ఈప్సితోఽర్చితో యద్భగ్నయాచ్ఞా భగవన్ప్రతప్యతే ॥ ౨౨ ॥ మత్ప్రాప్తయేఽజేశసురాదయస్తప్యంత ఉగ్రం తప ఇంద్రియేధియః । ఋతే భవత్పాదపరాయణాన్న మాం విందంత్యహం త్వద్ధృదయా యతోఽజిత ॥ ౨౩ ॥ స త్వం మమాప్యచ్యుత శీర్ష్ణి వందితం కరాంబుజం యత్త్వదధాయి సాత్వతామ్ । బిభర్షి మాం లక్ష్మ వరేణ్య మాయయా క ఈశ్వరస్యేహితమూహితుం విభుః ॥ ౨౪ ॥ గ ॥ రమ్యకే చ భగవతః ప్రియతమం మాత్స్యమవతారరూపం తద్వర్షపురుషస్య మనోః ప్రాక్ప్రదర్శితం స ఇదానీమపి మహతా భక్తియోగేనారాధయతీదం చోదాహరతి, ,, ఓం నమో భగవతే ముఖ్యతమాయ నమః సత్త్వాయ ప్రాణాయౌజసే సహసే బలాయ మహామత్స్యాయ నమ ఇతి ॥ ౨౫ ॥ ప ॥ అంతర్బహిశ్చాఖిలలోకపాలకైరదృష్టరూపో విచరస్యురుస్వనః । స ఈశ్వరస్త్వం య ఇ

మాశ్రితమ్ ॥ ప్రధానం బుద్ధిరప్యాస్తే గదారూపేణ మాధవ ,, మితి భగవతా పరాశరేణోక్తం - మాయయేతి దృష్టాంతార్థం, యథా శ్రీవత్సం తవ లక్ష్మ - తథాఽహమపి లక్ష్మ - అతస్సాత్త్వత్స్వవనమయి కృపాఽస్తిత వేత్యభిప్రాయః ,, ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః । జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత ,, మిత్యుక్తం భగవదభిప్రాయమాలోచ్య శీర్ష్ణి సాత్వతాం యదధాయీత్యుక్తం, అత్ర కారణం న కోఽపి వేత్తుం ప్రభురిత్యాహ ॥ ఈశ్వరస్య తవ ఈహితం చేష్టితం అభిప్రేతం వా- ఊహితుం తర్కయితుం-కోవా - ప్రభుస్సమర్థః-న కోఽపీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవం కేతుమాలే ఉపాస్యోపాసకాదికముక్తం, అథ రమ్యకే తదాహ ॥ రమ్యకేతి ॥ ప్రాక్ యుగాంతసమయే- మనోః-రమ్యకవర్షాధిపతేః-ప్రదర్శితం యన్మాత్స్యం రూపం, భగవతః ప్రియతమం - తదేవ రూపం - స ఏవ మనుః-రమ్యకే వర్షే-ఇదానీమపి-మహతా అవిచ్ఛిన్నేన-భక్తియోగేన - ఆరాధయ- న్నాస్తే -సత్త్వాయ శుద్ధసత్త్వమూర్తయే - ముఖే భవః ముఖ్యః - తస్మై ప్రథమావతారాయేత్యర్థః - ప్రాణాయ జీవయిత్రే ప్రాణవ్యష్ట్యంతరాత్మనే వా ఓజసే - ఇంద్రియశక్త్యధిష్ఠాత్రే - సహసే మనశ్శక్త్యధిష్ఠాత్రే- బలాయ శరీరశక్త్యధిష్ఠాత్రే - తత్తదవతారాసాధారణా గుణాః సర్వత్రోపాసనార్థం మంత్రే ప్రోక్తాః, ఏవంభూతాయ- మహతే దృష్టవిసజాతీయాయ , మత్స్యాయ-నమః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కృత్స్నం చిదచిదాత్మక జగన్నియంతృత్వరక్షకత్వవిశిష్టం స్తువంతి॥ అంతర్బహిరితి ॥ లోకపాలైః, రంతర్బహిశ్చ , అదృష్టం రూపం యస్య , ఉరుః అధికం స్వనో వేదాత్మకో నాదో-యస్య తథాభూతః-త్వం, ఈశ్వర ఏవ - కోఽసావీశ్వర ఇత్యత్రాహ॥ యః-ఇదం చిదచిదాత్మకం కృత్స్నం జగత్ విధినిషేధాలక్షణయా తేన బ్రాహ్మణాదినామ్నా వశే - అనయత్ నీతవాన్ - నయనం చాత్ర నియమనపూర్వకం ర

౨౨॥ శ్లో॥ పా ❁ ఈప్సితార్చితం

తుణం-యథా, దారుమయీం దారుణో వికారభూతాం, స్త్రియం స్త్రీప్రతికృతిం, నరః, స్వవశీకృత్య నాటయతి, తథేతి, అనేన కృత్స్నజగన్నేతృత్వకథనేన కారణత్వమప్యుక్తం కారణత్వనియన్తృత్వయోరేకగతత్వాత్ ‚‚ ఏష సర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణ ,, ఇతి శ్రవణాత్ - సర్వభూతాన్తరాత్మేత్యనేన నేతృత్వం - ఏక ఇత్యనేన కారణత్వం చోక్తం ‚‚ ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీ,, దిత్యనేన సంవాదాత్ * ॥ ౨౬ ॥ * ఇదం చ జగన్నేతృత్వాదికమనితరసాధారణమిత్యాహ॥ యమితి ॥ మత్సరజ్వరం మత్సరః ఐశ్వర్యాసహిష్ణుత్వం - స ఏవ జ్వరః -తం -హిత్వాఽపి, పృథక్-సమేత్య సంభూయాపి వా, యతన్తోఽపి, లోకపాలాః , యం ప్రపఞ్చం, పాతుం రక్షితుం, న శేకుః న ప్రభవః-ప్రపఞ్చం విశినష్టి॥ యత్, ద్విపదాదిరూపం చరిష్ణు, స్థాస్ను పర్వతాదిరూపం స్థావరజాతం చ-అత్ర ప్రపఞ్చే దృశ్యతే * ॥ ౨౭ ॥ * త్వం తు రక్షితవానిత్యాహ॥ భవానితి॥ ఊర్మిమాలిని ఉచ్ఛ్రితతరతరఙ్గపఙ్క్తియుక్తే యుగాన్తార్ణవే కస్మింశ్చిద్దైనందినప్రళయార్ణవే , ఓషధీనాం వీరుధాం-గుల్మానాం చ-నిధిం ఆశ్రయభూతాం-ఇమాం క్షోణీం, మయా మనునా సహ, ధృత్వేతి శేషః- యో భవాన్-ఓజసా విక్రమతే విరచతి, యద్వా పాతుమిత్యస్యానుషఙ్గః-క్షోణీం-పాతుం - క్రమతే ఉత్సహత ఇత్యర్థః-యతః- అజస్త్వం-యద్వా, హే ఉరుక్రమ, తేజ ఓజసా-తేజోరూపేణ సఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మకేన ఓజసా బలేన, న తు సాధనాన్తరేణ-ఇమాం క్షోణీం-రక్షితవానిత్యధ్యాహారః, క్షోణీముపాహరౌషధివీరుధామితి పాఠే తు, నాస్తి క్రియాపదాధ్యాహారః - ఉపాహృతవానిత్యర్థః-తస్మై జగత్ప్రాణగణాత్మనే-తుభ్యం , నమః జగత్ప్రాణగణః ప్రతిశరీరం ప్రాణవ్యష్టిగణః, తదన్తరా

దం వశే నయన్త్యమ్నా యథా దారుమయీం నరః స్త్రియమ్॥ ౨౬ ॥ యం లోకపాలాః కిల మత్సరజ్వరం హిత్వా
యతన్తోఽ*పి పృథక్సమేత్య చ । పాతుం న శేకుర్ద్విపదశ్చతుష్పదస్సరీసృపం స్థాస్ను యదత్ర దృశ్యతే ॥ ౨౭ ॥
భవాన్యుగాన్తార్ణవ ఊర్మిమాలిని * క్షోణీమిమామోషధివిరుధాం నిధిమ్ । మయా సహోరుక్రమతేఽజ ఓజ
సా తస్మై జగత్ప్రాణ×గణాత్మనే నమః॥ ౨౮ ॥ గ॥ హిరణ్మయే తు భగవాన్నివసతి కూర్మతనుం బిభ్రాణస్తస్య
తత్ప్రియతమాం తనుమర్యమా సహ తద్వర్ష పురుషైః పితృగణాధిపతిరుపధావతి - మన్త్రమిమం చానుజప
తి॥ ఓం నమో భగవతే - అకూపారాయ - సర్వసత్త్వగుణవిశేషణాయ-నోపలక్షితస్థానాయ నమో వర్ష్మణే న
మో భూమ్నే నమోఽవస్థానాయ నమస్తఇ॥ ౨౯ ॥ శ్లో ॥ యద్రూపమేతన్నిజమాయయాఽర్పిత*మర్థస్వరూ

త్మన ఇత్యర్థః , జగత్ప్రాణగుణాత్మన ఇతి పాఠే తు-జగత్ప్రాణనిరూపణస్వభావాయేత్యర్థః * ॥ ౨౮ ॥ * అథ హిరణ్మయవర్షే ఉపాస్యాదికమాహ॥ హిరణ్మయ ఇతి॥ భగవాన్, కూర్మరూపం బిభ్రాణో, హిరణ్మయే వర్షే, నివసతి। తస్య భగవతః-తాం ప్రియతమాం కూర్మతనుం-పితృగణానామధిపతిః- అర్యమా-తద్వర్షస్థైః పురుషైస్సహ-ఉపధావతి - అనువర్తతే. ఉపాస్త ఇత్యర్థః-శేషం పూర్వవత్-అకూపారాయ కూర్మరూపాయ, కుత్సితాః స్వల్పాః ఆపో యస్మిన్ తత్కూపం ‚‚ ఊదనో,, రిత్యత్ర ఊదితి యోగవిభాగాదపఊత్వం - త-దారాతి స్వీకరోతీతి కూపారః, స న భవతీత్యకూపారః-సర్వే సత్త్వాః జన్తవః-గుణాస్తద్గతా హేయాః కల్యాణాశ్చ - జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదయః- తే- విశేషణాని సద్వారకాణ్యద్వారకాణి చ ప్రకారభూతాని-యస్య తస్మై -తత్ర-సర్వసత్త్వానాం కల్యాణగుణానాం చ సాక్షాద్విశేషణత్వం - సత్త్వగతగుణానాం తు సత్త్వద్వారా విశేషణత్వమితి వివేకః-అనుపలక్షితస్థానాయ అన్తస్సముద్రే మన్దరమూలే స్థితాయేత్యర్థః - అవర్ష్మణే ప్రాకృతదేహరహితాయ-వర్ష్మణ ఇతి ఛేదే అప్రాకృతదివ్యదేహాయ-వర్ష్మశబ్దో దేహపర్యన్తవృత్తిః-వర్ష్మణే శ్రేష్ఠాయేతి వా-గరీయసే వా-గరీయస్త్వం చ కాలానవచ్ఛిన్నత్వం - భూమ్నే మహిమవతే-అవస్థానాయ ఆధారభూతాయ -అధికరణల్యుట్-గుణభేదాభిప్రాయా నమః పదావృత్తిః * ॥ ౨౯ ॥ * విశ్వరూపత్వానన్తత్వాదిగుణవిశిష్టం స్తౌతి॥ యద్రూపమితి॥ ఏతజ్జగత్, యస్య , రూపం శరీరం, తస్మై , తే, వ్యవసాయరూపిణే, నమ ఇత్యన్వయః -వ్యవసాయరూపిణే సమ్యగ్జ్ఞానప్రవర్తకాయేత్యర్థః-యద్వా వ్యవసాయో నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నం జ్ఞానం-తదేవ-రూపం ఆకారః-తదస్యాస్తీతి తథా , తస్మై , నమస్తే వ్యపదేశరూపిణ ఇతి పాఠాన్తరం-తత్ర వ్యపదిశ్యత ఇతి వ్యపదేశః-వాగ్వ్యవహారార్హః దేవమనుష్యాదినామరూపాత్మకః ప్రపఞ్చ-

౨౮॥ శ్లో॥ పా * క్షోణీముపాహరౌషధివిరుధామ్. +॥ పా॥ గుణాత్మనే నమః.

స్వపరరూపం-తదస్యాస్తీతి తథా, నచ యద్రూపమేవ తదిత్యనేన పౌనరుక్త్యం, వ్యపదేశరూపిణ ఇత్యస్యైవోపపాదకత్వాచ్ఛ్లోకశేషస్య, అన్యపదేశరూపిణ ఇతి వా చ్ఛేదః, అన్యపదేశం చేతనాచేతనసజాతీయత్వేన వ్యపదేష్టుమశక్యం, రూపం-తదస్యాస్తీతి తథా-తస్మై ఏతచ్ఛబ్దనిర్దిష్టం జగద్విశినష్టి॥ నిజమాయయాఽర్పితం ప్రకృత్యా నిర్వర్తితం-అర్థస్వరూపం భోగ్యత్వేన ప్రతీయమానం, బహురూపరూపితం జాతిగుణాదినిరూప్యం-ఏవంవిధం జగద్యస్య రూపం యస్య చ-సంఖ్యాపరిచ్ఛేదో, నాస్తి కుతః అయథోపలమ్భనాత్ యథావత్సాకల్యేనోపలమ్భాభావాత్-యస్యేత్యనేన జగద్వా పరామృశ్యతే, యస్య జగతః-సంఖ్యా ప్రకాశో, నాస్తి కుతః-అయథోపలమ్భనాత్, అయథావదుపలమ్భనాత్, అబ్రహ్మాత్మకత్వేనోపలమ్భనాత్, యద్యపి, జగత్ప్రతీయత ఏవ - తథాప్యవిదుషాం బ్రహ్మాత్మకత్వేన తత్ప్రతీతిరసతీత్యభిప్రాయేణ సంఖ్యా న యస్యాస్తీత్యుక్తం, యద్వా, యస్య జగతః - సంఖ్యా పరిచ్ఛేదో, నాస్తి, కుతః-అయథోపలమ్భనాత్, సాకల్యేనోపలమ్భాభావాత్, ‹‹ కోటిశో హ్యణ్డరాశయః ›› ఇతి-జగతో హ్యానన్త్యాదితి భావః-యద్వా-యస్య జగతః- అయథోపలమ్భనాత్-అయథార్థత్వేనోపలమ్భనాత్-మయ్యర్పితత్వాదర్థస్వరూపత్వ బహురూపరూపితత్వ భగవచ్ఛరీరత్వాది వ్యతిరేకేణోపలమ్భాత్ - సంఖ్యా ప్రకాశో-నాస్తి-జగత ఉక్తాకారవిపరీతాకారోపలమ్భో భ్రమరూప ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఏవం విశ్వరూపత్వముక్తం తత్త్వం చోక్తం-యతో విశ్వరూపస్త్వం, అత ఏవ ద్యౌః ఖమాదిశబ్దైర్భవానేవాభిధీయత ఇత్యాహ. జరాయుజమితి॥ హే దేవ-చరాచరభేదేన ద్వివిధం-పునర్జరాయుజాదివదవాన్తరభేదేన చతుర్విధ - మేతజ్జగత్-తవ-విభూతిభేదం విభూతివిశేషరూపం-శరీరవిశేషరూపమిత్యర్థః - అత ఏవ-ద్యౌః ఖమిత్యాద్యైవమభిధేయ- స్త్వం - ఏక ఏవ-ద్యౌరాదిశబ్దైరభిధీయమానస్త్వమేవేత్యర్థః ‹‹ అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్, సచ్చ త్యచ్చాభవత్ ›› ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధయా నామరూపతద్వ్యక్తీనాం పరమాత్మపర్యన్తత్వసిద్ధేః- ద్యౌరాదీనాం పరమాత్మశరీరత్వాచ్ఛరీరవాచినాం శ

పం బహురూపరూపితమ్। సంఖ్యా న యస్యాస్త్యయథోపలమ్భనాత్తస్మై నమస్తే వ్యపదేశరూపిణే॥ ౩౦॥ జ
రాయుజం స్వేదజమణ్డజోద్భిజ్జం చరాచరం దేవవిభూతిభూతమ్ ❀ । ద్యౌః ఖం క్షితిః శైలసరిత్సముద్రద్వీప
గ్రహర్క్షేత్యభిధేయ ఏకః॥ ౩౧॥ యస్మిన్నసంఖ్యేయవిశేషనామరూపాకృతౌ కవిభిః ❀ కల్పితేయమ్। సంఖ్యా య

బ్దానాం శరీరిపర్యన్తాభిధానస్య గవాదిశుక్లాదిజాతిగుణాదిశబ్దానాం వ్యక్తిగుణ్యాదిపర్యన్తాభిధానవదాకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధత్వాచ్చ ద్యౌః ఖమిత్యేవం రూపేణ త్వమేవ వాచ్యో బోధ్యశ్చేత్యభిప్రాయః - ఏవమనన్తవివిధవిచిత్రవిభూతిత్వముక్తమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ నను సంఖ్యా న యస్యాస్తీత్యానన్త్యముక్తం తదయుక్తం-పృథివ్యాదితత్త్వానాం చతుర్వింశత్యాదిసంఖ్యావచ్ఛిన్నత్వాదత ఆహ ॥ యస్మిన్నితి॥ అసంఖ్యేయాని అనన్తత్వాత్పరిచ్ఛేత్తుమశక్యాని, విశేషాణి విలక్షణాని, దేవాదినామాని-రూపాణి చ ఆకృతయశ్చ, యస్య రూపశబ్దేన పృథివ్యాదిద్రవ్యం వివక్షితం-తత్సంఘాతగతసంస్థానమాకృతిశబ్దేన-తద్వాచకశబ్దో నామశబ్దేన వివక్షితః-అసంఖ్యేయా విశేషా ఏషామితి పూర్వత్ర బహువ్రీహిః, తాని నామాని రూపాణ్యాకృతయశ్చ యస్యేతి వా, ఏతాదృశే ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకే, అసంఖ్యేయవైభవే త్వయి, ఇయం చతుర్వింశతిః పంచవింశతిరిత్యాదిరూపా-సంఖ్యా, కవిభిః కపిలాదిభిః-పృథివ్యాదితత్త్వయాథాత్మ్యవిద్భిః, కల్పితా మన్దబుద్ధీనాం సుఖగ్రహణాయ సంకలయ్య సంగృహ్య ప్రదర్శితా-వస్తుతః పృథివ్యాదీనామచేతనతత్త్వానామనన్తావాన్తరభేదానాం చేతనానాం చ పరమాత్మనశ్చానన్త్యాదసంఖ్యేయత్వమేవేతి భావః ఏవం పరికల్పితా సంఖ్యా- యయా-తత్త్వదృశా యద్విషయయా తాత్త్వికయా బుద్ధ్యా-అనన్తవైభవత్వ ద్యాథాత్మ్యబుద్ధ్యా, అపనీయతే అపనుద్యతే- అసంఖ్యాతవిభూతిత్వాత్ -తస్మై, సాంఖ్యనిదర్శనాయ-సంఖ్యాబుద్ధిర్వ్యవసాయాత్మికా ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిషయా సైవ సాంఖ్యం , నితరాం దృశ్యతేఽనేనేతి నిదర్శనం-సాంఖ్యం, నిదర్శనం యస్య సాంఖ్యజ్ఞానగమ్యాయేత్యర్థః, నను భగవద్విభూతిభూతస్య జగత ఆనన్త్యే కథం భగవత్స్వరూపస్యానన్త్యం-ప్రకృతిపురుషాదినిరూప్యం హి తస్యానన్త్యం ప్రకృతిపురుషయోరనన్తత్వ ఏవ తద్ఘటతే నాన్యథా, అతోఽభిప్రేత్యోచ్యతే, దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితత్వరూపం హి తావదానన్త్యం-తదేతత్త్రివిధమానన్త్యం పరమాత్మని సుస్థం-ఇదమత్రాస్త్యత్ర నాస్తీదమిదానీమస్తి నాస్తీతి దేశకాలపరిచ్ఛేదయోరభావాత్, ఇదమిదం భవతి న భవతీతి వస్తుపరిచ్ఛేదస్యాపి సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాభావరూపస్యాభావాత్, బ్రహ్మణస్సర్వాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసమానాధికృతత్వవ్యపదేశవిషయత్వాత్-జీవా

నాం త్వణుపరిమాణత్వేఽపి తేషామానన్త్యాత్ ధర్మభూతజ్ఞానస్య సంసారదశాయాం కర్మణా సంకుచితత్వేఽపి వస్తుతస్త
దభావాన్ముక్తిదశాయాం “సచానన్త్యాయ కల్పతే” ఇత్యానన్త్యశ్రవణాత్-బ్రహ్మణోఽచేతనాన్తరాత్మత్వస్య జీవద్వార
కతయా “అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య” ఇతి శ్రవణాత్, జీవస్వరూపస్య నిత్యత్వాచ్చ, తేషామప్యానన్త్యం దేశతః కాల
తశ్చాస్త్యేవ - అచేతనస్యాపి కారణావస్థాయాం నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నత్వేఽపి కార్యావస్థాయామానన్త్యమస్త్యే
వ - తర్హి ప్రకృతిపురుషాపేక్షయా పరమాత్మన ఆనన్త్యే కో విశేష ఇతి చేత్ - ఇయాం స్తుపి విశేషః-యత్కార్యావస్థాయాం
కారణావస్థాయాం చ స్వరూపేణ గుణైశ్చానన్త్యం - ఇతరయోస్తు దేశతః కాలతశ్చ ధర్మకృతం కార్యకృతం ముక్త్యవస్థ
కార్యావస్థయోరితి-నను, బ్రహ్మణః స్వరూపస్య సర్వాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాత్మకవస్త్వపరిచ్ఛేదసత్త్వే
ఽపి కథం తద్గుణానాం వస్త్వపరిచ్ఛేద ఇతి చేత్, ఏవం తర్హ్యేవం వస్త్వపరిచ్ఛేదః - యద్గుణైరసకర్షః - తద్యథా-దశవర్ణ
స్వర్ణాపేక్షయా నవవర్ణస్వర్ణస్య పవిత్రతోజ్జ్వలత్వగురుత్వాదిభిర్గుణైర్నికర్షస్తదపేక్షయా చ కలధౌతస్య - ఏవం గుణై
ర్నికర్షాభావో వస్త్వపరిచ్ఛేదో బోధ్యః ॥ ౩౨ ॥ అథోత్తరేషు కురుషూపాస్యాదికమాహ ॥ ఉత్తరేష్వితి ॥ కృతం ధృతం-వరా
హరూపం-యేన-తాదృశో-భగవాన్-షాడ్గుణ్యపూర్ణః - యజ్ఞపురుషః యజ్ఞశరీరకస్తదారాధ్యస్తత్ఫలదశ్చ - ఆస్తే-తం
తు వరాహరూపం భగవన్తం-ఏషా భూదేవీ-కురుభిః కురువర్షస్థైః పురుషైస్సహ - స్ఖలితభక్తియోగేన-అవిచ్ఛిన్నభక్తియో
గేన, ఉపధావతి అనువర్తతే-భక్తియోగేనారాధయతీత్యర్థః-ఇమాం వక్ష్యమాణాం-పరమాం శ్రేష్ఠా-ముపనిషదం-ఆవర్త
యతి జపతి ॥ ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థాపూర్వవత్-మన్త్రతత్త్వలిఙ్గాయ మన్త్రతత్త్వం మన్త్రప్రతిపాద్యం వస్తు-తదేవ-లిఙ్గం
శరీరం-యద్వా - మన్త్రతత్త్వం స్వస్వరూపస్య - లిఙ్గం జ్ఞాపకం యస్య-మన్త్రత్త్వమన్త్రతత్ప్రతిపాద్యా-తే-లిఙ్గాః

యాతత్త్వదృశాఽపనీయతేఽజ్ఞతస్మై నమస్సాంఖ్యనిదర్శనాయ ॥ ౩౨ ॥ చూ॥ ఉత్తరేషు కురుషు భగవాన్యజ్ఞపు
రుషః కృతవరాహరూప ఆస్తే తం తు దేవీ హ్యేషా భూస్సహ కురుభిరస్ఖలితభక్తియోగేనోపధావతి మాం చ
పరమాముపనిషదమావర్తయతి ॥ ఓం నమో భగవతే మన్త్రతత్త్వలిఙ్గాయ యజ్ఞక్రతవే మహాధ్వరావయ
వాయ మహాపురుషాయ నమః-కర్మశుక్లాయ - త్రియుగాయారుణాయ నమస్త ఇతి ॥ ౩౩ ॥ శ్లో॥ యస్య స్వరూ
పం కవయో విపశ్చితో గుణేషు దారుష్వివ జాతవేదసమ్। మథ్నన్తి మథ్నా మనసా దిదృక్షవో గూఢం క్రియార్థైర్న

లీ రేజ్ఞాపకే యస్యేతి వా-యద్వా - మన్త్రగతాని తత్త్వాని ఇన్ద్రాద్యర్థస్వరూపాణి-తాని లిఙ్గాని శరీరాణి యస్య - తస్మై-య
జ్ఞక్రతవే, అసోమకా యాగా యజ్ఞాః - ససోమాస్తు క్రతవః-తదుభయాత్మ-తదన్తరాత్మత్వాత్తదారాధ్యత్వాత్తత్ఫలద
త్వాచ్చ తత్తాదాత్మ్యం వివక్షితం-మహాన్తోఽధ్వరాః అవయవభూతా యస్య - యద్వా -అధ్వరస్య అవయవాః స్రుక్స్రువ
ప్రాదయః-మహాన్తః - అధ్వరావయవాః-యస్య - స్రుగాదయః తుణ్డాదిరూపేణ యస్య భిరనుసంధేయాః యస్య - తస్మా ఇత్య
ర్థః-తథా చోక్తం తృతీయే “స్రుక్తుణ్డ ఆసీత్స్రువ ఈశ నాసయోః” రిత్యాదినా-మహాపురుషాయ “వేదాహమేతం పురు
షం మహాన్తం-ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్” ఇతి-పురుషసూక్తప్రతిపాద్యజగత్కారణత్వాద్యనన్తకల్యాణమహాగుణవిశి
ష్టాయ-పురుషాయ సర్వాన్తరాత్మనే-కర్మశుక్లాయ కర్మణా శుక్లాయ విశుద్ధాయ విశుద్ధకర్మణే-సంసృతిప్రతిభటకర్మణ ఇతి
యావత్, న తు కర్మరహితాయేత్యర్థః “సర్వకర్మా సర్వకామః సర్వగన్ధః సర్వరసః” ఇతి దేవమనుష్యాదిసజాతీయవిజాతీయా
బన్ధకసర్వకర్మాశ్రయత్వశ్రవణాత్ “నిష్క్రియం నిష్కలం” మిత్యనేన తు బన్ధకకర్మానాశ్రయత్వముచ్యతే - త్రియుగాయ-క
ర్మశుక్లాయాపి త్రియుగాయ షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ-త్రీణి యుగాని జ్ఞానశక్త్యాదీనాం యస్య తస్మై - యద్యపి భగవత ఇత్యనేనాపి
షాడ్గుణ్యపూర్ణతోక్తా - తథాపి కర్మశుక్లాయేత్యనేన క్రియాశ్రయత్వకథనే ప్రసక్తం జీవస్యేవాజ్ఞతాదికం వారయితుం త్రి
యుగాయేత్యుక్తమితో నాపౌనరుక్త్యం, అరుణాయ అరుణవర్ణాయ-శ్వేతవరాహరూపత్వేఽపి చక్షుషోరరుణవర్ణత్వాత్త
దభిప్రాయేణారుణాయేత్యుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥ సర్వాన్తరాత్మత్వముముక్షూపాస్యత్వాదికమనుసంధానో నమస్క
రోతి ॥ యస్యేతి ॥ కవయః ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిదః - యస్య-విపశ్చితః సర్వజ్ఞస్యైవ-వివిధం పశ్యచ్చిత్ విప
శ్చిత్-పృషోదరాదిత్వాద్యచ్ఛబ్దస్య స్థానే చకారాదేశః “సోఽశ్నుతే సర్వాన్కామాన్సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితే” తి విపశ్చి

వృత్తో,బహ్మణిప్రయుక్తః-రూపం ,, సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ ,, ఇతి-లక్షణలక్షితం,గుణేషు,గుణపరిణామరూపేషు దే వాదిశరీరేన్ద్రియసంసృష్టేషుభూతేషు - క్రియార్థైర్గూఢంక్రియార్థైఃకర్మఫలైః -గూఢంజీవసమ్బన్ధిక్రియాఫలైస్తైస్తేషాంగూ ఢం ,,తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితంగహ్వరేష్ఠంపురాణం ,, మితిజీవానాంకర్మభిఃపరమాత్మస్వరూపస్యతి రోహిత త్వశ్రవణాత్-దిదృక్షవః- ద్రష్టుంసాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛవః-దారుషు-జాతవేదసమగ్నిమివ-మథ్నాపివేకసాధనేన మనసా-మథ్నన్తివివిఞ్జతి-పఞ్చవింశతితత్త్వేభ్యఃపృథక్కృత్యపశ్యన్తీత్యర్థః - దారుష్వివజాతవేదసమిత్యనేనదృష్టాన్తే నసర్వాన్తరాత్మత్వముక్తం , దిదృక్షవఃకవయ ఇత్యనేనోపాస్యత్వముక్తంతస్మై-ఈశితాత్మనే-కర్తరిక్తః-ఈశ్వరాయ- పరమాత్మనే-నమః ఈశితాత్మనేఇతిపాఠే-ఈశితాఃప్రేరితాఃనియమితాః-ఆత్మానోజీవాఃయేనతస్మాఇత్యర్థః ❋॥౩౮॥❋ గుణశబ్దోపలక్షితచిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మత్వేనతద్వైలక్షణ్యముక్తం -తదేవవిశదయన్నమస్కరోతి ॥ద్రవ్యేతి॥ అ జ్ఞేత్యభిముఖీకరణం- హేభగవన్-అతిశయాత్మబుద్ధిభిఃఅతిశయితాత్మపరమాత్మవిషయబుద్ధిమద్భిఃపురుషైః - అన్వీక్షయా నిపుణనిరూపణేన-వస్తు-వస్తుతః-పరమార్థతః-ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేనేతియావత్ -నిరీక్షితః- ఆత్మాస్వరూపం-యస్య- నిరస్తమాయాకృతయే-నిరస్తా - మాయాకృతిఃప్రకృతికార్యం-యస్మాత్తస్మై - తే,నమోనమఇత్యన్వయః-కైస్సహనిరస్తనిరీక్షణంతత్రాహ ॥ద్రవ్యంభూతపఞ్చకంక్రియాహేతుర్వాగాదికర్మేన్ద్రియం-అయనంజ్ఞానేన్ద్రియంఈయతేజ్ఞాయ తేఽనేనేతిజ్ఞానసాధనత్వాచ్చక్షురాదిజ్ఞానేన్ద్రియస్య-ఏషాంసమాహారద్వన్ద్వః , ఏతత్సంఘాతరూపేశరీరే-సకర్తృభిస్సపరిష్వఙ్గైః - మాయాగుణైః ప్రకృతిగుణైస్సహ-నిరీక్షితాత్మనే- నమఃదేహభూతేన్ద్రియగుణత్రయజీవాత్మభి స్సహవివిచ్యనిరీక్షితాయేత్యర్థః - అనేనపూర్వశ్లోకేగుణపదందేహాద్యవస్థజీవోపలక్షకమిత్యావేదితం - అన్యథాఽస్మిన్- శ్లోకేజీవోపస్థాపకకర్తృపదాసఙ్గతిస్స్యాదేవ-ఏవంచగుణపదేనదేహమాత్రమభిప్రేత్యతేషుజీవతాదాత్మ్యేనమథ్నన్తీ

మ ❋ ఈశితాత్మనే॥ ౩౮ ॥ ద్రవ్యక్రియాహేత్వయనేశకర్తృభిర్మాయాగుణైర్వస్తునిరీక్షితాత్మనే। అన్వీక్ష యాఽఙ్గాతిశయాత్మబుద్ధిభిర్నిరస్తమాయాకృతయేనమోనమః ॥ ౩౯ ॥ కరోతివిశ్వస్థితిసంయమోదయం

తినభ్రమితవ్యమ్ ❋॥ ౩౯॥ ❋నిరస్తమాయాకృతయఇత్యనేనమాయాకార్యదోషప్రతిభటత్వముక్తం॥తదుపపత్తయేమా యాయాఈశ్వరవశ్యతామాహ ॥ కరోతీతి ॥ యోభవాన్-యస్యప్రధానస్య-గుణైస్సత్త్వాదిభిః - ప్రధానాభిప్రాయేణ యస్యేతినపుంసకనిర్దేశః-విశ్వస్యస్థితిసంయమోదయంస్థితిలయసర్గం - కరోతి కింభూతం-ఈప్సితం-ధర్మార్థకామమో క్షరూపపురుషార్థచతుష్టయసాధనోపయుక్త కరణకళేబరాది ప్రదానేనజీవానుగ్రహార్థత్వాజ్జగత్సృష్ట్యాదేస్తస్యేప్సిత త్వంజీవార్థత్వేనేప్సితమితియావత్-నేప్సితంస్వార్థత్వేనానీప్సితమిత్యర్థః- తస్మాత్ - ఈక్షితుస్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానవతఃత్వ త్తః-మాయాసత్త్వాదిగుణాత్మికాత్వచ్ఛరీరభూతామాయా-యథా-గ్రావ్ణోఽయస్కాన్తాత్-తదాశ్రయంతదభిముఖం సత్ - అయోలోహం-భ్రమతి-తథాభ్రమతి-త్వదాయత్తాత్వత్సఙ్కల్పానుగుణకార్యకారిణీభవతీతిభావః - యద్వా-ఈ క్షితుః ,,తదైక్షతబహుస్స్యాంప్రజాయేయ ,, ఇత్యుక్తవిధేక్షణవతః-యస్య తవ - మాయా-యస్యేతిషష్ఠీశరీరశరీరిభా వసమ్బన్ధే - త్వచ్ఛరీరభూతామాయా-యద్వా - తాదర్థ్యేషష్ఠీ - దృష్టాన్తసామర్థ్యాత్ - త్వదధీనామాయాత్వదాహిత శక్తిరితియావత్ - గుణైస్సత్త్వాదిభిః - విశ్వస్య-స్థిత్యాదికం-కరోతి-స్వతోఽశక్తాపిత్వదనుప్రవేశేనాహితశక్తిర్విశ్వస్య స్థిత్యాదికంకరోతీత్యర్థః - స్వతోఽశక్తాకథంత్వదనుప్రవేశమాత్రేణశక్తిమతీస్యాత్తత్రాహ ॥ యథాయోభ్రమతే❋త దాశ్రయంగ్రావ్ణఇతి - విశ్వస్థిత్యాదికర్తృత్వస్యపరమాత్మధర్మత్వేనమాయాకరోతీత్యయుక్తమితిచేత్ - ఉచ్యతేభగ వదవతారరూపాణాం బ్రహ్మాదీనాం సృష్ట్యాదికర్తృత్వస్య రజఆదిమాయాగుణప్రాచుర్యప్రయుక్తత్వాన్మాయావిశ్వ స్థిత్యాదికంకరోతీత్యుక్తమితి , నేప్సితమిత్యనేనవిశ్వస్థిత్యాదికంనభగవతోభోగార్థమిత్యుక్తం , ఈప్సితమిత్యనేన జీవానుగ్రహార్థంలీలార్థంచేతిసూచితం , ననువిశ్వస్థిత్యాదికంనజీవానుగ్రహార్థంభవతి-కింతుగర్భజన్మజరామరణాదిదుః ఖహేతుత్వేనజీవనిగ్రహార్థమేవస్యాత్ , కించాహితకరణహితాకరణాదిప్రయుక్తంవైషమ్యంనైర్ఘృణ్యంచభగవతః ప్రసజ్యేతేత్యత్రాహ॥నమస్తేగుణకర్మసాక్షిణఇతి॥గుణానాం మాయాగుణానాంసత్త్వాదీనాం - కర్మణాంపుణ్యపాప

౪౦॥ శ్లో॥పా ❋ ఈశితాత్మనే

టాపాహాం చ అహాదీనాం, సాక్షిణే సాక్షాద్ద్రష్ట్రే, తేన మః, జీవగుణకర్మానుసారిత్వాద్ధితాకరణాదేర్న వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదోషప్రసక్తిరితి భావః - తథాచ సూత్రం ‹‹ వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే న సాపేక్షత్వాత్ తథాహి దర్శయతి - న కర్మావిభాగాదితి చేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతే చాప్యుపలభ్యతే చ ›› ఇతి - అయంభావః, భగవాన్ జగదాదావస్మిన్నుపసంహృత చిదచిత్తత్త్వస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిః పరమకారుణికోఽవాప్తసమస్తకామస్స్వస్మిన్ప్రలీనమసత్కల్పం చేతనవర్గమాలోక్యసర్వేషాం సామాన్యేన ధర్మాదిపురుషార్థసాధనస్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాణి ప్రదాయారాధనప్రకారావబోధి వేదాఖ్యం శాస్త్రం చ ప్రదర్శ్య స్వయం జగత్సృష్ట్యాదిలీలయాస్తే - తత స్తే జీవాః కరణకళేబరాణి పరిగృహ్య ప్రాచీనకర్మవాసనానుసారేణ సాధ్వసాధుకర్మాణి కుర్వన్తస్స్వస్వకర్మానుసారేణేశ్వరాదిష్టం ఫలం భుఞ్జత ఇతి నేశ్వరస్య వైషమ్యాదిప్రసక్తిరితి ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ ప్రకృతావతారచరితం వదన్నమస్కరోతి ॥ ప్రమథ్యేతి ॥ యో జగతామాదిః కారణభూతః - సూకరః, క్షమాం పృథ్వీం, దంష్ట్రాగ్రే - కృత్వా నిధాయ - రసాయా రసాతలాదారభ్య - ఉదన్వతః ప్రళయార్ణవాత్, ఇభో గజ ఇవ, నిరగాత్ - తతశ్చ, ప్రతివారణం ప్రతిగజతుల్యం, దైత్యం హిరణ్యాక్షం, ప్రమథ్య హత్వా, యః, క్రీడన్ స్థితః - తం విభుం, ప్రణతాఽస్మి ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవమిలావృతాదిషు సప్తసు వర్షేషూపాస్యాదికముక్త్వా, అథేదానీం కింపురుషభారతే చ వర్షే ఉపాస్యాదికం వదన్నేషాం మధ్యే భారతవర్షశ్రైష్ఠ్యం చాహైకోనవింశేన ॥ తత్రాదౌ కింపురుషే ఉపాస్యం భగవన్తం తదుపాసకం జపం

యస్యేప్సితం నేప్సితమీక్షితుర్గుణైః । మాయాయథాఽరో భ్రమతే ✽ తదాశ్రయం గ్రావ్ణో నమస్తే గుణకర్మ
సాక్షిణే ॥ ౩౮ ॥ ప్రమథ్య దైత్యం ప్రతివారణం మృధే యో మాం రసాయా జగదాదిసూకరః । కృత్వాగ్రదం
ష్ట్రే నిరగాదుదన్వతః క్రీడన్నివేభః ప్రణతోఽస్మి తం విభుమ్ ॥ ౩౯ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ కింపురుషే వర్షే భగవన్తమాదిపురుషం లక్ష్మణాగ్రజం సీతాభిరామం రామం తచ్చరణసన్నిక
ర్షాభిరతః పరమభాగవతో హనుమాన్ సహ కింపురుషైరవిరతభక్తిరుపాస్తే - ఆర్ష్టిషేణేన సహ గన్ధర్వైరుప
గీయమానాం పరమకల్యాణీం భగవద్భర్తృకథాం శృణోతి స్వయం చేదముపగాయతి ॥ ఓం నమో భగవత ఉత్తమ
శ్లోకాయ నమ ఆర్యలక్షణశీలవ్రతాయ - నమ ఉపశిక్షితాత్మనే - నమ ఉపాసితలోకాయ నమస్సాధువాదనికషా

మానం మన్త్రం స్తోత్రం చాహ ॥ కింపురుష ఇతి ॥ ఆదిపురుషం జగత్కారణభూతం పరమపురుషం - లక్ష్మణస్య సౌమిత్రేః - అగ్రజం - సీతాయాః మైథిల్యాః - అభిరామమనురూపం - రామం దాశరథిం రామం ‹‹ రమన్తే యోగినోఽనన్తే సత్యానన్దే చిదాత్మని । ఇతి రామపదేనాసౌ పరబ్రహ్మాభిధీయత ›› ఇతి నిరుక్తరామశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయం - తస్య శ్రీరామస్య - యౌ చరణౌ - తయోః - సన్నికర్షః సాన్నిధ్యం - భజనమితి యావత్ - తస్మిన్నభిరత ఆసక్తః - పరమభాగవతో - హనూమానాఞ్జనేయః - కింపురుషవర్షస్థైస్సహ - అవిరతా అవిచ్ఛిన్నా - భక్తిర్యస్య - తాదృశ - ఉపాస్తే - భగవతః - భర్తుః శ్రీరామస్య - కథాం - గన్ధర్వైరుపసమీపే - గీయమానాం - ఆర్ష్టిషేణేన కింపురుషవర్షస్థపురుషశ్రేష్ఠేన సహ - సమ్యగుపశ్రృణోతి - స్వయమిదం వక్ష్యమాణం - మన్త్రముపాంశు - గాయతి జపతి ॥ ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థః పూర్వవత్ - ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః - శ్లోక్యతే స్తూయతే - ఉత్తమః నిరతిశయః శ్లోకః యశో - యస్యేతి వా - తస్మై - ఆర్యాణాం - లక్షణాని - శీలాని - వ్రతాని చ - యస్మిన్ - ఉపశిక్షితః సంయతః - ఆత్మా చిత్తం - యేన - ఉపాశ్రితోఽనుసృతో - లోకో - యేన - సాధువాదః సాధుత్వప్రసిద్ధిః - తస్య - నికషాయ నికషాశ్మవన్నిర్ధారణస్థానాయ - బ్రహ్మాణి బ్రహ్మకులే - సాధుః - బ్రహ్మణ్యః - తత్ర సాధురితి యత్ప్రత్యయః ‹‹ యే చాభావకర్మణోః ›› ఇతి, ప్రకృతిభావాట్టిలోపాభావః ‹‹ అప్యహం జీవితం జహ్యాం త్వాం వా సీతే సలక్ష్మణామ్ । నతు ప్రతిజ్ఞాం సంశ్రుత్య బ్రాహ్మణేభ్యో విశేషత ›› ఇత్యుక్తరీత్యా బ్రాహ్మణసంరక్షణబద్ధకదీక్షత్వమేవాత్ర బ్రహ్మణ్యత్వం - స చాసౌ - దేవః స్వతేజసా దీప్యమానః - అస్పృష్టప్రాకృతదోష - స్తస్మై - యద్వా - బ్రహ్మ వేదః - తత్ర సాధుస్సమ్యక్ప్రతిపాద్యః - వేదాన్తవేద్యః, స చాసౌ దేవః - తస్మై - మహాపురుషాయ పుంసూక్తప్రతిపాద్య జగత్కారణత్వోపయుక్తకల్యాణగుణవిశిష్టాయ

పరమపురుషాయ - మహారాజాయ "రాజాధిరాజస్సర్వేషాం విష్ణుర్బ్రహ్మమయో మహాన్ । ఈశ్వరం తం విజానీమస్సపితా స ప్రజాపతిః" ఇత్యుక్తమహారాజాయ - నమఃపదావృత్తిర్గుణభేదాభిప్రాయా ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం పరమాత్మస్వరూపం విశోధ్య తచ్ఛ్రీరామరూపేణావస్థితం నమస్కరోతి ॥ విశుద్ధం రాగాద్యకలుషితం - తత్ - దనుభవైకమాత్రం జ్ఞానైకస్వరూపం - మాత్రశబ్దేన క్వచిదప్యజడస్వరూపత్వం వివక్షితం - విశుద్ధానుభవైకమేవ విశుద్ధానుభవైకమాత్రం - అనేన స్వరూపం నిర్దిశ్య తేజస్వ తేజసా స్వప్రకాశేన - నిత్యాసంకుచితానన్తస్వరూపవిషయకధర్మభూతజ్ఞానేన ధ్వస్తాః - నిత్యం నిరస్తాః - గుణాః సత్త్వాదయః - తత్కృతాస్తిస్రః ఉత్పత్తిస్థితిమరణరూపాః - అవస్థాః - యస్య - స్వతేజసాధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థమిత్యనేన ప్రకృతిసంసృష్టచేతనవ్యావృత్తిః - సహ్యాస్వస్తగుణత్ర్యవస్థః - ప్రశాన్తం - అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపోర్మిషట్కరహితానన్దస్వరూపం, యద్వా, విశుద్ధశబ్దేనైన్ద్రియికానుభవవ్యావృత్తిః - ప్రశాన్తశబ్దేన నిత్యం రాగాద్యకలుషితత్వముచ్యతే - అనేన ముక్తచేతనవ్యావృత్తిః - సహి బద్ధావస్థాయాం రాగాదిభిః కలుషితః - ప్రత్యక్ స్వస్మై - భాసమానం - అనేన - పరాచోఽచేతనస్య వ్యావృత్తిః - సహ్యచేతనం స్వస్మా అవభాసతే - కిన్తు - పరస్మా ఏవ - సుధియా సమ్యగ్జ్ఞానేన - ఉపలమ్భనం ఉపలభ్యత ఇత్యుపలమ్భనం "దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః । హృదా మనీషా మనసాభిక్లృప్త" ఇతి శ్రుత్యుక్తయోగపరిశుద్ధబుద్ధ్యోపలభ్యమాన ఇత్యర్థః - అనేనోపాస్యత్వముక్తం - అనేనైవ జగత్కారణత్వమప్యుపలక్షితం "కశ్చ ధ్యేయః కారణం తు ధ్యేయః" ఇతి ధ్యేయత్వకారణత్వయోరేకనిష్ఠత్వశ్రవణాత్ - యది కారణం - తర్హి కారణత్వస్య భావ్యవస్థావిశేషవతః ప్రాగవస్థాయోగిత్వరూపత్వాద్దేవాదినామరూపాశ్రయత్వం స్యాత్ - తతశ్చ "సత్యం జ్ఞానమనన్తం - నిష్క్రియం నిష్కలం" మిత్యాదినిర్వికారత్వశ్రవణవిరోధస్తత్రాహ ॥ అనామరూపమితి ॥ నవిద్యతే స్వమాత్రనిష్ఠే దేవాదినామరూపే - యస్య, ప్రకృతిపురుషవిశిష్టస్యై-

యనమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ - మహాపురుషాయ - మహారాజాయ నమ ఇతి ॥ ౧ ॥ శ్లో॥ యత్తద్విశుద్ధానుభవైకమాత్రం స్వతేజసాధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థమ్ । ప్రత్యక్ప్రశాన్తం సుధియోపలమ్భనం హ్యనామరూపం ❁ నృహరిం ప్రపద్యే ॥ ౨ ॥ మర్త్యావతారస్త్విహ మర్త్యశిక్షణం రక్షోవధాయైవ న కేవలం విభోః । కుతోఽన్యథా స్యా-

వకారణత్వాద్దేవాదినామరూపయోస్స్వవిశేషణీభూతప్రకృతిపురుషగతత్వాత్తద్ద్వారా సనామరూపత్వేపి సాక్షాదనామరూపమిత్యర్థః - ఏవంభూతం, యత్, ద్వేదాన్తేషు ప్రసిద్ధం, తత్, పరబ్రహ్మస్వరూపం, నృహరిం పురుషశ్రేష్ఠం, పురుషోత్తమమితి యావత్ - ఏవంచ "ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చ" త్యారభ్య "ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృత" ఇతి భగవద్గీతోక్తనిత్యముక్తబద్ధత్రివిధచేతనవ్యావృత్తస్వరూపం వివక్షితం - తత్ర హి కూటస్థశబ్దేన ముక్తో నిత్యసిద్ధశ్చ చేతన ఉచ్యతే - ఉభయోరపి ప్రాకృతవికారరాహిత్యేనాక్షరకూటస్థశబ్దవాచ్యత్వాత్ - యద్యపి ప్రశాన్తశబ్దేన ముక్తవ్యావృత్తిః - తథాపి నిత్యసిద్ధవ్యావృత్తమేవ నృహరిమిత్యుక్తం నిరహమితి పాఠే తు - అనామరూపత్వే నిరహంత్వం హేతుః - అహమహమర్థాస్పర్శ తం నిరహం - అహంశబ్దేనాహంకారః ప్రకృతిపరిణామవిశేషో జీవశ్చోచ్యతే - ఆత్మనోఽప్యహమర్థత్వాత్ - తతశ్చ - నిరహం ప్రకృతిపురుషగతవికారాతీతం - హేయతత్స్తస్మాదనామరూపమితి యోజనా బోధ్యా - ఏవంభూతం - ప్రపద్యే ఉపాయోపేయభావేనాధ్యవస్యామీత్యర్థః ॥ ౨ ॥ ❁ నన్వస్తు పరస్య బ్రహ్మణోఽనామరూపత్వం - శ్రీరామస్య త్వనామరూపత్వమిత్యయుక్తం - తస్య మనుష్యనామరూపభాక్త్వాత్తత్రాహ ॥ మర్త్యావతారస్త్వితి ॥ విభోః పరస్యైవ బ్రహ్మణః - ఇహ లోకే - శ్రీరామరూపేణ - మర్త్యావతారః మనుష్యావతారః, అవతారో నామాజహత్స్వస్వభావస్యైవ రూపాన్తరపరిగ్రహః, ఏవంచ పరబ్రహ్మైవాజహత్స్వస్వభావం మనుష్యసజాతీయం రూపం పరిగృహీతవదితి భావః, కిమవతారప్రయోజనం - తత్రాహ ॥ మర్త్యశిక్షణం మర్త్యానాం సంసారదోషజ్ఞాపనేన ధర్మసంస్థాపనం సాధుపరిత్రాణం చ ప్రయోజనమితి భావః - నను - మర్త్యశిక్షణం నావతారప్రయోజనం, కిన్తు - రావణాదిరక్షోవధ ఏవేత్యత్రాహ ॥ రక్షోవధాయైవ న కేవలమితి - విభోర్మర్త్యావతారో న కేవలం రక్షోవధార్థమేవ - అపితు - మర్త్యశిక్షణమేవ తస్య ప్రధానం ప్రయోజనమిత్యర్థః - తథా చోక్తం భగవతా "పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం । ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సం-

౨॥ శ్లో॥ పా ❁ నిరహం ప్రపద్యే

భవామి యుగే యుగ ,, ఇతి వినాశాయ చేత్యత్ర చశబ్దోఽన్వాచయపరః భిక్షామట గాం చానయేతివత్ దుష్కృద్వినాశనమానుషఙ్గికం ప్రయోజనమిత్యర్థః - ధర్మో నామ చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థిత ఈశ్వరారాధనరూపః పఞ్చమహాయజ్ఞాదిః-తస్య - సంస్థాపనం సంసారదోషజ్ఞాపనేన శిక్షణం-దుష్కృద్వినాశనం తు సఙ్కల్పమాత్రేణాప్యుపపద్యతే,సాధూనాం శయ్యాసనాటనభోజనాదిషు భగవతా సహ వర్తమానానాం-తం వినా క్షణమాత్రమపి కల్పసహస్రం మన్వానానాం-దర్శనస్పర్శనసంభాషణాదిభిః పరిత్రాణం సుఖీకరణం-ధర్మసంస్థాపనం చ సఙ్కల్పమాత్రేణోపపద్యత ఇతి భావః-యదుక్తం - మర్త్యశిక్షణార్థమేవావతార ఇతి-తదస్మిన్నేవావతారే నిదర్శయతి ॥ కుత ఇత్యాదినా,అన్యథా అవతారస్య మర్త్యశిక్షణార్థత్వాభావే-ఈశ్వరస్య ,, ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి-భ్రామయన్సర్వభూతాని యన్త్రారూఢాని మాయయా ,, ఇత్యుక్తసర్వనియన్తుః - దారాపహర్తృరావణాద్యన్తరాత్మతయా దారాపహరణాదికమపి కారయితుః-స్వే స్వస్మిన్నిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నానన్దస్వరూపే- ఆత్మని రమతః ఉక్తవిధస్వస్వరూపానుభవేన నిత్యసంతుష్టస్య,విషయాసక్తిపరిహీనస్య-సీతాకృతాని సీతావిశ్లేషాదికృతాని - వ్యసనాని దుఃఖాని-కుతః కస్మాద్ధేతోః - స్యాత్-ప్రత్యేకాభిప్రాయం స్యాదిత్యేకవచనం-కుతోఽన్యథా స్యాద్రమత ఇతి పాఠస్తు సుగమః - సర్వనియన్తుః సర్వాన్తరాత్మనః-స్వానుభవసంతుష్టస్య,శ్రీరామరూపేణావస్థితస్య-బ్రహ్మణః సీతావిశ్లేషాదికృతవ్యసనానుకరణం - నిరతిశయదుఃఖావహస్సంసార ఇతి లోకస్య ప్రదర్శయితుమేవ-అన్యథోక్తస్య పరమాత్మనస్తస్య సీతాకృతవ్యసనాని న ఘటన్త ఇతి భావః ॥౩॥ ఏతదేవోపపాదయతి । నవా ఇతి ॥ సః శ్రీరామరూపేణావస్థితః పరమాత్మా -ఆత్మవతాం ప్రశస్తమనసాం- నిర్ధూతనిఖిలసాంసారికధర్మాణాం సనకాదీనామప్యాత్మా-సుహృత్తమః స్వాశ్రితేషు నిరతిశయసౌహార్దవిశిష్టః ఆశ్రితానాం నిరతిశయప్రీతివిషయశ్చ , భగవాన్ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః-వాసుదేవః ,, సర్వత్రాసౌ సమస్తం చ వసత్యత్రేతి వై యతః । తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరికీర్త్యతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వత్రావస్థితోఽపి తద్గతదోషైరసంస్పృష్టః,సర్వం

రమతస్స్వ ఆత్మనః ॥ సీతాకృతాని వ్యసనానీశ్వరస్య ॥ ౩ ॥ న వై స ఆత్మాఽఽత్మవతాం సుహృత్తమస్సక్త

స్వధార్యత్వేన స్వశేషత్వేన చ పరిగృహీతవాంశ్చ - త్రిలోక్యాం కృత్స్నజగదన్తర్భూతే కస్మింశ్చిదపి శబ్దాదివిషయరూపే వస్తుని-న సక్తః-వై శబ్దోఽవధారణే-న సక్త ఏవేత్యర్థః-యతో నాసక్తః,అత ఏవ - స్త్రీకృతం స్త్రీవిశ్లేషాదికృతం-కశ్మలం దుఃఖం-నాశ్నువీత-అవతారస్య మర్త్యశిక్షణార్థత్వాభావే స్త్రీకృతం కశ్మలమేవంభూతో న ప్రాప్నుయాదేవ-అస్య శేషత్వస్య సర్వత్రానుషఙ్గి-తథా-లక్ష్మణం-చశబ్దాత్సీతాం చ-విహాతుం త్యక్తుం,నార్హతి ,, నివాసశయ్యాసనపాదుకాంశుకోపధానవర్షాతపవారణాద్యుపయుక్తశరీరభేదైశ్శేషత్వం గతస్య భగవతో నిత్యానపాయినోఽనన్తస్యావతారరూపం ,, భవాంస్తు సహ వైదేహ్యా గిరిసానుషు రంస్యతే । అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రతస్స్వపతశ్చ తే ॥ కురుష్వ మామనుచరం వైధర్మ్యం నేహ విద్యతే । కృతార్థోఽహం భవిష్యామి తవ చార్థః ప్రకల్ప్యతే ,, ఇతి సర్వావస్థోచితాశేషశేషతైకరతికృతనిత్యకింకరతాం ప్రార్థయమానం శ్రీలక్ష్మణం ,, నిత్యైవైషా జగన్మాతా, లక్ష్మీర్నిత్యానపాయినీ । మను నిత్యానపాయినీ-రాఘవత్వేఽభవత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని । అన్యేష్వప్యవతారేషు విష్ణోరేషానపాయినీ ,, ఇత్యుక్తవిధాం నిత్యానపాయినీం లక్ష్మ్యవతారరూపాం భగవతీం సీతాం చ మర్త్యశిక్షణమన్తరేణ ,, ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః । మిత్రభావేన సంప్రాప్తం న త్యజేయం కథంచన ॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేతద్వ్రతం మమ ,, ఇతి-వదన్ భగవాన్ కథం త్యక్తుమర్హతి-అతః కేవలం మర్త్యశిక్షణార్థం సాంసారికపురుషచేష్టామనుసృతవానిత్యర్థః - సీతాలక్ష్మణత్యాగస్తు శ్రీరామాయణ ఉత్తరకాణ్డే ప్రసిద్ధః తత్రాత్మవతామాత్మేత్యనేన ,, అమృతత్వస్య తు నాశాస్తి విత్తేన - ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ,, ఇతి వీతరాగోపాస్యత్వప్రతిపాదకశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞానాత్తస్య రాగాదిభిరకాలుష్యం సూచితం-అత ఏవ-స్త్రీసంయోగవియోగకృతసుఖదుఃఖాద్యభావశ్చావేదితః-భగవానిత్యనేన షాడ్గుణ్యపూర్ణతోక్త్యాఽవాప్తసమస్తకామత్వోక్తిలాభాత్ స్త్రీసఙ్గాదినిమిత్తసుఖానాదరశ్చోక్తః , సుహృత్తమ ఇత్యనేన ,, న స్మరత్యపకారాణాం శతమప్యాత్మవత్తయా । కథంచిదుపకారేణ కృతేనైకేన తుష్యతి ,, ఇత్యుక్తరీత్యా దోషాననవేక్ష్య తారతమ్యమనాలోచ్య స్వాశ్రితత్వమాత్రేణాపరిత్యజతో నిరతిశయసుహృత్తమస్య మర్త్యశిక్షణమన్తరేణ నిత్యానపా

యినోఽస్మితా లక్ష్మణస్యోత్స్యాగో న ఘటత ఇత్యుక్తం భవతి ॥ ౬ ॥ తారతమ్యమనాదృత్య యత్సాశ్రితత్వ మాత్రేణ నిరతిశయప్రీతివిశిష్టత్వరూపం సుహృత్తమత్వం తదస్మిన్నేవావతారే నిదర్శయతి ॥ నేతి ॥ మహతః శరణాగతశబ్దభాజం హీనజన్మాదివిశిష్టం పాపీయాంసమపి రక్షితుం బద్ధదీక్షస్య శ్రీరామరూపేణావస్థితస్య పరస్య బ్రహ్మణః జన్మ - విప్రాదిజన్మ - న తోషహేతుః న ప్రీతిహేతుః, తథా సౌన్దర్యాధ్యయనసుబుద్ధిజాతయో న తోషహేతవః, తిర్యక్ష్వపి తస్యానుగ్రహదర్శనాదితి భావః, తథాహి, తైర్యద్యప్యుక్తం తిర్యక్షు స్వభావస్తైర్యద్యప్యుక్తం, విర్యక్త్వం, తేన - సృష్టాన్ వనౌకసో వనస్థాన్ అస్మాకం కపీన్ ప్రీతి - లక్ష్మణాగ్రజః పూర్వోక్తవిధానస్తావ తారరూప లక్ష్మణాగ్రజో, నిత్యం తత్సహచరః శ్రీరామః, సఖ్యం చకార - బతేత్యాశ్చర్యే - సఖ్య ఇతి పాఠే, సఖ్యే విషయే - న, శ్చకారేత్యర్థః, తైర్యద్విశిష్టానితి పాఠాన్తరం - తత్ర యద్యస్మాత్ - తైః జన్మసౌభగాదిభిః - విసృష్టాన్ పరిత్యక్తాన్ అస్మాన్ వనౌకసః కపీన్ - సఖ్యే - చకార - జన్మాదికృత తారతమ్యమనవేక్ష్య సంశ్రయణమాత్రేణాస్మాభిర్నిహీనైస్సహ సఖ్యం కృతవాన్ - బత - అహో అస్య సుహృత్తమత్వమేవంవిధమితి నిర్వక్తుమశక్యమిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ యత ఏవాయం నిరతిశయసుహృత్తమః - తతః - తం - మనుజాకృతిం మనుష్యాకారం - శ్రీహరిం - సుకృతజ్ఞం ఉపకారాభిజ్ఞం "మయ్యేవ జీర్ణతాం యాతు యత్త్వయోపకృతం కపే - నరః ప్రత్యుపకారార్థీ విపత్తిమభికాఙ్క్షతీతి " మాం ప్రత్యుక్తవిధోపకారాభిజ్ఞం - పురుషోత్తమం - రామం - సురాసురనరవానరాణాం మధ్యే - యః కశ్చిత్ సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ కేనాపి తదీయతాసమ్పాదనప్రకారేణేతి యావత్ - భజేత సేవేత - కథం తన్మాత్రేణైవ తమనుగృహ్ణాతీత్యత ఆహ ॥ యః శ్రీరామః - ఉత్తరాన్ కోసలాన్ ఉత్తరకోసలస్థాన్ లోకాన్, తరుగుల్మలతాదీంశ్చ స్వదేశవాసిత్వమాత్రముపలభ్య - ది

స్త్రీలోక్యాం భగవాన్వాసుదేవః । న స్త్రీకృతం కశ్మలమశ్నువీత న లక్ష్మణం చాపి విహాతుమర్హతి ॥ ౬ ॥
న జన్మ నూనం మహతో న సౌభగం న వాఙ్న బుద్ధిర్నాకృతిస్తోషహేతుః । తైర్యద్విసృష్టానపి నో వనౌకసశ్చకార సఖ్యం బత లక్ష్మణాగ్రజః ॥ ౭ ॥ సురోఽసురో వాఽప్యథ వానరో నరః సర్వాత్మనా యస్సుకృతజ్ఞముత్తమమ్ । భజేత రామం మనుజాకృతిం హరిం య ఉత్తరాననయత్కోసలాన్ దివమ్ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ భారతేఽపి వర్షే భగవాన్నరనారాయణాఖ్య ఆకల్పాన్తముపచితధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యోపశమోపరమాత్మోపలమ్భనమనుగ్రహాయాత్మవతామనుకమ్పయా తపోఽవ్యక్తగతిశ్చరతి ॥ ౯ ॥ తం భగవాన్నారదో వర్ణాశ్రమవతీభిర్భారతీభిః

వం - అనయత్ ప్రాపితవాన్ - న కేవలం జ్ఞానక్రియాభక్తియోగానేవాపేక్ష్యానుగృహ్ణాతి - అపితు - యత్కిఞ్చిద్వ్యాజమాత్రముపలభ్యానుగృహ్ణాత్యయం శ్రీరామ ఇతి భావః తథా చోక్తం శ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రైః "త్వామామనన్తి కవయః కరుణామృతాబ్ధే జ్ఞానక్రియాభజనలభ్యమలభ్యమన్యైః । ఏతేషు కేన వరదోత్తరకోసలస్థాః పూర్వం సదూర్వమభజన్త హి జన్తవస్త్వా " మితి ॥ ౮ ॥ అథ భారతే వర్షే ఉపాస్యం భగవద్రూపం - ఉపాసకం - జప్యమానం మన్త్రం - స్తోత్రం చాహ ॥ భారతేఽపీతి ॥ భారతేఽపి వర్షే - నారాయణాఖ్యో భగవాన్ - బదరికాశ్రమే - ఆకల్పాన్తం కల్పపర్యన్తం - అవ్యక్తగతిః ఏతదర్థమేవం కరోతీత్యన్యైరవిజ్ఞాతచేష్టః - తపశ్చరతి - కథంభూతం - ఉపచితాః ప్రవృద్ధాః - ధర్మాదయో - యేన తం - ఉపచితధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యయోగోపరమం ఆత్మోపలమ్భనం - ఆత్మా ఉపలభ్యతే సాక్షాత్క్రియతే - యేన తత్ - ఆత్మోపలమ్భనం - తత్ర కర్మధారయః - తత్ర - ధర్మః కర్మయోగః - జ్ఞానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - వైరాగ్యం మనోనిగ్రహః - ఐశ్వర్యాణ్యణిమాదయః - యోగః ప్రాణజయః - ఉపరమో బాహ్యేన్ద్రియజయః - కిమర్థమేవమసౌ ఏవం తపశ్చరతీత్యత ఆహ ॥ ఆత్మవతామనుగ్రహాయ, ఆత్మవతోఽనుగ్రహీతుం - ముముక్షవ ఏవంవిధం తపః కుర్యురితి తేనేవం శిక్షయా తాననుగ్రహీతుమితి యావత్ - ఆత్మవత్స్వనుగ్రహే తస్యకస్మైవ కారణమిత్యాశయేనాహ ॥ అనుకమ్పయేతి ॥ ౯ ॥ తం నారాయణం, భగవాన్, నారదః - వర్ణాశ్రమవతీభిః వర్ణాశ్రమధర్మానువర్తినీభిః - భారతీభిః భరతవర్షవాసినీభిః ప్రజాభిస్సహ - సాంఖ్య, మాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - యోగోఽసఙ్గవర్ణాశ్రమోచితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపః కర్మయోగః, ఆభ్యాం, భగవత్ప్రోక్తాభ్యాం భగవతా గీతాచార్యేణ ప్రోక్తాభ్యాం " అశోచ్యానన్వశోచస్త్వ " మిత్యారభ్య " ఏషా తేఽభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధిర్యోగే త్విమాం శృణ్వి " త్యారభ్య చోక్తాభ్యాం, గీతాయాం వేదవదనాదిత్వాదేవముక్తం - పరమభక్తిభావేన - పరమభ

౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ తైర్యద్విసృష్టానపి నో వనౌకసశ్చకార సఖ్యే బత

క్తిరూపేణ-భావేనఅభిప్రాయేణ , ఉపసరతి అనువర్తతే-కర్మయోగజ్ఞానయోగాన్గృహీతనిరతిశయభక్తియోగేనానువర్తతఇత్యర్థః-కథంభూతః-భగవతోఽనుభవఉపవర్ణ్యతేయేనపఞ్చరాత్రేణ-తద్భగవదనుభవోపవర్ణనం-తత్పఞ్చరాత్రం-సావర్ణ్యైర్మనోః,రుపదేక్ష్యమాణః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ మన్త్రమాహ ॥ ఓమితి॥ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థాపూర్వవత్-పరమంనిరతిశయం-శీలంస్వభావో,యస్య . సౌశీల్యవిశిష్టాయేత్యర్థః - మహతోమన్దైస్సహానీరన్ధ్రేణసంశ్లేషస్వభావత్వంసౌశీల్యం , అయమాశ్రయణసౌకర్యాపాదకోగుణః - ఇదంవాత్సల్యసౌలభ్యస్వామిత్వానామప్యాశ్రయణసౌకర్యాపాదకానాముపలక్షణం - ఉపరతానాత్మ్యాయ - అనాత్మాదేహాన్ద్రియాదిః,తస్య- భావః,ప్రకారః,ధర్మః-అశనాయాదిషడూర్మివర్గఅనాత్మ్యం - ఉపరతంనిరస్తం-అనాత్మ్యంయస్మాద్యేనవా-తస్మై, అకించనవిత్తాయనాస్తికించనప్రార్థనీయంయేషాంతే-అకించనాః,నిష్కామాముముక్షవ - స్తేషాం-విత్తాయనిధయే-నరనారాయణరూపేణావతీర్ణాయ-పరమహంసాయ-పరఉత్కృష్టో-మానభవతి-హంసోజీవో-యస్మాత్-పృషోదరాదిత్వాన్మాశబ్దస్యహ్రస్వః-యద్వా,హన్తినిరస్యతినిఖిలాన్దోషానితిహంసః-పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః,,భవేద్వర్ణాగమాద్ధంస,,ఇత్యానుశాసనికస్మరణాత్-పరమశ్చాసౌహంసశ్చేతికర్మధారయః - పరమఃనిరతిశయకల్యాణగుణగణఃహంసోనిరస్తనిఖిలదోషఃతస్మై - పరమగురవేనిరతిశయహితోపదేష్ట్రే-ఆత్మారామాయనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపస్వాత్మానుభవపరాయ, అధిపతయేసర్వభూతానామధిపతయే,,ఏషభూతాధిపతి,,రితిశ్రవణాత్-నమస్కారాభ్యాసోగుణభేదాభిప్రాయకః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఇదంవక్ష్యమాణశ్లోకచతుష్టయంస్తుతిరూపం-గాయతిపఠతీత్యర్థః-యద్వా-ఇదంవక్ష్యమాణగుణజాతం,గాయతి ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తావజ్జగత్కారణంచిదచిద్విలక్షణంనిరస్తనిఖిలదోషంనిస్సమాభ్యధికంసర్వజ్ఞంనమస్కరోతి ॥ కర్త్రేతి ॥ అస్యకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మక

ప్రజాభిర్భగవత్ప్రోక్తాభ్యాంసాంఖ్యయోగాభ్యాం భగవదనుభవోపవర్ణనంసావర్ణైరుపదేక్ష్యమాణః ❋ పరమభక్తిభావేనోపసరతీదంచాభిగృణాతి॥౮॥ఓంనమోభగవతఉపశమశీలాయోపరతానాత్మ్యాయ-నమోఽకిఞ్చనవిత్తాయపరమహంసాయపరమగురవఆత్మారామాయాధిపతయేనమోనమఇతి ॥ ౯ ॥ గాయతిచేదమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్లో ॥ కర్తాఽస్యసర్గాదిషు ❋ యోనబుధ్యతేనహన్యతేదేహగతోఽపిదైహికైః।ద్రష్టుర్నదృగ్యస్య

స్యజగతః-సృష్ట్యాదౌ,కర్తాఽపియో,నబుధ్యతేచాభిమన్యతే,,చాతుర్వర్ణ్యంమయాసృష్టంగుణకర్మవిభాగశః।తస్యకర్తారమపిమాంవిద్ధ్యకర్తారమవ్యయ,,మితిభగవదుక్తరీత్యాకృత్స్నజగత్స్రష్టారమాత్మానంతత్తద్గుణకర్మాయత్తదేవమనుజపశుపాదపతారతమ్యేనకర్తారంనానుమన్యతే - సృజ్యావీనాం దేవాదిపదార్థానాం దేవత్వమనుష్యత్వాదినానావిధసర్గకర్మణిసృజ్యశక్తీనామేవగుణకర్మణాంప్రధానకారణత్వాత్ - ఆత్మానంగుణకర్మానుగుణకర్తారంమన్యతే-నతుసాక్షాద్వైచిత్ర్యంప్రతిహేతుంమన్యతఇత్యర్థః-తథాదేహగతోఽపిఅన్తరాత్మతయాదేవాదిదేహస్థోఽపి-దైహికైర్దేహసంబన్ధప్రయుక్తైస్సుఖదుఃఖాదిభి-ర్యో-నహన్యతేనాభిభూయతే- ఏవంద్రష్టుర్జీవస్య-యద్దృశ్యశ్చచేతనంప్రధానం-తస్యగుణైఃరజఆదిభి-ర్యో - నదూష్యతేనసంకుచితజ్ఞానోభవతి-కర్తృత్వేఽపిమోహాభావాత్-దేహస్థత్వేఽపిదుఃఖాద్యభావాత్-త్రిగుణాత్మకప్రధానశరీరకత్వేఽపిగుణకృతజ్ఞానసఙ్కోచాభావాచ్చజీవాద్వైలక్షణ్యముక్తం - ద్రష్టుఃజీవస్య - గుణైస్సంసారిత్వాదిభిఃదృశ్యస్యప్రధానస్యచ -గుణైర్జాడ్యాదిభిశ్చ-నదూష్య - తఇతివాయోజనా - ఏవంచిదచిద్వైలక్షణ్యముక్తం - అతఏవాసక్తోరాగాదిరహితో-వివిక్తోఽసహాయః-స్వతుల్యాధికద్వితీయవస్తురహితః-సాక్షీసర్వస్యచేతనాచేతనాత్మకస్యజగతోద్రష్టాచేత్యసక్తవివిక్తసాక్షీ-తస్మై - తేనమః - కర్తాఽస్యసర్గాదిషు యోనబధ్యత ఇత్యపిపాఠః-తత్ర-అస్యజగత-స్సర్గాదౌసృష్టిస్థితిలయేషు - కర్తాపి - నబధ్యతే-అసక్తత్వాత్-జీవస్తుశుభాశుభకర్మసుస్వగుణానుగుణపరమాత్మాయత్తకర్తాఽపిస్వాతన్త్ర్యేణకర్తాఽస్మీత్యభిమానేనబధ్యతేసంసారీభవతి - పరమాత్మాతు - జగత్సర్గాద్యనపేక్షకర్తాఽపినబధ్యతే - జగద్వ్యాపారస్యలీలారూపత్వేనసుఖదుఃఖాదిఫలభోగార్థత్వాభావాత్తత్రాసక్త్యభావాదితిభావః- తథా - దేహగతోఽపిదైహికైఃదేహసంబన్ధప్రయుక్తైస్సుఖదుఃఖాదిభి-ర్నహన్యతేనాభిభూతోభవతి-కుతః-వివిక్తత్వాత్ - నిరస్తనిఖిలదోషతయాసమస్తకల్యాణగుణాకరతయాచజీవపర్యన్తేభ్యోదేహేన్ద్రియాదిభ్యోఽపివిలక్షణ

౧౧ ॥ పా ❋ యోనబధ్యతే

త్వాత్ విలక్షణస్వరూపావలోకనశీలత్వాదితిభావః, తథాచశారీరకంసూత్రం ,, నస్థానతోఽపిపరస్యోభయలిఙ్గం సర్వత్రహి,, ఇతి, సర్వత్రావస్థానతోఽపిన పరస్య బ్రహ్మణోఽపురుషార్థగన్ధస్సంభవతి - కుతః - యతః - సర్వత్రశ్రుతిస్మృతిషు పరంబ్రహ్మోభయలిఙ్గం ఉభయలక్షణం - నిరస్తనిఖిలదోషమనన్తకల్యాణగుణాకరమభిధీయతఇతితదర్థః,, అపహతపాప్మావిజరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజిఘత్సోఽపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ,, ఇత్యాదయశ్శ్రుతయః ,, సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌస్వశక్తిలేశాద్ధృతభూతసర్గః - పరః పరాణాంసకలానయత్రక్లేశాదయస్సన్తిపరావరేశే,, ఇత్యాదయః - స్మృతయః - అయంభావః - జీవస్యకర్మవశ్యత్వాత్ తత్తత్కర్మానుగుణ్యేనతత్తద్వస్తుసన్నికర్షోఽపురుషార్థ ఏవస్యాత్ - పరస్యతుబ్రహ్మణస్స్వాధీనస్యసఏవబన్ధస్తద్విచిత్రలీలారసాయైవస్యాదితిభావః - తథాచశ్రుతిః ,,తయోరన్యః పిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి,, ఇతి - తథా ద్రష్టుః స్వస్వకర్మానుగుణజ్ఞానసంశ్రయస్య ,,అనృతేనహిప్రత్యూఢాస్తేషాంసత్యానాంసతామనృతమపిధాన,, మితిశ్రుత్యుక్తరీత్యాకర్మణాతిరోహితజ్ఞానస్యజీవస్యదృశ్యం కర్మానుగుణ్యేనసవిషయం - య - త్పరిధానం - తస్య - గుణైఃరజఆదిభిర్నదూష్యతేచగుణపరవశోనభవతి - కుతః సాక్షిత్వాత్ సాక్షాద్ద్రష్టృత్వాత్ సాక్షాద్ద్రష్టరిసంజ్ఞాయా,, మితిసాక్షిశబ్దోవ్యుత్పాదితః - సాక్షిశబ్దోఽవయవవృత్త్యాసముదాయవృత్త్యాచభగవత్యేవముఖ్యవృత్తిః ,,అవ్యయః పురుషస్సాక్షీ,, తి, భగవన్నామసహస్రోక్తేః - అతస్సంజ్ఞాయామిత్యస్యనవిరోధః - ద్రష్టరితదృష్టాన్తార్థం యథా ద్రష్టాదృశ్యస్యగుణైర్దూష్యతే - తథాసాక్షీపరమాత్మానదూష్యతఇతి అయంభావః - జీవస్యస్వకర్మానుగుణమేవదృశ్యదర్శనం - నతుసాక్షాత్సాకల్యేనేతిగుణైర్దూషణం - పరమాత్మనస్తునిరుపాధికంసాక్షాద్ద్రష్టృత్వేనైశ్యేయాథాత్మ్యదర్శనమితిన

గుణైర్విదూష్యతేతస్మై నమోఽసక్తవివిక్తసాక్షిణే ॥౧౧॥ ఇదంహియోగేశ్వరయోగనైపుణంహిరణ్యగర్భోభగవాఞ్జగాదయత్। యదన్తకాలేత్వయినిర్గుణేమనోభక్త్యాదధీతోజ్ఝితదుష్కలేబరః ॥౧౨॥ యథైహికాముష్మికకామలమ్పటస్సుతేషుదారేషుధనేషుచిన్తయన్ । శఙ్కేతవిద్వాన్కుకలేబరాత్యయాద్యస్తస్యయత్నశ్శ్రమఏవకేవలమ్ ॥ ౧౩ ॥ తన్నః ప్రభోత్వంకుకలేబరార్పితాంత్వన్మాయయాఽహంమమతామధోక్షజ। భిన్ద్యామయేనాశువయంసుదుర్భిదాంవిధేహియోగంత్వయినస్స్వభావజమ్ ॥ ౧౪॥ గ॥ భారతేప్యస్మిన్వర్షే సరిచ్ఛైలాస్సన్తిబహవోమలయోమఙ్గళప్రస్థోమైనాకస్త్రికూటఋషభఃకూటకఃకోల్లస్సహ్యోదేవగిరిరృశ్యమూకశ్శ్రీశైలోవేంకటోమహేన్ద్రోవారిధరోవిన్ధ్యశ్శుక్తిమానృక్షగిరిఃపారియాత్రోద్రోణశ్చిత్రకూటోగోవర్ధనోరైవతకఃకకుభోనీలఃకాకముఖఇన్ద్రకీలోరామగిరిరితిచాన్యేశతశస్స

గుణవశ్యతా - కింతు - గుణానామేవపరమాత్మవశ్యతేతిఏవంభూతాయ, అసక్తవివిక్తసాక్షిణేనమఇత్యర్థః ❁ ॥౧౧॥ ❁ ఏవంజీవపరయోర్హేయాస్పదత్వతత్ప్రత్యనీకత్వేఉక్తేఇదానీంజీవస్యహేయనిరసనోపాయోదేహాద్యనాసక్త్యాపరమాత్మన్యస్తవభక్తిరేవ - సైవపురాచతుర్ముఖేనమహ్యమభిహితేత్యాహ ॥ ఇదంహీతి॥ హేయోగేశ్వర - హిరణ్యగర్భః - యోగే - యన్నైపుణంకౌశలం. జగాదేతి - దిదమేవ - కింతదిత్యత్రాహ ॥ ఉజ్ఝితదుష్కలేబరః ఉపేక్షితశరీరః కలేబరశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షకః - ఉపేక్షితదేహదేహానుబన్ధీ పుమాన్ - భవాత్ప్రభృతి - అన్తకాలేఽవసానకాలపర్యన్తం - భక్త్యాధ్యానయోగేన - త్వయి - మనోదధీతధారయేత్ స్థిరంకుర్యాదితియత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవందేహాద్యుపేక్షయాపరమాత్మభక్తిరేవజీవస్యానర్థపరిహారిణీత్యుక్తం - ఇదానీముక్తవిధభక్తిరహితస్యకేవలశాస్త్రాధ్యయనాదిప్రయాసోనిష్ఫలఇత్యాహ॥ యథైతి॥ ఐహికేషుపశుపుత్రాన్నాదిషు - ఆముష్మికేషుస్వర్గాదిషు - కామేషులమ్పటః ఆసక్తః, సుతాదిషువిషయే, చిన్తయన్ - తేషామనపాయోపాయంచిన్తయన్నిత్యర్థః - విద్వాన్ అధీతశాస్త్రోఽపికుత్సితస్య, కలేబరస్య - అత్యయాన్మృత్యోః, శఙ్కేతబిభియాత్ - తస్యయో, యత్నః శాస్త్రాధ్యయనాదిరూపః, స - కేవలంశ్రమఏవనిష్ఫలఏవ - మరణభీతస్యశాస్త్రశ్రమోనిష్ఫలఇత్యర్థః ❁ ॥౧౩॥ ❁ యతోవిదుషోపీయమేవదశా, తత్తస్మాత్, హేప్రభో, అధోక్షజ - త్వమేవ, నః, యోగం, విధేహిసంపాదయ, త్వత్ప్రసాదాదేవనోయోగసిద్ధిరితిభావః, కీదృశంయోగం - త్వయి, స్వభావజంనిరుపాధికం - కామానుపహతమితియావత్ - యేనయోగేనవయం, త్వన్మాయయాకుత్సితేకలేబరే, అర్పితాంఅహితాం, సుదుర్భిదాంఉపాయాన్తరైస్సర్వథాత్యక్తుమశక్యాం, అహంమమతాంఅహంకారమమకారరూపా - మవిద్యాం - ఆశు, భిన్ద్యామత్యజేమ, త్వత్ప్రసాదాయత్తత్వద్భక్తియోగఏవానర్థనివర్తకఇతిభావః ❁ ॥౧౪॥ ❁ ఏవంభారతవర్షే ఉపాస్యభగవద్రూపాదికము

క్తం - అథాస్మిన్నేవ వర్షే ప్రాధాన్యేన పుణ్యతమాన్ పర్వతాన్నదీశ్చాహ॥ భారతేపీతి॥ అపిశబ్దాద్వర్షాన్తరేష్వప్యనుక్తాః పర్వతానద్యశ్చ సన్తీతి సూచితం॥ సరితశ్శైలాశ్చ సరిచ్ఛైలాః-బహవః-సన్తి-తానచ్ఛైలానుద్దిశతి॥ మలయ ఇత్యాదినా॥ రామగిరిరిత్యన్తేన-అన్యేచ బహవస్సన్తీత్యాహ॥ అన్యేచేతి శతశస్సహస్రశశ్శైలా ఇతి-సన్తీత్యనుషఙ్గః-నదీర్వక్ష్యమాణాస్తాసాముత్పత్తిస్థానం ప్రభావం చాహ॥ తేషామితి॥ తేషాం శైలానాం-నితమ్బేభ్యస్తటేభ్యః-ప్రభవాస్సముద్భూతాః - నదాః ప్రాయేణ పశ్చిమాభిముఖాః-నద్యః పూర్వాభిముఖాః-అసంఖ్యాతాస్సన్తి ✱॥౧౫॥✱ ఏతాసాం నదనదీనాం-మహాపో జలాని భారత్యః భారతవర్షస్థాః-ప్రజాః-కర్మ-పూర్వసవర్ణదీక్షాభావఆర్షః-నామభిరేవ-పునన్తి నామ-పవిత్రయన్తి హి ,, గఙ్గాగఙ్గేతి యో బ్రూయాద్యోజనానాం శతైరపి। ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యో విష్ణులోకం స గచ్ఛతి ,, ఇత్యాద్యభియుక్తస్మరణమత్రానుసన్ధేయం-యా ఆపః నామభిరేవ పునన్తి ప్రజాః-తాః ఆపః-ప్రజాః-ఆత్మనా శరీరేణాపి - స్పృశన్తి, యద్వా-భారత్యః భారతవర్షస్థ పుణ్యా నద్యాః-నామభిరేవ ప్రజాః పునన్తి నామ-తా ఆపః ప్రజా ఆత్మనాస్పృశన్తీత్యన్వయః॥ నదీరుద్దిశతి॥ చన్ద్రవసేత్యాదినాపిశ్వేత్యన్తేన-సిన్ధుశ్శోణశ్చ నదావిత్యాహ॥ సిన్ధుశ్శోణశ్చ నదావితి। కావేర్యాః పృథగుక్తత్వాన్మరుద్వృధాశబ్దో నద్యన్తరపరః-గోబలీవర్దన్యాయాత్॥ గఙ్గాతు పూర్వం ప్రపఞ్చితేత్యత్రానుక్తేతి బోధ్యమ్ ✱॥౧౬॥✱ అస్య భారతవర్షస్య ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపరానభియుక్తైర్గీతాన్ - శ్లోకానవతారయిష్యన్ స్వప్రాశస్త్యైకకారణమాహ॥ అస్మిన్నేవేత్యాదినా-పరిసఙ్గ ఇత్యన్తేన గద్యేన - అస్మిన్నేవ భారతే వర్షే - లబ్ధం - జన్మ విప్రాదిజన్మ - యైః - తైః పురుషైః-శుక్లలోహితకృష్ణవర్ణేన సత్త్వరజస్తమోగుణకల్పితకుశలాకుశలమిశ్రరూపేణ - స్వారబ్ధేన స్వకృతేన - కర్మణా - బహ్వ్యః-దివ్యాదిగత

హస్రశశ్శైలాస్తేషాం నితమ్బప్రభవానదానద్యశ్చ సన్త్యసంఖ్యాతాః॥౧౫॥ ఏతాసామాపో భారత్యః ప్రజానామభిరేవ పునన్తి నాత్మనాచోపస్పృశన్తి చన్ద్రవసాతామ్రపర్ణ్యవటోదాకృతమాలావైహాయసీకావేరీవేణీపయస్వినీపయోదాశర్కరావర్తాతుఙ్గభద్రాకృష్ణవేణీభీమరథీగోదావరీనిర్విన్ధ్యాపయోష్ణీతాపీరేవాశిలాసురసానర్మదాచర్మణ్వతీసిన్ధుశ్శోణశ్చ నదౌ మహానదీవేదస్మృతిరృషికుల్యాత్రిసామాకౌశికీమన్దాకినీయమునాసరస్వతీదృషద్వతీగోమతీసరయూరోధస్వతీసుషోమాశతద్రుశ్చన్ద్రభాగామరుద్వృధావితస్తాసిక్నీవిశ్వేతిమహానద్యః॥ ౧౬ ॥ అస్మిన్నేవ వర్షే పురుషైర్లబ్ధజన్మభిశ్శుక్లలోహితకృష్ణవర్ణేన స్వారబ్ధేన కర్మణా దివ్యమానుషనారకగతయో బహ్వ్య ఆత్మన ఆనుపూర్వ్యేణ సర్వా హ్యేవ సర్వేషాం విధీయన్తే యథావర్ణ విధానమపవర్గశ్చాపి భవతి॥౧౭॥ యోఽసౌ భగవతి సర్వభూతాత్మన్యనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిల

యః-తత్ర శుక్లకర్మణా దివ్యగతిః - రజః కర్మణా మనుష్యలోకగతిః - తామసకర్మణా నారకగతిః-తథాచ గీతం ,, ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తి సత్త్వస్థా మధ్యే తిష్ఠన్తి రాజసాః। జఘన్యగుణవృత్తిస్థా అధో గచ్ఛన్తి తామసా ,, ఇతి, అత్రాపి తృతీయే ఉక్తం ,, ఆత్యన్తికేన సత్త్వేన దివం దేవాః ప్రపేదిరే। ధరాం రజస్స్వభావేన ,, ఇత్యాదినా ఏవం దివ్యాదిగతయః - ఆత్మనః స్వస్య - విధీయన్తే-సంపాద్యన్తే - హియస్మాత్, తస్మాత్ సర్వా ఏవ గతయః-కర్మానుసారేణ సర్వేషాం భవన్తి-సర్వేషామవిశేషేణ త్రైగుణ్యావశ్యత్వాద్గుణానాం హ్రాసోల్లాసాదిభిః కృతానికర్మాణి దివ్యాదిగతీస్సర్వాస్సర్వేషామాపాదయన్తీత్యర్థః - ఏవమస్మిన్నేవ వర్షే-యథావర్ణ విధానం యస్య వర్ణస్య బ్రహ్మక్షత్రియాదేః - య-ద్విధానం ,, శమోదమస్తపశ్శౌచం క్షాన్తిరార్జవమేవచ। జ్ఞానం విజ్ఞానమాస్తిక్యం బ్రాహ్మం కర్మస్వభావజమ్॥ శౌర్యం తేజో ధృతిర్దాక్ష్యం యుద్ధేచాప్యపలాయనమ్। దానమీశ్వరభావశ్చ క్షాత్రం కర్మస్వభావజ ,, మిత్యాదివిధానం - గుర్వనలశుశ్రూషాపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపవిధానం చ - తదనతిక్రమ్య యథావర్ణ విధానం - అనభిసంహితఫలస్వస్వవర్ణాశ్రమధర్మోచితానుష్ఠానానుగృహీతభక్తియోగేనేత్యర్థః-అపవర్గో మోక్షశ్చ-భవతి-ఏతచ్చాత్రవర్షే మోక్షసాధనబహుధర్మానుష్ఠానసమ్భవాభిప్రాయేణోక్తం-నత్వన్యత్రాపవర్గసాధనధర్మానుష్ఠానాసమ్భవాభిప్రాయేణ ,, తదుపర్యపి బాదరాయణస్సమ్భవా ,, దిత్యుపరితనలోకేష్వపి బ్రహ్మవిద్యాధికారస్య భగవతా బాదరాయణేనైవ సూత్రితత్వాత్- సూత్రే తదుపర్యపీతి రవ్యకాదివర్షాణామప్యుపలక్షణమ్ ✱॥౧౭॥✱ ననుయథావర్ణ విధానం కదాఽపవర్గో భవతి - కింవా స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితో ధర్మస్సాక్షాదపవర్గసాధనం- ఉత కస్యచిదనుగ్రాహకః - అనుగ్రాహకశ్చేత్కోఽసావనుగ్రాహ్యః కథం వాఽనుగ్రాహకః అనుగ్రాహ్యశ్చ కీదృశః - అనుగ్రాహ్యవిషయశ్చ కీదృశ ఇత్యత్రాహ॥ యోఽసావితి॥ యదా హ్యవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ-అవిద్యాపుణ్యపాపాత్మకం భక్తియో

గోత్పత్తివిరోధిప్రాచీనంకర్మ తద్రన్థనద్వారేణతన్నిరసనద్వారేణ - మహాపురుషో భగవాన్ తస్మిన్ప్రసఙ్గో భవతి - తదా - యథావిధానమపవర్గశ్చ భవతీత్యన్వయః ‚‚ ధర్మేణ పాపమపనుదతి - కషాయే కర్మభిః పక్వే తతో జ్ఞానం ప్రవర్తత ,, ఇతి శ్రుతిస్మృత్యుక్తరీత్యా స్వస్వవర్ణోచితానభిసంహితఫలధర్మానుష్ఠానేనావిద్యాగ్రన్థినిరసనం - తద్ద్వారేణ మహాపురుషే ప్రసఙ్గః ప్రకృష్టస్సఙ్గః ప్రసఙ్గః - విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితో ధ్యానరూపో మనోవ్యాపారో , భవతి తదాఽపవర్గో భవతీత్యర్థః - అవిద్యాశబ్దోఽత్ర పుణ్యపాపాత్మకకర్మపరః - తదేవకర్మ ‚‚ అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయాఽమృతమశ్నుతే ‚‚ ఇయాజసోఽపి సుబహూన్యజ్ఞాన్ జ్ఞానవ్యపాశ్రయః - బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయ తర్తుం మృత్యుమవిద్యయా ,, ఇత్యాదిషు మృత్యుశబ్దేనాభిధీయతే - అవిద్యయా మృత్యుమిత్యాదావవిద్యాశబ్దేనానభిసంహితఫలం వర్ణాశ్రమోచితం కర్మోచ్యతే - అన్యథా మృత్యుతరణోపాయత్వశ్రవణవిరోధాత్ - తత్రావిద్యాశబ్దస్థానీయోఽత్ర యథావర్ణవిధానశబ్దః - తత్రత్యమృత్యుశబ్దస్థానీయోఽత్రావిద్యాశబ్దః - అవిద్యాశబ్దో హ్యవిద్యేతరదవిద్యా కర్మైత్యేవం కర్మమాత్రే వర్తమానో యథోచితం క్వచిదనభిసంహితఫలం వర్ణాశ్రమోచితం విహితం కర్మాభిదధాతి - క్వచిద్బన్ధకం కర్మేతి వివేకః ॥ మహాపురుషప్రసఙ్గం విశినష్టి ॥ అనానాగతినిమిత్తః నానాగతిః స్వర్గనరకాదిగతిః తన్నిమిత్తో న భవతీత్యనానాగతినిమిత్తః - స్వర్గాదిగతినివారకః , మోక్షసాధనమితి భావః - నిమిత్తావిద్యాగ్రన్థీతి పాఠే - నానాగతినిమిత్తేతి చ్ఛేదః - స్వర్గనరకాదినానాగతినిమిత్తభూతా - యాఽవిద్యా - తద్రూపో యో గ్రన్థిః - తస్య రన్ధనద్వారేణేత్యర్థః - గ్రన్థిశబ్దేనావిద్యాయా దుర్మోచనీయత్వమభిప్రేతం , న విద్యతే - అన్యదైహికాముష్మికరూపం , నిమిత్తం ఫలం యస్య - అనన్యనిమిత్తః - నిష్కామ ఇత్యర్థః - స చాసౌ భక్తియోగలక్షణో భక్తియోగరూపశ్చేతి కర్మధారయః - ఏవం యదా హీత్యస్యోత్తరముక్తం - వర్ణాశ్రమధర్మస్య భక్తియోగానుగ్రాహకత్వం తత్ప్రకారశ్చోక్తః - అవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణేత్యనేన మహాపురుషప్రసఙ్గ ఇత్యనేనానుగ్రాహ్యశ్చోక్తః - అనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణ ఇత్యనేనానుగ్రాహ్యాకారశ్చోక్తః - మహాపురుషప్రసఙ్గ ఇతి పాఠే , మహాపురుషాణాం , ప్రకృష్టసఙ్గో యస్య - స , భక్తియో

యనే పరమాత్మని వాసుదేవేఽనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణోఽనానాగతి ❁ నిమిత్తోఽవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వా
రేణ భవతి యదా హి మహాపురుషప్రసఙ్గః ॥ ౧౯ ॥ ఏతదేవ హి దేవా గాయన్తి ॥ శ్లో ॥ అహో అమీషాం కిమ

గలక్షణ ఇత్యర్థః - అథానుగ్రాహ్యవిషయం మహాపురుష ఇత్యనేనాభిప్రేతం దర్శయతి - సర్వభూతాత్మనీత్యాదినా ॥ యద్యపి సర్వభూతాత్మవాసుదేవశబ్దయోస్తుల్యార్థతా - తథాపి - దేవతావిశేషనిర్ధారయిషయా వాసుదేవ ఇత్యుక్తం - వాసుదేవశబ్దావయవార్థప్రదర్శనాయ సర్వాత్మనీత్యుక్తమిత్యతో న పౌనరుక్త్యం భక్తియోగవిషయం చిదచిద్విలక్షణత్వేన విశినష్టి ॥ అనాత్మ్యేఇతి ॥ ఆత్మనో భావః ప్రకారః అపృథక్సిద్ధవిశేషణం శరీరమాత్మ్యం , తతోఽన్యః , తస్మిన్ - స కిం జీవః - నేత్యాహ - అనిరుక్తే దేవమనుష్యాదినామరూపాభ్యామనిరుక్తే , అనాత్మ్య ఇత్యచేతనవ్యావృత్తిః , అనిరుక్త ఇతి బద్ధజీవవ్యావృత్తిః , సతర్హి కిం ముక్తజీవః నేత్యాహ ॥ అనిలయనే ఆధారాన్తరానపేక్షే , అనేన ముక్తజీవవ్యావృత్తిః - తేషాం హి భగవానాధారః ‚‚ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే - బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహం ‚‚ మిత్యుక్తత్వాత్ అత్ర బ్రహ్మశబ్దో ముక్తజీవపరః - ఔచిత్యాత్ సతర్హి నిత్యసిద్ధః - నేత్యాహ ॥ పరమాత్మనీతి ॥ అక్షరశబ్దవాచ్యాభ్యాం ముక్తనిత్యసిద్ధాభ్యాం క్షరశబ్దవాచ్యాద్బద్ధచేతనాచ్చ యోఽన్యత్వేన గీతః పరమాత్మా ‚‚ ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ ॥ క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే ॥ ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృత ,, ఇతి తస్మిన్నిత్యర్థః - ఏవంవిధే భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే - నిరస్తనిఖిలదోషే - యోఽసావనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణ ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవం స్వర్గాపవర్గసాధనభూతబహువిధధర్మానుష్ఠానోపయుక్తప్రదేశత్వాదస్య వర్షస్య ప్రాశస్త్యముక్తం - అథైతత్ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపరాన్ శ్లోకాన్వక్తుం తేషామవిగీతతాం దర్శయతి ॥ ఏతదేవ హీతి ॥ ఏతత్ ఏతద్వర్షప్రాశస్త్యం , గాయన్తి , ఉపరితనలోకస్థా అభియుక్తా ఇతి శేషః ॥ శ్లోకానాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ అమీషామేభిః , కర్తుస్సమ్బన్ధవివక్షయా షష్ఠీ - కిం - శోభనం - సుకృత - మకారి - అహో - ఆహోస్విత్ కింస్వయం సాధనం వినైవ - హరిః భగవాన్ - ప్రసన్నః , కిం నిరతిశయం సుకృతమేభిః కృతం కిం వా స్వయమేవైషాం భగవాన్ప్రసన్నః - ఏవంరూపస్య ధర్మస్య దుష్కరత్వాదితి తర్క్యతే - క ఇమే ఇత్యత్రాహ ॥ యైర్జన్మ - భారతాజిరే భారతాఙ్గణే , భారతప్రదేశ ఇత్యర్థః - నృషు మనుష్యేషు - జన్మ - లబ్ధం - కథంభూతం జన్మ - ముకున్దసేవౌపయికం ముకున్దసేవోపయుక్తం - యత్ర ముకున్దసేవౌపయికే , నృజన్మని - నోఽస్మాకం , కేవలం స్పృహైవ - న త్వస్మాభిరత్ర ముకున్దసేవోపయుక్తం నృజన్మ లబ్ధ

౧౯ ॥ శ్లో ॥ షా ❁ నిమిత్తావిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ భవతి యదా హి మహాపురుషపురుషప్రసఙ్గః

మిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఏవం భారతాజిరస్య తత్ప్రాప్యజన్మనశ్చ ప్రాశస్త్యముక్తం, తత్ర కారణం ముకున్దసేవోపయుక్తమిత్యుక్తం-వర్షాన్తరస్థానాం లోకాన్తరస్థానాం అమనుష్యాణాం చ భగవత్సేవానుపయుక్తిం వదంస్తాన్నిన్దతి ॥ కిమిత్యాదినా శ్లోకత్రయేణ ॥ దుఃఖేనాపి కర్తుమశక్యైః-క్రతుభిః-తపోరూపైర్వ్రతైః, తపస్సహితైర్వా వ్రతైః, తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం, వ్రతం ప్రాజాపత్యాదికం-దానం పాత్రేషు ద్రవ్యత్యాగాత్మకం- క్రత్వాదిభిః-తత్సాధ్యేన, ఫల్గునా అల్పాస్థిరఫలేన-ద్యుజయేన స్వర్గప్రాప్త్యా వా-కిం-న కిఞ్చిత్ఫలం-కుతః-యత్ర స్వర్గాదౌ- శ్రీమన్నారాయణస్య-పాదపఙ్కజస్మృతిః-నాస్తి-ప్రత్యుతాతిశయితా-దిన్ద్రియాణాం-ముత్సవాత్సుఖాత్, స్మృతిః ప్రముష్టాఽభూత్-అతిశయేన్ద్రియోత్సవ ఏవ భగవత్సేవావిరోధీతి భావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ కల్పమాయుర్యేషాం- తేషాం పునర్భవం జన్మ యస్య-తస్మాత్ -స్థానజయాత్ ఉపరితనలోకప్రాప్తేః, ఆకల్పాన్ముఖావ్యసుఖోపరితనలోకాపేక్షయేత్యర్థః-క్షణమల్పమాయుర్యేషాం, తేషాం-భారతభూజయః భారతవర్షే ఉత్కర్షప్రాప్తిః, "జిజయే," జయ ఉత్కర్షప్రాప్తిః ఉర్ధ్వస్థానేషు సుఖోత్కర్షప్రాప్త్యపేక్షయా భారతవర్షే నృజన్మలాభరూపోత్కర్షప్రాప్తిరూపో-జయః, వరః శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః-భారతభూజయస్య శ్రైష్ఠ్యే హేతుమాహ ॥-అస్థిరేణ-మర్త్యేన మరణశీలేన-శరీరేణ-కృతం క్రియాజాతం-సంన్యస్య భగవతి సమర్ప్య, మనస్వినః ప్రశస్తమనసః, భగవదుపాసకాస్సన్తః-హరేః, అభయం-న విద్యతే భయం కాలకృతం జన్మజరామరణాదినిమిత్తం-యస్మిన్-తత్పదం స్థానం శ్రీవైకుణ్ఠరూపం-సంయాన్తి-కల్పాయుషస్తు కల్పాన్తరం పునర్భవమేవ యాన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అతో-యత్ర వైకుణ్ఠస్య భగవతః-కథారూపాః, సురాపగాః అమృతనద్యో-న సన్తి-తదాశ్రయాః భగవత్కథామృతనదీసేవనపరాః సాధవః సాధూనాం లక్షణైర్లక్షితాః-భాగవతాశ్చ-న సన్తి-యత్ర చ-మహాన్తో, నిత్యపక్షమాససంవత్సరాయనాద్యుత్సవా

కారి శోభనం ప్రసన్న ఏషాం స్విదుత స్వయం హరిః । యైర్జన్మ లబ్ధం నృషు భారతాజిరే ముకున్దసేవౌపయికం స్పృహా హి నః ॥ ౧౯ ॥ కిం దుష్కరైర్నః క్రతుభిస్తపోవ్రతైర్దానాదిభిర్వా ద్యుజయేన ఫల్గునా । న యత్ర నారాయణపాదపఙ్కజస్మృతిః ప్రముష్టాఽతిశయేన్ద్రియోత్సవాత్ ॥ ౨౦ ॥ కల్పాయుషాం స్థానజయాత్పునర్భవాత్ క్షణాయుషాం భారతభూజయో వరః । క్షణేన మర్త్యేన కృతం మనస్వినస్సంన్యస్య సంయాన్త్యభయం పదం హరేః ॥ ౨౧ ॥ న యత్ర వైకుణ్ఠకథాసుధాపగా న సాధవో భాగవతాస్తదాశ్రయాః । న యత్ర యజ్ఞేశమఖా మహోత్సవాస్సురేశలోకోఽపి న యాతి సేవ్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రాప్తా నృజాతిం త్విహ యే చ జన్తవో జ్ఞానక్రియాద్రవ్యకలాపసంభృతామ్ । న చేద్యతేరన్నపునర్భవాయ తే భూయో వనౌకా ఇవ యాన్తి బన్ధనమ్ ॥ యైః శ్రద్ధయా బర్హిషి భాగశో హవిర్నిరుప్తమిష్టం విధిమన్త్రవస్తుతః । ఏకః పృథఙ్నామభిరాహుతో ము

యేషాం తే-యజ్ఞేశమఖాః యజ్ఞేశస్య భగవతః "అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ," ఇతి-భగవదుక్తేః "ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః," ఇతి శ్రుతేశ్చ-తస్య, మఖాః ఆరాధనరూపా యజ్ఞాః న సన్తి-సః-సురేశస్య బ్రహ్మణో లోకోఽపి-సేవ్యతాం ప్రాప్య తాం న యాతి ప్రాప్యో న భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ఏవమభారతవర్షతత్స్థానాని నిన్ద్యాఽథ భారతవర్షస్థానపి నరాన్ ముముక్షూన్నిన్దతి ॥ ప్రాప్తా ఇతి ॥ ఇహాస్మిన్భారతవర్షే-యే చ-జన్తవో జీవాః, నృజాతిం నృజన్మ-ప్రాప్తాః, కథం భూతాం-ద్రవ్యక్రియాజ్ఞానకలాపసంభృతాం, ద్రవ్యం భూతసూక్ష్మకం-క్రియాః కర్మేన్ద్రియాణి-జ్ఞానేన్ద్రియాణి చ, ఏతేషాం-కలాపేన సఙ్ఘాతేన సంభృతాం పూర్ణాం, భగవద్గుణకీర్తనార్చనపదప్రక్రమణగుణశ్రవణవిగ్రహావలోకనసమర్పితతులస్యాఘ్రాణనోపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోలఙ్కారచర్వ్యోచ్ఛిష్టభోజనాదిరూపసర్వవిధభగవత్సేవోపయుక్తజ్ఞానకర్మేన్ద్రియతదాశ్రయభూతసంఘాతపూర్ణామిత్యర్థః - ఏవంవిధాం నృజాతిం ప్రాప్తా అపి యది-అపునర్భవాయ ముక్తయే-న చేద్యతేరన్ యత్నం న కుర్యుశ్చేత్-తర్హి-భూయః పునః, వనౌకా ఇవ వనస్థితాః-శకాః శకున్తా ఇవ "ఓక శ్శకున్తపృషతా," వితి కోశః "ఉచ సమవాయే," ఇత్యస్య ధాతోః కప్రత్యయే గుణః కుత్వం చ - ఓకః "ఉచః క," ఇతి సూత్రేణ నిపాత్యతే-కప్రత్యయస్తు "ఇగుపధజ్ఞాప్రీకిరః కః," ఇత్యధికారే "ఘఞర్థే కవిధానమ్," మితి వచనేన, యద్వా ఘఞ్యప్యేతద్రూపసిద్ధిః-తథా హ్యన్తోదాత్తార్థమిదం నిపాతనం - ఘఞి సతి ఞిత్స్వరేణాద్యుదాత్తస్స్యాత్ - దివౌకసః-జలౌకస ఇత్యేవమాదౌ తు, అసున్ప్రత్యయే "ఉణాదయో బహులమ్," మితి వచనాత్కుత్వం ద్రష్టవ్యం-యథా శకున్తాః లుబ్ధకాన్ముక్తా అపి-పునర్యది తత్రైవ ప్రమత్తా విహరన్తి-తర్హి పునర్వ్యాధబద్ధా స్సన్తి-తద్వత్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ అహో భారతవాసినాం భాగ్యమిత్యాహ ॥ యైరితి ॥ యైర్భారతవాసిభిర్నరైః, బర్హిషి యజ్ఞే శ్రద్ధయా-విధినా ప్రకారేణ - మన్త్రేణ-వస్తుతశ్చ

రుషురోడాశాదిభేదేనచేష్టం దేవతోద్దేశేనత్యక్తం, తథా - భాగశః ,, అగ్నయేత్వాజుష్టంనిర్వపామి ,, త్యేవంభాగశో - నిరుప్తం చ - హవిః , అగ్నీన్ద్రాదిరూపైః కేవలావస్థితః - పృథఙ్నామభిః అగ్నీన్ద్రాదినామభి , రాహూతః - హుతఇతిదీర్ఘాభావఆర్షః-పూర్ణః స్వతోఽవాప్తసమస్తకామోఽపి - అపేక్షితో పీతియావత్ - హవిర్గృహ్ణాతి అశ్నాతీత్యపూర్ణఃకిమర్థం గృహ్ణాతి-తత్రాహ॥ఆశిషాం ప్రభురితి ॥ యత - ఆశిషాం పురుషార్థానాం-ప్రభుర్దాతా- అతోయష్ట్రౄణామాశిషః ప్రదాతుం తత్కృతారాధనం పరిగృహ్ణాతీత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ఆశిషాం ప్రభురిత్యనేనధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థేషు ఏభిర్భగవాన్నారతైఆరాధ్యతఇత్యుక్తం-తత్రాపికేవలముముక్షూన్ స్తువన్తి॥సత్య మితి ॥ అర్థితః తత్తత్పురుషార్థేషు ఏభిః ప్రార్థితస్సన్-భగవా-నర్థితంయాచితం-తంతంపురుషార్థం-దిశతిదదాతీ-తిసత్యం-తథాపినైవార్థదః పరమపురుషార్థదః-అస్థిరాల్పపురుషార్థదో నతునిత్యనిరతిశయమోక్షరూపపురుషార్థప్రదోఽభూదిత్యర్థః - అర్వాచీనపురుషార్థదానానన్తరమప్యర్థితుర్యాచ్ఞాయాఅనివృత్తేరర్థితంవిశన్నపినదత్తవానితిభావః॥ఏతదేవాహ॥జనఃఅవాప్తార్థితపురుషార్థోఽపి-యతః-పురుషార్థానన్తరం-పున-రీశ్వరం ప్రత్య-ర్థితాయాచితా- ఏవమితరపురుషార్థేష్వనాంనిత్యయాచకత్వాన్నిత్యదరిద్రత్వముక్తం తథాచవక్ష్యత్యేకాదశే,,దరిద్రోయస్త్వసంతుష్ట,,ఇతిఅథానిచ్ఛతాంముముక్షూణాంసర్వపురుషార్థానాంమోక్షాన్తర్భావాదర్థనీయాభావాదర్థ్యత్వమాహ-అనిచ్ఛతామకామయమానానాం, భజతాంజనానాం-ఇచ్ఛాపిధానం-ఇచ్ఛానాంపిధానమాచ్ఛాదకం-స్వకీయం-పాదపల్లవం-స్వయమేవ-విధత్తే- సమస్తపురుషార్థరూపంస్వాత్మానమేవదదాతీత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏవంభారతేముముక్షూన్ప్రస్తూయాథస్వమనీషితమావిష్కుర్వన్తస్తమేవభారతం స్తువన్తి॥యదీతి॥నః అస్మాకం-కృతస్య-స్విష్టస్యసమ్యగ్యజనస్య-సూక్తస్యప్రవచనస్య, స్వర్గసుఖావశేషితంస్వర్గసుఖేనావశే

దాగృహ్ణాతిపూర్ణస్స్వయమాశిషాంప్రభుః ॥ ౨౬ ॥ సత్యందిశత్యర్థితమర్థితోనృణాంనైవార్థదోయత్పునరర్థితాయతః।స్వయంవిధత్తేభజతామనిచ్ఛతామిచ్ఛాపిధానంనిజపాదపల్లవమ్ ॥ ౨౭ ॥యద్యత్రనస్స్వర్గసుఖావశేషితంస్విష్టస్యసూక్తస్యకృతస్యశోభనమ్। తేనాజనాభేస్మృతిమజ్జన్మనస్స్యాద్వర్షేహరిర్యద్భజతాంశంతనోతి ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ జమ్బూద్వీపస్యరాజన్నుపద్వీపానష్టావిహైకఉపదిశన్తిసగరాత్మజైరశ్వాన్వేషణఇమాంమహీంపరితోనిఖనద్భిరుపకల్పితాన్॥ ౨౯ ॥ తద్యథాస్వర్ణప్రస్థశ్చన్ద్రశుక్లఆవర్తనోరమణకోమన్దహరిణః పాఞ్చజన్యస్సింహళో లఙ్కేతి ॥ ౩౦ ॥ ఏవంభారతోత్తమజమ్బూద్వీపవర్షవిభాగోయథోద్దేశముపవర్ణితః ॥ ౩౧ ॥ ******************************

**********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణేపఞ్చమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః**********

శ్రీశుకఉవాచ॥ ౧ ॥అతఃపరంప్లక్షాదీనాంప్రమాణలక్షణసంస్థానతోవర్షవిభాగోయథోద్దేశముపవర్ణ్యతేజమ్బూద్వీపోయావత్ప్రమాణవిస్తారస్తావతాక్షారోదధినాపరివేష్టితోయథామేరుర్జమ్బ్వాఖ్యేనలవ

షితంఅస్మాభిఃకృతంయాగాదిరూపంకర్మస్వర్గాదిసుఖంసమ్పాద్యకించిచ్ఛోభనంసుకృతముపభుక్తావశిష్టమస్తిచేదిత్యర్థః - తేనోర్వరితేన-శుభేనకర్మణా-నోఽస్మాకం-అజనాభేభారతేవర్షే-భగవద్విషయకస్మృతిమజ్జన్మ-నృజన్మ, స్యాత్-నృజన్మన్యేవభగవద్విషయకస్మృతిసంభవాత్-సంభావితస్మృతిమాత్రవజ్జన్మనాకింస్యాదిత్యత్రాహ-యతఃస్మృతివశాత్, భజతాం-హరిః, శంసుఖంమోక్షరూపంసుఖం-తనోతిదదాతీత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ఏవంనవఖణ్డాత్మకంజమ్బూద్వీపసంస్థానంసపర్వతనదీకంసవర్ణాశ్రమదర్శనమనుజముపవర్ణ్యాథజమ్బూద్వీపస్యోపద్వీపానష్టావాహ ॥ జమ్బూద్వీపస్యేతి ॥ హేరాజన్-ఏకేఅభియుక్తాః - అష్టౌ - జమ్బూద్వీపస్య, ఉపద్వీపానుపదిశన్తి॥ తేతూ-పద్వీపాఃనప్రియవ్రతరథచరణనేమిపరిక్లృప్తాః-కింత్వర్వాచీనాఇత్యాహ - సగరాత్మజైః - ర్యాగీయాశ్వాన్వేషణసమయే- ఇమాంజమ్బూద్వీపాత్మికాం-పృథ్వీం, తత్రతత్రనిఖనద్భిరవదారయద్భిః-ఉపకల్పితాః ॥ ౨౯ ॥ తేషాముద్దేశంప్రతిజానీతే॥తద్యథేతి॥స్వర్ణప్రస్థఇత్యాదినా ॥ ౩౦ ॥ ఏవంసోపద్వీపంజమ్బూద్వీపముపవర్ణ్యోపసంహరతి ॥ హేభారతోత్తమజమ్బూద్వీపస్య-యే-వర్షాఇలావృతాదయ, స్తేషాం-విభాగో-యథోద్దేశంయథాక్రమ-మనువర్ణితః ॥ ౩౧ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః.**************************

ఏవంజమ్బూద్వీపస్యప్రపఞ్చముపవర్ణితః - అథప్లక్షాదీనాంద్వీపానాముపవర్ణనంప్రతిజానీతేబాదరాయణిః,

అతః పరమితి-ప్లక్షాదీనాం-యే- వర్షాస్తేషాం విభాగః - ప్రమాణం పరిమాణం-లక్షణం-స్వేషు వసతామాయుశ్చేన్ద్రియౌజస్సహోబలబుద్ధి విక్రమాదీనాం స్వభావతో వర్ధకత్వరూపం సంస్థానమసితరాసాధారణాకారః - ఏభిః-ఉపవర్ణ్యతే - తావత్ ప్లక్షద్వీపముపవర్ణయతి జమ్బూద్వీప ఇత్యాదినా ॥ జమ్బూద్వీప ఇత్యాదిర్జమ్బ్వాఖ్యేనేత్యన్తం దృష్టాన్తార్థం - యథా జమ్బూద్వీపో, యావద్విస్తారః లక్షయోజనవిశాల - స్తావతా లక్షయోజనవిస్తీర్ణేన - క్షారోదధినాలవణసముద్రేణ- పరితో, వేష్టితః ఆవృతః - యథా చ మేరుర్ద్వీపమధ్యస్థో జమ్బ్వాఖ్యేన ద్వీపేన-పరివేష్టిత ఇత్యనుషఙ్గః-తథా, లవణోదధిరపి-తతః - లవణోదధేః - ద్విగుణవిశాలేన ద్విలక్షయోజనవిస్తీర్ణేన-ప్లక్షాఖ్యేన ద్వీపేన-పరితః అభితః - క్షిప్తః ఆవృతో - జమ్బూద్వీపస్యాత్ర తైల్యస్సాకల్యేనాదృష్టత్వాదప్రసిద్ధత్వాచ్చ దృష్టాన్తాన్తరమాహ ॥ యథా, పరిఖా- బాహ్యోపవనేన - పరిక్షిప్తేతి లిఙ్గవిపరిణామేనానుషఙ్గః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ ద్వీపమధ్యస్థః-ప్లక్షో వృక్షః-జమ్బూప్రమాణః జమ్బూవృక్షతుల్యోచ్ఛ్రాయః - ద్వీపస్య- ఆఖ్యాతిరాఖ్యానం-యత్-ప్లక్షద్వీప ఇతి నామధేయం-తత్కరః-ఆపాదకః-హిరణ్మయః ప్రకాశబహుళః-ఉత్థితః ఊర్ధ్వం స్థితః- యత్ర యస్మిన్ ప్లక్షవృక్షమూలే - సప్త-జిహ్వాః జ్వాలాః- యస్య-తాదృశోఽగ్నిరుపాస్తే తిష్ఠతి - తస్యైతస్య ద్వీపస్యాధిపతిః-అధిపతిరిత్యనేన చిరం తద్ద్వీపాధిపత్యం కృతవానితి గమ్యతే- ప్రియవ్రతస్యాత్మజ - ఆగ్నీధ్రానుజ, ఇధ్మజిహ్వః, తం ప్లక్షద్వీపం - సీమబన్ధనేన సప్తవర్షాత్మకం, విభజ్య-సప్తానాం వర్షాణాం- యాని నామాని-తాన్యేవ నామాని యేషాం- తేభ్యః-పుత్రేభ్యః-సప్తవర్షాణి - ఆకలయ్య సమర్ప్య-స్వయం-ఆత్మయోగేన భగవదుపాసనాత్మకయోగేన - ఉపరరామ ఉపరతః-సంసారాన్ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ పుత్రనామాని వర్షాణి నిర్ది

ణోదధిరపి తతో ద్విగుణవిశాలేన ప్లక్షాఖ్యేన పరిక్షిప్తో యథా పరిఖా బాహ్యోపవనేన ॥ ౧ ॥ ప్లక్షో జమ్బూప్రమాణో ద్వీపాఖ్యాతికరో హిరణ్మయ ఉత్థితో యత్రాగ్నిరుపాస్తే సప్తజిహ్వస్తస్యాధిపతిః ప్రియవ్రతాత్మజ ఇధ్మజిహ్వస్తం ద్వీపం సప్తవర్షాణి విభజ్య సప్తభ్యో వర్షనామభ్య ఆత్మజేభ్య ఆకలయ్య స్వయమాత్మయోగేనోపరరామ ॥ ౨ ॥ శివం యశస్యం సుభద్రం శాన్తం క్షేమమభయమమృతమితి వర్షాణి, తేషు గిరయో నద్యశ్చ సప్తైవాభిజ్ఞాతా మణికూటో వజ్రకూట ఇన్ద్రసేనో జ్యోతిష్మాన్ ధూమ్రవర్ణో హిరణ్యగ్రీవో మేఘమాల ఇతి సేతుశైలాః ॥ ౩ ॥ అరుణా నృమ్ణాఽఽఙ్గిరసీ సావిత్రీ సుప్రభాతా ఋతమ్భరా సత్యమ్భరేతి మహానద్యః - యాసాం జలోపస్పర్శనవిధూతరజస్తమసో హంసపతఙ్గోర్ధ్వాయనసత్యాఙ్గసంజ్ఞాశ్చత్వారో వర్ణాస్సహస్రాయుషో విబుధోపమసన్దర్శనప్రజననాస్స్వర్గద్వారం త్రయ్యా విద్యయా భగవన్తం త్రయీమయం సూర్యమాత్మానం యజన్తే ॥ ౪ ॥ ప్రత్నస్య విష్ణో రూపం యత్సత్యస్యర్తస్య బ్రహ్మణః ॥ అమృతస్య చ మృత్యో

శతి ॥ శివమిత్యాదినా ॥ తేషు వర్షేషు, గిరయో-నద్యశ్చ- సప్త సప్తైవ, అభిజ్ఞాతాః ప్రసిద్ధాః-ఆసన్నిత్యర్థః-తావత్పర్వతాన్నామభిర్నిర్దిశతి ॥ మణికూట ఇతి మేఘమాల ఇత్యన్తేన ॥ ఏత ఏవ వర్షాణాం మర్యాదాగిరయ ఇత్యాహ ॥ సేతుశైలా ఇతి ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ నదీర్నిర్దిశతి నామభిః ॥ అరుణేత్యాదినా విశ్వమ్భరేత్యన్తేన, ఇతి శబ్దేనైతైరేవ నామభిస్తత్ర తత్ర శివాదివర్షేష్వవహన్త్య ఇతి సూచ్యతే-నదీర్విశినష్టి- మహానద్య ఇతి ॥ స్వచ్ఛత్వ పవిత్రత్వ విస్తృతత్వాది మహాగుణాశ్రయా-ఇత్యర్థః-పునస్తా ఏవ నదీర్విశింషన్ తేషు ప్లక్షద్వీపవర్షేషు చతురో వర్ణాన్నామభిర్నిర్దిశన్ తేషామాయుః పరిమాణాదికం చాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసామరుణాదినదీనాం, జలస్య, ఉపస్పర్శనేన స్నానపానాదినా, విధూతం-రజ- స్తమశ్చ, యేషాం- తే, చత్వారో వర్ణాః-హంసాదిసంజ్ఞాః బ్రాహ్మణాదిసంజ్ఞాస్థానీయా హంసాదిసంజ్ఞాః, సహస్రం వర్షాణి ఆయుర్యేషాం తే, తాదృశాః, విబుధోపమం సన్దర్శనం సౌన్దర్యం, ఏషాం, తాని, ప్రజననాన్యపత్యాని-యేషాం తే, ఏవంభూతాస్సన్తః, త్రయ్యా విద్యయా వేదవిద్యయా, వేదోక్తకర్మయోగాదిభిః-తన్మూలస్మృత్యాద్యుక్తమార్గైశ్చ, యథాయోగ్యం, త్రయీమయం ఋగ్యజురాది వేదప్రచురం-తద్ద్వారకత్వాత్తదధ్యాపయితృత్వాత్తత్ప్రతిపాద్యత్వాచ్చ తత్ప్రాచుర్యం బోధ్యం, సూర్యం సూర్యశరీరకమాత్మానం పరమాత్మానం, యజన్తే ఆరాధయన్తి ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తేషాం జప్యం మన్త్రమాహ ॥ ప్రత్నస్యేతి ॥ ప్రత్నస్య పురాతనస్య, అనాదేర్జగత్కారణస్యేతి యావత్-సత్యస్య నిర్వికారస్య, ప్రత్నస్యేత్యనేన సమష్టిజీవవ్యావృత్తిః, తస్య సాదిత్వాత్-సత్యస్యేత్యనేన వ్యష్టివ్యవస్థచేతనాచేతనవ్యావృత్తిః, తయోర్వికారిత్వాత్, ఋతస్య నిరతిశయసుకృతఫలస్య-ధర్మాద్యర్వాచీన సుకృతఫలప్రదస్యేత్యర్థః - ఋతస్య తదధీనత్వాదుపచారాత్తదభేదనిర్దేశః -ఋతశబ్దో హి సుకృతఫలపరః ఋతం పిబ

న్తౌ సుకృతస్య లోకే,, ఇతి శ్రౌతప్రయోగాత్-యద్వా - ఋతశబ్దః పుణ్యస్య కర్మణో వాచక ఉపచారాదన్తరాత్మతయా తత్
తత్కారయితరి ప్రయుజ్యతే, పుణ్యస్య కర్మణః కారయితురిత్యర్థః-తత్కారయితృత్వం చ శ్రుతం ,, ఏష హ్యేవ సాధుకర్మ కార
యతి తం యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీషతి,, ఈ, ఋతశబ్దో హి పుణ్యస్య కర్మణోఽపి వాచకః, యథా ,,పుణ్యస్య కర్మణో దూరాద్గ
న్ధో వాతి,, ఇతి పుణ్యం కర్మ ప్రస్తుత్య తత్ప్రీతిసంబన్ధినోఽపుణ్యస్య కర్మణః,,ఏవమనృతాదాత్మానం జుగుప్సేదిత్యనృతశబ్దేన ని
ర్దేశాత్, పుణ్యస్య కర్మణ ఋతశబ్దో వాచక ఇత్యవగమ్యతే-తథా ,, అమృతస్య చ మృత్యోశ్చేశ్వరః,, మృతమృత్యుశబ్దావపి బన్ధ
మోక్షవాచకావుపచారాత్తద్ధేతౌ ప్రయుక్తౌ, భగవతశ్చ బన్ధమోక్షహేతుత్వం చ శ్రుతం ,, సంసారమోక్షస్థితిబన్ధ
హేతుః,, ఇతి ,,ఉతామృతత్వస్యేశానః, యదన్నేనాతిరోహతి,, ఇతి చ, ఏవం భూతస్య, బ్రహ్మణోఽపి శ్లిష్టా-ర్య, ద్యుప్రీపంశరీరభూ
తం, త, త్వా స్వయం సూర్యాఖ్యం ఆత్మానం జీవవిశేషమీయుహి శరణం ప్రవజేమహి, ప్రతర్దనవిద్యాన్యాయేనాత్ర సూర్యాఖ్యజీ
వశరీరకపరమాత్మోపాసనముక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ప్లక్షాదిషు పఞ్చసు వర్షేషు- అవిశేషణ సామాన్యేన, సర్వే
షాం పురుషాణాం, ఆయురాదిరూపా, సిద్ధిః, ఔత్పత్తికీ జన్మసిద్ధా వర్తతే, అత్రేదమవగన్తవ్యం, మానసోత్తరగిరేర్మణ్డలా
కారత్వోక్తేరేతేషు ప్లక్షాదిషు పఞ్చసు ద్వీపేషు వర్షాద్రయస్తిర్యగ్రేఖాకారా ఉభయతోఽబ్ధిస్పృశః అన్యథా సప్తభిస్సప్తవ
ర్షాణాం విభాగాసంభవాచ్చ- శ్రీవైష్ణవే పురాణే వర్షాణాం పూర్వాపరక్రమేణోక్తేశ్చేతి ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఏవం ప్లక్షద్వీపస్య వర్షపర్వ
తనదీకస్య వర్ణాశ్రమవత్పురుష ఉపవర్ణితః- అథ తద్వ్యాప్తాన్తేన శాల్మలద్వీపముపవర్ణయతి ॥ ప్లక్షస్స్వేతి ॥ యథా- ప్లక్షద్వీపః-స్వ
మానేన స్వతుల్యవిశాలేన-ఇక్షురసోదకేన-ద్విలక్షయోజనవిశాలేనావృతః - తథా-శాల్మలద్వీపోఽపి ద్విగుణవిశాలః ప్లక్షద్వీ

శ్చ సూర్యమాత్మానమీమహీతి ॥ ౫ ॥ ప్లక్షాదిషు పఞ్చసు పురుషాణామాయురిన్ద్రియమోజస్సహో బలం బుద్ధి
ర్విక్రమ ఇతి చ సర్వేషామౌత్పత్తికీ సిద్ధిరవిశేషేణ వర్తతే ॥ ౬ ॥ ప్లక్షస్స్వసమానేనేక్షురసోదేనావృతో య
థా తథా ద్వీపోఽపి శాల్మలో ద్విగుణవిశాలస్సమానేన సురోదేన పరివేష్టితోఽభివృత్తేన యత్ర హ వై శాల్మ
లీః ప్లక్షాయామా యస్యాం వావ కిల నిలయనమాహుర్భగవతశ్ఛన్దస్స్తుతః పతత్రిరాజస్య సా ద్వీపస్య హూ
తయ ఉపలభ్యతే ॥ ౭ ॥ తద్ద్వీపాధిపతిః ప్రియవ్రతాత్మజో యజ్ఞబాహుస్స్వసుతేభ్యస్సప్తభ్యస్తన్నామాని సప్త వర్షాణి వ్యభజత్ - సురోచనం సౌమనస్యం రమణకం దేవబర్హం పారిబర్హమాప్యాయనమభిజ్ఞాతమి
తి ॥ ౮ ॥ తేషు వర్షాద్రయో నద్యశ్చ సప్తైవాభిజ్ఞాతాస్స్వరసశ్శతశృఙ్గో వామదేవః కుముదో ముకున్దః పుష్పవ
ర్షశ్శతశ్రుతిరితి, అనుమతిస్సినీవాలీ సరస్వతీ కుహూ రజనీ నన్దా రాకేతి ॥ ౯ ॥ తద్వర్షపురుషాశ్శ్రుతధర విద్యా

పాపేక్షయా ద్విగుణవిశాలః-చతుర్లక్షయోజనవిశాల ఇత్యర్థః-సమానేన చతుర్లక్షయోజనవిశాలేన - సురోదధినా-అభితో-
వృత్తేన వృత్తాకారేణ-పరివేష్టితః ఆవృతః - యత్ర యస్మిన్-శాల్మలద్వీపే-శాల్మలీః-ప్లక్షాయామా ప్లక్షసమానోచ్ఛ్రాయా
తాం విశినష్టి-యస్యాం శాల్మల్యాం-వావ కిలశబ్దో నిపాతసముదాయః ప్రసిద్ధిద్యోతకః- ఛన్దస్స్తుతః ఛన్దోభిః ,,సుపర్ణోఽసి గ
రుత్మాన్ త్రివృత్తే శిరో గాయత్రం చక్షుః స్తోమ ఆత్మా సామ తే తనూర్వామదేవ్యం బృహద్రథన్తరే పక్షౌ యజ్ఞాయజ్ఞియం పు
చ్ఛం ఛన్దాంస్యఙ్గాని ధిష్ణ్యాశ్శఫా యజూంషి నామ,, ఇత్యాదిభిర్మన్త్రైశ్ఛన్దోఽవయవత్వేన స్తూయత ఇతి ఛన్దస్స్తుత్-ఆర్ష
త్వాత్ కర్మణి క్విప్-తస్య ఛన్దసామనుష్టుబాద్యుత్తరోత్తరపరిమాణాత్మకానాం గాయత్ర్యాదీనాం తచ్చక్షురాద్యవయవత్వం
తేషాం తచ్చక్షురాద్యవయవదృష్ట్యోపాసననిబన్ధనమిత్యవగన్తవ్యం-యద్వా, ఛన్దః సుపర్ణోసీత్యాదిరూపం - స్తుత్ గాయ
త్ర్యాద్యవయవకత్వేన స్తావకం యస్యేత్యర్థః-ఏవం భూతస్య-పతత్రిరాజస్య గరుత్మతః-నిలయనం నీడం-ఆహుః-సా శాల్మలీః
ద్వీపహూతయే-హూతిర్వ్యవహారః - శాల్మలో ద్వీప ఇతి వ్యవహారాయేత్యర్థః - ఉపలభ్యతే ఉపలక్ష్యతే- దృశ్యత ఇత్య
ర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తస్య ద్వీపస్య శాల్మలస్యాధిపతిః చిరం కృతాధిపత్యో- యజ్ఞబాహుః ప్రియవ్రతస్యాత్మజః-స సప్తభ్యః స్వసు
తేభ్యః-తన్నామాని స్వపుత్రతుల్యనామాని-సప్త-వర్షాణి-వ్యభజత్ విభజ్యాదాదిత్యర్థః పుత్రాణాం వర్షాణాం చ సాధా
రణైర్నామభిర్వర్షాణి నిర్దిశతి-సురోచనమిత్యాదినా ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తేషు సురోచనాదిషు వర్షేషు శైలాః సప్త-నద్యశ్చ సప్తై
వా-భిజ్ఞాతాః ప్రసిద్ధాః, అన్యే చ శైలా నద్యశ్చ సన్తీత్యర్థః-తావత్సప్త శైలానాహ ॥ స్వరస ఇత్యాదినా ॥ సేతు శైలా మర్యా
దాగిరయః-నదీరాహ-అనుమతిరిత్యాదినా-తద్వర్షపురుషాణాం చతుర్ధా వర్ణవిభాగం వదన్ తేషామారాధ్యం భగవద్రూపం,
తం జప్యం మన్త్రం చాహ ॥ తద్వర్షపురుషా ఇత్యాదినా ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ శ్రుతధరాదిశబ్దా - స్సంజ్ఞాః- నామాని వ

షాం తెవేదమయం వేద ప్రచురం-భగవదాత్మకంసోమాఖ్యం , మాత్మానంజీవవిశేషం-వేదేనవేదోక్తేన -తస్మాలస్మి త్యాద్యుక్తేన-స్వస్వవర్ణోచితధర్మేణ-యజన్తే ఆరాధయన్తి ✽॥ ౧౦ ॥ ✽ స్వగోభిఃస్వకిరణైః-శుక్లకృష్ణయోఃపక్షయోః పితృదేవేభ్యః,అన్ధమన్నం శుక్లపక్షే దేవేభ్యః,కృష్ణేపితృభ్యశ్చాన్నం, విభజన్ - స్వగోభిశ్చన్ద్రిస్యశుక్లకృష్ణపక్షవిభాజకత్వా ద్భావేఽపిచితకాలేపితౄదీనాంస్వ ధాస్వాహాపూర్వకంహవిర్దానమేవనస్యాదితిభావః - యతఏవ-పిత్రాదీనామస్య సాంకార్యేణాన్నస్య విభాగేన ప్రదాపయితా - అతో - నోఽస్మాకం , సర్వాసాం ప్రజానాం- రాజాచన్ద్రః , సోమఃఅమృత , మ స్తుసుఖకరోఽస్త్విత్యాశాస్తే ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఏవంశాల్మలద్వీపముపవర్ణితః , అథైతద్ద్విగుణం కుశద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ఏవమితి ॥ యథాపూర్వశ్శాల్మల , స్తన్నామకద్వీపోఽపి , సురోదధేర్బాహిద్విగుణః , సమానేనఅష్టలక్షయోజనవిశాలేన , ఘృతోదధినా - పరివేష్టిత , స్స్వయమప్యష్టలక్షయోజనవిశాలః , యస్మిన్కుశస్తమ్బ-కుశద్వీపస్యవ్యపదేశకరః,అపరోఽగ్నిరివ - ప్రకాశబహులః , దేవేనభగవతాబ్రహ్మణా,నిర్మితః-స్వశప్పాణాంస్వావయవానాంకోమలతృణానాం-రోచిషా-దిశో-దశ-విరాజయతిప్రకాశయతి ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తస్య కుశద్వీపస్యా-ధిపతిః-హిరణ్యరేతానామ-ప్రియవ్రతస్యపుత్రః - స్వీయంద్వీపం - సప్తభ్య-స్స్వపుత్రేభ్యో-వస్వాదివర్షనామభ్యో-యథాభాగం-విభజ్య - స్వయం - తప - ఆతిష్ఠత-తపసాయుక్తోఽభూదిత్యర్థః- వర్ష నామ్నస్స్వపుత్రాన్నిర్దిశతి॥వస్విత్యాదినా॥ వస్వాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః॥ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తేషాంవర్షేషు-తత్తుల్యనామసుసీమాగిరయః-

ధరవసుంధరేషంధరసంజ్ఞాభగవన్తం వేదమయంసోమమాత్మానంవేదేనయజన్తే॥౧౦॥శ్లో॥స్వగోభిఃపితృదేవేభ్యోవిభజన్ శుక్లకృష్ణయోః॥అన్ధఃప్రజానాంసర్వాసాంరాజాన్ధస్సోమఃఅస్త్వితి ॥ ౧౧ ॥ గ॥ఏవంసురోదాద్బహిస్తద్ద్విగుణఃసమానేనావృతోఘృతోదేవయథాపూర్వంకుశద్వీపోయస్మిన్కుశస్తమ్బోదేవకృతస్తద్ద్వీపాఖ్యాకరోజ్వలనఇవాపరస్స్వశప్పరోచిషాదిశోదశవిరాజయతి ॥ ౧౨ ॥ తద్ద్వీపపతిఃప్రైయవ్రతోరాజాహిరణ్యరేతానామస్వద్వీపంసప్తభ్యస్స్వసుతేభ్యోయథాభాగంవిభజ్యస్వయంతతపఆతిష్ఠతవసుదానదృఢరుచినాభిగుప్తసత్యవ్రతవిప్రవామదేవనామభ్యఃపుత్రేభ్యః ॥ ౧౩ ॥ తేషాంవర్షేషుసీమాగిరయోనద్యశ్చాభిజ్ఞాతాస్సప్తసప్తైవ॥ ౧౪ ॥ బభ్రుశ్చతుశ్శృఙ్గఃకపిలశ్చిత్రకూటోదేవానీకఊర్ధ్వరోమాద్రవిణఇతిసేతుశైలాః-రసకుల్యామధుకుల్యామిత్రవిన్దాశ్రుతవిన్దాదేవగర్భాఘృతచ్యుతామన్త్రమాలేతియాసాంపయోభిఃకుశద్వీపౌకసఃకుశలకోవిదాభియుక్తకులకసంజ్ఞాభగవన్తంజాతవేదస్వరూపిణంకర్మకౌశలేనయజన్తే ॥ ౧౫ ॥ శ్లో॥ పరస్యబ్రహ్మణస్సాక్షాజ్జాతవేదోఽసిహవ్యవాట్ । దేవానాంపురుషాఙ్గానాంయజ్ఞేనపురుషంయజేతి॥ ౧౬ ॥ గ॥తథాబహిఃక్రౌఞ్చద్వీపోద్విగుణస్సమానేనదధిమణ్డోదేనపరితఉపక్లృప్తోయథాకుశద్వీపోఘృతోదేనయస్మిన్క్రౌఞ్చోనామపర్వతరాజోద్వీపనామనిర్వ

సప్త-తథానద్యశ్చసప్తైవ-బభూవుః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ శైలాన్నిర్దిశతి॥చక్రఇత్యాదినా॥సేతుశైలాఃసీమాపర్వతాః-నదీరాహ-రసకుల్యేత్యాదినా ॥నదీర్నిర్దిశతి ॥మహానద్యఇతి॥పునర్నదీరేవవిశింషన్ తద్ద్వీపస్థానాం-పురుషాణాంచతుర్ధావర్ణవిభాగంతేషాముపాస్యంభగవద్రూపంజప్యంమన్త్రంచాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసాంరసకుల్యాదికనదీనాం - పయోభిర్జలైః-ర్నిర్ధూతమలాః-కుశద్వీపః-ఓకఃస్థానం - యేషాంతే - కుశలకోవిదాదిసంజ్ఞాః-జాతవేదసరూపిణంజాతవేదాఏవజాతవేదసః,ప్రజ్ఞావిత్వాత్స్వార్థికోఽణ్-సఃఅగ్నిరేవ - రూపంశరీరం-జాతవేదసరూపం-తదస్యాస్తీతితథా-తంభగవన్తం కర్మనైపుణ్యేనయజన్తేఆరాధయన్తి ✽॥౧౫॥ ✽ హేజాతవేదః-త్వం - సాక్షాత్-పరస్యబ్రహ్మణో-ఽసితదీయోఽసి-తచ్ఛరీరభూతోఽసీత్యర్థః- తథాహవ్యవాట్ - అసిహవ్యంఇన్ద్రాదీనాంభగవదాత్మకానాంభోజ్యం-యజ్ఞీయంహవ్యం-వహతిప్రాపయతి - ఇన్ద్రాద్యన్తర్యామిణంభగవన్తంప్రతీతి - తథాభూతోఽసీత్యర్థః- అతోదేవానాం-పురుషస్యపరమపురుషస్యా-ఙ్గానాంశరీరభూతానాం,, సఆత్మా , అఙ్గాన్యన్యాదేవతా,,ఇతిశ్రుతేరాత్మప్రతిసమ్బన్ధ్యఙ్గంశరీరమేవఏవంభూతానామిన్ద్రాదీనాం - సంబన్ధినా-యజ్ఞేన - భగవదాత్మకేన్ద్రాద్యారాధనభూతేనయజ్ఞేన- తదన్తరాత్మానంపరమపురుషం యజఆరాధయతస్విత్యంజపన్తియ - అగ్నేఃస్స్వసమర్పితంహవిరగ్నిసిసమర్పయేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ఏతద్ద్విగుణేనక్రౌఞ్చద్వీపమనువర్ణయతి॥ తథేతి ॥ యథాకుశద్వీపః-ఘృతోదేనస్వసమవిశాలేన-వేష్టితః,తథాకుశద్వీపాద్బహిఃక్రౌఞ్చద్వీపోఽపిద్విగుణఃకుశద్వీపాద్ద్విగుణః - షోడశలక్షయోజనవిశాలః - స్వసమానేనషోడశలక్షయోజనవిశాలేన-ద-

ధిమణ్డోదేనమథితదధితుల్యస్వాదోదకేనసముద్రేణ - అభితఃసమన్తాత్ పరివృతః - యస్మిన్ క్రౌఞ్చద్వీపే- ద్వీపస్యనామ, క్రౌఞ్చఇతిసంజ్ఞా,తన్నిర్వర్తకః - క్రౌఞ్చోనామపర్వతశ్రేష్ఠః,ఆస్తే ✱ ॥ ౧౭ ॥ ✱ క్రౌఞ్చంపర్వతంవిశినష్టి ॥ యోఽసావితి॥యోఽసౌక్రౌఞ్చగిరిః - పూర్వం - గుహస్యకార్తికేయస్య,ప్రహరణేనాయుధేనో-న్మథితనితమ్బః కుఞ్జశ్చయస్య-తథాభూతః - పశ్చాత్ - దధిమణ్డోదేనాసిచ్యమానః దధిమణ్డోదేనసిక్తః-పశ్చాత్-భగవతా-వరుణేన,అభిగుప్తః అభయప్రదానేనాభిరక్షితః-నిరస్తభయో - బభూవ ✱ ॥ ౧౮ ॥ ✱ తస్మిన్నపిక్రౌఞ్చద్వీపేఽపిప్రైయవ్రతాత్మజో-ఘృతపృష్ఠోనామాధిపతిః-సప్తధా-వర్షాణి-విభజ్య - తేషుపుత్రతుల్యనామసు-సప్తసువర్షేషు-రిక్థాదాన్ దాయాదాన్-సప్త-పుత్రాన్వర్షాణామధిపతీన్ - నివేశ్యప్రతిష్ఠాప్య - స్వయం - పరమకల్యాణం నిరతిశయమఙ్గళరూపం యశో యస్య- తస్యాత్మభూతస్యస్వాన్తరాత్మనోభగవతః-హరేర్చరణారవిన్దం,జగామభక్త్యాప్రాప్తః ✱ ॥ ౧౯ ॥ ✱ ఘృతపృష్ఠసుతాన్సప్తాహ॥ఆమోదఇతి॥తేషాం,ఆమోదాదీనాం - యానివర్షాణి,ఆమోదాదీనితేషాం-గిరయఃమర్యాదాగిరయః -సప్త-తథా-నద్యశ్చ-సప్తైవాభిజ్ఞాతాః-అన్యేచతైతాశ్చసన్తీతిభావః ✱ ॥౨౦ ॥ ✱ గిరీనాహ॥శుక్ల ఇతి॥నదీరాహ॥అమ్బ్వతి॥తావిశింషత్ తద్వర్షస్థానాం చతుర్ధావర్ణ విభాగం భజనీయం భగవద్రూపం మన్త్రంచాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసామభయాదీ

ర్తకఆస్తే॥౧౭॥యోఽసౌగుహప్రహరణోన్మథితనితమ్బకుఞ్జో దధిమణ్డోదేనాసిచ్యమానో భగవతావరుణేనాభిగుప్తోవిభయోబభూవ॥౧౮॥ తస్మిన్నపిప్రైయవ్రతోఘృతపృష్ఠోనామాధిపతిస్స్వేద్వీపేవర్షాణిసప్తధావిభజ్య తేషుపుత్రనామసుసప్తరిక్థాదాన్వర్షపాన్నివేశ్య స్వయం భగవతః పరమకల్యాణయశస ఆత్మభూతస్యహరేశ్చరణారవిన్దముపజగామ॥౧౯॥ ఆమోదోమధువహో మేఘపృష్ఠస్సుధామాభ్రాజిష్ఠో లోహితార్ణో వనస్పతిరితిఘృతపృష్ఠసుతాస్తేషాంవర్షగిరయస్సప్తసప్తైవనద్యశ్చాభిజ్ఞాతాః॥ ౨౦ ॥ శుక్లోవర్ధమానోభోజనఉపబర్హిణఆనన్దోనన్దనస్సర్వతోభద్రఇతి అభయా,అమృతౌఘా - ఆర్యకా తీర్థవతీ-తృప్తిరూపా-పవిత్రవతీ-శుక్లేతి - యాసామమ్భః పవిత్రమమలముపయుఞ్జానాఃపురుష-ఋషభ-ద్రవిణక -దేవకసంజ్ఞావర్షపురుషాఆపోమయందేవమపాంపూర్ణేనాఞ్జలినాయజన్తి ॥ ౨౧ ॥ ప॥ఆపః పురుషవీర్యాస్స్థపునన్తీర్భూర్భువస్సువః।తానః పునన్త్వమీవఘ్నీస్స్పృశతాం ✱ మాత్మనోభువఇతి ॥ ౨౨ ॥ గ॥ఏవంపరస్తాద్దధిమణ్డోదాత్పరితఉపవేశితశ్శాకద్వీపోద్వాత్రింశల్లక్షయోజనాయామస్సమానేనచక్షీరోదేనపరివేష్టితో యస్మిన్ శాకోనామమహీరుహః - స్వక్షేత్రవ్యపదేశకో యస్యహమహాసురభిగన్ధస్తం ద్వీపమనువాసయతి ॥ ౨౩ ॥ తస్యాపిప్రైయవ్రతఏవాధిపతిర్నామ్నా మేధాతిథిస్సోపివిభజ్యసప్తవర్షాణిపుత్రనామానితేషుస్వాత్మజాన్ - పురోజవమనోజవవేపమానధూమ్రానీకచిత్రరథబహురూపవిశ్వధారసంజ్ఞాన్నిధాప్యా

నాం-నిర్మలం పవిత్రం - మమ్భః అమ్బు - ఉపయుఞ్జానాః స్నానాద్యుపయుక్తం కుర్వాణాః -పుర్వాదిచతుర్వర్ణనామానః పురుషాః-ఆపోమయం అప్శరీరకం - దేవం భగవన్తం , పూర్ణేనా-పామఞ్జలినాజలాఞ్జలినా,ఆరాధయన్తి అర్ఘ్యాదిప్రదానేనేతిభావః ✱॥ ౨౧॥ ✱ హేఆపః-యూయం,పురుషస్యభగవతో-వీర్యాశ్శక్తిరూపాః-తదపృథక్సిద్ధవిశేషణీభూతాస్తచ్ఛరీరభూతాఇతియావత్ -స్థభవథ - తథా - భూర్భువస్సువః భూరాదిలోకత్రయం -పునన్త్యః పవిత్రయన్త్యః- తైత్యనుషఙ్గః,యతఏవ,మతః-స్పృశతాం , అమీవఘ్నీః పాపహరాః-ఆత్మనోభువః-పరమాత్మనఉత్పన్నాః-తాః-యుష్మాన్-స్పృశతఇతి శేషః-నః అస్మాన్-పునన్తు-భవత్యఇత్యర్థః ,ఆత్మనాభవమితిపాఠే-ఆత్మనాదేహేన-స్పృశతాం-అమీవఘ్నీః-యుష్మాన్-స్పృశతాం - నః అస్మాకం - భవంజన్మ,పునన్త్విత్యర్థః ✱ ॥ ౨౨ ॥ ✱ ఏతద్దృష్టాన్తేనశాకద్వీపమనువర్ణయతి॥ఏవమితి ॥ ఏవం,యథాక్రౌఞ్చస్తథేత్యర్థః - దధిమణ్డోదా,త్పరస్తాద్బహిః-ఉపవేశితః విన్యస్తః-శాకద్వీపః-ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనవిశాలః - సమానేనద్వాత్రింశల్లక్షయోజనవిశాలేన-క్షీరోదధినా,పరివేష్టితః ,యస్మిన్,శాకద్వీపే,శాకాఖ్యోమహీరుహః - స్వద్వీపస్య-నామ్నః , నిర్వర్తకః-ఆస్తఇతి శేషః -తంవిశినష్టి,యస్యశాకస్యవృక్షస్య,మహాసురభిగన్ధః నిరతిశయసుగన్ధః,తం-కృత్స్నం,శాకద్వీపం-అనువాసయతిసురభీకరోతి ✱ ॥౨౩ ॥ ✱ తస్యాపిశాకద్వీపస్యాప్య,ధిపతిః,మేధాతిథిర్నామ, ప్రియవ్రతాత్మజఏవసోఽపి - పుత్రతుల్యనామాని వర్షాణివిభజ్య, తేషువర్షేష్వాత్మజాన్,పురో

॥ ౨౨ ॥ పా॥ ✱ ఆత్మనాభవమితి

జవాదిసంజ్ఞాన్, అధిపతీన్, నిధాయ్య, ప్రతిష్ఠాప్య, స్వయం, మన స్తైఅపరిభివ్యానన్ద స్వరూపే, భగవత్యా, వేశితాని హితా, మతి, ర్యేన, తాదృశ, స్తపోవనం తపసోయోగ్యం వనం, ప్రవివేశ, తపసా శుద్ధో భూదిత్యర్థః॥ తేషుపురోజవాదిషు నవర్షేషు స ప్తసు-సీమాపర్వతాః-స్స ప్త-తథా-నద్యశ్చ, స స్తైవాసన్ ❀ ॥౨౪॥ ❀ పర్వతాన్నదీశ్చాహ॥ ఈశానఉరుశృఙ్గః అనఘే త్యాభ్యాం గద్యాభ్యామ్ ❀ ॥౨౫॥౨౬॥ ❀ తద్వర్ష స్థాః పురుషాః, ఋతవ్రతాది చతుర్వర్ణాత్మకాః-వాయ్వాత్మకం వాయుశరీరకం, భగవ న్తం - పరమసమాధినా నిరతిశయధ్యానయోగేన యజ న్తైఆరాధయన్తి-కథంభూతాస్స న్తః-ప్రాణాయామైః, ఆ-సమన్తా-ద్విధూతం నిర స్తం, రజ, స్తమశ్చ, యేషాం, తాదృశాస్స న్తః ❀ ॥౨౭॥ ❀ యోవాయుశరీరకః పరమాత్మా -అ న్తః ప్రవిశ్యముఖ్యప్రాణరూపేణా న్తః ప్రవిష్ట స్సన్ - ఆత్మనస్స్వస్య - చిహ్నభూతాభిః, పఞ్చభిః ప్రాణనాపాననావిభిర్వృ త్తిభిః "యః ప్రాణేనప్రాణితియోఽపానేనాపానితీ" త్యాదిశ్రుతేః, భూతాని-బిభ ర్తి-స-సాక్షాదీశ్వరో, ఽ న్తః ప్రవిశ్య నియన్తా-నః అస్మాన్, పాతు - యస్యప్రాణశరీరకస్య భగవతః-వ శే-ఇదం జగ-ద్వ ర్తతే-భగవతో వాయుశరీరకత్వాద న్తర్యామీశ్వరసామానాధికరణ్యమ్ ❀॥౨౮॥❀ అథపుష్కరద్వీపమనువర్ణ యతి ॥ఏవమితి॥ క్షీరోదధేః-పరస్తా-త్పుష్కర ద్వీపః-తతశ్శాకద్వీపాత్-ద్విగుణాయామః ద్విగుణవిశాలః-చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలః, సమ న్తతఉపకల్పితః-ఈశ్వరేణేతి శేషః-యద్వా, ప్రియవ్రతరథచరణనేమినేతి శేషః, స్వమానవిశాలేనచతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలః సమ న్తతఉపకల్పితః-

ధిపతీ౯ స్వయంభగవత్యన న్తఆవేశితమతి స్తపోవనం ప్రవివేశ - తేషువర్షమర్యాదాగిరయోనద్యశ్చస ప్తస ప్తైవాస౯ ॥౨౪॥ ఈశానఉరుశృఙ్గోబలభద్రశ్శతకేసరస్సహస్రస్రోతా దేవపాలో మహానసఇతి ॥౨౫॥ అనఘా-ఆయుర్దా ఉభయస్పృష్టి-రపరాజితా-పఞ్చపదీ-సహస్రస్రుతిర్నిజధృతిరితి ॥౨౬॥ తద్వర్షపురుషా ఋతవ్రతసత్యవ్రతదానవ్రతసువ్రతనామానో భగవ న్తం వాయ్వాత్మకం ప్రాణాయామ విధూతరజ స్తమసః పరమసమాధినాయజ న్తే ॥౨౭॥ శ్లో॥ అ న్తః ప్రవిశ్య భూతాని యోబిభర్త్యాత్మకేతుభిః। అ న్తర్యామీశ్వర స్సాక్షాత్పాతునోయద్వశే ❀ ఇదమ్ ॥౨౮॥ ౫ ॥ ఏవమేవక్షీరోదాత్పరతః పుష్కరద్వీప స్తతోద్విగుణాయామస్సమ న్తతఉపకల్పితస్సమానేనస్వాదూదకసముద్రేణబహిరావృతో యస్మిన్బృహత్పుష్కరం జ్వలనశిఖామలకనకపత్రాయుతాయుతం భగవతః కమలాసనస్యాధ్యాసనం పరికల్పితమ్ ॥౨౯॥ తద్ద్వీపమధ్యే మానసోత్తరనామైక ఏవార్వాచీనపరాచీనయోర్వర్షయోర్మర్యాదాచలోఽయుతయోజనోచ్ఛ్రాయాయామో యత్రచతస్రుషుదిక్షుచత్వారిపురాణిలోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం యదుపరిష్టాత్సూర్యరథస్య మేరుం పరిక్రమస్సంవత్సరాత్మకం చక్రం దేవానామహోరాత్రాభ్యాం చక్రవత్పరిభ్రమతి ॥౩౦॥ తద్ద్వీపస్యాధిపతిః ప్రైయవ్రతో వీతిహోత్రోనామస్వాత్మజౌ రమణకధాతకనామానౌ వర్షపతీ నియుజ్య స్వయం ❀ పూర్వజ

ఈశ్వరేణేతి శేషః-యద్వా-ప్రియవ్రతరథచరణనేమినేతి శేషః స్వమాయయా విశాలేన చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలేన శుద్ధోదకసముద్రేణ, సమ న్తతః, బహి-రుపకల్పితః, పరివృతః-తస్మి న్పుష్కరద్వీపే-బృహద్విపులం-పుష్కరం కమలం, జ్వలనశిఖావ-దమలానాం, కనకపత్రాణాం అయుతానాం-అయుతాని, యస్యతత్ - భగవతః-కమలాసనస్య చతుర్ముఖస్యాధ్యాసనం, పరికల్పితం, తత్కర్ణికామధ్యగతత్వేన తద్వర్షస్థాశ్చ చతుర్ముఖముపాసత ఇత్యర్థః ❀ ॥౨౯॥ ❀ అస్మిన్ద్వీపే-మర్యాదాగిరిర్మానసోత్తర ఏక ఏవేత్యాహ॥ తద్ద్వీపమధ్య ఇతి॥ పుష్కరద్వీపమధ్యే, ఏక ఏవ, మానసోత్తరాఖ్యోఽయుతయోజనాన్యుచ్ఛ్రాయ ఔన్నత్యం, ఆయామో విస్తారో-యస్యసః, అర్వాచీనపరాచీనయోర న్తర్వ ర్తిబహిర్వ ర్తినో-ర్వర్షయో, ర్మర్యాదాగిరిః, యత్రమానసో త్తరేగిరౌ-చతస్రుషుదిక్షు ఇన్ద్రాదిర్యేషాం తేషాం- ఇన్ద్రాగ్నియమవరుణకుబేరాణాం-లోకపాలానాం, పురాణి-స న్తి, యస్య మానసో త్తరగిరేః, ఉపరిష్టి తేన్ద్రాదిలోకపాలపురీణాముపరి, మేరుం, పరిక్రమతః పరితోభ్రమతః సూర్యరథస్య- యచ్చక్రం సంవత్సరాత్మకం, త-ద్దేవానా - మహోరాత్రాభ్యాం ఉత్తరాయణదక్షిణాయనాభ్యాం స్వావయవాభ్యాం-చక్రవల్లౌకికరథచక్రవత్పరిభ్రమతి ❀ ॥౩౦॥ ❀ తస్యపుష్కరద్వీపస్యా, ధిపతిః, వీతిహోత్రాఖ్యః, ప్రియవ్రతాత్మజ ఏవ, తస్యవీతిహోత్రస్యాత్మజౌ పుత్రౌ, రమణకధాతకాఖ్యౌ రమణకధాతకయోర్వర్షయోః పతీ-నియుజ్య అధిపతీకృత్వేత్యర్థః-అయం వీతిహోత్రః, పూర్వజవన్మేధాతిథివ, ద్భగవదారాధనరూపకర్మశీల ఏవా, స్తే

ఆసీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తత్పుష్కరద్వీపవర్షపురుషాః, బ్రహ్మరూపిణంచతుర్ముఖశరీరకం - భగవన్తం, సకర్మకేణక ర్మయోగవిశిష్టేన-కర్మణామనోవ్యాపారరూపేణభగవదుపాసనయోగేన, కర్మశబ్దోహిమనోవ్యాపారరూపేఽపాసన యోగేఽపివర్తతే,,ప్రకాశాదివచ్చావైశేష్యంప్రకాశశ్చకర్మణ్యభ్యాసా,,దితిసూత్రప్రయోగాత్, ప్రకాశాదివత్ జ్ఞాన నన్దాదిస్వరూపవ - న్మూర్తామూర్తా ప్రపఞ్చవిశిష్టతాయాఅపబ్రహ్మగుణత్వావైశేష్యంప్రతీయతే,,తద్దైతత్పశ్యన్నృషి ర్వామదేవఃప్రతిపేదేఽహంమనురభవంసూర్యశ్చే,, త్యాదిబ్రహ్మస్వరూపభూతప్రకాశానన్దాదివచ్చతేషాంవామదే వాదీనాం-సంరాధనాత్మకేకర్మణిఅభ్యాసాదుపలభ్యతే - తద్వచ్చాభ్యస్తసంరాధనానాం తేషాంమూర్తామూర్తాదినా విశిష్టత్వమప్యవిశేషేణప్రతీయతఇతితదర్థః-తథా,,వాచికైఃపక్షిమృగతాంమానసైరన్త్యజాతితాం॥శరీరజైఃకర్మదో షైర్యాతిస్థావరతాంనర,, ఇతిభగవతామనునాఽపిమానసైఃకర్మదోషైరితిమనోవ్యాపారేకర్మశబ్దః ప్రయుక్తః అకర్మణైకర్మణేతిపాఠే-అకర్మణైకర్మబన్ధనిరాసాయ-కర్మణాస్వస్వవర్ణోచితకర్మణేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ భేదేనవర్ణాశ్ర మాదిభేదేన-ఉపలక్షితో-జనః-యద్బ్రహ్మణఃపరస్య-లిఙ్గంశరీరభూతం-యద్వా-బ్రహ్మవేదః, తదేవ, లిఙ్గంజ్ఞాపకం - యస్య-తద్బ్రహ్మలిఙ్గం- వేదావబోధ్యం - కర్మమయంజగత్సృష్ట్యాత్మకకర్మప్రచురం-అవిక్షేత్రజ్ఞత్వాద్బ్రహ్మ పరమా త్మనోలిఙ్గంశరీరంఅర్చయేత్ ఆరాధయేత్-కథంఅద్వైతమితిక్రియావిశేషణం - దేవమనుష్యాదికార్యవర్గంప్రతిబ్రహ్మణ స్సమష్టిరూపత్వాత్కార్యకారణయోరభేదాధ్యవసాయాదద్వైతంయథాభవతితథా- అర్చయేదిత్యర్థః-యచ్చతుర్ముఖ రూపంకేవలవేదావబోధ్యంవ్యష్టిసృష్ట్యాత్మకకర్మప్రచురం బ్రహ్మణఃపరస్య శరీరభూతమద్వైతంయథాతథార్చయే దితియావత్, తథైకాన్తమిత్యపిక్రియావిశేషణం, ఏకాన్తమవ్యభిచరితంయథాతథాఅర్చయేదితి, తస్మై భగవతేహిరణ్యా

వద్భగవత్కర్మశీలఆస్తే ॥ ౩౧ ॥ తద్వర్షపురుషాభగవన్తం బ్రహ్మరూపిణంసకర్మకేణకర్మణాఽఽరాధ యన్తి ॥ ౩౨ ॥ ఇదంచోదాహరన్తి॥ప॥యత్తత్కర్మమయంలిఙ్గంబ్రహ్మలిఙ్గంజనోఽర్చతి।భేదనైకాన్తమ ద్వైతంతస్మైభగవతేనమఇతి ॥ ౩౩ ॥ ఋషిరువాచ ॥ ౫ ॥ తతఃపరస్తాల్లోకాలోకనామాఽచలోలోకా లోకయోరన్తరాళేపరితఉపక్షిప్తః ॥ ౩౪ ॥ యావన్మానసోత్తరమేర్వోరన్తరంతావతీభూమిః-కాఞ్చన్యా దర్శతలోపమా-యస్యాంనిహితః - పదార్థోనకథంచిత్పునఃప్రత్యుపలభ్యతే-తస్మాత్సర్వసత్వపరిహృతా ఽఽసీత్ ॥ ౩౫ ॥ లోకాలోకఇతిసమాఖ్యా యదనేనాచలేనలోకాలోకయోరన్తర్వర్తినావ్యవస్థాప్యతఇతి

గర్భాయతే-నమః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ఏవంశుద్ధోదధిపర్యన్తంసప్తద్వీపాత్మకంభూమణ్డలమనువర్ణ్యాథతతఃపరమనువర్ణయతి॥త తఃపరస్తాదిత్యాదినా॥తతఃశుద్ధోదాత్పరస్తాద్బహిః-లోకాలోకాఖ్యః-పర్వతః- అస్తీతిశేషఃతస్యలోకాలోకఇతినామ్ని నిమిత్తమాహ॥యతఃలోకాలోకయోః-అన్తరాళేమధ్యేఉపకల్పితః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ నను, కోఽసావలోకః, యదన్తరాళస్థ త్వమేతస్మిన్నామ్నినిమిత్తంతతఃపరస్తాదిత్యుక్తం-తదేవకియతాఽన్తరేణేత్యపేక్షాయాంతదన్తర్వర్తినీంభూమిమాహ॥ యావదితి॥మానసోత్తరమేర్వో, రన్తరామధ్యే, యావతీ, భూమి, రాస్తే, మేరోర్మధ్యాదారభ్యమానసోత్తరపర్యన్తం సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితాభూమిరాస్తే, తావతీభూమిశ్శుద్ధోదాత్పరతోఽస్తీత్యర్థః-తతోఽన్యా మేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనపరిమితాం భూమిమాహ॥కాఞ్చనీతి॥ కాఞ్చనీస్వర్ణమయీ, ఆదర్శతలోప మాదర్పణోదరతుల్యా, నిర్జనాభూమి, ర్లోకాలోకశుద్ధోదధ్యోరన్తరాళేవర్తతఇత్యర్థః, తామేవవిశినష్టి॥యస్యామితి॥ య స్యాంలోకాలోకాన్తర్వర్తిన్యాం, సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనాత్మికాయాంశ్శుద్ధోదాద్బాహ్యాయాంభూమేః ప రస్తాద్విద్యమానాయామేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటిపరిమితాయాంభూమ్యాం, నిహితః, కశ్చిత్పదార్థః-పునర్నోప లభ్యతే-దర్పణోదరతుల్యత్వాత్తస్యాఇతిభావః-నహిదర్పణోదరేనిహితోమాషాదిస్తిష్ఠతి, అథలోకాలోకాద్బాహ్యమా హ॥తస్మాదితి॥తస్మాత్ లోకాలోకపర్వతా-ద్బహిః-స్సర్వైః, సత్త్వైర్జన్తుభిః- పరిహృతారహితా, ఆసీత్ - భూమిరిత్య నుషజ్గః-అతోఽలోకాభూమిరాస్తఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ఇదమేవహిపర్వతస్యలోకాలోకసమాఖ్యాయాంనిమిత్తమిత్యాహ॥ లోకేత్యాదినా॥స్వపర్యన్తాయాఅన్తర్భూమ్యాలోకశబ్దవాచ్యత్వాచ్చోభయోరన్తరాళవర్తినాఽనేనపర్వతేనస్వనిష్ఠాన్త రాళవర్తిత్వేనధర్మేణహేతునాస్వస్మిన్ లోకాలోకఇతిసమాఖ్యావ్యవస్థాప్యతేవ్యవస్థితసమాఖ్యోయంపర్వతోభవతీత్యర్థః పర్వతం విశినష్టి॥సఇతి॥సఃలోకాలోకః-భూరాదిలోకత్రయమన్తరంఅన్తర్గతంయస్య, తస్మిన్నీషయేఈశ్వరేణపరితోవృత్తా

కారేణవిహితఇత్యర్థః - గర్భస్థలోకత్రయత్వేనలోకాలోకయోర్మర్యాదాత్వేనచేశ్వరేణాయమచలోవిహితఇత్యర్థః.
ఏతదేవప్రపఞ్చయతి॥యస్మాదితి॥సూర్యప్రభృతీనాం, ధ్రువపర్యన్తానాం-జ్యోతిర్గణానాంగభస్తయోమరీచయః-త్రీన్లో
కాన్భూరాదీన్-అర్వాచీనానధస్తాన్ - ఆవితన్వానాస్సమన్తాత్ప్రకాశయన్తో- యస్మాల్లోకాలోకపర్వతరూపాత్ప్రతిబ
న్ధాత్-కదాచిదపి-పరాచీనాఃపరతోవ్యాప్తాఃపర్వతాద్బహిఃప్రకాశమానాభవితుం-నోత్సహన్తేనశక్నువన్తి* ॥౩౬॥*
తావ-దున్నహనమౌన్నత్యం-తదనురూప-ఆయామోపిస్తారశ్చ-యస్యసః-ధ్రువాదప్యున్నతత్వాత్ గర్భస్థత్రిలోకీకత్వా
చ్చలోకాలోకయోర్మర్యాదారూపఇత్యర్థః - పర్వతాద్బహిస్సూర్యాదిప్రకాశావ్యాప్త్యక్త్యా - లోకఆలోక - స్తద్వా
న్లోకః- ఆలోకరహితోఽలోకఇతిచలోకాలోకశబ్దయోఃప్రవృత్తినిమిత్తముక్తంభవతి-తావదున్నహనాయామఇత్యుక్త
మౌన్నత్యంకియద్యోజనపరిమితమిత్యపేక్షాయాంతద్వక్తుంతస్యకృత్స్నభూమణ్డలపరిమితికథనాపేక్షత్వాత్తావత్తత్పరి
మాణమాహ ॥ ఏతావానితి। లోకస్యకృత్స్నభూమణ్డలస్య-విన్యాసఃసంస్థానం-మానాదిభి- రేతావానితిపఞ్చాశత్కోటి
యోజనపరిమితఇతి-కవిభిర్భూమణ్డలయాథాత్మ్యవిద్భి-శ్చిన్తితఃసమ్యక్జ్ఞాతః*॥౩౭॥*పర్వతస్యౌన్నత్యపరిమితిమాహ॥స
త్వితి॥పఞ్చాశత్కోటియోజనవిస్తృతస్యభూగోళస్య - య స్తురీయోభాగస్సార్ధద్వాదశకోటియోజనాత్మకః-తత్పరిమి
తౌన్నత్యవాన్-తదనుగుణాయామశ్చేత్యర్థః-తస్యలోకాలోకస్యగిరే-రుపరిష్టాత్- చతస్సృష్వాశాసుపూర్వాదిషువిభు-అ
ఖిలజగద్గురుణా-ఆత్మయోనినాబ్రహ్మణా- ఋషభాదిసంజ్ఞా-శ్చత్వారో-ద్విరదపతయఃగజశ్రేష్ఠాః-యే-నివేశితా-స్తే-సక
లలోకానాం-స్థితిహేతవఃక్షేమహేతవః,ఆసతే*॥౩౮॥* తేషాంద్విరదపతీనాం-స్వాంశభూతానామిన్ద్రాదిలోకపాలా

సలోకత్రయాన్తఃపరితఈశ్వరేణవిహితః - యస్మాత్సూర్యాదీనాంధ్రువాపవర్గాణాంజ్యోతిర్గణానాంగ
భస్తయోఽర్వాచీనాంస్త్రీన్లోకానావితన్వానానకదాచిత్పరాచీనాభవితుముత్సహన్తే॥ ౩౬ ॥ తావ
దున్నహనాయామః,ఏతావానేవలోకవిన్యాసోమానలక్షణసంస్థాభిశ్చిన్తితఃకవిభిః ॥ ౩౭ ॥ సతుపఞ్చాశ
త్కోటిగుణితస్యభూగోళస్యతురీయభాగోఽయంలోకాలోకాచలః-తదుపరిష్టాచ్చతస్సృష్వాశాస్వాత్మయో
నినాఽఖిలజగద్గురుణాధినివేశితాయేద్విరదపతయఋషభః పుష్కరచూడోవామనోఽపరాజితఇతిసకల
లోకస్థితిహేతవః ॥ ౩౮ ॥ తేషాంస్వవిభూతీనాంమహేన్ద్రాదీనాంలోకపాలానాంవివిధవీర్యోపబృంహ
ణాయభగవాన్పరమపురుషోమహావిభూతిపతిరన్తర్యామ్యాత్మనోవిశుద్ధసత్త్వధర్మజ్ఞానమహావైరా

నాంచ-నానావిధసామర్థ్యాభివృద్ధయే-సకలలోకస్వస్తయేచ-భగవాం-స్తస్మిన్పర్వతే- ఆస్తఇత్యన్వయః-కథంభూతః-వ
రమఃసర్వోత్కృష్టః-నిరతిశయకల్యాణగుణాశ్రయః-పురుషః-విభూతిద్వయాధిపతిః-సర్వాన్తరాత్మా-ఆత్మనఃస్వస్య,య-
ద్విశుద్ధసత్త్వం - త - ద్ధారయమాణఃశుద్ధసత్త్వమయకర్మవశ్యదివ్యమఙ్గళవిగ్రహంబిభ్రాణఇత్యర్థః-కథంభూతంశుద్ధ
సత్త్వం - ధర్మాదయఉపలక్షణానిదర్శనసాధనానియస్యత- ద్ధర్మాద్యుపలక్షణం-తత్రధర్మోవర్ణాశ్రమోచితః,జ్ఞానంప్రకృ
తివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - వైరాగ్యను స్తర్బాహ్యేన్ద్రియనియమః - ఐశ్వర్యాదయఃఅష్టౌసిద్ధయఃఅణిమా
దయోయోగసిద్ధయః - ఏభిరుపలక్ష్యతే - కర్మయోగజ్ఞానయోగానుగృహీతేనాణిమాద్యష్టైశ్వర్యసిద్ధిపర్యన్తేనోపాసనే
నోపలక్ష్యమిత్యర్థః - స్వపార్షదశ్రేష్ఠైర్విష్వక్సేనప్రభృతిభిః - పరివృతఃస్వకీయై-శ్శ్రేష్ఠై - శ్చక్రాదిభిరాయుధై-రుపశో
భితాః-దోషః- భుజాఃదణ్డాకారా - స్తై, రుపలక్షిత- స్తస్మిన్లోకాలోకే-గిరివరే-సర్వత్ర-సకలజగతాం-స్వస్తయే,ఆ
స్తఇత్యర్థః ॥ కియన్తంకాలమాస్తఇత్యత్రాహ ॥ ఆకల్పమితి ॥ ఏషభగవా-నాత్మమాయయా-విరచితో-వివిధోలోక, స్త
స్యయాత్రాజీవనం - తస్యా - గోపీథాయరక్షణాయచా,కల్ప-మేవంభూతంవేషంలీలయాపాస్తఆస్తఇత్యర్థః-ఏవంజ
మ్బ్వాదీనాంపరిమాణకథనేనశుద్ధోదధిపర్యన్తస్యభూమణ్డలస్యమేర్వోర్మూలస్యమధ్యాదారభ్యాభితశ్శుద్ధోదధిప
ర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మకంపరిమాణముక్తంభవతి॥ తథా
చోక్తమన్యత్రాపి ,, కోటిద్వయంత్రిపఞ్చాశల్లక్షాణిచతతఃపరమ్ । పఞ్చాశచ్చసహస్రాణిసప్తద్వీపాస్ససాగరాః॥త
తోహేమమయీభూమిర్దశకోట్యోవరాననే । దేవానాంక్రీడనార్థాయలోకాలోకస్తతఃపర ,, ఇతి,ఏవంశుద్ధోదధేర్బా
హ్యాయాఃకాఞ్చనభూమిగర్భభూతాయాఃపరిమాణమపియావన్మానసోత్తరమేర్వోరన్తరాతావతీభూమిరిత్యనేనసార్ధ

సప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనాత్మకముక్తం-యద్యప్యాదర్శమామేర్విశిష్యపరిమాణంనోక్తం, తథాఽపికృత్స్నస్యభూ
మణ్డలస్య పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితత్వోక్తేస్తత్రసప్తద్వీపసప్తసాగరాత్మకస్య పరిమాణోక్తేరలోకస్యలోకస
మానపరిమాణస్యవక్ష్యమాణత్వాచ్చ “తతో హేమమయీభూమిర్దశకోట్య” ఇతి-వచనాన్తరానురోధాచ్చపరిశేషాదే
కోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనాత్మకంపరిమాణంవేదితవ్యం - హేమభూమేర్దశకోటియోజనపరిమితత్వ
కథనంపూర్వోక్తసార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనసంఖ్యయాపూర్వోక్తభూమ్యాసహకించిదూనమస్తీత్యభిప్రా
యేణేతిద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఏవంలోకాలోకపర్యన్తస్యలోకస్యమేరోరారభ్యసార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమాణ
ముక్తం-అథాలోకపరిమాణమాహ॥ అథేతి - అథనను హేరాజన్,ఏతేన - లోకాలోకాన్తర్వర్తినః పరిమాణకథనేనలో
కాలోకాద్బహిః బాహ్యోదేశస్తస్యాలోకస్య, పరిమాణమపి-వ్యాఖ్యాతం,అలోకోఽపిలోకేనతుల్యపరిమాణః-
సార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమాణఇత్యర్థః, అత్రేదమవగన్తవ్యం, పఞ్చాశత్కోటియోజనాత్మకేభూమణ్డలే, మేరు
ర్మధ్యేవర్తతే - తస్మాదారభ్యచతుర్షుదిక్ష్వప్యణ్డభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చవింశతికోటియోజనానిభవన్తి - దక్షిణతో
ఽణ్డభిత్తిమారభ్యోత్తరభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేతుపఞ్చాశత్కోటియోజనానిభవన్తి, ఏవంపశ్చిమతఆరభ్యపూర్వభి
త్తిపర్యన్తగమనేపీతిద్రష్టవ్యం, తత్రమేరోరారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తేపఞ్చవింశతికోటియోజనాత్మకేభూభాగేజమ్బూ
ద్వీపభాగఃపఞ్చాశత్సహస్రయోజనాత్మకః - తతోలవణోదధ్యాదయస్సముద్రాః ప్లక్షాదయోద్వీపాశ్చయథోక్తయోజ
నపరిమాణాఏవ - ఏవంపఞ్చాశత్సహస్రోత్తరత్రిపఞ్చాశల్లక్షాధికకోటిద్వయయోజనపరిమితాసప్తసాగరసప్తద్వీపా
త్మికాభూమిః - శుద్ధోదధేర్బాహ్యభూమిస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా - తతోబాహ్యాఆదర్శనామి
కైకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనపరిమితా - సంకలయ్య గణనాయాంసార్ధద్వాదశకోటియోజనానిభవ

ద్యైశ్వర్యాద్యష్టమహాసిద్ధ్యుపలక్షణంవిష్వక్సేనాదిభిస్స్వపార్షదప్రవరైః పరివారితోనిజవరాయుధో
పశోభితైర్దోర్దణ్డైస్సంధారయమాణస్తస్మిన్గిరివరేసమన్తాత్సకలలోకస్వస్తయఆస్తఆకల్పమేషభగవా
నాత్మమాయావిరచితవివిధలోకయాత్రాగోపీథాయ॥ ౩౯ ॥ అథయోఽన్తర్విస్తారఏతేనహ్యలోకపరిమా

న్తి-తతోలోకాలోకాత్పరాఆలోకభూమిస్సార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమితేతి॥ తత్రనలౌకికానాంసంచారఇత్యాహ॥
తతఃపరస్తాదితి॥ తతోలోకాలోకాద్బహిః - విశుద్ధాం యోగప్రభావసిద్ధాం-యోగీశ్వరాణామేవ-గతింసంచారం-ఉదా
హరన్తి-కథయన్తీత్యర్థః, వస్తుతస్త్వత్రశుద్ధోదధేః పరస్తాత్కాఞ్చనభూమ్యతిరిక్తాభూమిర్నప్రతీయతఏవ - కింతుకా
ఞ్చన్యాఏవభూమేర్మేరుమానసోత్తరమధ్యస్థభూపరిమాణంగమ్యతే - అతఏవహివైష్ణవేపురాణే “స్వాదూదకస్యపర
తోదృశ్యతేలోకసంస్థితిః॥ ద్విగుణాకాఞ్చనీభూమిస్సర్వజన్తువివర్జితే,, తికాఞ్చనభూమిరేవోక్తా-అతఏవహి “తతఃకా
ఞ్చనభూమిస్తుదశకోట్యోవరాననే,,ఇతివచనాన్తరమప్యుపపన్నం॥ తత్రాయమర్థః॥అథాలోకపరిమాణమాహ॥అథే
తి॥ అథనను - యోఽన్తర్విస్తారఃలోకాలోకపర్వతాన్తర్వర్తినోభూమణ్డలస్యవిస్తారః- కథితఇతిశేషః-ఏతేనఅన్తర్వర్తి
నః పరిమాణకథనేనా-లోకస్యలోకాలోకపర్వతాద్బాహ్యవర్తినోఽపి- పరిమాణం-వ్యాఖ్యాతంకథితప్రాయం-పఞ్చా
శత్కోటియోజనపరిమితేభూమణ్డలేలోకాలోకాన్తర్వర్తినోవిస్తారేకథితేఅవశిష్టమలోకస్య పరిమాణమితికథితప్రా
యమేవేత్యర్థః॥ అత్రేదమవగన్తవ్యం ॥పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితంభూమణ్డలంమేరోర్మూలస్యమధ్యాదారభ్యాభి
తశ్చతుర్ధాఽణ్డగోళపర్యన్తంవిభజనీయం - ఏవంవిభక్తాశ్చత్వారోభాగాఅల్పమూలావిపులాగ్రభాగాస్త్రికోణాకారం
యథామేరోరారభ్యాలవణోదధివిభక్తాభాగాః - తత్రైకైకస్మిన్భాగేమేరోరారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చ
వింశతికోటియోజనానిభవన్తితేషామేవభాగానామాద్యన్తభాగయోస్సమీకరణేనగణనాయాంసార్ధద్వాదశకోటియో
జనానిభవన్తి - యథాచమేరోరారభ్యా లవణోదధిపర్యన్తేషుచతుర్షుభాగేషు మేరోరారభ్య ఋజుగమనేపఞ్చాశత్సహ
స్రయోజనాని - సమీకారేణగణనాయాంతుపఞ్చవింశతిసహస్రయోజనాని - ఏవంవిధేషుచతుర్షుభాగేష్వేకైకస్మిన్భా
గేమేరోర్మూలాదారభ్య ఋజుగమనేనశుద్ధోదధిపర్యన్తఃపఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనా
త్మకః-శుద్ధోదాదారభ్యలోకాలోకపర్యన్తస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితః - లోకాలోకాదారభ్యాణ్డ
భిత్తిపర్యన్తోలోకభాగఏకోనచత్వారింశల్లక్షాధికాష్టకోటియోజనపరిమితః, మిలిత్వాసార్ధద్వాదశకోటియోజనఏకైకో

భాగో భవతి - చతుర్ణాం భాగానాం మేలనేనాణ్డభిత్తేర్గణనత ఆరభ్యోత్తరభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనే పఞ్చాశత్కోటియోజనాని భవన్తి, ఏవం పాశ్చాత్యాయామణ్డభిత్తిమారభ్య పూర్వభిత్తిపర్యన్తగమనేపీతి బోధ్యం, భాగానాం సమీకారేణ గణనాయాం త్వన్యదేవ పరిమాణం భవతి॥ అయమప్యపరోపి శేషః॥ సార్ధద్వాదశకోట్యాత్మకే ఏకైకస్మిన్ భాగే యోఽయం శుద్ధోదధిపర్యన్తః పఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనపరిమిత ఏకైకో భాగస్తస్మిన్నపి భాగే మేరోర్మ్యాలాగారభ్యర్జుగమనేన లవణోదధిపర్యన్తో జమ్బూద్వీపభాగః పఞ్చాశత్సహస్రయోజనపరిమితః - తతో లవణోదధిభాగోపి ఋజుగమనేన లక్షయోజనపరిమితః - తతః ప్లక్షద్వీపో ద్విలక్షయోజనాత్మకః - తత ఇక్షురససముద్రోఽపి ద్విలక్షయోజనాత్మకః - ఏవం తతశ్శాల్మలాదయో ద్వీపాస్సురోదాదయశ్చ సముద్రాశ్చతుర్లక్షాదిరూపయథోక్తపరిమాణా ఏవ వేదితవ్యాః - ఏవం శుద్ధోదధిపర్యన్తం సంకలయ్య గణనాయాం పఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మికోక్తసంఖ్యా సంపన్నా భవతి॥ తతః కాఞ్చనీభూమిస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా, "ద్విగుణా కాఞ్చనీ భూమి" రితి తు విష్ణుపురాణవచనం - పూర్వోక్తశుద్ధోదధిపర్యన్తయా భూమ్యా సహ మిలితా సతీ పణ్ణవతిలక్షస్యాన్ ద్విగుణేత్యేతత్తాత్పర్యకం "దశకోట్య" ఇతి వచనాన్తరం తు లోకాలోకాదారభ్య పునర్లోకాలోకపర్యన్తమృజుగమనే చతుర్దశలక్షోత్తరదశకోటియోజనపరిమితా భూమిర్భవతీత్యేతదభిప్రాయకం॥ ద్విగుణత్వదశకోటిత్వకథనం న్యూనాధికభాగావర్జనాదృత్యేత్యతో న విరోధ ఇతి॥ తతో లోకాలోకాచలస్తతోఽన్ధకారభూమిస్సా చ పారిశేష్యాదవశిష్టకోటియోజనపరిమితా - ఏవం చ మేరోరారభ్య పఞ్చవింశతికోటియోజనాని భవన్తీతి ద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏవం మేరుం మధ్యస్థమవధీకృత్య భూమణ్డలస్య పరిమాణముక్తం - అథ బ్రహ్మాణ్డస్య కియత్పరిమాణం - కం వాఽవధీకృత్య పరిమాతవ్యమిత్యపేక్షాయామాహ॥ అణ్డమధ్యగత ఇతి॥ అణ్డమధ్యగతః అణ్డమధ్యే స్థితస్సూర్యః, యథా భూమణ్డలస్య మధ్యే మేరుః స్థిత ఇత్యర్థః -

ణం చ వ్యాఖ్యాతం, యద్బహిర్లోకాలోకాచలాత్తతః పరస్తాద్యోగేశ్వరగతిం విశుద్ధాముదాహరన్తి॥ ౪౦ ॥ శ్లో॥
అణ్డమధ్యగతస్సూర్యో ద్యావాభూమ్యోర్యదన్తరమ్। సూర్యాణ్డగోళయోర్మధ్యే కోట్యస్స్యుః పఞ్చవింశతిః॥ ౪౧ ॥ మృతేఽణ్డ ఏష ఏతస్మిన్ యత్ తో మార్తణ్డ ఉచ్యతే। హిరణ్యగర్భ ఇతి యద్ధిరణ్యాణ్డసముద్భవః॥ ౪౨ ॥ సూర్యేణ హి విభజ్యన్తే దిశః ఖం ద్యౌర్మహీ భిదా స్వర్గాపవర్గనరకరసౌకాంసి చ సర్వశః॥ ౪౩ ॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యాణాం సరీసృపసవీరుధామ్। సర్వజీవనికాయానాం సూర్య ఆత్మా దృగీశ్వరః॥ ౪౪ ॥ ***************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః. **********
శ్రీశుక ఉవాచ ౧॥ ఏతావానేవ భూవలయస్య సన్నివేశః - ప్రమాణలక్షణతో వ్యాఖ్యాతః - ఏతేన హి దివో మణ్డ

కిం తన్మధ్యం - యత్ర స్థితస్సూర్యస్తత్రాహ॥ ద్యావాభూమ్యోర్యదన్తరమితి॥ ద్యావాభూమ్యోరూర్ధ్వాధఃకపాలయోర్యదన్తరం మధ్యస్థానమిత్యర్థః - అనేన సూర్యమవధీకృత్యాణ్డస్య పరిమాణం కార్యమిత్యుక్తం భవతి, సూర్యాణ్డగోళయోస్సూర్యాణ్డభిత్త్యోర్మధ్యే, పఞ్చవింశతిః కోట్యస్స్యురిత్యర్థః - సూర్యమవధీకృత్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తమూర్ధ్వమధస్తాత్పార్శ్వతశ్చ పఞ్చవింశతికోటియోజనాని భవన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అణ్డప్రసఙ్గాత్సూర్యచతుర్ముఖాదీనామణ్డసంబన్ధాదేవ మార్తణ్డహిరణ్యగర్భాదినామవత్త్వమిత్యాహ॥ మృతేఽణ్డ ఇతి॥ మృతే నశ్వరే - ఏతస్మిన్నణ్డే యతః స్థితః - తత - స్సూర్యో, మార్తణ్డ ఉచ్యతే, మృతం చ తదణ్డం మృతణ్డం - మృతణ్డే భవో మార్తణ్డః - శకన్ధ్వాదిత్వాత్పరరూపే మార్తణ్డ ఇతి సాధుః - యద్యస్మాద్ధిరణ్యే హిరణ్మయే - సముద్భవో యస్య - స బ్రహ్మా హిరణ్యగర్భ ఇత్యుచ్యతే - హిరణ్యస్యాణ్డస్య గర్భభూతత్వాద్ధిరణ్యగర్భ ఇత్యుచ్యత ఇత్యర్థః - యద్వా॥ హిరణ్యగర్భ ఇతి సూర్యస్యైవ క్వచిద్వ్యపదేశనిర్వాహార్థమేవముక్తమ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ యదుక్తమణ్డపరిమాణే సూర్యస్యావధిత్వం తదేవ న కేవలం - కింతు దిగాదివిభాగేఽప్యవధిత్వం సూర్యస్యాస్తీత్యాహ॥ సూర్యేణేతి॥ దిశః పూర్వాదయః - ఖమన్తరిక్షం - ద్యౌః స్వర్లోకః - మహీ భూమిః, భిదా అన్యోఽపి విభాగః - స్వర్గాపవర్గౌ భోగమోక్షదేశౌ - నరకాః - రసౌకాంసి అతలాదీని చ, సర్వశః కృత్స్నశః - సూర్యేణైవ విభజ్యన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ న కేవలం దిగాదివిభాజక ఏవ సూర్యః - కింతు దేవాదీనాం చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతా చేత్యాహ॥ దేవేతి॥ ఆత్మా భగవదాత్మకస్సూర్యః - దేవాదీనాం - సర్వేషాం - జీవనికాయానాం జీవసమూహానాం - దృగీశ్వరః దృగధిష్ఠాతా - అగానాం స్థావరాణాం - వీరుధాం చ చక్షురిన్ద్రియస్యానభివ్యక్తస్య సద్భావాత్తచ్చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వమప్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః. ********************
ఏవం కృత్స్నస్య భూమణ్డలస్య సన్నివేశం తత్పరిమాణం చాభిధాయాథ దివో మణ్డలపరిమాణం సూర్యగతిం చ వివ

త్యుర్వక్ష్యమాణస్యోక్తసాపేక్షత్వాదుక్తమనువదతి ॥ ఏతావానేవేతి భూమణ్డలస్య-సన్నివేశస్సంస్థానం ప్రమాణాదిభి, రేతావానేవ పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమిత ఏవ-వ్యాఖ్యాతః - ఏవకారేణోక్తాధికపరిమాణవ్యావృత్తిః-వక్ష్యమాణమవతారయతి॥ఏతేనేతి॥ఏతేన భూమణ్డలపరిమాణేన - దివోమణ్డలస్యాపి-మానం పరిమాణం-తద్విదః దివోమణ్డలమానవిదః-ఉపదిశన్తి భూమణ్డలేన తుల్యపరిమాణమేవ దివోమణ్డలమపి పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితమిత్యుపదిశన్తీత్యర్థః- కథమస్యస్య పరిమాణకథనేనాన్యస్యాపి పరిమాణం జ్ఞాతుం శక్యమిత్యపేక్షాయాం దృష్టాన్తమాహ ॥ యథాద్విదళయోర్నిష్పావాదీనామితి-నిష్పావో గోధూమాదిధాన్యాని చూర్ణయితుం శిల్పిభిర్నిర్మితో ద్విదళాత్మకః పాషాణవిశేషః-బాహ్యాదళద్వయవిశిష్టో ధాన్యవిశేషో వా-నిష్పావ యతేశూర్పాదిభిరితి నిష్పావః,, నిరభ్యోః పూల్వోః,, రితి ఘఞ్ , నిష్పావప్రభృతీనాం ద్వయోర్దళయోర్మధ్యే అధస్స్థితస్య దళస్య పరిమాణే కథితే ఉపరితనదళస్యాపి తత్తుల్యపరిమాణమితి కథితం భవతి, తథేత్యర్థః-అన్తుదివోమణ్డలమపి భూమణ్డలేన తుల్యపరిమాణం- కిం తద్భూమణ్డలద్యుమణ్డలయోర్మధ్యే - యత్రస్థితం సూర్యమవధీకృత్య పరిచ్ఛేదః కార్య ఇత్యుక్తం-తత్రాహ॥తయోరితి॥ తయోర్భూమణ్డలద్యుమణ్డలయోరన్తరేణ మధ్యే-అన్తరిక్షం అన్తరిక్షలోకముపదిశన్తీత్యనుషఙ్గః-కథం భూతం-తదుభయసన్ధితం - తాభ్యాం భూమణ్డలద్యుమణ్డలాభ్యాం-ఉభయతః అధః ఊర్ధ్వం చ-సన్ధితం సంలగ్నం-సందష్టమిత్యర్థః యస్యాన్తరిక్షస్య-మధ్యగతః మధ్యేస్థితో-భగవాన్- తపతాం పతిః తాపం కుర్వతామగ్న్యాదీనాం మధ్యే-పతిః శ్రేష్ఠః-తపనస్సూర్యః-ఆతపేన-త్రిలోకీం భూర్భువస్స్వరాత్మికాం - ప్రతపతి ఆత్మనస్స్వస్య భాసా త్రిలోకీమవభాసయతి ప్రకాశయతి చ ॥ ౧ ॥ కిమయం సూర్య ఏకత్రస్థిత ఏవ త్రిలోకీం ప్రతపత్యవభాసయతి చ-ఉతాటన్నేవ - యద్యటన్నేవ తర్హి సదైకరూపేణాటతి ఉత కదాచిత్త్వరయా కదాచిచ్ఛనైః కదాచిత్సమం - కింవోర్ధ్వమేవాటతి-ఉతాధః-ఆహోస్విదుభయతః- కేషు స్థానేష్వటతి -కథం వా తద్గతికృతో భవత్యహోరాత్రపరిమాణవిభాగ-ఇత్యా

లమానం తద్విద ఉపదిశన్తి - యథా ద్విదళయోర్నిష్పావాదీనాం తదన్తరేణాన్తరిక్షం తదుభయసంధితం యస్మిన్మధ్యగతో భగవాంస్తపతాంపతిస్తపన ఆతపేన త్రిలోకీం ప్రతపత్యవభాసయత్యాత్మభాసా ॥౧॥ స ఏష ఉదగయనదక్షిణాయనవైషువతసంజ్ఞాభిరారోహణావరోహణాభ్యాం మాన్ద్యశైఘ్ర్యసమానాభిర్గతిభిరారోహణావరోహణసమానస్థానేషు యథాసవనమభిపద్యమానో మకరాదిషు రాశిష్వహోరాత్రాణి దీర్ఘహ్రస్వసమానాని విధత్తే ॥ ౨ ॥ యదా మేషతులయోర్వర్తతే తదాఽహోరాత్రాణి సమానాని భవ

ద్యపేక్షాయామాహ॥స ఏష ఇతి॥ స ఏషః అన్తరిక్షమధ్యగతస్సూర్యః-ఉదగయనాదిసంజ్ఞాభి-ర్మాన్ద్యాదిగతిభిః,ఆరోహణాదిస్థానేషు-యథాకాలమారోహణాదికమభిపద్యమానః, మకరాదిరాశిషు వర్తమానః , అహాని-రాత్రీశ్చ-హ్రస్వదీర్ఘసమానాని-విధత్తే కురుతే,,త్ర్యశీతిమణ్డలశతం కాష్ఠయోరన్తరం ద్వయోః । ఆరోహణావరోహాభ్యాం భానోరబ్దేన యా గతి ,, రితి శ్రీవైష్ణవపురాణోక్తరీత్యాఽశేష గ్రహనక్షత్రాశ్రయే అన్తర్మధ్య బహిర్వలయత్రయాకారే త్ర్యశీతశతమణ్డలాకారరేఖాయుతే అర్వాక్ఛిరస్కదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతసర్పాకారే భగవదాత్మకే శింశుమారాఖ్యే కాలచక్రే , ఉద్ధ్రిత్యారోహణావరోహణసమవస్థానేష్వన్తర్వలయబాహ్యవలయమధ్యవలయేషూదగయనాదిసంజ్ఞాభిర్మాన్ద్యాదిగతిభిః - యథాసవనమిష్వరాదిష్టం కాలమనతిక్రమ్య , భిపద్యమానః ప్రాప్తస్సన్ - మకరాదిషు శింశుమారస్థమకరాద్యాకారరేఖాయుతమణ్డలేషు - నక్షత్రాభిముఖతయా - చరన్ , స్వహరాదీని , హ్రస్వాని, దీర్ఘాణి సమానాని చ , కురుతే ॥ తత్ర బహిర్వలయాదన్తర్వలయగమనమారోహణం , తదేవోదగయనం - ఆరోహే చ చిరగతిః , మార్గస్య రాశీకృతభూయస్త్వాత్-అన్తర్వలయాద్బహిర్వలయగమనమవరోహణం,తదేవ దక్షిణాయనం,అవరోహే చ ద్రుతగతిః-మార్గస్య రాశీకృతాల్పీయస్త్వాత్ - సమవస్థానశబ్దనిర్దిష్టే మధ్యమవలయే గమనం సమవస్థితిః - తదేవ వైషువతం-తత్ర సమగతిః-మార్గస్య రాశీకృతసామ్యాత్ - ఆరోహణాదికం చ ధ్రువేణ రథయుగాక్షకోటినిబద్ధవాయుపాశద్వయస్యాకర్షణప్రసారణసమ్గ్రహణైర్భవతి ॥ తథా చోక్తం ,, ఆకృష్యేతే యథా హ్యేతౌ ధ్రువేణ సమధిష్ఠితౌ-తథాఽభ్యన్తరతస్సూర్యో భ్రమతే మణ్డలాని తు ॥ ధ్రువేణ ముచ్యమానేన పునా రశ్మియుగేన తు। తథైవ బాహ్యతస్సూర్యో భ్రమతే మణ్డలానిచ,,తి - ఆరోహణే చిరగతిత్వాద్దినవృద్ధీ రాత్రిహ్రాసశ్చ భవతి - అవరోహే ద్రుతగతేరహ్నాం హ్రాసో రాత్రివృద్ధిశ్చ-సమవస్థితౌ అహోరాత్రస్య సామ్యమితి భేదః ॥ ౨ ॥ ఏతదేవ ప్రతిపిపాదయిషుస్తావత్కాసు రాశిషు చరన్నహోరాత్రస్య సామ్యాధిక్యం విధత్త ఇత్యపేక్షాయామాహ ॥ యదా వృషభాదిష్వితి ॥ వృషభ ఆదిర్యాసాం - తాసు-వృషభమిథున

కర్కటసింహకన్యాసు రాశిషు పఞ్చసు - యదా-చరతి - తదా - అహాన్యేవ-వర్ధన్తే-నతు రాత్రయ ఇత్యర్థః, యద్యపి వృషభమిథునయో రేవాహ్నాం వృద్ధిః - కర్కటకాదిషు హ్రాసః - తథాపి రాత్ర్యపేక్షయా అధికత్వాద్వర్ధన్త ఇత్యుక్తం॥ హ్రసతి చేత్॥ మాసి మాసి-రాత్రిష్వేకైకా ఘటికా, హ్రసతి, అహస్సు, ఏకైకా ఘటికా-వర్ధత ఇత్యర్థః * ॥ ౩ ॥ * యదా వృశ్చికధనుర్మకరకుమ్భమీన రాశిషు పఞ్చసు- వర్తతే చరతి, తదాఽహోరాత్రాణి విపర్యయాణి - రాత్రయో వర్ధన్తే-అహాని హ్రసన్తీత్యర్థః॥ పూర్వవద్ధినాపేక్షయాఽత్ర హ్రాసో బోధ్యః ॥ అత్రాప్యేకైకా ఘటికా రాత్రిషు వర్ధతే-అహస్సు హ్రసతీత్యవగన్తవ్యం-ఇదం చ స్థూలదృష్ట్యోక్తం, వృద్ధిహ్రాసయోః ప్రతిమాసం వైషమ్యాత్ * ॥ ౪ ॥ * అథ తాత్త్వికం వృద్ధిహ్రాసకాలమాహ॥ యావదితి ॥ దక్షిణాయనపర్యన్తమహాని వర్ధన్తే, రాత్రయో హ్రసన్తి, తతః, ఉత్తరాయణపర్యన్తం త్వ-హాని, హ్రసన్తి, రాత్రయో వర్ధన్త ఇత్యర్థః, ఏతదేవ ప్రపఞ్చితం శ్రీవైష్ణవే పురాణే ,, అయనస్యోత్తరస్యాదౌ మకరం యాతి భాస్కరః। తతః కుమ్భం చ మీనం చ రాశే రాశ్యన్తరం ద్విజ ॥ త్రిష్వేతేష్వథ భుక్తేషు తతో వైషువతీం గతిమ్। ప్రయాతి సవితా కుర్వన్నహోరాత్రం తతస్సమమ్ ॥ తతో రాత్రిః క్షయం యాతి వర్ధతేఽనుదినం దినమ్ । తతశ్చ మిథునస్యాన్తే పరాం కాష్ఠాముపాగతః ॥ రాశిం కర్కటకం ప్రాప్య కురుతే దక్షిణాయనమ్ । కులాలచక్రపర్యన్తో యథా శీఘ్రం ప్రవర్తతే। అతివేగితయా కాలం వాయువేగగతిశ్చరన్ ॥ తస్మాత్ప్రకృష్టాం భూమిం తు కాలేనాల్పేన గచ్ఛతి । సూర్యో ద్వాదశభిశ్శైఘ్ర్యాన్ముహూర్తైర్దక్షిణాయనే ॥ త్రయోదశార్ధమృక్షాణామహ్నా యచ్చరతే ద్విజ । ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి నక్తమష్టాదశై * శ్చరన్ ॥ కులాలచక్రమధ్యస్థో యథా మన్దం ప్రసర్పతి । తథోదగయనే సూర్యస్సర్పతే మన్దవిక్రమః॥ తస్మాద్దీర్ఘేణ కాలేన భూమిమల్పాం తు గచ్ఛతి । అష్టాదశముహూర్తం తు ఉత్తరాయణపశ్చిమమ్। అహో భవతి తచ్చాపి చరతే మన్దవిక్రమః॥

న్తి॥ ౩ ॥ యదా వృషభాదిషు పఞ్చసు రాశిషు చరతి తదాఽహాన్యేవ వర్ధన్తే హ్రసతి చ మాసి మాస్యేకైకా ఘటికా రాత్రిషు ॥ యదా వృశ్చికాదిషు పఞ్చసు వర్తతే-తదాఽహోరాత్రాణి విపర్యయాణి భవన్తి ॥ ౪ ॥ యావద్దక్షిణాయనమహాని వర్ధన్తే యావదుదగయనం రాత్రయః । ఏవం నవకోటయ ఏకపఞ్చాశల్లక్షాణి చ యోజనానాం మానసోత్తరగిరిం పరివర్తమానస్యోపదిశన్తి ॥ ౫ ॥ తస్మిన్నైన్ద్రీం పురీం పూర్వస్మాన్మేరోర్దేవధానీం నామ దక్షిణతో యామ్యాం సంయమనీం నామ - పశ్చాద్వారుణీం నిమ్లోచనీం నామోత్తరతస్సౌమ్యాం విభావరీం నామ ॥ ౬ ॥ తాసూదయమధ్యాహ్నాస్తమయనిశీథానీతి భూతానాం ప్రవృత్తినివృత్తి

త్రయోదశార్ధమహ్నా వై బుక్షాణాం చరతే రవిః ॥ ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి రాత్రౌ ద్వాదశభిశ్చరన్ । అతో మన్దతరం నాభ్యాం చక్రం భ్రమతి వై యథా ॥ కులాలచక్రనాభిస్తు యథా తత్రైవ వర్తతే। ధ్రువస్తథా హి మైత్రేయ తత్రైవ పరివర్తతే॥ ఉభయోః కాష్ఠయోర్మధ్యే భ్రమతే మణ్డలాని తు । దివా నక్తం చ సూర్యస్య మన్దా శీఘ్రా చ వై గతిః॥ ఏకప్రమాణమేవైష మార్గం యాతి దివాకరః । అహోరాత్రేణ యో భుఙ్క్తే సమస్తా రాశయో ద్విజ ॥ షడేవ రాశీన్యో భుఙ్క్తే రాత్రావన్యాంశ్చ షడ్దివా। రాశిప్రమాణజనితా దీర్ఘహ్రస్వాత్మతా తతః॥ తథా నిశాయాం రాశీనాం ప్రమాణైర్లఘుదీర్ఘతా।దినాన్తే దీర్ఘహ్రస్వత్వం తద్భాగనైవ జాయతే॥ ఉత్తరే ప్రక్రమే శీఘ్రా నిశి మన్దా గతిర్దివా । దక్షిణే త్వయనే సైవ విపరీతా వివస్వత,, ఇతి, యదా మేషతులయోర్వర్తతే తదాఽహోరాత్రాణి సమాని భవన్తీత్యనేనోత్తరాయణే మేషమాసే సామ్యమహోరాత్రస్య, దక్షిణాయనే తులామాసే సామ్యమిత్యుక్తం॥ తదేవ వైష్ణవే ప్యుక్తం ,,తులామేషగతే భానౌ సమం రాత్రిదినం తు తత్,, ఇతి, ఏవం సూర్యస్య మన్దాదిగతిభిరహోరాత్రపరిమాణవిభాగ ఉక్తః - అథాఽహోరాత్రవిభాగతత్పరిమాణవిభాగాద్యర్థం-మానసోత్తరే మేరుం పరిభ్రమతా సూర్యేణ కతి యోజనాని పరిభ్రాన్తాని భవన్తీత్యపేక్షాయామాహ ॥ ఏవమితి॥ ఏవం మన్దాదిగతిభిర్మానసోత్తరగిరిం పరివర్తమానస్య మానసోత్తరే మేరుం పరివర్తమానస్య, యోజనానాం తేన పరిభ్రామ్యమాణానాం యోజనానాం నవకోటయ, ఏకపఞ్చాశల్లక్షాణి చేత్యుపదిశన్తీత్యర్థః * ॥ ౫ ॥ * అథోదయాస్తమయాదిస్వరూపం వివక్షుస్తదుపోద్ఘాతం ప్రపఞ్చయతి ॥ తస్మిన్నిత్యాదినా ॥ విభావరీం నామేత్యన్తేన-తస్మిన్మానసోత్తరే-మేరోః పూర్వతః ఐన్ద్రీం దేవధాన్యాఖ్యాం పురీ-ముపదిశన్తీత్యనుషఙ్గః, ఏవముత్తరత్రాపి యోజ్యమ్ * ॥ ౬ ॥ * అథోదయాదికమాహ॥ తాస్విత్యాదినా॥ తాసు దేవధాన్యాదిషు చతసృషు పురీషు , మేరోశ్చతుర్దిశం, కాలవిశేషైరేవ-సూతానాం భూతానాం *

స్థానాం - ప్రవృత్తినివృత్తినిమిత్తాని వ్యాపారతదభావనిమిత్తాని - ఉదయాదీని - భవన్తి - తత్రాస్తమయాన్తాని ప్రవృత్తినిమిత్తాని - నిశీథాదీని నివృత్తినిమిత్తాని , తదాభూతానాం సుప్తత్వాదితి వివేకః - ఆదిశబ్దేన పూర్వోత్తరరాత్రేర్భాగౌ వివక్షితౌ - మేరోశ్చతుర్దిశమిత్యస్యాయమభిప్రాయః - యాని మేరోర్దక్షిణభూతాని - తేషామైన్ద్రీమారభ్య పూర్వాదయో దిశః తత్ప్రవేణోదయాదయశ్చ త్వగో భవన్తి - యాని పశ్చిమతః తేషాం యామ్యామారభ్య - యాన్యుత్తరతః తేషాం వారుణీమారభ్య - యే పూర్వతః తేషాం సౌమ్యామారభ్యేతి ॥ మేరౌస్థితానాం తు నోదయాదికమస్తీత్యాహ ॥ తత్రత్యానామితి ॥ తత్రత్యానాం మేరౌస్థితానాం - ఆదిత్యః - దివసమధ్యగత ఏవ - సదాపిదధానః వ్యాపారయుం, స్తపతి ప్రకాశతే - కించ, సర్వేషాం ద్వీపవర్షాణాం మేరుముత్తరం కరోతీత్యాహ ॥ సవ్యేనేతి ॥ ఆదిత్యం పశ్యతాం సవ్యేన స్థితం - మహామేరు - మాదిత్యః - స్వదక్షిణభాగస్థితం కరోతీత్యర్థః । యత్ర యః పశ్యత్యాదిత్యం సైవ తత్ర ప్రాచీ - తస్య చ వామతో మేరుస్తిష్ఠతీతి భావః - సమయవిశేషైరిత్యస్యాయమభిప్రాయః ,, ఉదయాస్తమనే చైవ సర్వకాలం తు సంముఖే। దిశాస్వశేషాసు తథా మైత్రేయ విదిశాసు చ ॥ యైర్యత్ర దృశ్యతే భాస్వాన్ స తేషాముదయస్స్మృతః ॥ తిరోభావం చ యత్రైతి తత్రైవాస్తమనం రవేః ॥ నైవాస్తమనమర్కస్య నోదయస్సర్వదా సతః ॥ ఉదయాస్తమనాఖ్యం హి దర్శనాదర్శనం రవేః ॥ శక్రాదీనాం పురే తిష్ఠన్ స్పృశత్యేష పురత్రయం ,, మితి శ్రీవైష్ణవపురాణోక్తరీత్యా దక్షిణావర్తప్రవాహాఖ్యవాయునా భ్రమమాణజ్యోతిశ్చక్రగతివశాదతిదూరతో భూసంలగ్నస్యేవ కాలవిశేషే దర్శనముదయః - ఆకాశమారూఢస్యేవ దర్శనం మధ్యాహ్నః - భూమిం ప్రవిష్టస్యేవ దర్శనమస్తమయః - తతోఽతిదూరగమనేన నిశీథ - ఇతి కాలవిశేషకృతావిర్భావాదికమేవోదయాదికమితి ఏవం ,, అద్భ్యో వా ఏష ప్రాతరుదేతి ఆపస్సాయం ప్రవిశతి ,, ఇతి శ్రుతవ్యవహారోఽపి సముద్రతీరస్థదృష్టికృతః , మానసోత్తరే భ్రమతస్సూర్యస్యాప్సు ప్రవేశాసంభవాత్ ॥ ౭ ॥ యథోక్తస్యోదయాస్తమయాదేర్దేశనియమం దర్శయతి ॥ యత్రోదేతీత్యాదినా ॥ య

నిమిత్తాని - సమయవిశేషేణ మేరోశ్చతుర్దిశం తత్రత్యానాం దివసమధ్యగత ఏవ సదావిదధాన ఆదిత్యస్తపతి సవ్యేనాచలం చలన్ దక్షిణేన కరోతి ॥ ౭ ॥ యత్రోదేతి తస్య హ సమానసూత్రనిపాతే నిమ్లోచతి, యత్ర క్వచన స్యన్దేనాభితపతి తస్య హైష సమానసూత్రనిపాతే ప్రస్వాపయతి, తత్ర గతం న పశ్యన్తి యే తమనుపశ్యేరన్ ॥ ౮ ॥ యదా హైన్ద్ర్యాః పుర్యాః ప్రచలతి పఞ్చదశభిర్ఘటికాభిర్యామ్యాం సపాదకోటిద్వయం యోజనానాం సార్ధద్వాదశలక్షాణి సాధికాని చోపయాతి - ఏవం తతో వారుణీం సౌమ్యామైన్ద్రీం చ పునః ॥ ౯ ॥ తథాఽన్యే చ గ్రహాస్సోమాదయో నక్షత్రైస్సహ జ్యోతిశ్చక్రే సమభ్యుద్యన్తి సహ వాఽభినిమ్లోచన్తి ॥ ౧౦ ॥ ఏవం

త్రైన్ద్ర్యాదౌ పురే ఉదేతి ఉదయం ప్రాప్నోతి - దృష్టో భవతీతి యావత్ - తస్య ఉదయస్థానస్య - సమానసూత్రనిపాతే వారుణ్యాం - నిమ్లోచతి అస్తమేతి - అదర్శనం ప్రాప్నోతీత్యర్థః - యత్ర హి యామ్యాం క్వాపురే - స్యన్దేనాభితపతి స్వేదోద్గమేనాభితపతి మధ్యాహ్నస్థితో భవతీతి యావత్ - ఏష భగవాన్సూర్యః ॥ తస్య - సమానసూత్రనిపాతే అన్యూనాధిక - దేశే - సౌమ్యాయాం పురే, స్థితః ప్రస్వాపయతి - యామ్యదిక్స్థితానామర్ధరాత్రం కరోతీత్యర్థః - యే యామ్యాదిశి స్థితాః - అస్తంగతం సూర్యమనుపశ్యేరన్, తే - తత్ర గతం సౌమ్యదిగ్గతం - న పశ్యన్తి - ఏవం యామ్యాదిపురీషూదయాదినియమో ద్రష్టవ్యః ॥ ౮ ॥ ఏవముదయాదిదేశనియమ ఉక్తః అథైన్ద్ర్యాదిపుర్యా యామ్యాదిపురీం ప్రతి కియతా కాలేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యపేక్షాయామాహ ॥ యదేతి ॥ యదా - ఐన్ద్ర్యాః పుర్యాః - ప్రచలతి నిష్క్రాన్తో భవతి - తదా పఞ్చఘటికాత్మకేన కాలేన - యోజనానాం - సార్ధద్వాదశలక్షాణి సాధికాని పఞ్చవింశతిసహస్రాధికాని - సపాదకోటిద్వయం పఞ్చవింశతిలక్షాధిక - కోటిద్వయం చ - అతిక్రమ్యేతి శేషః । యామ్యాం పురీముపయాతి, ఏవం - తతో - యామ్యాయాః ప్రచలతి - ఏవముక్తకాలేనోక్తయోజనాని వారుణీం పురీం గచ్ఛతి ఏవముత్తరత్రాపి యోజ్యమ్ ॥ ౯ ॥ ఏవం సూర్యస్యోదయాస్తమయాదిస్వరూపం తద్దేశనియమం కాలపరిమాణం యోజనపరిమాణం చాభిధాయాథ సోమాదీనాం గ్రహాణామప్యుదయాదికమాహ ॥ తథేతి ॥ జ్యోతిశ్చక్రేణ తారాగణేన సహ - వర్తమానాః అన్యే, సోమాదయో గ్రహా అపి , నక్షత్రైః అశ్విన్యాదిభిస్సహ - తథా సూర్యవదిన్ద్రాదిపురీషు - గగనం ప్రత్యభ్యుద్యన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి ఉదయం ప్రాప్నువన్తి, అభినిమ్లోచన్తి అస్తం ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః , యద్యపి వస్తుతస్సూర్యస్యాపి నక్షత్రైస్సహైవోదయాస్తమయౌ - తథాఽపి తత్సాహిత్యాదర్శనాత్సోమాదీనామేవ తత్సాహిత్యముక్తమ్ ॥ ౧౦ ॥ పఞ్చదశఘటికాభిస్సపాదకోటిద్వయం సాధికాని సార్ధద్వాగశలక్షాణి చ యోజనాని గచ్ఛతీత్యుక్తం, తత్రైకేన ముహూర్తేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యపేక్షాయామాహ ॥ ఏవమితి ॥ త్రయీమయ ఇత్యుపాసనార్థముక్తం - వేద

రూపేణోపాస్యస్సౌరోరథః - ఏకేనముహూర్తేన, అష్టశతాధికచతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాని- చతసృషు దేవధాన్యాది
షు-పరిభ్రమతే కోఽసౌ సౌరోరథస్తత్రాహ॥యస్యేతి॥ యస్యసౌరస్యరథస్య,ఏకం-చక్రం-సంవత్సరాత్మకం-సమామ
నన్తిఉపాసతే-చక్రంవిశినష్టి-ద్వాదశారం, ద్వాదశమాసాఅరాయస్య-షడృతవోనేమయోయస్య-త్రీణిచాతుర్మాస్యా
నినాభయోయస్య - ఇదముపాసనార్థమేవోక్తం - మాసాద్యవయవాదిరూపేణసంవత్సరరూపేణచోపాస్యమానమిత్య
ర్థః ✽॥౧౧॥ ✽సౌరోరథఃపరివర్తతఇత్యుక్తం -సకింనిరవలమ్బఏవభ్రమతీత్యత్రరథంవిశినష్టి॥యస్యేతి॥అక్షశబ్దోత్ర-ఉ
పచారాత్తద్గ్రాహ్యయాంధురివర్తతే- ఏవంద్వితీయోఽక్షఇత్యత్రాపి-యస్యరథస్యాక్షో-మేరోర్మూర్ధ్ని ౨,కృతమూలఃవాయు
నాబద్ధమూలః - యశ్చాగ్రదో మానసోత్తరే- కృతేతరభాగఃమానసోత్తరగిరౌలక్షోర్ధ్వోపరి-వాయుబద్ధభూమౌ-కృతేతర
భాగః-వాయునానిబద్ధేతరభాగః -అన్యథానియుతార్ధమాత్రోచ్ఛ్రాయత్వాన్మానసోత్తరగిరేర్మేరోశ్చతురశీతిసహస్రో
చ్ఛ్రాయత్వాదక్షస్యసామ్యానుపపత్తేః, కోసావితరభాగఃయోమానసోత్తరేకృతస్తత్రాహ॥ యత్రేతి॥యత్రఇతరభా
గే-ప్రోతంసత్-రవిరథస్యచక్రం-తైలయన్త్రవత్,మానసోత్తరగిరౌ-పరితోభ్రమతి ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽తస్మిన్నక్షేచక్రప్రా
న్తే,కృతమూలఃనిబద్ధపూర్వభాగః - ద్వితీయోఽక్షః - ప్రథమోఽక్షో మేరుమానసోత్తరాయతస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసా
ర్ధకోటియోజనప్రమాణః, తస్య, తురీయమానేనసార్ధసప్తత్రింశత్సహస్రాధిక్యైకోనచత్వారింశల్లక్షయోజనమానే
న - సమ్మితఃపరిమితః - ధ్రువేకృతఃవాయుపాశేనబద్ధఉపరిభాగోయస్యతథాభూతః- తంనిదర్శయతి-తైలయన్త్రాక్షవ
దితి ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽రథనీడాదేఃపరిమాణమాహ॥ నీడోరథినఉపవేశస్థానం,సః-షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయామః-తురీయ

ముహూర్తేనచతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాన్యష్టశతాధికానిసౌరోరథస్త్రయీమయశ్చతసృషుపరివర్తతే
పురీషు, యస్యైకంచక్రంద్వాదశారంషణ్నేమిత్రినాభిసంవత్సరాత్మకంసమామనన్తి ॥ ౧౧ ॥ యస్యా
క్షోమేరోర్మూర్ధనికృతోమానసోత్తరేకృతేతరభాగోయత్రప్రోతంరవిరథచక్రంతైలయన్త్రచక్ర
వన్మానసోత్తరగిరౌపరిభ్రమతి ॥౧౨॥తస్మిన్నక్షేకృతమూలోద్వితీయోఽక్షస్తురీయమానేనసంమితస్తైలయ
న్త్రాక్షవద్ధ్రువేకృతోపరిభాగః॥౧౩॥రథనీడస్తుషట్త్రింశల్లక్షయోజనాయతస్తత్తురీయభాగవిశాలస్తతా
వాన్రవిరథయుగోయత్రహయాశ్ఛన్దోనామానస్సప్తారుణయోజితావహన్తిదేవమాదిత్యంపురస్తాత్సవి
తురరుణఃపశ్చాచ్చనియుక్తస్సౌత్యేకర్మణికిలాస్తే॥౧౪॥తథావాలఖిల్యాఋషయోఽఙ్గుష్ఠపర్వమాత్రాష్ష
ష్టిసహస్రాణిపురతస్సూర్యంసూక్తవాకాయనియుక్తాస్సంస్తువన్తి॥ ౧౫ ॥ తథాఽన్యేచఋషయోగన్ధర్వా

భాగవిశాలఃనవలక్షయోజనవిశాలః - రవిరథయుగోఽపి-తావాన్షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయామ-స్తురీయభాగవిశాలః-
యుగంవిశినష్టి-యత్రయుగే-అరుణేనసూతేన - యోజితా-స్సప్త - హయాఃఅశ్వాః-గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దోనామానః-దేవ
మాదిత్యం - వహన్తిగన్తవ్యదేశంప్రాపయన్తి - అశ్వానాంనామానిశ్రీవైష్ణవేపురాణేఉక్తాని। హయాశ్చసప్తచ్ఛన్దాం
సితేషాంనామానిమేశ్శృణు॥ గాయత్రీచబృహత్యుష్ణిగ్జగతీత్రిష్టుబేవచ ,, అనుష్టుప్పఙ్క్తిరిత్యుక్తాశ్ఛన్దాంసిహరయోరవే,,
రితసన్వే ,, కోఅశ్వోవహతిసప్తనామే ,, తి-శ్రుతివిరోధఇతిచేదుచ్యతే,ఏకఇత్యనేనైకరూపత్వముచ్యతే,అశ్వఇతిజాత్యభి
ప్రాయఏకత్వనిర్దేశః ,, ఏకోప్రీహిస్సుసంపన్న ,, ఇత్యాదివత్-సప్తనామేత్యనేనగాయత్ర్యాదిసప్తనామానఇత్యు
చ్యతే-తథాచైకరూపాగాయత్ర్యాదిసప్తనామానోఽశ్వావహన్తీతిశ్రుత్యర్థః, ఉపబృంహణానుసారాదేవ
హిశ్రుత్యర్థనిర్ణయఇతి-తేషాంగాయత్ర్యాదినామకత్వంతద్దృష్ట్యోపాసనార్థముక్తం - అరుణయోజితాదేవంవహన్తీ
త్యుక్తం,కుత్రస్థితోఽశ్వాన్యోజయతీత్యత్రాహ॥ పురస్తాదితి-సవితుః-పురస్తాత్పురతః,స్థితోఽరుణః-సౌత్యేఅశ్వయో
జనాదిరూపే-కర్మణ్యాస్తఇత్యర్థః - పురస్తాత్స్థితోఽపికింసవితురభిముఖతోవర్తతే॥ నేత్యాహ॥పశ్చాచ్చనియుక్తఇతి॥
పురస్తాత్స్థితోఽపిప్రత్యఙ్ముఖఆస్తే-యద్వాయతస్సూర్యస్యపురస్తాత్తస్యైవపశ్చిమత్వాత్పశ్చాదిత్యుక్తమ్ ✽ ॥౧౪॥ ✽
ఏవంవాలఖిల్యాఖ్యాఋషయోఽపి - షష్టిసహస్రసంఖ్యాకాః - అఙ్గుష్ఠపర్వప్రమితాః - సూర్యస్య, పురతో, రథే
స్థితాః-సూక్తవాకాయ-వాకఉక్తిః-సూక్తరూపోవాకస్సూక్తవాకః-సుభాషితరూపోక్తయే-సంస్తుతయఇతియావత్-
నియుక్తాఃఆదిష్టాస్సన్తః-సూర్యం - సంస్తువన్తి ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽తథా,అన్యేఋష్యాదయ,స్సప్తగణాఏకైకశశ్చతుర్దశచ
తుర్దశద్వంద్వశో-మాసిమాసి - పృథక్కర్మభిః - ఆదిత్యముపాసతఇత్యన్వయః-తత్రగ్రామణ్యోయక్షాః-కథంభూతమా

త్మానం-సర్వేషాం దృగధిష్ఠాతృత్వాదాత్మానం - భగవదాత్మకత్వాద్వా ఆత్మానం-నానానామానం మాసభేదభిన్ననామానం-కథంభూతాః పృథగ్జ్ఞానాః పరస్పరవిలక్షణనామానః, పృథక్కర్మాణి శ్రీమతి వైష్ణవే ప్రపఞ్చితాని,, స్తువన్తి తం వై మునయో గన్ధర్వైర్గీయతే పురః। నృత్యన్త్యప్సరసో యాన్తి తస్య చాను నిశాచరాః ॥ వహన్తి పన్నగా యక్షైః క్రియతేఽభీషుసంగ్రహః। వాలఖిల్యాస్తథైవైనం పరివార్య సహాసత,, ఇత్యాదినా-యద్యప్యత్ర మాసి మాసి చతుర్దశ చతుర్దశోపాసత ఇతి ప్రతీయతే, శ్రీమతి వైష్ణవే తు సప్త సప్తేతి-తథాహి ,, స తదాఽధిష్ఠితో దేవైరాదిత్యైర్మునిభిస్తథా। గన్ధర్వాప్సరసోభిశ్చ గ్రామణీసర్పరాక్షసైః॥ ధాతా కృతస్థలీ చైవ పులస్త్యో వాసుకిస్తథా। రథకృద్గ్రామణీశ్చేతి తుమ్బురుశ్చైవ సప్తమః॥ ఏతే వసన్తి వై చైత్రే మధుమాసే సదైవ హి। మైత్రేయ స్యన్దనే భానోస్సప్తమాసాధికారిణః॥ అర్యమా పులహశ్చైవ రథౌజాః పుఞ్జికస్తథా। ప్రహేతిః కచ్ఛనీరశ్చ నారదశ్చ రథే రవేః॥ మాధవే నివసన్త్యేతే శుక్రసంజ్ఞే నిబోధ మే॥ మిత్రోఽత్రిస్తక్షకశ్చైవ పౌరుషేయోఽథ మేనకా॥ హాహా రథస్వనశ్చైవ మైత్రేయైతే వసన్తి వై,, ఇత్యాది॥ తథాప్యేకైకస్మిన్మాసాధికారిణి గణే ప్రధానభూతాస్సప్త వైష్ణవే కథితా ఇత్యతో న విరోధః ॥ ౧౬ ॥ పూర్వం మానసోత్తరం పరివర్తమానస్య లక్షోత్తరసార్ధనవకోటియోజనాని భవన్తీత్యుక్తం- తత్ర క్రియతా కాలేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యతోఽత్రోక్తమేవ ముహూర్తేన చతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాన్యష్టశతాధికానీతి, ఇదానీం తు క్షణేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యత్రాహ ॥ లక్షేతి॥ నవకోట్యేకపఞ్చాశల్లక్షయోజనపరిమితం సూర్యేణ పరిభ్రామ్యమాణం భూమణ్డలం, తస్య భూవలయస్య క్రోశద్వయాధికద్విసహస్రయోజనాని, స సూర్యః క్షణేన కాలేన, భుఙ్క్తే గచ్ఛతీత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః. ********************************

ప్సరసో నాగా గ్రామణ్యో యాతుధానా దేవా ఇత్యేకైకశో గణాస్సప్త చతుర్దశ మాసి మాసి భగవన్తం సూర్యమాత్మానం నానానామానః పృథగ్జ్ఞానాః పృథక్కర్మభిర్ద్వన్ద్వశ ఉపాసతే ॥ ౧౬ ॥ లక్షోత్తరసార్ధనవకోటియోజనపరిమణ్డలం భూవలయం యస్య క్షణేన గవ్యూత్యుత్తరద్విసాహస్రయోజనాని స భుఙ్క్తే ॥ ౧౭ ॥ ************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ఏకవింశోఽధ్యాయః. ********

రాజోవాచ ॥ యదేతద్భగవత ఆదిత్యస్య మేరుం ధ్రువం చ ప్రదక్షిణేన పరిభ్రమతో రాశీనామభిముఖం ప్రచలితం భవతోపవర్ణితమముష్య వయం కథమనుమిమీమహీతి ॥ ౧ ॥ స హోవాచ యథా కులాలచక్రేణ పరిభ్రమతా సహ భ్రమతాం తదాశ్రయాణాం పిపీలికాదీనాం గతిరన్యైవ ప్రదేశాన్తరేష్వప్యుపలభ్యమానత్వాదేవం నక్షత్రరాశిభిరుపలక్షితేన కాలచక్రేణ ధ్రువం మేరుం చ ప్రదక్షిణేన పరిధావతా సహ పరిధావమానానాం తదాశ్రయాణాం సూర్యాదీనాం గ్రహాణాం గతిరన్యైవ నక్షత్రాన్తరే రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాత్ ॥ ౨ ॥ స ఏ

పూర్వం సూర్యో నక్షత్రాభిముఖం మకరాదిషు రాశిషు చరతీత్యుక్తం-తథా మేరుం ధ్రువం చ పరివర్తత ఇతి చోక్తం తదిదం గతిద్వయం యుగపదేకస్యాఘటమానముక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా ॥ యదేతదితి॥ యదేతదిత్యాదినా ఉపవర్ణితమిత్యన్తేనోక్తస్యానువాదః- అముష్యేత్యాదినా ప్రశ్నః, భగవతా త్వయా-యదేతదుపవర్ణితం-కిం తత్, మేరుం ధ్రువం చ, ప్రదక్షిణేన-పరిభ్రమతో-భగవత ఆదిత్యస్య, పునః, రాశీనామభిముఖం నక్షత్రాభిముఖతయా రాశిషు ప్రచలనమిత్యేతద్ద్వయం విరుద్ధ-మముష్య సూర్యస్య-కథమనుమిమీమహే కథముపపన్నం భవతీతి విపిత్సామాస్యేత్యర్థః ॥ ౧ ॥ ఏవమాపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిరాహేత్యాహ సూతః॥ స హోవాచేతి॥ శుకోక్తిమాహ ॥ యథేత్యాది రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాదిత్యన్తేన, విరుద్ధమప్యేకస్య గతిద్వయముపపన్నమితి సదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ భ్రమతా-కులాలచక్రేణ సహ, భ్రమతాం, కులాలచక్రాశ్రయాణాం పిపీలికాదీనాం-యథా-గతి-రన్యైవ-దృశ్యతే-దృష్టాన్తేఽపి కథం- తత్రాహ ప్రదేశాన్తరే చక్రస్యైవ ప్రదేశాన్తరే ఉపలభ్యమానత్వాత్ - పిపీలికాదీనామిత్యనుషఙ్గః-యదిగతిరనన్యా, తర్హి ప్రదేశాన్తరేణోపలభ్యేరన్, అత ఉపలమ్భాద్గతిరన్యైవేత్యర్థః-ఏవం దృష్టాన్తే ప్రదర్శితం గతిద్వయం దార్ష్టాన్తికే సాధయతి ॥ ఏవమితి॥ ఏవం తదా-నక్షత్రైః రాశిభిశ్చో- పలక్షితేన - నిరాశ్రయాణాం నక్షత్రాదీనామవస్థానాసంభవా, త్తదాశ్రయం కాలచక్రమనుమీయత ఇత్యభిప్రాయేణ ఉపలక్షితేనేత్యుక్తం, మేరుం ధ్రువం చ-ప్రదక్షిణేన, పరిభ్రమతా -కాలచక్రేణ శింశుమారేణ సహ-పరిభ్రమతాం తదాశ్రయాణాం కాలచక్రాశ్రయాణాం సూర్యాదీనాం, గ్రహాణాం- నక్షత్రాభిముఖతయా రాశిషు, గతి-రన్యా-ఉపపద్యత ఏవ కుతః, నక్షత్రాన్తరే రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాదిత్యన్వయః ॥ ౨ ॥ ఏవం ప్రశ్నస్యోత్తరమభిధాయాథ సూర్యరూపేణావస్థితస్య భగవతస్తత్తద్వర్ణాశ్రమధర్మారాధ్యత్వం స్వగత్యా సంవత్సరాయనఋతుమా

సపక్షదివానక్తాదిరూపేణకాలవిభాజకత్వంచాహ ॥సఇతి॥ భగవానాదిపురుషఃజగత్కారణభూతోనారాయణఏవ-స సూర్యస్తన్మూర్తిః స్థితః "అథయఎషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యత" ఇతి-సూర్యస్యభగవదాత్మకత్వశ్రవణాచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనంసఏషనారాయణఇతిసామానాధికరణ్యం-ఎవ - మాదిత్యరూపోభగవాన్నారాయణో- లోకానాం-స్వస్తయే-త్రయీమయం-తత్కాలనియమేన-కర్మణాం-విశుద్ధేస్సాద్గుణ్యస్య,నిమిత్తంసాద్గుణ్యార్థ-మాత్మానం ద్వాదశధా-విభజ్య-వసన్తాదిషు, షట్సుఋతుషు- యథోపజోషంయథాకర్మభోగ-వృతుగణాన్శీతాతపవాతవర్షాదీ-న్విదధాతికరోతీత్యన్వయః-తత్రద్వాదశధావిభాగోనామాదిత్యాఖ్యక్షేత్రజ్ఞైఃప్రతిమాసమృతుగణవిధానోపయుక్తసంకల్పరూపజ్ఞానేనానప్రవేశః"మాసిమాసిరవిర్యోయస్తత్రతత్రభిదాపరా ।త్రయీమయీవిష్ణుశక్తిరవస్థానంకరోతివై॥ విష్ణుశక్తిరవస్థానంసదాఽఽదిత్యేకరోతిసా।నకేవలంరవేశ్శక్తిర్వైష్ణవీసాత్రయీమయీ॥ ఏవంసాసాత్వికీశక్తిర్వైష్ణవీయాత్రయీమయీ।అతస్సప్తగణోపేతంభాస్వన్తమధితిష్ఠతి॥తయాచాధిష్ఠితస్సోఽతిజాజ్వలీతిస్వరశ్మిభిః।తమస్సమస్తజగతాంనాశంనయతిచాఖిలం"మితివైష్ణవపురాణోక్తేః - త్రయీమయత్వంనామప్రాచుర్యేణత్రయ్యాస్తుత్యత్వం-తదప్యుక్తంతత్రైవ"ఋచస్త్వవన్తిపూర్వాహ్ణేమధ్యాహ్నేచయజూంషిచ - బృహద్రథన్తరాదీనిసామాన్యహ్నఃక్షయే రవేః॥అఙ్గమేషాత్రయీవిష్ణోరృగ్యజుస్సామసంజ్ఞితా"ఇతి-కథంభూతోవిదధాతి - వేదేన,తద్జ్ఞైః కవిభిశ్చ-జిజ్ఞాస్యమానః వేదైర్గోప్యమానః,కవిభిరుపాస్యమానఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి॥తమేతమాదిత్యరూపేణావస్థితంభగవన్తం-మిహలోకే-పురుషాః-వర్ణాశ్రమాచారానువర్తినః- త్రయ్యావిద్యయా-శ్రద్ధయా- యజన్తః - త్రయ్యాయజనమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ఉచ్చావచైఃకర్మభిరామ్నాతైర్యోగవితానైశ్చేతి॥ఉచ్చావచైర్నానావిధైః, రామ్నాతై-ర్వైదికైఃకర్మ

స భగవానాదిపురుషఏవసాక్షాన్నారాయణోలోకానాం స్వస్తయఆత్మానం త్రయీమయంకర్మవిశుద్ధినిమిత్తంకవిభిరపివేదేనజిజ్ఞాస్యమానోద్వాదశధావిభజ్యషట్సువసన్తాదిషుఋతుషుయథోపజోషమృతుగణాన్విదధాతి॥ ౩ ॥తమేనమ్మహాపురుషాస్త్రయ్యావిద్యయావర్ణాశ్రమాచారానుపథాఉచ్చావచైఃకర్మభిరామ్నాతైర్యోగవితానైశ్చశ్రద్ధయాయజన్తోఽఞ్జసాశ్రేయస్సమధిగచ్ఛన్తి ॥ ౪ ॥ అథసఏషఆత్మాలోకానాంద్యావాపృథివ్యోరన్తరేణనభోవలయస్యకాలచక్రగతోద్వాదశమాసాన్భుఙ్క్తేరాశిసంజ్ఞాన్సంవత్సరావయవాన్మాసంపక్షద్వయంసపాదఋక్షద్వయందివానక్తంచేతివదన్తి ॥ ౫ ॥ యావతాకాలేనషష్ఠమంశంభుఞ్జీత-సవాఋతురిత్యుపదిశన్తిసంవత్సరావయవః-అథయావతాఽర్ధేననభోవీథ్యాంప్రచరతితంకాలమయనమాచక్షతే ॥ ౬ ॥ అథచయావన్నభోమణ్డలంసహద్యావాపృథివ్యోర్మణ్డలాభ్యాంకార్త్స్న్యేనసహభుఞ్జీత

భిఃయజ్ఞాదిభి- ర్యోగవితానైఃఉపాసనవిస్తరైశ్చ - ఆమ్నాతైరితిపూర్వోత్తరాభ్యాంసంబధ్యతే-వైదికైరుపాసనైశ్చేత్యర్థః-యజన్తఃఆరాధయన్తః-అఞ్జసాసుఖేన,అనువా,శ్రేయఃస్వర్గమోక్షాదిరూపం-సమ్యక్ప్రాప్నువన్తి ❁॥౪ ॥ ❁ అథనను-లోకానా-మన్తరాత్మా - ఏషభగవానా-దిత్యరూపేణావస్థితో-ద్యావాపృథివ్యోర్మధ్యే, యన్నభోవలయమన్తరిక్షం,తస్యమధ్యే- యత్కాలచక్రంశింశుమారం,తద్గతః-కాలచక్రస్థమేషాదిరాశిషు,నక్షత్రాభిముఖంచరన్నిత్యర్థః-ద్వాదశమాసాన్భుఙ్క్తే-సంవత్సరావయవాన్మాసాఖ్యాన్ద్వాదశ - భుఙ్క్తేఅనుభవతి-మకరాదిషురాశిషుద్వాదశస్వాదిత్యచరితేషుసత్సుద్వాదశమాసాభవన్తీత్యర్థః ,యానేవాదిత్యోద్వాదశసంవత్సరావయవాన్భుఙ్క్తేతానేవరాశిసంజ్ఞాన్మేషాదిరాశిసంచారనిమిత్తామాసావిసంజ్ఞాఃమేషాంతాన్ , సంవత్సరావయవాన్మాసాదీన్మానభేదేనవదన్తి - తత్రచాన్ద్రేణమానేనమాసః పక్షద్వయమితివదన్తి, తేషామేవచిత్రానక్షత్రయుక్తపౌర్ణమాసీయుక్తత్వాచ్చైత్రాదిసంజ్ఞాభవన్తి-సౌరేణమానేనసపాదమహానక్షత్రద్వయమితివదన్తి, పిత్ర్యేణమానేనదివానక్తమహోరాత్రమితివదన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏతద్వాదశభాగాత్మకస్యసంవత్సరస్య, యావతాభాగేనమాసద్వయాత్మకేనషష్ఠమంశంరాశిద్వయం,భుఞ్జీతచరేత్,ఆదిత్యఇతికర్తృపదమధ్యాహార్యం - సవైతావాన్కాలః,ఋతురిత్యుచ్యతే-సచసంవత్సరస్యషష్ఠోఽంశఇత్యర్థః - అథసంవత్సరస్య,యావతామాసాత్మకేనార్ధేనకాలేన , నభోవీథ్యాంకాలచక్రస్థరాశిషట్కే,ప్రచలతి-తంకాల-మయన-మాచక్షతే-యావతాకాలేనమకరాదిరాశిషట్కంసంచరితంభవతి-తావన్తంకాలమయనమాచక్షతఇత్యర్థః ❁॥౬॥ ❁అథ-ద్యావాపృథివ్యో-ర్మణ్డలాభ్యాంసహ-సంధితమితిశేషః-యావన్నభోమణ్డలంద్వాదశరాశ్యాత్మకం,కార్త్స్న్యేన-యావతాకాలేనఅయనద్వయాత్మకేన - భుఞ్జీత-ద్వాదశరాశ్యాత్మకంకృత్స్నంనభోమణ్డలం,భానోర్మాన్ద్యాదిగతిభిః , యావతా

కాలేన-సంచరితం భవతి తం కాలం, సంవత్సరం-పరివత్సరం, ఇడావత్సర-మిద్వత్సర-మనువత్సర, మితి సమామనన్తీత్యర్థః॥ అత్రేదమవధేయం॥ యదా శుక్లప్రతిపది సంక్రాన్తిర్భవతి తదా సౌరచాన్ద్రమానయోర్యుగపదుపక్రమో భవతి స సంవత్సరః, సౌరమానపక్షే షడ్దినాని వర్ధన్తే చాన్ద్రమానేన షట్ హ్రసన్తీతి ద్వాదశదినవ్యవధానాదుభయోరగ్రపశ్చాద్భావో భవతి - ఏవం పఞ్చవర్షాణి గచ్ఛన్తి, తన్మధ్యే ద్వావధిమాసౌ భవతః, తతః పునష్షష్ఠస్సంవత్సరో భవతి, తదేవమవాన్తరభేదేన సంవత్సరాదిపఞ్చకం క్రమేణ సమామనన్తీతి ॥ ౭ ॥ ఏవం సూర్యగతిభేదస్తత్కృతః కాలవిభాగశ్చోక్తః, అథ సోమర్క్షశుక్రాదీనాం స్థానాని తద్గతిభేదాన్ తత్కృతశుభాశుభాదికార్యం చాహ ॥ ఏవమిత్యాదినా యావదధ్యాయం ॥ అర్కగభస్తిభ్యో మణ్డలరూపేభ్యః, లక్షయోజనత, ఉపరిష్టాత్, ఉపలభ్యమానః, ద్రుతతరగమనః, అతఏవాగ్రంచరతీత్యగ్రచారీ సన్, అర్కస్య, యా, సంవత్సరభుక్తిః, సంవత్సరేణ ద్వాదశరాశిసంచారాత్మికా భుక్తిః, తాం-పక్షాభ్యామేవ-భుఙ్క్తే కరోతి, ఏవమర్కస్య, యా-మాసభుక్తి, స్తాం, సపాదర్క్షాభ్యాం పాదాధికాభ్యాం ద్వాభ్యాం నక్షత్రాభ్యాం, సపాదనక్షత్రద్వయాభిముఖగమనేనైవ సార్ధసప్తోత్తరషష్టిముహూర్తాత్మకకాలేనేతి యావత్ - పక్షభుక్తిం - దినేనైవ త్రింశన్ముహూర్తాత్మకకాలేనైవ-కరోతీత్యర్థః ॥ ౮ ॥ అథ హే రాజన్, ఆపూర్యమాణాభిః శుక్లపక్షే, అపక్షీయమాణాభిః కృష్ణపక్షే-కలాభిః, విభక్తాభ్యాం, పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాం శుక్లకృష్ణపక్షాభ్యాం పిత్ర్యాణా, మహోరాత్రాణి అహోరాత్రాత్మకమేకం దినం, కుర్వాణః, సర్వేషాం జీవసమూహానాం, ప్రాణః ప్రాణాప్యాయనకరః, అతఏవ-

---

తం కాలం సంవత్సరం పరివత్సరమిడావత్సరమనువత్సరమిద్వత్సరమితి భానోర్మాన్ద్యశైఘ్ర్యసామ్యగతిభిస్సమామనన్తి ॥ ౭ ॥ ఏవం చన్ద్రమా అర్కగభస్తిభ్య ఉపరిష్టాల్లక్షయోజనాదుపలభ్యమానోఽర్కస్య సంవత్సరభుక్తిం పక్షాభ్యాం మాసభుక్తిం సపాదర్క్షాభ్యాం దినేనైవ పక్షభుక్తిమగ్రచారీ ద్రుతతరగమనో భుఙ్క్తే ॥ ౮ ॥ అథ చాపూర్యమాణాభిరపక్షీయమాణాభిశ్చ కలాభిః పిత్ర్యాణామహోరాత్రాణి పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాం విదధానస్సర్వజీవనివహప్రాణో జీవశ్చైకమేకం నక్షత్రం త్రింశతా ముహూర్తైర్భుఙ్క్తే ॥ ౯ ॥ య ఏష షోడశకలః పురుషో భగవాన్మనోమయోఽన్నమయోఽమృతమయో దేవపితృమనుష్యభూతపశుపక్షిసరీసృపవీరుధాం ప్రాణాప్యాయనశీలత్వాత్సర్వమయ ఇతి వర్ణయన్తి ॥ ౧౦ ॥ తత ఉపరిష్టాత్త్రిలక్షయోజనతో నక్షత్రాణి మేరుం దక్షిణేనైవ కాలాయన ఈశ్వరచోదితాని సహాభిజితాఽష్టావింశతిః ॥ ౧౧ ॥ తత ఉపరిష్టాదుశనా ద్విలక్షయోజనత ఉపలభ్యతే పురతః పశ్చాత్సహైవార్కస్య శైఘ్ర్యమాన్ద్యసామ్యాభిర్గతిభిరర్కవచ్చరతి లోకానాం నిత్యదాఽనుకూల ఏవ ప్రాయేణ వర్షయంశ్చారేణానుమీయతే స వృష్టివిష్టమ్భగ్రహోపశమనః-ఉశనసా బుధోఽపి వ్యాఖ్యాతః ॥ ౧౨ ॥ తత ఉపరిష్టాద్ద్విలక్షయోజనతో బుధస్సోమ్య ఉపల

జీవః జీవయతీతి జీవః జీవనహేతుః, ఏవంభూత, ఏకమేకం నక్షత్రం, త్రింశతా-ముహూర్తైన, భుఙ్క్తే ॥ ౯ ॥ షోడశకలాః యస్య సః, ఏష పురుషశ్చన్ద్రశరీరకో భగవా-న్మనోమయః - మానసాధిదేవతాత్వాత్-అన్నమయః ఓషధీశత్వాత్-అమృతమయః సర్వప్రాణిజీవనహేతుత్వాత్- దేవానాం -యే ప్రాణా, స్తేషా-మాప్యాయనస్వభావత్వాత్సర్వమయ ఇతి వర్ణయన్తి, తత్స్వరూపజ్ఞా ఇతి శేషః ॥ ౧౦ ॥ తతశ్చన్ద్రమణ్డలస్యో, పరిష్టా-త్త్రిలక్షయోజనతః-అభిజితా సహాష్టావింశతి, ర్నక్షత్రాణి-కాలాయనే కాలచక్రే, ఈశ్వరేణాన్తరాత్మభూతేన - చోదితాని ప్రేరితాని- మేరుం-ప్రదక్షిణేనైవ నతు తేషాం సూర్యాదివత్పృథగన్యా గతిరస్తీత్యర్థః - ఉత్తరాషాఢాశ్రవణసన్ధావభిజన్నక్షత్రం ఫలవిశేషేణ పృథక్కల్పితం- తేన సహాష్టావింశతిర్నక్షత్రాణి భవన్తి॥ తథా చ శ్రుతిః ,,అభిజిన్నామ నక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానా,, మితి ॥ ౧౧ ॥ తతో నక్షత్రమణ్డలా, ద్ద్విలక్షయోజనత-ఉపరి ఉశనా శుక్ర - ఉపలభ్యతే- స చా-ర్కస్య-పురతః పశ్చాత్-పురతస్సాకం యేన భోజ్యమానం నక్షత్రం - పశ్చాద్భుఙ్క్తే, సహైవ భుజ్యమానేతు నక్షత్రే- శైఘ్ర్యాదిగతిభి - రర్కవ-చ్చరతి-స చ లోకానాం, సదాఽనుకూల ఏవ వర్తతే - యస్య శుక్రస్య-చారేణ క్రమస్థనక్షత్రాద్యతిక్రమేణ, ప్రాయశో, వర్షం వృష్టిరనుమీయతే అతః-స, వృష్టివిష్టమ్భగ్రహోపశమనః, వృష్టేర్విష్టమ్భః స్తమ్భనం, యస్మాద్గ్రహాత్తముపశమయతీతి తథా-ఉశనసా శుక్రగతిప్రకారకథనేన-బుధోఽపి బుధగతిరపి - వ్యాఖ్యాతేత్యర్థః-సూర్యస్య పురతః పశ్చాత్సహైవ వా చరతీతి వ్యాఖ్యాత ఇతి భావః ॥ ౧౨ ॥ కించిద్విశేషమాహ॥ తత ఇత్యాదినా॥ తతశ్శుక్రమణ్డలా-ద్ద్విలక్షయోజనత-ఉపరి సోమస్య సుతో బుధః-ఉపలభ్యమానః-లోకానాం-ప్రాయేణాశుభకృత్ దుఃఖకృత్ - అశుభకృత్త్వమేవాహ॥ యదాఽర్కాద్వ్యతిరిచ్య

తేఽర్కేణ సహ న చరతి - తత్ర తదా - అతివాతః, అభ్రప్రాయం మేఘప్రాచుర్యం - అనావృష్టిరిత్యాదిరూపం - భయ - మాశంసతే సూచయతి ॥ ౧౩ ॥ తతో బుధమణ్డలాత్ - ద్విలక్షయోజనత ఉపరిష్టా - దఙ్గారక - ఉపలభ్యమానః - ఏకైకం రాశిం పక్షత్రయేణ సార్ధమాసేన - భుఙ్క్తే యది వక్రేణాభివర్తతే - త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైః యది నవక్రస్థస్సన్ త్రిభిః - ద్వాదశ రాశీన్ - క్రమేణోపభుఙ్క్త ఇతి పూర్వేణాన్వయః - అయం ప్రాయేణాశుభగ్రహోఽఘశంసో దుఃఖసూచకోఽపీత్యర్థః - యద్వా - ప్రాయేణాఽశుభగ్రహోఽపి - యది నవక్రేణాభివర్తతే త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైః - తదాఽనుకూల ఇతి శేషః - యది వక్రేణ వర్తతే - తదాఽఘశంసోఽపీత్యన్వయః ॥ ౧౪ ॥ తతోఽఙ్గారకమణ్డలాత్ - ద్విలక్షయోజనానామనన్తరం ఉపరిభాగం గతో, భగవాన్ బృహస్పతిః - ఏకైకస్మిన్ రాశౌ - పరివత్సరం - ప్రచరతి - సోఽప - యది - నవక్రస్స్యాత్, తర్హి, ప్రాయేణ బ్రహ్మకులస్య - ప్రాయశోఽనుకూలః ॥ ౧౫ ॥ తతో బృహస్పతిమణ్డలా - ద్యోజనానాం - లక్షద్వయా - దుపరి - శనైశ్చరః - ప్రతీయమాన ఉపలభ్యమానః - ఏకైకస్మిన్ రాశౌ - త్రింశత్ త్రింశన్మాసాన్ - విలమ్బమానః శనైశ్శనైర్గచ్ఛన్ సర్వానేవ ద్వాదశ రాశీన్ - అనుపర్యేతి క్రమేణ సంచరతి - తావద్భిరనువత్సరైః ద్వాదశ జన్మాది రాశ్యవస్థాన సహచరిత త్రింశత్ త్రింశన్మాసానాం గణనావశాత్సంపన్నైః అనువత్సరైః - ప్రాయశ - స్సర్వేషా - మశుభకారక ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ తతశ్శనైశ్చరమణ్డలా, దుత్తరస్మాదు

భ్యమానః ప్రాయేణాశుభకృద్యదాఽర్కమతిరిచ్య వర్తేత తదా ప్రాయేణ వాతాభ్రప్రాయానావృష్ట్యాదిభయమాశంసతే ॥ ౧౩ ॥ తత ఊర్ధ్వమఙ్గారకోఽపి యోజనలక్షద్వితయ ఉపలభ్యమానస్త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైరేకైకశో రాశీన్ ద్వాదశ చానుభుఙ్క్తే యది వక్రేణాభివర్తతే ప్రాయేణాశుభగ్రహోఽఘశంసః ॥ ౧౪ ॥ తత ఉపరిష్టాద్ద్విలక్షయోజనాన్తరతో బృహస్పతిరేకైకస్మిన్ రాశౌ పరివత్సరం పరివత్సరం చరతి యది న వక్రస్స్యాత్ప్రాయేణానుకూలో బ్రాహ్మణకులస్య ॥ ౧౫ ॥ తత ఉపరిష్టాద్యోజనలక్షద్వయాత్ప్రతీయమానశ్శనైశ్చర ఏకైకస్మిన్ రాశౌ త్రింశన్మాసాన్ విలమ్బమానస్సర్వానేవానుపర్యేతి తావద్భిరనువత్సరైః ప్రాయేణ హి సర్వేషామశాన్తికరః ॥ ౧౬ ॥ తత ఉత్తరస్మాదృషయ ఏకాదశలక్షయోజనాన్తర ఉపలభ్యన్తే - య ఏవ లోకానాం శమనుభావయన్తో భగవతో విష్ణోర్యత్పరమం పదం ప్రదక్షిణం ప్రక్రమన్తి ॥ ౧౭ ॥ ******************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ తస్మాత్పరతస్త్రయోదశలక్షయోజనాన్తరతో యత్తద్విష్ణోః పరమం పదమభివదన్తి యత్ర మహాభాగవతో ధ్రువ ఔత్తానపాదిరగ్నినేన్ద్రేణ ప్రజాపతినా కాశ్యపేన ధర్మేణ చ సమకాలయుగ్భిస్సబహుమానం దక్షిణతః క్రియమాణ ఇదానీమపి కల్పజీవినామాజీవ్య ఉపాస్తే తస్యేహానుభావ ఉపవర్ణితః ॥ ౧ ॥ స హి సర్వేషాం జ్యోతిర్గణానాం గ్రహనక్షత్రాదీనామనిమిషేణావ్యక్తరంహసా భగవతా కాలేన భ్రామ్యమాణానాం స్థాణురివావష్టమ్భ ఈశ్వరేణ విహితశ్శశ్వదవభాసతే - యథా మేఢీస్తమ్భే ఆ

పరిష్టాత్, ఏకాదశలక్షయోజనానా - మన్తరే అన్తరదేశే - సప్తఋషయ - ఉపలభ్యన్తే - కేతే, యే ఋషయః - లోకానాం, శం సుఖమేవా, నుభావయన్తః సంపాదయన్తో, విష్ణో, ర్య, త్పదం స్థానం - పరమముత్కృష్టం, ధ్రువమణ్డలం, తత్, ప్రదక్షిణం యథా తథా, పరిక్రమన్తి పరిభ్రమన్తి ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః. **

ఏవం సూర్యాదీనాం గతివిశేషాస్తత్స్థానవిశేషాః కార్యవిశేషాశ్చోక్తాః - అథ ధ్రువస్య స్థానం వ్యాపారం చాహ ॥ అథేతి ॥ తస్మాదృషిమణ్డలా - త్పరత, స్త్రయోదశలక్షయోజనానాం - పరస్తా, ద్య, త్తత్ప్రసిద్ధం, విష్ణోః పదం - పరమం - ఆమనన్తి, విష్ణోరభివ్యక్తిస్థానత్వాత్పరమం పదమిత్యుక్తం - కిం తత్పరమం పదం - తత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర పరమే పదే, మహాభాగవతో ధ్రువ ఔత్తానపాదిః - అగ్న్యాదిభిస్సబహుమానం - ప్రదక్షిణతః క్రియమాణ ఉపాస్తే తిష్ఠతి ॥ తస్య ధ్రువస్యా - నుభావః ప్రభావ, ఉపవర్ణితః - చతుర్థ ఇతి శేషః ॥ ౧ ॥ స హి ధ్రువః - భగవదాత్మకేనా - నభివ్యక్తవేగేన - కాలచక్రేణ - భ్రామ్యమాణానాం, తారాగణానాం - గ్రహాణాం సూర్యాదీనాం - అశ్విన్యాదినక్షత్రాణాం చ - సర్వేషాం - స్థాణురివ నిశ్చలోఽవష్టమ్భః అవలమ్బః - ఈశ్వరేణావష్టమ్భత్వేన - విహితః స్థాపితః - శశ్వత్సదా ఏకరీత్యా, వభాసతే స్థాణురివావష్టమ్భ ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ యథా మేఢీస్తమ్భే త్రిభిస్త్రిగుణితైః - స్సవనైస్సూత్రైః - స్సంయోజితాః బద్ధాః - ధాన్యాక్రమణపశవో

బలీవర్దాః, మేధిస్తమ్భమవలమ్బ్యైవ - యథాస్థానంస్వస్వస్థానమనతిక్రమ్య, మణ్డలానిపాదవిక్షేపస్థానాని-చరన్తి - ఏవం నక్షత్రగణాస్సూర్యాదయోగ్రహాశ్చ- ఏతస్మిన్ కాలచక్రే - అన్తర్బహిర్యోగేనఆయోజితాః-కేచిదన్తర్యోజితాః-కేచిద్బహిర్యోజితాస్సన్తః-ధ్రువమవలమ్బ్యైవ, వాయునావాయుపాశేన - ఉదీర్యమాణాః ధార్యమాణాః, ఆకల్పాన్తం, పరితః భ్రమన్తికర్మవశాద్వాయుపాశవశ్యత్వాద్ధ్రువావలమ్బత్వాచ్చ నపినపతన్తీతిభావః ॥ ౨ ॥ ఏతదేవదృష్టాన్తేనస్పష్టయతి॥నభసీతి॥ యథా-మేఘాః, శ్యేనాదయః పక్షిణశ్చ-వాయుపాశవశాః - కర్మసారథయః కర్మావలమ్బాః, నభసి-పరివర్తన్తే-నతుభువిపతన్తి, ఏవంజ్యోతిర్గణాఅపి- ప్రకృతిపురుషయోర్య - స్సంయోగస్సంబన్ధః కర్మాయత్తః- తేనా, నుగృహీతాః నక్షత్రాదిరూపతాంప్రాప్తాః - జీవాఏవ-కర్మాయత్తప్రకృతిసంబన్ధవశాన్నక్షత్రాదిశరీరభాజఇత్యర్థః- అతఏవ-కర్మ, నిమిత్తం, యాసాం తా, గతయో, యేషామితితథా - కేవలనభస్సంచారాపాదకకర్మాయత్తనభోమాత్రగతయోభువినపతన్తి , కర్మణాంతత్పరిణామానాంచవైచిత్ర్యాదగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనవద్వాయోస్తిర్యగ్గతివన్నభసిభ్రమణంభువ్యపతనంచోపపద్యతఇతిభావః ॥ ౩ ॥ ఏవంజ్యోతిర్గణానాంకర్మాయత్తోనభస్సంచారఉక్తః - అథ సర్వాధారస్యభగవతఏవశింశుమారాకారేణావస్థితత్వాత్తదాశ్రయాణాంపతనశఙ్కైవనాస్తీత్యభిప్రయన్ , జ్యోతిర్గణస్యశింశుమారాశ్రయత్వం యోగినాముపాసనేనసంవాదయతి॥కేచిదితి॥ శింశుమారసంస్థానస్యశింశుమారశరీరకస్య-భగవతోవాసుదేవస్యకృత్స్నచిదచిదాత్మకజగద్ధారకస్య, యోగధారణాయాంవాసుదేవవిషయకమనస్సమాధిరూపధారణాయా- మేత-జ్జ్యోతిరనీకంజ్యోతిర్జాలం-కేచిద్వదభాగాః-యోగినోవా-అనువర్ణయన్తి-జ్యోతిరనీకాశ్రయంశింశుమారంభగవదాత్మకముపాస్యంబోధయన్తి, జ్యోతిరనీకాశ్రయంశింశుమారయోగధారణాయాంవిషయీకుర్వన్తీతివా

న్యాక్రమణపశవస్సంయోజితాస్త్రిభిస్సవనైర్యథాస్థానంమణ్డలమాచరన్త్యేవంభగణ - గ్రహాదయఏతస్మిన్నన్తర్బహిర్యోగినః కాలచక్రఆయోజితాధ్రువమేవావలమ్బ్య వాయునోదీర్యమాణాఆకల్పాన్తంపరిక్రమన్తి॥ ౨ ॥నభసియథామేఘాశ్శ్యేనాదయోవాయువశాః కర్మసారథయః పరివర్తన్తఏవంజ్యోతిర్గణాః ప్రకృతిపురుషసంయోగానుగృహీతాః కర్మనిర్మితగతయోభువినపతన్తి॥ ౩ ॥ కేచనైతజ్జ్యోతిరనీకంశింశుమారసంస్థానస్యభగవతోవాసుదేవస్య యోగధారణాయామనువర్ణయన్తి - యస్యపుచ్ఛాగ్రేఽవాక్శిరసః కుణ్డలీభూతదేహస్యధ్రువఉపకల్పితస్తస్యలాఙ్గూలే ప్రజాపతిరగ్నిరిన్ద్రోధర్మ ఇతి - పుచ్ఛమూలేధాతావిధాతా చ - కట్యాంసప్తర్షయః ॥ ౪ ॥ తస్యదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతశరీరస్యయాన్యుదగయనానిదక్షిణపార్శ్వేనక్షత్రాణ్యుపకల్పయన్తి - దక్షిణాయనానితుసవ్యే - యథాశింశుమారస్యకుణ్డలాభోగసన్నివేశస్యపార్శ్వయోరుభయోరప్యవయవాస్సమసంఖ్యాభవన్తి-పృష్ఠేత్వజవీథిరాకాశగఙ్గాచోదరతః॥ ౫ ॥పునర్వసుపుష్యౌ

ఽర్థః-ఏతదేవప్రపఞ్చయతి॥యస్యేత్యాదినా ॥ యస్యభగవదాత్మకస్య - కుణ్డలీభూతదేహస్యసర్పవత్కుణ్డలీభూతోవలయీభూతోదేహోయస్య, అర్వాగధస్తాచ్ఛిరోయస్య, అనేనోర్ధ్వపుచ్ఛస్యేత్యవగమ్యతే, తస్యశింశుమారస్య-పుచ్ఛాగ్రే-ధ్రువ-ఉపకల్పితః, ఉపాసితః, యోగిభిరితిశేషః , శింశుమారావయవేషు యత్రయస్యయస్యావస్థానంతదాశ్రయత్వేనతస్యతస్యావయవస్యోపాసనం కృతం కైశ్చిత్తత్తైర్వాధునాఽపి కర్తవ్యం తేషామవస్థితిస్తత్రతత్రైవ వక్ష్యమాణత్వాత్ప్రతిపాద్యతే - పుచ్ఛాగ్రే హి ధ్రువోఽవస్థితః , తథాచశ్రీమద్వైష్ణవేపురాణే ,, ఉత్తానపాదపుత్రస్తుతమారాధ్యజగత్పతిమ్ । సతారాశింశుమారస్యధ్రువః పుచ్ఛే వ్యవస్థిత ,, ఇతి - తస్య శింశుమారస్య , లాఙ్గూలేపుచ్ఛాగ్రాదధోభాగే- ప్రాజాపత్యాదయశ్చత్వారోవ్యవస్థితాః , అతఃప్రాజాపత్యాద్యాశ్రయత్వేనలాఙ్గూలోపాసనం కర్తవ్యమిత్యర్థః , ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం , పుచ్ఛస్యమూలే - ధాతావిధాతాచో - పకల్పితఇత్యనుషఙ్గః -కట్యాం, సప్తఋషయఃఇత్యత్రాపి , ప్రజాపత్యాదయశ్చైవంవ్యవస్థితాః, లాఙ్గూలేప్రజాపతిః, ప్రజాపతేరధస్తాదగ్నిః, తతోఽధస్తాదిన్ద్రః- స్తతోఽప్యధోధర్మ ఇతి ॥ ౪॥ తస్యదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతశరీరస్యశింశుమారస్య-దక్షిణపార్శ్వే-యాన్యుదయననక్షత్రాణిఅభిజిదాదీనిపునర్వస్వన్తాని- తానిచతుర్దశ- ఉపకల్పయన్తిఉపాసతేయానిదక్షిణాయననక్షత్రాణిపుష్యాదీన్యుత్తరాషాఢాన్తానిచతుర్దశ, తాని, వామపార్శ్వే , ఉపకల్పయన్తి - తదేవస్థానవిశేషేణవిభజ్యదర్శయితుందక్షిణేతరపార్శ్వయోరవయవసామ్యం తావదాహ॥యథేతి॥ కుణ్డలాకారసర్పాకారసన్నివేశస్యశింశుమారస్యోభయోరపిపార్శ్వయోః, యథావ-దవయవా - స్సమసంఖ్యాభవన్తి - తస్యపృష్ఠేత్వజవీథిః-అజవీథిర్నామ-సూర్యస్యదక్షిణాయనాఖ్యాశీఘ్రగతిమార్గవిశేషః, ఉదరే-ఆకాశగఙ్గా-ఉపకల్పితా ॥ ౫ ॥ స్థానవిశేషేణోభయనక్షత్రాణాంవిభాగమాహ॥పున

ర్వస్విత్యాదినా॥ పునర్వసురుదగయనాన్తం నక్షత్రం-పుష్యో దక్షిణాయనస్యాద్యః-తౌ పుష్యౌ-క్రమేణ దక్షిణవామయోశ్శ్రో ణ్యోరుపకల్ప్యౌ, ఆర్ద్రేత్యాది॥ యుఞ్జీతఅనుసందధీత॥ అత్ర - ఉత్తరాయణనక్షత్రేష్వభిజిదాదిషు పునర్వసన్తేషు పునర్వస్వాగ్ర్యాభిజిచ్ఛ్రవణధనిష్ఠాః దక్షిణశ్రోణి పాదనాసికాలోచనకర్ణ స్థానేషు జ్ఞేయాః - మృగశీర్షారోహిణీకృత్తికాభరణ్యశ్విన్యశ్వినీరేవత్యుత్తరాభాద్రపూర్వాభాద్రాఖ్యాఅష్టౌ నక్షత్రాణి దక్షిణపార్శ్వే ఽవగన్తవ్యాః - శతభిషగ్దక్షిణస్కన్దే - దక్షిణాయననక్షత్రేషు పుష్యప్రభృత్యుత్తరాషాఢాన్తేషు పుష్యాశ్లేషోత్తరాషాఢాపూర్వాషాఢామూలాఖ్యాని పఞ్చ నక్షత్రాణి వామశ్రోణి పాదనాసికాలోచనకర్ణస్థానేషు యోజ్యాని, మఘాదీన్యనూరాధాన్తాని క్రమేణాష్టౌ నక్షత్రాణి వామపార్శ్వే యోజ్యాని, జ్యేష్ఠాఖ్యం వామస్కన్ధే యోజ్యమ్ ॥ ౬ ॥ హనుః కపోలప్రాన్తదేశః-అగస్త్యయమావపి నక్షత్రరూపేణ వర్తేతే ఇత్యభిప్రాయః - బృహస్పతిః కకుది గళపృష్ఠే, కేతవ ఇతి బహువచనం కేత్వాకారనక్షత్రాన్తరాణాం సద్భావాభిప్రాయేణ ప్రయుక్తం-అవశిష్టం స్పష్టమ్ ॥ ౭ ॥ ఏవం ప్రతినియతస్థానగ్రహనక్షత్రతారామయం శింశుమారచక్రముపాసితవ్యమిత్యాహ॥ ఏతదితి॥ ఏతదు హైవ ఏతద్ధి, సర్వదేవతామయం-భగవతో విష్ణోః రూపం శరీరం-శింశుమారచక్రం అహరహ-స్సన్ధ్యాయాం, ప్రయతస్సమాహితచిత్తో, వాగ్యతో మౌనీ సన్-నిరీక్షమాణః-ఉపతిష్ఠేత-వక్ష్యమాణమన్త్రేణ స్తువీత-మన్త్రమాహ॥ నమ ఇతి॥ జ్యోతిషాం లోకాయ - కాలాయనాయ కాలస్యాశ్రయభూతాయ-కాలచక్రస్వ

దక్షిణవామయోశ్శ్రోణ్యోరార్ద్రాశ్లేషా చ దక్షిణవామయోః పాదయోరభిజిదుత్తరాషాఢే దక్షిణవామయోర్నాసికయోర్యథాసఙ్ఖ్యం శ్రవణపూర్వాషాఢే దక్షిణవామయోర్లోచనయోర్ధనిష్ఠామూలం చ దక్షిణవామయోః కర్ణయోర్మఘాదీన్యష్టౌ నక్షత్రాణి దక్షిణాయనాని వామపార్శ్వవఙ్క్రిషు యుఞ్జీత తథైవ మృగశీర్షాదీన్యుదగయనాని దక్షిణపార్శ్వేషు ప్రాతిలోమ్యేన ప్రయుఞ్జీత శతభిషగ్జ్యేష్ఠే స్కన్ధయో ర్దక్షిణవామయోర్న్యసేత్ ॥ ౬ ॥ ఉత్తరహనావగస్త్యోఽధరహనౌ యమో ముఖేషు చాఽఙ్గారకశ్శనైశ్చర ఉపస్థే - బృహస్పతిః కకుది - వక్షస్యాదిత్యో హృదయే నారాయణో మనసి చన్ద్రో నాభ్యాముశనా స్తనయోరశ్వినౌ బుధః ప్రాణాపానయో రాహుర్గళే - కేతవస్సర్వాఙ్గేషు రోమసు సర్వే తారాగణాః ॥ ౭ ॥ ఏతదు హవై భగవతో విష్ణోస్సర్వదేవతామయం రూపమహరహస్సన్ధ్యాయాం ప్రయతో వాగ్యతో నిరీక్షమాణ ఉపతిష్ఠేత - నమో జ్యోతిర్లోకాయ కాలాయనాయానిమిషాం పతయే-మహాపురుషాయాభిధీమహీతి ॥ ౮ ॥ శ్లో ॥ గ్రహర్క్షతారామయమాధిదైవతం పాపాపహం మన్త్రకృతాం త్రికాలమ్। నమస్యతస్స్మరతో వా త్రికాలం నశ్యేత తత్కాలజమాశు పాపమ్ ॥ ౯ ॥ ********************

****************ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ అధస్తాత్సవితుర్యోజనాయుతే స్వర్భానుర్నక్షత్రవచ్చరతీత్యేకే - యోఽసావమరత్వం గ్రహత్వం చాలభత - భగవదనుకమ్పయా స్వయమసురాపశదస్సైంహికేయో హ్యతదర్హణస్తస్య తాత జ

రూపాయవా-అనిమిషాం బ్రహ్మాదీనామపి- పతయే, తేషామపి కాలవశ్యత్వాత్, మహాపురుషాయ పరమపురుషాత్మకాయ నమః. అభిధీమహి, ఉక్తరూపం మహాపురుషం ధ్యాయామ ఇత్యర్థః ॥ ౮ ॥ ఏతచ్ఛింశుమారాకృతేర్భగవతోఽనుసన్ధాననమస్కారాదేః ఫలమాహ॥ గ్రహర్క్షేతి॥ గ్రహనక్షత్రతారామయం, ఆధిదైవికం అధిదైవం వర్తమానం, దేవేభ్య ఉత్కృష్టమిత్యర్థః-హరేః రూపం శింశుమారం, త్రికాలం, నమస్యతః నమస్కుర్వతః, స్మరతో వా-తథా, త్రికాలం, మన్త్రకృతాం ఉక్తమన్త్రం జపతాం వా-తత్కాలజం, పాపం- ఆశు శీఘ్రం, నశ్యేత నష్టం భవేదిత్యర్థః-తత్కాలజమిత్యనేన తత్తద్భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలజం పి వక్షితమ్ ॥ ౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ************************************

ఏవం సూర్యాదారభ్య ధ్రువపర్యన్తం దివో మణ్డలసన్నివేశమనువర్ణ్య అధ సూర్యాదధస్తాత్స్వర్భానుమణ్డలమనువర్ణయతి॥ అధస్తాదిత్యాదినా॥ సూర్యస్యాధస్తాత్ - యోజనానామయుతే స్వర్భానుః రాహుః-నక్షత్రవచ్చరతి, ఏకే- వదన్తి తం విశినష్టి, యోఽసావితి-యోఽసౌ స్వర్భానుః-భగవత్కృపయా-అమరత్వం, గ్రహత్వం చా-లభత లేభే - కేవలం భగవత్కృపైవ తస్యామరత్వాదౌ హేతుః, న తు తస్య తద్యోగ్యతాఽస్తీత్యాహ ॥ హీయతః, సైంహికేయః సింహికాయాః పుత్రో రాహుః, అసురాధమః-అత ఏవామరత్వాద్యనర్హః-కిం తస్య భగవత్కృపావిషయత్వాపాదకం కర్మేత్యత్రాహ

తస్యేతి ॥ తస్య రాహోః - గ్రహస్థానం నక్షత్రాణి చ, ఉపరిష్టాదష్టమస్కన్ధే వక్ష్యామ ఇత్యర్థః - తత్రైవ తత్స్ఫుటీభవిష్యతీతి నాత్ర ప్రవ
సర ఇతి భావః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రాహుప్రసఙ్గాదుపరాగస్వరూపం వక్తుమాహ ॥ యదద ఇతి ॥ ప్రతపతః - స్తరణేస్సూర్యస్య - య
దదః - యత్ప్రసిద్ధం మణ్డలం తద్విస్తారతో - యోజనాయుతం అయుతయోజనవిస్తృత - మాచక్షతే, తతస్సూర్యమణ్డలా
దుపరితనం, సోమమణ్డలం, ద్వాదశసహస్రయోజనవిస్తృతం - సూర్యమణ్డలా - దధస్తనం, రాహోర్మణ్డలం తు - త్రయోద
శసహస్రయోజనవిస్తృతం - అత - స్సూర్యసోమమణ్డలాభ్యాం స్వర్భానోర్మణ్డలస్య విపులత్వాత్కదాచిత్సూర్యసోమమ
ణ్డలాచ్ఛాదకత్వం సంభవతీతి భావః - యస్స్వర్భానుః - తద్వ్యవధానకృత్, అమృతపానదశాయాం తయోస్సూర్యాచన్ద్ర
మసోర్మధ్యప్రవేశేన వ్యవధానం కరోతీతి తథా, అత ఏవ - తాభ్యాం సూచితత్వాద్వైర - మనుబధ్నాతీతి బిభర్తీతి - తథా - క
దాచిత్పర్వణి, సూర్యాచన్ద్రమసావభిధావతి తాభ్యాం కలహాయాభిముఖం గచ్ఛతీత్యర్థః, తదభిధావనం, నిశమ్య దృ
ష్ట్వా, ఉభయత్రాపి తదుభయోరపి - రక్షణాయ - భగవతా పరమపురుషేణ - భాగవతం భగవత్సంబన్ధి - సుదర్శనాఖ్యమస్త్రం -
ప్రయుక్తం భవతి - తత్సుదర్శనమస్త్రం - తేజసా దుర్విషహం దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యం - ముహుర్ముహుః పరిభ్రమమాణం
❁ ప్రతి, ముహూర్త - మభిముఖతయాఽవస్థితో - రాహు - రుద్విజమానః భయమాపన్న - శ్చకితహృదయశ్చఞ్చలచిత్తః - ఆ
రాదేవ దూరాదేవ - నివర్తతే తదేవో - పరాగం గ్రహణ - మితి - జనా వదన్తి - అభిధావనదశాయాం యత్స్వమణ్డలేన సూర్యా
చన్ద్రమసోర్మణ్డలాచ్ఛాదనం - తదేవ గ్రహణమితి ఉపరాగస్వరూపాభిజ్ఞా జనా వదన్తీత్యర్థః - తత్ర బుభుక్షుర్వక్రస్థితిర్భ్యాను
ర్ధగాత్ర సర్వగాత్ర సానతు వస్తుతో గ్రాసోఽస్తి దూరాన్తరత్వాత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత - స్స్వర్భానో - రధస్తాత్ - తావన్మాత్ర ఏ

నక్షత్రాణి చోపరిష్టాద్వక్ష్యామః ॥ ౧ ॥ యదదస్తరణేర్మణ్డలం ప్రతపతి, తద్విస్తరతో యోజనాయుతమాచ
క్షతే - ద్వాదశసహస్రం సోమస్య త్రయోదశసహస్రం రాహోః - యః - పర్వణి తద్వ్యవధానకృత్తద్వైరా
నుబన్ధస్సూర్యాచన్ద్రమసావభిధావతి - తన్నిశామ్యోభయత్రాపి భగవతా రక్షణాయ ప్రయుక్తం సుదర్శనం
నామ భాగవతం తత్తేజసా దుర్విషహం చక్రం ముహుః పరివర్తమానమభ్యవస్థితో ముహూర్తముద్విజమా
నశ్చలితహృదయ ఆరాదేవ నివర్తతే - తదుపరాగ ఇతి వదతి లోకః ॥ ౨ ॥ తతోఽధస్తాత్సిద్ధచారణవిద్యాధ
రాణాం సదనాని తావన్మాత్ర ఏవ - తతోఽధస్తాద్యక్షపిశాచప్రేతభూతగణానాం విహారాజిరమన్తరిక్షం యావ
ద్వాయుః ప్రవాతి, యావన్మేఘా ఉపలభ్యన్తే ॥ ౩ ॥ తతోఽధస్తాచ్ఛతయోజనాన్తర ఇయం పృథివీ - యావ
ద్ధంసభాసశ్యేనసుపర్ణాదయః పతత్త్రిప్రవరా ఉత్పతన్తి ॥ ౪ ॥ ఉపవర్ణితం భూమేర్యథాసన్నివేశావస్థానం -
అవనేరప్యధస్తాత్సప్త భూవివరాః - ఏకైకశో యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితా యామవిస్తారేణ తారతమ్యేన
చోపక్లృప్తాః అతలం వితలం సుతలం, రసాతలం - తలాతలం మహాతలం పాతాలమితి ॥ ౫ ॥ ఏతేషు హి బిలస్వర్గే

హాయుతయోజనాన్తర ఏవ - సిద్ధాదీనాం - సదనాని స్థితాని - తతోఽధస్తాత్ సిద్ధాదిసదనేభ్యోఽధస్తాత్ - యక్షాదీనాం -
విహారాజిరం విహారస్థానం - అన్తరిక్షం - గ్రహహీనం - వర్తతే - తస్యావధిమాహ ॥ యావద్వాయుః - ప్రధావతి భృశం
ధావతి తస్యాప్యవధిమాహ - యావ - న్మేఘా ఉపలభ్యన్త ఇతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతో యక్షాదీనాం విహారాజిరాదన్తరిక్షా
దధస్తా - చ్ఛతయోజనాన్తరేణే - యం - పృథివీ భూలోకో - వర్తతే - పృథివ్యా ఉపరి భూలోకస్యావధిమాహ ॥ యా
వదితి ॥ యావ - ద్ధంసాదయః - పక్షిశ్రేష్ఠాః బలిన - ఉత్పతన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి - తావద్భూలోక ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ భూ
మణ్డలం తు సప్రపఞ్చ ముపవర్ణితం పురస్తాదిత్యాహ ॥ ఉపవర్ణితమితి ॥ యథా, ద్వీపాదే - స్సంనివేశనేన అవయవవిన్యా
సేనావస్థానం - త - ద్యథావ - దుపవర్ణితం - ఏవం ధ్రువమణ్డలాదారభ్య భూపర్యన్తో లోకసన్నివేశ ఉక్తః - అథ భూమేరధ
స్తనానాం లోకానాం సంనివేశమాహ ॥ అవనేరపీత్యాదినా - ఉత్తరాధ్యాయాన్తేన ॥ అవనేర్భూలోకా - దధస్తా - త్సప్త భూ
వివరాః భూమ్యామేవ వివరా - స్సన్తి - తే చైకైకశః - యోజనానా - మయుతం - తేనా - న్తరా మధ్యే - ప్రత్యేక - ముచ్ఛ్రితం -
భావే క్తః ఉచ్ఛ్రాయః ఔన్నత్యం, యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితం - ఆయామో దైర్ఘ్యం - విస్తారశ్చ, అయుతయోజనపరి
మితః, తేషాం సమాహారద్వన్ద్వః, తేన, యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితాయామవిస్తారేణ ఉపకల్పితాః, వివరాణాం, మూ
ర్ధ్వ భూమయో యోజనాయుతోచ్ఛ్రితాః తథా బిలానామాయామో విస్తారశ్చాయుతయోజనపరిమిత ఇత్యర్థః - తారత
మ్యేన భోగతారతమ్యేన చోపక్లృప్తాః, భూలోకాద్యపేక్షయా వివరేషు భోగాధిక్యమస్తీత్యర్థః వివరాణి సప్త నిర్దిశతి, అతల
మిత్యాదినా ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తారతమ్యేనైతేషు తదేవ సప్తవివరసాధారణ్యేన దర్శయతి ॥ ఏతేష్విత్యాదినా ॥ అథాతల ఇత్యతః

పాప్రోక్తేనసగ్రన్థేన॥ఏతేషుహిబిలస్వర్గేషుదైత్యాదయోనివసన్తీత్యన్వయః, కథంభూతేషు, స్వర్గాదప్యధికః, కామభోగశ్చ ఐశ్వర్యానన్దః-ఐశ్వర్యప్రయుక్తసన్తోషశ్చ, భూతిస్సమృద్ధిశ్చ, విభూతిరీశితవ్యవర్గశ్చ, అధికశబ్దస్యనిత్యసాపేక్షత్వాత్స మాసః, ఆభిస్సుసమృద్ధానిభవనానిఅగారాణి, ఉద్యానాదీనిక్రీడాస్థానాని, విహారస్థానానిచ, యేషు-తత్ర-క్రీడాఖేలనం-విహారః స్త్రీసమ్భోగః-కథంభూతాః - నిత్యప్రముదితాః-అనురక్తాః, కళత్రాదయో-యేషాం, తత్రానుచరాఃభృత్యాః గృహపతయఃగృహపాలకాః, ఈశ్వరాదపి, నప్రతిహతఃకామోయేషాం - మాయయావినోదోయేషాం తథాభూతాః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽కించ, హేమహారాజఏషుబిలస్వర్గేషు - మాయావినాఅసురేణ -మయేన, నిర్మితాః, పురఃపురాణి-చకాసన్తీత్యన్వయః - కథంభూతః - నానావిధా - యే - మణిప్రవరా - స్తేషాం - ప్రవేకాముఖ్యా, స్తైర్విరచితైః - భవనాదిభి - స్తథా, వివరేశ్వరాణాం, గృహోత్తమైశ్చ - సమలఙ్కృతాః - కథం భూతైః గృహోత్తమైః - నాగాశ్చాసురాశ్చ - మిథునీభూతాః - పారావతాదయశ్చ, తై, రాకీర్ణాస్సంకులాః - కృత్రిమావేదికాదిరూపా, భూమయో, యేషు, తైః, నానాస్వనమిథునేతిపాఠే, నానాస్వనత్వంమిథునీభూతపారావతాదివిశేషణమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తథా, కనకలతాభి, రాలిఙ్గితానాంసంశ్లిష్టానాం, కుసుమస్తబకైః, ఫలస్తబకైః, స్నిగ్ధకిసలయైశ్చ-వనతానమ్రాః-రుచిరా-విటపాశ్శాఖా-యేషాం-తేషాం-విటపినాంవృక్షాణాం - ఉద్యానానిక్రీడావనాని-మనసఇన్ద్రియాణాంచా-నన్దనీభిరానన్దకారణాభిః - శ్రీభిఃవివరేశ్వర- శ్రీభి-రమరలోకశ్రియ-మతిశయితాన్యతిక్రా

మస్వర్గాదప్యధికకామభోగైశ్వర్యానన్దభూతివిభూతిసుసమృద్ధభవనోద్యానక్రీడావిహారేషుదైత్యదానవకాద్రవేయానిత్యప్రముదితానురక్తకళత్రాపత్యబన్ధుసుహృదనుచరాగృహపతయఈశ్వరాదప్యప్రతిహతకామామాయావినోదానివసన్తి॥ ౬ ॥ యేషుమహారాజమయేనమాయావినాఽభినిర్మితాః-పురోనానామణిప్రవరప్రవేకవిరచితవిచిత్రభవనప్రాకారగోపురసభాచైత్యచత్వరాదిభిర్నాగాసురమిథునపారావతశుకశారికాకీర్ణకృత్రిమభూమిభిర్వివరేశ్వరగృహోత్తమైస్సమలంకృతాశ్చకాస ✽ న్తి॥ ౭ ॥ ఉద్యానానిచాతితరాంమనఇన్ద్రియానన్దినీభిఃకుసుమఫలస్తబకసుభగకిసలయావనతరుచిరవిటపనాం కనకలతాలిఙ్గితానాం ✽ శ్రీభిస్స మిథునవివిధవిహఙ్గకులకోలాహలజలాశయానామమలజలపూర్ణానాంఝషకులోల్లఙ్ఘనక్షుభితనీరనీరజకుముదకువలయకహ్లారనీలోత్పలలోహితశతపత్రాదివనేషుకృతనికేతనానామనేకవిహారాకులమధుకరనికరాణాం - మధురవివిధస్వరాదిభిరిన్ద్రియోత్సవై రమరలోక-శ్రియమతిశయితాని॥ యత్రహవావనభయమహోరాత్రాదిభిఃకాలవిభాగైరుపలక్ష్యతే, యత్రమహాహిప్రవరశిరోమణయస్సర్వంతమఃప్రబాధయన్తి॥ ౯ ॥నవాఏతేషువసతాందివ్యౌషధరసాయనాశనపానస్నానాదిభిరాధయోవ్యా

న్తాని-యేషువివరేషుచకాసన్తీ ✽ త్యన్వయః-పునఃకై రమరలోకశ్రియమతిశయితాన్యుద్యానానిచకాసన్తి - అమలైఃస్వచ్ఛై-ర్జలైః - పూర్ణానాం-సమిథునాశ్చక్రవాకాదిమిథునసహితా-యే-వివిధా-విహఙ్గా - స్తేషాం-కులంసమూహ - స్తస్య, కోలాహలో-యేషు-తేషాం-జలాశయానాం, సమ్బన్ధిషు-ఝషసమూహస్యో-ల్లఙ్ఘనేన-తోయవిహారేణ, క్షుభితంసంచలితం-యన్నీరంజలం-తస్మిన్, యాని-నీరజాదీని- తేషాంవనేషు-కృతం-నికేతనంస్థానం-యైస్తేషాం-పక్షిణామితి శేషస్సామర్థ్యాత్-నానావిధై- ర్విహారై, రాకులావ్యాకులా-మధురా-యే-వివిధాః-స్వరాదయః - ఆదిశబ్దేనగమనేక్షణాదయోవివక్షితాః - తైఃకథంభూతైః - ఇన్ద్రియోత్సవైఃఇన్ద్రియాణామానన్దజనకైః శ్రీభిరితిపారస్తూచితః-తదాఉక్తవిధవిటపినా-ముక్తవిధానాంజలాశయానాంచమనఇన్ద్రియానన్దినీభిఃశ్రీభిః -ఇన్ద్రియోత్సవై -రుక్తవిధానాంపక్షిణాంచో- క్తవిధైఃస్వరాదిభిశ్చా, మరలోకశ్రియమతిశయితాన్యుద్యానాని-యేషువివరేషు-చకాసన్తీ ✽ త్యర్థః ✽॥ ౮ ॥ ✽యత్రహవావయేషుహ-వివరేషు-కాలవిభాగైః కాలావయవైరహోరాత్రాదిభి - ర్భయం-నోపలక్ష్యతే - తత్రత్యానామాయుషాంభూయస్త్వాదితిభావః యత్రయేషువివరేషు-యే-మహాన్తోఽహిప్రవరాఃసర్పశ్రేష్ఠా- స్తేషాం-యే-శిరోమణయఃఫణామణయ-స్తే-సర్వంకృత్స్నం-తమఃఅన్ధకారం-ప్రబాధన్తేనిరస్యన్తి ✽॥ ౯ ॥ ✽ఏతేషువివరేషు-వసతాం-ఆధయోమనఃపీడాః-వ్యాధయోరోగాః-వలిఃత్వగ్గతోవికారః-పలితంకేశేషుశౌక్ల్యం-ఏతదుభయమూలభూతాజరా-ఆదిశబ్దేనదన్తభ్రంశాదిర్గృహ్యతే-తథాదేహస్య-వైవర్ణ్యంరూపాన్తరం-దుర్గన్ధఃపూతిగన్ధః - స్వేదఃప్రస్వేదః, క్లమఃశ్రమః, గ్లానిరనుత్సాహ-ఇ

త్యేతే, వయోఽవస్థాశ్చ-దివ్యైరౌషధైః రసాయనపానైః-ర్దివ్యైరశనస్నానాదిభిశ్చ - నభవన్తి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తథా, తేషాంబిలస్థానాం-కల్యాణానాంనిర్దుఃఖానాం - కస్మాదపి- మృత్యుః, నహిప్రభవతినసమర్థో భవతి-తాన్మారయితుంనసమర్థో భవతీత్యర్థః -భవతితిపాఠే-మృత్యుర్మరణం-కుతశ్చిదపి- తేషాంనాస్తీత్యర్థః-తర్హ్యమరాస్తేకిం, తత్రాహ॥ వినేతి॥ చక్రోపదేశాచ్చక్రసంజ్ఞాద్భగవత్తైజసఅస్త్రరూపాద్వినాసుదర్శనాస్త్రాద్వినా-అన్యస్మాన్నమృత్యుః, స్తస్మాత్త్వస్త్యేవేత్యర్థః-తదేవాహ॥ యస్మిన్ సుదర్శనాస్త్రే- వివరేషు-ప్రవిష్టే సతి-అసురవధూనాం పుంసవనానిగర్భాః-ప్రాయేణ, చక్రభయా-త్ప్రస్రవన్తి-పూర్ణాశ్చేత్పతన్తి చేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం సామాన్యతో వివరాననువర్ణ్యాథవిశేషేణవివర్ణయిషుస్తావదతలంవివరమనువర్ణయతి ॥ అథేతి ॥ అతలాఖ్యేవివరే-మయస్యపుత్రో-బలోనామ-నివసతి-తంపిశినష్టి, యేనేతి-యేనబలేనైవహి-సృష్టాః, షణ్ణవతిసంఖ్యాకామాయా-స్తాసాంమాయానాంమధ్యే - కాశ్చనమాయాః-అద్యాపి-కేచిన్మాయావినో-ధారయన్తి-యస్యబలస్య-జృమ్భమాణస్యసతః - ముఖాత్ - త్రయః-స్త్రీగణాంగనాః, ఉద్బభూవుః-గణానేవాహ॥ స్వైరిణ్యః-కామిన్యః, పుంశ్చల్యఇతి-సవర్ణరతాః స్వైరిణ్యః , కామిన్యస్త్వసవర్ణేఽపిరతాః-తత్రాప్యతిచఞ్చలాః పుంశ్చల్యః-త్రివిధాస్తావిశినష్టి ॥ యావై ఇతి యా-వై-స్వైరిణ్యాదయః స్త్రియః, బిలాయనంవివరస్థానం, ప్రవిష్టం-పురుషం, హాటకాఖ్యేన-రసేనరసాయనేన, సాధఇత్వాస్స్వవశీకృత్య-బలాయనమితిపాఠే - తత్రప్రవిష్టంపురుషం, రసేనబలాయనంసాధ

ధయోవలిపలితజరాదయశ్చ - దేహవైవర్ణ్యదౌర్గన్ధ్యస్వేదక్లమాగ్లానిరితివయోవస్థాశ్చభవన్తి॥ ౧౦ ॥ వహితేషాంకల్యాణానాం ప్రభవతికుతశ్చనమృత్యుర్వినా భగవత్తైజసశ్చక్రాపదేశాత్ - యస్మిన్ప్రవిష్టే సురవధూనాంప్రాయఃపుంసవనానిభయాదేవస్రవన్తిపతన్తిచ ॥ ౧౧ ॥ అథాతలేమయపుత్రోబలోనామాసురోనివసతి-యేనహవాఇహసృష్టాష్షణ్ణవతిర్మాయాఃకాశ్చనాద్యాపిమాయావినోధారయన్తి - యస్యచజృమ్భమాణస్యముఖతస్త్రయస్స్త్రీగణాఉదపద్యన్త-తాస్స్వైరిణ్యఃకామిన్యఃపుంశ్చల్యఇతి-యావై †బిలాయనంప్రవిష్టంపురుషంరసేనహాటకాఖ్యేనసాధయిత్వాస్వవిలాసావలోకనానురాగస్మితసల్లాపోపగూహనాదిభిస్స్వైరంకిలరమయన్తి॥ ౧౨ ॥ యస్మిన్నుపయుక్తేపురుషఈశ్వరోఽహంసిద్ధోఽహమిత్యయుతమహాగజబలమాత్మానమభిమన్యమానః కత్థతేమదాన్ధ ఇవ ॥ ౧౩ ॥ తతోఽధస్తాద్వితలేహరోభగవాన్ హాటకేశ్వరస్స్వపార్షదభూతగణావృతఃప్రజాపతిసర్గోపబృంహణాయభవ్యాసహమిథునీభూయాస్తే , యతః ప్రవృత్తాసరిత్ప్రవరాహాటకీనీనామభవయోర్వీర్యేణ , యత్ర చిత్రభానుర్మాతరిశ్వానాసమిధ్యమానఓజసా అపిబత్ ❁ తన్నిష్ఠ్యూతంహాటకాఖ్యంసువర్ణం భూషణేనాసురేన్ద్రావరోధేషుపురుషాస్సహపురుషీభిర్ధారయ

యిత్వాసంభోగసమర్థంకృత్వా -స్వఅసాధారణా-విలాసా - స్తత్పూర్వకోయోఽవలోకః- అనురాగయుక్తం, యత్స్మితం-సల్లాపోరహోభాషణం-ఉపగూహనమాలిఙ్గనం-ఏవమాదిభిః-స్వైరంయథేచ్ఛం, రమయన్తికిల ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ హాటకాఖ్యంరసంవిశినష్టి॥ యస్మిన్నితి॥ యస్మిన్రసే - ఉపయుక్తేసేవితేసతి-ఉపయోక్తా-పురుష-ఆత్మాన-మయుతమహాదిగ్గజబలం. మన్యమానః-మదాన్ధఇవా-హమీశ్వర, స్సిద్ధోఽహ, మితికత్థతేశ్లాఘతే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవమతలాఖ్యోవివరఉపవర్ణితః॥ అథవితలంవర్ణయతి ॥ తతఇతి ॥ తతోఽతలాధస్తా-ద్వితలేవివరే-భగవాన్-హరోరుద్రః-హాటకేశ్వరః-స్వపార్షదైః- భూతగణైః ప్రమథగణైః-పరివృతః-ప్రజాపతిసర్గః బ్రహ్మణా ఆదిష్టస్సర్గ, స్తస్య-ఉపబృంహణాయవర్ధనాయ-భవాన్యాసహమిథునీ-భూయ-ఆస్తే-యదుక్తం హాటకేశ్వరఇతినామతస్మిన్నిమిత్తంస్పష్టయతి ॥ యతఇతి ॥ భవానీభవయో-ర్మిథునీభూతయో-ర్వీర్యేణ-హాటకిన్యాఖ్యా-సరిత్ప్రవరా-యతః-ప్రవృత్తా-తస్మాద్భవో-హాటకస్యసువర్ణస్య-ఈశ్వర-ఉత్పాదకత్వా, దితి, హాటకేశ్వరఇత్యుచ్యతఇతభావః - నను హాటకిన్యాఖ్యసరిత్ప్రవరాయాస్తత్ప్రభవత్వేపినహాటకస్యతత్ప్రభవత్వం-తత్రాహ-యత్రేతి-యత్రహాటకిన్యాం-సరిత్ప్రవరాయాం-చిత్రభానురగ్ని -ర్మాతరిశ్వనావాయునా-సమిధ్యమానఃసన్దీప్యమానః-ఓజసాస్వబలేన - అపిబత, హాటకినీంపీతవాన్- తేనాగ్నినా-నిష్ఠ్యూతంపూత్కృత్యత్యక్తం-హాటకాఖ్యం సువర్ణ, మభవత్-తత్సువర్ణం- అసురేన్ద్రాణాంవివరవాసనా-మవరోధేషు-అన్తఃపురేషు-పురుషాః-పురుషీభిస్త్రీభిస్సహ-భూషణేనఆభరణేన -ధారయన్తి భూషణానికారయిత్వాధారయంతీత్యర్థః - హాటకిన్యాఅన్తతోహాటకాఖ్యసువర్ణరూపేణ

౧౨॥ శ్లో॥ పా † బలాయనంప్రవిష్టం.

పరిణామాత్తత్ప్రభవః భవోపిహ్యేకేశ్వరఇతిభావః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథసుతలంవర్ణయతి॥ తతఇతి ॥తతోవితలాదధస్తాత్, సుతలేవివరే,పురుశ్రవాఃవిపులకీర్తిః - పుణ్యశ్లోకఃస్మరతాంపుణ్యోత్పాదకయశస్సమ్పన్నః - మహాభాగవతోభాగవతాగ్రగణ్యః- విరోచనస్యాత్మజోబలి-రధునాఽప్యాస్తఇత్యన్వయః ॥ కథంభూతః-మహేన్ద్రస్యప్రియం-కర్తుమిచ్ఛతా-ప్రదను,సుదితేస్సకాశా-ద్భూత్వా-వటువామనరూపేణ-లబ్ధఃకాయోదేహోయేన - తేనభగవతా - ప్రథమం-పరాక్షిప్తమపహృతంలోకత్రయంయస్య-తథాభూతః - పున-ర్భగవతోఽనుకమ్పయైవ-సుతలేవివరే-ప్రవేశితః,ఇన్ద్రాదీనామపి-దుర్లభయా-సుసమృద్ధయాశ్రియాసంపదా,జుష్టస్సేవితః - భయరహిత- స్తమేవభగవన్తంస్వధర్మేణస్వోచితధర్మేణఆరాధయన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏతత్సర్వసంపత్సమృద్ధంబిలాధిపత్యం భూదానఫలమితినమన్తవ్యమిత్యాహ॥నోఏవైతదితి॥యద్బిలనిలయేవివరస్థానే-ఐశ్వర్యం-తదేత-ద్భూమిదానస్య - సాక్షాత్కారఃఫలం-నభవత్యేవ-కుతఇత్యపేక్షాయామేవంభూతస్యదానస్య సాక్షాదపవర్గహేతుత్వా దిత్యాశయేనభూమిదానంవిశినష్టి - భగవతిపాద్గుణ్యపూర్ణే- అశేషభూతజాతానాం-యే-జీవభూతాఃప్రత్యగాత్మాన - స్తేషామప్యా - త్మభూతేపరమాత్మని,అన్తఃప్రవిశ్యధారకే-వాసుదేవే-తీర్థతమే పావనతమే,పాత్రే, ఉపపన్నేసమీపంప్రాప్తేసతి తస్మిన్-పరయానిరవధికయాశ్రద్ధయాకర్తవ్యవిషయయాత్వరయా- సమాహితం-మనశ్చిత్తం,యేన- తేనబలినా-సంప్రతిపాదితస్యకృతస్య-సాక్షాదపవర్గసాధనభూతస్య ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ భగవస్తీర్థతమత్వమేవోపపాదయతి ॥ యస్యేతి ॥ యస్యహిభగవతో-నామ-సకృదపి-వివశోఽపి-క్షుతపతనస్ఖలనాదిదశాస్వ -భిగృణ-న్పురుషః-కర్మరూపంబన్ధం, మఙ్క్షు సాసుఖేన - విధునోతినిరస్యతి-సకృత్స్మరణమాత్రేణాపిసమస్తవృజిననిరస

న్తి॥ ౧౪ ॥ తతోఽధస్తాత్సుతలే - పురుశ్రవాఃపుణ్యశ్లోకోమహాభాగవతోవిరోచనాత్మజోబలిర్భగవతామహేన్ద్రస్యప్రియంచికీర్షమాణేనాదితేర్లబ్ధకాయోభూత్వావటువామనరూపేణపరాక్షిప్తలోకత్రయోభగవదనుకమ్పయైవపునః ప్రవేశితః-ఇన్ద్రాదిష్వవిద్యమానయాసుసమృద్ధయాశ్రియాఽభిజుష్టస్స్వధర్మేణారాధయంస్తమేవభగవన్తముపగతసాధ్వసఆస్తేఽధునాఽపి ॥ ౧౫ ॥ నోఏవైతత్సాక్షాత్కారోభూమిదానస్య - యత్తద్భగవత్యశేషజీవనికాయానాంజీవభూతాత్మభూతేపరమాత్మనివాసుదేవేతీర్థతమేపాత్ర ఉపపన్నేపరయాశ్రద్ధయా సమాహితమనసాసంప్రతిపాదితస్య సాక్షాదపవర్గద్వారస్యయద్బిలనిలయైశ్వర్యమ్॥౧౬॥ యస్యహవావక్షుతపతనప్రస్ఖలనాదిషువివశస్సకృన్నామాభిగృణన్ పురుషఃకర్మబన్ధనమఞ్జసావిధునోతి-యస్యహైవ ❁ ప్రతిబాధనంత్విహముముక్షవోఽన్యథైవోపలభన్తే - తద్భాగవతానాంసర్వేషామాత్మన్యాత్మదఆత్మతయేచ ॥ ౧౭ ॥ నైవభగవాన్నూనమముష్యానుజగ్రాహ-యదుతపునరాత్మానుస్మృతిమోషణంమాయామయంభోగైశ్వర్యమేవాతనుతేతి ॥ ౧౮ ॥ యత్తద్భగవతాఽనధిగ

సనక్షునునామవతోభగవతస్తీర్థతమత్వంకైముత్యనయసిద్ధమితిభావః ॥ కర్మబన్ధం విశినష్టి॥ యస్యహైవాఇతి॥యస్యహికర్మబన్ధస్య,ప్రతిబాధనంనిరసనోపాయ - మిహ-ముముక్షవో,ఽన్యథాకర్మయోగజ్ఞానయోగాదిరూపేణ-ఉపలభన్తేజానన్తి-తత్కర్మబన్ధనం - ధునోతీతిపూర్వేణాన్వయః ॥ ప్రతిసాధనమితిపాఠే॥ ప్రతిక్షేపసాధనంనిరసనోపాయమిత్యర్థః ॥ యథాకర్మయోగాదికంభగవద్భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకప్రాచీనకర్మబన్ధనిరసనేనద్వారాభక్తియోగానుగ్రాహకత్వేనభక్తియోగద్వారాకృత్స్నపూర్వోత్తరాఘనివర్తక-మేవంనామస్మరణమపీత్యభిప్రేతోర్థః॥ అన్యథాభక్తియోగానర్థక్యాపత్తేరిత్యవగన్తవ్యం - ఏవంతీర్థతమే - సర్వేషామాత్మని , భాగవతానామాత్మదఆత్మపర్యన్తవదాన్యే,ఆత్మతమేనిరతిశయప్రియతమే , భగవతి , విసియుక్తస్య,లోకత్రయస్య-న, బిలనిలయనైశ్వర్యంఫల-మితిపూర్వేణైవాన్వయః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నను-యద్యేతద్దానమపవర్గద్వారం-యదివాబలిర్మహాభాగవతః-యదివాభగవానాత్మద- స్తర్హ్యస్యాపవర్గమేవప్రదాయకింనానుజగ్రాహేత్యపేక్షాయామభ్యుపగతప్రారబ్ధస్యవిద్యయాఽవినాశ్యస్యావశ్యానుభావ్యత్వాదేనమపవర్గదానేన-నతదైవానుజగ్రాహ-కింత్వభ్యుపగతప్రారబ్ధఫలతయాబిలనిలయనైశ్వర్యమేవాదాదిత్యాహ ॥ నవాఇతి॥భగవా,నముష్యబలే,ర్నానుజగ్రాహ , తదైవానుగ్రహంనకృతవాన్,ఉతఅపితు,య-దాత్మానుస్మృతిమోక్షణంస్వవిషయస్మృతివిఘాతుకం,స్వమాయయా ,విలసితం,భోగరూపమైశ్వర్యం, భోగనిమిత్తంవా,ఐశ్వర్యంబిలనిలయనైశ్వర్యం,తదేవా,తనుతతేనే,దత్తవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ మహాభాగవతఇత్యనేనభగవద్దాస్యేతరానభిలాషిత్వంవివక్షి

౧౭॥శ్లో॥ పా ❁ ప్రతిసాధనం.

తం, తత్తస్య తదుక్త్యైవ స్పష్టయితుమాహ॥ యత్తదితి ॥ యత్తత్ప్రసిద్ధ, మితివక్ష్యమాణ, మువాచేత్యన్వయః, కథంభూతః, అనధిగతః అలబ్ధః, అన్యైః యాచ్ఞేతరైః, ఉపాయో-యేన-తేన-భగవతా-బలేర్భాగవతత్వాద్దణ్డనానర్హత్వాదుపాయాన్తరాభావాదనధిగతాన్యోపాయేనేత్యుక్తం, ఏవంభూతేన, భగవతా, యాచ్ఞావ్యాజేనా, పహృతం-స్వశరీరమాత్రావశేషితం, ఉద్వారితస్వశరీరమాత్రం, యల్లోకత్రయం, త-ద్యస్య, తథాభూతః, స్వవ్యతిరిక్తభగవదపహృతలోకత్రయ ఇత్యర్థః, వరుణపాశైశ్చ, ప్రతిబద్ధః, ప్రతిశ్రుతార్థన్యూనతాయాం వరుణపాశైః ప్రబద్ధ ఇత్యర్థః, గిరిదర్యా, మపవిద్ధః ప్రక్షిప్తోఽపి సన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ నేతి॥ బతేతిఖేదే, భగవాన్, స్విద్వానస్య, సోఽపి విద్వాన్ పురుషార్థేషు, నూనం, ననిష్ణాతః న కుశలః, పురుషార్థేషు తారతమ్యానభిజ్ఞ ఇత్యర్థః-యస్యైకాన్తైర్బృహస్పతి, స్సచివస్సహాయో, మన్త్రియ ఆలోచనాయ, వృత-స్సోఽపి పురుషార్థేషు, నూనం, ననిష్ణాతః అనిష్ణాతత్వమేవాహ॥ తమితి॥ యత, స్తం రపురుషార్థరూపం, భగవన్తం, మతిహాయ విహాయ, తద్దాస్యమయాచిత్వేత్యర్థః, తం మన్త్రప్రదం బృహస్పతిమతిహాయేతి వా, ఉపేన్ద్రేణ ఇన్ద్రానుజరూపేణ శ్రీవామనేన, ద్వారభూతేనేన్ద్ర ఏవా, త్మానం మా, మాత్మనస్స్వస్య, ఆశిషః లోకత్రయరూపా ఆశిషః అయాచత యాచితవాన్, నత్వేతస్య భగవతో, దాస్య, మయాచత-తస్మిన్ప్రసన్నే తద్దాస్యమేవ యాచితవ్యం న త్వితరదల్పమిత్యాహ॥ అతిగభీరరయస్య నిరతిశయగభీరవేగస్య, కాలస్య, వశ్య, మిదం-మన్వన్తరపరివృతం మన్వన్తరపర్యన్తవర్తి, లోకత్రయం లోకత్రయాధిపత్యం, కియత్, అత్యల్పమేతదిత్యర్థః, అత, స్తన్న యాచితవ్యమితి భావః-అత ఇన్ద్రః పురుషార్థేష్వనిష్ణాతః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అస్మత్పితామహస్తు ప్రహ్లాద ఏక ఏవ పురుషార్థేషు నిష్ణాత ఇత్యాహ॥ యస్యేతి॥ అస్మత్పితామహః, ప్రహ్లాదో, యస్య భగవతోఽనుదాస్యం దాసానుదాసత్వమేవ, వవ్రే వృతవాన్ కిల, నతు-స్వపిత్ర్యం స్వపితుర్హిరణ్యకశిపోస్సం

తాన్యోపాయేన యాచ్ఞాచ్ఛలేనాపహృతస్వశరీరావశేషితలోకత్రయో వరుణపాశైశ్చ సంప్రతిముక్తో గిరిదర్యాం చాపవిద్ధ ఇతి హోవాచ ॥ ౧౯ ॥ ననూనం బతాయం భగవానర్థేషు నిష్ణాతో యోఽసావిన్ద్రో యస్య సచివో మన్త్రాయ వృత ఏకాన్తతో బృహస్పతిస్తమతిహాయ స్వయముపేన్ద్రేణాత్మానమయాచతాత్మన ఆశిషో నో ఏవ తద్దాస్యమతిగభీరరయస్య కాలస్య మన్వన్తరపరివృత్తం కియల్లోకత్రయమిదమ్ ॥ ౨౦ ॥ యస్యానుదాస్యమేవాస్మత్పితామహః కిల వవ్రే న తు స్వపిత్ర్యం యదుతాకుతోభయం పదం దీయమానం ❁ భగవతోపరతే స్వపితరి ॥ ౨౧ ॥ తస్య మహానుభావస్యానుపథమమృదితకషాయః కో వాఽస్మద్విధః పరిహీణభగవదనుగ్రహ ఉపజిగమిషతీతి ॥ ౨౨ ॥ తస్యానుచరితముపరిష్టాద్విస్తరిష్యతే యస్య భగవాన్ స్వయమఖిలజగద్గురుర్నారాయణో ద్వారి గదాపాణిరవతిష్ఠతే నిజజనానుకమ్పితహృదయో యేనాఙ్గుష్ఠేన పదా దశకన్ధరో యోజనాయు

బద్ధైశ్వర్యం, అవరణహేతుం తస్యాభిప్రాయం ప్రకాశయతి॥ యదుతేతి॥ భగవతా నృహరిణా-స్వపితరి హిరణ్యకశిపావుపరతే హతే సతి, భగవతా-దీయమానమపి-స్వపిత్ర్యం, న వవ్రే, కుతః, యదస్మాత్, త్, త్పరిమితమితి పరిమితత్వాత్, పిత్ర్యం, న వవ్రే, ఉత అపితు, అకుతోభయం పదం, వవ్రే-స్వయం దేహావసానే ముక్తిం యాచితవానిత్యర్థః, భగవతః పరమితి పాఠే-భగవతోఽన్యదితి-పిత్ర్యం, న వవ్ర ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ మత్కిం కేవ గరుత్మతో గతిం కో వా తస్య ప్రహ్లాదస్య పన్థానమనుసర్తుం శక్నోతీత్యాహ॥ తస్యేతి॥ కో వా, అమృదితః, అనుపహతః, కషాయః కర్మబన్ధో, యేన-పరిహీణః అప్రసృతః, భగవదనుగ్రహో-యస్య, తథావిధోఽస్మద్విధోఽస్మాదృశః, పుమాన్, తస్య మహానుభావస్య ప్రహ్లాదస్యానుపథం పన్థానం, ఉపజిగమిషతి ఉపగన్తుమిచ్ఛతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నన్వేవంభూతశ్చేద్బలిస్తర్హి తస్యైవ చరితమపి స్తరేణ కథ్యతాం-తత్రాహ॥ తస్యేతి॥ తస్య బలే-రనుచరితం ఉపరిష్టాదష్టమే-విస్తరిష్యతే పి స్తరేణ కథయిష్యత ఇత్యర్థః, కాన్త్స్న్యేన తత్ప్రభావః కేనాపి వర్ణయితుం న శక్య ఇత్యభిప్రాయేణ పునస్తమేవ విశినష్టి॥ యస్యేతి ॥ యస్య బలే-ర్ద్వారి-భగవాన్, అవతిష్ఠతే కథంభూతః, స్వయ-మఖిలజగతాం, గురుః, అనేన ద్వారపాలకత్వానర్హతా సూచ్యతే, నారాయణః సర్వశేషీ, అనేనాపి తదేవ సూచ్యతే, ఏవంభూతోఽప్యాశ్రితవాత్సల్యవివశో, గదాపాణిస్సన్ గదాపాణిం తం భగవన్తం విశినష్టి॥ యేతి నే॥ యేన గదాపాణినా, బలేర్ద్వార్యేన, భగవతా కర్త్రా, అఙ్గుష్ఠేన పదా పాదావయవేనాఙ్గుష్ఠేన, దిగ్విజయసమయే, స్వసమీపమాగతో, దశకన్ధరో రావణాసురః, యోజనాయుతానామయుతం, ఉచ్చాటితః ఉచ్చాటనం ప్రాపితః, దిగ్విజయం కుర్వన్ రావణః కదాచిద్బలేర్ద్వారి పిశన్, ద్వారస్థేన గదాభృతా భగవతా బహుదూరతః క్షిప్త ఇతి శ్రీరామాయణా

౨౧॥ శ్లో॥ పా ❁ భగవతః పరమితి భగవతోపరతే.

సాఽప్రసిద్ధమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం సుతలమనువర్ణ్యాథ తలాతలం వర్ణయతి ॥ తత ఇతి ॥ తతస్సుతలాదధస్తాత్, తలాతలే వివరే-మయాఖ్యో, దానవేన్ద్రః, మహీయతే-తలాతలస్థైర్బహుమాన్యత ఇత్యర్థః, కథంభూతః-ప్రథమం-త్రిపురాధిపతిర్భూత్వా-త్రిలోక్యాః-శ్శంసుఖం కర్తుమిచ్ఛతా భగవతా పురారిణా రుద్రేణ-నిర్దగ్ధం-పురత్రయం, యస్యసః తస్య పురాణైః, ప్రసాదాల్లబ్ధం-పదం తత్తలాతలాఖ్యం వివరం-యస్యసః - మాయావినామాచార్యో మాయాతన్త్రోపదేష్టా- మహాదేవేన రుద్రేణ, పరరక్షితః-విగతం-సుదర్శనాద్భయం-యస్య, తథాభూతస్సన్ - సుదర్శనభక్తిమతా మహాదేవేన పరిరక్షితత్వాద్విగతసుదర్శనభయ ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౨౪ ॥ అథ మహాతలమనువర్ణయతి ॥ తత ఇతి ॥ తతస్తలాతలా- దధస్తాన్మహాతలే వివరే-నైకశిరసాం-న-ఏకమేవ-శిరో, యేషాం తేషామ్, అనేకశిరసామిత్యర్థః-కాద్రవేయాణాం కద్రువా అపత్యభూతానాం సర్పాణాం -గణః-క్రోధవశసంజ్ఞకోఽస్తి-గణే కాంశ్చిత్ప్రధానాన్నిర్దిశన్ తాన్విశినష్టి - కుహకేత్యాదినా, కుహకాదయః ప్రధానా ముఖ్యా యేషాం తే-మహాభోగవన్తః దీర్ఘకాయాః- మహాపురుషస్య భగవతో-వాహనభూతాత్-పక్షిరాజానామప్యధిపతేర్గరుత్మతో, అనవరతం నిరన్తర-ముద్విజమానాః బిభ్యతః -స్వకళత్రాదిరూపకుటుమ్బాసక్త్యా, ప్రమత్తాస్సన్తః- క్వచిద్విహరన్తి ॥ ౨౫ ॥ అథ రసాతలమనువర్ణయతి ॥ తతో మహాతలా-దధస్తా - ద్రసాతలే వివరే-దైతేయదానవాః దైతేయా దానవాశ్చ, దితిపుత్రా దనోః పుత్రాశ్చ-పణయ ఇతి ప్రసిద్ధా- స్తే చ-నివాతకవచాః, కాలకేయాః హిరణ్యపురవాసిన - ఇతి త్రివిధాః, విబుధానాం దేవానాం-ప్రత్యనీకాః ప్రతిపక్షిణః-ఉత్పత్త్యైవ మహాబలశాలినః-మహాన్తశ్చ తే, సాహ

తాయుత్తం దిగ్విజయ ఉచ్చాటితః ॥ ౨౩ ॥ తతోఽధస్తాత్తలాతలే మయో నామ దానవేన్ద్రస్త్రిపురాధిపతిర్భగవతా త్రిపురారిణా త్రిలోక్యాశ్శం చికీర్షుణా నిర్దగ్ధపురత్రయస్తత్ప్రసాదాల్లబ్ధపదో మాయావినామాచార్యో మహాదేవేన పరిరక్షితో విగతసుదర్శనభయో మహీయతే ॥ ౨౪ ॥ తతోఽధస్తాన్మహాతలే కాద్రవేయాణాం నైకశిరసాం క్రోధవశో నాం గణః-కుహక-తక్షక-కాళియ-సుషేణాది ప్రధానా మహాభోగవన్తః పతత్త్రిరాజాధిపతేః పురుషోత్తమవాహాదనవరతముద్విజమానాః స్వకళత్రాపత్యసుహృత్కుటుమ్బసఙ్గేన క్వచిత్ప్రమత్తా విహరన్తి ॥ ౨౫ ॥ తతోఽధస్తాద్రసాతలే దైతేయా దానవాః పణయో నామ నివాతకవచాః కాలకేయా హిరణ్యపురనివాసిన ఇతి విబుధప్రత్యనీకా ఉత్పత్త్యా మహౌజసో మహాసాహసినో భగవతస్సకలలోకానుభావస్య హరేరేవ తేజసా ప్రతిహతబలావలేపా బిలేశయా ఇవ నివసన్తి యే వై సరమయేన్ద్రదూత్యా వాగ్భిర్మన్త్రవర్ణాభిరిన్ద్రాద్బిభ్యతి ॥ ౨౬ ॥ తతోఽధస్తాత్పాతాళే నాగలోకపతయో వాసుకిప్రముఖాశ్శఙ్ఖకులిక-మహాశఙ్ఖశ్వేత-ధనంజయ-ధృతరాష్ట్ర-శఙ్ఖచూడ-కమ్బళాశ్వతర - దేవదత్తాదయో మహాభోగినో మహామర్షా నివసన్తి యేషాముహ వై పఞ్చసప్తదశశతసహస్రశీర్షాణాం ఫణాసు విరచితా మహామణయో రోచిష్ణవః పాతాళవివరతిమిరనికరం స్వతేజసా విధమన్తి ॥ ౨౭ ॥ ***************************

*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః. *********

సికాస్సహసా దర్పేణ చరన్తీతి సాహసికాస్తథాభూతాస్సన్తః, సర్వేషు లోకేషు-అనుభావః ప్రభావో యస్య-తస్య - భగవతో హరే- స్తేజసైవ సుదర్శనాస్త్రేణ, ప్రతిహతః -బలావలేపః బలనిమిత్తో గర్వో, యేషాం, తాదృశాః - బిలేశయా ఇవ సర్పా ఇవ-వసన్తి-య ఇతి, యే-వై-పణయః-ఇన్ద్రదూత్యా సరమయా- దేవశున్యా - ప్రయుక్తాభి-ర్మన్త్రవర్ణరూపాభిర్వాగ్భి-రిన్ద్రాద్బిభ్యతి భయం ప్రాప్నువన్తి ॥ ఏవం హి వైదికమాఖ్యానమ్ ॥ పణిభిరసురైర్నిగూఢా గా అన్వేష్టుం సరమాం దేవశునీమిన్ద్రః ప్రహితాం సన్ధిమిచ్ఛవః, పణయః ప్రాహుః కిమిచ్ఛన్తీం సరమే ఇత్యాది సా చ సన్ధిమనిచ్ఛన్తీన్ద్రస్తుతిపూర్వకం తాన్ప్రతి ధర్షణమాహ, "హతా ఇన్ద్రేణ పణయశ్శయధ్వ", మిత్యాది- తే చ తచ్ఛ్రుత్వా బిభ్యతీతి ॥ ౨౬ ॥ అథ పాతాళమనువర్ణయతి ॥ తతో రసాతలా-దధస్తాత్పాతాళే వివరే-నాగలోకానాం సర్పరూపాణాం జనానాం పతయో-వాసుకిః-ప్రముఖః ప్రధానం-యేషాం-తే-శఙ్ఖాదయో- మహాభోగినః మహాఫణినః - మహా-నమర్షః క్రోధో-యేషాం తథాభూతా-నివసన్తి-యేషాముహ వై యేషాం హి- పఞ్చాదిసంఖ్యాని-శీర్షాణి-యేషాం-శీర్షామితి వక్తవ్యే శీర్షామిత్యార్షం- తేషాం సర్పాణాం-ఫణానాం ఫణాసు - ఆధారస్య సంబన్ధమాత్రవివక్షయా షష్ఠీ-విరచితా ధృతాః - యే-మహామణయో-రోచిష్ణవస్సదా ప్రకాశనశీలా- స్తే-స్వరోచిషా, పాతాళవివరసంబన్ధి-తమోజాలం, విధమన్తి అపనుదన్తి ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ***************

ఏవం పాతాళాన్తాన్ స్వవివరాననువర్ణ్యాథ పాతాళపర్యన్తస్య భూమణ్డలస్యాధారకం రసాయామూలే స్థితమనన్తమనువర్ణయతి పఞ్చవింశేన॥ తస్యపాతాళస్య, మూలదేశే అధస్తాత్- త్రింశద్యోజనసహస్రాన్తరే-ఆస్తే-కాసౌ-యాచాస్తేత్యత్రాహ॥ యావాఇతి ॥ అనన్తఇతి-సమాఖ్యాతా ప్రసిద్ధా-అనన్తసంజ్ఞికేత్యర్థః - తామసీ తామసాహంకారాధిష్ఠాత్రీ, యా భగవతః, కలాఅంశరూపా-సా, ఆస్తఇత్యర్థః-సైవసఙ్కర్షణఇత్యుచ్యతఇత్యాహ॥ ప్రమాతారఇతి॥ సాత్వతీయాస్సంకర్షణప్రోక్తసాత్వతాఖ్యపఞ్చరాత్రనిష్ఠాః - ప్రమాతారః ఉక్తభగవత్కలాయాథాత్మ్యవిదస్త, మనన్తం-సఙ్కర్షణఇత్యాచక్షతే, కిమిదం సఙ్కర్షణనామాశ్వకర్ణాదివత్కేవలయోగరూఢం, కింవాపఙ్కజాదివద్యోగరూఢ, మిత్యపేక్షాయాం యోగరూఢమిత్యాహ॥ ద్రష్టృదృశ్యయోరితి॥ యతోఽయ-మనన్తః-ద్రష్టృదృశ్యయోః జ్ఞాతృజ్ఞేయయోః-స్సన్నికర్షణం-సన్నికృష్యతే విషయాక్రియతేఽతీన్ద్రియార్థోఽనేనేతి సన్నికర్షణం అతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానసాధనం, స్వయం యథా అతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానవా - నేవ, మితరేషామప్యతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానాపాదకఇత్యర్థః, యత, ఏవ-మనన్తం, స్తత స్తమనన్తమిత్యాచక్షతఇత్యన్వయః, సఙ్కర్షణత్వమేవస్పష్టయతి ॥ అహమిత్యభిమానలక్షణఇతి॥ అహమితిప్రతీయమానోఽతీన్ద్రియోజీవ, స్తద్విషయకో - యోఽభిమానః అహమితిప్రతీత, స్తస్యలక్షణః, లక్ష్యతేఽనేనేతిలక్షణః కారణం, సోతురితియావత్, జీవవర్గాభిమానిదేవతాత్వా త్తేషామహమితిబుద్ధివృత్తిహేతురిత్యర్థః ॥౧॥ ఏవమనన్తశబ్దోఽపితస్మిన్యోగరూఢఇత్యాహ ॥ యస్యేదమితి ॥ యచ్ఛబ్దానాం స ఏష భగవాననన్తఇత్యుత్తరేణాన్వయః, యస్యభగవత, స్సహస్రశిరసః అనన్తమూర్తే, రేకస్మిన్నేవ - శిరసి ధ్రియమాణం ధార్యమాణం, ఇదం-కృత్స్నం భూమణ్డలం, సిద్ధార్థ ఇవ శ్వేతసర్ష

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ తస్యమూలదేశే త్రింశద్యోజనసహస్రాన్తరఆస్తే - యావై కలాభగవతస్తామసీ సమాఖ్యాతాఽనన్తఇతి ప్రమాతారస్సాత్వతీయా స్తం ద్రష్టృదృశ్యయోస్సం నికర్షణాదహమితిచాభిమానలక్షణాత్సంకర్షణఇత్యాచక్షతే॥౧॥ యస్యేదం క్షితిమణ్డలం భగవతోఽనన్తమూర్తేస్సహస్రశిరస ఏకస్మిన్నేవ శీర్షణి ధ్రియమాణం సిద్ధార్థ ఇవలక్ష్యతే॥౨॥ యస్యహవాఇదం కాలేనోపసంజిహీర్షతోఽమర్షవిరచితరుచిరభ్రమద్భ్రువోరన్తరేణ సాంకర్షణో నామరుద్ర ఏకాదశవ్యూహస్త్ర్యక్షస్త్రిశిఖం శూలముత్తంభయన్నుదతిష్ఠత్ ॥౩॥ యస్యాఙ్ఘ్రికమలయుగళారుణవిశదనఖమణిషణ్డమణ్డలేష్వహిపతయస్సహసాత్వతర్షభై రేకాన్తభక్తియోగేనావనమన్తస్స్వవదనాని పరిస్ఫురత్కుణ్డలప్రభామణ్డితగణ్డస్థలాన్యతిమనోహరాణి ప్రముదితమనసః ఖలువిలోకయన్తి॥౪॥ యస్యైవ హినాగరాజకుమార్య ఆశిష ఆశాసానాశ్చార్వఙ్గవలయవిలసితవిశదవిపులధవళసుభగరుచిరభుజరజతస్తమ్భే ష్వగరుచన్దనకుఙ్కుమపఙ్కానులేపేనావలిమ్పమానా స్తదభిమర్శనోన్మథితహృదయమకరధ్వజావేశరుచిరలలితస్మితా స్తదనురాగమదముదితమదవిఘూ

పఇవ-లక్ష్యతే దృశ్యతే-అతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వాదనన్తఇత్యుచ్యతఇతిభావః ॥౨॥ యదుక్తం తామసీతి తామసాహంకారాధిష్ఠాతృత్వం, తద్విశదయతి॥ యస్యహవేతి ॥ కాలేన ద్విపరార్ధావసానరూపకాలేన, ఇదం, కృత్స్నం జగ-త్సంజిహీర్షత స్సంహర్తుమిచ్ఛతః -యస్యసంకర్షణస్య, అమర్షేణ క్రోధేన-విరచితే కుటిలీకృతే, భ్రమన్త్యౌ భ్రువౌ, తయో-రన్తరేణ మధ్యే, సంకర్షణాఖ్యః, ఏకాదశానాం, వ్యూహాః గణః, ఏకాదశరుద్రసముదాయరూపః, రుద్రః రుద్రగణః, కథం భూతః, త్ర్యక్షః త్రీణిఅక్షీణి యస్యత్ర్యక్షః - తిస్రః శిఖాయస్య, తాదృశం శూలం, ఉత్తమ్భయన్ ఊర్ధ్వం దధ, దుదతిష్ఠత్ ఉద్బభూవ, తామసాహఙ్కారాధిష్ఠాతృత్వాజ్జగత్సంహర్తృతామసరుద్రగణోత్పాదకఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ సుభగత్వమాహ॥ యస్యేతి॥ అహీనాం పతయః, సాత్వతశ్రేష్ఠైస్సహ, యస్యసఙ్కర్షణస్య, అఙ్ఘ్రికమలయుగళే, అరుణాః, విశదాః, నఖాఏవ-మణయ- స్తేషాం-షణ్డ- స్తస్యమ్ణలేషు- ఏకాన్తభక్తియోగేన అవ్యభిచరితభక్తియోగేన - అవనమన్తః ప్రణమన్తః ఉక్తవిధేషు నఖమణిషణ్డమణ్డలేషు-ప్రతిబిమ్బితాని-అతిమనోహరాణి-పరితః - స్ఫురతాం-కుణ్డలానాం - ప్రభయా-మణ్డితాని-గణ్డస్థలాని-యేషు-తాని-స్వవదనాని ప్రముదితం మనో యేషాం, తాదృశాస్సన్తః - సుఖం విలోకయన్తి ఖలు ॥ ౪ ॥ తథా, నాగరాజానాం, కుమార్యః, ఆశిషః పురుషార్థా-నాశాసానాః కామయమానాః, యస్యసఙ్కర్షణస్య, చారుభిస్సున్దరై-రఙ్గదై-ర్వలయైశ్చ-విలసితాః ప్రకాశితాశ్చ, తే-విశదా నిర్మలాశ్చ, విపులా దీర్ఘాశ్చ, సుభగాః కోమలాశ్చ, రుచిరాస్సున్దరాశ్చ, భుజాః, తఏవ-రజతస్తమ్భా, స్తేషు అగరుకుఙ్కుమచన్దనానాం, పఙ్కఏవ, అనులేప, స్తేనావలిమ్పమానాః లేపనం కుర్వాణాః, తేషాం భుజానా, మభిమర్శనేన స్పర్శనేన, ఉన్మథితే, హృదయే, మకరధ్వజస్య, వేశేన రుచిరం చ-ల

లితంచ-యత్స్మితం,త-ద్యాసాం, తాదృశ్యస్సత్యః , తస్యసఙ్కర్షణస్య,అనురాగమదముదితమదవిఘూర్ణితారుణకరుణావలోకనయనవదనారవిన్దం సవ్రీడంయథాతథా,విలోకయన్తి,స్వాశ్రితేషు,అనురాగేణ-మదేనస్వానుభవజనితేనచ- ముదితంచతత్,మదేనఘూర్ణితే,ప్రచలితేచ,ఈషదరుణే,కరుణావలోకనయనే,యస్మిన్-తత్,తద్వదనారవిన్దమితితస్యార్థః ✻॥౫॥✻ సఉక్తవిధ,ఏషసఙ్కర్షణాఖ్యో- ఽనన్తస్త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః , అనన్తకల్యాణగుణార్ణవః,జగత్కారణభూతో,దేవః,స్వతేజసా,దీప్యమానః,ఉపసంహృతః- అమర్షరోషయోర్జగత్సంహారవిషయయోరసహనక్రోధయోర్వేగో,యేనతథాభూతః-లోకానాం,స్వస్తయేసుఖాయ,ఆస్తే ✻॥౬॥ ✻పునఃకథంభూతః- సురాదీనాం-గణైః-ధ్యాయమానః , అనవరతం,మదేనస్వానుభవజనితేనమదేన-ముదిత-స్సచాసౌ-వికృతవిహ్వలలోచనః- వికృతేఘూర్ణితే - విహ్వలేపరవశే ఇవస్థితే,లోచనే,యస్యసః, సులలితేనసున్దరేణభావగర్భేణ- స్మితేన,ముఖరికామృతేనవచనామృతేన,స్వపార్షదాన్విబుధయూథానాంపతీంశ్చ- ప్యాయయమానఃహర్షయన్-అపరిమ్లానఃఅక్షీణః-రాగోరక్తిమా,యస్యాః- స్తస్యాః-నవతులసికాయాఃనూతనకృష్ణతులస్యాః - ఆమోదః - మధురూపఆసవశ్చ - తయోస్సమాహార - స్తేన -మాద్యతాం-మధుకరాణాం - వ్రాతా - స్తేషాం - మధురగీతేన - శ్రీ , ర్యస్యాస్తాం - స్వానుసాధారణీం - వైజయన్త్యాఖ్యాంనవమాలాం- దధదితిశేషః - బిభర్తీత్యనేనాన్వయః - నీలేవాససీయస్య , ఏకమేవకుణ్డలం యస్య - హలస్య - కకుదిపృష్ఠే-కృతఃన్యస్తః-సుభగస్సుకుమారశ్చ - సున్దరశ్చ - భుజో - యేన,ఏవంభూతో-భగవాన్సంకర్షణః-మాహేన్ద్రఃమహేన్ద్రసంబన్ధీ-వారణేన్ద్రఇవఐరావతఇవ,శుభ్రః-ఉదారాః-లీలాఃవిలాసాః-యస్యసః-కాఞ్చనీంస్వర్ణమయీం-కక్ష్యాంవరత్రాం-

ర్ణితారుణకరుణావలోకనయనవదనారవిన్దంసవ్రీడంకిలవిలోకయన్తి ॥ ౫ ॥ సఏషభగవాననన్తోఽనన్తగుణార్ణవఆదిదేవఉపసంహృతామర్షరోషవేగోలోకానాంస్వస్తయఆస్తే॥ ౬ ॥ ధ్యాయమానస్సురాసురోరగసిద్ధగన్ధర్వవిద్యాధరమునిగణైరనవరతమదముదితవికృతవిహ్వలలోచనస్సులలితభావస్మితముఖరికామృతేనాప్యా ✻ యమానస్స్వపార్షదవిబుధయూథపతీనపరిమ్లానరాగనవతులసికామోదమధ్వాసవేన మాద్యన్మధుకరవ్రాతమధురగీతశ్రియంవైజయన్తీంస్వాంవనమాలాంనీలవాసాఏకకుణ్డలోహలకకుది కృతసుభగసున్దరభుజోభగవాన్మాహేన్ద్రోవారణేన్ద్రఇవకాఞ్చనీంకక్ష్యాముదారలీలోబిభర్తి ॥ ౭ ॥ యఏషఏవమనుశ్రుతోఽభిధ్యాయమానోముముక్షూణామనాదికాలకర్మవాసనాగ్రథితమవిద్యామయంహృదయగ్రన్థింసత్త్వరజస్తమోమయమన్తర్హృదయంగతఆశువినిర్భినత్తితస్యానుభావమిమంభగవాన్స్వాయంభువోనారదస్సహతుమ్బురుణాసభాయాంబ్రహ్మణస్సంశ్లోకయామాస॥ ౮ ॥ శ్లో ॥ ఉత్పత్తిస్థితిలయహేత

బిభర్తి , కక్షేభవాకక్ష్యా ,వరత్రాఖ్యాచర్మమయీపట్టికా,నధ్రీవధ్రీవరత్రాస్యాదిత్యమరకోశోక్తామధ్యస్యజానోర్వాశ్చావష్టమ్భార్థాయోగపట్టికాఖ్యా,తాంస్వర్ణమయీంబిభర్తీత్యర్థః ✻॥౭॥ ✻ఏవంసఙ్కర్షణఉపవర్ణితః-ఇదానీముక్తవిధఉపాస్యమానఉపాసకానామన్తర్హృదయగతఃప్రకృతిసంబన్ధంనిరస్యతీత్యాహ ॥ యఏషఇతి ॥ యఏషభగవాననన్త-ఏవ- మనుశ్రుతఃఉక్తవిధత్వేనగురుముఖాచ్ఛ్రుతః అభిధ్యాయమానః,,శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య,,ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రప్రత్యభిజ్ఞాపితః - అతః- సామర్థ్యాచ్ఛ్రవణానన్తరం మతఇతిలభ్యతే-ముముక్షూణా-మనాదికాలప్రవృత్తాభిః- కర్మవాసనాభి-ర్గ్రథితంసందర్భితం-అవిద్యామయం-దేహాత్మభ్రాన్తిస్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపాత్మజ్ఞానమయం-గ్రన్థింగ్రన్థివద్దుర్మోచం - సత్త్వరజస్తమోమయంసత్త్వాదిగుణప్రచురం-గుణత్రయసంబన్ధప్రయుక్తానాదికాలప్రవృత్తకర్మవాసనావిద్యాగ్రన్థిరూపంసంసారమిత్యర్థః-ధ్యానేన - ముముక్షూణా - మన్తర్హృదయే-సంనిహిత-ఆశునిర్భినత్తినితరాంనిరస్యతీత్యర్థః - తస్యభగవతస్సఙ్కర్షణస్య-ఇమముక్త - మనుభావంప్రభావం-తుమ్బురుణాసహ -స్వాయంభువఃపుత్రో- నారదో-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-సభాయాం-సంశ్లోకయామాసవర్ణయామాస ✻॥౮॥ ✻ప్రథమంతద్వర్ణనేస్వస్యానధికారద్యోతనాయతత్స్వరూపస్యదుర్జ్ఞేయత్వమభిప్రేయన్కారణత్వేనతదుపలక్షయతి ॥ ఉత్పత్తీతి ॥ అస్యజగతః - ఉత్పత్త్యాదిహేతుభూతాస్సత్త్వాద్యాఃప్రకృతిగుణాఃసత్త్వరజస్తమోగుణాః -క్రమోఽత్రావివక్షితః - రజస్సత్త్వతమోగుణాః-క్రమేణ - జగదుత్పత్త్యాదిహేతుభూతాః - యస్యభగవత-ఈక్షయానిసృష్టయా-కల్యాఃసృష్ట్యాదిసమర్థాః-ఆసన్బభూవుః - గుణత్రయాత్మికాప్రకృతిఃస్వయంమహదాదికార్యవర్గహేతుభూతాఽపిస్వయమసమర్థాసతీ-యస్యనిసృష్టేక్షయా-సృష్ట్యాదిసమర్థా , ఽభూదిత్యర్థః, అనేనజగన్నిమిత్తకారణత్వముక్తం,,తదైక్షతబహుస్యాం,,మితిశ్రుతి

స్యకర్తృత్వస్యాఽత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ - నిమిత్తకారణత్వం నామ - స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషకాలానాం స్వకార్యాకారేణ పరిణామోపయుక్తప్రవర్తనాశ్రయత్వం యథా కులాలాదేస్స్వాధిష్ఠితమృత్పిణ్డాదేః ఘటాదిరూపపరిణామోపయుక్తప్రవర్తనాశ్రయత్వం - అథోపాదానకారణత్వేన లక్షయతి ॥ యద్రూపమితి ॥ ఆత్మన్ ఆత్మని స్వస్మిన్ - నైకం దేవాదినామరూపాద్యభావాదవిభాగేన స్థితం - ధ్రువం నిత్యం "ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి", ఇతి గీతోక్తేః - కారణావస్థాయామేవంభూతం - యద్రూపం ప్రకృతిపురుషాత్మకం శరీరం - తత్సిసృక్షానన్తరం - ఆత్మని - నానాకృతం దేవాదినామరూపవిభాగవిభక్తం కృతం - అధాత్ ధృతవాన్ - తస్య భగవతో వర్త్మ స్వరూపం - లోకవిలక్షణం - కథము హ - కథం హి - వేద - మాదృశ ఇతి శేషః - పూర్వమాత్మన్యవిభాగేన స్థితమాత్మని నానాకృతం రూపమధాదిత్యనేన - ఏకత్వనానాత్వే ఆత్మపర్యన్తే ఇతి విజ్ఞాయతే - ఇదమేవ హి తస్యోపాదానత్వం - యత్ప్రకృతిపురుషగతదేవాదివిభాగస్య స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషద్వారా ఆత్మపర్యన్తత్వమితి, యద్వా, పూర్వమేకత్వేనాత్మని స్థితం పశ్చాన్నానాకృతమాత్మన్యధాదిత్యన్వయః - ధారణం చాత్రాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన - ఇయమేవ హి పరమాత్మనః కారణతా కార్యతా చ - యదవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషనియమనం విభక్తనామరూపావస్థప్రకృతిపురుషనియమనం చేతి ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ యద్యప్యేవం దుర్జ్ఞేయం స్వరూపం - తథాపి - భక్తానుజిఘృక్షయైవం - సాఙ్కర్షణం రూపం ధృతవానితి కతిపయధర్మైర్వర్ణయితుం శక్య ఇత్యాహ ॥ మూర్తిమితి ॥ యత్ర యస్మిన్ భగవతి - ఇదం పరిదృశ్యమానం - సదసచ్చిదచిదాత్మకం - జగత్ - విభాతి - స భగవాన్ - నః అస్మాకం - కృపయా అస్మాస్వనుకృపయేత్యర్థః - సంశుద్ధం రజస్తమోభ్యామనుమిశ్రితం - యచ్ఛుద్ధం సత్త్వం - తన్మూర్తిం - బభార - దివ్యమఙ్గళవిగ్రహరూపేణ ధృతవానిత్యర్థః - భక్తానాం నో - ఽనుగ్రహాయైవ నిరతిశయకృపయా - మూర్తిమిమాం - బభారేతి భావః - కథమేవం జ్ఞాయత ఇత్య

వోఽస్య కల్పాస్సత్త్వాద్యాః ప్రకృతిగుణా యదీక్షయాఽఽసన్ । యద్రూపం ❀ ధ్రువమకృతం యదేకమాత్మన్నానాఽధాత్కథము హ వేద తస్య వర్త్మ ॥ ౯ ॥ మూర్తిం నః పురుకృపయా బభార సత్త్వం సంశుద్ధం సదసదిదం విభాతి యత్ర । యల్లీలాం మృగపతిరాదదేఽనవద్యామాదాతుం స్వజనమనాంస్యుదారవీర్యః ॥ ౧౦ ॥ యన్నామ శ్రుతమనుకీర్తయేదకస్మాదార్తో వా యది పతితః ప్రలమ్భనాద్వా । హన్త్యంహస్సపది నృణామశేషమన్యం కం శేషాద్భగవత ఆశ్రయేన్ముముక్షుః ॥ ౧౧ ॥ మూర్ధన్యర్పితమణువత్సహస్రమూర్ధ్నో భూగోళం

త ఆహ ॥ యదితి ॥ యద్యస్మాత్ - మృగపతిః సింహ ఇవోదారవీర్యః, యద్వా, మృగ్యన్తే అన్విష్యన్త ఇతి మృగాః బ్రహ్మాదయో దేవాః - తేషామపి పతిః "తం దైవతానాం పరమం చ దైవతం పతిం పతీనాం పరమం పరస్తాత్", ఇతి శ్రుతేః, బ్రహ్మాదీనామప్యన్వేషణీయ ఇతి భావః - అనేన పరత్వం సూచ్యతే - ఉదారవీర్యః జగత్కర్తృత్వాదిమహానుభావసామర్థ్యముక్తం - ఏవంభూతోఽపి స్వజనానామస్మాకం - మనాంస్యాదాతుం - గ్రహీతుం - స్వవశీకర్తుమితి యావత్ - అనవద్యామకర్మనిమిత్తాం - లీలాం, అహిపతిసాత్త్వతర్షభ నాగరాజకుమార్యాదిసుఖారాధ్యత్వసాత్త్వతతన్త్రప్రణయనభూమణ్డలభరణాదిరూపాం లీలాం, మాదదే పరిగృహీతవాన్ - తస్మాల్లోకానామనుగ్రహాయైవ మూర్తిం బభారేతి జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - సాత్త్వతతన్త్రప్రణేతృత్వం శ్రీమన్మహాభారతేఽభిహితం "సాత్త్వతం విధిమాస్థాయ గీతస్సఙ్కర్షణేన యః - అస్మాత్ప్రవర్త్యతే ధర్మాన్మనుస్స్వాయమ్భువస్తత", ఇతి - లీలామాదదత ఇత్యనేన సౌలభ్యం సూచ్యతే, అనేనైవ తద్వర్ణనే మాదృశానామధికార ఇతి తాత్పర్యమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవం పరత్వసౌలభ్యయోగస్సమాశ్రయణీయతాహేతురుక్తః, అథ నామప్రభావపర్యాలోచనయాఽపి స ఏవ సమాశ్రయణీయ ఇత్యాహ ॥ యన్నామేతి ॥ ఆర్తః రోగాదిపీడితః - పతితః మహాపాతక్యపి - యస్య భగవతోఽనన్తస్య - నామ - యద్యనుకీర్తయేత్ , అకస్మాద్వా - ప్రలమ్భనాద్వా పరిహాసాద్వా, యస్య, నామ యది శ్రుతం వా స్యాత్, ఆర్తేన - పతితేన వా - తర్హి స ఏవ పతితాదిః - స్వపాతిత్యాదిభిర్విముక్తః - ఇతరేషామపి - పరమాత్మానం స్మరతాం - నృణా - మశేష - మంహో దురితం - హన్తి, అతః, ముముక్షుః, పరమ్పరయాప్యశేషదురితనిరసనక్షమనామధేయాచ్ఛేషాదన్యం, కం, సమాశ్రయేత్ , తమేవాశ్రయేదిత్యర్థః, శేషయతి దురితేభ్యోఽవశేషయతి స్వాశ్రితమితి శేష ఇతి నామనిర్వచనమత్రాభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ "ఇషుక్షయాన్నివర్తన్తే నాన్తరిక్షక్షితిక్షయాత్ । మతిక్షయాన్నివర్తన్తే న గోవిన్దగుణక్షయాత్", ఇత్యుక్తరీత్యా, అనన్తకల్యాణగుణరాశేరనన్తస్య సాకల్యేన కల్యాణగుణాన్వర్ణయితుం కః ప్రభురిత్యాహ ॥ మూర్ధనీతి ॥ గిరిభిః పర్వతైస్సహితా, స్సరితః,

౯ ॥ శ్లో ॥ పా ❀ యద్రూపం, ధ్రువం, ఉకృతం, ఇతిచ్ఛేదః.

సముద్రాః, సత్త్వాః జన్తవః, యస్మిన్, కే, క్ష్మామణ్డలం, యస్య సహస్రశిరసోఽనన్తస్య, మూర్ధన్య, అణువత్, అర్పితం, తస్య భూమ్నః అపరిచ్ఛిన్నస్య, ఆనన్త్యాదేవ, తత్పరైరియత్తయాఽవిదితః - విక్రమః ప్రభావో, యస్య, తస్యానన్తస్య, వీర్యాణి కల్యాణగుణరూపాణి - సహస్రజిహ్వోఽపి - కో వా, గణయేత్ - ఏతావన్తీతి గణయేత్ - న కోఽపీతి భావః ॥ ౧౨ ॥ కిమిదం మహామణ్డలం కర్మవశాద్బిభర్తి నేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం ప్రభావః ఉక్తవిధాపరిచ్ఛిన్నప్రభావః - అత ఏవ - అనన్తః అనన్తపదప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః - అనన్తం అపారం - వీర్యం బలం, యస్య, ఉరవః - గుణాః, తేషాం, అనుభావాః ప్రభావాశ్చ - యస్య - స భగవాన్ - సఙ్కర్షణః - ఆత్మతన్త్రః స్వతన్త్రః అకర్మవశ్యః - ఏక ఏవ సన్, లీలయా, స్థితయే అవస్థానాయ పాలనాయేతి యావత్ - క్ష్మాం పృథ్వీం, బిభర్తి ॥ ౧౩ ॥ ఉక్తిముపసంహరతి ॥ ఏతా ఇతి ॥ కామాన్, కామయమానైః, నృభిః - రుపగన్తవ్యాః ప్రాప్యాః, తత్తత్కర్మానుసారేణేశ్వరేణ సృష్టాః గతయః ఫలరూపా లోకాః - ఇహ బ్రహ్మాణ్డే - ఏతా ఏవ ఏతావత్య ఏవ - తాశ్చ, యథోపదేశం సంప్రదాయాగతోపదేశమనతిక్రమ్య, అనువర్ణితాః ॥ ఏవముక్తిముపసంహృత్య రాజ్ఞః ప్రశ్నావసరప్రదానాయోక్తా గతయో నృభిర్ధర్మైః, ప్రాప్యా ఇతి వదన్నుక్తిం పునరుపసంహరతి ॥ ఏతావత్య ఇతి, హే రాజన్, పుంసః సంసారిణః, ప్రవృత్తిరూపస్య సకామస్య, ధర్మస్య, విపాకగతయః ఫలరూపా గతయః, నానావిధాః, విసదృశాః సుఖదుఃఖతారతమ్యేనావ్యవస్థితాః ఏతావత్య ఏవ - తాశ్చ యథాప్రశ్నం, వ్యాఖ్యాతాః వర్ణితాః, మయేతి శేషః ॥ ౧౪ ॥

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ******

ప్రవృత్తిలక్షణస్య ధర్మస్య విపాకగతయ ఇత్యనేనాసాం గతీనాం పుణ్యేన ప్రాప్యత్వోక్తేః కేవలాపుణ్యగమ్యా అన్యే లోకాస్సన్తి నరకా ఇతి సూచితం తానేవ వివృచ్ఛిషుస్తావద్యదుక్తమేష్వపి లోకేషు సుఖదుఃఖయోరూన్యనాధికభావ

సగిరిసరిత్సముద్రసత్త్వమ్। అనన్త్యాదనిదితవిక్రమస్య భూమ్నః కో వీర్యాణ్యధిగణయేత్సహస్రజిహ్వః ॥ ౧౨ ॥ ఏవంప్రభావో భగవాననన్తో దురన్తవీర్యోరుగుణానుభావః । మూలే రసాయాః స్థిత ఆత్మతన్త్రో యో లీలయా క్ష్మాం స్థితయే బిభర్తి ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ X ॥ ఏతా హ్యేవేహ నృభిరుపగన్తవ్యా గతయో యథాకర్మవినిర్మితా యథోపదేశమనువర్ణితాః కామాన్కామయమానైరేతావతీర్హి రాజన్పుంసః ప్రవృత్తిలక్షణస్య ధర్మస్య విపాకగతయ ఉచ్చావచా విసదృశా యథాప్రశ్నం వ్యాచఖ్యే కిమన్యత్కథయామీతి ॥ ౧౪ ॥ ** ******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ******* రాజోవాచ ॥ మహర్ష ఏతద్వైచిత్ర్యం లోకస్య కథంవయమనుమీమహీతి ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ X ॥ త్రిగుణ

లక్షణం వైచిత్ర్యం ఉచ్చావచా విసదృశా, ఇతి తత్ర కారణం పృచ్ఛతి రాజా ॥ మహర్ష ఇతి ॥ హే మహర్షే త్వయా, యత్, వైచిత్ర్యం సుఖదుఃఖయోరూన్యనాధికభావలక్షణం, ఏషు లోకేషు, జీవలోకస్య, వ్యవస్థితముక్తం, తద్వైచిత్ర్యం, కథముపపద్యతే, కో వా తత్ర వైచిత్ర్యహేతుః, ఏకరూపేణానుష్ఠితేన ప్రవృత్త్యాఖ్యేన ధర్మేణ భూరాదిలోకాన్ప్రాప్తేషు కేషాంచిత్సుఖమేవ - కేషాంచిద్దుఃఖమేవ, అన్యేషాం తు మిశ్రమిత్యేతద్వైచిత్ర్యే, కిం కారణమితి ప్రశ్నాశయః ॥ ౧ ॥ సర్వేషాం భూరాదిలోకప్రాపకధర్మస్య సమానత్వేఽపి కర్తృవైచిత్ర్యాచ్ఛ్రద్ధావైచిత్ర్యాచ్చ సుఖాదిఫలవైచిత్ర్యమిత్యుత్తరమాహ ॥ త్రిగుణత్వాదితి ॥ కర్తుర్జీవస్య, త్రిగుణత్వాత్సత్త్వాదిగుణత్రయయుక్తత్వాత్, శ్రద్ధయా సత్త్వాదిగుణభేదభిన్నయా త్రివిధయా శ్రద్ధయా, కర్మణాం ధర్మాణాం, గతయః ఫలాని - పృథగ్విధాః - సర్వాః, శ్రద్ధాదితారతమ్యనిమిత్తతారతమ్యేనైవ భవన్తి - అత్రేదమవగన్తవ్యం, న తదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః । సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః, ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వేషాం గుణత్రయయోగే గుణానాం హ్రాసోల్లాసాదిరూపేణ పరిణామే చావిశిష్టే సతి ప్రాచీనకర్మవాసనానుగుణగుణత్రయపరిణామవశాత్సాత్త్వికాదిభేదేన - ధర్మస్య కర్తారో - బుద్ధయః - శ్రద్ధా - స్తన్నిమిత్తాని కర్మాణి చ - త్రిధా భిద్యన్తే - తథా గీతం భగవతా ॥ ముక్తసఙ్గోఽనహంవాదీ ధృత్యుత్సాహసమన్వితః । సిద్ధ్యసిద్ధ్యోర్నిర్వికారః కర్తా సాత్త్విక ఉచ్యతే ॥ రాగీ కర్మఫలప్రేప్సుర్లుబ్ధో హింసాత్మకోఽశుచిః । హర్షశోకాన్వితః కర్తా రాజసః పరికీర్తితః ॥ అయుక్తః ప్రాకృతస్స్తబ్ధశ్శఠో నైష్కృతికోఽలసః । విషాదీ దీర్ఘసూత్రీ చ కర్తా తామస ఉచ్యతే ॥ ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యాకార్యే భయాభయే । బన్ధం మోక్షం చ యా వేత్తి బుద్ధిస్సా పార్థ సాత్త్వికీ ॥ యయా ధర్మమధర్మం చ కార్యం చాకార్యమేవ చ । అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సా పార్థ రాజసీ ॥ అధర్మం ధర్మమితి యా మన్యతే తమసావృతా ॥ సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ తామసీ । త్రివిధా భవతి శ్రద్ధా దేహినాం సా స్వభావజా ॥ సాత్త్వికీ రాజసీ చైవ తామసీ చేతి తాం శృణు, ఇత్యారభ్య, యజ

జన్తే సాత్త్వికా దేవాన్ యక్షరక్షాంసి రాజసాః । ప్రేతాన్ భూతగణాంశ్చాన్యే యజన్తే తామసా జనాః ,, ఇతి శ్రద్ధయాస్త్రైవిధ్యముక్తం - సాత్త్వికాః సాత్త్విక్యా శ్రద్ధయా యుక్తాః ,, నియతం సఙ్గరహితమరాగద్వేషతః కృతమ్ । అఫలప్రేప్సునా కర్మ యత్తత్సాత్త్వికముచ్యతే ॥ యత్తు కామేప్సునా కర్మ సాహంకారేణ వా పునః । క్రియతే బహులాయాసం తద్రాజసముదాహృతమ్ ॥ అనుబన్ధం క్షయం హింసామనపేక్ష్య చ పౌరుషమ్ । మోహాదారభ్యతే కర్మ యత్తత్తామసముచ్యత ,, ఇతి ॥ ఏవం స్థితే యస్సాత్త్వికః కర్తా సాత్త్వికీభ్యాం బుద్ధిశ్రద్ధాభ్యాం ధర్మాననుతిష్ఠతి - సోఽనన్తసుఖం మోక్షాఖ్యం తారతమ్యరహితం ప్రాప్నోతి, యశ్చ రాజసో రాజసీభ్యాం బుద్ధిశ్రద్ధాభ్యాం ధర్మాననుతిష్ఠతే, స భూరాదిలోకాననుప్రాప్య పరిమితం సుఖం ప్రాప్నోతి , తత్రాపి శ్రద్ధాతారతమ్యకృతం సుఖతారతమ్యమేవ భవతి - యస్తు తామసస్స ఇమాన్ లోకాన్ ప్రాప్యాపి కేవలదుఃఖమేవ ప్రాప్నోతి - భూరాదిలోకప్రాపకః ప్రవృత్త్యాఖ్యో ధర్మస్తు రాజసతామసయోః కర్త్రోస్సమాన ఇతి ॥ ౨ ॥ ఏవం ధర్మస్య కర్త్రాది తారతమ్యనిమిత్తం ఫలతారతమ్యముక్తం - అథాధర్మస్యాపి దుఃఖరూపఫలతారతమ్యం ధర్మదృష్టాన్తేనాహ ॥ తథేతి ॥ యథా - ధర్మస్య శ్రద్ధాదితారతమ్యనిమిత్తం సుఖరూపఫలతారతమ్యం - తథా - ప్రతిషిద్ధలక్షణస్య ప్రతిషిద్ధరూపస్యా - ధర్మస్య, కర్తుః - శ్రద్ధాయాః అధర్మనిమిత్తభూతాయాః కేవలతామస్యాశ్శ్రద్ధాయాః - వైసాదృశ్యాత్తారతమ్యాత్కర్మఫలం దుఃఖం - విసదృశం తరతమం భవతి - శ్రద్ధావైసాదృశ్యే కారణం వదన్ కర్మఫలవైసాదృశ్యమేవోపపాదయతి ॥ అనాద్యవిద్యేతి ॥ అవిద్యాకామశబ్దః ఫలకామనాపరః, కర్మశబ్దస్తద్వాసనాపరః - ఫలకామనాయ, అజ్ఞానఫలత్వాత్ , యథా, యాగాదిరవిద్యా , తత్ప్రయుక్తాని - యాని కాముకకర్మాణి ఫలకామనాపూర్వకమనుష్ఠితాని పాపాని - వాసనారూపేణావస్థితాని - తేషాం వైసాదృశ్యాదిత్యనుషఙ్గః - తేషాం నానాత్వేనావస్థితత్వాచ్ఛ్రద్ధావైసాదృశ్యం - తతః - సృతయో గత

త్వాత్కర్తుశ్శ్రద్ధాయాః కర్మగతయః పృథగ్విధాస్సర్వా ఏవ సర్వస్య తారతమ్యేన భవన్తి ॥ ౨ ॥ తథేదానీం ప్రతిషిద్ధలక్షణస్యాధర్మస్య కర్తుశ్శ్రద్ధాయా వైసాదృశ్యాత్కర్మఫలం విసదృశం భవతి - అనాద్యవిద్యాకామానాం తత్పరిణామలక్షణాస్సృతయస్సహస్రశః ప్రవృత్తాస్తాః ప్రాచుర్యేణానువర్ణయిష్యామః ॥ ౩ ॥ రాజోవాచ ॥ నరకా నామ భగవన్ కిం దేశవిశేషా అథవా బహిస్త్రిలోక్యా ఆహోస్విదన్తరాళ ఇతి ॥ ౪ ॥ ఋషిరువాచ ॥ అన్తరాళ ఏవ త్రిజగత్యాస్తు దిశి దక్షిణస్యామధస్తాద్భూమేరుపరిష్టాదణ్డజలాశయస్య ॥ ౫ ॥ యస్యామగ్నిష్వాత్తాదయః పితృగణాస్స్వానాం * గోత్రాణాం పరమేణ సమాధినా సత్యా ఏవాశిష ఆశాసానా నివసన్తి ॥ యత్ర హ భగవాన్ పితృరాజో వైవస్వతస్స్వవిషయం ప్రాపితేషు స్వపురుషైర్జన్తుషు సంపరేతేషు యథాక

యః - ఫలరూపాణి దుఃఖానితి యావత్ - తత్పరిణామలక్షణాః అవిద్యాకామకర్మపరిపాకస్వరూపాః - సహస్రశః ఆనన్త్యేన - అవాన్తరతారతమ్యేన చ - ప్రవృత్తాః అనన్తాస్సన్తీత్యర్థః - ఏవముక్తేఽపి - తర్హ్యానన్త్యేన ప్రవృత్తాస్సృతయస్తదనుభవస్థానాని చ - సాకల్యేన వర్ణనీయానీతి రాజ్ఞః ప్రశ్నోఽభ్యాగమాలోచ్య కేవలతమోగుణమూలకానాద్యజ్ఞానప్రయుక్తకామకర్మరూపాణాం పాపానామవాన్తరభేదేనానన్త్యాత్ఫలరూపాణాం దుఃఖాత్మకానాం గతీనామానన్త్యాత్తదనుభవస్థానాన్యపి బహూని సన్తీతి తేషాం సాకల్యేన వర్ణయితుమశక్యత్వాత్తత్ర ప్రధానభూతదుఃఖరూపా గతీస్తత్స్థానాని చ కానిచిద్వర్ణయిష్యామీత్యాహ ॥ తాస్తాః ప్రాచుర్యేణ వర్ణయిష్యామ ఇతి ॥ ౩ ॥ ఏవముక్తే రాజా కార్త్స్న్యేన తద్వర్ణనప్రశ్నం విహాయాధర్మఫలభూతదుఃఖానుభవస్థానాని నరకాఖ్యాని కిం భూమేరేవ దేశవిశేషాః - ఉత - త్రిలోక్యా బహిర్వర్తన్తే , ఉతాన్తరాళే - కయోశ్చిల్లోకయోరన్తరాళే - వర్తన్త ఇతి పృచ్ఛతి ॥ నరకా ఇతి ॥ హే భగవన్ - త్రిలోక్యా బహిః బ్రహ్మాణ్డావరణేష్విత్యర్థః ॥ ౪ ॥ బ్రహ్మాణ్డ ఏవ వర్తన్త ఇత్యాహ ॥ అన్తరాళ ఏవేతి ॥ త్రిజగత్యాః బ్రహ్మాణ్డస్యాన్తరాళ ఏవ గర్భ ఏవ - తత్రాపి కస్యాం - దిశి దక్షిణస్యాం - తత్రాపి క్వ , భూమేరధస్తాత్ - అణ్డజలాదుపరి వర్తన్త ఇత్యర్థః ॥ ౫ ॥ తాం దక్షిణాం దిశం విశినష్టి ॥ యస్యామిత్యాదినా గద్యద్వయేన ॥ యస్యాం దిశి దక్షిణస్యామగ్నిష్వాత్తాదయః - పితౄణాం గణాః - పరమేణ - సమాధినా ధ్యానయోగేన - స్వానాం గోత్రాణాం - సత్యాః , ఆశిషః , ఆశాసానాః కుర్వాణాః - పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - నివసన్తి ॥ ౬ ॥ యత్ర హ యస్యాం హి దిశి - పితృరాజః పితౄణామధిపతిః, వైవస్వతో యమః - సంపరేతేషు మృతేషు స్వపురుషైర్దూతైః - స్వవిషయం స్వస్య దేశం - ప్రాపితేషు - జన్తుషు జీవేషు - అనుల్లఙ్ఘితమనతిక్రాన్తం - భగవతో నారాయణస్య - శాసనం - యేన - తథాభూతస్సన్ - సగణః స్వకీయదూతగణసహితః - యథాకర్మావద్యం - అవద్యం - జుగుప్సితం కర్మైవ కర్మావద్యం - బహుళగ్రహణాద్విశేష్యస్య పూర్వనిపాతః - యథా - కర్మా

వద్య-మితిపదత్రయంవా- అవద్యం వేదశాస్త్రజుగుప్సితం - కర్మ ప్రతిషిద్ధం హింసాదికర్మ యథా-జన్తుభిర్నిర్బన్ధాదినా యథాకృతం-తదనుసారేణైవ-దోషంప్రతి-దమం దణ్డం - ధారయతి కారయతి - జుగుప్సితకర్మరూపదోషానుసారేణైవ దణ్డయతీత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తత్ర నరకాః కతీత్యపేక్షాయామేకే నరకానేకవింశతిం గణయన్తీత్యాహ॥ తత్రేతి॥ కేత ఇత్యపేక్షాయాం - తాన్నామరూపలక్షణైః క్రమేణ గణయామీత్యాహ ॥ అథేతి ॥ హేరాజన్- తాన్నరకాన్-నామాదిభిః-అనుక్రమిష్యామః తత్ర నామాని వాచకాశ్శబ్దాః- రూపాణి పరస్పరవిలక్షణదుఃఖజనకత్వాకారాః - లక్షణాని చిహ్నాని-తత్తద్ధింసాదికర్మాణి యాని పాపాని నిర్బన్ధాదీని - తాదృశనిర్బన్ధాదిరూపచిహ్నాని. ఏభిరనుక్రమిష్యామః ఏభిస్సహ క్రమేణ తుభ్యం వర్ణయిష్యామ ఇత్యర్థః - తాన్క్రమేణ గణనయా దర్శయతి ॥ తామిస్రమిత్యాదినా॥ తత్ర వజ్రకణ్టకశాల్మలిరేకో నరకః-తథా అవీచిరిత్యేకః-ఏవమేకవింశతిర్భవన్తి ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ కేచిదిత్యత్ర రుచిబిజన్త్వన్యేషాం సద్భావస్తానేవ నిర్దిశతి॥ కిం చేత్యాదినా॥ ఏతే సప్త - పూర్వోక్తైస్తామిస్రాదిభిస్సహ - ష్టావింశతిర్భవన్తి - ఏతే నరకాః - వివిధయాతనాభూమయః - దుఃఖానుభవభూమయః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తానేవైకైకశస్తదనుభవనిమిత్తాని పాపాని చ వర్ణయతి-యస్త్విహేత్యాదినా-యో జన్తుః-ఇహలోకే, పరస్య-విత్తాదీన్య - పహరతి-సహి-యమదూతైః-రతిభయంకరైః, కాలపాశేన యమపాశేన-బద్ధో, బలాత్, తామిస్రాఖ్యే, నరకే, నిపాత్యతే, తామిస్రం విశినష్టి, అనశనేతి , తమిస్రప్రాయే తమఃప్రచురే, యత్ర తామిస్రే-నిపాత్యమానః, జన్తుః అనశనాపానయష్టిప్రహారణభర్త్సనాదిభిః - యాతనాభిః - యాత్యమానః పీడ్యమానః, కశ్మలం దుఃఖ-మాసా

ద్యానద్యమేవానుల్లఙ్ఘితభగవచ్ఛాసనస్సగణో దమం ధారయతి ॥ ౭ ॥ తత్ర హైకే నరకానేకవింశతిం ప్రాహురథ తాంస్తే రాజన్నామరూపలక్షణతోఽనుక్రమిష్యామస్తామిస్రోఽన్ధతామిస్రో రౌరవో మహారౌరవః కుమ్భీపాకః కాలసూత్ర మసిపత్రవనం సూకరముఖమన్ధకూపః క్రిమిభోజనస్సందంశస్తప్తసూర్మిర్వజ్రకణ్టకశాల్మలిర్వైతరణీ పూయోదః ప్రాణరోధో విశసనం లాలాభక్షస్సారమేయాదనమవీచిమానయః పానమితి॥ కించ క్షారకర్దమో రక్షోగణభోజనశ్శూలప్రోతో దన్దశూకోఽవటనిరోధనః పర్యావర్తనస్సూచీముఖమిత్యష్టావింశతిర్నరకా వివిధయాతనాభూమయః॥ ౯ ॥ యస్త్విహ పరవిత్తాపత్యకళత్రాణ్యపహరతి స హి కాలపాశబద్ధో యమపురుషైరతిభయానకైస్తామిస్రే నరకే బలాన్నిపాత్యతేఽనశనానిపాతనలగుడతాడనసంతర్జనాదిభిర్యాతనాభిర్యాత్యమానో జన్తుర్యత్ర కశ్మలమాసాదిత ఏకదైవ మూర్ఛాముపయాతి తమిస్రప్రాయే॥ ౧౦ ॥ ఏవమేవాన్ధతామిస్రే యస్తు వఞ్చయిత్వా పురుషం దారాదీనుపయుఙ్క్తే యత్ర శరీరీ వినిపాత్యమానో యాతనావస్థో వేదనయా నష్టస్మృతిర్నష్టదృష్టిశ్చ భవతి యథా హి వనస్పతిర్వృశ్చ్యమానమూలస్తస్మాదన్ధతామిస్రం తముపదిశన్తి॥ ౧౧ ॥ యస్త్విహ వా ఏతదహమితి మమేదమితి భూతద్రోహేణ కేవలం స్వకుటుమ్బ

దితః ప్రాప్తః ఏకదైవ తదైవ, మూర్ఛాం, ప్రాప్నోతి, తమిస్రప్రాయ ఇత్యనేన తామిస్రాదినామాని యోగరూఢానీతి జ్ఞాపితమ్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ఏవమితి॥ యథా తామిస్రే దుఃఖానుభవః, ఏవమన్ధతామిస్రేఽపీత్యర్థః, తదనుభవనిమిత్తం పాపమాహ॥ యస్త్వితి॥ యస్తు జన్తుః, పురుషం పతిం, వఞ్చయిత్వా, తద్దారాదీన్ ఆదిశబ్దాద్విత్తాపత్యాదీని చ, ఉపయుఙ్క్తేఽస్యోపయుక్తాన్ హరతే, తస్యైవమేవేతి పూర్వేణాన్వయః , తర్హి తామిస్రాదన్ధతామిస్రే కో విశేష ఇత్యపేక్షాయాం తామిస్రాత్తం విశినష్టి॥ యత్రేతి ॥ యత్రాన్ధతామిస్రే , శరీరీ దేహీ, వినిపాత్యమానః, యాతనాభిః, తీవ్రాభిః, పీడ్యమానః-తీవ్రవేదనయా-నష్టా మతిర్యస్య-నష్టా దృష్టిశ్చ యస్య - తాదృశో - భవతి-వృశ్చ్యమానం ఛిద్యమానం మూలం యస్య-తాదృశో-వనస్పతి-ర్యథా భవతి-తథా పతతీతి దృష్టాన్తః-అస్మాత్కారణాత్తమన్ధతామిస్రమిత్యుపదిశన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ రౌరవానుభవనిమిత్తం పాపం తం చ వర్ణయతి॥ యస్త్విహవేతి॥ యస్తు శరీరీ-ఇహలోకే-ఏతచ్ఛరీర-మహ-మేతదపత్యకళత్రాదికం మమేత్యేవంరూపాభ్యా-మహంకారమమకారాభ్యాం , కేవలం , భూతద్రోహేణైవ, స్వకుటుమ్బమేవా-నుదినం, పుష్ణాతి, సః ఇహలోకే , తత్, స్వకుటుమ్బం , విహాయ, స్వయమేక ఏవ, తేన పూర్వాచరితేన, అశుభేన పాపేన, రౌరవాఖ్యే నరకే, నిపతతి-అమునా తేన నిపతితేన-పూర్వ-మిహలోకే- యే చ జన్తవో - యథా యేనైవ ప్రకారేణ-విహింసితాః- త ఏవ జన్తవః, రురవః రురుసంజ్ఞకా జన్తవో, భూత్వా- తేనైవ ప్రకారేణ-పరత్ర రౌరవే నరకే- యాతనాముపగతం-తమేవ - హింసన్తి యత స్తత్ర గతం రురవో హింసన్తి-అత- స్తం నరకం-రౌరవమిత్యాహురిత్యర్థః - కే తే రురవః - యత్ర గతం హింసన్తీత్యత్రాహ॥ రురురితి॥ సర్పాదప్య - తిక్రూరస్య - భూరిశృఙ్గాఖ్యస్య-సత్త్వస్య జన్తోః - రురురితి, వ్యపదేశో వ్యవహార ఇత్యర్థః

ర్థః ॥ ౧౨ ॥ మహారౌరవం వర్ణయతి ॥ ఏవమేవేతి ॥ యథా రౌరవే నిపతితం రురవో హింసన్తి తథా - మహారౌరవే ఽపీత్యర్థః - ప్రథమాన్తపాఠే తు - రౌరవసదృశ ఏవ మహారౌరవ ఇత్యర్థః - సాదృశ్యం చ, రురుభిర్హింసనేన - ఇయాంస్తు తతో విశేష ఇత్యాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర మహారౌరవే, నిపతితం - పురుషం దేహినం క్రవ్యం నిపతితస్య మాంసమదన్తీతి క్రవ్యాదా స్తథాభూతాస్సన్తో - రురవః, క్రవ్యేణ - ఖాదయన్తి నిపతితపురుషేణ తదీయం మాంసం భక్షయన్తీత్యర్థః - తత్ క్రవ్యేణేతి విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః - అన్యథా, ''ఆదిఖాద్యోర్న'' ఇతి ణౌ కర్తుః కర్మత్వనిషేధాత్తేనేతి తృతీయా క్రవ్యమితి ద్వితీయా చ స్యాత్ - క్రవ్యేణ నిమిత్తేన తం ఖాదయన్తీత్యర్థస్తు వా సఙ్గతః - క్రవ్యాదా ఇత్యనేన పౌనరుక్త్యాత్, యద్వా - క్రవ్యాదాః క్రవ్యాదనస్వభావాః - అత ఏవ - క్రవ్యేణ - ఫలస్యైవ హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా - క్రవ్యార్థం - తం - ఖాదయన్తి, ఖదేర్హింసావృత్తేః పరస్మైపదే ణిచ్ - ఖాదిరత్ర దంశనపరః - ఖాదయన్తి తం దంశన్తీత్యర్థః - పూర్వోక్తనిర్వాహస్తూచితః ॥ ౧౩ ॥ అథ కుమ్భీపాకం తదనుభవనిమిత్తం పాపం చ వర్ణయతి ॥ యః కేవలమితి, యః కేవలం - దేహంభరః, శరీరపోషమాత్రపరః - యశ్చ - ఇహ లోకే - ఉగ్రః క్రూరః - పశూన్, పక్షిణో వా ప్రాణభృతః సజీవాన్ ఉపరన్ధయతి పచతి - తమపకరుణం నిర్ఘృణం - పురుషాదైః రాక్షసైరపి - విగర్హితం - అముత్ర - కుమ్భీపాకే నరకే - యమానుచరాః - తప్తతైలే - ఉపరన్ధయన్తి పచన్తి - తప్తతైలకుమ్భ్యాం పచ్యన్తే యత్ర స కుమ్భీపాక ఇత్యవయవార్థోఽత్రాపి వివక్షితః ॥ ౧౪ ॥ అథ కాలసూత్రాఖ్యనరకానుభవనిమిత్తం దురితం - తం చ - వర్ణయతి ॥ యస్త్విహేతి ॥ యస్త్విహ - ఇహలోకే పితృహన్తా - బ్రాహ్మణహన్తా చ - స, కాలసూత్రాఖ్యనరకే - అయుతం యోజనాని - పరితో మణ్డలం - యస్య - తస్మిన్, తామ్రపికా రేఖమేఖలవత్సమదేశే, ఖలో నామ ధాన్యాని వితుషీకర్తుం కృ

మేవానుదినం పుష్ణాతి, స తదిహ విహాయ స్వాయుమేవ తదశుభేన రౌరవే నిపతతి - యే చేహ యథైవామునా విహింసితా జన్తవః పరత్ర యమయాతనాముపగతం త ఏవ రురవో భూత్వా తథా తమేవ విహింసన్తి తస్మాద్రౌరవమిత్యాహూ రురురితి సర్పాదప్యతిక్రూరసత్త్వాపదేశః ॥ ౧౨ ॥ ఏవమేవ మహారౌరవో యత్ర నిపతితం పురుషం క్రవ్యాదా రురవస్తం క్రవ్యేణ ఖాదయన్తి ॥ ౧౩ ॥ యః కేవలం దేహంభరో యస్త్విహ వా ఉగ్రః పశూన్ పక్షిణో వా ప్రాణత ఉపరన్ధయతి తమపకరుణం పురుషాదైరపి విగర్హితమముత్ర యమానుచరాః కుమ్భీపాకే తప్తతైల ఉపరన్ధయన్తి ॥ ౧౪ ॥ యస్త్విహ వా పితృవిప్రబ్రహ్మధ్రుక్ స కాలసూత్రసంజ్ఞకే నరకేఽయుతయోజనపరిమణ్డలే తామ్రమయే తప్తఖలే ఉపర్యధస్తాదగ్న్యర్కాభ్యామభితప్యమానేఽభినివేశితః క్షుత్పిపాసాభ్యాం దహ్యమానాన్తర్బహిశ్శరీర ఆస్తే శేతే చేష్టతేఽవతిష్ఠతే పరిధావతి చ యావన్తి పశురోమాణి తావద్వర్షసహస్రాణి ॥ ౧౫ ॥ యస్త్విహ వై నిజవేదపథాదనాపద్యపగతః పాషణ్డం చోపగతస్తమసిపత్రవనం ప్రవేశ్య కశయా ప్రహరన్తి తత్ర హాసావితస్తతో ధావమాన ఉభయతోధారైస్తాలవనాసిపత్రైశ్ఛిద్య

తః కృత్రిమో ఖలవిశేషః - ఉపర్యధస్తాదగ్న్యర్కాభ్యాం అధస్తాదగ్నినా, ఉపర్యర్కేణ చ - అభితప్యమానే అభినివేశితః పరితః పాతితః - క్షుత్పిపాసాభ్యాం, అన్తర్బహిశ్చ - దహ్యమానం శరీరం యస్య - దహ్యమానశబ్దస్యార్థః - పూర్వనిపాతః యద్వా, శరీరాద్బహిః బహిశ్శరీరం, ''అపపరిబహిరఞ్చవః పఞ్చమ్యా'' ఇతి - సమాసే బహిశ్శబ్దస్యోపసర్జనత్వాత్పూర్వనిపాతః, అత ఏవ సమాసవిధానాత్ జ్ఞాపకాద్బహిశ్శబ్దయోగే సంబన్ధసామాన్యే షష్ఠ్యపి భవతి - శరీరసంబన్ధిబహిః ప్రదేశ ఇత్యర్థః - అన్తశ్శబ్దేన సన్నిధానాచ్ఛరీరాన్తః ప్రదేశ ఏవోచ్యతే - దహ్యమానం అన్తః శరీరాన్తః ప్రదేశః బహిశ్శరీరం చ - యస్యేత్యర్థః ॥ ఏవంభూత - స్తామ్రమయే - ఫలకే - ఉపవేశనాదీని, కరోతి - యాచ్ఞా చాత్ర హాహేతో ఽహం మాం పాహీతి ప్రార్థనా, ఏవం - యావన్తి, పశోః రోమాణి, తావత్సంఖ్యాని - వర్షాణాం సహస్రాణి, ఆస్తే ॥ ఏవంభూయాన్దుఃఖానుభవకాలస్యాత్యన్తదైర్ఘ్యాయ తే యస్మిన్స కాలసూత్రః, ఇత్యవయవార్థోఽత్రాభిప్రేతః ॥ ౧౫ ॥ అథాసిపత్రవనాఖ్యం నరకం తత్ప్రాప్తినిమిత్తం దురితం చ, వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వా ఇతి ॥ యస్తు దేహీ - నిజవేదపథాత్ స్వవర్ణాశ్రమోచితాద్వేదవిహితాద్ధర్మాత్ - అనాపద్యపగతః అతిక్రాన్తః - ఆపదత్ర దేశకాలవైపరీత్యప్రయుక్తా రోగాదినిమిత్తా చాశక్తిః, అనాపద్యపగత ఇత్యనేనాపది స్వధర్మత్యాగో న దోషావహ ఇతి సూచితం, పాషణ్డం అవైదికమస్మార్తం చ - కేవలం స్వమనీషయా కల్పితం అత ఏవ, కుపథం కుత్సితం మార్గం - ఆభాసధర్మం - ముపగతః, తం దేహినమసిపత్రవనాఖ్యం నరకం - ప్రవేశ్య ప్రవిష్టం కృత్వా కశయా - ప్రహరన్తి యమభటా ఇతి శేషః కశా హి నామాశ్వాదీంస్తాడయితుం నిర్మితో దణ్డాకారో రజ్జువిశేషః, ఏవం - కశయా, తాడితః, తత్ర తత్రాసిపత్రవనే, ఆసాదితః, తతో, ధావమానః తీవ్రదణ్డనమసహమానో ద్రుతతరం గచ్ఛన్ - ఉభ

యతోధారైః పార్శ్వద్వయేఽపి ధారాయుక్తైః, ఖడ్గస్య త్వేకస్మిన్నేవ పార్శ్వే ధారా, ఏభిస్తూభయతోధారైరిత్యర్థః, తాళీవనస్యాసిపత్రైః ఖడ్గసదృశైః పత్రైః, ఛిద్యమానాని - సర్వాణ్యఙ్గాని యస్య - తాదృశః - హాహాకారపూర్వకం - హతోఽస్మీతి వదన్ - పరమయా తీవ్రయా - వేదనయా - పదేపదే - మూర్ఛాం సంప్రాప్తో - నిపతతి - ఏవం స్వధర్మహా స్వధర్మత్యాగీ - పాషణ్డానుగతం పాషణ్డధర్మాభాసానుగుణం - ఫలం దుఃఖ - మనుభవతి - అసిసదృశాని పత్రాణి యేషాం - తేషాం వృక్షాణాం వనమసిపత్రవన - మిత్యవయవార్థః ॥ ౧౬॥ అథ సూకరముఖాఖ్యం నరకం తత్ప్రాప్తినిమిత్తం పాపం చానువర్ణయతి॥ యస్త్విహ రాజేతి॥ ఇహలోకే - రాజా వా - రాజపురుషో వా - యః కశ్చి - దదణ్డ్యే దణ్డనానర్హే - దణ్డనం దణ్డం, ప్రణయతి కారయతి - దణ్డ్యేఽపి బ్రాహ్మణే - శరీరదణ్డనం వా - కారయతి ‹‹ వపనం ద్రవిణాదానం గృహాన్నిర్యాపణం తథా । ఏష హి బ్రహ్మబన్ధూనాం వధో నాన్యస్తు దైహిక ›› ఇత్యుక్తరీత్యా, ఽవధ్యేఽపి బ్రాహ్మణే - దేహదణ్డనానర్హే - యః - శారీరం దణ్డం - కారయతీత్యర్థః - స పాపీయాన్, సూకరముఖే నరకే - నిపతతి, తత్ర నరకే, అతిబలైః - సూకరస్యేవ ముఖం యేషాం తైః - రజ్జుభిః, నితరాం, పీడ్యమానా అవయవా యస్య - తాదృశః, యథా, ఇఖేనగజేన, ఇక్షుదణ్డాః - పీడ్యన్తే - తద్వత్ - ఆర్తస్వరేణ స్వనయన్, రుదన్మూర్ఛితః, కశ్మలం మోహ, ముపగతో భవతి, యథా పూర్వమిహాదృష్టదోషాః దోషరహితా - స్తేనో, పరుద్ధాః పీడితాస్సన్తః, కశ్మల, ముపాగతా, స్తద్వత్, అవయవార్థస్తు సువ్యక్తః ॥ ౧౭ ॥ అథాన్ధకూపం తత్ప్రాప్తినిమిత్తం పాపం చ వర్ణయతి - యస్త్విహ వా ఇతి - యస్తు దేహీ - ఇహలోకే - ఈశ్వరేణోపకల్పితా, మనుష్యరక్తపానాదిరూపా - వృత్తి, ర్యేషాం - అవిదితా, పరస్య వ్యథా, యైః - అవివేకిభి, స్తేషాం అజ్ఞాతపరకృతదుఃఖానాం వా - భూతానాం

మానసర్వాఙ్గో హా హతోఽస్మీతి పరమయా వేదనయా మూర్ఛితః పదే పదే నిపతతి - స్వధర్మహా పాషణ్డానుగతం ఫలం భుఙ్క్తే ॥ ౧౬॥ యస్త్విహ వై రాజా రాజపురుషో వా అదణ్డ్యే దణ్డం ప్రణయతి - బ్రాహ్మణే వా శరీరదణ్డం స పాపీయాన్నరకేఽముత్ర సూకరముఖే నిపతతి - తత్రాతిబలైర్వినిష్పిష్యమాణావయవో యథైవేహేక్షుదణ్డ ఆర్తస్వరేణ స్వనయన్ క్వచిన్మూర్ఛితః కశ్మలముపగతో యథైవేహాదృష్టదోషా ఉపరుద్ధాః ॥ ౧౭ ॥ యస్త్విహ వై సర్వభూతానామీశ్వరోపకల్పితవృత్తీనామవివిక్తపరవ్యథానాం స్వయం పురుషోపకల్పితవృత్తిర్వివిక్తపరవ్యథో వ్యథామాచరతి - స చాముత్రాన్ధకూపే తదభిద్రోహేణ నిపతతి తత్ర హాసౌ తైస్తైర్జన్తుభిః పశుమృగపక్షిసరీసృపైర్మశకయూకామత్కుణమక్షికాదిభిర్యే కే చాభిద్రుగ్ధాస్తైస్సర్వతోఽభిద్రుహ్యమాణస్తమసి విహతనిద్రానిర్వృతిరలబ్ధావస్థానః పరిక్రామతి యథా కుశరీరే జీవః ॥ ౧౮ ॥ యస్త్విహ వా అసంవిభజ్యాశ్నాతి యత్కిఞ్చనోపనతమనిర్మితపఞ్చయజ్ఞో వాయససంస్తుతః స పరత్ర కృమిభోజనే నరకాధమే నిపతతి - త

త్కుణమశకాదీనాం - వ్యథా - మాచరతి కరోతి - కథంభూతః - స్వయం - పురుషోపకల్పితవృత్తిః - పురుషేణ పరమపురుషేణ ఉపకల్పితా - వర్ణాశ్రమాదివిభాగేన - విధినిషేధపూర్వకం కల్పితా - వృత్తి - ర్యస్య - వివిక్తా వివిచ్య జ్ఞాతా - పరస్య వ్యథా, యేన - వివేకీ సన్నిత్యర్థః - స - ఏవంవిధో, భూతధ్రుక్ - తదభిద్రోహేణ భూతద్రోహణనిమిత్తేన - అన్ధకూపాఖ్యే నరకే - నిపతతి, తత్రాన్ధకూపే - హేతి ఖేదే - అసౌ - పతితః, తైస్తైః పూర్వం హింసితైః జన్తుభిః - కాంశ్చిత్తాన్దర్శయతి - పశ్విత్యాదినా ॥ తేషామానన్త్యాత్సంగృహ్యాహ ॥ యే కే చాభిద్రుగ్ధాస్తైరితి - యే యే జన్తవో, ఽభిద్రుగ్ధాః హింసితా, స్తైస్సర్వైః - పశ్వాదిరూపతామాపన్నైః - స్సర్వతోఽభిద్రుహ్యమాణః - అత ఏవ - విహతా విగతా - నిద్రానిర్వృతిః నిద్రాసుఖం - యస్య, అలబ్ధం - అవస్థానం - యేన - తథాభూత - స్తమస్యన్ధకారే - పరిక్రామతి పరిభ్రమతి - తత్ర దృష్టాన్తః ॥ యథేతి ॥ కుశరీరే వ్యాధ్యాద్యుపహతే సంచారాసమర్థే శరీరే - జీవో - యథా అలబ్ధనిద్రః ఖిద్యతి - తథేత్యర్థః - అన్ధకారావృతః కూపోఽన్ధకూప ఇత్యవయవార్థః ॥ ౧౮ ॥ అథ కృమిభోజనం తత్ప్రాప్తిహేతుపాపఞ్చ వర్ణయతి॥ యస్త్విహ వా అసంవిభజ్యేతి, యస్తు దేహీ, ఇహలోకే యత్కిఞ్చిద్భక్ష్యాదికం - దైవాదుపనతం ప్రాప్త, మప్యన్న - మసంవిభజ్యాతిథిభ్యోఽప్రదాయేత్యర్థః, అశ్నాతి స్వయం భుఙ్క్తే, యశ్చానిర్మితపఞ్చయజ్ఞః అననుష్ఠితపఞ్చమహాయజ్ఞః - స వాయససంస్తుతః వాయసైస్సమత్వేన వర్ణితః - పరత్ర పరలోకే - కృమిభోజనాఖ్యే నరకాధమే, నిపతతి - తత్ర శతసహస్రయోజనపరిమితే, కృమికుణ్డే, స్వయమపి - కృమిభూతః, కృమిభిరేవ భక్ష్యమాణః - కృమిభోజనః కృమీనేవ భుఞ్జానః, యావత్ యావన్తి యోజనాని - తత్కృమికుణ్డం - తావన్తి వర్షాణి. ఆత్మానం యాతయతే దుఃఖయతి - కథంభూతం, అప్రత్తాప్రహుతాదః, ప్రత్తం దత్తావశిష్టం, ప్రహుతం యజ్ఞావశి

ష్టం,ప్రత్తంచప్రహుతంచప్రత్తప్రహుతే-నప్రత్తప్రహుతేఅప్రత్తప్రహుతే-తేఅత్తీత్యప్రత్తప్రహుతాదః , ఏవంభూతో౽హమిత్య,కృతఃనిర్వేశతఃపరితాపోయేన,తమాత్మానమ్ ❁ ॥ ౧౯॥ ❁ అథసందంశాఖ్యంనరకంప్రపంచవర్ణయతి॥ యస్త్వహవైస్తేయేనేతి॥ ఇహ-లోకే-దేహీ, స్తేయేనచౌర్యేణ,బలాద్వా-అనాపది,బ్రాహ్మణస్య-అన్యస్యవా-హిరణ్యరత్నాదీన్య,పహరతి-తందేహినం పరత్ర-సందంశాఖ్యేనరకే-హేరాజన్-యమభటాః - అగ్నివర్ణైస్సంతాపేనాగ్నివర్ణతామాపన్నైః,అయస్మయైర్లోహమయైః-స్సందంశైఃసందంశన్త్యేభిరితిసందంశా-స్తైః , ఛేదనసాధనైశ్శూలైః,నిష్కుషన్తిఛిన్దన్తి ,సందంశైస్సందంశన్తియత్రససందంశఇత్యన్వయవార్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథతప్తసూర్మింతత్ప్రాప్తహేతుందురితంచానువర్ణయతి॥ యస్త్వహవాఅగమ్యామితి॥ యస్తుదేహీ,స్వయం , పురుషస్స , సన్నగమ్యామనుపేయాం , స్త్రియ-మభిగచ్ఛతి-స్వయం,యోషిత్స్త్రీసతీ-అగమ్యముపేతుమయోగ్యం - పురుషంవో-పగచ్ఛతి,తందేహినమముత్ర-తప్తసూర్మ్యాఖ్యేనరకే-కశయా-తాడయన్తః , లోహమయ్యా-తిగ్మయాతప్తయా-సూర్మ్యాస్థూణా , సైవస్త్రీరూపేణపురుషరూపేణచోత్కీర్ణా,సూర్మ్యాప్రతిమయా,పురుషంపాపినం , ఆలిఙ్గయన్తి,స్త్రియంపాపినీంపురుషరూపయాసూర్మ్యా,ఆలిఙ్గయన్తి ,తప్తాసూర్మిర్యస్మిన్సతప్తసూర్మిరిత్యన్వయవార్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథవజ్రకణ్టకశాల్మలిమాహ॥ యస్త్వహవైసర్వాగమఇతి॥ సర్వాభిగమఃలోభాదసేవ్యసేవీ- పశ్వాద్యుపగన్తేతికేచిద్వ్యాచక్షతే,తంసర్వాభిగమ-మముత్ర,నిర

త్రశతసహస్రయోజనే క్రిమికుణ్డే క్రిమిభూతస్స్వయం క్రిమిభిరేవభక్ష్యమాణః క్రిమిభోజనోయావత్తదప్రత్తాప్రహుతాదో౽కృతనిర్వేశమాత్మానంయాతయతే॥ ౧౯ ॥ యస్త్విహవైస్తేయేనబలాద్వా హిరణ్యరత్నాదీనిబ్రాహ్మణస్యవాపహరత్యన్యస్యవా౽నాపదిపురుషస్తమముత్రరాజన్యమపురుషాఅయస్మయైరగ్నిపిణ్డైస్సందంశైస్త్వచినిష్కుషన్తి॥౨౦॥ యస్త్విహవాఅగమ్యాంస్త్రియమగమ్యంపురుషం వాయోషిదభిగచ్ఛతితావముత్రకశయాతాడయన్తస్తర్జయన్తస్తిగ్మయాసూర్మ్యాలోహమయ్యాపురుషమాలిఙ్గయన్తిస్త్రియంచపురుషరూపయాసూర్మ్యా॥ ౨౧ ॥యస్త్విహవైసర్వాభిగమస్తమముత్రనిరయేవర్తమానం వజ్రకణ్టకశాల్మలిమారోప్యనిష్కుషన్తి ౨౨ ॥యేత్విహవారాజన్యా రాజపురుషావాఅపాషణ్డాన్ధర్మసేతూన్భిన్దన్తి- తేసంపరేత్య వైతరణ్యాంనిపతన్తిభిన్నమర్యాదాస్తస్యాం నిరయపరిఘాభూతాయాం నద్యాంయాదోగణైరితస్తతోభక్ష్యమాణాఆత్మనానవియుజ్యమానాశ్చాసుభిరుహ్యమానాస్స్వాఘేనకర్మవిపాకమనుస్మరన్తోవిణ్మూత్రపూయశోణితకేశనఖాస్థిమేదోమాంసవసావాహిన్యాముపతప్యన్తే॥ ౨౩ ॥ యేత్విహవైవృషలీపతయోనష్టశౌచాచారనియమాస్త్యక్తలజ్జాఃపశుచర్యాంచరన్తి- తేచాపిప్రేత్యపూయ

యేవజ్రకణ్టకశాల్మలిసంజ్ఞికే , వర్తమానంపతితం , వజ్రమయానికణ్టకానియస్యతం , శాల్మలింవృక్ష-మారోప్యఆరోప్య,నిష్కుషన్తినిష్కుషన్తీ,త్యర్థః,వజ్రకణ్టకశాల్మలిర్యస్మిన్సఇత్యన్వయవార్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ వైతరణీంవర్ణయతి॥ యేత్విహరాజన్యాఇతి॥ రాజన్యాఃక్షత్రియాః-తేషాంపురుషావా,అపాషణ్డానైర్వికాస్-ధర్మసేతూన్ధర్మమర్యాదాః-భిన్దన్తినాశయన్తి-కథంభూతాః-భిన్నమర్యాదాఃఅతిక్రాన్తధర్మమర్యాదాః- తే-రాజన్యాదయః,యస్యాంవైతరణ్యాం-నిరయస్యనరకస్య-పరిఖాయాం,నద్యాం,యాదసాం,గణైః,ఇతస్తతోభక్ష్యమాణాఅపి - ఆత్మనాదేహేన,నవియుజ్యమానాః అవిముచ్యమానాః-అత్యక్తదేహాఇత్యర్థః,తత్రహేతుః - అసుభిఃప్రాణైః, రుహ్యమానాఃకర్మణఃకర్తృత్వవివక్షయాంతత్రతృతీయా-ధృతప్రాణాఇత్యర్థః , తత్రాపిహేతుః,స్వాఘేనేతి-స్వకీయదురితేనేత్యర్థః- కర్మపాకంస్వకీయపాపకర్మఫలమిద-మిత్యేవం,స్మరన్త , ఉపతప్యన్తేక్లిశ్యన్తినదీంవిశినష్టి॥విణ్మూత్రేతి॥ పూయందుర్గన్ధి,విణ్మూత్రరూపంపూయం,విడాదీనాంవాహాఃప్రవాహాః ,సో౽స్యామస్తీతితథా,తస్యాంనదీరూపఏవాయంనరకఇత్యన్వయవార్థాభేదః ❁ ॥౨౩॥ ❁ అథపూయోదమనువర్ణయతి॥ యేత్విహేతి॥ యేదేహినో౽త్రవృషలీపతయః,బ్రాహ్మణాదయస్సన్తశ్శూద్రాయాఃపతయో-నష్టాఃత్యక్తాశ్శౌచాదయోయైస్తే , తత్రశౌచంస్నానపర్యన్తంసత్కర్మ, ఆచారస్సన్ధ్యోపాసనాదినియమఃభక్ష్యాభక్ష్యాదినియమః , అతఏవ-త్యక్తాలజ్జాయైస్తే , పశుచర్యాం స్వేచ్ఛాచారం-చరన్తికుర్వన్తి-పాకరపచతీతివన్నిర్దేశః - తే౽పిప్రేత్యమృత్వా,విడాదిభిఃపూర్ణే- అర్ణవవద్విస్తరే,హ్రదే-నిపతన్తి, తదేవవిడాదికమేవా-తిహేయ-మశ్నన్తిఅదన్తి

పూయముదకం యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ అథ ప్రాణనిరోధం సపాపం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ వై శ్వగర్దభపతయ ఇతి ॥ శునాం గర్దభానాం చ - పతయః పాలకాః, బ్రాహ్మణాః - మృగయైవ విహారో యేషాం తే, అతీర్థే, మృగాన్నిఘ్నన్తి అతీర్థేషు లోకరక్షార్థత్వాభావాత్ప్రాణివధో దోషావహః, తీర్థేషు ప్రాణిసంచారాయ కృతో దుష్టసత్త్వవధో న దోషాయ భవతి - యత, స్తస్మాదతీర్థ ఇత్యుక్తం, తానపి శ్వగర్దభపతీనపి, సమ్పరేతాన్మృతాన్ వైశసనే ప్రాప్తాన్ లక్ష్యభూతాన్ లక్షీకృత్యేత్యర్థః, ఇషుభిర్బాణైః, యమభటాః - విధ్యన్తి తాడయన్తి, విధ్యన్తీత్యనేన ప్రాణనిరోధనిమిత్తా వ్యథాఽభిప్రేతా, అతోఽస్య నరకస్య ప్రాణనిరోధ ఇతి సంజ్ఞా, ప్రాణానాం నిరోధో యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ అథ సపాపం విశసనం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ వై దామ్భికా ఇతి ॥ ఇహలోకే - యే వై దేహినః - దామ్భికాః లోకవఞ్చకాః, దమ్భయజ్ఞేషు వయమపి యజ్ఞానుష్ఠానపరా ఇతి లోకాన్ప్రలోభయితుమారబ్ధేషు దమ్భార్థయజ్ఞేషు, పశూన్ - విశసన్తి, హింసన్తి, తాన్ దామ్భికాన్, అముష్మిన్, వైశసనాఖ్యే నరకే, నిపతితాన్, నిరయపతయః - యమపురుషాః, యాతయిత్వా - దుఃఖయిత్వా విశసన్తి హింసన్తి, విశసన్తి యస్మిన్స విశసః విశస ఏవ వైశస ఇత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ సపాపం లాలాభక్షం వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వై సవర్ణామితి ॥ ఇహలోకే యో వై ద్విజః, కామేన మోహిత - స్సవర్ణాం, భార్యాం, రేతః స్వరేతః - పాయయతి పానం కారయతి - తం ద్విజం - పాపకృతం పాపకారిణం - రేతఃకుల్యాయాం - పాతయిత్వా, రేతః - పాయయన్తి - యమపురుషాః లాలా రేత, స్తస్య భక్షణం యస్మిన్స లాలాభక్ష, ఇత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అథ సపాపం సారమేయాదనం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ దస్యవ

పిణ్డమూత్రశ్లేష్మలాలాపూర్ణార్ణవే నిపతన్తి తదేవాతిబీభత్సితమశ్నన్తి ॥ ౨౨ ॥ యే త్విహ వై శ్వగర్దభపతయో బ్రాహ్మణాదయో మృగయావిహారా అతీర్థే చ మృగాన్నిఘ్నన్తి తానపి సమ్పరేతాన్ లక్ష్యభూతాన్ యమపురుషా ఇషుభిర్విధ్యన్తి ॥ ౨౩ ॥ యే త్విహ వై దామ్భికా దమ్భయజ్ఞేషు పశూన్విశసన్తి - తానముష్మిన్ లోకే వైశసే నరకే నిపతితాన్నిరయపతయో యాతయిత్వా విశసన్తి ॥ ౨౪ ॥ యస్త్విహ వై సవర్ణాం భార్యాం రేతః పాయయతి కామమోహితః తమముత్ర రేతఃకుల్యాయాం పాతయిత్వా రేతః పాయయన్తి ॥ ౨౫ ॥ యే త్విహ వై దస్యవోఽగ్నిదా గరదా గ్రామాన్ సార్థాన్ వా విలుమ్పన్తి రాజభటా వా తాంశ్చాపి హి పరేతాన్ యమదూతా వజ్రదంష్ట్రాః శ్వానః సప్తశతాని విశసన్తి - సరభసం ఖాదయన్తి ॥ ౨౬ ॥ యస్త్విహ వా అనృతం వదతి సాక్ష్యే ద్రవ్యవినిమయే వా కథంచిత్స వై ప్రేత్య నరకేఽవీచిమత్యధఃశిరా నిరవకాశే యోజనశతోచ్ఛ్రాయాద్గిరిమూర్ధ్నస్సంపాత్యతే యత్ర జలమివ స్థలమశ్మపృష్ఠమవభాసతే - తదవీచిమత్తిలశో విశీర్యమాణశరీరో న మ్రియమాణః పునరారోపితో నిపతతి ॥ ౨౭ ॥ యస్త్విహ వై విప్రో రాజన్యో వైశ్యో వా సోమపీథస్తత్కలత్రం వా సురాం వ్రతస్థోఽపి వా పిబతి ప్రమాదతస్తేషాం నిరయం నీతానాముర‌సి పదాఽఽక్రమ్యాస్యే వహ్నినా ద్రవ

ఇతి ॥ ఇహ - యే - దస్యవో దుష్టసత్త్వాః, కే తే, అగ్నిదాః గృహాణాం దాహకాః - యే చ - గరదాః - గరళదాః, యే వా రాజభటాః, పురాకరగ్రామాన్ పురాకరగ్రామస్థాన్, ఆకరః ఖనిః - సార్థాన్ జీవసమూహాన్వా - విలుమ్పన్తి, ఛిదన్తి, హింసన్తీత్యర్థః - తాన్ - సమ్పరేతాన్ వజ్రవన్నిష్ఠురా దంష్ట్రా యేషాం తే యమదూతాః శ్వానః - వింశత్యధికసప్తశతసంఖ్యాకా, స్తే, సరభసం ససంభ్రమం - ఖాదయన్తి ఖాదయన్తీత్యర్థః - నివృత్తిప్రేరణార్థా ణిచ్ - సారమేయాణాం శునామదనం సారమేయకర్తృకమదనం, యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అథావీచిమన్తం సపాపం వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వా అనృతమితి ॥ యస్త్విహలోకే దేహీ - సాక్షిణః - కర్మ, సాక్ష్యం, తస్మిన్, ద్రవ్యవినిమయే వా క్రయవిక్రయాదిరూపే వాణిజ్యే వా, అనృతం అసత్యం, వదతి స వై, ప్రేత్య, కథంచిదత్యన్తదుఃఖేన, అవీచిమతి నరకే - నిరవకాశే నిరాలమ్బే, యోజనశతపరిమితౌన్నత్యాదున్నతదేశా, ద్గిరిమూర్ధసు పర్వతశిఖరేష్వ, ధశ్శిరాః సంపాత్యతే, అవీచిమచ్ఛబ్దస్యావయవార్థమాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర నరకే, అశ్మపృష్ఠరూపం స్థలం, జలమివా, వభాసతే, తదపీచివత్, వీచిస్తరఙ్గః, తదస్యాస్తీతి వీచిమత్ జలం, న విద్యతే వీచిమద్యస్మిన్ సోఽవీచిమత్, జలరహితమప్యశ్మపృష్ఠం జలమివావభాసతే యత్ర సోఽవీచిమదిత్యర్థః, ఏవం నిపాత్యమానః పాపీ, తిలశః - విశీర్యమాణం శరీరం యస్య - తథాభూతోఽపి - న మ్రియమాణః మరణమప్రాప్తః - పునరపి తత్రైవారోపితో - నిపతతి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ అథ సదురితమయఃపానం వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వై విప్ర ఇతి ॥ యః విప్రః, తత్కలత్రం వా - సురాం - పిబతి - అన్యోఽపి వా వ్రతస్థః - రాజన్యో, వైశ్యో వా - ప్రమాదాత్ - సోమపీథః కృతసోమపాన ఇత్యన్వయః - తయో స్సోమస్థానే, ఫలచమసవిధానా - త్సోమపాననిషేధాచ్చ - తథా చ శ్రుతి « న్యగ్రోధస్తిభీనీరాహృత్య తాస్సంపిష్య దధ

ధన్మ్యజ్యతస్మై భక్షుం ప్రయచ్ఛన్నసోమ ,, మితి - స్తైభినీః ఫలాని - దధనిదధిః - తేషాం విప్రాహీనాం - నిరయం
యం ప్రాపితానాం-ఉరసి-పదా పాదేన- ఆక్రమ్య ద్రవమాణం అత్యన్తతాపేన ద్రవీభూతం-కార్ష్ణాయసం అయోవిశేషం,
తేషాం-మాస్యే ముఖే నిషిఞ్చన్తి-అయసః పానం యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అథ క్షారకర్దమం సపాపమాహ॥ య
స్త్విహవా ఆత్మసంభావనేనేతి॥ యో, వై, దేహీ, ఇహలోకే-స్వయం-జన్మాదిభిః-అధమః నికృష్టః, ఆత్మనః స్వస్య, సంభా
వనేన-జన్మాదిమతః-అతఏవ, వరీయసః శ్రేష్ఠాన్-నబహుమన్యేత - కింత్వవమన్యేతేత్యర్థః - స-పూర్వం మృతప్రాయఏవ-మృ
త్వా, క్షారకర్దమే నరకే, అవాక్ఛిరాః అధశ్శిరాః - నిపతితః - అపారయాతనాః-అశ్నుతే-అనుభవతి, క్షారః కర్దమో యస్మి
న్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అథ రక్షోగణభోజనమాహ॥ యే త్విహవై పురుషా ఇతి॥ యే చేహ పురుషాః-పురుషస్య మేధే
న హింసయా - భద్రకాల్యాదిదేవతాః - యజేరన్ , యాశ్చ స్త్రియః అశాస్త్రీయాన్ అశాస్త్రవిహితాన్ నృపశూన్ నరరూ
పాన్ పశూన్-ఘాతయన్తి-తాంశ్చ తాశ్చ తాంశ్చ తాన్ -పుమాన్ స్త్రియేత్యేకశేషః-తాంశ్చ పురుషాన్-తాశ్చ స్త్రీరిత్యర్థః,
యే-నృపశవ, స్తై, ర్నిహతా, స్తే సర్వే, యమసదనే రక్షోగణా భూత్వా, యాతయన్తో దుఃఖయన్తః-సౌనికా ఇవ-సూనా
నామ పశూనాం వధస్థానం-తత్ర భవాస్సౌనికాః ‘‘ద్వ్యజృద్బ్రాహ్మణర్క్ప్రథమాధ్వరపురశ్చరణనామాఖ్యాతాట్ఠక్,,
ఇతి ద్వ్యచ్త్వాట్ఠక్-స్వధితినా శస్త్రేణ - విదార్య, అసృగ్రక్తం-పిబన్తి-యథేహ తే పురుషా హృష్యమాణా ❁ స్సన్తః పూర్వాను

మాణం కాలాయసం నిషిఞ్చన్తి ॥ ౩౦॥ యస్త్విహ వా ఆత్మసంభావనేన స్వయమధమో జన్మవిద్యాచారవ
ర్ణాశ్రమతో వరీయసో న బహుమన్యేత స మృత ఏవ మృత్వా క్షారకర్దమే నిరయేఽవాక్ఛిరా నిపతితో దురన్తా యా
తనా హ్యశ్నుతే ॥ ౩౧ ॥ యే త్విహ వై పురుషమేధేన యజన్తే యాశ్చ స్త్రియో నృపశూన్ ఖాదన్తి తాంశ్చ తే
పశవ ఇహ నిహతా యమసదనే పాతయన్తో రక్షోగణాస్సౌనికా ఇవ స్వధితినావదార్యాసృక్పిబన్తి నృత్యన్తి-
హసన్తి-గాయన్తి చ-హృష్యమాణా ❁ యథేహ పురుషాదాః ॥ ౩౨ ॥ యే త్విహ వా అనాగసోఽరణ్యే గ్రా
మే వా వైస్రమ్భకైరుపవిస్రమ్భయ్య జిజీవిషూన్ శూలసూత్రాదిషు ప్రోతాన్ క్రీడనయా యాతయన్తి- తేఽపి చ
ప్రేత్య యమయాతనాసు శూలసూత్రాదిషు ప్రోతాత్మానః క్షుత్తృడ్భ్యాం చాభిహతాః కాకకఙ్కబకాదిభి
శ్చేతస్తతస్తిగ్మతుణ్డైరాహన్యమానా ఆత్మశమలం స్మరన్తి ॥ ౩౩ ॥ యే త్విహ వై భూతాన్యుద్వేజయన్తి నరా ఉ
ల్బణస్వభావా యథా దన్దశూకాస్తేఽపి ప్రేత్య నరకే దన్దశూకాఖ్యే నిపతన్తి యత్ర నృప దన్దశూకాః పఞ్చము
ఖాస్సప్తముఖా ఉపసృత్య గ్రసన్తి-యథా బిలేశయాన్ ॥ ౩౪ ॥ యే త్విహ వై బాలానన్ధానాకణాన్ బలహీనా
న్యన్యానివాఽవటకుసూలగుహాదిషు భూతాని నిరున్ధన్తి - తథాముత్ర తేష్వేవోపవేశ్య సగరేణ వహ్నినా ధూ

నృత్యన్, జగుశ్చ, తద్వన్నృత్యన్తి-గాయన్తి-రక్షోగణానామసృగ్భోజనం యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౩౨॥ ❁ అథ శూల
ప్రోతం తత్ప్రాప్తిహేతుం పాపం చ వర్ణయతి ॥ యే త్విహవా అనాగస ఇతి ॥ ఇహ గ్రామే-అరణ్యే వా, అనాగసో-నిరపరా
ధాన్, జీవితుమిచ్ఛూన్-జన్తూన్-యే వై, దేహినో, వైస్రమ్భకై ర్విశ్వాసోపాయై, రుపవిస్రమ్భయ్య, విశ్వాస్య, శూలసూ
త్రాదిసు-ప్రోతాన్ సంలగ్నాన్ కృత్వేత్యర్థః-క్రీడనయా క్రీడార్థం -యాతయన్తి, దుఃఖయన్తి- తేఽపిచ-యమయాతనాః, ప్రే
త్య, సూత్రశూలాదిషు-ప్రోతాస్సంలగ్నా- ఆత్మానో దేహాః యేషాం తే-క్షుత్పిపాసాభ్యాం పీడితాశ్చ-తిగ్మతుణ్డైః సూచీము
ఖవత్తీక్ష్ణాని తుణ్డాని ముఖాని యేషాం తైః-కాకాదిభి-రితస్తతో-హన్యమానాః-ఆత్మశమలం స్వీయం పాపం-అహో ఏవం
విధమిత్యేవం-స్మరన్తి-శూలే శూలాదౌ ప్రోతా యస్మిన్నితి శూలప్రోతమిత్యవయవార్థః ❁ ॥౩౩॥ ❁ అథ దన్దశూకం సపా
పమాహ॥ యే త్విహవై భూతానీతి ॥ యే చేహ నరాః-అత్యుల్బణస్వభావాః అత్యుగ్రస్వభావాః-యథా దన్దశూకాః సర్పా-
స్తద్వత్-భూతాని ఉద్వేజయన్తి భీషయన్తి- తేఽపి , ప్రేత్య, దన్దశూకాఖ్యే నరకే, నిపతన్తి, తమేవ దన్దశూకం విశినష్టి-య
త్రేతి హే నృప- యత్ర దన్దశూకే - దన్దశూకాస్సర్పాః , పఞ్చముఖాని-సప్తచ ముఖాని, యేషాం తే, తాదృశాః-ఉపసృత్య స
మాగత్య , గ్రసన్తి - యథా బిలేశయాన్మూషకాన్ - గ్రసన్తి, తద్వత్-దన్దశూకా అస్మిన్సన్తీతి దన్దశూక ఇత్యవయవార్థః-అ
ర్శఆదేరాకృతిగణత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ప్రత్యయః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ అథ సపాపమవటం వర్ణయతి ॥ యే త్విహవా బాలానితి॥ ఇ
హ-యే దేహినో - బాలాన్ - అన్ధానాకణాన్ అన్యానివా - బలహీనాని-భూతాని అవటాదిషు, అవటో గర్తః, యథా నిరున్ధ
న్తి, తథా, సమ్పరేతాన్, తాన్, అన్యత్ర అవటనిరోధాఖ్యే నరకే, తేష్వేవావటాదిష్వేవ, ఉపవేశ్య, సగరేణ విషయుక్తేన, వ

హ్నినా, ధూమేనవహ్నిసంబన్ధినాధూమేన, నిరున్ధన్తి, అవటేనిరోధోయస్మిన్నిత్యవటనిరోధః, నిరుధ్యతేఽస్మిన్నితినిరోధః, అవటోనిరోధోయస్మిన్నితివాఽవయవార్థః ❁॥ ౩౫ ॥ ❁అక్షిపర్యావర్తమాహ॥ యస్త్విహవాఅతిథీనితి॥ యస్త్విహలోకే, దేహీ, స్వయంగృహస్వామీసన్, అతిథీన్జ్ఞాతపూర్వాన్, అభ్యాగతాన్ అజ్ఞాతపూర్వాన్, అసకృత్, ఉపగతమన్యుః సంజాతక్రోధః-దగ్ధుమిచ్ఛురివ-పాపేనతిరశ్చీనేన-చక్షుసా-నిరీక్షతే-తస్యచపాపదృష్టేః-ప్రేత్య-నిరయేఅక్షిపర్యావర్తనాఖ్యే, అక్షిణీనేత్రే-వజ్రంతుణ్డంయేషాంతే-కాకాదయః-ప్రసహ్యాబలాత్-ఉత్పాటయన్తి-అక్ష్ణోఃపర్యావర్తనముత్పాటనంయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁అథసూచీముఖంసపాపమాహ॥ యస్త్విహవాఆఢ్యాభిమతిరితి॥ యస్త్విహలోకే-ఆఢ్యాభిమతిఃఆఢ్యోఽహమిత్య-భిమతిరభిమానోయస్య-ధనగర్వవానిత్యర్థః-అహంకృతఃశ్రేష్ఠోఽహమితి*మానీ-తిర్యక్ప్రేక్షణంయస్య-సర్వతఃగుర్వాదేరపి-శఙ్కీ-ధనంచోరయిష్యతీతిశఙ్కమానః-వ్యయఃవినియోగనార్థక్షయః వినాశస్సమూలతఃక్షయః-తద్విషయయా-చిన్తయా-పరిశుష్యమాణం-హృదయం, వదనంచ-యస్య-అతఏవ-నిర్వృతిం సుఖం-అనవగతఃఅప్రాప్తః-గ్రహఃపిశాచఇవ-అర్థంవిత్తం-అభితోరక్షతి-సచాపి-ప్రేత్య-తస్యార్థస్య-ఉత్పాదనాదిభిశ్శమలంపాపం-గృహ్ణాతీతి-తథా-ఉత్పాదనంప్రథమతోమూలద్రవ్యసంపాదనం-ఉత్కర్షణంతస్యపశ్చాద్వృద్ధ్యాదినా వర్ధనం-రక్షణంపాలనం-ఏతత్ప్రయుక్తశమలగ్రహఇత్యర్థః॥ సూచీముఖాఖ్యేనరకే-నిపతతి-సూచీముఖంవిశినష్టి॥ యత్రహవేతి॥ తం-విత్తగ్రహంధనపిశాచం-అతఏవ-పురుషాకృతింపాపం-ధర్మరాజస్యయమస్య-పురుషాః-తన్తువాయకా

మేనిరున్దన్తి ॥ ౩౫ ॥ యస్త్విహవా అతిథీనభ్యాగతాన్గృహమాగతాన్వాగృహపతిరసకృదుపగతమన్యుర్దిధక్షురివపాపేనచక్షుషానిరీక్షతే, తస్యచాపినిరయేపాపదృష్టేరక్షిణీవజ్రతుణ్డాగృధ్రకఙ్క-కాకబకాదయఃప్రసహ్యోరుబలాదుత్పాటయన్తి ॥ ౩౬ ॥ యస్త్విహవాఆఢ్యాభిమతిరహంకృతస్తిర్యక్ప్రేక్షణస్సర్వతశ్శఙ్కితవ్యహృదయోవ్యయనాశచిన్తయాపరిశుష్యమాణహృదయవదనోనిర్వృతిమనవగతోగ్రహఇవార్థమభిరక్షతిసచాపిప్రేత్యోత్పాదనోత్కర్షణసంరక్షణశమలగ్రహస్సూచీముఖేనరకేనిపతతి-యత్రహవిత్తగ్రహంపాపపురుషంధర్మరాజపురుషాస్తన్తువాయాఇవసర్వతోఽఙ్గేషుసూత్రైఃపరివయన్తి॥ ౩౭ ॥ ఏవంవిధానరకాయమాలయేసన్తిసహస్రశస్తేషుసర్వేషుచసర్వఏవాధర్మవర్తినోయేకేచిదిహోదితాశ్చావనిపతేపర్యాయేణవిశన్తితథైవధర్మానువర్తినఇతరత్రేహతుపునర్భవఉభయశేషాభ్యాంనివిశన్తి*, ౩౮॥ నివృత్తిలక్షణమార్గఆదావేవవ్యాఖ్యాతః-ఏతావానేవాణ్డకోశోయశ్చతుర్దశధాపురాణేషువికల్పితఉద్గీయ

ఇవసూత్రయుక్తయాసూచ్యావస్త్రాదివేధకారిణఇవ-సర్వేష్వఙ్గేషు-సూత్రైః-పరివయన్తి-సూత్రప్రోతాంస్తస్యావయవాన్కుర్వన్తీత్యర్థః ❁॥ ౩౭ ॥ ❁ఇదంనరకవర్ణనంపాపవర్ణనంచదిఙ్మాత్రమిత్యాహ॥ ఏవంవిధాఇతి॥ ఏవంవిధాఉక్తవిధాః-నరకాః-శ్శతశః-సహస్రశో-యమాలయే-సన్తి-తేషునరకేషు-సర్వఏవాధర్మవర్తినః-అత్రానుక్త-బహువిధాధర్మపరాః-యేచేహో-దితాఃఉక్తాః-అరధర్మవర్తినః-ఉక్తేషునరకేషు-నిపతేయుస్తేఽపి-పర్యాయేణ-తథైవ-విశన్తి యథోక్తేషునరకేషువిశన్తి-తథా-తేష్వపివిశన్తీత్యర్థః-యద్వా-తథైవేత్యుత్తరాన్వయి-యథా-అధర్మానువర్తినోనరకేషువిశన్తి-ఏవంధర్మానువర్తినస్స్వర్గాదౌవిశన్తీత్యాహ॥ తథైవేతి॥ ఇతరత్రస్వర్గాదౌ॥ ఇహకేపిశన్తీత్యత్రాహ॥ ఇహత్వితి॥ పునర్భవే-పునఃపునర్భవోజన్మ-యస్మిన్ తస్మిన్, ఇహమర్త్యలోకాదౌ, ఉభయశేషాభ్యాంధర్మాధర్మశేషాభ్యాం, భుక్తావశిష్టాభ్యామిత్యర్థః-నివిశన్తి*జాయన్తఇత్యర్థః ❁॥ ౩౮ ॥ ❁ఏవంప్రవృత్తిధర్మవర్తినాంమార్గఃకథితః-అథనివృత్తిధర్మవర్తినఃక్వవిశన్తీత్యత్రాహ॥ నివృత్తిలక్షణఇతి॥ నివృత్తిధర్మప్రాప్యోమార్గః-ఆదావేవద్వితీయస్కన్ధఏవ, వైశ్వానరంయాతీ, త్యారభ్యకథితఇత్యర్థః-ఏవంనరకేష్వణ్డకోశాత్మకత్రైలోక్యన్తర్భూతత్వేనైవోపవర్ణితేషు-తర్హి-మహర్జనాదిభువనానిక్వసన్తీతిరాజ్ఞఃప్రశ్నోద్యోగమస్వీత్యాహ॥ ఏతావానితి॥ అణ్డకోశఏతావానేవఉక్తవిధత్రైలోక్యాత్మకఏవేత్యర్థః-తర్హి, చతుర్దశభువనాత్మకత్వేనవ్యవహారఃపౌరాణికఃకథమితిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్నణ్డకోశంవిశినష్టి, ఇతి, యోఽణ్డకోశఃత్రైలోక్యాత్మకః, పురాణేషు, చతుర్దశధాచతుర్దశభువనాత్మకత్వేన, వికల్పితఃపిభేదితః, ఉద్గీయతే, అతలాదీనిభువనానిభూలోకే, మహరాదీనిదివోమణ్డలేఽన్తర్భావ్యాన్తరిక్షమణ్డలేనసహత్రైలోక్యాత్మకోఽణ్డకో

శోఽత్రానువర్ణితః, అవాన్తరభిదామాశ్రిత్యపురాణాన్తరేషుచతుర్దశధోపవర్ణ్యత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఏతదణ్డకోశవర్ణనశ్రవణపఠనాదిఫలమాహ ॥ యత్తదితి ॥ మహాపురుషస్య, భగవతో-నారాయణస్య-యః-స్థవిష్ఠం-స్థూలతమం-రూప-మాత్మమాయాగుణమయం ప్రకృతిగుణప్రచురం-అనువర్ణితం-త-దాదృతో-యః-తద్వర్ణనరూపమిమం ప్రబన్ధం-ఆదరణపూర్వకం-యః- పఠతి-యశ్చ - శృణోతి-శ్రావయతివా, సోఽయమేవ, పరమాత్మనః-ఉపగేయం ఉపనిషద్గమ్యం-అణిష్ఠం సూక్ష్మం సర్వత్రవ్యాపనస్వభావం, దివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టం దివ్యాత్మస్వరూపమపి, శ్రద్ధాభక్తిభ్యాం-విశుద్ధా, బుద్ధి, ర్యస్య, తథాభూతస్సన్, వేద, స్థూలరూపజ్ఞానం సూక్ష్మరూపజ్ఞానఫలకమితిస్థూలరూపజ్ఞానసంపాదకమేతత్ప్రబన్ధపఠనాదికం పరంపరయాసూక్ష్మరూపవిషయకజ్ఞానఫలకమిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ స్థూలరూపజ్ఞానస్యసూక్ష్మరూపజ్ఞానసాధనత్వమేవాహ ॥ శ్రుత్వేతి ॥ భగవత-స్థూలసూక్ష్మే-ఉభేఅపి, రూపే, యథావ-చ్ఛ్రుత్వా, గురుముఖాత్-ప్రథమం స్థూలరూపేనిర్జిత, మాత్మానం చిత్తం, శనైః, సూక్ష్మే-ధియా-ఉక్తవిధదివ్యాత్మస్వరూపవిషయకజ్ఞానాత్మకధియా, ఉక్తవిధదివ్యాత్మస్వరూపే, నయేదిత్యర్థః ॥ ఏవం సతి ప్రపఞ్చస్యాపి భగవద్రూపేణానుసంహితత్వాత్ క్వచిదపివ్యాప్రియమాణం చిత్తం భగవత్యేవవిశేష్యభూతేవ్యవస్థితం భవతీతి-తస్యత త్సాధనత్వమితిభావః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ కిం తద్భగవతస్థూలం రూపం యత్ జ్ఞేయత్వేనోచ్యత ఇత్యపేక్షాయాం తద్వదనుక్తముపసంహరతి ॥ భూద్వీపేతి ॥ భువ, స్తదవాన్తరభేదానాం

తే ॥ ౩౯ ॥ యత్తద్భగవతోనారాయణస్య సాక్షాన్మహాపురుషస్యస్థవిష్ఠం రూపమాత్మమాయాగుణమయమనువర్ణితమాదృతః పఠతిశృణోతిశ్రావయతిస ఏవాయం భగవతః పరమాత్మన ఉపగేయం వ్యాణిష్ఠమపి శ్రద్ధాభక్తివిశుద్ధబుద్ధిర్వేద ॥ ౪౦ ॥ శ్రుత్వా యథాస్థూలసూక్ష్మరూపే భగవతో హ్యతిస్థూలేనిర్జితమాత్మానం శనైస్సూక్ష్మే ధియానయేత్ ॥ ౪౧ ॥ శ్లో॥ భూద్వీపవర్షసరిదద్రినభస్సముద్రపాతాళదిఙ్నరకభాగణలోకసంస్థా। గీతామయాతవనృపాద్భుతమీశ్వరస్యస్థూలం వపుస్సకలజీవనికాయధామ ॥ ౪౨ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం, ✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ పఞ్చమస్కన్ధే - షడ్వింశోऽధ్యాయః శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమోనమః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ద్వీపవర్షాణాం, భూయిష్ఠానాం సరితాం నదనదీనాం, మద్రీణాం - తథా-నభసోऽన్తరిక్షస్య, సముద్రాణాం, పాతాళపర్యన్తానాం భూవివరాణాం-దిశాం, నరకాణాం, 'భాగణలోకస్య నక్షత్రగణలోకస్య, ద్యుమణ్డలస్యచ, భశబ్దస్యదీర్ఘ ఆర్షః, సంస్థాః విన్యాసవిశేషాః, హేనృప, మయా, తవతుభ్యం, గీతాః కథితాః, ఏతదేవభ్వాదిభగణలోకపర్యన్తం జగత్సకలజీవసమూహస్య, ధామ్న ఆశ్రయభూతస్య, భగవతః, అద్భుతం విచిత్రం, స్థూలం, వపుశ్శరీరమ్ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽✽✽✽✽

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేనతచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవార్య విదుషావిరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే షడ్వింశోऽధ్యాయః ✽ పఞ్చమస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయనమోనమః

సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.

✽✽✽✽✽✽ హరిః ఓం తత్సత్ ✽✽✽✽✽

శ్రీ శుభమస్తు.
శ్రీ హయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

షష్ఠస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

ఏవంనానావిధనరకేషుతత్ప్రాప్తిహేతుషుచ్చాపచేషుపాపేషుచోపవర్ణితేషుతన్నిస్తరోపాయంపిపృచ్ఛిషుస్తావదుక్తమనువదతి॥నివృత్తిమార్గఇత్యాదిభిఃపఞ్చభిః॥భగవతాత్వయా-ఆదౌద్వితీయే-నివృత్తిమార్గః -యథావ-త్కథితః-నివృత్తిర్నివృత్తిధర్మః - మోక్షధర్మఇతియావత -తస్యకామాదినివృత్తిపూర్వకత్వాత్తేనప్రాప్యోమార్గఃనివృత్తిమార్గః ముక్తిః-ముక్తిస్వరూపతదుపాయాదికంసర్వం " గృహాత్ప్రవ్రజతోధీరఃపుణ్యతీర్థజలాప్లుత ,,ఇత్యాదినాకథితమిత్యర్థః॥కోసౌనివృత్తిమార్గఇత్యత్రాహ॥ క్రమయోగేతి ॥క్రమఃస్వవర్ణాశ్రమోచితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపకర్మయోగానుష్ఠానక్రమః - ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగోభగవద్భక్తియోగశ్చతత్రిణయోగశబ్దేనవివక్షితౌ-క్రమయోగాభ్యాముపలబ్ధేనజ్ఞానకర్మయోగాభ్యామనుగృహీతేనభక్తియోగేనో-పలబ్ధేనప్రాప్తేన - బ్రహ్మణాహేతునా -అసంసృతిర్ముక్తిరితి -యత్ -ఏషనివృత్తిమార్గఇత్యర్థః-బ్రహ్మణఇతిషష్ఠ్యన్తపాఠేతు - బ్రహ్మణః -క్రమయోగోపలబ్ధేనజ్ఞానకర్మయోగాభ్యాముపలబ్ధేన-భక్తియోగేనేతిశేషః - కేచిదత్ర-క్రమయోగోఽర్చిరాదిప్రాప్తి-స్తేన-ఉపలబ్ధో - బ్రహ్మాచతుర్ముఖ-స్తేనసహ-అసంసృతిర్మోక్షోభవతి " బ్రహ్మణాసహతేసర్వేసంప్రాప్తేప్రతిసంచరే। పరస్యాన్తేకృతాత్మానఃప్రవిశన్తిపరంపద,,మి

రాజోవాచ॥ నివృత్తిమార్గఃకథితఆదౌభగవతాయథా।క్రమయోగోపలబ్ధేనబ్రహ్మణాయదసంసృతిః॥౧॥
ప్రవృత్తిలక్షణశ్చైవత్రైగుణ్యవిషయోమునే। యోఽసావలీనప్రకృతేర్గుణసర్గఃపునఃపునః॥ ౨ ॥అధర్మలక్షణానానానరకాశ్చానువర్ణితాః।మన్వన్తరశ్చవ్యాఖ్యాతఆద్యస్స్వాయంభువోయతః॥౩॥ ప్రియవ్రతో

తివచనాదిత్యాచక్షతే ॥తన్న " తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఽథసంపత్స్యే ,, ఇతిశరీరపాతావధిమాత్రవిలమ్బశ్రవణవిరోధాపత్తేః " బ్రహ్మణాసహతేసర్వే ,, ఇతివచనస్య " తేబ్రహ్మలోకేతుపరాన్తకాలేపరామృతాత్పరిముచ్యన్తిసర్వే ,, ఇతిశ్రుతేశ్చ - పుణ్యవిశేషవశాచ్చతుర్ముఖలోకప్రాప్తజీవవిషయత్వాత్ -పుణ్యవశాచ్చతుర్ముఖలోకంప్రాప్యతత్రనిర్వృత్తోపాసనాఃబ్రహ్మణాసహముచ్యన్తఇతితదర్థః ॥ ౧ ॥ తథా- హేమునే-త్రైగుణ్యవిషయః-ప్రవృత్తిలక్షణశ్చ-మార్గః,కథితః-కాపిలే, త్రైగుణ్యవిషయః త్రైగుణ్యయుక్తపురుషాధికారః - ప్రవృత్త్యాసుఖదుఃఖాదిసాధనధర్మైణలక్ష్యతేప్రాప్యతఇతిప్రవృత్తిలక్షణః- లక్ష్యతేఽనేనేతిలక్షణం-ప్రవృత్తిర్లక్షణంయస్యేతివా-కోసౌప్రవృత్తిలక్షణోమార్గ- స్తత్రాహ ॥ అలీనప్రకృతేరవినష్టప్రకృతిసంబన్ధస్య - యోఽసౌపునఃపున-ర్గుణసర్గః-సృజ్యతేఽనేనేతిసర్గః-గుణాఃగుణత్రయం-సర్గో,యస్య,సగుణసర్గః , పునఃపునస్సుఖదుఃఖభోగార్థగుణకార్యరూపదేహసంబన్ధఇత్యర్థః,దేహాహికర్మఫలభూతసుఖదుఃఖాదిభోగాయపుణ్యాపుణ్యాత్మకప్రవృత్త్యాఖ్యకర్మణాప్రాప్యతే -కర్మహిదేహసంబన్ధోపాదానద్వారాసుఖదుఃఖాదిసాధనం-నసాక్షాత్-అతోగుణసర్గఃప్రవృత్తిలక్షణోమార్గోభవతి ॥ ౨ ॥ అధర్మః,కారణతయాలక్షణం-యేషాం, తే-నానావిధాః,నరకాశ్చ -మవర్ణితాః,తథా-స్వాయంభువఃస్వాయంభువసంబన్ధీ,ఆద్యః,మన్వన్తరశ్చవ్యాఖ్యాతః ॥ ౩ ॥ కోఽసౌస్వాయంభువః-యత్సంబన్ధిమన్వన్తరోవ్యాఖ్యాత, స్తత్రాహ॥యతః,ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ-యతఃస్వాయంభువమనోః-ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ-వంశస్సంతతిః - అపత్యభూతావితియావత్ -తథా-తచ్చరితానిప్రియవ్రతోత్తానపాదయోశ్చరితానిచ - వ్యాఖ్యాతానీత్యర్థః -తథా-ద్వీపాదీన్-భూమణ్డలస్యసంస్థానం-జ్యోతిషాంసూర్యాదీనాం-వివరాణామతలాదీనాం-సంస్థానంచభాగాదిభిర్వ్యాఖ్యాతవానసీతిశేషః - భాగోఽవాన్తరవిభాగః-లక్షణమసాధారణాకారః-మానంపరిమాణం-కింబహునా - యథేదంభగవానసృజత్ యాదృగ్విధమిదంజగద్భగవానసృజ-త్తథైవవ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః - ఏవముక్తానువాదఃక్రమానాదరేణకృత- స్తత్రాయంక్రమఉద్ధోవివక్షితః - ప్రవృత్తిలక్షణోధర్మః " మన్వన్తరశ్చవ్యాఖ్యాతఆద్యస్స్వాయంభువోయత,,ఇతిచతృతీయస్కన్ధార్థానువాదకంఅధర్మలక్షణాశ్చ

తిపూర్వార్థం-ప్రియవ్రతోత్తానపాదావిత్యాదిచచతుర్థస్కన్ధపఞ్చమస్కన్ధార్థానువాదకమితి ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ❀ ఏవము క్తమనూద్యాథపూర్వస్కన్ధాన్తేఽనువర్ణితంనరకనిస్తరణోపాయంపృచ్ఛతి ॥ అధునైవేతి ॥ హేమహాభాగ-భాగోవివేకాత్మకోబుద్ధివిశేషః - వివేకేనహిహేయముపాదేయంచవిభజ్యతే -భజ్యతేవిభజ్యతేనేనేతిభాగః - కరణేఘఞ్-మహాన్భాగోయస్యసఃమహాభాగః,నానావిధా,ఉగ్రాస్తీవ్రా,యాతనా,యేషుతాన్,నరకాన్,నరః , అధునైవ ,అసు,యథైవనైయాత్ యేనసాధనేననప్రాప్నుయాత్,తత్సాధనం,మేమహ్యం ,వ్యాఖ్యాతుమర్హసి ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టోభగవాన్బాదరాయణిస్తావదకృతనిష్కృతిభిరవశ్యం స్వదురితానుసారేణనరకాఃప్రాప్యన్త ఏవేతివదన్నవశ్యం దురితప్రతీకారేయతితవ్యమిత్యాహ ॥ నచేదితిద్వాభ్యాం ॥ మనఉక్తిపాణిభిఃమనోవాక్కాయైః,కృతస్యాంహసఃపాపస్య - అపచితిం ప్రాయశ్చిత్తాదిభిఃక్షయం-యదా-ఇహైవలోకే-యదినకుర్యాత్తదా-సవై అకృతనిష్కృతిః-దేహీ - ప్రేత్యమృత్వా ధ్రువంనూనం-నరకాన్-ఉపైతిప్రాప్నోతి-నరకాన్విశినష్టి ॥ భవతఃతుభ్యం-మేమయా-యేనరకాః-తిగ్మాస్తీవ్రా-యాతనా-యేషు-తాదృశాఃకీర్తితాఃకథితాః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తస్మాదకృతనిష్కృతేర్నరకప్రాప్తేర్దుర్నివారత్వాత్-తు పురైవమృత్యోర్మరణాత్పూర్వమేవ-మవిపద్యతావిపత్తిమనుగచ్ఛతా-పటుతరేణేత్యర్థః-ఆత్మనాదేహేన - ఇహైవలోకే-పాపస్య-నిష్కృతౌ-ప్రాయశ్చిత్తే-యతేత-కింకృత్వా-దోషస్యపాపస్య - గురులాఘవం భావప్రధానోనిర్దేశః - గౌరవలాఘవే-దృష్ట్వా-యథాయోగ్యం-ప్రాయశ్చిత్తే-యతేతేత్యర్థః ,తత్రదృష్టాన్తః -యథా-రుజాంరోగాణాం-నిదానజ్ఞో - భిషక్-రోగానుసారేణ-చికిత్సితంప్రతీకారం-కుర్యాత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ఏవంప్రతిపదోక్తంప్రాయశ్చిత్తమేవోపాయఇత్యుక్తం - విషయపరవశస్యనరస్యపునఃపునః పాపాచరణశీలత్వాత్తేషామానన్త్యాత్ప్రాయశ్చిత్తానుష్ఠానాసంభవాత్తత్సంభవేఽపిపునర్దురితసంభావనయాఽకృత

ఉత్తానపాదావంశస్తచ్చరితానిచ । ద్వీపవర్షసముద్రాద్రినద్యుద్యానవనస్పతీన్ ॥ ౪ ॥ ధరామణ్డలసంస్థానంభాగలక్షణమానతః । జ్యోతిషాంవివరాణాంచయథేదమసృజద్విభుః ॥ ౫ ॥ అధునైవమహాభాగయథైవనరకాన్నరః । నానోగ్రయాతనాన్నేయాత్తన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ నచేదిహైవాపచితింయథాంహసఃకృతస్యకుర్యాన్మనఉక్తిపాణిభిః । ధ్రువంసవైప్రేత్యనరకానుపైతియేకీర్తితామేభవతస్తిగ్మయాతనాః ॥ ౭ ॥ తస్మాత్పురైవాశ్విహపాపనిష్కృతౌయతేతమృత్యోరవిపద్యతాఽఽత్మనా । దోషస్యదృష్ట్వాగురులాఘవంయథాభిషక్చికిత్సేతరుజాంనిదానవిత్ ॥ ౮ ॥ రాజోవాచ ॥ దృష్టశ్రుతాభ్యాంయత్పాపంజానన్నప్యాత్మనోహితమ్ । కరోతిభూయోవివశఃప్రాయశ్చిత్తమథోకథమ్ ॥ ౯ ॥ క్వచిన్నివర్తతేఽభద్రాత్క్వచిచ్చరతితత్పునః । ప్రాయశ్చిత్తమథోఽపార్థంమన్యేకుఞ్జరశౌచవత్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ కర్మణాకర్మనిర్హారోనహ్యాత్యన్తికఇష్యతే । అవిద్వదధికారిత్వాత్ప్రా

ప్రాయశ్చిత్తాన్నైదంప్రశ్నస్యోత్తరమితివదన్నుపాయాన్తరంపృచ్ఛతిరాజా ॥ దృష్టశ్రుతాభ్యామితిద్వాభ్యాం ॥ యద్యస్మాత్-దృష్టశ్రుతాభ్యాం ప్రత్యక్షేణశిష్టగర్హాదినా-శాస్త్రశ్రవణేనచ - ఆత్మనఃస్వస్య - అహితంఅనిష్టసాధన-మితి-జానన్నపి-పునః-వివశఃవిషయపరవశః పాపం-కరోతి-అథో అతః - ప్రాయశ్చిత్తం -కథంకథంస్వ్యవస్థితం-తద్దురితశోధకంకథంభవేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ అభద్రాత్పాపాత్-క్వచి-న్నివర్తతే-విషయపరవశః-క్వచిదభద్రంపునశ్చరతికరోతి-అథో అతః కృతమపిప్రాయశ్చిత్తం - మపార్థంవ్యర్థం-కుఞ్జరశౌచవత్-యథాకుఞ్జరోగజః-స్నాతః-పునః-స్వశిరసి-ధూళిం-ప్రక్షిపతీతి-తస్య-శౌచంస్నానం-వ్యర్థం - తద్వత్-కృతమపి-ప్రాయశ్చిత్తం -వ్యర్థంమన్యే-అత-ఉపాయాన్తరమేవకథయితవ్యమితిభావః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవముక్తేనిరవశేషతయాదురితనివర్తకంవివక్షుస్తావత్ప్రాయశ్చిత్తమపికతిపయదురితనివర్తకత్వాధికారభేదేనవ్యవస్థితమన్యథాప్రాయశ్చిత్తవిధాయకమన్వాదిస్మృతివైయర్థ్యంస్యాదిత్యాహభగవాన్శ్రీశుకః ॥ కర్మణేతి ॥ కర్మణాప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాఖ్యేనకర్మణా-కర్మణఃపాపకర్మణో-నిర్హారఃఅపనోదః . ఆత్యన్తికఃపునఃపాపసంబన్ధరహితో-నేష్యతే-యథోద్దేశమేవదురితనివర్తకంప్రాయశ్చిత్తం - నతుజ్ఞానవదుత్తరాఘస్యాశ్లేషకరంనవాపూర్వాఘస్యాపిసాకల్యేనవినాశకమితిభావః - తర్హిప్రాయశ్చిత్తవిధివైయర్థ్య - మతఆహ ॥ అవిద్వదధికారిత్వాత్ అవిదుషఃఅపరమాత్మోపాసకస్య-అహంకారమమకారరాగద్వేషాదిమతః - ప్రాయశ్చిత్తేఅధికారిత్వాత్-విదుషఉత్తరపూర్వాఘయోరశ్లేషవినాశకరస్యవేదనస్యైవసత్త్వాన్న తత్పాపనివృత్తయేప్రాయశ్చిత్తాపేక్షేతియద్యపితద్విధివైయర్థ్యం-తథాప్యవిదుషస్తాత్కాలికరోగోపశామకౌషధాదివత్కతిపయదురితనిరసనాయప్రాయశ్చిత్తమపేక్షితమితినతద్విధివైయర్థ్యమితిభావః ॥ ఏతదేవోచ్యతేప్రాయశ్చిత్తవిమర్శనమితి ॥ విమృశ్యతఇతివిమర్శనం ,,కృత్యల్యుటోబహుళం,, మితిబహుళవచనాత్కర్మణిల్యుట్,పాపవిశేషనివర్తకత్వేనప్రాయశ్చిత్తవిశేషోవిమృశ్యతే-నకార్త్స్న్యేనేత్యర్థః-

ద్వా-విమృశ్య తేపి విచ్యుతే ప్రథకర్తృత్యనివర్త్యతేఽనేన పాపమితి కరణే ల్యుట్ * ॥౧౧॥ *ఏవం ప్రతిపాదితప్రాయశ్చిత్తాన్యధికారిభేదేన కతిపయదురితనిరసనక్షమాణి - వేదనం తు నిశ్శేషతో దురితనివర్తనద్వారా నరకపరిహారకమిత్యుక్తం, తర్హి తాదృశం వేదనం కైరుపాయైర్నిష్పద్యత ఇత్యపేక్షాయాం తన్నిష్పత్తిప్రతిబన్ధకనిరసనోపాయైస్నియమైస్తన్నిష్పద్యత ఏవేతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ నాశ్నత ఇతి ॥ పథ్యమేవాన్నమశ్నతః పురుషాన్-వ్యాధయో రోగా - నాభిభవన్తి న బాధన్తే హి, హే రాజన్, ఏవం తథా - నియమకృన్నియమాంస్తథావిధనియమకారీ - పుమాన్, శనైః - క్షేమాయ దుఃఖాసంభిన్ననిరతిశయసుఖాయ, కల్పతే క్షమతే ముక్తో భవతీత్యర్థః, * ॥౧౨॥ *శనైరిత్యనేనాయం ప్రణాడ్యాఽభిప్రేతా - తావత్తపఆదిభిర్నియమైర్వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకదురితనివృత్తిః - తతో వేదనస్య నిష్పత్తిః, తతో బ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిబన్ధకపూర్వోత్తరాఘవినాశాశ్లేషౌ - తతో బ్రహ్మప్రాప్తిః, తతః క్షేమ ఇతి ॥ నియమాన్దర్శయం స్తేషాం వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకదురితనివర్తకత్వమాహ ॥ తపసేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ తపసా అనశనాదినా, “తపసాఽనాశకేన” ఇతి శ్రుతేః - అనాశకేనేత్యత్యశననిషేధః, న తు సుతరామశననిషేధః - తథా సతి దేహధారణాసంభవేనోపాసనానిష్పాదాత్-తథా చోక్తం భగవతా “యుక్తాహారవిహారస్య” ఇతి - బ్రహ్మచర్యేణ ఋత్వితరకాలికస్త్రీసఙ్గాదిరాహిత్యేన-శమేనాన్తరిన్ద్రియనిగ్రహేణ-దమేన బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహేణ-త్యాగేన సత్పాత్రప్రదానేన-సత్యశౌచాభ్యాం - సత్యం భూతహితకారిత్వమనృతావదనం చ-శౌచం సదాచారః-యమైః కామానభిష్వఙ్గైః - నియమైః - వర్ణాశ్రమధర్మైః-పఞ్చమహాయజ్ఞాదిభిః-ఏభిర్ధీరాః శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిద్వన్ద్వసహనశీలాః, ధర్మజ్ఞాః నిరతిశయసుఖసాధనోపాసనాత్మకధర్మప్రతిపాదకశాస్త్రజన్యజ్ఞానవన్తః, శ్రద్ధయా త్వరయాఽన్వితాః, దేహవాగ్బుద్ధిజం కరణత్రయజం, మహదప్యఘం వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకం అనలో వహ్నిః - వేణుగుల్మమివ-క్షిపన్తి అపనుదన్తి * ॥౧౩॥౧౪॥ *ఏవం తపఆదిభిర్వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకేఽఘే నిరస్తే తత ఉత్పన్నయా వేదనయా బ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిబన్ధకమఘం నిరస్యన్తీత్యాహ ॥ కేచిదితి ॥ “మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి

సిద్ధయే” ఇత్యుక్తరీత్యోక్తవిధాధికారిణాం దుర్లభత్వాభిప్రాయేణ కేచిదిత్యుక్తం, యే కేచి - ద్వాసుదేవః-పరమయనం ప్రాప్యం ప్రాప్తిసాధనమాధారశ్చ యేషాం - తాదృశాస్సన్తః, తపఆదిభిర్నిష్పన్నయా- కేవలయా భక్త్యోపాసనాత్మకవేదనయా - కార్త్స్న్యేన, అఘం వాసుదేవప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం - భాస్కరస్సూర్యో - నీహారం తుహినమివ - ధున్వన్తి నిరస్యన్తి, కేవలయేత్యనేన భక్తిరుత్పత్తావేవ తపఆద్యపేక్షా - తపఆదిభిరుత్పన్నా భక్తిః - కేవలైవ పాపం క్షపయతీత్యభిప్రేతమ్ * ॥౧౫॥ *కార్త్స్న్యేన ధున్వన్తీత్యేతదేవ ప్రతిపాదయతి ॥ నేతి ॥ హే రాజన్-అఘవాన్పాపీ-తపఆదిభిః-కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిభిః ప్రాయశ్చిత్తైస్తథా - న పూయేత న శుద్ధ్యేత్ - కథం-యథా, కృష్ణే భగవత్యర్పితః సమర్పితః-ప్రాణః జీవాత్మా - యేన, తాదృశః “ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీత” ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా భగవచ్చరణారవిన్దయోస్స్వన్యస్తాత్మస్వరూపస్సన్నిత్యర్థః, తత్పూరుషాణాం భాగవతానాం, నిషేవయా-యథా పూయేత-తథా ॥ కృష్ణార్పితప్రాణః కార్త్స్న్యేనాఘం ధున్వన్పూయేత, అఘవాన్తపఆదిభిస్తు న కార్త్స్న్యేన పూయేతేత్యర్థః * ॥౧౬॥ *ఉక్తం నిశ్శేషదురితక్షపణమథ భగవద్భక్తియోగం విశినష్టి ॥ సధ్రీచీన ఇతి ॥ లోకే శ్రేయస్సాధనత్వేన విచార్యమాణేషూపాయసముదాయే-అయం భగవద్భక్తిరూపః-పన్థాః ఉపాయః-సధ్రీచీనః సమీచీనః కృతః-హి యతః-అకుతో భయః కుతశ్చిదపి భయరహితః, క్షేమః ఆనన్దః, మోక్షాత్మకో-భవతి-అత ఏవ-శోభనాచారాః-సాధవో నారాయణపరాయణాస్సన్తో, యత్ర భగవద్భక్తౌ శక్తాః-పథి-వర్తన్త ఇతి శేషః-అత్ర, “వాసుదేవపరాయణాః-నారాయణపరాయణాః” ఇత్యనయోర్యథ్యాపరితేన “కృష్ణార్పితప్రాణ” ఇత్యనేనాత్మభరసమర్పణపూర్వకం భగవత్యేవోపాయోపేయభావానుసంధానమేవ వాసుదేవనారాయణపరాయణత్వమితి సూచ్యతే, ఏవం చ న్యాసయోగోఽపి నిరతిశయక్షేమఙ్కర ఇతి సూచితం, స చ స్వతో వా భక్త్యఙ్గతయా వేత్యాస్యత్ * ॥౧౭॥ *ఏవం నానావిధానన్తదుస్సహనరకప్రాప్తినిమిత్తదురితనిస్తరణోపాయో భగవద్భక్తియోగ ఏవేత్యభిధాయాథ ప్రాయశ్చిత్తాన్యపి భగవత్పరాఙ్ముఖం న నిష్పునన్తీత్యాహ ॥ ప్రాయశ్చిత్తాన్యపీతి ॥ చీర్ణాన్యనుష్ఠితాని-ప్రాయశ్చిత్తాని నారాయణపరాఙ్ముఖం-కవాచిదపి నారాయణమస్పృశన్తం న నిష్పునన్తి న పవిత్రయన్తి- యథా-సురయా పూర్ణం, భాణ్డం తథా

ఆశ్చిత్తవిమర్శనమ్ ॥౧౧॥ నాశ్నతః పథ్యమేవాన్నం వ్యాధయోఽభిభవన్తి హి । ఏవం నియమకృద్రాజన్ శనైః క్షేమాయ కల్పతే ॥౧౨॥ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శమేన చ దమేన చ । త్యాగేన సత్యశౌచాభ్యాం యమేన నియమేన వా ॥౧౩॥ దేహవాగ్బుద్ధిజం ధీరా ధర్మజ్ఞాః శ్రద్ధయాన్వితాః । క్షిపన్త్యఘం మహదపి వేణుగుల్మమివానలః ॥౧౪॥ కేచిత్కేవలయా భక్త్యా వాసుదేవపరాయణాః । అఘం ధున్వన్తి కార్త్స్న్యేన నీహారమివ భాస్కరః ॥౧౫॥ న తథా హ్యఘవాన్రాజన్ పూయేత తపఆదిభిః । యథా కృష్ణార్పితప్రాణస్తత్పూరుషనిషేవయా ॥౧౬॥ సధ్రీచీనో హ్యయం లోకే పన్థాః క్షేమోఽకుతోభయః । సుశీలాస్సాధవో యత్ర నారాయణపరాయణాః ॥౧౭॥ ప్రా

గాఃగఙ్గాద్యాః తద్వత్-నారాయణస్మరణగర్భాణ్యేవప్రాయశ్చిత్తానిచీర్ణానిపునన్తిన కేవలానీతి భావః ॥౧౮॥ ఎవం మధు నైవమహాభాగయత్నైవనరకాన్పశ్యేత్, ఇతిప్రశ్నస్యపరిహారఉక్తోభవతీత్యాహ॥సకృదితి॥ యైర్నరైః - రిహలోకే-తస్యభగవతో-గుణేషు-రాగిఆసక్తం-మనః,కృష్ణపదారవిన్దయోః,సకృత్,నివేశితం-తేనరాః,యమం-పాశధారిణోయమభటాంశ్చ-స్వప్నేఽపి,నపశ్యన్తి-కుతః-హియస్మాత్-తే-చీర్ణనిష్కృతాః-నిష్కృతిర్నిష్కృతంభావేక్తః-చీర్ణం కృతం-నిష్కృతం-సకృత్కృష్ణపదారవిన్దయోర్మనోనివేశనరూపం,యైః-తాదృశాః-సకృన్నివేశితమిత్యనేనాయమర్థోఽభిప్రేతః-నిష్పన్న భగవద్భక్తియోగానాంనిరయప్రాప్తినిమిత్తసమస్తవృజినవిధూననేననిత్యనిరతిశయానన్దరూపభగవత్ప్రాప్తిరితికిము వక్తవ్యం,యత-స్తద్గుణశ్రవణనామస్మరణాద్యన్యతమేనాపమనసస్తచ్చరణనివేశరూపోభక్తియోగారమ్భఎవసుతరాం యమవశ్యతాపరిహారకఇతి ॥ తథాచోక్తంభగవతా,,నేహాభిక్రమనాశోఽస్తిప్రత్యవాయోనవిద్యతే। స్వల్పమప్యస్యధర్మస్యత్రాయతేమహతోభయాత్ ॥నహికల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతింతాతగచ్ఛతి,,త్యాదిచ ॥౧౯॥ అథభక్తియోగారమ్భస్యాపికైముత్యన్యాయేనదురితనివర్తకత్వాంశనైర్మల్యపాయలాంచనత్తుమన్యాపదేశేనాపిస్మృతస్యభగవన్నామ్నోభక్తియోగారమ్భవిరోధిదురితనివర్తకత్వేదృష్టాన్తతయేతిహాసంప్రస్తోష్యన్ప్రతిజానీతే ॥ అత్రైవేతి ॥ ఆస్తాం తావన్నిష్పన్నభక్తియోగస్యారబ్ధభక్తియోగస్యవా,న,యమవశ్యతేతి - అన్యాపదేశేనాపినామోచ్చారణస్యయమవశ్యతాపరిహారకత్వంభక్తియోగారమ్భకారణత్వంచేత్య, త్రైవ-పురాతన-మితిహాస-ముదాహరన్తిదృష్టాన్తత్వేనకథయన్తి॥ఇతిహాసంవిశినష్టి ॥ దూతానామితి ॥ విష్ణుయమయో-ర్యేదూతాస్తేషాంసంవాదరూపమితిహాసం-మే-కథయతో-మత్తః

యశ్చిత్తానిచీర్ణానినారాయణపరాఙ్ముఖైః।ననిష్పునన్తిరాజేన్ద్రసురాభాణ్డమివాపగాః ॥ ౧౮ ॥సకృన్మనః కృష్ణపదారవిన్దయోర్నివేశితంతద్గుణరాగియైరిహ । నతేయమంపాశభృతశ్చతద్భటాన్స్వప్నేఽపిపశ్యన్తిహిచీర్ణనిష్కృతాః ॥౧౯॥ అత్రైవోదాహరన్తీమమితిహాసంపురాతనమ్।దూతానాంవిష్ణుయమయో

అజామిళోపాఖ్యానమ్

స్సంవాదంతునిబోధమే॥౨౦॥కన్యాకుబ్జేద్విజఃకశ్చిద్దాసీపతిరజామిళః। నామ్నానష్టసదాచారోదాస్యాస్సంసర్గదూషితః ॥ ౨౧ ॥ బన్దక్యక్షైఃకైతవైశ్చౌరైర్గర్హితాంవృత్తిమాశ్రితః।బిభ్రత్కుటుమ్బమశుచిర్యాతయామాసదేహినః ॥౨౨॥ ఏవంనివసతస్తస్యలాలయానస్యతత్సుతాన్।కాలోఽభ్యగాన్మహారాజన్నష్టాశీత్యాఽఽయుషస్సమాః ॥ ౨౩ ॥ తస్యప్రవయసఃపుత్రాదశతేషాంతుయోఽవమః। బాలోనారాయణోనామ్నాపిత్రోశ్చదయితోభృశమ్॥౨౪ ॥సబద్ధహృదయస్తస్మిన్నర్భకేకలభాషిణి।నిరీక్షమాణస్తల్లీలాంముముదేజరఠోభృశమ్ ॥౨౫॥ భుఞ్జానఃప్రపిబన్ఖాదన్బాలకంస్నేహయన్త్రితః।భోజయన్పాయయన్మూ

ఢో-నిబోధశృణు ॥ ౨౦ ॥ ప్రతిజ్ఞాతమితిహాసమాహ॥ కన్యాకుబ్జఇత్యాదినా ॥ కన్యాకుబ్జాఖ్యే,జనపదే,కశ్చిన్నామ్నా, అజామిళఇతి-ప్రసిద్ధో-ద్విజః-దాస్యాశ్శూద్రాయాః,పతి-రాసీదితిశేషః-సచ-నష్ట-స్సమాచారఃస్వవర్ణాశ్రమధర్మో - యస్య తాదృశః-తత్రహేతుః- దాస్యా-స్సంసర్గేణ-దూషితఃపతితః ॥ ౨౧॥ గర్హితామార్యైర్గర్హితాం -వృత్తి-మాశ్రితో, బన్ధక్యక్షైఃభాషాబన్ధనపూర్వకాణిద్యూతానిబన్ధక్యక్షాః - త్తైః-కైతవైశ్చౌర్యైః-శ్చౌర్యైశ్చ, కుటుమ్బం-బిభ్రత్ -నిత్యమశుచిః,యదాబన్ధక్యక్షాదిభిః-కుటుమ్బస్యానిర్వాహః - తదా-దేహినఃప్రాణినో, యాతయామాసపశుపక్షిమృగాదీన్ హింసితవానిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ఏవంనివసతోజీవత - స్తస్యాఃదాస్యాః-సుతాన్స్వోత్పాదితాన్ - లాలయానస్యలాలనం-కుర్వతః, హేమహారాజన్-సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వాద్రాజాహ,, రితిటజభావః - కాలః-అభ్యయాత్ అతిక్రాన్తః-కియాన్కాలోఽతిక్రాన్తస్తత్రాహ॥అష్టాశీతిపరిమితాః-ఆయుషస్సంబన్ధిన్య-స్సమాస్సంవత్సరాః ॥ ౨౩॥ తస్య,ప్రవయసఃవార్ధకయుక్తస్య-దశ-పుత్రాః-స్థితా, స్తేషాంమధ్యే-యోఽవమఃకనీయాన్- బాలఏవస్థిత-స్సచ,నామ్నా-నారాయణఇతిప్రసిద్ధః-ప్రవయసఃపుత్రోత్పత్తికథనమపిపాపాతిశయజ్ఞాపనార్థం , తస్యాంచైవప్రసూతస్యనిష్కృతిర్నవిధీయత,,ఇతిస్మరణాత్,సనారాయణాఖ్యః,పిత్రోఃమాతాపిత్రోః,భృశంనితరాం,దయితఃప్రియః ॥ ౨౪ ॥ స ద్విజః,తస్మిన్,అర్భకేనారాయణనామ్ని , కలభాషిణిఅవ్యక్తమధురభాషిణి,బద్ధహృదయఃఆసక్తచిత్తః, తస్యార్భకస్య లీలాంచేష్టాం,నిరీక్షమాణః,జరఠఃజీర్ణః,భృశంముముదేహృష్టవాన్ ॥౨౫॥ స్వయంభుఞ్జానో-బాలకమపి-తస్నేహపరవశో,భోజయన్-స్వయంపిబన్,తమపి-పాయయన్,మూఢోఽజ్ఞ స్స-న్నాగతంప్రాప్తం -మృత్యుం-వేనద ॥౨౬॥ ఏవం-వర్తమానస్సద్విజః,మృత్యుకాలే,ఉపస్థితేసత్యజ్ఞో-నారాయణాఖ్యే,పుత్రఏవ , మతిం చకారాథమతిమాసక్తామకరో

దిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సోఽజామిళః-త్రీన్-పురుషాన్-దృష్ట్వా-ఆకులేన్ద్రియః-వ్యాకులచిత్తః-దూరేక్రీడాసక్తం-నారాయణాహ్వయం,పుత్రం -ప్లావితేనప్లుతత్వంనీతేన - ప్లుతీకృతేనేతియావత్ - స్వరేణోచ్చైః - రాజుహావనారాయణేత్యాహూతవాన్ - కథంభూతాన్ పురుషాన్ - పాశాహస్తేషుయేషాం - భృశదారుణాన్ అత్యుగ్రరూపాన్ - వక్రాణికుటిలాని-తుణ్డానిముఖాని, యేషాం-ఊర్ధ్వముఖానిరోమాణియేషాం- తాన్ - ఆత్మానం , యమాలయంప్రతి-నేతు-మాగతాన్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❁ మ్రియమాణస్యమర్తుముద్యతస్య-ముఖేన-యద్భర్తుః కీర్తనం-నామ,హరిఃకీర్త్యతేయేనతద్ధరికీర్తనమితినామవిశేషణం-తన్నిశమ్యశ్రుత్వా - హేమహారాజ,భర్తుఃభగవతః-పార్షదాః-సహసాత్వరయా-అభ్యపతన్ ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తేఽభిపతితావిష్ణుదూతాః- ఓజసాబలాత్కారేణ-దాసీపతి-మజామిళం-అన్తర్హృదయా-ద్వికర్షతః-యమప్రేష్యాన్-వారయామాసుః ❁॥౩౧ ॥ ❁ ఏవంనిషేధితాస్తేవైవస్వతస్యయమస్యపురస్సరాభృత్యాఊచుః॥ఉక్తిమేవాహ॥కఇతి ॥ ధర్మరాజస్యయమస్య , శాసనంఆజ్ఞాం-ప్రతిషేద్ధారో-యూయం, కే,కస్యవాసబన్ధినః,కస్మాల్లోకాదాగతాః,అస్య,కస్మాద్గుణలేశాద్ధేతోః , ధర్మరాజస్య-శాసనం, నిషేధథ-యూయం-కిం-దేవాః,ఉత-ఉపదేవాఃగన్ధర్వాః, అథవా-సిద్ధశ్రేష్ఠాః ❁ ॥౩౨ ॥౩౩॥ ❁ ఏవంపృష్ట్వాపునస్తాన్ వర్ణయన్తోయమశాసనప్రతిషేధప్రయోజనంపృచ్ఛన్తి॥సర్వ ఇతిత్రిభిః ॥ సర్వే , యూయం-పద్మపలాశఇవఅక్షిణీయేషాం-పీతం,కౌశేయంక్రిమికోశోత్థం , వాసోవస్త్రం-యేషాం-

---

థోనవేదాగతమన్తకమ్ ॥ ౨౬ ॥సఏవంవర్తమానోఽజ్ఞోమృత్యుకాలఉపస్థితే।మతించకారతనయేబాలేనారాయణాహ్వయే ॥ ౨౭ ॥ సపాశహస్తాంస్త్రీన్దృష్ట్వాపురుషానతిదారుణాన్ । వక్రతుణ్డానూర్ధ్వరోమ్ణ ఆత్మానంనేతుమాగతాన్ ॥ ౨౮ ॥ దూరేక్రీడనకాసక్తంపుత్రంనారాయణాహ్వయమ్। ప్లావితేనస్వరేణోచ్చైరాజుహావాకులేన్ద్రియః ॥ ౨౯ ॥ నిశమ్యమ్రియమాణస్యముఖతోహరికీర్తనమ్ । భర్తుర్నామమహారాజపార్షదాస్సహసాఽపతన్ ॥ ౩౦ ॥ వికర్షతోఽన్తర్హృదయాద్దాసీపతిమజామిళమ్ । యమదూతాన్విష్ణుదూతావారయామాసురోజసా ॥ ౩౧॥ఊచుర్నిషేధితాస్తాంస్తేవైవస్వతపురస్సరాః। కేయూయంప్రతిషేద్ధారోధర్మరాజస్యశాసనమ్ ॥ ౩౨॥ కస్యవాకుతఆయాతాఃకస్మాదస్యనిషేధథ।కందేవాఉపదేవావాయూయంకింసిద్ధసత్తమాః ॥ ౩ ॥ సర్వేపద్మపలాశాక్షాఃపీతకౌశేయవాససః । కిరీటినఃకుణ్డలినోలసత్పుష్కరమాలినః॥ ౩౪ ॥సర్వేచనూత్నవయసస్సర్వేచారుచతుర్భుజాః।ధనుర్నిషఙ్గాసిగదాశఙ్ఖచక్రామ్బుజశ్రియః॥ దిశోవితిమిరాలోకాఃకుర్వన్తస్స్వేనరోచిషా। కిమర్థంధర్మరాజస్యకింకరాన్నోనిషేధథ ॥ ౩౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తాయమదూతైస్తేవాసుదేవోక్తకారిణః। తాన్ప్రత్యూచుఃప్రహస్యేదంమేఘనిర్హ్రాదయాగిరా ॥ ౩౭ ॥ విష్ణుదూతాఊచుః॥యూయంవైధర్మరాజస్యయదినిర్దేశకారిణః।బ్రూతధర్మస్యనస్తత్త్వంయ

❁ శ్రీవిష్ణుదూతయమదూతయోస్సంవాదఘట్టః ❁

చ్చాధర్మస్యలక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥కథంస్విద్ధ్రియతేదణ్డఃకించాస్యస్థానమీప్సితమ్।దణ్డ్యాఃకింకారిణస్సర్వఆహో

కిరీటాన్యేషాంసన్తీతితథా - కుణ్డలేయేషాంస్తఇతితథా,లసన్త్యఃపుష్కరమాలాఃకమలమాలాఏషాంసన్తీతితథాసర్వే-యూయం - నూత్నంనవం - వయః-యేషాం తే- చారవస్సున్దరా-శ్చత్వారో-భుజా-యేషాం-ధనురాదీనాం-శ్రీశ్శోభా-యేషాం-ధనురాదిధరాఇత్యర్థః,తత్రనిషఙ్గఇషుధిః-అసిఃఖడ్గః,అమ్బుజంకమలం, స్వేన,రోచిషా,దిశో,వితిమిరాలోకాః, విగతం-తిమిరంతమః,యస్మా,త్సవితిమిర,స్స , ఆలోకఃప్రకాశో, యాసాం,తాదృశీఃకుర్వన్తఇత్యర్థః,ధర్మరాజస్యకింకరాన్,నోఽస్మాన్,కిమర్థంనిషేధథకస్మైప్రయోజనాయనిషేధథేత్యర్థః ❁॥౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬॥ ❁ ఏవముక్తావిష్ణుపార్షదాఊచురిత్యాహమునిః॥ఇత్యుక్తాఇతి ॥ ఇతీత్థం ,యమదూతైః,ఉక్తా, స్తే - వాసుదేవోక్తకారిణఃవాసుదేవాజ్ఞాకారిణఃపార్షదాః,ప్రసహ్య, తాన్యమదూతాన్ప్రతి,దంవక్ష్యమాణం-గర్జితవ,ద్గమ్భీరయా ,గిరావాణ్యా,ఊచుః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ యూయమితి ॥ ధర్మరాజస్యేతిహేతుగర్భం , ధర్మఏవయమరూపేణావస్థితఇత్యర్థః,తస్య, యది,యూయం, నిర్దేశకారిణశ్శాసనకారిణః , తర్హి , యూయమపి,ధర్మాధర్మస్వరూపజ్ఞాభవేయుః,అతో,ధర్మస్య,తత్త్వంయాథాత్మ్యం, యచ్చాధర్మస్య - లక్షణంస్వరూపం , తచ్చ,నోఽస్మభ్యం-బ్రూత,యద్వా-ధర్మస్యా-ధర్మస్యచ-తత్త్వంలక్షణంప్రమాణంచేత్యన్వయః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత్రదణ్డనస్యప్రకారవిషయాదికంపృచ్ఛన్తి॥కథంస్విదితి॥దణ్డః-కథంస్విత్ ధ్రియతే కేనప్రకారేణక్రియతేఅస్యదణ్డస్య-స్థానంవిషయః , కింస్థానమేవవికల్పయన్తి॥దణ్డ్యాఇతి ॥ కారిణఃకర్మిణ,స్సర్వేనరాః-దణ్డ్యాః-

ఆహోస్విత్కారిణాం నృణాం మధ్యే కతిచిదేవ ॥ ౩౯ ॥ ఏవముక్తా యమదూతా ఆహుః ॥ వేదప్రణిహిత ఇతి ॥ వేదేన ప్రణిహితః కర్తవ్యత్వేన బోధితో, ధర్మః, అధర్మస్తు, తద్విపర్యయః అకర్తవ్యత్వేన బోధితః, అనేన, వేద ఏవాయం ధర్మోఽయమధర్మ ఇత్యత్ర ప్రమాణమితి లక్షణముక్తం, వేదప్రణిహితతద్విపర్యయావేవ ధర్మాధర్మయోః స్వరూపమితి చోక్తం - నను - వేదస్యాపౌరుషేయత్వాత్పురుషస్య చ భ్రమవిప్రలమ్భాదిదోషసంభవాత్కథం వేదస్య ధర్మప్రమాపకత్వమిత్యత ఆహ ॥ వేదో నారాయణ ఇతి ॥ సాక్షాన్నారాయణాదేవ వేదః ప్రసూతః న పౌరుషేయత్వాశఙ్కేతి భావః, కారణవాచినో నారాయణశబ్దస్య కార్యకారణయోరభేదాత్కార్యభూతే వేదే వృత్తిః - నారాయణాద్వేదస్యాభివ్యక్తిరుచ్యతే "తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద" ఇతి, "ఋచస్సామాని జజ్ఞిరే। ఛన్దాంసి జజ్ఞిరే తస్మాత్ యజుస్తస్మాదజాయత" ఇతి చ - కార్యత్వప్రయుక్తానిత్యత్వశఙ్కాం వారయతి ॥ స్వయంభూరితి ॥ స్వయమిత్యాత్మనేత్యర్థేఽవ్యయం, స్వయమాత్మనైవాపి కృతరూపేణైవావిప్లుతపూర్వానుపూర్వ్యైవ ప్రాదుర్భవతీతి స్వయంభూః, ఇతి, శుశ్రుమ యమాదిభ్య ఇతి శేషః ॥ ౪౦ ॥ కోఽసౌ నారాయణః - యతః ప్రాదుర్భూతో వేద, స్తత్రాహ ॥ యేనేతి ॥ యేన స్వధామ్ని స్వస్వరూపే, అన్తః ప్రవిశ్య ధారకే, అమీ, భావాః వేదదేవతామనుష్యాదయః - పదార్థాః, రజఆదిగుణత్రయప్రచురాః - గుణనామక్రియారూపైః, యథాయథం యథాకర్మ, విభావ్యన్తే వ్యజ్యన్తే, స నారాయణ ఇత్యర్థః, తత్ర, గుణాః శాన్తిశమశౌర్యాదయః - నామాని వేదో దేవో మనుష్యః బ్రాహ్మణ ఇత్యాది - క్రియా అధ్యయనాధ్యాపనాదయః - రూపాణి శబ్దాత్మకతా గ్రాత్మకత్వాదీని ॥ ౪౧ ॥ భవతు ధర్మే వేదః ప్రమాణం - వేదప్రణిహితో ధర్మః వేదశ్చ నారాయణాదుద్భూతో నారాయణస్త్వీదృశ - స్తథాపి ప్రతిక్షణం సంసారిభిరనుష్ఠితౌ ధర్మాధర్మావనన్తౌ కథం జ్ఞాయేతే ఇత్యత్రాహ ॥ సూర్య ఇతి ॥ ఖమాకాశః - అహశ్చ రాత్రిశ్చ అహనీ - ద్వివచననిర్దేశసామర్థ్యాద్రాత్రిర్వివక్షితా - కముదకం - కుః పృథ్వీ, స్వయం సాక్షా

స్విత్కతిచిన్నృణామ్ ॥ ౩౯ ॥ యమదూతా ఊచుః। వేదప్రణిహితో ధర్మో హ్యధర్మస్తద్విపర్యయః। వేదో నారాయణస్సాక్షాత్స్వయంభూరితి శుశ్రుమ ॥ ౪౦ ॥ యేన స్వధామ్న్యమీ భావా రజస్సత్త్వతమోమయాః। గుణనామక్రియారూపైర్విభావ్యన్తే యథాతథమ్ ॥ ౪౧ ॥ సూర్యోఽగ్నిః ఖం మరుద్గావస్సోమస్సన్ధ్యాఽహనీ దిశః। కం కుః కాలస్స్వయం ధర్మ ఇతి దైహ్యస్య సాక్షిణః ॥ ౪౨ ॥ ఏతైరధర్మో విజ్ఞాతః స్థానం దణ్డస్య యుజ్యతే। సర్వే కర్మానురోధేన దణ్డమర్హన్తి కారిణః ॥ ౪౩ ॥ సంభవన్తి హి భద్రాణి విపరీతాని చానఘ। కారిణాం గుణసఙ్గోఽస్తి దేహవాన్న హ్యకర్మకృత్ ॥ ౪౪ ॥ యేన యావాన్యథాధర్మో హ్యధర్మో వా సమీహితః। స ఏవ తత్ఫలం భుఙ్క్తే తథా

ద్ధర్మశ్చ - ఖాదయస్తదధిదేవతాః, సూర్యాగ్నిసోమాశ్చ - తే చతుర్దశ - దైహ్యస్య, దేహస్య కర్మ దైహ్యం - ప్రాణాదిత్వాత్కర్మణి ష్యఞ్ - బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాత్మకేన దేహేన క్రియమాణస్య, కర్మణః, సాక్షిణః సాక్షాద్ద్రష్టారః, సూర్యాదిముఖేన దైహ్యో ధర్మో జ్ఞాయత ఇత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ ఏతైరేవాధర్మో విజ్ఞాస్యత ఇత్యాహుః ॥ ఏతైరధర్మో విజ్ఞాత ఇతి ॥ ఏతైః, జ్ఞాపితోఽధార్మికో దణ్డస్య విషయ ఇత్యాహుః, స్థానం దణ్డస్య యుజ్యత ఇతి దణ్డ్యాః - కిం కారిణస్సర్వే ఇత్యస్యోత్తరమాహుః ॥ సర్వ ఇతి ॥ సర్వే, కారిణః కర్మిణ ఏవ, అత - స్తే సర్వే, క్రమానురోధేన - దణ్డం ప్రత్యర్హన్తి - ధర్మమనుతిష్ఠతామపి విషయపరవశత్వాదధర్మోఽవర్జనీయః అధర్మఫలానుభవదశాయాం చ తే దణ్డమర్హన్తీత్యభిప్రాయేణ సర్వే క్రమానురోధేన దణ్డమర్హన్తీత్యుక్తమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఏతదేవ ప్రతిపాదయన్తి ॥ సంభవన్తీతి ॥ హే అనఘాః, భద్రాణి పుణ్యాని విపరీతాన్యపుణ్యాని చ - సంభవన్తి - భద్రాణి కుర్వతామభద్రాణ్యప్యవర్జనీయతయాఽఽపతన్తీత్యర్థః - కుతః - యత - స్తేషాం కారిణాం, గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు ॥ సఙ్గ ఆసక్తి, రస్తి, విషయపరవశత్వాత్తేషామభద్రాణ్యపి సంభవన్తీత్యభిప్రాయః - ధర్మాధర్మపరిహారేణ తూష్ణీం వర్తమానా, న దణ్డమర్హేయు - స్తత్రాహుః "దేహవాన్న హ్యకర్మకృత్" నహి దేహవానకర్మకృదస్తీత్యర్థః - స్వరూపతః కర్మపరిహారేణావస్థాతుం న కోఽపి దేహీ ప్రభురితి సర్వేఽపి దేహినః కారిత్వాత్ప్రాయేణ దణ్డమర్హన్తీతి భావః ॥ ౪౪ ॥ కథం స్విద్ధ్రియతే దణ్డ ఇత్యస్యోత్తరమాహుః ॥ యేనేతి ॥ యేన గుణత్రయసంసృష్టేన జీవేన కర్త్రా - స్వస్వగుణోన్మేషానుసారేణ, ధర్మోఽధర్మో వా, యావాన్, దేహసమీహి, తః దేహేన బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణసంఘాతరూపేణ దేహేన కరణేన, సమీహితః, సః కర్తా - తావదేవ - తత్ఫలం స్వర్గనరకాదిరూపం ధర్మాధర్మఫల, మముత్ర, భుఙ్క్తే, న ధార్మికో నరకం - న వా అధార్మికః స్వర్గం, నాప్యల్పపాపో మహద్దుఃఖం - నాప్యల్పధర్మా మహత్సుఖం భుఙ్క్త ఇత్యర్థః, ధర్మో యథేతి ప్రష్టాన్తో వా తత్రాయమర్థః, యథాధర్మో యావాన్ దేహసమీహితః తా

వ దేవ తత్ఫలం సుఖమముత్ర భుఙ్క్తే ఏవమధర్మోఽపి యావాన్ తావదేవ తత్ఫలం దణ్డరూపం భుఙ్క్త ఇతి ॥ ౪౫ ॥ న కేవలం పర
త్రైవిధకర్మానుసారేణ తత్తత్ఫలభోగః , అపి త్విహాపి లోకే ప్రాచీనకర్మానుసారేణ త్రైవిధఫలభోగ ఉపలబ్ధః , స్తద్వత్పరలోకే
ఽప్యనుమీయత ఇత్యాహుః ॥ యథేతి ॥ హే దేవప్రవరాః - ఇహలోకే, భూతేషు-గుణవైచిత్ర్యాత్ సత్త్వాదిగుణోన్మేషని
మిత్తప్రాచీనసాత్త్వికాదికర్మవైచిత్ర్యాత్-త్రైవిధ్యం సుఖిత్వదుఃఖిత్వమూఢత్వరూపం త్రైవిధ్యం-ఉపలభ్యతే గుణవై
చిత్ర్యనిమిత్తమిదం త్రైవిధ్యమితి సర్వజనీనం జ్ఞాయతే-తథా-న్యత్ర పరలోకేఽపి గుణవైచిత్ర్యాత్-త్రైవిధ్య-మనుమీయ
త ఇత్యర్థః - ఏవంభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలత్రయగోచరేషు కర్మానుసారేణ త్రైవిధఫలభోగః - కర్మ చ ధర్మాధర్మమిశ్రరూ
పం, తచ్చ సత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తమితి చోక్తమ్ ॥ ౪౬ ॥ ఇదానీం ధర్మాదిరూపం కర్మ సత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తమి
తి కథం జ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం కార్యేణ కారణమనుమీయత ఇతి సదృష్టాన్తమాహుః ॥ వర్తమాన ఇతి ॥ యథా-వర్తమా
నః కాలః సుఖదుఃఖాద్యనుభవసహచరితః కాలః - అనయోర్ధర్మాధర్మయోః-గుణానిమిత్తభూతాస్సత్త్వాదయ - స్తేషాం-
సుఖదుఃఖమోహరూపైః కార్యై - రభిజ్ఞాపకః -యథా వర్తమానకాలికాః ధర్మాదినిమిత్తాః సుఖదుఃఖమోహాః స్వనిమిత్త
భూతానాం ధర్మాదీనాం సత్త్వాదిగుణోన్మేషమూలత్వం జ్ఞాపయన్తీత్యర్థః -ఏవం-ఏతద్వర్తమానకాలికం దుఃఖాదిత్రయం-
జన్మాన్యయోరన్యజన్మనోః - బహువచనాద్విశేషణస్య పరనిపాతః-పూర్వాపరజన్మనోర్ధర్మాధర్మయోర్నిదర్శనం - త
యోస్సత్త్వాదిగుణోన్మేషమూలత్వాభిజ్ఞాపకమిత్యర్థః - సత్త్వాదయో హి ధర్మాదిరూపకర్మోపాదానద్వారా తత్తత్ఫలత్వే
న సుఖదుఃఖాదీన్ జనయన్తి న సాక్షాత్ - అతః -సుఖాదీనాం సత్త్వాదికార్యత్వాత్కారణభూతైస్తైస్స్వనిమిత్తభూతధర్మా
దీనాం సత్త్వాదిమూలత్వమనుమీయతే కార్యేణ కారణానుమానాదితి భావః ,, యేన యావాన్ యథాధర్మ ,, ఇతి కర్తైవ
స్వానురూపసుఖదుఃఖాదికారణమిత్యుక్తమ్ ॥ ౪౭ ॥ తస్య క్షణికత్వాత్కథం కాలాన్తరే సుఖాదినిమిత్తత్వమిత్యత ఆ
హుః ॥ మనసైవేతి ॥ పురే దేహే-దేవః స్వతేజసా దీప్యమానః-న తు జీవవత్కర్మణా సంకుచితజ్ఞాన ఇత్యర్థః-జీవాన్తరాత్మ

తావదముత్ర వై ॥ ౪౫ ॥ యథేహ దేవప్రవరాస్త్రైవిధ్యముపలభ్యతే । భూతేషు గుణవైచిత్ర్యాత్తథాఽ
న్యత్రానుమీయతే ॥ ౪౬ ॥ వర్తమానోఽన్యయోః కాలో గుణాభిజ్ఞాపకో యథా । ఏవం జన్మాన్యయోరేతద్ధర్మాధ
ర్మనిదర్శనమ్ ॥ ౪౭ ॥ మనసైవ పురే దేవః పూర్వరూపం విపశ్యతి । అనుమీమాంసతేఽపూర్వం మనసా భగవాన
జః ॥ ౪౮ ॥ యథాజ్ఞస్తమసా యుక్త ఉపాస్తే వ్యక్తమేవ హి । న వేద పూర్వమపరం నష్టజన్మస్మృతిస్తథా ॥ ప

తయాఽవస్థితః పరమాత్మా - మనసైవ నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానేనైవ-పూర్వరూపం - ప్రాక్తనజన్మ
సంబన్ధి పుణ్యపాపాదిరూపం-విపశ్యతి -పుణ్యపాపాదిరూపదర్శనేన చికీర్షితానుగ్రహనిగ్రహవాన్ భవతీతి భావః-తథా-అ
జో భగవాన్-మనసా-పూర్వమను-ప్రాచీనం కర్మానుసృత్యైవ-మీమాంసతే తత్ఫలదానాదిప్రకారం చిన్తయతి-కర్మణః క్షణి
కత్వేఽపి నిమిత్తానుగ్రహనిగ్రహవాన్ స పరమాత్మా తదనుసారేణ సుఖదుఃఖాదిఫలదో భవతీతి భావః ॥ ౪౮ ॥ యది కర్మని
మిత్తనిగ్రహానుగ్రహ - స్తదనురోధీ ఫలదః పరమాత్మా, తర్హ్యయం జీవః పరమాత్మానుగ్రహోత్పాదకం శుభమేవ కర్మాచరన్
సుఖమేవ కిం నాశ్నుత ఇత్యత్రాహుః ॥ యథేతి ॥ తమసా యుక్తః అన్ధకారేణాభిభూతః, అత ఏవా-జ్ఞః-యథా వ్యక్తం శరీర
మేవ-ఉపాస్తే చిన్తయతి-న తు-పూర్వం పురః స్థితం- అపరం పృష్ఠతః స్థితం చ-న వేద-నిద్రయా యుక్తం స్వప్నేఽభివ్యక్తం-
దేహాద్యుపాస్తే-న తు జాగ్రద్దేహాది వేదేతి వాఽర్థః-తథా-జీవోఽపి-తమసా అజ్ఞానేన-యుక్తః-దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రా
త్మాభిమానయుక్త ఇత్యర్థః-అత ఏవా- జ్ఞః-కర్మణా సంకుచితజ్ఞానః-వ్యక్తం - వర్తమానం దేహం-ఉపాస్తే అనుసంధత్తే-
న తు-పూర్వం ప్రాక్తనం అపరం భవిష్యచ్చ - శరీరం న వేద-తత్ర హేతుః -నష్టజన్మస్మృతిః-నష్టా-జన్మస్మృతి పూర్వాపర
జన్మస్మృతి-ర్యస్య - పూర్వాపరజన్మవిషయకస్మృత్యభావాత్కేవలవర్తమానదేహాత్మాభిమానశీలత్వాచ్చ తత్పరవశో
ఽజ్ఞో జీవః ప్రకృతిదేహసుఖోచితమేవ కర్మ కరోతి న తు పరమాత్మప్రసాదాపాదకం శుభం కర్మేతి భావః ॥ ౪౯ ॥ ఏవం
జీవానామనాద్యవిద్యాకర్మవాసనాదిభిస్తిరోహితస్వస్వరూపాణాం సత్త్వాదిగుణత్రయసంసృష్టానాం స్వస్వగుణోన్మేషని
మిత్తధర్మాధర్మమిశ్రరూపేణ కర్మణా సుఖదుఃఖమిశ్రరూపఫలానుభవాయ దేవతిర్యఙ్మనుష్యరూపేణ సంసరతాం ధర్మా
దినిమిత్తైశ్వరానుగ్రహహేతుకసుఖాద్యనుభవ ఉక్తః - అథైషాం సంసరణప్రకారం తద్ధేతుం చ ప్రపఞ్చయన్తస్తన్నిస్త
రణోపాయమాహుః పఞ్చభిః కురుత ఇత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ పఞ్చభిః కర్మేన్ద్రియైః పాణ్యాదిభిః-స్వార్థాన్ ఉపాదానగత్యా
దీన్ పఞ్చ - కురుతే- అథవమ-పఞ్చభిః జ్ఞానేన్ద్రియైః శ్రోత్రాదిభిః-పఞ్చ శబ్దాదీన్-వేద-కేన కరోతి వేద చ షోడశేన-భూతప
ఞ్చకదశేన్ద్రియాపేక్షయా షోడశం మన - స్తేన-మనస్సంయుక్తైః పఞ్చభిః కురుతే పఞ్చభిర్వేద చేత్యర్థః-కథంభూతః-స్వ

యంజీవఏకఏవ-శరీరవదనేకద్రవ్యసంఘాతరూపత్వాభావాత్ - ఏక ఇత్యుక్తమితిజీవనానాత్వమత్రనిషిధ్యతఇతినభ్రమితవ్యం-సప్తదశః ఉక్తషోడశతత్త్వాపేక్షయాసప్తదశః-త్రీన్సుఖదుఃఖమోహాన్-భుఙ్క్తేఅనుభవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ తదేతత్-షోడశకలం-షోడశకలాః అవయవాః-యస్య-తత్ - షోడశకలం-షోడశతత్త్వాత్మకం-శక్తిత్రయంశక్తీనాంత్రయంయస్మిన్నితివ్యధికరణపదోబహువ్రీహిః- ప్రకాశక్రియావరణశక్తిమత్-సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకం-అవిద్యాకర్మవాసనారూపశక్తిత్రయాశ్రయంవా-మహత్-కార్యదశాయాంస్థూలాకారం-లిఙ్గంసూక్ష్మశరీరం - పుంసిజీవే-హర్షశోకభయార్తిదామనుసంసృతింగర్భజన్మాద్యవస్థాపరివృత్తిరూపాం - ధత్తే ఆపాదయతి-షోడశకలాత్మకలిఙ్గసంబన్ధనిమిత్తోజీవస్యసంసారఇతిభావః ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ ఏవంలిఙ్గేసంసృతింపుంస్యాదధతిసత్య-యందేహీ - అజ్ఞః దేహాత్మాభిమానవాన్-అతఏవాజితషడ్వర్గః అజితషడిన్ద్రియకార్యః - నేచ్ఛన్ననిచ్ఛన్నపి,బలాదిత్యర్థః -కర్మాణిధర్మాధర్మమిశ్రరూపాణి-కార్యతే-శక్తిత్రయాత్మకేనలిఙ్గేనేతిశేషః , ఏవంకృతేన - కర్మణా-కోశకారఇవ,ఆత్మానంస్వస్వరూపం-ఆచ్ఛాద్యతిరోధాప్య - ముహ్యతి-దేహఏవాహమితిమోహంప్రాప్నోతి - కోశకారఃకీటవిశేషః-సయథాతన్తూన్గర్భరూపేణసృష్ట్వాస్వనిర్గమోపాయంనజానాతి-తద్వదితిదృష్టాన్తార్థః ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋ నేచ్ఛన్కర్మాణికార్యతఇత్యేతదేవప్రతిపాదయతి॥నహీతి॥కశ్చిద్దేహీ-జాతుకదాచిదప్యకర్మకృత్-తిష్ఠతి , అన్తతస్తృణచ్ఛేదాదికంవాకుర్వన్నేవతిష్ఠతీతిభావః-స్వాభావికైరనాదిసిద్ధైర్గుణైస్సత్త్వాదిభిః-బలాత్-కర్మాణి-కార్యతఏవేత్యర్థః ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ ఏవ,మవ్యక్తం , సంసరతాజీవేనావ్యక్తం అనభిజ్ఞాతం-నిమిత్తం సంసృతినిమిత్తమవర్జనీయతయాకృతంకర్మ,లబ్ధ్వా,కర్మవాసనాశ్రయంసదిత్యర్థః -లిఙ్గమితికర్తృపదమధ్యాహార్యం,వ్యక్తావ్యక్తం స్థూలసూక్ష్మరూపం,భవతి - ఉత్పత్తిదశాయాందేహరూపేణ స్థూలాకారంమరణదశాయాంసూక్ష్మాకారం

ఞ్చభిఃకురుతేస్వార్థాన్పఞ్చవేదాథపఞ్చభిః । ఏకస్తుషోడశేనత్రీన్భుఙ్క్తేసప్తదశస్స్వయమ్ ॥ ౫౦ ॥ తదేతత్షోడకలంలిఙ్గంశక్తిత్రయంమహత్ । ధత్తేఽనుసంసృతింపుంసిహర్షశోకభయార్తిదామ్ ॥ ౫౧ ॥ దేహ్యజ్ఞోఽజితషడ్వర్గోనేచ్ఛన్కర్మాణికార్యతే । కోశకారఇవాత్మానంకర్మణాఽఽచ్ఛాద్యముహ్యతి ॥ ౫౨ ॥ నహికశ్చిత్క్షణమపిజాతుతిష్ఠత్యకర్మకృత్ । కార్యతేహ్యవశఃకర్మగుణైస్స్వాభావికైర్బలాత్ ॥ ౫౩ ॥ లబ్ధ్వానిమిత్తమవ్యక్తంవ్యక్తావ్యక్తంభవత్యుత । యథాయోనియథాబీజంస్వభావేనబలీయసా ॥ ౫౪ ॥ ఏషప్రకృతిసఙ్గేనపురుషస్యవిపర్యయః । ఆసత్సఏవనచిరాదీశసఙ్గాద్విలీయతే ॥ ౫౫ ॥ అయంహిశ్రుతసంపన్నశ్శీలవృత్తగుణాశ్రయః । ధృతవ్రతోమృదుర్దాన్తస్సత్యవాన్మన్త్రవిచ్ఛుచిః ॥ ౫౬ ॥ గుర్వగ్న్యతిథివృద్ధానాంశుశ్రూ

చభవతీత్యర్థః-యద్వా-అవ్యక్తం-మూలప్రకృతిరూపంప్రధానం-కర్తృ,తత్-నిమిత్తంజన్మమరణనిమిత్తం-కర్మ,లబ్ధ్వా అవలమ్బ్య,వ్యక్తావ్యక్తం భవతి-కదాచిత్షోడశకలాత్మకత్వేనావ్యక్తం-కదాచిద్దేవాదిదేహాకారేణవ్యక్తంచభవతి - ఏకస్యప్రధానస్యస్థూలావస్థాఉత్పత్తిః , తస్యైవపునస్సూక్ష్మావస్థామరణ-మితిహిజన్మమరణయాథాత్మ్యవిదఆచక్షతే -తథాచోక్తంభగవతా ,, అవ్యక్తాదీనిభూతానివ్యక్తమధ్యానిభారత । అవ్యక్తనిధనాన్యేవ,, ఇతి-యద్వా-కర్మానుసారేణైవపిపీలికాదిరూపాస్సూక్ష్మాఃగజాదిరూపాఃస్థూలాశ్చదేహాభవన్తీత్యర్థః-తద్వ్యక్తమపియథాయోనియథాబీజమేవేత్యాహ ॥ యథాయోనీతి ॥యథాయోనిపశ్వాదియోన్యనతిక్రమేణ-యథాబీజంకర్మానుసారేణ-యద్వా-యథాయోనిమాతృసదృశం,యథాబీజంపితృసదృశంచ-బలీయసా-స్వభావేనసాత్త్వికాదికర్మవాసనారూపస్వభావేన-భవతీత్యర్థః ❋ ॥౫౪॥ ❋ ప్రపఞ్చితంసంసరణప్రకారంతద్ధేతుంచోపసంహరతి ॥ ఏషఇతి ॥ పురుషస్యజీవస్య- ప్రకృతిసఙ్గేన-యో-విపర్యయస్సంసార-స్సఏషః-ఏవంవిధః-అథసంసరణనిస్తరణోపాయమాహ - అసదితి ॥ అసదసమీచీనః-సఏవవిపర్యయఏవ-యద్వా, అస-దపురుషార్థరూపః-ప్రకృతికార్యరూపోవా-పరమార్థతోజీవేఽవిద్యమానోవా,విపర్యయస్యప్రకృతిసఙ్గప్రయుక్తత్వస్యానుపదమేవోక్తత్వాత్-ఈశసఙ్గాదీశ్వరభక్త్యా,నచిరాదాశు-విలీయతే-విలీనోభవతి-నివర్తతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ ఏవంప్రశ్నాన్పరిహృత్యప్రకృతస్యాజామిళస్య -దణ్డ్యత్వజ్ఞాపనాయతద్వృత్తంప్రపఞ్చయతి॥అయంత్విత్యాదినాయావదధ్యాయం ॥ అయంఅజామిళస్తావ-చ్ఛ్రుతసంపన్నః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నః శీలంసుస్వభావః - వృత్తంసదాచారః-గుణాఃశాన్త్యాదయః-ఏషామాశ్రయః - ధృతంవ్రతం స్త్రీసఙ్గరాహిత్యాత్మకబ్రహ్మచర్యరూపం-యేన-మృదుఃకోమలహృదయః-దాన్తః జితబాహ్యేన్ద్రియః-సత్యవాఙ్మితవాదీ - మన్త్రవిత్సావిత్ర్యాదిమన్త్రోపాసకః-శుచిస్సదాపవిత్రః ❋॥ ౫౬ ॥ ❋ గుర్వాదీనాంశుశ్రూషుస్సేవకః ,అనహంకృతః ఉక్తగుణకృతాహంకారరహితః-సర్వభూతానాంసు

హృత్ప్రియకారీ - సాధుః పరకార్యసాధకః - మితవాక్ - యథోచితవాక్, అనసూయకః గుణేషు దోషానావిష్కారకః * ॥ ౫౭ ॥ * ఏవంభూతోఽసౌ ద్విజః - కదాచిత్ - పితుర్నిర్దేశం పిత్రా ఆదిష్టం ప్రయోజనం కరోతీతి తథా - వనం ప్రతి గతః - తతో వనాత్ - ఫలాదీన్ - ఆదాయ - ఆవృత్తః * ॥ ౫౮ ॥ * పునరాగచ్ఛన్ - తత్రైవ - భుజిష్యయా - దాస్యా సహ - వర్తమానం - కంచిత్ - కామినం - శూద్రం - దృష్టవాన్, కథంభూతయా దాస్యా - మైరేయం మధు - పైష్టీం సురాం పీత్వా, మదేన మైరేయమధుమదేన, ఆఘూర్ణితే భ్రమన్తీ నేత్రే యస్యాః - తయా * ॥ ౫౯ ॥ * మత్తయా అత ఏవ - విశ్లథనీవ్యా విశ్లథన్తీ స్రంసమానా, నీవీ ధృతవస్త్రగ్రన్థిర్యస్యాః - తయా - కథంభూతం శూద్రం - వ్యపేతం సత్పథాదపేతం - బాహ్యకమిత్యర్థః - అత ఏవ - నిరపత్రపం నిర్లజ్జం - ఏవంభూతేనానయోక్తవిధయా - భుజిష్యయా సహ, అన్తికే సమీప ఏవ, క్రీడాదికం - కుర్వన్తం - శూద్రమ్ * ॥ ౬౦ ॥ * కామేన - గర్వితేన - తేన శూద్రేణ కర్త్రా - బాహునా భుజేన - పరిరబ్ధాం ఆలిఙ్గితాం - తాం దాసీం చ దృష్ట్వా - హృచ్ఛయః - మనసిజస్య - వశం - జగామ ప్రాప - కథంభూతః - సహసా బలాత్ - దైవేన స్వకీయదురదృష్టేన - విమోహితః * ॥ ౬౧ ॥ * యావత్సత్త్వం యావద్బలం - యథాశ్రుతం గురుముఖాచ్ఛ్రుతం మనోనిగ్రహప్రకారమనతిక్రమ్య - ఆత్మనా వివేకేన - ఆత్మానం మనః - స్తమ్భయన్నియమయన్నపి - మదనవేపితం - మనః - సమాధాతుం నియన్తుం - న శశాక నాశక్నోత్ * ॥ ౬౨ ॥ * సా దాసీ - నిమిత్తం - యస్య - సః - స్మర ఏవ - వ్యాజగ్రహః కపటపిశాచః - తేన - గ్రస్తః గృహీతః - అత ఏవ - విచేతనః విగతపూర్వస్మృతిః - తాం

మూర్నిరహంకృతిః। సర్వభూతసుహృత్సాధుర్మితవాగనసూయకః ॥ ౫౭ ॥ ఏకదాఽసౌ వనం యాతః పితృనిర్దేశకృద్ద్విజః। ఆదాయ తత ఆవృత్తః ఫలపుష్పసమిత్కుశాన్ ॥ ౫౮ ॥ దదర్శ కామినం కంచిచ్ఛూద్రం సహ భుజిష్యయా। పీత్వా తు మధు మైరేయం మదాఘూర్ణితనేత్రయా ॥ ౫౯ ॥ మత్తయా విశ్లథన్నీవ్యా వ్యపేతం నిరపత్రపమ్। క్రీడన్తమనుగాయన్తం హసన్తమనయాఽన్తికే ॥ ౬౦ ॥ దృష్ట్వా తాం కామలిప్తేన బాహునా పరిరమ్భితామ్। జగామ హృచ్ఛయవశం సహసైవ విమోహితః ॥ ౬౧ ॥ స్తమ్భయన్నాత్మనాఽఽత్మానం యావత్సత్త్వం యథాశ్రుతమ్। న శశాక సమాధాతుం మనో మదనవేపితమ్ ॥ ౬౨ ॥ తన్నిమిత్తస్మరవ్యాజగ్రహగ్రస్తో విచేతసః। తామేవ మనసా ధ్యాయన్ స్వధర్మాద్విరరామ హ ॥ ౬౩ ॥ తామేవ తోషయామాస పిత్ర్యేణార్థేన యావతా। గ్రామ్యైర్మనోరమైః కామైః ప్రసీదేత యథా తథా ॥ ౬౪ ॥ విప్రాం స్వభార్యామప్రౌఢాం కులే మహతి లమ్భితామ్। విససర్జాచిరాత్పాపః స్వైరిణ్యాపాఙ్గవిద్ధధీః ॥ ౬౫ ॥ యతస్తతశ్చోపనిన్యే న్యాయతోఽన్యాయతో ధనమ్। బభారాస్యాః కుటుమ్బిన్యాః కుటుమ్బం మన్దధీరయమ్ ॥ ౬౬ ॥ యదసౌ శాస్త్రముత్సృజ్య స్వైరచార్యగర్హితః। అవర్తత చిరం కాలమఘాయురశుచిర్మలాత్ ॥ ౬౭ ॥ తత ఏనం దణ్డపాణేః సకాశం కృతకిల్బిషమ్। నేష్యామోఽకృతనిర్వేశం యత్ర దణ్డేన శుధ్యతి ॥ ౬౮ ॥ ****************
************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ************
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం తే భగవద్దూతా యమదూతాభిభాషణమ్। ఉపధార్యాథ తాన్ రాజన్ ప్రత్యాహుర్న

దాసీమేవ - మనసా - చిన్తయన్ - స్వధర్మాత్ సంధ్యోపాసనాదేః - విరరామ - ధర్మం తత్యాజ - హేతి ఖేదే - అహో ఏవంభూతస్యేదృశీ దశా ప్రాప్తేతి * ॥ ౬౩ ॥ * యావతా కృత్స్నేనాపి తేన - పిత్ర్యేణ పితృసంబన్ధినా - అర్థేన విత్తేన - తాం దాసీమేవ - తోషయామాస - తథా - గ్రామ్యైః గ్రామేషు సాధుభిః - అభిలషితైః - కామైః వస్త్రాభరణాదిభిః - యథా - ప్రీయేత - సా - తథా - తాం - తోషయామాస * ॥ ౬౪ ॥ * అప్రౌఢాం అరజః ప్రాదుర్భావాం, ప్రియాం సున్దరీం - మహతి కులే సత్కులే - లమ్భితాం లబ్ధాం - భార్యాం, అచిరాదాశు - విససర్జ - పాపః పాపాచారః - స్వైరిణ్యాః కర్త్ర్యా - అపాఙ్గేన కరణేన - విద్ధా వినాశితా - ధీర్వివేకో - యస్య * ॥ ౬౫ ॥ * న్యాయతోఽన్యాయతో వా - యతస్తతో - ధనముపనిన్యే ఆనీతవాన్ - మన్దధీరయమజామిళః - కుటుమ్బిన్యాః పుత్రవత్యాః - కుటుమ్బం పుత్రాదిరూపం - బభార పుపోష * ॥ ౬౬ ॥ * ఏవం తస్య వృత్తిమభిధాయావశ్యమస్య దణ్డం ప్రత్యర్హితాఽస్తీత్యాహుః ॥ యద్యస్మాదసావజామిళః - శాస్త్రపథమతిక్రమ్య స్వేచ్ఛాచారీ - ఆర్యైః శిష్టైర్గర్హితః - అఘాయుః పాపాభివృద్ధాయుష్కః - దాసీసఙ్గయా పాపాన్మలాన్నిత్యమశుచిస్సన్ - చిరం కాలమవర్తత * ॥ ౬౭ ॥ * తతః - కృతం, కిల్బిషం పాపం - యేన - అకృతః - నిర్వేశో నిష్కృతిర్యేన, తమేనం, దణ్డపాణేర్యమస్య, సకాశం ప్రతి, నేష్యామః ప్రాపయిష్యామః ॥ సకాశం విశినష్టి ॥ యత్ర, దణ్డపాణేః సకాశే - దణ్డేన నరకానుభవరూపేణ, శుధ్యతి * ॥ ౬౮ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ****************
ఏవం యమదూతైరుక్తా విష్ణుదూతా ఆహురిత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే రాజన్ - ఏవం - యమదూతైర్విశేషేణ భాషి

త-ముపధార్య శ్రవణేన మనసి ధృత్వా-న్యాయనిపుణాః భగవద్దూతాః-తాన్ యమదూతాన్ ప్రత్యాహుః ✻॥౧॥✻ ఉక్తమేవాహ అహో ఇత్యాదినా, "స వేద పరమం గుహ్యం ధర్మస్య భగవాన్ యమః" ఇత్యుక్తేన-అహో-కష్టం ప్రాప్తం, కింతత్-ధర్మదృశాం-సభాం-అధర్మః స్పృశతే ✻॥ కోఽధర్మస్తత్రాహుః-యత్ర యమస్య సభాయాం - అపాపేష్వ-తఏవాదణ్డ్యేషు దణ్డః-వ్యర్థైర్భవాదృశైః, ధ్రియతే కార్యతే-అయమేవాధర్మ ఇతి భావః ✻॥౨॥✻ ధర్మాధర్మవిభాగేన శాస్తౄణాం వైషమ్యమనుచితమిత్యాహుః ॥ ప్రజానామితి ॥ యే-శాస్తారః, భవాదృశాః, తే-సమాః వైషమ్యరహితాః-సాధవః దోషాపాకరణరూపపరకార్యసాధకాః, అతఏవ, ప్రజానాం, పితరః హితకారిణః, యది-ఏతేషు, భవత్స్వేవ - వైషమ్యం -స్యాత్తర్హి, ప్రజాః-కం, శరణం, యాన్తి ప్రాప్నువన్తి ✻॥౩॥✻ త్వాదృశః శ్రేష్ఠః, కృత్స్నవిత్, యద్యత్ కర్మ, చరతి, తత్తదేవ కర్మ, ఇతరోఽకృత్స్నవిదపి, ఈహతే చేష్టతే, సః శ్రేష్ఠః-యదేవ శాస్త్రం - ప్రమాణం కురుతే ప్రమాణమితి మన్యతే, తదేవ, తద్లోకో-ఽనువర్తతే, అతః - శ్రేయసాం స్వానుష్ఠానేన ధర్మప్రవర్తకానాం - వేదానువర్తినామిదమదణ్డ్యదణ్డనమనుచితమిత్యర్థః ✻॥౪॥✻ కించ, సాపరాధలోకస్య దణ్డయితా యమః-న త్వపాపినామితి విశ్వాసవిషయ ఏవ, ప్రాకృతవద్వైషమ్యేణానపరాధినోఽపి దణ్డయితా స్యాత్-తర్హి, విశ్వస్తఘాతుకతాదోషః ప్రసజ్యతే, తల్లోకపరిపాటీముఖేనాహుః ॥ యస్యేతి ॥ యస్య విశ్వసనీయస్య-అఙ్కే-ఉత్సఙ్గే, శిరః, ఆధాయ విన్యస్య-యో-లోకో జనః-నిర్వృతః సుఖితః, స్వపితి, తమేవ లోకం, స ఏవ, భూతానాం - విశ్రమ్భణీయః కృపావాంశ్చ, కథం-ద్రోగ్ధుమర్హతీత్యన్వయః, నిర్వృతో లోకః కథంభూతః-యథా, పశుః, తద్వ-త్స్వయం-ధర్మమధర్మం వా, న వేద, కింతు, కేవలం మమాయం హితకారీత్యేవం వేదేతి భావః, లోకం కథంభూతం, న్యర్పితాత్మానం-నితరాం- అర్పితః సమర్పిత-ఆత్మా దేహో, యేన-కృతం, మైత్రం విశ్వాసో, యేన, అచేతనం, న విద్యతే, చేతః వివేకో యస్య, అకేతనమితి పాఠే-న విద్యతే కేతనం శరణమన్యద్యస్య తమ్ ✻॥౫॥౬॥✻ నన్వస్య పాపినో దణ్డే కిమర్థమాక్రోశః క్రి

యకోవిదాః ॥౧॥ అహో కష్టం ధర్మదృశామధర్మః స్పృశతే ✻ సభామ్ । యత్రాదణ్డ్యేష్వపాపేషు దణ్డో ధ్రియతే వృథా ॥౨॥ ప్రజానాం పితరో యే చ శాస్తారః సాధవః సమాః । యది స్యాత్తేషు వైషమ్యం కం యాన్తి శరణం ప్రజాః ॥౩॥ యద్యదాచరతి శ్రేయానితరస్తత్తదీహతే । స యత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తతే ॥ యస్యాఙ్కే శిర ఆధాయ లోకః స్వపితి నిర్వృతః । స్వయం ధర్మమధర్మం వా న హి వేద యథా పశుః ॥౫॥ స కథం న్యర్పితాత్మానం కృతమైత్ర✻మచేతసమ్ । విస్రమ్భణీయో భూతానాం సఘృణో ద్రోగ్ధుమర్హతి ॥౬॥ అయం హి కృతనిర్వేశో జన్మకోట్యంహసామపి । యద్వ్యాజహార వివశో నామ స్వస్త్యయనం హరేః ॥౭॥ ఏతేనైవ హ్యఘోనోఽస్య కృతం స్యాదఘనిష్కృతమ్ । యదా నారాయణాయేతి జగాద చతురక్షరమ్ ॥౮॥ స్తేనస్సు

యతే, తత్రాహుః ॥ అయం హీతి ॥ జన్మనాం కోటిభిః, రార్జితానాం- అంహసాం పాపానాం, కృతః-నిర్వేశః-ప్రాయశ్చిత్తం-యేన తథాభూతోఽయం-కోఽసౌ నిర్వేశ-స్తత్రాహుః-వివశః పరవశోఽపి, హరేః-స్వస్త్యయనం శుభావహం-నామ, వ్యాజహార జగాదేతి, యత్, అసావేవ నిర్వేశ ఇత్యర్థః ✻॥౭॥✻ నను "నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత" ఇతి న్యాసోపాసనవ్యతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధాత్ కథం పారవశ్యకృతస్య సంకేతితనామోచ్చారణస్యాఖిలాంహో నిరసనద్వారేణ ముక్తిసాధనత్వమిత్యత్రాహుః ॥ ఏతేనైవేత్యాదినా యతస్తద్విషయా మతిరిత్యన్తేన ॥ యదా ప్రయాణసమయే, నారాయణాయేత్యేతచ్చతురక్షరం, నామ, జగాదేతి, యత్, ఏతేనైవ, అస్య, అఘోనః అఘవతః అఘానాం, నిష్కృతం-కృతం స్యాత్ ✻॥౮॥✻ న కేవలం ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదివదన్తిమం నామస్మరణం కతిపయపాపానాం నిష్కృతం, కింతు, మహాపాతకోపపాతకసంకీర్ణాదిరూపేణ బహువిధానాం సర్వేషామపీత్యాహుః ॥ స్తేన ఇత్యాదినా ॥ స్తేనః స్వర్ణచోరః, స్తేనాదయో, యే, మహాపాతకినః, యే చ, మిత్రస్త్ర్యాదిహన్తార ఉపపాతకినః, అపరే చ, యే, నానావిధాః పాపిన-స్తేషాం సర్వేషామప్య-ఘవతా-మిదం-అన్తిమం విష్ణోర్నామవ్యాహరణమేకమేవ, సునిష్కృతముత్కృష్టం ప్రాయశ్చిత్తం, యతః విష్ణోర్నామవ్యాహరణాత్, తద్విషయా విష్ణువిషయా, మతిర్భవతి, భగవద్విషయకమత్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధిసకలవృజిననిరసనద్వారేణ మత్యుత్పాదకం స్మరణం-తత ఉత్పన్నా చ మతిర్భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకనిరసనద్వారా ముక్తిహేతురితి "నాన్యః పన్థా" ఇత్యస్యావిరోధ ఇతి భావః-నన్వేవం నామోచ్చారణేనైవ ముక్తిసిద్ధేరుపాసనశాస్త్రవైయర్థ్యం ॥ మైవం "యం యం వాపి స్మరన్ భావం త్యజత్యన్తే కలేబరం" ఇత్యుక్తన్యాయేన తత్తదన్తిమస్మరణస్య తత్తద్భావాపత్త్యాపాదకత్వాద్భగవత్స్మరణస్య భగవద్భావాపత్త్యాపాదకత్వే స్థితే భగవదన్తిమస్మరణోపాయతయా ప్రయాణపర్యన్తముపాసనం తత్తచ్ఛాస్త్రేణ విధీయతే, తదేవ స్మరణం ప్రాచీనసంస్కారవశాదకస్మాత్ప్రజ్ఞాపరిగజ్ఞానిపతనన్యాయేన పతితం చేత్తేనైవ ముక్తిః, సతి జీవనహేతావన్తిమస్మరణపర్యన్తా

౧ శ్లో ॥ ✻ పా ॥ మైత్రమకేతనమ్.

యాభక్తైర్నామోచ్చారణమభ్యస్తం సత్ కర్మజ్ఞానయోగాదివదనుగ్రాహకం, అసతి తు తాదాత్వికస్మరణస్య సాక్షాన్ముక్తిసాధనస్యానుగ్రాహకమితి న కోఽపి విరోధః-నను జీవద్భిరసకృదావృత్తమపి నామ న భక్తినిర్వర్తకత్వేన దృష్టమితి చే- త్తర్హి తైరనుష్ఠితాః కర్మయోగాదయోఽపి తన్నిష్పాదకత్వేన న దృష్టాః, అథ ప్రబలప్రతిబన్ధవశాద్భక్తియోగానధికారాద్వా పిచ్ఛిన్నస్య తద్వదేవ నరకపరిహారకత్వం-పునర్జన్మాన్తరే భక్తియోగారమ్భాపాదకత్వం చ, తదా భక్తియోగానుగ్రాహకత్వాభావే ఽపి జన్మాన్తరేషు ప్రాచీనసంస్కారవశాదారభ్యమాణభక్తియోగనిష్పాదకాః కర్మయోగాదయ ఇతి చే- త్తర్హి నామోచ్చారణస్యాప్యేవమేవేత్యవధేయం - కర్మయోగాదీనామభిసంహితఫలానామైశ్వర్యకైవల్యాదిసాధనత్వమనభిసంహితఫలానాం తు భక్తియోగనిర్వర్తకత్వం సంయోగపృథక్త్వన్యాయేన, నామోచ్చారణస్య తు సతి జీవనహేతావసకృదావృత్తస్య భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధనిరసనేనానభిసంహితఫలకర్మాదియోగవద్భక్తియోగానుగ్రాహకత్వం, ఇయాం స్తు విశేషః - అసతి త్వన్తిమప్రత్యయజననేన స్వతన్త్రాన్యాసయోగవత్సాక్షాన్ముక్తిసాధనత్వమితి - సర్వేషామప్యఘవతామిదమేకం సునిష్కృతమిత్యనేన కతిపయ-దురితనివర్తకాత్ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాత్సకలదురితనివర్తకత్వేన నామోచ్చారణస్యోత్కృష్టత్వం సూచితమ్ * ॥ ౯॥౧౦ ॥ *తదేవ ప్రతిపాదయన్తి॥ నేతి ద్వాభ్యాం॥ బ్రహ్మవాదిభిర్మన్వాదిభిః-ఉదితైరుక్తైః-కృచ్ఛ్రాదిభిః ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదివ్రతాదిభిః - ప్రాయశ్చిత్తైః, రఘవాన్పురుష- స్తథా, న శుధ్యేత-కథం-యథా-ఉదాహృతైః, హరేర్భగవతో, నామపదైః నామరూపైః పదైః, శుధ్యేత, తత్ర హేతు- స్తదుత్తమశ్లోకగుణోపలమ్భకమితి, తద్ధరేర్నామపదోదాహరణం, ఉత్తమశ్లోకస్య భగవత, స్తద్గుణానాం చో, పలమ్భకం జ్ఞాపకం, ఉత్తమశ్లోకతద్గుణవిషయకమత్యుత్పాదకమిత్యర్థః, జీవద్దశాయామనభిసంహితఫలకర్మయోగాది-భక్తిరూపమత్యుత్పాదకం, అన్తిమదశా

స్తేనో సురాపో మిత్రధ్రుగ్బ్రహ్మహా గురుతల్పగః। స్త్రీరాజపితృహన్తారో యే చ పాతకినోఽపరే ॥ ౯ ॥ సర్వేషామప్యఘవతామిదమేవ సునిష్కృతమ్। నామవ్యాహరణం విష్ణోర్యతస్తద్విషయా మతిః ॥ ౧౦ ॥ న నిష్కృతై * రుదితైర్బ్రహ్మవాదిభిస్తథా విశుధ్యత్యఘవాన్వ్రతాదిభిః। యథా హరేర్నామపదైరుదాహృతైస్తదుత్తమశ్లోకగుణోపలమ్భకమ్ ॥ ౧౧॥ నైకాన్తికం తద్ధి కృతేఽఘనిష్కృతే మనః పునర్ధావతి చేదసత్పథే। తత్కర్మనిర్హారమభీప్సతాం హరేర్గుణానువాదః ఖలు సత్త్వభావనః॥ ౧౨ ॥ అథైనం మాపనయత కృతాశేషాఘనిష్కృతమ్। యదసౌ భగవన్నామ మ్రియమాణస్సమగ్రహీత్ ॥ ౧౩ ॥ సాఙ్కేత్యం పారిహాస్యం వా స్తోభం హేళనమేవ వా। వైకుణ్ఠనామగ్రహణమశేషాఘహరం విదుః॥ ౧౪ ॥ పతితస్స్ఖలితో భగ్నస్సన్దష్టస్తప్త ఆహతః। హరి

యాం తు సాక్షాన్ముక్తిసాధనాన్తిమస్మరణరూపమత్యుత్పాదకమితి వివేకః * ॥ ౧౧ ॥ *తద్బ్రహ్మవాదిభిరుక్తం, నిష్కృతం, నైకాన్తికం నాత్యన్తం శోధకం, కుతః, హి యతః, నిష్కృతే, తస్మిన్, కృతేఽపి, అసత్పథే పాపమార్గే, పునర్మనో, ధావతి, చేదిత్యేవకారార్థః, నిపాతానామనేకార్థత్వాత్, ధావత్యేవేత్యర్థః-తత్తస్మా, త్కర్మణాం పాపానాం, నిర్హారమాత్యన్తికం నాశ, మభీప్సతాం, అభిలషతాం, హరే, ర్గుణానువాద ఏవ-ప్రాయశ్చిత్తం, గుణాః అనూద్యన్తే యేన-స, గుణానువాదః-నామవ్యాహారః - స హి, సత్త్వభావనః సమ్యగ్జ్ఞానహేతుభూతసత్త్వవర్ధకః * ॥ ౧౨ ॥ *అథ హే యమదూతాః-కృతం-అశేషాఘనిష్కృతం, యేన- తమేనం - మాఽపనయత మా ప్రాపయత-యమాలయమితి శేషః-కుతః-యద్య స్మాదసావజామిళః-మ్రియమాణో, భగవతో-నామ, సమ్యగగ్రహీత్ ఉచ్చచార * ॥ ౧౩ ॥ *నన్వయం స్వపుత్రే సంకేతం నారాయణేతి పదముచ్చారితవాన్- అతస్తత్పుత్రవిషయకమత్యుత్పాదనద్వారా - ఏనం సంసార యేదేవ, నతు భగవద్విషయకమత్యుత్పాదనద్వారా మోచయే - దిత్యపేక్షాయాం యదృచ్ఛయా భస్మాదిబుద్ధ్యా వా స్పృష్టస్యాగ్నేర్యదృచ్ఛయా పీతస్యౌషధస్య దాహకత్వారోగ్యజనకత్వవద్వస్తూనాం విలక్షణస్వభావత్వాత్సంకేతితస్యాసంకేతితస్య వాఽన్యాదృశో భగవన్నామ్నస్సర్వాఘనివర్తకత్వం భగవద్విషయకమత్యుత్పాదకత్వం చ స్వాభావికో ధర్మ ఇత్యాహుస్సాంకేత్యమిత్యాదినా ॥ మన్త్రోప్యుదాహృత ఇత్యన్తేన-సాంకేత్యం పుత్రాదౌ సంకేతకృతం-పారిహాస్యం ఉచ్చారణాసమర్థజనపరిహాసకృతం, స్తోభం * నిరాలాపకృతం *యద్వా గీతాపిష్టస్య మన్త్రశిక్షాదిభిరాలాపనం స్తోభ, స్తత్కృతమిత్యర్థః - హేళనం స్వవిరోధిజననిన్దాద్యన్తర్భూతం- యద్వా-కింపిష్ణునేతి సావజ్ఞం హేళనరూపం వా-అన్యదపి ప్రకారాన్తరమాపన్నం-వైకుణ్ఠస్య భగవతో-నామగ్రహణం-నిశ్శేషపాపహరం-విదుః, నామసామర్థ్యయాథాత్మ్యవిద ఇతి శేషః * ॥౧౪॥ *తథా-పతితః ప్రా

* నిరాలాపకృతమితి * నిరాలాపైః యథావద్వర్ణోచ్చారణాసమర్థైః కృతం-ఉచ్చారితమిత్యర్థః-యథా నారాయణేతి వక్తవ్యే నానానేత్యుక్తిః-ఏతచ్చ శ్రీరహస్యత్రయసార ప్రభావవ్యవస్థాధికారవ్యాఖ్యాసు స్పష్టమ్.

సాదాదేః-మార్గే - భగవదాజ్ఞారూపవర్ణాశ్రమధర్మాద్వాస్ఖలితః-భగ్నః భగ్నపాదాద్యవయవః-సందష్టః సర్పాదిభిః -తప్తోజ్వరాదినా, ఆహతో దణ్డాదినా-ఏతదన్యతమావస్థాం ప్రాప్తః-పుమాన్ - యద్య-వశేనాపి-హరిరిత్యాహ-తర్హి, యాతనాః ప్రతి-నార్హతి ✻ ॥౧౫॥ ✻ నను మహతః పాపస్య మహదేవ ప్రాయశ్చిత్తం నత్వల్పం నామగ్రహణం-పాపతారతమ్యేన ప్రాయశ్చిత్తతారతమ్యస్య మన్వాదిభిరుక్తత్వా - దన్యథా ప్రాయశ్చిత్తశాస్త్రవైయర్థ్యం స్యా - దిత్యన్తరాకస్యచిన్మన్దాంశఙ్కాం-నిరాకుర్వన్తి॥గురూణామితి॥ గురూణాం పాపానాం - గురూణి-ప్రాయశ్చిత్తాని, లఘూనాం లఘూని-మహర్షి -యథావత్-జ్ఞాత్వా, యద్యప్యుక్తాని - తథాపి-తైస్తైస్తప ఆదిభిః ప్రాయశ్చిత్తై-రఘాని, ప్రతినియతనివర్త్యాని-పూయన్తే నివర్త్యన్తే - సతు-అధర్మజం అధర్మం జనయతీత్యధర్మజం - హృదయం మనః-చిత్తశుద్ధిర్న జాయత ఇత్యర్థః, తర్హ్యధర్మస్య నిమిత్తం హృదయం కేన శుధ్యతీత్యత్రాహుః॥తదపీతి ॥ తద్ధృదయమపి-ఈశాఙ్ఘ్రిసేవయా నామానుస్మరణాదిరూపయా భగవత్సేవయా, శుధ్యతీత్యర్థః ✻ ॥౧౬॥ ౧౭ ॥ ✻ తత్తస్మాద్జ్ఞానా-దిదం భగవన్నామాశేషాఘనివర్తకమితి జ్ఞాపనాత్-అథవా అజ్ఞానా - త్సంకేత పరిహాసాదినిమిత్తాద్వా - సంకీర్తిత-ముత్తమశ్లోకస్య నామ-పుంసః పాపినో, ఽఘం-దహత్యేవ నివర్తయత్యేవ-యథా, ఽనలోఽగ్నిః, జ్ఞానాదజ్ఞానాద్వా-స్పృష్టో దహతి ✻ ॥౧౮ ॥ ✻ యథా చ-వీర్యతమం వీర్యవత్తమ-మగదమౌషధం , యదృచ్ఛయాజ్ఞానాదజ్ఞానాద్వా - ఉపయుక్తం భక్షితం స- దారోగ్యం జనయతీతి శేషః-తథా-భగవన్నామాత్మకో మన్త్రోఽప, ఆత్మగుణం నామ్నస్సామర్థ్య-మజానతాఽపి పురుషేణో-దాహృత ఉచ్చారితః, అఘం - దహత్యేవే, తిపూర్వేణాన్వయః , వస్తూనాం విలక్షణస్వభావత్వాదితి భావః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ యద్యస్మదుక్తార్థేయుష్మాకం సందేహ, స్తర్హి యమం పృచ్ఛతేత్యాహుః ॥ పతిమితి ॥ హే భటాః - యద్య-స్మిన్నస్మదుక్తే ధర్మే-యది సంశయ, స్తర్హి-వో యుష్మాకం పతిం య

రిత్యవశేనాహ పుమాన్నార్హతి యాతనామ్॥ ౧౫॥ గురూణాం చ లఘూనాం చ గురూణి చ లఘూని చ॥ ప్రాయశ్చిత్తాని పాపానాం జ్ఞాత్వోక్తాని మనీషిభిః॥౧౬॥ తైస్తాన్యఘాని పూయన్తే తపో దాన వ్రతాదిభిః। నాధర్మజం తద్ధృదయం తదపీశాఙ్ఘ్రిసేవయా ॥ ౧౭॥ అజ్ఞానాదథవా జ్ఞానాదుత్తమశ్లోకనామ తత్ । సంకీర్తితమఘం పుంసో దహత్యేధో యథాఽనలః ॥ ౧౮ ॥ యథాఽగదం వీర్యతమముపయుక్తం యదృచ్ఛయా। అజానతాఽప్యాత్మగుణం కుర్యాన్మన్త్రోఽప్యుదాహృతః ॥ ౧౯ ॥ పతిం వః పృచ్ఛత భటా ధర్మేఽస్మిన్ యది సంశయః। స వేద పరమం గుహ్యం ధర్మస్య భగవాన్యమః ॥౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ త ఏవం సువినిర్ణీయ ధర్మం భాగవతం నృప। తం యామ్యపాశాన్నిర్మోచ్య విప్రం మృత్యోరమూముచన్॥౨౧ ॥ ఇతి ప్రత్యుదితా యామ్యా దూతా యాత్వా యమాన్తికమ్। యమరాజ్ఞే ✻ యథా సర్వం సమాచఖ్యురరిన్దమ॥౨౨ ॥ ద్విజః పాశాద్వినిర్ముక్తో గతభీః ప్రకృతిం గతః। వవన్దే శిరసా విష్ణోః కింకరాన్ దర్శనోత్సవః॥౨౩॥ తం వివక్షుమభిప్రేత్య మహాపురుషకింకరాః। సహసా పశ్యతస్తస్య తత్రా

మం॥ పృచ్ఛత -సతు ధర్మసూక్ష్మం జానాతీత్యాహుః॥ స ఇతి॥ స భగవాన్ ,, ఉత్పత్తిం ప్రలయం చైవ భూతానామాగతిం గతిమ్। వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితి,, త్యుక్తవిధః - యమః, ధర్మస్య , గుహ్యం రహస్యం, అత ఏవ, పరమం-వేద జానాతి ✻ ॥౨౦ ॥ ✻ ఏవముక్త్వా యమదూతాన్ విప్రం ముముచురిత్యాహ మునిః॥ త ఇతి॥ హే నృప- తే యమభటా-ఏవముక్తవిధం - భాగవతం భగవన్నామోచ్చారణరూపం-ధర్మం , వినిర్ణీయ నిశ్శేషదురితక్షపణసమర్థం వినిశ్చిత్య, తం విప్రం యామ్యపాశా-న్నిర్మోచ్య విముక్తం కృత్వా , మృత్యో - రమూముచన్ మోచితవన్తః -మృత్యోరముమూచన్నిత్యస్యాయమభిప్రాయః- ఆయుః , క్షయకరాత్పాపాధిక్యాత్తస్య మృత్యుః-ప్రసక్త- స్తత్సమయే చ తమానేతుం యామ్యాః పురుషా ఆజగ్ము, స్తస్మిం శ్చాధికే పాపే అన్తిమనామోచ్చారణేనాకస్మాదపతితే నసమూలం వినష్టే సతి మృత్యోరపనివృత్తిరితి , అత ఏవ ,, స ఏవ వర్తమానోఽజ్ఞో మృత్యుకాల ఉపస్థితే । మతిం చకార తనయ ,, ఇతి పూర్వగ్రన్థస్య ,, ద్విజః పాశాద్వినిర్ముక్తో గతభీః ప్రకృతింగత,, ఇత్యుత్తరగ్రన్థేన సహ న విరోధః , అన్యథా ప్రసక్తస్య మృత్యోర్నివారణాసంభవాత్పునర్జీవనకథనం భక్తియోగోపసంహారకథనం చ విరుధ్యేత ✻ ॥౨౧॥ ✻ తతో యమదూతా ద్విజో విష్ణుదూతాశ్చ కిమకార్షు స్తత్రాహ॥ ఇతీతి॥ ఇత్థిత్థం, ప్రత్యుదితాః ప్రత్యాఖ్యాతాః , యామ్యా దూతా -యమసమీపం -యాత్వా గత్వా-యమరాజ్ఞే ✻ యమరాజాయ సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వాన్నటచ్-ఆర్షత్వాద్వా, హే అరిన్దమ, యథా సర్వం, ఉక్తం సర్వమనతిక్రమ్య-ఆచఖ్యుః కథితవన్తః ✻ ॥౨౨॥ ✻ ద్విజో-యమపాశా-ద్వినిర్ముక్తః , గతభీః, నిర్భయః , ప్రకృతిం పూర్వావస్థాం, గతః ప్రాప్తః, పునర్జీవితవానిత్యర్థః, విష్ణోః కింకరాన్-దర్శనేనోత్సవో హర్షో యస్య తాదృక్షిరసా వవన్దే నమస్కృతవాన్ ✻ ॥౨౩॥ ✻ హే అనఘ, తం ద్విజం , వివక్షుం కించిద్వక్తుమిచ్ఛు, మభిప్రేత్య ఆలక్ష్య మహాపురుషస్య భగవతః- కింకరా , స్సహసా ఆశు , తస్య ద్విజస్య, పశ్యతస్సతః-అన్తర్ధిరేవ అన్తర్హితవన్తః - అస్య భగవత్ప్రాప్త్యపేక్షాజననాయాన్తర్ధానం ,, సర్వజ్ఞోఽపి హి స ర్వేశస్సదా కారుణికోఽపి

సన్।సంసారతన్త్రవాహాత్వాద్రక్షాపేక్షాఽప్రతిక్షిప్త,,ఇతిహ్యుక్తమ్ ॥ ౨౪ ॥ అథతదన్తర్ధానానన్తరం-అజామిళః, యమకృష్ణయోః-దూతానాం , ధర్మాదిక , మాకర్ణ్య,భగవన్మాహాత్మ్యశ్రవణాద్భగవతి,భక్తిమానాసీదిత్యుత్తరేణాన్వయః,తత్ర,యమదూతానాంత్రైవిద్యంగుణాశ్రయంధర్మమాకర్ణ్య, కృష్ణదూతానాంశుద్ధంభాగవతంధర్మమాకర్ణ్యే-త్యన్వయః,త్రివిద్యావేదః , ఋగ్యజుస్సామాత్మకత్వా-త్తద్విహితంత్రైవిద్యం,పూర్వభాగవిహితంకర్మ,గుణాశ్రయంగుణత్రయవశ్యజనాధికారం - శుద్ధంసత్వగుణప్రధానజనాధికారం,భాగవతంభగవత్సంబన్ధినం, భగవత్యాసీతిపాఠే , ఆసీదితిక్రియాపదాధ్యాహారః - ఆకర్ణ్యేత్యస్యాకర్ణితంమనస్యవధార్యేత్యర్థః, అన్యథాతిరోధానాత్పూర్వమేవాకర్ణితత్వాదథేత్యనేనసహవిరోధాపత్తేః - అథేత్యస్యనన్తర్యమితివాఽర్థః - ఆత్మనస్స్వస్య-అశుభంపాపం-స్మరత,స్తస్య-మహా-ననుతాపః పరితాప-ఆసీత్ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ తస్యతాపప్రకారమేవప్రపఞ్చయతి ॥ అహోఇతి ॥ అవిజితాత్మనః-అవిజితః-ఆత్మామనో-యేన-తస్య- మేమమ - మహ,త్కష్ట-మహో-అభూత్ కింతత్-వృషల్యాంశూద్రాయాం-జాయతాజాయమానేన,యేన - ఆత్మనావయా,బ్రహ్మబ్రహ్మత్వం - విప్లావితంవినాశిత, మితియత్ ,,తజ్జాయాజాయాభవతియదస్యాంజాయతేపున,,రితిశ్రుత్యర్థమభిప్రేత్యజాయతాఽఽత్మనేత్యుక్తమ్ ॥ ౨౭ ॥ సద్భిరార్యైః,ర్విశేషేణగర్హితంమాం-ధిక్ ,,ఉభసర్వతసోః కార్యాధిగుపర్యాదిష్వి ,,తి - సంబన్ధసామాన్యేషష్ఠ్యపవాదికాద్వితీయా-ధిగితినిన్దాద్యోతకమవ్యయం,మాంమమ-ధిక్ నిన్దానిన్ద్యోఽహమిత్యర్థః , కథంభూతంమాం-దుష్కృతం దుష్టంకృతవాన్దుష్కృత్ - తంకులక

న్తర్ధిరేఽనఘ ॥ ౨౪ ॥ అథాజామిళఆకర్ణ్యదూతానాంయమకృష్ణయోః।ధర్మంభాగవతంశుద్ధంత్రైవిద్యం
చగుణాశ్రయమ్ ॥ ౨౫ ॥ భక్తిమాన్భగవత్యాశుమాహాత్మ్యశ్రవణాద్ధరేః।అనుతాపోమహానాసత్స్మర
తోఽశుభమాత్మనః ॥ ౨౬ ॥ అహోమేపరమంకష్టమభూదవిజితాత్మనః।యేనవిప్లావితంబ్రహ్మవృషల్యాం
జాయతాఽఽత్మనా ॥ ౨౭ ॥ ధిఙ్మాంవిగర్హితంసద్భిర్దుష్కృతంకులకజ్జలమ్ ।హిత్వాబాలాంసతీంయోఽహం
సురాపామసతీమగామ్ ॥ ౨౮ ॥ వృద్ధావనాథౌపితరౌనాన్యబన్ధూతపస్వినౌ।అహోమయాఽధునాత్యక్తా
వకృతజ్ఞేననీచవత్ ॥ ౨౯ ॥ సోఽహంవ్యక్తంపతిష్యామినరకేభృశదారుణే।ధర్మఘ్నాఃకామినోయత్రవిన్దన్తి
యమయాతనాః ॥ 3౦ ॥ కిమిదంస్వప్నఆహోస్విత్సాక్షాద్దృష్టమిహాద్భుతమ్ । క్వయాతాఅద్యతేయే
మాంవ్యకర్షన్పాశపాణయః ॥ 3౧ ॥ అథతేక్వగతాస్సిద్ధాశ్చత్వారశ్చారుదర్శనాః । వ్యమోచయన్నీయ
మానంబధ్వాపాశైరధోభువః ॥ 3౨ ॥ అథాపిమేదుర్భగస్యవిబుధోత్తమదర్శనే।భవితవ్యంమఙ్గళేనయేనా
త్మామేప్రసీదతి ॥ 33 ॥ అన్యథామ్రియమాణస్యనాశుచేర్వృషలీపతేః।వైకుణ్ఠనామగ్రహణంజిహ్వావక్తుమి
హార్హతి ॥ 3౪ ॥ క్వచాహంకితవఃపాపోబ్రహ్మఘ్నోనిరపత్రపః । క్వచనారాయణేత్యేతద్భగవన్నామమ

జ్జలంకులకలఙ్కం,కించ,సతీంవిశుద్ధాం-బాలాం -యోఽహం,స్త్రియం-హిత్వా,సురాపాం-సురాంపిబతీతిసురాపా-తాం-అతఏవా-సతీంఅగాంఅగచ్ఛమ్ ॥ ౨౮ ॥ వృద్ధౌప్రవయసౌ- అనాథౌరక్షకరహితౌ-నవిద్యతేఅన్యోబన్ధుఃపుత్రోయయోస్తౌ-తపస్వినౌతపస్సంపన్నౌ-పితరౌమాతాపితరౌ-అజ్ఞేనకృతఘ్నేన - మయా-అధునాతత్క్షణమేవ-నీచేనేవ-అహోత్యక్తౌ - సఏవంవిధోఽహం,వ్యక్తంనూనం-నితరాందారుణే-నరకే-పతిష్యామి-యత్రనరకే-ధర్మఘ్నాఃయమాదయః,స్సన్తియత్ర-కామినోమాదృశాః-యమయాతనాః-విన్దన్తిలభన్తే ॥ ౨౯ ॥ 3౦ ॥ ఏవంతస్యపరితాపమనువర్ణ్యేదానీంతస్యవిమర్శపూర్వకంముక్తిసాధనధర్మానుష్ఠానక్రమమాహ ॥ కిమిత్యాదినా ,, బ్రహ్మణ్యానుభావాత్మనీ,,త్యన్తేన-కి-మిదంయమకృష్ణదూతాగమనతత్సంభాషణాదిదర్శనం-స్వప్నః ఆహోస్విదుత-సాక్షాజ్జాగ్రతామయా - మహాద్భుతం- దృష్టం అద్యఅధునా, తేదూతాః,క్వ,యాతాఃగతాః-కే - యే-పాశపాణయస్సన్తో,మాం-వ్యకర్షన్నాకృష్టవన్తః ॥ 3౧ ॥ అథ- తే-చత్వార , శ్చారుదర్శనాస్సున్దరాః-సిద్ధాః-క్వ - గతాః, కే-యే-పాశైః- ర్బధ్వా- అధోభువఃనరకాన్ప్రతి-నీయమానం-మాం-వ్యమోచయన్ మోచితవన్తః ॥ 3౨ ॥ యద్యప్యహంమన్దభాగ్య- స్తథాపి-మేదుర్భగస్యాపి-విబుధోత్తమానాం-దర్శనే-నిమిత్తేసప్తమీ - దర్శనేననిమిత్తేనేత్యర్థః- మఙ్గళేనభవితవ్యం-కించన్మఙ్గళం,యేనమఙ్గళేనశుభకర్మణా-మమ-ఆత్మామనః-పరమాత్మావా-ప్రసీదతి ॥ 33 ॥ అన్యథాయదిమఙ్గళేననభవితవ్యం -పుణ్యేనవినేత్యర్థః-వృషలీపతే-రతఏవా-శుచేః - మ్రియమాణస్యమర్తుముద్యతస్య-మమ- జిహ్వా,వైకుణ్ఠస్య,నామగ్రహణం-గృహ్యతేవశీక్రియతేచిత్తమనేనేతిగ్రహణం,నామరూపంగ్రహణంవక్తుం-నార్హతి ॥ 3౪ ॥ కితవోమాయావీ-బ్రహ్మఘ్నఃప్రత్యవాయకః-బ్రహ్మఘ్న ఇతిపా

౨౬శ్లో ॥ పా॥భగవత్యాసీన్మాహాత్మ్యే.

రేత్యుక్తవేదః - నిర్లజ్జోఽహం-క్వ-మఙ్గళావహం - నారాయణేత్యేతద్భగవన్నామ - క్వ-ఈదృశస్యమమ, స్తత్కాలేతన్నామోచ్చారణంపుణ్యేనవినాకథంసంభవేదిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ సోఽహంసిద్ధదర్శనవైకుణ్ఠనామగ్రహణాదిసూచితధర్మయుక్తోఽహంయతాఽనియమితా - శ్చిత్తా - దయో-యేన-తథాభూతస్సన్-తథా-యతిష్యామియత్నంకరిష్యామి-కథంయథా-భూయఃపున, రాత్మాన -మన్ధేతమసినరకే, నమజ్జయేనకుర్యామ్ ॥ ౩౬ ॥ కింకృత్వా- అవిద్యా-దేహాత్మాభిమానాదిమూలమజ్ఞానం, కామశ్శబ్దాదివిషయాభిలాషః - కర్మ-ఏభి-ర్జాతం-తమిమం, బన్ధంగర్భజన్మాద్యవస్థాపరివృత్తిరూపంసంసారం-విముచ్యఅపోహ్య, కథంభూతః - సర్వేషుభూతేషు-సుహృత్-శాన్తఃనిగృహీతాన్తరిన్ద్రియః-కరుణఃసర్వభూతేషుకృపావాన్-ఆత్మవాన్ప్రశస్తమనస్కః, యోషిన్మయ్యాయోషిద్వ్యాజయా-భగవన్మాయయా-గ్రస్త-మాత్మానం-మోచయే-తాంవిశినష్టి॥యయైవా-హం, మధమఃజ్ఞానశూన్యోఽహం-క్రీడామృగఇవ, విక్రీడితః ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ దేహే, ఆదిశబ్దాత్తదనుబన్ధిని-అహం-మమేతి-యా-మిథ్యార్థధీమతిః-మిథ్యాఅయథార్థా -అర్థధీఃదేహాద్యర్థవిషయాధీ-స్తద్రూపామతి - స్తాం-అనహమర్థదేహాద్యర్థవిషయకాహంధియోవిపరీతరూపత్వాన్మిథ్యార్థధీరిత్యుక్తం -మోహార్థధీరితిపాఠాన్తరం-తత్రాపి-మోహాత్మికాంఅహంత్వేనదేహాదిరూపార్థధీరూపామిత్యేవార్థః, హిత్వాత్యక్త్వా, భగవతి, తత్కీర్తనాదిభిశ్శుద్ధం, మనోధాస్యేఆధాస్యే ॥ ౩౯ ॥ ఇతీత్థం- జాతఃఉత్పన్నః, సునితరాం, నిర్వేదో, యస్య, తాదృశఃసాధుష-క్షణమాత్రసఙ్గేన, ముక్తం-సర్వానుబన్ధనంపుత్రాదిస్నేహో, యేనసః, గఙ్గాద్వారం, ఉపేయాయఉపగతవాన్ ॥ ౪౦ ॥ సోఽజామిళః-తస్మిన్ - దేవసదనే, దేవోభగవాన్సీదతినివసతిసన్నిహితోభవత్యస్మి-న్నితిదేవసదనం - తస్మిన్గఙ్గాద్వారేఉప

ఙ్క్లిశమ్ ॥ ౩౫ ॥ సోఽహంతథాయతిష్యామియతచిత్తేన్ద్రియానిలః। యథానభూయఆత్మానమన్ధేతమసిమజ్జయే ॥ ౩౬ ॥ విముచ్యతమిమంబన్ధమవిద్యాకామకర్మజమ్। సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తోమైత్రఃకరుణఆత్మవాన్ ॥ ౩౭ ॥ మోచయేగ్రస్తమాత్మానంయోషిన్మయ్యాఽఽత్మమాయయా। విక్రీడితోయయైవాహంక్రీడామృగఇవాధమః ॥ ౩౮ ॥ మమాహమితిదేహాదౌహిత్వా మిథ్యార్థధీర్మతిమ్। ధాస్యేమనోభగవతిశుద్ధం తత్కీర్తనాదిభిః ॥ ౩౯ ॥ ఇతిజాతసునిర్వేదఃక్షణసఙ్గేనసాధుషు। గఙ్గాద్వారముపేయాయముక్తసర్వానుబన్ధనః ॥ ౪౦ ॥ సతస్మిన్దేవసదనఆసీనోయోగమాశ్రితః। ప్రత్యాహృతేన్ద్రియగ్రామోయుయోజమనఆత్మని॥ తతోగుణేభ్యఆత్మానంవియుజ్యాత్మసమాధినా। యుయుజేభగవద్ధామ్నిబ్రహ్మణ్యనుభవాత్మని ॥ ౪౨ ॥ యర్హ్యుపారతధీస్తస్మిన్నద్రాక్షీత్పురుషాన్పురః। ఉపలభ్యోపలబ్ధాన్ప్రాగ్వవన్దేశిరసాద్విజః ॥ ౪౩ ॥ హిత్వాకళేబరంతీర్థేగఙ్గాయాందర్శనాదను। సద్యస్స్వరూపంజగృహేభగవత్పార్శ్వవర్తినామ్ ॥ ౪౪ ॥ సాకంవిహాయసావిప్రోమహాపురుషకింకరైః। హైమంవిమానమారుహ్యయయౌయత్రశ్రియఃపతిః ॥ ౪౫ ॥ ఏవంసవిప్లా

విష్టః - యోగంభగవద్భక్తియోగం, ఆశ్రితఃఆరబ్ధవానిత్యర్థః, ప్రత్యాహృతః, విషయేభ్యఃఇన్ద్రియగ్రామఃఅన్తర్బాహ్యేన్ద్రియసంఘో - యేన- తాదృశః, ప్రథమ-మాత్మానంప్రత్యగాత్మానం-గుణేభ్యఃగుణపరిణామేభ్యోదేహాదిభ్యః-వివిచ్యపృథక్త్వేనానుసంధాయ- తస్మి -న్నాత్మనిప్రత్యగాత్మనిమనో-యుయుజే ॥ ౪౧ ॥ తత-ఆత్మనఃజీవాన్తర్యామిణఃపరమాత్మన, స్సమాధినాధ్యానేన - తస్మిన్బ్రహ్మణిస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్వ-మనుభవాత్మనిజ్ఞానస్వరూపే, భగవద్ధామ్నిభగవచ్ఛబ్దవాచ్యతేజసి -యుయుజేస్థిరమకరోత్ ॥ ౪౨ ॥ ఏవంభగవతిస్థిరీకృతచిత్తస్సన్, యర్హియదా, ఉపారతాశబ్దాదిభ్యో నివృత్తా - ధీ - ర్యస్య, తాదృశ - స్తస్మిన్కాలే - అగ్రే - పురుషాన్పూర్వదృష్టాన్ - భగవత్పార్శ్వదాన్- అద్రాక్షీత్-తతః - ప్రాగుపలబ్ధాన్ప్రాప్తాన్-పున - రుపలభ్యఅభిజ్ఞాయ-ద్విజ-శ్శిరసా-వవన్దే ॥ ౪౩ ॥ దర్శనానన్తరం-గఙ్గాయాస్తీర్థే, కళేబరం-త్యక్త్వా - గఙ్గాయామితిపాఠే, తీర్థేగఙ్గాద్వారక్షేత్రే - గఙ్గాయాం-త్యక్త్వేత్యర్థః, సద్యః, భగవతః, పార్శ్వవర్తినాంపార్షదానాం, స్వరూపం-తత్సమానంరూపం-జగృహేగృహీతవాన్ ॥ ౪౪ ॥ సవిప్రో, మహాపురుషకింకరైస్సాకం, హైమం - విమాన, మారుహ్య, విహాయసాఆకాశమార్గేణ, అర్చిరాదినేత్యర్థః, గతః, క్వ, యత్ర, శ్రియఃపతి-రాస్తేవైకుణ్ఠఇత్యర్థః, భగవత్పార్శ్వవర్తిరూపగ్రహణంమార్గక్రమేణవైకుణ్ఠగమనానన్తరం వేదితవ్యం, తత్రగమనస్య తత్ప్రాప్త్యర్థత్వాత్ ॥ ౪౫ ॥ ఉక్తమితిహాసముపసంహరన్భగవన్నామానుకీర్తనాత్తద్విషయమనుత్పాదకముపాయాన్తరముత్కృష్టంనాస్తీత్యాహ॥ఏవమితి ద్వాభ్యామ్॥ఏవమిత్థం, సద్విజః, విప్లావితఃవినాశిత-స్సర్వఃస్వసద్ధర్మశ్చ మోచితః, ధర్మో, యేన, దాస్యాఃపతిః - అతఏవ-పతితఃస్వధర్మాత్ప్రచ్యుతఃగర్హ్యంనిన్దితం-కర్మ యస్య, తం, హతం-వ్రతం,, అయంహిశ్రుతసంపన్నశ్శీలవృత్తగుణాలయ,, ఇత్యాదినోక్తం, యస్య-అతఏవ-న

౩౯ శ్లో॥ పా॥ మోహార్థధీః.

రకే-నిపాత్యమానోఽపి, భగవన్నామ-గృహ్ణన్నుచ్చరన్-సద్యః, విముక్తోఽభూత్ *॥౪౬॥* ముముక్షూణాంసంసారబన్ధనాన్మో క్తుమిచ్ఛతాం, తన్మూలకర్మరూపబన్ధస్య, నికృన్తనం.కృత్యతేభిద్యతేఽనేనేతినికృన్తనం-అతస్తీర్థపదస్యభగవతోఽనుకీర్త నాత్, పరమన్యత్, నాస్తి-యద్యస్మాదనుకీర్తనాత్, రజస్తమోభ్యాం - కలిలంకశ్మలం-మనః, కర్మసుసంసృతిహేతుషు, పున-ర్నసజ్జతేనసక్తంభవతి, అన్యథాఽఉపాయాన్తరేణ, నచనసజ్జతేకింతుసజ్జతఏవేత్యర్థః *॥౪౭॥* అస్యేతిహాసస్యశ్రవ ణాదిఫలమాహ॥యఇతి॥పరమమతీవ-గుహ్యంగోప్యం, మఘాపహంపాపహర,మితిహాసం, యఃపుమాన్, శ్రద్ధయాయుక్తః-శృణుయాత్, యశ్చ, భక్త్యా, అనుకీర్తయేత్కథయేత్ *॥౪౮॥* సపుమాన్, నరకం, నయాతివైనప్రాప్నోత్యేవ-యమకిం కరైరీక్షితోఽపినభవతి, యద్యపిఅమఙ్గళఃపాపీయానపి-మర్త్యః, శ్రవణాదికం-కుర్వన్, విష్ణులోకేశ్రీవైకుణ్ఠే-మహీయతే పూజ్యతే, భగవద్విషయకమత్యుత్పత్తిద్వారాభగవల్లోకంప్రాప్యతత్రత్యైర్బహుమన్యతఇత్యర్థః *॥౪౯॥* ఏవంశ్రవ ణకీర్తనాదిభక్తియోగారమ్భస్యకైముతికన్యాయేనయమవశ్యతాపరిహారకత్వంవక్తుంకథితమితిహాసమజామిళదృష్టాన్తే న, తన్న్యాయేనతద్వదన్నుపసంహరతి ॥ మ్రియమాణఇతి ॥అజామిళో, మ్రియమాణః-పుత్రోపచారితంపుత్రోపచారేణా ముఖ్యయావృత్త్యాప్రయుక్తముపచారితమేవ-హరేర్నామ, గృహ్ణన్, ధామహరేఃస్థాన-మగాత్ప్రాప్తః-కిముత, శ్రద్ధ యా-హరే-ర్గుణాన్గుణప్రతిపాదకాన్నారాయణాదిశబ్దాన్-కీర్తయన్నిత్యర్థః *॥౫౦॥* *ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచ న్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః ********************
ఏవమితిహాసముఖేనాకర్ణితభగవన్నామమాహాత్మ్యోరాజా, పతింవఃపృచ్ఛతభటాధర్మేస్మిన్యదిసంశయః।సవేదష

వితసర్వధర్మోదాస్యాఃపతిః*పతితోగర్హ్యకర్మా । నిపాత్యమానోనిరయోహతవ్రత*స్సద్యోవిముక్తోభ గవన్నామగృహ్ణన్॥౪౬॥నాతఃపరంకర్మనిబన్ధకృన్తనంముముక్షూణాంతీర్థపదానుకీర్తనాత్।నయత్పునఃక ర్మసుసజ్జతేమనోరజస్తమోభ్యాంకలిలంసచాన్యథా॥౪౭॥యఏతంపరమంగుహ్యమితిహాసమఘాపహమ్। శృణుయాచ్ఛ్రద్ధయాయుక్తోయశ్చభక్త్యాఽనుకీర్తయేత్ ॥ ౪౮॥నవైసనరకంయాతినేక్ష్యతేయమకింకరైః। యద్యప్యమఙ్గళోమర్త్యోవిష్ణులోకేమహీయతే ॥ ౪౯ ॥మ్రియమాణోహరేర్నామగృణన్పుత్రోపచారితమ్। అజామిళోఽప్యగాద్ధామకిముతశ్రద్ధయాగృణన్॥ ౫౦ ॥********************
***********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః. **********
రాజోవాచ॥నిశమ్యదేవస్స్వభటోపవర్ణితం*ప్రత్యాహకింతానపిధర్మరాజః। ఏవంహతాజ్ఞోవిహతాన్మురారే ర్నైదేశికైర్యస్యవశేజనోఽయమ్॥ ౧ ॥యమస్యదేవస్యనదణ్డభఙ్గః కుతశ్చనర్షేశ్రుతపూర్వఆసీత్। ఏతన్మునేవృశ్చతిలోకసంశయంనహిత్వదన్యఇతిమేవినిశ్చితమ్॥ ౨॥శ్రీబాదరాయణిరువాచ॥భగవత్పురు షైరాజన్యామ్యాఃప్రతిహతోద్యమాః। పతింవిజ్ఞాపయామాసుర్యమంసంయమనీపతిమ్ ॥ ౩ ॥ యమదూ తాఊచుః॥కతిసన్తీహశాస్తారోజీవలోకస్యవైప్రభో। త్రైవిధ్యంకుర్వతఃకర్మఫలాభివ్యక్తిహేతవః॥౪॥య

రనుంగుహ్యంధర్మస్యభగవాన్యమ ,, ఇతిభగవత్పార్షదైరాప్తతేనుత్వానాభిహితయమముఖేననామమాహాత్మ్యంప్రథ యితుంపృచ్ఛతిద్వాభ్యామ్॥ఏవమిత్థం-దేవోధర్మరాజః -స్వభటైః-రుపవర్ణితం-నిశమ్యాకర్ణ్య-మురారేర్భగవతో, నైదే శికైరాజ్ఞాకారిభిఃకింకరైః-ర్విహతాన్నిరాకృతాన్-కింకరాన్ప్రతి - స్వయం-విహతానిరాకృతా, ఆజ్ఞా, యస్య-తాదృశః-కిముక్తవాన్॥ధర్మరాజంవిశినష్టి॥యస్యధర్మరాజస్య - వశే - అయంజనః-యద్వశవర్తీఅయంసంసారిజనసమూహఇత్య ర్థః *॥౧॥* హేబుధే-దేవస్యయమస్య-తాదృశోదణ్డస్యభఙ్గః-కుతశ్చిదాసీదితి-నశ్రుతపూర్వః పూర్వంనశ్రుతఇత్యర్థః-ఏతత్ ఏతస్మిన్నర్థే-సర్వస్యాపిసంశయోవర్తతఇతి శేషః - హేమునే-తమిమం-లోకస్యమాదృశస్య-సందేహం-త్వదన్యః-న హివృశ్చతినచ్ఛినత్తీతిమేమయా-సునిశ్చితమ్*॥౨॥*ఉత్తరమాహమునిః॥భగవత్పురుషైరితి॥ హేరాజన్-భగవతః-పురుషైః కింకరైః-ప్రతిహతః-ఉద్యమో-యేషాంతే-యామ్యాఃయమభటాః-పతిమధిపతిం, సంయమిన్యాఃపుర్యాః-పతిం-యమంప్ర తి-విజ్ఞాపయామాసుః *॥ ౩ ॥* విజ్ఞప్తిప్రకారమేవాహకతీత్యాదినాఆయయుర్గ్రంథితమిత్యన్తేన॥ హేప్రభో యమఇహ లోకే-త్రైవిధ్యంత్రివిధమేవత్రైవిధ్యం- స్వార్థేష్యఞ్-పుణ్యపాపతదుభయమిశ్రరూపేణత్రివిధం - కర్మ-కుర్వతో-జీవ లోకస్య-శాస్తారః-ఫలస్యసుఖాదిరూపస్య-యా-అభివ్యక్తిఃప్రాదుర్భావ-స్తస్యా-హేతవః-కతిసన్తీత్యాపేక్షః *॥౪॥* సన్తుబహవఃకోబాధస్తత్రాహుః ॥ యదీతి ॥ యది-బహవః-దణ్డధారిణశ్శాస్తారఃదణ్డరూపశాసనకారిణః-దణ్డనపూర్వక ఉపకారిణోవా-బహవ-స్స్యుస్తర్హి-మృత్యుర్దుఃఖ-మమృతంసుఖంచ-కస్య - స్యాతాం -కస్యవానస్యాతాం-నకస్యాప్యభ స్యాతామిత్యర్థః-అయంభావః-అన్యోన్యవిరోధిశాస్తృబహుత్వేసతిశాస్త్రాన్తరాపాదితస్యసుఖదుఃఖాదేశ్శాస్త్రన్తరే

ణనివారణసంభావనయా కస్యాపృథ్వభేనస్యాతాం-కింతూభయపరిహారేణోదాసీనో లోకః స్యాదితి *॥౫॥* పరస్పరావిరోధిశాస్తృబహుత్వే యద్యపృథ్వభేనస్యాతాం, తథాపి-శాస్తృత్వమముఖ్యం స్యాదిత్యాహుః ॥కింత్వితి॥ధర్మిణాం కర్మిణాం-యే శాస్తారః-తేషాం బహుత్వే-స్యాత్ సుఖాదికం స్యాత్-యద్వా - అవిరోధిశాస్తృబహుత్వే సతి-కర్మిణాం బహూనాం-కర్మానుసారేణ శాస్తృభిరాపాద్యమానం సుఖాది-స్యాదేవ-కింతు-శాస్తృత్వముపచారః తేషాం శాస్తృత్వమముఖ్యం హి స్యాద్యథా-మణ్డలవర్తినాం అల్పజనపదాధిపతీనాం శాస్తృత్వం యథా నముఖ్యం నిరఙ్కుశత్వాభావా-త్తద్వత్ * ॥౬॥ * త్వచ్ఛాసనం తు నిరఙ్కుశం దృష్టం అతశ్శాస్తృబహుత్వం న ఘటత ఇత్యభిప్రేత్య త్వమేక ఏవ శాస్తా త్వచ్ఛాసనం చేదానీం హతమిత్యాహుః॥ శాస్తేతి॥దణ్డధరః-పాపినాం నృణాం దణ్డం ధారయతి కారయతీతి దణ్డధరః - శాస్తా హితాహితయోర్వివిచ్య జ్ఞాపయితా శుభాశుభపుణ్యాపుణ్యే వివినక్తి విభజతీతి శుభాశుభవివేచనః-నన్వాదిత్యావత్క-ర్తరి ల్యుః * ॥ ౭ ॥ * తస్యైవం భూతస్య - తే తవ-దణ్డశ్శాసనం-లోకే క్వాప్యే-తత్పర్యన్తం-విహతో-న వర్తతే-కింత్వవిహత ఏవ - అధునా తు-అద్భుతరూపైః-శ్చతుర్భి-స్సిద్ధైః-స్తైః తవాజ్ఞా-విప్రలమ్భితా వితథీకృతా * ॥ ౮ ॥ * కథం విప్రలమ్భితేత్యత్రాహుః॥ నీయమానమితి ॥ తవాదేశాత్ - అస్మాభి-ర్యాతనాగృహం నరకం ప్రతి-నీయమానం-పాతకినం తే సిద్ధాః -వ్యమోచయన్, కిం కృత్వా, ప్రసహ్య బలా-త్తైః-పాశాన్, ఛిత్వా * ॥ ౯ ॥ * తేత్వ త్త, స్తాన్ సిద్ధా-న్వేదితుం తద్బలత దధిపతినామాది ప్రభావాదికం సర్వం వేదితు-మిచ్ఛామ ఇత్యర్థః- నోఽస్మాకం-క్షమం హితం, యది-మన్యసే-తర్హి కథయేతి శేషః-తాన్విశంష న్తి -నారాయణేత్యేతస్మిన్ శబ్దే-ఽభిహితే ఆచ్ఛారితే సతి-ద్రుతమాశు-ఆయయు రాజగ్ముః *॥౧౦॥* ఏవమాపృష్టో యమస్తాన్ప్రత్యాహేత్యాహ మునిః॥ ఇ

దిస్యుర్బహవో లోకే శాస్తారో దణ్డధారిణః । కస్య స్యాతాం న వా కస్య మృత్యుశ్చామృతమేవ వా॥ ౫ ॥ కింతు శాస్తృబహుత్వే స్యాద్బహూనామిహ ధర్మిణామ్। శాస్తృత్వముపచారో హి యథా మణ్డలవర్తినామ్ ॥ ౬ ॥ అతస్త్వమేకో భూతానాం సేశ్వరాణామధీశ్వరః। శాస్తా దణ్డధరో నౄణాం శుభాశుభవివేచనః॥ ౭ ॥ తస్య తే విహతో దణ్డో న లోకే వర్తతేఽధునా। చతుర్భిరద్భుతైస్సిద్ధైరాజ్ఞా తే విప్రలమ్భితా ॥౮॥ నీయమానం త్వదాదేశాదస్మాభిర్యాతనాగృహాన్। వ్యమోచయన్పాతకినం ఛిత్త్వా పాశాన్ప్రసహ్య తే ॥ ౯ ॥ తాంస్తే వేదితుమిచ్ఛామో యది నో మన్యసే క్షమమ్ । నారాయణేత్యభిహితే మా భైరిత్యాయయుర్ద్రుతమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి దేవస్స ఆపృష్టః ప్రజాసంయమనో యమః। ప్రీతస్స్వదూతాన్ప్రత్యాహ స్మరన్పాదామ్బుజం హరేః ॥ ౧౧॥ యమ ఉవాచ॥ పరో మదన్యో జగతస్తస్థుషశ్చ హ్యోతం ప్రోతం పటవద్యత్ర విశ్వమ్ । యదంశతోఽస్య స్థితిజన్మనాశా నస్యోతవద్యస్య వశే చ లోకః ॥౧౨॥ యో నామభిర్వాచి జనం నిజాయాం బధ్నాతి తన్త్ర్యామివ దామభిర్గాః। యస్మై బలిం త ఇమే నామకర్మనిబద్ధబద్ధాశ్చకితా వహన్తి ॥౧౩॥ అహం మహేన్ద్రో నిరృతిః ప్రచేతాస్సో

తీర్థ-మాపృష్టః -ప్రజానాం-సంయమనః సంయమయతి శాస్తీతి సంయమనః-కర్తరి ల్యుః-యమో దేవః, ప్రీతః సుప్రశ్నేన హృష్టః-హరేః, పదామ్బుజం-స్మరన్ స్వదూతాన్ప్రత్యాహ * ॥ ౧౧ ॥ * ఉక్తిమేవాహ॰ పర ఇత్యాదినా॰ ,,నమః పురుషాయ భూమ్నే ,, ఇత్యన్తేన॥ మత్ మత్తః, పర ఉత్కృష్టః, అన్యోఽస్తి -న కేవలం మత్తః పరః-కింతు-జగతః జఙ్గమాత్-తస్థుషః స్థావరాశ్చ, చరాచరాత్మకాదాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తా - జ్జగత, ఉత్కృష్టోఽన్యోఽస్తీత్యర్థః-అతో భవన్త ఇవ తచ్ఛాసనకారిత్వాన్నాస్మాకం ముఖ్యం ప్రశాస్తృత్వమితి భావః, సోఽసౌ-యత్ర యస్మి-న్నిదం-విశ్వం తన్తవః పట ఇవ-ఓతం ప్రోతం - ఆయామతో విస్తరతశ్చ స్యూతం-సర్వతో వ్యాప్తమిత్యర్థః-యస్య చాంశతః అంశాదేవ-అస్య జగతః - జన్మాదయో-భవన్తి నస్యోతవత్ నాసికాయాం ఓతవత్ ప్రోతబలీవర్దవత్ -యస్య-వశే-అయం లోకః, యద్వశవర్త్యయం లోక ఇత్యర్థః *॥౧౨॥* ఏవం సర్వాభ్యధికత్వసర్వవ్యాపకత్వసర్వజన్మాదికారణత్వసర్వప్రశాస్తృత్వధర్మయుక్తో భగవానన్యోఽస్తీత్యుక్తం -అధానన్యాంశ్చ భగవతో ధర్మాన్ ప్రపఞ్చయతి ॥ య ఇతి॥ యో భగవాన్-నిజాయాం వాచి వేదాత్మికాయాం-తన్త్ర్యాం దామన్యాం, నామభిః-జనం, దామభిర్గ్రన్థిమద్రజ్జుభిః-స్థూలతన్త్ర్యా , గాః బలీవర్దానివ, బధ్నాతి, నామభిరిత్యనేన బ్రాహ్మణబ్రహ్మచర్యాదివర్ణాశ్రమాణాం నిర్దేశపూర్వకం వేదోక్తవర్ణాశ్రమధర్మా వివక్షితాః , తైరీశ్వరాజ్ఞారూపాయాం తదుల్లఙ్ఘనే దణ్డనాపాదికాయాం వాచి బధ్నాతి-వాగధీనాన్కరోతీతి యావత్ , యస్మై చ, త ఇమే, నామకర్మభి-ర్నిబద్ధాః కృతాః-బద్ధా, యేషాం-తాదృశాః, ప్రతినియతనామకర్మాణః, చకితాః బిభ్యతః , బలిం పూజాం, వహన్తి కుర్వన్తీత్యర్థః * ॥ ౧౩ ॥ * అహం యమః, ప్రచేతా వరుణః, ఈశో రుద్రః, అర్కస్సూర్యః, అబ్జయోనిర్బ్రహ్మా, ఆదిత్యాః అదితేః పుత్రాః, విశ్వావసుప్రభృతయ ఉపదేవతాః విశ్వసృజః దక్షాదయః, అస్పృష్టం , రజ, స్తమశ్చ, యై-స్సత్త్వప్రధానా అపి, యస్య, ఈహితమభిప్రాయం, న

విదుః, తతః ఉక్తేభ్యోఽన్యేనవిదురితికింవక్తవ్యం , అవేదనే హేతుః , స్పృష్టామాయయా, యైస్తే-మాయయా మోహితతత్వాదిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ✻ అసుభృతః పాణభృతః, యం, గోభిరిన్ద్రియైః, మనసా, అసుభిః ప్రాణాయామైః, హృదా చిత్తేన, గిరా వాక్కాశలేన, యంనపిచక్షతేనపశ్యతి, నజానాతీత్యర్థః , కథంభూతం, ఆత్మనాంజీవానాం, మాత్మానమన్తరాత్మానం-అన్తర్హృది-సన్తంవసన్తం, అవిచక్షణేద్రష్టాన్తః - చక్షుర్యథైవాకృతయస్తతః పరమితి-యథా-ఆకృతయః రూపాణి-తతః పరం ఆకృతిభ్యోవిలక్షణ-మాకృతీనాం ప్రకాశకం-చక్షురిన్ద్రియం-నపిచక్షతేతద్వత్ ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ఏవంసర్వవశిత్వసర్వారాధ్యత్వసర్వావిజ్ఞాతాఖిలప్రియత్వవాఙ్మనసాద్యగోచరాఽపరిచ్ఛిన్న-స్వరూపస్వభావత్వసర్వాన్తరాత్మాదయోధర్మాః ఉక్తాః-ఏభిరన్యైశ్చకల్యాణగుణైశ్చిదచిదాత్మకజగతోవిలక్షణస్య-స్వతన్త్రస్య-మాయాధిపతే-రధీశితుస్సర్వేశ్వరస్య-పరస్య - మహాత్మనోనిరతిశయప్రభావస్య-హరే-ర్మనోహరాస్సన్తరాః-దూతాః-భగవతఇవగుణరూపస్వభావాయేషాంతాదృశాః - ఇహలోకే-చరన్తి ✻ ॥ ౧౭॥ ✻ విష్ణో-ర్భూతానికింకరాత్మకానిభూతాని-సురైర్బ్రహ్మాదిభిః-పూజితాని-దుర్దర్శాని ఉజ్వలాని-లిఙ్గానిరూపాణి -యేషాం-తాని-మహాద్భుతానిదృష్టవిసజాతీయాని-భగవద్భక్తిమతో-జనాన్-వత్తే మృత్యోశ్చా-న్యేభ్యశ్చసర్వేభ్యః, రక్షన్తి ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ తద్భక్తిమతోరక్షన్తునామ - అయంత్వజామిళో నిరతిశయదుష్కృద్భగవద్భక్తియోగశూన్యశ్చేతికథమేనంరక్షితవన్త స్తత్రాహ ॥ ధర్మమితి॥ సాక్షాద్భగవతా-ప్రణీతమభిహి

మోఽగ్నిరీశః పవనోఽర్కో-విరిఞ్చిః। ఆదిత్యవిశ్వావసవోఽథసాధ్యామరుద్గణారుద్రగణాశ్చసిద్ధాః॥ అన్యేచయేవిశ్వసృజః ప్రజేశాభృగ్వాదయోఽస్పృష్టరజస్తమస్కాః। యస్యేహితంనవిదుస్స్పృష్టమాయాస్సత్వప్రధానాఅపికింతతోఽన్యే ॥ ౧౫ ॥ యంవైనగోభిర్మనసాఽసుభిర్వా హృదాగిరావాఽసుభృతోవిచక్షతే। ఆత్మానమన్తర్హృదిసన్తమాత్మనాంచక్షుర్యథైవాకృతయస్తతః పరమ్ ॥ ౧౬ ॥ తస్యాత్మతన్త్రస్యహరేరధీశితుః పరస్య మాయాధిపతేర్మహాత్మనః । ప్రాయేణదూతాఇహవైమనోహరాశ్చరన్తితద్రూపగుణస్వభావాః ॥ ౧౭ ॥ భూతానివిష్ణోస్సురపూజితానిదుర్దర్శలిఙ్గానిమహాద్భుతాని। రక్షన్తితద్భక్తిమతః పరేభ్యోమత్తోఽపిమర్త్యానథసర్వతశ్చ ॥ ౧౮ ॥ ధర్మంతుసాక్షాద్భగవత్ప్రణీతంనవైవిదురృషయోయేచదేవాః। నసిద్ధముఖ్యాఅసురామనుష్యాః కుతోఽనువిద్యాధరచారణాదయః ॥ ౧౯ ॥ స్వయంభూర్నారదశ్శంభుఃకుమారః కపిలోమనుః । ప్రహ్లాదోజనకోభీష్మోబలిర్వైయాసకిర్వయమ్॥ ౨౦ ॥ ద్వాదశైతేవిజానీమోధర్మంభాగవతంభటాః। గుహ్యంవిశుద్ధందుర్బోధంయజ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే॥ ౨౧ ॥ ఏతావానేవలోకేఽస్మిన్పుంసాంధర్మః పరస్స్మృతః । భక్తియోగోభగవతితన్నామగ్రహణాదిభిః ॥ ౨౨ ॥ నామోచ్చారణమాహాత్మ్యంహరేః పశ్యతపుత్రకాః । అజామిళోఽపియేనైవమృత్యుపాశాదముచ్యత ॥ ౨౩ ॥ ఏతావతాఽలమఘనిర్హరణాయపుంసాంసంకీర్తనంభగవతోగుణకర్మనామ్నామ్। విక్రుశ్యపుత్రమఘవాన్యదజామి

తం-ధర్మం-ఋషిప్రభృతయో-నవిదుః-భాగవతోధర్మ ఈదృశఇతిభావః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ యదికేఽపినవిదుస్తర్హి తద్ధర్మశ్శశవిషాణవదసత్కల్పస్స్యాత్తత్రాహ॥ స్వయంభూరితి ॥ వయమహం,, అస్మదోర్ద్వయోశ్చే,, తిబహువచనమేకత్వేవేదితవ్యం, స్వయంభూర్బ్రహ్మా-శంభూరుద్రః-కుమారస్సనత్కుమారః-మనుఃస్వాయంభువః-వైయాసకిః శ్రీశుకః -ఏతే-వయంద్వాదశ-హేభటాః-భాగవతం-ధర్మం-జానీమః తత్ప్రభావంజానీమఇత్యర్థః-కథంభూతం-గుహ్యంగోప్యం-విశుద్ధంకేవలసత్వప్రధానాధికారం-దుర్బోధంఇతరైర్దుర్విజ్ఞేయం-యంధర్మం-జ్ఞాత్వా, అమృతంముక్తిం, మశ్నుతే ప్రాప్నోతి ✻ ॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ✻ కోఽసావిదృశోధర్మః కీదృశాన్వా-తత్రాహ ॥ ఏతావానేవేతి॥ భగవతి-తన్నామగ్రహణాదిభిః - అనుగృహీతో-యో-భక్తియోగః-సఏవ-పుంసాం-లోకే-పరః ఉత్కృష్టో-ధర్మః- లోకేపురుషైస్సాధ్యఉత్కృష్టోధర్మోభగవద్భక్తియోగఏవ- సచ-ఏతావానేవ-అవిచ్ఛిన్నప్రేమపూర్వానుధ్యానపర్యన్తఏవ,, ప్రేమపూర్వమనుధ్యానంభక్తిరిత్యభిధీయత ,, ఇతివచనార్థమభిప్రేత్యతస్యభక్తిశబ్దేనైవలాభాదేతావానేవేత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ ఆస్తాంభక్తియోగప్రభావస్తావన్నామోచ్చారణప్రభావమేవపశ్యతేత్యాహ॥ నామేతి॥ హేపుత్రకాః-హరే-ర్నామోచ్చారణమహాత్మ్యం - పశ్యత-యేననామోచ్చారణమహాత్మ్యేన - అజామిళోఽపి , అపిశబ్దస్తస్యసుతరాంముక్త్యనర్హతాంసూచయతి-మృత్యుపాశాత్సంసారపాశా-దముచ్యతముక్తోభూత్ ✻ ॥ ౨౩॥ ✻ అతః పుంసాం-అఘస్యనిర్హరణాయనిశ్శేషక్షపణాయ-ఏతావతైవ-అలం, కేయతా-భగవతో-గుణకర్మప్రతిపాదకనామ్నాం-సంకీర్తన, మితీయతా-కుతః, యద్యస్మా-దఘవాన్పాపీ-అజామిళో, మ్రియమాణః,

పుత్రం నారాయణేతి-విక్రుశ్యాహూయ-ముక్తిం-ముపైత్-ఉపైత్, అగాదిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ నన్వేవంవిధం నామమాహాత్మ్యాదికం స్వయంభ్వాదివదన్యోఽప్యధీతశాస్త్రః కింన జానీయాదత ఆహ॥ ప్రాయేణేతి ॥ మహాజనః శాస్త్రజ్ఞోఽప్యయం జనః-తదిదం నామమాహాత్మ్యాదికం, ప్రాయశో-న వేద, తత్ర హేతుః, దేవస్య భగవతస్సంబన్ధిన్యా, మాయయా, అలమత్యర్థం- విమోహితా మతిర్యస్య - తాదృశః, తం ప్రతి ఖిద్యతి, బతేతి-కించ, మధుపుష్పితాయాం, మధుమధురం యథా భవతి తథా-పుష్పితాయాం పుష్పస్థానీయ క్షుద్రస్వర్గాదిఫలప్రకాశకార్థవాదైర్మనోహరాయామిత్యర్థః- ఏవంభూతాయాం - త్రయ్యాం-జడీకృతా అభినివిష్టా-మతిర్యస్య, అత ఏవ-వైతానికే, మహత్యేవ కర్మణి, యుజ్యమానః భగవన్మాయామోహితత్వాదర్థవాదశ్రవణేన కర్మాసక్తచిత్తత్వాచ్చ-న వేదేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం విదిత్వా యే భగవన్తం భజన్తి న తేషామస్మద్భీరస్తీత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ సుధియః కుశలాః-యే జనాః, ఏవం నామమాహాత్మ్యాదికం, విమృశ్య, అనన్తే త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితే-షాడ్గుణ్యపూర్ణే భగవతి, భావయోగం భక్తియోగం-విదధతే కుర్వతే ఖలు, తే, మమ దణ్డం నార్హన్తి - తేషాం పాతకాభావాదిత్యర్థః-యదికించిత్తేషాం స్యాత్పాతకం, తర్హి, తదపి పాతకం - ఉరుగాయస్య భగవతో, వాదః గుణానువాదాత్మకనామగ్రహణాదిరూపో-హన్తి నాశయతి ॥ ౨౬ ॥ ఏవమాత్మీయపక్షస్యోత్తరమభిధాయాధునా స్వదూతాననుశాస్తి ॥ త ఇతి త్రిభిః ॥ యే జనాః, సాధవస్సాధుగుణయుక్తాః- సమదృశః, సమం భగవదాత్మకత్వేన సమం సర్వం పశ్యన్తీతి తథా-భగవత్ప్రపన్నాః ఉపాయోపేయభావేన భగవన్తం శరణం గతాః-తే, దేవైః-సిద్ధైశ్చ-పరితో-గీతాః, పవిత్రా, గాథా-యేషాం-తాదృశాః-స్తా-నోపసీదత న తత్సమీపం గచ్ఛతేత్యర్థః - తత్ర హేతుం వదన్ తాన్విశినష్టి ॥ హరేర్గదయా-అభితో-గుప్తాః రక్షితాః-అత ఏవైషాం-భయం సంసృతిభయం-నాస్తి-న చ-తేషాం-దణ్డే-వయం, ప్రభవామ సమర్థా భవేమ ॥ ౨౭ ॥

శ్లో॥ అజామిలోఽపి నారాయణేతి * మ్రియమాణ ఉపైతి ముక్తిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రాయేణ వేద తదిదం న మహాజనోఽయం దేవ్యా విమోహితమతిర్బత మాయయాఽలమ్। త్రయ్యాం జడీకృతమతిర్మధుపుష్పితాయాం వైతానికే మహతి కర్మణి యుజ్యమానః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం విమృశ్య సుధియో భగవత్యనన్తే సర్వాత్మనా విదధతే ఖలు భావయోగమ్। తే మే న దణ్డ*మర్హన్త్యథ యద్యమీషాం స్యాత్పాతకం తదపహన్త్యురుగాయవాదః ॥ ౨౬ ॥ తే దేవసిద్ధపరిగీతపవిత్రగాథా యే సాధవస్సమదృశో భగవత్ప్రపన్నాః। తాన్నోపసీదత హరేర్గదయాఽభిగుప్తాన్నైషాం వయం న చ వయః ప్రభవామ దణ్డే ॥ ౨౭ ॥ తానానయధ్వమసతో విముఖాన్ముకున్దపాదారవిన్దమకరన్దరసాదజస్రమ్। నిష్కించనైః పరమహంసకులైరసఙ్గైర్జుష్టాద్గృహే నిరయవర్త్మని బద్ధతృష్ణాన్ ॥ ౨౮ ॥ జిహ్వా న వక్తి భగవద్గుణనామధేయం చేతశ్చ న స్మరతి తచ్చరణారవిన్దమ్। కృష్ణాయ నో నమతి యచ్ఛిర ఏకదాపి తానానయధ్వమసతోఽకృతవిష్ణుకృత్యాన్ ॥ ౨౯ ॥ తత్క్షమ్యతాం స భగవాన్పురుషః పురాణో నారాయణస్స్వపురుషైర్యదసత్కృతం నః। స్వానామ*హో న విదుషాం రచితాఞ్జలీనాం క్షాన్తిర్గరీయసి నమః పురుషాయ భూమ్నే ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్మాత్సంకీర్తనం విష్ణోర్జగన్మఙ్గలమంహసామ్। మహతామపి కౌరవ్య విద్ధ్యైకాన్తికనిష్కృ

తాన్-అసతో-పాపిష్ఠాన్-నరకద్వారే గృహే-బద్ధతృష్ణాన్ కృతాభిలాషాన్ ॥ ౨౮ ॥ కించ-యేషాం జిహ్వా చేతశ్శిరాంసి-భగవన్నామధేయ చరణారవిన్దవచనస్మరణనమస్కారాన్-న కుర్వన్తి-తానానయధ్వమిత్యాహ ॥ జిహ్వేతి ॥ భగవతో-గుణప్రతిపాదకం-నామధేయం-యస్య, జిహ్వా - న వక్తి, యస్య, చేతః-భగవతశ్చరణారవిన్దం, న స్మరతి-యస్య చ శిరః, సకృదపి, శ్రీకృష్ణాయ-నో నమతి న నమతి తాన్-అకృతం-విష్ణోః-కృత్యం ఆరాధనం, యైః-స్తాన్ అత ఏవ-అసతః-ఆనయధ్వమ్ ॥ ౨౯ ॥

తర్హి క, ఆనేయా స్తత్రాహ॥ తానితి॥ తాన్-ఆనయధ్వం -కాన్- అజస్రం సతతం-నిష్కించనైః-పరమహంసానాం జ్ఞానినాం, కులైస్సంఘైః-రసఙ్గైః -జుష్టాత్సేవితాత్-ముకున్దస్య పాదారవిన్దయోర్మకరన్దతుల్యో, రస-స్తస్మాద్విముఖాన్-అత ఏవ అసతః పాపిష్ఠాన్-నరకద్వారే గృహే-బద్ధతృష్ణాన్ కృతాభిలాషాన్

ఏవం స్వదూతానాదిశ్య దూతకృతాపరాధభియా భగవన్తం క్షమాపయతి॥ తత్క్షమ్యతామితి ॥ స్వపురుషైరస్మద్భృత్యైః-యదసత్కృతం అపరాధం - తత్పురాణః పురుషో భగవాన్నారాయణః-క్షమ్యతాత్-దివాదిత్వాత్కర్తరి సార్వధాతుకే శ్యన్-స్వానాం స్వభక్తానా - మజ్ఞానాం కృతాఞ్జలినాం - నోఽస్మాకం-క్షాన్తిః అస్మద్విషయా క్షాన్తిరిత్యర్థః, అహో-గరీయసీ గురుతరా-బహులా, భగవతి వర్తత ఇతి భావః-అస్మై, భూమ్నే సర్వాన్తర్యామిణే-నమః ,, అఞ్జలిః పరమా ముద్రా క్షిప్రం దేవప్రసాదినీ,, త్యుక్తతత్ప్రసాదనిమిత్తాఞ్జలిబన్ధనేన నమస్కరోమీతి భావః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం ,,ప్రత్యాహ కిం తానపి ధర్మరాజ,, ఇతి పృష్టాం యమోక్తిమభిధాయ తాముపసంహరిష్యమాణోఽన్తరా రాజ్ఞః ప్రశ్నస్య ,, యద్వై న నరకాన్నరః నానోగ్రయాతనాన్నేయా,, దిత్యస్యోత్తరం సంగమయతి మునిః ॥ తస్మాదితి త్రిభిః॥ తస్మాదితి॥ హే కౌరవ్య, తస్మాదితిహాససముఖే

నామమాహాత్మ్యస్య శ్రుతత్వాద్యమోక్త్యాసంవాదితత్వాచ్చ-విష్ణోః-స్సంకీర్తనం-జగతో-మఙ్గళావహం-మహతాంవిపు
లానామప్యం-హసాంపాపానా-మైకాన్తికనిష్కృతంముఖ్యం ప్రాయశ్చిత్తం, విద్ధిజానీహి ॥ ౩౧ ॥ వ్రతాదికం
తునముఖ్యమిత్యాహ ॥ శృణ్వతామితి ॥ హరే-రుద్దామానివిపులాని-వీర్యాణియశాంసి-ముహుర్ముహుః-శృణ్వతాం-గృణ
తాంకథయతాంచ - ఆత్మాచిత్తం - భగవతి-శ్రవణాదినాసుజాతయా-భక్త్యా - యథా-శుద్ధ్యతి వ్రతాదిభి, స్తథా-నశుధ్య
తి ॥ ౩౨ ॥ కృష్ణస్యాఙ్ఘ్రిపద్మయోః-యన్మధురస, స్తం, లేఢిఆస్వాదత ఇతి తథా-పున-ర్వృజినావహేషు దురితా
పాదకేషు-విసృష్టేషు - ప్రకృతికార్య గతశబ్దాదిషు-నరమతేనసజ్జతే- అన్యస్తుకృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మమధ్వనభిజ్ఞ స్తు -కామైశ్శ
బ్దాదిభి-ర్హతో౽భిహతః-ఆత్మనఃస్వస్య,రజఃపాపం-ప్రమార్ష్టు ముపనేతుం-కర్మప్రాయశ్చిత్తరూపం-ఈహతకుర్యాత్॥
కర్మవిశినష్టి॥యతఃకర్మణో,౽నన్తరం-పునః-రజఃపాపం-స్యాత్ సంభావ్యేత ॥ ౩౩ ॥ యమోక్తిముపసంహరతి॥ఇత్థ
మితి ॥ హేరాజన్-ఇత్థం - భర్త్రాయమేన-గదితం,,కర్తృకరణే,, తిసమాసః-భగవతో,మహత్త్వంమాహాత్మ్యం-సం
స్మృత్యప్రత్యభిజ్ఞాయ-విష్ణుదూతోక్తరీత్యైవజ్ఞాత్వా-వస్మితాధీ ర్యేషాం - తే,యమకింకరాః- తేనయమశాసనేన,అచ్యు
తాశ్రయజనంభగవత్ప్రపన్నజనంప్రతి-శఙ్కమానాఃతత్సమీపగమనేనాస్మాకంభర్తృదణ్డనంస్యాదితిశఙ్కమానా-స్తత
ఆరభ్య,తంద్రష్టుంచబిభ్యతి ॥౩౪॥ ఉక్తస్యేతిహాసస్యప్రామాణ్యజ్ఞాపనాయతస్యాగ్రప్రణీతత్వమాహ॥ఇతిహాసమి
తి॥మలయేపర్వతే,ఆసీనో,భగవాన్-కుమ్భసంభవో౽గస్త్యః-హరి,మారాధయ,న్నిమం-గుహ్యం.మితిహాసం,కథయామా

తమ్ ॥ ౩౧ ॥ శృణ్వతాంగృణతాంవీర్యాణ్యుద్దామానిహరేర్ముహుః । యథాసుజాతయాభక్త్యాశుద్ధ్యేన్నా
త్మావ్రతాదిభిః ॥ ౩౨ ॥కృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మమధులిణ్నపునర్విసృష్టమాయాగుణేషురమతేవృజినావహేషు।అన్య
స్తుకామహతఆత్మరజఃప్రమార్ష్టుమీహేతకర్మయతఏవరజఃపునస్స్యాత్ ॥ ౩౩ ॥ ఇత్థంస్వభర్తృగదితంభ
గవన్మహత్త్వంసంస్మృత్య విస్మితధియోయమకింకరాస్తే । తేచాచ్యుతాశ్రయజనంప్రతిశఙ్కమానాద్ర
ష్టుంచబిభ్యతితతఃప్రభృతిస్మ రాజన్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతిహాసమిమంగుహ్యంభగవాన్కుమ్భసంభవః।కథయామాస
మలయఆసీనోహరిమర్చయన్ ॥ ౩౫ ॥ ***************************
**********ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః.**********
రాజోవాచ ॥ దేవాసురనృణాంసర్గోనాగానాంమృగపక్షిణామ్ । సామాసికస్త్వయాప్రోక్తోయస్తుస్వా
యంభువాన్తరే ॥ ౧ ॥తస్యైవవ్యాసమిచ్ఛామిజ్ఞాతుంతేభగవన్యథా।అనుసర్గంయయాశక్త్యాససర్జభగవా
న్పరః॥౨॥శ్రీసూతఉవాచ॥ఇతిసంప్రశ్నమాకర్ణ్య భగవాన్బాదరాయణిః।ప్రతినన్ద్య మహాయోగీజగాదమ
నిసత్తమాః ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥యదాప్రచేతసఃపుత్రాదశప్రాచీనబర్హిషః।అన్తస్సముద్రాదున్మగ్నాద
దృశుర్గాంద్రుమైర్వృతామ్॥ ౪॥ద్రుమేభ్యఃక్రుధ్యమానా * స్తేతపోదీపితమన్యవః।ముఖతోవాయుమగ్నించ

సకథితవాన్॥౩౫॥ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః॥
ఏవమాకర్ణితస్వాయంభువతత్పుత్రోత్తానపాదప్రియవ్రతతత్సంతతిచరిత్రస్తత్ప్రసఙ్గాత్పృష్టభూగోళశ్రుత
సంస్థానస్తత్ప్రసఙ్గాత్పృష్టనరకనిస్తరణోపాయః శ్రుతపరిహారశ్చ పూర్వం సంక్షేపేణశ్రుతమనుసర్గం విస్తరేణబుభు
త్సుః పృచ్ఛతిరాజా ॥ దేవాసురేతిద్వాభ్యామ్ ॥ స్వాయంభువే-మన్వ-న్తరే-యస్తు,దేవాదీనాం-సర్గ-స్ససామాసికః సంక్షి
ప్త- స్త్వయా-ప్రోక్తః- హేభగవ-న్తస్య తస్యైవసర్గస్యా - ధునా-వ్యాసంవిస్తరం - తేత్వత్తో-జ్ఞాతుమిచ్ఛామి-కో౽సౌ
విస్తర- స్తత్రాహ ॥ భగవా,న్పరఃసృజ్యమానప్రకృతిపురుషవిలక్షణః, యయాశక్త్యా,యథా౽నుసర్గం-యం యంవ్యష్టి
సర్గం-ససర్జఅకరోత్ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ఏవమాపృష్టోమునిరాహేత్యాహ-సూతః॥ఇతీతి॥ హేమునిసత్తమాః, ఇత్థీతం-రాజ
ర్షేః పరీక్షితస్తంప్రశ్నం,మాకర్ణ్య, ప్రతినన్ద్యసాధుపృష్టమితిప్రతినన్ద్య,బాదరాయణి-ర్మహాయోగీ-జగాద ॥ ౩ ॥
గదితమేవాహ ॥యదేత్యాదినా ॥ తత్రభగవాన్బాదరాయణిర్విస్తరేణపృష్టమనుసర్గంవివక్షుస్తావచ్చతుర్థస్కన్ధాన్తోక్తం
ప్రాచీనబర్హిషఃపుత్రాణాంచరిత్రముపోద్ఘాతత్వేనప్రస్తౌతి ॥ యతఆపూరితాప్రస్త్రయఇత్యన్తేన ॥ ప్రచేతసః-ప్రాచీనబర్హి
షో-దశ ,పుత్రాః- యదా- అన్తస్సముద్రాత్సముద్రమధ్యా ,దున్మగ్నా, స్తదా-గాంభూమిం ,దదృశుః,కథంభూతాం,
ద్రుమైః, ర్వృతాం , నారదోపదేశాత్ప్రాచీనబర్హిషోనివృత్త్యా - అరాజకత్వాత్కృష్యాద్యభావాద్ద్రుమైర్వృతామితిభా
వః ॥ ౪ ॥ తత-స్తేప్రచేతసఃపుత్రాః, ద్రుమేభ్యఃక్రుధ్యమానా- స్తపసా-దీపితఃమన్యుః, ర్యై-స్తాదృశా- స్తేపాంవృ

క్షాణాం-దిధక్షయా-దగ్ధుమిచ్ఛయా-ముఖా-ద్వాయు-మగ్నించ-సస్సృజుః ॥౫॥ తాభ్యాంవాయ్వగ్నిభ్యాం-నితరాం ద
హ్యమానాన్ - తాన్ద్రుమా , నుపలభ్యదృష్ట్వా-హేకురూద్వహ, మహాన్, సోమో రాజాచన్ద్రః-మన్యుం క్రోధం, ప్రశమ
యన్నివప్రశమయితుమిత్యర్థః, ఉవాచ ॥౬॥ హే మహాభాగాః-దీనేభ్యో-ద్రుమేభ్యో-ద్రోగ్ధుం-మార్హథ-కుతః యతో,
యూయం- వివర్ధయిషవః లోకాన్వర్ధయితుమిచ్ఛవః - ప్రజానాం పతయశ్చ-స్మృతాః మతాః-వివర్ధయిషూణాం ప్రజాప
తీనామిదం వనస్పతిదాహనమనుచితమితి భావః ॥ ౭ ॥ సత్యం వయం వివర్ధయిషవః ప్రజాపత-యశ్చ-కిం ద్రుమైః ప్ర
యోజనమిత్యత్రాహ॥ అహో ఇతి ॥ ప్రజాపతీనాం బ్రహ్మాదీనామప-పతిర్విభుః -దహ్యమానద్రుమేష్వప్య న్తరాత్మతయా-వ్యా
ప్యస్థిత- స్తథాప్య -వ్యయః అసంస్పృష్టతద్గతవికారః-భగవాన్-హరి రాదౌ జగదాదికాలే-వనస్పతీనోషధీశ్చ-ససర్జ - తాన
తాశ్చ విశినష్టి ॥ ఇషమూర్జమితి॥ ఊర్జం పత్న్యానుద్దిశ్య ఏయమానమన్నం, ఇషం దేవానుద్దిశ్య, ఇషోర్జరూపా వనస్పత్యాదయ
ఇత్యర్థః - అయం భావః , దేవపితృయజ్ఞావశిష్టాన్నేన ప్రజానాం జీవనం విహితం ,,యజ్ఞశిష్టాశినస్సన్తో ముచ్యన్తే సర్వకిల్బి
షైః,, రితిస్మరణాత్ ,, తేత్వఘం భుఞ్జతే పాపా యే పచన్త్యాత్మకారణా ,,దితి యజ్ఞానవశిష్టాన్నభక్షణనిన్దనాచ్చ-ఏవంచ దే
వాద్యుపజీవ్యాన్నరూపేణ పరిణమమానాన్వనస్పత్యాదీన్న ద్రోగ్ధుమర్హథేతి ॥౮॥ ఏతదేవోపపాదయతి॥ అన్నమితి।
తావ, త్పాదచారిణాం చరాణాం భూతానాం - అపాదచారిణో అచరాః- అన్నం అద్యాః-అచరేషు తు భూతేష్వద్యాత్తృ
భావో నాస్తి కింతు తేషాముపభోగ్యత్వాకార ఏక ఏవేతి భావః ॥ చరేషు తు ఆకారద్వయమస్తీత్యాహ ॥ అహస్తైతి ॥ హస్త
యుక్తానాం ద్విపదాం-అహస్తాశ్చతుష్పదః - అన్నం అదనీయాః , సామాన్యాభిప్రాయక మేకత్వం క్లీబత్వం చ-చరేషూభ
యాకారకథనం వ్యతిరేకదృష్టాన్తార్థం - యథా చరేషు కేషాంచిదత్తృత్వమన్యేషామదనీయత్వం - న తథాఽచరేషు, కింత్వ
దనీయత్వమేవే-తి సర్వోపభోగ్యత్వాన్నిరపరాధత్వాచ్చ న తద్ద్రోహః కార్య ఇతి తాత్పర్యమ్ ॥౯॥ కించ- హే అనఘాః,

సస్సృజు స్తద్దిధక్షయా ॥ ౫ ॥ తాభ్యాం నిర్దహ్యమానాంస్తానుపలభ్య కురూద్వహ। రాజోవాచ మహాన్ సోమో
మన్యుం ప్రశమయన్నివ ॥ ౬ ॥ మా ద్రుమేభ్యో మహాభాగా దీనేభ్యో ద్రోగ్ధుమర్హథ। వివర్ధయిషవో యూయం ప్ర
జానాం పతయస్స్మృతాః ॥ ౭ ॥ అహో ప్రజాపతిపతిర్భగవాన్ హరిరవ్యయః। వనస్పతీనోషధీశ్చ ససర్జోర్జమిషం వి
భుః ॥ ౮ ॥ అన్నం చరాణామచరా హ్యపాదః పాదచారిణామ్। అహస్తా హస్తయుక్తానాం ద్విపదాం చ చతుష్ప
దః ॥ ౯ ॥ యూయం చ పిత్రా నిర్దిష్టా దేవదేవేన చానఘాః। ప్రజాసర్గాయ హి కథం వృక్షాన్నిర్దగ్ధుమిచ్ఛథ ॥ ౧౦ ॥
ఆతిష్ఠత సతాం మార్గం కోపం యచ్ఛత దీపితమ్। పిత్రా పితామహేనాపి జుష్టం వః ప్రపితామహైః ॥ ౧౧ ॥ తోకా
నాం పితరౌ బన్ధూ దృశః పక్ష్మ స్త్రియాః పతిః। నృపః ప్రజానాం భిక్షూణాం గుహ్యజ్ఞానాం బుధస్సుహృత్ ॥ ౧౨ ॥
అన్తర్దేహేషు భూతానామాత్మాఽఽస్తే హరిరీశ్వరః। సర్వం తద్ధిష్ణ్యమీక్షధ్వమేవం వస్తోషితో హ్యసౌ ॥ ౧౩ ॥ య

యూయం- పిత్రా ప్రాచీనబర్హిషా , దేవదేవేన తపసా తోషితేన భగవతా చ, ప్రజాసర్గాయ-నిర్దిష్టాః-హే, యత ఏవ-మతః-
కథం-వృక్షా-న్నిర్దగ్ధు-మర్హథ ॥ ౧౦ ॥ అత-స్సతాం మార్గ, మాతిష్ఠత ఆశ్రయత, కథంభూతం-వః యుష్మాకం-పిత్రా ప్ర
చేతసా, తత్పిత్రా, యే చ, వః, ప్రపితామహాదయ, స్తైశ్చ, జుష్టం సేవితం-పిత్రాద్యాచరితమేవ సన్మార్గమాశ్రయతేత్యర్థః-
దీపితం కోపం, యచ్ఛత ఉపసంహరత ॥ ౧౧ ॥ కించ-భగవతస్సర్వరక్షకస్య శరీరత్వాద్వనస్పతిషు క్రోధోఽయుక్త ఇ
త్యాహ॥ తోకానామితి ॥ తోకానాం బాలానాం - పితరౌ మాతాపితరౌ, యథా, బన్ధూ రక్షకౌ, యథా, దృశః-పక్ష్మ -బన్ధుః-
యథా వా, స్త్రియాః - పతి-ర్బన్ధుః - యథా, ప్రజానాం, నృపః-యథా చ, భిక్షూణాం, భిక్షేత్యభ్యాహారః-యథా వా-గుహ్య
జ్ఞానాం ప్రయోగకుశలానాం - బుధః మీమాంసాభిజ్ఞ- స్తథా-భగవాన్ రక్షకస్సుహృచ్చ , భూతానాం, మన్తర్దేహేషు హృద
యేషు, ఆత్మా, ఈశ్వరః, అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా , హరి, రాస్తే-అత, స్సర్వం జగ-త్తస్య భగవతో, ధిష్ణ్యం స్థానం, శరీరమి
త్యర్థః , ఈక్షధ్వం పశ్యత-ఏవమీక్షణే - అసౌ భగవాన్, వః యుష్మాకం-తోషితో, భవతి-యద్వా, ప్రతినియతరక్షకత్వవ్యవ
స్థాముల్లఙ్ఘ్య కథం వా ద్రోగ్ధుమర్హన్తీత్యాహ ॥ తోకానామితి ॥ తోకాదీనాం పిత్రాదయ ఇవ- ప్రజానాం చరాచరాత్మకా
నాం - నృపః, బన్ధుః రక్షకస్సుహృచ్చేంచ, భగవచ్ఛరీరత్వాచ్చ న ద్రోహః కార్య ఇత్యాహ॥ అన్తర్దేహేష్వితి॥ ఉక్త ఏవార్థః॥
గుహ్యజ్ఞానామితి భిక్షువిశేషణం వా , గుహ్యం పరమాత్మస్వరూపాదికం-జ్ఞాతుమిచ్ఛూనాం , భిక్షూణాం సన్న్యాసినాం-
బుధ ఇవ తదుపదేష్టా విద్వానివేత్యర్థః-రక్షణం చ సర్వత్రానిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాత్మకమేవ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ కించ, క్రో
ధోపశమస్యాభ్యుదయహేతుత్వాచ్చ తముపసంహరతేత్యాహ ॥ య ఇతి ॥ దేహే, ఆకాశాత్, సముత్పతితం, యదృచ్ఛయో
త్పన్నమిత్యర్థః- యద్వా , దేహే, ఆకాశాద్ధృదయవివరా-త్సముత్పతిత, ముల్బణం దుస్సహం, మన్యుం క్రోధ-మాత్మజిజ్ఞా
సయా స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిచారేణ , యచ్ఛేదుపసంహరేత్ , స పుమాన్, గుణాన్ సత్త్వాదీ, నతివర్తతే క్రమేణ

సంసారబన్ధాన్ముక్తో భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ అతో, దగ్ధై, రతఏవ, దీనై, ర్ద్రుమై, రలం, దీనద్రుమదాహేనాలమిత్యర్థః, ఖిలానామవశిష్టానాం, ద్రుమాణాం-వః యుష్మాకం, శివం, అస్తు-వార్క్షీ వృక్షైః పాలితా, ఏషా, వరా సులక్షణా, కన్యా మారిషాఖ్యా, పత్నీత్వే పత్నీత్వేనేత్యర్థః, ప్రతిగృహ్యతాం, యుష్మాభిరితి శేషః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ ఇతీత్థ-మామన్త్ర్య సాన్త్వయిత్వా, ఆప్సరసీం అప్సరోదేహాదావిర్భూతాం, ఋషివీర్యసంభూతాం, వరారోహాం వరైరాగోఢుముద్వోఢుం యోగ్యాం, కన్యాం, తేభ్యో, దత్వా-సోమో రాజా, యయౌ గతః, తత, స్తే ప్రాచేతసా, స్సర్వే, ధర్మేణ, తా, ముపయేమిరే వివాహితవన్తః, ధర్మేణేత్యనేన ‹‹ అపృథగ్ధర్మశీలానాం సర్వేషాం వస్సుమధ్యమా। అపృథగ్ధర్మశీలేయం భూయాత్పత్న్యర్పితాశయే,, తి, భగవతోక్తత్వాద్బహుభిరేకస్యాః పాణిగ్రహణాదోషావహ ఇతి శాస్త్రానకార్యేతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తేభ్యః ప్రాచేతసేభ్యః - తస్యామాప్సరస్యాం - హే రాజన్-దక్షః ప్రజాపతిః-ప్రాచేతసో, ఽభూత్ ఉత్పన్నః - పూర్వం బ్రహ్మణోఽఙ్గుష్ఠాజ్జాతో దక్షోఽధ్వరే రుద్రాపరాధవశాత్తం దేహం విహాయాస్యాం మారిషాయాం - ప్రాచేతసనామ్నా, ఽజాయతేత్యర్థః - తథా చోక్తం చతుర్థే ‹‹ యస్యాం మహదవజ్ఞానాదజన్యజనయోనిజ,, ఇతి, ప్రాచేతసం విశినష్టి ॥ యస్యేతి ॥ యస్య ప్రాచేతసస్య-దక్షస్య - ప్రజాసర్గేణ-త్రయో లోకా-ఆపూరితాః-ప్రాయశో లోకత్రయస్థాః ప్రజాస్తత్సంతానరూపా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ దక్షః ప్రాచేతసః-దుహితృషు-వాత్సల్యయుక్తః-రేతసా వీర్యేణ-మనసా సంకల్పేన చ-యథా-భూతాని-ససర్జ-తథా తత్సర్జనం-వదతో-మమ మత్తః-అవహితమనా-శ్శృణు ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ పూర్వం ప్రథమం-ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః - మనసైవ సంకల్పేనైవ-ఇమాః ప్రజా-స్ససర్జ - కాః-దేవాదీన్-తథా-నభ ఏవ స్థలం యేషాం, జలమేవ ఓకః స్థా

స్వముత్పతితం దేహ ఆకాశాన్మన్యముల్బణమ్। ఆత్మజిజ్ఞాసయా యచ్ఛేత్స గుణానతిరిచ్యతే ॥ ౧౪ ॥ అలం దగ్ధైర్ద్రుమైర్దీనైః ఖిలానాం శివమస్తు వః। వార్క్షీ హ్యేషా వరా కన్యా పత్నీత్వే ప్రతిగృహ్యతామ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యామన్త్ర్య వరారోహాం కన్యామాప్సరసీం నృప। సోమో రాజా యయౌ దత్వా తే ధర్మేణోపయేమిరే ॥ ౧౬ ॥ తేభ్యస్తస్యామభూత్ప్రాచేతసః కిల। యస్య ప్రజావిసర్గేణ లోకా ఆపూరితాస్త్రయః ॥ ౧౭ ॥ యథా ససర్జ భూతాని దక్షో దుహితృవత్సలః। రేతసా మనసా చైవ తన్మమావహితశ్శృణు ॥ మనసైవాసృజత్పూర్వం ప్రజాపతిరిమాః ప్రజాః। దేవాసురమనుష్యాదీన్నభస్స్థలజలౌకసః ॥ ౧౮ ॥ తమబృంహితమాలోక్య ప్రజాసర్గం ప్రజాపతిః। విన్ధ్యపాదానుపవ్రజ్య సోఽచరద్దుశ్చరం తపః ॥ ౨౦ ॥ తత్రాఘమర్షణం నామ తీర్థం పాపహరం పరమ్। ఉపస్పృశ్యానుసవనం తపసాతోషయద్ధరిమ్ ॥ ౨౧ ॥ అస్తౌషీద్ధంసగు

❋ దక్షకృతహంసగుహ్యాఖ్యస్తోత్రమ్ ❋

హ్యేన భగవన్తమధోక్షజమ్। తుభ్యం తదభిధాస్యామి కస్యాతుష్యద్యతో హరిః ॥ ౨౨ ॥ దక్ష ఉవాచ ॥ నమః ప

నం యేషాం, తాన్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ త, మేవం మనసా క్రియమాణం, ప్రజాసర్గం-అబృంహితమప్రవృద్ధ, మాలోక్య, స ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః - విన్ధ్యస్య, పాదాన్, ప్రత్యన్తపర్వతాన్, ఉపవ్రజ్య ఉపగత్య - దుశ్చరమితరైః కర్తుమశక్యం-తపః, ఆచరత్ కృతవాన్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తత్ర విన్ధ్యపాదేషు, త్రికాల-మఘమర్షణాఖ్యం-పాపహరం, పుణ్యం, తీర్థ-ముపస్పృశ్య, తత్ర స్నాత్వేత్యర్థః, తపసా, హరి, మతోషయ, దారాధితవాన్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తథా భగవ-న్తమధోక్షజం హంసగుహ్యాఖ్యేన స్తోత్రేణాస్తౌషీత్, తమేవ స్తోత్రం తుభ్యమభిధాస్యామి ॥ స్తోత్రం విశినష్టి ॥ యతః యేన స్తోత్రేణ, హరిః, తస్య ప్రాచేతసస్య ప్రజాపతే, రతుష్యత్ తుష్టోఽభూత్, ప్రసన్నోఽభూదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ హంసగుహ్యాఖ్యం స్తోత్రముపదిశతి, నమః పరాయేత్యాదినా-స ఈశ్వరో మేఽభిరుతాం మనోరథ, మిత్యన్తేన ప్రథమం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం సత్యసంకల్పం ప్రకృతేర్నియన్తారమపరిచ్ఛిన్నం ప్రమాణశూన్యావధిం సర్వకారణం నమస్కరోతి, పరాయ చిదచిద్విలక్షణాయ, తావచ్ఛివ్యావర్తకధర్మయోగమాహ ॥ అవితథానుభూతయ ఇతి ॥ అవితథా అమోఘా- అనుభూతిస్సఙ్కల్పరూపాత్మకం జ్ఞానం - యస్య, సత్యసఙ్కల్పాయేత్యర్థః - జీవస్త్వసత్యసఙ్కల్ప ఇతి తతోఽనేనాస్య వ్యావృత్తిః-అచిద్వ్యావర్తకం ధర్మమాహ ॥ గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవే గుణత్రయాభాసస్సత్త్వాదిగుణత్రయోన్మేష- స్తస్య - నిమిత్తం కారణం ప్రకృతి - స్తస్యాః - బన్ధవే ఆశ్రయభూతాయ - ప్రకృతిశరీరకాయ తన్నియన్త్ర ఇత్యర్థః, అనేనాచితోఽస్య వ్యావృత్తిః- ఏవం పదద్వయేన చిదచిద్వ్యావృత్తిః, నన్వయం ప్రజాపతివాక్యోదితఆవిర్భూతసత్యసఙ్కల్పః ప్రకృతివియుక్తః కిం ముక్తో జీవః - నేత్యాహ ॥ గుణతత్త్వబుద్ధిభిరదృష్టధామ్నే గుణతత్త్వబుద్ధిభిః గుణత్రయకార్యభూతపృథివ్యాదితత్త్వవిషయబుద్ధిభిః - అదృష్టమనుపలక్షితం - ధామస్వరూపం - యస్య - ముక్తస్తు సంసారదశాయాం పృథివ్యాదిసఙ్ఘాతపరిణామభూతశరీరవిషయకబుద్ధిభిర్దేహోఽయం మ

సుషుప్త్యాఽయమిత్యుపలక్షితఇతితతోఽస్యానేనవ్యావృత్తిః-తర్హి కింనిత్యసిద్ధః -నేత్యాహ,నివృత్తమానావధయే-నివృత్తం, మానం-యస్మాన్నివృత్తమానస్తాదృశోఽవధిరియత్తా - యస్య - సతథోక్తః - ప్రమాణశూన్యావధయేత్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్వరూపాయేత్యర్థః-నిత్యసిద్ధస్తుజీవః-స్వరూపతః పరిచ్ఛిన్న ఇతితతోఽనేనాస్యవ్యావృత్తిః-స్వయంభువేస్వయంకారణాన్తరశూన్యాయ-సర్వకారణాయేతిభావః-గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవఇత్యనేనఅచిదాశ్రయత్వముక్తమ్❋ ॥ ౨౩॥ ❋ అథచేతనబన్ధుత్వమాహ ॥ నయస్యేతి ॥ పురేదేహే, సంవసతః జీవాన్తరాత్మతయావసతః-సఖ్యుర్హితైకకారిణః-యస్యపరమాత్మనః- సఖ్యంతచ్ఛేషభావం , నావైతి-గుణినోఽరత్నాదేర్గుణఇవప్రభాదివత్-అపృథక్సిద్ధప్రకారభూతోఽవసన్,తద్ధార్యత్వేనవసన్ , సఖాత్మద్గతాతిశయాధానైకస్వరూపతయామిత్రం - అయంపురుషః,నావైతినానుసంధత్తఇత్యర్థః-తత్రహేతు,రవ్యక్తదృష్టిః - దేహగోచరజ్ఞానః- తస్మైసఖ్యే-పరమపురుషాయ-నమస్కరోమి॥ ‹‹ద్వాసుపర్ణా›› ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋నావైతీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి॥ దేహఇతి॥ దేహశ్చ-అసవః,ఇన్ద్రియాణి-ప్రాణావా-మనసః మనోవృత్తయః-జ్ఞానేన్ద్రియాణివా - భూతానిపృథివ్యాదీని-మాత్రాః , గన్ధాదీని-తద్గ్రాహకాణికర్మేన్ద్రియాణివా-ఏతాని-ఆత్మానంస్వస్వరూపం - పరంస్వేభ్యః విలక్షణం - అన్యంజీవాత్మానం-నవిదుః,పుమాన్జీవస్తు,యత్సర్వం దేహాదికం-త-ద్వేద - దేహాదికంజానాతీత్యర్థః-ఏవంతజ్జ్ఞోదేహాద్యభిజ్ఞోఽపి -జీవః - యంసర్వజ్ఞం-దేహాదికంజీవంస్వగుణాన్స్వాత్మానంచజానానం - భగవన్తం , తద్గుణాంశ్చ,నవేద -తం-మనన్తమపరిచ్ఛిన్నం-మీడేస్తౌమి-దేహాదయోదృష్టాన్తార్థతయోపాత్తాః- యథాదేహాదయః , స్వస్వరూపంతస్మాద్విలక్షణంజీవాత్మానంచనవిదు - రేవంపుమాన్దేహాద్యభిజ్ఞోఽపిసర్వజ్ఞంతద్గుణాంశ్చనవేదేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋సర్వజ్ఞమిత్యనేనాభిప్రేతంపరమాత్మనస్సర్వజ్ఞత్వం -జీవస్యపరమాత్మనాసంశ్లేషదశాయామపితదనభిజ్ఞతాంచో- పపాదయతి॥ యదేతి॥ నామరూపరూపస్యదేవమనుష్యబ్రాహ్మణాదినామ

రాయావితథానుభూతయే గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవే।అదృష్టధామ్నే గుణతత్త్వబుద్ధిభిర్నివృత్తమానాయదధేస్వయంభువే ॥ ౨౩॥నయస్యసఖ్యంపురుషో❋వైతిసఖ్యుస్సఖావసన్సంవసతఃపురేఽస్మిన్। గుణోయథా❋గుణినోఽవ్యక్తదృష్టేస్తస్మైమహేశాయనమస్కరోమి ॥ ౨౪ ॥ దేహోఽసవోఽక్షామనవో❋భూతమాత్రానాత్మానమన్యంచవిదుఃపరంయత్ । సర్వంపుమాన్వేదగుణాంశ్చతజ్జ్ఞోనవేదసర్వజ్ఞమనన్తమీడే ॥ యదోపరామోమనసో❋నామరూపరూపస్యదృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్ । ❋యఈయతేకేవలయాస్వసంస్థయాహంసాయతస్మైశుచిషద్మనేనమః ॥ ౨౬ ॥ మనీషిణోఽన్తర్హృదిసంనివేశితంస్వశక్తిభి❋ర్నవభి

రూపకస్య-మనసో - యదా-దృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్-దృష్టస్య-స్మృతిః స్మరణం- దృష్టస్మృతిః స్వప్నావస్థాయాం-తస్యాః-సంప్రమోషాత్నివృత్త్యా -ఉపరామస్సుషుప్తిః - తదా - యః పరమాత్మా, ఈయతేప్రాప్యతే - జీవేనసమన్వితో భవతి‹‹ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తోనబాహ్యంకించనవేదనాన్తరం ›› ‹‹ఏషసుప్తేషుజాగర్తి›› ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః - జీవస్యాప్రబోధేపిపరమాత్మాప్రబుద్ధఇత్యర్థః- సర్వథాదుర్జ్ఞేయత్వేఅనుపాస్యత్వంస్యాదితిశఙ్కాంవారయతి - కేవలయేతి॥ యఇత్యనుషజ్యతే॥ యశ్చ, కేవలయారాగాదికాలుష్యరహితయా-స్వసంజ్ఞయాస్వాభావికజ్ఞానేనఉపాసనాత్మకజ్ఞానేన ఈయతేఅవగమ్యతే- ప్రాప్యతేవా-తస్మై, హంసాయశుద్ధాయ-శుచిషద్మనేశుద్ధాన్తఃకరణసద్మనే, ఉపాసనవిశుద్ధాన్తఃకరణేసన్నిహితాయేత్యర్థః - యద్వా , కేవలయాస్వసంజ్ఞయా-హంసాయవిశుద్ధాయ- రాగాద్యకలుషితేనాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపస్వస్వరూపవిషయకనిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానేనవిశుద్ధాయఅస్పృష్టచిదచిద్దోషాయ-శుచిషద్మనే-ఉపాసనయాపరిశుద్ధమన్తఃకరణం-సద్మ అభివ్యక్తిస్థానం-యస్య -తస్మై ఇత్యర్థః‹‹హంసశ్శుచిష›› దితిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతః❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋శుచిషద్మనఇత్యేతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ మనీషిణఇతి॥ త్రివృద్భిః త్రిగుణాయాం-వృత్వర్తనం-యత్ర-తత్త్రివృత్-త్రికమిత్యర్థః-తద్రూపాభిః-స్త్రీకత్రయమాపన్నాభిరితియావత్-నవభిశ్శక్తిభిః‹‹శ్రియాపుష్ట్యాగిరాకాన్త్యాకీర్త్యాతుష్ట్యేలయోర్జయా । విద్యయాఽవిద్యయాశక్త్యామాయయాచనిషేవిత›› మితివక్ష్యమాణాభిశ్శక్తిభిః కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణరూపాభిశ్శక్తిభిస్సహ-అన్తర్హృదిసంనివేశితంస్వేచ్ఛయాసంనివిష్టం - గూఢంబాహ్యైః కరణైరగ్రాహ్యం,అనేన ‹‹తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితంగహ్వరేష్ఠంపురాణమ్। అధ్యాత్మయోగాధిగమేనదేవంమత్వా ›› ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః - దుర్దర్శంమనసాగ్రహీతుమశక్యం - గుహాయాంహృదయేనిహితం- గహ్వరేష్ఠేతిష్ఠత్యన్తరాత్మతయేతితథా-యం-మనీషిణః పరమాత్మయాథాత్మ్యవివేచనకుశలాః-మనీషయాయోగపరిశుద్ధయా-ధియా-

నిష్కర్షన్తి ప్రకృతిపురుషాభ్యాం వివిచ్య పశ్యన్తీత్యర్థః - యథా - మథ్నాతి మన్థనసాధనేనోత్తరారణినా - దారుణి అధస్తనారణౌ - పాఞ్చదశ్యమగ్నిం - నిష్కర్షన్తి - తద్వత్ - పాఞ్చదశ్యం పఞ్చదశీయకర్మసంబన్ధినం - దర్శపూర్ణమాసానుష్ఠానం హి పఞ్చదశ్యుపక్రమమగ్న్యాధానమపీతి వైదికోఽగ్నిః పాఞ్చదశ్య ఇత్యుచ్యతే - యం, నిష్కర్షన్తి - స వా ఇత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ ౨౭ ॥ ఏవముక్తవిధం పరమాత్మానమసాధారణైర్ధర్మైర్విశింషం స్తదనుగ్రహం ప్రార్థయతే ॥ స వా ఇతి ॥ స వై - ఉక్తవిధో భగవాన్ - అశేషాస్సర్వే - విశేషా వికారా - యస్యా - స్తస్యా - మాయాయాః - నివృత్త్యా, యన్నిర్వాణసుఖం దుఃఖాసంభిన్నం మోక్షసుఖం - తస్మిన్ననుభూతిరనుభవో - యస్య - ముక్తానామనుభవవిషయ ఇత్యర్థః - య ఈదృశస్స ఏవ - సర్వనామా సర్వైశ్శబ్దైర్వాచ్య ఇత్యర్థః - సర్వస్సర్వశబ్దః - నామ - యస్య, తిరాః, సర్వశ్శర్వశ్శివస్థాణుః, రితి నామపాఠాత్ - సర్వశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమాహ - సర్వనామత్వే హేతుః - స చ విశ్వరూప ఇతి, విశ్వశరీరకత్వాత్సర్వశబ్దవాచ్య ఇతి భావః - విశ్వాన్తర్గతవస్తువాచినశ్శబ్దాస్తచ్ఛరీరం తమేవాభిదధతి - శరీరవాచినాం శబ్దానాం శరీరిపర్యన్తబోధనశక్తేః - యద్వా, సర్వశబ్దస్య కృత్స్నజగద్వాచిత్వాత్తస్య చ తచ్ఛరీరత్వాత్ప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యేన తమేవాభిధత్త ఇతి భావః - నను - విశ్వరూపత్వం పరగతధర్మాసంస్పర్శనం చేతి కథమేతదుభయం తత్రాహ - అనిరుక్తాత్మశక్తిః, వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యా - స్వాభావిక్యశ్శక్తయో - యస్య, విచిత్రశక్తిత్వాత్తదుభయోపపత్తిరితి భావః - ఏవంభూతో - మమ - ప్రసీదతాం - మామనుగృహ్ణాత్విత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ నను - యది విశ్వం తస్య శరీరం న తు స్వరూపం తర్హి తత్స్వరూపం కేన లక్ష్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యద్యదితి ॥ యద్యద్వచసా నిరుక్తం శబ్దేనాభిహితం - జాతిగుణాదికం ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య శబ్దేన బోధితం, తథా - ధియా - నిరూపితం వ్యవసితం - అక్షభిరిన్ద్రియై - ర్గృహీతం - ఉత అపి - మనసా - నిరూపితం సంకల్పితం - యద్యపి - యస్య, స్వరూపం - మా భూత్ న భవతి కిన్తు శరీరమేవేతి భావః - వచఆదిభిర్నిరుక్తాదేస్తత్స్వరూపత్వాభావే హేతుః - గుణరూపమిత్యాదిగుణరూపాః సత్త్వాదిగుణాత్మకా - హేతవో - యస్య - త - ద్గుణరూపహేతు - సత్త్వాది

శ్చక్రీవృద్భిః। వహ్నిం యథా దారుణి పాఞ్చదశ్యం మనీషయా నిష్కర్షన్తి హ గూఢమ్ ॥ ౨౭ ॥ స వై మమాశేషవిశేషమాయానిషేధనిర్వాణసుఖానుభూతిః। స సర్వనామా స చ విశ్వరూపః ప్రసీదతామనిరుక్తాత్మశక్తిః ॥ ౨౮ ॥ యద్యన్నిరుక్తం వచసా నిరూపితం ధియాఽక్షభిర్వా మనసోఽత యస్య। మా భూత్స్వరూపం గుణరూపహేతు స వై గుణాపాయవిసర్గలక్షణః ॥ ౨౯ ॥ యస్మిన్యతో యేన చ యస్య యస్మై యద్యో యథా

గుణత్రయకార్యం సత్త్వాదిగుణగతమేవ - న తు తత్స్వరూపగతోఽసాధారణాకారః - యేన తదుపలక్ష్యం పరమాత్మస్వరూపం స్యాత్ - గుణరూపం హి తదితి పాఠే - హి యస్మాత్, ద్గుణరూపం గుణానామేవ రూపం - గుణరూపవర్ధితమితి పాఠాన్తరే గుణరూపైస్సత్త్వాదిగుణగతైరసాధారణాకారై - ర్వర్ధితమారబ్ధమిత్యర్థః - తథా స్య, సౌ పరమాత్మా - గుణాపాయవిసర్గలక్షణః - గుణాపాయవిసర్గౌ గుణకార్యభూతప్రపఞ్చస్య సంహారసర్గౌ - లక్షణం - యస్య, స తథోక్తః - అపాయవిసర్గశబ్దాభ్యాం స్థితిరపి వివక్ష్యతే - యద్యపి కార్యాత్మకం జగన్న పరమాత్మనో లక్షణం - తథాపి కార్యప్రపఞ్చగతోత్పత్తిస్థితిప్రలయకారణత్వం పరమాత్మనోఽసాధారణో ధర్మ ఇతి - తేన తత్స్వరూపముపలక్ష్యత ఇత్యర్థః - ప్రపఞ్చజన్మాదికారణత్వమపి న పరమాత్మస్వరూపస్య విశేషణతయా లక్షణం - కారణత్వస్య చిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మనిష్ఠత్వేన విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపనిష్ఠత్వాభావాత్ - కిన్తు - చన్ద్రాదేశ్శాఖాగ్రాదివదుపలక్షణతయా లక్షణమితి బోధ్యమ్ ॥ ౨౯ ॥ నను - దేవమనుష్యాదిశరీరనిర్వర్త్యం కర్మ - త - దాత్మభూతజీవకర్తృకం - తద్బన్ధకం చ దృష్టం - యత్సుఖదుఃఖేచ్ఛాదివచ్చేతనధర్మత్వాత్ - ఏవం కృత్స్నం చిదచిదాత్మకం జగత్పరమాత్మనశ్శరీరం చేత్తద్వ్యాపారోఽప్యనేకకారకనిర్వర్త్యః పరమాత్మాశ్రయ ఏవ స్యాన్నిష్ఠం సతి సబధ్యేత - తథా చ, నిష్క్రియం నిష్కలమ్, మిత్యాదిశ్రుతివిరోధః - కిం చైకస్య చేతనస్యైకదైకమేవ శరీరం దృష్టం - అతః కథమేకస్య పరమాత్మనో దేవమనుష్యాదీన్యనేకాని శరీరాణీతి న విశ్వరూపత్వం పరమాత్మనస్సంభవతి, యద్యసౌ కారణత్వాత్కార్యభూతవిశ్వరూపః కార్యకారణయోరభేదాదిత్యుచ్యతే - తర్హి వచఆదిభిర్నిరుక్తాదికం తస్య స్వరూపమేవ స్యాత్ - పరిణామికారణస్యాధిష్ఠాత్రపేక్షత్వదర్శనాత్తస్యాప్యధిష్ఠాత్రపేక్షేతి, పూర్వోక్తపరత్వవిరోధ ఇత్యాద్యాశఙ్కాం నిరాకరోతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ తావదనేకకారకనిర్వర్త్యస్య వ్యాపారస్య పరమాత్మాయత్తత్వమభ్యుపగమ్య తదపి వేతి నిచ్ఛేదనీయమిత్యాహ, యస్మిన్నితి పూర్వార్ధేన - తత్ర యస్మిన్నిత్యాదిభిర్విభక్తిభిరధికరణాపాదానకరణసంప్రదానకర్మకర్తృశక్తయో వివక్షితాః - యస్యేతి షష్ఠ్యా తు సంబన్ధసామాన్యం - కుత ఇతి ప్రయోజకకర్తృశక్తిః - కార్యాణి ప్ర

యోజ్యకర్తృశక్తిః, యదిత్యనేన కాలః - ఉక్తశక్తీనాం కాలోపాధికత్వాత్ - యథేతి పాఠే తు ఉక్తకారకశక్తిగతాః ప్రకారవిశేషా వివక్షితాః, క్రియతే కార్యతే చేతి కృఞ్ధాతునా తత్తత్కారకనిష్పాద్యా క్రియా వివక్షితేతి తత్తత్కారకాశ్రయత్వకృతాః క్రియాగతవిశేషా నిర్దిశ్యన్తే, యస్మిన్నిత్యాదీనాం తదిత్యుత్తరేణాన్వయః, సప్తమ్యాదివిభక్తిప్రకృతిభూతైర్యచ్ఛబ్దైస్త్వధికరణాదికారకశక్త్యాశ్రయాణి వస్తూని వివక్షితాని, కురుతే కార్యతే చేత్యత్ర లకారేణ ప్రయోజ్యప్రయోజకకర్తృశక్త్యాశ్రయం ద్రవ్యమపి వివక్షితం, లకారాణాం కృతిమత్త్యేవ శక్తిరిత్యన్యత్ర విస్తరః, సుప్తిఙన్తస్థలే చ ప్రకృత్యర్థవిశేష్యకశాబ్దబోధః - ఏవం చ తత్తద్వ్యాపారనిర్వర్తకాధికరణాదిశక్త్యాశ్రయాణి ద్రవ్యాణి సంబన్ధసామాన్యాశ్రయం చ తద్బ్రహ్మేత్యర్థః - శక్త్యాశ్రయవస్తూనాం పరమాత్మశరీరత్వేన విశేషణత్వాత్తస్యైవ ముఖ్యత్వేనాధారశక్త్యాశ్రయత్వాత్సర్వస్య వ్యాపారస్య తదాయత్తత్వముపపన్నమితి భావః ॥ నన్వేవం కారకశక్త్యాశ్రయత్వప్రయుక్తం పరమాత్మనస్సక్రియత్వం తత్ప్రయుక్తం కార్యత్వం తత్ప్రయుక్తమనిత్యత్వం చ ప్రసజ్యేత, తథా చ "నిష్క్రియం నిష్కలం, నిత్యం విభుం,, మిత్యాదిశ్రుతివిరోధః - అత ఆహ, ప్రాక్ప్రసిద్ధమితి - హేతురితి చ - హేతుః ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యనేన కార్యావస్థాయాః పూర్వం కారణత్వేనావస్థితత్వముచ్యతే - అయం భావః "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్చాభవత్, అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా॥ ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి,, ఇత్యాదిశ్రుత్యస్మృత్యాదిప్రమాణవశాత్కార్యస్య జగతశ్చిదచిదీశ్వరాత్మకత్వమభ్యుపేత్యం, కార్యసజాతీయత్వాచ్చ కారణస్య, తదపి తత్త్వత్రయాత్మకమేవ యుక్తిబలాత్ "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్। ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి,, ఇత్యాదిప్రమాణబలాచ్చాభ్యుపగన్తవ్యం, తత్ర కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాం చ "య ఆత్మని తిష్ఠన్ యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ యోఽక్షరమన్తరే సంచరన్ యస్యాక్షరం శరీరం యోఽవ్యక్తమన్తరే సంచరన్ యస్యావ్యక్తం శరీర,, మిత్యాదిప్రమాణబలాదాత్మత్వేన పరమాత్మనో విశేష్యత్వం, చిదచితోశ్శరీరత్వేన విశేషణత్వం చైషితవ్యం - ఏవం చ కారణత్వేనావస్థితం బ్రహ్మ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం కార్యావస్థాయాం స్థూలచిదచిద్విశిష్టత్వేనావస్థితమితి కారకశక్త్యాశ్రయత్వస్య తస్మిన్ శరీరభూతచిదచిద్ద్వారకత్వాత్తత్ప్రయుక్తసక్రియత్వాదికమపి సద్వారకమేవ తదపి విశేష్యభూతే తస్మిన్నతస్య సాక్షాత్ప్రసఙ్గః - నిష్క్రియత్వాదిశ్రవణం తు విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపాభిప్రాయమితి న తద్విరోధః - కార్యావస్థకారణావస్థయోస్తస్య చిదచిచ్ఛరీరకత్వా

కురుతే కార్యతే చ। పరావరేషాం పరమం * ప్రాక్ప్రసిద్ధం తద్బ్రహ్మ తద్ధేతురనన్యదేకమ్॥౩౦॥ యచ్ఛక్తయో *

దేవ విశ్వరూపత్వమప్యుపపన్నం "ఏషోఽణురాత్మా,, ఇత్యాదిశ్రుతివశాజ్జీవస్యాణుపరిమాణత్వావగమాత్తస్యైకదాఽనేకశరీరాన్తః ప్రవేశాసంభవేఽపి "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యా తత్స్వరూపస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వావగమాత్తస్యానేకశరీరేషు జీవాన్తః ప్రవేశేన నియమనం సంభవతీత్యనేకశరీరకత్వోపపత్తిః - కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాం చ చిదచిచ్ఛరీరకత్వాద్విశ్వరూపత్వమపి తస్యోపపన్నం, నను - విశ్వరూపత్వం నామ విశ్వం రూపం శరీరం యస్య తత్స్వభావస్తత్త్వమితి న వివక్షితం - తథా సతి "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ - ఐతదాత్మ్యమిదగ్ం సర్వం - అయమాత్మా బ్రహ్మ - తత్త్వమసి,, ఇత్యాది జగద్బ్రహ్మతాదాత్మ్యశ్రవణవిరోధాపత్తేః, - కింతు - విశ్వరూపత్వం నామ విశ్వానన్యత్వమేవ, ఏవం చ - నమః పరాయేత్యుపక్రాన్తపరత్వవిరోధస్తత్రాహ ॥ అనన్యదితి ॥ విశ్వానన్యదిత్యర్థః - విశ్వరూపత్వస్య విశ్వానన్యాత్మకత్వేఽపి న విరోధః - యత్ప్రాక్ప్రసిద్ధం కారణం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం - తదేవ కార్యావస్థాయాం స్థూలచిదచిద్విశిష్టమిత్యేకస్యైవావస్థాద్వయయోగిత్వేన కార్యావస్థకారణావస్థయోరేకద్రవ్యగతత్వేన విశ్వానన్యత్వోపపత్తేః - అనేనాసత్కార్యవాదవ్యుదాసః - తథా చ శారీరకం సూత్రం "తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్య,, ఇతి ఉపక్రాన్తం పరత్వం తత్ప్రయుక్తం నిస్సమాభ్యధికత్వం చ విశేష్యనిష్ఠమిత్యభిప్రాయేణ పరమం పరావరేషామితి చోక్తం, పరావరేషాం బ్రహ్మాదిజీవానామపి - పరం - కారణమాత్రస్యాధిష్ఠాత్రపేక్షత్వశఙ్కాం వారయతి ॥ ఏకమితి ॥ నిస్సమాభ్యధికమేకమేవ ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః - ఇదం చైకత్వం స్వరూపనిష్ఠమితి విశేష్యాకారేణ నిమిత్తత్వం విశిష్టాకారేణోపాదానత్వమిత్యుక్తం భవతి - లోకే చ మృత్కులాలయోర్జడత్వాదసర్వశక్తిత్వాచ్చ తయోర్నిమిత్తోపాదానయోర్భేదః - పరమాత్మనస్తు చిదచిద్విశిష్టస్య సర్వశక్తిత్వాజ్జగదాకారేణ పరిణామస్య సర్వజ్ఞత్వాన్నిమిత్తత్వస్య చోపపత్తిరిత్యభిప్రాయః, యద్వా - తద్ధేతురిత్యనేన నిమిత్తకారణత్వముచ్యతే, ఏకమిత్యనేన "ఏకమేవాద్వితీయ,, మిత్యాదావివాఽవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వముచ్యతే ప్రపఞ్చస్యానేకకారకాత్మత్వేన బహుత్వస్య పూర్వముక్తత్వాత్తస్య చ నామరూపవిభాగనిబన్ధనత్వాత్తత్ప్రతిసంబన్ధినామరూపవిభాగాభావనిబన్ధనైకత్వస్యైకపదగ్రాహ్యత్వౌచిత్యాత్ - తథా చైకమవిభక్తనామరూపత్వేన సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః - బ్రహ్మేత్యనేన నిమిత్తోపాదానత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞసత్యసంకల్పత్వాదిగుణానన్త్యరూపనిరతిశయబృహత్త్వముచ్యతే ॥ ౩౦ ॥ నను - విశ్వం పరమాణుకారణకమీశ్వరస్తు నిమి

త్తమితి వైశేషికాదయః-ప్రధానకారణకం పురుషాతిరిక్తేశ్వరస్యాభావాత్ న వా-పురుష స్తు నిమిత్తమాత్రమితి సాంఖ్యాదయో వదన్తి, కించ-సర్వమపి వస్తు నిత్యమనిత్యం చ భిన్నమభిన్నం చేతి తథా సదసత్సదసదాత్మకం చేతి వదన్తి-అతః-కథం కృత్స్నస్య జగతో బ్రహ్మైకకారణత్వం తదనన్యత్వం చోచ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యచ్ఛక్తయ ఇతి ॥ వదతాం గ్రన్థనిబన్ధనేన స్వశాస్త్రమనుపదిశతామిత్యర్థః - వాదినాం వివాదం కుర్వతాం వైశేషికాదీనాం, యస్య పరమాత్మనః-శక్తయః పృథివ్యాదయః-వివాదసంవాదయోః పరస్పరవిరుద్ధావిరుద్ధయోర్వాదయో-ర్భువః విషయభూతాః-భవన్తి శక్తిశబ్దేన పృథివ్యాదయ ఉచ్యన్తే-తేషాం భగవతః కార్యోపయోగ్య పృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాత్-తథా చ భగవాన్ పరాశరః ,, ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేర్జ్యోత్స్నా విస్తారిణీ యథా । పరస్య బ్రహ్మణశ్శక్తి స్తథేదమఖిలం జగ,, దితి జగదాత్మకాన్ పృథివ్యాదీన్ శక్తిశబ్దేన వ్యపదిష్టవాన్-నను-సర్వైరపి పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమాన్న తే వివాదసంవాదభువ-స్తత్రాహ ॥ కుర్వన్తీతి ॥ యస్య-శక్తయః పృథివ్యాదయః, ఆత్మమోహం స్వవిషయకమోహం-తేషాం వాదినాం-కుర్వన్తి-పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమేఽపి పరమాణుకారణకత్వప్రధానకారణకత్వనిత్యానిత్యత్వభిన్నాభిన్నత్వసదసత్త్వాది ప్రకారగవిప్రతిపత్తిం కుర్వన్తి విప్రతిపత్తి విషయప్రకారవత్యశ్శక్తయో భవన్తీత్యర్థః - తస్మై అనన్తగుణాయ అసంఖ్యేయకల్యాణగుణాయ-భూమ్నే స్వరూపతోఽపి బృహతే-నమః-యద్యప్యేవం వాదినాం వివాదా-స్తథాపి పృథివ్యాదీనాం పరమాత్మశరీరత్వతత్కారణకత్వయోః పృథివ్యాద్యవస్థాయా అనిత్యత్వే ఉపద్రవ్యస్య నిత్యతాయా-స్తస్య సతతపరిణామిత్వేనాసదాత్మకత్వాదేశ్చ శ్రుతిస్మృత్యాదిబహు ప్రమాణప్రతిపన్నత్వేనావైదికానాం కేవలం విప్రతిపత్తిరేవేతి భావః - శ్రుతయస్తు ,, యస్యాత్మా శరీరం-యస్య పృథివీ శరీరం-యస్యాక్షరం శరీరం-యస్యావ్యక్తం శరీరం - ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః-తో యేన జీవాన్ వ్యససర్జ భూమ్యాం -నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం తమ ఆసీ,, దిత్యాదయః-స్మృతయశ్చ,, విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతం ,, అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా, యదమ్బు వైష్ణవః కాయ స్తతో విప్ర వసున్ధరా ॥ పద్మాకారా సముద్భూతా పర్వతాబ్ధ్యాదిసంయుతా । తదేతదక్షయం నిత్యం జగన్ముని వరజ గమమ్ ॥ ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి । సద్భావ ఏవం భవతో మయోక్తో జ్ఞానం యథా స

వదతాం వాదినాం వై వివాదసంవాదభువో భవన్తి । కుర్వన్తి తేషాం ముహురాత్మమోహం తస్మై నమోఽనన్తగుణాయ భూమ్నే ॥ ౩౧ ॥ అస్తీతి నాస్తీతి చ వస్తునిష్ఠయో రేకస్థయోర్భిన్నవిరుద్ధధర్మయోః । అపేక్షితం కిం

త్యమసత్యమన్య,, దిత్యాదయోఽనుసంధేయాః-అనన్తగుణాయేత్యనేన నిర్గుణత్వవాదో భ్రమమూలక ఇతి సూచితమ్,, యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవి,, దిత్యాదిభిర్బహుశ్రుతిభిః కల్యాణగుణాకరత్వస్య సంప్రతిపన్నత్వాత్-భూమ్న ఇత్యనేన జీవానామభూమత్వం జ్ఞాపితమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవం పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమేఽపి తత్ప్రకారవిప్రతిపత్తిరుక్తా - ఇదానీం పరమాత్మస్వరూపవిప్రతిపత్తిం వదన్ వాదివిప్రతిపత్తీనాం శాస్త్రానుసారేణ పరిహార్యత్వమాహ ॥ అస్తీతి ॥ ఘటపటాదివస్తునిష్ఠావస్తిత్వనాస్తిత్వధర్మౌ దృష్టౌ - యోగసాంఖ్యయోర్మతయోః తావేకస్థౌ ఈశ్వరవిషయౌ చేద్విరుద్ధౌ స్యాతాం - ఏవమస్తిత్వనాస్తిత్వయోర్భిన్నయోర్విరుద్ధయోర్ధర్మయోః వ్యవహ్రియమాణయోస్సతోరపి-కించనాపేక్షితం-వేదాన్తవాక్యమపేక్షితం-అతీన్ద్రియేశ్వరవిషయకాస్తిత్వనాస్తిత్వయోః ప్రమాణజిజ్ఞాసాయామనాదినిధనావిచ్ఛిన్నసంప్రదాయాసంభావ్యమానదోషగన్ధం వేదాన్తవాక్యమేవ ప్రమాణమపేక్షితమిత్యర్థః-తచ్చ వేదాన్తవాక్యం ,, సత్యం జ్ఞాన ,, మిత్యాది-తద్గమ్యం చ-సమమేకరూప-మనుకూలమానన్దరూపం-పరం సర్వవిలక్షణం-బృహదపరిచ్ఛిన్నం ,అతో వేదాన్తవాక్యరూపం ప్రమాణం విహాయ కేవలాస్తిత్వనాస్తిత్వవివాదో భ్రమమూలో వ్యర్థ ఇతి భావః - యద్వా - అనన్తగుణాయేత్యనేన గుణానస్తీతివాదో భ్రమమూలక ఇతి సూచితం-తదేవోపపాదయతి ॥ అస్తీతి ॥ ,, యస్సర్వజ్ఞ,, ఇత్యాదిభిర్గుణజాతమస్తీత్యవగమ్యతే ,, నిష్క్రియం నిష్కల,, మిత్యాదిభిర్నైర్గుణ్యం - తౌ చాస్తిత్వనాస్తిత్వధర్మావుభావప్యేకవస్తునిష్ఠౌ చేద్విరుద్ధౌ-తయోశ్చ భిన్నాధికరణయోర్విరుద్ధయోర్ధర్మయో-ర్వస్తునిష్ఠయో రేకస్థయోస్సతో-రేకస్మిన్ వస్తుని తయోర్విరోధే సతీత్యర్థః-తత్రాన్యతరవ్యవస్థాపకం కించిద్బ్రహ్మస్వరూపశోధకం వేదాన్తవాక్యం ప్రమాణమపేక్షితం-ఏవం యోగసాంఖ్యయోరపి సమం తుల్యం-తయోరపీశ్వరస్వరూపసద్భావాభావవాదయోర్విరోధే సత్యన్యతరవ్యవస్థాపకం కించిత్ప్రమాణమపేక్షితమిత్యర్థః-తచ్చ వాక్యం ,, సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మే,, త్యాదికం-తద్వాక్యప్రతిపన్నం చ వస్తు-పర-మనుకూలం-బృహచ్చ-పరత్వానుకూలత్వబృహత్త్వాదిగుణయుక్తమితి నిర్గుణవాదో నిరీశ్వరవాదశ్చ భ్రమమూలక ఇతి భావః - యోగసాంఖ్యయోరితి దృష్టాన్తార్థం, తయోర్మతే యథా నిరీశ్వరవాదస్తథా గుణాసత్త్వవాదోఽపి - అత్ర పరశబ్దేన ప్రకృతిపురుషవిలక్షణవాచిభూతసత్యశబ్దార్థో వివక్షితః-అనుకూలశబ్దేన జ్ఞానశబ్దార్థో వ్యాఖ్యాతః -ఆనన్దరూపజ్ఞానస్యైవానుకూలత్వాత్-బృహత్శబ్దే

నానన్తశబ్దార్థః-స్వరూపేణగుణైశ్చాపరిచ్ఛిన్నంహిబృహచ్ఛబ్దార్థః-సంకోచకప్రమాణాభావాత్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవంవాదినాంప్రతిపత్తివిషయత్వేనబ్రహ్మస్వరూపతద్గుణతచ్ఛక్తీనాందుర్జ్ఞేయత్వముక్తం-అథైవందుర్జ్ఞేయస్వరూపగుణశక్తిరప్యాశ్రితసులభఇతివదంస్తదనుగ్రహంప్రార్థయతే ॥ యఇతి ॥ యోభగవాన్-స్వపాదమూలం-భజతా-మనుగ్రహార్థం-స్వయమనామరూపః- కర్మకృతనామరూపరహితోఽపి-జన్మకర్మభిరవతారచేష్టితైస్సహ-నామానిదురితక్షపణక్షమాణిరామకృష్ణాదినామాని-రూపాణిస్వేచ్ఛాపాత్తాన్యప్రాకృతానిశరీరాణిచ - భక్తానాత్మానందర్శయితుంపరిగృహీతవాన్-సపరమస్సమాభ్యధికో,మహ్యం-ప్రసీదతు ॥ ౩౩ ॥ ఏవంస్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టోభక్తానుగ్రహార్థమవతీర్ణస్తైరుపలభ్యతఇత్యుక్తం-విశ్వరూపేణాపితైరుపలభ్యతఇత్యాహ ॥ యఃప్రాకృతైరితి ॥ ప్రాకృతార్థగోచరైః,జ్ఞానపథైరిన్ద్రియై-ర్యథాశయంమనోవృత్త్యనుగుణంఇన్ద్రియాణాంమనోవృత్త్యనుగుణప్రవృత్తేః-దేహగతస్సన్దేహభూతచిదచిద్వస్తుగతో-విభాతిప్రకాశతే- అయమర్థః -యథారాజశరీరేదృష్టేరాజాదృష్టోభవతి-ఏవంజగతఃపరమాత్మశరీరత్వాజ్జగద్యాథాత్మ్యవిత్స్విజ్జగద్దర్శనేసతిపరమాత్మాదృష్టోభవతీతి - జగద్విలక్షణస్యాప్యస్యవిశిష్టతయాప్రకాశేదృష్టాన్తమాహ ॥ యథాఽనిలఇతి ॥ స్వయంపృథివీవిలక్షణోవాయుః-పార్థివంగుణ-మాశ్రితః - పార్థివపుష్పపరాగసంస్పృష్టోగన్ధవహఇతిప్రకాశతే-తద్వ - జ్జగద్విలక్షణోఽపిజగచ్ఛరీరకత్వాత్తన్నామరూపభాక్తయాపరమాత్మాఽవభాసతఇత్యర్థః,,కారిన్యవాన్యోబిభర్తితస్మైభూమ్నాత్మనేనమ,,ఇతిహ్యుక్తమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవంతుభ్యముపదిష్టేనానేనహంసగుహ్యాఖ్యేనస్తోత్రేణా-భిష్టుతో-భగవాన్ప్రాచేతసస్యప్రసన్నోఽభూదిత్యాహమునిః ॥ ఇతీతి ॥ హేకురు

చనయోగసాంఖ్యయోస్సమంపరం * హ్యనుకూలంబృహత్తత్ ॥ ౩౨ ॥ యోఽనుగ్రహార్థంభజతాం*పాదమూలంహ్యనామరూపోభగవాననన్తః । నామానిరూపాణిచజన్మకర్మభిర్భేజేసమహ్యంపరమఃప్రసీదతు ॥ యఃప్రాకృతైర్జ్ఞానపథైర్జనానాం యథాఽశయందేహగతోవిభాతి * । యథాఽనిలఃపార్థివమాశ్రితోగుణంసఈశ్వరోమేకురుతాన్మనోరథమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతిస్తవైస్సంస్తువతస్సతస్మిన్నఘమర్షణే । ప్రాదురాసీత్కురుశ్రేష్ఠభగవాన్భక్తవత్సలః ॥ ౩౫ ॥ కృతపాదస్సుపర్ణాంసేప్రలమ్బాష్టమహాభుజః । శఙ్ఖచక్రాసిచర్మేషుధనుఃపాశగదాధరః ॥ ౩౬ ॥ పీతవాసాఘనశ్యామఃప్రసన్నవదనేక్షణః । వనమాలానివీతాఙ్గోలసచ్ఛ్రీవత్సకౌస్తుభః ॥ ౩౭ ॥ మహాకిరీటకటకస్ఫురన్మకరకుణ్డలః । కాఞ్చ్యఙ్గుళీయవలయనూపురాఙ్గదభూషితః ॥ ౩౮ ॥ త్రైలోక్యమోహనంరూపంబిభ్రత్త్రిభువనేశ్వరః । వృతోనారదనన్దాద్యైః పార్షదైస్సురయూథపైః ॥ స్తూయమానోఽనుగాయద్భిస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః ॥ ౩౯ ॥ రూపంతన్మహదాశ్చర్యంవిలక్ష్యగతసాధ్వసః । ననామదణ్డవద్భూమౌప్రహృష్టాత్మాప్రజాపతిః ॥ ౪౦ ॥ నకించనోదీరయితుమశకత్తీవ్రయాముదా । ఆపూరితమనోద్వారైర్హ్రాదిన్యఇవనిర్ఝరైః ॥ ౪౧ ॥ తంతథాఽవనతంభక్తంప్రజాకామంప్రజాపతిమ్ । చిత్త

జ్ఞస్స,ఇతీత్థం-స్తుతో-భగవాన్-తస్మిన్నఘమర్షణేతీర్థే-సంస్తువతో-దక్షస్య,ప్రాదురాసీత్ప్రత్యక్షోఽభూత్ తత్రహేతుర్భక్తవత్సలః ॥ ౩౫ ॥ ప్రాదుర్భూతంభగవన్తం,వర్ణయతి ॥ కృతపాదఇతి ॥ సుపర్ణస్యగరుత్మతోంసే-కృతౌవిన్యస్తౌ,పాదౌ-యేన - ప్రలమ్బాఆజానులమ్బినః - అష్టౌమహాభుజాయస్య- శఙ్ఖాద్యాయుధధర- స్తత్రాసిఃఖడ్గః-చర్మఖేటః ॥ ౩౬ ॥ పీతేవాససీయస్య-ఘనఇవశ్యామః,ప్రసన్నంవదనమీక్షణేచయస్య -వనమాలయానివీతమఙ్గంయస్య-లసచ్ఛ్రీవత్సఃకౌస్తుభశ్చయస్య ॥ ౩౭ ॥ మహాన్తికిరీటంకటకే-యస్య -స్ఫురన్తీమకరాకారేకుణ్డలేయస్య-కాఞ్చ్యాదిభి-ర్భూషితఃఅలంకృతః-వలయమత్రపాదభూషణం-కటకస్యోక్తత్వాత్-కాఞ్చీమేఖలా ॥ ౩౮ ॥ త్రైలోక్యంమోహయతీతిత్రైలోక్యమోహనం-నన్ద్యాదిత్వాల్ల్యుః-శ్రీపురుషోత్తమమన్త్రోపాస్యంశ్రీపురుషోత్తమాఖ్యంతద్రూపం -బిభ్రత్ -త్రిభువనస్యేశ్వరః-నారదాదిభిః-పార్షదైః-సురశ్రేష్ఠైశ్చ-పరివృతః-అనుప్రస్థితో-గాయద్భిః-సిద్ధాదిభి-రనవ్రతఃఅనుస్తుతః-ఏవంవిధః-ప్రాదురాసీదితిపూర్వేణాన్వయః ॥ ౩౯ ॥ తన్మహ-దాశ్చర్యం-భగవతోరూపం-విలోక్య -గతసాధ్వసఃవీతభయః,-ప్రజాపతిఃప్రాచేతసః-ప్రహృష్టచిత్తో-భూమౌదణ్డవన్ననమస్కృతవాన్ ॥ ౪౦ ॥ తీవ్రయానిరతిశయయా-ముదా-ఆపూరితాని-మనోద్వారాణీన్ద్రియాణి-త్రైర్యథా - హ్రాదిన్యోనద్యో-నిర్ఝరై-రాపూర్యన్తేతథా-మహానన్దాపూర్ణత్వాన్మనోద్వారాణాంత్రైర్యుక్తో-నకించిదపి-మనీషితం-వక్తు-మశక్నోదిత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ తథా-నిరతిశయయా-ముదా-స్వమనీషితవిజ్ఞాపనేఽప్యశక్తం - అవనతంనమ్రీభూతం - ప్రజాఃకామయమానం-భక్తం -ప్రజాపతింప్రాచేతసంప్రతి-సర్వేషాం-భూతానాంసత్వానాంచిత్తజ్ఞఃఅభిప్రాయజ్ఞో -భగవాన్జనార్దన - ఇదంవక్ష్యమాణం-జగాద

వాచ ❁॥ ౪౨ ॥❁ ఉక్తిమేవాహ॥ ప్రాచేతసేతి॥ హేమహాబుద్ధిమన్-ప్రాచేతస-భవాన్-తపసా-సంసిద్ధః-యద్యస్మాత్-త్వరయా-శ్రద్ధయా-మయి-పరముత్కృష్టం-భావంభక్తిం-గతః-ప్రాప్తవాన్ ❁॥ ౪౩ ॥❁ హేప్రజానాథ-తేతుభ్యం-అహంప్రీతః-కుతః-యద్యస్మాత్-తేతవ-తపః-అస్యజగతో-బృంహణంవర్ధకంజగద్వర్ధకత్వాత్తపసస్తేనాహంప్రీతఇతిభావః॥ ఏతదేవప్రతిపాదయతి॥ మమేతి॥ మమ-అయమేవ-కామః-కోఽసౌ-యద్-భూతానాం-భూతయస్సమృద్ధయో-భూయాసురితి-మన్మనీషితజగద్వర్ధకత్వాత్త్వత్తపసస్తేనాహంప్రీతఇత్యర్థః ❁॥❁॥❁ భూతివిస్తారప్రయత్నశ్చతవోచితఏవేత్యాహ॥ బ్రహ్మేతి॥ బ్రహ్మాచతుర్ముఖః-భవోరుద్రః-భవన్తఃప్రజాపతయః-మనవస్స్వాయంభువాదయః-విబుధేశ్వరాఇన్ద్రాదయశ్చైతే-సర్వే-మమ-విభూతయః-అంశాః-భూతానాం-భూతిహేతవస్సమృద్ధిహేతవః-పతిహేతవఇతిపాఠే పతయశ్చహేతవశ్చపతిహేతవఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ విశ్వవృద్ధికరత్వాత్త్వత్తపసాఽహంప్రీతఇత్యుక్తం-తదేవ స్తువన్ప్రసఙ్గాదన్యాన్యపలోకవృద్ధికరాణిస్తౌతి ॥ హేబ్రహ్మన్-తపఃధ్యానం-మమ-హృదయం-విద్యామన్త్రజపః-తనుఃశరీరం-క్రియాః స్తార్తక్రియాః-ఆకృతిస్సంస్థానం-క్రతవోయజ్ఞాశ్చ-మమాఙ్గాః అవయవాః - సోమసాధ్యాయాగాః క్రతవ-శ్చరుపురోడాశాదిసాధ్యాస్తుయజ్ఞాఇతిభేదః - క్రతవోజ్ఞాతాఇతిపాఠే - క్రతవోమమాఙ్గానిజ్ఞాతాఇత్యర్థః-ధర్మః స్మార్తోదానాదిరూపః-ఆత్మామనః-సురాః-అసవఃప్రాణాః- తపఆదీనాంస్వహృదయాదిత్వేనరూపణంతత్స్తుత్యర్థం-స్వస్యజగదుత్పత్తిస్థితిలయహేతుత్వాజ్జగత్కారణస్యావయవత్వేనరూపణేహి - తపఆదీనాం స్తుతిస్సంపన్నాభవతి-యద్వా,హృదయతన్వాకృత్యఙ్గాత్మాసూనాంలోకేప్రీతివిషయత్వదర్శనాత్స్వస్య తపఆదయోనితరాం ప్రీతివిషయాఇతిజ్ఞాపనాయహృదయాదిభావేనరూపయత్తే ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ జగతస్తపసోపబృంహితత్వమేవవక్తుంతావజ్జగదుత్పత్తేఃప్రాక్కారణస్యవస్తునోఽవస్థాప్రకార

జ్ఞస్సర్వసత్త్వానామిదమాహ జనార్దనః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ప్రాచేతసమహాభాగసంసిద్ధస్తపసాభవాన్ । యచ్ఛ్రద్ధయామత్పరయామయిభావంపరంగతః ॥ ౪౩ ॥ ప్రీతోఽహంతేప్రజానాథయత్తేఽస్యోద్బృంహణంతపః । మమైషకామోభూతానాంయద్భూయాసుర్విభూతయః ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మా భవో భవన్తశ్చమనవోవిబుధేశ్వరాః । విభూతయోమమహ్యేతేభూతానాం ❁ భూతిహేతవః ॥ ౪౫ ॥ తపోమేహృదయంబ్రహ్మంస్తనుర్విద్యాక్రియాఽఽకృతిః । అఙ్గాని ❁ క్రతవోయజ్ఞాధర్మఆత్మాఽసవస్సురాః ॥ ౪౬ ॥ అహమేవాసమేవాగ్రేనాన్యత్కించాన్తరంబహిః । సంజ్ఞానమాత్రమవ్యక్తంప్రసుప్తమివవిశ్వతః ॥ ౪౭ ॥ మయ్యనన్తగుణేఽనన్తేగుణతోగుణవిగ్రహః । యదాఽఽసీత్తతఏవాద్యస్స్వయంభూస్సమభూదజః ॥ ౪౮ ॥ సవైయదామహాదేవోమమవీర్యోపబృంహితః । మేనేఖిలమివాత్మానముద్యతస్సర్గకర్మణి ॥ ౪౯ ॥ అథమేఽభిహితోదేవస్తపోఽతప్యతదారుణమ్ । సచవిశ్వసృజోయుష్మాన్యేనాదావసృజత్ప్రభుః ॥ ౫౦ ॥ ఏషాపఞ్చజనస్యాఙ్గదుహితా

మాహ॥ అహమేవేతి ॥ అగ్రేసృష్టేః ప్రాక్-అహమేవా-సం-అహమేకఏవావిభక్తనామరూపచిదచిచ్ఛరీరకోఽవస్థితఇత్యర్థః॥ తదేవోపపాదయతి ॥ అన్యదాన్తరంచిద్రూపం -బహిరచిద్రూపంచ-కించిన్నాసీత్ -కార్యావస్థచిదచిత్త్వం కించిన్నాసీదిత్యర్థః - తదాజీవప్రకృతిస్వరూపనాశశఙ్కావ్యావృత్త్యర్థమాహ ॥ సంజ్ఞానమాత్రమితి॥ సంజ్ఞానాతీతిసంజ్ఞానం -నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః-తదేవతన్మాత్రం- మాత్రశబ్దేనదేవమనుష్యాదినామరూపవిభాగవ్యావృత్తిః-నామరూపవిభాగరహితంజ్ఞాతృజాతం-తథా-విశ్వతఃకార్త్స్న్యేన - ప్రసుప్తంప్రలీనం- సూక్ష్మమవ్యక్తంప్రధానంచ-ప్రసుప్తమివేతీవశబ్దేనతస్యలీనత్వేఽపిజగదాత్మనాపరిణామశక్తిస్తస్యానపగతేతిసూచ్యతే- అనన్తకల్యాణగుణాకరేస్వరూపతోప్యనన్తేమయి - ఆసీదితిక్రియాపదవిపరిణామేనాన్వయః - మయిశరీరత్వేనావస్థితమాసీదిత్యర్థః- ఏవంసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్యమమశరీరభూతాద్గుణతఃత్రిగుణాత్మకప్రధానాన్మహదాదిక్రమేణ -గుణవిగ్రహఃత్రిగుణపరిణామరూపోబ్రహ్మాణ్డాత్మకోవిగ్రహోయస్యమమదేహః - యదాఽఽసీత్తదా-తతోగుణవిగ్రహాదేవఆద్యస్సమష్టిపురుషస్స్వయంభూరయోనిజః-అజో బ్రహ్మా-ఆసీత్ ❁॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥❁ సవై, మహాదేవోబ్రహ్మా-మమ-వీర్యేణసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-ఉపబృంహితః వ్యాప్తః, అనేనజీవేనాత్మనుప్రవిశ్యే,, త్యుక్తరీత్యాసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన- మయా-వ్యాప్తఇత్యర్థః-తదా-సర్గకర్మణిజగత్సృష్టికర్మణ్యుద్యుక్తోఽపి-ఖిలమసమర్థమివాత్మానంస్వాత్మానం - మేనే, అమన్యత ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ అథాసమర్థత్వేనాత్మనోమననానన్తరం-మేమయా, అభిహితః-తపతపేత్యభిహితః - దారుణందుష్కరం - తపో, ఽతప్యతఅకరోత్-సచ-తప్తతపాః-విభుఃబ్రహ్మా-యేనతపోబలేన - విశ్వసృజఃప్రజాపతీన్-యుష్మాన్దక్షాదీ-నసృజత్- అతస్తపఏవవిశ్వస్యోపబృంహణమిత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ సంతతివృద్ధ్యుపాయమాహ॥ ఏషేతి॥ అఙ్గహేదక్ష, పఞ్చజనస్యప్రజాపతేర్దుహితా-అసిక్నీనామ-దు

౪౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ పతిహేతవః. ౪౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ క్రతవోజ్ఞాతాః.

హితా-సైషా-హేప్రజేశ-పత్నీత్వేనభార్యాత్వే-తత్త్వేనేత్యర్థః-పరిగృహ్యతాం-త్వయేతి శేషః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ మిథునస్య-యో-వ్యవాయోరతిః-సఏవ-ధర్మో-యస్యసః -త్వం , మిథునవ్యవాయధర్మిణ్యాం-అసిక్న్యామిమంప్రజాసర్గం-భూరిశో-భావయిష్యసివర్ధయిష్యసీత్యర్థః- ఉభయోరపిమిథునవ్యవాయధర్మవిశేషణంపరస్పరానుకూల్యసూచనార్థమ్ ✽॥౨౨॥ ✽ త్వత్తః - అధస్తాత్ప్రజాఃఅర్వాచీనాఃప్రజా - స్సర్వాః - మదీయయామాయయామత్సంకల్పేన-మిథునీభూయ-భవిష్యన్తి మిథునీభూతాభవిష్యన్తిమిథునకర్మణాఉత్పత్స్యన్తఇత్యర్థః - త్వత్తోఽధస్తాత్ప్రజాఇత్యనేనప్రాచేతసాత్పూర్వం కేవల సంకల్పాదిభిరపిప్రజానాముత్పత్తిరితిసూచితం-తథా- మెమహ్యం- బలిం - హరిష్యన్తినుదారాధనరూపంయజ్ఞాదికర్మకరిష్యన్తీత్యర్థః, ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ఇతీత్థ-ముక్త్వా-విశ్వస్య- భావనఉత్పాదకో-భగవాన్-హరిః-తస్యప్రాచేతసస్య-మిషతః-పశ్యతస్సతః - స్వప్నోపలబ్ధార్థఇవ - తత్రైవాన్తర్హితవాన్ - స్వప్నోపలబ్ధార్థఇవేతిపిస్మయనీయత్వేవిశదదృష్టత్వేచదృష్టాన్తః-యథా,,రుక్మాభంస్వప్నధీగమ్యంవిద్యాత్తుపురుషంపర,,మితి ✽ ॥౨౪॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేచతుర్థోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

తతఃప్రాచేతసఃకిమకరోదిత్యాహమునిః ॥ సఇతి ॥ విష్ణుమాయోపబృంహితఃభగవత్సంకల్పేనవ్యాప్త - స్స-విభుర్దక్ష- స్తస్యాం పాఞ్చజన్యాం పఞ్చజనస్యదుహితరి-హర్యశ్వసంజ్ఞా-నయుతం-పుత్రా-నజనయత్ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తాన్విశినష్టి॥హేనృప-సర్వే - దాక్షాయణాఃదక్షస్యపుత్రాః-అనన్తరాపత్యేఫగార్షః-అపృథగ్ధర్మశీలాః -సమానధర్మాచరణశీలాః-ప్రజాసర్గనిమిత్తే-పిత్రాప్రాచేతసేన,ప్రోక్తాఃఆదిష్టాః-ప్రతీచీందిశం-ప్రయయుః ✽ ॥౨॥ ✽ క్వ,సిన్ధుసముద్రయోర్యత్ర

వై ప్రజాపతేః । అసిక్నీనామపత్నీత్వేప్రజేశఃప్రతిగృహ్యతామ్ ॥ ౨౧ ॥మిథునవ్యవా✽యధర్మస్త్వంప్రజాసర్గమిమంపునః । మిథునవ్య✽వాయధర్మిణ్యాం భూరిశో భావయిష్యసి ॥ ౨౨ ॥ త్వత్తోఽధస్తాత్ప్రజాస్సర్వామిథునీభూయమాయయా ॥ మదీయయాభవిష్యన్తిహరిష్యన్తిచమెబలిమ్ ॥ ౨౩॥ ఇత్యుక్త్వామిషతస్తస్య భగవాన్విశ్వభావనః । స్వప్నోపలబ్ధార్థఇవతత్రైవాన్తర్దధేహరిః ॥ ౨౪ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,చతుర్థోఽధ్యాయః . ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుకఉవాచ॥ తస్యాంసపాఞ్చజన్యాంవై విష్ణుమాయోఽపబృంహితః।హర్యశ్వసంజ్ఞానయుతంపుత్రానజనయద్విభుః॥౧॥ అపృథగ్ధర్మశీలాస్తేసర్వేదాక్షాయణానృప।పిత్రాప్రోక్తాఃప్రజాసర్గేప్రతీచీంప్రయయుర్దిశమ్॥౨॥తత్రనారాయణసరస్తీర్థంసిన్ధుసముద్రయోః।సంగమోయత్రసుమహన్మునిసిద్ధనిషేవితమ్॥ ౩॥ తదుపస్పర్శనాదేవవినిర్ధూతమలాశయాః।ధర్మేపారమహంస్యేచప్రోత్పన్నమతయోభవన్ ॥ ౪ ॥ తేఽపిరేతప ఏవోగ్రంపిత్రాదేశేనయన్త్రితాః।ప్రజావివృద్ధయెయత్తాన్దేవర్షిస్తాన్దదర్శహ॥ ౫ ॥ ఉవాచచాథహర్యశ్వాః కథంస్రక్ష్యథవై ప్రజాః।అదృష్ట్వాఽన్తంభువోయూయంబాలిశాబతబాలకాః॥౬ ॥తథైకపురుషంరాష్ట్రం

సంగమ, స్తత్ర , నారాయణసరఆఖ్యం - సుమహత్పుణ్యం,అతఏవ ,మునిభిస్సిద్ధైశ్చ-నిషేవితం-తీర్థం-వర్తతే-తత్ర-యయురిత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తస్యతీర్థస్య,ఉపస్పర్శనాదేవ-వినిర్ధూతమలఃనిరస్తమలః-ఆశయోఽన్తఃకరణం-యేషాం-తాదృశా- స్తే , పారమహంస్యేధర్మే-పరమహంసానాంజ్ఞానినాంకర్మపారమహంస్యం ,తస్మిన్ధర్మేనివృత్తిధర్మే,ప్రోత్పన్నామతిర్యేషాం-తాదృశాశ్చాభవన్ ✽॥౪॥ ✽ ఏవంభూతాఅపి-పిత్రాదేశేనప్రాచేతసస్యాజ్ఞయా-యన్త్రితాఃవశీకృతాః-ఉగ్రం - తపఏవ , తేపిరేచక్రుఃపారమహంస్యధర్మపరాఅపిపిత్రాదిష్టప్రజావృద్ధివిధానోపయుక్తంతపఏవచక్రురిత్యర్థః,ఏవంప్రజాభివృద్ధయె - యత్తానాయత్తాన్, ప్రజాభివృద్ధ్యుపయుక్తయత్నంకుర్వాణానిత్యర్థః-తాన్హర్యశ్వాన్,దేవర్షిఃనారదో,దదర్శహేతిదేవర్షిదర్శనస్యదౌర్లభ్యంద్యోతయతి ✽ ॥౫ ॥ ✽ హర్యశ్వాన్ప్రతిఉవాచచ॥ఉక్తిమెవాహ॥కథమిత్యాదినాకథంసర్గంకరిష్యథేత్యన్తేన॥ హేబాలకాః - యూయం బాలిశాఅజ్ఞాస్సన్తః,ప్రజాః-కథం-స్రక్ష్యథ-అజ్ఞతామెవాహ ॥ అదృష్ట్వాన్తంభువఇతి ॥ భువోఽన్త-మదృష్ట్వా- కథంస్రక్ష్యథేత్యన్వయః-యద్యపిభువోజ్ఞానాదికంసృష్ట్యనుపయోగీవప్రతిభాతి - తథాపినతత్సృష్ట్యుపయోగిత్వేనోచ్యతేతస్య ,, భూః క్షేత్ర,, మిత్యాదిభిస్సృష్టిప్రతిక్షేపకత్వావగమాత్- కింత్వ , దృష్ట్వాసర్గంకర్తుముద్యతాః-దృష్ట్వాతుభవన్తస్సర్గోద్యోగాన్నివృత్తాఏవభవెయురితిత్యోచ్యతే-కథంశబ్దేనభువోఽన్తజ్ఞానాద్యభావేసర్గోద్యోగస్యాసంభావనాద్యోత్యతే - అవిజ్ఞాయకథంచిత్సర్గంకర్తుముద్యతాః-విజ్ఞాయతుసుతరాంతదుద్యోగాన్నివృత్తాభవన్తోభవెయురిత్యర్థః - భువఃపార్థివస్యదేహస్యాన్తమవసానమదృష్ట్వాఅనాలోచ్యేత్యర్థః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఏకఃపురుషఈశ్వరోయస్మిన్-త-ద్రాష్ట్రం ఈశ్వరనియామ్యంజగత్-రాష్ట్రాదీనాంద్వితీయాన్తానాను

విజ్ఞాయేత్యనేనాన్వయః, అదృష్టనిర్గమం అవిజ్ఞాతనిర్గమోపాయం - జీవాత్మస్వరూపస్యాధిష్ఠానం హృదయబిలం-బహురూపామనేకరూపాం - స్త్రియం బుద్ధిరూపాం-పుంశ్చల్యా వ్యభిచారిణ్యాశ్చ, పలాయాః బుద్ధేః పతిం తత్సంసృష్టజీవస్వరూపమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ఉభయతో వాహాం సృష్టిప్రలయకరీం నదీం మాయారూపాం - పఞ్చపఞ్చాద్భుతం పంచవింశతితత్త్వాత్మకం - గృహం సజీవశరీరరూపం - చిత్రకథం చిత్రపక్షం-హంసం-బన్ధమోక్షహేతుత్వాపాదనాత్మకకథారూపాభ్యాం విచిత్రపక్షాభ్యాం యుక్తమీశ్వరమితి భావః - క్షౌరపవ్యం - క్షురైః, పవిభిః-వజ్రైశ్చ, నిర్మితం-తీక్ష్ణం దృఢం చేత్యర్థః-ఏవంవిధం-స్వయం భ్రమణశీలం కాలచక్రమితి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్య, స్వపితురనన్తజన్మసుహితోపదేశేన రక్షకస్య శాస్త్రస్య, ఆదేశమనుశాసనమనుకూలమవిజ్ఞాయ-అవిద్వాంసో యూయం-కథం చిత్సర్గం కరిష్యథ-విజ్ఞాయ తు నయతిష్యధ్వే, ఇతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ఏవమన్యాపదేశరూపాణి దేవర్షేర్వచాంస్యాకర్ణ్య తాని హర్యశ్వాః స్వయం విమమృశురిత్యాహ మునిః ॥ తదితి॥ తద్దేవర్షేర్వచో నిశమ్యాకర్ణ్య-హర్యశ్వాః ఔత్పత్తికమనీషయా-స్వభావసిద్ధా-మనీషా విచారశక్తిర్యస్యాస్తయా-బుద్ధ్యా-దేవర్షేర్వాచః - కూటం - కూటమయోఘనస్తద్వద్దుర్భేదం-వాచః కూటం ప్రచ్ఛన్నాభిప్రాయం వాక్యమిత్యర్థః-విమమృశుః విచారపూర్వకమభిప్రాయం నిశ్చితవన్తః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁కథం విమమృశురిత్యపేక్షాయాం తైర్విమృశ్య నిర్ణీతానర్థానాహ ॥ భూః క్షేత్రమిత్యాదిభిర్దశభిః ॥ తావద్భూశబ్దార్థమాహ॥ భూః క్షేత్రమితి॥ జీవతి ప్రాణాన్ ధారయతీతి జీవః, స ప్రాణః, స ఏవ సంజ్ఞా యస్య తత్, స ప్రాణశబ్దవాచ్యమిత్యర్థః, యద్వా, జీవః ప్రత్యగాత్మైవ-తేన సమ్యక్ జ్ఞాయత ఇతి తత్, జీవసంజ్ఞం - బాహులకాత్కర్మణి కః, జీవేన జ్ఞేయమిత్యర్థః,, ఏతద్యో వేత్తి తం,, మితి శరీరస్య జీవేన జ్ఞేయత్వాగానాత్; అనాదినిబన్ధనం అనాదిపుణ్యాపాపరూపకర్మనిబన్ధనం, యత్క్షేత్రం - తద్భూశబ్దార్థ ఇతి విమమృశురిత్యర్థః - అన్తశబ్దార్థం - తైర్నిర్ణీతం వదన్ సముదాయాభిప్రాయమాహ ॥ అదృష్ట్వేతి॥ తస్య భూశబ్దవివక్షితస్య క్షేత్రస్య, నిర్వాణం

బిలం చాదృష్టనిర్గమమ్ । బహురూపాం స్త్రియం చాపి పుమాంసం పుంశ్చలీపతిమ్ ॥ ౭ ॥ నదీముభయతో వాహాం పఞ్చపఞ్చాద్భుతం గృహమ్ । క్వచిద్ధంసం చిత్రకథం క్షౌరపవ్యం స్వయం భ్రమిమ్ ॥ ౮ ॥ కథం స్వపితురాదేశాదవిద్వాంసో విపశ్చితః అనుకూలమవిజ్ఞాయ హ్యహో సర్గం కరిష్యథ ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తన్నిశమ్యాథ హర్యశ్వా ఔత్పత్తికమనీషయా । వాచః కూటం తు దేవర్షేస్స్వయం విమమృశుర్ధియా ॥ ౧౦ ॥ భూః క్షేత్రం జీవసంజ్ఞం చ యదనాదినిబన్ధనమ్ । అదృష్ట్వా తస్య నిర్వాణం కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏక ఏవేశ్వరస్తుర్యో భగవాన్ స్వాశ్రయః పరః । తమదృష్ట్వాఽభవం పుంసః కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౨ ॥ పుమాన్నైవైతి యద్గత్వా బిలస్వర్గం గతో యథా । ప్రత్యగ్ధామావిద ఇహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౩ ॥ నానారూపాత్మనో బుద్ధిస్స్వైరిణీవ

అన్తశబ్దవివక్షితం-ప్రకృతౌ దేహస్య ప్రలయమదృష్ట్వా అనాలోచ్య-అసత్కర్మభిః-కింభవేత్-జన్మజరామరణాదిమద్దేహాపాదకానాదికర్మబన్ధమనివర్తయద్భిః-ప్రత్యుత సంసృత్యాపాదకైః కర్మభిర్నకోఽపి పురుషార్థోఽస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁తథైకపురుషం రాష్ట్రమిత్యస్య తైర్నిశ్చితమర్థమాహ ॥ ఏక ఏవేశ్వర ఇతి॥ తుర్యః జాగరాద్యవస్థాత్రయాతీతః, స్వాశ్రయః అనన్యాధారః - పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః -భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణో నిరస్తనిఖిలదోష-ఏక ఏవేశ్వరః అన్తః ప్రవిశ్య ధారణేన నియన్తా, తమేవం భూతమభవం భవప్రతిభటం, మదృష్ట్వా అవిదిత్వా అనుపాస్య, ఏక ఏవేశ్వర ఇత్యనేన పురుషశబ్దార్థ ఉక్తః - అనేనైవేశ్వర ప్రతిసంబన్ధిశితవ్యం జగద్రాష్ట్రమితి ఫలితం, ఈశితవ్యానామీశ్వరానువర్తనస్యైవోచితత్వాత్, అరాష్ట్రేశ్వరాననువృత్తిరూపైరీశ్వరవైముఖ్యాపాదకైః కర్మభిః కిమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁బిలం చాదృష్టనిర్గమమిత్యస్యార్థమాహ॥ పుమానితి ॥ బిలస్వర్గం పాతాళం-గత ఇవ, పుమాన్ జీవః-యద్గత్వా యద్ధృదయబిలం ప్రాప్య, ,,హృది హ్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠిత ,, ఇతి వచనాత్, నాయైతి నావగచ్ఛతి-యథా బిలస్వర్గగతో నితరాం భోగాసక్తో మదాన్ధస్స్వస్వరూపాదికం న వివినక్తి తతో న నిర్గచ్ఛతి చ - తథా ప్రత్యగాత్మస్వరూపం ప్రకృతివియుక్తం యత్ర హృదయదేశస్థితం నావగచ్ఛతి- తజ్జీవస్వరూపస్యాధిష్ఠానం హృదయం బిలం చాదృష్టనిర్గమమిత్యనేన వివక్షితమిత్యర్థః - సముదాయాభిప్రాయమాహ ॥ ప్రత్యగ్ధామహృదయబిలస్థం, ప్రత్యక్ స్వప్రకాశం - ధామ జ్యోతిః జీవాత్మస్వరూపమవిదుషః అజానతః పుంసః - అసత్కర్మభిః దేవమనుష్యాదిశరీరహృదయబిలావస్థానాపాదకైః కర్మభిః కింభవేత్ కిమపశ్రేయో నాస్తి - ప్రత్యుతానర్థ ఏవేతి భావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁బహురూపామిత్యస్యార్థమాహ॥ నానేతి ॥ ఆత్మనో జీవస్య, యా-నానారూపా బహువృత్తిమతీ-స్వైరిణీవ పుంశ్చలీవ-రాగాదిభిర్గుణై-రన్వితా- బుద్ధిః సైవ బహురూపాం స్త్రియమిత్యనేనాభిప్రేతేత్యర్థః-తస్యాః - నిష్ఠామవసానం వివేకం-అగతస్యాప్రాప్తస్య - ఇహలోకే - అసత్కర్మభిః వివేకానాపాదకైః కర్మభిః-కింభవేత్, ప్రత్యుత సంసారరూ

షోఽనర్థ ఏవేతి భావః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ పుమాంసం పుంశ్చలీపతిమిత్యస్యార్థమాహ॥ తత్సఙ్గ ఇతి॥ తస్యాః సఙ్గేన బుద్ధిపారవశ్యేన, భ్రంశితమైశ్వర్యం-అకర్మవశ్యత్వం, యస్య - అతఏవ-కుభార్యవత్-సంసరన్తం-కుత్సితా భార్యా యస్య-తేన తుల్యం కుభార్యవత్ - భార్యాభిలషితవస్త్రాభరణాద్యార్జనాయాసదుఃఖినమివ, సంసరన్తం జన్మజరామరణాదిపరివృత్తిరూపసంసారమనుభవన్తం సంసృష్టజీవస్వరూపం, తద్గతీః బుద్ధ్వా యత్తత్స్వర్గనరకాదిగతీశ్చ, అబుధస్యాజానతః-అసత్కర్మభిస్స్వర్గనరకాదిగత్యాపాదకైః కర్మభిః, కిం భవేత్, న కిమపి శ్రేయః-ప్రత్యుత దుఃఖమేవేతి భావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ నదీముభయతో వాహామిత్యేతద్వివృణోతి ॥ సృష్ట్యప్యయకరీమితి॥ సృష్ట్యప్యయకరీం జన్మమరణకరీం, అనేనోభయతః ప్రవాహో దర్శితః-వేలాకూలశబ్దౌ తీరద్వయపరౌ-తయోరన్తేఽవసానే - వేగితాం సంజాతవేగాం, ఇహలోకపరలోకౌ వేలాకూలత్వేన రూపితౌ - వేగనేహలోకపరలోకప్రాప్తికరీమిత్యర్థః - ఏవంవిధాం-మాయాం - తదవిజ్ఞస్య తత్త్వేనావిజ్ఞస్య-తథాభూతాం-అవిజ్ఞస్యావిచారయతః - అత్ర హేతుః - మత్తస్య మాయాపరవశస్య-అసత్కర్మభిః ఇహపరలోకప్రాప్తిహేతుభిః కర్మభిః - కిం భవేత్ - న కిమపి - ప్రత్యుతానన్తతః స్థావరత్వాదిప్రాప్తిరూపోఽనర్థ ఏవేతి భావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ పఞ్చపఞ్చాద్భుతం గృహమిత్యేతద్వివృణోతి॥ పఞ్చవింశతీతి ॥ పఞ్చవింశతితత్త్వానాం జీవపర్యన్తానాం - సంఘాతరూపం - యత్పురుషస్య పరమపురుషస్య - అద్భుతం-వర్ష్మణం శరీరం - ఆత్మని అధ్యాత్మం-పరమపురుషే-ధార్యత్వేనావస్థితం-అబుధస్యావిచారయతః - అసత్కర్మభిః దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాపాదకైః కర్మభిః-కిం భవేత్-న కిమపి-ప్రత్యుత దేహాత్మాదిభ్రమప్రయుక్తోఽనర్థ ఏవేతి భావః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ క్వచిద్ధంసం చిత్రకథమిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ ఈశ్వరమితి॥ ఈశ్వరమిత్యనేన హంసశబ్దార్థ ఉక్తః - హన్తి దోషానితి హంసః - నిరస్తనిఖిలదోష-స్తమీశ్వరం -శాస్త్రం శాస్త్రైకవేద్యం-బన్ధమోక్ష

గుణాన్వితా। తస్మిన్ప్రాప్తగతస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ తత్సఙ్గభ్రంశితైశ్వర్యం సంసరన్తం కుభార్యవత్ । తద్గతీరబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ సృష్ట్యప్యయకరీం మాయాం వేలాకూలాన్తవేగితామ్। మత్తస్య తదవిజ్ఞస్య కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౬ ॥ పఞ్చవింశతితత్త్వానాం పురుషోఽద్భుతవర్ష్మణమ్। అధ్యాత్మమబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఈశ్వరం శాస్త్రముత్సృజ్య బన్ధమోక్షానుదర్శనమ్। వివిక్తంపదమజ్ఞాయ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౮ ॥ కాలచక్రం భ్రమి తీక్ష్ణం దృఢం నిష్కర్షయజ్జగత్। స్వతన్త్రమబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౯ ॥ శాస్త్రస్య పితురాదేశం యో న వేద నివర్తకమ్। కథం తదనురూపాయ గుణవిస్రమ్భ్యుపక్రమేత్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి వ్యవసితా రాజన్ హర్యశ్వా ఏకచేతసః। ప్ర

నుదర్శనం బన్ధమోక్షావనుదర్శయతి - బన్ధమోక్షహేతుప్రవృత్తినివృత్తిధర్మానుష్ఠాపనేన తౌ దర్శయతీతి తథా, కర్తరి ల్యుః-అనేన చిత్రకథశబ్దార్థ ఉక్తః-వివిక్తం పదం యస్య తం - వివిక్తస్థానవర్తినం - హృదయకుహరే స్థితమిత్యర్థః- అనేన క్వచిచ్ఛబ్దార్థ ఉక్తః- ఉత్సృజ్య త్యక్త్వా - అజ్ఞాయ ఉక్తవిధం తమనాలోచ్య ‹‹ ఐశ్వరం శాస్త్రం ›› మితి పాఠాన్తరం-తత్ర-ఐశ్వర్యం ఈశ్వరప్రతిపాదక - మధ్యాత్మశాస్త్రం, ముత్సృజ్యానధీత్య, బన్ధమోక్షానుదర్శనం-వివిక్తపద, మీశ్వర, మజ్ఞాయానుపాస్యేత్యర్థః - ఐశ్వర్యమితి పాఠే తు - ఈశ్వరస్య సంబన్ధి ఐశ్వరం, ఈశ్వరావేదకం-తదేవైశ్వర్యం-స్వార్థే ష్యఞ్-ఈశ్వరస్వరూపరూపగుణప్రతిపాదకమిత్యర్థః -అత్రాపీశ్వరశబ్దేన హంసశబ్దార్థ ఉక్తః-అసత్కర్మభిః ఈశ్వరవైముఖ్యాపాదకైః కర్మభిః-కిమపి న-అపి తు ఆత్మనాశరూపోఽనర్థ ఏవేతి భావః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ క్షౌరపవ్యం స్వయం భ్రమిమిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ కాలచక్రమితి॥ యత్సర్వ-మాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తం, జగన్నిష్కర్షయత్ నిష్కాషయత్ త్రోటయతీత్యర్థః - అనేన పవ్యశబ్దార్థ ఉక్తః-తీక్ష్ణం గర్భజన్మజరామరణాదినిమిత్తత్వేన దుస్సహం - అనేన క్షౌరశబ్దార్థ ఉక్తః, భ్రమత్పరివర్తమానం-స్వతన్త్రమపరవశం - కాలచక్రం-త-దబుధస్యావిచారయతః- అసత్కర్మభిః కాలవశ్యతాపాదకైః-కిమపి-ప్రత్యుత తాపత్రయాభిహతిరేవేతి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ స్వపితురాదేశం వివృణోతి॥ శాస్త్రస్యేతి॥ శాస్త్రస్య పితుః-శాస్త్రమేవ హి సర్వస్య పితా హితోపదేష్టృత్వాత్ - తస్యాదేశం విధిచ్యాజ్ఞాపనరూపమనుశాసనం-నివర్తకం ప్రవృత్తిధర్మానుష్ఠాననివృత్తిజ్ఞాపకం-యః పుమాన్-న వేద-స-గుణవిస్రమ్భీ గుణమయశబ్దాదివిషయవిశ్వాసవాన్ - తదనురూపాయ ఉక్తాదేశానుకూల్యాయ, కథం-సృష్ట్యాదావుపక్రమేత్ సృష్ట్యాద్యుపక్రమస్య పిత్రాదేశప్రతికూలత్వాత్తదుపరమ ఏవ తదాదేశానుకూలః - పిత్రాదేశానువర్తినస్సృష్ట్యాదౌ యతేతేతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవం వాచః కూటం విమృశ్య కిమకుర్వన్నిత్యత్రాహ॥ ఇతీతి॥ హే రాజన్-ఇతీత్థం-వ్యవ

౧౮॥ శ్లో ❁ పా ॥ ఐశ్వరం శాస్త్రం ॥ ఐశ్వర్యం శాస్త్రం .

సితాః నిశ్చయవన్తః , వ్యవసాయోవ్యవసితం , భావే క్తః-తదస్త్యేషామితివ్యవసితాః, అర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్, హర్యశ్వాః,సర్వే,ఏకచేతసఃఏకమతయః,తంనారదం ,పరిక్రమ్య,అనివర్తనంనవిద్యతేనివర్తనం,నివృత్తిర్యస్మాత్తం,పన్థానం,ప్రయయుఃగతవన్తః - బ్రహ్మోపాసనేనముక్తింప్రాపురిత్యర్థః ॥౨౧॥ మునిర్నారదస్తుస్వర్బ్రహ్మణిబ్రహ్మసాన్నిధ్యాపాదకవల్లకీస్వరే - నిర్భాతఃసాక్షాత్కృతోయోహృషీకేశ - స్తస్యపదామ్బుజే-చిత్తం,సుఖణ్డమవిచ్ఛిన్నంయథాతథా,ఆవేశ్య,లోకాననుచరత్ అన్వచరత్-అడభావఆర్షః ॥౨౨॥ తతః-కోదక్షః-శీలశాలినాంసుశీలానాం-పుత్రాణాం,నారదా-న్నాశం ,నిశమ్యసృష్ట్యుద్యోగనివృత్తిపూర్వకముక్తిమాకర్ణ్య,శోచన్-అన్వతప్యతఅదుఃఖ్యత్,సుప్రజాస్త్వంశుచాంపదమితిలోకోక్తిప్రకారః - సుప్రజాస్త్వంసత్పుత్రవత్త్వం,శోకానాంస్థానమితిహాకింవదన్తీత్యర్థః-అత్రప్రజాశబ్దేనప్రజావిపత్తిరుపలక్ష్యతే ॥౨౩॥ సదక్షో-ఽజేనబ్రహ్మణా-పరిసాన్త్వితఃసమాహితః-పునఃపాఞ్చజన్యాయాం-శబలాశ్వసంజ్ఞాన్,సహస్రసంఖ్యాకా-న్పుత్రా-నజనయత్ ॥౨౪॥ తేఽపిశబలాశ్వాః,పిత్రాదక్షేణ,ప్రజాసర్గే నిమిత్తే-సమ్యగాదిష్టాః-ధృతం - వ్రతంపిత్రాదేశకరణరూపం - యైస్తే-నారాయణసరఆఖ్యంతీర్థం - యయుః-యత్ర నారాయణసరసి-స్వపూర్వజాఃహర్యశ్వాః - సిద్ధాబభూవుః ॥ ౨౫ ॥ తస్యనారాయణసరస్తీర్థస్య-ఉపస్పర్శనాదేవ-వినిర్ధూతంనిరస్తం -మలం-యస్య-తాదృశఆశయోఽన్తఃకరణం-యేషాంతే-పరమముత్కృష్టం-బ్రహ్మప్రణవం-జపన్త-స్తత్ర-మహత్తప- స్తేపుఃచక్రుః,బ్రహ్మశబ్దోవక్ష్యమాణమన్త్రస్యాప్యుపలక్షకః-తస్యప్రణవఘటితత్వాత్ ॥ ౨౬ ॥ మహత్తపఏవప్రపఞ్చయతి॥ అబ్భక్షా ఇతి ॥అతఏవభక్షయన్తీత్యబ్భక్షా-స్తాదృశాః,కతిచిన్మాసాన్,కతిచిచ్చ-మాసాన్,

యయుస్తంపరిక్రమ్యపన్థానమనివర్తనమ్ ॥ ౨౧ ॥స్వర్బ్రహ్మణినిర్భాతహృషీకేశపదామ్బుజే ।అఖణ్డంచిత్తమావేశ్యలోకాననుచరన్మునిః ॥ ౨౨ ॥ నాశంనిశమ్యపుత్రాణాంనారదాచ్ఛీలశాలినామ్ ।అన్వతప్యత కశ్శోచన్సుప్రజాస్త్వంశుచాంపదమ్॥ ౨౩ ॥సభూయఃపాఞ్చజన్యాయామజేనపరిసాన్త్వితః ।పుత్రానజనయద్దక్షశ్శబలాశ్వాన్సహస్రిణః॥ ౨౪ ॥ తేఽపిపిత్రాసమాదిష్టాఃప్రజాసర్గేధృతవ్రతాః। నారాయణసరోజగ్ముర్యత్రసిద్ధాస్స్వపూర్వజాః॥ ౨౫ ॥తదుపస్పర్శనాదేవవినిర్ధూతమలాశయాః।జపన్తోబ్రహ్మపరమంతేపుస్తత్రమహత్తపః॥ ౨౬ ॥అబ్భక్షాఃకతిచిన్మాసాన్కతిచిద్వాయుభోజనాః।ఆరాధయన్మన్త్రమిమమభ్యస్యన్తఇడస్పతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ఓంనమోనారాయణాయపురుషాయమహాత్మనే ।విశుద్ధసత్త్వధిష్ణ్యాయమహాహంసాయధీమహి ॥ ౨౮ ॥ ఇతితానపిరాజేన్ద్రప్రజాసర్గధియోమునిః । ఉపేత్యనారదఃప్రాహవాచఃకూటానిపూర్వవత్ ॥ ౨౯ ॥ దాక్షాయణాస్సంశృణుతగదతోనిగమంమమ । అన్విచ్ఛతాఽనుపదవీంభ్రాతౄణాంభ్రాతృవత్సలాః ॥ ౩౦ ॥ భ్రాతౄణాంప్రాయణంభ్రాతాయోఽనుతిష్ఠతిధర్మవిత్।సపుణ్యబన్ధుఃపురుషోమరుద్భిస్సహమోదతే॥ ౩౧ ॥ఏతావదుక్త్వాప్రయయౌనారదోఽమోఘదర్శనః।తేఽపిచాన్వగమన్మార్గంభ్రా

వాయుంభుఞ్జన్తీతివాయుభోజనాః,కర్తరిల్యుః-ఇమంవక్ష్యమాణం-మన్త్రమభ్యసన్తః-ఇడస్పతిం,ఈడ్యతేస్తూయతేఽనేనేతిఇడోమన్త్రః- ఆర్షత్వాద్ధ్రస్వః-పారస్కరాదిత్వాత్సుట్-తస్య-పతింఅధిదైవతం,భగవన్తంఆరాధయన్ ఆరాధయామాసుః-ఆఙ్పూర్వాద్రాధయతేర్లఙ్-అజటోస్సవర్ణదీర్ఘః ॥ ౨౭ ॥ మన్త్రమాహ ॥ ఓమితి॥నారస్యజీవసమూహస్య , అయనాయప్రాప్యాయప్రాపకాయాధారాయచ-పురుషాయహృదయకమలస్థాయపరమాత్మనేఅన్తఃప్రవిశ్యనియన్త్రే , విశుద్ధంఉపాసనేననిర్మలం,సత్త్వమన్తఃకరణంధిష్ణ్యమభివ్యక్తిస్థానం,యస్య - యద్వా-విశుద్ధంరజస్తమోభ్యామననువిద్ధం,సత్త్వం , ధిష్ణ్యంస్థానంయస్య-తస్మై, పరమవ్యోమనిలయాయేతిభావః-మహాంశ్చాసౌహంస, స్తస్మై,మహాన్కల్యాణగుణైర్మహాన్-హంసోనిరస్తనిఖిలదోషః,ఏవంభూతాయ-నమః-ఉక్తవిధం,ధీమహిధ్యాయేమ ॥ ౨౮ ॥ ఇతి॥ఇత్థం,మన్త్రం -జపతః ,ప్రజాసర్గేధీర్యేషాం,తాన్ శబలాశ్వానపి, హేరాజేన్ద్ర-మునిర్నారదః,ఉపేత్యసమీపమేత్య,పూర్వవ,ద్వాచఃకూటాని,,అదృష్ట్వాఽన్తంభువోయాయ,,మిత్యాదీని,ప్రాహఉక్తవాన్ ॥ ౨౯ ॥ పూర్వోక్తాత్కించిద్విశేషమాహ ॥ దాక్షాయణాఇతి॥ హేదాక్షాయణాః,గదతోబ్రువతో-మమ,నిగమముపదేశం,సంశృణుత,భ్రాతౄణామగ్రజానా-మనుపదవీంమార్గానుసరణ,మన్విచ్ఛత , అనుగతాపదవీఅనుపదవీ-తామనుపదవీం ,, కుగతిప్రాదయ,,ఇతిసమాసః,యతో,యూయం,భ్రాతృషు,వత్సలాః ॥ ౩౦ ॥ భ్రాతౄణాం,ప్రాయణంప్రకృష్టమయనమనువర్తనం,యో,భ్రాతా,ధర్మవి - దనుతిష్ఠతికరోతి,స,పుణ్యామేవబన్ధుర్యస్యతాదృశో , మరుద్భిర్దేవైస్సహ , మోదతే ॥ ౩౧ ॥ అమోఘందర్శనంయస్య-పరమార్థదర్శీ-నారదః,ఏతావదియ,దుక్త్వా-ప్రయయౌగతః తేఽపిమారిషాఽద్యా

షాః - మారిషేతిపారేరాజ్ఞస్సంబోధనం, మారిషేతితస్యనామాన్తరం - భ్రాతృణామగ్రజానామేవ, మార్గంపరబ్రహ్మోపాసనరూపం- అన్వగమన్అనుసృతవన్తః ❀॥౩౨॥ ❀ తత- స్తే-సధ్రీచీనం, సహాఞ్చతిగచ్ఛతీతిసధ్ర్యఙ్, ఆతివాహికైస్సహగన్తాజీవ- స్తేనగమ్యంసధ్రీచీనం, ప్రతీచీనం, ప్రతిచాస్వస్మైభాసమానేనబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారవతాగమ్యంప్రతిచీనం-పరస్యపరమపురుషస్యానుపథంఅనుకూలంఅర్చిరాదిమార్గం-గతాః-అద్యాపి-ననివర్తన్తే నపునరావర్తన్తే ॥ ఏతందేవయానంపన్థానమాపద్యనచపునరావర్తన్తఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః ॥ పునరనావృత్తౌదృష్టాన్తః - పశ్చిమాయామినీరివేతి - పశ్చిమాః అతీతాః-యామినీఃయామిన్యోరాత్రయో- యథాపునర్నావర్తన్తేతథేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩॥ ❀ ఏతస్మిన్కాలేనారదోపదేశేనశబలాశ్వానాం ముక్తిప్రాప్తకాలే-ప్రజాపతిర్దక్షః-బహూన్-సుత్పాతాన్పుత్రనాశప్రయుక్తాన్-నపశ్యత్-తతః-పూర్వవత్-నారదోపదేశకృతం-పుత్రాణాంనాశ-ముపాశృణోత్ ❀॥ ౩౪॥ ❀ పుత్రాణాంనివృత్తిధర్మనిష్ఠయాముక్తిముపశ్రుత్యదక్షోఽపిప్రాయశోవిరక్తస్స్యాదితిదనుగ్రహార్థందేవర్షిస్తత్పార్శ్వంగత, స్తదాఽసౌదక్షో- దేవర్షి -ముపలభ్య-పుత్రనాశాన్నిమిత్తా-ద్విమూర్ఛిత-ఉత్థాయ-నారదాయ-చుక్రోధక్రుద్ధవాన్ ❀॥౩౫॥❀ క్రోధమేవాహ ॥ సాధోరివలిఙ్గవేషోయస్య- తేనత్వయా-నోఽస్మదీయానామర్భకాణాం, అసాధు, అకారికృతం ॥ తదేవాహ ॥ స్వధర్మేప్రవృత్తానాం-యస్సంన్యాసినోమార్గ- స్సప్రదర్శితః ❀॥౩౬॥ ❀ ననుసంన్యాసినోమార్గస్సాధురేవమోక్షహేతుత్వా-త్సత్యం-ఋణత్రయాపనోదనంపితుర్మహాననర్థ ఏవేత్యాహ ॥ ఋణైరితి ॥ ఋణై-రముక్తానాం-నమీమాంసితానివిచారితానికర్మాణియైస్తేషాం - ఋణవిమోచనం-నాస్తి - తదుత్తరకాలభావిత్వాచ్చపుత్రోత్పాదనయజ్ఞానుష్ఠాన

త్రాణామేవ ❀ మారిషాః ॥ ౩౨ ॥ సధ్రీచీనంప్రతీచీనంపరస్యానుపథంగతాః । నాద్యాపితేనివర్తన్తేపశ్చిమాయామినీరివ ॥ ౩౩ ॥ ఏతస్మిన్కాలఉత్పాతాన్బహూన్పశ్యన్ప్రజాపతిః। పూర్వవన్నారదకృతంపుత్రనాశముపాశృణోత్ ॥ ౩౪॥ చుక్రోధనారదాయాథపుత్రశోకవిమూర్ఛితః। దేవర్షిముపలభ్యాహరోషాత్ప్రస్ఫురితాధరః ॥ ౩౫ ॥ దక్షఉవాచ॥ అహోఅసాధోసాధూనాంసాధులిఙ్గేనయస్త్వయా । అసాధ్వకార్యర్భకాణాంభిక్షోర్మార్గః ప్రదర్శితః ॥ ౩౬ ॥ ఋణైస్త్రిభిరముక్తానామమీమాంసితకర్మణామ్। విఘాతశ్శ్రేయసః పాపలోకయోరుభయోః కృతః ॥ ౩౭ ॥ ఏవంత్వంనిరనుక్రోశోబాలానాంమతిభిద్ధరేః । పార్షదమధ్యేచరసియశోహానిరపత్రపః ॥ ౩౮ ॥ ననుభాగవతానిత్యంభూతానుగ్రహకాతరాః। ఋతేత్వాంసౌహృదఘ్నంవైవైరంకరమవైరిణామ్ ॥ ౩౯ ॥ నేత్థంపుంసోవిరాగస్స్యాత్త్వయాకేవలినామృషా । మన్యసేయద్యుపశమంస్నేహపాశనికృన్తనమ్ ॥ ౪౦ ॥ నానుభూయనజానాతిపుమాన్విషయతీక్ష్ణతామ్। నిర్విద్యేతస్వయంతస్మాన్నతథాభిన్నధీః పరైః ॥౪౧॥ యన్నస్త్వం ❀ కర్మసన్ధానాంసాధూనాంగృహమేధినామ్ । కృతవానసిదుర్మర్షంవిప్రియంతదమర్షితమ్ ॥ ౪౨ ॥ తన్తుకృన్తనయన్నస్త్వమభద్రమచరః పునః । తస్మాల్లోకేషుతే

యోరభావేనపితృదేవఋణముక్తిశ్చనాస్తి- అతః- హేపాప, విషయభోగత్యాగాదిహలోకేశ్రేయసోపిఘాతః విషయభోగపూర్వకస్యభోగస్యాభావాన్మోక్షానధికారిత్వాత్పరలోకేఽపిశ్రేయసోపిఘాతః కృతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ బాలానాం-మతిభిద్బుద్ధిబాలకః ఏవం-నిరనుక్రోశోనిర్ఘృణః-హరేర్యశోనాశకస్సన్-తత్పార్షదానాంమధ్యేనిర్లజ్జఃకథంచరసి ❀॥౩౮॥❀ నిర్లజ్జత్వమాహ ॥ నన్వితి ॥ ననుహేనారద-అవైరిణాం-వైరంకరం-సౌహృదఘ్నం-త్వాంవినా-భాగవతా-స్సర్వే, భూతానుగ్రహపరవశాః, త్వంతుభూతవిప్రియంకుర్వన్కథంనలజ్జసఇతిభావః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ననునవిషయభోగాద్విరాగఉత్పద్యతే-కింతువిషయభోగస్యహేయత్వోపదేశేనైవేత్యతఆహ ॥ నేతి ॥ యద్యప-త్వం - విషయభోగస్యహేయత్వోపదేశేన - స్నేహపాశనికృన్తనం-విషయాశక్తిరూపస్నేహఏవపాశ - స్తస్యనికృన్తనంఛేదకం - ఉపశమంవిరాగం-మన్యసేతథా - పి-మృషామృషా-కేవలినాజ్ఞానంవినాసాధువేషేణత్వయే - త్థంమతిచాలనేకృతేఽపి-పుంసాం-విరాగో-నైవస్యాత్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ కుతః-యతః-పుమాన్, నానుభూయఅననుభూయ, విషయాణాం, తీక్ష్ణతాంఅన్తతోదుఃఖరూపతాం-నజానాతి-యథా-విషయాననుభూయస్వయమేవ-తస్మాద్విషయా - న్నిర్విద్యేతవిరజ్యేతతథాపరైర్భిన్నధీశ్చాలితధీ, ర్ననిర్విద్యేత ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ య- త్త్వం, కర్మసంధానాంకర్మణ్యాసక్తచిత్తానాం -కర్తుమన్ధానామితిపాఠే-ప్రతివిప్రియంకర్తుమజానతాం, గృహస్థానాం, సాధూనా, మస్మాకం-దుర్మర్షంసోఢుమశక్యం, విప్రియం-కృతవా, నసి-తదప్రియంఅమర్షితం, అస్మాభిరితిశేషః-నమృష్యతేస్మాభిరిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఏవంనారదాయక్రుద్ధవాన్దక్షఃశశాప॥ తన్త్వితి ॥ హేతన్తు

---

౩౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ మారిష. ౪౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ కర్తుమన్ధానామ్.

కృన్తనసంతానచ్ఛేదక-యస్మా-త్త్వ, మభద్రంపుత్రవినాశ-మచరఃకృతవానసి ॥ చరతస్తేల్లజ్జిధ్యమైకవచనం-సోమూఢ-తస్మా, త్సర్వేషులోకేషు - భ్రమత - స్తవ-పదంస్థానం-నభవేత్,క్వచిదపిభవాన్నచిరమవతిష్ఠే-త్కింతుభ్రామ్యత్వితిశాపః ❋ ॥ ౪౩॥ ❋ తంచశాపం-సాధూనాం,సమ్మతో,నారదః,బాఢంతథైవా స్త్వితి-ప్రతిజగ్రాహస్వీకృతవాన్,కుతః,హి-యస్మా-దీశ్వరోఽపిస్వయంప్రతికర్తుంసమర్థోఽపి-తితిక్షేతసహేతేతి-య,దేతావానేవ-సాధూనాంవాదః,నతుప్రతిశాపప్రదానవాదఇతిభావః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంనారదాత్పుత్రనాశమాశఙ్క-మానోదక్షఃపుత్రోత్పాదనయత్నాద్విరమ్యతూష్ణీమవస్థితో బ్రహ్మణాపరిసాన్త్వితస్తతోదుహితౄరజనయదిత్యాహమునిః ॥ తతఇతి॥ ప్రాచేతసోదక్షః-స్వయంభువా,అనునీతఃఅనుసాన్త్వితో,ఽసిక్న్యాంభార్యాయాం,దుహితౄః,పితృవత్సలాః,షష్టిసంఖ్యాకాః,సంజనయామాస ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తాసాంమధ్యే,దశ,కన్యకాఃభానులమ్బాద్యాఖ్యాః,ధర్మాయ,ఆదాత్,కాయకశ్యపాయ,ద్విషడేకాంచత్రయోదశేత్యర్థః-అదితిదితిదనుకాష్ఠారిష్టాసురసేలామునిక్రోధవశాతామ్రాసురభీసరమాతిరమ్యాఖ్యాః - అదాత్,ఇన్దవేసోమాయ-త్రిణవంత్రయాణాన్నవానాంసమాహారస్త్రిణవం - సప్తవింశతిసంఖ్యాకాఃకృత్తికారోహిణ్యాద్యాఖ్యాఃనక్షత్రరూపాఃఅదాత్,భూతోరుద్రఃభూతాఙ్గిరఃకృశాశ్వేభ్యస్త్రిభ్యః , ద్వేద్వేకన్యే , అదాత్,తత్రతురుద్రస్యసరూపాఅన్యాచప్రసిద్ధేతిద్వేభార్యే , అఙ్గి

మూర్ధనభవేద్భ్రమతఃపదమ్॥ ౪౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ప్రతిజగ్రాహతంబాఢంనారదస్సాధుసంమతః ।ఏతావాన్సాధువాదోయత్తితిక్షేతేశ్వరస్స్వయమ్ ॥ ౪౪ ॥ ❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,పఞ్చమోఽధ్యాయః . ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ తతఃప్రాచేతసోఽసిక్న్యామనునీతస్స్వయంభువా।షష్టింసంజనయామాసదుహితౄఃపితృవత్సలాః ॥ ౧॥ దశధర్మాయకాయాదాద్ద్విషట్త్రిణవచేన్దవే।భూతాఙ్గిరఃకృశాశ్వేభ్యోద్వేద్వేతార్క్ష్యాయచాపరాః ॥ ౨ ॥ నామధేయాన్యమూషాంత్వంసాపత్యానాంచమేశృణు । యాసాంప్రసూతిప్రసవైర్లోకాఆపూరితాస్త్రయః ॥ ౩ ॥ భానుర్లమ్బాకకుబ్జామిర్విశ్వాసాధ్యామరుత్వతీ । వసుర్ముహూర్తాసంకల్పాధర్మపత్న్యస్సుతాఞ్శృణు ॥ ౪ ॥భానోస్తువేదఋషభఇన్ద్రసేనస్తతోనృప।విద్యోతఆసీల్లమ్బాయాంతతశ్చస్తనయిత్నవః ॥ ౫ ॥ కకుభస్సంకటస్తస్య కీకటస్తనయోయతః । భువోదుర్గాణిజామేయాస్స్వర్గోనన్దిస్తతోఽభవత్ ॥ ౬॥ విశ్వేదేవాస్తువిశ్వాయాఅప్రజాంస్తాన్ప్రచక్షతే। సాధ్యోగణాస్తుసాధ్యాయాఅర్థసిద్ధస్తుతత్సుతః ॥ ౭ ॥ మరుత్వాంశ్చజయన్తశ్చమరుత్వత్యాబభూవతుః । జయన్తోవాసుదేవాంశఉపేన్ద్రఇతియంవిదుః ॥ ౮ ॥ మౌహూర్తికాదేవగణాముహూర్తాయాంచజజ్ఞిరే । యేవైఫలంప్రయచ్ఛన్తి

రసస్తుస్వధాసతీచేతిద్వే , కృశాశ్వస్యతుఅర్చిర్ధిషణాచేతిద్వే,ఇతివివేకః , అపరా అవశిష్టాశ్చతస్రోదుహితౄః , స్తార్క్ష్యాయ-తార్క్ష్యనామకశ్చిద్దేవ, స్తస్మై,అదాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అమూషాందక్షస్యదుహితౄణాం,సాపత్యానాంపుత్రపౌత్రాదిసహితానాం,నామధేయాని-మేమత్తః-శృణు॥ తాన్యేవాహ॥యాసాందక్షస్యకన్యకానాం,ప్రసూతిప్రసవైఃపుత్రపౌత్రాదిభిః,త్రయోలోకాః,ఆపూరితాః ❋ ॥ ౩॥ ❋ తావద్ధర్మస్యదశభార్యానిర్దిశతి॥భానురితి॥భాన్వాదయస్సంకల్పాన్తా-దశ-ధర్మస్యభార్యాః,స్తాసాం-సుతాన్,క్రమేణ-శృణ్విత్యర్థః ❋ ॥౪॥ ❋ తత్రైకైకస్యాస్సంతానంక్రమేణాహ॥ భానో-స్త్వితి ॥ భానోర్ధర్మభార్యాయాం,వేదః , ఋషభ,ఇతి,ద్వౌపుత్రౌ,తతోఋషభా,దిన్ద్రసేనః,హేనృప,లమ్బాయాంభార్యాయాం,విద్యోతఃపుత్రఆసీత్-తతోవిద్యోతాత్ , స్తనయిత్నవః,విద్యుత్స్తనయిత్నుశబ్దాతదభిమానిదేవతాపరాః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ కకుభఃభార్యాయాః,కీకట స్తనయః-యతః,కీకటాత్,సంకట, స్తనయోఽభవదిత్యన్వయః-జామేయాఃజామ్యాఃపుత్రాః , భువో-దుర్గాణిదుర్గాభిమానినోదేవాః,తతఃజామేయేభ్యః,స్స్వర్గోనన్దిశ్చాభవత్ ❋ ॥౬॥ ❋ విశ్వాయాంధర్మస్యభార్యాయాం-విశ్వేదేవాఖ్యాఃపుత్రాః,బభూవుః-తాన్విశ్వేదేవాన్, అప్రజాన్ అపుత్రాన్,ప్రచక్షతేకథయన్తి,సాధ్యాయాంసాధ్యగణా-బభూవుః-తత్సుతఃసాధ్యగణసుత స్త్వ,ర్థసిద్ధః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ మరుత్వత్యాం,మరుత్వాన్జయన్తశ్చేతి-ద్వౌతనయౌబభూవతుః,తత్ర-జయన్తో,వాసుదేవస్యభగవతో, ఽంశభూతః,యంజయన్తముపేన్ద్ర ఇతి-విదుః-వసోర్వంశస్యభూయస్త్వాదనైనిర్దేశః ❋ ॥౮॥ ❋ ముహూర్తాయాం,మౌహూర్తికాముహూర్తాభిమానినోదేవగణాః,ఉత్పభూవుః-తాన్యేవాహ ॥ యేవైమౌహూర్తికాః ,స్వస్వముహూర్తకాలజం-సుఖదుఃఖాదిరూపంఫలం, నౄతానాం దేహినాం,

ప్రియచ్ఛన్తి * ॥ ౯ ॥ * సంకల్పాయా-స్సంకల్ప, స్తనయోఽభూత్, కామ స్తు, సంకల్పా, జ్జాత, ఇతిస్మృతః-వసోః పుత్రా స్త్వ, ష్టౌ వసవః తేషాం-నామాని-మేమత్తః, శృణు * ॥ ౧౦ ॥ * ద్రోణాదయో విభావస్వన్తా అష్టౌ వసవ, స్తత్ర-ద్రోణాదీనాం సంతానమాహ క్రమేణ ॥ ద్రోణస్యేతి ॥ ద్రోణస్యా, భిమతిః పత్నీ-తస్యాః, హర్షాదయ స్తనయాః * ॥ ౧౧ ॥ * ప్రాణస్య తు-ఊర్జస్వతీ భార్యా, అభూ త్తస్యాః, స్సహశ్చ, ఆయుశ్చ, పురోజవశ్చ, పుత్రాః, ధ్రువస్య ధరణిర్భార్యా, సాచ-వివిధాః, పురః పురాభిమానినో దేవా-నసూత * ॥ ౧౨ ॥ * అర్కస్య తు, భార్యా, అశనా, తస్యాః పుత్రా స్తుతర్షాదయః, అగ్నే స్తు భార్యా, వసోర్ధారా, తస్యా- స్తనయాస్తు-ద్రవిణకాదయః * ॥ ౧౩ ॥ * స్కన్దః కుమార స్తు, అగ్నే రేవ కృత్తికాసు జాతః, షాణ్మాతురః-అగ్నిభూరితిచ ప్రసిద్ధః-యేవిశాఖాదయ, స్తే-తతః స్కన్దా-జ్జాతాః, దోషస్యతు-భార్యా శర్వరీ-తస్యాః, పుత్రః-శింశుమారః-సచ హరేః, కలా అంశభూతః * ॥ ౧౪ ॥ * వసోర్భార్యా ఆంగిరసీ-తస్యాః పుత్రో విశ్వకర్మా-సచ కృతీపతిః శిల్పాచార్యః, తతో విశ్వకర్మణః, చాక్షుషాఖ్యో మనురభూత్, మనోశ్చాక్షుషస్య, విశ్వేసాధ్యాః, స్సుతా, బభూవుః * ॥ ౧౫ ॥ * విభావసోర్భార్యా ఉషా, సాచ-వ్యుష్టం చరోచిషం చాతపంచ-పుత్రా, నసూత ప్రసూతవతీ-అథ ఆతపాత్, పఞ్చయామః దివసః-అత ఏవ రాత్రి స్త్రియామా, ప్రదోష ప్రత్యూషయోః పూర్వోత్తర దివసావయవత్వాత్, పఞ్చ యామశబ్ద స్తదభిమాని దేవపరః, తం విశినష్టి ॥ యేన పఞ్చయామేన, భూతాని ప్రాణినః, కర్మసు స్వస్వవ్యాపారేషు, జాగ్రతి జాగరూకాణి భవన్తి * ॥ ౧౬ ॥ *

భూతానాం స్వస్వకాలజమ్ ॥ ౯ ॥ సంకల్పాయా స్తు సంకల్పః కామ స్సంకల్పజ స్స్మృతః। వసవోఽష్టౌ వసోః పుత్రా స్తేషాం నామాని మే శృణు ॥ ౧౦ ॥ ద్రోణః ప్రాణో ధ్రువోఽర్కోఽగ్ని ర్దోషో వసు ర్విభావసుః । ద్రోణస్యాభిమతేః పత్న్యా హర్షశోకభయాదయః ॥ ౧౧ ॥ ప్రాణస్యోర్జస్వతీ భార్యా సహ ఆయుః పురోజవః । ధ్రువస్య భార్యా ధరణీ హ్య సూత వివిధాః పురః ॥ ౧౨ ॥ అర్కస్య త్వశనా భార్యా పుత్రా స్తర్షాదయ స్స్మృతాః । అగ్నే ర్భార్యా వసోర్ధారా పుత్రా ద్రవిణకాదయః ॥ ౧౩ ॥ స్కన్దశ్చ కృత్తికాపుత్రో యే విశాఖాదయ స్తతః । దోషస్య శర్వరీపుత్ర శ్శింశుమారో హరేః కలా ॥ ౧౪ ॥ వసో రాఙ్గిరసీపుత్రో విశ్వకర్మా కృతీపతిః । తతో మనుశ్చాక్షుషోఽభూ ద్విశ్వే సాధ్యా మనో స్సుతాః ॥ ౧౫ ॥ విభావసో రసూతోషా వ్యుష్టం రోచిష మాతపమ్ । పఞ్చయామోఽథ భూతాని యేన జాగ్రతి కర్మసు ॥ ౧౬ ॥ సరూపాఽసూత భూతస్య భార్యా రుద్రాంశ్చ కోటిశః । రైవతోఽజో భవో భీమో వామ ఉగ్రో వృషాకపిః ॥ ౧౭ ॥ అజైకపా దహిర్బుధ్న్యో బహురూపో మహానితి । రుద్రపారిషదా శ్చాన్యే ఘోరాః ప్రేతవినాయకాః ॥ ౧౮ ॥ ప్రజాపతే రఙ్గిరస స్స్వధా పత్నీ పితౄ నథ । అథర్వాఙ్గిరసం వేదం పుత్రత్వే చాకరోత్సతీ ॥ ౧౯ ॥ కృశాశ్వోఽర్చిషి భార్యాయాం ధూమ్రకేశ మజీజనత్ । ధిషణాయాం వేదశిరం దేవలం వయునం మనుమ్ ॥ ౨౦ ॥ తార్క్ష్యస్య వినతా కద్రూః పతఙ్గీ యామినీతి చ పతఙ్గ్యసూత పతగా న్యామినీ శలభా నథ ॥ ౨౧ ॥ సుపర్ణాఽసూత గరుడం సాక్షా ద్యజ్ఞేశవాహనమ్ । సూర్యసూత మనూరుం చ కద్రూ ర్నాగా ననేకశః ॥ ౨౨ ॥ కృత్తికాదీని నక్షత్రాణీన్దోః పత్న్యస్తు భారత । దక్షశాపా

ఏవం ధర్మభార్యా సంతాన మభిధాయాథ కశ్యప సోమయో స్సంతానం భూయస్త్వాత్ పశ్చా ద్వక్ష్యమాణో భూతస్య తావత్సంతానమాహ ॥ సరూపేతి ॥ భూతస్య శంభో, ర్భార్యా, సరూపా, సాచ-రుద్రాన్, కోటిశః, అసూత తత్ర ప్రధానా నేకాదశ రుద్రాన్ గణనాయకా నాహ ॥ రైవత ఇతి ॥ యద్వా, రైవతాదిరూపేణైకాదశధా భిన్నస్య రుద్రస్య, పారిషదాః, ఘోరరూపాః, ప్రేతాదిరూపేణానేకవిధాః, అన్యే, అన్యస్యాం భార్యాయాం బభూవు రిత్యన్వయః * ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ * అథాఙ్గిరస స్సంతానమాహ ॥ ప్రజాపతే రితి ॥ అఙ్గిరసః ప్రజాపతేః, పత్నీ స్వధా సతీ చ-తత్ర-స్వధా, పితౄన్-సతీతు, అథర్వాఙ్గిరసం నామ, వేదం వేదాభిమానినం పురుషం-పుత్రత్వేనాకరోత్ * ॥ ౧౯ ॥ * అథ కృశాశ్వస్య సంతాన మాహ-కృశాశ్వః, అర్చిషి భార్యాయాం - ధూమ్రకేశం పుత్ర-మజీజనత్, ధిషణాయాం పత్న్యాం తు వేదశిరసంచ దేవలంచ వయునంచ మనుం చేతి పుత్రా, నజీజనత్ * ॥ ౨౦ ॥ * తార్క్ష్యస్య సంతానమాహ ॥ తార్క్ష్యస్య-వినతాద్యా శ్చతస్రో భార్యాః, తత్ర-పతఙ్గీ-పతగాన్ పక్షిణః-అసూత, యామినీ తు, శలభా, నసూత * ॥ ౨౧ ॥ * సుపర్ణేతి వినతాయా ఏవ నామా న్తరం-సా తు-సాక్షా ద్యజ్ఞేశస్య విష్ణో-ర్వాహభూతం గరుడం, సూర్యస్య సూత మనూరు మరుణంచ-అసూత-కద్రూ స్త్వ, నేకశో-నాగాన్ సర్పా నసూత * ॥ ౨౨ ॥ * అథ సోమమస్య పత్నీ రాహ ॥ ఇన్దో స్సోమస్య, పత్న్య స్తు, కృత్తికాదీని నక్షత్రాణి సప్తవింశతిః-హే భారత-సచ ఇన్దుః, దక్షశాపాత్, రోహిణ్యామేవ ప్రేమాతిశయేనాన్యాసూపేక్షారూపా న్నిమిత్తా ద్దక్షస్య శాపా , ద్యక్ష్మగ్రహేణ రాజయక్ష్మరోగేణ - పీడితః స్సన్, తాసు కృత్తికాదిష్వ, నపత్యో అభూ త్తదక్షం, పునః, ప్రసాద్య ప్రసన్నం కృత్వా, కేవలం కలా ఏవ లేభే, నత్వపత్యా

ని-కథంభూతాః, క్షయే కృష్ణపక్షే, అర్దితాః ఖణ్డితాః, క్షయైరర్దితా ఇతి పాఠే, క్షయేన తిథి పునరేధితాః వర్ధితాః * ॥౨౩॥ * అథ లోకమాతౄణాం కశ్యపపత్నీనాం, లోకస్య శం సుఖం కరోతీతి తథా, తాని నామాని-శృణు లోకానాం మాతృత్వే హేతుః-ఇదం జగత్, యత్ప్రసూతం యాభిః కశ్యపపత్నీభిః ప్రసూతమ్ *॥౨౪॥* తాని దర్శతి-అదితిరితి *॥౨౫॥* అల్పత్వేసుగమత్వాద్వ్యుత్క్రమేణ తాసాం వంశానాహ ॥ తిమేరితి॥ తిమేః కశ్యపస్య భార్యాయాః-యాదోగణాః, ఆసన్-సరమాయాస్సుతాః-శ్వాపదాః-శ్వానః వ్యాఘ్రమార్జారాదయశ్చాసన్ సురభేః పుత్రాస్తు - మహిషాశ్చ గావశ్చ - అన్యే ద్విశఫాశ్చా-సన్ *॥౨౬॥* హే నృప-తామ్రాయాస్తు పుత్రాః-శ్యేనాః-గృధ్రాః-ఆదిశబ్దేన శ్యేనాదిసదృశా బలినః పక్షిణో వివక్షితాః మునేస్సుతాస్త్వప్సరసాం గణాః- హే రాజన్-క్రోధవశాయాః ఆత్మజాస్తు-దన్దశూకాదయః దంశనస్వభావాదయః సర్పా ఆసన్ * ॥౨౭॥ * ఇలాయాః-సర్వే భూరుహా ఆత్మజాః-సౌరసాః సురసాయా అపత్యాని-సర్వే యాతుధానాః-అరిష్టాయాస్త్వాత్మజాః గన్ధర్వాః-కాష్ఠాయాస్తు ద్విశఫేతరా ఏకశఫా అశ్వగర్దభాదయః * ॥౨౮॥ * దనోస్సుతాస్త్వేక షష్టిస్తేషాం మధ్యే-ప్రాధానికానష్టాదశపుత్రాన్-శృణు * ॥౨౯॥ * ద్విమూర్ధా చ, శమ్బరశ్చ-అరిష్టశ్చ-హయగ్రీవశ్చ-విభావసుశ్చ-అయోముఖశ్చ-శఙ్కుశిరాశ్చ-స్వర్భానుశ్చ-కపిలశ్చ - అరుణశ్చ-పులోమా చ-వృషపర్వా చ-ఏకచక్రశ్చ-సుతాపనశ్చ-

తోఽనపత్యస్తాసు యక్ష్మగ్రహార్దితః। పునః ప్రసాద్య తం సోమః కళా లేభే క్షయార్దితాః ॥ ౨౩ ॥ శృణు నామాని లోకానాం మాతౄణాం శంకరాణి చ। అథ కాశ్యపపత్నీనాం యత్ప్రసూతమిదం జగత్ ॥ ౨౪ ॥ అదితిర్దితి* ర్దనుః కాష్ఠా * అరిష్టా సురసా త్విళా। మునిః క్రోధవశా తామ్రా సురభిస్సరమా తిమిః ॥ ౨౫ ॥ తిమేర్యాదోగణా ఆసన్ శ్వాపదాస్సరమాసుతాః। సురభేర్మహిషా గావో యే చాన్యే ద్విశఫా నృప ॥ ౨౬ ॥ తామ్రాయాశ్శ్యేనగృధ్రాద్యా మునేరప్సరసాం గణాః। దన్దశూకాదయస్సర్పా రాజన్ క్రోధవశాత్మజాః॥ ౨౭ ॥ ఇలాయా భూరుహాస్సర్వే యాతుధానాశ్చ సౌరసాః। అరిష్టాయాం చ గన్ధర్వాః కాష్ఠాయాం ద్విశఫేతరాః ॥ ౨౮ ॥ సుతా దనోరేకషష్టిస్తేషాం ప్రాధానికాన్ శృణు ॥ ౨౯ ॥ ద్విమూర్ధా శమ్బరోఽరిష్టో హయగ్రీవో విభావసుః। అయోముఖశ్శఙ్కుశిరాస్స్వర్భానుః కపిలోఽరుణః ॥ ౩౦ ॥ పులోమా వృషపర్వా చ హ్యేకచక్రస్సుతాపనః। ధూమ్రకేశో విరూపాక్షో విప్రచిత్తిశ్చ దుర్జయః ॥ ౩౧ ॥ స్వర్భానోస్సుప్రభాం కన్యాముదువాహ నముచిః కిల। వృషపర్వణ* స్తు శర్మిష్ఠాం యయాతిర్నాహుషో బలీ ॥ ౩౨ ॥ వైశ్వానరసుతా యాశ్చ చతస్రశ్చారుదర్శనాః। ఉపదానవీ హయశిరా పులోమా కాలకా తథా ॥ ౩౩ ॥ ఉప*దానవీం హిరణ్యాక్షః క్రతుర్హయశిరాం నృప। పులోమాం కాలకాం చైవ వైశ్వానరసుతే తు కః। ఉపయేమేఽథ భగవాన్ కాశ్యపో బ్రహ్మచోదితః ॥ ౩౪ ॥ పౌలోమాః కాలకేయాశ్చ దానవా యుద్ధశాలినః। తయోః షష్టిసహస్రాణి యజ్ఞఘ్నాంస్తే పితుః పితా ॥ జఘాన స్వర్గతో రాజన్నేక ఇన్ద్రప్రియంకరః ॥ ౩౫ ॥ విప్రచిత్తిస్సింహికాయాం శతం చైకమజీజనత్। రాహుజ్యేష్ఠం కేతుశతం గ్రహత్వం య ఉపాగతాః ॥ ౩౬ ॥ అథాతశ్శ్రూయతాం వంశో యోఽదితేరనుపూర్వశః। యత్ర

ధూమ్రకేశశ్చ-విరూపాక్షశ్చ-విప్రచిత్తిశ్చ-దుర్జయశ్చైతే అష్టాదశ *॥౩౦॥౩౧॥* ఏషాం మధ్యే-స్వర్భానోః-నముచిః-కన్యాం దుహితరం - సుప్రభాం-ఉవాహ ఉపయేమే-స్వర్భానుర్నామ్నైవ దనుజః - న తు రాహుస్తస్యోత్పత్తేః వక్ష్యమాణత్వాత్-వృషపర్వణస్తు కన్యాం-శర్మిష్ఠాం-నాహుషో నహుషాత్మజో-బలవాన్-యయాతీ రాజా-ఉవాహ * ॥౩౨॥ * వైశ్వానరో వసోః - పుత్ర- స్తస్య సుతా-శ్చతస్ర- శ్చారుదర్శనాస్సౌన్దర్యశాలిన్యః- ఉపదానవీ హయశిరా పులోమా. కాలకాఖ్యాః *॥౩౩॥* తాసాం మధ్యే-ఉపదానవీం-హిరణ్యాక్షః-ఉదువహత్-హయశిరాం తు-క్రతుః ప్రజాపతిః-ద్వే-వైశ్వానరస్య సుతే పులోమా కాలకాఖ్యే తు-కః కశ్యపః-ఉపయేమే, దానవీ పరిణయనే హేతుర్బ్రహ్మణో చోదితః ఇతి * ॥౩౪॥ * తయోః పులోమా కాలకయోః, షష్టిసహస్రాణి పౌలోమా- స్తేషామేవ నివాతకవచా ఇతి నామాన్తరం-తథా కాలకేయాఖ్యాశ్చ-యుద్ధశాలినో-దానవా జాతాః-తాంశ్చ -దానవాన్యజ్ఞఘ్నాన్- తే తవ-పితుః పితా అర్జునః-కదాచిదేకస్స్వర్లోకం గతఇన్ద్రప్రియంకరో భూత్వా, జఘాన హతవాన్ *॥౩౫॥* విప్రచిత్తిస్సింహికాయాం భార్యాయాం-శతం చైకం ఏకశతం-దానవాన్ అజీజనత్-తస్మై ఏకశతమధ్యే-రాహుర్జ్యేష్ఠః-ఇతరేశతం తు, కేతవః, రాహుజ్యేష్ఠమితి పాఠే రాహుర్జ్యేష్ఠో యస్య తత్-కేతుశతమిత్యర్థః - కోఽసౌ రాహుర్యం జ్యేష్ఠమజీజనత్తత్రాహ ॥ యో-గ్రహత్వం-ముపాగతః-ప్రాప్తః ఏవం స్వయం దానవోఽథమోఽపి భగవదనుగ్రహవశాద్గ్రహత్వముపాగత ఇత్యుక్తం పశ్చామె * ॥౩౬॥ * అథ తిమ్యాదీనాం వం*

శ్రవణానన్తరం - అతస్తాసాంవంశస్యాశ్రుతత్వాత్ - అదితే-ర్వంశ - శ్శ్రూయతాం - మయాకథ్యమానమితి శేషః -దితే ర్వంశ స్త్వష్టాదశేఽధ్యాయేవక్ష్యతే-అదితేర్వంశంవిశినష్టి - యత్రవంశే - విభు-ర్నారాయణోదేవ-స్స్వాంశేనా-వత రత్ ❁॥౩౭॥ ❁వివస్వాదయో ద్వాదశా-దితేఃపుత్రాః-తత్ర-ఉరుక్రమోభగవాన్, సాక్షాదవతీర్ణః ❁॥౩౮॥ ❁తత్ర-వివస్వతః - భార్యా-సంజ్ఞాఖ్యా - శ్రాద్ధదేవం-యమం-యమీంచేతి-మిథునంచ-యమయమీరూపంచ-మిథున-మసూయత అసూత ❁॥౩౯॥ ❁హేమహాభాగ-సైవసంజ్ఞైవ-బడబా-భూత్వా-భువివర్తమానా, నాసత్యావశ్వినౌ, సుషువే-తథా-ఛాయా-భూత్వా-శనై-శ్చరంసావర్ణ్యాఖ్యం, మనుశ్రేష్ఠంచ-లేభేసుషువ ఇత్యర్థః-తథా-తపతీంతపత్యాఖ్యాంకన్యాంచ-లేభే-యాకన్యా-సంవరణం-పతిం-లేభే ❁॥౪౦॥ ❁అథార్యమ్ణోవంశమాహ॥అర్యమ్ణః పత్నీ, మాతృకాఖ్యా-తయోరర్య మమాతృకయోః - కర్తరిషష్ఠీ-తాభ్యామిత్యర్థః-చర్షణయఃకర్మశీలాః, జనాః-కృతాఉత్పాదితాః॥కేతేచర్షణయ- స్తత్రాహ॥యత్రైతి॥యత్రయేషు - మానుషీజాతి- ర్బ్రహ్మణా, ఉపకల్పితా, మానుషజాత్యాశ్రయాహిసదావ్యాపారిణోభవన్తీ తి-అత స్తేచర్షణయః-కృషికర్షణాదికఇతిప్రత్యయః ❁ ॥ ౪౧॥ ❁పూషాత్వ-నపత్యఃఅపుత్రః-పూర్వం-భగ్నదన్తః-పిష్టా దఃపిష్టభుగభవత్ - భగ్నదన్తత్వేహేతుంవదం స్తంవిశినష్టి-యోఽసౌపూషా-దక్షాయ-కుపితం-రుద్రం-వివృతద్విజఃప్రక టితదన్తస్సన్, జహాసప్రహసితవాన్-చతుర్థైచై తద్వ్యుత్పాన్తోభివ్యక్తః ❁॥౪౨॥ ❁త్వష్టు-ర్దైత్యానా-మనుజా-రచనానామ-కన్యకా-భార్యా-తయో స్త్వష్టృరచనయో-సన్నివేశాత్సమావేశా-ద్విశ్వరూపో, వీర్యవాన్జజ్ఞేజాతః ❁ ॥౪౩॥ ❁తంవిశ్వ

నారాయణోదేవస్స్వాంశేనావతరద్విభుః ॥ ౩౭ ॥ వివస్వానర్యమాపూషాత్వష్టాఽథసవితాభగః। ధాతా విధాతావరుణోమిత్రశ్శక్రఉరుక్రమః ॥ ౩౮ ॥ వివస్వతశ్శ్రాద్ధదేవంసంజ్ఞాఽసూ* యతవైమనుమ్ । మిథు నంచమహాభాగయమందేవంయమీంతథా ॥ ౩౯ ॥ సైవభూత్వాఽథబడబానాసత్యౌసుషువేభువి । ఛాయా శనైశ్చరంలేభేసావర్ణ్యంచమనుంతతః॥ కన్యాంచతపతీంయావైవవ్రేసంవరణంపతిమ్ ॥ ౪౦ ॥ అర్యమ్ణో మాతృకాపత్నీతయోశ్చర్షణయస్సుతాః। యత్రవైమానుషీజాతిర్బ్రహ్మణాచోపకల్పితా ॥ ౪౧ ॥ పూషా ఽనపత్యఃపిష్టాదోభగ్నదన్తోఽభవత్పురా । యోసౌదక్షాయకుపితంజహాసవివృతద్విజః ॥ ౪౨ ॥ త్వష్టుర్దై త్యానుజాభార్యారచనానామకన్యకా। సంనివేశస్తయోర్జజ్ఞేవిశ్వరూపశ్చవీర్యవాన్ ॥ ౪౩ ॥ తంవవ్రిరేసుర గణాస్స్వస్రీయంద్విషతామపి । విమతేనపరిత్యక్తాగురుణాఽఙ్గిరసేనయత్ ॥ ౪౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

రాజోవాచ ॥ కస్యహేతోఃపరిత్యక్తాఆచార్యేణాత్మనస్సురాః । ఏతదాచక్ష్వభగవన్శిష్యాణామక్రమంగురౌ ॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇన్ద్రస్త్రిభువనైశ్వర్యమదోల్లఙ్ఘితసత్పథః। మరుద్భిర్వసుభిరుద్రైరాదిత్యైరృభి

రూపం - ద్విషతాందైత్యానాంస్వస్రీయంభాగినేయమపి - దేవాః-యద్యదా-విమతేనావజ్ఞాతేనఅఙ్గిరసఃపుత్రేణ-గురుణాబృహస్పతినా-పరిత్యక్తాః-తదా-వవ్రిరేవృతవన్తఃపురోహితంకృతవన్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేషష్ఠోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

దేవావిమతేనగురుణాపరిత్యక్తావిశ్వరూపంవవ్రిరేఇత్యుక్తం-తదేవసప్రపఞ్చంబుభుత్సుఃపృచ్ఛతిరాజా॥కస్యేతి॥కస్మాద్ధేతో-రాచార్యేణగురుణా- ఆత్మనశ్శిష్యా-స్సురాః-పరిత్యక్తాః- హేభగవన్మునే-ఏత-దాచక్ష్వకథయ-తథాశిష్యాణాం-గురావిషయే, అక్రమమపరాధంచ-ఆచక్ష్వ ❁ ॥౧ ॥ ❁ఏవమాపృష్టోమునిర్వక్తుముపచక్రమతే॥ఇన్ద్రఇతి॥ఇన్ద్రోయదాసంప్రాప్తం- వాచస్పతిం - నాభ్యనన్దత్ నాదృతవాన్-తదా-ఆఙ్గిరసస్తతోనిర్గత్య-తూష్ణీం, స్వగృహమాయయౌ, విత్యష్టానామన్వయః॥ అనాదరహేతుంమదందర్శయితుమిన్ద్రంవిశినష్టి॥త్రిభువనైశ్వర్యమదేనో-ల్లఙ్ఘితః-సతాంపన్థా, యేన- హేనృప-మరుద్గణాదిభిః - పరిశ్రితఃపరివృతఃబ్రహ్మవాదిభిఃవేదాన్వదద్భిః-మునిభిస్సిద్ధాదిభిశ్చ-యథాయథం-నిషేవ్యమాణఃస్తూయమానః- లలితంయథాతథా - ఉపగీయమానశ్చ, భగవానిన్ద్రః-ఆస్థానంసభా-తస్మిన్, అధ్యాసనంసింహాసనం-త-దాస్థితఃఅధిష్ఠితః- హేభారత-చన్ద్రమణ్డలవచ్చారుణాసున్దరేణపాణ్డరేణశ్వేతేనా-తపత్రేణఛత్రేణ-తథా-పారమేష్ఠ్యైర్మహారాజలిఙ్గైశ్చామరాదిభిర్యుక్తః- అర్ధాసనయాఆసనస్యార్ధేస్థితయా-పౌలోమ్యాశచ్యాసహ-నితరాంవిరోచమాన-స్సఇన్ద్రోయదా-దేవానా, మాత్మనస్స్వస్యచ-పరమంపూజ్యమాచార్యం - సురాసురవన్దితం-మునిశ్రేష్ఠంబృహస్పతిం, సంప్రాప్తం-ప్రత్యుత్థానాదిభి, ర్నాభ్యనన్దత*నాదృతవాన్నచచాలచ-కింతు-సభాగతంపశ్యన్నపి, ఆసనఏవస్థితస్తూ

ష్ణీమ్ ❋ ॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥ ❋తదా-కవిర్విద్వాన్ ప్రభుస్సమర్థః-ఆఙ్గిరసో బృహస్పతిః-శ్రీమదేన-యావిక్రియా-తాం, విద్వాన్ జానన్-తూష్ణీం-స్వగృహం ప్రతి, యయౌ ❋॥౯॥ ❋తర్హ్యేవ-ఇన్ద్రః ఆత్మనః స్వస్య గురుహేళనం ప్రతిబుధ్యా-నుస్మృత్య-ఆత్మనా స్వేనైవ-ఆత్మానం స్వాత్మానం-సదసి, గర్హయామాస ❋॥౧౦॥ ❋గర్హాప్రకారమాహ॥అహో ఇతి॥ అహో బత అహో మమ కష్టం ప్రాప్తం - అసాధు-కర్మ-మయా కృతం వై, యస్మాదల్పబుద్ధినా అల్పమతినా, ఐశ్వర్యమత్తేన మయా-సదసి-గురుః, కాత్కృతః తిరస్కృతః ❋॥౧౧॥ ❋పణ్డితో విద్వాన్ నిత్యానిత్యవివేకసంపన్నశ్చేదిత్యర్థః, కో వా పుమాన్-త్రివిష్టపపతేః, త్రీన్ లోకాన్ పాతీతి త్రివిష్టపం-తస్య - పతేస్సత్యలోకాధిపతేరపి-లక్ష్మీం, గృధ్యేత్ అభికాఙ్క్షేత్, కిం తు-తుచ్ఛం మన్యేతేత్యర్థః- విబుధానాం సాత్త్వికానాం దేవానామీశ్వరోఽప్య-హం-ఆసురం భావం తమోభావం, మోహమితి యావత్, నీతః ప్రాపితః ❋॥౧౨॥ ❋న మ సింహాసనస్థో రాజా ప్రత్యుత్థానాదికం న కుర్యాదితి వదన్తి వృద్ధాః, స్తత్రాహ ద్వాభ్యామ్॥ పారమేష్ఠ్యం ధిషణం - పరమేష్ఠీ మహారాజ-స్తత్సంబన్ధ్యా-సనం ధిషణం-త-దధితిష్ఠన్, కంచన ప్రతి నోత్తిష్ఠేదితి-యే, బ్రూయు-స్తే, పరం కేవలం-ధర్మం-న విదుః ❋॥౧౩॥ ❋కించ-తేషాం, కుపథదేష్టౄణాం కుమార్గోపదేష్టౄణాం, అత ఏవా-ధస్తమసి నరకే-పతతాం - వచః-యే జనాః - శ్రద్దధు-స్తే అశ్మప్లవాః బృహత్పాషాణయుక్తప్లవారూఢా ఇవ, మ

భిర్నృపా ॥౨॥ విశ్వైర్దేవైశ్చ సాధ్యైశ్చ నాసత్యాభ్యాం పరిశ్రితః। సిద్ధచారణగన్ధర్వైర్మునిభిర్బ్రహ్మవాదిభిః ॥౩॥ విద్యాధరాప్సరోభిశ్చ కిన్నరైః పతగోరగైః। నిషేవ్యమాణో భగవాన్ స్తూయమానశ్చ భారత ॥౪॥ ఉపగీయమానో లలితమాస్థానాధ్యాసనాశ్రితః। పాణ్డురేణాతపత్రేణ చన్ద్రమణ్డలచారుణా ॥౫॥ యుక్తశ్చాన్యైః పారమేష్ఠ్యైశ్చామరవ్యజనాదిభిః। విరాజమానః పౌలోమ్యా సహార్ధాసనయా భృశమ్ ॥౬॥ స యదా పరమాచార్యం దేవానామాత్మనశ్చ హ। నాభ్యనన్దత ❋ సంప్రాప్తం ప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః ॥౭॥ వాచస్పతిం మునివరం సురాసురనమస్కృతమ్। నోచ్చచాలాసనాదిన్ద్రః పశ్యన్నపి సభాగతమ్ ॥౮॥ తతో నిర్గత్య సహసా కవిరాఙ్గిరసః ప్రభుః। ఆయయౌ స్వగృహం తూష్ణీం విద్వాన్ శ్రీమదవిక్రియామ్ ॥౯॥ తర్హ్యేవ ప్రతిబుధ్యేన్ద్రో గురుహేళనమాత్మనః। గర్హయామాస సదసి స్వయమాత్మానమాత్మనా ॥౧౦॥ అహో బత మయాసాధు కృతం వై దభ్రబుద్ధినా। యన్మయైశ్వర్యమత్తేన గురుస్సదసి కాత్కృతః ॥౧౧॥ కో గృధ్యేత్పణ్డితో లక్ష్మీం త్రివిష్టపపతేరపి। యయాహమాసురం భావం నీతోఽద్య విబుధేశ్వరః ॥౧౨॥ యే పారమేష్ఠ్యం ధిషణమధితిష్ఠన్న కంచన। ప్రత్యుత్తిష్ఠేదితి బ్రూయుర్ధర్మం తే న విదుః పరమ్ ॥౧౩॥ తేషాం కుపథదేష్టౄణాం పతతాం తమసి హ్యధః। యే శ్రద్దధ్యుర్వచస్తే వై మజ్జన్త్యశ్మప్లవా ఇవ ॥౧౪॥ అథాహమమరాచార్యమగాధధిషణం ద్విజమ్। ప్రసాదయిష్యే నిశ్శాఠ్యశ్శీర్ష్ణా ❋ తచ్చరణం స్పృశన్ ॥౧౫॥ ఏవం చిన్తయతస్తస్య మఘోనో భగవాన్ గృహాత్। బృహస్పతిర్గతోఽదృష్టాం గతిమధ్యాత్మమాయయా ॥౧౬॥ గురోర్నాధిగతస్సంజ్ఞాం పరీక్ష్య భగవాన్ స్వరాట్। ధ్యాయన్ధియా శుచా యుక్తశ్శర్మ నాలభతాత్మనః ॥౧౭॥ తచ్ఛ్రుత్వైవాసురాస్సర్వే హ్యాశ్రిత్యౌశనసం మతమ్। దేవాన్ప్రత్యుద్యమం చక్రుర్దుర్మదా ఆతతాయినః ॥౧౮॥ తైర్విసృష్టేషుభిస్తీక్ష్ణైర్నిర్భిన్నాఙ్గోరుబాహవః। బ్రహ్మాణం శరణం జగ్ముస్సహేన్ద్రా నతకంధరాః ॥౧౯॥ తాంస్త

జ్జన్తి అధో యాన్తి ❋॥౧౪॥ ❋అథ అతః-అహం-అమరాణామాచార్యం-అగాధధిషణం బుద్ధిర్యస్య తం-మత్కృతాపరాధమగణయన్తం - ద్విజం వాక్పతిం, ప్రసాదయిష్యే ప్రార్థయే, కథంభూతః-నిర్గతశాఠ్యస్సన్, తస్య గురోశ్చరణౌ శీర్ష్ణా శిరసా, స్పృశన్ ❋॥౧౫॥ ❋ఏవం-తస్య-మఘోనః ఇన్ద్రస్య-చిన్తయతస్సతః-భగవాన్ బృహస్పతిః-అధ్యాత్మమాయయా యోగప్రభావేన-గృహాదదృష్టాం గతిం గతః అదృశ్యోఽభూదిత్యర్థః ❋॥౧౬॥ ❋తతో-భగవాన్, స్వరాడిన్ద్రః- గురో-స్సంజ్ఞాం దర్శనోపాయం-పరీక్ష్య విచార్యాపి-నాధిగతః న ప్రాప్తః - ధియా ధ్యాయన్ దర్శనోపాయం చిన్తయన్, శుచా శోకేన, యుక్తః-ఆత్మనః స్వస్య, శర్మ సుఖం-నాలభత న ప్రాప ❋॥౧౭॥ ❋తత్, దిన్ద్రస్య గుర్వపరాధప్రయుక్తక్లేశచిన్తాదికం-శ్రుత్వా, తదైవ- ఔశనసం మతం ఉశనసా ఆమన్త్రితం-మాశ్రిత్య, సర్వే, అసురా దుర్మదా అనివార్యమదాః, ఆతతాయినః జిఘాంసవః-దేవాన్ ప్రతి, ఉద్యమం యుద్ధోద్యోగం-చక్రుః ❋॥౧౮॥ ❋తైరసురైః, ర్విసృష్టైః ప్రయుక్తైః- తీక్ష్ణైః, రిషుభిః-ర్నిర్భిన్నాన్య-ఙ్గాని ఉత్తమాఙ్గాని శిరాంసి, ఊరవో, బాహవశ్చ-యేషాం తే ఇన్ద్రసహితా-దేవాః-నమ్రశిరసో-బ్రహ్మాణం శరణం యయుః ❋॥౧౯॥ ❋అభ్యర్దితాన్ పీడితాన్-దేవాన్-తదా-వీక్ష్య-భగవానాత్మభూః పరమాత్మజః-అజో బ్రహ్మా, ప

రయా-అధికయా-కృపయా-యుక్తః-స్తాన్-సాంత్వయన్-ఉవాచ॥ ౨౦ ॥ *ఉక్తిమేవాహ॥ అహో ఇత్యాదినా-క్షమిష్యధ్వమి త్యస్యకర్తృత్యాన్తేన॥ హే సురశ్రేష్ఠాః-అహో బత మహత్కష్టం వః ప్రాప్తం , మహదభద్రం-అసాధు-యుష్మాభిః-కృతం-కింతత్,యత్-బ్రహ్మిష్ఠం అతిశయేన బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నో బ్రహ్మిష్ఠః- తం , బ్రాహ్మణం-దాన్తం జితేన్ద్రియం, ఐశ్వర్యాన్మత్తాత్-నాభ్యనన్దత నాభినన్దితవన్తః॥ ౨౧ ॥ *హే సురాః-పరేభ్యః శత్రుభ్యః-వః-పరాభవ ఇతి యత్ - అయం,తస్యానయస్యాన్యాయ్యస్య-సంబన్ధిఫలరూపః-ఆసీత్-కథంభూతానాం వః ప్రక్షీణేభ్యః ఐశ్వర్యరహితేభ్యః, సపత్నేభ్యః-స్వసమృద్ధానాం సంపన్నానామ్॥ ౨౨॥ *గురుతిరస్కారసత్కారావేవాపచయోపచయకారణమిత్యసురదృష్టాన్తేనాహ॥ మఘవన్నితి॥ హే మఘవన్-ద్విషతః శత్రూన్ - నసురాన్-గుర్వతిక్రమాద్ధేతోః-ప్రక్షీణాన్, సంప్రతి తు-కావ్యం శుక్రం, భక్తితః-ఆరాధ్య,ఉపచితాన్ సమృద్ధాన్-పశ్య॥ ౨౩ ॥ *గుర్వారాధనాద్యుష్మాన్ బాధన్త ఇతి కిం వక్తవ్యం-యతో మద్ధామాప్యగృహ్ణీయురితి సంభావయతి॥ అద్యేతి॥ అద్య అస్మిన్నహని శ్వః పరస్మిన్నహని-పరశ్వః తతః పరస్మిన్నహని వా, బలశాలినః-అతఏవ-దృప్తాః గర్వితాః, తే- మమ నిలయనం మమ స్థానమపి - అదదీరన్ గృహ్ణీయుః-యతః- తే-భృగుః శుక్రః కావ్య ఏవ-దేవతా-యేషాం-తాదృశాః॥ ౨౪ ॥ *అభేద్యో మన్త్రో యేషాం తే-భృగూణాం భృగుకులప్రభవానాం-అనుశిక్షితార్థాః శిష్యాః-త్రివిష్టపమపి కిం గణయన్తి న గణయన్త్యేవేత్యర్థః - విప్రాః-గోవిన్దో భగవాంశ్చ-గావశ్చ, ఈశ్వరాః అనుగ్రాహకాః పూజ్యా వా-యేషాం తేషామేవ-అభద్రాణి-న భవన్తి-ఇతరేషామీశ్వరాణామపి న భవన్తీతి న-కింత్వభద్రాణి భవన్త్యేవేత్యర్థః॥ ౨౫ ॥ *తత్తస్మాత్ - అథ అనన్తరమేవ-ఉ-త్వష్టుః పుత్రం , ఆత్మవన్తం జితేన్ద్రియం-తపస్వినం,విశ్వరూపాఖ్యం విప్రం ద్విజం-భజత

ధాహ్యద్ధితాన్వీక్ష్య భగవానాత్మభూరజః । కృపయా పరయా దేవ ఉవాచ పరిసాన్త్వయన్ ॥ ౨౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥ అహో బత సురశ్రేష్ఠా హ్యభద్రం వః కృతం మహత్ । బ్రహ్మిష్ఠం బ్రాహ్మణం దాన్తమైశ్వర్యాన్నాభ్యనన్దత॥ ౨౧ ॥ తస్యాయమనయస్యాసీత్పరేభ్యో వః పరాభవః। ప్రక్షీణేభ్యస్స్వవైరిభ్యస్సమృద్ధానాం చ యత్సురాః॥ ౨౨ ॥ మఘవన్ద్విషతః పశ్య ప్రక్షీణాన్గుర్వతిక్రమాత్ । సంప్రత్యుపచితాన్భూయః కావ్యమారాధ్య భక్తితః॥ ౨౩ ॥ అద్య శ్వో వా పరశ్వో వా దృప్తాస్తే బలశాలినః॥ ఆదదీరన్నిలయనం మమాపి భృగుదేవతాః॥ ౨౪ ॥ త్రివిష్టపం కిం గణయన్త్యభేద్యమన్త్రా భృగూణామనుశిక్షితార్థాః। న విప్రగోవిన్దగవేశ్వరాణాం భవన్త్యభద్రాణి నచేశ్వరాణామ్ ॥ ౨౫ ॥ తద్విశ్వరూపం భజతాశు విప్రం తపస్వినం త్వాష్ట్రముతాత్మవన్తమ్ । సభాజితోఽర్థాన్స విధాస్యతే వో యూయం క్షమిష్యధ్వముతాస్య కర్మ ॥ ౨౬ ॥ త ఏవముదితా రాజన్బ్రహ్మణా విగతజ్వరాః। ఋషిం త్వాష్ట్రముపవ్రజ్య పరిష్వజ్యేదమబ్రువన్ ॥ ౨౭ ॥ దేవా ఊచుః ॥ వయం తేఽతిథయః ప్రాప్తా ఆశ్రమం భద్రమస్తు తే। కామస్సంపద్యతాం తాత పితౄణాం సమయోచితః ॥ ౨౮ ॥ పుత్రాణాం చ పరో ధర్మః పితృశుశ్రూషణం సతామ్। అపి పుత్రవతాం బ్రహ్మన్కిముత బ్రహ్మచారిణామ్ ॥ ౨౯ ॥ ఆచార్యో బ్రహ్మ

యూయం యమనువర్తత-తం పూజయత్యేవ వృణుధ్వమిత్యర్థః స విశ్వరూపః, వః యుష్మాన్ , భావితార్థాన్ భావితః నిష్పాదితః-అర్థః అభిలషితం ప్రయోజనం-యేషాం-తాదృశాన్-విధాస్యతే కరిష్యతి - అస్యాపి విశ్వరూపస్య , కర్మ అసురపక్షపాతాదిరూపం,యూయం-ఉత క్షమిష్యధ్వం -యది క్షమిష్యధ్వే,యద్వా,ఉత అపి తు-తస్య-కర్మ-క్షమిష్యధ్వం, తస్య కర్మ యుష్మాభిః క్షన్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౨౬ ॥ *ఏవముక్త్వా విశ్వరూపం ప్రార్థయితుం దేవా యయురిత్యాహ మునిః॥ త ఇతి॥ హే రాజన్- తే దేవాః, బ్రహ్మణా,ఏవమిత్థం-ముదితాః,ఉక్తాః, విగతః-జ్వరః ఆధిః-యేషాం తే-త్వాష్ట్రం, ఋషిం విశ్వరూపం, ఉపవ్రజ్య ఉపేత్య-పరిష్వజ్య ఆలిఙ్గ్య-తస్య పుత్రత్వాత్పరిష్వజ్యేత్యుక్తం-న తు నమస్కృత్యేతి-ఇదం వక్ష్యమాణం-అబ్రువన్ ఊచుః॥ ౨౭ ॥ *ఉక్తిమేవాహ॥ వయమితి॥ వయం- తే తవ , అతిథయః-ప్రాప్తాః- తే తవ, ఆశ్రమం-భద్రమాశాస్య,అస్తు,అతిథ్యభావే ఆశ్రమ శూన్య ఇతి వ్యపదిశ్యత ఇతి భావః - తథా- తవ, పితౄణామస్మాకం-సమయోచితః తత్కాలోచితః , కామః-ఇచ్ఛావిషయోఽర్థః-స్సంపద్యతాం త్వత్తస్సంపన్నో భవతు॥ ౨౮ ॥ *హే బ్రహ్మన్ పుత్రవతామపి సతాం, పుత్రాణాం పితృశుశ్రూషణం-పరో ధర్మః, బ్రహ్మచారిణాం సతాం-పుత్రాణాం-పితృశుశ్రూషణం-పరో ధర్మ ఇతి-కిముత కిము వక్తవ్యం-త్వం తు బ్రహ్మచారీ పుత్రశ్చేత్యస్మచ్ఛుశ్రూషణమత్యన్తోచితమితి భావః॥ ౨౯ ॥ *కించ,ఆచార్యః,బ్రహ్మణః పరబ్రహ్మణో,మూర్తిః-ఈశ్వరదృష్ట్యా ఆచార్య ఆరాధనీయ ఇతి భావః-పితా తు - ప్రజాపతేః-విరిఞ్చస్య,మూర్తిః,భ్రాతా తు,మరుత్పతేరిన్ద్రస్య,మూర్తిః, మాతా తు-సాక్షాత్క్షితేర్భూమేః , తనుః మూర్తిః భగినీ తు-దయాయాః-మూర్తిః ఆత్మా-స్వయం తు-ధర్మస్య మూర్తిః, అతిథిస్తు, స్వయమేవ-స్వాత్మనో మూర్తిత్వేన ద్రష్టవ్యః స్వశరీరత్వేన ద్రష్టవ్య ఇతి యావత్ , అభ్యాగతస్తు, అగ్నేరాహవనీయాదేర్మూ

ర్తిః,సర్వభూతానిచ,ఆత్మనోమూర్తిఃఆత్మతుల్యత్వేనద్రష్టవ్యానీత్యర్థః-యద్వా,పరమూర్తిః ❁॥ ౩౦॥౩౧ ॥ ❁తస్మా-ద్ధే తాత - త్వత్పితౄణాం - ఆర్తానాంపీడితానా,మస్మాకం - శత్రుభ్యఃపరాభవరూపామార్తిం,తపసాతపఃప్రభావేన-అపనయన్ , అస్మాకం , సందేశం,కర్తు,మర్హసియోగ్యోభవసి ❁ ॥౩౨॥ ❁సందేశమేవాహుః॥వృణీమహఇతి॥బ్రహ్మిష్ఠంజ్ఞానినం,తథాపి,బ్రాహ్మణం,అతఏవ , సర్వవర్ణానాంగురుం-త్వా,ముపాధ్యాయం,వృణీమహే,యథాయేనప్రకారేణ,అఞ్జసాసుఖేనైవ-తవ-తేజసా-సపత్నాన్శత్రూన్-విజేష్యామః-తథాఽనుగృహాణేతిశేషః ❁ ॥౩౩॥ ❁ననూపాధ్యాయత్వేకనిష్ఠస్యనమాజ్ఞ్యభివాదనంకథంకరిష్యథ,తత్తుగర్హితం-తత్రాహుః ॥ నగర్హాయన్తీతి॥ స్వార్థేషుస్వప్రయోజననిమిత్తం ,యపిష్ఠాఙ్ఘ్ర్యభివాదనం-నగర్హయన్తి-హేబ్రహ్మన్-ఛన్దోభ్యోఽన్యత్రైవవేదాధ్యయనాదన్యత్రైవకర్మణి,వయః-జ్యేష్ఠత్వకారణంఛన్దోభ్యోమన్త్రేభ్యోఽన్యత్ర,వయో,జ్యైష్ఠ్యస్యకారణం,నతుమన్త్రేషు,అతోఽస్మభ్యంమన్త్రదాతృత్వేనత్వమేవజ్యేష్ఠోభవసీతివాఽర్థః , యద్వా,ఛన్దోభ్యోఽన్యత్రవేదాన్విహాయ,వయఏవ - జ్యైష్ఠ్యస్యకారణంనభవతి,కింతు,వేదాఏవముఖ్యంకారణం,తత్సామ్యేతువయః,అతోవేదజ్ఞత్వాత్త్వ-మేవజ్యేష్ఠఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ఏవముక్తోవిశ్వరూపోదేవానువాచేత్యాహమునిః॥అభ్యర్థితఇతి॥ఏవం,సురగణైః-పౌరోహిత్యంపురోహితస్యకర్మప్రతి,ప్రార్థితః-స-మహాతపాః-విశ్వరూపః-ప్రహసన్-శ్లక్ష్ణయామృద్వ్యా-గిరా-తాన్-దేవా-నాహ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁విగర్హితమితి॥ధర్మశీలై-ర్విగర్హితంతావత్-ధర్మశీలాఃపౌరోహిత్యంవిగర్హయన్తీత్యర్థః - కించ-తత్పౌరోహిత్యం-బ్రహ్మవర్చసస్య-వ్యయకరం-ఆర్షత్వాత్,,బ్రహ్మహస్తిభ్యాంవర్చస,,ఇతిసమాసాన్తాభావః - ఏవంపౌరోహిత్యస్యనిన్దితత్వంస్వధర్మనాశకత్వం

ణోమూర్తిఃపితామూర్తిఃప్రజాపతేః। భ్రాతామరుత్పతేర్మూర్తిర్మాతాసాక్షాత్క్షితేస్తనుః॥ ౩౦ ॥ దయాయాభగినీమూర్తిర్ధర్మస్యాత్మాఽతిథిస్స్వయమ్ । అగ్నేరభ్యాగతోమూర్తిస్సర్వభూతానిచాత్మనః॥౩౧॥ తస్మాత్పితౄణామార్తానామార్తింపరపరాభవమ్।తపసాఽపనయంస్తాతసందేశంకర్తుమర్హసి॥౩౨ ॥ వృణీమహేత్వోపాధ్యాయంబ్రహ్మిష్ఠంబ్రాహ్మణంగురుమ్।యథాఞ్జసావిజేష్యామస్సపత్నాంస్తవతేజసా॥౩౩॥ నగర్హయన్తిహ్యర్థేషుయవిష్ఠాఙ్ఘ్ర్యభివాదనమ్ । ఛన్దోభ్యోఽన్యత్రనబ్రహ్మన్వయోజ్యైష్ఠ్యస్యకారణమ్ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ అభ్యర్థితస్సురగణైఃపౌరోహిత్యేమహాతపాః ॥ సవిశ్వరూపస్తానాహప్రహసన్శ్లక్ష్ణయాగిరా॥౩౫ ॥ విశ్వరూపఉవాచ॥విగర్హితంధర్మశీలైర్బ్రహ్మవర్చఉపవ్యయమ్।కథంను ❁మద్విధోనాథులోకేశైరభియాచితః॥ప్రత్యాఖ్యాస్యతితచ్ఛిష్యస్సఏవస్వార్థఉచ్యతే॥౩౬॥ అకించనానాంహిధనంశిలోఞ్ఛనంతేనేహనిర్వర్తితసాధుసత్క్రియః । కథంవిగర్హ్యంనుకరోమ్యధీశ్వరాఃపౌరోధసంహృష్యతియేనదుర్మతిః॥ అథాపినప్రతిబ్రూయాంగురుభిః*ప్రార్థితంతుయత్ । భవతాంప్రార్థితంసర్వంధర్మైఃప్రాణైశ్చసాధయే॥౩౮॥శ్రీశుకఉవాచ॥ తేభ్యఏవంప్రతిశ్రుత్యవిశ్వరూపోమహాతపాః॥పౌరోహిత్యంవృతంచక్రేపరమేణ

చాభిధాయాధునాతదప్రత్యాఖ్యేయంచేత్యాహ ॥ కథమితి॥ లోకేశైర్యుష్మాభి-రభియాచితో-మద్విధఃపత్యసేవకః-కథంను-తత్ప్రత్యాఖ్యాస్యతినామ-నప్రత్యాఖ్యాస్యత్యేవేత్యర్థః - మద్విధఇత్యనేనాభిప్రేతంవిశదయతి॥ తచ్ఛిష్యఇతి ॥ తేషాం-శిష్యశ్శిక్షణార్హః-శిష్యోఽపిప్రత్యాచష్టాం-తత్రాహ॥సఏవప్రత్యాఖ్యానాభావఏవహి-శిష్యస్య-స్వార్థ,ఉచ్యతే - మద్విధోనాథఇత్యపిపాఠః , అత్ర-నాథోయాచితః-నాథత్వేనరక్షకత్వేనయాచితః -సఏవస్వార్థఇతి-లోకేశైశ్శిష్యోనియోజ్యఇతియత్-సఏవ-స్వార్థఃపరమోలాభఇత్యర్థః ❁॥ ౩౬ ॥ ❁ననుపౌరోహిత్యేధనలాభాత్స్వధర్మస్సిధ్యేత్-అన్యథానిర్ధనస్యకుతోధర్మః-అతఏవ-తేనలోకోహృష్యతీత్యత్రాహ ॥ అకించనానామితి॥ అకించనానాంనిష్కామానాం-శిలోఞ్ఛనం,,ఉఞ్ఛఃకణశఆదానంకణిశాద్యార్జనంశిలం,,ఏతదన్యతగవృత్తిసంపాద్యమేవహిధనం-తేనైవఉక్తాన్యతరేణైవ,నిర్వర్తితానిష్పాదితా-సత్క్రియాపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపాక్రియా - యైస్తాదృశాభవన్తి-అతో-హేఅధీశ్వరాః-విగర్హితం-పౌరోహిత్య-మహం-కథన్నుకరోమి-యేనపౌరోహిత్యేన-దుర్మతిర్మూర్ఖ-స్తుష్యతి-పౌరోహిత్యందుర్మతేస్తోషహేతుః -అకించనస్యశిలోఞ్ఛనమేవేతిభావః ❁॥౩౭॥ ❁తథాపపౌరోహిత్యస్యగర్హితత్వేఽపి-నప్రతిబ్రూయాంనప్రత్యాచక్షే-యద్యస్మాద్గురుభిఃపితృభిర్యుష్మాభిః - ప్రార్థితంకియదితిపారే-కియదేతత్ప్రార్థితం-ఇతోఽధికమపికరిష్యామీతిభావః-అతోభవతాం,-సర్వం-ప్రార్థితం-ధర్మైస్తపఆదిభిఃప్రాణైశ్చ-సాధయేప్రాణపర్యన్తం యథాసామర్థ్యంసాధయేఇత్యర్థః ❁॥ ౩౮ ॥❁ ఏవముక్తైర్గైర్వైర్వృతః-పౌరోహిత్యమకరోద్విశ్వరూపఇత్యాహమునిః॥ తేభ్యఇతి॥ఇతీత్థం-తేభోదేవేభ్యః-ప్రతిశ్రుత్యప్ర

౩౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మద్విధోనాథః ౩౮ ॥ శ్లో * పా ॥ ప్రార్థితంకియత్

తిజ్ఞాయ-మహాతపాః విశ్వరూపః-దేవైః-వృతః-పౌరోహిత్యం-సావధానేన చిత్తేన-చక్రే కృతవాన్ ॥ ౩౯ ॥ పౌరోహిత్యకరణమేవాహ ॥ సురద్విషామితి ॥ ఔశనస్యా ఉశనసస్సంబన్ధిన్యా-విద్యయా గుప్తాం రక్షితామపి-సురద్విషాం-శ్రియం -వైష్ణవ్యా నారాయణవర్మాత్మికయా-మన్త్రవిద్యయా - ఆచ్ఛిద్య తేభ్య ఆకృష్య - విభుర్విశ్వరూపః-మహేన్ద్రాయ-ప్రాదాత్ ॥ ౪౦ ॥ వైష్ణవ్యా విద్యయా ఆచ్ఛిద్యాదాదిత్యేతదేవ విశదయతి ॥ యయేతి ॥ సహస్రాక్షః ఇన్ద్రః-యయా-వైష్ణవ్యా విద్యయా గుప్తో రక్షితః - అత ఏవ-విభుస్సమర్థో భూత్వా - అసురచమూః రాక్షససేనాః-జఘ్నే హతవాన్-తాం విద్యాం, ముదారధీర్విపులమతి- ర్విశ్వరూపో-మహేన్ద్రాయ ప్రాహ ॥ విశ్వరూపోపదిష్టవైష్ణవవిద్యాభిరక్షితశ్శక్రశ్శత్రూన్నిహత్య శ్రియం లబ్ధవానిత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః

వైష్ణవీం విద్యాం జిఘృక్షుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ యయేతి ॥ సహస్రాక్షో-యయా వైష్ణవ్యా విద్యయా-గుప్తః-వాహనైస్సహితాన్-రిపూణాం సైనికాన్-క్రీడన్నివ-వినిర్జిత్య-త్రిలోక్యాస్సంబన్ధినీం-శ్రియం-బుభుజే అనుబభూవ ॥ ౧ ॥ తన్నారాయణాత్మకం నారాయణరూపం-మన్త్రదేవతయోరభేదాధ్యవసాయేన నారాయణాత్మకమిత్యుక్తం-యద్వా-నారాయణ ఆత్మా ప్రతిపాద్యో యస్య-అర్థో హి మన్త్రస్యాత్మా-మమ మహ్యం - హే భగవన్నాఖ్యాహి ఉపదిశ-యథా యేన వర్మణా జప్తేన-ఆతతాయినో జిఘాంసూన్ శత్రూన్-మృధే యుద్ధే-అజయదిన్ద్రః ॥ ౨ ॥ ఏవముక్తో మునిర్వర్మోపదేష్టుముపచక్రమే ॥ వృత ఇతి ॥ త్వాష్ట్రో విశ్వరూపః-పురోహితత్వేన దేవైః వృతః - అనుపృచ్ఛతే-ఇన్ద్రాయ-యన్నారాయణాఖ్యం వర్మ నా

సమాధినా ॥ ౩౯ ॥ సురద్విషాం శ్రియం గుప్తామౌశనస్యాఽపి విద్యయా । ఆచ్ఛిద్యాదాన్మహేన్ద్రాయ వైష్ణవ్యా విద్యయా విభుః ॥ ౪౦ ॥ యయా గుప్తస్సహస్రాక్షో జిగ్యేఽసురచమూర్విభుః । తాం ప్రాహ స మహేన్ద్రాయ విశ్వరూప ఉదారధీః ॥ ౪౧ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే షష్ఠస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః.

రాజోవాచ ॥ యయా గుప్తస్సహస్రాక్షస్సవాహాన్ రిపుసైనికాన్ । క్రీడన్నివ వినిర్జిత్య త్రిలోక్యా బుభుజే శ్రియమ్ ॥ ౧ ॥ భగవంస్తన్మమాచక్ష్వ వర్మ నారాయణాత్మకమ్ । యథాఽఽతతాయినశ్శత్రూన్ యేన గుప్తోఽజయన్మృధే ॥ ౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృతః పురోహితస్త్వాష్ట్రో మహేన్ద్రాయానుపృచ్ఛతే । నారాయణాఖ్యం వర్మాహ తదిహైకమనాశ్శృణు ॥ ౩ ॥ విశ్వరూప ఉవాచ ॥ ధౌతాఙ్ఘ్రిపాణిరాచమ్య సపవిత్ర ఉదఙ్ముఖః । కృతస్వాఙ్గకరన్యాసో మన్త్రాభ్యాం వాగ్యతశ్శుచిః ॥ ౪ ॥ నారాయణమయం వర్మ సంనహ్యేద్భయ ఆగతే । దైవభూతాత్మకర్మభ్యో నారాయణమయః పుమాన్ ॥ ౫ ॥ పాదయోర్జానునోరూర్వోరుదరే హృద్యథోరసి । ముఖే శిరస్యానుపూర్వ్యాదోం

రాయణవర్మాఖ్యం మన్త్రం-ఆహ ఉపదిదేశ-తద్వర్మ-ఏకమనాః సమాహితచిత్తః- త్వం-శృణు-ఉపదిశామీతి శేషః ॥ ౩ ॥ ఉపదేక్ష్యమాణమన్త్రజపస్యాఙ్గభూతశౌచన్యాసకథనపూర్వకం-విశ్వరూపో దిష్టక్రమేణ మన్త్రముపదిశతి ॥ ధౌతేతి ॥ శుచిః కృతస్నానాదికః ధౌతాఙ్ఘ్రిపాణిః - ప్రక్షాళితపాదపాణిః-పుమాన్-సదర్భపవిత్రకర-ఉదఙ్ముఖ-ఉపవిశ్య, ఆచమ్య, వాగ్యతః నియమితవాక్-మన్త్రాభ్యాం నారాయణాష్టాక్షరవాసుదేవద్వాదశాక్షరాభ్యాం మన్త్రాభ్యాం - కృతః స్వాఙ్గన్యాసః కరన్యాసశ్చ యేన తాదృశః-మన్త్రాభ్యామితి విష్ణుషడక్షరస్యాప్యుపలక్షణం-తన్న్యాసస్యాపి వక్ష్యమాణత్వాత్ - దైవభూతాత్మనాం-కర్మభ్యః-ఆధిదైవికాధిభౌతికాధ్యాత్మికేభ్యో, భయే-ఆగతే సతి-స్వయం, నారాయణధ్యానప్రచురః, నారాయణమయం నారాయణప్రతిపాదనప్రచురం, యద్వా, నారాయణాదుపదేశక్రమేణాగతం నారాయణమయం ,, తత ఆగత,, ఇత్యధికారే ,, మయట్చ ,, ఇతి మయట్ వర్మ కవచ, వర్మవద్రక్షకత్వాద్వర్మేత్యుక్తం, సంనహ్యేత్ బధ్నీయాత్ జపేదిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ కృతస్వాఙ్గకరన్యాస ఇత్యుక్తావఙ్గన్యాసకరన్యాసావాహ ॥ పాదయోరితి ॥ యద్యప్యత్ర ఋషిచ్ఛన్దోదైవతబీజాని నోక్తాని-తథాప్యస్య వర్మణో నారాయణమన్త్రత్వాదష్టాక్షరసంబన్ధీన్యేవ తాన్యూహ్యానీతి సంప్రదాయః -ఓమిత్యాదిర్యోఽయం నారాయణాష్టాక్షరమన్త్రః- తస్యోం, కారాదీన్యష్టాక్షరాణి, క్రమేణ-పాదద్వయజానుద్వయోరుద్వయోదరహృదయోరోముఖశిరస్సు - అష్టసుస్థానేషు-సబిన్దుకాని ప్రణవసంపుటితాని-నమోఽన్తాని-విన్యసేత్ -అథాపి వా యద్వా, విపర్యయం-న్యసేత్ -శిరః ప్రభృతి పాదాన్తేష్వష్టసుస్థానేషు - క్రమేణ ఓంకారాదీన్యష్టౌ న్యసేదిత్యర్థః-యద్వా- అథాపవేతి నిపాతసముదాయః పునరర్థకః -ప్రథమం యకారాదీన్యష్టావక్షరాణి పాదాదిశిరః పర్యన్తేషు స్థానేషు

సంహారక్రమేణ విన్యస్య - పునశ్శిరః ప్రభృతిషు పాదాన్తేష్వోంకారాదీని సృష్టిక్రమేణ విన్యసేదిత్యర్థః ॥ ఏవమఙ్గన్యాసం విధాయ తతః కరన్యాసం ద్వాదశాక్షరవిద్యయా కుర్యాత్ ॥ ద్వాదశాక్షరస్య చతుర్థస్కన్ధ ఉక్తత్వాదత్రాష్టాక్షరవత్స్వరూపానుక్తిః ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❁ కథం కుర్యాత్కరన్యాసమిత్యత్రాహ ॥ ప్రణవాదీతి ॥ ప్రణవాదియకారాన్తాని ద్వాదశాక్షరాణి-హస్తయోరఙ్గుళీషు తర్జన్యాదిషు చతుర్షు చతుర్షు - అఙ్గుష్ఠయోర్ద్వయోర్ద్వయోః పర్వణోశ్చ, న్యసేదిత్యర్థః-తదిత్థం-ఓం ఓం నమః తర్జన్యా దక్షిణాఙ్గుష్ఠప్రథమపర్వణి ఓం నం నమః తదఙ్గుష్ఠాన్త్యపర్వణి -ఓం మోం నమః తదఙ్గుష్ఠేన-తత్తర్జనీమధ్యమపర్వణి మన్త్రాక్షరమాద్యం-తయోపర్వణోస్తు ప్రణవనమః-పదే-ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం, ఓం భం నమః మధ్యమాఙ్గుళౌ-ఓం గం నమః-అనామికాఙ్గుళౌ-ఓం వం నమః కనిష్ఠికాఙ్గుళౌ- ఓం తేం నమః వామాఙ్గుష్ఠాద్యపర్వణి తత్తర్జన్యా, ఓం వాం తదన్త్యపర్వణి-ఓం సుం నమః తత్తర్జన్యాం తదఙ్గుష్ఠేన-ఓం దేం నమః తన్మధ్యమాయాం-ఓం వాం నమః తదనామికాయాం-ఓం యం నమః తత్కనిష్ఠికాయామితి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అథ విష్ణుషడక్షరన్యాసమాహ ॥ న్యసేదితి ॥ ప్రత్యేకం వర్ణన్యాసకథనేనైవ మన్త్రస్వరూపమప్యుక్తప్రాయమితి పృథక్తదనుక్తం షకారణకారయోర్విశ్లేషేణ షడక్షరాణి- ప్రణవాదీని నకారాన్తాని తాని హృన్మూర్ధభ్రూమధ్యశిఖానేత్రసర్వసన్ధిస్థానేషు షట్సు విన్యస్యేత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతోఽవశిష్టం మకారం సవిసర్గం ఫడన్తం, ఓం నమః ఫడితి కృత్వా-సర్వదిక్షు ప్రాగాద్యష్టసు దిక్షు -ఊర్ధ్వాధరయోశ్చ వినిర్దిశేత్ తర్జన్యఙ్గుష్ఠయోశ్ఛోటికయా దిక్షు న్యసేదిత్యర్థః, ఏవంవిధన్యాసే కృతే సతి-బుధో మన్త్రజాపకః-మన్త్రమూర్తిర్మన్త్రాభివ్యక్తియోగ్యదేహో భవతీత్యర్థః-యద్వా మన్త్రాశ్రయమూర్తిర్భవేత్-ఉక్తమన్త్రత్రయభావితాన్యాదృశమూర్తిర్భవేదితి వార్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవంకృతస్వాఙ్గకరన్యాసః పరమాత్మానం ధ్యాయన్ మన్త్రమావర్తయేదిత్యాహ ॥ ఇత్యాత్మానమితి ॥ పరమాత్మానం ధ్యాయేత్ -కథం-

కారాదీని విన్యసేత్ ॥ ౫ ॥ ఓం నమో నారాయణాయేతి విపర్యయమథాపి వా । కరన్యాసం తతః కుర్యాద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥ ౬ ॥ ప్రణవాదియకారాన్తమఙ్గుళ్యఙ్గుష్ఠపర్వసు । న్యసేద్ధృదయ ఓంకారం వికారమను మూర్ధని ॥ ౭ ॥ షకారం తు భ్రువోర్మధ్యే ణకారం శిఖయా న్యసేత్ । వేకారం నేత్రయోర్యుఞ్జ్యాన్నకారం సర్వసన్ధిషు ॥ ౮ ॥ మకారమస్త్రముద్దిశ్య మన్త్రమూర్తిర్భవేద్బుధః । సవిసర్గం ఫడన్తం తు సర్వదిక్షు వినిర్దిశేత్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యాత్మానం పరం ధ్యాయేద్ధ్యేయం షట్ఛక్తిభిర్యుతమ్ । విద్యాతేజస్తపోమూర్తిమిమం మన్త్రముదాహరేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఓం ॥ హరిర్విదధ్యాన్మమ సర్వరక్షాం న్యస్తాఙ్ఘ్రిపద్మః పతగేన్ద్రపృష్ఠే । దరారిచర్మాసిగదేషుచాపపాశాన్దధానోఽష్టగుణోఽష్టబాహుః ॥ ౧౨ ॥ జలేషు మాం రక్షతు మత్స్యమూర్తిర్యాదోగణే

భూతం-ధ్యేయం ధ్యాతుం యోగ్యం-యాదృశవిగ్రహవిశిష్టస్య ధ్యానేన మనః ప్రసన్నం భవేత్తాదృశమిత్యర్థః-షట్ఛక్తిభిః జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజ ఆత్మికాభిః - శక్తిభిరపృథక్సిద్ధప్రకారభూతాభిః కార్యోపయోగినీభి-ర్యుతం-యావత్స్వసత్తం యుక్తం-ఏవంవిధం పరమాత్మానం-ధ్యాత్వా-ఇమం వక్ష్యమాణం-నారాయణవర్మాఖ్యం -మన్త్రముదాహరేత్ పఠేత్-మన్త్రం విశినష్టి ॥ విద్యాతేజస్తపోమూర్తిమితి ॥ విద్యా జ్ఞానం-తేజః ప్రభావః-తపస్సత్కర్మ -విద్యాదీనాం-మూర్తిరాశ్రయః-విద్యాదయో-మూర్తిశ్శరీరం-యస్యేతి వాఽర్థః -సర్వజ్ఞానానాం తేజసాం తపసాం చైతన్మన్త్రాయత్తత్వాత్సర్వజ్ఞానాదిసన్తతిరూపోఽయం మన్త్ర ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ వర్మాహ ॥ ఓమితి ॥ "ప్రవత్యనోంకృత" మితి న్యాయేన మన్త్రాదావోంకారః-ప్రథమం శరణాగతగజేన్ద్రరక్షణాయావతీర్ణం హంగ్యవతారరూపం నారాయణం గజేన్ద్రవత్పీడితస్స్వరక్షణాయ ప్రార్థయతే ॥ హరిరితి ॥ హరత్యాశ్రితానామార్తిమితి హరిః-మమ-సర్వతో-రక్షాం-విదధ్యాత్ కుర్యాత్ -మన్త్ర ఏవ స్వజాపకపురుషగతం ప్రార్థయితృత్వం స్వస్మిన్నారోప్య ప్రార్థయతే-కథంభూతః-పతగేన్ద్రస్య గరుత్మతః - పృష్ఠే-న్యస్తే-అఙ్ఘ్రిపద్మే అఙ్ఘ్రిపద్మే ఇవ అఙ్ఘ్రిపద్మే, యేన సః-దరః-శంఖః-అరిశ్చక్రం-చర్మ ఖేటః - అసిః ఖడ్గః-దరాదీన్దధానః గ్రాభృత్-అష్టాబాహవో యస్య అష్టబాహుః - అష్టౌ గుణా అణిమాదయో యస్య - నిత్యావిర్భూతనిరుపాధికాపహతపాప్మత్వాద్యష్టగుణకో వా ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం సామాన్యతో రక్షావిధానం ప్రార్థ్యాథ జలస్థలాదిప్రదేశభేదేన రక్షణోపయుక్తమత్స్యాదిమూధరం శ్రీసన్నారాయణం ప్రార్థయతే ॥ జలేష్వితి ॥ యాదసాం గణా ఏవ వరుణస్య పాశ- స్తస్మా- జ్జలచరదుష్కృత్ప్రతిభటః మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్-జలే-మాం-రక్షతు- స్థలేషు నిర్జలప్రదేశేషు మాయావటువామనః-స్వసంకల్పోపాత్తవటువామనరూపః స్థలజదుష్కృతాం-శాస్తా-మామవ్యాత్ రక్షతు-ఖే అన్తరిక్షే-త్రివిక్రమః - త్రయో విక్రమాః పాదవిన్యాసాః లోకత్రయసంగ్రాహకా యస్య - అత ఏవ-విశ్వరూపః కృత్స్నవిశ్వవ్యాప్తరూపః-ఖసంచరిష్ణుదుష్కృతాం శాస్తా -అవతు రక్ష

తు ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ అటవీ అరణ్యం-ఆజిముఖం యుద్ధోపక్రమశ్చ-ఆది-ర్యేషాం-తేషు-దుర్గేషు సంకటస్థానేషు-ప్రభుస్సమరో, ఽసురసేనానాయకానామరిర్నృసింహః, స్వభటప్రతిభటనిరసనశీలః-పాయాత్ రక్షతు నృసింహం విశినష్టి - యస్య నృసింహస్య-మహాన్తమట్టహాసం విముఞ్చతస్సతః-దిశో-వినేదుః ప్రతిదధ్వనుః-గర్భాశ్చ-న్యపతన్ స్రంసుః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ అసౌ ప్రసిద్ధో-వరాహమూర్తి-ర్మార్గే - అభిముఖాగతదుష్టాద్ధిరణ్యాక్షస్య హన్తా -మా-మధ్వని-రక్షతు-కథంభూతః యజ్ఞకల్పః యజ్ఞైః కల్ప్యత ఇతి తథా-యజ్ఞావయవత్వేనోపాస్యః - స్వదంష్ట్రయా కరణేన- ఉన్నీతధరః ఉన్నీతా ఉద్ధృతా-ధరా భూమి-ర్యేన - అద్రికూటేషు పర్వతశిఖరేషు-రామో జామదగ్న్యః - అద్రికూటస్థదుష్టాన్ హన్తా రక్షత్విత్యనుషఙ్గః-విప్రవాసే పరదేశగమనదశాయాం సలక్ష్మణో-భరతాగ్రజో దాశరథీ-రామః-దేశాన్తరస్థరావణాదీనాం హన్తా అవ్యాత్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఉగ్రధర్మాదభిచారాదే-రఖిలా-త్ప్రమాదా-న్నారాయణః - అభిచారాదినిరసనక్షమనానువాక్ మూర్తిపుత్రః-పాతు-హాసా ద్గర్వా - న్నరః గర్వప్రతిభటః-మూర్తిపుత్రః-పాతు-దత్తో దత్తాత్రేయః-యోగవిరోధినిరసనక్షమః - అయోగా ద్యోగవిరోధివర్గాత్-పాతు -అథ ఏ-పార్థివానన్తరారమ్భద్యోతకం-యోగనాథః యోగేశ్వరో-గణానాం సిద్ధగణానాం - ఈశః-కపిలః-జ్ఞానప్రధానేన కర్మబన్ధనిరాసకః-కర్మబన్ధా ద్దురితకర్మబన్ధా - త్పాయాత్ అవ్యాత్-గణయన్తీతి గణాః-ప్రకృతిమహదాదితత్త్వానాం యాథాత్మ్యవివేచనేన గణయితార- స్తే సాంఖ్యా- స్తేషాం-ఈశ-ఇతివార్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ కామదేవాత్ మదనాత్-సనత్కుమారో ఽస్పృష్టకామః - అవతు-పథి-దేవహేళనాత్-దేవానాం- హేళనం పరిహాస- స్తస్మాత్-హ-

భూయో వరుణస్య పాశాత్ । స్థలేషు మాయావటువామనో ఽవ్యాత్ త్రివిక్రమః ఖే ఽవతు విశ్వరూపః ॥ ౧౩ ॥ దుర్గేష్వటవ్యాజిముఖాదిషు ప్రభుః పాయాన్నృసింహో ఽసురయూథపారిః । విముఞ్చతో యస్య మహాట్టహాసం దిశో వినేదుర్న్యపతంశ్చ గర్భాః ॥ ౧౪ ॥ రక్షత్వసౌ మా ఽధ్వని యజ్ఞకల్పస్స్వదంష్ట్రయోన్నీతధరో వరాహః । రామో ఽద్రికూటేష్వథ విప్రవాసే సలక్ష్మణో ఽవ్యాద్భరతాగ్రజో మామ్ ॥ ౧౫ ॥ మాముగ్రధర్మాదఖిలాత్ప్రమాదాన్నారాయణః పాతు నరశ్చ హాసాత్ । దత్తస్త్వయోగాదథ యోగనాథః పాయాద్గణేశః కపిలః కర్మబన్ధాత్ ॥ ౧౬ ॥ సనత్కుమారో ఽవతు కామదేవాద్ధయశీర్షో మాం పథి దేవహేళనాత్ । దేవర్షివర్యః పురుషార్చనాన్తరాత్కూర్మో హరిర్మాం నిరయాదశేషాత్ ॥ ౧౭ ॥ ధన్వన్తరిర్భగవాన్పాత్వపథ్యాద్ద్వన్ద్వాద్భయాదృషభో నిర్జితాత్మా । యజ్ఞశ్చ లోకాదుత ✽ తత్కృతాన్తాద్బలో గణాత్క్రోధవశాదహీన్ద్రః ॥ ద్వైపాయనో భగవానప్రబోధాద్బుద్ధశ్చ పాషణ్డగణాత్ప్రమాదాత్ । కల్కిః కలేః కాలమలాత్ప్రపాతు ధర్మావనాయోరుకృతావతారః ॥ ౧౯ ॥ మాం కేశవో గదయా ప్రాతరవ్యాద్గోవిన్ద ఆసఙ్గవమాత్తవేణుః ।

యశీర్షః హయశిరాః-వేదాపహరణాదినా చతుర్ముఖాది దేవహేళనం కుర్వతాం మధుకైటభాదీనాం హన్తా మా - మవతు-పురుషస్య భగవతో-ఽర్చనమారాధనం-తస్యా- న్తరాద్విచ్ఛేదా- ద్దేవర్షివర్యః నారదః - అవిచ్ఛిన్నభగవదారాధనపరః-పాతు-అశేషా-న్నిరయాన్నరకా-త్కూర్మో-హరిః-ఆశ్రితార్తిహా-అగస్త్యాన్మగ్నానాముద్ధారకః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ అపథ్యాత్-ధన్వంతరిః భిషక్ఛ్రేష్ఠః-పాతు ద్వంద్వాచ్ఛీతోష్ణాదేః-ఋషభః -నిర్జితః-ఆత్మా మనః - యేన-జితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియః-శీతోష్ణాదిష్వనావృ- స్తత్సహిష్ణుః-పాతు లోకా జ్జనాపవాదాత్-యజ్ఞః విష్ణుః ,, యజ్ఞో వై విష్ణుః ,, ఇతి శ్రుతేః-సర్వజనాన్తరాత్మా-పాతు-ఉత అపి చ - తత్కృతాన్తాత్ ఽ తేన జనేన కృతో ఽన్త ఉపఘాత- స్తస్మా-ద్బలో బలభద్రః-దుర్జనకృతోపఘాతహా-పాతు నః కృతాన్తాదితి పాఠే తు కృతాన్తాన్మృత్యో - ర్బలభద్రో మృత్యుహా నః పాత్విత్యర్థః - క్రోధవశాత్సర్పాణాం గణాత్-అహీన్ద్రః శేషః-పాతు ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ అప్రబోధాదజ్ఞానా-ద్భగవాన్ ద్వైపాయనో-జ్ఞానదః - పాతు-అత్ర నరదత్తసనత్కుమారదేవర్షిబలాహీన్ద్రద్వైపాయనా అంశావతారాః - జామదగ్న్యకపిలధన్వన్తరిఋషభాస్త్వావేశావతారాః - ఇతరే పూర్ణాః - జీవవిశేషే ఆవిర్భావ ఆవేశః-కైశ్చిద్గుణైః స్వాత్మైవాదావిర్భావో ఽంశః-ప్రమాదాన్మోహజనకాత్పాషణ్డానాం గణాద్బుద్ధః-జగన్మోహపాషణ్డగణహా-కాలమలభూతా-త్కలేః-కల్కిః కాలమలకలిహా-ప్రపాతు-కల్కిం విశినష్టి-ధర్మావనాయ ధర్మరక్షణాయ-ఉరుః మహాన్-కృతః అవతారో-యేన ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ అథ ప్రాతరాదికాలేషు కేశవాదిమూర్తిభ్యో రక్షాం ప్రార్థయతే ॥ మామితి ॥ కేశవః-గదయా యుక్తః-ప్రాత-ర్మా-మవ్యాత్-ఆత్తః ధృతః-వేణు,ర్యేన సః గోవిన్దః ఆసఙ్గవం సఙ్గవకాలమభివ్యాప్య-సఙ్గవః ఉదయానన్తరకాలః -ఉదాత్తాద్ధృతా -శక్తిరాయుధవిశేషో - యేన

౧౮ శ్లో॥ ✽ పా॥ నః కృతాన్తాత్

సనారాయణః-ప్రాహ్ణే-పూర్వాహ్ణే-అరీన్ద్రశ్చక్రరాజ-స్స-పాణౌ యస్యసః-విష్ణు,ర్మధ్యందినే-పాతు * ॥ ౨౦ ॥ * ఉగ్రధనుర్యశ్యస-మధుహామధుసూదనః-స్వతేజసా,దీప్యమానః, అపరాహ్ణే-త్రీణి-ధామాని తేజాంసి-అభివ్యక్తిస్థానాని-యస్య,,గామగ్నించాప్యాత్మాణచైవత్రీణి తేజాంసి నస్పృశే ,, దిత్యుక్తత్రీణి తేజాంస్యత్రవివక్షితాని-యద్వా -యోగిహృదయక్షీరాబ్ధిరూపాణిత్రీణి - ధామానిస్థానాని - యస్య-సమాధవః - సాయంకాలే-మా -మవతు,దోషే-ప్రదోషే-హృషీకేశః-అర్ధరాత్రపర్యన్తకాలే-నిశీథేచ - ఏకః -పద్మనాభఃఅవతు * ॥ ౨౧ ॥ * అపరరాత్రే-శ్రీవత్సచిహ్నః-ఈశ్లక్ష్మీః,తస్యాఈశః,శ్రీధరః-పాతు-ప్రత్యూషే,అసిధరఃఖడ్గధరో-జనార్దనః- పాతు -అనుసంధ్యంప్రతిసంధ్యం-దామోదరః-పాతు-ప్రభాతే,భగవా,న్కాలశరీరకో-విశ్వనియన్తాపాతు-అత్రకేశవాదిద్వాదశమూర్తీనాంముఖ్యా-వామనత్రివిక్రమయో,ర్త్రాయావటువామనోఽవ్యాత్ త్రివిక్రమఃఖవత్త్వి - తిరక్షకత్వేనప్రార్థితత్వాత్తయోరత్రానుక్తిః - నారాయణమూర్తేరుక్తత్వేఽప్యాయుధవిశేషవిశిష్టస్యాత్రరక్షితృత్వం ప్రార్థ్యత ఇతినపౌనరుక్త్యం - క్రమస్త్వవివక్షితః - ప్రాతఃప్రత్యూషప్రభాతశబ్దాభూతభవిష్యద్వర్తమానదినావయవప్రాతఃకాలపరాః * ॥ ౨౨ ॥ * అథభగవతోఽస్త్రాణ్యరిష్టనిరాసకత్వేనప్రార్థయతే॥చక్రమిత్యాదినా॥యుగాన్తాశనివ- త్తిగ్మా తీక్ష్ణా,నేమి- ర్యస్య-త-చ్చక్రం- భగవత్ప్రయుక్తం స-దరీణాం సైన్యం - దంధగ్ధి-తిశయేనదహతి -అరిసైన్యదాహకత్వంతస్యస్వభావఏవేతినతత్ప్రార్థనీయమితిప్రథమపురుషనిర్దేశః-దహనేదృష్టాన్తః-వాయుసఖోహుతాశోఽగ్నిః-కక్షంశుష్కం-తృణంయథేతి * ॥ ౨౩ ॥ * అశనివత్స్పర్శో

నారాయణఃప్రాహ్ణఉదాత్తశక్తిర్మధ్యందినేవిష్ణురరీన్ద్రపాణిః ॥ ౨౦ ॥ దేవోఽపరాహ్ణేమధుహోగ్రధ
న్వాసాయంత్రిధామాఽవతుమాధవోమామ్।దోషే హృషీకేశఉతార్ధరాత్రేనిశీథఏకోఽవతుపద్మనాభః ॥
శ్రీవత్సధామాఽపరరాత్రఈశఃప్రత్యూషఈశోఽసిధరోజనార్దనః । దామోదరోఽవ్యాదనుసంధ్యం ప్ర
భాతేవిశ్వేశ్వరోభగవాన్కాలమూర్తిః ॥ ౨౨ ॥ చక్రంయుగాన్తానలతిగ్మనేమిభ్రమత్సమన్తాద్భగవత్ప్రయు
క్తమ్ । దన్దగ్ధి దన్దగ్ధ్యరిసైన్యమాశుకక్షంయథావాయుసఖోహుతాశః ॥ ౨౩ ॥ గదేశనిస్పర్శనవిస్ఫులిఙ్గని
ష్పిణ్ఢినిష్పిణ్ఢ్యజితప్రియాఽసి।కూశ్మాణ్డవైనాయకయక్షరక్షోభూతగ్రహాంశ్చూర్ణయచూర్ణయారీన్॥ ౨౪ ॥
త్వంయాతుధానప్రమథప్రేతమాతృపిశాచవిప్రగ్రహఘోరదృష్టీన్ । దరేన్ద్రవిద్రావయకృష్ణపూరితోభీ
మస్వనారేర్హృదయానికమ్పయన్ ॥ ౨౫ ॥ త్వం తిగ్మధారాసివరారిసైన్య మీశప్రయుక్తోమమఛిన్ధిఛిన్ధి । చ
క్షూంసిచర్మన్ శతచన్ద్రఛాదయద్విషామఘోనాంహరపాపచక్షుషామ్ ॥ ౨౬ ॥ యన్నోభయంగ్రహే
భ్యోఽభూత్కేతుభ్యోనృభ్యఏవచ । సరీసృపేభ్యోదంష్ట్రిభ్యోభూతేభ్యోఽఘేభ్యఏవచ ॥ ౨౭ ॥ సర్వా
ణ్యేతానిభగవన్నామరూపాస్త్రకీర్తనాత్।ప్రయాన్తుసంక్షయంసద్యోయేఽన్యేశ్రేయఃప్రతీపకాః॥ ౨౮ ॥ గ

దేషాం,తే-విస్ఫులిఙ్గాః - యస్యా,స్తత్సంబోధనం-హేగదే-త్వ - మజితస్యభగవతః-ప్రియాఽసి-అహంచతస్యదాసః - అతఃకూశ్మాణ్డాదీన్ నిష్పిణ్ఢినిష్పిణ్ఢి -అభీక్ష్ణేద్విర్వచనమతిశీఘ్రత్వద్యోతనాయ-పిష్టాయాంవా - పునః - పునఃనితరాంపేషమేత్యర్థః,తథా-అరీన్శత్రూన్-పునః-పునశ్చూర్ణయ * ॥ ౨౪ ॥ * హేదరేన్ద్రశఙ్ఖశ్రేష్ఠపాఞ్చజన్య-త్వం-కృష్ణేనభగవతా-పూరితః - భీమఃభయంకరః-స్వనోధ్వని-ర్యస్య - తాదృశఃఅరేః-హృదయాని-కమ్పయన్యాతుధానాన్యాతుధానాదయోగ్రహవిశేషాః-యేఽన్యేచఘోరదర్శనాః,తా,న్విద్రావయపలాయితాన్కురు * ॥ ౨౫ ॥ * తీక్ష్ణాధారాయస్య, హేతిగ్మధార-హేఅసివరఖడ్గశ్రేష్ఠ - త్వ-మీశేనభగవతా,ప్రయుక్తః-మమా,రిసైన్యం, ఛిన్ధిఛిన్ధిః శతంచన్ద్రాఃచన్ద్రాకారామణ్డలా,యస్మిన్ , హేశతచన్ద్ర-చర్మన్-ఖేటఅఘవతాంద్విషాం - చక్షూంషి, ఛాదయ, పాపంచక్షుషాముగ్రదృష్టీనాం-చక్షూంషి-హర * ॥ ౨౬ ॥ * గ్రహాదిభ్యో,యద్యద్భయం-నోఽస్మాక-మభూత్ , తానిసర్వాణిభయాని-భగవతో-నామాన్యేవనామరూపాణ్య,స్త్రాణి, తేషాం-కీర్తనాత్-యద్వా,కీర్తనంస్మరణస్యాప్యుపలక్షణం, భగవతో,నామ్నాంకీర్తనాత్,రూపాణాందివ్యమూర్తీనామస్త్రాణాంచస్మరణాత్ , సంక్షయంనాశం , సద్యఏవ-యాన్తుప్రాప్నువన్తు-తత్రకే,తవోధూమకేత్వాదయః ,నరశ్చోరాదయః-సరీసృపాస్సర్పణస్వభావాదష్ట్రిణఃసర్పాదయః,అఘానిపాపస్వభావానిభూతాని,తథా, యేఽన్యే,శ్రేయసఃఇష్టస్య,ప్రతీపకాఃవిఘాతకా, స్తేఽపి,సంక్షయం,యాన్తు * ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ * స్తోత్రాణిబృహద్రథంతరసామాదీని-తైః స్తూయతేస్తోత్రావయవకత్వేనస్తూయతఇతితథా - ఛన్దోమయఃఛన్దఃప్రచురః- ప్రభుస్సమర్థో,భగవాన్, గరుడః - స్తోభస్తోత్రచ్ఛన్దోమయఇతిపాఠే,స్తోభానిగీతిపూరకాక్షరాణి,తద్వ్యక్తానియానిస్తోత్రాణి-ఛన్దాం

న్బృహదాదీనిగీత్యాధారభూతానిచ్ఛన్దాంసి, తత్ప్రచురస్తదవయవకత్వప్రాచుర్యేణానుసన్ధేయ ఇత్యర్థః - అశేషకృ
చ్ఛ్రేభ్యః అశేషాపద్భ్యః, రక్షతు, స్వనామభిః, విష్వక్సేనః, రక్షతు ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁హరేః, నామాని, రూపాణిచ, యానాని
వాహనానిచ, ఆయుధానిచ - తథా, పార్షదప్రవరాః, భూషణానిచ, మమ, బుద్ధ్యాదీన్పాన్తు ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ఏవం భగవన్నామ
రూపాస్త్రభూషణపార్షదాదీనిష్టప్రాపకత్వేనానిష్టనివర్తకత్వేనచసంప్రార్థ్య తన్నామరూపాదివత్తద్విభూత్యాదివ
చ్చ తద్విషయకప్రార్థనాయాస్సత్యత్వం ప్రతిజానీతే - యథాహీతిత్రిభిః ॥ యథాచ, యత్, సదసత్ చిదచిదాత్మకం, జగత్ -
వస్తుతో, భగవానేవ భగవదాత్మకమేవ - అత్రతునవిప్రపత్తిః ‚‚ యస్యపృథివీశరీరం యస్యాత్మాశరీరం తదనుప్రవిశ్యసచ్చ
త్యచ్చాభవ „ దిత్యాది శ్రుతేరితిభావః - తథా - అనేనసత్యేన సత్యభూతేనఅబాధితేన దృష్టాన్తేన - తద్విషయకప్రార్థనయా - నో
ఽస్మాకం - ఉపద్రవాః ఆపదః - నాశం - యాన్తు - తస్యతదాత్మకత్వవత్తద్విషయకప్రార్థనాపనమిథ్యాభవితుమర్హతీతిభా
వః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁యథాచ - భగవాన్ - ఐకాత్మ్యభావేన కృత్స్నచిదచిదాత్మకజగదేకాన్తరాత్మత్వకృతప్రభావేన - వికల్పరహి
తః ప్రాకృతదేవమనుష్యాదినానారూపాత్మకభేదరహితః - స్వమాయయా - స్వసంకల్పరూపజ్ఞానేన - స్వయమాత్మనైవ స్వే
చ్ఛయా - నతుజీవవత్కర్మణేత్యర్థః - భూషణాదీన్ - ధత్తేబిభర్తి - అత్రలిఙ్గానిదివ్యవిగ్రహాః, ఆఖ్యాః రామకృష్ణాదీనినామాని
యథా - భూషణాదీనిసత్యాన్యేవబిభర్తి - తథా - స్వవిషయామపిప్రార్థనాం సత్యాం కృత్వా - తేనైవసత్యమానేన - సత్య
భూతేన - మీయతేప్రమీయతేఅనేనేతిమానం దృష్టాన్తస్తేన - సర్వస్వరూపేణ అస్త్రపార్షదాదిస్వరూపేణ - సర్వదాసర్వే
షుకాలేషు - సర్వత్రసర్వేషుదేశేషు - సదాసర్వావస్థాసుచ - పాతు ❁ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❁ఏవం ప్రార్థనాయాస్సత్యతాం ప్రతిజ్ఞా

రుడో ❁భగవాన్స్తోత్రస్తోభశ్ఛన్దోమయః ప్రభుః । రక్షత్వశేషకృచ్ఛ్రేభ్యో విష్వక్సేనస్స్వనామభిః ॥ ౨౯ ॥ స
ర్వాపద్భ్యో హరేర్నామరూపయానాయుధానినః । బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాన్పాన్తు పార్షదభూషణాః ॥
యథాహి భగవానేవ వస్తుతస్సదసచ్చయత్ । సత్యేనానేననస్సర్వే యాన్తు నాశముపద్రవాః ॥ ౩౧ ॥ యథైకా
త్మ్యానుభావానాం వికల్పరహితస్స్వయమ్ । భూషణాయుధలిఙ్గాఖ్యా ధత్తే శక్తీస్స్వమాయయా ॥ ౩౨ ॥ తేనై
వసత్యమానేన సర్వజ్ఞో భగవాన్హరిః । పాతుసర్వస్వరూపేణ సదాసర్వత్ర సర్వగః ॥ ౩౩ ॥ విదిక్షుదిక్షూర్ధ్వ
మధస్సమన్తాదన్తర్బహిర్భగవాన్నారసింహః । ప్రహాపయన్లోకభయం స్వనేనస్వతేజసా గ్రస్తసమస్తతే
జాః ॥ ౩౪ ॥ శ్రీవిశ్వరూప ఉవాచ ॥ మఘవన్నిదమాఖ్యాతం వర్మనారాయణాత్మకమ్ । విజేష్యస్య❁ఞ్జసాయేనదం
శితోఽసురయూథపాన్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతద్ధారయమాణస్తు యం యం పశ్యతిచక్షుషా । పదావాసంస్పృశేత్సద్యస్సా
ధ్వసాత్సవిముచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ నకుతశ్చిద్భయం తస్య విద్యాం ధారయతో భవేత్ । రాజదస్యుగ్రహాదిభ్యో వ్యాధ్యా
దిభ్యశ్చకర్హిచిత్ ॥ ౩౭ ॥ ఇమాం విద్యాం పురాకశ్చిత్కౌశికో ధారయన్ద్విజః । యోగధారణయాస్వాఙ్గం
జహౌసమరుధన్వని ॥ ౩౮ ॥ తస్యోపరివిమానేన గన్ధర్వపతిరేకదా । యయౌచిత్రరథస్స్త్రీభిర్వృతోయత్రద్విజ

క్షయః పునస్సంహారవలోకనన్యాయేన శ్రీనృసింహం త్రాతారం ప్రార్థయతే ॥ విదిక్ష్వితి ॥ విదిక్షు ఆగ్నేయాదిషు దిక్షు - ఐన్ద్ర్యాది
షు - ఊర్ధ్వాయాం - మధశ్చదిశి - శరీరస్యాన్తర్బహిశ్చ - భగవాన్ - నారసింహః పాత్విత్యనుషజ్యతే - తం విశినష్టి ॥ స్వనేన మహాట్ట
హాసేన ధ్వనినా - లోకస్య స్వభక్తలోకస్య - భయం - ప్రహాపయన్ అపనుదన్ - స్వతేజసా గ్రస్తాని ఆచ్ఛాదితాని - సమస్తాని - తే
జాంసి సూర్యాదితేజాంసి - యేనసః ‚‚ నతత్ర సూర్యో భాతి నచన్ద్రతారకం „ మితి శ్రుత్యర్థోఽనేనాభిప్రేతః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ఏవ
మిన్ద్రాయేదం నారాయణవర్మోపదిశ్య - ఏతన్మన్త్రప్రభావేన శత్రూన్విజేష్యసీతి వదన్మన్త్ర్యనుపఠితప్రభావమాహ విశ్వ
రూప ఇత్యాహ ॥ మఘవన్నితి ॥ హే మఘవన్ - ఇదం - నారాయణాత్మకం - వర్మ - తుభ్యం - మాఖ్యాతం - యేన నారాయణవర్మణా -
దంశితః కవచితః, సుఖేనైవ - అసురయూథపాన్విజేష్యసి విజేష్యసే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ఏతద్వర్మ - ధారయమాణః అనుసన్దధత్పు
మాన్ - యం యం భీతం - చక్షుషా - పశ్యతి - పదావా - సంస్పృశేత్, సభీతః - సాధ్వసాద్భయాద్విముచ్యతే ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁విద్యాం
నారాయణవర్మరూపమన్త్రవిద్యాం - ధారయతః పుంసః - కుతశ్చిదపికర్హిచిదపి - రాజాదిభ్యః - వ్యాధ్యాదిభ్యశ్చ - భయం -
నవిద్యతే ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ఏతద్విద్యాప్రభావసూచకం కంచిదితిహాసమాహ ॥ ఇమామితి ॥ పూర్వస్మిన్కాలే - కశ్చి - త్కౌశికః కౌశి
కగోత్రజో - ద్విజః - ఇమాం విద్యాం, మధారయత్ - సచ - యోగధారణయా ‚‚ స్వపార్ష్ణినాపీడ్యగుద „ మిత్యాదినా ద్వితీయ
స్కన్ధోక్తయా - స్వశరీరం, మరుధన్వనినిరుదకేదేశే జహౌ తత్యాజ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁తస్యత్యక్తస్య దేహస్య - ఉపరిష్టా - చ్చిత్రరథా
ఖ్యః - కశ్చి - ద్గన్ధర్వాణాంపతిః - వృతః పరివృతః - విమానేన, కదాచి - ద్యయౌ - యత్ర - ద్విజస్య, క్షయో దేహత్యాగః, తత్ర - చి

౨౯ ॥ శ్లో ॥ పా ❁ భగవాన్స్తోభస్తోత్రచ్ఛన్దోమయః.

త్రిరథో-విమానసహితో-గగనా-దవాక్ఛిరా-స్సద్యో-న్యపతత్ * ॥ ౩౯ ॥ * స,పున-రుత్థాయ-వాలఖిల్యస్యఋషేర్వచనా-త్తాం-శికస్యా-స్థీన్యాదాయశల్యానిగృహీత్వా, ప్రాచీసరస్వత్యాంనద్యాంప్రాస్య(ప్రక్షిప్య),స్నాత్వా-విస్మితఃఅహో! ఏతద్విద్యాప్రభావఈదృశఇతివిస్మితః-స్వం-ధామస్థాన-మన్వగాదితి * ॥ ౪౦ ॥ * ఏవంవిధానేకప్రభావశాలినోవర్మణశ్శ్రవణధారణాభ్యాంనకుతశ్చిద్భయంభవతి - ఇష్టప్రాప్తిశ్చభవతీత్యాహద్వాభ్యాంమునిః॥ యఃపుమా-నిదంవర్మ-కాలేభయాగమనకాలే-శృణుయా- ద్యశ్చ - ఆదృతః-క ర్తరి క్తః-ఆదరయుక్తో-ధారయతివా-తం,సర్వాణి-భూతానికూశ్మాణ్డాదీనినపశ్య న్తి-స- సర్వతో,భయా,న్ముచ్యతే * ॥ ౪౧ ॥ * శతక్రతురిన్ద్రో,విశ్వరూపా,దేతాంవిద్యా,మధిగతఃప్రాప్త స్సన్-మృధేయుద్ధే-అసురాన్ దానవా-న్విజిత్యనిర్జిత్య-త్రైలోక్యలక్ష్మీం-బుభుజేఅనుబభూవ * ॥ ౪౨ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః. ********:**************

ఏవందేవైఃపురోహితత్వేనవృతస్తత్ప్రియంకుర్వన్నపివిశ్వరూపోఽసురపక్షపాతం,, యదిత్తుమిన్ద్రోవముతాస్యకర్మే,,తి,బ్రహ్మణాసూచితమకరోదితివక్తుముపక్రమతేమునిః॥తస్యేతి॥తస్యవిశ్వరూపస్య-హేభారత-త్రీణిశిరాంస్యా-సన్బభూవుః,తత్రైకంశిర-స్సోమపీథంసోమపీథాఖ్యం-సోమస్యపీథఃపానంయస్య-సోమంపిబతివా-సోమపీథమిత్యన్వర్థంనామ,తథా-సురాపీథ-మన్యచ్ఛిరః,అన్నమత్తీత్యన్నాద - మితితృతీయంశిర - ఇతిసుశ్రుమ-వేదేఇతి శేషః-తథాచశ్రుతిః,,విశ్వరూపోవైత్వాష్ట్రఃపురోహితోదేవానామాసీత్స్వస్రీయోఽసురాణాం,తస్యత్రీణిశీర్షాణ్యాసన్త్సోమపానగ్ంసురాపాన

ష్టయః।గగనాన్న్యపతత్సద్యస్సవిమానోహ్యవాక్ఛిరాః॥ ౩౯ ॥ సవాలఖిల్యవచనాదస్థీన్యాదాయవిస్మితః। ప్రాస్యప్రాచీసరస్వత్యాంస్నాత్వాధామస్వ మన్వగాత్ ॥ ౪౦ ॥ యఇదంశృణుయాత్కాలేయోధారయతిచాదృతః। తంనపశ్యన్తిభూతానిముచ్యతేసర్వతోభయాత్ ॥౪౧॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏతాంవిద్యామధిగతో విశ్వరూపాచ్ఛతక్రతుః। త్రైలోక్యలక్ష్మీంబుభుజేవినిర్జిత్యమృధేఽసురాన్ ॥ ౪౨ ॥ ************
ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే,నారాయణవర్మోపదేశోనామాష్టమోఽధ్యాయః॥
శ్రీశుకఉవాచ॥ తస్యాసన్విశ్వరూపస్యశిరాంసిత్రీణిభారత। సోమపీథంసురాపీథమన్నాదమతిశుశ్రుమ॥ ౧ ॥ సవైబర్హిషిదేవేభ్యోభాగంప్రత్యక్షముచ్చకైః।అవదద్యస్యపితరోదేవాస్సప్రశ్రయంనృప ॥ ౨ ॥ సఏవహిదదౌభాగంపరోక్షమసురాన్ప్రతి।యజమానోఽవహద్భాగంమాతృస్నేహవశానుగః॥ ౩ ॥ తద్దేవహేళనంతస్యకర్మాళీకంసురేశ్వరః।ఆలక్ష్యతరసాభీతస్తచ్ఛీర్షాణ్యచ్ఛినద్రుషా ॥ ౪ ॥ సోమపీథంతుయత్తస్య శిరఆసీత్కపింజలః। కలవిఙ్కస్సురాపీథమన్నాదంయత్సతిత్తిరిః ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మహత్యామఞ్జలినాజగ్రాహయదపీశ్వరః। సంవత్సరాన్తేతదఘం+భూతానాంసవిశుద్ధయే॥ భూమ్యమ్బుద్రుమయోషిద్భ్యశ్చతుర్ధావ్యభజద్ధరిః॥ ౬ ॥ భూమిస్తురీయంజగ్రాహఖాతపూరవరేణవై। ఇరిణంబ్రహ్మహత్యాయారూపంభూమౌప్రదృశ్యతే॥ ౭ ॥ తుర్యంఛేదవిరోహేణవరేణజగృహుర్ద్రుమాః। తేషాంనిర్యాసరూపేణబ్రహ్మహత్యాప్ర

మన్నాద,,మితి*॥౧॥ *సవిశ్వరూపో-బర్హిషి-యజ్ఞే-ప్రత్యక్షంప్రకటంయథాభవతితథా-సవినయం-దేవేభ్యో-హవిర్భాగ-మిన్ద్రాయేదమగ్నయఇద,మితి,ఉచ్చై-రవదత్,తస్యహేతుః,యస్యవిశ్వరూపస్య,పితరో, దేవాః *॥౨॥ *సవిశ్వరూపఏవ- అసురాన్ప్రతి- పరోక్షంయథాభవతితథా-భాగం-దదౌ-తదేవాహ ॥ దేవా-న్యజమానోఽసౌవిశ్వరూపః-మాతృప్రియుక్తో-యః-స్నేహో-మాతులేషు-తద్వశంగతఃఅసురాన్ప్రతి-భాగం-అవహాత్ ప్రాపయత్ *॥౩॥ *తే,ద్విశ్వరూపస్యదేవవఞ్చనాత్మకం-అళీకంకపటంకర్మ-ఆలక్ష్యజ్ఞాత్వా- సురేశ్వరఇన్ద్ర, స్తరసాఆశు భీతః-తస్యవిశ్వరూపస్య-శీర్షాణిశిరాంసి-అచ్ఛినత్-చిచ్ఛేద *॥౪॥ *తస్యయ-త్సోమపీథాఖ్యం-ఛిన్నం-శిర-స్త - త్కపింజలఃపక్షివిశేష-ఆసీత్-సురాపీథాఖ్యంతు కలవిఙ్కాఖ్యఃపక్షీ-ఆసీత్,య-దన్నాదాఖ్యంశిరః,త-త్తిత్తిరిఃపక్షీ-ఆసీత్ *॥౫॥ *యదపియద్యపీ-శ్వరః,బ్రహ్మహత్యాంవారయితుంసమర్థోఽపి - బ్రహత్యాంతద్రూపంమూర్తీభూతంపాప-మఞ్జలినా,జగ్రాహ-సహరిః ఇన్ద్రః,సంవత్సరపర్యన్తం, హేబ్రహ్మహన్నితిసంబోధయతాంభూతానాంజనానాంమధ్యేఆత్మనోవిశుద్ధయేచభూతాక్రోశనివృత్తయే,భూతాశంసావిశుద్ధయఇతి-పాఠాన్తరంతత్ప్రాయమేవార్థః, భూమ్యాదిభ్య, స్తత్పాపం,చతుర్ధా,వ్యభజత్-చతుర్ధావిభజ్యభూమ్యాదిషుచతుర్ష్వేకంభాగంనిహితవానిత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ *తత్ర-బ్రహ్మహత్యాయాః, స్తురీయంభాగంచతుర్థంభాగం , భూమిఃఖాతపూరవరేణజగ్రాహ-ఖాతస్యగర్తస్య,పూరఃపూరణంతేనవరేణ,యదిమేఖాతస్యాత్తర్హిస్వతఏవతస్యపూరణంభవత్విత్యేవంరూపేణ-వరగ్రహణపూర్వకంజగ్రాహేత్యర్థః - భూమ్యా,య-ద్బ్రహ్మహత్యాయారూపం-త-దిరిణంఊషరం,ఊషరరూపేణదృశ్యతఇత్యర్థః*॥౭॥*తథా-బ్రహ్మహత్యాయాశ్చతుర్థమంశం,ద్రుమా, శ్ఛేద

౬॥ శ్లో + పా॥ భూతాశంసావిశుద్ధయే.   ౧౭౭

రోహేణవరేణ-జగృహుః-ఛిన్నప్రదేశస్య పునః ప్రరోహరూపేణవరేణేత్యర్థః, తేషు ద్రుమేషు-నిర్యాసరూపేణ-బ్రహ్మహత్యా ప్రదృశ్యతే ✻ ॥౮॥ ✻ స్త్రియో యోషితః-శశ్వత్కామవరేణ అప్రసవాత్ప్రాగ్భోగయోగ్యత్వవరేణ, అంహసః బ్రహ్మహత్యాయాః-తురీయం భాగం-జగృహుః-తాసు స్త్రీషు-అంహః పాపం-మాసి మాసి-రజోరూపేణ-ప్రదృశ్యతే ✻ ॥౯॥ ✻ అపః-అమ్బూని-ద్రవభూయోవరేణ ద్రవాధిక్యరూపేణవరేణ-హత్యాయాః-తురీయం-మలం పాపం-జగృహుః, తాస్వప్సు-తద్ధరేరిన్ద్రస్య, కిల్బిషం-బుద్బుదఫేనాభ్యాం బుద్బుదఫేనరూపేణ-దృష్టం దృశ్యత ఇత్యర్థః- ✻ ॥౧౦॥ ✻ తతః-త్వష్టా-ఇన్ద్రేణ-హతః పుత్రో యస్య-తాదృశః-ఇన్ద్రాయ-శత్రవే, జుహావ ఇన్ద్రాయేతి తాదర్థ్యే చతుర్థీ-తదర్థశ్చ ఇన్ద్రశత్రుత్వనివృత్తిః-అర్థశబ్దస్య నివృత్తేరపి వాచకత్వాత్-యథా మశకార్థో ధూమః మశకేభ్యో ధూమ ఇతి ॥ ఇన్ద్రనాశార్థమజుహోదిత్యర్థః-హుత్వైవం ప్రార్థితవానిత్యాహ ॥ ఇన్ద్రశత్రో ఇతి ॥ హే ఇన్ద్రస్య శత్రో-మాచిరమాశు-వివర్ధస్వ-విద్విషమిన్ద్రం-జహి-వినాశయేతి ✻ ॥౧౧॥ ✻ అథ హోమానన్తరం-అన్వాహార్యపచనాద్దక్షిణాగ్నేః-ఘోరదర్శనో, ఽసుర-ఉత్థితః ఉదితః-తం విశినష్టి-యం, లోకానాం-యుగాన్తసమయే ప్రళయసమయే-కృతాన్తో మృత్యురివ, స్థితః ✻ ॥౧౨॥ ✻ తమసురం-దినే దినే ప్రతిదినమిషుమాత్రమిషుప్రమాణం-విష్వక్ సర్వతో-వివర్ధమానం-దగ్ధస్యాఙ్గారో, యః, శైలః పర్వతః, తత్ప్రతీకాశం తదుపమం-సన్ధ్యాభ్రాణాం-అనీకస్య సమూహస్యేవ-వర్చో యస్య ✻ ॥౧౩॥ ✻ తప్తతామ్రవత్-శిఖా అగ్రభాగా-యేషాం-తాదృశాని శ్మశ్రూణి యస్య, మధ్యాహ్నే-యో-ఽర్కః-సూర్య-స్తద్వదుగ్ర-లోచనే, యస్య, దేదీప్యమానా, త్రిశిఖా-యస్మిన్-తస్మిన్ శూలే-రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ, తదన్తర్వర్తిపదార్థజాతమిత్యర్థః, ఆరోప్య-నృత్యన్తం ఉన్నదన్తం ఉచ్చైశ్శబ్దవన్తం, పదాపా

దృశ్యతే ॥౮॥ శశ్వత్కామవరేణాంహస్తురీయం జగృహుః స్త్రియః । రజోరూపేణ తాస్వంహో మాసి మాసి ప్రదృశ్యతే ॥౯॥ ద్రవ్యభూయోవరేణాపస్తురీయం జగృహుర్మలమ్ । తాసు బుద్బుదఫేనాభ్యాం దృష్టం తద్ధరి కిల్బిషమ్ ॥౧౦॥ హతపుత్రస్తతస్త్వష్టా జుహావేన్ద్రాయ శత్రవే । ఇన్ద్రశత్రో వివర్ధస్వ మాచిరం జహి విద్విషమ్ ॥౧౧॥ అథాన్వాహార్యపచనాదుత్థితో ఘోరదర్శనః । కృతాన్త ఇవ లోకానాం యుగాన్తసమయే యథా ॥౧౨॥ విష్వగ్వివర్ధమానం తమిషుమాత్రం దినే దినే । దగ్ధశైలప్రతీకాశం సన్ధ్యాభ్రానీకవర్చసమ్ ॥౧౩॥ తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుం మధ్యాహ్నార్కోగ్రలోచనమ్ । దేదీప్యమానే త్రిశిఖే శూల ఆరోప్య రోదసీ ॥౧౪॥ నృత్యన్తమున్నదన్తం చ చాలయన్తం పదా మహీమ్ । దరీగమ్భీరవక్త్రేణ పిబతా చ నభస్తలమ్ ॥ లిహతా జిహ్వయర్క్షాణి గ్రసతా భువనత్రయమ్ । మహతా రౌద్రదంష్ట్రేణ జృమ్భమాణం ముహుర్ముహుః ॥ విత్రస్తా దుద్రువుర్లోకా వీక్ష్య సర్వే దిశో దశ ॥౧౬॥ యేనావృతా ఇమే లోకాస్తపసా త్వాష్ట్రమూర్తినా । స వై వృత్ర ఇతి ప్రోక్తః పాపః పరమదారుణః ॥౧౭॥ తం నిజఘ్నురభిద్రుత్య సగణా విబుధర్షభాః । స్వైః స్వైర్దివ్యాస్త్రశస్త్రౌఘైః సోఽగ్రసత్తాని కృత్స్నశః ॥౧౮॥ తతస్తే విస్మితాః సర్వే విషణ్ణా గ్రస్తతేజసః । ప్రత్యఞ్చమాదిపురుషముపతస్థు ✻ స్సమాహితాః ॥౧౯॥ దేవా ఊచుః ॥ వాయ్వమ్బరాగ్న్యప్క్షితయస్త్రిలోకా బ్ర

శ్చేన-మహీం-చాలయన్తం కమ్పయన్తం, దరీవత్ పర్వతద్రోణీవ, గమ్భీరేణ వక్త్రేణ-కథంభూతేన నభస్తలం పిబతేవ స్థితేన కిఞ్చ-జిహ్వయా, ఋక్షాణి నక్షత్రాణి - లిహతా ఆస్వాదనం కుర్వతా-భువనత్రయం, గ్రసతా-రౌద్రా భయఙ్కరా దంష్ట్రా యస్మిన్, మహతా విపులేన, ఏవంభూతేన వక్త్రేణ-ముహుర్ముహుర్జృమ్భమాణం-వీక్ష్య, విశేషేణ త్రస్తా భీతాః-సర్వే లోకాః-దశ-దిశః-ప్రదుద్రువుః ✻ ॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ ✻ త్వాష్ట్రీ మూర్తిర్యస్య-తేన త్వాష్ట్రరూపేణ, మూర్తిభూతేన, తపసా త్వష్టుస్తపసా, యేన- ఇమే లోకా-వృతాః ఆవృతాః తేన, లోకావరణరూపప్రవృత్తినిమిత్తేన, వృత్ర ఇతి-ప్రోక్తః - వృత్రశబ్దవాచ్యస్సోఽభూదిత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః "స ఇమాన్ లోకానవృణోత్ తద్వృత్రస్య వృత్రత్వ" మితి, వృత్రస్య వృత్రశబ్దాభిధేయస్య వృత్రత్వం వృత్రశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం తల్లోకావరణమేవేత్యర్థః - సచ - పాపః ధర్మప్రతిపక్షః - లోకపాలవిరోధిత్వా - త్పరమదారుణః దుస్సహః ✻ ॥౧౭॥ ✻ తం వృత్రం, అభిద్రుత్య అభిముఖమాగత్య, సగణాస్ససైన్యా - విబుధర్షభా ఇన్ద్రాదయః-స్వైస్స్వైః, దివ్యానామస్త్రాణాం - శస్త్రాణాం చ - ఓఘైస్సఙ్ఘైః, నిజఘ్నుః ప్రజఘ్నుః-తాని దివ్యాస్త్రాదీని, స వృత్రో ఽగ్రసీత్ ✻ ॥౧౮॥ ✻ తతః, తే దేవా, విస్మితాః అహో ఏతస్య దుర్జయత్వమితి విస్మితాః-గ్రస్తం వృత్రేణాపహృతం, తేజో, యేషాం తే - అత ఏవ, విషణ్ణాః ఖిన్నాః - ప్రత్యఞ్చం ప్రత్యగాత్మశరీరకం-ప్రత్యగ్బుద్ధిగతం వా, "ప్రతీచ్యాం దిశ్యావిరభూ" దితి తత్రైవావిర్భావస్య వక్ష్యమాణత్వాత్-ఆదిపురుషం జగత్కారణభూతం పరమాత్మానం-సమాహితచిత్తాస్సన్తః, ఉపతస్థుః తుష్టువుః - త్రిభువనస్య తేన వ్యాప్తత్వాదన్యత్రగమనాభావాత్తత్రైవ స్థిత్వా స్వాన్తరాత్మానం తుష్టువురితి భావః ✻ ॥౧౯॥ ✻ ఉపస్థితిమేవాహ ॥ వాయ్విత్యాదినా ॥ తావ"ద్భీషాస్మాద్వాతః ప-

వతే, ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి ద్యావాపృథివ్యౌ విధృతే తిష్ఠతః, ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి ప్రాచ్యోఽన్యా నద్యస్స్యన్దన్తే, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా సర్వస్య ప్రశాసితుః పరమాత్మనశ్శాసనానువర్తినామాత్మనాం తదనన్యశరణత్వం వదన్తస్స్తువన్తి॥ వాయుర్వ్విత్తి॥ వాయుశ్చామ్బరం చాఽగ్నిశ్చాపశ్చ క్షితిశ్చ తాః, స్తథా-త్రిలోకా లోకత్రయాన్తర్గతాః, బ్రహ్మాదయశ్చతుర్ముఖప్రభృతయో-యే చ-తే సర్వే, వయం, ఉద్విజన్తః బిభ్యతస్సన్తో, యస్మై పరమపురుషాయ, బలిం తచ్ఛాసనానురూపమారాధనం - వహామ ప్రాపయామ కుర్మః అసౌ ప్రసిద్ధోఽన్తకో మృత్యుర్యస్మాద్బిభేతి-తస్మాత్పరమపురుషా - దన్యః-కః-అరణం శరణం రక్షకో-ఽస్మాకమ్ ॥ ౨౦ ॥ అథ శరణ్యత్వోపయికగుణపూర్ణత్వాత్తస్యైవ శరణ్యత్వం-తదితరస్యాశరణ్యత్వం చ వదన్తశ్శరణం యయుః ॥ అవిస్మితమితి॥ అవిస్మితం - స్వమహిమ్నః స్వాభావికత్వాద్విస్మయరహితం-పరిపూర్ణకామం అవాప్తసమస్తకామం - లభ్యత ఇతి లాభః స్వాభావికేనైవ లాభేన స్వానుభవానన్దేన-ఉపలక్షితం-సమం రాగాదిరహితం-ప్రశాన్తమూర్మిషట్క-రహితం - ఏతే హి శరణ్యత్వోపయుక్తా గుణాః, ఏతేన సోపాధికమహిమ్నోఽపరిపూర్ణసమస్తకామస్య సోపాధికానన్దయుక్తస్య రాగద్వేషాదిప్రాకృతగుణయుక్తస్యోర్మిషట్క-పీడితస్య శరణాగతతుల్యత్వేనాశరణ్యత్వం సూచితం - న హి శృఙ్ఖలితస్తాదృశమన్యం శరణం వ్రజతి-ఏవ-మీశ్వరం, శరణ్యం-త్వాం-వినా, పరమన్యం, క్షుద్రం దేవం-యో బాలిశోఽజ్ఞస్స, ఉపసర్పతి అనువర్తతే, సః-శ్వలాఙ్గూలేన ప్లవమానస్య శునః పుచ్ఛేన సాధనేన, సిన్ధుం, మతితిర్తి అతీవ తరితుమిచ్ఛతి-శ్వలాఙ్గూలేన సిన్ధుం తితీర్షురివ నేష్టం ప్రాప్నోతి-ప్రత్యుత నిహతో భవతీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ యథా మనుచతుర్ముఖాదయశ్శరణ్యమాపద్భ్యస్త్రాతారం భక్తవత్సలం భగవన్తమాశ్రిత్యైవాపదోఽత్యవర్తన్త తథా వయమపి తమేవాపన్నివృత్తయే శరణం వ్రజామ ఇత్యాహుః॥ యస్యేతి ద్వాభ్యాం ॥ యస్య మహామత్స్యస్యోరుశృఙ్గే మహాశృఙ్గే,

పక్ష్మదయోఽయేవయముద్విజన్తః । వహామ యస్మై బలిమన్తకోఽసౌ బిభేతి యస్మాదరణం తతో నః ॥ ౨౦ ॥ అవిస్మితం తం పరిపూర్ణకామం స్వేనైవ లాభేన సమం ప్రశాన్తమ్ । వినోపసర్పత్యపరం హి బాలిశః శ్వలాఙ్గులేనాతితితర్తి సిన్ధుమ్ ॥ ౨౧ ॥ యస్యోరుశృఙ్గే జగతీం స్వనావం మనుర్యథాఽఽబధ్య తతార దుర్గమ్ । స ఏవ నస్త్వాష్ట్రభయాద్దురన్తాత్త్రాతాఽఽశ్రితాన్వారిచరోఽపి నూనమ్ ॥ ౨౨ ॥ పురా స్వయమ్భూరపి సంయమామ్భస్యుదీర్ణవాతోర్మిరవైః కరాలే । ఏకోఽరవిన్దాత్పతితస్తతార తస్మాద్భయాద్యేన స నోఽస్తు పారః ॥ ౨౩ ॥ య ఏక ఈశో నిజమాయయా నస్ససర్జ యేనానుసృజామ విశ్వమ్ । వయం న యస్యాపి పురస్సమీహతః పశ్యామ లిఙ్గం పృథగీశమానినః ॥ ౨౪ ॥ యో నస్సపత్నైర్భృశమర్ద్యమానాన్దేవర్షితిర్యఙ్నృషు నిత్య ఏవ । కృతావతారస్తనుభిస్స్వమాయయా కృత్వాఽఽత్మసాత్పాతి యుగే యుగే చ ॥ ౨౫ ॥ తమేవ దేవా వయమాత్మదైవతం పరం

జగతీం పృథ్వీమేవ, స్వాం నావం, ఆబధ్య బద్ధ్వా, మనుస్సత్యవ్రతాఖ్యో-దుర్గం సంకటం, తతార. అష్టమస్కన్ధేఽయమితిహాసః స్ఫుటీభవిష్యతి-స ఏవ, వారిచరో మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్ ఆశ్రితాన్ శరణం గతాన స్మానపి, దురన్తాదపారాత్, త్వాష్ట్రస్య వృత్రస్య-భయా-న్నూనం-త్రాతా రక్షితా-భవిష్యతి-అత-స్తమేవ శరణం వ్రజామ ఇతి భావః ॥ ౨౨ ॥ తథా-పురా జగదాదౌ-స్వయమ్భూర్బ్రహ్మాఽపి-సంయమామ్భసి ప్రళయసమ్బన్ధిని జలే-కథమ్భూతే - ఉదీర్ణః ప్రచణ్డై-ర్యో, వాతః పవన-స్తేన-యే-ఊర్మయస్తరఙ్గా - స్తేషాం, రవైః-కరాలే భయఙ్కరే-అరవిన్దాన్నాభికమలా-త్పతితః పతితప్రాయః, ఏకః అసహాయో-యేన భగవతా సాధనభూతేన-తస్మాద్భయా-త్తతార-స ఏవ-నోఽస్మాకం-పారః-పారయతీతి పారః పాలకో-ఽస్తు ॥ ౨౩ ॥ కించ-వయం భగవతా సృష్టాః పాలితాశ్చ-స ఇదానీమప్యస్మానపేక్షిష్యతేఽతస్తమేవ శరణం వ్రజామ ఇత్యాహుః॥ య ఏక ఇతి త్రిభిః ॥ ఏకోఽద్వితీయః-స్వసమాభ్యధికకారణాన్తరానపేక్షో-నిజమాయయా ఆత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేన-యః పరమపురుషో-నోఽస్మాన్-ససర్జ -యేన భగవతా-ఽనుగృహీతాస్సన్తో, వయం విశ్వం వ్యష్టిసర్గ-సృజామ-యస్య చ-పురః హృదయగుహాయాం-సమీహతః అన్తరాత్మతయా నియమయతో-లిఙ్గం దివ్యవిగ్రహం, న పశ్యామః-తత్ర హేతుః-పృథగీశమానినః, యతః పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానినో, వయమ్ ॥ ౨౪ ॥ యశ్చ, సపత్నైశ్శత్రుభిః, భృశం నితరా-మభ్యర్ద్యమానాన్ పీడితాన్-నోఽస్మాన్-పాతి అరక్షత్ కథమ్భూతః-నిత్య ఏవ సదాఽస్మా-నాత్మసాత్కృత్వా స్వకీయత్వేన మన్యమానో -ఽస్మద్రక్షణాయ-యుగే యుగే ప్రతియుగం- స్వమాయయా స్వకీయసంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ-న తు కర్మణేతి భావః-తనుభిః -ఉపేన్ద్రపరశురామమత్స్యకూర్మవరాహరామకృష్ణాదితనుభి, ర్దేవాదిషు కృతావతారః ధృతావతారస్సన్ ॥ ౨౫ ॥ తమేవ భక్తవత్సలం-ఆత్మనామస్మాకం-దైవతం-ప్రధానం పురుషం కారణావస్థచిదచిచ్ఛరీరకం-విశ్వం కార్యావస్థచిదచిచ్ఛరీరకం -అన్యం చిదచిద్విలక్షణం-పరముత్కృష్టం-అత ఏవ-శరణ్యం శర

ణామర్హతీతిశరణ్యా-స్తం - సర్వే-వయందేవా-శ్శరణం వ్రజామ-రక్షకత్వేనాధ్యవస్యామః-ఏతావదేవాస్మత్కృత్యమితిభావః-తత్రశరణ్యకృత్యంప్రకాశయన్తఃశరణాగత్యఙ్గమాత్మనాంమహావిశ్వాసందర్శయన్తి॥ స్వానామితి ॥స్వీయత్వేనపరిగృహీతానాం-నోఽస్మాకం-శంసుఖం-శత్రునిరసనద్వారకం-నూనం-ధాస్యతి-సతుమహాత్మాకృతస్వభక్తరక్షాదీక్షః - ఏవంరక్షిష్యతీతివిస్వాసఃప్రపత్త్యఙ్గభూతోదర్శితః-సనోఽస్తుపారఇత్యనేనగోప్తృత్వవరణం- ఆత్మదైవతంప్రధానంపురుషం-విశ్వంశరణంవ్రజామేత్యనేనచిదచిచ్ఛరీరత్వకథనాచ్ఛరీరస్యశరీరిశేషితైకస్వరూపత్వాదాత్మనఃపరమాత్మైకశేషత్వానుసంధానరూపాత్మనిక్షేపః-నపశ్యామలిఙ్గం - సపతైఽర్భ్యశమర్ద్యమానానిత్యనేనచజ్ఞానశక్తిబలాద్యభావరూపమాత్మనాంకార్పణ్యమపిప్రదర్శితం-తంవినోపసర్పత్యపరంహిబాలిశఇత్యనేనోపాయాన్తరనివృత్త్యాదిరూపప్రాతికూల్యవర్జనంప్రదర్శితం-కృత్స్నచిదచిచ్ఛరీరకత్వకథనేనైవ««చరాచరాణిభూతానిసర్వాణిభగవద్వపుః-అతస్తదానుకూల్యంమే»» ఇత్యుక్తరీత్యాభగవచ్ఛరీరభూతసర్వభూతానుకూల్యమప్యాత్మనాం ప్రదర్శితం-నచసర్వభూతానుకూల్యస్యాభిప్రేతత్వేశత్రునిరసనప్రార్థనానుపపత్తిః -అస్యాఃప్రపత్తేర్మోక్షార్థత్వాభావాత్-తస్యాఏవహిసర్వభూతానుకూల్యరూపమఙ్గమపేక్షితం -అస్యాస్తుశత్రునిరసనార్థత్వాత్తద్వ్యతిరిక్తభూతానుకూల్యసంకల్పమాత్రమేవాపేక్షితమిత్యుత్పశ్యన్తుపిచక్షణాః*॥౨౭॥*ఏవంసురైఃప్రపద్యమానోభగవానావిరభూదిత్యాహ మునిః॥ఇతీతి ॥ హేమహారాజ-ఇత్థం -సురాణాముపతిష్ఠతాంప్రపదనపూర్వకంస్తువతాంసతాం-శఙ్ఖచక్రగదాధరోభగవాన్ - ప్రతీచ్యాంప్రత్యగాత్మసంబన్ధిన్యాం-దిశిహృదయే««హ్యాదిహ్యాయమాత్మాప్రతిష్ఠిత»»ఇతిశ్రుతేః-ప్రథమంప్రాదుర్బ్యావిరభూత్-తతఃపురతఆవిరభూదిత్యర్థః-యద్వాప్రతీచ్యాంపశ్చిమాయాందిశీత్యర్థః దేవానాంపృష్ఠతఇతియావత్ *॥ ౨౮ ॥*తంఆవిర్భూతంభగవన్తం-శ్రీవత్సకౌస్తుభౌవినాఆత్మనాసహతుల్యైః శ్రీవత్సకౌస్తుభమాత్రరహితైరిత్యర్థః తయోఃప్రధానపురుషతత్త్వాభిమాని

ప్రధానం పురుషం*విశ్వమన్యమ్।వ్రజామసర్వేశరణంశరణ్యం స్వానాం*సనోధాస్యతిశంమహాత్మా ॥౨౭॥
శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతి తేషాంమహారాజసురాణాముపతిష్ఠతామ్* । ప్రతీచ్యాందిశ్యభూదావిశ్శఙ్ఖచక్రగదాధరః ॥ ౨౮ ॥ ఆత్మతుల్యైష్షోడశభిర్వినాశ్రీవత్సకౌస్తుభౌ । పర్యుపాసితమున్నిద్రశరదమ్బురుహేక్షణమ్ ॥
దృష్ట్వాతమవనౌసర్వఈక్షణాహ్లాదవిక్లబాః।దణ్డవత్పతితారాజఞ్ఛనైరుత్థాయతుష్టువుః ॥ ౨౯ ॥ దేవాఊచుః॥నమస్తేయజ్ఞవీర్యాయవయసే*ఉతతేనమః॥నమస్తఆస్తచక్రాయనమస్తేపురుహూతయే॥౩౦॥ యత్తేగతీనాంతిసృణామీశితుఃపరమంపదమ్।నార్వాచీనోవిసర్గస్యధాతర్వేదితుమర్హతి ॥ ౩౧ ॥ ౫ ॥ ఓంనమ

త్వాజ్జీవేనాధార్యత్వాదితిభావః ॥షోడశభిస్సునన్దాదిభిః-పర్యుపాసితం-యద్వాభగవానావిరభూచ్ఛఙ్ఖచక్రగదాధర-స్తమావిర్భూతంప్రతీచ్యాందిశిపృష్ఠతః,శ్రీవత్సకౌస్తుభమాత్రరహితై,రాత్మతుల్యై,ష్షోడశభిః,పర్యుపాసిత-మిత్యన్వయః,ఉన్నిద్రేవికసితే,శరదమ్బురుహేఇవ-ఈక్షణేనేత్రే-యస్యతందృష్ట్వా-ఈక్షణేనయఆహ్లాదః-తేనవిక్లబాఃఈషత్పరవశాః-స్సర్వేదేవా-అవనౌభూమౌ-దణ్డవత్పతితాఃప్రణేముః- హేరాజన్-శనై,రుత్థాయ-తుష్టువుః *॥౨౯॥ ౨౯॥* స్తుతిమేవాహ॥నమస్తఇత్యాదినా॥ తావత్సర్వస్యస్రష్టారమాయుఃప్రదంత్రాతారంప్రణతరక్షావిలమ్బాసహిష్ణుంనామమాత్రస్మరణనిరస్తమహాభయంస్వర్గాపవర్గాదిప్రదంవాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వభావంనమస్కుర్వన్తఃస్తువన్తి ॥ నమస్తఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥యజ్ఞః-వీర్యంసృష్టిహేతుస్సామర్థ్యంయస్య««యజ్ఞాద్భవతిపర్జన్య»»ఇత్యుక్తప్రకారేణయజ్ఞముఖేనప్రజాఃసృజతఇత్యర్థః-యద్వావీర్యశబ్దోఽర్శఆద్యజన్తః ,యజ్ఞోవీర్యవాన్యస్మాత్ ,యదారాధనరూపత్వేయజ్ఞస్యసారవత్త్వాఅనన్తస్థిరఫలసాధనతాభవతీత్యర్థః - అన్యథాఅల్పాఽస్థిరఫలసాధనతేతిభావః-వయసేస్వారాధనభూతయజ్ఞాద్యనుష్ఠానోపయుక్తాయుఃప్రదాయ - ఉతయేయజ్ఞాదిఫలదానేనానిష్టనివారణేనచరక్షాకరాయ- ఆస్తచక్రాయప్రణతరక్షణవిలమ్బాసహనేనసదాధృతసుదర్శనాయ-పురుహూతయేస్మరణమాత్రనిరస్తమహాభయోదారనామ్నే -నమఃపదావృత్తిర్గుణభేదాభిప్రాయా *॥౩౦॥* తిసృణాంస్వర్గాపవర్గనరకాణాం-మీశితుర్నిర్వాహకస్యదాతు-స్తేతవ-పరమంప్రకృతిపురుషవిలక్షణముత్కృష్టం-పదంస్వరూపం-విసర్గస్యార్వాచీనఃసృష్టేఃపాశ్చాత్యః - కార్యభూతః-త్వత్సృష్టస్త్వదాహితజ్ఞానశక్తి-ర్బ్రహ్మాదృశఃపుమాన్- హేధాతః-వేదితుంజ్ఞాతుం-నార్హతి *॥ ౩౧ ॥* అథపురుహూతయఇత్యనేనాభిప్రేతైర్భగవదసాధారణైర్నామభిస్తం - సంబోధయన్తో - నార్వాచీనోఽర్హతివేదితుమిత్యుక్తదుర్జ్ఞేయత్వనిమిత్తానాశ్రయణీయత్వశఙ్కాం యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యత్వకథనేననిరాకుర్వన్తోయజ్ఞవీర్యాయేత్యనేనోక్తజగద్వ్యాపారస్యనృపేక్షలాలా

దివ్యాపారవైజాత్యం లీలారూపతాం చాభిదధతః కారణాన్తరానపేక్షసృష్ట్యాద్యుపయుక్తగుణయోగిత్వం చ వదన్తస్తువన్తి॥ ఓం నమ ఇత్యాదినా-పాసి హరసి చేత్యన్తేన గద్యేన॥ ఓమిత్యసాధారణం భగవతో బ్రహ్మణో నామ,, ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధః స్మృత,, ఇతి భగవద్గీతేః-తథా భగవన్నారాయణాదయశ్శబ్దా అపి భగవన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణ-నారాయణ-నారం జీవసమూహస్తస్య-అయనం-ప్రాప్యః ప్రాపక ఆధారశ్చ-తస్య సంబోధనం-నారాయణశబ్దశ్చ యోగరూఢిభ్యాం విష్ణ్వసాధారణః-న చ కేవలయోగేన రుద్రాదిపరత్వమపి శఙ్కితుం యుక్తం - రూఢ్యభావేన,, పూర్వపదాత్సంజ్ఞాయామగ,, ఇతి ణత్వాభావప్రసఙ్గాత్ - న చ విష్ణుపరత్వాఙ్గీకారేణ సంజ్ఞాపరత్వాభావాత్త్వన్మతేపి నణత్వమితి వాచ్యం-పూర్వపదాత్సంజ్ఞాయామితి సూత్రభాష్యే,, యదేతత్సంజ్ఞయా విధీయతే తత్ర న సంజ్ఞాయామభిధేయాయామిత్యర్థః - కిం తర్హి-తత్తత్కార్యవిశిష్టే న చేత్సంజ్ఞా గమ్యత ఇత్యర్థః,, ఇత్యుక్తం అత ఏవ హి-రఘునాథ రామానుజాదిశబ్దేషు నణత్వం - న హి తత్ర కృతణత్వేన సంజ్ఞావగతిః, కిం తర్హ్యకృతణత్వేన,, కిం చానాదివినియుక్తసంజ్ఞాస్థలే తు యథా వినియుక్తానామేవ సాధుత్వ,, మితి రఘునాథాదౌ ణత్వాభావః-అధ్వపరిమాణసంజ్ఞాభూతగవ్యూతిశబ్దే చ న వలోపః -అన్యథా సంజ్ఞాత్వభఙ్గాపత్తేరిత్యన్యత్ర విస్తరః వాసుదేవ సర్వభూతాధార ఆదిపురుష జగత్కారణపురుష - మహాపురుష పురుషోత్తమ - మహానుభావ అచిన్త్యప్రభావ, పరమమఙ్గళ స్వయం మఙ్గళరూప-పరమకల్యాణ అన్యేషాం మఙ్గళావహ-పరమకారుణిక స్వార్థనిరపేక్ష పరదుఃఖాసహిష్ణో - కేవలజగదాధార ఇతరానపేక్షజగదాధార-స్వసమానరహితలోకనాథ-సర్వేషాం బ్రహ్మాదీనామపీశ్వర నియన్తః-లక్ష్మీనాథ శ్రియః పతే-పరమహంసాః-జ్ఞానినః, పరివ్రాజకాః సంన్యాసధర్మనిష్ఠాః -జ్ఞానయోగకర్మయోగనిష్ఠా ఇత్యర్థః-తైః, పరమేణ ఉత్కృష్టేన - ఆత్మసమాధియోగేన పరమాత్మవిషయకధ్యానయోగేన, పరిభావిత సందీపిత, అత ఏవ, పరిస్ఫుటః ప్రత్యక్షతాపన్నో, యః, పారమహంస్యధర్మో భగవద్భక్తియోగరూపో ధర్మః, తేన ఉద్ఘాటితం నిస్సారితం-తమః కవాటం, తమః అనాద్యవిద్యాత్మకమజ్ఞానం-తదేవ కవాటం పరమాత్మదర్శనవిరోధి. యస్య, తద్ద్వారం పరమా

స్తే॥ అస్తు భగవన్నారాయణ వాసుదేవాదిపురుష మహాపురుష మహానుభావ పరమమఙ్గళ పరమకల్యాణ పరమకారుణిక కేవలజగదాధార లోకైకనాథ సర్వేశ్వర లక్ష్మీనాథ పరమహంసపరివ్రాజకైః పరమేణాత్మసమాధియోగేన పరిభావితపరిస్ఫుటపారమహంస్యధర్మేణోద్ఘాటితతమఃకవాటద్వారే చిత్తేఽపావృత ఆత్మలోకే స్వయముపలబ్ధనిజసుఖానుభవో భవాన్ దురవబోధ ఏవ తవ విహారయోగో యదశరణ ఇదం జగదనపే

త్మదర్శనసాధనం-చిత్తం-యస్మిన్-తస్మిన్, స్వాత్మలోకే, ఆత్మైవ లోకః, లోకనీయ ఇతి లోకః-పరమాత్మాపృథక్సిద్ధత్వేన జీవస్యాపి లోకనీయత్వాత్-తస్మిన్స్వాత్మలోకే -అపావృతః ఆవరణరహితః-ఉపలబ్ధ ఇత్యర్థః-కథమపావృతః-స్వయముపలబ్ధః స్వయమాత్మనైవోపలబ్ధః-నిత్యోదితో యో నిజసుఖానుభవః నిజానన్దరూపోఽనుభవో జ్ఞానం-తద్రూపః నిత్యనిరుపాధికావిర్భూతాఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దానుభవరూపత్వేనాపావృత ఇత్యర్థః॥ ఏవంభూతోఽసి భవాన్- ఏవంభూతస్య తవ, విహారయోగః లీలారూపో యోగః-జగద్వ్యాపారరూపో యోగః జగతస్తత్సంకల్పమాత్రనిష్పాద్యత్వజ్ఞాపనాయ సమాధిరూపసంకల్పపర్యాయయోగపదం ప్రయుక్తం, జగద్వ్యాపారస్యాకర్మాయత్తకేవలలీలారూపత్వఖ్యాపనాయ విహారపదం-స ఏష విహారయోగో-దురవబోధ ఇవ లోకదృష్టమృత్కులాలాదివ్యాపారజాతీయత్వేన బోద్ధుమశక్య ఇవ - వర్తతే-ఇవశబ్దేన సర్వజ్ఞస్య సర్వశక్తేస్తవోపపన్న ఏవేతి సూచ్యతే-దురవబోధత్వమేవ విశదయన్తి॥ యస్త్వం-ఇదం విశ్వమశరణం అనపేక్షితస్వవ్యతిరిక్తాశ్రయం-సృజసి, కులాలాదేర్ఘటాదీన్సృజతస్తు భూతలాదిరూపః కశ్చిదాధారోఽపేక్షిత ఇతి భావః - త్వం తు-స్వస్మిన్నేవాధారభూతే సృజసీతి భావః-కించ-స్రష్టా త్వం -అనపేక్షితాస్మత్సమవాయసహాయః అస్మదాదిసహకారిసముదాయనిరపేక్షః-కులాలాదిస్తు సహకారిసమవాయసాపేక్ష ఇతి భావః-కించాగుణః గుణత్రయరహితః - కులాలాదిస్తు సత్త్వాదిగుణయుక్త ఇతి భావః॥ నను విశిష్టస్య కారణత్వాఙ్గీకారాత్కథం కులాలాదివైలక్షణ్యాపాదకమగుణత్వముచ్యత ఇతి చేన్న, విశిష్టస్యోపాదానత్వాభ్యుపగమేఽపి ప్రకృతిపురుషాభ్యాముత్కృష్టస్య విశేష్యస్య బ్రహ్మణో నిమిత్తత్వాభ్యుపగమాద్విశేష్యాంశే చ సత్త్వాదిగుణత్రయాభావాన్నైర్గుణ్యం కులాలాదివైలక్షణ్యాపాదనమేవ- ఏవం కులాలాదినిమిత్తకారణవైలక్షణ్యముక్తం-అథ మృదాద్యుపాదానవైలక్షణ్యమాహుః॥ ఆత్మనైవావిక్రియమాణేన సగుణమితి॥,, తదాత్మానం స్వయమకురుత,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతః ఆత్మనేత్యనేన స్వయంశబ్దార్థ ఉక్తః - సగుణమిత్యనేనాత్మానమిత్యస్యార్థః -గుణశబ్దశ్చాత్రాపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచీ -తథా చాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతచిదచిద్విశిష్టమాత్మానం-స్వేనైవ-సృజసి-పాసి రక్షసి-హరసి చ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టమాత్మానమేవ స్థూలచిదచిద్విశిష్టావస్థవిశ్వాకారేణ పరిణమయసీత్యర్థః॥ నిర్వికారశ్రుతివిరోధపరి

హారాయాత్మానంవిశంతన్తి॥అవిక్రియమాణేనేతి॥వికారాణాంవిశేషణభూతచిదచిద్గతత్వాదవిక్రియమాణేనైవాత్మనాసృజసీత్యర్థః -మృత్పిణ్డాదికంతుస్వభిన్నేనకులాలాదినాఘటాదిరూపేణసృజ్యతఇతితతోఽస్యవైలక్షణ్యాసిద్ధిః-ఆత్మనైవాత్మానంసృజసీత్యనేనవిశిష్టత్వవిశేష్యత్వాకారాభ్యాముపాదానత్వంనిమిత్తత్వంచైకస్యైవోక్తంభవతి-అవిక్రియమాణఇతిసప్తమ్యన్తపాఠేస్వస్మిన్విశేష్యభూతేఅవిక్రియమాణేస్వరూపస్వభావాభ్యాం అవిక్రియమాణేసత్యేవ విశిష్టమాత్మానంస్వేనైవసృజసీత్యర్థః -నన్వేకస్యైవపదార్థస్యనిమిత్తత్వముపాదానత్వంనపరస్పరవిరుద్ధమితిచేన్న-ఏకస్యోభయవిధకారణత్వప్రతిక్షేపకైరపేక్వచిత్క్వచిదేకస్మిన్నేవతదుభయవిధకారణత్వాభ్యుపగమాత్ - యథాస్వజ్ఞానచికీర్షాప్రయత్నాదికంశాస్త్రాభ్యాసాదిభిఃస్వయమేవకరోతిజీవ -స్తేనతత్రకర్తృత్వాన్నిమిత్తకారణంభవతి-తథాపిచ,స్వయమేవసమవాయికారణంభవతిస్వజ్ఞానాదీన్ప్రతి -కార్యంయత్రసమవైతితత్సమవాయికారణమితిసమవాయికారణలక్షణస్యస్ఫుటోపలమ్భాత్,కించేశ్వరోఽపిసర్వవ్యాప్తస్యస్వస్యసర్వైరపపరమాణ్వాదిభిస్సంయోగంస్వయమేవసృజతిసర్వకార్యహేతుత్వాత్-తథాచతత్రకర్తృత్వేననిమిత్తకారణంభవతి-సమవాయికారణత్వమపిత్వత్ప్రతీతస్యదృశ్యతే-పరమాణ్వాదిసంయోగస్యేశ్వరసంయోగాపేక్షత్వాత్,తేనయథాకర్తృత్వంసమవాయికారణత్వంచేశ్వరనిష్ఠమేవభవన్మతేభవతి-తథాఽస్మత్సిద్ధాన్తేనిమిత్తత్వముపాదానత్వంచైకవస్తునిష్ఠమితి-నన్వేవమపినవిశిష్టస్యోపాదానత్వంక్వాపిదృష్టమితిచేన్న,ఊర్ణనాభిప్రభృతీనామేవదృష్టాన్తత్వాత్-నహ్యూర్ణనాభేర్దేహస్యైవావస్థాప్రాప్తిఃనాపికేవలాత్మని , అపితుదేహవిశిష్టాత్మనీతిలోకోఽపలమ్భః-శ్రుతిశ్చ,,యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచ,,త్యూర్ణనాభిందృష్టాన్తత్వేనదర్శయతి* ॥౩౨॥*

నను సత్యమీశ్వరస్సృష్ట్యాదికర్తేత్యుక్తం- సకింకర్మనిష్ఠచేతనోయథాకుశలాకుశలమిశ్రకర్మాణికృత్వాతత్ఫలానిసుఖదుఃఖమోహాత్మకానిభుఙ్క్తేతథాస్సృష్ట్యాదికర్మాణిగుణత్రయప్రయుక్తానికృత్వాతత్ఫలానిభుఙ్క్తే-కింవాజ్ఞాననిష్ఠచేతనవదుదాసీనఏవాస్తే-నాద్యఃభోక్తృత్వేనసంసారిత్వాపాతాత్-నద్వితీయః- ఉదాసీనస్యకర్తృత్వానుపపత్తేః - అథోదాసీనత్వంక

క్షితాస్తత్సమవాయసహాయ *ఆత్మనైవావిక్రియమాణేనసగుణమగుణస్స్వయంసృజసిపాసిహరసి॥౩౨॥
అథతత్రభవాన్కిందేవదత్తవదిహగుణవిసర్గపతితః పారతన్త్ర్యేణస్వకృతకుశలాకుశలఫలముపాదదాతి।
ఆహోస్విదాత్మారామఉపశమశీలస్సమఞ్జసదర్శనఉదాస్తఇతిహవావనవిదామః ॥ ౩౩ ॥నహివిరోధఉభ

ర్తృత్వంచోచ్యతఇతిచేన్న॥పరస్పరవిరుద్ధత్వాదనయోరిత్యాశఙ్కన్తే॥అథతత్రేత్యాదినా-ఉదాస్తఇత్యన్తేనగద్యేన॥అథ
నను-తత్రజగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వేసతి-హేభగవన్-కింశబ్దఆక్షేపద్యోతకః - ఆహోస్విచ్ఛబ్దశ్చ -ప్రశ్నస్వరూపపరమపివాక్యద్వయమాక్షేపగర్భం-కిం-భవాన్-దేవదత్తవత్కర్మనిష్ఠసంసారిజీవవత్- ఇహగుణవిసర్గేత్రిగుణకార్యరూపేప్రపఞ్చే - పతితఃస్వాతన్త్ర్యేణకర్తృత్వేనహేతునా-స్వేనకృతాని-కుశలాకుశలానిసాత్త్వికరాజసాదీనికర్మాణితేషాం-ఫలం-ఉపాదదాతిస్వీకరోతి-భుఙ్క్తఇతియావత్-ఆహోస్విత్కింవా - ఆత్మారామఇవఆత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠఇవ-ఉపశమస్వభావఃనిమిత్తాన్తరప్రాప్త్యాన్నిర్యవ్యాపారః-అతఏవ-సమఞ్జసదర్శనఃఅబాధితతత్త్వవస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞానఉదాస్తఇతి-పరిహారంప్రతిజానీతే-ఇతిహవావనవిదామఇతి॥ఇతీత్థం-ఇహత్వయీశ్వరే-నవిదామఃనజానీమః-కర్మనిష్ఠచేతనతుల్యతాంజ్ఞాననిష్ఠచేతనతుల్యతాంచనవిదామఇత్యర్థఃకింతూదాసీనత్వంకర్తృత్వంచోభయమపిత్వయివిదామఇతిభావః *॥౩౩॥*
ననుపరస్పరవిరుద్ధముభయమేకస్మిన్కథముపపద్యతఇత్యత్రాహుః॥నహివిరోధఇతి॥నహివిరోధః- అపితూభయంభవతిసంభవతి-కర్మభావనయాబ్రహ్మభావనయాచాన్వితానాంసర్వేషాంచేతనానామన్తరాత్మభూతేతద్విలక్షణవివిధవిచిత్రశక్తిమతిత్వయిసర్వమవిరుద్ధమిత్యభిప్రాయః అవిరోధాపాదకగుణజాతేనతంవిశింషన్తోవాదివిప్రతిపత్త్యవిషయతాంచవదన్తోఽవిరోధముపపాదయన్తి॥ భగవతీత్యాదినా ॥భగవతీత్యాదిభిస్సప్తమ్యన్తైఃపదైఃకర్మబ్రహ్మోభయభావనాన్వితచేతనేభ్యోవైలక్షణ్యముచ్యతే-భగవతిపూర్ణషాడ్గుణ్యే - అపరిగణితాఅసంఖ్యాతా-గుణానాంకల్యాణగుణానాంగణాయస్య - ఈశ్వరేభావనాద్వయాన్వితచేతనానామన్తరాత్మనిఅనవగాహ్యం కర్మాదిభావనాన్వితచేతనసజాతీయత్వేనదుర్గ్రహంమాహాత్మ్యం-యస్యఅర్వాచీనాఃఇదానీన్తనాః-వికల్పస్సంశయః-తన్మూలకోవితర్కః-ఏవంవాఏవంవేతిపితర్కః-తత్రయో-విచారఃకింయుక్తమితివిచారః-తదన్యతరపక్షసాధకా-యే-ప్రమాణాభాసాఃప్రమాణవదాభాసమానా-స్తన్మూలకం-యద్బాధితతర్కాత్మకంశాస్త్రం - తదభ్యాసేన-కలిలందూషిత-మన్తఃకరణం-తేనా-ధికరోతీత్యధికరణః నన్వాది

౩౨ ॥ శ్లో * పా ॥ ఆత్మనైవావిక్రియమాణేనసగుణమ్

త్వాత్కర్తరిల్యుః-పారిభమాణిఃఉత్పన్నఇతియావత్-స-దురవగ్రహో-మూరాగ్రహో-యేషాం తేషాంవాదినాం-వివాదా నవసరేవివాదావిషయభూతేఉపరతానిరస్తాః-సమస్తాః - మాయామయాఃప్రాకృతదోషా-యస్మిన్ప్రళయదశాయాము పసంహృతకార్యవర్గే - అతఏవ-కేవలే ఏకరూపే-మాయాంప్రతి-స్వయమన్తర్ధాయతిరోభూయస్థితేకోన్వర్థో-దుర్ఘటఇ వభవతి-కర్తృత్వకారయితృత్వసాక్షిత్వానుమన్తృత్వఫలిత్వఫలప్రదత్వోదాసీనత్వాదిరూపఃకోఽప్యర్థోనదుర్ఘటఇత్య ర్థః-కుతః-స్వరూపద్వయాభావాత్-స్వరూపే ద్వయస్యవిరుద్ధాకారద్వయస్యా-భావాత్-కర్తృత్వోదాసీనత్వ - యోః- పరమాత్మస్వరూపేవిరోధాభావాదిత్యర్థః - అయం-భావః-తావజ్జగత్సృష్ట్యాదివ్యాపారేషు-స్వా-తన్త్ర్య-రూపం - కర్తృత్వం -ప్రయోజ్యకర్తుర్జీవస్య-కారయితృత్వాత్ప్రేరకత్వరూపంప్రయోజకకర్తృత్వం చే-శ్వరస్యోపపన్నం,నచ కర్తృత్వసమనియతభోక్తృత్వాపత్తిః , తాదృశకర్తృత్వస్యాకర్మాయత్తత్వాత్ , ప్రశాసిత్రన్తరాభావాచ్చ,సర్వస్య శాసితురీశ్వరస్యేశ్వరాన్తరాభావేనానిష్టకర్తురభావాత్-నచస్వానిష్టాపాదకంకర్మస్వయమేవకరోతీతివక్తుంయుక్తం - ఉద్భ్రాన్తత్వాపాతాత్ - తథాలోకేయథా సర్వాఙ్కురాణాంసాధారణకారణంసలిలం , విశేషకారణంబీజం - దృష్టమేవంసర్వేష్వపికార్యేషుసమానత్వాదుదాసీనః - నమూదాసీనత్వంనామనసాధారణకారణత్వం, అపితుకర్తృ త్వాకర్తృత్వోభయపరిహారేణావస్థాతృత్వ - మితిచేన్న-జగద్విషయకోదాసీనత్వానభ్యుపగమాత్,తత్రకర్తృత్వమేవ హిసాక్షాదభ్యుపగతమస్మాభిః,తర్హియద్విషయకముదాసీనత్వమీశ్వరేఽభ్యుపగతమితిచే, దుచ్యతే-సాక్షాత్సుఖదుఃఖాది సాధనభూతపుణ్యాపుణ్యకర్మస్వకర్తృత్వేనతత్కర్తృత్వపరిహారాత్తేష్వేవకర్మసుప్రాచీనవాసనానుసారేణజీవప్రే రకత్వేనాకర్తృత్వపరిహారాచ్చతద్విషయకముదాసీనత్వమితి , ఏవంసర్వావస్థాయాంసర్వస్యద్రష్టృత్వాత్సాక్షీ,కర్మసు ప్రవృత్తస్యజీవస్యోత్తరోత్తరంప్రవర్తకత్వాదనుమన్తా- సర్వస్వామిత్వేనసమాశ్రితసంరక్షణరూపఫలస్యాపిస్వఫలత్వా

యంభవతిభగవత్యపరిగణితగుణగణఈశ్వరేఽనవగాహ్యమాహాత్మ్యేఽర్వాచీనవికల్పవితర్కవిచారప్ర మాణాభాసకుతర్కశాస్త్రకలిలాన్తఃకరణాధికరణదురవగ్రహవాదినాంవివాదానవసరఉపరతసమస్త మాయామయేకేవలఏవాత్మమాయామన్తర్ధాయకోన్వర్థోదుర్ఘటఇవభవతి। స్వరూపద్వయాభావాత్సమ విషమమతీనాంమతమనుసరసియథారజ్జుఖణ్డఃసర్పధియామ్ ॥ ౩౪॥సఏవహిపునస్సర్వవస్తుషువస్తుస్వరూప స్సర్వేశ్వరస్సకలజగత్కారణభూతస్సర్వప్రత్యగాత్మత్వా * త్సర్వగుణావభాసఉపలక్షితఏకఏవపర్యవ శేషితః ॥ ౩౫ ॥ అథహవావ-తవమహిమామృతరససముద్రవిప్రుషాసకృల్లీఢయాస్వమనసినిష్యన్దమానాని ర న్తరసుఖేనవిస్మారితదృష్టశ్రుతవిషయసుఖలేశాభాసాఃపరమభాగవతాఏకాన్తినోభగవతిసర్వభూతప్రి

త్ఫలీ,, ఫలమతఉపపత్తే ,, రితిన్యాయేనఫలప్రదశ్చ,జీవస్తుక్లేశకర్మాదిహేయాకరత్వాత్కర్మవశ్యత్వాన్మాయామోహి తత్వాదవిద్యయాతిరోహితస్వభావత్వాచ్చకుశలాకుశలఫలముపాదత్తఇతి ॥ నను,వివాదానవసరశ్చేదహమీశ్వరస్తర్హి కథంవివాదానాముదయస్తత్రాహుః॥సమేతి॥ సమా - విషమాచ్చ,మతి-ర్యేషాం తేషాం-మతమభిప్రాయ-మనుసరసి,వాది విప్రతిపత్తీరప్రతిషిధ్యతూష్ణీంభవసీత్యర్థః,అప్రతిషేధేదృష్టాన్తమాహుః॥ యథేతి॥యథా-సర్పాదిధియాంసర్పాదిభ్రా న్తిమతాం-మతం,రజ్జుఖణ్డోఽనుసరతి-నప్రతిషేధతే - ఏవం-త్వంచాపి-నానావిధవాదివిప్రతిపత్తిసాక్షీతూష్ణీమాస్సఇ త్యర్థః * ॥ ౩౪॥ *ఏవంజగత్సృష్ట్యాత్వరూపనిమిత్తకారణత్వేజీవవత్సంసారిత్వాదిశఙ్కాం-పరిహృత్య-అథోపాదాన కారణత్వేస్వరూపేవికారాశ్రయత్వశఙ్కాం పరిజహ్రుః ॥ సఏవేతి॥ యోఽయంనిమిత్తకారణభూతః,సఏవ,త్వం,సకల జగదుపాదానకారణభూతోఽపి-సర్వవస్తుషుదేవాదిపదార్థేషు , స్థితోఽపి-వస్తుస్వరూపఃనిర్వికారస్వరూపః॥యథో క్తంయత్తుకాలాన్తరేణాపినాన్యసంజ్ఞాముపైతివై। పరిణామాదిసంభూతాంతద్వస్తునృపతచ్చకి,,మితి-కుతః-సర్వప్ర త్యగాత్మత్వాత్సర్వప్రత్యగాత్మానశ్శరీరంయస్య , తస్యభావస్తత్త్వం,తస్మాత్,అచేతనవిశిష్టసర్వజీవశరీరకత్వాచ్ఛరీ రభూతచిదచిద్గతత్వాద్వికారాణాంనస్వరూపేప్రసఙ్గ ఇతిభావః ॥ అతఏవ-సర్వగుణావభాసః - సర్వైశ్చిదచిత్కాలాది భిరపృథక్సిద్ధవిశేషణై, రవభాసతఇతిసర్వగుణావభాసః, సాక్షాదవస్థాశ్రయచేతనాచేతనవిశిష్టత్వేనోపలక్షితఇతిభా వః - సమస్తపారేగుణైస్సత్త్వాదిభిరవభాసన్తఇతిగుణావభాసాఃగుణకార్యదేహేన్ద్రియాదయః , తై,రుపలక్షితఃతద్వి శిష్టత్వేనోపలక్షితఇత్యర్థః, అత-స్త్వమేకఏవ,పర్యవశేషితః-ఏకఏవసమాభ్యధికరహితఃపర్యవశేషితః,ఏవంవిధోనాన్య ఇతినిర్ణీతఇతిభావః *॥౩౫॥ *యతఏవభవాననితరసాధారణోదారమహిమాతిరోగ్యపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యానిత్యనిరూప ధికాపరిచ్ఛిన్ననిజానన్దానుభవరూపోజగత్సృష్టిస్థితిసంహృతిలీలస్సార్వజ్ఞసత్యసఙ్కల్పత్వాద్యపరిమితగుణసాగరోఽని

౩౫ ॥ శ్లో * పా ॥ సర్వగుణావభాసోపలక్షితః.

తరసాధారణవివిధవిచిత్రశక్తిరశేషచిదచిచ్ఛరీరకస్సర్వేశ్వరస్సర్వసమోఽత ఏవ , త్వచ్చరణారవిన్దమధురసాస్వాదనశీలాస్త్వామవిస్మరన్తోఽనన్తస్థిరఫలరూపముక్తిం ప్రాప్నువన్తీత్యాహుః - అథేత్యాదినాపర్యావర్తత ఇత్యన్తేన॥ అథహావా వనను భగవన్-అత ఏవ హీతి వాఽర్థః - హే మధుమథన, పరమభాగవతా ఏకాన్తినోఽనన్యప్రయోజనాః త్వత్పదామ్బుజసేవాం-కథము హావా-విసృజన్తి, త్యజన్తి-హాయస్తా - స్తేస్వార్థకుశలాః పురుషార్థనిష్కర్షకుశలాః-అతః-కథంభూతాః-ఆత్మాత్వమేవ, ప్రియతిస్సుహృచ్చ, యేషాం, సాధవః-సాధ్నువన్తి పరేషామిష్టమితి సాధవః, రాగాదిరహితాశ్చ-తత్ర హేతుః-తవ-మహిమ్నైవ అమృతరససముద్రః, తస్య, విప్రుషా- బిన్దుమాత్రేణ కథంభూతయా సకృదవలీఢయా-ఆస్వాదితయా-స్వమనసి-నిష్యన్దమానమతిశయేన స్రవత్, నిరన్తరం సన్తతం-సుఖం , తేన విస్మారితాః- దృష్టాః ఐహికాః, శ్రుతా ఆముష్మికాశ్చ, విషయాస్సుఖలేశాభాసా-యేషాం తే-సర్వభూతానాం - ప్రియే సుహృది చ, సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి 'త్వయి-నిర్వృతం సుఖితం-మనో-యేషాం తే చరణామ్బుజసేవాం విశింషన్తి-యత్ర త్వచ్చరణామ్బుజసేవాయాం-ముక్తిపర్యన్తాయాం సత్యాం పున-రయం-సంసారో-నపర్యావర్తతే న పరివృత్తిం ప్రాప్నోతి-నివర్తత ఇత్యర్థః * ॥౩౬॥ * ఏవమభిష్టూయాథ ప్రస్తుతం విజ్ఞాపయన్తి॥ త్రిభువనేత్యాదినా॥ హే త్రిభువనాత్మభవన-త్రిభువనస్య, ఆత్మా అన్తః-ప్రవిశ్య నియన్తా-భవనమాశ్రయశ్చ తస్య సంబోధనం ఏవమగ్రేఽపి , త్రయో విక్రమా యస్య-సర్వాన్తరాత్మనస్తవాపి దితమన్తరం నాస్తి-త్రివిక్రమస్య తద్వ్యాపినాస్తీతి భావః హే త్రినయన-త్రయశ్చన్ద్రసూర్యాగ్నయో నయనాని యస్య - బాహ్యమప్యవిదితం , నాస్తీతి భావః త్రయాణాం లోకానాం-మనోహరోఽనుభావో యస్య - అస్మదభిలషితమపి తవ కర్తవ్యమేవేతి భావః- ఏవం సంబోధ్య విజ్ఞాపయన్తి॥ యద్యపి-దితిజా - దనుజాశ్చ, తవైవ-విభూతయో-ఽత-స్తేషాం - వధోపాయచిన్తన, మనుచితం-తథాపి తేషా-

యసుహృది సర్వాత్మని నితరాం నిర్వృతమనసః - కథము హావా ఏతే మధుమథన పునస్స్వార్థకుశలా హ్యాత్మప్రియసుహృదస్సాధవస్త్వచ్చరణామ్బుజానుసేవాం విసృజన్తి-న యత్ర పునరయం సంసారః పర్యావర్తతే ॥

త్రిభువనాత్మభవన త్రివిక్రమ త్రినయన త్రిలోకమనోహరానుభావ-తవైవ విభూతయో దితిజదనుజ మనుజాదయశ్చాపి-తేషామనుపక్రమసమయోఽయమితి స్వాత్మమాయయా సురనరమృగమిశ్రితజలచరాకృతిభిర్యథాపరాధం దణ్డం దణ్డధర దధర్థ ఏవమేనమపి భగవన్ జహి త్వాష్ట్రముత యద్యపి మన్యసే ॥ ౩౭ ॥ అస్మాకం తావ

కానాం తతతవచరణనళినయుగళధ్యానానుబద్ధహృదయనిగళానాం- స్వలిఙ్గవివరణేనాత్మసాత్కృతానామనుకమ్పానురఞ్జితసానురాగవిశదరుచిరశిశిరస్మితావలోకేన విగళితమధురముఖరసామృతకలయా చాన్తస్తాపమనఘార్హసి-శమయితుమ్ ॥ ౩౮ ॥ అథ భగవంస్తవాస్మాభిరఖిలజగదుత్పత్తిస్థితిలయనిమిత్తాయమానదివ్యమాయావినోదస్య సకలజీవనికాయానామన్తర్హృదయేషు బహిరపి చ బ్రహ్మప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ ప్రధానరూపేణ చ దేశకాలదేహావస్థానవిశేషాననుల్లఙ్ఘ్య తదుపాదానోపాలమ్భకతయాఽనుభవతస్సర్వ

మనుపక్రమోఽయమితి అభ్యుద-యకాలోఽయం న భవతీతి - మత్వా - పూర్వం-యథా స్వాత్మమాయయా ఆత్మసఙ్కల్పేనైవ-ఉపాత్తాభిః- సురాదిసంమిశ్రితైః-జలచరాకృతిభి-స్సురాద్యవతారైర్మత్స్యకూర్మాద్యవతారైశ్చేత్యర్థః-తత్రసురాకృతిరుపేన్ద్రావతారః - నరాకృతీ రామకృష్ణాదిః, మృగాకృతిర్వరాహాదిః-యథాపరాధమపరాధానుసారేణ-దణ్డం విరోధినిరసనరూపం-దధర్థ - కృతవానసి, ఏవం, హే భగవన్, ఏనం, త్వాష్ట్రం వృత్రమపి, జహి, యద్యుపమన్యసే హన్తుం యదీచ్ఛసి * ॥౩౭॥ * ఏవం ప్రస్తుతం విజ్ఞాప్యస్వానుగ్రాహకం తద్వాక్యం శ్రోతుకామాస్తం ప్రార్థయన్తే॥ అస్మాకమితి॥ హే తతరక్షక, పితామహేతి వార్థః - తావకానాం త్వదీయానాం-తత్ర హేతుః, స్వలిఙ్గవివరణేన ఆత్మీయవిగ్రహప్రకాశనేన , ఆత్మసాత్కృతానాం ఆత్మీయత్వేన పరిగృహీతానాం, తవ-చరణయుగళధ్యానేనైవ-అనుబద్ధం వశీకృతం-హృదయం, తదేవ, నిగళో, యేషాం , తేషాం ,నః-అనుకమ్పా అస్మద్విషయా కృపా, తయా ,అనురఞ్జితం సానురాగం చ, తత్, విశదం, రుచిరం చ-స్మితం, తత్సహితేనావలోకనేన, తథా - అనుకమ్పయైవ, విగళితో-మధురో, ముఖరసః ప్రియవాక్-సైవామృతకలా, తయా చ -అన్తస్తాపం - శమయితుమర్హసి * ॥ ౩౮ ॥ * అపారమహిమశాలినస్తవాభిర్విజ్ఞాప్యమేతత్కిమిత్యాహుః ॥ అథేత్యాదినా హిరణ్యరేతస ఇత్యన్తేన॥ అథ నను- హే భగవన్, అస్మాభి-ర్విజ్ఞాపనీయ- స్తవ-కియా-నర్థః ప్రయోజనం స్యాత్- తత్ర దృష్టాన్తః - విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివ హిరణ్యరేతస ఇతి-విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివాగ్నేః కార్యభూతై-ర్హిరణ్యరేతసః కారణభూతస్యాగ్నేరివ, త్వత్కార్యభూతైరస్మాభిః-విజ్ఞాపనీయః-కారణభూతస్య-తవ-కియానర్థ ఇత్యర్థః-కార్యకారణభావమాత్రపరోఽయం దృష్టాన్తః , ఉభయోరప్యచేతనత్వే విజ్ఞప్తితదవధృత్యోరసమ్భవాత్ - యద్వా, అగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గాది

భిః క్రియమాణః ప్రకాశః కియాన్-తథాస్మాభిః విజ్ఞాప్యోఽర్థ స్తవ కియానిత్యర్థః, యద్వాఽస్మాభిః కథంభూతై రిత్యత్ర తద్దృష్టాన్తః-యథా విస్ఫులిఙ్గా అగ్నేర్యత్తసత్తా స్థిత్యాదిమన్త- స్తథాత్వదాయత్తసత్తాదిమద్భిరితి ॥ కథంభూతస్యతవ- అఖిల జగతా - ముత్పత్తి స్థితిలయేషు-నిమిత్తాయమానా విక్రియమాణా-యా, దివ్యా-మాయా-సైవ, వినోదః పరికరో-యస్య సక లజీవసమూహానా-మన్తర్హృదయే, బ్రహ్మ ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ- ప్రత్యక్ జీవః - ఆత్మా శరీరం-యస్య-తత్స్వరూపేణ, బ్ర హ్మశబ్దవాచ్యేన జీవశరీరకత్వేన స్వరూపేణేత్యర్థః -బహిః - ప్రధానం ప్రకృతిః-రూపం, యస్య-ప్రధానశరీరకత్వేన,, య స్యాత్మా శరీరం-యస్య పృథివీ శరీర,, మితి శ్రుతేః, దేశకాలదేహావస్థానవిశేషా, ననుల్లఙ్ఘ్య అనతిక్రమ్య, అనుభవతః వ్యాప్త స్య- యద్వా-తేషాముపాదానోపలమ్భకతయా అనుభవత ఇత్యన్వయః - తేషాం దేశకాలదేహాదీనా, ముపాదానం స్వీకా రః - ఏతస్మిన్దేశే కాలే దేహే వా ఏతత్సుఖదుఃఖాదికముపాదేయమిత్యేవంరూపముపాదానం-తస్యో- పలమ్భకతయా అభిజ్ఞా పకతయా నిదానేన సహ-సర్వజ్ఞానజనకతయా, అనుభవతః వ్యాప్తవత ఇత్యర్థః- సర్వప్రత్యయసాక్షిణః-సర్వజీవానాం చి త్తవృత్తిసాక్షిణః, ఆకాశశరీరస్య , ఆకాశో దహరాకాశః-స ఏవ-శరీరం మూర్తిర్యస్య-ఆసమన్తాత్ప్రకాశతే ప్రకాశయ తి వా ఆకాశః-స్వప్రకాశం, సర్వస్య ప్రకాశక, మపరిచ్ఛిన్నం జ్ఞానం - తదేవ-శరీరం ఆకారో-యస్యేతి వా-సాక్షాత్పరబ్ర హ్మణః ముఖ్యవృత్త్యా పరబ్రహ్మశబ్దవాచ్యస్య- పరమాత్మనః లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య ధారకస్య-యత ఏవం వయ మగ్నేర్విస్ఫు లిఙ్గా ఇవ త్వదాయత్తసత్తాదిమన్తః - అత ఏవా-స్మాకం-తదుపకల్పయ యత్ తత్కార్య ముపకల్పయ సమ్పాదయ-కింతత్ యత్కా- మేన యస్ప్రయోజనకామేన వయ, ముపసాదితాః - ననుదితిజదనుజానామపి మదాయత్తసత్తాదిమత్వాత్కథం విశేషేణ స్వ కార్యం సాధయ ఇత్యుచ్యత ఇత్యా శఙ్కాం నిరాకుర్వ న్తస్స్వాత్మనో విశింషన్తి పరమగురో - ర్భవతః తవ-చరణావేవ శత పలాశౌ శశయే-తయో-శ్ఛాయా-ముపసృతానామాశ్రితానాం - ప్రపన్నానామితి భావః కథంభూతాం-విపిథైర్వ్రజి

ప్రత్యయసాక్షిణ ఆకాశశరీరస్య సాక్షాత్పరబ్రహ్మణః పరమాత్మనః కియానిహార్థవిశేషో విజ్ఞాపనీయస్స్యాద్వి స్ఫులిఙ్గాదిభిరివ హిరణ్యరేతసః - అత ఏవ స్వయం తదుపకల్పయాస్మాకం భగవతః పరమగురో స్తవ చరణశత పలాశచ్ఛాయాం వివిధవృజినసంసారపరిశ్రమోఽపశమనీముపసృతానాం వయం యత్కామేనోపసాది తాః ॥ ౩౯ ॥ శ్లోకః॥ అథో ఈశ జహి త్వాష్ట్రం గ్రసన్తం భువనత్రయమ్ । గ్రస్తాని యేన నః కృష్ణ తేజాంస్య స్త్రాయుధాని చ ॥ ౪౦ ॥ హంసాయ దహ్రనిలయాయ నిరీక్షకాయ కృష్ణాయ మృష్టయశసే నిరుపక్రమాయ । స త్సంగ్రహాయ భవపాన్థనిజాశ్రయాయ శశ్వద్గరిష్ఠగతయే హరయే నమస్తే ॥ ౪౧॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ అథైవమీడి తో రాజన్సాదరం త్రిదశైర్హరిః । స్వముపస్థానమాకర్ణ్య ప్రాహ తానభినన్దితః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ప్రీ తోఽహం వస్సురశ్రేష్ఠా మదుపస్థానవిద్యయా । ఆత్మైశ్వర్యస్మృతిః పుంసాం భక్తిశ్చైవ యయాఽముయా॥ కిం

నైః పాపై-ర్య-స్సంసారపరిశ్రమ- స్తస్య-ఉపశమనీం ఉపశమయిత్ర్యన మేత్యుపశమనీతామ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తదుపకల్ప యేత్యేతదేవ విశదయన్తి॥ హే ఈశ - అథో అతః, భువనత్రయం-గ్రసన్తం, త్వాష్ట్రం-జహి-యేన త్వాష్ట్రేణ- హే కృష్ణ , నోఽస్మాకం-తేజాంస్య-స్త్రాణ్యా-యుధాని చ-గ్రస్తాని ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తద్వధాయ పునః ప్రణమన్తి॥ హంసాయేతి॥ హంసాయ నిరస్తనిఖిలదోషాయ - ప్రణతార్తిహన్త్రే వా-దహ్రం హృదయపుణ్డరీకం-తదేవ-నిలయం-యస్య తస్మై- అస్మదీయదుఃఖాభి జ్ఞాయేతి భావః-నిరీక్షకాయ చిత్తవృత్తిసాక్షిణే-నకాపత్యేనాస్మాభిర్విజ్ఞాపితమితి భావః-కృష్ణాయ భారాపహరణేన భూమే స్సుఖకరాయ-మృష్టయశసే విశుద్ధకీర్తయే-ప్రపన్నార్తిహరణేనైతత్ వాపకీర్తి - రపితు-నిష్కళఙ్కా- కీర్తిరేవేతి భావః-నిరుప క్రమాయ-నిర్గతః ఉపక్రమ అస్మదుద్యోగో యస్మాత్తస్మై- త్వత్ప్రపత్తివ్యతిరేకేణ నాస్మాకముద్యోగోఽస్తీతి భావః సతాం స్వశాసనానువర్తినాం-సంగ్రహాయ స్వీయత్వేనానుగ్రాహకాయ-భవపాన్థాస్సంసారాధ్వగా - స్తేషాం-నిజాశ్రయాయ స్వగృహభూతాయ - యథా ,,పాన్థస్స్వశరణం యథే,, త్యుక్తరీత్యా స్వగృహం ప్రాప్య సుఖ్యతి, తథా-భవపాన్థానాం నిజాశ్రయాయ-న కేవల మైహికసుఖదాయ - అపి త్వాముష్మికసుఖదాయ చేతి భావః-శశ్వత్సదా-గరిష్ఠా-గతిః ఫలం-తద్రూ పాయ-నిరతిశయపురుషార్థరూపాయ-హరయే-తుభ్యం-నమః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఏవం దేవైస్సంస్తుతో విజ్ఞాపితశ్చ భగవాను వాచేత్యాహ మునిః ॥ హే రాజన్-త్రిదశైర్దేవైః , సాదర-మేవ-మీడితః స్తుతః-భగవాన్- స్వం స్వకీయ-ముపస్థానం స్తోత్ర- మాకర్ణ్య-అభినన్దిత-స్తాన్ప్రత్యాహ॥ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ ప్రీతమిత్యాదినా॥ యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ హే సు రశ్రేష్ఠాః - మదుపస్థానవిద్యయా స్తుత్యాత్మికయా విద్యయా-అహం-వో యుష్మభ్యం- ప్రీతః విద్యాం విశినష్టి-యయాఽము యా యయా నయా విద్యయా-పుంసాం తావ-న్మమ భక్తిః - తత ఆత్మైశ్వర్యస్మృతిః - దేహాతిరిక్తాత్మనోఽపహతపాప్మత్వా దిగుణాష్టకరూపాత్మైశ్వర్యస్మృతిశ్చ-భవతి ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ యద్యపి-మయి ప్రీతే సతి, హే విబుధర్షభాః-కిం-దురాపం దుర్లభ

భంకిమస్తి-సర్వమపివాఞ్ఛితంసులభమేవేతిభావః - తథాపి-మయ్యే-కాన్తమతి - రనన్యప్రయోజనవిషయామతిర్యస్య-అత ఏవ-తత్త్వవిత్,మత్తోఽన్యత్-కించిదపి,నవాఞ్ఛతి-మాంప్రసాద్యప్రతిపక్షజయకామాయాయుష్మద్విధోమన్దబుద్ధయఇతిభావః ❁॥౪౪॥ ❁ఏతదేవోపపాదయతి॥నేతి॥గుణేషుశబ్దాదివిషయేషునస్తుదృక్పురుషార్థదృష్టి-రతఏవ-కృపణఃఇన్ద్రియవశ్యః-పుమా-నాత్మనః-స్వస్య, శ్రేయోనిరతిశయపురుషార్థం-నవేద-ఏవం-తాన్ శబ్దాదీనిచ్ఛతఃపుంసః,తాన్ శబ్దాదీన్, ఈశోఽపినిరతిశయపురుషార్థప్రదానసమర్థోఽపి-యఃపుమాన్-యచ్ఛేద్దద్యాద్యది - సోఽపితాదృశఏవకృపణఃకృపణేన శ్రేయోఽభిజ్ఞేన - క్షుద్రేపురుషార్థేప్రార్థితేఽపిస్వయంపరమపురుషార్థప్రదానసమర్థోఽపిక్షుద్రఫలంప్రయచ్ఛన్కృపణఏవేతిభావః ❁॥౪౫॥ ❁ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనవిశదయతి॥నిశ్రేయసంనిరతిశయపురుషార్థంతత్సాధనంచ-విద్వాన్-స్వయ-మవిజ్ఞాయ- పరమపురుషార్థతత్సాధనజ్ఞానరహితాయకేవలకర్మాసక్తిదుఃఖితాయ,కర్మైవకుర్విత్తి,నవక్తినబోధయతి-తథాఽపి-భిషక్ఛ్రేష్ఠః-వాఞ్ఛతఃకామయమానస్యాపి-రోగిణః-అపథ్యం-నరాతినదదాతి ❁॥౪౬॥ ❁యద్యప్యేవంపరిపాటి,స్తథాపి-హేమఘవన్-ఇన్ద్ర-ఋషిసత్తమం-దధ్యఞ్చంప్రతి , యాతగచ్ఛత-వోయుష్మాకం ,భద్రంఅభిలషితం,భవిష్యతి-కథమిత్యత్రాహ॥ విద్యాదిప్రభావేనప్రవర్గ్యకర్మణాత్వదపేక్షితార్థదానశీలం , గాత్రంశరీరం-యాచత్యాచధ్వం-విలమ్బంమాకురుత ❁॥౪౭॥ ❁దధీచోగాత్రస్యసారవత్త్వమేవాహ॥సవాఇతి॥అత్రైషాప్రసిద్ధాకథాఽవగన్తవ్యా-అథర్వణోదధ్యఙ్నామఋషిఃకశ్చిత్ప్రవర్గ్యాఖ్యధర్మవిద్యా బ్రహ్మవిద్యాభ్యాంసమృద్ధోఽభూత్ తంచవిద్యాప్రభావశాలినంనిశమ్యాశ్వినావిద్యాజిఘృక్షయాతముపేత్యోచతుః- నావిద్యాముపదిశేతి - తేనదధీచాఽధునాకర్మణ్యాసక్తోఽహంపశ్చాదుపదేక్ష్యామీత్యుక్తావశ్వినాయయతుః - తతఇన్ద్రఆగత్యనకస్మైచిదపీమాంవిద్యాముపదిశ- యద్యుపదిశేస్తవశిరశ్ఛిన్ద్యామిత్యుక్త్వాయయౌ- తతఃపునరశ్వినావాగత్యోచతురుపదిశేతి సతాభ్యామిన్ద్రోక్తముక్తవాన్,తతోఽపిపూర్వమేవత

దురాపంమయిప్రీతేతథాఽపివిబుధర్షభాః। మయ్యేకాన్తమతిర్నాన్యంమత్తోవాఞ్ఛతితత్త్వవిత్॥౪౪॥
నవేదకృపణశ్శ్రేయఆత్మనోగుణవస్తుదృక్।తస్యతానిచ్ఛతోయచ్ఛేద్యదిసోఽపితథావిధః॥౪౫॥ స్వయం
నిశ్రేయసంవిద్వాన్నవక్త్యజ్ఞాయకర్మహి। నరాతిరోగిణోఽపథ్యంవాఞ్ఛితోఽపిభిషక్తమః॥౪౬॥మఘ
వన్యాతభద్రంవోదధ్యఞ్చమృషిసత్తమమ్। విద్యావ్రతతపస్సారంగాత్రంయాచతమాచిరమ్॥౪౭॥ సవా
అధిగతోదధ్యఙ్ఙశ్విభ్యాం ❁బ్రహ్మనిష్కలమ్। యద్వాఅశ్వశిరోనామతయోరమరతాంవ్యధాత్॥౪౮॥ ద
ధ్యఙ్ఙాథర్వణస్త్వష్ట్రేవర్మాభేద్యంమదాత్మకమ్। విశ్వరూపాయయత్ప్రాదాత్త్వష్టాయత్త్వమధాస్త

వశిరశ్ఛిత్త్వాఅశ్వశిరస్సంధాస్యావః- అతోనౌఉపదిశేతి,సతథైవ,తాభ్యామభిసంహితేనాశ్వశిరసావిద్యాముపాదిశదితి-తథాచోక్తం,,దధ్యఙ్ఙాథర్వణోదక్షఃప్రవర్గ్యబ్రహ్మవిద్యయోః। ఇతిజ్ఞాత్వాఽశ్వినౌదేవాగత్వాతమిదమూచతుః॥బ్రహ్మవిద్యాంప్రవర్గ్యం-చవేదత్వంసాంప్రతంద్విజ। తదావాభ్యాంప్రవక్తవ్యమాగతౌత్వాంతదర్థినౌ॥ దధ్యఙ్ఙపితదాప్రాహ శాపశ్చాత్తద్బ్రవీమ్యహం।కర్మణ్యావస్థితోఽద్యాహమధునానతుసాంప్రతం॥తచ్ఛ్రుత్వాశౌతథేత్యుక్త్వాజగ్మతుస్స్వాలయంకిల।ఏతస్మిన్నన్తరేశక్రోపిద్యాతిశయమాత్మనః॥ అసహంస్త్వరితోగత్వాదధ్యఞ్చమిదమబ్రవీత్।ప్రవర్గ్యంబ్రహ్మవిద్యాంనకస్మైచిద్వక్తుమర్హసి॥ శిరశ్ఛిన్ద్యాంయదిబ్రూయారాగలోభాదినాతవ। తథాబహుతిథేకాలేనాసత్యావుపజగ్మతుః॥ ఊచతుశ్చాప్యథర్వాణంబ్రూహిపూర్వోక్తమావయోః॥ఇన్ద్రేణాహంనిషిద్ధోఽస్మీత్యాహతౌద్విజసత్తమః॥యదివక్ష్యేశిరశ్ఛిన్ద్యాదిన్ద్రోమేనాత్రసంశయః।పూర్వమేవశిరశ్ఛిత్త్వాతర్హ్యాశ్వశిరసంతవ॥సంధాస్యావస్త్వమధునాబ్రూహితేనప్రవర్గ్యకం।తచ్చేదిన్ద్రశ్ఛినత్త్యాశుస్వకీయంశిరసంతతః॥ సంధాయదక్షిణాంచైవదాస్యావఇతిహోచతుః॥ఏవముక్తోఽథదధ్యఙ్ఙుత్తయోస్తదుభయంజగౌ॥ప్రవర్గ్యబ్రహ్మవిద్యాభ్యాంసతథావీర్యవానృత ,, ఇతి, సవాఅధిగతఇత్యాదినా ఏషాకథాసూచ్యతే,తత్రాయమర్థః - సదధ్యఙ్ఙృషిసత్తమః-నిష్కలంవిశుద్ధం-బ్రహ్మ-అధిగతఃయథావజ్జ్ఞాతవాన్-నిష్కృతమితిపాఠేతు-నితరాంకృతమనుష్ఠితంప్రవర్గ్యంచ॥ అధిగతః-యద్వా,అవశ్యంవక్ష్యామీత్యశ్విభ్యాంప్రతిజ్ఞాతమిత్యర్థః, తదేవనిష్కృతంబ్రహ్మవిశినష్టి,యద్వా,అశ్వశిరోనామేతి - అశ్వశిరసాప్రోక్తత్వాదశ్వశిరఇతి-యత్ప్రసిద్ధం-బ్రహ్మేత్యర్థః , అశ్విభ్యామిత్యత్రతతోఽదాదిత్యనుషఙ్గః,తతో,ఽశ్విభ్యా- మశ్వశిరో-బ్రహ్మ-ప్రవర్గ్యంచా-దాత్ఉపదిదేశ-ఉపదిశ్య-తయో-రమరతాంమరణరాహిత్యం-వ్యధాత్అకరోత్ ❁॥౪౮॥ ❁తథాఽథర్వణోదధ్యఙ్-మదాత్మకంమద్దేవతాకం-అతఏవా- భేద్యం - వర్మనారాయణవర్మ - స్వేనాధిగతం-త్వష్ట్రే-ఽదాత్-అనేనచతద్గాత్రస్యసారవత్త్వంతస్యాపి

౪౮॥ శ్లో ❁ పా॥బ్రహ్మనిష్కృతమ్.

క్షితప్రదత్వంచదర్శితం ॥ కింతద్వర్మ-య-త్త్వష్టాస్వపుత్రాయవిశ్వరూపాయాదాత్ యత్-త్వం,తతఃవిశ్వరూపాత్ అధ్యాఃకృతవానసి ॥౨౯॥ ఏవందధీచోగాత్రస్యసారత్వమభిధాయావశ్యంయాచితోగాత్రంస్వీయందధ్యఙ్ దాస్యతీత్యాహ ॥ధర్మజ్ఞ ఇన్ద్రాదిదేవతారక్షణరూపధర్మజ్ఞో-దధ్యఙ్-యాచితస్సన్-యుష్మభ్యం-అవశ్యం-అఙ్గాని-దాస్యతి॥ దదాతుకింతైరస్మాభిఃకార్యం-తత్రాహ ॥ తతఇతి॥తైర్దధీచోఽఙ్గైః-విశ్వకర్మణా-వినిర్మిత-ఆయుధశ్రేష్ఠో-భవిష్యతి-యేనాయుధశ్రేష్ఠేన-మత్తేజసా-ఉపబృంహితఃఆహితశక్తిః-ఇన్ద్రో-వృత్రస్యశిరోహర్తా-భవిష్యతి ॥౩౦॥ తస్మిన్వృత్రే-నిహతేసతి-యూయం-తేజాంస్య-స్త్రాణిచా-యుధానిచ-పూర్వవత్,భూయః-ప్రాప్స్యథ-త్రిభువనగ్రాసీసవిత్రాస్త్రా-హన్యాదితిశఙ్కాకులచిత్తాన్ప్రాహ-మత్పరాంశ్చ-నకేఽపి-బాధితుంక్షమన్తే-అతోయుష్మాకంభద్రమేవభవిష్యతి ॥౩౧॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః

ఏవమాదిశ్యభగవానన్తర్ధావిత్యాహముని॥ఇన్ద్రమితి॥ఏవమిత్థం-ఇన్ద్రం-సమాదిశ్యఆజ్ఞాప్య-విశ్వస్య-సుఖకరో-భగవాన్-అనిమిషాణాందేవానాం-పశ్యతాంసతాం,తత్రైవా-న్తరధీయతఅన్తర్హితవాన్ ॥౧॥ హేభారతభగవదుక్తప్రకారేణదేవైరభియాచితః-దధ్యఙ్ఆథర్వణఃఅథర్వణఃపుత్రఃమునిఃపరబ్రహ్మమననశీలః-మహాన్,,కృతకృత్యాః ప్రీతిక్షన్తైస్సృత్యంప్రియమివాతిథి,,మిత్యుక్తవిధగుణసంపన్నః-అతఏవ-మోదమానఃహృష్టచిత్తః-ప్రహసన్నివపరిహాసంకుర్వన్నివ-ఇదంవక్ష్యమాణ-మువాచ ॥౨॥ ఉక్తిమేవాహ॥అపీత్యాదివిష్ణవఇత్యన్తేన ॥ తావత్తేషాంవివక్షితంశో

తః ॥ ౨౯ ॥యుష్మభ్యంయాచితోఽశ్విభ్యాంధర్మజ్ఞోఽఙ్గానిదాస్యతి । తతస్తైరాయుధశ్రేష్ఠోవిశ్వకర్మవినిర్మితః ॥ యేనవృత్రశిరోహర్తామత్తేజఉపబృంహితః ॥ ౩౦ ॥ తస్మిన్వినిహతేయూయంతేజోఽస్త్రాయుధసమ్పదః । భూయఃప్రాప్స్యథభద్రంవోనహింసన్తిమత్పరాః ॥ ౩౧ ॥ ********************

**********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః. **********

శ్రీశుకఉవాచ॥ఇన్ద్రమేవంసమాదిశ్యభగవాన్విశ్వభావనః। పశ్యతామనిమిషాణాంతత్రైవాన్తరధీయత॥ తథాఽభియాచితోదేవైరృషిరాథర్వణోమహాన్ । మోదమానఉవాచేదంప్రహసన్నివభారత ॥ ౨॥ అపిబృన్దారకాయూయంనజానీథశరీరిణామ్।సంస్థాయాంయస్త్వభిద్రోహోదుస్సహశ్చేతనాపహః॥ ౩॥ జిజీవిషూణాంజీవానామాత్మాప్రేష్ఠఇహేప్సితః । కఉత్సహేతతందాతుంభిక్షమాణాయవిష్ణవే॥౪॥దేవాఊచుః॥ కిన్నుతద్దుస్త్యజంబ్రహ్మన్పుంసాంభూతానుకమ్పినామ్।భవద్విధానాంమహతాంపుణ్యశ్లోకేడ్యకర్మణామ్॥ నూనంస్వార్థపరోలోకోనవేదపరసంకటమ్ । యదివేదనయాచేతనేతినాహయదీశ్వరః ॥ ౬ ॥ ఋషిరువాచ ॥ ధర్మంవశ్శ్రోతుకామేనయూయంమేప్రత్యుదాహృతాః । ఏషవఃప్రియమాత్మానంత్యజన్తంసంత్యజామ్యహమ్ ॥ ౭ ॥యోఽధ్రువేణాత్మనానాథానధర్మంనయశఃపుమాన్। ఈహేతభూతదయయాసశోచ్యస్స్థా

తుకామఃప్రత్యాచఖ్యాసురివాహదధ్యఙ్-అపీతి॥హేబృన్దారకాః-శరీరిణాం-సంస్థాయాంఅన్తకాలే-యో-దుస్సహస్స్నేహ-మశక్య-శ్చేతనాపహశ్చైతన్యహారకః-అభిద్రోహఃక్లేశ-స్తం-అపికిం-నజానీథ ॥ ౩ ॥ ఇహలోకే-జీవితుమిచ్ఛూనాంజీవానాం-ఆత్మాదేహః-ప్రేష్ఠఃప్రియతమః-అతఏవ-ఈప్సితః-ఇష్టః-తంప్రేష్ఠందేహం-భిక్షమాణాయ-విష్ణవేఽపి-దాతుంకోవా-ఉత్సహేతఉత్సాహంకుర్యాత్-నకోఽప్యుత్సహేతేత్యర్థః-విష్ణవఇత్యనేనా,,భ్యాగతస్స్వయంవిష్ణు,,రితిప్రకారేణవిష్ణురూపాయయాచమానాయేత్యర్థఉక్తః ॥౪॥ ఏవముక్తాదేవాస్తమాహుః॥కిన్న్వితి॥హేబ్రహ్మన్-పుణ్యశ్లోకైరీడ్యానికర్మాణిచరిత్రాణి-యేషాం-పుణ్యశ్లోకేతిసంబుద్ధిర్వా-అతఏవ-మహతాం,భూతాన్యనుకమ్పయన్తీతితథా,,తేషాంభూతానుకమ్పశీలానాం,,భవాదృశానాంపుంసాం-కిన్నుతద్దుస్త్యజంఆత్మపర్యన్తదాతవ్యానాంనకిమపిదుస్త్యజమస్తీతిభావః ॥ ౫ ॥ యదుక్తమభిద్రోహంకింనజానీథేతి॥ తత్రాహుః ॥నూనమితి॥స్వార్థపరఃస్వప్రయోజనాసక్తఃపుమాన్-పరస్య-సంకటం-నూనం-నవేద-యదిపరసంకటం-వేద-తర్హి-నయాచేతైవ-యదియాచ్యమాన-ఈశ్వరఃదానసమర్థస్తర్హి-నేతి ॥ నదాస్యామితినాహ॥నబ్రూతేఅతోయథాతవసంకటంవయంస్వార్థపరాఃనజానీమఃతథాప్రత్యాచక్షాణస్త్వమస్మత్సంకటంనజానాతీతిభావః ॥౬॥ ఏవముక్తోదధ్యఙ్స్వాభిప్రాయమాహ॥ధర్మమితి॥వోయుష్మాకం-ధర్మంశ్రోతుకామేన,,మయా,,ప్రకృతం,ప్రత్యుదాహృతాఃప్రత్యాఖ్యాతాః,,ఆత్మానంమాం,త్యజన్తంప్రారబ్ధభోగాత్స్వయమేవత్యజన్తమేతం,వఃయుష్మాకం,ప్రియం,దేహ,,మహం,,సంత్యజామి,సన్న్యగహంకారాపోహేన,,త్యజామి ॥౭॥ హేనాథాః,,యఃపుమా,,నధ్రువేణాస్థిరేణా, త్మనాదేహేన , ధర్మం , యశోవాభూతదయయా,నేహేతనసాధయేత్,సః

పుమాన్, స్థావరైరపి, శోచ్యః, స్థావరా అపి హి స్వవినాశేనాపి పరైరుపయుజ్యన్తే, అతోఽనుపకారకస్తేభ్యోఽపి నికృష్ట ఇత్యభిప్రాయః ॥౮॥ అవ్యయోఽక్షయిష్ణుః, ధర్మః, పుణ్యశ్లోకైః-రితానేవ, ఉపాసితః ఉపార్జితః, కియాన్, భూతానాం, శోకేన శోచతి, హర్షేణ, హృష్యతి, యః, ఆత్మా స్వయమితి యః, ఏతావానేవ ॥౯॥ మర్త్యైః కర్తృభిః, పారక్యైః శ్వసృగాలాదిభక్ష్యైః, క్షణభఙ్గురైః అస్థిరైః, అస్వార్థైః ఆత్మోపయోగశూన్యైః, స్వజ్ఞాతివిగ్రహైః, స్వకీయైర్జ్ఞాతిభిర్విగ్రహైర్దేహైశ్చ సాధనైః, నోపకుర్యాదితి యత్-దేత, దహో కష్టం, అహో దైన్యం ॥౧౦॥ ఏవం కృతనిశ్చయో దేహం తత్యాజ దధ్యఙ్ఙిత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం, కృతవ్యవసితః కృతవ్యవసాయః, ఆథర్వణో దధ్యఙ్, పరబ్రహ్మణి, ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మానం, సన్నయన్ సమర్పయన్, తనుం దేహం, జహౌ తత్యాజ ॥౧౧॥ కథం భూతస్తత్యాజ, యతాని యతాని, అక్షాణి ఇన్ద్రియాణి, యేన, శోభనం విషయేభ్యః ప్రత్యాహృతం, మనో, బుద్ధిశ్చ, యస్య, తత్త్వం ప్రత్యగాత్మశరీరకపరబ్రహ్మయాథాత్మ్యం పశ్యతీతి తత్త్వదృక్, ధ్వస్తాని, బన్ధనాని పుణ్యపాపాత్మకాని ॥ యస్మాత్, పరమం ,,స్వపార్ష్ణినాఽపీడ్య,, ఇత్యాదినా ద్వితీయస్కన్ధోక్తం దేహోత్క్రమణయోగ, మాశ్రితః, జహావితి పూర్వేణాన్వయః, తతో, గతం, దేహం-న బుబుధే ॥౧౨॥ అథ, మునేర్దధీచోఽస్థిభిః శల్యైః, విశ్వకర్మణా, వినిర్మితం, వజ్రమాయుధ, ముద్యమ్య ఉద్ధృత్య-భగవతస్తేజసా, అన్వితః,

---

వరైరపి ॥౮॥ ఏతావానవ్యయో ధర్మః పుణ్యశ్లోకైరుపాసితః । యో భూతశోకహర్షాభ్యామాత్మా శోచతి హృష్యతి ॥౯॥ అహో దైన్యమహో కష్టం పారక్యైః క్షణభఙ్గురైః । యన్నోపకుర్యాదస్వార్థైర్మర్త్యైః స్వజ్ఞాతివిగ్రహైః ॥౧౦॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం కృతవ్యవసితో దధ్యఙ్ఙాథర్వణస్తనుమ్ । పరే భగవతి బ్రహ్మణ్యాత్మానం సన్నయన్ జహౌ ॥౧౧॥ యతాక్షాసుమనోబుద్ధిస్తత్త్వదృగ్ధ్వస్తబన్ధనః । ఆస్థితః పరమం యోగం న దేహం బుబుధే గతమ్ ॥౧౨॥ అథేన్ద్రో వజ్రముద్యమ్య నిర్మితం విశ్వకర్మణా । మునేరస్థిభిరుత్సిక్తో భగవత్తేజసాన్వితః ॥౧౩॥ వృతో దేవగణైస్సర్వైర్గజేన్ద్రోపర్యశోభత । స్తూయమానో మునిగణైస్త్రైలోక్యం హర్షయన్నివ ॥౧౪॥ వృత్రమభ్యద్రవచ్ఛత్రుమసురానీకయూథపైః । పర్యస్తమోజసా రాజన్ క్రుద్ధో రుద్ర ఇవాన్తగః ॥౧౫॥ తతస్సురాణామసురై రణః పరమదారుణః । త్రేతాముఖే నర్మదాయామభవత్ప్రథమే యుగే ॥౧౬॥ రుద్రైర్వసుభిరాదిత్యైరశ్విభ్యాం పితృవహ్నిభిః । మరుద్భిరృభుభిస్సాధ్యైర్విశ్వేదేవైర్మరుత్పతిమ్ ॥౧౭॥ దృష్ట్వా వజ్రధరం శక్రం రోచమానం స్వయా శ్రియా । నామృష్యన్నసురా రాజన్ మృధే వృత్రపురస్సరాః ॥౧౮॥ నముచిశ్శమ్బరోఽనర్వా ద్విమూర్ధా ఋషభోఽసురః । హయగ్రీవశ్శఙ్కుశిరా విప్రచిత్తిరయోముఖః ॥౧౯॥ పులోమా వృషపర్వా చ ప్రహేతిర్హేతిరుత్కటః । ధూమ్రకేశో విరూపాక్షః కపిలోఽథ విభావసుః ॥ దైతేయా దానవా యక్షా రక్షాంసి చ సహస్రశః ॥౨౦॥ ఇల్వలః పల్వలశ్చైవ దన్దశూకో వృషధ్వజః । కాలనాభమహానాభౌ భూతసన్తాపనో వృకః ॥౨౧॥ సుమాలిమాలప్రముఖాః కార్తస్వ

అత ఏవ, ఉత్సిక్తః ఊర్జిత ఇన్ద్రః, సర్వైః, దేవగణైః, పరివృతో, గజేన్ద్రస్యైరావతస్యోపరి, పర్యశోభత, తతో, మునిగణైః, స్తూయమానో, లోకత్రయం, హర్షయన్నివ, శత్రోరహతత్వాద్ధర్షయన్నివేతీవశబ్దః ప్రయుక్తః-అసురసైన్యానాం, నాయకైః పర్యస్తం పరివేష్టితం, శత్రుం వృత్ర, మభ్యద్రవత్ అభిముఖమగాత్, యథా, ప్రళయకాలే, క్రుద్ధో, రుద్రః, అన్తగం ప్రతి, అన్తమవసానం గచ్ఛతీత్యన్తగః ప్రపఞ్చ, స్తం ప్రతి, అన్తక ఇతి పాఠే అన్తం కరోతీత్యన్తకః ,,అన్యేభ్యోఽపి దృశ్యత,, ఇతి డః, జగద్వినాశకృదిత్యర్థః, అన్తకమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు, అన్తకం మృత్యుం ప్రతీవేత్యభూతోపమేయమ్ ॥౧౩॥ ౧౪ ॥౧౫॥ తతోఽసురైస్సహ, సురాణాం, పరమదారుణః-రణః సంగ్రామోఽభూత్, కదా క్వ, తత్రాహ, ప్రథమే చతుర్యుగే, త్రేతాముఖే త్రేతాయుగారమ్భే, ప్రథమేఽన్తర ఇతి పాఠే, ప్రథమే కృతత్రేతయోరన్తరాళకాలే, ప్రథమమన్వన్తరే వా, నర్మదాయాం నద్యాం - హే రాజన్, మృధే యుద్ధే, రుద్రాదిభిః పరివృతం, వజ్రాయుధధరం, స్వయా-శ్రియా రోచమానం, మరుత్పతిమిన్ద్రం దృష్ట్వా, వృత్రప్రభృతయో, ఽసురా, నామృష్యన్ నాసహన్త ॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥ నముచ్యాదయ, స్తథా-సుమాలిమాలిప్రభృతయశ్చ ,, సర్వే, కార్తస్వరపరిచ్ఛదాః, సువర్ణమయాః పరిచ్ఛదాః పరికరా యేషాం తే, మృత్యోరపి, దురాసదం దుష్ప్రాపం, ఇన్ద్రసేనాగ్రం, ఇన్ద్రసేనాయా అగ్రం, పురోభాగం ప్రతిషిధ్య అవరుధ్య, అసంభ్రాన్తాః అపరవశాస్సన్తః, దుర్మదాః, సింహనాదేన, అభ్యద్రవన్, గదాదిభిః, శస్త్రైశ్చ, విబుధర్షభాన్ సురాన్, స

౧౫॥ శ్లో ॥ పా॥ రుద్ర ఇవాన్తకః రుద్ర ఇవాన్తకమ్,

ర్వతో-ఽవాకిరన్, తత్ర శతఘ్నీ చతుర్హస్తా లోహకణ్టకసంయుక్తా ॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥ పృష్ఠో మూలదేశః, ఏకస్య పుఙ్ఖమను తత్సంలగ్నోఽపరస్య పుఙ్ఖో యథా భవతి తథా, సమన్తాత్పతితైః శరజాలైః సంఛన్నాః-తే దేవాః, నాదృశ్యన్త, యథా, నభో ఘనైర్నభఃఛన్నైర్ఘనైర్మేఘైః, ఆచ్ఛన్నాని-జ్యోతీంషి, త్యనేన తేషాం తదప్రాప్తిస్సూచితా ॥౨౫॥ తానేవాహ నతఇతి-తే-శస్త్రాణామస్త్రాణాం చ యాని వర్షాణి-తేషాం-ఓఘాస్సంఘాః, సురసైనికాన్-నాసేదుః న ప్రాపుః-కింతు-లఘుహస్తైర్హస్తలాఘవశాలిభిః-దేవైః-సహస్రధా-సిద్ధపథే ఆకాశే-ఛిన్నాః-బభూవుః ॥౨౬॥ అథ, క్షీణాః ఛిన్నాః-అస్త్రశస్త్రాణాం-ఓఘా యేషాం-తే-దానవాః-గిరిశృఙ్గైః-ద్రుమైః-ఉపలైః పాషాణైః-సురాణాం-బలమభ్యవర్షన్-తాన్గిరిశృఙ్గాదీన్ పూర్వవత్-దేవాః-చిచ్ఛిదుః ఛిన్నవన్తః ॥౨౭॥ అథ వృత్రో నాథో యేషాం తే-అసురాస్సర్వే-స్వశస్త్రాస్త్రాణాం-పూగైస్సంఘైః-అక్షతాన్ అతాడితాన్-అతఏవ-స్వస్తిమతః సుఖినః-తథా-ద్రుమైః-దృషద్భిః పాషాణైః-వివిధైః-అద్రీణాం శృఙ్గైశ్చ-అక్షతాన్-ఇన్ద్రసైనికాన్-నిశామ్య దృష్ట్వా, సర్వే-సురాః-తత్ర సుఃభితాః ॥౨౮॥ దేవగణేషు-దైత్యైః-యే-కృతాః-ప్రయాసాః-తే సర్వే-విమోఘా వ్యర్థా-అభవన్-తత్ర హేతుం వదన్ దేవగణాన్ విశినష్టి-కృష్ణానుకూలేష్వితి॥ కృష్ణ అనుకూలో యేషాం-తేషు-తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ క్షుద్రైః-ప్రయుక్తాః-రుశతీః రుశతో

శపరిచ్ఛదాః । ప్రతిషిధ్యేన్ద్రసేనాగ్రం మృత్యోరపి దురాసదమ్ ॥ ౨౨ ॥ అభ్యద్రవన్ సంభ్రాన్తాః సింహనా
దేనాదుర్మదాః । గదాభిః పరిఘైర్బాణైః ప్రాసముద్గరతోమరైః ॥ ౨౩ ॥ శూలైః పరశ్వధైః ఖడ్గైః శతఘ్నీభి
ర్భుసుణ్డిభిః । సర్వతోఽవాకిరన్ శస్త్రైరస్త్రైశ్చ విబుధర్షభాన్ ॥ ౨౪ ॥ న తేఽదృశ్యన్త సంఛన్నాః శరజాలైః
సమన్తతః । పుఙ్ఖానుపుఙ్ఖపతితైర్జ్యోతీంషీవ నభోఘనైః ॥ ౨౫ ॥ న తే శస్త్రాస్త్రవర్షౌఘా హ్యాసేదుః సుర
సైనికాన్ । ఛిన్నాః సిద్ధపథే దేవైర్లఘుహస్తైః సహస్రధా ॥ ౨౬ ॥ అథ క్షీణాస్త్రశస్త్రౌఘా గిరిశృఙ్గద్రుమో
పలైః । అభ్యవర్షన్ సురబలం చిచ్ఛిదుస్తాంశ్చ పూర్వవత్ ॥ ౨౭ ॥ తానక్షతాన్ స్వస్తిమతో నిశామ్య శస్త్రాస్త్ర
పూగైరథ వృత్రనాథాః । ద్రుమైర్దృషద్భిర్వివిధాద్రిశృఙ్గైరవిక్షతాంస్తత్రసురిన్ద్రసైనికాన్ ॥ ౨౮ ॥ సర్వే
ప్రయాసా అభవన్ విమోఘాః కృతాః కృతా దేవగణేషు దైత్యైః । కృష్ణానుకూలేషు యథా మహత్సు క్షుద్రైః
ప్రయుక్తా రుశతీ రూక్షవాచః ॥ ౨౯ ॥ తే స్వప్రయాసం వితథం నిరీక్ష్య హరావభక్తా హతయుద్ధదర్పాః । పలా
యనాయాజిముఖే విసృజ్య పతిం మనస్తే దధురాత్తసారాః ॥ ౩౦ ॥ వృత్రోఽసురాంస్తాననుగాన్ మనస్వీ ప్రధా
వతః ప్రేక్ష్య బభాష ఏతత్ । పలాయితం ప్రేక్ష్య బలం చ భగ్నం భయేన తీవ్రేణ విహస్య వీరః ॥ ౩౧ ॥ కాలోపప
న్నాం రుచిరాం మనస్వినాముువాచ వాచం పురుషప్రవీరః । హే విప్రచిత్తే నముచే పులోమన్ మయానర్వన్
శమ్బర మే శృణుధ్వమ్ ॥ ౩౨ ॥ జాతస్య మృత్యుర్ధ్రువ ఏవ సర్వతః ప్రతిక్రియా యస్య న చేహ క్లృప్తా । లోకో యశ

ఽకల్యాణ్యః-రూక్షాః పరుషాః, వాచః, యథా, మహత్సు విమోఘాః మహతాం క్షోభకాః-న భవన్తి తథేతి ॥౨౯॥ హరౌ భగవతి-అభక్తాః-అతఏవ-ఆత్తః సురైర్గృహీతః-సారో బలం-యేషాం-అతఏవ-హతః-యుద్ధే-దర్పో గర్వో-యేషాం-తే అసురాః-వితథం వ్యర్థం-స్వప్రయాసం-నిరీక్ష్య-అధునాఽస్మాకం సర్వే ప్రయాసా వ్యర్థా ఏవేత్యాలోచ్య-తే అతిప్రసిద్ధా అపి-దైత్యాః, ఏవం తేషామిత్యస్యాపౌనరుక్త్యం-ఆజిముఖే యుద్ధారమ్భే-పతిం వృత్రం విసృజ్య-పలాయనాయ-మనో దధుశ్చక్రుః ॥౩౦॥ అథ-ధీరో-వృత్రః-ప్రధావతః తీవ్రేణ రయేణ పలాయమానాన్-తాననుగాన్ భృత్యాన్-ప్రేక్ష్య-తథా-కించిద్భగ్న-మవశిష్టం పలాయితం బలం చ-ప్రేక్ష్య-విహస్య-వక్ష్యమాణం-బభాషే ॥౩౧॥ ఏతద్బభాష ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ ప్రవీరః మనస్వీ ప్రశస్తమనస్కః-పురుషో వృత్రః-కాలోచితాం-మనస్వినాం-రుచిరాం చ-వాచ-ముక్తిమేవాహ-హే విప్రచిత్త ఇత్యాదినా యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ హే మయ-హే అనర్వన్-మే-వాచం-శృణుధ్వమ్ ॥౩౨॥ సర్వతః సర్వస్య-జాతస్య-జన్తో-రేవ మృత్యుః, ధ్రువః నిశ్చితః-మృత్యుం విశినష్టి ॥ యస్య మృత్యో-రిహ లోకే-ప్రతిక్రియా ప్రతీకారః-న క్లృప్తా నాస్తి-కించ-శత్రుభ్యో మృత్యుభయనిమిత్తాత్పలాయనాదయశస్కరాత్పరలోకహానికరాత్తేభ్యో మృత్యురేవ స్వర్గసమ్పాదకః కీర్తికరశ్చ శ్రేయాన్ సంగ్రామే శత్రుభ్యో మృత్యుర్దుర్లభశ్చ-అత స్తమేవ వివృణీతేత్యాహ ॥ లోక ఇతి ద్వాభ్యామ్॥ అథ హే-దానవాః-తత-స్సంగ్రామే-మృత్యోః-గ్యని-లోకః పరస్స్వర్గః-యశశ్చ-స్యాత్ తర్హి-అముం మృత్యుం-

యుక్తం ప్రాప్తం - కో నామ న వృణీత - కిం తు వృణుయాదేవ ॥ ౩౩ ॥ దురాపౌ దుర్లభౌ - ద్వౌ - మృత్యూ - ఇహ లోకే - సమ్మతౌ శాస్త్రసమ్మతౌ - కౌ తౌ - తావ, జ్జితాసుః జితాస్త్రాప్యాహ్యానింద్రియప్రాణో - యోగాసక్తః - బ్రహ్మసంధారణయా బ్రహ్మవిషయకధారణాయోగేన - కళేబరం - విజహ్యాత్ త్యజేదితి యత్ - స ఏకః - తథా - వీరశయే రణమూర్ధని - అనివృత్తో - ఉపరాఙ్ముఖః - కళేబరం - జహ్యాదితి యత్ - సోఽపరో మృత్యుః - శాస్త్రసమ్మతః "ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే సూర్యమండలభేదినౌ। పరివ్రాడ్యోగయుక్తశ్చ రణే చాభిముఖో హతః" - ఇతి స్మృతేః ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచంద్రచంద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కంధే దశమోఽధ్యాయః ॥ ***

ఏవం వృత్రేణ ప్రతిబోధితానపి పలాయమానానసురాన్వీక్ష్య స వృత్రస్తాన్నివార్య యుయుత్సురింద్రం ప్రత్యువాచేత్యాహ మునిః ॥ త ఇతి ॥ ఏవం - హే నృప - పత్యుః వృత్రస్య - ధర్మ్యం ధర్మాదనపేతం - వచః - శంసతః కథయతస్సతోఽపి - భీతాః - అత ఏవ - పలాయనాసక్తాః - అత ఏవ - చేతసః అతిభయేన యుద్ధానాసక్తచిత్తాః - తే అసురాః - నైవాగృహ్ణన్ పత్యుర్వచో నాభ్యనందన్ ॥ ౧ ॥ తతోఽసురర్షభో వృత్రః - కాలోఽనుకూలో యేషాం తైః - త్రిదశైర్దేవైః - విశీర్యమాణాం విశేషేణ పీడ్యమానాం - అత ఏవ - అనాథవ - త్కాల్యమానాం విద్రావ్యమాణా - మాసురీం - పృతనాం సేనామ్ ॥ ౨ ॥ దృష్ట్వా - అమర్షితో - అసహమానః సంక్రుద్ధః నితరాం క్రుద్ధః హే రాజన్ - పృతనా - మోజసా స్వబలేన - నివార్య నిర్భర్త్స్య చ - ఇదం వక్ష్యమాణం - ఇం

శ్చాథ తతో యది స్యాత్కో నామ మృత్యుం న వృణీత యుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥ ద్వౌ సమ్మతావిహ మృత్యూ దురాపౌ యద్బ్రహ్మసంధారణయా జితాసుః। కళేబరం యోగరతో విజహ్యాద్యదగ్రణీర్వీరశయేఽనివృత్తః ॥ ౩౪ ॥ *** *** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కంధే, దశమోఽధ్యాయః ॥ ***

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ త ఏవం శంసతో ధర్మ్యం వచః పత్యురచేతసః। నైవాగృహ్ణంత సంత్రస్తాః పలాయనపరా నృప ॥ ౧ ॥ విశీర్యమాణాం పృతనామాసురీమసురర్షభః। కాలానుకూలైస్త్రిదశైః కాల్యమానామనాథవత్ ॥ దృష్ట్వాతద్వ్యసనం క్రుద్ధ ఇంద్రశత్రురమర్షితః। తాన్నివార్యౌజసా రాజన్నిర్భర్త్స్యేదమువాచ హ ॥ ౩ ॥ కిం వ ఉచ్చరితైర్మాతుర్ధావద్భిః పృష్ఠతో హతైః। న హి భీతవధః శ్లాఘ్యో న స్వర్గ్యః శూరమానినామ్ ॥ ౪ ॥ యది వః ప్రధనే శ్రద్ధా సారం వా క్షుల్లకా హృది। అగ్రే తిష్ఠత మాత్రం మే న చేద్గ్రామ్యసుఖే స్పృహా ॥ ౫ ॥ ఏవం సురగణాన్ క్రుద్ధో భీషయన్వపుషా రిపూన్। వ్యనదత్సుమహాప్రాణో యేన లోకా విచేతసః ॥ ౬ ॥ తేన దేవగణాస్సర్వే వృత్రవిస్ఫోటనేన వై। నిపేతుర్మూర్ఛితా భూమౌ యథైవాశనినా హతాః ॥ ౭ ॥ మమర్ద పద్భ్యాం సురసైన్యమాతురం నిమీలితాక్షం రణరంగదుర్మదః। గాం కంపయన్నుద్యతశూల ఓజసా నాలం వనం యూథపతిర్యథోన్మదః ॥ ౮ ॥ విలోక్య తం వజ్రధరోఽత్యమర్షితః స్వశత్రవేఽభిద్రవతే మహాగదామ్। చిక్షేప తామాపతతీం సుదుస్సహాం జగ్రాహ వామేన కరేణ లీలయా ॥ ౯ ॥ స ఇంద్రశత్రుః కుపితో భృశం తయా మహేంద్రవాహం గ

ద్రాన్ప్రత్యువాచ ॥ ౩ ॥ తదేవాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ మాతుస్స్వస్వజనన్యాః - ఉచ్చరితైః పురీషప్రాయైః - అసురైః - ప్రథమాంతపాఠే - దేవానాం సంబోధనం - ధావద్భిః పలాయమానైరపి - పృష్ఠతో - హతైర్హన్యమానై - రసురైః, కిం ప్రయోజనం - న తద్వధేన యశో న స్వర్గశ్చేతి భావః - తదేవాహ ॥ న హీతి ॥ భీతస్య - వధః శూరమాత్మానం మన్యమానానాం - న హి శ్లాఘ్యః - నాపి - స్వర్గ్యః స్వర్గహేతుశ్చ ॥ ౪ ॥ అథో - హే క్షుల్లకాః - అల్పాః - వో యుష్మాకం - హృది - ప్రధనే యుద్ధే - శ్రద్ధా - సారం బలం వా - యద్యస్తి - విషయభోగేచ్ఛా - న చేత్ - తర్హి - మాత్రం క్షణమాత్రం - మమాగ్రే తిష్ఠత ॥ ౫ ॥ ఏవం, క్రుద్ధో - వృత్ర స్సురగణాన్ రిపూన్ వపుషా దేహేన - భీషయన్ - మహాన్ - ప్రాణో బలం - యస్య - తాదృశః - వ్యనదత్ ॥ నాదం విశినష్టి ॥ యేన నాదేన - లోకా జనాః - విచేతసః మూర్ఛితా - బభూవుః ॥ ౬ ॥ తేన, వృత్రస్య - విస్ఫోటనేన నాదేన - సర్వే - దేవగణా - మూర్ఛితాస్సంతో - భూమౌ - నిపేతుః పతితవంతః - యథా - అశనినా - హతా - జనాః పతంతి తద్వత్ ॥ ౭ ॥ ఆతురం మూర్ఛితం - అత ఏవ - నిమీలితాక్షం - సురసైన్యం - ఓజసా బలేన - పద్భ్యాం - మమర్ద మర్దితవాన్ - యథా - ఉన్మదో - యూథపతిర్గజ - స్తాలం తాలానాం సంబంధి - వనం - మర్దయతి - కథంభూతో మమర్ద - రణరంగే - దుర్నివారో మదో యస్య - ఉద్యతం శూలం యేన తథాభూతః - గాం పృథ్వీం - కంపయన్ ॥ ౮ ॥ ఏవం - మర్దయంతం - వృత్రం - విలోక్య - వజ్రధర ఇంద్రోఽత్యమర్షితో, అభిముఖం ద్రవతేఽభిగచ్ఛతే - శత్రవే - మహతీం గదాం - చిక్షేప ప్రయుక్తవాన్ - స చ వృత్ర - స్తాం - ఆపతంతీం - దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యాం గదాం - వామేన - కరేణ హస్తేన - లీలయా - జగ్రాహ ॥ ౯ ॥ తయా చ గృహీతయా - గదయా - భృశం నితరాం - క్రుద్ధః - ఇంద్రశత్రు

౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ఉచ్చరితో మాతు.

ర్వృత్రః-ఉన్నదన్ అతివనదన్ - ఉరవో-విక్రమాఃపాదవిన్యాసా - యస్య-తాదృశో-మహేన్ద్రవాహమైరావతం-జఘాన కమవయవం ॥ తత్రాహ ॥ కుమ్భస్థలం-మృధేయుద్ధేతస్యవృత్రస్య-కర్మ తద్గదయాతద్వాహనతాడనరూపంకర్మ -సర్వే దృష్టారస్సమపూజయన్ బహ్వమన్యన్త ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఏవ-మైరావతో-వృత్రస్య-గదయా-అతీవ-విద్ధస్తాడితో-వజ్రాయుధాహతోఽద్రిరివ-విఘూర్ణితో భ్రామ్యమాణః-భిన్నంముఖంయస్యసః-నితరామార్తః-అసృగ్రక్తం-ముఞ్చన్-సహేన్ద్రస్సప్తధనుః-ప్రమాణ-మపాసరత్-పశ్చాదగచ్ఛత్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ సవృత్రో-మహాత్మాయుద్ధధర్మాభిజ్ఞః-అతఏవ-సన్నవాహాయ-సన్నః అవసన్నః దుఃఖితో-వాహో-యస్యతస్మై-దుఃఖితచిత్తాయేన్ద్రాయ-పునర్గదాం -నప్రాయుఙ్క్త-తత-ఇన్ద్రః-అమృతస్రావి-స్వకరాభిమర్శేన-వీతావ్యథాయస్య-తథాత్వేనకృతో-వాహో-యస్య-తథాభూతోఽభితస్థౌ-క్షతవాహ ఇతిపాఠే-పూర్వంక్షతోవృత్రేణతాడితో-యో-వాహోగజః-యేన - ఇన్ద్రేణ -అమృతస్యన్దికరాభిమర్శేన-వీతవ్యథః గతవ్యథః-అమృతస్యన్దికరాభిమర్శవీతవ్యథః క్షతవాహోయస్యేత్యర్థః-అభితస్థౌ , అభిముఖం స్థితః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ హేనృపేన్ద్ర సవృత్రః-ఆహవకామ్యయాయుద్ధేచ్ఛయా-అవస్థితం-వజ్రంఆయుధంయస్య-భ్రాతృహణంభ్రాతరంవిశ్వరూపం హతవన్తం-రిపుమిన్ద్రం - విలోక్య -తస్యఇన్ద్రస్య-కర్మ భ్రాతృహననరూపంనృశంసంక్రూరం,మంహః పాపం,శోకేన, స్మరన్, పశ్చాన్మోహేన,హసన్, జగాద ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ గదితమేవాహయావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ దిష్ట్యేతి॥ యోభవాన్ రిపుర్దిష్ట్యాదైవవశాన్మమాగ్రతస్సమవస్థితః కథంభూతః , బ్రహ్మహాబ్రాహ్మణంహతవాన్,తత్రాపి-స్వగురుంనమమచభ్రా

దయోగ్రవిక్రమః ।జఘానకుమ్భస్థలమున్నదన్మృధేతత్కర్మసర్వేసమపూజయన్నృప ॥ ౧౦ ॥ ఐరావతోవృత్రగదాభిమృష్టోవిఘూర్ణితోఽద్రిః కులిశాహతోయథా ✽ ॥ అపాసరద్భిన్నముఖస్సహేన్ద్రో ముఞ్చన్నసృక్సప్తధనుర్భృశార్తః ॥ ౧౧ ॥ నసన్నవాహాయవిషణ్ణచేతసే ✽ ప్రాయుఙ్క్తభూయస్సగదాంమహాత్మా । ఇన్ద్రోఽమృతస్యన్దికరాభిమర్శ ✽ వీతవ్యథీకృతవాహోఽభితస్థే ॥ ౧౨ ॥ సతంనృపేన్ద్రాహవకామ్యయారిపుం ✽ వజ్రాయుధంభ్రాతృహణంవిలోక్య । స్మరంశ్చతత్కర్మనృశంసమంహశ్శోకేనమోహేనహసన్ జగాద ॥ వృత్రఉవాచ ॥ దిష్ట్యాభవాన్మేసమవస్థితోరిపుర్యోబ్రహ్మహా ✽ గురుహాభ్రాతృహాచ । దిష్ట్యాఽనృణోఽద్యాహమసత్తమత్వయామచ్ఛూలనిర్భిన్నదృషద్ధృదాచిరాత్ ॥ ౧౪ ॥ యోనోఽగ్రజస్యాత్మవిదోద్విజాతేర్గురోరపాపస్యచదీక్షితస్య । విస్రభ్యఖడ్గేనశిరాంస్యవృశ్చత్పశోరివాఽ ✽ కరుణస్స్వర్గకామః ॥ ౧౫ ॥ శ్రీహ్రీదయాకీర్తిభిరుజ్ఝితంత్వాంస్వకర్మణా ✽ పురుషాదైశ్చగర్హ్యమ్ । కృచ్ఛ్రేణమచ్ఛూలవిభిన్నదేహమస్పృష్టవహ్నింసమదన్తిగృధ్రాః ॥ ౧౬ ॥ అన్యేచయేత్వాఽనృశంసమజ్ఞాయదుద్యతాస్త్రాః ప్రహరన్తిమహ్యమ్ । తైర్భూతనాథాన్సగణాన్నిశాతత్రిశూలనిర్భిన్నగలైర్యజామి ॥ ౧౭ ॥ అథోహరే మేకులిశేనవీరహర్తాప్రమథ్యైవశిరోయదీహత్వమ్ । తత్రానృణోభూతబలింవిధాయమనస్వినాంపాదరజః ప్రపత్స్యే ॥ ౧౮ ॥ సురేన్ద్రకస్మాన్న

తరం, హేఅసత్తమ, మచ్ఛూలేన, నిర్భిన్నం , దృషత్తుల్యం, హృదయం, యస్య తేన, త్వయానిమిత్తభూతేన, అద్యాచిరాత్, మమభ్రాతుః, ఋణ్యనృణోఽహం, దిష్ట్యా, భవిష్యామి ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ కరుణారహితః, యోభవాన్నోఽస్మాక-మగ్రజస్య, ద్విజాతేః-తత్రాపి, బ్రహ్మవిదః-గురోః, రపాపస్య, పునర్దీక్షితస్యయజ్ఞే యదీక్షాయామవస్థితస్య, విశ్వాస్య, శిరాంసి-ఖడ్గేన - అవృశ్చత్-చిచ్ఛేద-యథాస్వర్గకామోయాజ్ఞికః-పశోశ్శిరశ్ఛినత్తి - తద్వత్, ద్విజాతిత్వాదీనివిశేషణాన్యవధ్యత్వసూచకాని ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ అతో-హ్రియాలజ్జయా-శ్రియాసమ్పదా-ధియా-కీర్తిభిర్యశోభిశ్చ-ఉజ్ఝితంపరిత్యక్తం-నికృష్టేన-స్వకర్మణా గురుహననకర్మణా-పురుషాదైః పశాచైరపి-గర్హ్యాంనిన్ద్యం-త్వామద్య-మచ్ఛూలేన-విభిన్నః దేహోయస్య-అస్పృష్టః వహ్నిర్యం-అదగ్ధదేహమిత్యర్థః-గృధ్రాస్సమ్యగదన్తిఅత్స్యన్తి, వర్తమానసామీప్యేవర్తమానవద్వా, లట్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ అపిఅపిచ-నృశంసం , త్వా - మనుసృత్య-యేదేవా- అజ్ఞామూఢాస్సన్తః-ఇహయుద్ధే, ఉద్ధృతాస్త్రాః-మహ్యం-యదిప్రహరన్తి తర్హి-తైః -నిశాతేనతీక్ష్ణేన - త్రిశూలేన-నిర్భిన్నా-గళాః కణ్ఠాయేషాన్తైః-సగణాన్-భూతనాథాన్-యజామియక్ష్యామి ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఏవంస్వపౌరుషానురూపముక్త్వాఽథయుద్ధేస్వం దేహంజిహాసుర్మాంజహీతీన్ద్రంప్రార్థయతే ॥ అథవా-హేహరేఇన్ద్ర హేవీర-భవానేవ, ఇహయుద్ధే -కులిశే-నవజ్రేణ-యది, మమ-శిరో, హర్తాహరిష్యతి తత్రతథాసతి, మద్దేహేన-భూతేభ్యో-బలింవిధాయ , అనృణః విముక్తకర్మబన్ధస్సన్, మనస్వినాం, పాదరజః, ప్రపత్స్యే-పాదరజస్సహచరితం, మార్గం ప్రపత్స్యే, జ్ఞానినాం గతింప్రాప్స్యామీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ హేసురేశ, అగ్రతః, స్థితే-వైరిణ్యస్మయి, అమో

౧౨ ॥ శ్లో ✽ ॥ పా ॥ వీతవ్యథః క్షతవాహః.

ఘం అప్రతిహతం, వజ్రం, కస్మాద్ధేతో-ర్న ప్రహిణోషి న ముఞ్చసి, న ప్రయుఙ్క్షే ఇత్యర్థః-గదావన్నిష్ఫలో భవిష్యతీతి శఙ్కయా న ప్రహిణోషీత్యత్రాహ ॥ గదేవ గదావత్-కృపణార్థా, కృపణపురుషార్థః ప్రయోజనం, యస్యాస్సా-యాచ్ఞేవ చ-వజ్రో౽పి నిష్ఫల-స్స్యాత్-అతో-మా సంశయిష్ఠాః సంశయం మా కురు-కిన్తు ప్రహిణ్విత్యర్థః ✽ ॥౧౯॥ ✽ అనిష్ఫలత్వే హేతుం వదన్ తం ప్రోత్సాహయతి ॥ నన్వితి ॥ నను శక్ర హే ఇన్ద్ర, తవ-వజ్రః-హరేర్భగవత-స్తేజసా-దధీచో మునేః-తపసా చ-తేజితః తీక్ష్ణీకృతః-అతః కారణాత్, తేనైవ వజ్రేణ-విష్ణునా-యన్త్రిత ఆదిష్టో మాం శత్రుం-జహి మారయ-హరిర్భగవాన్ యతో యస్మిన్ పక్షే-తతః తస్మిన్ పక్షే-శ్రీః రాజ్యసమ్పత్-విజయః-గుణాః ప్రభుత్వాదయో గుణాశ్చ-భవన్తి ✽ ॥౨౦॥ ✽ నన్వాసురీం యోనిమాపన్నా మూఢా జన్మని జన్మని । మామప్రాప్యైవ కౌన్తేయ యతో యాన్త్యధమాం గతిం,, మిత్యుక్తరీత్యా నరకోదర్కః-స్వమరణార్థం కిం మాం ప్రార్థయసే తత్రాహ ॥ అహమితి ॥ అహ-మాసురో౽పి న నరకం యాస్యామి-కిన్త్వ-స్మద్దైవతం గురుశ్చ సఙ్కర్షణో భగవాన్, యథా, ఆహ ఉపదిదేశ, తచ్చరణారవిన్దే-మనో, నిశ్చలం, నిధాయ ఇతి-తథా, తచ్చరణారవిన్దే, మనో, నిధాయ, తవ వజ్రస్య-వేగేన, లులితః ఛిన్నః, గ్రామ్యేషు విషయేషు, రాగరూపః పాశో, యస్య, దేహలవనద్వారా గ్రామ్యపాశో౽పి లులితో భవతీతి భావః, అపవిద్ధ స్త్యక్తః, లోకః స్వర్గాదిలోకో-యేన తాదృశః, మునిర్గతిం మునీనాం గతిం మోక్షం-యామి యాస్యామి-ఆసురో౽ప్యహం భగవత్సఙ్కర్షణోపదిష్టతత్త్వముక్తిమేవ యాస్యామి-న త్వర్వాచీనలోకానితి భావః యథాహ సఙ్కర్షణ ఇత్యనేన వృత్రస్సఙ్కర్షణోపదిష్టతత్త్వ ఇత్యవగమ్యతే ✽ ॥౨౧॥ ✽ కిఞ్చ-భగవాన-నన్యభావేనాత్మానం భజతాం స్వీయామేవ గతిం నూనం దాస్యతి న త్వర్వాచీనామిత్యాహ ॥ పుంసామితి సార్ధేన ॥ ఏకాన్తధియాం ప్రయోజనాన్తరరహితమతీనాం-అనన్యప్రయోజనానామిత్యర్థః-స్వకానాం స్వభక్తానాం-పుంసాం-అస్మ

హిణోషి వజ్రం పురతః స్థితే వైరిణి మయ్యమోఘమ్ । మా సంశయిష్ఠా న గదేవ వజ్రం స్యాన్నిష్ఫలం కృపణార్థేవ యాచ్ఞా ॥౧౯॥ నన్వేష వజ్రస్తవ శక్ర తేజసా హరేర్దధీచస్తపసా చ తేజితః । తేనైవ శత్రుం జహి విష్ణుయన్త్రితో యతో హరిర్విజయః శ్రీర్గుణాస్తతః ॥౨౦॥ అహం సమాధాయ మనో యథా౽౽హ సఙ్కర్షణస్తచ్చరణారవిన్దే । త్వద్వజ్రరంహోలులితగ్రామ్యపాశో గతిం మునేర్యామ్యపవిద్ధలోకః ॥౨౧॥ పుంసాం కిలైకాన్తధియాం స్వకానాం యాస్సమ్పదో దివి భూమౌ రసాయామ్ । న రాతి తా యద్ద్వేష ఉద్వేగ ఆధిర్మదః కలిర్వ్యసనం సమ్ప్రయాసః ॥౨౨॥ త్రైవర్గికాయాసవిఘాతమస్మత్పతిర్విధత్తే పురుషస్య శక్ర । తతో౽నుమేయో భగవత్ప్రసాదో యో దుర్లభో౽కిఞ్చనగోచరో౽న్యైః ॥౨౩॥ అహం హరే తవ పాదైకమూలదాసానుదాసో భవితాస్మి భూయః । మనః స్మరేతాసుపతేర్గుణాంస్తే గృణీత వాక్కర్మ కరోతు కాయః ॥౨౪॥ న నాకపృష్ఠం న

త్పతిః-భగవాన్ సఙ్కర్షణః-దివి-భూమౌ-రసాయాం అతలాదిలోకే చ, యాః, సమ్పదో విభవాః, తాః-న దదాతి-కుతః-యత-స్తాసు సమ్పత్సు, ఉద్వేగో, గోపినాశభయం-తత్ప్రయుక్త, ఆధిర్మనః పీడా మదః విషయభోగనిమిత్తో మద స్తత్త్వజ్ఞానోదయప్రతిబన్ధకః-కలిః విషయభోగవిరోధిభిస్సహ కలహః, వ్యసనమభిమతవిషయాలాభనిమిత్తం దుఃఖం, ప్రయాసః క్షుద్రసుఖాయ ప్రకృష్టో యత్నశ్చ భవన్తి, తర్హి స్వకానాం కిం విధత్తే తత్రాహ ॥ త్రైవర్గికేతి ॥ హే శక్ర, త్రైవర్గికో ధర్మార్థకామవిషయో-య, ఆయాస, స్తస్య, విఘాతం, విధత్తే, అల్పాస్థిరత్రివర్గకర్మాయాసపరిహారేణానన్తస్థిరఫలరూపముక్తిం దాస్యతీత్యర్థః, నను ప్రసన్నో౽పి భగవానస్మాకమపి స్వకానాం త్రైవర్గికాయాసమేవ విధత్తే, నేత్యాహ ॥ తత ఇతి ॥ యో భగవత్ప్రసాదో, యతః, అకిఞ్చనగోచరః నిష్కామస్వభక్తివిషయః, అకిఞ్చనానామేవ నితరాం భగవాన్ ప్రసన్నో భవతీత్యర్థః-తతో౽న్యైర్విషయభోగపరాయణై స్తదర్థమేవ భజద్భిర్భవాదృశై స్సభగవత్ప్రసాదో౽నుమేయః-అభిలషితార్థవిషయకత్వేనానుమేయః-యద్వా, యో౽కిఞ్చనగోచరో భగవత్ప్రసాద, స్సో౽న్యైర్భవాదృశై-స్తతః అనన్యప్రయోజనభజనా, దనుమేయః, వయమప్యనన్యప్రయోజనా యది భజేమ, తర్హ్యకిఞ్చనగోచరో భగవత్ప్రసాదో౽స్మద్విషయకో భవిష్యతీత్యేవం భవాదృశై రనుమేయ ఏవ న తు సిద్ధః-ఇదానీం విషయభోగపరాయణత్వాదితి భావః-తథైవ హ్యుక్తం భగవతా,, మయ్యేకాన్తమతిర్నాన్యం మత్తో వాఞ్ఛతి తత్త్వవిత్,, త్యాపి నేతి చేతి భావః ✽ ॥౨౨॥ ౨౩॥ ✽ అథ మనసా౽నుసంహితం పశ్చాత్ప్రాగ్దృష్టం తదనుప్రవిష్టం భగవన్తమభిముఖీకృత్యాహ ॥ అహమితి ॥ హే హరే భగవన్, తవ-పాదావేవ, ఏకం మూలమాశ్రయో-యేషాం, తేషాం దాసానాం-అనుదాసో౽హం భూయో-భవితాస్మి, మదీయం మనో, ౽సుపతేః మత్ప్రాణనాథస్య తవ-గుణానేవానుస్మరతు-వాగపి-తానేవ గుణాన్-గృణాతు కీర్తయతు-కాయో దేహ-స్త్వదారాధనరూపం కర్మ-కరోతు ✽ ॥౨౪॥ ✽ నను కిం మద్దాస్యేన తుభ్యం మహదైశ్వర్యమైహికమాముష్మికం చ దాస్యామీత్యత్ర-త్వద్దాస్యం వినా౽న్యన్న కాఙ్క్షామీత్యాహ ॥ నేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ నాకపృష్ఠం వైకుణ్ఠం-న కాఙ్క్షే తథా-పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖైశ్వర్యం-న సార్వ

భౌమంకృత్స్నభూమ్యాధిపత్యం -రసాధిపత్యం పాతాళాదిలోకాధిపత్యం- యోగసిద్ధీఃఅణిమాదీన్, అపునర్భవం కైవల్యంచ-నహి-సమంజసనిఖిలసౌభాగ్యనిధే-త్వాం, విరహయ్య్యపృథక్కృత్య, పి నేత్యర్థః, నకాంక్షేనవాఞ్ఛామి ❁॥ ౨౫॥ ❁ కిన్తు-హేఅరవిన్దాక్ష, అజాతపక్షాఃఖగాఃపక్షిశాబకాః, మాతరమివ-క్షుధా, ఆర్తాఃపీడితాః, వత్సతరాః స్తన్యమివ-వ్యుషితంవిప్రోషితందూరదేశగతం-ప్రియం, విషణ్ణాదుఃఖితా-ప్రియేవ-మన-స్త్వాం-దిదృక్షతేద్రష్టుమిచ్ఛతె ❁॥ ౨౬॥ ❁అతఏవ మనుగృహాణేత్యాహ॥ మమేతి॥ఉత్తమశ్లోకస్యతవ - జనేషుదాసేష్వేవ-మమ, సఖ్యం, భూయాత్, త్వన్మాయయా, ఆత్మాదిష్వాసక్తచిత్తస్య, స్వకర్మభి, స్సంసారచక్రేభ్రమతో-మమ, పునః, తేష్వాత్మాదిష్వా, సక్తి, ర్నభూయాత్-ఏవమనుగృహాణేతిభావః - ఆత్మాదేహః ❁ ॥ ౨౭॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్దేఏకాదశోఽధ్యాయః.***

ఏవమభిలషితభగవదేకదాస్యో, నిరయోపమాభిమానవిషయైశ్వర్యకైవల్యోజిహాసితస్వకళేబరోవృత్రోయుయుధఇత్యాహమునిః॥ఏవమితి॥ హేనృప-స్వకళేబరం, హాతుమిచ్ఛు, రతఏవ, ఆజౌయుద్ధే, విజయాత్, మృత్యుమేవ, వరంశ్రేష్ఠం-మన్యమానః, శూలం, గృహీత్వా, సురేన్ద్రమిన్ద్రంప్రతి, అభ్యపతత్, అభిముఖమగాత్, యథా, మహాపురుషం భగవన్తం ప్రతి, అప్సుప్రళయోదకే, కైటభాఖ్యోఽసుర, స్తద్వత్, ❁ ॥౧॥ ❁తతః, అసురేన్ద్రో, వీరోవృత్రః, ప్రళయకాలవహ్నిస,

చపారమేష్ఠ్యంనసార్వభౌమంనరసాధిపత్యం । నయోగసిద్ధీరపునర్భవంవాసమఞ్జసత్వాంవిరహయ్యకాఙ్క్షే॥౨౫॥అజాతపక్షాఇవమాతరంఖగాః* స్తన్యంయథావత్సతరాఃక్షుధార్తాః । ప్రియంప్రియేవవ్యుషితంవిషణ్ణామనోఽరవిన్దాక్షదిదృక్షతేత్వామ్॥ ౨౬ ॥మమోత్తమశ్లోకజనేషుసఖ్యంసంసారచక్రేభ్రమతస్స్వకర్మభిః* । త్వన్మాయయాఽఽత్మాత్మజదారగేహేష్వాసక్తచిత్తస్యననాథభూయాత్ ॥ ౨౭ ॥ ****************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణేషష్ఠస్కన్ధేఏకాదశోఽధ్యాయః.**********

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవంజిహాసుర్నృపదేహమాజౌమృత్యుంవరంవిజయాన్మన్యమానః ।శూలంప్రగృహ్యాభ్యపతత్సురేన్ద్రంయథామహాపురుషంకైటభోఽప్సు ॥ ౧ ॥ తతోయుగాన్తాగ్నికఠోరజిహ్వమావిధ్యశూలంతరసాఽసురేన్ద్రః । క్షిప్త్వామహేన్ద్రాయవినద్యవీరోహతోఽసిపాపేతిరుషాజగాద ॥ ౨ ॥ ఖఆపతత్తద్విచలద్గ్రహోల్కవన్నిరీక్ష్యదుష్ప్రేక్షమజాతవిక్లబః*।వజ్రేణవజ్రీశతపర్వణాఽచ్ఛినద్భుజంచతస్యోరగరాజభోగమ్ ॥ ౩ ॥ ఛిన్నైకబాహుఃపరిఘేణవృత్రస్సంరబ్ధఆసాద్యగృహీతవజ్రమ్।హనౌతతాడేన్ద్రమథామరేభంవజ్రంచహస్తాన్న్యపతన్మఘోనః ॥ ౪ ॥వృత్రస్యకర్మాతిమహాద్భుతంతత్సురాసురాశ్చారణసిద్ధసంఘాః* । అపూజయంస్తత్పురుహూతసంకటంనిరీక్ష్యహాహేతిచచుక్రుశుర్భృశమ్ ॥ ౫ ॥ఇన్ద్రోనవజ్రంజగృహేవిలజ్జితశ్చ్యుతంస్వహస్తాదరిసంనిధౌపునః।తమాహవృత్రోహరఆత్తవజ్రోజహిస్వశత్రుంనవిషాదకాలః ॥ ౬ ॥యుయుత్సతాంకుత్రచిదాతతాయినాంజయస్సదైకత్రనవైపరాత్మనామ్ ।వినైకముత్పత్తి

త్కఠోరాదుస్సహా, జిహ్వాశిఖా, యస్య, తచ్ఛూల, మావిధ్యభ్రామయిత్వా, క్రోధేన, మహేన్ద్రాయక్షిప్త్వా, వినద్యసింహనాదంకృత్వాహేపాపహతోఽసీతిజగాద ❁॥౨॥ ❁తతో, వజ్రీఇన్ద్రః, ఖేఆకాశే, ఆపతత్ ఆగచ్ఛత్, విచలత్పరిభ్రమచ్ఛ, గ్రహోల్కవ, ద్దుష్ప్రేక్షందుర్నిరీక్షంచ, యచ్ఛూలం, గ్రహాశ్చఉల్కాశ్చేతిద్వన్ద్వాద్వతిః-గ్రహాస్సూర్యాః-ఉల్కా-అఙ్గారాః-తచ్ఛూలం, తథా, తస్యవృత్రస్య-ఉరగరాజభోగంవాసుకిదేహాకారం-భుజంచఅజాతవిక్లబఃఅనుదితాధైర్యస్సన్, శతంపర్వాణియస్య, తేనవజ్రేణ-అచ్ఛినత్ - అద్భుతంయథాభవతితథేతిక్రియావిశేషణం-శూలవిశేషణంభుజవిశేషణం వా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁తతో-వృత్రః-ఛిన్నః-ఏకఃబాహుఃయస్య-అతఏవ-సంరబ్ధఃనితరాంక్రుద్ధః-గృహీతవజ్ర-మిన్ద్ర-మాసాద్య-పరిఘేణఆయసవిశేషేణ-తతాడ- అథా-మరేభంఐరావతంచ-తతాడ-ఏవంతాడితస్యమఘోన-ఇన్ద్రస్య, హస్తా, ద్వజ్రాయుధం-న్యపతత్ విగళితమభూత్ ❁॥౪॥ ❁త-ద్వృత్రస్య-మహద-ద్భుతంచ-కర్మనిరీక్ష్య-సర్వేసురాదయఃఅపూజయన్-అహోఏతస్యపరాక్రమఇతిబహ్వమన్యన్త - తథా, పురుహూతస్యేన్ద్రస్య- సంకటం-నిరీక్ష్య-భృశం-హాహేతిచుక్రుశుః-భృశమితిసంకటవిశేషణంవా ❁॥౫ ॥ ❁తతఇన్ద్రః-స్వహస్తాత్-శత్రుసన్నిధౌ-చ్యుతం, వజ్రాయుధం-అతఏవ-లజ్జితః పున-ర్నజగృహే-నగృహీతవాన్-తమగృహీతవజ్ర- మిన్ద్రం-వృత్ర, ఆహబభాషే॥ఉక్తిమేవాహ॥హరఇత్యాదినా॥అముష్యపరాజయఇత్యక్తేన।హేహరేఇన్ద్ర-పున, ర్గృహీతవజ్రస్త్వం, స్వశత్రుంమాం-జహి, అయం-విషాదకాలశ్శోకకాలో, నభవతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ననుపరాజయేనలజ్జితోఽహంయోద్ధుంనోత్సహే॥తత్రాహ॥యుయుత్సతామితి॥ఆతతాయినాంజ

ఘాంసతాం,యుయుత్సతాంయోద్ధుమిచ్ఛూనాంపుంసాం,సదా,సర్వత్రచ,జయో - నవై నభవతి-కింతుకుత్రచిదేవకస్మిం శ్చిద్దేశేకాలఏవ-జయోభవతీత్యర్థః -తత్ర హేతుంవదన్ పుంసోవిశినష్టి।పరాత్మనామితి।పరఃపరమపురుషః-ఆత్మాఅన్తఃప్రవిశ్యతత్తత్కర్మానుసారేణనియన్తా - ఏషాంకర్మవశ్యత్వాత్పరమపురుషనియామ్యత్వాచ్చతత్తద్దేశకాలకర్మానురూపసుఖదుఃఖాదిఫలానుభవాయజయాపజయావీశ్వరకారితావితినతత్రలజ్జాశోకౌకర్తవ్యావితిభావః - సర్వస్యనియన్తురకర్మవశ్యస్యపరమపురుషస్యతుసర్వత్రసర్వదాజయఏవభవతీత్యాహ ॥ వినేతి॥ఏకంపరమపురుషంవినాఽన్యేషాంపుంసాంసర్వత్రసర్వదాజయఏవ-నభవతి - పరమపురుషస్య తుభవతీత్యన్వయః-తత్ర హేతుంవదన్తంవిశినష్టి॥జగదుత్పత్తిస్థితిలయానా-మీశ్వరంకర్తారం-తదుపయుక్తోగుణఉచ్యతే- సర్వజ్ఞమితి-అనేనకర్మసంకుచితజ్ఞానజీవవ్యావృత్తిః-అనేనాకర్మవశ్యత్వమప్యుక్తంభవతి- తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణోత్పత్త్యాదికర్తృత్వేఽపిస్వాదకర్మవశ్యత్వాచ్చతస్యదేశకాలనిమిత్తకర్మాయత్తకర్తృత్వప్రయుక్తజయాపజయౌనస్తః - కింతు-సర్వత్రసర్వదాజయఏవేతిభావః-యదిజగదుత్పత్త్యాదికకర్తాపరమపురుషః, స్తర్హికిముపాదానకారణంజగతస్తత్రాహ॥ ఆద్యమితి॥ఆదౌభవమాద్యం-కారణత్వేనావస్థితం-ఉపాదానకారణమపిసఏవేతిభావః - లోకేఘటాద్యుపాదానకారణస్యతన్త్వాదేరపికారణాన్తరదర్శనాత్కారణస్యాపితస్యకారణాన్తరంసంభావ్యేతేత్యాశఙ్కాంనిరాకుర్వన్విశినష్టి॥ సనాతనమితి॥నిత్యమిత్యర్థః-కార్యంహ్యనిత్యం,సతునిత్యః-కారణాన్తరరహితఇత్యర్థః ❀॥౭॥ ❀తస్యాకర్మవశ్యత్వేనయత్స్వాతన్త్ర్యముక్తంతదేవోదాహరణముఖేనప్రపఞ్చయతి॥లోకాఇతి॥సపాలాః పాలకైః బ్రహ్మాదిభిఃసహితాః-సర్వేలోకాః , వివశాఃపరమపురుషవశంగతాః,యస్యపరమపురుషస్య,వశే, వశఇచ్ఛాయాం,,వశకాన్తౌ,,ఇతిధాతుపాఠాత్,వశేఇచ్ఛాయాంనిమిత్తభూతాయాం-శ్వసన్తి,స్వతన్త్రతదిచ్ఛానిమిత్తజీవనాఇత్యర్థః॥తథాచశ్రుతిః ,,కోహ్యేవాన్యాత్కఃప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశఆనన్దోనస్యా,,దితి - యథా-సిచాపాశేనబద్ధాః, ద్విజాఃపక్షిణః-బన్ధయితుర్వశేశ్వసన్తి- తద్వత్-సఏవ - కాలఃకాలరూపః,ఈశ్వరః,ఇహ,జయాఽపజయాదిషు,కారణం,

లయస్థితీశ్వరంసర్వజ్ఞమాద్యంపురుషంసనాతనమ్ ॥ ౭ ॥ లోకాస్సపాలాయస్యేమేశ్వసన్తివివశావశే।ద్విజాఇవసిచాబద్ధాస్సకాలఇహకారణమ్ ॥ ౮ ॥ఓజస్సహోబలంప్రాణమమృతంమృత్యుమేవచ।తమజ్ఞాయజనోహేతుమాత్మానంమన్యతేజడమ్ ॥౯॥యథాదారుమయీనారీయథాయన్త్రమయోమృగః।ఏవంభూతానిమఘవన్నీశతన్త్రాణివిద్ధివిభో ॥ ౧౦ ॥పురుషఃప్రకృతిర్వ్యక్తమాత్మాభూతేన్ద్రియాశయాః।శక్నువన్త్యస్యసర్గాదౌనవినాయదనుగ్రహమ్ ॥ ౧౧ ॥ అవిద్వానేవమాత్మానంమన్యతేఽనీశమీశ్వరమ్ ।భూతైస్సృజ

హేతుభూతః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀నకేవలంజయాపజయయోరేవహేతుః - అపితోజఆదీనామపినిర్వాహకఇత్యాహ ॥ ఓజఇతి॥ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం - సహోవేగః - బలంధారణాసామర్థ్యం , ప్రాణోజీవనం- అమృతంమోక్షః-మృత్యుస్సంసారః-ఓజఆదీన్ప్రతి-తంపరమాత్మానం - హేతు-మజ్ఞాయఅవిజ్ఞాయ-ఆర్షత్వాత్ప్రయోగస్యానఞ్పూర్వఇతినప్రతిషేధః-అతోల్యప్ - పరమాత్మానమేవఓజఆదీనాంకారణ-మజ్ఞాత్వా - జనః-కేవలంపరమాత్మానంస్వాత్మానమేవ-కారణం, మన్యతే - అతోఽయంజడఃఅజ్ఞోజనఇత్యర్థః _ జడమితిపాఠే- జడమజ్ఞంస్వాత్మానమేవకారణంమన్యతేఽయంజనఇత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ఏవంపరమాత్మనోజయాపజయాద్యభావేహేతుతయాసర్వస్యవశిత్వంకారణత్వమీశితృత్వంచోక్తం అథజీవస్య పారవశ్యమాహ ॥ యథేతిసార్ధద్వయేన ॥ హేమఘవన్ - విభోఇన్ద్రఏవపరమాత్మదృష్ట్యా విభోఇతిసంబోధనం - దారుమయీదారుణోవికారభూతానారీ , యన్త్రమయఃయన్త్రజాలాదాగతఃయన్త్రమయః - యన్త్రేణగృహీతోమృగఇత్యర్థః - యథా , పురుషతన్త్రః-ఆద్యమప్రాణిదృష్టాన్తాభిప్రాయకం -ద్వితీయంతుప్రాణిదృష్టాన్తాభిప్రాయకమితివేదితవ్యం , ఏవం- సర్వాణిభూతాని , ఈశతన్త్రాణీవఈశ్వరతన్త్రాణ్యేవ , ఈశ్వరవశాన్యేవేత్యర్థః - ఇవదిత్యవ్యయమివకారార్థకం , చాదేరాకృతిగణత్వాత్,ఏవంజీవస్యపారతన్త్ర్యముక్తమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ పురుషోజీవః, ప్రకృతిఃప్రధానంచిత్సమష్టిసంసృష్టమచేతనం - వ్యక్తంమహత్తత్త్వం,ఆత్మాఅహంకారః -భూతాన్యాకాశాదీని , ఇన్ద్రియాణిజ్ఞానకర్మోభయాత్మకానిదశేన్ద్రియాణిఆశయోఽన్తః - కరణం-ఏతే,యస్యభగవతోఽనుగ్రహాద్వినాతదనుప్రవేశరూపానుగ్రహమన్తరేణ - అస్యవిశ్వస్యసర్గాదౌఉత్పత్తిస్థితిలయేషు- నశక్నువన్తినప్రభవన్తి,ఏషాంపరమపురుషకార్యత్వాదితిభావః - ప్రకృత్యాదిగ్రహణందృష్టాన్తార్థం - యథాప్రకృత్యాదయోఽస్యసర్గాదౌనశక్నువన్తి,తథాపురుషశ్చతుర్ముఖాదిర్జీవోఽపి-తదనుగ్రహంవినా-అస్యసర్గాదౌనశక్నోతి-తత్కార్యత్వాదిత్యర్థః ❀॥౧౧॥ ❀ ఏవంకార్యత్వముక్తం॥ అథానీశత్వమాహ ॥ అవిద్వానితి॥ఇమంపరమపురుషాయత్తోత్పత్త్యాదిమన్తం,తత్పరతన్త్రం,అ

తఏవా-నీశ్వర-మాత్మానం, అవిద్వానజానన్ , ఈశ్వరం-మన్యతే-స్వాత్మానమీశ్వరం మన్యతే జన ఇతి శేషః. "పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్త" మితి వ్యష్టిసృష్ట్యాదౌ పరస్య పురుషస్య ప్రయోజకత్వం, ప్రకృత్యాదీనాం తత్కార్యాణాం ప్రయోజ్యకర్తృత్వం చోక్తం-తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ భూతైరిత్యర్ధేన॥ స్వయమాత్మనా ప్రయోజకకర్త్రా స్వేనేత్యర్థః-భూతైః పృథివ్యాదిభిస్స్వానుగృహీతైః - భూతగ్రహణం ప్రకృత్యాదీనామప్యుపలక్షణం- ప్రకృత్యాదిభిస్స్వానుప్రవేశాహితశక్తిభి-ర్భూతాని దేవమనుష్యాదివ్యష్టిభూతాని-సృజతి తథా-తైరేవ భూతైః - ర్భూతాని-గ్రసతే చ-వ్యష్టిసృష్టేస్సద్వారకత్వకథనేన సమష్టిరద్వారికేతి సూచితం "అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరోది" తి, శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంధేయః ॥౧౨॥ *

అస్త్వేవం-తథాపి-పరాజితోఽహం పునరాత్మనో న జయం సంభావయామీత్యత్రాహ ॥ ఆయురితి ॥ హియస్మా-దీశ్వరాయత్తాస్స్వస్వకర్మానుగుణదేవమనుష్యాదిసృష్టిస్తస్మా - దాయురాదయోఽపి తదాయత్తా - నియతదేశకాలపరిణామకర్మానుగుణాః-పురుషస్య-యా ఆశిషస్తాస్సర్వాః - తత్కాలే ఉచితకాలే-తత్తత్కర్మఫలానుభవదశాయామిత్యర్థః, భవన్త్యేవ, తత్ర దృష్టాన్తః॥ యథేతి॥ యథా, అనిచ్ఛోః-మరణదారిద్ర్యాదికమనిచ్ఛోరపి పుంసః-తద్విపర్యయాః ఆయురాదివిపర్యయాః-మరణదారిద్ర్యాపకీర్తిప్రభృతయో-భవన్తి, తథా ఆయురాదయోఽపీత్యర్థః - తత్రాయుర్జీవనం, శ్రీస్సంపత్, ఐశ్వర్యం ప్రభుత్వం, యద్వా, ఐశ్వర్యం సంపత్-శ్రీః తేజః-భగవత్సహాయస్య తవాధునా ఆయురాదయో భవేయురేవేతి భావః *॥౧౩॥ * యత ఏవ సర్వమీశ్వరాయత్తం కర్మానుగుణం చ, అత ఏవ-న విక్రియేత పి వేకీత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ యస్మాత్సర్వమాయురాదికమీశ్వరాయత్తం కర్మానుగుణం విపర్యయవద్భవతి తస్మా-ద్వివేకీ - కీర్త్యకీర్త్యోః-జయాపజయయో-స్తథా-మరణజీవనయోశ్చ నిమిత్తయో-ర్యే, సుఖదుఃఖే, తాభ్యాం, కీర్త్యాదినిమిత్తసుఖాదినా, వికారం న ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః *॥౧౪॥ *

కించ, భగవదుక్తరీత్యా మదుక్తరీత్యా చ ముక్తేరేవ నిరతిశయపురుషార్థత్వాదనభిసంహితఫలస్సఙ్గకర్తృకస్య యుద్ధాదికర్మ

తి భూతాని గ్రసతే తాని తైస్స్వయమ్ ॥౧౨॥ ఆయుశ్శ్రీః కీర్తిరైశ్వర్యమాశిషః పురుషస్య యాః। భవన్త్యేవ హి తత్కాలే యథాఽనిచ్ఛోర్విపర్యయాః॥౧౩॥ తస్మాదకీర్తియశసోర్జయాపజయయోరపి। సమస్స్యాత్సుఖదుఃఖాభ్యాం మృత్యుజీవితయోరపి॥౧౪॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః। తత్ర సాక్షిణమాత్మానం యో వేద స న బధ్యతే॥౧౫॥ పశ్య మాం నిర్జితం శత్రు వృక్ణాయుధభుజం మృధే। ఘటమానం యథాశక్తి తవ ప్రాణజిహీర్షయా ॥ ౧౬ ॥ ప్రాణగ్లహోఽయం సమర ఇష్వక్షో వాహనాసనః। అత్ర న జ్ఞాయతేఽముష్య జయోఽముష్య పరాజయః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇన్ద్రో వృత్రవచశ్శ్రుత్వా గతాలీకమపూజయత్। గృహీతవజ్రః ప్రహసంస్తమాహ విగతస్మయః ॥ ౧౮ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ అహో దానవ సిద్ధోఽసి యస్య తే మతిరీదృశీ। భక్తస్సర్వాత్మ

ణః ఆయురాద్యానుషఙ్గికఫలప్రాపణద్వారా తత్సాధనత్వాచ్ఛోక్తవిధయుద్ధకర్మ కుర్వన్ దేహావసానే ముక్తోఽపి భవతీత్యాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ సత్త్వాదయో-నా - త్మనో జీవస్య-గుణాః కిన్తు-ప్రకృతేరేవ గుణా ఇతి నిర్వివాదం-తత్ర-సత్త్వాదిగుణపరిణామరూపే దేహే - స్థిత-మాత్మానం-యః పుమాన్-సాక్షిణం ద్రష్టారం-మన్యతే-తత్కర్తృత్వం-దేహగతం మత్వా- ఆత్మానం - కర్తారం మన్యత ఇత్యర్థః - స తు న బధ్యతే-కింతు-సంసారబన్ధాన్ముక్తో భవతీతి భావః * ॥ ౧౫॥ * అస్మిన్నర్థే మామేవ దృష్టాన్తభూతం పశ్యేత్యాహ ॥ పశ్యేతి॥ హే శక్ర-మృధే యుద్ధే-వృక్ణం ఛిన్నం-ఆయుధం త్రిశూలం-భుజశ్చ- యస్య-తం, నిర్జితం పరాజితమపి-పున- స్తవ-ప్రాణాన్ హర్తుమిచ్ఛయా, యథాశక్తి - ఘటమానం యతమానం, యుయుత్సుం-మాం, పశ్య * ॥౧౬॥ * యది నూనం మమ జయో భవేత్తర్హి యోత్స్యామీత్యాశఙ్కమానం ప్రవదన్ సమరం ద్యూతత్వేన రూపయతి॥ ప్రాణగ్లహ ఇతి॥ గృహ్యత ఇతి గ్లహః జితేన గృహ్యమాణః పణః ప్రాణ ఏవ గ్లహో యస్మిన్-వాహనాని హస్త్యశ్వరథాదీన్యేవ, అసనాని, అస్యన్తే క్షిప్యన్త ఇతి అస్తశస్త్రాణ్యేవ ఇత్యసనాని ఫలకాః యస్మిన్, ఇషవశ్శరా ఏవ, అక్షాః దేవనాక్షా, యస్మిన్, సోఽయం, ద్యూతసదృశస్సంగ్రామః, అత్ర ద్యూతతుల్యే సంగ్రామే, కస్య జయః, కస్య వా పరాజయః, ఇతి న జ్ఞాయతే, ద్యూత ఇవ జయపరాజయౌ తావదుర్జ్ఞేయావిత్యర్థః, ఇత్థం తు లోకదృష్ట్యోక్తం, మయా నూనం భగవత్సహాయస్య తవ జయ ఏవ నిశ్చిత ఇతి భావః * ॥౧౭॥ * ఏవం తత్త్వకథనేన యుద్ధాయ ప్రోత్సాహిత ఉపాత్తవజ్రశ్శక్రస్తమాబభాష ఇత్యాహ మునిః॥ ఇన్ద్ర ఇతి॥ గతాలీకం నిష్కపటం, వృత్రస్య, వచ, ఆకర్ణ్య, అపూజయత్ బహ్వమన్యత, స్వీకృతవజ్రాయుధశ్శక్రో, విగతస్మయః, జ్ఞానినామియం కీర్తిరిత్యాశ్చర్యరహితః-ప్రహసన్, సావధానం స్వవచస్సమాకర్ణనాయ ప్రహసంస్తం వృత్రమువాచ *॥౧౮॥ * ఉక్తమేవాహ , అహో ఇత్యాదినా॥ ఖ్యాతకోదిదూరో రైరిత్యన్తేన॥ హే దానవ, త్వం, సిద్ధోఽసి కృతకృత్యోఽసి, సిద్ధోఽహమితి కథం త్వయా జ్ఞాతస్తత్రాహ ॥ యస్యేతి, తే తవ, ఈదృశీ, మతి, ర్వర్తతే, కించ, సిద్ధత్వాపాదికాఽవస్థా *

గవద్భక్తిరేవ సా చ తవాస్తీత్యాహ॥ భక్తఇతి॥ త్వం, సర్వాత్మనా ఉపాయోపేయాదిభావేన, జగదీశ్వరమన్తరాత్మానం, మతఏవ, సుహృదం, నిరతిశయప్రియం, భగవన్తం, భక్తః, ఆర్షత్వాత్కృతరిక్తః, సేవితవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కించ, జనాన్మోహయతీతి తథా, తాం, వైష్ణవీం, మాయాం, భవాన్, అతార్షీత్, కుతః, యద్యస్మాత్, భవాన్, ఆసురం భావం తామసత్వం, విహాయ మహాపురుషతాం శ్రేష్ఠపురుషతాం-సత్త్వోత్తరపురుషతామితియావత్-గతః ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ కించేదమహాదాశ్చర్యం ఖలు-కింతత్-యత్-రజఃప్రకృతేః రాజసస్వభావస్య, తవ-సర్వాత్మని-షాడ్గుణ్యపూర్ణే-వాసుదేవే-నిశ్చయమతిరవస్థితేతి యత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అతఏవ న తవైశ్వర్యకైవల్యాదిషు మతిరిత్యాహ॥ యస్యేతి॥ నిఃశ్రేయసేశ్వరే మోక్షాధిపతౌ, ఆశ్రితానాంసంసృతిబన్ధహారిణి-భగవతి-యస్య పుంసో భక్తిః-తస్య, అమృతామ్భోధౌ బ్రహ్మానన్దసముద్రే-విక్రీడితః విహరతః పుంసః-క్షుద్రైరల్పైః-ఖాతకోదకైః గర్తోదకతుల్యైః, ఐశ్వర్యకైవల్యాదిసుఖైః-కిం, తాని తస్య తుచ్ఛానీతి భావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం పరస్పరం బ్రువాణావపీన్ద్రవృత్రౌ యుయుధాతే ఇత్యాహ మునిః॥ ఇతీతి॥ ఇతీత్థం, ధర్మజిజ్ఞాసయా భగవద్ధర్మవిచారేణ-తత్పూర్వమిత్యర్థః - బ్రువాణౌ భాషణౌ-యుధాం యోద్ధౄణాం-పతీ ముఖ్యౌ- అపారవీర్యా-విన్ద్రవృత్రౌ- హేనృప-యుయుధాతే యుద్ధం కృతవన్తౌ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తదేవాహ॥ ఆవిధ్యేతి॥ అరిన్దమో వృత్రః-కార్ష్ణాయసం-కృష్ణలోహమయం, ఘోరం, పరిఘం-వామహస్తేన-విభ్రామ్య ఇత్వా-ఇన్ద్రాయ-ప్రాహిణోత్ ప్రచిక్షేప-హేమారిష శ్రేష్ఠరాజన్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ స దేవః ఇన్ద్రస్తు-వృత్రస్య-పరిఘం, కరభోపమం దిగ్గజశుణ్డాతుల్యం- కరం వామహస్తం చ-యుగపదేవ-శతపర్వణా వజ్రే

నాఽఽత్మానం సుహృదం హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౧౯ ॥ భవానతార్షీన్మాయాం వై వైష్ణవీం జనమోహినీమ్। యద్విహాయాసురం భావం మహాపురుషతాం గతః॥ ౨౦॥ ఖల్విదం మహదాశ్చర్యం యద్రజఃప్రకృతేస్తవ। వాసుదేవే భగవతి సర్వాత్మని దృఢా మతిః॥ ౨౧ ॥ యస్య భక్తిర్భగవతి హరౌ నిఃశ్రేయసేశ్వరే। విక్రీడతోఽమృతామ్భోధౌ కిం క్షుద్రైః ఖాతకోదకైః॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి బ్రువాణావన్యోన్యం ధర్మజిజ్ఞాసయా నృప। యుయుధాతే మహావీర్యావిన్ద్రవృత్రౌ యుధాం పతీ ॥ ౨౩ ॥ ఆవిధ్య పరిఘం వృత్రః కార్ష్ణాయసమరిన్దమః। ఇన్ద్రాయ ప్రాహిణోద్ఘోరం వామహస్తేన మారిష ॥ ౨౪ ॥ స తు వృత్రస్య పరిఘం కరం చ కరభోపమమ్। చిచ్ఛేద యుగపద్దేవో వజ్రేణ శతపర్వణా ॥ ౨౫ ॥ దోర్భ్యాముత్కృత్తమూలాభ్యాం బభౌ రక్తస్రవోఽసురః। ఛిన్నపక్షో యథా గోత్రః ఖాద్భ్రష్టో వజ్రిణా హతః॥ ౨౬ ॥ కృత్వాధరాం హనుం భూమౌ దైత్యో దివ్యుత్తరాం హనుమ్। నభోగమ్భీరవక్త్రేణ లేలిహోల్బణజిహ్వయా ॥ ౨౭ ॥ దంష్ట్రాభిః కాలకల్పాభిర్గ్రసన్నివ జగత్త్రయమ్। అతిమాత్రమహాకాయ ఆక్షిపంస్తరసా గిరీన్॥ ౨౮ ॥ గిరిరాట్పాదచారీవ పద్భ్యాం నిర్దరయన్మహీమ్। జగ్రాస చ సమాసాద్య వజ్రిణం సహవాహనమ్॥ మహాప్రాణో మహావీర్యో మహాసర్ప ఇవ ద్విపమ్ ॥ ౨౯ ॥ వృత్రగ్రస్తం సమాలక్ష్య సప్రజాపతయస్సురాః। హా కష్టమితి నిర్విణ్ణాశ్చుక్రుశుస్సమహర్షయః॥ ౩౦॥ నిగీర్ణోఽప్యసురేన్ద్రేణ న మమారోదరం గతః। మహాపురుషసన్నద్ధో యోగమాయాబలేన చ॥ ౩౧ ॥ భిత్త్వా వజ్రేణ తత్కుక్షిం నిష్క్ర

ణ-చిచ్ఛేద ఛిన్నవాన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఉత్కృత్తం ఛిన్నం-మూలం-యయోః-తాభ్యాం-బాహుభ్యాం-రక్తం స్రవతీతి రక్తస్రవః, అసురో వృత్రః-బభౌ రరాజ-యథా గోత్రో గిరిః-వజ్రిణా ఇన్ద్రేణ-ఛిన్నపక్షో యస్య తాదృశః-ఖాదాకాశాత్-భ్రష్టః గళితః-హతస్సన్-భాతి తద్వత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ స దైత్యో వృత్రః-అధరాం హనుం-భూమౌ-ఉత్తరాం హనుం-దివి-కృత్వా నిధాయ-నభోవద్గమ్భీరేణ - వక్త్రేణ లేలిహా సర్పః, పునఃపునరతిశయేన వా లేఢీతి లేలిహః-యఙ్లుగన్తాత్పచాద్యచ్ తద్వ-దుల్బణయా క్రూరయా-జిహ్వయా-సవాహనమైరావతసహితం, వజ్రిణమిన్ద్ర-మాసాద్య ప్రాప్య జగ్రాస నిగీర్ణవాన్॥ కథంభూతస్సన్, కాలకల్పాభిర్మృత్యుతుల్యాభి-ర్దంష్ట్రాభి, ర్జగత్త్రయం - గ్రసన్నివ-అతిమాత్రోఽత్యుచ్ఛ్రితో, మహాదేహో, యస్య-అతఏవ తరసా బలేన, గిరీన్, ఆక్షిపన్, ఇతస్తతశ్చాలయన్-పాదచారీ, పర్వతరాడివ, పద్భ్యాం-మహీం, నిర్దరయన్ చూర్ణయన్, పద్భ్యాం గిరీనాక్షిపన్ మహీం నిర్దయం శ్చేతివాఽన్వయః-మహాప్రాణో మహాబలః-మహావీర్యః మహాప్రభావః, సర్పో-ద్విపమివ గజమివ, జగ్రాసేతి దృష్టాన్తోఽభూతః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❁ వృత్రేణ -గ్రస్తం-తమిన్ద్ర-మాలక్ష్య దృష్ట్వా - బ్రహ్మాదిభి, ర్మహర్షిభిశ్చ - సహితాః, సర్వే-సురాః అద్యేన్ద్రస్య కష్టం ప్రాప్తమితి, నిర్విణ్ణాశ్చిన్తాక్రాన్తాః-చుక్రుశుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అసురేన్ద్రేణ, నిగీర్ణోఽపీన్ద్రో-న మమార న మృతః-కిం తూదరం ప్రవిష్టో-మహాపురుషేణ భగవతా, సన్నద్ధో రక్షితః-మహాపురుషేణ నారాయణకవచాత్మకేన - సన్నద్ధో దంశితో వా-భగవన్మాయాబలేన యోగమాయాబలోపబృంహితేనేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ వజ్రేణ, తస్య-కుక్షిం-భిత్త్వా, విభుః బలభిత్ ఇన్ద్రః, కుక్షే-ర్నిష్క్రమ్య, ఓజసా బలేన,

గిరేనః, శృఙ్గమివ, శతక్రతుః వృత్రస్య, శిరః, ఉచ్చకర్త చిచ్ఛేద ॥ ౩౨ ॥ అతివిపులాం వృత్రస్య కన్ధరాం కియతా కాలేన చిచ్ఛేదేత్యత్రాహ ॥ వజ్రస్త్వితి ॥ ఆశువేగః తీక్ష్ణధారో, వజ్రో వజ్రాయుధం - తస్య వృత్రస్య, కన్ధరం కణ్ఠం, పుంస్త్వమార్షం - సమన్తాత్ కన్ధరాయాస్సమన్తా - త్పరివర్తమానః, కృన్తన్ ఛిన్దన్ - వార్త్రహత్యే వృత్రహత్యాసంబన్ధిని - జ్యోతిషామయనే సంవత్సరే యో, ఽహ్నాం షష్ట్యుత్తరత్రిశతసంఖ్యాకానాం - గణస్తేన - తావతా కాలేనేత్యర్థః, న్యపాతయత్ - శిరో భూమౌ న్యపాతయదిత్యర్థః, జ్యోతిషాం సూర్యాదీనా - మయనం దక్షిణోత్తరగతిః, తదాత్మకే సంవత్సర ఇత్యర్థః, వార్త్రహత్యే ఇత్యనేన కార్త్స్న్యేన సంవత్సరసంబన్ధిత్వం వృత్రహత్యాయాస్సూచితమ్ ॥ ౩౩ ॥ తదా వృత్రశిరశ్ఛేదనానన్తరం, ఖేదివి - దేవదున్దుభయో - దధ్వనుః - మహర్షీణాం సంఘైః, స్సహితా - గన్ధర్వాః, స్సిద్ధాశ్చ, వార్త్రఘ్నలిఙ్గైః వృత్రహన్తుర్వీర్యప్రకాశకైః, ర్మన్త్రైః, స్తమిన్ద్ర, మభిష్టువానాః అభిస్తువన్తః, ముదాహర్షేణ, కుసుమైః, అభ్యవర్షన్ ॥ ౩౪ ॥ హే అరిన్దమ, వృత్రస్య, దేహాన్నిర్గత - మాత్మజ్యోతిః జ్యోతీరూపః స్వప్రకాశరూప ఆత్మా, సర్వలోకానాం, పశ్యతాం సతాం - అలోకం ప్రాకృతలోకవిలక్షణం శ్రీవైకుణ్ఠం, సమపద్యత - స్వం లోకమితి పాఠే, ముక్తానాం స్వతః ప్రాప్తం స్థానమిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. ************

ఏవం వృత్రవధేన సర్వే నివృత్తాః స్వస్వస్థానాని జగ్మురిత్యాహ మునిః ॥ వృత్ర ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే భూరిద ఏవం - వృత్రే హతే సతి - శక్రం వినా సర్వే - లోకపాలైస్సహితా - లోకా - స్సద్య ఏవ - విజ్వరా విగతాధయః - అత ఏవ - నిర్వృతాని సుఖితాని -

---

మ్యబలభిద్విభుః । ఉచ్చకర్త శిరశ్శత్రోర్గిరేశ్శృఙ్గమివౌజసా ॥ ౩౨ ॥ వజ్రస్తు తత్కన్ధరమాశువేగః కృన్తన్సమన్తాత్పరివర్తమానః । న్యపాతయత్తావదహర్గణేన యో జ్యోతిషామయనే వార్త్రహత్యే ॥ ౩౩ ॥ తదా చ ఖే దున్దుభయో వినేదుర్గన్ధర్వసిద్ధాస్సమహర్షిసంఘాః । వార్త్రఘ్నలిఙ్గైస్తమభిష్టువానా మన్త్రైర్ముదా కుసుమైరభ్యవర్షన్ ॥ ౩౪ ॥ వృత్రస్య దేహాన్నిష్క్రాన్తమాత్మజ్యోతిరరిన్దమ । పశ్యతాం సర్వలోకానామలోకం సమపద్యత ॥ ౩౫ ॥ ************************************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః. ************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృత్రే హతే త్రయో లోకా వినా శక్రేణ భూరిద । సపాలా హ్యభవన్సద్యో విజ్వరా నిర్వృతేన్ద్రియాః ॥ ౧ ॥ దేవర్షిపితృభూతాని దైత్యా దేవానుగాస్స్వయమ్ । ప్రతిజగ్ముస్స్వధిష్ణ్యాని బ్రహ్మేశేన్ద్రాదయస్స్వయమ్ ॥ ౨ ॥ రాజోవాచ ॥ ఇన్ద్రస్యానిర్వృతేర్హేతుం శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం మునే । యేనాసన్సుఖినో దేవా హరేర్దుఃఖం కుతోఽభవత్ ॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృత్రవిక్రమసంవిగ్నాస్సర్వే దేవాస్సహర్షిభిః । తద్వధాయార్థయన్నిన్ద్రం నైచ్ఛద్భీతో బృహద్వధాత్ ॥ ౪ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ స్త్రీభూజలద్రుమైరేనో విశ్వరూపవధోద్భవమ్ । విభక్తమనుగృహ్ణద్భిర్వృత్రహత్యాం క్వ మార్జ్మ్యహమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఋషయస్తదుపా

ఇన్ద్రియాణి అన్తఃకరణాని - యేషాం - తాదృశాః - అభవన్ బభూవుః ॥ ౧ ॥ తతో దేవాశ్చ - ఋషయశ్చ - పితరశ్చ భూతాని చ - తథా - దైత్యాః - దేవాశ్చ - తదనుగాశ్చ తథా, బ్రహ్మా చతుర్ముఖశ్చ - ఈశో రుద్రశ్చ, ఇన్ద్రశ్చ, ఆదిశబ్దాదన్యే చ - స్వస్వస్థానాని ప్రతి - స్వయం జగ్ముః ॥ ౨ ॥ యదుక్తం - యచ్ఛక్రేణ వినా సర్వే లోకా విజ్వరా నిర్వృతేన్ద్రియా అభవన్నితి తత్రేన్ద్రస్యానిర్వృతౌ దేవానాం నిర్వృతౌ చ కారణం పృచ్ఛతి రాజా ॥ ఇన్ద్రస్యేతి ॥ హే మహామునే - ఇన్ద్రస్య - నిర్వృతేః - హేతుం కారణం - శ్రోతు - మిచ్ఛామి, వృత్రవధ ఏవేతి చేత్ - తర్హి తేనైవ దేవానామప్యనిర్వృతిర్భవేత్ - ఇదం తు కుతః - దేవానాం నిర్వృతిరిన్ద్రస్య దుఃఖమితి పృచ్ఛతి ॥ యేనేతి ॥ యేన వృత్రవధరూపేణ హేతునా - దేవాః, స్సుఖిన ఆసన్, తస్మాదేవ హేతోః, రిన్ద్రేణాపి - సుఖినా, భవితవ్యం, కుతః కస్మాద్ధేతో - ర్హరేరిన్ద్రస్య - దుఃఖ - మభవదిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఏవం పృష్టో మునిరిన్ద్రస్యానిర్వృతౌ దేవానాం నిర్వృతౌ చ హేతుం వక్తుం తావద్వృత్రవధోద్యోగకాలికం దేవానాం వృత్తాన్తమాహ ॥ వృత్ర ఇతి ॥ వృత్రస్య పరాక్రమేణ - భీతాః, సర్వే దేవాః - ఋషిభిస్సహ - వృత్రవధార్థ - మిన్ద్ర - మార్థయన్ ప్రార్థయన్త - పరస్మైపదమార్షం - ఏవం ప్రార్థితోఽపీన్ద్రో - బృహద్వధాద్బ్రహ్మవధా - త్పూర్వం కృతాద్విశ్వరూపవధాత్ - కరిష్యమాణవృత్రవధాద్వా - భీతస్సన్, నైచ్ఛత్ ॥ ౪ ॥ ఏతదిన్ద్రోక్తిముఖేన విశదయతి ॥ స్త్రీతి ॥ విశ్వరూపవధోద్భవ - మేనః పాపం, మా, మనుగృహ్ణద్భిః స్త్రీభూమిజలద్రుమైశ్చతుర్భి - ర్విభక్తం విభజ్య గృహీతం - అధునా - వృత్రహత్యాం, క్వ కుత్ర, మార్జ్మి సంశోధయేయం, వృత్రహత్యోద్భవం పాపం క్వావస్థాప్యాహం శుద్ధో భవేయం, న క్వాపి - అతస్తం న హన్యామిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ఏవమిన్ద్రేణోక్తా ఋ

షయస్తం ప్రత్యూచురిత్యాహ మునిః॥ తదిన్ద్రస్యవచ, ఉపాకర్ణ్య, ఋషయో, మహేన్ద్రం ప్రతీ-దం వక్ష్యమాణం వాక్య, మబ్రువన్, ఋషీణాముక్తిమేవాహ॥ యాజయిష్యామ ఇత్యాదినా, ఖలనిగ్రహేణేత్యన్తేన॥ హయమేధేన అశ్వమేధాఖ్యేన యాగేన కరణేన-త్వయా కర్త్రా, వయం, యాజయిష్యామః భగవన్తమితి శేషః - త్వం, మాస్మభైః భయం మాస్మ కార్షీః- తే తవ, భద్రమేవ, భవిష్యతి ❀॥౬॥❀ అశ్వమేధమాత్రేణ మత్పాపం కథం నివర్తిష్యత ఇతి శఙ్కమానం ప్రత్యాహుః॥ హయమేధేనేతి॥ పరమాత్మానం లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య భర్తారమీశ్వరం సర్వస్య ప్రశాసితారం-స్వతేజసా దీప్యమానం, పరమపురుషం నారాయణం-హయమేధేనేష్ట్వా ఆరాధ్య, కృత్స్నజగద్వధనిమిత్తాదపి, పాపా, న్మోక్ష్యసే, కిముత వృత్రవధనిమిత్తాత్పాపాన్మోక్ష్యస ఇతీత్యర్థః "నామ్నోఽస్య యావతీ శక్తిః పాపనిర్హరణే హరేః। తావత్కర్తుం న శక్నోతి పాతకం పాతకీ జన" ఇత్యుక్తరీత్యా స్మరణమాత్రమహాపాపనివర్తనశీలత్వాదిరూపమహామహిమశాల్యనన్తనామ్నో భగవతస్తాదృశారాధనేన ధర్మప్రతిపక్షవృత్రవధమాత్రనిమిత్తం పాపం న నివర్తతే కిమిత్యభిప్రాయేణ పురుషం పరమాత్మానమిత్యాద్యనేకనామ్నాముపాదానమ్ ❀॥౭॥❀ ఏతదేవ విశదమాహుః॥ బ్రహ్మహేతి ద్వాభ్యాం॥ యస్య భగవతో, నామ్నః కీర్తనాద్దేవ-బ్రహ్మహన్త్రాదయః, శుద్ధ్యేరన్, శ్వాదః శ్వపాకః-పుల్కసః పాపజాతిః ❀॥౮॥❀ తం మహామహిమశాల్యనన్తనామానం భగవన్తం, అస్మాభిరనుష్ఠితేన అనుష్ఠాపితేన, అశ్వమేధాఖ్యేన మహాయాగేన అస్మద్వాక్యమాత్రవిస్రమ్భయుక్త, స్త్వం, బ్రహ్మణశ్శరీరభూతం, చరాచరాత్మకం జగత్, హత్వాఽపి-పాపేన, నలిప్యసే-కిం ఖలనిగ్రహేణ, ఖలస్య దురాత్మనో వృత్రస్య, నిగ్రహేణ వధప్రయుక్తేన పాపేన, లిప్యసే కిం-న లిప్యస ఏవేత్యర్థః ❀॥౯॥❀ ఏవం విప్రైస్సంచోదితశ్శక్రస్తతో

కర్ణ్యమహేన్ద్రమిదమబ్రువన్ । యాజయిష్యామ భద్రం తే హయమేధేన మాస్మ భైః ॥౬॥ హయమేధేన పురుషం పరమాత్మానమీశ్వరమ్ । ఇష్ట్వా నారాయణం దేవం మోక్ష్యసేఽపి జగద్వధాత్ ॥౭॥ బ్రహ్మహా పితృహా గోఘ్నో మాతృహాఽఽచార్యహాఽఘవాన్ । శ్వాదః పుల్కసకో వాఽపి శుద్ధ్యేరన్యస్య కీర్తనాత్ ॥౮॥ తమశ్వమేధేన మహామఖేన శ్రద్ధాన్వితోఽస్మాభిరనుష్ఠితేన । హత్వాఽపి సబ్రహ్మ చరాచరం త్వం న లిప్యసే కిం ఖలనిగ్రహేణ ॥౯॥ ఏవం ❀ సంచోదితో విప్రైర్మరుత్వానహనద్రిపుమ్ । బ్రహ్మహత్యా హతే తస్మిన్నాససాద వృషాకపిమ్ ॥౧౦॥ తయేన్ద్రస్స్మాసహత్తాపం నిర్వృతిర్నాఽముమావిశత్ । హ్రీమన్తం వాచ్యతాం ప్రాప్తం సుఖయన్త్యపి నో గుణాః ॥౧౧॥ తాం దదర్శానుధావన్తీం చణ్డాలీమివ రూపిణీమ్ । జరయా వేపమానాఙ్గీం యక్ష్మగ్రస్తామసృక్పటామ్ ॥౧౨॥ వికీర్య పలితాన్కేశాంస్తిష్ఠ తిష్ఠేతి భాషిణీమ్ । మీనగన్ధ్యసుగన్ధేన కుర్వతీం మార్గదూషణమ్ ॥౧౩॥ తతో గత్వా దిశస్సర్వాస్సహస్రాక్షో విశాంపతే । ప్రాగుదీచీం దిశం తూర్ణం ప్రవిష్టః ప్రాప్య మానసమ్ ॥౧౪॥ స ఆవసత్పుష్కరనాళతన్తూనలబ్ధభోగో యదిహాగ్నిదూతః । వర్షాణి సాహస్రమల

వృత్రం జఘాన, స చ తద్వధనిమిత్తేన పాపేన దుఃఖితశ్చాభూదిత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి॥ ఏవం విప్రైః ఋషిభిః, స్సంచోదితః ప్రేరితః, సంచోదిత ఇతి పాఠే, సమ్యక్ప్రేరితో-మరుత్వానిన్ద్రో, రిపుం వృత్రం, అహనత్ హతవాన్ తస్మిన్ వృత్రే, హతే సతి, బ్రహ్మహత్యా, వృత్రస్య బ్రాహ్మణత్వాత్ బ్రహ్మహత్యేత్యుక్తం, వృషాకపిమిన్ద్రం, మాససాద, అన్వవర్తత ❀॥౧౦॥❀ తయా దేవాదిభిః కారితయా బ్రహ్మహత్యయా, స్మేత్యవధారణే, ఇన్ద్ర ఏవ, తాపం, అసహత్ అసహత, నాన్యః, అముమిన్ద్రం, నిర్వృతిస్సుఖం, నావిశత్, ఇన్ద్రస్సుఖీ నాభూత్, కింతు, దుఃఖమేవ ప్రాపేత్యర్థః, నను ధైర్యాదిగుణయుక్తస్య కుతో న నిర్వృతిస్తత్రాహ॥ హ్రీమన్తం లజ్జావన్తం, వాచ్యతాం నిన్ద్యతాం, ప్రాప్తం, గుణా ధైర్యాదయో, న సుఖయన్తి హి, హిశబ్దేన లోకపరిపాటిః, ప్రదర్శ్యతే ❀॥౧౧॥❀ ఏవమిన్ద్రస్యానిర్వృతికారణమభిధాయ అథ తత్పాపనిస్తారప్రకారం వక్ష్యమాణస్తత్పాపనిమిత్తదుఃఖానుభవప్రకారమాహ॥ తామితి॥ తతస్తాం హత్యాం, ఇన్ద్రో, దదర్శ, కథంభూతాం, అనుసృత్య పృష్ఠతో, ధావన్తీం, చణ్డాలీమివ తద్వదవస్థితాం, రూపిణీం మూర్తీభూతాం, జరయా-వేపమానాని కమ్పమానాని-శిరః పాణ్యాద్యఙ్గాని, యస్యాస్తాం, యక్ష్మగ్రస్తాం క్షయరోగవ్యాప్తాం-రక్తపటామ్ ❀॥౧౨॥❀ పలితాన్, కేశాన్, వికీర్య, క్వగచ్ఛసి, తిష్ఠ తిష్ఠేతి, భాషమాణాం, మీనస్య మత్స్యస్యేవ, గన్ధో, యస్య, స మీనగన్ధిః, స చాసౌ, వసుశ్చ ప్రాణవాయుః, తస్య గన్ధేన-మార్గదూషణం, కుర్వతీమ్ ❀॥౧౩॥❀ తతః సహస్రాక్ష ఇన్ద్రః, నభః-సర్వా దిశశ్చ, గతః, భ్రమన్ క్వాపి విశ్రాన్తిమలభమాన ఇత్యర్థః, ప్రాగుదీచీం ఐశానీం, దిశం ప్రాప్య, తత్రాపి, మానసం సరః, ప్రవిష్టః ❀॥౧౪॥❀ సః ఇన్ద్రః, పుష్కరనాళతన్తూన్ మానససరోవరస్థపుష్కరనాళస్య తన్తూనా-వసత్-సూక్ష్మరూపేణ తన్తూనాశ్రిత్యోవాసేత్యర్థః,

౧౦॥శ్లో ❀ పా॥ సంబోధితో విప్రైః.

కథంభూతః,అలబ్ధః,భాగో యజ్ఞియభాగో,యేన,తాదృశః , కుతః,యద్యస్మాత్ స్వయమగ్నిదూతః,అగ్నిరేవ దూతోహవిర్భాగప్రాపకో యస్య తాదృశః,స్వదూతస్యాగ్నేర్హవిర్భాగప్రాపకస్య జలే ప్రవేశాభావాదలబ్ధభాగ ఇత్యర్థః,అన్తః పద్మనాలస్యాన్తః,అలక్షితః బ్రహ్మహత్యయాఽలక్షితః అదృష్టః,బ్రహ్మవధనిమిత్తాత్పాపాన్మోక్షం మోక్షోపాయం ,సంచిన్తయన్-సహస్రం-వర్షాణి,అవసదిత్యన్వయః ॥ ౧౪ ॥ యావదిన్ద్రః పద్మనాలతన్తూనావస,త్తావ,న్నహుషో రాజా,విద్యాతపోయోగైః , ర్మహాననుభావః ఇన్ద్రాధిపత్యప్రాపకం సామర్థ్యం , యస్య -తాదృశస్త్రినాకం స్వర్గం,శశాస-ఇన్ద్రలోకాధిపత్యం కృతవానిత్యర్థః , అకం దుఃఖం న విద్యతే యస్మిన్ స నాకః భోగదేశః,భౌమపాతాలాన్తరిక్షభేదేన త్రివిధాస్సుఖానుభవదేశాః-తత్ర,తృతీయో నాకః స్వర్లోకః -తర్హి తస్మిన్ సతి కథమిన్ద్రస్య పునః స్వర్గప్రాప్తిస్తత్రాహ,స నహుషః,సంపదైశ్వర్యాభ్యాం భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధీన్ద్రాధిపత్యాభ్యాం,యో మద,స్తేన-అన్ధా అవివేకశూన్యా,బుద్ధిర్మతి,ర్యస్య-తాదృశః,ఇన్ద్రపత్న్యా శచ్యా హేతుభూతయా,తిరశ్చాం గతిం-సర్పయోనిం,నీతః ప్రాపితః-అత్రేదమాఖ్యానమవగన్తవ్యం,స్వర్లోకాధిపత్యం కుర్వన్నహుషః కదాచిదిన్ద్రాణీమువాచ,ఇన్ద్రస్త్వావదహమత స్త్వం మాం భజేతి ।తతస్తయాఽవేదితవృత్తాన్తో బృహస్పతిస్తామువాచ - ఇన్ద్రవదృషివాహ్యాశిబికామారుహ్యాను గ్రహనాగచ్ఛసి చేత్త్వాం భజిష్యామీతి బ్రూహీతి తతోఽసౌ బ్రహ్మశాపాత్పతిష్యతీతి।తతస్సా తథైవోవాచ-తతస్స నహుషోఽగస్త్యాదిఋషీన్ బలాదానీయ స్వశిబికాం వాహయామాస-స తదా శీఘ్రం సర్ప సర్పేత్యగస్త్యం పదాఽపస్పృశ్య - తేన సర్పో భవేతి శప్తో మహాసర్పోఽజగరోఽభూదితి ॥ ౧౬ ॥ తత,ఇన్ద్రః-స్వర్గం-గతః ప్రాప్తః,కథంభూతః,బ్రహ్మగిరా బ్రాహ్మణవాక్యేన,ఉపహూతస్సన్,ఋతంభరః సత్యస్య భర్తా శ్రీమన్నారాయణః-తస్య,ధ్యానేన-నివారితం - అఘం బ్రహ్మహత్యారూపం-యస్య,తాదృశః,త

క్షితోఽబ్భస్సంచిన్తయన్బ్రహ్మవధాద్విమోక్షమ్ ॥ ౧౪ ॥ తావత్త్రినాకం నహుషశ్శశాస విద్యాతపోయోగమహానుభావః । స సమ్పదైశ్వర్యమదాన్ధబుద్ధిర్నీతస్తిరశ్చాం గతిమిన్ద్రపత్న్యా ॥ ౧౬ ॥ తతో గతో బ్రహ్మగిరోపహూత ఋతంభరధ్యాననివారితాఘః । పాపస్తు దిగ్దేవతయా హతౌజాస్తం నాభ్యభూదవితం విష్ణుపత్న్యా ॥ ౧౭ ॥ తం బ్రహ్మఋషయోఽభ్యేత్య హయమేధేన భారత ।యథావద్దీక్షయాంచక్రుః పురుషారాధనేన హ ॥ ౧౮ ॥ అథేజ్యమానే పురుషే సర్వదేవమయాత్మని।అశ్వమేధే మహేన్ద్రేణ వితతే బ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౧౯ ॥ స వై త్వాష్ట్రవధో భూయానపి పాపః పరంతప।నీతస్తేనైవ శూన్యాయ నీహార ఇవ భానునా ॥ ౨౦ ॥ స వాజిమేధేన యథోదితేన వితాయమానేన మరీచిమిశ్రైః। ఇష్ట్వాఽధియజ్ఞం పురుషం పురాణమిన్ద్రో మహానాస విధూతపాపః ॥ ౨౧ ॥ ఇదం మహాఖ్యానమశేషపాప్మనాం ప్రక్షాలనం తీర్థపదానుకీర్తనమ్। భక్త్యుచ్ఛ్రయం

మాగచ్ఛన్తం-దిగ్దేవతయా ప్రాగుదక్స్థితమానససరోవరస్థపద్మస్థయా దేవతయా-విష్ణుపత్న్యా శ్రీమహాలక్ష్మ్యా-అవితం రక్షితం-పద్మతన్తుషు వసన్త-మిన్ద్రం - అత ఏవ-హత-మోజో బలం-యస్య - తాదృశః-పాపో నాభ్యభూత్-పద్మస్థాలక్ష్మీర్భగవద్ధ్యానపరత్వాదిన్ద్రం పాపాద్రరక్షేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ అథ హత్యానిస్తారప్రకారమాహ॥తమిత్యాదినా స విధూతపాప ఇత్యన్తేన॥తమాగతమిన్ద్రం - ఋషయో - ఽభ్యేత్యాగత్య - హే భారత,పురుషారాధనేన పరమపురుషారాధనరూపేణ-హయమేధేన-యథావిధి-దీక్షయాంచక్రుః , హయమేధం కర్తుం దీక్షితం కృతవన్త ఇత్యర్థః - హేతిహర్షే ఖేదే చ- అహో ఇన్ద్రస్యైవం విధాఽవస్థేతి ॥ ౧౮ ॥ అథ,బ్రహ్మవాదిభిః వేదవాదిభిః-ఋషిభిః ఆర్త్విజ్యం గతైః,ర్వితతే విస్తృతే యథావత్క్రియమాణే,అశ్వమేధే , ఇన్ద్రేణ యజమానేన సర్వదేవతానామన్తరాత్మభూతే-సర్వస్య ప్రశాసితరి-పరమపురుషే-ఇజ్యమానే ఆరాధ్యమానే సతి ॥ ౧౯ ॥ భూయానపి-స త్వాష్ట్రవధః-వృత్రవధనిమిత్తః - పాపః హే పరన్తప - తేనైవాశ్వమేధేన - శూన్యాయ నీతః ప్రాపితః - శూన్యతాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః - యథా-భానునా సూర్యేణ - నీహారశ్శూన్యతాం ప్రాప్యతే తద్వత్ ॥ ౨౦ ॥ మరీచిమిశ్రైర్మరీచిసహితైః, స్తత్ప్రభృతిభిరిత్యర్థః , వితాయమానేనానుష్ఠీయమానేన-యథోక్తేన,హయమేధేన , అధియజ్ఞం యజ్ఞేషు ప్రధానతయా వర్తమానం,పురాణం పురుష,మిష్ట్వా ఆరాధ్య,స వై ఇన్ద్రః,విధూతం నిరస్తం , వృత్రహత్యారూపం పాపం-యేన తాదృశః-మహాన్నిష్ప్రీతి,పక్షః అవాప్తరాజ్యసంపచ్చాసీత్ ॥ ౨౧ ॥ ఉక్తం వృత్రవధాఖ్యానపరం శ్రవణాదిఫలం వదన్ తద్విశినష్టి॥ఇదమితి॥మహేన్ద్రస్య-మోక్షః బ్రహ్మవధనిమిత్తాత్పాపాత్ మోక్షః ప్రతిపాదనం యస్మిన్- తం-మరుత్వతః ఇన్ద్రస్య - విశేషేణ జయస్తత్ప్రతిపాదనం యస్మిన్ , తదిదం - మహాఖ్యానం-గుణవత్తరం-తదేవాహ-అశేషాణాం పాపానాం,ప్రక్షాళనం శోధకం-నివర్తకం-తత్రి హేతుః , తీర్థపదస్యానుకీర్తనం యస్మిన్ తాదృశం -కించ భక్త్యుచ్ఛ్రయం భగవద్భక్తేరుచ్ఛ్రయోఽభివృద్ధిర్యస్మాత్తథా

ఘాతం-తత్ర హేతుః-భక్తజనానాం భగవద్భక్తజనానామనువర్ణనం యస్మిన్-తత్ ❀॥౨౨॥ ❀కించ ఇన్ద్రియం ఇన్ద్రస్య లిఙ్గమిన్ద్రియం- ఇన్ద్రః ప్రత్యగాత్మా - తస్య లిఙ్గం జ్ఞాపకం-తద్యాథాత్మ్యప్రతిపాదనయుక్తత్వాదస్యేతి భావః-యద్వా ఇన్ద్రస్యేదమిన్ద్రియం ''ఇన్ద్రియమిన్ద్రలిఙ్గ'' మితి సూత్రే ఇతికరణాదర్థాన్తరేఽపి తన్నిపాతనాభ్యుపగమాత్, యద్వా-ఇన్ద్రియశబ్దస్తద్బలసమ్పాదకే ఉపచారాద్వర్తతే, ఇన్ద్రియవృద్ధికరమిత్యర్థః-యద్వా, ఇన్ద్రః పరమేశ్వరః ''ఇది పరమైశ్వర్యే'' ఇతి ధాతుపాఠాత్ - తేన జుష్టం ప్రీతివిషయత్వేన పరిగృహీతం-శ్రవణాదిద్వారా భగవత్ప్రీత్యాపాదకమిత్యర్థః-ధన్యం ధనప్రాప్తిసాధనం-యశస్కరం-నిఖిలానామఘానాం మోచనం యస్మాత్తథా- అశేషపాప్మనాం ప్రక్షాళనమిత్యనేన పాపవినాశకత్వముక్తం-అఖిలాఘమోచనమిత్యనేన తు పాపాశ్లేషకరత్వముక్తమిత్యతో న పౌనరుక్త్యం-స్వస్త్యయనం మఙ్గళావహం, తథా-ఆయుష్కరం-సర్వాణ్యేతాని ఫలాన్యస్యాఖ్యానస్య శ్రవణపఠనాదినా భవన్తి-నస్వరూపేణేత్యతోఽవశ్యముక్తిఫలార్థిభిరేతదాఖ్యానపఠనాదికం కార్యమిత్యుక్తం పఠేయురిత్యర్థేన-యత ఇదముక్తఫలం - అథో అతః-బుధాస్సదా-పఠేయుః-పర్వణి పర్వణి ప్రతిపర్వం శృణ్వన్తు, శృణుయురిత్యర్థః ❀ ॥౨౩॥ ❀ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః.*************************

''అహం సమాధాయ మనో యథాఽఽహ సఙ్కర్షణస్తచ్చరణారవిన్దే'' ఇత్యనేన వృత్రవాక్యేన తస్య సఙ్కర్షణోపదేశావగతస్వాత్మపరమాత్మాదియాథాత్మ్యవత్త్వముక్తం-తదవపిస్తరేణ శుశ్రూషుః పృచ్ఛతి రాజా॥ రజ ఇత్యాదినా॥ హే బ్రహ్మన్-రజశ్చ తమశ్చ స్వభావో యస్య- అత ఏవ-పాప్మనః పాపకారిణః, అసురత్వాదితి భావః-భగవతి నారాయణే, దృఢా

భక్తజనానువర్ణనం మహేన్ద్రమోక్షం విజయం మరుత్వతః ॥౨౨॥ పఠేయురాఖ్యానమిదం సదా బుధాః శృణ్వన్త్యథో పర్వణి పర్వణీన్ద్రియమ్ । ధన్యం యశస్యం నిఖిలాఘమోచనం రిపుంజయం స్వస్త్యయనం తథాయుషమ్॥౨౩॥*********************************

*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః.*********

రాజోవాచ ॥ రజస్తమస్స్వభావస్య బ్రహ్మన్ వృత్రస్య పాప్మనః॥ నారాయణే భగవతి కథమాసీద్దృఢా మతిః॥౧॥ దేవానాం శుద్ధసత్త్వానామృషీణామమలాత్మనామ్। భక్తిర్ముకున్దచరణే న ప్రాయేణోపజాయతే॥ ౨॥ రజోభిస్సమసంఖ్యాతాః పార్థివైరిహ జన్తవః। తేషాం యే కేచనేహన్తే శ్రేయో వై మనుజాదయః ॥ ౩ ॥ప్రాయో ముముక్షవస్తేషాం కేచనైవ ద్విజోత్తమ। ముముక్షూణాం సహస్రేషు కశ్చిన్ముచ్యేత సిధ్యతి॥ ౪ ॥ముక్తానామపి సిద్ధానాం నారాయణపరాయణః। సుదుర్లభః ప్రశాన్తాత్మా కోటిష్వపి మహామునే ॥౫॥వృత్రస్తు స క

నిశ్చలా-సిద్ధిపర్యన్తా-మతిః-భక్తిః హే మహామునే- కథ-మాసీత్-సదుపదేశేఽప్యాసురస్వభావస్య సిద్ధిపర్యన్తా భగవద్భక్తిర్దుర్లభేతి భావః ❀ ॥౧॥ ❀భక్తేర్దౌర్లభ్యమేవ ప్రపఞ్చయతి॥శుద్ధసత్త్వానాం కేవలసత్త్వప్రచురాణాం-దేవానాం-తాదృశాం-అమలచిత్తానాం - ఋషీణామేవ- ప్రాయశో-ముకున్దచరణే-భక్తిర్నజాయతే-తేషామపి దుర్లభా కథమస్య సంజాతేతి భావః ❀ ॥౨॥ ❀''మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే। యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాం వేత్తి తత్త్వతః'' ఇత్యుక్తరీత్యా- తావ-త్పృథివ్యాః - రజోభిః రేణుభిస్సహ-సమసంఖ్యాకా-జన్తవః-తద్వదసంఖ్యాకా జన్తవః- తేషాం జన్తూనాం-యే కేచన-మనుష్యాదయ ఏవ-శాస్త్రోక్తధర్మాధికారిణః తావన్మనుష్యాదిజన్మ దుర్లభమితి భావః❀॥౩॥ ❀తేషామపి-కేచి-త్ప్రాయశః-త్రివర్గరూపశ్రేయః ప్రవణా-ముక్తయే-న యతన్తే- తావన్ముముక్షుత్వమేవ దుర్లభమితి భావః-ద్విజోత్తమ ముముక్షూణాం కేషాంచిత్సహస్రేషు-కశ్చి-న్ముచ్యేత రాగాదిదోషైర్ముచ్యేత-సిధ్యతి లబ్ధయోగో భవతి ❀॥౪॥ ❀ముక్తానామపి సిద్ధానాం-కోటిష్వపి। హే మహామునే-నారాయణపరాయణః-ప్రశాన్తాత్మా రాగాద్యకలుషితచిత్త-స్సుతరాం-దుర్లభః ❀॥౫॥ ❀ప్రశ్నార్థముపసంహరన్ తస్యోత్తరదానాయ మునిం ప్రేరయతి॥వృత్రస్త్వితి ద్వాభ్యామ్ ॥తు శబ్దేనోక్తవిపరీతమసత్త్వప్రధానత్వం ద్యోత్యతే-రజస్తమః ప్రచురో-వృత్రః - సర్వలోకోపతాపనః సర్వలోకదుఃఖకారీ - అత ఏవ-పాపః-ఇత్థముక్తప్రకారేణ-కృష్ణే భగవతి-దృఢామతిర్యస్య తాదృశః-కథమాసీత్-కథం వా - ఉల్బణే దుస్సహే, గ్రామ్యశబ్దాదివిషయే-దృఢమతిర్నాసీదితి యత్, అస్మిన్ అర్థే , నః అస్మాకం-భూయాన్సంశయో వర్తతే-భో హే మహామునే-సంశయం పిశినష్టి॥హి యస్మాత్సంశయాత్ , శ్రోతుముత్తరం శ్రోతుం-కౌతూహల-మస్మాకమస్తి- నన్విన్ద్రభయాద్వృత్రః కృష్ణం శరణం గత ఇత్యత్రాహ ॥యః పౌరుషేణేత్యర్థేన ॥ యో వృత్రః -పౌరుషేణ - సహస్రాక్షమిన్ద్ర-మతోషయత్, న తస్యేన్ద్రాద్భయమస్తీతి భా

నః ❀॥౬॥౭॥ ❀ఏవంరాజ్ఞాపృష్టోమునిరుత్తరమాహేత్యాహసూతః॥పరీక్షితఇతి॥అథరాజ్ఞః ప్రశ్నానన్తరం-అథనను హే
శౌనకాదయఇతివాఽర్థః-పరీక్షితః -సమీచీనంప్రశ్న-మాకర్ణ్య-ప్రతినన్ద్య అహోసాధుపృష్టమిత్యభినన్ద్య-కరంమాత
స్య,శ్రద్దధానస్యఉత్తరశ్రవణవిషయకత్వరాయుక్తస్య-ఉత్తరేవిస్రమ్భయుక్తస్యవా-ఇదంవక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ❀॥౮॥ ❀
తదేవాహ,శృణుష్వేత్యాదినాఅధ్యాయక్రమేణ॥ తావద్వృత్రస్యభగవద్భక్తిర్న తజ్జన్మనాలబ్ధా-కింతుపూర్వజన్మనైవే
తివక్తుం తావత్తస్యపూర్వజన్మవృత్తాన్తంవక్ష్యన్ తచ్ఛ్రవణాయరాజానమాజ్ఞాపయతి॥ శృణుష్వేతి॥ హేరాజన్,ఇదం
వక్ష్యమాణ-మితిహాసం -అవహితస్సమాహితచిత్తో-యథా - యథావ-చ్ఛృణు-కథంభూతం-ద్వైపాయనాదస్మత్పితు
స్సకాశా-న్నారదా-ద్దేవలాచ్చ-శ్రుతం-మయేతి శేషః - యథాద్వైపాయనాదిభ్యశ్శ్రుతం-తథాకథయతోమత్తశ్శృణ్వే
తివాఽన్వయః- శ్రుతంద్వైపాయనాదిత్యాదినాఽస్యేతిహాసస్యాప్తప్రణీతత్వసూచనాత్కేవలాస్మద్బుద్ధి పరికల్పితత్వ
శఙ్కామూలకోఽస్మిన్నానాదరఃకార్యఇత్యుక్తంభవతి❀॥౯॥ ❀ఇతిహాసమాహ ॥ ఆసీదితి॥ హేనృప,ఇన్ద్రేణహతోయో
వృత్రః-స,పూర్వస్మిన్ జన్మని-చిత్రకేతురితిప్రసిద్ధ-స్సార్వభౌమః - కృత్స్నభూమేరధిపతిశ్శూరసేనేషుజనపదేష్వాసీత్॥
తంవిశినష్టి॥యస్యచిత్రకేతో,రియంమహీ, కామధుక్ ,కామ్యన్తఇతికామాఃఇష్టార్థా,స్తాన్-దోగ్ధిప్రపూరయతీతితథా,
ఆసీత్ ❀ ॥౧౦॥ ❀తస్యచిత్రకేతో,ర్భార్యాసహస్రాణాందశసహస్రాణిఅభవన్,కోటిసంఖ్యాకాభార్యాఅభవన్నిత్య
ర్థః-సచనృపశ్చిత్రకేతుః-సాన్తానికఃసన్తానార్థ్యపి-తాసుభార్యాసు,సన్తతిం - నలేభే, నప్రాప్తవాన్,యద్వా,సాన్తాని
కోఽపిస్వయంసన్తానార్హోఽపి,పుత్రోత్పాదనశక్తిమానపి,తాసు-సన్తతిం-నలేభే-సర్వాస్తావన్ధ్యాఏవదైవయోగనోద్వా

ధంపాపస్సర్వలోకోపతాపనః। ఇత్థందృఢమతిఃకృష్ణ ఆసీన్నుగ్రామ్యఉల్బణే ॥౬॥ అత్రనస్సంశయోభూ
యాఞ్ఛ్రోతుంకౌతూహలంప్రభో।యఃపౌరుషేణసమరేసహస్రాక్షమతోషయత్ ॥ ౭ ॥శ్రీసూతఉవాచ॥
పరీక్షితోఽథసంప్రశ్నం భగవాన్బాదరాయణిః। నిశమ్యశ్రద్దధానస్యప్రతినన్ద్యవచోఽబ్రవీత్ ॥౮ ॥శ్రీశు
కఉవాచ॥శృణుష్వావహితోరాజన్నితిహాసమిమంయథా। శ్రుతంద్వైపాయనముఖాన్నారదాద్దేవలాద
పి ॥ ౯ ॥ఆసీద్రాజాసార్వభౌమశ్శూరసేనేషువైనృప।చిత్రకేతురితిఖ్యాతోయస్యాసీత్కామధుఙ్మహీ॥౧౦॥
తస్యభార్యాసహస్రాణాంసహస్రాణిదశాభవన్। సాన్తానికశ్చాపినృపోనలేభేతాసుసన్తతిమ్ ॥ ౧౧ ॥రూ
పౌదార్యవయోజన్మ విద్యైశ్వర్యశ్రియా❀దిభిః।సమ్పన్నస్యగుణైస్సర్వైశ్చిన్తావన్ధ్యాపతేరభూత్॥౧౨॥
నతస్యసమ్పదస్సర్వామహిష్యోవామలోచనాః। సార్వభౌమస్యభూశ్చేయమభవన్ప్రీతిహేతవః॥౧౩ ॥ త
స్యైకదాతుభవనమఙ్గిరాభగవానృషిః। లోకాననుచరన్సిద్ధఉపాగచ్ఛద్యదృచ్ఛయా॥ ౧౪ ॥తంపూజయి
త్వావిధివత్ప్రత్యుత్థానార్హణాదిభిః।కృత్వాఽఽతిథ్య ముపాసీదత్సుఖాసీనంసమాహితః ॥ ౧౫ ॥ మహర్షి
స్తముపాసీనంప్రశ్రయావనతంక్షితౌ।ప్రతిపూజ్య మహారాజంసమాభాష్యేదమబ్రవీత్ ॥౧౬॥ అఙ్గిరాఉ

హితాఇతిభావః ❀॥౧౧॥ ❀రూపేతి॥రూపాదిభి-స్సర్వైర్గుణైర్ధర్మై-స్సమ్పన్నస్యయుక్తస్యాపి-తస్య-వన్ధ్యానాంసన్తాన
రహితానాంభార్యాణాం-పత్యు -రతఏవచిన్తా - పుత్రలాభప్రయుక్తా - అభూత్ -తత్ర-రూపంలావణ్యం-ఔదార్యంస
త్పాత్రేద్రవ్యవినియోగశీలత్వం-వయోయౌవనం,జన్మసత్కులప్రసూతత్వం-విద్యాశాస్త్రజన్యంజ్ఞానం-ఐశ్వర్యంసార్వ
భౌమత్వం-శ్రీర్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్పత్ ఏతేచిన్తారహితప్రీతిహేతవః-అథాప్యపుత్రత్వమేకంసదాచిన్తాహేతురా
సీదితిభావః ❀॥౧౨॥తదేవాహ ॥నేతి॥తస్యఅపుత్రత్వప్రయుక్తచిన్తాక్రాన్తస్య,సార్వభౌమస్యచిత్రకేతో-స్సర్వా-స్సంప
దః-వామలోచనాస్సున్దరలోచనాః-లోచనగ్రహణమన్యేషామప్యవయవానాముపలక్షణం-మహిష్యశ్చ,ఇయం-కృత్స్న
భూమిశ్చ-ప్రీతిహేతవో-నాభవన్❀॥౧౩ ॥ ❀ఏవంసర్వసంపత్సుప్రీతిరహితస్యకేవలంపుత్రార్థమేవచిన్తయత- స్తస్యచి
త్రకేతో-ర్భవనంగృహంప్రతి,భగవాన-ఙ్గిరాః-ఋషిః-సిద్ధఃజ్ఞానకాష్ఠాంప్రాప్తఃఅతఏవ-యదృచ్ఛయాస్వేచ్ఛయా-లో
కాన-నుచరన్-కదాచిత్,ఉపాగతః ❀॥౧౪ ॥ ❀తమాగతమంగిరసం-యథావిధిప్రత్యుత్థానార్ఘ్యపాద్యాదిభి-స్సంపూ
జ్య - ఆతిథ్యంకృత్వాభోజయిత్వా- సుఖాసనోపవిష్టమఙ్గిరస-ముపాసీదత్-తస్యసమీపేఉపవిష్టవాన్-కథంభూతస్సన్-
సమాహితస్సంయతచిత్తస్సన్ ❀ ॥౧౫ ॥ ❀ఉపాసీనముపవిష్టం-క్షితౌ-ప్రశ్రయేణవినయేన-అవనతంనమ్రంతంచిత్రకే
తుం - ప్రతిపూజ్యఅహోతవవినయాదిసమ్పత్తిరితిబహుసంమాన్య- సమాభాష్యసంభాషణాభిముఖంకృత్వా-ఇదంవక్ష్య
మాణ-మబ్రవీ-దఙ్గిరాః❀॥౧౬॥ ❀తదేవాహ॥అపీతి॥అపిశబ్దఃకుశలప్రశ్నద్యోతకః- తేతవ-అనామయంఆరోగ్యమపి-ఆరో
గ్యమస్తికిలేతిప్రశ్నః - ఆత్మనాంస్వసంబన్ధినీనాం ప్రకృతీనాంస్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబలాత్మకానాం

సప్తానామపి-స్వస్తినను * ॥౧౭॥ *సర్వస్మిన్ సతి కిం విశేషేణ ప్రకృతీనాం స్వస్తి పృచ్ఛసీత్యత్రాహ॥యథేతి॥సప్తభిః॥ప్రకృతిభిః మహదహఙ్కారతన్మాత్రైర్యథా-పుమాన్ జీవః -గుప్తః రక్షితో భవతి-ప్రకృత్యాయత్తసుఖీ భవతి-తథా-రాజాఽపి-స్వామ్యాదిషు సప్తసు - ప్రతిష్ఠాప్యాత్మానం సాక్షాన్నిధాయ-ఆత్మానం ప్రకృత్యధీనం కృత్వేత్యర్థః శ్రేయస్సుఖం-ప్రాప్నుయాత్ -రాజ్యభారం ప్రకృతిషు నిధాయ నిర్భరస్సుఖాన్యనుభూయాదిత్యర్థః- అతః ప్రకృతీనామేవ తావత్స్వస్తి పృచ్ఛామీతి భావః॥౧౮॥ *ఏవం రాజ్ఞశ్శ్రియః ప్రకృత్యధీనమిత్యుక్తం-అథ ప్రకృతీనాం శ్రేయో రాజాధీనమిత్యాహ॥రాజ్ఞేతి॥ హేనరదేవ-తథా - ప్రకృతయోఽపి-రాజ్ఞా హేతునా-హితాదయః-హితమిష్టం-ఆదిశబ్దాదనిష్టపరిహారశ్చ-యేషాం-తాదృశా-భవన్తి-అహితాధయ ఇతి పాఠే-ఆసమన్తాద్ధతా-ఆధయః-యేషాం-నిరస్తమనోదుఃఖా భవన్తీత్యర్థః *॥౧౯॥ *ఏవం రాజ్ఞః ప్రకృతీనాం చాన్యోన్యశ్రేయః ప్రాపకత్వముక్తం - నను యది రాజ్ఞశ్శ్రియః ప్రకృత్యధీనం-తర్హి రాజ్ఞస్స్వాతన్త్ర్యభఙ్గ - స్తత్రాహ॥అపీతి॥యస్య రాజ్ఞో - దారాః భార్యాః-ప్రజాః-అమాత్యాః కర్మసహాయాః-శ్రేణ్యస్తామ్బూలికాదయః-మన్త్రిణః మన్త్రేషు సహాయభూతాః - మిత్రాణి-పౌరాః పురవాసినః జానపదా దేశాన్తరాధిపతయో-భూపా- ఆత్మజాశ్చ-వశవర్తినః వశంగతాః-స ఏవ ప్రకృతిష్వాత్మానం నిధాయ శ్రేయ ఆప్నుయాదిత్యర్థః*॥౨౦॥ *కస్యైతే వశవర్తినస్స్యు స్తత్రాహ॥యస్యేతి॥యస్య రాజ్ఞః- ఆత్మా మనః - అనువశః వశంగతః-న తు విషయపర-స్స్యాత్-జితేన్ద్రియస్యేతి భావః-తస్యైవ-వశంగతాః-సర్వ ఇమే పూర్వోక్తా దారాదయః-పాలకైస్సహితాః-సర్వే లోకాశ్చ-అతన్ద్రితా జాగరూకాస్సన్తో-బలిం-హరన్తి-యద్వా -యస్యాత్మా అనువశ- స్తస్యైవ-సర్వ ఇమే దారాదయో-వశంగతాః-యస్యేమే దారాదయో వశంగ

వాచ॥అపి తేఽనామయం స్వస్తి ప్రకృతీనాం తథాఽఽత్మనః॥౧౭॥యథా ప్రకృతిభిర్గుప్తః పుమాన్రాజా చ సప్తభిః।ఆత్మానం ప్రకృతిష్వద్ధా నిధాయ శ్రేయ ఆప్నుయాత్॥౧౮॥రాజ్ఞా తథా ప్రకృతయో *నరదేవ హితాధయః॥౧౯॥అపి దారాః ప్రజామాత్యమిత్రశ్రేణ్యోఽథ మన్త్రిణః । పౌరా జానపదా భూపా ఆత్మజా వశవర్తినః ॥౨౦॥యస్యాత్మాఽనువశశ్చేత్స్యాత్సర్వే తద్వశగా ఇమే।లోకాస్సపాలా యచ్ఛన్తి సర్వే బలిమతన్ద్రితాః॥౨౧॥ఆత్మనః ప్రీయతే నాత్మా పరతస్స్వత ఏవ వా।లక్షయేఽలబ్ధకామం త్వాం చిన్తయా శబలం ముఖమ్॥ ఏవం వికల్పితో రాజన్విదుషా మునినాఽపి సః।ప్రశ్రయావనతోఽప్యాహ ప్రజాకామ స్తతో నృపమ్ ॥౨౩॥చిత్రకేతురువాచ॥భగవన్ కిం న విదితం తపోజ్ఞానసమాధిభిః। యోగినాం ధ్వస్తపాపానాం బహిరన్తశ్శరీరిషు॥౨౪॥ తథాఽపి పృచ్ఛతో బ్రూయాం బ్రహ్మన్నాత్మని చిన్తితమ్ । భవతో విదుషశ్చాపి చోదితస్త్వదనుజ్ఞయా॥౨౫॥ లోకపాలైరపి ప్రార్థ్యాస్సామ్రాజ్యైశ్వర్యసమ్పదః। న నన్దయన్త్యప్రజం *మాం క్షుత్తృట్కామమివాప

తా- స్తస్యైవ సర్వే లోకాస్సపాలా బలిం హరన్తీతి వాఽన్వయః- ఉపాయనసమర్పణద్వారా సేవన్త ఇత్యర్థః *॥౨౧॥ *త్వదుక్తరీత్యా జితేన్ద్రియస్య మమ సర్వం వశవర్తత ఇతి చే-త్తర్హ్యసన్తోష స్తవ కుత ఇత్యాహ॥ ఆత్మన ఇతి॥ఆత్మనః స్వస్య-తవ-ఆత్మా మనః-న ప్రీయతే న తుష్యతి-త- త్కిం పరతో వా-స్వతో వా హేతోః-కథమసన్తోషో జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ॥అలబ్ధకామం అప్రాప్తాభిలషితం-త్వాం,లక్షయే అనుపశ్యామి-తత్కుతః-యత-శ్చిన్తయా తవ-ముఖం-శబలం విచ్ఛాయం-ఆహ్లాదరహితముపలక్ష్యతే *॥౨౨॥ *ఏవమఙ్గిరసా పృష్టశ్చిత్రకేతుః స్వమనీషితం విజ్ఞాపితవానిత్యాహ మునిః॥ఏవమితి ॥విదుషాఽపి చిత్రకేతో రభిప్రేతం జానతాఽపి-మునినా-ఏవ -మిత్థం -వికల్పితః స్వతః పరతో వా తవాసన్తోష ఇత్యేవం వికల్పపూర్వకం పృష్టః-చిత్రకేతుః-ప్రజాకామః పుత్రం కామయమానః, తావ,త్ప్రశ్రయేణ వినయేన-నమ్రః, మునిమఙ్గిరసమాహ *॥౨౩॥ *తదేవాహ ॥ భగవన్నిత్యాదినా తద్విశేషేణ ఇత్యన్తేన॥ హే భగవన్ -తపోజ్ఞానసమాధిభిః కర్మయోగజ్ఞానయోగభగవద్భక్తియోగైః-ధ్వస్తం నిరస్తం-పాపం జ్ఞానావారకం పుణ్యపాపాత్మకం కర్మ -యై- స్తేషాం భవాదృశానాం యోగినాం, దేహీష్వ- న్తర్బహిశ్చా-విదితం-కిం న్వస్తి-శరీరిణామన్తర్బాహ్యగతం చ సర్వం భవద్భిర్విదితమేవేత్యర్థః * ॥ ౨౪ ॥ *తథాపి సర్వస్యజ్ఞాతత్వేఽపి, హే బ్రహ్మన్ - ఆత్మని మదన్తఃకరణే-చిన్తితమర్థం- పృచ్ఛతస్తవ బ్రూయాం కథయామి-కథం భూతః-విదుషా చాపి మదభిప్రేతం జానతాఽపి, భగవతా-చోదితః - అభిప్రేతకథనాయ ప్రేరితః ,త్వదనుజ్ఞయా బ్రూయాం యద్యనుజ్ఞాపయసి తర్హి బ్రూయామితి స్వస్య వినయాదిసమ్పత్తిస్సూచితా *॥౨౫॥ *తావత్స్వస్య పుత్రలాభప్రయుక్తాయాశ్చిన్తాయా నితరామనివృత్తిహేతుత్వం వదంశ్చిన్తితమాహ ॥ లోకపాలైరితి॥ లోకపాలైరపి ప్రార్థ్యాః తేషామపి దుర్లభా ఇతి భావః-సామ్రాజ్యం సార్వభౌమత్వం-తదారూపం యదైశ్వర్యం -తత్ప్రయుక్తా-స్సమ్పదః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్ప

౧౯ ॥ శ్లో * పా ॥ నరదేవాహితాధయః

ద్దయః-అప్రజమపుత్రం-మాం-ననన్దయన్తి-నసుఖయన్తి-యథా-క్షుత్తృడ్భ్యా-మన్నపానాదికంకామయమాన-మితరేస్ర క్చన్దనవనితాదయో-నసుఖయన్తి-తద్వత్ ॥ ౨౬ ॥ తత్తస్మాత్-హేమహాభాగ-పూర్వైస్సహ-మయా గతం-ప్రాప్తం-దుస్తరం-తమోనరకం-యథా-ప్రజయాపుత్రేణ హేతునా-యథా-తరేమతథావిధేహి-తథాఅనుగృహాణేత్యర్థః,, అపుత్రస్యగతిర్నాస్తీ,, తికింవదన్తీమనుస్మృత్యపూర్వైస్సహగతంతమఇత్యుక్తం,,ప్రజయాపితృభ్య,,ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాప్రజాయాఅభావేపితృఋణానివృత్తేరప్రజస్యతమఃప్రాప్తింసిద్ధవత్కృత్వాగతమిత్యుక్తమ్॥ ౨౭ ॥ ఏవముక్తోఽఙ్గిరాస్తమనుగృహ్ణన్పుత్రకామేష్ట్యాయాజఇత్వాయజ్ఞోచ్ఛిష్టంహవిర్భార్యాయైప్రదాస్యయయావిత్యాహము నిః॥ఇతీతి॥ఇత్థం-చిత్రకేతునా-ఽభ్యర్థితోయాచిత-స్సభగవాన్-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-సుతో-విభురఙ్గిరాః-కృపాళు-రతఏవ-త్వాష్ట్రం-త్వష్టృదేవతాకం-చరుం-శ్రపయిత్వాపాచయిత్వా-తేనచరుణా-త్వష్టార-మయజత్అయాజయత్-స్వయమార్త్విజ్యకరణేనేష్టవాన్ ॥ ౨౮ ॥ తతో-హేభారత-రాజ్ఞశ్చిత్రకేతోః-భార్యాణాంమధ్యేయా-జ్యేష్ఠా-శ్రేష్ఠాచ-నామ్నా-కృతద్యుతిరితిప్రసిద్ధా-భార్యా-తస్యై-యజ్ఞోచ్ఛిష్టంయజ్ఞశిష్టం-హవిః-విప్రోఽఙ్గిరాః-అదాత్దత్తవాన్ ॥ ౨౯ ॥ అథనృపతించిత్రకేతు-మాహఉవాచ॥తదేవాహ॥హేరాజన్-చిత్రకేతో-తవ-పుత్రో,భవితాజనిష్యతే-కథంభూతః-తుభ్యం-హర్షశోకప్రదః-జన్మనాహర్షం-మరణేనశోకం-ప్రదదాతీతితథా-ఇతిఏవ-ముక్త్వా-బ్రహ్మణస్సుతోఽఙ్గిరాః-యయాగతః ॥ ౩౦ ॥ తత-స్సా-కృతద్యుతిశ్చిత్రకేతోర్భార్యా,తస్యయజ్ఞావశిష్టస్య-ప్రాశనాద్భక్షణాదేవ-

రే ॥ ౨౬ ॥ తన్నః పాహి మహాభాగ పూర్వైస్సహ గతం తమః । యథాతరేమ దుస్తారం ప్రజయా తద్విధేహి నః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యర్థితస్సభగవాన్ కృపాళుర్బ్రహ్మణస్సుతః। శ్రపయిత్వా చరుం త్వాష్ట్రం త్వష్టారమయజద్విభుః ॥ ౨౮ ॥ జ్యేష్ఠా శ్రేష్ఠా చ యా రాజ్ఞో మహిషీణాం చ భారత। నామ్నా కృతద్యుతి స్తస్యై యజ్ఞోచ్ఛిష్టమదాద్విభుః ॥ ౨౯ ॥ అథాహ నృపతిం రాజన్భవితైకస్తవాత్మజః। హర్షశోకప్రదస్తుభ్యమితి బ్రహ్మసుతో యయౌ ॥ ౩౦ ॥ సాఽపి తత్ప్రాశనాదేవ చిత్రకేతోరధారయత్। గర్భం కృతద్యుతిర్దేవీ కృత్తికాఽగ్నేరివాత్మజమ్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యా అనుదినం గర్భశ్శుక్లపక్ష ఇవోడురాట్। వవృధే శూరసేనేశ తేజసా శనకైర్నృప ॥ ౩౨ ॥ అథ కాల ఉపావృత్తే కుమారస్సమజాయత। శృణ్వతాం శూరసేనానాం జనయన్పరమాం ముదమ్ ॥ ౩౩ ॥ హృష్టో రాజా కుమారస్య స్నాతశ్శుచిరలంకృతః। వాచయిత్వాఽఽశిషో విప్రైః కారయామాస జాతకమ్ ॥ ౩౪ ॥ తేభ్యో హిరణ్యం రజతం వాసాంస్యాభరణాని చ। గ్రామాన్గజాన్హయాన్ప్రాదాద్ధేనూనామర్బుదాని షట్ ॥ ౩౫ ॥ వవర్ష కామానన్యేషాం పర్జన్య ఇవ దేహినామ్। ధన్యం యశస్యమాయుష్యం కుమారస్య మహామనాః ॥ ౩౬ ॥ కృచ్ఛ్రలబ్ధేఽథ రాజర్షేస్తనయేఽనుదినం పితుః। యథా నిస్వస్య కృచ్ఛ్రాప్తే ధనే స్నేహోఽన్వవర్ధత ॥ ౩౭ ॥ మాతుస్త్వతితరాం పుత్రే స్నేహో మోహసముద్భవః। కృతద్యుతేస్సపత్నీనాం ప్రజాకామజ్వరోఽభవత్ ॥ ౩౮ ॥ చిత్రకేతోరతిప్రీతిర్యథా దారే ప్రజావతి। నతథాన్యేషు సంజజ్ఞే బాలం లాల

హేతో-శ్చిత్రకేతోస్సకాశా-త్పుత్రరూపంగర్భ-మధారయత్ధృతవతీ యథా-కృత్తికాఅగ్నేస్సకాశాద్గర్భంకుమారరూపందధార-తద్వత్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యాం కృతద్యుతౌ,అనుదినం-శుక్లపక్షే-ఉడుపశ్చన్ద్రః-శూరసేనానామీశస్యచిత్రకేతో-స్తేజసావీర్యేణ-గర్భ-శ్శనై-ర్వవృధేవర్ధయామాస ॥ ౩౨ ॥ అథ-కాలేదశమాసాత్మకేకాలే-ఉపావృత్తేగతేసతి-కుమారఃపుత్ర-స్సమజాయత-కథంభూతస్సన్-రాజ్ఞః పుత్రోత్పత్తిం-శృణ్వతాం శూరసేనదేశస్థానాంజనానాం-పరమాం-ముదం-జనయన్ ॥ ౩౩ ॥ తతః-హృష్టోహర్షయుక్తో-రాజాచిత్రకేతు-స్సద్యఏవ-స్నాత్వా-శుచి-రలకృతశ్చ-కుమారస్య-విప్రై-రాశిషో-వాచయిత్వా-జాతకంజాతకర్మ-కారయామాస ॥ ౩౪ ॥ తత-స్తేభ్యోవిప్రేభ్యః,హిరణ్యాదీన్-ధేనూనాంషడర్బుదానిచ-ప్రాదాత్ప్రదత్తవాన్-తత్రహయాఅశ్వాః-అర్బుదందశకోటయః-శతకోటిర్వార్బుదం,,ప్రియుతంచార్బుదంచే,,తిప్రయుతానన్తరంనిర్దేశాత్ ॥ ౩౫ ॥ తథాఽన్యేభ్యోఽపిబన్ధుభృత్యాదిభ్యః-కామానిష్టార్థాన్-పర్జన్యఇవ-వవర్ష-ధనకరం-యశస్కరం-పుత్రస్యాయుష్కరంచ-యథాభవతితథా-వవర్షేత్క్రియావిశేషణాన్యేతాని ॥ ౩౬ ॥ అథ-కృచ్ఛ్రలబ్ధేబహుప్రయాసలబ్ధేతనయే-పితూ-రాజర్షేశ్చిత్రకేతోః స్నేహః,అన్వవర్ధతఅన్వవర్ధతయథా నిస్వస్యనిర్ధనస్యపుంసః,కృచ్ఛ్రాప్తేకృచ్ఛ్రలబ్ధే-ధనే-స్నేహోవర్ధతేతద్వత్ ॥ ౩౭ ॥ తథా-మాతురపి-కృతద్యుతేః,తనయే-అతితరామతితరాం-మోహసముద్భవః-స్నేహః, అన్వవర్ధత-మోహాత్సముద్భవోయస్యమోహసముద్భవఃమోహస్యసముద్భవోయస్మాదితివా-తదా,కృతద్యుతే, స్సపత్నీనాం-ప్రజాకామజ్వరఃపుత్రాభిలాషరూపోజ్వరో, ఽభవత్ ॥ ౩౮ ॥ తథాఅనుదినంపుత్రం,లాలయత,శ్చిత్రకేతోః,ప్రజావతిపుత్రవత్యాం,దారేభార్యాయాంకృతద్యుతౌ,

యథాఅత్రప్రీతిః-తథైవ-తదేషు-దారేషు-ప్రీతి-ర్నాసీత్ ✽॥౩౯॥ ✽తతః,తాః, తస్యపత్న్యః-ఆత్మను-రాజ్ఞో-ఽనాదరేణ-అనపత్యేనఅపుత్రత్వనిమిత్తేన-దుఃఖేనచ-ప్రుత్రవత్యాంసపత్న్యాంకృతద్యుతౌ-అభ్యసూయయా-ఆత్మానం-నిన్దయన్త్యః-పర్యతప్యన్ పరితప్తాబభూవుః ✽॥౪౦॥ ✽గర్హాపూర్వకపరితాపంతాసాందర్శయతి॥ధిగితిద్వాభ్యామ్॥అప్రజామపుత్రవతీం-అతఏవ-పాపాం-మాదృశీం-స్త్రియం-ధిక్ మాదృశీస్త్రీర్నిన్ద్యేత్యర్థః - నిన్ద్యత్వే హేతూన్వదన్త్యః స్త్రియంవిశింషన్తి-పత్యుశ్చాగృహసమ్మతాంగృహేసన్మతాఇష్టాగృహసమ్మతా।-తథానభవతీత్యగృహసమ్మతా-పత్యుర్గృహేఅసమ్మతామిత్యర్థః ,కించ-సుప్రజాభిశ్శోభనాపత్యవతీభి-స్సపత్నీభిః-దాసీమివ-తిరస్కృతాంతుచ్ఛీకృతామ్ ✽॥౪౧॥ ✽కించ,దాస్యోపేక్షయాఽప్యపుత్రవతీనారీనిన్ద్యేత్యాత్మనోగర్హయన్తి॥దాసీనామితి॥దాసీనాం-కోను-సన్తాపః-నకోఽపి-సన్తాపోఽస్తి-తత్రహేతుః-పరిచర్యయా-సేవయా-స్వామినస్సకాశా-దభీక్ష్ణంపునఃపున-ర్లబ్ధః -కామఇష్టార్థో-యాభి-స్తాసాం-స్వామినఃపరిచర్యయాలబ్ధకామానామితివాఽన్వయః-అతోవయందాస్యాః దాసీవద్దుర్భగాః ✽ ॥ ౪౨॥ ✽ఏవం,సపత్న్యాఃకృతద్యుతేః - పుత్రసంపదా-నితరాం-దహ్యమానచిత్తానాం-రాజ్ఞోఽసమ్మతావృత్తిర్జీవనంయాసాంతాసాం-బలవాన్విద్వేషోఽభూత్ ✽॥౪౩॥ ✽తతో,నృపతించిత్రకేతుం-దుర్మర్షాఅసహమానాః-తద్విద్వేషేణ-నష్టవివేకాః-క్రూరచిత్తాః-స్త్రియః-కుమారాయ-గరంవిషం-దదుః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽సపత్నీనాం-మహ-దఘంగరదానరూప-మజానతీ-కృతద్యుతిః-కేవలంకుమారం-నిరీక్ష్యసుప్తఏవేతిమత్వా,గృహే-వ్యచరత్ సంచచార ✽॥౪౫॥ ✽కుమారం,సుచిరతరం-సుప్త-ముపధార్యవిజ్ఞాయ-మ

యతోఽన్వహమ్ ॥ ౩౯ ॥ తాః పర్యతప్యన్నాత్మానంగర్హయన్త్యోఽభ్యసూయయా। అనపత్యేనదుఃఖేనరాజ్ఞోఽనాదరణేనచ ॥ ౪౦ ॥ ధిగప్రజాంస్త్రియంపాపాంపత్యుశ్చాగృహసమ్మతామ్। సుప్రజాభిస్సపత్నీభిర్దాసీమివతిరస్కృతామ్ ॥ ౪౧ ॥ దాసీనాంకోనుసన్తాపస్స్వామినఃపరిచర్యయా। అభీక్ష్ణంలబ్ధకామానాందాస్యాదాసీవదుర్భగాః ॥ ౪౨ ॥ ఏవంసందహ్యమానానాంసపత్న్యాఃపుత్రసంపదా। రాజ్ఞోఽసమ్మతవృత్తీనాంవిద్వేషోబలవానభూత్ ॥ ౪౩ ॥ విద్వేషనష్టమతయస్స్త్రియోదారుణచేతసః। గరందదుఃకుమారాయదుర్మర్షానృపతింప్రతి ॥ ౪౪ ॥ కృతద్యుతిరజానన్తీసపత్నీనామఘంమహత్। సుప్తఏవేతిసంచిన్త్యనిరీక్ష్యవ్యచరద్గృహే ॥ ౪౫ ॥ శయానంసుచిరంబాలముపధార్యమనీషిణీ। పుత్రమానయమేభద్రఇతిధాత్రీమచోదయత్ ॥ ౪౬ ॥ సాశయానముపవ్రజ్యదృష్ట్వాచోత్తారలోచనమ్। ప్రాణేన్ద్రియాత్మభిస్త్యక్తంహతాఽస్మీత్యపతద్భువి ॥ ౪౭ ॥ తస్యాస్తదాకర్ణ్యభృశాతురంస్వనంఘ్నన్త్యాకరాభ్యామురఉచ్చకైరపి। ప్రవిశ్యరాజ్ఞీత్వరయాఽఽత్మజాన్తికందదర్శబాలంసహసామృతంసుతమ్ ॥ ౪౮ ॥ పపాతభూమౌపరివృద్ధయాశుచామమోహవిభ్రష్టశిరోరుహామ్బరా ॥ ౪౯ ॥ తతోనృపాన్తఃపురవర్తినోజనానరాశ్చనార్యశ్చనిశమ్యరోదనమ్। ఆగత్యతుల్యవ్యసనాస్సుదుఃఖితాస్తాశ్చవ్యలీకంరురుదుఃకృతాగసః ॥ ౫౦ ॥ శ్రుత్వామృతంపుత్రమలక్షి

నీషిణీపుత్రలాలనావిషయబుద్ధిమతీ-కృతద్యుతిః-హేభద్రే - మే - పుత్ర-మానయేతి - ధాత్రీం స్తన్యదాయినీం - అచోదయత్ ✽॥ ౪౬ ॥ ✽సాధాత్రీ-సముపవ్రజ్యకుమారసమీపంగత్వా-ఉత్తారేఉద్గతే తారకేకనీనికే-యయో-స్తేలోచనే-యస్య-తాదృశం-ప్రాణైరిన్ద్రియైరాత్మనాజీవేనచ-త్యక్తం-దృష్ట్వా-హాహతాఽస్మీతి-క్రోశన్తీ-భువి-అపతత్ ✽॥౪౭ ॥ ✽కరాభ్యాముచ్చై-రతితరా-మురో-ఘ్నన్త్యాస్తాడయన్త్యా- స్తస్యాధాత్ర్యాః-నితరా-మాతురందుఃఖయుక్తం-స్వరమాకర్ణ్య-రాజ్ఞీకృతద్యుతి-స్త్వరయా-ఆత్మజస్యా-న్తికం,ప్రవిశ్య-సహసాసర్వథా-మృతమేవ-బాలం-సుతం-దదర్శ ✽॥౪౮॥✽ తతః,భూమౌ,పపాత-తథా - పరివృద్ధయాఏధమానయా,శుచా-ముమోహవిచిత్తాఽభూత్,మోహమేవదర్శయితుంతాంవిశినష్టి,విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరా-విభ్రష్టాశ్శిరోరుహాఃకేశాః,అమ్బరేచ-యస్యాస్సా ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽తతః-నృపస్యాన్తఃపురవాసినో-జనాః హేనృపేతిసంబోధనంవాజనానేవాహ॥నరానార్యశ్చేతి॥నరానార్యశ్చ,సర్వేజనా-రోదనమాకర్ణ్య,కుమారసమీప,మాగత్య, రాజ్ఞ్యాసహ,తుల్య , దుఃఖా,స్సుదుఃఖితా,బభూవుఃతథా,కృతాగసఃగరదానేనకృతాపరాధాఅప,తాస్సపత్న్యః-స్సమాగత్య-వ్యలీకంనిష్క-పటమివ-యద్వాసకపటంయథాతథా-మిథ్యావా,రురుదుః ✽॥౫౦॥✽ సలక్షితఃమృత్యుహేతుర్యస్యతం,మృతం,సుతంశ్రుత్వా ,పుత్రే,భృశం-స్నేహానుబన్ధేనఅనుబద్ధస్నేహేనహేతునా,ఏధితయావర్ధితయా,శుచాశోకేన - అతీవ,పీడితః . అతఏవ,వినష్టదృష్టిఃవినష్టాదృష్టిర్యస్య - అతఏవ-క్వచి-త్ప్రపతన్-క్వచిచ్చ-స్ఖలన్-క్వచిద్విమూర్ఛితః,సరాజరాజశ్చిత్రకేతుః - అనుసృత్యగచ్ఛద్భిః - ప్రకృతిభిరమాత్యాదిభి-ర్ద్విజైశ్చ-పరివృ

తః ॥౫౧॥ మృతస్య-బాలస్య, పాదమూలే-పపాత-కథంభూతః-విభ్రష్టాః-శిరోరుహాః-అమ్బరేచ-యస్య దీర్ఘం యథా తథా-శ్వసన్ శ్వాసంముఞ్చన్-బాష్పకలాభిః అశ్రుబిన్దుభిః - ఉపరోధతః సంభృతత్వేన నిరుద్ధః కణ్ఠోయస్య-తాదృశః-భాషితుం కించిదపివక్తుం-నశశాకనాశక్నోత్ ॥౫౨॥ తదా, ఉరుశుచా మహతాశోకేన, అర్పితం వ్యాప్తం, పతిం, తథా, ఏకమేవసంతతిరూపం, మృతం, జనస్య, రాజ్ఞః, ప్రకృతేః అమాత్యాదేశ్చ, హృద్రుజం మనఃపీడాం, దధానా పుష్ణన్తీ, సతీకృతద్యుతిః, రాజ్ఞీతిపాఠే, సతీరాజ్ఞీ, జనస్య, ప్రకృతేశ్చ, హృద్రుజం దధానాసతి చిత్రధావిలలాప ॥౫౩॥ చిత్రధావిలాపమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ స్తనద్వయమిత్యాదినా॥ కలాగిరస్తఇత్యన్తేన॥ తావతుఙ్కుమగన్ధేనకుఙ్కుమమిశ్రహరిచన్దనేన-మణ్డితం భూషితం స్తనద్వయం అఞ్జనయుక్తైః-బాష్పబిన్దుభిః - అశ్రుబిన్దుభిః-నిషిఞ్చతీ - విగళన్తీ-స్రక్-యేభ్యః-తాన్-కేశాన్-వికీర్య-కురరీవ-పుత్రం ప్రతి-సుస్వరం చిత్రంచ యథా-తథా-శుశోచ ॥౫౪॥ హేవిధాత-స్త్వం, మహా-బాలిశః మూర్ఖః, నిష్కృపోవా-కుతః యస్త్వం, మాత్మసృష్టేః స్వకర్తృకసృష్టేః-పిత్రాదిక్రమనిబద్ధాయాః - అప్రతిరూపమననురూపం-ఈహసే చేష్టసే-తదేవాహ, పరేషాం కాలజాతే పిత్రాదౌ-అనుజీవతి సతి - అపరస్య పశ్చాత్కాలజాతస్య పుత్రాదేః - మృతిర్మరణ-మితి-తదేతదప్రతిరూపమిత్యర్థః - విపర్యయశ్చేత్ యద్యుక్తవిపర్యయ ఏవస్యాత్, పుత్రాదౌ జీవతి పుత్రాదేరేవ మృతస్స్యాదిత్యర్థః, తర్హి త్వం ధ్రువం నూనం-పరస్సర్గోత్కృష్టో భవేః -నియమేన తదభావాత్త్వం బాలిశ ఏవేతి భావః॥ యద్వా॥ ననుసృష్టిస్తు పిత్రాదిక్రమేణైవ-మృతిస్త్వనియతేతి -చేత్తర్హి -త్వం - ధ్రువం నూనం-పరోఽసి ప్రకృష్టోఽసీత్యర్థి

తాన్తతకంపినష్టదృష్టిః ప్రపతన్ స్ఖలన్ పథి । స్నేహానుబన్ధైధితయాశుచాసృపోవిమూర్ఛితోఽనుప్రకృతిర్ద్విజై ర్వృతః॥౫౧॥ పపాతబాలస్యసపాదమూలే మృతస్యవిభ్రష్టశిరోరుహామ్బరః। దీర్ఘం శ్వసన్ బాష్పకలోపరోధతో నిరుద్ధకణ్ఠోనశశాకభాషితుమ్॥౫౨॥ పతింనిరీక్ష్యోరుశుచాఽర్పితంతదా మృతంచబాలంసుతమేకసన్తతిమ్। జనస్య రాజ్ఞీప్రకృతేశ్చ హృద్రుజం సతీదధానావిలలాపచిత్రధా॥౫౩॥ కృతద్యుతిరువాచ॥ స్తనద్వయం కుఙ్కుమగన్ధమణ్డితం నిషిఞ్చతీసాఞ్జనబాష్పబిన్దుభిః । వికీర్యకేశాన్విగళత్స్రజస్సుతం శుశోచచిత్రం కురరీవసుస్వరమ్ ॥౫౪॥ అహోవిధాత స్త్వమతీవబాలిశో యస్త్వాత్మసృష్ట్యప్రతిరూపమీహసే । పరేఽనుజీవత్యపరస్యయామృతిర్విపర్యయశ్చేత్త్వమసి ధ్రువఃపరః ॥౫౫॥ నహిక్రమశ్చేదిహమృత్యుజన్మనోః శరీరిణామస్తుతదాత్మకర్మభిః । యస్స్నేహపాశోనిజసర్గవృద్ధయే స్వయంకృతస్తేతమిమంవివృశ్చసి ॥౫౬॥ త్వంతాతనార్హసిచమాంకృపణామనాథాం త్యక్తుం పిచక్ష్వపితరంతవశోకతప్తమ్। అఞ్జస్తరేమభవతాఽప్రజదుస్తరంయద్ధ్వాన్తంనయాహ్యకరుణేనయమేనదూరమ్ ॥౫౭॥ ఉత్తిష్ఠతాతతఇమేశిశవోవయస్యాస్త్వామాహ్వయన్తినృపనన్దనసంవిహర్తుమ్। సుప్తశ్చిరంహ్యశనయాచభవాన్పరీతోభుఙ్క్ష్వస్తనంపిబశుచోహరసన

క్షేపః, ధ్రువ ఇతి-ప్రథమాన్తపాఠేతు-త్వం-నిత్యః-శత్రుః-అసీత్యర్థః ॥౫౫॥ ననుతత్కర్మానుసారేణోత్పత్తిమరణే స్తః-నచాత్రక్రమోఽస్తి, నవామమాత్రాపరాధోఽస్తి, త్యత్రాహ॥ నహీతి॥ ఇహప్రకృతిమణ్డలే-శరీరిణాం-మృత్యుజన్మనోః ఉత్పత్తిమరణయోః-క్రమో-నాస్తిచేత్, పశ్చాజ్జాతే పుత్రే జీవత్యేవ పితాపూర్వం జాతోమ్రియత ఇత్యేవంవిధః క్రమోనాస్తి చేదిత్యర్థః, ఉత్పత్తిక్రమేణైవ మృతిక్రమోనాస్తిచేత్యర్థః-జన్మగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం-యథా-జన్మనిక్రమోఽస్తి, తథా-మృతౌక్రమోనాస్తిచేదితి-తర్హ్యాత్మకర్మభిః స్వస్వకర్మభిరేవ, తత్తదుత్పత్తిమృత్యాదికం-సర్వమస్తు, కిమీశ్వరేణ త్వయా కృత్యమస్తి, కర్మానుసారేణ ఫలప్రాపకోఽహమితిచేత్తత్రాహ ॥ య ఇతి॥ నిజసర్గవృద్ధయే, తే త్వయా, యః, స్నేహపాశః పుత్రాదిషు స్నేహరూపః పాశః-కృత-స్తమిమం, స్వయమేవ, వివృశ్చసి-ఆర్షత్వాత్ప్రార్థనాయాం లట్-ఛినత్సీత్యర్థః ॥౫౬॥ ఏవం దైవం ప్రత్యాక్రుశ్యాథ మృతం బాలం, ప్రతివిలలాప॥ త్వమితి ॥ హే తాత పుత్ర, మాం, మనాథాం, మేతద్దుఃఖసాగరాద్రక్షకరహితాం-దీనాం దుఃఖితాం, త్యక్తుం, త్వం నార్హసి, తవ-శోకేన తప్తం-పితరం, విచక్ష్వ పశ్య-యద్యస్మాత్త్వత్కర్తృకాదవలోకనాదప్రజదుస్తరం అనపత్యత్వప్రయుక్తాదపక్లేశాద్దుస్తరం-అప్రజస్త్వక్లేశస్తు యథా కథంచిత్సోఢుం శక్యః - అయం తు నితరాం సోఢుమశక్య ఇతిభావః ధ్వాన్తం శోకం, తరేమ-యది న పశ్యసి - తర్హ్యకరుణేన నిష్కృపేణ-యమేన అకరుణభూతేన-మామపి-దూరం-నయ, మామపి యమసమీపం నయేత్యర్థః ॥౫౭॥ హే తాత, ఉత్తిష్ఠ, ఇమే వయస్యాః, త్వత్సమానవయసః, శిశవో బాలాః, హే నృపనన్దన-త్వయాసహ-సంవిహర్తుం - త్వా, మాహ్వయన్తి, కించ, త్వం-చిరంసుప్తః, అశన

౫౩॥ శ్లో॥ * పా॥ రాజ్ఞీప్రకృతేశ్చ. ౫౫॥ శ్లో॥ + పా॥ ధ్రువః పరః.

యాఽక్షుధాచపరీతోవ్యాప్తః,అతః, స్తన్యం,పిబ,స్వకానాం,నోఽస్మాకం,శుచో,హరఅపనుద ❁॥౫౮॥❁ హేతనూజ, పుత్రక, తేతవ,ఆననాబ్జంముఖమకల-మహం-నదదృశేనదృష్టవతీ-కథంభూతం,ముగ్ధంసున్దరం,స్మితం-యస్మిన్-మృదితవీక్షణం,మృదితేచలత్పక్ష్మణీ-నేత్రే-యస్మిన్,తాదృశం-అతఏవ,హతమఙ్గళా , అహమిదానీమపి,తవ,కలాఃమధురాః,గిరః, నశృణోమినాశ్రౌషం , తర్హి,కిమపునరస్వయం,పునరాగమనరహిత,మన్యలోకంలోకాన్తరంప్రతి,అఘృణేననిష్కృపేణ, దైవేన,నీతోగతోఽసి,కింవేతి ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ఏవందంపత్యోరన్యేషుచభృశంశోకావిష్టేషుసనారదఃపునరఙ్గిరాస్తతాశ్రియ యావిత్యాహమునిః ॥ విలపన్త్యాఇతి॥మృతంబాలంప్రతి,చిత్రవిలాపనైః,ప్రలపన్త్యాస్సత్యా-శ్చిత్రకేతురపి,నితరాం,శోకేన-తప్తో,ఽతఏవ,ముక్తఃఉచ్చైస్స్వరయుక్తకణ్ఠో-రురోదహేతి ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ తయోర్దంపత్యో-రేవంవిలపతోస్సతోః-తదనువ్రతాః,స్సర్వే , నరా,నార్యశ్చ ,రురుదుఃఇతరత్సర్వజనజాత-మచేతనప్రాయ-మాసీత్-చిత్రితప్రతిమాఇవబభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ఏవం-కశ్మలంమహద్దుఃఖ-మాపన్నం , మతఏవ,నష్టసంజ్ఞంవివేకరహిత-మనాయకంతతోప్యపదేష్ట్రరహితం-సముదాయం,జ్ఞాత్వా,శ్రీనారదేనసహితో-దేవర్షిరఙ్గిరాః-ఆజగామఆగతవాన్ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః.❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవంతతాగతావఙ్గిరోనారదౌశోకాపనయనాయతమూచతురిత్యాహమునిః॥ఊచతురితి ॥మృతకోపాన్తేశవసమీప-పతితం-మృతకోపమంశవసదృశం-తత్రహేతుః.శోకేనాభిభూతం-తిరస్కృతవివేకం-రాజానంచిత్రకేతుం ,సదుక్తిభిఃప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవేదినీభిరుక్తిభి-ర్బోధయన్తావివేకముత్పాదయన్తౌ,వూచతుః ❁॥౧॥❁సదుక్తిభిర్బోధ

స్స్వకానామ్ ॥ ౫౮ ॥ నాహంతనూజదదృశేహతమఙ్గళాతేముగ్ధస్మితంమృదితవీక్షణమాననాబ్జమ్। కింవాగతోస్యపునరన్వయమన్యలోకంనీతోఽఘృణేననశృణోమికలాగిరస్తే ॥ ౫౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥విలపన్త్యామృతంపుత్రమితిచిత్రవిలాపనైః।చిత్రకేతుర్భృశంతప్తోముక్తకణ్ఠోరురోదహ ॥౬౦॥తయోర్విలపతోస్సర్వేదంపత్యోస్తదనువ్రతాః। రురుదుస్స్మనరానార్యస్సర్వమాసీదచేతనమ్ ॥ ౬౧ ॥ఏవంకశ్మలమాపన్నంనష్టసంజ్ఞమనాయకమ్ । జ్ఞాత్వాఽఙ్గిరానామఋషిరాజగామసనారదః ॥ ౬౨ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుకఉవాచ॥ఊచతుర్మృతకోపాన్తేపతితంమృతకోపమమ్ । శోకాభిభూతంరాజానంబోధయన్తౌసదుక్తిభిః ॥ ౧ ॥ కోఽయంస్యాత్తవరాజేన్ద్రభవాన్యమనుశోచతి । త్వంచాస్యకతమస్సృష్టౌపురేదానీమతఃపరమ్ ॥ ౨ ॥ యథాప్రయాన్తిసంయాన్తిస్రోతోవేగేనవాలుకాః । సంయుజ్యన్తేవియుజ్యన్తేతథాకాలేనదేహినః ॥ ౩ ॥ యథాధానాసువైధానాభవన్తినభవన్తిచ। ఏవంభూతేషుభూతానిచోదితానీశమాయయా॥

నప్రకారమేవాహ॥కఇత్యాదినావస్తునికల్పిత,ఇత్యన్తేన ॥తావజ్జీవానాంపరస్పరంనిరుపాధికసంబన్ధాభావాదౌపాధికసంబన్ధప్రయుక్తశోకమోహభయాదేర్నిమిత్తసంబన్ధస్యైవనివృత్తేర్నశోకహేతురస్తీత్యూచతుః॥కోఽయమితి॥హేరాజేన్ద్ర-యంప్రతి-భవా-ననుశోచతి-సోఽయం - ప్రవాహరూపాయాంసృష్టౌపురాభూతకాలే-ఇదానీంవర్తమానకాలే-ఇతఃపరంభవిష్యత్కాలేవా - తవ-క,స్స్యాత్ - త్వమప్య-స్యశోచ్యమానస్య -కతమఃయనిజీవాత్మానంప్రతిశోచసి-తర్హి-శోచ్యస్యజీవస్యతవచకస్సంబన్ధః-కాలత్రయేఽపినాస్తేనతవసంబన్ధఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ దేహద్వారకపితృపుత్రసంబన్ధేనానుశోచామీత్యతోబ్రూతుర్యథేతి ॥ స్రోతోవేగేనప్రవాహవేగేన-యథా-వాలుకాస్సికతాః-కదాచి- త్సంయాన్తిసంయుక్తాభవన్తి , కదాచిచ్చ,ప్రయాన్తివిప్రయుక్తాశ్చభవన్తి , తథా-కాలేననిమిత్తేన-దేహినోఽప,అన్యైర్దేహిభిస్సహ-సంయుజ్యన్తేవియుజ్యన్తేచ , దేహినాంపరస్పరకాలకర్మాయత్తదేహద్వారకసంబన్ధస్యౌపాధికత్వాదుపాధివిలయేతత్ప్రయుక్తసంబన్ధస్యాపివిలయాద్విలీనసంబన్ధప్రయుక్తశ్శోకోనకార్యఇతిభావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁నను , పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధో నకేవలమాత్మగతః - నాపిదేహమాత్రగతఃఅపితు,విశిష్టగతః - అతోవిశిష్టంప్రత్యేవాహంవిశిష్టరూపశ్శోచామీతిచే, దేవమపినశోకఃకార్య - ఇత్యాహతుః ॥ యథేతి ॥ యథా,ధానాసుబీజేషు - జాతిగుణాదివిశేషణవిశిష్టేషు - తాదృశ్యోధానాఃబీజాన్తరాణి,ఈశ్వరసంకల్పేన,భవన్తిఉత్పద్యన్తే , అపాదానస్యైవాధికరణత్వవివక్షయాసప్తమీ - నభవన్తినశ్యన్తిచ,తథా-భూతేభ్యః-భూతాన్తరాణ్యపీ,శ్వరమాయయా - ఉత్పద్యన్తే,నశ్యన్తిచ.అప్రాణిభ్యోఽప్రాణినామివప్రాణిభ్యఃప్రాణినామనుప్రవృత్తేర్నిర్మృతేశ్చేశ్వరసఙ్కల్పాయత్తత్వాత్తద్వత్ప్రాణిభిరపీశ్వరమాయావైభవమనుసందధద్భిస్తూష్ణీమేవస్థేయంనతుశోకఃకార్యః ॥ కించ ॥విశిష్టేపిశేషాంశస్యజీవస్యగతత్వాచ్చనశోకఃకార్యఇతిభావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁

ననుగచ్ఛతుప శేష్యాం శోజీవ - సాక్షాత్సంబన్ధాపాదకమవస్థితం దేహం ప్రత్యనుశోచామీత్యత్రాహతుః ॥ వయంచేతి ॥ వయం-త్వం చా-న్యే ఇమే, చరాచరాశ్చ, సర్వే, తుల్యకాలాః వర్తమానకాలికాః, యథా, జన్మమృత్యోః-ప్రాక్, పశ్చాచ్చ-నసన్తి, జన్మనః ప్రాక్ నాసన్, మృత్యోః పశ్చాన్నభవిష్యన్తి, భో హే రాజన్, అధునా, అయమప్యేవమేవనాస్తి, వినశ్వరణాయారబ్ధమిమం దేహమప్యసన్తం పశ్యేత్యర్థః ॥ ౫ ॥ * యదీశే మాయయాభూతైర్భూతానిభవన్తి-నభవన్తి, తర్హి తస్యస్వాతన్త్ర్యరూపమీశ్వరత్వమేవనస్యాత్-తజ్జీవవిశేషాపేక్షయాసుఖదుఃఖప్రదత్వేనవైషమ్యనైర్ఘృణ్యప్రసఙ్గాత్తయోశ్చకర్మవశ్యజీవధర్మత్వాజ్జీవవత్కర్మవశ్యత్వప్రసఙ్గాదిత్యత్రోచతుః ॥ భూతైర్భూతానీతి ॥ భూతేశః సమష్టివ్యష్ట్యాత్మనాఽవస్థితానాం సర్వేషాం భూతానా-మీశః అన్తః ప్రవిశ్య తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ ప్రశాసితా-ఆత్మనా స్వేన-సృష్టైః, రత ఏవ, స్వతన్త్రైః, సృజతీత్యనేనతస్య స్రష్టుస్సకలేతరవిలక్షణత్వం సర్వార్థశక్తియుక్తత్వం-చోక్తం ॥ అజ ఇత్యనేనకర్మఫలానుభవాయతదాయత్తోత్పత్త్యాదిరాహిత్యోక్త్యాఽవాప్తసమస్తకామత్వమప్యుక్తం భవతి, నన్వేవం భూతస్సృజతు, అథాపి, జగత్సృష్ట్యాదేః కేనచిత్ప్రయోజనేనభవితవ్యం, నిష్ప్రయోజనస్య ప్రవృత్త్యసంభవాత్, తత్రబుద్ధిపూర్వకారిణామారమ్భోహి ద్వివిధం ప్రయోజనం, స్వార్థః, పరార్థో వా, నహి పరస్యబ్రహ్మణస్వభావత ఏవావాప్తసమస్తకామస్యజగత్సర్గేణకించనప్రయోజనమనవాప్తమవాప్యతే ॥ నాపిపరార్థః ॥ అవాప్తసమస్తకామస్యపరార్థతాహి పరానుగ్రహేణభవతి, నచేదృశగర్భజన్మజరామరణనరకాదినానావిధానన్తదుఃఖబహుళం జగత్కరుణావాన్ సృజతీ, త్యాశఙ్కమానం ప్రత్యాహతుః ॥ నిరపేక్షోపిబాలవదితి ॥ ప్రయోజననిరపేక్షోఽపి, బాలవత్సృజతీత్యర్థః దృష్టాన్తస్వారస్యేనజగత్సృష్ట్యాదేస్తల్లీలైకప్రయోజనత్వముక్తం నిరపేక్షోఽపీత్యనేనలీలావ్యతిరిక్తప్రయోజనాన్తరనిరపేక్షత్వం చోక్తం ॥ అతోఽనాప్తకామత్వభఙ్గః ॥ నాపిప్రవృత్త్యసంభవః, కేవలలీలైకప్రయోజనానాంకన్దుకాద్యారమ్భాణాం బాలమహారాజాదిషుదర్శనాత్ -నన్వేవమపీశ్వరస్యదేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాత్మనోత్కృష్ట - మధ్యమాపకృష్టసృష్ట్యాపక్షపాతః ప్రసజ్యేత - అతిఘోరదుఃఖయోగకరణాన్నైర్ఘృణ్యం చావర్జనీయ-మితిశఙ్కమానం ప్రత్యుక్తం ॥ భూతేశ ఇతి ॥ అయం భావః,

వయంచత్వంచయే చేమేతుల్యకాలాశ్చరాచరాః । జన్మమృత్యోర్యథాపశ్చాత్ప్రాక్నైవమధునాఽపి భోః ॥ ౫ ॥ భూతైర్భూతానిభూతేశస్సృజత్యవతిహన్త్యజః । ఆత్మసృష్టైరస్వతన్త్రైరనపేక్షోఽపిబాలవత్ ॥ ౬ ॥ దేహేనదేహినోరాజన్దేహాద్దేహోఽభిజాయతే । బీజాదేవయథాబీజం దేహ్యర్థ ఇవశాశ్వతః ॥ ౭

ఏవం స్రష్టురపనవైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిః -సర్వభూతానాం తత్తత్కర్మానుసారేణనియన్తృత్వాత్ - విషమసృష్టేస్సుఖదుఃఖాదేశ్చ దేవాదిక్షేత్రజ్ఞకర్మసాపేక్షత్వాదితిభావః ॥ తథాచశ్రుతిః "సాధుకారీసాధుర్భవతి పాపకారీపాపో భవతి పుణ్యః పుణ్యేనకర్మణాభవతి పాపః పాపేనకర్మణే"తి ॥ తథాచోక్తం భగవతాపరాశరేణాపి దేవాదివైచిత్ర్యే హేతుస్సృజ్యానాం క్షేత్రజ్ఞానాం ప్రాచీనకర్మశక్తిరేవేతి ॥ "నిమిత్తమాత్రమేవాసౌసృజ్యానాంసర్గకర్మణి, ప్రధానకరణీభూతాయతోవై సృజ్యశక్తయః - నిమిత్తమాత్రం ముక్త్వైవ నాన్యత్కించిదపేక్షతే, నీయతేతపతాం శ్రేష్ఠస్వశక్త్యావస్తువస్తుతా"మితి ॥ స్వశక్త్యాస్వకర్మణైవవస్తు క్షేత్రజ్ఞవస్తు-వస్తుతాం దేవాదివస్తుతాం-ప్రాప్యత-ఇత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ * కించ-దేహస్యజన్మమరణాదిస్వభావత్వాదపురుషార్థస్వరూపత్వాదాత్మనస్తు తద్విపరీతస్వభావత్వాచ్చ నదేహసంబన్ధప్రయుక్తశోకః కార్య ఇత్యాహతుః ॥ దేహేతి ॥ హే రాజన్, దేహినో జీవస్య - దేహః, దేహేనపితృశరీరేణ, దేహాన్మాతృశరీరా, దభిజాయతే - యథా - బీజాదేవభూమౌనిహితాద్బీజాన్తరం, జాయతే, తద్వత్ "దిహ ఉపచయే" ఇతిధాతుపాఠాదుపచయార్థకాద్దిహధాతోర్నిష్పన్నో దేహశబ్ద ఉపచయాపచయాదిషడ్భావవికారవద్వాచకః ప్రయుక్తః - తస్యతత్స్వభావ్యసూచనాయ - ఏవం చాగ్నేరౌష్ణ్యం ప్రతీవజలస్యశైత్యం ప్రతీవ దేహస్యావృతిం ప్రతిశోకోమాభూదితిభావః, ఆత్మనో దేహవిపరీతాకారత్వముక్తం దేహ్యర్థ ఇవశాశ్వత ఇతి-దేహీజీవః - శాశ్వతః నిత్యస్సతతైకరూపశ్చ, అత ఏవార్థః పురుషార్థరూపః, ఆనన్దరూపః- ఆనన్దోహి పురుషార్థః - ఇవశబ్ద ఏవకారార్థః-నిపాతానామనేకార్థత్వాత్, పురుషార్థరూప ఏవేత్యర్థః-నిత్యత్వసతతైకరూపత్వానన్దరూపత్వాదిస్వభావాత్మానుదర్శనం విహాయ తద్విపరీతం దేహం ప్రత్యనుశోకో వ్యర్థ ఇతిభావః * ॥ ౭ ॥ * దేహినో దేహో జాయతే-దేహ్యర్థ ఇవశాశ్వత, ఇతిచ నిత్యసబన్ధార్థకమత్వర్థేఽనిప్రత్యయాన్తేన జీవో నిర్దిష్టః -తత్ర - యద్యనన్తదుఃఖాకరదేహసంబన్ధో జీవస్యనిత్యశ్చే-దపురుషార్థనిత్యసంబన్ధినోఽస్యపురుషార్థరూపత్వైవస్యాన్నతు పురుషార్థరూపత్వ - మితిశఙ్కాం నిరాకుర్వన్తావాహతుః ॥ దేహేతి ॥ పురా-యోఽయ-మవివేకః అనాదిసిద్ధో దేహాత్మభ్రమస్తతస్తాన్త్రిత్మభ్రమరూపః పరమార్థ కర్మమూలక-స్తేన- కృతో, దేహ-దేహివిభాగః-నస్వరూపా

పతః, అయం దేహః-అయం దేహీ, తివిభాగరహితే, ఆత్మని-దేవమనుష్యాదిదేహం ప్రతిసమ్బన్ధ్యయమాత్మా-తదాత్మ ప్రతిసమ్బన్ధ్యయం దేహ ఇతివిభాగః - కేవలదేహాత్మాదిభ్రమమూలకస్సంజాత ఇత్యర్థః- యథా-అవస్తుని-రజతత్వజాత్యాశ్రయగజతవ్యక్తిభిన్నే శుక్త్యాదివస్తుని - ఇదం రజతమితి రజతత్వతదాశ్రయవ్యక్త్యోర్విభాగః పరమార్థసాదృశ్యాదిదోషమూలకేన భ్రమేణ కల్పిత, స్తద్వత్, యద్యపి దృష్టాన్తే రజతత్వతదాశ్రయరూపజాతివ్యక్త్యుభయభిన్నే శుక్త్యాదౌ జాతివ్యక్తివిభాగః కల్పితః, సచ విభాగః ప్రతీతిమాత్రవిషయో న తు ప్రమితివిషయః - అతఏవ నేదం రజతమితి తత్ర బాధప్రవృత్తిః, దార్ష్టాన్తికే తు దేహం ప్రత్యాశ్రయభూత ఏవాత్మరూపే వస్తుని దేహదేహివిభాగః - స చ ప్రమితివిషయశ్చ - అతఏవ హి-తత్ర నాయం దేహః నాయం దేహీతి పశ్చాత్యబాధనాదర్శనం చే- ద్దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్వైషమ్యం, తథాప్యుభయత్ర జాతివ్యక్తివిభాగదేహదేహివిభాగయోర్భ్రమమూలకత్వస్య భ్రమకారణయోస్సాదృశ్యకర్మణోః పారమార్థికత్వస్య చ సామ్యాద్దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావ ఉత్పన్నః- న హి దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావే సర్వసాధర్మ్యమపేక్షితం, అన్యథా తయోస్తాదాత్మ్యాపత్త్యా దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావస్యైవ క్వాప్యసంగతత్వాపత్తేః అవివేకకృత ఇత్యనేన- అవివేకం ప్రతినిమిత్తభూతే పుణ్యాపాపాత్మకే కర్మణి పరమాత్మోపాసనేన నిశ్శేషం నిరస్తే సతి తన్నిమిత్తదేహాత్మభ్రమాదేరపనివృత్త్వా పురుషార్థాసమ్బన్ధాత్మస్వరూపమనుభూతం భవతీతి సూచితం, యథా దృష్టాన్తే సాదృశ్యస్య దోషత్వనిశ్చయేన నివృత్తే భ్రమే జాతివ్యక్తిభాగానర్హ శుక్త్యాదియాథాత్మ్యమనుభూతం భవతి - తద్వత్, దేహీతి నిత్యయోగ-అప తు, సమ్బన్ధమాత్ర ఇతి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవమృషిభ్యాం బోధితశ్చిత్రకేతుర్జాతవివేకస్తావువాచేత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి॥ ద్విజయోరఙ్గిరో నారద

హా దేహవిభాగోఽయమవివేకకృతః పురా। జాతివ్యక్తివిభాగోఽయం యథా వస్తుని కల్పితః ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవమాశ్వాసితో రాజా చిత్రకేతుర్ద్విజోక్తిభిః। ప్రమృజ్య పాణినా వక్త్రమాధిమ్లానమభాషత॥ ౯॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ కౌ యువాం జ్ఞానసమ్పన్నౌ మహిష్ఠౌ చ మహీయసామ్ । అవధూతేన వేషేణ గూఢావిహ సమాగతౌ ॥ ౧౦ ॥ చరన్తి హ్యవనౌ కామం బ్రాహ్మణా భగవత్ప్రియాః। మాదృశాం గ్రామ్యబుద్ధీనాం బోధాయోన్మత్తలిఙ్గినః॥ ౧౧ ॥ కుమారో నారద ఋభురఙ్గిరా దేవలోఽసితః। అపాన్తరతమో వ్యాసో మార్కణ్డేయోఽథ గౌతమః ॥ ౧౨ ॥ వశిష్ఠో భగవాన్ రామః కపిలో బాదరాయణిః। దుర్వాసా యాజ్ఞవల్క్యశ్చ జాతుకర్ణిస్తథాఽరుణిః ॥ ౧౩ ॥ రోమశశ్చ్యవనో దత్త ఆసురిస్స పతంజలిః । పరాశరోఽథ మైత్రేయో భరద్వాజశ్చ వారుణిః ❁ మునిర్వేదశిరా బోధ్యో మునిః పఞ్చశిఖస్తథా ॥ ౧౪ ॥ హిరణ్యనాభః కౌసల్యశ్శ్రుతదేవ ఋతధ్వజః । ఏతేఽపరే చ సిద్ధేశాశ్చరన్తి జ్ఞానహేతవః ॥ ౧౫ ॥ తస్మాద్యువాం గ్రామ్యపశోర్మమ మూఢధియః ప్ర

యో-రుక్తిభి- రేవ-మాశ్వాసితః పరిసాన్త్వితో, రాజా చిత్రకేతుః-ఆధినా పుత్రశోకేన, మ్లానం గ్లానం, వక్త్రం-పాణినా-పరిమృజ్య విశోధ్య, అభాషత ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాహ॥ కావిత్యాదినా జ్ఞానదీపః-ప్రత్యర్ప్యతామిత్యన్తేన॥ తావదస్పష్టవేషౌ తౌ యువాం కావితి పృచ్ఛతి-కావితి॥ జ్ఞానసమ్పన్నౌ - వతఏవ-పూజ్యానామపి పూజ్యౌ, యువాం-తావ-త్కౌ, పశ్యన్నపి కిం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ, అవధూతేన తుచ్ఛేన, వేషేణ-గూఢౌ తిరోధాపితస్వవేషౌ, ఇహ, సమాగతౌ, యువాం, అన్యథా తు చ్ఛద్మస్యైదృశీ జ్ఞానసమ్పత్తిర్దుర్లభేతి భావః ❁॥౧౦॥ ❁ "విష్ణోర్భూతాని లోకానామనుగ్రహాయ చరన్తి హి" ఇత్యుక్తరీత్యా లోకానుగ్రహాయైవ మేవావధూతవేషా జ్ఞానినశ్చరన్తీత్యాహ ॥ చరన్తీతి॥ బ్రాహ్మణా భగవద్భక్తాః-ఉన్మత్తస్యేవ లిఙ్గం యేషాం, తాదృశాస్సన్తో, గ్రామ్యబుద్ధీనాం విషయసక్తానాం సంసారిణాం -మాదృశానాం, బోధాయ జ్ఞానోత్పాదనాయ, అవనౌ భూమౌ-కామం యథేచ్ఛం-చరన్తి, హి యస్మాత్, భగవత్ప్రియా ఉన్మత్తలిఙ్గిన ఏవ-మాదృశాం, బోధాయ, చరన్తి అతో, యువాం-కావితి వాఽన్వయః ❁॥౧౧॥ ❁ బ్రాహ్మణాః భగవత్ప్రియాః ఉన్మత్తలిఙ్గినశ్చరత ఏవ దర్శయతి॥ కుమార ఇత్యాదినా॥ కుమారస్సనత్కుమారః, రామో భార్గవః-దత్తో దత్తాత్రేయః-సః-ప్రసిద్ధః-పతంజలిర్మహాముని-ర్భరద్వాజః-మునిరుచథ్యః-వేదశిరోచథ్య ఇత్యత్ర సంధిర్గాగః-వేదశిరా చౌథ్య ఇతి పాఠే। బోధస్య గోత్రాపత్యం బౌధ్య ఆఙ్గీరసః "కపిబోధాదాఙ్గిరసే" ఇతి యఞ్ ఏతే కుమారాదయ- స్తథాఽపరే చ, జ్ఞానమేవ సమ్పద్యేషాం తే సిద్ధేశా-శ్చరన్తి॥౧౨-౧౩॥౧౪॥౧౫॥ ❁ యువాం యౌ కౌచిద్భావేతం తావత్ యద్యస్మా-ద్యువాం ప్రభూ-మాదృశస్య బోధోత్పాదనే-సక్తౌ-తస్మాద్యువాభ్యాం-మమ-జ్ఞానమేవ దీప-స్స- ప్రవర్త్యతాం దీయతామిత్యర్థః - కథం భూతః-అన్ధే తమసి అజ్ఞానరూపే-మగ్నస్య-అతఏవ-మూఢ

౧౪॥ శ్లో॥ ❁ పా॥ మునిర్వేదశిరోచథ్యః.

ధియః-అతఏవ-గ్రామ్యపశోః-గ్రామ్యభవః గ్రామ్యః నర-స్స ఏవ పశుః, తస్య ✽ ॥౧౮॥ ✽ ఏవమనుభావపిష్టత్వాత్-తత్రతావదఙ్గిరా ఆత్మనా స్వాగమనప్రయోజనం చవదన్ చిత్రకేతోర్వైరాగ్యముత్పాదయతి। అహంతఇత్యాదినోపశమమాపి శ్లోకద్వయేన॥ హేనృప, పూర్వం - పుత్రంకామయమానస్య-తవ, పుత్రదో-యోఽఙ్గిరా-స్సోఽహం-మస్మి ఏషద్వితీయస్త్వయం-సాక్షాద్బ్రహ్మణస్సుతో-భగవా- న్నారదఋషిః ✽ ॥౧౯॥ ✽ కిమర్థమాగతావిత్యత్రాహ॥ఇత్థమితి॥పుత్రశోకేనే-త్థం-దుస్తరేతమస్యజ్ఞానే-మగ్నం-అతదర్హం శోకానర్హం, మహాపురుషగోచరం ఉత్కృష్టపురుషైరనుగ్రాహ్యం, త్వా, మనుస్మృత్య ప్రత్యభిజ్ఞాయ, భవతో,ఽనుగ్రహాయభవన్తమనుగ్రహీతు-మిహ- ఆవాం ప్రాప్తౌ-హేప్రభో-బ్రహ్మణ్యః, బ్రహ్మణి బ్రహ్మకులే సాధుర్బ్రహ్మణ్యః-తత్రాపి భగవద్భక్తస్త్వాదృశః-అవసీదితుం దుఃఖితుం-నార్హతి ✽ ॥౧౮॥౧౯॥ ✽ యథాపూర్వమాగత-స్తథా-త్వద్గృహం ప్రత్యా-గతోఽహం-తేతుభ్యం-పరం జ్ఞానం, దదామి-భగవద్భక్తఇత్యత్రాదికర్మణి క్తః-ఆరబ్ధభగవద్భక్తియోగః-భక్తియోగారమ్భభూతాయాస్సత్సఙ్గతేః కృతత్వాదితిభావః - తర్హి-పూర్వం, మేవజ్ఞానం కింనదదాస్తత్రాహ॥జ్ఞాత్వేతి॥అన్యాభినివేశం పుత్రాభిలాషం-జ్ఞాత్వా, తేతుభ్యం - పుత్రమేవా-హం-దదౌదత్తవానాసమ్ ✽ ॥౨౦॥ ✽ ననుమమాన్యాభినివేశసత్త్వేపి తస్య దుఃఖోదర్కతాం జ్ఞాపయిత్వా జ్ఞానమేవకింనదత్తవానిత్యపేక్షాయామభిలషితపుత్రప్రదానస్యోత్తరేణ దత్తమపి జ్ఞానం న సుప్రతిష్ఠితం భవతి- పుత్రోత్పత్తిపిపత్త్యభ్యామనుభూతసుఖదుఃఖస్యతద్దృష్టాన్తేనేతరేషామపి వైషయికసుఖానాం సుఖోదర్కతామనుమన్యమానస్య సంజాతవైరాగ్యస్యతుదత్తం జ్ఞానం సుప్రతిష్ఠితం భవతీత్యాలోచ్యనదత్తవానస్మీత్యభిప్రాయతః పుత్రదృష్టాన్తేనేతరేషామప్యన్తతో దుఃఖహేతుతాం నిదర్శయతి ॥ అధునేతి॥యథైవ, భవతా-పుత్రిణాం-తాపో-ఽధునా-అనుభూయతే-ఏవం-దారాదయోఽపి - సర్వే- హేశూరసేనేశ-శోకమోహభయార్తిదాస్సన్త ఏవానుభవిష్యన్తే-భవతైవ, భవతేవేతిపాఠే- అధునా-భవతేవత్వయేవ-సర్వేషామేవ-పుత్రిణాం, తాపోఽ

భూ।అన్ధేతమసిమగ్నస్యజ్ఞానదీపఉదీర్యతామ్ ॥ ౧౮ ॥ అఙ్గిరాఉవాచ ॥ అహంతేపుత్రకామస్యపుత్రదోఽస్మ్యఙ్గిరానృప।ఏషబ్రహ్మసుతస్సాక్షాన్నారదోభగవానృషిః ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థంత్వాంపుత్రశోకేనమగ్నంతమసిదుస్తరే। అతదర్హమనుస్మృత్యమహాపురుషగోచరమ్ ॥ ౧౭ ॥ అనుగ్రహాయభవతఃప్రాప్తావావామిహప్రభో। బ్రహ్మణ్యోభగవద్భక్తోనావసీదితుమర్హతి॥౧౯॥ తదైవతేపరంజ్ఞానందదామిగృహమాగతః। జ్ఞాత్వాఽన్యాభినివేశంతేపుత్రమేవదదావహమ్ ॥ ౨౦ ॥ అధునాపుత్రిణాంతాపోభవతైవానుభూయతే।ఏవందారాగృహారాయోవివిధైశ్వర్యసంపదః।శబ్దాదయశ్చవిషయాశ్చలారాజ్యవిభూతయః ॥ ౨౧ ॥ మహీరా

సుభూయతే-సర్వైర్వరపపుత్రిభిస్తాపోఽనుభూయతఇత్యర్థః-యథాపుత్రశ్శోకమోహాదిప్రదఃతథాదారాదయోఽపేత్యన్వయః-తత్ర, రామాపిహారవనాని-వివిధాఐశ్వర్యసంపదఃప్రశస్తభృత్యప్రయుక్తాభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః ✽ ॥౨౧॥ ✽ తథా, హేరాజన్, భోగాశ్శబ్దాదయోవిషయాశ్చ-విభూతయోఽణిమాదయః మహీ-రాజ్యం-రాజ్ఞః కర్మభావోవారాజ్యం స్వామిత్వం మహ్యారాజ్యం మహీరాజ్యం సార్వభౌమత్వమిత్యర్థః - బలంచతురఙ్గయుక్తం-కోశోధనం-సర్వేచైతే-గన్ధర్వనగరప్రఖ్యాః - గన్ధర్వనగరేణతుల్యం ప్రఖ్యాయన్తే ప్రసిధ్యన్త ఇతి తథా-గన్ధర్వనగరోపమత్వేనప్రసిద్ధాః -గన్ధర్వాణాం హినగరమావాసస్థానం ననియతం తద్వదేతేఽప్యనియతాః చఞ్చలా అనిత్యా ఇతియావత్ ప్రసిద్ధం దృష్టాన్తమాన్తరమాహ ॥ స్వప్నమాయామనోరథా ఇతి ॥స్వప్నే-యే-మాయామనోరథాః -మాయాశబ్ద ఆశ్చర్యవాచీ ఆశ్చర్యరూపామనోరథాః - సంకల్పవికల్పాత్మకమనోవిషయాః-దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేక-శిరశ్ఛేదనాదయః- తేచాశ్చర్యభూతాఏవ, తత్తత్పురుషానుభావ్యత్వేనాల్పకాలానుభావ్యపుణ్యపాపాత్మకకర్మఫలత్వేనచేశ్వరసృష్టానాం జాగ్రదవస్థానుభావ్యపదార్థేభ్యోవిలక్షణత్వాత్, స్వప్నమాయామనోరథవదనిత్యా ఇత్యర్థః- ఇయాంస్తువిశేషః-స్వప్నమాయామనోరథాస్తుతత్కాలమాత్రావస్థాయినః -ఏతేతుతదపేక్షయాకించిచ్చిరకాలావస్థాయిన ఇతి - అనిత్యత్వం తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణేశ్వరసృష్టత్వం-మనఃప్రభవత్వం సుఖమాత్రహేతుత్వంచోభయత్రాప్యవిశిష్టం ॥ తదేవాహ॥దృశ్యమానా ఇతి॥అర్థేనపరమపురుషార్థేన నిరతిశయానన్దేన-వినా, దృశ్యమానాః, నదృశ్యన్తే కాలాన్తరేష్వపి నదృశ్యన్తే - జాగ్రత్స్వప్నావస్థాద్వయానుభావ్యాః పదార్థాః-మనోభవాశ్చ నను స్వాప్నపదార్థా మనోభవా ఇతితుయుక్తం, తేషాం యథాఽస్య స్వప్నద్రష్టుః కర్మానుసారేణ, మనస్సంకల్పవికల్పే కరోతి, తదనుసారేణేశ్వర సృష్టత్వేన మనోనిమిత్తకత్వాత్ జాగ్రదవస్థానుభావ్యానాం తుపుత్రదారాదీనాం కథం మనః ప్రభవత్వం తత్రాహ ॥ కర్మభిరితి ॥ కర్మభిరనాదివాసనారూపైః కర్మభిః-అర్థాన్-మనసాధ్యాయతః పుంస-స్తావ-త్కర్మాణి-మనసాఽభవన్ , అనాదికర్మవాసనావాసితమనస్సంయుక్తైరిన్ద్రియైర్విషయాన్ ధ్యాయంస్తా

వత్కర్మాణికరోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత- స్తత్కర్మఫలానుభవాయ , అస్యదేహినః ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం-జ్ఞానానిజ్ఞానేన్ద్రియాణి , క్రియాః కర్మేన్ద్రియాణి - ఏతదాత్మకః ఏతత్సంఘాతరూపః అయందేహః అస్యదేహినః వివిధక్లేశరూపసంతాపంకరోతీతితథా , క్లేశసంతాపశబ్దౌ వైషయికసుఖదుఃఖపరౌవా , వైషయికసుఖస్యాప్యన్తతః క్లేశాత్మకత్వాత్, తాం కరోతీతి వివిధక్లేశసన్తాపకృదు, దాహృతః ప్రాప్తఇతికథితఇత్యర్థః ప్రథమమనాదివాసనావాసితేనమనసావిషయచిన్తనాతయాచవిషయలాభోపయుక్తానిపుణ్యపాపాత్మకానికర్మాణి , కర్మభ్యః క్లేశసంతాపకృద్దేహః, తేనచపూర్వజన్మకృతకర్మఫలశబ్దాదివిషయమనుభవతః పునర్విషయచిన్తనా , పునస్తయాకర్మాణీత్యేవమియం పరివృత్తిర్వాసనావాసితమనోమూలికేతిసర్వేమనఃప్రభవాఇతిభావః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తస్మాత్పుత్రదారాదీనాంసర్వేషాం స్వాప్నకల్పత్వాత్ - స్వస్థేనవిక్షేపరహితేనమనసా-ఆత్మనః ప్రత్యగాత్మనో-గతింస్వరూపం -విమృశ్యబుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాదిభిన్నత్వేనజ్ఞానానన్దాదిస్వరూపస్వభావత్వేనపరమాత్మశరీరత్వేనచవిమృశ్య - ద్వైతేఉక్తవిధప్రత్యగాత్మగతదేవమనుష్యాదిభేదభిన్నే-ఽస్థిరేశరీరే-ధ్రువార్థవిస్రమ్భం-ధ్రువార్థ ఆత్మా- తద్విస్రమ్భంఆత్మాభిమానం-త్యజ-ఉపశమం వైరాగ్యం-ఆవిశవిరక్తోభవే-త్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏవమఙ్గిరసోత్పాదితవివేకాయచిత్రకేతవేభగవాన్నారదోమన్త్రవిద్యాముపదిదిక్షుస్తావత్తత్ప్రభావమాహ॥ఏతామితి ॥ ఏతాముపదేక్ష్యమాణాం-మన్త్రోపనిషదంమన్త్రరూపా-ముపనిషదం-ప్రయతస్సమాహితచిత్త- స్త్వం-మమ-ఉపదేష్టుర్మత్తః-ప్రతీచ్ఛస్వీకురు-యాంమన్త్రోపనిషదం-ధారయమాణో-

జ్యంబలంకోశోభృత్యామాత్యసుహృజ్జనాః । సర్వేఽపిశూరసేనేమేశోకమోహభయప్రదాః ॥ ౨౨ ॥ గన్ధర్వనగరప్రఖ్యాస్స్వప్నమాయామనోరథాః।దృశ్యమానావినాఽర్థేనదృశ్యన్తేమనోభవాః ।కర్మభిర్ధ్యాయతస్తావత్కర్మాణిమనసాఽభవన్ ॥ ౨౩ ॥ అయంహిదేహినోదేహోద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః । దేహినోవివిధక్లేశసన్తాపకృదుదాహృతః ॥ ౨౪ ॥ తస్మాత్స్వస్థేనమనసావిమృశ్యగతిమాత్మనః।ద్వైతేధ్రువార్థవిస్రమ్భంత్యజోపశమమావిశ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీనారదఉవాచ॥ఏతాంమన్త్రోపనిషదంప్రతీచ్ఛప్రయతోమమ । యాంధారయన్సప్తరాత్రాద్ద్రష్టా-స్సంకర్షణంప్రభుమ్ ॥ ౨౬ ॥ యత్పాదమూలముపసృత్యనరేన్ద్రపూర్వేశర్వాదయోభ్రమమిమంద్వితయంవిసృజ్య । సద్యస్తదీయమతులానధికంమహత్త్వం ప్రాపుర్భవానపిపరంనచిరాదుపైతి ॥ ౨౭ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , షష్ఠస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథదేవఋషిరాజన్సంపరేతంనృపాత్మజమ్ । దర్శయిత్వేతిహోవాచ జ్ఞాతీనామనుశోచతామ్ ॥ ౧ ॥ నారదఉవాచ॥జీవాత్మన్పశ్యభద్రంతేమాతరంపితరంచతే।సుహృదో ❁ బాన్ధవాంస్తప్తాన్ శుచాత్వత్కృతయాభృశమ్ ॥ ౨ ॥ కళేబరంసమావిశ్యశేషమాయుస్సుహృద్వృతః ।భుఙ్క్ష్వభోగాన్పితృప్ర

భవాన్-సప్తరాత్రా-దూర్ధ్వం -భగవన్తం-సఙ్కర్షణం-ద్రష్టాద్రక్ష్యతి ❁॥౨౬॥❁ సఙ్కర్షణంవిశింషన్-తస్యతత్సేవాయాఃఫలమాహ॥యత్పాదమూలమితి॥ హేనరేన్ద్ర-యస్యభగవతస్సఙ్కర్షణస్య-పాదమూల-ముపసృత్యఆశ్రిత్య-పూర్వేశర్వాదయః-ద్వితయం-ద్వావవయవౌయస్యద్వితయం- ద్విదళాత్మకం-భ్రమం-ఆబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మకత్వరూపదలద్వయాత్మకంభ్రమం -విసృజ్యఅతులానధికం-నిస్సమాభ్యధికం-తదీయంసఙ్కర్షణసంబన్ధిమహ- త్త్వం-మాహాత్మ్యం-ప్రాపు- స్తథా-భవానప్య-చిరాదాశు-పరం మాహాత్మ్య-ముపైతిఉపైష్యతి ❁॥౨౭॥❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేపఞ్చదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవముపదేక్ష్యమాణమన్త్రోపనిషద్గ్రహణేతస్యరుచిముత్పాద్యాఙ్గిరసోపదిష్టేషువైరాగ్యాపాదకేష్వర్థేషుచిత్రకేతుప్రభృతీనాంవిస్రమ్భద్యోతనాయమృతకేపునర్జీవంస్వయోగమహిమ్నాఽఽవేశ్యతన్ముఖేనాఙ్గిరసోపదిష్టానర్థానేవవదద్భగవాన్నారదఇత్యాహమునిః॥ అథేతి ॥ హేరాజన్-సదేవర్షిర్నారదః-సంపరేతంమృతం-నృపాత్మజ-మనుశోచతాం-జ్ఞాతీనాంచిత్రకేతుప్రభృతీనాం - దర్శయిత్వాయోగప్రభావేనావిష్టజీవంప్రదర్శ్య-ఇతివక్ష్యమాణ-మువాచ-సోఽత్యాశ్చర్యే- అతోభగవతోనారదస్యప్రభావోయన్మృతమపిపునరజీవయదితి ❁ ॥౧॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥జీవాత్మన్నితిద్వాభ్యామ్॥హేజీవాత్మన్ - భద్రంప్రవిష్టశరీరస్య-తేతవ-మాతరం-పితరం-సుహృదో-బాన్ధవాంశ్చ-త్వన్నిమిత్తయా-శుచా-భృశం-తప్తాన్-పశ్య - బాన్ధవాస్తప్తాఇతిప్రథమాన్తపాఠే - మాతరంపితరంచపశ్య -బాన్ధవాస్సుహృదశ్చ -త్వత్కృతయా-శుచా-భృశంతప్తా-అత-స్తానపి-పశ్యే -త్యన్వయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ శేషమవశిష్ట-మాయుర్జీవనం-యస్యతత్, తత్-కళేబరం-

౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ బాన్ధవాస్తప్తాశ్శుచా.

సమావిశ్య - అపమృత్యునామృతత్వాచ్ఛేషమాయురిత్యుక్తం - సుహృద్భిః-పరివృత-స్త్వం-నృపాసన మధితిష్ఠన్-పిత్ర్య పిత్రా పిత్రాదత్తాన్ - భోగాన్ - భుఙ్క్ష్వ ॥ ౩ ॥ భుఙ్క్ష్వేత్యుక్తో జీవ స్తత్కలేబరమావిశ్యావదత్ ,, కస్మిన్ జన్మనీత్యాదినా , పరావరదృగీశ్వర ,, ఇత్యన్తేన ॥ తావత్పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధస్యానియతత్వమాహ॥ కస్మిన్నితి॥ దేవ తిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు - కర్మభిః పుణ్యపాపరూపైః - భ్రామ్యమాణస్య జాయమానస్య - అతఏవ - తత్రతత్రతత్తత్పురుషవిశేషాన్ప్రతి తత్తన్నిరూపితబన్ధ్వాదిభావం ప్రాప్తస్య - మహ్యం మమవిభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః - అమీచిత్రకేత్వాదయః కస్మిన్ జన్మని పితరః-మాతరశ్చ-భవన్-న సర్వేషు జన్మ స్వభవన్ - కిం త్వేతస్మిన్నేవ- అతః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధోఽనియత ఇతి భావః-యద్వా-,కస్మిఞ్జన్మని-అమీ-పితరో-మాతరశ్చ - భవన్ ॥ ౪ ॥ నను, సర్వేష్వపి జన్మ స్వభవన్నిత్యత్రాహ॥బన్ధ్వితి॥ సర్వేజీవాః,సర్వేషాం జీవానాం - క్రమశః జన్మపరంపరాభిః - మిథః-అన్యోన్యం-బన్ధ్వాదయో-భవన్తీత్యన్వయః , తత్ర-బన్ధవో వివాహాదిభిస్సంబన్ధినః - జ్ఞాతయస్సపిణ్డాః - అరయో ఘాతుకాః మిత్రాణి రక్షకాః-మధ్యస్థాః ఉభయవ్యతిరిక్తాః - విద్విషో ద్రవ్యాదినిమిత్తేన ద్వేషిణః - ఉదాసీనాస్తద్వ్యతిరిక్తా , ఇతి భేదః ॥ ౫ ॥ కర్మభిర్భ్రామ్యమాణత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ యథా , పణ్యాని క్రయాద్యర్హాణి - హైమాదీని హేమవికారరూపాదీని కటకాఙ్గులీయకాదీని వస్తూని, కర్తృషు వ్యవహర్తృషు నరేషు, ఇతస్తతః , పర్యటన్తి,ఏవం,జీవా అపి, దేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు-భ్రమన్తి ॥ ౬ ॥ ఏకస్మిన్నపి జన్మని సంబన్ధస్యానియతత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ నిత్యస్యేతి ద్వాభ్యామ్॥ నిత్యస్యావిప్లుతస్య-జీవత ఇతి యావత్-తస్య పశ్వాదేరర్థస్య, అనిత్యః అనియతః సంబన్ధో, నృషు దృష్టః, విక్రయాదినా పూర్వస్వామిసంబన్ధస్య నివృత్తేరుత్తరస్వామిసంబన్ధదర్శనాదేకస్మిన్నపి జన్మని సంబన్ధోఽనియత ఇతి భావః ॥ తదేవోపపాదయతి॥ యావదితి॥ యస్య పుంసోఽనేన పశ్వాదినా-యావ-త్సంబన్ధః క్రయాదిసంబన్ధోఽస్తి - తస్య , మమత్వం స్వామిత్వాదిసంబన్ధ , స్తావదేవ, హీత్యనే

త్యానధితిష్ఠ నృపాసనమ్ ॥ ౩ ॥ జీవ ఉవాచ॥ కస్మిన్ జన్మన్యమీ మహ్యం పితరో మాతరోఽభవన్ । కర్మభిర్భ్రామ్యమాణస్య దేవతిర్యఙ్నృయోనిషు ॥ ౪ ॥ బన్ధుజ్ఞాత్యరిమధ్యస్థమిత్రోదాసీనవిద్విషః। సర్వ ఏవ హి సర్వేషాం భవన్తి క్రమశో మిథః ॥ ౫॥ యథా పణ్యాని వస్తూని హైమాదీని తతస్తతః। పర్యటన్తి నరేష్వేవం జీవో యోనిషు కర్తృషు ॥ ౬ ॥ నిత్యస్యార్థస్య సంబన్ధో హ్యనిత్యో దృశ్యతే నృషు । యావదస్య హి సంబన్ధో మమత్వం తావదేవ హి ॥ ౭ ॥ ఏవం యోనిగతో జీవస్స నిత్యో నిరహంకృతః। యావద్యత్రోపలభ్యేత తావత్స్వత్వం హి తస్య తత్॥ ౮ ॥ ఏష నిత్యోఽవ్యయస్సూక్ష్మ ఏష సర్వాశ్రయస్స్వదృక్ । ఆత్మమాయాగుణైర్విశ్వమాత్మానం సృజతి ప్రభుః॥ ౯ ॥

న లోకప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ॥ ౭ ॥ ఏవం దృష్టాన్తేనోపపాదితమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి॥ స నిత్యః ప్రసిద్ధో నిరహంకృతిశ్చ స్తతో దేహాత్మాభిమానరహితోఽపి-జీవః - కర్మణా యోనిగతః దేవాదిశరీరేష్వనుప్రవిష్టస్స , న్యత్ర దేవాదిశరీరే నిత్యః అపరిత్యక్తదేహో-యావ-దుపలభ్యతే-తావదేవ తస్య స్వత్వం , స్వీయత్వం తావదేవ హి-తస్య, పిత్రాదయస్స్వీయా భవన్తి తావదేవ తస్యైతరైః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధ ఇతి యావత్ ; తత్తస్మాత్-తత్రోపలభ్యమానత్వాదిత్యర్థః, యద్వా- యత్రశరీరే-యావ-దుపలభ్యేత-తస్య శరీరస్య-తావన్తం కాలం-జీవాత్మానం ప్రతి-స్వత్వం-తత్తస్మాత్తత్రోపలభ్యమానత్వాదిత్యర్థః-అనుపలమ్భే తు ఆత్మనిరూపితస్వత్వస్యైవ శరీరాభావాచ్ఛరీరనిరూపితపితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధో దూరాదపేత ఇతి భావః ॥ ౮ ॥ తర్హి కీదృశం తస్య స్వరూపం-యత్స్వరూపగతో న భవత్యనియతః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధ - ఇత్యత్రాహ॥ ఏష ఇతి॥ ఏష జీవో-నిత్యః ఆద్యన్తరహితః-కుతః-అవ్యయః నాశరహితః-తత్కుతః - సూక్ష్మః వినాశకైరవ్యాప్యః, నిరతిశయ సూక్ష్మత్వాత్-వినాశకా హి జలాగ్నివిషశస్త్రాదయో వినాశ్యం వ్యాప్య వినాశయన్తి- అస్యతు నిరతిశయసూక్ష్మతయా సర్వాన్తః ప్రవేశనస్వభావత్వేనావ్యాప్యత్వాదవ్యయః-ఏకః జ్ఞానాకారః ,, ఏకో వ్రీహీణాం సమ్పన్నః ,, ఇతివజ్జాత్యభిప్రాయకత్వకథనం-న తు జీవస్వరూపైకత్వాభిప్రాయకం-తత్స్వరూపనానాత్వస్య బహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్ ,, సర్వాశ్రయః,,సర్వేషాం బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాదీనామాశ్రయో ధారకః, స్వమాత్మానం పశ్యతీతి స్వదృక్ ,, ప్రత్యగ్రూపః-యద్వా స్వేనైవ దృశ్యత ఇతి స్వదృక్-స్వయంప్రకాశః - అస్తీదృశం తస్య స్వరూపం-కిమయం స్వానర్థావహం దేవమనుష్యాదిశరీరం స్వయమేవ సృష్ట్వా తత్ర ప్రవిష్టోఽనర్థమనుభవతి-ఉత స్వకీయకర్మణా సృష్టే ప్రవిష్టోఽనుభవతీ-త్యత్రాహ ॥ ఆత్మేతి॥ న స్వానర్థావహం శరీరం స్వయం సృజతి-నాపి కేవలం కర్మ - అపితు-పరః పరమపురుషః- ఆత్మనః స్వస్య-యా మాయా తస్యాః-గుణైస్సత్త్వాదిభి-రాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం - విశ్వం దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదివివిధాకారం-సృజతి ॥ ౯ ॥ నను-కోఽసౌ పరః పురుషః-యదికశ్చిత్సిద్ధ్యతి- తర్హి - సోఽపీదృశదేవాదివివిధసృష్టిం కుర్వఞ్జన్మజరామరణాద్యనన్తదుఃఖ

ర్యాంతర్వక్ వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాయుక్తస్సంసృష్టజీవాన్నాతిరిచ్యేత-తత్రాహ ॥ నహీతి ॥ అస్యపరమపురుషస్య-కశ్చి-ద తీవప్రీతివిషయః-కశ్చి-చ్చా-ప్రియః-స్వీయః-పరకీయోవా-నాస్తి-కింతు-సర్వేషుసమదృష్టిరితిభావః॥ తర్హికథంవిషమంసృజతితత్రాహ ॥ ఏకఇతి ॥ గుణదోషయోఃపుణ్యపాపయోః-కర్తౄణాంజీవానాం సర్వబుద్ధివృత్తినా-మేకఏవసక్-ద్రష్టా-భవతి-తస్యసామాన్యేనస్రష్టృత్వేఽపిదేవాదివైషమ్యతత్తజ్జీవసంబన్ధిపుణ్యపాపమూలకత్వాన్నతస్యవైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిరితిభావః - సర్వధియాంద్రష్టేత్యనేన - తస్యసర్వజ్ఞత్వంపుణ్యపాపకర్తృత్వంతత్ఫలభోక్తృత్వంచాభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తదేవాహ॥నాదత్తఇతి ॥ఆత్మాపరమపురుషో-గుణదోషౌ-నాదత్తేనస్వీకరోతి-గుణదోషకర్తృత్వమాత్మనినమన్యతే-అతఏవక్రియాఫలమ్సుఖదుఃఖాదికం-నాదత్తే - కింతుఉదాసీనవదాసీనఃఉదాసీనవజ్జీవాన్తరాత్మతయాస్థితః-వస్తుతఃఉదాసీనత్వమపినాస్తీత్యావేదితం-గుణదోషయోస్తస్యప్రయోజకకర్తృత్వాత్-సాక్షాత్కర్తృత్వాభావాదుదాసీనత్వం - తత్తత్పూర్వపూర్వకర్మవాసనానుసారేణప్రయోజయితృత్వాచ్చానుదాసీనత్వమపి-విషయభేదాదుభయోరేకస్మిన్నవిరోధఇతిభావః ॥ నను,జీవస్యాపిగుణదోషయోస్సాక్షాత్కర్తృత్వం-తస్యనిష్క్రియత్వాత్-దేహస్యైవసాక్షాత్కర్తృత్వాత్-కింతుదేహేన్ద్రియాదినియమనరూపమేవతస్యకర్తృత్వం -ఏవంచప్రయోజయితృత్వంజీవపరయోరుభయోరప్యవిశిష్టమితికథమన్యతరస్యక్రియాఫలోపాదానమన్యతరస్యనేతివిభాగ- స్తత్రాహ ॥పరావరదృగీశ్వరఇతి ॥స్వయమీశ్వరోజీవప్రభృతిదేహేన్ద్రియమనఃప్రాణపర్యన్తానాంనియన్తాసక్పరావరదృక్ పరంప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిలక్షణంస్వస్వరూపం-అవరంజీవస్వరూపంప్రకృతిస్వరూపంచ - ఏతత్త్రితయంయథావత్పశ్యతీతిపరావరదృక్ - జీవస్తుకర్మణాతిరోహితస్వభావఃప్రకృతిమేవాత్మానంమత్వాతద్గతంకర్తృత్వంసాక్షాత్స్వస్మిన్మనుతఇతిసక్రియాఫలభోక్తాభవతి-పరమాత్మాతునిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నానుభూత్యాస్వపరయాథాత్మ్యవిత్త్వాద్దేహాత్మభ్రమా

నహ్యస్యాస్తిప్రియఃకశ్చిన్నాప్రియస్స్వః పరోఽపివా।ఏకస్సర్వధియాంద్రష్టాకర్తౄణాంగుణదోషయోః॥ నాదత్తఆత్మాహిగుణంనదోషంనక్రియాఫలమ్ । ఉదాసీనఇవాసీనఃపరావరదృగీశ్వరః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యుదీర్యగతోజీవోజ్ఞాతయస్తస్యతేతదా। విస్మితాముముచుశ్శోకంఛిత్వాఽఽత్మస్నేహశృఙ్ఖలామ్ ॥ ౧౨ ॥ నిర్హృత్యజ్ఞాతయోజ్ఞాతేర్దేహంకృత్వోచితాఃక్రియాః।తత్యజుర్దుస్త్యజంస్నేహంశోకమోహభయార్తిదమ్ ॥ ౧౩ ॥ బాలఘ్న్యోవ్రీడితాస్తత్రబాలహత్యాహతప్రభాః । బాలహత్యావ్రతంచేరుర్బ్రాహ్మణైర్యన్నిరూపితమ్ ॥ యమునాయాంమహారాజస్మరన్త్యోద్విజభాషితమ్ ॥ ౧౪ ॥ సఇత్థంప్రతిబుద్ధాత్మాచిత్రకేతుర్ద్విజోక్తిభిః । గృహాన్ధకూపాన్నిష్క్రాన్తస్సరఃపఙ్కాదివద్విపః ॥ ౧౫ ॥ కాళిన్ద్యాం విధివత్స్నాత్వాకృతపుణ్యజలక్రి

భావేనక్రియాఫలభోక్తేతిభావః॥నహీత్యాదిశ్లోకద్వయంజీవపరతయాఽపివర్ణయితుంశక్యం ॥తథాహి॥పూర్వప్రస్తుతంజీవస్వరూపమేవవిశోధయతి॥నహీతి॥అస్యజీవస్య-స్వతః-ప్రియాప్రియా-నభవతఃఅపితు- కర్మకృతావిత్యర్థః - తథా-స్వపరవిభాగోఽపిన - ఏకఃఏకరూపఃజ్ఞానైకాకారః-దేవగతవికారైరస్పృష్టత్వేనసదైకరూపఇతివా-గుణదోషయోః-కర్తౄణాంహేతుభూతానాం-సర్వధియాం-ద్రష్టాఆశ్రయః-నాదత్తఇతి-వివేకజ్ఞానవానాత్మాగుణదోషాన్వయంనాభిమన్యతఇత్యర్థః-ఈశ్వర-దేహాదినియమనపరః-పరావరదృక్స్వస్వరూపప్రకృతిస్వరూపయోర్ద్రష్టేత్యుక్త్వానావిష్టాజీవః ❀॥౧౧॥❀ తతఉపరితనంవృత్తాన్తమాహమునిః॥ఇతీతి॥ఇత్థ,ముదీర్యఉక్త్వా-పున-ర్జీవః-కళేబరా-ద్వినిష్క్రమ్య-గతః - తతః - తస్యమృతస్య-యేజ్ఞాతయ-స్తే-తదా-విస్మితాస్సన్తః- ఆత్మనామ్స్వేషాంయః-పుత్రాదివిషయకఃస్నేహ-స్సఏవశృఙ్ఖలా-తాంఛిత్వాఅపోహ్య-శోకం-ముముచుః ❀॥౧౨॥❀ తతో,జ్ఞాతయః-తంశవ-మగ్నౌ-నిర్హృత్యదగ్ధ్వా-ఉచితాః,మృతోద్దేశేనకర్తవ్యాఃక్రియాః-కృత్వా-శోకమోహాదిప్రదం-దుస్త్యజం-స్నేహంఅనురాగం-తత్యజుః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀తతోబాలఘ్న్యః-యాఃగరళదానేనబాలంహతవత్యః-తా-స్సర్వాః-ద్విజేనాఙ్గిరసా-భాషితం,స్మరన్త్యో -వ్రీడితాఃలజ్జితాః-బాలహత్యయా-హతాప్రభాయాసాంతాః,య,ద్బాలహత్యావ్రతంబాలహత్యాపనోదకంవ్రతం-బ్రాహ్మణై - ర్నిరూపితంకర్తవ్యత్వేనచోదితం-త-ద్యమునాయాం-హేమహారాజ-చేరుఃఅనుష్ఠితవత్యః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తత,స్సచిత్రకేతుః,ఇత్థం-ద్విజోక్తిభిఃఅఙ్గిరసఉక్తిభిః-జీవేనవాదితాభిః,నారదోక్తిభిశ్చ - ప్రతిబుద్ధఃఉదితః-ఆత్మావివేకో-యస్య-తాదృశః,సరసః-పఙ్కా,ద్గజఇవ,గృహమేవఅన్ధకూపః-తస్మాత్-వినిష్క్రాన్తఃనిర్గతః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ కాళిన్ద్యాంయమునాయాం-విధ్యుక్తప్రకారేణ-స్నాత్వా-కృతాః - పుణ్యాఃజలక్రియాఃపితృతర్పణాదయో,యేన-తాదృశః-మౌనేనపరమాత్మస్వరూపసంశీలనేన,హేత్వర్థేతృతీయా,మౌనాద్ధం , సంయతప్రాణఃనియమితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియః , ఇతరైస్సంభాషణరాహిత్యరూపేణమౌనేన

దా, బ్రహ్మపుత్రం శ్రీనారద, మువవన్దత, దణ్డవన్నానామ ॥ ౧౬ ॥ తతః తస్మై, ప్రపన్నాయ యథావిధి గురూపసత్తిం కృత్వా స్థితాయ, భక్తాయ గురుభక్తియుక్తాయ, ప్రయతాత్మనే శ్రవణోపయుక్తప్రయతమనస్కాయ, భగవాన్, నారదః, ప్రీతః శిష్యలక్షణైర్హర్షితః, ఏతాం వక్ష్యమాణాం, విద్యాం వక్ష్యోపనిషదం, ఉవాచ, ఉపదిదేశ ॥ ౧౭ ॥ నారదేనోపదిష్టాం విద్యామేవాహ ॥ నమస్త ఇత్యాదినా పరమేష్ఠిన్నమస్త ఇత్యన్తేన ॥ తావత్సకలేతరవిలక్షణం పరమాత్మానం విశోధ్య ప్రణమతి ॥ వాసుదేవాదిచతుర్వ్యూహాత్మనావస్థితాయ, తే తుభ్యం - భగవతే - నమః - ఏవంభూతం త్వాం ధీమహి ధ్యాయేమహి ॥ ౧౮ ॥ విజ్ఞానమాత్రాయ క్వచిదపి జాడ్యరహితాయ - నిరతిశయానన్దస్వరూపాయ - ఆత్మారామాయ ఆత్మన్యేవ రమమాణాయ - సుఖాన్తరనిరపేక్షాయేత్యర్థః - శాన్తాయ రాగాదిరహితాయ - నివృత్తద్వైతసృష్టయే - సృష్టిరుదయః - నివృత్తా - ద్వైతసృష్టిః జాత్యాదికల్పనా - యస్య తస్మై - జాత్యాదికల్పనారహితాయేత్యర్థః - నివృత్తద్వైతదృష్టయ ఇతి పాఠే - నివృత్తా - ద్వైతదృష్టిః స్థూలత్వాణుత్వాదిభేదదర్శనం - యస్మిన్ తథాచ శ్రూయతే, "అస్థూలమనణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమగోత్రమచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాద" మిత్యాది ॥ ౧౯ ॥ స్వాత్మానన్దానుభవేనైవ - న్యస్తాః - నిరస్తాః, ఊర్మయః అశనాయా పిపాసా శోక మోహ జరా మరణ రూపాః షడూర్మయో - యస్య - హృషీకాణామిన్ద్రియాణాం తదధిపతేశ్చ ఈశాయ నియన్త్రే - కరణాధిపాయేత్యర్థః - మహతే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే - వివిధవిచిత్రానన్తశక్తయే - తుభ్యం - నమః ॥ ౨౦ ॥ మనసా సహ - వచసి - ఉపరతే నివృత్తే సతి - అవధేరభావాద్వాఙ్మనసయోర్నివృత్తయోస్సతోః - యః - ప్రాప్యః అపరిచ్ఛిన్నతయాఽనుసంధేయః - అత ఏవ - ఏకః నిస్సమాభ్యధికః - ప్రాప్త్యవిభక్తిక పాఠే - అప్రాప్త్యేతిచ్ఛేదః - మనసా సహ - ప్రాప్త్యవధిం వచస్యుపరతే సతి - యః అపరిచ్ఛిన్నానన్ద ఇతి శేషః, వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూప ఇత్యర్థః - చిన్మాత్రః

యః । మౌనేన సంయతప్రాణో బ్రహ్మపుత్రోవవన్దత ॥ ౧౬ ॥ అథ తస్మై ప్రపన్నాయ భక్తాయ పరమాత్మనే । భగవాన్నారదః ప్రీతో విద్యామేతామువాచ హ ॥ ౧౭ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే వాసుదేవాయ ధీమహి । ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ నమస్సంకర్షణాయ చ ॥ ౧౮ ॥ నమో విజ్ఞానమాత్రాయ పరమానన్దమూర్తయే । ఆత్మారామాయ శాన్తాయ నివృత్త ద్వైతసృష్టయే ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మానన్దానుభూత్యైవ న్యస్తశక్త్యూర్మయే నమః । హృషీకేశాయ మహతే నమస్తేనన్తశక్తయే ॥ ౨౦ ॥ వచస్యుపరతేఽప్రాప్య య ఏకో మనసా సహ । అనామరూపశ్చిన్మాత్రస్సోఽవ్యాన్నస్సదసత్పరః ॥ ౨౧ ॥ యస్మిన్నిదం యతశ్చేదం తిష్ఠత్యప్యేతి జాయతే । మృన్మయేష్వి

జ్ఞానైకాకారః - అత ఏవ - ఏకః - నిస్సమాభ్యధికః - కర్మకృతనామరూపరహితః - సదసత్పరః చేతనాచేతనాభ్యాం విలక్షణః - సః అస్మాన్ - రక్షతు - అత్ర ప్రతిపదముపనిషదర్థా అభిప్రేతాః ॥ విజ్ఞానమాత్రాయ పరమానన్దమూర్తయ ఇత్యనేన "విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మే" తి శ్రుత్యర్థః, ఆత్మారామాయేత్యనేన "సర్వైశ్వర్యసంపన్నః శంభురాకాశమధ్యగ" ఇతి నివృత్తద్వైతదృష్టయ ఇత్యనేన - అనామరూపేత్యనేన చ "అస్థూలమనణ్వ" ఆత్మానన్దేత్యాదినా "యోఽశనాయాపిపాసే శోకమోహౌ జరామృత్యుమత్యేతి" తి హృషీకేశాయేత్యనేన "స కారణం కరణాధిపాధిప" ఇతి - మహత ఇత్యనేన "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మే" తి - అనన్తశక్తయ ఇత్యనేన "పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చే" తి - వచస్యుపరత ఇత్యాదినా "యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ ఆనన్దం బ్రహ్మణ" ఇతి - ఏక ఇత్యనేన "న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే - న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యత" ఇతి - సదసత్పర ఇత్యనేన "భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా" క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః - యోఽవ్యక్తమన్తరే సంచరన్ యస్యావ్యక్తం శరీరం యోఽక్షరమన్తరే సంచరన్ యస్యాక్షరం శరీర" మితి శ్రుత్యర్థా అభిప్రేతాః ॥ ౨౧ ॥ ఏవం సకలేతరవిలక్షణమౌపనిషదం బ్రహ్మ విశోధ్య ప్రణమ్య - తతః స్వానిష్టనివృత్తిం ప్రార్థ్య - అథ తదేవ బ్రహ్మ జగజ్జన్మాదికారణత్వేనోపలక్ష్య ప్రణమతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ సదసత్పర ఇత్యస్యోదాహృతశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపకతయా ఉక్తవిధస్వరూపస్య పరస్య బ్రహ్మణః చిదచిచ్ఛరీరకత్వం ప్రత్యభిజ్ఞాపితోపనిషద్భిరేవ ప్రతిపన్నమిత్యభిప్రేత్య చిదచిద్విశిష్టస్య జగత్కారణత్వలక్షణమతోఽభిధీయతే, ఇదం స్థూలచిదచిదాత్మకం జగత్ యతః సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్ బ్రహ్మణో, జాయతే, యస్మిన్, అప్యేతి లీయతే, యస్మిన్ ఉక్తవిధబ్రహ్మస్వరూపరూపే, తిష్ఠతి ఆధేయతయా వర్తతే "బ్రహ్మవనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీద్యతో ద్యావాపృథివీ నిష్టతక్షు" రితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా

౧౯ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ద్వైతదృష్టయే. ౨౧ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ వచస్యుపరతే ప్రాప్య.

ఆధారోఽపి బ్రహ్మైవేతి భావః ॥ తత్ర దృష్టాన్తః ॥ మృన్మయేష్వివ మృజ్జాతిరితి, మృజ్జాతిశబ్దో మృజ్జాతీయపరః, యథా, మృన్మయేషు మృజ్జాతీయఘటశరావాదికారణభూతేషు మృద్వికారరూపమృత్పిణ్డేషు - మృజ్జాతీయో ఘటాది - ర్జాయతే-అపాదానస్యాధికరణత్వవివక్షయా సప్తమీ -మృన్మయేభ్యో యథా మృజ్జాతిర్జాయత ఇత్యర్థః - యద్వా-మృన్మయేష్వితి నిమిత్తసప్తమీ-నిమిత్తమత్రోపాదానకారణం-తథా చ మృన్మయేభ్యో మృత్పిణ్డేభ్య ఉపాదానభూతేభ్యః, మృజ్జాతీయో ఘటాది-ర్జాయత ఇత్యర్థః - అథవా మృన్మయేష్వితి - పదమేవ మృద్వికారఘటాదిపరం-మృజ్జాతిర్మృత్పిణ్డః - మృన్మయేషు ఘటాదిషు-కారణతయా-అనుస్యూతః - అథవా - యస్మిన్నధితిష్ఠతీత్యత్రైవ దృష్టాన్తః-మృన్మయేషు ఘటాదిషు మృజ్జాతిర్మృత్త్వమధితిష్ఠతి అపృథక్సిద్ధప్రకారతయా వర్తతే-తద్వ-దిదం-విశ్వం చిదాచిదాత్మకం - అపృథక్సిద్ధప్రకారతయా యస్మిన్వర్తతే తస్మై బ్రహ్మణే-నమః - అత్రాపి ,, యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం ప్రతిపదమౌపనిషదార్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేనోపనిషదేకగమ్యం పరం బ్రహ్మేతి సూచితం-తదేవ ద్రఢీకర్తుం తదితరప్రమాణావిషయత్వం వదన్ప్రణమతి ॥ యమితి ॥ ,, అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణ స్థిత ,, ఇత్యుక్తరీత్యా కృత్స్నం జగ-దన్తర్బహిశ్చ-వితతం వ్యాప్య స్థితమపి-వ్యోమవ-ద్వ్యోమశరీరకం ,, ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ ,, ఇతి శ్రుతేః-యం-మనో బుద్ధీన్ద్రియాసవో-నస్పృశన్తి న విదుః - తత్ర కర్మేన్ద్రియాణి-అసవః ప్రాణాశ్చ - క్రియాశక్తిప్రధానా-నస్పృశన్తి న విషయీకుర్వన్తి-మనశ్చ బుద్ధిశ్చ - చక్షురాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి చ-యం న విదురిత్యన్వయః - బుద్ధీన్ద్రియాద్యవిషయత్వేన తన్మూలకప్రత్యక్షాదిప్రమాణావిషయమితి భావః - అతీన్ద్రియత్వే హేతుర్వ్యోమేతి - వ్యోమశరీరకత్వేన తదన్తఃప్రవేశయోగ్యతయా తతోఽపి సూక్ష్మత్వాదిన్ద్రియావిషయమితి భావః-తద్బ్రహ్మ త్వా-మహం-నతోఽస్మి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కించ ॥ మన ఆదయస్తదాహితజ్ఞానక్రియాదిశక్తిమత్త్వేన తం న విషయీకుర్వన్తీతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ దేహేతి ॥ అమీ దేహేన్ద్రియాదయః - యదంశవి

వన్మృజ్జాతిస్తస్మై తే బ్రహ్మణే నమః ॥ ౨౨ ॥ యం న స్పృశన్తి న విదుర్మనోబుద్ధీన్ద్రియాసవః । అన్తర్బహిశ్చ వితతం వ్యోమవత్త్వాం నతోఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౩ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోధియోఽమీ యదంశవిద్ధాః ప్రచరన్తి కర్మసు ॥ నైవాన్యథా లోహమివ ప్రతప్తం స్థానేషు తద్ద్రష్ట్రపదేశమేతి ॥ ౨౪ ॥ గద్య ॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ-మహానుభావాయ - మహావిభూతపతయే సకలసాత్వతపరిబృఢనికరకరకమలకుట్మలోపలాలితచరణారవిన్దయుగళ-పరమ-పరమేష్ఠిన్నమస్తే ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భక్తాయైతాం ప్రపన్నాయ విద్యామాదిశ్య నారదః । యయావఙ్గిరసా సాకం ధామ స్వాయమ్భువం ప్రభో ॥ ౨౬ ॥ చిత్రకేతుస్తు తాం విద్యాం

ద్ధాః-యస్య ,, పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ ,, ఇత్యుక్తజ్ఞానక్రియాదిశక్తిమతో బ్రహ్మణోంశేన జ్ఞానక్రియాదిశక్తిలేశేన, అనువిద్ధాః వ్యాప్తాః-కర్మసు స్వస్వవ్యాపారేషు - ప్రచరన్తి ప్రవర్తన్తే-అన్యథా యదంశేనాననువిద్ధాస్తు-న ప్రచరన్తి - తేషామచేతనపరిణామరూపత్వేన వస్తుతో జ్ఞానశక్తివిరహాదితి భావః - తత్ర దృష్టాన్తః - లోహమివ ప్రతప్తమితి - యథా ప్రతప్తం లోహం దహతి - దాహకశక్తినాగ్నినానువిద్ధమేవ లోహమితరద్దహద్యగ్నినా న దహతి - అగ్నినాననువిద్ధం త్వితరదపి న దహతి-తద్వత్పరమాత్మాహితజ్ఞానక్రియాశక్తయో దేహేన్ద్రియాదయస్స్వస్వవిషయేషు - ప్రచరన్తి - న పరమాత్మని- అనాహితశక్తయస్తు స్వస్వకర్మస్వపి న ప్రచరన్తీత్యర్థః నన్విన్ద్రియాణి స్వతో జ్ఞానశక్తివిరహాత్తం మా విషయీకుర్వన్తు-జీవస్తు స్వభావతో జ్ఞానశక్తిమత్త్వాత్తం విద్యాది-త్యత్రాహ ॥ స్థానేషు తద్ద్రష్ట్రపదేశమేతీతి ॥ తత్తేన-జీవోఽపి-ద్రష్ట్రపదేశమేతి-ద్రష్టృత్వవ్యపదేశం గచ్ఛతి - ఈశ్వరసఙ్కల్పాదేవ జీవస్య జ్ఞానవికాస ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ-మహాపురుషాయ పురుషసూక్తప్రతిపాద్య మహాపురుషాయ-అత ఏవ-మహానుభావాయ-మహావిభూతయో రిత్యలీలావిభూత్యో -రధిపతయే-తుభ్యం, నమః - సకలాః-యే-సాత్వతపరిబృఢాః-భాగవతశ్రేష్ఠా-స్తేషాం-కరకమలానాం-కుట్మలైర్ముకులై -రుపలాలితం-చరణారవిన్దయుగం యస్య-తస్య సంబోధనం-పరమనిస్సమాభ్యధిక, పరమేష్ఠిన్ పరమస్థానే స్థిత-తే తుభ్యం-నమః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ హే ప్రభో రాజన్-భక్తాయ-ప్రపన్నాయ చిత్రకేతవే, ఏవమేతాం విద్యాం - ఉపదిశ్య - అఙ్గిరసా సహ-నారదః-స్వాయమ్భువం ధామ సత్యలోకం-యయౌ పూర్వం-నారదేన సహాఙ్గిరా ఆజగామేతి ప్రాధాన్యేనోక్తః - చిత్రకేతోః పుత్రదత్వేన తస్య ప్రథమం వైరాగ్యజననద్వారా ఉపకారకత్వాత్ - ఇహ నారదోఽఙ్గిరసా సాకం యయావితి నారదః ప్రాధాన్యేన నిర్దిష్టః -విద్యోపదేశేన తస్య మహోపకారకత్వాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఏవ, ముపదిష్టవిద్య-శ్చిత్రకేతు-స్తాం-నారదేన-భాషితాం ఉపదిష్టాం-విద్యాం-యథావిధి-సుసమా

హితచిత్తో – ఽప్ఏవభక్షయన్ – సప్తాహం-ధారయామాసజజాప ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ తతస్సప్తరాత్రాన్తే – ధార్యమాణయా-విద్యయా-తత్ప్రభావేనేత్యర్థః -నృపఃచిత్రకేతుః – అవిభక్తిపాఠే-హేనృప – విద్యాధరాణా-మాధిపత్యంచ – లేభేచశబ్దోఽన్వాచయపరః-ఆనుషఙ్గికంవిద్యాధరాధిపత్యంఫలంలబ్ధవానిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ ప్రధానంఫలమాహ ॥ తత ఇతి ॥ తతః-కతిపయై – రహోభిః , విద్యయా , ఇద్ధేనదీప్తేన-మనసాగతి-ర్యస్య,విద్యాప్రభావేనయథేష్టగతిరిత్యర్థః – దేవదేవస్య శేషస్య సఙ్కర్షణస్య – చరణసమీపం – జగామ – పాతాళలోకాదధస్తాత్ స్థితసంకర్షణసమీపంగతవానిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ సఙ్కర్షణంవర్ణయన్ తందదర్శేత్యాహ॥మృణాళేతి ॥ మృణాళవత్పద్మతన్తువ , ద్గౌరంశుభ్రం –సితవాససంనీలామ్బరం – స్ఫురన్తికిరీటాదీనియస్య ,కటిత్రంకటిసూత్రం – ప్రసన్నానివక్త్రాణియస్య – అరుణానిలోచనానియస్య – తం-సిద్ధేశ్వరాణాంసమూహై – ర్వృతంపరివేష్టితం-ప్రభుంసఙ్కర్షణందదర్శ ✻ ॥౩౦॥ ✻ తత , స్తస్యసఙ్కర్షణస్య-దర్శనేన-ధ్వస్తం-కిల్బిషం-యస్య ,అతఏవ-స్వచ్ఛ మన్తఃకరణంయస్య – అతఏవ-ప్రవృద్ధయా-భక్త్యా-ప్రణయామ్బుఆనన్దబాష్పః-లోచనయో-ర్యస్య -ప్రహృష్టాన్యుదఞ్చితాని-రోమాణిచ-యస్య -తాదృశః-ఆదిపూరుషంపురాణపురుషం సఙ్కర్షణం , అభ్యయాత్ అభిముఖంజగామ,ఆనమత్ ప్రణతవాన్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ తత-శ్చిత్రకేతుః,ఉత్తమశ్లోకస్యసఙ్కర్షణస్య , పదాబ్జవిష్టరంపాదపీఠం, ప్రేమాశ్రులేశైః రానన్దబాష్పకణైః , ముహుర్ముహు-రుపశేచయన్-ప్రేమోదేన ప్రేమ్ణా,ఉపరుద్ధః,అఖిలానాం,వర్ణానాం,అక్షరాణాంనిర్గమముచ్చారణం-యస్య-అతఏవ-తంభగవన్తం-ప్రసమీడితుం-

యథానారదభాషితామ్ । ధారయామాససప్తాహమబ్భక్షస్సుసమాహితః ॥ ౨౭ ॥ తతశ్చసప్తరాత్రాన్తేవిద్యయాధార్యమాణయా।విద్యాధరపతిత్వంచ ✻ లేభేఽప్రతిహతంనృపః ॥ ౨౮ ॥ తతఃకతిపయాహోభిర్విద్యయేద్ధమనోగతిః । జగామదేవదేవస్యశేషస్యచరణాన్తికమ్ ॥ ౨౯ ॥ మృణాళగౌరంసితివాససంస్ఫురత్కిరీటకేయూరకటిత్రకఙ్కణమ్।ప్రసన్నవక్త్రారుణలోచనంవృతందదర్శసిద్ధేశ్వరమణ్డలైఃప్రభుమ్॥౩౦॥ తద్దర్శనధ్వస్తసమస్తకిల్బిషస్స్వచ్ఛామలాన్తఃకరణోఽభ్యయాన్ముహుః।ప్రవృద్ధభక్త్యాప్రణయాఽశ్రులోచనఃప్రహృష్టరోమాతమనాదిపూరుషమ్ ॥ ౩౧ ॥ సఉత్తమశ్లోకపదాబ్జవిష్టరంప్రేమాశ్రులేశైరుపసేచయన్ముహుః । ప్రేమోపరుద్ధాఖిలవర్ణనిర్గమోనచాశకత్తంప్రసమీడితుంచిరమ్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్సమాధాయమనోమనీషయాబభాషఏతత్ప్రతిలబ్ధవాగసౌ । నియమ్యసర్వేన్ద్రియబాహ్యవర్తనంజగద్గురుంసాత్వతశాస్త్రవిగ్రహమ్ ॥ ౩౩ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥అజితజితస్సమమతిభిస్సాధుభిర్భవాన్జితాత్మభిర్భగవన్ । విజితాస్తేఽపిచభజతామకామాత్మనాంయఆత్మదోఽతికరుణః ॥ ౩౪ ॥తవవిభవఃఖలుభగవన్జగదుత్పత్తిస్థితిలయాదీ

స్తోతుంచిరం-నైవాశకత్ నాశక్నోత్ ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ తతో-మనీషయాబుద్ధ్యా,మన-స్సమాధాయస్వవశీకృత్య-ప్రతిలబ్ధా, వాక్ , యేన-అసౌచిత్రకేతుః , ప్రతిలబ్ధవాగసౌ ఇతిపాఠాన్తరం తత్రప్రతిలబ్ధవాగమృతః,సర్వేన్ద్రియాణాం-బాహ్యవర్తనంబాహ్యవ్యాపారం-నియమ్యఆపోహ్యేత్యర్థః-సాత్వతశాస్త్రం-పఞ్చరాత్రశాస్త్రం,తత్ప్రతిపాద్యా-విగ్రహాయస్యతం జగద్గురుంసాత్వతతన్త్రోపదేష్టారంసఙ్కర్షణంప్రతి , ఏతద్వక్ష్యమాణం-బభాషే-వక్ష్యమాణాంస్తుతిమకారోదిత్యర్థః ✻ ॥౩౩॥ ✻ తామేవాహ॥అజితేత్యాదినాసహస్రమూర్ధ ఽ ఇత్యన్తేన॥తావదాశ్రయణసౌకర్యాపాదకసౌలభ్యవాత్సల్యమహౌదార్యగుణవిశిష్టంస్తౌతి॥అజితేతి ॥ హేఅజితఇతరైఃస్వాధీనంకర్తుమశక్య- హేదుర్గ్రహేత్యర్థః-తథాఽపిసాధుభి-ర్జితః-భవాన్ –సులభఇత్యర్థః-కథంభూతైః ,విజితః –ఆత్మానో-యైః – సమమతిభిః –కృత్స్నంజగద్బ్రహ్మాత్మకత్వేనపశ్యద్భిః , కథమేతత్సాధుభిర్విజితోహమితి , తత్రాహ-యోభవాన్ – భజతామకామాత్మనాంఅనన్యప్రయో-జనేనభజతా – మాత్మదఃస్వప్రదస్తదాతేత్యర్థః-ఏవంసౌలభ్యముక్తం – ఆత్మద ఇత్యనేనమహౌదార్యంచ , అథవాత్సల్యమాహ॥భవతాత్వయా– తేసాధవో-విజితాః-కుతః , యత-స్త్వం , మతికరుణఃఆశ్రితవాత్సల్యవివశఃఅత్యన్తవాత్సల్యేనత్వయాసాధవోవశీకృతాఇత్యర్థః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ ననుపరత్వేసత్యుక్తంగుణత్రయమాశ్రయణసౌకర్యాపాదకం, అన్యథాతృణస్యేవసౌలభ్యం, దరిద్రస్యేవౌదార్యం పితాజేరివకారుణ్యం , మకించిత్కరంస్యాదిత్యత్రపరత్వవిశిష్టంస్తౌతి॥తవేతి॥హేభగవన్,జగతః , ఉత్పత్తిస్థితిలయాదీని , ఆదిశబ్దేనమహానన్దరూపమోక్షస్తస్మిన్నియమనాద్రిర్వక్షితఃతవ, విభవఃఐశ్వర్యం,అతస్త్వత్తఃపరోనాస్తీత్యర్థః-ఏవంపరత్వం, తతఏవనిరుపాధికస్వామిత్వంచోక్తం,నను-జగదుత్ప

౨౮ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ లేభేఽప్రతిహతంనృప.

త్యాదీన్ బ్రహ్మరుద్రాదీనాం విభవో నను మిత్యత్రాహ ॥ విశ్వసృజ ఇతి ॥ విశ్వసృజో బ్రహ్మాదయః-తవాంశాంశాః అగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గా ఇవ త్వదంశాంశభూతత్వాన్న తేషాం విభవో జగదుత్పత్త్యాదిరిత్యర్థః - త్వన్నియోగేన తే జగదుత్పత్త్యాదికర్తార ఇతి భావః-నను - తేఽపి-వయం విశ్వస్య సృష్ట్యాదికర్తార ఇతి స్పర్ధన్తే తత్రాహ ॥ తత్ర తే ॥ తత్ర తేషాం త్వదంశాంశత్వే సతి, తావత్స్వాత్రేతి-తైః వయమపి పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానేన-నద్ధతమీశిత్వం పరమపురుషాయత్తమిత్యజ్ఞాత్వా - ముధా వ్యర్థం, స్పర్ధన్తే-తేషాం స్పర్ధామాత్రమవశిష్యతే, నత్వీశత్వం సిధ్యతీతి భావః ॥ ౩౪ ॥ జగదుత్పత్త్యాదేస్త్వదేకవిభవత్వం దృష్టాన్తాన్తరముఖేన విశదయన్ స్తౌతి ॥ పరమాణ్వితి ॥ పరమాణుపరమమహతోః అల్పీయసో విపులస్య చ వస్తునః-యావాద్యా, ద్యన్తాన్తరాణి సృష్టిసంహారస్థిత్యవస్థా ఇత్యర్థః - తేషు వర్తత ఇతి తథా-అన్తరాత్మతయా వ్యాప్య స్థితః-త్రయవిధురః-ఆద్యన్తమధ్యరహితః - త్వమేవ-కార్యస్య వస్తునః కారణతయా యదాదావవతిష్ఠతే-అన్తే చ యదవశిష్యతే, తద్విభవత్వమేవ హి కార్యస్య వస్తునో దృష్టం యథా మృత్సువర్ణాత్మకఘటకటకాదావితి దృష్టాన్తోఽభిప్రేతః ॥ ఏవం సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకస్య కృత్స్నస్య కార్యజాతస్యాదౌ కారణత్వేనావస్థానాదన్తే చావశేషాత్త్వద్విభవ ఏవ జగదుత్పత్త్యాదిః - నతు మధ్యస్థచతుర్ముఖాదేరితి భావః-కార్యం వస్తు, మధ్యస్థస్య విభవో నేతి కిం వక్తవ్యమిత్యాహ ॥ ఆదావితి ॥ సత్త్వానాం కార్యత్వేనావస్థితానాం పదార్థానాం-ఆదౌ-అన్తే చ-యద్ధ్రువం స్థిరం - ఆదౌ కార్యత్వేనావస్థితం-అన్తే చావశిష్టమిత్యర్థః, అన్తరాలేఽపి తదేవ-అన్తరాలావస్థా తద్విభవ ఏవ - ఆద్యన్తయోర్యదస్తి తస్య మధ్యస్థవిభవకత్వం కింపునర్న్యాయసిద్ధమితి భావః- ఏవం కాలత్రయవర్తిత్వమేవేతి భావః - అనేన కాలతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వముక్తం- అథ సర్వదా సర్వత్రాన్తరాత్మతయా వ్యాప్య స్థితికథనేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యరూపవస్తుపరిచ్ఛేదోఽప్యుక్తః - సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యమేవ హి వస్తుపరిచ్ఛేదః- యద్వా- స్వాపేక్షయోత్కృష్టగుణవస్త్వన్తరరాహిత్యం వస్తుపరిచ్ఛేదః-సహి జగత్కారణత్వతదుపయుక్తసార్వజ్ఞ్య

ని । విశ్వసృజస్తేఽంశాంశాస్తత్ర ముధా స్పర్ధన్తే పృథగభిమత్యా ॥ ౩౪ ॥ పరమాణుపరమమహతోస్త్వమాద్యన్తాన్తరవర్తీ త్రయవిధురః । ఆదావన్తేఽపి చ సత్త్వానాం యద్ధ్రువం తదేవాన్తరాలేఽపి ॥ ౩౫ ॥ క్షిత్యాదిభిరేష కిలావృతస్సప్తభిర్దశగుణోత్తరైరణ్డకోశః । యత్ర పతత్యణుకల్పస్సహాణ్డకోటికోటిభిస్తదనన్తః ॥ ౩౬ ॥ విషయతృషో నరపశవో య ఉపాసతే విభూతీర్న పరం త్వామ్ । తేషామాశిష ఈశ తదను వినశ్యన్తి యథా రాజకులమ్ ॥ ౩౭ ॥ కామధియస్త్వయి రచితా న పరమ రోహన్తి యథా కరమ్భబీజాని । జ్ఞానాత్మన్యగుణమయే

సత్యసఙ్కల్పత్వాద్యాకృష్టగుణజాతస్య కథనేనాభిహితప్రాయ ఏవ ॥ ౩౫ ॥ ఏవం ద్వివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యముక్తం- అథ దేశపరిచ్ఛేదరహితత్వం వదన్నేతత్త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యమేవ త్వయ్యనన్తశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యాహ ॥ క్షిత్యాదిభిరితి ॥ పూర్వస్మాత్ పూర్వస్మాద్దశగుణ-ముత్తరైరధికైః- క్షిత్యాదిభిః-పృథివ్యబగ్నివాయ్వాకాశాహఙ్కారమహద్భిస్సప్తభి-రావృతః-ఏషః పరిదృశ్యమానోఽణ్డకోశః - ఈదృశీభిరణ్డకోటిభి-స్సహ సహితో-యత-స్త్వం-తతోఽనన్తః విభూత్యానన్త్యాద్ధనన్తత్వాత్త్వమనన్తశబ్దవాచ్య ఇత్యర్థః - ఏతమణ్డకోశం విశినష్టి ॥ యత్ర ఏతస్మిన్నణ్డకోశే-అణుకల్పః-జీవః-పతతి సంసరతి-యద్వా, యస్మాదీదృశీభిరణ్డకోటిభిస్సహ -ఏషోఽణ్డకోశః యత్ర యస్మిన్ త్వయి-అణుకల్పః, పతతి పరిభ్రమతి- తతస్త్వమనన్తః - సర్వస్య చేతనాచేతనాత్మకాణ్డకోశరూపదేశస్య త్వద్వ్యాప్యత్వాత్-ఇదమత్ర నాస్తీత్యేవంరూపదేశపరిచ్ఛేదరహితస్త్వమితి దేశాఽపరిచ్ఛేద ఉక్తః ఏతత్త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యమపి పరత్వాపాదకమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఏవంతస్య సర్వేశ్వరస్య ఆశ్రయణీయోపయుక్తగుణవస్తుత్వాద్దేవతాన్తరస్య తదభావం వదంస్తమేవ స్తౌతి ॥ విషయతృష ఇతి-యే-విషయేషు శబ్దాదిషు-తృట్ తృష్ణా అభిలాషో- యేషాం తే-ఫలకామా నరా ఏవ పశవః, తే-విభూతీః-త్వద్విభూతిభూతానిన్ద్రాదీ-నుపాసతే-నతు-పరం సర్వోత్కృష్టం, విభూతిపతి - ముపాసతే, హే ఈశ- తేషాం-విషయతృష్ణాం విభూతీరుపాసీనానాం-ఆశిషః-త్వద్విభూతిభిర్దత్తా అర్వాచీనాః స్వర్గాదిఫలరూపాః పురుషార్థాః-తదను విభూతివినాశమను- నశ్యన్తి యథా రాజకులం యథా రాజకులవినాశమనుతత్సేవకానామాశిషో నశ్యన్తి - తద్వత్ ఉక్తం చ త్వయైవ "యో యో యాం యాం తనుం భక్తః" ఇత్యారభ్య "లభతే చ తతః కామాన్మయైవ విహితాన్ హితాన్ అన్తవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసామ్" ఇత్యన్తేనేతి భావః- త్వద్విభూతీనాం పరత్వాదిగుణపూర్త్యభావాదితి తాత్పర్యమ్ ॥ ౩౭ ॥ త్వదేకప్రయోజనత్వేన కృతాస్త్వత్సేవాస్తు నిరతిశయనిత్యఫలజనకత్వాన్న నశ్యన్తీత్యాహ ॥ కామధియ ఇతి ॥ త్వయి విషయభూతే-రచితాః కృతాః-యాః-కామధియః త్వదేకప్రయోజనాః త్వద్విషయా ఉపాసనాః- హే పరమ-పునర్న రోహన్తి న బన్ధాయ భవన్తి, నిత్యనిరతిశయత్వా

దనుభవరూపానన్దాపాదకా ఏవ భవన్తి - నపునర్జన్మమరణాదిరూపబన్ధాయ భవన్తీత్యర్థః - పునర్నరోహేదృష్టాన్తః - యథా కరమ్భబీజానీతి - యథా - భర్జితబీజాని - పున - స్సంరోహన్తి - నాఙ్కురీభవన్తి తద్వత్ - పునరరోహే హేతుం వదన్ - తం విశినష్టి ॥ జ్ఞానాత్మన్యగుణమయ ఇతి - గుణమయాస్సత్త్వాదిప్రకృతిగుణవికారాః, సనవిద్యతే యస్య - సోఽగుణమయ - స్తథాభూతే - నిత్యాసంకుచితాఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపేత్వయి - గుణమూలకకర్మావశ్యత్వాత న్మూలకసంకుచితజ్ఞానత్వాకర్మసాధ్యమోక్షాధిపత్వప్రణతజనానిష్టపరిహారకత్వతదిష్టప్రాపణసమర్థత్వాదిగుణయుక్తత్వాత్త్వయి రచితాః కామధియో న పునరనర్థరూపబన్ధాయ భవన్తి - దేవతాన్తరాణాం తూక్తవిపరీతగుణత్వాత్తేషు రచితాః స్వర్గాదికామధియో నశ్యన్తీతి భావః ॥ తదేవాహ ॥ గుణగణతోఽస్య ద్వంద్వజాలానీతి - అస్య విరిఞ్చిప్రభృత్యకించనపర్యన్తస్య జీవవర్గస్య - గుణానాం సత్త్వాదిప్రకృతిగుణానాం - యే - గణా వికారరూపాస్సంఘా - స్తేభ్యః గుణగణతః - ద్వంద్వజాలాని సుఖదుఃఖాదీని ద్వంద్వజాలాని - భవన్తి ఉపాస్యదేవతాన్తరస్యాప్యుపాసకవత్కర్మవశ్యత్వాదియుక్తత్వాత్తస్మై వాశృఙ్ఖలితస్య పుంసస్తాదృశసేవావదనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణక్షమా న భవతీతి భావః ॥ ఏవం జ్ఞానశక్త్యాద్యాశ్రితకార్యాపాదకగుణపూర్తిరప్యుక్తా ॥ ౩౯ ॥ ఏవం సమాశ్రయణీయతోపయుక్తపరత్వాదిగుణపూర్ణత్వేన దేవతాన్తరేభ్యో వైలక్షణ్యం తస్యైవ సమాశ్రయణీయత్వం చోక్తం - అథ యత ఏవ భవానితరేభ్యః పరః అత ఏవ త్వదారాధనాత్మకస్త్వదభిహితో ధర్మస్తదనుష్ఠాతారశ్చేతరదేవతారాధనరూపధర్మతదనుష్ఠాతృభ్యో విలక్షణా ఇత్యాహ ॥ జితమితి త్రిభిః ॥ అజిత - అజితశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయ, భవతా, యథా జితం సర్వం స్వవశీకృత్య తస్మాత్పరత్వేనావస్థితం, ఏతదేవ అజితశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యపి సూచితం - తథా - ధర్మేణేతి శేషః, త్వదారాధనభూతధర్మేణాపి - జితమిత్యర్థః, సోఽపి సర్వోత్కృష్ట ఇత్యర్థః, కోఽసౌ ధర్మః, తత్రాహ ॥ యం - భాగవతం - భగవతస్తవారాధనరూప - మనవద్యం నిర్దుష్టం, ధర్మం, భవా - నాహ పఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేనోక్తవాన్ యం చ ధర్మం నిష్కించనా అనన్యప్రయోజనాః - ఆత్మారామాః బ్రహ్మగుణానుభవపరాః, యే - మునయః, అపవర్గాయ - ముక్తయే, ఉపాసతే, అ

గుణగణతోఽస్య భవన్తి ద్వంద్వజాలాని ॥ ౩౯ ॥ జితమజిత తథా భవతా యమాహ భాగవతం ధర్మమనవద్యమ్।
నిష్కించనా యే మునయ ఆత్మారామా యముపాసతేఽపవర్గాయ ॥ ౪౦ ॥ విషమమతిర్న యత్ర నృణాం త్వమహమితి మమ తవ చేతి యోఽన్యత్ర। విషమధియా రచితస్స హ్యవిశుద్ధః క్షయిష్ణురధర్మబహుళః ॥ ౪౧ ॥ కః క్షేమో

నుతిష్ఠన్తి ॥ ౪౦ ॥ యత్ర చ ధర్మే - త్వం - అహం - తవ - మమేతి చ - యా - నృణాం - మన్యత్ర అన్యస్మిన్ ధర్మే - విషమా మతిః అహంకారమమకారరూపా - సా - నాస్తి - స ఇత్యర్థః - సర్వజ్ఞేన భ్రమవిప్రలిప్సాదిదోషరహితేన పరమకారుణికేన భవతాఽభిహితత్వాదహంకారమమకారప్రయుక్తహింసాదిగర్భత్వాభావాత్సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానగర్భత్వాన్నిరతిశయానన్దహేతుత్వాత్త్వదారాధనరూపో ధర్మస్సర్వోత్కృష్ట - స్తథా తదనుష్ఠాతారోఽపి శబ్దాదివిషయసుఖార్థదక్ష్యమాత్సర్యహింసాదిస్వభావత్వాభావాత్సర్వభూతసుహృత్త్వాదిగుణయుక్తత్వాచ్చోత్కృష్టాః ఇతరధర్మతదనుష్ఠాతారస్తూక్తవిపరీతా ఇతి భావః ॥ తదేవాహ ॥ విషమధియేతి ॥ అహం మమేత్యాద్యహంమమాభిమానేన రచితో యో దేవతాన్తరారాధనరూపస్స హ్యవిశుద్ధః - రాగద్వేషాదిగర్భత్వాదధర్మప్రచురః శత్రుమరణాదికామనాగర్భత్వాత్ క్షయిష్ణురస్థిరఫలశ్చ ॥ ౪౧ ॥ విషమధియా రచితం ధర్మమేవ నిన్దతి ॥ క ఇతి ॥ స్వపరద్రుహః - స్వం కర్తారం పరం చ ద్రుహ్యతీతి స్వపరధ్రుక్ - అత్యన్తశరీరాయాసకారిత్వాదనన్తతస్సంసృతిరూపానర్థహేతుత్వాచ్చ స్వధ్రుక్। శత్రుహింసాదికామనాగర్భత్వాత్పరధ్రుక్ - తేన ధర్మేణ దేవతాన్తరారాధనరూపేణ - నిజపరయోః - కః క్షేమః - కిం దుఃఖం - న కించిదపీత్యర్థః - పరగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం - యథా అభిచారాదికర్మణాముముక్షోర్న క్షేమ - స్తథా తత్కర్తురపీత్యర్థః - అస్తు వా కర్తుస్తాదాత్వికః కశ్చిత్క్షేమ - స్తథాపి స కీయా - నర్థః పురుషార్థః - అతితుచ్ఛ ఇత్యర్థః - క్షయిష్ణుత్వాదితి భావః - ఏవం పురుషార్థహేతుర్న భవతీత్యుక్తం - ప్రత్యుతానర్థహేతుశ్చేత్యాహ ॥ స్వద్రోహాదితి ॥ స్వద్రోహాత్స్వస్యైవాహితకరణాద్ధేతో స్తవేశ్వరస్య - కోపః స నిగ్రహ - స్స్యాత్ - అయం స్వస్యైవాహితమాచరతి - కిముత పరస్యేత్యతోఽయమతివ నిగ్రాహ్య ఇత్యేవం తవ కోపస్స్యాత్ ,, ఆత్మసంభావితాః స్తబ్ధా ధనమానమదాన్వితాః। యజన్తే నామయజ్ఞైస్తే దమ్భేనావిధిపూర్వకమ్॥ అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధం చ సంశ్రితాః। మామాత్మపరదేహేషు ప్రద్విషన్తోఽభ్యసూయకాః॥ తానహం ద్విషతః క్రూరాన్సంసారేషు నరాధమాన్। క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు ,, ఇత్యాదినా ప్రతిజ్ఞాతో నిగ్రహస్స్యాదితి భా

వః-తవకోపస్స్యాన్నవా-అవశ్యం -పరసంపీడయాపరస్యద్రోహాద్ధతో-ఽధర్మ, స్తథా, స్యాదేవ-స్వకృతేనధర్మేణపరస్య యాదృశీపీడాభవేత్తాదృశపీడాహేతురధర్మో ఽపిస్యాన్నషితధర్మమనుస్యాదిత్యర్థః * ॥ ౪౨ ॥ * ఏవంధర్మాన్తరస్యాన కేవలపురుషార్థహేతుత్వం - ప్రత్యుతానర్థహేతుత్వంచేత్యుక్తం త్వదారాధనరూపధర్మస్య తు- అనిష్టపరిహారేష్ట ప్రాప్తిహేతుత్వమవ్యభిచరితమిత్యాహ ॥ నవ్యభిచరతీతి ॥ తవ ,,సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప ,, ఇతిశ్రుత్యుక్తసత్యసఙ్కల్పస్యతవ- ఈక్షా ,,యేతుసర్వాణికర్మాణిమయిసంన్యస్యతత్పరాః ॥అనన్యేనైవయోగేనమాంధ్యాయన్తఉపాసతే। తేషా మహంసముద్ధర్తామృత్యుసంసారసాగరాత్ , భవామినచిరాత్పార్థ మయ్యావేశితచేత- సా,, మితికృతస్సంకల్పఇత్యర్థః- నవ్యభిచరతిఅయథార్థానభవతి - యయా-హేతుభూతయా - ఈక్షయా-భాగవతోస్తవసంబన్ధిత్వదారాధనరూపో,ధర్మో,ఽభి హితఃప్రోక్తః-పఞ్చరాత్రాదిముఖేనేతిశేషః - భాగవతధర్మాభిధానేఉక్తవిధఈక్షైవహేతుః-అన్యథాత్వద్ధర్మానభిజ్ఞత యాకేవలవిషయాసక్తేసతిసర్వస్మిన్లోకేసముద్ధర్తవ్యాభావాదీక్షానిర్విషయాస్యాదితిభావః - ఏవంచేక్షాయాస్సత్య త్వాత్తద్విషయత్వాపాదకభాగవతధర్మోఽప్యనిష్టపరిహారేష్టప్రాప్తిహేతుత్వంనవ్యభిచరతీతితాత్పర్యం- యతఏవ-మత ఏవఆర్యాఃత్వదీక్షాభిజ్ఞాస్తద్విషయత్వాపాదికయాచరాచరాత్మకభూతసమూహేష్వపృథగ్ధియాత్వదాత్మకత్వబుద్ధ్యా- అమృతత్వాయయముక్తయే-ఉపాసతే-ధర్మమితివిభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః-అనుతిష్ఠన్తీత్యర్థః-త్వామితివాశేషః *॥౪౩॥ * ఏవంసమాశ్రయణోపయుక్తసమాశ్రితకార్యాపాదకగుణపూర్తికథనముఖేనతదారాధనరూపధర్మస్యైవనిరతిశయశ్రే యస్సాధనత్వముక్తంఇదానీంస్వస్యకృతార్థతామావిష్కర్తుం - తద్దర్శనస్యకృతార్థతాపాదకత్వంకైముత్యన్యాయే నాహ॥నహీతి॥హేభగవన్ , నృణాం-భవద్దర్శనా - దఖిలపాపక్షయో-భవతీతీ,దనఘటితంనహి-కింతుయుక్తమేవకుతః-

నిజపరయోఃకియానర్థస్స్వపరద్రుహాధర్మేణ। స్వద్రోహాత్తవకోపః పరపీడనయాచతథాఽధర్మః॥ ౪౨ ॥న వ్యభిచరతితవేక్షాయయాహ్యభిహితోభాగవతోధర్మః। స్థిరచరసత్త్వకదమ్బేష్వపృథగ్ధియాయముపాసతే త్వార్యాః ॥ ౪౩ ॥నహిభగవన్నఘటితమిదంత్వద్దర్శనాన్నృణామఖిలపాపక్షయః।యన్నామసకృచ్ఛ్ర వణాత్పుల్కసోఽపివిముచ్యతేసంసారాత్ ॥ ౪౪ ॥ అథభగవన్వయమధునాత్వదవలోకపరిమృష్టాశయమ లాః। సురఋషిణాయదుదితంతావకేనకథమన్యథాభవతి ॥ ౪౫ ॥ విదితమనన్తసమస్తంతవజగదాత్మనో జనైరిహాచరితమ్। విజ్ఞాప్యంపరమగురోఃకియదివసవితురివఖద్యోతైః ॥ ౪౬ ॥ నమస్తుభ్యంభగవతేసక

యన్నామ్నః-సకృత్-సకృదేవశ్రవణాదేవ-పుల్కసోఽపినిహీనజాతిరపి-సంసారబన్ధాద్విముచ్యతే-నామశ్ర వణస్యైవేదృశంమాహాత్మ్యం-కింపునస్సాక్షాత్త్వద్దర్శనస్యేతిభావః * ॥౪౪ ॥ * అథాచార్యకృతంమహోపకారంస్మ రన్స్వస్యకృతార్థతామాహ॥ అథేతి ॥ అథభగవన్ హేభగవన్-అధునా-తవ-అవలోకనేన-పరిమృష్టానిరస్తా-ఆశయేచి త్తే-మలాః-యేషాం-తాదృశా -వయం-కృతార్థాజాతాఇతిభావః-యస్మాత్తావకేన,,ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంస చమమప్రియః,, ఇతి,త్వదుక్తరీత్యాతవనిరతిశయప్రియేణ-సురఋషిణాశ్రీనారదేన-ఉదితం-త్వద్దర్శనేనమమకృతార్థత్వే నిమిత్తంమన్త్రరూపంవచోగదితం-తత - ఏవమధునాజాతం-అన్యథామహోపకర్తృసదాచార్యానుగ్రహేణ-కథంభ వతి-ఏవంవిధఃపరమోఽభ్యుదయస్తదనన్తాస్యమమకథంభవేదిత్యర్థః * ॥౪౫॥ * కథంభవేదిత్యనేనఈదృశాభ్యుదయాన ర్హత్వంస్వస్యసూచితంతచ్చభవతాసర్వజ్ఞేనసర్వంవిదితమేవకింమయావిజ్ఞాప్యమధునాఽవశిష్యతఇత్యాహ॥ విదితమి తి॥ హేఅనన్త-ఇహలోకే-జనైర్యద్యదాచరితంతత్-సమస్తజగదాత్మనః-కృత్స్నజగదన్తర్యామితయాసర్వేషాంబుద్ధివృ త్తీర్యుగపత్సాక్షాత్కుర్వతస్తవ- విదితమేవ-తతో-మాదృశైః,విజ్ఞాప్యం, పరమగురోస్తవ-కియత్-యథాసవితుఃఖద్యో తైః-యద్వా - అనన్తకల్యాణగుణాకరస్యతవగుణైకదేశమపిస్తోతుమహమసమర్థఇతిత్వయావిదితమేవేత్యాహ॥విదితమి తి॥ హేఅనన్తత్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత - ఇహలోకే-జనైర్జననమరణభాగ్భిస్త్వదావాతజ్ఞానశక్తిభిర్మాదృశైః-ర్యద్యదాచరి తం - అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియైర్వ్యాపృతం-తత్సర్వం-జగదన్తరాత్మనస్సర్వజ్ఞస్యతవ-విదితమేవ-పరిచ్ఛిన్నమతేర్మమవా ఙ్మనసాచానన్తస్వరూపస్యసర్వజ్ఞస్యతవగుణవర్ణనేయావద్గచ్ఛతి - తత్త్వయావిదితమేవేత్యర్థః-అతః-పరమగురోర్జ్ఞా నప్రదానాంనారదాదీనామపిజ్ఞానదస్య-తవ - ఇహ , మయావిజ్ఞాప్యం-కియత్-మయాకర్తవ్యంగుణస్తవనంతవకియత్- అత్యల్పమిత్యర్థః-యథా- సవితుర్లోకత్రయప్రకాశకస్య-ఖద్యోతైఃకృతంద్యోతనమత్యల్పం-తద్వత్ * ॥ ౪౬ ॥ * ఏవం

స్వస్యతత్త్వతావదనధికారమావిష్కృత్య కాంశ్చిత్తద్గుణాననుస్మరన్ కేవలం నమస్కరోతి ॥ నమఇతిద్వాభ్యాం ॥ భగవతేషాడ్గుణ్యపరిపూర్ణాయనిరస్తనిఖిలదోషాయ - సకలస్య - జగతఃస్థితిలయయోః-ఇదముత్పత్తేరప్యుపలక్షణం-ఉత్పత్తిస్థితిలయానాం - ఈశాయకర్త్రే కుయోగినాంకర్తరిషష్ఠీకుయోగిభిః - భిదాబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుదృష్ట్యా - దురవసితాజ్ఞాతుమశక్యా-ఆత్మనో-గతిఃస్వరూపం - స్వభావశ్చ - యస్య-జ్ఞాతుమశక్యస్వరూపస్వభావాయేత్యర్థః,పరమహంసాయాత్యన్తపరిశుద్ధాయ,తుభ్యం ,నమః ✽ ॥౪౭॥ ✽ శ్వసన్తం ,, బహుస్యాం,,మితిసఙ్కల్పతోవ్యాక్రియమాణం, యం,త్వా , మను - విశ్వసృజఃబ్రహ్మాదయఃశ్వసన్తిప్రాణన్తి,త్వదాయత్తస్వసత్తాలాభేనవ్యాక్రియన్తఇత్యర్థః-చేకితానం సర్వంపశ్యన్తం - యం - చిత్తయఃచిత్తవృత్తయః - అనుఉచ్చకన్తిప్రసరన్తి,జ్ఞానమపిత్వదధీనమిత్యర్థః-యస్యతవ-మూర్ధ్ని,కృత్స్నంభూమణ్డలంసర్షపవదాచరతి,తస్మై-సహస్రశిరసే-భగవతే-తుభ్యం-నమః ✽ ॥౪౮॥ ✽ ఇత్థం- స్తుతో-భగవాన-నన్తః-ప్రీతస్సన్-మహాకురూద్వహ-తం-విద్యాధరాణాంపతిం,చిత్రకేతుం,సమభాషత ✽ ॥౪౯॥ ✽ తదేవాహ॥యదిత్యాదినా-నారదాఙ్గిరోభ్యాం , తే-తుభ్యం , యద్ వ్యాహృతముక్తం,త-దనుశాసనంప్రకృతిపురుషేశ్వరస్వరూపవిషయకంవివిచ్యజ్ఞాపనరూపంవచః , మమమయ్యేవ - నుత్సంబన్ధ్యేవ, అన్తరాత్మభూతమత్సఙ్కల్పాదేవతాభ్యాం తేవ్యాహృతం ,, ఈశ్వరస్య చసౌహార్దంయదృచ్ఛా సుకృతంతథా । విష్ణోఃకటాక్షఅద్వేషఆనుకూల్యంచసాత్త్వికైః ॥ సంభాషణంషడేతానిహ్యాచార్యప్రాప్తిహేతవ ,, ఇత్యుక్తరీత్యామదనుగ్రహమన్తరేణసదాచార్యప్రాప్తేర్దుర్లభత్వాదితిభావః - అతో-హేరాజన్-తయానారదోపదిష్టయా-మన్త్రవిద్యయా-మమ-దర్శనాచ్చ, సంసిద్ధోఽసి ✽ ॥౫౦॥ ✽ నను-మహ్యముపదిశతమితినతౌప్రతిత్వముక్తవాన్ - అతఃకథంతద్వ్యాహృతంత్వదనుశాసనమేవేతిజానీయాం - కించతయోరేవవచోఽహమశృణవం,నతుతవేత్యతాహ- అహంహీతి ॥ తావ-త్సర్వాణి-భూతాన్య - హమేవ-సర్వాణ్యపిభూ

లజగత్స్థితిలయోదయేశాయ। దురవసితాత్మగతయేకుయోగినాంభిదాపరమహంసాయ ॥౪౭॥ యంవైశ్వ
సన్తమనువిశ్వసృజశ్శ్వసన్తియంచేకితానమనుచిత్తయఉచ్చకన్తి । భూమణ్డలం స✽ర్షపాయతియస్యమూ
ర్ధ్నితస్మైనమోభగవతేఽస్తుసహస్రమూర్ధ్నే ॥౪౮॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సంస్తుతో భగవానేవమనన్తస్త
మభాషత। విద్యాధరపతింప్రీతశ్చిత్రకేతుంకురూద్వహ ॥౪౯॥ శ్రీభగవానువాచ॥ యన్నారదాఙ్గిరోభ్యాం తే
వ్యాహృతంమేఽనుశాసనమ్। సంసిద్ధోఽసితయారాజన్విద్యయాదర్శనాచ్చమే ॥౫౦॥ అహంవైసర్వభూతాని

తానిమదభిన్నాన్యేవ-కిమత ,, ఆచార్యంమాంవిజానీయాత్ ,, జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమత,, మిత్యుక్తాత్మాభిమానవిషయావఙ్గిరోనారదౌమదభిన్నావితీతిభావః - అతస్తద్వ్యాహృతంమదనుశాసనమేవేతితాత్పర్యం , నను,సర్వభూతాన్యహమేవేత్యుక్తోఽభేదఃకింమృదాత్మకోఘటఇతివత్స్వరూపాభేదరూప , స్తథాత్వేసర్వవికారాశ్రయత్వాపత్తి- స్తత్రాహ-భూతాత్మాసర్వభూతానామన్తరాత్మా - ఆత్మాదేవోజాతఇత్యాదివచ్ఛరీరాత్మభావప్రయుక్తస్సర్వభూతైస్సహామమాభేదః, వికారాణాం శరీరగతానాం జీవేబాల్యాదీనామివనమయిప్రసక్తిరితితాత్పర్యం - శరీరాత్మభావనిబన్ధనోఽభేదవ్యపదేశోబహుశోదృష్టః - బ్రాహ్మణోఽహంకృశోఽహంస్థూలోఽహమిత్యాదిః - నచైదంరజతమితివద్భ్రాన్తోఽయంవ్యపదేశః - నీలోఘటఇత్యాద్యభేదవ్యపదేశస్యాపిబాధ్యత్వాపత్తేః , అథజాతిగుణాదీనాంవ్యక్తిగుణ్యపృథక్సిద్ధప్రకారతయాతద్బుద్ధితచ్ఛబ్దయోర్వ్యక్తిగుణిపర్యన్తత్వాన్నబాధః - స్తర్హిశరీరస్యాప్యాత్మాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వేనతద్బుద్ధితచ్ఛబ్దయోరపితత్పర్యన్తత్వాదయమప్యబాధితఏవ - నను జాత్యాదేర్వ్యక్త్యాదీన్ప్రత్యపృథక్సిద్ధప్రకారత్వంప్రత్యక్షగమ్యంజాతివ్యక్త్యోరుభయోరపిప్రత్యక్షవిషయత్వాత్ - ఆత్మనస్తుతదవిషయత్వాత్కథంశరీరస్యాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వమితిచేత్- మాస్తుజాతివ్యక్త్యోరివశరీరాత్మనోరేకప్రమాణవిషయత్వం-అథాప్యాత్మాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వంశరీరస్యాక్షతమేవ - నహ్యభిన్నసామగ్రీవేద్యత్వమాత్రేణతద్వ్యవహారఃశక్యం , అన్యథాచక్షుర్ఘ్రాణేన్ద్రియవేద్యయోఃపృథివీగన్ధయోరపినియతప్రకారప్రకారిభావానుపపత్తేరిత్యన్యత్రవిస్తరః, నకేవలంశరీరాత్మభావనిబన్ధనఏవభూతైర్మమాభేదః, అపితుకార్యకారణభావనిబన్ధనశ్చేత్యాహ॥ భూతభావనఇతి॥ భూతానిచిదచిదాత్మకానిదేవమనుష్యాదీనిభావయత్యుత్పాదయతిస్వస్మాదేవోపాదానభూతాదితి భూతభావనః - కార్యకారణయోరభేదస్త్వారమ్భణాధికరణాదిభాష్యేబహూపపత్తిభిర్నిరూపితః-యదాశక్త్యా-తంతయోరేవవచోఽశృణవంనతుతవేతి-తత్రాహ॥ శబ్దబ్రహ్మేతి॥ శబ్దాత్మకం ... వాచకత్వాత్ ... బ్రహ్మాణి , నను, ... పరంశబ్దవాచ్యాత్మకం ...

రభూతే ఇత్యర్థః, స్వస్మిన్ముఖ్యవృత్త్యోర్బ్రహ్మశబ్దః శబ్దార్థాత్మకయోః ప్రపఞ్చదళయోః స్వశరీరత్వాదుపచరితః, పరబ్రహ్మణి స్వతనుత్వకథనం దృష్టాన్తార్థం, యథా పరబ్రహ్మాన్తర్గతనారదాగ్నిరసోర్మచ్ఛరీరత్వం, ఏవం శబ్దబ్రహ్మాన్తర్గతతద్వాచకోఽపి మత్తనుత్వమిత్యర్థః, యద్యపి స్వస్య సర్వభూతాత్మకత్వకథనేనైవ సర్వభూతవచసాం స్వవచస్త్వమపి కథితప్రాయం, తథాఽపి నామరూపయోరుభయోరపి స్వశరీరత్వజ్ఞాపనాయ పృథగుక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ నను సర్వేషాం భూతశబ్దవాచ్యానాం దేవాదిశరీరాణామాత్మా జీవస్స ఏవ కిం భవాన్నేత్యాహ ॥ లోక ఇతి ॥ లోకే పరిదృశ్యమానాచిత్ప్రపఞ్చే, దేవాదిశరీరరూపే, వితతం వ్యాప్తం, అన్తః ప్రవిశ్య ధారకతయా వ్యాప్తం, ప్రత్యగాత్మానం, ద్వితీయాన్తానాం పశ్యేత్యధ్యాహృతేనాన్వయః, తథా, ఆత్మని ప్రత్యగాత్మని, సన్తతం ప్రోతం ధార్యత్వేనావస్థితం లోకం చ, ఇత్యేతదుభయం, మయా పరమాత్మనా - అన్తః ప్రవిశ్య భర్త్రా - వ్యాప్తం, ఉక్తముభయం - మయి కృతం చ, మదాధేయం కృతమిత్యర్థః, లోకే వితతమాత్మానమిత్యనేనాచేతనే జీవస్య వ్యాప్తిరుక్తా - లోకం చాత్మనీత్యనేనాచేతనస్య జీవధార్యత్వముక్తం - ఉభయమిత్యనేనాచేతనచేతనయోరీశ్వరధార్యత్వం వ్యాప్యత్వమీశ్వరస్య స్వస్య ధారకత్వం వ్యాపకత్వం చోక్తం - అతో నాహం జీవః - మమాత్మేత్యత్ర భూతశబ్దోఽచేతనవిశిష్టచేతనపర ఇతి భావః - ఆత్మానమిత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం - యద్వా ఏకామేవ జీవవ్యక్తిముపాదాయ క్రమప్రాప్తేషు దేవాదిశరీరేషు వ్యాప్తిరుచ్యతే - అతోఽత్ర జీవైక్యవాదభ్రమో న కర్తవ్యః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ నను కథమేతద్విమర్శనీయం - సర్వాణ్యచేతనాని ప్రత్యగాత్మభిర్వ్యాప్తాని - ఉభయం తు త్వయా వ్యాప్తమిత్యపేక్షాయాం బుద్ధినైపుణ్యేనేతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేత్యాభిశ్చతుర్భిః ॥ తావజ్జీవస్వరూపవిమర్శనాయ దృష్టాన్తం శిక్షయతి - యథేతి ॥ యథా - సుప్తః స్వప్నద్రష్టా పురుషః, సుప్త ఇతి న సుషుప్త్యవస్థో జీవ ఉచ్యతే - స్వప్న ఉత్థిత ఇత్యనన్తరోక్తత్వాత్, సుషుప్తౌ విశ్వదర్శనానుపపత్తేశ్చ - స్వప్నే స్వాప్నావస్థాయామేకస్మిన్ స్వప్నద్రష్టర్యాత్మని

భూతాత్మా భూతభావనః । శబ్దబ్రహ్మ పరం బ్రహ్మ మమోభే శాశ్వతీ తనూ ॥ ౫౧ ॥ లోకే వితతమాత్మానం లోకం చాఽఽత్మని సన్తతమ్ । ఉభయం చ మయా వ్యాప్తం మయి చైవోభయం కృతమ్ ॥ ౫౨ ॥ యథా ప్రసుప్తః పురుషో విశ్వం చాత్మని పశ్యతి । ఆత్మానమేకదేశస్థం మన్యతే స్వప్న ఉత్థితః ॥ ౫౩ ॥ ఏవం జాగరణాదీని జీవస్థానాని చాత్మనః । మాయామాత్రాణి విజ్ఞాయ తద్ద్రష్టారం పరం స్మరేత్ ॥ ౫౪ ॥ యేన ప్రసుప్తః పురుషః స్వాపం

విశ్వం, పశ్యతి - గజస్కన్ధారోహణదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాద్యర్హం సర్వం శరీరజాతం పశ్యతి - ప్రకృత్యుపాధికం పశ్యతీత్యర్థః - దృష్టాన్తే మాయామాత్రాణీతి వక్ష్యమాణత్వాత్ - ఉత్థితో జాగ్రదవస్థాం ప్రాప్తస్తు - ఆత్మానమేకదేశస్థం - క్వచిదపవరకాదిశయనశరీరమాత్రవర్తినం మన్యతే స్వాప్నావస్థా - న స్వప్నద్రష్టృస్వరూపప్రయుక్తా - అపితు - స్వప్నజాగ్రదవస్థాద్వయాన్వితప్రకృత్యుపాధికస్వప్నద్రష్టృకజీవకర్మానుగుణమీశ్వరసృష్టగజాదిపదార్థానుప్రవేశపూర్వకతత్తద్దర్శనరూపేతి దృష్టాన్తే వివక్షితోఽర్థః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ ఇమమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం స్వాప్నావస్థావత్ - జాగరణాదీని చ జీవస్థానాని - ఏకస్య జీవస్య స్థానాన్యవస్థానాని అవస్థా ఇత్యర్థః - స్వాప్నావస్థావజ్జాగరాద్యన్వయో నాత్మస్వరూపప్రయుక్తః - అపి తు ప్రకృత్యుపాధికః - స్వరూపప్రయుక్తత్వే తస్య సర్వావస్థానుగతత్వేన తత్ప్రయుక్తాః పూర్వపూర్వావస్థా ఉత్తరోత్తరావస్థాసూపలభ్యేత - న చ ప్రకృత్యవస్థతద్ద్రష్టృభేద ఉపపాదయితుం శక్యః - కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధ్యనుపపత్తేః - కర్మ తావత్సుషుప్తేన పూర్వకృతం పుణ్యపాపరూపం తత్త్వజ్ఞానాత్ప్రాక్తేనైవ భోక్తవ్యం - అనుస్మృతిరపి - య ఏవాహం సుప్తస్స ఏవ ప్రతిబుద్ధోఽస్మీతి - శబ్దః శ్రుతిరపి - సుప్తం ప్రబుద్ధం స ఏవేతి దర్శయతి ॥ త ఇహ వ్యాఘ్రో వా సింహో వా వృకో వా వరాహో వా కీటో వా పతఙ్గో వా దంశో వా మశకో వా యద్యద్భవన్తి తదా భవన్తీతి - విధయశ్చ మోక్షార్థాస్సుప్తస్య పునరనుత్థితావనర్థకాస్స్యుః ॥ అతః స్వాప్నావస్థావజ్జాగరాదయో న జీవస్వరూపప్రయుక్తా - అపి తు ప్రకృత్యుపాధికా - ఇతి - తథాపి జీవస్వరూపవిమర్శనేకే మాయాన్తం - తత్రాహ ॥ ఆత్మన ఇతి ॥ జాగరాదీన్యవస్థానాని - ఆత్మనో మాయామాత్రాణి పరమాత్మసమ్బన్ధిప్రకృత్యుపాధికాని - న స్వరూపప్రయుక్తానీతి విజ్ఞాయ - ఆత్మనో మాయామాత్రాణీత్యనేన జీవస్య స్వాప్నావస్థా పరమాత్మాయత్తేతి దర్శితం - తద్ద్రష్టారం తత్తదవస్థాసాక్షిణం పరం ప్రకృతేర్విలక్షణం జీవాత్మానం స్మరేత్ - అచేతనస్య తత్తదవస్థాద్రష్టృత్వానుపపత్తేః - కర్మానుస్మృత్యాద్యనుపపత్తేశ్చ - ఏకైకం శరీరమేకైకజీవేన వ్యాప్యం తత్స్వరూపం చ తత్తదవస్థాద్రష్టృత్వపూర్వపూర్వావస్థానుస్మర్తృత్వాహం ప్రత్యయగోచరత్వాదిభిర్ధర్మైర్నిపుణతరవివేకేనావగన్తవ్యమితి భావః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ ఏవం పరమాత్మస్వరూపవి

మర్శనప్రకారమాహ ॥ యేనేతి ॥ యేన హేతుభూతేన పరమాత్మనా-ప్రసుప్తః సుషుప్త్యవస్థాం ప్రాప్తః-పురుషో జీవః-
జీవస్య సుషుప్తౌ పరమాత్మనో హేతుత్వాద్యేనేతి హేత్వర్థకతృతీయాన్తేన నిర్దేశః -తథాహి " స్వప్నాన్తం మే సోమ్య వి
జానీహి " ఇత్యుపక్రమ్య " యత్రైతత్పురుషస్స్వపితి నామ సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతి స్వమపీతో భవతి తస్మాదేనం
స్వపితీత్యాచక్షతే స్వం హ్యపీతో భవతి " ఇతి చ్ఛాన్దోగ్యే శ్రుతం-స్వప్నాన్తం సుషుప్తిః - సతా బ్రహ్మణా సంపన్నో భవతి జీవః-
సతా సాకం సంపత్తిర్నామ శరీరేన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వాది వ్యాపారాన్తరరాహిత్యేన బ్రహ్మణి స్థితిమాత్రం , సైవ సుషు
ప్తిః, స్వం స్వశరీరకం పరమాత్మానం ప్రతి - అపీతో భవతి లీనో భవతి - ఉక్తవిధా సంపత్తిరేవ చ లయః- కారణ ఏవ హి కార్య
స్య లయః - ఏవం సుషుప్త్యాధారత్వాత్ తత్కారణత్వాచ్చ యేనేతి తద్ధేతుత్వేన నిర్దిష్టః - ఏవం యేన-సుషుప్తః పురుషః , ఆ
త్మనస్స్వస్య , స్వాపం వేద అనుభవతీత్యర్థః - తథా-సుఖం చ వేద-సుఖమహమస్వాప్సమితి పరామర్శానుగుణం సుఖం చ య
త్సంపత్తికృతం వేద-తం-నిర్గుణం హేయగుణరహితం - బ్రహ్మశబ్దవాచ్యం పరమాత్మానం మామవేహి జానీహీత్యర్థః - సు
షుప్త్యాధారత్వ తత్కారణత్వ సౌషుప్తిక సుఖ హేతుత్వాదిభిర్ధర్మైః పరమాత్మస్వరూపం విమర్శనీయమితి భావః - నిర్గుణ
మితి సుఖవిశేషణం వా , నిర్గుణం ప్రబోధ సమయే ఽనుసంధీయమానస్యాత్మనో యా వర్ణాశ్రమాది విశిష్టతా తాదృశ గుణర
హిత - మాప్రబోధాదహమిత్యేకాకారేణ ప్రతీయమానం-సుఖరూపమాత్మానం-తమోగుణాభిభవాత్ప్రిగర్ధానుభవా
భావాచ్చావివిక్తస్ఫుటప్రభాసం-వేదేత్యర్థః - సుప్తోత్థితస్య పరామర్శానుగుణమేవ హి సౌషుప్తికం సుఖం వర్ణనీయం-తత్ప
రామర్శశ్చైవం పిధః-సుఖమహమస్వాప్సం నాహం కించిదవేదిషమితి ॥ తత్రాహమస్వాప్సమిత్యనేనాహమర్థస్యాత్మనో
ఽనువృత్తిర్దర్శితా , సుఖమిత్యనేన తస్య సుఖరూపతా-నాహం కించిదవేదిషమిత్యనేన తస్య బాహ్యాబాహ్యగ్రహణత్వాద్యాకార
వైధుర్యం చ దర్శితం-ఏవంవిధం తత్సుఖమితి విశిష్య పరామర్శాభావాచ్చాస్ఫుటత్వం చ ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽ ఏవం సుషుప్తౌ పరమా
త్మస్వరూప విమర్శన ప్రకారకథనముఖేన జీవస్వరూపముభయమిత్యాదినా విమృశన్ననూద్య - బ్రహ్మ తత్పరమిత్యనేన బ్ర

వేదాత్మన స్తదా। సుఖం చ నిర్గుణం బ్రహ్మ తమాత్మానమవేహి మామ్ ॥ ౫౫ ॥ ఉభయం స్మరతః పుంసః ప్రస్వా
పప్రతిబోధయోః। అన్వేతి వ్యతిరిచ్యేత తజ్జ్ఞానం బ్రహ్మ తత్పరమ్ ॥ ౫౬ ॥ యదేతద్విస్మృతం పుంసో మద్భావం
భిన్నమాత్మనః। తతస్సంసార ఏతస్య దేహాద్దేహో మృతేర్మృతిః ॥ ౫౭ ॥ లబ్ధ్వేహ మానుషీం యోనిం జ్ఞానవి

హ్మాత్మకత్వం పిదధాతి-ఉభయమితి ॥ ఉభయం ప్రస్వాపం ప్రతిబోధం చేత్యుభయం , స్మరతః-పుంసో దేహినో-యత్-జ్ఞా
నం , ప్రస్వాపప్రతిబోధయోరన్వేతి, వ్యతిరిచ్యేత, తత్తదవస్థాశ్రయేణానువర్తతే-తదుపాధివిగమే తత్తదవస్థాభిర్వ్యతి
రిక్తశ్చ స్యాత్- తత్తదవస్థానాశ్రయం స్యాత్ -యద్వా ఉత్తరోత్తరావస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థావ్యతిరిక్తం స్యాత్, తత్త
స్మాత్పరిశుద్ధజ్ఞానస్వరూపాజ్జీవాత్పరం విలక్షణం, తదాత్మభూతం , బ్రహ్మేత్యర్థః - యద్వా-ఉభయమిత్యాదదృష్టాన్తా
ర్థం-యథా-య, జీవస్వరూపాత్మకం జ్ఞానం సర్వావస్థానువర్తి , తద్ద్రష్టృ, ఉత్తరోత్తరావస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థా
వ్యతిరిక్తం చ, తథా, తస్మాత్పరం విలక్షణం సర్వావస్థాసు జీవస్వరూపనియన్తృతయా ఽనువృత్తం -ద్రష్టృ , తత్తదవస్థా
సంబన్ధి సుఖదుఃఖాద్యనన్వయితయా వ్యతిరిక్తం చ బ్రహ్మేత్యర్థః , యథా సర్వావస్థానువర్తిత్వ తద్ద్రష్టృత్వ జ్ఞానానన్దా
దిస్వరూపత్వ స్వభావస్తత్తదవస్థానన్వయిత్వాహం ప్రత్యయగోచరత్వాదిభిర్ధర్మైః జీవస్వరూపం విశోధ్యం , తథా బ్ర
హ్మశరీరత్వేనాపి తద్విశోధ్యమిత్యభిప్రాయః, ఏవం బ్రహ్మశరీరత్వేన తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తికత్వరూపపారతన్త్ర్య
మప్యనుసన్ధేయమిత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౫౬ ॥ ✽ ఏవమననుసంధానేఽనర్థమాహ ॥ యదితి ॥ యద్యేతత్పుంసో దేహిన-ఆత్మన
స్స్వస్య-మద్భావం, భావః ప్రకారః - క్లీబత్వమార్షం-మత్ప్రకారత్వం , విస్మృతం స-ద్భిన్నం భా ,న ప్రధానో భిన్నశ
బ్దః-భిన్నత్వం పృథక్సిద్ధత్వరూపస్వతన్త్రం స్యాదిత్యర్థః -భిన్నత్వేనానుసంహితం స్యాదితి భావః, తతో హేతోరస్య జీవ
స్య సంసారో భవతి ॥ సంసారస్వరూపమాహ ॥ దేహాద్దేహః జన్మానన్తరం-మృతేరనన్తరం పునర్మృతిశ్చేతి ✽ ॥ ౫౭ ॥ ✽
ఏవం బ్రహ్మాత్మకత్వాఽననుసంధానేఽనర్థస్సంసృతిరూప ఉక్తః , అయం చ మనుష్యజన్మనైవ పరిహార్యో న తిర్యగాదిజన్మనే
త్యాహ ॥ లబ్ధ్వేతి ॥ ఏష జీవః, జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం, విజ్ఞానం వివేకాదిసాధనసప్తకజముపాసనాత్మకం -తయోస్సంభ
వో, యస్యాస్తాం , మానుషీం యోనిం లబ్ధ్వా మనుష్యజన్మ ప్రాప్యాపీత్యర్థః - ఆత్మానం ఉక్తవిధమాత్మస్వరూపం-తో-న
బుధ్యేత-స పుమాన్-క్వచిదపి-క్షేమం-నాప్నుయాత్ -తిర్యగాదియోనిషు జ్ఞానవిజ్ఞానయోగ్యతైవ నాస్తి - తద్యోగ్యాం దుర్ల
భాం మానుషీం యోనిం ప్రాప్యాపి బ్రహ్మాత్మకమాత్మానం స్వశరీరకం బ్రహ్మ వా యో నోపాసీత , స పునస్సంసరేదేవేతి భా

వః ॥ ౫౮ ॥ మానుషీం యోనిం లబ్ధవతోఽపి విషయాసక్తస్య కథం జ్ఞానాదికం ప్రతిష్ఠితం భవేత్-తత్రాహ॥ స్మృత్వేతి॥ ఈహాయాం విషయసుఖార్థాయాం చేష్టాయాం ప్రవృత్తి ధర్మే - పరిక్లేశమత్యన్తశరీరాయాసాదిరూపం-తతః ఈహాతః - ఫలవిపర్యయం ఫలవిపర్యాసం-సుఖార్థచేష్టాతో దుఃఖప్రాప్తిం చ - స్మృత్వా సదృష్టాన్తమాలోచ్య, అనీహాయాం నివృత్తిధర్మే, అభయం అల్పత్వాస్థిరత్వదుఃఖోదర్కత్వాదినిమిత్తభయరహితమమృతత్వం చ - పశ్యన్-మునిః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యమననశీలః, తత ఈహాతః-శనైర్విరమేత్ ॥ ఉక్తవిధాలోచనేన శనైర్వైరాగ్యముత్పాదయేదిత్యర్థః-తతో జ్ఞానవిజ్ఞానే ప్రతిష్ఠితే భవత ఇతి భావః ॥ ౫౯ ॥ ఈహాయాం పరిక్లేశఫలవిపర్యయావేవ స్పష్టయతి॥ సుఖాయేతి ॥ సుఖాయ తత్ప్రాప్తయే-దుఃఖనివృత్తయే చ, క్రియాః తదుపయుక్తాన్ వ్యాపారాన్, దంపతీ-యద్యపి-కుర్వాతే-తథాఽపి తత స్తత్క్రియాభ్యః, దుఃఖస్యానివృత్తిః, సుఖస్యాప్రాప్తిశ్చ-దుఃఖస్యానివృత్తిస్సుఖస్యాప్రాప్తిశ్చ, న భవతి - ప్రత్యుత విపరీతమేవ భవతీతి భావః ॥ ౬౦ ॥ అనీహాయామభయం స్పష్టయతి॥ ఏవమితి ॥ విజ్ఞాభిమానినాం వయమీహాయాం కుశలా ఇత్యభిమానవతాం నృణాం-మీహాయా-మేవముక్తప్రకారేణ-విపర్యయం-బుద్ధ్వా ఆలోచ్య, స్థానత్రయవిలక్షణాం జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యతీతాం-కేవలవిషయాసక్తైః దుర్జ్ఞేయా-మాత్మనః ప్రత్యగాత్మనో-గతిం బ్రహ్మాత్మకత్వాద్యాకారం బుద్ధ్వా ॥ ౬౧ ॥ దృష్టశ్రుతాభిః ఐహికాముష్మికీభిః-మాత్రాభిః విషయసుఖలేశైః - స్వేన తేజసా స్వవివేకబలేన-నిర్ముక్తః - మాత్రాసు జాతవిరాగ ఇత్యర్థః, జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాం పూర్వోక్తాభ్యాం, సంతుష్టః - జ్ఞానసహకృతభగవదనుభవరూపవిజ్ఞానమాత్ర

జ్ఞానసంభవామ్ । ఆత్మానం యో న బుద్ధ్యేత న క్వచిత్క్షేమమాప్నుయాత్ ॥ ౫౮ ॥ స్మృత్వేహాయాం పరిక్లేశం తతః ఫలవిపర్యయమ్ । అభయం చాప్యనీహాయాం సఙ్కల్పాద్విరమేత్కవిః ॥ ౫౯ ॥ సుఖాయ దుఃఖమోక్షాయ కుర్వాతే దంపతీ క్రియాః । తతోఽనివృత్తిరప్రాప్తిర్దుఃఖస్య చ సుఖస్య చ ॥ ౬౦ ॥ ఏవం విపర్యయం బుద్ధ్వా నృణాం విజ్ఞాభిమానినామ్ । ఆత్మనశ్చ గతిం సూక్ష్మాం స్థానత్రయవిలక్షణామ్ ॥ ౬౧ ॥ దృష్టశ్రుతాభిర్మాత్రాభిర్నిర్ముక్తస్స్వేన తేజసా । జ్ఞానవిజ్ఞానసంతుష్టో మద్భక్తః పురుషో భవేత్ ॥ ౬౨ ॥ ఏతావానేవ మనుజైర్యోగనైపుణబుద్ధిభిః । స్వార్థస్సర్వాత్మనా జ్ఞేయో యత్పరాత్మైకదర్శనమ్ ॥ ౬౩ ॥ త్వమేతచ్ఛ్రద్ధయా రాజన్నప్రమత్తో వచో మమ । జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నం ధారయన్నాశు సిధ్యసి ॥ ౬౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆశ్వాస్య భగవానిత్థం చిత్రకేతుం జగద్గురుః । పశ్యతస్తస్య విశ్వాత్మా తతశ్చాన్తర్దధే హరిః ॥ ౬౫ ॥ ********************

సంతుష్టః - మద్భక్తః మమ నిరతిశయప్రియః-పురుషో భవేత్ - ఏవం చాభయం తస్య బ్రహ్మాత్మకత్వమనుసందధతః కరస్థమితి భావః ॥ ౬౨ ॥ తదేవాహ॥ ఏతావానితి॥ యోగనైపుణ్యం యస్యాం, సా బుద్ధిః, యేషాం - తైః, మనుజైః-సర్వాత్మనా-సర్వప్రకారేణ, జ్ఞేయః-స్వార్థః అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణసమర్థం పురుషేణ ప్రార్థనీయం వస్తు, ఏతావానేవ, ఏష ఏవేత్యర్థః, స్వార్థ ఏవ కిం-యద్వా, ఏతావానేవ, ఏతత్పరిమిత ఏవ-కోఽసౌ-తత్రాహ॥ యత్పరాత్మైక్యదర్శనమితి॥ పరస్య పరమాత్మనః, ఆత్మనః స్వస్య చ, ఐక్యదర్శనం అపృథక్సిద్ధసంబన్ధదర్శన-మితీయ-దేతావానేవేత్యర్థః, యద్వా, పరాత్మనః పరమాత్మనః, ఐక్యదర్శనం-ఏకత్వేన ప్రకారిత్వేనైకేనైవాకారేణ దర్శనం-యద్వా - పరస్య పరమాత్మనః-ఆత్మనః స్వస్య చ-ఐక్యదర్శనం -పరమాత్మనః ప్రకారిత్వేనైకేనాకారేణ స్వస్య చ తత్ప్రకారత్వరూపేణైకేనాకారేణ దర్శనం-పరమాత్మైక్యదర్శనమితీయ-దేతావానిత్యర్థః ॥ ౬౩ ॥ ఏవం పరాత్మైక్యద్రష్టా చేత్ త్వమప్యాశు ముక్తో భవిష్యసీత్యాహ॥ త్వమితి॥ హే రాజన్ చిత్రకేతో-త్వ-మప్రమత్తస్సమాహితచిత్తః-శ్రద్ధయా, జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నం, సంపత్తిః సంపన్నం, భావే క్తః, జ్ఞానవిజ్ఞానయోస్సంపత్తిర్యస్మాత్-తన్మమ-వచః-ధారయన్ స్వనిష్ఠం కుర్వన్ - జ్ఞానవిజ్ఞానసంపాదకం మదుక్తార్థమనుతిష్ఠన్నిత్యర్థః - బ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానేన జ్ఞానవిజ్ఞానే ప్రతిష్ఠితే భవత ఇతి భావః, జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్న ఇతి ప్రథమాన్తపాఠే స్పష్టోఽర్థః, ఆశు-సిధ్యసి ముక్తో భవిష్యసి ॥ ౬౪ ॥ ఏవముపదిశ్య భగవానన్తర్దధావిత్యాహ మునిః ॥ ఆశ్వాస్యేతి ॥ విశ్వాత్మా, జగద్గురుః-భగవాన్-హరిస్సంకర్షణః చిత్రకేతుం, ఇత్థ - మాశ్వాస్య నారదాఙ్గిరఉక్తిసంవాదితస్వవచసా విశ్వాస్య, చిత్రకేతోః-పశ్యతస్సతః, తత్రైవ పాతాలాదధస్తాత్-స్యాం చిద్దిశి, అన్తర్హితవాన్ ॥ ౬౫ ॥ ఇతి శ్రీ

౬౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సంపన్నో౽౩

భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

తతశ్చ పరితనం చిత్రకేతోర్వృత్తాన్తమాహ మునిః ॥ యత ఇతి ॥ యతో యస్యాం దిశి-సఙ్కర్షణో-ఽన్తర్హితవాన్-తస్యై దిశే-నమః-కృత్వా-సవిద్యాధరః విద్యాధరత్వం ప్రాప్తః - విద్యాధరైరితి పాఠాన్తరే-తైస్సహ-చిత్రకేతుః గగనచారీ భూత్వా తత్ర తత్ర చచార ❋॥౧॥❋ తదేవాహ॥ మహాయోగీ భగవాన్-సచిత్రకేతుః అవ్యాహతం బలం యేషాం-తాని ఇన్ద్రియాణి యస్య తాదృశో-లక్షవర్షాణాం-లక్షం బహుకాలమిత్యర్థః-మునిభి-స్సిద్ధైశ్చారణైశ్చ-స్తూయమానః ❋॥౨॥❋ నానావిధాః స్వసఙ్కల్పానుసారిణ్యః - సిద్ధయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసిద్ధయో-యాసు-కులాచలేన్ద్రస్య మేరోర్వా ద్రోణీషు-విద్యాధరస్త్రీభి-రీశ్వరం హరిం-గాపయన్ గానం కారయన్-రేమే ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ సచిత్రకేతు-రేకదా కదాచి-ద్విష్ణుదత్తేన యథాసఙ్కల్పం భగవతా దత్తేన-భాస్వతా ప్రకాశమానేన-విమానేన-తత్ర తత్ర-గచ్ఛన్ సంచరమాణః-సిద్ధై-ర్యోగిభిశ్చ-పరివృతం గిరీశం రుద్రం దదృశే ❋॥౪॥❋ కథంభూతం - అఙ్కే-ఉత్సఙ్గే-కృతాం నిధాపితాం-దేవీమమ్బికాం-బాహునా-ఆలిఙ్గ్య మునీనాం-సంసది సభాయాం స్థితం-తతో, దేవ్యాం-శృణ్వత్యాం సత్యా-ముపాచ-జహాస చ హసితవాంశ్చ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తదేవాహ ఏష ఇతి త్రిభిః॥ ఏష రుద్రః-సాక్షా-ల్లోకానాం-గురుః హితోపదేష్టా-కించ శరీరిణాం-ధర్మం - వక్తా-ముఖ్యః ప్రధానః-స్వయమీదృశస్సన్-సభాయాం-భార్యయా సహ-మిథునీభూయాస్తే ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ కించ-జటాః బిభర్తీతి తథా-తీవ్రముగ్రం నితా

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యతశ్చాన్తర్హితోఽనన్తస్తస్యై కృత్వాదిశే నమః । విద్యాధరశ్చిత్రకేతుశ్చచార గగనేచరః ॥ ౧ ॥ స లక్షం లక్షవర్షాణామవ్యాహతబలేన్ద్రియః । స్తూయమానో మహాయోగీ మునిభిస్సిద్ధచారణైః ॥ ౨ ॥ కులాచలేన్ద్రద్రోణీషు నానాసఙ్కల్పసిద్ధిషు । రేమే విద్యాధరస్త్రీభిర్గాపయన్హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౩ ॥ ఏకదా స విమానేన విష్ణుదత్తేన భాస్వతా । గిరీశం దదృశే గచ్ఛన్పరీతం సిద్ధచారణైః ॥ ౪ ॥ ఆలిఙ్గ్యాఙ్కీకృతాం దేవీం బాహునా మునిసంసది । ఉవాచ దేవ్యాః శృణ్వత్యా జహాసోచ్చైస్తదన్తికే ॥ ౫ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ ఏష లోకగురుస్సాక్షాద్ధర్మం వక్తా శరీరిణామ్ । ఆస్తే ముఖ్యస్సభాయాం వై మిథునీభూయ భార్యయా ॥ ౬ ॥ జటాధరస్తీవ్రతపా బ్రహ్మవాదిసతాం పతిః । అఙ్కీకృత్య స్త్రియం చాస్తే గతహ్రీః ప్రాకృతో యథా ॥ ౭ ॥ ప్రాయశః ప్రాకృతాశ్చాపి స్త్రియం రహసి బిభ్రతి । అయం మహావ్రతధరో బిభర్తి సదసి స్త్రియమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానపి తచ్ఛ్రుత్వా ప్రహస్యాగాధధీర్నృప । తూష్ణీం బభూవ సదసి సభ్యాశ్చ తదనువ్రతాః ॥ ౯ ॥ ఇత్యతద్వీర్యవిదుషి బ్రువాణే బ్రహ్మ శోభనమ్ । రుషాఽఽహ దేవీ ధృష్టాయ నిర్జితాత్మాభిమానినే ॥ ౧౦ ॥ పార్వత్యువాచ ॥ అయం కిమధునా లోకే శాస్తా దణ్డధరః ప్రభుః । అస్మద్విధానాం దుష్టానాం నిర్లజ్జానాం చ విప్రకృత్ ॥ ౧౧ ॥ న వేద ధర్మం కిల పద్మయోనిర్న బ్రహ్మపుత్రా భృగునారదాద్యాః । న వై కుమారః కపిలో మునిశ్చ

న్తం వా-తపో-యస్య - బ్రహ్మవాదీ బ్రహ్మజ్ఞానోపదేష్టా - అథచ-సభాయాః-పతిః ప్రధానః-ఏవంభూతోఽపి-లజ్జాహీనః అఙ్కే-స్త్రియం-కృత్వా నిధాప్యా-స్తే ఉపవిష్టవాన్-యథా-ప్రాకృతః అత్యన్తమూఢ-స్తద్వత్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ కించ ప్రాకృతా అపి-బహుశో-రహస్యేవ-స్త్రియ-మఙ్కే బిభ్రతి నిధాపయన్తి-అయం తు-మహావ్రతధరోఽపి సదసి సభాయామేవ-స్త్రియ-మఙ్కే-బిభర్తి-అయం మహాన్ వ్యత్యాస ఇతి భావః ❋॥౮॥❋ తతః-తచ్చిత్రకేతోర్వచ-శ్శ్రుత్వాఽపి-భగవాన్ రుద్రః-అగాధగమ్భీరా ధీర్యస్య-తాదృశః - అత ఏవ-ప్రహస్య-తూష్ణీం బభూవ- హే నృప-తథా-తం రుద్రమనువ్రతా-స్తదనువ్రతాస్సభ్యాశ్చ-తూష్ణీం బభూవుః ❋॥౯॥❋ అతద్వీర్యవిదుషి-న తస్య రుద్రస్య వీర్యం ప్రభావం, తేజీయసాం న దోషాయ, ఇత్యుక్తన్యాయేన తేజోవిశేషం విద్వాన్-తస్మిన్, అతద్వీర్యవిదుషి, చిత్రకేతౌ-ఇత్థం -బ్రహ్మ బ్రహ్మాత్మకం-శోభనం శివం ప్రతి-బ్రువాణే సతి-దేవీ అమ్బికా-నిర్జితాత్మాభిమానినే జితేన్ద్రియత్వాభిమానవతే అత ఏవ - ధృష్టాయ చిత్రకేతవే రుషా-క్రోధేనో-వాచ ❋॥౧౦॥❋ తదేవాహ ॥ అయమిత్యాదినా-కర్త్రా పుత్రకిప్పి షమిత్యనేన-తావత్తముపాలభతే-అయమితి ద్వాభ్యాం॥ అయ - మధునా - కిమర్థమాగత ఇతి శేషః॥ అహో అస్మాన్ దణ్డయితుమధునాఽయమాగత ఇత్యుపాలమ్భః -తదేవాహ॥ అస్మాదృశానాం నిర్లజ్జానాం-అస్మద్విధానాం - దుష్టానాం - అయం-శాస్తా హితాహితయోర్విధివ్యఞ్జాపకః-శాసనాదివర్తిత్వే-దణ్డధరః దణ్డయితా - ప్రభుర్దణ్డనే సమర్థశ్చ-అత ఏవ విప్రకృత్ దమనకారీ ❋ ॥౧౧॥ ❋ అహో పద్మయోన్యాదయో-ధర్మం-న విదన్తి యతస్తే అనివర్తినం చర్యాదానివర్తినం-హరం రుద్రం - నో నిషేధన్తి న నిషేధన్తి అయం త్వధునా నిషేధతీత్యుపా

లబ్ధః-తత్ర-పద్మయోనిః బ్రహ్మా-కుమారః సనత్కుమారః-మనుః స్వాయంభువః ॥౧౨॥ తమేవముపలభ్యావశ్యమయం నిగ్రాహ్య ఇత్యాహ ॥ యేషామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తావత్పతిపారవశ్యదృష్ట్యా రుద్రం విశినష్టి ॥ యేషాం పద్మయోన్యాదీనాం-అనుధ్యేయం ధ్యాతుం యోగ్యం పదాబ్జయుగ్మం - యస్య- జగద్గురుం జగద్ధితోపదేష్టారం స్వయం-సాక్షాన్మఙ్గళానాము-పిమఙ్గళం-ఈదృశం హరం-సూరీన్ ఋషీంశ్చ యం-క్షత్రియాధమః-పరిభూయ-యద్యస్మాత్-ప్రశాస్తి-తత్తస్మా-దయం-దుష్టో దురాత్మా-దణ్డ్య ఏవ-సూరీన్ పరిభూయ జగద్గురుం గిరిశం ప్రశాస్తీతి వాఽన్వయః ॥ ౧౩ ॥ నను భగవద్భక్తోఽయం న దణ్డ్య ఇత్యత్రాహ - సాధుభిః - పరిషేవితం కృతం -య-ద్వైకుణ్ఠస్య భగవతః-పాదమూలస్యో-పసర్పణమనుసరణం-సేవేతి యావత్-తత్ప్రతి- అయం క్షత్రబన్ధు-ర్నార్హతి యతోఽయం-సంభావితాత్మా అహమధిక ఇత్యభిమానీ-అత ఏవ-స్తబ్ధః నిశ్చల ఇవ స్థితః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం దణ్డ్యతామభిధాయాథ శపతి ॥ అత ఇతి ॥ అతః భగవత్సేవానర్హత్వాత్-హే మహత్తమే-త్వం - అఽసురీం పాపీయసీం-యోనిం - యాహి, హే పుత్ర, యథా, భూయోఽపి-మహతాం-కిల్బిషం అపకారం న కర్తా న కరిష్యసి-తథా యాహి ॥ ౧౫ ॥ హే భారత, ఏవమిత్థం, శప్తః-స చిత్రకేతు-ర్విమానా-దవరుహ్య-సతీమమ్బికాం-నమ్రేణ-మూర్ధ్నా-ప్రసాదయామాస-ప్రసన్నాం చకార ॥౧౬॥ తదేవాహ ప్రతిగృహ్ణామీత్యాదినా ॥ మమతత్క్షమ్యతాం సతీత్యన్తేన ॥ తావత్త్వేవమమరోషేణాస్తీతి సూచయన్ శాపం స్వీకరోమీత్యాహ, ప్రతిగృహ్ణామీతి- హే అమ్బికే- తే త్వయా-దత్తం-శాపమాత్మనోఽఞ్జలినా - ప్రతిగృహ్ణామి - అఞ్జలిబన్ధపూర్వకం స్వీకరోమి-మయి నుగ్రహోఽనుగ్రహస్త్వయాకృతో న తు నిగ్రహ ఇతి భావః-తదేవ స్పష్టయతి ॥ దైవైరితి ॥ దేవై-ర్యద్యత్ప్రోక్తం-నిగ్రహరూపమనుగ్రహరూపం వా-తత్సర్వం-మర్త్యాయ ప్రోక్తం, కుతః-హి యస్మాత్- తత్ దైవైః ప్రోక్తం-తస్య నిగ్రాహ్యస్యానుగ్రాహ్యస్య వా-జన్తోః-పూర్వదిష్టం

మేనోనిషేధస్త్యతివర్తినం హరమ్ ॥౧౨॥ యేషామనుధ్యేయపదాబ్జయుగ్మం జగద్గురుం మఙ్గళమఙ్గళం స్వయమ్ । యః క్షత్రబన్ధుః పరిభూయ సూరీన్ ప్రశాస్తి ధృష్టస్తదయం హి దణ్డ్యః ॥౧౩॥ నాయమర్హతి వైకుణ్ఠపాదమూలోపసర్పణమ్ । సంభావితమతిః స్తబ్ధః సాధుభిః పరిషేవితమ్ ॥ ౧౪ ॥ అతః పాపీయసీం యోనిమాసురీం యాహి దుర్మతే । యథేహ భూయో మహతాం న కర్తా పుత్ర కిల్బిషమ్ ॥౧౫॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం శప్తశ్చిత్రకేతుర్విమానాదవరుహ్య సః । ప్రసాదయామాస సతీం మూర్ధ్నా నమ్రేణ భారత ॥౧౬॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ ప్రతిగృహ్ణామి శాపం తే హ్యాత్మనోఽఞ్జలినాఽమ్బికే । దేవైర్మర్త్యాయ యత్ప్రోక్తం పూర్వదిష్టం హి తస్య తత్ ॥ ౧౭ ॥ సంసారచక్ర ఏతస్మిన్ జన్తురజ్ఞానమోహితః । భ్రామ్యన్ సుఖం చ దుఃఖం చ భుఙ్క్తే సర్వస్య సర్వదా ॥౧౮॥ నైవాత్మా న పరశ్చాపి కర్తా స్యాత్సుఖదుఃఖయోః । కర్తారం మన్యతే ప్రాజ్ఞ ఆత్మానం పరమేవ చ ॥ ౧౯ ॥ గుణప్రవాహ

ప్రాచీనకర్మప్రయుక్తం - మోక్షవిరోధిప్రాచీనకర్మణైవం భ్రాన్త్యా తో నితరాం ముముక్షోర్మమాశు తద్విరోధిప్రాచీనకర్మఫలరూపత్వాచ్ఛాపానుభవేన నిశ్శేషనిరస్తకర్మబన్ధస్య భగవత్ప్రాప్త్యా నిత్యనిరతిశయానన్దరూపమహాభ్యుదయలాభాత్త్వయాఽనుగ్రహ ఏవ కృత ఇతి భావః ॥౧౭॥ ఏతదేవ స్ఫుటయితుం తావజ్జన్తూనాం కర్మభిర్భ్రమణమాహ ॥ సంసారచక్ర ఇతి ॥ ఏతస్మిన్-చక్రవత్పరివృత్తిశీలే-గర్భజన్మజరామరణాదిరూపే సంసారే-అజ్ఞానేన అజ్ఞానేతరేణానాదిపుణ్యాపాపాత్మకేన కర్మణా - మోహితః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితః- కేవలదేహాత్మాభిమానీ, జన్తుః-భ్రామ్యన్-పునః పునః, పూర్వపూర్వవాసనానురూపాణ్యుత్తరోత్తరసుఖదుఃఖాదిహేతుభూతాని కర్మాణి - కుర్వన్ - తత్ఫలం సుఖం దుఃఖం చ-భుఙ్క్తే-ఏతన్న కేవలమన్యేషామేవ జన్తూనాం - కింతు తవాపి, త్యాశయేనాహ ॥ సర్వస్య సర్వదేతి ॥ సర్వస్య అన్యస్య మమ తవ చ-సర్వదా యావన్ముక్తి, ఏతత్సమానమితి భావః , అన్యథా మత్కృతహేళనాత్త్వానాదికర్మప్రయుక్త-దేహాత్మాభిమాననమూలకః క్రోధ ఏవ న స్యాదితి తాత్పర్యమ్ ॥౧౮॥ యత ఏవ సత్కారన్యక్కారాగసుఖదుఃఖాదికం సర్వమనాదికర్మనిమిత్తం-మత ఏవ-త్వత్తిరస్కర్తుర్మమ, మాం శపన్త్యాస్తవ చ, న దోష ఇత్యాహ ॥ నైవేతి ॥ సుఖదుఃఖయోః కర్తా కారకః, సుఖదుఃఖోపాదక ఇత్యర్థః - ఆత్మా స్వయం, పరోఽన్యశ్చ, న స్యాన్న భవతీత్యర్థః. కింతు, తయోః కర్మైవ నిమిత్తమితి భావః, కర్మణః క్షణికత్వాజ్జడత్వాచ్చ కథం తత్కాలాన్తరభావిసుఖదుఃఖనిమిత్తం , తత్రాహ ॥ కర్తారమితి ॥ ప్రాజ్ఞః పుణ్యాపాపయాథాత్మ్యవిత్, పరమాత్మానం పరమపురుషమేవ, సుఖదుఃఖయోః - కర్తారం, మన్యతే, అయం భావః , పుణ్యాపాపే హి పరమాత్మనో నిగ్రహానుగ్రహరూపే, తత్ర శ్రుతిస్మృత్యాద్యాత్మకశాస్త్రార్థానువర్తిన్యనుగ్రహః పరమపురుషస్య, స ఏవ హి పుణ్యాభిధానః, అననువర్తిని తు నిగ్రహః స ఏవ హి పాపం , ఏవం చ పరమపురుష ఏవ స్వశాస్త్రార్థానువృత్త్యననువృత్తినిమిత్తానుగ్రహనిగ్రహరూపపుణ్యాపాపఫలభూతయోస్సుఖదుఃఖయోః కర్తేతి ॥౧౯॥ ఏవం వైషయికసుఖదుఃఖయోః

పురుషార్థత్వాపురుషార్థత్వాభ్యుపగమేన కర్మానుసారేణేశ్వరస్తత్కర్తేత్యుక్తం, ఇదానీం వైషయికసుఖం విషమిశ్రక్షీరవదన్తతో దుఃఖహేతుత్వాదపురుషార్థరూపమేవేత్యాహ॥ గుణేతి॥ గుణానాం ప్రకృతేర్గుణానాం సత్వరజస్తమసాం, ప్రవాహరూపే పరిణామరూపే, ఏతస్మిన్ప్రకృతిమణ్డలే, జన్తూనాం, కః శాపః, కోఽనుగ్రహః, ఉభయోర్వైలక్షణ్యామేవదుర్వచమితిభావః నను, నదుర్వచం తయోః స్వరూపం, స్వర్గహేతురనుగ్రహో నరకహేతుర్నిగ్రహ ఇతి సువచమేవేత్యత్రాహ॥ కః స్వర్గో నరకః కో వేతి ॥ స్వర్గనరకయోరపి స్వరూపం దుర్వచమేవేతిభావః, నను స్వర్గస్సుఖం, దుఃఖం నరక, ఇతి సువచమిత్యత్రాహ॥ కింసుఖం దుఃఖమేవ చేతి ॥ తదప్యవ్యవస్థితమిత్యర్థః - స్వర్గస్య సుఖరూపత్వే తస్య దుఃఖగర్భత్వం నస్యాత్ - నరకస్య దుఃఖరూపత్వే వా తస్య సుఖగర్భతా న స్యాత్ - స్వర్గోఽప్యన్తతో దుఃఖహేతుర్నరకోఽప్యన్తతః కించిత్సుఖహేతుర్దృష్టః - అత ఉభయోరుభయగర్భత్వాన్న పరస్పరస్య వ్యవస్థితిరితిభావః - శాపనరకదుఃఖాని దృష్టాన్తార్థతయోపాత్తాని - యథా తేషు పురుషార్థత్వం తద్ధేతుత్వం చ నాస్తి - తథాఽనుగ్రహస్వర్గసుఖేష్విత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ నన్వేవం సుఖదుఃఖభాఞ్జి భూతాని కిమకస్మాత్స్వయమేవోత్పద్యన్తే - నేత్యాహ ॥ ఏక ఇతి ॥ భగవాన్నిరస్తనిఖిలదోషః షాడ్గుణ్యపూర్ణః పరమపురుషః - ఆత్మనః స్వస్య - మాయయా - స్వయమేకః నిస్సమాభ్యధికః - స్వసమాభ్యధికకర్త్రన్తరోపకరణాన్తరనిరపేక్ష ఏవ - భూతాని దేవమనుష్యాదీని - చిదచిదాత్మకాని - ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తాని - సృజతి - నతు తాన్యకస్మాదుత్పద్యన్త ఇతిభావః - తర్హి, కులాలాదివత్కర్మాయత్తదేహీ భగవానిత్యాహ॥ నిష్కలః కర్మాయత్తపాణిపాదాద్యవయవాత్మకదేహరహితః - తస్య వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిదోషపరిహారాయ భూతాని విశినష్టి - యేషామితి ॥ యేషాం భూతానాం స్వస్వకర్మానుగుణబన్ధమోక్షాదికం భవతి - తాని సృజతీత్యన్వయః - బన్ధం మోక్షమితి ద్వితీయాన్తపాఠే - యేషాం భూతానాం - తత్తత్కర్మానుసారేణ బన్ధాదికం చ సృజతి - స ఏవ తాని భూతాన్యపి సృజతి - తతోఽస్య న వైషమ్యాదిదోష ఇత్యర్థః, ఏషామిత్యేతచ్ఛబ్దపా

ఏతస్మిన్ కః శాపః కో న్వనుగ్రహః । కః స్వర్గో నరకః కో వా కిం సుఖం దుఃఖమేవ వా ॥ ౨౦ ॥ ఏకస్సృజతి భూతాని భగవానాత్మమాయయా । యేషాం బన్ధశ్చ మోక్షశ్చ సుఖం దుఃఖం చ నిష్కలః ॥ ౨౧ ॥ న కస్యకశ్చిద్దయితో న ప్రతీపో న జ్ఞాతిబన్ధుర్న పరో న చ స్వః । సమస్య సర్వత్ర నిరఞ్జనస్య సుఖే న రాగః కుత ఏవ రోషః ॥ ౨౨ ॥ తథాఽపి తచ్ఛక్తివిసర్గ ఏషాం సుఖాయ దుఃఖాయ హితాహితాయ । బన్ధాయ మోక్షాయ చ మృత్యుజన్మనోశ్శ

రే బన్ధమిత్యాదీనాం చ ద్వితీయాన్తపాఠే తు - సృష్టానాం తేషాం భూతానాం తత్తత్కర్మానుసారేణ బన్ధాదికమపి సృజతీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ఏవం బన్ధాదికం దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యం చ తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ తేషాం తేషామీశ్వరకృతమౌపాధికం న స్వరూపప్రయుక్తమిత్యుక్తం - కీదృశం తర్హి జీవస్య స్వరూపం - కుతస్తస్య కర్మ - యతో దేవాదివైచిత్ర్యం బన్ధాదికం చేత్యపేక్షాయామాహ॥ న కస్యేతి॥ వస్తుతః - కస్యాపి జీవస్య - కశ్చిదపి - దయితాది - ర్నాస్తి - కుతః - సర్వత్ర దేవాదిశరీరేషు - సమస్య సమత్వేనావస్థితస్య - జ్ఞానైకాకారతయా జ్ఞానానన్దస్వరూపత్వేన చావస్థితస్యేత్యర్థః - పరస్పరతారతమ్యే హి ప్రియాప్రియాదివిభాగః - సర్వేషామాత్మనామేకరూపత్వాన్న స్వరూపకృతః - ప్రియాప్రియాదివిభాగ ఇతిభావః - నను - దేవాదిరూపేణ వైచిత్ర్యాత్ కథం సమత్వం తత్రాహ॥ నిరఞ్జనస్యేతి॥ అఞ్జనం రూపాన్తరాపత్తిః - స్తద్రహితస్య - దేవాదివైచిత్ర్యస్య ప్రకృతిగతత్వాజ్జీవస్వరూపగతత్వాభావాత్స సర్వత్ర సమ ఇతిభావః - యత ఏవ సమో నిరఞ్జనశ్చా - త ఏవ - తస్య వైషయికే సుఖే న - రాగః నాసక్తిః - సుఖైకతానస్వరూపత్వేన - వైషయికసుఖలేశే - న తస్య రాగ ఇతిభావః - యత ఏవ - సుఖే న - తస్య రాగః - కుతస్తరాం తస్య వైషయికసుఖలాభప్రతిబన్ధకవిషయో రోషస్స్యాదిత్యర్థః - తత్ర - దయితః ప్రీతివిషయః - అనుకూల ఇతి యావత్ - ప్రతీపః ప్రతికూలః - జ్ఞాతిస్సపిణ్డః - బన్ధుర్వైవాహికాదిసంబన్ధవాన్ - పరః అన్యదీయః - స్వః స్వకీయః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం ప్రకృతివిలక్షణం స్వాభావికం జీవస్వరూపముక్తం - అథైవంభూతస్య దేవాదివైచిత్ర్యం బన్ధాదికం చోపపాదయతి॥ తథాపీతి॥ యద్యప్యేవంభూతా జీవా - స్తథాప్యే - షాం - శరీరిణాం జీవానాం - తచ్ఛక్తివిసర్గ ఏవ - తస్య తజ్జీవసంబన్ధికర్మణో - యా - శక్తిర్వాసనారూపా శక్తి - స్తస్యా - విసర్గః సృష్టిః - ఉత్తరోత్తరకర్మైవ - సుఖాదిరూపసంసృతయే - మోక్షాయ చ - అవకల్పతే సమర్థం భవతి - తన్నిమిత్తమిత్యర్థః ॥ అయం భావః ॥ స్వభావతః పూర్వోక్తవిధానామపి బీజాఙ్కురన్యాయేనానాదికర్మవాసనామాత్రావశేషితానాం కల్పాన్తే పరమాత్మన్యుపసంహృతానాం పునః కల్పాదౌ పరమకారుణికేనేశ్వరేణ స్వారాధనే నైతేనిస్తరేయురిత్యనుజిఘృక్షుణా ప్రదత్తకరణకళేబరధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థచతుష్టయ

౨౧ ॥ శ్లో ॥ పా॥ యేషాం బన్ధం చ మోక్షం చ † ఏషాం బన్ధం చ మోక్షం చ

తత్సాధనావబోధివేదాఖ్యశాస్త్రాణామప్యనాదివాసనయా “అన్నం భోజ్యం మనుష్యాణాం - శ్వపశూవిట్తృణాహారా” ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా ఈహమానానాం పుణ్యపాపకర్మోపనిపాతతత్ఫలానుభవపునస్తదర్థకర్మోపనిపాతతత్ఫలానుభవాదిపరంపరయా సర్వముపపన్నమితి- తత్ర - హితాహితాయసుఖదుఃఖహేతుభూతధర్మాధర్మాయ-మృత్యుజన్మనోః జన్మమరణాభ్యామిత్యర్థః - తాదర్థ్యస్య సంబన్ధసామాన్యత్వేన వివక్షయా షష్ఠీప్రయుక్తా మోక్షాయచ-తచ్చ క్తివిసర్గ ఏవావకల్పత ఇత్యనేన భగవత్ప్రసాదహేతుః కశ్చిద్యాదృచ్ఛికానుషఙ్గికప్రాసఙ్గికాద్యన్యతమః పుణ్యకర్మవిశేష ఏవ మోక్షోపాయోపసంహారహేతురితి సూచితమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవం వ స్తుస్థితిమభిధాయ త్వచ్ఛాపోఽనుగ్రహ ఏవేతి వదన్ స్వాపరాధం ప్రతిక్షమాపయతి॥ అత ఇతి ॥ అతః వస్తుస్థితేరేవంవిధత్వాత్ - హేభామిని - శాపనిర్హరణాయ - త్వాం-నప్రసాదయే న ప్రార్థయే-కింతు-హేసతి-మనుమయా-యదుక్తం సాధు యథా తథా - మన్యసే-తత్ క్షమ్యతా-మితి - త్వాం-ప్రసాదయే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇతీత్థం-గిరిజాం పార్వతీం-ప్రసాద్య ప్రసన్నాం కృత్వా-చిత్రకేతుః-హే అరిందమ-స్మయతోః-ఆశ్చర్యం ప్రాప్తయోః - తయోః భవభవాన్యోః-పశ్యతోస్సతోః - విమానేన గమనసాధనేన-జగామ ❁॥ ౨౫॥ ❁ తతః, చిత్రకేతోర్గమనానన్తరం, రుద్రాణీమమ్బికాం ప్రతి, రుద్ర - ఇదం వక్ష్యమాణం దేవర్షిప్రభృతీనాం -స్వపార్షదానాంచ-శృణ్వతా-మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదేవాహ॥ దృష్టవతీత్యాదినా సమదర్శిష్విత్యన్తేన ॥ హే సుశ్రోణి-అద్భుతకర్మణః వివిధవిచిత్రస్వాభావికక్రియాశక్తేః - హరేర్భగవతో - భృత్యవర్గాణాం మాహాత్మ్యం దృష్టవతీ-అసి కథం భూతానాం నిస్పృహాణాం-వైషయికం సుఖ - మనిచ్ఛతాం - మహాత్మనాం- అపకర్తృత్వవ్యాపకర్తృత్వబుద్ధీనాం సుఖదుఃఖయోస్సమబుద్ధీనాంచేత్యర్థః ❁॥ ౨౭॥ ❁ ఏతద్దృష్టాన్తేనాన్యానపి భగవద్భక్తానీదృశానేవాహ ఇత్యాహ॥ నారాయణపరా ఇతి॥ సర్వే-

రీరిణాం సంసృతయేఽవకల్పతే ॥ ౨౩ ॥ అతః ప్రసాదయే న త్వాం శాపమోక్షాయ భామిని। యన్మన్యసే హ్యసాధూక్తం మమ తత్క్షమ్యతామితి ॥ ౨౪ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ ఇతి ప్రసాద్య గిరిశౌ చిత్రకేతురరిందమ। జగామ స్వవిమానేన పశ్యతోస్స్మయతో స్తయోః ॥ ౨౫ ॥ తతస్స భగవాన్ రుద్రో రుద్రాణీమిదమబ్రవీత్ । దేవర్షిదైత్యసిద్ధానాం పార్షదానాంచ శృణ్వతామ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీరుద్ర ఉవాచ॥ దృష్టవత్యసి సుశ్రోణి హరేరద్భుతకర్మణః । మాహాత్మ్యం భృత్యభృత్యానాం నిస్పృహాణాం మహాత్మనామ్ ॥ ౨౭ ॥ నారాయణపరాస్సర్వే న కుతశ్చన బిభ్యతి। స్వర్గాపవర్గనరకేష్వపి తుల్యార్థదర్శినః ॥ ౨౮ ॥ దేహినాం దేహసంయోగాద్ద్వంద్వానీశ్వరలీలయా। సుఖం దుఃఖం మృతిర్జన్మ శాపోఽనుగ్రహ ఏవ చ ॥ ౨౯ ॥ అవివేకకృతః పుంసో హ్యర్థభేద ఇవాత్మ

నారాయణ ఏవ పరః పరతత్వం యేషాం తే - కుతశ్చన అర్వాచీనస్య నిగ్రహాదే - ర్న బిభ్యతి భయం న కుర్వన్తి, కుతః-యతః, తే, స్వర్గాదిష్వపి, తుల్యార్థదర్శినః తుల్యప్రయోజనదర్శినః విషమార్థదర్శనమేవ భయహేతురితి భావః, అపవర్గోఽత్ర కైవల్యం, మోక్షస్య భగవదనుభవరూపత్వేన తేషాం తస్య స్వర్గాదితుల్యత్వకథనానుపపత్తేః, యద్వా, అపవర్గో ముక్తిరేవ, భగవద్దాస్యమన్తరేణ తేషాం న ప్రయోజనం, కింపునస్స్వర్గాదిస్తైషాం న ప్రయోజనమితి సూచనార్థం వా అపవర్గశబ్దః, ప్రయుక్తః, స్వర్గస్యాపి నరకతుల్యతాఖ్యాపనాయ నరకశబ్దః, యథా నరకస్తథా స్వర్గోపీత్యర్థః॥ తథాచోక్తమ్॥ “ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన” ఇతి “వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు॥ తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫల” మితిచ, స్వర్గాదిషు తుల్యార్థదర్శిన ఇత్యనేన విషమదర్శనం భయహేతురితి సూచితమ్ ❁॥ ౨౮॥ ❁ తత్ర సమదర్శననిమిత్తం వక్తుం తావద్విషమదర్శననిమిత్తమాహ ॥ దేహినామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తావ, ద్దేహినాం జీవానాం ఈశ్వరలీలయా హేతుభూతయా, ఈశ్వరస్య లీలాత్మికయా జగత్సృష్ట్యా, యో, దేహసంబన్ధః, తస్మాదేవ సుఖదుఃఖాదీని, ద్వంద్వాని, భవన్తి, నతు స్వరూపత, ఇతి నిర్వివాదం, దేహసంయోగమాత్రమేవేశ్వరలీలా హేతుభూతా, నతు, ద్వంద్వేషు వా- దేహావైచిత్ర్యే వా- హేతు-రితి తాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తర్హి తత్రకో హేతుస్తత్రాహ॥ అవివేకకృత ఇతి॥ ఆత్మని జ్ఞానైకాకారే జీవే, అర్థభేద, ఇవ దేవమనుష్యత్వాదిభేద ఇవ, గుణదోషవికల్పః, గుణాః సుఖజన్మానుగ్రహాః, దోషాః దుఃఖమృతిశాపాః, ఏషాం, వికల్పః భేదః, అవివేకకృతః, అనాదికర్మనిమిత్తో, యో, దేహాత్మభ్రాన్తిస్స్వతంత్రాత్మభ్రాన్తిరూపో, ఽవివేక, స్తేన కృతః తన్నిమిత్త ఇత్యర్థః, అర్థభేదస్యావివేకకృతత్వసిద్ధవత్కారేణ సదృష్టాన్తితః, ఉభయమప్యవివేకకృతమితి తాత్పర్యం - అత ఏవార్థభేదస్యావివేకకృతత్వం దేహాత్మభ్రాన్తిమతాం పురుషాణామప్రసిద్ధమితి తస్య దృష్టాన్తత్వమస్వరసమిత్యభిప్రేత్య తత్ప్రసిద్ధం దృష్టాన్తాన్తరమాహ॥ భిదేవ స్వప్నకల్పితేతి ॥ యథా-స్వప్నకల్పితాభిదా భేదః - అ

వివేకకృత-స్తథా-గుణదోషవికల్పోఽప్యవివేకకృతఇత్యర్థః-యథాఽపవరకాదిషుశయానస్య-ఏకస్య-పురుషస్యస్వప్నద్రష్టుః-స్వస్మిన్-వస్తుతోఽవిద్యమానఏవగజస్కన్ధారోహణదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాద్యర్థాదేహభేదస్తస్మాత్సుఖానుభావ్యఃతత్కాలమాత్రావసాయీచతత్తత్కర్మనిమిత్తదేహాత్మభ్రాన్త్యాద్యనుగుణమీశ్వరకల్పితోఽవివేకకృత-స్తథాజాగ్రదవస్థానుభావ్యసుఖదుఃఖాదిద్వన్ద్వజాలానిదేవాదివైచిత్ర్యాణిచతత్తత్కర్మతన్మూలకదేహాత్మాభిమానాద్యనుగుణమీశ్వరకృతాన్యప్యవివేకమూలకాన్యేవేతిభావః ॥ ౩౦ ॥ ఏవంభయనిమిత్తేవిషమదర్శనేఅవివేకఏవహేతురిత్యుక్తంఅథనారాయణపరాయణానామీదృశావివేకాభావాత్క్వచిత్కదాచిదుపజాతస్యాప్యవివేకస్య పునఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావమర్శనేతదపోహాత్తన్మూలకంవిషమదర్శనంతన్మూలకంభయంచనాస్తీత్యాహ ॥ వాసుదేవ ఇతి ॥ జ్ఞానంశాస్త్రజన్యంప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనరూపం-తత్ప్రయుక్తం-వైరాగ్యంశబ్దాదివిషయేష్వనాసక్తిరూపం-ఏతదుభయమేవ-వీర్యంబలం-యేషాం-తేషాం-వాసుదేవే-భగవతినిరతిశయానన్దరూపే-భక్తిముద్వహతాంకుర్వతాం-నృణాంకుతశ్చిదపిహేతోః-వ్యపాశ్రయః-వ్యపగతఃఆశ్రయఃయస్మాత్తద్వ్యపాశ్రయం యస్మాద్విషమదర్శనాద్, దాశ్రయఃఆశ్రీయమాణఃపరమాత్మాన్యపగతోభవతివిస్మృతోభవతితాదృశంవిషమదర్శనంనాస్తీత్యర్థః-నిరన్తరంప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావలోకనతత్ప్రయుక్తవైరాగ్యబలవిస్మృతదేహతదనుబన్ధితద్ధర్మాణాం నిరతిశయానన్దరూపభగవద్భక్తినిర్వృతానామపి వేకాభావాత్క్వచిత్కదాచిదాపతితస్యాప్యుక్తవిధజ్ఞానవైరాగ్యబలేనతన్నిరసనశీలత్వాచ్చ తేషాంవిషమదర్శనమేవనాస్తి-కుతస్తన్నిమిత్తం భయమితిభావః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఏవంస్వభార్యాయై నారాయణపరాయణానాం మాహాత్మ్యమనుజానతైర్యత్ప్రదర్శితంరుద్రేణ-అథస్త్రీస్వభావత్వాత్సర్వేశ్వరేసర్వకారణేత్వయిత్వద్భక్తేషువాత్వత్సాయుజ్యత్వన్నియామ్యనారాయణస్యతద్భక్తానాంవాసముద్రివిప్రడివకియదేతన్మాహాత్మ్యమిత్యాశఙ్కమానాంప్రత్యాహ ॥ నాహమితి ॥ అహంరు

ని । గుణదోషవికల్పశ్చభిదేవస్వప్నకల్పితా ॥ ౩౦ ॥ వాసుదేవేభగవతిభక్తిముద్వహతాంనృణామ్ । జ్ఞానవైరాగ్యవీర్యాణాంనకుతశ్చిద్వ్యపాశ్రయమ్ ॥ ౩౧ ॥ నాహంవిరిఞ్చోనకుమారనారదౌనబ్రహ్మపుత్రామునయస్సురేశాః । విదామయస్యేహితమంశకాంశకానతత్స్వరూపంపృథగీశమానినః ॥ ౩౨ ॥ నహ్యస్యాస్తిప్రియఃకశ్చిన్నాప్రియస్స్వఃపరోఽపివా । ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాంసర్వభూతప్రియోహరిః ॥ ౩౩ ॥ తస్య

ద్రః-అస్మదాదయో-యస్య నారాయణస్య-ఈహితం-భావేక్తః-ఈహాంచేష్టాం-తత్స్వరూపంచ-నవిదామఃనజానీమః-ఈహాత్రజగద్వ్యాపారరూపాచేష్టా-అజ్ఞానేహేతుః-అంశాంశకాః-తదాహితతజ్జ్ఞానశక్తిలేశయుక్తాః-తన్మాత్రేణైవ,వయమపి-పృథగీశ్వరాఇత్యభిమానయుక్తాః-అనేనస్వస్మిన్సర్వేశ్వరత్వశఙ్కా-నివారితా-ఈహితంనవిదామేత్యనేనకారణత్వశఙ్కాఽపి-సృష్ట్యాదివ్యాపారస్యతత్కర్తృకత్వకథనాత్-స్వరూపంనవిదామేత్యనేనతత్స్వరూపస్యానన్తమహిమశాలిత్వమపరిచ్ఛిన్నత్వంచోక్తం-తత్రవిరిఞ్చోబ్రహ్మా, కుమారస్సనత్కుమారః-బ్రహ్మపుత్రామరీచ్యాదయోమునయః-తద్వ్యతిరిక్తాఅన్యేమునయఃసురేశాఇన్ద్రాదయః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ యద్యయంసర్వేశ్వరస్సర్వకారణభూతస్తర్హ్యస్యప్రాకృతస్యేవాశ్రితేష్వవిశిష్టోక్తవిధమహాత్మ్యాపాదకః కిమయంపక్షపాతస్తత్రాహ ॥ నహీతి ॥ అస్యనారాయణస్య-తీవ-ప్రియాదిః-కశ్చి-న్నాస్తి-తత్రహేతుః-ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం-బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానాంచిదచిదాత్మకానాంభూతానా-మాత్మత్వాదన్తరాత్మత్వాత్-నహ్యాత్మనఏకంశరీరంప్రియమేకమప్రియంభవతీతిభావఃయతఏవాత్మాసర్వభూతానా-మతఏవస్తేషా,మాశ్రయః,ధారకఃఅన్తఃప్రవిశ్యభర్తేత్యర్థః-సర్వభూతాశ్రయఇత్యనేనశరీరాణాంసర్వభూతానామాత్మభూతపరమాత్మానువర్తనంయుక్తమేవేతిసూచితం-నహిశరీరమాత్మానమననువృత్యావతిష్ఠతే-శరీరస్యాత్మానువర్తనస్వభావత్వాత్-హరిరిత్యనేనస్వానువర్త్యార్తిహరత్వంసూచితం-ఏవంచయేస్వాభావికంజీవపరమాత్మనోశ్శరీరాత్మభావంజానన్తస్తమనువర్తన్తే-తేషుతస్యానుగ్రహ-ఇతరేషుతదభావ-ఇతితాత్పర్యం-అతఏవనతస్యవైషమ్యమిత్యపిసూచితం-నహ్యననువర్తిష్వనుగ్రహమాత్రేణతస్యవైషమ్యం-హ్యాశ్రితాభీష్టదస్యసురద్రుమస్యానాశ్రితాభీష్టాప్రదానమాత్రేణతస్యవైషమ్యమాపాదయితుంశక్యమ్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ యతఏవాయమాత్మాభూతానామాశ్రితానామభీష్టార్థదోఽవిషమశ్చాతఏవచిత్రకేతువదహమపితమేవోపాసఇత్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ యథా-మహాభాగః వివేకీ-సర్వత్రసమదృక్-శాన్తః-చిత్రకేతుఃతస్యనారాయణస్యా-నుగఃభృత్యఃభక్తః-అతఏవ-ప్రియఃనిరతిశయప్రీతివిషయఃతే

ధాఽహమప్యచ్యుతస్య ప్రియః - తన్నిమిత్తభక్తిమాంశ్చ * ॥ ౩౪ ॥ * తస్మాన్నారాయణప్రియమహాత్మ్యే న విస్మయః కార్య ఇతి వదన్నుపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాన్నారాయణస్తద్భక్తాశ్చాస్మదాదిభ్యో విలక్షణప్రభావాః - తస్మాన్మహాపురుషస్య భగవతః - భక్తేషు - మహాత్మసు ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనప్రవణచిత్తేషు - అతఏవ - సమదర్శిషు - శాన్తేషు - విరక్తేషు - పురుషేషు - న విస్మయః కార్యః * ॥ ౩౫ ॥ * భగవతః శివస్య - ఇత్థం ఏవం - అభిభాషితం వచః - శ్రుత్వా - గౌరీ దేవీ - గతవిస్మయాపిస్మయరహితా - శాన్తధీః క్రోధరహితా చ బభూవ * ॥ ౩౬ ॥ * తతో భాగవతశ్చిత్రకేతుః - గౌర్యాః - ప్రతిశప్తుం ప్రతిశాపం కర్తుం - అలంతమః సమర్థోఽపి - తస్యాః శాపం - మూర్ధ్నా సంజగృహే శిరసా ఊఢవాన్ - సాధూనాం లక్షణమేతావదేవ హి - అపకర్తృష్వప్యుపకర్తృత్వబుద్ధిమత్త్వమేవ హి సాధూనాం లక్షణమిత్యర్థః * ॥ ౩౭ ॥ * యత్పృష్టం రాజ్ఞా వృత్రస్యాసురస్వభావస్య "నారాయణే భగవతి కథమాసీద్దృఢా మతి" రితి, తస్యోత్తరం సంగమయతి ॥ జజ్ఞ ఇతి ॥ యోఽయముక్తవిధశ్చిత్రకేతుః - స ఏవ - త్వష్టుః - స్వజటాల్పాద్దక్షిణాగ్నేః - జజ్ఞే జాతః - స ఏవ - ఆసురీం యోనిం ఆసురం భావ - మాశ్రితః - వృత్ర ఇత్యభిహితః - విఖ్యాతః ప్రసిద్ధః - స, పూర్వజన్మసిద్ధభగవద్భక్త్యా అస్మిన్నపి జన్మని జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాం యుక్తః * ॥ ౩౮ ॥ * ఏవం త్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తమిత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ యత్త్వ - మసురజాతేర్వృత్రస్య - భగవతి - స్మృతేః భక్తేః - కారణం, పరిపృచ్ఛసి పర్యపృచ్ఛః తస్యోత్తర - మేతత్సర్వం - సప్రపఞ్చం, తే తుభ్యం - మయా ఆఖ్యాతం కథితమ్ * ॥ ౩౯ ॥ * అస్యాచి

చాయం మహాభాగశ్చిత్రకేతుః ప్రియానుగః । సర్వత్ర సమదృక్ శాన్తో హ్యహం చైవాచ్యుతప్రియః ॥ ౩౪ ॥ తస్మాన్న విస్మయః కార్యః పురుషేషు మహాత్మసు । మహాపురుషభక్తేషు శాన్తేషు సమదర్శిషు ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి శ్రుత్వా భగవతః శివస్యోమాఽభిభాషితమ్ । బభూవ శాన్తధీ రాజన్ దేవీ విగతవిస్మయా ॥ ౩౬ ॥ ఇతి భాగవతో దేవ్యాః ప్రతిశప్తుమలంతమః । మూర్ధ్నా సంజగృహే శాపమేతావత్ సాధులక్షణమ్ ॥ ౩౭ ॥ జజ్ఞే త్వష్టుర్దక్షిణాగ్నౌ దానవీం యోనిమాశ్రితః । వృత్ర ఇత్యభివిఖ్యాతో జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః ॥ ౩౮ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి । వృత్రస్యాసురజాతేశ్చ కారణం భగవత్స్మృతేః ॥ ౩౯ ॥ ఇతిహాసమిమం పుణ్యం చిత్రకేతోర్మహాత్మనః । మాహాత్మ్యం విష్ణుభక్తానాం శ్రుత్వా బన్ధాద్విముచ్యతే ॥ ౪౦ ॥ య ఇమం ప్రాతరుత్థాయ శ్రద్ధావాన్ వాగ్యతః పఠేత్ । ఇతిహాసం హరిం స్మృత్వా స యాతి పరమాం గతిమ్ ॥ ౪౧ ॥ ***********

***********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః.***********

శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ పృశ్నిస్తు పత్నీ సవితుస్సావిత్రీం వ్యాహృతిం త్రయీమ్ । అగ్నిహోత్రం పశుం సోమం చాతుర్మాస్యం మహామఖాన్ ॥ ౧ ॥ సిద్ధిర్భగస్య భార్యాఙ్గ మహిమానం విభుం ప్రభుమ్ । ఆశిషం చ వరారోహాం కన్యాం ప్రాసూత సువ్రతామ్ ॥ ౨ ॥ ధాతుః కుహూస్సినీవాలీ రాకా చానుమతిస్తథా । సాయం దర్శమథ ప్రాతః పూర్ణమాసమనుక్రమాత్ ॥ ౩ ॥ అగ్నీన్పురీష్యానాధత్త క్రియాయాం సమనన్తరః ॥ ౪ ॥ చర్షణీ వరుణ

త్రకేత్వితిహాసస్య శ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఇతిహాసమితి ॥ మహాత్మనశ్చిత్రకేతోస్సంబన్ధినం - పుణ్య - మిమమితిహాసం - విష్ణుభక్తానాం మాహాత్మ్యసూచకం శ్రుత్వా - బన్ధాత్సంసారబన్ధా - ద్విముచ్యతే - ముక్తో భవేత్ * ॥ ౪౦ ॥ * యః పుమాన్ - ప్రాతరుత్థాయ - శ్రద్ధావాన్ - వాగ్యతః నియమితవాక్ - హరిం స్మృత్వా - ఏతమితిహాసం - పఠేత్స - పరమాం గతిం సగోత్వత్కృష్టం భగవత్సాయుజ్యం, ప్రాప్నుయాత్ - శ్రవణపఠనాభ్యాం శనైః పరినిష్పన్నభక్తియోగో ముక్తో భవేతి భావః * ॥ ౪౧ ॥ *

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ***********

ఏవం దాక్షాయణ్యాః కస్యపత్న్యా భార్యాయా అదితేర్వంశముపక్రమ్య వివస్వదర్యమపూష్ణాం తత్పుత్రాణాం వంశమభిధాయ తతస్త్వష్టుర్వంశస్తదనప్రయుక్తం చాభిహితం ॥ అథ సవిత్రాదీనాం వంశముపక్రమతే మునిః ॥ పృశ్నిరిత్యాదినా ॥ సవితుః పత్నీ - పృశ్నిః - సావిత్ర్యాద్యభిమాని దేవతాః ప్రాసూతేత్యుత్తరస్యానుషఙ్గః పశుం పశుయాగం తదభిమానీ దేవతా విశేషమితి, ఏవముత్తరత్రాపి - మహామఖాన్ పఞ్చ మహాయజ్ఞాన్ * ॥ ౧ ॥ * ఏవం - భగస్య భార్యా, సిద్ధిరితి ప్రసిద్ధా - అఙ్గాదీన్ చతురః - పుత్రాన్, సువ్రతాం సుశీలాం, వరారోహామత్యన్తసున్దరీ - మాశీర్నామ్నీం - కన్యాం చ ప్రాసూత * ॥ ౨ ॥ * ధాతుః పత్న్యః, కుహూప్రభృతయశ్చతస్రః - అనుక్రమాత్, సాయాదీన్ - చతురః - పుత్రాన్ * ॥ ౩ ॥ * తథా, ధాతుస్సనన్తరో విధాతా - క్రియాయాం పత్న్యాం - అగ్నీన్, పురీష్యసంజ్ఞకాన్, ఇష్టకచితాగ్నీన్, ఆధత్త జనయామాస * ॥ ౪ ॥ * వరుణస్య - చర్షణీతి ప్రసిద్ధా, భార్యా, ఆసీత్, భృగుః, పూర్వం బ్రహ్మణః పుత్రోఽపి యస్యాం చర్షణ్యాం, పునర్జాతః తథా - వరుణ

స్యైవపుత్రో-వాల్మీకిర్మహాయోగీ,వల్మీకా-దభవత్ , ఏతౌవరుణస్యాసాధారణౌపుత్రౌ ॥ ౫ ॥ తథారేవత్యాంభార్యాయాంమిత్రస్యోత్సర్గాదయోఽసాధారణాస్సుతాఃఉభయోస్సాధారణౌసుతావగస్త్యవసిష్ఠావృషీ,కథమేకైకస్యోభయసుతత్వంతత్రాహ॥ రేతఇతి ॥కదాచిన్మిత్రావరుణౌ,పూర్వస్యాఅప్సరస,స్సన్నిధౌ,ద్రుతంస్ఖలితం, రేతః,కుమ్భేఘటే,సిషిచతుఃసిక్తవన్తౌ , తత్రకుమ్భేవసిష్ఠాగస్త్యౌజాతావితిభావః రేవత్యామిత్యర్థంవ్యాఖ్యాతప్రాయం ,వ్యధాత్ జనయామాసేత్యర్థః హేతాత , ప్రభుః ,ఇన్ద్రశ్శక్రః పౌలోమ్యాంశచ్యాంపత్న్యాం,జయన్తంఋషభం,తృతీయంమీఢుషంఇతి , త్రీన్ పుత్రానజనయదితినోఽస్మాభిశ్శ్రుతమ్ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ తథాఉరుక్రమస్యత్రిభిఃపాదక్రమైర్లోకత్రయమాక్రాన్తవతో,మాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పేన,వామనరూపేణావతీర్ణస్యకీర్త్యాఖ్యాయాం,భార్యాయాం , బృహచ్ఛ్లోకఃపుత్ర,ఆసీత్,తస్యబృహచ్ఛ్లోకస్య,సౌభగాదయఃపుత్రా,ఆసన్ ॥ ౮॥ కాశ్యపస్యకశ్యపపుత్రస్య,మహాత్మన,ఉరుక్రమస్య , తానిప్రసిద్ధాని,కర్మాణిపదత్రయేణలోకత్రయయాచ్ఛాదీని-గుణాఃస్వభక్తవిషయకానుగ్రహాదయఃసర్వశక్త్యాదయశ్చ-వీర్యాణి-ఉత్కృష్టగుణైరన్యేభ్యఉత్కర్షోహివీర్యం - తద్రూపాణివీర్యాణిచ -పశ్చాదష్టమస్కన్ధే-వక్ష్యామహే-తథా-అదిత్యాం-యథాయేనప్రకారేణ-అవతతారఅవతీర్ణవాన్-తంచప్రకారం-తత్రైవవక్ష్యామహఇత్యర్థః॥౯॥ఏవంసాకల్యేనాదితేర్వంశమనుక్రమ్య-అథదితేర్వంశస్యానుక్రమంప్రతిజానీతే॥అథేతి॥కాశ్యపాదీనాంవివస్వదాదీనామాదితేయానాం-దాయాదాన్ సపిణ్డాన్ శత్రూన్వా-దైతేయాన్ దితేఃపుత్రాన్-తేతుభ్యం,కీర్తయామి-కథయామి-తద్వంశేభాగవ

స్యాసీద్యస్యాంజాతోభృగుఃపునః । వాల్మీకిశ్చమహాయోగీవల్మీకాదభవత్కిల ॥ ౫ ॥ అగస్త్యశ్చవసిష్ఠశ్చమిత్రావరుణయోరృషీ। రేతస్సిషిచతుఃకుమ్భే హ్యూర్వశ్యాస్సన్నిధౌద్రుతమ్॥౬॥ రేవత్యాంమిత్రఉత్సర్గమరిష్టంపిప్పలంవ్యధాత్ । పౌలోమ్యామిన్ద్రఆధత్తత్రీన్పుత్రానితినశ్శ్రుతమ్ ॥ జయన్తమృషభంతాతతృతీయంమీఢుషంవిభుః ॥ ౭ ॥ ఉరుక్రమస్యదేవస్యమాయావామనరూపిణః।కీర్త్యాంపత్న్యాంబృహచ్ఛ్లోకాస్తస్యాసన్ సౌభగాదయః॥౮॥తత్కర్మగుణవీర్యాణికాశ్యపస్యమహాత్మనః।పశ్చాద్వక్ష్యామహేఽదిత్యాంయథైవావతతారహ ॥ ౯ ॥ అథకాశ్యపదాయాదాన్దైతేయాన్కీర్తయామితే।యత్రభాగవతశ్శ్రీమాన్ ప్రహ్లాదోబలిరేవచ ॥౧౦ ॥దితేర్ద్వావేవదాయాదౌదైత్యదానవవన్దితౌ।హిరణ్యకశిపుర్నామహిరణ్యాక్షశ్చకీర్తితౌ ॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యకశిపోర్భార్యాకయాధుర్నామదానవీ।జమ్భస్యతనయాదత్తాసుషువేచతురస్సుతాన్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రహ్లాదంప్రాగనుహ్లాదంసంహ్లాదంహ్లాదమేవచ । తత్స్వసాసింహికానామరాహుంవిప్రచితోఽగ్రహీత్ ॥ ౧౩ ॥ శిరోఽహరద్యస్యహరిశ్చక్రేణపిబతోఽమృతమ్।సంహ్లాదస్యమతిర్భార్యాఽసూతపఞ్చజనంతతః ॥ ౧౪ ॥ హ్లాదస్యధమనీభార్యాఽసూతవాతాపిమిల్వలమ్ । యోఽగస్త్యాయాప్యతిథయేపేచేవాతాపిమిల్వలః ॥ ౧౫ ॥ అనుహ్లాదస్యసూర్మ్యాయాంబాష్కలోమహిషస్తథా । విరోచనస్తుప్రాహ్లాదిర్ధ

తానామభావాన్నతచ్ఛ్రవణంమమాపేక్షితమితిరాజ్ఞోఽభిప్రాయమాలోచ్యాహ॥ యత్రేతి ॥యత్రదితేర్వంశే,శ్రీమాన్ భగవతాతుల్యంకల్యాణగుణసంయుక్తో-మహాభాగవతః,ప్రహ్లాదో-బలిశ్చ-బభూవతుః ॥ ౧౦ ॥ తర్హికథమేత్యత్రాహ॥దితేరితి॥దితే-ర్ద్వావేవ,దాయాదౌకాశ్యపానాందేవానాంశత్రూ, మరుతామదాయాదత్వస్యవక్ష్యమాణత్వాద్ద్వావేవేత్యుక్తం,పుత్రౌదైతేయైస్తత్పుత్రపౌత్రాదిభి ,ర్దానవైశ్చ , వన్దితౌ-బభూవతుః-తౌచహిరణ్యకశిపుర్హిరణ్యాక్షశ్చేతికీర్తితౌప్రఖ్యాతౌ ॥ ౧౧ ॥ తత్ర-హిరణ్యకశిపోర్భార్యా - జమ్భస్యదుహితా-దానవీదనువంశోద్భవా-కయాధురితిప్రసిద్ధా,సా-కయాధుఃప్రహ్లాదాదీన్-చతుర-స్సుతాన్,సుషువే ॥ ౧౨ ॥ ప్రాక్ ప్రథమం - ప్రహ్లాదం-తతఃక్రమేణా-నుహ్లాదసంహ్లాదహ్లాదాన్-సుషువఇత్యర్థః ॥ తత్స్వసా-తేషాం ప్రహ్లాదాదీనాంచతుర్ణాం , స్వసాభగినీ-సింహికేతిప్రసిద్ధా,బభూవ-సా-విప్రచితఃవిప్రచిత్తేః-భర్తుర్దానవాత్సకాశాద్రాహుం,పుత్రం,అగ్రహీత్ సుషువఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ రాహుంవిశినష్టి ॥ శిరఇతి॥యస్యరాహో-రమృతంపిబతః-శిర,శ్చక్రేణహరి-శ్చిచ్ఛేద-సంహ్లాదస్య-హిరణ్యకశిపోస్సుతస్య-మతిర్నామ-భార్యా-పఞ్చజనాఖ్యంసుత-మసూతసుషువే ॥ ౧౪ ॥తథా-హ్లాదస్య-భార్యాధమనీతిప్రసిద్ధా-వాతాపి-మిల్వలంచా-సూత-ఇల్వలంవిశినష్టి ॥ యఇతి ॥ అతిథయేఅతిథ్యర్థంనిమన్త్రితాయాతిథయే, అగస్త్యాయ-ఇల్వలోమేషరూపంవాతాపిం,పేచేపపాచ,తమిల్వలమిత్యన్వయః-వాతాపిమిల్వల ఇతి ప్రథమాన్తపాఠస్తుసుగమః ॥ ౧౫ ॥ తథా-అనుహ్లాదస్య-సూర్మ్యాయాం-భార్యాయాం,బాష్కలో-మహిష - ఇతి-ద్వౌపుత్రౌ -బభూవతుః-ధృత్యాంప్రహ్లాదస్య

భార్యాయాం,విరోచనః।ప్రహ్లాదిః।ప్రహ్లాదస్యాపత్యంపుమాన్-బభూవ-తస్యవిరోచనస్య,పుత్రో-బలి-రభవత్ * ॥ ౧౬ ॥ * తతో-బలే-శ్శనాయాంభార్యాయాం-బాణో-జ్యేష్ఠోయస్యత-త్పుత్రాణాంశత-మభవత్-తస్యప్రహ్లాదస్యబలేర్వా - అనుభావః।ప్రభావః,సుశ్లోక్యః।అతివవర్ణనీయః-స-పశ్చాదేవస్తమే௨ష్టమేవా, అభిధాస్యతేకథఇష్యతే * ॥ ౧౭ ॥ * బాణస్తు,రుద్ర-మారాధ్య-తద్భక్త్యావగ్రేషు-ముఖ్యతాం-లేభే-తదేవవ్యఞ్జయన్‌బాణంవిశినష్టి ॥ యస్యబాణస్య,పార్శ్వే,అద్యాపి-పురపాలక-స్సభగవాన్‌గిరిశ,ఆస్తే * ॥ ౧౮ ॥ * అన్యానపిదితేఃపుత్రానాహ॥మరుతశ్చేతి॥చకారోహిరణ్యకశిపుహిరణ్యాక్షయోస్సముచ్చయార్థః - మరుతోమరుద్గణాః,చత్వారింశన్నవాధికాః।ఏకోనపఞ్చాశత్సంఖ్యాకాః-దితేఃపుత్రాఏవ-తేసర్వేమరుతః - అప్రజాః।అపుత్రా - ఆసన్-తేచేన్ద్రేణ,సాత్మతాంసమానరూపతాం-దేవత్వమితియావత్,నీతాఃప్రాపితాః,అతో,నదేవానాందాయాదాఇతిభావః * ॥ ౧౯ ॥ * ఏతదేవశుశ్రూషుఃపృచ్ఛతిరాజా-కథమితిద్వాభ్యామ్ ॥ హేగురోమునే-తేమరుతః-కథ-మౌత్పత్తికంజన్మసిద్ధ - మాసురంభావమపోహ్యత్యక్త్వా-ఇన్ద్రేణ-సాత్మ్యం దేవత్వం-ప్రాపితాః।దేవత్వప్రాప్త్యా,తైర్మరుద్భిః-కిం-తస్యేన్ద్రస్య-సాధుహితం-కృతం * ॥ ౨౦ ॥ * నకేవలమిదమహమేవశుశ్రూషురపితు-హేబ్రహ్మన్-ఇమెఋషయో௨పి-పరిజ్ఞానాయవేదితుంశ్రద్దధతే।శ్రద్ధాంకుర్వన్తి-అతో-హేభగవన్-నో௨స్మభ్యం-వ్యాఖ్యాతుంకథయితు-మర్హసి * ॥ ౨౧ ॥ * ఏవమాపృష్టోమునిః।ప్రశ్నమభినన్దన్‌యథావదాచఖ్యావిత్యాహసూతః॥తదితి॥బాదరాయణస్యాపత్యంపుమాన్-విష్ణురాతః।శ్రీశుకః - అల్పంమితాక్షర-మర్థవత్ఆశయగర్భం-తస్యరాజ్ఞ-స్తద్వచః-

త్యాంతస్యాభవద్బలిః ॥ ౧౬ ॥ బాణజ్యేష్ఠంపుత్రశతంశనాయాంతతో௨భవత్ ।తస్యానుభావస్సుశ్లోక్యః పశ్చాదేవాభిధాస్యతే ॥ ౧౭ ॥ బాణఆరాధ్యగిరిశంలేభేతద్గణముఖ్యతామ్ ।యత్పార్శ్వేభగవానాస్తేహ్యద్యాపిపురపాలకః ॥ ౧౮ ॥ మరుతశ్చదితేఃపుత్రాశ్చత్వారింశన్నవాధికాః।తఆసన్నప్రజాస్సర్వేనీతాఇన్ద్రేణసాత్మతామ్ ॥ ౧౯ ॥ రాజోవాచ ॥ కథంతఆసురంభావమపాస్యౌత్పత్తికంగురో।ఇన్ద్రేణప్రాపితాస్సాత్మ్యంకింతత్సాధుకృతంహితైః ॥ ౨౦ ॥ ఇమేశ్రద్దధతేబ్రహ్మన్నృషయో௨పిమయాసహ।పరిజ్ఞానాయభగవంస్తన్నోవ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౨౧ ॥ సూతఉవాచ॥తద్విష్ణురాతస్యసబాదరాయణిర్వచోనిశమ్యాదృతమల్పమర్థవత్ । సభాజయన్‌సన్నిభృతేనచేతసాజగాదసత్రాయణసర్వదర్శనః ॥ ౨౨ ॥శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ హతపుత్రాదితిశ్శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణవిష్ణునా।మన్యునాశోకదీప్తేనజ్వలన్తీపర్యచిన్తయత్ ॥ ౨౩ ॥ దితిరువాచ ॥ కదానుభ్రాతృహన్తారమిన్ద్రియారామముల్బణమ్ ।అక్లిన్నహృదయంపాపంఘాతయిత్వాస్వపే௨సుఖమ్ ॥ ౨౪ ॥ క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞా௨௨సీద్యస్యేశాభిహితస్య వా ।భూతధ్రుక్తత్కృతేస్వార్థంకింవేదనిరయోయతః ॥ ౨౫ ॥ ఆశాసానస్యతస్యేదంధ్రువమున్నద్ధచేతసః । మదశోషకఇన్ద్రస్యభూయాద్యేనసు

ఆదృతంసాదరంయథాభవతితథా - నిశమ్య - నిభృతేనచేతసాపూర్ణేనాన్తఃకరణేన-తంరాజానం-సంభావయన్‌సమ్మానయన్‌సర్వజ్ఞోమునిః-హేసత్రాయణ-సత్రం బ్రహ్మసత్రం - అయనంఆశ్రయోయస్య-ససత్రాయణః।బ్రహ్మసత్రేణదీక్షితఇత్యర్థః-తస్యసంబోధనం-హేశౌనక-జగాద * ॥ ౨౨ ॥ * తదేవాహ॥హతపుత్రేతి॥శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ-శక్రమిన్ద్రంపార్ష్ణింపక్షం - స్వీయత్వేన-గ్రాహిణాగృహీతవతా-విష్ణునా-హతౌ-పుత్రౌహిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ-యస్యాస్సా-దితిః-అతఏవ-శోకేన-దీప్తో-యోమన్యుఃక్రోధ-స్తేన-జ్వలన్తీపరితపన్తీ-పర్యచిన్తయత్‌పరితశ్చిన్తామకరోత్ * ॥ ౨౩ ॥ * చిన్తామేవవర్ణయతి॥కదేతి॥భ్రాత్రోర్హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిప్వో - ర్హన్తారంవిష్ణుద్వారాహన్తారం-తత్ర హేతుః-ఇన్ద్రియారామంకేవలవైషయికసుఖాసక్తం-ఉల్బణంక్రూరం-అక్లిన్నహృదయంఅనార్ద్రచిత్తం - అతఏవ-పాపంపాపాత్మాన-మిన్ద్రం-ఘాతయిత్వా-కథ-మహం-సుఖంయథాతథా-స్వపెసంజాతనిద్రాభవేయమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * ననుసర్వోపిలోకఃస్వసుఖాయపరస్యాహితమాచరతి,కిమనేనాక్రోశేన-తత్రాహ ॥ క్రిమీతి ॥ ఇశాభిహితస్య ,, ఈశ్వరో௨హమహంభోగీ ,, త్యుక్తరీత్యాస్వస్యైవేశత్వేనాభిహితస్య - ఈశంమన్యమానస్యాపి-యస్యపుంసః-మరణానన్తరం-దేహస్య-దాహాభావే-క్రిమిరితి-తత్సమయేశ్వాదిభిర్భక్షితస్య-విష్ఠేతి-దగ్ధస్యతు-భస్మేతి-సంజ్ఞాఆసీత్-తత్కృతేతాదృశదేహసుఖార్థం - భూతధ్రుక్‌భూతహింసాకారీ-స-కింస్వార్థంరుషార్థం-వేద-నవేదైవేత్యర్థః- కుతః-యతోభూతద్రోహాద్ధేతో- స్తస్యా- న్తతో-నిరయోనరకఏవ-అతోభూత-ద్రుక్స్వార్థమపి-నజానాత్యేవేతిభావః * ॥ ౨౫ ॥ * ఇదంశరీరమేవ-ఆశాసానస్యాత్మానమన్యమానస్య-ఉన్నద్ధముచ్ఛృఙ్ఖలం-చేతో-యస్య-తస్యేన్ద్రస్య-యోమదః-తస్య - శోషకృత్-పుత్రో - మమ-యేనకారణేనధ్రువం

నూనం-భూయాత్ ❀॥౨౬॥❀ హే రాజన్-ఇత్థం-భావేనాభిప్రాయేణ-సాదితిః-భర్తుః కశ్యపస్య-శుశ్రూషాదిభిః-రసకృత్-ప్రియం హితం ఆచచార ఆచరితవతీత్యర్థః-తత్ర,శుశ్రూషా సేవా-పరిచర్యేతియావత్-అనురాగః స్నేహః-ప్రశ్రయః వినయః-దమ ఇన్ద్రియనిగ్రహః* ॥ ౨౭ ॥ *భావజ్ఞా-దితిః-వల్గుభాషితైః మధురాలాపైః-సస్మితైః మన్దహాససహితైః-అపాఙ్గవీక్షితైః-కశ్యపస్య-మనో-జగ్రాహ స్వవశీకృతవతీ బభూవ ❀॥ ౨౮ ॥❀ కథం జితేన్ద్రియస్య తస్య విదుషః స్త్రీవశ్యతా,తత్రాహ॥ఏవమితి॥ విద్వానపి-విదగ్ధయా పురుషవఞ్చననైపుణ్యయుక్తయా-స్త్రియా దిత్యా-జడీభూతః మోహం ప్రాపితో-ఽత ఏవ-వివశః పరవశః బాఢమిత్యాహ సంభోగార్థమఙ్గీకృతవానిత్యర్థః -యోషితి స్వయం కామయమానాయాం స్త్రియాం పురుషస్య -త-చ్చాపలమితి వచో-న చిత్రం-హీతి లోకగీతిప్రదర్శనమ్* ॥౨౯॥*ప్రజాపతిః కశ్యపః-ఆదౌ ప్రథమం-భూతాని,స్త్రీపుంసరూపాణి భూతాని - ఏకాన్తభూతాని ఏకాన్తరూపాణి- ఏకాన్తాన్యేకదేశ ఇవాపి భాగేన లక్ష్యమాణాని ఏకాన్తభూతాని-విలోక్య పరస్పరమేకశరీరవన్మిళితాని భవన్తీత్యాలోచ్యేత్యర్థః-స్వయమపి -స్త్రియం-స్వదేహస్యా-ర్ధం అర్ధాంశం-చక్రే మిథునీభూతో బభూవేత్యర్థః-ఏవం కరణే హేతుం వదన్ సామాన్యతః స్త్రియం విశినష్టి॥యయా స్త్రియా-పుంసాం-మతిః-హృతా భవతీతి లోకరీత్యుక్తిః*॥౩౦॥*భగవాన్ కశ్యపః-స్త్రియా ఽదిత్యా-ఏవం-సంభోగేన-శుశ్రూషితః పరిచరితః అత ఏవ-నితరాం,ప్రీతః-అభినన్ద్య తస్యాస్సంభోగకౌశలమభినన్ద్య,ప్రహస్య,దితిం ప్రతి,ఇదం వక్ష్యమాణ-మాహ*॥ ౩౧ ॥*తే దేవాహ॥వరమితి॥ హే వామోరు,హే అనిన్దితే-వరమభీష్టం , వరయ కామయస్వ,భర్తరి-స్త్రియాః-నితరాం,ప్రీతే సతి-ఇ

తో ఽపి మే ॥ ౨౬ ॥ ఇత్థం భావేన సా భర్తురాచచారాసకృత్ప్రియమ్ । శుశ్రూషయాఽనురాగేణ ప్రశ్రయేణ దమేన చ ॥ ౨౭ ॥ భక్త్యా పరమయా రాజన్మనోజ్ఞైర్వల్గుభాషితైః । మనో జగ్రాహ భావజ్ఞా సస్మితాపాఙ్గవీక్షణైః ॥ ౨౮ ॥ ఏవం స్త్రియా జడీభూతో విద్వానపి విదగ్ధయా। బాఢమిత్యాహ వివశో న తచ్చిత్రం హి యోషితి ॥ ౨౯ ॥ విలోక్యైకాన్తభూతాని భూతాన్యాదౌ ప్రజాపతిః। స్త్రియం చక్రే స్వదేహార్ధం యయా పుంసాం మతిర్హృతా ॥ ౩౦ ॥ ఏవం శుశ్రూషితస్తాత భగవాన్కాశ్యపస్స్త్రియా । ప్రహస్య పరమప్రీతో దితిమాహాభినన్ద్య చ ॥ ౩౧ ॥ వరం వరయ వామోరు ప్రీతస్తేఽహమనిన్దితే । స్త్రియా భర్తరి సుప్రీతే కః కామ ఇహ చాగమః ॥ ౩౨ ॥ *పతిరేవ హి నారీణాం దైవతం పరమం స్మృతమ్।మానసస్సర్వభూతానాం వాసుదేవః శ్రియః పతిః ॥ ౩౩ ॥ స ఏవ దేవతాలిఙ్గైర్నామరూపవికల్పితైః।ఇజ్యతే భగవాన్పుమ్భిః స్త్రీభిశ్చ పతిరూపధృక్ ॥ తస్మాత్పతివ్రతా నార్యః శ్రేయస్కామాస్సుమధ్యమే।యజన్త్యనన్యభావేన పతిమాత్మానమీశ్వరమ్॥ ౩౫॥ సోఽహం త్వయాఽర్చితో భద్రే ఈదృగ్భావేన భక్తితః । కం తే సంపాదయే కామమసతీనాం సుదుర్లభమ్॥ ౩౬ ॥ దితిరువాచ ॥ వరదో యది మే బ్రహ్మన్పుత్రమిన్ద్రహణం వృణే । అమృత్యుం మృతపుత్రాఽహం యేన మే ఘాతితౌ

హ లోకే-చకారాత్పరత్ర చ లోకే - అగమః అప్రాప్యః , కామః-కో వా న కోఽప్యస్తీత్యర్థః , స్త్రియా అప్రాప్య ఇతి వాఽన్వయః ❀॥౩౨॥❀ నను కర్మవశ్యేఽనీశ్వరే భర్తరి ప్రీతే సతి కథం సర్వత్ర సర్వకామసౌలభ్యం,తత్రాహ॥పతిరితి॥నారీణాం-పతిరేవ హి-సర్వోత్కృష్టం,దైవతం-అతః-పరమదైవప్రీణనేన-సర్వకామసౌలభ్యమితి భావః ,నను,,తం దేవతానాం పరమం చ దైవతం,, మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా శ్రియః పతిర్హి పరమం దైవతం-న భర్తా,తత్రాహ ॥మానస ఇతి॥యః,సర్వభూతానాం,మానసః మనసస్సాక్షీ,వాసుదేవస్సర్వాన్తరాత్మా,శ్రియః పతిః ❀॥ ౩౩ ॥❀స ఏవ భగవాన్-నామరూపాభ్యాం,వికల్పితైర్విభిన్నైః ,,దేవతాలిఙ్గైరగ్నీన్ద్రాదిదేవతారూపైశ్శరీరైః,రిజ్యతే,ఇదం దృష్టాన్తార్థం ,,తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యః ,,ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా పుమ్భిర్యష్టృభిః - అగ్న్యాదిశరీరైర్ద్వారభూతైర్యథా తదన్తరాత్మా భగవా-నిజ్యతే యాగాదిభిరారాధ్యతే,తథా, స్త్రీభిరపి-పతిరూపధృత్ పతిశరీరకః-పరమాత్మైవ-నానోపచారైస్తోష్య ఇత్యర్థః , భగవతి తుష్టే సతి-సర్వే కామాస్సులభా ఇతి భావః ❀ ॥ ౩౪ ॥❀ యత ఏవం-తస్మాత్ హే సుమధ్యమే-శ్రేయస్కామాః-పతివ్రతా-నార్యః-అనన్యభావేన అనన్యార్హశేషత్వేన-ఈశ్వరాత్మకం-పతిమేవా-రాధయన్తి❀ ॥౩౫॥ ❀ హే భద్రే,యతోఽహం,మీదృగ్భావేనానన్యభావేన భక్తితశ్చ-త్వయాఽర్చితః-తత్తస్మా-త్తే తవ-కామం -ఇష్టం-సంపాదయే సిద్ధవత్కరోమి-కథంభూతం - అసతీనామపతివ్రతానాం-సుతరాం దుర్లభం లబ్ధుమశక్యమ్ ❀॥౩౬॥ ❀ఏవం వరాయ భర్త్రా చోదితాఽఽహ దితిః ॥వరద ఇతి॥ హే బ్రహ్మన్-మమ-యది-త్వం-వరదః వరం దద్యా-స్తర్హి,అమృత్యుర్దైవైర్హతౌ పుత్రౌ యస్యాస్సా,అహం-ఇన్ద్రస్య హన్తారం.

పుత్రం-వృణే-యేనైన్ద్రిణా-ప్రయోజకేన-భగవతా-ప్రయోజ్యకర్త్రా-మే-సుతౌ-మారుతౌ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ ఏవంతస్యాదితే-ర్వచో-నిశమ్య-విప్రః-కశ్యపః-విమనాః-ఖిన్నః-పర్యతప్యత-పరితాపమేవాహ॥ అహోఇతి ॥ అద్య - మహాన్-అనర్థో - మమ-ప్రాప్తః-అహో-ఇతి-ఖేదే ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ అహో, అస్మాదనర్థాత్-అహం-నరకే-ధ్రువం-నూనం-పతిష్యే, కథంభూతః, ఇన్ద్రియారామః-అతఏవ-యోషిద్రూపయా-భగవన్మాయయా-గృహీతంచేతో-యస్య, అతఏవ-కృపణః-దీనః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ స్వభావం-స్త్రీస్వభావ, మనువర్తమానాయాః - యోషితః, కోఽతిక్రమః-నకశ్చిద్దోషః, అపితు, మామేవ-స్వార్థమప్యజానన్తం, ధిక్, అహమేవ, స్వార్థమప్యజానన్నిన్ద్య ఇత్యర్థః - కుతః-యద్యస్మాదహం-లాలితాసీన్ద్రియాణి-యేన, తాదృశః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ స్త్రీణాం- స్వభావం - ప్రకాశయన్-పరితప్యతే-శరదితి-అహో, స్త్రీణాం, వక్త్రంముఖం -శరచ్చన్ద్రతుల్యం-తథా-వచశ్చ-శ్రవణయోః-శ్రోత్రయోః-అమృతతుల్యం - హృదయంతు-క్షురస్యధారాసదృశంఅత, స్తాసాం-చేష్టితం-కోవేద న కోపీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ నహి, స్త్రీణాం, మఞ్జసాసమ్యక్- కశ్చిదపిపుమాన్ప్రియో-ఽస్తి-తత్ర హేతుః-స్వాశిషాత్మనాం-స్వాశిషిస్వాపేక్షితఏవఅర్థే-ఆత్మాచిత్తం, యాసాం, తాసాంస్వాశిషాత్మత్వాదిత్యర్థః-అతఏవార్థే-స్వాపేక్షితార్థనిమిత్తం-పతిం-పుత్రం-భ్రాతరంవా, ఘ్నన్తిఘాతయన్తి ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇదంమహత్సంకటమిత్యాహ॥దదామీతి॥యత్, ప్రతిశ్రుతంప్రతిజ్ఞారూపంమమవచః-నమృషాభవేత్ - మిథ్యాభవితుంనార్హతి - వచసోఽనృతత్వభయేనదాస్యామి-చేదిన్ద్రో

సుతౌ ॥ ౩౭ ॥ నిశమ్యతద్వచోవిప్రోవిమనాఃపర్యతప్యత। అహోఅనర్థస్సుమహానద్యమేసముపస్థితః ॥౩౮॥
అహోఅద్యేన్ద్రియారామోయోషిన్మయ్యేహమాయయా।గృహీతచేతాఃకృపణఃపతిష్యేనరకేధ్రువమ్॥
కోఽతిక్రమోఽనువర్తన్త్యాస్స్వభావమిహయోషితః। ధిఙ్మాంబతాబుధంస్వార్థేయదహంలాలితేన్ద్రియః ॥ ౪౦ ॥ శరత్పద్మోత్సవంవక్త్రంవచశ్చశ్రవణామృతమ్। హృదయంక్షురధారాభంస్త్రీణాంకోవేద చేష్టితమ్ ॥ ౪౧ ॥ నహికశ్చిత్ప్రియస్స్త్రీణామఞ్జసాస్వాశిషాత్మనామ్।పతింపుత్రంభ్రాతరంవాఘ్నన్త్యర్థేఘాతయన్తిచ ॥ ౪౨ ॥ ప్రతిశ్రుతందదామీతివచస్తన్నమృషాభవేత్ ।వధంనార్హతిచేన్ద్రోఽపితత్రేదముపకల్పతే॥౪౩॥ఇతిసంచిన్త్యభగవాన్మారీచఃకురునన్దన। ఉవాచకించిత్కుపితఆత్మానంచవిగర్హయన్॥౪౪॥
కశ్యపఉవాచ॥పుత్రస్తుభవితాభద్రేఇన్ద్రహాదేవబాన్ధవః।సంవత్సరంవ్రతమిదంయద్యఞ్జోధారయిష్యసి॥
దితిరువాచ॥ ధారయిష్యేవ్రతంబ్రహ్మన్బ్రూహికార్యాణియానిమే।యానిచేహవ్రతఘ్నానినవ్రతంఘ్నన్తియాన్యుత॥ ౪౬ ॥ కశ్యపఉవాచ ॥ నహింస్యాద్భూతజాతానినశపేన్నానృతంవదేత్ । నచ్ఛిన్ద్యాన్నఖరోమాణినస్పృశేద్యదమఙ్గళమ్ ॥ ౪౭ ॥ నాప్సుస్నాయాన్నకుప్యేతనసంభాషేతదుర్జనైః। నవసీతాధౌతవాసస్స్రజంచవిధృతాంక్వచిత్ ॥ ౪౮ ॥నోచ్ఛిష్టంచణ్డికాన్నంచసామిషంవృషలాహృతమ్।భుఞ్జీతోదక్యయా

హన్యేత, ఇన్ద్రోఽపివధంనార్హతి, అతఇదంమహత్సంకటమితిభావః - తత్రఏతస్మిన్సంకటే, ఇదంమయావక్ష్యమాణం-ఏతత్సంకటనివృత్తయే, ఉపకల్పతే-యోగ్యంభవతి ❀ ॥౪౩॥ ❀ హేకురునన్దన, భగవాన్-మారీచః-కశ్యపః, ఇతీత్థం, సంచిన్త్య ఆలోచ్య-కించిత్, కుపితః-ఆత్మానం-మనసైవ, గర్హయన్-ఉవాచ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తదేవాహ॥పుత్రఇతి॥హేభద్రే, ఇదంమయా-ఉచ్యమానం - వ్రతం, అఞ్జస్సమ్యక్-సంవత్సరపర్యన్తం, యది, త్వం-ధారయిష్యసి-కరిష్యసి-తర్హి, ఇన్ద్రస్యహన్తా-పుత్రః, స్తవ, భవిష్యతి, నోచే, ద్దేవానాం-బాన్ధవోభవిష్యతీతి ❀ ॥౪౫॥ ❀ తద్వచఃశ్రుత్వా-ఽఽహ-దితిః॥ధారయిష్యఇతి॥హేబ్రహ్మన్-వ్రత-మహం, ధారయిష్యే - మేకార్యాణిమయాకర్తవ్యాని-యాని-ప్రవృత్తినివృత్తిరూపాణి-కర్మాణి-యానిచకర్మాణి-వ్రతంనఘ్నన్తినమారయన్తి-వ్రతఘ్నానినభవన్తి-వ్రతఘ్నానినివృత్తిరూపాణిచ, మేబ్రూహి ❀ ॥౪౬॥ ❀ ఏవముక్తస్తావద్వ్రతాఙ్గభూతాన్నివృత్తిరూపాన్నియమానాహకశ్యపః॥నహింస్యాదితి॥భూతజాతానిభూతసమూహాన్నహింస్యాత్నహన్యాత్-తథా-కథంచన- నశపేత్-నాక్రోశేత్ - అనృతమసత్యం-నవదేత్-యదమఙ్గళంకేశకలాపాస్థితుషభస్మాది-త, న్నస్పృశేత్ ❀ ॥౪౭॥ ❀ అప్సుజలేషు, ప్రవిశ్య-నస్నాయాత్, కస్మైచిదపినకుప్యేత్, దుర్జనైర్నసంభాషేత, అధౌతమక్షాళితంవాసః-వస్త్రం, నవసీతనాచ్ఛాదయేత్ - నిబిభృయాచ్చ-పూర్వం-విధృతాం-త్యక్తాం, స్రజంచ-పునర్నధారయేత్ ❀ ॥౪౮॥ ❀ భోజనేపఞ్చనిషిద్ధాన్యాహ॥ఉచ్ఛిష్టం, చణ్డికాన్నంభద్రకాళ్యైనివేదితం-సామిషంపిపీలికాదిదూషితం -వృషలాహృతంశూద్రేణానీతం - ఉదక్యయారజస్వలయా-దృష్టంచాన్నం-నభుఞ్జీత-అఞ్జలినా-అపఃజలం-

నపబేత్ ॥౪౯॥ ఉచ్ఛిష్టా చేత్, అస్పృష్టసలిలా, న భవేత్, కింతు - జలంస్పృశేదిత్యర్థః - సంధ్యయోః ప్రాతస్సాయం, సంధ్యయోః - ముక్తాః - మూర్ధజాః కేశాః - యయా - తాదృశీ - తథా - అనర్చితా అనలంకృతా చ, న భవేత్, న, సంయతా, వాగ్యయా సా - న భవేత్ - అసంవితా అప్రావృతా - బహిః - న చరేత్ ॥౫౦॥ అధౌతపాదా యయా సా - అప్రయతా అసమాహితచిత్తా - న శయీత - తథా - ఆర్ద్రౌ పాదౌ యస్యాః, ఉదక్ - ఉదగ్భాగశిరో యస్యాః - అపరాపశ్చిమశిరాశ్చ, న శయీత - తథా - అన్యైస్సహ - నగ్నా వివసనా చ - తథా - సంధ్యయోరపి, న శయీత ॥౫౧॥ ధౌతం వాసో యస్యాస్సా, నిత్యం సదా, శుచిః, సర్వైర్మఙ్గళైర్హరిద్రాచన్దనాదిభిర్మఙ్గళద్రవ్యైః, సంయుతా, ప్రాతరాశాత్ ప్రాతర్భోజనాత్ప్రాగేవ, గాః, విప్రాన్, శ్రియం మహాలక్ష్మీం, అచ్యుతం చ - పూజయేత్ ॥౫౨॥ తథా, వీరవతీః, పుత్రవతీర్జీవద్భర్తృకాశ్చ, నారీః, స్రగాదిభిః, అర్చయేత్, బలిరుపాయనం, మణ్డనమలంకారః, తథా, పతిం చార్చ్య సంపూజ్య, ఉపసమీపే, తిష్ఠేత, తం పతిం, కోష్ఠగతం, ధ్యాయేత్, స్వపతిమేవ స్వోదరగతం, ధ్యాయేత్ ॥౫౩॥ ఏతదఙ్గకలాపేన యుక్తం, పుంసవనాఖ్యమిదం, సాంవత్సరం సంవత్సరపర్యన్తం కార్యం వ్రతం - అవిప్లుతమవికలం యథా తథా, ధారయిష్యసి చేత్, దిష్ట్యా హన్తా - పుత్రః, తవ - భవిష్యతి ॥౫౪॥ ఇత్యేవముక్త్వా, దితిః హే రాజన్, బాఢమిత్యఙ్గీకృత్య, అథ, మహామనాః ఉక్తవ్రతా సక్తమనాస్సతీ, కశ్యపాద్గర్భం - దధార - తథా, అఞ్జస్సమ్యగ్వ్రతం చ - దధార ॥౫౫॥ తత, ఇన్ద్రః, కవిర్విద్వాన్,

---

దృష్టం పిబేన్నాఞ్జలినా త్వపః ॥ ౪౯ ॥ నోచ్ఛిష్టాఽస్పృష్టసలిలా సంధ్యయోర్ముక్తమూర్ధజా। అనర్చితాఽసంయతవాఙ్నాసంవీతా బహిశ్చరేత్ ॥ ౫౦ ॥ నాధౌతపాదాఽప్రయతా నార్ద్రపాదా హ్యుదక్శిరాః। శయీత నాపరాఙ్నాన్యైర్న నగ్నా న చ సంధ్యయోః ॥ ౫౧ ॥ ధౌతవాసాః శుచిర్నిత్యం సర్వమఙ్గళసంయుతా। పూజయేత్ప్రాతరాశాత్ప్రాగ్గావిప్రాఞ్ఛ్రియమచ్యుతమ్ ॥ ౫౨ ॥ స్త్రియో వీరవతీశ్చార్చేత్స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనైః। పతిం చార్చ్యోపతిష్ఠేత ధ్యాయేత్కోష్ఠగతం చ తమ్ ॥ ౫౩ ॥ సంవత్సరం పుంసవనం వ్రతమేతదవిప్లుతమ్। ధారయిష్యసి చేత్తుభ్యం శక్రహా భవితా సుతః ॥ ౫౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ బాఢమిత్యభ్యుపేత్యాథ దితీ రాజన్మహామనాః। కశ్యపాద్గర్భమాధత్త వ్రతం చాఞ్జో దధార సా ॥ ౫౫ ॥ మాతృష్వసురభిప్రాయమిన్ద్ర ఆజ్ఞాయ మానద। శుశ్రూషణేనాశ్రమస్థాం దితిం పర్యచరత్కవిః ॥౫౬॥ నిత్యం వనాత్సుమనసః ఫలమూలసమిత్కుశాన్। పత్రాఙ్కురమృదోఽపశ్చ కాలే కాల ఉపాహరత్ ॥ ౫౭ ॥ ఏవం తస్యా వ్రతస్థాయా వ్రతచ్ఛిద్రం హరిర్నృప। ప్రేప్సుః పర్యచరజ్జిహ్మో మృగహేవ మృగాకృతిః ॥ ౫౮ ॥ నాధ్యగచ్ఛద్వ్రతచ్ఛిద్రం తత్పరోఽథ మహీపతే। చిన్తాం తీవ్రాం గతశ్శక్రః కేన మే స్యాచ్ఛివం త్విహ ॥ ౫౯ ॥ ఏకదా సా తు సంధ్యాయాముచ్ఛిష్టా వ్రతకర్శితా। అస్పృష్టవార్యధౌతాఙ్ఘ్రిస్సుష్వాప విధిమోహితా ॥ ౬౦ ॥ లబ్ధ్వా తదన్తరం శక్రో నిద్రాపహృతచేతసః। దితేః ప్రవిష్ట ఉదరం యోగేశో యోగమాయయా ॥ ౬౧ ॥ చకర్త సప్తధా గర్భం వజ్రేణ కనకప్రభమ్।

అత ఏవ, మాతృభగిన్యాః దితేః, అభిప్రాయం, జ్ఞాత్వా, హే మానద, ఆశ్రమస్థాం వ్రతస్థాం, కశ్యపస్యాశ్రమస్థాం వా, దితిం శుశ్రూషణేన, పర్యచరత్ ॥౫౬॥ తదేవాహ॥ నిత్యమహరహః, సుమనసః పుష్పాణి, ఫలాని చ, మూలాని చ, సమిధశ్చ, కుశాశ్చ, తాన్ - పత్రాణి కిసలయాని చ మృదః, అఙ్కురాశ్చ, మృదః మృత్తికాశ్చ ఆపశ్చ, తాః, కాలే కాలే, ఉచితకాలేషు, ఉపాహరత్ ఆనీయ సమర్పితవాన్ ॥౫౭॥ ఏవం తస్యాం దితౌ, వ్రతస్థాయాం సత్యాం హే నృప, హరిరిన్ద్రః, వ్రతస్య, ఛిద్రం వైకల్యం, ప్రేప్సుః కామయమానః, అత ఏవ, జిహ్మః కుటిలచిత్తః - పర్యచరత్ యథా మృగస్యేవాకృతిర్యస్య సః - మృగాణాం హన్తా - మృగాననువర్తేత తథా ॥౫౮॥ హే మహీపతే, తత్పరః వ్రతచ్ఛిద్రపర్యాలోచనపరోఽపి - వ్రతచ్ఛిద్రం నాధ్యగచ్ఛత్ నాపశ్యత్, అథ, కేన హేతునా, మమ శివం భద్రం, స్యాదితి, తీవ్రాం చిన్తాం నితాన్తాం చిన్తాం ప్రాప్తః ॥౫౯॥ ఏకదా సా దితిః - వ్రతకర్శితా, అత ఏవ, శక్త్యా, నస్పృష్టం, వారి జలం - యయా, సా, అధౌతావక్షాళితా, అఙ్ఘ్రియయా సా, తాదృశీ, అత ఏవ, ఉచ్ఛిష్టా, సంధ్యాయాం సాయంకాలే, విధినా దైవేన, మోహితా సతీ సుష్వాప ॥ ౬౦ ॥ తదా, తదన్తరం వ్రతచ్ఛిద్రం, లబ్ధ్వా శక్రో నిద్రయా, అపహృతం, చేతో, యస్యాః, తస్యాః - దితేరుదరం ప్రవిష్టః - కథం, పరకాయప్రవేశసామర్థ్యం తస్యేత్యత్రాహ ॥ యోగేశః పరకాయప్రవేశాదిసామర్థ్యాపాదకయోగయుక్తః - అత ఏవ, యోగమాయయా విచిత్రయోగసామర్థ్యేన, ఉదరం ప్రవిష్ట ఇత్యర్థః ॥౬౧॥ ఉదరే ప్రవిష్టః, శక్రో, వజ్రేణాయుధేన, తం, కనకప్రభం - గర్భం, సప్తధా చిచ్ఛేద, రుదన్తమేకైకం, గర్భస్యభాగం, మారోదీః - ఇతి, వదన్ తాన్ ఖణ్డాన్ పునస్సప్తధా -

ఏకైకం - చిచ్ఛేద - యతో మారోదీరితి తాన్ చిచ్ఛేద అత ఏవ నిమిత్తాన్మరుచ్ఛబ్దస్య తేషు ప్రవృత్తిః అర్థ త్వాన్మాశబ్దస్య హ్రస్వః రుదేర్భావే క్విప్ మానవిద్యతే ఇన్ద్రవాక్యాత్ రుత్ రోదనం యేషాం, తే మరుతః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ హే నృప, తే ఛిద్యమానాః సర్వే, గర్భస్య భాగాః - తత్రైవ ప్రపిభక్తపాణిపాదాద్యవయవాః ప్రాఞ్జలయస్సన్తః, తమిన్ద్రమూచుః॥ తదేవాహ॥ కిమితి॥ హే ఇన్ద్ర తవ, భ్రాతరో - మరుతః మరుత్సంజ్ఞా - నః అస్మాన్ - కిమర్థం - జిఘాంససి ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ ఇత్యేవం, తైరుక్తః - కౌశికశ్శక్రో యది, యూయం, మహ్యం మమ, భ్రాతర, స్తర్హి, మాభైష్ట భయం మా కురుతే, త్యాహ, తత, ఆత్మనః స్వస్య, పార్షదాన్ పార్షదత్వం ప్రాప్తా, ననన్యభావాన్ అనన్యస్వామిత్వాభిప్రాయకాన్, మరుతాం గణా, నాహేతి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ తతో, దితే - ర్గర్భః - కులిశేన వజ్రేణ, బహుధా - ఛిన్నోఽపి, శ్రీనివాసస్య భగవతో - ఽనుకమ్పయా అనుకమ్పాపూర్వకానుగ్రహవిశేషేణ - న మమార న మృతః యథా - భవాన్ పరీక్షిత్ అశ్వత్థామ్నోఽస్త్రేణ దగ్ధదేహోఽపి - భగవతా రక్షిత స్తద్వత్ ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ అస్మిన్నర్థే ఉపపత్తిమాహ॥ సకృదితి॥ పుమాన్ - సకృదప్యాదిపురుషం భగవన్తమిష్ట్వా ఆరాధ్య - తన్మాహాత్మ్యేన - శనైః - స్సాత్మతాం సమానరూపతాం - యాతి - కిం పునర సకృదిష్ట్వేతి భావః - యతః కించిదూనం - సంవత్సర - మేవం దిత్యా ఆరాధితః ఇన్ద్రేణ సహ జుషతే సేవత ఇతి సజూః - ఇన్ద్రేణ సహావర్తమాన ఇత్యర్థః - హరిర్భగవానుపేన్ద్రః - అభ్యయాత్ ఆగత్య గర్భస్య ఖణ్డానజీవయదిత్యర్థః - తత స్తే పఞ్చాశత్ ఏకోనపఞ్చాశత్ అన్యథా ,, మరుత

రుద న్తం స ప్తధైకైకం మారోదీరితి తాన్ పునః॥ ౬౨ ॥ తే తమూచుః ఛిద్యమానాస్సర్వే ప్రాఞ్జలయో నృప।
భ్రాతరో మరుత స్తేఽద్య కిం న్విన్ద్ర జిఘాంససి ॥ ౬౩ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ మాభైష్ట భ్రాతరో మహ్యం యూయమిత్యాహ కౌశికః। అనన్యభావాన్పార్షదానాత్మనో మరుతాం గణాన్ ॥ ౬౪ ॥ న మమార దితేర్గర్భః శ్రీనివాసానుకమ్పయా। బహుధా కులిశక్షుణ్ణో ద్రౌణ్యస్త్రేణ యథా భవాన్ ॥ ౬౫ ॥ సకృదిష్ట్వాఽఽదిపురుషం పురుషో యాతి సామ్యతామ్। సంవత్సరం కించిదూనమభ్యయాద్ధరిరర్చితః ॥ ౬౬ ॥ సజూరిన్ద్రేణ పఞ్చాశద్దేవాస్తే మరుతోఽభవన్। వ్యపోహ్య మాతృదోషం తే హరిణా సోమపాః కృతాః ॥ ౬౭ ॥ దితిరుత్థాయ దదృశే కుమారాననలప్రభాన్। ఇన్ద్రేణ సహితాన్ దేవీ పర్యతుష్యదనిన్దితా ॥ ౬౮ ॥ అథేన్ద్రమాహ తాతాహమాదిత్యానాం భయావహమ్। అపత్యమిచ్ఛన్త్యచరం వ్రతమేతత్సుదుష్కరమ్ ॥ ౬౯ ॥ ఏకస్సంకల్పితః పుత్రస్స ప్త సప్తాభవన్కథమ్। యది తే విదితం పుత్ర సత్యం కథయ మా మృషా ॥ ౭౦ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ అమ్బ తేఽహం వ్యవసితమవధార్యాగతోఽన్తికమ్। లబ్ధాన్తరోఽచ్ఛిదం గర్భమర్థబుద్ధిర్న ధర్మవిత్ ॥ ౭౧ ॥ ❁ కృత్తో మే స ప్తధా గర్భ ఆసన్స ప్త కుమారకాః। తేఽపి చైకైకశో వృక్ణాస్స ప్తధా నాపి మమ్రిరే ॥ ౭౨ ॥ అమ్బ తత్పరమాశ్చ

శ్చది తేః పుత్రాశ్చత్వారింశన్నవాధికాః। చకర్త స ప్తధా గర్భం పునరేకైకం స ప్తధా చకర్త, ఇతి పూర్వోక్త సంఖ్యాపి గోధాప తేః మరుతో మరుత్సంజ్ఞకాః మాతుర్దోషం ఆసురత్వాపదేశం, త్యక్త్వా - దేవాః, అభవన్, తే చ, హరిణా ఇన్ద్రేణ - భగవతా వా, సోమపాః సోమం పిబన్తీతి తథా - యజ్ఞీయభాగార్హాః, కృతా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ॥ ❁ తతో, దితి, రుత్థాయ కుమారా, నగ్నితుల్యప్రకాశా - నిన్ద్రేణ - సహితాన్, దదృశే, దృష్ట్వా - దేవీ దితిః - అనిన్దితా వ స్తుతస్సుస్వభావా - పర్యతుష్యత్ ❁ ॥ ౬౮ ॥ ❁ అథానన్తర - మిన్ద్రముదాచ॥ తదేవాహ॥ హే తాత ఇన్ద్ర - ఆదిత్యానాం అదితేరపత్యానాం యుష్మాకం - భయాపాదక - మేక - మపత్య - మహ - మిచ్ఛన్తీ - సుదుష్కర - మేతత్పుంసవనం - వ్రత - మచరం - ఆచరితవత్యస్మి ❁ ॥ ౬౯ ॥ ❁ మయా త్వేకః పుత్రస్సంకల్పితః - కథం - స ప్తస ప్త ఏకోనపఞ్చాశ - దభవన్, హే పుత్ర - ఏతద్యది తవ - విదితం - తర్హి - సత్యం కథయ - మృషా మిథ్యా - మా కథయ ❁ ॥ ౭౦ ॥ ❁ ఏవముక్తశ్శక్రస్తామాహ॥ హే అమ్బ - తే తవ - వ్యవసితం అభిప్రేత - ముపధార్య జ్ఞాత్వా - అహం - తవా - న్తికం సమీపం - గతః ప్రాప్తః - లబ్ధం అన్తరం వ్రతచ్ఛిద్రం - యేన - తాదృశోఽహం గర్భ మచ్ఛినం ఛిన్నవానస్మి యతో - ఽహః - అర్థైవైషయికపురుషార్థ ఏవ - బుద్ధి - ర్యస్య - న ధర్మవిత్ ❁ ॥ ౭౧ ॥ ❁ యతోఽహమీదృశ - స్తతో మేమయా - తావ - త్స ప్తధా - గర్భః - కృత్తః ఛిన్నః - కృత ఇతి పాఠే వజ్రేణేతి శేషః - ఏవం - స ప్తధా కృత్తో గర్భస్తావ - త్స ప్త - కుమారా - ఆసన్ - తేఽపి - పున - రేకైకశో - వృక్ణాశ్ఛిన్నాస్స ప్తధా - బహూ వృః, నాపి మమ్రిరే న మృతాశ్చ ❁ ॥ ౭౨ ॥ ❁ తతోఽనన్తర, మిదం, మహ - దాశ్చర్యం - విలోక్య మయా - నిశ్చితం॥ నిశ్చితమేవాహ॥ మహాపురుషస్య భగవతః, పూజాయాః, కార్యాను

౭౨॥ శ్లో ❁ పా॥ కృత్తో మే

షఙ్గిణీ కిం సిద్ధిః-కార్యం పూజకాభిలషితం ప్రయోజనం-త , దానుషఙ్గికమప్రధానం ఫలం-యస్యాస్సా శక ఉపసర్జనత్వేఽపి జీవాత్మనః సిద్ధిర్ముక్తి-ర్భవతీతి - అసమాప్తాయా అపి మహాపురుషపూజాయాః పూజకాభిలషితప్రయోజనావహత్వమధునా ఽవలోక్యా ముక్త్యర్థత్వేనాపి కృతాయాస్తత్పూజాయాః - పరిపూర్ణాయాః ముక్తిరేవ-ప్రధానం ఫలం పూజకాభిలషితం తత్రానుషఙ్గికమితి మయా నిశ్చితమిత్యర్థః- యద్వా-మహాపురుషస్య, పూజాయాస్సకామపూజాయాః-సిద్ధిః పరిసమాప్తిరేవ, కార్యానుషఙ్గిణీ కార్యేణ ప్రయోజనేనానుషజ్యతే అనుబధ్యతే పూజకాభిలషితప్రయోజనావహా భవతి, నత్వపరిపూర్ణా-సా తు విపరీతఫలదైవేతి మయా నిశ్చితమిత్యర్థః ॥ ౭౩ ॥ అత ఏవ-యే- పురుషాః-నిరాశిషో నిష్కామాః-భగవత ఆరాధనం-కుర్వాణాః-పరం మోక్షమపి-నేచ్ఛన్తి - త ఏవ-స్వార్థే స్వస్య నిరతిశయపురుషార్థే, కుశలాః, స్వస్య నిరతిశయపురుషార్థప్రసాధనకుశలాః-స్మృతాః ॥ ౭౪ ॥ ఏవమనభిసంహితఫలం భగవదారాధనం ప్రస్తుత్యాభిసంహితఫలం నిన్దతి॥ ఆరాధ్యేతి॥ ఆత్మప్రదం నిరతిశయపురుషార్థరూపమాత్మానం ప్రదదాతీతి తథా-తమ్, ఆత్మానం నిరతిశయప్రియమీశ్వరం, దేవం భగవన్తమారాధ్య , బుధో వివేకీ చే-త్కః పుమాన్-గుణస్పర్శం శబ్దాదివిషయానుభవం-కః పుమాన్, వృణీత కామయేత॥ గుణస్పర్శం విశినష్టి॥ స్యాన్నరకేఽపి యదితి॥ యద్గుణస్పర్శనం, నరకేఽపి, స్యాత్సంభవేత్ ॥ ౭౫ ॥ స్వాపరాధక్షమార్థం తాం ప్రార్థయతే॥ తదిదమితి ॥ హే మహీయసి పూజ్యే, బాలిశస్య మూర్ఖస్య, మమ, తదిదం గర్భచ్ఛేదనాదిరూపం, దౌర్జన్యం దుర్జనస్య కర్మ, హే మాతః, త్వం, క్షన్తుమర్హసి , మాతురసహ్యోఽపరాధో నాస్తీత్యభిప్రాయేణ మాతరితి సంబోధనం, దిష్ట్యా దైవాన్మృతోఽపి, తవ గర్భః, పునరుత్థితో జీవితః ॥ ౭౬ ॥ ఏవముక్తయా, విశుద్ధభావేన నిష్కపటభా

స్థానం వీక్ష్యాధ్యవసితం మయా । మహాపురుషపూజాయాస్సిద్ధిః కార్యానుషఙ్గిణీ ॥ ౭౩ ॥ ఆరాధనం భగవత ఈహమానా నిరాశిషః । యే తు నేచ్ఛన్త్యపి పరం తే స్వార్థకుశలాస్స్మృతాః ॥ ౭౪ ॥ ఆరాధ్యాత్మప్రదం దేవం స్వాత్మానం జగదీశ్వరమ్ । కో వృణీత గుణస్పర్శం బుధస్స్యాన్నరకేఽపి యత్ ॥ ౭౫ ॥ తదిదం మమ దౌర్జన్యం బాలిశస్య మహీయసి । క్షన్తుమర్హసి మాతస్త్వం దిష్ట్యా గర్భో మృతోత్థితః ॥ ౭౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇన్ద్రస్తయాఽభ్యనుజ్ఞాతశ్శుద్ధభావేన తుష్టయా । మరుద్భిస్సహ తాం నత్వా జగామ త్రిదివం విభుః ॥ ౭౭ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి । మఙ్గళం మరుతాం జన్మ కిం భూయః కథయామి తే ॥ ౭౮ ॥****

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, ఽష్టాదశోఽధ్యాయః. *********

రాజోవాచ॥ వ్రతం పుంసవనం బ్రహ్మన్భవతా యదుదీరితమ్ । తస్య వేదితుమిచ్ఛామి యేన విష్ణుః ప్రసీదతి॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శుక్లే మార్గశిరే* పక్షే యోషిద్భర్తురనుజ్ఞయా । ఆరభేత వ్రతమిదం సార్వకామికమాదితః ॥ నిశమ్య మరుతాం జన్మ బ్రాహ్మణాననుమన్త్ర్య చ। స్నాత్వా శుక్లదతీ* శుక్లే వసీతాలఙ్కృతామ్బరే॥ పూజయేత్ప్రాతరాశాత్ప్రాగ్భగవన్తం శ్రియా సహ ॥ ౩ ॥ అలం తే నిరపేక్షాయ పూర్ణకామ నమోఽస్తు తే। మహావి

వేన, తుష్టయా, తయాదిత్యా, అభ్యనుజ్ఞాతః, తాం, నత్వా, మరుద్భిస్సహ-ప్రభురిన్ద్రః, త్రిదివం, స్వర్గం, జగామ ॥ ౭౭ ॥ ఏవం, యత్, త్వం పృష్టం, కథం, త ఆసురం, భావ,, మిత్యాదినా, తస్యోత్తరముక్తమిత్యాహ॥ ఏవమితి॥ యన్మరుతాం జన్మ, త్వం, మాం-పరిపృచ్ఛసి పర్యపృచ్ఛః, తచ్ఛ్రుత్వా, తాం, మఙ్గళావహం, సర్వం, సప్రపఞ్చం యథాతథా, తే తుభ్యం, మయా-ఆఖ్యాతం-భూయః-కిం-కథయామి, యది కించిచ్ఛుశ్రూషితమస్తి , తర్హి తత్కథయామీతి ప్రశ్నప్రోత్సాహనః ॥ ౭౮ ॥

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః. **********

కింభూయః కథయామీతి ప్రశ్నార్థం చోదితః పృచ్ఛతి రాజా ॥ వ్రతమితి॥ హే బ్రహ్మన్, భవతా, యత్, ఉదీరితం పుంసవనాఖ్యం వ్రతం, తస్య పుంసవనస్య, ప్రపఞ్చమితి శేషః, జ్ఞాతుమిచ్ఛామి, యేన పుంసవనేన, తత్ప్రీణనేన వా భగవాన్, ప్రసీదతి ॥ ౧ ॥ ఏవమాపృష్టస్సప్రపఞ్చం వ్రతమాహ మునిః॥ శుక్ల ఇత్యాదినా॥ మార్గశిరే మాసి-శుక్లపక్షే-కస్యాచిచ్ఛుభతిథౌ-భర్తుః-రనుజ్ఞయా-యోషిత్-ఇదం వక్ష్యమాణం-సార్వకామికమభిలషితసర్వపురుషార్థసాధనం-పుంసవనాఖ్యం, మారభేత ॥ ౨ ॥ తత్రాదితః ప్రథమం, మరుతాం , జన్మ ఉత్పత్తిం-శ్రుత్వా-బ్రాహ్మణాననుమన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య-తైరనుజ్ఞాతేత్యర్థః-స్నాత్వా, శుక్లాః దన్తా యస్యాస్సా , ధౌతదన్తేత్యర్థః, అహతే నూతనే-శుక్లే చ, అమ్బరే వసిత్వా, ప్రాతర్భోజనాత్ప్రాగేవ-భగవన్తం శ్రీమహాలక్ష్మ్యా సహ సలక్ష్మీకం-పూజయేత్ ॥ ౩ ॥ తావన్మన్త్రానాహ॥ త్రిభిః॥ తే తుభ్యం, అలం పర్యాప్తమేవ, న కించిదన్యైః కృత్యమస్తి, తత్ర హేతుః, హే పూర్ణకామ అవాప్తసమస్తకామ, అత ఏవ, నిరపేక్షాయ, తే తుభ్యం , నమః ॥-పూర్ణకామత్వమేవ విశదయన్ తం విశినష్టి॥ మహావిభూతీత్యర్ధేన లీలావిభూత్యోరధిప

యే, అతఏవ, సకలాస్సిద్ధయః అభిలషితఫలాని, యస్మాత్తస్మై *॥౪॥ * హే ఈశ, యథా యత, స్త్వం, కృపాదిభి, స్సర్వైర్గుణగణై, ర్జుష్టః యుక్తః, తత, స్త్వం, భగవాన్, ప్రభు, రసి, తత్ర, కృపా స్వార్థానపేక్షపరదుఃఖనిరాచికీర్షా, భూతి రైశ్వర్యం, తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం, మహిమా లోకోత్తరప్రభావః, ఓజో బలం, సర్వైరిత్యనేనాన్యే సర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిత్వాదయో గుణా అభిప్రేతాః *॥౫॥ * హే విష్ణుపత్ని-హే మహామాయే-మహాశ్చర్యశక్తియుక్తే-లక్ష్యతే౽నయేతి లక్షణా మహాపురుషచిహ్నభూతే ఇత్యర్థః - తథా మహాపురుషస్య ప్రియే - హే ధామే సర్వసంపదాశ్రయ-భూతే-హే లోకానాం మాతః-తే తుభ్యం-నమః *॥ ౬ ॥* పూజామన్త్రమాహ॥ ఓం నమ ఇతి॥ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, నిరస్తనిఖిలదోషాయ-మహాపురుషాయ-పురుషసూక్తప్రతిపాద్యమాహాత్మ్యయుక్తాయ-మహానుభావాయ లోకవిలక్షణప్రభావాయ మహావిభూతేర్మహాలక్ష్మ్యాః-పత్యే - విభూతిభిస్సహ-సపార్షదాయేత్యర్థః - తుభ్యం-బలిం అర్ఘ్యాదిక-ముపహరామి సమర్పయామీతి * ॥ ౭ ॥ * అనేన-మన్త్రేణా-హరహ-ర్విష్ణో-రావాహనాద్యుపచారా-నుపాహరేత్-తతో౽ప్యుపస్పర్శనమాచమనం, ఉపహారో నైవేద్యం హవిః - ఆదిశబ్దేన తామ్బూలనీరాజనాదికం వివక్షితమ్ * ॥ ౮ ॥ * శేషం భగవతే నివేదితం-హవి-రనలే-ద్వాదశా-హుతీ-ర్జుహుయాత్ *॥౯॥* తత్ర మన్త్రమాహ॥ ఓం నమ ఇతి *॥౧౦॥* యది-సర్వసంపదః-ఇచ్ఛేత్తా౽-మయే తచ్చే-దేవం-శ్రియం లక్ష్మీం-విష్ణుంచా-శిషాం - ప్రభవౌ- ప్రభవన్త్యాభ్యామితి ప్రభవౌ, ఉభౌ-భక్త్యా-సమ్య-క్పూజయేత్ భక్త్యా ప్రహ్వేణ నమ్రేణ శిరసేతి శేషః * ॥ ౧౧ ॥ * చేతసా చ-దణ్డవ-ద్భూమౌ-ప్రణమేత్-తతో మన్త్రం " నమో నమో

భూతిపతయే నమస్సంకల్పసిద్ధయే ॥ ౪ ॥ యథా త్వం కృపయా భూత్యా తేజసా మహిమౌజసా। జుష్ట ఈశ గుణైస్సర్వైస్తతో౽సి భగవాన్ప్రభుః ॥౫॥ విష్ణుపత్ని మహామాయే మహాపురుషలక్షణే। ప్రియధామే * మహాభాగే లోకమాతర్నమో౽స్తు తే॥ ౬ ॥ మన్త్రః॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ మహానుభావాయ మహావిభూతిపతయే సహ విభూతిభిర్బలిముపహరామీతి ॥ ౭ ॥ అనేనాహరహర్మన్త్రేణ విష్ణోరావాహనాసనార్ఘ్యపాద్యాచమనీయస్నానవాసఉపవీతభూషణగన్ధపుష్పధూపదీపోపహారాద్యుపచారాంశ్చ సమాహితోపహరేత్ ॥౮॥ హవిశ్శేషం చ జుహుయాదనలే ద్వాదశాహుతీః॥౯॥ మన్త్రః॥ ఓం నమో భగవతే, మహాపురుషాయ, మహావిభూతయే స్వాహేతి॥ ౧౦॥ శ్రియం విష్ణుం చ వరదావాశిషాం ప్రభవావుభౌ। భక్త్యా సంపూజయేన్నిత్యం యదీచ్ఛేత్సర్వసంపదః॥ ౧౧ ॥ ప్రణమేద్దణ్డవద్భూమౌ భక్తిప్రహ్వేణ చేతసా। దశవారం జపేన్మన్త్రం తతస్స్తోత్రముదీరయేత్ ॥ ౧౨॥ యువాం హి విశ్వస్య విభూ జగతః కారణం పరం। ఇయం హి ప్రకృతిస్సూక్ష్మా మాయాశక్తిర్దురత్యయా॥౧౩॥ తస్యా అధీశ్వరస్సాక్షాత్త్వమేవ పురుషోత్తమ। త్వం సర్వయజ్ఞ ఇజ్యేయం క్రియేయం ఫలభుగ్భవాన్ ॥ ౧౪ ॥ గుణవ్యక్తిరియం దేవి వ్యఞ్జకః ఫలభుగ్భవాన్ । త్వం హి సర్వశరీర్యాత్మా శ్రీ

భగవతే మహానుభావాయ మహావిభూతిపతయే ,, ఇతి మన్త్రం, దశవారం జపేత్-తతో-వక్ష్యమాణం-స్తోత్ర-ముదీరయేత్ పఠేత్ *॥ ౧౨ ॥* అమేవాహ॥ యువామితి॥ యువాం-విశ్వస్య-విభూ విభుశ్చ విభ్వీ చ విభూ, "పుమాన్ స్త్రియే ,, త్యేకశేషః-జగతాం-పరం-కారణం-స్వయం కారణాన్తరరహితకారణభూతావిత్యర్థః - ఇయం లక్ష్మీః - ప్రకృతిః "స్త్రీనామ్ని లక్ష్మీస్తైత్రేయే ,, త్యుక్తప్రకారేణ, ప్రకృత్యాదిస్త్రీనామకపదార్థవిభూతిమత్త్వాత్ప్రకృతిరిత్యుచ్యతే, ప్రకృతిపురుషాదిపదార్థానాం స్త్రీపుంసాత్మకానాం తయోర్విభూతిత్వవర్ణనాత్మకో౽యం స్తోత్రః -విభూతిభూతాం ప్రకృతిం విశినష్టి॥ సూక్ష్మా కారణావస్థాయాం నిరతిశయసూక్ష్మా -దురవబోధస్వరూపా వా-మాయా-ఆశ్చర్యరూపా, శక్తిః కార్యోపయుక్తా భగవదపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతా-దురత్యయా భగవత్ప్రపన్నైరనతిలఙ్ఘ్యా, కదా భగవద్విభూతిభూతాయాః ప్రకృతే ర్లక్ష్మీవిభూతిత్వమితి న శఙ్కనీయం-కృత్స్నస్య కార్యకారణాత్మకస్య జగత ఉభయోరపి విశేషణత్వాత్ * ॥ ౧౩ ॥ * తస్యాః ప్రకృతే-రధీశ్వర- స్త్వమేవ-హే పురుషోత్తమ-త్వమేవ-సర్వయజ్ఞః - ఇజ్యా త్వి-యం-లక్ష్మీః, తత్ర యజ్ఞః ప్రధానయాగః-ఇజ్యా త్వఙ్గభూతా దీక్షణీయేష్ట్యాదికా-తథా-స్మార్తీ, క్రియా చ-ఇయం లక్ష్మీరేవ-తాదాత్మ్యమత్ర తత్ఫలప్రదాతృత్వేన తదారాధ్యత్వేన చ తద్విభూతిత్వం ప్రయుక్తం ॥ తదేవాహ ॥ ఫలభుగితి॥ త్వ-మియం లక్ష్మీశ్చ, యజ్ఞియం-య-త్ఫలం చరుపురోడాశాదికం-తద్భుక్త ఇతి తథా-యద్వా, క్రియేయం లక్ష్మీః, ఫలభుక్ క్రియాఫలభోక్తా తు త్వమితి వా - ౽న్వయః, క్రియా లక్ష్మ్యా విభూతిః కర్తా తు త్వద్విభూతిరిత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥ * యథా గుణవ్యక్తి-రియం దేవి లక్ష్మీః - యా, సర్వవస్తుగతా గుణా

భిన్న క్తీ-స్వా- లక్ష్మీః - తద్విభూతిరిత్యర్థః - భోగ్యత్వభోగోపకరణత్వాదిగుణానాంసర్వవస్తుగతానామభివ్యఞ్జకస్త్వభ
వాన్-త్వద్విభూతిరిత్యర్థః - తథా-గుణభుక్-భవాన్-శక్తిస్త్వియందేవిత్యపిబోధ్యం, త్వం-సర్వశరీరిణః-ఆత్మాశరీరం-
యస్య - తాదృశః-సర్వశరీరిణోజీవాస్త్వద్విభూతిభూతాః - శ్రీర్లక్ష్మీః-సర్వేన్ద్రియబుద్ధిరూపాత్వద్విభూతిరిత్యర్థః-
తథా-నామరూపే-భగవతీలక్ష్మీః - ప్రత్యయఃనామరూపవిషయఃప్రకాశః - అపాశ్రయః ఆధారః-నామరూపయో
ర్వ్యాభావ-త్వమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఏవంతౌస్తుత్వాతయోరుక్తధర్మవైశిష్ట్యవత్త్వే ప్రార్థనాయా అపిసత్యత్వంప్రతిజానీ
తే ॥ యథేతి ॥ యువాం-యథా - త్రిలోకస్య-వరదౌ-పరమేష్ఠినౌచ-యథేదమసత్యంనభవతీతిభావః-హేఉత్తమశ్లోక త
థా-మమా-శిషస్తద్విషయప్రార్థనా-స్సత్యా-స్సన్తు ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ శ్రియాలక్ష్మ్యా, సహసహితం-శ్రీనివాసం-వరప్రద మి
త్థం మభిష్టూయ-తత - ఆవాహితభగవత్సకాశా-దుపహరణమవశిష్టంపూజాద్రవ్యం - నిస్సార్య అపనీయ-భగవతే-ఆచ
మనంసమర్ప్య-సమ్య, క్పున-రర్చయేత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తతః-పునః-స్తోత్రేణ స్తువానా -స్తోత్రంకుర్వాణా-భక్తికృతప్రహ్వీ
భావేన-చేతసా-యజ్ఞోచ్ఛిష్టం -ఆఘ్రాయ-పునరపి-హరి-మర్చయేత్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ మహాపురుషచేతసా-ఈశ్వరబుద్ధ్యా-ప
రయా-భక్త్యా, తైస్తైః - ప్రియై - ర్వస్తుభిశ్చ - పతిముపనమేత్ భజేత్-పతిరపిభార్యాయాం-స్వయం - ప్రేమశీలస్సన్-ప
త్న్యాః, కర్మాణి-సర్వాణి-బిభృయాత్ పోషయేత్-ఉక్తధర్మానుకూలోభవేత్యర్థః-ఏవమన్యోన్యానుకూల్యేకారణమాహ॥
కృతమితి ॥ దమ్పత్యో - రన్యతరేణాపి-కృతంకర్మ-ఉభయోరపి-ఫలదం-భవతియత-స్తతో అన్యోన్యానుకూల్యేనభావ్యమితి

స్తుసర్వేన్ద్రియాశ్రయా। నామరూపేభగవతిప్రత్యయస్త్వమపాశ్రయః ॥ ౧౫ ॥ యథాయువాంత్రిలోక
❀స్యవరదౌపరమేష్ఠినౌ।తథేమావుత్తమశ్లోకసన్తుసత్యామమాశిషః ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యభిష్టూయవరదంశ్రీనివాసం
సహశ్రియా।తన్నిస్సార్యోపహరణందత్త్వాఽఽచమనమర్చయేత్ ॥ ౧౭ ॥ తతస్స్తువానాస్తోత్రేణభక్తిప్ర
హ్వేణచేతసా। యజ్ఞోచ్ఛిష్టమవఘ్రాయపునరప్యర్చయేద్ధరిమ్ ॥ ౧౮ ॥ పతించపరయాభక్త్యామహాపురుష
చేతసా।ప్రియైస్తైస్తైరుపనమేత్ప్రేమశీలస్స్వయంపతిః ॥ ౧౯ ॥ బిభృయాత్సర్వకర్మాణిపత్న్యా ఉచ్చావ
చానిచ। కృతమేకతరేణాపిదంపత్యోరుభయోరపి ॥ ౨౦ ॥ పత్న్యాంకుర్యాదనర్హాయాంపతిరేవసమాహి
తః। విష్ణువ్రతమిదంబిభ్రన్నవిహన్యాత్కథంచన ॥ ౨౧ ॥ విప్రాన్స్త్రియోవీరవతీస్స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనైః।అ
ర్చేదహరహర్భక్త్యాదేవంనియమమాస్థితః ॥ ౨౨॥ ఉద్వాస్యదేవంస్వేధామ్నితన్నివేదితమగ్రతః।అద్యా
దాత్మవిశుద్ధ్యర్థంసర్వకామాప్తయేతథా ॥ ౨౩ ॥ ఏతేనపూజావిధినామాసాన్ద్వాదశహాయనమ్। నీత్వా
చోపచరేత్సాధ్వీకార్తికేచరమేఽహని ॥ ౨౪॥ శ్వోభూతేఽపఉపస్పృశ్యకృష్ణమభ్యర్చ్యపూర్వవత్।పయ
శ్శృతేనజుహుయాచ్చరుణాసహసర్పిషా ॥ ౨౫ ॥ పాకయజ్ఞవిధానేనద్వాదశైవాహుతీఃపతిః।బ్రాహ్మణా
న్భోజయేద్భక్త్యాసాధ్వనైర్ద్వాదశాత్మవిత్ ॥ ౨౬ ॥ తేభ్యోదద్యాత్తిలాన్రాజన్నోదపాత్రాన్గుడా

భావః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అతఏవ-పత్న్యా-మనర్హాయాంఅశక్తాయాంసత్యాం-పతిరేవ-తద్వ్రతం-సమాహితచిత్త
స్సన్-కుర్యాత్ - పత్న్యశక్తాచేత్క-ర్తుంభర్తాకుర్యాదిత్యర్థః, విష్ణో-రిదంవ్రతం -బిభ్రత్ - కేనాపిహేతునా-నవిహ
న్యాత్ అన్తరితంనకుర్యాత్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ విప్రాన్-వీరవతీఃపుత్రవతీః - జీవద్భర్తృకాశ్చ-స్త్రియః - స్రగ్గాదిభి-రహర
హ-రేవం-వ్రతమాస్థితః, పుమా-నభ్యర్చయేత్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తతో, దేవంభగవన్తం స్వేధామ్నిస్వస్థానే - హృదాదావిత్య
ర్థః-ఉద్వాస్య - అగ్రతః - తస్మై భగవతే- నివేదితం - హవిః - ఆత్మనో - విశుద్ధ్యర్థం -సర్వకామావాప్త్యర్థంచ-అ
ద్యాదశ్నీయాత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ అనేనఉక్తేన-పూజావిధానేన-ద్వాదశ-మాసాన్-హాయనంవత్సరం-నీత్వా, కార్తికేమా
సి, చరమే-అహని - ఉపచరేత్ -వ్రతోద్యాపనాఙ్గముపచారంకుర్యాత్-ద్వాదశమాసానిత్యుక్తేకదాచిత్తన్మధ్యేమలమా
సేసతి తేనసహద్వాదశసంఖ్యాయాంసత్యాం శుద్ధస్యైకస్యత్యాగస్స్యాత్ -హాయనమిత్యుక్తేతన్మధ్యపాతినస్తస్యాపి
ప్రసంజస్స్యాత్-తదుభయంవారయితుంద్వాదశమాసాన్సంవత్సరమిత్యుభయోర్గ్రహణమ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఉపచారమే
వాహ ॥ శ్వోభూతఇతి ॥ శ్వోభూతేప్రాతః-రపఉపస్పృశ్యస్నాత్వా - పూర్వవద్భగవన్త -మభ్యర్చ్య, పయశ్శృతేన-
పయసిశ్రితే-పక్వేన-చరుణా "శృతంపాక" ఇతినిపాతితశ్శృతశబ్దః, సహసర్పిషాసర్పిస్సహితేన-పాకయజ్ఞవిధినా-
ద్వాదశైవా-హుతీః-పతి -ర్జుహుయాత్-తతో-ద్వాదశ-బ్రాహ్మణాన్-సాధ్వనైస్సమీచీనాన్నైర్భక్త్యాభోజయేత్-
ఆత్మవిత్-బ్రాహ్మణాన్పరమాత్మరూపత్వేనపశ్యన్నిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తేభ్యోబ్రాహ్మణేభ్యః, పూర్ణోదకపా

త్రైస్సహితాన్, గుడాన్వితాన్, తిలాన్ లాజాంశ్చ - దద్యాత్, స్త్రీభ్యః, స్వమీరితాః ప్రయుక్తాః, ఆశిష-శ్శిరసాధా-రయన్-తేభ్యః, ప్రణమ్య, తత - స్తదనుజ్ఞయా, స్వయం-భుఞ్జీత-తతో-బన్ధుభిస్సహ ఆచార్య, మగ్రతఃపురః-కృత్వా ఉపవిశ్య * ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ * సుప్రజ స్త్వసౌభగవ త్త్వఫలకంచ గోర్హ్వవిష శ్శేషం-పత్యై-ఽవ్య, దద్యాత్ * ॥ ౨౯ ॥ * ఏవంసవి స్తరం వ్రతముపవర్ణ్య తదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏత, ద్విభోఃపరమాత్మనో. వ్రతం, యథావిధి, కృత్వా, పుమాన్, ఇహలోకే-అభీప్సితార్థం -లభతే- స్త్రీస్తు, తద్వ్రత, మనుష్ఠాయ, సౌభాగ్యసంపత్పుత్రపతిదీర్ఘజీవనకీర్తిగృహాన్, లభతే * ॥ ౩౦ ॥ * అవీరా అలబ్ధభర్తృకా, కన్యాతు. ఏతద్వ్రత, మాస్థాయ-సమగ్రాణి, లక్షణాని, యస్యతం, పతిం, విన్దేతలభేత, యద్వా, అవీరావిధవాతు, హతంకిల్బిషంయస్యాః, స్తాంగతంసద్గతిం - లభతే, మృతా - ప్రజాపుత్రోయస్యాస్సా, జీవస్సుతోయస్యాః, స్సా, భవేత్, తథా, సుదుర్భగా సౌభాగ్యరహితా, సుభగా, భవేత్, విరూపా, అగ్య్రం శ్రేష్ఠం, రూపం, విన్దేత, యఃపుమాన్, ఆమయావీరోగీసన్, ఏతద్వ్రతం-కృత్వా, విరుజః నానావిధరోగాద్విముచ్యతే, ఇన్ద్రియకల్యదేహం పటుతరేన్ద్రియదేహం, విన్దేత, ఏవ, మేతద్వ్రతకల్ప, మభ్యుదయేకర్మణి, పర, న్యో, వర్తతే, తస్య, పితౄణాం, దేవానాం, చా, న స్తత్తృప్తిః, ర్భవతి, తేచపితరో, దేవాశ్చ, తస్మై పరతే, సర్వా, న్కామా, న్ప్రయచ్ఛన్తి, పిత్ర్యదైవతయో ర్హోమయో,

స్వితాన్ । ఆశిషశ్శిరసాఽఽదాయద్విజైః ప్రీతైస్సమీరితాః ॥ ౨౭ ॥ ప్రణమ్య శిరసాభక్త్యాభుఞ్జీతతదనుజ్ఞయా ఆచార్యమగ్రతఃకృత్వావాగ్యతస్సహబన్ధుభిః ॥ ౨౮ ॥ దద్యాత్పత్న్యైచరోశ్శేషంసుప్రజస్త్వంచసౌభగమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఏతచ్చరిత్వావిధివద్వ్రతంవిభోరభీప్సితార్థంలభతేపుమానిహ । స్త్రీచైతదాస్థాయలభేతసౌభగంశ్రియంప్రజాజీవపతింయశోగృహాన్ ॥ ౩౦ ॥ కన్యాచవిన్దేతసమస్తలక్షణంపతింత్వవీరాహతకిల్బిషాంగతిమ్ * । మృతప్రజాజీవసుతాధనేశ్వరీసుదుర్భగా * సుభగారూపమగ్య్రమ్ ॥ ౩౧ ॥ విన్దేద్విరూపావిరుజోవిముచ్యతే * య ఆమయావీన్ద్రియకల్యదేహమ్ । ఏతత్పఠన్నభ్యుదయేచకర్మణ్యనన్తతృప్తిఃపితృదేవతానామ్ ॥ ౩౨ ॥ తుష్టాఃప్రయచ్ఛన్తిసమస్తకామాన్హోమావసానేహుతభుక్శ్రీహరిశ్చ * । రాజన్మహన్మరుతాంజన్మపుణ్యం దితేర్వ్రతంచాభిహితంమహత్తే ॥ ౩౩ ॥ ****************** ******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసహస్రికాయాంసంహితాయాం ******** ******** పారమహంస్యాం శ్రీవైయాసిక్యాంషష్ఠస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ***********

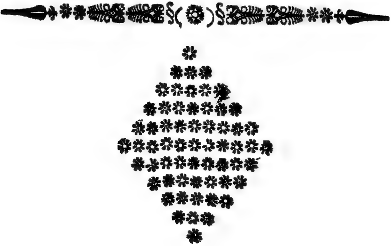
రవసానే, సాక్షా, ద్ధరిః శ్రీశ్చ, హుతభు, గ్భవేత్, తావపి ప్రసన్నౌ భవేతామిత్యర్థః ॥ ఉక్తిముపసంహరతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్, మరుతాం, మహ, త్పుణ్యం, జన్మ, తథా, మహ, త్పుణ్యం, దితేర్వ్రతంచ, తేతుభ్యం, మయా, ఽభిహితమ్ * ॥ ౩౩ ॥ *

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేనతచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవార్యవిదుషావిరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం, షష్ఠస్కన్ధే, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః. *********

షష్ఠస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమోనమః.

** సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః. శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు. **

************ హరిః ఓం తత్సత్ ************

శ్రీ శుభమస్తు.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

సప్తమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

పూర్వస్మిన్ స్కన్ధే ఽష్టాదశే ఽధ్యాయే హతపుత్రాదితిశ్శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ విష్ణునా, తవిష్ణోరిన్ద్రపక్షపాతిత్వముక్తం, తత్ర సర్వాన్తరాత్మనస్సర్వభూతసుహృదో నిరతిశయప్రియరూపస్యావాప్తకామస్య నిరస్తనిఖిలదోషస్య పరమకారుణికస్య భగవతః కథం ప్రాకృతవద్వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదికమితి పృచ్ఛతి రాజా॥ సమ ఇత్యాదినా త్రిభిః॥ యద్యపి తత్తజ్జీవకర్మగుణానుగుణ్యేనాన్తరాత్మతయా నియన్తుర్వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిరితి తత్ర తత్ర బహువారముక్తమితి నశఙ్కావకాశః- తథాపి తత్ర తత్ర ప్రసఙ్గాదుక్తమేవ తద్ద్రఢయితుం- కిం గుణానాం కర్మణాం చ ప్రత్యేకం సుఖదుఃఖాదినిమిత్తత్వ -ముత సముచ్చితానా- మథవా కర్మణామేవ నిమిత్తత్వం గుణానాం తు తద్ధేతుత్వ- ముత గుణానామేవ తన్నిమిత్తత్వం- కర్మణాం తు గుణోపచయాపచయాదినిమిత్తత్వ- మిత్యాదిశఙ్కా- పరిహారాన్ శ్రోతుం చ ప్రశ్నః॥ సమ ఇతి॥ హే బ్రహ్మన్, భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః నిరస్తనిఖిలదోషశ్చ- అనేనావాప్తకామత్వం సూచితం- తత ఏవ, స్వప్రయోజననిరపేక్షత్వం చ - సమః నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదేవ ద్వేష్యప్రియవిభాగరహితః- స హి రాగద్వేషాదిమూలకః- తదభావాత్సమ ఇతి భావః- కించ -సర్వభూతానాం దేవాదీనామసురాదీనాం

సమః ప్రియస్సుహృద్బ్రహ్మన్భూతానాం భగవాన్స్వయమ్ । ఇన్ద్రస్యార్థే కథం దైత్యానవధీద్విషమో యథా॥ ౧ ॥ నహ్యస్యార్థస్సురగణైస్సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మనః । నైవాసురేభ్యో విద్వేషో నోద్వేగశ్చాగుణస్య హి॥ ౨ ॥ ఇతి నస్సుమహాభాగ నారాయణగుణాన్ప్రతి । సంశయస్సుమహాన్జాతస్తం భవాంశ్ఛేత్తుమర్హతి॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సాధు పృష్టం మహాభాగ హరేశ్చరితమద్భుతమ్। యద్భాగవతమాహాత్మ్యం భగవద్భక్తివర్ధనమ్॥ ౪ ॥ గీయతే పరమం పుణ్యమృషిభిర్నారదాదిభిః। నత్వా కృష్ణాయ మునయే కథయిష్యే హరేః కథామ్॥ ౫ ॥ ని

చ- సుహృత్ హితైషీ- ఆత్మత్వాదితి భావః- నహ్యాత్మనః కించిచ్ఛరీరం హితమన్యదహితం, ఆత్మత్వాదేవ చ నిరతిశయప్రియః, ఏవంభూతో- స్స్వయం సాక్షాదేవేన్ద్రస్య, స్వప్రయోజనాయ- కథం- దైత్యానవధీద్ధతవాన్, యథా విషమః రాగద్వేషాదిప్రాకృతగుణయుక్తః, తద్వత్ ॥ ౧ ॥ సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మనః పురుషార్థస్వరూపస్య- నిరతిశయానన్దరూపస్యేత్యర్థః, అస్య భగవత, స్సురగణైరిన్ద్రాదిభిః- నహ్యర్థః తదనుగృహీతైరిన్ద్రాదిభిస్సాధ్యః కశ్చిత్పురుషార్థో నతస్యాస్తి, స్వయమేవ సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మత్వాదిత్యర్థః- తథా- అసురేభ్య- ఉద్వేగో భయం- తేషు ద్వేషశ్చ- నాస్త్యేవ- తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి॥ అగుణస్యేతి॥ హేయసత్త్వాదిగుణస్య సత్త్వాదిగుణతన్మూలకరాగద్వేషభయరహితస్య ॥ ౨ ॥ ఇతీత్థం- హే మహాభాగ, నారాయణస్య, గుణాన్ప్రతి గుణవిషయకో- మహాన్సంశయో- జాతః వర్తతే- తద్గుణాస్తు సమత్వాదయః- చేష్టాతు గుణాననుగుణా, ఇత్యేతత్సంశయాత్మకం జ్ఞానం- ఛేత్తుమపోహితుం, భవానేవార్హతి ॥ ౩ ॥ ఏవమాపృష్టో మునిస్తావత్ప్రాజ్ఞం ప్రశ్నమభినన్దతి॥ సాధ్వితి॥ హే మహారాజ అద్భుతం ప్రాకృతచేష్టాసజాతీయత్వేన చిన్తయితుమశక్యం- హరేశ్చరితం ప్రతి- సాధు- పృష్టం- హరిచరిత్రవిషయకసంశయోద్ఘాటనరూపత్వాత్ప్రశ్నస్సాధీయానిత్యర్థః॥ సాధుత్వమేవ ప్రశ్నస్య స్పష్టయితుం చరితం విశినష్టి॥ యదితి॥ యద్ధరేశ్చరితం- భాగవతానాం మాహాత్మ్యం- యస్మిం- స్తాదృశం- అస్త్యేవం తతః కిం- తత్రాహ॥ భగవద్భక్తిం వర్ధయతీతి భగవద్భక్తివర్ధనం- భగవద్భక్తేర్వర్ధనం వృద్ధిర్యస్మాదితి వా- భాగవతమాహాత్మ్యేన భగవద్భక్తివర్ధకేన యుక్తత్వాద్భగవచ్చరిత్రస్య తద్విషయకః ప్రశ్నస్సాధురితి భావః ॥ ౪ ॥ అత- స్త- త్పరమం పుణ్యం అతీవ పుణ్యతమం- చరిత్రం- నారదాదిభిః- ఋషిభి- ర్గీయతే॥ యతస్త్వత్ప్రశ్నస్సాధు- స్తతో ఽహం- కృష్ణాయ వ్యాసాయ మునయే- నత్వా- హరేః, కథాం- కథయిష్యే- హరిగుణవిషయకసంశయరూపత్వాత్ త్వత్ప్రశ్నస్య తద్గుణవర్ణనరూపకథాకథనేనైవోత్తరయామీత్యభిప్రాయేణ కథాం కరిష్యత ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౫ ॥ ఏవం కథాకథనం ప్రతిజ్ఞాయాథ సత్త్వాదిగుణోద్భవాభిభవాదినా దేవాదీనాం జయపరాజయౌ

సత్త్వాదిగుణాశ్చ తత్తజ్జీవకర్మాయత్తోద్భవాభిభవాస్తత్ప్రసిద్ధాః ॥ "కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే", ఇత్యాదిభిః అతః సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థాయ తత్తద్భోక్తృకర్మానుగుణం గుణాన్ ప్రేరయత ఈశ్వరస్య న వైషమ్యాదికమితి పరిహరతి ॥ నిర్గుణోఽపీతి ॥ నిర్గుణః హేయగుణరహితః, రాగద్వేషాదిరహిత ఇత్యర్థః, అవ్యక్తః ప్రమాణాన్తరాణామగోచరః అనేన ప్రత్యక్షాదిప్రమాణగోచరరాగద్వేషాదిహేయగుణయుక్తప్రాకృతవైలక్షణ్యముక్తం, అత ఏవ, హి, అజః కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితః భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః ప్రకృతేః పరః, "భూమిరాపోఽనలో వాయుః" "అపరేయమితస్త్వన్యాం", ఇత్యుక్తచిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయాద్విలక్షణః, అప ఏవంవిధస్య వై వైషమ్యాద్యనర్హతా సూచ్యతే ॥ యద్యప్యేవంవిధః, తథాఽపి స్వమాయాగుణమావిశ్య, స్వాంశభూతాం గుణవిశిష్టాం ప్రకృతిమావిశ్యేత్యర్థః, ఆవేశశ్చాత్ర ప్రేరణపర్యన్తః, "అన్తః ప్రవిష్టః శాస్తా జనానాం", ఇతి శ్రుతేః ॥ ఈరయతీతి వక్ష్యమాణత్వాచ్చ - బాధ్యబాధకతాం గతః బాధ్యబాధకదేవాసురవర్గయోరన్తరాత్మతయా తత్ప్రేరకత్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః గుణకర్మానుగుణ్యేన స్వశరీరభూతదేవాసురవర్గగతో బాధ్యబాధకభావః స్వప్రకృతిద్వయవిలక్షణతిదాత్మభూతపరమాత్మగతః, యథా దేహగతావస్థానాత్మగతాస్తథేత్యభావః ॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయితుం తావద్గుణానాం ప్రకృతేరేవ సమ్బన్ధిత్వం - తేషాం తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ పరిణామస్వభావత్వం చాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ సత్త్వాదయః ప్రకృతేరేవ గుణాః - న త్వాత్మనః పరమాత్మనః - పరమాత్మశరీరభూతప్రకృతిస్వరూపగతాః - న తు పరమాత్మస్వరూపగతా ఇత్యర్థః - తేషాం సత్త్వాదీనాం సర్వేషాం - హ్రాసః అభిభవః, ఉల్లాస ఉద్భవశ్చ, యుగపన్న భవతి - కిం తు, తత్తత్కర్మపరిపాకకాలానుగుణం కదాచిత్కస్యచిద్ధ్రాసః కదాచిదుల్లాసశ్చ భవతీత్యర్థః ॥ ౭ ॥ తతః కథం వైషమ్యపరిహార ఇత్యత ఆహ ॥ జయకాల ఇతి ॥ సత్త్వస్య, జయకాలే ఉత్కర్షకాలే, కర్మాయత్తసత్త్వగుణోపచయకాల ఇత్యర్థః - దేవాన్ ఋషీంశ్చ - అభజత్ తదనుగ్రాహకోఽభవత్, రజసః, జయకాల ఇత్యనుషఙ్గః - అసురాన్ అభజత్, తమసో జయకాలే తు, యక్షాన్ రక్షాంసి, తత్కాలానుగుణః తత్తత్కర్మవిపాకకాలానుగుణః, అభజత్ ॥ అయం భావః ॥ "గుణప్రవాహపతితో భూతవర్గోఽపి యాత్యయమ్ । కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే", ఇతి భగవత్పరాశరవచనాత్ సత్త్వాదిగుణానాం తత్తజ్జీవ

ర్గుణోఽపి హ్యజోఽవ్యక్తో భగవాన్ ప్రకృతేః పరః । స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గతః ॥ ౬ ॥
సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః । న తేషాం యుగపద్రాజన్ హ్రాస ఉల్లాస ఏవ వా ॥ ౭ ॥ జయ
కాలే తు సత్త్వస్య దేవర్షీన్ రజసోఽసురాన్ । తమసో యక్షరక్షాంసి తత్కాలానుగుణోఽభజత్ ॥ ౮ ॥ జ్యోతిరాది

కర్మవిపాకకాలానుగుణహ్రాసోల్లాసరూపపరిణామస్వభావత్వం సిద్ధం "అతోఽన్తికేన సత్త్వేన దివం దేవాః ప్రపేదిరే । ధరాం రజస్స్వభావేన", ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా దేవాదీనాం స్వస్వకర్మాయత్తసత్త్వాదిగుణప్రాచుర్యం చ సిద్ధం - సత్త్వాదిగుణానాముల్లాసస్సుఖదుఃఖమోహాద్యాపాదక ఇతి భగవతా గీతం "జ్ఞానం యదా తదా విద్యాద్వివృద్ధం సత్త్వమిత్యుత ॥ లోభః ప్రవృత్తిరారమ్భః కర్మణామశమస్స్పృహా ॥ రజస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే పురుషర్షభ । అప్రకాశోఽప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదో మోహ ఏవ చ ॥ తమస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే పురుషర్షభ", ఇతి, ఈశ్వరస్య తు - సర్వాన్తరాత్మత్వం బహుప్రమాణప్రతిపన్నం ॥ ఏవం సత్యేతదుక్తం భవతి ॥ సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థిత ఈశ్వరస్సర్వదా కస్యచిదేవ విజయం - కస్యచిత్సర్వదా పరాజయం చ - న ప్రతిదిశతి - అపి తు - తత్తద్దేవాదికర్మపరిపాకకాలానుగుణసత్త్వాదిగుణోద్భవకాలేషు దేవాదీనాం విజయం ప్రతిదిశతి, అన్యేషాం తు పరాజయం, సత్త్వాద్యుద్భవాభిభవయోశ్చ కర్మాధీనత్వాత్తదనురూపప్రవృత్తేరీశ్వరస్య న వైషమ్యమితి, నను - కర్మపరిపాకకాలానుగుణోల్లాససుఖకరసత్త్వోపచయదశాయాం తద్గుణప్రచురాణాం దేవాదీనాం జయమావహతీతి యుక్తం, ఇదం న్వయుక్తం, రజస్తమసోరుపచయదశాయామసురయక్షాదీన్ భజత ఇతి, తదుపచయస్య దుఃఖమోహాదిఫలకత్వేన పరాజయాద్యావహత్వాత్, ఉచ్యతే, రజస్తమసోరుల్లాసకాలే అసురాదీన్ భజతీత్యస్య తేషాం జయమావహతీతి నార్థః, అపి తు రజస్తమ ఉల్లాసఫలభూతదుఃఖమోహాదినిమిత్తపరాజయాదికమావహతీతి, ఏవం చ, యద్దైవాసురాదీనామపి స్వకర్మవిశేషపరిపాకానుగుణం సత్త్వోల్లాసస్తదా జయం ప్రదిశతి, అన్యదా తు పరాజయం, ఏవం దేవాదీనామపి కర్మవిశేషపరిపాకానుగుణసత్త్వోద్రేకదశాయాం జయం - తేషామేవ పునః కర్మవిశేషపరిపాకానుగుణరజస్తమసోరుల్లాసే సతి దుఃఖాదికరం పరాజయాదికమితి ॥ ఇయాంస్తు విశేషః ॥ దేవాదీనాం పుణ్యకర్మణాం సత్త్వప్రచురత్వాత్ప్రాయశస్తస్యైవోల్లాసాత్ప్రాయశో విజయః - కాదాచిత్కః పరాజయః - అసురాదీనాం త్వపుణ్యేన రజస్తమఃప్రచురత్వాత్తయోరేవ ప్రాయశ ఉల్లాసాత్ప్రాయశః పరాజయః - కాదాచిత్కో విజయ ఇతి ॥ ౮ ॥ "స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గతః", ఇత్యనేన తత్తద్బాధ్యబాధకేషు దేవాసురాదివర్గేష్వీశ్వరస్యానుప్రవేశ ఉక్తః కథమనుప్రవిష్టో విజ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం తత్తదనుప్రవేశే - అనుప్రవిష్టస్య వివిచ్య ద్రష్టుమశక్యత్వే - సమ్యగుపాయేనాపి వేచ

నీయత్వేచ-దృష్టాన్తమాహ ॥ జ్యోతిరాదిరివేతి ॥ కాష్ఠాదిషు-జ్యోతిః-అగ్నిరివ స్తనత్-అన్తః ప్రవిష్టోఽపి-ఆభాతి తద్గతదోషాస్పృష్టః ప్రకాశతే, "అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ" తి శ్రుతేరితి భావః-సఙ్ఘాతాత్-సాఙ్గిసఙ్ఘాతాదివ-దేహేన్ద్రియభోక్తృవర్గరూపసఙ్ఘాతాత్, న వివిచ్యతే-ప్రకృతిపురుషేశ్వరతత్త్వయాథాత్మ్యవిద్భిః ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణత్వేన సజ్ఞాయత ఇత్యర్థః-కవయస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిదస్తు, ఆత్మస్థం జీవాత్మని స్థితం, "య ఆత్మని తిష్ఠ, న్యో విజ్ఞానే తిష్ఠ,, న్నితి శ్రుతేః- ఆత్మానం పరమాత్మానం-మథిత్వా వివేకపూర్వకం తద్భక్తియోగమభ్యస్యేత్యర్థః- అన్తతః అనేకజన్మావసానే-విదన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తి-స్వమాయాగుణమావిశ్యేత్యనేన ప్రేరణపర్యన్తానుప్రవేశోఽభిసంహితః ❁ ॥౯॥ ❁ తదేవ గుణప్రేరకత్వం వివృణోతి॥ యదా సిసృక్షురితి॥ ఏష, పరః పురుషో భగవాన్, యదా, స్వమాయయా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-ప్రకృత్యా వా, ఆత్మనో జీవస్య - జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం ఆత్మనామిత్యర్థః-పురః శరీరాణి సిసృక్షుః స్రష్టుమిచ్ఛుః, తదా-రజః సృజతి ప్రేరయతీత్యర్థః-తమ ఈరయతీత్యనేనైకార్థ్యాత్-యదా-సృష్ట్యనన్తరం-విచిత్రాసు-పూర్వోక్తదేహేషు-రిరంసుః రన్తుమిచ్ఛుః-రక్షితుమిత్యర్థః-తదా-సత్త్వం, సృజతి-యదా చ-ఈశ్వరః-శయిష్యమాణః ఉపసంజిహీర్షుః తదా, అసౌ పరః పురుషః తమ ఈరయతి ❁ ॥౧౦॥ ❁ అథ-తత్కాలానుగుణోఽభజదితి సూచితం-కాలప్రేరకత్వం వివృణోతి॥ కాలమితి॥ హే నరదేవ- ఈశః పరమాత్మా-చరన్తం ప్రవర్తమానం - ఆశ్రయం స్వవ్యాప్యతయా శరీరభూతం, కాలం సృజతి నిమేషకాష్ఠాద్యవస్థం కరోతి-ఏవం-కాలం సృష్ట్వా ప్రధానపురుషాభ్యాం చిదచిత్సమష్టిభ్యాం సత్యకృత్, సత్-చిద్వ్యష్టిః-త్యత్-అచిద్వ్యష్టిః-తదుభయం కరోతీతి తథా, సత్త్యచ్ఛబ్దయోశ్చిదచిద్వ్యష్ట్యోః ప్రయోగః "తదనుప్రవిశ్య, సచ్చ త్యచ్చాభవ,," దిత్యాది శ్రుతౌ ప్రసిద్ధః, తథా సత్యశబ్దయోస్తత్పరత్వే శ్రుతిః "అథ యద్దేవేభ్యః ప్రాణేభ్యశ్చ తత్సత్-అథ యద్దేవాః ప్రాణాశ్చ తత్త్యం తదేకయా వాచాఽభివ్యాహ్రియతే సత్యమితి ,, తి-దేవాః దేవాధిష్ఠితానీన్ద్రియాణి తేభ్యః పరః తత్సంసృష్టశ్చేతన-స్సత్-దేవాద్యచిద్వ్యష్టిస్త్యం - తదేతదుభయం సత్యమిత్యేకయా వాచా ఏకశబ్దేన-సమభివ్యాహ్రియతే

రివాభాతి సఙ్ఘాతాన్న వివిచ్యతే। విదన్త్యాత్మానమాత్మస్థం మథిత్వా కవయోఽన్తతః ॥౯॥ యదా సిసృక్షుః పు
ర ఆత్మనః పరో రజస్సృజత్యేష పృథక్స్వమాయయా। సత్త్వం విచిత్రాసు రిరంసురీశ్వరశ్శయిష్యమాణస్తమ ఈ
రయత్యసౌ॥౧౦॥ కాలం చరన్తం సృజతీశ ఆశ్రయం ప్రధానపుమ్భ్యాం నరదేవ సత్యకృత్॥౧౧॥ య ఏష రాజ
న్నపి కాల ఈశితా సత్త్వం సురానీకమివైధయత్యతః। తత్ప్రత్యనీకానసురప్రియో రజస్తమస్కాన్
ప్రమిణోత్యురుశ్రవాః॥౧౨॥ అత్రైవోదాహృతః పుణ్య ఇతిహాసస్సురర్షిణా। ప్రీత్యా మహాక్రతౌ రాజన్ పృచ్ఛ
తేఽజాతశత్రవే॥౧౩॥ దృష్ట్వా మహాద్భుతం రాజా రాజసూయే మహాక్రతౌ। వాసుదేవే భగవతి సాయుజ్యం
చేదిభూభుజః॥౧౪॥ తత్రాసీనం సురఋషిం రాజా పాణ్డుసుతః క్రతౌ। పప్రచ్ఛ విస్మితమనా మునీనాం శృణ్వ
తామ్॥౧౫॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ॥ అహో అత్యద్భుతం హ్యేతద్దుర్లభైకాన్తినామపి। వాసుదేవే పరే తత్త్వే

నైబోధ్యత ఇతి తదర్థః ❁ ॥౧౧॥ ❁ ఏవమీశ్వరస్య తత్తజ్జీవకర్మపరిపాకానుగుణకాలప్రేరకత్వముక్తం-తచ్చాత్మత్వేన తదనుప్రవేశపూర్వకమితి చ - ఈశ్వరాధీనః కాలో దేవాదీనాం తత్తత్కర్మపరిపాకానుగుణసత్త్వాదిగుణవృద్ధిహేతురితి వదన్ సర్వాన్తరాత్మతయా దేవాదికర్మానుగుణం గుణాన్ప్రేరయతో నేశ్వరస్య వైషమ్యమిత్యుక్తమర్థముపసంహరతి ॥ య ఏష ఇతి॥ హే రాజన్-అతః కర్మానుగుణ్యేనేశ్వరస్య గుణకాలప్రేరకత్వాత్-య ఏష గుణప్రేరకః కాలః కాలశరీరకస్తత్ప్రేరకశ్చ, ❁ ఈశితా ఈశ్వర-స్స ఏవ, కర్మపరిపాకానుగుణకాలకృతోన్మేష సత్త్వగుణప్రచురం-సురానీకమివ సురానీకమేవ॥ ఇవశబ్దోఽవధారణే ॥ వర్ధయతి-తస్యైవ జయమావహతీత్యర్థః-తద్వృద్ధేస్తత్ప్రతిపక్షక్షపణపూర్వకత్వాత్, సురాణాం ప్రియస్సన్-తత్ప్రత్యనీకాన్ సురానీకప్రతిపక్షరూపాన్-రజస్తమః ప్రచురాన్- ప్రమిణోతి వినాశయతి- ఉరుశ్రవాః విపులకీర్తిః- అసురానీకవినాశనేన వైషమ్యాభిసమ్భావనయాఽనపకీర్తిమానీశ్వరః-కిం తు విపులతమకీర్తిమానేవేత్యర్థః ❁ ॥౧౨॥ ❁ ఏవం సర్వభూతసుహృదస్సమస్యేశ్వరస్య దేవాసురాదిజయాపజయసాహాయ్యేఽపి కర్మానుగుణ్యాత్ వైషమ్యాభావ ఉక్తః॥ ఇదానీం తస్య సర్వభూతసుహృత్త్వే ఇతిహాసం దర్శయతి॥ అత్రైవేతి॥ అత్రైవ తస్య సర్వభూతసుహృత్త్వ ఏవ-హే రాజన్-మహాక్రతౌ-రాజసూయే-ప్రీత్యా ఆదరేణ-పృచ్ఛతే -అజాతశత్రవే యుధిష్ఠిరాయ-సురర్షిణా నారదేన-ఇతిహాసః ఉదాహృతః ❁ ॥౧౩॥ ❁ ప్రశ్నం తన్నిమిత్తం చ వివృణోతి॥ దృష్ట్వేతి॥ రాజసూయాఖ్యే - మహాక్రతౌ-చేదిభూభుజః శిశుపాలస్య-భగవతా ఛిన్నశిరసః-వాసుదేవే భగవతి శ్రీకృష్ణే-సాయుజ్యం సంశ్లేషం-మహాద్భుతం -దృష్ట్వా-విస్మితచిత్తః పాణ్డుసుతో రాజా యుధిష్ఠిరః-తత్ర-క్రతౌ క్రతుసభాయా-మాసీనముపవిష్టం-సురర్షిం నారదం మునీనాం-శృణ్వతాం సతామిదం వక్ష్యమాణం ప్రపచ్ఛ పృష్టవాన్ ❁ ॥౧౪॥౧౫॥ ❁ తదేవాహ॥ అహో ఇత్యాదినా॥ అహో-ఏతదత్యద్భుతం అద్భుతతమ్

హేతుః-ఏకాన్తినామనన్యప్రయోజనేన భగవన్తం భజతామపి - దుర్లభం-కింతత్ -పరతత్త్వప్రకృతిపురుషవిలక్షణేశ్వరత త్త్వరూపే వాసుదేవే శ్రీకృష్ణే-విద్విషః చైద్యస్య-ప్రాప్తిః-ఇత్యేతత్ -హే మునే నారద ॥ ౧౬ ॥ ఏతత్సర్వం-వయం-వేదితు మిచ్ఛామః-కేనాపిభావేన భగవన్తం స్మరతాం తత్ప్రాప్తిశ్చేత్త్వేవకిమత్రచిత్రం-తత్రాహ॥ భగవన్నిన్దయేతి ॥ వేనః పృ థోః పితా-భగవన్నిన్దయైవ నిన్దామాత్రేణ హేతునా-తమసి నరకే-ద్విజైః ఋషిభిః-పాతితః ॥ ౧౭ ॥ దమఘోషసుత శ్చైద్యస్తు-కలభాషణాద్బాల్యమధురభాషణా-దారభ్య బాల్యాదారభ్యేత్యర్థః-సంప్రతి ఏతత్కాలపర్యన్తం -గోవిన్దే శ్రీకృష్ణే-అమర్షీ క్రోధీ-అతోఽయం నితరాం పాపాత్మా-తథా దన్తవక్త్రోఽపి దురాత్మా ॥ ౧౮ ॥ అనయోః-పరబ్రహ్మభూ తం-నిర్వికారం-శ్రీకృష్ణ -మసకృ-చ్ఛపతోః శిశుపాలదన్తవక్త్రయోర్జల్ప్యయాం-శ్విత్రః శ్వేతకుష్ఠరోగో వాఽపి-నజా తః-నాప్యేతావన్తం తమోనరకమప-విపిశతుః-కింతుభగవన్తమేవ వివిశతుః ॥ ౧౯ ॥ అత-స్సర్వలోకానాం-పశ్యతాం సతాం-దురవగ్రాహ్య ధామని దురవగమజ్యోతిర్మయస్వరూపే-భగవతి అఞ్జసా అనాయాసేన తత్ప్రాప్తిసాధనానుష్ఠాన మన్తరేణేత్యర్థః-కథంలయమీయతుః భగవత్సాయుజ్యం కథం ప్రాపతురిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ ఇతిత్థం వాయునా-దీపశిఖేవ-బుద్ధి ర్భ్రామ్యతి- హే భగవ-న్నేతస్మిన్ మహదద్భుతే-మతో-ఽత్ర-కారణం-బ్రూహి ॥ ౨౧ ॥ ఇత్థమాపృష్టో నారదః ప్రాహే త్యాహ మునిః॥ రాజ్ఞ ఇతి ॥ రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య తత్ప్రశ్నరూపం వచః శ్రుత్వా-భగవానృషిర్నారద-స్తుష్టస్సమీచీనప్రశ్నేన హృష్టః-స్సదసస్సభాయాః-శృణ్వత్యాస్సత్యాః-స్తం యుధిష్ఠిర-మాభాష్య స్వవచశ్శ్రవణాభిముఖం కృత్వా, కథాం ప్రశ్న పరిహారరూపాం కథాం ప్రాహ ॥ ౨౨ ॥ తామేవాహ॥ నిన్దనమిత్యాదినా దశభిరధ్యాయైః॥ అస్య ప్రశ్నస్య ముఖ్యముత్త రం వక్తుం తావత్సంసారిచేతనానామివేశ్వరస్య దేహాత్మాభిమానప్రయుక్తస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వం నాస్తీతి చైద్యస్య ముక్తిం తదాపితకంచిత్పరిహారమాహ ॥ నిన్దనేతి ॥ హే రాజన్-నిన్దనం దోషకథనం స్తవో గుణకథనం సత్కార- రశ్చన్దనలేపాదిః-న్య

ప్రాప్తిశ్చైద్యస్య విద్విషః ॥ ౧౬ ॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామస్సర్వ ఏవ వయం మునే । భగవన్నిన్దయా వేనో ద్విజైస్త
మసి పాతితః ॥ ౧౭ ॥ దమఘోషసుతః పాప ఆరభ్య కలభాషణాత్ । సంప్రత్యమర్షీ గోవిన్దే దన్తవక్త్రశ్చ దుర్మతిః ॥
శపతోరసకృద్విష్ణుం యద్బ్రహ్మ పరమవ్యయమ్ । శ్విత్రో న జాతో జిహ్వాయాం నాన్ధం వివిశతుస్తమః ॥ ౧౯ ॥ కథం త
స్మిన్భగవతి దురవగ్రాహ్యధామని । పశ్యతాం సర్వలోకానాం లయమీయతురఞ్జసా ॥ ౨౦ ॥ ఇతి భ్రామ్యతి మే బుద్ధి
ర్దీపార్చిరివ వాయునా । బ్రూహ్యేతదద్భుతతమం భగవన్నత్ర కారణమ్ ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ రాజ్ఞస్తద్వచ ఆ
కర్ణ్య నారదో భగవానృషిః । తుష్టః ప్రాహ తమాభాష్య శృణ్వత్యాస్తత్సదః కథాః ॥ ౨౨ ॥ నారద ఉవాచ ॥ నిన్దన
స్తవసత్కారన్యక్కారార్థం కళేబరమ్ । ప్రధానపరయో రాజన్నవివేకేన కల్పితమ్ ॥ ౨౩ ॥ హింసా తదభిమానే
న దణ్డపారుష్యయోర్యథా । వైషమ్యమిహ భూతానాం మమాహమితి పార్థివ ॥ ౨౪ ॥ యన్నిబద్ధోఽభిమానోఽ

క్కారః పాంసుక్షేపణాదిః ఏషా-మర్థో విషయః-కళేబరం-ప్రధానశబ్దో దేహవస్తుప్రధానవచనః-పరశబ్దో దేహాత్పరజీవవ చనః-తయోరవివేకేన పరస్పరవిలక్షణత్వవిషయకజ్ఞానాభావేన, దేహాత్మాభిమానేనేతి యావత్ - తేనావివేకేన హేతునా-క ల్పితం , కళేబరస్యాన్నినాదివిషయత్వమవివేకకృతం-నతు స్వతః జడత్వాత్ నహి కాష్ఠం చన్దనలేపాదిరూపసత్కారాది కం మన్యత ఇతి తావదస్మిన్ వివాదమిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఏవంస్థితే-హే పార్థివ-యథేహ, సంసారే-భూతానాం దేహాత్మా భిమానినాం దేవమనుష్యాదీనాం-మమాహమితి వైషమ్యం మమాయం నిన్దా-నిన్దితోఽహమిత్యభిమానరూపవైషమ్యం తదభి మానేన మమాయం నిన్దేత్యభిమానేన దణ్డపారుష్యయోర్నిమిత్తయో-ర్హింసా చ-స్యాత్-దణ్డస్తాడనం-పారుష్యం నిన్దనం- పరేణ దణ్డపారుష్యయోః కృతయోస్సతోః-తత్ప్రయుక్తో మమాయం నిన్దా నిన్దితోఽహం మమాయం దణ్డః దణ్డితోఽహమిత్యే వం హింసానామాపి సోఽభిమాన-స్తత్ప్రయుక్తం పరేషు నిన్దాదికారిషు హింసాచరణం చ-యథా-లోకానాం-దృశ్యతే, తథానయస్యేత్యుత్తరేణాన్వయః - దేహవిషయమపి దణ్డపారుష్యాదికం పరకృతం దేహాత్మాభిమానేనాత్మగతం మత్వా తదభిమానేన పరేషు హింసా స్యాదిత్యనేన యథా హింసాకారిషు దణ్డపారుష్యాదికం దేహగతమేవ నత్వాత్మగ తం దేహాత్మనోరవివేకేనత్వాత్మగతం మన్యతే, తథా హింస్యమానేష్వపి హింసా చ దేహగతైవ నత్వాత్మగతా దేహాత్మాభిమానాత్తు హింసితోఽహమిత్యభిమాన ఇతి సూచితమ్ ॥ ౨౪ ॥ తదేవ స్పష్టమాహ ॥ యన్నిబద్ధ ఇతి॥ అయ - మభిమానః - దణ్డితానాం నిన్దితానాం చ లోకానాం యథా దణ్డితోఽహం నిన్దితోఽహమిత్యాద్యభిమానః - యస్మిన్ బన్ధనః యద్ధేతుకః - దేహహేతుక ఇత్యర్థః - దేహాత్మాభిమానస్య దేహహేతుకత్వాద్దేహాత్మాభిమాన హేతుకో దణ్డితోఽహమిత్యాద్యభిమానోఽపి దేహహేతుక ఏవేత్యభిప్రాయేణ యన్నిబద్ధోఽభిమానోఽయ మిత్యుక్తం ఏవం - తద్వధాత్ తస్య మానేషు తస్య దేహస్య వధాదేవ ప్రాణినాం దేహాత్మాభిమానినాం - వధః -

దేహగత ఏవ వధో న త్వాత్మగతః - దేహాత్మాభిమానాత్తు హతోఽహమిత్యభిమాన ఇత్యర్థః - ఏవం సంసారిణాం నిన్దనాదికం సర్వం దేహాత్మాభిమానకృతమిత్యుక్తం - అథోక్తార్థవిపర్యయమీశ్వరే దర్శయతి ॥ తదేతి ॥ యథా - సంసారిణాం దేహాత్మాభిమానస్తన్మూలకో నిన్దితోఽహమిత్యాద్యభిమానశ్చ - యస్యేశ్వరస్య - నాస్తీతి - స్యాస్య - అభిమానప్రయుక్తా - పరేషు హింసా కేన హేతునాఽవకల్ప్యత ఇత్యన్వయః - అభిమానాభావే హేతుః - అఖిలాత్మనః కేవలస్యేతి - అఖిలస్య జగత ఆత్మత్వాదభిమానో నాస్తీత్యర్థః - నన్వాత్మత్వేఽపి తస్య జీవవదభిమానస్స్యాదేవ ॥ తత్రాహ ॥ కేవలస్యేతి ॥ నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదిత్యర్థః ,, అనృతేన హి ప్రత్యూఢాః ,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా జీవానామనాదిపుణ్యపాపాత్మకకర్మమూలకో హి దేహాత్మాభిమానః - తస్య తు పరమపురుషస్య సర్వాన్తరాత్మనోఽపి నిరస్తనిఖిలకర్మవశ్యత్వాదిదోషత్వాదభిమానాభావ ఇతి భావః - నిన్దితోఽహమిత్యాద్యభిమాన ఏవ నాస్తి - కింపునస్తత్ప్రయుక్తం పరేషు నిన్దకేషు హింసాదికరణం నాస్తీత్యాహ ॥ హింసా కేనాస్య కల్ప్యత ఇతి ॥ అస్య నిన్దనాదిప్రయుక్తాభిమానరహితస్య - హింసా నిన్దకకర్తృకా - కేన హేతునా - కల్ప్యతే - హింసాహేతోరభిమానస్యాభావాద్ధేత్వన్తరస్యాదర్శనాత్సా నాస్త్యేవేత్యర్థః ॥ నను కథముచ్యతేఽభిమానస్తత్ప్రయుక్తా హింసా చ నాస్తీతి - యతోఽస్మదాదిసమక్షమేవ నిన్దకం చైద్యం హతవానిత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నీశ్వరం విశినష్టి ॥ పరస్య దమకర్తుర్హీతి ॥ పరస్య నిన్దకాదేర్దమకర్తుశ్శిక్షాకర్తుః - పరస్య హితార్థమేవ దణ్డం కుర్వత ఇత్యర్థః - శిక్షయా పరస్మై హితాచరణం చ చైద్యస్య నిహీనామాసురీం యోనిం పరిహాప్య నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపస్వప్రాప్తిదానేనేదానీమేవాస్మదాదిభిరపరోక్షం దృష్టమితి భావః - ఏవం దేహాత్మాభిమానాభావాత్పరమపురుషస్య సంసారిణామివ స్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వరాహిత్యముక్తం ఏవం చ నిరభిమానిత్వాచ్చైద్యస్య ముక్తిం దదాపేతి కశ్చిత్పరిహారః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❁ నన్వేవం భగవన్నిన్దాసు కస్యచిదపి పాపం న స్యాత్ నచ నిన్దాప్రయుక్తాభిమానరహితనిన్దయా నితరాం పాపత్వప్రసఙ్గ ఇతి వాచ్యం - తాదృశస్యాపి చైద్యస్య పరమపురుషప్రాప్తిదర్శనేన నిరభిమానినో నిన్దాయా అపాపరూపత్వాత్ అన్యథా తాదృశే నిరతిశయముక్తిప్రతిబన్ధపాపే సతి తస్య ముక్త్యసంభవాత్ - కించైవం భగవత్స్తోత్రాదిషు పుణ్యమపి న స్యాత - తథా చ - సర్వశాస్త్రార్థవిరోధప్రసఙ్గః ॥ కించ ॥ ,, మామాత్మపరదేహేషు ప్రద్విషన్తోఽభ్యసూ

యన్తద్వధాత్ప్రాణినాం వధః । తథా న యస్య కైవల్యాదభిమానోఽఖిలాత్మనః ॥ ౨౪ ॥ పరస్య దమకర్తుర్హి
హింసా కేనాస్య కల్ప్యతే ॥ ౨౫ ॥ తస్మాద్వైరానుబన్ధేన నిర్వైరేణ భయేన వా । స్నేహాత్కామేన వా యు
ఞ్జ్యాత్కథంచిన్నేక్షతే పృథక్ ॥ ౨౬ ॥ యథా వైరానుబన్ధేన మర్త్యస్తన్మయతామియాత్ । న తథా భక్తియోగ

యకాః ॥ తానహం ద్విషతః క్రూరాన్సంసారేషు నరాధమాన్ ॥ క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు ,, ఇతి భగవద్వచనవిరోధశ్చ స్యాత్ - భగవతస్స్తుతినిన్దాభిమానిత్వాభావకథనాద్వేనచైద్యయోర్వైషమ్యం చ న సిధ్యతి - అతో వేనచైద్యవైషమ్యప్రశ్నస్యైకేముత్తరమిత్యపేక్షాయాం సాక్షాత్పరిహారమాహ ॥ తస్మాదితి ॥ నిన్దాదిభాక్సంసారితుల్యత్వదోషప్రసఙ్గనివారణార్థం సంసారిచేతనానామివ దేహస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వం భగవతో నాస్తీతి తద్వైలక్షణ్యమాత్రముక్తం ,, నిన్దనస్తవసత్కార ,, ఇత్యాదిభిః శ్లోకైః ఇతో వక్ష్యమాణ ఏవ సాక్షాత్పరిహారో వేదితవ్యః , తస్మాదీశ్వరస్యైవంవిధస్వభావత్వాత్ - వైరానుబన్ధనిర్వైరభయస్నేహకామానాం పఞ్చానామన్యతమేన కేనచిద్యుఞ్జ్యాత్ భగవతి మనో యుఞ్జీతేత్యర్థః ,, యథా భక్త్యేశ్వరే మన ఆవేశ్య ,, ఇత్యుత్తరగ్రన్థైకార్థ్యాత్ - వైరానుబన్ధో వైరావిచ్ఛేదః - నిర్వైరేణేతి న వైరాభావో వివక్షితః అపి తు , భక్తిర్వివక్షితా ఉత్తరగ్రన్థే పరిగణితహేతుషు పఞ్చసు భక్తైరుక్తత్వాత్ స్నేహాత్సౌహార్దం బాల్యాదారభ్య తత్పర్యన్తమవిచ్ఛిన్నవైరేణ భగవతి మనో యుఞ్జతశ్చైద్యస్య భగవత్ప్రాప్తిః - వేనస్య తూక్తానామన్యతమేనాపి భగవత్యయుక్తమనసో న ముక్తిః - ప్రత్యుత నిరయప్రాప్తిరితి వైషమ్యమితి భావః - మనోయోజనస్య క్షాన్త్వామాహ ॥ కథంచిన్నేక్షతే పృథగితి ॥ పృథక్ భగవతోఽన్యద్వస్తు - కించిదపి - కేనాపి ప్రకారేణ - నేక్షతే న విషయీకరోతి నన స్తథా - తద్యుఞ్జీత - విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితతచ్చిత్తవృత్తిర్భవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ నను తతః ప్రీతిపూర్వకానుధ్యానాత్మకభక్తియోగాదపి - వైరానుబన్ధానుధ్యానమేవ శ్రేయ ఇతి మయా నిశ్చితమిత్యాహ ॥ యథేతి ॥ మర్త్యస్సంసారీ జీవః - భగవతి - యథా - వైరానుబన్ధేన - ఆశు - తన్మయతాం - ఇయాత్ ప్రాప్నుయాత్ - తథా - భక్తియోగేన - ఆశు - నేయాదితి - మే మయా - మతిర్బుద్ధిర్నిశ్చితా - మమైవం బుద్ధిర్నిశ్చయ ఇత్యర్థః - తన్మయతాం తచ్చిత్తనప్రచురతామిత్యర్థః - వికారావయవార్థాసంభవాత్ప్రాచుర్యమేవార్థః మయడర్థః పూర్వపూర్వచిన్తనాదుత్తరోత్తరచిన్తనస్య ప్రాచుర్యం - తచ్చ ప్రత్యయాన్తరావ్యవహితత్వరూపం - యద్వా - తన్మయతాం తద్ధర్మప్రాచుర్యం ప్రాప్నుయాది

త్యర్థః-ముక్తానాంప్రాచుర్యేణభగవద్భక్తసామ్యశ్రవణాత్ ॥ ౨౮ ॥ యథా వైరానుబన్ధయోగశ్చైద్యస్య-నైవంభయయోగోఽపిభక్తియోగాచ్చైద్యానితివదక్ వైరానుబన్ధభయయోగయోర్భగవద్విషయకచిన్తానస్తానాత్మకయోస్తత్సామ్యాపత్తిహేతుత్వదృష్టాన్తమాహ॥కీటఇతి॥పేశస్కృతాభ్రమరేణ-కుడ్యాయాం-రుద్ధః-కీటో-యథా-తమేవపేశస్కృతంసంరమ్భభయయోగేన వైరానుబన్ధభయయోగాభ్యాం-అను స్మరన్-తత్స్వరూపతాంపేశకృత్సామ్యం - విన్దతే-తథా సంరమ్భభయయోగినా-భగవత్స్వరూపతాంవిన్దతేఇత్యర్థః - తస్యైవస్వరూపంయస్య తత్స్వరూప-స్తస్యభావస్తత్స్వరూపతా-తాం-తుల్యరూపతాం-నత్వైక్యమిత్యర్థః ॥ నహిపేశస్కృతారుద్ధఃకీట - స్తేనైకీభవతి-ఉభయోరప్యుపలభ్యమానత్వాత్-అతస్సామ్యమేవదృష్టాన్తాత్సిధ్యతి ॥ ౨౯ ॥ ఉక్తార్థం దార్ష్టాన్తికేదర్శయతి॥ఏవంకృష్ణఇతి॥భగవతిపూర్ణషాడ్గుణ్యే -మా-యామనుజేస్వసఙ్కల్పోపాత్తమనుజాకృతౌ-సాక్షాదీశ్వరే- శ్రీకృష్ణేవిషయే-వైరేణానుచిన్తయావైరపూర్వకానుధ్యానేన-పూతపాప్మానఃసిరస్తవైరాదిదోషాః-తంకృష్ణ-మాపుః ప్రాపుః-పూతపాప్మానఇత్యస్యాయమభిప్రాయః- యద్యపి . యమేవైషవృణుతేతేనలభ్యస్తస్యైషఆత్మావివృణుతేతనూంస్వా -మితిశ్రుత్యుక్తరీత్యానిరతిశయప్రీతిరూపాయాఅవిచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తతిరూపాయాభగవద్భక్తేరేవతత్ప్రాప్తిహేతుత్వం -తథాచోక్తంభగవతా- పురుషస్సపరఃపార్థభక్త్యాలభ్యస్త్వనన్యయా । భక్త్యాత్వనన్యయాశక్య అహమేవంవిధోఽర్జున ॥ జ్ఞాతుంద్రష్టుంచతత్త్వేనప్రవేష్టుంచపరన్తప॥ తేషాంసతతయుక్తానాంభజతాంప్రీతిపూర్వకమ్ । దదామిబుద్ధియోగంతంయేనమాముపయాన్తితే-ఇతి॥శ్రుతేశ్చ-తమేవంవిద్వానమృతఇహభవతి-నాన్యఃపన్థా అయనాయవిద్యత-ఇత్యాదికా-భక్తిశ్చప్రీతిపూర్వకమవిచ్ఛిన్నమనుధ్యానం-ప్రీతిపూర్వమనుధ్యానంభక్తిరిత్యభిధీయత- ఇతిభక్తిలక్షణాత్-సంరమ్భభయయోగయోస్తుప్రీతిరూపత్వాభావాత్ప్రీత్యుతతద్విపరీతరూపత్వాచ్చనభగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వంతథాప్యత్రసంరమ్భభయకృతభావనా

నద్వీతిమేనిశ్చితామతిః॥౨౮॥కీటఃపేశస్కృతారుద్ధఃకుడ్యాయాంతమనుస్మరన్ । సంరమ్భభయయోగేనవిన్దతేతత్స్వరూపతామ్॥ ౨౯ ॥ ఏవంకృష్ణేభగవతిమాయామనుజఈశ్వరే।వైరేణపూతపాప్మానస్తమాపురనుచిన్తయా॥౩౦॥కామాద్ద్వేషాద్భయాత్స్నేహాద్యథాభక్త్యేశ్వరేమనః।ఆవేశ్యతదఘంహిత్వాబహవస్తద్గతింగతాః॥ ౩౧ ॥గోప్యఃకామాద్భయాత్కంసోద్వేషాచ్చైద్యాదయోనృపాః।సమ్బన్ధాద్వృష్ణయస్స్నేహాద్యూయంభక్త్యావయంనృప॥౩౨॥కతమోఽపివేనస్స్యాత్పఞ్చానాంపురుషంప్రతి।తస్మాత్కేనాప్యు

ప్రకర్షేణస్వహేతుభూతసంరమ్భభయయోరపివిస్మరణాద్భావనాయాశ్చనిరతిశయానన్దావహశుభాశ్రయవిషయత్వేనప్రీతిరూపాపన్నత్వాత్తస్యా అపిభగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వమితి - ఏవంచ - యేషాంభావనాప్రకర్షేణస్వహేతుభూతవైరాదివిస్మరణాభావోపేనాదీనాంతేషాంభగవన్నిన్దాదిప్రయుక్తభగవద్విషయకభావనాప్రకర్షాభావేనతన్మూలకనిన్దాదిదోషావిస్మృతేర్భగవత్ప్రాప్త్యభావః - ప్రత్యుతతన్నిన్దాదిదోషేణనిరయప్రాప్తిశ్చేతివేనచైద్యయోర్వైషమ్యముక్తంభవతి,అతఏవ-నస్తుతినిన్దయోఃపుణ్యాపుణ్యత్వప్రతిపాదకశాస్త్రావిరోధోఽపి-భావనాప్రకర్షేణాపిస్మృతవైరాదిదోషవత్పురుషవిషయత్వాత్పుణ్యాపుణ్యప్రతిపాదకశాస్త్రాణామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏవముక్తార్థందార్ష్టాన్తికేనిదర్శ్య-ఏవంకైశ్చిల్లబ్ధమిత్యాహ॥ కామాదితి ॥ యథా-భక్తియోగేనేశ్వరే-మనః-ఆవేశ్య-భగవతోగతింజగ్ము-స్తథా-కామాదిభిరపితస్మి-న్మనః-ఆవేశ్య -తదఘంమనసఆవేశననిమిత్తంకామాదిరూపమఘం-హిత్వా - అత్యన్తభావనాప్రకర్షేణకామాదికంవిస్మృత్యేత్యర్థః-బహవ- స్తద్గతిం,ప్రాప్తాః ॥ ౩౧ ॥ ఏతదేవోదాహరణవిశేషేణదర్శయతి॥గోప్య ఇతిభగవతి-కామా-ద్గోప్య-స్తద్గతింగతా-ఇత్యనుషఙ్గః - భయా-త్కంస-స్తద్గతింగత-ఇతివిభక్తివిపరిణామః - యద్వా-గోప్యాదయస్స్వప్రతినియతకామాదిభిరుపాయైస్తద్గతింగతా-ఇతియోగపద్యేనాన్వయః -సమ్బన్ధాద్వృష్ణయస్స్నేహాద్యూయమితి-వృష్ణయోయూయంచదేహసమ్బన్ధకృతస్నేహాదిత్యర్థః - అన్యథాపఞ్చప్రకారాంతర్భావాయోగాత్-భక్త్యా - వయంనారదాదయః - తత్రస్నేహస్తుల్యసన్నికృష్టవిషయఃప్రేమా-భక్తిరుత్కృష్టవిషయేతిభేదః ॥ ౩౨ ॥ ఏవముక్తేనార్థేనసిద్ధంవైనచైద్యయోర్వైషమ్యమాహ ॥ కతమోఽపీతి ॥ ఉక్తానాంపఞ్చానాంకాముకద్వేషిభీతస్నేహవద్భక్తరూపాణాంపఞ్చానాంమధ్యే - వేనస్త్వీ - శ్వరంపరమపురుషంప్రతి - కోఽపినభవతికామకాద్యన్యతమోనభవతి - అతస్తన్నిన్దయానిరయప్రాప్తిరితిభావః - తస్మా - దుక్తానాంపఞ్చానాంమధ్యేకేనాప్యన్యతమేనోపాయేన - భగవతిశ్రీకృష్ణే - మనో - నివేశయేత్ - నివేశితేచమనసిమనోనివేశననిమిత్తంకామాదికమపివిస్మృత్యతంప్రాప్స్యతీతిభావః - అతఏవహి - శ్రీవిష్ణుపురాణే ,, అపగతద్వేషానుబన్ధోభగవన్తమవాపే ,, తిహ్యుక్తం - నను - సంరమ్భభయయోగాదీనామపిభక్తియోగవద్భగవ

త్ప్రాప్తిసాధనత్వేయథాఆరబ్ధవిచ్ఛిన్నభగవద్భక్తియోగః పునర్జన్మాన్తరే,,పూర్వాభ్యాసేనకౌన్తేయ,, ఇత్యాదిభగవదుక్తరీత్యా - పూర్వాభ్యాసేనోపసంహృతసంపూర్ణభగవద్భక్తియోగో భగవన్తం ప్రాపయతి-ఏవమారబ్ధవిచ్ఛిన్నసంరమ్భభయాదియోగోఽపిజన్మాన్తరేపూర్వాభ్యాసేనపరిపూర్ణతయాయోగో భగవన్తంప్రాపయేత్- నచైవంయుక్తంఅన్యథావిష్ణుద్వేషిణాంసర్వేషామపిముక్తిప్రసఙ్గః-ఏవంచ,,యఃపుత్రః పితరంద్వేష్టితంవిద్యాదన్యరేతసమ్। యోవిష్ణుంసతతంద్వేష్టితంవిద్యాదన్త్యరేతస,, మిత్యాదివిష్ణుదూషకనిన్దావచనానామనవకాశప్రసఙ్గః॥ ఉచ్యతే॥ సంరమ్భభయాదీనాంతస్మిన్నేవజన్మనిస్వవిస్మారకభావనాప్రకర్షావహానామేవముక్తిహేతుత్వంనతువిచ్ఛిన్నానాంజన్మాన్తరసమ్బన్ధినామపిప్రత్యుతతేషాంనిరయహేతుత్వమేవ- భక్తియోగస్యతువిచ్ఛిన్నస్యాపిపునర్జన్మాన్తరేభావనాప్రకర్షావహనద్వారాముక్తిసాధనత్వమితి-నచాత్రమానాభావః-ధర్మిగ్రాహకమానస్యసత్త్వాత్,,పార్థనైవేహనాముత్రవినాశస్తస్యవిద్యత,, ఇత్యారభ్య,,తత్రతంబుద్ధిసంయోగంలభతేపౌర్వదైహికమ్।యతతేచతతోభూయస్సంసిద్ధౌకురునన్దన॥ పూర్వాభ్యాసేనతేనైవహ్రియతేహ్యవశోఽపిస,,ఇత్యన్తేనభగవతైవారబ్ధస్యాపిభక్తియోగస్యపునఃకాలాన్తరేఫలసాధనత్వస్యోక్తత్వాత్-నత్వేవంసంరమ్భభయాదీనాంసకృదారబ్ధానాంపునర్జన్మాన్తరేభగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వప్రమాపకంకించిద్వచనంవిద్యతేప్రత్యుత,,యోవిష్ణు,,మిత్యాదినిన్దావచనాన్యేవసన్తి-యేభగవన్నిన్దాకారిణామపిసర్వేషాంద్వేషాదివిస్మారకభావనాప్రకర్షస్యాప్రాప్తిస్యాదేవతేషాంముక్తిరితినకోఽపివిరోధః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఏవంసంరమ్భయోగాదీనామపిభగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వేనచైద్యదన్తవక్త్రయోర్ముక్తావిస్మయః। కార్య ఇత్యభిధాయనకేవలంతయోర్భగవద్విషయకభావనాప్రకర్షైతద్విషయకసంరమ్భఏవహేతుః-అపితుపూర్వసిద్ధంభగవదానుకూల్యంచేతివక్తుమితిహాసంప్రతుష్టూషుః ప్రశ్నానవసరప్రదానాయతయోస్తావద్విష్ణుపార్షదత్వంవిప్రశాపాద్భ్రంశంచాహ ॥ మాతృష్వసేయఇతి ॥ మాతుః-స్వసాభగినీ-తస్యాఅపత్యంపుమాన్

వాయేనచునఃకృష్ణేనివేశయేత్॥ ౩౩ ॥మాతృష్వసేయోవశ్చైద్యోదన్తవక్త్రశ్చపాణ్డవ।పార్షదప్రవరౌవిష్ణోర్విప్రశాపాత్పదచ్యుతౌ॥౩౪॥యుధిష్ఠిరఉవాచ॥కీదృశఃకస్యవాశాపోహరిదాసాభిమర్శినః।అశ్రద్ధేయఇవాభాతిహరేరేకాన్తినాంభవః॥ ౩౫ ॥ దేహేన్ద్రియాసుహీనానాంవైకుణ్ఠపురవాసినామ్ ।దేహసమ్బన్ధసమ్బన్ధమేతదాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩౬ ॥ శ్రీనారదఉవాచ॥ఏకదాబ్రహ్మణఃపుత్రావిష్ణోర్లోకంయదృచ్ఛయా।సనన్దనా

మాతృష్వసేయః- హేపాణ్డవయుధిష్ఠిర-యౌ-భవతో-మాతృష్వసేయ- శ్చైద్యోదన్తవక్త్రశ్చ- ద్వావిమౌ-పూర్వం - విష్ణోఃపార్షదప్రవరౌ-ద్వారస్థితౌ-విప్రశాపాద్ధేతోః-పదాత్స్వస్థానాచ్చ్యుతౌభ్రష్టౌ - ఏవంచ-తయోఃశాపాత్పూర్వద్వేషాతిశయాత్ప్రాప్తినాత్యన్తభగవదానుకూల్యాచ్ఛాపాన్తేభావనాప్రకర్షసిద్ధ్యాముక్తిరితిభావః - అణ్డాన్తర్వర్తిన్యపీన్ద్రాదివిష్ణులోకేకస్మింశ్చిత్ ,,తదుపర్యపిబాదరాయణస్సమ్భవాత్,,ఇతిన్యాయేనోపేన్ద్రాద్యుపాసనయాతద్ద్వారపత్వాధికారంగతౌకౌచిజ్జీవౌస్థితౌ పశ్చాద్విప్రశాపాత్పదచ్యుతావితినారదస్యాశయః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇమమాశయమజానన్నేవంప్రశ్నానవసరేదత్తేపృచ్ఛతియుధిష్ఠిరః॥కీదృశఇతి॥కీదృశశ్శాపఇతి-శాపాకారప్రశ్నః-కస్యవేతితత్కర్తృప్రశ్నః - తస్యవిశేషణంహరిదాసాభిమర్శినఇతి-హరిదాసానభిమృశతిపరాభవతీతిహరిదాసాభిమర్శీ - తస్య - అనేనతస్యానౌచిత్యంసూచితం-హరేరేకాన్తభక్తానాం-భవోజన్మఅశ్రద్ధేయఇవఅనాదర్తవ్యఇవా-భాతిప్రతీయతే॥అయంభావః॥,,ఏతందేవయానంపన్థానమాపద్యనచపునరావర్తన్తేనచపునరావర్తత ,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాముక్తానామేవపునరావృత్తిర్నవిద్యతే-కింపునర్నిత్యసిద్ధానాంభగవత్పార్షదానాంభగవత్స్థానాద్భ్రంశాభావఇహజన్మాభావశ్చేతి-అతఇదంభగవత్పార్షదయోస్తత్పదాద్భ్రష్టయోరుచ్యమానమిహజన్మానాదర్తవ్యం-తజ్జన్మప్రతిపాదకంవాక్యం,,జరద్గవఃకమ్బలపాదుకాభ్యామిత్యాదిజరద్గవాదివాక్యవదసఙ్గతార్థమితి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తయోర్జన్మాసమ్భవమేవవివృణ్వన్ పృచ్ఛతి॥దేహేతి॥కర్మాయత్తప్రాకృతదేహేన్ద్రియప్రాణరహితానాం-వైకుణ్ఠపురవాసినాం-నిత్యసిద్ధానామిత్యర్థః- అనేనపూర్వమప్యసంభావితప్రాకృతదేహేన్ద్రియప్రాణసమ్బన్ధానామిత్యుక్తం - ఏవంవిధానాం-దేహసమ్బన్ధఃప్రాకృతదేహసమ్బన్ధ- స్తదనుబన్ధిరాగద్వేషాదిసమ్బన్ధశ్చ-తయోస్సమాహారః-తదేతదఘటమానం-మహ్యా-మాఖ్యాతుంకథయితు-మర్హసి ❁ ॥౩౬॥ ❁ ఏవమాపృష్టోభగవాన్నారదఃప్రశ్నస్యోత్తరరూపమితిహాసంవక్తుముపక్రమతే॥ ఏకదేత్యాదినా॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-పుత్రాః-సనన్దనాదయః-ఆదిశబ్దేనసనకసనత్కుమారసనత్సుజాతావివక్షితాః- ఏతే-భువనత్రయం-సంచరన్తః - కదాచిద్యదృచ్ఛయా-విష్ణోర్లోకం-జగ్ముఃయయుః అయంవిష్ణులోకశబ్దోఽణ్డాన్తర్గతవిష్ణులోకవిషయః-నతుముక్తప్రాప్యపరమవ్యోమవిషయః,, నైవతత్రకశ్చితోయేనలోకోలోకనమస్కృతః,, ఇతివక్ష్యమాణత్వాత్-ముక్తప్రాప్యఅర్చిరాదిమార్గైకగమ్యేపరవ్యోమ్ని

యోగినామపి సనకాదీనాం గమనాసమ్భవాన్నిత్యసిద్ధానామిహోత్పత్త్యసమ్భవాచ్చ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ సనన్దనాదీన్విశింషన్నాహ ॥ పఞ్చేతి ॥ పఞ్చషడ్వాహాయనా వత్సరా యేషాం తే - అర్భా అర్భకాః - స్తదాభా స్తద్వదవస్థితాః - స్తాన్ - అభశబ్దాభిప్రేతం వివృణోతి - పూర్వేషాం రుద్రాదీనామపి - పూర్వం జాతాన్ - దిగ్వాససః దిగమ్బరాన్ - ఏవంభూతాం - స్తాన్ - సనన్దనాదీన్ - శిశూన్ శిశుత్వేనాలక్ష్య - విష్ణోః - ద్వాస్థౌ ద్వారి స్థితౌ ద్వారపౌ - ప్రత్యషేధతాం న్యవారయతామ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తాభ్యాం ప్రతిషిద్ధాః - స్తే - కుపితాస్సన్త , ఏవం వక్ష్యమాణరీత్యా - అశపన్ ॥ శాపప్రకారమేవాహ ॥ యువామిత్యాదినా ॥ రాగద్వేషాదిరహితే - భగవతః - పాదమూలే - వాసం కర్తుం - యువాం - నార్హథః - అప్రాకృతం భగవత్పాదారవిన్దమూలమాశ్రిత్య స్థాతుం ప్రాకృతరాగద్వేషాదియుక్తౌ యువాం నార్హథ ఇత్యర్థః - కిన్తు - బాలిశౌ మూర్ఖౌ - యువాం - అతో - భగవత్పాదాశ్రయం - పాపిష్ఠాం రాగద్వేషాదిబహులాం - మాసురీం యోనిం - యాతం ప్రాప్నుతమ్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఇతిత్థం - శప్తౌ - స్వస్థానాత్పతన్తౌ - కృపాళుభిః - స్తైస్సనకాదిభిః - ప్రోక్తౌ - తదేవాహ ॥ పునరితి ॥ పున - ర్వాం యువయో - స్త్రిభిర్జన్మభి - ర్లోకాయ పునరేతల్లోకప్రాప్త్యై - కల్పతాం - శాపమోక్ష ఇతి శేషః - తావతా కాలేన శాపస్సమాప్యతామిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తావేవ పార్షదౌ - విప్రైః - శప్తౌ - విహాలోకే, దితేః పుత్రౌ - జజ్ఞాతే జాతౌ బభూవతుః - తత్ర - హిరణ్యకశిపు - ర్జ్యేష్ఠ - స్తతో - హిరణ్యాక్ష - స్తస్యానుజః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తత్ర - జ్యేష్ఠో హిరణ్యకశిపుః - నృసింహరూపిణా భగవతా - హతః - హిరణ్యాక్ష - స్తు - ధరోద్ధారే భూమ్యుద్ధారే నిమిత్తే - సౌకరం వారాహం - వపు - ర్బిభ్రతా - భగవతా - హతః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ హిరణ్యకశిపువృత్తాన్తం ప్రశ్నావతరణాయ తద్వృత్తాన్తం సఙ్గ్రహేణాహ ॥ హిరణ్యకశిపురితి ॥ సః - కేశవస్య భగవతః, నిరతిశయప్రియం - ప్రహ్లాదం పుత్రం జిఘాంసు ర్హన్తుమిచ్ఛుః - పుత్రమరణనిమిత్తం - నానావిధా - యాతనా - అక

దయో జగ్ముశ్చరన్తో భువనత్రయమ్॥ ౩౭ ॥ పఞ్చషడ్ఢాయనార్భాభాః పూర్వేషామపి పూర్వజాః। దిగ్వాససశ్శిశూన్మత్వా ద్వాస్స్థౌ తాన్ ప్రత్యషేధతామ్॥ ౩౮ ॥ అశపన్ కుపితా ఏవం యువాం వాసం న చార్హథః। రజస్తమోభ్యాం రహితే పాదమూలే మధుద్విషః। పాపిష్ఠామాసురీం యోనిం బాలిశౌ యాతమాశ్వతః॥ ౩౯ ॥ ఇతి శప్తౌ స్వభవనాత్పతన్తౌ తైః కృపాళుభిః। ప్రోక్తౌ పునర్జన్మభిర్వాం త్రిభిర్లోకాయ కల్పతామ్॥ ౪౦ ॥ జజ్ఞాతే తౌ దితేః పుత్రౌ దైత్యదానవవన్దితౌ। హిరణ్యకశిపుర్జ్యేష్ఠో హిరణ్యాక్షోఽనుజస్తతః॥ ౪౧ ॥ హతో హిరణ్యకశిపుర్హరిణా సింహరూపిణా। హిరణ్యాక్షో ధరోద్ధారే బిభ్రతా సౌకరం వపుః॥ ౪౨ ॥ హిరణ్యకశిపుః పుత్రం ప్రహ్లాదం కేశవప్రియమ్। జిఘాంసురకరోన్నానాయాతనా మృత్యుహేతవే॥ ౪౩ ॥ తం సర్వభూతాత్మభూతం ప్రశాన్తం సమదర్శనమ్। భగవత్తేజసా స్పృష్టం నాశక్నోద్ధన్తుముద్యమైః॥ ౪౪ ॥ తతస్తౌ రాక్షసౌ జాతౌ కేశిన్యాం విశ్రవస్సుతౌ। రావణః కుమ్భకర్ణశ్చ సర్వలోకోపతాపినౌ॥ ౪౫ ॥ తత్రాపి రాఘవో భూత్వా న్యహనచ్ఛాపముక్తయే। రామవీర్యం

రోత్ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ యాతనాః కుర్వాణోఽపి హిరణ్యకశిపు - స్తం పుత్రం హన్తుముద్యమైః స్సర్వోపాయైరపి నాశక్నోత్ ॥ తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ భగవత స్తేజసా - స్పృష్టం వ్యాప్తం - తత్ర హేతుః - ప్రశాన్తం అశనాయాపిపాసాదిరహితం - ప్రశాన్తేస్త్వేవ భగవత్తేజస్స్పర్శ ఇతి భావః - యద్వా - అత ఏవ ప్రశాన్తం - తత్ర హేతుః - సమదర్శనం - సుఖదుఃఖాదిషు ద్వన్ద్వేషు సమదృష్టిం - యస్సమస్స ఏవ హి శాన్త ఇతి భావః - యద్వా - అత ఏవ - సమదర్శనం, సర్వభూతానామాత్మా ఈశ్వర స్తద్భూతం తత్ప్రకారతయా తదాత్మతామాపన్నం ,, శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవత్ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా - యథా ,, వామదేవ స్తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః - ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చాహం కక్షీవానృషిరస్మి విప్రః ,, ఇతి సర్వభూతాన్తరాత్మానం భగవన్తం స్వశరీరకం ధీసాక్షీకృత్య సర్వప్రకారతయా స ఏవావస్థిత ఇతి ప్రకారభేదేఽపి ప్రకార్యైక్యాత్తద్భిదపరిహారేణ వామదేవో మన్వాదిభిస్స్వాత్మనోఽభేదమనుసంహితవాన్ - ఏవం , ప్రహ్లాదోఽపి ,, అహం హరిస్సర్వమిదం జనార్దన ,, ఇతి ప్రకార్యైక్యాద్విశిష్టవస్త్వైకదేశత్వాత్స్వస్మిన్ స్వనిష్ఠత్వాభావమాలక్ష్యాహమేవ సర్వభూతాన్తరాత్మా భగవానిత్యనుసంహితవానిత్యాశయేన తస్యాపి శేషణం సర్వభూతాత్మభూతమిత్యుక్తం ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తత , స్తావేవ - హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ , ద్వితీయే జన్మని , కైకస్యాం - భార్యాయాం - విశ్రవస్సుతౌ జాతౌ - తత్ర - జ్యేష్ఠో - రావణోఽనుజ స్తు కుమ్భకర్ణః - తావుభౌ - సర్వాన్లోకానుపతాపయతః ఖేద యత ఇతి సర్వలోకోపతాపనౌ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ తత్రాపి , జన్మని - భగవాన్ , రాఘవః శ్రీరామో - భూత్వా , శాపముక్తయే తయో శ్శాపోత్తరణాయ - న్యహనత్ - అనేన ఘాతకారిత్వం భగవతస్సూచితం - కోఽసౌ రాఘవః కీదృశం తస్య వీర్యం - కథం వా హతవా - నిత్యత్రాహ ॥ రామవీర్యమితి ॥ వీర్యగ్రహణం తజ్జన్మాదీనామప్యుపలక్షణం - తదవతారతద్వీ

ర్యానికంసర్వం, హేప్రభో-మార్కణ్డేయముఖాచ్ఛ్రోష్యసి-అతో-నాత్ర-తన్న యా-వితన్యతఇతిభావః ॥ ౪౬ ॥ తావేవరావణకుమ్భకర్ణావేవా-ద్యఅధునా-తృతీయజన్మని-తవ-మాతృష్వస్రాత్మజౌ-క్షత్రియాశిశుపాలదన్తవక్త్రౌ-జాతౌ అధునా-శాపేన-నిర్ముక్తౌ-శ్రీకృష్ణస్యచక్రేణ-హతంఅంహః-పాపమూలకంశరీరంయయోస్తౌ ॥ ౪౭ ॥ వైరానుబన్ధేన-తీవ్రముస్పష్టంయ-ద్ధ్యానంభగవద్విషయకం-తేనా-చ్యుతస్యభగవతః-సాత్మతాం-ఆత్మనోభావఃప్రకారంఆత్మతాసమానాఆత్మతాసాత్మతా-తాంసాధర్మ్యమిత్యర్థః-నీతౌ ప్రాపితౌ-పున-ర్విష్ణుపార్షదౌ-భూత్వా-హరేఃపార్శ్వం-జగ్మతుః ॥ ౪౮ ॥ యదుక్తం,,హిరణ్యకశిపుఃపుత్రంప్రహ్లాదంకేశవప్రియమ్।జిఘాంసు,,రిత్యాదినాప్రహ్లాదస్యకేశవప్రియత్వం తత్పుర్హిరణ్యకశిపోః-ప్రహ్లాదమరణాయోద్యోగపర్యన్తోద్వేషశ్చేతి-తద్విస్తరేణబుభుత్సుఃపృచ్ఛతియుధిష్ఠిరః॥ఏద్వేషఇతి॥దయితేనితరాంప్రీతివిషయే-తత్రాపి-మహాత్మని-సద్గుణౌత్రియే-హిరణ్యకశిపో-ర్విద్వేషః-కథమాసీత్కేన హేతునాఆసీదిత్యర్థః తదేతత్-యాచ-యేనకారణేనప్రహ్లాదస్యాచ్యుతాత్మతా అచ్యుతభగవాఽఆత్మా మతిర్యస్యసోఽచ్యుతాత్మా-తస్యభావస్తత్తా-తాంచ-హేభగవన్-మేమహ్యంబ్రూహి ॥ ౪౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతేచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః *****************

ఏవంతయోః కేశవాత్మత్వేపి ద్వేషవిస్తరబుభుత్సునాపృష్టో భగవాన్నారదఆహ॥భ్రాతరీతి॥ఏవం-దేవపక్షపాతేనా-

శ్రోష్యసిత్వం మార్కణ్డేయముఖాత్ప్రభో ॥ ౪౬ ॥ తావత్రక్షత్రియౌజాతౌమాతృష్వస్రాత్మజౌతవ । అధునా శాపనిర్ముక్తౌకృష్ణచక్రహతాంహసౌ ॥ ౪౭ ॥ వైరానుబన్ధతీవ్రేణధ్యానేనాచ్యుతసాత్మతామ్।నీతౌపునఃహరేఃపార్శ్వంజగ్మతుర్విష్ణుపార్షదౌ ॥ ౪౮ ॥ యుధిష్ఠిరఉవాచ ॥ విద్వేషోదయితేపుత్రేకథమాసీన్మహాత్మని । బ్రూహి మేభగవన్యేనప్రహ్లాదస్యాచ్యుతాత్మతా ॥ ౪౯ ॥ ******************************** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,సప్తమస్కన్ధే,ప్రథమోఽధ్యాయః ********* శ్రీనారదఉవాచ॥భ్రాతర్యేవంవినిహతేహరిణాక్రోడమూర్తినా।హిరణ్యకశిపూరాజన్పర్యతప్యద్రుషాశుచా॥౧॥ఆహచేదంరుషాపూర్ణస్సందష్టదశనచ్ఛదః।కోపోజ్జ్వలద్భ్యాంచక్షుర్భ్యాంనిరీక్షన్ధూమ్రమమ్బరమ్॥ ౨ ॥ కరాళదంష్ట్రోగ్రదృష్ట్యాదుష్ప్రేక్ష్యభ్రుకుటీముఖః।శూలముద్యమ్యసదసిదానవానిదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ భోభోదానవదైతేయాద్విమూర్ధంస్త్ర్యక్షశమ్బర।శతబాహోహయగ్రీవనముచేపాకఇల్వల॥౪॥విప్రచిత్తేమమవచఃపులోమన్శకునాదయః । శృణుతానన్తరంసర్వేక్రియతామాశుమాచిరమ్ ॥ ౫ ॥ సపత్నైర్ఘాతితఃక్షుద్రైర్భ్రాతామేదయితస్సుహృత్।పార్ష్ణిగ్రాహేణహరిణాసమేనాప్యుపధావనైః॥ ౬ ॥ తస్య

క్రోడమూర్తినావరాహరూపిణా-భగవతా-భ్రాతరిహిరణ్యాక్షే-వినిహతేసతి-హేరాజన్ రుషా-శుచాశోకేనచ-పర్యతప్యత్ ॥౧॥ ఇదంవక్ష్యమాణ-మువాచచ-కథంభూతఆహ ॥తత్రాహ-రుషా-పూర్ణః-అతఏవ-సన్దష్టః-దశనచ్ఛదఃఅధరోయేన-కోపేన-ఉదఞ్చితయేన-జ్వలద్భ్యాం-చక్షుర్భ్యాం - ధూమ్రం-అమ్బరమాకాశం-కోపాగ్నిధూమేనైవధూమ్రమమ్బరం-నిరీక్షమాణః ॥ ౨ ॥ కరాళదంష్ట్రాభిర్భయంకరదంష్ట్రాభి-ర్యుక్తయో-గ్రదృష్ట్యా దుష్ప్రేక్ష్యందుర్నిరీక్షం భ్రుకుటీయుక్తం-ముఖం-యస్య-సదసిసభాయాం-శూల-ముద్యమ్యఉద్ధృత్య-దానవాన్ప్రతీ,ద,మువాచ ॥౩॥ తదేవాహ॥భోభోఇతి॥సామాన్యేనతావత్సంబోధనంభోభోదానవాదైతేయాశ్చేతి - విశేషతస్సంబోధనంద్విమూర్ధన్నిత్యాదినా ॥ సర్వేయూయం-ప్రథమం,మమవచః-శృణుత,తతఃశ్రవణసమనన్తరమేవ,మదుక్తం,మాశు యుష్మాభిః,క్రియతాం-చిరంవిలమ్బంమాకురుత ॥౪-౫॥ కింతత్తత్రాహ॥సపత్నైరితి॥ సమేనదేవాసురవర్గయోస్సమేనాపి-ఉపధావనైరనువర్తనైః-పార్ష్ణిగ్రాహేణపృష్ఠోద్బలకేన-దేవానాంసహాయభూతేనేత్యర్థః -హరిణాప్రయోజ్యకర్త్రా-మత్సపత్నైఃప్రయోజకకర్తృభిః-క్షుద్రైరల్పబలైః-దేవైః-ప్రియః-సుహృచ్చమే-భ్రాతాహిరణ్యాక్షో-ఘాతితః ॥౬॥ తస్యహరేః-కథంభూతస్య-స్వతస్సామ్యవత్త్వోయమవిగ్రహస్యాపి-మాయావనౌకసః మాయోపాత్తవరాహరూపస్య-అతఏవ-వ్యక్షస్యభావోయేనతస్య- దేవతారూపత్యాగాదితిభావః - భజన్తంస్వమనువర్తమానం భజమానస్యఅనువర్తమానస్య-బాలస్యేవఅస్థిరాత్మనఃఅవ్యవస్థితచిత్తస్య- ఏవంభూతస్య- హరేర్మమ- శూలేన-భిన్నాగ్రీవాయస్య- తస్యభూరిణారుధిరేణ రుధిరప్రియంఅనుభావతరం - గతవ్యథోఽహం - యావ-త్తర్పయిష్యే - తావ-ద్యూయం - భువం-యాతేత్యన్వ

యః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ నను దేవైస్తద్వధః కారితోఽతస్తైః కింన హన్యన్త ఇత్యత్రాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ అస్మాకమహితే శత్రౌ-దేవానాం కూటే ఆశ్రయే-తస్మిన్ విష్ణౌ-నష్టే సతి-యథా-వనస్పతౌ-ఛిన్నం మూలం యస్య-తస్మిన్ సతి- శాఖాః-శుష్యన్తి-తద్వ-ద్విష్ణురేవ ప్రాణో జీవనహేతు- ర్యేషాం తే - దివౌకసో దేవా-స్స్వయమేవ-నశ్యన్తి-అత- స్తన్నాశాయ న పృథగ్యత్నః కార్య ఇతి భావః ॥ ౯ ॥ యావత్తర్పయిష్యే-తావ - ద్యూయం-బ్రహ్మక్షత్రకులాభ్యాం - సమేధితాం-బ్రహ్మక్షత్రబహులామిత్యర్థః-భువం పృథ్వీం-యాత-గత్వా కిం కర్తవ్యం తత్రాహ ॥ సూదయధ్వమితి ॥ తప ఆదీనాం ద్వన్ద్వే తత్తద్వత్క్రియ ఇనిః-తప ఆదిభిర్యుక్తాన్-సూదయధ్వం ఘాతయత ॥ ౧౦ ॥ నను తైః కిమపరాద్ధం తత్రాహ ॥ విష్ణురితి ॥ ద్విజానాం-క్రియామూలో-యో-యజ్ఞ-స్స ఏవ-ధర్మ- స్తన్మయస్తదాకృతిః పుమాన్-విష్ణుః-ద్విజక్రియామూల ఇతి భిన్నపదత్వే-ద్విజానాం-క్రియాస్తా ఏవ మూలం-యస్య-శ్రౌతయజ్ఞరూపధర్మమయశ్చేత్యర్థః-పుమాన్ శ్రౌతస్మార్తధర్మశరీరక ఇత్యర్థః-తథా-దేవర్షిపితృభూతానాం-ధర్మశ్చ దేవాద్యుద్దేశ్యకో-యో-ధర్మ- స్తస్య చ పరాయణం పరమ ఆశ్రయో నిర్వాహకః - దేవాద్యుద్దేశ్యకో యో ధర్మ- స్తదాశ్రయ ఇత్యర్థః-ద్విజేషు తత్కర్తృకయజ్ఞాదిధర్మేషు చ వినాశితేషు శరీరనాశేన విష్ణురపి వినాశితో భవతి-తద్వినాశే చాశ్రయవినాశాదాశ్రితే తస్మిన్ వినష్టే సతి యజ్ఞభాగ్యే చరుపురోడాశాదిహవిర్భాగాదిరూపజీవికాయా అభావాద్దేవాదయోఽపి స్వయమేవ వినష్టా భవన్తీతి భావః ॥ ౧౧ ॥ తస్మా-ద్యత్ర యత్ర దేశే-బ్రాహ్మణాదయో-వర్తన్తే-తం తం, జనపదం దేశం-యాత గచ్ఛత-సన్దీపయత దహత-వృశ్చత లునీత ॥ ౧౨ ॥ ఇతీత్థం-భర్తుర్హిరణ్యకశిపో-ర్నిదేశమాజ్ఞాం-ఆదృతా ఆదరయుక్తాః-శిరసా-ఆదాయ స్వీకృత్య - కదనప్రియాః-కదనం భూతద్రోహ- స్తద్దుఃఖం వా-తదేవ ప్రియం యేషాం తే-దానవా-దైతేయా

త్యక్తస్వభావస్య ఘృణేర్మాయావనౌకసః । భజన్తం భజమానస్య బాలస్యేవాస్థిరాత్మనః ॥ ౭ ॥ మచ్ఛూలభిన్నగ్రీవస్య భూరిణా రుధిరేణ వై । రుధిరప్రియం తర్పయిష్యే భ్రాతరం మే గతవ్యథః ॥ ౮ ॥ తస్మిన్ కూటేఽహితే నష్టే కృత్తమూలే వనస్పతౌ । విటపా ఇవ శుష్యన్తి విష్ణుప్రాణా దివౌకసః ॥ ౯ ॥ తావద్యాత భువం యూయం బ్రహ్మక్షత్రసమేధితామ్ । సూదయధ్వం తపోయజ్ఞస్వాధ్యాయవ్రతదానినః ॥ ౧౦ ॥ విష్ణుర్ద్విజక్రియా * మూలయజ్ఞో ధర్మమయః పుమాన్ । దేవర్షిపితృభూతానాం ధర్మస్య చ పరాయణమ్ ॥ ౧౧ ॥ యత్ర యత్ర ద్విజా గావో వేదా వర్ణాశ్రమక్రియాః । తం తం జనపదం యాత సన్దీపయత వృశ్చత ॥ ౧౨ ॥ ఇతి తే భర్తృనిర్దేశమాదాయ శిరసాఽఽదృతాః । తథా ప్రజానాం కదనం విదధుః కదనప్రియాః ॥ ౧౩ ॥ పురగ్రామవ్రజోద్యానక్షేత్రారామాశ్రమాకరాన్ । ఖేటఖర్వటఘోషాంశ్చ దదహుః పత్తనాని చ ॥ ౧౪ ॥ కేచిత్ఖనిత్రైర్బిభిదుః సేతుప్రాకారగోపురాన్ । ఆజీవ్యాంశ్చిచ్ఛిదుర్వృక్షాన్ కేచిత్పరశుపాణయః । ప్రాదహన్ శరణాన్యన్యే ప్రజానాం జ్వలితోల్ముకైః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం విప్రకృతే లోకే దైత్యేన్ద్రానుచరైర్ముహుః । దివం దేవాః పరిత్యజ్య భువి చేరురలక్షితాః ॥ ౧౬ ॥ హిరణ్యకశిపుర్భ్రాతుః సమ్పరేతస్య దుఃఖితః । కృత్వా కటోదకాదీని భ్రాతృపుత్రానసాన్త్వయత్ ॥ ౧౭ ॥ శకునిం శమ్బ

శ్చ-ప్రజానాం-కదనం-చక్రుః ॥ ౧౩ ॥ కదనక్రియామేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పురేతి ॥ తత్ర-పురం హట్టాదిమత్-గ్రామస్తద్రహితః-వ్రజో గవాం వాసః -ఉద్యానం కృత్రిమం వనం- క్షేత్రం వ్రీహ్యాదేః -ఆరామః అకృత్రిమం వనం ఆశ్రమం ఋషీణాం స్థానం- ఆకరో రత్నానాం వాసః-ఖేటః కర్షకగ్రామః -ఖర్వటః గిరిద్రోణ్యాశ్రయో గ్రామః -ఘోషః ఆభీరాణాం వాసః-పట్టణం రాజధానీ-ఏతాని- కేచి-ద్దదహుః అగ్నిప్రక్షేపేణ దగ్ధవన్తః ॥ ౧౪ ॥ కేచి-త్ఖనిత్రైః ఖననసాధనై-స్సేతూన్-ప్రాకారాన్ గోపురాంశ్చ-బిభిదుః - తత్ర సేతవో జలబన్ధనార్థనిర్మితాస్తటాకాదయః - కేచిచ్చ -పరశుః పాణౌ యేషాం తే-ఆజీవ్యానుపజీవ్యాన్ ఫలినశ్చూతాదివృక్షాన్-చిచ్ఛిదుః -అన్యే చ-శరణాని గృహాన్-ప్రాదహన్ ప్రదగ్ధవన్తః-కేచిచ్చో-ల్ముకైస్సాగ్నికాష్ఠైః ప్రజాః జనాన్ జజ్వలుః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం-దైత్యేన్ద్రస్య హిరణ్యకశిపోరనుచరై-ర్ముహుర్ముహుః, లోకే విప్రకృతే ఉపద్రుతే సతి - సర్వే, దేవాః - దివం - పరిత్యజ్య, అసురైః, అలక్షితా, స్తత్ర తత్ర భువి ప్రదేశే, విచేరుర్జగ్ముః ॥ ౧౬ ॥ తతో, దుఃఖితో, హిరణ్యకశిపుః సమ్పరేతస్య మృతస్య భ్రాతుః కటోదకాదీని, ప్రేతోద్దేశేన కరేణ హస్తేన దేయం సతిలం జలం కటోదకం, తత్ప్రభృతీని, ప్రేతోద్దేశేన కర్తవ్యాని, కృత్వా, భ్రాతుర్హిరణ్యాక్షస్య తనయా - నసాన్త్వయత్ ॥ ౧౭ ॥ భ్రాతుః పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ శకునిమితి ॥ తథా, దేశకాలాభిజ్ఞోఽసురేశ్వరః హిరణ్యకశిపు, స్తేషాం శకున్యాదీనాం, మాతరం, రుషద్భానుం - స్వమాతరం-దితిం చ, శ్లక్ష్ణయా మృదువ్యా

౧౧ శ్లో ॥ * పా ॥ మూలో యజ్ఞ

నిపుణయా వా - గిరా - ఇదం వక్ష్యమాణమాహ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ తదేవాహ - ॥ అమ్బామ్బేత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ అమ్బామ్బేతి తేస్స మ్బోధనం - హే వధూః భ్రాతృభార్యాయాః - హే పుత్రా ఇతి తత్పుత్రాణాం - వీరం హిరణ్యాక్షం, ప్రతి - శోచితుం - యూయం - నార్హథ - కుతః - యతః - రిపోః - రభిముఖే - శూరాణాం - వధః - శ్లాఘ్యః ప్రశస్తః - ఈప్సితః ప్రశస్తత్వేనాభినుత ఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ భవతు నామ తస్య వధః శ్లాఘ్యః, స్తథాఽప్యస్మాకం తావద్వన్ధువిగతిరేవేత్యత్రాహ ॥ భూతానామితి ॥ ఇహ సంసారే భూతానాం - సంవాసః సహావస్థానం - ప్రపాయామివ - ప్రపిబన్త్యస్యామితి ప్రపా - పాన్థానాం పిపాసూనాం జలాని పానేన ప్రీణాత్యర్థం ధార్మికైర్నిర్మితా శాలా - తస్యాం - యథా - పాన్థానాం సహావస్థానమస్థిరం - తద్వ - దిహ భూతానామపీత్యర్థః - అస్థిరత్వే హేతుం వదన్ భూతాని విశినష్టి - స్వకర్మభిస్తైస్తైః, ర్దైవేన తత్తజ్జీవకర్మానుగుణం ప్రవృత్తేనేశ్వరేణేత్యర్థః - ఏకత్ర, నీతానాం సంయోజితానాం - పున - రన్యత్ర - నీతానాం వియోజితానామ్ ॥ ౨౧ ॥ నను - జీవతామేవ సంయోగవియోగౌ ప్రపాదిషు దృష్టౌ - కథం పునరజీవతోఽపి భ్రాతురర్థస్య శోకస్తత్ర సంయోగవియోగావిత్యత్రాహ ॥ నిత్య ఇతి ॥ దేహస్యాస్థిరత్వేఽప్యాత్మనః స్థిరత్వాత్ తత్తత్కర్మానుగుణశరీరత్యాగోపాదానాభ్యాం తైస్తైస్సంయోగవియోగావుపపన్నావితి భావః - తదేతదుపపాద్యతే - ఆత్మా, నిత్యః, తత్ర హేతుః - అవ్యయః అవినాశార్హః స్వరూపతః - తత్కుతః - శుద్ధః ప్రకృతిపరిణామానాశ్రయస్వరూపః - ప్రకృతిపరిణామో హి ప్రకృతిగతః ॥ తత్కుతః ॥ పరః దేహాద్విలక్షణః ॥ తత్కుతః ॥ సర్వవిత్ దేహేన్ద్రియమనః ప్రాణాదీనాం విత్ - అజడత్వేన దేహాద్విలక్షణ ఇతి భావః - కథమేకదేశస్థస్సర్వం వేత్తీ - త్యత్రాహ ॥ సర్వగః - స్వధర్మభూతజ్ఞానద్వారా కృత్స్నదేహాదివ్యాపీతి భావః - స్వత ఏవం భూతోఽప్యసావాత్మా, మాయయా స్వస్వన్నిధివిచిత్రపుణ్యపాపాత్మకకర్మణా - గుణాన్ సత్త్వాదీన్ - విసృజన్ కర్మానురూపం తద్భోగ్యాన్ సృజన్నిత్యర్థః - ఆత్మనస్స్వస్య - కర్మఫలభోగార్థమితి శేషః - లిఙ్గం శరీరం - ధత్తే బిభర్తి - గుణసృష్టిః భగవత్కర్మానుగుణత్వాత్ కర్మణస్స్వాత్మనః కర్తృత్వాద్గుణవి

రన్ధాన్ శిఖాం భూతసన్తాపనం వృకమ్ । కాలనాభం మహానాభం హరిశ్మశ్రుం మహోత్కచమ్ ॥ ౧౮ ॥ తన్మాతరం రుషాభానుం దితిం చ జననీం గిరా । శ్లక్ష్ణయా దేశకాలజ్ఞ ఇదమాహాసురేశ్వరః ॥ ౧౯ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ అమ్బామ్బ హే వధూః పుత్రా వీరం మార్హథ శోచితుమ్ । రిపోరభిముఖే శ్లాఘ్యః శూరాణాం వధ ఈప్సితః ॥ ౨౦ ॥ భూతానామిహ సంవాసః ప్రపాయామివ సువ్రతే । దైవేనైకత్ర నీతానామున్నీతానాం స్వకర్మభిః ॥ ౨౧ ॥ నిత్య ఆత్మాఽవ్యయశ్శుద్ధస్సర్వగస్సర్వవిత్పరః । ధత్తేఽసావాత్మనో లిఙ్గం మాయయా విసృజన్గుణాన్ ॥ ౨౨ ॥ యథాఽమ్భసా ప్రచలతా తరవోఽపి చలా ఇవ । చక్షుషా భ్రామ్యమాణేన దృశ్యతే చలతీవ భూః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం గుణైర్భ్రా

సర్గేఽపి కర్తృత్వముక్తం - గుణాన్విసృజన్నితి - ఉక్తవిధోఽప్యనాదిపుణ్యపాపాత్మకకర్మఫలభోగాయ తదనుగుణపరిణామసత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకలిఙ్గదేహం బిభర్తీత్యర్థః - తథా చ - తస్య తత్ర తత్ర కర్మానుగుణదేహసమ్బన్ధాత్ తత్ప్రియాప్రియైస్సహ సంయోగవియోగౌ సమ్భవత ఇతి భావః ॥ ౨౨ ॥ నను నాయమాత్మా దేహాద్విలక్షణః - కిం తు - స ఏవ - యతో దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహాద్యభేదేన ప్రతీయతే - తత్రాహ ॥ యథేతి ॥ దేవోఽహమిత్యాదిప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపా - న ప్రమితిరూపేతి భావః ॥ తదేవోపపాదయతి । యథేతి ॥ యథా, ప్రచలతా, అమ్భసా ఉదకేనోపాధినా, తరవో వృక్షా అపి - చలా ఇవ కమ్పమానా ఇవ - దృశ్యన్తే, యథా చ - భ్రామ్యమాణేన, చక్షుషా - భూమిరపి - చలతీవ దృశ్యతే - యథా తరుభూమ్యాదిచలనప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపేత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం తథా - హే భద్రే - గుణైస్సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకైర్దేహేన్ద్రియాదిభిస్సహ - మనసి - భ్రామ్యమాణే వ్యావృతవతి - యద్వా - గుణైశ్శబ్దాదిభిర్విషయైస్తైస్తైః - స్తదర్థమిత్యర్థః, మనసి భ్రామ్యమాణే దేహం వివయీకుర్వతి సతి - పుమాన్ జీవః - స్వయమవికలోఽపి నిర్వయవోఽపి - దేహాద్భిన్నోఽపీత్యర్థః తత్స్వన్యతాం దేహతుల్యతాం - యాతి - దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహరూపేణాత్మానం ప్రత్యేతీత్యర్థః - తత్త్వాం యాతీత్యనుక్త్వా తత్సామ్యతాం యాతీతి వదతోఽయమభిప్రాయః - దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహాకారేణాత్మానం మన్యమానస్యాపి కదాచిత్తద్వ్యతిరేకప్రతిపత్తిరస్త్యేవేతి ॥ తదేవ ప్రతిపాదయతి ॥ అలిఙ్గో లిఙ్గవానివేతి ॥ లిఙ్గాచ్ఛరీరాదన్యః - అలిఙ్గ ఆత్మా - లిఙ్గవానివా - త్మానం - ప్రత్యేతి - మమేదం శరీరమిత్యేవంరూపేణ లిఙ్గప్రతిసమ్బన్ధీవాత్మానం ప్రత్యేతీత్యర్థః - మమేదం శరీరమితి శరీరాద్వ్యతిరిక్తత్వేనాత్మనః ప్రతీతావపి దేహాత్మభ్రాన్తిమతాం తత్ప్రతీతేరస్ఫుటత్వద్యోతనాయ లిఙ్గవానివేతీవశబ్దః ప్రయుక్తః ॥ అయం భావః ॥ యద్యాత్మనో దేహాకారత్వేన ప్రతీతిః ప్రమితిరూపా స్యాత్, తర్హి తద్భిన్నత్వేన ప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపా స్యాత్ - తచ్చాయుక్తం - శరీరప్రతిభాసదశాయాం తదప్రతీతిదశాయాం చ సుషుప్త్యాదావహమర్థస్యాత్మనోఽను

వృత్తత్వేన ప్రతీయమానత్వాదితి ॥ ౨౪ ॥ ఏవం దేహాద్విలక్షణస్య నిత్యస్యాత్మనః కర్మపరిపాకానుగుణ సత్త్వాదిగుణ శరీరాకారరూపదేహసమ్బన్ధస్తదనుధ్యాననిమిత్తస్తదభిన్నత్వప్రత్యయశ్చ భ్రమరూప ఇత్యుక్తమ్॥ అథ యథా దేహసమ్బన్ధస్తదనుధ్యాననిమిత్తస్తద్భేదభ్రమశ్చ యథా కర్మమూలకః ఏవం సుఖదుఃఖాదికమపి సర్వం కర్మమూలకమేవేత్యాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ అలిఙ్గేలిఙ్గాదన్యస్మిన్, శరీరాద్భిన్నే ఆత్మని-లిఙ్గభావనా దేహత్వేనానుధ్యానం-దేవోఽహమిత్యాది దేహాభేదప్రతీతిరిత్యేష-ఆత్మనో విపర్యయః అన్యథాప్రతీతిః - కర్మసంసృతిః కర్మకృతసంసారః- ఏవం - ప్రియాప్రియైః ఇష్టానిష్టవస్తుభిః-యోగో, వియోగశ్చ, సుఖదుఃఖే ఇత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ సమ్భవః, ఉత్పత్తిః-వినాశో మరణం-నానావిధ, శోకః అవివేకః చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యావివేచనం-చిన్తా-విషయానుధ్యానం వివేకస్య - స్మృతిః క్వచిదాప్తోపదేశాదినా జాతస్యాపి వివేకస్యానను సన్ధానం చైత్యేష-సర్వోఽపి, కర్మసంసృతిరేవ కర్మకృతసంసారరూప ఏవ-స్మృతః ॥ ౨౬ ॥ అత్ర శోకనిమిత్తమన్తరేణాపి యశ్శోకస్స వ్యర్థ ఏవేత్యస్మిన్నర్థే, ఇతిహాసమప్యుదాహరన్తి తత్త్వవిదః॥ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ పురాతనం - నత్వాధునికకపోలపరికల్పితం- యమస్య - ప్రేతబన్ధూనాం చ-సంవాదరూపం-త-మితిహాసం-నిబోధత మత్తశ్శృణుత ॥ ౨౭ ॥ ఇతిహాసమేవాహ॥ ఉశీనరేష్వితి ॥ ఉశీనరేషు దేశేషు-సుయజ్ఞ ఇతి ప్రసిద్ధః-కశ్చి-ద్రాజా-బభూవ-స చ సపత్నైశ్శత్రుభి-ర్యుద్ధే నిహత-స్తం నిహతం జ్ఞాతయస్సపిణ్డా-ఉపాసత పరివృత్యోపవివిశుః ॥ ౨౮ ॥ కథంభూతం-విశీర్ణం-రత్నమయం కవచం-యస్య - విభ్రష్టాన్యాభరణాని స్రక్చ యస్మాత్ శరైర్నిర్భిన్నం హృదయం యస్య - అసృజా రుధిరేణ - ఆవిలం వ్యాప్తమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రకీర్ణాః కేశా యస్య- స్తబ్ధే నిశ్చలే అక్షిణీ యస్య-సంరమ్భాత్ క్రోధేన-దష్టో-దష్టో దన్తచ్ఛదః ఓష్ఠో-యేన-రజసా-కుణ్ఠం ఆవృతం-ముఖామ్బుజం-యస్య మృధే యుద్ధే-ఛిన్నమాయుధం భుజశ్చ యస్య ॥ ౩౦ ॥ విధినా దైవేన ఏవం కృతముక్తదశాం ప్రాపిత - ముశీనరేన్ద్రం పతిం భర్తారం ప్రసమీక్ష్య-పత్న్యః - అతీవదుఃఖితాః-హే నాథ-వయం-హతాస్స్మ-ఇ-వదన్త్యః - కరైః పాణిభిః-భృశం నితరా-మురో-ముహుర్ముహుర్ఘ్నన్త్యః -తస్య భర్తుః-పదయోః చరణయో-రుపాపతన్ సమీపే సమన్తాదపతన్ ॥ ౩౧ ॥ తత-ఉచ్చైస్స్వరేణ-రుదన్త్యః - కుచకుఙ్కుమేనా-రుణైః -కుచయోః పత్న్యా తతః ప్రస్రవద్భిరితభావః-అస్రైః శోకజలబిన్దుభి-ర్దయితస్య పత్యు-రఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-సిఞ్చన్త్యః, విభ్రష్టాః కేశా ఆభరణాని చ యాసాం- తాః నృత్వేతాం నృణామపి-శుచం - సృజన్త్య ఉత్పాదయన్త్యః ఆక్రన్దనయా రోదనేన సహ-విలేపిరే విలాపం చక్రుః ॥ ౩౨ ॥ విలాపమేవాహ॥ అహో ఇతి ద్వాభ్యాం॥ నః అస్మాకం- ప్రభో హే భర్తః-అకరుణేన నిష్కృపేణ-విధాత్రా బ్రహ్మణా-దృగగోచరాం-దశాం- భవాన్నీతః గమితః, నః-దృశా-మగోచరాం-దశాం-ప్రణీత-ఇతి వాన్వయః-యేన విధాత్రా-పురా-ఉశీన-రాణాం ఉశీనర దేశోద్భవానాం, జనానాం, వృత్తిదః జీవనదః, కృతో-భవా- నధునా, తేనైవ విధాత్రా, శుచాం, వివర్ధనః, కృతోఽసి ॥ ౩౩ ॥ హే మహీపతే, సుహృత్తమేన, కృతజ్ఞేన చ-త్వయా, వినా, తే తవ సమ్బన్ధిన్యో, వయం, కథం స్యామ కథం జీవేమేత్యర్థః - అతస్త్వం, యత్ర, యాస్యసి-తత్రైవ-హే వీర, తవ, పాదయోః, శుశ్రూషతీనాం శుశ్రూషాం కర్తుమిచ్ఛన్తీనా, మస్మాక, మనుయానం సహగమనం, దిశ దేహి ॥ ౩౪ ॥ ఏవం-మృతం-పతిం-పరిగృహ్య విలపన్తీనాం, విర్యాణం వాహాగ్నం నయన-మనిచ్ఛతీనాం సతీనాం - అర్కః-సూర్యో-ఽస్తం అస్తాచలం ప్రతి-సంస్థిత ర్గతస్సన్

భ్రామ్యమాణే మనస్యవికలః పుమాన్। యాతి తత్సామ్యతాం భద్రే హ్యలిఙ్గో లిఙ్గవానివ ॥ ౨౪ ॥ ఏష ఆత్మవిపర్యాసో హ్యలిఙ్గే లిఙ్గభావనా। ఏష ప్రియాప్రియైర్యోగో వియోగః కర్మసంసృతిః ॥ ౨౫ ॥ సమ్భవశ్చ వినాశశ్చ శోకశ్చ వివిధస్స్మృతః। అవివేకశ్చ చిన్తా చ వివేకాస్మృతిరేవ చ॥ ౨౬ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్। యమస్య ప్రేతబన్ధూనాం సంవాదం తన్నిబోధత॥ ౨౭ ॥ ఉశీనరేష్వభూద్రాజా సుయజ్ఞ ఇతి విశ్రుతః। సపత్నైర్నిహతో యుద్ధే జ్ఞాతయస్తముపాసత ॥ ౨౮ ॥ విశీర్ణరత్నకవచం విభ్రష్టాభరణస్రజమ్। శరనిర్భిన్నహృదయం శయానమసృగావిలమ్॥ ౨౯ ॥ ప్రకీర్ణకేశం స్తబ్ధాక్షం రభసా దష్టదచ్ఛదమ్। రజఃకుణ్ఠముఖామ్భోజం ఛిన్నాయుధభుజం మృధే॥ ౩౦ ॥ ఉశీనరేన్ద్రం విధినా తథా కృతం పతిం మహిష్యః ప్రసమీక్ష్య దుఃఖితాః। హతాస్స్మ నాథేతి కరైరురో భృశం ఘ్నన్త్యో ముహుస్తత్పదయోరుపాపతన్॥ ౩౧ ॥ రుదన్త్య ఉచ్చైర్దయితాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం సిఞ్చన్త్య అస్రైః కుచకుఙ్కుమారుణైః । విస్రస్తకేశాభరణాశ్శుచం నృణాం సృజన్త్య ఆక్రన్దనయా విలేపిరే॥ ౩౨ ॥ అహో విధాత్రాకరుణేన నః ప్రభో భవాన్ప్రణీతో దృగగోచరాం దశామ్। ఉశీనరాణామసి వృత్తిదః పురా కృతోఽధునా యేన శుచాం వివర్ధనః॥ ౩౩ ॥ త్వయా కృతజ్ఞేన వయం మహీపతే కథం వినా స్యామ సుహృత్తమేన తే। తత్రానుయానం తవ వీర పాదయోశ్శుశ్రూషతీనాం దిశ యత్ర యాస్యసి॥ ౩౪ ॥ ఏవం విల

కృష్టో బభూవ ॥ ౩౫ ॥ ప్రేతస్య మృతస్య, యే-బన్ధవ, స్తేషాం-పరిదేవితం రోదన-మాశ్రుత్య స్వపుర్యా మేవ శ్రుత్వా-భగవాన్-యమ-స్స్వయమేవ-బాలకో-భూత్వా, తత్రాక్రన్దనస్థానే-సముపాగత-స్తా, నాహ ॥ ౩౬ ॥ తదేవాహ॥ అహో ఇతి ॥ అహో ఇత్యాశ్చర్యే, కింతత్-యద్వయసా-మత్తః, అధికానా నామపి, లోకవిధిం జన్మమరణాదిలోకపరిపాకం-పశ్యతామప్య, మీషాం, ప్రేతబన్ధూనాం-విమోహః, ఇత్యేతత్-విమోహమేవాహ॥ యత్ర భువి-సమ్భవ ఉత్పత్తి, స్తత్రైవ గతం పునస్తత్రైవ లీనం-మనుష్యం ప్రతి, స్వయం-సధర్మాణః న్యూతేన తుల్యం జన్మమరణాదిభాజో ఽపి-ముధా-శోచన్తి ॥ ౩౭ ॥ న్యూనవయస్కా-అపి-వయమేవా-హో-ధన్యాః శ్రేష్ఠాః, కుతః-యతః-పితృభ్యాం మాతాపితృభ్యాం, త్యక్తా అపి-వయం, నవిచిన్తయామః చిన్తాం నకుర్మః - అబలాదుర్బలా అప-బాలా అపేతివా, వృకాదిభి, రభక్ష్యమాణా-వయం, తత్ర హేతుః-యో హి, గర్భే, రక్షత్-జన్మనః పశ్చాదప-సఏవహీశ్వరో-రక్షితా రక్షిష్యతి ॥ ౩౮ ॥ కోసౌ రక్షితా-తత్రాహ॥ యఇతి ॥ యఈశ్వర, స్వేచ్ఛయైవ-నతుకర్మణా, ఇదం-కృత్స్నం, జగత్-సృజతి-తర్హి - సోఽప్యస్మదాదివత్-జన్మమరణాదిభాక్-నేత్యాహ॥ అవ్యయః అపక్షయాదివికారరహితః - కర్మాయత్తప్రాకృతదేహరహిత ఇత్యర్థః, యశ్చ, స్వేనసృష్టం, జగ, ద్రక్షతి-యశ్చ, స్వేనరక్షితం - పున-రవలుమ్పతే సంహరతి, తర్హ్యేవంవిధ-ఈశ్వరః కర్మవశ్య ఇవేత్థం కమర్థం కరోతి, తత్రాహ, హే అబలాః తస్యైవం జగదుత్పత్త్యాదికర్తు, రీశితురీశ్వరస్య, అన్తరాత్మతయావస్థితస్య, చరాచరాత్మక-మిదం జగ-త్క్రీడనం క్రీడాపరికరం-జగద్వ్యాపార స్తస్య క్రీడారూప ఇతి భావః॥ అతఏవ-నిగ్రహానుగ్రహయోర్నిగ్రహానుగ్రయోః, ప్రభుస్సమర్థః ॥ ౩౯ ॥ ప్రభుత్వమేవాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం దర్శయతి॥ పథీతి॥ యథా-పథి-చ్యుతం విస్రస్తమప-దిష్టేన దైవేనేశ్వ

పతినాం వై పరిగృహ్య మృతం పతిమ్। అనిచ్ఛతీనాం నిర్హారమర్కోఽస్తం సంన్యవర్తత॥ ౩౫ ॥ తత్రాహ ప్రేతబన్ధూనామాశ్రుత్య పరిదేవనమ్। ఆహ తాన్బాలకో భూత్వా యమస్స్వయముపాగతః॥ ౩౬ ॥ యమ ఉవాచ॥ అహో అమీషాం వయసాఽధికానాం విపశ్యతాం లోకగతిం విమోహః। యత్రోద్భవ స్తత్రగతం మనుష్యం స్వయం సధర్మా అపి శోచన్త్యపార్థమ్॥ ౩౭ ॥ అహో వయం ధన్యతమా యదత్ర త్యక్తాః పితృభ్యాం నవిచిన్తయామః। అభక్ష్యమాణా అబలా వృకాదిభి స్సరక్షితా రక్షతి యో హి గర్భే॥ ౩౮ ॥ య ఇచ్ఛయేశ స్సృజతీదమవ్యయో య ఏవ రక్షత్యవలుమ్పతే చ యః। తస్యాబలాః క్రీడనమాహురీశితుశ్చరాచరం నిగ్రహసంగ్రహే ప్రభుః॥ ౩౯ ॥ పథిచ్యుతం తిష్ఠతి దిష్టరక్షితం గృహే స్థితం తద్విహతం వినశ్యతి। జీవత్యనాథోఽపి తదీక్షితో వనే గృహేఽపి గుప్తోఽస్య హతో న జీవతి॥ ౪౦ ॥ భూతాని తైస్తైర్నిజయోనికర్మభిర్భవన్తి కాలేన భవన్తి సర్వశః। న తత్ర హాత్మా ప్రకృతావపి స్థిత స్తస్యా గుణైరన్యతమో నిబధ్యతే॥ ౪౧ ॥ ఇదం శరీరం పురుషస్య మోహజం యథా పృథగ్భౌతికమీయ

రేణ-రక్షితమనుగృహీతం స-తిష్ఠతి పునర్లబ్ధం భవతీత్యర్థః-గృహే, స్థితమపి-తేనదిష్టేన-విహతం స-న్వినశ్యతి, ఏవ-మరణ్యే, అనాథః రక్షకాన్తరరహితోఽపి-తేనదిష్టేన, ఈక్షితః జీవతి-తత్సఙ్కల్పేన జీవతి-గృహే-గుప్తోఽప, అస్య హతః అనేనోపేక్షితః-నజీవతి-కింతు వినశ్యతి ॥ ౪౦ ॥ కింతర్హ్యయమీశ్వరోఽపి విషమః-నేత్యాహ॥ భూతానీతి॥ సర్వాణి-భూతాని దేవమనుష్యాదీని, తైస్తై - ర్నిజయోనికర్మభిః స్వస్వజాతిప్రాప్తినిమిత్తకర్మభిః, కాలనిజయోనికర్మపరిపాకకాలే-భవన్తి, పున, స్తత్కర్మక్షయే - నభవన్తి, దేవమనుష్యాదిభూతానాం భావాభావాత త్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తేశ్వరాయత్తావితి నతస్య వైషమ్యమితి భావః, నను మాస్తు వైషమ్యం తస్య అపి త్వన్తరాత్మతయావస్థితస్య స్వానర్థరూపం సంసారం స్వయమేవాపాదయన్ కిమయమజ్ఞః నేత్యాహ ॥ నేతి ॥ తత్ర ప్రకృతౌ దేవాదిశరీరే, జీవాన్తరాత్మతయా, స్థితోఽప్యాత్మా పరమాత్మా, నబధ్యతే నసంసరతీత్యర్థః, హేతివిస్మయే దేహస్థితస్యాప్యేకస్య నబన్ధః, అన్యతరస్య తు బన్ధ, ఇతి విస్మయః, ఇతరస్య బన్ధమేవాహ-తస్యాః ప్రకృతేః- గుణైః దేవోఽహం స్థూలోఽహమిత్యాదిరూపప్రతీతివిషయై ర్దేహగత దేవత్వాదిభిః, దేహాత్మభ్రమాదినేత్యర్థః, అన్యతమః దేహేన్ద్రియాదీనామన్యతమో జీవః - నిబధ్యతే నిబద్ధో భవతి, సంసరతీత్యర్థః, యద్వా, గుణైశ్శబ్దాదిభిర్విషయైర్హేతుభిః - తద్భోగేన హేతునా - నిబధ్యత ఇత్యర్థః, తద్భోగ ఏవహి తస్య సంసృతౌ కారణమితి భావః॥ తథాచ శ్రుతిః,, తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి ,, ఇతి ॥ ౪౧ ॥ ఏవం సర్వభూతానాముత్పత్తిలయాదేస్తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తేశ్వరాయత్తత్వాన్న శోకః కార్య ఇత్యభిధాయ, దానీం దేహస్యవినాశిస్వభావత్వాదాత్మనస్తు తద్విపరీతరూపత్వాదుభావపి న శోకవిషయావితి వక్తుం తావద్దేహాత్మనోః పరస్పరవైలక్షణ్యమాహ॥ ఇదమితి ద్వాభ్యాం ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం-రాజాదిశరీరం, పురుషస్య జీవస్య, మోహజం అవిద్యాసఞ్చితకర్మకృతం, పురుషస్య మోహజమిదం శరీరమితి వ్యతిరేకనిర్దేశేన దేహాత్మనోః పరస్పరభేదో దర్శితః, తత్ర దేహస్యానాత్మత్వం దృష్టాన్తే

నాహ॥ యథేతి॥యథా-గృహం-గృహిణః-పృథక్భిన్నం, తథా-భౌతికంభూతసఙ్ఘాతపరిణామరూప-మిదంశరీరమపిపృథక్ శరీరిణోభిన్న - మీయతేఅవగమ్యతఇత్యర్థః - యథాగృహస్యగృహిస్వరూపత్వమత్యన్తాసమ్భావితం-తద్వ-ద్దేహస్యదేహిస్వరూపత్వమితిదృష్టాన్తాభిప్రాయః, ఏవం-గృహదృష్టాన్తేనజీవాద్దేహస్యభేదఉక్తః తేనైవదృష్టాన్తేనదేహస్యవినాశిస్వభావత్వం చాహ॥తథేతి॥యథా-మృత్కాష్ఠాదివికారాత్మకంగృహంకాలేనవినశ్యతి,తథా, ఔదకైః , పార్థివైః, తైజసైశ్చ-ఇదంవాయువియదాకాశీయయోరప్యుపలక్షణం - ఉదకాదీనామంశైః- కాలేనతత్తద్దేవాదిజాతిప్రాప్తినిమిత్తకర్మపరిపాకకాలేనేత్యర్థః,జాతో-జనోదేహః, జన్మనఃపశ్చాదపి-వికృతఃబాల్యయౌవనస్థావిరత్వాదిభిరవస్థాభిర్వికారంప్రాప్తః,పునస్స్వారమ్భకకర్మవినాశకాలేవినశ్యతి ॥ ౪౨ ॥ అథాత్మనోదేహాద్భేదంసదృష్టాన్తమాహ॥యథేతి॥యథా, ఽనలోఽగ్నిః, దారుషు, స్థితో-భిన్నఈయతే దారుగతహ్రస్వత్వదీర్ఘత్వవక్రకుటిలత్వాదిధర్మరహితస్తేభ్యోభిన్నఏవదృశ్యతే, యథాచ, దేహగతోఽప్యనిలస్తతఃపృథగేవదృశ్యతే - యథాచ- నభః, సర్వగతంసర్వత్రవ్యాప్తమపి-నసజ్జతేసర్వగతధర్మైర్నసంబధ్యతి, తథా, సర్వగుణాశ్రయఃసత్త్వాదిసర్వగుణపరిణామరూపదేహేన్ద్రియాద్యాశ్రయోఽపిపుమాన్ జీవః, పరఃగుణేభ్యః పరః-దేహాద్భిన్నఇత్యర్థః, దేహగతజన్మజరామరణాదిభిరవికృతస్తస్మాద్విలక్షణత్వేనావతిష్ఠతేఇత్యర్థః, అవిభాగేనావస్థితస్యాపితద్గతధర్మాస్పర్శఆద్యంనిదర్శనం - విజాతీయస్యాపిసహావస్థానేద్వితీయం,తృతీయం తు-తదవస్థానేఽపినతద్గతధర్మాస్పర్శ,ఇతిభేదః ॥ ౪౩ ॥ ఏవందేహాత్మనోఃపరస్పరవిలక్షణస్వరూపయోరభిహితయోరప్యతీవదేహాత్మభ్రాన్త్యాఽనుశోచతాంశోకమపనేతుంకఞ్చిత్ప్రకృతిమాహ ఇత్యాశజ్క్యప్రతిక్షిపతి ॥ సుయజ్ఞ ఇతి ॥ హేమూఢాః-భవత్పక్షే - యం,మనుశోచథ సోఽయం,సుయజ్ఞః, శేతే,యుష్మాభిశోచ్యస్సుయజ్ఞః,శేతేవిద్యతఏవకిమర్థంశోకఇతిభావః, ననుశ్భవత్పక్షేశయానఏవహిసుయజ్ఞఇతిశఙ్కార్థః,తత్ప్రతిక్షిపతి ॥ యశ్శ్రోతేతి ॥యః,శ్రోతాభవ

తేగృహమ్।తథౌదకైః పార్థివైస్తైజసైర్జనః కాలేనజాతోవికృతోవినశ్యతి॥౪౨॥యథాఽనలోదారుషుభిన్న ఈయతేయథాఽనిలోదేహగతఃపృథక్స్థితః । యథానభస్సర్వగతంనసజ్జతే తథాపుమాన్సర్వగుణాశ్రయఃపరః॥ ౪౩ ॥సుయజ్ఞోనన్వయంశేతేమూఢాయమనుశోచథ । యశ్శ్రోతాయోఽనువక్తేహనసదృశ్యేతకర్హిచిత్॥౪౪ ॥నశ్రోతానానువక్తాయంముఖ్యోఽప్యత్రమహానసుః।యస్త్విహేన్ద్రియవానాత్మాసచాన్యఃప్రాణదేహయోః॥౪౫॥ భూతేన్ద్రియమనోలిఙ్గాన్దేహానుచ్చావచాన్విభుః।భజత్యుత్సృజతిహ్యన్యస్తచ్చాపిస్వేనతేజసా॥ ౪౬ ॥తావల్లిఙ్గాన్వితోహ్యాత్మాయావత్కర్మనిబన్ధనమ్।తతోవిపర్యయఃక్లేశోమాయాయోగోఽనువర్తతే॥ ౪౭ ॥వితథాభినివేశోఽయంయద్గుణేష్వర్థదృగ్వచః । యథామనోరథస్స్వప్నస్సర్వమైన్ద్రియికం

ద్విలాపశ్రవణతువః, యశ్చ, నువక్తాప్రతివచనకర్మశ్చ, స - ఇహ,కర్హిచిదపిచిరంసుసూక్ష్మంనిరీక్ష్యమాణోఽపినదృశ్యతే- శయానోదేహఏవసుయజ్ఞశ్చేద్భవద్విలపితంకిమితినశృణోతినప్రతివక్తీత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ ముఖ్యప్రాణోఽపిశ్రవణప్రతివచనకర్మమౌనస్స్యాత్ ,కింపునర్దేహోనతమఇత్యాహ ॥ నశ్రోతేతి ॥ ముఖ్యోఽప్యసుఃప్రాణోవా-నశ్రోతానభవద్విలపితస్యశ్రోతా , నాప్యనువక్తా , కింపునర్దేహఇత్యర్థః , ననుశ్రోతారంప్రతివక్తారంప్రత్యేవానుశోచామ ఇత్యత్రాహ ॥ యస్త్వితి ॥ యస్త్విన్ద్రియవాన్శ్రవణప్రతివచనాదిసాధనశ్రోత్రవాగాదీన్ద్రియయుక్త - స్సత్వ, త్మా, ఇహశరీరే,ప్రాణదేహాభ్యాం, మన్యఏవా,సీత్-సతుతత్- తేభ్యోదేహేభ్యో - ఽన్యఏవసన్ -స్వేన- తేజసాజ్ఞానేన - ఉపలక్షితః, భూతైఃపృథివ్యాదిభిః-ఇన్ద్రియైర్జ్ఞానకర్మేభయేన్ద్రియైః-ర్మనసాచలిఙ్గ్యతైలక్ష్యన్తఇతితథా - తా-నుచ్చావచానుత్కృష్టాపకృష్టాన్ - దేహాన్ భజతిబిభర్తి-ఉత్సృజ్యతిత్యజతిచ - అతఃహిత్యనుభవంప్రమాణయతి - ఇన్ద్రియవానాత్మాదేహత్యాగతదుపాదానశీలశ్చయానమిమందేహంత్యక్త్వాగతఇతిసోపిదానీంనశోచ్యఇతిభావః ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ నన్వస్మాకముపభోగ్యమిమందేహమన్తరేణాపిహేతుంత్యక్త్వాగతఇత్యనుశోచామ స్తత్రాహ ॥ తావదితి ॥ యావ-న్నిబన్ధనందేహసమ్బన్ధకారణంకర్మపుణ్యాపుణ్యాత్మకంకర్మ-వర్తతే-తావ,ల్లిఙ్గాన్వితో-దేహేనాన్వితో- భవత్యా,త్మా,తతఏవదేహాన్వయాదేవహేతోః - విపర్యయఃదేహాత్మభ్రాన్తి - స్తతఃక్లేశ - ఇత్యేవంరూపోమాయాయోగః ప్రకృతిసమ్బన్ధరూపసంసృతి - రనువర్తతే॥ అయంభావః॥ సతిదేహసమ్బన్ధనిమిత్తేకర్మణిదేహేనాన్వయః - తస్మింశ్చసతిమమాయంపత్రరహమస్యభార్యేత్యాద్యాత్మకోదేహాత్మభ్రమః - తస్మింశ్చసతిక్లేశః - తత్రనిదానస్యకర్మణఏవనివృత్తత్వాత్తస్యాత్మనఃపునశ్శయానదేహసమ్బన్ధస్యైవాభావాన్నికైతుకోవ్యర్థశ్చశోకః - దేహసమ్బన్ధాపహకర్మనివృత్తిరేవచదేహోత్పన్నైహేతురితి ॥ ౪౭ ॥ దేహస్యోపభోగ్యత్వం ప్రతిక్షిపతి ॥ వితథేతి ॥ అయ - మభినివేశోఽభిమానో - వితథో

ప్యర్థః - దేహాదేరపురుషార్థరూపత్వాదితి భావః - కో౽సావభినివేశః యత్ - ద్గుణేషు సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకేషు దేహాదిషు - తదుపభోగ్యేషు శబ్దాదిషు చ - అర్థదృగ్వచః ప్రయోజనత్వదర్శనవచనే ఇత్యేషః, దేహాదిషూపభోగ్యత్వజ్ఞానం తద్వ్యవహారశ్చేత్యభిమానో౽ప్యర్థ ఇత్యర్థః - వైతథ్యమేవ దృష్టాన్తముఖేన విశదయతి॥ యథేతి॥ యథా - మనోరథః మనోరథరూపః - స్వాప్నః స్వప్నద్రష్టృకర్తృ సుగుణమనోవృత్తిరూపసఙ్కల్పవికల్పాత్మకస్వప్నానుగుణతయేశ్వరసృష్టపదార్థః - మృషా అనిత్యః స్వప్నకాలమాత్రావస్థాయీ, తథా - సర్వ ఐన్ద్రియకం చాస్యేన్ద్రియవిషయం శబ్దాదికమపి, మృషా అనిత్యః - అనిత్యత్వాదపురుషార్థః, స్వప్నద్రష్ట్రికానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయిపదార్థసృష్టినిమిత్తకర్మానుగుణమీశ్వరసృష్టం స్వాప్నం పదార్థం ప్రతి వజాగ్రదవస్థానభావ్యస్యైన్ద్రియగవ్యభోక్తృదృష్టసమానకాలికపదార్థం ప్రత్యుపభోగ్యత్వాద్యభిమానో౽ప్యర్థః - అనిత్యత్వేనాపురుషార్థరూపత్వాదితి భావః. మృషాశబ్దస్యానిత్యత్వవాచిత్వం "మృషానిత్యమనిత్యం చ" ఇత్యనన్తరగ్రన్థాదవగమ్యతే "అనాశీ పరమార్థశ్చ ప్రాజ్ఞైరభ్యుపగమ్యతే" ఇతి పరాశరవచనాచ్చ పరమార్థానాశ్యాదిశబ్దానామనాశిపరత్వమవగమ్యతే ॥౪౮॥ ఏవం దేహాత్మనోరుభయోరపి శోకావిషయత్వముక్తం సహేతుకముపసంహరతి॥ అథేతి॥ అథ - సో౽బలాః - నిత్యమాత్మాన - మనిత్యం దేహం ప్రత్యపి - తద్విదః దేహాత్మయాథాత్మ్యవిదో న శోచన్తి కుతః - ఇత్యత ఆహ - స్వభావ ఇతి శబ్దో హేత్వర్థకః - యస్మాత్ - స్వభావః వస్తునః స్వాభావికో ధర్మః - శోచతామపి శోచద్భిరప్యన్యథా కర్తుం - న శక్యతే - న హ్యాత్మనః స్వాభావికం నిత్యత్వమపనీయానిత్యత్వం కేనచిచ్ఛోకాద్యుపాయేనాపాదయితుం శక్యం - న వా దేహస్యానిత్యత్వమపనుద్య నిత్యత్వం - న హి వహ్నేరౌష్ణ్యాపనయేన శైత్యమాపాదయితుం శక్యమితి భావః ॥౪౯॥ యదుక్తం "స్వయం సధర్మా అపి శోచన్తి" ఇతి, తత్ర దృష్టాన్తతయేతిహాసం ప్రస్తౌతి॥ లుబ్ధక ఇతి॥ కశ్చిల్లుబ్ధకో వ్యాధః పక్షిణాం - మన్తకః మృ

మృషా ॥ ౪౮ ॥ అథ నిత్యమనిత్యం వా నానుశోచన్తి తద్విదః। నాన్యథా శక్యతే కర్తుం స్వభావః శోచతామపి॥ లుబ్ధకో విపినే కశ్చిత్పక్షిణాం నిర్మితో౽న్తకః। వితత్య జాలం విదధే తత్ర తత్ర ప్రలోభనమ్॥౫౦॥ కులిఙ్గమిథునం తత్ర విచరత్సమదృశ్యత। తయోః కులిఙ్గీ సహసా లుబ్ధకేన ప్రలోభితా॥౫౧॥ సా౽సజ్జత సిచస్తన్త్ర్యాం మహిషీం కాలయన్త్రితామ్। కులిఙ్గస్తాం తథా౽౽పన్నాం నిరీక్ష్య భృశదుఃఖితః। స్నేహాదకల్పః కృపణః కృపణాం పర్యదేవయత్॥౫౨॥ అహో అకరుణో దేవః స్త్రియా౽కరుణయా విభుః। కృపణం మా౽నుశోచన్త్యా దీనయా కిం కరిష్యతి॥ కామం నయతు మాం దేవః కిమర్ధేనాత్మనో హి మే। దీనేన జీవతా దుఃఖమనేన విధురాయుషా॥౫౪॥ కథం త్వజాతపక్షాంస్తాన్మాతృహీనాన్బిభర్మ్యహమ్। మన్దభాగ్యాః ప్రతీక్షన్తే నీడే మే మాతరం ప్రజాః॥౫౫॥ ఏవం కులిఙ్గం విలపన్తమారాత్ప్రియావియోగాతురమశ్రుకణ్ఠమ్। స ఏవ తం శాకునికః శరేణ వివ్యాధ కాలప్రహితో విలీనః॥౫౬॥ ఏవం

త్యుః - నిర్మితః - ఈశ్వరేణ మృత్యుత్వేన నిర్మితః అత ఏవ - స - తత్ర తత్ర - జాలం - వితత్య - పక్షిణాం - ప్రలోభనం వఞ్చనం - విదధే కృతవాన్ ॥ ౫౦ ॥ ఏవం లుబ్ధకే ప్రలోభయతి సతి - తత్ర సమీపే - కులిఙ్గయోః పక్షిణోః, మిథునం ద్వన్ద్వం, సంచరత్ - సత్ - లుబ్ధకేన - అదృశ్యత - తయోః స్త్రీపుంసయోర్మధ్యే - కులిఙ్గీ స్త్రీ సహసా సావజ్ఞనోపాయేన లుబ్ధకేన - ప్రలోభితా - బభూవ ॥౫౧॥ సా ప్రలోభితా కులిఙ్గీ, సిచస్తన్త్ర్యాం జాలసూత్రే - అసజ్జత లగ్నా౽భూత్ - అథ తతః - తాం - తథా౽౽పన్నాం ఆపదం ప్రాప్తాం, స్వాం - కర్మానుగుణేన కాలేన యన్త్రితాం - సిచస్తన్త్ర్యామాసక్తాం, మహిషీం భార్యాం కులిఙ్గీం - వీక్ష్య, కులిఙ్గః పుమాన్, స్నేహాదతీవ దుఃఖితః - అకల్పః విమోచనే౽దక్షః - అత ఏవ - కేవలం - స్వయమప్యాతురః దీనస్సన్ పర్యదేవయత్ పరితప్తో బభూవ ॥౫౨॥ తదేవాహ॥ అహో ఇతి॥ అహో - దేవో, ౽కరుణః - నిర్ఘృణః - అకరుణత్వమేవావిష్కరోతి॥ స్త్రియా - అకరుణయేతి చ్ఛేదః - అకరుణయా సర్వతో౽నుకమ్ప్యయా - స్త్రియా మమ భార్యయా - నితరాం - కృపణం దీనం - మాం ప్రత్యనుశోచన్త్యా - దీనయా - కులిఙ్గ్యా - విభుర్దైవః - కిం కరిష్యతి - న కిమపి తస్య ప్రయోజనం, కిం తు, మయ్యకారుణ్యేన మామవియోజ్య స్త్రియమనీతవానితి భావః ॥౫౩॥ యతో - మయ్యకరుణో - దేవ - స్తతో మామపి - కామం యథేష్టం - నయతు - ఆత్మనో౽ర్ధేన - మమ - కిం కిం ప్రయోజనం - ఎతస్మిన్నస్మ ఆత్మనో౽ర్ధం భార్యాఖ్యం నష్టమవశిష్టేనార్ధేన న కిమపి ప్రయోజనమస్తీత్యర్థః - అర్ధం వినష్టే దీనేన కృపణేన, దుఃఖం యథా భవతి తథా - జీవతా ప్రాణాన్ ధారయతా - విధురాయుషా - విధురం భార్యారహితమాయుర్యస్య - తేన భార్యాశూన్యజీవితయుక్తేనేత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ కించ - అజాతపక్షాన్ మే - తాన్ - మాతృహీనాన్ రహితాన్, శాబకాన్ - కథమహం బిభర్మి పుష్ణామి - కించ - మే మమ, ప్రజాః - నీడే - మాతరం ప్రతీక్షన్తే ॥ ౫౫ ॥ ఏవం - ప్రియాయా - వియోగేనా - తురం దుఃఖితం - అత ఏవ - విశేషేణ రుదన్తం - అశ్రుకణ్ఠమశ్రుపూర్ణకణ్ఠం - తం కులిఙ్గం - స ఏవ - శాకునికః శకునీన్ హన్తీతి శాకునికః లుబ్ధకః ఆరాత్సమీపే - లీనస్తిరోహితస్సన్ - కాలేన కర్మానుగుణేన - ప్రహితః ప్రేరితః - శరేణ - వివ్యాధ తాడితవాన్ ॥ ౫౬ ॥ ఏవమితిహాసం ప్రస్తుత్య ప్రకృతోప

యోగిత్వేనోపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం యథా కులిఙ్గస్తథా - యూయమపి - ఆత్మాపాయం స్వమృత్యుం, అపశ్య న్త్యః అనాలోచయన్త్యః - అత ఏవ అబుద్ధయః - వివేకశూన్యాః, వర్షశతైరపి - శోచన్త్యః - ఏనం పతిం - న ప్రాప్స్యథ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ ఏవం ప్రేతబన్ధుయమసంవాదరూపమితిహాసం ప్రస్తుత్యోపసంహరతి దైత్యః ॥ బాల ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవమిత్థం - బాలే - ప్రవదతి సతి - సర్వే - జ్ఞాతయస్సుయజ్ఞస్య సపిణ్డాః - విస్మితం చేతో యేషాం తే - అయథోత్థితం అపురుషార్థత్వేనా ప్రతీతం - కిన్తు - పురుషార్థత్వేన విపరీతరూపేణ ప్రతీతం - స సర్వం - దేహాదికం - మనిత్యం అస్థిరం - అపురుషార్థరూపం - మేనిరే నిశ్చితవన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ యమస్త్వే - తదుక్తమ్ - ఉపాఖ్యాయ కథయిత్వా, తత్రైవా - న్తరధాత్, తతో - జ్ఞాతయ - స్సుయజ్ఞస్య - య - త్కర్తవ్యం సామ్పరాయికం మృతోద్దేశేన కర్తవ్యం కర్మ - త - చ్చక్రుః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఏవమితిహాసముపసంహృత్య తత్ఫలితార్థముపదిశన్నుపసంహరతి ॥ అత ఇతి ॥ యతో - దేహాత్మనోరేవంవిధస్స్వభావః అతః, హిరణ్యాక్షాదిరూపం, పరమన్యమాత్మానం స్వం ప్రతి వా, యూయం, మా శోచత, అహో మాం విహాయ స గత స్తం వి హాయాహం కథం జీవానీత్యేవం స్వం పరం ప్రతి వా మా శోచతేత్యర్థః - స్వః పర ఇత్యభినివేశోఽభిమానో - యస్మాత్తేనా - జ్ఞానేన అనాద్యజ్ఞానమూలకేన కర్మణా, వినా, దేహినాం, కః పరః, కో వా ఆత్మా, కశ్చ స్వీయః, పారక్యో వా, స్వపరవిభాగః స్వీయపరకీయవిభాగశ్చ, సర్వోఽప్య, నాద్యవిద్యామూలకకర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధప్రయుక్తదేహాత్మాభిమానప్రయుక్త జౌపాధికః ఆత్మనాం తు కేనాపి ప్రకారేణ స్వాభావిక సమ్బన్ధశ్శోకహేతుర్నవిద్యతే, అతో మా శోచతేత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ ఉపరితనం దైత్యస్య వృత్తాన్తం వక్తుం తావత్తద్వాక్యముపసంహరన్దితేరవస్థితిప్రకారమాహ భగవా

యూయమపశ్యన్త్యః ఆత్మాపాయమబుద్ధయః । నైనం ప్రాప్స్యథ శోచన్త్యః పతిం వర్షశతైరపి ॥ ౫౭ ॥ హిరణ్య కశిపురువాచ ॥ బాల ఏవం ప్రవదతి సర్వే విస్మితచేతసః । జ్ఞాతయో మేనిరే సర్వమనిత్యమయథోత్థితమ్ ॥ ౫౮ ॥ యమ ఏతదుపాఖ్యాయ తత్రైవాన్తరధీయత ॥ జ్ఞాతయోఽపి సుయజ్ఞస్య చక్రుర్యత్సామ్పరాయికమ్ ॥ ౫౯ ॥ అత శ్శోచత మా యూయం పరం చాత్మానమేవ వా । క ఆత్మా కః పరో వాత్ర స్వీయః పారక్య ఏవ వా ॥ స్వపరాభినివేశేన వినాజ్ఞానేన దేహినామ్ ॥ ౬౦ ॥ నారద ఉవాచ ॥ ఇతి దైత్యపతేర్వాక్యం దితిరాకర్ణ్య సస్నుషా । పుత్రశోకం క్షణాత్త్యక్త్వా - తత్త్వే చిత్తమధారయత్ ॥ ౬౧ ॥ ******************************
**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః**********
నారద ఉవాచ ॥ హిరణ్యకశిపూ రాజన్నజేయమజరామరమ్ । ఆత్మానమప్రతిద్వన్ద్వమేకరాజం వ్యధిత్సత ॥ ౧ ॥ స తేపే మన్దరద్రోణ్యాం తపః పరమదారుణమ్ । ఊర్ధ్వబాహుర్నభోదృష్టిః పాదాఙ్గుష్ఠాశ్రితావనిః ॥ ౨ ॥ జటా దీధితిభీ రేజే సంవర్తార్క ఇవాంశుభిః । తస్మిన్తపస్తప్యమానే దేవాః స్థానాని భేజిరే ॥ ౩ ॥ తస్య మూర్ధ్నస్సము ద్భూతస్సధూమోఽగ్నిస్తపోమయః । తిర్యగూర్ధ్వమధో లోకానతపద్విష్వగీరితః ॥ ౪ ॥ చుక్షుభుర్నద్యుదన్వ

న్నారదః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం - దైత్యపతేర్హిరణ్యకశిపో, ర్వాక్య - మాకర్ణ్య, స్నుషయా పుత్రస్య భార్యయా, సహితా, దితిః, క్షణ మాత్రేణ, పుత్రశోకం, త్యక్త్వా, తత్త్వే దేహాత్మయాథాత్మ్యే - చిత్త - మధారయత్ తత్త్వచిన్తనపరా బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁
ఇతి శ్రీభాగవతగన్ధిచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః **********

ఏవం తత్త్వోపదేశేన దిత్యాదీనాం శోకం పరివృతవతో దైత్యస్యోపరితనం వృత్తాన్తమాహ భగవాన్నారదః ॥ హి రణ్యకశిపురిత్యాదినా ॥ హే రాజన్ యుధిష్ఠిర - హిరణ్యకశిపు, రాత్మానం, వ్యధిత్సత విధాతుమైచ్ఛత్, కథంభూతం, అ జేయం ఇతరైర్జేతుమశక్యం, జరామరణరహితం, అప్రతిద్వన్ద్వం ప్రతిపక్షరహితం, ఏకరాజం, ఏకః స్వయమేవ రా జా ఏకరాజ, స్తం - ఏవంభూతమాత్మానం సాధయితుమైచ్ఛదిత్యర్థః, యేన సాధనేన స్వ యముక్తవిధో భవేత్తాదృశం సా ధనం కర్తుమైచ్ఛదితి యావత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్సాధనానుష్ఠానప్రకారమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ స ఇతి ॥ స దైత్యః - మన్దరగిరేః - ద్రోణ్యాం - అత్యుగ్రం - తప - స్తేపే కృతవాన్ ॥ కథంభూతస్సన్ - ఊర్ధ్వబాహుః యస్య - నభసి దృష్టిర్యస్య - పాదాఙ్గుష్ఠేనా - శ్రితా - అవనిర్భూమి - ర్యేన ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం తపః కుర్వన్ - దైత్యః - జటానాం - దీధితిభిః కాన్తిభిః - అంశుభిరశ్మిభి - స్సంవర్తకః ప్రళయకాలిక - సూర్య ఇవ - రేజే రరాజ తస్మిన్, దైత్యే ఏవం తపః కురతి - సతి - యే దేవాః - పూర్వం రాక్షసైరల క్షితాస్సన్తో - భువి - చేరు - స్తే, స్థానాని స్వస్థానాని - భేజిరే ప్రాపుః, ప్రతిపక్షస్యాసురస్య తపస్స్థితత్వాదుపద్రవాభా వాత్స్వస్థానాని భేజిర ఇతి భావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తస్య దైత్యస్య మూర్ధ్నస్సకాశాత్, సముద్భూతః నిష్క్రాన్త స్త - పోమయః, తపస ఆ గత స్తపోమయః తత ఆగత ఇత్యర్థే, మయట్చేతి మయట్ - తపః కార్యభూత ఇత్యర్థః ధూమేన సహితోఽగ్నిః - ప్రవృద్ధ - స్తి ర్యగూర్ధ్వ - మధశ్చ, సర్వతో లోకానతపత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నద్యః, ఉదన్వన్తస్సముద్రాశ్చ, చుక్షుభుః - ద్వీపైర

ద్రిభిశ్చ సహితా, భూమి, శ్చచాల, గ్రహైస్సహితాః - స్తారానక్షత్రాణి, నిపేతుః, దశదిశో జజ్వలుశ్చ ॥ ౫ ॥ తేన తపోఽగ్నినా-తప్తా-దేవా దివం- త్యక్త్వా, సత్యలోకం-యయుః, ధాత్రే బ్రహ్మణే, విజ్ఞాపయామాసుః॥ విజ్ఞప్తిమేవాహ ॥ హే దేవదేవ దేవానామిన్ద్రాదీనామపి దేవ, హే జగత్పతే, దైత్యేన్ద్రస్య, తపసా, తప్తా, వయం దివి ద్యులోకే, స్థాతుం, న శక్నుమః ॥ ౬ ॥ హే భూమన్, యది, త్వం, లోకానాం, క్షేమం, మన్యసే, తర్హి హే అభిభో హే సర్వాభిభవక్షమ, తవ, బలిహారాః హవిర్భాగప్రదాః, పూజాకారిణో వా, సర్వే, లోకాః, యావన్న నఙ్క్ష్యన్తి నాశం న యాస్యన్తి, తావదేవ తతః పూర్వమేవ, తస్య దైత్యేన్ద్రతపోఽగ్నేః, ఉపశమం, విధేహి కురు ॥ ౭ ॥ దైత్యస్య గూఢాభిసన్ధిం బ్రహ్మణస్తస్మిన్ ద్వేషముత్పాదయితుం విజ్ఞాపయన్తి ॥ తస్యేతి దుశ్చరమితరైః కర్తుమశక్యం, తపః, చరతః కుర్వతః, తస్య దైత్యస్య, అయం కిల సఙ్కల్పః యద్యపి-సర్వజ్ఞస్య, తవ, విదితం, కిం నుకిమపి నాస్తి, తథాఽప్యస్మాభిర్నివేదితం, శ్రూయతాం, త్వయేతి శేషః ॥ ౮ ॥ కోఽసౌ సఙ్కల్పః, తత్రాహుః॥ సృష్ట్వేతి॥ సర్వధిష్ణ్యేభ్య ఇన్ద్రాదిస్థానేభ్యః-పరమే స్థానే తిష్ఠతీతి పరమేష్ఠీ బ్రహ్మా, తపోయోగః, యస్సమాధిర్నిష్ఠా, తేన, చరాచరాత్మకమిదం, కృత్స్నం, జగత్సృష్ట్వా, యన్నిజాసనం, సర్వోత్కృష్టం సత్యలోకమధ్యాస్తే ॥ ౯ ॥ తదేవాసనమహమాత్మనో మమ, వర్ధమానేన, తపోయోగసమాధినా సాధయిష్యే-ఇతి-నను, బ్రహ్మణా దీర్ఘాయుషా తపస్తప్త్వా తత్సాధితం, అన్యః కథం తత్సాధయేత్-తత్రాహుః, కాలాత్మనోశ్చ నిత్యత్వాదితి, యద్యప్యాయురల్పం, తథాఽపి కాలస్యాత్మనశ్చ, నిత్యత్వాద్బహుభిర్జన్మభిస్సాధయిష్య ఇత్యభిసన్ధిరిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ అభిసన్ధ్యన్తరమాహురన్యథేతి॥ తపోబలేన-అహమిదం, జగదన్యథా అధరోత్తరం, అయథాపూర్వం-దేవాసురాదివ్యత్య

న్తస్సాద్రిద్వీపాచచాల భూః। నిపేతుస్సగ్రహాస్తారా జజ్వలుశ్చ దిశో దశ॥ ౫ ॥ తేన తప్తా దివం త్యక్త్వా బ్రహ్మలోకం యయుస్సురాః । ధాత్రే విజ్ఞాపయామాసుర్దేవదేవ జగత్పతే ॥ దైత్యేన్ద్రతపసా తప్తా దివి స్థాతుం న శక్నుమః॥ ౬ ॥ తస్య చోపశమం భూమన్విధేహి యది మన్యసే। లోకా న యావన్నఙ్క్ష్యన్తి బలిహారాస్తవాభిభో॥ ౭ ॥ తస్యాయం కిల సఙ్కల్పశ్చరతో దుశ్చరం తపః । శ్రూయతాం కిం న్వవిదితం తవాథాపి నివేద్యతే ॥ ౮ ॥ సృష్ట్వా చరాచరమిదం తపోయోగసమాధినా । అధ్యాస్తే సర్వధిష్ణ్యేభ్యః పరమేష్ఠీ నిజాసనమ్॥ ౯ ॥ తదహం వర్ధమానేన తపోయోగసమాధినా। కాలాత్మనోశ్చ నిత్యత్వాత్సాధయిష్యే తథాఽఽత్మనః॥ ౧౦ ॥ అన్యథేదం విధాస్యేఽహమయథాపూర్వమోజసా । కిమన్యైః కాలనిర్ధూతైః కల్పాన్తే వైష్ణవాదిభిః॥ ౧౧ ॥ ఇతి శుశ్రుమ నిర్బన్ధం తపః పరమమాస్థితః। విధత్స్వానన్తరం యుక్తం స్వయం త్రిభువనేశ్వర॥ ౧౨ ॥ తవాసనం ద్విజగవాం పారమేష్ఠ్యం జగత్పతే । భవాయ శ్రేయసే భూత్యై క్షేమాయ విజయాయ చ ॥ ౧౩ ॥ ఇతి విజ్ఞాపితో దేవైర్భగవానాత్మభూర్నృప। పరితో భృగుదక్షాద్యైర్యయౌ దైత్యేశ్వరాశ్రమమ్॥ ౧౪ ॥ న దదర్శ ప్రతిచ్ఛన్నం వల్మీకతృణకీచకైః। పిపీలికాభిరాచీర్ణమేదస్త్వఙ్మాంసశోణితమ్॥ తపన్తం తపసా లోకాన్యథాభ్రాపిహితం రవిమ్। విలక్ష్య విస్మితః ప్రాహ హసం స్తం హంసవాహనః॥ ౧౬ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥ ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ భద్రం తే తపస్సిద్ధోఽసి కాశ్య

యం చ-కరిష్యే కల్పాన్తైః కల్పావధిభి-స్తత ఏవ-కాలేన-నిర్ధూతైర్వినాశ్యైః, వైష్ణవాదిభిః పదైః వైకుణ్ఠాదిభిః, కిం ప్రయోజనం న కిమపి ప్రయోజనమితి అనేన "సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ తామసీ" ఇత్యుక్తరీత్యా స్థాయినో వైష్ణవపదస్యాస్థిరత్వం సత్యాదిలోకానాం స్థిరత్వం చాభిసంహితవతో దైత్యస్య కేవలతామసబుద్ధిమత్త్వమావేదితమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఇతీత్థం, త్వత్పదాపహరణే తస్య - నిర్బన్ధమభిసన్ధిరూపం-శుశ్రుమ-తదర్థమేవ-పరమం-తపః- ఆస్థితః - అతో, హే త్రిభువనేశ్వర-అత్ర కర్తుం-యద్యుక్తం-తదనన్తరమాశ్వేవ-స్వయమేవ-విధత్స్వ విధేహి ॥ ౧౨ ॥ హే జగత్పతే-తవేదం, పారమేష్ఠ్యం సర్వోత్కృష్టం ఆసనం స్థానం-ద్విజానాం-గవాం చ-భవాద్యర్థం, తవ స్థానభ్రంశే ద్విజగవాం న భవాదికమస్తీతి భావః॥ తత్ర-భవః అలభ్యలాభః- క్షేమః లబ్ధపాలనం-శ్రేయో ధర్మాదిపురుషార్థః-భూతిరైశ్వర్యం విజయ ఉత్కర్షః ॥ ౧౩ ॥ ఇతీత్థం-దేవైర్విజ్ఞాపితో, భగవానాత్మభూః పరమాత్మనో జాతో బ్రహ్మా భృగుదక్షాదిభిః-పరివృతో - దైత్యేశ్వరస్యాశ్రమం ప్రతి యయౌ ॥ ౧౪ ॥ వల్మీకైః - తృణైః-కీచకైర్వేణుభిశ్చ-ప్రతిచ్ఛన్నం-తం దైత్యం - ప్రథమం-హంసవాహనో బ్రహ్మా-న దదర్శ తతశ్చ-పశ్చాత్ -కథంచిద్విలక్ష్య - విస్మితః-హసన్-తం-ప్రాహేతి ద్వయోరన్వయః- కథంభూతం విలక్ష్య-పిపీలికాదిభి, రాచీర్ణ - మాసమన్తాద్భక్షితం-మేదశ్చ త్వక్చ మాంసం చ శోణితం చ యస్య - తపసా తపోఽగ్నినా-లోకాన్-తపన్తం, కమివ విలక్ష్య-అభ్రైః-పిహితం ఛన్నం-రవిం యథా సూర్యమివ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఉత్తిష్ఠేతి॥ హే కాశ్యప-ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ తే తవ-భద్రం కుశలం అభీష్టమితి యావత్-భవిష్యతి-యతః-త్వం- తపస్సిద్ధః-తపసా సిద్ధః ఫలపర్యన్తతప

స్సంపన్నః- అతఏవచవరద స్త్వదభీష్టదోఽహ-మనుప్రాప్తః, అతఈప్సితఇష్టోఽర్థో-వ్రియతాంయాచ్యతామ్ ॥ ౧౬ ॥ తేతవై-తత్-హృత్సారంధైర్య-మహ-దద్భుత,మద్రాక్షందృష్టవానస్మి-హియస్మా-ద్దంశైః,భక్షితో దేహోయస్య,తస్య-ప్రాణాః-అస్థిషు-శేరతే అస్థీనిభక్షయిత్వ తిష్ఠన్తీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ పూర్వర్షయోభృగ్వాదయోఽపి-నైవంవిధా- స్తపశ్చక్రుః-అపరేఅర్వాచీనా-నకరిష్యన్తీతికింపునర్వక్తవ్యం - కోవై-పుమాన్,దేవమానేన,శతం,సమాఃవర్షాణి, నిరమ్బుత్యక్తోదకంయథాభవతితథా-ప్రాణాన్,ధారయేత్,నకోఽపీత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ హేదితినన్దన , మనస్విభిర్యోగిభిరపి,దుష్కరేణ, తేనానేన,వ్యవసాయేనైవ,త్వయా,జితోఽహం , తపోనిష్ఠేనభవతాతు,సుతరాంజితః ॥ ౨౦ ॥ యతోఽహం,జిత, స్తత, స్తేతుభ్యం హేఅసురశ్రేష్ఠ-సర్వా- ఆశిషఃఇష్టార్థాన్-దదామి-మర్త్యస్య-తవ - అమర్త్యస్యమమ-దర్శనమఫలసాధనంనభవతి-కింతుసఫలమేవేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ఇత్థం-ముక్త్వా-ఆదిదేవో - బ్రహ్మా-అమోఘరాధసాఅమోఘప్రభావేన-దివ్యేన-కమణ్డలుజలేన-పిపీలికైర్భక్షిత-మఙ్గం-యస్య-తం-దైత్య-మాక్షత్ప్రోక్షితవాన్ ॥ ౨౨ ॥ తతః, ప్రోక్షణానన్తరం-కీచకాచ్ఛన్నవల్మీకా, దేహసఃకాష్ఠనిచయా-ద్విభావసురగ్ని-రివ-ఉత్థితః,కథంభూతః , సహసాప్రాణబలేన ఓజసాఇన్ద్రియబలేనబలేనదేహబలేనచా-న్వితః- సర్వైరవయవైః పాణిపాదాదిభిః-సమ్పన్నోయుక్తః-వజ్రవ-త్సంహననంఅఙ్గదార్ఢ్యం -యస్యయువాయౌవనయుక్తశ్చ,తప్తస్యహేమ్న ఇవాభాయస్య-తప్తసువర్ణతుల్యకాన్తిః - ఏవంవిధ-ఉత్థాయ-అమ్బరే-హంసవాహన-మధిష్ఠితందేవంబ్రహ్మాణం-నిరీక్ష్య-సదైత్యః-తస్యబ్రహ్మణో-దర్శనేన-మహా - ఉత్సవస్సన్తోషో-యస్య-తాదృశః-శిరసా-భూమౌ-ననామ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ తత,ఉత్థాయ-ప్రాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలిః-ప్రహ్వఃవిన

య । వరదోఽహమనుప్రాప్తోవ్రియతామీప్సితోవరః ॥ ౧౬ ॥ అద్రాక్షమహమేతత్తేహృత్సారంమహదద్భుతమ్।దంశభక్షితదేహస్యప్రాణాహ్యస్థిషుశేరతే॥ ౧౮ ॥ నైతత్పూర్వర్షయశ్చక్రుర్నకరిష్యన్తిచాపరే। నిరమ్బుర్ధారయేత్ప్రాణాన్కోవైదివ్యసమాశ్శతమ్ ॥ ౧౯ ॥ వ్యవసాయేనతేఽనేనదుష్కరేణమనస్విభిః।తపోనిష్ఠేనభవతాజితోఽహందితినన్దన ॥ ౨౦ ॥ తతస్తఆశిషస్సర్వాదదామ్యసురపుఙ్గవ । మర్త్యస్యతేహ్యమర్త్యస్యదర్శనంనాఫలంమమ ॥ ౨౧ ॥ నారదఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽఽదిభవోదేవోభక్షితాఙ్గంపిపీలికైః। కమణ్డలుజలేనౌక్షద్దివ్యేనామోఘరాధసా ॥ ౨౨ ॥ తతఃకీచకవల్మీకాత్సహఓజోబలాన్వితః। సర్వావయవసమ్పన్నోవజ్రసంహననోయువా॥౨౩॥ ఉత్థితస్తప్తహేమాభోవిభావసురివైధసః।సనిరీక్ష్యామ్బరేదేవంహంసవాహమధిష్ఠితమ్ ॥ ౨౪ ॥ ననామశిరసాభూమౌతద్దర్శనమహోత్సవః॥ ౨౫ ॥ఉత్థాయప్రాఞ్జలిఃప్రహ్వఃప్రేక్షమాణోదృశావిభుమ్ । హర్షాశ్రుపులకోద్భేదోగిరాగద్గదయాఽగృణాత్ ॥ ౨౬ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥కల్పాన్తేకాలసృష్టేనయోఽన్ధేనతమసాఽఽవృతమ్।అభివ్యనగ్జగదిదంస్వయంజ్యోతిస్స్వరోచిషా॥౨౭॥ ఆత్మనాత్రివృతాచేదంసృజత్యవతిలుమ్పతి।రజస్సత్త్వతమోధామ్నేపరాయమహతేనమః॥ ౨౮ ॥ నమ ఆద్యాయబీజాయజ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తయే।ప్రాణేన్ద్రియమనోబుద్ధివికారైర్వ్యక్తిమీయుషే॥ ౨౯ ॥త్వమీశిషేజగ

మ్రః-దృశాచక్షుషా-విభుంబ్రహ్మాణం-నిరీక్షమాణః-హర్షేణ-అశ్రూణి పులకోద్భేదోరోమోద్గమశ్చ - యస్య-తాదృశో-గద్గదయా,గిరా-అగృణాత్అస్తావీత్ ॥ ౨౬ ॥ తదేవాహ॥ కల్పాన్తఇత్యాదినానవభిః, తామసత్వాద్బ్రహ్మాణమేవసర్వకారణంసర్వేశ్వరంమత్వాస్తౌతి-యద్వా-పరమేశ్వరధర్మారోపేణ స్తుతిః ॥ కల్పాన్తఇతి ॥ కల్పాన్తేదైనందినకల్పాన్తే-కాలేననిమిత్తేన-సృష్టేనా-న్ధేన-తమసా, ఆవృత-మిదంజగత్-పున-ర్యః,స్వయంజ్యోతిస్స్వప్రకాశరూపః - స్వరోచిషా-అభివ్యనక్అభివ్యక్తమకరోత్ ॥ ౨౭ ॥ యశ్చ,త్రివృతాస్రష్ట్రాదిశక్తిత్రయవతా-ఆత్మనాస్వేనైవ-ఇదం-జగ-త్సృజతి - అవతిరక్షతి-లుమ్పతిసంహరతిచ - తస్మైరజఆదిగుణత్రయస్యాశ్రయాయ- సర్వోత్కృష్టాయ - మహతేభూరిగుణాయ-తేతుభ్యం,నమః ॥ ౨౮ ॥ యతఏవమతఏవ,ఆద్యాయబీజాయకారణకారణాయ,జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తయేశాస్త్రవిశేషోత్థజ్ఞానగమ్యమూర్తయే , ప్రాణైరిన్ద్రియై-రుభయేన్ద్రియై,ర్మనసా - బుద్ధ్యా - వికారైఃపృథివ్యాదిభూతైశ్చ-వ్యక్తింకార్యరూపతాం - ఈయుషేప్రాప్తవతే-తుభ్యం- నమః ॥ ౨౯ ॥ ఏవంకార్యకారణయోరుభయావస్థితత్వముక్తం ॥ అథాన్తరాత్మత్వమాహ ॥ త్వమితి-జగతోజఙ్గమస్య - తస్థుషఃస్థావరస్యచ-త్వమేవ-ఈశిషే॥ అన్తరాత్మతయానియమనధారకత్వమాహ ॥ప్రాణేనముఖ్యేనముఖ్యప్రాణేనో - పలక్షిత- స్త్వమేవ - ముఖ్యప్రాణనిర్వాహక స్త్వమేవేత్యర్థః-అతఏవ , ప్రజాపతిఃప్రజానాంపతిః - యతఏవమనఃపర్యన్తసర్వేన్ద్రియధారకముఖ్యప్రాణనిర్వాహక , స్తతఏవ-చిత్తస్య-చిత్తేర్బుద్ధే- ర్మనసః,ఇన్ద్రియాణాంచ - పతిర్నిర్వాహకః-నకేవలంఘటాదేర్భూతలాదివద్ధారకః , కింతుమహాః

భూతానాంపృథివ్యాదీనాం - గుణానాం శబ్దాదిగుణగ్రాహకాణాం - ఇన్ద్రియాణాం - ఆశయస్యాన్తఃకరణస్య చేశః అన్తఃప్రవిశ్య నియన్తా, అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారక ఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ అన్తరాత్మత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ సప్తతన్తూన్-సప్తవిధాం స్తన్తూన్ - తస్య న్తేని స్తార్య న్తఇతితన్తవః - వైదికాః క్రియాః ॥ పశుసోమేష్టిసత్రహీనహోమేష్టకచిదగ్నిరూపేణ సప్తవిధాం స్తాన్ - యద్వా - సప్తభిస్తన్యన్త ఇతి తథా-తాన్- అధ్వర్యుహోతృప్రస్తోతృప్రతిహర్త్రుద్గాతృబ్రహ్మయజమానైస్సప్తభిర్వితన్యన్తఇతివా సప్తతన్తవః - తాన్ - సప్తసంస్థావా వితనోషి అన్తరాత్మతయా ప్రవర్తయసి- కయా - త్రయ్యా వేదత్రయేణ - కథంభూతయా - చతుర్హోతృకవిద్యయా చతుర్హోత్రాదిసంజ్ఞకమన్త్రవిద్యాయుక్తయా - అనేన యజ్ఞాదికర్మప్రవర్తకత్వమన్తరాత్మతయోక్తం - అథోపాసనాత్మకజ్ఞానప్రవర్తకత్వమాహ- ఆత్మవతాం ప్రశస్తమనస్కానాం యోగినామిత్యర్థః-త్వ - మేకఏవాత్మా అన్తరాత్మతయా యోగప్రవర్తక ఇతిభావః - త్వమేవ సత్యాదివాక్య ప్రతిపాద్యస్వరూప ఇత్యాహ - అనాదిరనన్తపారశ్చేతి - అనాదిః కాలతః పరిచ్ఛేదరహితః అనన్తపారః , అన్తోదేశతః పరిచ్ఛేదః - పారో వస్తుతః - పరిచ్ఛేదః ,తదుభయం యస్య నాస్తి సోఽనన్తపారః ,అనేనానన్తశబ్దార్థ ఉక్తః,కవిస్సర్వజ్ఞః - అనేనజ్ఞానశబ్దార్థ ఉక్తః - అన్తరాత్మా అన్తర్వ్యాప్యవ్యాప్యగతవికారాస్పర్శేన నియన్తా త్వమేవ- అనేన సత్యశబ్దార్థ ఉక్తః ॥ ౩౧ ॥ అథ కాలాన్తరాత్మతయా తన్నియన్తృత్వమాహ॥ త్వమేవేతి ॥ త్వమేవ, అనిమిషః-కాలః కాలశరీరక, స్తన్నియన్తా,అత ఏవ లవాద్యైః కాలావయవైః-త్వమేవ-జననా - మాయుః జీవనం - క్షిణోషి క్షపయసి- త్వమేవ కూటస్థః నిర్వికార - ఆత్మా పరమాత్మా - పరమేష్ఠీ నిరతిశయస్థానవర్తీ- అజః కర్మాయత్తజన్మాదిశూన్యః ,,మహానజ ఆత్మే,, తి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః-కృత్స్నస్య-జీవలోకస్య - జీవః జీవయితా ఆత్మా - త్వమేవ ,,కో హ్యేవాన్యాత్కః

తస్థుషశ్చ ప్రాణేన ముఖ్యేన పతిః ప్రజానామ్। చిత్తస్య చిత్తైర్మనఇన్ద్రియాణాం పతిర్మహాన్భూతగుణాశ
యేశః॥౩౦॥ త్వం సప్తతన్తూన్వితనోషి తన్వా త్రయ్యా చతుర్హోత్రకవిద్యయా చ। త్వమేక ఆత్మాఽఽత్మవతామ
నాదిరనన్తపారః కవిరన్తరాత్మా ॥౩౧॥ త్వమేవ కాలోఽనిమిషో జనానామాయుర్లవాద్యవయవైః క్షిణోషి।
కూటస్థ ఆత్మా పరమేష్ఠ్యజో మహాం స్త్వం జీవలోకస్య చ జీవ ఆత్మా॥౩౨॥ త్వత్తః పరం నాపరమప్యనేజదేజచ్చ
కించిద్వ్యతిరిక్తమస్తి। విద్యాః కలాస్తే తనవశ్చ సర్వా హిరణ్యగర్భోఽసి బృహత్త్రిపృష్ఠః॥౩౩॥ వ్యక్తం విభో స్థూ
లమిదం శరీరం యేనేన్ద్రియప్రాణమనోగుణాంస్త్వమ్। భుఙ్క్షే స్థితో ధామని పారమేష్ఠ్యే హ్యవ్యక్త ఆత్మా పురుషః
పురాణః॥ ౩౪। అనన్తావ్యక్తరూపేణ యేనేదమఖిలం తతమ్। చిదచిచ్ఛక్తియుక్తాయ తస్మై భగవతే నమః॥౩౫॥
యది దాస్యస్యభిమతాన్వరాన్మే వరదోత్తమ। భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యో మృత్యుర్మాభూన్మమ ప్రభో॥౩౬॥

ప్రాణ్యా,, దితి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః ॥ ౩౨ ॥ కింబహునా- యత్కించి- దేజచ్చర, మనేజత్స్థావరం చ త్వత్తః, పరముత్కృష్ట-మపరం తుల్యం చ నాస్తి తథా వ్యతిరిక్తం-అత్వదాత్మకం చ-నాస్తి- త్వత్తోఽపకృష్టం త్వదాత్మకం చ సర్వం చరాచరాత్మకం జగదిత్యర్థః, ఏవం హి ప్రపఞ్చస్య త్వదాత్మకత్వముక్తం, అథ నామ్నః తదాత్మకత్వమాహ ॥ విద్యాః వేదాః-కలాః ఉపవేదాదయః, సర్వాః శబ్దాత్మికాః- స్తే తవ-తనవః శరీరభూతాః - హిరణ్యగర్భోఽసి హిరణ్మయాత్మకం బ్రహ్మాణ్డం గర్భో యస్య - తథాభూతోఽసి ,,హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర,, ఇత్యాదౌ ప్రతిపాద్యస్వరూపోఽసీత్యర్థః - స్వరూపేణ గుణైశ్చ బృహత్-త్రయాణాం లోకానాం బహిర్భూతః -పరమవ్యోమనిలయ ఇత్యర్థః ॥ ౩౩॥ యదుక్తం-కృత్స్నస్య తచ్ఛరీరత్వం తస్య సర్వాన్తరాత్మత్వం-తదుపసంహరన్ననుస్మరతి ॥ వ్యక్తమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ విభోదేవ-స్థూలచిదచిదాత్మక -మిదం జగ, త్తవ వ్యక్తం శరీరం స్థూలశరీరమిత్యర్థః - తర్హి కిం సూక్ష్మం శరీరం ॥ తత్రాహ॥ అవ్యక్తః ప్రకృతైరిన్ద్రియైరగమ్యః-ఆత్మా సర్వాన్తరాత్మా -జగత్కారణపురుష - ఏవం విధ - స్త్వం, యేన శరీరేణ చతుర్ముఖశరీరేణ-పారమేష్ఠ్యే స్థానే-స్థితః-ఇన్ద్రియాదీనాం-గుణాన్విషయాన్ శబ్దాదీన్-భుఙ్క్షే-తత్సూక్ష్మమితి శేషః - యేన శరీరేణ జీవానామిన్ద్రియాదీన్ప్రవిశ్య తద్వ్యాపారాన్ లీలారసత్వేన భుఙ్క్షే అనుభవసి తత్సూక్ష్మం శరీరమిత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ అనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత-మతీన్ద్రియం-యత్స్వరూపం-త-దనన్తావ్యక్తరూపం-యేనానన్తావ్యక్తస్వరూపేణ - ద - మఖిలం-జగ-దన్తరాత్మతయా - తతం వ్యాప్తం - తస్మై- చిదచిచ్ఛక్తిభ్యాం కార్యోపయుక్తావస్థాపన్నస్వవిశేషణభూతాభ్యాం చేతనాచేతనాభ్యాం-యుక్తాయ-తచ్ఛరీరకాయేత్యర్థః-భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ- తుభ్యం నమః ॥ ౩౫ ॥ ఏవం పరమాత్మత్వాభిమానేన తద్గర్భగోపనవాత ద్గుణయుక్తత్వేన పరమాత్మావతారరూపం బ్రహ్మాణం స్తుత్వాఽథ వరాన్ వృణుతే ॥ యదీతి ॥ హేవరదశ్రేష్ఠ - యది - మమా -భిమతాన్-వరాన్- దాస్యసి,తర్హి తావ , త్త్వయా, సృష్టేభ్యో భూ

తేభ్యస్సకాశాన్మమ, మృత్యుర్మరణం - మాభూత్ - ఏవమనుగృహాణేతివిశిష్టోర్థః చతుర్ముఖస్సృష్టత్వాభిమానేనత్వద్వస్సృష్టేభ్యఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తథా, అన్తః గృహాదీనామన్త, స్తేభ్యోబహిః, దివా అహ్ని - నక్తం రాత్రౌ - అన్యస్మాత్త్వత్సృష్టేభ్యోతిరిక్తాత్త్వత్తోఽపి-ఆయుధైరపి-భూమావమ్బరే ఆకాశే-మృగైర్నరైశ్చ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ వ్యసుభిరప్రాణిభి, రసుమద్భిః ప్రాణిభిశ్చ-సురై, రసురైర్మహోసరైరేభిః, మృత్యు, ర్మాభూత్, అయమేకోవరః, వరాన్తరంచ యాచతే, అప్రతీతి, యుద్ధే, అప్రతిద్వన్ద్వతామప్రతిపక్షతాం-అయం ద్వితీయః, దేహినాం ప్రజానాం, ఐకపత్యమేకాధిపతిత్వం-అయం తృతీయోవరః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తథా, ఆత్మనో మమ, సర్వేషాం, లోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం, మహిమానం మాహాత్మ్యం, అయం చతుర్థః-కించ -తపసా యోగేనచ ప్రభావో యేషాం, తేషాం, యోగినాం, యః, న రిష్యతి నశ్యతి, అణిమాద్యైశ్వర్యం, తదపి, దేహీతి శేషః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవత-చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవం దైత్యేన వృతాన్వరాన్దదౌ బ్రహ్మేత్యాహ భగవాన్నారదః॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం-వృతో యాచిత, శ్శతధృతిర్బ్రహ్మా-హిరణ్యకశిపో, స్తపసా-తోషితః, తస్య-దుర్లభాన్వరాన్-ప్రాదాత్ ✻ ॥ ౧ ॥ దత్వేదమాహ బ్రహ్మా॥ హే తాత మమ మత్తః-యాన్-వరాన్, వృణీషే, తే, మే, వరాః, పుంసాం, యద్యపి దుర్లభాస్తథాఽపి దుర్లభానపి తాన్వరాన్, అఙ్గ హిరణ్యకశిపో-

నాన్తర్బహిర్దివానక్తమన్యస్మాదపి చాయుధైః। నభూమౌ నామ్బరే మృత్యుర్ననరైర్నమృగైరపి ॥ ౩౭ ॥ వ్యసుభిర్వాఽసుమద్భిర్వా సురాసురమహోరగైః। అప్రతిద్వన్ద్వతాం యుద్ధే ఐకపత్యం చ దేహినామ్॥ ౩౮ ॥ సర్వేషాం లోకపాలానాం మహిమానం తథాఽఽత్మనః। తపోయోగప్రభావాణాం యన్నరిష్యతి కర్హిచిత్ ॥ ✻✻ ✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీనారద ఉవాచ॥ ఏవం వృతశ్శతధృతిర్హిరణ్యకశిపోరథ। ప్రాదాత్తత్తపసా ప్రీతో వరాంస్తస్య సుదుర్లభాన్॥ బ్రహ్మోవాచ॥ తాతేమే దుర్లభాః పుంసాం యాన్వృణీషే వరాన్మమ। తథాఽపి వితరామ్యఙ్గ వరాన్యద్యపి దుర్లభాన్ ॥ ౨ ॥ తతో జగామ భగవానమోఘానుగ్రహో విభుః। పూజితోఽసురవర్యేణ స్తూయమానః ప్రజేశ్వరైః॥ ౩॥ ఏవం లబ్ధవరో దైత్యో బిభ్రద్ధేమమయం వపుః। భగవత్యకరోద్ద్వేషం భ్రాతుర్వధమనుస్మరన్॥ ౪॥ సవిజిత్య దిశస్సర్వా లోకాంశ్చ త్రీన్మహాసురః। దేవాసురమనుష్యేన్ద్రగన్ధర్వగరుడోరగాన్॥ ౫॥ సిద్ధచారణవిద్యాధ్రానృషీన్పితృపతీన్మనూన్। యక్షరక్షఃపిశాచేశాన్ప్రేతభూతపతీనపి॥ ౬॥ సర్వసత్వపతీన్జిత్వా వశమానీయ విశ్వజిత్। జహార లోకపాలానాం స్థానాని సహ తేజసా॥ ౭॥ దేవోద్యానశ్రియాజుష్టమధ్యాస్తే స్మ త్రిపిష్టపమ్। మహేన్ద్రభవనం సాక్షాన్నిర్మితం విశ్వకర్మణా॥ త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాయతనమధ్యువాసాఖిలర్ధిమత్॥ ౮ ॥ యత్ర విద్రుమసోపానా మహామరకతా భువః। యత్ర స్ఫాటికకుడ్యాని వైదూర్యస్తమ్భపఙ్క్తయః ॥ ౯॥ యత్ర చిత్రవితానాని పద్మరాగాసనాని చ। పయఃఫేననిభాశ్శయ్యా ముక్తాదామపరిచ్ఛదాః॥ ౧౦॥ కూజద్భిర్నూపురైర్దేవ్యశ్శబ్ద

తుభ్యం వితరామి, వర్తమానసామీప్యే లట్, దత్తవానస్మీత్యర్థః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ ఏవముక్త్వా, అమోఘస్సత్యో, నుగ్రహో, యస్య సవిభు, ర్భగవాన్బ్రహ్మా, అసురవర్యేణ, పూజితః, ప్రజేశ్వరైర్భృగుదక్షాదిభిః, స్తూయమానః, స్వస్థానం జగామ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ ఏవం, లబ్ధావరాయేన-సదైత్యః, హిరణ్యవత్ప్రకాశబహులం, దేహం-బిభ్రాణో, భ్రాతుర్హిరణ్యాక్షస్య, వధం, భగవత్కృతం స్మరన్-భాగవతద్వేషసహితం-భగవతి-ద్వేష-మకరోత్ ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ తద్దేవప్రపఞ్చయితుముపోద్ఘాతమాహ ॥ సవిజిత్యాదినా॥ సమహాసురో హిరణ్యకశిపు-స్త్రీన్లోకాన్-సర్వా-దిశశ్చ-విజిత్య-తథా-దేవాదీన్ - సర్వసత్వపతీన్సర్వభూతాధ్యక్షాంశ్చ-జిత్వా-వశమానీయ-విశ్వజిత్ -బభూవ-లోకపాలానాం-తేజసాసహ- స్థానాని - జహార - అపహృతవాన్, దేవోద్యానం-జహాతీత్యనుషజ్జః, శ్రియా సర్వసమృద్ధ్యా-జుష్టం యుక్తం - త్రివిష్టపం స్వర్గ-మధ్యాస్తేస్మ అధిష్ఠితవాన్-విశ్వకర్మణా-నిర్మితం-త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాః, ఆయతనం ఆశ్రయం, భోగ్యభోగోపకరణాదిసర్వసమృద్ధిమ-న్మహేన్ద్రస్య-భవనం, సాక్షా-దధ్యువాస అధ్యుషితవాన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ మహేన్ద్రభవనం విశినష్టి॥ యత్రభవనే - విద్రుమమయాని సోపానాని యాసు తాః॥ భువః స్థలాని- వేదికాదీని-మహామరకతాః ఇన్ద్రనీలమయ్యః-యత్రభవనే- స్ఫటికమయాని - కుడ్యాని భిత్తయః - యత్ర - వైదూర్యమణిమయస్తమ్భపఙ్క్తయః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ యత్ర చ- చిత్రవితానాని పద్మరాగరత్నమయాన్యా - సనాని చ - పయఃఫేననిభాః దుగ్ధఫేనవన్మృదులాః శుభ్రాశ్చ - శయ్యాః - ముక్తాదామాని - పరిచ్ఛదాః పరికరా -యాసాం తాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ యత్ర చ - దేవ్యః దేవానాం సమ్బన్ధిన్యః - సుదత్యః స్త్రియః కూజద్భిర్ధ్వనద్భిః నూపురైః - తత్ర తత్ర - శబ్దయన్త్యః శబ్దం కుర్వత్యః - రత్నస్థలేషు- సున్దరం - స్వీయం - ముఖం - పశ్య

న్తి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్మిన్నేవం భూతే - మహేన్ద్రస్య - భవనే - అధివసన్ - అపార బలః - మహా మనాః
అవ్యాహతసఙ్కల్పః - అతఏవ - నిర్జితః లోకో యేన - స్వయ - మేకఏవరాజా - ఊర్జితమధికం - చణ్డంతాపకం - శా
సనం-యస్య-అతఏవ,ప్రతాపవత్తైః,స్సురాదిభి-ర్వన్ద్యా,వఙ్ఘ్రయస్య-తాదృశో- రేమే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అఙ్గ హేయుధిష్ఠిర-ఉరు
గన్ధినాఉగ్రగన్ధేన-మధునాసురయా-మత్తం - అతఏవ-వివృత్తైర్విఘూర్ణితే-తామ్రే-అక్షిణీ-యస్య-తపోయోగస్యబలస్యదే
హబలస్య- ఓజసఇన్ద్రియబలస్యచ-పదమాశ్రయం-తం దైత్యం-త్రిభిర్వినాబ్రహ్మవిష్ణుశివైర్వినాఅన్యేసర్వే- ఉపాయనం
పూజాద్రవ్యం-తద్యుక్తపాణిభి-రుపాసతఉపాసితవన్తః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఉపాసనాప్రకారమేవాహ॥జగురితిచతుర్భిః॥ఓజ
సాస్వబలేన,మహేన్ద్రస్యా-సనం-అస్థితమధిష్ఠితం,తం దైత్యం - విశ్వావసు స్తుమ్బురునారదాదయశ్చ - జగుఃగానంచ
క్రుః తద్గుణాన్జగురిత్యర్థః -గన్ధర్వా-స్సిద్ధా , ఋషయశ్చ-విద్యాధరా - అప్సరసశ్చ - ముహుర్ముహు-ర స్తువన్ హేపాణ్డ
వ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ సఏవాసురః-వర్ణాశ్రమిసస్థైర్బ్రాహ్మణగృహస్థాదిభిః కర్తృభి-ర్భూరి దక్షిణాయుక్తైః,క్రతుభి-ముహుర్ము
హురిజ్యమానఆరాధ్యమానః-స్వబలేన-హవిర్భాగానగ్రహీత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తస్యాసురస్యసమ్బన్ధినీ-యా-సప్తద్వీపయు
క్తా,పృథివీ, అకృష్టపచ్యాకర్షణేనవినాఫలన్త్య - భూత్ -ద్యౌస్స్వర్గాభిమానినిదేవతా - యథాకామం యథేష్టం,దోగ్ధిస్వా
ర్థాన్పూరయతితథా,అభూత్ - తథా-నభః అన్తరిక్షాభిమానిదేవతా - నానాశ్చర్యమయం వివిధవిచిత్రవస్తుప్రద-మ
భూత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ రత్నాకరాస్సముద్రా, స్తత్పత్న్యోగఙ్గాదినద్యశ్చ-ఊర్మిభి స్తరఙ్గైః-రత్నసమూహా-నూహుః ప్రాప
యామాసుః-రత్నాకరానేవాహ,క్షారేతి-సీధుసురా-క్షౌద్రమిక్షురసః- అమృతంశుద్ధంక్షీరాదివయాన్యుదకానియేషాం

యన్త్యఇతి స్తతః।రత్నస్తమ్భేషుపస్యన్తిసుదత్యస్సున్దరంముఖమ్॥౧౧॥తస్మిన్మహేన్ద్రభవనేమహాబలోమ
హామనానిర్జితలోకఏకరాట్। రేమేఽభివన్ద్యాఙ్ఘ్రియుగస్సురాదిభిః ప్రతాపవత్తైరూర్జితచణ్డశాసనః॥౧౨॥తమఙ్గ
మత్తంమధునోరుగన్ధినావివృత్తతామ్రాక్షముశేషధిష్ణ్యపాః।ఉపాసతోపాయనపాణిభిర్వినాత్రిభిస్తపోయో
గబలౌజసాంపదమ్॥౧౩॥జగుర్మహేన్ద్రాసనమోజసాస్థితంవిశ్వావసుస్తుమ్బురురస్మదాదయః।గన్ధర్వసిద్ధా
ఋషయోఽస్తువన్ముహుర్విద్యాధరాఅప్సరసశ్చపాణ్డవ॥౧౪॥సఏవవర్ణాశ్రమిభిః క్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః। ఇ
జ్యమానోహవిర్భాగానగ్రహీత్స్వేనతేజసా॥౧౫॥అకృష్టపచ్యాతస్యాసీత్సప్తద్వీపవతీమహీ।యథాకామ
దుఘాద్యౌశ్చనానాశ్చర్యప్రదంనభః॥౧౬॥రత్నాకరాశ్చరత్నౌఘాంస్తత్పత్న్యశ్చోహురూర్మిభిః। క్షారసీ
ధుఘృతక్షౌద్రదధిక్షీరామృతోదకాః॥౧౭॥శైలాద్రోణీభిరాక్రీడాన్సర్వర్తుషుగుణాన్ద్రుమాన్।దధారలోక
పాలానామేకఏవపృథగ్గుణాన్॥౧౮॥సఇత్థంనిర్జితకకుబేకరాడ్విషయాన్ప్రియాన్। యథోపజోషంభుఞ్జానో
నాతృప్యదజితేన్ద్రియః॥౧౯॥ఏవమైశ్వర్యమత్తస్యదృప్తస్యోచ్ఛాస్త్రవర్తినః। కాలోమహాన్వ్యతీయాయబ్ర
హ్మశాపముపేయుషః॥ ౨౦ ॥తస్యోగ్రదణ్డసంవిగ్నాస్సర్వేలోకాస్సపాలకాః।అన్యత్రాలబ్ధశరణాశ్శరణం

తే-క్రమస్తువివక్షితః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ శైలః పర్వతః-జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం - ద్రోణీభిఃకన్దరైః,ద్రుమాన్-దధార-క
థంభూతాన్-సర్వర్తుషువసన్తాదిషుషట్సు-స్వేస్వే - గుణాఃఫలపుష్పాదయో-యేషాంతాన్- ఆక్రీడాన్ క్రీడాస్థానోపయు
క్తాన్-సర్వర్తుషుసర్వాన్వృక్షాన్సఫలపుష్పానేవదధారేత్యర్థః-తదేవస్పష్టయతి,లోకపాలానాం - తదాధిపత్యవేలాయా
మిత్యర్థః-ఏకోద్రుమః-వసన్తాదికాలనియమేన-పృథగ్గుణాన్ఫలపుష్పాదీన్ - దధార-అస్యత్వాధిపత్యేఅనియతకాలంసర్వా
న్గుణాన్దధారేత్యర్థః,యద్వా - అయమసురఏకఏవ-సర్వేషాం - లోకానాం-పృథగ్గుణాన్ప్రతినియతాన్-గుణాన్-దధా
రసర్వేషామాధిపత్యమేకఏవ-చకారేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇత్థం,నిర్జితాః-కకుభోదిశో-యేన-సదైత్యః,ఏకఏవరాజాసన్,
యథోపజోషంయథాప్రీతి , ప్రియాన్,నిష్టాన్విషయాన్,అనుభవన్నపి,నాతృప్యత్నతృప్తవాన్ - యతోఽయ , మజితేన్ద్రి
యః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇత్థ,మైశ్వర్యేణ,మత్తస్య,అతఏవదృప్తస్య-అతఏవచో-చ్ఛాస్త్రవర్తినః వైదికమార్గాననువర్తినః-ఉత్ప
థస్యేత్యర్థః - బ్రహ్మశాపంసనకాదీనాంశాప-ముపేయుషఃప్రాప్తవతః- మహాన్కాలోబహువర్షాత్మకఃకాలః-వ్యతియా
యఅతిక్రాన్తోఽభూత్-బ్రహ్మశాపముపేయుషఇత్యనేనతజ్జన్మావసానకాలఃప్రాప్తఇతిసూచ్యతే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదేవవ
క్తుంతన్నిమిత్తంతావదాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యదైత్యస్య-ఉగ్రదణ్డేనఉగ్రశాసనేన-సంవిగ్నాభీతా-స్సపాలకా-స్సర్వే-లో
కా-అన్యత్ర-అలబ్ధం - శరణంనివాసస్థానం-యై- స్తే -అచ్యుతంభగవన్తం-శరణం-యయుఃప్రాప్తాః - అన్యత్రాలబ్ధశర
ణాఇత్యస్య అనన్యరక్షకాఇతివాఽర్థః - పూర్వం దైత్యతపఃపీడితాస్తదుపశమనాయబ్రహ్మాణంశరణముపగమ్య వరప్ర
దాపనేనస్వానిష్టమేవచక్రుః - పునరేతదనిష్టపరిహారోబ్రహ్మణాఽపికర్తుమశక్యఇత్యాలోచ్యానన్యశరణాభగవన్తమేవ

శరణం యయురిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ శరణవరణప్రకారమేవాహ ॥ తస్యా ఇతి ॥ తస్యై కాష్ఠాయై-దిశే-నమః-కాష్ఠాం విశింషన్తి, యత్రేతి, యత్ర యస్యాం కాష్ఠాయా-మీశ్వరస్సర్వనియన్తా - హరిరాశ్రితార్తిహరో భగవా-నాస్తే- శాన్తాః రాగాదిరహితాః - అత ఏవ-శుద్ధాన్తఃకరణాః-సంన్యాసినో న్యాసవిద్యానిష్ఠాః - యత్ యాం చ కాష్ఠాం-గత్వా ప్రాప్య-న నివర్తన్తే పునర్నావర్తన్తే - న పునస్సంసరన్తి-తస్యై కాష్ఠాయై-నమ ఇతి - యస్యాం విశ్రాణతార్తిహరో భగవానాస్తే తద్దిగధీనోఽస్మద్రక్షణోపాయ ఇత్యధ్యవసాయపూర్వకం భగవన్తం శరణం యయుః - కాష్ఠాయై నమ ఇతి దిక్శరణవరణకథనేన దేవానామపి భగవత్స్వరూపం దుర్గ్రహమితి సూచితమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఇతీత్థం- తే దేవా-స్సంయతాత్మాన-స్స ఏవ భగవాన్ర్క్షిష్యతీతి విస్రమ్భయుక్త - మనసః-సమాహితధియః, యద్వా, సంయతాత్మాన ఇతి బాహ్యేన్ద్రియజయ ఉక్తః, సమాహితధియ ఇత్యనేనాన్తరిన్ద్రియజయః-వాయుభోజనా ఇత్యనేన ప్రాణజయః - వినిద్రా ఇత్యనేన కాయజయః-ఏవంవిధాః-హృషీకేశం-ఉపతస్థుః- తుష్టువుః-వక్ష్యమాణం మన్త్రం జేపుర్వా ॥ ౨౩ ॥ భగవతే షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ-పురుషాయ సర్వాన్తరాత్మనే - మహాత్మనే మహానుకమ్పాయుక్త, ఆత్మా మనో-యస్య-తస్మై - విశుద్ధః-అనుభవో జ్ఞానం-ఆనన్దస్సుఖం-తయో-స్సన్దోహః-పూర-స్తద్రూపాయ-యతః యత్సమాశ్రయణా-దాశ్రితానా-మభయం-తస్మై నమః ॥ ౨౪ ॥ తేషాం దేవానా-మేవముపతిష్ఠతాం-వాణీ-ఆవిరభూత్-తైశ్శ్రుతేత్యర్థః - కథంభూతా-అరూపా అదృష్టవక్తృకా మేఘనిస్వనా మేఘఘోషతుల్యా - కకుభో దిశః-నాదయన్తీ ప్రతియధ్వనయన్తీ - సాధూనా - మభయఙ్కరా ॥ ౨౫ ॥ వాణీమేవాహ ॥ మాభైష్టేతి ॥ హే విబుధశ్రేష్ఠాః యూయం - మాభైష్ట భయం మాకురుత - వః యుష్మాకం సర్వేషాం - భద్రం సుఖమేవా - స్తు - హి యస్మాత్-మను-దర్శనం కటాక్షః- భూతానాం - శ్రేయస - ఉపపత్తయే ప్రాప్తయే-భవతి ॥ ౨౬ ॥ దైతేయాధమస్య-తస్య హిరణ్యకశిపో-ర్య-ద్దౌరాత్మ్యం, తన్మయా, జ్ఞాతం విదితమేవ-తస్య దైత్యస్య, శా

యయురచ్యుతమ్ ॥ ౨౧ ॥ తస్యై నమోఽస్తు కాష్ఠాయై యత్రాత్మా హరిరీశ్వరః। యద్గత్వా న నివర్తన్తే శాన్తాస్సంన్యాసినోఽమలాః ॥ ౨౨ ॥ ఇతి తే సంయతాత్మానస్సమాహితధియోఽమలాః। ఉపతస్థుర్హృషీకేశం వినిద్రా వాయుభోజనాః ॥ ౨౩ ॥ ఓం నమో భగవతే తస్మై పురుషాయ మహాత్మనే। విశుద్ధానుభవానన్దసన్దోహాయ యతోఽభయమ్ ॥ ౨౪ ॥ తేషామావిరభూద్వాణీ హ్యరూపా మేఘనిస్వనా। సన్నాదయన్తీ కకుభస్సాధూనామభయఙ్కరా ॥ ౨౫ ॥ మాభైష్ట విబుధశ్రేష్ఠాస్సర్వేషాం భద్రమస్తు వః। మద్దర్శనం హి భూతానాం సర్వశ్రేయ ఉపపత్తయే ॥ ౨౬ ॥ జ్ఞాతమేతస్య దౌరాత్మ్యం దైతేయాపశదస్య యత్। తస్య శాన్తిం కరిష్యామి కాలం తావత్ప్రతీక్ష్యతామ్ ॥ యదా దేవేషు వేదేషు గోషు విప్రేషు సాధుషు। ధర్మే మయి చ విద్వేషస్స వా ఆశు వినశ్యతి ॥ ౨౮ ॥ నిర్వైరాయ ప్రశాన్తాయ స్వసుతాయ మహాత్మనే। ప్రహ్లాదాయ యదా ద్రుహ్యేద్ధనిష్యేఽపి వరోర్జితమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఇత్యుక్తా లోకగురుణా తం ప్రణమ్య దివౌకసః। న్యవర్తన్త గతోద్వేగా మేనిరే చాసురం హతమ్ ॥ ౩౦ ॥ తస్య దైత్యపతేః పుత్రాశ్చత్వారః పరమాద్భుతాః। ప్రహ్లాదోఽభూన్మహాంస్తేషాం గుణైర్మహదుపాసకః ॥ ౩౧ ॥ బ్రహ్మణ్యశ్శీలసంప

న్తిం వధం-కరిష్యామి-కాల స్తద్వధోచితకాల, స్తావత్ప్రతీక్ష్యతాం-కించిత్కాలవిలమ్బం సహధ్వమిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ కోఽసౌ తద్వధోచితకాల స్తత్రాహ ॥ యదేతి ॥ యస్మిన్కాలే-దేవాదిషు, తస్య, నితరాం, ద్వేషః, తదా, స, ఆశు, వినశ్యతి ॥ ౨౮ ॥ నను దేవాదిషు విద్వేషేఽపి న తస్య నాశః-బ్రహ్మవరేణోర్జితత్వాదిత్యత్రాహ ॥ నిర్వైరేతి ॥ యదా, ప్రహ్లాదాయ, ద్రుహ్యేత్, తదా-వరై -రూర్జితమపి, హనిష్యే హనిష్యామి-కథంభూతాయ, మదాత్మనే-అహమేవాత్మా యస్య, స మదాత్మా, యద్వా - మయ్యాత్మా మతిర్యస్య స మదాత్మా-తస్మై నిర్వైరాయ సర్వభూతసుహృదే - ప్రశాన్తాయ రాగాదిరహితాయ, స్వస్యాత్మజాయ, నిరతిశయప్రియభక్తవిషయే యదా ద్రోహం కరిష్యతి తదా, ఆశ్వేవ హనిష్యామి, మద్భక్తవిషయాపరాధస్య మమ నితరామసహ్యత్వాదితి భావః ॥ ౨౯ ॥ ఇతీత్థం, లోకగురుణా భగవతా, ఉక్తా, దివౌకసో దేవాః, తం భగవన్తం, ప్రణమ్య, గతోద్వేగాః, గత ఉద్వేగో భయం యేషాం, తాదృశాస్సన్తో, న్యవర్తన్త, భగవదుపస్థితేరితి శేషః అసురం, హతప్రాయం చ, మేనిరే అమన్యన్త ॥ ౩౦ ॥ తస్య పూర్వమేవ విప్రశాపముపేయుషః, ఉచితకాలే హనిష్యామీత్యేవంవిధ భగవత్సఙ్కల్పవిషయస్య, దైత్యపతేర్హిరణ్యకశిపోః, పరమాద్భుతాశ్చత్వారః, పుత్రాః ప్రహ్లాదానుహ్లాదసంహ్లాదహ్లాదాఖ్యా, స్తేషాం మధ్యే, ప్రహ్లాదో - గుణైరక్రోధాదిభి - ర్మహాన్ శ్రేష్ఠోఽభూత్-మాహాత్మ్యావహగుణై స్తం విశినష్టి ॥ మహదుపాసక ఇత్యాదినా ॥ మహతాం భాగవతానా - ముపాసకః భాగవతభక్తిపర్యన్తభగవద్భక్తినిష్ఠః - ఇయమేవ హి భగవద్భక్తేః పరాకాష్ఠేతి భావః ॥ ౩౧ ॥ బ్రహ్మణ్యః-బ్రహ్మణి బ్రా

ష్ణాణకులే సాధుః అనుకూలో బ్రహ్మణ్యః, యద్వా, బ్రహ్మణి పరస్మిన్ స్థితతరాం సాధుర్బ్రహ్మణ్యః, శీలేన సుస్వభావేన సద్వృత్త్యాత్మకేన - యుక్తః - సత్యసన్ధః సత్యప్రతిజ్ఞః - జితాని - ఇన్ద్రియాణ్యాన్తర్బాహ్యాని - యేన, సర్వభూతానాం, ఆత్మనా తుల్యమాత్మవత్, ఏక ఏవ అసాధారణః - ప్రియతనుస్సుహృత్తమశ్చ ప్రియసుహృత్తమః - ఆత్మా - యథా ప్రియతనుస్స్వహితైకైషీ చ - తద్వదయమపి సర్వభూతవిషయకప్రీతియుక్తస్తద్ధితైషీత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ దాసవత్ సన్న్యఞ్చితాః నమస్కృతాః, ఆర్యాణాం మహతాం, అఙ్ఘ్రయో, యేన - పితృవత్-దీనేషు - వాత్సల్యయుక్తః - భ్రాతృవత్, సదృశేషు స్వతుల్యేషు, స్నిగ్ధోఽనురాగయుక్తః, గురుషు ఈశ్వరత్వేన- భావనా దృష్టి - ర్యస్య, విద్యాదిభిర్హేతుభి - ర్యో, మానో గర్వో దమ్భశ్చ, తాభ్యాం, వివర్జితః, తత్రార్థో విత్తం, రూపం సౌన్దర్యం జన్మాభిజాత్యం - ఆదిశబ్దః ప్రకారార్థః- విద్యాదిసదృశమన్యదపి మానాదినిమిత్తం వివక్షితమ్ ॥ ౩౩ ॥ వ్యసనేషు దుఃఖహేతుషు, నోద్విగ్నం అభీతం - చిత్తం - యస్య, దృష్టేష్వైహికేషు - శ్రుతేష్వాముష్మికేషు చ స్వర్గస్వారాజ్యాదిషు- గుణేషు విషయేష్వ, వస్తుదృక్ అనిత్యత్వబుద్ధియుక్తః అత ఏవ- తేషు - స్పృహాదిరహితః సదా, దాన్తాః నియమనేన వశీకృతాః - ఇన్ద్రియాదయో - యస్య, ప్రశాన్తాః కామా యస్య, నిస్పృహ ఇత్యనేన సంనిహితేషు విషయేష్విచ్ఛారాహిత్యముక్తం ప్రశాన్తకామ ఇత్యనేన త్వసంనిహితేష్వితి న పౌనరుక్త్యం, స్వయమసురోఽపి - రహితాసురః - మాత్సర్యాద్యాసురభావరహితః ॥ ౩౪ ॥ హే రాజన్, యస్మిన్ ప్రహ్లాదే - గుణాః - ఉక్తా వక్ష్యమాణా అన్యే చ, కవిభిర్మహద్భిర్మహద్భిః, మహద్యథా భవతి తథా, గృహ్యన్తే బహుమన్యన్త ఇత్యర్థః - మహదితి క్రియావిశేషణం అన్యథా సమానాధికరణసమాసే "ఆన్మహత" ఇత్యాత్వాపత్తిః, మహతః ప్రహ్లాదస్య గుణా ఇత్యర్థే యస్మిన్నిత్యనేన పౌనరుక్త్యాపత్తిః, మహతాం గుణా ఇతి వా, తే గుణాః, అధునా అద్యాపి నాపిధీయన్తే, న తిరోహితా భవన్తి - న విస్మృతా భవన్తీతి యావత్ యథా, భగవతీశ్వరే, గుణాః, పునః పునః కవిభిర్గృహ్యన్తే - నాపిధీయన్తే

న్నస్సత్యసన్ధో జితేన్ద్రియః। ఆత్మవత్సర్వభూతానామేకః ప్రియసుహృత్తమః ॥ ౩౨ ॥ దాసవత్సన్నతార్యాఙ్ఘ్రిః పితృవద్దీనవత్సలః। భ్రాతృవత్సదృశే స్నిగ్ధో గురుష్వీశ్వరభావనః॥ విద్యార్థరూపజన్మాఢ్యో మానస్తమ్భవివర్జితః॥ ౩౩॥ నోద్విగ్నచిత్తో వ్యసనేషు నిస్పృహః శ్రుతేషు దృష్టేషు గుణేష్వవస్తుదృక్। దాన్తేన్ద్రియప్రాణశరీరధీస్సదా ప్రశాన్తకామో రహితాసురోఽసురః॥ ౩౪॥ యస్మిన్మహద్గుణా రాజన్ గృహ్యన్తే కవిభిర్ముహుః। న తేఽధునాఽపిధీయన్తే యథా భగవతీశ్వరే॥ ౩౫॥ యం సాధుగాథాసదసి రిపవోఽపి సురా నృప। ప్రతిమానం ప్రకుర్వన్తి కిముతాన్యే భవాదృశాః॥ ౩౬॥ గుణైః పరమసఙ్ఖ్యేయైర్మాహాత్మ్యం తస్య సూచ్యతే। వాసుదేవే భగవతి యస్య నైసర్గికీ రతిః॥ ౩౭॥ న్యస్తక్రీడనకో బాలో జడవత్తన్మనస్తయా। కృష్ణగ్రహగృహీతాత్మా న వేద జగదీదృశమ్॥ ౩౮॥ ఆసీనః పర్యటన్నశ్నన్ శయానః ప్రపిబన్బ్రువన్। నానుసన్ధత్త ఏతాని గోవిన్దపరిరమ్భితః॥ ౩౯॥ క్వచిద్రుదతి వైకుణ్ఠచిన్తాశబలచేతనః। క్వచిద్ధసతి తచ్చిన్తాహ్లాద ఉద్గాయతి క్వచిత్॥ ౪౦ ॥ నదతి క్వచిదుత్కణ్ఠో

తద్వత్ ॥ ౩౫ ॥ హే నృప, సాధుగాథాసదసి సాధుకథాప్రసఙ్గవత్యాం సభాయాం, రిపవశ్శత్రవోఽపి - యం ప్రహ్లాదం, ప్రతిమానం సాధనత్వే దృష్టాన్తం, కుర్వన్తి - కిం పునర్భవాదృశా, అన్యే - ప్రతిమానం కుర్వన్తీతి ॥ ౩౬ ॥ మయా, పరం కేవలం, మసఙ్ఖ్యేయైర్గుణైః - తస్య, మాహాత్మ్యం సూచ్యతే న, సాకల్యేన తద్గుణా వర్ణయితుం శక్యా ఇతి భావః, అలమితి పాఠే, అధికం తస్య మాహాత్మ్యం సూచ్యతే - మయాదిష్టాన్తం గుణప్రదర్శనేన మాహాత్మ్యం సూచ్యతే న త్వేతావత్తస్య మాహాత్మ్యమిత్యూహ్యత ఇత్యర్థః - అపారమాహాత్మ్యే హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ వాసుదేవే ॥ యస్య ప్రహ్లాదస్య, వాసుదేవే, భగవతి, నైసర్గికీ స్వాభావికీ ఉత్పత్తిసిద్ధేత్యర్థః- రతిః - స్వభావతో వాసుదేవరతానాం వాసుదేవానన్తం మాహాత్మ్యమితి భావః ॥ ౩౭ ॥ నైసర్గికలిఙ్గాని వదన్విశినష్టి ॥ న్యస్తేత్యాదినా షడ్భిః, బాల ఏవ బాల్యాత్ప్రభృతీత్యర్థః- తన్మనస్కతయా భగవద్గతహృదయకత్వేన, న్యస్తక్రీడనకః పరిత్యక్తబాలక్రీడః - కృష్ణగ్రహః, శ్రీకృష్ణ ఏవ గ్రహః, తేన-గృహీత - ఆత్మా మనో, యస్య, గ్రహగృహీతవద్వర్తమాన ఇత్యర్థః అత ఏవ, జగదీదృశం, న వేద, బాహ్యవస్తువిషయకచిన్తారహిత ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఆసీన ఇతి ॥ ఆసనాద్యవస్థాస్థితోఽన్నపానాద్యాసనాదీని, నానుసన్ధత్తే నానుసంహితవాన్, తత్ర హేతుః, యతో, గోవిన్దేన భగవతా, పరిరమ్భితః సంశ్లిష్టః - గోవిన్దానుసన్ధానరూపతత్పరిరమ్భవిస్మృతదేహధర్మః ॥ ౩౯ ॥ క్వచిద్గోవిన్దానుసన్ధానవిచ్ఛేదదశాయాం రుదతి గోదితి ఆశ్లిష్టత్వాచ్చ బలుకోద్గుణాభావశ్చ గోవిన్దచిన్తయా, శబలా వ్యామిశ్రా క్షుభితా, చేతనా బుద్ధిర్యస్య, తాదృశః క్వచిద్ధసతి క్వచిత్, తచ్చిన్తయా, ఆహ్లాదో యస్య, తాదృశ, ఉచ్చైర్గాయతి, గోవిన్దగుణానితి శేషః ॥ ౪౦ ॥ క్వచిత్, తచ్చిన్తాహ్లాద ఏవ, నదతి ధ్వనతి క్వచిదుత్క-

౩౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ గుణైరలమసఙ్ఖ్యేయైః.

ణ్ఠః కణ్ఠోపరివ్యాప్తహర్షః - విగతలజ్జో, నృత్యతి ఉత్కణ్ఠో ముక్తకణ్ఠస్సన్, ధ్వనతీతివాక్యచిచ్ఛతద్భావనయాభగవదను స్మృత్యా, యుక్తః, తన్మయః తదాత్మకః - స్వాత్మానం తదపృథక్సిద్ధత్వేన పశ్యన్నపి - తదపి తదనుసన్ధానేన విస్మృత్య, తన్మూర్తితాపత్త్యభిమానేన, అనుచకార అనుకరోతి భగవానివ చేష్టత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ క్వచిచ్చ, సంస్పర్శేన అవిచ్ఛిన్నానుధ్యానేన - నిర్వృతస్సుఖితః, అస్పన్దః - స్థిరో, యః, ప్రణయః స్నేహః, స్తేన - య, ఆనన్ద - స్తేన - య, త్సలిలం - తేన, ఆమీలితే ఈషన్మీలితే - ఈక్షణే, యస్య, ఉత్పులకః ఉదఞ్చితరోమా తూష్ణీ - మాస్తే ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ స ప్రహ్లాదః - అకిఞ్చనసఙ్గో నిరుపాధికస్నేహస్తేన - లబ్ధయా, ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతః, పాదారవిన్దయోః, నిషేవయా, ముహుర్ముహుః, రాత్మనః స్వస్య పరాం నిర్వృతిమానన్దనం - వితన్వన్ - మన ఇత్యర్థస్వాల్లిఙ్గవ్యత్యయం పృథక్పదం, యద్వా, తత ఏవ సవిశేషణస్యాపి సమాసః, విషయాసఙ్గేన, దీనస్య - మనసః - శమం శాన్తిం రాగాదిరాహిత్యం, వ్యధాచ్చక్రే - దుస్సఙ్గదీనస్యేతి విశేషణం లోకపరపాటికృతం న తు తస్య కదాచిదపి విషయాసక్తమనస్కత్వం ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ హే రాజన్ - తస్మిన్నేవం భూతే - మహాభాగవతే భాగవతశ్రేష్ఠే - మహావివేకిని - మహాత్మని ఉక్తవిధమాహాత్మ్యే - తత్ర పి స్వాత్మజే, హిరణ్యకశిపురఘం ద్రోహం, మకరోత్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఏవంవిధస్య ద్రోహానర్హత్వాశఙ్కయా పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః ॥ దేవర్షఇతి ॥ హే దేవర్షే - ఏత - ద్వేదితుం జ్ఞాతు - మిచ్ఛామః - కింతత్ - హే సువ్రత - శుద్ధాయ నిరపరాధాయ - సాధవే - తత్రాపి స్వాత్మజాయ అనేన ద్రోహానర్హవిషయత్వముక్తం - పితేత్యనేన ద్రోగ్ధృత్వానర్హత్వం - అఘం ద్రోహం, మధాచ్చక్రే - ఇత్యేతత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఉక్తవిశేషణలబ్ధార్థమేవ విశదయతి ॥ పుత్రేష్వితి ॥ ప్రతికూలేషు, పుత్రేషు - విషయభూతేషు, పుత్రవత్సలాః - పితరః - శిక్షార్థం - కేవలముపాలభన్తే ఆక్షిపన్తి అపరేయథా శ

విలజ్జో నృత్యతి క్వచిత్ । క్వచిత్తద్భావనాయుక్తస్తన్మయోఽనుచకార హ ॥ ౪౧ ॥ క్వచిదుత్పులకస్తూష్ణీమాస్తే సంస్పర్శనిర్వృతః । అస్పన్దప్రణయానన్దసలిలామీలితేక్షణః ॥ ౪౨ ॥ స ఉత్తమశ్లోకపదారవిన్దయోర్నిషేవయాఽకిఞ్చనసఙ్గలబ్ధయా । తన్వన్పరాం నిర్వృతిమాత్మనో ముహుర్దుస్సఙ్గదీనస్య మనశ్శమం వ్యధాత్ ॥ ౪౩ ॥ తస్మిన్మహాభాగవతే మహాభాగే మహాత్మని । హిరణ్యకశిపూ రాజన్నకరోదఘమాత్మజే ॥ ౪౪ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ దేవర్ష ఏతదిచ్ఛామో వేదితుం తవ సువ్రత । యదాత్మజాయ శుద్ధాయ పితాఽదాత్సాధవే హ్యఘమ్ ॥ ౪౫ ॥ పుత్రాన్విప్రతికూలేషు పితరః పుత్రవత్సలాః । ఉపాలభన్తే శిక్షార్థం నైవాఘమపరో యథా ॥ కిముతానువశాన్సాధూంస్తాదృశాన్గురుదేవతాన్ ॥ ౪౬ ॥ ఏతత్కౌతూహలం బ్రహ్మన్నస్మాకం విధమ ప్రభో । పితుః పుత్రాయ యద్ద్వేషో మరణాయ ప్రయోజితః ॥ ౪౭ ॥ ************************************ ********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః. ********* నారద ఉవాచ ॥ పౌరోహిత్యాయ భగవాన్వృతః కావ్యః కిలాసురైః । షణ్డామర్కౌ సుతౌ తస్య దైత్యరాజగృహాన్తికే ॥ ౧ ॥ తౌ రాజ్ఞా ప్రాపితం బాలం ప్రహ్లాదం నయకోవిదమ్ । పాఠయామాసతుః పాఠ్యానన్యాంశ్చాసురబాలకాన్ ॥ ౨ ॥ యత్తత్ర గురుణా ప్రోక్తం శుశ్రువేఽనుపపాఠ చ । న సాధు మనసా మేనే స్వపరాసద్గ్రహాశ్రయమ్ ॥

త్రవ ఇవా - ఘం ద్రోహం - నైవ కుర్వన్తి - ప్రతికూలానపి పుత్రాన్ కేవలం శిక్షార్థముపాలభన్తే న తేభ్యో ద్రుహ్యన్తి - కిం పున - రనుకూలాన్ - సాధూన్, గురుః పతిర్దైవతం దైవతం యేషాం, తా - నుపాలభన్తే న తు తేభ్యో ద్రుహ్యన్తీతి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అతో హే బ్రహ్మన్, అస్మాక - మేతత్కౌతూహలం ఏతత్ప్రశ్నకౌతూహలం విధమ అపనయ - హే ప్రభో - పుత్రాయ - యః - పితు - ర్ద్వేష - స్స - మరణాయ పితుర్మరణాయ - ప్రయోజితః ప్రయోజకోఽభూదితి యత్ - ఏతత్ప్రశ్నకౌతూహలమిత్యన్వయః, పితుః పుత్రవిషయకద్వేషస్స్వస్యైవ మరణప్రయోజకః కథమభూదిత్యేవంవిధప్రశ్నవిషయకౌతూహలం విధమేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. **

ఏవమాపృష్టద్వేషనిమిత్తస్తద్వక్తుం తావదుపోద్ఘాతమాహ భగవాన్నారదః, పౌరోహిత్యా యేత్యాదినా ॥ భగవాన్కావ్యశ్శుక్రః - పౌరోహిత్యాయ పురోహితకర్మకర్తు - మసురై - ర్వృతః, కిలేతి ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ॥ తస్య కావ్యస్య, సుతౌ షణ్డామర్కాఖ్యౌ దైత్యరాజస్య హిరణ్యకశిపోః, గృహసమీపే - ఆస్తామితి శేషః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తౌ చ షణ్డామర్కౌ - దైత్యరాజ్ఞా ప్రాపితం నీతిశాస్త్రపఠనార్థం ప్రాపితం - ప్రహ్లాదం, అన్యాంశ్చా - సురబాలకాంశ్చ - పాఠ్యాన్ దణ్డనీత్యాదీన్ - పాఠయామాసతుః పఠనం కారితవన్తౌ - నయకోవిదమితి క్రియావిశేషణం - యథా నయకోవిదో నీతిశాస్త్రనిపుణో భవతి తథా పాఠయామాసతురితి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత్ర ఏవం స్థితే - ప్రహ్లాదో, య, ద్గురుణా - ప్రోక్తం - త - చ్ఛుశ్రువే శ్రుతవాన్ - అనుపఠితవాంశ్చ - పరం తు, తత్ప్రోక్తం, మనసా - సాధు యథా తథా న మేనే తత్ర హేతుం వదన్ ప్రోక్తం విశినష్టి ॥ స్వపరాసద్గ్రహాశ్రయం అయం - స్వః స్వకీయో మిత్రం - అయం తు - పరశ్శత్రు - రిత్యేవంరూపో - యోఽసద్గ్రహో వ్యర్థాగ్రహరూపోఽభిమాన - స్తస్యా

శ్రియం హేతుభూతమ్* ॥ ౩ ॥ *ఏవం స్థితే - హే పాణ్డవ - కదాచిదసురరాట్పుత్రం ప్రహ్లాదమఙ్కమారోప్యోత్సఙ్గే నిధాయ- హే వత్స హే పుత్ర - భవాన్ - ఆచార్యప్రోక్తేషు మధ్యే - యత్సాధు మన్యతే- తత్కథ్యతామిత్యేవం పప్రచ్ఛ * ॥ ౪ ॥ *ఏవం పృష్ట ఆహ ప్రహ్లాదస్తదిత్యేకేన॥ హే అసురవర్య-అసద్గ్రహాద్దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానతత్స్థూలశబ్దాదివిషయాభినివేశాదిరూపాసద్గ్రహాద్ధేతోః, సదా-సముద్విగ్నా నితరాం భీతా, ధీర్యేషాం- తేషాం- దేహినాం కుత్సితదేహధారిణామాత్మపాతం-పతత్యనేనేతి పాతం-ఆత్మనః అధఃపతనహేతుం- అన్ధకూపతుల్యం - గృహం త్యక్త్వా వనమరణ్యం-ప్రవిష్టః-హరిమాశ్రితబన్ధహరం భగవన్తమాశ్రయేత -ఇతి యత్తదేవ-సాధు మన్యే ఇతి-హిత్వేతి పదేన హేయసంక్షేపః-హరిమాశ్రయేతేత్యనేనోపాదేయతత్త్వతదనుష్ఠానసంక్షేపః-వనం గత ఇతి వివిక్తదేశోపలక్షణమ్ * ॥ ౫ ॥ *ఏవముక్తో దైత్యరాజః కిమాహేత్యత్రాహ నారదః॥ శ్రుత్వేతి॥ పరపక్షసమాహితాః - పరపక్షే విష్ణౌ-సమాహితాః పరినిష్ఠితాః, పుత్రస్య-గిరః-శ్రుత్వా-దైత్యో-జహాస హాసపూర్వమువాచేత్యర్థః ॥ తదేవాహ ॥ బాలానాం-బుద్ధిః-పరబుద్ధిభిః-పరస్మిన్ శత్రౌ విష్ణౌ-బుద్ధిర్యేషాం- తైః, భిద్యతే అన్యథా క్రియతే-విపరీతా క్రియత ఇత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ *నూనం, గురుగేహే-ప్రతిచ్ఛన్నైః-విష్ణోర్భక్తైర్ద్విజాతిభిర్బ్రాహ్మణై-రయం-బాలో-భిద్యతే విపరీతబుద్ధిః క్రియతే - అతోఽస్య బాలస్య-బుద్ధిర్యథా-న భిద్యేత-తథా-సమ్యగ్విధార్యతాం పిచార్యతామితి * ॥ ౭ ॥ *తతో, దైత్యయాజకా దైత్యపురోహితాః స్వగృహం ప్రతి-దైత్యభటై-రానీతం ప్రాపితం-ప్రహ్లాదం - ఆహూయ ప్రశస్య ప్రస్తుత్య -సామోక్తిభిః, శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా ఉక్త్యా చ-సమ్యగపృచ్ఛన్ * ॥ ౮ ॥ *ప్రశ్నమేవాహ వత్సేతి ద్వాభ్యామ్॥ హే వత్స ప్రహ్లాద-తే తవ-భద్రమస్తు-న త్వాం తాడయామ ఇతి భావః, సత్యం యథార్థం, కథయ- మృషా , మా కథయ, కిం కథయేత్యత్రాహ॥ బాలానితి॥ బాలాన్, నతి

ఏకదాఽసురరాట్పుత్రమఙ్కమారోప్య పాణ్డవ। పప్రచ్ఛ కథ్యతాం వత్స మన్యతే సాధు యద్భవాన్॥ ౪ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ తత్సాధు మన్యేఽసురవర్య దేహినాం సదా సముద్విగ్నధియామసద్గ్రహాత్। హిత్వాఽఽత్మపాతం గృహమన్ధకూపం వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత॥ ౫ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ॥ శ్రుత్వా పుత్రగిరో దైత్యః పరపక్షసమాహితాః। జహాస బుద్ధిర్బాలానాం భిద్యతే పరబుద్ధిభిః॥ ౬ ॥ సమ్యగ్విధార్యతాం బాలో గురుగేహే ద్విజాతిభిః। విష్ణుపక్షైః ప్రతిచ్ఛన్నైర్న భిద్యేతాస్య ధీర్యథా॥ ౭ ॥ గృహమానీతమాహూయ ప్రహ్లాదం దైత్యయాజకాః। ప్రశస్య శ్లక్ష్ణయా వాచా సమపృచ్ఛన్త సామభిః॥ ౮ ॥ వత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే సత్యం కథయ మా మృషా। బాలానతి కుతస్తుభ్యమేష బుద్ధివిపర్యయః॥ ౯ ॥ బుద్ధిభేదః పరకృత ఉతాహో తే స్వతోఽభవత్। భణ్యతాం శ్రోతుకామానాం గురూణాం కులనన్దన ॥ ౧౦ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ పరః స్వశ్చేత్యసద్గ్రాహః పుంసాం యన్మాయయా కృతః। విమోహితధియాం దృష్టస్తస్మై భగవతే నమః॥ ౧౧ ॥ స యదాఽనువ్రతః పుంసాం పశుబుద్ధిర్విభిద్యతే। అన్య ఏష తథాఽ

అతిక్రమ్య, సర్వాన్బాలాన్విహాయ, తుభ్యం తవైవ ఏష బుద్ధివిపర్యాసః, కుతో హేతోః, అభూదితి * ॥ ౯ ॥ *కిమయం బుద్ధివిపర్యాసః, పరైర్విష్ణుపక్షపాతిభిః, కృతః, ఉతాహో ఆహోస్విత్, స్వత ఏవ , తవ , అభవత్, హే దైత్యకులనన్దన, త్వద్గురూణాం, శ్రోతుకామానామస్మాకం, భణ్యతాం కథ్యతామితి * ॥ ౧౦ ॥ *ఏవముక్త ఆహ ప్రహ్లాదః॥ పర ఇత్యాదినా చతుర్భిః॥ యత్పృష్టం, బుద్ధిభేదః పరకృతః ఉత స్వాభావిక , ఇతి తత్ర, తమిమం స్వపరవిభాగం దేహాత్మాభిమానరూపాజ్ఞానమూలకం భగవన్మాయామోహితానామితి నిర్ధారయితుం తావద్దేహాత్మాభిమానాదిరూపమోహనిమిత్తవిచిత్రమాయాశక్తియుక్తం భగవన్తం నమస్కరోతి॥ పర ఇతి॥ యస్యేశ్వరస్య, మాయయా హేతునా, స్వః పరశ్చేత్యసద్గ్రాహః , ఇదం మిత్రమయమమిత్రోఽయం దేవో మనుష్యో బ్రాహ్మణ , ఇత్యాది దేహాత్మభ్రమః -కృతస్సంపాదితః-విమోహితధియాం భగవన్మాయయా విమోహితా ధీర్యేషాం, తేషాం భవతామేవ - దృష్టో-నమమేతి భావః-తస్మై-పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ-నమః-విమోహితధియామిత్యనేన, దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా ,, ఇతి భగవదుక్తరీత్యా భగవత్ప్రపన్నానాం భవతామేవాసద్గ్రాహో-న తు తత్ప్రపన్నస్య మమేతి సూచితమ్ * ॥ ౧౧ ॥ *తదేవ వ్యఞ్జయన్నసద్గ్రాహం నిన్దతి॥ స ఇతి॥ స భగవాన్-యదా-పుంభిః-అనువ్రతః, ఆశ్రితః - తదా- పుంసాం-పశుబుద్ధిః పశుష్వివ బుద్ధిః-దేహాత్మాభిమానరూపా బుద్ధిః-విభిద్యతే నిరస్యతే - కాఽసౌ పశుబుద్ధిః - యా , అన్య ఏషః - అన్యోఽహ - మిత్యేవంరూపా - సర్వశరీరేష్వాత్మనామాకారతయా పరమాత్మశరీరతయా చావస్థితానాత్మనోఽవిస్మరతాం , స్వః పర ఇత్యేవం రూపా - భేదగతా అనాత్మ

భూతదేవాసురమనుష్యాదిశరీరగతా-అతఏవా-సతీదుష్టా - అనర్థావహా - సైషా - పశుబుద్ధిరిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఏవం స్వపరవిభాగహేతుభూతదేహాత్మభ్రమాదేర్భగవన్మాయాహేతుకత్వకథనేనతద్వారణాత్తన్నివృత్తికథనేనచభగవతఏవాజ్ఞానప్రదత్వంతన్నివర్తకత్వంచోక్తం - అథజ్ఞానప్రదాతృత్వమపితస్యైవేత్యాహ ॥సఇతి॥ సఏషఆత్మాప్రకృతేఃపరఃపరమాత్మా - స్వపరేత్యబుద్ధిః - స్వఃపరఇతిబుద్ధిరహితఃసర్వాన్తరాత్మతయాసర్వత్రసమత్వాదిత్యర్థః - దురన్వయం పురుషాన్తరేష్వఘటమానం-మనుక్రమణంవ్యాపారో-యస్య - తాదృశో - నిరూప్యతే-అన్యైరశక్యంసర్వంసర్వశక్తిర్లీలయాకరోతీత్యర్థః-యస్య-వర్త్మని-మార్గే-యత్స్వరూపవిమర్శనే-వేదవాదినో - బ్రహ్మాదయోఽపి - ముహ్యన్తిసఏషఏవ-మమ , మతిం , భినత్తి - స్వపరేత్యబుద్ధిరిత్యనేనదేవాసురాదివిభాగమన్తరేణసర్వేషాంజ్ఞానప్రదత్వముక్తం-దురన్వయానుక్రమణఇత్యనేనసర్వశక్తిత్వంవైషమ్యావిరహిత్యంచోక్తం - యద్వర్త్మని బ్రహ్మాదయోఽపి , ముహ్యన్తీత్యనేనతత్ప్రసాదాదేవబ్రహ్మాదీనామపిజ్ఞానోదయోఽన్యథాకేవలంతేషామపిమోహఏవేత్యుక్తం - స్వపరేత్యబుద్ధిభిరితిపాఠాన్తరం -తత్ర - స్వఃపరఇతినవిద్యతేబుద్ధిర్యేషాంతైః - స్వపరవిభాగాత్మకావివేకరహితైరిత్యర్థః - తాదృశైఃదురన్వయానుక్రమణఃఅపితరసాధారణవ్యాపారో - నిరూప్యతేజ్ఞాయతఇత్యర్థః - తత్ప్రసాదాన్నివృత్తదేహాత్మాభిమానాదిభిఃజ్ఞానాజ్ఞానాదిప్రదత్వేనపరమాత్మాజ్ఞాయతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఏవంజ్ఞానప్రదత్వముక్తం -అథతస్యైవస్వేచ్ఛయాతత్ప్రదానేనస్వస్యప్రవర్తకత్వమాహ ॥యథేతి॥ ఆకర్షసన్నిధౌఅయస్కాన్తసన్నిధౌ - అయోలోహం - స్వయమేవ-యథా

న్యోఽహమితిభిదగతాసతీ ॥౧౨॥ సఏషఆత్మా ❀ స్వపరేత్యబుద్ధిర్దురన్వయానుక్రమణోనిరూప్యతే। ముహ్యన్తియద్వర్త్మనివేదవాదినోబ్రహ్మాదయోహ్యేషభినత్తిమేమతిమ్ ॥౧౩॥ యథాభ్రామ్యత్యయోబ్రహ్మన్స్వయమాకర్షసన్నిధౌ। తథామేభిద్యతేచేతశ్చక్రపాణేర్యదృచ్ఛయా ॥౧౪॥ నారదఉవాచ ॥ ఏతావద్బ్రాహ్మణాయోక్త్వావిరరామమహామతిః। తంసన్నిర్భర్త్స్యకుపితస్సుదీనోరాజసేవకమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆనీయతామరేవేత్రమస్మాకమయశస్కరః। కులాఙ్గారస్యదుర్బుద్ధే † శ్చతుర్థోస్యోదితోదమః ॥ ౧౬ ॥ దైతేయచన్దనవనేజాతోఽయంకణ్టకద్రుమః। యన్మూలోన్మూలపరశోర్విష్ణోర్నాలాయితోఽర్భకః ॥ ౧౭ ॥ ఇతితంవివిధోపాయైర్భీషయంస్తర్జనాదిభిః। ప్రహ్లాదంగ్రాహయామాసత్రివర్గస్యోపపాదనమ్ ॥౧౮॥ తతఏనంగురుర్జ్ఞాత్వాజ్ఞాతజ్ఞేయచతుష్టయమ్। దైత్యేన్ద్రందర్శయామాసమాతృమృష్టమలఙ్కృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రణమన్తంపదోర్బాలంప్రతినన్ద్యాశిషాఽసురః। పరి

ధా-భ్రామ్యతి-తథామమ-చేతోఽపి-చక్రపాణేః,సన్నిధౌ - యదృచ్ఛయా స్వేచ్ఛయా నతు పరనిరపేక్షం - భిద్యతే-తత్ప్రసాదాయత్తతత్సన్నిధ్యాదేవమస్యైవంవిధాబుద్ధివృత్తిరభూదిత్యర్థః - అనేన,,బుద్ధిభేదఃపరకృతఉతాహోస్విత్స్వతోఽభవ,,దితిప్రశ్నస్యోత్తరముక్తంభవతి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ బ్రాహ్మణాన్దైత్యయాజకాన్ప్రత్యేతావదేవోక్త్వా-మహామతిస్సప్రహ్లాదో- విరరామతూష్ణీంబభూవ॥ తతో-దీనఃఉపాయాన్తరేణతంస్వవశీకర్తుమశక్తః- స్తం-గురు - ర్నిర్భర్త్స్యకుపితస్సన్-రాజసేవక-మువాచేతిశేషః ❀ ॥౧౫॥ ❀ తదేవాహ ॥ఆనీయతామితిద్వాభ్యామ్॥ అరే రాజభట-వేత్ర-మానీయతాం-వేత్రంప్రహరణసాధనయష్టివిశేషః - అస్మాకమయశఃఅపకీర్తిం - కరోతీత్యయశస్కరః - తస్యఅతఏవకులస్యదైత్యకులస్యాఙ్గారవ-న్నాశకః-తస్యదుర్బుద్ధే-రితఃపరం-దమశ్శిక్షణోపాయ - శ్చతుర్థఏవ -స్యాత్-దణ్డఏవోపాయఃకర్తవ్యోనసామాదిరిత్యర్థః-చతుర్థోఽస్యోదితోదమఇతిపాఠేఉదితశ్శాస్త్రప్రోక్త - శ్చతుర్థోదణ్డోపాయఏవ - అస్య దమఃదమనసాధనమిత్యర్థః ❀ ॥౧౬॥ ❀ కులనాశకత్వంవ్యనక్తి - దైతేయాఏవచన్దనద్రుమాస్తేషాం - వనే-అయం-కణ్టకద్రుమఃతుల్యో-జాతః॥యన్మూలేతి ॥యేషాందైతేయచన్దనవనానాం - యానిమూలాని- తేషా-మున్మూలనేచ్ఛేదనే-పరశోఃపరశుస్థానీయస్య-విష్ణో- రయ-మర్భకో - నాలాయితఃనాలవదాచరితవాన్ - యథాపరశోశ్ఛేదకత్వేకర్బురాదిద్రుమనిర్మితోదణ్డస్సహకారీ-తంవినాఛేదనాసమ్భవాత్ తథాఽయంవిష్ణోర్దైత్యమూలస్యఛేత్తుస్సహకారీజాతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఇతీత్థం-వదన్-తర్జనాదిభి-ర్నానోపాయై - ర్భీషయన్ - తంప్రహ్లాదం- త్రివర్గస్యోపపాదనంధర్మార్థకామప్రతిపాదకంశాస్త్రం, గ్రాహయామాస ❀ ॥౧౮॥ ❀ తతో-గురు-రేనంప్రహ్లాదం , జ్ఞాతం , జ్ఞేయానాముపాయానాంసామాదీనాం , చతుష్టయం,యస్య ,తాదృశం , జ్ఞాత్వా ఆలక్ష్య , మాత్రా , మృష్టంఉద్వర్త్యస్నాపితంఅలఙ్కృతంచ,ప్రహ్లాదం,దైత్యేన్ద్రంప్రతి , దర్శయామాస, పితృసన్నిధింప్రాపయామాసేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తతఃపాదయోః , ప్రణమన్తం

౧౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ స్వపరేత్యబుద్ధిభిః. ౧౬ ॥ శ్లో † పా ॥ చతుర్థోఽస్యోదితో.

నమస్కుర్వన్తం, ఆశిషా ఆశీఃపూర్వకం, ప్రతినన్ద్య, సుతో హిరణ్యకశిపుః, దోర్భ్యాం భుజాభ్యాం, పుత్రస్య, శిరః, పరిష్వ జ్య, పరమాం, నిర్వృతిమానన్దం, ప్రాప్తవాన్ * ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ * హే యుధిష్ఠిర, ఉత్సఙ్గే నిధాయ-మూర్ధన్యాఘ్రాయ చ అశ్రుకణామ్బుభిః హర్షాశ్రుజలబిన్దుభిః-ఆసిఞ్చన్-వికసద్వక్త్రం-యస్య-తాదృశ-ఇదం వక్ష్యమాణ-మాహ ॥ తదేవాహ॥ ప్రహ్లాదేతి ॥ హే ఆయుష్మన్-ప్రహ్లాద భవానేతావతా, కాలేన, గురోస్సకాశా-ద్య- దుపశిక్షిత్ అధీతవానిత్యర్థః - తన్మ ధ్యే కిఞ్చిదుత్తమం, స్వధీతం సమ్యగావృత్త్యా గృహీతం- హే తాత ప్రహ్లాద-అనూచ్యతాం సమ్యక్ప్రర్యతామ్ *॥ ౨౨ ॥ * య దుక్తను త్తమమధీతమన్యేఽనూచ్యతామితి, తత్రోత్తరమాహ ॥ శ్రవణమితి ॥ యదుక్తం పూర్వం ,, వనం గతో యద్ధరిమా శ్రయేతే ,, తిత దేవాశ్రయణం వివృణోతి, శ్రవణమితి, పుంసాం, శ్రవణాదీని-నవ, లక్షణాని, యస్యాః, సా, భక్తిః, శ్చేత్-నవ లక్షణభక్తియోగ ప్రతిపాదకం శాస్త్రమధీతం చే, త్తదేవ, స్వధీత , ముత్తమం-మన్యే , నత్వధునా గురోస్సకాశాదధీతం, త త్తుగురుభిర్నాద్యాపితమితి భావః , స్వధీత ప్రశ్నో త్తర నిగమనము త్తమమధీతమితి - శ్రవణమిత్యాదితు పూర్వోక్తాశ్రయణ వివరణపరం భగవత్యద్ధా క్రియతే చేదధీతవిద్యా ప్రతిపాద్యా నవలక్షణా భక్తిర్నిష్క-పటభావేన భగవతి క్రియత ఇతియత్- కృతాఽ పిభక్తిర్విష్ణావర్పితేతియచ్చ , తదేతదుత్తమం మన్యే న కేవలం నవలక్షణభక్తిప్రతిపాదక శాస్త్రాధ్యయనమాత్ర మే వో త్తమ-మపితు తదర్థానుష్ఠాన, మనుష్ఠితస్యేశ్వరే సమర్పణం చే-త్యప్యు , త్తమం-మన్యే కేవలాధ్యయనమాత్రస్య వ్యర్థత్వా దితి భావః - అర్పితా విష్ణావిత్యనేన భక్తేరనన్య ప్రయోజనత్వేన కర్తవ్యతోక్తా తత్ర , విష్ణోః శ్రవణం తత్స్వరూప రూపగుణవి భూతి శ్రవణం- కీర్తనం నామోచ్చారణాద్యాత్మకం- స్మరణం స్వరూపాదివిషయకమేవ పాదసేవార్చనవన్దనదాస్యసఖ్యా నితు తదీయపర్యన్తాని వన్దనం నమస్కారః, పాదసేవనం పాదయోస్సహనం - తచ్చార్చాపి గ్రహాతదీయపాదయోశ్చేతి వెవి తవ్యం - పరవ్యూహవిభవాదే రతిన్ద్రియత్వేన తత్పాదపీడనాసమ్భవాత్-యద్వా - భగవద్విషయే మానసికం-తదీయవిష

ష్వజ్య చిరం దోర్భ్యాం పరమాం ప్రాప నిర్వృతిమ్॥౨౦॥ ఆరోప్యాఙ్కమవఘ్రాయ మూర్ధన్యశ్రుకణామ్బుభిః॥ ఆ సిఞ్చన్ వికసద్వక్త్రమిదమాహ యుధిష్ఠిర॥౨౧॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥ ప్రహ్లాదానూచ్యతాం తాత స్వధీతం కిఞ్చి దుత్తమమ్। కాలేనై తావతాఽఽయుష్మన్ యదశిక్షద్గురోర్భవాన్॥౨౨॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనమ్। అర్చనం వన్దనం దాస్యం సఖ్యమాత్మనివేదనమ్॥౨౩॥ ఇతి పుంసార్పితా విష్ణౌ భక్తిశ్చే న్నవలక్షణా। క్రియతే భగవత్యద్ధా తన్మన్యేఽధీతముత్తమమ్॥౨౪॥ నారద ఉవాచ ॥ నిశమ్యైతత్సుతవచో హిర ణ్యకశిపుస్తదా। గురుపుత్రమువాచేదం రుషా ప్రస్ఫురితాధరః॥౨౫॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥ బ్రహ్మబన్ధో కిమేత త్తే విపక్షం శ్రయతాఽసతా। అసారం గ్రాహితో బాలో మామనాదృత్య దుర్మతే॥౨౬॥ సన్తి హ్యసాధవో లోకే

యే తు కాయికం వివక్షితం - ఆత్మనివేదనం ,, ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీతే ,, త్యుక్తరీత్యా తచ్ఛేషత్వానుసన్ధానం-యద్వాపి భ క్తిర్నామ ధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యా మారహరభ్యాసాధేయాతిశయా ఆప్రయాణాదనువర్తమానా వివేకాదిసాధనస ప్తకానుగృహీతా తైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతి సన్తానాత్మికా ప్రీత్యాత్మికా ప్రత్యక్షతాపన్నా ధ్రువానుస్మృతిః , సతు శ్రవణాదిరూపేణ నవలక్షణా , తథాప్యుక్తవిధాయా భక్తేరేవ కర్మజ్ఞానయోగాదివచ్ఛ మదమాదివచ్చ శ్రవణాదీన్యప్యపి లక్ష్యనిర్వర్తకాన్యుచ్యన్తే-యద్వా - నవలక్షణా, లక్ష్యతే ఏభిరితి లక్షణాని-చిహ్నాని జ్ఞాపకాని-భక్తియోగపరిపాకావస్థా జ్ఞాపకానీతి యావత్ - ఉక్తవిధభక్తియోగనిష్ఠేన రాగత ఏవ శ్రవణాదీని క్రియన్తే -లోకేహి విహితయద్వస్తు విషయా ప్రీతి స్త ద్విషయ శ్రవణాదీని స్వత ఏవ ప్రాప్తానీతి నతత్ర యత్నేన భవితవ్యం - అతః , శ్రవణాదీని ప్రీత్యాత్మకభక్తియోగకారితావ స్థాపి శేషరూపాణితత్నిష్పత్తిసూచకానీతి తాత్పర్యం - ఏవం క్రియకారిత శ్రవణాదిపర్యన్తభక్తియోగానిష్ఠానమేవ ,,వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేతే ,, త్యుక్తమాశ్రయణమిత్యుక్తం భవతి *॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ * ఏతదేవంవిధం, సుతస్య, వచో-నిశమ్యా కర్ణ్య, తదా-హిరణ్యకశిపుః-రుషా, ప్రస్ఫురితః కమ్పమానః , అధరోష్ఠో, యస్య, తాదృశ, ఇదం వక్ష్యమాణం- గురుపుత్రం- ప్రత్యువాచ *॥ ౨౫ ॥ * తదేవాహ॥ బ్రహ్మబన్ధో ఇతి॥ హే బ్రహ్మబన్ధో బ్రాహ్మణాభాస-కి-మేత, త్త్వయా-కృతమితి శేషః, అ తీవానుచితమేతత్కృతమిత్యర్థః , కిం తత్-యన్మాం, మనాదృత్య , విపక్షం శత్రుపక్షం, మాశ్రయతా, అతఏవ, అసతా, మహ్యా మహితకారిణా-త్వయా- హే దుర్మతే, అసారం, గ్రాహితో, బాల ఇత్యేతత్ * ॥ ౨౬ ॥ * మిత్రత్వేన వర్తమానస్యాపి తవ విగోధాచరణం నాసమ్భావితమిత్యాహ॥ సన్తీతి॥ దుష్టం, మైత్రం మిత్రత్వం, యేషాం తే, అతఏవ, అసాధవశ్ఛద్మ వేషిణః కపటవేషధారిణో-భవాదృశా అపిహి లోకే , సన్తి , తేషాం, మఘం ద్రోహః, కాలే ఉచితకాలే - ప్రకటో-భవతి, రోగః పాత కినామివ-యథా ,, బ్రహ్మ హా క్షయరోగీ స్యాత్సురాపశ్శ్యావదన్తకః । స్వర్ణహారీ తు కునఖీ దుశ్చర్మా గురుతల్పగః ,, ఇతిస్మృ

త్యుక్తః పాతకినాం రోగః - ఉచితకాలే - ఉదేతి - తథా, తేషాం, మఘం ద్రోహాదికం, ముచితకాలే - ఉదేతీత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏవముపాలబ్ధ ఆహ గురుపుత్రః ॥ నేతి ॥ న మయా పాఠితం - నాపి పరేణ - కింతు - కేవల - మేష తవ పుత్త్ర ఏవ - వదత్యేవం - హే ఇన్ద్రశత్రో - ఇన్ద్రశత్రో స్తవ బ్రాహ్మణేష్వాగ్రహో ఽనుచితో ఽపి న యుక్త ఇత్యాదితి భావః - నను న పరప్రణీతం చేత్కుతో ఽస్యాభూదియం మతిః ॥ తత్రాహ ॥ నైసర్గికీతి, హే రాజన్, అస్యత్వత్పుత్రస్య, ఇయం - మతిః - నైసర్గికీ స్వాభావికీ, న తు పరైరుత్పాదితా, అతో - మన్యుం క్రోధం - నియచ్ఛ ఉపసంహర నో ఽస్మభ్యం, కత్ కుత్సితం - దుఃఖమిత్యర్థః - మాస్మాదాః న దేహీత్యర్థః - మా జ్యోగ్వ్యదార్షీః - కదనాత్మనాం న ఇతి - పాఠాన్తరం, తత్ర కదనాత్మనాం దీనాత్మనాం - నః - మన్యుం మద్విషయం క్రోధం - నియచ్ఛేత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ఇత్థం గురుణా ప్రత్యుక్తో దైత్యస్సుతం ప్రహ్లాదమాహేత్యాహ నారదః ॥ గురుణేతి ॥ తదేవాహ ॥ నచేదితి ॥ హే అభద్ర - ఇయం, బుద్ధిః - గురుముఖీ గురూపదేశజా, నచేత్, తవ - కుతో హేతోః, తవ, సతీ దుష్టా - మతిరభూత్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవముక్త ఆహ ప్రహ్లాదః ॥ మతిరితి ॥ యత్పృష్టం, కుతస్తవేయం మతిరితి, తత్ర, మహతామనుగ్రహ ఏవ దృశమతి హేతురితి వక్తుం తావన్మహద్భిరననుగృహీతానాం భవాదృశామీదృశీ మతిర్దుర్లభేత్యాహ ॥ మతిరితి ॥ గార్హస్థ్యరతానాం - స్వతః - పరతో వా, మిథః అన్యోన్యస్మాద్వా - కృష్ణే - మతిర్భక్త్యాత్మికా, నాభిపద్యేత న సంపద్యేత, తత్ర హేతుం వదన్ గృహవ్రతాన్ విశినష్టి ॥ అదాన్తగోభిః - అదాన్తైరజితైః - గోభిరిన్ద్రియైర్హేతుభిః, తమిస్రం నిరయరూపం సంసారం - పునః పునః, విశతాం - చర్వితమనుదుక్తం - తస్యైవ పునశ్చర్వణముపభోగో, యేషాం, పూర్వపూర్వైర్భుక్తమేవ విషయం భుఞ్జానానాం, పూర్వైర్భుక్తానేవ వనితాదీన్విషయాన్పునరపరైర్భుఞ్జానానామితి వా - ఏవం విషయాసక్తచిత్తానాం త్వాదృశాం కృష్ణే మతిర్దుర్లభేత్యుక్తమ్ ॥ ౩౦ ॥ మాస్తు కృష్ణే మతిః, స్వస్య శ్రేయో ఽపి స్వయం న జానన్తీత్యాహ ॥ నేతి ॥ స్వార్థశ్చ గ

దుస్తర్క్యాశ్ఛద్మవేషిణః । తేషాముదేత్యఘం కాలే రోగః పాతకినామివ ॥ ౨౭ ॥ గురుపుత్త్ర ఉవాచ ॥ న మత్ప్రణీతం న
పరప్రణీతం సుతో వదత్యేష తవేన్ద్రశత్రో । నైసర్గికీయం మతిరస్య రాజన్నియచ్ఛ మన్యుం * కదదాః స్మ మా నః ॥ ౨౮ ॥
నారద ఉవాచ ॥ గురుణైవం ప్రతిప్రోక్తో భూయ ఆహాసురస్సుతమ్ । న చేద్గురుముఖీయం తే కుతో ఽభద్రాసతీ మ
తిః ॥ ౨౯ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ మతిర్న కృష్ణే పరతస్స్వతో వా మిథో ఽభిపద్యేత గృహవ్రతానామ్ । అదాన్తగోభిర్వి
శతాం తమిస్రం పునః పునశ్చర్వితచర్వణానామ్ ॥ ౩౦ ॥ న తే విదుస్స్వార్థగతిం హి విష్ణుం దురాశయా యే బహిరర్థ
మానినః । అన్ధా యథా ఽన్ధైరుపనీయమానా వాచీశతన్త్ర్యామురుదామ్ని బద్ధాః ॥ ౩౧ ॥ నైషాం మతిస్తావదురు
క్రమాఙ్ఘ్రిం స్పృశత్యనర్థాపగమో యదర్థః । మహీయసాం పాదరజో ఽభిషేకం నిష్కిఞ్చనానాం న వృణీత యావ
త్ ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్త్వోపరతం పుత్త్రం హిరణ్యకశిపూరుషా । అన్ధీకృతాత్మా స్వోత్సఙ్గాన్† నిరస్యత మహీత
లే ॥ ౩౩ ॥ ఆహామర్షరుషా ఽఽవిష్టః కషాయీభూతలోచనః । వధ్యతామాశ్వయం వధ్యో నిస్సారయత నైరృ

తిశ్చ స్వార్థగతిం, తం - స్వస్య పురుషార్థభూతం తదుపాయభూతం చ విష్ణుం, తే గృహవ్రతా, న విదుః, తత్ర హేతుం వదంస్తాన్విశినష్టి ॥ బహిరర్థమానినః, బహిః శబ్దాదివిషయేషు - అర్థమానినః పురుషార్థాభిమానినః - అత - స్తే - అన్ధైః, ఉపనీయమానా అన్ధా యథా, పన్థానం - న విదుః కింతు, శ్వభ్రే పతన్తి - తథా, తే ఽపీ, శ్వరస్య - తన్త్ర్యాం వేదలక్షణాయాం స్థూలరజ్వాం - ఉరుధామ్ని వర్ణాశ్రమధర్మాదిరూపనానావిధకర్మసూత్రే, బద్ధా - భవన్తి - వేదోక్త కేవలకామ్యకర్మణ్యాసక్తైః ప్రలోభితాస్తత్రైవాసక్తాః పునః పునస్సంసరన్తో దుఃఖమేవ ప్రాప్నువన్తి, న తు నిరతిశయానన్దరూపపరమపురుషార్థలక్షణం భగవన్తం ప్రాప్నువన్తీతి భావః ॥ ౩౧ ॥ తదేవ వ్యనక్తి ॥ నైషామితి ॥ ఏషాముక్తవిధానాం విషయాసక్తచిత్తానాం - మతిర్బుద్ధిః, ఉరుక్రమస్య నిరతిశయమహిమశాలినో భగవతః, నిరతిశయపురుషార్థరూప - మఙ్ఘ్రిం న స్పృశతి - న విషయీకరోతి, తదఙ్ఘ్రిస్పర్శనం విశినష్టి ॥ యదర్థః, యస్య ఉరుక్రమాఙ్ఘ్రిస్పర్శనస్య - అర్థః ప్రయోజనం ఫలం - అనర్థాపగమః దుఃఖనిరాసరూపః - కియత్పర్యన్తం న స్పృశతి - తత్రాహ ॥ యావన్నిష్కిఞ్చనానామనన్యప్రయోజనానాం - మహీయసాం మహాభాగవతానాం - పాదరజస్సేవాం - న వృణీత న వృణుయాత్ - మహత్సేవాం న కుర్యాత్, తావన్న స్పృశతీత్యర్థః, మమ మాతృగర్భావస్థానదశాయామేవ మహీయసశ్శ్రీనారదస్యానుగ్రహాదియం బుద్ధిరురుక్రమాఙ్ఘ్రివిషయా ఽభూదితి గూఢో ఽభిప్రాయః ॥ ౩౨ ॥ ఇతీత్థముక్త్వా, ఉపరతం తూష్ణీమాసీనం, పుత్రం - రుషా క్రోధేన, అన్ధీకృతః, ఆత్మా వివేకో - యస్య, స హిరణ్యకశిపుః - స్వస్య, ఉత్సఙ్గాత్, మహీతలే - నిరస్య పాతయిత్వా - ఆహ చేత్యుత్తరేణాన్వయః - నిరస్యత ఇతి పాఠే న్యపాతయదిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ అమర్షః అసహనం, తత్సహితయా రుషా, ఆవిష్టో వ్యాప్తః, అత ఏవ - కషాయీభూతే ఆతామ్రే, లోచనే - యస్య సః, ఆహ చ ఉక్తవాంశ్చ, త

౨౮॥ శ్లో * పా॥ కదనాత్మనాం నః. ౩౩॥ శ్లో † పా॥ నిరస్యతి.

దేవాహ॥ వధ్యతామితి ॥ హే నైరృతాః, ఇత, ఏనం-నిస్సారయత బహిర్గమయత, అయం-బాలో-వధ్యో వధార్హః, అతః - ఆశు వధ్యతాం హన్యతామ్ ॥ ౩౪ ॥ వధ్యత్వే హేతుః-యతో, ఽయం-మేమమ, భ్రాతుః-హన్తా, కుతః - యోఽయ-మధమః, బాలః స్వాన్ స్వకీయాన్ - సుహృదో, అస్మాన్ హిత్వా, పితృవ్యస్య హన్తుః, విష్ణోః, పాదౌ చరణౌ - దాసవ - దర్చతి, తత్పుశుపాతీత్యర్థః, అత-స్స ఏవాయమిత్యన్వయః, హిత్వాసూన్ సుహృద ఇతి పాఠే, అయం-మే, భ్రాతృహా, కుతః, యత్ యస్మాదధమోఽయం సుహృదః ప్రయాన సూన ప్రాణాన్ - హిత్వా-విష్ణవే సమర్ప్య-దాసవ-త్పాదా-వర్చతి - అతోఽయమేవ ప్రహ్లాదో మే భ్రాతృహేత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ మద్దృష్టాన్తేన, విష్ణోరప్య, సా, వసమఞ్జసోఽననుకూలః సాధు-కరిష్యతి కిం సున కరిష్యత్యేవ - అవ్యవస్థితచిత్తత్వాదితి భావః, యతోఽసౌ-పఞ్చహాయనః పఞ్చవర్షవయస్క-ఏవ సన్, దుస్త్యజం త్యక్తుమశక్యం, పతోః, సమాతాపిత్రోః-సౌహృద-మహాదత్యాక్షీత్ ॥ ౩౬ ॥ నను-త్వయాయం పుత్రః తత్కథం వధ్యః, తత్రాహ॥ పరోఽపీతి పరోఽపి శత్రుపక్షప్రభవోఽపి-యథా- ఔషధం, తథా-హితకృద్ధితకారి చే, త్తర్హి సోఽపత్యం పుత్ర ఏవ - దేహాజ్జాతోఽప్యామయవద్రోగవ-దహితః దుఃఖకృచ్చే, త్తర్హ్యా, మయవ-త్పరిత్యాజ్యః - ఆస్తాం మమతాస్పదస్య కథా-హేయస్మాద్య, దఙ్గం కరచరణాదికమపి-సర్పదంశవ్రణాదిదూషితం స-దాత్మనో, ఽహితం దుఃఖకృచ్ఛే, త్తర్హి, తదఙ్గం, ఛిన్ద్యాదేవ, యస్యదుష్టాఙ్గస్య, విసర్జనాత్పరిహారా-చ్ఛేషమవశిష్టమఙ్గం, సుఖం-జీవతి ॥ ౩౭ ॥ అతోఽయం, సుహృల్లిఙ్గధరః పుత్రవేషధారీ, శత్రుః, యథా, దుష్ట, మిన్ద్రియం, మునేశ్శత్రుః - తద్వద్వర్తమానః, సర్వైర్గరఖాదిమిశ్రితసంభోజనాదిభిరుపాయైర్హన్తవ్యః ॥ ౩౮ ॥ ఏవం, భర్త్రా దైత్యేన్ద్రేణ, సమాదిష్టా, స్తే, నైరృతా, శ్శూలపాణయ- స్తిగ్మా స్తీక్ష్ణాః దంష్ట్రా, యేషాం, కరాలాన్యాస్యాని, యేషాం, తామ్రాణి-శ్మశ్రూణి-శిరోరుహాణి చ, యేషాం-తాదృశాః ॥ ౩౯ ॥-

తాః ॥ ౩౪ ॥ అయం మే భ్రాతృహా సూనం హిత్వా స్వాన్ సుహృదోఽధమః। పితృవ్యహన్తుర్యః పాదౌ విష్ణోర్దాసవదర్చతి ॥ ౩౫ ॥ విష్ణోర్వా సాధ్వసౌ కింను కరిష్యత్యసమఞ్జసః। దుస్త్యజం సౌహృదం పిత్రోరహాద్యః పఞ్చహాయనః ॥ ౩౬ ॥ పరోఽప్యపత్యం హితకృద్యథౌషధం స్వదేహజోఽప్యామయవత్సుతోఽహితః। ఛిన్ద్యాత్తదఙ్గం యదుతాత్మనోఽహితం శేషం సుఖం జీవతి యద్విసర్జనాత్ ॥ ౩౭ ॥ సర్వైరుపాయైర్హన్తవ్యస్సమ్భోజ్యశయనాసనైః। సుహృల్లిఙ్గధరశ్శత్రుర్మునేర్దుష్టమివేన్ద్రియమ్ ॥ ౩౮ ॥ నైరృతాస్తే సమాదిష్టా భర్త్రా తే శూలపాణయః। తిగ్మదంష్ట్రాః కరాలాస్యాస్తామ్రశ్మశ్రుశిరోరుహాః ॥ ౩౯ ॥ నదన్తో భైరవాన్నాదాంఛిన్ధి భిన్ధీతి వాదినః। ఆసీనమహనన్ శూలైః ప్రహ్లాదం సర్వమర్మసు ॥ ౪౦ ॥ పరే బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే భగవత్యఖిలాత్మని। యుక్తాత్మన్యఫలా ఆసన్నపుణ్యస్యేవ సత్క్రియాః ॥ ౪౧ ॥ ప్రయాసేఽపహతే తస్మిన్దైత్యేన్ద్రః పరిశఙ్కితః। చకార తద్వధోపాయాన్నిర్బన్ధేన యుధిష్ఠిర ॥ ౪౨ ॥ దిగ్గజైర్దన్దశూకేన్ద్రైరభిచారావపాతనైః। మాయాభిస్సన్నిరోధైశ్చ గరదా

భైరవాన్ భయజనకాన్, నాదాన్, నదన్తః కుర్వన్తః, ఛిన్ధి భిన్ధీతి చ-వదన్తః, ఆసీనముపవిష్టం, ప్రహ్లాదం, సర్వేషు, మర్మస్థానేషు, శూలై, రహనన్ ॥ ౪౦ ॥ అనిర్దేశ్యే చేతనాచేతనసజాతీయత్వేన నిర్దేష్టుమశక్యే, అఖిలాత్మని హన్తృహన్తవ్యాద్యన్తరాత్మని, పూర్ణషాడ్గుణ్యే, పరే బ్రహ్మణి, యుక్తః సమాహితః, ఆత్మా మనో-యస్య - తస్మిన్ప్రహ్లాదే, నైరృతైః, కృతాశ్శూలఘాతాదయో మరణోపాయా-అఫలా వ్యర్థాః-బభూవుః- మరణహేతవో దుఃఖహేతవశ్చ న బభూవురిత్యర్థః - యథాఽపుణ్యస్య పాపరతస్య -కృతా అపి, సత్క్రియాస్సన్ధ్యోపాసనాదయో, ఽఫలా, స్తద్వత్ - వైఫల్యహేతుగర్భం విశేషణం అఖిలాత్మని యుక్తాత్మనీతి॥ అయం భావః ॥ కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వతదనుగుణపుణ్యపాపకర్తృత్వానుగుణం జీవపర్యన్తదేహేన్ద్రియాదిప్రేరణరూపమఖిలాత్మత్వమత్ర వివక్షితం - ఏవం చ-హన్తృహన్తవ్యాన్తరాత్మతయా హన్తవ్యదుఃఖజననానుగుణవ్యాపారానుగుణం నియమయన్నపి పునర్హన్తవ్యస్య హన్తృవ్యాపారజన్యదుఃఖానుభవానుగుణతయా నియమయతీతి- కథమేకస్యైవంవిధం పరస్పరవిరుద్ధం నియమనమిత్యాశఙ్కా-నిరాచిఖ్యాసయా నిర్దేశ్య ఇత్యుక్తం - లోకవిలక్షణవివిధవిచిత్రశక్తేరీదృశం నియన్తృత్వముపపన్నమిత్యభిప్రాయః ॥ ౪౧ ॥ ఏవం శూలఘాతాదిరూపమరణోద్యోగరూపే - ప్రయాసే, అపహతే వ్యర్థే సతి, దైత్యేన్ద్రో హిరణ్యకశిపుః - పరిశఙ్కితః కిమసౌ అయం శూలఘాతాదిభిరపి నాహన్యత కిమస్మాదేవ మమ మృత్యుర్భవిష్యతీత్యాశఙ్కితః, హే యుధిష్ఠిర-నిర్బన్ధేన, తస్య ప్రహ్లాదస్య, వధోపాయాన్, చక్రే ॥ ౪౨ ॥ వివిధోపాయానేవ ప్రపఞ్చయన్ తైరప్యహతత్వమాహ॥ దిగ్గజైరితి॥ దిగ్గజాక్రమణైః-దన్దశూకేన్ద్రైః సర్పశ్రేష్ఠదంశనైః-అభిచారైః మారణహోమై, రవపాతనైర్గిరిశృఙ్గేభ్యోఽధః పాతనైః, మాయాభిః కస్మాదశనిపాతనా

౩౫ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ హిత్వాఽసూన్ సుహృదః.

భిః, సన్నిరోధైః నవరన్ధ్రాపిధానైః, గరదానైర్విషప్రయోగైః, రభోజనైరుపవాసైః ✽॥ ౪౩ ॥✽ హిమాదిషు పాతనైః, పర్వతాక్రమణైః పర్వతానాం తదుపరి నిక్షేపైః, ఏవంవిధైరుపాయైః, రసురైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః - యదా - సుతం - హన్తుం - న శశాక నాశక్నోత్ - తదా - తత్కర్తుం తద్ధననం కర్తుం నాభ్యపద్యత ఉపాయాన్తరం న లేభ ఇత్యర్థః, ప్రత్యుత దీర్ఘతమాం - చిన్తాం - ప్రాప్తః ✽॥ ౪౪ ॥✽ చిన్తామేన ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష బాలో - మే మయా - బహ్వసాధు యథా భవతి తథా - ఉక్తః - తథా - వధోపాయాశ్చ - నిర్మితాః కారితాః - అసద్ధర్మైరభిచారాదిభి - స్తైస్తైర్ద్రోహైః శూలఘాతాదిభిశ్చ - ముక్తః అవిహతః - స్వేనైవ - తేజసా మాహాత్మ్యేన ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ ఉక్తోపాయేభ్యో - విదూర ఏవ - వర్తమానః, బాలోఽప్యయం - అజడాని పుణా - ధీః - ర్యస్య - తాదృశః, మే మమ - అనార్యం ద్రోహం - న స్మరతి - శునశ్శేప ఇవ యథా శునశ్శేపాఖ్యః పితృభ్యాం హరిశ్చన్ద్రాయ విక్రీతస్సన్ తయోరపకారం విస్మరన్ తద్విపక్షం విశ్వామిత్రమాశ్రిత్య గోత్రాన్తరమాపన్న - స్తద్వత్, యద్వా - స్వభావాపరిత్యాగే దృష్టాన్తః - శున - శ్శ్వపుచ్ఛమివేతి - ప్రభుర్జితేన్ద్రియః ✽॥ ౪౬ ॥✽ అప్రమేయః అపరిమేయః - అనుభావో - యస్య - న - కుతశ్చి - ద్భయం - యస్య, అతఏవ, అమరః మరణరహితః - ఏతస్య - విరోధేన హేతునా - నూనం - మమైవ మృత్యు - ర్భవితా భవిష్యతి - న వా భవితా - ఏతద్విరోధేన మమ మృత్యుర్భావే హేత్వన్తరేణ నైవ భవిష్యతీత్యర్థః ✽॥ ౪౭ ॥✽ ఇతీత్థం - తచ్చిన్తయా పుత్రవిషయకచిన్తయా, మ్లానశ్రియం నిస్తేజస్కం, కించిదధఃకృతముఖం - హిరణ్యకశిపుం, శణ్డామర్కౌ ఉశనసః పుత్రౌ - శణ్డామర్కౌ, వివిక్తే నిర్జనే దేశే, ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణోచతుః ✽॥ ౪౮ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ జితమితి ॥ తవ - భ్రువో-

సైరభోజనైః ॥ ౪౩ ॥ హిమవాయ్వగ్నిసలిలైః పర్వతాక్రమణైరపి । న శశాక యదా హన్తుమపాపమసురస్సుతమ్ ॥ చిన్తాం దీర్ఘతమాం ప్రాప్తస్తత్కర్తుం నాభ్యపద్యత ॥ ౪౪ ॥ ఏష మే బహ్వసాధూక్తో వధోపాయాశ్చ నిర్మితాః । తైస్తైర్ద్రోహైరసద్ధర్మైర్ముక్తస్స్వేనైవ తేజసా ॥ ౪౫ ॥ వర్తమానోఽవిదూరే వై బాలోఽప్యజడధీరయమ్ । న విస్మరతి మేఽనార్యం శునశ్శేప ఇవ ప్రభుః ॥ ౪౬ ॥ అప్రమేయానుభావోఽయమకుతశ్చిద్భయోఽమరః । నూనమేతద్విరోధేన మృత్యుర్మే భవితా న వా ॥ ౪౭ ॥ ఇతి తచ్చిన్తయా కించిన్మ్లానశ్రియమధోముఖమ్ । శణ్డామర్కావౌశనసౌ వివిక్త ఇతి హోచతుః ॥ ౪౮ ॥ జితం త్వయైకేన జగత్త్రయం భ్రువోర్విజృమ్భణత్రస్తసమస్తధిష్ణ్యపమ్ । న తస్య చిన్త్యం తవ నాథ చక్ష్మహే న వై శిశూనాం గుణదోషయోః పదమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇమం తు పాశైర్వరుణస్య బద్ధ్వా నిధేహి భీతో న పలాయతే యథా । బుద్ధిశ్చ పుంసో వయసాఽఽర్యసేవయా యావద్గురుర్భార్గవ ఆగమిష్యతి ॥ ౫౦ ॥ తథేతి గురుపుత్రోక్తమనుజ్ఞాయేదమబ్రవీత్ । ధర్మో హ్యస్యోపదేష్టవ్యో రాజ్ఞాం యో గృహమేధినామ్ ॥ ౫౧ ॥ ధర్మమర్థం చ కామం చ నితరామనుపూర్వశః । ప్రహ్లాదాయోచతూ రాజన్ ప్రశ్రితావనతాయ చ ॥ ౫౨ ॥ యథా త్రివర్గం గురుభిరాత్మనే ఉపశిక్షితమ్ । న సాధు మేనే తచ్ఛిక్షాం ద్వన్ద్వారామోపవర్ణితామ్ ॥ ౫౩ ॥ యదాఽఽ

ర్విజృమ్భణేన చలనమాత్రేణ, త్రస్తాః భీతాః - సర్వే, ధిష్ణ్యపాః లోకపాలాః - యస్మిన్ - తత్, జగత్త్రయం - త్వయా - ఏకేనాసహాయేన - జితం, ఏవంభూతస్య, తవ - హే నాథ ప్రభో - చిన్త్యం చిన్తనీయం - న చక్ష్మహే న పశ్యామః, శిశూనాం - వృత్తమితి శేషః తద్గుణదోషయోః - పదం విషయో - న వై న భవతీత్యర్థః ✽॥ ౪౯ ॥✽ అత, ఇమం - బాలం - యావ, ద్గురు - ర్భగవా - న్భార్గవ - ఆగమిష్యతి - తావ - ద్వరుణస్య, పాశైర్బద్ధ్వా, నిధేహి కురు - భీతోఽయం, యథా, న పలాయతే - తథా, బద్ధ్వా నిధేహీత్యర్థః, తతః కిం, తత్రాహతుః, వయసా - ఆర్యాణాం సేవయా - చ - పుంసో - బుద్ధి - ర్భవిష్యతి ✽॥ ౫౦ ॥✽ ఏవం - గురుపుత్రోక్తం, తథేత్య - నుజ్ఞాయాఙ్గీకృత్య - దైత్యేన్ద్రః, ఇదం వక్ష్యమాణ - మబ్రవీత్ - తదేవాహ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ అస్య బాలస్య, ధర్మః, ఉపదేష్టవ్యః, కః, తే - యో - రాజ్ఞాం, యశ్చ, గృహస్థానాం - తే ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ ఏవముక్తౌ గురుపుత్రౌ తథైవోపదిదిశతురిత్యాహ దేవర్షిః ॥ ధర్మమితి ॥ ధర్మార్థకామస్వరూపాన్ - సాధనాన్నితరామత్యన్త - మనుపూర్వశః - హే రాజన్ - ప్రశ్రయేణ వినయేన, అవనతాయ నమ్రాయ, ప్రహ్లాదాయ, ఊచతురుపదిదిశతుః ✽॥ ౫౨ ॥✽ త - ద్యథావ - త్త్రివర్గ - మాత్మనే స్వస్మై, ఉపశిక్షితమపి - సాధు - న మేనే నామన్యత, తచ్ఛిక్షాం చ - కుతః - ద్వన్ద్వారామై రాగద్వేషాదిభి - ర్ద్వన్ద్వైరేవారమణం - యేషాం, తై, రుపవర్ణితామ్ ✽॥ ౫౩ ॥✽ కించ - యదా, ఆచార్యః, గార్హస్థ్యధర్మేషు - పరావృత్తః పరోక్షం ప్రవృత్తః, వ్యాసఙ్గాన్తరపర ఇత్యర్థః - తదా - కృతక్షణై - ర్లబ్ధావకాశై - ర్వయస్యైస్సవయస్కై - ర్బాలై - స్తత్రోప - హూతః, స ప్రహ్లాదః, మహా - న్సుధీ - ర్విద్వాన్ - శ్లక్ష్ణయా, వాచా - తాన్బాలకాన్, స్మిత్యాహ్వాయ సమ్మోహ్య, కృపయా - ప్రహసన్నివ, తన్నిష్ఠాం జ్ఞానమార్గనిష్ఠాం ఉవా

చ ॥౫౪॥౫౫॥ తే తు, బాలకాః, సర్వే-తద్గౌరవాత్-తద్వచనగౌరవాత్-త్యక్తాః, క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణాని-యైస్తే, ద్వన్ద్వారామాణాం-సుహృదాం, ఈరితైః, ఈహితైశ్చ-అదూషితాధియః-ఏషాం తే హే రాజేన్ద్ర, తస్మిన్నేవ ప్రహ్లాదే-న్యస్తం-హృదయం-మన, ఈక్షణంచ, యైః, తే, తం ప్రహ్లాదమేవ, పర్యుపాసత శుశ్రూషవః పరివేష్ట్య ఉపవివిశురిత్యర్థః - తాన్ పర్యుపాసీనాన్, కారుణ్యమైత్రయుక్తో, మహాభాగవతో, అసురః ప్రహ్లాద, ఆహ ॥౫౬॥౫౭॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం వీరరాఘవీయాయాం సప్తమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ***************

ఏవం దైత్యకుమారైః పర్యుపాసితో మహాభాగవతః ప్రహ్లాదస్తేభ్యః కరుణయాఽన్తస్స్థితఫలరూపబ్రహ్మానన్దానుభవసాధనభాగవతధర్మానుపదిదిక్షురుపదేక్ష్యమాణధర్మప్రతిష్ఠాపనాయ తద్ధేతువైరాగ్యజననాయ చ వైషయికసుఖానామల్పాస్థిరత్వం దుఃఖగర్భత్వమత ఏవ హేయత్వమయత్నలభ్యత్వం చ వివక్షుస్తావన్మనుష్యజన్మన ఏవ భాగవతధర్మాచరణార్హత్వం తాదృశస్యాస్థిరత్వేన బాల్యాత్ప్రభృత్యేవ తద్ధర్మానుష్ఠానస్య కర్తవ్యత్వం చాహ॥ కౌమార ఇతి ॥ ఇహ మనుష్యజన్మన్యేవ-ప్రాజ్ఞః హేయోపాదేయవిభాగాభిజ్ఞః పుమాన్-కౌమారే బాల్య ఏవ-తత్ప్రభృతీత్యర్థః - భాగవతాన్ భగవతస్స్వచ్ఛన్దేన భగవత్ప్రాప్తిసాధనాన్-ధర్మానేవ-ఆచరేత్ - భగవచ్ఛబ్దేన తేషాం నిష్ఫలత్వశఙ్కా-ప్రయుక్తాననుష్ఠేయత్వశఙ్కా-వ్యావర్త్యతే-తథాహి-"శుద్ధే మహావిభూత్యాఖ్యే పరే బ్రహ్మణి శబ్ద్యతే॥ మైత్రేయ భగవచ్ఛబ్దస్సర్వకారణకారణే॥ సమ్భర్తేతి తథా భర్తా భకారోఽర్థద్వయాన్వితః- నేతా గమయితా స్రష్టా గకారార్థస్తథా మునే॥ ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః॥ జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా॥ వసన్తి యత్ర భూతాని భూతాత్మన్యఖిలాత్మని॥ స చ భూతేష్వశేషేషు వకారార్థస్తతోఽవ్యయః॥ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజాంస్యశేషతః॥ భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినా హేయైర్గుణాదిభి"రిత్యాదినా శ్రీమత్పరాశరోక్తప్రత్యక్షర సముదాయనిర్వచనావగతాస్సమ్భర్తృత్వభర్తృత్వనేతృత్వగమయితృత్వస్రష్టృత్వసర్వశరీరకత్వసర్వభూతాన్తరాత్మత్వనిరస్తనిఖిలదోషత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాదయోఽర్థా అత్ర వివక్షితాః- తత్ర సమ్భరణం నామ

చార్యః పరావృత్తో గృహమేధీయకర్మసు। వయస్యైర్బాలకైస్తత్ర సోపహూతః కృతక్షణైః॥౫౪॥ అథ తాన్ శ్లక్ష్ణయా వాచా ప్రత్యాహూయ మహాబుధః। ఉవాచ విద్వాంస్తన్నిష్ఠాం కృపయా ప్రహసన్నివ॥౫౫॥ తే తు తద్గౌరవాత్సర్వే త్యక్తక్రీడాపరిచ్ఛదాః। బాలా అదూషితధియో ద్వన్ద్వారామేరితేహితైః॥౫౬॥ పర్యుపాసత రాజేన్ద్ర తన్న్యస్తహృదయేక్షణాః। తానాహ కరుణో మైత్రో మహాభాగవతోఽసురః॥ ౫౭ ॥ *********
******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః. ********
ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ కౌమార ఆచరేత్ప్రాజ్ఞో ధర్మాన్భాగవతానిహ। దుర్లభం మానుషం జన్మ తదప్యధ్రువమర్థద

మోపకరణసంవిధానం-తచ్చ ప్రకృతిపురుషకాలానాం కార్యోత్పత్తియోగ్యతాపాదనరూపం భర్తృత్వం నిరుపాధికస్వామిత్వం-నేతృత్వం గమయితృరూపం స్థితికర్తృత్వం గమయితృత్వం సఞ్జమయితృత్వరూపం సంహర్తృత్వం-స్రష్టృత్వముద్గమయితృత్వరూపం సృష్టికర్తృత్వం యశో గుణవత్త్వప్రథా-శ్రీర్గోప్తృత్వసమ్పత్, వైరాగ్యం విరక్తిః-సా చ పరిపూర్ణత్వాదనాదరరూపా ఏవం చానుష్ఠితైర్ధర్మైః ప్రాప్యస్య భగవత ఏవంవిధత్వాత్తత్ప్రాప్తేశ్చ నిత్యనిరతిశయసుఖరూపత్వాత్తత్ప్రాప్తిసాధనభూతా ధర్మాః పరమపురుషార్థార్థిభిరవశ్యమనుష్ఠేయాస్తే చ బాల్యారభ్యైవ కర్తవ్యా ఇత్యర్థః - ఇహేత్యనేన - మనుష్యజన్మన ఏవ భగవద్ధర్మాచరణోపయుక్తత్వమన్యస్య తు తదననుగుణత్వం చాభిప్రేతం - తత్ప్రవృత్తిపరామర్శినేహశబ్దప్రకృతిభూతేనేదంశబ్దేనాధునా వర్తమానమనుష్యజన్మన్యేవ భగవద్ధర్మకర్తవ్యతాఽభిప్రేతా, జన్మాన్తరేష్వపి మనుష్యజన్మని తేషాం కర్తుం శక్యత్వాత్కిం విశేషేణాధునిక ఏవ తజ్జన్మని కర్తవ్య ఇత్యత ఆహ ॥ దుర్లభం మానుషం జన్మేతి వివిధవిచిత్రపుణ్యపాపాత్మకకర్మభిర్దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాదిరూపేణ సంసరతో జీవస్య నియమేన ప్రతిజన్మ మానుషం జన్మేతి విశ్వాసహేతోరభావాద్దుర్లభం మానుషం జన్మ సుకృతపరిపాకవిశేషలబ్ధమితి తత్రైవ భగవద్ధర్మానాచరేదితి భావః - నను కిం విశేషేణ కౌమార ఏవాచరేదిత్యుచ్యతే, యౌవనే విషయభోగానన్తరం చతుర్థే వయసి తేషాం కర్తుం శక్యత్వాదిత్యత ఆహ ॥ తదప్యధ్రువమితి, చతుర్థవయః పర్యన్తజీవనహేతోర్విశ్వాసనీయస్యాభావాత్కౌమారాత్ప్రభృత్యేవాచరేదితి భావః, నను చిరకాలసాధ్యా భగవద్ధర్మాః కథమస్థిరేణ మానుషజన్మనా నిర్వర్త్యన్తే-కథం తరాం నిశ్రేయసప్రాప్తిరిత్యత ఆహ ॥ అర్థదమితి ॥ యద్యప్యధ్రువం, తథాప్యర్థదమిత్యర్థః ॥ అయం భావః॥ యద్యప్యధ్రువం-తథాఽపి చిరకాలజీవననిమిత్తైః కర్మణ్యారబ్ధభగవద్ధర్మవిరోధికర్మాభావే చ పతతి ॥ యథా నత్వపవర్గస్తభగవద్ధర్మోస్సమ్భవద్ధర్మాన్ నిశ్శ్రేయసరూపనిరతిశయపురుషార్థదం-చిరజీవనహేత్వభావేవా ఆరబ్ధభగవద్ధర్మవిరోధికర్మసద్భావే

ఽపివా “ నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి - నహి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాతగచ్ఛతి ,, త్యాదిభగవదుక్తగీత్యా జన్మా న్తరేయథావద్భగవద్ధర్మోపసంహారద్వారానిశ్రేయసరూపార్థదంభవతీతి ॥ అత్ర “ సర్వం వాక్యంసావధారణం,, మితిన్యాయేనాబ్భక్షోవాయుభక్షఇత్యాదివత్కౌమార ఏవ భాగవతాన్ ధర్మానేవఇహైవేత్యవధారణమభిప్రే తమ్ ॥ ౧ ॥ తత్ర భాగవతానేవ ధర్మానాచరేదిత్యవధారణం తావదుపపాదయతి ॥ యథాహీతి ॥ హ తథాహీత్యర్థః యథాశబ్దోయోగ్యతాద్యోతకః ఇహమనుష్యజన్మని , విష్ణోఃపరమపురుషస్య , పాదయోః , రుపసర్ప ణంభజనం-యథా,యోగ్యం-తదేవయుక్తమిత్యర్థః-కుతః-యద్యస్మాత్ - ఏషపరమపురుషః-సర్వభూతానాం-ఆత్మా ఈశ్వ రః-అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనపూర్వకంభర్తా- శరీరస్యాత్మావనుర్తనంయుక్తమితిభావః - నన్వాత్మాఖ్యపురుషార్థరూపత్వా న్నానువర్తనీయోఽతఆహ-ప్రియఇతి॥ ప్రియఇష్టతమః-నిరతిశయానన్దరూపఇత్యర్థః- ఆనన్దఏవహీష్టస్సఏవహిపురుషార్థరూ పఇతిభావః-నన్వేవంభూతోఽపినిష్కృపత్వాదనువర్తమానాన్ప్రత్యానయేత్తత్రాహ॥సుహృదితి॥ “ఏషహ్యేవసాధుక ర్మ కారయతితంయమేభ్యోలోకేభ్యఉన్నినీషతి,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాస్వానువృత్త్యుపక్రమమాత్రేణావిర్భూతపరమకారుణ్యా యుక్తఉత్తరోత్తరంస్వానువృత్తిప్రవర్తనారూపహితకారీత్యర్థః ॥ ౨ ॥ విష్ణోఃపాదోపసర్పణమేవయుక్తమిత్యనేన వైషయికసుఖసాధనయత్నోనయుక్తఇత్యుక్తంతదేవసహేతుకంసదృష్టాన్తంచోపపాదయన్నిహైవేత్యవధారణమప్యు పపాదయతి॥సుఖమితి॥ హేదైత్యాః-దేహినాం-దేహయోగేన దేహసమ్బన్ధమాత్రేణ-ఐన్ద్రియకం- సుఖంసర్వత్రపశ్వాది జన్మస్వపిఆధునికయత్నమన్తరేణాపదైవాత్ప్రాచీనకర్మణై , వలభ్యతే,తత్రదృష్టాన్తోయథాసుఖమితి॥ అసుఖందుఃఖంయ థా,యత్నమన్తరేణాప,దైవాదేవ,లభ్యతే॥తథావైషయికంసుఖమపీత్యర్థః- సర్వత్రలభ్యతఇత్యనేనవైషయికసుఖలా భస్సర్వజన్మసాధారణః,భగవద్ధర్మలాభస్తుమనుష్యజన్మాసాధారణఇత్యుక్తంభవతి ॥ ౩॥ యతోవైషయికంసుఖంస ర్వజన్మసాధారణంతచ్చదైవాదేవసులభ,నుసుఖవ-త్తస్మా-త్ప్రయాసోవైషయికసుఖార్థప్రయాసో -నకర్తవ్యః- ఏవమపి

దమ్ ॥ ౧ ॥ యథాహిపురుషస్యేహవిష్ణోఃపాదోపసర్పణమ్। యదేషసర్వభూతానాంప్రియఆత్మేశ్వరస్సు
హృత్ ॥౨॥సుఖమైన్ద్రియకందైత్యాదేహయోగేనదేహినామ్।సర్వత్రలభ్యతేదైవాద్యథాదుఃఖమయత్నతః॥
తత్ప్రయాసోనకర్తవ్యోయతఆయుర్వ్యయఃపరమ్।నతథావిన్దతేక్షేమంముకున్దచరణామ్బుజమ్॥ ౪ ॥ తతో
యతేతకుశలఃక్షేమాయభవమాశ్రితః।శరీరంపౌరుషంయావన్నవిపద్యేతపుష్కలమ్॥ ౫ ॥ పుంసోవర్షశతం
హ్యాయుస్తదర్ధమజితాత్మనః।నిష్ఫలంయదసౌరాత్ర్యాంశేతేఽన్ధంప్రాపితస్తమః॥౬॥ ముగ్ధస్యబాల్యేకై

జానతాకృతోఽపిప్రయాసః- కేవలమాయుర్వ్యయకరఇత్యాహ ॥ యతఇతి ॥యతోవైషయికసుఖార్థాత్ప్రయాసాత్పరం కేవల,మాయుఃక్షయఏవ,నాన్యత్కించిదస్తిప్రయోజనమిత్యర్థః ,ననుజన్మాన్తరేపునరైన్ద్రియకసుఖలాభాయకర్తవ్యఏ వయత్నస్తత్రాహ॥నతథేతి ॥ యద్యపికృతోఽపితదర్థప్రయాసోజన్మాన్తరీయవైషయికసుఖసాధన - స్తథాఽపి,తథాత ద్వ,త్క్షేమం , నప్రాప్నోతి-కథం-యథా,ముకున్దచరణామ్బుజం,భజన్నితిశేషః -యథాభగవచ్చరణామ్బుజంభజన్ప్రమా న్నిశ్శేషదుఃఖనివృత్తిపూర్వకంనిత్యనిరుపాధికనిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నబ్రహ్మానన్దానుభవరూపంక్షేమంప్రాప్నోతి- తథావై షయికసుఖార్థంయతమానస్తాదృశంక్షేమంనవిన్దతే - కింతుదుఃఖమిశ్రానిత్యసోపాధికాత్యల్పమిదానీమనుభూయమానస జాతీయంప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౪ ॥ తతఃకారణాత్ భవమనర్థావహంసంసార,మాశ్రితః-పుమాన్,కుశలఃహేయోపా దేయవిభాగకుశలస్సన్ , క్షేమాయైవోక్తవిధక్షేమార్థమేవ ,యతేత,కౌమారఏవేత్యుక్తమవధారణంప్రతిపాదయితుమన్త దవతారయతి॥శరీరమితి॥పౌరుషంపురుషస్యజీవస్యస్వస్యసమ్బన్ధి,శరీరం,యావ-త్పుష్కలంపటుతర- మస్తి,నతువిపద్య తేవిపన్నంనభవతి,తావదేవ,క్షేమాయయతేతేతిపూర్వేణాన్వయఃబాల్యాదారభ్యైవయతేతేతిభావః ॥౫ ॥ ఏతదే వప్రతిపాదయన్విషయాసక్తస్యకేవలంవృథాఽఽయుర్వ్యయమాహ ॥పుంసఇతి॥పుంసోమనుష్యస్య,తావ-ద్వర్షశతంహ్యా యుర్జీవనయోగ్యకాలశ్శతవర్షపరిమితః-తస్యశతవర్షపరిమితస్యా-యుషో,ఽర్ధంపఞ్చాశద్వర్షాత్మక-మజితేన్ద్రియస్య,నిష్ఫ లమేవయాతీత్యుత్తరేణాన్వయః-నైష్ఫల్యేనయానేహేతుంవదన్ప్రమాణంసంపిశినష్టి ॥యదితి ॥ యద్యస్మా,దసావజితాత్మా పుమాన్రాత్ర్యా-మన్ధంతమఃనిద్రాత్మకం-ప్రాపిత-స్తూష్ణీం- శేతే- జితేన్ద్రియఃకౌమారఏవా - రబ్ధభక్తియోగరూపభగ వద్ధర్మస్తురాత్రావపివధ్యమంయామద్వయంనిద్రార్థముపయోజ్య పూర్వోత్తరయోర్యామయోరనియతకాలంభ గవద్ధర్మమాచరతీతిభావః ॥౬॥ ఏవంబాల్యే,ముగ్ధస్యమూఢస్య,దశ-వర్షాణి,కౌమారే , క్రీడతో-దశవర్షాణీ,త్యేవం, వింశతి,ర్వర్షాణాం , యాతి,జితేన్ద్రియఃకుశలస్తుతస్యామపివింశత్యాంభగవద్ధర్మాననుతిష్ఠతీతిభావః - ఏవముత్తరత్రా ప్యూహ్యం-జరయాగ్రస్తః-దేహో-యస్య - అతఏవ - అకల్యస్యఅసమర్థస్య - స్వాధీనదేహస్య-వర్షాణాం-వింశతి-ర్యా

తిబాల్యాత్ప్రభృత్యారబ్ధభగవద్ధర్మస్తు తదభ్యాసశిక్షితదేహాత్వాత్తస్యామపి వింశత్యాం - తమనుతిష్ఠతీతిభావః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఏవమహర్భాగాత్మకార్ధాయుషశ్చ త్వా రింశద్వర్షాగతాః - శేషమవశిష్టం - దశవర్షాత్మకమాయుః - దురాపూరేణదుఃఖైస్సమన్తాదాపూర్యమాణేన - కామేన - తదనుబన్ధినా - బలీయసా - మోహేన - చకారాత్క్రోధేనచ-గృహేషుగృహాదర్త్మేషు - సక్తస్య-తఏవ - ప్రమత్తస్యస్వహితమజానతో, ఽపయాతి, జితేన్ద్రియస్తు కుశలః - కామాద్యుపశమనేనతస్మిన్నపిదశవర్షాత్మకేవయసిభగవద్ధర్మమనుతిష్ఠతీతిభావః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ ఏవమజితేన్ద్రియస్యవైషయికసుఖరతస్యాయుషోనైష్ఫల్య - మారబ్ధభక్తియోగస్య కుశలస్య జితేన్ద్రియస్యతునిశ్శ్రేయససాధనభగవద్ధర్మప్రసాధనోపయుక్తత్వేనసాఫల్యం - భాగవతధర్మాణామేవనిరతిశయశ్రేయస్సాధనత్వం - తేషాంచవర్తమానమనుష్యజన్మనైవానుష్ఠేయత్వంచోక్తం - అథవైరాగ్యమన్తరేణోపదిష్టోఽపిభాగవతధర్మః ప్రతిష్ఠితోనభవతీతివైరాగ్యేణతావదేషాంభవితవ్యం- తచ్చసత్సఙ్గతిమన్తరేణనసేత్స్యతీతితయాభవితవ్యం - సాచవిషయాసక్తచిత్తజనసఙ్గపరిహారమన్తరేణదుర్లభేత్యభిప్రేత్యతత్పరిహారశ్చగృహవిత్తకళత్రాపత్యాదిష్వనురక్తచిత్తస్యయద్యప్యశక్య - స్తథాప్యప్రాయేనపివేకాత్మనాదుస్సఙ్గః పరిహార్య - ఇతివక్తుంతావద్గృహాదిష్వనురాగస్యదుస్త్యజత్వమనర్థావహత్వంచాహ॥కోగృహేష్విత్యాదినా॥తావద్గృహానురాగస్యదుస్త్యజత్వమాహ ॥ కఇతి॥గృహేష్వ, సక్తంమమేదంగృహమిత్యభిమానయుక్తం-దృఢైర్దుర్మోచైః స్నేహపాశా- స్తై-ర్బద్ధ-మాత్మానం-పి మోచితుమజితేన్ద్రియశ్చ-కఃపుమాన్ - ఉత్సహేత కోఽప్యుత్సాహంనకుర్యాదిత్యర్థః-జితేన్ద్రియస్తూత్సహేతైవేతిభావః-అనేన,,హిత్వాఽఽత్మపాతంగృహమన్ధకూపం,, మితిపూర్వముక్తగృహాభినివేశత్యాగ ఏవభగవదాశ్రయణేప్రథమంకారణమిత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తదభినివేశత్యాగశ్చవి

శౌరేర్క్రీడతోయాంతివింశతిః।జరయాగ్రస్తదేహస్యయాత్యకల్పస్యవింశతిః॥౭॥దురాపూరేణకామేనమోహేనచబలీయసా। శేషంగృహేషుసక్తస్యప్రమత్తస్యాపయాతిహి॥౮॥కోగృహేషుపుమాన్సక్తమాత్మానమజితేన్ద్రియః।స్నేహపాశైర్దృఢైర్బద్ధముత్సహేతవిమోచితుమ్॥౯॥ కోన్వర్థతృష్ణాంవిసృజేత్ప్రాణేభ్యోఽపిగరీయసీమ్।యంక్రీణాత్యసుభిఃప్రేష్ఠైస్తస్కరస్సేవకోవణిక్॥ ౧౦ ॥కథంప్రియాయాఅనుకమ్పితాయాస్సఙ్గంరహస్యంరుచిరాంశ్చమన్త్రాన్।సుహృత్సుతత్స్నేహసితశ్శిశూనాంకలాక్షరాణామనురక్తచిత్తః॥౧౧॥ పుత్రాన్స్మరంస్తాదుహితౄర్హృదయ్యాభ్రాతౄన్స్వసౄర్వాపితరౌచదీనౌ। గృహాన్మనోజ్ఞోరుపరిచ్ఛదాంశ్చవృత్తీశ్చకుల్యాఃపశుభృత్యవర్గాన్॥ ౧౨ ॥త్యజేతకోశస్కృదివేహమానఃకర్మాణిలోభాదవితృప్తకామః।ఔపస్థజైహ్వ్యంబహుమన్యమానఃకథంవిరజ్యేతదురన్తమోహః॥౧౩॥కుటుమ్బపోషాయవియన్నిజాయు

త్తకళత్రాపత్యాద్యనురాగత్యాగపూర్వక-స్సోఽప్యజితేన్ద్రియస్యదుశ్శకఇత్యాహ॥కోన్వితి॥ అర్థతృష్ణాంవిత్తస్పృహామజితేన్ద్రియశ్చ-తకః-పుమాన్-విసృజేత్ త్యజేత్-దుస్త్యజత్వే హేతుంవదన్ తాంవిశినష్టి ॥ ప్రాణేభ్యోఽపగరీయసీమితి॥ ప్రాణస్పృహాపేక్షయా - గరీయసీందృఢతరామిత్యర్థః - ప్రాణేభ్యోగరీయస్త్వమేవదృష్టాన్తముఖేనదర్శయన్నర్థంవిశినష్టి॥యమితి॥యం-మర్థ- మసుభిః ప్రాణైః - తస్కరశ్చోరస్సేవకఆయుధోపజీవీ - వణిక్ నావికశ్చ-క్రీణాతి-ప్రాణహానిమఙ్గీకృత్యాపితస్కరాదిర్యమర్థంసాధయతి-తస్మన్నర్థేతృష్ణాంకోనువిసృజేదిత్యర్థః ✽ ॥౧౦ ॥ ✽ కంచ, అనుకమ్పితాయాః దయాయుక్తాయాః ప్రియాయాః-రహసిభవం-సఙ్గం-రుచిరాన్మనోజ్ఞాన్- హితాలాపాంశ్చ- సుహృత్సుచ - సఙ్గం-స్మరన్-కథం-ప్రియాసఙ్గాదీన్-త్యజేతేతితృతీయేనాన్వయః-కథంభూతః - తత్స్నేహసితః - తేషాంప్రియాదీనాం-స్నేహేనసితఃబద్ధః-కలానిమధురాణ్యక్షరాణి-యేషాం - తేషాం-శిశూనాంచ-సఙ్గమిత్యనుషజ్యతే-సఙ్గం-తేష్వనురక్తంచిత్తం యస్యసః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ పుత్రాన్, హృదయ్యాఃహృదయంగమాః -దుహితౄః-శ్వశురగృహేస్థితాః-తథా-భ్రాతౄన్-స్వసౄర్భగినీశ్చ-దీనౌ-మాతాపితరౌచఉరవఃబహవః-పరిచ్ఛదాఃభోగోపకరణాని-యేషు - తాన్ - మనోజ్ఞాన్గృహాంశ్చ - కుల్యాఃకులక్రమాగతా- వృత్తీఃజీవికాశ్చ - పశూన్భృత్యవర్గాంశ్చ - కథం- త్యజేత-కథంతరాం-విరజ్యేతవిరక్తస్స్యాత్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ కథంభూతః-కోశస్కృదివకోశకారికీటఇవ-కర్మాణీహమానః-యథా-కోశస్కృద్గృహంకోశాత్మకంకుర్వన్నాత్మనోనిర్గమాయద్వారమపినావశేషయతి-తథా - స్వబన్ధకానికర్మాణికుర్వాణఇత్యర్థః - అవితృప్తఃకామోయస్య-తాదృశః-ఔపస్థం-జైహ్వ్యంచ-సుఖం-బహుఅధికం-మన్యమానః-అతో-దురన్తోమోహోయస్య ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ దురన్తమోహందర్శయన్విశినష్టి॥కుటుమ్బపోషణాయ - వియత్ క్షీయమాణం -నిజాయుఃపరిచ్ఛిన్నాయు-ర్యస్య-తాదృశో-

విశేషేణ-హితమనుకూల-మర్థం-పరమపురుషార్థం-నవేద-విహతమితిపాఠే- విహతమపిస్వాభిప్రేతమర్థం - నవేదదృష్టాన్తత్వేననానుసన్ధత్తే-సర్వత్రదేశేకాలేచ-తాపత్రయేణ-దుఃఖిత-ఆత్మామనో - యస్య-తాదృశోనసనిర్విద్యతేసంసృతౌహేయత్వబుద్ధింనకరోతి-యత-స్స్వకుటుమ్బే-రామోరతిర్యస్య * ॥ ౧౪ ॥ *ప్రత్యుతాకార్యంకరోతీత్యాహ॥విత్తేష్వితి॥ పరద్రవ్యాపహారిణో-యోదోషః - ప్రేత్యమరణానన్తరంనరకలక్షణః - ఇహచలోకే-దణ్డరూపశ్చ-తం-విద్వాన్జానన్నపి-విత్తేషు-నిత్య-మభినివిష్టం-చేతో-యస్య-అజితేన్ద్రియఃఅశాన్తకామః-కుటుమ్బీ-సన్-తత్పరస్యవిత్తం-హరతి* ॥౧౫॥* ఏవంకోగృహేష్విత్యాదిభిస్సప్తభిశ్శ్లోకైః గృహాదిష్వనురాగోదుస్త్యజఇత్యుక్తం-అథతస్యానర్థావహత్వమాహ॥విద్వానపీతి॥ హేదనుజాః,ఇత్థం -విద్వానపిఉక్తవిధంసంసారంజానన్నపి-కుటుమ్బం-పుష్ణన్బిభ్రత్-యః-స్వలోకాయఆత్మయాథాత్మ్యదర్శనాయ- నకల్పతేనసమర్థోభవతి - ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవమర్శనపరోనభవతి, కిం*,దంస్వీయ,మిదంపరకీయ-మిత్యేవం,విభిన్నో-భావో- యస్య - సర్వస్యపరమాత్మశేషతామజానన్నిత్యర్థః,యథావ,ద్విమూఢ,స్స తమోనరకమేవ-ప్రపద్యేత॥ యద్వా ॥ తత్త్వవిదపికుటుమ్బభరణాసక్తోదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాభిమానయుక్తోమూఢవన్నరకమేవప్రపద్యతే-నముక్తిం-కింపునఃకేవలమూఢఇత్యాహ॥విద్వానపీతి॥విద్వానపి ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిదపి-యః,పునః -స్వీయపారక్యవిభిన్నభావః,ఇత్థం,కుటుమ్బం -పుష్ణన్భవతి,స , స్వలోకాయపరమపదప్రాప్తయేనకల్పతే-కింతు,నితరాంమూఢవత్తమఏవ- ప్రపద్యేత,విదుషఏవేయంగతిః ,కింపునరవిదుషఇతిభావః - యథావిమూఢఇతిదృష్టాన్తవశాత్-పునరావృత్తిర్యోఽత్రద్యోత్యతే * ॥౧౬ ॥ *ఏవంగృహాద్యాసక్తేర్దుస్త్యజత్వమనర్థావహత్వంచోక్తం , అథోక్తమనుపసంహరన్దుస్త్యజగృహాద్యనురాగత్యాగనిమిత్తమనుసత్సఙ్గంపరిత్యజ్యసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యాభగవన్తమాశ్రయతేత్యాహ॥యతఇతి॥యతః,కశ్చిదపి , పుమాన్ , గృహాద్యభినివిష్టశ్చే,దాత్మానం-క్వచిదపికాలే,కుత్రచిదపి

యతో న కశ్చిత్క్వ చ కుత్రచిద్వా దీనః స్వమాత్మానమలం సమర్థః ।
విమోచితుం కామదృశాం విహారక్రీడామృగో యన్నిగడో విసర్గః ॥ ౧౭ ॥

గృహేష్వనర్థం *విహితంప్రమత్తః।సర్వత్రతాపత్రయదుఃఖితాత్మానిర్విద్యతేనస్వకుటుమ్బరామః ॥౧౪॥ విత్తేషునిత్యాభినివిష్టచేతావిద్వాంశ్చదోషంపరవిత్తహర్తుః।ప్రేత్యేహచాథాప్యజితేన్ద్రియస్తదశాన్తకామోహరతేకుటుమ్బీ॥౧౫॥విద్వానపీత్థందనుజాఃకుటుమ్బంపుష్ణన్స్వలోకాయనకల్పతేవై। యస్స్వీయపారక్యవిభిన్నభావస్తమఃప్రపద్యేతయథావిమూఢః॥౧౬॥యతోనకశ్చిత్క్వచకుత్రచిద్వాదీనస్స్వమాత్మానమలంసమర్థః।విమోచితుంకామదృశాం +విహారక్రీడామృగోయన్నిగళోవిసర్గః ॥ ౧౭ ॥ తతోవిదూరాత్పరిహృత్యదైత్యాదైత్యేషుసఙ్గంవిషయాత్మకేషు । ఉపేతనారాయణమాదిదేవంసముక్తసఙ్గైరిషితోఽపవర్గః॥

దేశే, మోచితుంమోచయితుం,అసమర్థ- స్తతఇత్యుత్తరేణాన్వయః- అసామర్థ్యేహేతుః-అలమత్యర్థం ,దీనః విషయలమ్పటః అతః,వామదృశోయాసాం- తాసాం,,విహారే -క్రీడామృగః క్రీడార్థంసంవర్ధితశాఖామృగాదితుల్యః-విహారమితిపృథక్పదపాఠే-విహారస్థానమాత్మానమిత్యన్వయః - వామదృశాంవిహారక్రీడామృగత్వంవిశినష్టి ॥ యన్నిగళోవిసర్గఇతి ॥యత్ యస్మా-ద్వామదృశాంక్రీడామృగత్వాద్ధేతో-ర్నిగళరూపో ,విసర్గస్సంసారబన్ధో,భవతి - అయమితివాచ్ఛేదః -యః క్రీడామృగఇత్యేత-దయమేవనిగళరూపస్సంసారఇత్యర్థః - యదితిచ్ఛేదపక్షేయచ్ఛబ్దేనవామదృశాంవాపరామర్శః-యత్ యాసు-నిగళశ్శృఙ్ఖలరూపో-విసర్గః పుత్రాదిరూపస్సర్గ ఇత్యర్థః - అవిసర్గఇతివాచ్ఛేదః - యత్ యస్మాత్ క్రీడామృగత్వా-దవిసర్గః,అవిమోచ్యో,నిగళశ్శృఙ్ఖలతుల్య,స్సంసారబన్ధో-భవతీత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ *తతఇతి॥తతః- యతోగృహాదిష్వాసక్తఆత్మానంమోచితుమసమర్థః-తతఃవిషయేషుశబ్దాదిష్వేవా, త్మానో, యేషాం, తేష్వ,సత్సు,దైత్యేషు,సఙ్గం,దూరా ,త్పరిహృత్య,ఆదిదేవంజగదుదయస్థితిలయలీలం,స్వతేజసాదీప్యమానం ,నారాయణం -జీవానాం - ప్రాప్యంప్రాపకమాధారంచభగవన్తం,ముపేతసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యాశరణంవ్రజత-యద్యప్యత్రసత్సఙ్గస్యైకణ్ఠోక్తిర్నాస్తి-తథాఽపిస్వస్యసత్సఙ్గతేరేవహేతోర్జ్ఞానోదయస్యస్వేనైవవక్ష్యమాణత్వాత్స్వసఙ్గత్యైవతైస్సత్సఙ్గతైః ,కృతప్రాయత్వాచ్చతదనుక్తావపిసాఽభిప్రేతైవ, ఏవంగృహాద్యాసఙ్గస్యదుస్త్యజత్వదోషావహత్వాదికథనేనైవతేషాంవైరాగ్యముదేష్యతీతివైరాగ్యమపిసమ్పాదనీయమితిశబ్దతోనోక్తం , స్వస్యైవజ్ఞానోపదేష్టృత్వాదాచార్యత్వేనావస్థితత్వాద్గుర్వభిగమనమపీహాశబ్దతఃకర్తవ్యత్వేననోక్తం,కింతుశ్రీశప్రపదనమాత్రమేవకురుతేతిశబ్దేనోక్తం - ధర్మాన్భాగవతానితిభగవచ్ఛబ్దేనాభిప్రేతంనిష్ఫలత్వశకాఽప్యుదాసంవ్యనక్తి ॥ సఇతి॥సఉపేయోనారాయణః,అపవర్గః పరమపుమర్థలక్షణాపవర్గహేతుత్వేన-ముక్త-స్సఙ్గో దేహతదనుబన్ధిషు-యైస్తై-రిషితఇష్టః -సఏవముక్తసఙ్గానామిష్టోఽపవర్గః ఫలరూపఇత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ *

---

౧౪ ॥ శ్లో * పా ॥ విహితంప్రమత్తః ౧౭ ॥ శ్లో + పా ॥ విహారం

ఏతదేవ ప్రతిపాదయితుం-తావత్తత్సమాశ్రయణస్యాదుశ్శకత్వశఙ్కాం నిరాహ ॥ నహీతి॥ హే అసురాత్మజాః-అచ్యుతం సకృదాశ్రయణాదేవాశ్రితానప్రచ్యావయతీత్యచ్యుతః-తం-ప్రీణతః-పుంసో-బహ్వాయాసో -నహి-విద్యతే-దేవతాన్తరప్రీత్యుత్పాదకసాధనానుష్ఠానవద్భగవత్ప్రీత్యుత్పాదకతద్ధర్మానుష్ఠానే -నాయాసోఽపి విద్యత ఇత్యర్థః, అనాయాసే హేతుః॥ ఆత్మత్వాదితి ॥ సర్వభూతానామాత్మత్వాత్సర్వతస్సిద్ధత్వాత్సులభత్వాత్ సర్వత ఇతి సార్వవిభక్తికస్తస్తిః ఇహలోకే సర్వతస్సర్వేషాం దేవాసురాదిస్త్రీపుంసవర్ణాశ్రమాదివిభాగమన్తరేణ సర్వేషాం సిద్ధత్వాదిత్యర్థః, అయమభిప్రాయః, నహి సులభస్య తృణలోష్టాదేరన్వేషణాయ విదూరగమనాదిరూపః ప్రయాసోఽపేక్షితః-సర్వత్ర సర్వేషాం సులభత్వాత్- ఏవం సర్వేషామాత్మత్వేన సర్వత్ర సులభస్య ప్రీణనే-నాతీవాయాస ఇతి- యద్వా-సిద్ధత్వాదిత్యస్యాయమర్థః-న హి సాధ్యః పురుషార్థః-అపి తు-సిద్ధరూపః - సాధ్యపురుషార్థసాధనే హి యాగాద్యనుష్ఠానరూపప్రయాసబాహుల్యం-సిద్ధస్య తు తల్లాభోపయుక్తప్రీణనోపాయతత్సమాశ్రయణమాత్రమపేక్షితమిత్యర్థః -యద్వా- ఆత్మత్వాదిత్యనాయాసే పృథగ్ఘేతుః-ఆత్మా హి స్వశరీరే నిరతిశయప్రీతియుక్తస్త్రద్రక్షణశీలశ్చ లోకే దృష్టః-ఏవం సర్వేషాం జీవానాం- పరమాత్మానం ప్రతి శరీరత్వాత్తద్విషయకప్రీతేస్తస్య స్వతస్సిద్ధాయా అపి విపులాపరాధైరనభివ్యక్తాయాస్తదభివ్యక్త్యావహం కించిదానుకూల్యాదికమాత్రమపేక్షితమితి భావః - సిద్ధత్వాదితి తత్ప్రీణనే హేతుః - నహి సిద్ధస్య హిరణ్యనిధేస్తత్పరిజ్ఞానమన్తరేణ తల్లాభోపయుక్తోఽన్యః ప్రయాసోఽపేక్షితః-ఏవం పరమాత్మనోఽపి నిరతిశయపురుషార్థరూపస్య హృదయే సిద్ధత్వాత్తల్లాభోపయుక్తస్వామిత్వశేషిత్వాదితద్యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రేణ తస్య సమాశ్రితవిషయకప్రీతిరుదేష్యతీతి - నాతీవాయాసో విద్యత ఇత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానామిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ పరావరేష్వితి ॥ బ్రహ్మాద్యస్తృణాన్తా-యేషాం స్థావరా ఆవిరేషాం- తేషు - పరావరేషూచ్చావచేషు, భూతేషు చరాచరాత్మకదేహభాక్ష్వచేతనేష్విత్యర్థః-తథా భౌతికేషు పృథివ్యాదిభూతపరిణామరూపేష్వచేతనేషు ఘటపటాదిషు - మహత్సు పృథివ్యాదిమహాభూతేషు గుణానాం సత్త్వాదీనాం, సామ్యం - యస్మిన్-తస్మిన్ప్రధానే- మూలప్రకృతావిత్యర్థః-గుణవ్యతికరే గుణవైషమ్యవతి మ-

---

నహ్యచ్యుతం ప్రీణయతో బహ్వాయాసోఽసురాత్మజాః । ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం సిద్ధత్వాదిహ సర్వతః॥ ౧౯ ॥ పరావరేషు భూతేషు బ్రహ్మాన్తస్థావరాదిషు। భౌతికేషు వికారేషు భూతేష్వథ మహత్సు చ ॥ ౨౦ ॥ గుణేషు గుణసామ్యే చ గుణవ్యతికరే తథా । ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా భగవానీశ్వరోఽవ్యయః ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ దృశ్యరూపేణ చ స్వయమ్। వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యో హ్యనిర్దేశ్యోఽవికల్పితః॥ ౨౨॥ కేవలానుభవానన్ద-

---

హదహఙ్కారాదౌ చ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ- ప్రత్యగాత్మా జీవః-స్వం స్వాసాధారణం -రూపం శరీరం-యస్య-తేన ప్రత్యగాత్మశరీరకత్వేనేత్యర్థః - దృశ్యమచేతనం-రూపం-యస్య-తేనా-చేతనశరీరకత్వేన చేత్యర్థః - ఏకః స్వసమనరహిత ఏవ పర ఆత్మా పరమాత్మా - అన్తః ప్రవిశ్య భర్తా - అవ్యయః అస్పృష్టశరీరగతవికారః నిరస్తనిఖిలదోషః షాడ్గుణ్యపూర్ణః ఈశ్వరో జీవకర్మానుగుణం నియన్తా - వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యః వ్యాప్యేషు వ్యాపకతయా నిర్దేష్టవ్యః - అవికల్పితః జాతిగుణాదిరహితః ॥ ౨౨ ॥ కేవలోఽనుభవః దుఃఖాప్రతిభటం జ్ఞానం-ఆనన్ద ఆనన్దరూపం-సదేవ-స్వరూపం-యస్య - సః-పరమేశ్వరః-స్వవ్యతిరిక్తేశ్వరాన్తరరహితః - గుణసర్గయా సంసారిణాం మోహాదిగుణాన్ సృజతీతి తథా -తయా-మాయయా- అన్తర్హితైశ్వర్యః సంసారిణామప్రకాశమానమహిమా-ఈయతే గమ్యతే-సదాచార్యోపదేశేన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః-ఉక్తవిధతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకం తత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రీతినిమిత్తతత్ప్రీతిహేతురుపాయ ఇతి భావః-అత్ర- అవికల్పితః కేవలానుభవానన్దస్వరూప ఇతి పదద్వయేన, అస్థూలమనణ్వహ్రస్వం - సత్యం జ్ఞానమనన్తం-విజ్ఞానమానన్దమితి శ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేన ప్రాప్యం బ్రహ్మస్వరూపముక్తం-అవశిష్టైరేక ఏవేత్యాదిభిః ప్రథమాన్తపదైః ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ-దృశ్యరూపేణ చే,,తి పదద్వయేన చ ప్రాప్యస్య గుణా ఉక్తాః,, పరావరేషు భూతేషు - ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ చే,,త్యనేన జీవస్య తచ్ఛేషత్వాపరపర్యాయతచ్ఛరీరత్వకథనేన ప్రాప్తృస్వరూపముక్తం ,, గుణసర్గయా మాయయాన్తర్హితైశ్వర్య ,,ఇత్యనేనాబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మత్వాదిరూపమోహాదిప్రాకృతగుణ ఏవ ప్రాప్తివిరోధీతి కథనేన విరోధిస్వరూపముక్తం-తత్ప్రాప్తిఫలం తు తచ్చరణకైఙ్కర్యాదిరూపం ,, సారం జుషాం చరణయో ,, రితి వక్ష్యతి-ఏవమర్థపఞ్చకముపదిష్టం భవతి-పూర్వ,, ముపేత నారాయణ ,,మితి తత్సమాశ్రయణం కర్తవ్యత్వేన విహితం-తస్య దుష్కరత్వశఙ్కాపరిహారప్రసఙ్గాత్సమాశ్రయణోపయుక్తార్థపఞ్చకజ్ఞానం సదాచార్యోపదేశాత్సమ్పాద్యమిత్యుక్తం ఏవమర్థపఞ్చకజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రసాదజననద్వారా తత్ప్రాప్తిహేతురిత్యభిప్రేతం, తత్సమాశ్రయ-

యణంచతద్భక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మకమనధికారిభేదేనవ్యవస్థితమితితాత్పర్యమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ యదుక్తం "నహ్యచ్యుతంప్రీణయతోబహ్వాయాస" ఇతితదుపసంహరన్తత్ప్రీణనమిత్తత్తత్సన్తోషజనకంసౌహార్దమాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్- యస్మాత్సర్వాన్తరాత్మత్వాదిప్రాప్యబ్రహ్మస్వరూపాదిజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రాప్త్యుపాయస్తత ప్రీతిహేతుస్తస్మాద్యూయమాసురంభావంభూతద్రోహశీలత్వాదిరూపం - ఉన్ముచ్యసమూలంత్యక్త్వా, పరమాత్మశరీరేషుసర్వేషుభూతేషుయథోచితం-దయాం - సౌహార్దంచకురుత - యయాదయయా - అధోక్షజోభగవాం, స్తుష్యతితాదృశీంభూతేషుదయాంకురుతేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తుష్యత్యధోక్షజఃతతఃకిమతఆహ ॥ తుష్ట ఇతి ॥ తత్రతస్మిన్ - ఆద్యే జగత్కారణభూతే- అనన్తేభగవతి-తుష్టేసతి-అలభ్యం - కింకిమస్తి- తస్మింస్తుష్టేసత్యభిలషితంసర్వం సులభమేవేత్యర్థః - యద్యపిసులభం - తథాఽపినిరతిశయపురుషార్థరూపతచ్చరణారవిన్దానుభవరూపమమృతమనుభవద్భిర్యాదృశైర్ధర్మైశ్వర్యకామకైవల్యాదిక-మమృతంపిబద్భిరూషరోదకమివనేష్యతఇత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ కింతైరితి-నోఽస్మాకం - గుణవ్యతికరాత్కర్మానుగుణసత్త్వాదిగుణపరిణామాదేవ-స్వసిద్ధాఅయత్నతస్సిద్ధా-యే-ధర్మాదయఃధర్మార్థకామా, స్తైః - కింనకిమపిప్రయోజనమిత్యర్థః - కాఙ్క్షితేనాఖిలషితేనా-గుణేనగుణత్రయరహితేన - కైవల్యేన మోక్షేణవా, కిం, సోఽపినపురుషార్థ ఇత్యర్థః, నఃకథంభూతానాంభగవచ్చరణయోస్సారమనుభవాత్మకమమృతసారం-జుషతాంసేవమానానాం- ఉపగాయతాంతద్గుణాన్ స్తువతాం - మనసాతచ్చరణారవిన్దానుభవామృతమనుభవతాం - వాక్ఛ్రవణాభ్యాంతద్గుణానుభవామృతంచానుభవతాం-అస్మాకం-ధర్మాదయఊషరోదకప్రాయాఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ నను త్వదుక్తమతత్సర్వం జానన్తోఽప్యస్మద్గురవస్త్రివర్గమేవపురుషార్థత్వేనోపదిదిశుః - త్వంతుత్రివర్గమనాదృత్యభగవచ్చరణారవిన్దాశ్రయణమేవసారతమంమన్యసే, కంచగుర్వనుశిక్షితాన్వీక్షిక్యాదిశాస్త్రేషునత్వదుక్తధర్మఃకర్తవ్యత్వేనోపలభ్యతే-అతఃకింతద్ద

స్వరూపఃపరమేశ్వరః। మాయయాఽన్తర్హితైశ్వర్యఈయతేగుణసర్గయా ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్సర్వేషుభూతేషుదయాంకురుతసౌహృదమ్। భావమాసురమున్ముచ్యయయాతుష్యత్యధోక్షజః ॥ ౨౪ ॥ తుష్టేచతత్రకిమలభ్యమనన్తఆద్యేకింతైర్గుణవ్యతికరాదిహయేస్వసిద్ధాః। ధర్మాదయఃకిమగుణేనచకాఙ్క్షితేనసారంజుషాంచరణయోరుపగాయతాంనః ॥ ౨౫ ॥ ధర్మార్థకామఇతియోఽభిహితస్త్రివర్గఈక్షాత్రయీనయదమౌవివిధాచవార్తా। మన్యేతదేతదఖిలంనిగమస్యసత్యంస్వాత్మార్పణంస్వసుహృదఃపరమస్యపుంసః ॥ ౨౬ ॥ జ్ఞానంతదేతదఖిలందురవాపమాహనారాయణోనరసఖఃకిలనారదాయ। ఏకాన్తినాంభగవతస్తదకించనానాంపాదారవిన్దరజ

ర్మప్రమాపకం-తత్రాహ ॥ ధర్మేతి ॥ ధర్మాదీనాంసమాహారద్వన్ద్వః-పుంస్త్వమార్షం ధర్మోఽర్థఃకామశ్చేతి-యః-త్రివర్గోఽభిహితః-అస్మదాచార్యైర్భార్గవాదిభిరితిశేషః-యః, త్రివర్గఃపురుషార్థత్వేనాచార్యైరుక్తఇత్యర్థః -యచ్చతత్ప్రీతిసాధికేక్షాదిరూపావిద్యాచ-తదేతత్సర్వ-మహంమన్యే-తత్రైక్షాఆన్వీక్షికీసంజ్ఞాతర్కవిద్యా -త్రయీవేదపూర్వభాగః-నయదమౌదణ్డనీతిప్రతిపాదకశాస్త్రే - వివిధావార్తాకృష్యాద్యాజీవికాజ్ఞానజనకంశాస్త్రం, ఏతత్సర్వ-మహం-మన్యేజానామ్యేవ-కింతు-యత్-స్వసుహృదః -పరమస్యపుంసః-నిరుపాధికసుహృదేపరమపురుషాయేత్యర్థః-సమ్ప్రదానస్యైవశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-స్వాత్మార్పణంభగవతిస్వాత్మసమర్పణం-తదేతన్నిగమస్యవేదోత్తరభాగస్య- ప్రమేయమితిశేషః, ఉపనిషద్భాగస్యప్రతిపాద్యం-సత్యంనిత్యం - అక్షయిష్ణుపురుషార్థసాధనం-మన్యఇత్యర్థః-అస్మద్గురుభిరజ్ఞాతమప్యహంజానామి - నిత్యనిరతిశయపురుషార్థసాధనం భగవత్యాత్మసమర్పణంవేదాన్తప్రతిపాద్యంత్వధికంజానామీత్యర్థః -గురవస్తునైతజ్జానన్తీత్యభిప్రాయః-ఆపాతతోజానన్తోఽప్యమహదనుగ్రహాభావాన్నానుష్ఠానోపయోగితయానిస్సంశయంనజానన్తీతితాత్పర్యం నిగమస్యేత్యనేనాస్మదుక్తార్థేవేదాన్తభాగఃప్రమాణమిత్యుక్తం -సచ-ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీత-ముముక్షుర్వైశరణమహంప్రపద్యే,, ఇత్యాదిరూపః-స్వాత్మార్పణమిత్యనేనచ "ఉపేతనారాయణం-హరిమాశ్రయేతే, త్యాద్యుక్తమాశ్రయణమాత్మసమర్పణరూపమితివివృతం -భగవతిస్వాత్మసమర్పణంనామ నోభగవచ్ఛేషత్వైకస్వభావత్వానుసన్ధానపూర్వకంభగవతిస్వాత్మరక్షాభరసమర్పణరూపం, ఏవంనారాయణోపాయనంనామతచ్చరణాగతిరిత్యుక్తంభవతి-సమనన్తరాధ్యాయేతదుపాయనస్యతద్భక్త్యాత్మకత్వంవక్ష్యతి- ఏవంచయథాధికారంభక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మకంభగవత్సమాశ్రయణంకర్తవ్యమితితాత్పర్యమ్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ననుగురుభిరజ్ఞాతమిదమన్తరేణాపిసదుపదేశకంకథంత్వం జ్ఞాతవానిత్యాశఙ్కాయాంభగవతోనారదస్యానుగ్రహాదేవేతివక్తుంతస్యసామ్ప్రదాయికత్వమాహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ తదేతద్దురవాపందుర్లభం-జ్ఞానం-నరస్యసఖాభగవాన్నారాయణో-బదరికాశ్రమవాసీ-నారదాయాహ, ఉపదిష్ట

వాక్ - నను-యత్ర నారదశ్శ్రోతా నారాయణో వక్తా తస్మిన్నాదృశానాం కథమధికార ఇతి శఙ్కాం నిరాహ ॥ ఏకాన్తినామితి॥ ఏకాన్తినామకిఞ్చనానామనన్యప్రయోజనానాం-భగవతః-పాదారవిన్దరజసా- ఆప్లుతానాం స్నాతానాం-దేహినాం. భగవత్యేవాసక్తానాం సర్వేషామపి-తత్ జ్ఞానం-స్యాదేవ, నతూత్తమానామేవేతి నియమః ❁ ॥౨౭॥ ❁ అత ఏవ, మయాఽపి నారదాచ్ఛ్రుతమిత్యాహ॥ శ్రుతమితి॥ విజ్ఞానేన వివేకాదిజన్యేన-సంయుతం-జ్ఞానం శాస్త్రోత్థం - విశుద్ధం భాగవతధర్మరూపం, భగవద్యాథాత్మ్యవేదినో-నారదాచ్ఛ్రుతం-శ్రవణేన జ్ఞాతం , భగవతో నారదస్య వచసాం శ్రవణాన్మమ జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పత్తిరభూదిత్యర్థః ❁॥ ౨౮ ॥❁ తత్ర విస్మితాః పృచ్ఛన్తి దైత్యకుమారాః॥ ప్రహ్లాదేతి॥ హే ప్రహ్లాద-త్వం -వయం చాప్య-తాభ్యాం గురుపుత్రాభ్యాం, వృతే వినా అన్యం-గురుం-న విద్మహే॥ ఏతదాగమనాత్పూర్వమేవాహం నారదపార్శ్వం గత ఇత్యత్రాహుః-బాలానాముపశిశూనామపి సతామస్మాకమేతావేవేశ్వరౌ నియన్తారౌ- అతస్తవాన్యత్ర గమనం న సమ్భవతి ❁ ॥౨౯॥ ❁ నారద ఏవాత్రాగత ఇత్యపి న సమ్భవతీత్యాహుః॥ బాలస్యేతి ॥ అన్తఃపురస్థస్య-బాలస్య-తవ-మహతో నారదస్య-సఙ్గో దురన్వయో దుర్ఘటః-సౌమ్య-నోఽస్మాకం- సంశయం ఛిన్ధి అపనుద - విశ్రమ్భకారణం విశ్వాసహేతు-స్స్యాచ్చేత్ అసమ్భావితత్వేనాస్మాభిరవిశ్వసనీయో నారదసఙ్గమఉక్తః - తత్ర యద్యస్మద్విశ్వాసహేతురస్తి- చేత్తదుపపాదనపూర్వకం తత్సఙ్గతివిషయం సంశయం ఛిన్ధీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

సాప్లుతదేహినాం స్యాత్ ॥౨౭॥ శ్రుతమేతన్మయా పూర్వం జ్ఞానం విజ్ఞానసంయుతమ్। ధర్మం భాగవతం శుద్ధం నారదాద్దేవదర్శనాత్ ॥౨౮॥ దైత్యపుత్రా ఊచుః ॥ ప్రహ్లాద త్వం వయం చాపి నర్తేఽన్యం విద్మహే గురుమ్। ఏతాభ్యాం గురుపుత్రాభ్యాం బాలానామపి హీశ్వరౌ ॥౨౯॥ బాలస్యాన్తఃపురస్థస్య మహత్సఙ్గో దురన్వయః। ఛిన్ధి నస్సంశయం సౌమ్య స్యాచ్చేద్విస్రమ్భకారణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , సప్తమస్కన్ధే , షష్ఠోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీనారద ఉవాచ॥ ఏవం దైత్యసుతైః పృష్టో మహాభాగవతోఽసురః। ఉవాచ స్మయమానస్తాన్ స్మరన్మదనుభాషితమ్ ॥౧॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ పితరి ప్రస్థితేఽస్మాకం తపసే మన్దరాచలమ్। యుద్ధోద్యమం తదా చక్రుర్విబుధా దానవాన్ప్రతి ॥౨॥ పిపీలికై ❁ రహిరివ దిష్ట్యా లోకోపతాపనః। పాపేన పాపోఽభక్షీతి వాదినో వాసవాదయః ॥౩॥ తేషామతిబలోద్యోగం నిశమ్యాసురయూథపాః। వధ్యమానాస్సురైర్భీతా దుద్రువుస్సర్వతో దిశమ్ ॥౪॥ కళత్రపుత్రవిత్తాప్తాన్ గృహాన్పశుపరిచ్ఛదాన్। నావేక్ష్యమాణాస్త్వరితాస్సర్వే ప్రాణపరీప్సవః ॥౫॥ వ్యలుమ్పన్రాజశిబిరమమరా జయకాఙ్క్షిణః। ఇన్ద్రస్తు రాజమహిషీం మాతరం మమ చాగ్రహీత్ ॥ ౬ ॥ నీయమానాం భయోద్విగ్నాం రుదతీం కురరీమివ। యదృచ్ఛయాఽగతస్తత్ర దేవర్షిర్దదృశే పథి ॥౭॥ ప్రాహ చైనాం సురపతే నేతుం నార్హస్యనాగసమ్। ముఞ్చ ముఞ్చ మహాభాగ సతీం పరపరిగ్రహామ్ ॥౮॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ ఆస్తేఽస్యా జఠరే వీర్య

దైత్యకుమారైరేవం పృష్టః ప్రహ్లాదస్తత్సఙ్గతిహేతుముపపాదయన్ తత్ప్రశ్నయాథాత్మ్యోపదేశపూర్వకం సపరికరం భగవద్భక్తియోగముపదిష్టవానిత్యాహ భగవాన్నారదః ॥ ఏవమితి॥ ఏవమిత్థం, దైత్యసుతైః, పృష్టో, భాగవతోత్తమః ప్రహ్లాదస్తాన్ దైత్యసుతాన్ప్రతి, స్మయమానః-మయా నారదేనానుభాషితం-స్మరన్నువాచ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥ పితరీత్యాదినా ॥ అస్మాకం-పితరి హిరణ్యకశిపౌ తపసే తపః కర్తుం - మన్దరాచలం ప్రతి-ప్రస్థితే ప్రయాతే సతి, ఇన్ద్రాదయో విబుధా దేవా-దానవాన్ప్రతి-యుద్ధోద్యమం చక్రుః ❁॥ ౨ ॥ ❁ కథం భూతాస్సన్తః , లోకోపతాపనః లోకానాం దుఃఖకారీ పాపః పాపాత్మా స్వపాపేనైవ-దైవాత్-పిపీలికైః-రహిస్సర్ప ఇవ అభక్షి భక్షిత-ఇతి వాదినో వదన్తస్సన్తః ❁॥ ౩ ॥ ❁ తేషాం వాసవాదీనాం - బలోద్యోగం బలప్రయుక్తయుద్ధోద్యోగం , నిశామ్య దృష్ట్వా-సురైర్వధ్యమానాః అత ఏవ- భీతాస్సన్తో-ఽసురయూథపాః-సర్వే, త్వరితాస్సర్వతో దిశం-దుద్రువుః-పలాయితవన్తః ❁॥౪॥ ❁ కథం భూతాః-కళత్రాదీన్ నావేక్షమాణాః తేష్వప్యస్పృహా ఇత్యర్థః , తత్ర హేతుః - ప్రాణపరీప్సవః ప్రాణమాత్రపరిత్రాణేచ్ఛవః - తత్ర పరిచ్ఛదా భోగోపకరణాని ❁ ॥౫ ॥ ❁ జయశాలినోఽమరా దేవాః-రాజ్ఞో హిరణ్యకశిపోః-శిబిరం గృహం-వ్యలుమ్పన్-సర్వస్వాపహారేణ నాశితవన్తః, ఇన్ద్రస్తు, రాజ్ఞో హిరణ్యకశిపో-ర్భార్యాం-మమ-మాతరమగ్రహీత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తాం చేన్ద్రేణ నీయమానామత ఏవ-భయేనోద్విగ్నాం కమ్పితాం కురరీమివ, క్రన్దన్తీం రుదన్తీం , దేవర్షిర్నారదో - యదృచ్ఛయోపగతః, పథి దదర్శ, ప్రాహ చ॥ తదేవాహ॥ హే సురపతే అనాగసం నిరపరాధామేనాం, నేతుం నార్హసి-అతో- హే మహాభాగ ప్రణాన్యేన, పరిగృహీతాం పరదారానిత్యర్థః, ముఞ్చ ముఞ్చ ❁॥౭॥౮॥ ❁ ఇత్యుక్త ఆహేన్ద్రః॥ ఆస్త ఇతి॥ అస్యాః, జఠరే

అసహ్యమస్మాభిస్సోఢుమశక్యం, సురద్విషో హిరణ్యకశిపోః, వీర్యం, గర్భరూపేణవర్ధమాన, మాస్తే, అతోఽనయా, ప్రసవపర్యన్త, మాస్యతాం మత్సమీపే స్థీయతాం, తతశ్చా, ర్థస్య, పదవీం మార్గం, గతస్సన్, మోక్ష్యే, జాతం పుత్రం హత్వా ఏనాం త్యజామీత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ఏవముక్తో దేవర్షిరాహ ॥ సోఽయమితి ॥ సోఽయం గర్భస్థశ్శిశుః, త్వయా హన్త్రా, సంస్థాం మరణం న ప్రాప్స్యతే, తత్ర హేతుం పదంస్తమిమం పిశినష్టి ॥ నిష్కిల్బిషః మరణనిమిత్తప్రాచీనకిల్బిషరహితః, తత్కుతః, మహాభాగవతః, భగవద్భక్త్యైవధ్వస్తకిల్బిష ఇతి భావః, మహాగుణైః, శ్రేష్ఠః, అనన్తస్య భగవతోఽనుచరః, బలీ మహాబలసమ్పన్నః, యద్యపి గర్భస్థదశాయాం స్వానుగ్రహాత్పూర్వం న భాగవతత్వాదయో ధర్మా, స్తథాపి, సమనన్తరమేవ స్వేనానుగ్రహీష్యమాణస్య, పునర్జన్మకాలే ''జాయమానం హి పురుషం యం పశ్యే,, దిత్యుక్తరీత్యా భగవతేక్షిష్యమాణస్యోక్తధర్మాన్వయ ఇత్యభిప్రాయేణ నిష్కిల్బిష ఇత్యాదీని విశేషణాన్యుక్తాని, నన్విన్ద్రేణముక్తాం ప్రతిస్వోపదేశే సతి తద్గర్భస్థస్యోక్తధర్మసమ్పత్తిః, తస్య తద్ధర్మసమ్పత్తౌ హి తద్ధేతుకస్తత్త్యాగ, ఇతి తరేతరాశ్రయత్వమితి, కథం దేవర్షిణైవముక్తమితి చేన్నైవం గర్భస్థం నితరామీశ్వరకటాక్షవిషయ, మత ఏవ ''ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం యదృచ్ఛా సుకృతం తథా। విష్ణోః కటాక్ష* అద్వేష ఆనుకూల్యం చ సాత్త్వికైః। సంభాషణం షడేతాని హ్యాచార్యప్రాప్తిహేతవ,, ఇత్యుక్తహేతుషట్కసమ్పన్నం, ద్వైవన్లో దేవర్షిగాలక్ష్యత్వయైతస్యానుచ్యమానాయామప్యాహముక్తధర్మయుక్తం నూనం కరవాణి, అతోఽయం త్వయా సంస్థాం న ప్రాప్స్యతీత్యుక్తవానితి నేతరేతరాశ్రయః ॥ ౧౦ ॥ ఇతీత్థం, ముక్త, ఇన్ద్రో దేవర్షేర్నారదస్య, వచో మానయన్నాదరవాదభ్యుపగచ్ఛన్, తాం రాజమహిషీం-విహాయ, అనన్తస్య భగవతః, ప్రియో యోఽహం తస్య మమ, భక్త్యైవ తాం మమ మాతరం పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృత్య, దివం ప్రతి, యయౌ ॥ ౧౧ ॥ తతః ఋషిర్నారదః, మమ మాతరం స్వాశ్రమం

మనువిషహ్యం సురద్విషః। ఆస్యతాం ప్రసవో యావన్మోక్ష్యేఽర్థపదవీం గతః ॥ ౯ ॥ నారద ఉవాచ ॥ సోఽయం నిష్కిల్బిషస్సాక్షాన్మహాభాగవతో మహాన్। న త్వయా ప్రాప్స్యతే సంస్థామనన్తానుచరో బలీ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తస్తాం విహాయేన్ద్రో దేవర్షేర్మానయన్వచః। అనన్తప్రియభక్త్యైనాం పరిక్రమ్య దివం యయౌ ॥ ౧౧ ॥ తతో మే మాతరమృషిస్సమానీయ నిజాశ్రమమ్। ఆశ్వాస్యేహోష్యతాం వత్సే యావత్తే భర్తురాగమః ॥ ౧౨ ॥ తథేత్యవాత్సీద్దేవర్షేరన్తి సాఽప్యకుతోభయా। యావద్దైత్యపతిర్ఘోరాత్తపసో న న్యవర్తత ॥ ౧౩ ॥ ఋషిం పర్యచరత్తత్ర భక్త్యా పరమయా సతీ। అన్తర్వత్నీ స్వగర్భస్య క్షేమాయేచ్ఛాప్రసూతయే ॥ ౧౪ ॥ ఋషిః కారుణికస్తస్యాః ప్రాదాదుభయమీశ్వరః। ధర్మస్య తత్త్వం జ్ఞానం చ మామప్యుద్దిశ్య నిర్మలమ్ ॥ ౧౫ ॥ తత్తు కాలస్య దీర్ఘత్వాత్ స్త్రీత్వాన్మాతుస్తిరోదధే। ఋషిణాఽనుగృహీతం మాం నాధునాఽప్యజహాత్స్మృతిః ॥ ౧౬ ॥ భవతామపి భూయాన్మే యది

ప్రతి, సమ్యగానాయాసేనో, స్నీయగనుయిత్వా, ఆశ్వాస్య సాన్త్వయిత్వా హే వత్సే, బాలే-తవ-భర్తు, ర్యావ, దాగమ-స్తావత్పర్యన్తం త్వయా, ఇహ అస్మిన్, మదాశ్రమే ఉష్యతాం స్థీయతా, మిత్యువాచేతి శేషః ॥ ౧౨ ॥ తతస్తథేత్యఙ్గీకృత్య సా-మన్మాతా దేవర్షేః, అన్తికే సమీపే, నాస్తికుతోఽపి భయం యస్యా, స్తాదృశీ అవాత్సీత్ ఉషితవతీ ॥ ౧౩ ॥ దైత్యపతి రుగ్రా, త్తపసో, యావన్న న్యవర్తత, తావత్సతీ మన్మాతా, అన్తర్వత్నీ గర్భిణీ, స్వగర్భస్య, క్షేమాయ, ఇచ్ఛయా, భర్త్రాగమనానన్తరం ప్రసూతయే చ, పరయా, భక్త్యా, ఋషిం నారదం పర్యచరత్ శుశ్రూషితవతీ ॥ ౧౪ ॥ ఈశ్వరస్సమర్థః ఋషిః, తస్యాః పరిచరన్త్యాః మన్మాతుర్మామప్యుద్దిశ్య, నిర్మలం ధర్మస్య, తత్త్వం జ్ఞానం చే, త్యుభయం, ప్రాదాత్ ధర్మో భగవద్భక్తియోగలక్షణ, స్తస్య, తత్త్వం యాథాత్మ్యం తదఙ్గభూతం జ్ఞానం దేహవివిక్తప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం చా, దాత్ ఉపదిష్టవానిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ తద్గర్భాయాముపదిష్టం-తదుభయం మమ, మాతుః స్త్రీత్వాత్ కాలస్య దీర్ఘత్వాచ్చ, తిరోదధే విస్మృతమభూదిత్యర్థః-ఋషిణా భగవతా నారదేనా - నుగృహీతం మాం తు సా స్మృతిః తదుపదేశజనితం స్మృత్యాత్మకం జ్ఞానమధునాఽపి నాజహాత్ - న తత్యాజ ॥ ౧౬ ॥ తదేవం ''ప్రహ్లాదత్వ,, మిత్యాదినా దైత్యకుమారైః పృష్టం తస్యోత్తరముక్తం- అథైతత్సంప్రదాయాగతధర్మస్వరూపజ్ఞానజిఘృక్షావన్తస్తే చేద్భవతాం మదనుగ్రహేణ తదుభయం సంపత్స్యత ఇత్యాహ ॥ భవతామపీతి ॥ యది, భవన్తో-మద్వచః, శ్రద్దధతే మదుక్తార్థగ్రహణతద్దృఢీకారవిషయేత్వరాయుక్తాశ్చేత్ - భవతామపి, తదుభయం భూయాత్, శ్రద్ధామన్తరేణోపదిష్టమపి తత్త్వం - న ప్రతిష్ఠితం భవతీత్యాహ ॥ వైశారదీతి ॥ వైశారదీ నిపుణతరా, ధీస్త, త్త్వవిషయా బుద్ధిః, స్త్రీణాం-బాలానాం చ శ్రద్ధాత ఏవ, భూయాత్. న తు తాం వినేత్యర్థః-తత్ర దృష్టాన్తః ॥ మేయథేతి ॥ యథా - శ్రద్ధావతో మమ వైశారదీ బుద్ధిరభూత్ శ్రద్ధారహితాయా మన్మాతుర్నా

భూతః ఏవం సర్వేషాం బాలానాం స్త్రీణాం చ శ్రద్ధాతః ఏవ జ్ఞానం - ప్రతిష్ఠితం - భవత్యన్యథా మన్మాతురివాప్రతిష్ఠితమిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ తదేవం తేషాం శ్రద్ధాముత్పాద్య శ్రద్ధాయుక్తాన్ శుశ్రూషూన్ దైత్యకుమారానాలక్ష్య తేభ్యో భగవద్భక్తియోగముపదిదిక్షుస్తావత్తదఙ్గభూతప్రకృతివియుక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగముపదిశతి ॥ జన్మాద్యా ఇత్యాదినా ॥ తావజ్జీవాత్మస్వరూపం, దేహాద్విలక్షణం, వివక్షుర్దేహధర్మానాహ ॥ జన్మాద్యా ఇతి ॥ ఈశ్వరీగుణపరిణామోత్పాదనసమర్థా, మూర్తిరాకారో, యస్య, తేన, కాలేన నిమిత్తభూతేన ,,జాయతే అస్తి వర్ధతే విపరిణమతే అపక్షీయతే నశ్యతి,, ఇత్యేవం - రూపాః - ఇమే షడ్భావవికారాః - దృష్టాః ప్రత్యక్షముపలభ్యమానాః - దేహస్యైవ - ధర్మాః - నాత్మనః - యథా వృక్షే - సత్యేవ ఫలానాం జన్మాదయో దృశ్యన్తే - న వృక్షస్య - తద్వదాత్మన్యేకరూపత్వేనైవావస్థితే ఽస్య దేహస్య దృష్టా ఇత్యర్థః ॥ ఆత్మవ్యతిరిక్తస్య స్థిరస్యైకరూపస్య వస్తునో ఽభావాత్ కథంచిత్ప్రదర్శనార్థం వృక్షః స్థిరః షడ్భావవికారవానపి వృక్ష ఆత్మస్థానీయత్వేన నిదర్శితః ॥ ౧౮ ॥ తదేవం దేహధర్మైస్తద్వైలక్షణ్యేనాత్మనో దేహాద్భేదో దర్శితః, అథ స్వధర్మైరేవాత్మనో దేహాద్భేదమాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మేతి విశేష్యనిర్దేశః - ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా - నిత్యః - ఉత్పత్తివినాశరహితః - అవ్యయః అపక్షయరహితః - అవిక్రియః అవశిష్టభావత్రయరహితః - యద్యపి ,,దృష్టా దేహస్య నాత్మన,, ఇత్యనేనైవ షడ్భావవికారరాహిత్యముక్తం - తథాఽపి - ఫలానామివ వృక్షస్యేతి దృష్టాన్తబలాద్యథా ఫలగతోత్పత్త్యాద్యనాశ్రయస్యాపి వృక్షస్య స్వగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వమేవం దేహగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వాభావేఽపి స్వగతోత్పత్త్యాద్యన్తరాశ్రయత్వం ప్రసక్తం తదనేన నిషిధ్యతే - ఏవం చ స్వతో ఽన్యతో వా షడ్భావవికారరహిత ఇతి ఫలితం, శుద్ధః ప్రాకృతరాగాదిగుణైరకలుషితస్వరూపః ఏకః జ్ఞానైకాకారతయా సర్వేషు దేహేష్వేకరూపః ,,ఏకో ఽపి హి,, ఇతివజ్జాత్యభిప్రాయక ఏకత్వవ్యపదేశః న తు వ్యక్త్యైకత్వాభిప్రాయకః, ఆత్మవ్యక్తిబహుత్వస్య బహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్ - క్షేత్రం శరీరం జానాతీతి తథా

శ్రద్దధతే వచః। వైశారదీ ధీః శ్రద్ధాతః స్త్రీబాలానాం చ మే యథా ॥ ౧౭ ॥ జన్మాద్యాః షడిమే భావా దృష్టా దేహస్య నాత్మనః। ఫలానామివ వృక్షస్య కాలేనేశ్వరమూర్తినా ॥ ౧౮ ॥ ఆత్మా నిత్యో ఽవ్యయః శుద్ధ ఏకః క్షేత్రజ్ఞ ఆశ్రయః। అవిక్రియః స్వదృగ్ఘేతుర్వ్యాపకో ఽసఙ్గ్యనావృతః ॥ ౧౯ ॥ ఏతైర్ద్వాదశభిర్విద్వానాత్మనో లక్షణైః పరైః। అహం మమేత్యసద్భావం దేహాదౌ మోహజం త్యజేత్ ॥ ౨౦ ॥ స్వర్ణం యథా గ్రావసు హేమకారః క్షేత్రేషు యోగైస్తదభిజ్ఞ ఆప్నుయాత్। క్షేత్రేషు దేహేషు తథాఽఽత్మయోగైరధ్యాత్మవిద్బ్రహ్మగతిం లభేత ॥ ౨౧ ॥ అష్టౌ ప్రకృతయః ప్రోక్తాస్త్రయ ఏవ హి తద్గుణాః। వికారాః షోడశాచార్యైః పుమానేకః సమన్వయాత్ ॥ ౨౨ ॥

మమేదం శరీరమితి జానాతీత్యర్థః, అనేన జ్ఞానాశ్రయత్వముక్తం స్వదృక్ స్వం పశ్యతీతి స్వదృక్ - స్వస్మై భాసమానః అనేన జ్ఞానస్వరూపత్వముక్తం ఆశ్రయః దేహేన్ద్రియాదీనామాధారః, హేతుః దేహేన్ద్రియాణాం వ్యాపారహేతుః - వ్యాపకః ధర్మభూతజ్ఞానేన వ్యాపకః - స్వరూపస్యాణుత్వాత్ అసఙ్గీ జీవాన్తరేణ సంబన్ధరహితః - అనావృతః స్వరూపస్వభావతిరోధానరహితః - ఇదం ముక్త్యవస్థం స్వాభావికం జీవాత్మస్వరూపం, యద్వా, అనావృతః స్వరూపతిరోధానరహితః - బద్ధదశాయామపి ధర్మభూతజ్ఞానస్యైవ కర్మణా తిరోహితత్వాత్ - దేహస్త్వనిత్యః వ్యయవాన్ అశుద్ధో దేవమనుష్యాదిరూపేణ నానావిధః జ్ఞానానాశ్రయో ఽస్వదృక్ యావత్స్వత్వనాశ్రయః అవిరాగహేతుః అవ్యాపకః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధవాన్ సంకోచభాక్ చేతి భావః ॥ ౧౯ ॥ అస్త్వేవం దేహాత్మనోః పరస్పరవైధర్మ్యం - తతః కిమత ఆహ ॥ ఏతైరితి ॥ విద్వాన్ ఇత్థం దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యవిత్ - ఏతైరుక్తైర్ద్వాదశభిః - ఆత్మనో లక్షణైః - పరైః దేహాదుత్కృష్టత్వాపాదకైః - దేహాదౌ - ఆదిశబ్దేన దేహానుబన్ధిపుత్రాదిసంగ్రహః - అహం మమేత్యసదభిమానం - మోహజమజ్ఞానజం - త్యజేత్ - దేహాత్మాభిమానాదికం త్యక్త్వోక్తలక్షణలక్షితాత్మస్వరూపావలోకనపరో భవేదితి భావః ॥ ౨౦ ॥ తతో ఽపి కిమత ఆహ ॥ స్వర్ణమితి ॥ యథా - హేమకారః - తదభిజ్ఞః - హేమప్రకృతీనాం గ్రావ్ణామభిజ్ఞః - ప్రథమం - క్షేత్రేషు హేమగ్రావ్ణాముత్పత్తిభూమిషు యోగైరన్వేషణాదిభిరుపాయైః - ఆప్నుయాత్ - గ్రావ్ణ ఇతి శేషః, విభక్తివిపరిణామేనానుషజ్యతే వా - పశ్చాద్దహనాదిభిరుపాయైః - గ్రావసు - హేమ - ఆప్నుయాత్ - ఏవం - దేహరూపేషు క్షేత్రేషు, ఆత్మయోగైర్దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యవివేచనసాధనైరుపాయైః - ఆత్మవిత్ ఉక్తప్రకారాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ - పశ్చాద్బ్రహ్మణః స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతః పురుషోత్తమస్య - గతిమవగతిం తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానం లభేత ప్రాప్నుయాత్ - యథావస్థితతత్సాక్షాత్కారం లభేతేతి యావత్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం జ్ఞానయోగస్య భగవత్సాక్షాత్కారావహభక్తియోగాఙ్గత్వముక్తం ,,ఏతైర్ద్వాదశభిః,, రిత్యాదినోక్తాసద్భావత్యాగప్రకారం ,,క్షేత్రేషు దేహేషు తథాత్మయోగైః,, రిత్యుక్తమేవ దేహవిలక్షణాత్మస్వరూపవిమర్శనం చ సప్రకారం ప్రప

*చ్చయః॥అష్టావిత్యాదిభిః పంచభిః , తావదష్టౌప్రకృతయః ‘‘భూమిరాపోఽనలో వాయుఃఖంమనోబుద్ధిరేవచ॥అహఙ్కార ఇతీయంమేభిన్నా ప్రకృతిరష్టధా,,ఇత్యుక్తరిత్యాఉక్తాఅష్టౌప్రకృతయః- అత్రభూమ్యాదిశబ్దైర్గన్ధాదితన్మాత్రసహితానిపృథివ్యాదీనుచ్యన్తే బుద్ధిశబ్దేనమహత్తత్త్వం త్రయస్సత్త్వాదయః -తద్గుణాఏవప్రకృతిగుణాఏవ-నత్వాత్మనోగుణాః-షోడశ-వికారావికృతయః-తేచకర్మజ్ఞానోభయేన్ద్రియాణిదశ-పఞ్చప్రాణాః-బుద్ధిశ్చిత్తంవా - ఏకం,సంభూయషోడశ - ఆచార్యైఃగీతాచార్యాదిభిః- ప్రోక్తాః-పుమానేకఃఏకస్మిన్శరీరేఏకఃపుమాన్జీవః - ప్రోక్తః-కుతః-సమన్వయాత్-ఏవమేవహిప్రతిశరీరంనియమేనసుఖదుఃఖప్రతిసంధానజీవేశ్వరబద్ధముక్తశిష్యాచార్యజ్ఞత్వాదివ్యవస్థాయాస్సమన్వయాదుపపత్తేరితి భావః-సర్వశరీరేష్వజీవైకత్వేఉక్తవిధావ్యవస్థాదుర్ఘటాస్యాదితిభావః ॥ ౨౨ ॥ దేహస్తు-సర్వసంఘాతఃప్రకృతివికృతిసంఘాతాత్మకః-సచ-జగజ్జఙ్గమ-స్తస్థుస్థావరశ్చ-ఇతిద్వివిధః -ఏవంవస్తుస్థితిరితిభావః-అస్త్వేవంప్రస్తుతస్యాత్మవివేచనస్యకిమాయాతం-తత్రాహ ॥ అత్రైవేతి ॥ అత్రైవదేహఏవ-పురుషఃప్రత్యగాత్మా మృగ్యఃవివేచనీయః-కథంకుర్వన్-నేతినేతీతి- ఇతిశబ్దఃప్రత్యక్షదృష్టప్రకారద్యోతకః - ఇతి నేతిఏవంవిధోనభవతిగన్ధవాన్నభవతిరసవాన్నభవతిరూపవాన్నభవతీత్యేవంప్రకారేణేత్యర్థః -అతత్ఆత్మవ్యతిరిక్తం-యద్యత్పృథివ్యాదివస్తు-త-త్త్యజన్ -తస్మిన్నాత్మబుద్ధిమకుర్వన్-తద్విలక్షణఆత్మాఽన్వేషణీయఇత్యర్థః-అనేన ‘‘అహంమమేత్యసద్భావం దేహాదౌ మోహజంత్యజే ,,దిత్యుక్తంవివృతం భవతి ॥ ౨౩ ॥ ‘‘తథాత్మయోగైరి,,త్యుక్తానాత్మయోగాన్వివృణ్వన్-త్రైశ్లోక్యఇత్యాహ॥అన్వయేతి॥అన్వయవ్యతిరేకేణ అన్వయేనవ్యతిరేకేణచ - అహంజానామిచ్ఛామిద్వేష్మీత్యేవంబుద్ధీచ్ఛాదీనాంజ్ఞానరూపాణాంజ్ఞాతర్యహమర్థఏవాన్వయేనవ్యతిరేకేణమమశిరఃపాణిఃపాద ఇతిసర్వావయవేభ్యోవ్యతిరేకప్రతీత్యాచే - త్యేవంరూపేణవివేకేనఅనాత్మనోవిభాగేన-ఉశతానిర్మలేనా-త్మనా-అహంమమేతి - ప్రతీయమానేనాత్మనా,అహంప్రతీత్యాచేత్యర్థః-సర్గస్థానసమామ్నాయైఃసర్గస్థిత్యాదిపరవేదాన్తవాక్యార్థానుసన్ధానై - రేతైరుపాయై-ర్దేహాదిభ్యఃపరమాత్మానం-విమృశద్భి - రసత్వ

దేహస్తుసర్వసఙ్ఘాతో జగత్తస్థురితిద్విధా।అత్రైవమృగ్యఃపురుషో నేతినేతీత్యతత్త్యజన్॥౨౩॥అన్వయవ్యతిరేకేణవివేకేనోశతాఽఽత్మనా।సర్గస్థానసమామ్నాయైర్విమృశద్భిరసత్వరైః॥౨౪॥బుద్ధేర్జాగరణంస్వప్నస్సుషుప్తిరితివృత్తయః।తాయేనైవానుభూయన్తేసోఽధ్యక్షఃపురుషఃపరః॥౨౫॥ఏభిస్త్రివర్ణైఃపర్యస్తైర్బుద్ధిభేదైఃక్రియోద్భవైః।స్వరూపమాత్మనోబుధ్యేద్గన్ధైర్వాయుమివాన్వయాత్॥౨౬॥ఏతద్ద్వారోహిసంసారోగు

రైరవ్యగ్రచిత్తైఃపుమ్భి - రాత్మామృగ్యఇతిపూర్వేణాన్వయః - సమ్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాఇత్యాదిసర్గస్థానాదిసమామ్నాయార్థానుసన్ధానైరిత్యుక్తేభ్యోఽన్యేప్యాత్మవిమర్శనోపాయాఃపరమాత్మశేషత్వతచ్ఛరీరత్వాదయోఽవగన్తవ్యాఇత్యభిప్రాయేణసర్గస్థానసమామ్నాయైరిత్యుక్తం ॥ ౨౪ ॥ అన్యానపితద్విమర్శనోపాయాన్వదన్తైః ప్రత్యగాత్మస్వరూపందేహవిలక్షణమవగచ్ఛేదిత్యాహ॥ బుద్ధేరితి॥జాగరణం-స్వప్న- స్సుషుప్తి-రిత్యే-తా స్తిస్రో-బుద్ధేర్వృత్తయఃవ్యాపారాః-తా-వృత్తయో,యేనైవా,నుభూయన్తేస ఏవ,పరఃదేహేన్ద్రియబుద్ధ్యాదిభ్యోఽన్యః , అధ్యక్షః దేహాదీనాంద్రష్టా,ధారకోవా-పురుషఃప్రత్యగాత్మా - జాగరణంనామబాహ్యేన్ద్రియవ్యాపారానువిద్ధాబుద్ధివృత్తిః , స్వప్నః తదననువిద్ధా , సుషుప్తిఃబుద్ధివృత్త్యుపరమఃతదుపరమోఽపితత్సం బన్ధ్యేవేతిబుద్ధేర్వృత్తయఇత్యుక్తంఏతద్వృత్తిత్రయజ్ఞానాశ్రయత్వేనయః ప్రతీయతేసప్రత్యగాత్మేతిభావః ॥ ౨౫ ॥ ఏతదేవసదృష్టాన్తంవిశదయన్నేవమాదిభిరుపాయైరాత్మస్వరూపం బుధ్యేదిత్యాహ ॥ ఏభిరితి ॥ ఏభిస్త్రివర్ణైస్త్రివిధైః - సత్త్వాదిగుణత్రయమూలకత్వాత్ - పర్యస్తైరస్థిరైః - క్రియోద్భవైః పుణ్యపాపాత్మకకర్మనిమిత్తైః - బుద్ధిభేదైః జాగరాదిభిస్త్రిభి - రుపలక్షిత - మాత్మన - స్స్వరూపం - విద్యాత్ - యథా - గన్ధైఃకుసుమాదిగతైః ఉపలక్షితం - తదాశ్రయం వాయుంబుధ్యతి - తద్వత్కుతః - అన్వయాత్ , జాగరణాద్యవస్థాత్రయేఅన్వయాత్ అనువృత్తేః , యథాపవనాత్మకకర్మణాతత్తత్పఙ్కజాదికుసుమాదిగతంగన్ధమానీయ - తదాశ్రయతయాతదన్వితం ప్రవహన్తం వాయుం తతఃపృథగ్భూతముపలక్ష్యతే , పార్థివకుసుమాదిగతస్య గన్ధస్య నవాయురాశ్రయః - తదన్వయాచ్చవాయోస్తదాశ్రయత్వ , మతఏవ - తదన్వయాపాయే కేవలస్పర్శ గుణస్య వాయోరుపలమ్భః తతః గన్ధాత్పృథగేవవాయుస్స్వాభావికస్పర్శగుణ ఇతితం యథోపలక్షతే - తథా - బుద్ధిభేదానస్వాభావికఆత్మగతాః , తేషాంస్వాభావికత్వే ఽన్యతమబుద్ధిభేదేఽన్యతమస్యోపలమ్భప్రసఙ్గః-కింతుకర్మాయత్తబుద్ధిసంబన్ధప్రయుక్తతద్వృత్త్యన్వయాత్తదనుభవోపలమ్భః,స్వభావతస్త్వాత్మా తద్వృత్త్యనన్వితఏవ ,తతఃపృథగ్భూతఇత్యేవంతంబుధ్యేదిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ తదేవందేహాదావసద్భావత్యాగప్రకా

రో దేహవిలక్షణత్వేనాత్మవిమర్శనప్రకారశ్చోక్తః ॥ అథైవంభూతస్య ప్రత్యగాత్మనః కుతస్తద్దేహాదిసంబన్ధరూపస్సం
సారో-యస్మిన్న సద్భావ ఇత్యాశఙ్కాయాం త్రివర్ణైః క్రియోద్భవైరితి పరిహారస్సూచితః - తమేవ విశదయితుం స్వపర
యాథాత్మ్యాజ్ఞానమూలకదేహాత్మభ్రమాదిరూపానాదిమోహనిమిత్తగుణకర్మసంబన్ధప్రయుక్తస్సంసారస్తత ఏవా
త్మస్వరూపప్రయుక్తత్వాభావాదపురుషార్థోఽప్యౌపాధికత్వాద్యావదుపాధిబుద్ధిసంబన్ధద్వారాఽనువర్తత ఇత్యా
హ ॥ ఏతద్ద్వార ఇతి ॥ ఏష బుద్ధిసంబన్ధ ఏవ - ద్వారం-యస్య, స సంసారః, స్వప్న ఇవ అల్పాస్థిరత్వాత్స్వప్నతుల్యః, అ
త ఏవా-పార్థః అపురుషార్థోఽపి పుంసః ప్రత్యగాత్మనః - అప్యతే ప్రాప్యతే, కర్తుః పుంసశ్శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ - పుంసా
సంసారః ప్రాప్యత ఇత్యర్థః - బుద్ధిసంబన్ధహేతుం వదన్ సంసారం విశినష్టి ॥ అజ్ఞానమూల ఇతి ॥ అజ్ఞానం, మూలం కార
ణం యస్య, అజ్ఞానమూలః -స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానమూలకబుద్ధీన్ద్రియసంబన్ధనిమిత్తో దేహతదనుబన్ధిసంబన్ధరూప
స్సంసార ఇత్యర్థః కథముక్తవిధస్యాత్మనోఽజ్ఞానసంబన్ధ ఇతి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్ సంసారమేవ విశినష్టి ॥ గుణకర్మనిబ
న్ధన ఇతి ॥ గుణకర్మాధీనః సత్త్వాదిగుణపరిణామానుగుణకర్మపరిపాకాధీన ఇత్యర్థః ॥ అయం భావః ॥ స్వభావతస్స్వప్రత్యగా
త్మనః "ఆత్మా నిత్యోఽవ్యయః" ఇత్యాద్యుక్తవిధాఽప్యనాదికర్మణా సత్త్వాదిప్రాకృతగుణసంసృష్టః- తత్ర తత్తత్క-
ర్మపరిపాకవశాద్గుణపరిణామః, తతస్స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానం, తతో గుణకర్మానురూపం పరమాత్మసృష్టబుద్ధీన్ద్రి
యసంబన్ధ-స్తతో దేహతదనుబన్ధిసంబన్ధరూపస్సంసార, స్తతో దేహాత్మాభిమాన, స్తతః పునః కర్మ-తతః పునర్గుణపరి
ణామాది, రిత్యేవం పరివృత్త్యాఽనత్యపార్థోఽప్యనువర్తత ఇతి ॥ ౨౭ ॥ యతోఽయముక్తవిధస్యాత్మనో దేహా
త్మభ్రమాదిరూపాజ్ఞానమూలకకర్మనిమిత్తస్సంసార, స్తస్మాద్భవద్భిః, కర్మనిర్హరణోపాయోఽనుష్ఠేయ ఇత్యాహ ॥
తస్మాదితి ॥ తస్మాత్సంసారస్యాజ్ఞానమూలగుణకర్మాయత్తత్వాత్ - త్రిగుణాత్మనాం సత్త్వాదిగుణత్రయపరిణామహేతూ

ణకర్మనిబన్ధనః ॥ అజ్ఞానమూలోఽపార్థోఽపి పుంసస్స్వప్న ఇవాప్యతే ॥ ౨౭ ॥ తస్మాద్భవద్భిః కర్తవ్యః కర్మ
ణాం త్రిగుణాత్మనామ్ । బీజనిర్హరణం యోగః ప్రవాహోపరమో ధియః ॥ ౨౮ ॥ అత్రోపాయసహస్రాణామ
యం భగవతోదితః । యదీశ్వరే భగవతి యథా యైరఞ్జసా రతిః ॥ ౨౯ ॥ గురుశుశ్రూషయా భక్త్యా సర్వలాభార్ప
ణేన చ । సఙ్గేన సాధుభక్తానామీశ్వరారాధనేన చ ॥ ౩౦ ॥ శ్రద్ధయా తత్కథాయాం చ కీర్తనైర్గుణకర్మణామ్ । త
త్పాదామ్బురుహధ్యానాత్తల్లిఙ్గేక్షార్హణాదిభిః ॥ ౩౧ ॥ హరిస్సర్వేషు భూతేషు భగవానాస్త ఈశ్వరః । ఇతి భూతా
ని మనసా కామైస్తైస్సాధు మానయేత్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవం నిర్జితషడ్వర్గైః క్రియతే భక్తిరీశ్వరే । వాసుదేవే భగవతి యయాసు

నాం-కర్మణాం - యద్బీజం మూలం - దేహాత్మభ్రమాదిరూపం తస్య - నిర్హరణం నిర్హరణోపాయాత్మకో యోగో-వక్ష్య
మాణః- స చ-ధియః ప్రవాహః శబ్దాదివిషయకం జ్ఞానం-తస్యోపరతిరూపో భవద్భిః కర్తవ్యః ॥ ౨౮ ॥ వక్ష్యమాణభగ
వద్భక్తియోగస్యైవ బీజనిరసనోత్తమోపాయత్వమాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర వశ్యం బీజనిర్హరణోపాయే కర్తవ్యే సత్యు-పా
యసహస్రాణాం మధ్యే-అయమేవోత్తమ ఉపాయః - కథితో-భగవతా-కోఽసౌ - యైస్సాధనై - ర్భగవతీశ్వరే-రతిరను
రాగః ప్రీతి-రఞ్జసా సుఖేన-యథా స్యాదిత్యేషః - స్వసాధనైరనుగృహీతా భగవతి రతిరిత్యేష ఏవోత్తమ ఉపాయ ఇతి "నా
హం వేదైర్న తపసా న దానేన చ చేజ్యయా - భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽర్జున", "న మే భక్తః ప్రణశ్యతి",
త్యాదినా తత్ర తత్ర భగవతా ప్రోక్త ఇత్యర్థః - రతిరిత్యనేన నిరతిశయప్రీతిరూపాపన్నా భక్తిరుచ్యతే - తస్యా ఏవ సాక్షాద్భ
గవత్ప్రాప్తిహేతుత్వం సంసృతినివర్తకత్వం చ ॥ ౨౯ ॥ సా చ కైస్సాధనైర్నిష్పద్యత ఇత్యపేక్షాయాం సాధనాని వ
దంస్తైరుపకృతేన ధ్యానయోగేన నిష్పద్యత ఇత్యాహ గుర్విత్యాదినా చతుర్భిః ॥ గురుశుశ్రూషయా గురూణాం పరిచర్యయా-
గురుభ్యస్తత్త్వశ్రవణేచ్ఛయా వా - భక్త్యా గురూణాం భక్త్యా ఉపాసనేన - సర్వేషాం గుర్వపేక్షితానాం మధ్యే - లాభతః-ల
భ్యత ఇతి లాభః - స్వస్య సులభం యత్ - తస్య సమర్పణేన యథాశక్తి తదపేక్షితసమర్పణేనేత్యర్థః-సాధుః యథా భవతి తథా
భగవద్భక్తానాం-సఙ్గేన-సాధవస్సాధులక్షణలక్షితాః- స్తేషాం-భక్తానాం సఙ్గేన వా-ఈశ్వరారాధనేన అర్చావిగ్రహారా
ధనేన-హృదయకమలస్థస్య మానసోపచారైరారాధనేన వా-అర్హణాదిభిరిత్యర్చారాధనస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥ ౩౦ ॥
తత్కథాయాం-శ్రద్ధయా-శ్రవణాసక్త్యా-ఈశ్వరస్య గుణానాం చ కీర్తనై - స్తస్యేశ్వరస్య-పదామ్బురుహయో-ర్ధ్యానాత్
తల్లిఙ్గస్యార్చావిగ్రహస్య - ఈక్షణార్హణాదిభిః దర్శనపూజాదిభిః-ఆదిశబ్దేన ప్రణామప్రదక్షిణాదిసఙ్గ్రహః ॥ ౩౧ ॥
కించ, భగవానీశ్వరః-సర్వభూతేష్వ - న్తరాత్మతయా వర్తతే-అత - స్సర్వాణి భూతాని-భగవదాత్మకానీతి బుద్ధ్యా - యథా
శక్తి-యథాయోగ్యం-తత్తద్భూతాన్యపేక్షితైః కామైః - సాధు మానయేత్-సమ్మానయేదిత్యనేన చ ॥ ౩౨ ॥ ఏ

త్యైతైస్సాధనైః-నిర్జితైః - షణ్ణాంకామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాణాం-వర్గైః-భగవతీ - ఈశ్వరే-భక్తిః-క్రియతే-కర్తవ్యేత్యర్థః - భక్తిరహరహర్ధ్యానం - ఏవమహరహః క్రియమాణయాధ్యానాత్మికయాభక్త్యాప్రీత్యాత్మికాంప్రకృష్టాంభావనాంలభతఇత్యాహ ॥ వాసుదేవఇతి ॥ యయాఅహరహః క్రియమాణయాగురుశుశ్రూషాదిసాధనానుగృహీతయాఅనుధ్యానాత్మికయాఉత్తరోత్తరసాక్షాత్కారేచ్ఛాత్మకపరభక్త్యపరపర్యాయయా - వాసుదేవేభగవతి - రతింపరమభక్త్యపరపర్యాయభూతాంనిరన్తరానుబుభూషాత్మికాంప్రీతిరూపాం-లభతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఏవంవిధభక్తియోగనిష్పత్తిలిఙ్గానిదర్శయన్ తేనపరినిష్పన్నేనభగవద్భక్తియోగేనపరమాత్మానంప్రాప్నోతీత్యాహ॥ నిశమ్యేతి త్రిభిః॥ యదా-భగవతో-గుణాన్ - నతుల్యానితరసాధారణాన్ - తథా - లీలాతనుభిః స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యావతారతనుభీరామకృష్ణాదిభిః - కృతాని-కర్మాణిచేష్టితానిచ-నిశమ్యశ్రుత్వా - అతిహర్షేణ-ఉద్గతాఉదఞ్చితాః - పులకారోమాణి-అశ్రూణ్యానన్దబాష్పబిన్దవశ్చ - తైర్గద్గదంయథాభవత్యేవం-ప్రోత్కణ్ఠోనుక్తకణ్ఠః - ఉద్గాయత్యుచ్చైర్గాయతి- రౌతిస్వనతి-నృత్యతి ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ సర్వదాచ-గ్రహగ్రస్తఇవ-హసతి-క్వచిదాక్రన్దతే ❀ రోదతి-క్వచిచ్చ-ధ్యాయతి-క్వచిచ్చ-జనంభగవదాత్మకంవన్దతేనమస్కరోతి - క్వచిచ్చ - పునఃపునః-శ్వసన్ శ్వాసంముఞ్చన్ గతత్రపోనిర్లజ్జః- హేనారాయణ,జగత్పతే-హరే-ఇతీత్థం-వక్తివదతి-తదేత్యుత్తరేణాన్వయః-ఇయమేవభక్తియోగస్యనిష్పత్త్యవస్థేతిభావః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ తదాఏవంపరినిష్పన్నభక్తియోగావస్థాయాం - పుమాన్ భక్తియోగనిష్ఠః - మహీయసాసర్వోత్తమేన- భక్తియోగరూపేణోపాయేనప్రాగభ్యాసాసనేనముక్తం-సమస్తబన్ధనంభగవత్ప్రాప్తివిరోధిపూర్వోత్తరపుణ్యపాపాత్మకాఘరూపం- యస్మాత్తాదృశః-నిర్దగ్ధః నితరాందగ్ధః - బీజానుశయఃసంసృతిమూలభూతకర్మవాసనాత్మకో-యస్య-తస్య - భగవతో- భావప్రకారఃఆకృతిరిత్యర్థః-తస్యభావోభావనా - అనుధ్యానం-తేనానుకృతః- ఆశయోఽన్తఃకరణం-ఆకృతిర్విగ్రహశ్చ-యస్య-భగవతాసమానరూపఇత్యర్థః-అధోక్షజంభగవన్తం-ఉపైతిప్రాప్నోతి ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఉపైతుతతఃకిం,మతఆహ॥అధో

లభతేరతిమ్॥ ౩౩ ॥ నిశమ్యకర్మాణిగుణానతుల్యాన్వీర్యాణిలీలాతనుభిఃకృతాని।యదాఽతిహర్షోత్పులకాశ్రుగద్గదంప్రోత్కణ్ఠఉద్గాయతిరౌతినృత్యతి॥౩౪॥ యదాగ్రహగ్రస్తఇవక్వచిద్ధసత్యాక్రన్దతే ❀ ధ్యాయతివన్దతేజనమ్।ముహుశ్శ్వసన్వక్తిహరేజగత్పతేనారాయణేత్యాత్మమతిర్గతత్రపః॥౩౫॥ తదాపుమాన్ముక్తసమస్తబన్ధనస్తద్భావభావానుకృతాశయాకృతిః।నిర్దగ్ధబీజానుశయోమహీయసాభక్తిప్రయోగేణసమేత్యధోక్షజమ్॥

అధోక్షజాలమ్భమిహాశుభాత్మనశ్శరీరిణస్సంసృతిచక్రశాతనమ్। తద్బ్రహ్మనిర్వాణసుఖంవిదుర్బుధాస్తతోభజధ్వంహృదయేహృదీశ్వరమ్॥ ౩౭ ॥ కోఽతిప్రయాసోఽసురబాలకాహరేరుపాసనేస్వేహృది ❀ ఛిద్రవ

ఽక్షజేతి ॥ ఇహలోకే- అశుభాత్మనఃతాపత్రయదుఃఖినమనసశ్శరీరిణః-సంసృతిచక్రంచక్రవత్పరివర్తమానాఅనిష్టరూపాసంసృతిః-తస్యాః - శాతనంనివర్తకం - అధోక్షజస్య-అలమ్భఃస్పర్శః,ప్రాప్తిరితియావత్-ఏవంభగవత్ప్రాప్తేరనిష్టనివర్తకత్వముక్తం - అథేష్టప్రాపకత్వమాహ ॥ తదధోక్షజాలమ్భనమేవ-బ్రహ్మనిర్వాణసుఖం- బ్రహ్మసంబన్ధి-యన్నిర్వాణం-నిర్వాణోమోక్షః - తద్గతాయామనుభూయమానమిత్యర్థః - తత్సుఖం-యస్మిన్-తాదృశం-యద్వా-నిర్వాణంనిరతిశయానన్దః - బ్రహ్మరూపం-యన్నిర్వాణం-తస్య - సుఖమనుభవరూపం,యస్మిన్-తాదృశం-బుధాబ్రహ్మవిదో-విదుః,యతోఽనిష్టనివర్తనేష్టప్రాపణకృద్భగవత్ప్రాప్తిసాధనమతస్తద్భక్తియోగ , స్తతో , యూయం,హృదయేహృద్గతే,,అయగతో,,హృదయస్థానగతేజీవఇత్యర్థః,,హృదిహ్యయమాత్మే,,తి , శ్రుతేః-తస్మిన్,ఈశ్వరంనియన్తృతయాఽవస్థితం-హృదిహృదయపుణ్డరీకే,భగవన్తం , భజధ్వంఅనేన,,తమాత్మస్థంయేఽనుపశ్యన్తిధీరాస్తేషాంసుఖంశాశ్వతంనేతరేషా,,మితిశ్రుత్యర్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తదేవంనిరతిశయానన్దస్థిరఫలభగవత్ప్రాప్తిసాధనతద్ధర్మానుష్ఠానస్యదుశ్శకత్వాశఙ్కానిరాసం,,నహ్యచ్యుతంప్రీణయతోబహ్వాయాస ,, ఇత్యుపక్రమ్యతద్ధర్మతదనుష్ఠానప్రకారకథనేనతదాశఙ్కాంనిరస్యాథైవమస్మిన్ సుకరేభగవద్ధర్మానుష్ఠానే - నకోఽపి ప్రయాసఇత్యుపసంహరన్ వైరాగ్యజననాయస్వర్గస్వారాజ్యాద్యర్వాచీనపురుషార్థస్యసాతిశయాల్పాస్థిరత్వంవక్తుంతావద్దృష్టాన్తతయావైషయికస్యైహలౌకికసుఖస్యతుచ్ఛతామాహ॥ కఇతిద్వాభ్యాం॥ హేఅసురబాలకాః- స్వేస్వకీయే-హృదయపుణ్డరీకే- ఛిద్రవదాకాశవత్ - సతఃవర్తమానస్య-సత్యస్య-సత్యకామత్వాదినిత్యావిర్భూతగుణాష్టకాశ్రయస్యా ,త్మనఃపరమాత్మనః-అశేషదేహినాం , సామాన్యతఃసాధారణతయా,సఖ్యుః,,ద్వాసుపర్ణా,,త్యాదిశ్రుత్యుక్తసఖ్యయుక్తస్యహరేరుపాసనేన , కోవా,అతీవ - ప్రయాసః-నకో,ఽపీత్యర్థః-విషయాణాంశబ్దాదీనా-ముపపాదనైరర్జనైః కింనకిమపి - తేఽతితుచ్ఛా ఇతిభావః -ఛిద్రవత్సతఇత్యనేన,,యావాన్వాఅయమాకాశస్తావానేషోఽన్తర్హృదయఆకాశ ,, ఇతిదహరవిద్యోదితభూతాకాశదృష్టాన్తోఽభిమతః , తత్ర

హితభూతాకాశస్యైవాగ్నిర్వాయుస్సూర్యాచన్ద్రమోవిద్యున్నక్షత్రాదికృత్స్నజగదాధారత్వం హృదయపుణ్డరీకస్థస్య దహరాకాశస్య ప్రతిపాదితం ,, ఉభావగ్నిశ్చవాయుశ్చసూర్యాచన్ద్రమసావిద్యున్నక్షత్రాణియచ్చాస్యేహాస్తియచ్చనాస్తిసర్వం , తదస్మిన్సమాహితం ,, మితి , ఏవంహృదయపుణ్డరీకేదహరాకాశరూపేణవర్తమానస్యాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తస్యహరేరుపాసనంసుశకమిత్యభిప్రాయః ❁॥ ౩౮॥ ❁ ,,కింవిషయోపపాదనై,,రిత్యనేనసూచితంవిషయాణామల్పాస్థిరత్వముపపాదయతి ॥ రాయఇతి ॥ రాయఃధనాని - సుతాదయఇత్యాదిశబ్దేనఅన్యేపిత్రాదయోదేహానుబన్ధినోవివక్షితాః,మహీక్షేత్రం,ఆజీవికారూపంవిషయోవా, కుఞ్జరాగజాః , తేషాంకోశఃశాలా-ధనకోశస్యరాయఇత్యనేనోక్తత్వాత్, భూతయఃభోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః ,సర్వేచైతే,అర్థకామాఃకామ్యమానాఅర్థాః క్షణేనాల్పకాలేన,క్షణభఙ్గుర-మాయురవస్థానం - యేషాంతే - అతఏవ, చఞ్చలాఅస్థిరాః- మర్త్యస్యమరణశీలస్యపుంసః-కియత్-ప్రియంసుఖం-కుర్వన్తిజనయన్తి,నకియదపి,సాతిశయమస్థిరమల్పమేవసుఖంజనయన్తి , నతునిరతిశయమనన్తంస్థిరంచేత్యర్థః ❁॥ ౩౯॥ ❁అథైతద్దృష్టాన్తేనస్వర్గాదేరపిసాతిశయాల్పాస్థిరత్వాన్యాహ॥ ఏవంహీతి॥యథా,స్త్ర్యాదిప్రభృతిజన్యానిసుఖానితుచ్ఛాని,ఏవం, క్రతుభిర్యాగాదికర్మభిః - కృతాస్సంచితాః - అమీస్వర్గాదయోలోకాఅపి, క్షయిష్ణవఃనశ్వరాః,సాతిశయాః , ననిర్మలాఅనిర్మలాదుఃఖమిశ్రాశ్చేత్యర్థః ॥ అత్ర ,,తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే, ప్లవాహ్యేతేఅదృఢాయజ్ఞరూపాః , పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితా,,నిత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽభిహితః - యతఏవం -తస్మాత్,అదృష్టశ్రుతిదూషణంనవిద్యతేదృష్టం శ్రుతంవాదూషణంయస్యశ్రుతిస్మృతిభ్యామదూషితం కింతుప్రశస్తమిత్యర్థః , తం భక్త్యైవోపాయేనలభ్యం , పరంపరమపురుషం - మాత్మలబ్ధయే - భజత , ఆత్మలబ్ధయే, ఆత్మలాభాయఆత్మనస్సత్తాయైఇత్యర్థః ॥ అన్యథాసం- సరతఆత్మనోఽనన్తతఃస్థావరత్వాదిప్రాప్త్యా అసత్ప్రాయత్వ

త్సవః।సత్యాత్మనస్సఖ్యురశేషదేహినాంసామాన్యతఃకింవిషయోపపాదనైః॥ ౩౮॥ రాయఃకళత్రంపశవస్సుతాదయోగృహామహీ కుఞ్జరకోశభూతయః । సర్వేఽర్థకామాఃక్షణభఙ్గురాయుషఃకుర్వన్తిమర్త్యస్యకియత్ప్రియంచలాః॥ ౩౯ ॥ఏవంహిలోకాఃక్రతుభిఃకృతాఅమీక్షయిష్ణవస్సాతిశయానినిర్మలాః । తస్మాదదృష్టశ్రుతదూషణంపరంభక్త్యైకయేశంభజతాత్మలబ్ధయే॥ ౪౦॥ యదర్థఇహకర్మాణివిద్వన్మాన్యసకృన్నరః।కరోత్యతోవిపర్యాసమమోఘంవిన్దతేఫలమ్।సచాప్నోతీహయాదుఃఖమనీహాయాంసుఖావృతః॥ ౪౧ ॥కామాన్కామయతేకామ్యైర్యదర్థమిహపూరుషః।సవైదేహస్తుపారక్యోభఙ్గురోఽయాత్యుపైతిచ॥ ౪౨॥కిముమవ్యవహితాపత్యదారాగారధనాదయః।రాజ్యకోశబలామాత్యభృత్యాప్తామమతాస్పదాః॥ ౪౩॥కిమేతైరాత్మనస్తుచ్ఛైః

వస్యాదితిభావః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ కించ , వైషయికసుఖలిప్సయాకుర్వన్నపినతత్ప్రాప్నోతి, కింతుతద్విపరీతం దుఃఖమేవా ,తస్తత్పరిత్యజ్యభగవన్తమేవభజతేత్యాహ॥యదర్థ ఇతి॥ విద్వన్మానీనరః విద్వాంసమాత్మానంమన్యతఇతివిద్వన్మానీ , కేవలకర్మమీమాంసోపచితబుద్ధిరిత్యర్థః , యదర్థం యద్వైషయికసుఖార్థం ఇహలోకే - అసకృత్వారంవారం , కర్మాణియాగాదీని - కరోతి - స , తతోఽభిలషితసుఖాద్విపరీతంఫలందుఃఖాత్మకం , మమోఘమవశ్యం - విన్దతేప్రాప్నోతి ॥ తదేవదర్శయతిసచేతి ॥ యః- పుమాన్ , అనీహాయాం నిమిత్తభూతాయాం , వైషయికసుఖార్థవ్యాపారాగమ్యాత్ప్రాప్త్యర్థవ్యాపారాద్ధేతోః సుఖావృతః సుఖేనవ్యాప్త - అసీత్ , సఏవ , ఈహయాఆరబ్ధేనవ్యాపారేణహేతునా,దుఃఖమాప్నోతి,స్వర్గాదిసుఖార్థయాగాదివ్యాపారేణదుఃఖమేవాప్నోతీత్యర్థః,భగవత్ప్రాప్త్యర్థభక్తియోగానుష్ఠానేనత్వనుష్ఠానదశాయామపినిరతిశయానన్దభగవదనుభవరూపం-సుఖమేవప్రాప్నోతి॥అన్తతస్తునిత్యనిరతిశయబ్రహ్మానన్దమగ్నోభవతి , స్వర్గాద్యర్థయాగాదికంకుర్వాణస్తుజీవద్దశాయాం - విత్తాద్యార్జనేనతదనుష్ఠానప్రయాసరూపందుఃఖం,అన్తతస్తుసాతిశయాల్పాస్థిరఫలరూపంస్వర్గాదికం , తన్నిమిత్తపుణ్యక్షయేతునరకం , మితివైషమ్యమభిప్రేతమ్ ❁॥ ౪౧॥ ❁కించేహలోకే,పురుషో,యదర్థంయస్యదేహస్యప్రయోజనాయ , కామాన్ , కామ్యన్తఇతికామాః,కర్మణిఘఞ్ తాన్శబ్దాదీన్కామ్యైః,కరణేఘఞ్,కామోత్పత్తిసాధనైః,కామయతేఇచ్ఛతి , సఏవతుదేహః - పారక్యఃశ్వసృగాలాదిభక్ష్యఃభఙ్గురోనశ్వరః,ఉపైతికదాచిద్దేహినమాలిఙ్గతి,కదాచిచ్చ,యాతిజహాతీత్యర్థః ❁॥ ౪౨॥ ❁ దేహస్యైవైయమవస్థా-కింపునర్దేహానుబన్ధినాందారాదీనామిత్యాహ॥కిమితి॥ దేహేనైవసాక్షాదాత్మనఃసంబన్ధః-దారాదిభిస్తుదేహద్వారేతివ్యవహితేత్యుక్తం-వ్యవహితా-యేదారాదయః-అగారంవస్తిగం - ఆదిశబ్దేనపశుపుత్రాదయః - కోశోవస్త్రాదిపేటికా,బలంచతురఙ్గయుక్తం-భృత్యాఃపరిచారకాః ఏతేసర్వే - మమతాస్పదాఃమమేమేఇత్యభిమానవిషయాః - ఉపయన్త్యపయన్తిచేతికిముమవక్తవ్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ననునదేహార్థోవిషయార్థవ్యాపారః , కింత్వాత్మార్థఇతిచేత్ - తత్రాహ నిత్యాన

న్దసుఖరూపస్యాత్మనస్స్వమాత్రస్యాపి ప్రుడవకిమేతద్వైషయికంసుఖమిత్యాహ ॥ కిమితి ॥ నిత్యానన్దః సఏవ రసః-సఏవోదకం-తస్యాశ్రయస్యాత్మనః ఏతైః-గ్రైహేనసాకంనశ్వరైః రథఏవ- తుచ్ఛైః అల్పైః-స్వస్తుతోఽనర్థైః పురుషార్థత్వేనాభాసైః అర్థసంకాశైః పురుషార్థాభాసైః-కామైః - కింప్రయోజనంతదనుభవజనితంసుఖమతితుచ్ఛమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ కించాత్యాయాసేనార్జితమపవైషయికం -సుఖమనుభూయమానదుఃఖాపేక్షయాఽల్పమేవతదనుభవావసరాభావాదిత్యాహ ॥ నిరూప్యతామితి ॥ హేఅసురాః-ఇహసంసారే, కర్మభిః ప్రాచీనైః - క్లిశ్యమానస్యదుఃఖ్యతః - దేహభృతో - నిషేకాదిష్వవస్థాసుస్త్రీసంభోగాద్యవస్థాసు-స్వార్థఈప్సైఆనన్దః-కియాన్ - తన్నిరూప్యతాం , దుఃఖాపేక్షయాసుఖమల్పమితిభావః-యద్వా- నిషేకాదిష్వవస్థాసుపత్యురేతో ద్వారామాతృయోనిప్రవేశప్రభృతిషు ,శ్మశానాన్తాః తాస్వవస్థాసు, ప్రాచీనైః కర్మభిః క్లిశ్యమానస్య, అనేనదుఃఖప్రాచుర్యముక్తం ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ననునిషేకాద్యవస్థాయాః కర్మనిమిత్తత్వాన్నిషేకకర్మక్షయేప్రభూతంసుఖంస్యాదిత్యాశఙ్కాంనిరాకర్తుమన్తరేణపరమాత్మోపాసనంనకదాచిదపికర్మనివర్తతఇత్యాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ దేహీ, ఆత్మానువర్తినా, దేహేన , తావ , తత్కర్మాణిదేహాన్తరారమ్భకాపుణ్యాపాపాత్మకానికర్మాణి, కురుతే, తైశ్చారబ్ధైః కర్మభిర్నిమిత్తభూతైః, దేహం ,తనుతే బిభర్తి-తేనపునః - కర్మాణి, తైశ్చ -పునర్దేహ, మిత్యేవంబీజాఙ్కురతుల్యాపరివృత్తిర్ననివర్తతఇతినకదాచిదపినిశ్శేషకర్మక్షయఇతిభావః - ఉభయంతుదేహేనకర్మాణి , కర్మభిర్దేహఇత్యేతదుభయ, మపివేకతః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాదేవ సేతోః-భవతీతి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవంవైరాగ్యోదయాయైహికాముష్మికసుఖస్యాల్పాస్థిరత్వాదిఃక్షయిత్వసర్థావహత్వాదికమభిధాయాథ ఈశ్వరంభజతాం - యద్యపసర్వే పురుషార్థాస్సులభాస్తథాప్యనన్యప్రయోజనత్వనైవతద్భజనంశ్రేయఇత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్దేహకర్మణః-పరివృత్తిరూపసంసారస్యకదాప్యనర్గాత్వాద్వైషయికసుఖస్యాల్పత్వాదస్థిరత్వాత్ క్షయిత్వాద్దుఃఖయుక్తత్వాచ్చ, తన్నివృత్త్యై, నిశ్ఛేదం-సదా, హరిం-ఆశ్రితానాం-సంసృతేశ్ఛేదకం ఈశ్వరః-అసహాయ్యస్సహాయంత్యజేన, భజతి, హరింవి

స్పృహదేహేనస్వార్థైః అనర్థైరర్థసంకాశైర్నిత్యానన్దరసోదధేః॥ ౪౪ ॥ నిరూప్యతామిహస్వార్థః కియాన్దేహంభృతోఽసురాః। నిషేకాదిష్వవస్థాసుక్లిశ్యమానస్యకర్మభిః॥ ౪౫॥ కర్మాణ్యారభతేదేహీదేహేనాత్మానువర్తినా। కర్మభిస్తనుతేదేహముభయంత్వవివేకతః॥ ౪౬ ॥ తస్మాదర్థశ్చకామశ్చధర్మశ్చయదపాశ్రయాః। భజతానీహయాఽఽత్మానమనీహంహరిమీశ్వరమ్॥ ౪౭ ॥ సర్వేషామపిభూతానాంహరిరాత్మేశ్వరః ప్రియః। భూతైర్మహద్భిస్స్వకృతైః కృతానాంజీవసంజ్ఞితః॥ ౪౮ ॥ దేవోఽసురోమనుష్యోవాయక్షోగన్ధర్వఏవచ। భజన్ముకున్దచరణంస్వస్తిమాన్స్యాద్యథావయమ్॥ ౪౯ ॥ నాలంద్విజత్వందేవత్వమృషిత్వంవాసురాత్మజాః।

శినష్టి, ధర్మశ్చార్థశ్చ, కామశ్చయదపాశ్రయాః - యస్త్రివర్గస్యాపదాతా, తమిత్యర్థః-తథాచశ్రుతిః, ఇష్టాపూర్తంబహుధాజాతంజాయమానంవిశ్వంబిభర్తిభువనస్యనాభిః, ఇతి, కోహ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేషఆకాశఆనన్దోనస్యాత్, ఇతిచ, యఆత్మదాబలదాయఏకోబహూనాంవిదధాతికామాన్, ఇతిచ ,అర్థాదయోయదపాశ్రయాస్తంహరిమనీహయాభజతేత్యనేనసమస్తపురుషార్థదోఽప్యనీహయాభజతామనర్థహేతుంసంసృతిబన్ధం- హరతి ఈహయాభజతాం -త్వీహితమాత్రమేవదదాతిఅసూచితమ్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ అథదైత్యకుమారాణామాత్మనాంభగవద్భజనేఽనధికారశఙ్కాంనిరాకుర్వన్ననీహయాభజతామేవానిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిశ్చేతిస్వస్పృష్టాన్తేనాహ ॥ సర్వేషామితి ॥ స్వకృతైః స్వసృష్టైః మహద్భిర్భూతైః పృథివ్యాదిభిఃకృతానాంసృష్టానాం-భూతానాందేహాదీనాం-సర్వేషాంభగవాన్ జీవసంజ్ఞితః ఆదికారణభూతః, ఆత్మా, అతఏవనిరతిశయప్రియః-ఈశ్వరః-అన్తఃప్రవిశ్యనియన్తాతావద్భగవాన్సర్వేషాంసాధారణఇతిభావః ॥ ౪౮ ॥ అతోదేవాదిజాతివిభాగమన్తరేణ, యఃకశ్చిన్ముకున్దచరణం , భజన్, స్వస్తిమాన్నివృత్తానిష్టః ప్రాప్తేష్టశ్చ, స్యాదేవ, యథావయమితి , వయమసురాఅపి , భగవన్తంభజన్తః స్వస్తిమన్తో, ఽభూమ, ఇతిఖేతరెఽపత్యర్థః, యథావయమిత్యదృష్టాన్తస్స్వారస్యాత్ భగవతస్సర్వభూతసాధారణ్యప్రతిపాదనస్వారస్యాచ్చనిరుపాధికోక్తవిధాత్మత్వాదిసంబన్ధజ్ఞానపూర్వకమనన్యప్రయోజనేనభజన్తస్స్వస్తిమన్తోభవేయు , రన్యథాతుసమీహితమాత్రవన్తఇతిసూచితం ॥ తథాచశ్రుతిః, నాన్యఃపన్థాఅయనాయవిద్యత, ఇత్యాదికా ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తదేవోపపాదయన్ ॥ నాలమితి ॥ హేఅసురాః ద్విజత్వాదయో, ముకున్దస్య , ప్రీణనాయ ప్రతిజననాయ - నాలంనప్రభవః-కిన్త్వ-మలయా- అనన్యప్రయోజనయా, భక్త్యైవ-హరిః- ప్రీయతేఅన్యదుపాయాన్తరంతు-విడమ్బనంనటనమాత్రం, ద్విజత్వమితివర్ణాధిక్యోపలక్షకం , దేవత్వమితిజాత్యాధిక్యస్య-ఋషిత్వమిత్యతీన్ద్రియద్రష్టృత్వాదిరూపజ్ఞానాధిక్యోపలక్షకం-బహుజ్ఞతేతిశాస్త్రజన్యజ్ఞానాధిక్యస్య- వృత్తంవతాదిప

రంపరాగతా సద్వృత్తిః - దానం పాత్రేవిత్తత్యాగః తపః కృచ్ఛ్రాది - ఇజ్యా యాగః - శౌచం స్నానాదికృతం శుచిత్వం - వ్రతాని ప్రాజాపత్యాదీని - యతో భక్త్యైవ భగవాన్ ప్రీయతే నోపాయాన్తరేణ - తతో - హే దానవాః - యూయ - మాశ్రితసంసారబన్ధహారిణి - సర్వేషాం భూతానామన్తరాత్మని - భగవతీ - శ్వరే - భక్తిం - మనన్యప్రయోజనాం - కురుత కథం భూతాః - సర్వత్ర - ఆత్మౌపమ్యేన స్వాత్మతుల్యత్వదృష్ట్యా - స్వస్మిన్నివేశ్వరశరీరభూతేషు సర్వేషు దయయోపలక్షితాః - భగవతి భక్తిం కురుతేత్యర్థః ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ కిమేవం భజన్తః కేఽపి ముక్తా బభూవురిత్యపేక్షాయాం పాపజాతయోఽపి కేనచిద్భగవత్సంబన్ధవిశేషేణ ముక్తాః - కింపునరేవం భజన్తో ముచ్యన్త ఇతి వక్తవ్యమిత్యాశయేనాహ ॥ రక్షాంసీతి ॥ రక్షాంసి బకకేశ్యాదయః - స్త్రియః పూతనాదయః - వ్రజౌకసో నన్దాదయః - శూద్రాశ్చాణూరాదయః - ఖగా జటాయుప్రభృతయః - మృగాః మాయామృగాదయః - ఏవంవిధాః - పాపజీవా అప్య - చ్యుతతాం భగవత్సాధర్మ్యం - గతాః ప్రాప్తాః - సన్తి - హీతి ప్రసిద్ధౌ - త్రికాలజ్ఞత్వాద్భగవతా ప్రహ్లాదేనైవముక్తమ్ ॥ ౫౩ ॥ అధ్యాయద్వయోక్తార్థం నిష్కృష్యోపసంహరతి ॥ ఏతావానితి ॥ అస్మిన్లోకే - పుంసాం - పర ఉత్కృష్టః, స్వార్థః పురుషార్థః - ఏతావానేవ, కియాన్, యద్గోవిన్దే, భగవత్యే - కాన్తభక్తిరనన్యప్రయోజనా భక్తిః - యచ్చ - సర్వేషు భూతేషు - తదీక్షణం గోవిన్దేక్షణం - భగవదాత్మకత్వదర్శనమిత్యే - తావానేవ, నిరతిశయపురుషార్థసాధనభూత ఇత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః. ******************************

ప్రీణనాయ ముకున్దస్య న వృత్తం న బహుజ్ఞతా ॥ ౫౦ ॥ న దానం న తపో నేజ్యా న శౌచం న వ్రతాని చ । ప్రీయతేఽమలయా భక్త్యా హరిరన్యద్విడమ్బనమ్ ॥ ౫౧ ॥ తతో హరౌ భగవతి భక్తిం కురుత దానవాః । ఆత్మౌపమ్యేన సర్వత్ర సర్వభూతాత్మనీశ్వరే ॥ ౫౨ ॥ రక్షాంసి యక్షా దైతేయాః స్త్రియః శూద్రా వ్రజౌకసః । ఖగా మృగాః పాపజీవాస్సన్తి హ్యచ్యుతతాం గతాః ॥ ౫౩ ॥ ఏతావానేవ లోకేఽస్మిన్ పుంసస్స్వార్థపరస్స్మృతః । ఏకాన్తభక్తిర్గోవిన్దే యత్సర్వత్ర తదీక్షణమ్ ॥ ౫౪ ॥ ******************************

** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, దైత్యానుశాసనం నామ సప్తమోఽధ్యాయః. **

నారద ఉవాచ ॥ అథ దైత్యసుతాస్సర్వే శ్రుత్వా తదనువర్ణితమ్ । జగృహుర్నిరవద్యత్వాన్నైవ గుర్వనుశిక్షితమ్ ॥ ౧ ॥ అథాచార్యసుతస్తేషాం బుద్ధిమేకాన్తసంస్థితామ్ । ఆలక్ష్య భీతస్త్వరితో రాజ్ఞ ఆవేదయద్యథా ॥ ౨ ॥ శ్రుత్వా తదప్రియం దైత్యో గురుణోక్తం సుతానయమ్ । కోపావేశచలద్గాత్రః పుత్రం హన్తుం మనో దధే ॥ ౩ ॥ క్షిప్త్వా పరుషయా వాచా ప్రహ్లాదమతదర్హణమ్ । ఆహేక్షమాణః పాపేన తిరశ్చీనేన చక్షుషా ॥ ౪ ॥ ప్రశ్రయావనతం దాన్తం బద్ధాఞ్జలిమవస్థితమ్ । సర్పః పదాహత ఇవ శ్వసన్ప్రకృతిదారుణః ॥ ౫ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ హే దుర్వినీత మన్దాత్మన్కులచ్ఛేదకరాధమ । స్తబ్ధం మచ్ఛాసనోద్వృత్తం నేష్యే త్వాఽద్య యమక్షయమ్ ॥ ౬ ॥ క్రు

ఏవం భగవతా ప్రహ్లాదేనోపదిష్టతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యహేయోపాదేయభగవద్ధర్మతదనుష్ఠానోద్యోగాన్దైత్యకుమారానాలక్ష్యాచార్యసుతో దైత్యేన్ద్రాయన్యవేదయదిత్యాహ దేవర్షిః ॥ అథేతి ॥ అథ భగవద్ధర్మోపదేశానన్తరం - తే సర్వే ప్రహ్లాదేనా - నువర్ణిత - మాకర్ణ్య నిర్దుష్టత్వాత్ - ప్రహ్లాదోక్తం - జగృహుః - దైత్యకుమారాః - నతు - గుర్వనుశిక్షితం అసురోపాధ్యాయానుశిక్షితం - జగృహుః ॥ ౧ ॥ అథ - తేషాం దైత్యపుత్రాణాం - ఏకాన్తసంస్థితామవ్యభిచారేణ భగవద్ధర్మవిషయాం - బుద్ధి - మాలక్ష్య లిఙ్గైర్జ్ఞాత్వా - భీత - స్త్వరితః సంజాతత్వరః - యథావ - ద్రాజ్ఞే హిరణ్యకశిపవే - ఆవేదయత్ విజ్ఞాపితవాన్ ॥ ౨ ॥ తతో దైత్యో హిరణ్యకశిపుః, గురుణోక్తం - సుతస్యా - నయమనీతిం స్వమార్గాననువర్తనం - అత ఏవా - ప్రియం - త - చ్ఛ్రుత్వా - కోపావేశేన క్రోధవ్యాప్త్యా - చలత్కమ్పమానం - గాత్రం శరీరం - యస్య - తాదృశః - పుత్రం ప్రహ్లాదం - హన్తుం - మనోరథం - కృతవాన్ ॥ ౩ ॥ పరుషయా - గిరా - అతదర్హణం తిరస్కారానర్హం - ప్రహ్లాదం - తిరస్కృత్య - క్రోధేన - తిరశ్చీనేన వక్రేణ - చక్షుషా - ఈక్షమాణ - ఆహ ఉవాచ ॥ ౪ ॥ కథంభూతం - వినయేన - నితరాం నమ్రం - దాన్తం తిరస్కారాదిభిరసంజాతక్రోధం - బద్ధా - ఞ్జలి - ర్యేన తం - సమ్య - గుపసమీపే - స్థితం కథంభూతః - పాదేనా - హతస్తాడితః - సర్ప ఇవ - శ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్ - స్వభావేనైవ క్రూరః ॥ ౫ ॥ ఉక్తిమేవాహ హే దుర్వినీతేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే దుర్వినీత, హే మన్దాత్మన్ అల్పబుద్ధే - మదాజ్ఞాతిలఙ్ఘినం - త్వా - మధునా - యమాలయం - నేష్యామి ॥ ౬ ॥ యస్య - మే - క్రుద్ధస్య సతః - సపాలాః - త్రయో లోకాః - కమ్పన్తే - తస్య - మే - శాసనం - అభీతవత్ భయరహితవత్ - మత్తో భయరహితః కోఽపి నాస్తీత్య

భిప్రాయేణవతః ప్రయుక్తః - అత్యగాః అతివర్తసే। ఏవమతివర్తనే - భవాన్ - కింబలః - కో - బలం - యస్య - తాదృశః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవముక్త ఆహ భగవాన్ప్రహ్లాదః ॥ న కేవలమితి చతుర్భిః ॥ తావద్యదుక్తం కింబల ఇతి - తత్రోత్తరమాహ ద్వాభ్యాం ॥ హే రాజన్ - స - న కేవలం - మమైవ - బలం - కింతు - భవతోఽన్యేషాంచ - బలినాం - బలం కోఽసౌ - యేన - బ్రహ్మాదయశ్చతుర్ముఖప్రభృతయః - ఉచ్చావచాః - చరాచరాత్మకాః - సర్వే - లోకాః - వశం స్వవశం - ప్రణీతాః ప్రాపితాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కోఽసౌ తస్య నామ కథయేత్యత్రాహ ॥ స ఇతి ॥ స, సర్వేషాం బలాధాయక - ఈశ్వరః - ఉరుక్రమః - ఉరవః లోకత్రయసంగ్రాహకాః - క్రమాః పాదవిక్షేపాః - యస్య సః - త్రివిక్రమ ఇత్యర్థః “ సర్వంహస్తిపదేనగ్నం ” మితి న్యాయేన పాదత్రయ ఏవైవ లోకత్రయాక్రమణరూపమహామహిమశాలిన స్తస్య సన్నిధానాత్త్వద్బలం కియదేతదిత్యభిప్రాయః - న కేవలమురుక్రమ స్సర్వేషాం బలాధాయక ఏవ - కింత్వసౌ - ఓజ ఆదీనాం ఆత్మా ఆశ్రయో ధారక ఇతి యావత్ - ఓజః ఇన్ద్రియశక్తిః - సహః మనోబలం - సత్వం ధైర్యం - బలం దేహబలం - ఇన్ద్రియాణిచ తేషామప్యాశ్రయ ఇత్యర్థః - కించ, స ఏవోరుక్రమః - పరమః నిస్సమాభ్యధికః - స్వశక్తిభిః - స్వాంశభూతాభిః ప్రకృతిపురుషకాలాత్మికాభిశ్శక్తిభిః కృత్స్నం - విశ్వం - సృజతి - అవతి రక్షతి - అత్తి సంహరతి చ - స్వయం - గుణత్రయేశః - సత్వాదీనాం త్రయాణాం గుణానా - మీశో నియన్తా - అగుణవశ్యః అకర్మవశ్యశ్చేతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ నను శత్రురసౌ కథం మమాపి బలం స్యాత్ అత ఆహ ॥ జహీతి ॥ త్వ - మిమ - మాత్మనః స్వస్య - సురం - భావం - జహి త్యజ - సమం మిత్రామిత్రానుసన్ధానరహితం యథా భవతి తథా - మనో - ధత్స్వ ధారయ - తథా మనశ్శిక్షయేత్యర్థః - ఏవం చే - త్తే - ఽపి - విద్విషో - న సన్తి - కిం ... “ ఆత్మైవ హ్యాత్మనో బన్ధురాత్మైవ రిపురాత్మన ” ఇత్యుక్తరీత్యా ఽఽత్మైవ రిపుః - న తదన్యః కోఽపి రిపురస్తీత్యాహ ॥ ఋతే ఇతి ॥ అజితాదవిధేయా - దత ఏవ - ఉత్పథదుర్విషయే - స్థితాద్వర్తమానా - దాత్మనోఽన్తఃకరణా - దృతే-

ద్ధస్య యస్య కమ్పన్తే। త్రయోలోకాస్సహేశ్వరాః। తస్య మేఽభీతవన్మూఢ శాసనం కింబలోఽత్యగాః॥ ౭ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ న కేవలం మే భవతశ్చ రాజన్ స వై బలం ❁ బలినాం చాపరేషామ్। పరేఽవరేఽమీ స్థిరజఙ్గమా యే బ్రహ్మాదయో యేన వశం ప్రణీతాః ॥ ౮ ॥ స ఈశ్వరః కాల ఉరుక్రమోఽసావోజస్సహస్సత్వబలేన్ద్రియాత్మా। స ఏవ విశ్వం పరమస్స్వశక్తిభి ❁ స్సృజత్యవత్యత్తి గుణత్రయేశః ॥ ౯ ॥ జహ్యాసురం భావమిమం త్వమాత్మనస్సమం మనో ధత్స్వ న సన్తి విద్విషః। ఋతేఽజితాదాత్మన ఉత్పథస్థితాత్ తద్ధి హ్యనన్తస్య మహత్సమర్హణమ్॥ ౧౦ ॥ దస్యూన్పురా షణ్ణ విజిత్య లుమ్పతో మన్యన్త ఏకే స్వజితా దిశో దశ। జితాత్మనో జ్ఞస్య సమస్య దేహినాం సాధోస్స్వమోహప్రభవాః కుతః పరే ॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥ వ్యక్తం త్వం మర్తుకామోఽసి యోఽతిమాత్రం వికత్థసే। ముమూర్షూణాం చ మన్దాత్మన్ నను స్యుర్విప్లవా గిరః॥ ౧౨ ॥ యస్త్వయా మన్దభాగ్యోక్తో మదన్యో జగదీశ్వరః। క్వాసౌ యది స సర్వత్ర కస్మాత్స్తమ్భే న దృశ్యతే॥ ౧౩ ॥ సోఽహం వికత్థమానస్య శిరః కాయాద్ధరామి తే। గోపాయేత ❁ హరిస్త్వాద్య యస్తే శరణమీప్సితమ్॥ ౧౪ ॥ ఏవం దురుక్తైర్ముహురర్దయన్ రుషా సుతం మహాభాగవతం మహాసురః।

న సన్తి విద్విష ఇతి పూర్వేణాన్వయః - తద్ధి మనసస్సామ్యమేవ హి - అనన్తస్య త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్య - పరమాత్మనః సమ్యగర్హణం సమ్యగారాధనమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కించ సర్వదిశాం జయినోఽప్యజితేన్ద్రియస్య భవాదృశస్య కేవలం జయశాలిత్వాభిమానమాత్రమేవ - న వస్తుతో జయిత్వమస్తీత్యాహ ॥ దస్యూనితి ॥ పురా తావ - ల్లుమ్పతః ఆత్మనోఽపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకరూపమైశ్వర్యమపహరతః - షడిన్ద్రియరూపాన్ - దస్యూన్ దుష్టజన్తుతుల్యాన్ - శత్రూ - న్నవిజిత్య అజిత్వా - ఏకే త్వాదృశాః - దశ - దిశః - స్వజితాః స్వేన జితా - ఇతి - మన్యన్తే - అభిమానమాత్రమేతదిత్యర్థః - జితాత్మనో జితేన్ద్రియస్య తు - జ్ఞస్య స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవేదినః - దేహినాం - సమస్య - సర్వాణి భూతాని పరమాత్మశరీరత్వేన సమం పశ్యతః - సాధోః - స్వమోహప్రభవాః దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమనిమిత్తాః - పరే శత్రవః - కుతో - భవన్తి - న సన్త్యేవేతి భావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవముక్తవన్తమాహ హిరణ్యకశిపుః ॥ వ్యక్తమితి ॥ హే అల్పబుద్ధే - త్వం, వ్యక్తం నూనం - మర్తుకామోఽసి మర్తుమిచ్ఛసి - యః - త్వ - మత్యన్తం - వికత్థసే - అథైవం వికత్థనం తవ న స్యాదితి భావః ॥ హేతుమాహ ॥ ముమూర్షతాం మర్తుమిచ్ఛతాం - విప్లవాః అనన్వితా - వాచో - నను స్యుః భవేయురేవ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ హే మన్దభాగ్య, యః - త్వయా - మత్తోఽన్యః - జగత - ఈశ్వర - ఉక్తః - అసౌ - క్వాస్తే - యది స భవదభిమతో జగదీశ్వరస్సర్వత్రాన్తరాత్మతయా వర్తతే - తర్హి కస్మాద్ధేతోః - స్తమ్భేపురోవర్తిని - న దృశ్యతే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ సోఽహం సర్వేషామీశ్వరోఽహ - మేవం - వికత్థమానస్య - తే తవ - కాయా - చ్ఛిరో - హరామి ఛినద్మీత్యర్థః, యో హరిః, స్తవ, శరణం రక్షకః, ఈప్సితః, సోఽధునా, త్వాం, గోపాయేత, స రక్షితా చేదధునా త్వాం రక్షిష్యతి, అన్యథా తు తదేవ మిథ్యేతి భావః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవమిత్థం, రుషా - దురుక్తైః, ముహుర్ముహుః, మహాభాగవతం, సుతం ప్రహ్లాద, మర్దయన్, మహాసురో హిరణ్యకశిపుః ఖడ్గం, ప్రగృహ్య, వరాసనాత్సింహాసనాదుత్పతితః ఉత్థితః, అత్యన్తం

బలంయస్య, తేన, స్వముష్టినా, స్తమ్భంబభఞ్జ ఇతతాడ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తథైవభఞ్జనానన్తరమేవ-తస్మిన్ స్తమ్భే-అతిభీషణో నినదోధ్వనిఃబభూవ, నినదంవిశినష్టి ॥ యేననినదేన - అణ్డకటాహం బ్రహ్మాణ్డకటాహ - మస్ఫుటచ్ఛిన్నమభూత్ ॥ అఙ్గహేయుధిష్ఠిర - యంచనినదం - శ్రుత్వా - స్వస్థానగతా - అజాదయోబ్రహ్మాదయః-స్వధిష్ణ్యానాం - వ్యయంనాశం-మేనిరేప్రలయకాలమమన్యన్తేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఓజసాబలేన -పుత్రవధేప్సుః-తద్వధం - విక్రమన్ పరాక్రమంకుర్వన్-సదైత్యేన్ద్రః-యంనిర్హ్రాదంనినద-మపూర్వంకదాప్యశ్రుత-మతఏవా-ద్భుతం-నిశమ్య తస్యనినాదస్య - పదమాశ్రయ-మన్తస్సభాయాంసభాను ధ్యేవనదదర్శ-యేననినాదేన - సురారియూథపా దానవశ్రేష్ఠా-విశేషేణత్రత్రసుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తదా-భగవా-న్నిజభృత్యస్యప్రహ్లాదాదేః-భాషితం-కృత్స్నజగదన్తరాత్మతాదిభాషణం - సర్వేషుచరాచరాత్మకేషుభూతేష్వాత్మనఃస్వస్య-వ్యాప్తించ-సత్యంయథాభవతితథా,కర్తుం,మత్యద్భుతం-రూప - ముద్వహన్బిభ్రత్, సభాయాం-యః స్తమ్భఃతస్మిన్నదృశ్యతతద్దృష్ట్వాబభూవ, కథంభూతంరూపం - నమృగం - నాపిమానుషంరూపం,అపితు,భయమిశ్రమిత్యర్థః॥నిజభృత్యభాషితమిత్యత్రబహువచనాన్తేననిజభృత్యశబ్దేనసమాసః - తదయమర్థః - యత్తావత్ప్రహ్లాదస్యనిజభృత్యస్యభాషితం,,భూతికేష్వథభావేషుభూతేష్వథమహత్సుచ॥భగవానాస్త,,ఇతి, త - త్సత్యంకర్తుం,తథాఽత్యద్భుతం-దైత్యఘాతక-మతిఘోరం-రూప-ముద్వహన్నితి॥తథా - నిజభృత్యైస్సనకాదిభిః - యద్భాషితంత్రిభిర్జన్మభిశ్శాపమోక్షోభవతీతి-త-త్సత్యంకర్తుం-తథా,బ్రహ్మస్పృష్టా-వదృష్ట,మశ్రుతంచా-త్యద్భుతం-రూప,ముద్వహన్,సభాయాంమధ్యేఽదృశ్యత,తత్సమర్థం, నిజభృత్యేనహిరణ్యకశిపునా,బ్రహ్మాణంప్రతి - యద్భాషితం,,భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యోమృత్యుర్మాభూన్మమప్రభో,,ఇతితథా,,నాన్తర్బహి,,రితి,,ననరైర్నమృగైరి,, తిచ-బ్రహ్మణానిజభృత్యేన-య-ద్భా

ఖడ్గంప్రగృహ్యోత్పతితోవరాసనాత్తస్తమ్భంబభఞ్జాతిబలస్స్వముష్టినా॥౧౫॥తదైవతస్మిన్నినదోఽతిభీషణోబభూవయేనాణ్డకటాహమస్ఫుటత్।యంవైస్వధిష్ణ్యోపగతంత్వజాదయశ్శ్రుత్వాస్వధిష్ణ్యాప్యయమఙ్గమేనిరే॥౧౬॥
సవిక్రమన్పుత్రవధేప్సురోజసానిశమ్యనిర్హ్రాదమపూర్వమద్భుతమ్। అన్తస్సభాయాంనదదర్శతత్పదంవితత్రసుర్యేనసురారియూథపాః॥౧౭॥ సత్యంవిధాతుంనిజభృత్యభాషితంవ్యాప్తించభూతేష్వఖిలేషుచాత్మనః।
అదృశ్యతాత్యద్భుతరూపముద్వహన్ స్తమ్భేసభాయాంనమృగంనమానుషమ్॥౧౮॥ససత్త్వమేనంపరితోవిపశ్యన్ స్తమ్భస్యమధ్యాదనునిర్జిహానమ్।నాయంమృగోనాపినరోవిచిత్రమహోకిమేతన్నృమృగేన్ద్రరూపమ్॥
మీమాంసమానస్యసముత్థితోఽగ్రతోనృసింహరూపంతదలంభయానకమ్॥౧౯॥ప్రతప్తచామీకరచణ్డలోచనంస్ఫురత్సటాకేసరజృమ్భితాననమ్।కరాలదంష్ట్రంకరవాలచఞ్చలక్షురాన్తజిహ్వంభ్రుకుటీముఖోల్బణమ్॥
స్తబ్ధోర్ధ్వకర్ణంగిరికన్దరాద్భుతవ్యాత్తాస్యనాసంహనుభేదభీషణమ్।దివంస్పృశత్కాయమదీర్ఘపీవరగ్రీవోరువక్షస్స్థలమల్పమధ్యమ్॥ ౨౧ ॥ చన్ద్రాంశుగౌరైశ్ఛురితంతనూరుహైర్విష్వగ్భుజానీకశతంనఖాయుధమ్।దు

షితం-తథాస్త్వితి-త-త్సర్వం - సత్యంకర్తుం-నచతద్బ్రహ్మసృష్టంరూపం-నచనగోవామృగోవా-నచసభాగృహాన్తస్థః-నచప్రాఙ్గణవద్బహిః- ఏవంతాభ్యాంభాషితం-సత్యంకర్తుం, యచ్చహిరణ్యకశిపునాభాషితం,,నూనమేతద్విరోధేనమృత్యుర్మేభవితే,, తి-తథా,,అకుతశ్చిద్భయోఽమర,,ఇతి-యచ్చనారదేనస్వభృత్యేనే-న్ద్రంప్రతి-భాషితం ,, అయంమహాన్సంస్థానప్రస్యత,,ఇతి''అనన్తానుచర,,ఇత్యనేనస్వస్యభక్తపక్షపాతిత్వంచయద్భాషితం, తచ్చ - సత్యంకర్తుమదృశ్యత-చకారా-న్నిజభాషితంచ-యత్,, కౌన్తేయప్రతిజానీహినమేభక్తఃప్రణశ్యతి ॥ తేషామహంసముద్ధర్తే,,తి-తచ్చ - సత్యంకర్తుం-అదృశ్యతేతి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సదైత్యేన్ద్రః-ఏవం-ధ్వనింశ్రుత్వా- తదాసత్త్వంప్రాణివిశేషం,సర్వతో,విలోకయన్, స్తమ్భస్య-మధ్యా, న్నిర్గచ్ఛన్తంనాయంమృగఃనాపినరః - కింతునృమృగేన్ద్రయోరుభయోరపిరూపమహోకిమేత,దితి,మీమాంసితవానితిశేషః॥తస్యైవ-మలంభయానకం-త న్నృసింహరూపం,మీమాంసమానస్య,దైత్యేన్ద్రస్యాగ్రతః-సన్నృసింహరూపో-హరిః సముత్థితః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ భయానకత్వమేవదర్శయన్ తద్రూపమనువర్ణయతిత్రిభిః॥ప్రతప్తేతి॥ప్రతప్తం,చామీకరం,తద్వ, త్పిశఙ్గేచణ్డేఉగ్రే , లోచనేయస్మిన్, స్ఫురన్త్య,స్సటాఃజటాః, కేసరాః-స్కన్ధలోమానిచ-తైః జృమ్భితం , సాటోపమాననంముఖం - యస్మిన్,కరాళాఉగ్రాదంష్ట్రా,యస్మిన్,కరవాలఃఖడ్గస్తద్వ-చ్చఞ్చలాక్షురాన్తవ-త్తీక్ష్ణాచ- జిహ్వా , యస్మిన్,భ్రుకుటీయుక్తేన- ముఖేనోల్బణమ్ ❁ ॥౨౦॥ ❁ స్తబ్ధాఉదఞ్చితా-ఊర్ధ్వా,కర్ణాయస్మిన్,గిరికన్దరవ-దద్భుతం - ప్రసృతమాస్యం,నాసేచ-యస్మిన్ , హనూకపోలప్రాన్తౌ-తయోర్భేదేనవిదారణేనభీషణం,దివం-స్పృశన్-కాయో-యస్మిన్-అఖర్వః - హ్రస్వోదీర్ఘాః-స్థూలాశ్చ-గ్రీవా-ఉరువిశాలం - వక్షస్స్థలంచ,యస్మిన్అల్పంమధ్యంయస్మిన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ చన్ద్రాంశువద్గౌరైఃతనూరుహైఃలోమభి-శ్ఛురితంవ్యా

స్తం-విష్వక్చ్చ సర్వతః ప్రసృతాః-భుజా-స్తేషాం, నునికా నిస్తోమాః తేషాం - శతాని, యస్మిన్-భుజా ఏవా, నీకం సేనా ఛచ్ఛితం యస్మిన్నితి వా నఖా ఏవా, యుధాని, యస్మిన్ - దురాసదం ప్రాప్తుమశక్యం, సర్వాణి-నిజాని-చక్రాదీని-ఇతరాణి వజ్రాదీని-తాన్యేవా-యుధప్రవేకాని శస్త్రశ్రేష్ఠాని-తైః, విద్రావితాః, దైత్యా-దానవాశ్చ, యేన-త-ద్రూపం, మీమాంసమానస్యాగ్రతస్సముత్థితమితి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౨౨ ॥ తథాఽపిర్భావే ప్రయోజనవిమర్శనపూర్వకం తేనసహదైత్యస్య యుద్ధమాహ సప్తభిః ॥ ప్రాయేణేతి ॥ ప్రాయేణ-మహామాయావినా, హరిణా-మేమమ అయమేవం భూతో-వధః వధోపాయశ్చిన్తితః, తథాఽప్య-నేనసముద్యమేన కిం-న కించిత్స్యాత్, ఇత్యేవం, బ్రువన్, గదైవాయుధం యస్య-సదైత్య ఏవ, కుఞ్జరో గజః, నదన్, నృసింహం ప్రత్యభ్యపతత్ అభిముఖమాగతవాన్ ॥ ౨౩ ॥ తదా-సోఽసురః-నృసింహస్యాజనసిదీప్తా-పతితస్సన్-అలక్షితః అదృష్టోఽభూత్, యథాఽగ్నౌ, పతితః-పతఙ్గమః శలభ, స్తద్వత్ సత్త్వధామని శుద్ధసత్త్వాశ్రయే, హరౌ-పతితస్య తమోమయస్య, దైత్యస్యా-దర్శనం - యు-త్త-ద్విచిత్రం - నభవతి ॥ తత్ర హేతుః-యో హరిః పురాసృష్ట్యాదౌ -ప్రలయకాలికం తమ-స్స్వతేజసా-అపిబత్ ॥ ౨౪ ॥ తతో-మహాసురో-ఽభిపత్య అభిముఖమాగత్య-రుషా-ఉరువేగయా-భ్రామ్యమాణయా-గదయా - నృసింహమభ్యహనత్ తాడితుముద్యుక్త ఇత్యర్థః ॥ సగదమగ్రహీదిత్యుత్తరస్వారస్యాత్ ॥ విక్రమన్తం కథంచిత్ప్రహర్తుముద్యతవన్తం, తం-దైత్యేన్ద్రం -గదాధరో నృసింహః-సగద-మగ్రహీత్-యథా-తార్క్ష్యసుతో గరుత్మాన్ మహాసర్పం-తద్వత్ ॥ ౨౫ ॥ స-గృహీతో-ఽసుర- స్తదా విక్రీడత స్తస్య

రాసదం సర్వనిజేతరాయుధప్రవేకవిద్రావితదైత్యదానవమ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రాయేణ మేఽయం హరిణోరుమాయినా వధస్స్మృతో ఽనేన సముద్యమేన కిమ్। ఏవంస్తువం స్త్వభ్యపతద్గదాయుధో నదన్నృసింహం ప్రతి దైత్యకుఞ్జరః ॥ ౨౩ ॥ అలక్షితోఽగ్నౌ పతితః పతఙ్గమో యథా నృసింహౌజసి సోఽసుర స్తదా। నతద్విచిత్రం ఖలు సత్త్వధామని స్వతేజసా యో ను పురాఽపిబత్తమః ॥ ౨౪ ॥ తతోఽభిపత్యాభ్యహనన్మహాసురో రుషా నృసింహం గదయోరువేగయా। తం విక్రమన్తం సగదం గదాధరో మహోరగం తార్క్ష్యసుతో యథాఽగ్రహీత్ ॥ ౨౫ ॥ స తస్య హస్తోద్గలిత స్తదాఽసురో విక్రీడతో యద్వదహిర్గరుత్మతః। అసాధ్వమన్యన్త హృతౌకసోఽమరా ఘనచ్ఛదా భారత సర్వధిష్ణ్యపాః ॥ ౨౬ ॥ తం మన్యమానో నిజవీర్యశఙ్కితం యద్ధస్తముక్తో నృహరిం మహాసురః। పున స్తమాసజ్జత ఖడ్గచర్మణీ ప్రగృహ్య వేగేన జితశ్రమో మృధే ॥ ౨౭ ॥ తం శ్యేనవేగం శతచన్ద్రవర్త్మభిశ్చరన్తమచ్ఛిద్రముపర్యధో హరిః। కృత్వాఽట్టహాసం ఖరనిస్వనోల్బణో నిమీలితాక్షం జగృహే మహాజవః ॥ ౨౮ ॥ విష్వక్స్ఫురన్తం గ్రహణాతురం హరిర్వ్యాళో యథాఽఽఖుం కులిశాక్షతత్వచమ్। ద్వార్యూర ఆపాత్య దదార లీలయా

నృసింహస్య హస్తా-దుద్గళితః-విసృష్టః - యద్వత్ యథా-విక్రీడతో-గరుత్మతః - అహి-ర్గళితో -భవతి-తద్వత్-భగవత స్తత్క్రీడనం తద్విసర్జనరూపమజానన్తో - లోకపాలా - స్సర్వే-ఇన్ద్రాదయః సురాః - హృతం దైత్యేన్ద్రేణాపహృతం-ఓకః-స్థానం-యేషాం తే-అత ఏవ - తద్భయేన-ఘనచ్ఛన్నాస్సన్తః - అసాధ్వమన్యన్త అహో భగవతోఽప్యయం బలీయానస్మైన తస్య కిం స్యాదిత్యేవమమన్యన్తేత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ యస్య-హస్తాత్స్వయం ముక్తస్సన్-నృహరిం స్వవీర్యా-చ్ఛఙ్కితం-మన్యమానో అత ఏవ-మహామనాః - అహమేవ బలీయానిత్యభిమానయుక్తోఽసురః - మృధే యుద్ధే-జితక్లమః శ్రమరహితః-ఖడ్గచర్మణి ఖడ్గఖేటే-ప్రగృహ్య-పునః-తం నృసింహం ఆసజ్జత అభ్యపతత్ ॥ ౨౭ ॥ శ్యేనస్యేవ వేగో యస్య-శతచన్ద్రవర్త్మభిః-శతచన్ద్రశ్చర్మ తస్య-వర్త్మభిః -ఖడ్గచర్మమార్గైః - రచ్ఛిద్రం యథా భవత్యేవ - ముపర్యధశ్చ-చరన్తం, దైత్యం-హరిః, అట్టహాసం-కృత్వా-ఖరేణ కర్కశేన, నిస్వనేన ధ్వనినా - ఉల్బణో భీషణః, మహాజవః, నిమీలితే అట్టహాస ఖరనిస్వనాభ్యాం నిమీలితే, అక్షిణీ, యస్య, తం-జగ్రాహ ॥ ఖరనిస్వనోల్బణమితి ద్వితీయాన్తపాఠేతు - ఖరేణ నిస్వనేన మహాశబ్దేన, ఉల్బణం భయంకరం-అట్టహాసం, కృత్వా, తద్భయేన హరే స్తేజసా చ -నిమీలితాక్షం-మగ్రహీదిత్యర్థః, ॥ ౨౮ ॥ తతో, విష్వక్సర్వతః-స్ఫురన్తం సర్వావయవాన్ప్రచాలయన్తమిత్యర్థః, గ్రహణేన హేతునా, ఆతురం వివశమిన్ద్రిణసహాయుద్ధే, తత్ప్రయుక్తేన కులిశేన, అక్షతా-త్వగపి యస్య, తం, దైత్యం, ద్వారి సభాయా నాన్తర్బహిః, ఊరావాసజ్య, నిపాత్య, నఘాతా-న చాప్యస్త్రైః, నఖైః, నతు వ్యసుభిరసుమద్భిర్వా, ఏవం దివానక్తం విహాయ సంధ్యాయామితి ద్రష్టవ్యం, లీలయా క్రీడయా, దదార విదారితవాన్, తత్ర గ్రహణే దృష్టాన్తః, యథా, వ్యాళః సర్పః, అఖుం మూషకమితి, విదారణే దృష్టాన్తః, మహావిష, మ

౨౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ఖరనిస్వనోల్బణమ్.

హింసర్పం, గరుడ ఇవ ఇతి ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఏవం దైత్యేన్ద్రవధముక్త్వా తద్దశావస్థితం నృసింహమనువర్ణయన్ దైత్యేన్ద్రభృత్యవధమాహ ద్వాభ్యాం, సంరమ్భేణేతి ॥ సంరమ్భేణ క్రోధేన, దుష్ప్రేక్షే, కరాళే లోచనే, యస్య, వ్యాత్తం వికాసితం యు, ఆననం వక్త్రం, తత్పర్యన్తం, స్వజిహ్వయా, విలిహన్సన్, అసృజో రక్తస్య, లవైః బిన్దుభిః అక్తాః సిక్తాః అత ఏవారుణాః, కేసరాః, ఆననం చ, యస్య సః, ఆన్త్రమాలాధరః, క ఇవ, ద్విపహత్యయా గజవధేన, హరిః సింహో యథా ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఏవంభూతో, నఖాఙ్కురైః, ఉత్పాటితం హృదయసరోజం యస్య, తద్దైత్యశరీరం విసృజ్య, తస్య దైత్యేన్ద్రస్య, అనుచరాన్ కథంభూతాన్, వరాణ్యాయుధాని, యేషాం, త, మను, పన్థాః అనువృత్తిర్యేషాం, తాన్ దోర్దణ్డానాం భుజదణ్డానాం, యూథాని, యస్య సః, నఖా ఏవ, శస్త్రపాణయః, తైః, సమన్తాత్, సహస్రశో, న్యహనత్ హతవాన్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ దైత్యవధవ్యగ్రస్య నృహరేః ఆటోపమాహ ద్వాభ్యాం ॥ సటాభిః, రవధూతాః ప్రకమ్పితాః, జలదా మేఘాః, పరాపతన్ వ్యశీర్యన్త, తస్య నృహరేః, దృష్ట్యా, విముష్టమపహృతం, రోచిః, యేషాం, తాదృశాః, గ్రహాః సూర్యాదయో ఽభూవన్ శ్వాసేన, హతాః పీడితాః, అమ్భోధయః సముద్రాః, చుక్షుభుః, సంచేలుః - నిర్హ్రాదేన, భీతాః, దిగిభా దిగ్గజాః - ముదం హర్షం, జహుస్త్యజుః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ సటాభిః, రుత్క్షిప్తాని, విమానాని తైః, స్సఙ్కులా వ్యాప్తా, ద్యౌః - ప్రోత్సర్పత ఇతస్తతశ్చలితేవాభూత్ నృ

నఖైర్యథాఽహింగరుడో మహావిషమ్ ॥ ౨౯ ॥ సంరమ్భదుష్ప్రేక్షకరాళలోచనో వ్యాత్తాననాన్తం విలిహన్స్వజిహ్వయా । అసృగ్లవాక్తారుణకేసరాననో యథాన్త్రమాలీ ద్విపహత్యయా హరిః ॥ ౩౦ ॥ నఖాఙ్కురోత్పాటితహృత్సరోరుహం విసృజ్య తస్యానుచరానుదాయుధాన్ । అహన్సమస్తాన్నఖశస్త్రపాణిభిర్దోర్దణ్డయూథో ఽనుపథాన్సహస్రశః ॥ ౩౧ ॥ సటావధూతా జలదాః పరాపతన్ గ్రహాశ్చ తద్దృష్టివిముష్టరోచిషః । అమ్భోధయశ్శ్వాసహతా విచుక్షుభుర్నిర్హ్రాదభీతా దిగిభా విచుక్రుశుః ॥ ౩౨ ॥ ద్యౌస్తత్సటోత్క్షిప్తవిమానసంకులా ప్రోత్సర్పత క్ష్మా చ పదాతిపీడితా । శైలాస్సముత్పేతురముష్య రంహసా తత్తేజసా ఖం కకుభో న రేజిరే ॥ ౩౩ ॥ తతస్సభాయాముపవిష్టముత్తమే నృపాసనే సంభృతతేజసం విభుమ్ । అలక్షితద్వైరథమత్యమర్షణం ప్రచణ్డవక్త్రం న బభాజ కశ్చన ॥ ౩౪ ॥ నిశామ్య లోకత్రయమస్తకజ్వరం తమాదిదైత్యం హరిణా హతం మృధే । ప్రహర్షవేగోత్కలితాననా ముహుః ప్రసూనవర్షైర్వవృషుస్సురస్త్రియః ॥ ౩౫ ॥ తదా విమానావలిభిర్నభస్స్థలం దిదృక్షతాం సంకులమాస నాకినామ్ । సురానకా దున్దుభయో ఽథ జఘ్నిరే గన్ధర్వముఖ్యా ననృతుర్జగుస్స్త్రియః ॥ ౩౬ ॥ తత్రోపవ్రజ్య విబుధా బ్రహ్మేన్ద్రగిరిశాదయః । ఋషయః పితరస్సిద్ధా విద్యాధరమహోరగాః ॥ ౩౭ ॥ మనవః ప్రజానాం పతయో గన్ధర్వాప్సరచారణాః । యక్షాః కింపురుషాస్తాత వేతాళాస్సహకిన్నరాః ॥ ౩౮ ॥ విష్ణుపార్షదాస్సర్వే సునన్దకుముదాదయః । మూర్ధ్ని బద్ధాఞ్జలిపుటా ఆసీనం తీవ్రతేజసమ్ ॥ ఈడిరే నరశార్దూలం నాతిదూరచరాః పృథక్ ॥ ౩౯ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ నతో ఽస్మ్యనన్తాయ దురన్తశక్తయే విచిత్రవీర్యాయ పవిత్రకర్మణే ।

హరేః, పద్భ్యాం, అతీవ, పీడితా, క్ష్మా భూమిః, రభూత్ అత ఏవ, తస్య - సహ్యేన - రంహసా వేగేన, బలేన వా శైలాః, సముత్పేతుః, ఉత్ప్లుత్య పతితవన్తః, తస్య నృహరేః, తేజసా - ఖమాకాశం, కకుభో దిశశ్చ - న రేజిరే ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తతో ఽహమేవ సర్వేశ్వర ఇతి లోకస్య ప్రదర్శయితుం - సభాయాం - ఉత్తమే, నృపాసనే, ఉపవిష్టం - సంభృతం సంపూర్ణం - తేజో, యస్య అలక్షితః - న లక్షితః, ద్వైరథః ప్రతియోద్ధా, యేన, ప్రచణ్డముగ్రం, వక్త్రం - యస్య, తం, విభుం నృసింహం, కశ్చన కో ఽపి - న బభాజ నాసేవత, కో ఽపి సమీపం గన్తుం నాశక్నోదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ లోకత్రయస్య, మస్తకజ్వరం శిరోవ్యథేవ దుస్సహం - తమాదిదైత్యం హిరణ్యకశిపుం - హరిణా నృసింహేన, యుద్ధే, హతం - నిశామ్య దృష్ట్వా - ప్రహర్షవేగేన - ఉత్కలితాని వికసితాని, ఆననాని, యాసాం తాః - సురాణాం - స్త్రియః - పుష్పవర్షైః, పునః పునః, నృహరిం, వవృషుః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ తదా - దిదృక్షతాం ద్రష్టుమిచ్ఛతాం, దర్శనార్థమాగతానామిత్యర్థః - నాకినాం దేవానాం - విమానపఙ్క్తిభిః, నభస్స్థలం, సంబాధం బభూవ, సురాణాం, ఆనకాః పటహాః, తైః - దున్దుభయో జఘ్నిరే తాడితాః, గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః, ననృతుః - స్త్రియః, అప్సరసః, జగుః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తత్ర తత ఉపవ్రజ్య కించిత్సమీపమాగత్య - బ్రహ్మరుద్రప్రభృతయో, దేవాదయః, హే తాత - మూర్ధసు, బద్ధాన్యఞ్జలిపుటాని, యైస్తే ఆసీనముపవిష్టం, తీవ్రం దుస్సహం, తేజో, యస్య తం, శ్రీనృసింహం, నాతిదూరవర్తినః పృథగేకైకశః, ఈడిరే తుష్టువుః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తావదపారవివిధవిచిత్రశక్తివీర్యమకర్త్రాయత్తజగద్వ్యాపారం జగత్కారణం స్తువన్నమస్కరోతి బ్రహ్మా ॥ నతో ఽస్మీతి ॥ అనన్తాయ స్వరూపతస్త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ, దురన్తశ

క్తయేఅపారశక్తయే,అచిన్త్యశక్తయేవాశక్తిస్స్వేతరసర్వసామర్థ్యనిర్వాహికా,,జగత్ప్రకృతిభావోమేయస్సాశక్తిరితీరి
తే,,త్యాదిషూక్తా॥యద్వా॥యదన్యైరశక్తత్వాదఘటితమివవిభాతితద్ఘటనసామర్థ్యరూపా-యతస్త్వ-ముక్తవిధదురన్తశ
క్తి,రతఏవ-మద్వారేణసర్వధాఅఘటితమరణందైత్యంహతవానసీతిభావః - యత- స్త్వ , మనన్తో,ఽతఏవా-చేతనే స్త
మ్భేఽప్యావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయః ॥ అనన్తపదేనహి- సర్వవ్యాపిత్వాద్దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - సర్వకాలవర్తిత్వా
త్కాలపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - సాక్షాత్పరంపరయాసర్వప్రకారకత్వేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వాద్వస్తుపరి
చ్ఛేదరాహిత్యం - యేనకేనాపిప్రాశస్త్యేనసర్వస్మాదుత్కృష్టైః కైశ్చిద్వస్తుభిరధరీకృతత్వాభావరూపంవావస్తుపరి
చ్ఛేదరాహిత్యం - వివక్షితం-నన్వస్త్వేవంస్వరూపంకృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్యతవకియదేతద్దైత్యహననమిత్యభి
ప్రాయంస్తావజ్జగత్కారణత్వప్రయుక్తంవికారంనిరాహ ॥ విచిత్రవీర్యాయేతి । వీర్యంనామసర్గోపాదానత్వేసర్వధా
రణేసర్వనియమనేవికారరహితత్వం - యథోక్తం ,, వికారవిరహోవీర్యంప్రకృతిత్వేఽపిమేసదే,, త్యాది,విచిత్రశబ్దే
నైవంవిధస్యవీర్యస్యానితరసాధారణ్యముచ్యతే,పవిత్రకర్మణేఅకర్తాయత్తజగద్వ్యాపారాయ - త్వద్వ్యాపారంశృ
ణ్వతాందురితనివర్తనక్షమవ్యాపారాయేతివా,గుణైః - సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిభిః - జగన్నిమిత్తత్వతదుపాదాన
త్వోపయుక్తైః,స్వనియామ్యసత్త్వాదిప్రాకృతగుణైర్వా , కృత్స్నస్యవిశ్వస్య , సర్గాదీన్స్వలీలయైవ,నతుకర్మణా-సం
దధతే-అవ్యయాత్మనేఏవమప్య,వ్యయఃవికారరహితః -ఆత్మాస్వభావో - యస్య - స్వభావతోఽపివికారరహితాయేత్య
ర్థః స్వరూపతోవికారరాహిత్యస్యోక్తత్వాత్ * ॥ ౪౦ ॥ *యద్బ్రహ్మణోభిప్రేతంకృత్స్నజగత్సర్గాదికర్తుస్తవకియ
దేతదితి-తదేవవిశదయన్వాత్సల్యయుక్తంస్తౌతిరుద్రః ॥ కోపకాలఇతి ॥ తవ - కోపకాలో,యుగాన్తఃద్విపరార్ధావసా
నం - తేకోపకాలఇత్యనేనమదన్తర్యామితయామన్ముఖేనసంహర్తాత్వమేవేత్యుక్తంభవతి ॥ అయంతుకోపావిషయః

విశ్వస్యసర్గస్థితిసంయమాన్గుణైస్స్వలీలయాసందధతేఽవ్యయాత్మనే॥౪౦॥రుద్రఉవాచ॥కోపకాలోయుగా
న్తస్తేహతోఽయమసురోఽల్పకః।తత్సుతంపాహ్యుపసృతంభక్తంతేభక్తవత్సల॥౪౧॥ఇన్ద్రఉవాచ॥ప్రత్యా
నీతాఃపరమభవతాత్రాయతానస్స్వభాగా* దైత్యాక్రాన్తంహృదయకమలంత్వద్గృహంప్రత్యబోధి।
కాలగ్రస్తంకియదిదమహోనాథశుశ్రూషతాం * తేముక్తిస్తేషాంనహిబహుమతానారసింహాపరైఃకిమ్॥
ఋషయఊచుః॥త్వంనస్తపఃపరమమాత్థయదాత్మతేజోయేనేదమాది†పురుషా*త్మగతంససర్జ।తద్విప్రలు

ప్యాహ॥అయ-మల్పకోఽల్పబలో-హతః - అతః - కోపనివృత్త్యై - హేభక్తవత్సల-తవ-భక్తం-తత్సుతందైత్యేన్ద్రస్య
సుతంఉపసృతంత్వత్సమీపమాగమిష్యన్తంపాహి * ॥ ౪౧॥ *ఇన్ద్రస్స్వదుఃఖమావేదయన్సర్వరక్షకంసర్వాన్తరా
త్మానంసమస్తపురుషార్థదంస్తౌతి॥ ప్రత్యానీతాఇతి ॥ హేపరమసర్వోత్కృష్ట , నోఽస్మాన్-త్రాయతాత్రాత్రా-భవ
తా-దైత్యేనా-క్రాన్తాఃప్రసహ్యగృహీతాః - స్వభాగాః - స్వకీయాయజ్ఞీయభాగాః అస్మదాదిముఖేనత్వమేవభోక్తేత్య
భిప్రాయేణస్వశబ్దః-ప్రయుక్తః - ప్రత్యాహృతాః - దైత్యాక్రాన్తమితిద్వితీయాన్తపాఠేతు-దైత్యభయాకులమితిహృ
దయవిశేషణం-ఏవందైత్యవధేన,స్వభాగప్రత్యానయనేనచ - త్వద్గృహంత్వదావాసభూత,మతఏవామల-మస్మాకం,
హృదయం,ప్రత్యబోధి-భయేనపూర్వంముకుళితం - మిదానీంతదపాకరణేనవికాసితం - భవతేత్యనుషఙ్గః॥త్వాం-సేవ
మానానామస్మాకం-త్వత్తో,లౌకికపురుషార్థప్రాప్తి, రిత్యేతత్కియదిత్యాహ ॥ హేనాథస్వామిన్, తే,శుశ్రూషతాంప
రిచర్యాపరాణా-మిదం-లౌకికంపురుషార్థజాతంకాలేనగ్రస్యమాణం , కియత్ - యత్కించిదేతదిత్యర్థః॥తద్దేవాహ॥తే
షాంత్వాంపరిచరతాం , ముక్తిరపి - నబహుమతా - త్వత్సేవాసుఖాసక్తానాంముక్తిరపినపరమంప్రయోజనం-అతో-
హేనారసింహఅపరైరర్వాచీనైః పురుషార్థైః-కింనకిమపి తేషామతితుచ్ఛమర్వాచీనపురుషార్థజాతమితిభావః * ॥౪౨॥ *
ఋషయస్తుసర్వగురుంసాధుపరిత్రాతారందుష్కృద్వినాశకంతుష్టువుః ॥ త్వమితి ॥ పరమముత్కృష్టం - తపస్త్వద్ధ్యా
నరూపం-నోఽస్మాకం,త్వ,మాత్థఉపదిష్టవానసి , తపోవిశినష్టి , య, త్తపఃఆత్మనస్తవ తేజఃప్రకాశకం , అస్మాకంత్వ
త్స్వరూపావేదకమిత్యర్థః-యేనచతపసా,ఆదిపురుషశ్చతుర్ముఖః , ఇదంజగదాత్మగతం , పరమాత్మనాత్వయా,గతం
అన్తరాత్మతయావ్యాప్తం,ససర్జఆదిపురుషాత్మగతమిత్యత్ర,,గూఢోత్మాసప్రకాశత ,, ఇతివత్సంధిరార్షః , ఆదిపురు
షాత్మేతిపాఠే , ఆదిపురుషేతిలుప్తప్రథమాన్తంపృథక్పదంయద్వా , హేఆదిపురుషేతిసంబోధనంససర్జ , బ్రహ్మేతిశే
షః,తత్తపో,ఽమునాదైత్యేన,విప్రలుప్తంవిశేషేణప్రలోపితం , మాసీ,త్తదేవా , ధునాహేశరణ్య , శరణమర్హతీతిశ్శర

౪౨ ॥ శ్లో * పా ॥ దైత్యాక్రాన్తస్య   ౪౩ ॥ శ్లో ॥ † పా ॥ పురుషాత్మగతం.

ణ్యాః, తథా భూత-హే పాలక రక్షా గృహీతవపుషా, సాధుపరిత్రాణార్థం, గృహీతేన నృసింహవపుషా, పున, స్త్వమం
స్థాః అనుజ్ఞాపితవాన్, పునస్తపః కురు త్వేతి నోఽనుజ్ఞాపితవానిత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ పితర స్తుస్వదుఃఖమావేదయన్తోఽఖిలధ
ర్మగోప్తారం హితకారిణం స్తువన్తో నమస్కుర్వన్తి, శ్రాద్ధానీతి, అస్మాకం - తనూజైః పుత్రాదిభిరస్మదుద్దేశేన దత్తాని, శ్రా
ద్ధాని శ్రాద్ధసంబన్ధీని పిణ్డాని, యో దైత్యః, ప్రసభం బలాత్, స్వయమధిబుభుజే అనుభూతవాన్, తథా, తీర్థసమయే పుణ్య
తీర్థస్నానసమయే, అస్మత్తనూజైః, యః, దత్తం తిలోదకం-తదప్యపిబత్, తస్య దైత్యస్య, దరాత్, ఛ్రాద్ధాని, తిలా
మ్బు చ, యః, పున, రార్చత్ ఆహృతవాన్ అస్మాకం దత్తవాన్, కథం భూతాత్ నఖై, ర్విదారితా, వపా, యస్య, తస్మాద్వపావి
దారణస్య తద్గతపిణ్డోద్ధరణమేవ ఫలమితి భావః, తస్మై, సమస్తధర్మాణాం, గోప్త్రే, రక్షిత్రే, నృహరయే నమః ॥ ౪౪ ॥
సిద్ధా అపి స్వకీయయోగగత్యపహారకదైత్యవధద్వారా స్వయోగగత్యాధాయకం పరమసుహృదం వర్ణయన్తో నేముః ॥
య ఇతి ॥ యో, ఽసాధుః దురాత్మా, దైత్యో, నోఽస్మాకం యోగసిద్ధాం గతిమణిమాదిరూపాం - స్వయోగతపోబలేన, హా
ర్షీత్ అపహృతవాన్, తం, నానాదర్పం నానా అనేకా, దర్పా, యస్య తం, నఖై, ర్యో, విదారితవాన్ తస్మై, తుభ్యం హే నృసిం
హ వయం, ప్రణమామః ॥ ౪౫ ॥ విద్యాధరా అపి తేనాపహృతవిద్యాప్రత్యాదానేన హితకారిణం స్తువన్తో నమన్తి ॥ వి
ద్యామితి ॥ ధారణయా మనో ధారణయా - అనురాద్ధాం సంసిద్ధాం, విద్యాం అస్మత్సంబన్ధినీమన్తర్ధానాదిలక్షణాం-యో, ఽ
జ్ఞో మూర్ఖో బలవీర్యాభ్యాం-గర్వితః-న్యషేధత్-బలం దేహబలం - వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం-స దైత్యో, యేన-సంఖ్యే
యుద్ధే-పశువ-ద్ధతః-తం-త్వాం - మాయానృసింహమాత్మీయసంకల్పోపాత్తనృసింహతనుం-నిత్యం, ప్రణతాః-స్మ-కర్త

ప్తమమునాఽద్య శరణ్య పాలరక్షాగృహీతవపుషా పునరన్వమంస్థాః ॥ ౪౩ ॥ పితర ఊచుః ॥ శ్రాద్ధాని నోఽధిబు
భుజే ప్రసభం తనూజైర్దత్తాని తీర్థసమయేఽప్యపిబత్తిలాంబు । తస్యోదరాన్నఖవిదీర్ణవపాద్య ఆర్చ్ఛత్తస్మై నమో
నృహరయేఽఖిలధర్మగోప్త్రే ॥ ౪౪ ॥ సిద్ధా ఊచుః ॥ యో నో గతిం యోగసిద్ధామసాధుర్హార్షీద్యోగతపోబలే
న । నానాదర్పం తం నఖైర్విదదార తస్మై తుభ్యం ప్రణతాః స్మో నృసింహ ॥ ౪౫ ॥ విద్యాధరా ఊచుః ॥ విద్యాం పృథ
గ్ధారణయాఽనురాద్ధాం న్యషేధదజ్ఞో బలవీర్యదృప్తః । స యేన సంఖ్యే పశువద్ధతస్తం మాయానృసింహం ప్రణ
తాః స్మ నిత్యమ్ ॥ ౪౬ ॥ నాగా ఊచుః ॥ యేన పాపేన రత్నాని స్త్రీరత్నాని హృతాని నః । తద్వక్షఃపాటనేనాసాం
దత్తానన్ద నమోఽస్తు తే ॥ ౪౭ ॥ మనవ ఊచుః ॥ మనవో వయం తవ నిదేశకారిణో దితిజేన దేవ పరిభూతసేతవః । భవ
తా ఖలః స ఉపసంహృతః ప్రభో కరవామ తే కిమనుశాధి కింకరాన్ ॥ ౪౮ ॥ ప్రజాపతయ ఊచుః ॥ ప్రజేశా వయం తే
పరేశాభిసృష్టా న యేన ప్రజా వై సృజామో నిషిద్ధాః । స ఏష త్వయా భిన్నవక్షా ను శేతే జగన్మఙ్గలం సత్వమూర్తే
ఽవతారః ॥ ౪౯ ॥ గన్ధర్వా ఊచుః ॥ వయం విభో తే నటనాట్యగాయకా యేనాత్మసాద్వీర్యబలౌజసా కృతాః ।

రిక్తః-నమస్కృతవన్తః స్మేత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ ఏవం తదపహృతరత్నప్రత్యాదానేనానన్దకరం స్తువన్తో నేముర్నాగాః ॥
యేనేతి ॥ యేన-పాపాత్మనా-నోఽస్మాకం-రత్నాని - స్త్రీరత్నాని నాగకన్యకారూపాణి చ-హృతాని-తస్య - వక్షోవి
దారణేన- ఆసాం స్త్రీణాం-దత్త ఆనన్దో యేన-తస్య సంబోధనం-తే తుభ్యం-నమోఽస్తు ॥ ౪౭ ॥ తదాజ్ఞాపరిపాలన
రూపకైఙ్కర్యవిరోధినిరసనేన కైఙ్కర్యాధాపనరూపహితకారిణం స్తువన్తస్తదేవ ప్రార్థయన్తే మనవః ॥ మనవ ఇతి ॥ వ
యం - తవ-నిదేశకారిణః కైఙ్కర్యకారిణో-మనవః ప్రసిద్ధా- స్తే - వయ-మేతావన్తం కాలం-యేన దితిజేన-పరిభూతాః
పరిహాపితాః - సేతవః స్వవృత్త్యాత్మకా వర్ణాశ్రమమర్యాదా-యేషాం-తాదృశాః - బభూవిమ, అధునా, స ఖలో, దితిజ, స్త్వ
యా-ఉపసంహృతో హతః - హే ప్రభో-నివృత్తకైఙ్కర్యవిరోధినో, వయం-కిం కైఙ్కర్యం, తే తుభ్యం-కరవామ-తథా-
కింకరా-న్నోఽస్మాననుశాధి విధిం విజ్ఞాపయస్వేత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ సద్వారకతద్వ్యాపారరూపజగత్సర్గాత్మకాస్మద్వ్యా
పారరూపవిరోధినిరసనతదధికారాధాయకం సర్వేషాం శుభాధాయకమూర్తిం తుష్టువుః ప్రజాపతయః ॥ ప్రజేశా ఇతి
హే పరేశ, పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపీశ, తే త్వయా, అభిసృష్టాః వ్యష్టిసర్గార్థం త్వయా సృష్టాః - ప్రజేశాః ప్రజాపతయః ప్ర
సిద్ధా, స్తే, వయ-మేతత్పర్యన్తం, యేన దైత్యేన - నిషిద్ధాస్సన్తః, ప్రజాః, న వై సృజామః న సృష్టవన్తః, స ఏష, దైత్యః-
త్వయా-భిన్నం విదీర్ణం - వక్షో యస్య - తాదృశో, ఽనుశేతే - అతః పరం ప్రజాస్సృజామ ఇతి హృష్యన్త ఆహుః- హే సత్వ
మూర్తే అప్రాకృతశుద్ధసత్వవిగ్రహ, తే తవ, అవతారో-జగన్మఙ్గలం జగతో మఙ్గళావహః ॥ ౪౯ ॥ తత్సన్తోషోల్లాసార్థ
నాట్యాదికైఙ్కర్యవిరోధినిరసనేన తదాధాయకం సుహృదం తుష్టువుర్గన్ధర్వాః ॥ వయమితి ॥ హే ప్రభో-తే తవ, నటనాట్య
గాయకాః, నటా నర్తకాః, నాట్యైకకర్మణి-గాయకాశ్చ, వయం, యేనైతావత్పర్యన్తం ఆత్మసాత్కృతాః స్వాధీనాః కృ

తాః-కథంభూతేన-వీర్యంశౌర్యం - బలంశక్తి-స్తాభ్యాం, మోజఃప్రభావో-యస్య - తాదృశేన-సఏష-దైత్యో - భవతా-ఇమాం-దశాంమరణమిత్యర్థః - నీతఃప్రాపితః- లిభాహీ ॥ ఉత్పథస్థః కుశలాయక్షేమాయకల్పతేకింక్షేమయుక్తోభవతికింన కల్పతఏవేత్యర్థః ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ తత్పాదపఙ్కజపరిచర్యావిరోధినిరసనేనపునస్తదాధాయకంహతకరంతుష్టువుశ్చారణాః॥ హరేఇతి ॥ హరేఆశ్రితార్తిహరభవాపవర్గంఐహికాముష్మికసుఖహేతుం - తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజ-మాశ్రితాః - పరిచరన్తో వయ-మనేననిషిద్ధాఇతిశేషః - సఏషోఽసురః-సాధూనాం - హృచ్ఛయఃహృదయరోగరూపః,త్వయా,సమాపితఃఉపసంహృతోహతఇత్యర్థః ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ స్వదుఃఖమావేదయన్తస్తన్నివర్తకంసుఖాధాయకంవర్ణయన్తియక్షాః॥ వయమితి॥ నుచరోక్తాః - కర్మభిఃవయం,తవ,నుచరశ్రేష్ఠాః, తే,వయ,మిత్యై,తావద్దితి-జేన - వాహకత్వంయానాదివాహకత్వం,భారవాహకత్వంవా,ప్రాపితాః, హేనరహరే - తేనదితిజేన,కృతం,తవ-నతజనానాంభక్తజనానాం , పరితాపంజానతా, త్వయా,పఞ్చవింశః దైత్యేన్ద్రాభ్యోజీవః - పఞ్చతాంమృత్యుముపనీతఃప్రాపితః,,విజ్ఞానఘనఏవైతేభ్యోభూతేభ్యస్సముత్థాయతాన్యేవానువినశ్యతి,, తివత్-పఞ్చ - వింశస్యశరీరద్వారకాపఞ్చతాప్రాప్తిరత్రవివక్షితా - పఞ్చవింశేతిపాఠే హేజీవశరీరకేసంబోధనం - సతుజనపరితాపమితిపాఠేయేనదితిసుతేన , వాహకత్వం , నీతాఃసతుపఞ్చవింశఇత్యన్వయః ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ స్వనైచ్యానుసంధానపూర్వకమనితరసాధారణప్రభావంతుష్టువుఃకింపురుషాః॥వయమితి॥ వయం,కంపురుషాఃకుత్సితాఃపురుషా- స్త్వంతు,మహాపురుషః - అనితరసాధారణగుణపూర్ణః-ఈశ్వరస్సర్వాన్తరాత్మాచ-అయం మహాన్దైత్యోహతస్త్వయేతికింనవర్ణ్యతఇత్యాశఙ్క్యాకియదేతదిత్యాహుః , అయమితి , కాపురుషః ఈషత్పురుషః,అ

సఏషనీతోభవతాదశామిమాంకిముత్పథస్థఃకుశలాయకల్పతే ॥ ౫౦ ॥ చారణా ఊచుః ॥ హరే తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజంభవాపవర్గమాశ్రితాః।వయంసమాపితస్త్వయాసఏషసాధుహృచ్ఛయః॥ ౫౧ ॥ యక్షా ఊచుః ॥ వయమనుచరముఖ్యాః కర్మభిస్తేమనోజ్ఞైస్తఇహదితిసుతేనప్రాపితావాహకత్వమ్ ✽ । నతజనపరితాపంతత్కృతంజానతా తేనరహరఉపనీతః † పఞ్చతాంపఞ్చవింశః॥ ౫౨ ॥ కింపురుషా ఊచుః॥వయంకింపురుషాస్త్వంతుమహాపురుషఈశ్వరః । అయంకాపురుషోనష్టోధిక్కృతస్సాధుభిర్యదా॥ ౫౩ ॥ వైతాళికా ఊచుః ॥ సభాసుసత్రేషుతవామలంయశోగీత్వాసపర్యాంమహతీంలభామహే । యస్తాన్వ్యనైషీద్వశమేషదుర్జనోదిష్ట్యాహతస్తేభగవన్యథాఽఽమయః॥ ౫౪ ॥ కిన్నరా ఊచుః ॥ వయమీశకిన్నరగణాస్తవానుగాదితిజేనవిష్టిమమునాఽనుకారితాః।భవతాహరేసవృజినోఽవసాదితోనరసింహనాథవిభవాయనోభవ॥ ౫౫ ॥ శ్రీవిష్ణుపార్షదా ఊచుః॥ అద్యైతద్ధరినరరూపమద్భుతంతేదృష్టంనశ్శరణదసర్వలోకశర్మ। సోఽయంతేవిధికరఈశవిప్రశప్తస్తస్యేదంనిధనమనుగ్రహాయవిద్మః ॥ ౫౬ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే ,అష్టమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽

స్మదపేక్షయాబలీయాన్ త్వత్తోధమఇతిభావః॥ ఈషదర్థేవిభాషాపురుషే॥ఇతిసూత్రేణకుశబ్దస్యకాదేశః - యదాసాధుభిర్ధిక్కృతఃతిరస్కృతస్తదైవ-నష్టోనష్టప్రాయఃఅతఃకియదేతత్తవేతిభావః ✽॥ ౫౩ ॥ ✽ అస్మత్సంమానావహత్వద్గుణగానవిరోధినిరసనేనత్వమేవవయంబహుమతాఇత్యాహుర్వైతాళికాః॥ సభాస్వితి ॥తవ-అమలం,యశః,సభాసు,సత్రేషుచ,గీత్వావయంమహతీం,సపర్యాంపూజాం,లభామహే,తాన్ - నస్మాన్యోదుర్జనోదైత్యః , స్వవశంఅనైషీత్,సఏష,దుర్జనః, హేభగవన్, స్త్వయా,హతః,ఏతత్,దిష్ట్యాభద్రంజాతందిష్ట్యా- దైవేనత్వయేతివాఽన్వయః,యథాఆమయఃయథాశిరోవ్యథాదిరూపోరోగః,పీడాకారకః,తద్వ,దయ,మాసీదిత్యాతిశేషః ✽॥ ౫౪ ॥ ✽ స్వదుఃఖమావేదయన్తస్సర్వసుఖాధాయకంలోకార్తిహరంతుష్టువుఃకిన్నరాః ॥ వయమితి ॥ హేఈశ-వయం-కిన్నరగణాఇతిప్రసిద్ధాః- స్తవా-నుగాఅనుచరాః-తే, వయమేతావ-దమునా-దితిజేన-విష్టిమనుకారితాః - మూల్యరహితంకర్మ విష్టి-స్తా-మనునిరన్తరం-కారితాః - హరేఆశ్రితార్తిహారస్సవృజినఃపాపాత్మా - దైత్యో-భవతా-ఉపసాదితఃఉపసంహృతః- హేనరసింహ హేనాథ-నోఽస్మాకం,విభవాయసుఖసమృద్ధయే-త్వంభవ ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽ స్వామిన్నదృష్టపూర్వంరూపంద్విషతామప్యనుగ్రాహకంధృతవానసీత్యాహుర్విష్ణుపార్షదాః॥ అద్యేతి ॥ నోఽస్మాకంభక్తానాం-హేశరణదఆశ్రయప్రద-నిరతిశయపురుషార్థసాధనభూతోపాయప్రదేతివా,సర్వేషాం - లోకానాం-శర్మసుఖావహ-మేత-దద్భుతం- రూపమద్యైవ-దృష్టం-నతుపూర్వం - హేఈశస్వామిన్ సోఽయం-దైత్య - స్తవ-విధికరఃనిదేశకారీకింకర- స్సచ-విప్రైస్సనకాదిభిః-శప్తః-మధ్యేకైంకర్యవిరోధోజాతఇతిభావః ॥ తస్యదైత్యస్యేదం-నిధనం-త్వత్కృత- మనుగ్రహాయపునఃకైంకర్యలాభరూపతదనుగ్రహార్థమేవేతి-వయం - జానీమః ✽॥ ౫౬ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽

౫౨ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ సతుజనపరితాపం † పా ॥ పఞ్చతాంపఞ్చవింశ.

ఏవం ప్రత్యేకం బ్రహ్మాదిభిస్సంస్తుతమస్య - శాన్తసంరమ్భమితరైర్దురాసదం, తమపి ప్రాప్య భగవన్తం-ముపైతుం సమీపం గన్తుం, నాశక్నువన్ సమర్థా న బభూవుః * ॥ ౧ ॥ * కిం పునః - రతిశయశ్రియా, సా ప్రసిద్ధా - శ్రీర్లక్ష్మీరపి-దేవైః బ్రహ్మాదిభిః-ప్రేషితా-సమీపం-ఏహీతి-ప్రార్థితాఽపి-అద్భుతం మహాన్నృసింహరూపం-దృష్ట్వా-పూర్వమదృష్టమశ్రుతం చ యత్తదదృష్టాశ్రుతపూర్వం-తస్య భావస్తత్త్వం, తస్మాద్ధేతోః శఙ్కితా సతీ-నోపేయాయ న సమీపమగాత్ * ॥ ౨ ॥ * ఏవం స్థితే, బ్రహ్మా చతుర్ముఖో, అన్తికే సమీపే ఽవస్థితం, ప్రహ్లాదం-ప్రేషయామాస, ప్రేషణప్రకారమేవాహ ॥ తాతేతి ॥ హే తాత, హే వత్స స్వపిత్రే-కుపితం క్రుద్ధం, ప్రభుం భగవన్తం-ప్రశమయ ప్రసన్నం కురు, ఉపేహి సమీపం గచ్ఛేతి * ॥ ౩ ॥ * హే రాజన్ యుధిష్ఠిర-తథేత్యఙ్గీకృత్య, భాగవతశ్రేష్ఠోఽర్భకః ప్రహ్లాదః శనకైః, స్వసమీప-మేత్య ప్రాప్య, బద్ధాఞ్జలిః-కాయేన, భువి-దణ్డవన్నిపాత్య నమస్కృతవాన్ * ॥ ౪ ॥ * తత-స్స్వస్య, పాదయోః-మూలే, పతితం-తం-మర్భకం ప్రహ్లాదం, విలోక్య, దేవో నృసింహః, కృపయా-పరిప్లుతోవ్యాప్తః-తముత్థాప్య, తస్య ప్రహ్లాదస్య-శిరసి, స్వకరామ్బుజ-మదధాత్ స్థాపితవాన్, కథంభూతం, కాలవ్యాళాహిస్సర్పస్తస్మాద్విత్రస్తా భీతా-ధీ-ర్యేషాం-తేషాం - కృత - మభయం అభయప్రదానం-యేన-తాదృశం సంసృతిభీరూణాం కృతాభయప్రదానమిత్యర్థః * ॥ ౫ ॥ * స ప్రహ్లాదస్తస్య భగవతః కరస్య-స్పర్శేన - ధుతం నిరస్తం-నిఖిల-మశుభం-యస్య-తాదృశ-స్సద్య ఏవా-భివ్యక్తా ప్రత్యక్షితా-పరాత్మానా - తయో - ర్దర్శనం యాథాత్మ్యసాక్షాత్కారాత్మకం - యస్య - పూర్వం ప్రత్యక్షితాపన్నరూప భగవద్విషయజ్ఞానయుక్త-స్తత్కరస్పర్శేనతు,, జ్ఞాతుం ద్రష్టుం-చ తత్త్వేనే,, త్యుక్తవిధ పరమాత్మ దర్శనయుక్త ఇత్యర్థః ॥ అతఏవ- నిర్వృతః సుఖితః - అతఏవ- హృష్యత్తనురుదశ్రు చ తరో

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏవం సురాదయస్సర్వే బ్రహ్మరుద్రపురస్సరాః । నోపైతుమశకన్మన్యుసంరమ్భం సుదురాసదమ్ ॥ ౧ ॥ సాక్షాచ్ఛ్రీః ప్రేషితా దేవైర్దృష్ట్వా తన్మహదద్భుతమ్ । అదృష్టాశ్రుతపూర్వత్వాత్ సా నోపేయాయ శఙ్కితా ॥ ౨ ॥ ప్రహ్లాదం ప్రేషయామాస బ్రహ్మాఽవస్థితమన్తికే । తాత ప్రశమయోపేహి స్వపిత్రే కుపితం ప్రభుమ్ ॥ ౩ ॥ తథేతి శనకై రాజన్ మహాభాగవతోఽర్భకః । ఉపేత్య భువి కాయేన ననామ విధృతాఞ్జలిః ॥ ౪ ॥ స్వపాదమూలే పతితం తమర్భకం విలోక్య దేవః కృపయా పరిప్లుతః । ఉత్థాప్య తచ్ఛీర్ష్ణ్యదధాత్కరామ్బుజం కాలాహివిత్రస్తధియాం కృతాభయమ్ ॥ ౫ ॥ స తత్కరస్పర్శధుతాఖిలాశుభస్సపద్యభివ్యక్తపరాత్మదర్శనః । తత్పాదపద్మం హృది నిర్వృతో దధౌ హృష్యత్తనుః క్లిన్నహృదశ్రులోచనః ॥ ౬ ॥ అస్తౌషీద్ధరిమేకాగ్రమనసా సుసమాహితః । ప్రేమగద్గదయా వాచా తన్న్యస్తహృదయేక్షణః ॥ ౭ ॥ శ్రీప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ బ్రహ్మాదయస్సురగణా మునయోఽథ సిద్ధాః సత్త్వైకతానమతయో వచసాం ప్రవాహైః । నారాధితుం పురుగుణైరధునాఽపి పూర్ణాః కిం తోష్టుమర్హతి స మే హరిరుగ్రజాతేః ॥ ౮ ॥ మన్యే ధనాభిజనరూపతపశ్శ్రుతౌజస్తేజః ప్రభావబలపౌరుషబుద్ధియోగాః

మయుక్తతనుః, క్లిన్నం ప్రేమార్ద్రం-హృదయస్య-అశ్రూణ్యానన్దజాని. లోచనయో - ర్యస్య - తాదృశ, స్తస్య, భగవతః పాదాబ్జం, హృది దధౌ ధృతవాన్ నిరతిశయపురుషార్థత్వేనానుసంహితవాన్ * ॥ ౬ ॥ * తతః ప్రేమగద్గదయా, వాచా-ఏకాగ్రమనసా భగవదేకవిషయేణ మనసా-హరి-మస్తౌచ్ఛ-కథం భూతః - సుసమాహితః - సుసమాధిమేవాహ ॥ తస్మిన్నేవ-న్యస్తం-హృదయం-ఈక్షణం-చ - యేనేతి,, హృదాపి మనసా మనసాఽభిక్లృప్త,, ఇతివచ్ఛిత్తబుద్ధివృత్తీనామేకవిషయత్వాభిప్రాయేణైకాగ్రమనసా తన్న్యస్తహృదయేక్షణ ఇతి చోక్తమ్ * ॥ ౭ ॥ * స్తుతిమేవాహ ॥ బ్రహ్మాదయ ఇత్యాదిద్విచత్వారింశచ్ఛ్లోకైః ॥ తావద్భగవత్తోషణ తావాత్మనోఽనధికారమాశఙ్కతే ॥ బ్రహ్మాదయ ఇతి ॥ చతుర్ముఖప్రభృతయో దేవగణాః సత్త్వైకతానమతయః-సత్త్వస్యైకతానా ముఖ్యాశ్రయభూతా- మతి - ర్యేషాం-తే, కేవలసత్త్వప్రధానమతయః-అనేన ,, తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయ ,, మిత్యుక్తరీత్యా అతీన్ద్రియార్థదర్శనయోగ్యత్వం సూచితం- ఏవంవిధా అపి మునయ - స్సిద్ధాశ్చ-స్వవచసాం - ప్రవాహైస్స్తోత్రైః- స్తథా-వక్ష్యమాణై -ర్బహుభి-ర్గుణైరపి-య-మారాధితుం స్తుత్యాదిరూపారాధనద్వారా యస్య తోషముత్పాదయితుం - అధునాఽపి - న పూర్ణాః న పర్యాప్తాః, న సమర్థా ఇత్యర్థః-స-హరిః-ఉగ్రా ఆసురీ-జాతి-ర్యస్య, తస్య-మే - అనేన వక్ష్యమాణగుణరాహిత్యముక్తం - ఈదృశస్య-మే కిం కథం-తోష్టుం తోషం ప్రాప్తుం - మర్హతి - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావో విపులబుద్ధిభిర్బ్రహ్మాదిభిరపి స్తోతుమశక్యః కథమల్పబుద్ధేరాసురస్వభావస్య స్తుత్యా కథం తుష్యేదిత్యర్థః * ॥ ౮ ॥ * ఏవమనధికారమాశఙ్క్య పునరధికారం సంభావయితుం తావద్భగవతో జాతిగుణవృత్తాదితారతమ్యానాదరేణ భక్త్యైకతోష్యత్వమాహ ॥ మన్య ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ధనాదయః-పరమపురుషస్యా-రాధనాయ సంతోషనిమిత్తారాధనాయ - న భవన్తీతి- మన్యే కింతు-భక్తిరేవ భవతీతి మన్య ఇత్యర్థః -కుతః-

హియస్మాద్భగవాన్గజయూథపాయధనాదివిరహితాయగజేన్ద్రాయ - భక్త్యైవ-తుతోష-తత్ర-ధనంవిత్తం-అభిజన స్సత్కులేజన్మ-రూపంసౌన్దర్యంతపఃస్వధర్మః - కృఛ్రాదిరూపంవా- శ్రుతంపాణ్డిత్యం-ఓజఇన్ద్రియబలం - తేజఃకా యకాన్తిః ప్రభావః-ప్రతాపః - బలంశారీరంపౌరుషంఉద్యమః-బుద్ధిః ప్రజ్ఞా-యోగఃప్రాణజయః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఏవంధ నాద్యభావేఽపి కేవలభక్తేరేవభగవత్తోషహేతుత్వంనిదర్శితం - యతోభక్తేరేవభగవత్తోషహేతుత్వం - అతఏవేతర గుణసంపత్త్యపేక్షయా భగవద్భక్తిసంపత్తిరేవశ్రేయసీత్యాహ॥విప్రాదితి॥ ద్విషడ్గుణాః ద్వాదశగుణాస్తేచ ‹‹ ధర్మ శ్చసత్యంచదమశ్శ్రుతంచఅమాత్సర్యంహ్రీస్తితిక్షాఽనసూయా- దానంచయజ్ఞశ్చసృతిశ్శమశ్చవ్రతానివైద్వాదశ బ్రాహ్మణస్య,, తిసనత్సుజాతేనోక్తాః-ఏతైర్యుక్తాదరవిన్దనాభస్య - పాదారవిన్దే-విముఖాద్బ్రాహ్మణాచ్ఛ్వపచం శ్వపాకం-వరిష్ఠంశ్రేష్ఠం-మన్యే-శ్వపచంవిశినష్టి ॥ తదర్పితేత్యాదినా ॥ తస్మిన్నరవిన్దనాభేఅర్పితాస్సమర్పితా-మనఆద యో - యేనతం-తత్ర ఈహితంకర్మ-తస్యశ్రైష్ఠ్యేతతోవిప్రస్యావమత్వేచహేతూఆహ॥ సఏవంభూతః-శ్వపచః-కులం స్వకులమపి,పునాతి-భూరిః-మానోగర్వోద్విషడ్గుణప్రయుక్తో-యస్య- సతువిప్రః - నతు - ఆత్మానమపి-నపునాతీత్యర్థః- యద్యప్యుక్తావీనగుణాభగవద్భక్త్యనుగ్రాహకాః - భక్తిశ్చవేదాన్తవిహితబ్రహ్మోపాసనాత్మికా - తత్రచాధికారస్త్రైవ ర్ణికస్యైవ-నతుశూద్రస్య- ఏతచ్చశాస్త్రీయకాపశూద్రాధికరణన్యాయసిద్ధం , ఏవంచ - సుతరాంశ్వపాకస్యాధికారోన సంభవతీత్యుక్తగుణయుక్తాద్విజాద్భక్తియుక్తశ్వపాకస్యపరత్వవర్ణనమనుచితం -తథాఽప్యత్ర ప్రకరణేభక్తిశబ్దేన ప్రపత్తిర్వివక్ష్యతే - ప్రపత్తౌచసర్వేషామధికారోబహుప్రమాణప్రతిపన్నః - అతఏవహి‹‹దైతేయాయక్షరక్షాంసిస్త్రి యశ్శూద్రావ్రజౌకసః । ఖగామృగాః - పాపజీవాస్సన్తిహ్యచ్యుతతాంగతా,,ఇతిస్త్రీశూద్రాణామపిభగవతిభక్త్యా తత్సాధర్మ్యాపత్తిరుక్తోపపన్నాభవతి ‹‹ వనంగతోయద్ధరిమాశ్రయేతఉపేతనారాయణమాదిదేవమ్ । మన్యేతదేతదఖి లంపరమస్వఘంసస్యాత్మార్పణంస్వసుహృదః పరమస్యపుంస ,, ఇతిప్రపత్తిరపికర్తవ్యత్వేనపూర్వముక్తాచేత్యతోన విరోధః - ఉపపాదితంచైతత్పురస్తాత్ - మనఆదీనాంభగవతిసమర్పణంనామతచ్ఛేషత్వేనతదాయత్తసత్తాదిమత్త్వే

నారాధనాయహిభవన్తిపరస్యపుంసోభక్త్యాతుతోషభగవాన్గజయూథపాయ॥౯॥విప్రాద్ద్విషడ్గుణయుతా
దరవిన్దనాభపాదారవిన్దవిముఖాచ్ఛ్వపచంవరిష్ఠమ్ । మన్యేతదర్పితమనోవచనేహితార్థప్రాణఃపునాతిసకు
లంనతుభూరిమానః॥౧౦॥నైవాత్మనఃప్రభురయంనిజలాభపూర్ణోమానం ❀ జనాదవిదుషఃకరుణోవృణీతే।

నచానుసంధానరూపాధ్యవసాయాత్మకంజ్ఞానం - ప్రాణశబ్దః - ప్రాణాశ్రయప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యాప్యుపలక్షకః-ఏ వంచాత్మాత్మీయాదిసమర్పణేనభగవతిన్యస్తరక్షాభరశ్శ్వపాకోఽపిభగవత్తోషకత్వాదుక్తవిధాద్విప్రాచ్ఛ్రేయానితి భావః॥ తదుక్తంభగవతా ‹‹ అపిచేత్సుదురాచారోభజతేమామనన్యభాక్ । సాధురేవసమన్తవ్యస్సమ్యగ్వ్యవసితోహి సః,,ఇతి‹‹ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థః,, మిత్యాదిచ - అపిచాపేప్వభిరతామద్భక్తాః పాణ్డునన్దన । ముచ్యన్తేపాతకైస్స ర్వైఃపద్మపత్రమివామ్భసేతిచ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ననుపరిపూర్ణస్య భగవతోజాతిగుణవృత్తాదినిహీనశ్వపాకసమర్పితమనఆ దిభిఃకింప్రయోజనం - కథంవాతతస్తస్యతోషః - కథంచైతదేవంవిధోఽపిమామనన్యభావేనభజన్నితరాంమత్ప్రియతమ ఇతిభగవతోక్త-మిత్యత్రాహ॥ నైవేతి ॥ ప్రభురీశ్వరోఽయంనిజలాభపూర్ణఃనిజేనస్వాభావికేన - లాభేనసమస్తకామావా ప్త్యా,పూర్ణః-అతఏవమానంస్వారాధనరూపంకర్మ-నైవజనాద- ఆత్మనఇత్యపకృష్యతే-ఆత నఆత్మార్థం - స్వప్రయోజ నాయనజనాదేత్యర్థః-కింతు- కరుణో - వృణీతే- కరుణఃకరుణావాన్‹‹ గుణవచనేభ్యోమతుపోలుగ్వక్తవ్య,,ఇతిలుప్తమ తుబన్తంపదం‹‹ లుక్తద్ధితలుకి,,లిటాపోలుక్ హేతుగర్భమిదం-దయాలుత్వాద్విదుషోవృణీతేప్రబుద్ధజనాన్స్వారాధన విధానేనాఙ్గీకరోతీత్యర్థః - కరుణయాఽఽరాధకోజ్జీవనార్థమేవారాధనంస్వీకరోతీత్యర్థః ॥ తదేవవిశదయతి॥యద్యదా రాధనం-భగవతే-జనో- విదధీతకరోతితచ్చాత్మనేస్వార్థమేవభవతి‹‹యంస్తువన్స్తవ్యతామేతివన్దమానశ్చవన్ద్యతా,, మితిన్యాయాద్భగవత్పూజనేనస్వయమపిపూజ్యోభవతీత్యర్థః - కథమన్యస్యపూజయాఽన్యస్యపూజ్యతేత్యపేక్షాయాం తదధీనసత్తాదిమతోవస్తునస్తత్సత్కారేణతత్సమ్యావాప్తౌదృష్టాన్తమాహ ॥ యథాముఖశ్రీఃప్రతిముఖస్యేతి॥ యథాస్సా క్షాదలఙ్కారాదిజన్యాముఖస్యశోభాతదధీనస్యచ్ఛాయాముఖస్యభవతి - ఏవంభగవతః , పూజ్యతాతదారాధకానాంభ వతీత్యర్థః ‹‹ తద్యథామాతాతరుణవత్సంవత్సా వామాతరంఛాయాసత్వమనుగచ్ఛేత్తథాప్రకార ,, ఇతిశ్రుతిరిజ్జీవస్యా చ్ఛాయావదీశ్వరపారతన్త్ర్యమవగమయతి,జనాదవిదుషఇతిపాఠే - అవిదుషఃకించిజ్జ్ఞాదపి , జనాన్మానం - ఆత్మార్థం-

౧౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ జనాదవిదుషః.

నవృణీత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం భగవతో భక్త్యైకతోష్యత్వం, తత్తోషస్య చ భక్తోజ్జీవనార్థత్వం చోక్తం, తదేవం స్వస్యోగ్రజాతేరపి తద్భక్తస్య తత్తోషకస్తుతావధికారస్సం, భావితః - యత ఏవం భూతో౽హమతో - యథామతి స్తోష్యామీత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాద్భగవాన్ - భక్త్యైకతోష్యః - తస్మాన్నీచో౽ప్యహం - తద్భక్తియుక్తో౽హమత ఏవ - విగతవిక్లబ గతశఙ్కస్సన్, సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన - ఈశ్వరస్య భగవతః, మహిం మహిమానం - యథామతి, గృణామి స్తౌమీతి నిశ్వరస్తుత్యా, ప్రయోజన మితి శఙ్కాం, నిరాకుర్వన్, తన్మహ్యానువర్ణనం, విశినష్టి ॥ యేనేశ్వరానువర్ణనేన, అనువర్ణితేనేతి - భావే క్తః - అజయా ప్రకృత్యా - గుణవిసర్గం - గుణకార్యం - శరీర - మనుప్రవిష్టః, పుమాన్ - పూయేత శుధ్యేత్ - స్తుత్యా న తస్యకో౽ప్యతిశయః - కిం తు స్తువత ఏవాత్మవిశుద్ధిరూపో౽తిశయ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమాత్మనస్స్తుతావనధికారం పరిహృత్య తత్స్తుతిం ప్రతిజ్ఞాయ తం తుష్టూషుస్తావత్కోపోపశమం ప్రార్థయతే ॥ సర్వే హీతి ద్వాభ్యాం ॥ హే ఈశ, వయమివ, యథా వయం తవ కింకరాః తథా, అమీ, సర్వే - బ్రహ్మాదయో౽పి, సత్త్వధామ్నస్తవ, విధికరాః కింకరా ఏవ, అస్త్వేవం, తతః - కిమత ఆహ, ఉద్విజన్తస్త్వత్కోపాద్భీభ్యతో, వర్తన్తే, అతో, మన్యుం యచ్ఛేత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ సత్త్వధామ్న ఇత్యనేన శుద్ధసత్త్వైకతానస్య తవ కోపస్స్వాభావికో న భవతి, కిం తు లోకరక్షణే౽ధికృతస్య తవ తద్రక్షణరూపక్రీడార్థమాహృత ఇత్యభిప్రేతం ॥ తదేవ వ్యనక్తి ॥ క్షేమాయేతి ॥ అస్య జగతః, క్షేమాయ లబ్ధపరిరక్షణాయ భూతయే యోగాయాలబ్ధలాభాయ - ఆత్మసుఖాయ బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానన్దానుభవజసుఖాయ చ, భగవతస్తవ, రుచిరైస్స్వన్నైరవతారైర్నృసింహాద్యవతారైః - విక్రీడితం - భావే క్తః, వివిధా క్రీడేత్యర్థః, ఇయం దుష్కృద్విషయక్రోధాదిరూపా తవ క్రీడా లోకక్షేమాద్యర్థమిత్యర్థః ॥ ఏవంవిధక్రీడయా హి దుష్కృద్వినాశద్వారా స్థితిపరిపాలనమపూర్వశ్రేయః ప్రాప్తిః, శ్రవణాదినా క్రీడామనుభవతో లోకస్య నిశ్శేషబన్ధకకర్మక్షయరూపమోక్షద్వారా౽౽త్మసుఖానుభూతిశ్చ, భ

యద్యజ్జనో భగవతే విదధీత మానం తచ్చాత్మనే ప్రతిముఖస్య యథా ముఖశ్రీః ॥ ౧౧ ॥ తస్మాదహం విగతవిక్లబ ఈశ్వరస్య సర్వాత్మనా మహి గృణామి యథా మనీషమ్ । నీచో౽జయా గుణవిసర్గమనుప్రవిష్టః పూయేత యేన హి పుమాననువర్ణితేన ॥ ౧౨ ॥ సర్వే హ్యమీ విధికరాస్తవ సత్త్వధామ్నో బ్రహ్మాదయో వయమివేశ న చోద్విజన్తః । క్షేమాయ భూతయ ఉతాత్మసుఖాయ చాస్య విక్రీడితం భగవతో రుచిరావతారైః ॥ ౧౩ ॥ తద్యచ్ఛ మన్యుమసురశ్చ హతస్త్వయా౽ద్య మోదేత సాధురపి వృశ్చికసర్పహత్యా । లోకాశ్చ నిర్వృతిమితాః ప్రతియన్తి సర్వే రూపం నృసింహ విభయాయ జనాస్స్మరన్తి ॥ ౧౪ ॥ నాహం బిభేమ్యజిత తే౽తిభయానకాస్యజిహ్వార్కనేత్రభ్రుకుటీరభసోగ్రదంష్ట్రాత్ । ఆన్త్రస్రజః క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణన్నిర్హ్రాదభీతదిగిభాదరిభిన్నఖాగ్రాత్ ॥ ౧౫ ॥ త్రస్తో౽స్మ్యహం కృపణవత్సల దుస్సహోగ్రసంసారచక్రకదనాద్గ్రసతాం ప్రణీతః । బద్ధస్స్వకర్మభిరుశత్తమ తే౽ఙ్ఘ్రి

వేదిత్యేతదర్థం తవ విక్రీడితమితి భావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యతస్తవ విక్రీడితం లోకస్య క్షేమాద్యర్థం, తత్తస్మాద్ధేతోః, నృసింహ మన్యుం, యచ్ఛ ఉపసంహర ఇతః పరం న మన్యునా ప్రయోజనమస్తీత్యాహ ॥ అధునా, అసురో మత్పితా - త్వయా - హతః - లోకాః - నిర్వృతిం సుఖమితాః ప్రాప్తాశ్చ, నను లోకా నిర్వృతిం యాన్తు నామ - లోకాన్తర్గతసాధుజనస్తు మత్కృతామిమాం భూతహింసాం నానుమోదేత - అత ఆహ ॥ సాధురపి లోకః, లోకోపద్రవకారివృశ్చికసర్పాదిహత్యా - మోదేత - వృశ్చికాదితుల్యస్య మత్పితుర్హత్యా సాధుజనో౽పి మోదేతైవేత్యర్థః - హాతిశబ్దః క్తిన్నన్తః - సర్వే - బ్రహ్మాదయో, నిర్భయాః, ప్రతియాన్తు స్వస్థానాని ప్రతిగచ్ఛన్తు ఇతః పర - మిదం త్వద్రూపం - జనా, అభయాయ - స్మరన్తి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ నను బ్రహ్మాదయ ఉద్విజన్త ఇతి విశేషేణ బ్రహ్మాదీనామేవ క్రోధయుక్తాన్మదుగ్రరూపాద్భయం బ్రూషే - త్వం తు న బిభేషి కిమిత్యత్రాహ ॥ నాహమితి ॥ హే అజిత - తే తవ - - అస్మాత్ - రూపాదితి విశేష్యాధ్యాహారః - అహం - న బిభేమి - కథం భూతాత్ - ఆస్యం చ - జిహ్వా చ - అర్క - సదృశే - నేత్రే చ - భ్రుకుటీనాం - రభస ఆటోపశ్చ - ఉగ్రా - దంష్ట్రాశ్చ - ఏతాన్య, తిభయానకాని, యస్మిన్ - ఆన్త్రమయ్యః - స్రజో, యస్మి - క్షతజారుణిరాక్తాః - కేసరా యస్మిన్, తత్క్షతజకేసరం - శఙ్కువ - దున్నతౌ, స్తబ్ధౌ - కర్ణౌ - యస్మిన్ - తచ్ఛఙ్కుకర్ణం - ద్వయోర్బహువ్రీహ్యోః కర్మధారయః క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణం - నిర్హ్రాదేన, భీతా - దిగిభా దిగ్గజా - యస్మాత్తత్, పూర్వేణ వకః కర్మధారయః, క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణనిర్హ్రాదభీతదిగిభం, తస్మాత్, అరీన్ భిన్దన్తీత్యరిభిన్ది తాని - నఖాగ్రాణి - యస్మి - న్నేవం భూతాత్, రూపా, దహం - న బిభేమీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తర్హి కుతో బిభేషీత్యపేక్షాయామితో బిభేమీత్యాహ ॥ త్రస్తో౽స్మీతి ॥ హే కృపణవత్సల - దుస్సహం, ఉగ్రం - సంసారచక్రకదనం - తస్మాదహం - త్రస్తః భీతో౽స్మి కథం భూతో౽హం, గ్రసతాం ప్రణీతః, గ్రసతామితి కర్తరి షష్ఠీ - గ్రసద్భిః, త్వచ్ఛేషభూతం మత్స్వరూపం తిరోధాపయద్భిః - దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానమమకారాదిభిః తత్ర సంసారే, ప్రణీతః - తస్మాల్లభూతైః కర్మభిశ్చ, బద్ధః నిగళితః - హే ఉశత్తమకమనీ

యతఏవ, ఉక్తవిధం, మాం, ప్రీతః-మద్విషయకనిరతిశయప్రీతియుక్తః- స్త్వం, తెతవాఙ్ఘ్రిమూలం ప్రతి, కథంభూతం, అపవర్గశరణమపవర్గోపాయభూతం, కదాను, హ్వయసే కదా మాం త్వదఙ్ఘ్రిమూలం ప్రాపయిష్యసి, తావన్మమానువర్తతేభయమితి భావః * ॥ ౧౬ ॥ *నను భయం చేత్తద్దుఃఖదర్శనజం కిం తత్సంసారచక్రే దుఃఖమిత్యపేక్షాయాం తద్దర్శయన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ తస్మాదిత్యర్ధేన ॥ యేన కర్మణా అహం బద్ధః-తస్మాత్-కర్మణః-మిత్రా, ప్రియైః-రప్రియైశ్చ, వియోగః, సంయోగః, తాభ్యాం, జన్మ ఉత్పత్తిర్యస్య తేన, శోకాగ్నినా, సకలయోనిషు, దహ్యమానోఽహం- అతీవదుఃఖితోఽహమిత్యర్థః - భ్రమామీత్యన్వయః, అస్య దుఃఖనిమిత్తకస్య నివృత్త్యుపాయమనుతిష్ఠేత్యపేక్షాయామన్తరేణ భవద్దాస్యమన్యన్నిశ్శేషదుఃఖనివృత్త్యుపాయభూతం నాస్త్యేవ, కథంచిత్సదపి దుఃఖాత్మకమేవేత్యాహ ॥ దుఃఖౌషధమితి ॥ యత్, దుఃఖస్య, ఔషధం ప్రతికారాత్మకం, తదపి, దుఃఖం దుఃఖాత్మకమిత్యర్థః, దుఃఖస్య ప్రతికారోఽపి దుఃఖనిమిత్తదురితనిరసనేన భవతి, నిశ్శేషదురితనివర్తకం చ న కించిదన్యదస్తి, ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదికం న నిశ్శేషనివర్తకం- ప్రత్యుత దుఃఖాత్మకం చేత్యర్థః - అతో, హే భూమన్, అతద్ధియా యితజ్జనహితాయ నభవతి, అతద్ధియాఽహమితి పాఠే అహం దేహాత్మాభిమానేన, భ్రమామి, అత, స్తవ, దాస్యయోగం, దిశ, తవ నిత్యదాస్యసంబన్ధం దేహి, వదేతి పాఠే, ఉపదిశ, నిత్యప్రబుద్ధత్వద్దాస్యసంబన్ధవాన్ యథా భవేయం- తథా మామనుగృహాణేత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ *ఏవం కోపోపశమనః ప్రార్థితః- భగవద్దాస్యమేవ దుఃఖౌషధమితి చోక్తం,, పూర్వమేతదనహమానసమనువర్ణితేనే,, తి భగవద్వర్ణనమాత్మవిశుద్ధిలక్షణమిత్యుక్తం అథ త్వదనుగ్రహేణ ప్రబుద్ధనిత్యభవద్దాస్యసంబన్ధోఽహం యథామతి త్వాం స్తువన్ దుఃఖనిమిత్తకర్మభిర్విముక్తస్సర్వాణి దుఃఖాని యథా తరేయం, తథాఽనుగృహాణేత్యాహ ॥ సోఽహం త్వదనుగ్రహేణ ప్రబుద్ధనిత్యభవద్దాస్యసంబన్ధోఽహం, సుహృదోఽపి హితైషిణః - ప్రియస్య, మమ నిరతిశయప్రీతివిషయస్య- పరదేవతాయాః, స్తవ-బ్రహ్మాదిభి-ర్గీతాః లీలారూపవ్యాపారవిషయాః- కథాః, అనుగృణన్, గుణవిప్రయుక్తః సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మబన్ధైః రాగాదిభిర్వా విముక్తః,

మూలం ప్రీతోఽపవర్గశరణం హ్వయసే కదా ను ॥ ౧౬ ॥ యస్మాత్ప్రియాప్రియవియోగసంయోగజన్మశోకాగ్నినా సకలయోనిషు దహ్యమానః । దుఃఖౌషధం తదపి దుఃఖమతద్ధియాహం భూమన్భ్రమామి † దిశ మే తవ దాస్యయోగమ్ ॥ ౧౭ ॥ సోఽహం ప్రియస్య సుహృదః పరదేవతాయా లీలాకథాస్తవ నృసింహ విరిఞ్చిగీతాః । అఞ్జస్తితర్మ్యనుగృణన్గుణవిప్రయుక్తో దుర్గాణి తే పదయుగాలయహంససఙ్గః ॥ ౧౮ ॥ బాలస్య నేహ శరణం పితరౌ నృసింహ నార్తస్య చాగదముదన్వతి మజ్జతో నౌః । తప్తస్య తత్ప్రతివిధిర్య ఇహాఞ్జసేష్టస్తావద్విభో తనుభృతాం త్వదుపేక్షితానామ్ ॥ ౧౯ ॥ యస్మిన్యతో యర్హి యేన చ యస్య యస్మాద్యస్మై యథా యదుత యస్త్వ

ప్తే తవ- పదయుగళమేవా-లయం - ఆశ్రయో యేషాం, తే- భక్తాః - స్త ఏవ, హంసాః- తైస్సఙ్గో యస్య- తాదృశః- అఞ్జస్తితర్మి సుఖేనాతితరామి, తథాఽనుగృహాణేత్యభిప్రాయః- అత్రాయం క్రమః- తావత్త్వదనుగ్రహేణ సత్సఙ్గః- తతో భగవద్గుణవర్ణనం- తతో విరాగ- స్తత స్త్వద్భక్త్యా దుఃఖనిమిత్తకర్మక్షయద్వారా సంసృతే స్తరణమితి * ॥ ౧౮ ॥ *ఏతత్సర్వం త్వదనుగ్రహేణైవ భావ్యం- న తూపాయాన్తరేణేతి కైముత్యన్యాయేనవక్తుం తావత్త్వదుపేక్షితానాం న దుఃఖప్రతిక్రియాఽస్తీత్యాహ ॥ బాలస్యేతి ॥ హే నరసింహ ఇహ లోకే- బాలస్య, త్వదుపేక్షితస్య, పితరౌ మాతాపితరౌ న శరణం న రక్షకౌ- ఏవ- మార్తస్య రోగపీడితస్య, త్వదుపేక్షితస్యాగదమౌషధం న శరణం- తథా- ఉదన్వతి సముద్రే- మజ్జత- స్త్వదుపేక్షితస్య నౌ- ర్న శరణం -పిత్రాదిషు సత్స్వపి బాలాదీనాం వినాశదర్శనాదితి భావః - అతో- హే విభో- నృసింహ ఇహ లోకే- తప్తస్య దుఃఖితస్య- తత్ప్రతివిధిస్తాపప్రతీకారో- యః, తావత్ప్రసిద్ధః - స త్వదుపేక్షితానాం, తనుభృతాం, కిమఞ్జసేష్టః- అపి తు నేష్ట ఏవ- బాలాదిదుఃఖోపశమన ఏవ పిత్రాదయో న ప్రభవః, కిం పునర్నిశ్శేషదుఃఖోపశమనే, న ప్రభవ ఇతి, అత, స్త్వదనుగ్రహేణైవ నిశ్శేషం దుఃఖాత్మకసంసృతినివృత్తిరితి సంసృతిచక్రాదుత్తారక స్త్వమేవేతి భావః * ॥ ౧౯ ॥ *యత స్త్వమేవంభూతోఽత స్సంసృతిచక్రపతితం త్వత్ప్రపన్నం మాముత్తారయేతి విజ్ఞాపయిష్యన్ త్వత్ప్రపత్తిమన్తరేణ న కోఽప్యాత్మానం తారయితుం ప్రభురితి వక్తుం తావదాచార్యాదిముఖేన కారితమపి త్వచ్చరణవరణం త్వత్కారితమేవ - యత స్తత్తత్క్రియాశ్రయకర్త్రాదికారకషట్కసంబన్ధి శరీరకత్వేన చ త్వమేవావస్థిత ఇత్యాహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్నిత్యధికరణకారకనిర్దేశః - యత ఇతి హేతుత్వశక్త్యాశ్రయం నిర్దిశ్యతే- యర్హీత్యనేన కాలః - యేనేతి కరణత్వశక్త్యాశ్రయం- యస్యేతి సంబన్ధి - యస్మాదిత్యపాదానత్వశక్త్యాశ్రయం - యస్మై ఇతి సంప్రదానత్వశక్త్యాశ్రయం, యథేత్యనేనోక్తాధికరణాదిగతః

౧౭ ॥ శ్లో * పా ॥ అతద్ధియాఽహం † వదమే తవ.

ప్రకారః యదితికర్తృత్వశక్త్యాశ్రయం - ఉత అపి చ - య ఇత్యనేన ప్రయోజకకర్తా - సంచోదిత ఇత్యనేన ప్రయోజ్యకర్తా - తావేవా, పరః పరశ్చ - యద్వా - పరః ఉత్కృష్టః - అపరోఽవమః, భావః పదార్థః - సప్రకారకారకషట్కరూపస్సంబన్ధిరూపః కాలరూపశ్చ - యో యః పదార్థః, పృథక్స్వభావః, ప్రవిభక్తస్స్వభావో యస్య - సపృథక్స్వభావః - కర్తృకర్మద్వారా తత్క్రియాశ్రయత్వమధికరణత్వం - ద్రవ్యగుణక్రియాన్యతమనిరూపితత్వే తత్కారణత్వే చ సతి సవ్యాపారనిర్వ్యాపారనిష్ఠత్వం హేతుత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారజన్యఫలావ్యవహితపూర్వవ్యాపారాశ్రయత్వం కరణత్వం - సంబన్ధసామాన్యాశ్రయత్వం సంబన్ధిత్వం - ప్రకృతధాతూపాత్తవ్యాపారానావిష్టత్వే సతి తజ్జన్యవిభాగాశ్రయత్వమపాదానత్వం - దానస్య కర్మణా క్రియయా వా సంబధ్యమానత్వం సంప్రదానత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారవ్యధికరణతజ్జన్యఫలాశ్రయత్వం కర్మత్వం - ప్రకృతధాతూపాత్తవ్యాపారానుకూలవ్యాపారాశ్రయత్వం ప్రయోజకత్వం ధాతూపాత్తవ్యాపారాశ్రయత్వం కర్తృత్వమిత్యేవం సప్తవిభక్త్యర్థానాం ప్రవిభక్తస్స్వభావః, కాలస్య త్వాత్మవ్యతిరిక్తపరిచ్ఛేదకత్వం స్వభావః, ఏవం పృథక్స్వభావః ఉచ్చావచరూపః, కరోతి ఉత్పాదయతి, వికరోతి వినాశయతి, ఉత్పాదనాశ్రయో వినాశనాశ్రయో వా భవతి, తదఖిలం కారకషట్కాదిరూపం వస్తు - భవతః - స్వాభావికం - రూపం శరీరమిత్యర్థః - ఏవం చ సర్వభావాన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకతయాఽవస్థితస్య తవైవ - సర్వే నిగ్రహానుగ్రహాదయస్స్వద్వారకా వ్యాపారా ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథ త్వత్ప్రసాదనమన్తరేణ కః పుమాన్ అతితరేత్ సంసారచక్రమిత్యాహ ॥ మాయేతి ॥ త్వదన్యస్త్వత్సమాశ్రయణవిముఖః కః పుమాన్, సంసారచక్రమతితరేత్ - న కోఽపీత్యర్థః సంసారం చక్రం చక్రవత్పరివర్తమానం సంసారం - చక్రశబ్దేన తత్ర పతితస్య దృఢతరావలమ్బనమన్తరేణ యథా తతో నిష్క్రమణం సంభవతి, తథా సంసారే పతితస్యాలమ్బనభూతం భగవన్తమన్తరేణ తస్మాదతితరణం సంభవతీత్యభిప్రేతం - సంసారచక్రత్వేన రూపయతి తం విశినష్టి, యత్ యస్మిన్ మనసి నాభిరూపే - పుంసః పరమపురుషస్య, అజయా భగవన్మాయయా హేతుభూతయా, అర్పితాః, షోడశ, జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యాపారా దశ, ప్రాణాపానాదిరూపాః పఞ్చ ప్రాణవృత్తయః - మనోవృత్తిశ్చ - ఇతి షోడశ, ఏత ఏవ, అరాణి - యస్య, తతి - తత్ర జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యాపారాణాం మనోవ్యాపారానువిద్ధత్వస్వాభావ్యాత్తద్వ్యాపారపూర్వకత్వాచ్చ తదాయత్త

> పరః పరో వా । భావః కరోతి వికరోతి పృథక్స్వభావస్సంచోదితస్తదఖిలం భవతస్స్వరూపమ్ ॥ ౨౦ ॥ మాయా మనస్సృజతి కర్మమయం బలీయః కాలేన చోదితగుణానుమతేన పుంసః । ఛన్దోమయం యదజయాఽర్పితషోడశారం సంసారచక్రమజ కోఽతితరేత్ త్వదన్యః ॥ ౨౧ ॥ సత్వం హి నిత్యవిజితాత్మగుణస్స్వధామ్నా కాలో వ

త్వేన తదర్పితత్వం - మనోవృత్తేస్తు సాక్షాన్మనస ఏవాశ్రయత్వాత్తదర్పితత్వం, యద్యపి మనః పర్యన్తానామిన్ద్రియాణాం ప్రాణాయత్తస్థితిత్వేన ప్రాణవ్యాపారపూర్వకత్వేన చ ప్రాణవృత్తీనాం సాక్షాత్పరంపరయా వా న మన ఆశ్రయః, తథాఽపి, మనోవ్యాపారాభావదశాయాం విద్యమానాఽపి ప్రాణవృత్తిరజ్ఞాతా, అత ఏవ, సత్ప్రియేతి, తద్వృత్తిసత్తాజ్ఞానస్య మనోవ్యాపారపూర్వకత్వాత్తస్యాస్తదర్పితత్వమవగన్తవ్యం, యద్వా - అజయా హేతుభూతయా, అర్పితాః, షోడశ, ఏకాదశేన్ద్రియాణి, పఞ్చ భూతానీ, తి - షోడశ వికారా ఏవ, అరాణి, యస్య - యదేతత్సంసృతిచక్రమిత్యన్వయః - సంసారస్య సర్వేన్ద్రియవ్యాపారపూర్వకత్వాత్తదర్పితత్వమవగన్తవ్యం, అస్మిన్ పక్షే నాభిత్వేన న కంచిదపి రూపితం, యద్వా అజయా నాభిరూపయా హేతుభూతయా చ, అర్పితాః, షోడశ - ఏకాదశేన్ద్రియపఞ్చభూతాత్మకాన్య, రాణి - యస్యేత్యర్థః, సంసారచక్రస్యార్పితషోడశారత్వే అజాయా హేతుత్వముక్తం - సా కిం సాక్షాదేవ హేతురిత్యాహ ॥ మాయేతి ॥ మనస్సృష్టిద్వారా హేతురితి భావః, కిం తిరోహితస్యాస్సహకారికారణ, మత ఆహ ॥ కాలేనేతి ॥ కాలేన సహ, మాయా, మనః, సృజతి, కాలసహకృతా ప్రకృతిర్మనస్సృజతీత్యర్థః - కాలోఽపి న స్వరూపేణ ప్రకృతేర్మనస్సర్గే సహకారీ, అపి తు - గుణక్షోభద్వారేతి వదన్ కాలం విశినష్టి - చోదితగుణానుమతేనేతి, చోదితాః కాలేన క్షుభితాః - సత్త్వాదయో, గుణాః, తై - రనుమతేన సహకృతేన, స్వచోదితగుణత్రయసచివేన కాలేన సహకృతా, భగవతో మాయా - మనః, సృజతి, సంసారచక్రస్య దుస్తరత్వం భగవదాభిముఖ్యే తు సుతరత్వం చావిష్కర్తుం మనో విశినష్టి ॥ కర్మమయమితి ॥ త్రిగుణాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపత్వేన స్వయమపి త్రిగుణాత్మకత్వాద్రజోమయతయా పుణ్యపాపరూపకర్మవిషయప్రవృత్తిప్రచురం, బలీయః అనతివర్త్యదోషం ఛన్దోమయం సత్త్వానుయానాచ్ఛాస్త్రీయగతిసాధనప్రచురం - ఇచ్ఛామయమిత్యర్థస్త్వనుపపన్నః - ఛన్దశ్శబ్ద ఇచ్ఛావాచీ, న తు ఛన్దశ్శబ్దః - అనేన సత్త్వప్రాచుర్యే సతి భగవదాభిముఖ్యేన సంసృతిచక్రం సుతరమిత్యభిప్రేతం - ఏవంభూతం మనస్సృజతీత్యన్వయః, తదేవం మనోదోషాత్సంసారానతివృత్తిస్త్వత్సమాశ్రయణవిముఖస్యేత్యుక్తం భవతి - త్వదన్యః కస్సంసారచక్రమతితరేదిత్యనేన త్వదనన్యస్తు అతితరేదేవేతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదేవావిష్కుర్వన్ త్వదనన్యం,

మాం సంసారచక్రాన్నిర్గమయేతి ప్రార్థయతే॥సత్వం హీతి॥యః, స్వమాయామనస్సర్గద్వారా సంసృతిచక్రే జీవలోకం పాతయతి, సః, త్వం- మజయాస్వకీయయామాయయా - షోడశారే-చక్రే సంసారాత్మకే-విసృష్ట-మతఏవ-నితరాంపీడ్యమాన-మధునా-త్వాం-ప్రపన్నం, మాం- హేవిభో, అపకర్ష సంసృతిచక్రాద్బహిర్గమయ ॥ య ఏవ బన్ధకస్స ఏవ మోచక, ,ఇతి న్యాయేన త్వమేవ తతో నిర్గమయితుం సమర్థ ఇతి భావః- సామర్థ్యమేవ దర్శయన్ తం విశినష్టి॥నిత్యేత్యాదినా॥ ఆత్మగుణాః స్వశరీరభూతప్రకృతిగుణాః-నిత్యం,విజితా-ఆత్మగుణా,యేన , నిత్యాస్పృష్టదేహధర్మేణ , స్వధామ్నా స్వస్వరూపేణైవ యద్వా-విజితాత్మగుణో.యః-స్వఆత్మా-తస్య- ధామ్నా ప్రకాశేనైవ, వశీకృతవిసృజ్యవిసర్గశక్తిః ,వివిధం సృజ్యాః విసృజ్యాః జీవా, స్తేషాం-విసర్గే-శక్తి-ర్యస్యాస్సా ప్రకృతి-స్సా-వశీకృతా- యేన,సతథోక్తః - కాలశరీరకశ్చ,వశీకృత సంసృతినిమిత్తప్రకృతిత్వాన్మోచయితుం త్వమేవ ప్రభురితి భావః - నిత్యవిజితాత్మేత్యాదినా విసృజ్యజీవవర్గాద్వ్యావృత్తి ప్యాది స్తస్ప్రపఞ్చస్తాద్వైలక్షణ్యముక్తం,అతస్సంసారిజీవవర్గేన కోఽపి తన్మోచనే దక్షః-నహి స్వయం కారాగృహబద్ధోఽన్యం తాదృశం మోచయితుం ప్రభురిత్యుక్తం భవతి ॥ ౨౨ ॥ నను త్వం బాలస్సన్నేవ కిం సంసారాన్నిర్విద్యసే - భుఙ్క్ష్వ భోగా,నిత్యత్రాహ॥దృష్టా ఇతి త్రిభిః॥ హే విభో-అయం సంసారిజనో-యా,నిచ్ఛతి కామయతే , అఖిలధిష్ణ్యపానామిన్ద్రాదీనాం,మాం -ఆయురాదయః-మయా,వివిచ్య,దృష్టాః-శ్రియః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః -విభవ,స్త్రిలోకాధిపత్యరూప మైశ్వర్యం, ఆయురాదయో దృష్టా ఇతి కాక్వా తుచ్ఛత్వముక్తం,తదేవాహ॥యేఇతి॥యే - అస్మత్పితుః-కోపహాసవికృతభ్రూభఙ్గమాత్రేణ-విలులితాః ధ్వస్తాః,సచమత్పితా-త్వయా నిరస్తః ॥ ౨౩ ॥ యస్మాదాయురాదయో మత్పితృదృష్టాస్తేన తుచ్ఛత్వేన దృష్టా, స్తస్మా, త్తనుభృతాం దేహినా , మహూః ఆయురాదిరూపాః - ఆశిషః-జ్ఞః తత్పరిపాకం విద్వాన్ , అజ్ఞ ఇతి చ్ఛేదః,అజ్ఞస్సన్నహం, మైన్ద్రియమ్మైన్ద్రియమైరనుభావ్యం , అన్యదపి సుఖం-ఆవిరిఞ్చాద్బ్రహ్మణోఽనుభావ్యమభివ్యాప్యాపి-న

శీకృతవిసృజ్యవిసర్గశక్తిః।చక్రే విసృష్ట మజయేశ్వర షోడశారే నిష్పీడ్యమానముపకర్ష విభో ప్రపన్నమ్॥౨౨॥
దృష్టా మయా దివి విభోఽఖిలధిష్ణ్యపానామాయుః శ్రియో విభవ ఇచ్ఛతి యాఞ్జనోఽయమ్ । యేఽస్మత్పితుః కుపితహాసవిజృమ్భితభ్రూవిస్ఫూర్జితేన లులితాస్స తు తే నిరస్తః॥ ౨౩ ॥ తస్మాదమూస్తనుభృతామహమాశిషోఽజ్ఞ ఆయుశ్శ్రియం విభవమైన్ద్రియమావిరిఞ్చాత్ । నేచ్ఛామి తే విలులితానురువిక్రమేణ కాలాత్మనోపనయ మాం నిజభృత్యపార్శ్వమ్ ॥ ౨౪ ॥ కుత్రాశిషశ్శ్రుతిసుఖా మృగతృష్ణిరూపాః క్వేదం కలేబరమశేషరుజాం విరోహః । నిర్విద్యతే న తు జనో యదపీతి విద్వాన్ కామానలం మధులవైశ్శమయన్దురాపైః॥ ౨౫ ॥క్వాహం రజఃప్రభవ ఈశ తమోఽధికేఽస్మిన్ జాతస్సురేతరకులే క్వ తవానుకమ్పా । న బ్రహ్మణో న తు భవస్య న వై రమాయా యన్మేఽర్పితశ్శిరసి పద్మకరః ప్రసాదః॥ ౨౬ ॥ నైషా పరావరమతిర్భవతో నను స్యాజ్జన్తోర్యథాఽఽత్మ

ధా- కాలాత్మనా కాలరూపేణ - ఉరువిక్రమేణ విపులపరాక్రమేణ-విపులపాదవిక్షేపేణవా-విలులితాన్ విధ్వస్తానణిమాదీనపి నేచ్ఛామి - అతో నిజభృత్యానాం పార్షదానాం-పార్శ్వం సమీపమేవ-మాం-ప్రాపయ ॥ ౨౪ ॥ కించ, శ్రుతిః శ్రవణం-తదేవ సుఖం యాసు-తాః - అతఏవ-మృగతృష్ణరూపాః మరీచికావదవస్థితాః- ఆశిషః కుత్ర-పురుషార్థాభాసా ఆశిషః క్వేత్యర్థః॥అశేషాణాం, రుజాం రోగాణాం - విరోహ ఉద్భవస్థానం-క్వచేదం-కళేబరం-దుర్ఘటమేతదితి భావః-ఏవం చేత్సర్వోఽపి జనః కిమితి సంసారాన్న నిర్విద్యతే, తత్రాహ॥నిర్విద్యత ఇతి ॥ యద్వైషయికం సుఖమితి, ఇత్థం మృగతృష్ణికాతుల్యం,విద్వాన్ జానన్నపి- న నిర్విద్యతే - విద్వానపీత్యపిశబ్దేనావిదుషో నితరాం నిర్వేదాభావస్సూచితః , విదుషోఽప్యనిర్వేదే హేతుం వదన్ విద్వాంసం విశినష్టి ॥ దురాపైర్దుఃఖేనాపి లబ్ధుమశక్యైర్మధులవైరైవషయికసుఖలేశైః,కామ ఏవా-నలః-తం,ముపశమయన్ విషయాసక్తస్సన్,విద్వానపి,న నిర్విద్యత ఇత్యర్థః ॥ విషయాసక్తస్య నిర్వేదేఽప్యవకాశో నాస్తీతి భావః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం తత్ప్రాప్తమేతదనుగ్రహం సంప్రార్థ్య స్వశిరసి దుర్లభేన తత్కరపల్లవనిధానేనాత్మనః కృతార్థతామావిష్కరోతి॥క్వాహమితి॥ హే ఈశ , తమోఽధికే తమః ప్రచురే - రజః ప్రభవే రజస ఉత్పత్తిస్థానే,రజస్తమః కార్యకామక్రోధలోభాదిమోహప్రచురే,సురేతరకులే అసురకులే ,జాతోఽహం, క్వచ తవా-నుకమ్పా,దుర్ఘటమేతదిత్యర్థః॥కిం తదిత్యత్రాహ॥బ్రహ్మాదీనాం శిరసి-యో-నైవా , ర్పిత, స్తేషామపి దుర్లభ ఇతి భావః ॥ స, ప్రసాదః ప్రసాదసూచకః, పద్మవ,త్తాపహారకః,కరః-మమ,శిరస్య,ర్పిత , ఇతియ-దేతద్దుర్ఘటమితి భావః - అతోఽహమలభ్యలాభేన కృతార్థోఽస్మీతి తాత్పర్యమ్ ॥ ౨౬ ॥ నను తావతా తవ వైషమ్యాదిదోషప్రసఙ్గ ఇత్యాహ॥నైషేతి॥యథాయ్యా,జన్తోః ప్రాకృతస్య,పరావరమతిరుత్కృష్టాపకృష్టబుద్ధిర్విషమాబుద్ధిరితి యావత్-సైషా బుద్ధిః-భవతో, నైవ స్యాన్నను , తదభావే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ జగత-ఆత్మసుహృదః-ఆత్మనోఽన్తరాత్మనః-సుహృదో హితైషిణశ్చ - ఆత్మన ఇత్యనేన జగతశ్శరీ

రత్వమవగమ్యతే-నహీకస్మింశ్చిచ్ఛరీరే ఆత్మనః ప్రీతిరస్యస్మిన్న ప్రీతిరితిభావః , సర్వస్యాపిజగతస్స్వాభావికస్సుహృదసీతివాఽర్థః , తర్హిసర్వేష్వేకరూపోనుత్ప్రసాదః కిం నస్యా-త్తత్రాహ ॥ యద్యప్యేవంభూతస్త్వం , తథాఽపి-వైషమ్యరహితస్యాపి తేతవ-సంసేవయా, ప్రసాదో, భవతి , తత్ర సేవానురూపం తత్తదపేక్షానుసారేణ, ధర్మాదిపురుషార్థానాం, ముదయో, భవతి, అపేక్షాఽనురూపఫలదత్వే దృష్టాన్తః-సురతరోరివేతి ॥ యథా, సురతరోః -కల్పద్రుమస్యతత్తత్సేవకాపేక్షానుసారేణఫలప్రదత్వం, నచతావతాతస్యవైషమ్యం, తద్వత్, నపరాపరత్వం సర్వేష్వేకరూపప్రసాదాభావే-పరాపరత్వం వైషమ్యం నకారణమిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏవమాత్మనస్తత్ప్రసాదేనకృతార్థతామావిష్కృత్యాథన కేవలమధునైవత్వత్ప్రసాదవిషయోఽహంజాతః -కింతుయదామాతృగర్భస్థం మామనుజిఘృక్షతాత్వయాసంబోధితేనసురర్షిణాఽనుగృహీతస్తదైవత్వదనుగ్రహవిషయ ఆసమతోజన్మన ఆరభ్యత్వయాఽనుగృహీతోఽహం తద్భృత్యపార్శ్వం నవిసృజామీత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ హేభగవన్, యః, సురర్షిణా నారదేన, ఆత్మసాత్కృత్వా , ఆత్మాధీనంకృత్వా, ‹‹ తదధీనవచనే చ ,, తి, సాతిప్రత్యయః, పూర్వం విషయపరవశత్వేనతదధీనం మాం స్వాధీనంకృత్వేత్యర్థః ॥ యద్వా, ‹‹ అభివిధౌసంపదా చ ›› తిసాతిః-అభివిధిశ్చ కించిదన్యథాత్వం - పూర్వం భవత్ప్రీతికూల్యేనస్థితం మాం కించిత్త్వదనుకూలంకృత్వేత్యర్థః - గృహీతస్త-త్వత్ప్రియోపదేశేనానుగృహీత - స్సోఽహ-మిదానీం - తవ-భృత్యసేవాం దాసానుదాస్యం - కథంనువిసృజేన కథంచిదపీత్యక్ష్యామీత్యర్థః-కథంభూతోఽనుగృహీతోఽస్మి - ప్రభవస్సంసార ఏవా-హికూపః సర్పజుష్టః కూప - స్తస్మిన్-కామాభికామం-కామ్యన్త ఇతి కామాః-విషయాశ్శబ్దాదయ-స్తా- న్కామయమానం-నిపతిత-మనఅనుసృత్య - తత్ప్రసఙ్గాత్-తత్రనిపతితజనస్య యః- ప్రకృష్టస్సఙ్గః-తస్మాద్ధేతోః - ప్రపతన్నహం విషయాసక్తచిత్తజనసఙ్గాత్ప్రభవాహికూపే పతన్నహమిత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ యో నారదముఖేనమయికృతస్స ఏవ పరమోఽనుగ్రహః-నచేదమతితుచ్ఛం మత్ప్రాణరక్షాదిరూపం-నచేదం త్వయా మదనుగ్రహార్థంకృతం-కింత్వన్యార్థమిత్యాహ ॥ మత్ప్రాణరక్షణమితి ॥ హేఅనన్త - యదేత, న్మత్ప్రాణరక్షణం-మత్పితుర్వధశ్చేతి-తదుభయం-స్వభృత్యఋషివాక్యం - ఋతంసత్యం-విధాతుంకర్తుం-కృతమితిమన్యే-స్వభృత్యఋ

సుహృదో జగతస్తథాఽపి । సంసేవయా సురతరోరివ తే ప్రసాదస్సేవానురూపముదయో న పరావరత్వమ్॥
ఏవం జనం నిపతితం ప్రభవాహికూపే కామాభికామమను యః ప్రపతన్ప్రసఙ్గాత్ । కృత్వాఽఽత్మసాత్సుర
ర్షిణా భగవన్గృహీతస్సోఽహం కథం ను విసృజే తవ భృత్యసేవామ్ ॥ ౨౮ ॥ మత్ప్రాణరక్షణమనన్త పితుర్వ
ధశ్చ మన్యే స్వభృత్యఋషివాక్యమృతం విధాతుమ్ । ఖడ్గం ప్రగృహ్య యదవోచదసద్విధిత్సుస్త్వామీశ్వరో మ
దపరోఽవతు కం హరామి ॥ ౨౯ ॥ ఏకస్త్వమేవ జగదేతమముష్య యత్త్వమాద్యన్తయోః పృథగవస్యసి మధ్య

షివాక్యమిత్యత్ర ‹‹ నిజభృత్యభాషిత ,, మిత్యత్రేవార్థో ద్రష్టవ్యః- కించ-యః-దస్మత్పితా-విధిత్సు- ర్మద్వధమితి శేషః- మాం-జిఘాంసుః-ఖడ్గం - ప్రగృహ్య-మత్తోఽన్యశ్చేదీశ్వర స్త్వద్రక్షకోఽస్తి- తర్హి-స-త్వా - మిదానీం-అవతురక్షతు-తవ-కంశిరః-హరామీ - తి-యః-దవోచదుక్తవాన్-తదీశ్వరాంతరరాహిత్యవచః - అసదసత్యం చ-విధాతుం-మత్ప్రాణరక్షాదికం కృతమిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవం కోపోపశమనప్రార్థనానుప్రసక్తం స్వాభిప్రేతం తద్దాస్యయోగం సంప్రార్థ్య ఇదానీం కృత్స్న చిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మానం తచ్ఛరీరకం తదుత్పత్తిస్థితిలయకారణం తదనన్యం స్తౌతి ॥ ఏక ఇతి ॥ ఏతత్సందృశ్యమానం చిదచిదాత్మకం-కృత్స్నం- జగ-దేకః-త్వమేవ-ఏతదిత్యనేన విభక్తనామరూపం చిదచిదాత్మకం జగన్నిర్దిశ్య తస్య త్వంశబ్దవాచ్యబ్రహ్మణోఽనన్యత్వం సాధ్యతే ‹‹ తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః ,, ఇత్యత్ర యథా-ఏక ఇత్యనేనావిభక్తనామరూపచిదచిచ్ఛరీరకత్వం కారణావస్థావస్థితముచ్యతే - యద్వై ‹‹ కమేవాద్వితీయ ,, మిత్యత్రైకశబ్దేన-తత్ర హి వక్ష్యమాణనామరూపవిభాగనిబన్ధనబహుత్వప్రతిసంబన్ధ్యైక్యం హ్యేకశబ్దార్థః - అత్రాప్యేతచ్ఛబ్దేన ప్రసిద్ధపరామర్శినా యదభిప్రేతం నామరూపవిభాగప్రయుక్తం బహుత్వం - ప్రతిసంబన్ధ్యేకత్వం తద్విభాగాభావనిబన్ధనముచ్యతే- తదయమర్థః-యథా కారణావస్థాయాం ఘటశరావాదినామరూపవిభాగరహిత ఏకత్వేనావస్థితో మృత్పిణ్డః పశ్చాద్ఘటాదిరూపేణ పరిణమన్నానురూపవిభాగవిభక్తస్తేభ్యోఽన్య ఏవ - ఏవం త్వమపి కారణావస్థాయాం నామరూపవిభాగానర్హ చిదచిచ్ఛరీరకతయైకత్వేనావస్థితో దేవాదినామరూపవిభాగార్హస్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన పరిణమంస్తతోఽభిన్న ఇతి కార్యకారణయోరనన్యత్వాత్తత్కార్యభూతజగదనన్యస్త్వం- కార్యత్వకారణత్వయోస్సతో ద్రవ్యస్యావస్థావిశేషరూపత్వేన సర్వావస్థాస్వనుస్యూతం ద్రవ్యమేకమేవేతి భావః - తదేవ సహేతుకముపపాదయతి-యత్ యస్మాత్ -త్వ-మముష్యజగతః- ఆద్యన్తయోరవస్థయోః, పృథ-గవస్యసి-ఆత్మానమితి శేషః - పృథక్ మధ్యావస్థారహిత-మాత్మానం - అవస్యసి పర్యవసితం కరోషి-జగతఆదౌ సృష్టేః పూర్వం-తస్యాన్తే ప్రలయే చా - త్మానం-పర్యవశేషయసి, తతో-మధ్యతో మధ్యావస్థాయాం చ-త్వమేవ ॥ తథా

హి ॥ కటకమకుటాదికారణతయా కటకాద్యవస్థాతః పూర్వ మవస్థితస్సువర్ణపిణ్డః కటకాద్యవస్థాయాః పర్యవశేషితో మధ్యే తః కటకాద్యవస్థాయా స్తదవస్థావతో ద్రవ్యాన్న భిద్యతే - తద్వదితి భావః ॥ ఏవం జగతో ఽభిన్నత్వోపపాదనేన జగదుపాదానత్వం ముక్తమ్ , అథ తన్నిమిత్తకారణత్వం వదన్నుపాదానత్వప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషపరిహారం సూచయన్ కార్యావస్థాయాం నానాత్వేనావస్థానం చాహ॥ సృష్ట్వేతి ॥ గుణవ్యతికరం సత్త్వాదిప్రాకృతగుణపరిణామాత్మకమిదం జగ, న్నిజమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-సృష్ట్వా , త-త్సృష్టం-జగ-దనుప్రవిష్టః అన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టః ''తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ ,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా తావత్స్వానుప్రవేశేనైవ సృష్టం చిదచిదాత్మకం పునస్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానద్వారా ఽన్తరాత్మతయా ఽనుప్రవిష్టః తైస్స్వశరీరభూతైశ్చిదచిదాత్మకై ర్దేవాదిభిశ్శరీరైః , నానేవభిన్న ఇవ- అవసితః ప్రతీతః,అతో , దేవమనుష్యాదిభేదభిన్నం జగ త్త్వమేవేతి భావః,సృష్ట్వా నుప్రవిష్ట ఇతి సృష్ట్యనుప్రవేశయో రేకకర్తృకత్వ కథనేన జగన్నిమిత్తకారణత్వం , తచ్చ విశిష్టవిశేష్యాంశభూతస్వరూపస్యైవేతి చ ఫలితం , యేనాకారేణానుప్రవేశ స్తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వ మప-ఏవం చ విశిష్టాకారేణానుప్రవేశ స్తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వమపి , ఏవం చ విశిష్టాకారేణానుప్రవేశ స్తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వం హి క్త్వా ప్రత్యయస్వారస్యాదవగమ్యతే , అనుప్రవేశశ్చ విశేష్యాకారేణేతి తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వమపి - ఏవం చ విశిష్టాకారేణోపాదానత్వం విశేష్యాకారేణ తు నిమిత్తకారణత్వమిత్యుక్తం భవతి - అత ఏవ చేదం సృష్ట్వేతి దంశబ్ద నిర్దిష్టం సృష్టంప్రతికర్మభూతం జగచ్చిదచిదుభయాత్మకమేవ సాక్షాదుత్పత్త్యాద్యవస్థాశ్రయమిత్యవగమ్యతే - అనుప్రవిష్ట ఇత్యనేన ల త్తిదవస్థాని ''ధృతయా ఽన్తరాత్మతయా అనుప్రవేశకథనేన స్వవిశేషణభూతచిదచిద్ద్వారా తద్గతోత్పత్త్యాద్యవస్థాశ్రయత్వమవగమ్యతే - అనుప్రవిష్ట ఇత్యనేనాత్మత్వకథనేన సాక్షాద్దేహగతవికారాస్పర్శశ్చోక్తః - అత ఏవోపాదానత్వప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషశ్చ పరిహృతః -జగతశ్శరీరత్వ కథనేన శరీరశబ్దబుద్ధి నామాకృత్యధికరణేన యేనాత్మపర్యన్తత్వలాభో ఽపితస్య జగదనన్యత్వే హేతురిత్యుక్తం భవతి ॥ ౩౦ ॥ నను త్వత్ప్రతాదయశ్చతుర్ముఖాదికమేవేశ్వరం మన్యమానాః కృత్స్నం జగత్తత్కారణకం తదనన్యమభ్యదధత - త్వం తు మదేకకారణకం మదభిన్నం చ జగన్మన్యసే - తదేతద్విరుద్ధమిత్యాశఙ్కాయాం దేహాత్మబుద్ధివజ్జీ

తచ్చ । సృష్ట్వా గుణవ్యతికరం నిజమాయయేదం నానేవ తై రవసిత స్తదనుప్రవిష్టః॥ ౩౦ ॥ త్వం వా ఇదం సదస దీశ భవాం స్తతో ఽన్యో మాయా యదాత్మపరబుద్ధిరియం హ్యపార్థా । యద్యస్య జన్మ నిధనం స్థితిరీక్షణం చ త

వేశ్వరబుద్ధేర్భ్రాన్తిరూపతాం వదన్నుక్తమేవ కార్యకారణయోగనన్యత్వం దృష్టాన్త ముఖేన దర్శయతి ॥ త్వమితి ॥ హే ఈశ - సదసదాత్మకం చిదచిదాత్మకం- జగ- త్త్వమేవ చిదచిదాత్మకజగత్కారణభూత స్తదనన్యశ్చేశ్వర స్త్వమేవేతి-అత్మనిజీవాత్మని- పరబుద్ధిః పర ఈశ్వర ఇతి బుద్ధి ర - పార్థా అర్థశూన్యా - మాయా అవిద్యాకార్యభూతా అజ్ఞానమూలా భ్రాన్తిరూపేతి యావత్ - దేహాత్మవాదవజ్జీవేశ్వరవాదో భ్రమమూల ఇత్యర్థః ॥ యత్ యత ఏవం -తత స్తస్మా- జ్జీవా-దన్య ఏవ-భవానీశ్వరః - కర్మవశ్యస్య జీవస్యైవం విధజగన్నిమిత్తోపాదానకారణత్వాసంభవాన్ముక్తస్య జగద్వ్యాపారవర్జనాచ్చేతి భావః ॥ అత-శ్చిదచిదాత్మకం - జగ త్త్వమేవ - నను మత్కారణకత్వమాత్రేణ కథం మదనన్యం జగ త్తత్రాహ ॥ యదితి ॥ జన్మ ఉత్పత్తిః-నిధనం నాశః-స్థితిః పాలనం - ఈక్షణం ప్రకాశః - జన్మాదిశబ్ద స్తద్ధేతుర్లక్ష్యతే - యస్యోత్పత్తిస్థితివినాశప్రకాశానాం-య-ద్ధేతుభూతం-తద్ధైవ తదేవ-తత్కార్యం , స్వోపాదానకారణాదవ్యతిరిక్తం - యద్వా-యత్ యతః-యస్య-జన్మాదయః-త - త్తదేవ-తత్ర దృష్టాన్తద్వయమాహ ॥ వసుకాలవదుష్టితర్వోరితి ॥ వసుశబ్దో వసుమతీం పృథివీం లక్షయతి-యథా భానుశబ్దో భానుమన్తం ప్రతిపాదయతి-తద్వత్ - ఉష్టిః ప్రభాతకాలః-తరుర్వృక్షః-తయోర్జన్మాది హేతుభూతకాలవత్ - వసుమతీవదితి వ్యుత్క్రమేణాన్వయః - యథా ప్రభాతాదికాలావయవాస్స్వోపాదానభూత మహాకాలాదనతిరిక్తాః - యథా చ వృక్షః పృథివ్యా అనతిరిక్తః -తద్వదిత్యర్థః-ఖలు కాలవదుష్టితర్వోరితి పాఠే సత్యేవం యోజనా-ఈశ్వరో జగదుపాదానం-నిమిత్తం చ , అత- స్తద్ద్వంద్వో దృష్టాన్తః-కాలః - ప్రభాతాదికాలావయవానాం కాలత్వముపాదానం-వృక్షాదీనాం తు నిమిత్తం - యథా ప్రభాతాదిః కాలావ్యతిరిక్తః - యథా వృక్షశ్చ భూద స్తిభవిష్యతీతి కాలావినాభూతః -ప్రతీయతే-తద్వ-న్నిమిత్తోపాదానభూతేశ్వరాజ్జగదవ్యతిరిక్తమిత్యర్థః ॥ అష్టితర్వో-రితి పాఠాన్తరం-తత్రైవం వ్యాఖ్యాయతే-అష్టిర్బీజం-కారణం-తరుః కార్యం - తయో-ర్యథా వసుకాలాత్మకత్వం॥ అయమర్థః ॥ కాలశబ్దేన నీలత్వాదిసాధారణగుణయోగాత్పృథివీ లక్ష్యతే - వసుశబ్దేన వస్తుమాత్రం తంభూతసూక్ష్మం - తత్ర తరోర్యథా పృథ్వీమయబీజపరిణామాత్మకత్వేన తతో ఽభేదః - తస్య చ యథా భూతసూక్ష్మాత్మకత్వం ఏవం సర్వస్య జగతః పరమకారణభూతపరమాత్మాత్మకత్వం

వేతి * ॥ ౩౧ ॥ *ఏవంజగత స్తదనన్యత్వంతదైకేశ్వరత్వంతదేకకారణత్వంచోక్తం-అథచతుర్ముఖస్యతత్కార్యత్వంత దాహితసృష్ట్యుపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిమత్త్వంచవివక్షుస్తావ - ద్యదుక్తం విశ్వస్యాద్యన్తయోఃపృథగవస్థానం - తత్రా నైపృథగవస్థి అప్రకారమాహ॥న్యస్యేతి ॥ ఇదంపరిదృశ్యమానంచిదచిదాత్మకంజగ-దాత్మని-న్యస్యోపసంహృత్యశేషేశ యానోఽసి-శేషాత్మనేతిపాఠే - శేషస్యకారణాత్మనా ఽ వశిష్టస్యచిదచిద్ద్వివ్యస్యాన్తరాత్మనాస్వరూపేణా-త్మనిస్వ స్మిన్నేవావస్థితఇత్యన్వయః ॥ కథంభూతః,స్వతఃనిరుపాధికం- నిజసుఖస్యా-నుభవో-యస్యా - తఏవ-నిరీహఃనిష్క్రియః యోగేననిజసుఖానుభవరూపయోగేన - మీలితదృక్ నివృత్తసంకల్పరూపజ్ఞానః-మీలితదృశేతిపాఠే - మీలితదృశాయోగేన నివృత్తసంకల్పరూపజ్ఞానావస్థేనయోగేన - విశిష్టఇతిశేషః-మీలితదృగిత్యనేనప్రసక్తంనిద్రాప్రసఙ్గంనిరాహ ॥ వీతనిద్ర ఇతి ॥ ఆధారాన్తరనైరపేక్ష్యమాహ॥ఆత్మనిస్థతఇతి,కథంభూతే,తుర్యేజాగ్రదాద్యవస్థాత్రయాతీతే-ప్రథమాన్తపాఠో ఽపిదృశ్యతేతితాత్పర్యముక్తఏవార్థః॥తమస్సూక్ష్మావస్థాప్రకృతిః,,అక్షరంతమసిలీయతే-ఆసీదిదంతమోభూత,, మితిశ్రౌతస్మా ర్తప్రయోగాత్-తమ- స్తద్గుణాన్ సత్త్వాదీంశ్చ-నయుఙ్క్తే-నసంబధ్నాసి-ప్రకృతితద్గుణాస్పృష్టోభవసీత్యర్థః *॥౩౨॥ * ఏవముపసంహృతజగతఃకారణతయా ఽవస్థితాజ్జగతఉత్పత్తిప్రకారంమధ్యేత స్తదనన్యత్వప్రదర్శనాయాహ ॥ తస్యైవే తి ॥ తస్యోక్తవిధమవస్థితస్య,తవ,నాభేః-వపుస్స్వచ్ఛరీరభూతం-జగదాకారం-మహాబ్జ - మభూదుద్బభూవ-కథంభూత స్యతవ-నిజకాలశక్త్యాస్వాంశభూతయాకాలాఖ్యయాశక్త్యా - సంచోదితాక్షుభితగుణా - ప్రకృతిరేవ-ధర్మః అపృథక్సి ద్ధవిశేషణం-యస్య - తస్య,అంభస్యనన్తశయనాదితల్పశ్లోకేపఞ్చమీ - శేషపర్యఙ్కాదుత్థాయ,విరమన్ - సమాధిఃజగ ద్వ్యాపారవైముఖ్యేనావస్థానరూపో-యస్య -సిసృక్షురితిఫలితోర్థః - ఏవంభూతస్యతవ-నాభే, స్స్వచ్ఛరీరభూతం,జగ దాత్మకం-ఆత్మనిత్వయి,నిగూఢంసూక్ష్మావస్థాపన్నం- మహాబ్జంస్వకణికాత్స్వబీజా-ద్వటవ-దభూదిత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ *

ద్వైతదేవ * వసుకాలవదుష్టితర్గ్వోః॥ ౩౧ ॥ న్యస్యేదమాత్మనిజగద్విలయామ్బుమధ్యే † శేషేస్వతోనిజ సుఖానుభవోనిరీహః । యోగేనమీలిత*దృగాత్మనివీతనిద్రస్తుర్యేస్థితోనతుతమోనగుణాంశ్చయుఙ్క్షే ॥౩౨॥ తస్యైవతేవపురిదంనిజకాలశక్త్యా సంచోదితప్రకృతిధర్మిణ ఆత్మగూఢమ్ । అమ్భస్యనన్తశయనాద్విరమ త్సమాధేర్నాభేరభూత్స్వకణికా*ద్వటవన్మహాబ్జమ్॥౩౩॥ తత్సంభవఃకవిరతోఽన్యదపశ్యమాన*స్త్వాం బీజమాత్మనితతంస్వబహిర్విచిన్త్య । నావిన్దదబ్దశతమప్సునిమజ్జమానో* జాతేఙ్కురేకథముహోపలభేతబీ జమ్॥ ౩౪ ॥సత్వాత్మయోనిరతివిస్మితఆశ్రితోఽబ్జంకాలేనతీవ్రతపసాపరిశుద్ధభావః। త్వామాత్మనీశభువిగ న్ధమివాతి × సూక్ష్మంభూతేన్ద్రియాశయమయంవితతందదర్శ॥ ౩౫ ॥ఏవంసహస్రవదనాఙ్ఘ్రిశిరఃకరోరునా

తత్సంభవస్తన్మహాబ్జసంభవః-కవిర్బ్రహ్మా - అతఃపద్మా-దన్య - దపశ్యమానః-స్వాత్మన్యన్తరాత్మతయా-తతంవ్యాప్తం- బీజంపద్మస్యకారణభూతం-త్వాం-స్వస్మాద్బహిః-తథాఅబ్దశతంవర్షశత-మప్సు-నిమజ్జమనో - విచిన్వన్నన్వేషయ-న్నా విన్దతనోపలబ్ధవాన్-అహోతథాహి-అఙ్కురే-జాతే-బీజం,కథముపలభేతనోపలభేతైవేత్యర్థః ॥ యథాఽఙ్కురేజాతే సతితతఃపృథక్స్థితం బీజంనోపలభతేలోక - స్తథామత్కార్యభూతంజగదాత్మకంపద్మం మదభిన్నమితిదర్శయితుం భవా న్బహుధావిచిన్వతాఽపిబ్రహ్మణానోపలబ్ధఇతిభావః * ॥ ౩౪ ॥ *తతోభగవదుపాసనయాస్వస్మిన్నేవదృష్టవానిత్యా హ ॥ సత్వితి॥ సతువిచిన్వ- న్నాత్మయోనిర్బ్రహ్మా-అతివిస్మితఃఅబ్దశతపర్యన్తాన్వేషణేనాప్యనుపలమ్భప్రయుక్తవిస్మ య యుక్తః-పరావృత్యా-బ్జ-మాశ్రితస్సన్-తీవ్రేణ- తపసాధ్యానేన-పరిశుద్ధభావఃపరిశుద్ధమనాః - నిరస్తత్వాద్దర్శనపిగోధిక స్మా-హే-ఈశ-త్వా-మాత్మన్యేవ-వితతంవ్యాప్తం-దదర్శ - కథం-భూతం-భువి-గన్ధమివా-తిసూక్ష్మం - స్వాత్మనఃపృథగ్వి భాగానర్హంఅతిసూక్ష్మభూతేతిసమస్తపాఠే- భువి-గన్ధమివ-ఆత్మని-వితతం-దదర్శ , భువిగన్ధమివేత్యనస్థానమాత్రేదృ ష్టాన్తః -అతిసూక్ష్మాణివిభాగానర్హాణి-కారణాత్మతామాపన్నానిభూతాన్యాకాశాదీని- ఇన్ద్రియాణ్యా-శ్రయోఽన్తః కరణంచ-తన్మయంతత్ప్రచురం-ఏవంభూతం-తావద్దదర్శ * ॥ ౩౫ ॥ *తత-స్సహస్రమపరిమితాని-యా నివదనాదీని-తైః శాఢ్యంసమృద్ధం- అతఏవ,మాయామయంఆశ్చర్యరూపం - సదుపలక్షణసన్నివేశం-సతాసత్త్వేన-నిత్యత్వేనో - పలక్ష ణీయః - సన్నివేశఃవదనాద్యవయవస్థానం-యస్య - తం-సతాసూక్ష్మరూపేణసతా , ప్రపఞ్చేనో-పలక్షితః -సన్నివేశోవ దినాదివిన్యాసో-యస్యత-మితివా , ఏవంభూతం-మహాపురుషం-దృష్ట్వా - విరిఞ్చోబ్రహ్మా - ముదంహర్ష - మాపప్రాప్త

౩౧॥ శ్లో * పా॥ ఖలుకాలవదుష్టితర్గ్వోః॥ వసుకాలవదష్టితర్గ్వోః. ౩౨॥ శ్లో † పా॥ శేషాత్మనా*దృశాఽఽత్మని.
౩౫ ॥ శ్లో × పా ॥ సూక్ష్మభూతేన్ద్రియా.

వాన్ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ తదాచతంభవాననుగృహీతవానిత్యాహ॥ తస్మాఇతి॥ తస్మైతీవ్రతపసాపరిశుద్ధభావయోః - క్తవిధం-త్వాం- దృష్టవతే, విరిఞ్చాయ, భవాన్ - హయశిరస్తనుతాంహయగ్రీవరూపం, బిభ్రత్, శ్రుతిగణాన్ సృష్ట్యుపాయావేదకాన్ దేవగణాన్, ఆనీయ-సమర్పితవాన్ కింకృత్వా-రజస్తమశ్చ - రజస్తమోరూపౌ, వేదద్రుహౌ వేదాపహారిణౌ, అతిబలౌ-మధుకైటభాఖ్యౌ, అసురౌ, హత్వా, సమర్పితవాన్, యతస్సమర్పితవాన్, అతఏవ, తవ, ప్రియతమాంతనుంహయశిరస్తనుం-సత్వంశుద్ధసత్వాత్మికాం, మామనన్తిధర్మస్థాపనాయోపాత్తాంతనుంశుద్ధసత్వమయీంఆమనన్తిజానన్తిఅవతారయాథాత్మ్యవిదఇతిశేషః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ఏవంజగతఉత్పత్తిప్రకారఉక్తః॥ అథరక్షాప్రకారమాహ॥ ఇత్థమితి॥ ఉచితకాలేషు, తైస్తైః- స్వేచ్ఛోపాత్తైః - శుద్ధసత్వమయైః నృతిర్యగృషిదేవఝషావతారైః రామకృష్ణవరాహపరశురామోపేన్ద్రమత్స్యావతారైః - అవతారాన్తరాణామపీదముపలక్షణం-లోకాన్, విభావయసిపాలయసి॥ జగద్విరోధినోరావణాదీన్-హంసిచ, హేమహాపురుష, యుగానువృత్తంకృతాదియుగేష్వనువృత్తం-ధర్మంవర్ణాశ్రమమర్యాదాదిరూపంజగత్ప్రతీపనిరసనేన, పాసిపాలయసి॥ యత- స్త్వం, కలౌయుగే-చ్ఛన్నః, అభవః ఆసీః - అథతత, స్త్రియుగశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయోఽసి- కృతత్రేతాద్వాపరేష్వవతారముఖేనావిర్భావాత్త్రియుగఇత్యభిధీయతఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ ఏవంనిఖిలజగదుదయవిభవలయైకకారణంతదన్తరాత్మానంతచ్ఛరీరకంసంస్తుత్యయథావత్స్వరూపరూపాదివిమర్శనేమన్మనోనసమర్థమితివదన్ కించిత్ప్రార్థయతే॥ నైతదితిత్రిభిః॥ హేవికుణ్ఠనాథ-దురితైర్దుష్టం, మతఏవ, అసాధువృత్తి, కామాతురంవిషయప్రవణం- హర్షేణాభిమతవిషయలాభేహర్షేణ, తద్విపరీతవిషయలాభేతు-ఈషణయాపుత్రదారధనైషణయాచార్తం, మదీయం, మన, స్తవకథాస్వేవ, నసమ్యక్ప్రీయతేనాసక్తంభవతీత్యర్థః॥ తస్మిన్మన-స్యేవం, స్థితేసతి-దీనఃవిషయపారవశ్యేన

సాస్యకర్ణనయనాభరణాయుధాఢ్యమ్। మాయామయంసదుపలక్షణసన్నివేశం దృష్ట్వామహాపురుషమాప ముదంవిరిఞ్చః॥ ౩౬॥ తస్మైభవాన్హయశిరస్తనుతాంచబిభ్రద్వేదద్రుహావతిబలౌమధుకైటభాఖ్యౌ। హత్వాఽనయచ్ఛ్రుతిగణాంస్తురజస్తమశ్చసత్వంతవప్రియతమాంతనుమామనన్తి॥ ౩౭ ॥ ఇత్థంనృతిర్యగృషిదేవఝషావతారైర్లోకాన్విభావయసిహంసిజగత్ప్రతీపాన్। ధర్మంమహాపురుషపాసియుగానువృత్తంఛన్నఃకలౌయదభవస్త్రియుగోఽథస్త్వమ్॥ ౩౮ ॥ నైతన్మనస్తవకథాసువికుణ్ఠనాథసంప్రీయతేదురితదుష్టమసాధుతీవ్రమ్। కామాతురంహర్షశోకభయైషణార్తంతస్మిన్కథంతవగతింవిమృశామిదీనః॥ ౩౯ ॥ జిహ్వైకతోఽచ్యుతవికర్షతిమాఽవితృప్తాశిశ్నోఽన్యతస్త్వగుదరంశ్రవణంకుతశ్చిత్। ఘ్రాణోఽన్యతశ్చపలదృక్క్వచకర్మశక్తిర్బహ్వ్యస్సపత్న్యఇవగేహపతింలునన్తి॥ ౪౦ ॥ ఏవంస్వకర్మపతితంభవవైతరణ్యామన్యోన్యజన్మమరణాశనభీతభీతమ్। పశ్యఞ్జనంస్వపరవిగ్రహవైరమైత్రంహన్తేతిపారచరపీపృహిమూఢమద్య॥ ౪౧॥ కోన్వత్రతేఽఖిలగురోభగవన్ప్రయాసఉత్తారణేఽస్యభవసంభవలోపహేతోః। మూఢేషువైమహదనుగ్ర

దుఃఖితోఽహం, తవ, గతింయాథాత్మ్యం-కథం, విమృశామి ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ నకేవలంమనఏవమమైవంభూతం, కింత్విన్ద్రియాన్తరాణ్యపీత్యాహ॥ జిహ్వేతి॥ హేఅచ్యుత, జిహ్వా, మా అవితృప్తాఅతృప్తాసతీ, ఏకతోమధురాదిరసాన్-ప్రతి, మాం, వికర్షతి, తథా, శిశ్నోఽప్యతృప్తః, త్వగాదయశ్చకుతశ్చి, ద్వికర్షన్తి - తత్తద్విషయభోగాయకర్షన్తి, చపలదృక్చంచలాదృష్టిః-క్వచాభిమతరూపదర్శనాయ-వికర్షతి - ఉదరశబ్దఃప్రాణోపలక్షకః-తథా-కర్మశక్తిఃక్రియాశక్తిఃపాణిపాదాదిరపి వికర్షతిక్వచిత్-గేహపతింగృహస్థం-బహ్వ్యః-సపత్న్యఇవ-దేహపతిం-మిన్ద్రియాణి-లునన్తి, వికర్షన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ నకేవలమహమేవేదృశీందశాంప్రాప్తః, కింతు-మదీయజనోఽప్యేవమేవక్లిశ్యతిఅతస్సర్వం మదీయంజనంసంసారాన్మోచయేతిప్రార్థయతే॥ ఏవమితి॥ భవఏవ, వైతరణీదుఃఖప్రదాయమలోకనదీ-తస్యాం, స్వకర్మభిఃపుణ్యపాపాత్మకైః-పతితం- మన్యోన్యం - యానిమరణాదీని- శత్రూణాంపుత్రాదిజన్మనాస్వస్యభయం - స్వస్యపుత్రాదిజన్మనాపరేషాం, శత్రుభ్యశ్చ స్వస్యభయం - స్వస్మాచ్ఛత్రూణాం, తథైవం - పరైఃస్వద్రవ్యభక్షణేనస్వస్యభయం, స్వేనపరద్రవ్యభక్షణేస్వస్మాత్తేషామితియథాసంభవమూహ్యం - తేభ్యోజన్మమరణాశనేభ్యో, భీతభీతం . భీతాదపిభీతం, స్వేషాం-పరేషాంచ, విగ్రహేషు దేహేషు-యథాయథం, వైరం, మైత్రీంచ-యస్య, త-మేవ - మద్యాపి-మూఢమజ్ఞంజనం, పశ్యన్-హేపారచర - భవవైతరణీపారేచరతీతితథా- తస్యసంబోధనం, అతిపిప్రుహి ,, పౄపాలనపూరణయో ,, రితిధాతుః, అతీవపాలయేత్యర్థః, యద్వా, అతిపిపృహిహన్తేతిఅహోకష్టమిత్యనుకమ్ప్యభవవైతరణ్యాఅతిపారయ- పారంనయ, సంసారాన్మోచయేత్యర్థః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ నన్వత్వదీయసర్వజనోత్తారణేమమమహాన్ప్రయాసోభవే-న్నేత్యాహ॥ కోన్వితి॥ హేఅఖిలానాం గురో హేహితోపదేష్టః, హేభగవన్ జ్ఞానశక్త్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణ, అత్రాస్మి, న్మదీయజనస్యోత్తారణే-తవ, కోను, ప్ర

యాసః - నకోఽపీత్యర్థః, ప్రయాసాభావే హేతుం వదన్ భగవన్తం విశినష్టి, అస్య కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్య భవసంభవలోపహేతోః ఉత్పత్తిస్థితిలయకారణస్య, కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య మదీయజనోత్తారణే - నకోఽపి ప్రయాస ఇతి భావః, యుక్తం చైతత్తవేత్యాహ ॥ మూఢేష్వజ్ఞేషు - విశేషేణ, మహతాం, మనుగ్రహో - భవతీతి, నను మత్సేవామన్తరేణాహం నాతిపారయామ్యన్యథా సర్వముక్తిప్రసఙ్గస్తత్రాహ, హే ఆర్తబన్ధో కిం తేన ఆర్తబన్ధుస్త్వమితి యుక్తైనాస్మాకం కిం - త్వత్సేవయాస్యా, త్తవార్తబన్ధుత్వనిర్వాహార్థం త్వత్సేవాయామప్యశక్తా వయమార్తా అనుకమ్ప్యా ఇతి భావః, సర్వముక్తిప్రసఙ్గం నిరాకుర్వన్నాత్మనో విశినష్టి, తే తవ, యే, ప్రియా భక్తజనా, స్తాం, నను సేవతాం, త్వద్దాసానుదాస్యం కుర్వతామస్మాకమిత్యర్థః, తావన్మాత్రముపేక్ష్య మజ్జనోత్తారణోపపత్తేర్న సర్వముక్తిప్రసఙ్గశ్చేతి భావః, మామనుగృహీతవతా త్వయా మదీయజనస్య భవద్దాసానుదాస్యమపి సంపాద్యమితి తాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇదమేవ మయా ప్రార్థనీయమిత్యభిప్రయన్నాహం భవవైతరణ్యా బిభేమి, కిన్తు, తస్యాం పతిష్యతో మజ్జనానవలోక్య దుఃఖ్యామీత్యాహ ॥ నైవేతి ॥ హే పరమ, దురతిక్రమణీయో, భవస్సంసారః, స ఏవ వైతరణీ, తతో, నైవాహ - ముద్విజే బిభేమి, ఉద్వేగాభావే హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి, త్వద్వీర్యేతి ॥ త్వద్వీర్యగాయనం త్వద్వీర్యసూచకగుణనామగాయనమేవ, మహ - దమృతం, తస్మిన్, మగ్నం, చిత్తం యస్య, సోఽహం, అతో, న - మదర్థం శోచే - కిన్తు విశేషేణ మూఢాన్, మదీయాన్ ప్రతి - శోచే తదర్థం శోచ ఇత్యర్థః - తత్ర హేతుం వదంస్తాన్విశినష్టి, తత స్త్వద్వీర్యగానా - ద్విముఖం - చేతో, యేషాం ఇన్ద్రియార్థాః శబ్దాదయో విషయా, స్తేషాం, మాయాసుఖాయ తదనుభవజప్రాకృతసుఖాయ - తదర్థం - భరం కుటుమ్బాదిభారం - ఉద్వహన్తీతి తథా - తాన్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ నను యథా శ్రీనారదస్యానుగ్రహాత్త్వం ముముక్షుస్తథా త్వదీయా అపి మహతామనుగ్రహాన్ముముక్షవశ్చేత్తాన్మోక్షయిష్యామ్యతస్త్వమేవ ముక్తిమిచ్ఛేత్యత్రాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ హే దేవ - ప్రాయశో - మునయ - ఆత్మనామేవ - ముక్తిం - కామయమానా - విజనే నిర్జనే - అర

హ ఆర్తబన్ధో కిం తేన తే ప్రియజనాననుసేవతాం ❁ నః ॥ ౪౨ ॥ నైవోద్విజే పరమ హే భవవైతరణ్యాస్త్వద్వీర్యగా❁యనమహామృతమగ్నచిత్తః । శోచే ❁ తతో విముఖచేతస ఇన్ద్రియార్థమాయాసుఖాయ భరముద్వహతో విమూఢాన్ ॥ ౪౩ ॥ ప్రాయేణ దేవ మునయస్స్వవిముక్తికామా మౌనం చరన్తి విజనే న పరార్థనిష్ఠాః । నైతాన్విహాయ కృపణాన్విముముక్షు ఏకో నాన్యం త్వదస్య శరణం భ్రమతోఽనుపశ్యే ❁ ॥ ౪౪ ॥ యన్మైథునాదిగృహమేధిసుఖం హి తుచ్ఛం కణ్డూయనేన కరయోరివ దుఃఖదుఃఖమ్ । తృప్యన్తి నేహ కృపణా బహుదుఃఖభాజః కణ్డూతివన్మనసిజం విషహేత ధీరః ॥ ౪౫ ॥ మౌనవ్రతశ్రుతతపోఽధ్యయనస్వధర్మవ్యాఖ్యారహోజపసమాధయ ఆపవ

ణ్యాదిదేశే - మౌనం శుభాశ్రయసంశీలనం - కుర్వన్తి - నతు - పరార్థనిష్ఠాః - అన్యేషాం ప్రయోజనే నిష్ఠా యేషాం తే - భవన్తి, అత - స్తదనుగ్రహో మదీయజనస్య దుర్లభ ఇతి భావః - తత ఏతాన్ - కృపణాన్ - విహాయ - అహ - మేకో - న ముముక్షే - న సంసృతిబన్ధం మోక్తుమిచ్ఛామి - తర్హ్యన్యం కిమపి ప్రార్థయమానోఽవకిమితి నిస్పృహ్యాసీతి చే, త్తత్రాహ ॥ భ్రమత స్సంసృతౌ భ్రామ్యతో - ఽస్య జనస్య - త్వత్ త్వత్తః - అన్యం - శరణం రక్షకం - రక్షణోపాయభూతం చ - నానుపశ్యామి ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ నను త్వదీయా జనా న దైన్యం ప్రాప్తాః - కిన్తు విషయానుభవేన దృప్తా ఏవ - అతస్తేషాం దైన్యాపాదనేన త్వం కిమిత్యర్థం ప్రార్థయసే, తత్రాహ ॥ యదితి ॥ యన్మైథునాదికం - గృహమేధినో గృహస్థస్య, సుఖం - త, త్కరయోః పామ్నా దూషితయోర్హస్తయోః, కణ్డూయనేన సంఘర్షణేనేవ తజ్జన్యదుఃఖవద్దుఃఖదుఃఖం అతీవ దుఃఖాత్మకం - దుఃఖాదుపరి దుఃఖం దుఃఖోదర్కమితి వాఽర్థః, అత ఏవ - తుచ్ఛం - తర్హి తస్య దుఃఖత్వాదేవ తతో నిర్విద్య ముముక్షేయుస్తత్రాహ ॥ కృపణాః కామినః - బహుదుఃఖభాజో - ఽపి - ఇహ గృహమేధిసుఖేన తృప్యన్తి - అలమితి న మన్యన్తే, కణ్డూతివత్కామస్య దుస్సహత్వాత్, అతస్తే స్వానర్థమేవ న జానన్తీతి భావః, నను కేచిత్కణ్డూతిమపి సహన్తే కామం చేత్యత్రాహ ॥ సత్యం - ధీరశ్చేత్త్వదనుగ్రహాజ్జితేన్ద్రియశ్చే - న్మనసిజం కామం, సహేత - న త్వజితేన్ద్రియ ఇతి భావః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తర్హి కైశ్చిన్మౌనాదిభిరుపాయైరిన్ద్రియాణి జయద్భిరపవర్గస్సాధ్యః, తత్రాహ ॥ మౌనేతి ॥ హే పురుష పరమపురుష, మౌనాదయ, ఆపవర్గ్యాః జితేన్ద్రియాణామపవర్గోపాయా ఏవేతి, సత్యమేవ అజితేన్ద్రియాణాం - వార్తాః - జీవనోపాయాః, భవన్తి న త్వపవర్గోపాయా భవన్తి సతీన్ద్రియజయే మౌనాదయ అపవర్గ్యాః, న తు తస్మిన్నసతి - భవదనుగ్రహాచ్చ విషయవైతృష్ణ్యేన భవితవ్యమితి భావః ॥ అపవర్గార్థతయాఽనుష్ఠితా అపి మౌనాదయోఽజితేన్ద్రియాణాం వార్తా ఏవ - న త్వాపవర్గ్యాః, కిం పునర్దమ్భార్థం కృతా ఆపవర్గ్యా న భవన్తీత్యాహ ॥ ఉతేతి దామ్భికానాం మౌనాదయే వార్తా అపి భవన్తీత్యుత న వా, కిం పునరాపవర్గ్యా న భవన్తీతి, దామ్భికానాం దామ్భికత్వే ప్రకటే సతి జీవనహేతవోఽపి న భవన్తీత్యుత న వా శబ్దార్థః - తత్ర - మౌనం వాఙ్నియమః - వ్రతమనశనాదిరూపం

శ్రుతమధ్యయనం-తపః కృఛ్రాది- అధ్యయనమధ్యయనజం పాణ్డిత్యం-స్వధర్మః స్వవర్ణాశ్రమోచితో ధర్మః -వ్యాఖ్యా అధ్యాపనం-రహః నిర్జనదేశవసతిః -జపః మన్త్రజపః - సమాధిః ధ్యానం - మనసేదంపిష హేతధీరఇతి నిన్ద్రియజయమూలకః కామజయఇత్యుక్తం - తథా, అజితేన్ద్రియాణాం. వార్తాభవన్తీత్యనేన జితేన్ద్రియాణాం-త్వాపవర్గ్యాభవన్తీతి సూచితమ్ ❁॥౪౬॥ ❁తర్హీన్ద్రియజయః కథం స్యాదిత్యపేక్షాయాం సర్వాత్మకనిరతిశయానన్దరూపబ్రహ్మోపాసననిష్ఠస్యార్థాదేవేన్ద్రియజయస్స్యాదిత్యవక్తుం తావత్తదుపాసనాప్రకారం వివక్షుశ్చేతనాచేతనయోః పరమాత్మశరీరత్వమాహ ॥ రూపేఇతి॥ఇమే-సదసత్ అచిదచిద్ద్రవ్యే, బీజాఙ్కురావివస్థితే, అరూపకస్య కర్మాధీనదేహరహితస్య, తవ, వేదదృష్టే వేదబోధితే, రూపే శరీరే "య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోన్తరో యమాత్మా న వేద యస్యాత్మా శరీరం, యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథివ్యా అన్తరో యం పృథివీ న వేద యస్య పృథివీ శరీరం, యస్యాక్షరం శరీరం - యస్యావ్యక్తం శరీర" మిత్యాదివేదబోధితే తవ శరీర ఇత్యర్థః -బీజాఙ్కురావిత్యనేన, కదాచిత్కారణావస్థయా కదాచిత్కార్యావస్థయా చోభయథాఽవస్థితే ఉభే అపి చిదచిద్ద్రవ్యే తవ శరీరభూతే ఇత్యుక్తం భవతి, అరూపకస్య రూపే ఇత్యనేన, తచ్ఛరీరకత్వం న తవ కర్మాద్యుపాధిప్రయుక్తం-అపితు నిరుపాధికమిత్యుక్తం యత ఉభయావస్థావస్థితయోశ్చిదచితోస్త్వచ్ఛరీరత్వ- మత ఏవ, న చాన్యత - అన్యదత్వదాత్మకం-కించిదపి, వస్తు, నాస్తి, ఏవ, ముభయత్ర త్వచ్ఛరీరభూతయోశ్చిదచితో - స్త్వాం, యోగేన ఉపాసనాత్మకేన, యుక్తాస్సన్తో-మునయో, విచక్షతే పశ్యన్తి, వహ్నిమివ దారుషు యథా దారుషు మథనాద్యుపాయేన వహ్నిం విచక్షతే, తద్వత్ అన్యతో యోగాదన్యత ఉపాయాన్తరాన్న స్యాత్, సాక్షాత్కార ఇతి శేషః - ఉపాయాన్తరేణ సాక్షాత్కారో న స్యాదిత్యర్థః ❁॥౪౭॥ ❁నచాన్యదిత్యనేనాన్యత్త్వదాత్మకం నాస్తీత్యుక్తం, నాన్యతస్స్యాదిత్యనేనోపాయాన్తరాదృశ్యత్వం చ - తదేతదుభయం ప్రపఞ్చయన్ సర్వాత్మకబ్రహ్మసాక్షాత్కారాదేవనిశ్శేషమిన్ద్రియజయ ఇత్యాహ ॥ త్వమితద్వా

యుర్గ్నిరవనిర్వియదమ్బుమాత్రాః ప్రాణేన్ద్రియాణి హృదయం చిదనుగ్రహం చ । సర్వం త్వమేవ సగుణో విగుణశ్చ భూమన్నాన్యత్త్వదస్త్యపి మనోవచసా నిరుక్తమ్ ॥ ౪౮ ॥ నైతే గుణా న గుణినో మహదాదయో యే సర్వే మనః ప్రభృతయస్సహ దేవమర్త్యాః । ఆద్యన్తవన్త ఉరుగాయ విదన్తి హి త్వామేవం విమృశ్య సుధియో విరమన్తి శబ్దాత్ ॥ ౪౯ ॥ తత్తేమహత్తమ నమస్స్తుతికర్మపూజాకర్మస్మృతిశ్చరణయోశ్శ్రవణం కథాయామ్ । సంసేవయా త్వయి వినేతి షడఙ్గయా కింభ

రాయుః ప్రాయః పరంపురుష తే త్వజితేన్ద్రియాణాం వార్తా భవన్త్యుత న వాఽత్ర తు దామ్భికానామ్॥ ౪౬ ॥రూపే ఇమే సదసతీ తవ వేదదృష్టే బీజాఙ్కురావివ న చాన్యదరూపకస్య । యుక్తాస్సమక్షముభయత్ర విచక్షతే త్వాం యోగేన వహ్నిమివ దారుషు నాన్యతస్స్యాత్ ॥ ౪౭ ॥త్వం వాయురగ్నిరవనిర్వియదమ్బుమాత్రాః ప్రాణేన్ద్రియాణి హృదయం ❁చిదనుగ్రహం చ । సర్వం త్వమేవ సగుణో విగుణశ్చ భూమన్నాన్యత్త్వదస్త్యపి మనోవచసా నిరుక్తమ్॥౪౮॥నైతే గుణా న గుణినో మహదాదయో యే సర్వే మనః ప్రభృతయస్సహ దేవమర్త్యాః। ఆద్యన్తవన్త ఉరుగాయ విదన్తి హి త్వామేవం విమృశ్య సుధియో విరమన్తి శబ్దాత్ ॥ ౪౯ ॥ తత్తే మహత్తమ నమస్స్తుతికర్మపూజాకర్మస్మృతిశ్చరణయోశ్శ్రవణం కథాయామ్ । సంసేవయా త్వయి వినేతి షడఙ్గయా కింభ

క్త్యామ్, తావత్సర్వాత్మకత్వం ప్రపఞ్చయతి॥త్వమితి॥త్వమేవ - వాయ్వాదిరూపేణావస్థితః - తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః-పూర్వం "తవ రూపే" ఇతి వ్యతిరేకనిర్దేశాదత్రాభేదనిర్దేశాచ్చేదం తాదాత్మ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనమిత్యవగమ్యతే, తత్ర, మాత్రాః-శబ్దాదయస్తన్మాత్రాః - ప్రాణాశ్చేన్ద్రియాణి, హృదయం మనః - చిదనుగ్రహం జ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రాహకం, హృదయవిశేషణం, చిదనుగ్రహశ్చేతి పాఠే - జ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రాహకో మహాన్బుద్ధితత్త్వాత్మక ఉచ్యతే, కిం బహునా, సగుణః-సత్త్వాదిగుణప్రయుక్తః, ప్రకృతిపరిణామాత్మకస్సర్వః పదార్థః-విగుణః - సత్త్వాదిగుణరహితః - తదపరిణామాత్మకో జీవవర్గశ్చ-మనశ్చ-వచశ్చ తయోస్సమాహారః-మనోవచః, తేన, నిరుక్తం విషయీకృతం - తదేతత్సర్వం, త్వమేవ త్వచ్ఛరీరభూతమేవ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁నైతఇతి॥గుణాస్సత్త్వాదయః - గుణినః ప్రాకృతగుణపరిణామాత్మకా మహదాదయః-ఆదిశబ్దేనాహంకారతన్మాత్రాకాశాదిభూతాని వివక్షితాని - సహ దేవమర్త్యైః దేవమర్త్యాదిభిస్సహితాః-మనః ప్రభృతయశ్చ, కరణాని, కరణినశ్చ యే-ఇత్యర్థః ఏతే, సర్వే, త్వాం న విదన్తి, గుణినోఽపి న విదన్తీతి ప్రత్యేకాన్వయాభిప్రాయేణ నఙ్ద్వయోపాదానం - సకరణాస్సర్వే దేవమనుష్యాదయస్స్వాన్తరాత్మతయావసన్తమపి న త్వాముపాయాన్తరేణ విదన్తి, తత్ర హేతుం వదన్ తాన్విశినష్టి ॥ ఆద్యన్తవన్త ఇతి ॥ కర్మాయత్తోత్పత్తివినాశినః, కర్మణా సంకుచితజ్ఞానత్వాన్న విదన్తీతి భావః-మునయస్సర్వాన్తరాత్మభూతత్వత్స్వరూపమననశీలాస్తు- హే ఉరుగాయ, త్వామేవ సర్వాత్మకబ్రహ్మానుసంధానరూపయోగేన త్వత్సాక్షాత్కారవిరోధికర్మనిరసనేన, విమృశ్య విమర్శనపూర్వకం సాక్షాత్కృత్య శబ్దాత్ శబ్దాదివిషయాద్విరమన్తి- ఏవమేవ హి నిశ్శేషమిన్ద్రియజయ ఇతి భావః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ఏవముపాసనాత్మకభక్త్యైకవేద్యత్వం, నిరతిశయానన్దరూపత్వత్స్వరూపవిషయకభక్తియోగగతస్యార్థాదేవ శబ్దాదివిషయేభ్యో విరామశ్చోక్తః-

౪౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ చిదనుగ్రహశ్చ.

సాభక్తిర్వక్ష్యమాణషడఙ్గసేవయావినాదుర్లభేతివదన్నుపసంహరతి ॥ తదితి ॥ హేహరే-తవ, నమస్తుతికర్మ-నమస్క్రియానమస్కారః - స్తుతిక్రియాచ-పూజా అర్ఘ్యపాద్యాదినివేదనాత్మికా-కర్మ పరిచర్యాత్మకం - యద్వా-ప్రథమకర్మశబ్దేనపాదసేవనాదిపరిచర్యాత్మకంకర్మోచ్యతే పూజాకర్మ పూజాత్మకంకర్మ -చరణయోః - స్మృతిఃస్మరణం - కథాయాం విషయభూతాయాం శ్రవణంకథావిషయక శ్రవణంచేతి-త్థం-షడఙ్గయా-సేవయా-వినా-పరమహంసానాం-ప్రాప్యా-త్వయి-భక్తిం - జనో-లభేతకిం-తయైవలభేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తదేవంప్రహ్లాదేనసంస్తుతోభగవాన్నృసింహస్తమువాచేత్యాహదేవర్షిః ॥ ఏతావదితి ॥ భక్తేనప్రహ్లాదేనభక్త్యాఏతావదేతావన్మాత్రం-వర్ణితా-గుణాయస్య - ఏతావచ్ఛబ్దేనగుణానామానన్త్యం సూచయతి - నిర్గుణః హేయగుణరహితః - శ్రీనృసింహః యతమన్యురుపసంహృతక్రోధః- ప్రీతః స్తుత్యాహృష్టః "సమహాత్మా సుదుర్లభః" ఇత్యుక్తరీత్యాదుర్లభస్వభక్తలాభేనవాప్రీతః, ప్రణతం-తం-ప్రహ్లాదమభాషతోవాచ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥ప్రహ్లాదేతిత్రిభిః ॥ హే ప్రహ్లాద-వత్స-తే-భద్రంఅనిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిశ్చ, భవేత్, కుతః- హేఅసురోత్తమ-యతో-ఽహం-తే-ప్రీతఃప్రీతింప్రాప్తః - అభిలషితం - వరం - వృణీష్వ వరయ, అహం -నృణామర్థినాం - కామపూరః - కామ్యన్తఇతికామాఃధర్మాదయస్తాన్పూరయతిదదాతీతితథా-అహ-మస్మి ❋॥౨౨॥ ❋ హేఆయుష్మన్, మా-మప్రీణతఃప్రీతమకుర్వతః, పుంసో-దుర్లభంహిమమ - దర్శనం-మాం-దృష్ట్వా, జన్తుర్దేహీ, పునరాత్మానం, తప్తుమపూర్ణకామత్వేనశోచితుం-నార్హతి ❋॥ ౨౩ ॥ ❋అథఅతః-ధీరాఃజితేన్ద్రియాః-శ్రేయస్కామయమానాః-మహాభాగాఃవివేకినః, సాధవః-సర్వాసా-మాశిషాంపురుషార్థానాం, పతిందాతారం, మాం-సర్వభావేనకరణత్రయైక్యేక-ప్రీణన్తితోషయన్తి ❋ ॥౨౪ ॥ ❋ఏవంవరాయచోదితోఽపనైచ్ఛదసురోత్తమఇత్యాహనాదరః॥ఏవమి

క్తింజనఃపరమహంసగతాంలభేత॥ ౨౦ ॥శ్రీనారదఉవాచ ॥ ఏతావద్వర్ణితగుణోభక్త్యాభక్తేననిర్గుణః। ప్రహ్లాదంప్రణతంప్రీతోయతమన్యురభాషత ॥ ౨౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వత్సప్రహ్లాదభద్రంతేప్రీతోఽహంతేఽసురోత్తమ।వరంవృణీష్వాభిమతంకామపూరోఽస్మ్యహంనృణామ్॥ ౨౨ ॥ మామప్రీణ❋తఆయుష్మన్దర్శనందుర్లభంహిమే।దృష్ట్వామాంనపునర్జన్తురాత్మానంతప్తుమర్హతి॥ ౨౩ ॥ప్రీణ❋న్తిహ్యథమాంధీరాస్సర్వభావేనసాధవః। శ్రేయస్కామామహాభాగాస్సర్వాసామాశిషాంపతిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంప్రలోభ్యమానోఽపివరైర్లోకప్రలోభనైః। ఏకాన్తిత్వాద్భగవతినైచ్ఛత్తానసురోత్తమః॥ ౨౫ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋ శ్రీనారదఉవాచ ॥ భక్తియోగస్యతత్సర్వమన్తరాయతయాఽర్భకః।మన్యమానోహృషీకేశంస్మయమానఉవాచహ॥ ౧ ॥శ్రీప్రహ్లాదఉవాచ ॥మామాంప్రలోభయోత్పత్త్యాసక్తంకామేషుతైర్వరైః।తత్సఙ్గభీతోనిర్విణ్ణోముముక్షుస్త్వాముపాశ్రితః॥ ౨ ॥ భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుర్భక్తం ❋ కామేష్వచోదయన।భవాన్సంసారబీజే

షు॥లోకానాంవిషయాతురాణాం, ప్రలోభనైః-విమోహనైః, వరైః-ఏవమిత్థం, ప్రలోభ్యమానోఽప్య-సురోత్తమః ప్రహ్లాదః, ఏకాన్తభక్తత్వాదనన్యప్రయోజనభగవద్భక్తియుక్తత్వాత్, తాన్ధర్మాదీన్వరాన్-నైచ్ఛత్ నైవైచ్ఛత ❋ ॥౨౫॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అనిచ్ఛాయాం హేతుంవదన్తంపిశిష్టన్ భగవన్తమువాచేత్యాహనారదః ॥ భక్తియోగస్యేతి ॥తత్-భగవతాచోదితం -ధర్మాదివరజాతం -సర్వ- మనన్యప్రయోజనభక్తియోగస్యా- న్తరాయతయావిఘ్నరూపతయా, మన్యమానః, స్మయమానఃఅహోమదభిప్రాయజ్ఞోమదన్తరాత్మాసన్నామేవంప్రలోభయతీతిస్మయమానః - హృషీకేశంభగవన్తం, మువాచ ❋॥౧ ॥ ❋తదేవాహ॥మేత్యాదినాదశభిః॥ఉత్పత్త్యాస్వభావేనైవ, కామేషు-సక్తం, ఆసక్తమితివాచ్ఛేదః, ఉత్పత్తిప్రభృతికామేష్వాసక్తం, మాం తైః కామరూపైః-వరైః-త్వాలోభయప్రలుబ్ధం మాకార్షీః -యతోఽహం-తత్సఙ్గేనకామాసక్త్యా, అనర్థావహయా, భీత- స్తత్రకామేషు, నిర్విణ్ణః-సంసృతిబన్ధాన్మోక్తుమిచ్ఛుః - త్వా, ముపాశ్రితః - శరణంగతః ❋ ॥౨ ॥ ❋వరంవృణీష్వాభిమతమితివరాయచోదయత స్తవచోదనద్వారాయాచమానాయమహ్యంనవరప్రదానేఽభిప్రాయః-కింతు, భృత్యస్యమమమనఃపరీక్షాయామిత్యాహ॥భృత్యేతి॥కామేషు-భృత్యం-మాం - చోదయన్, భవాన్, స్వభృత్యస్యా, నన్యప్రయోజనత్వరూపంలక్షణం, జిజ్ఞాసుః, సర్వజ్ఞోఽపి, భవాన్-మన్ముఖేనమన్మనఃపరిజిజ్ఞాసురేవ, భృత్యం-మాం-మన్మనఃపరీక్షార్థమేవమాంభృత్యంకామేషుభవాంశ్చోదితవానిత్యర్థః- అచోదయదితిపాఠస్సుగమః - అన్యథాకారుణ్యజలధేస్త్వత్తోపదేష్టుర్భక్తానుగ్రాహకస్యానర్థావహేషుకామేషుభృత్యంప్రతివరయాచ్ఞాయైచోదనానఘటతఇత్యా

౩ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ కామేష్వచోదయత్.

హ॥అన్యథా ఏవం చోదయత స్తవ భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుత్వాభావే-తవ-కరుణాత్మనః-కారుణ్యమూర్తే, రఖిలలోకహితోప
దేష్టుః-అహితరూపేషు దుఃఖరూపగర్భజన్మజరామరణాదిరూపసంసారస్య, బీజభూతేషు, హృదయగ్రన్థిషు హృదయగ్ర
న్థివద్దుర్మోచేషు-నఘటతే-చోదనేతి శేషః, అతో భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుస్సన్నేవ కామేషు మామచోదయదిత్యర్థః- అత్ర ఘటతే
కరుణాత్మనఇత్యస్యానన్తరం క్వచిత్ ,,నష్టదృష్టేస్తమస్యన్ధే త్వమేకః -పారదర్శన,, ఇతి పఠ్యతే తత్రాయమర్థః - ఇతోఽపిన
కామేషు చోదనా భవతో ఘటత ఇత్యాహ॥నష్టదృష్టేరితి॥ అన్ధే తమసి సంసారాఖ్యే నరకే, నష్టదృష్టేః స్వాత్మపరమాత్మయా
థాత్మ్యజ్ఞానరహితస్య, పుంసః-అన్ధతమసతరణోపాయానభిజ్ఞస్య వా, పుంసః- త్వమేవైకః - పారదర్శనః-అన్ధతమసపా
రభూతమాత్మానం దర్శయతీతి తాదృశః-యతఏవంభూతస్త్వం-తత-స్తవ, నఘటత ఇతి * ॥ ౩ ॥ * నన్వాశిషః-కామయ
మానోఽపి భృత్యోనుమదృశ్యత ఏవేత్యత ఆహ॥యఇతి॥ తేత్వత్తః-నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపాద్యః పుమాన్ - ఆశిషః-కా
మాన్-ఆశాస్తే, త్వత్సేవాపూర్వకం ప్రార్థయతే-సః-తవ-నభృత్యః-నభృత్యలక్షణలక్షితః-కింతర్హి, సతు, వణిక్ వణిక్తుల్యః-
యథా వణిగ్వ్యాపత్స్వప్రయోజనమన్యమనువర్తతే తద్వత్సోపాధికానువృత్తిమానిత్యర్థః - ఏవంభృత్యాత్కించిత్ప్రయో
జనమపేక్ష్య తస్మై కామాన్ దదతస్స్వామిత్వమపి నిరుపాధికంనాస్తీత్యాహ॥ ఆశాసానఇతి ॥ఆత్మనస్స్వస్య స్వామిని, ఆశిషః
కామాన్-ఆశాసానః కామయమానః - నవై భృత్యః భృత్యో నభవతి - ఇదం దృష్టాన్తార్థం, అస్యార్థస్య పూర్వముక్తత్వాత్-
యథాఽయం భృత్యో నభవతీత్యర్థః-తథా-భృత్యాత్ - స్వామ్యం స్వామినః ప్రయోజనం స్వామ్యం, తత్, ఇచ్ఛన్-కామ
యమానో, యో, భృత్యాయ-ఆశిషో- రాతి దదాతి-సనైవ స్వామీ, స్వామిశబ్దవాచ్య ఏవ నభవతి, నిత్యం నిరుపాధికం స్వామ
స్యాస్తీతి స్వామీతి నిత్యయోగార్థమత్వర్థీయేనిప్రత్యయాన్తస్వామిశబ్దవాచ్య ఏవ నభవతి, తస్యసోపాధికస్వామిత్వాదితి
భావః-అత్ర రాతిచాశిష ఇత్యస్యానన్తరం ,,సవై స్వామీ సవై భృత్యో గుణలుబ్ధౌ నకాముకౌ,, ఇతి క్వచిత్పఠ్యతే, తత్ర

షు హృదయగ్రన్థిషు ప్రభో ॥ నాన్యథా తేఽఖిలగురో ఘటేత కరుణాత్మనః । [నష్టదృష్టేస్తమస్యన్ధే త్వమేకః
పారదర్శనః] ॥ ౩ ॥ య స్త ఆశిష ఆశాస్తే న స భృత్యస్స వై వణిక్ । ఆశాసానో న వై భృత్యస్స్వామిన్యాశిష ఆ
త్మనః ॥ న స్వామీ భృత్యతస్స్వామ్యమిచ్ఛన్యో రాతి చాశిషః । [సవై స్వామీ సవై భృత్యో గుణలుబ్ధౌ నకాము
కౌ] ॥ ౪ ॥ అహం త్వకామ స్త్వద్భక్తస్త్వం చ స్వామ్యనపాశ్రయః । నాన్యథేహావయోరర్థో రాజసేవకయో
రివ ॥ ౫ ॥ యది రాసీశ మే కామాన్ వరాం స్త్వం వరదర్షభ । కామానాం హృద్యసంరోహం భవత స్తు వరం వృ
ణే ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రియాణి మనః ప్రాణా ఆత్మా ధర్మో ధృతిర్మతిః । హ్రీః శ్రీ స్తేజస్స్మృతిస్సత్యం యస్య నశ్యన్తి జన్మ

యమర్థః-కౌ తర్హి స్వామిభృత్యావిత్యత ఆహ ॥ సవా ఇతి ॥ యౌ గుణలుబ్ధౌ పరస్పరానురాగజనకసద్గుణమాత్రమోహితౌ-
నకాముకౌ పరస్పరం ప్రయోజనాన్తరమనపేక్షమాణావనువర్తేతే, సఏవ భృత్యస్సఏవ స్వామీతి * ॥ ౪ ॥ * ఆవయోస్తు
స్వస్వామిభావస్స్వాభావిక ఇత్యాహ॥ అహమితి ॥ అహంతు- కీదృశో వా భవతు లోకే భృత్యః అహం త్వకామోఽనన్యప్ర
యోజనస్త్వద్భక్త ఇతి శబ్దార్థః-త్వ-మనపాశ్రయః, స్వామీ - తిత్వద్భక్తోఽహమకామోఽనన్యప్రయోజనః ,,స్వత్వమా
త్మనిసంజాతం స్వామిత్వం బ్రహ్మణి స్థితమ్ । నాన్యథాలక్షణం తేషాం బన్ధే మోక్షే తథైవ చ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా ప్రబుద్ధనిత్యని
రుపాధికత్వద్దాస్యోఽహం - త్వం నిరుపాధికస్వామిత్యధ్యవసాయపూర్వకం నిత్యం స్వస్య స్వామ్యనువర్తనం స్వస్య హేపా
నుబన్ధీత్యధ్యవసాయేన పరిహృతాన్యప్రయోజనస్త్వద్భక్తోఽస్మీత్యర్థః - అతోఽన్యప్రకారాన్తరేణ, నయోరిహ
స్వస్వామిభావే, అర్థః-ప్రయోజనం, నాస్తి, రాజసేవకయోరివేతి వ్యతిరేకదృష్టాన్తః - యథా రాజసేవకయోః ప్రయోజ
నాన్తరమూలకస్స్వస్వామిభావ, స్తథా, నావయోరితి, తదేతత్సర్వం సర్వజ్ఞస్త్వం జానాస్యేవేతి భావః * ॥ ౫ ॥ * అ
హో సర్వజ్ఞస్యాపి కిమేతద్వరయాజ్ఞయైచోదయతస్సత్య సఙ్కల్పస్య మమ వచసః ప్రత్యాఖ్యానం తవ శోభత ఇతి భగవదభి
ప్రాయమభిప్రేత్య యది భవతో మహ్యం వరప్రదానేఽభిలాష స్తర్హీదం వరయ ఇత్యాహ ॥ యదీతి ॥ హే ఈశ, వరదశ్రేష్ఠ-
స్త్వం యది, మే మహ్యం, కామానిష్టాన్, వరాన్, రాసి దాస్యసి-తర్హి, భవత స్త్వత్తోఽహం, మద్ధృదయే - కామానాం
కామాఙ్కురాణాం, మసంరోహమనుత్పత్తిరూపం-వరం - వృణే, ధర్మాదిపురుషార్థేచ్ఛానుదయరూపం వరం యాచ ఇత్య
ర్థః * ॥ ౬ ॥ * నను కామోత్పత్త్యాం సత్యాం కో దోష స్తత్రాహ॥ఇన్ద్రియాణీతి॥ యస్య, హృదయే-సంజాతకామాఙ్కు
రస్య కామాన్కామయమానస్య-ఇన్ద్రియాదీని, జన్మనా జన్మ పరంపరయా, నశ్యన్తి కామినోఽన్తతః స్థావరత్వప్రాప్తౌ
ఇన్ద్రియమనఃప్రాణాత్మానఏవాసత్ప్రాయా భవన్తి, కింపునర్ధర్మాదయ ఇతి భావః - నహితోఽన్యః కశ్చిదనర్థో విద్యత ఇతి తా
త్పర్యం, తత్రాత్మాప్రత్యగాత్మా - ధర్మోవర్ణాశ్రమానుగుణో భగవదారాధనరూపః ధృతిర్ధైర్యమిన్ద్రియజయః, ద్వంద్వస

హీర్మనస్తాపా, మతిస్స్వాత్మపరమాత్మవిషయా, హీరనుచితకృత్యవిషయాలజ్జా, శ్రీర్జ్ఞానసంపత్తిః-ఐశ్వర్యంవా-తేజఃఅన్యానపేక్షతా, స్మృతిర్హేయోపాదేయావిసర్గణాత్మికా, సత్యంభూతహితత్వంసత్యవచనంవా ❁ ॥ ౭ ॥ ❁నిష్కామస్త్వాంభజన్ త్వత్సాధర్మ్యమాప్నోతీత్యాహ॥విముఞ్చతీతి॥యదా, మానవోమనుష్యః - స్వహృది, స్థితాన్, కామాన్ విముఞ్చతి - అనన్యప్రయోజనేనత్వాంభజతీతిభావః, హేపుణ్డరీకాక్ష, తర్హి, తదా, స, మానవః, భగవత్త్వాయ, భగవతోభావః భగవత్త్వం, తస్మై, కల్పతే అపహతపాప్మత్వాదిధర్మావిర్భావాయకల్పతే, ఆవిర్భూతగుణాష్టకత్వేనభగవతాసమానధర్మోముక్తోభవతీతియావత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ మమహృదికామానుదయరూపాద్వరాదన్యంసర్వథామాదా ఇతిప్రార్థనాభిప్రాయేణభగవన్తం నమస్కరోతి ॥ ఓమితి ॥ భగవతేపూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, పురుషాయసర్వాత్మనే, మహాత్మనేకేవలంభక్తానుగ్రహైకస్వభావాయ, హరయే ఆశ్రితార్తిహరాయ, అద్భుతసింహాయద్విజసాధుపరిత్రాణార్థముపాత్తనృసింహరూపాయ, బ్రహ్మణేస్వరూపేణగుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే - పరమాత్మనేలోకత్రయస్యాన్తఃప్రవేశేనభర్త్రే - ప్రణవప్రతిపాద్యాయ, తుభ్యం, నమః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవం ప్రత్యాఖ్యాతవరయాచ్ఞంప్రహ్లాదమాహభగవాన్ ॥ నైకాన్తినఇతిచతుర్భిః ॥ భవద్విధాస్త్వదృశాః - మయి - ఏకాన్తినః ఏకాన్తభక్తాఅనన్యప్రయోజనేనభజన్తః - మేమత్తః-జాతుకదాచిదపి-ఇహాముత్రచ - లోకే-ఆశిషఃకామాన్ - నాశాసతేయద్యపినప్రార్థయన్తే - తథాప్యత్ర-మన్వన్తరపర్యన్త - మత్రైవలోకే - దైత్యేశ్వరాణాం - అధిపోభూత్వేతిశేషః-భోగాన్ - భుఙ్క్ష్వ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁తర్హిబద్ధస్స్యామిత్యత్రాహ॥కథాఇతి॥ప్రియఃమమనిరతిశయప్రియస్త్వంమదీయాః-కథాః-జుషమాణఃసేవమానః - ప్రియాఇతిపాఠేకథావిశేషణం-మత్కథాః శృణ్వం, స్త్వం- నబద్ధస్స్యాఇతిభావః ॥ నన్వనిచ్ఛన్తమపిబలాత్కామేషుకిమర్థంయోజయసీత్యతఆహ ॥ ఆత్మని సర్వేషుభూతేషుచా - న్తరాత్మతయా-సన్తమధియజ్ఞంయజ్ఞాధిపతి-

నా॥ ౭ ॥విముఞ్చతియదాకామాన్మానవోమనసిస్థితాన్।తర్హ్యేవపుణ్డరీకాక్షభగవత్త్వాయకల్పతే॥ ౮ ॥
ఓంనమోభగవతేతుభ్యంపురుషాయమహాత్మనే।హరయేఽద్భుతసింహాయబ్రహ్మణేపరమాత్మనే॥ ౯ ॥ శ్రీ
భగవానువాచ ॥ నైకాన్తినోమేమయిజాత్విహాశిష * ఆశాసతేఽముత్రచయేభవద్విధాః । * తథాఽపిమ
న్వన్తరమేతదత్రదైత్యేశ్వరాణామనుభుఙ్క్ష్వభోగాన్॥ ౧౦ ॥కథామదీయాజుషమాణః ❁ప్రియస్త్వ *మా
వేశ్యమామాత్మనిసన్తమేకమ్।సర్వేషుభూతేష్వధియజ్ఞమీశంయజస్వయోగేనచకర్మహిన్వన్॥ ౧౧ ॥ భోగే
నపుణ్యంకుశలేనపాపంకళేబరంకాలబలేనహిత్వా।కీర్తింవిశుద్ధాంసురలోకగీతాంవితాయమామేష్యసిము
క్తబన్ధః॥ ౧౨ ॥యఏతత్కీర్తయేన్మహ్యంత్వయాగీతమిదంనరః । త్వాంచమాంచస్మరన్కాలేకర్మబన్ధాద్వి

మీశ్వరం, మాంభక్తియోగేన-యజస్వఆరాధయస్వ, కింకుర్వన్, మత్ప్రాప్తివిరోధి - పుణ్యపాపాత్మకం-కర్మ, హిన్వన్నపనుదన్, ముముక్షోరప్యభ్యుపగతమత్ప్రాప్తివిరోధిప్రారబ్ధఫలస్యసుఖదుఃఖాత్మకస్యావశ్యమనుభావ్యత్వాదనిచ్ఛన్తమపిత్వాంకామేషుయోజయామీతిభావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ఏతదేవవ్యనక్తి॥భోగేనేతి॥ పుణ్యంఅభ్యుపగతప్రారబ్ధపుణ్యాకర్మ-తత్ఫలభోగేనహిత్వాత్యక్త్వాఽపనుద్య, పాపమభ్యుపగతప్రారబ్ధాఖ్యంపాపంకర్మ, కుశలేనభోగేన, హిత్వా, భోగకౌశలేనహిత్వేత్యర్థః - పాపఫలభోగస్యదుఃఖరూపత్వాన్మనోవికారస్స్యాదితియథామనోనవిక్రియతేతథాభోగకౌశలేనేత్యర్థః ,, దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాః, సమదుఃఖసుఖం-ధీర ,, మిత్యాద్యుక్తరీత్యా అనుద్వేగసమత్వాదిభోగకౌశలేనేతియావత్ ॥ కుశలేనపుణ్యేనయజ్ఞాదికర్మణాపాపమభ్యుపగతప్రారబ్ధపుణ్యంకర్మహిత్వేతినార్థః - అనుభవైకవినాశ్యస్యపుణ్యకర్మణానివృత్త్యనుపపత్తేః, నచాత్రపాపశబ్దస్సంచితానభ్యుపగతాదిపాపపరః, తస్యభక్తియోగేనైవనివృత్తేః, నచభక్తియోగప్రతిబన్ధకపాపపరః, పరిపూర్ణభక్తియోగనిష్ఠత్వాత్ప్రహ్లాదస్యతన్నివృత్తేఃపూర్వమేవజాతత్వాత్, తస్మాద్యథోక్తఏవార్థః- కాలబలేనకాలవేగేన - కళేబరం, హిత్వా, కాలవేగేననిమిత్తేనఅనుభూతప్రారబ్ధావసానేకళేబరంహిత్వేత్యర్థః ॥ సురలోకేఽపి-గీయమానాం, స్వీయాం, కీర్తిం-వితాయవిస్తీర్య, ముక్తబన్ధనఃమద్భక్తియోగేనవినష్టాశ్లిష్టపూర్వోత్తరాఘరూపమత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకో-మా-మేష్యసిప్రాప్స్యసి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁కించయఃపుమాన్-త్వాంచ-మాంచ, స్మరన్, య-విదం-మహ్యం, త్వయా-గీతంమత్స్తుత్యాత్మకంస్తోత్రం-కీర్తయేత్సోఽపిపుమాన్, కాలేప్రారబ్ధానుభవావసానకాలే, కర్మబన్ధాత్మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాత్పుణ్యపాపాత్మకకర్మరూపాద్బన్ధా-ద్విముచ్యతే, త్వద్గీతకీర్తనసం

౧౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ప్రియాస్త్వ.

జాతమద్భక్తియోగనిరస్తసమస్తప్రతిబన్ధకకర్మబన్ధాద్విముక్తో భవతీత్యర్థః ❁॥ ౧౩ ॥ ❁ ఈశ్వరాజ్ఞయా ప్రాప్తదైత్యాధిపత్యస్స్వపితుర్నిష్కృతిం ప్రార్థయతే త్రిభిః ప్రహ్లాదః ॥ వరమితి ॥ హే మహేశ్వర, వరదానాం బ్రహ్మాదీనామపి, ఈశ్వర, అత్రైతత్త్వత్తః అహం, వరం, వృణే, కిం తత్, యత్, మే, పితా, ఈశ్వరస్య తవ సంబన్ధి తేజః ప్రభావ - మవిద్వానజానన్ - సర్వలోకహితోపదేష్టారం - ప్రభుం- త్వాం -మనినన్ద నిన్దితవాన్-కథంభూతః- త్వం భ్రాతృహేతి మృషాదృష్టిః-దురభిమానయుక్తః-అతఏవ-వృద్ధామర్షాశయః - ప్రవృద్ధో-యోఽమర్షః క్రోధ- స్తద్యుక్త-ఆశయోఽన్తఃకరణం-యస్య - తాదృశః- ఇద్ధేతి పాఠేఽప్యయమేవార్థః-విద్ధేతి పాఠే-విద్ధో వ్యథితః-సచాసావమర్షయుక్తాన్తఃకరణశ్చేత్యర్థః॥ ఏవంభూత-స్త్వాం-సర్వలోకహితకరం ప్రభుమనిన్ద-దితియత్-యచ్చ త్వద్భక్తే-మయి - అఘవాన్ ద్రోహాతిద్రోహం కృతవానితి-తస్మా -దుస్తరా-దఘాత్పాపా-న్మే - పితా-పూయేత విశుధ్యేత - ఏతద్వరం వరయే-ఇత్యన్వయః॥ యద్యపి- తే తవాపాఙ్గేన-సన్దృష్టోఽతఏవ పూతఏవ మమ పితా, తథాపి- హే కృపణవత్సల-కార్పణ్యేన ప్రార్థయే ఇత్యర్థః ❁॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం ప్రార్థితఆహ భగవాన్ ॥ త్రిస్సప్తభిరితి షడ్భిః ॥ న కేవలం తవ పితైవ పూతః - అపితు- హే అనఘ సప్తభిః పితృభిస్సహ-తవ-పితా, త్రిః పూతః పూత ఇతి త్రివారమనుగృహ్ణామీత్యర్థః - త్రిస్సప్తభిరితి పాఠే -ఏకవింశతిపర్యన్తైః పితృభిస్సహ పూత ఇత్యర్థః కుతః, య-ద్యస్మాత్-హే సాధో కులపావనో - భవాన్-గృహే-జాతః - యద్యపి హిరణ్యకశిపోః పితరః కశ్యపో మరీచిర్బ్రహ్మా చేతి త్రయ ఏవ-తథాఽపి - ప్రాక్కల్పగతపిత్రాద్యభిప్రాయేణ త్రిస్సప్తభిరిత్యుక్తం, మద్భక్తస్య తవ జననాదేవ తత్కులం పూతమిత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏతదేవ స్వభక్తప్రభావప్రదర్శనముఖేనాహ॥ యత్రేతి॥ సమదర్శినః కృత్స్నం జగత్ప

ముచ్యతే॥ ౧౩ ॥ వరం వరయ ఏతత్తే వరదేశాన్మహేశ్వర। యదనిన్దత్పితా మే త్వామవిద్వాంస్తేజ ఐశ్వరమ్॥ ౧౪ ॥ ❁ వృద్ధామర్షాశయస్సాక్షాత్సర్వలోకగురుం ప్రభుమ్। భ్రాతృహేతి మృషాదృష్టిస్త్వద్భక్తే మయి చాఘవాన్॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్పితా మే పూయేత దురన్తాద్దుస్తరాదఘాత్। పూతఽస్తే హ్యపాఙ్గసన్దృష్టస్తదా కృపణవత్సల॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ † త్రిస్సప్తభిః పితా పూతః పితృభిస్సహ తేఽనఘ। యత్సాధోఽస్య గృహే జాతో భవాన్వై కులపావనః॥ ౧౭ ॥ యత్ర యత్ర చ మద్భక్తాః ప్రశాన్తాస్సమదర్శినః। సాధవస్సముదాచారాస్తే పూయన్తేఽపి కీకటాః॥ ౧౮ ॥ భవన్తి పురుషా లోకే మద్భక్తాస్త్వామనువ్రతాః। భవాన్మే ఖలు భక్తానాం సర్వేషాం ప్రతిరూపధృక్॥ ౧౯ ॥ సర్వాత్మనా న హింసన్తి భూతగ్రామేషు కించన। ఉచ్చావచేషు దైత్యేన్ద్ర మద్భావవిగతస్పృహాః॥ ౨౦ ॥ కురు త్వం ప్రేతకార్యాణి పితుః పూతస్య సర్వశః। మదఙ్గస్పర్శనేనాఙ్గ లోకాన్ × యాస్యతి సుప్రజాః॥ ౨౧ ॥ పిత్ర్యం చ స్థానమాతిష్ఠ యథోక్తం బ్రహ్మవాదిభిః। మయ్యావేశ్య మనస్తాత కురు కర్మాణి మత్పరః॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రహ్లాదోఽపి తథా చక్రే పితుర్యత్సామ్పరాయికమ్। యథాఽఽహ భగవా

ష్టాత్మకత్వేన పశ్యన్తః - ప్రశాన్తా జితేన్ద్రియాః-సమ్యగుత్తమ - ఆచారో-యేషాం తే- సాధవః పరోపకారశీలాః, మద్భక్తాః, యత్ర యత్ర దేశే-సన్తి తే-కీకటా అపి కీకటకల్పా మ్లేచ్ఛదేశాః అపి శబ్దాత్తత్ప్రభవా అపి-పూయన్తే శుద్ధా భవన్తి❁॥ ౧౮ ॥❁ నను త్వద్భక్తానామయం ప్రభావ ఇతి న చిత్రం - నాహం తు తాదృశ ఇతిచేత్, తత్రాహ ॥ సర్వాత్మనేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే దైత్యేన్ద్ర లోకే-యే-మద్భక్తాః - పురుషా- స్తే త్వాం, మద్భక్తశ్రేష్ఠ-మనువ్రతా అనువర్తమానా-భవన్తి - త్వం యథా మద్భక్తశ్రేష్ఠస్తథా వయమపి భగవద్భక్తా భవేమేతి త్వత్పదవీమనువర్తమానా మద్భక్తా భవన్తి - అత- స్సర్వేషాం భక్తానాం-భవాన్-ప్రతిరూపధృక్ దృష్టాన్తభూతః- అతస్త్వం భాగవతోత్తమోత్తమ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తదనువృత్తిప్రకారమేవాహ ॥ ఉత్కృష్టేష్వ-పకృష్టేషు చ-భూతగ్రామేషు దేవమనుష్యాదిభూతసంఘేషు-సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ-కించిదపి-న హింసన్తి మద్భావేన మద్భక్త్యా - విగతా-స్పృహా యేషాం, మత్సామ్యాపత్తినిస్పృహా ఇతి వా తాదృశాశ్చ భవన్తి - త్వద్దృష్టాన్తేనైవాత్మానం శిక్షయన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అతస్సర్వథా పూతస్య విశుద్ధస్య-తవ-పితుః, ప్రేతకార్యాణి దాహాదికర్మాణి-కురు, అఙ్గ హే ప్రహ్లాద-శోభనా ప్రజాపుత్ర స్త్వద్రూపో, యస్య సః, త్వత్పితా - మదఙ్గస్పర్శనేన మచ్ఛరీరసంస్పర్శనేన హేతునా, లోకాన్పుణ్యలోకాన్ - యాస్యతి ప్రాప్స్యతి - పశ్యతీతి పాఠే ద్రక్ష్యతీత్యర్థః - వర్తమానసామీప్యే భవిష్యతి లట్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పిత్ర్యం పితృసంబన్ధి పిత్రాఽధిష్ఠితం-మహేన్ద్రభవనం విహాయ, పిత్ర్యం దానవాధిపత్యస్థానమధితిష్ఠేత్యర్థః॥ హే తాత-మయి, మనః, ఆవేశ్య, బ్రహ్మవాదిభి-రుక్తమనతిక్రమ్య- కర్మాణి మదారాధనరూపాణి, మత్పరః అహమేవ-పరస్తేషాం కర్మణాం ఫలం యస్య, తాదృశః కురు ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవముక్తః ప్రహ్లాదో యథోక్తమకరోదిత్యాహ నారదః॥

౧౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ఇద్ధామర్షా , విద్ధామర్షా ౧౭ ॥ శ్లో † పా॥ త్రిసప్తభిః. ౨౧॥ శ్లో × పా॥ లోకాన్పశ్యతి.

ప్రహ్లాదోఽపీతి ॥ హే రాజన్ యుధిష్ఠిర, యథా భగవానాహ, తథైవ, ప్రహ్లాదః, పితు-ర్యత్సాంపరాయికం ప్రేతోద్దేశేన కర్తవ్యం, తత్సర్వం, చక్రే, తతో, ద్విజోత్తమైః, ఋషిభిః కృతశ్చ బభూవ దానవాదీనామాధిపత్యేఽభిషిక్తో బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ ప్రసాదాభిముఖం సుందరం ముఖం యస్య, తం, నరహరిం నృసింహరూపం, హరిమాశ్రితార్తిహరం, భగవన్తం దృష్ట్వా, బ్రహ్మా చతుర్ముఖః దేవాదిభిః, పరివృతః పవిత్రాభిర్వాగ్భిః, స్తుత్వా, వాచాం భగవద్గుణవిషయకత్వేన లోకపావనకరత్వాత్పవిత్రాభిరిత్యుక్తం ప్రాహ ఉవాచ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ దేవేతి ॥ చతుర్భిః ॥ హే దేవదేవ దేవానామపి దేవ, నను త్వమిన్ద్రాదిదేవానామపదేవో నాహం, తత్రాహ ॥ హే అఖిలాధ్యక్ష, నను సో - ఽపత్వమేవ తత్రాహ ॥ హే భూతభావన భూతాని భావయత్యుత్పాదయతీతి తథా, నను సోఽపి త్వమేవ, హే పూర్వజ - మమాప్యపూర్వం కారణత్వేనావస్థిత, లోకానాం సంతాపనకరోఽత ఏవ, పాపోఽయమసురో, దిష్ట్యా దైవా, త్తే త్వయా, నిహతః దిష్ట్యా హత ఇతి తద్వధస్య దుష్కరత్వం సూచితం ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తదేవ విశినష్టి ॥ యోఽసావితి ॥ యోఽసావసురః, మత్తః, లబ్ధవరో యేన తాదృశః, మమ సృష్టిభిః మయా సృష్టై - ర్భూతైః, నవధ్యః హన్తుమశక్యః, తపోయోగ ఏవ, బలం, తేనోన్నద్ధః గర్విత, స్వమస్తనిగమాన్ శాస్త్రీయధర్మా - నహన్ వినాశితవాన్, స తు త్వయా వినాశితః, ఏతద్దిష్ట్యా జాతమితి భావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అస్యాసురస్య - తనయో, మహాభాగవతో - ఽర్భకః ప్రహ్లాద - స్త్వయా, మృత్యో - స్సకాశా - ద్విమోచిత ఇతి - స చ, త్వాం మతివక్రాధాపిష్టం - సమ్య - గితః ప్రాప్తో - ఽధునేత్యేతదపి - దిష్ట్యా జాతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ హే భగ

రాజన్నృషిభిర్ద్విజోత్తమైః ॥ ౨౩ ॥ ప్రసాదసుముఖం దృష్ట్వా బ్రహ్మా నరహరిం హరిమ్ । స్తుత్వా వాగ్భిః పవిత్రాభిః ప్రాహ దేవాదిభిర్వృతః ॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ దేవదేవాఖిలాధ్యక్ష భూతభావన పూర్వజ । దిష్ట్యా తే నిహతః పాపో లోకసంతాపనోఽసురః ॥ ౨౫ ॥ యోఽసౌ లబ్ధవరో మత్తో నవధ్యో మమ సృష్టిభిః । తపోయోగబలోన్నద్ధస్సమస్తనిగమానహన్ ॥ ౨౬ ॥ దిష్ట్యాఽస్య తనయస్సాధుర్మహాభాగవతోఽర్భకః । త్వయా విమోచితో మృత్యోర్దిష్ట్యా త్వాం సమితోఽధునా ॥ ౨౭ ॥ ఏతద్వపుస్తే భగవన్ ధ్యాయతః ప్రయతాత్మనః । సర్వతో గోప్తృ సంత్రాసాన్మృత్యోరపి జిఘాంసతః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ నైవం వరోఽసురాణాం తే ప్రదేయః పద్మసంభవ । వరః క్రూరనిసర్గాణామహీనామమృతం యథా ॥ ౨౯ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వా భగవాన్ రాజంస్తతశ్చాన్తర్దధే హరిః । అదృశ్యస్సర్వభూతానాం పూజితః పరమేష్ఠినా ॥ ౩౦ ॥ తతస్సంపూజ్య శిరసా వవన్దే పరమేష్ఠినమ్ । భవం ప్రజాపతిం దేవాన్ ప్రహ్లాదో భగవత్కలాః ॥ ౩౧ ॥ తతః కావ్యాదిభిస్సార్ధం మునిభిః కమలాసనః । దైత్యానాం దానవానాం చ ప్రహ్లాదమకరోత్పతిమ్ ॥ ౩౨ ॥ ప్రతినన్ద్య తతో దేవాః ప్రయుజ్య పరమాశిషః । స్వధామాని యయూ రాజన్ బ్రహ్మాద్యాః ప్రతిపూజితాః ॥ ౩౩ ॥ ఏవం తౌ పార్షదౌ విష్ణోః పుత్రత్వం ప్రాపితౌ దితేః ।

వన్ - తవైత - ద్వపుః నృసింహరూపం - ధ్యాయతః - ప్రయతాత్మనః సమాహితమనసః - పుంసః - సర్వత - స్సంత్రాసాద్భయా - ద్గోప్తృ రక్షకం - జిఘాంసతః హన్తుమిచ్ఛతో - మృత్యోరపి సకాశా - ద్గోప్తృ - ఏతచ్చ ప్రహ్లాదదృష్టాన్తేనాస్మాభిరనుమితమితి భావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవమభిహితస్తమాహ శ్రీభగవాన్ ॥ నేతి ॥ హే పద్మసంభవ - ఇతః ప్రభృత్యే - వంవిధో - వరో - ఽసురాణాం - తే త్వయా - న ప్రదేయః, క్రూరో - నిసర్గః స్వభావో - యేషాం - తేషా - మహీనాం సర్పాణా, మమృతం క్షీరం - యథా - క్షీరప్రదానేన తద్వర్ధనం యథా లోకోపద్రవకారి - తద్వ - దిదం తేషాం వరప్రదానమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవం బ్రహ్మాణమనుజ్ఞాప్య భగవానన్తర్దధ ఇత్యాహ దేవర్షిః ॥ హే రాజన్ - ఇతీత్థ, ముక్త్వా, బ్రహ్మణా - పూజితో - భగవాన్ - హరి, స్తత్రైవ - సర్వభూతానాం - పశ్యతాం - అదృశ్యః - చర్మనావిషయో భవతీతి తథా, అన్తర్హితవాన్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తతః, ప్రహ్లాదః, పరమేష్ఠినం బ్రహ్మాణం - భవం రుద్రం, ప్రజాపతీన్ మరీచ్యాదీన్ - దేవేన్ద్రాదీంశ్చ - భగవత్కలాః భగవదంశభూతాన్ - సంపూజ్య - శిరసా - వవన్దే ననామ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తతో - బ్రహ్మా - కావ్యాదిభిః - మునిభిః, సహ సహితః, ప్రహ్లాదం, దైత్యానాం - దానవానాం చ - పతి - మకరోత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ హే రాజన్ - తతో బ్రహ్మాదయః - సర్వే - దేవాః, ప్రహ్లాదం, ప్రతినన్ద్య అహో త్వత్ప్రభావో ఽనితరసాధారణ ఇత్యభినన్ద్య, పరమా, ఆశిషః - ప్రయుజ్య, ప్రహ్లాదేన, ప్రతిపూజితాః - స్వధామాని స్వకీయస్థానాని - యయుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తదేవం శిశుపాలదన్తవక్త్రయోర్భగవన్తం ద్విషతోః కథం ముక్తిరితి యుధిష్ఠిరప్రశ్నస్య తత్పూర్వజన్మకథనాదిముఖేనోక్తముత్తరముపసంహరతి ॥ ఏవమితి సప్తభిః ॥ విష్ణోః - పార్షదౌ స్థితౌ - విప్రశాపేన సనకాదీనాం శాపేన - దితేః - పుత్రత్వం, ఏవం, ప్రాపితౌ, వైరభావేన హేతునా - స్వహృది - స్థితేన - హరిణా నృసింహరూపం బిభ్రతా - హ

తౌ ✻॥ ౩౪ ॥ ✻ పునః, కుంభకర్ణరావణాఖ్యౌ, రాక్షసౌ-బభూవతుః-తౌచ-రాఘవస్య దాశరథేః-విక్రమైః, రభిహూతావితి శేషః-రామస్యసాయకైః, నిర్భిన్నం హృదయం యయో-స్తౌ, యుధియుద్ధే, శయానౌ-తచ్చిత్తౌ -తస్మిన్ శ్రీరామ ఏవ చిత్తం యయోస్తౌ, యథా, ప్రాక్తనజన్మని-తద్వ, ద్దేహం-జహతుః తత్యజుః ✻॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ✻ తావేవ, ఇహ-శిశుపాలకరూషజౌ-కరూషకోదన్తవక్త్రః, శిశుపాలదన్తవక్త్రరూపేణజాతౌ - పునఃహరిణా-హతౌ, వైరానుబన్ధేన హేతునా-తేతవ - పశ్యతస్సతః-సమీయతుః సాయుజ్యం ప్రాపతుః ✻॥ ౩౭ ॥ ✻ న కేవలం శిశుపాలకరూషజావేవ సమీయతు-రపత్వన్యేఽపిరాజానః-కృష్ణవైరిణ-స్తే - సర్వేఽపి, య, దేనః పాపం-పూర్వకృతం, త-జ్జహురిత్యజుః, తదాత్మానః కృష్ణాత్మానశ్చ-భవన్, యథా-పేశస్కృతః, చిన్త్యమానాద్ధేతోః, కీట- స్తదాత్మా భవతి, తద్వ, త్తదాత్మాన స్తత్తుల్యస్వభావా, అభవన్నిత్యర్థః॥ ఆత్మశబ్దస్స్వభావవాచీ, తస్యైవ ఆత్మా స్వభావో యేషాం త ఇత్యుపమానబహువ్రీహిః, అన్యథా, దృష్టాన్తవైఘట్యాత్-నహి కీటః పేశస్కృతా ఐక్యం యాతి - కింతు, తస్య సమానాకారో భవతి - అత ఏవ ధ్యానన్తరగ్రన్థే సామ్యం యయురిత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౩౮ ॥ యథా, అభిధా అనన్యయా-భక్త్యా, భగవత-స్సామ్యం-యాన్తి, తద్భక్తా - స్తథా, చైద్యాదయోఽపి-నృపా - స్తస్య భగవత-శ్చిన్తయా సంరమ్భపూర్వకచిన్తయా, హరే-స్సామ్యం-యయుః - హే నృప, త్వం-మాం, య, త్పృష్టవాన్, కింతత్ - ద్విషతామపి, దమఘోషసుతాదీనాం, హరే, స్సామ్య - మిత్యేత-త్సర్వం, తే తుభ్యం, మయా, ఆఖ్యాతం కథితమ్ ✻॥ ౩౯ ॥ ౪౦॥ ✻ తదేవం ప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహృత్యైతదేతదాఖ్యానం విశింషన్ తత్కీర్తనశ్రవణాదిఫలమాహ॥

హృదిస్థితేన హరిణా వైరభావేన తౌ హతౌ॥ ౩౪ ॥ పునశ్చ విప్రశాపేన రాక్షసౌ తౌ బభూవతుః। కుమ్భకర్ణదశగ్రీవౌ హతౌ తౌ రామవిక్రమైః॥ ౩౫ ॥ శయానౌ యుధి నిర్భిన్నహృదయౌ రామసాయకైః। తచ్చిత్తౌ జహతుర్దేహం యథా ప్రాక్తనజన్మని॥ ౩౬ ॥ తావిహాథ పునర్జాతౌ శిశుపాలకరూషజౌ। హతౌ వైరానుబన్ధేన పశ్యతస్తే సమీయతుః॥ ౩౭ ॥ ఏనః పూర్వం కృతం యత్తద్రాజానః కృష్ణవైరిణః। జహుస్తేఽన్తే తదాత్మానః కీటః పేశస్కృతో యథా ॥ ౩౮ ॥ యథా భాగవతో భక్త్యా పరయా చాభిధా తథా। నృపాశ్చైద్యాదయస్సామ్యం హరేస్తచ్చిన్తయా యయుః॥ ౩౯ ॥ ఆఖ్యాతం సర్వమేతత్తే యన్మాం త్వం నృప పృష్టవాన్। దమఘోషసుతాదీనాం హరేస్సామ్యమపి ద్విషామ్॥ ౪౦ ॥ ఏషా బ్రహ్మణ్యదేవస్య కృష్ణస్య చ మహాత్మనః। అవతారకథా పుణ్యా వధో యత్రాదిదైత్యయోః॥ ౪౧ ॥ ప్రహ్లాదస్యానుచరితం మహాభాగవతస్య చ। భక్తిర్జ్ఞానం విరక్తిశ్చ యాథాత్మ్యం చాస్య వై హరేః ॥ ౪౨ ॥ సర్గస్థిత్యప్యయేశస్య గుణకర్మానువర్ణితమ్ । పరావరేషాం స్థానానాం కాలేన వ్యత్యయో మహాన్ ॥ ౪౩ ॥ ధర్మో భాగవతానాం చ భగవాన్యేన గమ్యతే। ఆఖ్యానేఽస్మిన్సమాఖ్యాతమాధ్యాత్మికమశేషతః॥ ౪౪ ॥ య ఏతత్పుణ్యమాఖ్యానం విష్ణోర్వీర్యోపబృంహితమ్। కీర్తయేచ్ఛ్రద్ధయా శ్రుత్వా కర్మపాశైర్విముచ్యతే॥ ౪౫॥ ఏతద్య ఆదిపురుషస్య మృగేన్ద్రలీలాదైత్యేన్ద్రయూథపవధం ప్రయతః పఠేత ✻ । దైత్యాత్మజస్య చ సతాం ప్ర

ఏషేత్యాదిభిష్షడ్భిః॥ బహ్మణి బ్రహ్మకులే సాధుర్బ్రహ్మణ్యః-స చాసౌ - దేవ- స్తస్య- లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య బిభ్రతః - కృష్ణస్యే - యం, అవతారకథా, పుణ్యా పుణ్యావహా-యత్ర కథాయా, మాదిదైత్యయోః హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిప్వోః వధః-ప్రతిపాద్యతే ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ తథా-యత్ర మహాభాగవతస్య- ప్రహ్లాదస్యచరిత్రం, భక్తిః-జ్ఞానం-విరక్తిశ్చ-భక్తిశబ్దేన భక్తియోగానుష్ఠానప్రకారో వివక్షితః - విరక్తిశబ్దేన తదుత్పత్తిప్రకారః - జ్ఞానశబ్దేనాత్మయాథాత్మ్యవివేచనపూర్వకతదనుసంధానప్రకారః-ఏతత్సర్వం-యత్ర కథాయాం-ప్రతిపాద్యత ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ తథా-జగత్సర్గస్థితిలయకారణస్య హరే-ర్యాథాత్మ్యం - తత్త్వవర్ణనం-తస్య - గుణానాం, కర్మణాంచ-వర్ణనం, పరావరేషాం దేవాసురాదీనాం-యాని-స్థానాని- తేషాం-కాలేననిమిత్తేన మహాన్, వ్యత్యయో విపర్యాసశ్చ ✻॥ ౪౩ ॥ ✻ భగవా-న్యేన-గమ్యతే-స-భాగవతానాం-ధర్మశ్చ-యచ్చా- ధ్యాత్మికమాత్మానమధికృత్య వర్తమానః వస్తు చేతి, తదేత - త్సర్వ-మస్మిన్నాఖ్యానే, సమ్య- గాఖ్యాతమ్ ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ యః పుమా-నేత-ద్విష్ణోః-వీర్యేణ పరాక్రమాదిగుణజాతేనో, పబృంహితం తత్ప్రతిపాదనేన విస్తీర్ణ-మత ఏవ-పుణ్య, మాఖ్యానం, శ్రద్ధయా-శ్రుత్వా - కీర్తయేత్-స పుమాన్-కర్మపాశైః పుణ్యపాపాత్మకైః కర్మభిరేవ పాశైః-విముచ్యతే ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ కించ-యః పుమా, నాదిపురుషస్య- మృగేన్ద్రస్య సింహస్యేవ-యా-లీలా దైత్యేన్ద్రయూథపవధాత్మికా-ప్రతిపాద్యా-యస్మిన్-తదేత-దాఖ్యానం - ప్రయతస్సమాహితచిత్త - స్సతాం ప్రవరస్య-దైత్యాత్మజస్య ప్రహ్లాదస్య-పుణ్యం-ప్రభావం-శ్రుత్వా - పఠేత పఠేత్-సో, ఽకుతోభయం కుతశ్చిద్భయరహితం లోకం వైకుణ్ఠలోక-మేతి - పూర్వం కర్మపాశైః ప్రముచ్యత ఇత్యుక్తం-అత్రాకుతోభయం లోకమేతీత్యుక్తం, కర్మపాశవిమోచనద్వారా అకుతోభయం

లోకమేతీత్యర్థః-అతోఽత్రన పౌనరుక్త్యమ్ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ అహో ప్రహ్లాదస్యభాగ్యం-యేనదృష్టో భగవా-న్వయంతునన్ద భాగ్యా, ఇతివిషీదన్తంయుధిష్ఠిరమాహ ॥ యూయమితి త్రిభిః ॥ నృలోకే యూయం, బతభూరిభాగాః - అహో బహుభాగ్య వన్తః-తదేవవ్యఞ్జయంస్తాన్విశినష్టి యేషాం, యుష్మాకం-గృహాన్-లోకం-పునానా-మునయో-ఽభియన్తిసర్వతస్సమాయా న్తి-తేతుకృతః, మనుష్యలిఙ్గం మనుష్యస్యేవలిఙ్గం శరీరంయస్య - తత్, పరంబ్రహ్మ శ్రీకృష్ణరూపం, గూఢం ప్రచ్ఛన్నం - స త్వేషాం-యుష్మాకం -గృహే-నావసతీ, తిహేతోస్సమాయాన్తి ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ నను శ్రీకృష్ణోఽస్మాకం మాతులేయః కథం ప రంబ్రహ్మేత్యుచ్యతే, తత్రాహ ॥ సవాఇతి ॥ సోఽయం శ్రీకృష్ణో బ్రహ్మైవ, కింతద్బ్రహ్మ, యదభిన్నః శ్రీకృష్ణః, య, న్మహ ద్భిః-విమృగ్యమన్వేషణీయం, కేవలం ధ్యేయమిత్యర్థః - కేవలనిర్దుఃఖసుఖాత్మకజ్ఞానరూపం - ఏవంభూతబ్రహ్మాభిన్నః శ్రీ కృష్ణః, వోయుష్మాకం-న కేవలం-మాతులేయః, అపితుప్రియః, సుహృచ్చ-ఆత్మా అన్తరాత్మా-అర్హణీయః పూజ్యః - విధికృ న్నియోగకారీ-గురుర్హితోపదేష్టాచ-ఏవమనేకధాయుష్మాకం తత్సంబన్ధినాం భాగ్యం కియదితివక్తవ్యమితి భావః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ మహద్విమృగ్య మిత్యనేనమహతామపి తత్స్వరూపం యథావద్దురవగమమిత్యుక్తం - ప్రియస్సుహృద్వ ఇత్యనేన - తన్మ హద్విమృగ్యం బ్రహ్మస్వయమేవయుష్మాకం ప్రసన్నమితిచ - తన్మహద్విమృగ్యత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్ తత్ప్రసాదం ప్రార్థయతే॥ నేతి ॥ యస్యభగవతో - రూపం-భవపద్మజాదిభిః - ధియాస్వమనీషయా - వస్తుతయాయాథాత్మ్యేన- నోపవర్ణితం - ఉపవర్ణితం విషయీకృతంనభవతి - వాఙ్మనసాగోచర స్వరూపస్వభావత్వాత్తైరేతావదిత్యుపవర్ణితు మశక్యమిత్యర్థః - కింతు - కేవలం, మౌనేనశుభాశ్రయసంశీలనరూపేణ - భక్త్యోపాసనాత్మికయా ప్రీతిరూపయా-ఉ పశమనేన్ద్రియజయాదినాచ - పూజితఆరాధితః - ససాత్వతాం యోగేశ్వరాణాం - పతిర్భగవాన్, మేమహ్యం-ప్రసీద

పరస్యపుణ్యం శ్రుత్వాఽనుభావమచ్యుతో భయమేతిలోకమ్॥ ౪౬ ॥ యూయంనృలోకే బతభూరిభాగాలోకం పునానామునయోభియన్తి ॥ యేషాంగృహానావసతీతిసాక్షాద్గూఢంపరంబ్రహ్మమనుష్యలిఙ్గమ్ ॥ ౪౭ ॥ సవా అయంబ్రహ్మమహద్విమృగ్యం కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః । ప్రియస్సుహృద్వఃఖలుమాతులేయ ఆత్మాఽ ర్హణీయోవిధికృద్గురుశ్చ॥ ౪౮ ॥ నయస్యసాక్షాద్భవపద్మజాదిభీరూపంధియావస్తుతయోపవర్ణితమ్। మౌనే నభక్త్యోపశమేనపూజితః ప్రసీదతామేషససాత్వతాంపతిః ॥ ౪౯ ॥ సఏషభగవాన్రాజన్ వ్యతనోద్విహ తంయశః। పురారుద్రస్యదేవస్యమయేనానన్తమాయినా॥ ౫౦ ॥ రాజోవాచ ॥ కస్మిన్కర్మణిదేవస్యమయో ఽహన్ జగదీశితుః। యథాచోపచితాకీర్తిః కృష్ణేనానేనకథ్యతామ్॥ ౫౧ ॥ శ్రీనారదఉవాచ ॥ నిర్జితాఅసురా దేవైర్యుధ్యనేనోపబృంహితైః। మాయినాంపరమాచార్యం మయంశరణమాయయుః॥ ౫౨ ॥ సనిర్మాయపు రస్తిస్రోహైమీరౌప్యాయసీర్విభుః। దుర్లక్ష్యాపాయసంయోగదుర్వితర్క్యపరిచ్ఛదాః॥ ౫౩ ॥ తాభిస్తేఽసుర

తాం ప్రసన్నోభవతు ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఏవం సంప్రార్థ్య శ్రీకృష్ణస్యమనుష్యలిఙ్గస్య పరబ్రహ్మత్వసూచకమితిహాసం ప్రస్తౌ ష్యన్ తత్ప్రశ్నావసర ప్రదానాయ శ్రీకృష్ణం విశినష్టి ॥ సఏషఇతి ॥ హేరాజన్ సఏష, భగవాన్ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాది గుణయుక్తః-శ్రీకృష్ణః-పురా-అనన్తమాయినా, అనన్తాబహ్వీమాయాయస్య, తేన, మయేననిమిత్తభూతేన, రు ద్రస్య, దేవస్య, య, ద్విహతం, యశ, స్త-ద్వ్యతనోత్, అనేనరుద్రాదీనామపియశఆదిగుణబృంహకత్వాదాయకత్వక థనేనస్వయమబృంహత ఇతరేషాం తదాధాయకత్వాద్యోగాత్సార్వాత్మస్య పితల్లాభేనచపరబ్రహ్మత్వం సూచి తమ్ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ తదేవంలబ్ధప్రశ్నావసరో యుధిష్ఠిరో విహతయశఉపచయప్రకారంబుభుత్సుః పృచ్ఛతి॥ కస్మిన్నితి॥ జగ దీశితుః - భగవదాయత్తజగదీశితృత్వస్య " విలోక్యభగ్నసంకల్పం విమనస్కం వృషధ్వజ ,, మిత్యాదినాభగవదాయ త్తసామర్థ్యస్యవక్ష్యమాణత్వాత్, దేవస్య-రుద్రస్య-కీర్తిః-కస్మిన్కర్మణి - అనేనశ్రీకృష్ణేనకర్త్రా, మయేననిమిత్తేనో-ప చితావర్ధితా, త, త్కథ్యతామ్ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ ఇతిపృష్టఆహదేవర్షిః॥ నిర్జితా ఇత్యాదినా॥ అనేనరుద్రేణోపబృంహితైరా హితబలైర్దేవైర్నిర్జితా-అసురాః-మాయినాం, పరమాచార్యమాచార్యాణామప్యాచార్యం, మయం-శరణం-జ గ్ముః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ తత, స్స, విభుస్సమర్థో, మయః - హైమ్యో, వికృతిః హైమీ, రూప్యస్యరజతస్యరౌప్యా ఆయసో లోహ స్యాయసీ, త్రయాణామితరేతరయోగద్వంద్వః-తా-స్తిస్రః - పురో-నిర్మాయ, అసురేభ్యోదదావితి శేషః, పురోవిశినష్టి॥ దుర్లక్ష్యః దర్శనావిషయః ఉపాయ, స్సంయోగశ్చ - యాసాం - తాః - ఇమాః పురోఽత్రాగతాఇతోగతాశ్చేతిజనైర్లక్షితా ఇత్యర్థః - తథా - దుర్వితర్క్యాస్సర్వజనసాధారణ్యేనతర్కితుమశక్యాః - పరిచ్ఛదాః ఉపకరణానియాసాం - తాః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ తాభిర్విమానరూపాభిరపేక్షితదేశగమనశమాభిః పురీభిః-సురసేనాన్యః ఆసురసేనానాయకాః సేనా

నృప, అలక్షితాః, దవైరదృశ్యమానాః - పూర్వవైరం స్మరన్తః, సేశ్వరాన్ సపాలాన్ త్రీన్లోకాన్, నాశయాంచక్రుః నా
శయితుమారబ్ధవన్త ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ తతః - తే, సేశ్వరాః ఇన్ద్రాదిలోకపాలైస్సహితాః - లోకాః జనాః - ఈశ్వరం రుద్రమ్
ఉపాసాద్య ప్రాప్య - ఆనతాస్సన్తః ఊచుః ॥ తదేవాహ ॥ హే విభో, త్రీణి పురాణ్యాలయాః - స్థానాని - యేషాం తైః వినష్టాన్ -
తావకాన్ త్వదీయాన్, నస్మాన్, హే దేవ - త్రాహి పాలయేతి ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽ అథ తద్విజ్ఞాపనానన్తరం - తాన్ సురాన్ - మా భైష్ట
భయం మా కార్ష్టేతి అనుగృహ్య, భగవాన్, విభూ రుద్రః - ధనుషి, శరం బాణం - సంధాయ, అస్త్రం పాశుపతం - తస్మిన్ సం
యోజ్యేతి శేషః - పురేషు, వ్యముఞ్చత ✽ ॥ ౫౬ ॥ ✽ తతశ్శరాత్, ద్యథా, సూర్యమణ్డలాత్, మయూఖసందోహాః రశ్మిసమూహాః,
తథా - అగ్నివర్ణాః ఇషవో బాణాః - ఉత్పేతుః, యతో యేభ్య ఇషుభ్యః - పురో నాదృశ్యన్త, ఇషుభిః ప్రచ్ఛన్నా బభూవురిత్య
ర్థః ✽ ॥ ౫౭ ॥ ✽ తైరిషుభిః - స్పృష్టాస్తాడితాః త్రీణి, పురాణ్యోకాంసి స్థానాని, యేషాం, తే అసురాః - సర్వే - వ్యసవః - విగ
తాః, అసవః ప్రాణాః, యేషాం తాదృశాస్సన్తో, నిపేతుః, పతితవన్తః - తాన్, వ్యసూన్ అసురాన్, ఆనీయ - మహాయోగీ - మయః -
కూపరసే స్వయం వినిర్మితకూపగతే రసే అమృతసంజీవ ఇతరి - అక్షిపత్ పాతయత్ ✽ ॥ ౫౮ ॥ ✽ తే చ సిద్ధామృతరసేన - స్పృ
ష్టాః - అసురాః - వజ్రసారాః వజ్రవద్దృఢాఙ్గాః - మహౌజసో మహాబలాస్సన్తః - మేఘదళనాః మేఘచ్ఛేదాః - విద్యుద్రూపాః - వ
హ్నయ ఇవ - ఉత్తస్థుః ఉత్థితవన్తః ✽ ॥ ౫౯ ॥ ✽ తదా - భగ్నస్సంకల్పో యస్య - తథావిధం విమనస్కం దుఃఖితమనస్కం - వృ
షధ్వజం రుద్రం, విలోక్య - అయం, భగవాన్ - శ్రీకృష్ణరూపీ - విష్ణుః - తత్ర సిద్ధామృతరసవినాశే - ఉపాయమకల్ప

సైనాన్యో లోకాం స్త్రీన్ సేశ్వరాన్నృప స్మరన్తో నాశయాంచక్రుః పూర్వవైరమలక్షితాః ॥ ౫౪ ॥ తతస్తే సే
శ్వరా లోకా ఉపాసాద్యోచురీశ్వరమ్। త్రాహి నస్తావకాన్దేవ వినష్టాం స్త్రిపురాలయైః ॥ ౫౫ ॥ అథానుగృ
హ్య భగవాన్ మా భైష్టేతి సురాన్విభుః। శరం ధనుషి సంధాయ పురేష్వస్త్రం వ్యముఞ్చత ॥ ౫౬ ॥ తతోఽగ్నివ
ర్ణా ఇషవ ఉత్పేతుస్సూర్యమణ్డలాత్। యథా మయూఖసన్దోహా నాదృశ్యన్త పురో యతః ॥ ౫౭ ॥ తైస్స్పృష్టా
వ్యసవస్సర్వే నిపేతుస్స్మ పురౌకసః। తానానీయ మహాయోగీ మయః కూపరసేఽక్షిపత్ ॥ ౫౮ ॥ సిద్ధామృతరస
స్పృష్టా వజ్రసారా మహౌజసః। ఉత్తస్థుర్మేఘదళనా వైద్యుతా ఇవ వహ్నయః ॥ ౫౯ ॥ విలోక్య భగ్నసం
కల్పం విమనస్కం వృషధ్వజమ్। తదాఽయం భగవాన్విష్ణుస్తత్రోపాయమకల్పయత్ ॥ ౬౦ ॥ వత్స ఆసీత్తదా బ్ర
హ్మా స్వయం విష్ణురయం హి గౌః। ప్రవిశ్య త్రిపురం కాలే రసకూపామృతం పపౌ ॥ ౬౧ ॥ తేఽసురా హ్యపి పశ్యన్తో
న న్యషేధన్విమోహితాః। తద్విజ్ఞాయ మహాయోగీ రసపాలానిదం జగౌ ॥ స్మయన్విశోకశ్శోకార్తాన్ స్మరన్
దైవగతిం చ తామ్ ॥ ౬౨ ॥ దేవోఽసురో నరః కో వా నేశ్వరోఽస్తీహ కశ్చన। ఆత్మనోఽన్యస్య వా దిష్టం దైవే
నాపోహితుం ద్వయోః ॥ ౬౩ ॥ అథాసౌ శక్తిభిస్స్వాభిశ్శంభోః ప్రాధనికం వ్యధాత్। ధర్మజ్ఞానవిరక్త్యృద్ధి

యత్ ✽ ॥ ౬౦ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ వత్స ఇతి ॥ అయం శ్రీకృష్ణరూపో విష్ణుః - స్వయం - గౌః ధేనుః - ఆసీత్ - బ్రహ్మా చతుర్ముఖో - వత్స
ఆసీత్, తతో - గోరూపో, ఽయం విష్ణుః, సవత్సః, త్రిపురం - త్రయాణాం పురాణాం సమాహారః - తత్ - ప్రవిశ్య, కాలే మధ్యా
హ్నే, రసకూపామృతం రసరూపం కూపగతమమృతం పపౌ అపిబత్ ✽ ॥ ౬౧ ॥ ✽ తే అసురాః - పిబన్తీం - గాం, పశ్యన్తోఽ
పి, భగవన్మాయయా విమోహితాః - న న్యషేధన్ తం న న్యవారయన్ ॥ తత్పానం, జ్ఞాత్వా, మహాయోగీ మయః - రసం కూపామృ
తరసం పాలయన్తీతి తథా, తాన్ అసురాన్, శోకార్తాన్ - తాం, దైవగతిం స్మరన్, అత ఏవ, విగతశోకః - స్వయం - స్మయన్,
ఇదం వక్ష్యమాణం, జగాద ఉవాచ ✽ ॥ ౬౨ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ దేవ ఇతి ॥ ఆత్మనో, అన్యస్య వా, ద్వయోరపి - దైవేనేశ్వరే
ణ, దిష్టముపకల్పితం - సుఖం దుఃఖం వా - అపోహితుం, మిహ లోకే దేవాద్యన్యతమో యః కశ్చిత్, నేశ్వరః న ప్రభుర్న సమ
ర్థః ✽ ॥ ౬౩ ॥ ✽ అథ నిశ్శేషం కూపామృతరసపానానన్తరం - అసౌ శ్రీకృష్ణః, ధర్మాదిభిః - స్వాభిశ్శక్తిభిః, శంభోః రుద్రస్య,
ప్రాధనికం, ప్రధనః సంగ్రామస్తత్సాధనం, రథసూతాదిరూపం, తద్వ్యధాత్ క్రమేణ ధర్మాదిస్వశక్తిరేవ నాథా
దిరూపేణాకరోదిత్యర్థః, స్వశక్త్యాహితశక్తిమకరోదితి యావత్ ॥ తత్ర శక్తిర్నామ స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతకార్యోప
యుక్తా - సా చ ధర్మాదిరూపేణ బహువిధా, తత్ర ధర్మశక్తిర్నామ సాధుపరిత్రాణసామర్థ్యాత్మికా, జ్ఞానశక్తిర్హి ‘‘యస్స
ర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, సర్వదర్శీ స్వాధీనోఽనాదిస్సర్వేశ్వరః సర్వదృ’’ గిత్యాదిభ్యోఽవగతా సర్వసాక్షాత్కారసామర్థ్యా
త్మికా ॥ తథా చోక్తం శ్రీమన్నాథమునిభిః ‘‘యో వేత్తి యుగపత్సర్వం ప్రత్యక్షేణ సదా స్వతః’’ ఇతి, విరక్తిర్నామ ‘‘సర్వమి
దమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర’’ ఇతి శ్రుత్యవగతా - అవాప్తసమస్తకామత్వేఽపి తదనాదరేణావస్థానసామర్థ్యాత్మికా, ఋ
ద్ధిర్నామైశ్వర్యం ‘‘ఏష సర్వేశ్వరః కృష్ణ’’ ఇత్యాదిప్రమాణావగతం సర్వాన్తరాత్మత్వేన తన్నియన్తృత్వసామర్థ్యం, త

పోనామ ,, సతపోఽతప్యత సతపస్తప్త్వా ఇదగ్ం సర్వమసృజత ,, ఇత్యాద్యవగతా జగద్రక్షణోపయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మికా-విద్యానామ , సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప ,, ఇత్యాద్యవగతా సత్యసఙ్కల్పాత్మికా, సత్యసఙ్కల్పత్వంచ, స్వావితారాద్యపూర్వభోగ్యాన్తరసృష్టౌ జగద్వ్యాపాదాదిషు చామోఘసఙ్కల్పత్వం, క్రియానామ , ఘటితఘటనాత్మికా,, స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ ,, ఇత్యాద్యవగతా, ఆదిశబ్దేన బలవీర్యతేజఆదయః - తత్ర - బలం శ్రమప్రసఙ్గరహితం సర్వధారణసామర్థ్యం ,, ఏష సేతుర్విధరణ ,, ఇత్యాదిభ్యోవగతం - వీర్యంనామ సర్వధారణేఽపి వికారరహితత్వం - తేజః అస్వాధీనసహకార్యనపేక్షత్వం ॥ రథమితి ॥ వాహానశ్వాన్ వర్మ కవచం, ఆదిశబ్దేన ప్రగ్రహాదికం గృహ్యతే * ॥ ౬౪ ॥ * భగవద్ధర్మశక్త్యాత్మకం-రథ, మారుహ్య, సన్నద్ధః కవచిత, ఈశ్వరో రుద్రః , శరం - ధనుశ్చ, పాదదేస్వీకృతవాన్, తతో, ధనుషి, శరం-సంధాయ, అభిజితిముహూర్తే అభిజిన్నామకే ముహూర్తే - భగవతశ్శ్రీకృష్ణస్య, తేజసా ఉక్తవిధేన-యుక్త-స్త్రిపురం-దదాహ బాణప్రయోగద్వారేణ దగ్ధవాన్ హేనృప * ॥ ౬౫ ॥ * తదా-దివి, దున్దుభయో, నేదుః దధ్వనుః, విమానశతాని-సంకులాని యేషాం-తే, దేవేశాదయః -జయేతి-వదన్త ఇతి శేషః - ఉత్కర్షేణ వర్తస్వేతి వదన్తః - కుసుమోత్కరైః కుసుమవర్షైః, శంభు మవాకిరన్ వవర్షుః-అప్సరసాం-గణాః-జగుః -ననృతుశ్చ * ॥ ౬౬ ॥ * హేనృప-ఏవమిత్థం-తిస్రః-పురః పురీః-దగ్ధ్వా-పురహా, భగవాన్-రుద్రః-బ్రహ్మాదిభిః-స్తూయమానః-స్వస్థానం-ప్రత్యపద్యత ప్రాప్తవాన్ * ॥ ౬౭ ॥ * శ్రీకృష్ణస్యపరబ్రహ్మాభిన్నత్వసూచక ప్రభావప్రతిపాదనముపసంహరన్ ప్రశ్నాన్తరావసరం ప్రయచ్ఛతి ॥ ఏవమితి ॥ ఆత్మనః-స్వస్య-మాయయా సంకల్పేన, నతుకర్మణేతి భావః, నృలోకం, విడమ్బమానస్యానుకుర్వతః- ఇతరసజాతీయచేష్టాం కుర్వత ఇత్యర్థః-హరేరాశ్రితార్తిహరస్య- లోకస్యహితోపదేష్టు , రస్య శ్రీకృష్ణస్య-ఋషిభిరస్మదాదిభిః-గీతాన్యే-వంవి

పో విద్యాక్రియాదిభిః ॥ రథం సూతం ధ్వజం వాహాన్ ధనుర్వర్మశరాదియత్ ॥ ౬౪ ॥ సన్నద్ధో రథమాస్థాయ శరం ధనురుపాదదే । శరం ధనుషి సంధాయ ముహూర్తేఽభిజితీశ్వరః ॥ దదాహ తేజసాయుక్తో హరోఽథ త్రిపురం నృప ॥ ౬౫ ॥ దివి దున్దుభయో నేదుర్విమానశతసంకులాః । దేవర్షిపితృసిద్ధేశా జయేతి కుసుమోత్కరైః ॥ అవాకిరన్జగుర్హృష్టా ననృతుశ్చాప్సరోగణాః ॥ ౬౬ ॥ ఏవం దగ్ధ్వా పురస్తిస్రో భగవాన్పురహా నృప । బ్రహ్మాదిభిస్స్తూయమానస్స్వధామ ప్రత్యపద్యత ॥ ౬౭ ॥ ఏవంవిధాన్యస్య హరేస్స్వమాయయా విడమ్బమానస్య నృలోకమాత్మనః । వీర్యాణి గీతాన్యృషిభిర్జగద్గురోర్లోకాన్పునానాన్యపరం వదామ కిమ్ ॥ ౬౮ ॥ **************

**** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే త్రిపురవిజయో నామ దశమోఽధ్యాయః ****

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శ్రుత్వేహితం సాధుసభాసభాజితం * మహత్తమాగ్రణ్య ఉరుక్రమాత్మనః । యుధిష్ఠిరో దైత్యపతేర్ముదాయుతః పప్రచ్ఛ భూయస్తనయం స్వయంభువః ॥ ౧ ॥ శ్రీయుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి నృణాం ధర్మం సనాతనమ్ । వర్ణాశ్రమాచారయుతం యత్పుమాన్విన్దతే పరమ్ ॥ ౨ ॥ భవాన్ప్రజాపతే

ధాని, వీర్యాణి - లోకం, పునానాని - బహూని-సన్తీతి శేషః సాకల్యేన కేనాపి వక్తుం నశక్యానీతి భావః- అతోఽన్యత్కించిత్త్వయా ప్రష్టవ్యమస్తి చేత్కథయామేత్యర్థః * ॥ ౬౮ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే త్రిపురవిజయో నామ దశమోఽధ్యాయః ****************************

తదేవం శ్రుతప్రహ్లాదచరితో ,, పరం వదామకిం ,, మితి ప్రశ్నాయ చోదితో యుధిష్ఠిరో వర్ణాశ్రమాదిధర్మాన్ తత్రతత్ర భగవద్భక్తియోగాఙ్గత్వేనోక్తాన్ బుభుత్సుర్దేవర్షిం పప్రచ్ఛేత్యాహ భగవాన్ బాదరాయణిః ॥ శ్రుత్వేతి ॥ ఉరువిక్రమే-భగవత్యా-త్మామనో, యస్య, తస్య, దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్య , సాధుసభాభిః - సభాజితమనుసేవిత-మీహితం చరిత్రం, శ్రుత్వా-ముదాహర్షేణా-న్వితో యుక్తో, యుధిష్ఠిరః, పున-ర్మహత్తమానాం, మగ్రణ్యం ప్రథమతోగణ్యం , స్వయంభువస్తనయం నారదం, పప్రచ్ఛ ,, సాధుసభాసభాజితం మహత్తమాగ్రణ్యా ఉరుక్రమాత్మన ,, ఇతి పాఠాన్తరం-తత్ర- మహత్తమానా-మగ్రణ్యాః ముఖ్యాః, ఉరుక్రమే భగవత్యా-త్మామనో-యస్య-దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్యే-హితం -సాధూనాం-సభాయాం-సభాజితం, సత్కృతం-శ్రుత్వేత్యర్థః * ॥ ౧ ॥ * ప్రశ్నమేవాహ ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవ, న్నృణాం, వర్ణానాం బ్రాహ్మణా-దీనా-మాశ్రమాణాం బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమనిష్ఠానాం చా-చారైర్యుతం, నృణాం -సనాతనం అనాదిపరంపరాగతం, ధర్మం, శ్రోతు-మిచ్ఛామి, తచ్ఛ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ యద్యస్మాద్ధర్మాత్ ,, పరం పరమపురుషం, విన్దతే భక్తియోగనిష్పత్తిద్వారా ప్రాప్నోతీత్యర్థః * ॥ ౨ ॥ * నన్వేతద్ధర్మవిదో బహవస్సన్త్యత స్తం ప్రతినాహం ప్రష్టవ్య, స్తత్రాహ ॥ భవానితి ॥ త్వమివా-న్యే, ధర్మగుహ్యం , నవిదు - రత, స్త్వమేవ బ్రూహీతి భావః-తదేవవ్యఞ్జయన్ విశినష్టి ॥ ప్రజా

౧ ॥ శ్లో * పా ॥ మహత్తమాగ్రణ్యాఉరుక్రమాత్మనః.

నాం పత్యుః పరమేష్ఠినః సాక్షాద్భవాన్ ఆత్మజః పుత్రః - సర్వోఽపి ధర్మః పరమేష్ఠిముఖోపదిష్ట ఇతి తతో గృహీతధర్మరహస్య స్త్వమేవ తద్వక్తుం సమర్థ ఇతి భావః॥ నను పరమేష్ఠినస్సుతా అపి బహవస్సన్తీత్యత ఆహ ॥ హే బ్రహ్మన్, సుతానాం మధ్యే భవాన్, పరమేష్ఠినః సమ్మతస్సుతః, నితరాం ప్రీతివిషయస్సుతః, అతో ధర్మరహస్యం తేన తుభ్యముపదిష్టం భవేదితి భావః॥ నను పదిష్టధర్మరహస్యోఽప్యహం తద్విస్మృతవానస్మీత్యత ఆహ ॥ తప ఆదిభిరుపాయైః, నారాయణపరాః - నారాయణః - పరతత్త్వం ప్రాప్య ఉపాస్యో, యేషాం, తాదృశాః - విప్రాః, యూయం, ధర్మగుహ్యం, విదుః - భగవద్భక్త్యఙ్గత్వేన వర్ణాశ్రమాదిధర్మమనుతిష్ఠతాం యుష్మాకం న తద్విషయా విస్మృతిరితి భావః ॥ జానన్తో, వయం రహస్యత్వాదేవ న కథయామ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥ కరుణా ఇతి ॥ కరుణాః కరుణావన్తః - కారుణ్యవతాం మమ ధర్మరహస్యాజ్ఞానప్రయుక్తదుఃఖస్య నిరాచికీర్షా యుక్తైవేతి భావః - సాధవస్స్వార్థనిరపేక్షపరోపకారశీలాః. ఏవంభూతాః త్వద్విధా ఏవ - నత్వపరే సన్తీత్యర్థః ✻॥ ౩॥ ౪॥ ✻

ఏవమాపృష్టో ధర్మాన్ భగవాన్నారదస్తాన్వివక్షుస్స్వస్య సాక్షాత్తదుపదేష్టారం శ్రీమన్నారాయణం నమస్కుర్వన్ ప్రతిజ్ఞాయుతం పిశినష్టి॥ నత్వేతి ద్వాభ్యాం॥ అజాయ కర్మోత్పత్తిరహితాయ, భగవతే, నారాయణాయ - లోకానాం, యో, ధర్మస్తస్య, హేతవే కారణాయ, ప్రవర్తకాయ, నత్వా, నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతం, సనాతనం. ధర్మ - మహం వక్ష్యే ✻॥ ౫॥ ✻

ఏవం ప్రతిజ్ఞాం కృత్వా తన్ముఖాదాత్మనశ్శ్రవణం సంభావయన్ తం విశినష్టి॥ య ఇతి ॥ యో భగవానాత్మనోంఽశభూతేన, నరేణ సహ, దాక్షాయణ్యాం దక్షదుహితరి, మూర్త్యాం ధర్మతో మూర్త్యా భర్తుర్ధర్మా, దవతీర్య - లోకానాం, స్వస్తయే, బదరికాశ్రమే - అద్యాప్య, ధ్యాస్తే ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తావద్వివక్షితే ధర్మే ప్రమాణమాహ॥ ధర్మమూలమితి॥ ధర్మస్య, మూలం ప్రమాణం, ధర్మప్రమాపకో భగవానేవేత్యర్థః ॥ నను - భగవతః ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరగ్రాహ్యత్వాత్ కథం తస్య ధర్మప్రమాపకత్వమితి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్ తం విశినష్టి ॥ సర్వవేదమయః ఋగ్యజుస్సామాదిసర్వవేదప్రచురః న సాక్షాద్ధర్మే భగవాన్

స్సాక్షాదాత్మజః పరమేష్ఠినః। సుతానాం సమ్మతో బ్రహ్మం స్తపోయోగసమాధిభిః॥ ౩॥ నారాయణపరా విప్రా ధర్మగుహ్యం గుధా విదుః। కరుణాస్సాధవశ్శాన్తా స్త్వద్విధా న తథాపరే॥ ౪॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నత్వా భగవతేఽజాయ లోకానాం ధర్మహేతవే । వక్ష్యే సనాతనం ధర్మం నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతమ్॥ ౫ ॥ యోఽవతీర్యాత్మనోంఽశేన దాక్షాయణ్యాం తు ధర్మతః। లోకానాం స్వస్తయేఽధ్యాస్తే తపో బదరికాశ్రమే॥ ౬॥ ధర్మమూలం హి భగవాన్ సర్వవేదమయో హరిః। స్మృతిశ్చ తద్విదాం రాజన్ యేన చాత్మా ప్రసీదతి॥ ౭ ॥ సత్యం దయా తపశ్శౌచం తితిక్షేక్షా శమో దమః । అహింసా బ్రహ్మచర్యం చ త్యాగస్స్వాధ్యాయ ఆర్జవమ్॥ ౮ ॥ సంతోషస్సమదృక్సేవా గ్రామ్యేహోపరమశ్శనైః। నృణాం విపర్యయేహేక్షా మానమాత్మవిమర్శనమ్॥ ౯ ॥ అన్నాద్యా

ప్రమాణం, మపితు - సాక్షాత్ప్రమాణభూతాః సర్వవేదా ఆవిష్కారద్వారేతి భావః ॥ తదావిష్కారకత్వం చ తస్య శ్రూయతే ,,తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద,, ఇత్యాది , కించ , హే రాజన్ , తద్విదాం వేదవిదాం - స్మృతిశ్చ - ధర్మమూలమిత్యర్థః ॥ తద్విదామిత్యనేన , స్మృతీనాం స్వమూలభూతశ్రుత్యనుమాపనద్వారా ధర్మప్రమాపకత్వమితి సూచితం, తద్విదాం - స్మృతయ ఇత్యనేనాతద్విదనమూలకశాక్యాదిస్మృతివ్యావృత్తిః, స్మృతశ్చేతి చశబ్దేన శిష్టాచారసంగ్రహః॥ తదుక్తం మనునా ,, వేదోఽఖిలో ధర్మమూలం స్మృతిశీలే చ తద్విదామ్ , ఆచారశ్చైవ సాధూనామాత్మనస్తుష్టిరేవ చే,,తి , యాజ్ఞవల్క్యేన చ ,,శ్రుతిస్స్మృతిస్సదాచారస్స్వస్య చ ప్రియమాత్మనః , సమ్యక్సంకల్పజః కామో ధర్మమూలమిదం స్మృత,,మితి - ధర్మం విశినష్టి॥ యేన ధర్మేణ స్వారాధనభూతేనా - త్మా పరమాత్మా, ప్రసీదతి - పరమాత్మప్రసాదహేతుత్వాదవశ్యం తచ్ఛ్రవణాదికం కర్తవ్యమితి భావః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ ఏవం ధర్మప్రమాణాన్యభిధాయ తావన్నృణాం సామాన్యేన ధర్మాంస్తావదాహ॥ సత్యమిత్యాదిభిః పంచభిః॥ సత్యం భూతహితత్వం దయా స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం, తప అనశనాదిరూపం , శౌచం స్నానాదిజం శుచిత్వం తితిక్షా శీతోష్ణాదిద్వంద్వసహిష్ణుతా - ఈక్షా హేయోపాదేయాదివివేకః - శమోఽన్తరిన్ద్రియజయః - దమో బాహ్యేన్ద్రియజయః - అహింసా కరణత్రయేణాపి పరపీడానివృత్తిః - బ్రహ్మచర్యమనుచితకాలేషు స్త్రీసఙ్గరాహిత్యం - త్యాగో లోభరాహిత్యం స్వాధ్యాయో యథోచితమన్త్రజపః - ఆర్జవం మనోవాక్కాయానామైకరూప్యమ్ ✻॥ ౮ ॥ ✻ సంతోషః దైవాల్లబ్ధేనాలంబుద్ధిః , సమదృక్సేవా సమదృశాం మహతాం సేవా - గ్రామ్యేహాభ్యః - ప్రవృత్తికర్మభ్యః, ఉపరమో నివృత్తిః, నృణాం - విపర్యయేహేక్షా నిష్ఫలచేష్టానిరూపణం - మానం మితభాషణం - ఆత్మవిమర్శనం - దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యపరిశీలనమ్ ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ భూతేభ్యో, యథాయోగ్యం, అన్నాద్యమన్నం - తదాదేస్సంవిభాగః విభజ్య ప్రదానం - తేషు భూతేష్వాత్మదేవతాబుద్ధిః ఆత్మేతి దేవతేతి చ బుద్ధిః - ఆత్మనస్స్వస్య, దేవతా దైవతం పరమాత్మా, తద్బుద్ధిః బ్రహ్మాత్మకత్వబుద్ధిరితి వా, స్వాత్మతుల్యతాబుద్ధిర్దేవతాబుద్ధిశ్చేతి వా - హే పాణ్డవ - భూతా

నాం మధ్యే, నృపుతు-సుతరామతీవా, త్మదేవతాబుద్ధిః ॥ ౧౦ ॥ మహాత్మాంగతేశ్వరణ్యస్య - భగవతః, శ్రవణంగుణశ్రవణం, కీర్తనంగుణప్రతిపాదకనామాదికీర్తనం - స్మరణంస్వరూపరూపగుణవిభూతిసర్మణం - సేవాపాదపీడనాదిరూపా-ఇజ్యాఅర్ఘ్యపాద్యాదినివేదనారూపా- అవనతిర్నమస్కృతిః - ప్రహ్వీభావోవా, సఖ్యంసర్వాత్మనాఆనుకూల్యం, ఆత్మసమర్పణంస్వాత్మనస్తదనుబన్ధినశ్చతదాయత్తసత్తావిమత్త్వానుసంధానంచే, త్యయం - త్రింశల్లక్షణవాన్ సర్వేషాంనృణాం - సాధారణః, పరఉత్కృష్టో - ధర్మ - ఉదాహృతః ప్రదర్శితః - యేనధర్మేణ, సర్వాన్తరాత్మా, భగవాంస్తుష్యతి, సోఽయం - త్రింశల్లక్షణవానిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఏవంనృణాంసాధారణంధర్మమభిధాయాథనరవిశేషా - ణాం - బ్రాహ్మణాదీనాం - వర్ణానాం క్రమాద్ధర్మానావశ్యకాన్ - ధర్మాన్వివక్షుస్తావ త్త్రైవర్ణికసాధారణ్యేనద్విజత్వం - లక్షణమాహ ॥ సంస్కారాఇతి ॥ యత్ యత్ర, సంస్కారాగర్భాధానాదయః - షోడశఅవిచ్ఛిన్నాః, సః, ద్విజః - ననుశూద్రస్యాపితదవిచ్ఛేదేద్విజత్వంస్యా, త్తత్రాహ॥ అజో బ్రహ్మా, య - మేవంసంస్కారయుక్తం, జగాద-శ్రుతిస్మృతిముఖేన, స, ద్విజః, శూద్రంతునమన్త్రవత్సంస్కారయుక్తంజగాద, నచోపనయనవన్తం, అతోనాసౌద్విజః, తథాచస్మృతిః “ వివాహమాత్రంసంస్కారంశూద్రోఽపిలభతాంసదా, నకేనచిత్సమసృజచ్ఛన్దసాతంప్రజాపతి ”రితి ॥ శ్రుతిశ్చ॥ “ గాయత్ర్యాబ్రాహ్మణమసృజత్త్రిష్టుభారాజన్యంజగత్యావైశ్యంనకేనచిచ్ఛూద్ర ”, మితిఅతోవివాహవ్యతిరిక్తసంస్కారస్యాభావాదుపనయనస్యనిషేధాన్న తస్యద్విజత్వమితివ్యాచక్షతే ॥ వస్తుతస్తు॥ద్విజత్వాదికమదృష్టవిశేషసంబన్ధరూపం-నజాతిరూపం, నబ్రాహ్మణాదేర్బ్రాహ్మణ్యాద్యుత్పత్తిమాత్రరూపం-కేవలసంస్కారమాత్రవత్త్వంవా, అన్యథాఆదికాలేబ్రహ్మణోముఖబాహూరుప్రభవానాంపశ్చాద్విశ్వామిత్రప్రభృతీనాంచబ్రాహ్మణ్యాద్యభావప్రసఙ్గాత్, సంతానవిశేషప్రసూతత్వాదికంచతాదృగదృష్టవిశేషవత్త్వసూచకం - సంతానవిశేషోత్పత్తేస్తన్మూలకసంస్కారాదేశ్చప్రకృష్టాదృష్టకార్యత్వాత్, అలౌకికప్రకర్షవిశేషకారణత్వాచ్చ, ఏవంచ “ కార్యేణ

దేవ్యంవిభాగోభూతేభ్యశ్చయథార్హతః। తేష్వాత్మదేవతాబుద్ధిస్సుతరాంనృషుపాణ్డవ ॥ ౧౦ ॥ శ్రవణంకీర్తనంచాస్యస్మరణంమహతాంగతేః। సేవేజ్యాఽవనతిర్దాస్యంసఖ్యమాత్మసమర్పణమ్॥ ౧౧॥నృణామయంపరోధర్మస్సర్వేషాంసముదాహృతః। త్రింశల్లక్షణవాన్ రాజన్ సర్వాత్మాయేనతుష్యతి॥ ౧౨ ॥సంస్కారాయత్రావిచ్ఛిన్నాస్సద్విజోఽజోజగాదయమ్। ఇజ్యాధ్యయనదానానివిహితానిద్విజన్మనామ్ ॥ జన్మకర్మావదాతానాంక్రియాశ్చాశ్రమచోదితాః॥ ౧౩ ॥విప్రస్యాధ్యాపనాదీనిషడన్యస్యాప్రతిగ్రహః । రాజ్ఞోవృత్తిఃప్ర

కారణానుమాన ”, మితిన్యాయేనయత్రకార్యభూతాస్సంస్కారాఅవిచ్ఛిన్నాఃపిత్రాదిపరంపరయాఽవిచ్ఛిన్నాదృష్టోత్సద్విజఇత్యర్థః - సంతానవిశేషప్రభవత్వతన్మూలకసంస్కారాదిమత్త్వానుమితాదృష్టసంబన్ధవిశేషవాన్ ద్విజ ఇతియావత్, సంస్కారశ్చ। బ్రాహ్మణాదేర్బ్రాహ్మణ్యాదిప్రసూతస్యైవకర్తవ్యత్వేనప్రజాపతినా “ అష్టవర్షంబ్రాహ్మణముపనయీత ”, త్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాదిముఖేనప్రగదితాః-తథాచ-యత్సంతానవిశేషప్రభవంసంస్కార- మజో - జగాద-తత్సంతానప్రభవత్వానుమితాదృష్టవిశేషసంబన్ధవాన్ ద్విజఇతిఫలితోఽర్థః ॥ త్రైవర్ణికానామావశ్యకాన్ధర్మానాహ॥ఇజ్యేతి ॥ జన్మనాకులేన-కర్మణాచా-వదాతానాంశుద్ధానాం-ద్విజన్మనాంత్రైవర్ణికానాం-ఇజ్యాదీని-స్వాశ్రమచోదితాఃబ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమేషువిహితాఃక్రియాఃచేష్టితాని - ఏషామకరణేప్రత్యవాయఇతిభావః - తుర్యాశ్రమిణామనగ్నిత్వేనేజ్యాయాఅభావాత్తదభిప్రాయేణస్వాశ్రమచోదితాఃక్రియాఇత్యుక్తం-సాగ్నిత్వేఇజ్యాదీనిత్రీణిస్వాశ్రమచోదితాః క్రియాశ్చేత్యేతానివిహితాని - అనగ్నిత్వేత్వాశ్రమచోదితాఃక్రియావిహితా ఇత్యర్థః - అనాశ్రమిణాంవిధురాదీనాంతుపూర్వోక్తస్త్రింశల్లక్షణవాన్ ధర్మ ఇతిభావః ॥ ౧౩ ॥ ఏవంత్రైవర్ణికానామావశ్యకాన్ధర్మానభిధాయతత్రవిప్రస్యజీవికాధర్మానాహ ॥ విప్రస్యాధ్యాపనాదీనీతి ॥ ఆదిశబ్దేనయాజనప్రతిగ్రహౌవివక్షితౌయాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహాః - జీవికాధర్మాః-ఇజ్యాధ్యయనదానానీనిత్యావశ్యకాధర్మాఇత్యర్థః- ఏవంసంభూయవిప్రస్యషడ్ధర్మాః॥తథాచోక్తంమనునా “ షణ్ణాంతుకర్మణామస్యత్రీణికర్మాణిజీవికా । యాజనాధ్యాపనేచైవవిశుద్ధాచ్చప్రతిగ్రహః ”, ఇతి, అథక్షత్రియస్యజీవికాధర్మానాహ ॥ అన్యస్యాప్రతిగ్రహఇతి ॥అత్ర, అన్యస్యక్షత్రియస్య-అప్రతిగ్రహఇతిప్రతిగ్రహాతిరిక్తంయాజనమధ్యాపనంచానుజానాతి-వక్ష్యతిచానన్తరమేవ “ బిభృతేరాజన్య ”, మితి, శ్రూయతేచాశ్వపతికైకయప్రభృతీనాంక్షత్రియాణాముపదేష్టృత్వాది-ప్రజాపాలనేఽధికృతస్యక్షత్రియస్యవృత్త్యన్తరమాహ॥రాజ్ఞఇతీతివ్యాచక్షతే-తచ్చిన్త్యం “ ప్రభుత్వాచ్చార్త్విజ్యంసర్వవర్ణానాంస్యా ”, దితిద్వాదశాధ్యాయాన్త్యాధికరణేక్షత్రియాదేర్యాజనాధ్యాపనయోఃప్రతిషిద్ధత్వాత్ - తత్రహిదర్శపూర్ణమాసజ్యోతిష్టోమాదిషుకిం త్రిభిరపిద్విజాతిభిరార్త్విజ్యంకారయితవ్యముత బ్రాహ్మణైరేవేతిసంశయ్యాత

త్రిత్రయోఽప్యార్త్విజ్యమర్హన్తీతిప్రాప్తత్వాత్ - వరణంపునఃపురుషార్థ-మతఃకర్మవైగుణ్యం నాస్తి-కిఞ్చ-యాజనాధ్యాపన ప్రతిగ్రహాః బ్రాహ్మణస్యైవవృత్త్యుపాయాః ఇతినియమఃపురుషార్థతయాస్మర్యతేనక్రత్వర్థతయా - తేనక్షత్రియవైశ్యౌ వార్త్విజ్యంకుర్వన్తౌనియమాతిక్రమాత్ప్రత్యవాయమంస్వధర్మాత్ప్రచ్యావేయాతాం - నక్రతోఃకదాచిద్గుణహానిః - తస్మాత్త్రిభిరేవార్త్విజ్యం కారయితవ్యమితిపూర్వపక్షంప్రాపయ్య - ద్విజోత్తమానామార్త్విజ్యం - నతుక్షత్రియవైశ్యయోః- బ్రాహ్మణానామార్త్విజ్యనియమఃక్రత్వర్థేనాపిహిస్మృతః ॥ యజ్ఞంవ్యాఖ్యాస్యామ ఇత్యుపక్రమ్యబ్రాహ్మణానామార్త్విజ్యమితియజ్ఞసూత్రకారాఃక్రత్వర్థేనస్మరన్తీతిస్పష్టమేతత్ - తథాచభగవద్రామాయణేప " త్రిశఙ్కుర్యోయాజకోయస్య చణ్డాలస్య విశేషతః - కథంసదసిభోక్తారోహవిస్తస్యసురర్షయ " ఇతిసురాదేవతాః ఋషయశ్చ,ఋత్విగ్భూతా,ఇతదేవతాహవిర్భాగనిరాకరణాత్క్రతువైగుణ్యమేవదర్శితం " రాజయాజకయాజ్యస్య వినశ్యతియథాహవి " రితిబ్రాహ్మణార్త్విజ్యాహవిర్వినాశస్మృతః-లిఙ్గానిచదర్శితాని " బ్రాహ్మణానామిదంహవి " రిత్యేవమాదీని-తస్మాద్బ్రాహ్మణానామేవార్త్విజ్యంసిద్ధమితిరాద్ధాన్తితం - తస్మాన్నరాజన్యవైశ్యయోర్యాజనాధ్యాపనాధికారః - అశ్వపతికైకయప్రభృతీనాంయద్విద్యాన్తేషూపదేష్టృత్వమవగతంనతదధ్యాపనరూపం - కింతుసూతాదీనామివబ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనాద్యుపదేష్టృత్వరూపం - అధ్యాపనంనామస్వోచ్చారణానూచ్చారణాయశిష్యోద్దేశేన భాగద్వయాత్మక వేదరాశేస్సాఙ్గస్య స్వరవర్ణవ్యఞ్జనభ్రంశపూర్వకముచ్చారణం - తస్మాదప్రతిగ్రహఇత్యస్యాయమర్థః - ప్రతిగ్రహగ్రహణం యాజనాధ్యాపనయోరప్యుపలక్షణం-యే-బ్రాహ్మణానాంయాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహరూపావార్తారూపాధర్మాః - నతేరాజన్యాదేర్వైపికాధర్మా ఇతి - కాతర్హిరాజన్యాదేర్వృత్తిరిత్యత్రాహ॥ రాజ్ఞ ఇతి ॥ తత్ర-రాజన్యోద్వివిధః-ప్రజాపాలనాధికృతస్తదనధికృతశ్చేతి-తావ-దాద్యస్యవృత్తిరనేనోచ్యతే - ద్వితీయస్యతుఋతామృతాభ్యామిత్యనేనవక్ష్యతి ॥ ప్రజాగోప్తుః ప్రజాపాలనాధికృతస్యసతోరాజన్యస్య - అవిప్రాత్ విప్రేతరాత్-కరాదిభిర్వృత్తిః - స్వామిగ్రాహ్యోభాగఃకరః - తదాదిభిః-ఆదిశబ్దేనదణ్డశుల్కాదికంవివక్షితం-వాశబ్దేన ప్రజాపాలనానధికృతస్యతువృత్త్యన్తరమేవేతిసూచయతి ॥ ౧౪ ॥ అథ

జాగోప్తురవిప్రాద్వాకరాదిభిః॥ ౧౪ ॥ వైశ్యస్తువార్తావృత్తిస్స్యాన్నిత్యంబ్రహ్మకులానుగః । శూద్రస్యద్విజశుశ్రూషావృత్తిశ్చస్వామినోభవేత్ ॥ ౧౫ ॥ వార్తావిచిత్రాశాలీనంయాయావర్యంశిలోఞ్ఛనమ్।విప్రవృత్తిశ్చతుర్ధేయంశ్రేయసీచోత్తరోత్తరా॥ ౧౬ ॥జఘన్యోనోత్తమాంవృత్తిమనాపదిభజేన్నరః। ఋతేరాజ

వైశ్యస్యాహ ॥ వైశ్యస్త్వితి ॥ నిత్యం-బ్రహ్మకులంవిప్రకుల-మనుగచ్ఛత్యనువర్తతఇత్య- నుగఃతాదృశస్సన్వార్తాకృషివాణిజ్యాదిలక్షణా-వృత్తి-ర్యస్యస-భవేత్ - అథశూద్రస్యావశ్యకంధర్మంవృత్తిరూపంచాహ ॥ శూద్రస్యేతి ॥ తత్ర-ద్విజశుశ్రూషా-శూద్రస్యా-వశ్యకో-ధర్మఃస్వామినో-వృత్తిశ్చ-భవేత్-స్వామిదత్తేనాన్నాదినాజీవనంభవేదిత్యర్థః ॥౧౫॥ ఏవంచతుర్ణాంవర్ణానామావశ్యకాన్ జీవికారూపాంశ్చ ధర్మానభిధాయాథ తేషామేవోక్తవృత్త్యలాభేవృత్త్యన్తరాణి వివక్షుస్తావద్బ్రాహ్మణస్యముఖ్యానుకల్పభేదేనవృత్త్యన్తరాణ్యాహ ॥ వార్తేతి ॥ విచిత్రావార్తాకృషిగోరక్షాదిరూపా-శాలీనంధార్ష్ట్యంవినైవప్రాప్త-మయాచితమిత్యర్థః " శాలీనకౌపీనేఅధృష్టాకార్యయో " రితినిపాతితశ్శాలీనశబ్దః-ఇదంద్వితీయం-యాయావర్యం , యాయావరఃప్రవాసీ-తస్యకర్మయాయావర్యం , ప్రవాసాదినాయాచ్ఞాపూర్వకమర్జనం తృతీయం-శిలోఞ్ఛనం " ఉఞ్ఛఃకణశఆదానంకణిశాద్యర్జనంశిలం " తదుభయమేకీకృత్యచతుర్థేయంవిప్రస్య వృత్తిరిత్యుక్తం , ఆసాంచతసృణాంవృత్తీనాం-పూర్వపూర్వాపేక్షయోత్తరోత్తరా , శ్రేయసీజ్యాయసీ , ఉత్తమేతియావత్, యద్యపిపూర్వం " విప్రస్యాధ్యయనాదీనిషడన్యస్యాప్రతిగ్రహ " ఇతివిప్రస్య ప్రతిగ్రహవృత్తేః కథితత్వాదత్రశాలీనంయాయావర్యమితిచనకథనీయం , తథాపిసఏవ ప్రతిగ్రహోయాచ్ఞాపూర్వకస్తదపూర్వకశ్చేతిద్వివిధఇతివక్తుం శాలీనంయాయావర్యంచేత్యుక్తమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవంవిప్రస్యయాజనాద్యలాభేవార్తాదిరూపావృత్తిస్తత్రాప్యుత్తరోత్తరోత్తమత్వంచోక్తం ॥ అథోత్తరోత్తరవర్ణస్యస్వస్వవృత్త్యలాభయాపాపది పూర్వపూర్వవర్ణస్యావోత్తరోత్తరస్యవావృత్త్యాశ్రయణంవక్తుంతావదనాపదితదాశ్రయణంనిషేధతి॥ జఘన్యఇతి ॥ జఘన్యవర్ణో-నరః-అనాపదిస్వవృత్త్యలాభరూపాపదభావే - ఉత్తమాంపూర్వపూర్వవర్ణసంబన్ధినీం - వృత్తిం-నభజేన్నాశ్రయేత్ - ఆపత్సుతు,రాజన్యంవినారాజన్యవ్యతిరిక్తానాంసర్వేషామపి - యథాలాభం- సర్వాఅపివృత్తయఃఆశ్రయణీయాః-భవన్తి , సర్వేషాంసర్వశఇత్యేతావత్యుక్తేరాజన్యస్య ప్రజాపాలన ప్రయుక్తకరాదానరూపస్వవృత్త్య లాభరూపాపదియాజనాధ్యాపన ప్రతిగ్రహాది పూర్వవర్ణవృత్త్యాశ్రయణం వార్తాశుశ్రూషయోరుత్తరవర్ణవృత్త్యోశ్చాశ్రయణం ప్రసక్త - మృతేరాజన్యమితినిషిధ్య

తే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథవిప్రరాజన్యయోః స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాపద్యుపాదేయాం వృత్తిం నిష్కృష్య దర్శయన్నుత్తరోత్తరవర్ణసేవారూపాం వృత్తిం ప్రతిషేధతి ॥ ఋతామృతాభ్యామితి ॥ ఋతాద్యన్యతమేన - జీవేత-శ్వవృత్త్యాతు-కథంచన-నజీవేత, సర్వథా శ్వవృత్తిం నాశ్రయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఋతాదిపదార్థానాహ ॥ ఋతమిత్యాదినాసార్ధేన ॥ స్పష్టోర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ నకథంచనేతివ్యాచష్టే ॥ వర్జయేదితి ॥ విప్రో-రాజన్యశ్చ తాం నీచసేవాం-స్వోత్తరవర్ణసేవాం-జగుప్సితాం నిన్దితాం, పరివర్జయేత్ జుగుప్సితత్వమేవవదన్ విప్రరాజన్యౌ విశినష్టి సర్వవేదమయ ఇతి ॥ ప్రాచుర్యేమయట్, పూజ్యయోః పూజకసేవానిన్దితేతిభావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ అథవర్ణానామభివ్యఞ్జకాన్ ధర్మానాహ ॥ శమ ఇతిచతుర్భిః శమాదిపదానామర్థాస్త్రింశల్లక్షణధర్మవ్యాఖ్యాయాముక్తాః, తత్ర తుష్టిరితరకోత్రిధః-అచ్యుతాత్మత్వమచ్యుతప్రవణచిత్తత్వం-శమాదికం బ్రహ్మలక్షణం బ్రాహ్మణకులాభివ్యఞ్జకమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ శౌర్యమితి ॥ శౌర్యాదిక్షత్రలక్షణం క్షత్రియత్వాభివ్యఞ్జకం-తత్ర, శౌర్యం స్వగృహ ఇవ యుద్ధప్రవేశసామర్థ్యం, వీర్యం పరైరనభిభావ్యత్వం, ధృతిర్ధైర్యం ఆపద్యదుఃఖిత్వం, తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం, త్యాగః లోభరాహిత్యం దానశీలతా, ఆత్మజయో దేహజయః, దేహధర్మైరనభిభావ్యత్వం, క్షమా సహిష్ణుతా, బ్రహ్మణ్యతా బ్రహ్మకులానువృత్తిః ప్రసాదః అనుగ్రహః, రక్షా ప్రజాపాలనమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం దేవాదిభక్త్యాదికం వైశ్యలక్షణమ్, తత్ర, దేవగుర్వార్యగోభక్తిః దేవాశ్చ గురవశ్చ ఆర్యాః జ్ఞానవృద్ధాశ్చ

న్యమాపత్సు సర్వేషామపి సర్వశః ॥ ౧౭ ॥ ఋతామృతాభ్యాం జీవేత ❁ మృతేన ప్రమృతేన వా । సత్యానృతాభ్యాం జీవేత న శ్వవృత్త్యా కథంచన ॥ ౧౮ ॥ ఋతముఞ్ఛశిలం ప్రోక్తమమృతం యదయాచితమ్ । మృతం తు నిత్యయాచ్ఞా స్యాత్ప్రమృతం కర్షణం స్మృతమ్ ॥ సత్యానృతం తు వాణిజ్యం శ్వవృత్తిర్నీచసేవనమ్ ॥ ౧౯ ॥ వర్జయేత్తాం సదా విప్రో రాజన్యశ్చ జుగుప్సితామ్ । సర్వవేదమయో విప్రస్సర్వదేవమయో నృపః ॥ ౨౦ ॥ శమో దమస్తపశ్శౌచం సంతోషః క్షాన్తిరార్జవమ్ । జ్ఞానం దయాఽచ్యుతాత్మత్వం సత్యం చ బ్రహ్మలక్షణమ్ ॥ ౨౧ ॥ శౌర్యం వీర్యం ధృతిస్తేజస్త్యాగ ఆత్మజయః క్షమా । బ్రహ్మణ్యతా ప్రసాదశ్చ రక్షా చ క్షత్రలక్షణమ్ ॥ ౨౨ ॥ దేవగుర్వార్యగోభక్తిస్త్రివర్గపరితోషణమ్ । ఆస్తిక్యముద్యమో నిత్యం నైపుణ్యం వైశ్యలక్షణమ్ ॥ ౨౩ ॥ శూద్రస్య సన్నతిశ్శౌచం సేవా స్వామిన్యమాయయా । అమన్త్రయజ్ఞో హ్యస్తేయం సత్యం గోవిప్రరక్షణమ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీణాం తు పతిదేవానాం తచ్ఛుశ్రూషాఽనుకూలతా । తద్బన్ధుష్వనువృత్తిశ్చ నిత్యం తద్వ్రతధారణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సంమార్జనోపలేపాభ్యాం గృహమణ్డనవర్తనైః । స్వయం చ మణ్డితా నిత్యం పరిమృష్టపరిచ్ఛదా ॥ ౨౬ ॥ కామైరుచ్చావచైస్సాధ్వీ ప్రశ్రయేణ దమేన చ । వాక్యైస్సత్యైః ప్రియైః ప్రేమ్ణా కాలే కాలే భజేత్పతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ సంతుష్టాఽలోలుపా దక్షా ధర్మజ్ఞా ప్రియసత్యవాక్ । అప్రమత్తా శుచిస్స్నిగ్ధా పతిం త్వపతితం భజేత్ ॥ ౨౮ ॥

గావశ్చ ఏషాం, భక్తిః, త్రివర్గేణ ధర్మాదిపురుషార్థత్రయేణ, పరితోషణం పరితుష్టిః, అస్తి పరలోక ఇతి మతిర్యస్య స ఆస్తికః, తస్యభావ ఆస్తిక్యం, నిత్య, ముద్యమః అర్థార్జనప్రయత్నః, తత్ర నైపుణ్యమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ శూద్రస్య సన్నత్యాదికం లక్షణమిత్యనుషఙ్గః, సన్నతిః పూర్వవర్ణవిషయే నమ్రతా - శౌచం స్నానాదిజం -స్వస్వామిన్య-మాయయా నిష్కపటభావేన, సేవా - అమన్త్రయజ్ఞః - నమస్కారేణైవ చ యజ్ఞానుష్ఠానం - తథా చ యాజ్ఞవల్క్యః "నమస్కారేణ మన్త్రేణ పఞ్చయజ్ఞాన్న హాపయే" దితి, అస్తేయమచౌర్యం - సత్యమనృతావదనం-గవాం విప్రాణాం చ రక్షణమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథ స్త్రీణాం ధర్మానాహ ॥ స్త్రీణామితి ॥ పతిరేవ-దేవో దైవతం, యాసాం - తాసాం-స్త్రీణాం, తస్య పత్యుః, శుశ్రూషా పరిచర్యా-తదనుకూలతా చ - తస్య పత్యుః, బన్ధుషు పితృభ్రాత్రాదిష్వనువృత్తిః - తస్య తు యద్వ్రతం-పత్యర్థం యో నియమః, తస్య - ధారణ-మేతచ్చతుష్టయం-పతిదేవతానాం పతివ్రతానాం - స్త్రీణాం లక్షణం ధర్మశ్చేత్యర్థః- ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కించ, సమ్మార్జనోపలేపాభ్యాం-గృహస్యేతి శేషః-గృహసమ్మార్జనాదిభిః-పతిం భజేదిత్యుత్తరేణాన్వయః-సేకః జలవిక్షేపః-మణ్డనం పిష్టైరలంకారః-వర్తనం నిత్యం స్వగృహ ఏవావస్థానం - ఏతైః, కథంభూతా, స్వయం-మణ్డితా అలంకృతా-పరిమృష్టాః విశోధితాః-పరిచ్ఛదాః పాత్రవస్త్రభూషణాదయో-యయా-తాదృశీ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఉచ్చావచైర్నానావిధైః-పత్యురపేక్షితైః-కామైః-ప్రశ్రయేణ వినయేన- దమేనోపశాన్త్యా, సత్యైః - ప్రియైశ్చ-వాక్యైః-ప్రేమ్ణా-చ-కాలే కాలే తదుచితకాలేషు ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సంతుష్టా- యథాలాభేన, తావన్మాత్రభోగేఽప్య-లోలుపా, దక్షా అనలసా-ధర్మజ్ఞా భర్తృశుశ్రూషణమేవ పరం ధర్మం జానాతీతి తథోక్తా - ప్రియా సత్యా చ వాగ్యస్యాస్సా, వాక్యైస్సత్యైరితి పతివిష

మే సత్యవాక్యముక్తం - ప్రియసత్యవాగిత్యనేన తదితరవిషయే పీత్యతో న పౌనరుక్త్యం - సర్వదాఽప్య-ప్రమత్తా అవహితా, శుచిః పరిశుద్ధా-స్నిగ్ధా అనురక్తా, అపతితం మహాపాతకరహితం,- పతిం - భజేత్ -తుశబ్దేన పతితం తు న భజేదితి సూచితం యదాహ యాజ్ఞవల్క్యః "ఆశుద్ధేస్సంప్రతీక్ష్యో హి మహాపాతకదూషిత" ఇతి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఏవంవిధస్య భర్తృభజనస్య-ఫలమాహ ॥ యేతి ॥ శ్రీర్లక్ష్మీః-హరిమివ, యా స్త్రీ, హరిభావేన-తత్పరా - సపతిరేవ-పరో దైవతం - యస్యాస్సా, పతిం-భజేత్-సా-హర్యాత్మనా హరిరూపేణ, హరిసమానరూపేణ, పత్యా సహ-శ్రీః - హరిణా సహేవ-హరేః లోకే-మోదతే-శనైః-పత్యా సహ ముక్తా భవేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ అథ సఙ్కరజాతీనాం వృత్తిమాహ ॥ వృత్తిరితి ॥ సఙ్కరజాతయః ప్రతిలోమజా అనులోమజాశ్చేతి ద్వివిధాః - తత్రోత్తరవర్ణాత్పూర్వపూర్వవర్ణాయాం స్త్రియాం జాతాః ప్రతిలోమజాః - పూర్వవర్ణాదుత్తరవర్ణాయాం జాతాస్త్వనులోమజాః- తేషాం -తత్కులకృతా కులక్రమపరంపరాప్రాప్తైవ-వృత్తిర్భవేత్-కులక్రమాగతమపి చౌర్యహింసాదికం నిషేధతి తాన్విశినష్టి ॥ అచోరాణామపాపానామితి ॥ తత్ర ప్రదర్శనార్థం కాంశ్చిత్ప్రతిలోమజవిశేషానాహ ॥ అన్త్యజాశ్చాన్తేఽవసాయినశ్చ --తేషాం సఙ్కరజాతీనామిత్యన్వయః -తత్ర "రజకశ్చర్మకారశ్చ నటో బురుడ ఏవ చ - కైవర్తమేదభిల్లాశ్చ సప్తైతే అన్త్యజాస్స్మృతాః ॥ అన్తేఽవసాయినస్తు చణ్డాలపుల్కసమాతఙ్గాదయః । తేషాం పరంపరాప్రాప్తైవ వస్త్రనిర్ణేజనాదివృత్తిరిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ "శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్" ఇతి భగవదుక్తమర్థమాహ ॥ ప్రాయ ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే రాజన్ - నృణాం బ్రాహ్మణాదిరూపేణావస్థితానాం సర్వేషామపి-ప్రాయశః - స్వభావవిహితః సాత్త్వికాదిస్వభావానుసారేణ విహితః - యద్వా, భావః ప్రకారః వర్ణాశ్రమాదిరూపః-స్వస్వవర్ణాశ్రమోద్దేశేన విహిత ఇత్యర్థః - ఇజ్యాధ్యయనాదిరూపః, స ఏవ ధర్మ-ఇహ లోకే-ప్రేత్యా

యా పతిం హరిభావేన భజేచ్ఛ్రీరివ తత్పరా । హర్యాత్మనా హరేర్లోకే పత్యా శ్రీరివ మోదతే ॥ ౨౯ ॥ వృత్తి
స్సంకరజాతీనాం తత్తత్కులకృతా భవేత్ । అచోరాణామపాపానామన్త్యజాన్తేవసాయినామ్ ॥ ౩౦ ॥
ప్రాయస్స్వభావవిహితో నృణాం ధర్మో యుగే యుగే । వేదదృగ్భిస్స్మృతో రాజన్ ప్రేత్య చేహ చకర్మకృత్ ॥
వృత్త్యా స్వభావకృతయా వర్తమానస్స్వకర్మకృత్ । హిత్వా స్వభావజం కర్మ శనైర్నిర్గుణతామియాత్ ॥ ౩౨ ॥
ఉప్యమానం ముహుః క్షేత్రం స్వయం నిర్వీర్యతామియాత్ । న కల్పతే పునస్సూత్యై ఉప్తం బీజం చ నశ్యతి ॥ ౩౩ ॥
ఏవం కామాశయం చిత్తం కామానామతిసేవయా । విరజ్యేత యథా రాజన్నగ్నివత్కామబిన్దుభిః ॥ ౩౪ ॥ య

ముత్ర చ లోకే, శర్మకృత్సుకృతకృత్, వేదదృగ్భిర్మన్వాదిభిః, స్మృతః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఏవం వృత్తిరపి ప్రాప్తిస్వికీజ్యాయసీతి వదన్నేవం వర్తమానస్య ఫలమాహ ॥ వృత్త్యేతి ॥ స్వాభావకృతయా వర్ణాశ్రమాదిప్రయుక్తయా-వృత్త్యా అధ్యాపనాదిరూపయా జీవికయా-స్వకర్మణి ఇజ్యాదిరూపే, వర్తమానః స్వస్వకర్మానుతిష్ఠన్ - స్వభావజం సాత్త్వికాదిస్వభావప్రయుక్తం-ప్రాకృతసత్త్వాదిగుణవశ్యతాప్రయుక్తం బన్ధకం పుణ్యపాపాత్మకం కర్మ హిత్వా "ధర్మేణ పాపమపనుదతి, అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా" ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః-శనైః - ర్నిర్గుణతాం సత్త్వాదిగుణరాహిత్యం, ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం, ముక్తిమితి యావత్, ఇయాత్ప్రాప్నుయాదితి, శనైరిత్యస్య భగవదుపాసననిర్వృత్తిద్వారా ప్రాప్నుయాదిత్యాశయః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ నను స్వభావకృతయా వృత్త్యా స్వకర్మణి వర్తమానస్య పునః కామక్రోధాదివర్ధకబన్ధకకర్మసంభావనయా కథం నైర్గుణ్యప్రాప్తిరితి శఙ్కాం నిరాకర్తుం గృహస్థస్య జ్ఞానవైరాగ్యవతశ్శాస్త్రావిరుద్ధాన్నపానాదిసేవయా రాగవర్ధకత్వాభావే తావద్దృష్టాన్తమాహ ॥ ఉప్యమానమితి ॥ యథా-ముహుర్ముహుః-రుప్యమానం, క్షేత్రం, నిర్వీర్యతాం అసారతాం, ప్రాప్నుయాత్, పునస్సూత్యై సస్యప్రభవాయ-న కల్పతే న సమర్థం, అత ఏవోప్తం, బీజం చ, నశ్యతి ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తథా-కామానాం - మాశయమాశ్రయః, చిత్తం, పునః పునః - కామానామతివసేవయా, విరజ్యేత, నాగ్నివదితి, ఘృతబిన్దుభిః, రగ్నిరివ, న వర్ధత ఇత్యర్థః, యద్వా, యథా ప్రజ్వలితోఽగ్నిః ఘృతబిన్దుభిర్న శామ్యతి, కింతు, మహతా ఘృతపూరేణ, తథా, కామబిన్దుభిర్న శామ్యతి, మహద్భిః కామైరిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ శమాదిభిరేవ బ్రాహ్మణాదివ్యవహారో ముఖ్యో న జాతిమాత్రాదిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య పుంసః; యత్, లక్షణం, వర్ణాభివ్యఞ్జకం, ప్రోక్తం "శమో దమస్తపశ్శౌచ" మిత్యాదినా, తత్, యత్ యది, అన్యత్రాపి వర్ణాన్తరేఽపి దృశ్యేత, తర్హి, తద్వర్ణాన్తరం, తేనైవ లక్షణనిమిత్తేనైవ, వర్ణేన, నిర్ది

శేత్ నజాతినిమిత్తేనేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తదేవం చాతుర్వర్ణ్యాదిధర్మానభిధాయాథ చాతురాశ్రమ్యధర్మాన్వివక్షుస్తావద్బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మానాహ॥ బ్రహ్మచారీతి॥ బ్రహ్మచర్యం ద్వివిధం, ఉపకుర్వాణం నైష్ఠికం చేతి, తత్ర, గార్హస్థ్యాదివన్నైష్ఠికమప్యుపకుర్వాణపూర్వకమేవేతి దర్శయితుం తావదుపకుర్వాణబ్రహ్మచర్యధర్మా ఉచ్యన్తే, యో, గురుకులే, వసన్, స, బ్రహ్మచారీ, ఉపకుర్వద్బ్రహ్మచారీత్యర్థః, కథంభూతో వసన్, దాన్త ఉపశాన్తః, దాసవన్నీచః స్వనైచ్యమనుసన్దధత్, గురోర్హితమాచరన్, గురౌ, సుదృఢం, సౌహార్దం, యస్య సః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కించ, సాయం, ప్రాతశ్చ, గురు, మగ్నిం, నర్కం సూర్యం, సురోత్తమం భగవన్తం చ - ఉపాసీత, ఉభే సంధ్యే సాయం ప్రాతస్సంధ్యే, యతవాఙ్మౌనీ - సమాహితచిత్తో బ్రహ్మ గాయత్రీం జపన్ - గుర్వాదీనుపాసీతేత్యన్వయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఆహూతశ్చేత్, సుయన్త్రితస్సమాహితో, గురో, శ్ఛన్దాంసి వేదా - నధీయీత - నిత్య - మధ్యయనోపక్రమసమాప్త్యోః గురో - శ్చరణౌ - శిరసా - నమేత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యథావిహితం, మేఖలాదీన్ బిభృయాత్ - జటాధారణం తు కేశప్రసాధనాభావమాత్రం - దర్భ పవిత్రం - పాణౌ - యస్య సః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సాయం ప్రాతశ్చ - భైక్షం భిక్షాకర్మ - చరేత్కుర్యాత్ - తచ్ఛిక్షయా - లబ్ధ - మన్నం - గురవే, నివేదయేత్ - గురోః, పురతో నిదధ్యాత్, తతో, యది, గురుణాఽభ్యనుజ్ఞాతశ్చేత్, త, దన్నం - భుఞ్జీత - నో చేత్కదాచి -

స్యయల్లక్షణం ప్రోక్తం పుంసో వర్ణాభివ్యఞ్జకమ్। యదన్యత్రాపి దృశ్యేత తత్తేనైవ వినిర్దిశేత్॥ ౩౫ ॥ ❁❁❁❁

❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, సదాచారనిర్ణయో నామైకాదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ బ్రహ్మచారీ గురుకులే వసన్దాన్తో గురోర్హితమ్। ఆచరన్దాసవన్నీచో గురౌ సుదృఢసౌహృదః॥ ౧ ॥ సాయం ప్రాతరుపాసీత గుర్వగ్న్యర్కసురోత్తమాన్। సంధ్యే ఉభే చ యతవాగ్జపన్బ్రహ్మ సమాహితః॥ ౨ ॥ ఛన్దాంస్యధీయీత గురోరాహూతశ్చేత్సుయన్త్రితః। ఉపక్రమేఽవసానే చ చరణౌ శిరసా నమేత్ ॥ ౩ ॥ మేఖలాజినవాసాంసి జటాదణ్డకమణ్డలూన్। బిభృయాదుపవీతం చ దర్భపాణిర్యథోదితమ్॥ ౪ ॥ సాయం ప్రాతశ్చరేద్భైక్షం గురవే తన్నివేదయేత్। భుఞ్జీత యద్యనుజ్ఞాతో నో చేదుపవసేత్క్వచిత్॥ ౫ ॥ సుశీలో మితభుగ్దక్షశ్శ్రద్దధానో జితేన్ద్రియః। యావదర్థం వ్యవహరేత్స్త్రీషు స్త్రీనిర్జితేషు చ॥ ౬ ॥ వర్జయేత్ప్రమదాగాథామగృహస్థో బృహద్వ్రతః। ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని హరన్త్యపి యతేర్మనః॥ ౭ ॥ కేశప్రసాధనోన్మర్దస్నపనాభ్యఞ్జనాదికమ్। గురుస్త్రీభిర్యువతిభిః కారయేన్నాత్మనో యువా॥ ౮ ॥ నన్వగ్నిః ప్రమదా నామ ఘృతకుమ్భసమః పుమాన్। సుతామపి రహో జహ్యాదన్యదా యావదర్థకృత్ ॥ ౯ ॥ ❁ కల్పయిత్వాత్మనా యావదాభాసమిదమీశ్వ

దుపవసేత్ - కదాచిదిత్యనేన తన్మనః పరీక్షార్థమేకదాచిద్గురుర్నాజ్ఞాపయేదితి సూచ్యతే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ మితం భుఙ్క్తే ఇతి తథా సుశీలస్సుస్వభావస్సదాచారో వా - దక్షోఽనలసః - శ్రద్దధానః - గురూపదిష్టార్థేషు విశ్వాసయుక్తః - జితాన్యిన్ద్రియాణి యేన - స్త్రీషు - స్త్రీభిర్నిర్జితా - యే - స్త్రీవశ్యా - స్తేషు చ - యావదర్థం యావత్ప్రయోజనం - వ్యవహరేన్నాధికం తాభిస్తైశ్చ సంభాషేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ప్రమదాగాథాం స్త్రీవిషయాం వార్తాం - వర్జయేత్ - యత - స్స్వయమగృహస్థో - బృహద్వ్రతః, బ్రహ్మచర్యవాన్ స్త్రీసఙ్గాదిరహితః - ననుతద్గాథామాత్రేణ కో దోష స్తత్రాహ ॥ ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని బలవన్తి, అతః, సంయతచిత్తస్యాపి - మనః, ప్రమదాగాథాః, శ్రవణకథనాదినా స్వవశం కుర్వన్తి అతస్తాం పరివర్జయేత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ గురుస్త్రీభిః గురుపత్నీభిః - అన్యాభిశ్చ, యువతిభిః - స్త్రీభిః - కేశప్రసాధనాదికం న కారయేత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కుత స్తస్మాత్ప్రకరణే దోష స్తత్రాహ ॥ నన్వితి ॥ అగ్నిరగ్నిసదృశీ - యథా చాగ్నిర్వాఽగ్నిసహచరితం ఘృతకుమ్భం క్షరతి - తథా పుమానపి ప్రమదాసాహచర్యాత్ క్షరతీ - దిత్యర్థః, అత - స్సుతామపి - పుమాన్, రహ ఏకాన్తే జహ్యాత్త్యజేత్, అన్యదా కేశప్రసాధనాదివ్యతిరిక్తావసరే అనేకాన్తావసరే వా యావత్తదుక్తం - నర్థం ప్రయోజనం - తన్మాత్రం - కరోతీతి తాదృశో భవేత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవం బ్రహ్మచారిణో ధర్మానభిధాయ, యదుక్తం సుశీలో మితభుగిత్యాది తద్వ్యతిగృహస్థయోరపి బ్రహ్మోపాసననిష్ఠయోః కతిచిదేత్యేక తావద్యావచ్ఛరీరావసానమేవంధర్మా అనుష్ఠేయా ఇత్యాహ॥ కల్పయిత్వేతి॥ ఈశ్వరో భగవాన్, యావదిదమాత్మన - ఆభాసం దృశ్యం, శరీరం, కల్పయేత్ ప్రవృత్తిసమర్థం కరోతి - తావ - ద్ద్వైతం దేవత్వమనుష్యత్వ బ్రాహ్మణత్వాద్యభిమానరూపం ద్వైతభేదజ్ఞానం, అనువర్తత ఇతి శేషః - అనువర్తతాంతతః కి - మత ఆహ - అస్యపుం

షః, తతోఽధ్యాసాద్విపర్యయః ఉత్తరోత్తరవిపర్యయః, దేహాత్మభ్రమః- పురుషార్థవిపర్యయో వా- భవతి - తస్మాద్యావద్ద్వైతానువృత్తిః స్వధర్మేభ్యో, న విరమేత్, కల్పయిత్వేతి పాఠాన్తరం- తత్ర - యావ-దిద-మాభాసం శరీరం- తావ, దీశ్వరః- ప్రభుః- స్వధర్మానుష్ఠానశక్తస్సన్, ఆత్మనః స్వస్య- ద్వైతం మనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాదిభేదం, కల్పయిత్వా, స్థిత ఇతి శేషః, దేహాత్మాభిమానయుక్త ఇత్యర్థః అత ఏవ తావ-న్నవిరమే-త్స్వధర్మాదితి శేషః, దేహాత్మాభిమానయుక్త ఇత్యర్థః- అత ఏవ తావ-న్నవిరమే-త్స్వధర్మాదితి శేషః, విరామే బాధకమాహ॥ హీయస్మాదధ్యాసాద్విరామాద్వా- అస్య, విపర్యయ ఉత్తరోత్తరదేహాత్మభ్రమః- యద్వా, యావ-దిదం-శరీర-మనువర్తతే-తావ-దిదం - ద్వైతం మనుష్యత్వాదిక-మాత్మన, ఆభాసమాత్రం- కల్పయిత్వా- ద్వైతం దేహాకారేణ త్వాత్మాకార ఇతి కల్పయిత్వా - దేహవిలక్షణమాత్మానమనుసంధాయేత్యర్థః- ఈశ్వరః కర్తుం సమర్థో- న విరమే, త్స్వధర్మాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఉక్తం యతిగృహస్థయోరప్యతిదిశతి॥ఏతదితి॥ ఏతత్సుశీల ఇత్యాదినోక్తం, సర్వం, వ్రతస్థస్య బ్రహ్మోపాసనరూపవ్రతస్థస్య- యతేస్తుర్యాశ్రమిణః - అపిశబ్దాద్గృహస్థస్యాపి, సమామ్నాతం- తత్ర గృహస్థస్య కంచిద్విశేషమాహ ॥ గురువృత్తిరితి ॥ గుర్వీవృత్తిః గురువృత్తిః - స్త్రీసఙ్గరాహిత్యరూపబ్రహ్మచర్యవృత్తిః- గృహస్థస్య తు వికల్పేన- కదాచిద్భవే - త్కదాచిన్న స్యాత్- కదా న భవదిత్యపేక్షాయాం తు కాలం నిర్దిశన్ వికల్పే హేతుం చ వదన్ గృహస్థం విశినష్టి॥ఋతుగామిన ఇతి॥ఋతుగామిత్వాద్గురువృత్తివికల్ప ఇతి భావః- ఋతుకాలేషు గురువృత్తిర్నాస్తీతి చ భావః- అస్యా వృత్తేర్దుష్కరత్వాభిప్రాయేణ గుర్వీతి విశేషణముపాత్తమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కించ- యే, ధృతవ్రతా- గృహస్థా- స్తై- అఞ్జనాదీం- స్త్యజేయుః- అఞ్జనాద్యామిషాన్తానాం ద్వంద్వైక్యం - తత్రాఞ్జనం శరీరస్య తైలాభ్యఞ్జనం- అభ్యఞ్జనం- శిరసః అభ్యఞ్జనం అవశిష్టదేహస్య ఉన్మర్ద ఉద్వర్తః- స్త్రీవలేఖ్యా కుడ్యాదిషు స్త్రీప్రతికృతిలేఖనం ఆమిషం మాంసం- మధు మద్యం- ఇదం తు క్షత్రియాద్యభిప్రాయకం- స్రక్చ- గన్ధలేపశ్చ- అలంకారశ్చ- తాన్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం

రః। ద్వైతం తావన్న విరమేత్తతో హ్యస్య విపర్యయః॥ ౧౦ ॥ఏతత్సర్వం వ్రతస్థస్య సమామ్నాతం యతేరపి।
గురువృత్తిర్వికల్పేన గృహస్థస్యర్తుగామినః॥ ౧౧ ॥ అఞ్జనాభ్యఞ్జనోన్మర్దస్త్ర్యవలేఖ్యామిషం మధు। స్రగ్గన్ధ
లేపాలంకారాం స్త్యజేయుర్యే ధృతవ్రతాః॥ ౧౨ ॥ఉషిత్వైవం గురుకులే ద్విజోఽధీత్యావబుధ్య చ। త్రయీం
సాఙ్గోపనిషదం యావదర్థం యథాబలమ్॥ ౧౩ ॥దత్త్వా వరమనుజ్ఞాతో గురోః కామం యదీశ్వరః। గృహం వనం
వా ప్రవిశేత్ప్రవ్రజేత్తత్ర వా వసేత్॥ ౧౪ ।అగ్నౌ గురావాత్మని చ సర్వభూతేష్వధోఽక్షజమ్। భూతైస్స్వ
ధామభిః పశ్యేదప్రవిష్టం ప్రవిష్టవత్॥ ౧౫ ॥ఏవంవిధో బ్రహ్మచారీ వానప్రస్థో యతిర్గృహీ। చరన్విదితవిజ్ఞానః

బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మానభిధాయాథాశ్రమాన్తరధర్మాన్వివక్షుస్తావదాశ్రమాన్తరాణాముక్తవిధబ్రహ్మచర్యాశ్రమపూర్వకత్వమాహ॥ఉషిత్వేతి ద్వాభ్యాం॥ద్విజస్త్రైవర్ణికః- ఏవమిత్థం- గురుకులే- ఉషిత్వా- సాఙ్గోపనిషదం సాఙ్గసశిరస్కాం త్రయీం- యథాబుద్ధిబలం యావత్స్వాపేక్షితం, మధీత్య- వబుధ్య తదర్థం జ్ఞాత్వా - అవబధ్యేతి పాఠస్తూచితః "వేదమధీత్యాభిసమావృత్య కుటుమ్బే శుచౌ దేశే" ఇతి శ్రుత్యర్థస్యాత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్- అవబధ్య సమావర్తనం కృత్వా ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యదీశ్వరశ్శక్తశ్చే- త్తర్హి గురోః- కామమపేక్షితం - వరం- దత్త్వా- గురుణా- అభ్యనుజ్ఞాతః- గృహం- వనం వా- ప్రవిశేత్- గృహస్థాశ్రమం సంన్యాసాశ్రమం వా స్వీకుర్యాదిత్యర్థః, వనశబ్దశ్శుచిదేశోపలక్షకః - కుటుమ్బే శుచౌ దేశ ఇతి శ్రుత్యనురోధాత్ న తు వానప్రస్థాశ్రమోపలక్షకః, బ్రహ్మచర్యానన్తరం తత్పరిగ్రహానుపపత్తేః- సహి గార్హస్థ్యానన్తరభావీ "బ్రహ్మచర్యం సమాప్య గృహీభవేద్గృహాద్వనీభూత్వా ప్రవ్రజేద్యది వేతరథా బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేత్ గృహాద్వా వనాద్వా" ఇతి జాబాలిశ్రుతేః, గార్హస్థ్యానన్తరం ప్రవ్రజేత్ ప్రవ్రజనమత్ర సంన్యాసాశ్రమపరిగ్రహో వానప్రస్థాశ్రమపరిగ్రహశ్చేత్యుభయవిధం వివక్షితం - యథేష్టం సన్న్యసేద్వనం వా ప్రతిష్ఠేతేత్యర్థః - తత్ర వా వసేత్ - తత్రశబ్దేన బ్రహ్మచర్యం గార్హస్థ్యం చ వివక్షితం, బ్రహ్మచర్య ఏవ వా నిష్ఠితో భవేత్, గృహం ప్రవిశ్య తత్రైవ వా స్థితో భవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవం యథేష్టం పరిగృహీతానాం సర్వాశ్రమిణామనుగతం ధర్మం తత్ఫలం చాహ ద్వాభ్యాం ॥ అగ్నావితి తుర్యాశ్రమవ్యతిరిక్తాశ్రమాభిప్రాయకం- తస్యానగ్నిత్వాత్ - గురౌ- అగ్నౌ - ఆత్మని స్వస్మిన్- సర్వభూతేషు చాన్తః ప్రవిశ్య నియమనపూర్వకం ధారకతయా స్థితమితి శేషః- స్థిత-మధోఽక్షజం భగవన్తం - పశ్యేత్ - అధోఽక్షజో- ధామ ఆధారో, యేషాం- తైః - భూతైః- అప్రవిష్టం పశ్యేత్ వ్యాప్యవస్తుగతదోషాసంస్పృష్టం పశ్యేత్ - ప్రవిష్టవచ్చ పశ్యేత్ - అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య స్థితత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవంవిధదర్శీ- బ్రహ్మచర్యాద్యన్యతమ- శ్చరన్ స్వాశ్రమధర్మాననుతిష్ఠన్- విదితం- విజ్ఞానం విజ్ఞేయం స్వాత్మ

ఘరిమాత్మాదియాథాత్మ్యం - యేన-తాదృశః పరం బ్రహ్మ - అధిగచ్ఛతి ప్రాప్నోతి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తావద్వానప్రస్థధర్మాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ వానప్రస్థస్యేతి ॥ మునీనాం-సమ్మతాన్-వానప్రస్థస్య - నియమాన్ ధర్మాన్వక్ష్యామి-నియమాన్ విశినష్టి-యానితి నియమాన్ - ఇహలోకే-అనుతిష్ఠన్, ముని-రఞ్జసా - ఋషీణాం లోకం మహర్లోకం - ప్రాప్యం భగవల్లోకం-వా - గచ్ఛేత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ నియమానాహ ॥ నేతి ॥ కృష్టపచ్యం కృష్యాద్యుపాయైర్నిష్పన్నం శాల్యన్నాదికం-నాశ్నీయాత్-వనస్థ ఇతి శేషః - అకృష్టపచ్యమపి ఫలమూలాదికం - అకాలతః పాకకాలాత్పూర్వమేవ పరిపాకావస్థాయాః పూర్వమేవ-తథా - అగ్నిపక్వ-మామం చ-నాశ్నీయాత్-ఉత అపి తు-అర్కపక్వం సూర్యకిరణపక్వం-ఫలాదికమేవా-హరేదశ్నీయాత్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఏవం వార్తోధర్మ ఉక్తః ॥ అథావశ్యకాన్నియమానాహ ॥ వన్యైరితి ॥ వన్యైర్నీవారాదిభిః-చరుపురోడాశాన్-కాలచోదితాన్ నిత్యాన్-నిర్వపేత్ - నీవారాదినిష్పన్నైరేవ చరుపురోడాశైః శ్రుత్యభిహితధర్మాన్కుర్యాదిత్యర్థః - నవే నవే నూతనే నూతనే-అన్నాద్యే-అన్నే - లబ్ధే పురాణం పూర్వసంచితమన్నాద్యం-పరిత్యజేత్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ అగ్న్యర్థమగ్నీనాం రక్షణార్థమేవో-టజం పర్ణశాలాత్మకం-శరణం స్వగృహం కుర్యా - దథవా -అద్రికన్దరం పర్వతగుహాం వా - శ్రయేత-స్వయం తు-హిమం చ వాయుశ్చాగ్నిశ్చ వర్షం చ సూర్యాతపశ్చ - తాన్ సహత ఇతి హిమవాయ్వగ్నివర్షార్కాతపషాట ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ జటా అస్య స న్తీతి తాదృశః - కేశాదీన్-దేహమలం చ- అఘమర్షణేన ధారయన్ కమణ్డల్వాదీంశ్చ-దధత్ - అగ్నిపరిచ్ఛదాః స్రుక్స్రువాద్యుపకరణాని ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కృచ్ఛ్రతః క్లేశా-ద్యథా, బుద్ధిః - న విపద్యేత నన శ్యేత -తథా-ద్వాదశా-బ్దాన సంవత్సరా-నష్టౌ వా చతురో వా-ద్వౌ వాఽబ్దౌ-ఏకం వాఽబ్దం చరే-న్నియమానిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ యదా ద్వాదశాబ్దాద్యనన్తరం-వ్యాధ్యాదిభి-రథ-జరయా-వా, స్వక్రియాయాం స్వకీయధర్మాచరణే, ఆన్వీక్షిక్యామాత్మవిచారరూపాయాం, విద్యాయాం

పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ॥ ౧౬ ॥ వనప్రస్థస్య వక్ష్యామి నియమాన్మునిసమ్మతాన్ । యానాతిష్ఠన్మునిర్గచ్ఛేదృషిలోకమిహాఞ్జసా ॥ ౧౭ ॥ న కృష్టపచ్యమశ్నీయాదకృష్టం వాప్యకాలతః । అగ్నిపక్వమథామం వాప్యర్కపక్వముతాహరేత్ ॥ ౧౮ ॥ వన్యైశ్చరుపురోడాశాన్నిర్వపేన్నిత్యచోదితాన్ । లబ్ధే నవే నవేఽన్నాద్యే పురాణం తు పరిత్యజేత్ ॥ ౧౯ ॥ అగ్న్యర్థమేవ శరణముటజం వాఽద్రికన్దరమ్ । శ్రయేత హిమవాయ్వగ్నివర్షార్కాతపషాట్స్వయమ్ ॥ ౨౦ ॥ కేశరోమనఖశ్మశ్రుమలాని జటిలో దధత్ । కమణ్డల్వజినే దణ్డవల్కలాదిపరిచ్ఛదాన్ ॥ ౨౧ ॥ చరేద్వనే ద్వాదశాబ్దానష్టౌ వా చతురో మునిః । ద్వావేకం వా యథా బుద్ధిర్న విపద్యేత కృచ్ఛ్రతః ॥ ౨౨ ॥ యదాఽకల్యః క్రియాయాం చ వ్యాధిభిర్జరయాఽథ వా । ఆన్వీక్షిక్యాం చ విద్యాయాం కుర్యాదనశనాదికమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆత్మన్యగ్నీన్సమారోప్య సంన్యస్యాహం మమాత్మతామ్ । కారణేషు న్యసేత్సమ్యక్సంఘాతం తు యథార్హతః ॥ ౨౪ ॥ ఖే ఖాని వాయౌ నిశ్వాసాంస్తేజస్యూష్మాణమాత్మవాన్ । అప్స్వసృక్ఛ్లేష్మపూయాని క్షితౌ శేషం యథోద్భవమ్ ॥ ౨౫ ॥ వాచమగ్నౌ సవక్తవ్యామిన్ద్రే శిల్పం కరావపి । పాదౌ చ గత్యా వయసి రత్యోపస్థం ప్రజాపతౌ ॥ ౨౬ ॥ మృత్యౌ పా

తురీయాశ్రమధర్మే చా, శక్త-స్తదా, ఽనశనాదికం - ఆదిశబ్దేనాగ్న్యుపగమనాదికం వక్ష్యమాణం వివక్షితం, తత్కుర్యాత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ ఆత్మనీతి ॥ అగ్నీ, నాత్మని-సమారోప్య, అహంకారమమకారౌ, సంన్యస్య త్యక్త్వా, యథాయోగ్యం, స్వస్వకారణే, సంఘాతం భూతసంఘాతరూపం శరీరేన్ద్రియజాతాదికం, సమ్యక్, న్యసేత్-లీనమనుసందధీత ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తదేవ సవిస్తరమాహ ॥ ఖ ఇత్యాదినా ॥ ఖే ఆకాశే-ఖాని శరీరగతచ్ఛిద్రాణి, ప్రలీనాని-భావయేత్, శ్వాసాన్ దేహగతానుచ్ఛ్వాసాదీన్ప్రాణా, న్వాయౌ, తథా, ఊష్మాణం-తేజసి న్యసేత్ - ఆత్మవాన్ ధీమాన్ అసృగ్రుధిరం చ, శ్లేష్మ చ-పూయం మూత్రాదికం చ, తేతాన్యప్సు, శేషమస్థిమాంసాదికం శరీరాంశం-క్షితౌ, విత్యేవం, యథోద్భవం యద్యత ఉత్పన్నం, తథా తదనతిక్రమేణ-స్వకారణేషు, ప్రలీనాన్యను - సందధీత ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఏవం భూతసంఘాతాత్మకశరీరావయవానాం యథోద్భవం స్వస్వకారణే లయానుసంధానముక్తం అథ సవ్యాపారాణాం వాగాదీన్ద్రియాణాం స్వాధిదైవతేషు లయానుసంధానప్రకారమాహ ॥ వాచమితి ॥ యద్యప్యధిదైవతేభ్యో నేన్ద్రియాణాముత్పత్తిరితి తత్ర తేషాం లయానుసంధానకథనమసంగతం, తథాపి తేషాం తత్ప్రవర్తకత్వేన ప్రాధాన్యాత్తైస్తావత్సంశ్లేషానుసంధానం తేషామపి స్వకారణే లయానుసంధానాయ కథ్యతే-వక్తవ్యముక్తిః - భావే తవ్యః, సవక్తవ్యాం సోక్తికాం, వాచం వాగిన్ద్రియ, మగ్నావధిదైవతే, విసర్గిశేవిత్యుత్తరేణాన్వయః ; కరౌ, శిల్పమాదానాదిరూపం వ్యాపారం చ, ఇన్ద్రే తదధిదైవతే గత్యా సహ, పాదౌ, వయసి కాలాత్మకే విష్ణౌ-రత్యా సహో-పస్థమిన్ద్రియం, ప్రజాపతావధిదైవతే ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ సోత్సర్గం పురుషోత్సర్గాదివ్యాపారసహిత-మపానం పాయుమిన్ద్రియం, మృత్యావధిదైవతే, యథాస్థానం యద్యస్యాధిదైవతరూపం స్థానం

తదనతిక్రమేణ-నిర్దిశేత్సంశ్లిష్టమనుసందధీత, ఏవంకర్మేన్ద్రియాణాంతదధిదైవతైస్సంశ్లేషానుసంధానక్రమఉక్తః - అథశ్రోత్రాదిజ్ఞానేన్ద్రియాణామాహ ॥ దిక్ష్వితి ॥ శ్రోత్రమిన్ద్రియం-నాదేనశబ్దేనవిషయభూతేనసహ-దిక్షు అధిదైవతాసు-త్వచమిన్ద్రియం-స్పర్శేనవిషయేణసహ-ధ్యాత్మనివాయావధిదైవతే ॥ ౨౭ ॥ హేరాజన్,చక్షురిన్ద్రియేణసహ-రూపాణితద్విషయభూతాని-జ్యోతిషిసూర్యే - అధిదైవతే - అభినివేశయేదభినివిష్టంసంశ్లిష్టంభావయేత్-జిహ్వాంరసనేన్ద్రియం , అప్సురసేనవిషయభూతేనఅప్శబ్దోరసోపలక్షకః , ప్రచేతసావరుణేనాధిదైవతేనసహ-భినివేశయేదిత్యనుషఙ్గః , త్రయాణాంసంశ్లేషమాత్రవివక్షయాప్రచేతసేత్యప్రధానేతృతీయా , ఘ్రేయైర్గన్ధైర్విషయైస్సహ,ఘ్రాణమిన్ద్రియం,క్షితౌక్షితిశబ్దోపలక్షితయోరశ్వినోః-న్యసేత్ ॥ ౨౮ ॥ మనోరథైర్వ్యాపారైస్సహ-మనఇన్ద్రియం-చన్ద్రేఅధిదైవతే-బోధ్యైర్విషయైస్సహ, బుద్ధింపరేశ్రేష్ఠే- కవౌచతుర్ముఖే,అధ్యాత్మనాఆత్మనిదేహేవర్తమానేనాహంకారేణసహ-తత్కర్మాణిదేహాత్మాభిమానరూపాణి - అహంకారాధిదైవతేరుద్రే-న్యసేత్ - అహంకారకర్మాణ్యేవదర్శయతి-యత్ యస్మాదహంకారాదహంమమతాక్రియాః - దేహేఅహంబుద్ధిః , దేహానుబన్ధిషుమమకారః తన్మూలాఃక్రియాఃప్రవృత్తయశ్చభవన్తి ॥ ౨౯ ॥ చిత్తంచిత్తావస్థమన్తఃకరణం,సత్త్వేనసత్త్వగుణకార్యభూతస్వచ్ఛత్వప్రకాశత్వాదిరూపచిత్తవృత్త్యాసహ,క్షేత్రజ్ఞేఅధిదైవతే - న్యసేత్ - తతో,వైకారికంసాత్త్వికాహంకారం , గుణైస్స్వకార్యభూతైరిన్ద్రియైస్సహ,పరేతత్కారణేమహత్తత్త్వే, న్యసేత్ , ఏవంవైకారికాహంకారస్యమహతిలయానుసంధానముక్త్వాపూర్వంఖేఖానీత్యాదినాతత్త్వకార్యప్రలయానుసంధానముక్తమ్ ॥ ౩౦ ॥ అథతైస్సహకారణభూతస్యతా

యుంచసోత్సర్గంయథాస్థానంవినిర్దిశేత్।దిక్షుశ్రోత్రంచనాదేనస్పర్శేనాధ్యాత్మనిత్వచమ్॥ ౨౭ ॥రూపాణిచక్షుషారాజన్జ్యోతిష్యభినివేశయేత్।అప్సుప్రచేతసాజిహ్వాంఘ్రేయైర్ఘ్రాణంక్షితౌన్యసేత్॥౨౮॥మనోమనోరథైశ్చన్ద్రేబుద్ధింబోధ్యైఃకవౌపరే।కర్మాణ్యధ్యాత్మనారుద్రేయదహంమమతాక్రియాః॥ ౨౯ ॥సత్త్వేనచిత్తంక్షేత్రజ్ఞేగుణైర్వైకారికంపరే॥ ౩౦ ॥ అప్సుక్షితిమపోజ్యోతిష్యదోవాయౌనభస్యముమ్।కూటస్థేతచ్చమహతితదవ్యక్తేఽక్షరేతుతత్ ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యక్షరతయాఽఽత్మానంచిన్మాత్రమవశేషితమ్।జ్ఞాత్వాఽద్వయోఽథవిరమేద్దగ్ధయోనిరివానలః ॥ ౩౨ ॥ ***************************

******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే ,ద్వాదశోఽధ్యాయః. *******

శ్రీనారదఉవాచ॥కల్పస్త్వేవంపరివ్రజ్యదేహమాత్రావశేషితః।గ్రామైకరాత్రవిధినానిరపేక్షశ్చరేన్మహీమ్॥ బిభృయాద్యద్యసౌవాసఃకౌపీనాచ్ఛాదనంపరమ్।త్యక్తంనలిఙ్గదణ్డాదేరన్యత్కించిదనాపది॥ ౨ ॥ ఏకఏవచ

మసాహంకారస్యమహతిలయానుసంధానప్రకారమాహ ॥ అప్స్వితి ॥ తావ , క్షితి-మప్సు,అపో , జ్యోతిషి అదోజ్యోతి-ర్వాయౌ,అముంవాయుం,నభస్యాకాశే ,తచ్చకూటస్థేతామసాహంకారే , తంచ , మహతిమహత్తత్త్వే,తన్మహత్తత్త్వమవ్యక్తేచిత్సమష్టిసంసృష్టేఅచిత్సమష్ట్యాత్మకేప్రధానే , తచ్చా, క్షరేపరమాత్మాత్మకేజీవేన్యసేత్ ॥ ౩౧ ॥ ఏవ-మవశేషితంప్రత్యగాత్మానం-అక్షరతయాపరమాత్మాత్మకత్వస్వాభావికస్వరూపతయా , జ్ఞాత్వా,అద్వయఃఆత్మనిజాతిగుణాద్యభిమానరహితః , విరమేత్,దగ్ధయోనిర్దగ్ధకాష్ఠో,అనలోఽగ్నిర్యథావిరమతితద్వ-ద్ధర్మానుష్ఠానేఽశక్తోవానప్రస్థఏవమనుసందధానోదేహత్యాగాయానశనవ్రతంకుర్యాదిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః .***************************

ఏవంస్వధర్మానుష్ఠానేతుర్యాశ్రమధర్మేచాశక్తస్యవానప్రస్థస్యైవమనుసంధానపూర్వకానశనవ్రతేనదేహత్యాగఉక్తః,అథతచ్ఛక్తస్యతుర్యాశ్రమపరిగ్రహంవదన్తద్ధర్మానాహత్రయోదశేన ॥ కల్పఇతి ॥ ఆశ్రమాన్తరధర్మాననుష్ఠాతుంసమర్థశ్చే , దేవ-మనుసందధత్పరివ్రజ్య సంన్యస్య , దేహమాత్రేణావశేషితఃదేహాతిరిక్తంతదనుబన్ధిసర్వంపరిత్యజ్యేత్యర్థః-గ్రామైకరాత్రవిధినాఏకైకస్మిన్గ్రామేఏకైకరాత్రనయనవిధినా-నిరపేక్షో, మహీంచరేత్ ॥ ౧ ॥ యద్యసౌపరివ్రాట్,త్యక్తందేహాద్వ్యతిరిక్తం ,కించిద్బిభృయాచ్చే, త్తర్హికౌపీనం-ఆచ్ఛాద్యతేయేన-తచ్చవాసః-పరంకేవలం-బిభృయాత్ , దణ్డకమణ్డలుభ్యామన్యత్కించిదప్య , నాపది నబిభృయాత్-దణ్డపాత్రగ్రహణముపవీతకటిసూత్రాదేరప్యావశ్యకస్యోపలక్షణం , అనాపదీత్యనేనశీతాద్యసహిష్ణుత్వరూపాపదితుకించిత్తన్నివారకంవాసోఽన్తరాదికమపిబిభృయాదితిసూచితమ్ ॥ ౨ ॥ అనపాశ్రయఃపరిత్యక్తనియతనివాసదేశః , ఏకోఽసహాయః భిక్షుఃభిక్షాన్నోపజీ

వి, ఆత్మారామశ్చరేత్ ॥ ౩ ॥ సర్వేతి ॥ సర్వభూతేషు తరతమేషు, సుహృత్, భగవదాత్మకత్వానుసంధానేననితరామనుకూలః, శాన్తః క్రోధరహితః, నారాయణః పరాయణం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారశ్చేత్యధ్యవసాయయుక్తః, సదసతః చిదచిద్భ్యాం పరేపిలక్షణే, అతఏవా, వ్యయే స్వరూపతః స్వభావతశ్చ వికారరహితే, ఆత్మని పరమాత్మన్యదః ఇదం, విశ్వం, పశ్యేత్ తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమత్త్వేన తచ్ఛరీరత్వేన చ పశ్యేదిత్యర్థః, తథా, పరం బ్రహ్మ, ఆత్మానం పరమాత్మానం, సదసన్మయే చిదచిదాత్మకే సర్వత్ర, జగతి, నియన్తృతయా ఆత్మతయా చ స్థితం, పశ్యేత్, ఏవం వాసుదేవశబ్దార్థానుసంధానముక్తమ్ ॥ ౪ ॥ సుప్తేతి ॥ సుప్తప్రబోధయోస్సంధౌ సాయం ప్రాతరిత్యర్థః - యద్వా - తయోస్సంధిర్మధ్యమావస్థా - స్వప్నావస్థాయామిత్యర్థః - తదానీం శయానదేహాదాత్మనో వ్యతిరేకస్సుగ్రహః - పరమాత్మనో విచిత్రసృష్టియోగశ్చ ,, న తత్ర రథా న రథయోగా న పన్థానో భవన్త్యథ రథాన్రథయోగాన్పథస్సృజతే ,, ఇతి హి శ్రూయతే ఏవం చ - సుప్తప్రబోధయోస్సంధౌ స్వప్నావస్థాయాం - ఆత్మదృక్ దేహవిలక్షణప్రత్యగాత్మస్వరూపవిమర్శనపరః - ఆత్మనః పరమాత్మనో, గతిం విచిత్రపథరథయోగాదిస్రష్టృత్వాదిప్రకారం - పశ్యేదనుసందధీత - తథా, బన్ధం మోక్షం చ - మాయామాత్రం - న వస్తుతః, ఇతి పశ్యేత్ - బన్ధాదికమీశ్వరసంకల్పరూపజ్ఞానాధీనం - న త్వాత్మస్వరూపప్రయుక్తమితి పశ్యేదిత్యర్థః - మాయాశబ్దశ్చ జ్ఞానపర్యాయః ,, మాయా వయునం జ్ఞాన ,, మితి నైఘణ్టుకాః - బన్ధమోక్షయోశ్చ పరమాత్మసంకల్పాధీనత్వం సూచితం ,, పరాభిధ్యానాత్తు తిరోహితం తతో హ్యస్య బన్ధవిపర్యయౌ ,, ఇతి, బన్ధమోక్షయోః ప్రకృత్యన్వయవ్యతిరేకరూపత్వాచ్చ మాయామాత్రత్వం ॥ నను కథం మోక్షస్య స్వరూపప్రయుక్తత్వాభావః - బన్ధప్రతియోగిత్వాదితి బ్రూమః న హ్యబద్ధస్య మోక్షసంభవః ॥ ౫ ॥ ధ్రువం నిశ్చితం - మృత్యుం - మధ్రువమస్థిరం - జీవితం చ - నాభినన్దేత్ - మృత్యుమితి దృష్టాన్తార్థం వా - ఈ

శ్చరేద్భిక్షురాత్మారామోఽనపాశ్రయః ॥ ౩ ॥ సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తో నారాయణపరాయణః। పశ్యేదాత్మన్యదో విశ్వం పరే సదసతోఽవ్యయే ॥ ఆత్మానం చ పరం బ్రహ్మ సర్వత్ర సదసన్మయే ॥ ౪ ॥ సుప్తప్రబోధయోస్సంధావాత్మనో గతిమాత్మదృక్। పశ్యన్బన్ధం చ మోక్షం చ మాయామాత్రం న వస్తుతః ॥ ౫ ॥ నాభినన్దేద్ధ్రువం మృత్యుమధ్రువం వాస్య జీవితమ్। కాలం పరం ప్రతీక్షేత భూతానాం ప్రభవాప్యయమ్ ॥ ౬ ॥ నాసచ్ఛాస్త్రేషు సజ్జేత నోపజీవేత జీవికామ్ ॥ వాదవాదాంస్త్యజేత్తర్కాన్పక్షం కంచిన్న సంశ్రయేత్ ॥ ౭ ॥ న శిష్యాననుబధ్నీత గ్రన్థాన్నైవాభ్యసేద్బహూన్। న వ్యాఖ్యాముపయుఞ్జీత నారమ్భానారభేత్క్వచిత్ ॥ ౮ ॥ న యతేరాశ్రమః ప్రాయో ధర్మహేతుర్మహాత్మనః। శాన్తస్య సమచిత్తస్య బిభృయాదుత వా త్యజేత్ ॥ ౯ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గోఽవ్య

థా మృత్యుం నాభినన్దతి- తథా, ధ్రువం - జీవితమపి నాభినన్దేదితి- పరం కేవలం తు-భూతానాం - ప్రభవాప్యయాయస్మాత్త-ముత్పత్తిప్రళయహేతుం - కాలమేవ - ప్రతీక్షేత-కాలగతిమేవాలోచయేదిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ అసచ్ఛాస్త్రేషు-అనధ్యాత్మశాస్త్రేషు - న సజ్జేత న సక్తో భవేత్-జీవికాం జీవనోపాయభూతాం వృత్తిం - నోపజీవేత్ అతివాదాన్ జల్పవితణ్డాదినిష్ఠాన్-తర్కాన్ - త్యజేత్-కమపి పక్షమాగ్రహేణ నాశ్రయేత్ ॥ ౭ ॥ శిష్యాన్-నానుబధ్నీత-విత్తలోభాభావాదితి భావః - బహూన్ గ్రన్థాన్-నైవాభ్యసేత్ న పఠేత్ -వ్యాఖ్యాం - నోపయుఞ్జీత న పాఠయేదిత్యర్థః - చిత్తస్యాన్యపరత్వప్రసఙ్గాదితి భావః - ఆరమ్భాన్మఠాపత్యాద్యారమ్భాన్ - క్వచిదపి-నారభేన్న కుర్యాత్ - నిగ్రహానుగ్రహాదివైషమ్యప్రసఙ్గాదితి భావః ॥ ౮ ॥ శాన్తస్య-సమచిత్తస్య-మహాత్మనో-యతే-రాశ్రమః - ప్రాయో-న ధర్మహేతుః - అపి తు-జ్ఞానప్రయోజనకః - అతో-ధర్మం-బిభృయాద్వా-త్యజేద్వా- భరణత్యాగౌ వ్యవస్థితవికల్పౌ -జ్ఞానహీనస్సంన్యాసాశ్రమనిష్ఠః ధర్మం ప్రయోజనత్వేన బిభృయాత్ -జ్ఞానవాంస్తు ధర్మాఖ్యం ఫలం త్యజేదిత్యర్థః-యద్వా-ఉపవాసాది దేహక్లేశకరరూపధర్మశ్శరీరదౌర్బల్యముఖేన యోగవిఘాతుకో న చేత్తం బిభృయాద్విఘాతుకశ్చేత్తం త్యజేదిత్యర్థః - యద్వా-నను శిష్యానుబన్ధన గ్రన్థాభ్యాసవ్యాఖ్యోపయోజనాదిభిః కశ్చిద్ధర్మ ఏవార్జితస్స్యాదితి కిమర్థం తే నిషిధ్యన్త ఇత్యత్రాహ ॥ సెల్ ॥ యది యతేరాశ్రమో ధర్మార్థస్స్యాత్తర్హి కర్తవ్యాస్స్యుశ్శిష్యానుబన్ధనాదయః-స తు ప్రాయశో న ధర్మహేతుః- యత్యాశ్రమస్య ధర్మహేతుత్వాభావే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ శాన్తస్య సమచిత్తస్యేతి ॥ శాన్తస్య జితేన్ద్రియస్య ధర్మసాధ్యైహికాముష్మికశబ్దాదివిషయభోగేచ్ఛారహితస్య - సమచిత్తస్య అధర్మస్యేవ ధర్మస్యాపి స్వఫలజననద్వారా ముక్తిప్రతిబన్ధకత్వజ్ఞానవత్త్వేన ధర్మాధర్మయోస్సమచిత్తస్య-ప్రాయ ఇత్యనేన క్వచిద్యత్యాశ్రమస్యాపి ధర్మహేతుత్వమస్త్యేవేతి సూచితం-అతో -యది యతిర్ధర్మప్రయోజనక యత్యాశ్రమనిష్ఠశ్చేచ్ఛిష్యానుబన్ధనాదీన్బిభృయాత్-ధర్మహేతుత్వాభావే తు త్యజేదిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ నను,

ష్యా సుబన్ధనాద్య భావేస్వస్య జ్ఞానిత్వాదిమాహాత్మ్యం న ప్రకాశితం స్యాదిత్యత ఆహ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గ ఇతి ॥ అవ్యక్తలిఙ్గోఽస్ఫుటచిహ్నః, స్వమాహాత్మ్యమనావిష్కుర్వన్ - వర్తేత - యతిరితి భావః - తథా చ శారీరకం సూత్రం ‘‘అనావిష్కుర్వన్నన్వయాత్’’ ఇతి, శ్రుతిశ్చ ‘‘తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యం నిర్విద్య బాల్యేన తిష్ఠాసేత్’’ ఇతి, బాలస్య కర్మ స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారరూపం బాల్యం, తేన తిష్ఠాసేదిత్యర్థః, జ్ఞానిత్వాద్యనావిష్కారాభిప్రాయేణ దృష్టాన్తయతి - ఉన్మత్తబాలవదితి - ఉన్మత్తవద్బాలవచ్చ - కిం చాఽవ్యక్తార్థః పరైరవిదితప్రయోజనః - మునిరాలస్యసంశీలనశీలశ్చ, వర్తేత - ఆలస్యసంశీలనం శుభాశ్రయపరిశీలనం - ఏతదేవ ‘‘బాల్యం చ పాణ్డిత్యం చ నిర్విద్యాథ మునిః’’ ఇతి, మునిశబ్దేన విహితం, తద్విషయకం చేదం సూత్రం ‘‘సహకార్యన్తరవిధిః పక్షేణ తృతీయం తద్వతో విధ్యాదివత్’’ ఇతి, న త్వత్ర బాలవదితి దృష్టాన్తేన బాలస్య యథేష్టాకర్మ కామచారాదికం తదభిప్రేతం ‘‘నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాన్తో నాసమాహితః। నాశాన్తమానసో వాఽపి ప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయాత్’’ ఇతి, దుశ్చరితస్య పరినిష్పన్నసాధనవిరోధిత్వశ్రవణాత్ - మనీష్యున్మత్తబాలవదితి పాఠాన్తరం - తత్ర - మనీష్యప్యున్మత్తాదివచ్చరేదితి యథోక్త ఏవార్థః - కవిర్విద్వానపి - సునిపుణం భాషితుం సమర్థోఽపి స్వమాత్మానం - మూకవన్మూకమివ - నృణాం - దృష్ట్యా, దర్శయేత్, యథోన్మత్తాదిరూపం మన్యేరంస్తథా వర్తేత, స్వదృష్ట్యేతి పాఠే - స్వదృష్ట్యా దేహవిలక్షణస్వాత్మదృష్ట్యేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ అజగరవ్రతస్య సంన్యాసాశ్రమానపేక్షితత్వేఽపి యదృచ్ఛయోపనతసంతోషస్య మోక్షవిరోధి ప్రవృత్త్యుపరతేః - జ్ఞానానావిష్కారస్య చ తదపేక్షితత్వాత్తదవగమాయ తదితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ అత్రాపీతి ॥ అత్ర స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారాదినాఽజ్ఞానినోఽవస్థానే, ఇతిహాసమపి - దృష్టాన్తత్వేనోదాహరన్తి - దర్శయన్తి ఇతిహాసం విశినష్టి - పురాతనం - న త్వస్మత్కపోలకల్పితం - ప్రహ్లాదస్య, ఆజగరస్య అజగరవ్రతస్థస్య మునేశ్చ - సంవాదరూ

క్తార్థో ❀ మునిరున్మత్తబాలవత్। కవిర్మూకవదాత్మానం † సదృష్ట్యా దర్శయేన్నృణామ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్। ప్రహ్లాదస్య చ సంవాదం మునేరాజగరస్య చ ॥ ౧౧ ॥ తం శయానం ధరోపస్థే కావేర్యాం సహ్యసానుని। రజస్వలైస్తనూదేశైర్నిగూఢామలతేజసమ్ ॥ ౧౨ ॥ దదర్శ లోకాన్ విచరన్ లోకతత్త్వవివిత్సయా। వృతోఽమాత్యైః కతిపయైః ప్రహ్లాదో భగవత్ప్రియః ॥ ౧౩ ॥ కర్మణాఽఽకృతిభిర్వాచా లిఙ్గైర్వర్ణాశ్రమాదిభిః। న విదన్తి జనా యం వై సోఽసావితి న వేతి చ ॥ ౧౪ ॥ తం నత్వాఽభ్యర్చ్య విధివత్పాదయోః శిరసా స్పృశన్। వివిత్సురిదమప్రాక్షీన్మహాభాగవతోఽసురః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ బిభర్షి కాయం పీవానం సోద్యమో భోగవాన్యథా। విత్తం చైవోద్యమవతాం భోగో విత్తవతామిహ ॥ ౧౬ ॥ భోగినాం ఖలు దేహోఽయం పీవా భవతి నాన్యథా ॥ ౧౭ ॥ న తే శయానస్య నిరుద్యమస్య బ్రహ్మన్ను హార్థో యత ఏవ భోగః। అభోగినోఽయం తవ విప్ర దేహః పీవా యతస్తద్వద నః క్షమం చేత్ ॥ ౧౮ ॥ కవిః కల్యో నిపుణదృక్చిత్రప్రియ

పమ్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తమజగరవ్రతస్థం, సహ్యపర్వతస్య - సానుని - కావేర్యాం కావేరీతటే - ధరోపస్థే - భూపృష్ఠే, శయానం - రజస్వలైః ధూళిధూసరైః - తనూదేశైః దేహావయవైః - నిగూఢం ప్రచ్ఛన్నం - అమలం - తేజో దేహకాన్తిర్యస్య తమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ప్రహ్లాదో, దదర్శ కథం - భూతః - భగవత్ప్రియః - కతిపయైరమాత్యైః - పరివృతో, లోకానాం - తత్త్వస్య వివిత్సయా వేత్తుమిచ్ఛయా, చరన్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ కర్మాదిభిర్యం, సోఽసౌ - భవతి - న భవతి వేత్యేవం జనా - న విదుః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తం - పాదయోః - శిరసా - స్పృశన్నత్వా - విధివదభ్యర్చ్య వేత్తుమిచ్ఛుర్మహాభాగవతః - ప్రహ్లాదః - ఇదం వక్ష్యమాణమప్రాక్షీత్పృష్టవాన్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ బిభర్షీత్యాదినా ॥ ఉద్యమసహితః భోగవాన్ దేహపోషణశీలో - యథా - తద్వత్ - త్వం - పీవానం - కాయం దేహం - బిభర్షి ఉద్యమం వినైవ మమ భోగోఽస్తీత్యత ఆహ ॥ ఇహ లోకే, తావదుద్యమవతామేవ - విత్తం - విత్తవతామేవ - భోగః, త్వం తు, నిరుద్యమః కుతస్తవ విత్తం - కుతస్తరాం భోగ ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ అన్తరేణాపి భోగం మమ దేహః పీవేత్యత ఆహ ॥ భోగినామేవ - దేహః - పీవా - భవతి - భోగం వినైవ పీవా భవతి - అన్యథా తు - కృశీభవతి - తత్కథమన్తరేణాపి భోగం దేహపుష్టిరితి భావః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ హే బ్రహ్మన్, శయానస్య - తవ - నిరుద్యమస్య నిర్వ్యాపారస్య, తవ - న, ను - హార్థః నూనం విత్తం నాస్తి హి, ను ఇతి నిశ్చయే, హ ఇతి ప్రసిద్ధౌ, తవార్థో నాస్తీతి ప్రసిద్ధమేవేత్యర్థః - యతో విత్తాదేవ హేతోః, భోగాః - దేహపోషణాదయో - భవన్తి - అతో - భోగరహితస్య, తవ - దేహో, హే విప్ర, యతో హేతోః, పీవా, అభవత్, తత్కారణం - నోఽస్మాకం, క్షమం చేద్వక్తుం యోగ్యం చేత్, వద ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ కించ త్వం కవిర్విద్వాన్, కల్యః దక్షః, నిపుణదృక్ చతురః, చిత్రాః, ప్రియాః లోకరఞ్జనాః - కథాః, యస్య, స, ఏవంభూతోఽపి, లోకస్య, కర్మవ్యాపారం, ప

౧౦ ॥ శ్లో ॥ పా ❀ మనీష్యున్మత్త † స్వదృష్ట్యా

ర్వతస్సతః, తద్వీక్షితాఽపి, సమఉదాసీనస్సన్, తూష్ణీం, శేషే శయానోఽసి-తత్కారణంచవదేతిభావః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఇత్థం, దైత్యపతినాప్రహ్లాదేన, పృష్టస్సన్, మహామునిః, తస్యప్రహ్లాదస్యవాగేవామృతం, తేన, యన్త్రితశ్చోదితః, స్మయమాన, స్తం, ప్రభ్యాహ అభిముఖముక్తవాన్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తదేవాహ వేదేదమిత్యాదినాఽధ్యాయసమాప్తి॥ హేఅసురశ్రేష్ఠఇదం-కింతత్, నృణామీహోపరమయోః ప్రవృత్తినివృత్త్యోః-పదానికారణానీ, తియత్తదిదం - భవా - నధ్యాత్మచక్షుషాసర్వలోకమనోఽభిప్రాయవిషయకజ్ఞానేన-వేదజానాత్యేవ, కుతః -యత- స్త్వం, మార్యాణామతీన్ద్రియార్థదర్శినాం-సమ్మతః అగ్రేసరః ❀ ॥౨౧॥ ❀ కించ-భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః-స్వతేజసా-దీప్యమానో, నారాయణోఽనన్యప్రయోజనయా-భక్త్యా-తుష్టో-యస్యత్వాదృశస్య-సదా, హృద్గతస్సన్-అర్కవత్సూర్యవత్, ధ్వాన్తమజ్ఞానరూపమన్ధకారం, ధునోతినిరస్యతి, నిశ్శేషనిరస్తాజ్ఞానానాం సర్వజ్ఞానాంభవాదృశాం కిమవిదితమస్తీతిభావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ యద్యప్యేవ, మథాఽపిహేరాజన్, యథాశ్రుతంతవప్రశ్నాన్ప్రతిబ్రూమహే, ప్రశ్నానాముత్తరాణివదామఇత్యర్థః, యథాశ్రుతమిత్యౌద్ధత్యపరిహారాయోక్తం, ఆత్మనఃస్వస్యశుద్ధి-మిచ్ఛతాపుంసాఽవశ్యం, త్వం-సంభాషణీయో, హి ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ లోకఃకర్మసుప్రవర్తతే-త్వంతునివృత్తస్సన్ కంశేషే, ఇతియత్పృష్టం, తత్రతదుత్తరమాహ॥తృష్ణయేతిచతుర్భిః - అహం- తావ, ద్వోగ్యైర్యైర్ధ్విచిత్రైరపకామైః, రపూరయాపూరయితుమశక్యయా - భవవాహాన్యాజన్మపరంపరాకారిణ్యాతృష్ణయాఽభిష యేచ్ఛయా, కర్మాణిపుణ్యపాపాత్మకాని, కార్యమాణఃకర్మసుప్రవర్త్యమానః, పూర్వం, నానాయోనిషు, యాజలః ప్రయోజితః ప్రవేశితః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తైరేవకర్మభిః, భ్రమన్, యదృచ్ఛయాదైవా, దిమంలోకంమనుష్యజన్మ, ప్రాపితః, లోకం విశినష్టి, స్వర్గమోక్షయో, స్తిరశ్చాంతిర్యక్త్వానాంపునరస్యమనుష్యత్వస్యచప్రాప్తౌ, ర్ద్వారంకారణం, ధర్మేణస్వర్గస్య

కథస్సమః। లోకస్యకుర్వతఃకర్మశేషేతద్వీక్షితాఽపివా ॥ ౧౯ ॥ నారదఉవాచ ॥ సఇత్థందైత్యపతినాపరిపృష్టోమహామునిః। స్మయమానస్తమభ్యాహతద్వాగమృతయన్త్రితః ॥ ౨౦ ॥ బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ వేదేదమసురశ్రేష్ఠభవాన్నన్వార్యసమ్మతః। ఈహోపరమయోర్నౄణాంపదాన్యధ్యాత్మచక్షుషా॥౨౧ ॥ యస్యనారాయణోదేవోభగవాన్హృద్గతస్సదా। భక్త్యాకేవలయాతుష్టోధునోతిధ్వాన్తమర్కవత్ ॥ ౨౨ ॥ అథాఽపిబ్రూమహేప్రశ్నాంస్తవరాజన్యథాశ్రుతమ్।సంభాషణీయోహిభవానాత్మనశ్శుద్ధిమిచ్ఛతా॥౨౩ ॥ తృష్ణయాభవవాహిన్యాయోగ్యైకామైరపూరయా। కర్మాణికార్యమాణోఽహంనానాయోనిషుయోజితః॥ యదృచ్ఛయాలోకమిమంప్రాపితఃకర్మభిర్భ్రమన్।స్వర్గాపవర్గయోర్ద్వారంతిరశ్చాంపునరస్యచ ॥ ౨౫ ॥ అత్రాపి దంపతీనాంచసుఖాయాన్యాపనుత్తయే।కర్మాణికుర్వతాందృష్ట్వానివృత్తోఽస్మి విపర్యయమ్ ॥౨౬॥ సుఖమస్యాత్మనోరూపంసర్వేహోపరతిస్తనుః। మనస్సంస్పర్శజాన్దృష్ట్వాభోగాన్స్వప్స్యామిసంవిశన్ ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యేతదాత్మనస్స్వార్థంసన్తంవిస్మృత్యవైపుమాన్।విచిత్రామసతిద్వైతేఘోరామాప్నో

ద్వారం - జ్ఞానసంపాదనేనత్వపవర్గస్యఅధర్మేణతిర్యక్త్వస్య, పూర్వసజాతీయసుకృతాచరణేనతుపునర్మనుష్యత్వస్యచ-కారణమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అత్రాప్యస్మిన్నపిమనుష్యజన్మని, స్వర్గాపవర్గదేఽపి, దంపతీనాం-య, న్మైథునాదిసుఖం, తదర్థ, మన్యాపనుత్తయేదుఃఖనివృత్తయేచ-కర్మాణి - కుర్వతాం - లోకానాం, విపర్యయంసుఖార్థంకృతేభ్యోదుఃఖప్రాప్తిరూపంవిపర్యయం, దృష్ట్వా, నివృత్తోఽస్మి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ననుప్రవృత్త్యాకదాచిదపసుఖంస్యాదపి-కింనివృత్త్యాస్యా, దిత్యత్రాహ॥సుఖమితి॥సుఖ-మస్యా, త్మనఃప్రత్యగాత్మనో-రూపంస్వరూపమేవ-అతో, నతదర్థంయత్నఃకార్యఇతిభావః-తర్హిస్వతస్సుఖరూపఆత్మాతత్త్వేనకంనోపలభ్యతఇతిశఙ్కాం నిరాకరోతి-సర్వాసా - మీహానాందేహాగతవ్యాపారాణా-ముపరమఃఅభావో-ఽస్యాత్మనః - తనురాకారః-నిష్క్రియంసుఖమేవతస్యతనురిత్యర్థః - కార్త్స్న్యేనేహోపరమపూర్వకంతద్యాథాత్మ్యవిమర్శనేనసుఖరూపతయోపలభ్యత ఇతిభావః - యతఏవ -మతో-భోగాన్శబ్దాదివిషయభోగాన్-మనస, స్సంస్పర్శజాన్ మనోరథమాత్రజా-నశాశ్వతాన్-దృష్ట్వా, సంవిశన్నాత్మయాథాత్మ్యావలోకనేప్రవిష్టోఽహం-ప్రారబ్ధానుభవేప్రవిష్టోవా-స్వప్స్యామిశయానోఽస్మి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తర్హి, సర్వోఽపిలోకస్త్వమివసుఖరూపమాత్మానంకింనోపలప్స్యత ఇతిశఙ్కాంనిరాకర్తుం స్వాభావికసుఖరూపాత్మస్వరూపావిమర్శనమూలకదేహాత్మభ్రమేణ నశేతే-కింతుసంసరతీత్యాహ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యేత-దాత్మనః-సుఖాత్మకం-రూపం, స్వార్థంస్వస్యపురుషార్థరూపం-స్వతఏవసన్తంవిస్మృత్య - స్వతఏవసన్తమాత్మనస్సుఖరూపస్వరూపాత్మకంస్వపురుషార్థంవిస్మృత్యేత్యర్థః పుమాన్ దేహే-అసతిస్వతఆత్మన్యవిద్యమానేఽపి - ద్వైతేదేవమనుష్యాదిభేదే-దేవోఽహంమనుష్యోఽహమిత్యభిమానరూపే-ద్వైతే

భేదనిమిత్తైః-దైవతైరిత్యర్థః - విచిత్రాం గర్భజన్మజరామరణాదిరూపా-మతఏవ, ఘోరాం భయంకరాం-సంసృతిమాప్నోతి ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనాహ॥ జలమితి॥ జలం, తదుద్భవైః తృణశైవాలాదిభి, శ్ఛన్నం, హిత్వా, అజ్ఞో యథా, జలకామ్యయా, మృగతృష్ణాం జలవత్ప్రతీయమానా-ముపధావేత్ - తథా, స్వతస్సుఖరూప,మాత్మన, స్స్వరూపం, విస్మృత్యా-న్యత్ర వైషయికసుఖేష్వ-ర్థదృక్పురుషార్థదృష్టిః - ధావతి లోకః - స్వతఆత్మనోఽన్యత్ర దేహాదౌ పురుషార్థదృగ్వా ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ విపర్యయం దృష్ట్వా నివృత్తోఽస్మీత్యేతదేవ వివృణోతి ॥ దేహాదిభిరితి షడ్భిః ॥ దైవతన్త్రైః కర్మాయత్తైః, దేహేన్ద్రియాదిభి, రాత్మనస్స్వస్య - సుఖం దుఃఖనివృత్తిం చేహతః ఇచ్ఛతః -అనీశస్య కర్మవశ్యస్య పుంసః-కర్తరి షష్ఠీ-ఇచ్ఛతా, కృతాః కృతాః పునః పునరారబ్ధాః-క్రియాః- మోఘాః వ్యర్థాః, న సుఖజనకా నాపి దుఃఖనివర్తకాశ్చ దృష్టా ఇతి భావః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ కథంచిత్క్రియాణామమోఘత్వేఽపి తజ్జన్యం సుఖమనుభూయమానదుఃఖేభ్యోఽల్పమిత్యాహ ॥ ఆధ్యాత్మికాదిభిః॥ ఆదిశబ్దేనాధిదైవికాధిభౌతికే గ్రాహ్యే-తైః దుఃఖైః, కర్హిచిత్ కదాచిదపి, అవిముక్తస్య, మర్త్యస్య మరణశీలస్య కృచ్ఛ్రోపనీతైర్దుఃఖేనార్జితైః -విత్తైః, తన్నిమిత్తైః కామైశ్చ కింకియత్సుఖం, క్రియేత ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ననుధనార్జనే హి దుఃఖం, లబ్ధధనానాంతు సుఖమేవేత్యత్రాహ॥ పశ్యామీతి ॥ ధనినాం లబ్ధధనానామపి, క్లేశం, పశ్యామి, క్లేశిత్వే హేతుం వదన్ ధనినో విశినష్టి, లుబ్ధానామలబ్ధధనలిప్సయా లబ్ధధనవ్యయభయేన చ క్లిశ్యతామితి భావః, అజితాత్మనామజితేన్ద్రియాణాం, కామానామపర్యాప్త్యా చ క్లిశ్యతామితి భావః, భయా, దలబ్ధా-నిద్రా-యై-స్తేషాం-చోరాదయో ధనమపహరేయురితి భయా ద్వినిద్రాణామిత్యర్థః - ఇతోఽపి క్లేశ ఇతి భావః-భయే హేతుం వదన్ విశినష్టి, సర్వతస్సర్వేభ్యోఽప్య, భివిశఙ్కినాం అపహరేయురితి శఙ్కాం కుర్వతామ్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ఏతదేవ వివృణోతి॥ రాజత ఇతి॥ రాజాదిభ్యః-పశుతః, పక్షితః, పశుభ్యో

తి సంసృతిమ్ ॥ ౨౮ ॥ జలం తదుద్భవైశ్ఛన్నం హిత్వాఽజ్ఞో జలకామ్యయా । మృగతృష్ణాముపాధావేత్తథా
న్యత్రార్థదృక్స్వతః ॥ ౨౯ ॥ దేహాదిభిర్దైవతన్త్రైరాత్మనస్సుఖమీహతః । దుఃఖాత్యయం చానీశస్య క్రియా మో
ఘాః కృతాః కృతాః ॥ ౩౦ ॥ ఆధ్యాత్మికాదిభిర్దుఃఖైరవిముక్తస్య కర్హిచిత్ । మర్త్యస్య కృచ్ఛ్రోపనతైరర్థైః కా
మైః క్రియేత కిమ్ ॥ ౩౧ ॥ పశ్యామి ధనినాం క్లేశం లుబ్ధానామజితాత్మనామ్ । భయాదలబ్ధనిద్రాణాం సర్వతో
ఽభివిశఙ్కినామ్ ॥ ౩౨ ॥ రాజతశ్చోరతశ్శత్రోస్స్వజనాత్పశుపక్షితః । అర్థిభ్యః కాలతస్స్వస్మాన్నిత్యం
ప్రాణార్థవద్భయమ్ ॥ ౩౩ ॥ శోకమోహభయక్రోధరాగక్లైబ్యశ్రమాదయః । యన్మూలాస్స్యుర్నృణాం
జహ్యాత్స్పృహాం ప్రాణార్థయోర్బుధః ॥ ౩౪ ॥ మధుకారమహాసర్పౌ లోకేఽస్మిన్నో గురూత్తమౌ । వైరా
గ్యం పరితోషం చ ప్రాప్తా యచ్ఛిక్షయా వయమ్ ॥ ౩౫ ॥ విరాగస్సర్వకామేభ్యశ్శిక్షితో మే మధువ్రతాత్ । కృ
చ్ఛ్రాప్తం మధువద్విత్తం హత్వాప్యన్యో హరేత్పతిమ్ ॥ ౩౬ ॥ అనీహః పరితుష్టాత్మా యదృచ్ఛోపనతాద
హమ్ । నోచేచ్ఛయే బహ్వహాని మహాహిరివ సత్త్వవాన్ ॥ ౩౭ ॥ క్వచిదల్పం క్వచిద్భూరి భుఞ్జేఽన్నం స్వాద్వస్వా

గవాశ్వాదిభ్యః పశుభ్యః, సస్యాదిభక్షణార్థం ప్రవృత్తేభ్యః, కాలతః-స్వస్మాత్ దానభోగయోః ప్రవృత్తాత్స్వస్మాచ్చ-ప్రాణస్తత్తుల్యమర్థం చైషామస్తీతి తథా, తేషాం నిత్యం, భయ,మనువర్తతే ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ న కేవలం భయమేవ - అపితు, శోకమోహభయాదయః-సర్వే యన్మూలాః యౌ ప్రాణార్థావేవ-మూలం- ఏషాం-తే-నృణాం-స్యుః భవేయుః, తస్మా, ద్బుధః హేయోపాదేయవివేకవాన్, తయోః ప్రాణార్థయోః, స్పృహాం జహ్యాత్త్యజేత్ ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ యదుపదేశాత్త్వమీదృశనివృత్తిధర్మమాశ్రితోఽసీత్యత్రాహ ॥ మధుకారేతి ॥ అస్మిన్లోకే-నో-ఽస్మాకం-గురుశ్రేష్ఠౌ-మధుకారమహాసర్పౌ మధుమక్షికాజగరావేవేదృశధర్మశిక్షకౌ-తదేవాహ - యయోర్మధుకారమహాసర్పయో-శ్శిక్షయా వృత్తిపర్యాలోచనయా, వయం, వైరాగ్యం-పరితోషం దైవాలబ్ధాత్సంతోషం చ-ప్రాప్తాః-తత్ర మధుకారాద్వైరాగ్యం, మహాసర్పాత్పరితోషం చ-ప్రాప్తా ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ఏతదుభయం వివృణోతి॥ విరాగ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ తావత్సర్వేభ్యః కామేభ్యో విరాగో, మయా, మధువ్రతాన్మధుమక్షికాతః శిక్షితః, తచ్ఛిక్షయా మమ వైరాగ్యోదయ ఇత్యర్థః-కిం తచ్ఛిక్షితం, తదాహ-యథా, మధువ్రతైః-రితస్తతః పుష్పేభ్య, ఆనీయ-క్వచిన్నివేశితం-మధు-తత్స్వామినో మధువ్రతాన్, హత్వాఽన్యో హరతి-తథా-మధువద్దుఃఖేనార్జితం ధన-మన్యః, పతిం ధనస్య పతిం-హత్వా, హరే,దిత్యేతన్మధువ్రతాచ్ఛిక్షితమిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ అజగరాచ్ఛిక్షితమాహ॥ అనీహ ఇతి॥ మహాహిరివా-హ-మనీహః నిర్వ్యాపారః - యదృచ్ఛోపనతాద్దైవాల్లబ్ధాన్నాదేః, పరితుష్టాత్మా సంతుష్టచిత్తః, నోచేద్యదృచ్ఛోపనతం న చే-త్సత్త్వవాన్ ధైర్యవాన్ బహూన్యహాని-శయే శయానోఽస్మి ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ పీనత్వే హేతుత్వేన యదృచ్ఛయా ప్రాప్తాత్పరితోషం ప్రపఞ్చయతి ॥ క్వచిదల్పమితి షడ్భిః ॥ క్వచిత్క-దాచి-దల్పం - కదాచిచ్చ,

భూరిబహు-క్వచిచ్చ, సాధు-క్వచిచ్చ, అసాధ్వసమీచీనమమృష్టం క్వచిచ్చ, గుణవద్రసవ-త్కదాచి-న్నిర్గుణం, కదాచిచ్ఛ్రద్ధయాఽఽనీతం-కదాచి-న్నిన్దాపూర్వకమనీతం వాఽన్నాదికం-భుఞ్జే అద్మి - కదాచి, ద్దివా-నక్తంచ - యదృచ్ఛయాప్రాప్తం, భుఞ్జే ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ఏవం-వస్త్రమపి దుకూలాద్యన్యతమ-మన్యద్వా, దైవాల్లబ్ధం, వసే ఆచ్ఛాదయామి-పరిదధేచ-చీరం-జీర్ణవస్త్రంచ, ఏవం-దిష్టభుక్ప్రారబ్ధభు-క్సంతుష్టచిత్తశ్చాహమ్ ॥ ౪౦ ॥ క్వచి ద్ధరోపస్థ ఏవ-క్వచిచ్చ, తృణాదిషు-శయే-క్వచిచ్చ ప్రాసాదోపరి పర్యఙ్కే-తత్ప్రాపికశిపౌ వా-తస్యదౌర్లభ్యశఙ్కాం నిరాహ-పరేచ్ఛయేతి, ఇదము త్తరత్రాప్యనుషఞ్జనీయమ్ ॥ ౪౧ ॥ స్నాతమనులిప్తంచ గనేనచా- ఙ్గం, యస్య, శోభనం-వాసోవస్త్రం, యస్య, సః, స్రగ్వీ, రలంకృతః-రథాదిభిర్యానై, శ్చరేసంచరే-క్వచిచ్చ, దిగ్వాసాదిగమ్బరో, గ్రహవ-చ్చరే-హేవిభో ॥ ౪౨ ॥ నచమానావమానాదికర్తృషుమమవైషమ్యమిత్యాహ ॥ నేతి ॥ స్వభావత ఏవ-విషమఞ్జనం స్తుతినిన్దయోః కర్తారం, నస్తౌమి-ననిన్దేచ-కింతు-తేషాంజనానాం-సర్వేషాం, శ్రేయః ధర్మాదిరూపం, ఉత అపిచ-మహాత్మని భగవతై, కాత్మ్యమేకచిత్తత్వంచా-శాసే ప్రార్థయే ॥ ౪౩ ॥ ఇత్థమన్యస్యాప్యవస్థితావుపాయమాహ ॥ వికల్పమితి ॥ వికల్పంజాతిరూపాదివికల్పం, చిత్తేమనోవ్యాపారే-జుహుయాత్ప్రలీనంభావయేత్-తచ్చిత్త- మర్థవిభ్రమే దేహాత్మభ్రమహేతౌ మనసి-మనశ్చ, వైకారికే సాత్త్వికాహంకారే-తంచ వైకారికం - మాయాయాంమూలప్రకృతౌ జుహుయాత్-సర్వత్ర హోమో నామలయానుసంధానరూపః ॥ ౪౪ ॥ తాంచమాయా-మాత్మానుభూతౌ - జుహుయాత్-తత స్సత్యంస్వాత్మశరీరకంపరమా

భువా । క్వచిద్భూరిగుణోపేతంగుణహీనముతక్వచిత్ ॥ ౩౮ ॥ శ్రద్ధయోపహృతంక్వాపి కదాచిన్మానవర్జితమ్ । భుఞ్జే భుక్త్వాథకస్మింశ్చిద్దివానక్తంయదృచ్ఛయా ॥ ౩౯ ॥ క్షౌమందుకూలమజినంచీరంవల్కలమేవ వా । వసేఽన్యదపిసంప్రాప్తందిష్టభుక్తుష్టధీరహమ్ ॥ ౪౦ ॥ క్వచిచ్ఛయేధరోపస్థేతృణపర్ణాశ్మభస్మసు । క్వచిత్ప్రాసాదపర్యఙ్కేకశిపౌవాపరేచ్ఛయా ॥ ౪౧ ॥ క్వచిత్స్నాతోఽనులిప్తాఙ్గస్సువాసాస్స్రగలంకృతః । రథేభాశ్వైశ్చరేక్వాపిదిగ్వాసాగ్రహవద్విభో ॥ ౪౨ ॥ నాహంనిన్దేనచస్తౌమిస్వభావవిషమంజనమ్ । ఏతేషాంశ్రేయ ఆశాస ఉతైకాత్మ్యంమహాత్మని ॥ ౪౩ ॥ వికల్పంజుహుయాచ్చిత్తౌతంమనస్యర్థవిభ్రమే । మనోవైకారికేహుత్వాతన్మాయాయాంజుహోత్యను ॥ ౪౪ ॥ ఆత్మానుభూతౌతాంమాయాంజుహుయాత్సత్యదృఙ్మునిః । తతోనిరీహోవిరమేత్స్వానుభూత్యాత్మనిస్థితః ॥ ౪౫ ॥ స్వాత్మవృత్తంమయేత్థంతేసుగుప్తమపివర్ణితమ్ । వ్యపేతంలోకశాస్త్రాభ్యాంభవాన్హిభగవత్ప్రియః ॥ ౪౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ధర్మంపారమహంస్యంవైమునేశ్శ్రుత్వాసురేశ్వరః । పూజయిత్వాతతఃప్రీత ఆమన్త్ర్యప్రయయౌగృహమ్ ॥ ౪౭ ॥

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః *********

యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ గృహస్థ ఏతాంపదవీంవిధినాయేనచాఞ్జసా । యాయాద్దేవఋషేబ్రూహిమాదృశోగృహమూఢధీః ॥ ౧ ॥ నారద ఉవాచ ॥ సాధుపృష్టంమహారాజలోకాన్సాధ్వనుగృహ్ణతా । ఏతత్తుభ్యంప్రవక్ష్యామి

త్మానంపశ్యతీతి సత్యదృక్-మునిస్తన్మననశీలః, నిరీహో నిశ్చేష్టః- స్వానుభూత్యాత్మని పరమాత్మాత్మకే పరిశుద్ధజీవస్వరూపే, స్థితః తదనుసంధానపరః-విరమేత్ప్రారబ్ధావసానే కళేబరాద్విరమేత్ ॥ ౪౫ ॥ ఉక్తం స్వవృత్తముపసంహరతి ॥ స్వాత్మవృత్తమితి ॥ ఇత్థం-మయా-సుగుప్తమపి, స్వాత్మనో మమ, వృత్తం, మద్దృష్ట్యా, లోకశాస్త్రాభ్యాం-వ్యపేతం-నతు, తత్త్వదృష్ట్యా-వ్యపేతం బహిర్భూతం, తే తుభ్య, ముపవర్ణితం-హియస్మాద్భవాన్, భగవత్ప్రియోఽతో-సుగుప్తమపి వృత్తముపవర్ణితమిత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ ఏవం-మునినోపవర్ణితం - పారమహంస్యంతుర్యాశ్రమనిష్ఠానామనుగుణం, శ్రుత్వా, అసురేశ్వరః ప్రహ్లాదః - తం ప్రీతస్సన్-పూజయిత్వా ఆమన్త్ర్యానుజ్ఞాప్య, స్వగృహంప్రతి-యయౌ ॥ ౪౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. **************

ఏవమాశ్రితాశ్రమత్రయధర్మో గృహస్థాశ్రమధర్మాన్ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః ॥ గృహస్థ ఇతి ॥ హే దేవఋషే-గృహేష్వేవ మూఢాధీర్యస్య, గృహాసక్తచిత్తో- మాదృశో గృహస్థాశ్రమస్థః, పుమాన్, యేనవిధినా, ఏతాం పదవీం, తుర్యాశ్రమిగమ్యాం పదవీం, ముక్తిమిత్యర్థః-యాయాత్ప్రాప్నుయా-త్తం-విధిం-బ్రూహి ॥ ౧ ॥ ఏవమాపృష్టగార్హస్థ్యధర్మో దేవర్షిః ప్రశ్నమభినన్దన్ తాన్ధర్మాన్ వక్తుంప్రతిజానీతే ॥ సాధ్వితి ॥ హే మహారాజ, జానతాఽపి - త్వయా-లోకా-న్సాధుయథాతథా- అనుగృహ్ణతా - సాధు-పృష్టం-ఏతత్త్వత్పృష్టం గార్హస్థ్యవ్రత-మహం - తుభ్యం-ప్రవక్ష్యామి-యత్కర్మణః మయావక్ష్యమాణాద్గార్హస్థ్యధర్మా- త్కర్మణాం ముక్తిప్రతిబన్ధకానాం పుణ్యపాపాత్మకానాం, నిరాసద్వారా,

నైష్కర్మ్యం జ్ఞానయోగలాభో-భవేత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం ప్రతిజ్ఞాయ గార్హస్థ్యధర్మానాహ॥ గృహేష్విత్యాదినా యావద
ధ్యాయసమాప్తి॥ యద్యపి ప్రథమాశ్రమధర్మకథనానన్తరమేవైతదాశ్రమధర్మవర్ణనం యుక్తం - క్రమప్రాప్తత్వాత్-త
థాఽపి గార్హస్థ్యధర్మాణాం బాహుల్యాన్మహతా ప్రబన్ధేన వర్ణనీయత్వాదాశ్రమాన్తరధర్మవర్ణనానన్తరం తే కథ్యన్తే-
క్రమానాదరాద్వా - అత్ర కేచిద్వదన్తి - మోక్షాన్తరఙ్గత్వేన ప్రథమం వనస్థయతిధర్మానభిధాయ పశ్చాద్గృహస్థధర్మానభిద
ధాతీతి - తన్మన్దం ‘‘ అతస్త్వితరజ్జ్యాయోలిఙ్గాచ్చ ’’ ఇతి శారీరకన్యాయేన బ్రహ్మవిద్యానుగ్రాహకాల్పధర్మాశ్రమాన్తరా
పేక్షయా తదనుగ్రాహకబహుధర్మకగార్హస్థ్యస్యైవాన్తరఙ్గత్వాదితి ‘యథోక్త’ ఏవాశయః - హే రాజన్ - గృహేష్వవస్థి
తః గృహస్థాశ్రమస్థః - గృహోచితాః ఆశ్రమానుగుణాః - క్రియాః కర్మాణి సంధ్యోపాసనపఞ్చమహాయజ్ఞాదీన్యావశ్యకా
ని - సాక్షాత్ - ద్వాసుదేవార్పణం యథాభవతి తథా - కుర్వన్ - ఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకం కుర్వన్ - మహామునీనుపాసేత
భగవద్గుణమననశీలాన్మహాభాగవతానుపాసీత ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కథంభూతః - తేభ్యో - భగవతః, అవతారకథామృత - మభీక్ష్ణం
పునః పున - ర్యథాకాలమావశ్యకధర్మానుష్ఠానావశేషితం కాల - ముపశాన్తజనైస్సహితః - శ్రద్ధాపూర్వకం - శృ
ణ్వన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవం - సతాం - సఙ్గా - ద్దేహదారపుత్రాదిషు - శనకై - స్సఙ్గం - విముఞ్చేత - తేష్వహం మమతాద్యభిమానం
త్యజేత్ - ఏవం - ముచ్యమానేషూక్తాభిమానావిషయేషు - సత్సు - దేహాదిషు, స్వప్నవదుత్థితః యథాస్వప్నే తద్విషయేపు
త్రాదౌ తస్మాదుత్థితస్తత్కాలమాత్రానుభావ్యతాం మన్యతే, తథా, దేహే చ, గేహే చ, చశబ్దాద్దారాదిషు చ, పణ్డితః అ
స్థిరత్వాపురుషార్థజ్ఞానవాన్, తత్ర దేహాదౌ, స్వయం విరక్తోఽపి, రక్తవదాసక్తవ, ద్యావదర్థం ప్రాణధారణాపేక్షితమ
ర్థం, ముపాసీనః స్వీకుర్వన్, నృలోకే నరశరీరే, నరతాం, న్యసేదనుసందధీత, నరత్వాదికం దేహగతం పశ్యేత్, నత్వా

నైష్కర్మ్యం కర్మణో యతిః ॥ ౨ ॥ గృహేష్వవస్థితో రాజన్ క్రియాః కుర్వన్గృహోచితాః। వాసుదేవార్పణం
సాక్షాదుపాసీత మహామునీన్ ॥ ౩ ॥ శృణ్వన్భగవతోఽభీక్ష్ణమవతారకథామృతమ్ । శ్రద్దధానో యథాకాల
ముపశాన్తజనావృతః ॥ ౪ ॥ సత్సఙ్గాచ్ఛనకైస్సఙ్గమాత్మజాయాత్మజాదిషు। విముఞ్చేన్ముచ్యమానేషు స్వయం
స్వప్నవదుత్థితః ॥ ౫ ॥ యావదర్థముపాసీనో దేహే గేహే చ పణ్డితః। విరక్తో రక్తవత్తత్ర నృలోకే నరతాం న్య
సేత్ ॥ ౬ ॥ జ్ఞాతయః పితరౌ పుత్రా భ్రాతరస్సుహృదః పరే। యద్వదన్తి యదిచ్ఛన్తి చానుమోదేత నిర్మమః॥ ౭ ॥
దివ్యం భౌమం చాన్తరిక్షం విత్తమచ్యుతనిర్మితమ్। తత్సర్వముపయుఞ్జాన ఏతత్కుర్యాత్స్వతో బుధః॥ ౮ ॥ యా
వద్భ్రియేత జఠరం తావత్స్వత్వం హి దేహినామ్ । అధికం యోఽభిమన్యేత స స్తేనో దణ్డమర్హతి ॥ ౯ ॥ మృగో
ష్ట్రఖరమర్కటాఖుసరీసృపవిమక్షికాః। ఆత్మవత్పుత్రవత్పశ్యేత్తైరేషామన్తరం కియత్ ॥ ౧౦ ॥ త్రివర్గం నా

త్మన్యనుసందధీతేత్యర్థః ❁ ॥ ౫॥౬॥ ❁ జ్ఞాత్యాదయ, స్తేభ్యోఽన్యే చ, య, ద్వదన్తి యచ్చేచ్ఛన్తి, తత్త - త్సర్వం, నిర్మమః
మమకారరహితో, మోదేత అనుమోదేత ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ యావదర్థపరిగ్రహ ఇత్యేతదేవ వివృణోతి ॥ యద్య, ద్భగవతా, నిర్మి
తం ప్రాపితం, దివ్యాదిభేదభిన్నం విత్తం - తత్ర - దివ్యం విత్తం వృష్ట్యాదిభిర్జాతం ధాన్యాది - భౌమం భూమ్యాం జాతం సువర్ణా
దిరూపం - అన్తరిక్షమకస్మాదేవ ప్రాప్తం - యద్వా - దివ్యం విత్తం స్వర్గలోకాది - అన్తరిక్షం వర్షం, భౌమం తృణాది - తదేత
త్సర్వ - ముపయుఞ్జానో వినియుఞ్జానః - అబుధః అవివేకీ చే - త్స్వతః స్వత్వేన - కుర్యాత్ - అబుధశ్చేత్తదేతత్సర్వం స్వత్వేనా
భిమన్యేతేత్యర్థః, యద్వా, బుధ ఇత్యేవచ్ఛేదః వివేకీ , తత్సర్వ - ముపయుఞ్జానః - ఏతద్యథోపయుక్తం, స్వతః కుర్యాత్ స్వత్వే
న స్వీకుర్యాత్ - దేహధారణమాత్రోపయుక్తమేవ స్వీకుర్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అథ కం న స్వీకుర్యాదిత్యభిప్రాయన్నతస్మిన్
స్వత్వాభిమానం కుర్యాదిత్యాహ ॥ యావదితి॥ యస్మా - ద్యావ - జ్జఠరముదరం - భ్రియేత పూర్యేత - తావదేవ - స్వత్వం - దేహి
నాం - ఉదరభరణోపయుక్త ఏవ హి విత్తే దేహినాం స్వత్వాభిమాన ఇత్యర్థః - యోఽధికమపి - స్వత్వేనాభిమన్యేత - స పు
మాన్, స్తేనః చోర ఏవ - యత ఏవం - తతో, దణ్డమేవార్హతి - ఇహ దణ్డాభావేఽప్యముత్ర దణ్డమర్హత్యేవ , యద్వా సంసృతి
రూపం దణ్డమర్హతీతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ యతోఽధికే స్వత్వాభిమానో దణ్డహేతు, రత ఏవ, తద్భక్షణే ప్రవృత్తాన్, మృగో
ష్ట్రాదీ - నాత్మనః స్వస్య - పుత్రవత్పశ్యేత్ పుత్రానివ మన్యేత , న తు నిగృహ్ణీయాదిత్యర్థః, తథాహ, తైః పుత్రైస్సహ, ఏషాం
మృగాదీనాం, కియదన్తరం, న కిఞ్చిదప్యన్తరమస్తి, న కిఞ్చిదపి తారతమ్యమస్తీత్యర్థః , తత్ర , మృగాః శ్వనకమార్జారాదయః
మర్కో - మర్కటః, ఆఖుర్మూషకః, సరీసృపా అన్యే సర్పణస్వభావా జన్తవః, విమక్షికాః , విశబ్దః పాదపూరణార్థః, విశిష్టమక్షి
కా ఇతి వా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ వివృతమర్థముపసంహరతి॥ త్రివర్గేతి॥ స్వయం గృహస్థోఽపి, అనేన తదుపయుక్తవర్గత్రయనిష్ఠతా

సూచ్యతే, అతికృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన, త్రివర్గంధర్మార్థకామాన్నభజేతనసేవేత, దైవాల్లబ్ధైరేవతుష్యేదిత్యర్థః తదేవాహ, యావ, ద్దైవేన, దేశకాలానుగుణ్యేన, ప్రాపితం, తదేవ, యథోపయుక్తం, భజేత్ ✿ ॥ ౧౧ ॥ ✿ ధర్మాన్తరమాహ॥శ్వానశ్చ, ఘాఅతేపాపాత్మానశ్చ, అన్త్యావసాయినశ్చణ్డాలాదయశ్చ, తా, నభివ్యాప్య, తేభ్యః-యథోచితం, కామాన్ సంవిభజేత్, యథాశక్తితదపేక్షితాన్నాదీన్ దద్యాదిత్యర్థః - సఙ్గమాత్మజాయాసుతాదిషువిముఞ్చేదిత్యుక్తం, జాయాసఙ్గత్యాగముపపాదయతి॥అపీతి॥ ఆత్మనఃస్వస్య, దారాన్ భార్యా, మేకామపి, జహ్యాత్ తస్యాంస్వత్వాభిమానంత్యజేదిత్యర్థః, ఎతదేవవక్తుంతావత్తస్యాదుస్త్యజత్వమాహ ॥ యతోయస్యాంభార్యాయాం - నృణాం, స్వత్వగ్రహఃమమైవేయమిత్యాగ్రహః ✿ ॥ ౧౨ ॥ ✿ యదర్థేయద్భార్యార్థంస్వకీయాన్, ప్రాణాన్, పితరం, గురుంవా, హన్యాత్, ఎవందుస్త్యజాభార్యేత్యుక్తం, ఎవంభూతాయాం, తస్యాం, స్త్రియాంభార్యాయాం-స్వత్వంజహ్యాత్ స్వత్వాభిమానంనకుర్యాదిత్యర్థః-యఃపుమా-నేవంజహ్యా-త్తేనపుంసా-అజితఃకైరప్యజితఃపరమాత్మా-జితోభవతి ✿ ॥ ౧౩ ॥ ✿ కథమేవంతస్యాంస్వత్వాభిమానస్త్యక్తుంశక్యః -తత్త్వవిచారణేత్యాహ॥క్రిమీతి॥ క్రిమివిడ్భస్మసు-నిష్ఠాపర్యవసాన-మన్తోయస్య-తదిదంకళేబరం-క్వ-తదీయాదేహార్థా-రతి-ర్యస్యా-స్సా-భార్యా-క్వ -నభశ్ఛదఃఆకాశస్యాపిచ్ఛాదయితా-ఆకాశతుల్యా-నిర్లేపఇత్యర్థః-ఈదృశఆత్మాక్వే, త్యేవం-తత్త్వవిచారేణజహ్యాదిత్యర్థః ✿ ॥౧౪ ॥ ✿ యావదర్థపరిగ్రహఇతిదైవాల్లబ్ధేష్వపిప్రాణమాత్రోపయుక్తాన్నాదిపరిగ్రహఉక్తః, ఇదానీంతైరపియజ్ఞావశిష్టైదేవాత్మనో వృత్తింకల్పయేదిత్యాహ ॥ సిద్ధైరితి॥సిద్ధైఃదైవాల్లబ్ధైఃయజ్ఞావశిష్టైఃపఞ్చమహాయజ్ఞాదిభిరవశేషితైరేవా-ర్థైఃఅన్నాదిభి-రాత్మనస్స్వస్య-వృత్తింప్రాణ

తికృచ్ఛ్రేణభజేతగృహమేధ్యపి।యథాదేశంయథాకాలంయావద్దైవోపపాదితమ్ ॥ ౧౧॥ఆశ్వాఘాన్త్యావసాయిభ్యఃకామాన్ సంవిభజేద్యథా।అప్యేకామాత్మనోదారాన్నృణాంస్వత్వగ్రహోయతః ॥ ౧౨ ॥ జహ్యాద్యదర్థేస్వాన్ప్రాణాన్ హన్యాద్వాపితరంగురుమ్ । తస్యాంస్వత్వంస్త్రియాంజహ్యాద్యస్తయాహ్యజితోజితః ॥ ౧౩ ॥ క్రిమివిడ్భస్మనిష్ఠాన్తంక్వేదంతుచ్ఛంకళేబరమ్। క్వతదీయరతిర్భార్యాక్వాయమాత్మానభశ్ఛదః॥ సిద్ధైర్యజ్ఞావశిష్టార్థైఃకల్పయేద్వృత్తిమాత్మనః। శేషేస్వత్వంత్యజన్ప్రాజ్ఞఃపదవీంమహతామియాత్ ॥౧౫॥ దేవానృషీన్నృభూతానిపితౄనాత్మానమన్వహమ్।స్వవృత్త్యాగతవిత్తేనయజేతపురుషంపృథక్ ॥ ౧౬॥ యర్హ్యాత్మనోఽధికారస్స్యాత్సర్వాస్స్యుర్యజ్ఞసంపదః।వైతానికేనవిధినాహ్యగ్నిహోత్రాదినాయజేత్॥ నహ్యగ్నిముఖతోఽయంవైభగవాన్ సర్వయజ్ఞభుక్ ।ఇజ్యేతహవిషారాజన్ యథావిప్రముఖేహుతైః॥ ౧౭॥ తస్మాద్బ్రాహ్మణదేవేషుమర్త్యాదిషుయథార్హతః ।తైస్తైఃకామైర్యజస్వైనంక్షేత్రజ్ఞం ✿ బ్రాహ్మణానన ॥ ౧౮ ॥ కుర్యాదపరపక్షీయంమాసిప్రోష్ఠపదేద్విజః। శ్రాద్ధంపిత్రోర్యథావిత్తంతద్బన్ధూనాంచవిత్త

ధారణరూపాం, కల్పయేత్ -శేషేయజ్ఞాద్యనుపయుక్తేస్వవృత్త్యనుపయుక్తేచ, దైవాల్లబ్ధే-ర్థే, స్వత్వాభిమానం, త్యజేత్, ప్రాజ్ఞఃఏవంవిధజ్ఞానవాన్-మహతాంపదవీంమహద్భిర్గమ్యాంముక్తిరూపాంపదవీం-ప్రాప్నుయాత్ ✿ ॥౧౫॥ ✿ ఎతద్వివృణ్వన్నాహ ॥దేవా-నృషీన్, నృ్నాన్మనుష్యాన్, భూతాని-పిత్రౄంశ్చమహాయజ్ఞదేవతాః, ఆత్మానంచ, స్వవృత్త్యాయాజనాధ్యాపనాదిపూర్వోక్తవృత్త్యా - ఆగతేనార్జితేన, విత్తేనాన్వహమహరహఃపృథక్పురుష దేవాద్యన్తరాత్మానంపరమపురుషం, యజేతఏకమేవపరమపురుషందేవాదిశరీరభేదేనాన్తరాత్మత్వేనావస్థితమారాధయేదిత్యర్థః ✿ ॥౧౬ ॥ ✿ కించ, యర్హియదా, ఆత్మనస్స్వస్య, అధికారః, అర్థిసమర్థోవిద్వాంశ్చే, త్యుక్తోఽధికారస్స్యా, త్తదాసర్వాయజ్ఞసంపద, స్స్యురేవ, యథాధికారంసర్వేయజ్ఞాఃకర్తవ్యాఏవేత్యర్థః, వితానోయజ్ఞగ్రన్థశ్రౌతకల్పసూత్రాదిరూప. స్తదుక్తేన, విధినా - అగ్నిహోత్రాదికర్మణా, పరమపురుషం, యజేత ✿ ॥ ౧౭ ॥ ✿ అగ్నిముఖారాధనాద్విప్రముఖారాధనమతీవభగవత్తోషకృదిత్యాహ॥నహీతి॥ హేరాజన్, విప్రముఖే, హుతై -రన్నాదిభిర్యథా, అయం, సర్వయజ్ఞభుగ్భగవా, నిజ్యేతారాధ్యేత, నతథాఽగ్నిముఖతోహవిషాఽఽరాధ్యేత ✿ ॥ ౧౮ ॥ ✿ తస్మా, ద్బ్రాహ్మణేషుచ, యథాశక్తి-యథాయోగ్యంచ, తైస్తైః, కామైరన్నాదిభిః, బ్రాహ్మణాననంబ్రాహ్మణాఏవా, ననంముఖం-యస్య, త, మేనం - క్షేత్రజ్ఞంపరమాత్మానం దేవాద్యవస్థజీవశరీరకంవా-యజస్వఆరాధయ-బ్రాహ్మణానన్స్వితిపాఠే-బ్రాహ్మణేషుయజనాన న్తర, మన్యేషుమర్త్యాదిషు - యజస్వేత్యర్థః-యుధిష్ఠిరస్యగృహస్థత్వాత్తవాప్యేవమారాధనమవశ్యంకర్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణయజస్వేతిమధ్యమపురుషప్రయోగః ✿ ॥ ౧౯ ॥ ✿ కించప్రోష్ఠపదేభాద్రపదే, మాసి-ద్విజస్త్రైవర్ణికో, ధనవాంశ్చేద్యథావిత్తం

విత్తానుసారేణ-పిత్రోః-మాతాపిత్రోః- స్తద్బన్ధూనాంచ - అపరపక్షీయం కృష్ణపక్షీయం- శ్రాద్ధం మహాలయాఖ్యం-కుర్యాత్ ॥ ౨౦ ॥ కించాయనాదిషు కాలేషు, పిత్రోః, శ్రాద్ధం, కుర్యాదిత్యన్వయః, తత్ర, అయనం కర్కటకసంక్రాన్తిర్మకరసంక్రాన్తిశ్చ, మేషతులే విషువసంజ్ఞికే-తథా చ వృద్ధవసిష్ఠః ,, మృగకర్కటసంక్రాన్తీ ద్వే తూదగ్దక్షిణాయనే-విషువే తు తులామేషే గోలమధ్యే తథాపరా,, ఇతి, కుహూర్నష్టేన్దుకలా-చన్ద్రాదిత్యయోరుపరాగో గ్రహః ॥ ౨౧ ॥ శుక్లపక్షే తృతీయాయాం అక్షయతృతీయాయామిత్యర్థః-కార్తికేమాసి శుక్లపక్షే-నవమ్యాం- హేమన్తేశిశిరే చ ఋతౌ-చతసృష్వష్టకాసు మార్గశీర్షాదిమాసచతుష్టయకృష్ణాష్టమీషు ॥ ౨౨ ॥ మాఘే మాసి, సితసప్తమ్యాం శుక్లసప్తమ్యాం-మఘానక్షత్రపౌర్ణమాస్యోస్సంయోగకాలే చ-సంపూర్ణచన్ద్రా పౌర్ణమాసీ రాకా, కలాహీనచన్ద్రా పౌర్ణమాసీ అనుమతీ - తాభ్యాం-యుక్తాని-యాని-మాసర్క్షాణి మాసనామప్రవృత్తినిమిత్తాని నక్షత్రాణి-తదుపలక్షితేషు చ కాలేషు ॥ ౨౩ ॥ యదా - ద్వాదశ్యా -మనూరాధా, శ్రవణ-ముత్తరాఫల్గునీ-ఉత్తరాషాఢా, ఉత్తరాభాద్రేతి, తిస్ర-ఉత్తరా, వా-స్యుః, ఆసు ఉత్తరాసూక్తాసు తిసృషు ఏకాదశీ వా - యదా - స్యా- త్తదా చ - జన్మర్క్షశ్రోణయోగయుక్ జన్మనక్షత్రస్య శ్రవణనక్షత్రస్య వా యోగేన యుక్తః కాలః- తదా చ-యోగగ్రహణం సంబన్ధబాహుల్యజ్ఞాపనాయ ॥ ౨౪ ॥ న కేవలం శ్రాద్ధస్యైవైతే కాలాః-కింతు ధర్మమాత్రస్యేత్యాహ ॥ త ఏత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ త ఏతే అయనాదయః - నృణాం - శ్రేయసః శ్రేయస్సాధనధర్మానుష్ఠానస్య, యోగ్యాః, శ్రేయోవర్ధయన్తీతి తథా, తాదృశాః కాలాః, తస్మాత్సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన, ఏషు కాలేషు, శ్రేయః శ్రేయస్సాధనం

వాన్ ॥ ౨౦ ॥ అయనే విషువే కుర్యాద్వ్యతీపాతే దినక్షయే। చన్ద్రాదిత్యోపరాగే చ ద్వాదశ్యాం శ్రవణేఽపి చ ॥
తృతీయాయాం శుక్లపక్షే నవమ్యామథ కార్తికే। చతసృష్వప్యష్టకాసు హేమన్తే శిశిరే తథా ॥ ౨౨ ॥ మాఘే చ సితసప్తమ్యాం మఘారాకాసమాగమే । రాకయా చానుమత్యా వా మాసర్క్షాణి యుతాన్యపి ॥ ౨౩ ॥ ద్వాదశ్యామనూరాధా స్యాచ్ఛ్రవణస్తిస్ర ఉత్తరాః ॥ తిసృష్వేకాదశీ వాఽఽసు జన్మర్క్షశ్రోణయోగయుక్ ॥ ౨౪ ॥
త ఏతే శ్రేయసః కాలా నృణాం శ్రేయోవివర్ధనాః । కుర్యాత్సర్వాత్మనైతేషు శ్రేయోఽమోఘం తదాయుషః ॥
ఏషు స్నానం జపో హోమస్తపో దేవద్విజార్చనమ్। పితృదేవనృభూతేభ్యో యద్దత్తం తద్ధ్యనశ్వరమ్ ॥ ౨౬ ॥
సంస్కారకాలో జాయాయా అపత్యస్యాత్మనస్తథా। ప్రేతసంస్థా మృతాహశ్చ కర్మణ్యభ్యుదయే నృప ॥ ౨౭ ॥
అథ దేశాన్ప్రవక్ష్యామి ధర్మాదిశ్రేయ ఆవహాన్ । స వై పుణ్యతమో దేశః సత్పాత్రం యత్ర లభ్యతే ॥ ౨౮ ॥ బిమ్బం భగవతో యత్ర సర్వమేతచ్చరాచరమ్ । యత్ర హి బ్రాహ్మణకులం తపోవిద్యాదయాన్వితమ్ ॥ యత్ర యత్ర హరేరర్చా స దేశః శ్రేయసాం పదమ్ ॥ ౨౯ ॥ యత్ర గఙ్గాదయో నద్యః పురాణేషు చ విశ్రుతాః। సరాంసి పుష్కరాదీని క్షేత్రాణ్యర్హాశ్రితాన్యుత ॥ ౩౦ ॥ కురుక్షేత్రం గయశిరః ప్రయాగః పులహాశ్రమః । నైమిశం ఫా

వక్ష్యమాణం స్నానాదిక-మనుతిష్ఠేత్, తదేవ హ్యా-యుషః-అమోఘమమోఘత్వం సాఫల్యమిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ఏషు కాలేషు-కృతం, యజ్ఞపాదికం, యచ్చ, పిత్రాద్యుద్దేశేన దత్తం, భావే క్తః, దానం చ, తద్ధి, అనశ్వరమక్షయ్యఫలసాధనమ్ ॥ ౨౬ ॥ కించ, హే నృప-జాయాపత్యాత్మనాం-సంస్కారకాలే-తత్ర, జాయాయాస్సంస్కారః పుంసవనాదిః-అపత్యస్య సంస్కారో జాతకర్మాదిః, ఆత్మనస్స్వస్య, సంస్కారో యజ్ఞదీక్షాదిః, ఏతేషాం-కాలేషు, యదా-ప్రేతస్య, సంస్థా దహనాదికర్మ, మృతాహశ్చ, తదా, అన్యస్మిన్ అభ్యుదయార్థే కర్మణి, కృతం, స్నానాదిక-మనశ్వర, మితి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౨౭ ॥ ఏవం శ్రేయస్కరాః కాలా ఉక్తాః-అథ దేశాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ కర్మాదిశ్రేయస, ఆవహానాధాయకాన్-దేశాన్ ప్రవక్ష్యామి, తావదయం ముఖ్యో దేశః శ్రేయస్కర ఇత్యాహ ॥ స ఇతి ॥ యత్ర దేశే-సత్పాత్రం-లభ్యతే ॥ ౨౮ ॥ యత్ర యస్మిన్-సర్వ, మేత-చ్చరాచర-మాధేయతయా నియామ్యతయా చా- స్తి-తస్య భగవతో, బిమ్బం, యత్ర చ దేశే, వర్తతే ॥ యత్ర చ దేశే, తపోవిద్యాదయాభి, ర్యుక్తం, బ్రాహ్మణకులం వర్తతే-యత్ర యత్ర దేశే, హరేర్భగవతోఽర్చా పూజా, ప్రవర్తతే, స, సర్వోఽపి దేశః, పుణ్యతమః - శ్రేయసాం పదం శ్రేయస్సాధనధర్మానుష్ఠానయోగ్యం స్థానమ్ ॥ ౨౯ ॥ కించ-యత్ర మేషు దేశేషు-పురాణేషు ప్రసిద్ధా, గఙ్గాదయో నద్యః, సన్తి-తథా పుష్కరప్రభృతీని సరాంసి చ-సన్తి ఉత కించ-యాని చార్హాశ్రితాని మహాత్మభిరధిష్ఠితాని-క్షేత్రాణి ॥ ౩౦ ॥ తాన్యేవ ప్రదర్శయతి ॥ కురుక్షేత్రమితి ॥ యద్వా - కురుక్షేత్రాదివ్యతిరిక్తక్షేత్రాభిప్రాయేణోక్తమర్హాశ్రితానీతి-గయస్యాసురస్య-శిర- స్తత్పతనస్థానం, గయేత్యర్థః-ప్రయాగః గఙ్గాయమునయోస్సంగమస్థానం - పులహాశ్రమః సాలగ్రామక్షేత్రం-ఫల్గునీనదీ గయాయామేవ - తత్త్వా

సంఫాల్గునం-సేతూ రామసేతుః-ప్రభాసః ప్రత్యక్సరస్వతీసంగమస్థానం-కుశస్థలీ ద్వారవతీ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ పమ్పా పమ్పాతటం-బిన్దుసరః కర్దమాశ్రమః-నారాయణాశ్రమో బదరికాశ్రమః - నన్దా అలకనన్దాతటం - సీతారామయోరాశ్రమశ్చిత్రకూటాదిః-ఏతత్ప్రభృతయః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ తథా- హే రాజన్, మహేన్ద్రమలయాదయః సర్వే కులగిరయశ్చ-తథా యే హరేరర్చాస్థిరా పూజా ప్రతిమా వా తయా-ఆశ్రితాః అధిష్ఠితాః, స్త ఏతే - సర్వే, పుణ్యతమాః, దేశాః బిమ్బం భగవతో యత్ర తిసాలగ్రామశిలాద్యర్చన దేశ ఉక్తః, అత్ర తు వేంకటాద్రిస్థానాదీన్యుచ్యన్త ఇత్యపౌనరుక్త్యమ్ ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ శ్రేయస్కామః పుమానభీక్ష్ణశః పునః పునః, ఏతాన్, దేశాన్, నితరాం, సేవేత-పుంసాం - యత్ఫలసాధనత్వే-యో-ధర్మ-ఉదితో విహిత-స్స-ఏషు దేశేషు-కృతస్సహస్రగుణమధికస్య ఫలస్యోదయో యస్మాత్తాదృశో-భవేత్ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ ఏవం దేశకాలావుక్త్వా॥ అథ పాత్రమాహ ॥ పాత్రం త్విత్యాదినా॥ హే ఉర్వీశ, పాత్రవిత్తమైః సత్పాత్రయాథాత్మ్యవిద్భిః। కవిభిః, హరిరేక ఏవ, పాత్రం -నిరుక్తం - హరిరేక ఏవ సత్పాత్రమితి నిర్ణీతమిత్యర్థః, పాత్రం పూజ్యం సమర్హణయం వస్తు- హరిం విశినష్టి-ఏతచ్చరాచరాత్మకం జగద్యన్మయం యద్ధర్మప్రచురం, అనేన తత్సమర్హణేన సర్వే సమర్హితా భవన్తీతి సూచితమ్ ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ హరేరేవ పాత్రత్వం, యతో రాజసూయేఽధునా త్వయైవ దృష్టమిత్యాహ ॥ దేవష్విత్తి ॥ హే రాజన్ - దేవేషు - ఋషిషు, అర్హత్సు తేష్వపి 'యోగాదిసిద్ధేషు - బ్రహ్మాదిషు సనకా - దిష్వపి - సత్సు, తత్ర త్వదీయరాజసూయే - యద్యస్మా -దచ్యుత ఏవాగ్రపూజాయాం-పాత్రతయా, మతః జ్ఞాతః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ హరేస్సమర్హణేన సర్వేషామర్హణం కృతప్రాయమిత్యాహ॥ జీవేతి॥ జీవరాశిభిః - రాకీర్ణో వ్యాప్తః, బ్రహ్మాణ్డకోశ ఏవ - యో, మహాన్, అఙ్ఘ్రిపో వృక్షః, స్తస్య, మూలత్వాత్ కారణత్వాదచ్యుతస్యేజ్యా ఆరాధనం, సర్వేషాం, జనాత్మనాం తర్పణం తృప్తికరం, యథ 'అఙ్ఘ్రిపస్య మూలేఽర్పితం

ల్గునం సేతు ప్రభాసోఽథ కుశస్థలీ ॥ ౩౧ ॥ వారాణసీ మధుపురీ పమ్పా బిన్దుసరస్తథా। నారాయణాశ్రమో నన్దా సీతారామాశ్రమాదయః॥ ౩౨ ॥ సర్వే కులాచలా రాజన్ మహేన్ద్రమలయాదయః। ఏతే పుణ్యతమా దేశా హరేరర్చాశ్రితాశ్చ యే॥ ౩౩ ॥ ఏతాన్దేశాన్నిషేవేత శ్రేయస్కామో హ్యభీక్ష్ణశః। ధర్మో హ్యత్రేహితః పుంసాం సహస్రాధిఫలోదయః ॥ ౩౪ ॥ పాత్రం తత్ర నిరుక్తం వై కవిభిః పాత్రవిత్తమైః। హరిరేవైక ఉర్వీశ యన్మయం సచరాచరమ్॥ ౩౫ ॥ దేవేష్వర్హత్సు సత్సు తత్ర బ్రహ్మబ్రహ్మాత్మజాదిషు। రాజన్యదగ్రపూజాయాం మతః పాత్రతయాఽచ్యుతః॥ ౩౬ ॥ జీవరాశిభిరాకీర్ణ అణ్డకోశాఙ్ఘ్రిపో మహాన్। తన్మూలత్వాదచ్యుతేజ్యా సర్వజీవాత్మతర్పణమ్ ॥ ౩౭ ॥ పురాణ్యనేన సృష్టాని నృతిర్యగృషిదేవతాః। శేతే జీవేన రూపేణ పురేషు పురుషో హ్యసౌ ॥ ౩౮ ॥ తేష్వేకేషు భగవాన్రాజంస్తారతమ్యేన వర్తతే। తస్మాత్పాత్రం హి పురుషో యావానాత్మా యథేయతే ॥ ౩౯ ॥ దృ

జలం తచ్ఛాఖోపశాఖానాం వృద్ధికరం, తథా, బ్రహ్మాణ్డకోశమూలభూతేఽచ్యుతేకృతే కృతమర్హణమణ్డాన్తర్గతేషు సర్వేషు కృతప్రాయమేవేత్యర్థః, అతస్స ఏవోత్తమం పాత్రమితి భావః, ఇతరత్రాపి తద్దృష్ట్యైవార్హణం కార్యమితి చ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ ఏత దేవ పురుషనామనిరుక్త్యా ద్రఢయతి ॥ పురాణీతి ॥ మనుష్యతిర్యగృషిదేవతారూపాణి పురాణి శరీరాత్మకాన్య - నేన భగవతా, సృష్టాని, సృష్టేషు చ పురేషు యతో భగవాన్, జీవేన రూపేణ జీవాఖ్యేన శరీరేణ ‹‹ యస్యాత్మా శరీర ›› మితి శ్రుతేః శేతే, అతోఽసౌ పురుషః పురుషశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః, పురే శేత ఇతి పురుషః, శకారస్య సకారః అకారస్యోకారశ్చ వ్యత్యయాత్ ‹‹ అన్యేష్వపి దృశ్యత ›› ఇతి డశ్చ, జీవేన రూపేణేత్యనేన న కేవలం సర్వకారణత్వాదేవ తదర్హణం తత్కార్యపర్యన్తపర్యవసన్నం, మపి తు తత్తదన్తరాత్మతయా తత్తద్రూపేణావస్థితత్వాచ్చేత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ ఇతోఽపి పురుషశబ్దవాచ్యః స్వసమర్హణేనాన్యేషాం తదాధాయకశ్చేత్యాహ ॥ తేష్వితి ॥ హే రాజన్, తిర్యగాదిభ్యస్తేషు పురుషేషు, తారతమ్యేన స్వకీయజ్ఞానశక్త్యాదిగుణావిర్భావతారతమ్యేన, వర్తతే-భగవా-నతోఽసా-పురుషః పురు అధికం పురుషేషు శేత ఇతి పురుషః, యత ఏవంభూతః, అతస్తద్దృష్ట్యైవార్హణమర్హణీయేషు సర్వేషు పురుషేషు విధేయమితి భావః - యతో దేవమనుష్యాదిపురేష్వన్తర్యామితయా జీవశరీరకతయా చ భగవాన్వర్తతే-యతశ్చ సర్వే పురుషా దేవాదయో భగవచ్ఛరీరభూతా, స్తేన తరతమం వ్యాప్తాశ్చ, తస్మాదాత్మా పరమాత్మా పురుషః పరమపురుషో యావాన్ యావద్గుణావిర్భావవాన్-యథా యత్ర యత్ర, ఈయతే ప్రతీయతే-తత్ర, తత్పాత్రం, యత్ర యత్రాధికం భగవతో జ్ఞానశక్త్యాదిగుణావిర్భావ, స్తత్తదుత్తమం పాత్రం, న్యూనావిర్భావవత్త్వనుత్తమమితి భావః, తదేవం భగవత ఏవోత్తమపాత్రత్వమితరేషామపి తదాత్మకత్వేనైవార్హణీయత్వం, తదపి తదావిర్భావానుసారేణ వ్యవస్థితమితి చోక్తమ్ ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ నను భగవతస్తదాత్మకానాం పురుషాణామేవార్హణీయత్వే స్మృతికారాదిభిరారాధనీయత్వేన విహితా హరిప్రతికృతిపూ

* తానఫలవాన్స్యాదితిచేదుక్తదోషాణాంవ్యర్థైవేత్యాహ ॥ దృష్ట్వేతిద్వాభ్యాం ॥ మిథోఽవజ్ఞానంతిరస్కారః-తస్మి, న్నాత్మాబుద్ధిర్యేషాం-తేషాంభావం-దృష్ట్వా , హేనృప-హరేః , క్రియాయైపూజార్థ,మర్చాప్రతిమా-కవిభి-స్త్రేతాదిషు-యుగేషు , కృతాపూజ్యత్వేనవిహితా , త్రేతాదిష్విత్యనేనప్రాయశఃకృతేసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనమేవవిహితమితిచసూచితమ్ * ॥ ౮౦ ॥ * తత, స్తతోఽర్చాయాంపూజార్థప్రతిమాయాం-కేచి, ద్ధరింశ్రద్ధాయుక్శ్రద్ధాపూర్వక-ముపాసతే,ఎవముపాస్తాఆరాధితాప్యర్చా , పురుషద్విషాంభగవదాత్మకాన్పురుషాన్ద్విషన్తీతిపురుషద్విష , స్తేషాం-నార్థదాసపురుషార్థదాభవతి-పురుషాన్బహుమన్యమానానామేవార్చారాధనంఫలవదిత్యర్థః * ॥ ౮౧ ॥ * యదుక్తం ,, తస్మాత్పాత్రంహిపురుషోయావానాత్మాయథేయత ,,ఇతి-తద్వివృణోతి ॥ పురుషేష్వితి ॥ హేరాజేన్ద్ర - పురుషేష్వపి,బ్రాహ్మణం-సుపాత్రం,విదుః,సుపాత్రయాథాత్మ్యవిదఃసుపాత్రత్వేహేతుంవదన్విశినష్టి , ఇదంబ్రాహ్మణాత్మకంపాత్రం,తపసాఅనశనేన,విద్యయాఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకభగవదుపాసనరూపవిద్యయా ,తుష్ట్యాదైవాల్లబ్ధసంతోషేణచ,ఇదం,స్వధర్మశమదమాదీనామప్యుపలక్షణం - ఏభిర్గుణైఃహరేస్తనుం-ధత్తేబిభర్తి-వశబ్దఃపాదపూరణార్థః-ఏవకారార్థోవా-హరేరేవతనుంధత్తఇత్యర్థః * ॥ ౮౨ ॥ * ఏతదేవకైముత్యన్యాయేనద్రఢయతి ॥ నన్వస్యేతి ॥ననుహేరాజన్,త్రిలోకీం - పాదరజసా-పునతఃపవిత్రీకుర్వతః- జగదన్తరాత్మనఃశ్రీకృష్ణస్యాపి,బ్రాహ్మణామహద్దైవతం-కిముతాన్యేషామస్మద్విధానాంబ్రాహ్మణాదైవతమిత్యర్థః * ॥ ౮౩ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః. ****************************

ష్ట్వాతేషాంమిథోన్యాన్యానవజ్ఞానాత్మతాంనృప। త్రేతాదిషుహరేరర్చాక్రియాయైకవిభిఃకృతా॥ ౮౦ ॥తతోఽర్చాయాంహరింకేచిచ్ఛ్రద్ధయాచసపర్యయా ।ఉపాసతఉపాస్తాపినార్థదాపురుషద్విషామ్॥౮౧॥పురుషేష్వపిరాజేన్ద్రసుపాత్రంబ్రాహ్మణంవిదుః । తపసావిద్యయాతుష్ట్యాధత్తేవేదంహరేస్తనుమ్॥౮౨॥నన్వస్యబ్రాహ్మణారాజన్కృష్ణస్యజగదాత్మనః।పునతఃపాదరజసాత్రిలోకీందైవతంమహత్॥౮౩॥ *********

************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,సప్తమస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః. *******

శ్రీనారదఉవాచ ॥ కర్మనిష్ఠాద్విజాఃకేచిత్తపోనిష్ఠానృపాపరే ।స్వాధ్యాయేఽన్యేప్రవచనేకేచనజ్ఞానయోగయోః॥౧॥జ్ఞాననిష్ఠాయదేయానికవ్యాన్యానన్త్యమిచ్ఛతా।దైవేచతదభావేస్యాదితరేభ్యోయథార్హతః॥౨॥ద్వౌదైవేపితృకార్యేత్రీనేకైకముభయత్రవా।భోజయేత్సుసమృద్ధోఽపిశ్రాద్ధేకుర్యాన్నవిస్తరమ్॥౩॥దేశకాలోచితశ్రద్ధాద్రవ్యపాత్రార్హణానిచ।సమ్యగ్భవన్తినైతానివిస్తరాత్స్వజనార్పణాత్॥౪॥దేశేకాలేచ

తపసావిద్యయేత్యాదినాబ్రాహ్మణేష్వపితపఆదిగుణతారతమ్యేనపాత్రత్వంతారతమ్యేనవ్యవస్థితమితిసూచితమ్-తదేవవివృణ్వన్సుపాత్రాయైవశ్రాద్ధాదిష్వన్నాదికందద్యాదితివదన్నన్యానపిశ్రాద్ధేనియమానాహదేవర్షిః ॥ కర్మనిష్ఠాఇత్యాదినా॥హేనృప కేచిత్-ద్విజాస్త్రైవర్ణికాఃకర్మనిష్ఠాఃస్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మనిష్ఠాః - కేచిచ్చ- అనశనాదితపోనిష్ఠాః-కేచి-త్స్వాధ్యాయే-ప్రవచనేఅధ్యాపనేచ-పరినిష్ఠితాః-కేచిచ్చ -జ్ఞానయోగయోరుభయోరపపరినిష్ఠితాఇతిశేషః-జ్ఞానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకంభగవదుపాసనాత్మకం - యోగోఽనభిసంహితఫలకర్మయోగః * ॥ ౧ ॥ * తత్ర-జ్ఞాననిష్ఠాయజ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానయోగనిష్ఠాయ- పితౄనుద్దిశ్యదేయానికవ్యానిశ్రాద్ధీయాన్యన్నాదీని-ఆనన్త్యమపరిమితంఫలంమోక్షరూపంఫల-మిచ్ఛతా - పుంసా-దేయాని-తథా-దైవేచకర్మణి-హవ్యాన్యపిజ్ఞాననిష్ఠాయైవదేయాని-తదభావేజ్ఞాననిష్ఠస్యాలాభే - ఇతరేభ్యఃకర్మనిష్ఠాదిభ్యోఽపి-యథాయోగ్యంజ్ఞానాదితారతమ్యేన-దేయాని * ॥ ౨ ॥ * దైవేవిశ్వేదేవస్థానే-ద్వౌబ్రాహ్మణౌ-పితృకార్యేపితృప్రయోజనేపిత్రర్థమితియావత్-త్రీన్బ్రాహ్మణాన్-ఉభయత్రద్వయోరపిస్థానయో-రేకైకం బ్రాహ్మణంభోజయేత్-సుసమృద్ధోధనాఢ్యోఽపి - ఏవంబ్రాహ్మణాన్భోజయేత్-నతుశ్రాద్ధేవిస్తరంకుర్యాత్ * ॥ ౩ ॥ * శ్రాద్ధేవిస్తరాద్దోషమాహ ॥ దేశేతి ॥ దేశకాలపాత్రాణియథోక్తాన్యేవ-ఉచితా-శ్రద్ధావిశ్వాసః - కర్తవ్యవిషయాత్వరావా - అర్హణంపూజాసాధనం-తాన్యేతాని-సమీచీనాన్యపి -స్వజనార్పణాద్విస్తరా-న్నసమ్యగ్భవన్తి-విగుణానిస్యురిత్యర్థః - ననుకుతోవిస్తరఃప్రాప్తఃయేననిషిధ్యతఇతిశఙ్కాం-వారయితుంస్వజనార్పణాదిత్యుక్తం - స్వజనానామర్పణాత్దౌహిత్రోనిమన్త్రితశ్చేత్తత్పుత్రాదయఃకథంవర్జ్యా ఇత్యేవంప్రాప్తాద్విస్తరాదిత్యర్థః * ॥౪॥ * శ్రాద్ధేవిష్ణ్వర్థమపిబ్రాహ్మణంభోజయేదిత్యాహ ॥దేశఇతి ॥ దేశేపూర్వోక్తే-కాలేఽపరపక్షాదిరూపేమృతాహాదిరూపేచకాలే,- ప్రాప్తైకర్తవ్యత్వేనప్రాప్తేశ్రాద్ధేపాత్రేసత్పాత్రే - విధివచ్ఛ్రద్ధ

యాన్యస్తం - మున్యన్నమారణ్యవ్రీహ్యాదిజమున్యన్నం -హరిదైవతంవిష్ణుదైవత్యం- తస్మైనివేదితంతదుద్దేశేనచదత్తమన్నం-కామధుక్ కామద-మక్షయఫలదంముక్తిసాధనంచేత్యర్థః ॥౫॥ సర్వాశ్రమసాధారణాన్ కాంశ్చిద్ధర్మానాహ॥ దేవర్షీతి॥ దేవాదిభ్య-ఆత్మనే-స్వజనాయబన్ధుజనాయచా-న్నం-విభజేద్విభజ్యదద్యాత్ - తద్దేవాదికంసర్వంప్రాణిజాతం-పురుషాత్మకంభగవదాత్మకం-పశ్యేత్ ॥౬॥ ఆమిషంమాంసం-శ్రాద్ధేపిత్రాద్యుద్దేశేననదద్యాత్-ఇదంతుక్రియాభిప్రాయకం-ధర్మయాథాత్మ్యవి-త్స్వయమప్యా - మిషం-నాద్యాత్ నాశ్నీయాత్ - యథా-మున్యన్నైరపి-పరాఉత్కృష్టా-పిత్రాదీనాం-ప్రీతిస్స్యా-త్తథాపశుహింసయా-నస్యాత్ ॥౭॥ కించ, సద్ధర్మ - మిచ్ఛతాం-నృణా-మేతాదృశఏవ-పరఉత్కృష్టో-ధర్మః - కోఽసా-యో-భూతేషు-మనోవాక్కాయజస్య-దణ్డస్య -న్యాసస్త్యాగః-కరణత్రయేణభూతద్రోహాభావఏవనృణాంపరోధర్మ ఇత్యర్థః - ఏతాదృశోఽన్యఃపరోధర్మోనాస్తీతిభావః-నదద్యాదామిషమిత్యనేనపశుమృగాదిహింసాగర్భమాంసాదిద్రవ్యకశ్రాద్ధాదేరపిమున్యన్నేనాపికృతం శ్రాద్ధాదికం నితరాంపిత్రాదీనాం ప్రీతికృదిత్యుక్తంనైతాదృశఇత్యనేనభూతహితమేవోత్కృష్టధర్మ ఇతి ॥౮॥ యతఏవకేచిజ్జ్ఞాననిష్ఠాహింసాగర్భద్రవ్యయజ్ఞాన్ జహతిజ్ఞానయజ్ఞనిష్ఠాశ్చభవన్తీత్యాహ ॥ ఏకఇతి ॥యజ్ఞవిత్తమాఃయజ్ఞయాథాత్మ్యవిదఃఅనీహానిష్కామాః - కేచిజ్జ్ఞానినఃపూర్వోక్తోత్కృష్టధర్మజ్ఞానవన్తః - కర్మమయాన్యజ్ఞాన్ పశుపురోడాశాదిద్రవ్యకాన్ యజ్ఞాన్ - జ్ఞానదీపితే-ఆత్మసంయమనే-జుహ్వతి - జ్ఞానేనపరమాత్మోపాసనాత్మకేన - దీపితేప్రజ్వలితే,ఆత్మనో,మనస్సంయమనోనియమః,తస్మిన్నగ్నావిత్యర్థః, తత్ర,జుహ్వతి „ తస్యైవంవిదుషోయజ్ఞస్యాత్మాయజమానశ్శ్రద్ధాపత్నీశరీరమిధ్మమురోవేదిర్లోమానిబర్హిః„ రిత్యాదిపురుషవిద్యోక్తవిధయా - క్రియామయాన్యజ్ఞాన్ హిత్వాజ్ఞానమయాన్యజ్ఞాననుతిష్ఠన్తీత్యర్థః ॥౯॥ ఏ

సంప్రాప్తేమున్యన్నంహరిదైవతమ్॥ శ్రద్ధయావిధివత్పాత్రేన్యస్తంకామధుగక్షయమ్॥౫॥ దేవర్షిపితృభూతేభ్యఆత్మనేస్వజనాయచ । అన్నంసంవిభజన్పశ్యేత్సర్వంతత్పురుషాత్మకమ్ ॥౬॥ నదద్యాదామిషంశ్రాద్ధే నచాద్యాద్ధర్మతత్త్వవిత్ । మున్యన్నైస్స్యాత్పరాప్రీతిర్యథానపశుహింసయా ॥ ౭ ॥నైతాదృశఃపరోధర్మోనృణాంసద్ధర్మమిచ్ఛతామ్ ।న్యాసోదణ్డస్యభూతేషుమనోవాక్కాయజస్యయః ॥ ౮ ॥ ఏకేకర్మమయాన్యజ్ఞాన్ జ్ఞానినోయజ్ఞవిత్తమాః ॥ ఆత్మసంయమనేఽనీహాజుహ్వతిజ్ఞానదీపితే ॥ ౯ ॥ ద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణాన్ దృష్ట్వాభూతానిబిభ్యతి । ఏషమాఽకరుణోహన్యాదతజ్జ్ఞోహ్యసుతృప్ధ్రువమ్ ॥ ౧౦ ॥ తస్మాద్దైవోపపన్నేన మున్యన్నేనాపిధర్మవిత్ । సంతుష్టోఽహరహఃకుర్యాన్నిత్యనైమిత్తికాః క్రియాః ॥ ౧౧ ॥విధర్మఃపరధర్మ

వంజుహ్వతామయంభావఇత్యాహ॥ ద్రవ్యయజ్ఞైరితి॥ ద్రవ్యయజ్ఞైఃపశుపురోడాశాదిద్రవ్యకయజ్ఞైః-యక్ష్యమాణం-దృష్ట్వా-భూతానిపశ్వాదీని-ఏషయక్ష్యమాణో-నిర్ఘృణో,ఽజ్ఞశ్చ - అసుతృప్ అస్మాకమసుభిస్తృప్యతీతితాదృశః-మాంధుర్యేవంమాం-హన్యాదితి-బిభ్యతీ-త్యాశయేన- ద్రవ్యయజ్ఞాన్-హిత్వా , జ్ఞానయజ్ఞాననుతిష్ఠన్తీత్యర్థః॥ ౧౦॥ తస్మా,త్పూర్వోక్తభూతసుహృత్త్వరూపోత్కృష్టధర్మవిత్సమాన్,దైవా - దుపపన్నేన,మున్యన్నేనా పి-నతుమాంసాదినా,అహరహః-నిత్యనైమిత్తికాశ్చ , క్రియా-స్సంతుష్టఃకుర్యాత్ యద్యప్యత్ర„మున్యన్నైస్స్యాత్పరాప్రీతిస్తథానపశుహింసయే„త్యనేనద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణమిత్యనేనచమాంసశ్రాద్ధాగ్నీషోమీయాదికర్మణాంహింసాగర్భత్వేనపాపమిశ్రత్వంప్రతీయతే,తచ్చా „ శుద్ధమితిచేన్నశబ్దా „ దితిశారీరకాధికరణన్యాయవిరుద్ధం ,తత్రహ్యగ్నీషోమీయాదికర్మణాంపశుహింసాదిరూపమిశ్రత్వేనాశుద్ధయుక్తత్వంపరిచోద్య , నైతద్యుక్తం ,కుత,శ్శబ్దాత్ అగ్నీషోమీయాదేస్సంజ్ఞపనస్యస్వర్గలోకప్రాప్తిహేతుతయాహింసాత్వాభావశబ్దాత్ పశోర్హిసంజ్ఞపననిమిత్తాంస్వర్గలోకప్రాప్తింవదన్తంశబ్దమామనన్తి„హిరణ్యశరీరఊర్ధ్వంస్వర్గలోకమేతీ„త్యాదికం- అతిశయితాభ్యుదయసాధనభూతోవ్యాపారోఽల్పదుఃఖోఽపినహింసా,ప్రత్యుతరక్షణమేవతథాచమన్త్రవర్ణః„నవాఉవేతన్మ్రియసేనరిష్యసిదేవాఁ ఇదేషిపథిభిస్సుగేభిః।యత్రయన్తిసుకృతోనాపిదుష్కృతస్తత్రత్వాదేవస్సవితాదధాత్వి„తిచికిత్సితంచతాదాత్వికాల్పదుఃఖకారిణమపిరక్షకమేవవదన్తి,పూజయన్తిచతజ్జ్ఞా ఇతిహింసాత్వాభావస్సిద్ధాన్తితః, తథాప్యత్రహింసార్భత్వమాత్రేపశ్వాదిహింసాయాశ్చసర్వభూతసుహృదాంజ్ఞానినామననురూపత్వేచతాత్పర్యం - నతు,యాగీయహింసాయాఃపాపత్వేఽపి - అతఏవకేవలంభూతానిభిభ్యతీత్యేతావదేవోక్తం,నతుతద్ధింసాయాఃపాపత్వమపీ,త్యతోనశారీరకన్యాయవిరోధః ॥౧౧॥ తదేవంప్రాతిస్వికాన్ సాధారణాం

స్వవర్ణాశ్రమధర్మానభిధాయాథ తేషాం ధర్మాభాసేభ్యో వివిక్తత్వజ్ఞాపనాయ తాన్ సఙ్గృహ్యాదర్శయన్ తేషాం త్యాజ్యత్వమాహ ॥ విధర్మ ఇతి ॥ విధర్మాదయః పఞ్చ తే ధర్మాభాసాః-అధర్మస్య వృక్షరూపస్య, శాఖాః శాఖాభూతాః-తత, స్తాన్-ధర్మయాథాత్మ్యవిద ధర్మవత్త్యజేత్ ॥౧౨॥ ధర్మాదీన్ పఞ్చ వ్యాచష్టే ॥ ధర్మబాధ ఇతి ॥ ధర్మబుద్ధ్యాఽపి యస్మిన్ క్రియమాణే స్వధర్మబాధస్స్యాత్, స విధర్మ ఇత్యర్థః, అన్యస్య క్షత్రియాదేశ్చోదితో ధర్మః స బ్రాహ్మణాదేః-పరధర్మః-ఉపధర్మ ఇతి పాషణ్డః వేదవిరుద్ధాగమోక్తః-దమ్భో వా పరవఞ్చనార్థో వా-ఉపధర్మ ఇత్యర్థః, ఛలం వ్యాచష్టే శబ్దభిచ్ఛల ఇతి, శబ్దస్య ప్రమాపకస్య, భిదన్యథా వ్యాఖ్యానం-యస్మిన్-యద్వా -ద్వాదశావరాన్భోజయేదిత్యుక్తే ద్వాదశసంఖ్యా తేభ్యోవరా నకాదశ దశ వేత్యాది-శబ్దభృదితి పాఠే ధర్మశబ్దమాత్రం బిభర్తీతి తథా - యథా గాం దద్యాదిత్యుక్తే మరిష్యన్త్యా గోర్దానం-ఆభాసం వ్యాచష్టే ॥ స్వేచ్ఛయేతి ॥ పుంభిః-స్వేచ్ఛయా, పృథక్చతుర్భ్యః ఆశ్రమేభ్యః పృథక్కల్పిత, ఆశ్రమోఽవధూతాదిః ॥ ౧౩ ॥ స్వధర్మానుష్ఠానానన్తరమపి ధర్మభూయస్త్వార్థమపి పరధర్మో నానుష్ఠేయోఽనుపయోగాదిత్యాహ ॥ స్వభావేతి ॥ స్వభావవిహితః బ్రాహ్మణాదిస్వభావానుగుణ్యేన అభిహిత ఇజ్యాదిరూపః - స ఏవా-స్య, ఉపశాన్తయే మనః ప్రశాన్తయే-కల్పతే - అతో-న పరధర్మస్యోపయోగ ఇత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం భగవదుపాసనాఙ్గభూతాః వర్ణాశ్రమధర్మా ఉక్తాః, అథ ప్రధానభూతభగవదుపాసనాత్మకాష్టాఙ్గయుక్తభక్తియోగానుష్ఠానప్రకారం వక్ష్యం స్తావ స్తద్విరోధినాం కామక్రోధలోభభయశోకమోహదమ్భతాపత్రయనిద్రాదీనాం జయోపాయానాహ ॥ ధర్మార్థమపీత్యాదినా - పూర్తమిష్టం తథా సత, ఇత్యుక్తేన-తత్ర తావదసన్తోషస్య లోభాత్మకస్యానర్థావహత్వం తన్నిమిత్తాయా ధనలిప్సాయాస్త్యాజ్యత్వం చ వక్తుం దైవాదుపనతేనైవ ద్రవ్యేణ స్వధర్మం దేహధారణం చ కుర్యాన్నతు తదర్థం ధనం కామయేతేత్యాహ ॥ ధర్మార్థ

శ్చాప్యాభాస ఉపమా ఛలః । అధర్మశాఖాః పఞ్చేమా ధర్మజ్ఞోఽధర్మవత్త్యజేత్ ॥ ౧౨ ॥ ధర్మబాధో విధర్మ
స్స్యాత్పరధర్మోఽన్యచోదితః । ఉపధర్మస్తు పాషణ్డో దమ్భో వా శబ్దభిచ్ఛలః ॥ ౧౩ ॥ యస్త్విచ్ఛయా కృతః
పుంభిరాభాసో హ్యాశ్రమాత్పృథక్ । స్వభావవిహితో ధర్మః కల్పతేఽస్యోపశాన్తయే ॥ ౧౪ ॥ ధర్మార్థమపి నేహే
త యాత్రార్థం వాధనో ధనమ్ । అనీహానీహమానస్య మహాహేరివ వృత్తిదా ॥ ౧౫ ॥ సన్తుష్టస్య నిరీహస్య
స్వాత్మారామస్య యత్సుఖమ్ । కుతస్తత్కామలోభేన ధావతోఽర్థేహయా దిశః ॥ ౧౬ ॥ సదా సన్తుష్టమ
నసస్సర్వాశ్శివమయా దిశః । శర్కరాకణ్టకాదిభ్యో యథోపానత్పదశ్శివమ్ ॥ ౧౭ ॥ సన్తుష్టః కేన వా రా
జన్న వర్తేతాపి వారిణా । ఔపస్థజైహ్వ్యకార్పణ్యాద్గృహపాలాయతే జనః ॥ ౧౮ ॥ అసన్తుష్టస్య విప్రస్య తే
జో విద్యా తపో యశః । స్రవన్తీన్ద్రియలౌల్యేన జ్ఞానం చైవావకీర్యతే ॥ ౧౯ ॥ కామస్యాన్తం హి క్షుత్తృ

మపీతి ॥ అధనో నిర్ధనః పుమాన్-స్వధర్మార్థమపి వా-ధనం విత్తం, నేహేత న కామయేత-యాత్రార్థమపి-నేహేతేత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ అనీహేతి సార్ధశ్లోకైః ॥ మహాహేరివ, అనీహమానస్య, యాత్రార్థధనార్థం చేష్టామకుర్వతః-దైవోపనతేన ప్రాశనం ధారయమాణస్యేత్యర్థః అనీహా అకామనైవ-వృత్తిదా జీవనావహా- దైవాదుపనతేన జీవతోఽకామయమానస్యాకామనైవ నితరాం సుఖజననద్వారా వృత్తిదేతి భావః ॥ ౧౫ ॥ తదేవాహ ॥ సన్తుష్టస్యేతి ॥ నిరీహస్య, సన్తుష్టస్య దైవాల్లబ్ధేన సన్తుష్టస్య, స్వాత్మారామస్య, స్వస్యాత్మా అన్తరాత్మా పరమపురుష- స్తస్మిన్-రమమాణస్య -స్వశరీరక బ్రహ్మానుసన్ధానానుభవపరస్య, యత్-సుఖం-తత్-కామలోభేన-కామ్యన్త ఇతి కామాః శబ్దాదయో విషయాః, స్తేషు-లోభేన సఙ్గేన నిమిత్తేన, అర్థేహయా అర్థేచ్ఛయా-కామలోభనిమిత్తకధనేచ్ఛయా, సర్వా- దిశః ప్రతి-ధావతో భ్రామ్యమాణస్య పుంసః - కుతో హేతో-ర్భవతి - అనీహయా యత్సుఖం తదీహయా నాస్తీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ఏవం దైవోపనతయా యాత్రయాఽర్థేచ్ఛాయాస్త్యాజ్యత్వముక్తం, అథాసన్తోషస్య దుఃఖహేతుత్వం వక్తుం తావత్సన్తోషస్య సుఖహేతుత్వమాహ ॥ సదేతి ॥ సదా సన్తుష్టం దైవాదుపనతేనైవ సన్తుష్టం, మనో-యస్య-తస్య పుంసః-సర్వా దిశః-సుఖమయాః, యత్ర క్వాపి గతస్య సుఖమేవేత్యర్థః, యథా, ఉపానహా పాదరక్షే-పాదయోః-యస్య, స ఉపానత్పద్, తస్య ఉపానత్పదః-శర్కరాదిభ్యోఽపి-శివం సుఖమేవ తద్వత్ ॥ ౧౭ ॥ హే రాజన్, సన్తుష్టశ్చేత్, కేన వా పుమాన్-వారిణాఽపి-న వర్తేత-సన్తుష్టశ్చేద్వారిణాఽపి, యాత్రాం విధాయ సుఖ్యతీత్యర్థః, అసన్తుష్టశ్చే- జ్జనః ఔపస్థజైహ్వ్యకార్పణ్యాత్ ఉపస్థజిహ్వాసుఖార్థదైన్యాన్నిమిత్తాత్, గృహపాలాయతే, గృహపాలశ్శ్వా, తద్వదాచరతి ॥ ౧౮ ॥ కిఞ్చ, సన్తుష్టస్య, బ్రాహ్మణస్య, తేజ ఆదయస్స్రవన్తి, తేజో బ్రహ్మవర్చసం - విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం, తపః అనశనాదిరూపం, యశః ప్రథా-తథా- ఇన్ద్రియలౌల్యేన ఇన్ద్రియార్థాసక్త్యా - జ్ఞానం వివేకాదిజన్యం, మవకీర్యతే చ విక్షిప్యతే చ అపగచ్ఛతీత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ కిఞ్చ, కామక్రోధా

---

౧౩ ॥ శ్లో * పా ॥ శబ్దభృ.

యస్యావధికాః లోభస్త్వసంతోషాత్మకో నిరవధిక ఇత్యాహ ॥ కామస్యేతి ॥ జనః కామక్రోధలోభవాన్ జనః క్షుత్తృడ్భ్యాం నివృత్తాభ్యామితి శేషః నివృత్తాభ్యాం క్షుత్తృడ్భ్యాం నిమిత్తభూతాభ్యాం, కామస్యాన్తం యాతి ॥ అన్నోదకాదినా క్షుత్పిపాసాదౌ నివృత్తే సత్యన్నాదివ్యతిరిక్తకామాన్తరాభావాత్కామస్యాన్తం గచ్ఛతీతి భావః, తథా, క్రోధస్యాప్యన్తం - తత్ఫలోదయాత్, తస్య క్రోధస్య, యః ఫలం పరపీడాదిరూపం, తస్యోదయాన్నివృత్తేర్హేతో - ర్యాతి - లోభస్యాన్తం తు, భువో, దిశో, జిత్వా, భుక్త్వాపి, నైవ యాతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అతఏవ - హే రాజన్ - బహవః - పణ్డితాః శాస్త్రజన్యజ్ఞానవన్తః, బహుజ్ఞాః బహువిధలౌకికవైదికన్యాయాభిజ్ఞాః - అతఏవ - సంశయాంశ్ఛిన్దన్తీతి తథా - అతఏవ, సదసస్సభాయాః, పతయోఽప్యేకే జనాః, అసంతోషాద్ధేతో, రధో నరకే - పతన్తి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవమసంతోషస్యానర్థావహత్వముక్తం, అథ కామాదీనాం జయోపాయానాహ ॥ అసంకల్పాదితి చతుర్భిః, అసంకల్పాద్భోగార్హతాబుద్ధివర్జనాత్కామం శబ్దాదివిషయస్పృహాం - జయేత్ - క్రోధం తు - కామవివర్జనా, జ్జయేదిత్యనుషఙ్గః, క్రోధః కామానుభవవిరోధివిషయకోఽమర్షః, లోభం త్వసంతోషాత్మక - మర్థానర్థేక్షయా, అర్థధనే అనర్థేక్షయా - అనర్థహేతుత్వదర్శనేన - భయం తు, తత్త్వావమర్శనాత్ చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యానుసంధానాత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఆన్వీక్షిక్యా జాతస్య వినాశో ధ్రువ ఇతి పర్యాలోచనయా, శోకమోహౌ, దమ్భం తు - మహతాం మదాశ్రితానాం జ్ఞానినాం, ముపాసనయా సేవయా - యోగాన్తరాయాన్ యోగస్యాన్తరాయభూతాన్, లోకవార్త్తాదీంస్తు, మౌనేన - భూతహింసాం - కాయాద్యనీహయా స్వదేహాదిషు నిస్పృహయా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ భూతజం దుఃఖమాధిభౌతికం దుఃఖం - కృపయా యేభ్యో భూతేభ్యః స్వస్య దుఃఖం తేష్వేవ కృపయా, దైవమాధిదైవికం దుఃఖం, సమాధినా ఇదం ప్రాప్తమేవ కర్మస్మాభిర్వి ధేయమిత్యేవం

డ్భ్యాం క్రోధస్యాన్తం ఫలోదయాత్ । జనో యాతి న లోభస్య జిత్వా భుక్త్వా దిశో భువః ॥ ౨౦ ॥ పణ్డితా బహవో రాజన్ బహుజ్ఞాస్సంశయచ్ఛిదః । సదసస్పతయోఽప్యేకే హ్యసంతోషాత్పతన్త్యధః ॥ ౨౧ ॥ అసంకల్పాజ్జయేత్కామం క్రోధం కామవివర్జనాత్ । అర్థానర్థేక్షయా లోభం భయం తత్త్వావమర్శనాత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆన్వీక్షిక్యా శోకమోహౌ దమ్భం మహదుపాశ్రయాత్ । యోగాన్తరాయాన్మౌనేన హింసాం కాయాద్యనీహయా ॥ ౨౩ ॥ కృపయా భూతజం దుఃఖం దైవం జహ్యాత్సమాధినా । ఆత్మజం యోగవీర్యేణ నిద్రాం సత్త్వనిషేవయా ॥ ౨౪ ॥ రజస్తమశ్చ సత్త్వేన సత్త్వం చోపశమేన చ । ఏతత్సర్వం గురౌ భక్త్యా పురుషో హ్యఞ్జసా జయేత్ ॥ ౨౫ ॥ యస్య సాక్షాద్భగవతి జ్ఞానదీపప్రదే గురౌ । మర్త్యాసద్ధీః శ్రుతం తస్య సర్వం కుఞ్జరశౌచవత్ ॥ ౨౬ ॥ ఏష వై భగవాన్సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరః । యోగేశ్వరైర్విమృగ్యాఙ్ఘ్రిర్లోకోఽయం మన్యతే నరమ్ ॥ ౨౭ ॥ ష

మనస్సమాధానేన - ఆత్మజం దేహజమాధ్యాత్మికం దుఃఖం, యోగవీర్యేణ యోగబలేన ప్రాణాయామాదినా - నిద్రాం - సత్త్వనిషేవయా సాత్త్వికాహారసేవనేన జహ్యాత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ రజ - స్తమశ్చ - సత్త్వేన సాత్త్వికాహారాద్యుపజాతసత్త్వగుణవృద్ధ్యా, సత్త్వమన్తఃకరణం, ఉపశమేన హార్ద్దాజననముఖేన - ఏత - దుక్తం కామాదిరూపం సర్వం, పురుషో, గురౌ, భక్త్యా తు అఞ్జసా సుఖేనైవ - జయేత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ గురుభక్త్యభావే సర్వం కామాదిజయాత్మకం వ్యర్థమిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ సాక్షాద్భగవతి, ఆచార్యం మాం విజానీయా, దిత్యుక్తరీత్యా భగవదభిన్నతే నదర్శనీయే - జ్ఞానమేవ దీప, స్తత్ప్రదే మహోపకర్తరి - గురౌ, యస్య పుంసో - మర్త్యబుద్ధిః సోఽపమాదృశ ఏవ కశ్చిన్మర్త్య ఇతి బుద్ధి - స్తస్య, శ్రుతం, అధ్యయనం - సర్వం కామాదిజయాదికం చ - కుఞ్జరశౌచతుల్యం, యథా కుఞ్జరస్య స్నానం పునర్ధూళిప్రక్షేపేణాకృతమప్యకృతవ - త్తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ గురోర్భగవత్త్వం శ్రీకృష్ణదృష్టాన్తేనాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష శ్రీకృష్ణః - సాక్షాత్ప్రకృతిపురుషయోరీశ్వరోఽతఏవ - యోగేశ్వరైరస్మదాదిభి - ర్విమృగ్యౌ ధ్యేయా, వఙ్ఘ్రీ పాదౌ, యస్య, స - భగవానేవ - నాత్ర సందేహః - ఏవంభూతమపి - యం శ్రీకృష్ణం - నరం మన్యతే - తత్స్వరూపానభి - జ్ఞో లోక - స్తథా - గురుయాథాత్మ్యానభిజ్ఞ - స్తం నరం మన్యతే - తద్యాథాత్మ్యవిత్తు సాక్షాద్భగవన్తమేవ మన్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవం గురుభక్త్యభావే సర్వం విఫలమిత్యుక్తం, అథావశ్యకానాం సర్వేషాం వర్ణాశ్రమధర్మాణామిన్ద్రియజయార్థత్వం తదభావే తద్వైయర్థ్యమిన్ద్రియజయపర్యన్తానామపి తేషాం భగవదుపాసనాత్మకయోగనిష్పాదకత్వ ఏవ సాఫల్యమన్యథా వైఫల్యం చాహ ॥ షడ్వర్గేతి ॥ సర్వా, నియమచోదనాః, వర్ణాశ్రమానుగుణావశ్యకధర్మనియమవిధయః - చోదనాశబ్దేన చోద్యముపలక్ష్యతే, చోదితా ధర్మా ఇత్యర్థః - యద్వా - నియమస్య చోదనా యేషు తే - ధర్మాః షడ్వర్గః మనః పర్యన్తషడిన్ద్రియవర్గః తస్య - సంయమో నియమ - స్తదన్తాస్తదేకప్రయోజనా ఇత్యర్థః - అన్యథా - తేషాం వైఫల్యమేవ ఇతి భావః - తదన్తాః షట్స్వ

గ్గ నియమపర్యన్తా అపి - యది - యోగాన్యోగావయవాన్ ధారణాధ్యానసమాధీన్ - నావహేయుః నసాధయేయుః - తర్హి కేవలం,శ్రమావహాఏవ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవమావశ్యకధర్మాణామిన్ద్రియజయద్వారా యోగావహత్వఏవ సాఫల్యం-మన్యథా కేవలశ్రమఫలకత్వంచోక్త - మథవృత్తిధర్మాణామపియోగ ప్రయోజనకత్వాభావవైయర్థ్యం ప్రత్యుతానర్థావహత్వం తైస్సహావశ్యకానామపివైయర్థ్యంచాహ॥యదేతి ॥ వార్తాదయో హ్యర్థాః - వృత్తైర్జీవనస్యైమేవార్తాః-అర్థాః యాజనాదయః యదాయోగస్యార్థం-నబిభ్రతి - యోగానుష్ఠానైకప్రయోజనంజీవనం - నబిభ్రతి నపుష్ణన్తి నకుర్వన్తి,తదా అనర్థాయనైరర్థక్యాయ - భవేయుః- అసదర్థవ్యయరూపానర్థాయభవేయురితివా-తథాసత స్తథావర్తమానస్య-వార్తానర్థా-న్యోగైకప్రయోజనమాత్రోపయుక్తా- నకుర్వతః పురుషస్య - పూర్తంస్మార్తంకర్మ-ఇష్టంయాగాదికంవైదికంకర్మచ- అనర్థక్యాయభవేతామ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథేన్ద్రియజయపర్యన్తస్వవర్ణాశ్రమధర్మ కామాదిజయనిష్ఠస్యభగవద్భక్తియోగానుష్ఠానప్రకారమాహ ॥ యఇత్యాదినా॥యః పుమాన్-చిత్తస్య-విజయే-యత్తః ఆయత్తో- దక్షస్స్యాత్-తర్హినిస్సఙ్గః త్యక్తకళత్రపుత్రాదిసఙ్గః - అపరిగ్రహః శరీరమాత్రావశేషితః , భిక్షుస్తుర్యాశ్రమీభూయాత్-భిక్షుర్భూత్వాచ-ఏకోఽసహాయః,వివిక్తశరణః నిర్జనదేశేఽవస్థితః-భైక్షంభిక్షయాలబ్ధం-మితంచా- శనమన్నం-యస్య-భైక్షంమితంచాశ్నాతీతివా,కర్తరిల్యుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ శుచౌపరిశుద్ధే-సమేఅనిమ్నోన్నతేచ-దేశే-హేరాజన్,ఆత్మనః స్వస్యాసనం,,చేలాజినకుశోత్తర,,మిత్యుక్తవిధ-మాస్థాప్యస్థిరంచాంచల్యరహితం,సుఖంచయథాభవతితథా-తస్మిన్నాసనే,ఆసీతఉపవిశేత్-ఋజ్వఙ్గః-ఋజుఃఅవక్రం-అఙ్గం,యస్య-ఋజుకాయస్సన్-ఓమితి అనుసందధదితిశేషః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ పూరకకుమ్భకరేచకైః - ప్రాణాపానౌవాయూసమ్యక్-నిరున్ధ్యాత్-అపానేనప్రాణాభిభవోరేచకః-ప్రాణేనాపానాభిభవః పూరకః-ఉభయోస్సమానః కు

ద్వర్గ సంయమేకాన్తాస్సర్వానియమచోదనాః । తదన్తాయదినోయోగానావహేయుశ్శ్రమావహాః॥౨౮॥ యదావార్తాదయోహ్యర్థాయోగస్యార్థంనబిభ్రతి। అనర్థాయభవేయుస్తే పూర్తమిష్టంతథాసతః ॥౨౯ ॥యశ్చిత్తవిజయేయత్తస్స్యాన్నిస్సఙ్గోఽపరిగ్రహః।ఏకోవివిక్తశరణో భిక్షుర్భైక్షమితాశనః ॥ ౩౦ ॥ దేశేసమేశుచౌరాజన్నాస్థాప్యాసనమాత్మనః। స్థిరంసుఖంసమంతస్మిన్నాసీతర్జ్వఙ్గఓమితి ॥ ౩౧ ॥ ప్రాణాపానౌసన్నిరుధ్యాత్పూరకుమ్భకరేచకైః। యావన్మనస్త్యజేత్కామాన్స్వనాసాగ్రనిరీక్షణః ॥ ౩౨ ॥ యతోయతోనిస్సరతిమనః కామాహతంభ్రమత్ ।తతస్తతఉపాహృత్యహృదిరున్ధ్యాచ్ఛనైర్బుధః ॥ ౩౩ ॥ ఏవమభ్యసతశ్చిత్తంకాలేనాల్పీయసాయతేః। అనిశంతస్యనిర్వాణంయాత్యనిన్ధనవహ్నివత్ ॥ ౩౪ ॥ కామాదిభిరనావిద్ధంప్రశాన్తాఖిలవృత్తియత్ । చిత్తం బ్రహ్మసుఖస్పృష్టంనైవోత్తిష్ఠేతకర్హిచిత్॥౩౫ ॥ యః ప్రవ్రజ్యగృ

మ్భకః,యావన్,మనః, కామాన్ శబ్దాదివిషయాన్,త్యజేత్ నానుసందధీత,తావ-త్స్వస్య-నాసాయా , అగ్రంనిరీక్షతఇతినిరీక్షణః-కర్తరిల్యుః ❁ ॥౩౨॥ ❁ కామైశ్శబ్దాదివిషయధ్యానైః- హతంవిక్షిప్తం,స-న్మనో ,భ్రమ-ద్యతోయతః యంయంవిషయం-నిస్సరతివిషయీకరోతి-తతస్తతో విషయా- త్తన్మనః , ఉపాహృత్యప్రత్యాహృత్య,బుధస్తత్ప్రత్యాహారవిత్- హృదిహృదయస్థే,శుభాశ్రయే,శనైః,నిరున్ధ్యాత్ శుభాశ్రయచిన్తాప్రవణంకుర్యాత్ , అత్రనియమోఽర్థసిద్ధః-చిత్తవిజయఇతియమ ఉక్తః , స్థిరంసుఖమాసీతేత్యాసనం-ప్రాణాపానావిత్యాదినాప్రాణాయామః -యావన్మనఇత్యాదినాతతస్తతఉపాహృత్యేత్యన్తేన ప్రత్యాహారః-నిరున్ధ్యాచ్ఛనైర్బుధఇత్యనేనధ్యానధారణే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అథసమాధిమాహ॥ఏవమితిద్వాభ్యామ్॥ఏవ,మనిశమహరహ ,స్సర్వదావా, అభ్యసత, స్తస్యయతే,శ్చిత్తం , అల్పీయసైవ,కాలేన,నిర్వాణం, యాతి , బహిర్వృత్తివినాశంయాతి , అనిన్ధనవహ్నివత్,యథా-నిరిన్ధనః జ్వాలాధూమాదిరహితోదాహ్యరహితోఙ్గారరూపేణావశేషితోఽగ్ని, స్తద్వ ,ద్బహిర్వృత్తివినాశంయాతీత్యర్థః॥నతువిక్షిప్తంభవతీత్యాహ ॥ కామాదిభిరితి॥యత్ యస్మాత్కామాదిభిశ్శబ్దాదివిషయానుధ్యానాదిభిః - అనావిద్ధమసంక్రాన్తం,ప్రశాన్తాఅపగతాః,అఖిలావృత్తయోవ్యాపారాత్మకా-యస్య ,తాదృశం-చిత్తమథా- త్తస్మా, త్తచ్చిత్తం, బ్రహ్మసుఖస్పృష్టంబ్రహ్మానుభవసుఖావిద్ధంస-త్కర్హిచిదపి,నైవోత్తిష్ఠేతశుభాశ్రయాన్నప్రచ్యుతంభవతి,అయమేవసమాధిః యద్బ్రహ్మానుభవమగ్నచిత్తతేతి ❁॥౩౪॥౩౫॥ ❁ ఏవమష్టాఙ్గయుక్తభగవద్భక్తియోగనిష్ఠంతత్ఫలత్వేనత్రివర్గంకామయమానంయతింనిన్దతి ॥ యఇతి ॥ త్రివర్గస్యధర్మార్థకామరూపస్య, వపనాత్ క్షేత్రభూతా,ద్గృహా,త్ప్రవ్రజ్య,పునః యః పుమాన్ తాన్ధర్మాదీన్ , సేవేత-సవై ,భిక్షుః,నిరపత్రపోనిర్లజ్జో , వాన్తాశీఛర్దితాన్నభక్షీ-ఉద్గీర్ణాన్నభక్ష- యిత్రాతుల్యఇత్యర్థః॥యద్వా,ప్రవ్రజ్యాపిపునర్భోగాసక్తం

యతింనిన్దతి॥యఇతి॥ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽నచైదమఘటితందృష్టత్వాదిత్యాహ॥యైరితి॥యైః పరివ్రాడ్భిః, పూర్వం, స్వదేహః, నాత్మా-స్మృతః ఆత్మత్వేననిశ్చితః ,కింత్వాత్మనఃవ్యతిరిక్తో-మర్త్యః మరణశీలః, విట్కృమిభస్మసాచ్చఅన్తతః క్రిమ్యాద్యవస్థామాపత్స్యమాన-శ్చిన్తితః - తఏవ, పున-స్తమేనం దేహమేవాత్మసాత్కృత్వా ఆత్మాభిన్నంమత్వా - శ్లాఘయన్తిహ-కేచిదసత్తమాః-పరివ్రాజఇత్యర్థః- ✽ ॥౩౭॥ ✽భోగాసక్తయతినిన్దాప్రసఙ్గాత్తేనసహాశ్రమాన్తరస్థానపిస్వధర్మాదిత్యాగినోనిన్దతి॥గృహస్థస్యేతి॥ క్రియాత్యాగః - స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాత్యాగః వటోః బ్రహ్మచారిణః, వ్రతత్యాగః గురుకులవాసాదివ్రతత్యాగః-తపస్వినోవానప్రస్థస్య - గ్రామసేవాపునర్గ్రామవాసః - భిక్షోస్సంన్యాసినః ఇన్ద్రియలోలతా॥ఏతే ఆశ్రమాపశదాః -ఏషాంగృహస్థాదీనాంచతుర్ణాంక్రియాత్యాగాదయః - తఏతేఆశ్రమేష్వాశ్రమస్థేష్వపశదానికృష్టానీత్యర్థః- ఏతేహిఆశ్రమా - న్విడమ్బయన్త్యనుకుర్వన్తీత్యాశ్రమవిడమ్బినః-విడమ్బనమాత్రమేవైషాం-నత్వాశ్రమసిద్ధిరిత్యర్థః-అత-స్తాన్ భగవన్మాయయా - విమూఢాన్ - అనేననిత్యనిరతిశయానన్దరూపపరమాత్మప్రాప్తిసాధనభూతతదుపాసనతదఙ్గధర్మానుష్ఠానోపయుక్తమనుష్యజన్మవర్ణాశ్రమాదిరూపాంసామగ్రీంలబ్ధ్వా ఉపేక్ష్య స్వధర్మాదిత్యాగినస్తేనూనం దైవమాయయా మోహితాఇత్యుక్తంభవతి - అనుకమ్పయాఉపేక్షయా ఇమేఽచ్ఛ పతితాః, కింవిధేయమిత్యేవమనుకమ్పాపూర్వకచిన్తయా-తా-న్నానువర్తేతేత్యర్థః ✽ ॥౩౮॥౩౯॥ ✽స్వాత్మపరమాత్మతత్త్వజ్ఞస్యబ్రహ్మానుభవసుఖతృప్తస్యతుయతేరిన్ద్రియలౌల్యమేవాసంభావితం - తస్యదేవమాయయా మోహాభావాదిత్యాహ॥ ఆత్మానమితి॥పరంప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-ఆత్మానం-యద్వా , ఆత్మానం-పరంపరమపురుషంచ-విజానీయాచ్చేత్, తజ్జ్ఞానేననిర్ధూతవాసనః -కస్య-కామాయే-ష్టసంపత్తయేలమ్పటః -కి-మిచ్ఛన్ - దేహం-పుష్ణాతి , దేహపోషణేనస్వాత్మనః పరమపురుషస్యచనేష్టంసంపద్యతే-అతస్తత్త్యజత్యేవేత్యర్థః॥ యద్వా ॥ ఇచ్ఛన్ శబ్దాదివిషయాన్ కామయమానః-కస్యస్వపరయోరన్యతరస్యకస్య-కామాయేష్టా

హేత్వోర్వ్యంత్రివర్గావపనాత్పునః।యదిసేవేతతాన్భిక్షుస్సవాన్తాశ్యనపత్రపః ॥ ౩౬ ॥యైస్స్వదేహఃస్మృతోనాత్మామర్త్యోవిట్క్రిమిభస్మసాత్ ।తఏవాముంస్వసాత్కృత్వాశ్లాఘయన్తిహ్యసత్తమాః ॥ ౩౭ ॥ గృహస్థస్యక్రియాత్యాగోవ్రతత్యాగోవటోరపి । తపస్వినోగ్రామసేవాభిక్షోరిన్ద్రియలోలతా ॥ ౩౮ ॥ ఆశ్రమాపశదాహ్యేతేఖల్వాశ్రమవిడమ్బనాః। దేవమాయావిమూఢాంస్తానుపేక్షేతానుకమ్పయా ॥ ౩౯॥ ఆత్మానంచేద్విజానీయాత్పరంజ్ఞానధుతాశయః।కిమిచ్ఛన్కస్యవాహేతోర్దేహంపుష్ణాతిలమ్పటః ॥ ౪౦ ॥ ఆహుశ్శరీరంరథమిన్ద్రియాణిహయానభీషూన్మనఇన్ద్రియేశమ్ । వర్త్మానిమాత్రాధిషణాంచసూతంసత్త్వంబృహద్బన్ధురమీశసృష్టమ్ ॥ ౪౧ ॥ అక్షందశప్రాణమధర్మధర్మౌచక్రేఽభిమానంరథినంచజీవమ్ । ధనుర్హితస్యప్రణ

ర్థం -దేహంపుష్ణాతికంనపుష్ణాత్యేవేత్యర్థః -కస్యకామాయేత్యనేనదేహపోషణంనస్వాత్మనోనాపిపరమాత్మనశ్చసుఖావహమితి - తయోస్స్వతఏవనిరతిశయసుఖరూపత్వాదితిసూచ్యతే - నిరతిశయానన్దపరమాత్మోపాసనాత్మకతదనుభవతృప్తానిహీనదేహపోషణజసుఖార్థంనయతతఏవకింతుపరమాత్మప్రాప్తయఏవయతతఇతిసూచితత్ ✽ ॥౪౦॥ ✽దేవమాయావిమూఢానిత్యనేనపరమానన్దరూపపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తశరీరేన్ద్రియాదిసామగ్రీంలబ్ధ్వా ఉపేక్ష్యయేనయతన్తేతేదేవమాయావిమూఢాఇతిచోక్తం,నకేవలంమనుష్యవశరీరేన్ద్రియాద్యేఃపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రీత్వముచ్యతే, అపితూపనిషద్వ్యాఖ్యాతృభిః, ఆత్మానంరథినంవిద్ధిశరీరంరథమేవచ।బుద్ధింతుసారథింవిద్ధిమనఃప్రగ్రహమేవచ ॥ ఇన్ద్రియాణిహయానాహుర్విషయాంస్తేషుగోచరాన్ । సోఽధ్వనఃపారమాప్నోతితద్విష్ణోఃపరమంపదమ్ ,, మిత్యాదినిసంసారాధ్వనఃపారంవైష్ణవంపదంప్రేప్సన్తమాత్మానంరథిత్వేనతచ్ఛరీరాదీనిరథరథాఙ్గత్వేనరూపయిత్వా-తదాహురిత్యాహ ॥ ఆహురితి॥ శరీరాదీన్రథాదిభావేనరూపయన్తస్తేషాంపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రీత్వమభీష్టదేశప్రేప్సోర్విజిగీషోశ్చప్రసిద్ధరథాదీనాంసాధనత్వమివాహుర్వేదాన్తాఇత్యర్థః, శరీరం రథంరథస్థానీయం - ఇన్ద్రియాణి - హయానశ్వాన్ , ఇన్ద్రియాణామశ్వస్థానీయానాం , ఈశంముఖ్యం - మనః-అభీషూన్రశ్మీన్ -రజ్జూరితియావత్ - మాత్రాశ్శబ్దాదీ - న్వర్త్మానిమార్గస్థానీయాన్ - ధిషణాంబుద్ధిం - సూతంసారథిం - సత్త్వంబలం - బృహద్విపులం - బన్ధురం - దేహాదీనాంబన్ధనం-ఈశసృష్టమితియథాయోగ్యంవిభక్తివిపరిణామేనశరీరాదీనాంవిశేషణం - ఈశేనపరమాత్మనా - సృష్ట - మీశసృష్టమ్ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽దశానాం-ప్రాణానాంసమాహారోదశప్రాణం , ప్రాణాదిపఞ్చకనాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనంజయాఖ్యోపప్రాణపఞ్చకాత్మక , మక్షమక్షస్థానీయం - అధర్మధర్మౌపుణ్యపాపే , చక్రే , పుణ్యపాపాత్మకయోఃకర్మణోరేవరథత్వరూపితశరీరప్రవృత్తిహే

తుత్వాత్తదాయత్తత్వే నచక్రిత్వేన రూపణం, అభిమానినం దేహాభిమానినం జీవం, రథినమాహుః, తస్య రథినః, ప్రణవమోఙ్కారం, ధనుః, పరస్త్వాహుః శరీరం తు జీవం, పరం పరమాత్మానం తు, లక్ష్యం, పరన్తి ‟ ప్రణవో ధనుశ్శరో హ్యాత్మా బ్రహ్మ తల్లక్ష్యముచ్యతే - అప్రమత్తేన వేద్ధవ్యం శరవత్తన్మయో భవేత్ „ ఇతి హ్యన్యత్రాప్యుక్తం, విప్రకృష్టయోశ్శరలక్ష్యయోరివ జీవపరయోస్సమ్బన్ధజ్ఞాపనహేతుత్వాత్ ప్రణవో ధనురుక్తం - రథిత్వేనరూపిత ఏవజీవశ్శరత్వేనాపిరూప్యతే * ॥ ౪౨ ॥ * జేతవ్యానాహ॥ రాగ ఇతి॥ రాగః శబ్దాదివిషయాసక్తిః - ద్వేషస్తద్విరోధివిషయాఽప్రీతిః లోభోఽసన్తోషః, మోహః కార్యాకార్యావివేకః, భయమాగామిదుఃఖదర్శనజం ప్రతికూలజ్ఞానం, మదో గర్వః - మానో బహుమానః, అవమానస్తిరస్కారః - అసూయా గుణేషు సత్స్వపి దోషావిష్కారః, మాయా వఞ్చనం, హింసా మాతద్రోహః, మత్సరః పరకృతద్రోహచిన్తా * ॥ ౪౩ ॥ * రజః క్రోధః - స చామర్షః, ప్రమాదోఽనవధానతా - ఏవమాదయ ఏతత్ప్రభృతయశ్శత్రవో జేతవ్యాః - సన్త్యేతే రజస్తమఃప్రకృతయః - క్వచిత్సత్త్వప్రకృతయశ్చ - రజస్తమసీ - ప్రకృతికారణే - యేషాం - సత్త్వం - ప్రకృతిః కారణం - యేషాం తే - ఇతి బహువ్రీహిః - రజస్తమసోరన్యతరమిశ్రసత్త్వప్రకృతయ ఇత్యర్థః * ॥ ౪౪ ॥ * తదేవం శరీరేన్ద్రియమనోవిషయబుద్ధిబలప్రాణధర్మాధర్మజీవాః రథరథాఙ్గాదిరథ్యాదిభావేన పరమాత్మప్రాప్త్యుపాయసాధనానుష్ఠానోపయుక్తత్వజ్ఞాపనాయ రూపితాః - ప్రణవజీవేశాస్తు జీవతరయోస్సమ్బన్ధజ్ఞానజనకత్వపరమాత్మైకశేషత్వప్రాప్యత్వజ్ఞాపనాయ ధనుశ్శరలక్ష్యభావేన రూపితాః - హేయత్వజ్ఞాపనాయ రాగాదయశ్శత్రుత్వేన రూపితాః - అథ యస్యైతే రథాదయో వశే తిష్ఠన్తి స ఏవాధ్వనః పారం వైష్ణవం పదమాప్నోతీతి ‟ సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ „ ఇతి శ్రుతేరర్థమభిప్రయన్ యావచ్ఛరీరం సమీహితసాధనే దక్షం స్వవశం చ తావదేవ - జ్ఞానాసినా జితరాగాదిశత్రుర్ముక్తిసాధనమనుతిష్ఠన్ శరీరాదిషు నిస్స్పృహో భవేదిత్యాహ ॥ యావదితి ॥ నృకాయ రథం నరశరీర రూ

వం పరస్త్విశరం తు జీవం పరమేవ లక్ష్యమ్ ॥ ౪౨ ॥ రాగో ద్వేషశ్చ లోభశ్చ శోకమోహౌ భయం మదః। మానోఽవమానోఽసూయా చ మాయా హింసా చ మత్సరః॥ ౪౩ ॥ రజః ప్రమాదః క్షున్నిద్రా శత్రవస్త్వేవమాదయః। రజస్తమఃప్రకృతయస్సత్త్వప్రకృతయః క్వచిత్॥ ౪౪ ॥ యావన్నృకాయరథమాత్మవశోపకల్ప్యం ధత్తే గరిష్ఠచరణార్చనయా నిశాతమ్। జ్ఞానాసిమచ్యుతబలోఽధనిరస్తశత్రుస్స్వారాజ్యతుష్ట ఉపశాన్త ఇదం విజహ్యాత్॥ నో చేత్ప్రమత్తమసదిన్ద్రియవాజిసూతా నీత్వోత్పథం విషయదస్యుషు నిక్షిపన్తి। తే దస్యవస్సహయసూతమముం తమోఽన్ధే సంసారకూప ఉరుమృత్యుభయే క్షిపన్తి॥ ౪౬ ॥ ప్రవృత్తం చ నివృత్తం చ ద్వివిధం కర్మ వైదికమ్। ఆ

షం రథం - యావ - దాత్మవశోపక్లృప్తం స్వాధీనతయా ఉపక్లృప్తం యథా భవతి తథా - ధత్తే - తావదేవ - గరిష్ఠానాం మహతాం - చరణార్చనయా - లబ్ధం - నిశాతం - జ్ఞానరూపం - ఖడ్గం దధద్బిభ్రాణః - అస్తా నిరస్తాః - శత్రవో రాగాదయో - యేన - అచ్యుతః ఆశ్రితాన చ్యావయతీత్యచ్యుతో భగవానేవ - బలం యస్య - తాదృశః - ఉపశాన్తః రాగాద్యకలుషితచిత్తః, స్వారాజ్యతుష్టః స్వరాడకర్మవశ్యః, తస్య భావస్స్వారాజ్యం - ముక్తైశ్వర్యం - తేన తుష్టః - అవశ్యమచ్యుతస్స్వారాజ్యం దాస్యతీతి సంతుష్టః - ఇదం నృకాయరథాదికం - విజహ్యాత్ ఉపేక్షేత, తేషు స్పృహారహితో భవేదిత్యర్థః, ఇదమితి సాంసారికఫలం వా వివక్షితమ్ * ॥ ౪౫ ॥ * యద్యుక్తవిధో న స్యాత్తదా తస్యానర్థమాహ॥ నో చేదితి॥ నో చేదుక్తవిధో న చేత్ - తదా, ప్రమత్తమిమం దేహినం, అసన్తో బహిర్ముఖాః - ఇన్ద్రియవాజిన ఇన్ద్రియాణ్యేవాశ్వాః, సూతో బుద్ధిశ్చ తే - ఉత్పథం ప్రవృత్తిమార్గం - నీత్వా - విషయరూపేషు - దస్యుషు - విక్షిపన్తి - తే విషయాఖ్యా దస్యవః సహాయైస్సూతేన చ సహావర్తమానం - అముం ప్రమత్తం దేహినం - ఉరుర్వధికం - మృత్యుభయం - యస్మిన్ - అన్ధే తమసి అన్ధతామిస్రనరకతుల్యే సంసారకూపే - క్షిపన్తి * ॥ ౪౬ ॥ * తదేవం వర్ణాశ్రమధర్మాన్, తదనుగ్రాహ్యం భక్తియోగం - శరీరేన్ద్రియాదీనాం తదనుష్ఠానోపయుక్తత్వం - తైరనుష్ఠితేన వర్ణాశ్రమధర్మానుగృహీతేన భక్తియోగేన స్వారాజ్యప్రాప్తిం - సాంసారికఫలలిప్సయాఽనుష్ఠితానాం తు ధర్మాణాం సంసృతిరూపానర్థావహత్వం చాభిధాయ, తేషామేవ ధర్మాణామిష్టాపూర్తభేదేన ద్వైవిధ్యం - సాంసారికఫలసాధనత్వేన కృతానాం ప్రవృత్తకర్మాఖ్యత్వం - తస్యాపునరావృత్తిహేతుత్వం - ఉపాసనానుగ్రాహకతయా కృతానాం తు నివృత్తికర్మాఖ్యత్వం - తస్యాపునరావృత్తిహేతుత్వం చాహ ॥ ప్రవృత్తమితి ॥ వైదికం వేదవిహితం కర్మ ప్రవృత్తం - నివృత్తమితి ద్వివిధం - తత్ర - ప్రవృత్తేన కర్మణా - ఆవర్తతే ఫలానుభవాయ లోకాన్తరం ప్రాప్య తత్ర తదనుభూయావశిష్టేన కర్మణా తతః పునరిహావర్తతే - నివృత్తేన త్వమృతమశ్నుతే తత్ఫలరూ

పమమృతం ముక్తిం ప్రాప్య తతః పునర్నావర్తతే ॥ ౪౭ ॥ ప్రవృత్తనివృత్తభేదభిన్నస్య వైదికస్యైవ కర్మణస్తత్స్వరూపమిష్టసంజ్ఞకత్వం వక్తుం తద్విశింషన్ తదవాన్తరభేదాన్ దర్శయతి ॥ హింస్రద్రవ్యమయమితి ॥ అగ్నిహోత్రనామధేయకం కర్మ-ఆది-ర్యస్య -త-దగ్నిహోత్రాది ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాన్ దర్శయతి ॥ దర్శశ్చేతి ॥ దర్శాదయశ్శబ్దాః కర్మనామధేయాని-పశుః పశుయాగః-సుతస్సోమయాగః-హుతం వైశ్వదేవం-ప్రహుతం బలిహరణం తదేతత్సర్వం - వైదికం కర్మ-ఇష్టాఖ్యం-యద్వైత దేవకర్మ హింస్రద్రవ్యమయం హింసావిషయద్రవ్యప్రచురం-హింస్రమితి పాఠే - పశ్వాదిహింసాగర్భం పురోడాశాదిద్రవ్యప్రచురం చ, కామ్యం స్వర్గాదికామార్థ, మశాన్తిదం పూర్వోక్తరాగాద్యనివృత్తిదం స్యాత్ - తదా - ప్రవృత్తాఖ్యం - అకామ్యం శాన్తిదం స్యాత్ - తదా నివృత్తాఖ్యమిత్యర్థః - అథ పూర్తసంజ్ఞకం కర్మాహ ॥ పూర్తమితి ॥ దేవాలయాదినిర్మాణరూపం కర్మ పూర్తం-ఆజీవ్యమాజీవికా ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ తత్ర ప్రవృత్తిధర్మపరాయణస్య త్రైవర్ణికస్య తత్ఫలానుభవాయ లోకాన్తరారోహణమార్గం ఫలానుభవావసానే తతః పునరవరోహణమార్గమేవం సంచరతో భూతసూక్ష్మపరిష్వక్తత్వం చాహ ద్రవ్యేత్యాదినా సార్ధద్వయేన - నిషేకాదిశ్మశానాన్తైర్గర్భాధానాదిశ్మశానాన్తైః - సంస్కారైః - స్సంస్కృతో-ద్విజస్త్రైవర్ణికః-ఇష్టాపూర్తదత్తకారీ-దేహత్యాగానన్తరం - ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకః, ద్రవ్యాణాం - పృథివ్యాదిభూతానాం-సూక్ష్మవిపాకాః సూక్ష్మావస్థాః-యస్య-సూక్ష్మావస్థపృథివ్యాదిభూతయుక్తః - భూతసూక్ష్మపరిష్వక్త ఇతియావత్ - హేత్మ్నే శపృథివి పతే-ధూమాదయశ్శబ్దాస్తదభిమానిదేవతాపరాః-తత్ర, అపక్షయః అపరపక్షః - అయనం దక్షిణం దక్షిణాయనం-సోమశ్చన్ద్రః-ఇతి శబ్దః ప్రత్యేకమన్వేతి-ధూమ ఇతి రాత్రిరితి-తాన్, ఏకైకశః - అనుపూర్వేణ-భూత్వా భూత్వా, భూ ప్రాప్తావాత్మనేపదీతి భవతిరత్ర ప్రాప్త్యర్థకః - ప్రాప్య ప్రాప్యేత్యర్థః, ధూమాదిక్రమేణ చన్ద్రం ప్రాప్య తత్ర, అమృతమయశరీరయుక్త ఇష్టాదికర్మఫలమనుభూయ తతః దర్శః దర్శస్య చన్ద్రకలాక్షయహేతుత్వాదినా దర్శశబ్దేన చన్ద్రం ప్రాప్తస్యామృతమయశరీరనాశో లక్ష్యతే, వినష్టామృతమయశరీర ఇత్యర్థః, చన్ద్రమసః స్థానాత్ప్ర

వర్తతే ప్రవృత్తేన నివృత్తేనాశ్నుతేఽమృతమ్ ॥ ౪౭ ॥ హింస్రద్రవ్యమయం కామ్యమగ్నిహోత్రాద్యశాన్తిదమ్ । దర్శశ్చ పూర్ణమాసశ్చ చాతుర్మాస్యం పశుస్సుతః ॥ ౪౮ ॥ ఏతదిష్టం ప్రవృత్తాఖ్యం హుతం ప్రహుతమేవ చ । పూర్తం సురాలయారామకూపాజీవ్యాదిలక్షణమ్ ॥ ౪౯ ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకశ్చ ధూమో రాత్రిరప

మేణౌషధ్యాదీన్ ప్రాప్య-ఇహలోకే-జాయతే-ఏతచ్చ పిత్ర్యాణం పునర్భవహేతురిత్యర్థః -యద్వా-చన్ద్రపర్యన్తం పిత్ర్యాణం తతో రేతః పర్యన్తం పునర్భవయానమిత్యర్థః - తత్ర - దక్షిణాయనసోమయోర్మధ్యే పితృలోక ఆకాశశ్చ ద్రష్టవ్యాః-ఓషధేః పూర్వం క్రమేణాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షాణి ద్రష్టవ్యాని - తత్రారోహణం ధూమరాత్ర్యపరపక్షదక్షిణాయనషణ్మాసపితృలోకాకాశచన్ద్రక్రమేణ - అవరోహణం తు చన్ద్రమసః స్థానాదాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షౌషధీవీరుదన్యతరాన్నరేతః క్రమేణేత్యర్థః - తథా చ శ్రూయతే ఛాన్దోగ్యే "అథ య ఇమే గ్రామ ఇష్టాపూర్తే దత్తమిత్యుపాసతే తే ధూమమభిసమ్భవన్తి ధూమాద్రాత్రిం రాత్రేరపరపక్షమపరపక్షాద్యాన్ షడ్దక్షిణైతి మాసాంస్తాన్నైతే సంవత్సరమభిప్రాప్నువన్తి మాసేభ్యః పితృలోకం పితృలోకాదాకాశమాకాశాచ్చన్ద్రమసమేష సోమో రాజా తద్దేవానామన్నం తం దేవా భక్షయన్తి తస్మిన్యావత్సంపాతముషిత్వాథైతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్తే యథైతమాకాశమాకాశాద్వాయుం వాయుర్భూత్వా ధూమో భవతి ధూమో భూత్వాఽభ్రం భవత్యభ్రం భూత్వా మేఘో భవతి మేఘో భూత్వా ప్రవర్షతి త ఇహ వ్రీహియవా ఓషధివనస్పతయస్తిలమాషా జాయన్తేఽతో వై ఖలు దుర్నిష్ప్రపతరం యో యో హ్యన్నమత్తి యో రేతస్సిఞ్చతి తద్భూయ ఏవ భవతి తద్య ఇహ రమణీయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం వా క్షత్రియయోనిం వా వైశ్యయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వా అథ య ఇహ కపూయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే కపూయాం యోనిమాపద్యేరన్ శ్వయోనిం వా సూకరయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వే"తి-తత్రారోహణదశాయాం ధూమాద్యభిమానిదేవతాగమనమేవ ధూమాదిభావః, అవరోహణే త్వాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షేషు తద్భావో నామ తత్సంసర్గకృతతత్సాదృశ్యాపత్తిరేవ "తత్స్వాభావ్యాపత్తిరుపపత్తే" రితి శారీరకన్యాయాత్ - వ్రీహ్యాదిభావో నామ జీవాన్తరాధిష్ఠితవ్రీహ్యాదిసంశ్లేషమాత్రం "అన్యాధిష్ఠితే పూర్వవదభిలాపా" దితి న్యాయాత్-ఏవం వాఽన్వయః ॥

---

౪౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ హింస్రం ద్రవ్యమయం.

ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకఇతి ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకాదయఇత్యేతేసోమపర్యన్తాఃపితృయాణం - దర్శాదయో రేతఃపర్యన్తాఃపునర్భవః-గర్భాధానాదిశ్మశానాన్తైస్సంస్కృత ఇష్టాదికారీ అనుపూర్వ్యక్రమేణభూత్వా భూత్వా రాత్ర్యాదీన్ ప్రాప్యప్రాప్యపునరిహజాయతఇతి ❁ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❁ అథాపునర్భం దేవయానంవక్తుం తేనజిగమిషోర్నివృత్తధర్మనిష్ఠస్యతావత్కృత్యమనుసన్ధానమాహ ॥ ఇన్ద్రియేష్వితిద్వాభ్యాం ॥ జ్ఞానదీపేషుజ్ఞానదీపకేషుచక్షురాదీన్ద్రియేషు-క్రియాయజ్ఞాన్కర్మేన్ద్రియవ్యాపారాన్-జుహ్వతి-దేవయానేనజిగమిషవఇతి శేషః, చక్షురాదిభిఃజ్ఞానేన్ద్రియైః - పాణిపాదాదికర్మేన్ద్రియాణి-నియచ్ఛేయురిత్యర్థః - ఇన్ద్రియాణిచక్షురాదీనిజ్ఞానేన్ద్రియాణి-సఙ్కల్పాదిరూపోర్మిమతి-మనసి-జుహ్వతి-మనసాతానినియచ్ఛేయురిత్యర్థః - వైకారికంసత్వోత్తరం-వాచి-శాస్త్రాత్మికాయాం,మనః - మనసఉచ్ఛాస్త్రప్రవృత్తింనిరున్ధ్యురిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ వాచం-వర్ణసమామ్నాయే-పఞ్చాశదక్షరాత్మికామనుసందధీరన్-వర్ణసమామ్నాయ-మోఙ్కారేఽన్తర్గతంవిద్యుః - తమోఙ్కారం-బిన్దునాదేచతుర్థ్యాంమాత్రాయాం-బిన్దునాదఞ్చప్రాణేప్రాణసహచారిణిమకారవాచ్యేజీవే-వాచకత్వేనాన్తర్భావయేయుః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ అముంజీవం-మహతిమహోదాత్మనిపరబ్రహ్మణి,సమర్పయేయురితిముముక్షోరనుసన్ధానప్రకారఉక్తః, అథతస్య గతిహేతుభూతమర్చిరాదిమార్గమంశతోదర్శయతి ॥ అగ్నిస్సూర్యఇతి ॥ అగ్న్యాదిశబ్దాస్తదభిమానదేవతాపరాః- అత్రనక్రమవివక్షాశ్రుతిక్రమవిరోధాత్-ననుసూర్యోఽగ్నేరనన్తరందివసాదిభ్యఃపూర్వంశ్రూయతే,,తద్యఇత్థం విదుర్యేచేమేఽరణ్యేశ్రద్ధాంతపఇత్యుపాసతేతేఽర్చిషమభిసమ్భవన్త్యర్చిషోఽహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమాపూర్యమాణపక్షాద్యాన్షడుదఙ్ఙేతిమాసాంస్తాన్మాసేభ్యస్సంవత్సరంసంవత్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చన్ద్రమసంచన్ద్రమసోవిద్యుతం తత్పురుషోఽమానవస్సఏనాన్బ్రహ్మగమయత్యేషదేవయానఃపన్థాః,,ఇతి - అత్రసంవత్సరాదనన్తరంవాయుంవిద్యుతోఽనన్తరంవరుణేన్ద్రప్రజాపతీంశ్చజానీయాత్-కౌషీతకి

తృప్తయః । అయనందక్షిణంసోమోదర్శఓషధివీరుధః ॥ ౫౦ ॥ అన్నంరేతఇతిక్ష్మేశపితృయాణంపునర్భవః । ఏకైకశ్యేనానుపూర్వ్యంభూత్వాభూత్వేహజాయతే ॥ ౫౧ ॥ నిషేకాదిశ్మశానాన్తైస్సంస్కారైస్సంస్కృతోద్విజః ॥ ౫౨ ॥ ఇన్ద్రియేషుస్వకర్మాణిజ్ఞానదీపేషుజుహ్వతి । ఇన్ద్రియాణిమనస్యూర్మౌ వాచివైకారికం మనః ॥ ౫౩ ॥ వాచంవర్ణసమామ్నాయేతమోఙ్కారేస్వరంన్యసేత్ । ఓంఙ్కారంబిన్దునాదేతుతన్తుప్రాణేమహత్యముమ్ ॥ ౫౪ ॥ అగ్నిస్సూర్యోదివాప్రాహ్ణశ్శుక్లోరాకోత్తరంస్వరాట్ । విశ్వోఽథతైజసఃప్రాజ్ఞస్తుర్యఆత్మాసమన్వయాత్ ॥ ౫౫ ॥ దేవయానమిదంప్రాహుర్భూత్వాభూత్వాఽనుపూర్వశః । ఆత్మయా

బ్రాహ్మణే ,,ఏవందేవయానంపన్థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతిసవాయులోకంసవరుణలోకం సఆదిత్యలోకం సఇన్ద్రలోకంసప్రజాపతిలోకం,, మితిశ్రవణాత్-స్వరాడత్రామానవఃప్రజాపతిర్వా - అయంచసకలశ్రుత్యవిరోధేననిర్ణీతఃక్రమోవరదగురుభిరభిహితః ,,అగ్నిరహస్సితపక్షోనుదగయనాబ్దమరుదర్కవిధ్వాన్ । అపివైద్యుతవరుణేన్ద్రప్రజాపతీనాతివాహికానాహు ,, రితి-పూర్వాహ్ణోరాకాచానధీతశాఖాన్తరేష్వానన్త్యాః-ఉత్తరంఉత్తరాయణం-ఏవముక్తప్రాప్యభగవల్లోకమార్గోదర్శితః,తత్రప్రాప్యస్యభగవతశ్చతుర్వ్యూహవిశిష్టతామాహ ॥ విశ్వఇతి ॥ యథాసర్వజ్ఞసంహితాయామ్,,సృష్టిస్థిత్యన్తకారిణ్యాశ్శక్తయస్తిప్రకీర్తితా,,ఇత్యుపక్రమ్య,,అకారశక్తిర్విశ్వాఖ్యా-ఉకారాఖ్యాతుతైజసీ,మకారశక్తిఃప్రజ్ఞాఖ్యాతాసాంరూపంపునశ్శృణ్వి,, త్యాదిజాగ్రదాద్యవస్థాన్వయాదికముక్త్వా ,,ఏతస్తిస్రోదశాస్తిస్రశ్శక్తీస్సమ్ప్రియనియన్త్రితాః । అనిరుద్ధాదిరూపాస్తానోక్తుశ్శక్తీర్విచిన్తయేత్ ॥ అర్ధమాత్రాఽధియాదివ్యాఽప్రకాశార్థప్రకాశికా । వాసుదేవమయీంశక్తింవిద్ధితామనుసంస్కృతా,,మిత్యుక్తం - అతస్సృష్ట్యధిష్ఠాతాజాగ్రదవస్థానిర్వాహకోఽనిరుద్ధోవిశ్వః - స్థిత్యధిష్ఠాతాస్వప్ననిర్వాహకఃప్రద్యుమ్నస్తైజసః - సంసృతిశక్త్యధిష్ఠాతాసుషుప్తినిర్వాహకస్సఙ్కర్షణఃప్రాజ్ఞః - ఏతేచాకారోకారమకారవాచ్యాః సర్వకారణభూతస్సర్వశక్తిర్మోక్షప్రదఃప్రణవార్ధమాత్రావాచ్యోవాసుదేవస్తుర్యః - చతుర్థమాత్రాసహితప్రణవస్యపూర్వమనుసంధేయతయాప్రకృతత్వాదేవంతస్యార్థఃఫలదశాయాంప్రాప్యతయోక్తః,ఇదంప్రదర్శనార్థముక్తం,పరవ్యూహవిభవాదిసర్వావస్థావిశిష్టోభగవాన్ముక్తప్రాప్యఇత్యర్థః - సమన్వయాత్సర్వేషాంవ్యూహాదీనాంప్రాప్యాన్తర్భావాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఇదం-దేవయానం,ప్రాహు-ర్వేదాన్తాఇతి శేషః, ఆత్మయాజీవపరమాత్మోపాసకః, అనుపూర్వశఃక్రమేణార్చిరాదీన్ప్రాప్య,ఉపశాన్తఃనిశ్శేషనివృత్తః-ఆత్మాప్రకృతి-ర్యస్య-తాదృశః-ఆత్మనిపరమాత్మని, స్థితఃఆధేయతయా స్థితః, ఆత్మన్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తే బ్రహ్మాత్మకే స్వస్వరూపే స్థితఃఉక్తవిధబ్రహ్మశేషత్వేనాత్మానమనుభవన్నిత్యర్థః-పు

స- స్తతో - ననివర్తతేఏవం దేవయానపథగోభూత్వా ననివర్తతే , జన్మమరణాదికంతద్ధేతుభూతపునరావృత్తించన
ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౫౬ ॥ "నైతేసృతీపార్థజానన్యోగీముహ్యతికశ్చన। తస్మాత్సర్వేషుకాలేషుయోగయుక్తోభవార్జు
నే,, తి-భగవదుక్తమార్గద్వయచిన్తాఫలమాహ ॥ యఏతెఇతి ॥ యఃపుమాన్సుముక్షుః-వేదనిర్మితేవేదబోధితె , ఎతె-పితృదె
వానా-మయనేవర్త్మనీ-దేవయానపితృయాణే-శాస్త్రాత్మకేనచక్షుషా-వేద-సోఽపిపుమాన్-నముహ్యతి,జనస్థోఽపీతిపా
ఠె-దెహస్థోఽపీత్యర్థః - స్వానుష్ఠేయభగవద్భక్తియోగేనమోహంనప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ అథప్రాప్యతయా
ప్రకృతస్యభగవతస్సర్వాత్మకత్వమాహ ॥ ఆదావితి ॥ ఆదౌసృష్ట్యాదౌ-వన్తేప్రలయెచ - మధ్యస్థానాంజనానా-మన్తఃబ
హిశ్చ-సన్వర్తమానః-కించ - యః - త్పరాపరంఉత్కృష్టాపకృష్టంవా - తతోత్కృష్టమాహ -జ్ఞానంజ్ఞానాత్మకంజీవస్వ
రూపం,జ్ఞేయమచిద్వస్తు-పరం - వచోనామ - వాచ్యంరూపం - నామరూపాత్మకం - చిదచిదాత్మకంసర్వంవస్త్విత్య
ర్థః,తమోమూలప్రకృతిః-జ్యోతిస్సమష్టిజీవశ్చ , త్యేతత్సర్వం , సాక్షాదయమేవపరమాత్మైవ,పరమాత్మాత్మకమేవేత్య
ర్థః ॥ ౫౮ ॥ ఏవంసర్వాత్మకత్వమభిధాయతస్యైవప్రాప్యస్యబ్రహ్మణోనిరతిశయపురుషార్థత్వజ్ఞాపనాయప్రాకృ
తదెహస్యతదనుభావ్యశబ్దాదివిషయాణాంచాపురుషార్థత్వమాహ ॥ అబాధితోఽపీతి ॥ ఆభాసోదృశ్యోదేహాః,సః,అబా
ధితోఽవినష్టోఽపిఅనువర్తమానోఽపి, అవస్తుతయాఅపురుషార్థతయా , స్మృతః , ఎవం ,శబ్దాద్యర్థరూపేణవికల్పిత,
మైన్ద్రియకవస్తుజాతమప్య,వస్తుఅపురుషార్థం- యద్వా , అహఙ్కారగోచరంశరీరంయథాఅనిత్యంహేయం,తథా
మనుకారగోచరశ్శబ్దాదిరప్యపురుషార్థఃనస్థిరః , తస్యానిత్యపురుషార్థతయాదుర్ఘటత్వాదిత్యర్థః , యద్వా , ఆభాసఃస్వ
ప్నదెహ,స్స , తదానీమనివృత్తోఽపిప్రబోధవెలాయాం , మవస్తుతయాఽనాత్మతయా,స్మృతః , జాత్యాదిపికల్పితజాగ్ర

జ్యుపశాన్తాత్మాహ్యాత్మస్థోనసివర్తతె ॥ ౫౬ ॥యఏతెపితృదెవానామయనేవేదనిర్మితే।శాస్త్రేణచక్షుషావె
ద పుమాన్సోఽపినముహ్యతి ॥ ౫౭॥ఆదావన్తేజనానాంయోబహిరన్తఃపరాపరమ్।జ్ఞానంజ్ఞేయంవచో
'వాచ్యంతమోజ్యోతిశ్చయస్స్వయమ్ ॥ ౫౮ ॥అబాధితోఽపిహ్యాభాసోయథాఽవస్తుతయాస్మృతః।దుర్ఘ
టత్వాదైన్ద్రియకంతద్వదర్థవికల్పితమ్ ॥ ౫౯ ॥ క్షిత్యాదీనామిహార్థానాంఛాయానకతమోఽపిహి । నస
ఙ్ఘాతోవికారోఽపినపృథఙ్నాన్వితోమృషా ॥ ౬౦ ॥ ధాతవోఽవయవిత్వాచ్చతన్మాత్రావయవైర్వినా।
నస్యుర్హ్యసత్యవయవిన్యసన్నవయవోఽన్తతః ॥ ౬౧ ॥ స్యాత్సాదృశ్యభ్రమస్తావద్వికల్పేసతివస్తునః । జా

చ్ఛరీరమపి,తద్వ,దనాత్మా,ఆత్మధర్మాణాంనిత్యత్వాదీనాంతత్రదుర్ఘటత్వాదిత్యర్థః ॥ ౫౯ ॥ శరీరస్యసర్వత్రసర్వ
కాలెసర్వస్మిన్నప్యాత్మనావినాస్థిత్యభావాచ్ఛరీరమప్యాత్మాస్యాదితిశఙ్కానిరాసార్థమాహ ॥ క్షిత్యాదీనామపి ॥ క్షి
త్యాదీనాంపృథివ్యాదిపరిణామరూపాణాంవృక్షాణాం,ఛ్ఛాయాసఙ్ఘాతాదిష్వర్థేషు , నకతమోఽపి , సఙ్ఘాతవికారపృ
థగ్భూతతయాయావద్ద్రవ్యభావిషునకశ్చిదపేత్యర్థః ॥ తదేవవివృణోతి ॥ నసఙ్ఘాతఇతి ॥ వృక్షసఙ్ఘాతోనచ్ఛాయా,నాపివృ
క్షవికారః , నాపివృక్షాత్పృథక్వృక్షంహిత్వాస్థాతుంనయోగ్యః , నాన్వితః , నావినాభూతః యావద్వృక్షసత్తాకంనా
న్వితోఽపి , అర్థాభిప్రాయఃపుల్లిఙ్గనిర్దేశః , మృషాఅనిత్యా , ఎవంశరీరమప్యాత్మనావినాస్థిత్యభావాత్తత్ప్రతిచ్ఛాయా
సదృశం , నచాత్మసఙ్ఘాతశ్శరీరం , నచాత్మవికారః , నచాత్మానంహిత్వాతిష్ఠతి , నయావదాత్మభావిఅనిత్యత్వాత్ ,
అతోనాత్మశరీరమిత్యర్థః ॥ ౬౦ ॥ శరీరస్యానిత్యత్వాదాత్మప్రతిపత్త్యర్థంతత్తుల్యన్యాయమేవపృథివ్యాదిష్వ
నిత్యత్వముపపాదయతి ॥ ధాతవఇతి ॥ పృథివ్యాదయోధాతవః , అవయవిత్వాత్సఙ్ఘాతరూపత్వా , త్తన్మాత్రావయ
వైర్వినా , నస్యుః , అవయవవినాశెసఙ్ఘాతోనశ్యతీత్యర్థః , సఙ్ఘాతరూపత్వమేవప్రతిపాదయతి ॥ అసతీతి ॥ యతో
ఽవయవసఙ్ఘాతరూపోఽవయవీ, అతఏవా , వయవిన్యసతివినష్టె , అన్తతోఽవయవోఽసన్నేవ , అవయవిన్యనుపలభ్య
మానేఅవయవాఏవధాతవోనహ్యుపలభ్యన్తె, ఎవమవయవిత్వాదనిత్యంశరీరంనిత్యాత్మానభవతీత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ త
ర్హిస్థూలోఽహమితిప్రతీతిఃకథమిత్యపేక్షాయాంభ్రాన్తిరిత్యాహ ॥ స్యాత్సాదృశ్యమితి ॥ తత్రసంసర్గనిమిత్తాభ్రాన్తిరితిప్ర
తిపత్త్యర్థంసాదృశ్యనిమిత్తత్వంప్రతిక్షిపతి ॥ స్యాదితి ॥ ద్వయోరర్థయోః,జ్ఞానాదిగుణవికల్పేసతి,కస్యచిద్వస్తునః
నచిత్సాదృశ్యంభ్రమనుభేదనిమిత్తంస్యాత్ , దెహాత్మనోస్తుసమానజాతిగుణాద్యభావాత్సాదృశ్యమనుపపన్నం ఉష్ణం
జలమితివత్సం సర్గభ్రమఇత్యర్థసిద్ధం , ఎవమాత్మవిషయకజ్ఞానాభావేఽపిజానామినజ్ఞానామీతివిభాగప్రతిపత్త్యాదృష్టా

౫౬॥శ్లో పా ॥ జనస్థోఽపి.

స్తమాహ॥ జాగ్రత్స్వప్నావితి॥ కశ్చిత్సుప్తివేలాయామేవ సుప్తం ప్రబుద్ధం చాత్మానం పశ్యతి, యదా ప్రబుధ్యతే తదా స్వప్నదృష్టప్రబోధో న వాస్తవ ఇతి బుధ్యతే, ఏవమనాత్మవిదాం సంసారిణాం కదాచిదహం జానామీతి జ్ఞానం నిషేధశ్చాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానానువృత్తావేవ భవత ఇతి విధినిషేధతా॥ విధినిషేధా స్వప్నదృష్టస్వాపప్రబోధతుల్యా ఇత్యర్థః ॥౬౧॥ సంసారిణామాత్మజ్ఞానాభావాద్బాహ్యార్థవిషయజ్ఞానమప్యజ్ఞానతుల్యమిత్యుక్తం భవతి, యథా "తజ్జ్ఞానమజ్ఞానమతోఽన్యదుక్త"మితి, శాస్త్రవిరుద్ధార్థవిషయజ్ఞానభ్రాన్తిరియం జ్ఞానినాం నాస్తీత్యాహ ॥ భావాద్వైతమితి॥ యద్వా, ఏవం దేహావిలక్షణాత్మజ్ఞానినామపి యావత్స్థూలోఽహం బ్రాహ్మణోఽహమితి దేహాత్మభ్రమానువృత్తిస్తావత్ప్రయాణం తావద్విధినిషేధాత్మకశాస్త్రం వశ్యతేత్యాహ ॥ జాగ్రత్స్వప్నావితి ॥ యథా స్వప్నే జాగ్రత్స్వప్నౌ స్వాప్నజాగ్రత్స్వప్నావస్థే- స్వప్నపర్యన్తావేవ ప్రబుద్ధస్య తు తావుభావపి న వర్తేతే, ఏవం యావద్దేహాత్మభ్రమానువృత్తిస్తావద్విధినిషేధతా, స్థూలోఽహం బ్రాహ్మణోఽహమితి ప్రతీతే దేహాత్మనోరభేదే భ్రమమూలకత్వేన ప్రతిషిద్ధే కిమేవమేవ సర్వమద్వైతం భ్రమవిషయ, ముత కించిత్ప్రమితివిషయమప్యస్తీత్యాశఙ్కాయాం, యచ్ఛాస్త్రానుమతమద్వైతం తత్ప్రమావిషయం, తస్య ముక్తేరనుసన్ధేయమేవేతి వక్తుం తదనుమతం త్రివిధమద్వైతం దర్శయన్ తదనుసన్ధానస్య భ్రమమూలకద్వైతత్రయనిరాసకత్వమాహ॥ భావాద్వైతమితి ॥ యథా దేహాత్మనోరైక్యదర్శనే శాస్త్రానుమతోఽనుసన్ధేయస్తథా భావాద్వైతాదిరూపం త్రివిధమద్వైత, మాత్మనః స్వస్య, వర్తయన్, యద్వా, ఆత్మనో మనసో వర్తయన్, మనసి ప్రతిష్ఠితం కుర్వన్, అధ్యవస్యన్నితి యావత్, ఇహ, మునిః, పరమాత్మోపాసకః, స్వానుభూత్యా దేహవిలక్షణబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవేన, త్రీన్ స్వప్నాన్, భావాద్వైతకర్మాద్వైతద్రవ్యాద్వైతజ్ఞానాని భ్రమాత్మకాని, ధునుతే నిరస్యతి ॥౬౨॥ భావాద్వైతాదిస్వరూపం వివృణ్వన్ త్రివిధభ్రాన్తినిరాసం శ్లోకత్రయేణ వివృణోతి॥ కార్యకారణేతి॥ తత్రోపాదానస్య కార్యస్య చానన్యత్వప

గ్రత్స్వప్నౌ యథా స్వప్నే తథా విధినిషేధతా॥౬౧॥ భావాద్వైతం క్రియాద్వైతం ద్రవ్యాద్వైతం తథాఽఽత్మనః। వర్తయన్ స్వానుభూత్యేహ త్రీన్స్వప్నాన్ ధునుతే మునిః ॥౬౨॥ కార్యకారణవస్త్వైక్యదర్శనం పటతన్తువత్। అవస్తుత్వాద్వికల్పస్య భావాద్వైతం తదుచ్యతే ॥౬౩॥ యద్బ్రహ్మణి పరే సాక్షాత్సర్వకర్మసమర్పణమ్। మనోవాక్తనుభిః పార్థ క్రియాద్వైతం తదుచ్యతే ॥౬౪॥ ఆత్మజాయాసుతాదీనామన్యేషాం సర్వదేహినామ్। యత్స్వార్థకామయోరైక్యం ద్రవ్యాద్వైతం తదుచ్యతే ॥౬౫॥ యద్యస్య చానిషిద్ధం స్యాద్యేన యత్ర

రోభావాద్వైతవిషయశ్లోకః, యః, కార్యకారణయోర్వస్తునోరైక్యదర్శనం, తద్భావాద్వైతం- కార్యకారణయోరైక్యే పటతన్తువదితి దృష్టాన్తః, యథా తన్తూనామేవ వ్యతిషఙ్గవిశేషభాజాం నామరూపాత్మకావస్థాన్తరాపత్త్యా పటావస్థత్వమితి పటస్య తేభ్యోఽనన్యత్వం తద్వత్కృత్స్నం జగచ్చిదచిదీశ్వరాత్మకం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాద్బ్రహ్మణోఽనన్యదిత్యేతద్భావాద్వైతం- భావయోః, కార్యకారణవస్తునోరద్వైతం భావాద్వైతం, అవస్తుత్వాద్వికల్పస్యేత్యనేన భావద్వైతం నిరస్యతి వికల్పస్యోపాదానాతిరిక్తద్రవ్యకల్పనరూపజ్ఞానస్య- వస్తుత్వాద్వస్తుశూన్యత్వాత్, న హి భావయోః ద్వైతం, కిన్త్వద్వైతమేవేత్యర్థః, ఏవమసత్కార్యవాదభ్రమో నిరస్తః ॥౬౩॥ క్రియాద్వైతం వివృణోతి॥ యదితి॥ హే పార్థ, సాక్షాత్పరబ్రహ్మణి- యత్, కరణత్రయేణ- సర్వకర్మణాం- సమర్పణం, తత్, క్రియాణామద్వైతం- భగవదారాధనత్వేన సర్వకర్మణామేవ ఫలావచ్ఛేదః, క్రియాద్వైతం, అనేన కర్మణామీశ్వరప్రీతిమనపేక్ష్య స్వాతన్త్ర్యేణ ఫలవత్త్వభ్రమో నిరస్తః ॥౬౪॥ ద్రవ్యాద్వైతం వివృణోతి॥ ఆత్మేతి॥ అర్థశబ్దో ధనపరః, కామశబ్దః- కామ్యస్రక్చన్దనాదిభోగ్యవస్తువిషయః- స చ భోగోపకరణభోగస్థానాదిప్రదర్శనార్థః- యత్- అర్థకామయోః, ఆత్మజాయాదిసర్వదేహినాం, ఐక్యం, తద్ద్రవ్యాద్వైతం, విత్తగృహక్షేత్రపాత్రస్రక్చన్దనాదీనామాత్మజాయాద్యనేకభోక్తృవర్గసాధారణత్వం ద్రవ్యాద్వైతమిత్యర్థః, ఏతేన గృహాదీనాం స్వాసాధారణత్వభ్రమో నిరస్తః, యద్వా, ద్రవ్యయోశ్చిదచిద్ద్రవ్యయోరద్వైతం, ద్రవ్యాద్వైతం- తత్ర- చిదచిదద్వైతం దర్శయతి ॥ ఆత్మజాయేతి ॥ ఆత్మాదీనాం, సర్వదేహినాం జీవానాం, జ్ఞానైకాకారత్వేనైకరూప్యేణ దర్శనం చిదద్వైతం ప్రకారాద్వైతం, అర్థకామాదీనాం సర్వేషామచిత్పరిణామరూపత్వేన దర్శనమచిదద్వైతం, ఏవం ప్రతిశరీరం జీవానామన్యాకారభ్రమః అర్థకామాదీనామచిదన్యపరిణామరూపత్వభ్రమశ్చ నిరస్తః, జ్ఞానాద్వైతమితి పాఠేఽప్యేవంవిధదర్శనం జ్ఞానాద్వైతమిత్యర్థః ॥౬౫॥ న కేవలం త్రివిధమేవాద్వైతమనుసన్ధేయం, మపత్యన్యదపి శాస్త్రానుమతం చేత్తదపీత్యాహ॥ యదితి ॥ హే నృప, యేన శాస్త్రేణ- యస్య పుంసః, యస్య వస్తునః- యతో యస్మా

ద్వస్తువస్సకాశాత్, స్వదద్వైతం, చ నిషిద్ధం-కిన్తు, సుమతం-సపుమాన్-తేనాద్వైతేన-అనుసన్ధీయమానేనేతి శేషః-తదను స్థానపూర్వకమేవ-కర్మాణి-కర్తవ్యానీ, హితకుర్యాత్-అన్యైః,శాస్త్రనిషిద్ధైస్తు, నకుర్యాత్-యతోఽయ-మనాపదిన పిద్యతే ఆపత్సం సారోయత-స్తస్యాం జ్ఞాననిష్ఠాయాం,వర్తమానః-యథా ,,వాచారమ్భణంవికారోనామధేయం-వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిరేకేహకురునన్దనే ,, త్యాదిశాస్త్రైణ, *భావాద్వైతాదికంప్రతిపాద్యతే-తథాప్రకారాద్వైతప్రకార్యద్వైతగురుదైవతాద్వైతాదికమపిశాస్త్రైః ప్రతిపాద్యతఇతితదప్యుపాదేయమేవేత్యభిప్రాయేణాయంశ్లోకః - ప్రవృత్తః,తత్రప్రకార్యద్వైతంనామబ్రహ్మాద్వైతం ,, సర్వంఖల్విద,, మిత్యాదిబ్రహ్మప్రకరణేషుసామానాధికరణ్యేనబ్రహ్మాద్వైతప్రతిపాదనాత్,సామానాధికరణ్యస్యచప్రకారభేదవిశిష్టి , ప్రకారైక్యకత్వపరత్వాచ్చబ్రహ్మాద్వైతమేవప్రకార్యద్వైతం ,,నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానా ,, మిత్యాదిశ్రుతిభిర్జీవస్వరూపాభేదప్రతిపాదనేనస్వరూపేణభేదానుపపత్తేఃబద్ధముక్తాదివ్యవస్థానుపపత్తేస్సుఖాదివ్యవస్థానుపపత్తేశ్చ - క్వచిజ్జీవైకత్వప్రతిపాదనం ప్రకారైక్యాభిప్రాయకమేవేతితదద్వైతమేవప్రకారాద్వైతం ,, ఆచార్యంమాంవిజానీయాత్ , ఆచార్యదేవోభవ,ఆచార్యస్సహరిస్సాక్షాచ్చరరూపీనసంశయ ,, ఇత్యాదిభిర్గురుదైవతాదీనామప్యద్వైతంప్రతిపాద్యతఏవ * ॥ ౬౬ ॥ *యత్పృష్టం ,,గృహస్థఏతాంపదవీంవిధినాయేనచాఞ్జసా-యాయాద్దేవఋషేబ్రూహిమాదృశోగృహమూఢధీ, రితి- తస్యోత్తరముక్తముపసంహరతి॥ఏతైరితి॥ హేరాజన్- వేదోక్తైరితివేదశబ్దస్తన్మూలకస్మృతిపురాణాదీనామపిప్రదర్శనార్థః - వేదాదిభి - రుక్తైఃకర్తవ్యత్వేనోక్తైః- ఏతైర్భావాద్వైతానుసన్ధానాదిభి-రన్యైర్దేహాత్మజీవేశ్వరాదిభేదానుసన్ధానై-స్స్వస్వవర్ణా

యతోనృప । స తేనే హిత కర్మాణి నరో నాన్యైః కథఞ్చన ఆపది॥౬౭॥ ఏతైరన్యైశ్చ వేదోక్తైర్వర్తమానస్స్వకర్మభిః । గృహేఽప్యస్య గతిం యాయాద్రాజం స్తద్భక్తిభాఙ్నరః ॥ ౬౮॥ యథాహి యూయం నృపదేవ దుస్త్యజాదాపద్గణాదు*త్తరతాఽఽత్మనః ప్రభోః । యత్పాదపఙ్కేరుహ సేవయా భవానహార్షీ న్నిర్జిత దిగ్గజః క్రతూన్ ॥ ౬౯ ॥ అహం పురాఽభవం కశ్చిద్గన్ధర్వ ఉపబర్హణః । నామ్నాఽతీతే మహాకల్పే గన్ధర్వాణాం సుసమ్మతః ॥ ౭౦ ॥ రూపపేశలమాధుర్యసౌగన్ధ్యప్రియదర్శనః । స్త్రీణాం ప్రియతమో నిత్యం మత్తస్స్వపురలమ్పటః ॥ ౭౧ ॥ ఏకదా దేవసత్రే తు గన్ధర్వాప్సరసాం గణాః। ఉపహూతా విశ్వసృగ్భిర్హరిగాథోపగాయనే ॥ *ఆగాయం తద్విదిత్వాఽహం స్త్రీభిః పరివృతో గతః। జ్ఞాత్వా విశ్వసృజ స్తన్మే హేళనం శేపురోజసా ॥ ౭౩ ॥

శ్రమోచితకర్మభిశ్చ- తస్యభగవతో , భక్తిభాక్భక్తింకుర్వన్ - గృహేఽపి-జనఃగృహస్థోపిజనఃఅస్యశ్రీకృష్ణస్యగతిం-యాయాత్-ముక్తింప్రాప్నుయాదిత్యర్థః * ॥ ౬౮ ॥ *,,మాదృశోగృహమూఢధీ,,రిత్యనేనాభిప్రేతాం స్వస్యముక్తిదౌర్లభ్యశఙ్కాంకిమ్మునర్మన్యమేననిరాకరిష్యమాణస్త్వావచ్ఛ్రీకృష్ణసేవయైవతరిష్యసీత్యాహ॥ యథేతి ॥ హేనృపదేవ-యథా-ప్రభోస్సర్వశక్తే-రాత్మనోఽత్తరాత్మనః-శ్రీకృష్ణాదేవహేతోః,యూయం,దుస్త్యజా -దాపదాంగణాత్-ఉత్తరత అఙ్గభావఃఅన్వాదేశాభావఆత్మనేపదంచార్షాణి॥ఉదతరతఉత్తీర్ణాః - యథాచ- భవాన్-యస్యశ్రీకృష్ణస్య-పాదపఙ్కజయోః-సేవయాహేతుభూతయా,నిర్జితాఃదిగ్గజాఃదిక్పాలకాః , యేన - తాదృశస్స-న్మహార్షిభిస్సహక్రతూ,నకార్షీ దితిశేషః,తథా-తస్యైవ సేవయామోక్ష్యసఇత్యధ్యాహారః *॥౬౯॥ *లబ్ధతదీయసేవామాత్రేణహేతునామాదృశానాంముక్తిసమ్భవేకింపునస్సాక్షాల్లబ్ధతత్సేవానాంతాదృశానామితిప్రతిపాదనార్థంస్వస్యపూర్వజన్మవృత్తాన్తమాహ ॥ అహమితి॥ అతీతేబ్రహ్మకల్పే-పూర్వజన్మన్యహం,నామ్నా-ఉపబర్హణఇతిప్రసిద్ధః - కశ్చి-ద్గన్ధర్వః , అభూవం,ఆత్మానంవిశినష్టి-గన్ధర్వాణాం-సుసమ్మతః * ॥ ౭౦ ॥ *రూపాదిభిః,ప్రియదర్శనఃప్రియంయథాభవతితథాదృశ్యతఇతితథా,రూపంసౌన్దర్యం , పేశలంసౌకుమార్యందృష్టిచిత్తాపహారిత్వేనరసావహత్వం , సౌగన్ధ్యంస్రక్చన్దనాదిగన్ధవత్త్వంరూపాదిభిః, ప్రియందర్శనంయస్యేతివా,స్త్రీణాం-నిత్యంసదా-ప్రియతమః,మత్తః - ఉరుఅధికం , లమ్పటఃవిషయలాలసః,ఏవంభూతోఽహంస్థితః *॥౭౧ ॥ *తత్రైకదా-దేవసత్రేహరిగుణానుభవాత్మకేబ్రహ్మసత్రే-విశ్వసృగ్భిః,ప్రజాపతిభిః,హరికథాగాయనేనిమిత్తే,తదర్థ,మప్సరసాంగణా,ఉపహూతాః *॥ ౭౨ ॥ *తదాఅహమపి,తద్గన్ధర్వాహ్వానంజానన్,స్త్రీభిః, పరివృతో,గాయన్హరీతరగాథాఃగాయన్- తత్రగతః , అగాయన్నితిపాఠే,అగాయన్నేవగతఇత్యర్థః,త-న్మే మమ-హేలనమపరాధంజ్ఞాత్వా,విశ్వసృజః-ఓజసాతపోబలేన-శేపుః, * ॥ ౭౩ ॥ *శాపమేవాహ॥యాహీతి ॥కృతం హేల

వం యేన-సత్వం -నష్టాశ్రీర్గన్ధర్వశోభా యస్య స తాదృశః, ఆశు - శూద్రత్వం-యాహి- శూద్రయోనిం ప్రాప్నుహీతి, తావ- త్తదా అహం, దాస్యాం శూద్ర్యాం-జజ్ఞే జాతః, తత్రాపి శూద్రజన్మన్యపి- బ్రహ్మవాదినాం- శుశ్రూషయా-అనుషఙ్గేణ తత్సఙ్గేన చ హేతునా-అస్మిన్, కల్పే-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-పుత్రతాం -ప్రాప్తః ❁ ॥ ౭౪ ॥ ❁ అధ్యాయద్వయోక్తార్థ ముపసంహరన్ తచ్ఛ్రవణ తదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ధర్మ ఇతి॥ తే తుభ్యం- గృహమేధీయో-ధర్మో వర్ణితః, పాపనాశనః, యేన గృహమేధీ యేన ధర్మేణ శ్రుతేనానుతిష్ఠితేన చ-గృహస్థః, న్యాసినాం భగవతి సంన్యస్తాత్మనాం-పదవీం ముక్తిరూపా, మియాత్ప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥౭౫ ॥ ❁ త్వంతు కృతార్థ ఏవేతి హర్షేణ పూర్వశ్లోకానేవ పునః పఠతి॥ యూయమితి॥ శ్లోకాః, పురస్తాదేవ వ్యాఖ్యాతాః కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః-నిర్దోషనిర్దుఃఖసుఖరూపవిజ్ఞానమయః - విధికృన్నియోగకారీ॥ వస్తుతయా ఇదంతయా ❁ ॥ ౭౬॥౭౭॥౭౮॥ ❁ స్కన్ధాదావుపక్రాన్తం, మత్ప్రోదాహృతః-పూర్వమితిహాసస్సురర్షిణే,, తినాగదయుధిష్ఠిరసంవాదముపసంహరతి భగవాన్ శుకః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం-దేవర్షిణా, ప్రోక్తం-నిశామ్యాకర్ణ్య- భరతర్షభో యుధిష్ఠిర-స్సుప్రీతః , కృష్ణం శ్రవణవేలాయాం పార్శ్వే స్థితం , చశబ్దాద్దేవర్షిం చ-ప్రేమ్ణా, విహ్వలః, పూజయామాస ❁॥ ౭౯ ॥ ❁ తతః-పూజితౌ, దేవర్షిః, కృష్ణపార్థౌ, ఉపామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య , తాభ్యామనుజ్ఞాతః, ప్రయయౌ, పార్థో యుధిష్ఠిరః-శ్రీకృష్ణం-పరబ్రహ్మాభిన్నం-శ్రుత్వా, పరమవిస్మితః నిరతిశయాశ్చర్యయుక్తో-బభూవ ❁॥౮౦॥ ❁ యత్పృష్టం

యాహి త్వం శూద్రతామాశు నష్టశ్రీః కృతహేలనః । తావద్దాస్యామహం జజ్ఞే తత్రాపి బ్రహ్మవాదినామ్। శుశ్రూషయానుషఙ్గేణ ప్రాప్తోఽహం బ్రహ్మపుత్రతామ్॥ ౭౪ ॥ధర్మస్తే గృహమేధీయో వర్ణితః పాపనాశనః। గృహస్థో యేన పదవీమఞ్జసా న్యాసినామియాత్ ॥ ౭౫ ॥ యూయం నృలోకే బత భూరిభాగా లోకం పునానా మునయోఽభియాన్తి। యేషాం గృహానావసతీతి సాక్షాద్గూఢం పరం బ్రహ్మ మనుష్యలిఙ్గమ్ ॥౭౬ ॥స వా అయం బ్రహ్మ మహద్విమృగ్యం కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః । ప్రియస్సుహృద్వః ఖలు మాతులేయ ఆత్మాఽర్హణీయో విధికృద్గురుశ్చ ॥ ౭౭ ॥ న యస్య సాక్షాద్భవపద్మజాదిభీ రూపం ధియా వస్తుతయోపవర్ణితమ్। మౌనేన భక్త్యోపశమేన పూజితః ప్రసీదతామేష స సాత్వతాం పతిః ॥ ౭౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి దేవర్షిణా ప్రోక్తం నిశమ్య భరతర్షభః। పూజయామాస సుప్రీతః కృష్ణం చ ప్రేమవిహ్వలః ॥ ౭౯ ॥ కృష్ణపార్థావుపామన్త్ర్య పూజితః ప్రయయౌ మునిః। శ్రుత్వా కృష్ణం పరం బ్రహ్మ పార్థః పరమవిస్మితః ॥౮౦॥ ఇతి దాక్షాయణీనాం తే పృథగ్వంశాః ప్రకీర్తితాః। దేవాసురమనుష్యాద్యా లోకా యత్ర చరాచరాః ॥౮౧ ॥ ****************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం ********

*********** సప్తమస్కన్ధే , పఞ్చదశోఽధ్యాయః. శ్రీగోపాలకృష్ణా[illegible]మస్తు. ***********

షష్ఠస్య తృతీయాధ్యాయాదౌ ,, దేవాసురనృణాం సర్గో నాగానాం మృగపక్షిణాం,, మిత్యాదినా-తస్యోత్తరం తతః ప్రభృత్యేతావత్పర్యన్తేనోక్తముత్తరప్రశ్నాన్తరావసరప్రదానాయోపసంహరతి॥ ఇతీతి॥ఇతీత్థం, దాక్షాయణీయానాం దిత్యాదీనాం-వంశాః - పృథక్ తత్తత్పరంపరానుపూర్వ్యా, ప్రకీర్తితాః, యత్రవంశేషు-దేవాదయ-శ్చరాచరాత్మకాః , జాతా ఇతి శేషః, యద్యపి దాక్షాయణీవంశవర్ణనోపసంహారష్షష్ఠాన్త ఏవ కర్తవ్యస్తత్రైవ సమాప్తేః , తథాపి తద్వంశాన్తర్భూతదితిజప్రసఙ్గానుప్రసక్తశఙ్కా-పరిహారతదనుప్రసక్తవర్ణనాత్మకత్వాదస్య స్కన్ధస్యైతదన్త ఏవ దాక్షాయణీవంశవర్ణనముపసంహృతమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥౮౧॥ ❁ ****************************

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయః పారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమల

పరిచర్యాప్రసన్నతత్ప్రాప్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య

వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవత

వ్యాఖ్యాయాం , సప్తమస్కన్ధే , పఞ్చదశోఽధ్యాయః. ****************

సప్తమస్కన్ధవ్యాఖ్యా సమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః

సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.

***********హరిః ఓం తత్సత్ ***********

శ్రీశుభమస్తు
శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

అష్టమస్కన్ధవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః.

తృతీయే “ స్వాయంభువస్యచమనోర్వంశః పరమసమ్మతః „ ఇతిపృష్టం-తద్వంశకథనం ప్రక్రమ్యతావత్తత్రతద్దుహితుర్దేవహూత్యావంశఃకథితః - చతుర్థేత్వాకూతిదేవహూత్యోస్తద్దుహిత్రోర్దేవహూతిదుహితౄణాంవంశమభిధాయాథస్వాయంభువపుత్రవంశముపక్రమ్యతావదుత్తానపదస్యసన్తతింసావశేషామభిధాయాన్తరాగర్భిణీన్యాయేనప్రసక్తాత్ప్రియవ్రతస్యవంశఃపఞ్చమేకథితః. షష్ఠేతుపునఃప్రసక్తానుప్రసక్తకథనాన్తరముత్తానపదఏవవంశోఽవశిష్టఃకథితః - సప్తమేతుతదనుప్రసక్తముక్తం - తదేవంస్వాయంభువమనువంశకథనవ్యాజేనబహుధాభగవతోజన్మకర్మగుణాదిషూపవర్ణితేష్వపినస్తానేవశుశ్రూషుస్తుల్యన్యాయాదన్యేష్వపిమనువంశేషుకథ్యమానేషుహరేర్జన్మాదికథనమర్థాత్ప్రసక్తమేవభవిష్యతీత్యాలోచ్యప్రాధాన్యేనాన్యాన్మనూన్సవంశాన్పృచ్ఛతిరాజా ॥ స్వాయంభువస్యేతి త్రిభిః॥తత్రోక్తమనువదతి - పాదత్రయేణ

రాజోవాచ ॥ స్వాయంభువస్యేహ ❀ గురో వంశోఽయంవిస్తరాచ్ఛ్రుతః । యత్రధర్మాశ్చవివిధాశ్చాతుర్వ
ర్ణ్యాశ్రితాశ్శుభాః ॥ యత్రవిశ్వసృజాంసర్గోమనూనన్యాన్వదస్వనః ॥ ౧ ॥ యత్రయత్రహరేర్జన్మకర్మాణిచమ
హీయసః।గృణన్తికవయోబ్రహ్మంస్తానినోవదశృణ్వతామ్॥ ౨ ॥సర్వమన్వన్తరేబ్రహ్మన్భగవాన్విశ్వభావనః॥
కృతవాన్కురుతేకర్తాహ్యతీతేఽనాగతేద్యవా॥ ౩ ॥బ్రహ్మరాతఉవాచ॥మనవోఽస్మిన్వ్యతీతాష్షట్కల్పేస్వా
యంభువాదయః । ఆద్యస్తుకథితోయత్రదేవాదీనాంచసంభవః॥ ౪ ॥ఆకూత్యాందేవహూత్యాంచదుహిత్రో
స్తస్యవైమనోః । మూర్తిభ్యాంపుత్రతాంప్రాప్తోభగవాన్సమహేశ్వరః ॥ ౫ ॥ శ్రుతంత్వయాభగవతఃకపిల
స్యానువర్ణితమ్ । ఆఖ్యాస్యేభగవాన్యజ్ఞోయచ్చకారకురూద్వహ॥ ౬ ॥విరక్తఃకామభోగేషుశతరూపాపతిర్వి

హేగురో గురోరితిపాఠేగురోస్త్వత్తః-ఇహపూర్వత్రగ్రన్థే-స్వాయంభువస్యమనోర్వంశో-విస్తరాచ్ఛ్రుతః.వంశంవిశినష్టి-యత్రవంశే-విశ్వసృజాంమరీచ్యాదీనాం-మనుకన్యాసుపుత్రపౌత్రాదిరూపస్సర్గః-అథ-నఃఅస్మభ్యం-అన్యాన్మనూన్-స్వవస్వ-సచరిత్రాన్సవంశాన్కథయేత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ యత్రయత్రమన్వన్తరే- మహీయసఃనిస్సమాభ్యధికస్య-హరేః-జన్మాన్యవతారరూపాణి - కర్మాణిచేష్టితానిచ-కవయోవిద్వాంసః-గాయన్తి - తాన్యపి-చరిత్రాణి-శృణ్వతాంశ్రోతుంప్రవృత్తానాంనఃఅస్మాకం-వదకథయ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ హేబ్రహ్మన్-యస్మిన్-మన్వన్తరే- మనోరన్తరమవస్థానదశాతస్మిన్-విశ్వభావనః విశ్వపాలకో-భగవాన్-కృతవాన్-యస్మిన్నతీతే-యత్కృతవాన్- యస్మిన్ననాగతే - యత్కర్తాకరిష్యతి - యస్మిన్వర్తమానేయత్కరోతి-తద్వదేత్యన్వయః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఏవమాపృష్ట ఆహమునిః॥మనవఇతి॥అస్మిన్కల్పే- స్వాయంభువాదయః-షణ్మనవో-వ్యతీతాః-తత్రాద్యఃస్వాయంభువోమనుః-తుభ్యం - కథితఃసచరిత్రస్సవంశశ్చకథితః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తస్యస్వాయంభువస్యమనోః - దుహిత్రోః-ఆకూత్యాం,దేవహూత్యాంచభగవాన్ - మహేశ్వరస్సర్వేశ్వరో - మూర్తిభ్యాంకపిలాఖ్యయజ్ఞాఖ్యమూర్తిభ్యాం-పుత్రతాంప్రాప్తః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తత్ర,భగవతఃకపిలస్యానువర్ణితంతృతీయస్కన్ధ ఇతి శేషః-అనువర్ణితంచరిత్రంత్వయా-శ్రుతమేవ-అధునా- యజ్ఞాఖ్యో-భగవాన్ - యచ్చకార - తచ్చేష్టితం-హేకురూద్వహ-ఆఖ్యాస్యేకథయిష్యామి-యద్యపిమన్వన్తరాన్తరకథనమేవప్రతిజ్ఞాతవ్యం-తేషామేవప్రాధాన్యేనపృష్టత్వాత్ - తథాపి-భావజ్ఞోమునిర్భగవద్గుణకర్మజన్మాదిశుశ్రూషయైవాపృష్టమిత్యాలోచ్యాద్యమన్వన్తరస్థస్యయజ్ఞాఖ్యస్యభగవతశ్చరిత్రస్యాకథితత్వాత్తదేవకథయితుంప్రతిజానీతే- అర్థాత్తత్కథనేమన్వన్తరాన్తరకథనమపిప్రసక్తమేవభవిష్యతీతిమునేరభిప్రాయః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తత్రయజ్ఞస్యభగవతశ్చరిత్రంవివక్షుస్తదుపోద్ఘాతతయాస్వాయంభువస్యమనోర్వృత్తాన్తమాహ॥విరక్తఇత్యాదినా॥యద్యపికపిలోఽపితన్మన్వన్తరావతారరూపఏవ-తథాపి-తస్యజగత్పాలనానధికృతత్వాత్కేవలంజ్ఞానయోగప్రవర్తనాదికృత

౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ గురోర్వంశః.

త్వాత్తచ్చరిత్రస్యకథితత్వ ప్రదర్శనాచ్చయజ్ఞోయచ్చ కారతదాఖ్యా స్యఇత్యుక్తంశతరూపాయాః- పతిర్భర్తా-విభుస్స్వా
యంభువోమనుః-కామ్యన్తఇతికామాశ్శబ్దాదయోవిషయా - స్తేషాం-భోగేషు-విరక్తః రాజ్యం - విసృజ్య-తపసేతపః కర్తుం-
సభార్యో-వన-మావిశత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ సునన్దాయాంసునన్దాతీరే-పదైకేనైవ-భువం-స్పృశన్-వర్షశతం-ఘోరందుశ్చ
రం-తప- స్తప్యమానఃకుర్వాణో-హేభారత-ఇదంవక్ష్యమాణ మన్వాహజజాప ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తజ్జపితాంమన్త్రోపనిషదమేవా
హ ॥ యేనేతి॥విశ్వంజగ-ద్యేనపరమాత్మనా-చేతయతే ప్రవృత్తిక్షమంభవతి-సత్తాస్థితిప్రవృత్తిమద్భవతీత్యర్థః యంపరమా
త్మానం-విశ్వంకర్తృ-నచేతయతేతతోఽభయత్రహేతుమాహ ॥ యఇతి॥అస్మిన్లోకే- శయానేసతి-స్వాస్మపరమాత్మయా
థాత్మ్యజ్ఞానాభావేనమాయాపారవశ్యేనదేహాత్మభ్రమాదినాచశయానతుల్యేసతి - యోజాగర్తిసర్వంయుగపత్సాక్షా
త్కరోతి - అయం - లోక- స్తం - పరమాత్మానం - నవేద , సతుపరమాత్మా-లోకంవేద-అత్రవిశ్వశబ్దోజీవవర్గపరః ,
అచేతనవర్గస్య పరమాత్మనాపిచేతనీకర్తుమశక్య త్వాత్తస్యజ్ఞాతృత్వప్రసక్త్యభావేననాయంవేదేతినిషేధాయోగాచ్చ -
యథాఅచేతనం నవేద - తద్వచ్చేతనోఽపినతం వేదేతిదృష్టాన్తాభిప్రాయేణచిదచిదాత్మకజగత్పరోవా - ఏవంచ
యేనచేతయతేవిశ్వమిత్యనేనకృత్స్నం జగత్తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమదిత్యుక్తం భవతి - యతోయదధీనసత్తాది
మజ్జగ- దతఏవ - యం నచేతయతేనతం స్వాయత్తసత్తాదిమన్తం కరోతీతి విశ్వం చేతయతేన యమిత్యస్యార్థః - ప
రమాత్మనశ్చేత యితృత్వే విశ్వస్యతదభావేచనిత్యం ప్రకృత్య పారవశ్యేనయుగపత్సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వం హేతుత
యోచ్యతేయోజాగర్తిశయానేఽస్మిన్నిత్యనేన - యతోజాగర్త్యతఏవనతంశయానోవేదకస్తుజాగ్రత్స ఏవతద్విశ్వంవేదే
త్యర్థః,యేనచేతయతఇత్యస్యశ్లోకస్యస్థానేక్వచిత్పుస్తకేషు“వాసుదేవోవసత్యేషసర్వదేహేష్వనన్యదృక్ - యేనాయంతప
తేవిశ్వంవిశ్వవీర్యంయతస్తప„ఇతిశ్లోకఃపఠ్యతే , తత్రాయమర్థం-అనన్యదృక్ అనన్యాపేక్షఃయుగపత్సర్వసాక్షాత్కర్తాస
ర్వేషుచిదచిదాత్మకేషుదేహేషు-వసతి-యత - స్తత - ఏషవాసుదేవఃవాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః - తతోఽనన్యదృగి

ఘుః। విసృజ్యరాజ్యంతపసేసభార్యోవనమావిశత్॥ ౭ ॥సునన్దాయాంవర్షశతంపదైకేనభువంస్పృశన్।తప్య
మానస్తపోఘోరమిదమన్వాహభారత॥ ౮ ॥మనురువాచ॥ ❁ యేనచేతయతేవిశ్వంవిశ్వం చేతయతేనయమ్।
యోజాగర్తిశయానేఽస్మిన్నాయంతంవేదవేదసః ॥ ౯ ॥ ❁ ఆత్మావాస్యమిదంసర్వంయత్కించిజ్జగత్యాంజ
గత్ । తేనత్యక్తేనభుఞ్జీథామాగృధఃకస్యస్విద్ధనమ్॥ ౧౦ ॥యంనపశ్యతిపశ్యన్తంచక్షుర్యస్యనరిష్యతి।తంభూ

త్యనేనదేవశబ్దార్థఉక్తః - అన్యానపేక్షస్య తేజసాదీప్యమానత్వం హిదేవశబ్దార్థః-వసత్యేషసర్వదేహేష్విత్యనేనవాసు
శబ్దార్థఉక్తఃఇదమధికరణవ్యుత్పత్తేరప్యుపలక్షణం - వసతీతివాసుః - వసత్యస్మిన్నితివావాసుః-ఇతిద్వేధావ్యుత్పత్తేస్తత్రత
త్రప్రదర్శితత్వాత్ - అనన్యదర్శనంవిశినష్టి ॥ యేనానన్యదర్శనేన- అయంవాసుదేవోవిశ్వం-తపతేపర్యాలోచయతి-విశ్వస్య
సృష్టిస్థిత్యాదికమాలోచయతీత్యర్థః-యతఏవంభూతమనన్యదర్శనం - తత, స్తపఃవిశ్వపర్యాలోచనాత్మకత్వమాపన్నమనన్య
దర్శనం - విశ్వవీర్యంకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మకవిశ్వస్యకారణభూతమితి - యేనచేతయతఇత్యనేనఅన్తఃప్రవిశ్యనియన్తృత్వ
రూపప్రయోజయితృత్వంసూచితమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవవ్యఞ్జయన్ లోకంశిక్షయమాణం“ఈశావాస్యమిదంసర్వ„మితిమన్త్ర
మేవశ్లోకరూపేణపఠతి ॥ ఆత్మావాస్యమితి॥ఈశశబ్దస్థానేఆత్మశబ్దపాఠఏవవిశేషః-జగత్యాం-య - జ్జగత్ చేతనాచేతనాత్మ
కం-సర్వ - మిదంవస్తు - ఆత్మనాపరమాత్మనాఅన్తఃప్రవిశ్యనియమనపూర్వకంభార్యం - ఆవాస్యంఅధిష్ఠేయం-యతస్సర్వ
మాత్మావాస్య-మత, స్తేనపరమాత్మనాత్యక్తేఽనధిష్ఠితే - అబ్రహ్మాత్మకేస్వతన్త్రేవస్తుని-నభుఞ్జీథాః నానుభవేః-అబ్రహ్మా
త్మకంస్వతన్త్రంవస్తునమన్యస్వేత్యర్థః-కర్మణఏవానుభోగవిషయత్వ వివక్షయాత్యక్తఇతిసప్తమీప్రయుక్తా- మాగృధఃతచ్ఛే
షభూతంసర్వందేహాతదనుబన్ధ్యాదికంస్వాత్మశేషత్వేనమాకాఙ్క్షీరిత్యర్థః-కృత్స్నస్యాచ్ఛేషత్వమేవకాక్వాదర్శయతి ॥ క
స్యస్విద్ధనమితి ॥ కృత్స్నమాత్మీయాదికంకస్యస్విద్ధనంనకస్యాపిస్వం - కింతుతస్యైవేతిభావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ యోజాగర్తీతి
సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వంసూచితంతదేవవ్యఞ్జయన్తమేవభజనీయంభజతహేలోకాఇత్యాహ ॥ యమితి ॥ యస్య-చక్షుర్జ్ఞా
నం నరిష్యతినక్షయమేష్యతి - జీవస్యేవనసంకోచంయాస్యతీత్యర్థః-అతఏవ - నిత్యమసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన-యుగపత్స
ర్వం,పశ్యన్తంసాక్షాత్కుర్వన్తం - యం - నపశ్యతికర్మణాసంకుచితజ్ఞానోలోకోనసాక్షాత్కరోతి తంసర్వజ్ఞంఇష్టప్రా
పణానిష్టనివర్తనక్షమం - దేవంస్వతేజసాదీప్యమానం-భూతానాం-నిలయమాశ్రయంధారకం - సుపర్ణం“ద్వాసుపర్ణాస

౯। శ్లో ❁ పా॥ వాసుదేవోవసత్యేషసర్వదేహేష్వనన్యదృక్। యేనాయంతపతేవిశ్వంవిశ్వవీర్యంయతస్తపః॥౯॥ ❁

యుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే ,, ఇతి సుపర్ణత్వేన రూపితం - అనేన జీవావినాభావేన తదన్తరాత్మతయా తద్ధితకారితయా చావస్థితమితి లభ్యతే ఉపధావత భజత ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తేన త్యక్తేన భుఞ్జీథా ఇతి సర్వస్య తదాత్మకత్వేన తద్వ్యతిరిక్తం స్వాభిష్టం వస్తు నాస్తీత్యుక్తం- అథ సర్వస్య తత్కారణకత్వాచ్చ న తదన్యదిత్యాహ ॥ నేతి ॥ తస్య సర్వకారణత్వం వక్తుం తస్యాపి కారణాన్తరశఙ్కాం వ్యుదస్యతి । నయస్యాద్యన్తౌ మధ్యం చేతి । కార్యమేవ వస్త్వాద్యన్తాదిమద్యత్ - స్వయమాద్యాదివిరహాత్సర్వకారణమిత్యర్థః- కారణత్వం చ నిమిత్తత్వరూపముపాదానత్వరూపం చోభయమప్యభిప్రేతం - తత్ర నిమిత్తత్వప్రయుక్తం వైషమ్యం పరిహరతి ॥ స్వః పరశ్చ యస్య నాస్తీతి ॥ దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యస్య తత్తజ్జీవకర్మమూలకత్వాన్న తస్యానుగ్రాహ్యో నిగ్రాహ్యశ్చ స్వతోఽస్తీతి భావః « అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యవగతం సృష్టేరనుప్రవేశపూర్వకత్వం సూచయన్ జీవానుప్రవేశయోగ్యతామాహ ॥ యస్య, నాన్తరం , బహిరితి తిలేషు తైలస్యేవ వేద్యామగ్నేరివ న వ్యవసితా వ్యాప్తిః, కిన్తు బహిరన్తస్సాధారణ్యేన యస్య జీవాదిషు వ్యాప్తిరిత్యర్థః , యస్మాదేవంభూతాత్పరమాత్మనః విశ్వస్యామూని ఆద్యన్తమధ్యాని సృష్టిలయరక్షణాని- భవన్తి యస్మాదితి హేత్వర్థే పఞ్చమీ - యతో హేతుభూతాదుపాదానాద్విశ్వస్యాదిః- యతో యస్మిన్ హేతుభూతేఽధికరణే విశ్వస్య - లయః- యతో యేన హేతుభూతేన కర్త్రా । విశ్వస్య రక్షణం భవతీత్యర్థః, యత్ యత ఏవం విశ్వోపాదానభూతే - స్తస్మా - ద్విశ్వమపి- త దేవ తదనన్యదేవ, జగదాకారేణ పరిణతస్స ఏవావతిష్ఠత ఇతి- తతోఽనన్యదేవ జగదిత్యర్థః - ఉపాదానత్వప్రయుక్తం వికారిత్వం పరిహరతి ॥ ఋతమితి- ఋతం సత్యం , స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ వికారరహితమిత్యర్థః - వికారాణాం స్వశరీరభూతచిదచిద్ద్వారకత్వాత్స్వతో నిర్వికారమేవ - కారణత్వోపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిగుణయోగమాహ- మహదితి గుణైర్మహత్ నిరతిశయబృహదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ శ్లోకచతుష్టయప్రతిపాదితవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైస్సం భూయ విశినష్టి - స ఇతి- సః, శ్లోకచతుష్టయగతయచ్ఛబ్దైర్నిర్దిష్టస్య ప్రతినిర్దేశపరస్తచ్ఛబ్దః- విశ్వం, కాయశ్శరీరం- యస్య , విశ్వకాయః - అత ఏవ పురుభిర్దేవమనుష్యాదినామభి- శ్శరీరవాచిభిరాత్మపర్యన్తబోధకై

తనిలయం దేవం సువర్ణముపధావత । ౧౧ ।నయస్యాద్యన్తమధ్యాని స్వః పరో నాన్తరం బహిః । విశ్వస్యామూని యద్యస్మాద్విశ్వం చ తదృతం మహత్ । ౧౨ ।స విశ్వకాయః పురుహూత ఈశస్సర్వస్య గోప్తా హ్యజరః పురాణః।
ధత్తేఽస్య జన్మాద్యజయాఽఽత్మశక్త్యా తాం విద్యయోదస్య నిరీహ ఆస్తే ॥ ౧౩ ॥ అథాగ్ర ఋషయః కర్మాణీహన్తే కర్మహేతవే । ఈహమానోఽపి పురుషః ప్రాయోఽనీహాం ప్రపద్యతే॥ ౧౪ ॥ ఈహతే భగవానీశో న హి తత్ర

ర్హూయతే అభిధీయత ఇతి పురుహూతః- సత్యః, నిర్వికారః- విశ్వకాయోఽపి విశ్వగతవికారైరస్పృష్ట ఇత్యర్థః - ఈశస్సర్వావస్థచేతనాచేతనయోర్నియన్తా , స్వయంజ్యోతిస్స్వప్రకాశః , అనన్యాపేక్షప్రకాశ ఇత్యర్థః - అజః జీవవత్కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః , పురాణః జగత్కారణభూతః - పురాఽపి నవో వా , అస్య విశ్వస్య , జన్మాదిక , మాత్మనస్స్వస్య , శక్త్యా అంశభూతయా అజయా ప్రకృత్యా , కరోతి , తాం చ , జాం విద్యయా నిత్యా విర్భూతాపరిచ్ఛిన్న స్వయాథాత్మ్యవిషయకజ్ఞానేన - ఉదస్య పరిహృత్య - తదపరవశో భూత్వా , నిరీహః జీవవదీహారహితః - స్వానన్దానుభవపూర్త్యాఽవాప్తసమస్తకామోఽనాదృతకామః « సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర ,, ఇతి శ్రుతేః , ఆస్తే సర్వాన్తరాత్మతయాఽస్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ నిరీహ ఆస్త ఇత్యేతదేవ వ్యఞ్జయితుం తావజ్జీవస్య తదభావమాహ ॥ అథేతి ॥ అథ నను అగ్రే ప్రథమం- ఋషయో జీవాః , ద్రష్టృత్వాత్ కర్మహేతవే- కర్మ హేతుర్యస్య తస్మై- కర్మసాధ్యసుఖరూపఫలార్థం- కర్మాణీహన్తే ఫలసాధనతయా కుర్వన్తీత్యర్థః , అనేన జీవస్యాపరిపూర్ణత్వం సూచితం , కర్మానుసారిబుద్ధ్యాయత్తప్రవృత్తిమజ్జీవప్రేరయితృత్వాత్పరమాత్మనః ప్రథమం జీవస్యైవ ప్రవృత్తిః అగ్రే ఋషయః కర్మాణీహన్త ఇత్యుక్తం , ఏవమీహమానోఽపి- పురుషో జీవః -ప్రాయశో , ఽనీహాం - ప్రపద్యతే- స్వవిహితకర్మసాధ్యఫలే నిస్పృహాం ప్రాయః ప్రపద్యతే- సుఖార్థతయా కృతైః కర్మభిర్దుఃఖప్రాప్తౌ తత్ర నిస్పృహామేవ ప్రాయశః ప్రతిపద్యత ఇత్యర్థః- సుఖార్థతయా విహితానాం కర్మణాం ప్రాయశో దుఃఖజనకత్వదర్శనాత్ ప్రాయోఽనీహాం ప్రపద్యత ఇత్యుక్తమ్ ❁ । ౧౪ ॥ ❁ భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః- ఈశః పరమాత్మా తు- ఈహతే జీవకర్మానుగుణమన్తరాత్మతయా యద్యపి ప్రేరయతి - తథాపి- న హి తత్ర విషజ్జతే స్వప్రేర్యజీవకర్మసాధ్యఫలేన రక్తో భవతి । తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి । ఆత్మలాభేన నిత్యం స్వానన్దానుభవలాభేనైవ పూర్ణస్సమగ్రః- అర్థః పురుషార్థో- యస్య- తాదృశః - అతో న విషజ్జన ఇత్యర్థః, న కేవలం స ఏవ న విషజ్జతే, అపి తు తమనుయే తమనువర్తమానా యే జనా- స్తేఽపి- నావసీదన్తి కర్మఫలేషు సక్తా న ఖిద్యన్తి - పరమాత్మన ఆత్మలాభపూర్ణార్థత్వేన కామానాసక్త్యుక్త్యా జీవస్యాపూర్ణత్వమేవ నిహతే హేతురిత్యుక్తం భవతి - ఈహమానోఽప్యనీహాం ప్రపద్యత ఇత్యనేన జీవస్య సుఖే స్పృహా దుఃఖే తు నిస్పృహేత్యు

ర్తమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైర్విశింషన్ శరణం వ్రజతి ॥ తమితి ॥ తముక్తవిధమీహమానం జీవకర్మా
నుగుణం ప్రేరయన్తం - నిరహఙ్కృతం అహఙ్కారరహితం - బుధం సర్వజ్ఞం నిరాశిషం నిరీహ - పూర్ణం ఆత్మలాభేనైవ పూ
ర్ణం - అనన్యచోదితం అన్యాప్రేర్యం - స్వాన్ స్వానువర్తినో భక్తజనాన్ - శిక్షయన్తం స్వసమానానాపాదయన్తం నిజవర్త్మసం
స్థితం స్వస్వభావే స్థితం - ప్రభుం సర్వశక్తిం, అఖిలాన్ ధర్మాన్ భావయతి పాలయతీతి తం - అహం - ప్రపద్యే శరణం వ్రజా
మి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇతి ఇత్థం - మన్త్రాత్మికాముపనిషదం - వ్యాహరన్తం జపన్తం - సమాహితచిత్తం, స్వాయమ్భువం మనుం - దృ
ష్ట్వా - అసురా - యాతుధానాశ్చ - క్షుధా సమిత్తేన - జగ్ధుమత్తుమభ్యద్రవన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తథాఽవసితాన్ మనుం హన్తుం స
ముద్యతాన్ - తాన్ అసురాన్ యాతుధానాంశ్చ - దృష్ట్వా - సర్వగతస్సర్వాన్తరాత్మా - భగవాన్ యజ్ఞాఖ్యః - యామైః యజ్ఞ
పత్నీసూతైః స్వపుత్త్రైః - దేవైః - పరివృతః - తాన్ - హత్వా - త్రివిష్టపం స్వర్గం - అశాసత్ అపాలయత్ - స్వయమేవేన్ద్రో బభూ
వేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తత్ర ప్రతిమన్వన్తరం మన్వాదయష్షడన్యేఽన్యే భవన్తి - తథాహి సూతో ద్వాదశే వక్ష్యతి « మన్వన్తరం
మనుర్దేవా మనుపుత్త్రాస్సురేశ్వరః । ఋషయోంఽశావతారాశ్చ పరేషడ్విధముచ్యతే » ఇతి, తత్రాద్యస్స్వాయమ్భువో మనుః -
ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ మనుపుత్త్రౌ - తోషప్రతోషసన్తోషభద్రశాన్తీడస్పతీధ్మకవివిభుస్వహ్నసుదేవరోచనాఖ్యా ద్వాదశ
యజ్ఞస్య పుత్త్రాః - ఏతత్ప్రభృతయో దేవాః - మరీచిప్రముఖాస్సప్తర్షయః - యజ్ఞో హరేరవతారః, ఇన్ద్రశ్చ స ఏవ - యద్యపి పృథగి
న్ద్రాభావాత్ - షాడ్విధ్యం నాస్తి తథాప్యత్ర మన్వన్తరే యజ్ఞో భగవానేవేన్ద్రాధిపత్యే జగద్రక్షణే చాధికృత ఇవాసీదితి తదధికారద్వ

విషజ్జతే । ఆత్మలాభేన పూర్ణార్థో నావసీదన్తి యేఽనుతమ్ ॥ ౧౫ ॥ తమీహమానం నిరహఙ్కృతం బుధం నిరాశిషం
పూర్ణమనన్యచోదితమ్ । స్వాన్ శిక్షయన్తం నిజవర్త్మసంస్థితం ప్రభుం ప్రపద్యేఽఖిలధర్మభావనమ్ ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశు
క ఉవాచ ॥ ఇతి మన్త్రోపనిషదం వ్యాహరన్తం సమాహితమ్ । దృష్ట్వాఽసురా యాతుధానా జగ్ధుమభ్యద్రవన్
క్షుధా ॥ ౧౭ ॥ తాంస్తథావసితాన్ వీక్ష్య యజ్ఞస్సర్వగతో హరిః । యామైః పరివృతో దేవైర్హత్వాఽశాసత్త్రివిష్ట
పమ్ ॥ ౧౮ ॥ స్వారోచిషో ద్వితీయస్తు మనురగ్నేస్సుతోఽభవత్ । ద్యుమత్సుషేణరోచిష్మత్ప్రముఖాస్తస్య చాత్మ
జాః ॥ ౧౯ ॥ తత్రేన్ద్రో రోచనస్త్వాసీద్దేవాశ్చ తుషితాదయః । ఊర్జస్తమ్భాదయస్సప్త ఋషయో బ్రహ్మవాదినః ॥
ఋషేస్తు వేదశిరసస్తుషితా నామ పత్న్యభూత్ । తస్యాం జజ్ఞే తతో దేవో విభురిత్యభివిశ్రుతః ॥ ౨౧ ॥ అష్టాశీతిస
హస్రాణి మునయో యే ధృతవ్రతాః । అన్వశిక్షన్ వ్రతం తస్య కౌమారబ్రహ్మచారిణః ॥ ౨౨ ॥ తృతీయ ఉత్తమో
నామ ప్రియవ్రతసుతో మనుః । సవనస్సృఞ్జయో యజ్ఞహోత్రాద్యాస్తత్సుతా నృప ॥ ౨౩ ॥ వసిష్ఠతనయాస్సప్త
ఋషయః ప్రమదాదయః । సత్యా వేదశ్రుతా భద్రా దేవా ఇన్ద్రస్తు సత్యజిత్ ॥ ౨౪ ॥ ధర్మస్య సూనృతాయాం తు
భగవాన్ పురుషోత్తమః । సత్యసేన ఇతి ఖ్యాతో జాతస్సత్యవ్రతైస్సహ ॥ ౨౫ ॥ సోఽనృతవ్రతదుశ్శీలానసతోఽక్ష
యరాక్షసాన్ । భూతద్రుహో భూతగణాంశ్చావధీత్సత్యజిత్సఖః ॥ ౨౬ ॥ చతుర్థ ఉత్తమభ్రాతా మనుర్నామ్నా
ఽథ తామసః । వృషాఖ్యాతిర్నరః కేతురిత్యాద్యా దశ తత్సుతాః ॥ ౨౭ ॥ సత్యకా హరయో వీరా దేవాస్త్రిశిఖ ఈశ

యమపేక్ష్య షాడ్విధ్యముపపాదనీయం - ద్వితీయాదిషు త్రిషు మన్వన్తరేషు మన్వాదికమాహ ॥ స్వారోచిష ఇతి యావద్గజేన్ద్రమో
క్షప్రశ్నమ్ ॥ అగ్నేస్సుతస్స్వారోచిషాఖ్యో ద్వితీయో మనురభవత్ - ద్యుమదాదయస్తస్యాత్మజాః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తత్ర ద్వితీయే
మన్వన్తరే - రోచనో - భగవతో యజ్ఞస్య పుత్త్ర ఏవేన్ద్రో బభూవ - దేవాస్తు, తద్వ్యతిరిక్తాస్తుషితసంజ్ఞాస్తోషాదయ ఏకాదశ, ఆ
దిశబ్దాదన్యే చాభవన్ - ఊర్జస్తమ్భాదయస్సప్త బ్రహ్మవాదినః ఋషయో బభూవ, ఏవం మన్వాదయః పఞ్చోక్తాః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁
అథావతారమాహ ॥ ఋషేస్త్వితి ॥ వేదశిరసః - ఋషేః - తుషితేతి ప్రసిద్ధా - భార్యా - బభూవ, తస్యాం తుషితాయాం - భగ
వాన్ - దేవైః ప్రార్థితః విభురితి ప్రసిద్ధో - జజ్ఞే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ విభోర్భగవతోఽసాధారణం చరిత్రమాహ ॥ అష్టాశీతీతి ॥ తస్య కౌ
మారబ్రహ్మచారిణః తస్య విభ్వాఖ్యస్య భగవతో - వ్రతమాచార - మన్వశిక్షన్ అనుసృతవన్తః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ప్రియవ్రతస్య సుతః,
ఉత్తమాఖ్యః, తృతీయో మనుః - తస్యోత్తమస్య మనోః సుతాః - సవనాదయః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ప్రమదాదయో - వసిష్ఠస్య, సుతాః -
సప్తర్షయః - సత్యాదిసంజ్ఞికాః దేవగణాః - ఇన్ద్రస్తు సత్యజిదాఖ్యః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అవతారమాహ ॥ ధర్మస్య, సూనృతాఖ్యా
యాం భార్యాయాం - భగవాన్ - పురుషోత్తమస్సత్యసేనాఖ్యో, జాతః - స సత్యవ్రతాదిభిర్దేవైస్సహితః, సత్యజితః ఇన్ద్రస్య,
సఖా - భూత్వా - యక్షరాక్షసాన్ - అవధీత్ తాన్విశినష్టి ॥ అనృతమేవ వ్రతం యేషాం తే - దుష్టం శీలం యేషాం తే - తే చ తే తాన్ - అస
తః దురాత్మనః - భూతాని ద్రుహ్యన్తీతి తథా తాన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ చతుర్థస్తు మనుః - ఉత్తమస్య భ్రాతా - ప్రియవ్రతసుతః -
స చ - నామ్నా తామస ఇతి ప్రసిద్ధః, వృషాదయో - దశ - తస్య తామసస్య మనోః సుతాః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సత్యకాదిసంజ్ఞాః దేవగ

ణాః—త్రిశిఖః ఈశ్వరః ఇన్ద్రః ⁂ ॥ ౨౮ ॥ ⁂ అన్యానపి విశిష్టపరాక్రమాన్ సురానాహ । దేవా వైధృతయ ఇతి । హే నృప విధృతేస్తనయా వైధృతయ ఇతి ప్రసిద్ధాః తామసమన్వన్తరే దేవాః బభూవుః । తాన్ విశినష్టి ॥ యైరేవ ధృత్వా స్వేన తేజసా స్వబుద్ధిబలేన వేదా విధృతాః కథంభూతాః కాలేన నష్టాః విప్లుతాః అధ్యేతృపరంపరాద్యభావాదితి భావః । ఏవం మన్వాదయః ప్రోక్తాః ⁂ ॥ ౨౯ ॥ ⁂ అవతారమాహ ॥ తత్రాపీతి ॥ చతుర్థేఽపి మన్వన్తరే హరిమేధసో భర్తుః హరిణ్యాం భార్యాయాం భగవాన్ హరిరిత్యాహృతః వ్యాహృతః హర్యాఖ్యో జజ్ఞే ప్రశ్నావసరం ప్రయచ్ఛన్ తం విశినష్టి ॥ యేన హరినామ్నా భగవతా గ్రాహాన్మకరాత్ గజేన్ద్రో మోచితః ⁂ ॥ ౩౦ ॥ ⁂ లబ్ధావసరః పృచ్ఛతి రాజా । బాదరాయణ ఇతి ॥ హే బాదరాయణే వయమేతత్ శ్రోతుమిచ్ఛామహే । కిం తత్ హర్యాఖ్యో భగవాన్ యథా గ్రాహగ్రస్తం గజేన్ద్రం అమూముచత్ మోచయామాసేత్యేతత్ ⁂ ॥ ౩౧ ॥ ⁂ శ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ పృష్టం విశినష్టి ॥ తదితి ॥ తత్ అస్మయా పృష్టం గజేన్ద్రమోక్షణరూపం హరేశ్చరిత్రం కథాసు మధ్యే మహత్పుణ్యం । యద్వా తత్కథా గజేన్ద్రమోక్షణరూపా మయా పృష్టా కథా సుమహత్పుణ్యం మహాపుణ్యావహం మహచ్ఛబ్దస్యాత్వభావ ఆర్షః సామాన్యాభిప్రాయేణ ప్రతినిర్దేశేన పుంసకనిర్దేశః । ధన్యం ధనావహం కృతార్థత్వావహం వా స్వస్త్యయనం శుభావహం అతఏవ మహత్ గుణవత్తమం పుణ్యత్వాదికం శ్రవణపఠనాదిద్వారేత్యవగన్తవ్యం పుణ్యత్వాదౌ హేతుమాహ ॥ యత్ర యత్రేతి ॥ యాసు యాసు కథాసు హరిః ఉత్తమశ్లోకః భగవాన్ గీయతే సా సా కథా పుణ్యాదిగుణయుక్తా హీత్యర్థః యద్వా యత్ర యత్ర కథా యాం హరిర్గీయతే సా సా పుణ్యాదిగుణయుక్తా అతో గజేన్ద్రమోక్షకథాయామపి హరిర్గీయత ఏవేతి సాపి పుణ్యతమా అతస్తామపి శుశ్రూషితాం కథయేత్యర్థః ⁂ ॥ ౩౨ ॥ ⁂ ఏవ

శ్వరః । జ్యోతిర్వ్యోమాదయస్సప్త ఋషయస్తామసేఽన్తరే ॥ ౨౮ ॥ దేవా వైధృతయో నామ విధృతేస్తనయా నృప ।
నష్టాః కాలేన యైర్వేదా విధృతాస్స్వేన తేజసా ॥ ౨౯ ॥ తత్రాపి జజ్ఞే భగవాన్ హరిణ్యాం హరిమేధసః । హరిరి
త్యాహృతో యేన గజేన్ద్రో మోచితో గ్రహాత్ ॥ ౩౦ ॥ పరీక్షిదువాచ ॥ బాదరాయణ ఏతత్తే శ్రోతుమిచ్ఛామహే వ
యమ్ । హరిర్యథా గజపతిం గ్రాహగ్రస్తమమూముచత్ ॥ ౩౧ ॥ తత్కథాసు మహత్పుణ్యం ధన్యం స్వస్త్యయనం
మహత్ । యత్ర యత్రోత్తమశ్లోకో భగవాన్ గీయతే హరిః ॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పరీక్షితైవం స తు బాదరాయణిః
ప్రాయోపవిష్టేన కథాసు చోదితః । ఉవాచ విప్రాః ప్రతినన్ద్య పార్థివం ముదా మునీనాం సదసి స్మ శృణ్వతామ్ ॥ ౩౩ ॥

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆసీద్గిరివరో రాజన్ త్రికూట ఇతి విశ్రుతః । క్షీరోదేనావృతః శ్రీమాన్ యోజనాయుతముచ్ఛ్రితః ॥ ౧ ॥
తావతా విస్తృతః పర్యక్ త్రిభిః శృఙ్గైః పయోనిధిమ్ । దిశః ఖం రోచయన్నాస్తే రౌప్యాయసహిరణ్మయైః ॥ ౨ ॥ అన్యై
శ్చ కకుభస్సర్వా రత్నధాతువిచిత్రితైః । నానాద్రుమలతాగుల్మైర్నిర్ఘోషైర్నిర్ఝరామ్భసామ్ ॥ ౩ ॥ ⁂ స చావని

మా పృష్టగజేన్ద్రమోక్షకథో భగవాన్ బాదరాయణిస్తాం కథయామాసేత్యాహ సూతః ॥ పరీక్షితేతి ॥ హే విప్రాః ప్రాయోపవిష్టేన పరీక్షితా రాజ్ఞా కథాసు హరికథాకథనే చోదితః ప్రవర్తితః సః బాదరాయణిః ఏవమిత్థం పృష్ట ఇతి శేషః పార్థివం పరీక్షితం ప్రతినన్ద్య అహో సాధు పృష్టమిత్యభినన్ద్య సదసి సభాయాం మునీనాం శృణ్వతాం సతాం ఉవాచ పృష్టాం కథామితి శేషః ⁂ ॥ ౩౩ ॥ ⁂ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ********************************

ఉక్తిమేవాహ ఆసీదిత్యాదినాఽధ్యాయత్రయేణ ॥ గ్రాహగ్రహణాక్రాన్తగజేన్ద్రస్యావస్థాం వక్తుం తావత్తదావాసస్థానం త్రికూటాచలం వర్ణయతి । ఆసీదితి । హే రాజన్ త్రికూట ఇతి ప్రసిద్ధః కశ్చిద్గిరిశ్రేష్ఠ ఆసీత్ సచ క్షీరసముద్రేణావృతః క్షీరాబ్ధిద్వీపస్థ ఇత్యర్థః శ్రీమాన్ శోభావాన్ రత్నాదిసమృద్ధిమాన్ వా యోజనాయుతోన్నతః ⁂ ॥ ౧ ॥ ⁂ పరితస్తావతా యోజనాయుతేన విస్తృతశ్చ త్రికూటసమాఖ్యాబీజమాహ ॥ రౌప్యాయసహిరణ్మయైః త్రిభిః శృఙ్గైః ముఖ్యైః పయోనిధిం దిశశ్చ రోచయన్ ద్యోతయన్నాస్తే ⁂ ॥ ౨ ॥ ⁂ తథా రత్నైః ధాతుభిర్గైరికాదిభిశ్చ విచిత్రితైః అన్యైశ్చ శృఙ్గైః కకుభో దిశః రోచయన్నాస్త ఇతి పూర్వేణాన్వయః । నానావిధైః ద్రుమైః లతానాం గుల్మైః లతాభిర్గుల్మైశ్చేతి వా నిర్ఝరాంభసాం గిరినదీజలానాం ఘోషైశ్చ రోచయన్నాస్త ఇతి పూర్వేణైవాన్వయః ⁂ ॥ ౩ ॥ ⁂ సచ త్రికూటః పయోదధేరూర్మిభిః పరితః అవనిజ్యమానాః విశోధ్యమానాః అఙ్ఘ్రయః ప్రత్యన్తపర్వతాః యస్య సదేతి పాఠాన్తరం తదా సదా నిత్యమవనిజ్యమానాఙ్ఘ్రిరిత్యర్థః హరిద్భిః పలాశవర్ణైః మరకతాశ్మకైః అశ్మభిః పాషాణైః శ్యామలాం భూమిం కరోతి బిభర్తి చ

---

౪ శ్లో ⁂ పా॥ సదాఽవనిజ్యమానాఙ్ఘ్రిః.

ర్ధః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ క్రీడద్భిః-సిద్ధాదిభి-ర్జుష్టాః-ద్రోణయః- యస్య కన్దర ఇతి పాఠాన్తరం - తదా-సిద్ధాదిభి-ర్జుష్టా సేవితా-కన్దరా శిఖరమూలభూమిర్యస్యేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కిన్నరాదీనాం-సఙ్గీతసన్నాదైః-నదన్త్యో - గుహాయస్మిన్ ప్రదేశే. త-మభిగర్జ న్తి ప్రతిగర్జన్తి - హరయస్సింహాః-కథంభూతాః పరశఙ్కయా-సింహాన్తరాగమనశఙ్కయా-సిమితి తేన, అమర్షయా-అసహనేన-శ్లాఘినః స్వవీర్యశ్లాఘినః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నానావిధాః-యే అరణ్యాః అరణ్యప్రభవాః-పశవో మహిషాదయ-స్తేషాం-వ్రాతైస్సంఘైః-సఙ్కులాభిర్వ్యాప్తాభి-ర్ద్రోణీభిరలఙ్కృతః-కించ-చిత్రా ద్రుమాః- యేషు-తేషు దేవోద్యానవనేషు - కలకణ్ఠా మధురస్వరాః-విహఙ్గమాః, యస్మిన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కించ, సరితశ్చ సరాంసి చ, తైస్స్వచ్ఛైర్నిర్మలోదకయుక్తైః-మణయఏవ వాలుకా-యేషు-తైః - పులినైశ్చ-దేవస్త్రీణాం-మజ్జనేన-య-ఆమోద - స్తేన సౌరభేణ-యుక్తాన్య - మ్బూని, అనిలాశ్చ-తైశ్చ యుక్త-ఆస్తే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ "యేషాం త్వాం చ సరశ్చైద" మిత్యాదినా గిర్యాదివర్ణనం సర్వం ధ్యేయమితి వక్ష్యతి - అతో గిరిముపవర్ణ్య వనం వర్ణయతి ॥ తస్యోక్తవిధస్య త్రికూటస్య ద్రోణ్యాం - మహాత్మనో- వరుణస్య ఋతుమదాఖ్యం ఉద్యానవన-మస్తి. కథంభూతం - సురయోషితాం - ఆక్రీడం క్రీడాస్థానమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ నిత్యం ఫలాని - పుష్పాణి చ-యేషాం, తైః - ద్రుమైః, పరితోఽలఙ్కృతమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ద్రుమానేవ కాంశ్చిద్దర్శయతి ॥ మన్దారైరితి ॥ మన్దారాదిభిః-పరివృతః-వనప్రదేశ-పేక్షయా పుల్లి

జ్యమానాఙ్ఘ్రిస్సమన్తాత్పయఊర్మిభిః। కరోతి శ్యామలాం భూమిం హరిన్మరకతాశ్మభిః॥ ౪ ॥ సిద్ధచారణగన్ధర్వై ర్విద్యాధరమహోరగైః। కిన్నరైరప్సరోభిశ్చ క్రీడద్భిర్జుష్ట ❁ ద్రోణికః॥ ౫ ॥ యత్ర సఙ్గీతసన్నాదైర్నదద్గుహ మమర్షయా। అభిగర్జన్తి హరయశ్శ్లాఘినః పరశఙ్కయా॥ ౬ ॥ నానారణ్యపశువ్రాతసఙ్కులద్రోణ్యలఙ్కృతః। చిత్రద్రుమసురోద్యానకలకణ్ఠవిహఙ్గమః॥ ౭ ॥ సరిత్సరోభిరచ్ఛోదైః పులినైర్మణివాలుకైః। దేవస్త్రీమజ్జనామోదసౌరభామ్బ్వనిలైర్వృతః॥ ౮ ॥ తస్య ద్రోణ్యాం భగవతో వరుణస్య మహాత్మనః। ఉద్యానమృతుమన్నామ హ్యాక్రీడం సురయోషితామ్॥ ౯ ॥ సర్వతోఽలఙ్కృతం దివ్యైర్నిత్యపుష్పఫలద్రుమైః॥ ౧౦ ॥ మన్దారైః పారిజాతైశ్చ పాటలాశోకచమ్పకైః। చూతైః ప్రియాలైః పనసైరామ్రైరామ్రాతకైరపి॥ ౧౧ ॥ క్రముకైర్నారికేలైశ్చ ఖర్జూరైర్బీజపూరకైః। మధూకైస్తాలసాలైశ్చ తమాలైరసనార్జునైః॥ ౧౨ ॥ అరిష్టోదుమ్బరప్లక్షైర్వటైః కింశుకచన్దనైః। పిచుమన్దైః కోవిదారైస్సరలైస్సురదారుభిః॥ ౧౩ ॥ ద్రాక్షేక్షురమ్భాజమ్బూభిర్బదర్యక్షాభయామలైః। బిల్వైః కపిత్థైర్జమ్బీరైర్వృతో భల్లాతకైరపి॥ ౧౪ ॥ తస్మిన్సరస్సువిపులం లసత్కాఞ్చనపఙ్కజమ్। కుముదోత్పలకహ్లారశతపత్రశ్రియోర్జితమ్ ॥ ౧౫ ॥ మత్తషట్పదనిర్ఘుష్టం శకున్తైః కలనిస్వనైః। హంసకారణ్డవాకీర్ణం చక్రాహ్వైస్సారసైరపి॥ ౧౬ ॥ జలకుక్కుటకోయష్టిదాత్యూహ ❁ కులకూజితమ్। మత్స్యకచ్ఛపసంచారచలత్పద్మరజఃపయః ॥ ౧౭ ॥ కదమ్బవేతసనలనీపవఞ్జులకైర్వృతమ్। కున్దైః కురవకాశోకైశ్శిరీషైః కుటజేఙ్గుదైః॥ ౧౮ ॥ కుబ్జకైస్స్వర్ణయూథీభిర్నాగపున్నాగజాతిభిః। మల్లికాశతపత్రైశ్చ మాధవీజాలకాదిభిః॥ ౧౯ ॥ శోభితం తీరజైశ్చాన్యైర్నిత్యర్తుభిరలం ద్రుమైః ॥ ౨౦ ॥ తత్రైకదా తద్గిరికాననాశ్రయః కరేణుభిర్వారణయూథప శ్చరన్। సకణ్టకం కీచకవేణువేత్రవద్విశాలగుల్మం ప్రరుజన్వనస్పతీన్॥ ౨౧॥ యద్గన్ధమాత్రాద్ధరయో గజేన్ద్రావ్యా

ఘ్రనిర్దేశః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తస్మిన్ ఉద్యానే, సరోఽస్తి, కథంభూతం-సువిపులం నిస్తృశం, లసన్తి కాఞ్చనపద్మాని, యస్మిన్, కుముదాదీనాం, శ్రియా, ఊర్జితం సమృద్ధమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ మత్తైర్మధుపానమత్తైః, షట్పదైః భృఙ్గైః, కలో మధురః, స్వనో, యేషాం తైః-శకున్తైః పక్షిభిశ్చ - నిర్ఘుష్టం ధ్వనితం - హంసైః - కారణ్డవైశ్చ - కీర్ణం సఙ్కులం - చక్రవాకైః, సారసైరప్యాకీర్ణం-సమస్తేనాప్యాకీర్ణపదేన ప్రధానత్వాత్సాపేక్షేణాప్యన్వయః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ జలకుక్కుటాదీనాం, కులైః-కూజితం కలేతి పాఠాన్తరం-తత్ర-కలం మధురం యథా భవతి తథా, కూజితం- మత్స్యానాం, కచ్ఛపానాం చ, సంచారేణ-చలతాం చలానాం, పద్మానాం-రజసా-యుక్తం-పయః జలం-యస్మిన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ కదమ్బాదిభిర్వృతం కున్దాదిభి-శ్శోభితమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❁ నిత్యం ఋతవః ఫలపుష్పాదిసంపత్తిహేతవో-యేషాం - తై-రన్యైశ్చ-తీరజైః-ద్రుమైః-అలమలఙ్కృతం - అలమత్యర్థం-శోభితమితి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత్రైవం స్థితే-ఏకదా, తద్గిరికాననాశ్రయః, వారణయూథపో గజేన్ద్రః-కరేణుభిః గజీభిః, చరన్, తృషార్దితేన స్వయూథేన, వృతః-తస్య సరోవరస్యాభ్యాశం సమీపం - మగమదితి పశ్చాదన్వయః, కిం కుర్వన్, కణ్టకైస్సహితం-కీచకో వేణువైత్రవన్తం, విశాలం గుల్మం లతాదిసందర్భం వనస్పతీంశ్చ, ప్రరుజన్ ప్రభఞ్జన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తమేవ విశిన

౫ ॥ శ్లో † పా ॥ కన్దరః. ౧౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కలకూజితమ్.

ష్టి ॥ యస్య-గజేన్ద్రస్య - గన్ధమాత్రాద్వాయుప్రసారమాత్రాత్-సింహప్రభృతయో మృగాః - ప్రతిపక్షిణో గజాశ్చ-భయాత్-త్వ
లాయన్తే ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అన్యే-క్షుద్రా హరిణ్యాదయో మృగాస్తు - యస్య గజేన్ద్రస్య, అనుగ్రహేణ అనుజ్ఞానేన - అభీతా నిర్భ
యాశ్చరన్తి చేరుః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ స గజేన్ద్రో ఘర్మేణ ఆతపేన తప్తః, మదస్రావికరిభిః-కరేణుభిః-కలభైశ్చ, అనుద్రుతః మదస్రా
విభిః కలభైశ్చానుద్రుత ఇతి వా, గరిమ్ణా స్థౌల్యేన-గిరిం, ప్రకమ్పయన్-మదమశ్నన్తీతి తథా-తైః-అళికులైః-నిషేవ్యమాణః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁
సరస్సంబన్ధినం-అనిలం వాయుం-పఙ్కజరేణుభిః రూషితం వ్యాప్తం-విదూరాదేవ జిఘ్రన్-మదేన-విహ్వలే చలితే-ఈక్షణే
యస్య-తృషా పిపాసయా -అర్దితేన పీడితేన-స్వయూథేన-వృతః తత్సరోవరాభ్యాశం- ద్రుతం సత్వరం-అగాత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁
తస్మిన్ సరసి-విగాహ్య ప్రవేశపూర్వకం విలోడ్య - కల్హారాదీనాం-రేణుభి - ర్వాసితం పరిమళితం-నిర్మలం జలం-స్వపుష్కరేణ
తుణ్డాగ్రేణ-ఉద్ధృతం- కామం యథేష్టం పపౌ అపిబత్-అద్భిస్సరోజలైః - ఆత్మానం-స్నపయన్ - గతశ్రమో, బభూవ-గతక్ల
మః పపౌ ఇతి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ స్వపుష్కరేణోద్ధృతైః- శీకరామ్బుభిః జలబిన్దుభిః - దుర్మదాన్ - కలభాన్-కరిపోత
కాన్-కరేణూశ్చ-యథా-గృహీ గృహాసక్తస్తథా-పాయయన్-స్నపయంశ్చ- ఘృణన్ బృంహితం కుర్వన్ - అజమాయయా
భగవన్మాయయా-యదాగతం-కృచ్ఛ్రం దుఃఖం-తన్నాచష్ట నాలోచితవాన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కృచ్ఛ్రమేవ దర్శయన్నాహ ॥ స ఇతి ॥

ఘృష్ట్యాదయో వ్యాళమృగాశ్చ ఖడ్గాః । మహోరగాశ్చాపి భయాద్ద్రవన్తి సగౌరకృష్ణాశ్శరభాశ్చమర్యః ॥ ౨౨ ॥ వృ
కా వరాహా మహిషర్క్షశల్యా గోపుచ్ఛసాలావృకమర్కటాశ్చ । అన్యత్ర క్షుద్రా హరిణాశ్శశాదయశ్చరన్త్య
భీతా యదనుగ్రహేణ ॥ ౨౩ ॥ స ఘర్మతప్తః కరిభిః కరేణుభిర్వృతో మదచ్యుత్కలభైరభిద్రుతః । గిరిం గరిమ్ణా పరి
తః ప్రకమ్పయన్నిషేవ్యమాణోఽళికులైర్మదాశనైః ॥ ౨౪ ॥ సరోఽనిలం పఙ్కజరేణురూషితం జిఘ్రన్విదూ
రాన్మదవిహ్వలేక్షణః । వృతస్స్వయూథేన తృషార్దితేన తత్సరోవరాభ్యాశమథాగమద్ద్రుతమ్ ॥ ౨౫ ॥ విగాహ్య
తస్మిన్నమృతామ్బు నిర్మలం హేమారవిన్దోత్పలరేణువాసితమ్ । పపౌ నికామం నిజపుష్కరోద్ధృతమాత్మాన
మద్భిస్స్నపయన్గతక్లమః ॥ ౨౬ ॥ స్వపుష్కరేణోద్ధృతశీకరామ్బుభిర్నిపాయయన్సంస్నపయన్యథా గృహీ । ఘృణ
న్కరేణూః కలభాంశ్చ దుర్మదాన్నాచష్ట కృచ్ఛ్రం కృపణోఽజమాయయా ॥ ౨౭ ॥ తం తత్ర కశ్చిన్నృప దైవచో
దితో గ్రాహో బలీయాంశ్చరణే రుషాఽగ్రహీత్ । యదృచ్ఛయైవం వ్యసనం గతో గజో యథాబలం సోఽతిబ
లో విచక్రమే ॥ ౨౮ ॥ తథాఽఽతురం యూథపతిం కరేణవో వికృష్యమాణం తరసా బలీయసా । విచుక్రుశుర్దీనధి
యోఽపరే గజాః పార్ష్ణిగ్రహాస్తారయితుం న చాశకన్ ॥ ౨౯ ॥ నియుధ్యతోరేవమిభేన్ద్రనక్రయోర్వికర్షతోరన్తర
తో బహిర్మిథః । సమాస్సహస్రం వ్యగమన్మహీపతే సప్రాణయోశ్చిత్రమమంసతామరాః ॥ ౩౦ ॥ తతో గజేన్ద్ర
స్య మనోబలౌజసాం కాలేన దీర్ఘేణ మహానభూద్వ్యయః । వికృష్యమాణస్య జలేఽవసీదతో విపర్యయోఽభూ
త్సకలం జలౌకసః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థం గజేన్ద్రస్స యదాఽఽపసఙ్కటం ప్రాణస్య దేహీ వివశో యదృచ్ఛయా । అపార
యన్నాత్మవిమోక్షణే చిరం దధ్యావిమాం బుద్ధిమథాభ్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ న మామిమే జ్ఞాతయ ఆతురం గజాః కుతః

హే నృప-తత్ర సరసి-దైవేన ప్రారబ్ధకర్మానుగుణం ప్రవృత్తేనేశ్వరేణ-చోదితః - కశ్చి - ద్బలీయాన్, గ్రాహో మకరః-తం గజే
న్ద్రం చరణే పాదే-రుషా క్రోధేన, అగ్రహీత్ జగ్రాహ-యదృచ్ఛయా దైవాత్-ప్రాప్తం - వ్యసనం దుఃఖం-గతః ప్రాప్తః-సః-
అతిబలో, గజేన్ద్రో-యథాబలం-విచక్రమే - త్యాజయితుం పరాక్రమమకరోత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదా బలీయసా గ్రాహేణ త
రసా బలేన-వికృష్యమాణం, మత ఏవ, ఆతురం దుఃఖితం, గజేన్ద్రం ప్రతి దీనధియః- కరేణవో, విచుక్రుశుః రురుదుః-పార్ష్ణిగ్రహాః పృష్ఠ
త ఉపోద్బలకా-అన్యే-గజాశ్చ -- తారయితుం దుఃఖాత్తారయితుం మోచయితుం-న చాశకన్ నాశక్నువన్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ హే
మహీపతే, ఇత్థం-గజేన్ద్రగ్రాహయోః, మిథో, అన్తరతో, బహిశ్చ, వికర్షతోస్సతోః, సహస్రం, సమాః సంవత్సరాః, వ్యగమన్న
తిక్రాన్తా బభూవుః, సప్రాణయోస్సమానబలయో, స్తయో-స్తద్వికర్షణరూపం కర్మ, సురాః చిత్రం విచిత్రం, మేనిరే ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁
తతస్సహస్రసమానన్తరం-దీర్ఘేణ భూయసా, కాలేన-జలే, వికృష్యమాణస్య, అత ఏవ, అవసీదతః ఖిద్యతః, గజేన్ద్రస్య, మనఆదీ
నాం-వ్యయః క్షయః-అభూత్, తత్ర మన ఉత్సాహశ్శక్తిః, బలం శారీరం- ఓజ ఇన్ద్రియం-జల, మోకఆశ్రయో, యస్య, తస్య, గ్రా
హస్య తు-ఇదం హేతుగర్భం, సకలమన ఆదికం-విపర్యయోఽభూదధికమభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ స గజేన్ద్రః, ఇత్థం-య
దాప్రాణస్య, సఙ్కటం, ప్రాణసంశయం, ప్రాప, యత-స్సోఽపి, దేహీ దేహభృత్, తదా, వివశః, ఆత్మనస్స్వస్య, మోక్షణే, అ
పారయన్ అసమర్థస్సన్, చిరం, దధ్యౌ, చిన్తితవాన్, అథ చిన్తానన్తర, మిమాం వక్ష్యమాణాం, బుద్ధి, మభ్యపద్యత ప్రాప్తవ
వాన్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తామేవాహ ॥ న మామితి ॥ ఆతురం పీడితం, మా, మిమే జ్ఞాతయో-గజా, ఏవ, మోచితుం, న ప్రభవన్తి, అన్యాస్తు

ర్థః ॥ ౪ ॥ క్రీడద్భిః-సిద్ధాదిభిః-ర్జుష్టాః-ద్రోణయః- యస్య కన్దర ఇతిపాఠాన్తరం - తదా-సిద్ధాదిభిః-ర్జుష్టాసేవితా-కన్దరా శిఖరమూలభూమిర్యస్యేత్యర్థః ॥ ౫ ॥ కిన్నరాదీనాం-సఙ్గీతసన్నాదైః-నదన్త్యో - గుహాయస్మిన్ ప్రదేశే. త-మభిగర్జన్తి ప్రతిగర్జన్తి. - హరయస్సింహాః-కథంభూతాః పరశఙ్కయా-సింహాన్తరాగమనశఙ్కయా-సిమిత్తేన,అమర్షయా-అసహనేన-శ్లాఘినః-స్వవీర్యశ్లాఘినః ॥ ౬ ॥ నానావిధాః-యే-ఆరణ్యాః-అరణ్యప్రభావాః-పశవో-మహిషాదయ-స్తేషాం-వ్రాతైః-సఙ్ఘైః-సఙ్కులాభిర్వ్యాప్తాభి-ర్ద్రోణీభిరలఙ్కృతః-కించ-చిత్రాః ద్రుమా- యేషు-తేషు-దేవోద్యానవనేషు - కలకణ్ఠా మధురస్వరాః-విహఙ్గమాః,యస్మిన్ ॥ ౭ ॥ కించ,సరితశ్చసరాంసిచ , తైస్స్వచ్ఛైర్నిర్మలోదకయుక్తైః-మణయ ఏవవాలుకా యేషు-తైః - పులినైశ్చ-దేవస్త్రీణాం-మజ్జనేన-య-ఆమోద - స్తేనసౌరభేణ-యుక్తాన్య - మ్బూని ,అనిలాశ్చ-తైశ్చయుక్త-ఆస్తే ॥ ౮ ॥ "యేహూంత్వాంచసరశ్చేద"మిత్యాదినాగిర్యాదివర్ణనంసర్వం ధ్యేయమితివక్ష్యతి - అతోగిరిముపవర్ణ్యవనంవర్ణయతి ॥ తస్యోక్తవిధస్యత్రికూటస్యద్రోణ్యాం - మహాత్మనో- వరుణస్య-ఋతుమదాఖ్యంఉద్యానవనమస్తి. కదంభూతం - సురయోషితాం - ఆక్రీడంక్రీడాస్థానమ్ ॥ ౯ ॥ నిత్యం ఫలాని - పుష్పాణిచ-యేషాం,తైః - ద్రుమైః, పరితోఽలఙ్కృతమ్ ॥ ౧౦ ॥ ద్రుమానేవకాంశ్చిద్దర్శయతి॥మన్దారైరితి॥మన్దారాదిభిః-పరివృతః-వనప్రదేశాపేక్షయాపుల్లి

జ్యమానాఙ్ఘ్రిస్సమన్తాత్పయఊర్మిభిః।కరోతిశ్యామలాంభూమింహరిన్మరకతాశ్మభిః॥ ౪ ॥ సిద్ధచారణగన్ధర్వైర్విద్యాధరమహోరగైః। కిన్నరైరప్సరోభిశ్చక్రీడద్భిర్జుష్ట ద్రోణికః॥ ౫ ॥యత్రసఙ్గీతసన్నాదైర్నదద్గుహమమర్షయా।అభిగర్జన్తిహరయశ్శ్లాఘినఃపరశఙ్కయా॥ ౬ ॥ నానారణ్యపశువ్రాతసఙ్కులద్రోణ్యలఙ్కృతః। చిత్రద్రుమసురోద్యానకలకణ్ఠవిహఙ్గమః॥ ౭ ॥ సరిత్సరోభిరచ్ఛోదైఃపులినైర్మణివాలుకైః। దేవస్త్రీమజ్జనామోదసౌరభామ్బ్వనిలైర్యుతః॥౮॥తస్యద్రోణ్యాంభగవతోవరుణస్యమహాత్మనః। ఉద్యానమృతుమన్నామ ఆక్రీడంసురయోషితామ్॥ ౯ ॥సర్వతోఽలఙ్కృతందివ్యైర్నిత్యపుష్పఫలద్రుమైః ॥ ౧౦ ॥మన్దారైఃపారిజాతైశ్చ పాటలాశోకచమ్పకైః। చూతైఃప్రియాలైఃపనసైరామ్రైరామ్రాతకైరపి॥ ౧౧ ॥ క్రముకైర్నారికేళైశ్చ ఖర్జూరైర్బీజపూరకైః। మధూకైస్సాలతాలైశ్చతమాలైరసనార్జునైః॥ ౧౨ ॥ అరిష్టోదుమ్బరప్లక్షైర్వటైఃకింశుకచన్దనైః। పిచుమన్దైఃకోవిదారైస్సరలైస్సురదారుభిః॥ ౧౩ ॥ద్రాక్షేక్షురమ్భాజమ్బూభిర్బదర్యక్షాభయామలైః। బిల్వైఃకపిత్థైర్జమ్బీరైర్వృతోభల్లాతకైరపి॥ ౧౪ ॥ తస్మిన్సరస్సువిపులంలసత్కాఞ్చనపఙ్కజమ్।కుముదోత్పలకహ్లారశతపత్రశ్రియోర్జితమ్ ॥ ౧౫ ॥ మత్తషట్పదనిర్ఘుష్టంశకున్తైఃకలనిస్వనైః। హంసకారణ్డవాకీర్ణంచక్రాహ్వైస్సారసైరపి॥ ౧౬ ॥జలకుక్కుటకోయష్టిదాత్యూహకులకూజితమ్।మత్స్యకచ్ఛపసంచారచలత్పద్మరజఃపయః ॥ ౧౭ ॥ కదమ్బవేతసనలనీపవఞ్జులకైర్వృతమ్ । కున్దైఃకురవకాశోకైశ్శిరీషైఃకుటజేఙ్గుదైః॥ ౧౮ ॥కుబ్జకైస్స్వర్ణయూథీభిర్నాగపున్నాగజాతిభిః।మల్లికాశతపత్రైశ్చమాధవీజాలకాదిభిః॥౧౯॥శోభితంతీరజైశ్చాన్యైర్నిత్యర్తుభిరలంద్రుమైః ॥ ౨౦ ॥ తత్రైకదాతద్గిరికాననాశ్రయః కరేణుభిర్వారణయూథపశ్చరన్।సకణ్టకంకీచకవేణువేత్రవద్విశాలగుల్మంప్రరుజన్వనస్పతీన్॥౨౧॥ యద్గన్ధమాత్రాద్ధరయోగజేన్ద్రావ్యా

జ్ఞనిర్దేశః ॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ తస్మిన్ ఉద్యానే,సరోఽస్తి,కదంభూతం-సువిపులంవిస్తృతం,లసన్తికాఞ్చనపద్మాని,యస్మిన్,కుముదాదీనాం,శ్రియా, ఊర్జితంసమృద్ధమ్ ॥ ౧౫ ॥ మత్తైర్మధుపానమత్తైః,షట్పదైఃభృఙ్గైః , కలోమధురః,స్వనో,యేషాం తైః-శకున్తైఃపక్షిభిశ్చ - నిర్ఘుష్టంధ్వనితం - హంసైః - కారణ్డవైశ్చ - కీర్ణంసఙ్కులం - చక్రవాకైః,సారసైరప్యాకీర్ణం-సమస్తేనాప్యాకీర్ణపదేన ప్రధానత్వాత్సాపేక్షేణాప్యన్వయః ॥ ౧౬ ॥ జలకుక్కుటాదీనాం, కులైః-కూజితం కలేతిపాఠాన్తరం-తత్ర-కలంమధురంయథాభవతితథా,కూజితం- మత్స్యానాం , కచ్ఛపానాంచ,సంచారేణ-చలతాంచలానాం,పద్మానాం-రజసా-యుక్తం-పయఃజలం-యస్మిన్ ॥౧౭॥ కదమ్బాదిభిర్వృతం కున్దాదిభి-శ్శోభితమ్ ॥౧౮॥౧౯॥ నిత్యంఋతవఃఫలపుష్పాదిసంపత్తిహేతవో-యేషాం- తై-రన్యైశ్చ-తీరజైః-ద్రుమైః అలమలఙ్కృతం - అలమత్యర్థం-శోభితమితివాఽన్వయః ॥ ౨౦ ॥ తత్రైవంస్థితే-ఏకదా,తద్గిరికాననాశ్రయః,వారణయూథపోగజేన్ద్రః-కరేణుభిఃగజీభిః,చరన్,తృషార్దితేనస్వయూథేన , వృతః-తస్యసరోవరస్యాభ్యాశంసమీప - మగమదితిపఞ్చమేనాన్వయః,కింకుర్వన్,కణ్టకైస్సహితం-కీచకవేణువేత్రవన్తం,విశాలంగుల్మంలతాదిసన్దర్భం వనస్పతీంశ్చ , ప్రరుజన్ప్రభఞ్జన్ ॥ ౨౧ ॥ తమేవవిశిన

౫॥శ్లో॥పా॥ కన్దరః, ౧౭॥శ్లో॥పా॥కలకూజితమ్.

ష్టి ॥ యస్య గజేన్ద్రస్య - గన్ధమాత్రాద్వాయుప్రసారమాత్రాత్-సింహప్రభృతయో మృగాః - ప్రతిపక్షిణో గజాశ్చ-భయాత్-న్నిలాయన్తే ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ అన్యే-తు క్షుద్రా హరిణ్యాదయో మృగాస్తు - యస్య గజేన్ద్రస్య, అనుగ్రహేణ అనుజ్ఞానేన - అభీతా నిర్భయాశ్చరన్తి చేరుః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ స గజేన్ద్రో ఘర్మతప్తః, మదస్రావికరిభిః-కరేణుభిః-కలభైశ్చ, అనుద్రుతః మదస్రావిభిః కలభైశ్చానుద్రుత ఇతి వా, గరిమ్ణా స్థౌల్యేన-గిరిం, ప్రకమ్పయన్-మదమత్తస్తీతి తథా-తైః అళికులైర్నిషేవ్యమాణః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ సరస్సంబన్ధినం-అనిలం వాయుం-పఙ్కజరేణుభిః రూషితం వ్యాప్తం-విదూరాదేవ జిఘ్రన్-మదేన-విహ్వలే చలితే-ఈక్షణే యస్య-తృషా పిపాసయా -అర్దితేన పీడితేన-స్వయూథేన-వృతః తత్సరోవరాభ్యాశం- ద్రుతం సత్వర-మగాత్ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తస్మిన్ సరసి-విగాహ్య-ప్రవేశపూర్వకం విలోడ్య - కల్హారాదీనాం-రేణుభి - ర్వాసితం పరిమళితం-నిర్మలం జలం-స్వపుష్కరేణ తుణ్డాగ్రేణ-ఉద్ధృతం- కామం యథేష్టం పపౌ అపిబత్-అద్భిస్సరోజలైః - రాత్మానం-స్నపయన్ - గతశ్రమో, బభూవ-గతక్లమః పపానితి వాఽన్వయః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ స్వపుష్కరేణోద్ధృతైః- శీకరామ్బుభిః జలబిన్దుభిః - దుర్మదాన్ - కలభాన్-కరిపోతకాన్-కరేణూశ్చ-యథా-గృహీ గృహాసక్తస్తథా-పాయయన్-స్నపయంశ్చ- గృణన్ బృంహితం కుర్వన్ - అజమాయయా భగవన్మాయయా-య-దాగతం-కృచ్ఛ్రం దుఃఖం-త-న్నాచష్ట నాలోచితవాన్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ కృచ్ఛ్రమేవ దర్శయన్నాహ ॥ సఇతి ॥

ఘ్రాదయో వ్యాళమృగాశ్చ ఖడ్గాః । మహోరగాశ్చాపి భయాద్ద్రవన్తి సగౌరకృష్ణాశ్శరభాశ్చమర్యః ॥ ౨౨ ॥ వృకా వరాహా మహిషర్క్షశల్యా గోపుచ్ఛసాలావృకమర్కటాశ్చ । అన్యత్ర ✽ క్షుద్రా హరిణాశ్శశాదయ ✽ శ్చరన్త్యభీతా యదనుగ్రహేణ ॥ ౨౩ ॥ స ఘర్మతప్తః కరిభిః కరేణుభిర్వృతో మదచ్యుత్కలభైరభిద్రుతః । గిరిం గరిమ్ణా పరితః ప్రకమ్పయన్నిషేవ్యమాణోఽళికులైర్మదాశనైః ॥ ౨౪ ॥ సరోఽనిలం పఙ్కజరేణురూషితం జిఘ్రన్విదూరాన్మదవిహ్వలేక్షణః । వృతస్స్వయూథేన తృషార్దితేన తత్సరోవరాభ్యాశమథాగమద్ద్రుతమ్ ॥ ౨౫ ॥ విగాహ్య తస్మిన్నమృతామ్బు నిర్మలం హేమారవిన్దోత్పలరేణువాసితమ్ । పపౌ నికామం నిజపుష్కరోద్ధృతం హ్యాత్మాన మద్భిస్స్నపయన్గతక్లమః ॥ ౨౬ ॥ స్వపుష్కరేణోద్ధృతశీకరామ్బుభిర్నిపాయయన్సంస్నపయన్యథా గృహీ । గృణన్కరేణూః కలభాంశ్చ దుర్మదాన్నాచష్ట కృచ్ఛ్రం కృపణోఽజమాయయా ॥ ౨౭ ॥ తం తత్ర కశ్చిన్నృప దైవచోదితో గ్రాహో బలీయాంశ్చరణే రుషాఽగ్రహీత్ । యదృచ్ఛయైవం వ్యసనం గతో గజో యథాబలం సోఽతిబలో విచక్రమే ॥ ౨౮ ॥ తథాఽఽతురం యూథపతిం కరేణవో వికృష్యమాణం తరసా బలీయసా । విచుక్రుశుర్దీనధియోఽపరే గజాః పార్ష్ణిగ్రహాస్తారయితుం న చాశకన్ ॥ ౨౯ ॥ నియుధ్యతోరేవమిభేన్ద్రనక్రయోర్వికర్షతోరన్తరతో బహిర్మిథః । సమాస్సహస్రం వ్యగమన్మహీపతే సప్రాణయోశ్చిత్రమమంసతామరాః ॥ ౩౦ ॥ తతో గజేన్ద్రస్య మనోబలౌజసాం కాలేన దీర్ఘేణ మహానభూద్వ్యయః । వికృష్యమాణస్య జలేఽవసీదతో విపర్యయోఽభూత్సకలం జలౌకసః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థం గజేన్ద్రస్స యదాఽఽప సఙ్కటం ప్రాణస్య దేహీ వివశో యదృచ్ఛయా । అపారయన్నాత్మవిమోక్షణే చిరం దధ్యావిమాం బుద్ధిమథాభ్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ న మామిమే జ్ఞాతయ ఆతురం గజాః కుతః

హే నృప-తత్ర సరసి-దైవేన ప్రారబ్ధకర్మానుగుణం ప్రవృత్తేనేశ్వరేణ-చోదితః - కశ్చి - ద్బలీయాన్, గ్రాహో మకరః-తం గజేన్ద్రం చరణే పాదే-రుషా క్రోధేన, అగ్రహీత్ జగ్రాహ-యదృచ్ఛయా దైవాత్-ప్రాప్తం - వ్యసనం దుఃఖం-గతః ప్రాప్తః-సః-అతిబలో, గజేన్ద్రో-యథాబలం-విచక్రమే - త్యాజయితుం పరాక్రమమకరోత్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ తదా బలీయసా, గ్రాహేణ తరసా బలేన-వికృష్యమాణం, మత ఏవా, తురం దుఃఖితం, గజేన్ద్రం ప్రతి దీనధియః- కరేణవో, విచుక్రుశుః రురుదుః-పార్ష్ణిగ్రహాః పృష్ఠత ఉపోద్బలకా-అన్యే-గజాశ్చ - తారయితుం దుఃఖాత్తారయితుం మోచయితుం-న చాశకన్ నాశక్నువన్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ హే మహీపతే, ఇత్థం-గజేన్ద్రగ్రాహయోః, మిథో, ఽన్తరతో, బహిశ్చ, వికర్షతోస్సతోః, సహస్రం , సమాః సంవత్సరాః, వ్యగమన్నతిక్రాన్తా బభూవుః, సప్రాణయోస్సమానబలయో, స్తయో- స్తద్వికర్షణరూపం కర్మ సురాః చిత్రం విచిత్రం, మేనిరే ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తతస్సహస్రసమానన్తరం-దీర్ఘేణ భూయసా, కాలేన-జలే, వికృష్యమాణస్య , అత ఏవ, అవసీదతః ఖిద్యతః, గజేన్ద్రస్య, మన ఆదీనాం-వ్యయః క్షయః-అభూత్, తత్ర మనః ఉత్సాహశక్తిః, బలం శారీరం- ఓజ ఇన్ద్రియం-జలౌకసో మకరస్య, ఆశ్రయో, యస్య, తస్య, గ్రాహస్య తు-ఇదం హేతుగర్భం , సకలమనఆదికం-విపర్యయోఽభూ దధికమభూదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ స గజేన్ద్రః, ఇత్థం-యదా ప్రాణస్య, సఙ్కటం, ప్రాణసంశయం, ప్రాప, యత్-స్సోఽపి, దేహీ దేహభృత్ -తదా, వివశః, ఆత్మనస్స్వస్య, మోక్షణే, అపారయన్ అసమర్థస్సన్ , చిరం , దధ్యౌ , చిన్తితవాన్, అథ చిన్తానన్తర , మిమాం వక్ష్యమాణాం, బుద్ధి , మభ్యపద్యత కృతవాన్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తామేవాహ ॥ న మామితి ॥ ఆతురం పీడితం, మా, మిమే జ్ఞాతయో-గజా, ఏవ, మోచితుం, న ప్రభవన్తి, అహో నా

న ప్రభురేవ, కుతః- కథం, కరిణ్యః, ప్రభవేయుః, అతో, విధాతుః దైవస్య, పాశరూపేణ, గ్రాహేణ, వృతోఽహం, తమేవ, విధాతారం, పరం కేవలం, పరముత్కృష్టం, మయనం శరణం రక్షణోపాయం, యామి, అధ్యవస్యామీత్యర్థః, యత్సఙ్కల్పాన్మాఽయం గ్రాహగ్రహణమేవ శరణం వ్రజామీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ కోఽసౌ శరణ్యో విధాతేత్యత ఆహ॥ య ఇతి॥ బలినః, అన్తం కరోతీత్యన్తకః॥ "అన్యో ఽప్యపదృశ్యత„ ఇతి డః అన్తకో మృత్యుః, స ఏవ- ఉరగో మహాసర్పః, తస్మాత్ ప్రచణ్డవేగాత్ దుస్సహవేగాత్, అభిధావతో నిమిత్తాత్, భృశం నితరాం, భీతం - ప్రపన్నం చ, యః కశ్చన, యో ఽయమీశః, పరిపాతి, యస్య చ, భయాత్, మృత్యురపి- ప్రధావతి పదాదిష్టస్వవ్యాపారే ప్రవర్తతే తం, అరణం శరణ, మీమహి, ప్రాప్నుయామ, యద్వా, యః కశ్చనేశః, అవశ్యం యః కశ్చిదీశ్వరో భవితా, కోఽసౌ, యో ఽన్తకోరగాద్భీతం, ప్రపన్నం, పాతి యస్య చ, భయాత్, మృత్యుః, ప్రధావతి, తం శరణం, వ్రజామేత్యర్థః, ఈశ ఇతి సప్తమ్యన్తపాఠో ఽపదృశ్యతే, తదా, యస్యై, శే ఈశనే, యః కశ్చిన్నాస్తి "న తస్యేశే కశ్చన„ ఇతి శ్రుతేః, యశ్చ, మృత్యుభయాద్భీతం, ప్రపన్నం, పరిపాతి- యస్య చ- భయాత్, మృత్యుః, ప్రధావతి "మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమ ఇతి శ్రుతేః, తమరణమీమహీత్యర్థః, ఇతి బుద్ధిమభ్యపద్యతేత్యన్వయః ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ******

"తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికమ్ । యతతే చ తతో భూయః సంసిద్ధౌ కురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి స„ ఇతి భగవదుక్తరీత్యైవం కృతనిశ్చయో గజేన్ద్రః పూర్వజన్మాభ్యస్తం జజాపేత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి ॥ ఏవం నమామీత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తరీత్యా - వ్యవసిత నిశ్చితః మనాః- మనో - హృది, సమాధాయ- హృదయస్థం కృత్వా- విషయాన్తరేభ్యః ప్రత్యాహృత్య- ప్రాగ్జన్మని ఇన్ద్రద్యుమ్నాఖ్యజన్మని- అనుశిక్షితమభ్యస్తం- పరమం- జప్యం స్తోత్రం జజాప ॥ ౧ ॥ జప్యమేవాహ॥ ఓం నమ ఇత్యాదినా॥ "తావత్ కారణం తు ధ్యేయ„ ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధయా జగత్సృష్ట్యాదికారణం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం నమస్కృత్య శరణం వ్రజతి । ఓమితి ॥ "ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధః స్మృత„ ఇత్యుక్తరీత్యా, బ్రహ్మణో నిర్దేశపర ఓంకారః - బ్రహ్మణ ఇత్యర్థః - ఓంకారాభిప్రేతబ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తగుణబృహత్త్వం భగవత ఇత్యనేన పూర్ణషాడ్గుణ్యవాచినా స్పష్టీకృతం, ఓంకారేణ తత్పర్యాయోక్తగుణయోగ ఉక్తః- ఏవం విధాయ- తస్మై, భగవతే నమః ॥ కోఽసౌ భగవాన్- యం నమస్కరోషీత్యత్ర- తం లక్షయన్ తద్ధ్యానం ప్రతిజానీతే ॥ యత ఇతి భగవతః- ఏతత్- చిదాత్మకం చిత్సంసృష్టం అచేతనాత్మకం- చిదచిదాత్మకమితి యావత్ - యత ఏవ- మతః ఆదిబీజాయ పరమకారణాయ - అత ఏవ- పరేశాయ బ్రహ్మాదీనామపీశాయ- పరమపురుషాయ- అభిధీమహి - అభిధ్యాయేమ, ధ్యాయతేర్లిఙ్ వ్యత్యయశ్ఛాన్దసత్వాదాత్మనేపదే వికరణాభావే సంప్రసారణే చ రూపం "క్రియయా యమభిప్రైతి సోఽపి సంప్రదాన„ మితి వచనేన- పత్యే శేత ఇత్యాదావివ ధ్యానక్రియయా సంబధ్యమానత్వవివక్షయా సంప్రదానసంజ్ఞాయాం పురుషాయేతి చతుర్థీ - సత్యం పరం ధీమహీత్యాదౌ త్వాప్యమానత్వవివక్షయా కర్మసంజ్ఞాయాం ద్వితీయా - యత ఇతి హేత్వర్థే పఞ్చమీ - హేతుత్వం చాధికరణోపాదానకర్తృసాధారణం - తత్ర చ యస్మిన్ యతః యేనేతి వివక్షితం- తదన్వయానుగుణాని లీనజాతరక్షితాదిపదాన్యధ్యాహర్తవ్యాని ॥ ౨ ॥ తదేతత్సర్వమభిప్రేత్య విశదయన్ శరణం వ్రజతి । యస్మిన్నితి । ఇదం- చిదచిదాత్మకం జగత్ యస్మిన్ - ప్రలీనం - సృష్టేరప్యయపూర్వకత్వాల్లయాధికరణత్వసూచనాయ తావద్యస్మిన్నిత్యుక్తం - యత ఉపాదానభూతాత్ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్- జాతం స్థూలచిదచిద్విశిష్టాత్మకం జగత్, జాతం- యేన కర్త్రా, సృష్టం రక్షితం చ, యేనేతి కర్త్రా సృష్టృత్వం రక్షితృత్వం చోభయమపి వివక్షితం, తథా- యస్మిన్నిత్యనేన సృజ్యమాన చిదచిదధికరణత్వమపి వివక్షితం, యత ఇదమిత్యనేన జగద్బ్రహ్మణోరుపాదానోపాదేయభావ- ఉక్తః తత్కృతం తయోర్నిర్భేదో ఽనన్యత్వమాహ ॥ య ఇదం స్వయమితి, ఇదం సర్వం యదాత్మకమిత్యర్థః, ఉపాదానత్వప్రయుక్తం వికారిత్వం పరిహరతి, యో ఽస్మాత్పరస్మాచ్చ పర ఇతి, అస్మాత్స్వరూపాన్యథాభావమాపద్యమానాదచే

కరిణ్యః ప్రభవన్తి మోక్తుం తమ్ । గ్రాహేణ పాశేన విధాతురావృతో హ్యహం చ తం యామి పరం పరాయణమ్ ॥ యః కశ్చనేశో బలినోఽన్తకోరగాత్ ప్రచణ్డవేగాదభిధావతో భృశమ్ । భీతం ప్రపన్నం పరిపాతి యద్భయాన్మృత్యుః ప్రధావత్యరణం తమీమహి ॥ ౩౪ ॥ ******
****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః ******
బాదరాయణిరువాచ॥ ఏవం వ్యవసితో బుద్ధ్యా సమాధాయ మనో హృది। జజాప పరమం జప్యం ప్రాగ్జన్మన్యనుశిక్షితమ్॥ ౧॥ ఓం, నమో భగవతే తస్మై యత ఏతచ్చిదాత్మకమ్। పురుషాయాదిబీజాయ పరేశాయాఽభిధీమహి॥ ౨॥ య

౩౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ కశ్చనేశే

తసజాతాత్పరో విలక్షణః - యః స్వభావాన్యథాభావమాపద్యమానో జీవః, తస్మాచ్చ పరో విలక్షణః - స్వరూపేణ స్వభావేన చ వికారరహితః - చిదచిద్ద్వారకత్వాద్వికారాణామితి భావః - తమేవంభూతం - స్వయంభువం స్వాయత్తసత్తాదిమన్తం, న తు జీవవదన్యాయత్తసత్తాదిమన్తమిత్యర్థః - ప్రపద్యే - యద్యప్యత్ర గత్యర్థేన పద్యతినా బుధ్యర్థేన సతా అధ్యవసాయమాత్రముపస్థాప్యతే - తథాపి ప్రమాణానుసారాచ్ఛరణన్తమీమహీతి పూర్వత్ర శరణశబ్దపర్యాయస్యారణశబ్దస్య ప్రయోగాచ్చ ప్రార్థనాద్యన్వితరక్షాభరన్యాసం కరోమీత్యుచ్యతే తథా చోచ్యతే "అనన్యసాధ్యే స్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్ । తదేకోపాయతా యాచ్ఞా ప్రపత్తిశ్శరణాగతిః" ఇతి, రక్షాప్రార్థనం తు సమనన్తరశ్లోకే మ్వవతు మాం పరాత్పర ఇత్యాదిషు స్ఫుటం, ఇయం చ గజేన్ద్రేణ విహితా ప్రపత్తిర్ముక్త్యర్థైవ - న తు ప్రాణసంరక్షణార్థా "గజేన్ద్రో భగవత్స్పర్శాద్విముక్తోఽజ్ఞానబన్ధనాత్, ప్రాప్తో భగవతో రూపం పీతవాసాశ్చతుర్భుజః" ఇతి, తత్ఫలతయా ముక్తేరేవ వక్ష్యమాణత్వాత్ * ॥ ౩ ॥ * యస్మిన్నిదమిత్యనేనాభిప్రేతం సృష్టిసంహారవిషయచేతనాచేతనాత్మకజగదధికరణత్వం వివృణ్వన్ సృష్ట్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయుక్తం స్వరక్షాయై ప్రార్థయతే ॥ య ఇతి ॥ ఆత్మని స్వస్మిన్నేవ - యః - క్వచిత్కదాచిత్, నిజమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన - విభాతం, ప్రకాశితం - దేవాదినామరూపవిభాగవత్త్వేన ప్రకాశితం - క్వచిచ్చ, తిరోహితం నామరూపవిభాగత్యాగేన సూక్ష్మరూపతయా ప్రలీనమిత్యర్థః. ఇదముభయం కార్యావస్థం కారణావస్థం చ చిదచిదాత్మకం జగత్ - అవిద్ధదృక్ నిత్యం సంకోచవికాసాదిరహితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయః - సాక్షీ సర్వజ్ఞశ్చ సన్, ఈక్షతే, స - ఆత్మమూలః అనన్యకారణః - పరాత్ ప్రధానాత్పరాత్ జీవాత్, పరో విలక్షణః - మాం, అవతు - పరస్మాచ్చ పర ఇత్యుపాదానత్వప్రయుక్తవికారప్రసఙ్గపరిజిహీర్షయోక్తం - అత్ర తు జీవాన్తరస్యాపి స్వసదృశత్వేన రక్షణాసామర్థ్యసూచనాయోక్తం - అవత్వితి ప్రార్థితా రక్షా ఉత్రయావదనిష్టపరిహారపూర్వకేష్టప్రాపణరూపా - సా చ ముక్తిరేవ - బ్రహ్మవిదో గజేన్ద్రస్య కేవలప్రాణమాత్రరక్షాప్రార్థనాఽనుపపత్తేః "జిజీవిషే నాహమిహ" ఇతి "మాదృక్ప్రపన్నపశుపాశవిమోక్షణాయ" ఇతి స్పష్టం తదుక్తేశ్చ, అత ఏవ - సర్వజ్ఞో భగవాంస్తదభిప్రా

స్మిన్నిదం యతశ్చేదం యేనేదం య ఇదం స్వయమ్ । యోఽస్మాత్పరస్మాచ్చ పరస్తం ప్రపద్యే స్వయంభువమ్ ॥ ౩ ॥
యస్స్వాత్మనీదం నిజమాయయాఽర్పితం క్వచిద్విభాతం క్వ చ తత్తిరోహితమ్ । అవిద్ధదృక్సాక్ష్యుభయం తదీక్ష
తే స ఆత్మమూలోఽవతు మాం పరాత్పరః ॥ ౪ ॥ కాలేన పఞ్చత్వమితేషు కృత్స్నశో లోకేషు పాలేషు చ సర్వహే
తుషు । తమస్తదాఽఽసీద్గహనం గభీరం యస్తస్య పారేఽభివిరాజతే విభుః ॥ ౫ ॥ న యస్య దేవా ఋషయః పదం వి
దుర్జన్తుః పునః కోఽర్హతి గన్తుమీరితుమ్ । యథా నటస్యాకృతిభిర్విచేష్టతో * దురత్యయాఽనుక్రమణస్స మాఽ

యమాలోచ్య ముక్తిమేవాదాదితి విభావనీయమ్ * ॥ ౪ ॥ * క్వచిత్తిరోహితమిదమీక్షత ఇత్యుక్తం - తజ్జగత్తిరోభూయ కాం దశామాపద్యతే - స చ తద్దశాయాం కథంభూతోఽవస్థిత ఈక్షత ఇత్యపేక్షాయాం తద్దర్శయతి ॥ కాలేనేతి ॥ కాలేన ద్విపరార్ధావసానరూపేణ కాలేన నిమిత్తేన - సర్వస్య జగతో - హేతుషు, సర్వేషు హేతుషు వా - పృథివ్యాదితత్త్వేషు - తత్కార్యేషు - లోకేషు - తత్పాలకేషు బ్రహ్మాదిషు చ - పఞ్చత్వం లయమితేషు ప్రాప్తేషు - సత్సు - గహనమతిసూక్ష్మత్వాద్దురవబోధం - గభీరం పరిచ్ఛేత్తుమశక్యం అణుత్వాదినాపి పరిచ్ఛేత్తుమశక్యం నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నత్వాదితి భావః. ఏవంవిధం తమ - ఆసీత్ "నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం తమ ఆసీత్" ఇతి శ్రుతేస్తమశ్శబ్దో నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నాచిద్వ్యవాచీ "అక్షరం తమసి లీయతే తమః పరే దేవ ఏకీభవతి" ఇతి శ్రుతేః - తదైవంభూతస్య - తమసః - పారే - యోఽభివిరాజతే - పారోఽత్ర పాలనం నియమనరూపం "పౄ పాలనపూరణయోః" ఇతి ధాత్వర్థానురోధాత్ - ఉక్తవిధతమో నియమనైకార్యాక్షమత్వాపాదనరూపే - స్థిత ఇతి శేషః - విరాజతే ప్రకాశతే - న తు జీవవత్సంకుచితజ్ఞానో భవతీత్యర్థః * ॥ ౫ ॥ * క్వచిద్విభాతమీక్షత ఇత్యుక్తం - కీదృశం తస్యేక్షణమిత్యపేక్షాయాం తద్దేవమనుష్యాద్యవస్థజీవసంబన్ధినానావిధవిచిత్రకర్మానుగుణనియమనరూపత్వాదిత్థం తయా దురవబోధమితి వక్తుం తావత్తత్స్వరూపస్య దుర్జ్ఞేయత్వాత్తదీక్షణమపి దురవబోధమేవేతి దర్శయితుం స్వరూపస్య దుర్జ్ఞేయత్వం వదన్ తం స్వరక్షాయై ప్రార్థయతే ॥ నేతి ॥ దేవాస్సత్త్వప్రచురాః "తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయమ్" ఇత్యతీన్ద్రియార్థదర్శనయోగ్యత్వం సూచ్యతే ఋషయో యోగినః - అనేనాపి తదేవ సూచ్యతే - అత ఏవ - యస్య - పదం, పద్యత ఇతి పదం, స్వరూపం, న విదుః - అన్యోఽర్వాచీనో - జన్తుః ప్రాణీ - తత్పదం - గన్తుం యథావద్బోద్ధుమీరితుం వక్తుం చ - కః పునరర్హతి - తత్ర దృష్టాన్తః - యథా - ఆకృతిభిర్వేషైర్విచేష్టతో * నటస్యాయమసావితి తత్స్వరూపమతజ్జ్ఞా న విదుస్తథేత్యర్థః ॥ ఏవం దురవబోధస్వరూపోఽత ఏవ దురత్యయానుక్రమణః దుర్గమవ్యాపారః - ఇత్థం తయా దురవబోధనియమనరూపవ్యాపారయుక్తో - మా - మవతు - యద్వా - నటస్యే

వా-కృతిభిర్దేవాదివిచిత్రశరీరై - ర్విచేష్టతో జీవద్వా రావిచేష్టతో యస్తోతివాఽన్వయః - ఆకృతిభిరవతారవిశేషైర్విచేష్టతో యస్తోతి వాఽర్థః ॥ ౬ ॥ దురవగమత్వోక్తిప్రసక్తామనుపాస్యత్వశఙ్కాం నిరాచికీర్షుర్నటస్యేతిదృష్టాన్తసామర్థ్యలబ్ధం కైశ్చిత్సుబోధత్వం వదంస్తస్యైవస్వరక్షోపాయత్వమధ్యవస్యతి । దిదృక్షవ ఇతి ॥ సుమఙ్గళం నిత్యసుఖరూపం-యస్య - స్వరూపం దిదృక్షవస్సాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛవః - మునయః - విముక్తసఙ్గో దారాగారాదిషు శబ్దాదివిషయేషు వా యైస్తే - సుసాధవః అన్యైరపి సాధూనాం ధర్తై - ర్వ్యక్తాః - భూతేషూచ్చావచేషాత్మభూతాః ఆత్మతుల్యతాం ప్రాప్తాః - స్వాత్మసమదర్శినః - సన్తో వనే అరణ్యే, అవ్రణమచ్ఛిద్ర-మలోకవ్రతం ఇతరై రజ్ఞైః కర్తుమశక్యం వ్రతముపాసనాత్మకం - చరన్తి - ఉపాసనాత్మకవ్రతపరిశుద్ధమనసా తత్పదం సాక్షాత్కుర్వన్త్యేవేతి భావః - తథా చ శ్రుతిః « హృదా మనీషా మనసాఽభిక్లృప్తః - దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభి, రితి « తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం - యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యం - న మాంసచక్షురభివీక్షతే తం నచక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనం, మిత్యాద్యదృశ్యత్వశ్రుతయస్తు యోగాఽపరిశుద్ధమతిభిరగ్రాహ్యత్వం వదన్తీతి భావః - స ఏవంభూతో - మే - గతిః రక్షోపాయ ఇత్యర్థః ॥ ౭ ॥ ఏవం దృశ్యత్వాదృశ్యత్వశ్రుతీనాం విషయవిభాగోఽత్ర ప్రదర్శితః అథ తుల్యన్యాయతయా « అజాయమానః - బహుధా విజాయతే, యస్య చైతత్కర్మ స వై వేదితవ్యః - సర్వకర్మా సర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరసః - హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే ,, ఇత్యాదీనాం జన్మాది ప్రతిపాదనపరాణాం చ శ్రుతీనాం విషయవిభాగం దర్శయన్ స్తౌతి । నేతి । యద్యపి - యస్య - జన్మాదయో - నసన్తి జీవస్యేవ కర్మాయత్తా న సన్తీతి భావః తథాఽపి లోకానాం దుష్కృతాం - మప్యయో వినాశః - సంభవః సాధూనాం - పరిత్రాణం, తయోస్సమాహారః - తస్మై తదర్థం - తాని జన్మాదీని - అనుకాలం ,, యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి ,, త్యాద్యుక్తకాలేష్విత్యర్థః, స్వమాయయా ఆత్మీయ సఙ్కల్పేన - ఋచ్ఛ

వతు ॥ ౬ ॥ దిదృక్షవో యస్య పదం సుమఙ్గళం విముక్తసఙ్గా మునయస్సుసాధవః । చరన్త్యలోకవ్రతమవ్రణం వనే భూతాత్మభూతాస్సుహృదస్స మే గతిః ॥ ౭ ॥ న విద్యతే యస్య చ జన్మ కర్మ వా న నామరూపే గుణదోష ఏవ వా । తథాఽపి లోకాప్యయసంభవాయ యస్స్వమాయయా తాన్యనుకాలమృచ్ఛతి ॥ ౮ ॥ తస్మై నమః పరేశాయ బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే । అరూపాయోరురూపాయ నమ ఆశ్చర్యకర్మణే ॥ ౯ ॥ నమ ఆత్మప్రదీపాయ సాక్షిణే పరమాత్మనే । నమో గిరాం విదూరాయ మనసశ్చేతసామపి ॥ ౧౦ ॥ సత్త్వేన ప్రతిలభ్యాయ నైష్కర్మ్యేణ విపశ్చితా । నమః కైవల్యనాథాయ నిర్వాణసుఖసంవిదే ॥ ౧౧ ॥ నమశ్శాన్తాయ ఘోరాయ గూఢాయ గుణధర్మిణే । నిర్విశేషాయ

తి ప్రాప్నోతి - స్వీకరోతి అకర్మాయత్తాని జన్మాదీని స్వేచ్ఛయైవోపాదత్త ఇత్యర్థః - తత్ర దోషో వికారః - ఇమమేవ విషయవిభాగమభిప్రేత్య వరదగురుభిరయం శ్లోకోఽభిహితః « యద్బ్రహ్మణో గుణశరీరవికారభేదకర్మాదిగోచరవిధిప్రతిషేధవాచః । అన్యోన్యభిన్నవిషయా నవిరోధగన్ధమర్హన్తి తన్న విదుషః ప్రతిషేధబాధ్యా ,, ఇతి - యస్తాని ఋచ్ఛతి స మే గతిరితిపూర్వేణాన్వయః ॥ ౮ ॥ ఏవం శరణ్యత్వోపయుక్తగుణకథనపూర్వకం స్వరక్షాయై శరణముపగమ్యార్ఘపాత్రపరివేషితబహువ్యఞ్జనోపేతాన్నాదిభోజనప్రవృత్తన్యాయేన జంఝూమారుతవిధూతచూతాదిఫలాదానప్రవృత్తన్యాయేన చ పౌనరుక్త్యక్రమావనాదృత్య ఉక్తైరనుక్తైశ్చ గుణైర్ధామత్వప్రసిద్ధైశ్శరణ్యత్వోపయుక్తైః స్తువన్ ప్రణమతి । తస్మా ఇతి ॥ పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపి, ఈశాయ, అనన్తాశ్శక్తయః సృష్ట్యాదిశక్తయో - యస్య, నవిద్యతే - రూపం కర్మాయత్తం శరీరం - యస్య - ఉరూణి బహూని - రూపాణి అకర్మాయత్తాని స్వేచ్ఛోపాత్తాని ప్రాకృతాని - యస్య, ఆశ్చర్యం లోకవిసజాతీయత్వేనాద్భుతం కర్మ జగద్వ్యాపారాద్యాత్మకం, యస్య ॥ ౯ ॥ ఆత్మనైవ దీప్యత ఇత్యాత్మదీపః - తస్మై స్వయంప్రకాశాయ, సాక్షిణే సర్వస్య యుగపత్సాక్షాద్ద్రష్ట్రే - పరమాత్మనే - లోకత్రయమావిశ్య ప్రశాసనేన భర్త్రే - గిరాం - మనసశ్చేతసామపి - విదూరాయ అవిషయాయ - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావాయ - చిత్తావస్థస్య మనసః సత్త్వప్రచురత్వేనాధికార్థవిషయీకరణయోగ్యత్వసూచనాయ మనసః పృథక్చేతసామపీత్యుక్తమ్ ॥ ౧౦ ॥ విపశ్చితా జ్ఞానినా కర్త్రా సత్త్వేన విశుద్ధేన అనన్యప్రయోజనేన - నైష్కర్మ్యేణ ఉపాసనాత్మకనివృత్తిధర్మేణ - ప్రతిలభ్యాయ - కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం - మోక్ష ఇతి యావత్ - తస్యాధిపతయే - నిర్వాణసుఖసంవిదే నిర్దుఃఖానన్దజ్ఞానస్వరూపాయ ॥ ౧౧ ॥ శాన్తాయ - అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపషడూర్మిరహితాయ, యద్వా - సాధూనాం - శాన్తాయ ప్రసన్నాయ - ఘోరాయ ఖలానాముగ్రాయ - గూఢాయ సంసారిణాం ప్రచ్ఛన్నాయ - గుణధర్మిణే సత్త్వాదిగుణానామాశ్రయాయ - నిర్విశేషా

యహేయగుణరహితాయ - సత్త్వాదిగుణాశ్రయత్వేఽపితదవశ్యాయేత్యర్థః-సామ్యాయవైషమ్యాదిరహితాయ-జ్ఞానఘనాయక్వచిదపిజాడ్యరహితాయ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ క్షేత్రజ్ఞశరీరకాయ-సర్వాధ్యక్షాయ-సర్వభూతాధిపతయే. సాక్షిణేసర్వద్రష్ట్రే - పురుషాయాన్తఃప్రవిశ్యనియన్త్రే ఆత్మమూలాయస్వయంకారణాన్తరరహితాయ. మూలప్రకృతయేసర్వోపాదానభూతాయ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ సర్వేషామిన్ద్రియాణాం,తద్గుణానాంశబ్దాదివిషయాణాంచ-యుగపత్సదా,ద్రష్ట్రే-సర్వప్రత్యయహేతవేసంశయవిపర్యయాదిసర్వధర్మప్రత్యయహేతవే - అసతాసతతపరిణామిన్యా - ఛాయయాఛాయావదపృథక్సిద్ధయామాయయోక్తాయసూచితాయ , జడత్వేనస్వయంప్రవృత్తిశూన్యయామాయయాప్రవర్తయితృత్వేనసూచితాయేత్యర్థః -అక్తాయేతిపాఠాన్తరం.తదాయుక్తాయేత్యర్థః-యద్వా, గూఢాయగుణధర్మిణేనిర్విశేషాయసామ్యాయాజ్ఞానఘనాయేత్యచేతనసమష్టిశరీరకత్వముక్తం . తత్రగూఢాయతమోమయాయ. గుణధర్మిణే - సత్త్వాదిగుణానామాశ్రయాయ-నిర్విశేషాయ-పృథివ్యాదివిశేషరహితాయ॥ మహదాద్యావిశేషాన్తా,,ఇతిప్రయోగాత్ - సామ్యాయగుణసామ్యావస్థాయ-అజ్ఞానఘనాయేతిచ్ఛేదః-జాడ్యస్వభావాయేత్యర్థః-గూఢత్వాదికంచ॥ కారిన్యవానోబిభర్తీ,,తివత్ కృతిద్వారకంవిశేషణం క్షేత్రజ్ఞాయసర్వాధ్యక్షాయసాక్షిణేపురుషాయేతిసమష్టిజీవశరీరకత్వముచ్యతే - క్షేత్రజ్ఞాయ॥ ఏతద్యోవేత్తిసప్రాహుఃక్షేత్రజ్ఞ,,మిత్యుక్తవిధక్షేత్రజ్ఞాయ - సర్వాధ్యక్షాయకరణాధిపతయే. సాక్షిణేబుద్ధీన్ద్రియాదీనాంసాక్షాద్ద్రష్ట్రే,పురుషాయసర్వశరీరాన్తర్వర్తినే-ఏతాన్యపిసద్వారకాణ్యేవవిశేషణాని-సర్వేన్ద్రియగుణద్రష్ట్రే ఇతిశ్లోకేతువ్యష్టిజీవశరీరకనమస్కారః,తత్ర -అసతాఅనిత్యయా- ఛాయయాఛాయావత్సానుబన్ధయావాసనయా - అక్తాయరూషితాయ -ఉక్తాయేతిపాఠేసూచితాయ-ఆశ్రయమన్తరేణవాసనాయాఅనుపపత్త్యాతయాసూచితాయేతిభావః ॥ స్వప్రకాశాయ, ఇమాన్యపిసద్వారకాణ్యేవవిశేషణాని-ఇతరాణితు-అద్వారకాణీతివివేకః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ అఖిలకారణాయసర్వకారకశరీరకాయ-నిష్కారణాయ- స్వయంకారణాన్తరరహితాయ , అద్భుతకారణాయ , మృదాదివత్స్వరూపపరిణామరహితకారణస్వరూపాయసర్వే - ఆగమాఃపఞ్చరాత్రాదయః,ఆమ్నాయావేదాశ్చ - తేషాం - మహార్ణవాయస్రోతసామివపర్యవసానభూమయే-అపవర్గాయమోక్షహేతుభూతాయ-పరాయణాయపరమప్రాప్యాయ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ గుణారణిచ్ఛన్నచిదూష్మపాయ-సత్త్వాదిగుణాత్మికాప్రకృతిరేవారణిః - తయాసంఛన్నఃజీవసమష్టిరూపః ఊష్మాణమగ్నిం , పిబతిసంహారకాలేస్వస్మిన్నుపసంహృత్యయోనిదధాతి సతథోక్తః - తస్మైతత్క్షోభవిస్ఫూర్జితమానసాయ - మానసశబ్దోమనఃకార్యసఙ్కల్పపరః తత్క్షోభేచిదచిత్క్షోభకాలేసృష్టికాలేస్ఫురితసఙ్కల్పాయ - నైష్కర్మ్యంమోక్షః-తత్-యేనభావ్యతే,తస్మై - నివర్తితాగమస్వయంప్రకాశాయ॥యతోవాచోనివర్తన్త,, ఇతిప్రకారేణ - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యజ్ఞానస్వరూపాయేత్యర్థః-నైష్కర్మ్యభావేనేతితృతీయాన్తపాఠే , నైష్కర్మ్యభావేనమోక్షలాభేన-నివర్తితః - ఆగమశ్శాస్త్రం-యైః-తేషాం-స్వయమేవప్రకాశమానాయ,ముక్తిపర్యన్తంహిశాస్త్రవశ్యతా-ముక్తానాంతునివర్తితాగమానామకర్మవశ్యానాంతస్య లఘయాప్రకాశమానాయేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ మాదృశే-యఃప్రపన్నః,పశుశ్చ,తస్య , యః - పాశః,కర్మబన్ధస్తస్య - విమోక్షణం-యస్మాత్తస్మై-తంమోక్షయతీతివాసఃతస్మై-ముక్తాయస్వయంప్రకృతిపారవశ్యరహితాయ-భూరికరుణాయదయాసముద్రాయ - మనోఽలయాయమనసోఽలయఃశబ్దాదివపరోక్షవైముఖ్యం-యత్ప్రవణా-త్తస్మై-నమోఽలయాయేతిపాఠే- అలయాయేతిచ్ఛేదఃనవిద్యతే , లయోనాశో.యద్వజనా,దిర్యాలయ, స్తస్మై,నమేభక్తఃప్రణశ్యతీ,,తిభగవదుక్తేః - యోగదశాయాంజీవశరీరకతయాగృహ్యమాణాయ్స్వాంశేనేతి॥ప్రత్యక్ప్రత్యోఽహంబుద్ధిబోధ్యజీవవిషయఃస్వాంశేనేతిబాహ్యప్రధానోనిర్దేశః-స్వాంశేనవిశిష్టవస్త్వేకదేశత్వేనాకారేణ-సర్వయోగినాం,మనసి,ప్రతీతో-యః- ప్రత్యగహంబుద్ధిబోధ్యోజీవస్తస్య , దృక్తద్విషయకంజ్ఞానం,యస్య,తస్మై

సామ్యాయనమోజ్ఞానఘనాయచ ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞాయనమస్తుభ్యంసర్వాధ్యక్షాయసాక్షిణే।పురుషాయాత్మమూలాయమూలప్రకృతయేనమః ॥ ౧౩ ॥ సర్వేన్ద్రియగుణద్రష్ట్రే సర్వప్రత్యయహేతవే।అసతా ❋ చ్ఛాయయోక్తాయసదాభాసాయతేనమః ॥ ౧౪ ॥ నమోనమస్తేఽఖిలకారణాయనిష్కారణాయాద్భుతకారణాయ।సర్వాగమామ్నాయమహార్ణవాయనమోఽపవర్గాయపరాయణాయ ॥ ౧౫ ॥ గుణారణిచ్ఛన్నచిదూష్మపాయతత్క్షోభవిస్ఫూర్జితమానసాయ । † నైష్కర్మ్యభావాయనివర్తితాగమ ❋ స్వయంప్రకాశాయనమస్కరోమి ॥ ౧౬ ॥ మాదృక్ప్రపన్నపశుపాశవిమోక్షణాయముక్తాయభూరికరుణాయ ❋ నమోఽలయాయ।స్వాంశేనస

౧౪॥శ్లో ❋ పా॥ఛాయయాక్తాయ.   ౧౬ ॥ శ్లో † పా॥నైష్కర్మ్యభావేన.   ౧౭॥శ్లో ❋ పా॥నమోఽలయాయ.

స్వాంశభూతజీవాన్తరాత్మత్వేన తదన్తర్యామితయా ప్రతీయమానాయేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ దేహపుత్రమిత్రాదిషు సక్తైర్దుః ఖేనాపి ప్రాప్తుమశక్యాయ, గుణాశ్శబ్దాదయో విషయాః-తేషు, సఙ్గేన, వివర్జితః-తస్మై-శబ్దాదివిషయసఙ్గరహితాయ ముక్తాత్మభిః రాగాదినిర్ముక్తమనోభిః-స్వహృదయే, పరిభావితాయ ముహుర్ముహురభ్యస్తాయ-జ్ఞానస్వరూపాయ-ఈశ్వరాయ సర్వనియన్త్రే ॥ ౧౮ ॥ ధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థాన్, కామయమానా యం భజన్తః-ఇష్టాం స్వాభిప్రేతాం గతిం ధర్మాదిఫలం ప్రాప్నువన్త్యేవ-న తు తావదేవ. కిన్తు, యస్మై-రకామితాః, అన్యా అప్యాశిషః, రాతి దదాతి, అవ్యయం అక్షరం, దేహం చ, రాతి-స్వదేహతుల్యదేహం చ దదాతి, ముక్తిం చేతి యావత్-సోఽదభ్రదయః అపారకరుణః-మమ విమోక్షణం, కరోతు ముక్తిం, దదాతు ॥ ౧౯ ॥ మూర్ఖత్వాదహం ముక్తిం ప్రార్థయే, ఏకాన్తినస్తు తామపి న ప్రార్థయన్త ఇత్యాహ । ఏకాన్తిన ఇతి । ఏకాన్తినః అనన్యప్రయోజనాః, భగవత్ప్రపన్నాః, యస్య యస్మాత్, కంచనార్థం ముక్తమపి న వాఞ్ఛన్తి వై-అనిచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ తాన్విశినష్టి- అత్యద్భుతం, సుమఙ్గలం చ, యస్య, చరిత్రం-గాయన్తః, తద్గుణానుభవానన్దసముద్రమగ్నాః ॥ ౨౦ ॥ తం-అక్షరం నిత్యం, పరం బ్రహ్మ, పరేషామపీశం, అవ్యక్తం చక్షురాద్యగమ్యం ఆధ్యాత్మికయోగేన భక్తియోగేనైవ, గమ్యం, అత ఏవ, అతీన్ద్రియం, ఇన్ద్రియావిషయం, సూక్ష్మం అణోరప్యణీయాంసం-ఇవశబ్దేన మహతో మహీయాంసమితి లభ్యతే, అతిదూరం ఉపాయాన్తరాగమ్యత్వాత్, యద్వా, సూక్ష్మ-మతిదూరం చ, యద్వస్తు, తదివాతీన్ద్రియం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం-ఆదౌ భవమాద్యం, పరిపూర్ణమన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య వర్తమానం, అవాప్తసమస్తకామం వా, స్తౌ

ర్వతనుభృన్మనసి ప్రతీతప్రత్యగ్దృశే భగవతే బృహతే నమస్తే ॥ ౧౭ ॥ ఆత్మాత్మజాప్తగృహవిత్తజనేషు సక్తైర్దుష్ప్రాపణాయ గుణసఙ్గవివర్జితాయ । ముక్తాత్మభిస్స్వహృదయే పరిభావితాయ జ్ఞానాత్మనే భగవతే నమ ఈశ్వరాయ ॥ ౧౮ ॥ యం ధర్మకామార్థవిముక్తికామా భజన్త ఇష్టాం గతిమాప్నువన్తి । కిం చాశిషో రాత్యపి దేహమవ్యయం కరోతు మేఽదభ్రదయో విమోక్షణమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏకాన్తినో యస్య న కంచనార్థం వాఞ్ఛన్తి యే వై భగవత్ప్రపన్నాః । అత్యద్భుతం తచ్చరితం సుమఙ్గలం గాయన్త ఆనన్దసముద్రమగ్నాః ॥ ౨౦ ॥ తమక్షరం బ్రహ్మ పరం పరేశమవ్యక్తమాధ్యాత్మికయోగగమ్యమ్ । అతీన్ద్రియం సూక్ష్మమివాతిదూరమనన్తమాద్యం పరిపూర్ణమీడే ॥ ౨౧ ॥ యస్య బ్రహ్మాదయో దేవా వేదా లోకాశ్చరాచరాః । నామరూపవిభేదేన ఫల్గ్వ్యా చ కలయా కృతాః ॥ ౨౨ ॥ యథాఽర్చిషోఽగ్నేస్సవితుర్గభస్తయో నిర్యాన్తి సంయాన్త్యసకృత్స్వరోచిషః । తథా యతోఽయం గుణసంప్రవాహో బుద్ధిర్మనః ఖాని శరీరసర్గాః ॥ ౨౩ ॥ స వై న దేవాసురమర్త్యతిర్యఙ్న స్త్రీ న షణ్ఢో న పుమాన్న జన్తుః । నాయం గుణః కర్మ న సన్న చాసన్నిషేధశేషో జయతాదశేషః ॥ ౨౪ ॥ జిజీవిషే నాహమిహాముయా కిమన్తర్బహిశ్చావృత

మి ॥ ౨౧ ॥ చతుర్ముఖప్రభృతయో, దేవాః, చరాచరాత్మకా లోకాః, వేదాశ్చ, నామరూపవిభాగేన, యస్య, ఫల్గ్వ్యా, కలయా, కృతాః, తస్యాయుతాయుతశతైకకలాంశకాంశే విశ్వం విచిత్రచిదచిత్ప్రవిభాగవృత్తి, మిత్యుక్తవిధయా నిర్మాయ ధృతా ఇత్యర్థః-యస్యేత్యస్య స వా ఇత్యుపరిష్టాదన్వయః ॥ ౨౨ ॥ కథం కృతా ఇత్యపేక్షాయాం దృష్టాన్తౌ-తత్రాద్యః ప్రవాహో, ద్వితీయస్యాన్వయదృష్టాన్తః-యథాఽగ్నేరర్చిషః, యథా చ, సవితుః, గభస్తయో మరీచయః, అసకృన్నిర్యాన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి సంయాన్తి పునస్తత్రైవ లీయన్తే, స్వరోచిషః స్వాంశభూతాః రోచిషః-హేతుగర్భమిదం స్వరోచిష్ట్వాన్నిర్యాన్తి సంయాన్తి చేత్యర్థః-తథా బుద్ధిర్మనః-ఖానీన్ద్రియాణి, శరీరవర్గాః దేవాదిశరీరసంఘాశ్చ, ఇత్యయం, గుణసంప్రవాహః గుణపరిణామరూపః ప్రపఞ్చః, యతో, నిర్యాతి, యత్ర, సంయాతి యదంశత్వాదితి భావః ॥ ౨౩ ॥ య ఏవంభూతః, స వై-న-దేవాదీనాం మధ్యే, కతమోఽపి దేవత్వాదిజాతిరహిత ఇత్యర్థః-తథా, స్త్రీత్వాదిలిఙ్గరహితః, న జన్తుః నాపి ప్రాణీ, గుణః-కర్మ చాయం న భవతి గుణరహితః కర్మరహితశ్చేత్యర్థః-అత ఏవ, న సత్ న జీవవర్గాన్తర్భూతః, న చాసత్, నాప్యచేతనవర్గాన్తర్భూతః, చిదచితోరేవ జాత్యాద్యాశ్రయత్వాదితి భావః, జాత్యాదిరూపో న భవతీతి వాఽర్థః, కిన్తు, నిషేధశేషః జాత్యాదిషు, ఏవం న మే భగవత్, ఇత్యాద్యుక్తకల్యాణగుణాశ్రయత్వే ప్రతిషిద్ధే సతి-యస్తద్గుణాశ్రయతయాఽవశిష్యతే, యశ్చ, శేషః అశేషాశ్రయః, సాక్షాత్పరమ్పరాన్యతరసమ్బన్ధేన జాత్యాదీనామాశ్రయః తత్ర, చిదచితోస్సాక్షాదాశ్రయః, జాత్యాదీనాం చిదచిద్ద్వారేతి వివేకః, సః జయతాత్, సర్వోత్కృష్టత్వం ప్రాప్నోతు, యద్వా-జి అభిభవ, ఇతి ధాతుః - జయతాదభిభవతాత్ మమ స్వప్రాప్తివిరోధివర్గం నిరస్యత్విత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ స్వాభిప్రాయమావిష్కరోతి । జిజీవిష ఇతి । నాహం జీవితుమిచ్ఛామి - తత్ర హేతుః, అముయా - అన్తర్బహిశ్చావృతయా అహఙ్కారమమకారాస్పదభూతయేత్యర్థః ఇభయోన్యా

గజజన్మనా - కింసకోపిపురుషార్థ ఇత్యర్థః - కంత్వా - త్మలోకావరణస్య, మోక్షణమిచ్ఛామి - లోక్యతఇతిలోకః . ఆత్మాఖ్యలోకస్యా - వరణ రూపాత్కర్మణో - మోక్షణ - మిచ్ఛామి - యద్వా - ఆత్మనో - లోకః ధర్మభూతజ్ఞానం - తస్యా - వారకాత్కర్మణో - మోక్ష - మిచ్ఛామి - యస్య - మోక్షస్య - కాలేననిమిత్తేన - నవిప్లవః నపునరావృత్తి - స్తంమోక్ష - మిచ్ఛామీ - త్యన్వయః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ సోఽహంఆత్మలోకావరణస్య మోక్షణమిచ్ఛురహం విశ్వస్య-స్రష్టారం - విశ్వంవిశ్వశరీకం- అవిశ్వంవిశ్వవిలక్షణం-విశ్వవేదనంసర్వవిదం,విశ్వవేదసమితిపాఠాన్తరం-తదావిశ్వస్య - వేదసంధనం-పురుషార్థరూపమిత్యర్థః - యద్వా విశ్వం-వేదోధనం- శేషభూతం-యస్య-సఇత్యర్థః -విశ్వస్యాత్మాః ప్రవిశ్యభర్తారం,కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితం-గుణపూర్ణం - పరమప్రాప్యం - నతోఽస్మిపరమప్రాప్యం-పరంకేవలం-నతోఽస్మతివా- ప్రణామమన్తరేణతత్ప్రసాదనోపాయంనజానామీతిభావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ యోగేనోపాసనాత్మకేన-రన్ధితానినిదగ్ధాని - కర్మాణదర్శనవిరోధీనిపుణ్యపాపాత్మకాని - యేషాంతే-యోగినః-యోగేన-విభావితేవిశోధితే,హృది - యంప్రపశ్యన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి-తం-యోగేశంనతో ఽస్మి-శక్త్యాస్త్వేవంయోగవిశుద్ధమనసాసాక్షాత్కుర్వన్తి- అహంతు కేవలంనతోఽస్మీతిభావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అసహ్యోఽ ప్రతిహతో-వేగోవ్యాపారో-యస్య-తచ్ఛక్తీనాంసృష్ట్యాదిశక్తీనాం - త్రయం-యస్య- తస్మై - శక్తిత్రయాయేతిపాఠాన్తరం-తదా-అప్రతిహతాశక్తిరఘటితఘటనాత్మికా-క్రియాజగత్సృష్ట్యాదిరూపాచ-యస్య-తస్మై - అఖిలాఃధిగుణాఃధీగతసంశయవిపర్యయాద్యవస్థాః-యస్మా - త్సతథోక్తః-తస్మై - ప్రపన్నానాం-పాలాయరక్షిత్రే,దురన్తాఅపారశక్తి - ర్యస్య -కదన్ద్రియాణాంఅజితన్ద్రియాణాం-అనవాప్యందురవగమం-వర్త్మయాథాత్మ్యం-యస్య

యేఽభయోన్యా ❈ । ఇచ్ఛామికాలేననయస్యవిప్లవస్తస్యాత్మలోకావరణస్యమోక్షణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సోఽహంవిశ్వసృజంవిశ్వమవిశ్వం ❁ విశ్వవేదనమ్ । విశ్వాత్మానమజంబ్రహ్మప్రణతోఽస్మిపరంపదమ్ ॥ ౨౬ ॥ యోగరన్ధితకర్మాణోహృదియోగవిభావితే । యోగినోయంప్రపశ్యన్తియోగేశంతంనతోఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౭ ॥ నమోనమస్తుభ్యమసహ్యవేగ † శక్తిత్రయాయాఽఖిలధీగుణాయ ❈ । ప్రపన్నపాలాయదురన్తశక్తయేకదిన్ద్రియాణామనవాప్యవర్త్మనే ॥ ౨౮ ॥ నాయంవేదస్వమాత్మానంయచ్ఛక్త్యాఽహంధియాహతః । తందురత్యయమాహాత్మ్యం × భగవన్తంనతోఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంగజేన్ద్రముపవర్ణితనిర్విశేషంబ్రహ్మాదయోవివిధలిఙ్గభిదాభిమానాః । నైతేయదోపససృపుర్నిఖిలాత్మకత్వాత్తత్రాఖిలామరమయోహరిరావిరాసీత్ ॥ ౩౦ ॥ తంతద్వదార్తముపలభ్యజగన్నివాసస్స్తోత్రంనిశమ్య దివిజైస్సహసంస్తువద్భిః । ఛన్దోమయేనగరుడేనసము

తస్మై,తుభ్యం,నమోనమః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అయంజనో-యస్య-శక్త్యామాయయాహేతుభూతయా - అహంధియాదేహాత్మాభిమానేన-యన్మాయామూలకదేహాత్మాభిమానేన,హతంహతప్రాయం-స్వ - మాత్మానం - నవేద,తం-దురత్యయమాహాత్మ్యం-అనతిక్రమణీయమహాత్మ్యం-భగవన్తమహం,నతోఽస్మి,ఇతోఽస్మీతిపాఠాన్తరం-తదా-ప్రపన్నోఽస్మి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవమిత్థ,ముపవర్ణితనిర్విశేషం,ఉపవర్ణితం- హేయగుణరహితభగవత్స్వరూపం-యేన-తం-యద్వా-బ్రహ్మాదిషుకస్యచిదసాధారణశబ్దవిశేషరహితత్వంయేనవర్ణితం-స-తథోక్త-స్తంగజేన్ద్రం -అతఏవ - తే-బ్రహ్మాదయో-యదా-నోపససృపుఃనోపజగ్ముఃకథంభూతాస్సన్తః - లిఙ్గంశరీరం - నానావిధనామరూపాభిమానవన్తః - యద్వా-లిఙ్గంచిహ్నంచతుర్ముఖత్వహంసవాహనత్వాదిరూపం-తస్య- భిదాత్ర్యక్షత్వవృషవాహనత్వశూలపాణిత్వాదేర్వ్యావృత్తిః-తస్యా - మభిమానో-యేషాం,తే - పరస్పరవ్యావృత్తచతుర్ముఖత్వహంసవాహనత్వత్ర్యక్షత్వ వృషవాహనత్వసహస్రాక్షత్వైరావతవాహనత్వాదిలిఙ్గాభిమానయుక్తాః - గజేన్ద్రోపవర్ణితేషుచిహ్నేష్వస్మదసాధారణానిలిఙ్గానినకానిచిదపిసన్తీత్యభిమానయుక్తాస్సన్తఇతిఫలితోఽర్థః-తత్రతదా-హరిర్వ్యాఖ్యోభగవాన్ -అఖిలామరమయఃఅఖిలదేవప్రచురః " సఆత్మాఅఙ్గాన్యన్యాదేవతా ,,ఇతిశ్రుతేః-నిఖిలాత్మకత్వాత్-నిఖిలానాంగజేన్ద్రోపవర్ణితగుణానాంఆత్మకత్వా దాశ్రయత్వాద్ధేతోః- ఆవిరాసీత్ - ఆవిర్బభూవ । స్తోత్రేబ్రహ్మవిష్ణుశివాదిశబ్దరహితేఽప్యుక్తవిశేషణానాంబ్రహ్మాదిష్వసంభవాన్నతేసమాగతాః ॥ వస్తుసామర్థ్యాత్పురుషోత్తమఏవవిశేషణానామన్వితత్వాత్సఏవాగతఇతిభగవతోవాస్తవాఽనవచ్ఛిన్నమాహాత్మ్యయోగోదర్శితః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఆవిర్భావప్రకారమేవాహ ॥ తమితి ॥ తద్వత్తథా,ఆర్తంగ్రాహేణపీడితం-గజేన్ద్ర,ముపలభ్యజ్ఞాత్వా,దృష్ట్వా-తత్కృతంస్తో

౨౬ । శ్లో ❁ పా । విశ్వవేదసమ్.   ౨౮ ॥ శ్లో † శక్తిక్రియాయ.   ౨౯ ॥ శ్లో × పా ॥ భగవన్తమితోఽస్మ్యహమ్.

తత్రించ-నిశమ్య-శ్రుత్వా - కుతః యతోఽయంజగన్నివాసః - జగతికృత్స్నే అన్తరాత్మతయావసతీతితథా-అత, ఉపలభ్య-నిశమ్యచ ఛన్దోమయేన - త్రివృద్గాయత్ర్యాదిఛన్దోరూపత్వేనోపాస్యమానశిరశ్చక్షురాద్యవయవత్వాచ్ఛన్దః ప్రచుర - స్తేనగరుడేన - సముహ్యమానః - అనేనశైఘ్ర్యాతిశయస్సూచితః - చక్రంసుదర్శన - మాయుధం - యస్య - తాదృశః - సంస్తువద్భి,ర్దైవైస్సహ-యత్రగజేన్ద్ర,స్తత్రాశు-అభ్యాగమత్ అభిజగామ * ॥ ౩౧ ॥ * అన్తస్సరసి-ఉరు-బలం-యస్య, తేన-గ్రాహేణ-గృహీతోఽతఏవా,ర్తః,సఃగజేన్ద్రః-గరుత్మతిగరుడే- స్థితమితిశేషః - ఉపాత్తంధృతం-చక్రం,యేన-తం-హరిం-ఖేఅన్తరిక్షే-దృష్ట్వా-సామ్బుజం-కరంతుణ్డ-ముద్ధృత్య॥ ఉక్తహాస్తేనవోపేయాద్రాజానందైవతంగురు,మిత్యుక్తన్యాయేనగృహీతసరసిజంకరముద్ధృత్యేత్యర్థః.కృచ్ఛ్రాత్ప్రయాసాత్-కాంచిద్గిర-మాహ-గిరమేవదర్శయతి-నారాయణేత్యాది * ॥ ౩౨ ॥ *
తతః-పీడితం-గజేన్ద్రం,వీక్ష్య-అజఃహరిః-కృపయా-సహసాఆశు - అవతీర్య గరుడోఽపిమన్దగతిరితితతోఽవరుహ్య- ఆశుత్వరయా-సగ్రాహం,గజేన్ద్రం, సరస, ఉజ్జహారఉద్ధృత్యబహిర్నిష్కాసితవాన్,తతో, ఽరిణాచక్రేణ,విపాటితంభిన్నం,ముఖం,యస్య,తస్మాత్-గ్రాహాత్,గజేన్ద్రంఉస్రియాణాందేవానాంపశ్యతాంసతాం-అమూముచన్మోచయామాస * ॥ ౩౩ ॥ *
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మష్టమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ************************************

తదేతి ॥ తదాగజేన్ద్రమోచనదశాయాం, బ్రహ్మరుద్రముఖ్యా,దేవాదయః,తద్గజేన్ద్రమోక్షణరూపం,హరేః,కర్మ,అద్భుతంశంసన్తఃప్రశంసన్తః,కుసుమవర్షం,ముముచుః* ॥ ౧ ॥ *దివ్యా,దున్దుభయో,నేదుః,గన్ధర్వా ననృతుః,జగుశ్చ ఋషిప్రభృ

వ్యమానశ్చక్రాయుధోఽభ్యగమదాశుయతోగజేన్ద్రః॥ ౩౧ ॥సోఽన్తస్సరస్యురుబలేనగృహీతఆర్తోదృష్ట్వాగరుత్మతిహరింఖఉపాత్తచక్రమ్। ఉత్క్షిప్యసామ్బుజకరంగిరమాహకృచ్ఛ్రాన్నారాయణాఖిలగురోభగవన్నమస్తే॥ ౩౨ ॥ తంవీక్ష్యపీడితమజస్సహసాఽవతీర్యసగ్రాహమాశుసరసఃకృపయోజ్జహార । గ్రాహాద్విపాటితముఖాదరిణాగజేన్ద్రంసంపశ్యతాంహరిరమూముచదుస్రియాణామ్ ॥ ౩౩ ॥ ****************
**** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే,గజేన్ద్రమోక్షణంనామతృతీయోఽధ్యాయః****
శ్రీశుకఉవాచ ॥ తదాదేవర్షిగన్ధర్వా బ్రహ్మేశానపురోగమాః । ముముచుఃకుసుమాసారంశంసన్తః కర్మతద్ధరేః॥ ౧ ॥నేదుర్దున్దుభయోదివ్యాగన్ధర్వాననృతుర్జగుః । ఋషయశ్చారణాస్సిద్ధాస్తుష్టువుఃపురుషోత్తమమ్॥ ౨ ॥ యోఽసౌగ్రాహస్సవై సద్యఃపరమాశ్చర్యరూపధృత్ । ముక్తోదేవలశాపేనహూహూర్గన్ధర్వసత్తమః॥ ౩ ॥ ప్రణమ్యశిరసాఽధీశముత్తమశ్లోకమవ్యయమ్ । అగాయతయశోధామకీర్తన్యగుణసత్కథమ్ ॥ ౪ ॥ సోఽనుకమ్పితఈశేనపరిక్రమ్యప్రణమ్యతమ్। లోకస్యపశ్యతోలోకంస్వమగాన్ముక్తకిల్బిషః ॥ ౫ ॥ గజేన్ద్రో భగవత్స్పర్శాద్విముక్తోఽజ్ఞానబన్ధనాత్ । ప్రాప్తోభగవతోరూపంపీతవాసాశ్చతుర్భుజః ॥ ౬ ॥ సవైపూర్వమభూద్రాజాపాణ్డ్యోద్రమిడసత్తమః। ఇన్ద్రద్యుమ్న ఇతిఖ్యాతోవిష్ణువ్రతపరాయణః ॥ ౭ ॥ సఏకదారాధనకాలఆత్మవా

తయః,పురుషోత్తమంహరిం,తుష్టువుః * ॥ ౨ ॥ *యోఽసౌ,గ్రాహః-పూర్వస్మిన్జన్మని- హూహూర్నామ-గన్ధర్వశ్రేష్ఠః-సః,దేవలస్య-శాపేననిమిత్తేన-గ్రాహో,జాతఃసవైగ్రాహో,దేవలస్యశాపేన-ముక్తః,సద్యః,పరమాశ్చర్యరూపధృత్ ప్రాక్తనాద్భుతతమగన్ధర్వరూపధృత్ * ॥ ౩ ॥ *ఉత్తమశ్లోక-మవ్యయం,యశసో, ధామఆశ్రయం, అతః, కీర్తన్యాః కీర్తనీయాః,గుణాః, సత్కథాశ్చయస్య,తం-అధీశంహరిం, శిరసా, ప్రణమ్య, అగాయతేత్యన్వయః * ॥ ౪ ॥ *ఏవమితిహాసోత్తమేకథా,సరసిస్త్రీభిస్సహక్రీడన్నసౌహూహూఃస్నాతుంప్రవిష్టందేవలంప్రగృహ్యవిచకర్ష - సచప్రకుపితోగ్రాహోభవేతిశశాప, సచప్రసాదితస్సన్నువాచ, ఏవమేవగజేన్ద్రంగ్రహీష్యతతశ్చగజేన్ద్రముద్ధరన్హరిస్త్వామపిమోచయిష్యతీతి-ఈశేనహరిణా, గానప్రీతేన, అనుకమ్పితఃఅనుకమ్పావిషయీకృతః,సగన్ధర్వః,త,మీశం,పరిక్రమ్యప్రదక్షిణీకృత్య,ప్రణమ్యచ,లోకస్యబ్రహ్మాదిజనస్య, పశ్యతస్సతః, ముక్తంకిల్బిషందేవలశాపరూపం, యస్య, తాదృశః-స్వకీయం, లోక,మగాత్ * ॥ ౫ ॥ *గజేన్ద్రస్తు,భగవతోహరేః, స్పర్శాద్ధేతోః-అజ్ఞానబన్ధనాత్కర్మబన్ధనాత్,విముక్తః, భగవతో,రూపం,ప్రాప్తః, భగవత్సారూప్యంప్రాప్తః, తదేవదర్శయతి, పీతంపిశఙ్గం- వాసోవస్త్రం, యస్య,చత్వారో, భుజా,యస్య సః * ॥ ౬ ॥ *గజేన్ద్రస్యపూర్వజన్మవృత్తాన్తమాహ॥సవాఇతి॥సవై-గజేన్ద్రః-పూర్వస్మిన్జన్మని-పాణ్డ్యదేశపతిః, ద్రమిడేషుశ్రేష్ఠః- ఇన్ద్రద్యుమ్నాఖ్యో,రాజాబభూవ,సచవిష్ణువ్రతపరాయణః-విష్ణువ్రతంశ్రీవిష్ణుభజనాత్మకంతదేవ, పరముత్కృష్టమయనమనుష్ఠేయం,యస్య, తాదృశ,ఆసీత్ * ॥ ౭ ॥ ఏవంస్థితే, జటాధరతీతితథా,తాపసఃతపోనిష్ఠః-కులాచలేమలయాద్రౌ,ఆశ్రమఆశ్రయో,యస్య,తాదృశః,సఇన్ద్రద్యుమ్నః-ఏకదా,భగవదారాధనకాలే,సమాహితచిత్తస్సన్, గృహీతం,మౌ

వాత్మకంవ్రతం-యేన-తాదృశః - ఈశ్వరంహరిం-సమర్చయామాస ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదా-శిష్యగణైః పరివృతో,మహాయశాః మునిరగస్త్యః-యదృచ్ఛయా-తత్ర-ఇన్ద్రద్యుమ్నాశ్రమే-సమాగతః-తమిన్ద్రద్యుమ్నం-తూష్ణీమవస్థితం-అకృతంఅసమర్పితం అర్ఘ్యాదికం-యేన-తం-రహసిఏకాన్తే-ఉపాసీనం-ఉపవిష్టం-వీక్ష్య , ఋషిఃఅగస్త్యః-చుకోప- హేతికష్టే-ఈదృశస్యాపిమహన్నిగ్రహవిషయతాబభూవేతిఖిద్యతిమునిః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తస్మైఇన్ద్రద్యుమ్నాయ-శాప - మదాత్ . ఋషిరిత్యనుషఙ్గః-శాపమేవాహ॥అసాధురితి॥అయంఇన్ద్రద్యుమ్నః-అసాధుర్దురాత్మా-అకృతాఅశిక్షితా , బుద్ధిర్యస్య-తాదృశః - అద్యఅధునా-విప్రావమన్తా-విప్రానస్మానవమన్యతేపరిభవతీతితథా-అతోహేతోః-తమిస్రమజ్ఞానం - విశతాంప్రాప్నోతు-యథా-గజః-స్తబ్ధమతిః-స్తథైవా-యమజ్ఞో-భవతు-సఏవగజఏవభవత్వితిశేషః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ హేనృప-ఏవమిత్థం-శప్త్వా-భగవాన్-అగస్త్యః నానుగస్సశిష్యోగతఃయయౌ-తత-ఇన్ద్రద్యుమ్నో-ఽపి-రాజర్షిః-తదగస్త్యశాపాత్మకం-దిష్టంప్రారబ్ధమేవో-పధారయన్ నిశ్చిన్వన్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఆత్మనఃపరమాత్మనః-స్మృతివినాశినీంకౌఞ్జరీం-యోని - మాపన్నః-ప్రాప్తః-తర్హి-పశ్చాత్కథంతత్స్మృతిర్జాతా-తత్రాహ ॥గజత్వేప్యనుస్మృతిరితి-యత్-ద్ధర్యర్చనానుభావేనపూర్వజన్మనిభగవదారాధనప్రభావేనా-ఽభూద్విత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమిత్థం-గజయూథపంగజేన్ద్రం-విమోక్ష్య , పార్షదత్వం ప్రాపితేన-తేనాపిగజేన్ద్రాఖ్యజీవేనాపి అపిశబ్దాత్స్వపార్షదైశ్చ-యుక్తో-ఽబ్జనాభోహరిః-గన్ధర్వాదిభి-రుపగీయమానంకర్మ,యస్య - గరుడ,ఆసనంవాహనం యస్యసః-అద్భుతం,స్వభవనం-అగాత్ యయౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యత్పృష్టం "బాదరాయణఏత ,దిత్యాదినాతస్యోత్తరముక్తము

న్గృహీతమౌనవ్రతఈశ్వరంహరిమ్ । జటాధరస్తాపసఆప్లుతో-ఽచ్యుతంతమర్చయామాసకులాచలాశ్రమః॥ ౮ ॥
యదృచ్ఛయాతత్రమహాయశామునిస్సమాగమచ్ఛిష్యగణైఃపరిశ్రితః । తంవీక్ష్యతూష్ణీమకృతార్హణాదికంరహ
స్యుపాసీనమృషిశ్చుకోపహ॥ ౯ ॥ తస్మాఇమంశాపమదాదసాధురయందురాత్మా-ఽకృతబుద్ధిరద్య । విప్రావమ
న్తావిశతాంతమిస్రంయథాగజస్స్తబ్ధమతిస్సఏవ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంశప్త్వాగతో-ఽగస్త్యోభగవా
న్సహానుగః॥ఇన్ద్రద్యుమ్నో-ఽపిరాజర్షిర్దిష్టంతదుపధారయన్॥ ౧౧ ॥ఆపన్నఃకౌఞ్జరీంయోనిమాత్మస్మృ
తివినాశినీమ్ । హర్యర్చనానుభావేనయద్గజత్వేప్యనుస్మృతిః ॥ ౧౨ ॥ ఏవంవిమోక్ష్యగజయూథపమబ్జనాభస్తే
నాపిపారిషదతాంగమితేనయుక్తః । గన్ధర్వసిద్ధవిబుధైరుపగీయమానకర్మాద్భుతంస్వభవనంగరుడాసనో-ఽ
గాత్॥ ౧౩ ॥ ఏవంమహారాజతవేరితోమయాకృష్ణానుభావోగజరాజమోక్షణమ్ । స్వర్గ్యంయశస్యంకలికల్మ
షాపహందుస్స్వప్ననాశంకురువర్యశృణ్వతామ్ ॥ ౧౪ ॥ యథా-ఽనుకీర్తయన్త్యేతచ్ఛ్రేయస్కామాద్విజో
త్తమాః । శుచయఃప్రాతరుత్థాయదుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తయే॥ ౧౫ ॥ఇదమాహహరిఃప్రీతోగజేన్ద్రంకురుస
త్తమ । శృణ్వతాంసర్వభూతానాంసర్వభూతమయోవిభుః॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ యేమాంత్వాంచసర
శ్చేదంగిరికన్దరకాననమ్ । వేత్రకీచకవేణూనాంగుల్మానిసురపాదపాన్ ॥ ౧౭ ॥ శృఙ్గాణీమానిధిష్ణ్యానిబ్రహ్మ
ణోమేశివస్యచ । క్షీరోదంమేప్రియంధామశ్వేతద్వీపంచభాస్వరమ్॥ ౧౮ ॥శ్రీవత్సంకౌస్తుభంమాలాంగదాం

పసంహరన్ గజేన్ద్రమోక్షకథాశ్రవణఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ హేమహారాజ-తద్గజేన్ద్రమోక్షణరూపః - కృష్ణానుభావోహరిప్రభావ , స్తవతుభ్యం , మయేరితఃకథితః , ఇదంగజరాజమోక్షణం , శృణ్వతాం , జనానాం -స్వర్గ్యం-స్వర్గసాధనంయశస్కరం-కలికల్మషాపహం-కలౌయుగే-యత్కల్మషంపాపంతదపహన్తీతితథా-కలిఃకలహఃతన్నిమిత్తంపాపంహన్తీతితథాతదితివా-హేకురువర్య-దుస్స్వప్ననాశందుస్స్వప్నంనాశయతీతితథా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అతః-శ్రేయస్కామాః,ద్విజాతయస్త్రైవర్ణికాః-ప్రాతరుత్థాయ-శుచయశ్శుచీభూతాః,దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తయేఏతద్యథావ,దనుకీర్తయన్తి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అనేనకీర్తితేనదుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తిర్భవతీతికుతోజ్ఞాయతఇత్యపేక్షాయాంభగవద్వచనాదేవేత్యాహ॥ఇదమితి॥ హేకురుసత్తమసర్వభూతానాం,శృణ్వతాంసతాం,సర్వభూతప్రచురో,విభుః-హరిఃప్రీతః-గజేన్ద్రంప్రతి-దంవక్ష్యమాణమాహ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ భగవదుక్తిమేవదర్శయతి॥యఇత్యాదినావిమలాంమతిమిత్యన్తేన॥యేజనాః-త్వాం,మాంచ-ఏతత్సరోవరాదీంశ్చ- అపరరాత్రాన్తేప్రభాతే-ఉత్థాయ-స్మరన్తి-తే-అఖిలాంహసో-ముచ్యన్తఇత్యుత్తరత్రాన్వయః-గిర్యాదీనాంసమాహారద్వన్ద్వః-వేత్రాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః తేషాం-గుల్మానిసందర్భవిశేషాత్మకాని-సురపాదపాన్మన్దారాదీన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇమాని-త్రికూటస్య-శృఙ్గాణి-ప్రసఙ్గాదన్యేషామపిప్రాతస్స్మర్తవ్యతామాహ । బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య,మేమహ,శివస్యచ-ధిష్ణ్యానిస్థానాని, త్రయాణాం-త్రికూటగిరిశృఙ్గాణాం,బ్రహ్మాదిస్థానాభిప్రాయేణవాఇమానీత్యుక్తం,క్షీరోదంక్షీరసాగరం - మమ- ప్రియం- స్థానం-భాస్వరంశ్వేతద్వీపంచ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తథా,మమ-శ్రీవత్సాదీన్,తత్ర - మాలాంవనమాలాం - కౌమోదకీనామ్నీంగ

ణాం-పతగానాంపక్షిణాం ఈశ్వరంసువర్ణంగరుడమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ శేషమనన్తం,కథంభూతం-మత్కలాంసూక్ష్మాం-దుష్ప్రతర్క్యామత్కలాభూతమిత్యర్థః- అహమేవాశ్రయోయస్యాస్తాం-దేవీం - శ్రియంమహాలక్ష్మీం - బ్రహ్మాణంచతుర్ముఖం-ఋషింనారదం-భవంరుద్రమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ మమ,మత్స్యాద్యవతారైః-కృతాన్యనన్తపుణ్యాని-శృణ్వతామితి శేషః యాని-కర్మాణిచరితాని-తానిచ- సోమంచన్ద్రం , హుతాశనమగ్నిమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ప్రణవమోఙ్కారం-సత్యంభూతహితరూపంధర్మం-అవ్యక్తంప్రధానం- అవ్యయంధర్మంభగవద్భక్తిలక్షణం-దాక్షాయణీఃదక్షదుహితౄః-ధర్మస్యపత్నీః - సోమకశ్యపయోరపిపత్నీః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నన్దామలకనన్దాం-కాళిన్దీంయమునాం-సితవారణంఐరావతం,ధ్రువమౌత్తానపాదిం,సప్తబ్రహ్మర్షీన్,పుణ్యశ్లోకాన్ - పుణ్యేనశ్లోక్యన్తేకథ్యన్త ఇతిపుణ్యశ్లోకాః,తాన్ - ధార్మికాన్,మానవాంశ్చ - ప్రాతరుత్థాయ-యేస్మరన్తి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కథంభూతాః, ప్రయతాః,సుసమాహితాశ్చనియమితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియాః-కథంభూతానిసరఆదీని-మమరూపాణిమచ్ఛరీరభూతాని - తేస్మర్తారో,ఽఖిలా-దంహసఃపాపాత్ ముచ్యన్తే - దుస్వప్నాదినిమిత్తేభ్యస్సర్వపాపేభ్యఃముచ్యన్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ యేచజనాః-నిశాత్యయేఽశాపగమేప్రభాతే- ప్రతిబుధ్య-అనేనస్తోత్రేణ-మాం,స్తువన్తి- తేషాం, ప్రాణాత్యయేప్రయాణకాలే-విమలాంమద్విషయాం-మతిం-అహం-దదామి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇతీత్థమాదిశ్యఆజ్ఞాప్య - హృషీకేశోహరిః-జలజోత్తమంశఙ్ఖశ్రేష్ఠం , ప్రాధ్మాయధ్వనయిత్వా - బ్రహ్మాదిదేవతావర్గం - హర్ష

కౌమోదకీంమమ।సుదర్శనంపాఞ్చజన్యంసుపర్ణంపతగేశ్వరమ్॥౧౯॥ శేషంచమత్కలాంసూక్ష్మాంశ్రియందేవీంమదాశ్రయామ్।బ్రహ్మాణంనారదమృషింభవంప్రహ్లాదమేవచ॥ ౨౦ ॥మత్స్యకూర్మవరాహాద్యైరవతారైః కృతానిమే। కర్మాణ్యనన్తపుణ్యానిసూర్యంసోమంహుతాశనమ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రణవంసత్యమవ్యక్తంగోవిప్రాన్ధర్మమవ్యయమ్ । దాక్షాయణీర్ధర్మపత్నీస్సోమకశ్యపయోరపి॥ ౨౨ ॥గఙ్గాంసరస్వతీంనన్దాంకాళిన్దీంసితవారణమ్ । ధ్రువంబ్రహ్మఋషీన్సప్తపుణ్యశ్లోకాంశ్చమానవాన్॥ ౨౩ ॥ ఉత్థాయాపరరాత్రాన్తేప్రయతాస్సుసమాహితాః।స్మరన్తిమమరూపాణిముచ్యన్తేతేఽంహసోఽఖిలాత్॥ ౨౪ ॥ యేమాంస్తువన్త్యనేనాఙ్గప్రతిబుధ్యనిశాత్యయే। తేషాంప్రాణాత్యయేచాహందదామివిపులాంమతిమ్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్యహృషీకేశఃప్రాధ్మాయజలజోత్తమమ్ । హర్షయన్విబుధానీకమారురోహఖగాధిపమ్ ॥ ౨౬ ॥ ***********

***********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే,చతుర్థోఽధ్యాయః ***********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ రాజన్నుదితమేతత్తేహరేఃకర్మాఘనాశనమ్ । గజేన్ద్రమోక్షణంపుణ్యంరైవతంత్వంతరంశృణు॥౧॥పఞ్చమోరైవతోనామమనుస్తామససోదరః।బలివిన్ధ్యాదయస్తస్యసుతాఅర్జునపూర్వకాః॥౨॥విభురిన్ద్రస్సురగణారాజన్భూతదయాదయః । హిరణ్యరోమా * వేదశిరాఊర్ధ్వబాహ్వాదయోద్విజాః॥ ౩ ॥పత్నీవికుణ్ఠాశుభ్రస్యవైకుణ్ఠైస్సురసత్తమైః।తయోస్స్వకలయాజజ్ఞేవైకుణ్ఠోభగవాన్స్వయమ్॥ ౪ ॥వైకుణ్ఠఃకల్పితోయేనలోకాలోకనమస్కృతః।రమయాప్రార్థ్యమానేనదేవ్యాతత్ప్రియకామ్యయా॥౫॥తస్యానుభావఃకథితోగుణా

యన్,ఖగాధిపంగరుడ-మారురోహ , ఆరుహ్యస్వభవనమగాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేచతుర్థోఽధ్యాయః ***********

ఏవంతామసమన్వన్తరకథనప్రసఙ్గాఽనుప్రసక్తగజేన్ద్రమోక్షోపవర్ణనమనువదన్ - పఞ్చమమన్వన్తరంశ్రోతుంచోదయతిమునిః॥రాజన్నితి ॥ హేరాజన్-ఏతత్పుణ్యతమం-గజేన్ద్రమోక్షణాత్మకం-హరేఃకర్మ-అఘనాశనందురితనివర్తకం-మేమయా-తేత్వభ్యం-కథితం-అథ-పఞ్చమం-రైవతంమన్వన్తరంశృణు ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర-పఞ్చమోమనుః,రైవతఇతిప్రసిద్ధఃసచ,తామసస్యప్రియవ్రతాత్మజస్య,సోదరః-తస్యరైవతస్యమనోః - సుతాఃపుత్రాస్తు - బలివిన్ధ్యాదయః, తేచార్జునఃపూర్వోముఖ్యోయేషాంతాదృశాః ❁॥౨॥ ❁ ఇన్ద్రస్తు-విభురితి ప్రసిద్ధః-హేరాజన్ భూతదయాదయఃభూతదయప్రభృతయఃదేవాః-హిరణ్యరోమాదయ,స్సప్తర్షయః,ఏవంమన్వాదయఃపఞ్చోక్తాః*॥౩॥*అవతారమాహ॥పత్నీతి॥శుభ్రస్యభర్తుః-ర్వికుణ్ఠాఖ్యా,పత్నీ-తయోఃవికుణ్ఠాశుభ్రయోః-భగవాన్-కలయాఅంశేన-వైకుణ్ఠఇతిప్రసిద్ధో,ఽన్యైశ్చవైకుణ్ఠాఖ్యైః-సురసత్తమైస్సహ-జజ్ఞే*॥౪॥*అవతీర్ణంవైకుణ్ఠాఖ్యంభగవన్తంవిశినష్టి॥వైకుణ్ఠఇతి॥దేవ్యారమయాలక్ష్మ్యా,ప్రార్థ్యమానేన-యేనవైకుణ్ఠేనభగవతా-తస్యాలక్ష్మ్యాః - ప్రియం-కర్తుమిచ్ఛయా,వైకుణ్ఠఃవైకుణ్ఠాఖ్యోలోకఃకశ్చిదణ్డాన్తర్వర్తీ-కల్పితః-సచ-లోకాలోకపర్వతస్థైః,జనైః,నమస్కృతః,లోకాలోకపర్వతోపరినిర్మితఇతిభావః*॥ ౫ ॥*తస్యవైకుణ్ఠస్యభగవతో,ఽనుభావః,సనకాదిశాపనదైత్యతాంప్రాప్తాభ్యాంజయవిజయాభ్యాంవరాహాదిరూపేణయుద్ధాదిలక్షణఃప్రభావః - గుణాశ్చబ్రహ్మణ్యా

తాదయః-పరమోదయాః మహర్ధయశ్చ-కధితాః తృతీయసప్తమస్కన్ధాదిషుకధితాః-సంగ్రహేణకధితాః-కార్త్స్న్యేనాధునా కధయేత్యత్రాహ॥ భౌమానితి॥ యః పుమాన్-విష్ణోః-గుణాన్ వర్ణయేత్, సాకల్యేనేతి శేషః సః భౌమాన్ భూసమ్భవాన్ రేణూన్ విమమే గణయేత్ - భౌమానాం రేణూనాం గణనవద్విష్ణోర్గుణానాం సాకల్యేనవర్ణనమశక్యమిత్యర్థః యద్యపి వరాహావతారస్స్వాయంభువమన్వన్తరారమ్భకాలికస్తృతీయస్కన్ధ ఉక్తః-జయవిజయయోస్సనకాదిశాపేన దైత్యత్వప్రాప్తిస్తు రైవతమన్వన్తర ఇతితస్యానుభావః కధితఇత్యేతదసఙ్గతం-తథాపదంష్ట్రాగ్రేణభూమిముద్ధృత్యయావద్ధిరణ్యాక్షసమాగమస్తావత్సముద్రపహంతిసతివరాహోఽస్మిన్మన్వన్తరేదైత్యతాంప్రాప్తౌజయస్తేనహత ఇత్యవగన్తవ్యం - నచైవమపితద్వధస్య వరాహావతారానుభావత్వాద్వైకుణ్ఠావతారానుభావత్వకధనమసఙ్గతమితివాచ్యం - అవతారాణాంభిన్నత్వేప్యవతారిణోభగవత ఏకత్వాత్ - పార్షదయోర్దైత్యత్వప్రాప్తేర్వైకుణ్ఠావతారసమకాలికత్వాత్తద్వధనస్యాప్యేతత్సఙ్కల్పమూలకత్వాచ్చేతివిభావనీయమ్ ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ షష్ఠంమన్వన్తరమాహ॥ షష్ఠస్త్వితి॥ షష్ఠస్తుమనుః-చక్షుషః పుత్రః-చాక్షుష ఇతిప్రసిద్ధః పూర్వాదయః-చాక్షుషస్యమనోః-ఆత్మజాః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ ఇన్ద్రస్తు-మన్త్రద్రుమ ఇతిప్రసిద్ధః-తత్రమన్వన్తరే-ఆప్యాదయో-దేవగణాః-హేరాజన్-తత్రమన్వన్తరే-హవిష్మదాదయః-సప్తర్షయః-ఏవంమన్వాదయః షష్ఠే ప్రోక్తాః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ అవతారమాహ॥ తత్రాపీతి॥ తత్రాపిషష్ఠేమన్వన్తరే-వైరాజస్యభర్తుః - సంభూత్యాఖ్యాయాంభార్యాయాం జగతిపతిః భగవాన్ - అంశేన-అజిత ఇతిప్రసిద్ధోఽభవత్ ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ అవతారప్రశ్నావసరంప్రయచ్ఛన్ అజితాఖ్యంభగవన్తంవిశినష్టి॥ పయోధిమితి॥ యేనఅజితేనపయోధింక్షీరోదధిం-నిర్మథ్య - సురాణాంసుధాఅమృతం-సాధితా-యేనచకూర్మరూపేణ - అమ్భసి - భ్రమమాణో-

శ్చ పరమోదయాః। భౌమాన్రేణూన్సవిమమే యోవిష్ణోర్వర్ణయేద్గుణాన్ ॥ ౬ ॥ షష్ఠస్తు చక్షుషః పుత్రశ్చాక్షుషో నామ వై మనుః। పూరుః పూరుషసుద్యుమ్నప్రముఖాశ్చాక్షుషాత్మజాః ॥ ౭ ॥ ఇన్ద్రో మన్త్రద్రుమస్తత్ర దేవా ఆప్యాదయో గణాః। మునయస్తత్ర వై రాజన్ హవిష్మద్వీరకాదయః ॥ ౮ ॥ తత్రాపి దేవస్సంభూత్యాం వైరాజస్యాభవత్సుతః। అజితో నామ భగవానంశేన జగతః పతిః ॥ ౯ ॥ పయోధిం యేన నిర్మథ్య సురాణాం సాధితా సుధా। భ్రమమాణోఽమ్భసి ధృతః కూర్మరూపేణ మన్దరః ॥ ౧౦ ॥ రాజోవాచ ॥ యథా భగవతా బ్రహ్మన్మథితః క్షీరసాగరః। యదర్థం వా యతశ్చాద్రిం దధారామ్బుచరాత్మనా ॥ ౧౧ ॥ యథాఽమృతం సురైః ప్రాప్తం కిం వాఽన్యదభవత్తతః। ఏతద్భగవతః కర్మ వదస్వ ✻ పరమాద్భుతమ్ ॥ ౧౨ ॥ త్వయా సంకీర్త్యమానేన మహిమ్నా సాత్వతాం పతేః। నైవ తృప్యతి మే చిత్తం సుచిరం తాపతాపితమ్ ॥ ౧౩ ॥ సూత ఉవాచ ॥ పృష్టో రాజ్ఞైవ సంపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః। అభినన్ద్య హరేర్వీర్యమభ్యాచష్టుం ప్రచక్రమే ॥ ౧౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యదా యుద్ధేఽసురైర్దేవా వధ్యమానాశ్శితాయుధైః। గతాసవో నిపతితా నోత్తిష్ఠేరన్ ✻ పునశ్చ తే ॥ ౧౫ ॥ యదా దుర్వాససశ్శాపేన సేన్ద్రా లోకాస్త్ర

మన్దరోఽద్రిః-పృష్ఠే ధృతః ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ లబ్ధావసరః పృచ్ఛతి రాజా॥ యథేతి త్రిభిః ॥ హే బ్రహ్మన్-భగవతా అజితేన-యథా క్షీరసాగరో-మథితః, యయారీత్యా మథితః-యదర్థం యేషాం ప్రయోజనార్థం - మథితః-యతశ్చ హేతోః-అమ్బుచరాత్మనా కూర్మరూపేణాద్రిం మన్దరం-దధార ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ యేనచప్రకారేణ- దేవైః-అమృతం-లబ్ధం-తతో మథనాత్, అన్యత్, అమృతాద్వ్యతిరిక్తమపివస్తు-కింకిమభవత్-ఏతత్పయోదధిమథనాత్మకం-భగవతః-కర్మ, అద్భుతం-వదస్వ ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ స్వస్యశుశ్రూషాంవ్యనక్తి త్వయేతి॥ త్వయా-సంకీర్త్యమానేనసాత్వతాంపతేర్భగవతో, మహిమ్నా, మే చిత్తం-నైవతృప్యతి-అతృప్తౌహేతుంవదన్-చిత్తం విశినష్టి-సుచిరంబహుకాలం-తాపేనాధ్యాత్మికాదితాపత్రయేణ-తాపితం దుఃఖితమ్ ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ ఏవమాపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః ప్రశ్నమభినన్ద్య కథయామాసేత్యాహ సూతః॥ సంపృష్ట ఇతి । హే ద్విజాః-ఇత్థం-సంపృష్టో-భగవాన్-ద్వైపాయనసుతశ్శుకః-రాజ్ఞః-ప్రశ్నమభినన్ద్య - హరేః-వీర్యం మహాత్మ్యమభ్యాచష్టుంకథయితుం -ప్రచక్రమే ఆరేభే ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ యదేత్యాదినాఽష్టభిరధ్యాయైః-పయోదధినిర్మథనాత్మకంభగవతశ్చరిత్రంవక్తుంతావత్తదుపోద్ఘాతంప్రపఞ్చయతిద్వాభ్యామధ్యాయాభ్యాం॥ యదా, అసురైః కర్తృభిః-శితాయుధైస్సాధనైః యుధ్యమానా-దేవాః-గతప్రాణా, నిపతితాః-బహుశః, పునరుత్తిష్ఠేరన్ నాజీవన్స్మ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ యదాచ- దుర్వాససోమునేః-శాపేన, ఇన్ద్రేణసహితాః-త్రయో-లోకాః, నిశ్శ్రీకాః నిర్గతశ్రీకాః నిస్సంపదోఽభవన్, దుర్వాససా హి కదాచిన్మార్గే గచ్ఛన్తమిన్ద్రం దృష్ట్వా స్వకణ్ఠమాలా-కృపయా తస్మై దత్తా - తేనచేన్ద్రేణ శ్రీమదేనానాదృత్యమాలా ఐరావతస్య కుమ్భే నిక్షిప్తా, సచమత్తః పద్భ్యాం మాలాంచూర్ణీచకార-తతః కుపితో దుర్వాసాస్తంశశాప- త్రిభిర్లోకైస్సహనిశ్శ్రీకో భవేతి - తదేతదుక్తం, 'యదా దుర్వాసశ్శాపేనేతి । తత్రతదా - ఇజ్యాదయో యాగాదయః క్రియాః-నేశుర్నష్టాః-సమర్థాః-శ్రియంవర్ధయితుం నాశక్నువన్నిత్య

గః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తదా-సురగణాః ఇన్ద్రాదిదేవగణాః-ఏతత్ త్రైలోక్యస్య నిశ్శ్రీకత్వం-పతితానాం దేవానామనుత్థానం చ, నిశామ్య దృష్ట్వా-స్వయం-మన్త్రైః - మన్త్రయన్తోఽపి ఆలోచనాని కుర్వన్తోఽపి వినిశ్చయం - సశ్రీకత్వాద్యావహోపాయనిశ్చయం-నాఽధ్యగచ్ఛన్ న ప్రాపుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతో నిశ్చయాఽనధిగమనానన్తరం. మేరోః-మూర్ధని -స్థితాం-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - సభాం-సర్వశస్సర్వే,జగ్ముః, తత్ర గత్వా - సర్వే - ప్రణతాః కృతప్రణామాః-పరమేష్ఠినే బ్రహ్మణే-విజ్ఞాపయాంచక్రుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తతస్స పరమేష్ఠీ-విగతప్రభాన్ నిస్తేజస్కాన్-నిస్సత్త్వాన్ బలహీనాన్-ఇన్ద్రవాయ్వాదీన్ -దేవగణాన్,నమఙ్గళాన్ త్రీన్ లోకాంశ్చ-విలోక్య-అసురాన్,తథా దేవగణవిలక్షణాన్ తేజోబలాదియుక్తాన్-విలోక్య,విభుర్బ్రహ్మా ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ సమాహితేనైకాగ్రేణ-మనసా, పరమపురుషం, సంస్మరన్-పరమపురుషశరణవరణేన యథాపూర్వం సర్వం ప్రాప్స్యామ ఇతిహర్షేణోత్ఫుల్లం వికసితం-వదనం-యస్య,స,భగవాన్ బ్రహ్మా,హరీన్ ఇన్ద్రప్రముఖాన్-దేవాన్ ఉవాచ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదేవాహ-అహమితి త్రిభిః॥ అస్మదాదయస్సర్వే,యస్య భగవతః, అవతారః సృష్ట్యధికృతోఽనిరుద్ధః-తస్యాం-శకలాయా అంశాంశేన జ్ఞానశక్త్యాదిగుణలేశేన -విసర్జితాః ఉత్పాదితాః-తమేవా,వ్యయం- భగవన్తం - శరణం - వ్రజామ గచ్ఛామ-యః స్రష్టా స ఏవాస్మాకం రక్షితా - అతస్తమేవ శరణం వ్రజామ - ఇతోఽన్యో న కశ్చిదుపాయోఽస్తీతి భావః, తత్ర-అహం చతుర్ముఖః-భవో రుద్రః యూయం దేవాః-ద్రుమాః వృక్షాః,ఘర్మజాదయః స్వేదజోద్భిజ్జాదయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ నను తేన యథా వయం సృష్టాస్తథా అసురా అపి అతస్తాన్నిగృహ్య వైషమ్యాదిప్రాకృతగుణరహితః కథమస్మాన్ రక్షిష్యతీత్యాశఙ్క్యాహ ॥ నేతి ద్వా

యో నృప । నిశ్శ్రీకాశ్చాభవంస్తత్ర నేశు❁రిజ్యాదయః క్రియాః ॥ ౧౬ ॥ నిశామ్యైతత్సురగణా మహేన్ద్రవరుణాదయః । నాధ్యగచ్ఛన్ స్వయం మన్త్రైర్మన్త్రయన్తో వినిశ్చయమ్ ॥ ౧౭ ॥ తతో బ్రహ్మసభాం జగ్ముర్మేరోర్మూర్ధని సర్వశః । సర్వం విజ్ఞాపయాంచక్రుః ప్రణతాః పరమేష్ఠినే ॥ ౧౮ ॥ స విలోక్యేన్ద్రవాయ్వాదీన్నిస్సత్త్వాన్విగతప్రభాన్ । లోకానమఙ్గళప్రాయానసురానయథా విభుః ॥ ౧౯ ॥ సమాహితేన మనసా సంస్మరన్పురుషం పరమ్ । ఉవాచోత్ఫుల్లవదనో దేవాన్ స భగవాన్పరః ॥ ౨౦ ॥ అహం భవో యూయమథాసురాదయో మనుష్యతిర్యగ్ద్రుమఘర్మజాదయః । యస్యావతారాంశకలావిసర్జి❁తా వ్రజామ సర్వే శరణం తమవ్యయమ్ ॥ ౨౧ ॥ న యస్య వధ్యో న చ రక్షణీయో నోపేక్షణీయాదరణీయపక్షః । తథాఽపి సర్గస్థితిసంయమార్థం ధత్తే రజస్సత్త్వతమాంసి కాలే ॥ ౨౨ ॥ అయం చ తస్య స్థితిపాలనక్షణస్సత్త్వం జుషాణస్య భవాయ దేహినామ్ । తస్మాద్వ్రజామశ్శరణం జగద్గురుం స్వానాం❁ స నో ధాస్యతి శం సురప్రియః ॥ ౨౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఇత్యాభాష్య సురాన్వేధాస్సహ దేవైరరిన్దమ । అజితస్య పదం లోకాజ్జగామ తమసః పరమ్ ॥ ౨౪ ॥ తత్రాదృష్టస్వరూపాయ శ్రుతపూర్వాయ చాభిభోః । స్తుతిమబ్రూత దైవీభిర్గీర్భిస్త్వవహితేన్ద్రియః ॥ ౨౫ ॥ అవిక్రియం సత్యమనన్తమాద్యం గుహాశయం నిష్కలమప్రతర్క్యమ్ । మనో

భ్యాం ॥ తత్రార్ధేనాక్షేపః - సార్ధేన తు పరిహారః.యద్యప్యస్య వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిప్రాకృతగుణరహితస్య వధ్యాదిపక్షో నాస్తి.తథాపి - జగస్సృష్ట్యాద్యర్థం-కాలే-సృష్ట్యాద్యుపయుక్తకాలే-రజస్సత్త్వతమాంసి-ధత్తే బిభర్తి-త్రిగుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం ప్రవర్తన ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తత్రాంనామ-తథాపి ప్రకృతే కిమాయాతం,తత్రాహ ॥ అయం చేతి। దేహినాం భవాయ సత్తాయై , స్థితయ ఇత్యర్థః-సత్త్వం జుషాణస్య , సత్త్వగుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం ప్రవృత్తస్య,తస్య భగవతః,అయం , స్థితిపాలనక్షణః స్థిత్యాత్మకపాలనస్య కాలః-సత్త్వప్రధానదేవాదిపాలనకాలోఽయమితి భావః , యత ఏవం,తస్మాత్ సర్వే , వయం-జగద్ధితకారిణం , శరణం-వ్రజామః-రక్షణోపాయత్వేనాధ్యవస్యామః,స్వానాం శరణవ్రజనమాత్రేణ స్వీయత్వేన పరిగృహీతానామస్మాకం,శం సుఖం దాస్యతి,యతోఽయం,స్వత ఏవ,సురాః ప్రియా యస్య,తాదృశః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ హే అరిన్దమ-ఇతీత్థం , దేవాన్,ఆభాష్య,వేధాః బ్రహ్మా,దేవైస్సహ,లోకాద్యత్పరమలోకాఖ్యం తమసస్తస్మాత్ తమసః, పరం,అజితస్య,పదం స్థానం,జగామ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్ర పదే,అదృష్టస్వరూపాయ-నమాం స చక్షురభివీక్షతేత,మిత్యాద్యుక్తరీత్యాస్యస్య,దుర్దర్శనత్వం జ్ఞాపయితుం , అదృష్టం బ్రహ్మాదిభిరదృష్టం,స్వరూపం,యస్య , తస్మై, శ్రుతపూర్వాయ , శ్రుతః పూర్వం శ్రుతపూర్వః - తస్మై - అజితాఖ్యో భగవానవతీర్ణ ఇత్యేతావన్మాత్రం బ్రహ్మాదిభిశ్శ్రుతం-న తు దృష్ట ఇతి భావః - ఏవం విధాయ-తస్మై,ప్రభవే ఇతి శేషః- త్వవహితేన్ద్రియః స్తవాయ హితేన్ద్రియః స్తోతుం సమాహితేన్ద్రియో-బ్రహ్మా-దైవీభిరుపనిషదర్థానుకారిణీభిర్గీర్భిః అభిభోః , స్వయమనభిభూత ఇతరానభిభవతి జయతీత్యభిభుః అజితః,తస్య-స్తుతం,భావే క్తః - స్తుతి,మబ్రూత ఉవాచ-అకరోదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ స్తుతమేవాహ-అవిక్రియమిత్యాదినా। తావత్ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం తదుపనిషత్ప్ర

తిపాద్యం,పరమాత్మస్వరూపంవిశోధ్యనమస్కృత్యశరణంప్రజతి । అవిక్రియమితిద్వాభ్యాం ॥ హేదేవ-త్వాం,నమామః-న మస్కుర్మః ,బహువచనమిన్ద్రాదిదేవతాభిప్రాయకం-కథంభూతంవరంశ్రేష్ఠం , నిస్సమాభ్యధికం - అతఏవ-వరణీయంవర మిత్యనేన « నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యత ,, ఇతిశ్రుత్యర్థస్సూచితః-దేవవరేణ్యశబ్దాభ్యాంగాయత్ర్యర్థః , వరత్వేహేతుః- మనోఽగ్రయానంవచసానిరుక్తం - మనసోఽగ్రే-అవిషయత్వేన-యాతివర్తతఇతితథా-వచసా-నిర్వక్తుమశక్యం - వాఙ్మనసా విషయమిత్యర్థః-సర్వంహిచేతనాచేతనాత్మకంజగత్ వాఙ్మనసయోర్విషయం - అతఏవావరం - పరమాత్మాతు-తదవిషయ త్వాద్వరఇత్యర్థః - యద్యపిపరమాత్మాఽపియోగపరిశుద్ధమనోవిషయోవేదాన్తవాగ్విషయశ్చ - తథాపీయత్తయాతాభ్యా మపిపరిచ్ఛేత్తుమశక్యోఽనన్తస్వరూపస్వభావత్వాదితిభావః ॥ వాఙ్మనసావిషయత్వేహేతుఃఅప్రతర్క్యమితి । ప్రకృతిపురు షసజాతీయత్వేనతర్కితుమశక్యం - యత్ప్రతర్క్యం - తదేవవాఙ్మనసవిషయమితిభావః- అప్రతర్క్యేహేతుఃర్నిష్కలమి తి,కలాఅవయవాః-నిరవయవం-కర్మాయత్తప్రాకృతశరీరరహితమిత్యర్థః - యత్సకలం-తదేవప్రతర్క్యమితిభావః - ఆకా శాదికమపిసకలమేవేతితాత్పర్యం - తర్హీదృశః-కుత్రాస్తఇత్యతఆహ - గుహాశయం - అస్మదాదిహృదయగుహాయామేవ,శ యంశయానం,వసన్తమిత్యర్థః-సతర్హికంజీవః « హృదయ్యాయమాత్మాప్రతిష్ఠిత ,, ఇతిశ్రవణాత్ , నేత్యాహ ఆద్యంఆదౌభవ మాద్యం-హృదయావస్థితజీవానామప్యుపాదానకారణతయాఽఽదావర్తమానం - గుహాశయత్వప్రయుక్తంపరిచ్ఛిన్నత్వం వారయత్య - నన్తమితి - ఉపాసకానుగ్రహాయాన్తరాత్మతయానియమనాయచహృదయాఽవచ్ఛిన్నత్వేఽపిస్వరూపతోదేశ కాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితం - ఆద్యత్వప్రయుక్తంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చ ప్రకృతిపురుషయోరివప్రాప్తం వికారంవారయ తి - అవిక్రియంసత్యమితి - అవిక్రియంప్రకృతిరివస్వరూపాన్యథాభావరూపవికారరహితం - సత్యంపురుషఇవస్వభావాన్య థాభావరహితం - సద్వారకత్వాద్వికారస్యాద్యత్వేపి స్వరూపతస్స్వభావతశ్చనిర్వికారమేవేతిభావః - అత్రప్రతిపదం « సత్యంజ్ఞానమనన్తం - నిష్క్రియంనిష్కలంశాన్తంనిరవద్యం - తందుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితం - అనేజదేకం

ఽగ్రయానంవచసానిరుక్తంనమామహేదేవవరంవరేణ్యమ్ ॥ ౨౬ ॥ విపశ్చితంప్రాణమనోధియా * త్మనా మర్థేన్ద్రియాభాసమనిద్రమవ్రణమ్।ఛాయాతపౌయత్రనగృధ్రపక్షౌ *తమక్షరంఖంత్రియుగంవ్రజామహే * ॥ అజస్య చక్రంత్వజయేర్యమాణంమనోమయంపఞ్చదశారమాశు । త్రినాభివిద్యుచ్చలమష్టనేమియదక్షమాహు స్తమృతం ప్రపద్యే ॥ ౨౮ ॥ యదేకవర్ణం తమసఃపరంతదలోకమవ్యక్తమనన్తపారమ్ । ఆసాంచకారోప

మనసోజవీయోనైనద్దేవాఆప్నువత్ - యద్వాచానభ్యుదితే ,, మిత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసన్ధేయః * । ౨౬ ॥ * అన్యైరపి ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితైర్గుణైర్విశింషన్ శరణంప్రజతి ॥ విపశ్చితమితి । ప్రాణాదీనాం - విపశ్చితంసాక్షాత్కర్తారం- తత్రా - త్మానోజీవాః - సహసర్వప్రకృతివికార జీవయుగపత్సాక్షాత్కర్తృత్వమేకస్య జీవస్య సంభావితమితిభావః - అర్థాశ్శబ్దాదయోవిషయాః - స్తద్గ్రాహకాణి శ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణిచ - తేషా - మాభాసంప్రకాశకం - జీవానామర్థేన్ద్రి యప్రకాశమిత్యర్థః - అనిద్రంనిద్రాగ్రహణం జాగరాద్యవస్థాత్రయోపలక్షణం - అవస్థాత్రయరహితమిత్యర్థః - తత్రహే తు-రవ్రణంకర్మాయత్తశరీరరహితం -తత్రాపిహేతుః-ఛాయాతపౌఅజ్ఞానంతన్మిశ్రజ్ఞానంచ-గృధ్రపక్షౌ « గృధూఅభికాం క్షాయాం , రాగాదిమత్పురుషాశ్రయా-యత్రయస్మిన్నస్తః-తాదృశం-అక్షరం-అశ్నోతేస్సరప్రత్యయఃస్సర్వవ్యాపకం, తత్రదృష్టాన్తః ఖమాకాశమివవ్యాప్తమిత్యర్థః - త్రియుగంపూర్ణషాడ్గుణ్యం - కృతాదియుగత్రయావిర్భావవన్తంవాప్రజా మహేశరణమితిశేషః * । ౨౭ । * పునరప్యసాధారణేనధర్మాన్తరేణవిశింషన్ శరణంప్రజతి। అజస్యేతి ॥మనోమయం చ క్రంయదక్షం-యఃపరమాత్మాఅక్షో-యస్య - తత్తథోక్తం - యచ్ఛబ్దస్య ప్రతినిర్దేశస్తమితి-తంపరమాత్మానం , ఋతంస త్యం-ప్రపద్యేశరణంప్రజామీత్యన్వయః - మనోవ్యాపారమూలకంసంసారరూపంచక్రం - అజస్యభగవతః-అజయామాయ యా ఈర్యమాణంప్రవర్త్యమానంపఞ్చదశారం-దశేన్ద్రియపఞ్చవృత్తిప్రాణారం - ఆశుగామి - త్రినాభి- త్రయస్సత్త్వాద యోగుణాఏవ-నాభి-ర్యస్యతత్ - అనుకూలప్రతికూలోదాసీనవృత్త్యుపేతంవా -అష్టనేమిః«భూమిరాపోఽనలోవాయుఃఖం మనోబుద్ధిరేవచ , అహఙ్కార ,, ఇత్యష్టప్రకృతయఏవ-నేమిర్యస్య -విద్యుదివచలం-యఃపరమాత్మా-అక్షమాశ్రయో-య స్య-తత్-యస్సఙ్కల్పమూలకమిత్యర్థః * ॥ ౨౮ ॥ * ఏవంబద్ధత్వరూపోఽసితరసాధారణధర్మఉక్తః-అథముక్తిదత్వంసూ చయన్ముక్తగమ్యంలోకంవిశినష్టి ॥ యదేకమితి । యదేకవర్ణమేకప్రకారం-కేవలంశుద్ధసత్త్వమయమిత్యర్థః-తమసఃప్రకృతిమణ్డ లాత్పరంపరస్తాద్విద్యమానం « క్షయంతమస్యరజసఃపరాకే,ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తా ,, దితిశ్రుతేః-స్థానమితిశేషః-అలో కంసంసారిభిర్ద్రష్టుమశక్యం - అవ్యక్తంరాగాదిదోషైర్విశేషేణాక్తం నభవతీత్యవ్యక్తం - ఉపసుపర్ణం « యత్రపూర్వేసా

ధ్యాస్సన్తి దేవాః „ ఇత్యుక్తనిత్యసిద్ధాత్మకాస్సుపర్ణాహంసాః-స్తేషాం-సమీపంసన్నికృష్టం-తదధిష్ఠితమిత్యర్థః - అనన్తపారం
నిరవధిం “ త్రిపాదస్యామృతందివి „ తిశ్రుతేః ఏవంభూతం-పదంయః-ఆసాంచకారఉపవివేశ-అధిష్ఠితవానిత్యర్థః - యంచ-ధీ
రాఃయోగపథేనయోగమార్గేణ - ఉక్తవిధపదప్రాప్తయే- ఉపాసతే-యచ్ఛబ్దస్యతమిత్యుత్తరత్రాన్వయః - తమృతమితివ్యా
ఖ్యానవా-ఉపసువర్ణమినిపారే - ఉపేత్యస్యాసాంచకారేత్యనేనసంబన్ధః - ఉపసర్గస్యవ్యవహితత్వేనప్రయోగఆర్షః-సువర్ణం
సువర్ణవత్ప్రకాశబహుళం-పదం-యః-ఉపాసాంచకార-ఉపవిష్టవానిత్యన్వయః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవంముముక్షుభిరుపాస్యత్వం
ముక్తప్రాప్యనిత్యవిభూత్యధిపతిత్వంచానితరసాధారణముక్తం - అనేనముక్తిదత్వమప్యనితరసాధారణంసూచితం - తదేవ
వ్యఞ్జయన్నమస్కరోతి ॥ నేతి ॥ కశ్చిదప్యయంజనోమత్ప్రభృతిజనో-యస్యభగవతో-మాయాం - నాతితితర్తి-నాతిక్రామతి॥
దైవీహ్యేషాగుణమయీమమమాయాదురత్యయా। మామేవయేప్రపద్యన్తేమాయామేతాంతరన్తిత „ ఇతిభగవదుక్తార్థోఽ
త్రానుసన్ధేయః- నాతితితర్తి, కింతు-తయా-ముహ్యతి - అతఏవ-భూతేషు-సమంసహ - చరన్తంఅన్తరాత్మతయానియమయ
న్తం-అర్థంపరమపురుషార్థస్వరూపం- యంపరమాత్మానం-నవేదనజానాతి - యత్ప్రసాదాత్తుతితర్తినముహ్యతివేదచేతి
భావః-తం-భూతేషుసమంచరన్తమపి - నిర్జితాత్మాత్మగుణం- ఏకఆత్మశబ్దోదేహపరః-అపరస్తుజీవపరః-చిదచిద్దోషాస్పృష్ట
మిత్యర్థః - అతఏవ-పరేషామస్మాకమపి-ఈశంనమామః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కశ్చిదప్యస్యమాయాంనాతితితర్తీత్యనేనాస్యదురవగ
మచేష్టితత్వంసూచితం - తదేవవ్యక్తీకరోతి॥ ఇమఇతి ॥ఇమేవయందేవాఋషయశ్చ-యస్య, ప్రియయాతన్వాశరీరభూతేన-
సత్త్వేన,సృష్టాఅపి “ తత్రసత్త్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశక „ మిత్యుక్తవిధసత్త్వగుణప్రధానా అపీతిభావః - అతఏవ,బహిః,ర న్త
శ్చ,ఆవిఃఆవిర్భూతజ్ఞానాఅపి - యస్యభగవతో,గతించేష్టాం,సూక్ష్మందుర్విభావ్యాం - నవిద్మహే-ఉక్తవిధావయమేవన

❁ సుపర్ణమేనముపాసతేయోగరథేనధీరాః॥ ౨౯ ॥ నయస్యకశ్చాతితితర్తిమాయాంయయాజనోముహ్యతివేద
నార్థమ్।తంనిర్జితాత్మాత్మగుణంపరేశంనమామభూతేషుసమంచరన్తమ్॥ ౩౦ ॥ఇమేవయంయత్ప్రియయైవత
న్వాసత్త్వేనసృష్టాబహిరన్తరావిః। గతింనసూక్ష్మామృషయశ్చవిద్మహే ॥ కుతోఽసురాద్యా ఇతరప్రధా
నాః॥ ౩౧ ।పాదౌమహీయంస్వకృతైవయస్యచతుర్విధోయత్రహిభూతసర్గః। సవైమహాపూరుషఆత్మతన్త్రః
ప్రసీదతాంబ్రహ్మమహావిభూతిః॥ ౩౨ ॥అమ్భస్తుయద్రేతఉదారవీర్యంసిధ్యన్తిజీవన్త్యుతవర్ధమానాః। లోకా
స్త్రయోఽథాఖిలలోకపాలాఃప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥ ౩౩ ॥ సోమోమనోయస్యసమామనన్తిదివౌ
కసాంయోబలమన్ధఆయుః। ఈశోనగానాంప్రజనఃప్రజానాంప్రసీదతాంబ్రహ్మమహావిభూతిః॥ ౩౪ ॥ అగ్ని

విద్మహే,కుతః,ఇతరప్రధానాఃరజస్తమఃప్రధానాః,అసురాద్యాః-జానీయుః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యదేకవర్ణమితినిత్యవిభూత్యధి
పతిత్వముక్తం - అథలీలావిభూత్యధిపతిత్వమనితరసాధారణంవక్తుంకృత్స్నజగదన్తర్గతానాంపృథివ్యాదీనాంతదవయవ
త్వేనతచ్ఛరీరిత్వం తత్ప్రభవత్వంచవదన్తింపురుషసూక్తంప్రతిపాద్యవిరాడ్రూపముభయవిభూత్యధిపతిత్వరూపమహావి
భూత్యాత్మికాఽనితరసాధారణధర్మయుక్తంవారంవారమనుస్మరంస్తత్ప్రసాదంప్రార్థయతే - పాదావిత్యాదిభిర్ద్వాదశ
భిః॥ఇయం,మహీపృథ్వీ , యస్య-స్వకృతైవ,స్వేనసృష్టైవ “ పద్భ్యాంభూమి „ రితిశ్రుతేః,పాదౌ,సమహావిభూతిర్బ్రహ్మ
శబ్దవాచ్యోనఃప్రసీదతామిత్యన్వయః-మహీంవిశినష్టి।యత్రమహ్యాం-చతుర్విధఃజరాయుజాణ్డజస్వేదజోద్భిజ్జరూపో,భూతస
ర్గో,భవతి॥పుమాన్నదేవోననరోనపశుర్నచపాదప„ఇత్యుక్తచతుర్విధోవా,సభగవాన్,నాత్మతన్త్రఃస్వతన్త్రః-మహాపూరు
షఃపరమపురుషో,వై రాజపురుషోవానోఽస్మాకం,ప్రసన్నో,భవతు॥ ౩౨ ॥తథా,అమ్భః,యద్రేతఃయస్యకార్యభూతం,
త్రయో,లోకా,లోకపాలాశ్చ,సిధ్యన్తి,యతఇతిశేషః,యస్మాదుత్పద్యన్తే,జీవన్తి,యేనేతిశేషః,వర్ధమానాః,యత్రేతిశేషః,సః,
బ్రహ్మశబ్దవాచ్యో,మహావిభూతిర్నః,ప్రసీదతామ్॥ ౩౩ ॥సోమంచన్ద్రమసం,యస్య,మనో,వదన్తి“చన్ద్రమామనసోజాత„
ఇత్యాదిశ్రుతయః , సోమంవిశినష్టి ॥ యస్సోమో , దివౌకసాందేవానాం , అన్ధమన్నం, అమృతకరత్వాత్ అతఏవ,బల
మాయుశ్చ,నగానాంవృక్షాణాం , ప్రజానాంచరాజ్ఞాంచ,ప్రకర్షేణజనయతివర్ధయతీతిప్రజనః, అతఏవ,తేషామీశో,యః,సో
మః-తం-యస్య-మనో-వదన్తి, మనసోజాతంవిరాడ్రూపస్యమనస్థానీయంచవదన్తి - సః-బ్రహ్మ - మహావిభూతిః-ర్నః-ప్రసీద
తాం-బలాదీనిపరమాత్మవిశేషణానివా-దేవాదీనాం-యశ్చ , బలాదిహేతుస్సఈశో - బ్రహ్మ-మహావిభూతిః- ప్రసీదతామి
తి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తథా-యస్యాగ్నిర్ముఖ-ముచ్యతే॥ ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చే „ త్యాదిశ్రుతిభిః-యస్యముఖస్థానీయో-ముఖాజా

౨౯ ॥ శ్లో ❁ 'పా ॥ సువర్ణమేనం.

తశ్చాగ్నిః-సః-బ్రహ్మా-మహావిభూతిః - ప్రసీదతామిత్యన్వయః-యస్య-ముఖ-మగ్ని ర్జాత- ఇతివాఽన్వయః-అగ్నిం విశినష్టి-జాతవేదాః-జాతంస్వస్మిన్నిహితంచరుపురోడాశాదిక-మిన్ద్రాదిభ్యో, వేదయతి « విద్‌లృలాభే „ ప్రాపయతీతిజాతవేదాః- క్రియాకాణ్డనిమిత్తజన్మా-క్రియాకాణ్డనిమిత్తంయజ్ఞాదిక్రియాకలాపాత్మక వేదపూర్వభాగార్థానుష్ఠాననిమిత్తం - జన్మ, యస్యసః-అన్తస్సముద్రే-సముద్రోదేహం« తాన్యత్మకత్వాత్తుభూయస్త్వా „దితిన్యాయేనజలాంశప్రచురత్వాత్- అన్తస్సముద్రేదేహమధ్యే-జాఠరరూపేణ-స్వధాతూన్-స్వాధిష్ఠితదేహస్థాన్ శుక్లశోణితాదిసప్తధాతూన్ -పచన్ పరిణమయన్ - ఏవంభూతోఽగ్ని, ర్యస్య-ముఖం-సప్రసీదతామ్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀తథా-తరణిరాదిత్యో-యస్య-చక్షు-రాసీత్ « చక్షుస్సూర్యోఅజాయత్తే, తిశ్రుతేః-స-నో-మహావిభూతిః-ప్రసీదతాం-తరణింవిశినష్టి- దేవయానమర్చిరాదిమార్గభూతః - త్రయీమయఃఋగ్యజుస్సామప్రచురః-ఏష-తరణిః-బ్రహ్మణఃపరస్య-ధిష్ణ్యంస్థానం « యఏషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యతే „ ఇతిశ్రుతేః-బ్రహ్మణఃఉపాసనస్థానమిత్యర్థః- ముక్తేర్ద్వారం - దేవయానత్వాత్ - అమృతంచ అమృతసాధన పుణ్యానుష్ఠానకాలజ్ఞాపకత్వాత్-మృత్యుః-ఉదయాస్తమయాభ్యామాయుర్వ్యయకరత్వాత్ - ఏవంభూత-స్తరణిః-యస్యచ-క్షుః-స-మహావిభూతిః-ప్రసీదతామ్❀॥౩౬॥❀తథా-యస్య-ప్రాణా, ద్వాయురభూత్ « ప్రాణాద్వాయురజాయతే „తిశ్రుతేః, స మహావిభూతిః-ప్రసీదతాం-కథంభూతోవాయుః-చరాచరాణాంభూతానాం-సహఆదిజనయితా-తత్ర- సహోమనసోబలంబలందైహికం-ఓజఇన్ద్రియాణాంబలం-ప్రాణఃపఞ్చవృత్తిమాన్-యంపఞ్చవృత్తింప్రాణం- వయంబుద్ధ్యాద్యధిష్ఠాతృదేవతాః-సమ్రాజం

ర్ముఖంయస్యతుజాతవేదాజాతఃక్రియాకాణ్డనిమిత్తజన్మా।అన్తస్సముద్రేతుపచన్స్వధాతూన్ప్రసీదతాంనస్స మహావిభూతిః ॥ ౩౫ ॥ యచ్చక్షురాసీత్తరణి❀ర్దేవయానంత్రయీమయోబ్రహ్మణఏషధిష్ణ్యమ్ । ద్వారంచముక్తేరమృతంచమృత్యుః ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౩౬ ॥ ప్రాణాదభూద్యస్య చరాచరాణాంప్రాణస్సహో❀బలమోజశ్చవాయుః।అన్వాస్మసమ్రాజమివానుయంవయం ❀ ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥ శ్రోత్రాద్దిశోయస్యహృదశ్చఖానిప్రజజ్ఞిరేఖంపురుషస్యనాభ్యాః । ప్రాణేన్ద్రియాత్మాసుశరీరకేతనం ❀ ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥౩౮॥బలాన్మహేన్ద్రస్త్రిదశాఃప్రసాదాన్మన్యోర్గిరీశోధిష❀ణాద్విరిఞ్చః । ఛన్దాంసిఋషిభ్యస్త్వృషయో❀మేఢ్రతఃకఃప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥ ౩౯ ॥శ్రీర్వక్షసఃపితరశ్ఛాయయాఽసన్ధర్మస్స్తనాదితరఃపృష్ఠతోఽభూత్ ❀।ద్యౌర్యస్యశీర్ష్ణోఽప్సరసోవిహారాత్ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౦ ॥ విప్రోముఖాద్బ్రహ్మచయస్యగుహ్యంరాజన్యఆసీద్భుజయోర్బలంచ । ఊర్వో❀ర్విడోజోఙ్ఘ్రిరవేదశూద్రౌప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౧ ॥ లోభోఽధరాత్ప్రీతిరుపర్యభూద్ద్యుతి ❀ ర్నస్తః-పశవ్యస్స్పర్శే

సార్వభౌమం-భృత్యాఇవా, న్వాస్మ అనువర్తినః, సఏవంభూతో-వాయు, ర్యస్య-ప్రాణా, దభూత్-సః, ప్రసీదతామ్❀ ॥ ౩౭ ॥❀తథా-యస్య-శ్రోత్రా-ద్దిశో-జజ్ఞిరే« దిశశ్శ్రోత్రా „చితిపుంసూక్తశ్రవణాత్ - ఖానిదేహగతచ్ఛిద్రాణి-హృదా-జజ్ఞిరే, హృదయాదుద్భూతాః-పురుషస్యవైరాజస్య-నాభ్యాః-ఖమన్తరిక్షం-జజ్ఞే « నాభ్యాఆసీదన్తరిక్ష „ మితిశ్రుతేః-ప్రాణశబ్దఃకర్మేన్ద్రియపరః-ఇన్ద్రియశబ్దోజ్ఞానేన్ద్రియపరః - ఆత్మా మనః, అసుశబ్దఃపఞ్చవృత్తిప్రాణవాయుపరః - శరీరంచే-త్యేతేషాం- కేతనమాశ్రయం-ఖం యస్య, నాభ్యా, జజ్ఞేస, ప్రసీదతామ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀యస్య-బలా-న్మహేన్ద్రో, జజ్ఞే-ప్రసాదా, త్త్రిదశా-జజ్ఞిరే-మన్యోః-క్రోధా, ద్గిరిశోరుద్రః-ధిషణా, ద్విరిఞ్చో-బ్రహ్మాస్వయం-ఛన్దాంసిగాయత్ర్యాదీని« ఛన్దాగ్ంసిజజ్ఞిరేతస్మా „దితిశ్రుతేః-ఋషయశ్చ, ఋషిభ్యఃఏవ రేభ్యః - జజ్ఞిరే మేఢ్రా, త్కః-ప్రజాపతిఃమేఢ్రాధిష్ఠాతా, స-ప్రసీదతామ్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀తథాయస్య, వక్షసః-శ్రీస్సంప్రజజ్ఞే-ఛాయయాఛాయాతః-పితర - ఆసన్, స్తనా, ద్ధర్మః-పృష్ఠత-ఇతరఃఅధర్మః, శీర్ష్ణశ్శిరసః-ద్యౌః« శీర్ష్ణోద్యౌస్సమవర్తతే „ తిశ్రుతేః, విహారా, దప్సరసఃఆసన్, సప్రసీదతామ్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀తథా, యస్య, ముఖా, ద్విప్రో విప్రకులంగుహ్యమతీన్ద్రియార్థావబోధి-బ్రహ్మ వేదశ్చ, ఆసీత్ « బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీత్, ఋచస్సామానిజజ్ఞిరే „ఇతిశ్రుతేః, భుజయోర్బాహుభ్యాం, రాజన్యో, బలంచా, సీత్ « బాహూరాజన్యఃకృత „ఇతిశ్రుతేః ఊర్వో, ర్విట్ వైశ్యః, ఓజఃనైపుణ్యంతస్యవృత్తిశ్చ, అఙ్ఘ్రిః అఙ్ఘ్రిజావిత్యర్థః - అవేదశూద్రౌ, అవేదః వేదవ్యతిరిక్తాశుశ్రూషావృత్తిః, తద్వృత్తిమాన్ శూద్రశ్చ, విడఙ్ఘ్రిరభవచ్ఛూద్ర ఇతిపాఠాన్తరం సుగమం « ఊరూతదస్యయద్వైశ్యః - పద్భ్యాగ్ం శూద్రో అజాయతే „ తిశ్రుతిః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀అధరాదధరోష్ఠా, ల్లోభః, ఉపర్యుత్తరోష్ఠా-త్ప్రీతి, రభూత్, నస్తః-నాసికాతో, ద్యుతిఃకాన్తిః, పశవ్యః

పశూనాంచహితః, కామఃస్వర్గేనాభూత్, భ్రువోర్యమః కాలః-పక్ష్మభవఃపక్ష్మణోజాతః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁కింబహునా, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం-వయఃకాలం-కర్మజీవాదృష్టం - గుణాన్ సత్త్వాదీన్, విశేషంబ్రహ్మాణ్డంతదుపలక్షితంకార్యవర్గంచ, యస్య యోగమాయయా ఈక్షణాత్మకసఙ్కల్పేనవిహితాన్వదన్తి - ద్రవ్యాదికారణాత్మకం విశేషరూపకార్యాత్మకంచసర్వంవ స్తుయత్సఙ్కల్పవిహితం వదన్తీత్యర్థః - అతఏవ - యద్యత్స్వరూపం, దుర్విభావ్యం చేతనాచేతనసజాతీయత్వేనచిన్త యితుమశక్యం, ప్రబుద్ధావబోధంప్రకృష్టవిద్వదవబోధ్యం, స, మహావిభూతిః, నః, ప్రసీదతామ్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏవంకార్యావస్థప్రపఞ్చశరీరకంవైరాజపురుషంప్రసాద్యాథకారణావస్థంనమస్కరోతి॥ నమఇతి ॥ఉపశాన్తశక్తయే-సర్గా ద్యసభిముఖచిదచిత్కాలాదిశక్తయేస్వారాట్స్వతన్త్రంస్వస్వరూపం-తస్య - భావోయాథాత్మ్యంస్వారాజ్యం - తస్య,లా భేన-స్వానన్దానుభవేనేత్యర్థః- తేన- ప్రతిపూరిత - ఆత్మాస్వరూపం-యస్య-తస్మై -స్వతన్త్రానవధికానన్దస్వస్వరూపానుభవ పూర్త్యావాప్తసమస్తకామాయేత్యర్థః-మాయయారచితేషు-గుణేషు నసజ్జమానాయ - లీలారసవిముఖాయ-స్వభూతయే స్వాభావికైశ్వర్యాయ-తస్మై-నమోనమః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ఏవంప్రకృతిపురుషవిలక్షణంవిభూతిద్వయాధిపంసర్వకారణంభగ వన్తంప్రసాద్యనమస్కృత్యస్వాభిప్రేతంవిజ్ఞాపయితుంతావత్తద్దర్శనంప్రార్థయతే ॥ సత్వమితి ॥ ఉక్తవిధ- స్త్వ-మాత్మానం దివ్యమఙ్గళవిగ్రహం-దిదృక్షూణాం,ప్రపన్నానాం-నోఽస్మాకం -అస్మచ్చక్షురాదికరణగోచరంయథాభవతితథా-సస్మితం తే-ముఖామ్బుజం-దర్శయ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁నను "నచక్షుషాపశ్యతికశ్చనైనమ్" మిత్యుక్తవిధయాచక్షురాద్యగోచరోఽహంక థంత్వచ్చక్షురాదికరణవిషయస్స్యామిత్యత్రాహ ॥ తైస్తైరితి ॥ హేవిభో-కాలేకాలే "యదాయదాహిధర్మస్యగ్లానిర్భవతి

నకామః । భ్రువోర్యమఃపద్మభవస్తుకాలఃప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౨ ॥ ద్రవ్యంవయఃకర్మగుణాన్వి శేషంయద్యోగమాయావిహితాన్వదన్తి । యద్దుర్విభావ్యం ప్రబుధావబోధంప్రసీదతాంనస్సమహావిభూ తిః ॥ ౪౩ ॥నమోఽస్తుతస్మాఉపశాన్తశక్తయేస్వారాజ్యలాభప్రతిపూరితాత్మనే । గుణేషుమాయారచితేషు వృత్తిభిర్నసజ్జమానాయనభస్వదూతయే ॥ ౪౪ ॥ సత్వంనోదర్శయాత్మానమస్మత్కరణగోచరమ్ । ప్రప న్నానాందిదృక్షూణాంసస్మితంతేముఖామ్బుజమ్ ॥ ౪౫ ॥ తైస్తైస్స్వేచ్ఛాధృతైరూపైః కాలేకాలేస్వయం విభో।కర్మదుర్విషహంయన్నోభగవాంస్తత్కరోతిహి ॥ ౪౬ ॥ క్లేశభూర్య్యల్పసారాణికర్మాణివిఫలానిహి । దేహినాంవిషయార్తానాంనతథైవార్పితంత్వయి ॥ ౪౭ ॥ నావమఃకర్మకల్పోఽపివిఫలాయేశ్వరార్పితః।కల్ప తేపురుషస్యైవసహ్యాత్మాదయితోహితః ॥ ౪౮ ॥ యథాహిస్కన్ధశాఖానాంతరోర్మూలావసేచనమ్ । ఏవ మారాధనంవిష్ణోస్సర్వేషామాత్మనశ్చహి ॥ ౪౯ ॥ నమస్తుభ్యమనన్తాయదుర్వితర్క్యాత్మకర్మణేనిర్గుణాయ

భారత-అభ్యుత్థానమధర్మస్యే" త్యుక్తకాలే - స్వేచ్ఛాధృతైర్నతుపుణ్యపాపాత్మకకర్మణా ధృతైః-రూపైరవతారైః భ గవాన్-నఃఅస్మాకం దుర్విషహందురాసదందుష్కరం-కర్మ కరోతిహి - అఘటితఘటనాత్మకక్రియాశక్తే- స్తవస్వవిగ్రహద ర్శయితృత్వంనదుర్ఘటమితిభావః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁సత్యమాత్మానంసకృత్ప్రతికర్మణాహేతునాకథందర్శయేయ - మిత్యత్రా హ॥ క్లేశేతి॥విషయార్తానాం అనుకూలవిషయాలాభదుఃఖపీడితానాం-దేహినాం-క్లేశో-భూరి-ర్యేషు అల్పస్సారస్సుఖం-యే షు-తతః-కర్మధారయః- తానికర్మాణి-యథా,విఫలాని భవన్తి-తథా-త్వయ్యర్పితం కర్మ-న-విఫలం-భవతిహి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ కర్మకల్పోఽపిధర్మాభాసోఽపిఅవమఃలౌకికవ్యాపారోఽపి-శ్వరేత్వయ్యర్పితశ్చేద్విఫలాయ నకల్పతే- నవిఫలోభవతిహి- యస్మాత్సఏవేశ్వరః-పురుషస్యాత్మా-అతఏవ-దయితఃప్రియః-హితశ్చ - నహ్యాత్మనిదయితేహితేచార్పితంకర్మ నిష్ఫలంస్యా దిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ఈశ్వరార్పితస్యస్వల్పస్యాపికర్మణోఽనల్పఫలత్వమాహ। యథేతి । యథాహి-తరో-ర్మూలావసేచ నంమూలేజలావసేచనం-స్కన్ధానాం- శాఖానాంచ - భవతి - ఏవమాత్మనఃపరమాత్మనో-విష్ణో-రారాధనం-సర్వేషాంహి సర్వపురుషార్థానాం -సాధనం - భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁స్తుతినమస్కారాదికర్మణావిశానాన్యస్త్వత్తోషహేతురస్తీత్య భిప్రయన్నాహ ॥ నమఇతి ॥దుర్వితర్క్యాణిఇతరసజాతీయత్వేనవిభావితుమశక్యాని-ఆత్మకర్మాణిస్వచేష్టితాని-యస్య తస్మై అనన్తాయత్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ - నిర్గుణాయహేయగుణరహితాయ - సత్త్వాదిగుణానాం నియన్త్రే - సత్త్వస్థాయసత్త్వ గుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం-అధునా -ప్రవర్తమానాయ -తుభ్యం-నమః సాం ప్రతంనమస్కారఏవయుజ్యతే-ఈదృశం త్వాంప్రసాదయితుంనమఏవయుజ్యతే-నాన్యదుపాయఇత్యర్థః-యద్వా - గుణత్రయోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం ప్రవర్తమా

వాయాపి-సాంప్రతమదు వా-సత్త్వస్థాయేతివాఽన్వయః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేపఞ్చమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవంసంస్తుతో భగవానావిర్బభూవేత్యాహ ముని॥ ఏవమితి॥ హే రాజన్-ఇత్థం-సమ్యక్-స్తుతో-హరి-రీశ్వరో భగవాన్ సహస్రాణాం-మర్కాణాం-సూర్యాణాం-ముదయే-ద్యుతిరివద్యుతి-ర్యస్య సః-అభూతోపమేయం-తేషాం-బ్రహ్మాదీనాం,పురతఇతి శేషః,ఆవిర్బభూవ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తేన-మహసా తేజసా, ప్రతిహతాని,ఈక్షణాని, యేషాంతే, సర్వే,దేవాః ఖాదీనేవ-నాపశ్యన్-కుతో-విభు-మావిర్భూతం-పశ్యేయురిత్యర్థః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ భగవాన్-విరిఞ్చో బ్రహ్మా-శర్వేణరుద్రేణసహ-తాం-భగవత-స్తనుం-దృష్ట్వా-తుష్టావేతిపఞ్చమేనాన్వయః తనుంవిశినష్టి, నిర్మలాం-ఇన్ద్రనీలవచ్ఛ్యామాం-కంజగర్భవ-దరుణే-ఈక్షణే, యస్యాః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తప్తహేమవ-దవదాతేనవిశుద్ధేన-పీతవర్ణేనచ-లసతా, కౌశేయవాససా, యుక్తామితి శేషః-ప్రసన్నాని, చారూణి సున్దరాణిచ, సర్వాణ్యఙ్గాని, యస్యాః, సున్దరం ముఖంయస్యాః,సున్దరే,భ్రువౌ, యస్యాస్తామ్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ మహాన్తో, మణయో, యస్మిన్, తేన, కిరీటేన,కేయూరాభ్యాంచ,అలఙ్కృతాం,కర్ణాభరణేకుణ్డలే,తాభ్యాం, నితరాం,భాతౌ, యౌ, కపోలౌ,తాభ్యాం,శ్రీశ్శోభా, ముఖామ్బుజే, యస్యాః, స్తామ్ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ కాఞ్చీకలాపాదిభిః, శోభితాం, కౌస్తుభ, ఆభరణం, కణ్ఠే-యస్యాస్తాం, లక్ష్మీం వక్షసి,బిభ్రతీం,వనమాలాఅస్యామస్తీతితథా,తామ్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ మూర్తిమద్భిఃపురుషాకృతిభిస్స్వకీయైస్సర్వైః,సుదర్శ

గుణాయసత్త్వస్థాయచసాంప్రతమ్ ॥ ౩౦ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవంస్తుతస్సురగణైర్భగవాన్హరిరీశ్వరః। తేషామావిరభూద్రాజన్సహస్రార్కోదయద్యుతిః ॥ ౧ ॥ తేనైవమహసాసర్వేదేవాఃప్రతిహతేక్షణాః।నాపశ్యన్ఖందిశఃక్షోణీమాత్మానంచకుతోవిభుమ్॥ ౨॥ విరిఞ్చోభగవాన్దృష్ట్వా సహశర్వేణతాంతనుమ్।స్వచ్ఛాంమరకతశ్యామాంకంజగర్భారుణేక్షణామ్॥ ౩ ॥ తప్తహేమావదాతేనలసత్కౌశేయవాససా। ప్రసన్నచారుసర్వాఙ్గీంసుముఖీంసున్దరభ్రువమ్ ॥ ౪ ॥ మహామణికిరీటేనకేయూరాభ్యాంచభూషితామ్। కర్ణాభరణనిర్భాతకపోలశ్రీముఖామ్బుజామ్॥ ౫ ॥కాఞ్చీకలాపవలయహారనూపురశోభితామ్।కౌస్తుభాభరణాంలక్ష్మీంబిభ్రతీంవనమాలినీమ్ ॥ ౬ ॥ సుదర్శనాదిభిస్స్వాస్త్రైర్మూర్తిమద్భిరుపాసితామ్ । తుష్టావదేవప్రవరస్సశర్వః పురుషంపరమ్॥ సర్వామరగణైస్సాకంసర్వాఙ్గైరవనింగతైః ॥ ౭ ॥ బ్రహ్మోవాచ । అజాతజన్మస్థితిసంయమాయగుణాయనిర్వాణసుఖార్ణవాయ।అణోరణిమ్నేఽపరిగణ్యధామ్నేమహానుభావాయనమోనమస్తే ॥ ౮ ॥రూపంతవైతత్పురుషర్షభేజ్యంశ్రేయోఽర్థిభిర్వైదికతాన్త్రికేణ।యోగేనధాతస్సహనస్త్రిలోకాన్పశ్యామ్యముష్మిన్నుహ ✽ విశ్వమూర్తౌ ॥ ౯ ॥ త్వయ్యగ్రఆసీ

నాదిభిరస్త్రైః,రుపాసితాంసేవ్యమానాం-సరుద్రో దేవప్రవరో బ్రహ్మా-సర్వాఙ్గైరవనింభూమిం-గతైః ప్రాప్తైః-దేవైః సాష్టాఙ్గప్రణతై ర్దేవైస్సహ-పరం-పురుషం-తుష్టావ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తావత్స్తోత్రంప్రవృత్తఃకర్మాయత్తజన్మాదిరహితం-నిరస్తనిఖిలదోషంజ్ఞానానన్దాదికల్యాణగుణోదధింసర్వాన్తరాత్మానమపరిచ్ఛిన్నస్వరూపంమహాప్రభావంనమస్కరోతి ॥ అజాతేతి ॥ నజాతా,జన్మాదయఃకర్మాయత్తా-యస్య-తత్ర హేతుః-అగుణాయసత్త్వాదిప్రాకృతగుణవశ్యత్వప్రతిభటాయ-అనిర్వాణసుఖార్ణవాయనిర్దుఃఖానన్దమహోదధయే,అణోర్జీవాదప్య-ణిమ్నే అన్తరాత్మతయాతదన్తఃప్రవేశయోగ్యాయ-అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపాయ-మహాప్రభావాయ, తుభ్యంనమోనమః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ అజాతజన్మస్థితిసంయమాయేత్యనేనప్రకృతస్యాదర్శితరూపస్యాకర్మాయత్తత్వంసూచితం-తదేవరూపంవిశింషన్స్తౌతి॥రూపమితి। హేపురుషర్షభ-తవైతద్రూపం-శ్రేయోఽర్థిభిః-కర్తృభిః-వైదికతాన్త్రికేణవేదపఞ్చరాత్రాదితన్త్రాభ్యా, మవబోధితేన,యోగేనసాధనేన-ఇజ్యం-ఆరాధనీయం-తస్మిన్రూపేవిశ్వంసాక్షాత్కృత్యాహ, హేధాతః-అముష్మిన్నుహఅస్మిన్హిరూపే-సహ త్రిలోకాన్త్రిలోకైస్సహనోఽస్మాన్, పశ్యామి-అర్థాత్త్వ స్వహయోగఽపేక్ష్య తీయాయా అభావః-త్రిలోకాఇతికర్మధారయః॥ దర్శనహేతుంవదన్రూపంవిశినష్టి, విశ్వమూర్తౌ-విశ్వాశ్రయమూర్తౌ, విశ్వమూర్తౌఇతిపాఠాన్తరం-తదా, హేవిశ్వమూర్తే ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ విశ్వమూర్తిత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి,త్వయీతి॥ ఇదంవిశ్వ-మగ్రే,మధ్యే, అన్తేచ-త్వయ్యేవా

౯॥ శ్లో ✽ పా ॥ విశ్వమూర్తే.

శ్రయభూతే అన్తరాత్మని - ఆసీత్ అవినాభూతమాసీత్ - అతఏవ - ఆద్యన్తావస్థం విశ్వం - త్వమేవ - యద్యదవస్థం యదపృథక్సిద్ధం తత్తతోఽభిన్నమితి భావః - అనేన జగదుపాదానత్వముక్తం - ఉపాదానోపాదేయయోరభేదప్రసిద్ధం దృష్టాన్తమాహ - ఘటస్యోపాదేయస్య - మృదుపాదానభూతా యథా న తస్మాద్భిన్నేత్యర్థః; ఉపాదానత్వప్రయుక్తం వికారిత్వం వారయతి ॥ పరః పరస్మాదితి ॥ పరస్మాత్ స్వరూపాన్యథాభావవదచేతనాద్యః - పరః విలక్షణో జీవస్తస్మాదపి స్వభావాన్యథాభావవతః - పరః విలక్షణః స్వభావతోఽపి వికారరహిత ఇత్యర్థః ఉపాదానత్వేఽపి తస్య సద్వారకత్వాన్నిర్వికారత్వమితి భావః ॥ ౧౦ ॥ ఏవం విశ్వోపాదానత్వాత్ త్వం విశ్వమూర్తిరిత్యుక్తం - అథ విశ్వస్యాన్తరాత్మత్వాదపి త్వం విశ్వమూర్తిరితి వక్తుం విశ్వస్య స్రష్టృత్వం తదన్తరాత్మతయాఽనుప్రవేశం చాహ ॥ త్వమితి - ఆత్మాశ్రయయా స్వాపృథక్సిద్ధయా - స్వయా స్వనియామ్యయా - మాయయా - ఇదం జగన్నిర్మాయ సృష్ట్వా - తదనుప్రవిష్టః "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః - అనుప్రవిష్టమప్యనుప్రవేష్టవ్యగతదోషాస్పృష్టం "సత్యం చానృతం చ సత్యమభవత్" ఇతి శ్రుత్యర్థయాథాత్మ్యవిదః పశ్యన్తీత్యాహ ॥ పశ్యన్తీతి - గుణవ్యాయేఽపి గుణానాం వ్యాయోఽన్యథాభావః - పరిణామ ఇతి యావత్ - గుణానాం పరిణామేఽపి - త్వాం తత్రానుప్రవిష్టం త్వాం - అగుణం చేతనాచేతనగతహేయగుణరహితం - విపశ్చితః "సత్యం చానృతం చ సత్యమభవత్" ఇత్యాదిశాస్త్రార్థయాథాత్మ్యవిదః - మనీషిణస్తత్ప్రతిపాద్యార్థయాథాత్మ్యోపాసనపరాః - యుక్తాః సమాహితచిత్తాః - మనసా యోగపరిశుద్ధేన మనసా సాధనేన - పశ్యన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తి "సత్యం చ" ఇత్యాదిశ్రుతేరయమర్థః - పరమాత్మనశ్చిదచిత్సంఘాతరూపజగదాకారపరిణామే చ పరమాత్మశరీరభూతచిదంశగతాస్సర్వ ఏవ పురుషార్థాః - తథా - అచిదంశగతాస్సర్వే వికారాః - పరమాత్మని కార్యత్వం తదవస్థయోస్తయోర్నియన్తృత్వేనాత్మ

త్వయి మధ్య ఆసీత్ త్వయ్యన్త ఆసీదిదమాత్మతన్త్రే। త్వమాదిరన్తో జగతోఽస్య మధ్యం ఘటస్య మృత్స్నేవ పరః పరస్మాత్ ॥ ౧౦ ॥ త్వం మాయయాఽఽత్మాశ్రయయా స్వయేదం నిర్మాయ విశ్వం తదనుప్రవిష్టః ॥ పశ్యన్తి యుక్తా మనసా మనీషిణో గుణవ్యవాయేఽప్యగుణం విపశ్చితః ॥ ౧౧ ॥ యథాఽగ్నిమేధస్యమృతం చ గోషు భువ్యన్నమమ్బూద్యమనే చ వృత్తిమ్। యోగైర్మనుష్యా అధియన్తి హి త్వాం గుణేషు బుద్ధ్యా కవయో వదన్తి ॥ ౧౨ ॥ తం త్వా వయం నాథ సముజ్జిహానం సరోజనాభాతిచిరేప్సితార్థమ్। దృష్ట్వా గతా నిర్వృతిమద్య సర్వే గజా దవార్తా ఇవ గాఙ్గమమ్భః ॥ ౧౩ ॥ స త్వం విధత్స్వాఖిలలోకపాలా వయం యదర్థాస్తవ పాదమూలమ్। సమాగతాస్తే బహిరన్తరాత్మన్ కిం వాఽన్యవిజ్ఞాప్యమశేషసాక్షిణః ॥ ౧౪ ॥ అహం గిరిత్రశ్చ సురాదయో యే దక్షాదయో

త్వం - పరమాత్మా చ తయోస్స్వశరీరభూతయోర్నియన్తృతయాఽఽత్మభూతస్తద్గతా పురుషార్థైర్వికారైశ్చ న స్పృశ్యతే - అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమయస్సర్వదైకరూప ఏవ జగత్సృష్ట్యవనలీలయాఽవతిష్ఠతే - విచిత్రచిదచిద్రూపేణ విక్రియమాణమపి బ్రహ్మ, సత్యమేవాభవత్ నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధం అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమేకరూపమేవాభవదితి ॥ ౧౧ ॥ మనసా సాధనేన పశ్యన్తీత్యత్ర దృష్టాన్తాన్వదన్నుక్తమేవార్థముపపాదయతి ॥ యథేతి ॥ కాష్ఠాదిషు, అగ్న్యాదీన్, యథా, యోగైరుపాయైస్తత్ర - యథా - అగ్నిం, మేధసి కాష్ఠే - మథనేనోపాయేన - యథా చామృతం క్షీరం - గోషు, దోహనేన - యథా - భువ్యన్నం - కృష్యాద్యుపాయేన - యథా వా - వృత్తిం జీవనభూతమమ్బు, జలం ఉత్ఖననేనోపాయేన - పశ్యన్తి, ఉద్యమనే నేతి పాఠే స ఏవార్థః, తథా - కవయః విపశ్చితో మనుష్యాః - బుద్ధ్యా యోగవిశుద్ధయా, గుణేషు గుణపరిణామాత్మకేషు సచేతనేషు పదార్థేషు త్వాం, అవిక్రియమేకరూపం - అధియన్తి, ఇక్ స్మరణ ఇతి ధాతుః - విదన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ తద్దర్శనేనాత్మనో నితరాం సుఖితత్వం - వదన్ మత్ప్రయోజనం కుర్విత్ప్రార్థయతే ॥ తమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే నాథ, హే సరోజనాభ - అతిచిరాత్ - ఈప్సితమర్థం పురుషార్థస్వరూపం ఉజ్జిహానం ఆవిర్భవన్తం - తముక్తవిధం - త్వాం దృష్ట్వా సర్వే, వయం - నిర్వృతిమానన్దం - గతాః ప్రాప్తాః - యథా దవార్తాః దావాగ్నిపీడితా గజాః, గాఙ్గమమ్భః జలం - ప్రాప్య - నిర్వృతిం ప్రాప్నువన్తి ॥ ౧౩ ॥ తథా సత్వం, ఉక్తవిధస్త్వం - హే అఖిలలోకపాల - యదర్థాః యత్ప్రయోజనాః యత్కామయమానాః - వయం తవ - పాదమూలం - సమాగతాశ్శరణం గతాః - తత్ప్రయోజనం - విధత్స్వ కురు - యద్విధేయం తత్కథయేత్యత్రాహ - హే బహిరన్తరాత్మన్ బహిరన్తశ్చ - వ్యాపిన్ - అశేషసాక్షిణః సర్వం యుగపత్సాక్షాత్కుర్వతస్తవ సర్వజ్ఞస్య - విజ్ఞాప్యం - కిం వాఽస్తి - న కిమప్యస్తీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ యూయమేవ కించిత్కురుతేత్యత్రాహ ॥ అహమితి ॥ అహం బ్రహ్మా, గిరిత్రో రుద్రః - యే చ - సురాదయో దక్షాదయో

౧౨శ్లో ॥ పా ॥ అమ్బ్వాశనేన.

షాదయశ్చ - ప్రజాపతయశ్చ - తే - సర్వే - వయం - అగ్నేః - కేతవో విస్ఫులిఙ్గా ఇవ - తేభ్యః త్వత్తః - పృథగ్భావితాః సన్తః - ఆత్మనః - శం సుఖం - కిం వా విద్మః - న కిమపి స్వాత్మసుఖసాధనం న విద్మ ఇత్యర్థః అత - స్త్వమేవ - హే ఈశ - ద్విజానాం - దేవానాం చ - మన్త్రం సుఖకారిణీమాలోచనాం - విధత్స్వ - ఇదం కురు తేభ్యః ఉపాయముపదిశేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ ఏవం స్తుతో విజ్ఞాపితశ్చ తానాహ ॥ భగవానిత్యాహ మునిః ॥ ఏవమిత్థం - బ్రహ్మాదిభిరీడితః స్తుతో భగవాన్ - తేషాం విరిఞ్చ్యాదీనాం - తద్ధృదయమభిప్రాయం యథావ - ద్విజ్ఞాయ - మేఘనిర్హ్రాదవద్గభీరయా - గిరా బద్ధాఞ్జలయో - యై - స్సంవృతాని నియమితాని - కారకాణీన్ద్రియాణి యైస్తాన్ - విరిఞ్చ్యాదీన్ - జగాద ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ సురేశ్వరో భగవాన్ - స్వయమేక ఏవ - సురాణాం - కార్యే ఈశ్వరః కర్తుం సమర్థోఽపి - సముద్రోన్మథనాదిభి - ర్విహర్తుకామః విహర్తుమిచ్ఛ - స్తా - నాహ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ హన్తేతి ॥ హన్తేతి దుర్లభస్వప్రసాదలాభప్రయుక్తమాశ్చర్యం ద్యోతయతి - హే బ్రహ్మన్ - హే శంభో - హే దేవాః - హే సురాః - అవాన్తరభేదాభిప్రాయేణ సురా దేవాశ్చేతి సంబోధనద్వయం - అన్యే గన్ధర్వాదయశ్చ - సర్వే - యూయం వో, యుష్మాకం యథా - శ్రేయస్స్యా - త్తథా - మమ - భాషిత - మవహితచిత్తాస్సన్తః - శృణుత - అమరా ఇతి పాఠాన్తరం తదా శ్రేయో దర్శయతి యథా అమరా మృత్యురహితా - స్స్య - రితి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తే వద్దానవై ర్దైతేయైశ్చ - సన్ధిర్విధీయతాం సఖ్యం క్రియతాం - కాలేనానుగృహీతైః కాలవశాదనుకూలతాం ప్రాప్తైః - న తే సన్ధిం యాస్యన్తీతి శఙ్కా - న కార్యేతి భావః - తైరసురై - ర్వో యుష్మాకం ఆత్మన

ఉగ్నేరివ కేతవస్తే కిం వా విదామ ఈశ పృథగ్విభావితాః ॥ విధత్స్వ శం నో ద్విజదేవమన్త్రమ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥
ఏవం విరిఞ్చ్యాదిభిరీడితస్తద్విజ్ఞాయ తేషాం హృదయం యథైవ ॥ । జగాద జీమూతగభీరయా గిరా బద్ధాఞ్జలీన్ సంవృతసర్వకారకాన్ ॥ ౧౬ ॥ ఏక ఏవేశ్వరస్తస్మిన్ సురకార్యే సురేశ్వరః । విహర్తుకామస్తానాహ సముద్రోన్మథనాదిభిః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ హన్త బ్రహ్మన్నహో శంభో హే దేవా మమ భాషితమ్ । శృణుతావహితాస్సర్వే శ్రేయో వస్స్యాద్యథా సురాః ॥ ౧౮ ॥ యాత దానవదైతేయైస్తావత్సన్ధిర్విధీయతామ్ । కాలేనానుగృహీతైస్తైర్యావద్వో భవ ఆత్మనః ॥ ౧౯ ॥ అరయోఽపి హి సన్ధేయాస్సతి కార్యార్థగౌరవే । అహిమూషకవత్పశ్చాదర్థస్య పదవీం గతైః ॥ ౨౦ ॥ అమృతోత్పాదనే యత్నః క్రియతామవిలమ్బితమ్ । యస్య పీతస్య వై జన్తుర్మృత్యుగ్రస్తోఽమరో భవేత్ ॥ ౨౧ ॥ క్షిప్త్వా క్షీరోదధౌ సర్వా వీరుత్తృణలతౌషధీః । మన్థానం మన్దరం కృత్వా నేత్రం కృత్వా చ వాసుకిమ్ ॥ ౨౨ ॥ సహాయేన మయా దేవా నిర్మన్థధ్వమతన్ద్రితాః । క్లేశభాజో భవిష్యన్తి దైత్యా యూయం ఫలగ్రహాః ॥ ౨౩ ॥ యూయం తదనుమోదధ్వం యదిచ్ఛన్త్యసురాస్సురాః । న సంరమ్భేణ సిధ్యన్తి సర్వేఽర్థాస్సాన్త్వయా యథా ॥ ౨౪ ॥ న భేతవ్యం కాలకూటాద్విషాజ్జలధిసంభవాత్ । లోభః కార్యో న వో జాతు రోషః కామ

స్స్వ భవ ఏవ - యావద్భవో వృద్ధి - స్స్యా - త్తావ - త్సన్ధిర్విధీయతా - మితి పూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ కార్యార్థినః కుతో గర్వ, ఇతి న్యాయేనారయోఽపి సన్ధేయా ఏవేత్యాహ ॥ అరయోఽపీతి ॥ కర్తవ్యప్రయోజనస్య, గౌరవే భూయస్త్వే సతి, తదర - మరయశ్శత్రవోఽపి - సన్ధేయా ఏవ హి - హే దేవాః - అర్థస్య ప్రయోజనస్య - పదవీం సిద్ధిం - గతైః ప్రాప్తైః - పశ్చా - దహిమూషకవ - ద్వధ్యఘాతుకభావేన వర్తితవ్యమితి శేషః - యద్వా - పేటికాయాం నిరుద్ధోఽహిర్యథా నిర్గమద్వారవిధానార్థం మూషకేణ సంధిం విధత్తే పశ్చాత్తమేవ భక్షయతి, తథార్థస్య పదవీం ప్రవృత్తైః ప్రథమం సన్ధేయా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తత స్తైస్సహ యత్కార్యం తదాహ ॥ అమృతోత్పాదన ఇతి ॥ స్పష్టోఽర్థః అమృతం విశినష్టి ॥ యస్యామృతస్య - పీతస్య సతః - మృత్యుగ్రస్తోఽప్యమరో మృత్యురహితో భవేత్ - యస్య పీతస్యేతి సంబన్ధమాత్రే వా షష్ఠీ యేన పీతేనామృతేన మృత్యుగ్రస్తోఽమరో భవేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అమృతోత్పాదనయత్నం వివృణోతి - క్షిప్త్వేత్యాదినా - వీరుధః గుల్మాని - తృణాని - లతాశ్చ - ఓషధయశ్చ, ఇమాస్సర్వాః క్షీరోదధౌ - క్షిప్త్వా - మన్దరం పర్వతం - మన్థానం మన్థనదణ్డం - కృత్వా వాసుకిం - నేత్రం రజ్జుం - కృత్వా ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ మయా సహాయేన హే దేవాః అతన్ద్రితాః - యూయం - నిర్మన్థధ్వం నను తేఽప్యమృతపానేనామరాస్స్యు - స్తత్రాహ ॥ క్లేశభాజః - దైత్యాస్తు కేవలం క్లేశభాజో - భవిష్యన్తి యూయమేవ - ఫలగ్రహాః అమృతపాయినో - భవిష్యథేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ బలిభిస్సహ కారిభిస్సాధ్యోఽర్థస్తదనుసరణం వినా న సేత్స్యతీతి సామాదికముపదిశతి ॥ యూయమితి ద్వాభ్యాం ॥ హే సురాః - యదసురా - ఇచ్ఛన్తి - తదేవ - యూయ - మనుమోదధ్వం సాన్త్వయా సాధుమార్గేణ సర్వేఽర్థా యథా - సిధ్యన్తి - న - తథా - సంరమ్భేణ క్రోధేన సిధ్యన్తి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ జలధిసంభవాత్ - కాలకూటాఖ్యాత్ విషాత్ - న భేతవ్యం నోద్వేజితవ్యం - రుద్రో గ్రసిష్యతీతి భావః - తథా

వస్తుషుమథనాదుత్పన్నేషు-లోభః-కామః జాతుకదాచిదపి - రోషశ్చ-నవైకార్యః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇతీత్థం-దేవాన్సమాదిశ్య అజ్ఞాప్య-భగవాన్పురుషోత్తమోఽజిత - స్తేషాంబ్రహ్మాదీనాం-పశ్యతాంసతామితి శేషః- హేరాజన్-అన్తర్దధే-అన్తర్హితవాన్-యతః-స్వచ్ఛన్దగతిర్యథేచ్ఛవ్యాపారః-ఈశ్వరః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథభగవతోఽన్తర్ధానానన్తరం-తస్మై తిరోహితాయ భగవతే-నమస్కృత్య-పితామహో-బ్రహ్మా-భవోరుద్రశ్చ-స్వంస్వం - స్థానం జగ్మతుః- సురాఇన్ద్రాదయస్తు-బలింవైరోచని ముపేయుఃఉపజగ్ముః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అరీన్శత్రూనవ్య-సంయత్తాన్ యుద్ధాయానుద్యతాన్-దేవాన్-దృష్ట్వా-శ్లోక్యః స్తుత్యః దైత్యరాట్బలిః-జాతక్షోభాన్సురాన్హన్తుముద్యతాన్ - స్వనాయకాన్ అసురసేనాముఖ్యాన్-న్యషేధత్న్యవారయత్-యతఃస, సన్ధివిగ్రహయోస్సన్ధివైరయోః-కాలముచితంవేత్తీతితథా ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తేదేవా - అసురయూథపైర్గుప్త-మాసీనంపరమయా-శ్రియాసంపదా,జుష్టంయుక్తం,జితా,అశేషాఃదేవాదయోయేనతం-వైరోచనింబలిం ఉపాగమన్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తత ఇన్ద్రో-మహామతిః శ్లక్ష్ణయామృద్వ్యావాచా,సాన్త్వయిత్వా సామోపాయేనప్రసన్నంకృత్వా, పురుషోత్తమాద్య,చ్ఛిక్షితం,తత్సర్వ,మమృతోత్పాదనప్రయత్నరూపమకథయత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తదిన్ద్రోక్తం,దైత్యస్యబలేర్యచ , శమ్బరారిష్టనేమిప్రభృతయోఽసురాధిపాః యేచత్రిపురవాసిన , స్తేషాంచారోచత ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తతో-దేవాశ్చాసురాశ్చ, తేసర్వే, సంవిదంస

శ్చవస్తుషు ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతిదేవాన్సమాదిశ్యభగవాన్పురుషోత్తమః । తేషామన్తర్దధేరాజన్స్వచ్ఛన్దగతిరీశ్వరః ॥ ౨౬ ॥ అథతస్మైభగవతేనమస్కృత్యపితామహః । భవశ్చజగ్మతుస్స్వంస్వంధామోపేయుర్బలింసురాః ॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వాఽరీనప్యసంయత్తాన్జాతక్షోభాన్స్వనాయకాన్ । న్యషేధద్దైత్యరాట్ శ్లోక్యస్సన్ధివిగ్రహకాలవిత్ ॥ ౨౮ ॥ తేవైరోచనిమాసీనంగుప్తంచాసురయూథపైః । శ్రియాపరమయాజుష్టంజితాశేషముపాగమన్ ॥ ౨౯ ॥ మహేన్ద్రశ్శ్లక్ష్ణయావాచాసాన్త్వయిత్వామహామతిః । అభ్యభాషతతత్సర్వంశిక్షితంపురుషోత్తమాత్ ॥ ౩౦ ॥ తదరోచతదైత్యస్యతత్రాన్యేయేఽసురాధిపాః । శమ్బరోఽరిష్టనేమిశ్చ యేచత్రిపురవాసినః ॥ ౩౧ ॥ తతోదేవాసురాః కృత్వాసంవిదంకృతసౌహృదాః । ఉద్యమంపరమంచక్రురమృతార్థేపరస్పరమ్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్తేమన్దరగిరిమోజసోత్పాట్యదుర్మదాః । నదన్తఉదధింనిన్యుశ్శక్తాః పరిఘబాహవః ॥ ౩౩ ॥ దూరభారోద్వహశ్రాన్తాశ్శక్రవైరోచనాదయః । అపారయన్తస్తంవోఢుంవివశావిజహుఃపథి ॥ ౩౪ ॥ నిపతన్సగిరిస్తత్రబహూనమరదానవాన్ । చూర్ణయామాసమహతాభారేణకనకాచలః ॥ ౩౫ ॥ తాంస్తథాభగ్నమనసోభగ్నబాహూరుకన్ధరాన్ । విజ్ఞాయభగవాంస్తత్రబభూవగరుడధ్వజః ॥ ౩౬ ॥ గిరిపాతవినిష్పిష్టాన్విలోక్యామరదానవాన్ । ఈక్షయాజీవయామాసనిర్జరాన్నిర్వ్రణాన్యథా ॥ ౩౭ ॥ గిరించారోప్యగరుడేహస్తేనైకేనలీలయా । ఆరుహ్యప్రయయావబ్ధింసురాసురగణైర్వృతః ॥ ౩౮ ॥ అవరోప్యగిరింస్కన్ధాత్సుపర్ణఃపతతాంవరః । యయౌజలాన్తఉత్సృజ్యహరిణాఽనువిసర్జితః ॥ ౩౯ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

మయం,సంకేతం,కృత్వా , పరస్పరం-కృతంసౌహృదంయైస్తే హేపరంతప, అమృతార్థం-పర , ముద్యమంయత్నం, చక్రుః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఉద్యమమేవాహ ॥ తత- స్తేదేవాసురాః-దుర్మదాః పరిఘాఇవబాహవోయేషాం తేమన్దరంగిరిమోజసాబలేనోత్పాట్య,నదన్తః-శక్తాః-ధారణశక్తాః క్షీరోదధిం-నిన్యుఃప్రాపయితుంప్రవృత్తాబభూవుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ శక్రవైరోచనిప్రభృతయస్సర్వే,దూరం-భారోద్వహనేన,శ్రాన్తాః,అతఏవ , తంమన్దరగిరింవోఢుమపారయన్తోఽశక్నువన్తః , వివశాః,పథిగిరింవిజహుఃతత్యజుః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ నిపతన్సచగిరిస్తత్ర,బహూ,నసురా,నమరాంశ్చ,చూర్ణయామాస యతస్స,గిరిః , మహతాభారేణ-కనకాచలఃమేరుతుల్యః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తదా,తా,నసురదానవాన్ , భగ్నమనసఃభగ్నోత్సాహాన్,కాంశ్చి,ద్భగ్నాబాహవఃఊరవఃకన్ధరాశ్చయేషాంతాన్ విజ్ఞాయ,భగవాన్,గరుడధ్వజోగరుడారూఢఆవిర్బభూవ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ గిరిపాతేన వినిష్పిష్టాన్చూర్ణీకృతా,నసురాన్,దానవాంశ్చ,విలోక్య,ఈక్షయాఽమృతదృష్ట్యా,నిర్జరాన్ దేవాన్,నిర్వ్రణాన్- యథావజ్జీవయామాస - అసురాంస్తునాజీవయదితిభావః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తతఏకేనహస్తేనలీలయా, గిరి-ముద్ధృత్య - గరుడే-ఆరోప్య-స్వయ-మప్యారుహ్య-సురాసురగణైర్వృతః - పయోదధింప్రయయౌ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తతః-పతతాంపక్షిణాం - వరఃశ్రేష్ఠఃసుపర్ణోగరుడః-స్కన్ధాద్గిరి-మవరోప్య-జలాన్తేజలసమీపే-ఉత్సృజ్యనిధాయ-హరిణాఽనువిసర్జితఃప్రస్థాపితః-యయావాగాత్-సుపర్ణేతత్రస్థితేవాసుకేరాగమనాసంభవాత్తదాగమనాయవిసర్జితోయయావితిభావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవ

తచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేషష్ఠోఽధ్యాయః. ***

తే దేవాసురాః-ఫలభాగేన-తవాప్యమృతభాగో భవిష్యతీత్యేవం- వాసుకి-మామన్త్ర్య-సంప్రార్థ్య-నేత్రీభూతం-తం-గిరౌ-పరివీయ పరివేష్ట్య-ముదాయుక్తాః ॥ ౧ ॥ అమృతార్థే అబ్ధిం-మథితుమారబ్ధాః - హేకురూద్వహ-వాసుకేస్తీవ్రం ముఖం దైత్యానాగ్రాహయితుమేవ-హరిః-పురస్తాన్ముఖం జగృహే-తతో - దేవా- అభవన్ ముఖంజగృహుః తత్ ముఖగ్రహణరూపం,మహాపురుషస్యహరే- శ్చేష్టిత-మసురాధిపా నైచ్ఛన్ ॥ ౨ ॥ స్వాధ్యాయశ్రుతసంపన్నాః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నాః , జన్మభిః-కర్మభిశ్చ , ప్రసిద్ధావయం,మమఙ్గళం హీనం , మహేరఙ్గం పుచ్ఛం , నగృహ్ణీమః ॥ ౩ ॥ ఇత్యభిప్రాయేణ తూష్ణీంస్థితాన్,దైత్యాన్,విలోక్య,భగవాన్ పురుషోత్తమః,స్మయమానో,ముఖంవిసృజ్య-అమరైస్సహితఃపుచ్ఛంజగ్రాహ ॥ ౩ ॥ ఏవమిత్థం - కృతో , గ్రహణస్థానవిభాగో , యైస్తే - కశ్యపస్యనన్దనా దేవాసురాః పరమధిక , మాయత్తా ఉద్యతాః- పయోనిధి మమృతార్థం-మమన్థుః ॥ ౫ ॥ అర్ణవే పయోదధౌ-మథ్యమానే సత్య - నాధారో,ఽద్రిర్మన్దరః- అపో,ఽవిశత్, అపామధోభాగం ప్రవిష్టోఽభూత్- హేకురునన్దన-బలిభిర్దేవాసురైర్ధ్రియమాణోఽప్య , ద్రి-ర్గౌరవాత్ భారభూయస్త్వా దపోఽవిశ-దితిపూర్వేణాన్వయః ॥ ౬ ॥ తే దేవాసురాస్తు-అతిబలీయసా -దైవేన హేతునా-స్వపౌరుషే-వినష్టే సతి-నిర్విణ్ణమనసః-అతఏవ-పరిమ్లానముఖశ్రియో-బభూవుః ॥ ౭ ॥ విఘ్నేశస్యవిఘ్నాధిదైవతస్యవిష్వక్సేనస్య-త

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తే నాగరాజమామన్త్ర్య ఫలభాగేన వాసుకిమ్। పరివీయ గిరౌ తస్మిన్నేత్రమబ్ధిం ముదాన్వితాః॥౧॥
ఆరేభిరే సురా యత్తా మథితుం తేఽమృతార్థినః । హరిః పురస్తాజ్జగృహే పూర్వం దేవాస్తతోఽభవన్ ॥ తన్నై-
చ్ఛన్ దైత్యపతయో మహాపురుషచేష్టితమ్॥ ౨ ॥నగృహ్ణీమో వయం పుచ్ఛమహేరఙ్గమమఙ్గళమ్। స్వాధ్యాయశ్రు-
తసంపన్నాః ప్రఖ్యాతా జన్మకర్మభిః॥ ౩ ॥ఇతి తూష్ణీం స్థితాన్దైత్యాన్విలోక్య పురుషోత్తమః । స్మయమానో వి-
సృజ్యాగ్రం పుచ్ఛం జగ్రాహ సామరః॥౪॥కృతస్థానవిభాగాస్త ఏవం కశ్యపనన్దనాః॥మమన్థుః పరమాయత్తా అ-
మృతార్థే పయోనిధిమ్॥ ౫ ॥మథ్యమానేఽర్ణవే సోఽద్రిరనాధారో హ్యపోఽవిశత్। ధ్రియమాణోఽపి బలిభిర్గౌ-
రవాత్పాణ్డునన్దన॥ ౬ ॥ తే తు నిర్విణ్ణమనసః పరిమ్లానముఖశ్రియః । ఆసన్ స్వపౌరుషే నష్టే దైవేనాతిబలీయసా॥
విలోక్య విఘ్నేశవిధిం తదేశ్వరో దురన్తవీర్యోఽవితథాభిసన్ధిః । కృత్వా వపుః కాచ్ఛపమద్భుతం మహత్ప్రవి-
శ్య తోయం గిరిముజ్జహార ॥ ౮ ॥ తముత్థితం వీక్ష్య కులాచలం పునస్సముద్యతా నిర్మథితుం సురాసురాః । దధార
పృష్ఠేన స లక్షయోజనప్రస్తారిణా ద్వీప ఇవాపరో మహాన్ ॥ ౯ ॥ సురాసురేన్ద్రైర్భుజవేగవేపితం పరిభ్రమన్తం
గిరిమఙ్గ పృష్ఠతః । బిభ్రత్తదావర్తనమాదికచ్ఛపో మేనేఽఙ్గకణ్డూయనమప్రమేయః॥ ౧౦ ॥తథాఽసురానావిశ-
దాసురేణ రూపేణ తేషాం బలవీర్యమీరయన్ । ఉద్దీపయన్దేవగణాంశ్చ విష్ణుర్దైవేన నాగేన్ద్రమబోధరూపః॥
ఉపర్యగేన్ద్రం గిరిరాడివాన్య ఆక్రమ్య హస్తేన సహస్రబాహుః । తస్థౌ దివి బ్రహ్మభవేన్ద్రముఖ్యైరభిష్టువద్భిస్సు-
మనోఽభివృష్టః॥ ౧౨ ॥ఉపర్యధశ్చాత్మని గోత్రనేత్రయోః పరేణ తే ప్రావిశతా సమేధితాః। మమన్థురబ్ధిం తరసా

త్పాణ్డునన్దస్యవాకస్యచిద్ద్విరదవక్త్రాదేర్విధిం చరితం - తద్విఘ్నం-విలోక్య-వితథసఙ్కల్పో - దురన్తవీర్య అపారబలో-భగవానీశ్వరో ఽజితః-మహదద్భుతంచ-కాచ్ఛపం - వపు - ర్ధృత్వా - తోయంజలం - ప్రవిశ్య - గిరింమన్దర - ముద్ధృతవాన్ ॥ ౮ ॥ తం,ముత్థితం-కులాచలం-వీక్ష్య-సురాసురా-స్సర్వేపున-రున్మథితుం-సముత్థితా-బభూవుః-గిరింబిభ్రతంకూర్మరూపిణంవర్ణయతి । లక్షయోజనాని-ప్రస్తారో విస్తారో , అస్యాస్తీతితథా- తేన-పృష్ఠేన-దధార-కథంభూతః-అపరో-ద్వీపఏవ-జమ్బ్వాదిద్వీపఇవ-మహావిపులదేహః ॥ ౯ ॥ సురాసురశ్రేష్ఠైః కర్తృభిర్భుజానాం-వేగేనబలేన-వేపితం-కమ్పితం-భ్రమన్తం-గిరిం-అఙ్గ హే రాజన్-పృష్ఠే-బిభ్రదప్రమేయోఽపరిచ్ఛిన్నబలశక్త్యాదియుక్తఆదికచ్ఛపరూప - స్తదావర్తనంగిరిభ్రమణం-అఙ్గకణ్డూయనం-మేనే ॥ ౧౦ ॥ ఏవంజలే-కచ్ఛపవపుషాగిరింబిభ్రద్దేవ-విష్ణుః-పున-రసురా-నసురరూపేణావిశత్-కథంభూత - స్తేషామసురాణాం-బలం-వీర్యంచ - ఈరయన్ ఏధయమానః - తథా - దైవేనరూపేణ-దేవగణాన్-బలవీర్యాదిక-ముద్దీపయ-న్నావిశత్-నాగేన్ద్రంవాసుకి-మబోధరూపః నిద్రారూపః-ప్రావిశత్ ॥ ౧౧ ॥ అగేన్ద్రముపరిగిరేరుపరి-అపరో-గిరిరాడివ-సహస్రబాహు- రేకేనహస్తేన-గిరి మాక్రమ్య-పున-ర్దివ్య-భితః-స్తువద్భి - ర్బ్రహ్మాదిభిః-కర్తృభి-స్సుమనోభిః పుష్పై-రభివృష్ట- స్తస్థౌ ॥ ౧౨ ॥ గిరే-రుపర్య-ధస్తాద్గోత్రనేత్రయో-ర్గిరినేత్రయో-రాత్మని-దేవాసురేషుచ-ప్రావిశతా-పరేణపరమాత్మనా-సమేధితాః సముపోద్బలితా-అతఏవ-మదోత్కటా , దేవాసురా - స్తరసాబలేన-మహా

ద్రిణా మన్దరేణ, క్షోభితం-నక్రాణాం-చక్రం-యస్మిన్-తమ్-అబ్ధిం-మమన్థుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ దృశశ్చ-ముఖానిచ-శ్వాసాశ్చ అహీన్ద్రస్య వాసుకేః-సహస్రమపరిమితాః. కఠోరాః-యే-దృగాదయస్తేభ్యో నిర్గతాభ్యామ్-అగ్నిధూమాభ్యామ్-హతం-వర్చః, ఏషాం తే-అసురాః-పౌలోమాదయః-దావాగ్నిదగ్ధాః-సరళాః-ద్రుమవిశేషాః-త ఇవాభవన్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ దేవాంస్తు మఘవద్వశాః ఇన్ద్రవశాః-ఘనాః మేఘాః-సమభ్యవర్షన్-కథంభూతాన్-తస్య వాసుకేః-శ్వాస-స్తస్య-శిఖయా-హతా.ప్రభా-ఏషాం-ధూమ్రాణి నిశ్వాసధూమాక్తాని-అమ్బరాణి వస్త్రాణి-స్రగ్వరాణి-కఞ్చుకాన్యాననానిచ-ఏషాం-తాన్-కించ-సముద్రస్య-ఊర్మిభిః, తరఙ్గైః-ఉపగూఢాః సంవృతాః-వాయవః పవనాశ్చ-వవుః ప్రసస్రుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ యదా-దేవాసురైః, ర్మథ్యమానాదప్యబ్ధేరమృతం-నజాయేత-తదా-భగవాన్-అజిత-స్స్వయమేవ నిర్మమన్థ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ మథ్నన్తమజితం వర్ణయతి ॥ మేఘ ఇవ శ్యామః "ఉపమానాని సామాన్యవచనైః" రితి సమాసః-కనకపరిధిః కనకపరిధానః పీతామ్బరః కర్ణే-ద్యోతమానవిద్యున్నిభాభరణః-వియత్యాకాశే-మూర్ధ్నా సకిరీటేనా. క్రామన్-చలితాం స్రజం వనమాలాం బిభ్రదితి తాదృశః-రక్తనేత్రే యస్య సః-జగతామభయప్రదైర్దోర్భిర్భుజైః-దన్దశూకం సర్పం-గృహీత్వా-మథ్నాగిరిణా, అబ్ధిం-మథ్నన్-అధోక్షజోఽజితః-అపరో-గిరిరివా-శోభత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవం నిర్మథ్యమానా-దుదధేః ప్రథమ-ముల్బణం దుస్సహం-హాలాహలాఖ్యం, విష-ముదభూత్-కథంభూతాదుదధేః-సంభ్రాన్తాః-మీనాః ఉద్గతాః, మకరాదయశ్చ యస్మిన్-తస్మాత్ తిమ్యాదిభిర్మ

మదోత్కటా మహాద్రిణా క్షోభితనక్రచక్రమ్ ॥ ౧౩ ॥ అహీన్ద్రసాహస్రకఠోరదృఙ్ముఖశ్వాసాగ్నిధూమాహతవర్చసోఽసురాః । పౌలోమకాలేయబలీల్వలాదయో దావాగ్నిదగ్ధాస్సరళా ఇవాభవన్ ॥ ౧౪ ॥ దేవాంశ్చ తచ్ఛ్వాసశిఖాహతప్రభాన్ ధూమ్రామ్బరస్రగ్వరకఞ్చుకాననాన్ । సమభ్యవర్షన్ మఘవద్వశా ఘనా వవుస్సముద్రోర్మ్యుపగూఢవాయవః ॥ ౧౫ ॥ మథ్యమానాత్తదా సిన్ధోర్దేవాసురవరూథపైః । యదా సుధా న జాయేత నిర్మమన్థాజితస్స్వయమ్ ॥ ౧౬ ॥ మేఘశ్యామః కనకపరిధిః కర్ణవిద్యోతవిద్యున్మూర్ధ్ని భ్రాజద్విలుళితకచస్స్రగ్ధరో రక్తనేత్రః । జైత్రైర్దోర్భిర్జగదభయదైర్దన్దశూకం గృహీత్వా మథ్నన్ మథ్నా ప్రతిగిరిరివాశోభతాథోద్ధృతాద్రిః ॥ ౧౭ ॥ నిర్మథ్యమానాదుదధేరభూద్విషం మహోల్బణం హాలహలాఖ్యమగ్రతః । సంభ్రాన్తమీనోన్మకరాహికచ్ఛపాత్తిమిద్విపగ్రాహతిమిఙ్గిలాకులాత్ ॥ ౧౮ ॥ తదుగ్రవేగం దిశి దిశ్యుపర్యధో విసర్పదుత్సర్పదసహ్యమప్రతి । భీతాః ప్రజా దుద్రువురఙ్గ సేశ్వరా అరక్ష్యమాణాశ్శరణం సదాశివమ్ ॥ ౧౯ ॥ విలోక్య తం దేవవరం త్రిలోక్యా భవాయ దేవ్యాఽభిమతం మునీనామ్ । ఆసీనమద్రావపవర్గహేతోస్తపో జుషాణం స్తుతిభిః ప్రణేముః ॥ ప్రజాపతయ ఊచుః ॥ దేవదేవ మహాదేవ భూతాత్మన్ భూతభావన । త్రాహి నశ్శరణాపన్నాంస్త్రైలోక్యదహనాద్విషాత్ ॥ ౨౧ ॥ త్వమేకస్సర్వజగతామీశ్వరో బన్ధమోక్షయోః । తం త్వామర్చన్తి కుశలాః ప్రపన్నార్తిహరం గురుమ్ ॥ ౨౨ ॥ గుణమయ్యా స్వశక్త్యాఽస్య సర్గస్థిత్యప్యయాన్ విభో । ధత్సే యదా స్వదృగ్భూమన్ బ్రహ్మ

త్స్యవిశేషైః-రాకులాచ్చ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ విషం విశింషన్ తతో భీతానాం ప్రజానాం సదాశివప్రపత్తిమాహ ॥ తదితి ॥ తద్విష-మప్రతి ప్రతిక్రియాశూన్య-మప్రతిమం వా-కుతః ఉగ్రః వేగో యస్య-తదేవాహ-దిశిదిశి ప్రతిదిశం ఉపర్యధశ్చ-విసర్ప-దుత్సర్పదుద్గచ్ఛచ్చ-ఏవంవిధం-తద్విషం-దృష్ట్వేతి శేషః-అఙ్గ హే రాజన్-సేశ్వరాస్స పాలాః-ప్రజాః-త్రిలోకస్థాః-అరక్ష్యమాణాః-సదాశివం-శరణం-దుద్రువుః జగ్ముః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ త్రిలోక్యాః, భవాయ సమృద్ధ్యై దేవ్యా భవాన్యా సహ-ద్రౌ కైలాసే-ఆసీనమపవర్గహేతోః-తపో-జుషాణం-మునీనామభిమతం-దేవవరం సదాశివం-విలోక్య-స్తుతిభిః-ప్రణేముః తుష్టువుః-ప్రణేముశ్చ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ దేవదేవేత్యాదినా వ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణ ఇత్యన్తేన ॥ తత్ర పరమకారణభూతభగవదసాధారణైర్ధర్మైరారోపితైర్వా తైః స్తుతిః క్రియత ఇతి సర్వముపపన్నం-రుద్రవాచిశబ్దానాం శాస్త్రదృష్ట్యా రుద్రశరీరకపరమాత్మపర్యన్తత్వేన వా రుద్రస్య పరమాత్మావేశావతారరూపత్వాద్వా సర్వం ఘటతే-హే దేవానామపి దేవ-హే సర్వభూతాన్తరాత్మన్, హే భూతభావన భూతస్రష్టః-శరణంగతాన్-నస్మాన్-త్రైలోక్యం దహతీతి త్రైలోక్యదహనః-కర్తరి ల్యుట్-తస్మాద్విషా-త్త్రాహి పాహి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ సర్వస్య-జగతో-బన్ధమోక్షయో-స్త్వమేక ఏవేశ్వరః-తమేవం-భూతం-ప్రపన్నదుఃఖహరం-త్వామేవ, కుశలాస్సుధియః-అర్చన్తి ఆరాధయన్తి-మోక్షేశ్వరత్వముపాయోపదేశద్వారకమిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ గురుమితి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ గుణమయ్యా త్రిగుణాతిరిక్తయా, స్వశక్త్యా స్వాంశభూతయా మాయయా-అస్య జగతః-యదా సర్గాదీన్

ధత్సే కరోషీతి చ, హే విభో - హే స్వదృక్ స్వప్రకాశ, హే భూమన్ - బ్రహ్మ విష్ణు శివాభిధాం ధత్సే బిభర్షి ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ గుహ్యమౌపనిషదం - పరమం సదసద్భావనం చిదచిద్రూపపదార్థభావనం పరం బ్రహ్మ - త్వమేవ « బ్రహ్మదృష్టిరుత్కర్షాది » తి న్యాయేనైవం విషాద్భీతాస్తు స్తువన్తి ॥ అత ఏవ బ్రహ్మత్వేన స్తుతిమప్యాత్మానమబ్రహ్మభూతం జ్ఞాత్వా వక్ష్యత్యరుద్రః « అహో బత భవాన్యేతత్ప్రజానాం పశ్య వైశసమ్ । పుంసః కృపయతో భద్రే సర్వాత్మా ప్రీయతే హరిః ॥ ప్రీతే హరౌ భగవతీ » త్యాపన్నానామబ్రహ్మణమయి బ్రహ్మత్వేన స్తుతిం పశ్యేతి భవాన్యై దర్శయిత్వా అవశ్యం భూతదయయా భగవాన్ సర్వాన్తరాత్మా పరబ్రహ్మభూతస్తుష్యతీతి వక్ష్యతి - తస్మాన్న రుద్రే పరత్వభ్రమః కార్యః - తస్మాద్రుద్రశరీరకపరమాత్మగతాస్సర్వే చైతత్ప్రకరణోదితా ధర్మా ఇత్యవగన్తవ్యం « భూయసాం స్యాద్బలీయస్త్వ » మితి న్యాయేన భగవత్పారమ్యస్య ప్రాయశోఽస్మిన్ పురాణే ప్రతిపాదనాత్ - నానాశక్తిభిరాభాతః చిదచిత్కాలాదిశక్తివిశిష్టతయాఽఽభాతః, ప్రపఞ్చ, స్త్వమేవ - జగదీశ్వరః తదన్తరాత్మా చ - త్వమేవ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ శబ్దయోనిః శాస్త్రప్రమాణకః - జగదాదిః జగత్కారణభూతః - ఆత్మా « ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత » ఇత్యుక్తస్త్వమేవ - ద్రవ్యం భూతపంచకం - స్వభావో విశేషణం - ప్రాణేన్ద్రియద్రవ్యగుణస్వభావః ప్రాణాదివిశేషణవానిత్యర్థః - కాలాదిశరీరకశ్చ త్వమేవ - త్వచ్ఛరీరకో యః పరమాత్మా స ఏవ కాలాదిశరీరక ఇతి తాత్పర్యం - సత్యమృతం « ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మే » త్యుక్తం - నిర్వికారం సర్వాన్తరాత్మభూతం - బ్రహ్మ - త్వమేవేత్యర్థః - ధర్మః ధర్మశరీరకస్తదారాధ్యో వా - త్వమేవ - త్రివృత్ త్రయాణాం వృత్ వర్తనం యస్మింస్తత్ అకారోకారమకారాత్మకమక్షరం ప్రణవం త్వయ్యేవామనన్తి - త్వద్విషయకమేవామనన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ విరాడ్రూపం స్తువన్తి ॥ అగ్నిరితి ॥ అఖిలదేవతాత్మా « అగ్నిస్సర్వా దేవతా » ఇతి సర్వదేవతామయత్వేన శ్రుతః, అగ్నిస్తే తవ - ముఖం - క్షితిం పృథ్వీం - హే లోకభవ - తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం - విదుః - కాలం తు - అఖిలదేవతాత్మనస్తవ - గతిం - విదుః - తథా - దిశస్తవ - కర్ణౌ - జలేశం వరుణం - తవ - రసనం - విదుః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ నభస్తవ - నాభిః - నభస్వాన్ వాయుస్తవ - శ్వాసః - సూర్యస్తవ - చక్షూంషి - జలం - తవ - రేతః తవ ఆత్మా పరో - అవరశ్చ - య ఆత్మా నో జీవాస్తేషామాశ్రయణమాశ్రయ ఆధారః సోమశ్చన్ద్రస్తవ - మనః - హే భగవన్, ద్యౌస్తవ - శిరః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ సముద్రాస్తవ - కుక్షిః - గిరయః పర్వతాస్త్వస్థిసముదాయాః - సర్వౌషధయో వీరుధశ్చ, తవ - రోమాణి, ఛన్దాంసి గాయత్ర్యాదీని, సాక్షాత్తవ సప్తధాతవః - త్రయీమయాత్మకో వేదప్రచురమూర్తిః సః ప్రసిద్ధో - వేదోదితో - ధర్మస్తవ హృదయమ్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ హే ఈశ - పఞ్చోపనిషదః తత్పురుషాఘోరసద్యోజాతవామదేవేశానాత్మకాః పఞ్చానువాకాస్తవ - ముఖాని ముఖవ్యాపారాత్మకా ఇత్యర్థః, ముఖాని విశినష్టి ॥ యైస్తు షట్త్రింశదష్టోత్తరమన్త్రవర్గాః, అష్టోత్తరత్రింశన్మన్త్రాణాం వర్గాస్తేషామేవ మన్త్రాణాం పరిచ్ఛేదేనాష్టోత్తరత్రింశత్కలాత్మకా మన్త్రా ఇత్యర్థః హే దేవ, యత్స్వప్రకాశం శివాఖ్యం « పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ం శాశ్వతగ్ం శివమచ్యుత » మితి ప్రసిద్ధం పరమాత్మతత్త్వం - త - త్తే తవ - అవస్థితిరవస్థానం - పరమాత్మశరీరత్వేన తదపృథక్సిద్ధత్వేనావస్థితస్త్వమితి తాత్పర్యమ్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ అధర్మస్యోర్మిషు దమ్భలోభాదిషు - తవ - ఛాయా - అప్రకాశః - అధర్మోర్మయస్తవచ్ఛాయాభూతా ఇత్యర్థః ॥ యైస్సత్త్వాదిభిర్గుణైర్వివిసర్గః ప్రపఞ్చసృష్టిః - తాని సత్త్వరజస్తమాంసి - తవ, నేత్రత్రయం - హే దేవ ఛన్దోమయః గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దః ప్రచురః పురాతనః - ఋషిర్వేదః సాక్షాత్ ఆత్మనస్సర్వజ్ఞస్యాత్మనః, శాస్త్రప్రణేతుస్తవ - ఈక్షణమ్ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ హే గిరిత్ర - హే అఖిలలోకపాల - తే - పరం జ్యోతిః స్వప్రకాశం స్వరూపం - విరిఞ్చ్యాదిభిరగమ్యం - నభవతి - వైకుణ్ఠ మహేన్ద్ర - స్సురేన్ద్రైః సమభివ్యాహారాత్ - తస్యాప్యగమ్యత్వమతిస్తుతిః - యద్వా - అస్య ప్రకరణస్య రుద్రశరీరకపరమాత్మస్తుతిపరత్వాత్పరమాత్మస్వరూప

విష్ణుశివాభిధామ్ ॥ ౨౩ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం గుహ్యం సదసద్భావభావనమ్ । నానాశక్తిభిరాభాతస్త్వమాత్మా జగదీశ్వరః ॥ ౨౪ ॥ త్వం శబ్దయోనిర్జగదాదిరాత్మా ప్రాణేన్ద్రియద్రవ్యగుణస్స్వభావః । కాలః క్రతుస్సత్యమృతం చ ధర్మస్త్వయ్యక్షరం యత్త్రివృదామనన్తి ॥ ౨౫ ॥ అగ్నిర్ముఖం తేఽఖిలదేవతాత్మా క్షితిం విదుర్లోకభవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజమ్ । కాలం గతిం తేఽఖిలదేవతాత్మనో దిశశ్చ కర్ణౌ రసనం జలేశమ్ ॥ ౨౬ ॥ నాభిర్నభస్తే శ్వసనం నభస్వాన్ సూర్యశ్చ చక్షూంషి జలం చ రేతః । పరావరాత్మాశ్రయణం తవాత్మా సోమో మనో ద్యౌర్భగవన్ శిరస్తే ॥ ౨౭ ॥ కుక్షిస్సముద్రా గిరయోఽస్థిసంఘా రోమాణి సర్వౌషధివీరుధస్తే । ఛన్దాంసి సాక్షాత్తవ సప్త ధాతవస్త్రయీమయాత్మన్ హృదయం సధర్మః ॥ ౨౮ ॥ ముఖాని పఞ్చోపనిషదస్తవేశ యైస్త్రింశదష్టోత్తరమన్త్రవర్గః । యత్తచ్ఛివాఖ్యం పరమాత్మతత్త్వం దేవ స్వయంజ్యోతిరవస్థితిస్తే ॥ ౨౯ ॥ ఛాయా త్వధర్మోర్మిషు యైర్విసర్గో నేత్రత్రయం సత్త్వరజస్తమాంసి । సాఙ్ఖ్యాత్మనశ్శాస్త్రకృతస్తవేక్షా ఛన్దోమయో వేద ఋషిః పురాణః ॥ ౩౦ ॥ న తే గిరిత్రాఖిలలోకపాలవిరిఞ్చవైకుణ్ఠసురేన్ద్రగమ్యమ్ । జ్యోతిః పరం యత్ర రజస్తమశ్చ సత్త్వం న యద్బ్రహ్మ నిరస్త

స్యాపరిచ్ఛిన్నత్వేన తేనాపీయత్తయాఽవగన్తుమశక్యత్వాద్వైవకుణ్ఠేనాప్యవగమ్యమిత్యుక్తం॥ జ్యోతిర్విశినష్టి॥ యత్ర జ్యోతిష-రజఆదయః-ప్రాకృతగుణాః-నసన్తి, యద్బ్రహ్మ యచ్చ-నిరస్తదేవమనుష్యాదిభేదమ్ ॥ ౩౧ ॥ కామశ్చ-అధ్వరశ్చ-దక్షశ్చ-త్రిపురాదయశ్చ యే-అనేకభూతద్రుహః, స్తాన్-క్షపయతః-సంహరతః-స్తేతవస్తుతయే-తత్కామాదిక్షపణాత్మకంకర్మనభవతి-తత్కర్మత్వత్స్తుతయేనభవతి-అత్యల్పమేతదిత్యర్థః॥ తదేవ వక్తుం విశినష్టి॥ యోభవాంస్తు-ఆత్మకృతం స్వస్సృష్టమిదం జగ-దన్తకాలే-స్వనేత్రవహ్నేః-స్ఫులిఙ్గస్య-శిఖయా-భసితంభస్మసాజ్జాతం-న వేదనజానాతి ॥ ౩౨ ॥ ఏవంభూతం త్వాం యేవిద్వాంస్తేమూర్ఖా ఇత్యాహ॥ యేత్వితి। యేతు-త్వాం-ఉమయాభవాన్యాసహ-చరన్తం-నితరాం కామినం కత్థన్తేప్రలపన్తితథా-శ్మశానే-చరన్తం-ఉగ్రం క్రూరం-పరుషం హింస్రంచ కత్థన్తే కథంభూతం, ఆత్మారామాశ్చ-యే గురవో విశ్వహితోపదేష్టారః-స్తైః-హృది-చిన్తితం-అఙ్ఘ్రిద్వంద్వం-యస్య తథాభూతమపి తపసా-అభితప్తం-తేనూనం-తవ ఊతిమవిదన్నితికాకుః-త్వదీహితం నైవవిదురిత్యర్థః-అత-స్తేహతలజ్జాః గతత్రపాః-యానికానిచిత్త్వన్నిన్దావచనాని-తేషాంనహినిన్దాన్యాయేనేతరస్య స్తుతౌ తాత్పర్యమితిభావః ॥ ౩౩ ॥ ఏవంభూతంత్వాం బ్రహ్మాదయో బోద్ధుమేవనప్రభవః-కింపునస్స్తోతుం-వయంతునసుతరాంప్రభవ ఇత్యాహుః॥ తదితి। తత్తస్మాదుక్తవిధత్వాత్తవ-సదసతోశ్చిదచితోః కార్యావస్థయోః పరతః-కారణావస్థయోశ్చ-పరస్యవిలక్షణస్య-భూమ్నో వ్యాపకస్య-తవ-స్వరూపావగమనే స్వరూపావబోధనే-బ్రహ్మాదయోఽప్యజ్ఞాః-నప్రభవన్తి-కిముతసంస్తవనే-నప్రభవన్తీతి-తత్రవయం కథంప్రభవేమ-కుతః యతః-స్తేషాం-సర్గసర్గవిషయావయంతత్సృష్టసృష్టావయమిత్యర్థః-అతో-యదేతత్త్వత్స్తవన-మస్మచ్ఛక్తిమాత్రం శక్త్యనుసారమాత్రేణ కృతమిత్య

భేదమ్ ॥ ౩౧ ॥ కామాధ్వరత్రిపురకాలగరాద్యనేకభూతద్రుహః క్షపయతస్స్తుతయేనతత్తే। యస్త్వన్తకాల ఇదమాత్మకృతంస్వనేత్రవహ్నిస్ఫులిఙ్గశిఖయాభసితంనవేద। ౩౨ ॥ యేత్వాత్మరామగురుభిర్హృదిచిన్తితాఙ్ఘ్రిద్వంద్వంచరన్తముమయాతపసాఽభితప్తమ్। కత్థన్తఉగ్రపరుషంనిరతంశ్మశానే తేనూనమూతిమవిదంస్తవహాతలజ్జాః ॥ ౩౩ ॥ తత్తస్యతేసదసతోః పరతః పరస్యనాఞ్జస్స్వరూపగమనేప్రభవన్తిభూమ్నః। బ్రహ్మాదయః కిముతసంస్తవనేవయంతుతత్సర్గసర్గవిషయాఅపిశక్తిమాత్రమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతత్పరంప్రపశ్యామోనపరంతేమహేశ్వర। మృడనాయహిలోకస్యవ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణః ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ తద్వీక్ష్యవ్యసనంతాసాం కృపయాభృశపీడితః। సర్వభూతసుహృద్దేవ ఇదమాహసతీంప్రియామ్ ॥ ౩౬ ॥ అహోబతభవాన్యేతత్ప్రజానాంపశ్యవైశసమ్। క్షీరోదమథనోద్భూతాత్కాలకూటాదుపస్థితమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఆసాంప్రాణపరీప్సూనాంవిధేయమభయంహినః। ఏతావాన్హిప్రభోరర్థోయద్దీనపరిరక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥ ప్రాణైస్స్వైః ప్రాణినఃపాన్తిసాధవఃక్షణభఙ్గురైః। బద్ధవైరేషుభూతేషుమోహితేష్వాత్మమాయయా ॥ పుంసఃకృపయతోభద్రే సర్వాత్మాప్రీ

ర్థః ॥ ౩౪ ॥ నన్వేతే సర్వేధర్మాస్త్వదుక్తాః పరమాత్మాసాధారణాః-అహంతుపుణ్యోపచితాధికారవిశేషభాక్కశ్చిజ్జీవ-ఇత్యత్రాహుః॥ ఏతదితి॥ హేపరమేశ్వర-తేత్వత్తః-పరముత్కృష్టమవరమధమంచ-తత్త్వం నపశ్యామః నజానీమః-కింతు-లోకస్యమృడనాయసుఖాపాదనాయ-తవా-వ్యక్తకర్మణో, వ్యక్తిరిత్యేతత్తుజానీమ ఇత్యర్థః-త్వంపరమాత్మాభవతు-మావా-సర్వస్యాపిచిదచిదాత్మకస్య జగతస్తదాత్మకత్వాత్తదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేనతం వినాస్వసిద్ధస్వరూపస్వభావయోరభావాత్తదపృథక్సిద్ధత్వాత్తదర్థైరేవసర్వంవస్తు, స్తోతవ్యమిత్యేవంతుష్టువిమేతిభావః ॥ ౩౫ ॥ ఏవంభృశమధిక-మీడితఃస్వస్మిన్నవిద్యమానైరపిపరమాత్మాసాధారణైర్గుణైరీడితఃస్తుతో-దేవోరుద్రస్తాసాం ప్రజానాం-తత్ కాలకూటాదుపస్థితం-వ్యసనందుఃఖంవీక్ష్య-సర్వభూతసుహృత్-ప్రియాం-సతీంభవానీం-ఇదంవక్ష్యమాణ-మాహ ॥ ౩౬ ॥ విషపానేప్రవృత్తం మామియం ప్రియావారయేదితిశఙ్కయాతామనుజ్ఞాపయన్నాహ॥ అహోబతేతిసార్ధైశ్చతుర్భిః హేభవాని అహోబతమహత్కష్టమేతత్ప్రజానాం వైశసందుఃఖం-పశ్య-వైశసంవిశినష్టి। క్షీరాబ్ధేర్మథనా-ద్యదుద్భూతం-కాలకూటాఖ్యంవిషం-తస్మాత్సముపస్థితం సంప్రాప్తమ్ ॥ ౩౭ ॥ ప్రాణపరీప్సూనాంజిజీవిషూణాం-మాసాంప్రజానామేమయా-అభయం-విధేయం-హియస్మాత్-ప్రభోస్సమర్థస్యార్థఃకర్తవ్యప్రయోజన-మేతావానేవ-కియాన్-య, ద్దీనానాం-పరిపాలన-మిత్యేతావానేవ ॥ ౩౮ ॥ తథాహి-సాధవః-క్షణభఙ్గురైః-హేతుగర్భమిదంస్వైస్స్వకీయైః-ప్రాణైః-ప్రాణినఃపాన్తిరక్షన్తి-కింప్రాణిరక్షయేత్యత ఆహ-ఆత్మమాయయాభగవన్మాయయా, మోహితేష్వ, తఏవ, పరస్పరంబద్ధవైరేషు, భూతేషు-కృపయతః కృపాం కుర్వతః-పుంసః-హేభద్రే, సర్వాన్తరాత్మా-భగవాన్, ప్రియతే ॥ ౩౯ ॥ కింతత్ప్రీత్యాఽతఆహ॥ ప్రీతిఇతిసార్ధద్వయపూర్ణేనహరౌ, ప్రీతేసతిసచరాచరో, ఽహమపి। ప్రీయేయనితరామానన్దయుక్తోభవామి-తస్మాదిదం, గరం

పవం, భుఙ్క్తైభోక్ష్యే, మమ త్వితః ప్రజానాం, స్వస్తిర, స్తు-అయమనవ్య యస్స్వ స్తిశబ్దస్సుఖార్థకః-అతఏవప్రయోగాత్ జై వీస్వ స్తిర స్తుమెఇత్యాఽఽద్రిశ్రుతప్రయోగాచ్చ * ॥ ౪౦ ॥ * ఏవమిత్థంభవానీమామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య - విశ్వసుఖకరో-భగవాన్రుద్రః-త-ద్విషం జగ్ధుమత్తు-మారేభే-తత్ప్రభావజ్ఞా, భవానీ, అన్వమోదత, అనుమోదితవతీ * ॥ ౪౧ ॥ * తత స్తదనుమోదనానన్తరం, సర్వతో, వ్యాపి-హాలాహలాఖ్యంవిషం - కరతలీకృత్యకరతలమాత్రపరిమితంకృత్వా, భూతసుఖకరో, మహాదేవః కృపయా-అభక్షయత్ * ॥ ౪౨ ॥ * జలకల్మషరూపంవిషం - స్వవీర్యంస్వబలం, తస్యాపరుద్రస్యాపి-దర్శయామాస - యస్మాత్తంరుద్రం-గళే, నీలం-చకార-తచ్చనైల్యం, సాధోఃరుద్రస్య-విశేషేణభూషణమేవా - భూత్, జడకల్మషఇతిపాఠాన్తరం తదాదుస్సహంవిషంకథంజరయామాసేత్యత్రాహ, జడకల్మషఃజడానామితరేషా, మేవకల్మషోబాధకమిత్యర్థః * ॥ ౪౩ ॥ * కృపాళునామియంపరిపాటిరిత్యాహ-తప్య స్తఇతి-సాధవఃసాధుకుర్వన్తిపరకార్యమితిసాధవః - స్వార్థనిరపేక్షపరకార్యప్రసాధనస్వభావాజనాః, ప్రాయశో-లోకతాపేన - స్వయమపి- తప్యన్తే, నతద్వ్యర్థ-మపత్వ-ఖిలా న్తరాత్మనః-పరమపురుషస్యా-రాధనంతోష హేతుః * ॥ ౪౪ ॥ * మీఢుషఃఅర్శితాశీర్వ్వర్షుకస్య - శంభోర్దేవస్య-త-ద్విషపానరూపంకర్మ-శ్రుత్వా-ప్రజాః దాక్షాయణీభవానీచ-బ్రహ్మా-వైకుణ్ఠోభగవాంశ్చశశంసిరే ప్రశంసితవ న్తః * ॥ ౪౫ ॥ * శంభో-ర్విషం- పిబతస్సతో-యత్కించిత్ప్రస్కన్నంగళితం-విషంత, ద్వృశ్చికాదయః-ప్రాణిభిర్జగృహుః - విషౌషధ్యఃకాకతుణ్డకరవీరాదయః-దన్దశూకా

యతేహరిః ॥ ౩౯ ॥ ప్రీతేహరౌభగవతిప్రీయేహంసచరాచరమ్। తస్మాదిదంగరంభుఞ్జే ప్రజానాంస్వస్తిరస్తుమే॥ శ్రీశుకఉవాచ ।ఏవమామన్త్ర్యభగవాన్భవానీంవిశ్వభావనః ।తద్విషంజగ్ధు*మారేభేప్రభావజ్ఞాఽన్వమోదత॥౪౧॥తతఃకరతలీకృత్యవ్యాపిహాలాహలంవిషమ్।అభక్షయన్మహాదేవఃకృపయాభూతభావనః ॥ ౪౨ ॥తస్యాపిదర్శయామాసస్వవీర్యం*జలకల్మషమ్ । యచ్చకారగళేనీలంతచ్చసాధోర్విభూషణమ్॥ ౪౩ ॥ తప్యన్తేలోకతాపేనసాధవఃప్రాయశోజనాః।పరమారాధనంతద్ధిపురుషస్యాఖిలాత్మనః॥ ౪౪ ॥నిశమ్యకర్మతచ్ఛంభోర్దేవదేవస్యమీఢుషః।ప్రజాదాక్షాయణీబ్రహ్మావైకుణ్ఠశ్చశశంసిరే*॥౪౫॥ప్రస్కన్నంపిబతఃపాణేర్యత్కించిజ్జగృహుస్స్మతత్ ।వృశ్చికాహివిషౌషధ్యోదన్దశూకాశ్చయేపరే॥ ౪౬ ॥ ****************** ************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః ************

శ్రీశుకఉవాచ ॥ పీతేగరేవృషాఙ్కేనప్రీతాస్తేఽమరదానవాః।మమన్థుస్తరసాసిన్ధుంహవిర్ధానీతతోఽభవత్॥ తామగ్నిహోత్రీమృషయోజగృహుర్బ్రహ్మవాదినః।యజ్ఞస్యదేవయానస్యమేధ్యాయహవిషేనృప ॥ ౨ ॥ తతఉచ్చైశ్శ్రవానామహయోఽభూచ్చన్ద్రపాణ్డురః।తస్మిన్బలిస్స్పృహాంచక్రేనేన్ద్రఈశ్వరశిక్షయా ॥ ౩ ॥ తతఐరావతోనామవారణేన్ద్రోవినిర్గతః । దన్తైశ్చతుర్భిశ్శ్వేతాద్రేర్హరన్భగవతోమహిమ ॥ ౪ ॥ తతోగజాఃకరి

దంశనస్వభావాఅన్యేజన్తవః- సర్వాణాముక్తత్వాత్ * ॥ ౪౬ ॥ * ఇతిశ్రీమద్భాగవతేచన్ద్రిచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేసప్తమోఽధ్యాయః *******************

ఇత్థంవృషాఙ్కేనరుద్రేణ-గరేవిషే -పీతేభక్షితేసతి- తేసర్వే-అమరాదానవాశ్చ - ఇన్ద్రాదయోవైరోచనాదయశ్చ-ప్రీతాఃహృష్టాస్సన్తః - తరసాబలేన-సిన్ధుం-మమన్థుః-తత- స్తస్మిన్సిన్ధావేవంమథ్యమానేసతిః తతోవిషాదనన్తరం, హవిర్ధానీసురభిః, కామధేను, రభవత్ * ॥ ౧ ॥ * తాంహవిర్ధానీ, మగ్నిహోత్రీందధిపయోఘృతాదిహవిః ప్రదానేనాగ్నిహోత్రాదివైదికర్మనిష్పాదినీం, బ్రహ్మవాదినః-ఋషయో-జగృహుఃస్వీకృతవన్తః, కిమర్థం- హేనృప, దేవయానస్యదేవాయాన్త్యస్మిన్కర్మణీతిదేవయానం, తస్య, యజ్ఞస్య, సంబన్ధినే-మేధ్యాయ, హవిషేపయఆదిహవిరర్థమ్ * ॥ ౨ ॥ * తతోహవిర్ధాన్యుద్భవానన్తరం-చన్ద్రవ, త్పాణ్డురశ్శుభ్రో-హయఉచ్చైశ్శ్రవాఇతిప్రసిద్ధ-ఉద్బభూవ, తస్మిన్ఉచ్చైశ్శ్రవసిహయే, ఈశ్వరశిక్షయా, ఇన్ద్రః స్పృహాం, నచక్రే, లోభఃకార్యోనవైజాతురోషఃకామశ్చవస్తుష్వి,, తిపూర్వంకృతయాభగవతశ్శిక్షయోచ్చైశ్శ్రవస్యుత్పన్నావపిస్పృహామభివ్యక్తాంనచక్రే, కింతుమనస్యేవాధాదితిభావః * ॥ ౩ ॥ * తతఉచ్చైశ్శ్రవసఉదయానన్తర, మైరావతాఖ్యో, వారణేన్ద్రోగజశ్రేష్ఠః-వినిర్గతః, కథంభూతః-భగవతోరుద్రస్య, శ్వేతాద్రిఃకైలాస, స్తస్య, మహింమాహాత్మ్యంశోభాం, దన్తైశ్చతుర్భిః, శిఖరతుల్యైః, హరన్, చన్ద్రవత్పాణ్డురఇత్యనుషజ్గః * ॥ ౪ ॥ * తతోఽష్టౌ, దిగజా- అభవన్, తత్రో, హేనృప-అభ్రమ్వాదయోఽష్టౌ, కరిణ్యోఽభవన్, తతోమహోదధేః-కౌస్తుభాఖ్యం - రత్నం - మణిః, స్వపద్మరాగమణి

౪౩॥శ్లో* పా॥జడకల్మషః

స్తస్మిన్ మహామణౌ - భగవాన్ హరిర్వక్షసోఽలంకరణే నిమిత్తే స్పృహాం చక్రే ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ తతః - పారిజాతో - వృక్షః, సురలోకస్య విభూషణరూపోఽభవత్ - కథంభూతః, యః - శశ్వత్సదా, అర్థినః - అర్థైః పూరయన్, అర్థాన్ పూరయన్ - భువి - భవాన్ యథా పూరయత్యర్థినామర్థాంస్తథా ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తతశ్చ, అప్సరసః, ఉద్బభూవుః - కథంభూతాః - నిష్కగ్రీవాః - స్వర్ణాభరణవిశేషకణ్ఠాః - శోభనాని వాసాంసి యాసాం తాః - స్వర్గిణాం స్వర్గతానాం, సున్దరగతిభిః లీలావలోకనైశ్చ - రమణ్యః, ప్రియాః - స్వర్గిణాం రతికర్త్ర్యః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ తతః - సాక్షాచ్ఛ్రీః లక్ష్మీః - ఆవిరభూత్, కథంభూతా, భగవత్పరా భగవదనన్యార్హా, కాన్త్యా, దిశో - రఞ్జయన్తీ ప్రకాశయన్తీ, యథా, సౌదామనీ, విద్యుత్, తద్వత్ - సుదామా పర్వత, స్తస్మిన్నేకస్యాం దిశి జాతా సౌదామనీ, స్ఫటికాదిమయగిరిశృఙ్గేష్వధికం స్ఫురన్తీ విద్యుదివ - కాన్త్యా - దిశో, రఞ్జయన్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ తస్యాం రూపాదిమహిమ్నా, ఆక్షిప్తం, చేతో, యేషాం అసర్వే, ససురాసురదానవాః, స్పృహాం చక్రుః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ భగవద్వక్షఃస్థితయా శ్రియా విలోకితానాం దేవాదీనాం యథాపూర్వం సర్వసంపత్ప్రాప్తిం - అసురాణాం తద్విపర్యయం చ వక్తుం తస్యా అభిషేకాదిమహోత్సవపూర్వకం బ్రహ్మాదిపరిహారేణ భగవత్ప్రాప్తిప్రకారమాహ ॥ తస్యా ఆసనమిత్యాదినా, అథాసీద్వారుణీత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ తస్యాః రమాయాః - ఉపవేశనార్థం, మహదద్భుతం మహచ్చ, సింహాసనం - ఇన్ద్ర ఆనీయ, సమర్పితవాన్ - గఙ్గాయమునాదయస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠాః - మూర్తిమత్యస్సత్యః, హేమకుమ్భైః శుద్ధం - జలమానిన్యిరే ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ భూమిరపి, మూర్తిమతీ సతీ, అభిషేచనికా అభిషేకోచితా, ఓషధీః, సకలా, ఆహరత్ అనన్యే, గావస్తు, పఞ్చపవిత్రాణి పఞ్చగవ్యా

జ్యోఽష్టాకౌస్తుభశ్చాభవన్నృప । పద్మరాగస్స్పృహాం చక్రే వక్షోఽలంకరణే హరిః ॥ ౫ ॥ తతోఽభవత్పారిజాతస్సురలోకవిభూషణః । పూరయత్యర్థినో యోఽర్థైశ్శశ్వద్భువి యథా భవాన్ ॥ ౬ ॥ తతశ్చాప్సరసో జాతా నిష్కగ్రీవాస్సువాససః । రమణ్యస్స్వర్గిణాం వల్గుగతిలీలావలోకనైః ॥ ౭ ॥ తతశ్చావిరభూత్సాక్షాచ్ఛ్రీ రమా భగవత్పరా । రఞ్జయన్తీ దిశః కాన్త్యా విద్యుత్సౌదామనీ యథా ॥ ౮ ॥ తస్యాం చక్రుస్స్పృహాం సర్వే ససురాసురదానవాః । రూపౌదార్యవయోవర్ణమహిమాక్షిప్తచేతసః ॥ ౯ ॥ తస్యా ఆసనమానిన్యే మహేన్ద్రో మహదద్భుతమ్ । మూర్తిమత్యస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠా హేమకుమ్భైర్జలం శుచి ॥ ౧౦ ॥ అభిషేచనికా భూమిరాహరత్సకలౌషధీః । గావః పఞ్చపవిత్రాణి వసన్తో మధుమాధవౌ ॥ ౧౧ ॥ ఋషయః కల్పయాంచక్రురభిషేకం యథావిధి । జగుర్భద్రాణి గన్ధర్వా నట్యశ్చ ననృతుర్జగుః ॥ ౧౨ ॥ మేఘా మృదఙ్గపణవమురజానకగోముఖాన్ । వ్యనాదయన్ శఙ్ఖవేణువీణాస్తుములనిస్వనాన్ ॥ ౧౩ ॥ తతోఽభిషిషిచుర్దేవీం శ్రియం పద్మకరాం సతీమ్ । దిగ్గజాః పూర్ణకలశైస్సూక్తవాక్యైర్ద్విజేరితైః ॥ ౧౪ ॥ సముద్రః పీతకౌశేయవాససీ సముపాహరత్ । వరుణ ✻ స్స్రజం వైజయన్తీం మధునా మత్తషట్పదామ్ ॥ ౧౫ ॥ భూషణాని విచిత్రాణి విశ్వకర్మా ప్రజాపతిః । హారం సరస్వతీ పద్మమజో నాగాశ్చ కుణ్డలే ॥ ౧౬ ॥ తతః కృతస్వస్త్యయనోత్పలస్రజం నదద్ద్విరేఫాం పరిగృహ్య పాణినా । చచాల వక్త్రం సుకపోలకుణ్డలం సవ్రీడహాసం దధతీ సుశోభనమ్ ॥ ౧౭ ॥ స్తనద్వయం చారుకృశోదరీ సమం నిరన్తరం కుఙ్కుమచన్దనోక్షితమ్ । ఇతస్తతో నూపు

న్యాజహ్రుః - వసన్తఋతుః - మూర్తిమాన్ - మధుమాధవౌ చైత్రవైశాఖభవఫలపుష్పాణి - ఆహరదిత్యనుషఙ్గః - పాఠాన్తరే ద్వన్ద్వైక్యేఽపి సప్తవార్థః - మధుపా సేభవం మధ్వితి వా ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ తత - ఋషయః - అభిషేకం విధిం అభిషేకోచితవిధిం యథావత్ కల్పయాంచక్రుః - గన్ధర్వా - భద్రాణి మఙ్గళాని - జగుః, నాట్యేన నటానాం స్త్రియః, ననృతుర్జగుశ్చ ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ మేఘా, మూర్తిమన్తో మృదఙ్గాదీన్ వాద్యవిశేషాన్, శఙ్ఖవేణువీణాశ్చ, న్యవాదయన్ - తుములాన్ స్వనో యేషాం తాన్ - మృదఙ్గాదీన్ ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ తతః - పద్మకరాం సతీం - శ్రియం, దిగ్గజాః - పూర్ణకలశైః సర్వౌషధీయుక్తైః - సరిచ్ఛ్రేష్ఠానీతైః - ద్విజేరితైస్సూక్తవాక్యైః - రాభిషేచనికమన్త్రైస్సహాభిషిషిచుః అభిషిక్తవన్తః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ తత - స్సముద్రః - పీతకౌశేయవాససీ, సమర్పితవాన్, తతో, వరుణః, మధునా మధుపానేన, మత్తా షట్పదా భృఙ్గా, యస్యాం, తాం - వైజయన్తీం వనమాలాం - సముపాహరదిత్యనుషఙ్గః ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ విశ్వకర్మా, ప్రజాపతిః భూషణాని, సరస్వతీ, హారం అజో బ్రహ్మా - పద్మం - సముపాహరత్ నాగాస్తు, కుణ్డలే, సముపాహరత్ ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ తతః - కృతస్వస్త్యయనా కృతమఙ్గళా శ్రియా, శ్రీః - రున్దన్తో ద్విరేఫా భ్రమరా యస్యాం తాం, ముత్పలస్రజం, పాణినా, పరిగృహ్య, నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్య స్వాభిమతస్య పుంసః - కణ్ఠే నిధాతుం పరిగృహ్యేతి భావః - చచాల, కథంభూతా సతీ, శోభనయోః, కపోలయోః - కుణ్డలే, ప్రతిఫలన్తీ, యస్మిన్, సవ్రీడః, హాసో యస్మిన్, తత్, సుశోభనమతిసున్దరం, వక్త్రం, దధతీ ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ తథా, చన్దనకుఙ్కుమాభ్యాం, ముక్షితం సిక్తం లిప్తం సమం నిరన్తరం చ యా - స్తనద్వయం, తచ్చ - చారుసున్దరం - కృశం చోదరం చ - దధతీ, తత - స్సా, శ్రీః - నూపురాణాం - వల్గుభిర్మధురైః - శి

క్షితైర్విసర్పతీ,ఇత స్తతశ్చల న్తీ,హేమలతేవ,బభౌ ✱। ౧౮- ✱తత-ఆత్మనస్స్వస్యాః,పదమాశ్రయం,ధ్రువంనిత్యంమవ్యభిచారిణోనిత్యాస్సన్తః,కల్యాణాగుణా,యస్మిన్-తన్నిరవద్యం ,నిర స్తహేయగుణం,ఏవంభూతం,పదం,గన్ధర్వాదిమధ్యే.విలోకయ న్తీవిచారయ న్తీనాన్వవిన్దతనాపశ్యత్ - క్వచిత్క-స్యచిద్దోషస్యదర్శనేనాన్వవిన్దతేతిభావః ✱ ॥ ౧౯ ॥ ✱ తదేవాహనూనమితిత్రిభిః॥యస్యరుద్రదూర్వాసఃప్రభృతే- స్తప స్త్వ స్తి.తస్య -మన్యునిర్జయస్తు-నా స్తి-నూనమితినిశ్చయే,యస్యతుగురుశుక్రాదే-ర్జ్ఞానమ స్తి-నతస్యజ్ఞానంసఙ్గవర్జితం -కి న్తుఫలసఙ్గాదియు క్తమేవ-కశ్చిద్బ్రహ్మాదిర్మహాం స్తథా౽పి -న-తస్య-కామనిర్జయో౽ స్తి-దుహితురేవపత్నీత్వేనగృహీతత్వాదితిభావః-యః-పరతోవ్యపాశ్రయఃపరాపేక్షైశ్వర్యాశ్రయఇన్ద్రాదిః-స,కిమీశ్వరఃఅనీశ్వరఏవేతిభావః ✱॥౨౦॥ ✱క్వచిద్యమాదౌ-ధర్మో స్తితథాపి-నభూతసౌహృదమస్తి-త్యాగః-క్వచిచ్ఛిబిప్రభృతిష్వ- స్తి-యస్త్యాగశ్శిబ్యాదిగత - స్సనము క్తికారణంనము క్తిహేతుఃపుంసఃకా ర్తవీర్యాదర్వీర్యమ స్తి- తథా౽పిత-దజవేగేన-కాలవేగేన-నిష్కృతంపరిహృతం-తునభవతి-ద్వితీయఃభగవతో౽న్యఃకశ్చిదపిసనకాదిరపి-సత్వాదిప్రాకృతగుణసఙ్గవర్జితో-సభవతి " నతద స్తిపృథివ్యాం వాదివిదేవేషువాపునః-సత్వం ప్రకృతిజైర్ము క్తంయదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః,, రిత్యు క్తరీత్యాగుణత్రయనిర్ము క్తస్యభగవదన్యస్యకస్యాపిజన్తోరభావాదితిభావః ✱ ॥ ౨౧ ॥ ✱క్వచిన్మార్కణ్డేయాదౌ - చిరాయు-ర స్తినతుశీలం-మఙ్గళంచా- స్తి-ఇన్ద్రియధర్మ శీలత్వాదితిభావః॥క్వచి- త్తదప్య స్తిచె-దాయుషః-స్థైర్యం-నవేద్యంననిశ్చేయం-కుత్రచిద్రుద్రాదౌ-ఉభయంచిరాయుష్యంశీలంచా- స్తితథా౽పి-సరుద్రాదిరమఙ్గళఃఅమఙ్గళవేషః-భగవ న్తం లక్షీకృత్యాహ,యశ్చ-

రవల్గుశిఞ్జైర్విసర్ప✱తీహేమలతేవసాబభౌ । ౧౮ ॥ విలోకయ న్తీనిరవద్యమాత్మనఃపదంధ్రువంచావ్యభిచారిసద్గుణమ్ । గన్ధర్వయక్షామరసిద్ధచారణత్రైవిష్టపేయాదిషునాన్వవిన్దత॥ ౧౯ ॥ నూనంతపోయస్యనమన్యునిర్జయోజ్ఞానంక్వచి త్తస్యనసఙ్గవర్జితమ్। కశ్చిన్మహాం స్తస్యనకామనిర్జయస్సఈశ్వరఃకింపరతోవ్యపాశ్రయః॥౨౦॥ ధర్మఃక్వచి త్తస్యనభూతసౌహృదంత్యాగఃక్వచి త్తస్యనము క్తికారణమ్ । వీర్యంనపుంసో౽ స్త్యజవేగనిష్కృతంనహిద్వితీయోగుణసఙ్గవర్జితః ॥ ౨౧ ॥ క్వచిచ్చిరాయుర్నహిశీలమఙ్గళంక్వచి త్తదప్య స్తినవేద్యమాయుషః। యత్రోభయంకుత్రచసో౽ప్యమఙ్గళస్సుమఙ్గళోయశ్చనకాఙ్క్షతేహిమామ్॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంవిమృశ్యావ్యభిచారిసద్గుణైర్వరం ✱ నిజైరాశ్రయతో౽గుణాశ్రయమ్ । వవ్రేవరంసర్వగుణైరపేక్షితంరమాముకున్దంనిరపేక్షమీప్సితమ్॥ ౨౩ ॥తస్యాంసదేశఉశతీంనవకంజమాలాంమాద్యన్మధువ్రతవరూథగిరోపఘుష్టామ్। తస్థౌనిధాయనికటేతదురస్స్వధామసవ్రీడహాసవికసన్నయనేనయాతా॥ ౨౪ ॥ తస్యాశ్శ్రియస్త్రిజగతోజనకోజనన్యావక్షోనివాసమకరోత్పరమంవిభూతేః । శ్రీస్స్వాఃప్రజాస్సకరుణేననిరీక్షణేనయత్రస్థితైధయతసాధిపతీంస్త్రిలోకాన్॥ ౨౫ ॥శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గానాంవాదిత్రాణాంచనిస్స్వనః । దేవానుగానాంసస్త్రీణాంనృ

కా న్తైన్శ్వర్యన-సద్గుణాశ్రయనిరవద్యనిరతిశయమఙ్గళమూ ర్తిర్భగవాన్-సతు-మాం-నహికాఙ్క్షతే-స్వతఏవపూర్ణత్వాదితిభావః ✱ ॥ ౨౨॥ ✱ఏవమిత్థం-విమృశ్య-రమాలక్ష్మీ-ర్నిరపేక్షమపిముకున్దమేవ- వరంపతిం-వవ్రే-తత్ర హేతుంవదన్ముకున్దంవిశినష్టి । అవ్యభిచారిభిరనితరసాధారణైర్మఙ్గళగుణైః-ర్నిజైస్స్వకీయైశ్శ్రీరుపాధికై-రాశ్రయతఃఆశ్రయణాద్వరంసర్వోత్కృష్టం-అగుణాశ్రయంసత్వాదిప్రాకృతగుణానాశ్రయంచ - నిజైరాశ్రయతాగుణాశ్రయమితిపాఠా న్తరం- తదా-నిజైరవ్యభిచారిసద్గుణై - రాశ్రయతయాప్రాకృతగుణానాశ్రయంవరముత్కృష్టమిత్యర్థః-సర్వగుణైరాశ్రయణసౌకర్యావహైరాశ్రయణీయత్వేన-అపేక్షితం-అతఏవే-ప్సితంఆ ప్తుమిచ్ఛావిషయం-ముకున్దం-వరంచవ్రే ✱ ॥ ౨౩॥ ✱ఉ క్తవరణప్రకారమేవాహ॥త స్యేతి॥తస్యముకున్దస్యాం-సదేశే-స్కన్ధదేశే-కమనీయాం-నవ-కంజమాలాం-నిధాయ- తదనుగ్రహం ప్రతీక్షమాణాతూష్ణీం-తస్య-నికటే-తస్థౌ-కథంభూతాంమాలాం-మాద్యతాంమధుపానమత్తానాం - మధు వ్రతానాంభ్రమరాణాం-వరూథస్యసముదాయస్య-గిరో-పఘుష్టాంధ్వనితాం-కథంభూతాశ్రీః - సవ్రీడహాసేన - వికస - ద్య - న్నయనం తేన-తస్యభగవతఉరోవక్షస్స్వధామస్వాశ్రయం-యాతా , తద్వక్షస్స్వాశ్రయత్వేనప్రతీక్షమాణాసతీత్యర్థః ✱ । ౨౪ ॥ ✱త్రిజగతో జనన్యాస్తస్యా-అఖిలవిభూత్యాశ్రయభూతాయాః-శ్రియః-త్రిజగజ్జనకోభగవాన్-స్వంవక్షఏవ- పరం-నివాసస్థానమకరోత్ యత్రవక్షసి స్థితా-శ్రీః-సకరుణేన-నిరీక్షణేన - స్వాఃప్రజాః-సాధిపతీంస్త్రిలోకాంశ్చ ఐధయతఅవర్ధయత్ ✱ ॥ ౨౫ ॥ ✱తదా - శఙ్ఖాదీనాంవాద్యానాం-సస్త్రీణాం-దేవానుగానాంగన్ధర్వాదీనాం - నృత్యతాం - గాయతాం-చప్రదక్ష్యద్భిర్మహాన్

౨౩॥శ్లో ✱ పా॥నిజైరాశ్రయతాగుణాశ్రయమ్

ధ్వనిరభూత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదా-బ్రహ్మాదయః-సర్వే -విశ్వస్య స్రష్టారః - పుష్పాణి-వర్షన్తః-విభుంభగవన్తంతల్లిఙ్గైర్భగవద్గుణప్రతిపాదకైః-రవితథైస్సత్యైః - ర్యథావస్థితార్థప్రతిపాదకైః - ర్నత్వారోపితగుణప్రతిపాదకైరిత్యర్థః-మన్త్రైరీడిరేతుష్టువుః ❁ ॥ ౨౭ । ❁ దేవాః-సప్రజాపతయః ప్రజాశ్చ-శ్రియా-విలోకితాః-శీలాదిగుణసమ్పన్నాః-పరాంనిర్వృతిమానన్దం-లేభిరే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ దైత్యా దానవాశ్చయదాలక్ష్మ్యా -ఉపేక్షితాః -స్తదైవ-హేరాజన్,నిస్సత్త్వానిర్బలాః-అతఏవనిరుద్యోగాః-స్త్యక్తలజ్జాః-లోలుపాఃవిమోహశీలా,బభూవుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథశ్రియఉద్గమనానన్తరం-వారుణీదేవీ-వారుణదైవత్యం యత్తన్మయీ-సురాధిదేవతా-కన్యా - కమలేక్షణవల్లోచనేయస్యాస్సా -ఆసీదుద్బభూవ-తాంచ-హరేః-రనుజ్ఞయా-తేఅసురాజగృహుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అథ - మృతార్థిభిఃకాశ్యపైర్దేవాసురైర్మథ్యమానాదుదధేః- హేరాజన్-పరమాద్భుతః-పురుషఉదతిష్ఠత్ ఉద్బభూవ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తంవిశినష్టి॥దీర్ఘౌ పీవరౌచ-దోర్దణ్డౌ-యస్య,కంబువచ్ఛఙ్ఖవ-త్త్రిరేఖా,వృత్తాచ,గ్రీవా యస్య,అరుణేఈక్షణే - యస్య,శ్యామలఃమేఘఇవశ్యామః - తరుణోయువా , స్రగ్వీవనమాలీ - సర్వైర్,ఆభరణైః , రలఙ్కృతః ❁ ॥ ౩౨ । ❁ పీతేవాససీయస్య,మహద్విపులమురోవక్షో-యస్య,సుమృష్టేనిర్ణిక్తే,మణిమయే-కుణ్డలే-యస్య,నీలః-కుఞ్చితఃకుటిలః-కేశానామన్తోఽగ్రభాగో , యస్య,సుభగస్సుకుమార , స్సర్వావయవసున్దరోవా-సింహస్యేవ-విక్రమః పాదవిన్యా

త్యతాంగాయతామభూత్॥ ౨౬ ॥బ్రహ్మరుద్రాఙ్గిరోముఖ్యాస్సర్వేవిశ్వసృజోవిభుమ్। ఈడిరేఽవితథైర్మన్త్రైస్తల్లిఙ్గైఃపుష్పవర్షిణః॥౨౭॥శ్రియావిలోకితాదేవాస్సప్రజాపతయఃప్రజాః।శీలాదిగుణసంపన్నాలేభిరేనిర్వృతింపరామ్॥ ౨౮ ॥నిస్సత్త్వాలోలుపారాజన్నిరుద్యోగాహతత్రపాః। యదాచోపేక్షితాలక్ష్మ్యాబభూవుర్దైత్యదానవాః॥ ౨౯ ॥అథాసీద్వారుణీదేవీకన్యాకమలలోచనా।అసురాజగృహుస్తాంవైహరేరనుమతేనతే॥ అథోదధేర్మథ్యమానాత్కాశ్యపైరమృతార్థిభిః। ఉదతిష్ఠన్మహారాజపురుషఃపరమాద్భుతః॥ ౩౧ ॥దీర్ఘపీవరదోర్దణ్డఃకమ్బుగ్రీవోఽరుణేక్షణః।శ్యామలస్తరుణస్స్రగ్వీసర్వాభరణభూషితః॥ ౩౨॥పీతవాసామహోరస్కస్సుమృష్టమణికుణ్డలః।స్నిగ్ధకుఞ్చితకేశాన్తస్సుభగస్సింహవిక్రమః॥ ౩౩ ॥అమృతాపూర్ణకలశంబిభ్రద్వలయభూషితః। సవైభగవతస్సాక్షాద్విష్ణోరంశాంశసంభవః। ధన్వన్తరిరితిఖ్యాతఆయుర్వేదదృగిజ్యభాక్॥౩౪॥తమాలోక్యాసురాస్సర్వేకలశంచామృతాభృతమ్।లిప్సన్తస్సర్వవస్తూనికలశంతరసాఽహరన్॥ ౩౫ ॥నీయమానేఽసురైస్తస్మిన్కలశేఽమృతభాజనే। విషణ్ణమనసోదేవాహరింశరణమభ్యయుః। ౩౬ । ఇతితద్దైన్యమాలోక్యభగవాన్భృత్యకామకృత్। మాఖిద్యతా ❁ మృతార్థంవస్సాధయిష్యేస్వమాయయా ॥ ఇత్యుక్త్వాసాన్త్వయన్దేవాంస్తత్రైవాన్తర్దధేహరిః॥ ౩౭ ॥మిథఃకలిరభూత్తేషాంతదర్థేతర్షచేతసామ్।అహంపూర్వమహంపూర్వంనత్వంనత్వమితిప్రభో ॥ ౩౮ । దేవాస్స్వంభాగమర్హన్తియేతుల్యాయాసహేతవః। సత్రయాగఇవహ్యస్మిన్నేవధర్మస్సనాతనః॥ ౩౯ ॥ ఇతిస్వాన్ప్రత్యషేధన్వైదైతేయాజాతమత్సరాః। దుర్బలాఃప్రబలాన్రాజ

సో-యస్య ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అమృతపూర్ణకలశం , బిభ్రాణః,వలయై,రలఙ్కృతః,కోసావిత్యత్రాహ॥సవాఇతి॥సహిసాక్షాద్భగవతో,హరే,రంశాంశేన , సంభవః , యస్యసతు , ధన్వన్తరిరితిప్రసిద్ధః , ఆయుర్వేదస్య ,ద్రష్టా,ఇజ్యభాక్ యాగభోక్తా ❁ ॥ ౩౪ । ❁ తమమృతకలశంబిభ్రతం,ధన్వన్తరి,మాలోక్య,అసురా , స్సర్వే-సర్వవస్తూనిమథనాదుత్పన్నాని,లిప్సన్తోఽమృతేనాఽభృతంసంపూర్ణం,కలశం,తరసాబలేనా,శువా,అహరన్ ❁ ॥ ౩౫ । ❁ అమృతభాజనేతస్మిన్కలశే,దైత్యైర్నీయమానేహృతేసతి,దేవాః,విషణ్ణమనసఃఖిన్నచిత్తాః,హరిం-శరణమాజగ్ముః ❁ ॥౩౬॥ ❁ ఇత్థంతేషాందేవానాం,దైన్య,మాలోక్య,భృత్యానాంకామమిష్టంకరోతీతితథా,భగవాన్మిథో , దైత్యానాంపరస్పరంకలహోత్పాదనేనయోగమాయయామోహిన్యా,వోయుష్మాకమర్థం,సాధయిష్యామిఅతో,మాఖిద్యతేత్యాహ,ఇతీత్థముక్త్వా , దేవాన్,సాన్త్వయన్,హరిస్తత్రైవాన్తర్దధే ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ మిథఃకలహమేవాహ॥మిథఇతి॥తదర్థేఅమృతనిమిత్తే,తర్షఃకామః-స్తద్యుక్తాని-చేతాంసి-యేషాం-తేషాందైత్యానాంమిథః-కలిఃకలహః బభూవకలహప్రకారమాహ ।అహమితి॥ హేప్రభోరాజన్-అహంపూర్వమహమేవ-పూర్వం,పాస్యామి నత్వ-మిత్యేవం-కలిరభూదిత్యర్థః ❁ ॥౩౮॥ ❁ తత్రదుర్బలానాందైత్యానామాక్రోశప్రకారమాహ॥దేవాఇతి॥దేవాఅపి-స్వ - మమృతభాగ-మర్హన్తి - కుతః-యతో-యేఽపి-దేవాః-స్తుల్యాయాసహేతవఃతుల్యేనాయాసేన-హేతవస్సాధకాః-యథాసత్రయాగే-యఏవయజమానాస్తఏవఋత్విజఇతియజమానాభిన్నఋత్విక్కర్తృకే-బహుయజమానకేచ సర్వేషాంసమం ఫలం-తద్వదయమేవ-సనాతనో-ధర్మః ❁ ॥౩౯॥ ❁ ఇతీత్థం - హేరాజన్-స్వాన్-గృహీతకలశాన్-ప్రబ

లాన్-దైత్యాన్ దుర్బలా-దైతాతేయా-జాతమత్సరాస్సన్తో-ముహుర్ముహుః-ప్రత్యషేధన్న్యవారయన్ ❀ ॥ ౮౦ ॥ ❀ ఏతస్మిన్ సమయే-సర్వోపాయవిద్భగవానీశ్వరో విష్ణుః - పరమాద్భుతం కేనాప్యదృష్టపూర్వం- అనిర్దేశ్యం దేవాదిస్త్రీసజాతీయత్వేన నిర్దేష్టుమశక్యం. యోషిద్రూపం-దధార ❀ ॥ ౮౧ ॥ ❀ తద్రూపం వర్ణయతి పఞ్చభిః ॥ ప్రేక్షణీయ-ముత్పలమివ-శ్యామం-సర్వేష్వవయవేషు - సున్దరం-సమానయోః-కర్ణయో-రాభరణే-యస్మిన్-సుకపోలం చతత్ - దున్నతనాసికం చాననం-యస్మిన్ ❀ ॥ ౮౨ ॥ ❀ నవయౌవనేన-నిర్వృత్తయోః ప్రవృత్తయోః- వర్తులయోశ్చ- స్తనయోః-భారేణ-కృశ-ముదరం-యస్మిన్-ముఖస్యా-మోదేనా-నురక్తానాం-అళీనాం-ఝంకారేణో ద్విగ్నే చఞ్చలే లోచనే యస్మిన్ ❀ ॥ ౮౩ ॥ ❀ ఉత్ఫుల్లాని-మల్లికాకుసుమాని యస్యాం-తాం-మాలాం- స్వకేశభారేణ కేశపాశేన - బిభ్రాణం-శోభనా గ్రీవా యస్మిన్ - తత్-కణ్ఠే ఆభరణాని-యస్మిన్-తచ్చ-శోభనయోః-భుజయోః-అఙ్గదాభ్యాం-భూషితమ్ ❀ ॥ ౮౪ ॥ ❀ విరజోమ్బరేణ-సంవీతో-నితమ్బ ఏవ-ద్వీపః-విశాలత్వా-త్తచ్ఛోభా-యస్యా- స్తయాకాన్త్యా- ప్రకర్షేణ-విలస-ద్వల్గుసున్దరం యథా భవత్యేవం-చలతో-శ్చరణయో-ర్నూపురే యస్మిన్ ❀ ॥ ౮౫ ॥ ❀ సవ్రీడస్మితేన సహ-విక్షిప్తా కమ్పితా-యా-భ్రూ స్తస్యా-విలాసేన సహ-యాన్య-వలోకనాని- తై-ర్దైత్యయూథపానాం-చేతస్సు-ముహుర్ముహుః - కామ-ముద్దీపయత్ ❀ ॥ ౮౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఽష్టమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

స్పృహీతకలశాన్ముహుః॥ ౮౦ ॥ ఏతస్మిన్నన్తరే విష్ణుస్సర్వోపాయవిదీశ్వరః । యోషిద్రూపమనిర్దేశ్యం దధార పరమాద్భుతమ్॥ ౮౧ ॥ ప్రేక్షణీయోత్పలశ్యామం సర్వావయవసున్దరమ్ । సమానకర్ణాభరణం సుకపోలోన్నసాననమ్॥ ౮౨ ॥ నవయౌవననిర్వృత్తస్తనభారకృశోదరమ్ । ముఖామోదానురక్తాళిఝఙ్కారోద్విగ్నలోచనమ్॥ బిభ్రత్స్వకేశభారేణ మాలాముత్ఫుల్లమల్లికామ్ । సుగ్రీవకణ్ఠాభరణం సుభుజాఙ్గదభూషితమ్॥ ౮౪ ॥ విరజోఽమ్బరసంవీతనితమ్బద్వీపశోభయా । కాఞ్చ్యా ప్రవిలసద్వల్గుచలచ్చరణనూపురమ్ ॥ ౮౫ ॥ సవ్రీడస్మితవిక్షిప్తభ్రూవిలాసావలోకనైః । దైత్యయూథపచేతస్సు కామముద్దీపయన్ముహుః ॥ ౮౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే అష్టమస్కన్ధే అష్టమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అన్యోన్యతస్సుధాపాత్రం హరన్తస్త్యక్తసౌహృదాః । క్షిపన్తో దస్యుధర్మేణ హ్యాయాన్తీం దదృశుః స్త్రియమ్॥ ౧ ॥ అహో రూపమహో ధామ అహో అస్యా నవం వయః । ఇతి తే తామనుద్రుత్య పప్రచ్ఛుర్జాతహృచ్ఛయాః॥ ౨ ॥ కా త్వం కఞ్జపలాశాక్షి కుతో వా కిం చికీర్షసి । కస్యాసి వద వామోరు మథ్నన్తీవ మనాంసి నః ॥ ౩ ॥ న వయం త్వాఽమరైర్దైత్యైస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః । నాస్పృష్టపూర్వాం జానీమో లోకేశైశ్చ కుతో నృభిః ॥ ౪ ॥ నూనం త్వం విధినా సుభ్రూః ప్రేషితాఽసి శరీరిణామ్ । సర్వేన్ద్రియమనః ప్రీతిం విధాతుం సఘృణేన కిమ్॥ ౫ ॥ సా త్వం నస్స్పర్ధమానానామేకవస్తుని మానిని । జ్ఞాతీనాం బద్ధవైరాణాం శం విధత్స్వ సుమధ్యమే॥ ౬ ॥ వయం కాశ్యపదాయాదా భ్రాతరః కృతపౌరుషాః । విభజస్వ యథాన్యాయం నైవ భేదో యథా భవేత్॥ ౭ ॥ ఇ

ఏవంవిధం రూపం-బిభ్రతీ మాయా స్త్రీం-తాం స్త్రియ-మన్యోన్యం-త్యక్తసౌహృదాః-అత ఏవ-క్షిపన్తస్సుధాపాత్రం చౌర్యధర్మేణ హరన్తో-దైత్యా-దదృశుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ దృష్ట్వా చా-హో-రూపం సౌన్దర్యం. అహో ధామ ద్యుతి-రహో-అస్యా యోషితో-నవం-వయ ఇతి-వదన్తస్తే దైత్యాః- తా-యోషిత-మభిద్రుత్య అభిముఖమాగత్య - జాతహృచ్ఛయాస్సంజాతకామాః పప్రచ్ఛుః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ । కా త్వమిత్యాదినా ॥ హే కఞ్జపలాశాక్షి-కా త్వం కింజాతీయా-కుత-ఆగతా-త్వం కిం చికీర్షసి - కర్తుమిచ్ఛసి-కస్యాసి కస్య సంబన్ధిన్యసి-వద-హే వామోరు-నోఽస్మాకం-మనాంసి-మథ్నన్తీవక్షోభయన్తీవ వర్తసే ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ కస్యాసీత్యయుక్తముక్తమస్మాభిః-యతః- త్వం. న కేనచిత్స్పృష్టపూర్వేత్యాహుః । నేతి ॥ త్వా-మమరాదిభిరస్పృష్టపూర్వాం-న జానీమ ఇతి-న, కింతు, జానీమ ఏవ - అమరాదిభిరేవా-స్పృష్టపూర్వా-కుతో - నృభిః-స్పృష్టపూర్వా-భవేః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఆస్తామిదం-త్వద్దర్శనం త్వీశ్వరేణైవ కారితమిత్యాహుః । నూనమితి ॥ హే సుభ్రూ-శరీరిణామస్మాకం-సర్వేన్ద్రియాణాం-మనసశ్చ - ప్రీతిం-విధాతుం-సఘృణేన-విధినా-ఈశ్వరేణ-త్వం- ప్రేషితాకిం నూనం-నయదృచ్ఛయాఽఽగతాసి కింతు నూనం-దైవేనైవ-ప్రేషితేత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ హే మానిని - అతః ఏకస్మిన్వస్తున్యమృతనిమిత్తే స్పర్ధమానానాం పరస్పరమభిభవతాం బద్ధవైరాణాం-జ్ఞాతీనా-మస్మాకం- హే సుమధ్యమే సంవిధత్స్వ సద్దింకురు-సమ్యగ్విభజస్వేతి వా ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ కాశ్యపస్య దాయాదాః పుత్రాః-భ్రాతరశ్చ- అధునా కృతం-పౌరుషం కలహః నిమిత్తం-యైస్తే - వయ-మతో-యథాన్యాయమమృతం-విభజస్వ-భేదః కలహో యథా-న భవేత్తథా-విభజస్వ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ దైత్యై-రీప్సితం, ముపామన్త్రితశ్శోచితో-మా

యా-యోషిద్వపురాత్మీయ సజ్కల్పోపాత్తస్త్రీవపు-ర్హరిః-ప్రహస్య -సున్దరై-రపాఙ్గైః నిరీక్షన్ నిరీక్షమాణః-ఇదం వక్ష్యమాణమబ్రవీత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ కథమితి ॥ హే కాశ్యపదాయాదాః-పుంశ్చల్యాం-మయి-కథం-సంగతాః అనుసృతాః-హే యస్మాత్పణ్డితః-కదాచిదపి-కామినీషు పుంశ్చలీషు-విశ్వాసం-నయాతి న ప్రాప్నోతి-నకురుత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హే సురద్విషః-సాలావృకాణాం స్వైరిణీనాం స్త్రీణాంచ సఖ్యాని - అనిత్యాన్యాహుః -అనిత్యత్వే హేతుం వదన్ సాలావృకాన్ స్త్రీశ్చ విశినష్టి ॥ నవం నవం విచిన్వతాం-అన్వేషతామ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఇత్థితం-తస్యాః మోహిన్యాః-క్ష్వేళితైః పరిహాసవాక్యైః విధ్వస్తం మనో యేషాం తే - అసురాః-భావగమ్భీరం భావేన కేనాప్యభిప్రాయేణ-గమ్భీరం యథాభవత్యేవం - జహసుః హాసితవన్తః అమృతపాత్రంచ దదుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ తతోఽమృతభాజనం-గృహీత్వా - యోషిద్రూపో-హరి-రీషత్స్మితేన-శోభా-యుక్తయా-గిరా-బభాషే-తదేవాహ ॥ యదీతి ॥ క్వచి-త్సాధ్వ-సాధువా-మయాకృతం-యద్య-భ్యుపేతం యుష్మాభిరఙ్గీకృతం స్యాత్తర్హి-మాం సుధాం వో యుష్మభ్యం-విభజే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్థం-తస్యా మోహిన్యా, అభివ్యాహృతం వాక్యం - మాకర్ణ్య-సురశ్రేష్ఠాస్తస్యా - అప్రమాణవిదః- ప్రమాణం తద్వాక్యనిశ్చయ, స్త-మజానన్త-స్తథేతి యథేచ్ఛం కుర్వితి, న్వమంసత-అనుజజ్ఞిరే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథ, తస్యా, అనుజ్ఞయా, ఉపోష్య, కృతం స్నానం యైస్తే-అసురాః, సురాశ్చ, హవిషా చరుణా-అనలమగ్నిం-హుత్వా-విప్రేభ్యో-భూతేభ్యో, ఽన్యేభ్యశ్చ, గాః గవాదీన్ యథాయోగ్యం - దత్త్వా, ద్విజైః, కృతం కారితం, స్వస్త్య

తమ్యుపామన్త్రితో దైత్యైర్మాయాయోషిద్వపుర్హరిః । ప్రహస్య రుచిరాపాఙ్గైర్నిరీక్షన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కథం కాశ్యపదాయాదాః పుంశ్చల్యాం మయి సఙ్గతాః । విశ్వాసం పణ్డితో జాతు కామినీషు న యాతి హి ॥ ౯ ॥ సాలావృకాణాం స్త్రీణాంచ స్వైరిణీనాం సురద్విషః । సఖ్యాన్యాహురనిత్యాని నూత్నం నూత్నం విచిన్వతామ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి తే క్ష్వేళితైస్తస్యా ఆశ్వస్తమనసోఽసురాః । జహసుర్భావగమ్భీరం దదుశ్చామృతభాజనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతో గృహీత్వాఽమృతభాజనం హరిర్బభాష ఈషత్స్మితశోభయా గిరా । యద్యభ్యుపేతం క్వచ సాధ్వసాధువా కృతం మయా వో విభజే సుధామిమామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్యభివ్యాహృతం తస్యా ఆకర్ణ్యాసురయూథపాః । అప్రమాణవిదస్తస్యాస్తత్తథేత్యన్వమంసత ॥ ౧౩ ॥ అథోపోష్య కృతస్నానా హుత్వా చ హవిషాఽనలమ్ । దత్త్వా గోవిప్రభూతేభ్యః కృతస్వస్త్యయనా ద్విజైః ॥ ౧౪ ॥ యథోపజోషం వాసాంసి పరిధాయాహతాని తే । కుశేషు ప్రావిశన్ సర్వే ప్రాగగ్రేష్వభిభూషితాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రాఙ్ముఖేషూపవిష్టేషు సురేషు దితిజేషు చ । ధూపామోదితశాలాయాం జుష్టాయాం మాల్యదీపకైః ॥ ౧౬ ॥ తస్యాం నరేన్ద్ర కరభోరురుశద్దుకూల శ్రోణీతటాలసగతిర్మదవిహ్వలాక్షీ । సా కూజతీ కనకనూపురశిఞ్జితేన కుమ్భస్తనీ కలశపాణిరథావివేశ ॥ ౧౭ ॥ తాం శ్రీసఖీం కనకకుణ్డలచారుకర్ణనాసాకపోలవదనాం పరదేవతాఖ్యామ్ । సంవీక్ష్య సమ్ముముహురుత్స్మయవీక్షితేన దేవాసురా విగళితస్తనపట్టికాన్తామ్ ॥ ౧౮ ॥ అసురాణాం సుధాదానం సర్పాణామివ దుర్న

యనం మఙ్గళాచరణం, యేషాం, తే, దేవాసురాః, యథోపజోషం యథాప్రీతి, అహతాని నూతనాని సద్యోయన్త్రాన్నిర్ముక్తాని, వస్త్రాణి, పరిధాయ, అభితో భూషితాః, సర్వే, ప్రాక్తూలేషు ప్రాగగ్రేషు, కుశేషు, ప్రావిశన్ ఉపవివిశుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ❁ తతో ధూపైః-రామోదితాయాం - మాల్యై-ర్దీపైశ్చ -జుష్టాయాం-అలంకృతాయాం-దీపితాయాంచ-శాలాయాం-ప్రాగగ్రేషు, దర్భేషు, సురాసురేషు-ఉపవిష్టేషు సత్సు ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథ, తస్యాం శాలాయాం-హే నరేన్ద్ర-అమృతకలశం-పాణౌ-యస్యాస్సా-మోహినీ-ఆవివేశ, కథం భూతా “కరస్య కరభోబహిః”, కరభసదృశౌ, సువృత్తౌ-ఊరూ-యస్యాస్సా-ఉశత్కమనీయం-దుకూలం-యస్మిన్-తేన, శ్రోణీతటేన విశాలయా శ్రోణ్యా-అలసా మన్దా-గతిర్యస్యాస్సా-పారాన్తరే- కరభసదృశయోరూర్వోః, లసద్దుకూలం -యస్యాస్సా-చాసౌ-శ్రోణీతటేనాలసాగతిర్యస్యాస్సా చ-మదేన విహ్వలే అక్షిణీ - యస్యాస్సా కనకనూపురాణాం-శిఞ్జితేన-కూజతీ ధ్వనన్తీ కుమ్భావివ, స్తనౌ యస్యాస్సా ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తాం శ్రీసఖీం శ్రియమివస్థితాం-శ్రీసహాయినీం వా-భగవద్రూపత్వాత్, కనకమయే-కుణ్డలే, యస్యాస్సా చాసౌ-చారవః-కర్ణాదయో- యస్యాస్సా చ, తాం-విగళితః విస్రస్తః, స్తనపట్టికాయా అన్తో - యస్యాస్తాం - పరదేవతాఖ్యాం పరదేవతారూపాం, తాం, సంవీక్ష్య- దేవాసురాస్తస్యా - ఉత్స్మయవీక్షితేన సస్మితవీక్షణేన - సమ్ముముహుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవం తాన్మోహయిత్వా యత్కృతవాన్-తదాహ త్రిభిః ॥ జాతి నృశంసానాం స్వభావతః క్రూరాణాం-అసురాణాం సుధాదానం-సర్పాణాం-క్షీరమివ - దుర్నయమన్యాయ్యం మత్వా తాం సుధాం-అసురేభ్యో-నవ్యభజ-దచ్యుతః యతోఽసావాశ్రితాన్నచ్యావయత ఇత్యచ్యుతః ॥ అయం భా

౧౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దుకూలా.

వః ॥ దైత్యైర్మదీయంసాధ్వసాధువాసర్వమనుమతమేవ - అతో మామాశ్రితాన్ దేవానేవసుధాంపాయయిష్యామికించ-దైత్యధానాయంవిభజస్వేత్యుక్తం.నతేభ్యోఽజాతైత్యైవక్రూరేభ్యోఽమృతపానంన్యాయ్యం - అతస్తేభ్యస్సుధాంనదాస్యామీతి ॥ ౧౯ ॥ ॥ఉభయేషాం-పఙ్క్తీః,పృథగ్విభక్తాః-కల్పయిత్వా,తాన్-దేవా-నసురాంశ్చ- స్వాసుస్వాసుపఙ్క్తిషు,ఉపవేశయామాస ॥ ॥ ౨౦ ॥ ॥గృహీతకలశో-భగవాన్-యోషిద్రూపః - ఉపసంచరైస్సమీపగమనబహుమానప్రియవాక్యాదిభిః దైత్యాన్వఞ్చయన్ దూరస్థానపిదేవానేవ-జరామృత్యుహరాం, సుధాం-పాయయామాస ॥ ॥ ౨౧ ॥ ॥ తేఽలబ్ధసుధా అపదైత్యాః స్వకృతంసమయంసాధ్వసాధువాత్వత్కృతమనుమన్యామహ ఇతిపూర్వకృతం-సంకేతం-పాలయన్తః - హేనృప-కృతః-తస్యాం - స్నేహో-యైస్తే-తాదృశాశ్చ - స్త్రీవివాదస్య , జుగుప్సితత్వయాచతూష్ణీమాసన్ ॥ ॥ ౨౨ ॥ ॥తస్యాంకృతః,అతిప్రణయః అతిస్నేహో, యైస్తే , ప్రణయాపాయేన - కాతరాఃభీతాః - ఏతేతావత్కృపణాఃపూర్వంకించిత్పిబన్తు యూయంతుధీరాఃక్షణం ప్రతీక్షధ్వమిత్యాదిబహుమానేనచా-బద్ధాఃనియన్త్రితాః కించిదపి-విప్రియం నోచుఃసమయపాలనాదిభిష్షడ్భిరేతైః కారణైరప్రియంకించిదపినోచుః-కింతుతూష్ణీమాసన్ ॥ ॥ ౨౩ ॥ ॥ దేవలిఙ్గేన దేవతావేషేణ - ప్రతిచ్ఛన్నః తిరోధాపితస్వవేషః స్వర్భానూరాహు - ర్దేవానాం-పఙ్క్తౌ , ప్రవిష్టస్సోమమమృత-మపిబత్ - చన్ద్రార్కాభ్యాం - సూచితః ॥ ॥ ౨౪ ॥ ॥హరిః,సోమం,పిబతః,స్వర్భానోః,శిరః,క్షురస్యేవధారాయస్య తేన,చక్రేణ,జహారచిచ్ఛేద,తస్యస్వర్భానోః,కబన్ధః , సుధయా , అప్లావితః అసంస్పృష్టః , అపతత్ , అమృతస్య , కణ్ఠాదధోనిస్సరణాత్పూర్వమేవశిరసశ్ఛిన్నత్వాదమృతసంస్పర్శాభావాత్కబన్ధఃపతితః ॥ ॥ ౨౫ ॥ ॥ శిరస్తు,అమృతసంస్పర్శాదమరతాం,ప్రాప్తం,అజో బ్రహ్మా,గ్రహం,మ

యమ్।మత్వాజాతిన్నృశంసానాంనతాంవ్యభజదచ్యుతః॥ ౧౯ ॥కల్పయిత్వాపృథక్పఙ్క్తీరుభయేషాంజగత్పతిః।
తాంశ్చోపవేశయామాసస్వాసుస్వాసుచపఙ్క్తిషు ॥ ౨౦ ॥ దైత్యాన్గృహీతకలశోవఞ్చయన్నుపసంచరైః।
దూరస్థాన్పాయయామాసజరామృత్యుహరాంసుధామ్॥ ౨౧ ॥ తేపాలయన్తస్సమయమసురాస్తత్కృతం
నృప। తూష్ణీమాసన్కృతస్నేహాః స్త్రీవివాదజుగుప్సయా॥ ౨౨ ॥ తస్యాంకృతాతిప్రణయాఃప్రణయాపాయ
కాతరాః। బహుమానేనచాబద్ధానోచుఃకించనవిప్రియమ్ ॥ ౨౩ ॥ దేవలిఙ్గప్రతిచ్ఛన్నస్స్వర్భానుర్దేవసంసది।
ప్రవిష్టస్సోమమపిబచ్చన్ద్రార్కాభ్యాంచసూచితః॥ ౨౪ ॥ చక్రేణక్షురధారేణజహారపిబతశ్శిరః। హరిస్తస్య
కబన్ధస్తుసుధయాఽప్లావితోఽపతత్ ॥ ౨౫ ॥ శిరస్త్వమరతాంనీతమజోగ్రహమచీక్లృపత్ । యస్తుపర్వణిచన్ద్రా
ర్కావభిధావతివైరధీః॥ ౨౬ ॥పీతప్రాయేఽమృతేదేవైర్భగవాన్లోకభావనః। పశ్యతామసురేన్ద్రాణాంస్వ
రూపంజగృహేవిభుః॥ ౨౭ ॥ ఏవంసురాసురగణాస్సమదేశకాలహేత్వర్థకర్మమతయోఽపిఫలేవికల్పాః । త
త్రామృతంసురగణాఃఫలమఞ్జసాఽఽపుర్యత్పాదపఙ్కజరజశ్శ్రయణాన్నదైత్యాః॥౨౮ ॥యద్యుజ్యతేఽసువ
సుకర్మమనోవచోభిర్దేహాత్మజాదిషునృభిస్తదసత్పృథక్త్వాత్ । తైరేవసద్భవతియత్క్రియతేఽపృథక్త్వా

చీక్లృపత్,అకల్పయత్ సూర్యాదివచ్చారేణప్రజానాంశుభాశుభసూచకంగ్రహమచీకరదిత్యర్థః,యస్తుగ్రహత్వంప్రాపితోరాహుర్నామ్నా-వైరధీః,పర్వసుచన్ద్రార్కావభిధావతి ॥ ॥ ౨౬ ॥ ॥ దేవైః,అమృతే,పీతప్రాయేసతి,ప్రాయగ్రహణాదమృతస్యావశేషస్సూచ్యతే,లోకభావనః లోకపాలకో,భగవాన్,విభుః,అసురేన్ద్రాణాం-పశ్యతాంసతాం-స్వరూపంపౌరుషంరూపం,జగృహే ॥ ॥ ౨౭ ॥ ॥భగవన్తమాశ్రితానామేవోద్యమఃఫలంనాన్యేషామిత్యేవమాఖ్యానతాత్పర్యమాహ॥ఏవమితి॥ఏవమిత్థం, సమాస్తుల్యా, దేశాదయో,యేషాం,తాదృశా అపి,తత్ర , దేశః క్షీరోదధితీరం , కాలః మథనకాలః హేతుర్మన్దరాద్రిణామథనం,అర్థః అమృతరూపంప్రయోజనం-కర్మమథనానుకూలం,మతిః,అన్యోన్యమేకప్రయోజనవిషయా,ఏవంవిధా అపి,ఫలేవికల్పాఃఫలవైషమ్యవన్తో,బభూవుః- కేషాంచిత్ఫలమపరేషాంనేతివైషమ్యమభవదిత్యర్థఃతదేవాహ । తత్ర దేవాసురాణాంమధ్యే,దేవగణా ఏవామృతరూపంఫలం,అఞ్జసాసుఖేనఆపుః,ప్రాపుః,కుతః,యస్యభగవతః, పాదపఙ్కజయోఃరజసస్సమాశ్రయణాత్,దైత్యాస్తునప్రాపుః-తదనాశ్రయణాత్ ॥ ౨౮ ॥ యదితి। అసుఃప్రాణః వసుధనం, దేహాత్మజాదిషునిమిత్తేషు దేహాద్యర్థం,నృభిః ప్రాణాదిభిఃయద్యుజ్యతే,యత్క్రియతఇత్యర్థః,తదేత,దసద్వ్యర్థంశాఖాసిషేచనవద్వ్యర్థంభవతికుతః-పృథక్త్వాత్ తస్యకర్మణోఽహంమమతాదిపృథగభిమానగర్భత్వాత్,తైరేవప్రాణాదిభిర్యత్క్రియతే,సర్వాన్తరాత్మనో భగవతస్సర్వకారణస్య,ప్రతయేక్రియతే-తత్తు,స,న్మహాఫలంభవతికుతః,అపృథక్త్వాత్ సర్వాన్తరాత్మతయాసర్వమూలతయాచసర్వతానుస్యూతత్వాత్,తత్రదృష్టాన్తః,యత్తరోర్మూలే,సేచనం-యథా,సర్వస్యస్కన్ధశాఖాదేరపి,భవతి తద్వత్,యద్వా,పృథక్త్వాదపృథక్త్వాదితిచల్యబ్లోపేపఞ్చమీ,దేహాత్మజాదీనాంపృథక్త్వమాలోచ్య,అబ్రహ్మాత్మకత్వంపశ్యన్, కేవలజ

హాద్యర్థం-ప్రాణాదిభిర్య, త్క్రియతే-కర్మ, తద్విఫలం, బహుశ్శస్కృత్వ, మాలోచ్య, తదారాధనబుద్ధ్యా, తుకృతం లౌకికమపికర్మ ఫలవదేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

సమదేశకాలహేత్వర్థకర్మమతీనామపిభగవన్తమనాశ్రితానాంన కేవలంఫలాప్రాప్తిరేవ - ప్రత్యుత-ప్రాణహానిశ్చేతి వక్తుమమృతాలాభప్రయుక్తసంరమ్భాణాం దైత్యానామాదితేయైస్సహయుద్ధమాహాధ్యాయద్వయేన ॥ హే నృప-ఇతి-ఇత్థం-దానవా-దైతేయాశ్చ-అమృతం-నావిదన్నలబ్ధవన్తః-తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి-కర్మణి-మథనకర్మణి యుక్తాస్తదనుకూలయత్నవన్తోఽపి వాసుదేవపరాఙ్ముఖాః - అతో నావిదన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ హే రాజన్-ఇత్థం-భగవా-నమృతం - సాధయిత్వా - స్వకాన్ప్రాశితాన్ - సురా-న్పాయయిత్వాచ - సర్వభూతానాం - పశ్యతాంసతాం - గరుడవాహనస్సన్-జగామ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత-స్సపత్నానాందేవానాం-పరాం, సిద్ధింఫలప్రాప్తిం-దృష్ట్వా-తే దైత్యా - అమృష్యమాణాస్సన్తః-ఉద్యతానిఉద్ధృతాని-ఆయుధానియైస్తే- దేవాన్ప్రత్యుత్పేతుః-అభిదుద్రువుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతస్సురగణా-అపీతయా - సుధయా ఏధితా ఆహితబలాః-నారాయణపదాశ్రయాశ్చ-శస్త్రైః ప్రతిసంయుయుధుః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతో ఉదన్వతః క్షీరోదధేః-రోధసి తీరే-దైవాసుర ఇతి ప్రసిద్ధః పరమదారుణోఽతిభీషణః-తుములస్సఙ్కులః-పశ్యతాంశృణ్వతాంచ రోమహర్షణః రోమోద్గ

త్సర్వస్సఙ్గశబ్దవతీమాలనిషేచనంయత్ ॥ ౨౯ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ । ఇతి దానవదైతేయా నావిదన్నమృతం నృప। యుక్తాః కర్మణి యత్తాశ్చ వాసుదేవపరాఙ్ముఖాః ॥౧॥ సాధయిత్వాఽమృతం రాజన్పాయయిత్వా స్వకాన్సురాన్ । పశ్యతాం సర్వభూతానాం యయౌ గరుడవాహనః॥ ౨ ॥ సపత్నానాం పరాం సిద్ధిం దృష్ట్వా తే దితినన్దనాః। అమృష్యమాణా ఉత్పేతుర్దేవాన్ప్రత్యుద్యతాయుధాః ॥ ౩ ॥ తతస్సురగణాస్సర్వే సుధయా పీతయైధితాః । ప్రతిసంయుయుధుశ్శస్త్రైర్నారాయణపదాశ్రయాః॥ ౪ ॥ తత్ర దైవాసురో నామ రణః పరమదారుణః । రోధస్యుదన్వతో రాజంస్తుములో రోమహర్షణః॥ ౫ ॥ తత్రాన్యోన్యం సపత్నాస్తే సంరబ్ధమనసో రణే । సమాసాద్యాసిభిర్బాణైర్నిజఘ్నుర్వివిధాయుధైః ॥ ౬ ॥ శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గానాం భేరీడమరుణాం మహాన్ । హస్త్యశ్వరథపత్తీనాం నదతాం నిస్వనోఽభవత్॥ ౭ ॥ రథినో రథిభిస్తత్ర పత్తిభిస్సహ పత్తయః। హయా హయైరిభాశ్చేభైస్సమసజ్జన్త సంయుగే ॥ ౮ ॥ ఉష్ట్రైః కేచిదిభైః కేచిదపరే యుయుధుః ఖరైః । కేచిద్గౌరముఖైరృక్షైర్ద్వీపిభిర్హరిభిర్భటాః॥ ౯ ॥ గృధ్రైః కఙ్కైర్బకైరన్యే శ్యేనభాసైస్తిమింగిలైః। శరభైర్మహిషైః ఖడ్గైర్గోవృషైర్గవయారుణైః ॥ ౧౦ ॥ శివాభిరాఖుభిః కేచిత్ కృకలాసైశ్శశైర్నరైః। బస్తైరేకే కృష్ణసారైర్హంసైరన్యే చ సూకరైః॥ ౧౧ ॥ అన్యే జలస్థలఖగైస్సత్త్వైర్వికృతవిగ్రహైః। సేనయోరుభయో రాజన్వివిశుస్తేఽగ్రతోఽగ్రతః॥ ౧౨ ॥ చిత్రధ్వజపటై రాజన్నాతపత్రైస్సితామలైః। మహాధనై

ర్మజనకో-రణస్సంగ్రామో బభూవ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తమేవానువర్ణయతి । తత్రేతి । తదా-సపత్నా-స్తే దేవాసురా-స్సంరబ్ధం-కృద్ధం-మనో-యేషాం- తే రణే-అన్యోన్యం-సమాసాద్య బాణై-ర్వివిధై-రాయుధైశ్చ-నిజఘ్నుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ భేర్యాదీనాం-శఙ్ఖాదీనాంచ-నదతాం-హస్త్యశ్వపదాతీనాంచ-మహా-న్నిస్వనో- బభూవ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ రథ్యాదయో-రథ్యాదిభిరేవ-ద్వంద్వం-సంయుగే- సమసజ్జన్తయుయుత్సయాసంగతా బభూవుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తత్ర-దేవేష్వ - సురేషుచ-కేచిత్కేచిద్భటాః-ఉష్ట్రాదిభిర్వాహనై రభిసంయుయురభిదుద్రువుః -గౌరముఖై రిణిబు స్తైరిత్యస్యావిశేషణం-హరయస్సింహాః-తిమింగిలైః-మత్స్యవిశేషైః-గోభిర్ధేనుభిః - వృషైర్బలీవర్దైశ్చ - అత్రైవగోబలీవర్దన్యాయః ప్రదర్శితః - శివాః సృగాలవిశేషాః - తాభి-ర్బస్తైర్మేషైః-జలేస్థలే-ఖేఆకాశేచ-గచ్ఛన్తీతితథా-తై ర్వికృతవిగ్రహైః-సత్త్వైర్జన్తుభి-ర్వా- హానభూతైః - ఉభయోర్దేవాసురసంబన్ధినో-స్సేనయో-రగ్రతోఽగ్రతః-హే రాజన్-వివిశుః ❁ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ । ౧౨ । ❁ హే రాజన్-ధ్వజపటైః- స్సితైశ్శుభ్రైరమలైః-మహాధనైరనర్ఘైః వజ్రదణ్డైరాతపత్రైస్తథా- వజ్రదణ్డైర్వ్యజనైః-రనర్ఘైశ్చామరైః-వాతేనోద్ధూతైః - రుత్తరీయైః-రుష్ణీషైః-ర్ధ్వనద్భిః - కవచైర్భూషణైశ్చ - విశదైః నిఘర్షణేననిర్మలీకృతైః-సూర్యరశ్మిభి-స్సుతరాంస్ఫురద్భిః - శ్శస్త్రైశ్చవీరాణాంమాలాభిశ్చ దేవాసురాణాం-ధ్వజిన్యౌసేనే, రేజతుః. యాదసామివ-సాగరౌ - యద్వా-యాదసాం-మాలాభిః-

స్సాగరాస్సముద్రాః తద్వత్ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ అసురాణాం - యా - చమూస్సేనా తస్యాః - పతిః - వైరోచనో బలిః - వైహాయసాఖ్యం - యానం విమానం - ఆస్థితః అధిష్ఠితః - ఉదయే ఉదయగిరౌ - స్థితః - చన్ద్ర ఇవ - రేజే - యానం విశినష్టి కామగం కామం యథేష్టం గచ్ఛతీతి తథా - మయేన - నిర్మితం సర్వైః - సాంగ్రామికసాధనైః అస్త్రశస్త్రాదిభిః - యుక్తం - సర్వేషామప్యాశ్చర్యకరం మహద్విపులం - అప్రతర్క్యం విమానాన్తరసజాతీయత్వేన తర్కయితుమశక్యం - అనిర్దేశ్యం అనియతప్రదేశావస్థానత్వేన క్వచిద్దేశే నియమేన స్థితమితి నిర్దేష్టుమశక్యం - క్వచిద్దృశ్యమానమపి పునరప్య - దర్శనమదృశ్యం ద్రష్టుమశక్యం - తేజస్విత్వాత్ - విమానశ్రేష్ఠం - యత్ - తద్యానం - తదాస్థిత ఇత్యన్వయః - కథంభూతః - సర్వైః - సేనాధిపతిభిః - వ్యజనచ్ఛత్రచామరాదిభిశ్చ వృతః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ తస్య బలేః - సమన్తాత్ - యూథానాం - పతయో - ఽసురాః - స్వస్వయానైస్సహ - సన్ - పరివృత్య తస్థుః - యూథానాం పతీనేవ కాంశ్చిన్నిర్దిశతి - నముచిరితి ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ఏతే సర్వే - సోమస్య అమృతస్య - అలబ్ధో - భాగో యైస్తే కేవలం క్లేశమాత్రం - ప్రాప్తాస్సన్తః - పూర్వం - రణముఖే - బహుశో - నిర్జితా అమరా యైస్తే ॥ ౨౩ ॥ సింహనా

ర్వజ్రదణ్డైర్వ్యజనైర్హార్షభచామరైః ॥ ౧౩ ॥ వాతోద్ధూతోత్తరోష్ణీషైర్లసద్భిర్వర్మభూషణైః । స్ఫురద్భిర్విశదైశ్శస్త్రైస్సుతరాం సూర్యరశ్మిభిః ॥ ౧౪ ॥ దేవదానవవీరాణాం ధ్వజిన్యౌ పాణ్డునన్దన । రేజతుర్వీరమాలాభిర్యాదసామివ సాగరౌ ॥ ౧౫ ॥ వైరోచనిర్బలిస్సంఖ్యే సోఽసురాణాం చమూపతిః । యానం వైహాయసం నామ కామగం మయనిర్మితమ్ ॥ ౧౬ ॥ సర్వసాంగ్రామికోపేతం సర్వాశ్చర్యమయం విభో । అప్రతర్క్యమనిర్దేశ్యం దృశ్యమానమదర్శనమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఆస్థిత స్తద్విమానాగ్ర్యం సర్వానీకాధిపైర్వృతః । వాలవ్యజనఛత్రాగ్ర్యై రేజే చన్ద్ర ఇవోదయే ॥ ౧౮ ॥ తస్యాసన్సర్వతో యానైః పృతనాపతయోఽసురాః । నముచిశ్శమ్బరో బాణో విప్రచిత్తిరయోముఖః ॥ ౧౯ ॥ ద్విమూర్ధా కాలనాభోఽథ ప్రహేతిర్హేతిరిల్వలః । శకునిర్భూతసంతాపో వజ్రదంష్ట్రో విరోచనః ॥ ౨౦ ॥ హయగ్రీవశ్శఙ్కుశిరాః కపిలో మేఘదున్దుభిః । తారకశ్చక్రదృక్ శుమ్భో నిశుమ్భో జమ్భ ఉత్కలః ॥ ౨౧ ॥ అరిష్టోఽరిష్టనేమిశ్చ మయశ్చ త్రిపురాధిపః । అన్యే పౌలోమకాలేయనివాతకవచాదయః ॥ ౨౨ ॥ అలబ్ధభాగాస్సోమస్య కేవలం క్లేశభాగినః । సర్వ ఏతే రణముఖే బహుశో నిర్జితామరాః ॥ ౨౩ ॥ సింహనాదాన్విముఞ్చన్తశ్శఙ్ఖాన్దధ్ముర్మహారవాన్ । దృష్ట్వా సపత్నానుత్సిక్తాన్బలభిత్కుపితో భృశమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఐరావతం దిక్కరిణమారూఢోఽశోభత స్వరాట్ । యథా స్రవత్ప్రస్రవణముదయాద్రిమహర్పతిః ॥ ౨౫ ॥ తస్యాసన్సర్వతో దేవా నానావాహధ్వజాయుధాః । లోకపాలాస్సహగణైర్వాయ్వగ్నివరుణాదయః ॥ ౨౬ ॥ తేఽన్యోన్యమభిసంసృత్య క్షిపన్తో మర్మభిర్మిథః । ఆహ్వయన్తో విశన్తోఽగ్రే యుయుధుర్ద్వన్ద్వయోధినః ॥ ౨౭ ॥ యుయోధ బలిరిన్ద్రేణ తారకేణ గుహోఽస్యత । వరుణో హేతినాఽయుధ్యన్మిత్రో రాజన్ప్రహేతినా ॥ ౨౮ ॥ యమస్తు కాలనాభేన విశ్వకర్మా మయేన వై । శమ్బరో యుయుధే త్వష్ట్రా సవిత్రా తు విరోచనః ॥ ౨౯ ॥ అపరాజితేన నముచిరశ్వినౌ వృషపర్వణా । సూర్యో బలిసుతైర్దేవో బాణజ్యేష్ఠైశ్శతేన చ ॥ ౩౦ ॥ రాహుణా చ తథా సోమః పులోమ్నా యుయుధేఽనిలః । నిశుమ్భశుమ్భయోర్దేవీ భద్రకాళీ తరస్వినీ ॥ ౩౧ ॥ వృషాకపిస్తు జమ్భేన మహిషేణ విభావసుః । ఇల్వలస్సహ వాతాపిర్బ్రహ్మపుత్రైరరిన్దమ ॥ ౩౨ ॥ కామదేవేన దుర్మర్ష ఉత్కలో మాతృభిస్సహ । బృహస్పతిశ్చోశనసా నరకేణ శనైశ్చరః ॥

దాన్ - విముఞ్చన్తః కుర్వన్తః - మహాన్ రవో యేషాం తాన్ - శఙ్ఖాన్ - దధ్ముః ధ్వనయామాసుః, ఏవం - ఉద్ధతాన్ - శత్రూనసురాన్ దృష్ట్వా స్వరాట్ - బలభిదిన్ద్రః - నితరాం, కుపితో - దిక్కరిణ - మైరావతమధిరూఢః, వియత్యాకాశే అవస్థిత ఇతి శేషః - కః కమివ - స్రవన్తి ప్రస్రవణాని - యస్మిన్ - మదధారాసాదృశ్యమనేనాభిప్రేతం - తం - ఉదయాద్రిం - మారూఢో, ఽహర్పతిస్సూర్యో, యథా తద్వత్ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ తస్యేన్ద్రస్య, సర్వతః పరితో దేవాః నానావిధాన్యాయుధాదీని, యేషాం, తే తథా, తం పరివేష్ట్య తస్థురిత్యర్థః - స్వగణైః - సహితాః, వాయ్వాదయో, లోకపాలాః - తైః - గణైశ్చ ॥ ౨౬ ॥ అన్యోన్యమభిముఖం సమీపమాగత్య పరస్పరం క్షిపన్తః తిరస్కుర్వన్తః నామభిరాహ్వయన్తః విశన్తః అగ్రే ద్వన్ద్వయోధినో యుయుధుః ॥ ౨౭ ॥ ద్వన్ద్వం ద్వన్ద్వమాహ ॥ యుయోధేత్యాదిభిస్సప్తభిః । బలిః వైరోచనః - తారకేణాసురేణ, గుహః కుమారః - అస్యత అయుధ్యతేత్యర్థః - హే రాజన్ - మిత్రః - ప్రహేతినా - అయుధ్యత - విరోచనో - బలేః పితా - నోక్తా వా దైత్యాః - సూర్యో - దేవ - ఏక ఏవ - బలేస్సుతైః - బాణో - జ్యేష్ఠో యేషాం - తైః - శతసంఖ్యాకైః అయుధ్యతేత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ సోమశ్చన్ద్రః - పులోమ్నా దైత్యేన - అనిలో వాయుః - అయుధ్యత - నిశుమ్భశుమ్భాభ్యాం - తరస్వినీ బలవతీ - భద్రకాళీ దేవీ అయుధ్యత ॥ ౩౧ ॥ వాతాపిసహిత ఇల్వలో బ్రహ్మపుత్రైర్మరీచ్యాదిభిః హే అరిన్దమ ॥ ౩౨ ॥ మాతృభిర్బ్రాహ్మ్యాదిభిః

ష్ట్యాదిభిస్సప్తభిస్సహ. తథాలోఽసురః-ఉశనా-శుక్రేణ-నరకేనాసురేణ. శనైశ్చరః ॥ ౩౩ ॥ కాలేయైః కాలకే
యైః ॥ ౩౪ ॥ ఏవమిత్థంఅజౌయుద్ధే-త ఏతే సురాసురశ్రేష్ఠాః-ద్వన్ద్వేన-సంహత్య,నియుధ్యమానాః-పరస్పరం,
సమీప-మేత్య-జేతుమిచ్ఛవః-తీక్ష్ణైః-శరాదిభిః-బలేనా-న్యోన్య-మాజఘ్నుః-శిరాంసిచిచ్ఛిదుశ్చ ॥ ౩౫॥౩౬॥ గజాదయః-
ఆరోహన్తీత్యారోహాః-తైస్సహితా, అన్యేచవాహాః- నానావిధాః-ఖణ్డితాఃనికృత్తాః-నితరాం-ఛిన్నా-బాహ్వాదయో-
యేషాం,ఛిన్నానిధ్వజాదీని-యేషాం-తేబభూవుః-తత్రఇష్వాసః నిషఙ్గః-తనుత్రంకవచమ్ ॥ ౩౭ ॥ తేషాందేవాదీ
నాం-పదాఘాతైః - రథాఙ్గైశ్చ-చూర్ణితాత్ - ఆయోధనాత్ యుద్ధభూమేః-ఉత్థితో-రేణు-రుల్బణోనిబిడః-దిశః-ఖం-ద్యుమ
ణింసూర్యంచ-ఛాదయన్ - పశ్చాన్న్యవర్తత-నివృత్తో హేతుంవదన్నాయోధనంవిశినష్టి ॥ అసృక్స్రుతిభిఃరుధిరప్రస్రవణైః,
పరితః-ప్లుతాత్సిక్తాత్ ॥ ౩౮ ॥ సాయుద్ధభూమిశ్శిరోభిర్మహాభుజైః-కరభసదృశోరుభిశ్చ-ప్రావృతాసతీ-బభౌశిరాం
సివిశినష్టి । ఉద్ధూతానిఉత్క్షిప్తాని-కిరీటాని-కుణ్డలాని-యేభ్యః సంరమ్భయుక్తా-దృశో యేషు -పరిదష్టా-దచ్ఛదాదన్తచ్ఛదా అధ
రోష్ఠా యేషు-తైః-భుజాన్విశినష్టి।సాభరణైః-స్సహాయుధైరితిచ ॥ ౩౯ ॥ తత్రతమ్మృధే యుద్ధే-పతితానియాని-స్వశిరాం

మరుతో నివాతకవచైః కాలేయైర్వసవోఽసురాః । విశ్వేదేవాస్తుపౌలోమైరుద్రాః క్రోధవశైస్సహ ॥ ౩౪ ॥
త ఏవమాజావసురైస్సురేన్ద్రా ద్వన్ద్వేన సంహత్య నియుధ్యమానాః । అన్యోన్యమాసాద్య నిజఘ్నురోజసా జగి
షవస్తీక్ష్ణశరాసితోమరైః ॥ ౩౫ ॥ భుశుణ్డిభిశ్చక్రగదర్ష్టిపట్టిశైశ్శక్త్యుల్ముకైః ప్రాసపరశ్వధైరపి । నిస్త్రింశభ
ల్లైః పరిఘైస్సముద్గరైస్సభిణ్డివాలైశ్చ శిరాంసి చిచ్ఛిదుః ॥ ౩౬ ॥ గజాస్తురఙ్గాస్సరథాః పదాతయస్సారోహవా
హావివిధా విఖణ్డితాః । నికృత్తబాహూరుశిరోధరాఙ్ఘ్రయశ్ఛిన్నధ్వజేష్వాసతనుత్రభూషణాః ॥ ౩౭ ॥ తేషాం
పదాఘాతరథాఙ్గచూర్ణితాదాయోధనాదుల్బణ ఉత్థితస్తదా । రేణుర్దిశః ఖం ద్యుమణించ ఛాదయన్న్యవర్త
తాసృక్స్రుతిభిః పరిప్లుతాత్ ॥ ౩౮ ॥ శిరోభిరుద్ధూతకిరీటకుణ్డలైస్సంరమ్భదృగ్భిః పరిదష్టదచ్ఛదైః । మహాభుజై
స్సాభరణైస్సహాయుధైస్సా ప్రాస్తృతా భూః కరభోరుభిర్బభౌ ॥ ౩౯ ॥ కబన్ధాస్తత్ర చోత్పేతుః పతితస్వ
శిరోఽక్షిభిః । ఉద్యతాయుధదోర్దణ్డైరాధావన్తో భటాన్ రణే ॥ ౪౦ ॥ బలిర్మహేన్ద్రం దశభిస్త్రిభిరైరావతం శ
రైః । చతుర్భిశ్చతురో వాహానేకేనారోహమార్దయత్ ॥ ౪౧ ॥ స తానాపతతశ్శక్రస్తావద్భిశ్శీఘ్రవిక్రమః । చిచ్ఛే
దనిశితైర్భల్లైరసమ్ప్రాప్తాన్ హసన్నివ ॥ ౪౨ ॥ తస్య కర్మోత్తమం వీక్ష్య దుర్మర్షశ్శక్తిమాదదే । తాం జ్వలన్తీం మ
హోల్కాభాం హస్తస్థామచ్ఛినద్ధరిః ॥ ౪౩ ॥ తతశ్శూలం తతః ప్రాసం తతస్తోమరమృష్టయః । యద్యచ్ఛస్త్రం సమాద
ద్యాత్సర్వం తదచ్ఛినద్విభుః ॥ ౪౪ ॥ ససర్జాథాసురీం మాయామన్తర్ధానంగతోఽసురః । తతః ప్రాదురభూ
చ్ఛైలస్సురానీకోపరి ప్రభో ॥ ౪౫ ॥ తతో నిపేతుస్తరవో దహ్యమానా దవాగ్నినా । శిలాస్సటఙ్కశిఖరాశ్చూర్ణ
యన్త్యో ద్విషద్బలమ్ ॥ ౪౬ ॥ మహోరగాస్సముత్పేతుర్దన్దశూకాస్సవృశ్చికాః । సింహవ్యాఘ్రవరాహాశ్చ మర్ద

సితత్రత్యై-రక్షిభిః-పశ్యన్తః - కబన్ధాః-ఉత్పేతుః-కథంభూతాః-ఉద్యతాన్యాయుధాని యైః-తైర్దోర్దణ్డైస్సహాధావన్తః,
భటాన్ ఇవస్థితాః-మహామృధ ఇతిపాఠాన్తరమ్ ॥ ౪౦ ॥ బలి-ర్దశభి-శ్శరై-రిన్ద్రం,త్రిభిశ్శరైరైరావతంచచతుర్భిః, శ్చతు
రోవాహాన్,ఐరావతపాదరక్షకాన్,ఏకేన,శరేణ, రోహంగజయన్తారం అర్దయత్ అపీడయత్ ॥ ౪౧ ॥ సశక్రస్తాన్,ఆ
పతతశ్శరానసమ్ప్రాప్తానేవ,తావద్భిః,నిశితైః,భల్లైశ్శరైః-ప్రహసన్నివ-శీఘ్రవిక్రమః,ధనుర్విద్యాకుశలశ్చిచ్ఛేద ॥ ౪౨ ॥
తస్యేన్ద్రస్య,తదుత్తమం - ధనుఃకౌశలం-కర్మ,వీక్ష్యదుర్మర్షః-అసహమానో,బలిశ్శక్తిమాదదేగృహీతవాన్ , ప్రయోక్తుమి
తి శేషః-మహోల్కాప్రభా, యస్యాస్తాం-జ్వలన్తీం-శక్తిం-కరస్థామేవ-హరిరిన్ద్రశ్చిచ్ఛేద ॥ ౪౩ ॥ తతోబలిర్య
ద్యచ్ఛూలాదికం-శస్త్రమాదదే తత్సర్వ,మిన్ద్రస్సమర్థ-శ్చిచ్ఛేద ॥ ౪౪ ॥ అథా , మరోబలి,స్స్వయంతిరోహితఃఆసురీం-
మాయాం-ససర్జ,కీదృశీంమాయామిత్యత్రతామేవదర్శయతి ॥ తతఇతి । హేప్రభో,సురసైన్యస్యో-పరిష్టా, చ్ఛైలోఽద్రిర్మా
యికః,ప్రాదుర్బభూవ ॥ ౪౫ ॥ తస్మాచ్ఛైలా,త్తరవోవృక్షా నిపేతుః-కథంభూతాః-దవాగ్నినా,దహ్యమానాః-త
థా,టఙ్కావ,త్తీక్ష్ణాగ్రైశ్శిఖరైః,సహితాః,శైలాః,ద్విషతాం దేవానాం,బలం-చూర్ణయన్త్యో , నిపేతుః ॥ ౪౬ ॥ దంశ
నస్వభావాః-వృశ్చికైస్సహితా,మహోరగాశ్చ సముత్పేతుః,సింహాదయో,మహాగజాశ్చ, నర్దయన్తశ్శబ్దయన్తః - సముత్పే

౪౦॥శ్లో పా॥మహామృధే

తురిత్యనుషజ్గః ❁ । ౪౭ । ❁ వివాససశ్చ నగ్నాః-శూలహస్తాశ్శతశస్సహస్రశశ్చ, యాతుధాన్యశ్ఛిన్ధి భిన్ధీతి, వాదిన్యస్సముత్పేతుః, తథా, రక్షోగణాశ్చ, హేప్రభో ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తతో వ్యోమ్ని గమ్భీరః-పరుషః కరోరశ్చ, స్వనో-యేషాం తే, మహాఘనా మహామేఘాః-వాతైః, రాహతాః, స్తనయిత్నవః గర్జన్తో, ఽజ్గారాన్ముముచుః ❁ । ౪౯ ॥ ❁ దైత్యేన-బలినా-సృష్టో-మహాన్వహ్నిః-శ్వసనసారథిర్వాయుసనాథో, వహ్నిస్సాంవర్తకః - ప్రళయానలఇవా-త్యుగ్రో-విబుధధ్వజినీం దేవానాంచమూ-మదాక్ అదహత్ ❁ । ౫౦ । ❁ తతః-సర్వతశ్చతుర్దిక్షు-సముద్రః-ప్రత్యదృశ్యత-ఊర్మిరితి శేషః-ధకంభూతః-ఉద్వేలః మర్యాదాతిగః-ఝుంఝూమారుతైః, రుద్ధూతైః, స్తరజ్గైః, రావర్తైశ్చ-భీషణః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ యథా-బలినా-ఏవ-మన్యైర్దైత్యైశ్చ, మహామాయైర్దలత్యగతిభి-ర్యుద్ధే, మాయాసు, సృజ్యమానాసు సతీషు-సురసైనికా-విషేదుః దుఃఖితాబభూవుః ❁ । ౫౨ ॥ ❁ హేనృప, యత్రయదా-ఇన్ద్రాదయ-స్తత్ప్రతివిధిం మాయాప్రతిక్రియాం-నవిదు-స్తదా-తైర్ధ్యాతో-భగవా-న్విశ్వభావనః-ప్రాదురభూత్ ❁ ॥ ౫౩ । ❁ కథంభూతః ప్రాదుర్బభూవేత్యత్రాహ-తతఇతి । తతఇన్ద్రాదిర్ధ్యానానన్తరం-గరుడస్యాంసేస్కన్ధే, కృతౌ నిహితౌ-వజ్ఘ్రిపల్లవౌ, యేన-పిశజ్గం, వాసోవస్త్రం-యస్య, నవకంజఇవ, లోచనే-యస్య-అష్టౌ-వాయుధయుక్తాబాహవః-యస్య-శ్రీశ్చ-కౌస్తుభశ్చ-అనర్ఘ కిరీటంచ-కుణ్డలేచ-ఉల్లసన్తి-శ్రీకౌస్తుభాదీని-యస్మిన్-ఏవంభూతోఽదృశ్యత ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తస్మిన్భగవతి-ప్రవిష్టేఆవిర్భూతేసతి-ఆసురాణాం కూటకర్మ మన్త్రాదిప్రయోగః తస్మా-జ్జాతా-స్సర్వా

యన్త్రో మహాగజాః॥ ౪౭ ॥ యాతుధాన్యస్స్వశతశశ్శూలహస్తా వివాససః । ఛిన్ధిభిన్ధీతివాదిన్య స్తథారక్షోగణాః ప్రభోః ॥ ౪౮ ॥ తతో మహాఘనా వ్యోమ్ని గమ్భీరపరుషస్వనాః । అజ్గారాన్ముముచుర్వాతై రాహతా స్తనయిత్నవః॥ ౪౯ ॥ సృష్టో దైత్యేనసుమహాన్వహ్నిః పవనసారథిః । సాంవర్తకఇవాత్యుగ్రో విబుధధ్వజినీమధాక్ ॥ ౫౦ ॥ తతస్సముద్రఉద్వేలస్సర్వతః ప్రత్యదృశ్యత । ప్రచణ్డవాతైరుద్ధూతతరజ్గావర్తభీషణః॥ ౫౧ ॥ ఏవం దైత్యైర్మహాఘోరై రలత్యగతిభీషణైః । సృజ్యమానాసు మాయాసు విషేదుస్సురసైనికాః॥ ౫౨ ॥ నతత్ప్రతివిధిం యత్రవిదురిన్ద్రాదయో నృప । ధ్యాతః ప్రాదురభూత్తత్రభగవాన్విశ్వభావనః॥ ౫౩ ॥ తతస్సుపర్ణాంసకృతాఙ్ఘ్రిపల్లవః పిశజ్గవాసానవకఞ్జలోచనః । అదృశ్యతాష్టాయుధబాహురుల్లసచ్ఛ్రీకౌస్తుభానర్ఘ్యకిరీటకుణ్డలః॥ ౫౪ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్టేఽసురకర్మజా తా మాయా వినేశుర్మహినామహీయసః । స్వప్నో యథా హి ప్రతిబోధఆగతే హరిస్మృతిస్సర్వవిపద్విమోక్షణమ్॥ ౫౫ ॥ దృష్ట్వా మృధే గరుడవాహమిభారివాహ ఆవిధ్య శూలమహినోదథ కాలనేమిః । తల్లీలయా గరుడమూర్ధ్ని పతద్గృహీత్వా తేనాహనన్నృప సవాహమరిం త్ర్యధీశః॥ ౫౬ ॥ మాలీసుమాల్యతిబలౌ యుధి పేతతుర్యచ్చక్రేణకృత్తశిరసావథ మాల్యవాంస్తు । ఆహత్య తిగ్మగదయాఽహనదణ్డజేన్ద్రం తావచ్ఛిరోఽచ్ఛినదరేర్నదతోఽరిణాఽఽద్యః॥ ౫౭ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథోఽసురాస్తే ప్రతిలబ్ధచేతసః పరస్య పుంసః పరమానుకమ్పయా । జఘ్నుర్భృశం శక్రసమీ

మాయాః మహీయసో భగవతో-మహినామహిమ్నా వినేశుః వినష్టా బభూవుః-యథా-ప్రబోధే జాగరే-ఆగతేసతి-స్వప్నో నశ్యతి-తద్వత్-హియతో-హరేస్స్మృతిరేవచ-సర్వాసాం విపదాం-విమోక్షణం అపహర్త్రీ-కిముత-భగవతః-ప్రాదుర్భావ ఆపదపహర్తేతివక్తవ్యమితిభావః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ మృధే యుద్ధే-గరుడవాహం భగవన్తం-దృష్ట్వా-ఇభారివాహః సింహవాహః-కాలనేమిరసురః-శూలమావిధ్య భ్రామయిత్వా-అహినోత్ చిక్షేప-త-ద్గరుడస్య-మూర్ధ్ని-పతత్ ఆపతచ్ఛూలం-గృహీత్వా, హేనృప-తేనైవ శూలేన-త్ర్యధీశస్త్రిలోకేశ్వరో భగవాన్-సవాహమిభారివాహనసహిత-మరిం కాలనేమి-మహనత్ హతవాన్ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ తతో-ఽతిబలౌ-మాలిసుమాల్యాఖ్యా-వసురౌ-యస్యభగవత-శ్చక్రేణ, కృత్తశిరసౌ ఛిన్నశిరసౌ యుధి-పేతతుః-తత్ర-మాలినోవిక్రమంకథయన్-తస్యసిరచ్ఛేదనం భగవచ్చక్రకృతమాహ । అథమాల్యవానితి ॥ అథకాలనేమివధానన్తరం-మాల్యవాన్నామ లీ-తం భగవదధిష్ఠిత-మణ్డజేన్ద్రం గరుడం-తీక్ష్ణయా-గదయా-ఆహత్య సంఘట్య-ఽహనత్తాడితవాన్-తావన్నదతో-ఽరేర్మాలిన-శ్శిరో-ఽరిణా చక్రేణా-ద్యో భగవాన్ చిచ్ఛేద-అత్రమాల్యవచ్ఛబ్దోన శ్రీరామాయణప్రసిద్ధమాల్యవద్విషయః-అపిత్వసురాన్తరవిషయః ❁ । ౫౭ । ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథో అద-పరమపురుషస్య-పరయోత్కృష్టయా-కృపయా-ప్రత్యుపలబ్ధమాసురీభి-ర్మాయాభి-రనభిభూతం-చేతో-యేషాం-తే శక్రవాయ్వాదయో-దేవా-యుద్ధే-పురాపూర్వం-యైర్దైత్యైర్విరోచనాదిభి-రభిసంహితాః ద్వంద్వశస్సంగతాః

యోద్ధుమితి శేషః-తాన్-భృశం-జఘ్నుః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తదేవ ప్రపఞ్చయతి,భగవాన్-పాకశాసన ఇన్ద్రస్సుసంరబ్ధః నితరాం క్రుద్ధః-
వైరోచనాయ బలయే, యదా వజ్రముదయచ్ఛత్ బలింహన్తుముద్ధృతవాన్ - తదా- ప్రజాః - హాహేతి హాహాకారం కుర్వన్త
శ్చుక్రుశుః రురుదుః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ వజ్రం-పాణౌ యస్యస ఇన్ద్రః-మహాయుద్ధే-విచరన్తం సుసంరబ్ధం-మనస్వినం యుయుత్సుం-
పురతః స్థితం వైరోచనిం-తిరస్కృత్య - దంభయన్ మాణ - మాహ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తావత్తిరస్కారప్రకారమాహ నటవదితి ద్వా
భ్యాం-తత్ర ఏకేన వచ ఆహ,సోఽహమితి, హే మూఢ-మాయేశాన్-నః అస్మాన్ - నటవ-న్మాయాభిర్జేతుమిచ్ఛసి దృష్టాన్తమే
వోపపాదయతి జిత్వేతి-నిబద్ధాన్యక్షీణి యేషాం-తాన్-బాలానజ్ఞాన్-జిత్వా- నటః కపటవృత్తిర్యథా తేషాం ధనం-హరతి-
తథా ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ మత్ప్రభావం శృణ్వితి వదన్ తిరస్కరోతి-హేఽజ్ఞ పూర్వస్మాత్పూర్వలబ్ధా- దధో-ఽధస్తనాత్ పదాత్ స్థా-
నాత్-యే-ఆరురుక్షన్తి ఆరోఢుమిచ్ఛన్తి, ఉత్తరోత్తరం లోకమారోఢుమిచ్ఛన్త్యసురాః- యే చ-మాయాభిర్దివ-ముత్సిసృప్స
న్తి ఉత్సర్పితుమిచ్ఛన్తి తాన్ దస్యూన్ పాపీయాన్ దుష్టజన్తుతుల్యాన్ అధునా-విధునోమి హన్మి ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ దుర్మాయిన - స్తవ-శిరః
సోఽహం,శతం-పర్వాణి యస్య, తేన-వజ్రేణాయుధేన- హరిష్యే - హే మన్దాత్మన్-జ్ఞాతిభిస్సహ ఘటస్వ యథాబలం విక్రమ
స్వ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఇత్థం తిరస్కృతః ఉక్తః ప్రాహ బలిః సంగ్రామ ఇతి త్రిభిః ॥ కాలేన-చోదితాని-సుఖదుఃఖజయాపజయాదిఫలదా
నాయ ప్రవర్తితాని-కర్మాణి, యేషాం తేషాం, సంగ్రామే యుద్ధే-వర్తమానానాం కీర్త్యాదయస్సర్వేషాం-మనుక్రమాత్క్-

రణాదయస్తాంస్తాన్ క్షణైర్మర్మైరభిసంగతాః పురా ॥ ౧ ॥ వైరోచనాయ సంరబ్ధో భగవాన్ పాకశాసనః । ఉదయచ్ఛ
ద్యదా వజ్రం ప్రజా హాహేతి చుక్రుశుః ॥ ౨ ॥ వజ్రపాణిస్తమాహేదం తిరస్కృత్య పురస్థితమ్ । మనస్వినం సుసంర
బ్ధం విచరన్తం మహామృధే ॥ ౩ ॥ నటవన్మూఢ మాయాభిర్మాయేశాన్నో జిగీషసి । జిత్వా బాలాన్నిబద్ధాక్షాన్నటో
హరతి తద్ధనమ్ ॥ ౪ ॥ ఆరురుక్షన్తి మాయాభిరుత్సిసృప్సన్తి చ యే దివమ్ । తాన్దస్యూన్విధునోమ్యజ్ఞ పూర్వస్మాచ్చ
పదాదధః ॥ ౫ ॥ సోఽహం దుర్మాయినస్తేఽద్య వజ్రేణ శతపర్వణా । శిరో హరిష్యే మన్దాత్మన్ ఘటస్వ జ్ఞాతిభిస్స
హ ॥ ౬ ॥ బలిరువాచ ॥ సంగ్రామే వర్తమానానాం కాలచోదితకర్మణామ్ । కీర్తిర్జయోఽజయో మృత్యుస్సర్వే
షాం స్యురనుక్రమాత్ ॥ ౭ ॥ తమిమం కాలరశనం జనం పశ్యన్తి సూరయః । న హృష్యన్తి న శోచన్తి తత్ర యూయమ
పణ్డితాః ॥ ౮ ॥ న వయం మన్యమానానామాత్మానం తత్ర సాధనమ్ । గిరో వస్సాధుశోచ్యానాం గృహ్ణీమో మర్మ-
తాడనాః ॥ ౯ ॥ ఇత్యాక్షిప్య విభుం వీరో నారాచైర్వీరమానదః । ఆకర్ణపూర్ణైరహనదాక్షేపైరాహతం పునః ॥ ౧౦ ॥
ఏవం నిరాకృతో దేవో వైరిణా తథ్యవాదినా । నామృష్యత్తదధిక్షేపం తోత్రాహత ఇవ ద్విపః ॥ ౧౧ ॥ ప్రాహరత్
కులిశం తస్మా అమోఘం పరిమర్దనమ్ । సయానో ✽ న్యపతద్భూమౌ ఛిన్నపక్ష ఇవాచలః ॥ ౧౨ ॥ సఖాయం ప
తితం దృష్ట్వా జమ్భో బలిసఖస్సుహృత్ । అభ్యయాత్సౌహృదం సఖ్యుర్హతస్యాపి సమాచరన్ ॥ ౧౩ ॥ స సింహవా

ర్త్యాదినిమిత్తకర్మపరిపాకానుక్రమాత్స్యురేవ-భవతామపి న సర్వదా కీర్త్యాదయో బభూవుః - కింతు తత్తన్నిమిత్తకర్మపరి-
పాకదశాయామేవేత్యస్మాకమపి తద్వదేవేతి భావః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తమిమమనుక్రమకీర్త్యాదిమన్తం-జనం-కాలరశనం కాలయన్త్రి
తం-కాలోన్నిషితకర్మఫలభోక్తారం - సూరయః పణ్డితాః-పశ్యన్తి - అత-స్తే కీర్తిజయమృత్యుషు-న హృష్యన్తి-తద్విపరీతేషు-న
శోచన్తి చ-తత్రైవం విధవివేకే,యూయ-మపణ్డితాః అనిపుణాః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తత్ర కీర్త్యాదా-వాత్మానం దేహం-సాధన సాధ
కం,మన్యమానానాం,అత ఏవ-సాధుభిశ్శోచ్యానాం-అహో అజ్ఞా ఏత ఇత్యేవం శోచ్యానాం -వో యుష్మాకం మర్మతాడనాః
మర్మసు తాడనం యాభిస్తాః - గిరో,వయం న గృహ్ణీమో న సాధు మన్యామహే ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఇత్థం విభుమిన్ద్రమాక్షిప్యాఽధిక్షి
ప్య,వీరాణాం,మానదో, వీరో వైరోచని, రాక్షేపైరధిక్షేపవాక్యైరాహతం-పున-రాకర్ణాన్త- మాకృష్టై-ర్నారాచైః-
రాహనత్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ యథార్థవాదినా-వైరిణా బలినా, ఏవం-నిరాకృతో, దేవ ఇన్ద్రః, తేన బలినా కృత-మధిక్షేపం నామృ
ష్యన్నాసహత-తోత్రమఙ్కుశః-తేనా, హతో, ద్విపః గజ ఇవ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ కింతు,తస్మై బలయే,అమోఘమప్రతిహత,మరీ
ణాం మర్దనం ఘాతుకం, కులిశం వజ్రం, ప్రాహరత్ ప్రాయుఙ్క్త హే నృప - తత్తస్మాత్కులిశప్రహారా, చ్ఛిన్నపక్షః,
పర్వత ఇవ,సవిమానో,భూమౌ - న్యపతదితి శేషః - సయానోఽన్యపతద్భూమావితి పాఠాన్తరే తు న శేషః,శయానోఽన్య పేతి పా
ఠే తు శయానో బభూవేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ బలేస్సఖా,సుహృచ్చ,జమ్భో ఽసురః- సఖాయం బలిం,భూమౌ,పతితం-దృష్ట్వాహ
తస్యాపి సఖ్యుర్బలేః,సుహృదం-భావప్రధానో నిర్దేశః-సౌహార్ద-మాచరన్ అభ్యయాత్,ఇన్ద్రస్యాభిముఖమగాత్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ సిం

౧౨ శ్లో ✽ పా ॥ సయానోఽన్యపతద్భూమౌ-శయానోఽన్యపతద్భూమౌ.

హః వాహో వాహనం యస్య స మహాబలో జమ్భః ఆసాద్య రంహసా వేగేన బలేన వా గదాముద్యమ్య శత్రుమిన్ద్రం జత్రౌ కణ్ఠస్య మూలదేశే అతాడయత్ తథా గజంచాతాడయత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ భృశం గదాప్రహారేణ వ్యథితోఽత ఏవ విహ్వలితో గజ ఐరావతో జానుభ్యామవనీం స్పృష్ట్వా పరం దుఃఖం లేభే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తతో గజస్య కశ్మలం దృష్టవతా మాతలినా హరిద్వర్ణైః దశశతైః సహస్రసంఖ్యాకైరశ్వైర్యుక్తో రథ ఆనీతః తమానీతం రథం విభురిన్ద్రో గజమైరావతముత్సృజ్య ఆరురోహ ఆరూఢవాన్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తస్య యన్తుర్మాతలేః సత్కర్మ రథానయనరూపం కర్మ పూజయన్ అహో ఏవంవిధేన సారథినా భవితవ్యమిత్యేవం బహుమానయన్ జ్వలతా ప్రకాశమానేన శూలేన తం మాతలిం స్మయమానో యుద్ధే అహనత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సత్త్వం ధైర్యమాలమ్బ్య మాతలిర్దుస్సహామపి రుజం శూలఘాతజాం వ్యథాం సహే సహత తతః సంక్రుద్ధ ఇన్ద్రో వజ్రేణ జమ్భస్య శిరోఽపాహరచ్ఛిచ్ఛేద ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తస్య జమ్భస్య జ్ఞాతయః నముచిబలపాకాఖ్యాస్త్రయో నారదాదృషేర్జమ్భం హతం శ్రుత్వా త్వరయాఽన్వితాస్తత్ర యుద్ధదేశే ఉపేయుః ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తే పరుషైః వచోభిః ఇన్ద్రం ఘట్టయన్తస్తాడయన్తః తిరస్కుర్వన్తః అస్యేన్ద్రస్య మర్మసు స్థానేషు మేఘాః జలధారాభిః పర్వతమివ శరైరవాకిరన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ బలపాకనముచీనాం త్రయాణాం విక్రమాన్ క్రమేణైకైకేనాహ ॥ హరీనితి ॥ బలోఽసురః ఆజౌ యుద్ధే హర్యశ్వస్యేన్ద్రస్య దశశతాని అశ్వానామితి శేషః, హరీనిన్ద్రం చ, తావద్భిరేకాధికద

హ ఆసాద్య గదాముద్యమ్య రంహసా। జత్రావతాడయచ్ఛక్రం గజంచ సుమహాబలః ॥ ౧౪ ॥ గదాప్రహారవ్యథితో భృశం విహ్వలితో గజః। జానుభ్యాం ధరణీం స్పృష్ట్వా కశ్మలం పరమం యయౌ ॥ ౧౫ ॥ తతో రథో మాతలినా హరిభిర్దశశతైర్వృతః। ఆనీతో ద్విపముత్సృజ్య రథమారురుహే విభుః ॥ ౧౬ ॥ తస్య తత్పూజయన్కర్మ యన్తుర్దానవసత్తమః। శూలేన జ్వలతా తం తు స్మయమానోఽహనన్మృధే ॥ ౧౭ ॥ సేహే రుజం సుదుర్మర్షాం సత్త్వమాలమ్బ్య మాతలిః। ఇన్ద్రో జమ్భస్య సంక్రుద్ధో వజ్రేణాపాహరచ్ఛిరః ॥ ౧౮ ॥ జమ్భం శ్రుత్వా హతం తస్య జ్ఞాతయో నారదాదృషేః। నముచిశ్చ బలః పాకస్తత్రాపేతుస్త్వరాన్వితాః ॥ ౧౯ ॥ వచోభిః పరుషైరిన్ద్రం ఘట్టయన్తోఽస్య మర్మసు। శరైరవాకిరన్మేఘా ధారాభిరివ పర్వతమ్ ॥ ౨౦ ॥ హరీన్దశశతాన్యాజౌ హర్యశ్వస్య బలః శరైః। తావద్భిరర్దయామాస యుగపల్లఘుహస్తవాన్ ॥ ౨౧ ॥ శతాభ్యాం మాతలిం పాకో రథం సావయవం పృథక్। సకృత్సన్ధానమోక్షేణ తదద్భుతమభూద్రణే ॥ ౨౨ ॥ నముచిః పఞ్చదశభిః స్వర్ణపుఙ్ఖైర్మహేషుభిః। ఆహత్య వ్యనదత్సంఖ్యే సతోయ ఇవ తోయదః ॥ ౨౩ ॥ సర్వతః శరకూటేన శక్రం సరథసారథిమ్। ఛాదయామాసురసురాః ప్రావృట్సూర్యమివామ్బుదాః ॥ ౨౪ ॥ అలక్షయన్తస్తమతీవ విహ్వలా విచుక్రుశుర్దేవగణాస్సహానుగాః। అనాయకాశ్శత్రుబలేన నిర్జితా వణిక్పథా భిన్ననవో యథార్ణవే ॥ ౨౫ ॥ తతస్తురాషాడిషుబద్ధపఞ్జరాద్వినిర్గతస్సాశ్వరథధ్వజాగ్రణీః। బభౌ దిశః ఖం పృథివీం చ రోచయన్ స్వతేజసా సూర్య ఇవ క్షపాత్యయే ॥ ౨౬ ॥ నిరీక్ష్య పృతనాం దేవశ్శత్రుభిరభ్యర్దితాం మృధే। ఉదయచ్ఛద్రిపుం హన్తుం వజ్రం వజ్రధరో రుషా ॥ ౨౭ ॥ స తేనైవాష్టధారేణ శిరసీ బలపా

శశతైః శరైర్యుగపదర్దయామాస తాడయామాస యతోఽయం బలో లఘుహస్తవాన్, శరసన్ధానోపయుక్తకౌశలాఖ్యలాఘవయుక్తహస్తవాన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పాకోఽసురశ్శతాభ్యాం శరాణామితి శేషః మాతలిం రథం చ, పృథక్పృథగవయవశశ్చ, యుగపదేవ శరసన్ధానతన్మోక్షణయోగేన రణే, అర్దయామాసేత్యనుషఙ్గః తత్సకృత్సన్ధానమోక్షణం పృథగవయవశోఽర్దనాత్మకం చ కర్మ అద్భుతమభవత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నముచిస్తు స్వర్ణమయాః పుఙ్ఖాః మూలప్రాన్తదేశా యేషాం తైః పఞ్చదశభిర్మహద్భిరిషుభిరిన్ద్రమాహత్య ప్రతాడ్య సజలో మేఘ ఇవ సంఖ్యే యుద్ధే వ్యనదత్ దధ్వాన ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తతస్సర్వే అసురాః ప్రావృట్కాలికం సూర్యం మేఘా ఇవ రథసారథియుక్తమిన్ద్రం సర్వతశ్శరవర్షేణ ఛాదయామాసుః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదా తమిన్ద్రమలక్షయన్తోఽపశ్యన్తస్సహానుగాస్సర్వే దేవగణాః అత ఏవ విహ్వలచిత్తా అనాయకా విచుక్రుశుః యథా మహార్ణవే భిన్నా నౌర్యేషాం తే దీర్ఘభావ ఆర్షః అత ఏవ విసర్జితాః వణిక్పథాః వాణిజ్యవృత్తయః క్రోశన్తి తద్వత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తతః తురాషాడిన్ద్రః బాణవృష్టానాం పఞ్జరాత్ సాశ్వరథధ్వజసారథిర్వినిర్గతః క్షపాత్యయే నిశావసానే సూర్య ఇవ స్వతేజసా దిశః ఖమాకాశం పృథివీం చ ప్రకాశయన్ బభౌ ❁ ॥ ౨౬ ॥ అసురాణాం శరైరభ్యర్దితాం పీడితాం స్వసేనాం నిరీక్ష్య దేవో వజ్రధరశ్శక్రో రణే రిపూనసురాన్ హన్తుం రుషా వజ్రముదయచ్ఛదుద్ధృతవాన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ స ఇన్ద్రః అష్టౌ ధారా యస్య తేనైవ వజ్రేణైవ బలపాకయోరసురయోశ్శిరసీ మూర్ధానౌ జహార చిచ్ఛేద కిం కుర్వన్ హే రాజన్ పశ్యతాం బలపాకయోర్జ్ఞాతీనాం మహద్భయం జన

యన్ ✱ ॥ ౨౮ ॥ ✱ తతో నముచిః-తయోర్బలపాకయోర్వధం-దృష్ట్వా-శోకామర్షాభ్యాం-యుక్తయా-రుషా-యుక్తః-హే నృప తే-శక్రం జిఘాంసుః-హన్తుమిచ్ఛుః-పరమ-ముద్యమం యత్నం చ, కార ✱ ॥ ౨౯ ॥ ✱ ఉద్యమమేవాహ॥ అశ్మేతి॥ అశ్మసారమయం లోహమయం-ఘణ్టావత్ ఘణ్టాభిర్యుక్తం-హేమభూషణం-శూలం-ప్రగృహ్య-క్రుద్ధః-అభిద్రవత్-తతో-హతోఽసీతి విసర్జయన్ శూలం భ్రామయన్-సింహ ఇవ-వినర్దన్-దేవరాజాయ ఇన్ద్రాయ-ప్రాహిణోత్-ప్రాయుఙ్క్త ✱ ॥ ౩౦ ॥ ✱ గగనతలే మహోల్కావ-దాపత, తచ్ఛూలమిన్ద్రః-శరైః-సహస్రధా-విచిచ్ఛేద చిచ్ఛేద-హే నృప-రుషా యుక్తః-త్రిదశపతిరిన్ద్రః-తం నముచిం-కన్ధరే కణ్ఠే-కులిశేన వజ్రేణ-సమన్తాదనన్ భిన్దన్ తస్య-శిరోఽహరత్ హర్తుమారబ్ధవాన్ ✱ ॥ ౩౧ ✱ యః సురపతినా ఇన్ద్రేణ ఓజసా బలేన-ఈరితః ప్రయుక్తః-ఊర్జితః బలవాన్-వజ్రః-స, తస్య నముచేః-త్వచం చర్మాపి-న బిభేద భేత్తుం నాశక్నోదిత్యర్థః అతివీర్యం వృత్రమభినదితి తథాభూతో-వజ్రో-నముచేశ్శిరోధరత్వచా-తిరస్కృత-ఇత్యేతత్-త్వపర-మద్భుత-మాసీదితి శేషః ✱ ॥ ౩౨ ॥ ✱ తస్మాచ్ఛత్రోర్నముచేరిన్ద్రోఽబిభేత్ భీతో బభూవ కుతః-యతో, వజ్రః-ప్రతిహతో-బభూవ-తస్య భయనిమిత్తాం చిన్తాం దర్శయతి-ఇదం వజ్రవిహతిరిత్యేతత్-కిం-దైవయోగేన-భూతం జాతం-కిం వా లోకం విమోహాయ-జాతం-లోకమోహనార్థం జాతమిత్యర్థః ✱ ॥ ౩౩ ॥ ✱ అన్యథాప్యప్రతిహతేన వజ్రేణ నైవం భవితవ్యమిత్యాహ॥ యేనేతి॥ యేన మయా కర్త్రా-యేన వజ్రేణ-యచ్ఛబ్దస్యాప్యయమిత్యుపరిష్టాత్తచ్ఛబ్దేనాన్వయః-పూర్వ-మద్రీణాం పక్షచ్ఛే-

కయోః । జ్ఞాతీనాం పశ్యతాం రాజన్ జహార జనయన్ భయమ్ ॥ ౨౮ ॥ నముచిస్తద్వధం దృష్ట్వా శోకామర్షరుషాఽన్వితః । జిఘాంసురిన్ద్రం నృప తే చకార పరమోద్యమమ్ ॥ ౨౯ ॥ అశ్మసారమయం శూలం ఘణ్టావద్ధేమభూషణమ్ । ప్రగృహ్యాభ్యద్రవత్ క్రుద్ధో హతోఽసీతి వితర్జయన్ । ప్రాహిణోద్దేవరాజాయ నినదన్ మృగరాడివ ॥ ౩౦ ॥ తదాపతద్గగనతలే మహోల్కవద్విచిచ్ఛిదే హరిరిషుభిస్సహస్రధా । తమాహనన్నృప కులిశేన కన్ధరే రుషాన్వితస్త్రిదశపతిశ్శిరోఽహరత్ ॥ ౩౧ ॥ న తస్య హి త్వచమపి వజ్ర ఊర్జితో బిభేద యస్సురపతినౌజసేరితః । తదద్భుతం పరమతివీర్యవృత్రభిత్తిరస్కృతో నముచిశిరోధరత్వచా ॥ ౩౨ ॥ తస్మాదిన్ద్రోఽబిభేచ్ఛత్రోర్వజ్రః ప్రతిహతో యతః । కిమిదం దైవయోగేన భూతం లోకవిమోహనమ్ ॥ ౩౩ ॥ యేన మే పూర్వమద్రీణాం పక్షచ్ఛేదః ప్రజాత్యయే । కృతో నివిశతాం భారైః పతత్త్రైః పతతాం భువి ॥ ౩౪ ॥ తపస్సారమయం త్వాష్ట్రం వృత్రో యేన విపాటితః । అన్యే చాతిబలోపేతాస్సర్వాస్త్రైరక్షతత్వచః ॥ ౩౫ ॥ సోఽయం ప్రతిహతో వజ్రో మయా ముక్తోఽసురేఽల్పకే । నాహం తదాదదే దణ్డం బ్రహ్మతేజోఽప్యకారణమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శక్రం విషీదన్తమాహ వాగశరీరిణీ । నాయం శుష్కైరథో నార్ద్రైర్వధమర్హతి దానవః ॥ ౩౭ ॥ మయాఽస్మై యద్వరో దత్తో మృత్యుర్నైవార్ద్రశుష్కయోః । అతోఽన్యశ్చిన్తనీయస్తే హ్యుపాయో మఘవన్ రిపోః ॥ ౩౮ ॥ తాం దైవీం గిరమాకర్ణ్య మఘవా సుసమాహితః । ధ్యాయన్ ఫేనమథాపశ్యదుపాయముభయాత్మకమ్ ॥ ౩౯ ॥ న శుష్కేణ న చార్ద్రేణ జహార నముచేశ్శిరః । తం తుష్టువుర్మునిగణా మాల్యైశ్చాకిరన్ విభుమ్ ॥ ౪౦ ॥ గన్ధర్వముఖ్యౌ జగతుర్విశ్వావసుపరావసూ । దేవదున్దుభయో

దః కృతః-కథంభూతానాం-భారైః-పతత్త్రైః-పక్షైః-భువి, పతతాం-ప్రజాత్యయే-ప్రజానాశనే నిమిత్తే విశతాం చ ✱ ॥ ౩౪ ॥ ✱ కించ-త్వాష్ట్రం త్వష్టృసంబన్ధి, సారమయం వీర్యాధికం య-త్తపః-స ఏవ-వృత్రః-త్వాష్ట్రం తప ఏవ వృత్రః-స, యేన వజ్రేణ, నిపాతితః, కం చాన్యే చాధునా, బలిజమ్భబలాదయోఽతిబలాః అత ఏవ సర్వైర్వజ్రేతరైః, రక్షితా, త్వగ్యేషాం, తే నిపాతితాః ✱ ॥ ౩౫ ॥ ✱ సోఽయమేవంవిధో వజ్రో, మయా తేనైవ మయా, ప్రయుక్తో, ఽల్పకే తుచ్ఛే, అసురే నముచౌ, ప్రతిహతో, బభూవ, బ్రహ్మతేజః దధీచఋషేః సామర్థ్యరూపమప్యధునా, అకారణం నిష్కారణం, దణ్డం లగుడతుల్యం, జాతం, తం వజ్రం-నాదదేన పరిగృహ్ణామి ✱ ॥ ౩౬ ॥ ✱ ఇతీత్థం విషీదన్తం క్లిశ్యన్తమిన్ద్రం-అశరీరిణీ, పరా దేవతా, వాక్, ఉవాచ, తదేవాహ॥ నేతి సార్ధేన॥ అయం, దానవో నముచిః శుష్కైః, రథో, ఆర్ద్రైరార్ద్రైరపి-వధం, నార్హతి ✱ ॥ ౩౭ ॥ ✱ కుతః, యతో, మయా అస్మై నముచయే, యద్వరో, దత్తః కోఽసావార్ద్రశుష్కాభ్యాం, మృత్యురస్య, నైవ భూయాదిత్యేవం, అతో వజ్రస్య శుష్కత్వాన్న తేనాయం హన్యతే, కింతు-హే మఘవన్-అస్య రిపోర్వధార్థం-త్వయా-అన్య ఏవోపాయ-శ్చిన్తనీయ, ఇతి ✱ ॥ ౩౮ ॥ ✱ ఏవంభూతాం-దైవీం, గిరం శ్రుత్వా-మఘవా, సుసమాహితో-భూత్వా, ధ్యాయ-న్నార్ద్రశుష్కాత్మకం-వస్తు-చిన్తయన్ తదుభయాత్మకం వస్తు-ఫేన-మపశ్యత్-ఫేనముభయాత్మకం నిశ్చితవాన్ ✱ ॥ ౩౯ ॥ ✱ ఉభయాత్మకత్వమేవాహ॥ న శుష్కేణ-న చార్ద్రేణ-కింతూభయాత్మకేన ఫేనేన, తదుపలిప్తేన వజ్రేణ-నముచేః-శిరో-జహారేత్యర్థః-తం నముచేర్హన్తారం విభుమిన్ద్రం మునిగణాః-తుష్టువుః-మాల్యాని పుష్పాణి చ-అకిరన్ అవర్షుః ✱ ॥ ౪౦ ॥ ✱ గన్ధర్వశ్రేష్ఠౌ-విశ్వావసుపరావసూ-జగతుః గానం

చక్రతుః-దేవదున్దుభయో-నేదుః-దధ్వనుః-నర్తక్యః-స్త్రియో-ముదా-ననృతుః * ॥ ౪౧ ॥ * యథా, ఇన్ద్ర, స్తథా, ఽన్యేపివా యవ్వాదయః-ప్రతిద్వన్ద్వాన్, సశస్త్రౌఘైస్స్వం హోః, క్షుద్రమృగానివ, సూదయామానుః-జఘ్నుః * ॥ ౪౨ ॥ * ఏవం, దేవై, ర్దానవేషు, హన్యమానేషు, దానవసఙ్క్షయం, దృష్ట్వా, యావద్దానవసఙ్క్షయో భవిష్యతీత్యాలోచితవతా, బ్రహ్మణా చతుర్ముఖేన ప్రేషితో-భగవాన్నారదః, హే నృప, విబుధాన్ ఇన్ద్రాదీన్, వారయామాస * ॥ ౪౩ ॥ * నారదకృతనివారణప్రకారమేవాహ ॥ భవద్భిరితి ॥ నారాయణస్య, భుజ, ఆశ్రయో, యేషాం, తైః హేతుగర్భమిదం, భవద్భి, రమృతం, ప్రాప్తం లబ్ధం, పీతమితి యావత్, తదాశ్రియా, త్రైలోక్యలక్ష్మ్యా చ, సర్వే, సమేధితాః, అతః, అధునా, విగ్రహాత్కలహాత్, ఉపారమత * ॥ ౪౪ ॥ * ఏవంభూతం, మునేః నారదస్య-వచో-మానయన్తో-దేవా మన్యుం తత్ప్రయుక్తం-యుద్ధోద్యోగం చ-సంయమ్య ఉపసంహృత్య-సర్వే-ఇన్ద్రాదయో దేవాః-అనుచరై-రుపగీయమానాః-స్సన్తి రాక్షః-త్రివిష్టపం స్వర్గలోకం-యయుః * ॥ ౪౫ ॥ * తతః తస్మిన్-రణే-యే-హతావశిష్టాః-దానవాః-దైత్యాశ్చ, తే-సర్వే-నారదస్యానుజ్ఞయా-విపన్నం-వజ్రప్రహారేణ భూమౌ శయానం-బలిం-ఆదాయ-అస్తాద్రిముపజగ్ముః * ॥ ౪౬ ॥ * తత్ర-అస్తాద్రౌ-ఉశనా భార్గవః-అవినష్టా అవయవా యేషాం-విద్యమానాశ్శిరోధరా యేషాం-తానసురాన్-ఆత్మనః-స్వస్య-సమ్బన్ధిన్యా అనేనాసితరసాధారణత్వం సూచితం-మృతసంజీవిన్యాఖ్యయా-విద్యయా మన్త్రవిద్యయా, జీవయామాస * ॥ ౪౭ ॥ * బలిశ్చ ఉశనసా-సంస్పృష్టః-ప్రత్యాపన్నాని పునః ప్రాప్తాని, ఇన్ద్రియాణి, స్మృతిశ్చ-యేన సః-పరాజితో ఽపి-నాఖిద్యత్ నాఖిద్యత-కుతః-యతో ఽసౌ-లోకతత్త్వవిచక్షణః లోకా

నేదుర్నర్తక్యో ననృతుర్ముదా ॥ ౪౧ ॥ అన్యే ఽప్యేవం ప్రతిద్వన్ద్వాన్ వాయ్వగ్నివరుణాదయః । సూదయామాసురస్త్రౌఘైర్మృగాన్ కేసరిణో యథా ॥ ౪౨ ॥ బ్రహ్మణా ప్రేషితో దేవాన్ దేవర్షిర్నారదో నృప । వారయామాస విబుధాన్ దృష్ట్వా దానవసఙ్క్షయమ్ ॥ ౪౩ ॥ నారద ఉవాచ ॥ భవద్భిరమృతం ప్రాప్తం నారాయణభుజాశ్రయైః । శ్రియా సమేధితాస్సర్వ ఉపారమత విగ్రహాత్ ॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సంయమ్య మన్యుసంరమ్భం మానయన్తో మునేర్వచః । ఉపగీయమానానుచరైర్యయుస్సర్వే త్రివిష్టపమ్ ॥ ౪౫ ॥ యే ఽవశిష్టా రణే తస్మిన్ నారదానుమతేన తే । బలిం విపన్నమాదాయ అస్తం గిరిముపాగమన్ ॥ ౪౬ ॥ తత్రావినష్టావయవాన్ విద్యమానశిరోధరాన్ । ఉశనా జీవయామాస సంజీవిన్యా స్వవిద్యయా ॥ ౪౭ ॥ బలిశ్చోశనసా స్పృష్టః ప్రత్యాపన్నేన్ద్రియస్మృతిః । పరాజితో ఽపి నాఖిద్యల్లోకతత్త్వవిచక్షణః ॥ ౪౮ ॥ ****************************

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ఏకాదశో ఽధ్యాయః ***********

శ్రీశుక ఉవాచ । వృషధ్వజో నిశమ్యేదం యోషిద్రూపేణ దానవాన్ । మోహయిత్వా సురగణాన్ హరిస్సోమమపాయయత్ ॥ ౧ ॥ వృషమారుహ్య గిరిశస్సర్వభూతగణైర్వృతః । సహ దేవ్యా యయౌ ద్రష్టుం యత్రాస్తే మధుసూదనః ॥ ౨ ॥ సభాజితో భగవతా సాదరం సోమయా భవః । సూపవిష్ట ఉవాచేదం ప్రతిపూజ్య స్మయన్ హరిమ్ ॥ ౩ ॥ దేవదేవ జగద్వ్యాపిన్ జగదీశ జగన్మయ । సర్వేషామపి భావానాం త్వమాత్మా హేతురీశ్వరః ॥ ౪ ॥

నాం ప్రకృతిసంసృష్టజీవానాం-యత్తత్త్వం కర్మాయత్తజయాపజయసుఖదుఃఖాదిఫలభోక్తృత్వరూపం-తత్ర, విచక్షణః తత్త్వపరిశీలననిపుణః * ॥ ౪౮ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ఏకాదశో ఽధ్యాయః ****************************

భగవన్మాయయా దైత్యాముమహూరితి న విచిత్రం-యతో రుద్ర ఏవము మోహితివ క్తుమయమధ్యాయః ప్రవర్తతే హరిర్యోషిద్రూపేణ-దానవాన్మోహయిత్వా-సురగణాన్-సోమమమృతమపాయయత్-ఇతీదం-నిశమ్య శ్రుత్వా-వృషధ్వజో రుద్రః-భవాన్యా సహ-వృష-మారుహ్య-సర్వైర్భూతగణైః-ప్రమథాదిభిః-పరివృతో-యత్ర-మధుసూదనో-వర్తతే-తత్ర-యోషిద్రూపం-ద్రష్టుం-జగామ * ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ * సోమయా ఉమయా సహ-సాదరం యథా తథా-భగవతా-సభాజితస్సత్కృతో-భవో రుద్ర-స్సమ్యగుపవిష్టో-హరిం-ప్రతిపూజ్య-స్మయన్ మన్దహాసం కుర్వన్-వక్ష్యమాణం-ఉవాచ ॥ ప్రతిపూజా ఽత్ర స్తుతిః * ॥ ౩ ॥ * తామేవాహ ॥ దేవదేవేత్యాదిభిరష్టాభిః ॥ తత్ర-అసురసమ్మోహనాయ ధృతం యోషిద్రూపం మే దర్శయేతి ప్రార్థయితుకామో నమేనేవ బాలానసురాన్వఞ్చయితుం మయా ధృతం కపటపుంశ్చలీరూపం-ద్రష్టుం కిమిచ్ఛసీతి మా ప్రత్యాచష్టా ఇత్యభిప్రయన్ కృత్స్నజగదుదయవిభవలయబన్ధమోక్షలీలస్యాచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తేస్తవ తద్యోషిద్రూపం ధర్మప్రతిపక్షజగదుపద్రవకృదసురమోహనేన తద్వినాశార్థత్వాద్రామకృష్ణాదిరూపవల్లీలయా ఽఽత్మీయసంకల్పేన ధృతం దర్శనీయమేవాన్యథా ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యావాప్తసమస్తకామస్య నిరతిశయానన్దమహోదధేస్తవేదం ప్రాకృతస్యేవ న ఘటత ఇతి వక్తుమనితరసాధారణైర్ధర్మైస్సంబోధయతి ॥ దేవదేవేతి ॥ హే దేవదేవ-దేవానామస్మదాదీనామపి దేవ-హే జగద్వ్యాపిన్-జగద్వ్యాపిత్వం స వాయ్వాకా

శాదివత్తూష్ణీ-మపితు-ప్రశాసనేనేత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి। హేజగదీశేతి-హేజగత్ప్రశాసితః- జగచ్ఛబ్దఃకార్యావస్థచిదచిదాత్మకజగత్పరః-నకేవలంజగదీశఃఅపితు - తద్రూపశ్చేత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి-జగన్మయేతి - హేజగత్ప్రచుర-తత్ప్రచురత్వంచతచ్ఛరీరకత్వేనేత్యభిప్రేత్య తత్ప్రతిసంబన్ధ్యాత్మత్వమేవాహ - సర్వేషామపిచేతనాచేతనాత్మకానాం భావానాంపదార్థానా-మాత్మా-త్వమేవ-ఆత్మత్వమన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వం - నకేవలమాత్మైవా-పితు-హేతుఃకారణభూతఈశ్వరః-కారణావస్థచిదచిన్నియన్తాచ- త్వమేవ ॥ ౪ ॥ ఏవంకార్యకారణోభయావస్థచిదచిదాత్మకత్వంకృత్స్నజగత్కారణత్వంచోక్తం-తత్రకారణత్వముపాదానత్వరూపంనిమిత్తత్వరూపంచేతిద్వివిధమభిప్రేతం-తత్రతావదుపాదానత్వముపపాదయన్ తత్ప్రయుక్తంనికారంపరిహరతి ॥ ఆద్యన్తావితి। యతఇతిసార్వవిభక్తికస్తసిః-తతశ్చ- యతోయస్మిన్యేన యదితిలభ్యతే-అస్యజగత-ఆద్యన్తౌ- ఆదిస్సృష్టిరుత్పత్తి- ర్యతస్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్ - అన్తో-లయో-యస్మిన్-అస్య-మధ్యం-స్థితి-ర్యేన-యచ్చేదంవిశ్వం-యచ్చాన్యజ్జగతోవిలక్షణం- అహంప్రత్యగర్థశరీరకం-బహిఃపరాగర్థశరీరకంచ-యస్మాదవ్యయస్యప్రకృతిపురుషగతవికారరహితస్యచ - ఏతాన్యాద్యన్తమధ్యాని - నసన్తి - ఏతేషాంశరీరభూతచిదచిద్గతత్వాదితిభావః-తదేవంభూతం-సత్యంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితం-చిన్నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాశ్రయం-తదాత్మకంచ బ్రహ్మస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహ-ద్భవానేవ- ఆద్యన్తావిత్యాదినాజగత్కారణత్వేనోక్తస్యస్వరూపంవిశోధ్యతే తత్సత్యంబ్రహ్మచిదితి-యథా« సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ »త్యనేనజగత్కారణత్వవాదివాక్యోక్తంస్వరూపంవిశోధ్యతే-తద్వత్,సత్యాదివాక్యార్థోఽత్రానుసంధేయః ॥ ౫ ॥ సత్యశబ్దేనసత్యశబ్దస్యచిద్బ్రహ్మశబ్దాభ్యాంజ్ఞానానన్తపదయోశ్చ ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ « కశ్చ ధ్యేయః-కారణంతుధ్యేయ » ఇతి-జగత్కారణత్వసమనియతముపాస్యత్వమనితరసాధారణమాహ। తవైవేతి। యతో-జగత్కారణభూత-స్త్వ-మత-స్తవైవ-చరణామ్భోజం-నిశ్శ్రేయసకామా ముముక్షవఉభయత ఇహాముత్రచ , సఙ్గం-త్యక్త్వా - నిరాశిషః అనన్యప్రయోజనాః-మునయస్త్వత్స్వరూపరూపగుణవిభూతిమననశీలాః

ఆద్యన్తావస్యయన్మధ్యమిదమన్యదహంబహిః।యతోఽవ్యయస్యనైతానితత్సత్యంబ్రహ్మచిద్భవాన్॥౫॥తవైవ
చరణామ్భోజంశ్రేయస్కామానిరాశిషః।విసృజ్యోభయతస్సఙ్గంమునయస్సముపాసతే॥౬॥త్వంబ్రహ్మపూర్ణమ
మృతంవిగుణంవిశోకమానన్దమాత్రమవికారమనన్యదన్యత్।విశ్వస్యహేతురుదయస్థితిసంయమానామాత్మేశ్వర

ఉపాసతే ॥ ౬ ॥ అథలీలార్థమేవయోషిద్రూపముపాత్త-మన్యథాప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యప్రాకృతవన్నఘటత-ఇత్యభిప్రయన్ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితైర్ధర్మైర్విశిష్టంవేదాన్తవేద్యంజగన్నిమిత్తకారణంస్తౌతి॥త్వమితి॥త్వం బ్రహ్మస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్ - బ్రహ్మశబ్దవాచ్యంపరమాత్మతత్త్వం ,త్వమేవ - కింతద్బ్రహ్మేయ , త్పూర్ణంసర్వవ్యాపి,అమృతంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితం- బ్రహ్మామృతశబ్దాభ్యాంసత్యాదివాక్యోదితం ప్రత్యభిజ్ఞాపితం-పూర్ణపదేన« తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వ»మితివాక్యోదితం-అత్ర-పూర్ణశబ్దఃకర్తరిక్తాన్తః-విగుణంస్థౌల్యాదిగుణరహితం- అనేనాస్థూలమనణ్వహ్రస్వ»మిత్యాద్యస్థూలాదివాక్యోదితం- ప్రత్యభిజ్ఞాపితం-విశోకమిత్యనేన « ఏషఆత్మాఽపహతపాప్మే » త్యాదిదహరవాక్యోదితం- ఆనన్దమాత్రమిత్యనేన« విజ్ఞానమానన్ద »మిత్యాదివాక్యోదితం,మాత్రేచాదుఃఖసంభేదవ్యుదాసః-అవికారమిత్యనేన« నిష్క్రియంనిష్కల » మిత్యాదివాక్యోదితం-నిరవద్యత్వప్రత్యభిజ్ఞానాత్, అనన్యత్ సర్వశరీరకత్వాత్సర్వకారణత్వాచ్చసర్వస్మాత్ప్రకృతిపురుషాత్మకాజ్జగతోఽనన్యత్,అనేనై « తదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యంసఆత్మా,అయమాత్మాబ్రహ్మ,తత్త్వమసి , సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ » ఇత్యాదివాక్యార్థఃప్రత్యభిజ్ఞాపితః అన్యత్ శరీరాచ్ఛరీరిణోభిన్నత్వాదన్యత్ అనేన « యఆత్మనితిష్ఠన్ యఃపృథివ్యాం తిష్ఠన్ , ఇత్యాది శ్రుత్యర్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః , విశ్వస్యో , దయస్థితి సంయమానాం సృష్టిస్థితిలయానాం , హేతు , రిత్యనేన « సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ , అనేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య , సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా » ఇత్యాదికారణవాక్యార్థః, ఆత్మేశ్వరఃఅనన్యేశ్వరఃఅనేన « పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరం,నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే,స్వేమహిమ్నిప్రతిష్ఠిత » ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః,యద్వావిశ్వస్యచిదచిదాత్మకస్యాత్మా,తదుదయస్థితిసంయమానాంవ్యాపారాణాం,తదపేక్షతయాకర్తృభూతోక్తవిధపరమాత్మస్వరూపాపేక్షతయాతదుదయాదీనా,మీశ్వరఃకర్తృభూతశ్చేత్యర్థః,అనేనపూర్వమభిప్రేతంనిమిత్తకారణత్వముపపాదితంభవతి, ఏవంభూతోఽపి,త్వ,మనపేక్షఃఅపేక్షారహితః,అనాదరఃసర్వమిదంకల్యాణగుణజాతమభ్యాదదానోఽప్యనాదరః,అనేన « సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర »ఇతిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః- అథవా ప్తసమస్తకామత్వేనాపేక్షణీయాభావాదనాదరః,అతఏవా,నా

కీఅజలాకః పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాత్-బ్రహ్మాది స్తమ్బపర్యన్తం నిఖిలం జగత్తృణీకృత్య జోషమాసీన ఇతి శ్రుత్యర్థః ॥ ౭ ॥

అనన్యదన్యదిత్యుక్తేఅనన్యత్వాన్యత్వే ఉపపాదయతి ॥ ఏక ఇతి॥ సదసత్-చిదచిదుభయాత్మకం-జగత్, త్వ-మేక ఏవ- కార్యభూతాచ్చిదచిదుభయాత్మకాజ్జగతస్తత్కారణభూతస్త్వమభిన్న ఏవేత్యర్థః- కార్యకారణయోరభేదాదితి భావః - నను కార్యకారణాభ్యాం సజాతీయాభ్యామేవ భవితవ్యం - కార్యం చ జగచ్చిదచిదాత్మక- మహం తు తదుభయవిలక్షణత్వేన త్వయైవాభిహిత-ఇత్యాశఙ్కాం నిరాచికీర్షుర్విశినష్టి-ఏక ఇతి, ఏకః నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనైకః-సదసదాత్మకజగద్గతభేదస్య నామరూపవిభాగప్రయుక్తత్వేన తత్ప్రతిసమ్బన్ధ్యైకత్వం - తదభావప్రయుక్తమత్రైకశబ్దార్థః-ఏవం చ సాలక్షణ్యాత్కార్యకారణభావస్తయోరభేదశ్చోపపన్న ఇతి భావః- కార్యకారణయోరభేదే దృష్టాన్తమాహ॥ అద్వయమితి॥ కృతాకృతం కార్యకారణావస్థం-స్వర్ణం-అద్వయమేకమేవ -తద్వత్ ఇహ కార్యకారణయోర్జగద్బ్రహ్మణోర్న వస్తుభేదః-న వస్తుభేద ఇత్యనేన కార్యత్వకారణత్వావస్థయోరవస్థాతద్వతోశ్చ భేదేऽప్యవస్థావతోర్వస్తునోః కార్యకారణయోర్న భేదః కారణద్రవ్యమేవావస్థాన్తరాపన్నం కార్యమిత్యుక్తం అనేనాసత్కార్యవాదవ్యుదాసస్సూచితః-తమేవోపపాదయతి త్వయి కార్యకారణరూపే త్వయి వికల్పో విభేదః జనైర్వైశేషికాదిభిః-అజ్ఞానకల్పితః బుద్ధిశబ్దాన్తరాదీనామవస్థాభేదేనాప్యుపపత్తేర్వస్తుభేదోऽజ్ఞానకల్పిత ఇతి భావః-యతోऽయం-గుణవ్యతికరః గుణపరిణామాత్మకః ప్రపఞ్చః-నిరుపాధికస్య-ప్రకృతిపురుషాభ్యాం నిష్కృష్టస్వరూపస్య తవ సమ్బన్ధీ-త్వచ్ఛరీరభూతః,తత- స్త్వత్స్వరూపం-శరీరభూతాద్గుణవ్యతికరాద్ద్వయం భిన్నం చేత్యర్థః ॥ ౮ ॥

ఏవమనన్యత్వాన్యత్వే ఉపపాదితే - తదేవం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన వేదాన్తవేద్యస్త్వమేవేతి స్తౌతి - కిం బహునా॥ సత్త్వే వేదా యత్పదమామనన్తి, వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్య,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా నిగమాగమాదిషు సర్వత్ర ధర్మబ్రహ్మాదిశబ్దైర్వ్యవహ్రియమాణస్త్వమేవేత్యాహ ॥ త్వామితి ॥ కేచిద్వేదోత్తరభాగాః-స్త్వాం,బ్రహ్మ-వయన్తి మన్యన్తే-బ్రహ్మేతి బోధ

శ్చేతదపేక్షతయాऽనపేక్షః॥ ౭ ॥ ఏకస్త్వమేవ సదసద్ద్వయమద్వయం చ స్వర్ణం కృతాకృతమివేహ న వస్తుభేదః। అజ్ఞానతస్త్వయి జనైర్విహితో వికల్పో యస్మాద్గుణవ్యతికరో నిరుపాధికస్య॥ ౮ ॥ త్వాం బ్రహ్మ కేచిదవయన్త్యుత ధర్మమేక ఏకే పరం సదసతోః పురుషం పరేశమ్। అన్యేऽవయన్తి నవశక్తియుతం పరం త్వాం కేచిన్మహాపురుషమవ్యయమాత్మతన్త్రమ్ ॥ ౯ ॥ నాహం పరాయురృషయో న మరీచిముఖ్యా జానన్తి యద్విరచితం ఖలు సత్త్వసర్గాః। యన్మాయయా ముషితచేతస ఈశ దైత్యమర్త్యాదయః కిముత శశ్వదభద్రవృత్తాః॥ ౧౦ ॥ స త్వం సమీహితమదః స్థితిజన్మనాశం భూతేహితం చ జగతో భవబన్ధమోక్షౌ । వాయుర్యథా విశతి ఖం చ చరాచరాఖ్యం సర్వం తదా

యన్తి, కేచిద్వేదా న్తినో - బ్రహ్మేతి వ్యవహరన్తీతి వాऽర్థః-ఏకే మీమాంసకాః-ధర్మ-మవయన్తి యద్యప్యపూర్వాఖ్యం క్రియాజన్యం తే ధర్మం మన్యన్తే, తథాऽపి"ఫలమత ఉపపత్తే,, రితి శారీరకన్యాయేనాపూర్వస్యాపి భగవత్ప్రసాదరూపత్వమకామేనాపి తైరవశ్యం వాచ్యమితి యాగాది శ్రేయాయా భగవదారాధనరూపత్వేన తత్ప్రతిపాదకస్య వేదపూర్వభాగస్యారాధ్యేऽలౌకికశ్రేయస్సాధనే సిద్ధధర్మరూపే తస్మిన్నేవ పర్యవసానాత్తత్రాపి తాత్పర్యవృత్త్యా భగవానేవ ప్రతిపాద్యత ఇత్యభిప్రాయేణ ధర్మమేకేऽవయన్తీత్యుక్తం -తథా చోక్తం-యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః॥ తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమితి ,ఏకే సేశ్వరసాంఖ్యాః-యోగికాశ్చ-తత్ర వేదాన్తవిరుద్ధాంశత్యాగేనేతరద్గ్రాహ్యం-నిరీశ్వరసాంఖ్యస్మృతిస్తు నిర్మూలైవేతి భావః-సదసతోః ప్రకృతిపురుషయోః-పరం విలక్షణం- పరేశశబ్దవాచ్య- మవయన్తి,అన్యే, కేచిత్పాఞ్చరాత్రాస్తు నవశక్తియుతం "విమలోత్కర్షిణీ జ్ఞానా క్రియా యోగా తతః పరమ్ ప్రహ్వీ సత్యా తథేశానాऽనుగ్రహా నవశక్తయ,,ఇత్యుక్త నవశక్తియుతం-పరం నిస్సమాభ్యధికం-అవ్యయం నిర్వికారం-స్వతన్త్రం-మహాపురుష-మవయన్తి ॥ ౯ ॥

నకార్త్స్న్యేన తద్గుణాన్ స్తోతుం వయం ప్రభవామః- యత్ త్వయా సృష్టం విశ్వమేవ తత్త్వతో న జానీమ ఇత్యాహ ॥ నేతి ॥ అహం రుద్రః-పరాయుః బ్రహ్మా-మరీచ్యాదయః-ఋషయః-ఏతే వయం-సత్త్వసర్గా జగత్సమూహాః-యస్య తవ - మాయయా- సఙ్కుచితజ్ఞానాః-య-త్త్వయా విరచితం - విశ్వమేవ-తత్త్వతో-న జానీమః కింపునస్తవ స్వత్స్వరూపగుణాదికం-అస్మదాదయ ఏవ-న జానన్తి - కింపున-శ్శశ్వత్సదా-అభద్రవృత్తాః జ్ఞానసఙ్కోచకామక్రోధకర్మపరాయణా దైత్యమర్త్యాదయో -న జానన్తీతి ॥ ౧౦ ॥ త్వమేక ఏవాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాహ॥ స త్వమితి॥ స త్వము క్తవిధస్త్వం,సర్వం-తదాత్మకతయా సర్వాన్తరాత్మకతయా-వ్యాప్యేతి శేషః అవరుద్ధై జానాసి-కథంభూతః-అవగమః జ్ఞానస్వరూపః -సర్వాత్మకతయా శాస్తా ఇత్యవగమ్యోవా-కిం తత్సర్వం,సమీహితం స్వకృతం అదోऽమువ్య జగతః,స్థితిసృష్టినాశానాం సమాహారః , తత్-భూతానామీహితం చ- జగతో భవరూపం బన్ధం-మోక్షం చేత్యేతత్సర్వం-అవధత్సే ఇతి పాఠాన్తరం , తదా అన్తరాత్మతయా

యా అవగమః-అవగచ్ఛతీత్యవగమః-కర్తరి పచాద్యజ్ త్వం,జానన్ అవతారైర్లీలారసమనుభవసీత్యర్థః-వ్యాప్తాదృష్టాన్తః,చరాచరాత్మకం వస్తు,వాయుః,ఖమాకాశంచ-యథా ఆవిశతి-తద్వదితి ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ ఏవం ప్రతిపూజ్య ప్రస్తుతం విజ్ఞాపయతి॥ అవతారా ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ గుణైస్సర్వజ్ఞత్వసర్వాన్తరాత్మత్వాదిభిః కల్యాణగుణైః-రమమాణస్య లీలారసమనుభవత,స్తవావతారా వరాహాదయో,బహవో, మయా-దృష్టాః-యోషిద్రూపం తు న దృష్టం-సోఽహం దృష్టబహుభవదవతారోఽహం-మధునా,యత్త్వయా-ధృతం-యోషిద్వపు-స్తద్ద్రష్టు-మిచ్ఛామి ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ యేన యోషిద్వపుషా, దైత్యాః,సమ్మోహితాః సురాస్త్వ,మృతం-పాయితా-స్తద్యోషిద్వపు-ర్ద్రష్టు-మిచ్ఛవో,వయ,మాగతా,స్తద్దర్శనే-ఽస్మాక-మధికం,కౌతూహలం వర్తతే ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ ఏవమిత్థం,శూలపాణినా రుద్రేణ-అభ్యర్థితో భగవా-న్స్వావగమ్భీరం కేనచిదభిప్రాయేణ గమ్భీరం యథా తథా ప్రహస్య రుద్రం,ప్రత్యభాషత ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ తదేవాహ॥ కౌతూహలాయేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ పీయూషభాజనే అమృతకలశే గతే దైత్యైరపహృతే సతి, సురకార్యాణి,యోషిద్వేషేణ భవిష్యన్తీతి పశ్యతా ఆలోచయతా- మయా-దైత్యానాం-కౌతూహలాయ,యో,యోషిద్వేష-ఉపాత్త-స్త-త్తేదిదృక్షో-రహం,దర్శయిష్యామీత్యన్వయః-పశ్యతేత్యస్యాయం భావః అవశ్యం తావదున్మత్తా దైత్యాన్వఞ్చయిత్వా దేవేభ్యోఽమృతం దేయం-న చేదం వైషమ్యం రూపాన్తరేణ కర్తుముచితమతో వఞ్చనమోహనాదిసారం కామినీరూపం మయా ధృతమితి - కథంభూతం యోషిద్వపుః-కామినాం బహుమన్తవ్యం కాముకైర్బహుమాననీయం - సఙ్కల్పప్రభవః కామ-స్తస్య,ఉదయో-యస్మా,త్తాదృశమ్ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ఇత్థముక్త్వాఽన్తర్హితో భగ

త్మకతయాఽవగమోఽనుభుఙ్క్తే॥౧౧॥ అవతారా మయా దృష్టా రమమాణస్య తే గుణైః। సోఽహం తద్ద్రష్టుమిచ్ఛామి యత్తే యోషిద్వపుర్ధృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ యేన సంమోహితా దైత్యాః పాయితాశ్చామృతం సురాః। తం దిదృక్షవ ఆయాతాః పరం కౌతూహలం హి నః॥౧౩॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవమభ్యర్థితో విష్ణుర్భగవాఞ్ఛూలపాణినా। ప్రహస్య భావగమ్భీరం గిరిశం ప్రత్యభాషత॥ ౧౪ ॥ శ్రీహరిరువాచ॥ కౌతూహలాయ దైత్యానాం యోషిద్వేషో మయా ధృతః। పశ్యతా సురకార్యాణి గతే పీయూషభాజనే॥ ౧౫ ॥ తత్తేఽహం దర్శయిష్యామి దిదృక్షోః సురసత్తమ। కామినాం బహుమన్తవ్యం సఙ్కల్పప్రభవోదయమ్॥౧౬॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఇతి బ్రువాణో భగవాంస్తత్రైవాన్తరధీయత। సర్వతశ్చారయంశ్చక్షుర్భవ ఆస్తే సహోమయా॥ ౧౭ ॥ తతో దదర్శోపవనే వరస్త్రియం విచిత్రపుష్పారుణపల్లవద్రుమే। విక్రీడతీం కన్దుకలీలయా లసద్దుకూలపర్యస్తనితమ్బమేఖలామ్ ॥ ౧౮ ॥ ఆవర్తనోద్వర్తనకమ్పితస్తనప్రకృష్టహారోరుభరైః పదే పదే। ప్రభజ్యమానామివ మధ్యతశ్చలత్పదప్రవాళం నయతీం తతస్తతః॥ ౧౯ ॥ దిక్షూద్భ్రమత్కన్దుకచాపలైర్భృశం ప్రోద్విగ్నతారాయతలోలలోచనామ్। స్వకర్ణవిభ్రాజితకుణ్డలోల్లసత్కపోలనీలాలకమణ్డితాననామ్॥ ౨౦ ॥ శ్లథద్దుకూలం కబరీం చ విచ్యుతాం సన్నహ్యతీం వామకరేణ వ

వాన్యోషితం స్వనిర్మితాం కాంచిద్దర్శయామాసేత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థ-మభిదధానో-భగవాన్-తత్రైవా-న్తర్హితో-ఽభూ-ద్భవ-రుద్రస్తూ-మయా భవాన్యా సహ-సర్వతః పరితశ్చక్షుః ప్రసారయన్ పరితః పశ్య-న్నాస్తే ఆసాంచక్రే ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ తత-స్తత్ర-విచిత్రాణి పుష్పాణి - అరుణాః పల్లవాశ్చ - యేషాం తే-ద్రుమా,యస్మిం-స్తస్మిన్నుపవనే - వరస్త్రియం శ్రేష్ఠాం స్త్రియం,దదర్శ భవ ఇత్యనుషఙ్గః-భగవన్నిర్మితా కాచిదియం స్త్రీ న తు స్వయం పురుషోత్తమ ఏవ స్త్రీరూపం పరిజగ్రాహేతి విజ్ఞాయతే। ప్రాద్రవత్సా పృథుశ్రోణీ మాయా దేవవినిర్మితా,,ఆత్మానం దేవమాయయా ‹‹ జడీకృతం,, యన్నైదుస్తరయా స్వైరం మోహితోఽస్య జగ్మాయయే ‹‹ త్యనన్తరోక్తిభిస్తథావగమాత్ , కథంభూతాం వరస్త్రియం , కన్దుకలీలయా కన్దుకస్య క్రీడయా-విక్రీడతీం సాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - కన్దుకక్రీడాం కుర్వతీమిత్యర్థః-యద్వా కన్దుకలీలయేతి హేత్వర్థే తృతీయా - కన్దుకక్రీడాజన్యరసానుభవార్థం కన్దుకక్రీడాం కుర్వతీమిత్యర్థః లసద్దుకూలేన-పర్యస్తే పరివీతే-నితమ్బే-మేఖలా-యస్యాస్తామ్ ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ ఉత్పతత్కన్దుకలీలావశేన , యే-ఆవర్తనోద్వర్తనే నమనోన్నమనే తాభ్యాం-కమ్పితయోః,స్తనయోః- ప్రకృష్టహారాణాం చోరుభరైః,ప్రతిపదం,మధ్యే,ప్రభజ్యమానామివస్థితాం చలత్పదం ప్రవాళమివ పదప్రవాళం తత్,దితస్తతః,నయన్తీమ్ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ దిక్షూ,ద్భ్రమతః,కన్దుకస్య , చాపలైః చాఞ్చల్యైః,భృశం,ప్రోద్విగ్నే - తారకే సినికే, యయోస్తే,ఆయతే,లోచనే-యస్యాస్తాం స్వకర్ణాభ్యాం,విభ్రాజితే కుణ్డలే - తాభ్యా , ముల్లసన్తౌ,కపోలౌ-తాభ్యాంచ - నీలాలకైశ్చ , మణ్డిత,మాననం , యస్యాః ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ శ్లథద్విచ్యుతం,దుకూలం,విచ్యుతాం కబరీం ధమ్మిల్లం చ,వల్గునా సున్దరేణ, వామహస్తేన , సన్నహ్యతీం బధ్నతీం అన్యతరేణ దక్షిణకరేణ, కన్దుకం , వినిఘ్నన్తీం, ఆత్మనః స్వసంబన్ధిన్యా - మాయయా కపటవృత్త్యా , జగద్విమోహయ

స్త్రీమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తాం-వీక్ష్య, దేవో రుద్రః-ఆత్మానమ్, అన్తికస్థితామ్, ఉమామ్-స్వగణాంశ్చ, న వేద-కథంభూత ఇతి, యా, కన్దుకలీలా-తయా-ఈషద్వ్రీడా-తయా అస్ఫుటం-స్మితం, తేన సహ, విసృష్టో యః కటాక్షః-స్తైర్మనో ముష్టో వశీకృతః-అత ఏవ-స్వయం యత్, స్త్రియాః ప్రేక్షణం, తయా చ ప్రతిసమీక్షణం, తాభ్యాం, విహ్వల-ఆత్మా మనో, యస్య, తథాభూతః ॥ ౨౨ ॥ ❁ సః-క్రీడ్యమానః-కన్దుకో, యదా, తస్యాః-కరాగ్రాద్విదూరం గతః, తదా, తం కన్దుకమనువ్రజన్త్యాః-స్త్రియాః, లఘు సూక్ష్మం వాసః, ససూత్రం కాఞ్చీసహితం-మారుతో, దేవస్య రుద్రస్య-పశ్యతస్సతః-అహరత్కిల ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవమేవంభూతాం మారుతేనాపహృతవాససం నగ్నామితి యావత్-రుచిరస్సున్దరః-అపాఙ్గో-యస్యాః-దర్శనీయామతిసున్దరీత్వాదితి భావః-మనోరమాం మనోజ్ఞాం, తాం-దృష్ట్వా, రుద్రః-తస్యాం-విలజ్జత్యాం లజ్జయా కుఞ్చితకటాక్షైరాత్మానం నిరీక్షమాణాయాం, మనః, చక్రే కిల ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తయా-అపహృతవివేకః-అత ఏవ-తయా-కృతజిత్త్వాదితః, స్మరః కామః-తేన-విహ్వలః-అత ఏవ-గతహ్రీః-"ఆర్యస్య కామాతురాణాం న భయం న లజ్జే"తి న్యాయాత్-ఏవంభూతో-రుద్రః-భవాన్యాః-పశ్యన్త్యాస్సత్యా అపి-తత్పదం-తస్యాస్సమీపం-యయౌ-గతః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తం-మాయాన్తం-రుద్రం-విలోక్య-సా స్త్రీ-వివస్త్రా-అత ఏవ-భృశం-వ్రీడితా-అత ఏవ వృక్షేషు-నిలీయమానా తిరోభవన్తీ హసన్తీ-నాన్వతిష్ఠత క్వచిత్ స్థిరం నతస్థౌ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తాం-నసుతిష్ఠన్తీం, భగవాన్భవో-ఽన్వగచ్ఛత్-కథంభూతః-ప్రమథితాని-క్షోభితానీన్ద్రియాణి-యస్య-కామవశ్యతాం ప్రాప్తః

ల్గునా । వినిఘ్నతీం చాన్యతమేన కన్దుకం విమోహయన్తీం జగదాత్మమాయయా ॥ ౨౧ ॥ తాం వీక్ష్య దేవ ఇతి కన్దుకలీలయేషద్వ్రీడాస్ఫుటస్మితవిసృష్టకటాక్షముష్టః । స్త్రీప్రేక్షణప్రతిసమీక్షణవిహ్వలాత్మా నాత్మానమన్తిక ఉమాం స్వగణాంశ్చ వేద ॥ ౨౨ ॥ తస్యాః కరాగ్రాత్స తు కన్దుకో యదా గతో విదూరం తమనువ్రజన్త్యాః । వాసస్ససూత్రం లఘు మారుతోఽహరద్భవస్య దేవస్య కిలానుపశ్యతః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం తాం రుచిరాపాఙ్గీం దర్శనీయాం మనోరమామ్ । దృష్ట్వా తస్యాం మనశ్చక్రే విలజ్జన్త్యాం భవః కిల ॥ ౨౪ ॥ తయాఽపహృతవిజ్ఞానస్తత్కృతస్మరవిహ్వలః । భవాన్యా అపి పశ్యన్త్యా గతహ్రీస్తత్పదం యయౌ ॥ ౨౫ ॥ సా తమాయాన్తమాలోక్య వివస్త్రా వ్రీడితా భృశమ్ । నిలీయమానా వృక్షేషు హసన్తీ నాన్వతిష్ఠత ॥ ౨౬ ॥ తామన్వగచ్ఛద్భగవాన్భవః ప్రమథితేన్ద్రియః । కామస్య చ వశం నీతః కరేణుమివ యూథపః ॥ ౨౭ ॥ సోఽనువ్రజ్యాతివేగేన గృహీత్వాఽనిచ్ఛతీం స్త్రియమ్ । కేశబన్ధ ఉపానీయ బాహుభ్యాం పరిషస్వజే ॥ ౨౮ ॥ సోపగూఢా భగవతా కరిణా కరిణీ యథా । ఇతస్తతః ప్రసర్పన్తీ విప్రకీర్ణశిరోరుహా ॥ ౨౯ ॥ ఆత్మానం మోచయిత్వాఽఙ్గ సురర్షభభుజాన్తరాత్ । ప్రాద్రవత్సా పృథుశ్రోణీ మాయా దేవవినిర్మితా ॥ ౩౦ ॥ తస్యాసౌ పదవీం రుద్రో విష్ణోరద్భుతకర్మణః । ప్రత్యపద్యత కామేన వైరిణేవ వినిర్జితః ॥ ౩౧ ॥ తస్యానుధావతో రేతశ్చస్కన్దామోఘరేతసః । శుష్మిణో యూథపస్యేవ వాశితామనుధావతః ॥ ౩౨ ॥ యత్ర యత్రాపతన్మహ్యాం రేతస్తస్య మహాత్మనః । తాని రౌప్యస్య హేమ్నశ్చ క్షేత్రాణ్యాసన్మహీపతే ॥ ౩౩ ॥ సరిత్సరస్సు శైలేషు వనేషూపవనేషు చ । యత్ర క్వ చాసన్నృషయస్తత్ర సన్నిహితో హరః ॥ ౩౪ ॥ స్కన్నే రేతసి సోఽపశ్యదాత్మానం దేవమాయయా । జడీకృతం నృపశ్రేష్ఠ సన్న్యవర్తత కశ్మలాత్ ॥ ౩౫ ॥ అథావగతమాహాత్మ్య ఆత్మనోజ

యథా-యూథపో గజః-కరేణుమిభీమనుగచ్ఛతి తద్వత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సోఽనుగతో-రుద్రః-అతివేగేన-సమీపమేత్య-అనిచ్ఛన్తీమపి-స్త్రియం-కేశబన్ధే-గృహీత్వా ఆత్మసమీపం ప్రాపయ్య-బాహుభ్యామాలిఙ్గితవాన్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యథా-కరిణా గజేన-కరిణీ-తథా-భగవతా రుద్రేణోపగూఢా పరిష్వక్తా, విప్రకీర్ణాశ్శిరోరుహాః కేశాః-యస్యాస్సా-ఇతస్తతః-ప్రసర్పన్తీ సురర్షభస్య రుద్రస్య-భుజయోరన్తరాన్మధ్యాత్-ఆత్మానం-బలాన్మోచయిత్వా-అఙ్గ హే రాజన్-దేవేన భగవతా-వినిర్మితా-సా పృథుశ్రోణీ-మాయా మోహినీ భగవన్మాయానిర్మితా వా, సా, యోషిత్-ప్రాద్రవత్-ప్రాధావత్ ❁ ॥ ౨౯ । ౩౦ ॥ ❁ వైరిణా కామేన-వినిర్జిత ఇవ-అసౌ-రుద్రః-తస్యాః-అద్భుతకర్మణః-విష్ణోర్విష్ణునిర్మితాయా యోషితః-పదవీం-ప్రత్యపద్యత అన్వగచ్ఛత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ శుష్మిణః మత్తస్య-యూథపస్య గజస్య-వాశితాం పుష్పవతీం గజీమనుధావత ఇవ-తస్య-తామనుధావతోఽమోఘరేతసో-రుద్రస్య-రేతశ్చస్కన్ద అక్షరత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అమోఘరేతస్త్వమేవాహ-యత్ర తత్రేతి ॥ మహ్యాం యత్ర యత్ర స్థలే-మహాత్మనః-తస్య రుద్రస్య-రేతః-అపతత్-తాని స్థలాని-హే మహీపతే రౌప్యస్య రజతస్య-సువర్ణస్య చ-క్షేత్రాణ్యాసన్ బభూవుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కిం చ యత్ర క్వ చ యత్ర సరిదాదిషు-ఋషయో వసన్-తత్ర-రుద్రస్సన్నిహితో బభూవ-తత్ర తదుపాసకా ఋషయశ్చాసన్ అవాత్సుః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవం రేతసి స్కన్నే సతి-దేవమాయయా యోషితా-జడీకృతమాత్మానం రుద్రోఽపశ్యత్-తతో-హే నరశ్రేష్ఠ, కశ్మలాత్కామాత్, సన్న్యవర్తత ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అథానన్తరమపరిజ్ఞేయం పరితో

జ్ఞాతుమశక్యం,వీర్యం చేష్టితం-యస్య తస్య-జగదాత్మనః పరమాత్మనః- యత్-మాహాత్మ్యం , తదవగతం,యేన,సతథాభూతో.రుద్ర- స్త్వమహా తద్ధి-యోషిదూపం తచ్చేష్టితంచ.మహా.దద్భుతం.అదృష్టాశ్రుతపూర్వం-మే నైఆమస్యేత ❁ ॥ ౩౬॥ ❁ భగవా-న్మధుసూదనః - స్వాం తిరోధాపితాం,పౌరుషీంతనుం- బిభ్రత్ ఆవిర్భావయన్, స్వయమావిర్భూత ఇత్యర్థః-అవిక్లబం ధృష్టం-నిర్లజ్జంచ.తంరుద్ర,మాలక్ష్య నితరాం.ప్రీతః-జగాద ❁ ॥ ౩౭॥ ❁ తదేవాహ॥దిష్ట్యేత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ హేవిబుధశ్రేష్ఠ త్వం - స్వాం - నిష్ఠాంప్రకృతింకామవికారరాహిత్యం , దైవా-దాత్మనా స్వేనైవా-స్థితఃస్థితఃలబ్ధవాన్ - మన్మాయయాయాదురత్యయత్వాదితిభావః-తదేవాహ-అజ్గ హే రుద్ర-యత్ యస్మాత్,త్వం,మేమమ,మాయయా, దుస్తరయా,స్వైరంయథేచ్ఛం నితరామిత్యర్థః-మోహితోఽసి,ఏవం మోహితస్యస్వనిష్ఠాలాభో దైవాత్సంపన్న ఇతిభావః ❁ ॥ ౩౮॥ ❁ దుస్తరత్వ మేవాహ॥త్వాంవినా,కోను,పుమాన్,మమ, మాయాం,విషక్తఆసక్తః,విషయాసక్తోఽతితరేత్ , విషక్తఇత్యనేనజితేన్ద్రియస్తుమత్ప్రపన్నోఽతితరేదేవేతిసూచితం.కథంభూతాం,అకృతాత్మభిరజితేన్ద్రియైర్దుస్తరాన్ - తాంస్తాన్ భావాన్ కామక్రోధాదీన్-విసృజన్తీం ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఏవంస్వమాయయా దుస్తరత్వ-మభిధాయ తాం పశ్యతయా తస్యాఽనభిభవమనుగృహ్ణాతి సేయమితి - సేయముక్తవిధాత్రిగుణాత్మికా - కాలేనకాలశరీరకేణమయా - సృష్ట్యాద్యుచితకాలేన- భాగశోరజఆద్యంశేన సమేతావ్యాప్తామాయా-త్వాం,నాభిభవిష్యతి-మోహితంనకరిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏవమిత్థం-హే రాజన్ - భగవతా శ్రీవత్సాఙ్కేన-సత్కృతోఽనుగృహీతో రుద్ర - స్తంశ్రీవత్సాఙ్కం, మామన్త్ర్యానుజ్ఞాప్య - తేనానుజ్ఞాత- స్తం,పరిక్రమ్య

గదాత్మనః। అపరిజ్ఞేయవీర్యస్య న మే నైతదిహాద్భుతమ్॥ ౩౬ ॥తమవిక్లబమవ్రీళమాలక్ష్య మధుసూదనః। ఉవాచ పరమప్రీతో బిభ్రత్స్వాం పౌరుషీం తనుమ్॥౩౭॥ శ్రీభగవానువాచ॥దిష్ట్యా త్వం విబుధశ్రేష్ఠ స్వాం నిష్ఠామాత్మనాస్థితః। యన్మే స్త్రీరూపయా స్వైరం మోహితోఽప్యఙ్గ మాయయా ॥ ౩౮ ॥ కో ను మేఽతితరేన్మాయాం విషక్తస్త్వదృతే పుమాన్। తాంస్తాన్విసృజతీం భావాన్దుస్తరానకృతాత్మభిః॥ ౩౯ ॥సేయం గుణమయీ మాయా న త్వామభిభవిష్యతి। మయా సమేతా కాలేన కాలరూపేణ భాగశః॥ ౪౦ ॥శ్రీశుక ఉవాచ।ఏవం భగవతా రాజన్ శ్రీవత్సాఙ్కేన సత్కృతః । ఆమన్త్ర్య తం పరిక్రమ్య సగణస్స్వాలయం యయౌ॥ ౪౧ ॥ స్వాత్మాంశభూతాం తాం మాయాం భవానీం భగవాన్భవః । శంసతామృషిముఖ్యానాం ప్రీత్యాచష్టాథ భారత॥ ౪౨ ॥శ్రీరుద్ర ఉవాచ ॥ అపి వ్యపశ్యస్త్వమజస్య మాయాం పరస్య పుంసః పరదేవతాయాః। అహం కలానామృషభోఽపి ముహ్యే యయాఽవశోఽన్యే కిముతాస్వతన్త్రాః॥ ౪౩ ॥యం మామపృచ్ఛస్త్వముపేత్య యోగాత్సమాసహస్రాన్త ఉపారతం వై । స ఏష సాక్షాత్పురుషః పురాణో న యత్ర కాలో విశతే న యచ్చ వేద॥౪౪॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ఇతి తేఽభిహితస్తాత విక్రమశ్శార్ఙ్గధన్వనః । సిన్ధోర్నిర్మథనే యేన ధృతః పృష్ఠే మహాచలః॥ ౪౫ ॥ ఏతన్ముహుః కీర్తయతోఽను

ప్రణమ్య చ,సగణః సప్రమథాదిగణః-స్వాలయం కైలాసాద్రిం జగామ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అథానన్తరం, హే భారత ఋషిముఖ్యానాం, శ్రుణ్వతాం సతాం - భగవా-న్భవ-ఆత్మనో ఽంశభూతాం శరీరార్ధభూతాం - తాం భవానీం ప్రత్యాచష్ట ఉవాచ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥అపీతిద్వాభ్యాం॥పరదేవతాయాః- అజస్య కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితస్య పరమపురుషస్య-మాయాం - త్వం.అప్యపశ్యః మాయామాహాత్మ్యమపశ్యః కిమిత్యర్థః-తదేవదర్శయతి కలానాంవిద్యానాం ఋషభోఽధిపతిః అవశః-పారవశ్యరహితోఽప్యహం - యయా మాయయా-ముహ్యే మోహితవానస్మి -కింపున-రస్వతన్త్రాః మర్త్యాదైత్యాదయో ముహ్యన్తీతి ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ సమాసహస్రాన్తే అనేకసంవత్సరసహస్రపర్యన్తం - తపస్తప్త్వా,తదన్తే,యోగాత్తస్మా, యోగా.దుపారతంనివృత్తం - మాం.త్వం - య-దపృచ్ఛః త్వదుపాస్యం వస్తుకిమితిపృష్టవత్యసి - స - మయా-ఉపాసిత-స్సాక్షా-దేషఏవపురాణః పురుషః-యత్రయస్మిన్పురాణే పురుషే-కాలో-నవిశతి- యం కాలోనకలయతి - కాలాపరిచ్ఛిన్న ఇత్యర్థః, యశ్చకాలాదికం సర్వం వస్తుజాతం యుగపత్సాక్షాద్వేద సర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ అష్టాధ్యాయ్యర్థం నిగమయతి॥ఇతీతి॥ హే తాత రాజన్-ఇతీత్థం శార్ఙ్గధన్వనోఽజితస్య-విక్రమ స్తేతుభ్యం - మయా - అభిహితః- కోఽసౌ-యేనాజితేన కూర్మరూపిణా సిన్ధోః క్షీరోదధే- ర్నిర్మథనే కర్మణి - మహాచలో మన్దరః పృష్ఠే-ధృతః-ఏతదష్టాధ్యాయ్యాః కీర్తనాదిఫలమాహ॥ఏతదితి॥ఏతత్సిన్ధోర్నిర్మథనాదికం.పునఃపునః.కీర్తయతః కథయతః-శృణ్వతశ్చ - సముద్యమః యత్నః- క్వచిదపిదేశే,జాతుకదాచిదపికాలే నరిష్యతే,నిష్ఫలో న భవిష్యతీత్యర్థః-కుతః-యత్ యస్మాత్-ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో - గుణానా,మనువర్ణనం సమస్తానాం , సంసారశ్రమాణాం త్రయాణామాధ్యాత్మికాదీనాం తాపానా,మపహన్తృ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ భక్తపక్షపా-

తంస్మరన్నమస్కరోతి మదోమదవం-తత్రజాతంమద్యం సిన్ధోర్మథనేజాత-మమృతం-యః - కపటయువతివేష-స్సురారీన్దై త్యాన్మోహయన్-ప్రపన్నా నమరశ్రేష్ఠా-నాశయదపాయయత్-త. మసతామజితేన్ద్రియాణా - మవిషయోఽగమ్యః-అఙ్ఘ్రి ర్యస్యతం-భావేనభక్త్యా-గమ్య-ముపసృతానా - మాత్మాన-మనువర్తమానానాంకామానిష్టార్థా - న్పూరయతీతితథా తం-నతోఽస్మి - కర్తరిక్తేనమస్కృతవానస్మి ॥ ౪౬ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః ********************

తదేవంషష్ఠం జాక్షుషంమన్వన్తరంసచరితాన్ జితావతారంనిరూప్యాథసప్తమాదిమన్వన్తరాణ్యాహమనిర్వ్యాపద ధ్యాయసమాప్తి ॥ మనురితి ॥ అధునావిద్యమానస్సప్తమోమనుర్వివస్వతఃపుత్రఃశ్రాద్ధదేవఇతిప్రసిద్ధః తస్యశ్రాద్ధదేవస్యాపత్యానిపుత్రాన్-స్కన్ధయతో-మమ త్తః,శృణు ॥ ౧ ॥ హేపరన్తప,ఇక్ష్వాక్వాదయశ్చ తే-దశ-వైవస్వతస్యమనోః-పుత్రాః ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ దేవానాహ॥ఆదిత్యాఇతి॥ఆదిత్యాదయోదేవాఇత్యన్వయః॥ఇన్ద్రమాహ ॥ హేరాజన్-తేషాం దేవానామధిపతిరిన్ద్రః-పురన్దరాఖ్యః ॥ ౪ ॥ సప్తఋషీనాహ॥కశ్యపఇతి॥౫॥ అవతారమాహ॥అత్రాపీతి॥అత్రాపిసప్తమేమన్వన్తరే-కశ్యపాత్పితు రదితేర్మాతుశ్చ-భగవజ్జన్మా - భూత్-భగవానవతతారేత్యర్థః , సచవిష్ణురుపేన్ద్రాఖ్యో-వామనరూపంధరతీతితథా - ఆదిత్యానాంవివస్వానర్యమాపూషేత్యాదీనాంషష్ఠస్కన్ధోక్తానాంమధ్యే-అవరంజఘన్య యస్యసః , ఆది

శృణ్వాఖో నరిష్య తేజాతుసముద్య మఃక్వచిత్ । యదుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనంసమస్తసంసారపరిశ్రమాపహమ్ ॥ ౪౬ ॥ అసదవిషయమఙ్ఘ్రింభావగమ్యంప్రపన్నానమృతమమరవర్యానాశయత్సిన్ధుమథ్యమ్ । కపటయువతివేషోమోహయన్యస్సురారీంస్తమహముపసృతానాంకామపూరంనతోఽస్మి ॥ ౪౭ ॥ ************** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుకఉవాచ॥మనుర్వివస్వతఃపుత్రశ్శ్రాద్ధదేవఇతిశ్రుతః॥సప్తమోవర్తమానోయస్తదపత్యానిమేశృణు ॥ ౧ ॥ ఇక్ష్వాకుర్నభగశ్చైవధృష్టశ్శర్యాతిరేవచ । నరిష్యన్తోఽథనాభాగస్సప్తమోదిష్టఉచ్యతే ॥ ౨ ॥ కరూషకః పృషధ్రశ్చదశమోవసుమాన్స్మృతః । మనోర్వైవస్వతస్యైతేదశపుత్రాఃపరన్తప ॥ ౩ ॥ ఆదిత్యావసవోరుద్రావిశ్వేదేవామరుద్గణాః । అశ్వినావృభవోరాజన్నిన్ద్రస్తేషాంపురన్దరః ॥ ౪ ॥ కశ్యపోఽత్రిర్వసిష్ఠశ్చవిశ్వామిత్రోఽథగౌతమః । జమదగ్నిర్భరద్వాజఇతిసప్తర్షయస్స్మృతాః ॥ ౫ ॥ అత్రాపిభగవజ్జన్మకశ్యపాదదితేరభూత్ ।ఆదిత్యానామవరజోవిష్ణుర్వామనరూపధృత్ ॥ ౬ ॥సంక్షేపతోమయోక్తానిసప్తమన్వన్తరాణితే । భవిష్యాణ్యథవక్ష్యామివిష్ణోశ్శక్త్యన్వితానిచ ॥ ౭ ॥ వివస్వతశ్చద్వేజాయేవిశ్వకర్మసుతేఉభే । సంజ్ఞాచ్ఛాయాచరాజేన్ద్రయేప్రాగభిహితేతవ ॥ ౮ ॥తృతీయాంబడబామేకేతాసుసంజ్ఞాసుతాస్త్రయః । యమోయమీశ్రాద్ధదేవశ్ఛాయాయాశ్చసుతాఞ్శృణు॥ ౯ ॥సావర్ణిస్తపతీకన్యాభార్యాసంవరణస్యయా । శనైశ్చరస్తృతీయోఽభూదశ్వినౌబడబాత్మజౌ ॥ ౧౦ ॥అష్టమేఽన్తరఆయాతేసావర్ణిర్భవితామనుః । నిర్మోకవిరజస్కాద్యాస్సా

ర్వ్యానాంకసీయానిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ఏవంవర్తమానంసప్తమంమన్వన్తరముక్తం ॥షడతీతాన్యుక్తాని॥అథభవిష్యాణ్యష్టమాదిమన్వన్తరాణివివక్షురుక్తాన్యనువదతి ॥ సంక్షేపతఇతి ॥ ఏవంసప్తమన్వన్తరాణి-సంక్షేపత-స్తుభ్యం -మయోక్తానీతి-అథభవిష్యాణివక్తుంప్రతిజానీతేభవిష్యాణీతి-విష్ణోః-శక్తిభిరంశైరవతారైరితి - యావత్-అన్వితాని - భవిష్యాణి-మన్వన్తరాణ్యష్టమాదీని,వక్ష్యామివిష్ణోశ్శక్త్యన్వితానీత్యనేనతేషామవశ్యశ్రోతవ్యత్వం సూచ్యతే ॥ ౭ ॥ అష్టమంమన్వన్తరంవక్తుం తావత్తదుపోద్ఘాతరూపాంకథామాహ॥ వివస్వతఇత్యాదిభిస్త్రిభిః-విశ్వకర్మణఃప్రజాపతేః - దుహితరౌ-ఉభేసంజ్ఞాచ్ఛాయానామ్న్యౌ-వివస్వతో-ద్వేభార్యే-హేరాజేన్ద్రయే-సంజ్ఞాచ్ఛాయే-తవతుభ్యం - మయా-ప్రాక్షష్ఠస్కన్ధే, అభిహితేఉక్తే ॥ ౮ ॥ బడబాఖ్యాం-వివస్వత-స్తృతీయాం-భార్యా-మేకే-ఆహుఃమమతునైవబడబేతిమతం । తదుక్తంషష్ఠే ‹ స్సైవభూత్వాఽథబడబానాసత్యౌసుషువేభువీ,, ఇ-తో-సాంతిస్రృణాంభార్యాణాంమధ్యేసంజ్ఞాయాస్సుతాస్త్రయః - సుతౌచసుతేచసుతాః ‹ పుమాన్స్త్రియే ,, త్యేకశేషః,ఏకసుతా-ద్వౌసుతావిత్యర్థః॥తానేవాహ॥యమశ్చ,యమీచయమునానదీచ-శ్రాద్ధదేవశ్చేతి-త్రయ-స్సుతాఇత్యర్థః-అథచ్ఛాయాయా-స్సుతాఞ్శృణు-అత్రాపిపూర్వవదేకశేషనిర్దేశః ॥ ౯ ॥ తానేవాహ-సావర్ణిస్సుతః,తపత్యాఖ్యాకన్యాసుతా-యా,తపతీ-స్సంవరణస్య, భార్యాకథితా-శనైశ్చరః-స్తృతీయః- సావర్ణిశనైశ్చరౌద్వౌసుతౌ-తపతిరేకాసుతేత్యర్థః-అశ్వినౌతుబడబాయా-స్సుతౌ ॥ ౧౦ ॥ అథాష్టమమన్వన్తరషట్కమాహ॥అష్టమఇత్యాదినా॥తత్రవమోదతుసావర్ణిరిత్యత్రప్రాక్తనేనగ్రన్థేన ॥ అష్టమేమన్వన్తరే- ఆయాతేసతి సావర్ణిర్వైవస్వతఏవపుత్రో-మను-ర్భ

వితా భవిష్యతి॥ సిరోష్మేహాదయ-స్సావర్ణేర్మనోః - పుత్రా-భవితారః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్ర మన్వన్తరే సుతప ఆద్యాఖ్యా-దేవగణాః-తేషాం దేవగణానాం-అధిప-ఇన్ద్రో విరోచనసుతో -బలి-ర్దైత్యో-భవిష్యతి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తం విశినష్టి దత్త్వేతి ద్వాభ్యాం-యో బలిః-పదత్రయం-యాచమానాయ-విష్ణవే వామనాయ-మాం పృథ్వీం దత్త్వా, విష్ణోః , ప్రసాదాత్, రాద్ధం లబ్ధ-మిన్ద్రపదం హిత్వా అనుభవపూర్వకం హిత్వేత్యర్థః-తత- స్సిద్ధిం ముక్తి , మవాప్స్యతి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యోఽసౌ బలి,ర్భగవతా-బద్ధః, పునః ప్రీతేన- తేనైవ భగవతా-సుతలే-స్వర్గాదప్యధికే లోకే-నివేశితో,ఽధునా-స్వరాడిన్ద్ర ఇవా-స్తే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అత్ర మన్వన్తరే భవిష్యతస్సప్తఋషీనాహ ॥ గాలవ ఇతి ॥ రామః పరశురామః, ద్రోణపుత్రోఽశ్వత్థామా-కృపః కృపాచార్యః, ఇమే గాలవాదయః స్వయోగతః స్వయోగప్రభావాత్, సప్తర్షయో-భవిష్యన్ని-మహారాజ-న్నిదానీం - తవేతే గాలవాదయః , స్వకీయాశ్రమస్థానేషు వర్తన్తే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అవతారం తచ్చరిత్రం చాహ ॥ వేదగుహ్యాదితి ॥ ఈశ్వరో భగవాన్- దేవగుహ్యా,త్సరస్వత్యా, మవతీర్ణ, స్సార్వభౌమ ఇతి ప్రసిద్ధో, విభుస్సమర్థః-అత ఏవ, పురన్దరాత్సప్తమమన్వన్తరస్థాదిన్ద్రాత్, స్థానమిన్ద్రపదం-హృత్వా అపనీయ-బలయే - దాస్యతి ॥ అత్రేదమనుసన్ధేయం ॥ చాక్షుషాఖ్యే షష్ఠే మన్వన్తరే యదా దుర్వాససశ్శాపేన గతశ్రీరిన్ద్రోఽజితశరణవరణాత్తత్సహాయోఽమృతం ప్రాశ్య బలిం పరాజిత్య స శ్రీకస్స దేవగణస్త్రైలోక్యాధిపత్యం కృతవాన్ , తదా బలిర్భార్గవైరాహితబలస్తమిన్ద్రముచ్చాట్య త్రివిష్టపమధితస్థౌ , తదా పునరదిత్యాఽఽరాధితో భగవానాదిత్యా నామనుజో

వర్ణేస్తనయా నృపాః॥ ౧౧ ॥ తత్ర దేవాస్సుతపసో విరజా అమృతప్రభాః । తేషాం విరోచనసుతో బలిరిన్ద్రో భవిష్యతి॥ ౧౨ ॥ దత్త్వేమాం యాచమానాయ విష్ణవే యః పదత్రయమ్ । రాద్ధమిన్ద్రపదం భుక్త్వా తతస్సిద్ధిమవాప్స్యతి॥ ౧౩ ॥ యోఽసౌ భగవతా బద్ధః ప్రీతేన సుతలే పునః । నివేశితోఽధికే స్వర్గాదధునాఽఽస్తే స్వరాడివ॥ ౧౪ ॥ గాలవో దీప్తిమాన్ రామో ద్రోణపుత్రః కృపస్తథా । ఋశ్యశృఙ్గః పితాఽస్మాకం భగవాన్ బాదరాయణః॥ ౧౫ ॥ ఇమే సప్తర్షయస్తస్మిన్ భవిష్యన్తి స్వయోగతః । ఇదానీమాసతే రాజన్ స్వే స్వ ఆశ్రమమణ్డలే॥ ౧౬ ॥ దేవగుహ్యాత్సరస్వత్యాం సార్వభౌమ ఇతి ప్రభుః । స్థానం పురన్దరాద్ధృత్వా బలయే దాస్యతీశ్వరః॥ ౧౭ ॥ నవమో దక్షసావర్ణిర్మనుర్వరుణసంభవః। ధృతకేతుర్దీప్తకేతురిత్యాద్యాస్తత్సుతా నృపాః ॥ ౧౮ ॥ ధాతామరీచిర్గర్గాద్యా దేవా ఇన్ద్రశ్శ్రుతస్మృతః । ద్యుతిమత్ప్రముఖాస్తత్ర భవిష్యన్త్యృషయస్తతః ॥ ౧౯ ॥ ఆయుష్మతోఽమ్బుధారాయామృషభో భగవత్కళా । భవితా యేన సంరుద్ధాం త్రిలోకీం భోక్ష్యతే శ్రుతః॥ ౨౦ ॥ దశమో బ్రహ్మసావర్ణిరుపశ్లోకసుతో మహాన్। తత్సుతా భూరిషేణాద్యా హవిష్మత్ప్రముఖా ద్విజాః॥ ౨౧ ॥ హవిష్మాన్ సుకృతిస్సత్యో జయో మూర్తిస్తదా ద్విజాః । సువాసనవిబుద్ధాద్యా దేవాశ్శమ్భుస్సురేశ్వరః ॥ ౨౨ ॥ విష్వక్సేనో విషూచ్యాం తు శమ్భోస్సఖ్యం కరిష్యతి। జాతోఽంశేన భగవాన్ గృహే విశ్వసృజో విభుః॥ ౨౩ ॥ మనుర్వై ధర్మ

వామనో భూత్వా పదత్రయయాచ్ఞావ్యాజేన బలేస్త్రివిష్టపం గృహీత్వేన్ద్రాయ ప్రదాయ బలిమనుగృహ్ణన్నిదమాహ « ఏష మే ప్రాపితం స్థానం దుష్ప్రాపమమరైరపి । సావర్ణేరన్తరస్యాయం భవితేన్ద్రో మదాశ్రయః॥ తావత్సుతలమధ్యాస్తే విశ్వకర్మవినిర్మిత ,, మితి-తదేవమనుగృహీతస్తత్ప్రభృతి సుతలేఽధివసన్నాయాస్యత్యష్టమే మన్వన్తరే తదాఽవతరిష్యమాణేన సార్వభౌమాఖ్యేన భగవతా పురన్దరాదపనీయ దత్తేన్ద్రపద ఇన్ద్రో భవిష్యతి, తతస్తదాధిపత్యావసానే సిద్ధిమవాప్స్యతీతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నవమమన్వన్తరషట్కమాహ ॥ నవమ ఇతి ॥ వరుణసంభవః వరుణస్య పుత్రో దక్షసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో , మను-ర్భవితా - తస్య సుతాః ధృతకేత్వాదయః , ధాత్రాదయో దేవగణాః ,ఇన్ద్రస్తు శ్రుత ఇతి ప్రసిద్ధో భవితా-ద్యుతిమత్ప్రభృతయస్సప్తర్షయో భవిష్యన్తీ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవం మన్వాదయః షట్ప్రోక్తాః॥ సచరిత్రమవతారమాహ॥ ఆయుష్మత ఇతి॥ అమ్బుధారాయాం భార్యాయా-మాయుష్మతస్సకాశా-ద్భగవా-నవతీర్ణ , ఋషభ ఇతి ప్రసిద్ధో భవిష్యతి - యేన ఋషభేణ సంరుద్ధాం రక్షితాం , త్రిలోకీం, శ్రుత, ఇన్ద్రో భోక్ష్యతే పాలయిష్యతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ దశమమన్వన్తరషట్కమాహ॥ దశమ ఇతి॥ ఉపశ్లోకస్య సుతో-మహాన్ సుగుణః , బ్రహ్మసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో, దశమో-మను,ర్భవితా-తస్య బ్రహ్మసావర్ణేర్మనోస్సుతాః-భూరిషేణాద్యాః , ద్విజాః సప్తర్షయస్తు, హవిష్మత్ప్రభృతయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏతానేవ కాంశ్చిన్నిర్దిశతి॥ హవిష్మానితి ॥ సువాసనాదయో దేవగణా-భవిష్యన్తి, సురేశ్వర ఇన్ద్రస్తు, శమ్భుర్భవిష్యతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అవతారమాహ॥ విష్వక్సేనో ॥ విభుర్భగవాన్ విశ్వసృజో గృహే తద్భార్యాయాం-విషూచ్యాం -స్వాంశేనా-వతీర్ణః శమ్భోరిన్ద్రస్య, సఖ్యం-కరిష్యతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏకాదశమన్వన్తరషట్కమాహ॥ మనురితి॥ ఆత్మవాన్ ప్రశస్తమనస్కో, ధర్మసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధ, ఏకాదశో-మను ర్భవిష్యతి , ఏకాదశమ ఇత్యార్షం-తస్య

ధర్మసావర్ణేః, స్సుతాః దశ-సత్యధర్మాదయో, అనాగతా భవితారః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ విహఙ్గమాద్యాఖ్యా దేవగణాః. తేషాం దేవగణానాం అధిపతిరిన్ద్రస్తు ధ్రువ ఇతి ప్రసిద్ధో, భవిష్యతి, ఋషయస్సప్తర్షయ స్త్వరుణాదయః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ అవతారమాహ ॥ ఆర్యకస్యేతి ॥ ఆర్యకస్య-భార్యాయాం-వైధృతాయాం-జాతో ఽవతీర్ణః - హరేరంశః- తత్ర మన్వన్తరే-ధర్మసేతురితి ప్రసిద్ధో భవిష్యతి। స చ-త్రిలోకం-ధారయిష్యతి ॥ రక్షిష్యతి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ హే రాజన్-ద్వాదశో మనుః-రుద్రసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో-భవితా-తస్య-సుతా దేవవదాదయః ✽ । ౨౭ ॥ ✽ తత్ర మన్వన్తరే. ఋతుధామాఖ్య ఇన్ద్రః - హరితాదయో దేవగణాః, సప్తర్షయస్తపః ప్రభృతయః ✽ ॥ ౨౮ । ✽ స్వధామాఖ్యో-హరేరంశావతార- స్తస్య మనోరుద్రసావర్ణేః, రన్తరం. సాధయిష్యతి-స చ-సత్యసహాస్సూనృతయో స్సుతః ✽ । ౨౯ ॥ ✽ త్రయోదశో-మనుః, ర్దేవసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో-భావ్యః భవితా-దేవసావర్ణేర్దేహాజ్జాతా స్తత్సుతాః-శ్చిత్రసేనాదయః ✽ । ౩౦ ॥ ✽ సుకర్మాదిసంజ్ఞకా-దేవగణాః- ఇన్ద్రస్తు, దివస్పతిరితి ప్రసిద్ధో భవితా-తదా మన్వన్తరే-ఋషయస్సప్తర్షయో-నిర్మోకాదయో-భవిష్యన్తి ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ దేవహోత్రస్య, భార్యాయాం బృహత్యాం-హరేరంశస్సంభవిష్యతి స చ-యోగేశ్వరాఖ్యో-దేవహోత్రస్య-తనయో-దివస్పతేరిన్ద్రస్యో-పహర్తా ఇష్టసంపాదకో భవితా ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ చతుర్దశో మనుస్త్విన్ద్రసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధ ఏష్యతి భవిష్యతి-తద్వీర్యజాస్సుతాః. ఉర్వ్వాదయః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ దేవ

సావర్ణిరేకాదశమ ✽ ఆత్మవాన్ । అనాగతా స్తత్సుతాశ్చ సత్యధర్మాదయో దశ ॥ ౨౪ ॥ విహఙ్గమాః కామగమా నిర్వాణరుచయస్సురాః । ఇన్ద్రస్తు వైధృవ స్తేషామృషయశ్చారుణాదయః ॥ ౨౫ ॥ ఆర్యకస్య సుత స్తత్ర ధర్మసేతురితి స్మృతః । వైధృతాయాం హరేరంశ స్త్రిలోకీం ధారయిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ భవితా రుద్రసావర్ణి రాజన్ ద్వాదశమో ✽ మనుః । దేవవానుపదేవశ్చ దేవశ్రేష్ఠాదయస్సుతాః ॥ ౨౭ ॥ ఋతుధామా చ తత్రేన్ద్రో దేవాశ్చ హరితాదయః । ఋషయశ్చ తపోమూర్తి స్తపస్వ్యాగ్నీధ్రకాదయః ॥ ౨౮ । స్వధామాఖ్యో హరేరంశస్సాధయిష్యతి తన్మనోః । అన్తరం సత్యసహసస్సూనృతాయాస్సుతో విభుః ॥ ౨౯ ॥ మనుస్త్రయోదశో భావ్యో దేవసావర్ణిరాత్మవాన్ । చిత్రసేనవిచిత్రాద్యా దేవసావర్ణి దేహజాః ॥ ౩౦ ॥ దేవాస్సుకర్మ సుత్రామసంజ్ఞా ఇన్ద్రో దివస్పతిః । నిర్మోకతత్త్వదర్శాద్యా భవిష్యన్త్యృషయ స్తదా ॥ ౩౧ ॥ దేవహోత్రస్య తనయ ఉపహర్తా దివస్పతేః । యోగేశ్వరో హరేరంశో బృహత్యాం సంభవిష్యతి ॥ ౩౨ ॥ మనుర్వా ఇన్ద్రసావర్ణిశ్చతుర్దశమ ✽ ఏష్యతి। ఉరుగమ్భీరబుధ్యాద్యా ఇన్ద్రసావర్ణి వీర్యజాః ॥ ౩౩ ॥ పవిత్రాశ్చాక్షుషా దేవాశ్శుచిరిన్ద్రో భవిష్యతి । అగ్నిర్బాహుశ్శుచిశ్శుద్ధో మాగధాద్యా స్తపస్వినః ॥ ౩౪ ॥ సత్రాయణస్య తనయో బృహద్భాను స్తదా హరిః । వితానాయాం మహారాజ క్రియాతన్తూన్వితాయితా ॥ ౩౫ ॥ రాజంశ్చతుర్దశైతాని త్రికాలానుగతాని తే । ప్రోక్తాన్యేభిర్మితః కల్పో యుగసాహస్రపర్యయః ॥ ౩౬ ॥ ✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, త్రయోదశో ఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీవిష్ణురాత ఉవాచ॥ మన్వన్తరేషు భగవన్ యథా మన్వాదయ స్త్విమే । యస్మిన్కర్మణి యే యేన నియుక్తా స్తద్వదస్వ నః ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మరాత ఉవాచ॥ మనవో మనుపుత్రాశ్చ మునయశ్చ మహీపతే । ఇన్ద్రాస్సురగణాశ్చైవ సర్వే పు

గణాస్తు-పవిత్రాదిసంజ్ఞికాః- ఇన్ద్రశ్శుచిరితి ప్రసిద్ధో. భవిష్యతి-తపస్వినస్సప్తర్షయో ఽగ్న్యాదయః ✽ । ౩౪ । ✽ హరిర్భగవాన్-సత్రాయణస్య - తనయో-బృహద్భానురితి ప్రసిద్ధో - భవిష్యతి-హే మహారాజ-స చ-బృహద్భానుః, ర్వితానాయాం సత్రాయణస్య భార్యాయాం-జాతః, క్రియాతన్తూన్ యజ్ఞకర్మసంతానాన్-వితాయితా విస్తారయిష్యతి ✽ ॥ ౩౫ । ✽ మన్వన్తరకథనముపసంహరతి । రాజన్నితి । హే రాజన్. త్రిలోకానుగతాని భూతవర్తమానభవిష్యత్కాలగతాని తత్ర భూతాని షట్, వర్తమానమేకం-భవిష్యాణి సప్త - త్వేవం చతుర్దశమన్వన్తరాణి-తే తుభ్యం-మయా-ప్రోక్తాని . ఏభిశ్చతుర్దశభిర్మన్వన్తరైః- కల్పః దైనందినాత్మకః కల్పః - స చ యుగసాహస్రపరిమితః. యుగానాం కృతాదీనాం - సాహస్రవారం-పర్యయః పరివృత్తిర్యస్మిన్ - స తథాభూతః ✽ । ౩౬ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే త్రయోదశో ఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవం మన్వన్తరేషు కథితేషు ప్రసఙ్గాన్మన్వాదీనాం కృత్యం పృచ్ఛతి రాజా ॥ మన్వన్తరేష్వితి ॥ హే భగవన్-మన్వన్తరేష్వమీ ఉక్తా-మన్వాదయః- ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాస్తత్పుత్రాదయః పఞ్చ - అమీ మన్వాదయః-యేన-యస్మిన్కర్మణి-యే నియుక్తాః తత్-నో ఽస్మభ్యం-వదస్వ-ప్రత్యేకం మన్వాదీనాం కృత్యం వదేత్యర్థః ✽ । ౧ ॥ ✽ తత్ర యేనేతి పృష్టం నియోక్తారం తావదాహ మునిః మనవ ఇతి ॥ హే మహీపతే-మన్వాదయః పఞ్చ - తే సర్వే -పురుషేణ ఈశ్వరేణ-యజ్ఞాద్యవతారైః-శ్శాసన్తే-నియుజ్యన్త ఇతి త

ధా॥౨॥ తదేవాహ॥ యజ్ఞాదయ ఇతి॥ హే నృప. పౌరుష్యః పరమపురుషస్య సమ్బన్ధిన్యః. స్తనవో ఽవతారాః. యాః యజ్ఞాదయః. కథితాః. అభి స్తనుభిః. ప్రచోదితా నియుక్తా మన్వాదయః. జగద్యాత్రాం నయన్తి జగత్పోషణం కుర్వన్తి॥౩॥ ఏవం భగవదవతారో నియోక్తా మన్వాదయో నియోజ్యాః. జగద్యాత్రానయనం తేషాం కర్తవ్యముక్తం అథ కథం జగద్యాత్రాం నయన్తీత్యపేక్షాయాం తావదృషీణాం కర్త్వ్యమాహ॥ చతుర్యుగాన్త ఇతి॥ పూర్వపూర్వమన్వన్తరావసానే కాలేన అధ్యేతృభావయుక్తకాలేన - గ్రస్తాన్ విప్లుతాన్. శ్రుతిగణాన్-పునః యథావ-దృషయస్సప్తర్షయ - స్తపః ప్రభావేన-పశ్యన్ సాక్షాత్కృత్య ప్రవర్తితవన్త ఇత్యర్థః శ్రుతిగణాన్విశినష్టి-యతో యేభ్యశ్శ్రుతిగణేభ్యః - సనాతనో-ధర్మః. ఽవబుధ్యత ఇతి శేషః ॥౪॥ మనూనాం కర్త్వ్యమాహ॥ తత ఇతి ॥ తతః. ఋషిభిర్యథావచ్ఛ్రుతిగణదర్శనానన్తరం. తదవబోధితం. స్వం స్వప్రవర్త్యం. చతుష్పాదం. ధర్మం. హరిణా యజ్ఞాదిరూపిణా - ఉదితా ఉక్తా. నియుక్తా ఇత్యర్థః - సంయుతాస్సన్తో. మనవః - అద్ధా సాక్షాత్ - స్వే స్వే కాలే. యుగానురూపం. మహీం. మహ్యాం. సంచారయన్తి. ఉపదేశేన ప్రవర్తయన్తి ॥౫॥ మనుపుత్రాణాం కర్త్వ్యమాహ॥ పాలయన్తీతి॥ ప్రజాపాలా మనుపుత్రాః. తం ధర్మం - యావదన్తం. యావన్మన్వన్తరావసానం. విభాగశః పుత్రపౌత్రాదిక్రమేణ వర్ణాశ్రమవిభాగేన చ పాలయన్తి - దేవానాం కర్త్వ్యమాహ॥ యజ్ఞేతి ॥ యే చ ఋషిపితృభూతమనుష్యాః. యత్ర వక్ష్యమాణయజ్ఞాదౌ కర్మణి అన్వితా భోక్తృత్వేనాన్వితాః సైస్సహ. దేవా యజ్ఞభాగభుజః. తద్భోక్తారః ॥౬॥ ఇన్ద్రస్య కృత్యమాహ॥ ఇన్ద్ర ఇతి॥ భగవతా యజ్ఞాదిరూపిణా. దత్తాం. మత ఏవోర్జితాం ప్రభూతాం. త్రైలోక్యశ్రియం. మనుభువన్. త్రీన్లోకాన్ పాతి. కథం పా

రుషశాసనాః॥ ౨ ॥ యజ్ఞాదయో యాః కథితాః పౌరుష్యస్తనవో నృప । మన్వాదయో జగద్యాత్రాం నయన్త్యాభిః ప్రచోదితాః ॥ ౩ ॥ చతుర్యుగాన్తే కాలేన గ్రస్తాన్ శ్రుతిగణాన్ యథా । తపసా ఋషయోఽపశ్యన్ యతో ధర్మస్సనాతనః॥ ౪ ॥ తతో ధర్మం చతుష్పాదం మనవో హరిణోదితాః । యుక్తాస్సంచారయన్త్యద్ధా స్వే స్వే కాలే మహీం నృప॥ ౫ ॥ పాలయన్తి ప్రజాపాలా యావదన్తం విభాగశః । యజ్ఞభాగభుజో దేవా యే చ తత్రాన్వితాశ్చ తైః॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రో భగవతా దత్తాం త్రైలోక్యశ్రియమూర్జితామ్ । భుఞ్జానః పాతి లోకాంస్త్రీన్ కామం లోకే ప్రవర్షతి॥ ౭ ॥ జ్ఞానం చానుయుగం బ్రూతే హరిస్సిద్ధస్వరూపధృక్ । ఋషిరూపధరః కర్మ యోగం యోగేశరూపధృక్ ॥ ౮ ॥ సర్గం ప్రజేశరూపేణ దస్యూన్ హన్యాత్ స్వరాడ్వపుః । కాలరూపేణ సర్వేషామభావాయ పృథగ్గుణః ॥ ౯ ॥ స్తూయమానో జనైరేభిర్మాయయా నామరూపయా । విమోహితాత్మభిర్నానాదర్శనైర్న చ దృశ్యతే॥ ౧౦ ॥ ఏతత్కల్పవికల్పస్య ప్రమాణం పరికీర్తితమ్ । యత్ర మన్వన్తరాణ్యాహుశ్చతుర్దశ పురావిదః॥ ౧౧ ॥ *****

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః *********

* వామనావతారకథాప్రారమ్భః *

విష్ణురాత ఉవాచ ॥ బలేః పదత్రయం భూమేః కస్మాద్ధరిరయాచత । భూతేశ్వరః కృపణవల్లబ్ధార్థోఽపి బబన్ధ

లీత్యత్రాహ॥ కామం యథేష్టం. లోకే, ఽభివర్షతి వృష్ట్యా పాతీత్యర్థః ॥ ౭ ॥ అథావతారస్య కృత్యమాహ॥ జ్ఞానమితి॥ చశబ్దేన మన్వాదినియోజనం సముచ్చీయతే. హరిర్యజ్ఞాద్యవతారరూపః. సిద్ధరూపధృత్ కపిలాదిరూపధృత్ - జ్ఞానం యుగానురూపం. బ్రూతే ఉపదిశతి॥ ౮ ॥ ప్రజేశరూపేణ మరీచ్యాదిరూపేణ. సర్గం కరోతీతి శేషః స్వరాడ్వపుః రాజమూర్తిస్సన్. తదనుప్రవేశేనేతి భావః, దస్యూన్ దుష్టసత్వాన్ హన్యాత్ పునః. కాలరూపేణ. సర్వేషామభావాయలయాయ చ. భవతి. కథం భూతః. పృథగ్గుణః సృష్ట్యాద్యుపయుక్తగుణవిశిష్టః ॥ ౯ ॥ నామరూపయా నామరూపభాజా. మాయయా. విమోహితాని. మనాంసి. యేషాం తైః - అత ఏవ. నానాదర్శనైః జ్ఞానైః కాకారేష్వాత్మసు దేవమనుష్యాదినానాబుద్ధిం కుర్వద్భిః. ఏభిర్జనైః. కేవలం. స్తూయమాన ఏవ శాస్త్రైర్నిరూప్యమాణ ఏవ. న తు దృశ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ప్రాసఙ్గికం నిరూప్య "మనవోఽస్మిన్ వ్యతీతాష్షట్కల్పే స్వాయంభువాదయః" ఇతి. మన్వన్తరకథనార్థతయా ప్రస్తుతం కల్పమేవోపసంహరతి । ఏతదితి ॥ కల్పవికల్పస్య కల్పభేదస్యావాన్తరకల్పస్య దైనన్దినకల్పస్యేత్యర్థః ఏతచ్చతుర్దశమన్వన్తరాత్మకం ప్రమాణం పరికీర్తితం. కోఽసౌ కల్పవికల్పః. పురావిదః కల్పవికల్పయాథాత్మ్యవిదః. యత్ర కల్పవికల్పే. మన్వన్తరాణి చతుర్దశ. ఆహురూచుః ॥ ౧౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః *

ఏవం మన్వన్తరాణ్యాకర్ణ్య "దత్వేమాం యాచమానాయ విష్ణవేయః పదత్రయ" మితి సంగ్రహేణోక్తం హరేర్వామనరూపస్య చరిత్రం విస్తరేణ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా । బలేరితి ద్వాభ్యాం ॥ హరిస్స్వయమీశ్వరః, అవాప్తసమస్తకామో భూత్వా. కృపణవత్. కస్మాద్ధేతోః. బలేస్సకాశాత్. భూమేః. పదత్రయమయాచత లబ్ధార్థోఽపి యాచ్ఞయాలబ్ధపదత్రయోఽపి కస్మా

ద్ధితో - స్తం బలిం - బబన్ధ ॥౧॥ ఏతద్వ్యాఖ్యా బన్ధనాదికం హరేః - కర్మ - వేదితుమిచ్ఛామో వయమత్రైకశ్చ శ్రవణే - నోఽస్మాకం ప
రమధికం - కుతూహలం - వర్తతే ఏతచ్ఛబ్దః కిద్ధిష్టమాహ, పూర్ణస్యావాప్తసమస్తకామస్య - యజ్ఞేశ్వరస్య భగవతః - కర్తరి షష్ఠీ యజ్ఞే
శ్వరేణా - నాగసో నిరపరాధస్య బలేః - బన్ధనం - చకారాద్యాచనం చ ॥౨॥ ఏవమాపృష్టస్స విస్తరం తచ్చరిత్రమాహ మునిష్షడ్భిర
ధ్యాయైః ॥ తత్ర తావత్ - బలేస్త్రిలోకీమపహర్తుముపాయాన్తరమపశ్యన్ యాచ్ఞాం కృతవానితి వక్తుం తావద్బలేర్గురుసేవాబలే
న స్వర్గప్రాప్తిక్రమమాహ ॥ పరాజితశ్రీరిత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ హే రాజన్ ఇన్ద్రేణ - దైవాసురియుద్ధే - పరా
జితా - శ్రీర్జయలక్ష్మీర్యస్య సః - అసుభిః ప్రాణైశ్చ హాపితస్త్యాజితః - పునః - భృగుభిశ్శుక్రాదిభిః - జీవితః జీవనం ప్రాపితో - భృగూ
ణాం శిష్యో బలిస్తాన్ భృగూన్, సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన - మహాత్మా ఉదారమనాః, ధనసమర్పణేన చ - అభజత్ ✿ ॥ ౩ ॥ ✿
తం భజన్తం - త్రిణాకం స్వర్గం జేతుమిచ్ఛన్తం బలిం మహానుభావాః బ్రాహ్మణాః - భృగవః ప్రీయమాణాస్సన్తః, విశ్వజితా యా
గేన - అయాజయన్ - కిం కృత్వా - మహాభిషేకేణ బహ్వృచబ్రాహ్మణప్రసిద్ధేన - అభిషిచ్య ✿ ॥ ౪ ॥ ✿ తతో - విశ్వజిద్యాగే - హవిర్భి
రిష్టాత్ - హుతాశనాత్ - ప్రథమాదయ - ఆసన్ - తత్ర తావత్ కాఞ్చనపట్టికాభిర్బద్ధో - రథ - ఆవిర్బభూవ - తతో, హర్యశ్వస్యేన్ద్రస్య - తు
రఙ్గాణామివ - వర్ణో హరితో, యేషాం, తే, హయాః, ఉద్బభూవుః తతః - సింహేన - విరాజమానో - ధ్వజః - పురటోపనద్ధం కాఞ్చ
నపరికరబద్ధం - ధనుః, అరిక్తౌ అక్షయౌ - తూణౌ ఇషుధీ - దివ్యం - కవచం చ - ఆసన్, పితామహః ప్రహ్లాదః - తస్య బలేః, స్వసంప్రదానస్య

తమ్ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామో మహత్కౌతూహలం హి నః ॥ యజ్ఞేశ్వరస్య పూర్ణస్య బన్ధనం చాప్యనాగసః ॥ ౨ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పరాజితశ్రీరసుభిశ్చ హాపితస్త్విన్ద్రేణ రాజన్ భృగుభిస్స జీవితః । సర్వాత్మనా తానభజద్భృ
గూన్ బలిశ్శిష్యో మహాత్మాఽర్థనివేదనేన చ ॥ ౩ ॥ తం బ్రాహ్మణా భృగవః ప్రీయమాణా అయాజయన్విశ్వజితా త్రి
ణాకమ్ । జిగీషమాణం విధినాభిషిచ్య మహాభిషేకేణ మహానుభావాః ॥ ౪ ॥ తతో రథః కాఞ్చనపట్టబద్ధో హయా
శ్చ హర్యశ్వతురఙ్గవర్ణాః । ధ్వజశ్చ సింహేన విరాజమానో హుతాశనాదాస హవిర్భిరిష్టాత్ ॥ ౫ ॥ ధనుశ్చ దివ్యం
పురటోపనద్ధం తూణావరిక్తౌ కవచం చ దివ్యమ్ । పితామహస్తస్య దదౌ చ మాలామమ్లానపద్మాం జలజం చ శు
క్రః ॥ ౬ ॥ ఏవం స విప్రార్జితయోధనార్థస్తైః కల్పితస్వస్త్యయనోఽథ విప్రాన్ । ప్రదక్షిణీకృత్య కృతప్రణామః ప్ర
హ్లాదమామన్త్ర్య నమశ్చకార ॥ ౭ ॥ అథారుహ్య రథం దివ్యం భృగుదత్తం మహారథః । సుస్రగ్ధరస్సన్నద్ధో ధ
న్వీ ఖడ్గీ ధృతేషుధిః ॥ ౮ ॥ హేమాఙ్గదలసద్బాహుః స్ఫురన్మకరకుణ్డలః । రరాజ రథమారూఢో ధిష్ణ్యస్థ ఇవ హవ్య
వాట్ ॥ ౯ ॥ తుల్యైశ్వర్యబలశ్రీభిస్స్వయూథైర్దైత్యయూథపైః । పిబద్భిరివ ఖం దృగ్భిర్దహద్భిః పరిధీనివ ॥ ౧౦ ॥ వృతో
వికర్షన్మహతీమాసురీం ధ్వజినీం విభుః । యయావిన్ద్రపురీం స్వృద్ధాం కమ్పయన్నివ రోదసీ ॥ ౧౧ ॥ రమ్యాముపవ
నోద్యానైః శ్రీమద్భిర్నన్దనాదిభిః । కూజద్విహఙ్గమిథునైర్గాయన్మత్తమధువ్రతైః ॥ ప్రవాలఫలపుష్పోరుభార
శాఖామరద్రుమైః ॥ ౧౨ ॥ హంససారసచక్రాహ్వకారణ్డవకులాకులాః । నలిన్యో యత్ర క్రీడన్తి ప్రమదాస్సురసేవి
తాః ॥ ౧౩ ॥ ఆకాశగఙ్గయా దేవ్యా వృతాం పరిఖభూతయా ॥ ప్రాకారేణాగ్నివర్ణేన సాట్టాలేనోన్నతేన చ ॥ ౧౪ ॥

స్వబన్ధవివక్షయా షష్ఠీ తస్మై అమ్లానాని పద్మాని యస్యాం తాం మాలాం దదౌ - శుక్రో - జలజం శఙ్ఖం దదావిత్యనుషఙ్గః ✿ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ✿
ఏవం విప్రైః భృగుభిరర్జితస్సంపాదితో - యోధనార్థో యుద్ధోపకరణం - యస్య, స బలిః తైః విప్రైః కల్పితం కృతం - స్వ
స్త్యయనం మఙ్గళవచనాదికం - యస్య - తాదృశః - అథ విప్రాన్ - పరిక్రమ్య - తేభ్యః కృతప్రణామో యేన సః - ప్రహ్లాదమామ
న్త్ర్య పృష్ట్వా తస్మై నమశ్చకార ✿ ॥ ౭ ॥ ✿ అథ - భృగుభిర్దత్తం దివ్యం మహాన్తం రథమారుహ్య - స బలిః రరాజేత్యన్వయః ॥
కథంభూతః స్రగ్ధరో మాలాధరః సుసన్నద్ధః కవచిత్వాత్, ధన్వీ ధనుర్ధరః ధృతఇషుధిః ఖడ్గేన సః ✿ ॥ ౮ ॥ ✿ హేమాఙ్గదాభ్యాం - ల
సన్తౌ, బాహూ, యస్య - స్ఫురన్తౌ మకరకుణ్డలే, యస్య తథాభూతో, రథమారూఢో, రరాజ, క ఇవ, ధిష్ణ్యస్థః వహ్నేః ప్రజ్వలితః - హ
వ్యవాడగ్నిరివ - కుణ్డస్థ ఆహవనీయ ఇవేత్యర్థః ✿ ॥ ౯ ॥ ✿ దైత్యయూథపైర్వృతః, స్వృద్ధామిన్ద్రపురీం - యయావిత్యన్వ
యః, కథంభూతైః తుల్యమైశ్వర్యం, బలం - శ్రీశ్చ, యేషాం - తైః స్వయూథైః స్వసైన్యైః దృగ్భిః, ఖమన్తరిక్షం, పిబద్భిరివ, పరిధీన్
దిశో, దహద్భిరివ స్థితైః కథంభూతస్సన్, విభుస్సమర్థః - మహతీ - మాసురీం - ధ్వజినీం సేనాం వికర్షన్ ప్రస్థాపయన్ - రోదసీ ద్యా
వాపృథివ్యౌ, కమ్పయన్నివ ✿ ✿ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ✿ సమృద్ధిమేవ దర్శయితుమిన్ద్రపురీం వర్ణయతి । రమ్యామితి సార్ధైరేకాదశభిః ।
శ్రీమద్భిః ఫలపుష్పాదిసమృద్ధిమద్భిః నన్దనాదిభిరుపవనైరుద్యానవనైశ్చ, రమ్యాం, తత్రోపవనాని ఫలప్రధానాని నికటస్థాని
ఉద్యానాని పుష్పప్రధానాని దూరస్థానీ వా, కథంభూతైః కూజన్తి విహఙ్గమిథునాని యేషు గాయన్తో, మధుమత్తా మధువ్ర
తా, యేషు ప్రవాలాదీనాం ఉరుభారో, యాసు, తాః, శాఖాః, యేషాం తే అమరద్రుమాః, యేషు తైః ✿ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ✿ యత్ర

యాసు-సురసేవితాః- ప్రమదాః క్రీడన్తి-తాః - హంసాదికులైః,రాకులాః-వ్యాప్తాః-నలిన్యస్సరాంసి - యత్ర యేషు-తైరుపవనోద్యానైః-రమ్యామితిపూర్వేణాన్వయః- కించ - పరిఖాభూతయా - దైవ్యా దేవస్య త్రివిక్రమస్య పాదాబ్జస్పర్శజయా-ఆకాశగఙ్గయా-ప్రాకారేణచ జుష్టామిత్యన్వయః- కథంభూతేన - అగ్నేరివవర్ణోయస్య-తేన-సువర్ణమయేనేతిభావః-అట్టాలాః ప్రాకారోపరిరచితానియుద్ధస్థానాని-తత్సహితేనోన్నతేనచ , ఎవంభూతేనప్రాకారేణ ॥ ౧౪ ॥ ॥ రుక్మపట్టాని-కవాటాని, యేషుతైః-రవాన్తరద్వారైః-స్ఫటికమయైర్గోపురైః-పురద్వారైశ్చజుష్టాం, విభక్తాః ప్రపథాః రాజమార్గాః - యస్యాంవిశ్వకర్మణావినిర్మితామ్ ॥ ౧౫ ॥ ॥ సభాదిభిః-రాఢ్యాంసున్దరిం,సంపన్నాంవా,తత్ర - సభాఃఆవేశస్థానానిచత్వరాణ్యఙ్గణానిరథ్యాఉపమార్గాః-న్యర్బుదందశకోటయః,తాభిర్గణనీయైరనన్తైర్విమానైః , ర్యుతాం , వజ్రవిద్రుమమయ్యః , వేదయో వేదికాః,యేషు-తైః-శృఙ్గాటకైశ్చతుష్పథైః-ర్యుతామ్ ॥ ౧౬ ॥ ॥ నిత్యం,వయస్తారుణ్యం,రూపం,సౌకుమార్యంచ-యాసాం తాః,శ్యామాయౌవనమధ్యస్థాశ్చ,విరజంనిర్మలం , వాసో , యాసాం తాః,రూపవత్యో,నార్యః స్త్రియః , అర్చిర్భిశ్శిఖాభిఃవహ్నయఇవ,యత్రయస్యాంరాజన్తే ॥ ౧౭ ॥ ॥ యత్రయస్యాం - సురస్త్రీణాం, కేశేభ్యో-భ్రష్టానాం,నవసౌగన్ధికస్రజామామోద,ముపాదాయ-మారుతో,హేమగవాక్షేభ్యో,వినిర్గచ్ఛతా,ధూపేన,అగరుగన్ధినాసహ,మార్గేవహతి , తాం,యస్యాం,మార్గేపాణ్డురేణ,పటేన-ప్రతిచ్ఛన్నే,మార్గేసురస్త్రియోఽప్సరసః-యాన్తిసంచరన్తి, తామ్ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ॥

రుక్మపట్టకవాటైశ్చద్వారైస్స్ఫటికగోపురైః।జుష్టాం విభక్తప్రపథాంవిశ్వకర్మవినిర్మితామ్ ॥ ౧౫ ॥ సభాచత్వరరథ్యాఢ్యాంవిమానైర్న్యర్బుదైర్యుతామ్ । శృఙ్గాటకైర్మణిమయైర్వజ్రవిద్రుమవేదిభిః ॥ ౧౬ ॥ యత్రనిత్యవయోరూపాశ్శ్యామావిరజవాససః। భ్రాజన్తేరూపవన్నార్యః అర్చిర్భిరివవహ్నయః॥౧౭॥ సురస్త్రీకేశవిభ్రష్టనవసౌగన్ధికస్రజామ్ । యత్రామోదముపాదాయమార్గఆవాతిమారుతః॥ ౧౮ ॥ హేమజాలవినిర్గచ్ఛద్ధూపేనాగరుగన్ధినా। పాణ్డురేణప్రతిచ్ఛన్నమార్గేయాన్తిసురస్త్రియః ॥ ౧౯ ॥ ముక్తావితానైర్మణిహేమకేతుభిర్నానాపతాకావలభీభిరావృతామ్ । శిఖణ్డిపారావతభృఙ్గనాదితాంవైమానికస్త్రీకలగీతమఙ్గళామ్॥ ౨౦ ॥మృదఙ్గశఙ్ఖానకదున్దుభిస్వనైస్సతాళవీణామురజైశ్చవేణుభిః। నృత్తైస్సవాద్యైరుపదేవగీతైర్మనోరమాంస్వప్రభయా ॥ జితప్రభామ్ ॥౨౧॥ ॥ యన్నవ్రజన్త్యధర్మిష్ఠాః ఖలాభూతద్రుహశ్శఠాః । మానినః కామినో లుబ్ధా ఏభిర్హీనా వ్రజన్తి యత్ ॥ ౨౨ ॥తాం దేవధానీంసవరూథినీపతిర్బహిస్సమన్తాద్రురుధేపృతన్యయా।ఆచార్యదత్తం జలజంమహాస్వనందధ్మౌప్రయుఞ్జన్భయమిన్ద్రయోషితామ్॥౨౩॥మఘవాంస్తమభిప్రేత్యబలేః పరమముద్యమమ్। సర్వదేవగణోపేతో గురుమేతదువాచహ । ౨౪ ॥భగవన్నుద్యమోభూయాన్బలేర్నఃపూర్వవైరిణః।అవిషహ్యమిమంమన్యే కేనాసీత్తేజసోర్జితః॥నైనంకశ్చిత్కుతోవాఽపి ప్రతివోఢుమధీశ్వరః ॥ ౨౫ ॥ పిబన్నివముఖేనేదంలిహన్నివదిశోదశ।దహన్నివనభోదృగ్భిస్సంవర్తాగ్నిరివోత్థితః ॥ ౨౬ ॥ బ్రూహికారణమేతస్య దుర్ధ

ముక్తామయైర్వితానైః-ర్మణిహేమమయైః-కేతుభిశ్చనానావిధానాం - పతాకానాం - మావళిభిశ్చ,విరాజితాంశిఖణ్డ్యాదిభిర్నాదితాం-వైమానికస్త్రీణాంమధురగీతైః-ర్మఙ్గళాత్మికామ్ ॥ ౨౦ ॥ ॥ మృదఙ్గాదీనాం, స్వనైః-తాళాదిధ్వనిసహితైర్నృత్తైః-సవాద్యైః-రుపదేవానాంగన్ధర్వాదీనాం-గీతకైశ్చ-మనోరమాం-స్వప్రభయా - జితా,ప్రభాసాక్షాద్దివ్యగీతాద్యధిష్ఠాత్రీదేవతా-యయా, తాం,అన్యైరజితప్రభామితివా - పాఠాన్తరే,జితాః గ్రహాస్సూర్యాదయోయయాతామ్ ॥ ౨౧॥ ॥ యత్ యాంసామాన్యేనపుంసకం,అధర్మిష్ఠాదయోనవ్రజన్తిఇతః ప్రేత్యనప్రాప్నువన్తి॥ఖలాదురాత్మానః-శఠామూర్ఖాః-మానినో-ఽహంకారిణః-లుబ్ధావఞ్చకాః ॥ ౨౨ ॥ ॥ తామేవంభూతాం,దేవధానీంఅమరావతీంబహిః-స్సమన్తాద్వరూథిన్యాస్సేనాయాః,పతి-స్సబలిః-పృతన్యయాసేనయా,రురుధే,తత-ఇన్ద్రయోషితాం - భయ- ముత్పాదయ , న్నాచార్యేణశుక్రేణదత్తం,మహాస్వనం,శఙ్ఖందధ్మౌ ॥ ౨౩ ॥ ॥ మఘవానిన్ద్రస్తం-బలేః-పరమమధిక , ముద్యోగం,జ్ఞాత్వా,సర్వైర్దేవానాం గణైః,రుపేతో,బృహస్పతి,మిత్థమువాచ ॥ ౨౪ ॥ ॥ తదేవాహ ॥భగవన్నితి॥ హేభగవన్,పూర్వవైరిణోదేవాసురేయుద్ధే పరాజితస్యబలేః,రధునాఽయం,మహానుద్యమః,ఇమముద్యమం,సోఢుమశక్యం - మన్యే కేనహేతునాఽయం తేజసోర్జితఆసీత్ ఏనంబలిం,కోఽపిపురుషాన్, కేనాప్యుపాయేనా-పాకర్తుం,నప్రభుః ॥ ౨౫॥ ॥ అయంముఖేనేదంజగ-త్పిబన్నివ,దశ-దిశోలిహన్నివ,ఉత్థితః-ప్రళయాగ్నిరివ-దృగ్భిర్నభో - దహన్నివా- స్తే ॥ ౨౬ ॥ ॥ మమ , శత్రోర్బలేర్దుర్ధర్షత్వేసత్యేతస్యకార

౨౧ శ్లో ॥ పా ॥ జితగ్రహామ్

ణం, బ్రూహి, యతః కారణాత్, దోర్జుతిః, స్తత్ప్రియయుక్తస్సముద్యమశ్చే-త్యేత, దాసీత్, తత్ర, ఓజః ఇన్ద్రియబలం, సహః ఉత్సా
హో, మానసం, బలం శారీరకమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏవం విజ్ఞాపితః ఆహ గురుః, జానామీతి। హే మఘవన్, అస్య శత్రోర్బలేః, రా
న్నత్యస్య, కారణం, మహం, జానామి కింతత్, బ్రహ్మవాదిభిః శుక్రాదిభిః, శిష్యాయ బలయే, ఉపభృతం ఆహితం, తేజ, ఇత్యే
తత్ ॥ ౨౮ ॥ అతో, భగవన్తం వినా, అన్యః కశ్చి-ద్భవాదృశ-స్త్వాదృశో-ద్భవాన్వా, అస్య-సంముఖే, క్షణమపి, స్థాతుం నశ
క్నోతి ॥ ౨౯ ॥ మన్త్రమాహ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాజ్జేతుమశక్యత్వా-న్నిర్వి, యూయం-త్రివిష్టపం-త్యక్త్వా - నిలయమదర్శ
నం-యాత గచ్ఛత-కథంభూతాః, యతః యేన కాలేన-శత్రోః పరాజయో, నౌన్నత్యం వా, భవిష్యతి తం కాలం, ప్రతీక్షమాణా
స్సన్తః ॥ ౩౦ ॥ కోఽసౌ-సకలక్షత్రతేజా అయమధునా విప్రాణాం-బలేన-ఉదర్కః ఉత్తరోత్తరమధికం ఫలం-యస్య
ఊర్జితః బలీభూతః - విక్రమో-యస్య, తాదృశ, అస్తి, సః పున, స్తేషాం విప్రాణామేవావ-మానేన హేతునా, సానుబన్ధస్ససమృ
ద్ధి-ర్వినఙ్క్ష్యతి-తంకాలం-ప్రతీక్షమాణా ఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ ఏవమిత్థ - మర్థానుదర్శినా తత్తత్కాలోచితకర్తవ్యప్రయోజ
నాభిజ్ఞేన బృహస్పతినా-సమ్యగాలోచితా, గీర్వాణాస్సురాః, త్రివిష్టపం త్యక్త్వా-కామరూపిణస్సన్తో జగ్ముః ॥ ౩౨ ॥
ఏవం దేవేష్వదర్శితేషు సత్సు అథ వైరోచనో, బలి-ర్దేవధానీం పురీం, అధిష్ఠాయ లోకత్రయం-స్వవశ-మకరోత్ ॥ ౩౩ ॥

ర్ధత్వస్యాయద్రిపోః । ఓజస్సహో బలం తేజో యత ఏతత్సముద్యమః ॥ ౨౭ ॥ గురురువాచ ॥ జానామి మఘవన్ శత్రో
రున్నతేరస్య కారణమ్ । శిష్యాయోపభృతం తేజో గురుభిర్బ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౨౮ ॥ నచాస్యాద్యక్షణమపస్థాతుం
శక్నోతి సమ్ముఖే । భవద్విధో భవాన్వాఽపి వర్జయిత్వేశ్వరం హరిమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్మాన్నిలయముత్సృజ్య యూయం
సర్వే త్రివిష్టపమ్ । యాత కాలం ప్రతీక్షన్తో యతశ్శత్రోర్విపర్యయః ॥ ౩౦ ॥ ఏష విప్రబలోదర్కస్సంప్రత్యూర్జి
తవిక్రమః । తేషామేవావమానేన సానుబన్ధో వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౧ ॥ ఏవం సుమన్త్రితార్థాస్తే గురుణాఽ
ర్థానుదర్శినా । హిత్వా త్రివిష్టపం జగ్ముర్గీర్వాణాః కామరూపిణః ॥ ౩౨ ॥ దేవేష్వథ విలీనేషు బలిర్వైరోచనః పు
రీమ్ । దేవధానీమధిష్ఠాయ వశం నిన్యే జగత్త్రయమ్ ॥ ౩౩ ॥ తం విశ్వజయినం శిష్యం భృగవశ్శిష్యవత్సలాః । శ
తేన హయమేధానామనువ్రతమయాజయన్ ॥ ౩౪ ॥ తతస్తదనుభావేన భువనత్రయవిశ్రుతామ్ । కీర్తిం దిక్షువి
తన్వానస్స రేజ ఉడురాడివ ॥ ౩౫ ॥ బుభుజే చ శ్రియం స్వృద్ధాం ద్విజదేవోపలమ్భితామ్ । కృతకృత్యమివాత్మా
నం మన్యమానో మహామనాః ॥ ౩౬ ॥ ****************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే అష్టమస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం పుత్రేషు నష్టేషు దేవమాతాఽదితిస్తదా । హృతే త్రివిష్టపే దైత్యైః పర్యతప్యదనాథవత్ ॥ ౧ ॥
ఏకదా కశ్యపస్తస్యా ఆశ్రమం భగవానగాత్ । నిరుత్సవం నిరానన్దం సమాధేర్విరతశ్చిరాత్ ॥ ౨ ॥ స పత్నీం దీన
వదనాం కృతాసనపరిగ్రహః । సభాజితో యథాన్యాయమిదమాహ కురూద్వహ ॥ ౩ ॥ అప్యభద్రం న విప్రా

తత-స్తం విశ్వజయినం-శిష్యమనువ్రతం-బలిం-తద్వత్సలా- భృగవో-హయమేధానాం శతేన అశ్వమేధానాం శతేనాఽయా
యన్ ప్రాప్తమిన్ద్రపదం స్థిరీకర్తుం యాజయన్ ॥ ౩౪ ॥ తతో-హయమేధయాగశతప్రభావేన - లోకత్రయవ్యాప్తాం
కీర్తిం - వితన్వాన-స్సబలిశ్చన్ద్రమా ఇవ-రరాజ ॥ ౩౫ ॥ ద్విజదేవైర్బ్రాహ్మణై - రుపలమ్భితాం ప్రాపితాం-సుసమృ
ద్ధాం, శ్రియం సంపదం - బుభుజే-కథంభూతః మహామనాః దీర్ఘసఙ్కల్పః - ఆత్మానం-కృతం కృత్యం కర్తవ్య ప్రయోజనం
యేన తం-కృతార్థమివ - మన్యమానః ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితా
యాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ****************************

ఏవం బలేరిన్ద్రాధిపత్యప్రాప్తి ప్రకారమభిధాయాథ భగవతో వామనావతారప్రకారం ప్రస్తోష్యన్ తదుపోద్ఘాతరూ
పాం కథాం తావత్ప్రస్తౌతి మునిః ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-పుత్రేష్విన్ద్రాదిషు - నష్టేష్వదృశ్యేషు సత్సు - దైత్యైః త్రివిష్టపే-హృతే
చ సతి-దేవమాతా-అదితి, రనాథవ, త్పర్యతప్యత్ ॥ ౧ ॥ ఏవం పరితప్యమానాయామదిత్యాం-కదాచి-ద్భగవాన్, కశ్యపః, చిరాత్స
మాధేర్విరతః-తస్యా అదితేః, రాశ్రమ-మాజగామ-కథంభూతం నిర్గత ఉత్సవో యస్మాత్, నిర్గత ఆనన్దో యస్మాత్తమ్ ॥ ౨ ॥
స కశ్యపః, కృతః ఆసనపరిగ్రహో యేన సః-యథాన్యాయం, సభాజితస్సమ్యక్పూజితః - హే కురూద్వహ-దీనం వదనం యస్యా
స్తాం-పత్నీ, మిదం వక్ష్యమాణ, మాహ ॥ ౩ ॥ దీనవదనామాలక్ష్య బహుధా వికల్ప్య తాం కశ్యపే నపృష్టవానాహ ॥ అపీతి సప్త
భిః ॥ అపీతి ప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం హే భద్రే, అధునా, లోకే, విప్రాణాం, గవాం, ధర్మస్య, లోకస్య జనస్య-కథంభూతస్య-

మృత్యోశ్ఛన్దమిచ్ఛా, మనువర్తత ఇతి తథా, తస్య చ, అభద్రమకుశలం, నహి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ హే గృహమేధిని, అపి వా, కించ, గృహేషు ధర్మాదేః - కించిదకుశలమితి కాక్వా ప్రశ్నః. గృహాన్విశినష్టి - యత్ర యేషు గృహేషు అయోగినామపి - యోగః - స్వధర్మాదినా యోగపలం, భవతి ॥ యద్వా ॥ అయోగినామేవ, యోగ ఆసక్తిః, యోగినాం తు నేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అతిథయః - ఆగత్య, కుటుమ్బాసక్తయా, త్వయా ప్రత్యుత్థానాదినా, కదాచిదప్యపూజితాస్సన్తో - గృహాద్యాతాః గతాః; కిం వా ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యద్య, తిథయో, ఽభ్యేత్య, యేషు గృహేషు, సలిలైరప్యనర్చితాస్సన్తో నిర్గచ్ఛన్తి - తత్ గృహాః - తే గృహాః, నూనం, సృగాలనాథబిలతుల్యా ఏవ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ హే సతి - హే భద్రే, మయి, ప్రోషితే ప్రస్థితే సతి, ఉద్విగ్నధియా, త్వయా అగ్నయ ఆహవనీయాదయః, స్త్వవధీనా, హవిషా వేలాయాముదితే సూర్యే ప్రాతర్జుహోతీత్యుక్తప్రాతరాదికాలే, న హుతాః; కిం వా ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అగ్నీన్విశినష్టి కామానిష్టార్థాన్ దోగ్ధీతి తథా, తయా, యేషామగ్నీనాం, పూజయా, గృహస్థః పుమాన్, స్వర్గ్యాన్ లోకాన్ - స్యాతి ప్రాప్నోతి, కించ, బ్రాహ్మణో, ఽగ్నిశ్చ, సర్వదేవతాశరీరకస్య, విష్ణోర్ముఖం, వై నిశ్చయే “ బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీత్, ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చ ” ఇత్యాది శ్రుతేరితి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హే మనస్విని - తవ, సర్వే, పుత్రాః, కుశలినోఽపి కుశలిన ఏవ హి, కిమాలక్ష్యైవం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ భవత్యా ఆత్మానం మనః, అస్వస్థం అప్రతికృతిస్థం వదనదైన్యాదిభిశ్చిహ్నైః, అహం, లక్షయే, తవ చిత్తమస్వస్థం లక్షయిత్వాఽహం పృచ్ఛామీతి భావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవమదితిరాపృష్టా సత్యస్యాస్వాస్థ్య కారణమన్యథితివక్తుం తత్పృష్టమభద్రాదికం నాస్తీత్యాహ ॥ భద్రమితి ద్వాభ్యాం - హే బ్రహ్మన్, ద్విజాదీనాం, భద్రమేవ, తథా - హే గృహమేధిన్ త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామరూపస్య

ణాం భద్రే లోకేఽధునాగవామ్ । న ధర్మస్య న లోకస్య మృత్యోశ్ఛన్దానువర్తినః ॥ ౪ ॥ అపి వాఽకుశలం కించిద్గృ
హేషు గృహమేధిని । ధర్మస్యార్థస్య కామస్య యత్ర యోగో హ్యయోగినామ్ ॥ ౫ ॥ అపి వాఽతిథయోఽభ్యేత్య కుటు
మ్బాసక్తయా త్వయా । గృహాదపూజితా యాతాః ప్రత్యుత్థానేన వా క్వచిత్ ॥ ౬ ॥ గృహేషు యేష్వతిథయోఽ
నర్చితాస్సలిలైరపి । యది నిర్యాన్తి తే నూనం ఫేరురాజగృహోపమాః ॥ ౭ ॥ అప్యగ్నయస్తు వేలాయాం న హు
తా హవిషా సతి । త్వయోద్విగ్నధియా భద్రే ప్రోషితే మయి కర్హిచిత్ ॥ ౮ ॥ యత్పూజయా కామదుఘాన్యాతి లో
కాన్ గృహవ్రతః । బ్రాహ్మణోఽగ్నిశ్చ వై విష్ణోస్సర్వదేవాత్మనో ముఖమ్ ॥ ౯ ॥ అపి సర్వే కుశలినస్తవ పుత్రా
మనస్విని । లక్షయేఽస్వస్థమాత్మానం భవత్యా లక్షణైరహమ్ ॥ ౧౦ ॥ అదితిరువాచ ॥ భద్రం ద్విజగవాం బ్రహ్మ
న్ధర్మస్యాస్య జనస్య చ । త్రివర్గస్య పరం క్షేత్రం గృహమేధిన్గృహా ఇమే ॥ ౧౧ ॥ అగ్నయోఽతిథయో భృత్యా భిక్ష
వో యే చ లిప్సవః । సర్వం భగవతో బ్రహ్మన్ననుధ్యానాన్న రిష్యతి ॥ ౧౨ ॥ కో ను మే భగవన్కామో న సంపద్యే
త మానసః । యస్య భవాన్ప్రజాధ్యక్ష ఏవం ధర్మాన్ప్రభాషతే ॥ ౧౩ ॥ తవైవ మారీచ మనశ్శరీరజా ఇమాః ప్రజా
స్సత్త్వరజస్తమోజుషః । సమో భవాంస్తాస్వసురాదిషు ❁ ప్రభో తథాఽపి భక్తం భజతే మహేశ్వరః ॥ ౧౪ ॥
తస్మాదీశ భజన్త్యా మే శ్రేయశ్చిన్తయ సువ్రత । హృతశ్రియో హృతస్థానాన్సపత్నైః పాహి నః ప్రభో ॥ ౧౫ ॥ పరై

యత్పరం క్షేత్రముద్భవస్థానః - తద్గృహాం గృహాశ్రమశ్చ అగ్న్యాదయః పూజేష్వవశ్చే - త్యేతత్సర్వం హే బ్రహ్మన్ భగవతస్తవానుధ్యానాన్న యాక్రియమాణాద్ధేతో - ర్న రిష్యతి నష్టం న భవతి న హీయత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అనుధ్యానాన్న రిష్యతీత్యేతదేవ కాక్వా దర్శయతి ॥ కో న్వితి ॥ హే భగవన్ - మే మానసో మనోవిషయః, మనసాకాఙ్క్షితః కామః కో ను న సంపద్యేత సర్వోఽపి కామస్సంపన్న ఏవేత్యర్థః, కుతః - యతో, భవాన్, ప్రజాధ్యక్షః ప్రజానాం పతిస్సన్ - యస్య మే త్వద్ధర్మపత్న్యా ఏవం విధాన్, ధర్మాన్, ప్రభాషతే ఉపదిశతి - ఉపదేశైస్తైః ఏవం విధాన్ధర్మాన్ త్వయ్యనుష్ఠాపయతి సతి కో ను కామో దుర్లభ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తర్హి కిం తవ చిత్తాస్వాస్థ్యనిమిత్తమిత్యపేక్షాయాం తద్విజ్ఞాపయితుం తదయం నాపా, కుర్యాదిత్యాశఙ్క్యయా తావత్ తం ప్రసాదయతి ॥ తవేతి ॥ హే మారీచ సత్త్వాదిప్రధానా, ఇమాః - సర్వాః ప్రజా దేవాదైత్యాశ్చ - తవైవ - మనసశ్శరీరాచ్చ - జాతాః అతో - భవాం, స్తాస్వసురాదిషు ప్రజాసు - యద్యపి - సమస్సమదర్శన - స్తథాఽపి, హే ప్రభో - మహేశ్వరో భవాన్ - భక్తం - భజతే అనువర్తతే, భక్తపక్షపాతీ భవానిత్యర్థః, ప్రభోరితి పాఠే, ప్రభోస్తవ, భక్తం, మహేశ్వరో భగవాన్భజత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తస్మాద్భక్తానుభజనస్వభావత్వాత్ త్వాం భజన్త్యా - మే మమ శ్రేయః శ్రేయ ఉపాయం - చిన్తయ ఆలోచయ - హే సువ్రత - కస్తవాధునా శ్రేయో విపర్యయస్తత్రాహ సపత్నైర్దైత్యైః హృతా, శ్రీర్యేషాం, హృతాని స్థానాని యేషాం తా, నస్మాన్ మత్పుత్రాన్, పాహి పాలయ, హే ప్రభో ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సాత్త్వత్పత్నీత్వేనాసంభావితదుఃఖాఽహం, మధునా, పరైస్సైత్యైర్వివాసితాస్వస్థానాదుచ్చాటితా, పుత్రైర్మేషు స్వాభిదాభిమానేనాహం వివాసితేత్యుక్తైర్దుఃఖసాగరే - మగ్నాఽభ

౧౪ ॥ శ్లో ❁ హా ॥ ప్రభోస్తథాఽపి.

వం - అధునా ప్రబలైర్దైత్యైర్మమైశ్వర్యాదీని హృతాని - తత్రైశ్వర్యమాధిపత్యం, శ్రీస్స్వర్గాదిసంపత్, స్థానం నివాసదేశః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఏతాని మత్సుతాః పునర్యథా పూర్వవత్ ప్రపద్యేరన్ ప్రాప్నుయుః, యథా యేనోపాయేన ప్రపద్యేరన్నితి వా - తథా హే సాధో - హే కల్యాణకృచ్ఛ్రేష్ఠ కల్యాణ్యా ధియా శుభాలోచనయా విధేహి కురు ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఏవమిత్థమదిత్యా ప్రార్థితః కః ప్రజాపతిః కశ్యపః స్మయన్నివ తామదితిమాహ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తదేవాహ - అహో ఇతి ప్రథమం తావత్పుత్రస్నేహం త్యాజయితుం విస్మయవ్యాజేన తత్త్వముపదిశతి అహో ఇతి సార్ధేన - అహో, విష్ణోర్మాయాయా బలం - కిం యదిదం జగత్ - స్నేహబద్ధం పుత్రాదిషు స్నేహపాశేన బద్ధమిత్యేతత్ - భౌతికః భూతపఞ్చకపరిణామరూపో దేహః క్వ - ప్రకృతేః - పరో భిన్నః - ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా క్వ - పరస్పరమేవమత్యన్తవిలక్షణయోర్దేహాత్మనోరభేదోఽత్యన్తమసంభావిత ఇత్యర్థః - ఏవమసంభావితాభేదయోర్దేహాత్మనోర్మధ్యే - కస్య కే పతిపుత్రాద్యాః కస్య సంబన్ధినః - కిం దేహస్య సంబన్ధినః , కిం వా ఆత్మనః - అయం భావః : తావన్నాత్మనస్సాక్షాత్పుత్రాదిభిస్సమ్బన్ధః అపి తు దేహద్వారా - దేహస్య భౌతికత్వేనోపచయాదివికారిత్వేన చానిత్యత్వాత్ తత్సంబన్ధిషు పుత్రాదిషు స్నేహోఽజ్ఞానమూలక ఇతి - తదేవాహ ॥ మోహ ఏవ హి కారణమితి ॥ దేహాత్మభ్రమ ఏవాత్ర స్నేహే కారణమిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఏవం తత్త్వోపదేశేనాపరితుష్యన్తీం ప్రత్యాహ ॥ ఉపతిష్ఠస్వేతి ద్వాభ్యాం ॥ వాసుదేవముపతిష్ఠస్వ ఆరాధయ - వాసుదేవారాధనస్య సమీహితసాధనత్వం సూచయన్ తం విశినష్టి - జగద్గురుం జగత ఆరాధకస్య లోకస్య గురుం హితకారిణం స్వవసన్ హితంకరోత్యతో విశినష్టి - సర్వేషాం భూతానాం, గుహాసు హృదయకుహరేష్వావాసో యస్య తం, అనేన వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం దర్శితం - నను కిం విశేషేణ వాసుదేవమేవోపతిష్ఠస్వేతి వదసీ

ర్ద్వాసితా సాహం మగ్నా వ్యసనసాగరే । ఐశ్వర్యం శ్రీర్యశః స్థానం హృతాని ప్రబలైర్మమ ॥ ౧౬ ॥ యథా తాని
పునస్సాధో ప్రపద్యేరన్ మమాత్మజాః । తథా విధేహి కల్యాణం ధియా కల్యాణకృత్తమ ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏ
వమభ్యర్థితోఽదిత్యా కస్తామాహ స్మయన్నివ ॥ ౧౮ ॥ కశ్యప ఉవాచ ॥ అహో మాయాబలం విష్ణోః స్నేహబద్ధమిదం
జగత్ । క్వ దేహో భౌతికోఽనాత్మా క్వ చాత్మా ప్రకృతేః పరః । కస్య కే పతిపుత్రాద్యా మోహ ఏవ హి కార
ణమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉపతిష్ఠస్వ పురుషం భగవన్తం జనార్దనమ్ । సర్వభూతగుహావాసం వాసుదేవం జగద్గురుమ్ ॥ ౨౦ ॥ స
విధాస్యతి తే కామాన్ హరిర్దీనానుకమ్పనః । అమోఘా భగవత్సేవా నేతరేతి మతిర్మమ ॥ ౨౧ ॥ అదితిరువాచ ॥ కే
నాహం విధినా బ్రహ్మన్నుపస్థాస్యే జగద్గురుమ్ । యథా మే సత్యసఙ్కల్పో విదధ్యాత్స మనోరథమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఆదిశ త్వం
ద్విజశ్రేష్ఠ విధిం తదుపధావనమ్ । ఆశు తుష్యతి మే దేవః సీదన్త్యాః సహ పుత్రకైః ॥ ౨౩ ॥ కశ్యప ఉవాచ ॥ ఏతన్మే భ
గవాన్పృష్టః ప్రజాకామస్య పద్మజః । యదాహ తే ప్రవక్ష్యామి వ్రతం కేశవతోషణమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఫాల్గునస్యామలే ప

త్యతో విశినష్టి ॥ జనార్దనమితి ॥ 'అర్దిర్గతౌ యాచనే చ' ఇతి ధాతుః - జనైః శ్రేయస్కామైరర్ద్యతే యాచ్యత ఇతి జనార్దనః - స్తం స ఏవ యాచనీయ ఇతి భావః - తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి - భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణం - దేవతాన్తరస్య దరిద్రత్వాదితి భావః - వదాన్యత్వమాహ - పురుషమితి - పురు అధికం సనోతి దదాతీతి పురుషః స్తం 'షణు దానే' ఇతి ధాతోరన్యేభ్యోఽపి దృశ్యత ఇతి డః ॥ య ఆత్మదా బలదాః , ఏకో బహూనాం - యో విదధాతి - కామాన్ ,, నిత్యాత్మపర్యన్తదాతృత్వేన ప్రసిద్ధ ఇతి భావః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ పురుషజనార్దనశబ్దాభ్యామభిప్రేతం విశదయన్నాహ ॥ స ఇతి - స పురుషో జనార్దనస్తే తవ - కామాన్ - విధాస్యతి పూరయిష్యతి - అనేనోదాహృతశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః - స చ పురుషశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభూత ఇతి చ దర్శితం - న కేవలం కామానాం విధాతా - అపి తు హరిః ఆశ్రితార్తిహరశ్చ - నాహం తమారాధితుం ప్రభవామీతి శఙ్కామపనుదన్విశినష్టి - దీనానుకమ్పనః - దీనేషు కించిదానుకూల్యయుక్తేషు - విపులా పరాఽశేషవ్యాపి - నిరతిశయకృపాయుక్తః భగవతః పూర్ణషాడ్గుణ్యస్యావాప్తసమస్తకామస్యైవ - సేవా : అమోఘా సఫలా నేతరా న దేవతాన్తరసేవేతి - మమ - మతిర్మతమిత్యర్థః ॥ దేవతాన్తరస్యానవాప్తసమస్తకామత్వాదితి భావః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ ఏవముపదిష్టాఽదితిస్సనిష్ఠప్రణిపాతసమగ్రోపాయా తదుపాయానుష్ఠానప్రకారబుభుత్సయా పృచ్ఛత్యదితిః ॥ కేనేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే భగవన్నహం - కేన విధినా జగత్పతిం భగవన్తం - భజేయం - యథా యేన ప్రకారేణ భజమానాయా మమ స సత్యసఙ్కల్పో భగవాన్మనోరథం - విదధ్యాత్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ హే ద్విజశ్రేష్ఠ పుత్రైస్సహ క్లిశ్యన్త్యా - మమ యథా చ దేవో భగవాన్ - ఆశు తుష్యతి - తథా - తం తద్భజనప్రకారాత్మకం - విధిమాదిశస్వ ఉపదిశ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ఏవం పునరాపృష్టో భగవాన్కశ్యపః పయోవ్రతాఖ్యం భగవదారాధనాత్మకం కర్మోపదేక్ష్యన్ తస్మిన్విస్రమ్భస్థైర్యార్థం సాంప్రదాయికత్వం వదన్ తత్కథనం ప్రతిజానీతే ॥ ఏతదితి ॥ ప్రజాః పుత్రాన్ - కామయమానస్య - మే మయా - పృష్టో భగవాన్పద్మజో బ్రహ్మా - యత్పయోవ్రతాఖ్యం కర్మాహ - తత్ - కేశవస్య తోషకరం - కర్మ తే తుభ్యం వక్ష్యామి ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽

వం ప్రతిజ్ఞాయ తదాహ ॥ ఫాల్గునస్యేత్యాదినాఽఽధ్యాయసమాప్తి ॥ ఫాల్గునస్య మాసస్య అమలే శుక్లే పక్షే ద్వాదశాహం ద్వాదశాహసాధ్యం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ కర్తవ్యమితి శేషః । తేన పయోవ్రతేన పరమయా అవ్యభిచరితయా భక్త్యా యుక్తోఽరవిన్దాక్షమర్చయేత్ । అన్వితః ఇతి పుల్లిఙ్గనిర్దేశేన ఏతస్మై పద్మజ ఆహైతత్ప్రవక్ష్యామీత్యనేన చ స్త్రీపుంసాధారణమేతద్వ్రతానుష్ఠానమితి సూచయతి ॥ ౨౫ ॥ తత్రాదౌ పూర్వేద్యుః కృత్యమాహ ॥ సినీవాల్యామిత్యాదినా ॥ బ్రహ్మచార్యథ తదారభ్యేత్యాదినా ॥ దృష్టేన్దుకలాయామమావాస్యాయాం, యది లభ్యేत తర్హి, క్రోడవిదీర్ణయా అరణ్యవరాహోత్ఖాతయా మృదా మృత్తికయా దేహమాలిప్య స్రోతసి నద్యాం వక్ష్యమాణం మన్త్రం జపన్ స్నాయాత్ । ఉదీరయేదిత్యత్ర తదాలేపసమయే ఏతం మన్త్రముదీరయేదిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ మన్త్రమేవాహ ॥ త్వమితి ॥ ఉద్ధృతాసి వరాహేణ కృష్ణేన శతబాహునా ॥ ఇతి మన్త్రార్థానువాదకోఽయం మన్త్రః హే దేవి హే భూదేవతే । స్థానం తవ యథాస్థానమిచ్ఛతా ఆదివరాహేణ భగవతా త్వం రసాయాః రసాతలాదుద్ధృతాఽసి తుభ్యం నమః మమ పాపం ప్రణాశయ । ఇమం మన్త్రముదీరయన్ మృదాఽఽలిప్య స్నాత్వా ॥ ౨౭ ॥ తతో నిర్వర్తితః సమ్యగనుష్ఠితః ఆత్మనియమః సన్ధ్యోపాసనాదిర్యేన తాదృశః సమాహితచిత్తో హరిమభ్యర్చయేత్ కుత్రార్చయేదిత్యత్రాహ । అర్చయేదితి స్థణ్డిలాదిషు । పఞ్చస్వప్యర్చయేదిత్యర్థః తత్ర స్థణ్డిలం రఙ్గవల్ల్యాదిభిరలఙ్కృతా భూమిః జలం విశుద్ధకుమ్భసంభృతమ్ ॥ ౨౮ ॥ తత్రావాహనమన్త్రానాహ ॥ నమస్తుభ్యమితి ॥ అత్రాయం వివేకః అత్ర ప్రధానో మన్త్రో వాసుదేవద్వాదశాక్షరః । వాసుదేవం జగద్గురుమపతిష్ఠస్వేత్యుక్తత్వాత్ ॥ గన్ధమాల్యాదభిశ్చార్చేద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా । జుహుయాన్మూలవిద్యయా జపేదష్టోత్తరం శతమ్, ఇతి వక్ష్యమాణత్వాచ్చ నమస్తుభ్యమిత్యాదయస్త్వావాహనోపచారమన్త్రా ఇతి తత్రాద్యో మన్త్రో ద్వాదశాక్షరార్థానువాదీ, భగవద్వాసుదేవశబ్దాభ్యాం తత్ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ । సర్వభూతనివాసాయేత్యనేన వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తముక్తం సర్వభూతనివాసా

క్షేద్ద్వాదశాహం పయోవ్రతమ్ । అర్చయేదరవిన్దాక్షం భక్త్యా పరమయాఽన్వితః ॥ ౨౫ ॥ సినీవాల్యాం మృదాఽఽలిప్య స్నాయాత్క్రోడవిదీర్ణయా । యది లభ్యేత వై స్రోతస్యేతం మన్త్రముదీరయేత్ ॥ ౨౬ ॥ త్వం దేవ్యాదివరాహేణ రసాయాః స్థానమిచ్ఛతా । ఉద్ధృతాఽసి నమస్తుభ్యం పాప్మానం మే ప్రణాశయ ॥ ౨౭ ॥ నిర్వర్తితాత్మనియమో దేవమర్చేత్సమాహితః । అర్చాయాం స్థణ్డిలే సూర్యే జలే వహ్నౌ గురావపి ॥ ౨౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహీయసే । సర్వభూతనివాసాయ వాసుదేవాయ సాక్షిణే ॥ ౨౯ ॥ నమోఽవ్యక్తాయ సూక్ష్మాయ ప్రధా

య అత ఏవ వాసుదేవశబ్దవాచ్యాయేత్యర్థః వసతీతి వాసుః । వసత్యస్మిన్నితి వా వాసుః ॥ వస నివాసే, ఇతి ధాతోః కర్త్రధికరణయోరౌణాదికః । అద్యే సర్వభూతేషు నివసత్యన్తరాత్మతయేతి సర్వభూతనివాసస్తస్మై, ద్వితీయే తు సర్వభూతానామాధేయానాం వాసురాధారభూతస్తథా తస్మై, సాక్షిణే ఇత్యనేన దేవశబ్దార్థ ఉచ్యతే సాక్షీ సాక్షాద్ద్రష్టా సర్వం చేతనాచేతనాత్మకం వస్తుజాతం సాక్షాత్పశ్యన్ దృశ్యధర్మైరస్పృష్టస్సాక్షీత్యుచ్యతే । దేవశబ్దస్యాప్యయమేవార్థః స్వతేజసా దీప్యమానో హి దేవః మహీయసే పురుషాయేత్యనేన ॥ వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమ్ ॥ ఇతి పురుషసూక్తప్రత్యభిజ్ఞానాత్ తత్రత్యైతమిత్యేతచ్ఛబ్దేన పూర్వోక్తజగత్కారణత్వతదుపయుక్తగుణపౌష్కల్యవతః పరామర్శాత్తస్య జగత్కారణత్వాదిగుణజాతస్య మన్త్రప్రతిపాద్యవాసుదేవవిశేషణత్వమవగమ్యతే తదేవంభూతాయ తుభ్యం నమః సర్వత్ర మన్త్రే షష్ఠ్యన్తనమశ్శబ్దప్రయోగస్స్వప్రయోక్త్రభిప్రాయకః ॥ ౨౯ ॥ యది సర్వభూతనివాసస్తర్హి కిం న దృశ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ నమోఽవ్యక్తాయేతి ॥ అయం మన్త్రస్తు ॥ యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదం నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తి ధీరాః ॥ ఇత్యుపనిషత్ప్రతిపాద్యపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః, అవ్యక్తాదిశబ్దైరద్రేశ్యసూక్ష్మభూతయోనిత్వాదిప్రత్యభిజ్ఞానాత్ , అవ్యక్తాయ , వ్యక్తైరిన్ద్రియైశ్చక్షురాదిభిరనభివ్యజ్యతే న దృశ్యత ఇత్యవ్యక్తస్తస్మై, అదృశ్యాయేత్యర్థః తత్ర హేతుః సూక్ష్మాయ నిరతిశయసూక్ష్మజీవాన్తరాత్మతయా ప్రవేశయోగ్యత్వేన తతోఽపి సూక్ష్మాయ సూక్ష్మత్వప్రయుక్తం పరిచ్ఛిన్నత్వం వారయతి ॥ ప్రధానపురుషాయేతి ॥ ప్రకృతిపురుషయోరాయేత్యర్థః తాద్రూప్యమత్ర ప్రకృతిపురుషసామానాధికృతత్వం తచ్చ శరీరాత్మభావనిబన్ధనం । శరీరబుద్ధిశబ్దానామాత్మపర్యన్తత్వాభిప్రాయేణాభేదనిర్దేశః, ఏవం చ సర్వాన్తః, ప్రవేశయోగ్యతయా సూక్ష్మస్యాప్యాకాశస్యేవ ప్రకృతిపురుషాన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టస్య స్వరూపమపరిచ్ఛిన్నమేవేతి భావః, ప్రధానపురుషాయేతి కారణావస్థాచిద్రూపత్వముక్తం అ

తకార్యావస్థతద్రూపత్వమాహ ॥ చతుర్వింశగుణజ్ఞాయ - గుణభూతచతుర్వింశతితత్త్వాభిజ్ఞాయ - గుణభావోవిశేషణత్వం-శరీరత్వమితియావత్, శరీరమపిహ్యాకృత్యాదిగుణాదివదపృథక్సిద్ధవిశేషణమేవేత్యభిప్రాయః ॥ అపృథక్సిద్ధవిశేషణవిషయబుద్ధిశబ్దయోస్తద్విశేష్యపర్యన్తత్వమాకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధం - నకేవలంచతుర్వింశతితత్త్వాన్తరాత్మతయాతద్రూపత్వ - మపితు-తత్కారణతయాపీత్యాహ ॥ గుణసఙ్ఖ్యానహేతవ ఇతి ॥ గుణానాంసత్త్వాదీనాంచతుర్వింశతితత్త్వరూపేణకార్యావస్థానాం-సంఖ్యానంగణనం- తస్య - హేతవేకారణభూతాయ - గుణానాంచతుర్వింశతిధాగణనాయాస్తేషాంకార్యతాపత్తిమూలకత్వాత్తస్యతత్కారణత్వాత్తద్ధేతుత్వేనసఙ్ఖ్యానహేతుత్వమపీత్యవగన్తవ్యం, యద్వా - సఙ్ఖ్యానంప్రమితిః.గుణసఙ్ఖ్యానస్యసత్త్వాదిగుణానాంప్రమితేః,చతుర్వింశతిధాపరిణతానాంసత్త్వాదిగుణానాంప్రమితస్తద్విషయకప్రమాయాః, హేతవే తత్ప్రమాహేతుత్వంచతత్కారణత్వాద్వారేత్యవగన్తవ్యం - యద్వా- గుణసఙ్ఖ్యానయో - ర్హేతవే-సఙ్ఖ్యానమత్రవ్యష్టిప్రత్యగాత్మస్వరూపం - అహమిత్యేవంసవ్యక్స్వస్మై ప్రకాశమానత్వాత్- గుణశబ్దేనగుణకార్యభూతం-చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకమచేతనద్రవ్యముచ్యతే-తయో-ర్హేతవేకారణభూతాయేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఏవం "యద్భూతయోనిం" మితిశ్రుతిస్థభూతయోనిశబ్దార్థ ఉక్తః- ప్రధానపురుషాయేత్యాదిపదత్రయేణకార్యకారణోభయావస్థప్రకృతిపురుషశరీరకత్వేనతత్కారణత్వేనచరూపాత్మకస్యజగతస్తద్విశేషణత్వముక్తం-అథనామాత్మకప్రపఞ్చస్యతద్బోధకత్వేనతద్విశేషణత్వమాహ ॥ నమోద్విశీర్ష్ణ ఇతి ॥ అయంమన్త్రః "చత్వారిశృఙ్గాత్రయోఅస్యపాదాద్వేశీర్షేసప్తహస్తాసోఅస్య - త్రిధాబద్ధోవృషభోరోరవీతిమహోదేవోమర్త్యాగ్ంఆవివేశ" ఇతిమన్త్రప్రకాశితశబ్దాత్మకప్రపఞ్చవిశేషణకపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః - తస్మిన్నిహిమన్త్రేశబ్దాత్మకప్రపఞ్చోవృషభత్వేనరూప్యతే - శబ్దశ్చవర్ణాత్మకోధ్వన్యాత్మకశ్చేతిద్వివిధః - వర్ణాత్మకోఽపిపునస్సాధ్వసాధుభేదేనద్వివిధః-సాధుశ్చవేదరూపేణతన్మూలకస్మృతీతిహాసాదిరూపేణచద్వివిధః-తత్ర "అనాదినిధనాహ్యేషావాగుత్సృష్టాస్వయంభువా, ఆదౌవేదమయీనామ్నాయతస్సర్వాః ❋ ప్రసూతయః" వేదశబ్దేభ్యఏవాదౌదేవాదీనాంససర్జ సః"

నపురుషాయచ । చతుర్వింశగుణజ్ఞాయగుణసంఖ్యానహేతవే ॥ ౩౦ ॥ నమోద్విశీర్ష్ణేత్రిపదేచతుశ్శృఙ్గాయత

ఇత్యాద్యుక్తరీత్యాకృత్స్నజగత్సృష్టేర్వేదార్థాలోచనమూలకత్వాద్వేదస్యప్రాధాన్యాత్సచతన్మూలకస్మృత్యాదిశ్చసాధుశబ్దాత్మకఃప్రపఞ్చోవృషభత్వేనాస్మిన్మన్త్రేరూప్యతే - తదయంమన్త్రార్థః - మహోదేవోమహాన్దేవః. శబ్దాత్మకోదేవః, దేవస్యపరమాత్మనోబోధకత్వాదుపచారాద్దేవః - మర్త్యాన్మర్త్యాన్ దేవమనుష్యాద్యర్థా, న్పరమాత్మశరీరభూతా-నావివేశబోధయితుం ప్రవృత్త ఇత్యర్థః, వృషభోరోరవీతిప్రసిద్ధద్విశృఙ్గచతుష్పాదేకమూర్ధవృషభవిజాతీయవృషభరూపః రోరవీతిశబ్దంకరోతి, శబ్దాత్మకతామాపన్న ఇత్యర్థః, విజాతీయవృషభత్వేనతంరూపయతి, చత్వారీతి, అస్యశబ్దాత్మనోవృషభస్య, శృఙ్గాశ్చత్వారిచత్వారః,నామాఖ్యాతనిపాతోపసర్గాః, త్రయోభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాః,పాదాః, ఆఖ్యాతాదీనాం భూతాదికాలోపాధినా విహితత్వాచ్ఛబ్దానాంకాలసాహచర్యాచ్చ, తేషాం భూతాదీనాం పాదత్వేనరూపణం,ద్వేశీర్షేప్రవృత్తినిమిత్తంతదాశ్రయశ్చేతిద్వేశిరసీ,సప్తవిభక్తయో,హస్తాసఃహస్తాః "అజ్జసేరసు" గిత్యసుగాగమః,త్రిధాబద్ధః,ఉరసికణ్ఠేశిరసిచబద్ధః,స్థానత్రయఏవశబ్దానామావిర్భావాదితిభావ ఇతి॥ప్రకృతమన్త్రార్థస్తు॥త్రయీవిద్యాత్మనే,త్రయీవిద్యావేదవిద్యా,తదాత్మనేతద్విశేషణకాయతద్విశేషణకత్వంచ,తద్బోధ్యత్వరూపంవివక్షితం - రూపాత్మకప్రపఞ్చస్యపరమాత్మనోపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానాం విశేష్యపర్యన్తబోధకత్వస్వాభావ్యాన్నిగమాగమాదిశబ్దజాతబోధ్యామేతిఫలితోఽర్థః "కారిన్యవాన్యోబిభర్తీ" త్యాదివద్ద్విశీర్షత్వాదికంసాక్షాత్త్రయీవిద్యావిశేషణం. పరమాత్మనస్తుసద్వారకంవిశేషణమిత్యవగన్తవ్యం - తన్తవే-తనోతియజ్ఞాదిక్రియాకలాపంవిస్తారయతివిస్తృత్యప్రకాశయతీతితన్తు-స్తస్మై-యజ్ఞాయ-యజ్ఞోవిష్ణుః "యజ్ఞోవైవిష్ణు" రితిశ్రుతేః "యజ్ఞాయాచరతఃకర్మసమగ్రంప్రవిలీయత" ఇతిస్మృతౌయజ్ఞశబ్దస్యవిష్ణౌప్రయోగాచ్చ- యజ్ఞాయవిష్ణుప్రకాశకాయ - పూర్వోత్తరభాగాభ్యాంకర్మబ్రహ్మప్రతిపాదకాయేత్యర్థః - కేచిదత్రయజ్ఞరూపేణవిష్ణుస్స్తూయతఇత్యుక్త్వా, చత్వారిశృఙ్గేతివేదావాఏతేఉక్తాస్త్రయోఅస్యపాదాఇతిసవనానిత్రీణి-ద్వేశీర్షేప్రాయణీయోదయనీయే - సప్తహస్తాసఃసప్తచ్ఛన్దాంసి,త్రిధాబద్ధస్త్రిధాబద్ధోమన్త్రబ్రాహ్మణకల్పైర్వృషభో-రోరవీతిరోరవణం-సవనక్రమేణ ఋగ్భిర్యజుర్భిస్సామభిః, యదేనమృగ్భిశ్శంసన్తియజుర్భిర్యజన్తిసామభిస్స్తువ

❋ ప్రవృత్తయః.

న్తీతి యాస్కనిరుక్తముదాహృత్య వ్యాచష్టే ॥ ౩౦ ॥ తదేవం నామరూపాత్మకజగదన్తరాత్మత్వేన తత్కారణత్వేన చ ప్రకృతకర్మారాధ్యస్య వాసుదేవస్య తద్విశేషణకత్వముక్తం, నను, జగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వం బ్రహ్మరుద్రాదిగతం న వాసుదేవగతమిత్యాశఙ్కాయాం యద్బ్రహ్మాదిగతం జగత్సృష్ట్యాదికం తదన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టస్య తచ్ఛరీరకస్య తద్ద్వారా తస్యైవ విశేషణమిత్యభిప్రాయేణ తద్రూపత్వముచ్యతే। నమః శివాయేతి శ్లోకద్వయేన ॥ తత్ర శివత్వాదిధర్మాణాం ప్రతర్దనాధికరణన్యాయేనేన్ద్రద్వారా త్వాష్ట్రహన్తృత్వాదీనామివ రుద్రబ్రహ్మశరీరకస్య పరమాత్మనః స్వద్వారకవిశేషణత్వమవగన్తవ్యం। శక్తిధరాయ అమ్బికాపతయ ఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ హిరణ్యగర్భాయ చతుర్ముఖరూపేణావస్థితాయ। ప్రాణయతి సర్వాణి భూతానీతి ప్రాణః తస్మై “కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్” ఇతి శ్రుతేః। ప్రాణశరీరకత్వాద్వా ప్రాణః। జగదన్తరాత్మనే బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తజగదన్తరాత్మత్వమేవ తత్సమానాధికృతినిమిత్తమితి భావః। యోగైశ్వర్యశరీరాయ యోగైశ్వర్యనిర్వాహకాయ। తన్నిర్వాహకత్వం యోగస్మృతిప్రణేతృత్వరూపకారణత్వేనేత్యాహ। యోగహేతవే యోగస్మృతికర్త్రే ఇత్యర్థః। ఇదం విశేషణద్వయం సాక్షాచ్చతుర్ముఖస్య తద్ద్వారా తు పరమాత్మన ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధైరన్యైరప్యసాధారణైర్ధర్మైర్విశింషన్నమస్కరోతి మన్త్రైః। నమస్త ఇతి। ఆదిదేవాయ బ్రహ్మరుద్రాదిదేవానామప్యాదిభూతాయ కారణభూతాయేత్యర్థః। అయముక్తసర్వకారణత్వసామర్థ్యలబ్ధోఽర్థః। శబ్దార్థస్త్వాదిశ్చాసౌ దేవస్తస్మా ఇతి। అత ఏవ దేవానామపి దేవాయాధిపతయే స్వతేజసా దీప్యమానానాం

స్తవే। సప్తహస్తాయ యజ్ఞాయ త్రయీవిద్యాత్మనే నమః ॥ ౩౦ ॥ నమః శివాయ రుద్రాయ నమః శక్తిధరాయ చ। సర్వవిద్యాధిపతయే భూతానాం పతయే నమః ॥ ౩౧ ॥ నమో హిరణ్యగర్భాయ ప్రాణాయ జగదాత్మనే। యోగైశ్వర్యశరీరాయ నమస్తే యోగహేతవే ॥ ౩౨ ॥ నమస్త ఆదిదేవాయ దేవదేవాయ తే నమః। నారాయణాయ ఋషయే నరాయ హరయే నమః ॥ ౩౩ ॥ నమో మరకతశ్యామవపుషేఽధిగతశ్రియే। కేశవాయ నమస్తుభ్యం నమస్తే పీతవాససే ॥ ౩౪ ॥ త్వం సర్వవరదః పుంసాం వరేణ్య వరదర్షభ। అతస్తే శ్రేయసే ధీరాః పాదరేణుముపాసతే ॥ ౩౫ ॥ అన్వవర్తన్త యం దేవాః శ్రీశ్చ తత్పాదపద్మయోః। స్పృహయన్త ఇవామోదం భగవాన్మే ప్రసీదతామ్ ॥ ౩౬ ॥ ఏతైర్మన్త్రైర్హృషీకేశమావాహనపురస్కృతమ్। అర్చయేచ్ఛ్రద్ధయా యుక్తః పాద్యోపస్పర్శనాదిభిః ॥ ౩౭ ॥ అర్చయిత్వా గన్ధమాల్యైః పయసా స్నపయేద్విభుమ్। వస్త్రోపవీతాభరణపాద్యోపస్ప

బ్రహ్మాదిదేవానామప్యన్తరాత్మతయా దీప్యమానాయేతి వా। నారాయణాయ నారాణాం ప్రాప్యాయ ప్రాపకాయాధారాయ చ। నరాయ నిత్యాయ ఋషయే సర్వజ్ఞాయ। యద్వా। నారాయణాయ ఋషయే నరాయ చ నరనారాయణర్షిరూపేణావతీర్ణాయ। హరయే ఆశ్రితార్తిహన్త్రే ॥ ౩౩ ॥ మరకతవదిన్ద్రనీలవచ్ఛ్యామం వపుర్యస్య। అధిగతా నిత్యసంశ్లిష్టా శ్రీర్మహాలక్ష్మీః యేన తస్మై। కేశవాదిద్వాదశమూర్తీనాముపలక్షకః కేశవశబ్దః। కేశవాదిద్వాదశమూర్తిరూపేణావస్థితాయేత్యర్థః, పిశఙ్గం వాసో యస్య తస్మై ॥ ౩౪ ॥ హే వరేణ్య అనేన గాయత్రీప్రతిపాద్యత్వం సూచితం। హే వరదశ్రేష్ఠ త్వమేవ, యతః సర్వవరదః అతః తవైవ పాదరేణుమిష్టప్రాప్తయే ధీరా ఉపాసతే సేవన్తే ॥ ౩౫ ॥ శ్రీర్లక్ష్మీః దేవా బ్రహ్మాదయశ్చ। యత్పాదపద్మయోః ఆమోదం స్పృహయన్తః కామయమానా ఇవ యమనుసృతవన్తః, స భగవాన్ షాడ్గుణ్యో వాసుదేవో మహ్యం ప్రసీదతాత్ ॥ ౩౬ ॥ ఇత్యేతైర్మన్త్రైః ఆవాహనేన పురస్కృతం సన్నిధాపితం హృషీకేశం పాద్యోపస్పర్శనం పాద్యసమర్పణాన్తం తదాదిః యేషాం తైః। ఆసనార్ఘ్యాదిశబ్దేన గ్రాహ్యః క్రమస్త్వవివక్షితః। ఆసనార్ఘ్యపాద్యైరర్చయేదిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ ఏవమేతైరర్చయిత్వా గన్ధమాల్యైర్గన్ధపుష్పైస్సహ పయసా గన్ధాదిసహితేన క్షీరేణ శుద్ధజలేన చ విభుం వాసుదేవం స్నపయేత్ తతో వస్త్రాదిభిరభ్యర్చ్య గన్ధాదిభిశ్చార్చేత్। ఆదిశబ్దేన దీపమధుపర్కాచమనాని గ్రాహ్యాణి ద్వాదశాక్షరవిద్యయేతి పూర్వోత్తరాన్వయి। ఆసనాద్యుపచారాశ్చ అనయైవ కార్యాః, తథా, తయైవ విద్యయా, విభవే సతి, పయసి క్షీరే శ్రితం పక్వం శాల్యన్నం ససర్పిస్సగుడం చ నైవేద్యం దత్వా సమర్ప్య। ఉక్తద్వాదశాక్షరవిద్యయా, జుహుయాత్ ॥ యద్భగవతే నివేదితమన్నం పాయసం, తత్ తిలాభి భోక్త్రే బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్ నో

చేత్స్వయంవా-భుఞ్జీత ✽ ॥ ౩౯ ॥౪౦॥౪౧ ॥ ✽తత-ఆచమనం-దద్యా-త్తామ్బూలం నివేదయేత్సమర్పయేత్ - తతో ద్వాదశాక్షర-మష్టోత్తరశతం-జపేత్-స్తోత్రై-ర్భగవన్తం-స్తువీత ✽ ॥౪౨॥ ✽తతః-ప్రదక్షిణం-కృత్వా-దణ్డవ-ద్భూమౌ-ముదా హర్షేణ-ప్రణమేత్-తచ్ఛేషంనిర్మాల్యంపుష్పాదికంసిరసి-ధృత్వా-తతో. భగవన్త-ముద్వాసయేత్ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ద్వావపరా యేషాంతా-న్విప్రా - న్యథావిధి-పాయసేన-భోజయేత్ - ద్వ్యవరానిత్యనేనఅసతిసమ్భవేద్వావపివాభోజయేన్నత్వేకమితివివక్షితం-తతస్సమ్యక్పూజితై - స్తైర్విప్రై-రనుజ్ఞాత-స్సేష్టోబన్ధుభిస్సహ-శేషంశిష్టమన్నాదికం-భుఞ్జీత ✽॥౪౪॥ ✽అథ,తద్రాత్ర్యాం - బ్రహ్మచారీస్త్రీసఙ్గరహిత-శ్శయీతేతి శేషః-అథప్రథమేహని-శ్వోభూతేప్రభాతే-స్నాత-శ్శుచి - స్సమాహితచిత్తో-యథోక్తేన-విధానేన పయసా-స్నాపయన్ - భగవన్తమితి శేషః - స్నాపన గ్రహణమావాహనాదీనామప్యుపలక్షణం-యావద్వ్రతసమాప్త్యేవమభ్యర్చేదిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽పయఃక్షీరమేవ-భక్షఆహారో-యస్య-స,విష్ణ్వర్చనాయామాదరయుక్త-ఇదంవ్రతం-కుర్యాత్-పూర్వవదగ్నౌజుహుయాత్-విప్రాంశ్చ భోజయేత్ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ఏవమహరహః-ద్వాదశదినపర్యన్తం - స్వయం పయోభక్షో-హరే. రారాధనం-ద్విజభోజనం-తదర్హణం బ్రహ్మచర్యమధశ్శయనం - త్రికాల

ర్చనైస్తతః ॥ ౩౯ ॥ గన్ధపుష్పాదిభిశ్చార్చేద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా । శ్రితంపయసినైవేద్యంశాల్యన్నంవిభవేసతి ॥ ౪౦ ॥ ససర్పిస్సగుడందత్వా జుహుయాన్మూలవిద్యయా । నివేదితంతుతద్భక్తే దద్యాద్భుఞ్జీతవా స్వయమ్ ॥ ౪౧ ॥ దత్వాఽఽచమనమర్చిత్వాతామ్బూలంచనివేదయేత్ । జపేదష్టోత్తరశతం స్తువీతస్తుతిభిః ప్రభుమ్॥ ౪౨ ॥ కృత్వాప్రదక్షిణంభూమౌప్రణమేద్దణ్డవన్ముదా । కృత్వాశిరసితచ్ఛేషందేవముద్వాసయేత్తతః ॥ ౪౩ ॥ ద్వ్యవరాన్భోజయేద్విప్రాన్పాయసేనయథోచితమ్ । భుఞ్జీతతైరనుజ్ఞాతశ్శేషంసేష్టస్సభాజితైః॥ ౪౪ ॥బ్రహ్మచార్యథతద్రాత్ర్యాంశ్వోభూతేప్రథమేఽహని।స్నాతశ్శుచిర్యథోక్తేనవిధినాసుసమాహితః॥ పయసాస్నాపయిత్వార్చేద్యావద్వ్రతసమాపనమ్॥ ౪౫ ॥పయోభక్షవ్రతమిదంచరేద్విష్ణ్వర్చనాదృతః । పూర్వవజ్జుహుయాదగ్నింబ్రాహ్మణాంశ్చాపిభోజయేత్॥ ౪౬ ॥ ఏవంత్వహరహఃకుర్యాద్ద్వాదశాహం ✽పయోవ్రతః । హరేరారాధనంహోమమర్హణంద్విజతర్పణమ్ ॥ ౪౭ ॥ ప్రతిపద్దినమారభ్యయావచ్ఛుక్లత్రయోదశీ । బ్రహ్మచర్యమధస్స్వప్నంస్నానంత్రిషవణంచరేత్ ॥ ౪౮ ॥ వర్జయేదసదాలాపాన్భోగానుచ్చావచాంస్తథా । అహింస్రస్సర్వభూతానాంవాసుదేవపరాయణః॥ ౪౯ ॥త్రయోదశ్యామథోవిష్ణోస్స్నపనంపఞ్చకైర్విభోః । కారయేచ్ఛాస్త్రదృష్టేనవిధినావిధికోవిదైః॥౫౦॥ పూజాంచమహతీంకుర్యాద్విత్తశాఠ్యవివర్జితః।చరుంనిరూప్యపయసిశిపివిష్టాయవిష్ణవే॥ ౫౧ ॥సూక్తేనతేనపురుషంయజేతసుసమాహితః।నైవేద్యంచాధిగుణవద్దద్యాత్పురుషతుష్టిదమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఆచార్యంజ్ఞానసమ్పన్నంవస్త్రాభరణధేనుభిః । తోషయేదృత్విజశ్చైవతద్విద్ధ్యారాధనంహరేః॥ ౫౩ ॥భోజయేత్తాన్గుణవతాసదన్నేనశుచిస్మితే । అన్యాంశ్చబ్రాహ్మణాన్శక్త్యా

స్నానంచైతత్సర్వం - యావచ్ఛుక్లత్రయోదశీశుక్లత్రయోదశీపర్యన్తం - కుర్యాత్ - ద్వాదశాహంపయోవ్రతమితిపాఠే ద్వాదశదినసాధ్యంపయోవ్రతాఖ్యంకర్మహరేరారాధనాదిరూపంచరేదిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౭-౪౮॥ ✽అథవర్జ్యానాహ॥ వర్జయేదితి॥నానావిధా-నసద్భి,రాలాపా-న్వర్జయేత్-యద్వా- అసదాలాపాం - స్తథోచ్చావచా-న్తరివ్యాపారానసత-స్త్ర్యాదీత్యర్థః ॥ తథా - సర్వభూతస్వబన్ధిహింసారహితః-వాసుదేవానుసన్ధానపరోభవేత్ ✽॥౪౯॥ ✽ఏవంద్వాదశసుదినేష్వతీతేష్వ-థత్రయోదశ్యాం - పఞ్చభిరమృతైస్సాధనై - శ్చతుర్భిఃఋత్విగ్భిరాచార్యేణచేతిపఞ్చభిర్వా-శాస్త్రోక్తేన-విధినా-తదభిజ్ఞైఃప్రయోజ్యకర్తృభి-ర్విష్ణో-స్స్నపనం-కారయేత్ ✽॥౫౦ ॥ ✽విత్తలోభ-మకుర్వాణో-విష్ణో-ర్మహతీంసర్వో-పచారయుక్తాం-పూజాంకుర్యాత్,క్షీరే,చరుంహవిః-శిపివిష్టవిష్ణుదేవతాకం- కారయిత్వాశిపివిష్టోఽతిశయతేజో-యుక్తః - సుసమాహితచిత్తః-పరమపురుషం - పురుషసూక్తేనషోడశభిఋగ్భి - ర్యజేతహోమేనతమారాధయేదిత్యర్థః-తతః-పరమపురుషప్రీతికరం-షడ్రసోపేతం-నైవేద్యం-భగవతే-సమర్పయేత్ ✽ ॥ ౫౧ ॥౫౨ ॥ ✽తతో-వస్త్రాదిభిర్జ్ఞానసమ్పన్న - మాచార్యం-యథావిత్తం-ద్విజాంశ్చ - తోషయేత్-హియస్మాత్-త-దాచార్యద్విజతోషణం,విష్ణోరేవా , రాధనం,భవతితస్మాత్తాంస్తోషయేదిత్యర్థః ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽గుణవతాషడ్రసయుక్తేనా-న్నేన,హేశుచిస్మితే-తాన్పూజితానాచార్యబ్రాహ్మణాన్-భోజయేత్

పా॥౪౭ ✽శ్లో॥పయోవ్రతం

త్ర సమాగతాః, తాంశ్చ - యుక్తాన్ భోక్తుం యోగ్యాన్ భోజయేత్ ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తతో గురవే ఋత్విగ్భ్యశ్చ - స్వవిత్తానుసారేణ దక్షిణాం దద్యాత్ - శ్వపాకపర్యన్తేభ్యస్సమాగతేభ్యస్సర్వేభ్యో - ఽన్నాదిభిస్తోషయేత్ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఏవం దీనాదిష్వపి భుక్తవత్సు - తత్సత్కారం విష్ణోరేవ - తోషకరం జానన్ - స్వయమపి బన్ధుభిస్సహ భుఞ్జీత ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఆద్యన్తదినద్వయం మధ్యే ద్వాదశేత్యేవం చతుర్దశస్వహస్సు, నృత్తాదిభిస్సహ - భగవతః - పూజాం, కారయేత్ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ తదేవం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మోపదిశ్య పునర్విశ్వాసాయోక్తం సాంప్రదాయికత్వం స్మారయన్నిగమయన్ననేన భగవన్తమారాధయేత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ పురుషః పరమపురుష ఆరాధ్యతే యేన తత్తథా - మహ్యం - పితామహేనోపదిష్టం - మమ మయా చ తుభ్యం - సమ్యగభిహితం, హే మహాభాగే ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ త్వమపి - సమ్యగనుష్ఠితేనానేన ప్రయోవ్రతేన, విశుద్ధః భావో భక్తిర్యస్మిన్ - తేనాత్మనా మనసా భజనీయమవ్యయం - కేశవం - భజారాధయ ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ప్రకృతం వ్రతం స్తౌతి ॥ అయమితి ॥ సర్వయజ్ఞాఖ్యోఽయం వ్రతరూపో యజ్ఞః - ఇదం వ్రతం, సర్వవ్రతం - స్మృతం, సర్వయజ్ఞవ్రతతుల్యమిదమేకం వ్రతమిత్యర్థః ॥ కిఞ్చ - హే భద్రే, సర్వతపస్సారతుల్యం - తథా సర్వదానతుల్యం చేదం వ్రతం కుతః - చశబ్దో హేత్వర్థః - యత - ఇదమీశ్వరతర్పణమీశ్వరస్తర్ప్యతేఽనేనేతి తథా - ఈశ్వరతృప్తికరత్వేన సర్వయజ్ఞాదిసమకక్షమిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ యమనియమాదయోఽపీశ్వరతోషకా ఏవ సఫలా అన్యే తు వ్యర్థా ఏవేత్యాహ ॥ త ఏవేతి ॥ యేన నియమాదినా - అధోక్షజ - స్తుష్యతి - త ఏవ - నియమాదిశబ్దవాచ్యాః అన్యే త్వాభాసరూ

న్యే చ తత్ర సమాహితాః ॥ ౫౪ ॥ దక్షిణాం గురవే దద్యాదృత్విగ్భ్యశ్చ యథార్హతః । అన్నాద్యేనాశ్వపాకేభ్యః ప్రీణయేత్సముపాగతాన్ ॥ ౫౫ ॥ భుక్తవత్స్వథ సర్వేషు దీనాన్ధకృపణాదిషు । విష్ణోస్తత్ప్రీణనం విద్వాన్భుఞ్జీత సహ బన్ధుభిః ॥ ౫౬ ॥ నృత్తవాదిత్రగీతైశ్చ స్తుతిభిస్స్వస్తివాచకైః । కారయేత్తత్కథాభిశ్చ పూజాం భగవతోఽన్వహమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఏతత్పయోవ్రతం నామ పురుషారాధనం పరమ్ । పితామహేనాభిహితం మయా తే సముదాహృతమ్ ॥ ౫౮ ॥ త్వం చానేన మహాభాగే సమ్యక్చీర్ణేన కేశవమ్ । ఆత్మనా శుద్ధభావేన నియతాత్మా భజావ్యయమ్ ॥ ౫౯ ॥ అయం వై సర్వయజ్ఞాఖ్యస్సర్వవ్రతమితి స్మృతమ్ । తపస్సారమిదం భద్రే దానం చేశ్వరతర్పణమ్ ॥ ౬౦ ॥ త ఏవ నియమాస్సాక్షాత్త ఏవ చ యమోత్తమాః ॥ ౬౧ ॥ తస్మాదేతద్వ్రతం భద్రే ప్రయతా శ్రద్ధయాచర । భగవాన్పరితుష్టస్తే వరమాశు విధాస్యతి ॥ ౬౨ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తా సాదితీ రాజన్స్వభర్త్రా కశ్యపేన వై । అన్వతిష్ఠద్వ్రతమిదం ద్వాదశాహమతన్ద్రితా ॥ ౧ ॥ చిన్తయన్త్యేకయా బుద్ధ్యా మహాపురుషమీశ్వరమ్ । ప్రగృహ్యేన్ద్రియదుష్టాశ్వాన్మనసా బుద్ధిసారథిః ॥ ౨ ॥ మనశ్చైకాగ్రయా బుద్ధ్యా భగవత్యఖిలాత్మని । వాసుదేవే సమాధాయ చచార హ పయోవ్రతమ్ ॥ ౩ ॥ తస్యాః ప్రాదురభూత్తాత భగవానాదిపూరుషః । పీతవాసాశ్చతుర్బాహుశ్శఙ్ఖచక్రగదాధరః ॥ ౪ ॥ తం నేత్రగోచరం వీక్ష్య సహసోత్థాయ సాదరమ్ । ననామ భువి కాయేన దణ్డవత్ప్రీతివిహ్వలా ॥ ౫ ॥ సోత్థాయ బద్ధాఞ్జలి

పా వ్యర్థా ఏవేత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ తస్మాత్ - సర్వయజ్ఞాదిభిస్తుల్యత్వాదీశ్వరతోషకత్వాచ్చ, హే భద్రే - సమాహితా - త్వం శ్రద్ధయా - తద్వ్రతమనుతిష్ఠ - తేన - తుష్టో - భగవాంస్తవాశు - వరాన్ - దాస్యతి ❁ ॥ ౬౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవముపదిష్టపయోవ్రతా అదితిస్తదన్వతిష్ఠదిత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ హే రాజన్, ఇతీత్థం - స్వభర్త్రా కాశ్యపేనోక్తా ఉపదిష్టవ్రతా, సా అదితిరతన్ద్రితా సమాహితా - ద్వాదశాహమిదం పయోవ్రత - మన్వతిష్ఠత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అనుష్ఠానప్రకారమేవాహ ॥ చిన్తయన్తీతి ద్వాభ్యాం ॥ మహాపురుషమీశ్వరం వాసుదేవం - ఏకయాఽనన్యవిషయయా - బుద్ధ్యా, చిన్తయన్తీ - పయోవ్రతం - చచారేత్యర్థః కిం కృత్వా, బుద్ధిస్సారథిః మనోనిగ్రహోపాయభూతా - యస్యాస్సా - మనసా - ఇన్ద్రియాణ్యేవ దుష్టసత్త్వాని ప్రగృహ్య నిగృహ్య ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ మనశ్చైకాగ్రయా అనన్యవిషయయా, బుద్ధ్యా, సర్వాన్తరాత్మని షాడ్గుణ్యపూర్ణే, వాసుదేవే, సమాధాయ స్థిరం కృత్వా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తస్యామదిత్యామిత్థం వ్రతమనుతిష్ఠన్త్యాం సత్యాం, భగవాన్వాసుదేవః - ప్రాదురాసీత్ ॥ కథంభూతః - పీతే పిశఙ్గే వాససీ యస్య - చత్వారో బాహవో యస్య సః - శఙ్ఖాదీన్బిభ్రాణః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తం, నేత్రగోచరం - వాసుదేవం - సమీక్ష్యాదితి - రాశూత్థాయ, ప్రీత్యా, విహ్వలా సతీ కాయేన - దణ్డవద్భూమౌ - ననామ నమస్కృతవతీ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ప్రీతివిహ్వలత్వాదేవ - సా - బద్ధాఞ్జలిస్తూష్ణీం - స్థితా, కేవలమీడితుం పునరుత్సహేన న శశాక ॥ కథంభూతా, ఆనన్దజలై - రాకులే

ఈక్షణే అక్షిణీ యస్యాః, పులకైః రాకులా ఆకృతిర్దేహో యస్యాస్సా - తస్య భగవతో దర్శనమేవ నిరతిశయోత్సవః - తేన - గాత్రే శరీరే వేపథుః కమ్పో యస్యాస్సా ॥ ౬ ॥ తతో - హే కురూద్వహ - అదితిర్దేవీ, శనైః, గద్గదయా, గిరా, ప్రీతిపూర్వకం - హరిం తుష్టావ - కథంభూతా సా - శ్రియః పతిమ్ - ఉద్వీక్ష్య, చక్షుషా, పిబన్తీవ స్థితా సతీ, తుష్టావ, పిబన్తీవోద్వీక్ష్యేతి చ క్రియాభేదాత్తైత్యస్య పదస్య ద్విరుక్తిరదుష్టా ॥ ౭ ॥ "ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి" "అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ" ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధం యద్యజ్ఞేశ్వరత్వాదికం తదధునాదర్శయన్నివ దుర్లభోఽప్యల్పీయసాఽపి మత్కృతేనారాధనేనావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయేణ సమ్బోధయన్ప్రార్థయతే। యజ్ఞేశేతి, హే యజ్ఞేశ - యజ్ఞానాం ప్రభో హే యజ్ఞపురుష - యజ్ఞభోక్తః - ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుత, తస్య సమ్బోధనం, తీర్థం గఙ్గాదిరూపం పాదే యస్య - తీర్థం విశుద్ధం శ్రవః కీర్తిర్యస్య - హే తీర్థశ్రవః - శ్రవణమేవ మఙ్గళం యస్య తత్ - నామధేయం - యస్య - ఆపన్నానాం శరణాగతానాం - లోకానాం - దుఃఖోపశమాయ ఉదయ ఆవిర్భావో యస్య నోఽస్మాకం - శం సుఖం - కృధి కురు, యత, స్త్వం - దీనానాం మాదృశానాం, నాథోఽసి ॥ ౮ ॥ విశ్వాయ విశ్వరూపాయ - అత ఏవాత్రావిర్భూతోఽసీతి భావః హరయే - తుభ్యం - నమః, విశ్వరూపత్వే హేతుః విశ్వేతి। విభవ ఉదయః, విశ్వస్య సృష్ట్యాదికారణాయ విశ్వస్యోపాదానకారణత్వాత్తదన్తరాత్మతయా పాలకత్వాచ్చ తద్రూపాయేత్యర్థః కారణత్వమన్తరాత్మత్వం చ సమానాధికృతౌ సమ్బన్ధనమితి భావః - నిర్వికారస్య మమ కథం విశ్వకారణత్వమత ఆహ। స్వైరం యథా తథా, గృహీతాః - ఉరుశక్తిర్వివిధవిచిత్రపరిణామశక్తేః - ర్మాయాయాః - గుణాస్సత్త్వరజస్తమాంసి - యేన స్వైరమిత్యనేన జీవస్యేవ న గుణవశ్యతేత్యుక్తం గృహీతేత్యాదినా ప్రకృతిపురుషశరీరకస్య తవ విశ్వకారణ

రీడితుం స్థితా నోత్సేహ ఆనన్దజలాకులేక్షణా । బభూవ తూష్ణీం పులకాకులాకృతిస్తద్దర్శనాత్యుత్సవగాత్రవేపథుః ॥ ౬ ॥ ప్రీత్యా శనైర్గద్గదయా గిరా హరిం తుష్టావ సా దేవ్యదితిః కురూద్వహ । ఉద్వీక్షతీ * సా పిబ * తీవ చక్షుషా రమాపతిం యజ్ఞపతిం జగత్పతిమ్ ॥ ౭ ॥ అదితిరువాచ ॥ యజ్ఞేశ యజ్ఞపురుషాచ్యుత తీర్థపాద తీర్థశ్రవః శ్రవణమఙ్గళనామధేయ । ఆపన్నలోకవృజినోపశమోదయాద్య శం నః కృధీశ భగవన్నసి దీననాథః ॥ ౮ ॥ విశ్వాయ విశ్వభవనస్థితిసంయమార్థం స్వైరం గృహీత ఉరుశక్తిగుణాయ భూమ్నే । స్వస్థాయ శశ్వదుపబృంహితపూర్ణబోధవ్యాపాదితాత్మతమసే హరయే నమస్తే ॥ ౯ ॥ ఆయుః పరం వపురతుల్యమభీష్టలక్ష్మీ * ర్ద్యోభూరసాస్సకలయోగగుణాస్త్రివర్గః । జ్ఞానం చ కేవలమనన్త భవన్తి తుష్టాత్త్వత్తో నృణాం కిము సపత్నజయాదిరాశీః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అదిత్యైవం స్తుతో రాజన్భగవాన్పుష్కరేక్షణః । క్షేత్రజ్ఞస్సర్వభూతానామితి హోవాచ భారత

త్వం న స్వరూపేణేత్యత స్తేన నిర్వికారత్వమేవేతి సూచితం - కారణత్వోపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణయోగమాహ। భూమ్న ఇతి ॥ కల్యాణగుణైర్భూమ్నే - మహతే - యద్వా స్వైరం గృహీతేతి ప్రకృతివైశిష్ట్యముక్తం - భూమ్న ఇత్యనేన పురుషవైశిష్ట్యముచ్యతే - భూమా వ్యాపకః జీవేష్వప్యన్తరాత్మతయా వ్యాప్తి - తస్మా ఇత్యర్థః - ఏవం ప్రకృతిపురుషవైశిష్ట్యేఽపి తద్గతదోషాస్పర్శమాహ ॥ స్వస్థాయేతి ॥ స్వరూపేణ గుణైశ్చ యథావస్థితాయ - నత్వన్యథాభావమాపద్యమానాయ - తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి - శశ్వదితి శశ్వత్సదా ఉపబృంహితం ఆవిర్భూతం - పూర్ణం కల్యాణగుణపరిపూర్ణం అపరిచ్ఛిన్నానన్దాత్మకం - యత్స్వరూపం - తస్య బోధేన యాథాత్మ్యదర్శనేన - వ్యాపాదితం నిరస్తం - ఆత్మతమః ఆత్మనాం జీవానాం ఆచ్ఛాదకం తమోఽజ్ఞానం - యేన, తస్మై జీవానాం స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావప్రయుక్తాజ్ఞానేన స్వభావాన్యథాత్వం - అచేతనస్య తు పరిణామస్వభావత్వాత్స్వరూపాన్యథాత్వం - పరమాత్మనస్తు తవ నిత్యాఽసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపయాథాత్మ్యానుభవేన తదుభయం దూరతో నిరస్తమితి భావః ॥ ౯ ॥ అస్మదీయమనోరథపూరణమీషత్కరమేవ త్వయేతి కైముత్యన్యాయేనాహ। ఆయురితి। హే అనన్త, తుష్టాత్ప్రసన్నాత్త్వత్తో - నృణాం - ఆయురాదయ ఏవ - సులభా భవన్తి - కిముత, శత్రువిజయాదిసంపత్తిస్సులభేతీత్యర్థః - తత్ర, ఆయుః పరం బ్రహ్మాయురపి - అతుల్యం నిరుపమం వపుశ్శరీరం - బలపరాక్రమసౌన్దర్యాదియుక్తం శరీరమితి భావః - అభీష్టలక్ష్మీర్భోగ్యభోగోపకరణాదిసంపత్ ద్యౌశ్చ భూశ్చ రసా చ పాతాలం చ ద్యోభూరసాః ద్యౌరితి పృథక్పాఠే భూశ్చ రసా చ బిలస్వర్గా ఇతి విగ్రహః - సకలాః - యోగగుణా అణిమాదయః త్రివర్గో ధర్మార్థకామాః - కేవలం నిస్సంశయం జ్ఞానమ్ ॥ ౧౦ ॥ హే రాజన్ - ఇత్థమదిత్యా - సంస్తుతో - భగవాన్పుష్కరేక్షణః - సర్వభూతానాం - క్షేత్రజ్ఞః క్షేత్రాన్తర్యామీ తన్మనోవృత్తిజ్ఞః జీవశరీరకో వా - ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణోవాచ హ ఇతిహాసే విస్మయే

౧౦ ॥ శ్లో ॥ పా। ద్యౌర్భూరసాః

వా, హే భారత ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ దేవమాతరిత్యాదినా ॥ స్వస్య క్షేత్రజ్ఞత్వమేవదర్శయన్నివాదౌ తద్ధార్దమావిష్కర్తుం ప్రజానీతే ॥ దేవమాతరిత్యర్ధేన - హే దేవమాతః భవత్యాః చిరకాఙ్క్షితం మయా విజ్ఞాతమేవ కింతదిత్యత్ర తదావిష్కరోతి, యదితి సార్ధైస్త్రిభిః సపత్నైః రుద్ధైః శ్రియా హృతా శ్రీర్యేషాం స్వధామ్నః చ్యావితానాం వివాసితానాం స్వపుత్రాణాం సమ్బన్ధి యదైశ్వర్యం తత్ త్వయా చిరకాఙ్క్షితం తన్మయా జ్ఞాతమిత్యన్వయః కించ తాన్ సపత్నాన్ దుష్టః మదో యేషాం తాన్ అసురర్షభాన్ యుద్ధే వినిర్జిత్య, ప్రతిలబ్ధో జయః శ్రీశ్చ యైః తైః పుత్రైః సహోపాసితుమేకత్ర స్థాతుమిచ్ఛసి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇన్ద్రః జ్యేష్ఠో యేషాం తైః స్వతనయైః యుధి హతానాం శత్రూణాం స్త్రియో భర్తృసమీపమాసాద్య రుదన్తీః దుఃఖితాశ్చ ద్రష్టుమిచ్ఛసి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ప్రత్యాహృతం ప్రత్యాసీతం యశః శ్రీశ్చ యైస్తాన్, సుసమృద్ధాన్ నాకపృష్ఠం స్వర్గమధిష్ఠాయ క్రీడతః ఆత్మజాన్ ద్రష్టుమిచ్ఛసి, త్వేతత్సర్వం త్వత్కాఙ్క్షితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవం తదభిప్రేతమావిష్కృత్య తత్ర "యత్తాన్వినిర్జిత్య సమరే" ఇత్యభిప్రేతం తదధునా మయాఽపి కర్తుం న శక్యమితి వదన్ సమరాదన్య ఏవోపాయశ్చిన్తనీయ ఇత్యాహ ॥ ప్రాయ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ హే దేవ్యధునా, తే దైత్యాః ప్రాయశః యద్యప్యవారణీయాః అజేయాః ఇత్యేవ మే మతిః అవారణీయా ఇత్యహమధ్యవస్యామీత్యర్థః కుతః యత్ యస్మాత్ తే దైత్యాః అధునా, అనుకూలః ఈశ్వరః కాలః

త ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ దేవమాతర్భవత్యా మే విజ్ఞాతం చిరకాఙ్క్షితమ్ । యత్సపత్నైర్హృతశ్రీణాం చ్యావితానాం స్వధామతః ॥ ౧౨ ॥ తాన్వినిర్జిత్య సమరే దుర్మదానసురర్షభాన్ । ప్రతిలబ్ధజయశ్రీభిః పుత్రైరిచ్ఛస్యుపాసితుమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రజ్యేష్ఠైః స్వతనయైర్హతానాం యుధి విద్విషామ్ । స్త్రియో రుదన్తీరాసాద్య ద్రష్టుమిచ్ఛసి దుఃఖితాః ॥ ౧౪ ॥ ఆత్మజాన్ సుసమృద్ధాంస్త్వం ప్రత్యాహృతయశశ్శ్రియః । నాకపృష్ఠమధిష్ఠాయ క్రీడతో ద్రష్టుమిచ్ఛసి ॥ ౧౫ ॥ ప్రాయోఽధునా తేఽసురయూథనాథా అవారణీయా ఇతి దేవి మే మతిః ❁ । యత్తేఽనుకూలేశ్వరవిప్రగుప్తా న విక్రమస్తత్ర సుఖం దదాతి ॥ ౧౬ ॥ తథాఽప్యుపాయో మమ దేవి చిన్త్యః సన్తోషితస్య వ్రతచర్యయా తే । మమార్చనం నార్హతి గన్తుమన్యథా ❁ శ్రద్ధానురూపం ఫల ❁ హేతుకత్వాత్ ॥ ౧౭ ॥ త్వయాఽర్చితశ్చాహమపత్యగుప్తయే పయోవ్రతేనానుగుణం సమీడితః । † స్వాంశేన పుత్రత్వముపేత్య తే సుతాన్ గోప్తాఽస్మి మారీచతపస్యధిష్ఠితః ॥ ౧౮ ॥ ఉపధావ పతిం భద్రే ప్రజాపతిమకల్మషమ్ । ధారయిష్యసి మాం లపత్యా దేవం రూపమవస్థితమ్ ॥ ౧౯ ॥ నైతత్పరస్మా ఆఖ్యేయం దేవగుహ్యం కథంచన । సర్వం సంపత్స్యతే దేవి దేవగుహ్యం సుసంవృతమ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవాంస్తత్రైవాన్తరధీయత । అదితిర్దుర్లభం లబ్ధ్వా హరేర్జన్మాత్మని ప్రభోః ॥ ఉపాధావత్పతిం భక్త్యా + శ్రద్ధయా కృతకృత్యవత్ ॥ ౨౧ ॥ స వై సమాధియోగేన కశ్యపస్తదబుధ్యత

రూపో యేషాం తైర్ద్విజైః గుప్తాః అతోఽస్మదాదిభిస్తేషు కృతో విక్రమః పరాక్రమః సుఖం న దాస్యతి సుఖహేతుర్న భవిష్యతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ యద్యప్యేవమథాపి హే దేవి, తవ వ్రతచర్యయా తోషితస్య మే మయా కశ్చిదుపాయశ్చిన్తనీయ ఏవ కుతః యతో మదారాధనమన్యథా గన్తుం విఫలీభవితుం నార్హతి తత్కుతః మదారాధనస్య కర్తుః శ్రద్ధానుసారవిశ్వాసానుసారేణ ఫలహేతుకత్వాత్, ఫలహేతుకృత్త్వాదితి పాఠే ఫలహేతుం కరోతీతి ఫలహేతుకృత్, తస్య భావస్తత్త్వం తస్మాదాదికారణత్వాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ చిన్త్యముపాయం దర్శయతి ॥ త్వయేతి ॥ త్వయా పుత్రరక్షణాయ పయోవ్రతేనాహం యథార్హం సమ్యగర్చితః స్తుతశ్చ, అతోఽహం మారీచతపస్యవస్థితః కశ్యపతపఃఫలదాసేఽవస్థితః, స్వాంశేన తవ పుత్రత్వముపేత్య తవ సుతాన్ గోప్తాఽస్మి గోపాయిష్యామి, స్వాన్ స్వేనేతి పాఠే - స్వేనాజహత్స్వభావస్వరూపేణాహం తవ పుత్రత్వముపేత్య స్వాన్ త్వత్సమ్బన్ధినః పుత్రాన్ గోప్తాస్మీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అతో హే భద్రే, పతిమకల్మషం ప్రజాపతిం కశ్యపముపధావ అనువర్తస్వ, పత్యా భర్త్రా నిమిత్తేన మాం గర్భే ధారయిష్యసి, కథంభూతం రూపం వామనరూపమవస్థితం స్వసఙ్కల్పేనాదదానం దేవం స్వతేజసా దీప్యమానమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అన్యేన పృష్టయాఽపి త్వయైతన్మదుక్తం కథంచిదపి నాన్యస్మై కథనీయం హే దేవి దేవరహస్యం సర్వం గుప్తం సదేవ సమ్పత్స్యతే ఫలదం భవిష్యతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏతావదభిధాయ తత్రైవ భగవానన్తర్దధే, అథ దితిః స్వస్యాం భగవతోఽవతారం దుర్లభం ప్రాప్య కృతార్థైవ, శ్రద్ధాయుక్తయా భక్త్యా, పరయేతి పాఠేఽనన్యయా, పతిమన్వవర్తత ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదనువర్తనం స్వస్మిన్ ప్రవిష్టం హరేరంశం

౧౭ ॥ శ్లో ॥ ❁ పా ॥ ఫలహేతుకృత్త్వాత్ ౧౮ ॥ శ్లో ॥ † పా ॥ స్వాన్ స్వేన పుత్రత్వమ్ ౨౧ ॥ శ్లో ॥ + పా ॥ పరయా

చ-సః,కాశ్యపః,స్వసమాధియోగేనైవ యోగదృష్ట్యా అన్వబుధ్యత విజ్ఞాతవాన్-యతో-ఽయ - మవితథేక్షణః - అవితథమీక్షణం దృష్టిః, ర్యస్యసః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తత-స్సకశ్యప- స్తపసా హేతునా,చిరం సంభృతం ధృతం,వీర్యం తస్యామదిత్యా-మాధ త్తనిహితవాన్ కశ్యపం ప్రవిష్టస్య భగవతో యేన కేనాపియూపేణాదిత్యుదర ప్రవేశవ్యాజమాత్రకథనమిదం - నతుజీవస్యేవ వీర్యసంశ్లేషకథ నపర,మిత్యవగన్తవ్యం-కథమాధత్తేత్యత్రాహ ॥ హే రాజన్,సర్వత్ర సమోఽపి , వాయు,ర్దారుణి సఙ్ఘర్షణేన యథా-వనదా హకమగ్నిమాధత్తే , ఏవం , స్వయంపుత్రేషు-సమోఽపి దైత్యక్షపణవీర్యమాధత్తేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తతోఽదిత్యై,ర్గర్భే నిష్ఠితం ప్రవిష్టం,సనాతనం,భగవన్తం-జ్ఞాత్వా హిరణ్యగర్భో బ్రహ్మా, భగవదసాధారణగుణప్రతిపాదకై - ర్నామభి,స్సమీడే సమీపేతుష్టావేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ గుణనామభిర్హిరణ్యగర్భకృతాం స్తుతిమేవాహ యావదధ్యాయసమాప్తి॥జయేతి॥ హే భగవ , న్నురుక్రమ , ఊరవః క్రమాః పాదవిన్యాసాః కరిష్యమాణాః యస్య తథాభూతేత్యర్థః, జయ సర్వోత్కృష్టతాం ప్రాప్నుహి, తేతుభ్యం,నమోఽస్తు , బ్రహ్మకులే సాధవో బ్రహ్మణ్యాస్తేషాం , దేవాయ , తస్మై దేవాయేతి వా , త్రిగుణాయ సృష్ట్యాద్యుపయుక్తరజఆదిగుణత్రయనియన్త్రే ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ అదితేరేవ పూర్వస్మిన్జన్మని పృశ్నిరితినామ, తస్యాః,గర్భాయ, వేదో గర్భే యస్య,వేదానాం గర్భాయవా , వేధసే విధాత్రే త్రయో లోకానాభ్యాం యస్య తస్మై,త్రయాణాం లోకానాం - పృష్ఠేఽపరిపరమవ్యోమ్ని స్థితాయ,శిపయోః జీవా - స్తేష్వన్తర్యామితయా ప్రవిష్టాయ « యజ్ఞో వై విష్ణుః పశవశ్శిపర్యజ్ఞ ఏవ పశుషు ప్రతితిష్ఠతీతి శ్రుతేః॥ యద్వా శిపయోరశ్మయ,స్తై - ర్వేష్టితాయేత్యర్థః,విష్ణవే వ్యాపినే ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ భువనస్య విశ్వస్య , త్వమేవాది,

తే ప్రవిష్టమాత్మని హరేరంశం హ్యవితథేక్షణః॥ ౨౨ ॥ సోఽదిత్యాం వీర్యమాధత్త తపసా చిరసమ్భృతమ్ । సమాహితమనా రాజన్దారుణ్యగ్నిం యథానిలః॥ ౨౩ ॥ అదిత్యా ధిష్ఠితం గర్భం భగవన్తం సనాతనమ్। హిరణ్యగర్భో విజ్ఞాయ సమీడే గుహ్యనామభిః॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ జయోరుగాయ భగవన్నురుక్రమ నమోఽస్తు తే।నమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ త్రిగుణాయ నమో నమః ॥ ౨౫ ॥ నమస్తే పృశ్నిగర్భాయ వేదగర్భాయ వేధసే । త్రిణాభాయ త్రిపృష్ఠాయ శిపివిష్టాయ విష్ణవే॥ ౨౬ ॥ త్వమాదిరన్తో భువనస్య మధ్యమనన్తశక్తిం పురుషం యమాహుః। కాలో భవానాక్షిపతీశ విశ్వం స్రోతో యథాఽన్తః పతితం గభీరమ్॥ ౨౭ ॥ త్వం వై ప్రజానాం స్థిరజఙ్గమానాం ప్రజాపతీనామపి సమ్భవిష్ణుః। దివౌకసాం దేవ దివశ్చ్యుతానాం పరాయణం నౌరివ మజ్జతోఽప్సు ॥ ౨౮ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽ ✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్థం విరిఞ్చస్తుతకర్మవీర్యః ప్రాదుర్బభూవామృతభూరదిత్యామ్ । చతుర్భుజశ్శఙ్ఖగదాబ్జచక్రః పిశఙ్గవాసా నళినాయతేక్షణః ✽ ॥ ౧ ॥ శ్యామావదాతో ఝషరాజకుణ్డలత్విషోల్లసచ్ఛ్రీవదనామ్బుజః పుమాన్। శ్రీవత్సవక్షా వలయాఙ్గదోల్లసత్కిరీటకాఞ్చీగుణహారనూపురః ॥ ౨ ॥ మధువ్రతవ్రాతవిఘుష్టయా స్వయా విరా

మధ్యాన్తకారణభూతః,యః,అపరిమితశక్తిం,పరమపురుషమాహుః « పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చే,,త్యాదయో వేదాన్తాః॥ సత్వమేవ కాలశరీరకో భవాన్ ఏవ,విశ్వ,మాక్షిపతి ప్రవర్తయతి , యథాఽన్తః పతితం తృణాదికం,స్రోతః ప్రవాహః,ఆక్షిపతి,తద్వత్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ ప్రజానామస్మదాదీనాం-ప్రజాపతీనాంచ,త్వమేవ, సమ్భవిష్ణురుత్పాదనశీలోఽసి॥ అయం భావః॥ న హ్యేవంభూతస్య తవ జీవస్యేవ కర్మణో జన్మాదిసమ్భవః,కింతు దేవానాం పరమాశ్రయత్వేన తత్కార్యసాధనాయావతారోఽయం,అత , స్తాన్ స్వర్గచ్యుతాన్,స్వర్గే స్థాపయ , ఆశ్రయత్వే దృష్టాన్తః అప్సు మజ్జతః , పుంసో,నౌర్యథా,తద్వత్సురాణాం, మాశ్రయభూత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మష్టమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవం బ్రహ్మణా సమీడితో భగవానవతతారేత్యాహ మునిః॥ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థం-విరిఞ్చేన,స్తుతం , కర్మ దేవకార్యలక్షణం, వీర్యమురుక్రమత్వాదిప్రభావశ్చ -యస్య - సో , మృతభూః కర్మాయత్తమరణోత్పత్తిరహితః, మోక్షప్రదో వా,భగవా-నదిత్యా-మావిర్బభూవ,కథంభూతః - చత్వారో భుజా యస్య - శఙ్ఖాదయోఽస్య సన్తీతి తథా- అర్కఆదిత్యాత్మత్వర్గ్వ్యోఽచ్ పిశఙ్గవాససీ యస్య నళినవ-త్సున్దరే,ఆయతే చే,క్షణే నేత్రే,యస్య ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ శ్యామశ్చాసా,వవదాతో నిర్మలః,ఝషరాజో మకర-స్తదాకారయోః,కుణ్డలయో,స్త్విషా-ఉల్లసన్తీ - శ్రీర్వదనామ్బుజే,యస్య - శ్రీవత్సో వక్షసి యస్య-వలయైరఙ్గదైశ్చ సహోల్లసన్తః కిరీటాదీని-యస్య ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ మధువ్రతానాం భృఙ్గాణాం,సఙ్ఘేన-విఘుష్టయా,స్వయా అసాధారణయా శ్రీమత్యా వనమాలయా-విరాజితః విభుః సర్వజ్ఞః,ప్రజాపతేః కశ్యపస్య-వేశ్మ గతస్సః తమః-స్వకాన్త్యా-వినాశయన్ అపనుదన్-కణ్ఠే

నివిష్టః ధృతః-కౌస్తుభో-యస్య-స ఆవిర్బభూవేతి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తదా-దిశ-స్సలిలాని-జనానా-మన్తఃకరణాని చ- ప్రసేదుః ప్రసన్నా బభూవుః - ప్రజాః-ప్రహృష్టాః ఋతవః ప్రావృడాదయః, గుణాన్వితాస్స్వస్వగుణయుక్తా - బభూవుః-తథా-ద్యుప్రభృతయో-నగాః పర్వతాశ్చ - యథాఽనురూపం-ప్రసేదుస్సంజహృషుః హర్షయుక్తాశ్చ బభూవుః, తత్ర, అగ్నిజిహ్వా దేవాః-అగ్నేర్జిహ్వాశ్శిఖా వా ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ప్రాదుర్భావకాలమాహ॥ శ్రోణాయామితి । శ్రవణద్వాదశీ భాద్రపదశుక్లద్వాదశీతి ప్రసిద్ధా-తస్యామపి శ్రోణాయాం శ్రవణర్క్షస్థే సతి చన్ద్ర ఇత్యర్థః-తత్రాపి, శ్రవణస్య ప్రథమాంశే ఽభిజిన్నామకే ముహూర్తే మాధ్యందినే - తచ్చ శ్రుత్యా దర్శితం " అభిజిన్నామ నక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానామధస్తాచ్ఛ్రోణాయాః " ఇతి - ఏవం విశిష్టే ముహూర్తే భగవాన్ప్రాదుర్బభూవేతి పూర్వేణాన్వయః॥ కించ । నక్షత్రాణ్యశ్విన్యాదీని-తారాః గురుశుక్రాదయః, ఆదిశబ్దేన చన్ద్రసూర్యాదయః- తే-సర్వే-తస్య భగవతో-జన్మ - ప్రదక్షిణముదారం చక్రుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ద్వాదశ్యాం తస్యాం తిథౌ-అహని-సూర్యో, మధ్యందినగతో-బభూవ-సా చ ద్వాదశీ విజయేతి ప్రసిద్ధా-కా-యస్యాం ద్వాదశ్యాం - హరేర్జన్మ - విదుః ❁ । ౬ । ❁ తదా-శఙ్ఖాదయో-మృదఙ్గాదయశ్చ- నేదుః ధ్వనుః-తథా-విచిత్రవాదిత్రాదీనాం - తుములో - నిర్ఘోషశ్చాభవత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అప్సరసః-ప్రీతా-ననృతుః-గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః-జగుః-మునిప్రభృతయో-తథాయోగ్యం తుష్టువుః-జగుర్ననృతుశ్చ-ప్ర

జితశ్శ్రీవనమాలయా హరిః । ప్రజాపతేర్వేశ్మతమస్స్వరోచిషా వినాశయన్కణ్ఠనివిష్టకౌస్తుభః॥ ౩॥ దిశః ప్రసేదుస్సలిలాశయాస్తదా ప్రజాః ప్రహృష్టా ఋతవో గుణాన్వితాః । ద్యౌరన్తరిక్షం క్షితిరగ్నిజిహ్వా గావో ద్విజాస్సంజహృషుర్నగాశ్చ ॥ ౪ ॥ శ్రోణాయాం భాద్రద్వాదశ్యాం ముహూర్తేఽభిజితి ప్రభుః । సర్వే నక్షత్రతారాద్యాశ్చక్రుస్తజ్జన్మ దక్షిణమ్॥ ౫॥ ద్వాదశ్యాం సవితాఽతిష్ఠన్మధ్యందినగతో ఽహని। విజయానామ సా ప్రోక్తా యస్యాం జన్మ విదుర్హరేః॥ ౬ । శఙ్ఖదున్దుభయో నేదుర్మృదఙ్గపణవానకాః। చిత్రవాదిత్రతూర్యాణాం నిర్ఘోషస్తుములోఽభవత్ । ౭ । ప్రీతాశ్చాప్సరసోఽనృత్యన్గన్ధర్వప్రవరా జగుః । తుష్టువుర్మునయో దేవా మనవః పితరోఽగ్నయః॥ ౮ । సిద్ధవిద్యాధరగణాస్సకింపురుషకిన్నరాః। చారణా యక్షరక్షాంసి సుపర్ణభుజగోత్తమాః ॥ ౯ ॥ గాయన్తః ప్రశశంసుస్తం నృత్యన్తో విబుధానుగాః । అదిత్యా ఆశ్రమపదం కుసుమైస్సమవాకిరన్॥ ౧౦ ॥ దృష్ట్వాఽదితిస్తం నిజగర్భసమ్భవం పరం పుమాంసం ముదమాప విస్మితా । గృహీతదేహం నిజయోగమాయయా ప్రజాపతిశ్చాహ జయేతి విస్మితః॥ ౧౧ । యత్తద్వపుర్భాతి విభూషణాయుధైరవ్యక్తచిద్వ్యక్తమధారయద్ధరిః । బభూవ తేనైవ స వామనో వటుస్సమ్పశ్యతోర్దివ్యగతిర్యథా నటః॥ ౧౨ । తం వటుం వామనం దృష్ట్వా మోదమానా మహర్షయః । కర్మాణి కారయామాసుః పురస్కృత్య ప్రజాపతిమ్। ౧౩ । తస్యోపనీయమానస్య సావిత్రీం సవితాఽబ్రవీత్ । బృహస్పతిర్బ్రహ్మసూత్రం మేఖలాం కశ్యపోఽదదాత్॥ ౧౪ ॥ దదౌ కృష్ణాజినం భూమిర్దణ్డం సోమో వనస్పతిః। కౌపీనాచ్ఛాదనం మాతా ద్యౌశ్ఛత్రం జగతీపతేః॥ ౧౫ ॥ కమణ్డలుం వేదగర్భః కుశాన్సప్తర్షయో దదుః। అక్షమాలాం మహారాజ సరస్వత్యవ్యయాత్మనః॥ ౧౬ ॥ తస్మా ఇత్యుపనీతాయ యక్షరాట్పాత్రికామదాత్ । భిక్షాం భగ

శశంసుః-అదిత్యా-ఆశ్రమపదం, కుసుమైః-అవాకిరంశ్చ ❁ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తం పరమపురుషం, నిజగర్భసమ్భూతం-దృష్ట్వా- అదితిర్విస్మితా సతీ-నితరాం-ముద-మవాప-తథా - ప్రజాపతిః కశ్యపశ్చ - నిజయోగమాయయా-సహజశక్తియోగయా యుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-యద్వా-యోగ ఏవ-మాయా, తయా ఆశ్చర్యరూపశక్తియోగేనేత్యర్థః - గృహీతో - దేహో దివ్యవిగ్రహో-యేన, తం-దృష్ట్వా-ప్రజాపతిః బ్రహ్మా-జయేత్యాహ ❁ ॥ ౧౧ । ❁ విస్మయాన్తరమాహ॥ యత్తదితి॥ విభూషణైః కౌస్తుభాదిభి-రాయుధైశ్శఙ్ఖచక్రాదిభిశ్చ, యుక్తమితి శేషః - ఏవంభూతం-యద్వపు, స్స్వాసాధారణత్వేన ప్రకాశతే- నిత్యవిభూత్యాదౌ-తద్వపు - రాదా, అవ్యక్తచిద్రూపః ప్రకృతిపురుషశరీరకో భగవా, నధారయదావిశ్చకార, తత, స్తేనైవ వపుషా, పిత్రో, స్సమ్పశ్యతోస్సతో-స్స భగవాన్ - దివ్యగతిరనితరసాధారణచేష్టో, వామనో, వటు, ర్బభూవ, వటుసన్నివేశాద్వామనశబ్దవాచ్యో బభూవ-యథా, నటః, పూర్వపూర్వవేషం విహాయ వేషాన్తరముపాదత్తే-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తం భగవన్తం, వామనశబ్దవాచ్యం-వటుసన్నివేశం, దృష్ట్వా- మహర్షయ, స్సంహృష్టాస్సన్తః - ప్రజాపతిం కశ్యపం, పురస్కృత్య-కర్మాణి జాతకర్మాదీని, కారయామాసుః ❁ ॥ ౧౩ । ❁ తస్య వామనస్యో-పనీయమానస్య ఉపనయనేన సంస్క్రియమాణస్య, సవితా, సవిత్రీ-ముపదిష్టవాన్-బృహస్పత్యాదయో- బ్రహ్మసూత్రాదీని, దదుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత్ర వనస్పతిర్వనానాంపతిః సోమశ్చ స్థః- ద్యౌస్తదభిమానినీ దేవతా- హే మహారాజ-అవ్యయాత్మనః, అపక్షయాదిరహితస్వరూపస్య-సరస్వతీ - అక్షమాలామదాత్ ❁ ॥ ౧౫ । ౧౬ । ❁ ఇత్థం-ముపనీయమానాయ వామనాయ-యక్షరాడ్వైశ్రవణః, పాత్రికాం భిక్షాపాత్రం-అదాత్

భవానీ,భిక్షా-మదాత్ ❁ । ౧౭ ॥ ❁ స,ఏవంసంభావితో-మారిషః,శ్రేష్ఠః- పూజ్యో-వటుర్బ్రహ్మవర్చసేన-తాం,బ్రహ్మర్షిగణసంఘుష్టాం,సభామప్య, తిక్రమ్య-సభాయానిర్గతో - వ్యరోచతేత్యర్థః-యద్వా - రుచిరత్రణ్యర్థగర్భః - సభామతీవవ్యరోచయదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ విభుఃకశ్యపః-సమిద్ధంజ్వలన్తం,ముపనయనాగ్నింపరిసమూహనమృజుం-కృత్వా- పరిస్తీర్య-సమభ్యర్చ్యచ-సమిద్భి-ర్హుతవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తతో-భగవాన్వామనో-భృగూణాం-త్తై-రుపకల్పితైః కారితైః,రశ్వమేధై-ర్యజన్తం,మూర్జితం-బలిం,వైరోచనిం- శ్రుత్వా తత్ర-జగామ-కథంభూతః - అఖిలేన-సారేణబలేన-సమ్భృతఃపూర్ణః - అతఏవ-భారేణ-గాం,భూమిం,ప్రతిపదం-సంనమయన్నమ్రాంకుర్వన్ ❁ । ౨౦ । ❁ నర్మదాయా,ఉత్తరేతటే-భృగుకచ్ఛాఖ్యే,క్షేత్రే,క్రతూత్తమం,ప్రవర్తయన్తః-తే-బలేః, ఋత్విజో,భృగవస్తంవామనం-దూరా-ద్వ్యచక్షతాపశ్యన్-కథంభూతం-ఉదితం-సూర్యమివస్థితం-ఆరాత్సమీపఏవో-దితంరవిమివేతివా ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ హేనృప-వామనస్య,తేజసా,ఉపహృతతేజస్కా-యజమానో బలి-స్సభ్యాఋత్విజశ్చ సూర్యఃకిలా-యాతీ-త్యేవమాది-వ్యతర్కయన్నితిశేషః - కింవా-విభావసురగ్ని-రాయాతి-ఉత,క్రతో,ర్దిదృక్షయా-సనత్కుమార,ఆయాతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం,సశిష్యేషుసయజమానేషు-భృగుషు-వితర్క్యమాణేషుసత్సు-సభగవా-న్వామనః-సదణ్డం-ఛత్రం. జలపూర్ణం,కమణ్డలుంచ-బిభ్రద్ధయమేధవాటికాం-వివేశ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ మౌ

వతీసాక్షాదుమాఽదాదమ్బికాసతీ ॥ ౧౭ ॥సబ్రహ్మవర్చసేనైవంసభాంసమ్భావితోవటుః । బ్రహ్మర్షిగణసఞ్జుష్టామత్యరోచతమారిషః ॥ ౧౮ ॥ సమిద్ధమాహితంవహ్నిం కృత్వాపరిసమూహనమ్ । పరిస్తీర్య సమభ్యర్చ్యసమిద్భిరజుహోద్విభుః॥ ౧౯ ॥ శ్రుత్వాఽశ్వమేధైర్యజమానమూర్జితంబలింభృగూణాముపకల్పితైస్తతః । జగామతత్రాఖిలసారసమ్భృతోభారేణగాంసంనమయన్పదేపదే॥ ౨౦ ॥తంనర్మదాయాస్తటఉత్తరేబలేర్యఋత్విజస్తేభృగుకచ్ఛసంజ్ఞకే । ప్రవర్తయన్తోభృగవఃక్రతూత్తమంవ్యచక్షతారాదుదితంయథారవిమ్॥ తఋత్విజో యజమానస్సదస్యా✽హతత్విషోవామనతేజసానృప।సూర్యఃకిలాయాత్యుతవావిభావసుస్సనత్కుమారోఽథదిదృక్షయాక్రతోః॥ ౨౨ ॥ఇత్థంసశిష్యేషుభృగుష్వనేకధావితర్క్యమాణేషు✽ భగవాన్సవామనః। సదణ్డ✽ఛత్రంసజలంకమణ్డలుంవివేశబిభ్రద్ధయమేధవాటమ్✽ ॥ ౨౩ ॥ మౌఞ్జ్యామేఖలయావీతముపవీతాజినోత్తరమ్ । జటిలంవామనంవిప్రంమాయామాణవకంహరిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రవిష్టంవీక్ష్యభృగవస్సశిష్యాస్తేసహాగ్నిభిః । ప్రత్యగృహ్ణన్సముత్థాయసఙ్క్షిప్తాస్తస్యతేజసాఽ॥ ౨౫ ॥యజమానఃప్రముదితో దర్శనీయంమనోరమమ్। రూపానురూపావయవంతస్మాఆసనమాహరత్ ॥ ౨౬ ॥ స్వాగతేనాభివన్ద్యాథపాదౌభగవతోబలిః । అవనిజ్యార్చయామాసముక్తసఙ్గమనోరథమ్॥ ౨౭ ॥తత్పాదశౌచంకలికల్మషాపహంస్వధర్మవిన్మూర్ధ్న్యదధాత్సుమఙ్గళమ్।✽యద్దేవదేవోగిరిశ✽శ్చన్ద్రమౌళిర్దధారమూర్ధ్నాపరయాచభక్త్యా॥౨౮॥బలిరువాచ ॥ స్వాగతంతేనమస్తుభ్యంబ్రహ్మన్కింకరవామతే। బ్రహ్మర్షీణాంతపస్సాక్షాన్మన్యేత్వార్యవపుర్ధరమ్॥ ౨౯ ॥ అద్యనఃపితరస్తృప్తాఅద్యనఃపావితంకులమ్।అద్యస్విష్టఃక్రతురయంయద్భవానాగతోగృహాన్॥ ౩౦ ॥అద్యాగ్నయోమేసు

ఞ్జ్యామేఖలయాచా - బద్ధకటి-ముపరి ధృతోపవీతాజిన-ముపవీతోపరిధృతమజినముత్తరీయంయస్యేతివా - జటిలంసశిఖం- వామనాఖ్య - మాత్మీయసఙ్కల్పోపాత్తమాణవకసన్నివేశంహరిం-యజ్ఞవాటే - ప్రవిష్టం , దృష్ట్వాసయజమానా-భృగవో-ఽగ్నిభిస్సహ - వామనస్య - తేజసా - సంక్షిప్తాస్సఙ్కుచితప్రకాశాస్సన్త - స్సముత్థాయ - ప్రత్యగృహ్ణాన్సత్కృతవన్తః ❁ ॥ ౨౪ । ౨౫ ॥ ❁ తదేవాహ॥ యజమానఇతి ॥రూపస్యానురూపాఅవయవాయస్యత-మతఏవ,మనోరమంహృద్యం-అతఏవ,దర్శనీయం-వామనం-దృష్ట్వేతిశేషః యజమానోబలి-స్తస్మై,ఆసనం-సమర్పితవాన్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథ-బలి-స్తం,స్వాగతేనాభినన్ద్యస్వాగతంపృష్ట్వా , తస్యభగవతః-పాదా,వవనిజ్యప్రక్షాళ్య,ముక్తసఙ్గానాంయోగినాం, మనస్సు - క్రీడన్తం-తం, భగవన్తమర్చయామాస ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తత-స్స్వధర్మవిత్ స్వాసురూపధర్మజ్ఞోబలిః,కలికల్మషస్యా, పహన్తృ,అతఏవసుమఙ్గళం,తస్యభగవతః-పాదయోస్సమ్బన్ధి-శౌచంపవిత్రంప్రక్షాళనోదకం-మూర్ధన్య,దధాత్। పాదశౌచంవిశినష్టి । దేవదేవోబ్రహ్మ,చన్ద్రమౌళి,ర్గిరిశోరుద్రశ్చ-పరయా భక్త్యా-మూర్ధ్నా - యత్పాదశౌచంగఙ్గారూపం,దధార, తత స్తమువాచేతిశేషః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదేవాహ॥ హేబ్రహ్మన్-తేత్వయా-స్వాగతం-తుభ్యం -నమః తే-కింకరవామకిఙ్కరావయమిత్యర్థః ఆర్యవపుర్ధరం,శ్రేష్ఠవపుర్ధరం-త్వాం-సాక్షాత్ప్రత్యక్షం-బ్రహ్మర్షీణాం-తపో-మన్యే-తపఏవమూర్తీభూతంమన్యే ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ యద్యస్మా - ద్భవా-నస్మాకం - గృహా-నాగత - స్తతో - ఽస్మాకం- పితర- స్తృప్తా-బభూవుః-కులంచ పవిత్రమభూత్-అయం,క్రతుశ్చ-యథావదనుష్ఠితో-బభూవ ❁ । ౩౦ ॥ ❁ అద్య- మేఽగ్నయశ్చ-యథావిధి సుహుతా-బభూవుః- హేద్వి

జాత్మజత్వచ్చరణావనేజనైర్వార్భిర్హతైః-హ్రుత-మంహః-పాపం-యస్యతస్యమమసమ్బన్ధినీఇయంభూమి స్తనుభిరస్మచ్ఛరీరైః స్వహ-తవ-పదైః-పాదవిన్యాసైః-పునీతాపవిత్రీకృతా-ఽఽసీత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ హేవిప్రసుత-త్వామర్థినంయాచితార మనుతర్క-యేఆలక్షయే-- అతో-హేవటో - య-ద్వాఞ్ఛసికామయసే-తన్మే-మత్తః - ప్రతీచ్ఛప్రతిగృహాణ-యద్వాఞ్ఛసీతియచ్ఛబ్దాభిప్రేతానేవకాంశ్చిద్దర్శయతి గామితి-గాంభూమిం ధేనుంవా , గుణవద్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమ-ద్ధామగృహం, తథా మృష్టమన్నం-హేవిప్ర-అథోవాఅథవా- హేఅర్హ-త్తమ-గవాదీనన్యద్వా - యత్కి-ంచి-త్కా-మయసే తన్మత్తః,ప్రతిగృహాణ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తదేవంయాచ్ఞాయైచోదితోభగవాన్పదత్రయపరిమితాంభూమింయియాచిషుస్తద ప్రత్యాఖ్యానాయ ప్రతిశ్రుతందృఢీకర్తుంబలింప్రశంసన్నాహేత్యాహమునిః ఇతిఉక్తవిధం-ధర్మ యుక్తం- సూనృతంసత్యం - మధురంచ-బలే-ర్వచ - ఆకర్ణ్య-ప్రీత-స్తంప్రతి-నన్ద్య - దంవక్ష్యమాణ - మువాచ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవాహవచఇత్యాదినాయావదర్థపరిగ్రహాఇన్య స్తైనః హేజనదేవ,తవ,వచ,సూనృతత్వాదిగుణయుక్తం-యుక్తంచ-ఏతత్కు-తఃయతః-యస్యభగవత,స్సాంపరాయేపరలోకసాధనధర్మనిర్ణయే , తవపితామహః - కులవృద్ధః-పరిశాన్తశ్చ-ప్రహ్లాదఏవ- ప్రమాణం -తద్వృత్త్యైవతత్సన్తానరూపాణాంభ

హుతాయథావిధిద్విజాత్మజత్వచ్చరణావనేజనైః ॥ హుతాంహసోవార్భిరియంచభూరహో త్తథా పునీతా తనుభిఃపదైస్తవ ॥ ౩౧ ॥ యద్యద్వటో వాఞ్ఛసి తత్ప్రతీచ్ఛ మే త్వామర్థినం విప్రసుతానుతర్కయే । గాం కాఞ్చనం గుణవద్ధామ మృష్టం తథాఽన్నపానముత వా విప్రకన్యామ్ । గ్రామాన్ సమృద్ధాంస్తురగాన్ గజాన్ వా రథాంస్తథార్హత్తమ సంప్రతీచ్ఛ ॥ ౩౨ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే ,అష్టాదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి వైరోచనేర్వాక్యం ధర్మయుక్తం స సూనృతమ్ । నిశమ్య భగవాన్ప్రీతః ప్రతినన్ద్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వచస్తవైతజ్జనదేవ సూనృతం కులోచితం ధర్మయుతం యశస్కరమ్ । యస్య ప్రమాణం భృగవః సామ్పరాయే పితామహః కులవృద్ధః ప్రశాన్తః ॥ ౨ ॥ న హ్యేతస్మిన్కులే కశ్చిన్నిఃసత్త్వః కృపణః పుమాన్ । ప్రత్యాఖ్యాతా ప్రతిశ్రుత్య యో వాఽదాతా ద్విజాతయే ॥ ౩ ॥ న సన్తి తీర్థే యుధి చార్థినార్థితాః పరాఙ్ముఖా యే త్వమనస్వినో నృప । యుష్మత్కులే యద్యశసాఽమలేన ప్రహ్లాద ఉద్భాతి యథోడుపః ఖే ॥ ౪ ॥ యతో జాతో హిరణ్యాక్షశ్చరన్నేక ఇమాం మహీమ్ । ప్రతివీరం దిగ్విజయే నావిన్దత గదాయుధః ॥ ౫ ॥ యం వినిర్జిత్య కృచ్ఛ్రేణ విష్ణుః క్ష్మోద్ధార ఆగతమ్ । ఆత్మానం జయినం మేనే తద్వీర్యం భూర్యనుస్మరన్ ॥ ౬ ॥ నిశమ్య తద్వధం భ్రాతా హిరణ్యకశిపుః పురా । హన్తుం భ్రాతృహణం క్రుద్ధో జగామ నిలయం హరేః ॥ ౭ ॥ తమాయాన్తం సమాలోక్య శూలపాణిం కృతాన్తవత్ । చిన్తయామాస కాలజ్ఞో విష్ణుర్మాయావినాం వరః ॥ ౮ ॥ యతో యతోఽ-

---

వశ్యామపిన్నత్రిప్రాద్యశ్యైవేత్యనమీయత ఇతిభావః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తదేవవిశదయతి ॥ నహీతి ॥ అస్మిన్-త్వదీయేకులేకశ్చిదపిపుమాన్ నిస్సత్త్వః - కృపణశ్చ - నహి,నజాతః-నజనిష్యతే-నాధునావర్తతేచ-తత్ర-నిస్సత్త్వస్యలక్షణంయోద్విజాతయేయాచకాయప్రత్యాఖ్యాతానదదామీతివక్తేతి-కృపణస్యలక్షణంప్రథమంప్రతిశ్రుత్యయోవాఅదాతేతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ హేనృప-తీర్థేదానావసరేసతి-అర్థినాయాచకేన-అర్థితాయాచితా - స్తథా-యుద్ధే - పరాఙ్ముఖా-యేచా-మనస్వినఃఅస్వతేన్తాశ్చఅస్మిన్కులే,త్రిపురుషం-నసన్త్యేవ-తీర్థేయాచ్ఞామన్తరేణాపిదదతీత్యర్థః - యత్ యుష్మత్కులే-ఖేఆకాశేచన్ద్రఇవ - అమలేన-యశసా-ప్రహ్లాద-ఉద్భాతినితరాంచకాస్తి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ యుధిపరాఙ్ముఖానసన్తీత్యేతదుపపాదయతి॥ యతఇత్యాదినా॥యతోయస్మిన్కులే- జాతో-హిరణ్యాక్ష - ఏకోఽసహాయో-దిగ్విజయేనిమిత్తే- ఇమాం-కృత్స్నాంమహీం- చరన్-గదైవాయుధంయస్యతాదృశః-ప్రతిపక్షంవీరం-నలేభే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ క్ష్మోద్ధారేభూమ్యుద్ధారే-విష్ణుర్వరాహరూపః-యంహిరణాక్షం-కృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన-వినిర్జిత్యహత్వా-జయిన-మాత్మాన-మమన్యత-అత - స్తస్యహిరణ్యాక్షస్య - వీర్యం-భూర్యనవధిక-మిత్యనుస్మర-అభిజానీహి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తథా-తస్యహిరణ్యాక్షస్య-వధం-శ్రుత్వా- తస్యభ్రాతాహిరణ్యకశిపుః-పురా క్రుద్ధో-భ్రాతృహన్తారం,విష్ణుం-హన్తుం-హరే-ర్నిలయంస్థానం-జగామ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ శూలపాణిం-మృత్యువ-దాపతన్తం-తంహిరణ్యకశిపుం-విజ్ఞాయదుర్జయంజ్ఞాత్వా-మాయావినాంశ్రేష్ఠఃతత్తత్కాలప్రయోజనాభిజ్ఞో-విష్ణు-రిత్థం-చిన్తయామాస ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తత్కృతాంచిన్తామేవదర్శయతి ॥ అహం-యత్రయత్ర-గమిష్యామితత్రతత్రసర్వత్రైవ- సోహిరణ్యకశిపుః- ప్రాణభృతాంమృ

త్యురివ-వర్తిష్యతే-అతో-ఽధునా పరాగ్దృశః బహిర్దృశ్యమానో, ఽహమస్య దైత్యస్య-హృదయమేవ-ప్రవేక్ష్యామి ॥౯॥ ఇతీత్థం-సవిష్ణు-ర్వినిశ్చిత్య - హేఽసురేన్ద్ర ఆధావతః తద్గర్దంతత్ర సఞ్చరతో - రిపో-ర్హిరణ్యకశిపో-శ్శరీరం - నిర్వివిశే ప్రవివేశ-తత్రాపి హృదయే ప్రవిష్టం మాం జ్ఞాస్యతీత్యేవం వినిశ్చిత్య - శ్వాసానిలే-ఽన్తర్హితః సూక్ష్మదేహో యస్య-తస్య - ఘ్రాణరన్ధ్రేణ వివిగ్నమతికమ్పితం-చేతో-యస్య - తాదృశో - బభూవ-తత్రాపి ప్రవిష్టం జ్ఞాస్యతీతి వినిశ్చిత్య ఘ్రాణరన్ధ్రేణ సఞ్చారిశ్వాసవాయునా సహ చఞ్చల స్తదవిభక్తో బభూవేత్యర్థః ॥౧౦॥ తత-స్స దైత్య-స్తన్నిలయం-శూన్యం- పరితో ఽన్విష్యతమపశ్యమానః, కుపితో-ననాద-జితం మయేతి సింహనాదం కృతవాన్ -తతః పునః-క్ష్మాం పృథివీం- ద్యాం దివం, దిశః-ఖమన్తరిక్షం-వివరమతలాదికం-సముద్రాంశ్చ-విచిన్వ-న్వీరో దైత్యో, విష్ణుం-నదదర్శ ॥౧౧॥ అపశ్య-న్నిత్థ-మువాచ- తదేవాహ। ఇదం కృత్స్నం-జగన్మయా, అన్విష్టం అన్వేషితం-మమ-భ్రాతృహన్తా తు -క్వాపి-నదృశ్యతే-సతు , యతః , ప్రాప్య , పునర్నావర్తతే తత్ర-నూనం-గతః-మృతో ఽభవదితి భావః ॥౧౨॥ అధునాఽనమద్విషయవైరానుబన్ధ స్తస్యాస్తీత్యాహేత్యాహ ॥ వైరానుబన్ధ ఇతి। ఇహలోకే-దేహినాం - వైరానుబన్ధః-ఏతావానేవ-క్రియాన్య, ఆమృత్యో ర్మరణపర్యన్తమ్, ఇత్యే-తావానేవ-కుతః-యతో-మన్యుః క్రోధః, అజ్ఞానప్రభవః దేహవిలక్షణాత్మస్వరూపాజ్ఞానజ-స్స, దేహాత్మాభిమానేనో , పబృంహితః ప్రకటీకృతో , భవతి , దేహే వినష్టే సతి మన్యు రపి ప్రశామ్యతీతి మృత్యుపర్యన్త మేవ వైరానుబన్ధ , స్తతస్స ఉపేక్షణీయ ఇతి భావః ॥౧౩॥ ఏవం పితామహ ప్రపితామహయో స్తీర్థాదావర్ధితత్వాపరాఙ్ముఖత్వాదిగుణయోగమభిధాయాథ పితుర్గుణా

హంతతాస్సౌమృత్యుః ప్రాణభృతామివ। అతోఽహమస్య హృదయం ప్రవేక్ష్యామి పరాగ్దృశః ॥౯॥ ఏవం స నిశ్చిత్య రిపో శ్శరీర మాధావతో నిర్వివిశేఽసురేన్ద్ర। శ్వాసానిలాన్తర్హితసూక్ష్మదేహ స్తత్ప్రాణరన్ధ్రేణ వివిగ్నచేతాః ॥౧౦॥ స తన్నికేతం పరిమృశ్య శూన్యమపశ్యమానః కుపితో ననాద। క్ష్మాం ద్యాం దిశః ఖం వివరాన్సముద్రాన్విష్ణుం విచిన్వన్న దదర్శ వీరః ॥౧౧॥ అపశ్యన్నితి హోవాచ మయాఽన్విష్టమిదం జగత్। భ్రాతృహా మే గతో నూనం యతో నావర్తతే పుమాన్ ॥౧౨॥ వైరానుబన్ధ ఏతావానామృత్యోరిహ దేహినామ్। అజ్ఞానప్రభవో మన్యురహంమానోపబృంహితః ॥౧౩॥ పితా ప్రహ్లాదపుత్రస్తే తద్విద్వాన్ద్విజవత్సలః। స్వమాయుర్ద్విజలిఙ్గేభ్యో దేవేభ్యోఽదాత్స యాచితః ॥౧౪॥ భవానాచరితాన్ధర్మానాస్థితో గృహమేధిభిః। బ్రాహ్మణైః పూర్వజైః శూరైరన్యైశ్చోద్దామకీర్తిభిః ॥౧౫॥ తస్మాత్త్వత్తో మహీమీషద్వృణేఽహం వరదర్షభాత్। పదాని త్రీణి దైత్యేన్ద్ర సంమితాని పదా మమ ॥౧౬॥ నాన్యత్తే కామయే రాజన్వదాన్యాజ్జగదీశ్వరాత్। నైనః ప్రాప్నోతి వై విద్వాన్యావదర్థప్రతిగ్రహః ॥౧౭॥ బలిరువాచ ॥ అహో బ్రాహ్మణదాయాద వాచస్తే వృద్ధసమ్మతాః। త్వం బాలో బాలిశమతిః స్వార్థం ప్రత్యబుధో యథా ॥౧౮॥ మాం వచోభిః సమారాధ్య లోకానామేకమీశ్వరమ్। పదత్ర

నాహ। పితేతి। ప్రహ్లాదస్య పుత్ర స్తవ పితా విరోచన స్తు- తద్విద్వాన్ పితృపితామహయోర్వృత్తిం విద్వాన్, తద్వృత్త్యభిజ్ఞః కించ ద్విజవత్సలః ద్విజరూపధారిషు దేవేషు వత్సలః ,-అతఏవ, ద్విజలిఙ్గేభ్యః ద్విజవేషధారిభ్యో దేవేభ్యో యాచకేభ్య-స్స్వకీయం, మాయు-స్స్వమాయుర్హితో , దదౌ, యద్యపి ద్విజరూపధారిణో దేవా ఏతే న తు ద్విజా ఇతి తద్విద్వానపి-స యాచితస్సన్ , స్వీయమాయు , ర్దేవేభ్యో-దదౌ, విశ్వస్వయః ॥౧౪॥ తదేవం పిత్రాదీన్ స్తుత్వాఽథ తం ప్రశంసతి భవానితి॥ గృహమేధిభిర్బ్రాహ్మణైర్భృగుప్రభృతిభి-స్తథా, పూర్వజై ర్విరోచనాదిభి, ర్విపులకీర్తిభి శ్శూరై శ్చ , చరితాననుష్ఠితా, న్ధర్మాన్ , భవా, నాస్థితః ॥౧౫॥ తదేవం ప్రతిశ్రుతా ప్రత్యాఖ్యానాయ పిత్రాదిభిస్సహ తం స్తుత్వాఽథ యాచతే। తస్మాదితి। తస్మాత్తవైతాదృశకులప్రసూతత్వాదుక్తగుణత్వాచ్చ - వరదశ్రేష్ఠ -- త్వత్తో ఽహం, మీష , న్మహీం పృథ్వీం, వృణే యాచే కియతీమిత్యత్రాహ। పదాని త్రీణి త్రిపదపరిమితామిత్యర్థః-కస్య త్రిపదపరిమితామిత్యత్రాహ। హేదైత్యేన్ద్ర, మమ , పదా పాదేన, సమ్మితాని పరిచ్ఛిన్నాని, ఇదం త్రివిక్రమపదాభిప్రాయేణ, న చాయమనృతవాదః , తత్రాపి-స్వపదత్వానపాయాత్ ॥౧౬॥ ఏతదేవ నాన్యద్వృణ ఇత్యాహ॥ నాన్యదితి॥ హే రాజన్, జగదీశ్వరాదపి-తత్రాపి, వదాన్యాదపి , త్వత్త, ఏతావదేవ, వృణే , నాన్యత్కామయే, యావదర్థ స్యాపేక్షితార్థస్యైవ, ఉపయుక్తార్థస్యైవ , ప్రతిగ్రహో, యస్య, పరిగ్రహ ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః, విద్వాన్, ఏనః పాపం-న ప్రాప్నోతి-అధికార్థలిప్సు స్తు పాపీ భవతీత్యర్థః ॥౧౭॥ ఏవం యాచిత స్తదభిప్రాయానభిజ్ఞ ఆహ బలిః॥ అహో ఇతి త్రిభిః। హే బ్రాహ్మణదాయాద బ్రాహ్మణసుత-తవ వాచస్తు వృద్ధానాం సంమతాః, అథాపి త్వం, బాలః- హేతుగర్భమిదం, అతఏవ-బాలిశమతిర్బాలిశానామజ్ఞానామివ మతిర్యస్య సః, అతఏవ, స్వార్థం ప్రతి, యథావదబుధః ॥౧౮॥ అబుధత్వమేవాహ॥ మామితి॥ లోకానా-మేకమద్వితీయ , మీశ్వరం-మాం, వచోభి-ర్వృద్ధసమ్మతైః , సమారాధ్య ప్రసాద్య

భవాన్, పదత్రయమత్యల్పస్వకీయపదత్రయపరిమితం - భూభాగం వృణీతే, ద్వీపస్యాపి జమ్బ్వాఖ్యదే-ర్దాశుషం దాతారం, మామవిద్వానతో-బాలిశమతిర్భవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ మాముపవ్రజ్య మాం యాచిత్వా-పుమాన్ - నకశ్చిద్భూయో-ఽన్యం యాచితుం-నార్హతి తత-స్మాత్ - హే వటో కామం యథేచ్ఛం - వృత్తికరీం-విపులాం, భూమిం, మేమత్తః, ప్రతీచ్ఛ ప్రతిగృహాణ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పునర్యాచితాధికనిస్పృహత్వమేవావిష్కుర్వన్నాహ భగవాన్॥ యావన్త ఇతి సప్తభిః॥ హే నృప-త్రైలోక్యాం, యావన్తో విషయా జనాస్తే, సర్వేఽపి ప్రతిగృహ్యమాణాస్సన్తః, అజితేన్ద్రియాన్, పూరయితుం నాలం, బుద్ధిమతః కర్తుం న శక్నువన్తి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ యదుక్తం ద్వీపదాశుషమవిద్వానసీతి తత్రాహ త్రిభిః-క్రమైః పాదై-రసన్తుష్టః-పుమాన్ నవఖణ్డయుక్తేన, జమ్బూద్వీపేనాపి-నపూర్యతే, అపూర్తౌ హేతుమాహ - సప్తద్వీపవరేచ్ఛయా - సప్తానాం ద్వీపవరాణామిచ్ఛయా హేతునా-ద్వీపేనాపి-నపూర్యతే ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తర్హి సప్తద్వీపానహం ప్రతీచ్ఛేత్యత్రాహ॥ సప్తేతి॥ వైన్యః పృథుః-గయశ్చాదిః, యేషాం, తే నృపాః, సప్తానాం ద్వీపానామధిపతయోఽప్యర్థైః-కామైశ్చ, తృష్ణాయా, అన్తం - నగతాః, అర్థకామతృష్ణాయా, అన్తమవధిం, నప్రాప్తా ఇతి, నోఽస్మాభిః, శ్రుతం, ఉత్తరోత్తరమసన్తుష్టస్యార్థకామతృష్ణాయా అనువృత్తేరితి భావః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవమసన్తుష్టస్య సుఖంచ నాస్తీతి వక్తుం తావత్సంతుష్టస్య సుఖమస్తీత్యాహ॥ యదృచ్ఛయేతి దైవాల్లబ్ధేన-సన్తుష్టస్తు సుఖం, వర్తతే సుఖం యథా తథా, అసన్తుష్టస్తు అజితాత్మా అజితేన్ద్రియః అత ఏవోపసాదితైః ప్రాప్తై

యం యో వృణీతే బుద్ధిమాన్ద్వీపదాశుషమ్॥ ౧౯ ॥ నపుమాన్మాముపవ్రజ్య భూయో యాచితుమర్హతి। తస్మాద్వృత్తికరీం భూమిం వటో కామం ప్రతీచ్ఛ మే॥ ౨౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ। యావన్తో విషయాః ప్రేష్ఠాస్త్రిలోక్యామజితేన్ద్రియాన్। న శక్నువన్తి తే సర్వే ప్రతిపూరయితుం నృప॥ ౨౧ ॥ త్రిభిః క్రమైరసన్తుష్టో ద్వీపేనాపి న పూర్యతే। నవవర్షసమేతేన సప్తద్వీపవరేచ్ఛయా॥ ౨౨ ॥ సప్తద్వీపాధిపతయో నృపా వైన్యగయాదయః। అర్థైః కామైర్గతా నాన్తం తృష్ణాయా ఇతి నః శ్రుతమ్॥ ౨౩ ॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేన సన్తుష్టో వర్తతే సుఖమ్। నాసన్తుష్టస్త్రిభిర్లోకైరజితాత్మోపసాదితైః॥ ౨౪ ॥ పుంసోఽయం సంసృతేర్హేతురసన్తోషోఽర్థకామయోః। యదృచ్ఛయోపపన్నేన సన్తోషో ముక్తయే స్మృతః॥ ౨౫ ॥ యదృచ్ఛాలాభతుష్టస్య తేజో విప్రస్య వర్ధతే। తత్ప్రశామ్యత్యసన్తోషాదమ్భసేవాశుశుక్షణిః॥ ౨౬ ॥ తస్మాత్త్రీణి పదాన్యేవ వృణే త్వాం వరదర్షభ। ఏతావతైవ సిద్ధోఽహం విత్తం యావత్ప్రయోజనమ్॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ। ఇత్యుక్తః ప్రహసన్నాహ వాఞ్ఛితం ప్రతిగృహ్యతామ్। వామనాయ మహీం దాతుం జగ్రాహ జలభాజనమ్॥ ౨౮ ॥ విష్ణవే క్ష్మాం ప్రదాస్యన్తముశనా అసురేశ్వరమ్। జానంశ్చికీర్షితం విష్ణోః శిష్యం ప్రాహ విదాం వరః॥ ౨౯ ॥ శుక్ర ఉవాచ। ఏష వైరోచనే సాక్షాద్భగవాన్విష్ణురవ్యయః। కశ్యపాదదితేర్జాతో దేవానాం కార్యసాధకః॥ ౩౦ ॥ ప్రతిశ్రుతం త్వయైతస్మై యదనర్థమజానతా। న సాధు మన్యే దైత్యానాం మహానుపగతోఽనయః॥ ౩౧ ॥ ఏష తే స్థానమైశ్వర్యం శ్రియం తేజో యశః శ్రుతమ్। దాస్యత్యాచ్ఛిద్య శక్రా

స్త్రిభి-ర్లోకైః, రసన్తుష్టస్తు, నసుఖం వర్తతే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సన్తోషాసన్తోషౌ న కేవలం సుఖదుఃఖమాత్రహేతూ, అపితు సంసృతిముక్తిహేతూ అపీత్యాహ॥ పుంస ఇతి॥ అర్థకామయోర్విషయయో-ర్యో - ఽసన్తోషస్స - పుంసః - సంసారస్య, హేతుః, యశ్చ-దైవాల్లబ్ధేన - సన్తోష, స్స, ముక్తయే, స్మృతః, హేతురిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కించ, దైవాల్లబ్ధేన, తుష్టస్య, విప్రస్య, తేజో-వర్ధతే, అసన్తోషాత్తు, తత్తేజః, ప్రశామ్యతి నశ్యతి-యథా జలేనా, శుశుక్షణిరగ్నిస్తద్వత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తస్మాత్సన్తోషస్యైవ శ్రేయస్కరత్వాత్ - హే నృపోత్తమ-త్రీణ్యేవ-పదాని, త్వాం, వృణే యాచే, ఏతావతైవా-హం-సిద్ధః కృతార్థః విత్తం హి, యావత్ప్రయోజనమేవ, సుఖదమితి శేషః, అధికం తు దుఃఖదమితి భావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతీత్థ-ముక్తో-బలిః ప్రహసన్ - తర్హి ప్రతిగృహ్యతా, మిత్యాహ॥ ఏవముక్త్వా-వామనాయ, భూమిం, దాతుం - జలభాజనం, గృహీతవాన్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదా, వామనాయ, పృథ్వీం, దాస్యన్తం దాతుముద్యుక్తమసురేశ్వరం, శిష్యం, విష్ణోశ్చికీర్షితం జానన్నుశనాః శుక్రో, విదాం కాలత్రయవిదాం, శ్రేష్ఠః-ప్రాహ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తదేవాహ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి॥ ఏష ఇతి॥ హే వైరోచనే, ఏష వామనస్సాక్షాద్భగవా, నవ్యయో, విష్ణురేవ, దేవానాం - కార్యసాధకః కార్యం సాధితుమిత్యర్థః-కశ్యపాత్ప్రజాపతే-రవతీర్ణః-పదత్రయవ్యాజేన లోకత్రయం-ప్రతిగృహ్య దేవేభ్యో దాతుమవతీర్ణ ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవంవిధాయ-తస్మై-స్వానర్థ-మజానతా-త్వయా, యత్-ప్రతిశ్రుతం, తత్-సాధు, నమన్యే - కుతః, యతో-దైత్యానాం, మహా - ననయోఽన్యాయః, ఉపగత ఉపస్థితః ❁ ॥ ౩౧ ॥ అన్యాయమేవాహ॥ ఏష ఇతి॥ ఏష, మాయామాణవక ఆత్మసఙ్కల్పోపాత్తమాణవకసన్నివేశో, హరిర్వామ

న- స్తవ-స్థానాదికం-విపులం-యశశ్చాచ్ఛిద్యాపనీయ-న్ద్యాయ, దాస్యతి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ననుమయాపదత్రయమేవప్రతిశ్రుతం నాధికంతత్రాహ। త్రిభిరితి ॥విశ్వకాయోవిశ్వరూపోభూత్వేత్యర్థః,త్రిభిః-పాదవిన్యాసైః- ఇమాన్-త్రీన్‌లోకాన్-క్రమిష్యతే పరిఛిద్యగ్రహీష్యతీత్యర్థః। క్రమతామితిచేత్తత్రాహ ॥సర్వస్వమితి। హేమూఢ-సర్వస్వం-విష్ణవే, వామనరూపాయాస్మై-ద త్వా కథం వర్తిష్యసే-తవస్థితిరపిదుర్లభేతిభావః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁తథాఽపిప్రతిశ్రుతంసమ్పాదనీయమేవేత్యత్రాహ। క్రమత ఇతిద్వాభ్యాం।ఏకేన - పదా పాదవిన్యాసేన-గాంభూమిం,ద్వితీయేన-దివంహేవిభో-మహతా - కాయేన-ఖమన్తరిక్షంచ-క్ర మతః-క్రమమాణస్య-భగవత- స్తృతీయస్య-పాదవిన్యాసస్య-కాగతిః- తృతీయపాదస్యాస్పదాభావాత్తథాఽపిప్రతిశ్రుతంన సంపాదితమేవస్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁అతఏవప్రతిశ్రుత- మప్రదాతు- స్తవ - నరకే-నిష్ఠామవస్థితిం-మన్యే-కుతః,యోభ వాన్, ప్రతిశ్రుతస్యప్రతిశ్రుతంపూరయితుం,నసమర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁తథాఽపిసర్వస్వదానాత్కీర్తిస్తావద్భవిష్యతీత్యత్రా హ॥నతద్దానమితి॥యేనదానేన-వృత్తిర్జీవికా-విపద్యతేవిప్లుతాభవతి-త-ద్దానం, నప్రశంసన్త్యార్యాః,కుతః,యతో,లోకే,వృ త్తిమతఃజీవికావతఏవ,పుంస-స్సమ్బన్ధీనిదానాదీని-ధర్మాదిహేతవః- జీవికావిపత్తికరదానాదభిర్ధర్మాదయఃప్రత్యుతనశ్యన్తీ త్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁అతో,విద్వాన్,విత్తం - పఞ్చధా, ధర్మాదిపఞ్చకార్థతయా, విభజన్నేవ,ఇహా,ముత్రచ, లోకే,మోద తేతత్ర-స్వజనాయస్వజనపుష్టయే ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ననుతర్హిప్రతిశ్రుత్యానేతికథమనృతంవాచ్యంతత్రాహ। సార్థైషడ్భిఃఅత్రా పినత్యానృతవ్యవస్థాయాం,బహ్వృచైర్గీతంయ- త్తత్కథయతో-మత్తః, శృణు, బహ్వృచశ్రుత్యాహిప్రథమం "ఓమితిస త్యం నేత్యనృతంతదేతత్పుష్పంఫలంవాచోయత్సత్యంసహీశ్వరోయశస్వీకల్యాణకీర్తిర్భవతోరీశ్వర" ఇత్యాదినాసత్యానృత

యమాయామాణవకోహరిః॥౩౨॥త్రిభిఃక్రమైరిమాన్లోకాన్విశ్వకాయఃక్రమిష్యతి। సర్వస్వంవిష్ణవేదత్వామూ ఢవర్తిష్యసేకథం ॥ ౩౩ ॥ క్రమతోగాంపదైకేనద్వితీయేనదివంవిభోః।ఖంచకాయేనమహతాతార్తీయస్య❁ కుతోగతిః ॥ ౩౪ ॥ నిష్ఠాంతేనరకంమన్యేహ్యప్రదాతుఃప్రతిశ్రుతమ్ । ప్రతిశ్రుతస్యయోఽనీశఃప్రతిపాదయి తుంభవాన్ ॥ ౩౫ ॥ నతద్దానంప్రశంసన్తియేనవృత్తిర్విపద్యతే।దానంయజ్ఞస్తపఃకర్మలోకేవృత్తిమతోయతః॥ ధర్మాయయశసేఽర్థాయకామాయస్వజనాయచ।పఞ్చధావిభజన్విత్తమిహాముత్రచమోదతే। ౩౬ ॥ అత్రా పిబహ్వృచైర్గీతంశృణుమేఽసురసత్తమ।సత్యమోమితియత్ప్రోక్తంయన్నేత్యాహానృతంహితత్ ॥ ౩౭ ॥ స త్యంపుష్పఫలంవిద్యాదాత్మవృక్షస్య❁గీయతే । వృక్షేఽజీవతి❁తన్నస్యాదనృతంమూలమాత్మనః ॥ ౩౮ ॥ తద్యథావృక్షఉన్మూలశ్శుష్యత్యుద్వర్తతేఽచిరాత్।ఏవంనష్టానృతస్సద్యఆత్మాశుష్యేన్నసంశయః। ౪౦ ॥ప

యోర్లక్షణపూర్వకంస్తుతినిన్దాభ్యాంసత్యంవిహితమనృతంచనిషిద్ధం-అనన్తరం "పరాగ్వాఏతద్రిక్తమక్షర" మిత్యాదినాస త్యేదోషాననృతేచగుణానుక్త్వా "తస్మాత్కాలఏవదద్యాత్కాలేనదద్యాత్సత్యానృతేమిథునీకరోతి" త్యుపసంహారేణవృ త్తిసఙ్కటాదిష్వనృతమప్యనుజ్ఞాతం-తమిమంశ్రుత్యర్థందర్శయన్నాహ॥ సత్యమితి ॥ ఓమిత్యంగీకారేణ-య,త్ప్రోక్తం,తత్స త్యం,నేతియదాహ, తదేవానృతమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁తత్సత్యమపిఅనృతంవినానసిధ్యతీత్యాశయేనాహ, సత్యంపుష్పఫలం,వి ద్యాత్,జానీయాత్ ఆత్మవృక్షస్యదేహరూపస్యవృక్షస్య,కుతః,గీయతేశ్రుత్యోచ్యతఇత్యర్థః-జీవతఇతిపాఠాన్తరంతుసుగమం యద్యపి- శ్రుత్యావాచస్సత్యంపుష్పంఫలంచేత్యుక్తం - తథాపి,వాచోదేహనిర్వాహాధీనత్వాదాత్మవృక్షస్యేతిప్రస్తుతాను సారేణోక్తంభవతి,పుష్పఫలస్థానీయ్యంసత్యం-తతఃకిమతఆహ,వృక్షేదేహే,అజీవతితత్పుష్పఫలం,నస్యాత్, సానస్యాదితి పాఠేశ్రుత్యుక్తాయావాచఃపరామర్శః, దేహశ్చానృతేనరక్షణీయఇత్యాహఅనృతంత్వా,త్మనోదేహస్య,మూలం, తథాచ శ్రుతిః"దమేతత్వానేనే,తిఏనేనత్వనృతేన, దమేతసంకలేప్యాత్మానంరక్షేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ఏతదేవదృష్టాన్తేనస్ఫుట యతి,తద్యథా,వృక్షఉత్ఖాతమూల, శ్శుష్యతి-అచిరాదేవ,ఉద్వర్తతేపతతిచ, ఏవం, నష్టమనృతంయస్య,స,ఆత్మా,దేహ,శ్శు ష్యేత్,సర్వస్వదానేదేహశ్శుష్యేదితిభావః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁సర్వదాసత్యంవదతోదేహయాననిర్వాహాదితిస్ఫుటీకర్తుంసత్యస్య దోషాననృతస్యగుణాంశ్చాహ ॥ పరాగితిద్వాభ్యాం॥య,దోమిత్యక్షరం, సర్వస్వందాస్యామీత్యఙ్గీకారార్థకమక్షరంతత్ప రాక్,పరాక్శబ్దవ్యాఖ్యానంరిక్తమితి, తస్యాపివ్యాఖ్యానమపూర్ణమితితథాచశ్రుతిః "పరాగ్వాఏతద్రిక్తమక్షరంయదేతదో మితి, సర్వస్వదానేకృతేవృత్త్యభావేనదేహస్యాపి వినాశాద్దాతుర్విపత్త్యాదానసాద్గుణ్యాభావాదోమిత్యక్షరమసాద్గుణ్య వద్దానప్రతిజ్ఞాపరత్వేనాపరిపూర్ణంస్యాదిత్యర్థః కించిదోమితిబ్రూయాత్కించిద్దాస్యామీతియద్వాక్యం, తేనవాక్యేన, పు

౩౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ జీవితః. ❁ పా ॥ సానస్యాత్.

మాన్ దాతా, రిచ్యేత అవశిష్యేతేత్యర్థః, దత్త్వావశిష్టేనాత్మనో వృత్తిం కల్పయన్ జీవేదత తద్వాక్యం సాద్గుణ్యావద్ధానప్రతిశ్రుతి-
పరత్వేన పరిపూర్ణం స్యాదితిభావః, తథాచ శ్రుతిః "నయత్సర్వమోంకుర్యాద్రిక్తం చాత్మానం సకామేభ్యో నాలంస్యా" దితి,
యః, సర్వం, మోం న కుర్యాత్, సః ఆత్మానం-రిక్తం, కుర్యాదిత్యర్థః ✱ ॥ ౪౧ ॥ ✱ సకామేభ్యో నాలంస్యాదిత్యస్యార్థమాహ ॥ భిక్ష
వ ఇతి ॥ భిక్షవే యాచకాయ సర్వం స్వ, మోంకుర్వన్ దాస్యామీతి ప్రతిశృణ్వన్ పుమాన్, ఆత్మనే, కామేన, కామ్యత ఇతి కామో జీవ
నం అధ్యయనేన వసతీతివత్ హేత్వర్థే తృతీయా - తస్మై-నాలం నసమర్థస్స్యాదిత్యర్థః, అతః కించిదేవ దేయమితిభావః ॥ అథైత
త్పూర్ణమభ్యాత్మం యన్నేతియత్సర్వం నేతిబ్రూయాద్వా పాపికా ఽస్యకీర్తిర్గామేత సైనం తత్రైవ హన్యా" దితి శ్రుత్య
ర్థమాహ ॥ అథేతి ॥ నేతియదనృతం వచ, ఏత-త్పూర్ణం-అర్థప్రాయాభావాత్, అభ్యాత్మం చేతి చకారస్యాన్వయః, ఆత్మనో ఽభి
ముఖమస్యాస్త్యర్థమాకర్షతీత్యభ్యాత్మం యో హి నిత్యం మమ కించిదపి నాస్తి సీదామీతి బ్రూతే, సహి తేనానృతేన పరేషామర్థా
నాకర్షతీతి ప్రసిద్ధం-తర్హిదమనృతమమృతమివ సర్వదా సేవ్యం స్యాన్నేత్యాహ ॥ సర్వమితి ॥ సర్వం నేతియో బ్రూయాత్, స, దు
ష్కీర్తిః, అతః కించిద్దేయమిత్యర్థః, యద్వా, కించిద్దాస్యామీతి ప్రతిశ్రవణాదపి కించిదపి న దాస్యామీత్యేత దేవ తర్హి జ్యాయస్సునృత
రామర్థ్యాయాభావాదితిపరిచోద్య, తత్ప్రతిక్షిపతి-అథైతదితి, అథ నను అభ్యాత్మం యాచకాభిముఖం, య, న్నేతి కించిదపి నా
స్త్యనృతం, య, ద్వచ, స్తదేత, త్పూర్ణం-సతి విత్తే, నేతివచసో ఽనిఘ్యార్థపరత్వాదనృతమిత్యుక్తం, తదనూద్య ప్రతిక్షిపతి ॥ సర్వమి
తి ॥ య, స్సర్వం నేతి కించిదపి, నేతి, బ్రూయా, త్స, దుష్టా-కీర్తి-ర్యస్య తాదృశ, స్స్యాత్, శ్రుతావాశబ్దః పక్షవిపరివృత్త్యర్థకః-భవ

రాగిక్తమపూర్ణం వా అక్షరం యత్తదోమితి । తద్వ్యక్త్యం చోమితి బ్రూయాత్తేనరిచ్యేత వై పుమాన్ ॥ ౪౧ ॥ భిక్ష
వే సర్వమోంకుర్వన్నాలం కామేన చాత్మనే । అథైతత్పూర్ణమభ్యాత్మం యచ్చ నేత్యనృతం వచః ॥ సర్వం నేత్యతిధిం
బ్రూయాత్సదుష్కీర్తిః శ్వసన్మృతః ॥ ౪౨ ॥ స్త్రీషు నర్మ వివాహే చ వృత్త్యర్థే ప్రాణసంకటే । గోబ్రాహ్మణా
ర్థేహింసాయాం నానృతం స్యాజ్జుగుప్సితమ్ ॥ ౪౩ ॥ ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱
✱✱✱✱✱✱✱✱✱ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ఏకోనవింశో ఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బలిరేవం గృహపతిః కులాచార్యేణ భాషితః । తూష్ణీం భూత్వా క్షణం రాజన్నువాచావహితో
గురుమ్ ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ సత్యం భగవతా ప్రోక్తం ధర్మో ఽయం గృహమేధినామ్ । అర్థం కామం యశో వృత్తిం యో
న బాధేత కర్హిచిత్ ॥ ౨ ॥ స చాహం విత్తలోభేన ప్రత్యాచక్షే కథం ద్విజమ్ । ప్రతిశ్రుత్య దదామీతి ప్రాహ్లాదిః కిత
వో యథా ॥ ౩ ॥ న హ్యసత్యాత్పరో ధర్మ ఇతి హోవాచ భూరియమ్ । సర్వం ✱ వోఢుమహం మేన బుభుతే ఽళీ

త్యేత్యతాహ శ్వసన్మృతః సజీవన్నపి మృతప్రాయ ఇత్యర్థః - అనేన "సైనం తత్రైవ హన్యా" దితి వాక్యవిశేషో వ్యాఖ్యాతః,
సా దుష్టాకీర్తి, రేనం సతి విత్తే కించిదపి నేతి యాచకం ప్రతివక్తారం, తత్రైవ జీవద్దశాయామేవ, హన్యాదితి భావార్థః ✱ ॥ ౪౨ ॥ ✱
అతో వృత్తిసంకటాదిష్వనృతం నదోషాయేత్యుపసంహరతి - స్త్రీష్వితి స్త్రీషు ప్రోక్తానృతేన వశీకారే, నర్మకర్మణి పరిహాసే
వివాహే వరాదిస్తుతౌ, వృత్త్యర్థే జీవికార్థే, గవాం బ్రాహ్మణానాం చ హితార్థే - హింసాయాం కస్య చిత్ప్రాప్తాయాం, మ
నృతం-ననిందితం భవేదిత్యర్థః-తథాచ యాజ్ఞవల్క్యః "వర్ణానాం హి వధో యత్ర తత్ర సాక్ష్యనృతం వదే" దితి ॥ తథా చ శ్రుతిః "త
స్మాత్కాల ఏవ దద్యాత్కాలే న దద్యాత్సత్యానృతే మిథునీ కరోతీ" తి ✱ ॥ ౪౩ ॥ ✱ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవా
త్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ఏకోనవింశో ఽధ్యాయః ✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱
ఏవముశనసోక్తో బలిస్తమువాచేత్యాహ మునిః ॥ బలిరితి ॥ కులాచార్యేణ శుక్రేణ, ఇత్థ-ముక్తో, గృహపతిర్యజమానో బలిః
క్షణం, తూష్ణీ, మవస్థాయ- హే రాజన్ అవహితః ప్రకృతమధ్యవస్యన్, గురుముశనస, మాహ ✱ ॥ ౧ ॥ ✱ తదేవాహ ॥ సత్యమితి
భగవతా త్వయా-య-దుక్తం తత్, సత్యం, సో ఽయం, గృహస్థానాం ధర్మః, యః, స్తదుక్తో ధర్మః, కర్హిచిదపి, గృహమేధినా-మ
ర్థాదీన్న బాధేత న విహన్తి అతస్సత్యం గృహమేధినాం ధర్మః ✱ ॥ ౨ ॥ ✱ తథాఽపి-స గృహస్థో ఽప్య, హం, దదామీతి ప్రతి
శ్రుత్యా, ధునా-విత్తలోభేన-ద్విజం-కథం, ప్రత్యాచక్షే నిరాకరోమి ✱ ॥ ౩ ॥ ✱ నన్వప్రత్యాఖ్యానే దోషా ఉక్తాస్తత్రాహ ॥ నహీ
తి ॥ అసత్యాదన్యో ఽధర్మో, నాస్తీతి, ఇయం-భూమి-రాహ హి, కిం తథావిధం భూమేర్వచస్తత్ర యోపలబ్ధమిత్యత్రాహ ॥ సర్వ
మితి ॥ యత, ఇయం, భూః, రళీకపరమనృతపర, మనృతవాదినమృతే వినా-సర్వం మేరుమన్దరాదికమపి, వోఢుం ధర్తుం
అలంసమర్థ, మాత్మానం, మేనే అమన్యత, సా తు అత్తస్యాస్తథావిధోక్త్యభావే ఽప్యళీకపరో నరస్తస్యా దుర్భరత్వేనాను

---

౪ ॥ శ్లో ॥ ✱ పా ॥ సోఢుమహం మన్యబుతే

మత ఇతి భావః. మన్య ఇతి పాఠాన్తరం. తదా ఆలీకపరం నరం వినా, అహం, సర్వం, సోఢుం సోఢుం. అలం. మన్యే, అళీకపరం తు న సహే: కథమహం తత్సహ ఇత్యర్థః. సోఢుమితి పారస్తుసుగమః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కించ, యథా, విప్రప్రలోభనాద్విప్రవిషయో౽నృతవదనాద్యథా. ౽హం బిభేమి. తథా నిరయాదిభ్యో నబిభేమి. తత్ర అధన్యం. దారిద్ర్యమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కించ. యద్యద్ధరాదికం. తత్సర్వం, సమ్పరేతం మృతం పురుషమస్మిన్నేవ లోకే. హాస్యతి త్యక్ష్యతి తత్కిం. మితి జీవతైవ స్వయం న దేయమితి భావః, తథా౽పి. తావద్వ్యక్తిసఙ్గపరిహారార్థం కించిద్దీయతామిత్యత్రాహ, తస్యేతి, యేనార్థేన, దత్తేనాపి, వటుస్తుష్యేద్విప్రః తర్హి. తస్యార్థస్య. త్యాగే దానే. కిం నిమిత్తం న కించిత్. యాచితాదన్యస్య దానే విప్రస్యాసంతోషాత్తద్దానం వ్యర్థమేవ స్యాత్. అతస్తద్యాచితం సర్వం దేయం న కించిదితి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నను యది కించిద్దత్తేన న తుష్యేద్విప్రః తర్హి న దేయమేవేత్యత్రాహ ॥ శ్రేయ ఇతి ॥ సాధవః పరోపకారప్రసాధనస్వభావాః. దధ్యఙ్ఙాదయః దుస్త్యజైరసుభిః ప్రాణైరపి, భూతానాం, శ్రేయః, కుర్వన్తి ధరాదిషు, కో౽పి వికల్పః కో౽పి విచారః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ సర్వథా కీర్తిరేవ సమ్పాదనీయేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యైరితి ॥ హే బ్రహ్మన్. యైర్దైత్యేన్ద్రైః. రస్మత్ప్రపితామహాదిభిర్యుద్ధేష్వనివర్తిభిః. ఇయం భూమిః. బుభుజే ఉపభుక్తా. తేషాం, లోకాన్భోగాన్, కాలో౽గ్రసీత్ సంహృతవాన్, తైర్భువ్యధిగతం లబ్ధం. యశః కీర్తిం తు, నాగ్రసీత్. అధునా౽ప్యనువర్తత ఇతి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ దేహాదపి ప్రియస్య ధనస్య త్యాగో దేవకీర్తిర్భవతీత్యాహ ॥ సులభా ఇతి ॥ హే విప్రవర్షే. యుధి, తనుం దేహం త్యజన్తీతి తథా, తాదృశాః సులభాః, బహవో౽నువృత్తాః జాతా బభూవురిత్యర్థః. తథా, తీర్థే సత్పాత్రే. యే, శ్రద్ధయా, సర్వస్వం. త్యజన్తో, నా

కపరం నరమ్ ॥ ౪ ॥ నాహం బిభేమి నిరయాన్నాధన్యాదసుఖార్ణవాత్ । న స్థానచ్యవనాన్మృత్యోర్యథా విప్రప్రలోభనాత్ ॥ ౫ ॥ యద్యద్ధాస్యతి లోకే౽స్మిన్సమ్పరేతం ధరాదికమ్ । తస్య త్యాగనిమిత్తం కిం విప్రస్తుష్యేన్న తేన చేత్ ॥ ౬ ॥ శ్రేయః కుర్వన్తి భూతానాం సాధవో దుస్త్యజాసుభిః । దధ్యఙ్ శిబిప్రభృతయః కో వికల్పో ధరాదిషు ॥ ౭ ॥ యైరియం బుభుజే బ్రహ్మన్దైత్యేన్ద్రైరనివర్తిభిః । తేషాం కాలో౽గ్రసీల్లోకాన్న యశో౽ధిగతం భువి ॥ ౮ ॥ సులభా యుధి విప్రర్షే హ్యనివృత్తాస్తనుత్యజః । న తథా తీర్థ ఆయాతే శ్రద్ధయా యే ధనత్యజః ॥ ౯ ॥ మనస్వినః కారుణికస్య శోభనం యదర్థికామోపనయేన దుర్గతిః । కుతః పునర్బ్రహ్మవిదాం భవాదృశాం తతో వటోరస్య దదాని వాఞ్ఛితమ్ ॥ ౧౦ ॥ యజన్తి యజ్ఞైః క్రతుభిర్యమాదృతా భవన్త ఆమ్నాయవిధానకోవిదాః । స ఏష విష్ణుర్వరదో౽స్తు వా పరో దాస్యామ్యముష్మై క్షితిమీప్సితాం మునే ॥ ౧౧ ॥ యద్యప్యసావధర్మేణ మాం బధ్నీయాదనాగసమ్ । తథా౽ప్యేనం న హింసిష్యే భీతం బ్రహ్మతనుం రిపుమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏష వా ఉత్తమశ్లోకో న జిహాసతి యద్యశః । హత్వా మైనాం హరేద్యుద్ధే శయీత నిహతో మయా ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఏవమశ్రద్ధితం శిష్యమనాదేశకరం గురుః । శశాప దైవప్రహితః సత్యసన్ధం మనస్వినమ్ ॥ ౧౪ ॥ శుక్ర ఉవాచ ॥ దృఢం పణ్డితమాన్యజ్ఞః స్తబ్ధో౽స్యస్మదుపేక్షయా । మ

నువృత్తాః. అతో౽తిదుష్కరో ధనత్యాగ ఏవ మయా కార్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తర్హి నిర్ధనత్వేన దైన్యం స్యాదిత్యత్రాహ ॥ మనస్విన ఇతి ॥ అర్థినాం కామపూరణేన యా దుర్గతిర్దైన్యమితి యావత్. మనస్వినో౽పి వివేకినః, కారుణికస్య. శోభనం భద్రమేవ. కిం పునర్భవాదృశానాం బ్రహ్మవిదాం తద్భద్రమేవేతి వక్తవ్యం, తతో, ౽స్య వటో, ర్వాఞ్ఛితం. దదాని ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నను నాయం వటుః కింతు విష్ణుస్తవ శత్రురిత్యుక్తం, తర్హి సుతరామేవ దాస్యామీత్యాహ ॥ యజన్తీతి ॥ వేదోక్తయజ్ఞాద్యనుష్ఠానకుశలాః. భవన్తః ఆదృతాః సన్తః. క్రతుభిర్యజ్ఞైశ్చ ససోమకైరసోమకైశ్చ యాగైః. యం విష్ణుం. యజన్త్యారాధయన్తి స ఏష వటు వేషో విష్ణుః. రధునా, మమ. వరదో వా, పరశ్శత్రుర్వా౽స్తు సర్వథా. ౽స్మై. భూమిమీప్సితాం హే మునే దాస్యామ్యేవ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తర్హి తృతీయపాదస్యాప్రదానే భావేన హేతునా త్వాం బధ్నీయాదత ఆహ ॥ యదీతి ॥ అనాగసం సర్వస్వసమర్పణేన నిరపరాధం, మాం. మసా. వధర్మేణ. యది బధ్నీయాత్, తథా౽ప్యేనం, బ్రహ్మతనుం విప్రతనుం, న హింసిష్యే న హనిష్యామి. బధ్నన్తమప్యేనం మన్యే, నాహం బిభేమీతి పూర్వమేవోక్తత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కించైష. యద్యుత్తమశ్లోకో విష్ణుస్తర్హి. యశః కీర్తిం, న జిహాసతీత్యక్తుం నేచ్ఛతి. సర్వస్వం ప్రతిగృహ్య మాం బధ్వా స్వకీయం విపులం యశో న విహాస్యతీతి భావః. కింతు, మాం. యుద్ధే. హత్వా. ఏనాం భూమిం. హరేత్. మాం హన్తుమసమర్థశ్చేన్మయా, నిహతో, యుద్ధే శయీత వా ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థమశ్రద్ధితం శ్రద్ధాస్య సంజాతేత్యశ్రద్ధితః. తారకాదిత్వాదితచ్, న శ్రద్ధితో౽శ్రద్ధితస్తం, స్వామాజ్ఞామస్వీకుర్వాణం, శిష్యం బలిం, గురురుశనా, దైవచోదితః, శ్శశాప. శాపేన స్వాత్మానం సూచయన్నివశినష్టి, సత్యసన్ధాభిసన్ధిర్యస్య తం. ప్రశస్తమనస్కమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ శాపమేవ దర్శయతి ॥ దృఢమితి ॥ త్వం, దృఢం నూనం, పణ్డితమాత్మానం మన్యత ఇతి తథా, వస్తుతస్త్వజ్ఞః అత ఏవ, స్తబ్ధః సర్వ స్తనాం ❁

ప్రసక్తావప్యలంపటోఽసి యత-స్త్వం-మచ్ఛాసనమతిక్రాన్తవా-నత-స్త్వం - మమ గురోః- రుపేక్షయా-అచిరాదేవ-శ్రియః తైర్లోక్యాధిపత్యా-ద్భ్రశ్యసి ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఇతీత్థం-స్వగురుణా-శప్తోఽపి-సత్యాన్న చలితో - మహాన్-దృఢసఙ్కల్పో-బలి ర్వామనాయా-ర్చిత్వో దకపూర్వికా-మిమాం భూమిం-దదౌ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ తదేవ ప్రపఞ్చయతి విన్ధ్యావళిరితి॥ బలేః పత్నీ విన్ధ్యావళిరితి ప్రసిద్ధా-జాలకమాలినీ-జాలకం ముక్తాభరణవిశేషః - తన్మాలినీ తదా-ఆగత్య - అవనేజనీనాం పాదప్రక్షాళనార్థానా-మపా-మద్భి-ర్భృతం పూర్ణం-హైమం-కలశ-మానిన్యే ఆనీతవతీ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తతో-యజమానో బలిః - తస్య భగవతో వామనస్య-శ్రీమ-త్పాదద్వన్ద్వం-ముదా-ప్రక్షాళ్య-తదపః ప్రక్షాళనీః ఆపః-విశ్వపావనీః- మూర్ధ్న్య-వహత్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తదా-దివి-స్థితా-దేవగణా-గన్ధర్వాదయశ్చ - నిర్భయాస్స-న్తస్సర్వే-తస్య బలే-ర్దానరూపం కర్మా-భిహితః - ప్రశంస-న్తః-ఆదరా-దసురేన్ద్రం బలిం-ప్రసూనవర్షై-ర్ముదాయుక్తాస్సన్తో-వవృషుః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ దున్దుభయ- స్సహస్రశో-నేదుః గన్ధర్వాదయో-జగుః, గానప్రకారమేవదర్శయతి ॥ మనస్వినాఽనేన బలినా-కృత-మితరై-ర్దుష్కరం, హి యతో - ఽయం - విద్వాన్ - త్రిపదే పాదత్రయాయ-త్రివిక్రమాయ వా-జగత్త్రయ-మదాత్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఇత్యేవం-సర్వేష్వ-భిగృణత్సు సత్సు - తత్-యద్ధరేరనన్తస్య-వామనం రూపం - తత్-అద్భుతం యథా తథా-అవర్ధత-వాఞ్ఛితం ప్రతిగృహ్య తామితి బలినా పూర్వముక్తత్వాల్లో

చ్ఛాసనాతిగోఽయత్త్వమచిరాద్భ్రశ్యసే * శ్రియః॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం శప్తస్స్వగురుణా సత్యాన్న చలితో మహాన్ । వామనాయ దదావేనామర్చిత్వోదకపూర్వికామ్ ॥ ౧౬ ॥ విన్ధ్యావళిస్తదాఽఽగత్య పత్నీ జాలకమాలినీ । ఆనిన్యే కలశం హైమమవనేజన్య * పాం భృతమ్॥ ౧౭ ॥ యజమానస్స్వయం తస్య శ్రీమత్పాదయుగం తదా । అవనిజ్యావహన్మూర్ధ్ని తదపో విశ్వపావనీః॥ ౧౮ ॥ తదాఽసురేన్ద్రం దివి దేవతాగణా గన్ధర్వవిద్యాధరసిద్ధచారణాః । తత్కర్మ సర్వేఽభిగృణన్త ఆదరాత్ప్రసూనవర్షైర్వవృషుర్ముదాన్వితాః॥ ౧౯ ॥ నేదుర్ముహుర్దున్దుభయస్సహస్రశో గన్ధర్వకింపూరుషకిన్నరా జగుః । మనస్వినాఽనేన కృతం సుదుష్కరం విద్వానదాద్యద్రిపవే జగత్త్రయమ్॥ ౨౦ ॥ తద్వామనం రూపమవర్ధతాద్భుతం హరేరనన్తస్య గుణత్రయాత్మకమ్ । భూః ఖం దిశో ద్యౌర్వివరాః పయోధయస్తిర్యఙ్నృదేవా మునయో యదాసత ॥ ౨౧ ॥ కాయే బలిస్తస్య మహావిభూతేస్సహర్త్విగాచార్యసదస్య ఏతత్ । దదర్శ విశ్వం త్రిగుణం గుణాత్మకే * భూతేన్ద్రియార్థాశయజీవయుక్తమ్॥ ౨౨ ॥ రసామచష్టాఙ్ఘ్రితలేఽథ పాదయోర్మహీం మహీధ్రాన్పురుషస్య జఙ్ఘయోః * । పతత్త్రిణో జానుని విశ్వమూర్తేరూర్వోర్గణం మారుతమిన్ద్రసేనః॥ ౨౩ ॥ సన్ధ్యాం విభోర్వాససి గుహ్య ఐక్ష * త్ప్రజాపతీ * న్జఘనే * ఆత్మముఖ్యాన్ । నాభ్యాం నభః కుక్షిషు సప్తసిన్ధూనురుక్రమస్యోరసి చర్క్షమాలామ్ ॥ ౨౪ ॥ హృద్యఙ్గధర్మం స్తనయోర్మురారేరృతం చ సత్యం చ మనస్యథేన్దుమ్ । శ్రియం చ వక్షస్యరవిన్దహస్తాం కణ్ఠే చ సామాని సమస్తరేఫాన్॥ ౨౫ ॥ ఇన్ద్రప్రధానానమరాన్భుజేషు తత్కర్ణయోః కకుభో ద్యౌశ్చ * మూర్ధ్ని । కేశేషు మేఘాన్ శ్వసనం * నాసికాయామక్ష్ణోశ్చ సూ

కత్రయమపి వాఞ్ఛితం ప్రతిగ్రహీతుమవర్ధతేతి భావః, తదేవాధితం రూపం విశినష్టి-గుణత్రయం గుణత్రయాత్మకం జగ, దాత్మనిస్వ, స్మిన్-యస్య తత్, అత ఏవ, భూః, ఖ-మిత్యాదయో-యస్మిన్, ఆసత స్థితాః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తదా, ఋత్విగాదిసహితో, బలి-ర్మహావిభూతే, స్తస్య భగవతః-కాయే - గుణత్రయపరిణామాత్మకజగదాశ్రయభూతే, భూతపఞ్చకాదియుక్త, మేత-త్కృత్స్నం-విశ్వం-దదర్శ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తదేవ ప్రపఞ్చయతి రసామితి పాదోనైస్స్త్రిభిః॥ పాదతలే, రసాం రసాతలమధోలోకమచష్టఅపశ్యత్-తథా, పాదయో-ర్మహీం-పురుషస్య భగవతో, జఙ్ఘయో-ర్మహీధ్రాన్పర్వతాన్, జానుని - పతత్త్రిణః పక్షిణః, విశ్వమూర్తే రూర్వోః, మారుతం గణం వాయుసఙ్ఘ-మిన్ద్రసేనో బలి - రిన్ద్రస్య సేనేవ సేనా యస్య సః, ఇన్ద్రపురస్థితత్వాత్ అచష్టేత్యనుషజ్యతే ఐక్షదిత్యపకర్షో వా ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ విభో-ర్వాససి వస్త్రే సన్ధ్యాం, జఘనే-ఆత్మా స్వయం బలి, ర్ముఖ్యా, యేషాం తాన్ ప్రజాపతీనసురా, నాభ్యాం, నభోఽన్తరిక్షం-కుక్షిషు, సప్తసిన్ధూన్ సముద్రాన్, ఉరుక్రమస్య భగవత, ఉరసి నక్షత్రపఙ్క్తిమ్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ అఙ్గ హే రాజన్- హృది ధర్మం -మురారేః- స్తనయోః, ఋతం చ సత్యం చ శబ్దసత్యమర్థసత్యం చ-తదభిమాని దేవతామితి భావః, అథ, మనసి, చన్ద్రమసం, వక్షసి, అరవిన్దం హస్తే యస్యాస్తాం శ్రియం లక్ష్మీం-కణ్ఠే, సామాని సమస్తాన్రేఫాంశ్చ శబ్దాదీన్ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ భుజేషు, ఇన్ద్రః ప్రధానో ముఖ్యో యేషాం తాన్, సురాన్, తస్య భగవతః-కర్ణయోః, కకుభః-దిశః- మూర్ధ్ని, ద్యౌర్ద్యుం చ- కేశేషు, మేఘాన్, నాసికాయాం, శ్వసనం, శ్వాసాత్మకం వాయుం, బాహ్యవాయో రుక్త

త్త్వాత్. అక్ష్ణోర్నేత్రయోః సూర్యం. వదనే ముఖే వహ్నిమ్ ॥ ౨౬ ॥ వాణ్యాం తు. ఛన్దాంసి వేదాన్, రసనే రసనేన్ద్రియే. జలేశం వరుణం. భ్రువోః, నిషేధం నివృత్త్యాత్మకం శాస్త్రార్థం. విధిం ప్రవృత్త్యాత్మకం చ. పక్ష్మసు, అహశ్చ. రాత్రిం చ. పరమపురుషస్య. లలాటే. మన్యుం, అధరోష్ఠే లోభమ్ ॥ ౨౭ ॥ స్పర్శే త్వగిన్ద్రియే, కామం, రేతసా రేతసి. జలం. పృష్ఠే త్వధర్మం క్రమణేషు పాదన్యాసేషు. యజ్ఞం ఛాయాసు. మృత్యుం అన్తకం, హాసితే, మాయాం. తనూరుహేషు రోమసు. ఓషధీజాతీః ॥ ౨౮ ॥ నాడీషు, నదీః, నఖేషు, శిలాః, బుద్ధావజం బ్రహ్మాణం. దేవగణాన్, ఋషీంశ్చ, ప్రాణేష్విన్ద్రియేషు, గాత్రే. చరాచరాత్మకాని, భూతాని. పరస్పరవిలక్షణాని. పశ్యేత్, ఇత్థం, సర్వాత్మని కృత్స్నజగదాశ్రయభూతే భగవతి, ఇదం భువనం విశ్వం, నిరీక్ష్య ॥ అఙ్గ హే రాజన్, అసురాః సర్వే, కశ్మలం కమేతదిత్యాశ్చర్యం దుఃఖం వా, ప్రాపుః ॥ ౨౯ ॥ చక్రమిత్యాదినా మీశం భగవన్తముపతస్థురిత్యుత్తరేణాన్వయః. చక్రం విశినష్టి. సుదర్శనాభిధం. అసహ్యం తేజో యస్య, ధనుర్విశినష్టి, శార్ఙ్గాభిధం. స్తనయిత్నోరివ ఘోషో యస్య తత్, జలజం శఙ్ఖం విశినష్టి, పాఞ్చజన్యాభిధః. పర్జన్యస్యేవ ఘోషో యస్య సః, గదాం విశినష్టి కౌమోదక్యభిధా. తరస్వినీ బలవతీ ॥ ౩౦ ॥ అసిం ఖడ్గం విశినష్టి విద్యాయా, ఆధారః, విద్యాధరాభిధో వా, తస్యైవ నన్దక ఇతి నామాన్తరం చ. తం చన్ద్రాకారాణి మణ్డలాని యస్య, తేన, చర్మణా ఖేటాఖ్యేన. యుక్తః తూణోత్తమౌ బాణశ్రేష్ఠౌ విశినష్టి. అక్షయసాయకాభిధౌ. ఇదమన్వర్థం నామ. సునన్దః ముఖ్య ఆదిర్యేషాం తైః, హరేః. పార్షదాశ్చ, లోకపాలైస్సహితాః.

ర్యం వదనే చ వహ్నిమ్ ॥ ౨౬ ॥ వాణ్యాం చ ఛన్దాంసి రసే జలేశం భ్రువోర్నిషేధం చ విధిం చ పక్ష్మసు । అహశ్చ రాత్రిం చ పరస్య పుంసో మన్యుం లలాటేఽధర ఏవ లోభమ్ ॥ ౨౭ ॥ స్పర్శే చ కామం నృప రేతసాఽమ్భః పృష్ఠే త్వధర్మం క్రమణేషు యజ్ఞమ్ । ఛాయాసు మృత్యుం హసితే చ మాయాం తనూరుహేష్వోషధిజాతయశ్చ ॥ ౨౮ ॥ నదీశ్చ నాడీషు శిలా నఖేషు బుద్ధావజం దేవగణానృషీంశ్చ । ప్రాణేషు గాత్రే స్థిరజఙ్గమాని హరేరనన్తస్య విలక్షణాని ॥ సర్వాత్మనీదం భువనం నిరీక్ష్య సర్వేఽసురాః కశ్మలమాపురఙ్గ ॥ ౨౯ ॥ సుదర్శనం చక్రమసహ్యతేజో ధనుశ్చ శార్ఙ్గం స్తనయిత్నుఘోషమ్ । పర్జన్యఘోషో జలజః పాఞ్చజన్యః కౌమోదకీ విష్ణుగదా తరస్వినీ ॥ ౩౦ ॥ విద్యాధరోఽసిః శతచన్ద్రయుక్తస్తూణోత్తమావక్షయసాయకౌ చ । సునన్దముఖ్యా ఉపతస్థురీశం పార్షదముఖ్యాః సహలోకపాలైః ॥ ౩౧ ॥ స్ఫురత్కిరీటాఙ్గదమీనకుణ్డలశ్రీవత్సరత్నోత్తమమేఖలామ్బరైః । మధువ్రతస్రగ్వనమాలయా వృతో రరాజ రాజన్ భగవానురుక్రమః ॥ ౩౨ ॥ క్షితిం పదైకేన బలేర్విచక్రమే నభః శరీరేణ దిశశ్చ బాహుభిః । పదం ద్వితీయం క్రమతస్త్రివిష్టపం న వై తృతీయాయ తదీయమణ్వపి ॥ ఉరుక్రమస్యాఙ్ఘ్రిరుపర్యుపర్యథో మహర్జనాభ్యాం తపసః పరం గతః ॥ ౩౩ ॥ ***************************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః ************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సత్యం సమీక్ష్యాబ్జభవో నఖేన్దుభిర్హతస్వధామద్యుతిరావృతోఽభ్యగాత్ । మరీచిమిశ్రా ఋషయో బృహద్వ్రతాః సనన్దనాద్యా నరదేవ యోగినః ॥ ౧ ॥ వేదోపవేదా నియమా నయాన్వితాస్తర్కేతిహాసాఙ్గ

ఈశం. ముపతస్థుః. ఈశస్య సమీపే స్వస్వస్థానేషు స్థితవన్త ఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ తదా, హే రాజన్, ఉరుక్రమో భగవాన్, స్ఫురద్భిః కిరీటాదిభిః. మధువ్రతానాం. స్రక్ పఙ్క్తిః యస్యాం. తయా. వనమాలయా, చావృతో వ్యాప్తోఽలఙ్కృత ఇతి యావత్. రరాజ. తత్ర. మీనాకారే. కుణ్డలే రత్నోత్తమః కౌస్తుభః. కుణ్డలే ఇత్యన్తస్య పృథక్పదత్వే. స్ఫురన్తి కిరీటాదీని యస్య సః. శ్రీవత్సాదిభిర్వనమాలయా చావృతో. రరాజేత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ఉరుక్రమత్వమేవాహ ॥ బలేస్సమ్బన్ధినీం. క్షితిం భూమిం. ఏకేన. పదా, శరీరేణ. నభోఽన్తరిక్షం, బాహుభిః దిశః, విచక్రమే ఆక్రాన్తవాన్. ఏవమాక్రమ్య. ద్వితీయం, పదం, త్రివిష్టపం, క్రమతః. హరేస్తృతీయాయ పాదాయ. తదీయం బలేస్సమ్బన్ధి. అణ్వపి వస్తు, నాసీత్ ॥ తత్ర హేతు. స్త్రివిక్రమస్యాఙ్ఘ్రిః, ద్వితీయ, స్త్రివిష్టపాదుపర్యుపరి. గచ్ఛన్, మహర్జనాభ్యాం, తపసశ్చ పరం సత్యలోకం, గత ఇతి ॥ ౩౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః ************

త్రివిక్రమస్యాఙ్ఘ్రిస్తపసః పరం గత ఇత్యుక్తం, తతః కిం వృత్తం తదాహ ॥ సత్యమిత్యాదినా ॥ సత్యం సత్యలోకం. గతవన్తమఙ్ఘ్రిం. సమీక్ష్యాబ్జభవో బ్రహ్మా. తదఙ్ఘ్రి, నఖేన్దుభిః, హతా. స్వధామ్నో, ద్యుతిర్యస్య, తాదృశః ఆదరయుక్తోఽభ్యగాత్. తథా, మరీచ్యాదయః ఋషయః, హే నరదేవ, బ్రహ్మనిష్ఠాః సనన్దనాదయో, యోగినశ్చ ॥ ౧ ॥ వేదాదయస్తదభిమానిదేవతాః. అన్యే చ తల్లోకవాసినో, యోగ ఏవ. సమీరో వాయుస్తేన, దీపితేన. జ్ఞానాగ్నినా. నిర్దగ్ధం, కర్మ పుణ్యాపపరూపం కర్మ, తదేవ కల్మషం, యేషాం తే తత్ర, నయాన్వితాః మీమాంసాన్యాయోపేతాః, వేదోపవేదరూపాని గమాః

తత్రఋగాదయో వేదాః-ఆయుర్వేదాదయ ఉపవేదాః-అఙ్గాని శిక్షాదీని- పురాణాని - సంహితాః పఞ్చరాత్రాదయః- తఏతే తత్తదభిమానినో దేవగణాః, మరీచ్యాదయశ్చ, యేచ, అకర్మకం జ్ఞానయోగ ప్రచురం, స్వాయంభువం ధామ సత్యలోకం, గతాః, తత్రోషితవన్త, స్తే, సర్వే -వవన్దిరే తమఙ్ఘ్రిమితి శేషః, యత్స్మరణప్రభావతః యస్య భగవదఙ్ఘ్రేః స్మరణప్రభావాత్స్వాయంభువం ధామ గతా ఇత్యనేన విచ్ఛిన్న భగవద్భక్తియోగానాం కేషాంచిత్తన్నివృత్తయే పాద్మోక్తనారదభక్తియోగప్రభావాచ్చతుర్ముఖలోకప్రాప్తిరిత్యభిప్రేతం నత్విదం క్రమముక్త్యభిప్రాయకం, తస్యాప్రామాణికత్వాత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❋ అథ శుచిశ్రవాః విమలకీర్తిః - పద్మభవో బ్రహ్మా, స్వయం, యస్య, నాభికమలసంభవ, స్తస్య విష్ణో- రఙ్ఘ్రిమ్, మే, షోఽన్నమితాయ ప్రకృష్టమూర్ధ్వం ప్రసృతాయ, ర్హణాదికమర్ఘ్యాదిక-ముపాహరత్సమర్పితవాన్ ,ఏవం, సమ్య-గభ్యర్చ్య, భక్త్యాఽభ్యగృణాద స్తౌత్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తదా, హే నరేన్ద్ర, ధాతుః పద్మజస్య, కమణ్డలుజలం, త-ద్భగవత్పాదయోః ప్రక్షాళనార్థం, నిక్షిప్తం స-దురుక్రమస్య, పాదయో, రవనేజనేన ప్రక్షాళనేన నిమిత్తేన, పవిత్రతయా, స్వర్ధున్యాఖ్యనద్యభూత్, సా స్వర్ధునీ- భగవతః కీర్తిరివ- విశదా నిర్మలా - నభసి ధ్రువమణ్డలే- పతతీ నభసోఽధస్పతన్తీ, లోకత్రయం, నిమార్ష్టి పవిత్రీకరోతి ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తత, స్సంక్షిప్తా ఉపసంహృతా, ఆత్మవిభూతి స్స్వదేహవిస్తారో, యేన-తస్మై- యథాపూర్వం వామనరూపేణస్థితాయ-స్వనాథాయభగ

పురాణసంహితాః । యేచాపరే యోగసమీరదీపితజ్ఞానాగ్నినారన్ధితకర్మకల్మషాః ॥ ౨ ॥ వవన్దిరే యత్స్మరణానుభావతస్స్వాయంభువం ధామ గతా అకర్మకమ్ ॥ ౩ ॥ అథాఙ్ఘ్రయే ప్రోన్నమితాయ విష్ణో ❋ రుపాహరత్పద్మభవోఽర్హణోదకమ్ । సమర్చ్య భక్త్యాఽభ్యగృణాచ్ఛుచిశ్రవా యన్నాభిపఙ్కేరుహసమ్భవస్స్వయమ్ ॥ ౪ ॥ ధాతుః కమణ్డలుజలం తదురుక్రమస్య పాదావనేజనపవిత్రతయా నరేన్ద్ర । స్వర్ధున్యభూన్నభసి సా పతతీ నిమార్ష్టి లోకత్రయం భగవతో విశదేవ కీర్తిః ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మాదయో లోకనాథాస్స్వనాథాయ సమాదృతాః । సానుగా బలిమాజహ్రుస్సంక్షిప్తాత్మవిభూతయే ॥ ౬ ॥ తోయైస్సమర్హణైస్స్రగ్భిర్దివ్యగన్ధానులేపనైః । ధూపదీపైస్సురభిభిర్లాజాక్షతఫలోత్తమైః ॥ ౭ ॥ స్తవనైర్జయశబ్దైశ్చ తద్వీర్యమహిమాఙ్కితైః । నృత్తవాదిత్రగీతైశ్చ శఙ్ఖదున్దుభినిస్వనైః ॥ ౮ ॥ జామ్బవానృక్ష❋ధిపతిర్భేరీశబ్దైర్మనోజవః । విజయం దిక్షు సర్వాసు మహోత్సవమఘోషయత్ ॥ ౯ ॥ మహీం సర్వాం హృతాం దృష్ట్వా త్రిపదవ్యాజయాచ్ఞయా । ఊచుస్స్వభర్తురసురా దీక్షితస్యాత్యమర్షితాః ॥ ౧౦ ॥ దైత్యా ఊచుః ॥ నవా అయం బ్రహ్మబన్ధుర్విష్ణుర్మాయావినాం వరః । ద్విజరూపప్రతిచ్ఛన్నో దేవకార్యం చికీర్షతి ॥ ౧౧ ॥ అనేన యాచమానేన శత్రుణా వటురూపిణా । సర్వస్వం నో హృతం భర్తుర్న్యస్తదణ్డస్య బర్హిషి ॥ ౧౨ ॥ సత్యవ్రతస్య సతతం దీక్షితస్య విశేషతః । నానృతం భాషితుం శక్యం బ్రహ్మణ్యస్య దయావతః ॥ తస్మాదస్య వధో ధర్మో భర్తుశ్శుశ్రూషణం పరమ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఇత్యాయుధాని జగృహుర్బలేరనుచరాసురాః । తేసర్వే

వతే లోకానాం, నాథా, స్సానుగాః, బ్రహ్మాదయః- బలిం పూజాం, తోయాదిభిః, కృతవన్తః, తత్ర, సమర్హణైస్తోయైరర్ఘ్యాదిజలైః, సురభిభిరితి స్రగాదీనాం విశేషణం, ఉత్కరాః అక్షతాః, స్తవనైః స్తోత్రైః ❋ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❋ తదా- ఋక్షాణామధిపతి-ర్జామ్బవా, న్మనోజవ, ఆగత్య, భేరీశబ్దై, స్సర్వాసు, దిక్షు, విజయసూచకం, మహోత్సవరూపం, ఘోషం, కారయామాస ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ త్రిపదవిషయా- వ్యాజయాచ్ఞా కపటయాచ్ఞా తయా, హృతా మపహృతాం- సర్వాం, భూమిం దృష్ట్వా, సర్వే, దైత్యా, దీక్షితస్య స్వభర్తుర్బలే, రగ్ర ఇతి శేషః ఊచుః- స్వభర్తు, ర్మహీం, హృతాం, దృష్ట్వైతి వాఽన్వయః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తేషాముక్తిమేవాహ ॥ నవా ఇతి ॥ అయం వామనో, బ్రహ్మబన్ధుర్ద్విజో-నభవతి, కింతు, మాయావినాం, శ్రేష్ఠో విష్ణురేవ- ద్విజరూపేణ తిరోధాపితస్వరూపస్సన్, దేవానాం, కార్యం, కర్తుమిచ్ఛతి ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ యాచమానేన, వటురూపిణా, అనేన విష్ణునా, బర్హిషి యజ్ఞనిమిత్తే, న్యస్త స్త్యక్తో- దణ్డో దురాత్మవిషయో, యేన- తస్య, నోఽస్మాకం, భర్తు, స్సర్వం, స్వ, మపహృతమ్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ నేదమస్మద్భర్తురనుచితం కృత్యం కింతు వామనస్యైవేత్యభిప్రాయేణాహుః, సతతం, సత్యవ్రతస్య - తత్రాపి, విశేషతో- దీక్షితస్య యజ్ఞదీక్షాయాం స్థితస్య, బ్రహ్మణ్యస్య, దయావతశ్చ, భర్తుః - తేనా, నృతం భాషితుం, నశక్యం, తస్మాదస్య వామనస్యైవానుచితకారిత్వా, దస్య, వధ ఏవ - న్యాయ్యః - స్తదేవా, స్మద్భర్తుః, పరమధికం - శుశ్రూషణమ్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ఇత్థిత్థం వదన్తో, బలే, రనుచరా, దైత్యా, ఆయుధాని - గృహీతవన్తః సర్వే - తే అసురాః - శూలాదయః పాణిషు యేషాం తే - బలేః - రాజ్ఞామప్యనిచ్ఛన్తో - జాత ఉత్పన్నః మన్యుః కోపః యేషాం తే, వామనం- హన్తుం, ప్రాద్రవన్

ప్రీదుద్రువుః * ॥ ౧౪ ॥ * హేనృప - తాన్ - వామనస్యాభిముఖమాగచ్ఛతో - దైత్యాన్ - దృష్ట్వా - నన్దాదయో, విష్ణోః పార్షదాః ఉత్ ఉద్యతాన్యా - యుధాని - యైః - తే - ప్రహస్య - ప్రత్యషేధన్నివారయామాసుః * ॥ ౧౫ ॥ * సర్వే చైతే - నన్దాదయో - గజాయుతబలాః నాగాయుతప్రాణా ఇతిబలస్య స్యానతాని వృత్తౌ తాత్పర్యం - అతిశయితబలా ఇతిభావః - నాగాయుతప్రాణా ఇతిచమూవిశేషణంవా - ఆసురీం - సేనాః - జఘ్నుః హతవన్తః * ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ * పరమపురుష పార్షదై - ర్హన్యమానాన్ - స్వకీయాన్ - దైత్యాన్దృష్ట్వా - బలిశ్శుక్రస్య - శాపం " అచిరధ్వంస్యసేశ్రీయ ,, ఇత్యుక్తవిధ - మనుస్మర - న్నతీవక్రుద్ధాన్ - దైత్యా - న్వారయామాస * ॥ ౧౮ ॥ * వారణప్రకారమేవాహ ॥ హేవిప్రచిత్తఇతిషడ్భిః హేవిప్రచిత్త్యాదయః - మద్వచ - శ్శ్రూయతాం - యుష్మాభిరితి శేషః - కింతత్ - యుద్ధం - నకురుత - కింతు - తతో - నివర్తధ్వం - నోఽస్మాకమయం - కాలోఽర్థకృదనుకూలో - నభవతి * ॥ ౧౯ ॥ * హేదైత్యాః, యః - కాలరూపీ - భగవాన్ - సర్వభూతానాం ప్రభు - ర్యదా దుఃఖద - స్తదా - త - ముపపత్తయె అనుకూల్యాయసుఖాయనిమిత్తాయేతియావత్ - పుమాన్ - కాలవశ్యః - పౌరుషైస్స్వకీయబలపరాక్రమాదిభి - రతి - వర్తితుం - నేశ్వరో నసమర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * యః కాలరూపీ - భగవాన్ - పూర్వ - మస్మాకం భవాయసుఖాయా - సీత్ - సఏవా ధునా - తద్విపర్యయ - మస్మాకందుఃఖదో భూత్వా - దివౌకసాం దేవానాం - భవాయ - వర్తతే * ॥ ౨౧ ॥ * అతో - జనో - బలాదిభి - రుపాయైః - కాలాత్మక - మీశ్వరం - నాత్యేతి నాతిక్రామతి సచివామన్త్రిణః - స్తత్కా

వామనం హన్తుం శూలపట్టిసపాణయః ॥ అనిచ్ఛన్తో బలే రాజ్ఞాం ప్రాద్రవన్జాతమన్యవః ॥ ౧౪ ॥ తానభిద్రవతో దృష్ట్వా దితిజానీకపాన్నృప । ప్రహస్యానుచరా విష్ణోః ప్రత్యషేధన్నుదాయుధాః ॥ ౧౫ ॥ నన్దస్సునన్దోఽథజయో విజయః ప్రబలో బలః । కుముదః కుముదాక్షశ్చ విష్వక్సేనః పతత్రిరాట్ ॥ ౧౬ ॥ జయన్తశ్శ్రుతదేవశ్చ పుష్పదన్తోఽథసాత్వతః । సర్వే నాగాయుతప్రాణాశ్చమూన్తే జఘ్నురాసురీః । ౧౭ । హన్యమానాన్స్వకాన్దృష్ట్వా పురుషానుచరైర్బలిః । వారయామాస సంరబ్ధాన్కావ్యశాపమనుస్మరన్ ॥ ౧౮ ॥ బలిరువాచ ॥ హే విప్రచిత్తే హే రాహో హే నేమే శ్రూయతాం వచః । మా యుధ్యత * నివర్తధ్వం న నః కాలోఽయమర్థకృత్ ॥ ౧౯ ॥ యః ప్రభుస్సర్వభూతానాం సుఖదుఃఖోపపత్తయె । తం నాతివర్తితుం దైత్యాః పౌరుషైరీశ్వరః పుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ యో నో భవాయ ప్రాగాసీదభవాయ దివౌకసామ్ । స ఏవ భగవానద్య వర్తతే తద్విపర్యయమ్ ॥ ౨౧ ॥ బలేన సచివైర్బుద్ధ్యా దుర్గైర్మన్త్రౌషధాదిభిః । సామాదిభిరుపాయైశ్చ కాలం నాత్యేతి వై జనః ॥ ౨౨ ॥ భవద్భిర్నిర్జితా హ్యేతే బహుశోఽనుచరా హరేః । దైవేనర్ద్ధాస్త ఏవాద్య యుధి జిత్వా నదన్తి నః ॥ ౨౩ ॥ ఏతాన్వయం విజేష్యామో యది దైవం ప్రసీదతి । తస్మాత్కాలం ప్రతీక్షధ్వం యో నోఽర్థత్వాయ కల్పతే ॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పత్యుర్నిగదితం శ్రుత్వా దైత్యదానవయూథపాః । రసాం నివివిశూ రాజన్విష్ణుపారిషదార్దితాః ॥ ౨౫ ॥ అథ తార్క్ష్యసుతో జ్ఞాత్వా విరాట్ప్రభుచికీర్షితమ్ । బబన్ధ వారుణైః పాశైర్బలిం సౌత్యేఽహని క్రతౌ ॥ ౨౬ ॥ హాహాకారో మహానాసీద్రోదస్యోస్సర్వతో దిశమ్ । నిగృహ్యమాణే దైత్యపతౌ విష్ణునా ప్రభవిష్ణునా ॥ ౨౭ ॥ తం బద్ధం వారుణైః పాశైర్భగవానాహ వామనః । నష్టశ్రియం స్థిరం ప్రాజ్ఞముదారయశసం నృప ॥ ౨౮ ॥ ప

ర్మభిరితిభావః * ॥ ౨౨ ॥ * కాలప్రభావం పశ్యతేత్యాహ ॥ భవద్భిరితి ॥ దైవేనోన్నద్ధై ర్భవద్భి - రేతే - హరేర్భగవత - ఇన్ద్రస్య వా - అనుచరా దేవాః - ప్రాయశో - నిర్జితాః - తఏవా - ధునా - నోఽస్మా - న్యుధి - జిత్వా - నదన్తి సింహనాదాన్కుర్వన్తి - నదన్తి వా - ధాతూనామనేకార్థత్వాత్ * ॥ ౨౩ ॥ * యది దైవ - మస్మాక - మనుకూలం - భవతి - తర్హి - తాన్వయం - విజేష్యామః - తస్మాత్కాలం - ప్రతీక్షధ్వం - కం - యః కాలో నోఽస్మాక - మర్థత్వాయ అనుకూల్యాయ - భవతి - తం - కాలం - ప్రతీక్షధ్వమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * ఏవం పత్యుర్బలేః - నిగదితం - శ్రుత్వా - విష్ణుపారిషదైః - పీడితా - దైత్యాః - హే రాజన్ - రసాం రసాతలం - నిర్వివిశుః * ॥ ౨౫ ॥ * అథ - విభోర్వామనస్య - చికీర్షితం - జ్ఞాత్వా - విరాట్ - విశేషేణ రాజత ఇతి తథా తార్క్ష్యసుతో గరుడ - స్సౌత్యేఽహని సోమాభిషవదినే - వారుణైః - పాశైః - బలిం, బబన్ధ ॥ విభోశ్చికీర్షితం జ్ఞాత్వేత్యస్యాయమర్థః, అస్య సర్వస్వాపహారేణామమేత్యభిమానం సంత్యాజ్యేదానీం దేహస్వీకారేణాహంకారమపి త్యాజయిత్వా పరమానుగ్రహం కర్తుమిచ్ఛతి - నచానేనతుల్యోఽన్యః కోఽపి సత్యసన్ధో వీరో వాఽస్తీతితద్యశః ప్రఖ్యాపనాయ కించిద్యాతయితుమపీచ్ఛతీతి ప్రభోరభిప్రాయం జ్ఞాత్వా తం బబన్ధేతి * ॥ ౨౬ ॥ * ప్రభవిష్ణునా సర్వశక్తినా - విష్ణునా - దైత్యానాంపత్యౌ బలౌ - నిగృహ్యమాణే బధ్యమానే సతి - రోదస్యోర్ద్యావాపృథివ్యోః, సర్వదిక్షు - మహాన్ హాహాకార - ఆసీత్ * ॥ ౨౭ ॥ * అథ - భగవాన్వామనః తం - వారుణైః - పాశైః - బద్ధం - బలి ముపాచ - శత్రుంభూతం - నష్టశ్రియం స్యాతం స్థిరచిత్తం, ప్రాజ్ఞం వివేకిన - ముదారం విపులం యశో యస్య తత్ * ॥ ౨౮ ॥ * ఉక్తిమేవాహ

దానీత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి। హే అసుర త్వయా భూమేః త్రీణి - పదాని - మహ్యం - దత్తాని దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతాని - తత్ర - ద్వాభ్యాం పదాభ్యాం - స్వర్గాద్యుల్లోకాదిసహితా - భూమిః - క్రాన్తా పరిచ్ఛిద్య ప్రతిగృహీతా అధునా తృతీయం - పదముపకల్పయ దేహి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ యావత్ - అసౌ, సూర్యః కిరణైః - తపతి - తథా ఇన్దుర్యావత్ - ఉడుభిర్నక్షత్రైస్సహ ప్రకాశతే తథా - పర్జన్యోఽగ్నిర్యావదస్తి తావత్యేవహి - త్వత్సంబన్ధినీ - ఇయం - భూమిః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ సోఽయం - కృత్స్నః, భూర్లోకః - మయా ఽఽత్మనైకేనైవ - పదేన - క్రాన్తః, ఖం - దిశశ్చ - తనోః తన్వా క్రాన్తాః - తథా - తే తవ - పశ్యతస్సత ఏవ - స్వం స్వకీయః, స్వర్లోకస్తు - ద్వితీయేన పదేన - క్రాన్తః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ప్రతిశ్రుతం తృతీయం పదం - అదాతుః - తవ - నరక ఏవ, నివాసః, ఇష్యతే - తస్మాత్ప్రతిశ్రుతాదానాద్గురుణా శుక్రేణ - అనుమోదితశ్చ, చశబ్దో హేత్వర్థః - గురుణా శప్తత్వాచ్చేత్యర్థః, నిరయం, ప్రవిశ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవముక్తేఽపి నిరయపరిహారార్థం స్వర్గాద్భ్రంశపరిహారార్థం చ మనోరథం కర్తుం ప్రవృత్తం ప్రత్యాహ ॥ వృథేతి। యః పుమాన్ప్రతిశ్రుత్య తదర్పితం ప్రతిశ్రుతం, నార్పయతి నదదాతి, తస్య మనోరథః - ప్రాయశః, వ్యర్థ ఏవ, స్వర్గశ్చ, తస్య, దూర ఏవ సచాధః, పతత్యేవ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ త్వయా చ, ఆఢ్యమాత్మానం మన్యత ఇతి తాదృశేన స్తేనా, ధునా, దదామీత్యేవం ప్రతిశ్రుతవతా, ఽహం, విప్రలబ్ధో వఞ్చితః, తస్మాద్వ్యలీకఫలమనృతఫలరూపం నరకం - కతిచిత్సమాస్సంవత్సరాన్, భుఙ్క్ష్వ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ❁❁

దాని త్రీణి దత్తాని భూమేర్మహ్యం త్వయాఽసుర। ద్వాభ్యాం క్రాన్తా మహీ సర్వా తృతీయముపకల్పయ ॥ ౨౯ ॥ యావత్తపత్యసౌ గోభిర్యావదిన్దుస్సహోడుభిః। యావదగ్నిస్సపర్జన్యస్తావతీ భూరియం తవ ॥ ౩౦ ॥ పదైకేన మయాక్రాన్తో భూర్లోకః ఖం దిశస్తనోః ❁। స్వర్లోకస్తు ద్వితీయేన పశ్యతస్తే స్వమాత్మనా ॥ ౩౧ ॥ ప్రతిశ్రుతమదాతుస్తే నిరయే వాస ఇష్యతే। విశ త్వం నిరయం తస్మాద్గురుణా చానుమోదితః ॥ ౩౨ ॥ వృథా మనోరథస్తస్య దూరస్స్వర్గః పతత్యధః। యోఽర్థినేఽర్థం ప్రతిశ్రుత్య నాలం తదుపపాదనే ॥ ౩౩ ॥ విప్రలబ్ధో దదామీతి త్వయాహం చాఢ్యమానినా। తద్వ్యలీకఫలం భుఙ్క్ష్వ నిరయం కతిచిత్సమాః ॥ ౩౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, వామనచరితే, ఏకవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం విప్రకృతో రాజన్బలిర్భగవతాఽసురః। భిద్యమానోఽప్యభిన్నాత్మా ప్రత్యాహావిక్లబం వచః ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ యద్యుత్తమశ్లోక భవాన్మమేరితం వచో వ్యలీకం సురవర్య మన్యతే। కరోమ్యృతం తన్న భవేత్ప్రలమ్భనం పదం తృతీయం కురు శీర్ష్ణి మే నిజమ్ ॥ ౨ ॥ బిభేమి నాహం నిరయాత్పదచ్యుతో న పాశబన్ధాద్వ్యసనాద్దురత్యయాత్। నైవార్థకృచ్ఛ్రాద్భవతో వినిగ్రహాదసాధువాదాద్భృశముద్విజే యథా ॥ ౩ ॥ పుంసాం శ్లాఘ్యతమం మన్యే దణ్డమర్హత్తమార్పితమ్। యం న మాతా పితా భ్రాతా సుహృదశ్చాదిశన్తి హి ॥ ౪ ॥ త్వం నూనమసురాణాం నః పరోక్షః పరమో గురుః। యో నోఽనేకమదాన్ధానాం విభ్రంశం చక్షురాదిశత్ ॥ ౫ ॥ యస్మిన్వైరానుబన్ధేన రూఢేన విబుధేతరాః। బహవో లేభిరే సిద్ధిం యాము హైకాన్తయోగినః ॥ ౬ ॥ తేనాహం ని

ఏవం భగవతోపాలబ్ధో బలిస్తమువాచేత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే రాజన్ - ఇత్థం - భగవతా - విప్రకృతః విప్రలబ్ధః - భిద్యమానస్సత్యాచాల్యమానోఽపి బలిరభిన్నమచలితం మనో యస్య సః. అవిక్లబమదీనం గమ్భీరం - వచః - ఆహ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ వచ ఏవాహ యద్యుత్తమశ్లోకేత్యాదిభిర్దశభిః ॥ హే ఉత్తమశ్లోక - మే మయోక్తం - వచో యది యద్యపి భవాన్ - వ్యలీకమనృతం - మన్యతే - తథాఽపి హే అసురర్షభ - తత్ - సత్యమేవ - అహం - కరోమి తదుక్తం - ప్రలమ్భనం - న భవతు - మమ - శీర్ష్ణి - తృతీయం - నిజం - పదం - నిధేహి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సర్వతో రక్షణీయమాత్మానం మహ్యం సమర్పయన్న బిభేషి కిమిత్యత ఆహ। బిభేమీతి ॥ నిరయాదిభ్యో - నాహం తథా - బిభేమి - కథం - యథా, ఽసాధువాదాదనృతవదనాదపకీర్తేర్వా భృశముద్విజే - తత్ర, పదచ్యుతిః స్థానభ్రంశః - దురత్యయాదనతిక్రమణీయాత్ - వ్యసనాద్దుఃఖాత్ - అర్థకృచ్ఛ్రాద్దర్వ్యయాత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను మయా నిగృహీతస్య తవాకీర్తిరేవ నేత్యాహ ॥ పుంసామితి ॥ యోగ్యతమేనార్పితం కారితం - దణ్డమహం - పుంసాం - శ్లాఘ్యతమం యశస్కరమేవ - మన్యే హి యస్మాత్ - యం దణ్డం మాత్రాదయోఽపి మయి, నైవార్పయన్తి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కించ త్వమస్మాకమనుగ్రహీతైవేత్యాహ ॥ త్వమితి ॥ త్వం - అస్మాకం పరోక్షో గురుః పరసమక్షం హితకారీ - కథమేతజ్జ్ఞాతమిత్యత ఆహ ॥ యో - భవాన్ - అనేకైశ్వర్యవీర్యాదిప్రయుక్తైః - మదైః - అన్ధానాం - అస్మాకం - విభ్రంశం - తన్మదాపనోదకం - చక్షురివాదిశత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కించ - యస్మిన్ త్వయి - వైరానుబన్ధేన - బహవో - దైత్యాస్సిద్ధిం - లేభిరే - కాం సిద్ధిం - యాం హి సిద్ధిం - ఏకాన్తయోగినో - ఽనన్యప్రయోజనత్వద్భక్తియోగనిష్ఠా లభన్తే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తే

నైవంభూతేన-భూరికర్మణా-అచిన్త్యవివిధవిచిత్రచేష్టితేన-భవతా-నిగృహీతో-వారుణైః-పాశైః-బద్ధశ్చాప్యహం-నవ్రీడే-నలజ్జేనదుఃఖ్యామిచ-త్వత్కృతనిగ్రహబన్ధనయోర్నితరాంమమయశస్కరత్వాదితిభావః ॥ ౭ ॥ కించాస్మత్పితామహః ప్రహ్లాదస్సద్గుణాశ్రయశ్శరీరతదనుబన్ధ్యాదిషు హేయతాంనిశ్చిత్య పరమపురుషార్థరూపంత్వత్పాదారవిన్దం శరణంగతః తథాఽహమపిదైవాత్త్వత్సమీపంనీతస్త్వాంప్రపద్యఇత్యాహ ॥ పితామహఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ మే-పితామహః-ప్రహ్లాదః-భవదీయానాంభాగవతానాం-సంమతః-అతఏవ-ఆవిష్కృత-స్సాధువాదః కీర్తిర్యస్యసః, స్వపిత్రా, భవతో, విపక్షేణశత్రుణా-హిరణ్యకశిపునా-నానావిధం-దుఃఖం-ప్రాపితోఽపి-త్వమేవ-పరమస్సర్వవిధబన్ధుర్నిరతిశయపురుషార్థశ్చ-యస్య-తాదృశః ॥ ౮ ॥ మరణశీలస్య-పుంస-ఆత్మాదిభిర్దేహాదిభిః-కిం-నకిమపి-నకోఽపిపురుషార్థః-కింతు-కేవల-మాయుషోవ్యయఏవేతినిశ్చితవానితిశేషః-అన్యథాపునఃపితామహఇత్యస్యాన్వయాపత్తేః యఃఅన్తతో, జహాతి, దేహినం-తేనానేనాత్మనాదేహేన-కిమిత్యన్వయః, రిక్థహారైర్దాయాదైః-స్వజనఇత్యాఖ్యావ్యవహారోయేషాం తైర్దస్యుభిర్దస్యుతుల్యైః, స్వజనైరిత్యర్థః-సంసృతేర్హేతుభూతయా, భార్యయా ॥ ౯ ॥ సోఽస్మత్పితామహో-మహాన్, సద్గుణాశ్రయోఽగాధబోధః అపరిమితజ్ఞానసంపన్నః, సత్తమోభాగవతశ్రేష్ఠః-ప్రహ్లాద-స్సంసారిజనసఙ్గాద్భీతస్సన్-స్వపక్షందైత్యకులంక్షపయతీతితథా, తస్యాపి-భవతః-నాస్తికుతోఽపిభయంయస్మాత్-త్వత్పాదపద్మం-ధ్రువంనిత్యపురుషార్థరూపం, ప్రపేదేశరణంజగా

గృహీతోఽస్మి భవతా భూరికర్మణా। బద్ధశ్చ వారుణైః పాశైర్నాభివ్రీడే న చ వ్యథే ॥ ౭ ॥ పితామహో మే భవదీయసమ్మతః ప్రహ్లాద ఆవిష్కృతసాధువాదః। భవద్విపక్షేణ విచిత్రవైశసం సంప్రాపితస్త్వత్పరమస్స్వపిత్రా ॥ ౮ ॥ కిమాత్మనాఽనేన జహాతి యోఽన్తతః కిం రిక్థహారైస్స్వజనాఖ్యదస్యుభిః। కిం జాయయా సంసృతిహేతుభూతయా మర్త్యస్య గేహైః కిమిహాయుషో వ్యయః ॥ ౯ ॥ ఇత్థం స నిశ్చిత్య పితామహో మహానగాధబోధో భవతః పదామ్బుజమ్। ధ్రువం ప్రపేదే హ్యకుతోభయం జనాద్భీతస్స్వపక్షక్షపణస్య సత్తమః ॥ ౧౦ ॥ అథాఽహమప్యాత్మరిపోస్తవాన్తికం దైవేన నీతః ప్రసభం త్యాజితశ్రీః। ఇదం కృతాన్తాన్తికవర్తి జీవితం యయాఽధ్రువం స్తబ్ధమతిర్న బుధ్యతే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తస్యేత్థం భాషమాణస్య ప్రహ్లాదో భగవత్ప్రియః। ఆజగామ కురుశ్రేష్ఠ రాకాపతిరివోదితః ॥ ౧౨ ॥ తమిన్ద్రసేనస్స్వపితామహం శ్రియా విరాజమానం నలినాయతేక్షణమ్। ప్రాంశుం పిశఙ్గామ్బరమఞ్జనత్విషం ప్రలమ్బబాహుం సుభగం సమైక్షత ॥ ౧౩ ॥ తస్మై బలిర్వారుణపాశయన్త్రితస్సమర్హణం నోపజహార పూర్వవత్। ననామ మూర్ధ్నాఽశ్రువిలోలలోచనస్సవ్రీడనీచీనముఖో బభూవ హ ॥ ౧౪ ॥ స తత్ర హాసీనముదీక్ష్య సత్పతిం సునన్దనన్దాద్యనుగైరుపాసితమ్। ఉపేత్య భూమౌ శిరసా మహామనా ననామ మూర్ధ్నా పులకాశ్రువిక్లబః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ త్వయైవ దత్తం పదమైన్ద్రమూర్జితం హృతం తదేవా

మ ॥ ౧౦ ॥ తథాఽహమపి-దైవాత్-ప్రసభంబలాత్-త్యాజితాశ్రీర్యస్య-తాదృశః-ఆత్మనోమమ-రిపోః-తవఅన్తికంసమీపం-నీతః-త్వత్పాదపద్మం-ప్రపద్యఇతిశేషః-శ్రియంవిశినష్టి। యయాశ్రియా స్తబ్ధమతిరపహృతజ్ఞానః, పుమాన్-కృతాన్తస్యమృత్యోః-సన్నిధానవర్త్యపీదంజీవిత-మధ్రువమస్థిరం-నబుధ్యతేనమన్యతే ॥ ౧౧ ॥ తస్యబలేరిత్థం-భాషమాణస్య సతః-హేకురుశ్రేష్ఠ-ఉదితో, రాకాపతిశ్చన్ద్రఇవప్రకాశమానో-భగవత్ప్రియః-ప్రహ్లాదః-తత్రాజగామ ॥ ౧౨ ॥ తమాగతం-స్వపితామహంప్రహ్లాదమిన్ద్రసేనోబలి-స్సమ్యగైక్షత అపశ్యత్, కథంభూతం-శ్రియాకాన్త్యావిరాజమానంకమలవదాయతే ఈక్షణేయస్య ప్రాంశుంనిర్మలంఅఞ్జనత్విషంశ్యామలం-ప్రలమ్బావాజానులమ్బౌబాహూయస్యతం-సుభగంసుదర్శమ్ ॥ ౧౩ ॥ తస్మైప్రహ్లాదాయ-పూర్వవదర్ఘ్యాదిపూర్వకమర్హణం-నచక్రేతత్రహేతుః-వారుణైః-పాశైః-యన్త్రితోబద్ధః-కింతు-కేవలం-మూర్ధ్నాననామనమస్కృతవాన్ తతో-ఽశ్రుభిర్విలోలేలోచనేయస్యసః-సవ్రీడం-నీచీనమధఃకృతం-ముఖం-యస్య-తాదృశో-బభూవ ॥ ౧౪ ॥ తత-స్స-మహామనాః ప్రహ్లాద, స్సతాంభాగవతానాం, పతిం, సునన్దాదిభిః పార్షదైః-సేవ్యమానంతత్రోపవిష్టంహరింవామనం-నిరీక్ష్యపులకైరశ్రుభిశ్చ-విక్లబోవిహ్వలస-న్నుపేత్య-శిరసా-భూమౌ-నమస్కృతవాన్, ఉక్తవాంశ్చేతిశేషః ॥ ౧౫ ॥ తదేవాహ ॥ త్వయేతిద్వాభ్యాం ॥ ఐన్ద్రం-పదం-త్వయైవాస్మైదత్తం-కుతః-యత, స్త్వం, తత్ప్రీతిసాధనేనవిశ్వజితాయాగేన-అర్చితఆరాధితః, యద్దత్తం-త-దిదానీ-మపహృతం-తచ్చ-శోభనమేవ, కృతం-శోభనత్వమేవవ్యనక్తి। మన్యఇతి। యద్యస్మాత్, శ్రీరేవాత్మమోహనం-తస్మాదయం, విభ్రంశితఇతియత్, సోఽప్యస్యమహాననుగ్రహఏవ, త్వయా, కృత, ఇతిమన్యే, అన్యథాఽయంశ్రీమదాత్స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానరహి

తో వినశ్యేదితి భావః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ కించ యయా శ్రియా, విద్వానపి-యతః, స్వాశ్రయతోఽపి ముహ్యేత్, తత, స్తస్యాం సత్యాం పుమానాత్మనో, గతిం-స్వరూపం, యథావద్విచష్టే పశ్యతి, కథమితి శేషః-కథం విచష్టే-న కథంచిదపి పశ్యతీత్యర్థః-తస్మై మహోపకర్త్రే, జగతామీశ్వరాయ, సర్వజ్ఞాయ-నారాయణాయ, తుభ్యం-నమః కేవలం నమస్కర్తుం శక్నుమః న త్వేవం కుర్వేవం న కుర్వితి విధాతుం శక్నుమ ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ప్రహ్లాదస్యాభిప్రేతమావిష్కర్తుం హిరణ్యగర్భస్తమువాచేత్యాహ॥ తస్యేతి॥ కృతాఞ్జలిః ప్రహ్లాదస్య, శృణ్వతస్సతో-భగవాన్ హిరణ్యగర్భః, మధుసూదనమువాచ కించిద్వక్తుముద్యుక్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తద్వైవ వింధ్యావళిరపి కించిద్విజ్ఞాపయితుం ప్రవృత్తా - తాం చ సమ్మానయన్ హిరణ్యగర్భః క్షణం తూష్ణీమవస్థితః - అత స్తస్యా ఏవ వచః ప్రథమమవతారయతి॥ బద్ధమితి శ్లోకః స్పష్టార్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తదేవాహ॥ క్రీడార్థమితి॥ తే త్వయా, స్వస్య, క్రీడార్థ-మిదం-కృత్స్నం - జగ-త్కృతం సృష్టం - తత్ర తస్మిన్ కృత్స్నే క్రీడోపకరణభూతే త్వత్సృష్టే జగతి-అపరే కేచిత్కు-బుద్ధయః, స్వామ్యం స్వత్వబుద్ధిం కుర్యుః, అస్వే స్వత్వబుద్ధిం కుర్వన్తి అత ఏవ త్యక్తా-హ్రీః లజ్జా యైస్తే-అన్తరాత్మనా త్వయా అవరోపితా ఆరోపితాః-కర్తృవాదాః వయం స్వతన్త్రా ఇతి వాదా యేషాం తే-తాదృశమాత్రేణాపి స్వామిత్వరహితా ఇత్యర్థః-ఏవంవిధాస్సన్తి కర్తుస్స్రష్టుః ప్రభోః పాలకస్య-అస్యతస్సంహర్తుశ్చ, తవ-కిమావహన్తి కిం సమర్పయన్తి కిం చిత్స్వమస్తి చేత్సమర్పయేయు స్తదభావాత్కిమపి న సమర్పయన్తీతి భావః, కాం హానిం కుర్వన్తి, న తవ కదాచిదపి హానిరితి వాఽర్థః॥ అయం భావః॥ లోకత్రయం మయాఽర్పితం తృతీయపాదాయ దేహం సమర్ప్య ప్రతిశ్రుతమృతం కరోమీతి దేహాదిషు స్వామ్యావిష్కారేణాబ్రు

ధృతస్తైవ శోభనమ్। మన్యే మహానస్య కృతో హ్యనుగ్రహో విభ్రంశితో యచ్ఛ్రియ ఆత్మమోహనాత్॥ ౧౬॥ యయా హి విద్వానపి ముహ్యతే యత స్తత్కో విచష్టే గతిమాత్మనో యథా। తస్మై నమస్తే జగదీశ్వరాయ ❀ నారాయణాయాఖిలకర్మసాక్షిణే॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తస్యానుశృణ్వతో రాజన్ ప్రహ్లాదస్య కృతాఞ్జలేః। హిరణ్యగర్భో భగవానువాచ మధుసూదనమ్॥ ౧౮ ॥ వింధ్యావళిరువాచ ॥ బద్ధం వీక్ష్య పతిం సాధ్వీ తత్పత్నీ భయవిహ్వలా। ప్రాఞ్జలిః ప్రణతోపేన్ద్రం బభాషేఽవాఙ్ముఖీ నృప ॥ ౧౯ ॥ క్రీడార్థమాత్మన ఇదం త్రిజగత్కృతం తే స్వామ్యం తు తత్ర కుధియోఽపర ఈశ కుర్యుః। కర్తుః ప్రభోస్తవ కిమస్యత ఆవహన్తి త్యక్తహ్రియస్త్వదవరోపితకర్తృవాదాః॥ ౨౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ భూతభావన భూతేశ దేవదేవ జగన్మయ। ముఞ్చైనం హృతసర్వస్వం నాయమర్హతి నిగ్రహమ్॥ ౨౧ ॥ కృత్స్నా తేఽనేన దత్తా భూర్లోకాః కర్మార్జితాశ్చ యే। నివేదితం చ సర్వస్వమాత్మాఽవిక్లబయా ధియా॥ ౨౨ ॥ యత్పాదయోరశఠధీః సలిలం ప్రదాయ దూర్వాఙ్కురైరపి విధాయ సతీం సపర్యామ్। అప్యుత్తమాం గతిమసౌ లభతే త్రిలోకీం దాశ్వానవిక్లబమనాః కథమార్తిమృచ్ఛేత్ ॥ ౨౩ ॥ శ్రీవామన ఉవాచ ॥ బ్రహ్మన్ యమనుగృహ్ణామి తద్విశో విధునోమ్యహమ్। యన్మదః పురుషః స్తబ్ధో లోకం మాం చావమన్యతే॥ ౨౪ ॥ య

వన్నయం తు బుద్ధిర్నిర్లజ్జశ్చ త్వమేవ సర్వస్య స్వామీ అతో మన్దబుద్ధిమేనం విముచ్య పాలయేతి - అయమేవ ప్రహ్లాదస్యాభిప్రాయః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇమమేవాభిప్రాయమావిష్కర్తుం సంబోధయన్ స్పష్టమాహ బ్రహ్మా॥ భూతభావనేతి ॥ హే భూతభావన భూతస్రష్టః-భూతేశ భూతాన్తరాత్మన్ - అన్తరాత్మతయా పాలకేత్యర్థః - హే దేవదేవ దేవానాం జగత్సంహర్తౄణాం రుద్రాదీనామపి-దేవ-జగచ్ఛరీరక-హృతం సర్వస్వం యస్మాత్, తత్-ఏనం బలిం-ముఞ్చ, అయం నిగ్రహం ప్రతి నార్హతి ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ నిగ్రహానర్హత్వమేవాహ ॥ కృత్స్నేతి ॥ కృత్స్నా-భూమి-ర్యే చ-కర్మణా-సమ్పాదితా - ఇన్ద్రాదిలోకా, స్తే చ, త్యేత-త్సర్వస్వం-తథా, అవిక్లబయాఽదీనయా-బుద్ధ్యా - ఆత్మా దేహశ్చ - అనేన బలినా-తే తుభ్యం-దత్తాః- అతో, ఽయమనిగ్రాహ్య ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఏతదేవ కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ యత్పాదయోరితి ॥ అశఠధీరమాయాధీః-యస్య తవ, పాదయో-స్సలిలం విధాయ అర్ఘ్యజలం సమర్ప్య, దూర్వాఙ్కురైరపి, పూజాం-విధాయ-ఉత్తమాం-గతిమపి-భజతే ప్రాప్నోతి- అయం తు బలి, రవిక్లబమనాః స్థిరచిత్తస్సన్-త్రిలోకీం-దాశ్వాన్ దత్తవాన్, అతః-కథం, మయా, ఆర్తిం- ప్రాప్నుయా, త్తస్మా, దేనం విముఞ్చేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏవం విజ్ఞాపితో భగవానిమమనుగ్రహీతుమేవేత్థం మయా కృతమిత్యాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్నహం తావద్యం - మనుగ్రహీతుమిచ్ఛామి - తస్య - విశః అర్థాన్విధునోమి అపహరామి - తావదనర్థహేత్వర్థాపహార ఏవ ప్రథమో మదనుగ్రహ ఇత్యర్థః- అర్థస్యానర్థహేతుత్వమాహ ॥ యన్మదః-యస్యార్థస్య సమ్బన్ధీ మదో-యస్య-స యన్మదః - అత ఏవ-స్తబ్ధో వివేకరహితః - అనమ్రో వా-పురుషో-లోకం-మాం చావమన్యతే తిరస్కరోతి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఏవమవమానేనా, నైష్కర్మ్యకర్మభిః, రిహ లోకే, నానాయోనిషు సంసరన్-తిర్యఙ్మనుష్యామరాదిషు జన్మ ప్రాప్నువ-న్నయం జీవాత్మా - కర్మవశ్యః-యదా కదా-

చిద్యాదృచ్ఛికసుకృతవిశేషాత్, పౌరుషీం గతిం పురుషజన్మ, ప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత్రాపి జన్మాదిభిః, యద్యస్య పురుషస్య, స్తమ్భో మదః - అనమ్రతా వా, న భవేత్, తత్ర తద్విషయే, అయం స్తమ్భాభావ ఏవ, మదనుగ్రహః - జ్ఞేయః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కథం తేష్వాధుర్యాదిభ్యస్సంపదో దదాసీత్యత్రాహ ॥ మానేతి ॥ మానో గర్వః, స్తమ్భోఽనమ్రతా - అవివేకో వా, తయోర్నిమిత్తానాం జన్మాదీనాం పూర్వగ్రన్థపరిగణితానాం - సమన్తతః, సర్వశ్రేయఃప్రతికూలానాం, సద్భావేఽపీతి శేషః, మత్పరః - తేష్వసమున్ముహ్యేదిత్యర్థః, హన్త హే బ్రహ్మన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అస్య చేదానీం మత్పరత్వాదనైశ్వర్యదుష్ప్రాపమపి దాస్యామీతి వక్తుం తస్య మోహాభావమనుగృహ్ణాతి ॥ ఏష ఇతి త్రిభిః ॥ ఏష బలిః, దానవానాం దైత్యానాం చాధిపతిః - కీర్తివర్ధనశ్చ - అజయాం దుర్జయాం - మమ, మాయాం, అజైషీత్ జయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కీర్తివర్ధనత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి క్షీణం - రిక్థం ధనం, యస్య - సోఽపి, స్థానాత్, చ్యుతోఽపి, ఆధిపత్యాద్భ్రష్టోఽపి - శత్రుభిరధిక్షిప్తోఽపి బద్ధోఽపి జ్ఞాతిభిః - పరిత్యక్తోఽపి, యాతనాం - ప్రాపితోఽపి - గురుణా ఉశనసా, భర్త్సితోఽపి, శప్తోఽపి సువ్రతః - దృఢసంకల్పః - సత్యం, న తత్యాజ - తథా, మాయా, ఛలైరేవ, ధర్మ - ఉక్తః, తథాఽప్యయం సత్యవాక్, తం ధర్మం, న త్యజతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అస్య మోక్షప్రదానం సఙ్కల్పయతి ॥ ఏష ఇతి ॥ అమరైరపి ప్రాప్తుమశక్యం - స్థానం మల్లోకం - ప్రాపితః ప్రాపయిష్యత ఇత్యర్థః - దేహావసానే ముక్తో భవతీతి భావః, జీవద్దశాయామిన్ద్రాధిపత్యం భవిష్యదనుగృహ్ణాతి ॥ సావర్ణేరితి ॥ సావర్ణేర్మనోః, అన్తరస్య సమ్బన్ధీ - ఇన్ద్రోఽయం బలిః - రహమేవాశ్రయో యస్య సః - భ

దా కదాచిజ్జీవాత్మా సంసరన్నిజకర్మభిః । నానాయోనిష్వనీశోఽయం పౌరుషీం గతిమావ్రజేత్ ॥ ౨౫ ॥ జన్మకర్మవయోరూపవిద్యైశ్వర్యధనాదిభిః । యద్యస్య న భవేత్ స్తమ్భస్తత్రాయం మదనుగ్రహః ॥ ౨౬ ॥ మానస్తమ్భనిమిత్తానాం జన్మాదీనాం సమన్తతః । సర్వశ్రేయఃప్రతీపానాం హన్త ముహ్యేన్న మత్పరః ॥ ౨౭ ॥ ఏష దానవదైత్యానామగ్రణీః కీర్తివర్ధనః । అజైషీదజయాం మాయాం సీదన్నపి న ముహ్యతి ॥ ౨౮ ॥ క్షీణరిక్థశ్చ్యుతః స్థానాత్ క్షిప్తో బద్ధశ్చ శత్రుభిః । జ్ఞాతిభిశ్చ పరిత్యక్తో యాతనామనుయాపితః ॥ ౨౯ ॥ గురుణా భర్త్సితః శప్తో జహౌ సత్యం న సువ్రతః । ఛలైరుక్తో మయా ధర్మో నాయం త్యజతి సత్యవాక్ ॥ ౩౦ ॥ ఏష మే ప్రాపితః స్థానం దుష్ప్రాపమమరైరపి । సావర్ణేరన్తరస్యాయం భవితేన్ద్రో మదాశ్రయః ॥ ౩౧ ॥ తావత్సుతలమధ్యాస్తాం విశ్వకర్మవినిర్మితమ్ । యత్రాధయో వ్యాధయశ్చ క్లమస్తన్ద్రీ పరాభవః । నోపసర్గా నివసతాం సంభవన్తి మమేక్షయా ॥ ౩౨ ॥ ఇన్ద్రసేన మహారాజ యాహి భో భద్రమస్తు తే సుతలం స్వర్గిభిః ప్రార్థ్యం జ్ఞాతిభిః పరివారితః ॥ ౩౩ ॥ న త్వామభిభవిష్యన్తి లోకేశాః కిము తాపరే । త్వచ్ఛాసనాతిగాన్ దైత్యాంశ్చక్రం మే సూదయిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ రక్షిష్యే సర్వతోఽహం త్వాం సానుగం సపరిచ్ఛదమ్ । సదా సన్నిహితం వీర తత్ర మాం ద్రక్ష్యతే భవాన్ ॥ ౩౫ ॥ తత్ర దానవదైత్యానాం సఙ్గాత్తే భావ ఆసురః । దృష్ట్వా మదనుభావం వై సద్యః కుణ్ఠో వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౬ ॥ ❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తవన్తం పురుషం పురాతనం మహానుభావోఽఖిలసాధుసమ్మతః । బద్ధాఞ్జలిర్బాష్పకలాకు

వితా భవిష్యతి - సావర్ణిమన్వన్తరేఽయమిన్ద్రో భవిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అధునైకం సుతలలోకాధిపత్యమనుగృహ్ణాతి ॥ తావదధునా, విశ్వకర్మణా, వినిర్మితం - సుతలం - లోకం - మధ్యాస్తాం తత్రాధిపతిర్భూత్వాఽధివసత్విత్యర్థః ॥ సుతలం విశినష్టి ॥ యత్ర సుతలే - నివసతాం, మాధ్యాదయో, మత్కటాక్షేణ హేతునా - న సంభవన్తి - తత్రాధయో మానసపీడాః - వ్యాధయో దైహికాః - క్లమః గ్లానిః - తన్ద్రీ అనవధానతా, పరాభవశ్శీతోష్ణాదిభిరభిభవః - ఉపసర్గోఽన్యోఽప్యుపద్రవః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవం బ్రహ్మాణముక్త్వాఽథ బలిమువాచ - హే ఇన్ద్రసేన - మహారాజ - జ్ఞాతిభిః - పరివృతః, త్వం - సుతలం, స్వర్గిభిరపి - ప్రార్థ్యం, లోకం యాహి గచ్ఛ, తత్ర, తవ, భద్రమేవ - మదనుగ్రహాద్, అస్తు ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తత్ర వసన్తం, త్వాం, లోకేశాః ఇన్ద్రాదయోఽపి - నాభిభవిష్యన్తి అపరే నాభిభవిష్యన్తీతి కిము వక్తవ్యం - మే చ తత్ర - త్వదాజ్ఞాతిలఙ్ఘినో - దైత్యాన్ - మమ - చక్రం సుదర్శనం, సూదయిష్యతి హనిష్యతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సర్వేభ్యోఽప్యుపద్రవేభ్యః - త్వాం, సానుగం సపరిచ్ఛదం సోపకరణం, మహం, రక్షిష్యే - కించ, హే వీర తత్ర సుతలే - సదా, సన్నిహితం - త్వద్ద్వారి వసన్తం, మాం, భవాన్, ద్రక్ష్యతే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ కించ, దైత్యానాం, సఙ్గాద్ధేతోః, తవ యః, ఆసురో, భావః, సః, తత్ర, మత్ప్రభావం, దృష్ట్వా, సద్యః, కుణ్ఠః ప్రతిహతో, వినఙ్క్ష్యతి - మదనుభావాద్భవానాసురం భావం త్యక్ష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవమనుగృహీతో బలిర్భగవన్తమాహ తూష్ణీమాసనిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థముక్తవన్తం, పురాణపురుషం భగవన్తం - సర్వ

దయాగిరా-అబ్రవీత్ - కథంభూతః,భక్త్యా - ఉద్గలః ఉత్కణ్ఠః హర్షబాష్పబిన్దుభి,రాకులే,ఈక్షణే , యస్యసః- అఖిలానాం,
సాధూనాం,సంమతః-మహానను-భావః ఉక్తవిధో,యస్యసః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అహోఇతి॥ అహోత్వత్ప్రణామస్య
ప్రభావఇత్యాహ ॥ ప్రణామాయప్రణామార్థం,కృత,స్సముద్యమఏవ - ప్రపన్నానాంభక్తానాం- యో-ఽర్థో-భిమత-స్తస్య-
విధౌసంపాదనేసమీహితో-ఽప్రమత్తః - స్థితః-కుతః-యత్ యేనోద్యమేన లోకపాలై - రమరై - స్సత్త్వప్రధానైరప్యలబ్ధ
పూర్వ-స్త్వదనుగ్రహో-ఽపశదేనీచే-అసురేమయి-సమర్పితః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం,హరి,ముక్త్వా ప్రణమ్య-తతో-బ్రహ్మాణం
రుద్రంచా-నమ్య - ముక్తః - పాశేభ్యఇతి శేషః - ప్రీతో,బలి రసురై స్సహ,సుతలంలోకం-వివేశప్రవేష్టుముద్యుక్తోబభూవేత్య
ర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత-ఇత్థం-బలే-ర్గృహీతం,త్రివిష్టపంభగవా,నిన్ద్రాయ-ప్రత్యాదిష్టప్రదదౌ॥ ఏవమదితేః -కామమిష్టం,పూ
రయిత్వా,సకలం-జగ-దశాసత్ ఉపేన్ద్రస్సన్పాలయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతో,లబ్ధోభగవత్ప్రసాదోయేనతం-పాశే
భ్యో-నిర్ముక్తం-పౌత్రం,వంశవర్ధనం-బలిం-నిశామ్యదృష్ట్వా-ప్రహ్లాదః-భక్తితత్పరో, వక్ష్యమాణముపాచ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తదేవా
హ॥ నేతిత్రిభిః॥ అహోతవేదందుర్లభామనుగ్రహస్యాపిసౌలభ్యంపరత్వం చానితరసాధారణమితివిస్మయపూర్వకంవిజ్ఞాపయ
తి॥ నేతి॥ ఇమమస్మద్విషయం-తవా-నుగ్రహం-చతుర్ముఖలక్ష్మీరుద్రాఅపిఃనలేభిరే - యే- ఽపరేఇన్ద్రాదయో-నలేభిరేఇతికిము
వక్తవ్యం - ఏవంతత్ప్రసాదస్యదౌర్లభ్యంక్వచిద్విషయవిశేషే సౌలభ్యంచోక్తం - కుత ఏతద్విపరీతమిత్యత ఆహ - యత్ య
స్మాదసురాణాంక్రూరస్వభావానామపి - నో-ఽస్మాకం,దుర్గపాలఃదుఃఖాత్త్రాతా-భవసి ॥ అథపరత్వమాహ - విశ్వాభివ

లేక్షణోభక్త్యుద్గళోగద్గదయాగిరా-ఽబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ అహోప్రణామాయకృతస్సముద్యమఃప్రప
న్నభక్తార్థవిధౌసమాహితః ॥ యల్లోకపాలైస్త్వదనుగ్రహో-ఽమరైరలబ్ధపూర్వో-ఽపశదే-ఽసురే-ఽర్పితః॥ ౨॥
శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యుక్త్వాహరిమానమ్యబ్రహ్మాణంసభవంతతః॥ వివేశసుతలంప్రీతోబలిర్ముక్తస్సహాసురైః॥ ౩॥
ఏవమిన్ద్రాయభగవాన్ప్రత్యానీయత్రివిష్టపమ్ ॥ పూరయిత్వా-ఽదితేఃకామమశాసత్సకలంజగత్ ॥ ౪ ॥ లబ్ధ
ప్రసాదంనిర్ముక్తంపౌత్రంవంశధరంబలిమ్॥నిశామ్యభక్తిప్రవణఃప్రహ్లాదఇదమబ్రవీత్॥ ౫ ॥ ప్రహ్లాదఉవాచ ॥
నేమంవిరిఞ్చోలభతేప్రసాదంనశ్రీర్నశర్వః కిముతాపరే-ఽన్యే॥యన్నో-ఽసురాణామసిదుర్గపాలోవిశ్వాభివన్ద్యై
రభివన్దితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౬ ॥ యత్పాదపద్మమకరన్దనిషేవణేనబ్రహ్మాదయశ్శరణదాశ్నువతేవిభూతీః ॥ కస్మాద్వ
యంకుసృతయఃఖలయోనయస్తేదాక్షిణ్యదృష్టిపదవీంభవతఃప్రణీతాః ॥ ౭ ॥ చిత్రంతవేహితమహో-ఽమి
తయోగమాయాలీలావిసృష్టభువనస్యవిశారదస్య ॥ సర్వాత్మనస్సమదృశో-ఽవిషమస్స్వభావోభక్తప్రియోయద
సికల్పతరుస్వభావః ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥వత్సప్రహ్లాదభద్రంతేప్రయాహిసుతలాలయమ్॥ మోదమానస్స్వ

న్ద్యైఃకృత్స్నజగత్పూజ్యై - ర్బ్రహ్మాదిభిరప్య, భివన్దితావఙ్ఘ్రియస్యసః-త్వం - అసురాణాంనో-దుర్గపాలో-ఽసీత్యనేనా
స్మద్గుణదర్శనేనాస్మాసుతవప్రసాదఃప్రవృత్తః-కింతు-కేవలంకృపయైవేతిసూచితమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదేవవ్యఞ్జయన్నాహ॥ య
త్పాదేతి - హేశరణద , శ్రేయస్సాధనప్రద-అనేనస్వహితమపివయంనవిద్మఇతిసూచితం - బ్రహ్మాదయో,యస్య తవ-పాదప
ద్మయో,ర్యో , మకరన్ద - స్తస్య - సేవయా,విభూతి మైశ్వర్యం సృష్ట్యాద్యధికార-మశ్నువతేప్రాప్నువన్తి-అనేనపరత్వంస్ప
ష్టీకృతం, తేఏవంభూతస్యతవ-దాక్షిణ్యదృష్టిపదవీంఅనతిక్రమణీయతాహేతుకృపాదృష్టివిషయతాం- కస్మాద్ధేతో - ర్వ
యం-కుసృతయఃకుమతయః - ఖలయోనయఃఉగ్రజాతయశ్చ - ప్రణీతాఃప్రాపితాః- కేవలంకృపయైవేతిభావః -పూర్వంవిరి
ఞ్చాదయోపీమంప్రసాదంనలభన్తఇత్యనేనతత్సేవయావినాతత్ప్రసాదావిషయత్వముక్తం - అత్రతుతత్సేవయాతద్విషయ
త్వమిత్యతోనవిరోధః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవంతర్హి ప్రాకృతవత్కంచిదనుగృహ్ణాన్కంచిచ్చనిగృహ్ణన్నహమపివిషమస్వభావఏవేతి
కిం మాంప్రశంససీత్యత్రాహ ॥ చిత్రమితి ॥ తవ-ఈహితంచేష్టితంనిగ్రహానుగ్రహాదిరూపం,అహోవిచిత్రం,నతుకర్మవశ్యప్రా
కృతచేష్టితసజాతీయమిత్యర్థః వైచిత్ర్యహేతుంవదన్ అకర్మవశ్యతాంవ్యఞ్జయన్విశినష్టి॥ అమితేతి॥ అమితశక్తియుక్తసఙ్క
ల్పజ్ఞానేననిమిత్తేనానాయాసస్సృష్టభువనస్యేత్యర్థః విశారదస్యసృష్ట్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదికల్యాణగుణయుక్తస్య-కృత్స్న
చిదచిదన్తరాత్మనః,అతఏవసమదృశఃవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరహితస్య - తవ,భక్తప్రియో, భవసీతి-య-దయమ-విషమఏవ,
స్వభావః-నతువిషమః-తత్రదృష్టాన్తంవదన్విశినష్టి -కల్పతరోస్స్వభావఇవస్వభావోయస్య - స-త్వ- మితినహికల్పతరోరా
శ్రితార్థపూరణేనవైషమ్యాపాదనంయుక్తమితిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవంవిజ్ఞాపితస్తంభగవానువాచ॥ వత్సేతి॥ హేప్రహ్లాద
తవ-భద్ర-మస్తు,సుతలాఖ్యంబిలస్థానం,యాహిగచ్ఛ , తత్ర-స్వపౌత్రేణబలినాసహ , మోదమానః,జ్ఞాతీనాం,ముదం హర్ష-

మావహ పాప్మపయః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తత్ర సుతలే, నిత్యం సదా, అవస్థితం, సన్నిహితం, గదాపాణిః యస్య తం, మాం, ద్రష్టాసి ద్రక్ష్యసి. నిత్యం ద్రష్టాసీతి వా సంబన్ధః, నిత్యం, మద్దర్శనేన - యో - మహాన్ - ఆహ్లాదః ఆనన్దః, తేన, ధ్వస్తం, కర్మరూపం, నిబన్ధనం సంసృతిహేతుః ర్యస్య, తాదృశో, భవిష్యసీతి ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవం విధాం, భగవత, ఆజ్ఞాం, శిరసా, బాఢమిత్యా, ధాయ అభ్యుపేత్య, హే రాజన్, న్నమలా, ప్రజ్ఞా స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయా - యస్య, స - ప్రహ్లాదో - బలినా సహ - కృతాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలిస్సన్. ఆదిపురుషం, ప్రదక్షిణీకృత్య, ప్రణతః కృతప్రణామ, స్సర్వేషా - మసురాణాం, చమ్వాస్సేనాయా, అధిపతిః - భూత్వా, తేన భగవతా, ఽనుజ్ఞాతో, మహాబిలం సుతలం - వివేశ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అథ తత్ప్రవేశానన్తరం హే రాజన్ - భగవాన్నారాయణ, స్సమీపే, సభాయాం, బ్రహ్మవాదినామృత్విజాం మధ్యే, ఆసీనముపవిష్టం, ఉశనసం శుక్ర, మువాచ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్ - వితన్వతో యజమానస్య - శిష్యస్య బలేర్య - ద్యజ్ఞచ్ఛిద్రం కర్మసు - వైషమ్యం వైగుణ్యరూపం - త - ద్బ్రహ్మదృష్టం వేదబోధితం - సమం వైషమ్యరహిత - మవిగుణం - యథా భవేత్తథా - సంతనుకురు ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఏవముక్తశ్శుక్ర స్తావత్ప్రకృతకర్మణి వైగుణ్యమేవ నాస్తీతి విజ్ఞాపయతి ॥ కుత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ తస్య బలేః కర్మణో - వైగుణ్యం - కుతః కస్మాదపీత్యర్థః - వైషమ్యాభావహేతుమాహ ॥ యస్యేతి యేన బలినా, కర్తరి షష్ఠీ - సర్వభావేన కరణత్రయేణ - సర్వకర్మణా - మీశ్వరః - యజ్ఞేశః యజ్ఞపురుషశ్చ - భవాన్ - యతః పూజితః - అతో - న వైషమ్యమిత్యర్థః. కర్మేశ్వర ఇతి సర్వకర్మప్రవర్తకత్వముక్తం - యజ్ఞేశ్వర ఇతి యజ్ఞఫలప్రదత్వం

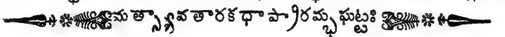
పాత్రేణ జ్ఞాతీనాం ముదమావహ ॥ ౯ ॥ నిత్యం ద్రష్టాసి మాం తత్ర గదాపాణిమవస్థితమ్ । మద్దర్శనమహాహ్లాదధ్వస్తకర్మనిబన్ధనః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆజ్ఞాం భగవతో రాజన్ప్రహ్లాదో బలినా సహ । బాఢమిత్యమలప్రజ్ఞో మూర్ధ్న్యాధాయ కృతాఞ్జలిః ॥ ౧౧ ॥ పరిక్రమ్యాదిపురుషం సర్వాసురచమూపతిః । ప్రణతస్తదనుజ్ఞాతః ప్రవివేశ మహాబిలమ్ ॥ ౧౨ ॥ తథోశనసం రాజన్హరిర్నారాయణోఽన్తికే । ఆసీనమృత్విజాం మధ్యే సదసి బ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బ్రహ్మన్సంతను శిష్యస్య కర్మచ్ఛిద్రం వితన్వతః । యత్తత్కర్మసు వైషమ్యం బ్రహ్మదృష్టం సమం భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ శుక్ర ఉవాచ ॥ కుతస్తత్కర్మవైషమ్యం యస్య కర్మేశ్వరో భవాన్ । యజ్ఞేశో యజ్ఞపురుషస్సర్వభావేన పూజితః ॥ ౧౫ ॥ మన్త్రతస్తన్త్రతశ్ఛిద్రం దేశకాలార్హవస్తుతః । సర్వం కరోతి నిశ్ఛిద్రమనుసంకీర్తనం తవ ॥ ౧౬ ॥ తథాఽపి వదతో భూమన్ కరిష్యామ్యనుశాసనమ్ । ఏతచ్ఛ్రేయః పరం పుంసాం యత్తవాజ్ఞానుపాలనమ్ ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ప్రతినన్ద్య హరేరాజ్ఞాముశనా భగవానితి । యజ్ఞచ్ఛిద్రం సమాధత్త బలేర్విప్రర్షిభిస్సహ ॥ ౧౮ ॥ ఏవం బలేర్మహీం రాజన్భిక్షిత్వా వామనో హరిః । దదౌ భ్రాత్రే మహేన్ద్రాయ త్రిదివం యత్పరైర్హృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రజాపతిపతిర్బ్రహ్మా దేవర్షిమనుభూమిపైః । దక్షభృగ్వఙ్గిరోముఖ్యైః కుమారేణ భవేన చ ॥ ౨౦ ॥ కశ్యపస్యాదితేః ప్రీత్యై సర్వభూతభవాయ చ । లోకానాం లోకపాలానామకరోద్వామనం పతిమ్ ॥ ౨౧ ॥ వేదానాం సర్వదేవానాం ధర్మస్య తపసశ్శ్రియః । మఙ్గళానాం వ్రతానాం చ కల్పం స్వర్గాపవర్గయోః ॥ ౨౨ ॥ ఉపేన్ద్రం కల్పయాంచక్రే పతిం సర్వవిభూతయే । తదా సర్వాణి భూతాని భృశం ముముదిరే నృప ॥ ౨౩ ॥ తతస్త్విన్ద్రః పురస్కృత్య దేవయానేన వామనమ్ । లోకపాలైర్దివం నిన్యే బ్రహ్మణా చానుమోదితః ॥ ౨౪ ॥

యజ్ఞపురుష ఇతి యజ్ఞశరీరకత్వం తద్భోక్తృత్వం చేత్యపౌనరుక్త్యమ్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ కిం వక్తవ్యమేతద్యత్తవపూజనమవైషమ్యావహమితి - యతస్తవనామ్నస్సఙ్కీర్తనమేవ తదావహమిత్యాహ ॥ మన్త్రత ఇతి ॥ మన్త్రతస్తన్త్రతో దేశకాలయోగ్యవస్తుభ్యో - యచ్ఛిద్రం మన్త్రాదీనాం యద్వైగుణ్యమిత్యర్థః - త - త్సర్వం - తవ - నామసఙ్కీర్తనమేవ, నిశ్ఛిద్రం - కరోతి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ యద్యప్యేవం నాస్త్యేవ వైషమ్యం తథాపి - హే భూమన్ - వదత - స్తవ - అనుశాసనం కరిష్యామ్యేవ - యత - స్తవాజ్ఞానుపాలనమితి య - దేత - త్పుంసాం పరమశ్రేయః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఇతీత్థం - హరే - రాజ్ఞాం, ప్రతినన్ద్య - భగవానుశనాశ్శుక్రః - బలేర్యజ్ఞస్యచ్ఛిద్ర - మృషిభిస్సహ - సమాధత్త సమాదధే ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఇత్థముపవర్ణితం భగవతో వామనస్య చరిత్రముపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ హే మహారాజ యత్ - పరై - రపహృతం - త - త్త్రిదివ - మిద్ధం - బలేస్సకాశాద్యాచిత్వా, వామనరూపో హరిః - భ్రాత్రే మహేన్ద్రాయ - దదౌ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తదా - ప్రజాపతిపతిః బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - దేవైః - ఋషిభిః - పితృభిర్భూమిపై - ర్మనుతత్పుత్రైర్దక్షాదిభిశ్చ - సహ - కశ్యపస్యాదితేశ్చ - ప్రీత్యై - సర్వభూతానాం - భవాయ విభవాయ యోగక్షేమార్థం చ లోకానాం తత్పాలకానాం చ - పతిం - వామన - మకరోత్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❀ వేదాదీనాం, కల్పం సమర్థం - పాలన ఇతి శేషః ఉపేన్ద్రం, సర్వభూతానాం, విభూతయే - పతిం, కల్పయాంచక్రే అకరోత్ తదా - సర్వాణి, భూతాని - నితరాం - ముముదిరే - ముద హర్ష ఇతి ధాతుః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తతో - బ్రహ్మణా - ఽనుమోదిత - ఇన్ద్రో లోకపాలైస్సహ - వామనం - భగవన్తం - దేవయానేన దేవ

వాహ్యయానేన-దివం ప్రతి-నిన్యే ప్రాపయామాస ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తత-ఉపేన్ద్రస్య భగవతో, భుజపాలితం - త్రిభువనం-ప్రాప్య త్రిభువనాధిపతిర్భూత్వా-ఇన్ద్రః, నిర్భయః, పరమయా, శ్రియా సంపదా-జుష్టో, ముముదే ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తతో, హే నృప, సర్వే-బ్రహ్మాదయో, వైమానికా విమానారూఢాశ్చ, త-ద్విష్ణో ర్వామనస్య సుమహ దనితరసాధారణ-మత ఏవ, పరమాద్భుతం కర్మ చరిత్రం-గాయ న్తః-స్వస్వస్థానాని-జగ్ముః-అదితిం ప్రశశంసిరే తుష్టువుశ్చ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ❀ హే కురునన్దన-శ్రోతౄణాం శృణ్వతాం-దురితహరం-సర్వ, మస్మ ద్బుద్ధిగోచర-మేత-దురుక్రమస్య-చరితం- భవతో-మయా-కథితం-సర్వం మయా ఖ్యాతమిత్యనేన స్వమతివిషయం సర్వ మాఖ్యాతమిత్యభిప్రేతం- నతూరుక్రమమహిమ్నః పరిచ్ఛిన్నత్వమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తదేవ వ్యఞ్జయితుం తన్మహిమ్నో ఽనవచ్ఛిన్నత్వమాహ ॥ పారమితి ॥ యః-మర్త్యః పుమా, నురుక్రమస్య, మహిమ్నః-పారమవధిం గృణానో భవతి-సమర్త్యః-పృథివ్యా ఇమాని పార్థివాని- రజాంసి-విమమే గణయేత్ - యథా, పార్థివానాం రజసాం గణనాకర్తుమశక్యా తథో రుక్రమస్య గుణానామపీత్యర్థః-పార్థివాని రజాంసి వా బుద్ధిమాన్ మహతా కాలేన గణయేత్ - నతూరుక్రమస్య గుణానితి వాఽర్థః-తథా చశ్రూయతే-విష్ణోర్నుకం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాంసీతి, తథాహి-యస్య పురుషస్యోరుక్రమస్య, మహిమ్నః - పారం జాతః-జాయమానో జనిష్యమాణో వా-మర్త్యః, ఉపైతి కిం, నోపైత్యేవేతి-❀ మన్త్రద్రష్టా బుషిర్వసిష్ఠాదిరాహ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ప్రకృతావతారచరిత్రశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ యః కశ్చి-దేత, దద్భుతకర్మణో-దేవా-

ప్రాప్య త్రిభువనం చేన్ద్ర ఉపేన్ద్రభుజపాలితమ్ । శ్రియా పరమయా జుష్టో ముముదే గతసాధ్వసః ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మా శర్వః కుమారశ్చ భృగ్వాద్యా మునయో నృప । పితరస్సర్వభూతాని సిద్ధా వైమానికాశ్చ యే ॥ ౨౬ ॥ సుమహత్కర్మ తద్విష్ణోర్గాయన్తః పరమాద్భుతమ్ । ధిష్ణ్యాని స్వాని తే జగ్మురదితిం చ శశంసిరే ॥ ౨౭ ॥ సర్వమేతన్మయాఽఽఖ్యాతం భవతః కురునన్దన । ఉరుక్రమస్య చరితం శ్రోతౄణామఘమోచనమ్ ॥ ౨౮ ॥ పారం మహిమ్న ఉరువిక్రమతో గృణానో యః పార్థివాని విమమే స రజాంసి మర్త్యః । కిం జాయమాన ఉత జాత ఉపైతి మర్త్య ఇత్యాహ మన్త్రదృగృషిః పురుషస్య యస్య ॥ ౨౯ ॥ య ఇదం దేవదేవస్య హరేరద్భుతకర్మణః । అవతారానుచరితం శృణ్వన్యాతి పరాం గతిమ్ ॥ ౩౦ ॥ క్రియమాణే కర్మణీదం దైవే పిత్ర్యేఽథ మానుషే । యత్ర యత్రానుకీర్త్యేత తత్తేషాం సుకృతం విదుః ॥ ౩౧ ॥ ************************************

*** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ***

మత్స్యావతారకథాప్రారమ్భఘట్టః

రాజోవాచ ॥ భగవఞ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి హరేరద్భుతకర్మణః । అవతారకథామాద్యాం మాయామత్స్యవిడమ్బనామ్ ॥ ౧ ॥ యదర్థమదధాద్రూపం మాత్స్యం లోకజుగుప్సితమ్ । తమఃప్రకృతిదుర్మర్షం కర్మగ్రస్త ఇవేశ్వరః ॥ ౨ ॥ ఏతన్నో భగవన్సర్వం యథావద్వక్తుమర్హసి । ఉత్తమశ్లోకచరితం సర్వలోకమలాపహమ్ ॥ ౩ ॥ సూత ఉ

నాం బ్రహ్మాదీనామపి-దేవస్య వామనస్యావతారానుచరితం శృణ్వన్ పరాం-గతిం, ముక్తిరూపాం, యాతి ప్రాప్నోతి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ యత్ర యత్ర దేవమనుష్యపిత్రాదిసమ్బన్ధిని - క్రియమాణే, కర్మణీ, ద, మవతారానుచరితం-కీర్త్యేత, త-త్తేషాం సమ్బన్ధి-కర్మ, సుకృతం, సుష్ఠు అవిగుణం యథా భవతి తథా, కృతం విదు, స్తజ్జా ఇతి శేషః - శ్రౌతస్మార్తసర్వకర్మ సాద్గుణ్యాపాదక మేతచ్చరిత్రశ్రవణాదిక మిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ************************************

తదేవం శ్రుతవామనావతారతచ్చరిత్రో ఽవతారప్రసఙ్గాన్మాత్స్యమవతారం శుశ్రూషుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ భగవన్నితి త్రిభిః ॥ హే భగవన్మునే, అద్భుతకర్మణో, హరే, రాద్యావతారకథాం శ్రోతు, మిచ్ఛామి, కథం భూతాం, మాయామత్స్యవిడమ్బనాం అద్భుతమత్స్యసజాతీయచేష్టానుకారో యస్యాం ప్రతిపాద్యస్తాం-కథాం ఆద్యత్వం తదవతారప్రాథమ్యాభిప్రాయముక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ స్వయ, మీశ్వరోఽపి-కర్మగ్రస్తః కర్మవశ్య ఇవ-జీవవత్, తమస్స్వభావం-దుర్మర్షం క్రోధి అత ఏవ-లోకై, ర్జుగుప్సితం నిన్దితం, మాత్స్యం, రూపం-యదర్థం యస్మై ప్రయోజనాయా-దధ్రేతవాన్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ హే భగవన్మునే-ఏత-త్సప్రయోజనం, సర్వం, మత్స్యావతారచరిత్రం-యథావ-ద్వక్తు, మర్హసి, శ్రోతవ్యత్వవక్తవ్యత్వయోర్హేతుం వదన్ చరిత్రం విశినష్టి ॥ సర్వేషాం లోకానాం శృణ్వతాం వదతాం చ-మల మఘ-మపహన్తీతి తథా-తత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఇత్థమాపృష్టమ

❀ ॥ ౨౯ ॥ శ్లోకవ్యాఖ్యానే- న తే విష్ణో జాతో జాయమానో దేవ మహిమ్నః పరమన్తమాప, ఇతి మన్త్రోఽనుసంధేయః.

త్స్యావతారతచ్చరితో ఽభిగవాన్బాదరాయణిర్యథావద్వర్ణయామాసేత్యాహ సూతః॥ ఇత్యుక్త ఇతి॥ విష్ణురాతేన పరీక్షితా ఇత్థ-ముక్తః - పృష్టో - భగవాన్ - బాదరాయణిః శ్రీశుకః - విష్ణోః - చరిత - ముసవాచ । కింతత్-యత్, మత్స్యరూపేణ - కృతమ్ ॥ ౪ ॥ తదేవాహ ॥ గోవిప్రేత్యాదినా ॥ యదర్థమదధా ద్రూపమితివిశేషతః పృష్టమవతార ప్రయోజనం వక్ష్యన్ తావత్సర్వావతార సాధారణం ప్రయోజన మాహ॥ గోవిప్రేతి ॥ గవాం - విప్రాణాం, సురాణాం - సాధూనాం - ఛందసాం వేదానాం - తదుదితధర్మ మర్యాదానాం చ - రక్షా - మిచ్ఛన్ - ధర్మార్థాది పురుషార్థచతుష్టయ ప్రదానార్థం చ - తనూర్మత్స్యాదిమూర్తీః - ఈశ్వరో - ధత్తే బిభర్తి ॥ ౫ ॥ యదా శక్త్యా తం లోకజుగుప్సితం తమః ప్రకృతిదుర్మర్షమితి సావద్యత్వం తత్పరిహరతి ॥ ఉచ్చావచేష్వితి ॥ ఉత్కృష్టేషు-పకృష్టేషుచ - దేవమనుష్యతిర్యగాదిభూతేషు-చరన్-తత్సజాతీయజన్మకర్మాదికం యద్యప్యసౌ ఈశ్వర - ఉచ్చావచత్వం - కర్మాయత్తదేవమనుష్యాదితారతమ్యం - నభజతే - యథా-వాయు - స్సర్వత్రవ్యాప్నువన్నపి-సర్వాప్యగతధర్మైస్స్పృశ్యతే తద్వత్ - అత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి, య-ఈశ్వరో - గుణైర్హేయగుణప్రతిభటైః కల్యాణగుణైర్నిర్గుణత్వాత్ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాద్ధి-నోచ్చావచత్వం-భజత ఇతి ॥ నతద స్తి పృథివ్యాం వాదివి దేవేషువాపునః ॥ సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణై,, రిత్యుక్తరీత్యాకర్మమూలకసత్త్వాదిగుణత్రయసమ్బన్ధనిమిత్తదేవమనుష్యాద్యుచ్చావచత్వరి సర్వజీవసాధారణం - భగవత స్తుగవాదిరక్షార్థం స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదేవమనుష్యాదిసజాతీయదివ్యతనోస్స్వస్వభావమజహతః కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధతత్ప్రయుక్తావద్యత్వం నాస్తీత్యర్థః - యద్వా- ధియ ఇతిచ్ఛేదః - ధీశబ్దేన ప్రకృతిర్లక్ష్యతే-తద్గుణైస్సత్త్వాదిభిర్హేతుభూతై, రుచ్చావచత్వం - నభజతే కుతః, నిర్గుణత్వాత్ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాత్- నిర్గుణత్వాదిత్యనేన జీవవత్సత్త్వాదిగుణపారవశ్యం నిషిధ్యతే-నతుగుణనియన్తృత్వమపి, తథాసతి ॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశ , ఇతిగుణేశత్వ శ్రవణవి

వాచ ॥ ఇత్యుక్తో విష్ణురాతేన భగవాన్బాదరాయణిః । ఉవాచ చరితం విష్ణోర్మత్స్యరూపేణ యత్కృతమ్ ॥ ౪ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోవిప్రసురసాధూనాం ఛన్దసామపి చేశ్వరః । రక్షామిచ్ఛంస్తనూర్ధత్తే ధర్మస్యార్థస్య చైవ హి ॥ ౫ ॥
ఉచ్చావచేషు భూతేషు చరన్వాయురివేశ్వరః । నోచ్చావచత్వం భజతే నిర్గుణత్వాద్ధియో గుణైః ॥ ౬ ॥ ఆసీదతీతకల్పాన్తే బ్రాహ్మో నైమిత్తికో లయః । సముద్రోపప్లుతాస్తత్ర లోకా భూరాదయో నృప ॥ ౭ ॥ కాలేనాగతనిద్రస్య ధాతుశ్శిశయిషోర్బలే । ముఖతో నిస్సృతాన్వేదాన్హయగ్రీవోఽన్తికేఽహరత్ ॥ ౮ ॥ జ్ఞాత్వా తద్దానవేన్ద్రస్య హయగ్రీవస్య చేష్టితమ్ । దధార శఫరీరూపం భగవాన్హరిరీశ్వరః ॥ ౯ ॥ తత్ర రాజఋషిః కశ్చిన్నామ్నా సత్యవ్రతో మహాన్ । నారాయణపరోఽతప్యత్తపస్స సలిలాశనః ॥ ౧౦ ॥ యోఽసావస్మిన్మహాకల్పే తనయస్స వివస్వతః । శ్రాద్ధదేవ ఇతి ఖ్యాతో మనుత్వే హరిణార్పితః ॥ ౧౧ ॥ ఏకదా కృతమాలాయాం కుర్వతో జలతర్పణమ్ । తస్యాఞ్జ

రోధాపత్తేః ॥ ౬ ॥ ఏవం సామాన్యతోఽవతారప్రయోజనం తద్యాథాత్మ్యం చాభిధాయ విశేషతో మత్స్యావతారప్రయోజనమవతారకాలం చాహ ॥ ఆసీదితి త్రిభిః ॥ అతీతస్యాతిక్రాన్తస్య, కల్పస్య - అన్తే అవసానే-బ్రాహ్మో నామ-నైమిత్తికో లయః - ఆసీత్ ॥ బ్రహ్మణో నిద్రానిమిత్తో లయః - తేన నైమిత్తేన జాతో నైమిత్తికః-తత్ర తదా ప్రళయకాలే-భూరాదయః-త్రయో-లోకాః సముద్రే, ఉపప్లుతా నిమగ్నా, ఆసన్ ॥ ౭ ॥ కాలేన దినావసానరూపకాలేన నిమిత్తేన, ఆగతనిద్రస్య సంప్రాప్తనిద్రస్య - తత ఏవ - శిశయిషోః శయితుమిచ్ఛోః , ధాతుర్బ్రహ్మణో, ముఖాన్నిస్సృతాన్ గళితాన్-వేదాన్ అన్తికే సమీపవర్తీ-హయగ్రీవాఖ్యో దానవేన్ద్రో-ఽపహృతవాన్-అన్తికే నిస్సృతానితి వా సమ్బన్ధః ॥ ౮ ॥ తదా-దానవశ్రేష్ఠస్య హయగ్రీవస్య, తచ్చేష్టితం - జ్ఞాత్వా - ఈశ్వరో హరిర్భగవాన్-శఫరీరూపం మాత్స్యం రూపం-దధార - హయగ్రీవాఖ్యం దానవం నిహత్య వేదాన్ బ్రహ్మణే ప్రత్యర్పయితుం మత్స్యరూపేణావతతారేతి విశేషతః ప్రయోజనముక్తం ॥ శఫరీతి స్త్రీత్వమవివక్షితం ॥ మత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ఏవం సామాన్యతో విశేషతశ్చావతారప్రయోజనమభిధాయాథావతరణప్రకారం వక్తుమితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర తస్మిన్ వారాహే కల్పే-కశ్చి-త్సత్యవ్రతాఖ్యో రాజర్షిర్మహాన్-నరో ఽధ్యాత్మగుణయుక్తః - నారాయణః పరః ప్రాప్యః యస్య, తాదృశో-బభూవ-సచ- సలిలమేవాశనం యస్య - తాదృశ- స్తపోఽతప్యత్, చచార ॥ ౧౦ ॥ సత్యవ్రతం విశినష్టి ॥ య ఇతి, యోఽసౌ, అతీతకల్పే, సత్యవ్రతాఖ్యో-రాజర్షిస్స ఏవ, అస్మిన్మహాకల్పే, వివస్వత- స్తనయః- శ్రాద్ధదేవ ఇతి ప్రసిద్ధః-మనుత్వే మనోరధికారే-హరిణా భగవతా, అర్పితః నిహితః మనుః కారిత ఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ఏకదా కృతమాలాయాం నద్యాం - జలతర్పణం-కుర్వతః - తస్య సత్యవ్రతస్యాఞ్జల్యుదకే- కాచిదేకా అసహాయా- శఫరీ అభవత్ పద్యత్తాదృశశ్శఫరీప్రాప్తవతీవా - స్త్రీత్వమత్ర వివక్షితమ్ ॥ ఇత్యుక్తస్సోఽనయస్సత్యవ్రతః సముద్రే ప్రాక్షిపజ్జలమ్, క్షిప్తవాన్

ణ- స్తైనవదతా-తమాహే-త్యాదిషుపుం స్త్వనిర్దేశస్యబహుళముపలభ్యమానత్వాత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తతో- హేభారత-ద్రవిడదేశాధిపస్సత్యవ్రత - శ్శఫరీ, మఞ్జలిగతాంతో యేనాఞ్జలిస్తైనసహనదీతోయేతిత్యాజ్య ॥ తంత్యక్తవన్తం - మహాకారుణికం-నృపంసత్యవ్రతం సాశఫర్యతికరుణంయథాతథో,వాచ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తదేవాహ॥ యాదోభ్యఇతి॥ హేరాజన్ జ్ఞాతీన-స్మాత్,ఘాతయన్తీతితథా- తేభ్యః, జ్ఞాతయశ్చతేఘాతినశ్చ - తేభ్యఇతివా- యాదోభ్యోజలచరేభ్యో,భీతా-మతఏవ- దీనాం మాం హేదీనవత్సల-కథ-మస్మిన్సరిజ్జలే-బహుజలచరాకాన్తే-విసృజసిత్యజసి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇత్యేవముక్త-స్సరాజాసత్యవ్రతః ఆత్మనస్స్వస్యా-నుగ్రహార్థం,ప్రీత్యా-మత్స్యమూర్తిం,బిభ్రాణం - సాక్షాద్భగవన్త - మజానన్-శఫరీరక్షణార్థం,మనోదధేమనశ్చక్రే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తత- స్తస్యాశ్శఫర్యాః-దీనతరముక్తం-వాక్య,మాకర్ణ్య సమహీపతిస్సత్యవ్రతః- దయాళు-రేనాంశఫరీం కలశాప్సుకమణ్డలుజలే-నిధాయ-స్వాశ్రమంప్రతినిన్యేప్రాపయామాస ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తత-స్సాశఫరీ తత్రకమణ్డలా-వేకరాత్రేణ-వర్ధమానాసతీ-కమణ్డలోరాత్మనాపూర్ణత్వా-దలబ్ధ, ఆత్మనః అవకాశో - యయా-సాచమహీపతింసత్యవ్రతంప్రతీదంవక్ష్యమాణ-మువాచ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తదేవాహ॥ నేతి॥ అస్మిన్కమణ్డలా-వహం - కృచ్ఛ్రంసంకటంయథాభవతితథావస్తుంవాసంకర్తుం - నోత్సహే, అత-స్సువిపుల-మోకః స్థానం, కల్పయ - యత్రా-హం-సుఖం-నివసామి-తాదృశమోకఃకల్పయేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవముక్త,స్సత్యవ్ర-త స్తతః-కమణ్డలో-రేనాంశఫరీ-మాదాయ - ఔదఞ్చనోదకేవిపులకటాహోదకే,మణికోదకేవా,న్యధాన్నిహితవాన్, తత్రౌదఞ్చనోదకే-క్షిప్తా-సాశఫరీ - ముహూర్తేనకాలేన-హస్తత్రయ-మవర్ధత ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తథావర్ధమానాపునరప్యాహ॥ హేరాజన్-మేమమ,సుఖం-వస్తు-మేతదుదఞ్చనం-నాలంనపర్యాప్తం తతో-మహ్యం-పృథువిపులం- పదంస్థానం-దేహికల్పయ- యతస్త్వా,మహం,శరణంగతా ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇత్యుక్తేన సత్యవ్రతేన తతఉదఞ్చనా-దాదాయ, సరోవరే-క్షిప్తాసతీ, హేరాజన్,తత్సరోవర - మావృత్య కృత్స్నమభివ్యాప్య మహామీనరూపేణ,వ్యవర్ధత ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పునస్తథావర్ధమానోవాచ - హేరాజన్-సలిలమేవ-ఓకఃస్థానం-యస్య,తస్య,మమ-స్వస్త్యయేసుఖాయ-సుఖంవస్తు, మేత, త్సారసం,జలం,నాలం-సలిలౌ,కసస్సరస,సమృద్ధ్యై,తదుదకం,మమ,స్వస్త్యయే,నభవతీ, తివాన్వయః,అతోరక్షాయా యోగేనోపాయేన, అవిదాసిని అనుపక్షయ జలే - మహాహ్రదే,నిధేహి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇత్యుక్త,స్స సత్యవ్రతః,తంమత్స్య,ముత్తరోత్తరవిపులే-తత్రతత్రజలాశయే-ఽనయత్,పున, స్తత్తజ్జలాశయేన-సంమితంపరిమితం, తంమత్స్యం,సముద్రే,ప్రాక్షిపత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సముద్రేచక్షిప్యమాణోఝష స్తంసత్యవ్రతమిద,మాహ॥ హేవీర,ఇహసముద్రే మకరాదయో-అతిబలా,జలచరా,మాం,ఖాదన్తిఅత్సన్తి,అతో,మాం,మిహసముద్రేత్యక్తుం,నార్హసి,త్వమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇత్యేవం,వల్గుభారతీంమనోహరవాచం,వదతా- తేనమత్స్యరూపిణాభగవతా-విమోహిత,స్సత్యవ్రత- స్తంమత్స్య,మాహ॥ కోభవానిత్యాదినా॥ ఇతి॥ బ్రువాణమిత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన,అస్మాన్,మత్స్యరూపేణ,మోహయన్,భవాన్,క,ఇతిప్రశ్నః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత్సిద్ధ్యర్థంమత్స్యవిశేషణ,వాహామితిచేన్నేత్యాహ॥ నైవమితి॥ ఏవంవిధప్రభావవాన్,కశ్చిదపి జలచరో,ఽస్మాభి, ర్నదృష్టోనాపి

న్యుదకేకాచిచ్ఛఫర్యేకాఽభ్యపద్యత॥ ౧౨ ॥ సత్యవ్రతోఽఞ్జలిగతాంసహతోయేనభారత ॥ ఉత్ససర్జనదీతోయేశఫరీంద్రమిడేశ్వరః॥ తమాహసాఽతికరుణంమహాకారుణికంనృప ॥ ౧౩ ॥ మత్స్య ఉవాచ॥ యాదోభ్యోజ్ఞాతిఘాతిభ్యోదీనాంమాందీనవత్సల ॥ కథంవిసృజసేరాజన్భీతామస్మిన్సరిజ్జలే ॥ ౧౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సఆత్మనోఽనుగ్రహార్థంప్రీత్యామత్స్యవపుర్ధరమ్ ॥ అజానన్రక్షణార్థాయశఫర్యాస్సమనోదధే ॥ ౧౫ ॥ తస్యాదీనతమంవాక్యమాశ్రుత్యసమహీపతిః ॥ కలశాప్సునిధాయైనాందయాళుర్నిన్యఆశ్రమమ్ ॥ ౧౬ ॥ సాతుతత్రైకరాత్రేణవర్ధమానాకమణ్డలౌ ॥ అలబ్ధ్వాత్మావకాశంవాసావిదమాహమహీపతిమ్ ॥ ౧౭ ॥ మత్స్య ఉవాచ ॥ నాహంకమణ్డలావస్మిన్కృచ్ఛ్రంవస్తుమిహోత్సహే ॥ కల్పయౌకస్సువిపులంయత్రాహంనివసేసుఖమ్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సఏనాంతతఆదాయన్యధాదౌదఞ్చనోదకే ॥ తత్రక్షిప్తాముహూర్తేనహస్తత్రయమవర్ధత ॥ ౧౯ ॥ నమఏతదలంరాజన్సుఖంవస్తుముదఞ్చనమ్ ॥ పృథుదేహిపదంమహ్యంయత్త్వాఽహంశరణంగతా ॥ ౨౦ ॥ తతఆదాయసారాజ్ఞాక్షిప్తారాజన్సరోవరే ॥ తదావృత్యాఽఽత్మనాసర్వంమహామీనోఽన్వవర్ధత ॥ ౨౧ ॥ నైతన్మేస్వస్తయేరాజన్నుదకంసలిలౌకసః ॥ నిధేహిరక్షాయోగేనహ్రదేమామవిదాసిని ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్తస్సోఽనయన్మత్స్యంతత్రతత్రావిదాసిని ॥ జలాశయేఽసంమితంతంసముద్రేప్రాక్షిపజ్ఝషమ్ ॥ ౨౩ ॥ క్షిప్యమాణస్తమాహేదమిహమాంమకరాదయః ॥ అదన్త్యతిబలావీరమాంమేహోత్స్రష్టుమర్హసి ॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవంవిమోహితస్తేనవదతావల్గుభారతీమ్ ॥ తమాహకోభవానస్మాన్మత్స్యరూపేణమోహయన్ ॥ ౨౫ ॥ నైవంవీర్యోజలచరో

శ్రుతేశ్చ, ఏవంవీర్య ఇత్యుక్తం వీర్యం దర్శయన్విశినష్టి। య ఇతి ॥ యో, భవాన్, అహ్నాకాలేన, యోజనశత, మభివ్యాన శే అభితో వ్యాప్తవాన్, అత, స్త్వం, న కేవలం మత్స్యః, కింత్వమరో దేవః, తత్రాపి న బ్రహ్మాదివ్యమ రేషుకశ్చిదపితు, సాక్షాదవ్యయః నిర్వికారో భగవాన్, హరి-ర్నారాయణ, స్త్వం, నూనం నిశ్చితమేతదిత్యర్థః తర్హి నారాయణస్య మమస్త్వేవంవిధ ఆకారః, కింతు చతుర్భుజత్వాద్యాకార ఇత్యత ఆహ ॥ అనుగ్రహాయేతి ॥ భూతానా, మనుగ్రహాయ, దేవమనుష్యాదిభూతాన్యనుగ్రహీతుం, జలౌకసాం మత్స్యానాం, రూపం, ధత్సే, మాత్స్యం రూపం బిభర్షీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ✽ కోఽసౌ నారాయణ ఇత్యపేక్షాయాం తం లక్షయన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ హే పురుషోత్తమ, హే జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణభూత, హే విభో, భక్తానాం, ప్రపన్నానాంచాస్మాకం, ముఖ్యః నాయకః, అన్తరాత్మా, గతిః స్వప్రాప్త్యుపాయభూతః, సతత్ర పర్యేతి, స ఉత్తమః పురుషః, యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే, స కారణం కరణాధిపాధిపః, య ఆత్మని తిష్ఠన్, అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా, అమృతస్యైష సేతుః, నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మ,, మిత్యాది వేదాన్తవేద్యో నిఖిలజగదుదయవిభవలయలీల ఆత్మేశ్వరస్సర్వాన్తర్గతస్సిద్ధోపాయభూతః పురుషోత్తమో యస్స నారాయణ, స్స ఏవాధునా మత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇతి భావః, ఏవం భూతాయ, తే తుభ్యం, నమః, భక్తానాం ప్రపన్నానామితి ప్రపత్త్యుపకృత భక్తియోగనిష్ఠానామిత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ అనితరసాధారణప్రభావేన త్వం నారాయణ ఏవేతి నిశ్చినోమి, తథాఽవతారా అపి సర్వే లోకహితార్థా ఏవేతి వేద్మ్యేవ, కింత్వేతదవతారప్రయోజనం విశేషతో జ్ఞాతుమిచ్ఛామీత్యాహ । సర్వ ఇతి ॥ తే తవ-సర్వే-లీలావతారాః లీలయోపాత్తా అవతారాః లీలావతారాః - లీలాపదేనావతారాణామకర్మమూలత్వముక్తం-భూతానాం దేవాదీనాం - భూతిర్విభవ-స్తదర్థ తవ-ఇతి సా

దృష్టోఽస్మాభిశ్శ్రుతో వా । యో భవాన్యోజనశతమహ్నాఽభివ్యాన శేఽమరః ॥ ౨౬ ॥ నూనం త్వం భగవాన్సాక్షాద్ధరిర్నారాయణోఽవ్యయః । అనుగ్రహాయ భూతానాం ధత్సే రూపం జలౌకసామ్ ॥ ౨౭ ॥ నమస్తే పురుషశ్రేష్ఠ స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయేశ్వర । భక్తానాం నః ప్రపన్నానాం ముఖ్యో హ్యాత్మగతిర్విభో ॥ ౨౮ ॥ సర్వే లీలావతారాస్తే భూతానాం భూతిహేతవః । జ్ఞాతుమిచ్ఛామ్యదో రూపం యదర్థం భవతా ధృతమ్ ॥ ౨౯ ॥ న తేఽరవిన్దాక్షపదోపసర్పణం మృషా భవేత్సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః । యథేతరేషాం పృథగాత్మనాం సతామదీదృశో యద్వపురద్భుతం హి నః ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి బ్రువాణం నృపతిం జగత్పతిస్సత్యవ్రతం మత్స్యవపుర్యుగక్షయే । విహర్తుకామః ప్రళయార్ణవేఽబ్రవీచ్చికీర్షితం కాన్తజనప్రియః ప్రభుః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సప్తమేఽద్యతనాదూర్ధ్వమహన్యేతదరిన్దమ । నిమఙ్క్ష్యత్యప్యయామ్భోధౌ త్రైలోక్యం భూర్భువాదికమ్ ॥ ౩౨ ॥ త్రైలోక్యాం లీయమానాయాం సంవర్తామ్భసి వై తదా । ఉపస్థాస్యతి నౌః కాచిద్విశాలా త్వాం మయేరితా ॥ ౩౩ ॥ త్వం తావదోషధీస్సర్వా బీజాన్యుచ్చావచాని చ । సప్తర్షిభిః పరివృతస్సర్వసత్త్వోపబృంహితః ॥ ౩౪ ॥ ఆరుహ్య బృహతీం

మాన్యతోఽవతారప్రయోజనం జానామ్యేవేతి భావః - కింతు-యదర్థం యస్మై ప్రయోజనవిశేషాయ-అదః ఏతన్మాత్స్యం రూపం-భవతా-ధృతం తత్ప్రయోజనం - జ్ఞాతు-మిచ్ఛామి ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ అనీశ్వరభజనవన్మద్భజనం న ముధేతి దర్శయితుమిదం మాత్స్యం రూపం ప్రాదర్శి భవతేతి జానామీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ నేతి ॥ హే అరవిన్దాక్ష-తవ-పదోపసర్పణం శ్రీపాదారవిన్దభజనం-పృథగాత్మనాం బ్రహ్మాత్మైకస్వతన్త్రాత్మాభిమానినాం సతా - మితరేషాం-పదోపసర్పణమివ-నమృషా భవేత్ నవ్యర్థం భవేదిత్యర్థః- అత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః సర్వేషాం సుహృదః ప్రియస్యాన్తరాత్మనశ్చ-ఏతద్విపరీతత్వాదితరేషాం పాదోపసర్పణం మృషేతి భావః - కుత ఏతద్విపరీతం నమృషేత్యత ఆహ, హియస్మాత్ - య-దిద-మద్భుతం-మాత్స్యం వపు-ర్నోఽస్మాకం-భజతా-మదీదృశః దర్శితవాన్ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ఇతీత్థం - భాషమాణం-సత్యవ్రతం ప్రతి-మత్స్యవపు-ర్జగదీశ్వరో భగవాన్ - చికీర్షిత మబ్రవీత్-కథంభూతః - ప్రళయార్ణవే-విహర్తుకామః- విహారప్రయోజనం దర్శయన్విశినష్టి ॥ కాన్తజనప్రియః - కాన్తజనానాం భక్తజనానాం - ప్రియః - ప్రభుశ్చ - భక్తజనానాం ప్రీతిం కర్తుమవతీర్ణ ఇతి భావః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఏవం పృష్టావతారప్రయోజనవిశేషో మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్ తత్ప్రయోజనవిశేషమాహ ॥ సప్తమ ఇతి ॥ హే అరిన్దమ-అద్యతనా-దహ్నః - యస్మిన్నహని మదవతార స్తస్మాదహ్న ఆరభ్య, సప్తమేఽహని-దం భూర్భువాదికం-త్రైలోక్య-మప్యయామ్భోధౌ ప్రళయోదధౌ - నిమఙ్క్ష్యతి మగ్నం భవిష్యతి ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ సంవర్తామ్భసి ప్రళయోదకే-త్రిలోక్యాం లీయమానాయాం సత్యాం - తదా-కాచి-న్మయే-రితా ప్రేరితా, ఉపకల్పితా-విశాలా విపులా-నౌర్నౌకా-త్వా - ముపస్థాస్యతి త్వత్సమీపే స్థాస్యతీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తదా-త్వం-సర్వా-ఓషధీ-ర్బీజాని చ-నానావిధాని-నావ్యారోక్ష్యతి శేషః. సప్తర్షి-స్సహిత-స్సర్వై- స్సత్త్వైర్జన్తుభి-రుపబృంహితః ఉపశ్లిష్టః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ బృహతీం విపులాం-నావ-మారుహ్య-విక్లబః క్లే

న్యరహితః విచరిష్యసి-నిరాలోకే సూర్యాద్యాలోకరహితే - ఏకార్ణవే-ఋషీణాం, వర్చసైవ-ప్రకాశితే తామ్ ॥ ౩౫ ॥ బలీయసా ప్రచణ్డేన, సమీరేణ ప్రళయవాయునా - దోధూయమానాం భృశం కమ్ప్యమానాం-తాం నావ-ముపస్థితస్య సన్నిహితస్య-మమ, శృఙ్గే-మహాహినా వాసుకినా-ఉపస్థితేనేతి శేషః తేన బన్ధనసాధనేన-నిబధ్నీహి ॥ ౩౬ ॥ తదా-అహ-ముదన్వతి ప్రళయార్ణవే-ఋషిభి-స్సహితాం - మహతీం-నావం-వికర్షన్-యావద్బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్యేయం బ్రాహ్మీ - నిశా రాత్రిః-ప్రవర్తతే-తావ-ద్విచరిష్యామి ॥ ౩౭ ॥ పరబ్రహ్మేతిశబ్దితం పరబ్రహ్మశబ్దాభిహితం-మదీయం-మహిమానంచ వేత్స్యసి-మహిమ్నః బ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వం తస్య బ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వేన - నిరతిశయబృహత్త్వం హి బ్రహ్మశబ్దార్థః-కదంభూతం-మయాఽనుగృహీతం మయోపదిష్టమిత్యర్థః -సంప్రశ్నై-స్స్వాత్మ్యైః-హృది-వివృతం॥ అత్ర కేచిద్వ్యాచక్షతే॥ అత్రోక్తః ప్రలయః కిం మహాప్రళయః - ఉత దైనందినో వేతి-తత్ర తావద్బ్రహ్మలోకలయ ఇతి యోఽసావస్మిన్ మహాకల్ప ఇతి చోక్తైర్మహాప్రలయ ఇతి ప్రాప్తం - నైతి బ్రూమః-మహాప్రలయే పృథివ్యాదీనామవశేషాసమ్భవాత్ , యావద్బ్రాహ్మీనిశే త్యాద్యుక్తివిరోధాచ్చ- అతో దైనందిన ఇతి యుక్తం - నచైతదపి సంగచ్ఛతే-సాంవర్తకైరనావృష్ట్యాదిభిర్వినా అకస్మాద్దేవస ప్తమేఽహని త్రైలోక్యం నిమజ్జ్యతీతి మదుక్త్యైరనుపపత్తేః - యచ్చోక్తం ప్రథమస్కన్ధే "రూపం సంజగృహే మాత్స్యం, చాక్షుషాన్తరసంప్లవే నావ్యారోప్య మహీమయ్యామపాద్వైవస్వతం మను" మితి, తదపి తదా దుర్ఘటం నహి ప్రలయద్వయే ఽపి మహీమయ్యాం నావ్యారోపణస్సంభవతి - నచ చాక్షుషమన్వన్తరే ప్రలయోఽస్తి - తథాసతి సప్తమో మనుర్వైవస్వత ఇత్యపి దుర్ఘటం స్యాత్ "త్వం తావదోషధీస్సర్వా" ఇత్యాదినిర్దేశోఽపి న సంగచ్ఛతే నహి తదా ఓషధ్యాదీనాం సత్త్వానాం చావశేషస్సంభవతి తస్మాదన్యథా వర్ణ్యతే। నైవాయం వాస్తవః కోఽపి ప్రళయః, కింతు సత్యవ్రతస్య జ్ఞానోపదేశార్థమావిర్భూతో భగవాన్ వైరాగ్యార్థమకస్మాత్ప్రళయమివ దర్శయామాస - యథాఽస్మిన్నేవ వైవస్వతే మన్వన్తరే మార్కణ్డేయాయ దర్శితవాక్-తదపేక్షయైవ చ మహాకల్పేఽస్మిన్నితి విశేషణం సంగచ్ఛతే "తథా సముద్రఉద్వేలస్సర్వతస్సమదృశ్యతే" ఇతి తస్యైవ తథాదర్శనమిత్యేషాదిగితి ॥ అత్రేదం వక్తవ్యం ॥ యది వైరాగ్యజననద్వారా జ్ఞానోపదేశార్థం సత్యవ్రతాయైవాకస్మాత్ప్రళయప్రదర్శనం, తర్హి "ఆసీదతీతకల్పాన్తే బ్రాహ్మో నైమిత్తికో లయః" ఇత్యాదేః "కాలేనాగతనిద్రస్య ధాతుశ్శిశయిషోర్ముఖాత్ ॥ ముఖతో నిస్సృతాన్వేదా" న్నిత్యాదేశ్చావతారకాల ప్రదర్శనపరస్యావతారప్రయోజనప్రదర్శనపరస్య చోపక్రమస్థగ్రన్థస్యాసాఙ్గత్యాపత్తేః, తత్ర "కాలేనాగతనిద్రస్య ధాతుశ్శిశయిషో" రితి స్వరసతస్సువ్యక్తం దైనందినప్రలయావగమాత్, సత్యవ్రతస్యైవ ప్రళయప్రదర్శనే హయగ్రీవాఖ్యాసురేణ వేదాపహరణస్య కథనానుపపత్తేశ్చ, తత్ర రాజర్షిః కశ్చిదిత్యాదినాఽతీతకల్పే సత్యవ్రతస్య సతః పునస్తస్మిన్కల్పే "యోఽసావస్మిన్ మహాకల్పే" ఇత్యాదినా వైవస్వతమనుత్వకరణకథనానుపపత్తేశ్చ నహి చాక్షుష ఏవమన్వన్తరే సత్యవ్రతత్వేనావస్థితస్య తస్మిన్నేవమన్వన్తరే వైవస్వతమనుత్వేనావస్థానకథనముపపన్నం, నహి సత్యవ్రతస్యాకస్మాత్ప్రలయప్రదర్శనమాత్రేణ ధాతుశ్శిశయిషోర్ముఖతో వేదానాం నిస్సృతిరసురేణ తదపహృతిశ్చ సంభవతి - తస్మాదతీతదైనందినకల్పావసానిక ఏవ ప్రలయోఽత్ర వివక్షితః, నచ మదుక్త్యుక్తివిరోధః, సాంవర్తకానామనావృష్ట్యాదీనాం శబ్దతోఽనుపాత్తానామప్యర్థతోఽత్ర వివక్షితత్వాత్, మాఘాద్యాకల్పవిశేషావసానేఽనావృష్టిః-వృష్టిస్తు" వర్ధమానో మహామేఘైర్వర్షద్భిస్సమదృశ్యతే" త్యుక్తైవ న చ ప్రథమస్కన్ధవచనస్య దౌర్ఘట్యం, దైనందినకల్పవిశేషావసానే మహీమయ్యాం నావ్యోషధ్యాదీనామారోపసమ్భవాత్, చాక్షుషాన్తరశబ్దేన చాక్షుషమన్వన్తరయుక్తో వర్తమానో దైనందినకల్పో లక్ష్యతే, తస్మాత్ప్రాక్తనో యస్సంప్లవోఽతీతకల్పావసానికస్తస్మిన్నావ్యారోప్యేత్యర్థః, న చౌషధ్యాదీనామవశేషాసమ్భవః, తదవశేషస్యైతద్గ్రన్థాదేవావగమాత్, కల్పవిశేషే తదవశేషోపపత్తేశ్చేతి ॥ ౩౮ ॥ ఏవం-రాజానం సత్యవ్రతమాజ్ఞాప్య, హరిర్మత్స్యరూపస్తత్రైవాన్తర్హితవాన్, తత స్ససత్యవ్రతో యం, కాలం, హృషీకేశో మత్స్యమూర్తిరాదిశత్ "సప్తమేఽద్యతనాదూర్ధ్వమహన్యేతదరిన్దమ" ఇతి నిర్దిష్టవాన్, తమేవ కాలమన్వవైక్షత ప్రతీక్షితవాన్ ॥ ౩౯ ॥ రాజర్షిస్సత్యవ్రతః దర్భాన్, ప్రాగగ్రాన్, ఆస్తీర్య, తేషు, ప్రాగుదఙ్ముఖః ఈశాన్యాభిముఖః, నిషసాద

నావం విచరిష్యస్యవిక్లబః। ఏకార్ణవే నిరాలోకే ఋషీణామేవ వర్చసా॥ ౩౫ ॥ దోధూయమానాం తాం నావం సమీరేణ బలీయసా। ఉపస్థితస్య మే శృఙ్గే నిబధ్నీహి మహాహినా॥ ౩౬ ॥ అహం త్వామృషిభిస్సాకం సహ నావముదన్వతి। వికర్షన్ విచరిష్యామి యావద్బ్రాహ్మీ నిశా ప్రభో॥ ౩౭ ॥ మదీయం మహిమానం చ పరబ్రహ్మేతి శబ్దితమ్। వేత్స్యస్యనుగృహీతం మే సంప్రశ్నైర్వివృతం హృది॥ ౩౮ ॥ ఇత్థమాదిశ్య రాజానం హరిరన్తరధీయత। సోఽన్వవైక్షత తం కాలం యం హృషీకేశ ఆదిశత్॥ ౩౯ ॥ ఆస్తీర్య దర్భాన్ ప్రాక్కూలాన్ రాజర్షిః ప్రాగుదఙ్ముఖః ।। నిషసాద

ప్రవిష్టవాన్-కథంభూతస్సన్ మత్స్యరూపిణో-హరేర్భగవతః - పాదౌ,చిన్తయన్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋తత స్తస్మై ప్రవంసత్యవ్రతే చిన్తయతిసతి-వర్షద్భిర్మహామేఘైర్వర్ధమాన-స్సముద్ర , ఉద్వేలఃమర్యాదాతిగ-స్సర్వతో, మహీం-ప్లావయన్నిమజ్జయన్-సమదృశ్యత-సత్యవ్రతేనేతి శేషః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋తదాసత్యవ్రతః,భగవతో మత్స్యరూపిణ,ఆదేశం,ధ్యాయన్-సన్నిహితాం నావం-దృష్టవాన్తత - ఓషధీర్వీరుధః-బీజానిచా-దాయ,విప్రేన్ద్రైస్స ప్తర్షిభిస్సహ,సత్యవ్రత - స్తాంసన్నిహితా-నావ,మారురోహ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋తత- స్తంసత్యవ్రతం-మునయస ప్తర్షయ-ఊచుః, హేరాజన్-కేశవం,ధ్యాయస్వ❋సకేశవఃనో౽స్మాత్సంకటాత్,ప్రత్యేష్యతి-శంసుఖం-విధాస్యతికరిష్యతీతి❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ఏవముక్తేన-రాజ్ఞాసత్యవ్రతేనా-నుధ్యాతో,భగవాన్ప్రాదుర్బభూవ,కథంభూతః,ఏకంశృఙ్గంధరతీతితథా-హైమఃస్వర్ణాభః-నియుతయోజనపరిమితకాయః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋తతో హరిణా-పూర్వం - యథోక్త - స్తథైవ వరత్రేణదోరకరూపేణా-హినామహాసర్పేణ-నావం,తస్యమత్స్యస్య-శృఙ్గే-నిబధ్య-సన్తుష్టచిత్తో,హరింతుష్టావ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋స్తోత్రమేవాహ ॥ అనాద్యవిద్యేత్యాదినా॥ వేత్స్యస్యనుగృహీతంమేసంప్రశ్నైర్వివృతంహృది,, ఇతి త్వత్ప్రశ్నాయసంచోదితస్సత్యవ్రతస్తావ త్తత్త్వజిజ్ఞాసురనాదిదేహాత్మభ్రాన్తిస్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపాజ్ఞానమూలకర్మవాసనాభిస్సంసరతాం,జీవానాం ॥ ఈశ్వరస్యచసౌహార్దంయదృచ్ఛాసుకృతంతథా ॥ విష్ణోఃకటాక్ష,,ఇత్యుక్తరీత్యాకేవలం ప్రథమోపకర్తృ భగవత్కృపయైవసదాచార్యసమ్బన్ధో నాన్యథేత్య వబోధయితుంత్వత్కృపయైవ పరమగురో స్తవప్రాప్యస్యసాన్నిధ్యంగతఇత్యభిప్రయన్స్తౌతి ॥ అనాదీతి ॥ అనాద్యవిద్యయా దేహాత్మాభిమానాదిరూపేణానాద్యజ్ఞానేన - ఉపహతా౽పగతా - ఆత్మసంవిత్ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం,యేషాంతే, అతఏవ,తన్మూలేన-అనాద్యవిద్యోపహతాత్మజ్ఞాననిమిత్తేన-సంసారపరిశ్రమేణతాపత్రయేణా-తురాఃదుఃఖితాః జనా ఇతిశేషః - ఇహసంసా

హరేఃపాదౌచిన్తయన్మత్స్యరూపిణః॥ ౪౦ ॥తతస్సముద్రఉద్వేలస్సర్వతఃప్లావయన్మహీమ్।వర్ధమానోమహామేఘైర్వర్షద్భిస్సమదృశ్యత ॥ ౪౧ ॥ ధ్యాయన్భగవతఃపాదౌదదృశేనావమాగతామ్। తామారురోహవిప్రేన్ద్రైరాదాయౌషధివీరుధః॥ ౪౨ ॥తమూచుర్మునయఃప్రీతా రాజన్ధ్యాయస్వకేశవమ్। సవైనస్సఙ్కటాదస్మాదవితాశంవిధాస్యతి ॥ ౪౩ ॥ సో౽నుధ్యాతస్తతో రాజ్ఞాప్రాదురాసీన్మహార్ణవే। ఏకశృఙ్గధరోమత్స్యోహైమోనియుతయోజనః॥ ౪౪ ॥నిబధ్యనావంతచ్ఛృఙ్గేయథోక్తోహరిణాపురా। వరత్రేణాహినాతుష్టస్తుష్టావమధుసూదనమ్॥ ౪౫ ॥రాజోవాచ॥ అనాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిదస్తన్మూలసంసారపరిశ్రమాతురాః।యదృచ్ఛయేహోపసృతాయమాప్నుయుర్విముక్తిదోనఃపరమోగురుర్భవాన్ ॥ ౪౬ ॥ జనో౽బుధో౽యంనిజకర్మబన్ధనస్సుఖేచ్ఛయాకర్మసమీహతే౽సుఖమ్। యత్సేవయాతాంవిధునోత్యసన్మతింగ్రన్థింవిభిన్ద్యాద్ధృదయంసనోగురుః॥ ౪౭ ॥యత్సేవయా౽గ్నేరివరుద్రరోదనంపుమాన్విజహ్యాన్మలమాత్మనస్తమః।భజేతవర్ణంనిజమేవసో

ఽవ్యయ...

న్త్యైయదృచ్ఛయాయాదృచ్ఛికసుకృతమూలయాత్వత్కృపయేత్యర్థః - ఉపసృతాస్సదాచార్యద్వారాసంశ్రితాస్సన్తో,యంప్రాప్నుయుః-స-భవానేవవిముక్తిదఃముక్త్యుపాయభూతః. యంప్రాప్నుయురిత్యనేనప్రాప్యత్వముక్తం,విముక్తిదఇత్యనేనప్రాపకత్వముక్తం,నో౽స్మాకం,పరమో,గురుశ్చ,భవత్,పరమఃనితరాంప్రాప్యః-గురుస్తత్త్వప్రశ్నప్రేరణయాహితోపదేష్టృత్వేనాజ్ఞాననివర్తనేనచోపాయభూతశ్చాసీదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋జనస్యానాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిత్త్వంతన్మూలకదేహసుఖార్థప్రవృత్తింపునర్భగవత్సేవయా౽విద్యానివృత్తికథనేనతస్యగురుశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వంచవదన్స్వావిద్యానివృత్తిమేతంప్రార్థయతే ॥ జనఇతి ॥ జనఃజన్మమరణాదిభాగీవవర్గః - అబుధః దేహాత్మాద్యభిమానవాన్,నిజకర్మబన్ధఃపుణ్యాపాపాత్మకానాదికర్మవశ్యః - సుఖేచ్ఛయాశబ్దాదివైషయికసుఖసమ్పాదనేచ్ఛయా-అసుఖంయథాతథా-కర్మసమీహతేచేష్టతే-కరోతీతియావత్-త్వదర్యస్యతవ-సేవయా - తా-మసన్మతిందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపామసతీంమతిం-విధునోతినిరస్యతిస-గురుర్హితోపదేష్టాఅజ్ఞాననివర్తకశ్చ - భవా - న్నో౽స్మాకం-గ్రన్థింఅసన్మతిరూపం-భిన్ద్యాదపనుద్యాత్ ❋ ॥ ౪౭ ❋న కేవలంభగవత్సేవా౽సన్మతిమేవనిరస్యత్యపితుతన్మూలభూతంకర్మ పుణ్యాపాపాత్మకమాత్మస్వరూపతిరోధాయకమపీతివదంస్తంస్వహితోపదేశాజ్ఞాననివర్తనార్థంప్రార్థయతే- యత్సేవయేతి - పుమాన్ముముక్షుః- యస్య తవ-సేవయా,ఆత్మనస్తమఃతిమోవత్తిరోధాయకం-మలంపుణ్యాపుణ్యకర్మాత్మకంపాపం-జహ్యాత్త్యజేత్ తత్రదృష్టాన్తః,రుద్రరోదనంరజతపిణ్డస్స్వర్ణపిణ్డో వా॥ యదరోదీత్తద్రుద్రస్యరుద్రత్వంయదశ్రువసీర్యతతద్రజతగ్,హిరణ్యమభవ,,దితిశ్రుతిప్రసిద్ధః-స యథా-అగ్నే - స్సేవయా-నతుక్షాళనాదినా,మలం,జహ్యాత్ నిజవర్ణంస్వాసాధారణంవర్ణం - భజేతేచ-తద్వదితి-రుద్రరోదనమలస్యాగ్నిసమ్పర్కాన్యోపాయానపనోద్యత్వోదృష్టాన్తకథనేనాత్మనోమలస్యాపిభగవత్సేవైకాపనో

పనోద్యత్వమభిప్రేతం, స, ఈశ్వరో, నోఽస్మాకం - గురుర్భూయాత్, అత, స్స ఏవ, గురోరపి, పరమోగురుః - అర్వాచీనగురూణామప్యా "చార్యం మాం విజానీయా,, దితి తదాత్మకత్వస్మరణాత్తద్వ్యతిరిక్తో నకశ్చిద్గురురస్తీతి భావః ॥ ౪౮ ॥ యత్సేవయాఽఽత్మనో మలం విజహ్యాదిత్యనేన ముక్తివిరోధి పాపకర్మనివర్తకత్వకథనేన తస్యైవ మోక్షప్రదత్వముక్తం ॥ తదేవ వ్యతిరేకముఖేనాపి వదన్ దేవతాన్తరాణామముక్తిదత్వం వదన్నముమేవ శరణం ప్రవ్రజతి ॥ నేతి । పుంసః భగవత్సేవావిధురస్య పుంసః అన్యే, దేవాః, సర్వే - సమేతా అపి - స్వయం నిరపేక్షాస్సన్తో - గురవోఽపి సన్తః యత్ప్రసాదాయుతభాగలేశం - యస్య భగవతస్తవ ప్రసాదస్య, యుతభాగః అయుతసఙ్ఖ్యాకానాం భాగానాం మధ్యే య ఏకో భాగ - స్తస్య - లేశం - కర్తుం, న ప్రభవన్తి మోక్షప్రదానాసమర్థా ఇత్యర్థః - తం ముక్తిదం, ఈశ్వరం సర్వాన్తరాత్మానం త్వాం, శరణం ప్రపద్యే, ముక్త్యుపాయత్వేన సాధ్యవస్యామి ॥ ౪౯ ॥ దేవతాన్తరాణాం తత్ప్రసాదాయుతభాగలేశకరణాసమర్థత్వే కర్మవశ్యత్వేనాల్పజ్ఞత్వాదికమేవ హేతురిత్యభిప్రయన్నజ్ఞలోకస్య బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తస్యాజ్ఞాననివర్తనోపయుక్తసార్వజ్ఞాదిగుణయుక్తం త్వామేవ గురుం వృణోమీత్యాహ ॥ సచక్షురితి ॥ అన్ధస్య చక్షురిన్ద్రియరహితస్య పుంసో, యథా, సచక్షుః, పుమా, నగ్రణీః పురతో నేతా, కృతః వృతస్తథాఽవిదుషస్స్వాత్మరక్షణోపయుక్తజ్ఞానేనాపి విరహితస్య, జనస్య - జన్మమరణాదిభాజో బ్రహ్మప్రభృతి జీవవర్గస్య - త్వ, మర్కదృక్ అర్కప్రకాశవత్స్వత ఏవ దృక్ జ్ఞానం యస్య సః - అర్క ఏవ దృక్ యస్యేతి వా "చక్షోస్సూర్యో అజాయత, అగ్నిర్భూత్వా చక్షుషీ అక్షిణీ ప్రావిశత్,, ఇత్యాది శ్రుతేః - అనేన సర్వజ్ఞత్వముక్తం, సర్వదృశాం సమీక్షణః ప్రకాశకస్యాపి ప్రకాశకత్వశక్తిప్రదః "తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతీ,, తి శ్రుతేః అనేన జ్ఞానప్రదత్వముక్తం ఏవంభూతస్త్వం, సుగతిం సమీచీనత్వాత్ప్రత్యుపాయం - బుభుత్సతాం బోద్ధుమిచ్ఛతాం, అస్మాకం గురుర్వృతః బోద్ధుమిచ్ఛద్భిర్గురుత్వేన వృత ఇత్యర్థః ॥ ౫౦ ॥ యుక్తం చైతదితరేషాం గురుం మన్యానామనర్థహేతుత్వాద్భవతస్తు నిరతిశయపురుషార్థహేతుత్వాదిత్యాహ ॥ జన ఇతి ॥ జనో జన్మమరణాదిభాక్సంసారీ జీవః, గురుత్వాభిమానవాన్, జనస్య సంసారిణో జీవస్య - అసతీం గతి

ఽవ్యయో భూయాత్స ఈశః పరమో గురుర్గురోః ॥ ౪౮ ॥ న యత్ప్రసాదాయుతభాగలేశమన్యే చ దేవా గురవో జనాస్స్వయమ్ । కర్తుం సమేతాః ప్రభవన్తి పుంసస్తమీశ్వరం త్వాం శరణం ప్రపద్యే ॥ ౪౯ ॥ సచక్షురన్ధస్య యథాఽగ్రణీః కృతస్తథా జనస్యావిదుషోఽబుధో గురుః । త్వమర్కదృక్సర్వదృశాం సమీక్షణో వృతో గురుర్నస్స్వగతిం బుభుత్సతామ్ ॥ ౫౦ ॥ జనో జనస్యాదిశతేఽసతీం గతిం యయా ప్రపద్యేత దురత్యయం తమః । త్వమవ్యయం జ్ఞానమమోఘమఞ్జసా ప్రపద్యతే యేన జనో నిజం పదమ్ ॥ ౫౧ ॥ త్వం సర్వలోకస్య సుహృత్ప్రియేశ్వరో హ్యాత్మా గురుర్జ్ఞానమభీష్టసిద్ధిదః । అథాఽపి లోకో న భవన్తమన్ధధీర్జానాతి సన్తం హృది బద్ధకామః ॥ ౫౨ ॥ తం త్వామ

మర్థకామాద్యుపాయ, మాదిశతే ఆజ్ఞాపయతి - బోధయతీత్యర్థః - తదాదిష్టగతేరసత్త్వం దర్శయన్విశినష్టి ॥ యయేతి ॥ యయా సంసారిణోపదిష్టయా గత్యా అన్తతో - దురత్యయమనతిక్రమణీయం - తమః స్వపరస్వరూపతిరోధాయకం సంసృతిరూపం - ప్రపద్యతే ప్రాప్నోతి, త్వం తు - అవ్యయమక్షయ్యఫలప్రదం - కేవలానన్దైకహేతుమమోఘం ఫలావినాభావి, జ్ఞానం స్వపరయాథాత్మ్యగోచరం జ్ఞాన - మాదిశత ఇత్యనుషఙ్గః - తుశబ్దేన నిరస్తనిఖిలదోషత్వసమస్తకల్యాణగుణగణత్వాదినా జనాద్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం తదాదిష్టజ్ఞానస్య నిరతిశయపురుషార్థహేతుత్వం దర్శయన్విశినష్టి ॥ అఞ్జసేత్యాదినా ॥ యేన త్వదాదిష్టేన జ్ఞానేన, జనో - ఽఞ్జసా సుఖేనైవ, నిజం వైష్ణవం - పదం స్థానం, ప్రపద్యతే - నిజమిత్యనేన యథాతుశబ్దేన భగవతో నిరస్తనిఖిలదోషత్వేన సమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వేన చ జనాద్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం - తథా తత్పదస్య నిరస్తదుఃఖమిశ్రత్వాతి క్షుద్రత్వాదిదోషత్వేన నిరతిశయకేవలానన్దాదిమత్త్వేన చ వైలక్షణ్యమభిప్రేతం, అఞ్జసేత్యనేన జనోపదిష్టయాఽసత్యాఽపి గత్యా తత్ఫలభూతార్థకామాదేరపి దుఃఖప్రాప్యత్వమభిప్రేతమ్ ॥ ౫౧ ॥ నను జనవిలక్షణో నిరతిశయపురుషార్థప్రదశ్చేదహమేవ సర్వైరపి కిం న సమాశ్రీయత ఇత్యత్రాహ ॥ త్వమితి ॥ సర్వలోకస్యానాలోచిత విశేషాశేషలోకస్య త్వం సుహృద్ధితైషీ ప్రియః ప్రీతివిషయశ్చ సా వీశ్వరో ఽన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా ఆత్మా ధారకః - గురుర్హితోపదేష్టా - జ్ఞానం జ్ఞానప్రవర్తకః అభీష్టసిద్ధిదశ్చ అథాఽప్యేవమ్ముక్తవిధస్త్వం తథాపి, హృదయకమల ఏవ - వసన్తం, భగవన్తముక్తవిధం - న - సర్వో - లోకో - జానాతి, అజ్ఞానే హేతుం వదన్ లోకం విశినష్టి ॥ అన్ధధీ - ర్హృదిబద్ధకామ ఇతి - అన్ధధీర్దేహతదనుబన్ధిషు దోర్భాగ్యార్థకామాదిషు పురుషార్థదృష్టిః - న తు దేహవిలక్షణాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యధీరత ఏవ - బద్ధకామశ్శబ్దాదివిషయలిప్సుః ॥ ౫౨ ॥ అథోక్తవిధం భగవన్తం ప్రపద్య జ్ఞానోపదేశార్థం ప్రార్థయతే ॥ తమితి ॥ తముక్తవిధం, దేవవరం "తం దేవతానాం పరమం చ దైవత,, మిత్యుక్తరీత్యా సిద్ధ మాభ్యధికదైవతం - అత ఏవ - వరేణ్యం వరణీయ - మీశం చ - త్వా - మహం - ప్రతిబోధనాయ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాయ - తదుపదేశార్థమితి భావః - ప్రపద్యే శరణం వ్రజామి, అథో, హే భగవ - న్నర్థదీప్తైః పరమపురుషార్థభూతపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకైః, ర్వచోభిః, హృద

యాన్మద్ధృదయగతాన్ - గ్రన్థీన్ గ్రన్థివదనిర్మోచ్యాన్ - దేహాత్మాభిమానాదీన్ - ఛిన్ధి అపాకురు - స్వం స్వకీయ - మోక్షస్వరూపం స్థానం వా - వివృణు ప్రకాశయ ॥ ౫౩ ॥ ఇత్థం - ప్రార్థ్యమానం - నృపతిముద్దిశ్య - భగవానాదిపురుషో, మత్స్యరూపీ - మహామ్భోధౌ ప్రళయార్ణవే - విహారం - స్తత్త్వ - మబ్రవీదుపదిష్టవాన్, తత్త్వప్రతిపాదకం పురాణముపదిదేశేత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ తదేవాహ ॥ పురాణేతి ॥ దివ్యాం దేవస్య స్వస్య సమ్బన్ధినీం ప్రతిపాదికాం - దేవేన స్వేనైవ ప్రణీతాం వా - సాఙ్ఖ్యం ప్రకృతివిలక్షణాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యజ్ఞానం - యోగో భగవద్భక్తియోగః, క్రియా నిత్యనైమిత్తికాదిక్రియాయోగః - ఏతే ప్రతిపాద్యత్వేనాస్యాం సన్తీతి తథా, తాం పురాణసంహితాం మాత్స్యపురాణరూపాం సంహితాం - తథా, ఽఽత్మనో, గుహ్యం రహస్యంచ, అశేషతః కార్త్స్న్యేన, సత్యవ్రతస్య - అబ్రవీదిత్యనుషఙ్గః ॥ ౫౫ ॥ తదేతద్భగవతో - పదిష్ట - మాత్మనః ప్రత్యగాత్మనః, తత్త్వం యాథాత్మ్యం - సనాతనం బ్రహ్మ తద్యాథాత్మ్యంచ, ఋషిభిస్సహ - నావ్యుపవిష్ట - సత్యవ్రతో, నిస్సంశయం యథా భవతి తథా, శుశ్రావ ॥ ౫౬ ॥ తతో, హరిః, అతీతః, పూర్వో - యః, ప్రలయ - స్తస్య, ఆపాయే ఽవసానే, ఉత్థితాయ - శయనాదితి శేషః - వేధసే చతుర్ముఖాయ - వేదాన్ హయగ్రీవేణాపహృతాన్, తమసురమ్, హత్వా - ఆహృత్య - దిశద్దదౌ ॥ ౫౭ ॥ తత - స తు స ఏవ - సత్యవ్రతో - రాజా - జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాం - సంయుతః - ఆగమోత్థవివేకోత్థజ్ఞానాభ్యాం యుక్తః - విష్ణోః - ప్రసాదాదనుగ్రహాద్దేవా - స్మిన్ కల్పే - వైవస్వతో - మను - రభూత్ ॥ ౫౮ ॥ ఏవముపవర్ణితమత్స్యావతారచరిత్రో మునిస్తదాఖ్యానశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ సత్యవ్రతస్యేతి ॥ మాయామత్స్యస్య అద్భుతమత్స్యరూపిణః - స్వసంకల్పోపాత్తమత్స్యరూపి

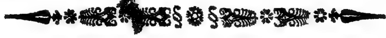
హం దేవవరం వరేణ్యం ప్రపద్య ఈశం ప్రతిబోధనాయ । ఛిన్ధ్యర్థదీపైర్భగవన్ వచోభిర్గ్రన్థీన్ హృదయ్యాన్ వివృణు స్వమోకః ॥ ౫౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తవన్తం నృపతిం భగవానాదిపూరుషః । మత్స్యరూపీ మహామ్భోధౌ విహరం స్తత్త్వమబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ పురాణసంహితాం దివ్యాం సాఙ్ఖ్యయోగక్రియావతీమ్ । సత్యవ్రతస్య రాజర్షేరాత్మగుహ్యమశేషతః ॥ ౫౫ ॥ సోఽశ్రౌషీదృషిభిస్సాకమాత్మతత్త్వమసంశయమ్ । నావ్యాసీనో భగవతా ప్రోక్తం బ్రహ్మ సనాతనమ్ ॥ ౫౬ ॥ అతీతప్రళయాపాయ ఉత్థితాయ చ వేధసే । హత్వాఽసురం హయగ్రీవం వేదాన్ ప్రత్యాదిశద్ధరిః ॥ ౫౭ ॥ స తు సత్యవ్రతో రాజన్ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః । విష్ణోః ప్రసాదాత్కల్పేఽస్మిన్నాసీద్వైవస్వతో మనుః ॥ ౫౮ ॥ సత్యవ్రతస్య రాజర్షేర్మాయామత్స్యస్య శార్ఙ్గిణః । సంవాదం మహదాఖ్యానం శ్రుత్వా ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ॥ ౫౯ ॥ అవతారం హరేర్యోఽయం కీర్తయేదన్వహం నరః । సఙ్కల్పాస్తస్య సిధ్యన్తి స యాతి పరమాం గతిమ్ ॥ ౬౦ ॥ ప్రలయపయసి ధాతుస్సుప్తశక్తేర్ముఖేభ్యః శ్రుతిగణముపనీతం ప్రత్యుపాదత్త హత్వా । దితిజమకథయచ్చ బ్రహ్మ సత్యవ్రతానాం తమహమఖిలహేతుం జిహ్మమీనం నతోఽస్మి ॥ ౬౧ ॥ ****************

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసాహస్రికాయాం, సంహితాయాం ******

****** పారమహంస్యాం, శ్రీవైయ్యాసిక్యాం, అష్టమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ******

ణో వా - శార్ఙ్గిణో హరేః - సత్యవ్రతస్య - రాజర్షేశ్చ - సంవాదరూప - మిద - మాఖ్యానం - శ్రుత్వా - పుమాన్ కిల్బిషాత్ స్వర్గాపవర్గశ్రీయో విరోధినః పాపా - న్ముక్తో భవేత్ ॥ ౫౯ ॥ యో - నరో - హరే రము - మవతారం - తచ్చరిత్ర - మన్వహమహరహః - కీర్తయేత్ - తస్య నరస్య, సర్వే, సఙ్కల్పా మనోరథాః, సిధ్యన్తి, జీవదశాయామితి శేషః, దేహావసానే తు, స నరః, పరమాం గతిం ముక్తిం - యాతి ॥ ౬౦ ॥ మత్స్యావతారచరిత్రకథనాన్తే సుఖప్రతిపత్తయే ఏతదవతారప్రధానప్రయోజనాని సంగృహ్ణన్ నమస్కరోతి ॥ ప్రలయేతి ॥ యః - ప్రలయపయసి ప్రలయార్ణవే - విహరన్నితి శేషః ॥ సుప్తా అప్రబుద్ధా - శక్తిస్సృష్టిశక్తి - ర్యస్య - నిద్రాభిభూతత్వాదితి భావః - అత ఏవ - తస్య - ధాతుర్బ్రహ్మణో - ముఖేభ్యః - అపనీతం - నిస్సృతం శ్రుతిగణం హయగ్రీవేణాసురేణాపహృతం తం - దితిజమసురం, హత్వా - ప్రత్యుపాదత్త ప్రత్యాహృత్య ధాత్రే దదావిత్యర్థః - తథా - సత్యవ్రతానాం సత్యవ్రతస్య ఋషీణాంచ ఛత్రిణో గచ్ఛన్తీతి వల్లిఙ్గసమవాయాద్బహువచనం - బ్రహ్మ తద్యాథాత్మ్యప్రతిపాదకం పురాణ - మకథయత్, త - మఖిలహేతుం సర్వకారణకారణభూతం - జిహ్మమీనం కపటమీనం - హరి - మహం - నతో ఽస్మి - నత ఇతి కర్తరి క్తః - నమస్కృతవానస్మీత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా, మష్టమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః ****

అష్టమస్కన్ధవ్యాఖ్యా సమాప్తా శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః, సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః హరిః ఓం తత్సత్.

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

నవమస్కన్ధవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః

పూర్వస్కన్ధాన్తే "సతుసత్యవ్రతో రాజా జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః । విష్ణోః ప్రసాదాత్కల్పేఽస్మిన్నాసీద్వైవస్వతో మనుః" రితి ప్రకృతస్య భగవత్పార్ణానుగ్రహవిషయస్య మహాభాగవతస్య వర్తమానస్య సప్తమస్య వైవస్వతమనోర్వంశం "సప్తమో వర్తమానో యస్తదపత్యాని మే శృణు॥ ఇక్ష్వాకుశ్చ నృగశ్చైవ" ఇత్యాదినా సఙ్గ్రహేణోక్తం విస్తరతో బుభుత్సురుక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా॥ మన్వన్తరాణీత్యాదిభిః పఞ్చభిః॥ యాన్యష్టమాదౌ మయా - పృష్టాని - మన్వన్తరాణి - తేష్వవతీర్ణేన - భగవతా - కృతాని - వీర్యాణి చ తాని - సర్వాణి - త్వయా - వర్ణితాని - మే మయా - శ్రుతాని చ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తథా యోఽసావతీతకల్పే - ద్రమిడదేశాధిపస్సత్యవ్రతాఖ్యో - రాజర్షిరతీతకల్పావసానే - పరమపురుషస్య - సేవయా హేతుభూతయా - స్వపరయాథాత్మ్యం జ్ఞానం - లేభే వాప్తవాన్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స ఏవ సత్యవ్రతో - ఽస్మిన్కల్పే - వివస్వతః - పుత్రో భూత్వా మను - ర్వైవస్వతాఖ్య - స్సప్తమో - మను - రాసీదితి చ - త్వత్తో - మయా - శ్రుత - మిత్యుక్తానువాదః ॥ అథ ప్రష్టవ్యం పృచ్ఛతి ॥ తస్య వైవస్వతస్య మనో - ర్యే సుతా - ఇక్ష్వాకుప్రభృతయః త్వయా కథితాః, మయా శ్రుతాశ్చ - తేషామిక్ష్వాక్వాదీనాం, పృథక్పృథగ్వంశం తద్వంశజానాం - చరితాని చ, అదుహా, హే బ్రహ్మన్, మహాభాగ, సర్వజ్ఞ శ్రోతు - మిచ్ఛతాం - నోఽస్మాకం కథయ ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్య వైవస్వతస్య మనో - ర్వంశే యే - భూతా అతీతాః - యే చ - భవిష్యా భావినో - యే చాద్యతనా వర్తమానాశ్చ భవన్తి - తేషాం సర్వేషాం - పుణ్యాః పుణ్యావహాః కీర్తిర్యేషాం - పూర్వేషాం - విక్రమాన్ - వద చరితాని కథయ పుణ్యకీర్తీనామిత్యనేన తద్విక్రమాణామశ్రోతవ్యత్వశఙ్కా - నిరస్తా ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏవం రాజ్ఞా పృష్టో భగవాన్బాదరాయణిర్వైవస్వతమనువంశం తద్వంశ్యచరితాని చ యథావద్వక్తుముపచక్రమ ఇత్యాహ సూతః ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం బ్రహ్మవాదినామృషీణాం - సదసి - రాజ్ఞా పరీక్షితా - పృష్టః - పరమధర్మవిత్ భాగవతగుణవర్ణనస్యోత్కృష్టధర్మత్వాభిజ్ఞో - భగవాన్ శుకః ప్రోవాచ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదేవాహ శ్రూయతామిత్యాదినా ॥ తావద్వైవస్వతమనువంశమాచిఖ్యాసుస్తద్వంశ్యానాం తచ్చరితానాం చానన్త్యాత్కార్త్స్న్యేన వక్తుం శ్రోతుం చాశక్యత్వాత్ప్రాధాన్యేన కాంశ్చిత్తద్వంశపరం పరాః కథయామీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ శ్రూయతామితి ॥ హే పరన్తప - మానవః వైవస్వతమనోస్సంబన్ధీ - వంశః - ప్రాచుర్యేణ కథ్యతో - మత్తః - శ్రూయతాం - ప్రాచుర్యేణేత్యనేన సాకల్యేన వక్తుం శ్రోతుం చాశక్య ఇత్యభిప్రేతం - తదేవాహ - నశక్యత ఇతి - స్ఫుటార్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ మనోరర్వాచీనాం తద్వంశపరంపరాం వివక్షుస్తావత్తతః పూర్వపరంపరామాహ ॥ పరావరేషామితి చతుర్భిః ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం స్థూలచిదచిదాత్మకం బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తం కృత్స్నం జగదతీతకల్పాన్తే - స ఏవా - సీత్ కోఽసౌ యదాత్మకం జగదాసీదిత్యత్రాహ ॥ యః - పరావరేషాముచ్చావచానాం భూతానా - మాత్మాఽన్తః ప్రవిశ్య ధారకః - పరమపురుషః - స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకః - పరమాత్మా - ప్రలయదశాయాం నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కారణతయాఽవస్థితో బభూవేత్యర్థః అన్యత్స్వసమానం - కారణం వస్తు - నాసీదిత్యర్థః స ఏవాసీదిదం విశ్వం కల్పాన్త ఇత్యనేన "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్" ఇతి శ్రుత్యర్థః ॥ ప్రత్యభిజ్ఞా

విష్ణురాత ఉవాచ ॥ మన్వన్తరాణి సర్వాణి త్వయోక్తాని శ్రుతాని మే । వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య హరేస్తత్ర కృతాని చ ॥ ౧ ॥ యోఽసౌ సత్యవ్రతో నామ రాజర్షిర్ద్రమిడేశ్వరః । జ్ఞానం యోఽతీతకల్పాన్తే లేభే పురుషసేవయా ॥ ౨ ॥ స వై వివస్వతః పుత్రో మనురాసీదితి శ్రుతమ్ । తతస్తస్య సుతాః ప్రోక్తా ఇక్ష్వాకుప్రముఖా నృపాః ॥ ౩ ॥ తేషాం వంశం పృథగ్బ్రహ్మన్వంశానుచరితాని చ । వర్ణయస్వ మహాభాగ నిత్యం శుశ్రూషతాం హి నః ॥ ౪ ॥ యే భూతా యే భవిష్యాశ్చ భవన్త్యద్యతనాశ్చ యే । తేషాం నః పుణ్యకీర్తీనాం పూర్వేషాం వద విక్రమాన్ ॥ ౫ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ ఏవం పరీక్షితా రాజ్ఞా సదసి బ్రహ్మవాదినామ్ । పృష్టః ప్రోవాచ భగవాన్ శుకః పరమధర్మవిత్ ॥ ౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శ్రూయతాం మానవో వంశః ప్రాచుర్యేణ పరన్తప । న శక్యతే విస్తరేణ వక్తుం వర్షశతైరపి ॥ ౭ ॥ ప

పితః అన్యన్నకిఞ్చనేత్యనేన " కమేవాద్వితీయ„ మిత్యస్యార్థః మనోర్వంశస్యపూర్వావధిద్యోతనాయపఞ్చపురుషాన్తరిత త్వేఽపిసాక్షాద్భగవద్వంశప్రసూతత్వఖ్యాపనాయచపరావరేషామిత్యాదిశ్లోకత్రయంప్రవృత్తమ్ ॥ ॥ ౮ ॥ ॥ తస్యప్ర లయదశాయాం సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్య కారణభూతస్య " బహుస్యాంప్రజాయేయే„ త్యుక్తవిధసిసృక్షానన్తరంమహదాదిపృథివ్యన్తతత్త్వోత్పత్తిద్వారాతైరారబ్ధే బ్రహ్మాణ్డగర్భోదకేషుశయానస్యానిరుద్ధరూపిణోభగవతో- నాభేర్హిరణ్మయఃప్రకాశబహుళః-పద్మకోశఃత్రిభువనాత్మకఃపద్మకోశ-స్సమభవ-దిత్యర్థః-హేమహారాజతస్మిన్నాభిపద్మే చతుర్ముఖోబ్రహ్మా-సంబభూవ ॥ ॥ ౯ ॥ ॥ తస్యచతుర్ముఖస్య - మనసః-మరీచి-ర్జజ్ఞేమానసఇతిపాఠే-తస్య మరీచి-ర్మానసః పుత్రో-జజ్ఞేఇత్యర్థః-తస్యాపిమరీ-చేఃకాశ్యపఃపుత్ర-స్సంబభూవ-తస్యకాశ్యపస్య, భార్యాయాం - దక్షదుహితర్య-దిత్యాం వివస్వా-న్సుత స్సమభవత్ ॥ ॥ ౧౦ ॥ ॥ తత- స్తస్యవివస్వత,స్సంజ్ఞాఖ్యాయాంభార్యాయాం-శ్రాద్ధదేవో-మనుర్వైవస్వ త-స్సమభవత్॥తతః-ప్రశస్తమనస్కో-,వైవస్వతో మనుః-శ్రద్ధాయాం భార్యాయాం దశ-పుత్రా-న్-జనయామాస ॥ ॥ ౧౧ ॥ ॥ తానాహ॥ ఇక్ష్వాక్వితి॥ ఇక్ష్వాక్వాదీన్ - జనయామాసే-తిపూర్వేణాన్వయః ॥ ॥ ౧౨ ॥ ॥ సూర్య పౌత్రస్యసుద్యుమ్నస్య స్త్రీత్వే సతిబుధాత్పురూరవః ప్రభృతిసోమవంశప్రవృత్తిం వక్తుంస ప్రస్తావమిళోపాఖ్యా నమాహ ॥ అప్రజస్యేతి॥ పూర్వ మిక్ష్వాకు ప్రభృతీనాముత్పత్తేః ప్రాగ్, అప్రజస్యమనోః - ప్రజార్థం పుత్రార్థం - మిత్రావరుణదేవతాకామిష్టిం-మనో - రాచార్యో-భగవాన్-వసిష్ఠః-అకరోత్ అయాజయదిత్యర్థః ॥ ॥ ౧౩ ॥ ॥ తత స్తత్రయాగక్రియమా

రావరేషాంభూతానామాత్మా యః ప్రకృతేఃపరః । సఏవాసీదిదంవిశ్వంకల్పాన్తే ఽన్యన్నకిఞ్చన ॥ ౮ ॥
తస్యనాభేస్సమభవత్పద్మకోశోహిరణ్మయః।తస్మిన్జజ్ఞేమహారాజస్వయంభూర్చతుర్ముఖః॥ ౯ ॥ మరీచి॥
ర్మనస స్తస్యజజ్ఞేతస్యాపికశ్యపః । దాక్షాయణ్యాంతతోఽదిత్యాంవివస్వానభవత్సుతః॥ ౧౦॥తతోమనుశ్శ్రా
ద్ధదేవస్సంజ్ఞాయామాసభారత । శ్రద్ధాయాంజనయామాసదశపుత్రాన్సఆత్మవాన్ ॥ ౧౧ ॥ ఇక్ష్వాకునృగశ
ర్యాతిదిష్టధృష్టకరూశకాన్ । నరిష్యన్తంవృషధ్రఞ్చనభగంచకవింవిభుమ్ ॥ ౧౨ ॥ అప్రజస్యమనోఃపూర్వం
వసిష్ఠోభగవాన్కిల । మిత్రావరుణయోరిష్టింప్రజార్థమకరోద్విభుః ॥ ౧౩ ॥ తతశ్శ్రద్ధామనోఃపత్నీహోతా
రంసమయాచత । దుహిత్రర్థముపాగమ్యప్రణిపత్యపయోవ్రతా॥ ౧౪ ॥ప్రేషితోఽధ్వర్యుణాహోతాధ్యా
యంస్తత్సమాహితః।వాచావషట్కారంగృణన్ద్విజః॥౧౫॥హోతుస్తద్వ్యభిచారేణకన్యేళా
నామసాభవత్ । తాంవిలోక్యమనుఃప్రాహనాతిహృష్టమనాగురుమ్ ॥ ౧౬ ॥ భగవన్కిమిదంజాతంకర్మవో
బ్రహ్మవాదినామ్ । విపరీతమహోకష్టంమైవంస్యాద్బ్రహ్మవిక్రియా ॥ ౧౭ ॥ యూయంమన్త్రవిదోయు
క్తాస్తపసాదగ్ధకిల్బిషాః । కుతస్సఙ్కల్పవైషమ్యమనృతంవిబుధేష్వివ॥౧౮॥తన్నిశమ్యవచస్తస్యభగవాన్ప్రపి

తేసతి-మనోఃపత్నీ-శ్రద్ధా-పయోవ్రతా-పయఃక్షీరమేవ వ్రతమాహారో-నియతోయస్యాస్సాహోతారముపాగమ్యహోతు స్సమీపమాగత్య-ప్రణిపత్య నమస్కృత్యచ - దుహిత్రర్థ, మయాచత - కన్యామమయథాభవేత్తథాయజేతిప్రార్థితవతీత్య ర్థః ॥ ॥ ౧౪ ॥ ॥ తతోఽధ్వర్యుణా-ప్రేషితఃహోతర్యజేతిప్రేషితో - హోతా సుష్ఠుసమాహితచిత్తః-తత్తయాప్రార్థితం ధ్యాయన్-వాచా-వషట్కారంగృణన్వషడిత్యుచ్చరన్-గృహీతేనతేనహవిషా - అయజదితిశేషః ॥ ॥ ౧౫ ॥ ॥ తతో-హోతు-స్తద్వ్యభిచారేణయజమానసఙ్కల్పవిపరీతసఙ్కల్పరూపేణవ్యభిచారేణ-ఇళేతిప్రసిద్ధా-సా- కన్యా-బభూవ-యా-యాచితా,సైవ-కన్యా-సంబభూవ- నతుమనునాయాచితఃపుత్రఇత్యర్థః - తాంసంభూతాంకన్యాం-విలోక్య-నాతీవహృష్టంమ నోయస్య-తాదృశః-గురుంవసిష్ఠమాహ ॥ ॥ ౧౬ ॥ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ భగవన్నితిద్వాభ్యాం॥ హేభగవన్ బ్రహ్మవాదినాం వోయుష్మాక-మిదంకర్మ-యుష్మాభిరనుష్ఠితమిదంకర్మ- విపరీతం- జాతంకిం - సఙ్కల్పితఫలవిపరీతఫలదంఖల్విత్యర్థః- అస్తు కోదోషఇత్యతఆహ ॥అహోకష్టమితి॥కింతత్కష్టం-తత్రాహ॥మైవమితి॥బ్రహ్మవిక్రియామన్త్రవికారః-మన్త్రశక్తివిపర్యా సః,మైవంస్యాత్,ఏవంభవితుంనార్హతీత్యర్థః-మన్త్రశక్తివిపర్యయఏవమహత్కష్టమిత్యర్థః ॥ ॥౧౭ ॥ ॥ బ్రహ్మవాదినాంవ ఇత్యనేనాభిప్రేతంవివృణోతి ॥ యూయమితి ॥ యూయం-మన్త్రవిదఃమన్త్రస్వరూపతద్వినియోగతదర్థవిదః-యుక్తాస్సమాహితచిత్తాః-తపసా-దగ్ధం, కిల్బిషంచిన్తితవిపరీతఫలదం-యేషాంతే-త-దేవంభూతానాంయుష్మాకం-కుతఃకస్మాద్ధేతోః - సఙ్కల్పవైషమ్యంచిన్తితవైషమ్య - మభూత్-తత్రవిబుధేష్వనృతమివేతిదృష్టాన్తః- యథా - విబుధేష్వనృతం,భవితుంనార్హతి-తథా-భవత్సుభవితుమనర్హంసఙ్కల్పవైషమ్యంకస్మాద్ధేతోర్భభూవేత్యర్థః ॥ ॥౧౮ ॥ ॥ఏవముక్తస్తమాహవసిష్ఠఇత్యాహమునిః-తత్-ఏవముక్తం-మనో-ర్వచః-నిశమ్యశ్రుత్వానోఽస్మాకం-పితామహః - అస్యప్రపౌత్రాదిః-ప్రపితామహః-

భగవాన్వసిష్ఠః, హోతుః వ్యతిక్రమం సఙ్కల్పవిపర్యాసం, జ్ఞాత్వా, రవినన్దనం మనుం-బభాషే-ఉవాచ * ॥౧౯॥ * ఏతదితి॥ హోతుర్వ్యభిచారాద్విపరీతసఙ్కల్పరూపాద్ధేతోః - త్వయైవ, తత్సఙ్కల్పవైషమ్యం చిన్తితవైషమ్యం - యద్యప్యభూత్-తథాఽప్యహం - స్వతేజసా స్వతపోబలేన - సుప్రజాస్త్వం - సాధయిష్యే- కన్యాయా ఏవ పుంస్త్వం - సాధయిష్య ఇత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * ఏవం ప్రతిజ్ఞాయ భగవాన్వసిష్ఠస్తథైవ సాధితవానిత్యాహ మునిః ॥ఏవమితి॥ హే రాజన్నిత్థం వ్యవసితః నిశ్చయయుక్తః - స-మహాయశాః విపులకీర్తిర్భగవాన్-వసిష్ఠ - ఆదిపురుషం భగవన్తమ్-ఇళాయాః కన్యాయాః-పుంస్త్వకామ్యయా పుంస్త్వసమ్పాదనేచ్ఛయా, ఆస్తౌషీత్ * ॥౨౧॥ * తత-ఈశ్వరో భగవాన్-హరిస్తత్కృతేన స్తోత్రేణ-తుష్టః ప్రసన్నస్తస్మై వసిష్ఠాయ-కామం వరమ్ ఇష్టమ్ ఇళాయాః పుంస్త్వరూపం వరం-దదౌ - తతస్తేన వరేణ హేతునా-సా - ఇళా-సుద్యుమ్నాఖ్యః, పురుషశ్రేష్ఠో-బభూవ * ॥౨౨॥ * స-వీరస్సుద్యుమ్నః, కదాచిద్-మహారాజ-వనే-మృగయాం విచరన్ మృగయాం కర్తుమిత్యర్థః కతిపయైరమాత్యైరశ్వస్థైః-పరివృతః, సైన్ధవం సిన్ధుదేశోద్భవమశ్వ-మారుహ్య * ॥ ౨౩ ॥ * రుచిరం సున్దరం దృఢం చ, చాపం ధనుస్తథా, అద్భుతాన్నిశితాన్-శరాంశ్చ, ప్రగృహ్య- దంశితః కవచితః, ఉత్తరాం దిశం ప్రత్యనుమృగం ప్రతిమృగం-జగామ విచచార * ॥౨౪॥ * ఏవం విచరన్-స కుమారస్సుద్యుమ్నో, మెరోః పర్వతస్యాధస్తాత్స్థితం-వనం, ప్రవివేశ- హేత్యాశ్చర్యే ఖేదే చ తత్ప్రవేశస్య పునః స్త్రీత్వాపత్తిహేతుత్వాత్ఖేదః-పరాక్రమాతిశయా, దాశ్చర్యం చ, వనం విశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర వనే-భగవాన్ శర్వో రుద్ర, ఉమయా సహ-రమమాణః-ఆస్తే-తద్వనం - ప్రవివేశ-ఇలావృతవర్షస్థవనం ప్రవివేశ

తామహః ॥ హోతుర్వ్యతిక్రమం జ్ఞాత్వా బభాషే రవినన్దనమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏతత్సఙ్కల్పవైషమ్యం హోతుస్తే వ్యభిచారతః । తథాఽపి సాధయిష్యేఽహం సుప్రజాస్త్వం స్వతేజసా ॥ ౨౦ ॥ ఏవం వ్యవసితో రాజన్భగవాన్స మహాయశాః । అస్తౌషీదాదిపురుషమిళాయాః పుంస్త్వకామ్యయా ॥ ౨౧ ॥ తస్మై కామవరం తుష్టో భగవాన్హరిరీశ్వరః । దదావిళాఽభవత్తేన సుద్యుమ్నః పురుషర్షభః ॥ ౨౨ ॥ స ఏకదా మహారాజ విచరన్మృగయాం వనే । వృతః కతిపయామాత్యైరశ్వమారుహ్య సైన్ధవమ్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రగృహ్య రుచిరం చాపం శరాంశ్చ పరమాద్భుతాన్ । దంశితోఽనుమృగం వీరో జగామ దిశముత్తరామ్ ॥ ౨౪ ॥ స కుమారో వనం మేరోరధస్తాత్ప్రవివేశ హ । యత్రాస్తే భగవాన్ శర్వో రమమాణస్సహోమయా ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్ట ఏవాసౌ సుద్యుమ్నః పరవీరహా । అపశ్యత్స్త్రియమాత్మానమశ్వం చ బడబాం నృప ॥ ౨౬ ॥ తదా తదనుగాస్సర్వే ఆత్మలిఙ్గవిపర్యయమ్ । దృష్ట్వా విమనసోఽభూవన్వీక్షమాణాః పరస్పరమ్ ॥ ౨౭ ॥ రాజోవాచ ॥ కథమేవంవిధో దేశః కేన వా భగవన్కృతః । ప్రశ్నమేనం సమాచక్ష్వ పరం కౌతూహలం హి నః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకదా గిరిశం ద్రష్టుమృషయస్తత్ర సువ్రతాః । దిశో వితిమిరాభాసాః కుర్వన్తస్సముపాగమన్ ॥ ౨౯ ॥ తాన్విలోక్యామ్బికా దేవీ వివస్త్రా వ్రీడి

త్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ * పరాన్ శత్రూన్-వీరాన్, హన్తీతి తథా, అసౌ సుద్యుమ్న-స్తత్ర వనే, ప్రవిష్ట ఏవ ప్రవేశమాత్రేణైవేత్యర్థః- హే నృప, ఆత్మానం, స్త్రియ-మశ్వం, బడబాం చ, అపశ్యత్ * ॥ ౨౬ ॥ * తదా-తస్య సుద్యుమ్నస్యానుగాస్సర్వే-ఆత్మలిఙ్గం పుంస్త్వం, తద్విపర్యయం స్త్రీత్వమిత్యర్థః- తద్దృష్ట్వా-పరస్పరం-వీక్షమాణా, విమనసః - అహో కిమేతదస్మాకం ప్రాప్తమితి ఖిన్నచిత్తా, బభూవుః * ॥ ౨౭ ॥ * పఞ్చమస్కన్ధే యత్ప్రవిష్టస్య స్త్రీభావ ఆపద్యతే తన్నిమిత్తం పశ్చాద్వక్ష్య ఇతి ప్రతిజ్ఞాతస్య స్త్రీత్వాపత్తినిమిత్తోపపాదనస్యావసరప్రాప్తతామాలోచ్య తద్విస్తరతో బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమేవమితి ॥ హే భగవన్, ఏవంవిధో, దేశః స్వస్మిన్ప్రవేశమాత్రేణ స్త్రీత్వాపత్తినిమిత్తభూతో దేశః, కథం - ఏవంవిధం దేశం న సమ్భావయామీతి భావః - యది కథంచిత్సమ్భవేత్తర్హి కేనైవంవిధః కృత ఇతి ప్రశ్నప్రకారః- ఏనం మయా కృతం ప్రశ్నం, సమాచక్ష్వ ప్రశ్నశబ్ద ఉపచారాత్తదుత్తరే వర్తతే - ప్రశ్నస్యోత్తరం వదేత్యర్థః, యద్వా, ప్రశ్నశబ్దేన తన్నిమిత్తముక్తదేశనిష్ఠం స్త్రీత్వాపాదకత్వం లక్ష్యతే - తదుపపాదయేత్యర్థః, తచ్ఛ్రవణేఽస్మాకమతీవ-కౌతూహలముత్సాహో-వర్తతే, అతస్సమాచక్ష్వేతి భావః * ॥ ౨౮ ॥ * ఏవమాపృష్టో యథావత్తదుపపాదయితుం తత్ప్రస్తావమాహ మునిః॥ ఏకదేతి త్రిభిః ॥ కదాచిద్, ఋషయ-స్తపోనిష్ఠా హరం రుద్రం - ద్రష్టుం, తత్రైలావృతస్థే వనే-సముపాగమన్ జగ్ముః, కథంభూతాస్స్వతః భాసా స్వదీప్త్యా దిశో-వితిమిరాః-కుర్వన్తస్సన్తః, విగతం తిమిరం-యాసమన్తాద్-భాసః ప్రకాశశ్చ, యాసు-తథాభూతాః కుర్వన్త ఇతి వా * ॥ ౨౯ ॥ * అథ తాన్-తత్ర సముపాగతానృషీన్విలోక్య, అమ్బికా దేవీ-వివస్త్రా నగ్నా సతీ, అత ఏవ-నితరాం లజ్జితా-భర్తుశ్శర్వస్యాఙ్కా

దాశు,సముత్థాయ-సవిరంనీవీయుక్తంవస్త్రం-పర్యధాత్ ధృతవతీ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తదా-ఋషయోఽపి-రమమాణయో-స్తయోః
ర్భవభవాన్యోః - ప్రసఙ్గం రత్యభినివేశ ప్రసఙ్గం-వీక్ష్యాలోచ్య-తస్మాద్వనా-న్నివృత్తా-స్తత్ప్రసఙ్గరహితంనరనారాయణా
శ్రమం-జగ్ముః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ తదా-భగవాన్రుద్రః-ప్రియాయా-అమ్బికాయాః ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా,ఎతదా-హ-కథం-యః
కశ్చిత్పుమా-నేత-త్స్థానం-ప్రవిశేత్-స-యోషి-ర్భవేదితి ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తతోరుద్రశాపాన న్తరం,తత్స్థానం-సర్వే-పురుషా,
వర్జయన్తి - తత్ర-నప్రవిశన్తీత్యర్థః - హీతిప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ॥ ఎవంతద్దేశస్య స్త్రీత్వాపాదకత్వనిమిత్తమభిధాయాథసుద్యు
మ్నస్య స్త్రీత్వాపత్త్యనన్తరవృత్తాన్తమాహ ॥ సాచైత ॥ సాచ-పూర్వమపియోషిత్ మధ్యేపుంస్త్వం ప్రాప్తాఽపిపునస్త్రీత్వ
మాపన్నాయోషిత్ - అనుచరసంయుక్తాఅనుచరీభిస్సంయుక్తా, అనుచరీ సంయుక్తైతివ క్తవ్యేభూతపూర్వగత్యాపుంస్త్వని
ర్దేశః-వనాద్వనంవనాన్తరాత్పునఃపునర్వనాన్తరం-విచచార ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తత-స్స్వాశ్రమసమీపే-చరన్తీం,తాం, స్త్రీభిః-
పరివృతాం-ప్రమదోత్తమా-మవలోక్య - భగవా-న్బుధస్సోమపుత్ర-శ్చకమే ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ తథా-సాచసుభ్రూస్సోమరాజ
సుతంప్రతి-చకమే-పరస్పరకామనయామిథునీబభూవతుః - సబుధ - స్తస్యాంయోషితి-పురూరవస్సంజ్ఞక-మాత్మజ-ముత్పా
దయామాస ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ఎవం,స్త్రీత్వ-మాపన్నో - మనోఃపుత్రో-నృపస్సుద్యుమ్నః,స్వకులాచార్యంవసిష్ఠం , సస్మార-ద
ధ్యౌ,ఇతిశుశ్రుమేత్యనేనోక్తవృత్తాన్తస్యాసత్యత్వశఙ్కాంనివారయతి ✽ ॥ ౩౬ ॥ ససంస్మృతోవసిష్ఠ , స్తస్య,దశామవస్థా

తాభృశం । భర్తురఙ్కాత్సముత్థాయనీవీమాశ్వథపర్యధాత్ ॥ ౩౦ ॥ ఋషయోఽపితయోర్వీక్ష్యప్రసఙ్గంరమ
మాణయోః । నివృత్తాఃప్రయయుస్తస్మాన్నరనారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౩౧ ॥ తదైతద్భగవానాహప్రియాయాః
ప్రియకామ్యయా । స్థానంయఃప్రవిశేదేతత్సవైయోషిద్భవేదితి ॥ ౩౨ ॥ తతఊర్ధ్వంవనంతద్వైపురుషావర్జ
యన్తిహి । సాచానుచరసంయుక్తావిచచారవనాద్వనమ్ ॥ ౩౩ ॥ అథతామాశ్రమాభ్యాశేచరన్తీంప్రమదో
త్తమామ్ । స్త్రీభిఃపరివృతాంవీక్ష్యచకమేభగవాన్బుధః ॥ ౩౪ ॥ సాఽపితంచకమేసుభ్రూస్సోమరాజసుతం
పతిమ్ । సతస్యాంజనయామాసపురూరవసమాత్మజమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఎవంస్త్రీత్వమనుప్రాప్తస్సుద్యుమ్నోమా
నవోనృపః । సస్మారస్వకులాచార్యంవసిష్ఠమితిశుశ్రుమ ॥ ౩౬ ॥ సతస్యతాందశాం దృష్ట్వాకృపయాభృశపే
డితః । ✽ సుద్యుమ్నస్యాశయన్పుంస్త్వముపాధావతశఙ్కరమ్ ॥ ౩౭ ॥ తుష్టస్సతస్మైభగవానృషయేప్రీతి
మావహన్ ।స్వాంచవాచమృతాంకుర్వన్నిదమాహవిశాంపతే॥౩౮॥మాసంపుమాన్సభవితామాసంస్త్రీతప
సాతవ।ఇత్థంవ్యవస్థయాకామంసుద్యుమ్నోఽవతుమేదినీమ్॥ ౩౯ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఆచార్యానుగ్రహాత్కామంల
బ్ధ్వాపుంస్త్వంవ్యవస్థయా।పాలయామాసజగతీంనాభ్యనన్దన్స్మతంప్రజాః॥౪౦॥తస్యోత్కలోగయోరాజ
న్విమలశ్చసుతాస్త్రయః। ఉత్తరాపథరాజానోబభూవుర్ధర్మవత్సలాః ॥ ౪౧ ॥ తతఃపరిణతేకాలేప్రతిష్ఠానపతిః

న్తరాపత్తిం - దృష్ట్వా - కృపయానితరాంపీడితః-పున-స్సుద్యుమ్నస్య-పుంస్త్వ - మాశయన్ ఇచ్ఛన్ , అర్దయన్నితిపాఠాన్త
రం,తదాఽప్యయమేవార్థః-శఙ్కర-ముపధావతఅస్తావిదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ సభగవాన్ శఙ్కరః-తదుపధావనేనతుష్ట-
స్తస్మైవసిష్ఠాయ,ప్రీతి-మావహన్ కుర్వన్-స్వాంస్వకీయాం-వాచం " స్థానంయఃప్రవిశేదేతత్సవైయోషిద్భవే „ దిత్యుక్తాం
వాచం , ఋతాంసత్యాంచ కుర్వన్-హేవిశాంపతే , ఇదంవక్ష్యమాణ-మాహ-తవ-తపసాతపఃప్రభావేన , అయంసుద్యు
మ్నః , మాసంపుమా-న్భవిష్యతి-మద్వాచాతు - మాసంయోషి-ద్భవిష్యతి - ఎవంసత్యావయోర్వచసోఃసత్యతైతిభా
వః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ ఇత్యేవంవిధయా-వ్యవస్థయా-యం-సుద్యుమ్నః,కామంయథేచ్ఛం,మేదినీం-పాలయత్వితి ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ తత,
ఎవ-మాచార్యస్యవసిష్ఠస్యా , నుగ్రహా-త్కామమిష్టం , పుంస్త్వంవ్యవస్థయాఎకైకమాసాన్తరితత్వరూపయావ్యవస్థయా,
లబ్ధ్వా,జగతీం - పాలయామాస-తథాఽపి-తంసుద్యుమ్నం , ప్రజా నాభ్యనన్దన్స్మనాభినన్దితవన్తఃఖలు-మాసంమాసంస్త్రీ
త్వేనలజ్జయాసంవీయావస్థానాదితిభావః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ తస్యరాజ్ఞస్సుద్యుమ్నస్యోత్కలాదయ,స్త్రయ-స్సుతా-బభూవుః-
తేచ-దక్షిణాపథరాజానఃదక్షిణదేశాధీశ్వరాః-సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వా " ద్రాజాహ „ ఇతిటజభావః - ధర్మవత్సలాఃధ
ర్మానుకూలవాత్సల్యయుక్తాశ్చ,బభూవుః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ తతః-కాలే-పరిణతేసతి-కాలవశాజ్జరాయాంప్రాప్తాయామిత్యర్థః.
ప్రతిష్ఠానపతిః,ప్రతితిష్ఠత్యస్మిన్నితిప్రతిష్ఠానంభూమణ్డలం , అధికరణేల్యుట్-తస్యాధిపతిస్సుద్యుమ్నః,ప్రభుర్జితేన్ద్రియో-భూ

౩౭ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ సుద్యుమ్నస్యార్దయన్.

త్వా, పురూరవసే బుధాదుత్పన్నాయ స్వపుత్రాయ గాం పృథ్వీముత్సృజ్య దత్వా, వనం గతః తపః కర్తుమితి శేషః ॥ ౪౨ ॥
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః. **************

ఏవం సోమవంశప్రవృత్తిమభిధాయాథ సుద్యుమ్నే వనం గతే సతి పునర్మనోః పుత్రార్థం తపశ్చర్యాం భగవదారాధనం తత ఇక్ష్వాక్వాదిపుత్రలాభం తత్పుత్రపౌత్రాదిపరంపరాం తచ్చరితాని చాహ । ఏవమితి । ఇత్థం, సుతే సుద్యుమ్నే, వనం గతే సత్యథ, మనుర్వైవస్వతః, పుత్రాన్, కామయమానః, యమునాయాం నద్యాం, తత్తటే, శతం, సమాః, తపస్తేపే చకార ॥ ౧ ॥ తతోఽపత్యార్థే పుత్రార్థం దేవం, హరిం, ప్రభుం స్వతన్త్రం భగవన్తం, మయజదారాధితవాన్, తత, స్తస్య భగవతః, ప్రసాదాత్, స్వతుల్యాన్, ఇక్ష్వాకుప్రభృతీన్, దశ, పుత్రాన్, ప్రాప, ఇక్ష్వాక్వాదయః పూర్వమేవ నిర్దిష్టాః ॥ ౨ ॥
తత్ర, పృషధ్రకథ్యాస్యం తత్యభావజ్ఞాపనాయ తచ్చరిత్రం తావదాహ । పృషధ్రస్త్వి త్యాదినాక రూపాన్నామవాదిత్యతః ప్రాప్తేనేన గ్రన్థేన ॥ మనోర్వైవస్వతస్య, పుత్రః, పృషధ్రస్తు, తుశబ్ద ఇక్ష్వాక్వాదిభ్యస్తత్యభావకృతవైలక్షణ్యద్యోతనార్థః, గురునావసిష్ఠేన, పిత్రా వా, గోపాలః కృతః గాః పాలయేతి నియుక్తః యత్తః అవహితస్సన్, వీరాసనమేవ వ్రతం యస్య తథాభూతో, రాత్ర్యాం ఖడ్గపాణి, ర్గాః - పాలయామాస వ్యాఘ్రాదిభ్యో రరక్ష ॥ ౩ ॥ ఏవం సత్యేకదా, నిశి రాత్ర్యాం, వర్షతి సతి పర్జన్యే శార్దూలో వ్యాఘ్రః గోష్ఠం ప్రావిశత్ ॥ తదా, తం దృష్ట్వా, తాః, శయానా, గావో భీతా ఉత్థాయ వ్రజే గోష్ఠే బభ్రముః ॥ ౪ ॥ తదా, బలవాన్ శార్దూల - ఏకాం గాం జగ్రాహ, సా గృహీతా గౌ - రాతురా సతీ, చుక్రోశ ఆ

ప్రభుః । పురూరవస ఉత్సృజ్య గాం పుత్రాయ గతో వనమ్ ॥ ౪౨ ॥ ********************
************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం గతేఽథ సుద్యుమ్నే మనుర్వైవస్వతస్సుతే । పుత్రకామస్తపస్తేపే యమునాయాం శతం సమాః ॥ ౧ ॥ తతోఽయజన్మనుర్దేవమపత్యార్థే హరిం ప్రభుమ్ । ఇక్ష్వాకుపూర్వజాన్పుత్రాన్లేభే స్వసదృశాన్దశ ॥ ౨ ॥ పృషధ్రస్తు మనోః పుత్రో గోపాలో గురుణా కృతః । పాలయామాస గా యత్తో రాత్ర్యాం వీరాసనవ్రతః ॥ ౩ ॥ ఏకదా ప్రావిశద్గోష్ఠం శార్దూలో నిశి వర్షతి । శయానా గావ ఉత్థాయ భీతాస్తా బభ్రముర్వ్రజే ॥ ౪ ॥ ఏకాం జగ్రాహ బలవాన్సా చుక్రోశ భయాతురా । తస్యాస్తత్క్రన్దితం శ్రుత్వా పృషధ్రోఽభిససార హ ॥ ౫ ॥ ఖడ్గమాదాయ తరసా ప్రలీనోడుగణే నిశి । అజానన్నచ్ఛినద్బభ్రోః శిరశ్శార్దూలశఙ్కయా ॥ ౬ ॥ వ్యాఘ్రోఽపి వృక్ణశ్రవణో నిస్త్రింశాగ్రహతస్తతః । నిశ్చక్రామ భృశం భీతో రక్తం పథి సముత్సృజన్ ॥ ౭ ॥ మన్యమానో హతం వ్యాఘ్రం పృషధ్రః పరవీరహా । అద్రాక్షీత్స్వహతాం బభ్రుం వ్యుష్టాయాం నిశి దుఃఖితః ॥ ౮ ॥ తం శశాప కులాచార్యః కృతాగసమకామతః । న క్షత్రబన్ధుశ్శూద్రస్త్వం కర్మణా భవితాఽమునా ॥ ౯ ॥ ఏవం శప్తస్తు గురుణా ప్రత్యగృహ్ణాత్కృతాఞ్జలిః । అధారయద్వ్రతం వీర ఊర్ధ్వరేతా మునిప్రియమ్ ॥ ౧౦ ॥ వాసుదేవే భగవతి సర్వాత్మని పరేఽమలే । ఏకాన్తిత్వం గతో భక్త్యా సర్వభూతసుహృత్సమః ॥ ౧౧ ॥ విముక్తసఙ్గశ్శాన్తాత్మా

క్రన్దితవతీ, తస్యా గోః, స్తత్క్రన్దితం నిశమ్య, పృషధ్రస్సమీపమియాయ ॥ ౫ ॥ నిశి, ప్రలీనా, ఉడుగణా నక్షత్రగణా, యస్మిన్ తస్మిన్ సమయే, మేఘావృతత్వాదమ్బరస్య నక్షత్రప్రకాశేనాపి వర్జితే సమయే, అత ఏవ, అజానన్, శార్దూలశఙ్కయా, బభ్రోః కపిలాయా గోః, శ్శిరః, ఖడ్గ, మాదాయ తరసా బలేన, అచ్ఛినత్ చిచ్ఛేద ॥ ౬ ॥ తదా, నిస్త్రింశః ఖడ్గ - స్తస్యాగ్రతః ప్రహరణవేగాత్ సమీపస్థే వ్యాఘ్రః, ఛిన్నకర్ణో, భూత్వా, నితరాం, భీతః, పథి రక్తం సముత్సృజన్, తతో గోష్ఠాన్నిష్క్రాన్తః ॥ ౭ ॥ తతః, పరవీరహా పృషధ్రో, వ్యాఘ్రం, హతం మన్యమానో, నిశి వ్యుష్టాయామతీతాయాం సత్యాం, ప్రభాతే, స్వేన - హతాం, బభ్రుం, మద్రాక్షీత్, తతో, నితరాం దుఃఖితో, బభూవ ॥ ౮ ॥ త, మకామతః ప్రమాదాత్, కృతాగసమపి, పృషధ్రం కులాచార్యో వసిష్ఠశ్శశాప, శాపమేవాహ ॥ నేతి ॥ త్వం క్షత్రబన్ధురపి, న భవితాసి, కిన్త్వ - మునా పాపేన కర్మణా, కేవలం, శూద్రో, భవేతి ॥ ౯ ॥ ఇత్థం స్వగురుణా వసిష్ఠేన శప్తః, పృషధ్రః, కృతాఞ్జలి - శ్శాపం - ప్రత్యగృహ్ణాత్ ప్రతిజగ్రాహ, తతో వీరః పృషధ్రో - జితేన్ద్రియో - భూత్వా - మునీనాం - ప్రియం వ్రతం, భగవదుపాసనాత్మక, మధారయత్ - భగవన్తముపాసాఞ్చక్ర ఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ తతః, కతిపయైర్దినై - స్సర్వభూతాన్తరాత్మని - నిరస్తనిఖిలదోషే, పరస్మిన్ బ్రహ్మణి, ఏకాన్తిత్వం " ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః ॥ జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత " మిత్యాదిస్థానోక్తానన్యప్రయోజనసాక్షాత్కారపర్యన్తభక్త్యాత్మకజ్ఞాననిష్ఠత్వం ప్రాప్త - స్సర్వభూతసుహృత్, సమః, సుఖదుఃఖయోరితి శేషః ॥ ౧౧ ॥ విముక్త ఐహికేష్వాముష్మికేషు చ భోగేషు సఙ్గో, యేన సః. శాన్తః - రాగాదిభిరకలుషిత - ఆత్మా మనో, యస్య - సంయతాని నియమితాన్యక్షాణీన్ద్రియాణి

ణియమేన-నవిద్యతే-పరిగ్రహః దేహాతిరిక్తతదనుబన్ధీ యస్యసః- యదృచ్ఛయోపపన్నేన దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా, ఆత్మనో దేహస్య, వృత్తింకల్పయన్ ధారణాంకుర్వన్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఆత్మని పరమాత్మన్యాత్మానంమన-ఆధాయనివేశ్య-యద్వా-ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మాన-మాధాయ "ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీతే" తి శ్రుత్యుక్తప్రకారేణతచ్ఛేషతయాతదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేనచానుసన్ధాయేత్యర్థః- జ్ఞానతృప్తఃనిరతిశయానన్దరూపభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానేనైవతృప్త-స్తదన్యవిషయనిస్పృహ-స్సమాహితః అప్రకమ్ప్యః భగవద్భక్తియోగనిష్ఠః-జడాదీనామాకృతిరివాకృతిరాకారో యస్యసః, ఏతాంమహీం-విచచార ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ యావత్ప్రారబ్ధ-మేవంవిధం-వృత్తంవృత్తి-ర్యస్యసః-తదవసానే-కదాచి-ద్వనం,ప్రవిశ్య,తత్రో-త్థితం-దావాగ్నిం,దృష్ట్వా తం-ప్రవిశ్య, తేనదవాగ్నినో-పభుక్తానిదగ్ధాని-కరణానికరచరణాదీని-యస్య-తాదృశో - మునిః- పృథ్రః-పరంబ్రహ్మ ప్రాప ప్రాప్తవాన్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ అథకవేర్వృత్తమాహ। కవిరిత్యేకేన ॥ కనీయానిక్ష్వాక్వాదీనాంసర్వేషామవరజః,కవి,ర్విషయేషుశబ్దాదిషు-నిస్పృహః-అతఏవరాజ్యం-బన్ధుభిస్సహ,గృహాంశ్చ,త్యక్త్వా, స్వరోచిషంస్వాభావికదీప్తియుక్తం " ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తా,,దితిహిశ్రుతిః-యద్వా,స్వప్రకాశంజ్ఞానస్వరూపం,పురుషంపరమపురుషంస్వచిత్తేనివేశ్య-చిత్తంతస్మిన్ స్థిరీకృత్యేత్యర్థః, కైశోరవయస్క-ఏవ - పరాం - గతి - మవాప ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అథకరూషస్యవంశమాహ ॥ కరూషాదితి॥ కారూషసంజ్ఞాః క్షత్రియాః - క్షత్రియాః - ఉత్తరదేశస్య - గోప్తారః - బ్రహ్మణ్యాః బ్రాహ్మణేషు సాధవః - ధర్మానుకూల వాత్సల్య యుక్తాశ్చ - భవన్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ అథ ధృష్టస్య వంశం తద్వృత్తం - చాహ ॥ ధృష్టాదిత్యర్ధేన॥

సంయతాత్మో౽పరిగ్రహః। యదృచ్ఛయోపపన్నేనకల్పయన్వృత్తిమాత్మనః ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మన్యాత్మానమాధాయజ్ఞానతృప్తస్సమాహితః । విచచారమహీమేతాంజడాన్ధబధిరాకృతిః ॥ ౧౩ ॥ ఏవంవృత్తోవనంగత్వాదృష్ట్వా దావాగ్నిముత్థితమ్ । తేనోపభుక్తకరణోబ్రహ్మావాపపరంమునిః ॥ ౧౪ ॥ కవిఃకనీయాన్విషయేషునిస్పృహోవిసృజ్యరాజ్యంసహబన్ధుభిర్గృహాన్ । నివేశ్యచిత్తేపురుషంస్వరోచిషంవివేశకైశోరవయాః పరాంగతిమ్ ॥ ౧౫ ॥ కరూషాన్మానవాదాసన్కారూషాఃక్షత్రజాతయః।ఉత్తరాపథగోప్తారోబ్రహ్మణ్యాధర్మవత్సలాః ॥ ౧౬ ॥ ధృష్టాద్ధార్ష్టమభూత్క్షత్రంబ్రహ్మభూయంగతంక్షితౌ । నృగస్యవంశస్సుమతిర్భూతజ్యోతిస్తతోవసుః॥ ౧౭ ॥ వసోఃప్రతీకస్తత్పుత్రఓఘవానోఘవత్పితా।కన్యాచౌఘవతీనామసుదర్శనఉవాహతామ్॥ ౧౮ ॥ చిత్రసేనోనరిష్యన్తాదృక్షస్తస్యసుతో౽భవత్ । తస్యమీఢ్వాంస్తతఃకూర్చఇన్ద్రసేనస్తుతత్సుతః ॥ ౧౯ ॥ వీతిహోత్రస్త్విన్ద్రసేనాత్తస్యసత్యశ్రవాస్సుతః । ఉరుశ్రవాస్సుతస్తస్యదేవదత్తస్తతో౽భవత్ ॥ ౨౦ ॥ తతో౽గ్నివేశ్యోభగవానగ్నిస్స్వయమభూత్సుతః ।కానీనఇతివిఖ్యాతోజాతుకర్ణ్యోమహానృషిః ॥ ౨౧ ॥ తతోబ్రహ్మకులంజాతమాగ్నివేశ్యాయనంనృప । నరిష్యన్తాదయఃప్రోక్తాదిష్టవంశమధఃశృణు॥ ౨౨ ॥నాభాగోదిష్టపుత్రో౽

ధృష్టాన్మానవా - ద్ధార్ష్ట సంజ్ఞం - క్షత్రంక్షత్ర జాత్యా క్షత్రియాణికాని చిదపత్యాన్యభూవన్నిత్యర్థః - తచ్చ - క్షత్రం క్షితౌ - బ్రహ్మభూయంగతం - బ్రహ్మణోభావః బ్రహ్మభూయం అపహతపాప్మత్వాది గుణాష్టకసంపత్తిః " బ్రాహ్మేణ జైమిని ,, రితిహిశారీరకంసూత్రం - త-ద్గతం అస్మిన్ లోకేపరబ్రహ్మోపాసనయాతద్భావంప్రాపేత్యర్థః అథనృగస్యవంశమాహ ॥ నృగస్యేతి ॥ నృగస్యమానవస్య - వంశ్యః వంశేభవస్తావ - త్సుమతి - స్తత-స్సుమతే - ర్భూతజ్యోతి - స్తతశ్చవసుః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ వసోః-ప్రతీక - స్తస్యప్రతీకస్య-పుత్ర-ఓఘవాన్-ఓఘవాన్పితాయస్య-సో౽ప్యోఘవానేవ-ఓఘవతః-కన్యా దుహితా-ఓఘవతీతిప్రసిద్ధా-తామోఘవతీం-సుదర్శన-ఉవాహఉపయేమే ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ అథనరిష్యన్తస్యవంశమాహ॥చిత్రసేనఇతి ॥ నరిష్యన్తాన్మానవా-చ్చిత్రసేన-స్తస్యచిత్రసేనస్య,ఋక్షసంజ్ఞ-స్సుతో,౽భవత్-తస్యఋక్షస్య - మీఢ్వాన్-తతోమీఢుషః-కూర్చ-స్తత్సుతఃకూర్చస్యసుత-ఇన్ద్రసేనః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఇన్ద్రసేనా-ద్వీతిహోత్రో,౽భవత్-తస్యవీతిహోత్రస్య-సుత-స్సత్యశ్రవాః అభవత్ - తస్యసత్యశ్రవస-స్సుత-ఉరుశ్రవాః-తత-ఉరుశ్రవసో-దేవదత్త-స్సుతో,౽భవత్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ దేవదత్తస్యతు-భగవా-నగ్ని - స్స్వయమేవ-పుత్రతాం -ప్రాప్త- స్సచ-కానీనఇతి-ప్రసిద్ధ-ఋషి-రభూత్-తస్యైవనామాన్తరే జాతుకర్ణ్యఇత్య,గ్నివేశ్యఇతిచ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తతఃఅగ్నివేశ్యజాతుకర్ణ్యాపరనామధేయాత్కానీనా - ద్ధేనృప-అగ్నివేశ్యాయనమాగ్నివేశ్యగోత్రమేతత్కులమిత్యేవం విధవ్యవహారవిషయం - బ్రాహ్మణకులం-జాతం - వృత్తానువాదపూర్వకంవక్ష్యమాణకథనంప్రతిజానీతే - ఏవంనరిష్యన్తఆది ర్యేషాంతత్పుత్రాదీనాం- తే-ప్రోక్తాః-అథ-దిష్టస్యమానవస్య-వంశం-శృణు-కథయతోమత్తఇతి శేషః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ దిష్టస్య-పుత్రో- నాభాగ-స్సచాయంనాభాగః - కర్మణాకృషిగోరక్షవాణిజ్యాదికర్మ

ణా,వైశ్యతాం।ప్రాప్తః-కర్మణా వైశ్యతాంగత ఇత్యనేన పూర్వకాలే శమదమాదికర్మణైవ విప్రత్వాదిజాత్యాశ్రయత్వమితి సూచితం-మనుపౌత్రాన్నాభాగాదయమన్యో నాభాగ-స్తస్య వంశశ్చతుర్థేఽధ్యాయే వక్ష్యతే-తస్య నాభాగస్య-సుతో-హలన్దనః-హలన్దనా-ద్వత్సప్రీతి-స్సుతోఽభవత్ ॥ ౨౩ ॥ వత్సప్రీతే-స్సుతః-ప్రాంశుః-తత్సుతః ప్రాంశోస్సుతః-ప్రమితిః-హేవిభో-ప్రమితేః-ఖమిత్ర-స్తస్మాత్త్వమితా-చ్చక్షుషః-అర-చక్షుషా-ద్వివింశతి-రభూత్ ॥ ౨౪ ॥ వివింతేః-పుత్రో-రమ్భః-అస్య రమ్భస్య-పుత్రః-ఖనినేత్ర-స్సచ,ధార్మికః, తస్య రమ్భస్యాత్మజః-కరన్ధమాఖ్యో-మహారాజ-ఆసీత్, హే నృప ॥ ౨౫ ॥ తస్య కరన్ధమస్య-సుతో,ఽవిక్షిత్-తత్పుత్రంవదం స్తంవిశినష్టి॥యస్యావిక్షితః-పుత్రో-మరుత్తాఖ్య,శ్చక్రవర్తీ-కృత్స్నభూమణ్డలరూపం చక్రం యస్య వశే వర్తతే స చక్రవర్తీ,తాదృశో, బభూవ,మరుత్తం విశింషన్సఙ్గ్రహేణ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ సంవర్త ఇతి ॥ యం మరుత్త-మఙ్గిరస-స్సుతో-మహాయోగీ,సంవర్తః-అయాజయత్ ॥ ౨౬ ॥ మరుత్తస్య-యజ్ఞో యథా యాదృశః-తథా తాదృశః-కశ్చిదప్య-న్యో-యజ్ఞో-భువి-న కేనచిత్కృత ఇత్యర్థః-మరుత్తస్య యజ్ఞమేవ విశినష్టి॥యత్కించిద్యజ్ఞోపకరణాదికం-తత్సర్వం,తత్కృతయజ్ఞేషు, శోభనం,హిరణ్మయమేవా,సీత్ ॥ ౨౭ ॥ తథా-తస్మిన్యజ్ఞే-ఇన్ద్రః-సోమేనరిసేన,అమాద్యత్ అహృష్యత్,తథా-ద్విజాతయో బ్రాహ్మణాశ్చ-దక్షిణాభి-రమాద్యన్,కిఞ్చ-తత్ర యజ్ఞే-మరుతః-పరివేష్టారః భోజనపాత్రేష్వన్నాదీనాం ప్రదాతార-స్సభాయాం సీదన్త్యుపవిశన్తీతి సభాసదస్సభ్యా,విశ్వేదేవాః॥ ౨౮ ॥ మరుత్తస్య-పుత్రో,దమ,స్తస్య తు-పుత్రో-రాజవర్ధనాఖ్యస్సమభవత్, తస్య రాజవర్ధనస్య,సుత, స్సుధృతి,ర్జజ్ఞే బభూవ-తస్య,

---

అన్యః కర్మణా వైశ్యతాం గతః। హలన్దనస్సుత స్తస్య వత్సప్రీతిర్హలన్దనాత్ ॥ ౨౩ ॥ వత్సప్రీతేస్సుతః ప్రాంశు స్తత్సుతః ప్రమితిర్విభో । ఖమిత్రః ప్రమితే స్తస్మాచ్చక్షుషోఽథ వివింశతిః ॥ ౨౪ ॥ వివింశతిసుతో రమ్భః ఖనినేత్రోఽస్య ధార్మికః । కరన్ధమో మహారాజ స్తస్యాసీదాత్మజో నృప ॥ ౨౫ ॥ తస్యావిక్షిత్సుతో యస్య మరుత్తశ్చక్రవర్త్యభూత్ । సంవర్తోఽయాజయద్యం వై మహాయోగ్యఙ్గిరస్సుతః ॥ ౨౬ ॥ మరుత్తస్య యథా యజ్ఞో న తథాఽన్యోఽస్తి కశ్చన । సర్వం హిరణ్మయం చాసీద్యత్కించిత్తస్య శోభనమ్ ॥ ౨౭ ॥ అమాద్యదిన్ద్రస్సోమేన దక్షిణాభిర్ద్విజాతయః । మరుతః పరివేష్టారో విశ్వేదేవాస్సభాసదః ॥ ౨౮ ॥ మరుత్తస్య దమః పుత్ర స్తస్యాసీద్రాజవర్ధనః । సుధృతి స్తత్సుతో జజ్ఞే సౌధృతేయో నరస్సుతః ॥ ౨౯ ॥ తత్సుతః కేవల స్తస్మాద్బన్ధుమాన్వేగవాం స్తతః । బన్ధు స్తస్యాభవ త్తస్య తృణబిన్దుర్మహీపతిః ॥ ౩౦ ॥ తం భేజేఽలమ్బుసా దేవీ భజనీయగుణాలయమ్ । వరాప్సరా యతః పుత్రాః కన్యా చేలబిలాఽభవత్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యాముత్పాదయామాస విశ్రవా ధనదం సుతమ్ । సోఽవాప విద్యాం పరమామృషిర్యోగేశ్వరాత్పితుః ॥ ౩౨ ॥ విశాలశ్శూన్యబన్ధుశ్చ ధూమ్రకేతుశ్చ తత్సుతాః । విశాలో వంశకృద్రాజా వైశాలీం నిర్మమే పురీమ్ ॥ ౩౩ ॥ హేమచన్ద్రస్సుత స్తస్య ధూమ్రాక్ష స్తస్య చాత్మజః । తత్పుత్రస్సహదేవస్తు కృశాశ్వ స్తస్య చాత్మజః ॥ ౩౪ ॥ కృశాశ్వాత్సోమదత్తోఽభూద్యోఽశ్వమేధై రిడస్పతిమ్ । ఇష్ట్వా పురుషమేవాగ్ర్యాం గతిం యోగేశ్వరాదృతామ్ ॥ ౩౫ ॥ సోమదత్తాత్తు సుమతి స్తత్సుతో జనమేజయః ।

నర ఇతి ప్రసిద్ధ స్సుత-స్తస్యైవ నామాన్తరం సౌధృతేయ ఇతి ॥ ౨౯ ॥ తత్సుతస్సౌధృతేయస్సుతః -కేవల-స్తస్మాత్కేవలాద్బన్ధుమాన్-జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గః-తతో బన్ధుమతో,వేగవాన్-తస్య వేగవతః బన్ధుః-పుత్రోఽభవత్-తత్పుత్రం దర్శయన్ తం విశినష్టి॥యస్య బన్ధో-స్తృణబిన్దురితి ప్రసిద్ధో-మహీపతిః-పుత్రో-బభూవ ॥ ౩౦ ॥ భజనీయాస్సమాశ్రయణోపయుక్తాః-గుణా-యస్య-తం-తృణబిన్దు-మప్సరశ్శ్రేష్ఠా-దేవస్యేన్ద్రస్య సంబన్ధినీ-అలమ్బుసా-భేజే అన్వవర్తత-యతః యస్యామలంబుసాయాం-తృణబిన్దోః-పుత్రా-అభవన్-ఇలబిలాఖ్యా-కన్యా చా-భవత్ ॥ ౩౧ ॥ కన్యాం విశింషన్ తస్యాస్సుతమాహ ॥ యస్యామిలబిలాయాం-విశ్రవాః కుబేరం ధనదం-సుత-ముత్పాదయామాస-సధనద, స్తృణబిన్దుర్వా,యోగేశ్వరా,త్పితుర్విశ్రవసో-బిన్దోర్వా,ఋషేస్సకాశా,త్పరమాం,విద్యా,మవాప, అన్తర్ధానవిద్యాం వాఽవాపేత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ తృణబిన్దోస్సుతాన్నిర్దిశతి ॥ విశాల ఇతి॥తత్ర-విశాలాఖ్యో,రాజా,వంశవర్ధనో వైశాలీంపురీం, నిర్మమే ॥ ౩౩ ॥ తస్య విశాలస్య,సుతో-హేమచన్ద్రః, తస్య హేమచన్ద్రస్యా, త్మజో ధూమ్రాక్షః-తత్సుతో ధూమ్రాక్షసుత స్తు, సహదేవః, సహదేవపుత్ర స్తు కృశాశ్వః ॥ ౩౪ ॥ కృశాశ్వా,త్సోమదత్తః,పుత్రో,ఽభవత్ ॥ తస్య వృత్తమాహ ॥ యస్సోమదత్తో,ఽశ్వమేధై, రిడస్పతిమిడాహ్వామారాధ్యం పరమపురుష,మిడా పృథివీ, తదుపలక్షితజగత్పతిమితి వా, పారస్కరాదిత్వాత్సాధుః-ఆరాధ్య,యోగీశ్వరైః-ప్రార్థనీయాం,గతి,మవాప,ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ సోమదత్తా-త్సుమతిః-తత్సుతో,జనమేజయః,త ఏతే ఉక్తా,వైశాలభూపాలాః విశాలాన్వయే జాతాః,తృణబిన్దోః కూటస్థస్య, యశోధరాః కీర్తివర్ధనాః,ఏతే వైశాలభూపాలా ఇత్యన్వ

తద్వంశజా అన్యేపి బహవోఽగణ్యాస్సన్తీత్యభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౩౬॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

దిష్టవంశస్యాతివిపులత్వాత్సాకల్యేన వక్తుమశక్యతామభిప్రేత్యాథ శర్యాతేర్మానవస్య చరిత్రం వంశం చాహ తృతీయే మనోః పుత్రః శర్యాతిసంజ్ఞకో, రాజా, బ్రహ్మిష్ఠః వేదార్థనిష్ఠో బభూవ. తదేవాహ, యో వై శర్యాతిః అఙ్గిరసాం సత్రే, ఆఙ్గిరసకర్తృకే సత్రే, ద్వితీయేహ్ని క్రియమాణం కర్మోచివాన్, శ్రౌతేఽతీవకుశల ఇతి భావః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్య శర్యాతేః కమలేఇవ లోచనే యస్యాస్సా, కన్యా, సుకన్యేతి ప్రసిద్ధా, సంబభూవ, ఉత్తానబర్హిరాదయః పుత్రాశ్చ తస్యాసన్, తావత్కన్యా వృత్తాన్తమాహ ॥ సకదాచిత్తయా సహ వనం గతస్తత్ర చ్యవనస్య ఋషేరాశ్రమమగమత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సా సుకన్యా సఖీభిః పరివృతా, వనే, అఙ్ఘ్రిపాన్ ద్రుమాన్, విచిన్వన్తీ వల్మీకబిలే, ఖద్యోతేఇవ స్థితే జ్యోతిషీ దదర్శ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ బాలా సుకన్యా, చోదితా, సఖీభిరితి శేషః, ముగ్ధభావేన మౌఢ్యేన చ, తే జ్యోతిషీ కణ్టకేన, విధ్యత్, అతాడయత్, తతో వల్మీకబిలయోస్సకాశాద్బహు, రుధిరం సుస్రావ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్మిన్నేవ చక్షణే, సైనికానాం మలమూత్రయోర్నిరోధో బభూవ, తదా, తాన్నిరుద్ధశకృన్మూత్రాన్ సైనికాన్, ఆలక్ష్య జ్ఞాత్వా, రాజర్షిశ్శర్యాతిర్విస్మితః, స్వపురుషానబ్రవీత ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఉక్తమేవాహ॥ అపీతి॥ యుష్మాభిర్భార్గవస్య చ్యవనస్య, అభద్రమపరాధః, విచేష్టితమపి అపశబ్దః ప్రశ్నద్యోతకః అపరాధః కృతః కిమిత్యర్థః నోఽ

ఏతు వై శాలభూపాలాస్తృణబిన్దోర్యశోధరాః ॥ ౩౬ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శర్యాతిర్మానవో రాజా బ్రహ్మిష్ఠస్సబభూవహ । యో వా అఙ్గిరసాం సత్రే ద్వితీయమహరూచివాన్ ॥ ౧ ॥ సుకన్యా నామ తస్యాసీత్కన్యా కమలలోచనా । తయా సార్ధం వనగతో హ్యగమచ్చ్యవనాశ్రమమ్ ॥ ౨ ॥ సా సఖీభిః పరివృతా విచిన్వన్త్యఙ్ఘ్రిపాన్వనే । వల్మీకరన్ధ్రే దదృశే ఖద్యోతే ఇవ జ్యోతిషీ ॥ ౩ ॥ తే దైవచోదితా బాలా జ్యోతిషీ కణ్టకేన వై । అవిధ్యన్ముగ్ధభావేన సుస్రావాసృక్తతో బహు ॥ ౪ ॥ శకృన్మూత్రనిరోధోఽభూత్సైనికానాం చ తత్క్షణాత్ । రాజర్షిస్తానుపాలక్ష్య పురుషాన్విస్మితోఽబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ అప్యభద్రం న యుష్మాభిర్భార్గవస్య విచేష్టితమ్ । వ్యక్తం కేనాపి నస్తస్య కృతమాశ్రమదూషణమ్ ॥ ౬ ॥ సుకన్యా ప్రాహ పితరం భీతా కిఞ్చిత్కృతం మయా । ద్వే జ్యోతిషీ అజానన్త్యా నిర్భిన్నే కణ్టకేన తే ॥ ౭ ॥ దుహితుస్తద్వచశ్శ్రుత్వా శర్యాతిర్జాతసాధ్వసః । మునిం ప్రసాదయామాస వల్మీకాన్తర్హితం శనైః ॥ ౮ ॥ తదభిప్రాయమాజ్ఞాయ ప్రాదాద్దుహితరం మునేః । కృచ్ఛ్రాన్ముక్తస్తమామన్త్ర్య పురం ప్రాయాత్సమాహితః ॥ ౯ ॥ సుకన్యా చ్యవనం ప్రాప్య పతిం పరమకోపనమ్ । ప్రీణయామాస చిత్తజ్ఞా అప్రమత్తాఽనువృత్తిభిః ॥ ౧౦ ॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య నాసత్యావాశ్రమం గతౌ । తౌ పూజయిత్వా ప్రోవాచ వయో మే దత్తమీశ్వరౌ ॥ ౧౧ ॥ గ్రహం గ్రహీష్యే సోమస్య యజ్ఞే వామప్యసో

స్మాకం సంబన్ధినా, కేనాపి ప్రాణినా, ఆశ్రమదూషణం, వ్యక్తం కృతం నూనం కృతం, అన్యథా దైవముపద్రవో న స్యాదితి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవం, శర్యాతౌ పృచ్ఛతి సతి భీతా సతీ సుకన్యా, పితరం, ప్రాహ, కిం, కించిన్మయా, అభద్రం కృతమితి, కిం తదభద్రమిత్యత్రాహ॥ ద్వే ఇతి ॥ తే వల్మీకరన్ధ్రయోర్దృష్టే, ద్వే, జ్యోతిషీ, అజానన్త్యా ఇమే వల్మీకాన్తర్హితస్య ఋషేశ్చక్షుషీ ఇతి అజానన్త్యా, మయా కణ్టకేన కరణేన, నిర్భిన్నే ❁ ॥ ౭ ॥ ఇతీదం, దుహితుర్వచః శ్రుత్వా, శర్యాతిర్జాతం సాధ్వసం భయం, యస్య సః వల్మీకాన్తర్హితం, మునిం చ్యవనం శనైః ప్రసాదయామాస, స్తోత్రాదిభిః ప్రసన్నమకరోత్ ❁॥౮॥❁ తతస్తస్య చ్యవనస్యాభిప్రాయం, ముగ్ధేయం మమ కన్యాత్వయా తన్నవ్యమిత్యుక్తే సతి కతివర్షాణ్యస్యాః వివాహః కృతో న వేత్యాదితద్వాక్యైస్తదభిప్రాయం జ్ఞాత్వా, దుహితరం, మునేశ్చ్యవనస్య ప్రాదాత్, తతః కృచ్ఛ్రాద్విపద్దుహితృవిశ్లేషనిమిత్తాత్క్లేశాన్ముక్తః "అర్థో హి కన్యా పరకీయ ఏవ" ఇత్యాదిన్యాయానుసన్ధానేన ముక్తః, తం చ్యవనమామన్త్ర్య పృష్ట్వా, సానుగః పురీం యయౌ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతస్సుకన్యా, పరమమధికం కుప్యతీతి పరమకోపనస్తం, నన్దాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః, చ్యవనం, పతిం, ప్రాప్య, తదభిప్రాయజ్ఞా సావధానచిత్తా సతీ అనువృత్తిభిః ప్రీణయామాస ప్రీతమకరోత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అథ తతః కస్యచిత్కాలస్య కస్మింశ్చిత్కాలే, నాసత్యావశ్వినౌ, స్వాశ్రమం ప్రతి, గతౌ, సమ్యక్పూజయిత్వా చ్యవనః ప్రాహ॥ తదేవాహ ॥ వయ ఇత్యాది నాబాధమిత్యతః ప్రోక్తేనైవ గ్రన్థేన॥ హే ఈశ్వరౌ, యువాం, మే, జరయా గ్రస్తాయ మహ్యం, వయస్తారుణ్యం, దత్తం యచ్ఛతం "డుదాఞ్ దానే" ఇత్యస్మాల్లోణ్మధ్యమపురుషద్వివచనం యచ్ఛాదేశస్తు ణిత ఏవ, తద్విధౌ దాణితిణితో నిర్దేశాత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తవ వయఃప్రదానేనావయోః కస్త్వత్కృత ఉపకార ఇత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నాహ॥ గ్రహమితి॥

యజ్ఞేఅసోమపోః‌సోమపానరహితయోః, అనేన “ అశ్వినౌవై దేవానామసోమపావాస్తాం ” మితిశ్రుత్యర్థ ఉక్తః-వాంయువ-
యోః-సోమస్య-గ్రహం-గ్రహీష్యే-సోమపూర్ణంపాత్రందాస్యామి, యువాంసోమేనయక్ష్యేమీత్యర్థః“ఐన్ద్రవాయవంగృహ్ణా
తి” త్యాదిషుద్రవ్యదేవతాసంబన్ధానుపపత్త్యాగృహ్ణాతేర్యాగపర్యవసాయిత్వాత్, అతో, మమ-వయస్తారుణ్యం స్త్రీణాం-
యదీప్సితం-తాదృశం-రూపంసౌన్దర్యంచ-క్రియతాంయువాభ్యాంసంపాద్యతామ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇత్థంతద్వచఆకర్ణ్య, స్వ
హైవ్యద్యావశ్వినా, వభినన్ద్య, విప్రంచ్యవనం, బాఢమిత్యూచతుః అఙ్గీకృత్యోచతురిత్యర్థః-ఉక్తిమేవాహ ॥ నిమజ్జతామితి॥సిద్ధై
ర్వినిర్మితేఽస్మిన్హ్రదే, భవాన్నిమజ్జతాంనిమగ్నోభవతు ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇతీత్థముక్తశ్చ్యవనో, జరయా-గ్రస్తదేహః-అతఏవ
ధమనిసన్తతః, ధమనీభిర్నాడీభిః దేహోపరిదృశ్యమానాభి, ర్వ్యాప్తః వలీభిః - పలితేనచఉపలక్ష్యమాణోదేహోయస్యసః
అశ్విభ్యాం, హ్రదం, ప్రవేశితః-తావపితిమతివృద్ధంగృహీత్వాప్రవిష్టావిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత-స్తతోహ్రదా-త్త్రయఃపు
రుషాః-అపీచ్యాః కమనీయాః-ప్రమదానాంస్త్రీణాం-ప్రియాః-పద్మానాంస్రగ్యేషాం - కుణ్డలాన్యేషాంసన్తీతితథా, శోభనా
నివాసాంసియేషాంతే-తుల్యరూపాఃపరస్పరమవిభజనీయరూపా, ఉత్తస్థుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సూర్యస్యేవవర్చోయేషాంతా
న్సమానరూపాన్, ఉత్థితాన్-త్రీన్ - పురుషాన్ - నవలోక్య, తేషాంమధ్యే, స్వపతి-మజానతీ-సుకన్యా-సాధ్వీ, హేతుగర్భమిదం
పతివ్రతాత్వాదిత్యర్థః-అశ్వినౌ శరణం, యయౌ , యువాంపృథక్కృత్వా మమపతిందర్శయతామితిప్రార్థయామాసేత్య
ర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతో, ఽశ్వినౌతస్యాః పాతివ్రత్యేన-తోషితౌ, తస్యైసుకన్యాయై పతిం-దర్శయిత్వా-ఋషి, మాపృచ్ఛ్య, తేనసా

మపోః ॥ క్రియతాంమేవయోరూపంప్రమదానాంయదీప్సితమ్ ॥ ౧౨ ॥ బాఢమిత్యూచతుర్విప్రమభినన్ద్యభిషక్తమౌ ।
నిమజ్జతాంభవానస్మిన్హ్రదేసిద్ధవినిర్మితే ॥ ౧౩ ॥ ఇత్యుక్తోజరయాగ్రస్తదేహోధమనిసన్తతః । హ్రదంప్రవేశి
తోఽశ్విభ్యాంవలీపలితవిక్రియః ॥ ౧౪ ॥ పురుషాస్త్రయఉత్తస్థురపీచ్యావనితాప్రియాః । పద్మస్రజఃకుణ్డలినస్తు
ల్యరూపాస్సువాససః ॥ ౧౫ ॥ తాన్నిరీక్ష్యవరారోహాసరూపాన్సూర్యవర్చసః । అజానతీపతింసాధ్వీహ్యశ్వి
నౌశరణంయయౌ ॥ ౧౬ ॥ దర్శయిత్వాపతింతస్యైపాతివ్రత్యేనతోషితౌ । ఋషిమామన్త్ర్యయయతుస్స్వాయ
మానౌత్రివిష్టపమ్ ॥ ౧౭ ॥ యక్ష్యమాణోఽథశర్యాతిశ్చ్యవనస్యాశ్రమంగతః । దదర్శదుహితుఃపార్శ్వేపురు
షంసూర్యవర్చసమ్ ॥ ౧౮ ॥ రాజాదుహితరంప్రాహకృతపాదాభివన్దనామ్ । ఆశిషోనప్రయుఞ్జానోనాతిప్రీ
తమనాఇవ ॥ ౧౯ ॥ శర్యాతిరువాచ ॥ చికీర్షితంతేకిమిదంపతిస్త్వయాప్రలమ్భితోలోకనమస్కృతోమునిః । యా
త్వంజరాగ్రస్తమసత్యసమ్మతంవిహాయజారంభజసేఽముమధ్వగమ్ ॥ ౨౦ ॥ కథంమతిస్తేఽవగతాఽన్యథాస
తాంకులప్రసూతేకులదూషణంత్విదమ్ । బిభర్షిజారంయదపత్రపాకులంపితుశ్చభర్తుశ్చనయస్యధస్తమః ॥ ౨౧ ॥
ఏవంబ్రువాణంపితరంస్మయమానాశుచిస్మితా । ఉవాచతాతజామాతాతవైషభృగునన్దనః ॥ ౨౨ ॥ శశంసపిత్రేతత
త్సర్వంవయోరూపాభిలమ్భనమ్ । విస్మితఃపరమప్రీతస్తనయాంపరిషస్వజే ॥ ౨౩ ॥ సోమేనయాజయన్వీరంగ్ర

యమానౌ, త్రివిష్టపందివం-యయతుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథతతః-కదాచి - ద్యక్ష్యమాణోయాగంకరిష్యమాణ-శ్శర్యాతి-శ్చ్యవ
నస్యజామాతు-రాశ్రమం-గతః-తత్ర-దుహితుః-పార్శ్వే, సూర్యవర్చసం - పురుషం-దదర్శ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదా-కృతంపాద
యోరభివన్దనంయయా-తాం-దుహితరం-రాజాశర్యాతిః-ప్రాహ-కథంభూతః, ఆశిషః, అకుర్వన్నేవ - నాతీవప్రీతమనోయ
స్యతాదృశఇవస్థితః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ చికీర్షితమిత్యాదినా ॥ తేత్వయా-కిమిదం-చికీర్షితంకిమిదంకృతమిత్యర్థః-సన్న
ర్థస్త్వవివక్షితః-నకించిదప్యకృత్యంమయాకృతమిత్యతఆహ ॥ లోకనమస్కృతో-మునిశ్చ్యవన-స్తవ-పతి, స్త్వయా, ప్రలమ్భి
తః వఞ్చితః-ఇదమేవాకృత్యంకృతమితిభావః, ప్రలమ్భనంకథంజ్ఞాతమిత్యత్రాహ ॥ హేఅసతి , యా, త్వం-జరాగ్రస్త-మతఏ
వా-సమ్మతమనభీష్టం, పతిం-విహాయ-కంచిదముంపార్శ్వవర్తిన-మధ్వగంపాన్థం- జారం - భజసేఅనువర్తసే అసౌనతవభ
ర్తాజరాగ్రస్తస్యైవత్వద్భర్తుర్గ్రస్తయాదృష్టత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ హేసతాంకులప్రసూతే-తేతవ- మతి-రన్యథాతద్వి
పర్యయేణకథ-మవగతాఅవసన్నా-అధ్యవసితేతివా-తదేవాహ ॥ కులదూషణంత్విదమిత్యాది, అపత్రపానిర్లజ్జాసతీ - జారం-
బిభర్షిఅనువర్తసే-ఇతీదం-కులదూషణం-కృతం-కించ-పితుః పత్యుర్భర్తుశ్చ-కుల - మధస్తమః-నయసి , అధస్తనంతమః, ప్రా
యంనరకంనయసి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇత్యేవం, బ్రువాణం-పితరం, శుచిస్మితా, సుకన్యా, స్మయమానాసత్యువాచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥
హేతాత-ఏషఃమత్పార్శ్వవర్తీ, తవ-జామాతా, భృగునన్దనశ్చ్యవనఏవ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కథంతర్హ్యేతేన ప్రవయసైనఏవంవి
ధవయోరూపాదికంప్రాప్తమితిపృచ్ఛతేపిత్రే, తద్వయోరూపాదిప్రాప్త్యాదికంసర్వం , శశంసకథయామాస, తతోవిస్మిత
శ్శర్యాతిః, స్మితరాంప్రీత, స్తనయాం, పరిషస్వజే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత, శ్చ్యవనో, వీరంశర్యాతిం, సోమేనద్రవ్యేణా- యాజయత్-

సోమయాగం కారితవానిత్యర్థః-తస్మిన్యాగే-చ్యవనః,స్వతేజసా-స్వతపోబలరూపేణ , సోమపానరహితయోరప్య-శ్వినోః-సోమస్య,గ్రహ-మగ్రహీత్ , సోమగ్రహేణాశ్వినౌ రాజ్ఞా యాజయామాసేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తం సోమేనాశ్వినౌ యాజయన్తం శర్యాతిం-హన్తు-మమర్షితః క్రుద్ధః,శతమన్యురిన్ద్రో, వజ్ర-మాదదే , తదా-భార్గవశ్చ్యవన-స్సవజ్రం వజ్రేణ సహిత,మిన్ద్రస్య భుజం- స్తమ్భయామాస ప్రతిబబన్ధ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ యావశ్వినౌ,భిషజావితిబుద్ధ్యా,పూర్వం,సోమాహుత్యాం,బహిష్కృతౌ-సర్వైర్యష్టృభిః-తయోరశ్వినోః,సోమస్యగ్రహం,తతః ప్రభృతి-సర్వే,అన్వజానన్ అనుజ్ఞాతవన్తః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ ఏవం శర్యాతేః కన్యాయా వృత్తాన్తమభిధాయాథ పుత్రపౌత్రాదిపరంపరాం తద్వృత్తాన్తం చాహ ॥ ఉత్తానబర్హిరిత్యాదినా ॥ ఉత్తానబర్హిరాదయ,స్త్రయ,శ్శర్యాతేః,పుత్రా,స్సంబభూవుః,తత్రానర్తాద్రైవత-స్సంబభూవ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ సచ,సముద్రమధ్యే,కుశస్థలీసంజ్ఞాం-నగరీం - నిర్మాయ , తస్యామేవాధునా ద్వారవతీతివ్యవహారః,తస్యా, మధివసన్ , ఆనర్తాదీన్ , విషయాన్ దేశాన్ , అభుక్త పాలయామాస , అరిన్దమః విరోధినో నిరస్యన్ భుక్తేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ కకుద్మీతి ప్రసిద్ధో జ్యేష్ఠో యస్య-త-త్పుత్రాణాం శతం,తస్య రైవతస్య , సంబభూవ-ఏకా - కన్యా చ-జజ్ఞే ఇత్యర్థతో ద్రష్టవ్యం-స రైవతో,రేవత్యాఖ్యాం-స్వాం,కన్యా,మాదాయ, పుత్ర్యాః - వరం భర్తారం-పరిప్రష్టుం-దివం-యయౌ, కిమిన్ద్రలోకం గతః, నేత్యాహ,బ్రహ్మలోక-మపావృతం స్వస్య గతిప్రతిబన్ధకరహితం , సత్యలోకం-యయావిత్యర్థః ॥ తత్ర బ్రహ్మణస్సన్నిధౌ - గాన్ధర్వే గానే,ఆవర్తమానే-సమన్తాత్ప్రవర్తమానే సత్య - లబ్ధస్వప్రష్టుః క్షణః ప్రశ్నావసరో యేన - స రైవతః-క్షణమాత్రం-తూష్ణీం స్థిత-స్తదన్తే గానావసానే,ఆద్యం బ్రహ్మాణ-మానమ్య - స్వాభిప్రాయం - కోఽస్యాః పతి-రిత్యేవంరూపం-న్యవేదయత్ వ్యజిజ్ఞ

హం సోమస్య చాగ్రహీత్ । అసోమపోరప్యశ్వినో✽శ్చ్యవనస్స్వేన తేజసా ॥ ౨౪ ॥ హన్తుం తమాదదే వజ్రం శతమన్యురమర్షితః । సవజ్రం స్తమ్భయామాస భుజమిన్ద్రస్య భార్గవః ॥ ౨౫ ॥ అన్వజానం స్తతస్సర్వే గ్రహం సోమస్య చాశ్వినోః । భిషజావితి యత్పూర్వం సోమాహుత్యాం బహిష్కృతౌ ॥ ౨౬ ॥ ఉత్తానబర్హిరానర్తో భూరిషేణ ఇతి త్రయః । శర్యాతేరభవన్పుత్రా అనర్తాద్రేవతోఽభవత్ ॥ ౨౭ ॥ సోఽన్తస్సముద్రే నగరీం వినిర్మాయ కుశస్థలీమ్ । ఆస్థితోఽభుక్త విషయానానర్తాదీనరిన్దమః ॥ ౨౮ ॥ తస్య పుత్రశతం జజ్ఞే కకుద్మిజ్యేష్ఠముత్తమమ్ । రైవతో రేవతీం కన్యాం సమాదాయ దివం గతః ॥ ౨౯ ॥ పుత్ర్యా వరం పరిప్రష్టుం బ్రహ్మలోకమపావృతమ్ । ఆవర్తమానే గాన్ధర్వే స్థితోఽలబ్ధక్షణః క్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ తదన్త ఆద్యమానమ్య స్వాభిప్రాయం న్యవేదయత్ । తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్బ్రహ్మా ప్రహస్య తమువాచ హ ॥ ౩౧ ॥ అహో రాజన్నిరుద్ధాస్తే కాలేన హృది యే కృతాః । తత్పుత్రపౌత్రనప్తౄణాం గోత్రాణి చ న శృణ్మహే ॥ ౩౨ ॥ కాలోఽభియాతస్త్రిణవశ్చతుర్యుగవికల్పితః । తద్గచ్ఛ దేవదేవాంశో బలదేవో మహాబలః ॥ ౩౩ ॥ కన్యారత్నమిదం రాజన్నరరత్నాయ దేహి భోః । భువో భారావతారార్థో భ

పత్-తద్రైవతస్య వచః-శ్రుత్వా-ప్రహస్య-తం రైవతం- బ్రహ్మోవాచ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ఇత్యాదిష్ట ఇత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ అహో ఇతి ప్రశ్నానుపపత్తికృతవిస్మయద్యోతకః,ఆగమనవేలాయాం , త్వయా, యే-జనాః-హృదికృతాః హృదయే కృతాః-దృష్టాః-మనసా చిన్తితాశ్చ - తే-సర్వే , కాలేన-చిరం-నిరుద్ధాః ఉపసంహృతాః తదుపసంహారానన్తరమపి మహాన్కాలో వ్యతీత ఇత్యర్థః , తేషాం త్వయా హృదికృతానాం - యే పుత్రాదయ-స్తేషాం-గోత్రాణి వంశాంశ్చాధునా-న శృణ్మహే-మమ క్షణమాత్రకాలేన తత్ర మహాన్కాలో వ్యతీత ఇతి భావః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తత్ర కియాన్కాలో వ్యతీత ఇత్యత్రాహ ॥ కాల ఇతి ॥ చతుర్యుగవికల్పితః చతుర్యుగభేదభిన్నః,కాల,స్త్రిణవః-వ్యతీయాత్-చతుర్యుగాని సప్తవింశతివారమావృత్తానీత్యర్థః,తర్హ్యధునా కస్మై దేయేత్యత ఆహ ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాత్-త్వయా దృష్టానాం జనానామధునాఽభావా- దిదానీం దేవదేవస్య విష్ణో , రంశో , అనన్తో , మహాబల-స్స ఏవ-బలదేవః బలరామరూపేణ యదుష్వవతీర్ణో వర్తతే ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తస్మై నరదేవాయ,ఇదం-కన్యారత్నం-హే రాజన్-దేహి . నను భగవతో నివాసశయ్యాసనాదిసర్వవిధసేవైకరసోఽనన్తస్తాం విహాయ కస్మాద్యదుష్వవతీర్ణ ఇత్యాశఙ్కాయాం భగవానపి భువో భారాపహరణాయ తేన సహావతీర్ణ ఇత్యాహ ॥ భువ ఇతి ॥ భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణో నారాయణోఽపి-భువో-భారాపహారాయ ప్రయోజనాయ - స్వాంశేన స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజోగుణజాతేన - జ్ఞానాదిగుణజాతమజహదేవేత్యర్థః. అవతీర్ణః-న స్వైవంవిధస్య సంకల్పమాత్రేణాపి భూభారాపనోదనసంభవాత్కిమవతారేణేతి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్విశినష్టి ॥ భూతభావనః పుణ్యశ్రవణకీర్తన ఇతి చ,భూతాని సాధుభూతాన్ సంభావయతి త్రాయత ఇతి భూతభావనః , స్వచేష్టితం శ్రుణ్వతాం కీర్తయ

తాంచ-పుణ్యసంపాదనేనానన్తస్థిరఫలరూపబ్రహ్మనన్దసామ్రాజ్యప్రదానార్థంచా-వతీర్ణ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఇత్థ-మాదిష్టోఽనియుక్తో, నృపో రైవతః, అజం బ్రహ్మాణం, ప్రణమ్య, స్వపురంకుశస్థలీం-యయౌ ॥ పుణ్యజనత్రాసాద్యక్షభయాద్ధేతోః-దిక్షు, వస్థితైః-భ్రాతృభిః-కకుద్మ్యాదిభిః-పూర్వమేవ-త్యక్తామ్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ స్వాంకన్యాం రేవతీ-మనవద్యాఙ్గీం శోభనాఙ్గీం, బలశాలినే బలరామాయ-దత్వా, హేరాజన్, రైవత, స్తప, స్తప్తుం, బదర్యాఖ్యం నరనారాయణాశ్రమం-యయౌ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథనభగస్యమానవస్యవంశం తద్వృత్తాన్తంచాహ ॥ నాభాగ ఇతి ॥ నభగస్యమానవస్యాపత్యం నాభాగః - అనుశతికాదిత్వాదుభయపదవృద్ధిః-శివాదిత్వాదణ్ - ఉభయోరాకృతిగణత్వాదార్షత్వాద్వా - అన్యాన్యపత్యానినభగస్యబహూని పురిత్యర్థతోద్రష్టవ్యం - భ్రాతరోదాయంవ్యభజన్నిత్యుత్తరగ్రన్థానుగుణ్యాత్ - నాభాగస్యవృత్తాన్తంవదం స్తంవిశినష్టి ॥ యమిత్యాదినా ॥ యం నాభాగం-యవిష్ఠం కనీయాంసం - భ్రాతరస్తజ్జ్యేష్ఠభ్రాతరః- బహుకాలం గురుకులేవసన్తం పశ్చాదాగతమపి - బ్రహ్మచారిణం-కవిం జ్ఞానినం, మత్వా, దాయం-వ్యభజన్ విభాగకాలే తస్మై భాగమప్రకల్ప్యైవ భ్రాతరస్స్వంస్వం పిత్ర్యంవస్తువిభాగం కృతవన్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తతో భ్రాతౄన్ప్రతి నాభాగ ఆహ- హే భ్రాతరః-మహ్యం-కిం-మభాజ్యవ్యభజత-మదర్థం కంభాగం యూయం ప్రకల్పితవన్త ఇతి-తతస్తం భ్రాతర ఆహుః ॥ విభజామపితరం తవేతి ॥ తదా విస్మృతమస్మాభిః ఇదానీం నవయం విభాగే ప్రభవః యదితవాపేక్షా తర్హి తవపితరం “ జీవన్పుత్రేభ్యోదాయం విభజేత్ „ దిత్యుక్తవిధం విభాజకం, భజామప్రాప్నుయామ - తత్సన్నిధిం గచ్ఛామేత్యర్థః - యదిపితా భాగం ప్రయచ్ఛతేతివక్ష్యతి తర్హి దాస్యామ ఇతిభావః. వ్రజా

గవాన్ఖ్యాత భావనః। అవతీర్ణో నిజాంశేన పుణ్యశ్రవణకీర్తనః ॥ ౩౪ ॥ ఇత్యాదిష్టోఽభివన్ద్యాజం నృపస్స్వపురమాగతః । త్యక్తాం పుణ్యజనత్రాసాద్భ్రాతృభిర్దిక్ష్వవస్థితైః ॥ ౩౫ ॥ సుతాం దత్వానవద్యాఙ్గీం బలాయ బలిశాలినే । బదర్యాఖ్యం యయౌ రాజా తప్తుం నారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౩౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నాభాగో నభగాపత్యం యం తతం భ్రాతరః కవిమ్। యవిష్ఠం వ్యభజన్దాయం బ్రహ్మచారిణమాగతమ్ ॥ ౧ ॥ భ్రాతరోఽభాఙ్క్త కిం మహ్యం ❀ భజామ పితరం తవ । నాభాగస్తు పితా పుత్రం ప్రాహతం బ్రహ్మచారిణమ్ ॥ ౨ ॥ † మమత్వార్యాస్తతాభాఙ్క్షుర్మా పుత్రక తదాదృథాః ॥ ౩ ॥ ఇమేహ్యఙ్గిరసస్సత్రమాసతేఽద్యసుమే

మ ఇతి పాఠాన్తరమప్యస్తి, తథా - భజామేత్యపిపాఠాన్తరం, అస్మిన్పాఠే భజామ భాజయ - పితరమేవభాగత్వేనగృహాణేత్యర్థః - హ్రస్వదీర్ఘయోర్వ్యత్యయ ఆర్షః- నివృత్తప్రేషణాద్భజేర్ణిచి లోణ్మధ్యమైకవచనమ్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తతో నాభాగః పితుస్సకాశమేత్యతమువాచ ॥ మమత్వార్యాస్తతాభాఙ్క్షురితి ॥ హే తత తాత పితః-మమ, ఆర్యాః జ్యేష్ఠభ్రాతరః - అభాఙ్క్షుః విభక్తవన్తః - మాం వినేతి శేషః-మమత్వామేవభాగం చక్రురితివాఽర్థః - కిం మ ఆర్యాస్తదాభాఙ్క్షురితి పాఠాన్తరం-తదా- ఆర్యాః జ్యేష్ఠభ్రాతరః-కిం, మే, భాగం-విభక్తవన్త ఇత్యర్థః - కిం మమార్యాస్తతాభాఙ్క్షురితి పాఠేఽప్యయమేవార్థః - తతస్తం పితానభగ ఆహ ॥ మాపుత్రక తదాఽదృథా ఇతి ॥ హే పుత్రక-తస్మిన్ దాయే-ఆదరం మా కృథా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ కథం తర్హి మమ జీవికేతి పుత్రేణ పృష్టః పితోవాచ ॥ ఇమే ఇతి । భజామ పితరం తవేతి పారపక్షే మాపుత్రకేత్యాదేరయమర్థః- హే పుత్రక-తత్తైరుక్తం - మాఽదృథాః ప్రతారణమాత్రం తైః కృతం తస్మిన్నాదరం మాకార్షీః - నహ్యహం దాయ ఇవ భోగసాధనమిత్యర్థః - తథాఽపి తైర్భాగత్వేన కల్పితోఽహం తవజీవనోపాయముపదేక్ష్యామీత్యాహ । ఇమ ఇతి । ఇమే సన్నికృష్టాః - అఙ్గిరస-స్సుమేధసస్సుబుద్ధయో - ఽధునా-సత్రమాసతే ద్వాదశాహాఖ్యం సత్రమనుతిష్ఠన్తి - తత్ర ద్వాదశాహే సత్రే - షష్ఠం షష్ఠ, మహః కర్మ ప్రాప్య - తేఽఙ్గిరసో-ముహ్యన్తి ప్రయోగస్య దురవబోధత్వాత్సూక్తవిశేషాజ్ఞానాచ్చ ముహ్యన్తీత్యర్థః - షష్ఠం షష్ఠముపేత్యాహ ఇతి ద్విర్వచనేన షడహస్య పునః పునః ప్రయోగోఽపి వైధ ఇతి ప్రతీయతే, అతఏవహి పూర్వతన్త్రే “ అభ్యాసే చ తదభ్యాసః కర్మణః పునః ప్రయోగాత్ । ఆవృత్తిస్తు వ్యవాయే కాలభేదాత్స్యా „ దిత్యధికరణద్వయే షడహస్య పునః పునః ప్రయోగమాస్థాయ మధ్యశనస్యావృత్తిః కర్తవ్యా న వేత్యాశఙ్క్య - కర్మాన్తరావ్యవహిత షడహావృత్తౌ న కర్తవ్యా, గవామయనాదావభిప్లవాదిభిర్వ్యవహితావృత్తౌ తు కర్తవ్యేత్యుక్తం, తత్ర కర్మణి వైశ్వదేవే కర్మణి విశ్వదేవదేవతాప్రకాశకే “ ఇదమిత్థా రౌద్ర „ మి

౨ శ్లో॥ ❀ పా॥ వ్రజామః పితరం ❀ భజామ పితరం. ౩ శ్లో॥ † పా॥ కిం మమార్యాస్తదాఽభాఙ్క్షుః † కిం మమార్యాస్తతాభాఙ్క్షుః,

తిచ॥ మేయజ్ఞేనదక్షిణయే ,, తిచశ్చాసూక్తేతైరఙ్గిరోభిరపరిజ్ఞాతేవ క్రతౌ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తేసూక్తత్వం- మహాత్మనోఽపి-తాన్ప్రతి-శంసయస్తువీహి-తతఃకర్మణిసమాప్తేసతి - స్వర్యన్తఃస్వర్గంగచ్ఛన్తో,ఽఙ్గిరసః - స్వసత్రపరిశేషితమవశిష్ట -మాత్మనో ధనంతేతుభ్యం-దాస్యన్త్యతో-ఽద్య-తా,న్గచ్ఛేతి-తత,స్సనాభాగో-యథాపిత్రోక్తం-తథైవ-కృతవాన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత-స్తేఽఙ్గిరస-స్సత్రపరిశేషితం,ధనం,తస్మైనాభాగాయ-దత్వా-స్వర్గం-యయుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత-స్తద్ధనం,స్వీకరిష్యన్తం-తం నాభాగం-కశ్చిత్పురుష - ఉత్తరతోదిశ-ఆగత్య - ఉవాచ-పురుషోఽత్రరుద్రః -ఉత్తరగ్రన్థానుగుణ్యాత్-తంవిశినష్టి-కృష్ణదర్శనః , దృశ్యతఇతిదర్శనంశరీరం-కృష్ణందర్శనంయస్యసకృష్ణదర్శనః - ఉక్తిమేవాహ--మమేదంవాస్తుకంవస్త్వితి-వాస్తుకంయజ్ఞభూమిగతం-యజ్ఞావశేషితం-వసుధనంమమ-మదీయమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇత్యేవంరుద్రేణోక్తేసతి-తర్హ్యస్మతదైవ,మానవోనాభాగః - ఋషిభిరఙ్గిరోభి,ర్మహ్యమేవేదంధనందత్త - మిత్యువాచ,తతఃపునారుద్ర ఉవాచ,స్యాన్నౌతేపితరిప్రశ్న ఇతి - నౌఆవయోః తస్మిన్వివాదే,తేతవ, పితరి - ప్రశ్న - స్స్యాత్ -తవపిత్రైవతర్హ్యస్మిన్వివాదపదేప్రష్టవ్యఇత్యర్థః - తతో-నాభాగః-పితర , మేత్య-తథా-పృష్టవాన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తతఃపృష్టఃపితాతమాహ॥ యజ్ఞేతి ॥యజ్ఞభూమిగత-ముచ్ఛిష్టంయజ్ఞావశేషితం-సర్వం-వసు - ఋషయః-క్వచిద్దక్షాధ్వరే-రుద్రాయ-భాగం,చక్రు-రత-స్సఏవ-దేవోరుద్ర-స్సర్వం - వాస్తుకం-వస్వ-ర్హతి-తదీయమేవ తత్సర్వమిత్యర్థః॥ ఉచ్ఛేషణభాగోవైరుద్ర ,,ఇతిశ్రుతేరితిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో,నాభాగః,పితు,ర్వచ-ఆకర్ణ్య-వాస్తుకవసుగ్రహణార్థముపాయాన్తరమపశ్యన్-రుద్రం - ప్రణమ్య - ఇదమాహ-కిం-హే-ఈశ-యద్యపి-మే-పితా,వాస్తుకం - వసు తవై

ధసః । షష్ఠంషష్ఠముపేత్యాహఃకవేముహ్యన్తికర్మణి । ౪ ॥ తాంస్త్వంశంసయసూక్తేద్వేవైశ్వదేవేమహాత్మనః । తేస్వర్యన్తోధనంసత్రపరిశేషితమాత్మనః । దాస్యన్త్యతోఽద్యతాన్గచ్ఛతథాసకృతవాన్యథా । ౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥తస్మైదత్వాయయుస్స్వర్గంతేసత్రపరిశేషితమ్॥ ౬ ।తంకశ్చిత్స్వీకరిష్యన్తంపురుషఃకృష్ణదర్శనః। ఉవాచోత్తరతోఽభ్యేత్యమమేదంవాస్తుకంవసు ॥ ౭ ॥మమేదమృషిభిర్దత్తమితితర్హిస్మ మానవః । స్యాన్నౌతేపితరిప్రశ్నఃపృష్టవాన్పితరంతథా॥ ౮ ॥యజ్ఞవాస్తుగతంసర్వముచ్ఛిష్టమృషయఃక్వచిత్ । చక్రుర్విభాగంరుద్రాయసదేవస్సర్వమర్హతి ॥ ౯ ॥ నాభాగస్తంప్రణమ్యాహతవేశకిలవాస్తుకమ్।ఇత్యాహమేపితాబ్రహ్మన్ శిరసాత్వాంప్రసాదయే ॥ ౧౦ । శ్రీరుద్రఉవాచ । యత్తేపితాఽవదద్ధర్మంత్వంచసత్యంప్రభాషసే।దదామితేమన్త్రదృశోజ్ఞానంబ్రహ్మసనాతనమ్ ॥ ౧౧ । తస్మాదసత్యంనబ్రూయాత్పరస్యాంచాపదిక్వచిత్ । సత్యేనపరినస్తుష్టోభవామీష్టస్సమేభవేత్ । ౧౨ । గృహాణద్రవిణందత్తం యత్సత్రపరిశేషితమ్।ఇత్యుక్త్వాన్తర్దధేరుద్రోభగవాన్సత్యవత్సలః । ౧౩ ॥ యఏతత్సంస్మరేత్ప్రాతస్సాయంచసుసమాహితః । కవిర్భవతిమన్త్రజ్ఞోగతించైవతథాత్మనః । ౧౪ । నాభాగాదమ్బరీషోఽభూన్మహాభాగవతఃకృతీ । నాస్పృశద్బ్రహ్మశాపోఽపియమప్రతిహతఃక్వచిత్ ॥ ౧౫ । విష్ణురాతఉవాచ।భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామిరాజర్షేస్తస్యధీమతః।నప్రాభూద్యత్రనిర్ము

వత్వత్సంబన్ధ్యేవే-త్యాహ - తథాప, హేబ్రహ్మన్ , శిరసా - త్వాం - ప్రసాదయేప్రణతేనశిరసాత్వాంవాస్తుకవసుప్రదానాయప్రసన్నంకుర్యా,మితి-వదన్-ప్రణతోబభూవ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతోరుద్రఆహ॥యదితి॥యత్ యస్మా,త్తేతవ-పితా-ధర్మమేవాహ-తథా,త్వమపి-సత్యమేవ - ప్రభాషసే-తత్తస్మా - న్మన్త్రదృశేవైశ్వదేవమన్త్రద్రష్ట్రే-తేతుభ్యం-సనాతనంబ్రహ్మ బ్రహ్మవిషయకంజ్ఞానం-దదామి ❁ ॥౧౧॥౧౨॥ ❁ తథా-య-ద్యజ్ఞపరిశేషితం,ద్రవిణం-మయాదత్తం- గృహాణ-ద్వాదశాహస్యసత్రత్వాద్యాగత్వాచ్చయజ్ఞవాస్తుగతంయత్సత్రపరిశేషితమితియజ్ఞసత్రపదయోఃప్రయోగః-ఇతీత్థ - ముక్త్వా,భగవాన్-సత్యవత్సలఃసత్యభాషణనిమిత్తవాత్సల్యయుక్తో-రుద్ర-స్తత్రైవా-న్తర్దధే ❁ ॥౧౩॥ ❁ ఏతదాఖ్యానసంస్మరణఫలమాహ।యః పుమా-నేత-దాఖ్యానంప్రాత,స్సాయంచ-సమాహితచిత్త- స్సంస్మరేత్-స-కవిశ్శాస్త్రజన్యజ్ఞానీ-భవతి - మన్త్రజ్ఞశ్చ- భవతి,తథా - ఆత్మనస్స్వస్య - పరస్యచ-గతిం- యాథాత్మ్యం చ-వేదేతిశేషః ❁ ॥౧౪॥ ❁ ఏవంనాభాగవృత్తాన్తమభిధాయాథ - తత్పుత్రంచాహ ॥ నాభాగాదిత్యాదినా ॥ యావత్ప్రశ్చ మాధ్యాయసమాప్తి ॥ నాభాగా-దమ్బరీష - స్సంబభూవ - సచ - మహాభాగవతః , కృతీసాపరాధేష్వప్యుపకారకరణశీలః - విశేషేణ తచ్చరిత్ర ప్రశ్నావసర ప్రదానాయసఙ్గ్రహేణతద్వృత్తంవదన్తంవిశినష్టి ॥ నాస్పృశదిత్యర్ధేనక్వచిదపి , నప్రతిహతః ప్రతిహతశూన్యో - విప్రశాపో ఽ పి - యమమ్బరీషం నాస్పృశత్ యద్యపి దుర్వాససా తస్మై శాపం దదౌ , నాప్య కృత్యజటో త్పాదితకృత్యాయా శ్శాపరూపత్వం - తథాపి - శాపవత్కృత్యాయా స్తన్నిగ్రహార్థత్వాత్కృత్యాయాంశాపశబ్దఔపచారికోద్రష్టవ్యః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏతముక్తైలబ్ధ ప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతిరాజా ॥ భగవన్నితి ॥ హేభగవన్ - రాజర్షే - ర్ధీ మతః - తస్యామ్బరీషస్య , శ్రో

తు - మిచ్ఛామి - చరిత్రమితి శేషః - యత్రామ్బరీషే - వినిర్ముక్తః ప్రయుక్తో - దురత్యయోఽపి - బ్రహ్మదణ్డః - కృత్యారూపో - నపార్శ్వభూన్న సమర్థోబభూవ - తంబాధితుమితి శేషః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఏవమాపృష్టో బ్రహ్మదణ్డస్యా ప్రభుత్వమాచిఖ్యాసుస్తావత్తస్యమహాభాగవతః కృతీత్యుక్తం మహాభాగవతత్వం ప్రపఞ్చయతి॥అమ్బరీషఇత్యాదినాఆరిరాధయిషు-రిత్యతః పార్శ్వక్తనేనగ్రన్థేన-అమ్బరీషో-మహాభాగః-దీమాన్-అతఏవ - సప్తద్వీపయుక్తాం-మహీం - అవ్యయాంనిరుపద్రవాం-శ్రియంసంపదం-అతులమసమానమనితరసాధారణం - విభవం-భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమైశ్వర్యం వె- త్యేత-త్సర్వం❋ ఇతరేషాం - దుఃఖేనాపిలబ్ధుమశక్యం-లబ్ధ్వాఽపివిభవనిర్వాణంవిభవస్యనిర్వాణమవసానంనాశం-విద్వాన్,తత్సర్వం-స్వప్నసమ్మితంస్వాప్నవస్తుతుల్యం మెనె- హేయమమన్యతేత్యర్థః- తత్ర హేతుః - యత్ యస్మాద్విభవసఙ్గా-త్పుమాం-స్తమోనరకం- విశతి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❋ నకేవలంవిరక్తోబభూవా-పితు-భగవతివాసుదేవే, తద్భక్తేషుసాధులక్షణలక్షితేషుచ-పరంభావంభక్త్యాత్మకమభిప్రాయం-గతః ప్రాప్తః ॥ భావంవిశినష్టి ॥ యేనభావేనే - దం-విశ్వం-లోష్టవత్కృతంలోష్టవదనుపాదేయ-మమన్యతేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ వాసుదేవేపరంభావంగతఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సవా-ఇతి ॥ తావన్మనుష్యదేహస్యసర్వవిధభగవత్సపర్యాయుక్తతామావేద్యతథైవకృతవానిత్యాహ ॥ సవాఇతిత్రిభిః ॥ సవై అంబరీషః-వైశబ్దః ప్రసిద్ధిద్యోతకః-మనః కృష్ణస్యభగవతః-పదారవిన్దయో-శ్చకార - తచ్చిన్తనప్రవణమకరోదిత్యర్థః - వైకుణ్ఠస్య - గుణానా-మనువర్ణనే-వచాంస్యకరోత్ -గుణవర్ణనప్రవణాన్యవాకరోదిత్యర్థః- ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం-భగవన్మన్దిరమార్జనాదిషువ్యాపారే

క్తో బ్రహ్మదణ్డోదురత్యయః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ।అమ్బరీషోమహాభాగస్సప్తద్వీపవతీం మహీమ్।అవ్యయాం చ శ్రియంలబ్ధ్వావిభవంచాతులంభువి ॥ ౧౭ ॥ మేనేఽతిదుర్లభంపుంసాంసర్వంతత్స్వప్నసంమితమ్।విద్వాన్విభవనిర్వాణంతమోవిశతియత్పుమాన్ ॥ ౧౮ ॥ వాసుదేవేభగవతితద్భక్తేషుచసాధుషు । ప్రాప్తోభావంపరం విశ్వం యేనేదంలోష్టవత్కృతమ్॥ ౧౯ ॥ సవైమనః కృష్ణపదారవిన్దయోర్వచాంసివైకుణ్ఠగుణానువర్ణనే॥కరౌహరేర్మన్దిరమార్జనాదిషుశ్రుతించకారాచ్యుతసత్కథోదయే ॥ ౨౦ ॥ ముకున్దలిఙ్గాలయదర్శనేదృశౌతద్భృత్యగాత్రస్పర్శేఽఙ్గసఙ్గమమ్।ఘ్రాణంచతత్పాదసరోజసౌరభేశ్రీమత్తులస్యారసనాంతదర్పితే॥ ౨౧ ॥ పాదౌహరేః క్షేత్రపదానుసర్పణేశిరోహృషీకేశపదాభివన్దనే । కామంచదాస్యేనతుకామకామ్యయా ❋ యథోత్తమశ్లోకజనాశ్రయారతిః॥ ౨౨ ॥ ఏవంసదాకర్మకలాపమాత్మనః పరేఽధియజ్ఞేభగవత్యధోక్షజే।సర్వాత్మభావంవిదధన్మహీమిమాంతన్నిష్ఠవిప్రాభిహితశ్శశాసహ ॥ ౨౩ ॥ ఈజేఽశ్వమేధైరధియజ్ఞమీశ్వరంమహావిభూత్యోప

షు-హస్తా-వకరోత్-ఆదిశబ్దాదారాధనాదీనాంసఙ్గ్రహః - అద్భుతానాం - సత్కథానాంపుణ్యావహానాంభగవత్కథానా-ముదయేశ్రవణే- శ్రుతింశ్రోత్రేన్ద్రియం-చకార ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ముకున్దస్యలిఙ్గానివిగ్రహాః - ఆలయాఃస్థానానిచ- తేషాం-దర్శనే-దృశౌ-నేత్రే-చకార-తస్యముకున్దస్య-యే-భృత్యా-స్తేషాం-గాత్రాణాం-స్పర్శనేనిమిత్తే- అఙ్గసఙ్గమంస్వాఙ్గస్యయత్కించిద్వస్తుసంస్పర్శం-ముకున్దభక్తగాత్రంచేత్సస్పర్శ-నేతరదిత్యర్థః - శ్రీమత్యా-స్తులస్యాఃముకున్దపాదసరోజేన-యత్సౌరభం-తత్పాదసరోజసంబన్ధేనయత్సౌరభం - తస్మిన్ - ఘ్రాణేన్ద్రియం-చకార-తదర్పితేముకున్దాయనివేదితేఽన్నాదౌ-రసనామ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ హరేః-క్షేత్రాణివెఙ్కటాద్ర్యాదీని- తేషాం-పన్థానోమార్గాః-క్షేత్రపథాః “ ఋక్పూరబ్ధూః ,, రితిసమాసాన్తోఽప్రత్యయః- తేష్వ-నుసర్పణేగమనే-పాదౌ-హృషీకేశస్య,పదయో-రభివన్దనే-శిరోమూర్ధానం-కామంతదర్పితస్రక్చన్దనాదిసేవాం-దాస్యేనిమిత్తే- చకార-తత్ప్రసాదస్వీకారస్తద్దాస్యార్థమేవ - నతుకామకామ్యయా విషయేచ్ఛయాకృతఇత్యర్థః-సర్వమేతత్కథంచకార-ఉత్తమశ్లోకజనాభగవద్భక్తా-స్తదాశ్రయారతిస్తత్పర్యన్తారతిర్భక్తి-ర్యథా-భవే-త్తథాచకారేత్యర్థః-తథేతిపాఠే - ఉత్తమశ్లోకజనవిషయారతిశ్చతస్యాభవదిత్యర్థః - అనేనతద్భక్తేషుచపరంభావంగతఇత్యేతత్ప్రపఞ్చితం-అతోనపౌనరుక్త్యమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఏవంసర్వాత్మభావం - సర్వాత్మనాకరణత్రయేణ-భావోభావనా-యస్మిన్తం-కర్మకలాప-మధియజ్ఞేయజ్ఞనిర్వాహకేభగవతి -విదధత్సమర్పయన్ - కర్మసమూహస్యభగవదారాధనరూపతామనుసన్దధదిత్యర్థః॥యద్వా-ఏవంవిధంకర్మకలాపం-భగవతి - సర్వాత్మభావంసర్వస్యాన్తరాత్మత్వానుసన్ధానంచ-విదధత్కుర్వన్-భగవన్నిష్ఠైర్విప్రైర్వసిష్ఠాదిభి-రభిహితఃఏవంకుర్వేవంమాకార్షీరిత్యేవముక్త - ఇమాంమహీంసప్తద్వీపవతీం- శశాసపాలయామాస ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఏవంమహావిభూత్యా - ఉపచితానిబహూనికృతాన్యఙ్గానిదక్షిణాశ్చయేషుతై-రశ్వమేధై-ర్వసిష్ఠాదిభిః

౨౨ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ తథోత్తమ.

హేతుభూతైః తత్తైర్వ్యస్తృతై - రారాధయామాస-ధన్వాక్ ధన్వని - నిరుదకే దేశే విభక్తిలోపఆర్షః నిరుదకాత్తస్మాద్దేశా-ద భిస్రోతం ప్రవాహాభిముఖం యథా భవతి తథా-యష్టం-సరస్వతీంనదీ - మగాదిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ తేనానుష్ఠితానశ్వమేధా న్విశినష్టి । యస్యేతి ॥ యస్యామ్బరీషస్య క్రతుష్వశ్వమేధేషు - సభ్యాఋత్విజశ్చ-జనాః గీర్వాణైః దేవైస్సహ - భూషణాదిభిః- తుల్యరూపిణోవ్యదృశ్యన్త - తథా- అనిమిషాఇన్ద్రాదయోదేవా-స్సువాససశ్శోభనవస్త్రాభరణాదియుక్తా వ్యదృశ్యన్త ఆల క్ష్యన్త - యచ్ఛబ్దానాంసఇత్థమితిచతుర్థేనాన్వయః ॥ ౨౫ ॥ నకేవలం తదీయజనానాంవస్త్రభూషణాదిభిరమరతౌల్య మేవ-అపితుస్వర్గిభ్యోప్యతిశయితసుఖత్వం చేత్యాహ ॥ స్వర్గ ఇతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య భగవత-శ్చేష్టిత-మనుగాయద్భిః-శృణ్వద్భిశ్చ- యస్యామ్బరీషస్యసంబన్ధిభిర్మనుజై-రమరాణాం - ప్రియః-స్వర్గోఽపి-నప్రార్థితః-స్వర్గాదప్యతిశయితముత్తమశ్లోకచేష్టితశ్ర వణగానజసుఖరసమనుభవద్భిః స్వర్గోప్యుపేక్షిత ఇతిభావః - తదీయైరేవజనైః స్వర్గ ఉపేక్షితస్తైనోపేక్షితఇతికిమువక్త వ్యమితిచభావః ॥ ౨౬ ॥ ఆస్తాంతావత్స్వర్గప్రార్థనాశఙ్కా-ఽపిసిద్ధానాం యోగీశ్వరాణామపి-దుర్లభాః - కామాః- కామ్యన్త ఇతికామాః అణిమాదయః - స్వారాజ్యపరిభావితాః - స్వారాజ్యేన అకర్మవశ్యత్వావహబ్రహ్మాత్మకస్వా త్మానుభవేన - పరిభావితాః ప్రాపితాః - ముకున్దం హృదిపశ్యతః ఉపాసీనాన్ - యాన్ యదీయాన్ జనాన్ నవర్ధయన్తినన హర్షయన్తి అణిమాదయోఽపినహర్షయన్తి-కిముతనస్వర్గోహర్షయతీతిభావః - యమితిపాఠే - యమమ్బరీషం - పశ్యతామితి పాఠే-తత్సిద్ధానాంవిశేషణమ్ ॥ ౨౭ ॥ యస్యసంబన్ధినో-జనాఏవం విధా-స్సపార్థివోఽమ్బరీష - స్తపోయుక్తేన-త పశ్శబ్దోఽత్రాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగపరః "తపఆలోచన" ఇతిజ్ఞానార్థాత్తపధాతోర్నిష్పన్నత్వాత్, తద్యుక్తేన-స్వ

చిత్తాఙ్గదక్షిణైః । తత్తైర్వసిష్ఠాసితగౌతమాదిభిర్ధన్వన్యభిస్రోతమసౌసరస్వతీమ్ ॥ ౨౪ ॥ యస్యక్రతుషుగీర్వా ణైస్సదస్యాఋత్విజోజనాః । తుల్యరూపాశ్చానిమిషావ్యదృశ్యన్తసువాససః ॥ ౨౫ ॥ స్వర్గోనప్రార్థితోయస్య మనుజైరమరప్రియః । శృణ్వద్భిరనుగాయద్భిరుత్తమశ్లోకచేష్టితమ్ ॥ ౨౬ ॥ నవర్ధయన్తి యాన్కామాస్స్వా రాజ్యపరిభావితాః । దుర్లభా అపిసిద్ధానాంముకున్దంహృది పశ్యతః ॥ ౨౭ ॥ సఇత్థంభక్తియోగేనతపోయు క్తేనపార్థివః । స్వధర్మేణహరింప్రీణన్సర్వాన్సఙ్గాన్ శనైర్జహౌ ॥ ౨౮ ॥ గృహేషుదారేషుసుతేషుబన్ధుషుద్విపో త్తమస్యన్దనవాజిపత్తిషు । అక్షయ్యరత్నాభరణాయుధాదిష్వనన్తకోశేష్వకరోదసన్మతిమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్మా అదాద్ధరిశ్చక్రంప్రత్యనీకభయావహమ్ । ఏకాన్తభక్తియోగేన ప్రీతో భృత్యాభిరక్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఆరిరాధయిషు ర్విష్ణుంమహిష్యాతుల్యశీలయా । యుక్తస్సంవత్సరం వీరో దధార ద్వాదశీవ్రతమ్ ॥ ౩౧ ॥ వ్రతాన్తే కార్తికేమా

ధర్మేణస్వవర్ణాశ్రమోచితాసఙ్గకర్మానుష్ఠానేన - భక్తియోగేనజ్ఞానకర్మానుగృహీతభగవద్భక్తియోగేనేత్యర్థః, హరింస్వా శ్రితానాంసంసృతిబన్ధహరంభగవన్తం-ప్రీణయన్ - శనైస్సర్వా-న్సఙ్గాన్-హృద్గతాన్, దేహతదనుబన్ధివిషయా - నైహికా నాముష్మికాంశ్చ-జహౌతత్యాజ ॥ ౨౮ ॥ సఙ్గాన్జహావిత్యేతదేవప్రపఞ్చయతి । గృహేష్వితి ॥ గృహా-దిషుగజోత్తమర థాశ్వాదివస్తుషు - అక్షయ్యేషురత్నాదిషు - అనవధికేషు-కోశేషు-ధనభణ్డారేషు - అసన్మతిపురుషార్థత్వబుద్ధి, మనిత్యత్వబు ద్ధింహేయత్వబుద్ధింవా-అకరోత్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవంభూతోఽసౌకథంప్రతిపక్షాన్ జితవాన్ తత్రాహ ॥ తస్మా ఇతి ॥ ఏకాన్త భక్తియోగేనాన్యప్రయోజనభక్తియోగేన-ప్రీతో - హరి-స్తస్మైఅమ్బరీషాయ-భృత్యానభిరక్షతీతితథా-నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః. ప్రత్యనీకాస్సమాశ్రితానాంవిపక్షాస్తేషాం-భయమావహతీతితథా - తచ్చక్రంసుదర్శన-మదాత్ ॥ ౩౦ ॥ కోవై వంవిధస్యాస్యప్రతిపక్షోఽభూవ - యస్యభయావహంహరిశ్చక్రమదా - దిత్యపేక్షాయాంతదుపపాదయితుంతావత్తత్ప్ర స్తావమాహ ॥ ఆరిరాధ ఇషురిత్యాదినా ॥ ప్రాదిష్టమిత్యఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన ॥ భగవన్త, మారాధయితుమిచ్ఛు - ర్వీరోఽ మ్బరీష-స్తుల్యశీలయాస్వతుల్యస్వభావసద్వృత్తిమత్యా-భార్యయాసహ - యుక్తస్సంవత్సరపర్యన్తం-ద్వాదశీవ్రతం - దధా రచకార ॥ ౩౧ ॥ వ్రతాన్తేసంవత్సరమనుష్ఠితవ్రతాన్తే-కార్తికేమాసి-అనేనవ్రతోపక్రమోఽపికార్తికశుద్ధద్వాదశ్యా మితిఫలితం - త్రిరాత్రంనవమీదశమ్యేకాదశీషు - సమ్యగుపోషితః - దశమ్యామేకభక్తంద్వాదశ్యామేకభక్తమేకాదశ్యాముప వాసఇత్యుపవాసత్రయమితికశ్చిత్సంప్రదాయః-కదాచి-ద్ద్వాదశ్యామిత్యర్థః - కాళిన్ద్యాంయమునాయాం-స్నాత్వా-మధువ నాఖ్యేవనే-సర్వేషాముపకరణానామారాధనోపకరణానాంగన్ధపుష్పధూపదీపాదీనాం - సంపత్సమృద్ధి,ర్యస్య- తేన-మహా భిషేకవిధినాసహస్రకలశస్నాపనవిధినా - హరి - మభిషిచ్యా-ర్చయేత్-అడభావఆర్షః ॥ అర్చయదిత్యేవప్రపఞ్చయతి ॥ పరై

౨౭ ॥ శ్లో ॥ పా । యంకామాః   పశ్యతామ్.

శ్రేష్ఠైః ,ఆకల్పై రాభరణైః,గన్ధైః,మాల్యైః కుసుమైః -రర్హణై రర్ఘ్యోదకైః -రాదిశబ్దాత్పాద్యాదిభిర్ధూపదీపనైవేద్యాది భిశ్చ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కేశవం - తద్గతాన్తరభావేన కేశవవిషయాన్తః కరణవ్యాపారేణ - పూజయామాస తథా మహాభాగాన్విదుషః , అత ఏవ , సిద్ధార్థాన్ , సిద్ధః ప్రాప్తః పురుషార్థ ఆనన్దో యేషాం తాన్ , నిత్యసంతుష్టాన్స్వాజానసేత్యానితియావత్ , తాదృశానపి బ్రాహ్మణాంశ్చ పూజయామాస భాగవతానభ్యార్చ్యయదిత్యర్థః ❁ ॥౩౪॥ ❁ తతష్షడ్గవాంన్యర్బుదానిషష్టికోటింసాధుయథాతథా-విప్రేభ్యః-ప్రాహిణోత్ప్రదదౌ॥కథంభూతానాంగవాం-రుక్మవిషాణీనాం-సువర్ణకవచితవిషాణయుక్తానాం-రాజితాలఙ్కృతపాదానాం-శోభనానివాసాం-సియాసాం-పయః-క్షీరంచ-శీలంసుస్వభావశ్చ వయః అపూర్వప్రసవత్వంచ రూపంలాఙ్గూలఖురవిషాణాదిసౌష్ఠవంచ-వత్సాశ్చ-ఉపస్కారాః దోహనపాత్రాదీనిచ-తేషాం-సంపత్సమృద్ధి,ర్యాసాంతాసాం॥ తత-స్స్వాదుమృష్టం,గుణవత్తరంషడ్రసోపేతమన్నం-అగ్రే-బ్రాహ్మణా-న్భోజయిత్వా- లబ్ధాః కామాః దక్షిణాదయో యై-స్తైః-ద్విజై,రనుజ్ఞాతః - పారణాయో-పచక్రమే-తర్హి-తదైవ భగవాన్-దుర్వాసా-స్తస్యామ్బరీషస్య-అతిథి-స్సాక్షాదభూత్ప్రత్యక్షో బభూవ ❁॥౩౫॥౩౬॥ ౩౭॥ ❁ త,మాగతమతిథిం-సమ్యక్ప్రత్యుత్థానాదిభి-రభ్యర్చ్య-తస్య-పాదయో - ర్మూల-ముపాగతః ప్రణతో-ఽభ్యవహారాయభోజనాయ-యయాచే భవతాత్రభోక్తవ్యమితిప్రార్థయామాసేత్యర్థః ❁ ॥౩౮॥ ❁ తత-స్సదుర్వాసా-స్తస్యామ్బరీషస్య-యాచ్ఞాంప్రతినన్ద్య-వశ్యకంనైయమికంమాధ్యాహ్నికం-కర్తుం - గతః-శుచౌశుద్ధేకాళిన్ద్యాయమునాయా - జలే బృహద్బ్రహ్మధ్యాయన్ - మమజ్జస్నాతిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తదా - ధర్మజ్ఞోఽమ్బరీషో - ద్వాదశ్యాం - ముహూర్తార్ధేనఘటి

సత్రిరాత్రంసముపోషితః । స్నాతఃకదాచిత్కాళిన్ద్యాంహరింమధువనేఽర్చయత్ ॥ ౩౨ ॥ మహాభిషేకవిధినాసర్వోపకరణసంపదా । అభిషిచ్యామ్బరాకల్పైర్గన్ధమాల్యార్హణాదిభిః ॥ ౩౩ ॥ తద్గతాన్తరభావేనపూజయామాసకేశవమ్ । బ్రాహ్మణాంశ్చమహాభాగాన్సిద్ధార్థానపిభక్తితః ॥ ౩౪ ॥ గవాంరుక్మవిషాణానాంరూప్యాఙ్ఘ్రీణాంసువాససామ్।పయశ్శీలవయోరూపవత్సోపస్కారసంపదామ్ ॥ ౩౫ ॥ ప్రాహిణోత్సాధువిప్రేభ్యోగృహేషున్యర్బుదానిషట్ । భోజయిత్వాద్విజానగ్రేస్వాద్వన్నం గుణవత్తరమ్ ॥ ౩౬ ॥ లబ్ధకామైరనుజ్ఞాతఃపారణాయోపచక్రమే । తర్హిదిష్ట్యాఽతిథిస్సాక్షాద్దుర్వాసాభగవానభూత్ ॥ ౩౭ ॥ తమానర్చాతిథింసమ్యక్ప్రత్యుత్థానాసనార్హణైః । యయాచేఽభ్యవహారాయపాదమూలముపాగతః ॥ ౩౮ ॥ ప్రతినన్ద్యసతద్యాచ్ఞాంకర్తుమావశ్యకంగతః । నిమమజ్జబృహద్ధ్యాయన్కాళిన్దీసలిలేశుచౌ ॥ ౩౯ ॥ ముహూర్తార్ధావశిష్టాయాంద్వాదశ్యాంపారణాంప్రతి । చిన్తయామాసధర్మజ్ఞోద్విజైస్తద్ధర్మసఙ్కటమ్॥ ౪౦ ॥బ్రాహ్మణాతిక్రమేదోషోద్వాదశ్యామప్యపారణే।యత్కృత్వాసాధుమేభూయాదధర్మోవానమాంస్పృశేత్ ॥౪౧ ॥ అమ్భసాకేవలేనాథకరిష్యేవ్రతపారణామ్ ।ఆహురబ్భక్షణంవిప్రాఅశితానశితంచయత్ ॥ ౪౨ ॥ఇత్యపఃప్రాశ్యరాజర్షిశ్చిన్తయన్మనసాఽచ్యుతమ్ । ప్రత్యాచష్టకురుశ్రేష్ఠద్విజాగమనమేవసః ॥ ౪౩ ॥ దుర్వాసాయమునాకూలాత్కృత్వాఽఽవశ్యకమాగతః।రాజ్ఞాఽభినన్దితస్తస్యబుబుధేచేష్టితంధియా ॥ ౪౪ ॥ మన్యునాప్రచలద్గా

కామాత్రేణా-వశిష్టాయాంసత్యాం - పారణాం ప్రతిసఙ్కటంపారణావిషయకంసఙ్కటం - ద్విజైస్సహ-చిన్తయామాస ❁॥౪౦॥ ❁ సఙ్కటమేవాహ॥బ్రాహ్మణాతిక్రమేతి॥బ్రాహ్మణస్యాతిథే,రతిక్రమే-దోషః అతిథింనిమన్త్ర్య తమనాదృత్యైవభోజనేమహాన్ప్రత్యవాయ,స్తథా,ద్వాదశ్యా-మపారణేచ-దోషః వ్రతవైగుణ్యా, దిత్యేవంవిధంసఙ్కటంప్రాప్తంతత్ర యత్కృత్వాసాధు-మే-భూయాత్- యత్కృత్వేత్యవ్యయసముదాయః- యథాచేత్యర్థః-యథాచమేసాధుభూయాదిత్యర్థః. యథాచాధర్మోమాంనస్పృశే,త్తథాబ్రూతేతి శేషః ❁ ॥౪౧॥ ❁ ఏవంద్విజైర్విచార్యనిశ్చినోతి॥అమ్భసేతి॥ కేవలేనా-మ్భసావ్రతస్యాఙ్గభూతం-పారణంకరిష్యే ఏవంచేత్పారణస్యకృతత్వాన్న వ్రతవైగుణ్యం , నాప్యతిథ్యతిక్రమణదోషః-అనశనాదిత్యాహ ॥ ఆహురితి॥ హేవిప్రాః,య-దపాంభక్షణం-త-దశితంనాశితంచా - హుః-శ్రుతయఇతి శేషః - తథాచశ్రుతయః॥అపోఽశ్నాతితన్నైవాప్రాశిత,,మిత్యాద్యాః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం-వినిశ్చిత్యేతి శేషః - స-రాజర్షిరమ్బరీషో,ఽచ్యుతం-మనసా, చిన్తయన్ - ధర్మస్యసుసూక్ష్మత్వాత్తదజ్ఞాననిమిత్తబాధకపరిహారాయాచ్యుతంచిన్తయన్నితిభావః-అపః-ప్రాశ్య, హేకురుశ్రేష్ఠ,ద్విజస్యదుర్వాససః-ఆగమనమేవ-ప్రత్యాచష్టప్రత్యైక్షత ❁ ॥ ౪౩॥ ❁ తతః,కృతమావశ్యకంమాధ్యాహ్నికంయేన సదుర్వాసాః యమునాయాః-కులాత్తీరా-దాగతః-రాజ్ఞా , అమ్బరీషేణా - భినన్దితోఽపి-బుద్ధిత్వా,ద్ధియాసూక్ష్మదృష్ట్యా, తస్యరాజ్ఞ-శ్చేష్టిత-మభిశనరూపం-బుబుధేవిజ్ఞాతవాన్ ❁ ॥ ౪౪॥ ❁ తతో,మన్యునా హేతునా-ప్రచల-ద్గాత్రంశరీరంయస్య-భ్రుకుటిభ్యాం,కుటిల,మాననంయస్య,సః-సుతరాంభృశం-బుభుక్షితశ్చ, తీవ్రక్రోధాతిశయద్యోతనార్థముక్తం,కృతాఞ్జలిం

ద్ధాఞ్జలి-మమ్బరీషం-ప్రత్యభాషత ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ అహోజనాః-అస్య,క్షత్రబన్ధోః-ధర్మవ్యతిక్రమం-పశ్యతకథంభూతస్య,క్రూర స్వభావస్య- శ్రియాసంపదా,గర్వితస్య,విష్ణోరభక్తస్యాపి-తస్యైవష్టంభక్తమాత్మానంమన్యమానస్య ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ కోఽసౌధర్మ వ్యతిక్రమఇత్యత్రాహ ॥ యఇతి॥ యోఽయంక్షత్రబన్ధుః,రాగతం - మా - మాతిథ్యేనఅతిథ్యార్థం-అధ్యాయనేనవసతీతివత్తృతీ యా-నిమన్త్ర్య,అతిథయే,మహ్యం,మదత్వై-వభుక్త్వా- నయమేవధర్మవ్యతిక్రమః - అత,స్తస్య,ధర్మవ్యతిక్రమస్య,ఫలం-స ద్యం-తవ - దర్శయేదర్శయామి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఏవం,బ్రువాణః-రోషేణ-విదీపితాం,ప్రజ్వలితాం-జటా-ముత్కృత్యఉచ్ఛిద్యఉ ద్ధాప్యేత్యర్థః-సదుర్వాసా-స్తయాజటయా-తస్మాఅమ్బరీషాయ- తంహన్తుమిత్యర్థః-కాలాగ్నితుల్యాం , కృత్యాం,నిర్మమే, మారికాంశక్తింనిర్మితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తతోఽసిఃఖడ్గోహస్తేయస్యాః-పదా-భువం-వేపయన్తీంకమ్పయమానాం, తా-మభిముఖమాగచ్ఛన్తీం,జ్వలతాందీప్తాం,సమ్యగుద్వీక్ష్య,నృపోఽమ్బరీషః-కించిదపి-నచచాల ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తదా,భృత్య రక్షాయాం,❁నిమిత్తేసప్తమీ-భృత్యస్యామ్బరీషస్య రక్షార్థమిత్యర్థః-మహాత్మనా " ప్రణతరక్షాయాంవిలమ్బమసహన్నివ, స దాపక్షాయుధీంబిభ్ర,,దిత్యుక్తవిధేనమహాత్మనా, పరమపురుషేణ , చక్రంసుదర్శనం ప్రదిష్టంఆజ్ఞాపితంసదా-గత్య, తాం, కృత్యాం,దదాహ,యథా,క్రుద్ధ-మహింసర్పం , పావకోదవాగ్నిస్తద్వత్ , యథాదవాగ్నిరుపర్యహేః,క్రోధోనిష్ఫలస్త థాకృత్యానిష్ఫలాబభూవేతిదృష్టాన్తాభిప్రేతార్థః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ తతోఽభిముఖం,ద్రవద్గచ్ఛద్ధరే,శ్చక్రంనిష్ఫలం,స్వప్రయా సంచ,సముద్వీక్ష్య,దుర్వాసాః,భీతః-ప్రాణపరీప్సయాప్రాణాన్ప్రాప్తుమిచ్ఛయా,జీవనేచ్ఛయఇత్యర్థః - దిక్షు,దుద్రువేపలా

తోభ్రుకుటీకుటిలాననః। బుభుక్షితశ్చసుతరాంకృతాఞ్జలిమభాషత॥ ౪౫ ॥ దుర్వాసాఉవాచ॥ అహోఅస్యనృశంసస్యశ్రియామత్తస్యపశ్యత। ధర్మవ్యతిక్రమంవిష్ణోరభక్తస్యేశమానినః॥ ౪౬ ॥ యోమామతిథిమాయాతమాతిథ్యేనమన్త్ర్యచ । అదత్వాభుక్తవాంస్తస్యసద్యస్తేదర్శయేఫలమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంబ్రువాణఉత్కృత్యజటాంరోషవిదీపితామ్। తయాసనిర్మమేతస్మైకృత్యాంకాలానలోపమామ్ ॥ ౪౮ ॥ తామాపతన్తీంజ్వల❁తీమసిహస్తాంపదాభువమ్ । వేపయన్తీంసముద్వీక్ష్యనచచాలపదాన్నృపః ॥ ౪౯ ॥ ప్రదిష్టంభృత్యరక్షాయాంపురుషేణమహాత్మనా । దదాహకృత్యాంతాంచక్రంక్రుద్ధాహిమివపావకః॥ ౫౦ ॥ తదభిద్రవదుద్వీక్ష్యస్వప్రయాసంచనిష్ఫలమ్ । దుర్వాసాదుద్రువే ❁ భీతోదిక్షుప్రాణపరీప్సయా ॥ ౫౧ ॥ తమన్వధావద్భగవద్రథాఙ్గందవాగ్నిరుద్ధూతశిఖోయథాఽహిమ్ । తదాఽనుషక్తం మునిరీక్షమాణోగుహాంవివిక్షుఃప్రససారమేరోః ॥ ౫౨ ॥ దిశోనభఃక్ష్మావివరాన్సముద్రాన్లోకాన్సపాలాం స్త్రిదివంగతస్సః । యతోయతోధావతితత్రతత్రసుదర్శనందుష్ప్రసహందదర్శ ॥ ౫౩ ॥ అలబ్ధనాథస్సయదాకుతశ్చిత్సంత్రస్తచిత్తోఽరణమేషమాణః। దేవంవిరిఞ్చంసమగాద్విధాత❁స్త్రాహ్యాత్మయోనేఽజితతేజసోమామ్ ॥ ౫౪ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ స్థానంమదీయంద్విజవిశ్వమేతత్క్రీడావసానేద్విపరార్ధసంజ్ఞే। భ్రూభఙ్గమాత్రేణచసందిధక్షోఃకాలాత్మనోయస్యతిరోభవి

ష్యతివాక్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ తంధావన్తందుర్వాససం,భగవతోరథాఙ్గంచక్రం, మన్వధావత్పృష్ఠతోఽనుసృత్యదుద్రావ,యథా,ఉద్ధూతాః-ఊర్ధ్వంవేపమానాః-శిఖా,యస్య,స,దావాగ్నిః,అహిమనుధావతి, తద్వత్ , తదా,అనుషక్తంపృష్ఠతస్సంసక్తం-చక్రమీక్షమాణో,మునిర్దుర్వాసాః-మేరోఃపర్వతస్య,గుహాం,వివిక్షుఃప్రవేష్టుమిచ్ఛుః,ప్రససారప్రదుద్రావ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తదా,దిశో,నభోఽన్తరిక్షం, క్ష్మావివరానతలాదిలోకాన్సముద్రాన్,లోకపాలైస్సహితాన్ , లోకాంశ్చ,ససారేత్యనుషఙ్గః,తత,స్త్రిదివం,గతః,ప్రదుద్రావ,ఏవం,యత్రయత్ర,మేరుగుహాదిష్వ,ధావ , త్సునిర్దుర్వాసా,స్తత్రతత్ర,దుష్ప్రసహందుఃఖేనాపిసోఢుమశక్యం-సుదర్శనం,దదర్శ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ తత,స్స,దుర్వాసాః,యదా,కుతశ్చిత్కుత్రచిదపి,అలబ్ధః-నాథఃరక్షితాయేనసః,తదా , సంత్రస్తంభీతంచిత్తంయస్యసః,అరణంశరణంరక్షకమేషమాణోఇచ్ఛుః దేవం ,విరిఞ్చంకమలాసనం,సమగాత్,తత్ర,గత్వా,హేవిధాతః- హేఆత్మయోనే,అజితస్యభగవత,స్తేజసః చక్రియాపాత్,మాం,త్రాహిపాలయేతివిజ్ఞాపయామాసేతిశేషః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తదాకర్ణ్యమదన్తరాత్మభూతభగవత్ప్రసాదలబ్ధసృష్ట్యాద్యధికారపారమేష్ఠ్యస్థానస్తన్నియోజ్యోఽహంతచ్చక్రాదనతిక్రమణీయాత్త్రాతుమసమర్థఇత్యాహబ్రహ్మా ॥ స్థానమితి ॥ హేద్విజ , ఏతన్మదీయం , స్థాన,మిదం , జగచ్చ , స్థానస్యజగదన్తర్భూతత్వేపతన్నిత్యత్వబుద్ధినిరాసాయపృథగుక్తిః , యద్యపితదనిత్యత్వోక్త్యైవతదధిపస్రష్టవిశ్వస్యాపిభగవతాసంహార్యత్వం ప్రతీయత ఇతివిశ్వస్య పృథక్సంహార్యత్వం నవక్తవ్యం , తథాఽపి , యథావిశ్వంతత్సంహార్యంతథైతన్మదీయంస్థానమపీతిదృష్టాన్తార్థముక్తం , తదేతత్సర్వం , సందిధక్షోస్సన్దగ్ధుమిచ్ఛోస్సంజిహీర్షోః యస్యకాలశరీరకస్యభగవతో - భ్రూవిక్షేపమాత్రేణ - తిరోభవిష్యతిలయమేష్యతి - తస్యతేజసస్త్రాతుమహంనప్రభురితిశే

షః, యద్వా, త్వామేవ శరణం ప్రవ్రజేతి శేషః - ఏవముత్తరత్రాపి, కదా సందిధక్షోః, క్రీడావసానే జగద్వ్యాపారరూపక్రీడాయా అవసానే, తదపి కదా, ద్విపరార్ధసంజ్ఞే ద్విపరార్ధాఖ్యపరిమాణపరిచ్ఛిన్నకాలావసాన ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ న కేవలమహమేవ త్వాం త్రాతుం న ప్రభుః, అపితు రుద్రాదయోఽపీత్యాహ ॥ అహమితి ॥ యథాఽహం న ప్రభుః తథా భవాదయ ఇతి దృష్టాన్తార్థం పునరహమిత్యుక్తం-భవో రుద్రః-దక్షభృగూ ప్రధానౌ ముఖ్యౌ యేషాం తే- తాన్ విశింషన్ బహువ్రీహ్యర్థభూతాన్యపదార్థానాహ ॥ ప్రజేశేతి ॥ ప్రజేశాః ప్రజాపతయః మరీచిప్రభృతయః-భూతేశా భూతపతయ ఏకాదశరుద్రప్రభృతయః-సురేశాః సురపతయ ఇన్ద్రాద్యాః-ఏతే ముఖ్యా యేషాం తే - అత్రాపి తన్నియోజ్యా అన్యేప్యన్యపదార్థతయా వివక్షితాః-యద్వా-దక్షభృగుప్రధానా ఇతి తద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిణా దక్షభృగుసన్తానజా అన్యపదార్థత్వేన గ్రాహ్యాః - ప్రజేశశబ్దేన ఇతరేషాం సప్తానాం మరీచ్యాదీనాం సంగ్రహః భూతేశశబ్దేన రుద్రప్రభవానాం-సురేశ ఇన్ద్రాదిః-ఏతే ముఖ్యా యేషాం తే - తత్సన్తానప్రభవాస్తన్నియోజ్యాశ్చేత్యర్థః-ఏతే సర్వే వయం-త్వాం, త్రాతుం-న ప్రభవ ఇత్యత్రాపి శేషః-తత్ర హేతుమాహ-యస్య భగవతో-నియమమశేషనియమనం, ప్రపన్నాః ప్రాప్తాస్సన్తో లోకహితం యథా భవత్యేవం - మూర్ధ్న్యర్పితం-తన్నియమమాజ్ఞాం వహామః కుర్మః ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఏవం విరిఞ్చేన-ప్రత్యాఖ్యాతః- భగవచ్చక్రేణోపతాపితశ్చ-దుర్వాసాః-కైలాసగిరివాసినం-శర్వం-శరణం - గతః - శర్వం - త్వామవితా భవేతి ప్రార్థితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ ఏవం ప్రార్థితశ్శర్వస్తతో హరేశ్చక్రాత్త్రాతుమసామర్థ్యం వక్తుం చతుర్ముఖప్రభృతీనాం భగవన్మహిమార్ణవవిప్రుట్త్వం తత్సృజ్యత్వం తత్సంహార్యత్వం తన్మాయామోహితత్వేన తచ్చికీర్షితానభిజ్ఞత్వం చాహ ॥ వయమితి ॥ హే తాత, వయం న ప్రభవామః - భగవ

వ్యతి * । ౫౫ ॥ అహం భవో దక్షభృగుప్రధానాః ప్రజేశభూతేశసురేశముఖ్యాః । సర్వే వయం యన్నియమం ప్రపన్నా మూర్ధ్న్యర్పితం లోకహితం వహామః ॥ ౫౬ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతో విరిఞ్చేన విష్ణుచక్రోపతాపితః । దుర్వాసాశ్శరణం యాతశ్శర్వం కైలాసవాసినమ్ ॥ ౫౭ ॥ శఙ్కర ఉవాచ ॥ వయం న తాత ప్రభవామ భూమ్ని యస్మిన్పరేఽన్యేప్యజజీవకోశాః । భవన్తి కాలేన భవన్తి హీదృశాః * సహస్రశో యత్ర వయం భ్రమామః ॥ ౫౮ ॥ అహం సనత్కుమారశ్చ నారదో భగవానజః । కపిలోఽపాన్తరతమో దేవలో ధర్మ ఆసురిః ॥ ౫౯ ॥ మరీచిప్రముఖాశ్చాన్యే సిద్ధేశాః పారదర్శినః । విదామ న వయం సర్వే యన్మాయాం మాయయావృతాః ॥ ౬౦ ॥ తస్య విశ్వేశ్వరస్యేదం శస్త్రం దుర్విషహం హి నః । తమేవ శరణం యాహి హరిస్తే శం విధాస్యతి ॥ ౬౧ ॥ తతో నిరాశో దుర్వాసాః ప

చ్చక్రాత్త్రాతుమితి శేషః - కుతః-హి యస్మాద్వరేణ్యే అస్మాభిరపి వరణీయే - యస్మిన్భగవతి-యస్మిన్బ్రహ్మాణ్డే, వయం-లోకేశాభిమానినో-భ్రమామః.. క్షుద్రా రుద్రపితామహప్రభృతయః కీటాస్సమస్తాస్సురా ,, ఇత్యుక్తరీత్యా కీటవద్భ్రమామః-ఈదృశా ఏతద్బ్రహ్మాణ్డసదృశా-అజా బ్రహ్మాణస్త ఏవ జీవాస్తేషాం-కోశా బ్రహ్మాణ్డరూపాః-సహస్రశః-కాలే.. బహుస్యా,, మిత్యుక్తవిధసిసృక్షాకాలే-భవన్తి ఉత్పద్యన్తే-పునస్సఞ్జిహీర్షాకాలే - సభవన్తి తస్మిన్ లయం యాన్తి ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ అహం శర్వః-అస్మదాదయస్సర్వే-తథా - ఽన్యే పారదర్శినః సర్వజ్ఞాః-సిద్ధేశాశ్చ- యస్య భగవతో - మాయాం సఙ్కల్పం చికీర్షితమితి యావత్-న విదామః న జానీమః-తత్ర హేతుః-మాయయావృతాః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ౬౦ ॥ ❁ తస్యైవంవిధమహిమశాలినో-విశ్వేశ్వరస్య భగవత-ఇదం శస్త్రం-నోఽస్మాకమపి దుర్విషహం-వయం తత్స్వోఢుమేవ న ప్రభవః - కుతస్తన్నిగ్రహ ఇతి భావః-అతస్తమేవ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రానన్తమహిమశాలినం శరణాగతరక్షాదీక్షితం భగవన్తం, శరణం-యాహి-స - హరిశ్శరణాగతార్తిహరో భగవాన్, తే-శం సుఖం-విధాస్యతి కరిష్యతి ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ ఇత్యుక్తో దుర్వాసా-నిరాశస్సన్-తతః కైలాసాద్భగవతో వైకుణ్ఠాఖ్యం పదం అణ్డాన్తర్గత శ్రీవిష్ణులోకం-యయౌ-పదం విశినష్టి-యత్పదం స్థానం-శ్రియా లక్ష్మ్యా సహ శ్రీనివాసః అధ్యాస్తే శ్రీనివాస ఇత్యనేన భగవతో లక్ష్మ్యనపాయిత్వముక్తం- శ్రియా సహాధ్యాస్త ఇత్యనేన పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యా సహ తస్మిన్లోకేఽవస్థానముక్తం-యద్యపి శ్రీనివాసోఽధ్యాస్త ఇత్యేతావతైవాలం-శ్రీశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తస్య పురుషకారత్వస్య నివాసశబ్దాభిప్రేతస్య తదనపాయిత్వస్య చ లాభాత్ - తథాపి - శ్రీనివాస ఇత్యేతావత్యుక్తే రామకృష్ణాద్యవతారేషు వైదేహ్యాదివివాహాత్ప్రాగమూర్తిమత్యా, ఇతరైరలక్ష్యమాణయా వా లక్ష్మ్యా సహావస్థానేనానపాయిత్వవద్భ్రాపితదుపపత్తేస్తత్ర సాక్షాత్పరిదృశ్యమానపురుషాకారసాన్నిధ్యాభావశఙ్కానిమిత్తశరణవరణదుశ్శకత్వశఙ్కాపనోదనార్థం శ్రియా సహాధ్యాస్త ఇత్యుక్తం, తావత్యుక్తే కదాచిత్కసాహిత్యశఙ్కానిమిత్తశరణవరణసమయాసాన్నిధ్యశఙ్కానిమిత్తతద్దుశ్శకత్వశఙ్కా

స్యాదితి తదపనోదనాయ శ్రీనివాస ఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఏవం శర్వేణాభిహితో - ఽజితస్య భగవత - శ్శస్త్రవహ్నినా చక్ర
జ్వాలయా - సందహ్యమానో - దుర్వాసా - స్తత్ర గత్వా - తస్యాజితస్య - పాదయో - ర్మూలే - పతితః భయాత్ - ప్రచలద్గాత్ర - ఆహ -
కిం - హే అచ్యుత - ఆశ్రితాన్నచ్యావయతీతి తథాభూత - హే అనన్త అపారమహిమశాలిన్ - హే సదీప్సిత - సతాం భక్తానాం ని
రతిశయేష్ట - హే ప్రభో ఆశ్రితార్తిహరణసమర్థ , హే విశ్వభావన - విశ్వం శరణాగతవర్గమపరాధానవేక్షణేన భావయతి సుఖ
యతీతి తథాభూత - యద్వా - విశ్వం చిదచిదాత్మకం భావయత్యుత్పాదయతి - జగత్కారణభూతేత్యర్థః - ఇత్యేవం సమాశ్ర
యణీయత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టత్వేన సంబోధ్య స్వకార్పణ్యం నివేదయన్ స్వరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ కృత - మాగో - ఽపరాధ ఏవ,
న తు రక్షణోపయుక్తగుణలేశో, యేన, తం, మా మేవం విధార్తియుక్తం అవ - రక్ష « అవ రక్షణ ,, ఇతి ధాతో « ర్లోట్ ,, ప్రార్థ
నాయాం లోట్ ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ కృతాగసమిత్యుక్తం - కిం తత్త్వయా కృతమాగ ఇత్యపేక్షాయాం తద్విజ్ఞాపయన్నేవం విధం కృ
తాగసమపి మాం త్రాతుం సమర్థస్త్వమితి సూచయితుం తస్మాన్నః ప్రభావమాహ ॥ అజానతేతి ॥ తే తవ, పరమం నిరతిశయ,
మనుభావం ప్రభావ - మజానతా - మయా - భవతః - ప్రియాణా - మఘం - కృతం త్వద్భక్తవిషయే అపరాధః కృత ఇత్యర్థః - హే వి
ధాతః - తస్యాఘస్యా - పచితిం నిష్కృతిం - విధేహి కురు - అపరాధం సోఢ్వా పాహీత్యర్థః - యుక్తం చ తవైతత్ - యతో - యస్య
తవ - నామ్న్యపి - ఉదితే ఉచ్చరితమాత్రేఽపి - నారకోఽపి - ముచ్యేత నరకప్రాప్తినిమిత్తానాం పాపానాం శ్రుతిస్మృత్యాద్యాత్మ
కత్వదాజ్ఞానిలఙ్ఘనరూపత్వేన త్వదపరాధరూపత్వాత్తత్కర్తుర్విమోచనే త్వన్నామోచ్చారణమేవ సమర్థం దృష్టం - అతస్సా
క్షాత్తవ సామర్థ్యం కైముతికన్యాయసిద్ధమితి భావః ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ ఏవం ప్రాణరక్షార్థమేవ శరణం గతం ద్విజమవలోక్యాహ భగవాన్ ॥
అహమిత్యాదినాఽధ్యాయసమాప్తి ॥ తత్ర, సత్యముక్తం ముచ్యేత యన్నామ్న్యుదితే నారక ఇతి - ఇదం తు దురుక్తం భవతః
ప్రియాణామఘం మయా కృతమతస్తస్యాపచితిం విధేహీతి సాక్షాన్మద్విషయాపరాధస్య కేనచిదానుకూల్యేన మయా సోఢవ్యత్వే

దం భగవతో యయౌ । వైకుణ్ఠాఖ్యం యదధ్యాస్తే శ్రీనివాసః శ్రియా సహ ॥ ౬౨ ॥ సందహ్యమానోఽజితశస్త్రవ
హ్నినా తత్పాదమూలే పతితస్సవేపథుః । అహోఽచ్యుతానన్త సదీప్సిత ప్రభో కృతాగసం మావ విశ్వభావ
న ॥ ౬౩ ॥ అజానతా తే పరమానుభావం కృతం మయాఽఘం భవతః ప్రియాణామ్ । విధేహి తస్యాపచితిం విధా
తర్ముచ్యేత యన్నామ్న్యుదితే నారకోఽపి ॥ ౬౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహం భక్తపరాధీనో హ్యస్వతన్త్ర ఇ
వ ద్విజ । సాధుభిర్గ్రస్తహృదయో భక్తైర్భక్తజనప్రియః ॥ ౬౫ ॥ నాహమాత్మానమాశాసే మద్భక్తైస్సాధుభిర్వినా ।

ఽపి మద్భక్తవిషయాపరాధో మయా సోఢః క్వచిద్విద్వన్మన్యేన « ఏవం ముక్తిఫలానియమ స్తదవస్థావధృతే స్తదవస్థావధృతే ,,
రిత్యధికరణన్యాయానభిజ్ఞేన దృష్టశ్శ్రుతో వేత్యభిప్రయన్ భక్తవిషయే స్వస్య పారతన్త్ర్యం పారతన్త్ర్యహేతూన్ తన్ని
మిత్తం తద్విషయాపరాధాసహ్యత్వం చాహ ॥ ఉపాయమిత్యతః ప్రాక్తనగ్రన్థేన ॥ హే ద్విజ , అస్వతన్త్ర ఇవ రాజభృత్య ఇ
వాఽహం - భక్తపరాధీనః - మద్భక్తపరతన్త్రోఽహమిత్యర్థః ॥ నను రాజభృత్యాదేః కర్మవశ్యత్వాజ్జీవత్వాద్ధనాద్యర్థిత్వా
త్తన్నిమిత్తం కదాచిత్కం స్వస్వామిరాజాదిపారతన్త్ర్యం యుక్తం , తవ తు నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకర
స్యానన్యాధిపతేః స్వభృత్యపారతన్త్ర్యం హేయతరమనుచితమిత్యాశఙ్కాయాః పరిహారం , సమాశ్రితవాత్సల్యవివశస్య
భక్తపారతన్త్ర్యం న హేయత్వావహం అపితు కల్యాణగుణ ఏవ సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తనిరతిశయవాత్సల్యగుణప్రప
ఞ్చరూపత్వా - దిత్యభిప్రయన్ తావద్భక్తపారతన్త్ర్యహేతూన్ వక్తుమాత్మానం భక్తాంశ్చ విశినష్టి ॥ సాధుభిరితి ॥ సాధ్నువ
న్తి సర్వైః కరణైర్మహ్యముపకుర్వన్తీతి సాధవస్తైర్భక్తైః - గ్రస్తం స్వవశీకృతం హృదయం మనో యస్య - సోఽహం - లోకే హ్యా
త్మచిత్తవృత్త్యనుసారిత్వాత్పురుషస్య మచ్చిత్తస్య చ సాధుభిర్వశీకృతత్వాత్సాధుచిత్తవృత్త్యనువ్యాప్రియమాణాత్మచిత్త
వృత్త్యనుసారితద్విషయవ్యాపారవానహమిత్యభిప్రాయః ॥ నను - న హి లోకేఽస్య చిత్తవృత్త్యనుసారిస్వచిత్తవృత్తిః పుమా
న్కశ్చిద్దృష్ట ఇత్యాశఙ్కాయాం నిరతిశయప్రీతివిషయస్స శ్రీపతిస్తథైవ లోకే దృష్ట ఇతి వక్ష్యమాణదృష్టాన్తమభిప్రేత్య స్వభ
క్తయోర్మిథో నిరతిశయప్రీతివిషయత్వం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ భక్తజనప్రియ ఇతి ॥ అత్ర తన్త్రేణ బహువ్రీహిషష్ఠీతత్పురు
షౌ ద్వావపి వివక్షితౌ - భక్తజనాః ప్రియా యస్య - భక్తజనస్య ప్రియ ఇతి చ - తత్రాద్యేన భక్తజనస్య నిరతిశయస్వప్రీతివిషయత్వ
ముక్తం - ద్వితీయేన స్వస్య నిరతిశయభక్తజనప్రీతివిషయత్వం - నిరతిశయప్రీతివిషయత్వాద్భక్తజనస్య తదధీనం మద్ధృదయం
జాతమితి భావః ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ కించ లోకః - స్వచిత్తం నిరతిశయప్రియవస్త్వధీనం కుర్వన్నపి తూష్ణీమాస్తే, కింతు తద్విశ్లేషం దేహ
తదనుబన్ధ్యాదిపరిత్యాగేనాపి పరిహరన్ దృష్టస్తథాఽహమపీత్యాహ ॥ నేతి ॥ హే బ్రహ్మన్ - అహం భక్తజనప్రియోఽహం -

సాధుభిర్భక్తైర్వినా, ఆత్మానమిమం చతుర్భుజాదివిశిష్టం దివ్యవిగ్రహం, మాత్యన్తికీం శ్రియం నిరతిశయాం విభూతిం, యద్వా ఆత్యన్తికీమత్యన్తమనన్యార్హశేషభూతాం లక్ష్మీం చ. నాశాసే నస్పృహయామి. యద్యపి లోకే ప్రియతమవస్తువిశ్లేషనిమిత్తదేహతదనుబన్ధ్యాదిత్యాగః క్వచిద్దృష్టచరః. పరమాత్మని తు భక్తజనవిశ్లేషస్తన్నిమిత్తశరీరాదిత్యాగశ్చ నదృష్టస్తథాఽపి సంభావనామాత్రాభిప్రాయేణ భగవతైవముక్తమితి ద్రష్టవ్యం. తథా చోక్తం భగవతా దాశరథినా "అప్యహం జీవితం జహ్యాం త్వాం వా సీతే సలక్ష్మణాం. న తు ప్రతిజ్ఞాం సంశ్రుత్య బ్రాహ్మణేభ్యో విశేషత" ఇతి "మిత్రభావేన సంప్రాప్తం న త్యజేయం కథంచన" ఇతి చ. యద్యపి లక్ష్మ్యా అపి భక్తవత్ప్రీతివిషయత్వాచ్ఛ్రియమపి నాశాస ఇత్యుక్తిరయుక్తా. తథాపి లక్ష్మ్యపేక్షయాపి భక్తానాం స్వనిరతిశయప్రీతివిషయత్వమభిప్రేత్య భగవతైవముక్తమిత్యవగన్తవ్యం. సాధూనామత్యర్థప్రియత్వే హేతుం వదన్ తాన్విశినష్టి. యేషాం సాధూనాం. మహం. అహమేవ. అబ్రహ్మణ ఇతివత్స్వావధారణం. పరా ఉత్కృష్టా గతి రుజ్జీవనోపాయః. ఉజ్జీవనోపాయో హి ప్రియతమః. అతో నిరతిశయప్రియో జీవనోపాయత్వేన మామాశ్రితత్వాత్తేఽపి మమ నిరతిశయప్రియా ఇతి యుక్తమేవైతదితి భావః ❁ ॥ ౬౬ ॥ ❁ యేషాం గతిరహం పరేతి స్వస్యైవ తత్పరగతిత్వముక్తం వ్యఞ్జయన్ స్వస్య తన్నిమిత్తాంతత్త్యాగానర్హతామాహ ॥ య ఇతి ॥ యే సాధవః ప్రాణాన్ ప్రాణయన్తి జీవయన్తీతి ప్రాణాః. స్తాన్. జీవనహేతూన్ ప్రాణాన్. తదనుబన్ధిదారాదీంశ్చ హిత్వా సంసృతిహేతవ ఏవైతే న తూజ్జీవనహేతవ ఇతి విమర్శనేనోజ్జీవనోపాయతాబుద్ధిం పరిత్యజ్య. మాం. శరణముజ్జీవనోపాయం, గతాః. తత్రైవ నాధ్యవసిత వన్త ఇత్యర్థః. అతః. స్తాన్, కథం. త్యక్తుముత్సహే శక్నోమి. న హి కృతజ్ఞస్య విశ్వస్తత్యాగ ఉచిత ఇతి భావః. యద్యపి భక్తజనత్యాగాయన దుర్వాసాశ్శరణం గతోఽపి తు స్వప్రాణరక్షాయై. అతస్తం ప్రతి "కథం తాంస్త్యక్తుముత్సహ" ఇత్యుక్తిరసఙ్గతా. తథాపి. నిరతిశయప్రియవస్తువిశ్లేషపరిహారాయ దేహతదనుబన్ధ్యాదిపరిత్యాగస్య ప్రాక్ప్రస్తుతత్వాద్దేహాదిపరిత్యాగేనాప్య వినాభావ్యాన్ సాధూన్ కథం

శ్రియం చాత్యన్తికీం బ్రహ్మన్యేషాం గతిరహం పరా ॥ ౬౬ ॥ యే దారాగారపుత్రాప్తాన్ప్రాణాన్వి త్తమిమం పరమ్ । హిత్వా మాం శరణం యాతాః కథం తాంస్త్యక్తుముత్సహే ॥ ౬౭ ॥ మయి నిర్బద్ధహృదయాః సాధవస్సమదర్శినః । వశే కుర్వన్తి మాం భక్త్యా సత్స్త్రియస్సత్పతిం యథా ॥ ౬౮ ॥ మత్సేవయా ప్రతీతం తే సాలోక్యాదిచతుష్టయమ్ । నేచ్ఛన్తి సేవయా పూర్ణాః కుతోఽన్యత్కాలవిప్లుతమ్ ॥ ౬౯ ॥ సాధవో హృదయం మహ్యం సాధూనాం హృదయం త్వహమ్ । మదన్యం తే న జానన్తి నాహం తేభ్యో మనాగపి ॥ ౭౦ ॥ ఉపాయం కథయిష్యామి తవ విప్ర

వినాభూయ వర్తేయ మిత్యేతదభిప్రాయేణ కథం తాంస్త్యక్తుముత్సహ ఇత్యుక్తం. యద్వా. భక్తజనప్రతిపక్షత్వాద్రక్షణేకృతే ఆశ్రిత విపక్షపక్షపాతీ భగవానితి బుద్ధ్వా మాం త్యజేయుర్భక్తాః. అతస్తాన్ సర్వభావేన భజతః కథం త్యక్తుముత్సహ ఇత్యభిప్రాయేణోక్తం ❁ ॥ ౬౭ ॥ ❁ ఏవమాత్మానం విశిష్యాథ భక్తాన్విశినష్టి ॥ మయీతి ॥ మయి నిరతిశయప్రీతివిషయే. నిర్బద్ధమనస్యవిషయత్వేన స్థిరీకృతం. హృదయం. యైస్తే. అతఏవ. సమదర్శినస్సర్వస్య మదాత్మకత్వదర్శినః. సాధవః. భక్త్యా పరస్పరప్రీత్యావహయా స్వయమపి ప్రీతిరూపయా అనన్యప్రయోజనయా భక్త్యా. మాం. వశే. కుర్వన్తి. యథా, సత్స్త్రియః పతివ్రతాః సత్పతిం పరదారపరాఙ్ముఖం. అనన్యార్హశేషత్వవతి స్త్రీపరాఙ్ముఖం వా, వశే కుర్వన్తి తద్వత్ ❁ ॥ ౬౮ ॥ ❁ అనన్యప్రయోజనభక్తినిష్ఠత్వమేవ వ్యనక్తి ॥ మత్సేవయేతి ॥ తే సాధవః, మత్సేవయా. మద్భక్త్యా. ప్రతీతం. సాలోక్యమాదిర్యస్య తత్. చతుష్టయం చతుర్విధం సాలోక్యసామీప్యసాయుజ్యసార్ష్టిరూపం ముక్తిమేవ. నేచ్ఛన్తి. కుతో, ఽన్యత్కాలేన విప్లవో నాశో యస్య తత్. దివ్యాదైశ్వర్యం. మిచ్ఛేయుః తత్ర హేతుః సేవయా మచ్ఛేషతైకరసానుభవరూపయా భక్త్యా. పూర్ణా నిర్వృతాన్తఃకరణాః ❁ ॥ ౬౯ ॥ ❁ కిం బహునా. సాధవో. మహ్యం మమ. హృదయం, మద్ధృదయానువర్తిహృదయాస్సాధవ ఇత్యర్థః. తథా. అహం సాధూనాం హృదయం. సాధుహృదయానువర్తిహృదయోఽహం. తే సాధవః. మత్. మత్తః అన్యత్ప్రియం వస్తు. న జానన్తి. తథా, అహమపి తేభ్యస్సాధుభ్యో. అన్యన్మనాగీషదపి. ప్రియం. న జానామి, ఏవం పరస్పరహృదయానువర్తిహృదయత్వాత్పరస్పరప్రియత్వాచ్చ భక్తపారతన్త్ర్యం మమ యుక్తమితి న తద్విషయాపరాధో మయా సోఢుం శక్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౭౦ ॥ ❁ ఏవం స్వభక్తవిషయాపరాధస్య స్వేనాసహ్యత్వం సహేతుకముపపాద్యాస్య సన్నిధౌ తత్కృతప్రాణరక్షణార్థశరణాగతేర్వైఫల్యపరిహారాయోపాయమాహ ॥ ఉపాయమితి ॥ హే విప్ర, తవ ప్రాణరక్షణోపాయం తత్సాధనం, కథయిష్యామి, తచ్ఛృణుష్వ ❁ కో ఽసౌ తత్రాహ, తే తవ, యస్మాత్, అపచారః స్వయం కృతాపరాధః. యతో యద్విషయే జాత, స్తమేవాభ్బరీషం ప్రతి, భవాన్, గచ్ఛత్వితి ॥ ఆత్మాభిచార ఇతి పాఠాన్తరం, తత్ర, స్వహింసార్థం కృతోఽయముద్యమః ఆత్మన ఏవాభిచారః. స్వహింసార్థ

మేవాభూదిత్యర్థః॥తథాహ॥లోకే. సాధుషు మద్భక్తేషు - ప్రహితం ప్రయుక్తం, తేజస్సామర్థ్యం, కర్తుః ప్రహర్తురేవా-శివమనర్థం-కురుతే ❀ ॥ ౭౧ ॥ ❀తపోవిద్యాదిసంపన్నస్య మమ కథమనర్థస్సమజనీతి మా విస్మయం కార్షీరిత్యాహ॥తప ఇతి ॥ తపో విద్యా చై- తే ఉభే, విప్రాణాం వినీతానాం నిశ్శ్రేయసకరే నిరతిశయపురుషార్థసాధనే , దుర్వినీతస్య కర్తుర్నిరపరాధేష్వపరాధకర్తుర్విప్రస్య తు- తే ఏవ తపోవిద్యే ఏవ - అన్యథాకల్పేతే అనర్థాయ భవేతామిత్యర్థః ❀ ॥ ౭౨ ॥ ❀తత్తస్మాత్-హే బ్రహ్మన్,నాభాగతనయమంబరీషం ప్రత్యేవ, గచ్ఛ, తమేవ,మహాభాగమపరాధానామవిజ్ఞాతారం,క్షమాపయ - తత, శాన్తిః భద్రం తవ - భవిష్యతీతి ❀ ॥ ౭౩ ॥❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఇత్థం, భగవతో-పదిష్టోపాయ-శ్చక్రతాపితో - దూర్వాసా-అమ్బరీష - ముపేత్య-దుఃఖిత-స్తస్యామ్బరీషస్య-పాదావగ్రహీత్ ❀ ॥ ౧ ॥❀తస్య దుర్వాసస-స్తథావిధం-వ్యసనం-సమీక్ష్య, పాదస్పర్శవిలజ్జితో,ఽమ్బరీషః-కృపయా-నితరాంతాపితః-ద్విజస్య-పృష్ఠతో,ఽనువృత్తం,హరేశ్చక్ర-మస్తౌషీ-త్తుష్టావ ❀ ॥ ౨ ॥❀ స్తుతిమేవాహ॥త్వమగ్నిరిత్యాదినా॥సత్త్వమిత్యతః-ప్రాక్తనేన॥ తావత్సుదర్శనం ప్రసాదయితుం సర్వతేజఃకారణభూతస్య సర్వాత్మకస్య తవ తేజసోఽయం ద్విజస్త్వదాత్మా విషయో న భవతీతి సూచనాయ చ సర్వతేజఃకారణత్వేన సర్వాత్మకత్వేన చ స్తౌతి ॥ త్వమగ్నిరితి ॥ యద్యప్యైతదాత్మ్యమిదం సర్వం-సర్వం ఖల్విదం,,మిత్యాదిభిః "న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకం,, మిత్యాదిభిశ్చ బ్రహ్మణ ఏవ సర్వాత్మకత్వం స

శృణుష్వ ❀ తత్ । అయం ❀ హ్యాత్మాపచారస్తే యతస్తం యాతు వై భవాన్ । సాధుషు ప్రహితం తేజః ప్రహర్తుః కురుతేఽశివమ్ ॥ ౭౧ ॥ తపో విద్యా చ విప్రాణాం నిశ్శ్రేయసకరే ఉభే । తే ఏవ దుర్వినీతస్య కల్పేతే కర్తురన్యథా ॥ ౭౨ ॥ బ్రహ్మంస్తద్గచ్ఛ భద్రం తే నాభాగతనయం నృపమ్ । క్షమాపయ మహాభాగం తతశ్శాన్తిర్భవిష్యతి ॥ ౭౩ ॥ ❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ । ఇత్థం భగవతాఽఽదిష్టో దుర్వాసాశ్చక్రతాపితః । అమ్బరీషముపాగమ్య తత్పాదౌ దుఃఖితోఽగ్రహీత్ ॥ ౧ ॥ తస్య తద్వ్యసనం వీక్ష్య పాదస్పర్శవిలజ్జితః । అస్తావీ ❀ త్తద్ధరేశ్చక్రం కృపయా పీడితో భృశమ్ ॥ ౨ ॥ అమ్బరీష ఉవాచ ॥ త్వమగ్నిర్భగవాన్సూర్యస్త్వం సోమో జ్యోతిషాం పతిః । త్వమాపస్త్వం క్షితిర్వ్యోమ వాయుర్మాత్రేన్ద్రియాణి చ ॥ ౩ ॥ సుదర్శన నమస్తుభ్యం సహస్రారాచ్యుతప్రియ । సర్వాస్త్రఘాతిన్విప్రాయ స్వస్తి భూయా ఇడస్పతే ॥ ౪ ॥ త్వం ధర్మస్త్వం ధృతిర్నిత్యా త్వం యజ్ఞోఽఖిలయజ్ఞభుక్ । త్వం లోకపాలస్సర్వాత్మం

ర్వతేజసామాచ్ఛాదకత్వం సర్వతేజఃకారణత్వం సర్వతేజసామనుగ్రాహకత్వమిత్యాదయో ధర్మాః శ్రుతాః - న తు బ్రహ్మవియామ్యస్య సుదర్శనస్యాపి శ్రుతా-స్తథాపి-తస్మిన్ "శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవ,, దితి శారీరకనయేన "అహమేవాసమహమేవ వర్తామి భవిష్యామి చ తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చాహం కక్షీవానృషిరస్మి విప్ర,, ఇత్యాదౌ బ్రహ్మాత్మకత్వేన బ్రహ్మవిశేష్యకత్వాద్విశేషణబుద్ధిశబ్దాదీనాం విశేష్యపర్యన్తస్యాకృతినయసిద్ధత్వాద్విశేష్యపర్యన్తసాక్షాత్కారనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశవద్బ్రహ్మవిశేషణభూతసుదర్శనవిషయబుద్ధిశబ్దానాం బ్రహ్మపర్యన్తనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశాద్వా సౌదర్శనస్య పురుషస్య పరభూతాత్మాభిన్నత్వాద్వా తస్య సర్వాత్మకత్వాదిభిర్ధర్మైః ప్రవృత్తేయం స్తుతిరిత్యదోషః, త్వమేవాగ్న్యాది తేజసామనుగ్రాహకస్తత్కారణభూతశ్చేత్యర్థః, జ్యోతిషాం నక్షత్రాణాం, పతి-ర్యస్సోమశ్చన్ద్రస్స త్వమేవేత్యన్వయః అప్పృథివ్యాకాశవాయుగన్ధాదితన్మాత్రోభయేన్ద్రియాత్మా త్వమేవేత్యర్థః- త్వమగ్నిరితి తేజ ఆత్మకత్వం పూర్వముక్తమిత్యబాదిభిర్న తస్య సహపాఠః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ హే సుదర్శన సహస్రారేత్యసాధారణనామాభ్యాం సంబోధనం, హే అచ్యుతప్రియ - భక్తానామిష్టమేవాచ్యుతస్యేష్టం తదిష్టమేవ తవాపి ప్రియం, మతో మదిష్టం ద్విజప్రాణరక్షణం తవాపీష్టమేవేతి ప్రసన్నో భవేత్యచ్యుతప్రియేతి సంబోధనాభిప్రాయః, సర్వారిఘాతిన్-న తు శరణాగతఘాతిన్నిత్యభిప్రాయః- హే ఇడస్పతే పృథివీపతే, హే జగత్పాలక జగత్పాలకస్య తవ శరణాగతద్విజరక్షణం యుక్తమేవేతి భావః, విప్రాయ, స్వస్తిభూయాః మఙ్గళరూపో భవ-ప్రసన్నో భవేత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀కించ , సర్వధర్మరక్షకస్య తవ శరణాగతద్విజరక్షణం యుక్తమేవేతి సూచయితుం ధర్మాదినిర్వాహకత్వేన తదాత్మకతయా స్తౌతి॥ త్వం ధర్మ ఇతి॥ ధృతిర్ధైర్యం నిత్యా ధృతి- స్త్వమేవ-యజ్ఞో యజ్ఞనిర్వాహకో యజ్ఞారాధ్యశ్చ-త్వమేవ, హే సర్వాత్మన్ - పౌరుషం పరమపురుషసంబన్ధి- తేజ - స్త్వమేవ-పౌరు

౭౧ ॥ ❀ పా ॥ హ్యాత్మాభిచారస్తే.

షం పరమపురుషసంబన్ధి-యచ్ఛత్రుసంజిహీర్షాత్మకసఙ్కల్పరూపమీక్షణాపరపర్యాయం సామర్థ్యం, త్వమేవేత్యర్థః-తథా చాభియుక్తోక్తిః "వాణీం పౌరాణికీయం ప్రథయతి మహితం ప్రేక్షణం కైటభారేః శక్తిర్యస్యైషు దంష్ట్రా ప్రనఖపరశుముఖవ్యాపినీ తద్విభూషా" మితి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ హే సునాభ-శోభనా నాభిర్యస్య తథాభూత - తేతుభ్యం, కేవలం, నమః-న తు త్వాం స్తోతుమహం సమర్థః-అతః, కేవలం నమస్కరోమీతి భావః - కథంభూతాయ తే-అఖిలానాం - ధర్మాణాం-సేతవే మర్యాదాపాలకాయ అధర్మశీలా-యే-ఽసురా, స్తేషాం-ధూమకేతవే ధూమకేతువదనర్థహేతవే-త్రైలోక్యపాలకాయ, విశుద్ధం వర్చో యస్య-మనోజవాయ-మనస ఇవ వేగో యస్య- అద్భుతం కర్మ యస్య ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అద్భుతవర్చస్కత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్ స్తౌతి ॥ త్వత్తేజసేతి ॥ ధర్మనిర్వాహకత్వేన తత్ప్రచురత్వాత్ తన్మయేన, శివ-తేజసా-మహాత్మనాం సాధూనాం - దృశో జ్ఞానస్యావారకం-తమోఽజ్ఞానం - సంవృతం నిరస్తం-ప్రకాశస్సూర్యాదిప్రకాశశ్చ-త్వద్రూపం - త్వదైవ రూప్యతే ప్రకాశ్యత ఇతి త్వద్రూపం-తథా-పరావరం ఉచ్చావచం-చిదచిదాత్మకమేతజ్జగచ్చ-త్వద్రూపం-త్వచ్ఛరీరకం - హే గిరాంపతే. ఏవంభూతస్య-తవ-మహిమా దురత్యయః, యద్వా, మహాత్మనాం-దృశ-ఆచ్ఛాదకం - తమ-స్త్వత్తేజసా - సంవృతం-తథా - దృశః ప్రకాశః ప్రసరశ్చ-కృత ఇతి శేషః-సదసదాత్మకం జగత్ త్వచ్ఛరీరభూతమేవేత్యన్వయః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ మహిమ్నో దురత్యయత్వమేవ దర్శయన్ స్తౌతి ॥ యదేతి ॥ యదా వేత్యర్థః-యదా తు - త్వ-మనఞ్జనేన-నిరఞ్జనేన అవిద్యారూపాఞ్జనరహితేన-పరమపురుషేణ - విసృష్ట ఆదిష్ట-స్తదా - ఊర్జితాస్సంజాతబలా-దైత్యా-దానవాశ్చ - యస్మాత్ - త-త్తద్బలం ప్రవిశ్య-అజస్రం-బాహూదీన్-వృ

స్త్వం తేజః పౌరుషంమరమ్ ॥ ౫ ॥ నమస్సునాభాఖిలధర్మసేతవే హ్యధర్మశీలాసురధూమకేతవే। త్రైలోక్యగోపాయ విశుద్ధవర్చసే మనోజవాయాద్భుతకర్మణే గృణే ॥ ౬ ॥ త్వత్తేజసా ధర్మమయేన సంవృతం తమః ప్రకాశశ్చ దృశో మహాత్మనామ్। దురత్యయస్తే మహిమా గిరాంపతే త్వద్రూపమేతత్సదసత్పరావరమ్ ॥ ౭ ॥ యదా విసృష్టస్త్వమనఞ్జనేన వై బలం ప్రవిష్టోఽజిత దైత్యదానవమ్। బాహూదరోర్వఙ్ఘ్రిశిరోధరాణి వృశ్చన్నజస్రం ప్రధనే విరాజసే ॥ ౮ ॥ స త్వం జగత్త్రాణ ఖలప్రహాణయే నిరూపితస్సర్వసహో గదాభృతా। విప్రస్య చాస్మత్కులదైవహేతవే విధేహి భద్రం తదనుగ్రహో హి నః ॥ ౯ ॥ యద్యస్తి దత్తమిష్టం వా స్వధర్మో వా స్వనుష్ఠితః। కులం నో విప్రదైవం చేద్ద్విజో భవతు విజ్వరః ॥ ౧౦ ॥ యది నో భగవాన్ప్రీత ఏకస్సర్వగుణాశ్రయః। సర్వభూతాత్మభావేన ద్విజో భవతు విజ్వరః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఇతి సంస్తువతో రాజ్ఞో విష్ణుచక్రం సుదర్శనమ్। అశామ్యత్సర్వతో విప్రమ దహద్రాజయాచ్ఞయా ॥ ౧౨ ॥ స ముక్తోఽస్త్రాగ్నితాపేన దుర్వాసాస్స్వస్తిమాం స్తతః। ప్రశశంస తమూర్వీశం యుఞ్జానః పరమాశిషః ॥ ౧౩ ॥ దుర్వాసా ఉవాచ ॥ అహో అనన్తదాసానాం మాహా

కన్-ఛిన్దన్-ప్రధనే యుద్ధే-విశేషేణ రాజసే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ స ఏవంవిధదురత్యయమహిమా, త్వం- సాధులోకపరిత్రాణదుష్కృద్వినాశనయోర్నిమిత్తయోః, గదాభృతా భగవతా- నిరూపితః నియుక్తః-సర్వసహః శరణాగతానాం సర్వవిధాపరాధసహః- అస్మత్కులస్య - దైవహేతవే భాగ్యహేతవే, అన్యథా విప్రహింసయా అస్మత్కులం వినశ్యేదితి భావః - అస్య విప్రస్య భద్రం మఙ్గళం ప్రాణరక్షణరూపం, విధేహి కురు। తద్విప్రభద్రవిధానమేవా - స్మాకమస్మద్విషయే - తత్కృతో - మహాననుగ్రహః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ సర్వసుకృతార్పణేన విప్రరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ యద్యస్తీతి ద్వాభ్యాం ॥ దత్తం దాన - మిదం స్మార్తస్య కర్మణ ఉపలక్షణం-ఇష్టం యాగాదికమిదం శ్రౌతస్య, స్వనుష్ఠితః స్వధర్మః స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మశ్చ - యది-నోఽస్మాక-మస్తి యది వా-అస్మాకం కులం, విప్రా ఏవ దైవం యస్య తథాభూతం చే - త్తతో - ద్విజో- విజ్వరో- భవతు, అస్మదీయదత్తాదిభిః ప్రసన్నో భగవాన్ సుదర్శనః ద్విజం నిర్దుఃఖం కుర్యాదితి భావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏకః నిస్సమాభ్యధిక-స్సర్వేషాం, కల్యాణగుణానా-మాశ్రయో-భగవా - న్నోఽస్మాకం యది-సర్వాత్మభావేన సర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనేన - ప్రీతోఽస్తి-తతో - ద్విజో- విజ్వరో భవతు ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఇత్థం-రాజ్ఞోఽమ్బరీషస్య-సంస్తువతస్సత-స్తద్విష్ణో- శ్చక్రం సుదర్శనాభిధం, సర్వతోఽశామ్యచ్ఛాన్తమభూత్-రాజ్ఞోఽమ్బరీషస్య-యాచ్ఞయా-విప్రం దుర్వాసస-మజహాత్ త్తత్యాజ చ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ శస్త్రాగ్నిస్సుదర్శనాగ్ని-స్తాపేన-ముక్త-స్స దుర్వాసా-స్స్వస్తిమాన్ విజ్వర, స్త-మూర్వీశమమ్బరీషం పరమా, ఆశిషో, యుఞ్జానః కుర్వ-న్ప్రశశంస, సతుష్టావ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ప్రశంసామేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ రాజన్నిత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ అహో అత్యాశ్చర్యమేతదనన్తస్య, దాసానాం, మహత్త్వ-మధునా-మయా-దృష్టం-కింతత్, యత్, కృతాపరాధస్యాపి, మమ - హే రాజన్నమ్బరీష-శు

జ్జగ్లానిసమీహసె ఇచ్ఛసీతి తత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ సాధూనాంభగవద్భక్తానాందుష్కరంకర్తుమశక్యం - కింన్వస్తి - నిగ్రహానుగ్రహాదికంసర్వంసుకరమేవేతిభావః - యద్యస్తిదత్తమిత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తపార్థనామాలక్ష్యాహ ॥మహాత్మనాంసాధూనాం - దుస్త్యజం-కింన్వస్తి-సర్వంసుత్యజమేవేతిభావః ॥ తత్రహేతుంవదన్ తాన్విశినష్టి ॥ యైస్సాధుభిర్మహాత్మభిస్సాత్వతాంభక్తానా-మృషభః-ప్రియో-హరిరాశ్రితార్తిహాభగవా- న్సంగృహీతోవశీకృతః-వశీకృతస్సరతిశయానన్దరూపభగవతాం నకించిద్దుష్కరందుస్త్యజంవాఽస్తీతిభావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁తథాఅలభ్యమపితేషాంనాస్తీత్యాహ॥యన్నామేతి॥యస్యహరే ర్నామ్నః-శ్రవణమాత్రేణ-పుమా- న్నిర్మలోనిష్పాపో-భవతి-తస్య,తీర్థపదఃగఙ్గాదిపుణ్యతీర్థాశ్రయపాదారవిన్దస్యభగవతో దాసానాం-కింవాలభ్య-మవశిష్యతే-సర్వంసంపన్నమేవేతిభావః ❁ ॥౧౬ ॥ ❁ఏవంప్రశస్యస్వస్యకృతజ్ఞతాసూచనాయ తత్కృతముపకారమావేదయతి॥రాజన్నితి॥ హేరాజ-న్నిరతిశయకరుణాయుక్తచిత్తేన-త్వయా-ఽహ-మనుగృహీతః-కోఽసౌమత్కృతోఽనుగ్రహ- స్తత్రాహ - మమాఘమపరాధంపృష్ఠతః-కృత్వా, విస్మృత్యేత్యర్థః-మే-ప్రాణా,అభిరక్షితా,ఇతియ,దేషఏవ-మహా,ననుగ్రహః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁రాజాతమిత్యాదిశ్లోకద్వయంశుకోక్తిః॥ద్విజస్యప్రత్యాగమనప్రతీక్షయా,అకృత-ఆహారోభోజనం,యేన,స,రాజాఅమ్బరీషః,తందూర్వాససం,చరణావుపసంగృహ్యప్రసాద్యప్రసన్నంకృత్వా,తంద్విజమభోజయదభోజయామాస ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁సర్వే,కామాఃకామ్యాన్నఇతికామాఃషడ్రసాః - యస్మిన్,త,దాదృతంసాదరం యథాభవతితథా-ఆనీతంఆనీయసమర్పిత, మాతిథ్యం,భుక్త్వా, తృప్తాత్మా సంతుష్టచిత్త,స్సదుర్వాసాః-నృపమమ్బరీషం-భు

త్యందృష్టమద్య మే । కృతాగసోఽపియద్రాజన్మఙ్గళానిసమీహసె ॥ ౧౪ ॥ దుష్కరంకిన్నుసాధూనాం దుస్త్యజంవామహాత్మనామ్ । యైస్సంగృహీతోభగవాన్సాత్వతామృషభోహరిః ॥ ౧౫ ॥ యన్నామశ్రుతిమాత్రేణపుమాన్భవతినిర్మలః । తస్యతీర్థపదఃకింవాదాసానామవశిష్యతే॥ ౧౬ ॥రాజన్ననుగృహీతోఽహంత్వయాతికరుణాత్మనా। మమాఘంపృష్ఠతఃకృత్వాప్రాణాయన్మేఽభిరక్షితాః॥౧౭॥ శ్రీశుకఉవాచ॥రాజాతమకృతాహారఃప్రత్యాగమనకాఙ్క్షయా । చరణావుపసంగృహ్యప్రసాద్యతమభోజయత్॥ ౧౮ ॥ సోఽశిత్వాఽఽదృతమానీతమాతిథ్యంసార్వకామికమ్ । తృప్తాత్మానృపతింప్రాహభుజ్యతామితి ॥ ౧౯ ॥ దుర్వాసాఉవాచ ॥ ప్రీతోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మితవభాగవతస్యవై।దర్శనస్పర్శనాలాపైరాతిథ్యేనాత్మమేధసా ॥ ౨౦ ॥ కర్మావదాతమేతత్తేగాయన్తిస్స్త్రియోముహుః । కీర్తింపరమపుణ్యాంచకీర్తయిష్యతిభూరియమ్॥ ౨౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంసంకీర్త్యరాజానందుర్వాసాఃపరితోషితః । యయావిహాయసాఽఽమన్త్ర్యబ్రహ్మలోకమహైతుకమ్ ॥ ౨౨ ॥ సంవత్సరోఽత్యగాత్తావద్యావతానాగతోగతః । మునిస్తద్దర్శనాకాఙ్క్షీరాజాఽబ్భక్షోబభూవహ ॥ ౨౩ ॥ గతేఽథదుర్వాససిసోఽమ్బరీషోద్విజోపయోగాతిపవిత్రమాహరత్ ❁ । ఋషేర్విమోక్షంవ్యసనంచబుద్ధ్వా మేనేస్వవీర్యంచపరానుభావమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంవిధానేకగుణస్సరాజాప

జ్యతాంభుజ్యతా,మిత్యువాచ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ప్రీతోఽస్మీత్యాదిశ్లోకద్వయందూర్వాససఉక్తిః॥ ఆత్మనిపరమాత్మన్యేవ,మేధాబుద్ధిర్యస్య,అనల్పమేధసఇతిపాఠే,విపులబుద్ధే- స్తవా,తిథ్యేనా,హం,నితరాంప్రీతస్స న్తుష్టోఽస్మితథా,తవభాగవతస్య,దర్శనాదిభిరనుగృహీతశ్చాస్మి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తవై-త దవదాతంనిర్మలంకర్మ,స్వఃస్వర్గేలోకేస్త్రియో - ముహురుహు,ర్గాయన్తిగాస్యన్తి,తథా-తవ,పరమపుణ్యాం, కీర్తిమియంభూర్భూలోకస్థోజనః-కీర్తయిష్యతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ఇత్యేవం-రాజానం,ప్రస్తుత్య,రాజానమమ్బరీష,మామన్త్ర్యపృష్ట్వా-పరితోషితో,రాజ్ఞేతిశేషః,దుర్వాసాః,విహాయసామార్గేణా, హైతుకం దైనందినప్రళయాదిభిరనివర్త్యం, ద్విపరార్ధావస్థాయినమిత్యర్థః-బ్రహ్మలోకంచతుర్ముఖలోకం - యయౌ-తతోమ్బరీషస్య గుణాన్ స్తోతుమితిశేషః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁అమ్బరీషస్యధైర్యందృఢసఙ్కల్పం చాహ ॥ సంవత్సర ఇతి ॥అగతో,మునిర్దుర్వాసాః యావతాకాలేన,పున-ర్దిత్సు, భ్రమన్నాగతస్తావత్సంవత్సరాత్మకః , కాలోఽత్యగాదత్యతీయాయ, ప్రథమాగమనాదారభ్యపునరాగమనపర్యన్తఃకాలఃసంవత్సరోబభూవేత్యర్థః-తావన్తంచకాలం - రాజామ్బరీష - స్తస్యమునేర్దర్శనమేవాకాఙ్క్షన్-అప్ఏవ,భక్షయన్,బభూవతస్థౌ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁దుర్వాససిగతేసత్య-థా - మ్బరీషః - ద్విజోపయోగాతిపవిత్రం-ద్విజోపయోగేనద్విజభుక్తావశేషణార్థతోః-పరమంపవిత్ర-మన్న-మాహరద్బుభుజే-తతః-ఋషేర్దుర్వాససో-వ్యసనంచక్రజంతస్మాద్విమోక్షణం-స్వస్యవీర్యంధైర్యాదిలక్షణంచే-త్యేతత్సర్వం-పరస్యపరమాత్మనః - ప్రభావంప్రభావకృతమేవ-మేనే అమన్యత ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ఉక్తవిధా అనేకే,గుణా యస్య,సరాజాఽమ్బరీషః,పరాత్మనిపరేబ్రహ్మణి,వాసుదేవే - క్రియాకలాపైస్సహ,స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాసముదాయసహకృతా,మనన్యప్రయోజనాం-భక్తిం-సముపాహాచకారేత్యర్థః॥భక్తింవిశిన

ష్టి॥ యయాఽనన్యప్రయోజనయా వాసుదేవభక్త్యా- ఆవిరిఞ్చాత్ విరిఞ్చపర్యన్తభోగా- న్నిరయాన్నిరయప్రాయాం-శ్చకార అమన్యత॥ తథాచస్మర్యతే॥ "ఏతేవై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన" ఇతి "వాసుదేవమనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫల" మితిచ ॥ ౨౫ ॥ తతో-ఽమ్బరీషః-స్వతుల్యశీలేషు-తనయేషు-రాజ్యం విసృజ్య నిధాయ, ధీరో జితేన్ద్రియో, వనం, వివేశ। తత్ర, స్తరాత్మభూతే భగవతి, వాసుదేవే, మనో-దధత్ ఏకాగ్రచిత్తో బభూవ, తతో, ధ్వస్తః, గుణప్రవాహస్సంసారో, యస్య, తాదృశః, ముక్తో బభూవేత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ఏవముపవర్ణితామ్బరీషోపాఖ్యానకీర్తనాదిజం ఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థ-మమ్బరీషస్య, రాజ్ఞ ఏతద్వర్ణితం, పుణ్య, మాఖ్యానం-భక్త్యా సఙ్కీర్తయ-న్ననుధ్యాయంశ్చ-పుమా,న్భాగవతో, భవేత్ ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ************************************

తనయేషు రాజ్యం విసృజ్య వనం వివేశేత్యుక్తం। "కే తే తనయా ఇత్యత ఆహ మునిః" విరూప ఇతి॥ విరూపాదయ, స్త్రయో ఽమ్బరీషస్య, సుతాః, తత్ర, విరూపా, త్పృషదశ్వ, స్సంబభూవ, పృషదశ్వపుత్రస్తు-రథీతరః ॥ ౧ ॥ తస్య రథీతరస్యాప్రజస్య సన్తానరహితస్య సత- స్తద్భార్యాయాం, తన్తవే సన్తానార్థ, మఙ్గిరా ఋషిః బ్రహ్మవర్చస్వినః బ్రహ్మవర్చససంపన్నాన్ సుతాన్, జనయామాస ॥ ౨ ॥ ఏతే రథీతరస్య, క్షేత్రప్రసూతత్వేన-రథీతరగోత్రాస్సన్తో, ఽఙ్గిరసో బీజేన ప్రసూతత్వాదాఙ్గీరసాశ్చ। అతో, రథీతరాణాం రథీతరపుత్రాణాం, తత్సన్తానప్రసూతానాంచ-ప్రవరాః, క్షత్రోపేతాః ద్విజాతయః క్షత్ర

రాత్మని బ్రహ్మణి వాసుదేవే। క్రియాకలాపైస్సముపాహ భక్తిం యయా విరిఞ్చాన్నిరయాంశ్చకార ॥ ౨౫ ॥ అథామ్బరీష స్తనయేషు రాజ్యం సమానశీలేషు విసృజ్య ధీరః। వనం వివేశాత్మని వాసుదేవే మనో దధద్ధ్వస్తగుణప్రవాహః ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యేతత్పుణ్య మాఖ్యానమమ్బరీషస్య భూపతేః। సంకీర్తయన్ననుధ్యాయన్భక్తో భాగవతో భవేత్ ॥ ౨౭ ॥ ************************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ విరూపః కేతుమాన్ శమ్భురమ్బరీషసుతాస్త్రయః। విరూపాత్పృషదశ్వోఽభూత్తత్పుత్రస్తు రథీతరః ॥ ౧ ॥ రథీతరస్యాప్రజస్య భార్యాయాం తన్తవేఽర్థితః। అఙ్గిరా జనయామాస బ్రహ్మవర్చస్వినస్సుతాన్ ॥ ౨ ॥ ఏతే క్షేత్రప్రసూతా వై పునస్త్వాఙ్గిరసాస్స్మృతాః। రథీతరాణాం ప్రవరాః క్షత్రోపేతా ద్విజాతయః ॥ ౩ ॥ క్షువతస్తు మనోర్జజ్ఞే ఇక్ష్వాకుర్ఘ్రాణతస్సుతః। తస్య పుత్రశతజ్యేష్ఠా వికుక్షినిమిదణ్డకాః ॥ ౪ ॥ తేషాం పురస్తాదభవన్నార్యావర్తే నృపా నృప। పఞ్చవింశతిపశ్చాచ్చ త్రయో మధ్యేఽపరేఽన్యతః ॥ ౫ ॥ స ఏకదాఽష్టకాశ్రాద్ధ ఇక్ష్వాకుస్సుతమాదిశత్। మాంసమానీయతాం మేధ్యం వికుక్షే గచ్ఛ మాచిరమ్ ॥ ౬ ॥ తథేతి స వనం గత్వా మృగాన్హత్వా క్రియార్హణాన్। శ్రాన్తో బుభుక్షితో వీరశ్శశంచాదదపస్మృతిః ॥ ౭ ॥ శేషం నివేదయా

గోత్రాన్వయినో బ్రాహ్మణప్రవరాః, క్షత్రబ్రహ్మోభయగోత్రాన్వితాః బభూవురిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ తదేవం మనోర్దశసు పుత్రేషు వృషధ్రకవీ విరక్తత్వాన్న వంశప్రవర్తకౌ- కరూషాదీనాంచ సప్తానాం వంశాస్తారతమ్యక్రమేణోక్తాః॥ ఇదానీమవశిష్టమిక్ష్వాకోర్వంశమాహ। క్షువత స్త్విత్యాదినా యావత్సోమవంశప్రస్తావం। క్షువతః క్షుతం కుర్వతో- మనోః శ్రాద్ధదేవస్య, ఘ్రాణా, దిక్ష్వాకురితి ప్రసిద్ధస్సుతో, జజ్ఞే "శ్రద్ధాయాం జనయామాస దశపుత్రా" నితి పూర్వం బాహుళ్యాభిప్రాయేణోక్త-మతో నానేన విరోధః, తస్యేక్ష్వాకోః-పుత్రశతం-బభూవ, తత్ర, జ్యేష్ఠా వికుక్ష్యాదయః త్రయః ॥ ౪ ॥ ఏవం స్థితే తేషాం, శతపుత్రాణాం మధ్యే, పఞ్చవింశతిసఙ్ఖ్యాకాః, పుత్రాః, పురస్తాత్పూర్వస్యాం దిశి-య, ఆర్యావర్తః విన్ధ్యహిమపర్వతయోః మధ్యదేశ- స్తస్య- నృపా రాజానో- బభూవుః॥ ఆర్యావర్తపురస్తాత్సముద్రపర్యన్తం మణ్డలవిభాగానాధిపతయో బభూవురిత్యర్థః, హే నృప-తథైవ పశ్చాదార్యావర్తే- నృపాః పఞ్చవింశతిసంఖ్యా, బభూవుః, ఆర్యావర్తమధ్యే తు, త్రయో జ్యేష్ఠా వికుక్ష్యాదయో,ఽధిపతయో బభూవుః- అపరే అవశిష్టాస్తు, అన్యతః దక్షిణోత్తరాదిషు, నృపా, అభవన్ ॥ ౫ ॥ వికుక్షేః శశాద ఇతి నామాన్తరం వక్ష్యతే తత్ర హేతుమాహ॥ స ఏకదేతి చతుర్భిః॥ ఏకదాచి, దిక్ష్వాకు, రష్టకాశ్రాద్ధనిమిత్తే, మాంసమానీయ, తాం, హే వికుక్షే, శీఘ్రం, గచ్ఛ విలమ్బం మాకార్షీ రితి- సుత, మాదిశ దాదిష్టవాన్ ॥ ౬ ॥ తథ, స్స వికుక్షిః- స్తథైవానేష్యామి,త్యుక్త్వా, వనం ప్రతి-గత్వా- క్రియార్హణాన్ శ్రాద్ధార్హాన్, మృగాన్ హత్వా, శ్రాన్తో, బుభుక్షితః, అపగతా స్మృతిః శ్రాద్ధార్థం హతా ఇమే మృగా న మయా భక్షితుం యోగ్యా ఇతి స్మృతిర్జ్ఞానం యస్య, స వీరో వికుక్షి శ్శశం మృగ- మాదద భక్షయత్ "అదస్సర్వేషా" మిత్యపృక్తహలః అడాగమః ॥ ౭ ॥ శేషం స్వభుక్తావశిష్టం మాంసం పిత్రే- నివేదయామాస

ససమర్పయామాస - స - తత , స్తేనపిత్రా ఇక్ష్వాకుణా చోదితః , ప్రోక్షణాయ ప్రోక్షణేనమాంసం సంస్కృత్యేత్యాదిష్టః తస్యేక్ష్వాకో ర్గురుర్వసిష్ఠ-ఆహ,ఏతన్మాంసం-దుష్టముచ్ఛేషణదోషదుష్టమతో,ఽకర్మకం శ్రాద్ధానర్హమిత్యాహ ❁ ॥౮॥ ❁ తతో, గురుణాఽభిహితం , పుత్రస్యవికుక్షే, స్తత్కర్మ-జ్ఞాత్వా,నృపఇక్ష్వాకు , స్త్యక్తో , విధిశ్శాస్త్రీయనియమరూపో , యేన తం,సుతం,రుషా-దేశాన్నిస్సారయామాస ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతస్తుసఇక్ష్వాకు,ర్జాపకేనతపసాసహ - సంవాదంభగవద్గుణసంవాదం,విప్రేణసహ,సమాచరత్ , తపశ్చర్యాసహకృతంభగవద్గుణానువాదంగురుణాసహాకరోదిత్యర్థః ॥ తత, స్సఇక్ష్వాకు స్తేనజాపకసహకృతేనసంవాదేన , యోగీరాజ్యభోగేషువిరక్తః ప్రారబ్ధావసానేకళేబరంత్యక్త్వా, య-త్పరంబ్రహ్మ త,దవాప ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవం,పితరీక్ష్వాకా, వుపరతే స్వసృతేసత్య,థ-వికుక్షి,రేత్యాగత్యే , మాంపృథివీం-శాసత్పాలయన్,యజ్ఞై ర్హరిమీజెఆరాధితవాన్ తతశ్శ్రాద్ధార్థశశభక్షణాన్నిమిత్తా , చ్ఛశాదఇతిప్రసిద్ధో,బభూవ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్యవికుక్షే,స్సుతః,పురఞ్జయ,స్సఏవ-ఇన్ద్రవాహః-కకుత్స్థ-ఇతిచ-ఈరితఃవ్యవహృతః , కుతఏతన్నామద్వయం ప్రాప్తమిత్యత్రాహ॥ కర్మభిః క్రియావిశేషైః-ప్రాప్తాని, నామాని-శృణు , కథయతోమ త్తఇతి శేషః ॥ నామానీతిబహువచనేనపురఞ్జయనామాపికర్మనిమిత్తమేవేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ పురఞ్జయాదినామనిమిత్తానికర్మాణివక్తుమితిహాసమాహ॥ కృతాన్తఇత్యాదినాజిత్వేత్యతః ప్రాక్తనేన॥ దానవైస్సహ-దేవానాం,కృతాన్త-స్సమరిస్సఙ్గ్రామ,అసీత్,తస్యవిశ్వస్యాన్తఃకృతాన్తః ప్రలయ- స్తత్కల్పస్స

మాసపిత్రేతేనచతద్గురుః । చోదితః ప్రోక్షణాయాహ దుష్టమేతదకర్మకమ్ ॥౮॥ జ్ఞాత్వాపుత్రస్యతత్కర్మ గురుణాఽభిహితంనృప । దేశాన్నిస్సారయామాససుతంత్యక్తవిధింరుషా ॥ ౯ ॥ సతువిప్రేణసంవాదంజాపకేనసమాచరత్ । త్యక్త్వాకళేబరంయోగీసతేనావాపయత్పరమ్ ॥ ౧౦ ॥ పితర్యుపరతేఽభ్యేత్యవికుక్షిఃపృథివీమిమామ్ । శాసన్నీజేహరింయజ్ఞైశ్శశాదఇతివిశ్రుతః ॥ ౧౧ ॥ పురఞ్జయస్తస్యసుతఇన్ద్రవాహఇతీరితః । కకుత్స్థఇతిచాప్యుక్తశ్శృణునామానికర్మభిః ॥ ౧౨ ॥ కృతాన్తఆసీత్సమరోదేవానాంసహదానవైః । పార్ష్ణిగ్రాహోవృతోవీరో దేవైర్దైత్యపరాజితైః ॥ ౧౩ ॥ వచనాద్దేవదేవస్యవిష్ణోర్విశ్వాత్మనఃప్రభోః । వాహనత్వేవృతస్తస్యబభూవేన్ద్రోమహావృషః ॥ ౧౪ ॥ ససన్నద్ధోధనుర్దివ్యమాదాయవిశిఖాన్శితాన్ । స్తూయమానస్తమారుహ్యయుయుత్సుఃకకుదిస్థితః ॥ ౧౫ ॥ తేజసాఽఽప్యాయితోవిష్ణోఃపురుషస్యమహాత్మనః । ప్రతీచ్యాందిశిదైత్యానాంన్యరుణత్త్రిదశైఃపురమ్ ॥ ౧౬ ॥ తైస్తస్యచాభూత్ప్రధనంతుములంరోమహర్షణమ్ । యమాయభల్లైరనయద్దైత్యాన్యేఽభియయుర్మృధే ॥ ౧౭ ॥ తస్యేషుపాతాభిముఖంయుగాన్తాగ్నిమివోల్బణమ్ । దృష్ట్వాఽన్యేదుద్రువుర్దైత్యాహన్యమానాస్స్వమాలయమ్ ॥ ౧౮ ॥ జిత్వాపురంధనంసర్వమయచ్ఛద్వజ్రపాణయే । ప్రత్యాగచ్ఛత్సరాజర్షిరితినామభిరాహృతః ॥ ౧౯ ॥ పురఞ్జయస్యపుత్రోఽభూదనేనాస్తత్సుతఃపృథుః । విశ్వగన్ధస్తతశ్చ

మరఆసీద్విత్యర్థః-తదా,వీరఃపురఞ్జయః,దైత్యైః,పరాజితైర్దేవైః - విశ్వేశ్వరస్య,ప్రభోర్విష్ణోర్వచనా, త్పార్ష్ణిగ్రాహస్సహాయ- స్తత్త్వేన-వృతఃకృతః , పురఞ్జయేనేన్ద్రోవాహనత్వేనవృతో , మహా , న్వృషభ , ఆసీత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత- స్తం మహా న్తం,వృషభ,మారుహ్య,కకుది-స్థితఉపవిష్టః,దేవైః,స్తూయమానో , యోద్ధుమిచ్ఛు, స్సన్నద్ధఃకవచిత-స్సపురఞ్జయో,దివ్యం,ధను-ర్నిశితా-న్బాణాంశ్చా,దాయ,మహాత్మనః-పురుషస్యవిష్ణో-స్తేజసా , ఆప్యాయితఉపబృంహిత-స్త్రిదశైర్దేవైస్సహ-ప్రతీచ్యాందిశి-దైత్యానాం-పురం-న్యరుణత్ నిరుద్ధవాన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తైర్దైత్యైః,పురవాసిభిస్సహ,తస్యపురఞ్జయస్య,తుములం-రోమహర్షణం-రోమ్ణాంప్రశుణ్వతాంపశ్యతాంచలోమ్నాంహర్షణముద్ఘనం- యస్మాత్తథావిధం-ప్రధనంయుద్ధ-మాసీత్ ॥తత్ర-భల్లైరిషుభిః-పురఞ్జయో,దైత్యాన్,యమాయానయత్ హతవానిత్యర్థః- కాన్ దైత్యాన్ , యేఽభిముఖమాయయుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతోఽన్యేహతావిశిష్టాదైత్యా, స్తస్యపురఞ్జయస్యేషూణాం,పాతస్యాభిముఖ , మాగత్యేతి శేషః,తం - యుగాన్తాగ్నిమివోల్బణందుస్సహం-దృష్ట్వా - తేన-హన్యమానా-స్స్వకీయమాలయంపాతాలంప్రతి-దుద్రువుః ❁ ॥ ౧౮॥ ❁ తత-స్సరాజర్షిఃపురఞ్జయో-దైత్యాన్-జిత్వా-తేషాం-పురం-ధనం-సర్వం ప్రీత్యా వజ్రపాణయఇన్ద్రాయా-యచ్ఛద్దదౌ,ఇతిశబ్దోహేత్వర్థకః - యతః-పురంజితవాన్ - వృషభస్యకకుదిస్థితః - ఇన్ద్రమేవవాహనత్వేనపరిగృహీతవాన్- తతోహేతో - ర్నామభిఃపురఞ్జయాదినామభిః-పురజయాదికర్మప్రవృత్తినిమిత్తకై-రుదాహృతోవ్యవహృతః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ పురఞ్జయస్యాస్యా- వేనా,ఇతిప్రసిద్ధః-పుత్రో బభూవ-తస్యానేనస , స్సుతః,పృథుః, తతఃపృథో,ర్విశ్వగన్ధః-పుత్రో, బభూవ-విశ్వ

గన్ధాచ్చన్ద్రస్తస్యచన్ద్రస్య-సుతో,యువనాశ్వః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తస్యయువనాశ్వస్య-సుతః-శాబ స్తిఃతంవిశినష్టి-యేనశాబ స్తి నాశాబ స్తరితిప్రసిద్ధా-పురీనిర్మితా, శాబ స్తేస్సుతో, బృహదశ్వ-స్తతోబృహదశ్వాత్కు-వలయాశ్వకః,పుత్ర-స్సంబభూ వ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కువలయాశ్వస్యైవధున్ధుమారఇతినామాన్తరం,నామ్నఃప్రవృత్తినిమిత్తంకర్మాహ॥ యఇతి ॥యఃకువలయా శ్వకో-బలీబలవాన్ - ఉదఙ్క-స్యఋషేః - ప్రియార్థంప్రియంకర్తుం - సుతానా-మేకవింశత్యా-సహస్రై-రేకవింశతిసహస్ర సఙ్ఖ్యకైస్సుతైః - వృతఇత్యర్థః యుద్ధేధున్ధుంనామా,సుర,మహన - దతోధున్ధుమారఇతిప్రసిద్ధోబభూవ- తస్యకువలయా శ్వకస్య-సుతాస్తేసర్వే - ధున్ధుమారస్య-ముఖాగ్నినా-జజ్వలుఃదగ్ధాబభూవురిత్యర్థః - తేషాంమధ్యే - త్రయఏవ-సుతా -అవ శిష్టాః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తేచసుతా, హేభారత-దృఢాశ్వాదినామానః-తత్ర-దృఢాశ్వస్య-పుత్రో,హర్యశ్వ-స్తస్యహర్య శ్వస్య-నికుమ్భ-స్సుతో-ఽభవత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ నికుమ్భస్య-సుతో-బర్హిణాశ్వః-తస్యసుతః-కృశాశ్వః-అస్యకృశాశ్వస్య-సుత- స్సేనజత్-తస్యసేనజితః యువనాశ్వ-స్సుత-స్సమభవత॥ యువనాశ్వవృత్తాన్తమాహ ॥ సఇత్యాదినా ॥యువనాశ్వో-ఽన పత్యస్సన్తానరహితః-అతఏవ-నిర్విణ్ణోనిర్వేదమాపన్నోభార్యాశతేనసహ - వనంప్రతి గతః - తత్ర-మునయః- అస్యకృపాళ వఃఋషయకృపాయుక్తా-బభూవుః ॥ తేఋషయ-స్సుసమాహితాస్సన్తః - ఐన్ద్రీమిన్ద్రదేవతాకా-మిష్టింపుత్రకామేష్టిం ప్రవర్తయాంచక్రుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదా-రాజాయువనాశ్వ-స్తర్షితః-నిశిరాత్రౌ-పిపాసు,స్తద్యజ్ఞసదనం-ప్రవిష్టః-శయా నాం-స్తాన్విప్రాన్ దృష్ట్వా-మన్త్రజలంమన్త్రాభిమన్త్రితంజలంపత్నీనాదేయంస్వయంపపౌపీతవాన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తత-ఉత్థి

న్ద్రోయువనాశ్వస్తుతత్సుతః ॥ ౨౦ ॥ శాబస్తిస్తత్సుతోయేనశాబస్తిర్నిర్మితాపురీ । బృహదశ్వస్తుశాబస్తే స్తతఃకువలయాశ్వకః ॥ ౨౧ ॥ యఃప్రియార్థముదఙ్కస్య ధున్ధుంనామాసురంబలీ । సుతానామేకవింశత్యాస హస్రైరహనద్వృతః॥ ౨౨ ॥ ధున్ధుమారఇతిఖ్యాతస్తత్సుతాస్తేచజజ్వలుః । ధున్ధోర్ముఖాగ్నినాసర్వేత్రయఏ వావశేషితాః॥ ౨౩ ॥దృఢాశ్వఃకపిలాశ్వశ్చభద్రాశ్వఇతిభారత । దృఢాశ్వపుత్రోహర్యశ్వోనికుమ్భస్తస్యచా త్మజః॥ ౨౪ ॥ బర్హిణాశ్వోనికుమ్భస్యకృశాశ్వోథాస్యసేనజిత్ । యువనాశ్వోఽభవత్తస్యసోఽనపత్యోవనం గతః॥ ౨౫ ॥ భార్యాశతేననిర్విణ్ణఋషయోఽస్యకృపాళవః । ఇష్టింప్రవర్తయాంచక్రురైన్ద్రీంతేస్మసుసమాహి తాః॥ ౨౬ ॥రాజాతద్యజ్ఞసదనంప్రవిష్టోనిశితర్షితః। దృష్ట్వాశయానాంస్తాన్విప్రాన్పపౌమన్త్రజలంస్వయమ్॥ ఉత్థితాస్తేనిశామ్యాథవ్యుదకంకలశంప్రభో। పప్రచ్ఛుఃకస్యకర్మేదంపీతంపుంసవనంజలమ్ ॥ ౨౭ ॥ రాజ్ఞాపీతం విదిత్వాథఈశ్వరప్రహితేనతే । ఈశ్వరాయనమశ్చక్రురహోదైవబలంబలమ్॥ ౨౮ ॥తతఃకాలఉపావృత్తేకు క్షింనిర్భిద్యదక్షిణమ్ । యువనాశ్వస్యతనయశ్చక్రవర్తీజజానహ ॥ ౩౦ ॥ కింధాస్యతికుమారోఽయంస్తన్యే రోరూయతేభృశమ్। మాన్ధాతావత్సమారోదీరితీన్ద్రోదేశినీమదాత్ ॥ ౩౧ ॥ నమమారపితాతస్యవిప్రదైవప్ర సాదతః । యువనాశ్వోఽపితత్రైవతపసాసిద్ధిమన్వగాత్ ॥ ౩౨ ॥ త్రసదస్యురితీన్ద్రోఽఙ్గవిదధేనామచాస్యవై। యస్మాత్త్రసన్తిహ్యుద్విగ్నాదస్యవోరావణాదయః॥ ౩౩ ॥యౌవనాశ్వోఽపిమాన్ధాతాచక్రవర్త్యవనింప్ర

తా-స్తేవిప్రా-నిరుదకం,కలశం-నిశామ్యదృష్ట్వా - హేప్రభో-కస్యేదంకర్మ - కేనేదం-పుంసవనంపుత్రోత్పత్తికారణం-జలం, పీత-మితిపప్రచ్ఛుః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తత ఈశ్వరచోదితేన-రాజ్ఞాయువనాశ్వేన-పీత-మిదంజలం,మితి,విదిత్వా- తేఋషయః-అ హోదైవబలమేవ ముఖ్యంబలం,పురుషబలంతునకించి-దితివదన్తః - ఈశ్వరాయ-నమశ్చక్రుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తతః-కాలేపు త్రోత్పత్తికాలేసన్నిహితేసతి-యువనాశ్వస్య - దక్షిణం కుక్షిం,నిర్భిద్య - తనయ-శ్చక్రవర్తీ సప్తద్వీపాధిపతి - స్సంబభూ వ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అయం-కుమారః-స్తన్యాభావేన-రోరూయతేభృశంరోదితి-అతో-ఽయం-కం,ధాస్యతి॥ ధాస్యతి కంపా స్యతీ-త్యేవం,దుఃఖితే - ద్విజైః-రుక్తేసతి-తస్యామిష్ట్యా - మారాధిత-ఇన్ద్రో - మా-మయంకుమారో-ధాస్యతిపాస్యతీ-త్యు క్త్వా - హేవత్స - మారోదీ-రితి-వదన్ - దేశినీంతర్జనీమమృతస్రావిణీ-మదాత్కుమారస్యవక్త్రేనిహితవాన్ - ఇన్ద్రేణాయం మాంధాతేత్యుక్తత్వాన్మాంధాతేతిప్రసిద్ధోబభూవ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తస్యకుమారస్య పితాచయువనాశ్వో- విప్రాణాం-దై వస్యచా-నుగ్రహా-న్నమమారనమృతఃతత-స్సతత్రైవవనే-తపసాఽనుష్ఠితేన-సిద్ధింముక్తి- మన్వగాత్ప్రాప ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అఙ్గహేరాజన్, అస్యకుమారస్య,త్రసదస్యురితి-నామధేయ-మిన్ద్ర-శ్చకార॥తత్ప్రవృత్తినిమిత్తమాహయస్మాద్యౌవనాశ్వా త్కుమారా-ద్రావణాదయో-దస్యవోదుష్టా ఉద్విగ్నాశ్చలన్త - స్త్రసన్తిబిభ్యతి - అత-స్సోఽయం-త్రసదస్యురితి- ప్రసిద్ధో- భవితేతి-వద-న్నామ-విదధతఇతిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ మాన్ధాతుశ్చరిత్రమాహ॥యౌవనాశ్వఇత్యాదినాశతబిన్దో రిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ యువనాశ్వస్యాపత్యంపుమాన్యౌవనాశ్వో, మాన్ధాతా - ప్రభుస్సమర్థః,సప్తద్వీపాత్మకం-భూమి

క్రం-యస్య - స సప్తద్వీపాత్మకం భూచక్రం యస్యైవ శేషగత ఇతి తథాభూత - ఏక ఏవ-అచ్యుతస్య భగవతః - తేజసా - అప్రచ్యు
తేన తేజసేతి వా-స సప్తద్వీపవతీ-మవనిం భూమిం-శశాస ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఆత్మవిత్ దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ సన్-భూ
రయః బహ్వ్యః-దక్షిణా-యేషు-తైః-క్రతుభి-ర్యజ్ఞం విష్ణుం "యజ్ఞో వై విష్ణు" రితి శ్రుతేః ॥ ఈజే ఇయాజ ॥ యజ్ఞమేవ కిం విశేష
ణారాధితవానిత్యత స్తం విశినష్టి "సర్వదేవమయమితి సార్ధేన" సర్వదేవతా ప్రచురం తత్ప్రాచుర్యం చ తచ్ఛరీరకత్వేన-తథా
చ శ్రూయతే "స ఆత్మా అఙ్గాన్యన్యా దేవతా" ఇతి, దేవం స్వతేజసా దీప్యమానం-సర్వాన్తరాత్మానం- ప్రాకృతేన్ద్రియాగ
మ్యమ్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ద్రవ్యాదిక-మేతత్సర్వం-యదాత్మకం యద్యజ్ఞాత్మకం, తం-యజ్ఞ-మీజ ఇతి పూర్వేణాన్వయః, ద్రవ్యాదిభిస్స
హ పరితో యజ్ఞశబ్దః క్రతుపరః - ద్రవ్యం చరుపురోడాశాదికం-మన్త్రో ద్రవ్యదేవతాప్రకాశకో వేదభాగః - విధిశ్చోదనాత్మకో
భాగః, యజమానః కర్తా- ధర్మః అపూర్వాఖ్యో, దేవతాప్రసాదరూపో వా- దేశ "సమే యజేత" ఇత్యాద్యుక్తః- కాలో వసన్తా
దిః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ యావద్భూమణ్డలం-సూర్య ఉదేతి-ఉదేత్య ప్రకాశయతి - యద్వా-యావద్యత్ర-ఉదేతి - యత్ర చ ప్రతితిష్ఠత్య
స్తమేతి-తదవధిక-సర్వ-మేతద్భూమణ్డలం - యౌవనాశ్వస్య మాన్ధాతుః- క్షేత్రం-పాలితం క్షేత్రమితి కథ్యత ఇత్యర్థః - ఆచ
క్రవాళమాధిపత్యం కృతవానితి యావత్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ నృపః మాన్ధాతా-నృపేతి పాఠే హే నృప శశబిన్దో- ర్దుహితరి బిన్దుమ
త్యాఖ్యాయాం భార్యాయాం-పురుకుత్సాదీన్, త్రీన్-పుత్రాన్, ఉత్పాదయామాసేతి శేషః, నృపేతి పాఠే మాన్ధాతేతి కర్తృపద
మధ్యాహర్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తేషాం పురుకుత్సాదీనాం, స్వసారః భగిన్యః - పఞ్చాశత్సఙ్ఖ్యాకాః, సౌభరిమృషిం-పతిం-వ
వ్రిరే పరిజగృహుః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ కథం వా తమృషిం వవ్రిర ఇత్యపేక్షాయాం ప్రసఙ్గాత్సౌభరేశ్చరిత్రమాహ యావదధ్యాయస

భూః । స సప్తద్వీపవతీమేకశ్శశాసాచ్యుతతేజసా ॥ ౩౪ ॥ ఈజే చ యజ్ఞం క్రతుభిరాత్మవిద్భూరిదక్షిణైః । సర్వవేద
మయం దేవం సర్వాత్మకమతీన్ద్రియమ్ ॥ ౩౫ ॥ ద్రవ్యం మన్త్రో విధిర్యజ్ఞో యజమానస్తథర్త్విజః । ధర్మో దేశశ్చ కా
లశ్చ సర్వమేతద్యదాత్మకమ్ ॥ ౩౬ ॥ యావత్సూర్య ఉదేతి స్మ యావచ్చ ప్రతితిష్ఠతి । సర్వం తద్యౌవనాశ్వస్య మా
న్ధాతుః క్షేత్రముచ్యతే ॥ ౩౭ ॥ శశబిన్దోర్దుహితరి బిన్దుమత్యామధా ❁ న్నృపః । పురుకుత్సమమ్బరీషం చ ముచుకు
న్దం చ యోగినమ్ ॥ ౩౮ ॥ తేషాం స్వసారః పఞ్చాశత్సౌభరిం వవ్రిరే పతిమ్ ॥ ౩౯ ॥ యమునాన్తర్జలే మగ్నస్తప్యమా
నః † పరన్తపః । నిర్వృతిం మీనరాజస్య వీక్ష్య మైథునధర్మిణః ॥ ౪౦ ॥ జాతస్పృహో నృపం విప్రః కన్యామేకా
మయాచత । సోఽప్యాహ గృహ్యతాం బ్రహ్మన్ కామం కన్యా స్వయంవరే ॥ ౪౧ ॥ స విచిన్త్యాప్రియం స్త్రీణాం
జరఠోఽయమసన్మతః । వలీపలిత ఏజత్క ఇత్యహం ప్రత్యుదాహృతః ॥ ౪౨ ॥ సాధయిష్యే తథాఽఽత్మానం
సురస్త్రీణామభీప్సితమ్ । కిం పునర్మనుజేన్ద్రాణామితి వ్యవసితః ప్రభుః ॥ ౪౩ ॥ మునిః ప్రవేశితః క్షత్త్రా కన్యాన్తఃపు
రమృద్ధిమత్ । వృతః స రాజకన్యాభిరేకః పఞ్చాశతా వరః ॥ ౪౪ ॥ తాసాం కలిరభూద్భూయాంస్తదర్థేఽపోహ్య

మాప్తి ॥ పరముత్కృష్టం-తపో యస్య స పరన్తపః, సౌభరిః, పరన్తపేతి పాఠే, హే పరన్తప-యమునాయాః, అన్తర్జలే జలమ
ధ్యే-నిమగ్నః - తప్యమానః, పరం తప ఇత్యపి పాఠాన్తరం, తత్ర, పరం తపః - తప్యమానః కుర్వాణః, పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః ॥
కదాచిత్, మైథునమేవ ధర్మో యస్య, తస్య, మత్స్యశ్రేష్ఠస్య, నిర్వృతిం మైథునసుఖం, దృష్ట్వా, విప్రస్సౌభరిః, జాతా ఉత్పన్నా-
స్పృహా మైథునేచ్ఛా-యస్య సః, నృపం మాన్ధాతారమాగత్య, కాం, కన్యా, మయాచత - స మాన్ధాతాఽప్యస్య, వైరూప్య-
మాలక్ష్యైవమాహ ॥ హే బ్రహ్మన్-స్వయంవరే-కామం యథేచ్ఛం కన్యా, గృహ్యతా, మిత్యాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❁
స విప్రస్సౌభరిః, స్త్రీణా, మప్రియం, మాం, విచిన్త్య, నేనా, హం, ప్రత్యుక్తః, అత, ఆత్మానం, సురస్త్రీణా
మప్య, భీప్సితం, సాధయిష్యామీ - తి - వ్యవసితః నిశ్చితవానితి ద్వయో రన్వయః స్వస్య స్త్రీణా మప్రియత్వే హే
తుః, జరఠో వృద్ధః, వలిభిర్యుక్తః, పలితశ్చ - ఏజత్కః కమ్పమానశిరాః - ఏవం భూతోఽయమితి బుద్ధ్వా, రా
జ్ఞా, అహం ప్రత్యుక్త ఇత్యన్వయః ॥ సురస్త్రీణామప్య, భీప్సితమాత్మానం - యోగప్రభావేన - సాధయిష్యే-
కిం పున - ర్మనుజేన్ద్రాణాం మనుజేన్ద్రస్త్రీణా - మభీప్సితం - సాధయిష్య ఇతి కియదేతదిత్యర్థః ॥ ఇత్థం - వ్యవసితః
వ్యవసాయయుక్తః - ప్రభుస్సమర్థో - యోగిత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ❁ మునిస్సౌభరిః-క్షత్త్రా సూతేన ప్రయోజ్యక
ర్త్రా - రాజ్ఞా ప్రయోజకేన - బుద్ధిమత్సర్వసమృద్ధిమ-దన్తఃపురం - ప్రవేశితః- పఞ్చాశతా పఞ్చాశత్సఙ్ఖ్యాభీ - రాజకన్యాభి-
స్సర్వాభి- రేక ఏవ-వరస్స-న్వృతః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తదా-తాసాం కన్యానాం, తదర్థే వరనిమిత్తం-అహమేవైనం వృణే, మమైవా
యమనురూపః పతి-ర్నత వే-త్యేవం - సౌహృదం సోదర్యత్వప్రయుక్తం సౌహృద - మపోహ్య - తస్మిన్నితరాం సున్దరే వరే-గ

౩౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ నృప. ౪౦ ॥ శ్లో † పా ॥ పరన్తప ॥ పరన్తపః.

తంనిహితం - చేతో - యాసాం-తాసాం-మహాన్-కలిఃకలహః . ఆసీత్ యోగమాహాత్మ్యేన తాదృశసున్దరరూపంధృతవాన
ఇతిభావః ❁॥౪౫॥ ❁తస్యగార్హస్థ్యం వర్ణయతి ॥ సఇతిచతుర్భిః ॥ సబహ్వృచఆశ్వలాయనః-సౌభరిః-యద్వా,బహ్వృచ ఇతిమ
న్త్రసామర్థ్యముక్తం - తాభిస్త్రీభిస్సహ, రేమే-ఇత్యుత్తరేణాన్వయః - అపారణీయం దురన్తంయత్ , తపస్తస్య శ్రియా
సమృద్ధ్యా హేతుభూతయా,అనర్ఘాః - పరిచ్ఛదాఉపకరణాని- యేషు - తేషుగృహేషు-ఉపకల్పితేషు-తథా-నానావిధేషూ
పవనేషు-అమలాన్యమ్భాంసి , యేషు , తేషు , సరస్సుచకదంభూతేషు,సౌగన్ధికానాంకల్హారాదీనాం,కాననానిస్తోమా యే
షు ❁ ॥౪౬॥ ❁కదంభూతేషుగృహాదిషు,స్వలఙ్కృతాఃస్త్రియః, పురుషాశ్చ - యేషు , అనుగాయన్తో,ద్విజాఃపక్షిణో
భృఙ్గాశ్చ,వన్దినశ్చ,యేషు,కదంభూతః,మహార్హశయ్యాదిభిః, ఉపలక్షితస్సన్ ❁ ॥౪౭॥ ❁యస్య సౌభరేః,గార్హస్థ్యం,స
మ్యగవలోక్య,విస్మితః సార్వభౌమసంపదా,యుక్తస్సప్తద్వీపసహితాయా,భూమేరధిపతి,ర్మాన్ధాతా, స్తమ్భంగర్వంజ
హౌతత్త్యాజ,కియదేతన్మదీయమైశ్వర్యమిత్యమన్యతేత్యర్థః॥యద్వా॥దుహితౄణాంసత్కారవైకల్యాచ్చిన్తాంజహౌ❁॥౪౮॥❁
ఇత్థం , గృహేష్వాసక్తస్సౌభరి-ర్నానాముఖైర్బహుముఖైర్బహుభిరిన్ద్రియైరిన్ద్రియార్థైః-అనేనానేకశరీరపరిగ్రహాత్ప్రతిశరీర
మిన్ద్రియభేదశ్చసూచ్యతే,విషయాన్శబ్దాదీన్,సేవమానోఽనుభవన్నపి,నతుతోష నాలమమన్యత , యథాఆజ్యస్తోకైఃఘృత
బిన్దుభి-రగ్ని-ర్నతుష్యతి- తద్వత్ ❁ ॥౪౯॥ ❁ఇదానీంతస్యానుతాపపూర్వకంవానప్రస్థాశ్రమమాహ ॥ తావదనుతాప
మాహ ॥ సఇత్యాదినా॥ఏవంవసన్నిత్యతఃప్రాక్తనేన॥బహ్వృచానా-మాచార్య-స్ససౌభరిః-కదాచి , దుపాసీనఉపవిష్టః-ఆ

సౌహృదమ్ । మమానురూపో నాయంవ ఇతితద్గతచేతసామ్ ॥౪౫॥ సబహ్వృచస్తాభిరపారణీయ తపశ్శ్రి
యాఽనర్ఘ్యపరిచ్ఛదేషు।గృహేషునానోపవనామలామ్భస్సరస్సుసౌగన్ధికకాననేషు ॥౪౬॥ మహార్హశయ్యా
సనవస్త్రభూషణస్నానానులేపాభ్యవహారమాల్యకైః।స్వలఙ్కృతస్త్రీపురుషేషునిత్యదా ❁ రేమేఽనుగాయ
ద్ద్విజభృఙ్గవన్దిషు ॥౪౭॥ యద్గార్హస్థ్యంతుసంవీక్ష్యసప్తద్వీపవతీపతిః । విస్మితః స్తమ్భమజహాత్సార్వభౌమ
శ్రియాఽన్వితః ॥౪౮॥ ఏవంగృహేష్వభిరతోవిషయాన్వివిధైస్సుఖైః । సేవమానోనచాతుష్యదాజ్యస్తోకైరి
వానలః॥౪౯॥సకదాచిదుపాసీనఆత్మాపహ్నవమాత్మనః।దదర్శబహ్వృచాచార్యోమీనసఙ్గసముత్థితమ్॥౫౦॥
అహోఇమంపశ్యతమేవినాశంతపస్వినస్సచ్చరితవ్రతస్య । అన్తర్జలేవారిచరప్రసఙ్గాత్ప్రచ్యావితం బ్రహ్మచి
రంధృతంయత్ ॥౫౧॥ సఙ్గంత్యజేత ❁ మిథునవ్రతినాంముముక్షుస్సర్వాత్మనానవిసృజేద్బహిరిన్ద్రియాణి । ఏ
కశ్చరన్రహసిచిత్తమనన్త ఈశే యుఞ్జీతతద్వ్రతిషుసాధుషుచేత్ప్రసఙ్గః ॥౫౨॥ ఏకస్తపస్వ్యహమథామ్భ
సిమత్స్యసఙ్గాత్పఞ్చాశదాసముతపఞ్చసహస్రసర్గః । నాన్తంవ్రజామ్యుభయకృత్యమనోరథానాంమాయా
గుణైర్హృతమతిర్విషయేఽర్థభావః ॥౫౩॥ ఏవంవసన్గృహేకాలంవిరక్తోన్యాసమాస్థితః । వనంజగామాను

త్మనామనసా-మీనస్య-సఙ్గాద్ధేతో-స్సముత్థిత-మాత్మాపహ్నవం స్వరూపానుసన్ధానవిరోధినం - విషయచాపలం-దదర్శ ఆలో
కితవాన్ ❁ ॥౫౦॥ ❁దర్శనమేవప్రపఞ్చయతి ॥ అహోఇతి ॥ అహో హేలోకా, స్తపో-నిష్ఠస్య- సంశ్చాసౌచరితవ్రతశ్చ-
యోఽహం,తస్య మమే-మం,వినాశం-పశ్యత-కోసౌవినాశ, స్తత్రాహ-అన్తర్జలే - యో , వారిచరోమీన, స్తస్యప్రకృష్టాత్స
ఙ్గాద్ధేతోశ్చిరం-ధృతంధ్యాతం,బ్రహ్మ- విస్రావితంవిస్మృతమితి, యదేవఏవవినాశః , బ్రహ్మవిస్మరణమాత్మనోవినాశప్రా
యమేవేతిమత్వావినాశంపశ్యతేత్యుక్తం॥తథాచశ్రూయతే॥అసన్నేవసభవతిఅసద్బ్రహ్మేతివేదచే,దితి ❁ ॥౫౧॥❁అ
తఏవంవర్తితవ్యంమయేత్యభిప్రాయేణముముక్షోర్వృత్తిమాహ ॥ సఙ్గమితి॥ ముముక్షు - స్సర్వాత్మనాకరణత్రయేణ మిథున
వ్రతినాందాంపత్యధర్మవతాం-సఙ్గం-త్యజేత్ ,బహిశ్శబ్దాదివిషయేషు-ఇన్ద్రియాణి-నవిసృజేత్సప్రవర్తయేత్ - ఏకోఽసహా
య-ఏవ,చరేత్,రహసిఏకాన్తే-చిత్తం-మనన్తేఅపరిచ్ఛిన్నే-ఈశేభగవతి,యుఞ్జీత-క్వచిదపిసఙ్గోనకార్యఏవ,క్వచిచ్చేద్వ్రతిప్ర
సఙ్గ- స్సఙ్గ-స్తస్మిన్ననన్తఏవరతిర్యేషాం-తేషు-సాధుష్వేవ,విధేయః ❁ ॥౫౨॥ ❁స్వావస్థాంప్రపఞ్చయతి ॥ ఏకఇతి॥ ప్రథ
మ-మేకఃఅసహాయఏవాహమాసం-అథతతో- ఽమ్భసి-యో,మత్స్యస్తస్యసఙ్గా- త్పఞ్చాశ -దాశంపఞ్చాశతాభార్యాభిరే
కదాసంబన్ధాత్పఞ్చాశచ్ఛరీరవిశిష్టోఽభవం-తతశ్చ , పుత్రరూపేణ,పఞ్చసహస్రవర్గ,ఆసం-ఏవమప్యన్తంవిషయానుభవ
జాంతృప్తింఅన్తస్సమాప్త్యవధిత్వాత్-నవ్రజామి-కథంభూతః,ఉభయకృత్యం స్త్రీపుంసకృత్యం , తస్మిన్నేవ - మనోరథో
యేషాం-మాయాగుణైర్మోహాదిభి,ర్హృతామతి - ర్యస్య-విషయేషుశబ్దాదిష్వేవ,అర్థభావఃపురుషార్థబుద్ధి,ర్యస్య,తథాభూ
తః ❁ ॥౫౩॥ ❁ఏవమిత్యాదిశుకోక్తిః॥ఇత్థం - మహాన్తంకాలం,గృహే , వసన్,తతో,విరక్తో,న్యాసంకామ్యకర్మత్యాగ

మాస్థితః- వనం - జగామ-తపసఇతిశేషః - తంగచ్ఛన్తంసౌభరిం - పతిరేవదేవతాయాసాంతాః-పత్న్యశ్చ - నస్పత్యజగుః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ తత్రవనే - ఆత్మవిత్ ఆత్మయాథాత్మ్యనుసన్ధానపర,స్సౌభరి,రాత్మకర్శనంశరీరకార్శ్యవహంఅతఏవ-తీక్ష్ణముగ్రం,తప-స్తప్త్వాకృత్వా- అగ్నిభిరాహవనీయాదిభిస్సహైవా , త్మానం-పరమాత్మని-యుయోజలీనమనుసందధ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ తతో-హేమహారాజ,పత్యుస్సౌభరే - రాధ్యాత్మికీంగతింపరమాత్మసంబన్ధినీంఅగ్నిభిస్సహప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మనిలయానుసన్ధానపూర్వికాంతత్ప్రాప్తిరూపాంగతి-మవలోక్యతాః , పతి , మనుగతాః,పత్న్యశ్చ,తస్యపత్యుః,ప్రభావేనపరమాత్మోపాసనప్రభావేన,అన్వీయురనుస్పృత్యజగ్ముః,ముక్తాబభూవురితియావత్ , తద్యథాశాన్తంనిర్దగ్ధ,మగ్నిమర్చిషశ్శిఖా,అనులీనాభవన్తి-తద్వత్ ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేషష్ఠోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ప్రాసఙ్గికస్సౌభరివృత్తాన్తోఽనువర్ణితః,అథప్రస్తుతంమాన్ధాతుర్వంశపరంపరాంతద్వృత్తాన్తంచాహ॥మాన్ధాతృపుత్రప్రవరఇతి ॥ మాన్ధాతుః-పుత్రాణాంపురుకుత్సాదీనాం-మధ్యే-శ్రేష్ఠోఽమ్బరీషఇతిప్రసిద్ధః - పుత్ర-స్స-పితామహేనయువనాశ్వేన-ప్రవృతఃపుత్రత్వేన స్వీకృతః అతఏవ-తత్సుతః- అమ్బరీషస్యసుతః - యువనాశ్వనామా- ఽభవత్ - పితామహస్యనామధేయఇత్యర్థః - యౌవనాశ్వస్తుతత్సుత-ఇతివాపాఠాన్తరం-తదా-మాన్ధాతృపుత్రశ్రేష్ఠోఽమ్బరీషః-పితామహేనవృతత్వా- త్తత్పుత్రఅమ్బరీషాదిశబ్దాభిధేయతాం విహాయయౌవనాశ్వశబ్దాభిధేయోబభూవేత్యర్థః-యువనాశ్వస్యానన్తరా

యయుస్తత్పత్న్యః పతిదేవతాః॥ ౫౪ ॥ తత్రతప్త్వాతపస్తీక్ష్ణమాత్మకర్శనమాత్మవిత్ । సహైవాగ్నిభిరాత్మానంయుయోజపరమాత్మని॥ ౫౫ ॥ తాస్స్వపత్యుర్మహారాజనిరీక్ష్యాధ్యాత్మికీంగతిమ్ । అన్వీయుస్తత్ప్రభావేన శాన్తమగ్నిమివార్చిషః ॥ ౫౬ ॥ ❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ మాన్ధాతపుత్రప్రవరోయోఽమ్బరీషః ప్రకీర్తితః । పితామహేనప్రవృతో ❁ యువనాశ్వస్తుతత్సుతః ॥ ౧ ॥ హారితస్తస్యపుత్రోఽభూన్మాన్ధాతృప్రవరాఇమే।నర్మదాభ్రాతృభిర్దత్తాపురుకుత్సాయయోరగైః ॥ ౨ ॥ తయారసాతలంనీతోభుజగేన్ద్రప్రయుక్తయా । గన్ధర్వానవధీత్తత్రవధ్యాంస్తాన్విష్ణుశక్తిధృత్॥నాగాల్లబ్ధవరస్సర్పాదభయంస్మరతామిమమ్ ॥ ౩ ॥ త్రసదస్యుఃపౌరుకుత్సోయోఽనరణ్యస్యదేహకృత్ । హర్యశ్వస్తత్సుతస్తస్మాత్ప్రరుణోఽథత్రిబన్ధనః॥ ౪ ॥తస్యసత్యవ్రతఃపుత్రస్త్రిశఙ్కురితివిశ్రుతః।ప్రా

పత్యంయౌవనాశ్విరమ్బరీషః॥అతఇఞ్,,తస్యాపత్యంయౌవనాశ్వః॥ తస్యాపత్య,,మిత్యుత్సర్గికోణ్ప్రత్యయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్యయౌవనాశ్వస్య-సుతో-హారితఇతిప్రసిద్ధో-బభూవ- ఇమేఅమ్బరీషయౌవనాశ్వహారితాః , మాన్ధాతృప్రవరాఃమాన్ధాతృసన్తానభూతాఇత్యర్థః-ఏవంమాన్ధాతృసుతస్యామ్బరీషస్యవంశఉక్తః - అథపురుకుత్ససన్తానంవక్ష్యన్ తావత్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ నర్మదేతి॥ భ్రాతృభి-రురగై ర్నాగై -ర్యా-నర్మదాఖ్యానాగకన్యకా-పురుకుత్సాయ-దత్తా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తయా-భుజగేన్ద్రైః భ్రాతృభిఃప్రచోదితయా-నర్మదయా-రసాతలం,నీతో-యః-పురుకుత్స - స్స విష్ణుశక్తిధృత్ భగవదాహితబలః-అతఏవా,వధ్యానపి-గన్ధర్వానవధీద్ధతవాన్,తతో-నాగాద్భుజగేన్ద్రాల్లబ్ధఃప్రాప్తోవరోయేన- తాదృశో-బభూవ-వరస్వరూపందర్శయతి ॥ సర్పాదభయంస్మరతామిమమితి ॥ ఇమంనర్మదయారసాతలనయనాదివృత్తాన్తం - స్మరతాంజనానాం-సర్పాద్భయం భయాభావఇతి-మద్వృత్తాన్తంస్మరతాంసర్పాద్భయంమాభూదిత్యేవంవిదంవరంవృణ్వానస్తంలబ్ధవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ పురుకుత్సస్యాపత్యంపౌరుకుత్సస్త్రసదస్యుః- తంవిశింషన్ తత్పుత్రమాహ ॥ యస్త్రసదస్యు,రనరణ్యస్య, దేహకృత్-అనరణ్యముత్పాదితవానిత్యర్థః-తస్యానరణ్యస్య,సుతో-హర్యశ్వ- స్తస్మాద్ధర్యశ్వా- త్ప్రరుణో-జజ్ఞఇతిశేషః-అథత్ప్రరుణా- త్త్రిబన్ధనః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్య,పుత్ర-స్సత్యవ్రత,స్సఏవ,త్రిశఙ్కురితివిఖ్యాత,స్సచ-గురోర్వాసిష్ఠస్య-శాపా-చ్చణ్డాలతాం,ప్రాప్తః-పశ్చా-త్కౌశికస్యవిశ్వామిత్రస్య- తేజసాతపఃప్రభావేన - సశరీరఏవ - స్వర్గం-గతోఽధునాఽపి-దివి-నక్షత్రరూపేణదృశ్యతే-కథంచణ్డాలస్యస్వర్లోకేఽవస్థానమిత్యత్రాహ ॥ పాతితఇతి ॥ కౌశికతేజసాస్వర్గంప్రాపిత- స్తత్రత్యై-ర్దేవై-రవాక్శిరాః-పాతితఃపాత్యమానః-పున - స్తేనైవకౌశికతేజసైవ-బలాత్ - స్తమ్భితః-స్వర్గాన్తరనిర్మాణపూర్వకంకౌశికతేజసాదివ్యేవస్థా

---

౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యౌవనాశ్వస్తు.

పిత ఇత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ త్రైశఙ్కవస్త్రిశఙ్కోః పుత్రః-హరిశ్చన్ద్రః తద్వృత్తాన్తమాహ॥ యన్నిమిత్తం - యోహరిశ్చన్ద్రో-నిమిత్తం కారణం యస్య - తద్బహువార్షికం-యుద్ధం-పక్షిణోః పక్షిత్వం ప్రాప్తయోః-విశ్వామిత్ర-వసిష్ఠయోః-బభూవ విశ్వామిత్రో రాజసూయదక్షిణాచ్ఛలేన సర్వస్వాపహారేణ హరిశ్చన్ద్రం యాతయామాస - తచ్ఛ్రుత్వా కుపితో హరిశ్చన్ద్రగురుర్వసిష్ఠః విశ్వామిత్రం త్వమాడిర్భవేతి శశాప - ఆడిర్బలాకా “ శరారిరాడిరాతిశ్చ బలాకా బిసకణ్ఠికే ” ఆక్రోశాత్-విశ్వామిత్రోఽపి వసిష్ఠం త్వం భాసో భవేతి శశాప-తయోశ్చ యుద్ధమభూదితి శ్రుతిప్రసిద్ధమ్ ॥ ౭ ॥ హరిశ్చన్ద్రస్యైవ చరిత్రాన్తరమాహ॥ స ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి - సహరిశ్చన్ద్రో, ఽనపత్యః అపుత్రస్స-న్నత ఏవ-విషణ్ణః దుఃఖితః - ఆత్మా మనో, యస్య-సః నారదస్యోపదేశాద్వరుణం-శరణం, గతః, కథం శరణం యాత స్తత్రాహ ॥ పుత్రఇత్యాదినా యజా ఇత్యన్తేన ॥ వరుణం శరణముపగమ్య- హే ప్రభో, మమ, పుత్రో, జాయతాం తథాఽనుగృహాణ ॥ ౮ ॥ హే మహారాజ వరుణ, యది, వీరః, పుత్రో-మమ, జాయేత, తర్హి, తేనైవ పురుషపశునా, త్వాం, యక్ష్యై యజాని, ఇతి భాషాభిన్ధనేన శరణం గత ఇత్యర్థః, తత, స్తథైవా స్త్విత్యుక్తవతా, వరుణేన నిమిత్తేనా, న్యేన హేతునా, అస్య హరిశ్చన్ద్రస్య, పుత్రో జాత స్సచ, రోహిత-ఇతి ప్రసిద్ధః ॥ ౯ ॥ తతో-వరుణ, స్తవ, పుత్రస్తు, జాత, స్తేన పుత్రేణ, పురుషపశునా, మాం, యజస్వే, త్యబ్రవీత్ । ఏవముక్తవన్తం వరుణం హరిశ్చన్ద్ర ఆహ॥ యదా-పశు-ర్నిర్దశః నిర్గతదశదిన - స్తదా-మేధ్యో భవేత్-యాగయోగ్యో భవేదితి ॥ ౧౦ ॥ తతో-వరుణ- స్తథైవా స్త్విత్యుక్త్వా-నిర్దశే దశస్వహస్సు వ్యతీతేషు - గత్య, యజస్వే, త్యాహ-తతో-హరిశ్చన్ద్రో, ఽస్య పురుషస్య పశో-ర్దన్తా - యది జాయేరం- స్తదా-మేధ్యో భవే-దిత్యబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ తతో-వరుణ- స్తథైవా స్త్విత్యుక్త్వా, జాతేషు-దన్తేషు పునరేత్య, దన్తా-

---

ప్తశ్చణ్డాలతాం శాపాద్గురోః కౌశికతేజసా । ౫ । సశరీరో గత స్స్వర్గమద్యాపి దివి దృశ్యతే । పాతితోఽవాక్ఛిరా
దేవైస్తేనైవ స్తమ్భితో బలాత్ ॥ ౬ । త్రైశఙ్కవో హరిశ్చన్ద్రో విశ్వామిత్రవసిష్ఠయోః । యన్నిమిత్తమభూ
ద్యుద్ధం పక్షిణోర్బహువార్షికమ్॥ ౭ ॥ సోఽనపత్యో విషణ్ణాత్మా నారదస్యోపదేశతః । వరుణం శరణం యాతః పు
త్రో మే జాయతాం ప్రభో । ౮ । యది వీరో మహారాజ తేనైవ త్వాం యజా ఇతి । తథేతి వరుణేనాస్య పుత్రో జాత
స్తు రోహితః । ౯ ॥ జాతస్సుత స్త్వనేనాఙ్గ మాం యజస్వేతి సోఽబ్రవీత్ । యదా పశుర్నిర్దశస్స్యాదథ మేధ్యో భ
వేదితి॥ ౧౦ ॥ నిర్దశే చ సమాగత్య యజస్వేత్యాహ సోఽబ్రవీత్ । దన్తాః పశోః ప్రజాయేరన్నథ మేధ్యో భవేదితి॥ ౧౧ ॥
జాతా దన్తా యజస్వేతి స ప్రత్యాహాథ సోఽబ్రవీత్ । యదా పతన్త్యస్య దన్తా అథ మేధ్యో భవేదితి । ౧౨ । పశోర్ని
పతితా దన్తా యజస్వేత్యాహ సోఽబ్రవీత్ । యదా పశోః పునర్దన్తా జాయన్తేఽథ పశుశ్శుచిః॥ ౧౩ । పునర్జాతా య
జస్వేతి స ప్రత్యాహాథ సోఽబ్రవీత్ । సాన్నాహికో యదా రాజన్రాజన్యోఽథ శుచిః పశుః॥ ౧౪ ॥ ఇతి పుత్రానురా
గేణ స్నేహయన్త్రితచేతసా । కాలం వఞ్చయతా తం తముక్తో దేవ స్తదైక్షత॥ ౧౫ ॥ రోహిత స్తదభిజ్ఞాయ పితుః
కర్మ చికీర్షితమ్ । ప్రాణప్రేప్సుర్ధనుష్పాణిరరణ్యం ప్రత్యపద్యత ॥ ౧౬ ॥ పితరం వరుణగ్రస్తం శ్రుత్వా జాతమ
హోదరమ్ । రోహితో గ్రామమేయాయ తమిన్ద్రః ప్రత్యషేధత॥ ౧౭ ॥ భూమేః పర్యటనం పుణ్యం తీర్థక్షేత్రనిషేవ

అస్య జాతాః-యజస్వే, త్యువాచ తతో-హరిశ్చన్ద్రో, యదా, ఽస్య పురుషపశోః, దన్తాః, పతన్తి, తదాఽయం మేధ్యో, భవే-దిత్యబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ తత, స్తథైవేత్యుక్త్వా, వరుణః-పతితదన్తం కుమారమవలోక్యా, స్య, దన్తాస్తు - పతితాః, మాం-యజస్వేత్యాహ, అథ హరిశ్చన్ద్రః, పునః-పశో-ర్యదా-దన్తా-జాయేరం, స్తదా-పశు-శ్శుచిర్మేధ్యో, భవే-దిత్యాహ ॥ ౧౩ ॥ తతః-పునర్జాతదన్తమవలోక్య, అస్య, దన్తాస్తు, జాతా-యజస్వే, త్యాహ-వరుణః-తత-స్సహరిశ్చన్ద్రో, హే రాజన్వరుణా-యం రాజన్యః, అత ఏవ-పురుషపశు-ర్యదా, సాన్నాహికః సన్నాహయోగ్యః ఆయుధగ్రహణయోగ్యః, యుద్ధయోగ్య ఇతి యావత్-తదా-శుచిర్మేధ్యో, భవేదితి ॥ ౧౪ ॥ ఇత్థం, పుత్రే-అనురాగో - యస్య, పుత్రేయః స్నేహ-స్తేన-యన్త్రితం వశీకృతం-చేతో-యస్యా-త ఏవ-తం తం నిర్దశాదిరూపం, కాలం-వఞ్చయతా-హరిశ్చన్ద్రేణో, క్తో, దేవో వరుణ, స్తత్, అస్య, సన్నాహయోగ్యత్వ, మైక్షత - ప్రత్యవేక్షమాణో బభూవ ॥ ౧౫ ॥ ఏవం స్థితే-తదా-రోహితః-పితు, స్తచ్చికీర్షిత మాత్మపశునా వరుణయజన-మభిజ్ఞాయ, ప్రాణప్రేప్సు ర్జిజీవిషుః, ధనుః పాణౌ యస్య తథాభూతో, ఽరణ్యం, జగామ ॥ ౧౬ ॥ తతః, కుపితేన, వరుణేన, గ్రస్తం । గ్రాసస్వరూపమేవాహ ॥ జాతమహోదరమితి ॥ క్రుద్ధేన వరుణేనోత్పాదితమహోదరమిత్యర్థః, ఏవంభూతం పితరం-వరుణగ్రస్తం శ్రుత్వా, రోహితః-గ్రామ-మేయాయాగన్తుముద్యతః-త-మిన్ద్రః, ప్రత్యషేధత-మాగా ఇత్యుక్తవాన్ ॥ ౧౭ ॥ ఏవముక్త్వా, శక్రః-పుణ్యానాం-తీర్థానాం-క్షేత్రాణాం చ-నిషేవణై, ర్భూమేః, పర్యటనం-రోహితాయా-దిశత్-గ్రామం మాగాః కిన్తు భూపర్యటనేనోపాయేనాన్యతద్దోషజం పితుర్మహోదరం నివర్తయేత్యాహేత్యర్థః, సోపి

రోహితోఽపి,శక్రేణ-యథోక్తం,తథైవా-రణ్యే, పుణ్యతీర్థక్షేత్రేషు-కతిచి-ద్వత్సరా-నచరత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవం-ద్వితీయే-తృతీయే-చతుర్థే,పఞ్చమేచే-త్యేవంప్రతివర్షం,వృత్రహాఇన్ద్రః,స్థవిరోవృద్ధో-విప్రో-భూత్వా, ఏత్యాభ్యేత్య , ప్రత్యషేధత-గ్రామంమాగాఃకిన్తుభూమణ్డలంపర్యటేత్యుక్తవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తతో-రోహిత,షష్ఠం, సంవత్సరం-చరిత్వా , పురీ-ముపగచ్ఛన్-అజీగర్తాద్భార్గవవంశజా , త్తన్మధ్యమసుతంసునశ్శేప-మక్రీణత్-తంచ-పిత్రేహరిశ్చన్ద్రాయ, ప్రదాయస్వప్రతినిధితయాయాగార్థందత్వా,సమవిన్దత,గ్రామంప్రాప్యసుఖంస్థితోబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తతో-మహాయశామహారథో-హరిశ్చన్ద్రః , పురుషమేధేనక్రతునా-వరుణాదీన్ దేవా-నయజత్-ముక్తోదరో-ముక్తమపగతమ దరంమహోదరంయస్య - తథాభూతశ్చబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తత్రపురుషమేధే-విశ్వామిత్రో-హోతా-బభూవ-భృగువంశజ,ఆత్మవా,న్జమదగ్ని,రధ్వర్యు,రభవత్-వసిష్ఠోబ్రహ్మా,బభూవ- ఆయాస్యోముని-స్సామగఉద్గాతా-బభూవ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవంమహర్షిభిఃకారితేన పురుషమేధేనారాధిత,ఇన్ద్రః , తుష్టస్తస్మైహరిశ్చన్ద్రాయ,శాతకుమ్భమయంస్వర్ణమయం , రథ, మదాత్ । కథంశునశ్శేపః పిత్రాప్రచోదితోఽప్యాత్మవధమన్వమన్యత - కథంతరాంవిశ్వామిత్రాదయో బ్రహ్మర్షయఃబ్రహ్మగ్నిసుతంశునశ్శేపమాలబ్ధవన్తఇత్యపేక్షాయామాహ । శునశ్శేపస్యేతి ॥ ఉపరిష్టాత్ షోడశేఅధ్యాయే,శునశ్శేపస్య,మాహాత్మ్యంస్వప్రాణరక్షణాయవిశ్వామిత్రశరణవరణం - తేనసంస్తుతానాంవరుణాదీనామనుగ్రహాదనాలమ్భన , మిత్యాదికం , సర్వం , వక్ష్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత-స్సభార్యస్య,భూపతేర్హరిశ్చన్ద్రస్య,సత్యమననృతమేవసారోబలంయస్యాంతాం-ధృతిం-దృష్ట్వా,విశ్వామిత్రో-నితరాంప్రీత , స్తస్మై , అవహితాంగతింసావధానాంగతిం-మాత్మజ్ఞానరూపాం దదౌ , స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగముపదిశ్యతన్నిష్ఠమచీకరదిత్యర్థః , అత్రసభార్యస్యసత్యసారాంధృతిందృష్ట్వేత్యనేన బ్రహ్మసుతాలమ్భ

నైః । రోహితాయాదిశచ్ఛక్రస్సోఽప్యరణ్యేఽవసత్సమాః ॥ ౧౮ ॥ ఏవంద్వితీయేతార్తీయే*చతుర్థేపఞ్చమేతథా । అభ్యేత్యాభ్యేత్యస్థవిరోవిప్రోభూత్వాఽథవృత్రహా ॥ ౧౯ ॥ షష్ఠంసంవత్సరంతత్రచరిత్వారోహితఃపురీమ్ । ఉపవ్రజన్నజీగర్తాదక్రీణాన్మధ్యమంసుతమ్ ॥ శునశ్శేపంపశుంపిత్రేప్రదాయసమవిన్దత ॥ ౨౦ ॥ తతఃపురుషమేధేనహరిశ్చన్ద్రోమహాయశాః । ముక్తోదరోఽయజద్దేవాన్వరుణాదీన్మహాయశాః ॥ ౨౧ ॥ విశ్వామిత్రోఽభవత్తస్మిన్హోతాఽధ్వర్యురథాత్మవాన్ । జమదగ్నిర్వసిష్ఠోఽభూద్బ్రహ్మాఽయాస్యస్తుసామగః ॥ ౨౨ ॥ తస్మైతుష్టోదదావిన్ద్రశ్శాతకుమ్భమయంరథమ్। శునశ్శేపస్యమాహాత్మ్యముపరిష్టాత్ప్రవక్ష్యతే ॥ ౨౩ ॥ సత్యసారాంధృతిందృష్ట్వాసభార్యస్యచభూపతేః । విశ్వామిత్రోభృశంప్రీతోదదావవిహతాంగతిమ్ ॥ ౨౪ ॥ మనఃపృథివ్యాంతామద్భిస్తేజసాఽపోఽనిలేనతత్ । ఖేవాయుంధారయంస్తచ్చభూతాదౌతంమహాత్మని ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్

నప్రవృత్తహరిశ్చన్ద్రవిషయకకోపేనతద్యజ్ఞేఆర్త్విజ్యం ప్రాప్యదక్షిణాచ్ఛలేనసర్వస్వ మపహృత్యపీడ్యమానస్యాపితస్యసత్యానువర్తిత్వందృష్ట్వాప్రీతఇతీతిహాసార్థోఽభిప్రేతః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అవహితాంగతిమేవాహ॥మనఇతిసార్ధాభ్యాం,హరిశ్చన్ద్రో,విశ్వామిత్రోద్దిష్టజ్ఞానయోగనిష్ఠాప్రభావేన , మనఆదీన్ పూర్వపూర్వాన్ , ఉత్తరోత్తరేషుపృథివ్యాదిషు - ధారయన్ ధ్యాయన్-తయాఽజ్ఞానం,వినిర్దహన్ నిశ్శేషందహన్-తాంజ్ఞానకలాం-హిత్వా-నిర్వాణసుఖసంవిదా-అనిర్దేశ్యాప్రతర్క్యేణ-స్వేనభావేన,ధ్వస్తబన్ధన,స్తస్థా,విత్యన్వయః,మనఃపృథివ్యామిత్యాదేరయమర్థః ॥ అన్నమయంహిసోమ్యమన ,, ఇతిప్రకారేణమనసోఽన్నశబ్దవాచ్యపృథివ్యాప్యాయితస్యైవవ్యాపారక్షమత్వాన్మనోవ్యాపారఃపృథివ్యాయత్తఇతిమనోనియమనార్థంపృథివ్యాంతత్సంశ్లిష్టమనుసందధే,అథాప్యయక్రమానుసన్ధానమాహ॥తామితి॥తాంపృథివీం,అద్భిస్సహ,సంశ్లిష్టాం,అప,స్తేజసా, తత్తేజో,ఽనిలేనవాయునా,తంచ,ఖేఆకాశే , సంశ్లిష్టం ,తచ్చఖం , భూతాదౌతామసాహఙ్కారే , తమహఙ్కారం,మహాత్మనిమహత్తత్త్వస్యాత్మని,తద్వ్యాపకేప్రధానే,కార్యంహికారణవ్యాప్యం,మహత్తత్త్వద్వారాతత్కారణేలయమనుసంధధానఇత్యర్థః , తస్మిన్ప్రధానే,స్థితాం,జ్ఞానకలాంజ్ఞానశబ్దవాచ్యస్యజీవస్యకలాం , విద్యాంధ్యాత్వాఉపాసనాత్మకవిద్యావిశిష్టంప్రత్యగాత్మానమనుసన్ధాయేత్యర్థః,తయావిద్యయా,అజ్ఞానందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానరూపం,వినిర్దహన్ అపనయన్ , తాంహిత్వా ఉపాసనరూపకలాంహిత్వా, స్మృతిసన్తతిరూపోపాసనవిశిష్టవేషస్యస్వాభావికత్వాభావాదుపాయభూతకలావిశిష్టత్వంనస్వరూపాన్తర్భూతమితిమత్వేత్యర్థః , ధ్వస్తంపుణ్యపాపాత్మకంబన్ధనంయస్యతథాభూతః , నిర్వాణసుఖసంవిదానిర్దుఃఖసుఖరూపజ్ఞానాఖ్యేనా,నిర్దేశ్యేనదృష్టవస్తుసజాతీయతయానిర్దేష్టుమశక్యేన,అప్రతర్క్యేణదేవోఽయంమనుష్యోఽయమితి తర్కితుమశక్యేన , అనేనపదద్వయేనప్రాకృతనామరూపాభ్యామనిర్దేశ్యత్వముక్తం,స్వేనభావేన , భావశబ్దస్తద్వత్పరః,అపహతపాప్మత్వాదిస్వభావవిశిష్టేనస్వరూపేణేత్యర్థః, తస్థౌముక్తోబభూవ

వ ❁ ॥ ౨౫॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికావ్యాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ❁

రోహితస్యసుతో - హరితః - తస్మా - చ్చమ్పాజజ్ఞే ఇతి శేషః - తం విశినష్టి చమ్పాపురీనిర్మితేతి - చమ్పేనేతి శేషః - అథచమ్పాత్సుదేవో, జజ్ఞే, తస్యసుతం విశినష్టి ॥ యస్యసుదేవస్యాత్మజో విజయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్య విజయస్య - సుతో, భేరుకః, తస్మాద్భేరుకాత్, వృకః, తస్యాపి వృకస్యాపి - బాహుకః - పుత్రః - తస్య వృత్తాన్తమాహ ॥ సబాహుకః, శత్రుభిః - హృతభూః - హృతరాజ్యశ్చ, సభార్యో, వనం, ప్రావిశత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత్రైవ, వృద్ధం స్థవిరం - పఞ్చతాం మరణం, ప్రాప్తం, బాహుకం - తత్పత్నీ అనుమరిష్యతీ అనుమరణం కర్తుముద్యుక్తా సతీ - ఆత్మానం స్వదేహం - ప్రజావన్తం, జానతా, ఔర్వేణ ఋషిణా - నివారితా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత, స్తామన్తర్వత్నీం, మాజ్ఞాయ ప్రత్యభిజ్ఞాయ, అస్యై - సపత్నీభిః - గరో విషం, మన్ధసా అన్నేన సహ - దత్తః, తత, స్తేన గరేణ సహైవ - సంజాత - స్సగరాఖ్యః, పుత్రః, గరేణ సహజాతత్వాత్సగర ఇతి ప్రసిద్ధః, సచ మహద్యశో యస్య తథాభూతః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ చక్రవర్తీ సప్తద్వీపాధిపతి - రాసీత్ ॥ తం విశినష్టి తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ యస్య సగరస్య, సుతైః, సాగరస్సముద్రః కృతః - కరణమత్ర ఖననం, నతు నిర్మాణం - ప్రియవ్రతరథచరణనేమికృతత్వస్యపఞ్చమే కథితత్వాత్, సాగరైః కృతత్వాత్ సముద్రోఽపి సాగరాఖ్యో బభూవ, కించ, యస్సగర - స్తాలజఙ్ఘాదిసంజ్ఞాన్ - యవనాన్ మ్లేచ్ఛాన్ - గురువాక్యేన గురోరౌర్వ

జ్ఞానకలాం ధ్యాత్వా తయాఽజ్ఞానం వినిర్దహన్ । పీత్వా తాం స్వేన భావేన నిర్వాణసుఖసంవిదా ॥ అనిర్దేశ్యాప్రతర్క్యేణ తేష్ఠావిధ్వస్తబన్ధనః ॥ ౨౬ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ హరితో రోహితసుతశ్చమ్పస్తస్మాద్వినిర్మితా । చమ్పాపురీ సుదేవోఽతో విజయో యస్య చాత్మజః ॥ ౧ ॥ భేరుకస్తత్సుతస్తస్మాద్వృకస్తస్యాపి బాహుకః ।సోఽరిభిర్హృతభూ రాజ్యస్సభార్యో వనమావిశత్ ॥ వృద్ధం తం పఞ్చతాం ప్రాప్తం మహిష్యనుమరిష్యతీ । ఔర్వేణ జానతాఽఽత్మానం ప్రజావన్తం నివారితా ॥ ౩ ॥ ఆజ్ఞాయాస్యై సపత్నీభిర్గరో దత్తోఽన్ధసా సహ । సహ తేనైవ సంజాతస్సగరాఖ్యో మహాయశాః ॥ ౪ ॥ సగరశ్చక్రవర్త్యాసీత్సాగరో యత్సుతైః కృతః । యస్తాలజఙ్ఘాన్యవనాన్ శకాన్ హైహయబర్బరాన్ ॥ ౫ ॥ నావధీద్గురువాక్యేన చక్రే వికృతవేషిణః । ముణ్డాన్ శ్మశ్రుధరాన్ కాంశ్చిన్ముక్తకేశార్ధముణ్డితాన్ ॥ అనన్తర్వాససః కాంశ్చిదబహిర్వాససోఽపరాన్ ॥ ౬ ॥ సోఽశ్వమేధైరయజత సర్వవేదసురాత్మకమ్ । ఔర్వోపదిష్టయోగేన హరిమాత్మానమీశ్వరమ్ ॥ ౭ ॥ తస్యోత్సృష్టం పశుం యజ్ఞే జహారాశ్వం పురన్దరః ॥ ౮ ॥ సుమత్యాస్తనయా దృప్తాః పితురాదేశకారిణః । హయమన్వేషమాణాస్తే సమన్తాన్న్యఖనన్ మహీమ్ ॥ ౯ ॥ ప్రాగుదీచ్యాం దిశి హయం దదృశుః కపిలాన్తికే । ఏష వాజిహరశ్చోర ఆస్తే మీలితలోచనః ॥ ౧౦ ॥ హన్యతాం హన్యతాం పాప ఇతి షష్టిసహస్రిణః । ఉదాయుధా అభియయురున్మిమేష తదా మునిః ॥ ౧౧ ॥ స్వశరీరాగ్నినా తావన్మహేన్ద్రహృతచేతసః । మహద్వ్యతిక్రమహతా భస్మసాదభవన్ క్షణాత్ ॥ ౧౨ ॥ న సాధువాదో మునికోపభర్జితా నృపేన్ద్రపుత్రా ఇతి సత్త్వధామని । కథం త

స్య వచనగౌరవేణేత్యర్థః, నావధీత్ - కింతు, కృతవేషిణః విరూపిణః, చక్రే, తదేవాహ ॥ ముణ్డానితి ॥ కాంశ్చి - న్ముణ్డాన్ - కాంశ్చిత్ శ్మశ్రుమాత్రధరాన్ - కాంశ్చిచ్చ - ముక్తకేశానర్ధముణ్డితాన్ - కాంశ్చిచ్చ - నవిద్యతేఽన్తర్వాసోఽన్తరీయవస్త్రం యేషాం, తాన్ కాంశ్చిత్, న విద్యతే బహిర్వాసో బహిః పరిధానీయం వాసో - యేషాం - తథాభూతాం, శ్చక్రే ఇతి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❁ కించ - ససగరః ఔర్వేణో - పదిష్టో - యోగ ఉపాయ - స్తేన - అశ్వమేధై - స్సర్వవేదాత్మకం సర్వదేవాత్మకం సర్వాన్తరాత్మానం - సర్వస్య నియన్తారం చ - హరి - మయజత ఆరాధితవాన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తస్య సగరస్య - యజ్ఞే శతతమే - ఉత్సృష్టం, పశు, మశ్వ - మిన్ద్రో - జహార హృతవాన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సగరస్య ద్వే భార్యే సుమతిః కేశినీ చ - తత్ర సుమత్యాః పుత్రాణాం షష్టిసహస్రసఙ్ఖ్యానాం ప్రభావం మృత్యుం చాహ ॥ సుమత్యా ఇతి షడ్భిః ॥ సుమత్యా - స్తనయా, దృప్తా బలేన గర్వితాః - తే చ - పితు - రాజ్ఞాకారిణో - యజ్ఞియమశ్వ - మన్వేషమాణా, స్సమన్తతో - మహీం న్యఖనన్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవం - ఖనన్తః - ప్రాగుదీచ్యామైశాన్యాం దిశి, రసాతలస్థస్య - కపిలస్యా, న్తికే, ఇన్ద్రేణ స్థాపితమితి శేషః - చరన్తం - హయమశ్వం - దదృశుః, తతో, ఽయమేవ, హయస్య - హర్తా - చోరస్సన్నపి - మీలితలోచనే యస్య తాదృశః - ఆస్తే, అతో, ఽయం పాపాత్మా, హన్యతాం హన్యతా - మిత్యేవం - వదన్తః, షష్టిసహస్రిణః, సగరాత్మజాః, ఉద్యతాయుధాస్సన్తో - ఽభిముఖ - మాయయుః - తదా - మునిః కపిల, ఉన్మిమేష లోచనోన్మీలనం చకార ❁ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❁ మహేన్ద్రేణ హృతం - చేతో, యేషాం, తే - మహతి కపిలే - వ్యతిక్రమేణ అపరాధేన, హతాశ్చ అత - స్స్వశరీరే స్థితో - త్పన్నేనా - గ్నినా - క్షణాద్భస్మసాదభవన్ భస్మీభూతా బభూవుః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కేచిత్తు కపిలస్యకో

షాగ్నినాదగ్ధా ఇతి వర్ణయన్తి, తాన్నిరాకరోతి ॥ నేతి ద్వాభ్యాం ॥ నృపేన్ద్ర! స్యసగరస్య పుత్రాః, మునేః కపిలస్య కోపాగ్నినా, భర్జితా దగ్ధా ఇతి న సాధువాదః, అపితు స్వాపరాధాన్నష్టా ఇత్యేవ వాదస్సాధురిత్యభిప్రాయః ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ సత్త్వధామని కేవలశుద్ధసత్త్వాశ్రయే జగతః పవిత్రః శుద్ధికరః, ఆత్మా దేహో యస్య, తస్మిన్కపిలే రోషాత్మకం తమః కథం, విభావ్యతే సంభావ్యేత, అసంభావనాయాం దృష్టాన్తః - రజః భువ ఇతి శేషః భువస్సంబన్ధి రజః, ఖే ఆకాశే, యథా న సంభావ్యతే, తద్వత్, న హి రజ ఆశ్రయం ఖ, మపితు పాదాహత్యాదివశాదుత్థితం సత్ఖమివాభాతి - తథా సాగరాణామపరాధ ఏవ మునినిమిత్తత యా ప్రతీతిః నతు తస్మిన్దోషస్య ప్రసక్తిరితి దృష్టాన్తాభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కించ, యస్య యేన కపిలేన ఇహ లోకే ఈరితా ప్రవర్తితా సాంఖ్యాత్మికా, సాంఖ్యా కా సాంఖ్యస్య భవార్ణవతారిణో పాయత్వాన్నౌకాత్వేన రూపణం, యస్యాస్యత ఇతి పాఠాన్తరం, తదా యస్యాస్యతో ముఖాత్ప్రాదుర్భూతా, సాంఖ్యాత్మికా, దృఢా, నౌరిత్యర్థః ॥ నావం విశినష్టి ॥ యయా నావా ముముక్షువస్సంసారబన్ధాన్మోక్తుమిచ్ఛవో జనాః దురతిక్రమణీయం, మృత్యోస్సకాశాద్భయం, యస్మింస్తం భవార్ణవం, తరన్తి తస్యైవంభూతస్య విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్య పరాత్మనః పరానుగ్రహైకమనసః, పరమాత్మభూతస్య వా కథం పృథఙ్మతిశ్శత్రుమిత్రాదిబుద్ధిర్విభావ్యత ఇత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తదేవం సుమత్యాః పుత్రేషు తేషు కేశిన్యాః పౌత్రేణాశ్వస్సమానీతః పితృణాముద్ధరణోద్యోగశ్చ కృత ఇతి దర్శయితుమాహ ॥ య ఇత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యోఽసమఞ్జస ఇత్యుక్తః కేవలమజ్ఞైః వస్తుతస్తు సమఞ్జసః - స తు కేశిన్యాస్సుతః - క్షేత్రజత్వప్రతీతిం వారయతి - తస్యైవ నృపస్య సగరస్యాత్మనో దేహాజ్జాతః తస్యాసమఞ్జసస్య, పుత్రో - ఽంశుమానితి ప్రసిద్ధః పితామహస్య సగరస్య హితే రతః అంశుమతః పితామ

మోరోపమయం విభావ్యతే జగత్పవిత్రాత్మని ఖే రజో యథా ॥ ౧౩ ॥ యస్యేరితా సాంఖ్యమయీ దృఢేహ నౌర్యయా ముముక్షుస్తరతే ❁ దురత్యయమ్ । భవార్ణవం మృత్యుభయం విపశ్చితః పరాత్మనస్తస్య కథం పృథఙ్మతిః ॥ ౧౪ ॥ యోఽసమఞ్జస ఇత్యుక్తస్స కేశిన్యా నృపాత్మజః । తస్య పుత్రోఽంశుమన్నామ పితామహహితే రతః ॥ ౧౫ ॥ అసమఞ్జస ఆత్మానం దర్శయన్నసమఞ్జసమ్ । జాతిస్మరః పురా సఙ్గాద్యోగీ యోగాద్విచాలితః ॥ ౧౬ ॥ ఆచరన్గర్హితం లోకే జ్ఞాతీనాం కర్మ విప్రియమ్ । సరయ్వాం క్రీడతో బాలాన్ప్రాస్యదుద్వేజయఞ్జనమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏవంవృత్తః పరిత్యక్తః పిత్రా స్నేహమపోహ్య వై । యోగైశ్వర్యేణ బాలాంస్తాన్దర్శయిత్వా తతో యయౌ ॥ ౧౮ ॥ అయోధ్యావాసినస్సర్వే బాలకాన్పునరాగతాన్ । దృష్ట్వా విసిస్మిరే ❁ రాజన్రాజా చాప్యన్వతప్యత ॥ ౧౯ ॥ అంశుమాంశ్చోదితో రాజ్ఞా తురగాన్వేషణే యయౌ । పితృవ్యఖాతానుపథం భస్మాన్తే దదృశే హయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తత్రాసీనం మునిం వీక్ష్య కపిలాఖ్యమధోఽక్షజమ్ । అస్తౌత్సమాహితమనాః ప్రాఞ్జలిః ప్రణతో మహాన్ ॥ ౨౧ ॥ న పశ్యతి త్వాం ❁ పరమాత్మనో జనో న బుధ్యతేఽద్యాపి సమాధియుక్తిభిః । కుతోఽపరే తస్య మనశ్శరీరధీవిసర్గసృ

హితే రతస్తత్త్వకథనేనాసమఞ్జసస్య తత్ప్రతికూలత్వం సూచితమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తదేవ దర్శయంస్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ సమఞ్జస ఇతి చతుర్భిః అసమఞ్జసః పురా పూర్వజన్మని యోగీ సన్ సఙ్గాద్ధేతోర్యోగాద్విచాలితః అత, ఇదానీం పూర్వదేహీ కృతయోగప్రభావేన జాతిస్మరః స్వజన్మ స్మరన్ పునస్సఙ్గపరిహారాయ సమఞ్జసమప్యాత్మానమసమఞ్జసమివ లోకస్య దర్శయన్ లోకే గర్హితం జ్ఞాతీనాంచ విప్రియం, కర్మాచరన్కుర్వన్, జనముద్వేజయన్భీషయన్ క్రీడతో, బాలాన్, నాదాయ, సరయ్వాం నద్యాం, ప్రాస్యత్ప్రాక్షిపత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవంవిధవృత్తః, అత ఏవ పిత్రా పుత్రస్నేహమపోహ్య పరిత్యక్తః నిర్యాపితః పునర్యోగప్రభావేన తాన్ప్రక్షిప్తాన్బాలాన్ దర్శయిత్వా, యయౌ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదా పునరాగతాన్ బాలకాన్ దృష్ట్వా అయోధ్యావాసినస్సర్వే జనాః, విసిస్మిరే విస్మయం గతవన్తః హే రాజన్, రాజా సగరః, అన్వతప్యత అహో బత తత్ప్రభావమజానతా మయా స నిర్యాపిత ఇత్యనుతప్తవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అథాంశుమతః కథామాహ ॥ రాజ్ఞా సగరేణ తురగాన్వేషణనిమిత్తం చోదిత ఆదిష్టోఽంశుమాన్, పితృవ్యాణాం సంబన్ధి యః ఖాత - స్తమను, యః పన్థాస్తం, యయౌ తత్ర భస్మాన్తే భస్మసమీపే హయమశ్వం, దదృశే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తతః ప్రవిష్ట మధోఽక్షజావతారభూతం కపిలాఖ్యం మునిమవలోక్య మహాత్మాంశుమాన్ ప్రణతః కృతప్రణామః ప్రాఞ్జలిః స్సమాహితమనాస్తుష్టావ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ ॥ నేత్యాదిభిష్షడ్భిః ॥ తావత్త్వత్ప్రభావమజానన్తోఽపి వయం త్వయాఽనుకమ్ప్యా ఇత్యభిప్రయన్దుర్జ్ఞేయత్వేన స్తౌతి ॥ యస్య పరమాత్మనస్తవ తత్త్వం యాథాత్మ్యం, జన, స్సమాధ్యాదిభిరుపాయైరద్ధాస్ఫుటం న బుధ్యతే న జా

౨౨॥ ❁ పా॥ పరమాత్మనోఽజనో.

నాతి,యతో,యోగిజనఏవ,నబుధ్యతే,కుతఃకథ,మపరేఽన్యేయోగినో,వయం,తవ- మనఆదిభిర్విశేషైణస్సృజ్యన్తఇతిమనశ్శరీర
దీవిసర్గాః-హిరణ్యగర్భాదయః , తై-స్సృష్టాః,అప్రకాశా దేహావయవమాత్రగోచరజ్ఞానవన్తః , బుధ్యన్తే ,తత్రశరీరంప్ర
ధానం,ధీస్సఙ్కల్పవిశేషః,అజనఇతిపాఠాన్తరం,తత్ర , జనోఽజో బ్రహ్మసమాధ్యుపాయై-స్త్వా,మద్యాపి-నజానాతి,కు
త,స్తస్యాజనస్య,మనశ్చశరీరంచధీశ్చ-తాభి,ర్వైర్యైర్విధా దేవతిర్యఙ్మ రాదీనాంసర్గా-స్తైషు ,సృష్టా- స్తత్రాపివయమజ్ఞాన
జానీమఇత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ అపరైస్తర్హి కింబుధ్యన్తఇత్యత్రాహ ॥యఇతి॥ యే దేహభాజ, స్తై,త్రిగుణప్రధానాఃగుణత్రయ
పరవశాః-గుణాన్ శబ్దాదీన్ , పశ్యన్తి- విషయానేవానుధ్యాయన్తీత్యర్థః ఉతవాఅపిచ-తమశ్శబ్దఃప్రధానపరః - ప్రధానకా
ర్యంశరీరంచ-పశ్యన్తి-నతు-స్వసంస్థంస్వాత్మనిస్థితం- త్వాం-విదుః-తత్ర హేతుంవదన్ దేహభాజో విశినష్టి॥యస్యతవ - మా
యయా- మోహితంచేతో యేషాం తే-అతఏవ-బహిఃప్రకాశాఃపరాగర్థజ్ఞానినః - గుణత్రయపరవశత్వాద్భగవన్మాయామో
హితత్వేనపరాగర్థైకజ్ఞానిత్వాచ్చనత్వాంవిదు - రపితు- దేహం-తదుపభోగ్యాన్విషయాంశ్చ-విదురిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం
సామాన్యతో లోకస్యపరమాత్మయాథాత్మ్యావేదిత్వముక్తం స్వస్మిన్నుపసంహరన్ ఉక్తానుక్తగుణైర్విశింషన్ స్తౌతి॥తమితి॥
తముక్తవిధం - జ్ఞానఘనంఆనన్దాత్మకజ్ఞానైకరసం-స్వభావతఃఉత్పత్తేరారభ్య-ప్రధ్వస్తః-మాయామయభేదేషుప్రకృతికా
ర్యశరీరభేదేషు- మోహఃభ్రాన్తిర్జ్ఞానం- ఆత్మాభిమానఇతియావత్ -స- యేషాం- తై-స్సనన్దనాద్యై -ర్మునిభిరపి- కేవలం-విభా
వ్యంచిన్తనీయం-నతుదృష్టమిత్యభిప్రాయః - త్వా-మహం-మూఢః-కథం- పరిభావయామిమనసావిచారయామి ॥ ౨౪ ॥
యతో-ఽహంభావయితుమప్యనర్హ- స్తతస్త్వాం కేవలంనమస్కరోమీత్యాహ ॥ ప్రశాన్తేతి ॥ మాయాగుణాఃప్రకృతిగుణా
స్సత్త్వాదయఃకర్మలిఙ్గంకర్మకృతదేహశ్చ - త్యేతే,యస్య,ప్రశాన్తా-నవిద్యన్తే-సప్రశాన్తమాయాగుణకర్మలిఙ్గః-త-మనామ

ష్టావయమప్రకాశాః ॥ ౨౨ ॥ యే దేహభాజస్త్రిగుణప్రధానాగుణాన్విపశ్యన్త్యుతవాతమశ్చ । యన్మాయ
యామోహితచేతసస్తైవిదుస్స్వసంస్థంనబహిఃప్రకాశాః ॥ ౨౩ ॥ తంత్వమహంజ్ఞానఘనంస్వభావప్రధ్వస్త
మాయాగుణభేదమోహైః । సనన్దనాద్యైర్మునిభిర్విభావ్యంకథంవిమూఢఃపరిభావయామి ॥ ౨౪ ॥ ప్రశాన్తమా
యాగుణకర్మలిఙ్గమనామరూపంసదసద్విముక్తమ్ । జ్ఞానోపదేశాయగృహీతదేహంనమామహే ॥ త్వాంపురు
షంపురాణమ్ ॥ ౨౫ ॥ యన్మాయారచితేలోకే వస్తుబుద్ధ్యాగృహాదిషు । భ్రమన్తికామలోభేర్ష్యామోహవిభ్రాన్త
చేతసః ॥ ౨౬ ॥ అద్యనస్సర్వభూతాత్మ న్కామకర్మేన్ద్రియాశయః । మోహపాశోదృఢశ్ఛిన్నో భగవం స్తవ
దర్శనాత్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థంగీతానుభావస్తంభగవాన్కపిలోమునిః । అంశుమన్తమువాచేదమనుగృ
హ్యధియానృప ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అశ్వోఽయంనీయతాంవత్సపితామహపశుస్తవ । ఇమేచపితరోదగ్ధా
గఙ్గామ్భోఽర్హన్తినేతరత్ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ తంపరిక్రమ్యశిరసాప్రసాద్యహయమానయత్ । సగరస్తేనప

రూపంజాత్యాదిభిస్తత్ప్రయుక్తదేవాదినామభిశ్చవర్జితం-సదసద్విముక్తంశుభాశుభఫలముక్తం - చేతనాచేతనధర్మైరస్పృ
ష్టంవా - జ్ఞానోపదేశాయ - నతుసుఖదుఃఖానుభవాయ-గృహీతంస్వేచ్ఛోపాత్తంలిఙ్గశరీరంయేనతం - పురాణం-పురుషం-
త్వాం,నమామహే ॥ ౨౫ ॥ యన్మాయేతి ॥యస్య-మాయారచితేషుగృహాదిషువస్తుబుద్ధ్యాభోగస్థానాదిబుద్ధ్యా-భ్ర
మన్తి-తంత్వానమామహఇతిపూర్వేణాన్వయః - భ్రమణే హేతుంవదన్ తత్కర్తౄన్విశినష్టి॥ కామాదిభి-ర్విభ్రాన్తం - చేతో
యేషాంతఇతి - తత్ర - కామోరాగః , లోభోఽసలంబుద్ధి - ఈర్ష్యాకామోపభోగవిరోధిద్వేషః - మోహశ్చిత్తవికా
రః ॥ ౨౬ ॥ తద్దర్శనాత్స్వస్యకృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అద్యేతి॥ హేసర్వభూతాత్మన్ - హేభగవన్ -తవ,దర్శనా,
దద్యాధునా-నోఽస్మాకం - కామ్యన్తఇతికామాశ్శబ్దాదయోవిషయాః- విషయస్పృహావా కామః-కర్మాణిపుణ్యాపుణ్యాత్మ
కాని-తత్కారణానీన్ద్రియాణి- తేషామాశ్రయోమూలభూతో మోహః దేహాత్మభ్రాన్త్యాదిరూపో - దృఢోఽనిర్మోచ్యశ్ఛిన్నః
ఆశఇతిపాఠాన్తరం - తదా- కామేన్ద్రియాణిజ్ఞానేన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని - తేషాంశబ్దాదికామానాం గ్రాహకత్వాత్ -కర్మే
న్ద్రియాణివాగాదీని- తేషాంతత్స్వభావత్వాత్ - తాన్యేవా -శయఆశ్రయో-యస్య-స- మోహాత్మకః - పాశః- మోహస్యాత్మ
గతత్వేప్యుభయేన్ద్రియప్రవృత్తిమూలకత్వేనోభయేన్ద్రియాశ్రయత్వముక్తం ॥ ౨౭ ॥ హేనృప ఇత్థం-గీతస్సఙ్కీర్తితస్సం
స్తుతోఽనుభావఃప్రభావోయస్య - సభగవాన్ -కపిలో-ముని - స్తమంశుమన్తం - మనసా , ఽనుగృహ్య-దండవత్ప్రణమ-ము
వాచ ॥ ౨౮ ॥ తదేవాహ ॥ అశ్వఇతి ॥ హేవత్సఅంశుమన్ -అయ-మశ్వ- స్తవ పితామహస్యసగరస్య-యజ్ఞియఃపశు-ర్నీ
యతాం-భస్మరాశీన్ దర్శఇత్యా - ఇమేచ-తవ- పితరఃపితృవ్యాః - దగ్ధా-స్తేచ-గఙ్గామ్భఏవా - ర్హన్తి నేతరదమ్భఃగఙ్గామ్భస్సే
వైషాంక్రియాఃకార్యాఃనేతరైరేషాముత్తారణమిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవముక్తవన్తంకపిలంప్రదక్షిణీకృత్య-శిరసాప్రసా

ద్యప్రణిపత్య-అంశుమాన్-హయ-మానీతవాన్ - తేనపశునా హేతునా-క్రతుశేషం సగరః - సమాపయత్ ॥ ౩౦ ॥ తతో,రాజ్యమంశుమతి - న్యస్యనిధాయ - నిస్పృహః దేహతదనుబన్ధిషు స్పృహారహితః-ముక్తం - బన్ధనం బన్ధకమహంమమత్వాదికం-యేన, తాదృశః-ఔర్వేణోపదిష్టో-మార్గః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరూపః-తేన-నవిద్యతేఉత్తమాయస్యాః, తాం,గతింముక్తిం - లేభేలబ్ధవాన్ ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః ॥

ఏవమానీతాశ్వః - పితామహదత్తరాజ్యో,ఽప్యంశుమాన్ - పితౄణాం - సముత్తరణార్థం - గఙ్గా-మానేతు-మిచ్ఛయా-మహాన్తం-కాలం,తప - స్తేపేచక్రే, నాశక్నోద్గఙ్గామానేతుం నప్రబభూవకిన్తు , కాలేనో,పసంవృత్తోమృతోబభూవ ॥ ౧ ॥ అథ,తస్యాంశుమత స్సుతో - దిలీపోఽపితద్వత్పితృవత్తపఃకుర్వన్ గఙ్గా-మానేతు-మశక్తఏవ-కాలంమృత్యుమేయివాన్ప్రాప్తవాన్ - అథ-తస్యదిలీపస్య-సుతో-భగీరథ,స్సు,సుమహ,త్తప-శ్చక్రే ॥ ౨ ॥ తత-స్తేనతపసా-ప్రసన్నా గఙ్గా-దర్శయామాస- ఆత్మానమితి శేషః - తేతుభ్యం , వరదాఽస్మీతి-తంభగీరథ-మువాచచేతి శేషః-ఇత్థం-గఙ్గయో-క్తో-నృపోభగీరథః ప్రణతః,స్వ,మభిప్రాయం- శశంస-ఉక్తవాన్ ॥ ౩ ॥ పునస్తంగఙ్గోవాచ ॥ కోన్వితిద్వాభ్యామ్॥మహీతలే-పతన్త్యా,మమ-వేగం కోను-ధారయితా,కోఽపీతిపారే అపిశబ్దస్సంభావనాయాం-కోవాధారయితేత్యర్థః-నచేద్ధారయితాకోఽపినవిద్యతేచే-త్తర్హి-హేనృప-భూమితలం భిత్త్వా , రసాతలం-యాస్యేగమిష్యామి ॥ ౪ ॥ భూమితలఏవకింన

శునాక్రతుశేషంసమాపయత్॥ ౩౦ ॥ రాజ్యమంశుమతిన్యస్యనిస్పృహోముక్తబన్ధనః । ఔర్వోపదిష్టమార్గేణ లేభేగతిమనుత్తమామ్॥ ౩౧ ॥

॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , అష్టమోఽధ్యాయః ॥

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అంశుమాంశ్చతపస్తేపేగఙ్గానయనకామ్యయా । కాలంమహాన్తంనాశక్నోత్తతఃకాలేనసంస్థితః ॥ ౧ ॥ దిలీపస్తత్సుతస్తద్వదశక్తఃకాలమేయివాన్ । భగీరథస్తస్యసుతస్తేపేససుమహత్తపః॥ ౨॥ దర్శయామాసతందేవీప్రసన్నావరదాఽస్మితే। ఇత్యుక్తస్స్వమభిప్రాయంశశంసావనతోనృపః॥ ౩ ॥ గఙ్గోవాచ । కోను ధారయితావేగంపతన్త్యామేమహీతలే। నచేద్భూమితలంభిత్త్వానృపయాస్యేరసాతలమ్ ॥ ౪ ॥ కించాహంనభువంయాస్యేనరామయ్యామృజన్త్యఘమ్ । మృజామితదఘంక్వాహంరాజంస్తత్రవిచిన్త్యతామ్॥ ౫ ॥ రాజోవాచ ॥ సాధవోన్యాసినశ్శాన్తాబ్రహ్మిష్ఠాలోకపావనాః । హరన్త్యఘంతేఽఙ్గసఙ్గాత్తేష్వాస్తేహ్యఘభిద్ధరిః । ౬ ॥ ధారయిష్యతితేవేగంరుద్రస్త్వాత్మాశరీరిణామ్ । యస్మిన్నోతమిదంప్రోతంవిశ్వంశాటీవతన్తుషు॥ ౭ ॥ ఇతితస్యవచశ్శ్రుత్వాగఙ్గాతంపునరబ్రవీత్। ప్రసాదయమహేశానంధారణార్థంమదమ్భసామ్॥ ౮॥ త

ప్రవహసీత్యత్రాహ ॥ కించేతి ॥ కించా-హంభువంనయాస్యేభూమావనప్రవహామీత్యర్థః తత్ర హేతుః-నరామయ్యా-అఘం పాపం-మయ్యా-మృజన్తిశోధయన్తి-ప్రక్షిపన్తి-తన్నరైస్త్యక్త - మఘం అహం-క్వ-మృజామిప్రక్షిపామి - హేరాజన్ - తత్ర-విచిన్త్యతాముపాయ ఇతి శేషః ॥ ౫ ॥ తతో భగీరథ ఆహ ॥ సాధవ ఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ న్యాసినః కామ్యకర్మత్యాగినః, శాన్తాజితేన్ద్రియాః-బ్రహ్మిష్ఠాః బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠాః,యద్వా, అతిశయితంబ్రహ్మబ్రహ్మిష్ఠం- తేనతదుపాసకాలక్ష్యన్తే-బ్రహ్మవిదగ్రేసరా ఇత్యర్థః-అతఏవ లోకపావనా , స్సాధవ,స్తవా , ఘంనరైస్త్యక్త,మఙ్గసఙ్గాత్ స్నానరూపాద్ధరన్తి,తర్హితేక్వమృజన్తీత్యత్రాహ ॥ తేష్వాస్తేహ్యఘభిద్ధరిరితి ॥ తేషుసాధుషు అఘభిద్ధరి,రాస్తేహి, తర్హి హరిరపక్వమృజతీత్యాశఙ్క్య-అఘభిదిత్యనేనపరిహృతా, అఘంభినత్తినిరస్యతినాశయతీతియావత్,నత్వఘమాదాయాన్యత్రప్రక్షిపతీత్యభిప్రాయః ॥ ౬ ॥ ఏవంకించాహమిత్యాదేరుత్తరముక్తం,అథకోన్విత్యాదేరుత్తరమాహ ॥ ధారయిష్యతీతి ॥ రుద్రోరుద్రశరీరకః పరమాత్మా తవ-వేగం-ధారయిష్యతి-తస్యధారణాయామసామర్థ్యశఙ్కాంవారయన్విశినష్టి ॥ శరీరిణాంబ్రహ్మాదిస్థావరాన్తానా-మాత్మాఅన్తః ప్రవిశ్యప్రశాసనేన ధారకః॥ కింబహునా॥ యస్మిన్పరమాత్మనీదంవిశ్వంప్రోతంశరీరతయాసమవేతంయథా తన్తుషుశాటీ,తద్వత్,కృత్స్నవిశ్వధారకస్య॥ అకలితశ్రమఏవవిభర్త్యసా,విత్యుక్తవిధస్యత్వద్వేగధారణాయాంసామర్థ్యంకైముత్యనయసిద్ధమితిభావః ॥ ౭ ॥ ఇత్యేవంవిధం-తస్యభగీరథస్య-వచ-ఆకర్ణ్య-తంభగీరథం,పున,ర్గఙ్గో,వాచ,తర్హి,మదమ్భసాం ధారణార్థం,మహేశానంరుద్రశరీరకంపరమాత్మానంప్రసాదయప్రసన్నంకుర్వితి ॥ ౮ ॥ తద్గఙ్గావచ-శ్శ్రుత్వా,సన్నృపోభగీర

శ్లో ॥ పా॥ కోఽపిధారయితా.

ధ-స్తపసా-శివ-మతోషయత్-హే రాజన్-అల్పీయసైవ-కాలేన,తస్యభగీరథస్యే-శానో-రుద్రః ప్రసన్నో బభూవ ❁ ॥౯॥ ❁ తతో-రాజ్ఞా భగీరథేనా-భిహితః గఙ్గాయా వేగం ధారయేతి విజ్ఞాపితః,సర్వస్య లోకస్య , హితకరశ్శివ, స్తథేతి బిభర్మ్యహమిత్యుక్త్వా-అవహితస్సావధానః - హరేః-పాదావనేజనేన-పూతం-జలం-యస్యాః - తాం-గఙ్గాం - దధార - అత్ర శివశబ్దశ్శివమాత్రపరో న తు విశేష్యభూతపరమాత్మపర్యన్తః - గఙ్గాయా వా పాదపూతజలస్య విశేషణసామర్థ్యాత్ - యద్వా పూర్వత్రాపి రుద్రేశానాదిశబ్దా విశేషణభూతరుద్రమాత్రగోచరాః - ఆత్మా శరీరిణామిత్యాది త్వష్టమూర్త్తిత్వాభిప్రాయేణోక్తమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతో-రాజర్షిర్భగీరథో-యత్ర-పితౄణాం-దేహాః-భస్మభూతా- శ్శేరతే-అసతే-తత్ర-భువనపావనీం గఙ్గాం,నిన్యే ఆనయత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ వాయోరివ వేగో యస్య, తేన-రథేన - ప్రయాన్తం,భగీరథ-మనుధావత్యనుగచ్ఛన్తీ గఙ్గా-దేశాన్మార్గస్థానపి-పునన్తీ-నిర్దగ్ధాన్-సగరాత్మజా-నసిఞ్చత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ బ్రహ్మదణ్డేన-బ్రహ్మభూతే బ్రహ్మర్షౌ వా కపిలే-యో-దణ్డః , స్వకృతాపరాధరూప - స్తేన-హతా దగ్ధా అపి-సగరాత్మజాః - యస్యా గఙ్గాయా-జలస్పర్శమాత్రేణ హేతునా-కేవలం - దేహభస్మభిరేవ నిమిత్తభూతైః - ర్యజ్జలస్పృష్టదేహభస్మభిర్హేతుభూతైః - ర్దివం-జగ్ముః,బ్రహ్మదణ్డహతా అపీత్యనేన " న బ్రహ్మదణ్డదగ్ధస్య న భూతభయదస్య చ । నారకాశ్చానుగృహ్ణన్తి యాం యాం యోనిమసౌ గత " ఇతితాన్త్రీయవచనోక్తరీత్యా బ్రహ్మదణ్డహతానాం నారకైరపి నిన్ద్యత్వం , తేషామప్యుత్తారకత్వేన గఙ్గాజలస్య నిరతిశయపావనత్వం చోక్తమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏతదేవ కింపునర్న్యాయేన దర్శయతి॥ భస్మేతి ॥భస్మభూతానా-మఙ్గానాం-యః- సఙ్గో గాఙ్గామ్భస్సఙ్గ-

---

చ్ఛ్రుత్వా స నృపో దేవం తపసాఽఽరాధయచ్ఛివమ్ । కాలేనాల్పీయసా రాజంస్తస్యేశస్సమతుష్యత ❁ ॥ ౯ ॥ తథేతి రాజ్ఞాఽభిహితస్సర్వలోకహితశ్శివః । దధారావహితో గఙ్గాం పాదపూతజలాం హరేః ॥ ౧౦ ॥ భగీరథోఽథ రాజర్షిర్నిన్యే భువనపావనీమ్ । యత్ర స్వపితౄ❁ణాం దేహా భస్మీభూతాశ్చ శేరతే ॥ ౧౧ ॥ రథేన వాయువేగేన ప్రయాన్తమనుధావ❁తీ । దేశాన్పునన్తీ నిర్దగ్ధానసిఞ్చత్సగరాత్మజాన్ ॥ ౧౨ ॥ యజ్జలస్పర్శమాత్రేణ బ్రహ్మదణ్డహతా అపి । సగర❁త్మజా దివం జగ్ముః కేవలం దేహభస్మభిః ॥ ౧౩ ॥ భస్మభూతాఙ్గసఙ్గేన స్వర్యాతాస్సగరాత్మజాః । కిం పునశ్శ్రద్ధయా దేవీం యే సేవన్తే ధృతవ్రతాః ॥ ౧౪ ॥ న హ్యేతత్పరమాశ్చర్యం స్వర్ధున్యా యదిహోదితమ్ । అనన్తచరణామ్భోజప్రసూతాయా భవచ్ఛిదః ॥ ౧౫ ॥ సన్నివేశ్య మనో యస్మిఞ్ఛ్రద్ధయా మునయోఽమలాః । త్రైగుణ్యం దుస్త్యజం హిత్వా సద్యో యాతాస్తదాత్మతామ్ ॥ ౧౬ ॥ శ్రుతో భగీరథాజ్జజ్ఞే తస్య నాభోఽపరోఽభవత్ । సిన్ధుద్వీపస్సుతస్తస్మాదయుతాయుస్తతోఽభవత్ ॥ ౧౭ ॥ ఋతుపర్ణో నలసఖో యోఽశ్వవిద్యామగాన్నలాత్ । దత్త్వాఽక్షహృదయం తస్మై సర్వకామస్తు తత్సుతః ॥ ౧౮ ॥ తతస్సుదాసస్తత్పుత్రో మదయన్తీపతిర్నృప । ఆహుర్మిత్రసహం యం వై కల్మాషాఙ్ఘ్రిముత క్వచిత్ ॥ వసిష్ఠశాపాద్రక్షోఽ

స్తేనైవ హేతునా-సగరాత్మజాః - స్వః స్వర్గం-యాతాః-యేధృతం - వ్రతం-గాఙ్గామ్భస్స్నానరూపం-యైః-తే - శ్రద్ధయా-దేవీం గఙ్గాం,సేవన్తే,తే దివం యాన్తీతి కింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ సకలదురితాపహారేణ ముక్తిహేతుభూతజలస్పర్శాయా గఙ్గాయాః స్వర్గప్రాప్తిమాత్రహేతుత్వేనాశ్చర్యం కార్యమిత్యాహ॥ నహీతి ॥ అనన్తస్య భగవత-శ్చరణామ్భోజాత్ప్రసూతాయా- అతఏవ - భవచ్ఛిదః పాపనివర్తనసమ్యగ్జ్ఞానప్రవర్తనద్వారా భవం సంసారం ఛినత్తి తథాభూతాయాః,స్వర్ధున్యాః స్వర్నద్యాః గఙ్గాయాః-యన్మాహాత్మ్య-ముదితముక్తం-తదేత-త్పరమాశ్చర్యం-నహీతి - ఉక్తవిధం మాహాత్మ్యమనన్తచరణామ్భోజప్రసూతత్వప్రయుక్తమిత్యుక్తమ్ ❁॥౧౫॥ ❁ అథానన్తచరణామ్భోజమాహాత్మ్యం దర్శయితుం తద్విశినష్టి॥యస్మిన్నితి ॥అమలా నిర్మలాన్తఃకరణా-మునయో-యస్మిన్ననన్తచరణామ్భోజే-శ్రద్ధయా-మనో-నివేశ్య- దుస్త్యజం త్రైగుణ్యం-త్రయో గుణా ఏవ త్రైగుణ్యం త్రిగుణాన్ - హిత్వా-ప్రకృతిసమ్బన్ధం హిత్వేతి యావత్ - సద్యస్తదైవ-తదాత్మతామనన్తతుల్యస్వభావతాం,ముక్తిమిత్యర్థః,యాతాః ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ భగీరథాచ్ఛ్రుతాఖ్యః,పుత్రో-జజ్ఞే,తస్య శ్రుతస్య-నాభాపరః-పుత్రో-బభూవ-తతో నాభాపరాత్సిన్ధుద్వీప, స్తస్మాత్సిన్ధుద్వీపా-దయుతాయు ,స్తతోఽయుతాయుషో-ఋతుపర్ణస్సంబభూవ ॥ తం విశినష్టి ॥ యః ఋతుపర్ణో- నలస్య,సఖా-తయోః పరస్పరోపకర్తృత్వరూపం సఖిత్వం దర్శయతి నలా-దశ్వవిద్యామశ్వశిక్షాప్రతిపాదికాం విద్యా - మగాత్ప్రాప్తవాన్-కింకృత్వా - తస్మై నలాయా-క్షహృదయం ద్యూతశాస్త్రరహస్యం-దత్వా-తస్య ఋతుపర్ణస్య- సుత-స్సర్వకామః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తతస్సర్వకామా-త్సుదాసో-జజ్ఞే ఇతి శేషః - తత్పుత్రస్సుదాసస్య పుత్రో,మదయన్త్యాః - పతిః-హే నృప-యం మదయన్తీపతిం-మిత్రసహ-మాహుః- తమేవ కల్మా

షాడ్గుణ్యం చాపుః । స ఏవ - క్వచిత్కదాచి - ద్వసిష్ఠస్య - శాపా - ద్రక్షో, బభూవ, స్వకర్మణా - అనపత్యః ఔరసరహితశ్చ - బభూవ - క్షేత్రజస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ సఙ్గ్రహేణోక్తం తద్వృత్తాన్తం విస్తరేణ బుభుత్సయా పరిపృచ్ఛతి రాజా ॥ యన్నిమిత్త ఇతి ॥ మహాత్మనస్సౌదాసస్య - గురుశాపః - యదేవ నిమిత్తం యస్య తాదృశో, బభూవ, తదేతచ్ఛాపస్య నిమిత్తం, వేదితు - మిచ్ఛామి, తద్యది న రహస్యం కథయితుం యోగ్యం చేత్, కథ్యతామ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవం పృష్ట ఆహ మునిః ॥ సౌదాస ఇత్యాదినా వసిష్ఠస్తదనుజ్ఞాత ఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ మృగయైవ శీలం యస్య - స సౌదాసో మిత్రసహ - శ్చరన్ - రక్షో - హతవాన్ రక్షసో - భ్రాతరం తు - న జఘాన - కిం తు ముమోచ - తత - స్స - రక్షసో భ్రాతా - గతస్సన్ - రాజ్ఞస్సౌదాసస్య, అఘం భ్రాతృహననరూపమపరాధం - చిన్తయన్ - ప్రతిచికీర్షయా అపకర్తుమిచ్ఛయా - రాజ్ఞో - గృహే - య - స్సూదః పాచక - స్తద్రూపధరో - భోక్తుమిచ్ఛవే - గురవే వసిష్ఠాయ - పక్త్వం - నరామిషం - నిన్యే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తతో భగవాన్వసిష్ఠః - పరివేక్ష్యమాణం భోజనపాత్రే నిక్షిప్యమాణం - నరామిష - మత ఏవా - భక్ష్యమఞ్జసా ఆశు - విలోక్య జ్ఞాత్వా - క్రుద్ధో - రాజానం మిత్రసహ - మశపత్ ॥ కిమితి ॥ ఏవమేవం కారయం స్త్వం - రక్షో - భవిష్యసీతి - తత - స్తం నరామిషం - సూదరూపధరేణ - రక్షసా - కృతం - న తు రాజ్ఞా కారిత - మితి - విదిత్వా - స్వవాక్యానృతత్వపరిహారాయ - శాపం - ద్వాదశవర్షావధికం - చక్రే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత - స్సోఽపి సౌదాసోఽప్యఞ్జలినా - అపః జల - మాదాయ, గురుం వసిష్ఠం - శప్తుం - సముద్యుక్తః - మదయన్త్యా, నివారితః - రుశతీః తీక్ష్ణాః - తా అపః - స్వపాదయో - ర్జహౌ తత్యాజ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్ర హేతుమాహ ॥ దిశః - ఖమాకాశం - సర్వామవనిం భూమిం చ - జీవప్రచురం - పశ్యన్ స్వపాదయోర్జహావిత్యన్వయః నృపస్సౌదాసః - రాక్షసం - భావం రూప - మాపన్నః ప్రాప్తః - గురుశాపాద్ధేతోరితి శేషః - పాదే - కల్మాషతాం నైల్యం వికారం చ - గతః - శాపార్ద్రజలప్రక్షేపాద్ధేతోరితి శేషః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కదాచిద్వనమేవౌకః స్థానం - యయో - స్తౌ - దంపతీ భార్యాపతీ - ద్విజౌ - మైధునకాలే దదర్శ ॥ తదా - క్షుధా అశనాయయా - పీడితో - రాక్షసరూపస్సౌదాసో - మిథునీభూతం - ద్విజం - జగృహే - భక్షితుమితి శేషః - తదా - తస్య ద్విజస్య - పత్నీ - అకృతార్థమసమాప్తగతిత్వం పతిం వేత్తీతి తథాభూతా సత్యువాచ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ నేత్యాదినా ఏవం కరుణభాషిణ్యా ఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ భవాన్న రాక్షసః కిం తు సాక్షా - దిక్ష్వాకూణాం - మహారథః శ్రేష్ఠః - మదయన్త్యాః - పతిః, అతో, హే వీర - అధర్మం విప్రహననరూపం - కర్తుం - నార్హసి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అపత్యకామాయై - మే మహ్యం, పతిం, తత్రాపి ద్విజం తత్రాప్య - కృతార్థం - దేహి ॥ హే రాజన్, అయం, మానుషో, దేహః - పురుషస్య జీవస్య - అఖిలానాం పురుషార్థానాం, సాధనభూతః - యత ఏవం - తస్మాదస్యాఖిలార్థదస్య మానుషదేహస్య - వధో, హే వీర, సర్వార్థానాం - వధ - ఇత్యుచ్యతే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కించైష త్వయా గృహీతో మత్పతిః, బ్రాహ్మణః తత్రాపి - విద్వాన్ వేదశాస్త్రార్థవిత్, న కేవలం విద్వా - నపి తు, తపశ్శీలాభ్యా - మన్యైశ్చ కోపాదిభిర్గుణైరన్వితః, సర్వభూతానా - మాత్మభావేన అన్తరాత్మతయా - గుణైస్సర్వజ్ఞత్వాదిభిస్సహైవ, భూతేషు దేవమనుష్యాదిష్వన్తర్హితం హృదయగుహాయామనుప్రవిష్టం - మహాపురుషాదిశబ్దవాచ్యం, బ్రహ్మ, ఆరాధయితుమిచ్ఛుః ఉపాసీన ఇత్యర్థః - సన్నస్తనిర్గతశస్తూపాసనదశాయామపి బ్రహ్మజ్ఞానస్యేష్టతమత్వజ్ఞాపనాయ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ సోఽయమేవంభూతో బ్రహ్మర్షివరో - రాజర్షిశ్రేష్ఠా - త్తత్రాపి - పితోరధికృతరాజ్యా - త్త్వత్తః కథం వధ - మర్హతి - సర్వధానార్హత్యేవేత్యర్థః - యథా - పితృ

భూదనపత్యస్స్వకర్మణా ॥ ౧౯ ॥ విష్ణురాత ఉవాచ ॥ యన్నిమిత్తో గురోశ్శాపస్సౌదాసస్య మహాత్మనః । ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామి కథ్యతాం న రహో యది ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సౌదాసో మృగయాం కించిచ్చరన్రక్షో జఘాన హ । ముమోచ భ్రాతరం భ్రాతా గతః ప్రతిచికీర్షయా ॥ ౨౧ ॥ స చిన్తయన్నఘం రాజ్ఞస్సూదరూపధరో గృహే । గురవే భోక్తుకామాయ పక్త్వా నిన్యే నరామిషమ్ ॥ ౨౨ ॥ పరివేక్ష్యమాణం భగవాన్విలోక్యాభక్ష్యమఞ్జసా । రాజానమశపత్క్రుద్ధో రక్షో హ్యేవం భవిష్యసి । రక్షఃకృతం తద్విదిత్వా చక్రే ద్వాదశవార్షికమ్ ॥ ౨౩ ॥ సోఽప్యపోఽఞ్జలినాఽఽదాయ గురుం శప్తుం సముద్యతః । వారితో మదయన్త్యాఽపో రుశతీః పాదయోర్జహౌ ॥ ౨౪ ॥ దిశః ఖమవనీం సర్వాం పశ్యఞ్జీవమయం నృపః । రాక్షసం భావమాపన్నః పాదే కల్మాషతాం గతః ॥ ౨౫ ॥ వ్యవాయకాలే దదృశే వనౌకో దంపతీ ద్విజౌ । క్షుధాఽఽర్తో జగృహే విప్రం తత్పత్న్యాహాకృతార్థవత్ ॥ ౨౬ ॥ న భవాన్రాక్షసస్సాక్షాదిక్ష్వాకూణాం మహారథః । మదయన్త్యాః పతిర్వీర నాధర్మం కర్తుమర్హసి ॥ ౨౭ ॥ దేహి మేఽపత్యకామాయా అకృతార్థం పతిం ద్విజమ్ । దేహోఽయం మానుషో రాజన్పురుషస్యాఖిలార్థదః । తస్మాదస్య వధో వీర సర్వార్థవధ ఉచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ ఏష హి బ్రాహ్మణో విద్వాంస్తపశ్శీలగుణాన్వితః । ఆరిరాధయిషుర్బ్రహ్మ మహాపురుషసంజ్ఞితమ్ ॥ సర్వభూతాత్మభావేన భూతేష్వన్తర్హితం గుణైః ॥ ౨౯ ॥ సోఽయం బ్రహ్మర్షివర్య

స్వకాశా,దాత్మజో,వధం,నార్హతి,తద్వత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తస్యోక్తవిధస్య , పాపస్యభ్రూణస్యసూత్రప్రవచనాధ్యాయినః “ వేదానాంకించిదధీత్యబ్రాహ్మణఏకాంశాఖామధీత్యశ్రోత్రియోఽఙ్గాధ్యాయ్యనూచానఃకల్పాధ్యాయీఋషికల్పస్సూత్రప్రవచనాధ్యాయీభ్రూణ,,ఇత్యాదిప్రయోగాత్ ‘బ్రహ్మవాదినఃబ్రహ్మోపదేష్టుః-వేదాధ్యాపకస్యవా, వధం,సాధూనాం సమ్మతో,భవాన్,కథం,మన్యతే,సమ్మతమితిశేషః,యథా , బభ్రోర్గర్దినో-ర్వధం, భవా-న్నసమ్మతంమన్యతే-తథాస్యాపివధం నసమ్మతంమన్యస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యది-సర్వథా,అయం-బ్రాహ్మణ-స్త్వయా , భక్షః-క్రియతే-భక్ష్యతఇత్యర్థః-తర్హి పూర్వతఃతద్భక్షణాత్ప్రాగేవ,మాంఖాదఅద్ధి-అనేన - వినా , అహం-క్షణమపి,నజీవిష్యే,యథా , మృతకంకుణపం, జీవేనవినా,తద్వదహమప్యనేనవినేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవం,తస్యాః,కరుణభాషిణ్యా,అనాథవ,ద్విలపన్త్యాస్సత్యా-శ్శాపేన, మోహిత-స్సౌదాసో,ద్విజం,వ్యాఘ్రః,పశుమివ-అఖాదద్భక్షితవాన్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తతఃపురుషాదేనరక్షసా , సౌదాసేన,భక్షితం,పతిం,వీక్ష్య,బ్రాహ్మణీ-ఆత్మానంప్రతి-శోచన్తీ,కుపితాసత్యు-ర్వీశంసౌదాస,మశపత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కిమితి॥యస్మాత్కామార్తాయా,మమ,పతి,రపాపోనిరపరాధ ,స్త్వయా,భక్షిత,స్తస్మాత్, హేఅకృతప్రజ్ఞవివేకశూన్య,తవాప్యా,ధానా,న్మృత్యు,ర్దర్శితఇతి,యదాగర్భాధానంకర్తుముద్యుక్తైతదా,మరణం,ప్రాప్స్యసీతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవం , మిత్రసహంసౌదాసం, శప్త్వా - బ్రాహ్మణీ-పతిలోకపరాయణాపతిలోకంకామయమానేత్యర్థః - తత్ర-పత్యు-రస్థీనిసమిద్ధేప్రజ్వలితేఽగ్నౌ - ప్రాస్య-పతిత్వా - భర్తు,ర్గతింప్రాప్తా ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతో,ద్వాదశవత్సరాన్తే- విగతశాప-స్సౌదాసో-మైథునాయోద్యతః-

స్తైరాజర్షిప్రవరాద్విభోః।కథమర్హతిధర్మజ్ఞవధంపితురివాత్మజః ॥ ౩౦ ॥ తస్యసాధోరపాపస్యభ్రూణస్యబ్రహ్మవాదినః।కథంవధంయథాబభ్రోర్మన్యతేసమ్మతోభవాన్ ॥ ౩౧ ॥ యద్యయంక్రియతేభక్షస్తర్హిమాంఖాదపూర్వతః।నజీవిష్యేవినాఽనేనక్షణంచమృతకంయథా ॥ ౩౨ ॥ ఏవంకరుణభాషిణ్యావిలపన్త్యాఅనాథవత్ । వ్యాఘ్రఃపశుమివాఖాదత్సౌదాసశ్శాపమోహితః ॥ ౩౩ ॥ బ్రాహ్మణీవీక్ష్యదిధిషుంపురుషాదేనభక్షితమ్ ।శోచన్త్యాత్మానముర్వీశమశపత్కుపితాసతీ ॥ ౩౪ ॥ యస్మాన్మేభక్షితఃపాపకామార్తాయాఃపతిస్త్వయా। తవాపిమృత్యురాధానాదకృతప్రజ్ఞదర్శితః ॥ ౩౫ ॥ ఏవంమిత్రసహంశప్త్వాపతిలోకపరాయణా । తదస్థీనిసమిద్ధేఽగ్నౌప్రాస్యభర్తుర్గతింగతా ॥ ౩౬ ॥ విశాపోద్వాదశాబ్దాన్తేమైథునాయసముద్యతః । విజ్ఞాప్యబ్రాహ్మణీశాపంమహిష్యాసనివారితః ॥ ౩౭ ॥ తతఊర్ధ్వంసతత్యాజస్త్రీసుఖంకర్మణాప్రజాః । వసిష్ఠస్తదనుజ్ఞాతోమదయన్త్యాంప్రజామధాత్ ॥ ౩౮ ॥ సావైసప్తసమాగర్భమబిభ్రన్నవ్యజాయత । జఘ్నేఽశ్మనోదరంతస్యాస్సోఽశ్మకస్తేనకథ్యతే ॥ ౩౯ ॥ అశ్మకాన్మూలకోజజ్ఞేయస్స్త్రీభిఃపరిరక్షితః । నారీకవచఇత్యుక్తోనిక్షత్రేమూలకోఽభవత్ ॥ ౪౦ ॥ తతోదశరథస్తస్మాత్పుత్రఐలబిలస్తతః । (రాజావిశ్వసహోయస్యఖట్వాఙ్గశ్చక్రవర్త్యభూత్) ॥ ౪౧ ॥ యోదేవైరర్థితోదైత్యానవధీద్యుధిదుర్జయః । ముహూర్తమాయుర్జ్ఞాత్వైత్యస్వపురంసన్దధేమనః ॥ ౪౨ ॥ నమేబ్రహ్మకులాత్ప్రాణాఃకులదైవాన్నచాత్మజాః।నశ్రియోనమహీరాజ్యంనదారాశ్చా

బ్రాహ్మణీశాపం,విజ్ఞాప్యప్రత్యభిజ్ఞాప్య-మహిష్యామదయన్త్యా,సమ్య-ఙ్నివారితః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తతఆరభ్య - స, సౌదాసః-స్త్రీసుఖం,తత్యాజ-మృత్యుభయాదితిశేషః - అతఏవో-క్తేనకర్మణా -అప్రజాః - ఔరసరహితో-బభూవ - ఏవంస్థితే- తేన సౌదాసేనా,నుజ్ఞాతో-వసిష్ఠో-మదయన్త్యాం-ప్రజా-మధాత్ ,గర్భాధానమకరోత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత-స్సావై -మదయన్తీ-సప్త-సమాఃవత్సరాన్-గర్భ , మబిభ్రతీ -తదాఽపి-నవ్యజాయత - అపత్యమితిశేషః-తదా,సౌదాస - స్తస్యామదయన్త్యా ఉదర-మశ్మనాపాషాణేన-జఘ్నే,సఉదరాన్నిర్గత-స్తేనాశ్మఘాతేననిమిత్తేనా-శ్మకఇతి కథ్యతేవ్యవహ్రియతే ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ అశ్మకాన్మూలకో-జజ్ఞే - తస్యైవనారీకవచఇతినామాన్తరం - నామద్వయనిమిత్తేదర్శయతి-యో , ఽశ్మకస్య - పుత్రః నిఃక్షత్రేభార్గవేణరామేణక్షత్రోత్పాటనేక్రియమాణే - స్త్రీభిః- పరిరక్షితః - అతో-నారీకవచఇత్యుక్తః - పునఃక్షత్రకులస్యమూలత్వా-న్మూలకనామాచా,భవత్ ఇత్యుక్తః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తతోమూలకా - ద్దశరథః-జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గఃతస్మా,ద్దశరథా, దైలబిలఃపుత్రః-ఐలబిలా,ద్విశ్వసహాఖ్యో,రాజా,జజ్ఞే “ తత్పుత్రంవదన్తంవిశ్వసహ్వం ,, యస్యవిశ్వసహస్య - ఖట్వాఙ్గ -స్సంబభూవ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అథఖట్వాఙ్గంవిశింషన్ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ య ఇత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యః,ఖట్వాఙ్గో యుధియుద్ధే-దుర్జయఃజేతుమశక్యః,అతఏవ-దేవై-రర్థితఃసహాయత్వేనప్రార్థితః ,దైత్యా, నవధీత్ ॥ తతో, దేవై,ర్వరాయ, చోదితః - స్వస్యా,యు,ర్ముహూర్తమాత్రావశిష్టం , జ్ఞాత్వా,స్వపురమాగత్య, మన,స్సన్దధే,మనసాఆలోచ్యనిశ్చితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తస్యమనస్సన్ధానప్రకారమేవదర్శయతి॥ నేత్యాదినా ॥ఇతివ్యవసితఇత్యతఃప్రాక్తనేన॥బ్రహ్మకులా,న్మమ

ప్రాణాః, నాతివల్లభాః, ఇత్యన్వయః - బ్రహ్మకులమేవమమప్రాణేభ్యోఽపిప్రియమిత్యర్థః ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం, కులస్యైవాద్భగవతః, ఆత్మజాదయోనవల్లభాః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ మహ్యాంమమ, మతిః, బాల్యేఽపి, క్వచిదాపద్యపి, అధర్మే, నరమతే నారమత, ఇహలోకే, కించిదపి, వస్తు, ఉత్తమశ్లోకాద్భగవతో, ఽన్యత్పృథగ్భూతం, నాపశ్యం, సర్వంవస్తుభగవదాత్మకమేవదృష్టవానస్మీత్యర్థః, నావశ్యమితిపాఠాన్తరం, తదా, కించిదపివస్తు, ఉత్తమశ్లోకాదన్యత్, నావశ్యంనోపాదేయమిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ యద్యపి, త్రిభువనేశ్వరైః దేవైః, మహ్యాం, కామానుగుణో, వరో, దత్తః, తథాప్యహం, తం- కామంవరం, నవృణే నవృణుయాం, తత్ర హేతుంవదన్నాత్మానంవిశినష్టి ॥ భూతభావనభావనః, భూతానిదేవాదీని, భావయతిసత్తాదిమన్తి కరోతీతి, భూతభావనో భగవాన్ - తం, భావయతి భజతీతి, తథాభూతో ఽహమిత్యర్థః ॥ వాసుదేవే మనోయస్య జపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫలమ్ ॥ ఇత్యుక్తరీత్యా దేవైర్దీయమానో వరో మమభగవత్ప్రాప్తివిరోధీతిభావః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ తర్హి దేవాదయస్స్వర్గాదికమేవోత్కృష్టం కిమితిమన్యన్త ఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥ యఇతి ॥ యే, దేవాః, తే, విక్షిప్తేన్ద్రియధియః దేహాత్మాభిమానినః, అత, తే, శశ్వత్సదా, స్వహృది, స్థితమప్యన్తరాత్మానం, నిరతిశయప్రియం, నవిన్దన్తి, కింతు, వైషయికమేవసుఖంపరంమన్యన్తఇతిభావః - దేవాఏవనజానన్తి, కిముతాపరే, నవిన్దన్తీతి ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ అస్మా, దహ, మిహలోకే, భగవన్మాయయా, రచితేషు, గన్ధర్వనగరతుల్యేష్వనిత్యేషు- గుణేషుశబ్దాదివిషయేషుప్రకృత్యాత్మనిప్రకృత్యాత్మకే - ప్రకృతిపరిణామాత్మకేశరీరేచ-రూఢం-సఙ్గం-త్యక్త్వా-విశ్వభర్తుర్భగవతః-భావేనభక్త్యా-తంవిశ్వభర్తారం - ప్రపద్యేప్రాప్స్యామి ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ ఇత్థంబుద్ధ్యా-నారాయ

తివల్లభాః ॥ ౪౩ ॥ నబాల్యేఽపిమతిర్మహ్యమధర్మేరమతేక్వచిత్ । ✽ నాపశ్యముత్తమశ్లోకాదన్యత్కించనవస్త్వహమ్ ॥ ౪౪ ॥ దేవైఃకామవరోదత్తోమహ్యం త్రిభువనేశ్వరైః । నవృణేతమహంకామంభూతభావనభావనః ॥ ౪౫ ॥ యేవిక్షిప్తేన్ద్రియధియోదేవాస్తేస్వహృదిస్థితమ్ । నవిన్దన్తిప్రియంశశ్వదాత్మానంకిముతాపరే ॥ ౪౬ ॥ అథేశమాయారచితేషుసఙ్గంగుణేషుగన్ధర్వపురోపమేషు । రూఢంప్రకృత్యాత్మనివిశ్వభర్తుర్భావేనహిత్వాతమహంప్రపద్యే ॥ ౪౭ ॥ ఇతివ్యవసితోబుద్ధ్యానారాయణగృహీతయా । హిత్వాఽన్యభావమజ్ఞానంతతస్స్వంభావమాశ్రితః ॥ ౪౮ ॥ యత్తద్బ్రహ్మపరంసూక్ష్మమశూన్యంశూన్యకల్పితమ్ । భగవాన్వాసుదేవేతియంగృణన్తిహిసాత్వతాః ॥ ౪౯ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఖట్వాఙ్గాద్దీర్ఘబాహుశ్చరఘుస్తస్మాత్పృథుశ్రవాః । అజస్తతోమహారాజస్తస్మాద్దశరథోఽభవత్ ॥ ౧ ॥ తస్యాపిభగవానేషసాక్షాద్బ్రహ్మమయోహరిః । అంశాంశేనచతుర్ధాగాత్పుత్రత్వంప్రార్థితస్సు

ణైః, గృహీతయా, తద్విషయయాబుద్ధ్యేత్యర్థః- వ్యవసితః నిశ్చితవాన్, అన్యభావం, అన్యత్రదేహాదౌ, భావో, యేనస్యాత్తదన్యథాభావమజ్ఞానం, హిత్వా, దేహంత్యక్త్వేత్యర్థః- తతః, స్వంభావమాశ్రితః ఆవిర్భూతగుణాష్టకస్వభావః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ అశూన్యంప్రమాణేనసిద్ధం, నతు- శశవిషాణాదివత్తుచ్ఛమిత్యర్థః - యద్వా శూన్యంరహితంనిర్గుణంనభవతీత్యశూన్యం - మనన్తకల్యాణగుణాకరమిత్యర్థః ॥ శూన్యకల్పితం- కల్పితంకల్పనా- భావేక్తః- విభూతిగతజాత్యాదికల్పనా, యస్మిన్, శూన్యా- తత్తథోక్తం, అనేనహేయగుణరాహిత్యముక్తం, యత్, తద్బ్రహ్మమయం- భగవాన్, వాసుదేవ- ఇతి, గృణన్తి - సాత్వతాః తదాశ్రితాః ఇత్యనుషజ్యః స్వంభావమాశ్రితఇతిప్రత్యగాత్మనశ్శుద్ధస్వభావావిర్భావఉక్తః- ఏవంముక్తోఽభూదిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఖట్వాఙ్గాద్, దీర్ఘబాహుః, జజ్ఞే- తస్మాద్దీర్ఘబాహోః, రఘు- స్సచ, పృథులం- శ్రవః యశో, యస్య- తథాభూత, స్తస్మాదజః, మహారాజో, జజ్ఞే, తస్మాదజాద్దశరథ- స్సంబభూవ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తస్యాపిదశరథస్యాపి, సాక్షాత్పరబ్రహ్మభిన్నో భగవాన్, హరిః, సురైః, ప్రార్థితో, ఽంశాంశేనసహ, చతుర్ధా, పుత్రతాం, ప్రాప్తః, భగవాన్ బ్రహ్మమయోహరిః పుత్రతాం ప్రాప్తఇత్యనేనశ్రీరామస్యషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వముక్తం, అంశాంశేనసహపుత్రతాం ప్రాప్త ఇత్యనేనభరతాదీనాంతదంశావతారత్వముక్తం, ఏవంచభరతాదీనామపిస్వాంశావతారత్వాత్తైస్సహచతుర్ధాపుత్రతాంప్రాప్తఇత్యర్థః, చాతుర్విధ్యమేవదర్శయన్నవతారాణాం నామాన్యాహ ॥ రామేతి ॥ రామాదిసంజ్ఞయా - చతుర్ధాపుత్రతా - మగాదితి పూ

౪౪ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ నావశ్య.

ర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తస్య శ్రీరామస్య సీతాపతేః, అనుచరితం, హేరాజన్, తత్త్వదర్శిభిరవతారయాథాత్మ్యవిద్భిః - ఋషిభిర్వాల్మీకాదిభిః, భూరి బహులం యథా భవతి తథా - వర్ణితం, త్వయా, చ, స్మహ ముహుః శ్రుతం, అత స్తన్న విస్తరతః కథయామః - తథాఽపి సఙ్గ్రహేణ కథ్యమానం శృణ్విత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇతోఽధ్యాయద్వయేన శ్రీరామచరితం వివర్ణయిషు స్తావదేకేన శ్లోకేన సఙ్గ్రహేణ తత్కర్తృకామాత్మరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ గుర్వర్థ ఇతి ॥ యః శ్రీరామః-గుర్వర్థే - గురోః పితు-రర్థే వచస్సత్యతాపాలనార్థం - త్యక్తం రాజ్యం యేన సః - పద్మవ-దతిసుకుమారాభ్యాం - పద్భ్యాం ॥ తదేవాహ ॥ ప్రియాయాస్సీతాయాః-పాణేః స్పర్శే-నాప్యక్షమా-యయో-స్తాభ్యాం - ప్రతివన-మచరత్-హరీన్ద్రానుజాభ్యాం సుగ్రీవలక్ష్మణాభ్యాం - మృజితా అపనీతా-పథరుజా మార్గశ్రమో-యస్య - శూర్పణఖ్యాః-వైరూప్యాత్కర్ణనాసికాచ్ఛేదాద్ధేతోః - తయా ప్రలోభితేన రావణేనాపహారాత్-ప్రియేణ కళత్రేణ-యో-విరహః విశ్లేష - స్తేన-యా రుక్-తయా - ఆరోపితాయాః కుటిలీకృతాయాః - భ్రువో-విజృమ్భణైవ - త్రస్తో భీతో, ఽబ్ధిస్సముద్రః-యస్మా - త్తత స్తద్విజ్ఞాపనేన-బద్ధస్సేతు ర్యేన-తతః -ఖలా దురాత్మానః రావణాదయ ఏవ-దవో వనం-తస్య-దహన-స్స-ఏవంభూతః-కోసలేన్ద్రః-నోఽస్మా-నవతాత్పాతు ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవం సఙ్గ్రహేణ శ్రీరామచరితమాదిత ఆరభ్య వర్ణయతి ॥ విశ్వామిత్రేత్యాదినా యావదుత్తరాధ్యాయసమాప్తి ॥ విశ్వామిత్రస్యా-ధ్వరే యజ్ఞే-మారీచాద్యాః- నిశాచరా - నైరృతపుఙ్గవా రాక్షసశ్రేష్ఠాః-లక్ష్మణస్య-పశ్యత ఏవ-తమప్యనపేక్ష్యైవ -యేన శ్రీరామేణ - హతాః- యచ్ఛబ్దానాం - సకోసలేన్ద్రోఽవతాన్న ఇతి పూర్వేణైవాన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ య ఇతి ॥ హేనృప లోకే-యే వీరా- స్తేషాం, సమితౌ సమాజే-యశ్శ్రీరామః-సీతాయాః-స్వయంవరగృహే

రైః ॥ రామలక్ష్మణశత్రుఘ్నభరతా ఇతి సంజ్ఞయా ॥ ౨ ॥ తస్యానుచరితం రాజన్నృషిభి స్తత్త్వదర్శిభిః । శ్రుతం హి వర్ణితం భూరి త్వయా సీతాపతేర్ముహుః ॥ ౩ ॥ గుర్వర్థే త్యక్తరాజ్యో వ్యచరదనువనం పద్మపద్భ్యాం ప్రియాయాః పాణిస్పర్శాక్షమాభ్యాం మృజితపథరుజో యో హరీన్ద్రానుజాభ్యామ్ । వైరూప్యాచ్ఛూర్పణఖ్యాః ప్రియవిరహరుషారోపితభ్రూవిజృమ్భత్రస్తాబ్ధిర్బద్ధసేతుః ఖలదవదహనః కోసలేన్ద్రోఽవతాన్నః ॥ ౪ ॥ విశ్వామిత్రాధ్వరే యేన మారీచాద్యా నిశాచరాః । పశ్యతో లక్ష్మణస్యైవ హతా నైరృతపుఙ్గవాః ॥ ౫ ॥ యో లోకవీరసమితౌ ధనురైశముగ్రం సీతాస్వయంవరగృహే త్రిశతోపనీతమ్ । ఆదాయ బాలగజలీల ఇవేక్షుయష్టిం సజ్జీకృతం నృప వికృష్య బభఞ్జ మధ్యే ॥ ౬ ॥ జిత్వాఽనురూపగుణశీలవయోఽఙ్గరూపాం సీతాభిధాం శ్రియమురస్యభిలబ్ధమానామ్ । మార్గే వ్రజన్భృగుపతేర్వ్యనయత్ప్రరూఢం దర్పం మహీమకృత యస్త్రిరరాజబీజామ్ ॥ ౭ ॥ యస్సత్యపాశపరివీతపితుర్నిదేశం స్త్రైణస్య చాపి శిరసా జగృహే సభార్యః । రాజ్యం శ్రియం ప్రణయినస్సుహృదో నివాసం త్యక్త్వా యయౌ వనమసూనివ ముక్తసఙ్గః ॥ ౮ ॥ రక్షస్స్వసుర్వ్యకృత రూపమశుద్ధబుద్ధే స్తస్యాః ఖరత్రిశిరదూషణముఖ్యబ

ఉగ్రం కఠినం-గరిష్ఠం వా - తదేవాహ త్రిశతోపనీతం కిఙ్కరాణాం శతత్రయేణానీత - మైశం రౌద్రం ధను- రాదాయ-సజ్జీకృతమారోపితం-వికృష్య, బాలగజస్యేవ లీలా యస్య సః ఇక్షుదణ్డమివ- మధ్యే బభఞ్జ భగ్నమకరోత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఆత్మనః స్వస్యానురూపాదీని. తేషా - మనురూపాణి రూపాదీని-యస్యాస్తాం- సీతాసంజ్ఞాం పూర్వ - మురసి-అధిలబ్ధో- మనో, యయా- తాం-శ్రియం - జిత్వా ధనుర్భఙ్గేన స్వాధీనాం కృత్వా - ధనుర్భఙ్గమహానాదశ్రవణక్షుభితస్య - భృగుపతేర్భార్గవరామస్య-ప్రరూఢం-దర్పం-మార్గే, వ్యనయదపనీతవాన్-కథంభూతస్య-యో భృగుపతిః-త్రిరిత్యుపలక్షణం త్రిస్సప్తకృత్వః-అరాజబీజాం రాజబీజశూన్యాం-మహీమకరోత్-తస్య ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇదానీం గుర్వర్థ ఇతి శ్లోకం వివృణ్వన్నాహ ॥ య ఇతి ॥ కదాచి-త్కైకేయ్యా-స్తుష్టేన దశరథేన త్వదపేక్షితం వరద్వయం దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతం- తత్ర శ్రీరామస్య యౌవరాజ్యాభిషేకసమయే తయా భరతస్య రాజ్యం రామస్య వనవాస శ్చేతి వరద్వయం ప్రార్థితం - తదా-సత్యరూపేణ-పాశేన- పరివీతస్య పరివృతస్య-పితుర్దశరథస్య-స్త్రైణస్య స్త్రీవశ్యస్యాపి - నిదేశమాజ్ఞాం శిరసా జగృహే - తత- స్సభార్య, స్సానుజశ్చ-రాజ్యాదీన్-త్యక్త్వా-వనం-యయౌ-దుస్త్యజానామపి రాజ్యాదీనాం సహసా త్యాగే దృష్టాన్తః, ముక్తసఙ్గో యోగీ-అసూన్ ప్రాణానివేతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ రక్ష ఇతి రక్షసో రావణస్య - స్వసుర్భగిన్యాశ్శూర్పణఖ్యాః, అశుద్ధబుద్ధేస్సీతాం జిఘృక్షోః-కామాతురాయా వా - రూపం-వ్యకృత వికృతమకరోత్-తస్యాశ్శూర్పణఖ్యాః, ఖరాదిప్రముఖా, బన్ధవో, యేషు, తాన్, చతుర్దశసహస్రం సహస్రాణి బన్ధూనిత్యత్ర లిఙ్గవ్యత్యయః-సహస్రమిత్యత్ర వచనవ్యత్యయశ్చార్షః-జఘాన హతవాన్, ఆర్షత్వాత్సాపేక్షస్యాపి బన్ధుశబ్దస్య వృత్తిః, నిత్యసాపేక్షత్వాద్వా ॥ తథా చోక్తం హరిణా॥ సంబన్ధిశబ్దస్సాపేక్షో నిత్యం సర్వస్సమస్యతే, ఇతి, కథంభూతః, అవారణీయమలఙ్ఘ్యమసహ్యం, కోదణ్డం ధనుః పాణౌ, యస్య, తథాభూతః, తత ఇత స్తతో వనే, సఞ్చరన్, కృచ్ఛ్రము వాస వనవాసస్య దుఃఖరూపత్వా

ప్రదర్శనాయకృభ్రమివోవా సేత్యుక్తిః,నిత్యానన్దరూపస్యతస్యదుఃఖాభావాత్ ❁॥ ౯ ॥ ❁సీతేతి॥సీతాయాః, శ్రవణేన-దీపితో,హృచ్ఛయఃకామో,యస్య - తేన-దశకన్ధరేణరావణేన - సీతాంజిహీర్షుణా , స్వయంతత్రగన్తుంభీతేన,సృష్టం,ప్రేషితం, మారీచం,విలోక్య,హేనృపతే , అద్భుత,మేణస్యేవవపు,ర్యస్య,తేన , సీతయాక్రీడార్థమపేక్షితేన, మారీచేన-ఆశ్రమతఃస్వాశ్రమా,దపకృష్టఃప్రలోభనపూర్వకమాశ్రమతోఽపకృష్టస్సన్ - ఆశు,విశిఖేనబాణేన,తంమారీచం,జఘ్నేహతవాన్,యథాకందత్త్,ముగ్రోరుద్ర,స్తద్వత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁రక్ష ఇతి॥తదా,రక్షోఽధమేనరావణేన,అసమక్షం , రామలక్ష్మణయోరితి శేషః-మృగానయనార్థంరామస్య , తద్వృత్తాన్తజ్ఞానార్థంలక్ష్మణస్యచప్రేషితత్వాత్తయోరసాన్నిధ్యేసతి,వనే- వృకవత్ వృకేనేవ, వైదేహరాజదుహితరిసీతాయా-మపయాపతాయామపహృత్యలఙ్కాంప్రతి ప్రాపితాయాంసత్యాం , ప్రియయా , వియుక్తో,భ్రాత్రాలక్ష్మణేనసహ , కృపణవద్దుఃఖీవ,వనే-విచచార,కంకుర్వన్,ఇతిఅనేనప్రకారేణ, స్త్రీసఙ్గినాం , దుఃఖోదర్కాంగతిం,ప్రథయన్ప్రఖ్యాపయన్ ❁॥౧౧॥ ❁దగ్ధ్వేతి॥ఆత్మనఃశ్రీరామస్య,య,త్కృత్యంప్రయోజనం సీతానిర్మోచనరూపం, తేననిమిత్తేన,హతంరావణేనసహాయుద్ధేహతం,గృధ్రంజటాయుషం,దగ్ధ్వా,కబన్ధ,మహాన్ జఘాన- తతః,కపిభిర్వానరైఃసహ,సఖ్యం,విధాయకృత్వా,అథ , వాలిని,హతేసతి,తైఃకపిభి,ర్దయితాయాస్సీతాయాః ,గతిం,బుధ్వా , అజభవాభ్యాంబ్రహ్మరుద్రాభ్యా,మర్చితాఙ్ఘ్రిర్యస్య,తథాభూతోఽపి-సశ్రీరామః , మనుజావతారరూపత్వాత్,ప్లవగేన్ద్రాణాంకపీన్ద్రాణాం,సైన్యైస్సహ, వేలాంతీరం,సముద్రస్యేతి శేషః,అగాజ్జగామ✽॥౧౨॥✽యదితి॥తత్ర,త్రిరాత్రముపవాసేనాపిప్రతీక్షితసిన్ధు

న్ధూన్।జఘ్నేచతుర్దశసహస్రమవారమణీయకోదణ్డసాణిరటమాని✽ఉవాసకృచ్ఛ్రమ్॥౯ ॥ సీతాకథాశ్రవణదీపితహృచ్ఛయేనసృష్టంవిలోక్యనృపతేదశకన్ధరేణ। జఘ్నేఽద్భుతైణవపుషాఽఽశ్రమతోఽపకృష్టోమారీచమాశువిశిఖేనయథాకముగ్రః॥ ౧౦ ॥రక్షోఽధమేనవృకవద్విపినేసమక్షం వైదేహరాజదుహితర్యపయాపితాయామ్ । భ్రాత్రావనేకృపణవత్ప్రియయావియుక్తస్స్త్రీసఙ్గినాంగతిమితిప్రథయంశ్చచార ॥ ౧౧ ॥దగ్ధ్వాఽఽత్మకృత్యహతకృత్యమహన్కబన్ధంసఖ్యంవిధాయకపిభిర్దయితాగతింతైః । బుధ్వాఽథవాలినిహతేప్లవగేన్ద్రసైన్యైర్వేలామగాత్సమనుజోఽజభవార్చితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౧౨ ॥ యద్రోషవిభ్రమవివృత్తకటాక్షపాతసమ్భ్రాన్తనక్రమకరోభయగీర్ణఘోషః।సిన్ధుశ్శిరస్య✽ర్హణంపరిగృహ్యరూపీపాదారవిన్దముపగమ్యబభాషఏతత్॥ తం త్వాంవిభోజడధియోనవిదామభూమన్కూటస్థమాదిపురుషంజగతామధీశమ్ । యత్సత్త్వతస్సురగణారజసఃప్రజేశామన్యోశ్చభూతపతయస్సభవాన్గుణేశః ॥ ౧౪ ॥ కామంప్రయాహిజహివిశ్రవసోఽవమేహంత్రైలోక్యరావణమవాప్నుహివీరపత్నీమ్ । బధ్నీహిసేతుమిహతేయశసోవితత్యై గాస్యన్తిదిగ్విజయినోయముపేత్యభూపాః ॥ ౧౫ ॥బధ్వోదధౌరఘుపతిర్వివిధాద్రికూటైస్సేతుంకపీన్ద్రకరకమ్పితభూరుహాఙ్గైః । సుగ్రీ

ర్యద్వానోపస్థిత-స్తదా,యస్య,రోషవిభ్రమేణక్రోధలీలయా,వివృత్తో,యఃకటాక్ష,స్తస్య,పాతేన-సంభ్రాన్తా,నక్రా-మకరాశ్చయస్మిన్,భయేన-గీర్ణఃస్తమ్భితో,ఘోషో,యేన-ససిన్ధు,రర్హణమర్ఘ్యాదిద్రవ్యం,శిరసి,పరిగృహ్యానిధాయ,రూపీమూర్తిమాన్ పాదారవిన్ద,ముపగమ్యశరణంగత్వా,ఎతద్వక్ష్యమాణం,బభాషే ❁॥౧౩॥ ❁భాషణమేవాహ తంత్వామితిద్వాభ్యాం॥ హేభూమన్,తంప్రియోపవిష్టం,త్వాంఎతావత్పర్యన్తం,జడధియో,వయం,కూటస్థంనిర్వికారం , జగతాం , మధీశ మాదిపురుషం-న విదామఃనజానీమః-ఇదానీంతుజ్ఞాతోఽసీత్యాహ । యదితి ॥ యదితిపృథక్పదంలుప్తషష్ఠ్యన్తం,యస్యతవ,నియామ్యా,త్సత్త్వ తస్సత్త్వగుణా,త్సురగణా,జజ్ఞిరఇతి శేషః - రజసోగుణా,త్ప్రజేశాఃప్రజాపతయః , మన్యో స్తమసః , భూతపతయోరుద్రాదయః,సభవాన్ -గుణేశఃసత్త్వాదిగుణానాంనియన్తేత్య,ధునా,ఽహంమన్యఇత్యర్థః ❁॥ ౧౪ ॥ ❁కామమితి,కామంయథేచ్ఛం జలమాత్రమస్త్యపి , ప్రయాహిగచ్ఛ,విశ్రవసఃప్రజాపతే-రవమేహంపురీషప్రాయం - త్రైలోక్యంరావయత్యాక్రన్దయతీతితథా-తం,దశకన్ధరం-జహి- హేవీర - పత్నీంసీతా మవాప్నుహి - యద్యపితవమదీయంజలంన ప్రతిబన్ధకంభవతి - తథాఽపిసేతుంబధ్నీహి -కిమర్థమిత్యత్రాహ- తేతవ యశసో - వితత్యైవిస్తారాయ - తథాహి - దిగ్విజయినోభూపాఃయం సేతు-ముపేత్య-దుష్కరంత్వత్కర్మే వేత్య-త్వద్యశో,గాస్యన్తి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁తద్వాక్యమభినన్ద్యయత్కృతంతదాహ॥ బధ్వేతి ॥కపీన్ద్రాణాం,కరైః , కమ్పితాని,భూరుహాణా - మఙ్గానిశాఖాదీని - యేషు-తై - ర్వివిధానా-మద్రీణాం కూటైశ్శిఖరై-రుదధౌ-సేతుం-బధ్వా-రఘుపతి - స్సుగ్రీవాదయః-ప్రముఖాముఖ్యా - యేషాం,తై - రనేకైఃకపిభిస్సహ అనీకైరితివా సైన్యైస్సహేత్యర్థః-అగ్రేసీతాన్వేషణసమయే-హనుమతైవ-దగ్ధాం - లఙ్కాం-విభీషణస్య- దృశాబుద్ధ్యా-తత్ప్రదర్శితమార్గేణేతిభా

వః-అవిశత్ప్రవివేశ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సేతి॥సా,శ్రీరామేణసకపిసైన్యేనప్రవిష్టాలఙ్కా,గజకులైః,హ్రదినీ,యథా-ఘూర్ణా-భవతి,తద్వ,ద్ఘూర్ణాబభూవ, కథమ్భూతా-వానరేన్ద్రాణాం,బలైః, రుద్ధా, విహారాదయో-యస్యాం,నిర్భజ్యమానా, ధిషణాదయో,యస్యాం,సా,తత్ర,విహారః క్రీడాస్థానం, కోష్ఠంధాన్యాగారాది-శ్రీఃకోశః, ద్వారంగృహాదీనాం-గోపురంపురద్వారం,సదస్సభా, వలభీప్రాసాదాదిపురోభాగచ్ఛాదినీ-విటఙ్కాఃకపోతపాలికా, ధిషణంవేదికాది-ధ్వజహేమకుమ్భా,ప్రసిద్ధా,శృఙ్గాటకశ్చతుష్పథః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ రక్ష ఇతి॥రక్షఃపతిః రావణః,తద్విఘూర్ణనం,దృష్ట్వా-నికుమ్భాదీ,న్నైకశః-స్వస్వ,బలసహితాన్ పుత్రమిన్ద్రజితం-ప్రహస్తాదీంశ్చ-సర్వా,ననుగాన్భృత్యాన్, సమహీనోత్ప్రయుజ్య,అథ,కుమ్భకర్ణం చ-సమహీనోత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తామితి॥తా,మసిశూలాదిభిః,దుర్గమాం,యాతుధానానాం,పృతనాంసేనాం, సుగ్రీవాదిభిః అన్వితః శ్రీరామో,ఽభ్యయాత్,తత్ర,మరుత్సుతో హనుమాన్-ఋక్షో జామ్బవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ త ఇతి॥ తే,రఘుపతేరనీకపాస్సర్వే-అఙ్గదాద్యాః-రావణస్యే-భాదీనాంగజాదీనాంయోధైః-ర్థ్య-ద్వరూథంసైన్యం,త-ద్వద్వన్ద్వంయథాభవతితథా,అభిపద్య సఙ్గమ్య-ద్రుమైః, ర్గిరిభిః, ర్గదాభి,రిషుభిశ్చ, సీతాయా,అభిమర్శనేన,హతం,మఙ్గళం,యస్య-సరావణ,ఈశో, యేషాం-తాన్ నికుమ్భాదీన్,జఘ్నిరే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ రక్ష ఇతి॥అథ,రక్షఃపతీరావణః-స్వబలస్య-నష్టింనాశ-మవేత్య-రుష్టః క్రుద్ధస్సన్,యానకంవిమాన-మారుహ్య,శ్రీరామమభ్యపతత్-అథస్వస్యన్దనేఇన్ద్రస్యరథే-మాతలినాఇన్ద్రసారధినా-ఉపనీతేసమానీతే-ద్యుమతిదీప్తి

వనీలహనుమత్ప్రముఖై ❁ రనేకైర్లఙ్కాంవిభీషణదృశాఽవిశదగ్రదగ్ధామ్ ॥ ౧౬ ॥ సావానరేన్ద్రబలరుద్ధవిహారకోష్ఠశ్రీద్వారగోపురసదోవలభీవిటఙ్కా। నిర్భజ్యమానధిషణధ్వజహేమకుమ్భశృఙ్గాటకాగజకులైర్హ్రదినీవఘూర్ణా ॥ ౧౭ ॥ రక్షఃపతిస్తదవలోక్యనికుమ్భకుమ్భధూమ్రాక్షదుర్ముఖసురాన్తనరాన్తకాదీన్ । పుత్రం ప్రహస్తమతికాయమకమ్పనాదీన్సర్వానుగాన్సమహినోదథకుమ్భకర్ణమ్॥ ౧౮ ॥ తాంయాతుధానపృతనామసిశూలచాపప్రాసర్ష్టిశక్తిశరతోమరఖడ్గదుర్గామ్। సుగ్రీవలక్ష్మణమరుత్సుతగన్ధమాదననీలాఙ్గదర్క్షపనసాదిభిరన్వితోఽయాత్ ॥ ౧౯ ॥ తేఽనీకపారఘుపతేరభిపద్యసర్వేద్వన్ద్వంవరూథమిభపత్తిరథాశ్వయోధైః।జఘ్నుర్ద్రుమైర్గిరిగదేషుభిరఙ్గదాద్యాస్సీతాభిమర్శహతమఙ్గళరావణేశాన్ ॥ ౨౦ ॥ రక్షఃపతిస్స్వబలనష్టిమవేత్యరుష్ట ఆరుహ్యయానకమథాభిససార రామమ్ । స్వస్స్యన్దనేద్యుమతిమాతలినోపనీతేవిభ్రాజమానమహన ❁ న్నిశితైః క్షురప్రైః ॥ ౨౧ ॥ రామస్తమాహపురుషాదపురీషయన్నఃకాన్తాఽసమక్షమసతాఽపహృతాశ్వవత్తే। త్యక్తత్రపస్యఫలమద్యజుగుప్సితస్యయచ్ఛామికాలఇవకర్తురలఙ్ఘ్యవీర్యః॥ ౨౨ ॥ఏవంక్షిపన్ధనుషిసన్ధితముత్ససర్జబాణంసవజ్రమివతద్ధృదయంబిభేద। సోఽసృగ్వమన్దశముఖైరపతద్విమానాద్ధాహేతివాదినిజనేసుకృతీవరిక్తః॥ ౨౩ ॥ తతోనిష్క్రమ్యలఙ్కాయాయాతుధాన్యస్సహస్రశః । మన్దోదర్యాసమంతత్ర ప్రరుదన్త్యఉపాద్రవన్॥ ౨౪ ॥ తాంస్తాన్స్వబన్ధూన్పరిష్వజ్యలక్ష్మణేషుభిరర్దితాన్ । రురుదుస్సుస్వరందీనాఘ్నన్త్యఆత్మానమాత్మనా॥ ౨౫ ॥హాహతాస్స్మవయంనాథలోకరావణరావణ।కంయాయాచ్ఛరణంలఙ్కాత్వద్విహీనాపరార్దితా॥ ౨౬ ॥నవై వేదమ

యుక్తే,విభ్రాజమానం,శ్రీరామం-క్షురప్రైః క్షురధారాతుల్యాగ్రైః,ర్నిశితైర్బాణై,రహనత్తాడ-తనాదిత్యాదేవసిద్ధ కృష్ణగ్రహణేనగణకార్యస్యానిత్యత్వాదార్షత్వాద్వాశపోలుగభావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తమేవంతాడయన్తంరావణంశ్రీరామ ఆహ ॥కిమితి॥ హేపురుషాదపురీషరాక్షసేషు తేషాంవాపురీషప్రాయ- యస్మా,న్నోఽస్మాక,మసమక్షం-కాన్తా, అసతాదురాత్మనా-త్వయా-శునేవా-పహృతా, శునాయథాఅసమక్షంగృహంప్రవిష్టేనకిమపివస్త్వపహ్రియతేతద్వదితిదృష్టాన్తార్థఃతస్మా-జ్జుగుప్సితస్య, కర్మణఇతి శేషః,క ర్తు-స్తేనిర్లజ్జస్యతవా-ద్య, కాలోమృత్యురివా, లఙ్ఘ్యవీర్యో,ఽహం, ఫలం, యచ్ఛామీతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఎవమిత్థ,మధిక్షిపన్,ధనుషి, సన్ధితం,బాణ,ముత్ససర్జ,ప్రాయుఙ్క్త,స,బాణో,వజ్రమివ-తస్యరావణస్య-హృదయం-బిభేద,సరావణః,దశభి,ర్ముఖై,రసృగ్రుధిరం,వమన్,జనేపశ్యతిజనే-హాహేతి,వాదినిసతి, విమానాత్పుష్పకా-దపతత్, యథా,సుకృతీక్షీణపుణ్యః,స్వర్గ్లోకా,త్పతతి,తద్వత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత ఇతి॥తతో,యాతుధాన్యః రాక్షస్యో,మన్దోదర్యాసహ లఙ్కాయాః,నిష్క్రమ్య,ప్రరుదన్త్య,స్తత్రరావణసమీపే,ఉపాద్రవన్ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్రేతి ॥ తత్ర,లక్ష్మణస్య-బాణై,రర్దితాన్హతాన్, స్వాన్స్వాన్,బన్ధూన్పరిష్వజ్య-ఆత్మనా-ఆత్మానం, ఘ్నన్త్యః,దీనాదుఃఖితా, స్సుస్వరం రురుదుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ రోదనప్రకారమేవాహ ॥హాహేత్రిభిః॥ హేతిఖేదద్యోతకమవ్యయం-హేనాథ, హేలోకరావణ వయం-హతాః,స్మ,హతప్రాయాబభూవిమ, అధునా,పరైశ్శత్రుభి-రర్దితాపీడితా,త్వయా,హీనారహితా - లఙ్కాలఙ్కాస్థోజనః-కం-శరణం-యాయాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ నవా ఇతి ॥ హేమహాభాగ,భవా-న్కా-మవశఙ్గతః-సీతాయా, స్తేజసః ప్రభావంతేజో

౧౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ అనేకైః

రూపం వా ప్రభావం, న వై వేద న జ్ఞాతవాన్ - యేన తేజోఽనుభావేన - ఇమాం - దశాం - నీతః ప్రాప్తవానసి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కృతేతి । హే కులనన్దన - వయం - మే మా, లఙ్కా - చ - విధవాః కృతాః - యేనేత్యనుషఙ్గః అయం శయానః - త్వద్దేహః - గృధ్రాణాం, కృతః - భక్ష్య ఇతి శేషః - ఆత్మా - తు - నరకహేతవే నరకభోగాయ - కృతః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ స్వానితి ॥ తతః - కోసలేన్ద్రేణ శ్రీరామేణ - అనుమోదితో - విభీషణః - పితృమేధవిధానేన పితృమేధవిధినా, యత్ - ఉక్తం విహితం - తత్, సాంపరాయికం ప్రేతకర్మ - స్వానాం రావణాదీనాం చక్రే ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ తతో, భగవాన్ శ్రీరామః - అశోకవనే, య, ఆశ్రమః - తస్మిన్ - శింశుపాయాః, మూల, మాశ్రితాం - మూలే స్థితాం - స్వస్య - విశ్లేష ఏవ - వ్యాధిర్యస్యాః - తాం - మత ఏవ - క్షామాం కృశామ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ప్రియతమాం - భార్యా - మవలోక్య అనుకమ్పితవాన్ - ఆత్మనః స్వస్య సన్దర్శనేన - య - ఆహ్లాదః - తేన - వికసత్, ముఖం - పఙ్కజమివ - యస్యాః తాం సీతామ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యానం పుష్పకం - మారోప్య, భ్రాతృభ్యాం వాలిరావణభ్రాతృభ్యాం సుగ్రీవవిభీషణాభ్యాం సహ - హనుమతా - యుక్తో - యాన - మారురోహ - రక్షోగణాధిపత్య - మాకల్పాన్తం ఆయు - ర్లఙ్కాం - చ - విభీషణాయ - దత్వా - చీర్ణం అనుష్ఠితం - వ్రతం పితురనుశాసనరూపం - యేన - స భగవాన్ శ్రీరామః - పురీమయోధ్యాం - విభీషణేన సహైవ - యయౌ - కథమ్భూతః - పథి లోకపాలైరిన్ద్రాదిభి - రర్పితాని - యాని - కుసుమాని - తై - రవకీర్యమాణః - శతధృత్యాదిభిః - బ్రహ్మాదిభి ర్ముదా హృష్టేన - ఉపగీ

హాభాగ భవాన్కామవశం గతః । తేజోఽనుభావం సీతాయా యేన నీతో దశామిమామ్ ॥ ౨౭ ॥ కృతైషా విధవా లఙ్కా వయం చ కులనన్దన । దేహః కృతోఽన్నం గృధ్రాణామాత్మా నరకహేతవే ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స్వానాం విభీషణశ్చక్రే కోసలేన్ద్రానుమోదితః । పితృమేధవిధానేన యదుక్తం సాంపరాయికమ్ ॥ ౨౯ ॥ తతో దదర్శ భగవానశోకవనికాశ్రమే । క్షామాం స్వవిరహవ్యాధిం శింశుపామూలమాశ్రితామ్ ॥ ౩౦ ॥ రామః ప్రియతమాం భార్యాం దీనాం వీక్ష్యాన్వకమ్పత । ఆత్మసన్దర్శనాహ్లాదవికసన్ముఖపఙ్కజామ్ ॥ ౩౧ ॥ ఆరోప్యారురుహే యానం భ్రాతృభ్యాం హనుమద్యుతః । విభీషణాయ భగవాన్దత్వా రక్షోగణేశతామ్ ॥ లఙ్కామాయుశ్చ కల్పాన్తం యయౌ చీర్ణవ్రతః పురీమ్ ॥ ౩౨ ॥ అవకీర్యమాణః కుసుమైర్లోకపాలార్పితైః పథి । ఉపగీయమానచరితః శతధృత్యాదిభిర్ముదా ॥ ౩౩ ॥ గోమూత్రయావకం శ్రుత్వా భ్రాతరం వల్కలామ్బరమ్ । మహాకారుణికోఽతప్యజ్జటిలం స్థణ్డిలేశయమ్ ॥ ౩౪ ॥ భరతః ప్రాప్తమాకర్ణ్య పౌరామాత్యపురోహితైః । పాదుకే శిరసి న్యస్య రామం ప్రత్యుద్యతోఽగ్రజమ్ ॥ ౩౫ ॥ నన్దిగ్రామాత్స్వశిబిరాద్గీతవాదిత్రనిస్వనైః । బ్రహ్మఘోషేణ చ ముహుః పఠద్భిర్బ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౩౬ ॥ స్వర్ణకక్ష్యపతాకాభిర్హైమైశ్చిత్రధ్వజై రథైః । సదశ్వై రుక్మసన్నాహైర్భటైః పురటవర్మభిః ॥ శ్రేణీభిర్వారముఖ్యాభిర్భృత్యైశ్చోపాయనోద్వహైః । పారమేష్ఠ్యాన్యుపాదాయ పణ్యాన్యుచ్చావచాని చ ॥ ౩౭ ॥ పాదయోరపతత్ప్రేమ్ణా ప్రక్లిన్నహృదయేక్షణః । పాదుకే న్యస్య పురతః ప్రాఞ్జలిర్బాష్పలోచనః ॥ ౩౮ ॥ తమాశ్లిష్య దృఢం దోర్భ్యాం స్నాపయన్నేత్రజైర్జలైః । రామో లక్ష్మణసీతాభ్యాం విప్రేభ్యో యేఽర్హత్తమాశ్చ

యమానం చరితం యస్య తథాభూతః - పురీం యయావిత్యన్వయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❁ గోమూత్రపక్వయవాన్నభోజనం వల్కలమమ్బరం యస్య - జటా అస్య సన్తీతి తథా - స్థణ్డిలే దర్భైరాస్తీర్ణభూప్రదేశే శేత ఇతి తథాభూతం - భ్రాతరం భరతం - శ్రుత్వా - మహాకారుణికో - భగవా - నతప్యత్ పరితతాప ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ భరతః ప్రాప్తం పురీమాగచ్ఛన్తం శ్రీరామమాకర్ణ్య - పాదుకే స్వశిరసి - నిధాయ - పౌరైరమాత్యైః - పురోహితైః - గీతైః - ర్వాద్యానాం - నిస్వనైః - బ్రహ్మ వేదం ముహుర్ముహుః ఘోషేణ ఉచ్చైస్స్వరేణ పఠద్భిః - బ్రహ్మవాదిభిః - స్వర్ణాసక్తాః కక్ష్యాః ప్రాన్తాః యాసాం తాభిః - పతాకాభిః రథైః - స్వర్ణకవచధారిభిః - భటైః - శ్రేణీభి - స్తామ్బూలికైః, వారాఙ్గనాశ్రేష్ఠాభి రుపాయనోద్వహై రుపాయనధారిభిః - భృత్యైశ్చ సహ - అగ్రజం శ్రీరామం, స్వశిబిరాన్నన్దిగ్రామా - త్ప్రత్యుద్యతః అభిముఖం యయావిత్యన్వయః - రామం వినా అయోధ్యామప్రవిశన్ భరతో నన్దిగ్రామే స్వస్య వాసం నిర్మితవాన్ - తస్మాచ్ఛిబిరాద్యయావిత్యర్థః - కథంభూతైః రథైః - హైమైః స్వర్ణమయైః - చిత్రా ధ్వజా యేషు సన్తస్సమీచీనా అశ్వా యేషాం - రుక్మమయాస్సన్నాహాః బన్ధనా యేషు - తైః - పారమేష్ఠ్యాని మహారాజార్హాణి నానావిధాని ఛత్రచామరాదీన్యు - పాదాయ - ప్రత్యుద్యత ఇతి పూర్వేణాన్వయః - ప్రేమ్ణా, ప్రక్లిన్నం ఆర్ద్రీభూతం, హృదయం, ఈక్షణే చ యస్య సః - ప్రీత్యా - పాదుకే - పురతో - నిధాయ, పాదయో - రపతత్ - తతః - ప్రాఞ్జలి - ర్బాష్పలోచనస్తస్థావితి శేషః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తతః - శ్రీరామ, స్తం భరతం - దృఢం గాఢం యథా తథా - దోర్భ్యాం - ఆలిఙ్గ్య - నేత్రజైః హర్షాబ్బిన్దుభిః - స్నాపయన్ - లక్ష్మణసీతాభ్యాం సహ - విప్రేభ్యః యే చార్హత్తమా నమస్కార్యాః - కులవృద్ధా - స్తేభ్యశ్చ - స్వయం - న

మశ్చక్రే-ప్రజాభిర్నమస్కృతశ్చ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ఉత్తరాః కోసలాః ఉత్తరకోసలదేశస్థా జనాః-చిరాగతం పతిం శ్రీరామ,మవలోక్య-మాల్యైః పుష్పైః-కిరన్తః-ఉత్తరాసఙ్గానుత్తరీయాణి విధున్వన్తశ్చాలయన్తో-ననృతుః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽అయోధ్యాప్రవేశప్రకారమాహ త్రిభిస్సార్ధైః ॥ భరతః,పాదుకే అగృహ్ణాత్-విభీషణసుగ్రీవౌ చ-వ్యజనోత్తమే - అగృహ్ణాతాం మరుత్సుతో హనుమాన్-శ్వేతాతపత్రమ్ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ధనుశ్చ నిషఙ్గౌ చ-తాన్,శత్రుఘ్నః - అగృహ్ణాదిత్యనుషఙ్గః-సీతా-తీర్థకమణ్డలుమబిభ్రత్, హే నృప-అఙ్గదః ఖడ్గం హైమం స్వర్ణఖచితం-చర్మ,ఖేటం-ఋక్షరాట్ జామ్బవాన్,అబిభ్రత్ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽హే రాజన్,భగవాన్ శ్రీరామః-పుష్పకస్థః- స్త్రీభిః - పరివృతః-వన్దిభిః-స్తూయమానశ్చ - యథోదిత-శ్చన్ద్రః - గ్రహైర్గురుశుక్రాదిభి-ర్విరాజతే తథా-విరేజే బభ్రాజే ॥ భ్రాతృభిర్భరతాదిభి-ర్నన్దితోఽనుమోదిత - ఉత్సవేన సహితశ్చ - స భగవాన్-పురీమయోధ్యాం, ప్రావిశత్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽తతో-రాజభవనం- ప్రవిశ్య-గురుపత్నీః కైకేయ్యాద్యాః-స్వమాతరం-కౌసల్యాం,గురూన్ వసిష్ఠాదీన్, వయస్యాన్ - అవరజాంశ్చ-కులీనాన్-యథాయోగ్యం-తైః-పూజితః ప్రత్యపూజయత్ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽తథా-వైదేహీ-లక్ష్మణశ్చ - యథావద్యథాయోగ్యం , పూజయన్తౌ పూజితౌ చ - సమ్య - గుపేయతుః - రాజభవనమిత్యనుషఙ్గః ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽మాతరః కౌసల్యాదయ-స్సుతాన్-ప్రాప్య - స్వాః స్వకీయాః-తన్వః దేహాః , ప్రాణాన్-ప్రాప్య, యథోత్థితా-భవన్తి తద్వ-దు

యే ॥ తేభ్యస్స్వయం నమశ్చక్రే ప్రజాభిశ్చ నమస్కృతః॥ ౪౦ ॥ ధున్వన్త ఉత్తరాసఙ్గాన్పతిం వీక్ష్య చిరాగతమ్।
ఉత్తరాః కోసలా మాల్యైః కిరన్తో ననృతుర్ముదా॥ ౪౧ ॥ పాదుకే భరతోఽగృహ్ణాచ్చామరవ్యజనోత్తమే।విభీషణ
శ్చ సుగ్రీవశ్శ్వేతచ్ఛత్రం మరుత్సుతః ॥ ౪౨ ॥ ధనుర్నిషఙ్గాన్ శత్రుఘ్నస్సీతా తీర్థకమణ్డలుమ్।అబిభ్రదఙ్గదః ఖడ్గం
హైమం చర్మర్క్షరాణ్నృప ॥ ౪౩ ॥ పుష్పకస్థో వృతః స్త్రీభిస్స్తూయమానశ్చ వన్దిభిః । విరేజే భగవాన్రాజన్గ్రహై
శ్చన్ద్ర ఇవోదితః॥ భ్రాతృభిర్నన్దితస్సోఽథ సోత్సవః ప్రావిశత్పురీమ్॥ ౪౪ ॥ ప్రవిశ్య రాజభవనం గురుపత్నీస్స్వ
మాతరమ్ । గురూన్వయస్యానుచరాన్పూజితః ప్రత్య పూజయత్ ॥ ౪౫ ॥ వైదేహీ లక్ష్మణశ్చైవ యథావత్స
ముపేయతుః ॥ ౪౬ ॥ ప్రాప్యాత్మజాన్మాతరస్స్వాన్ప్రాణాంస్తన్వ ఇవోత్థితాః । ఆరోప్యాఙ్కేఽభిషిఞ్చ
న్త్యో బాష్పౌఘైర్విజహుశ్శుచః ॥ ౪౭ ॥ జటా నిర్ముచ్య విధివత్కులవృద్ధైస్సమం గురుః । అభ్యషిఞ్చద్యథైవేన్ద్రం
చతుస్సిన్ధుజలాదిభిః॥ ౪౮ ॥ ఏవం కృతశిరస్స్నానస్సువాసాస్స్రగ్వ్యలఙ్కృతః। స్వలఙ్కృతైస్సువాసోభిర్భ్రా
తృభిర్భార్యయా బభౌ ॥ ౪౯ ॥ అగ్రహీదాసనం భ్రాత్రా ప్రణిపత్య ప్రసాదితః । ప్రజాస్స్వధర్మనిరతా వర్ణా
శ్రమగుణాన్వితాః ॥ ౫౦ ॥ జుగోప పితృవద్రామో మేనిరే పితరం చ తమ్ । త్రేతాయాం వర్తమానాయాం కాలః
కృతసమోఽభవత్ ॥ ౫౧ ॥ రామే రాజని ధర్మజ్ఞే సర్వభూతసుఖావహే । వనాని నద్యో గిరయో వర్షాణి ద్వీపసి
న్ధవః ॥ సర్వే కామదుఘా ఆసన్ప్రజానాం భరతర్షభ॥ ౫౨ ॥ నాధివ్యాధిజరాగ్లానిదుఃఖశోకభయక్లమాః। మృ
త్యుశ్చానిచ్ఛతామాసీద్రామే రాజన్యధోక్షజే॥ ౫౩ ॥ ఏకపత్నీవ్రతధరో రాజర్షిచరితశ్శుచిః। స్వధర్మం గృహ

త్థితాస్సత్యః-అఙ్కే,ఆరోప్య-హర్షజైః బాష్పబిన్దుసఙ్ఘైః- సిఞ్చన్త్యః-శుచశ్శోకాన్ విజహుః ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽తతో-గురుర్వసిష్ఠః కులవృద్ధైః,స్సమం సహ-విధివజ్జటా-నిర్ముచ్య , చతుస్సిన్ధుజలాదిభిః , ఆదిశబ్దాద్గఙ్గాయమునాజలాదిభిశ్చ , శ్రీరామ మిన్ద్రమివా,భ్యషిఞ్చత్ ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ఏవం,కృతం శిరస్స్నానం యేన-శోభనే వాససీ యస్య-సః సుష్ఠు యథా తథా-అలఙ్కృతః-శ్రీరామః-స్వలఙ్కృతైః-సువాసోభిః-భ్రాతృభిః-భార్యయా చ-తథా భూతయా బభౌ ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽తతో-భ్రాత్రా భరతేన,ప్రణిపత్య,ప్రసాదితః ప్రార్థిత-స్సింహాసన- మగ్రహీత్-తదా,విషయవాసిన్యః,ప్రజా-స్స్వధర్మనిరతాః॥ తదేవాహ ॥వర్ణానా-మాశ్రమాణాం చ-యే,గుణధర్మాః పఞ్చమహాయజ్ఞాదయః- తై-రన్వితా-బభూవుః ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽పితా,యథా,పాతి,తద్వద్రామః,ప్రజా-జుగోప,తాశ్చ,తం రామం,పితరం,మేనిరే అమన్యన్త,తదా,త్రేతాయాం, వర్తమానాయాం , త్రిపాద్ధర్మయుక్తే త్రేతాయుగే ప్రవర్తమానేఽపి చతుష్పాద్ధర్మయుక్తకృతయుగతుల్యః-కాలో బభూవ ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽భూతానాం,సుఖకరే-శ్రీరామే , ధర్మజ్ఞే ,రాజని సతి,తదా-వనాదయ,స్సర్వే ప్రజానాం,కామదుఘాః- కామ్యమానఫలాదిప్రదాః , ఆసన్-తత్ర,వర్షాణి రమ్యకాదీని,ద్వీపాస్సింహలాదయః,సిన్ధవస్సముద్రాః- హే భరతర్షభ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽తథా,అధోఽక్షజే శ్రీరామే,రాజని సతి,తదా,ఆధ్యాదయః,అనిచ్ఛతాం-మృత్యుశ్చ - నాసన్-తత్రా , ధిర్మనఃపీడా-వ్యాధిశ్శరీరజా,దుఃఖమతీతపుత్రమరణస్మృత్యాత్మకం ప్రతికూలం జ్ఞానం ,శోకః వర్తమానేష్టవస్తువిశ్లేషజః- భయమాగామ్యనిష్టదర్శనజం , యద్యప్యాధినిషేధేనైవైతత్త్రయం సిద్ధం-తథాపి తత్ప్రపఞ్చార్థమిదం -క్లమో గ్లానిః ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ఏకపత్నీవ్రతధరః స్త్ర్యన్తరపరిగ్రహరహితః-రా

జఘన్యైరివ చరితం యస్య సః - శుచిః రాగాదిప్రాకృతగుణరహితః-గృహస్థస్య విహితాన్, స్వవర్ణానుకూలాంశ్చ-ధర్మాన్, లోకస్య శిక్షయన్-స్వయ-మాచరత్-లోకసఙ్గ్రహార్థమాచరదిత్యర్థః ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ ప్రశ్రయేణవినయేనా-వనతా నమ్రా-భావజ్ఞా-అభిప్రాయజ్ఞా సతీ-సీతా - ప్రేమాదిభి-ర్భర్తుః శ్రీరామస్య - మనోజహార తత్ర-ప్రేమా ప్రీతిః-అనువృత్తిః పరిచర్యా-శీలం సుస్వభావః సద్వృత్తిశ్చ భీర్భయం-హ్రీర్లజ్జా ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథ-భగవాన్ శ్రీరామ- ఉత్తమైర్వసిష్ఠాదిభిః - కల్పితైః కారితైః - మఖైః క్రతుభిః-సర్వదేవమయం, స్వమాత్మానమేవాత్మనైవ, ఆచార్యవాన్ సన్-ఈజే ఇయాజ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ హోత్ర ఇతి ॥ తత్ర-హోత్రే-ప్రాచీం-దిశం - దక్షిణా-మదాత్-బ్రహ్మణే తు దక్షిణాం దిశం-అధ్వర్యవే-ప్రతీచీం-సామగాయి నే ఉద్గాత్రే తూ-దీచీ-మదిశత్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తదన్తరా - తాసాం దిశాం, మన్తరామధ్యే-యావతీ భూమిర-వశిష్టా - తాం-సర్వా మాచార్యాయ - దదౌ - కథమ్భూతః-ఇదం-కృత్స్నం భూమణ్డలం-బ్రాహ్మణోఽర్హతి-ప్రతిగ్రహీతుమితి శేషః-ఇతీత్థం మన్యమానః నిస్పృహశ్చ ॥ ఇతి తథా-సమీచీనా నలఙ్కారాంశ్చాదాత్-ఏవం సర్వం దత్వా-కేవలం - వాసోభ్యాం పరిధానీయోత్తరీయాభ్యా - మవశేషితః-తథా-రాజ్ఞీ వైదేహీ సీతాఽపి భర్త్రభిప్రాయజ్ఞా-సర్వా నలఙ్కారా, న్ప్రదాయ-కేవలం-సౌమఙ్గల్యమాత్రేణా-వశేషితా-బభూవ ✽ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ✽ తే హో

మేధీయాన్ శిక్షయన్స్వ్రతమాచరత్ ॥ ౫౪ ॥ ప్రేమ్ణాఽనువృత్త్యా శీలేన ప్రశ్రయావనతా సతీ । భియా హ్రియా చ భావజ్ఞా భర్తుస్సీతాఽహరన్మనః ॥ ౫౫ ॥ ✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానాత్మనాఽఽత్మానం రామ ఉత్తమకల్పితైః । సర్వదేవమయం దేవమీజ ఆచార్యవాన్మఖైః ॥ ౧ ॥ హోత్రేఽదదాద్దిశం ప్రాచీం బ్రహ్మణే దక్షిణాం ప్రభుః । అధ్వర్యవే ప్రతీచీం వా ఉదీచీం సామగాయనే ॥ ౨ ॥ ఆచార్యాయ దదౌ శేషాం యావతీ భూస్తదన్తరా । మన్యమాన ఇదం కృత్స్నం బ్రాహ్మణోఽర్హతి నిస్పృహః ॥ ౩ ॥ ఇత్యయం సదలఙ్కారా న్వాసోభ్యామవశేషితః । తథా రాజ్ఞ్యపి వైదేహీ సౌమఙ్గల్యావశేషితా ॥ ౪ ॥ తే తు బ్రాహ్మణదేవస్య వాత్సల్యం వీక్ష్య సంస్తుతమ్ । ప్రీతాః క్లిన్నధియస్తస్మై ప్రత్యర్ప్యేదం బభాషిరే ॥ ౫ ॥ అప్రత్తం నస్త్వయా కిం ను భగవన్భువనేశ్వర । యన్నోఽన్తర్హృదయం విశ్య తమో హంసి స్వరోచిషా ॥ ౬ ॥ నమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ రామాయాకుణ్ఠమేధసే । ఉత్తమశ్లోకధుర్యాయ న్యస్తదణ్డార్పితాఙ్ఘ్రయే ॥ ౭ ॥ కదాచిల్లోకజిజ్ఞాసుర్గూఢో రాత్ర్యామలక్షితః । చరన్వాచోఽశృణోద్రామో భార్యాముద్దిశ్య క

త్రాదయో బ్రాహ్మణాః-బ్రాహ్మణా ఏవ దైవతం యస్య-తస్య శ్రీరామస్య సంస్తుత-ద్వదాన్యత్వయుక్తం వాత్సల్య-మవలోక్య ప్రీతాః-క్లిన్నధియః ఆర్ద్రచిత్తాస్సన్తస్తస్మై రామాయ-ప్రత్యర్ప్య- ప్రాచ్యాదిదిశ ఇతి శేషః-దిశః - ప్రతిగ్రహీతుం-వయం-నార్హా-ఇతి-విజ్ఞాప్యేత్యర్థః-న తు ప్రతిగృహ్య ప్రత్యర్ప్యేత్యర్థః దత్తప్రత్యాదానదోషాపాదనాత్- ఏవం చాదిశద్దదావిత్యాదేరపి ప్రతిగ్రహీతుం హోత్రాదీన్ ప్రార్థితవానిత్యర్థః-ఇదం వక్ష్యమాణం, బభాషిరే ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ హే భగవన్-త్వయా-నోఽస్మభ్య మప్రత్తమప్రదత్తం-కిం ను సర్వమపి ప్రదాతుముద్యుక్తోఽసీత్యర్థః - తత్ర హేతుం వదన్తో విశింషన్తి - పరమేశ్వరః-పరో మాయ స్మాత్స పరమ-స్స చాసావీశ్వరః - స్వత ఏవావాప్తసమస్తకామస్య తవ కిమేతైరితి భావః, కిఞ్చ, నిరతిశయపురుషార్థరూపమోక్షప్రదానాయ-తత్సాధనసమ్యజ్ఞానవిరోధ్యజ్ఞాన-మస్మాకమన్తర్హృదయే ప్రవిశ్య - హంసి నిరస్యసి కేన - స్వరో - చిషా స్వప్రకాశేన-తస్మై ఏవమ్భూతస్యాత్మపర్యన్తవదాన్యస్య కియదేతత్ ప్రాచ్యాదిదిక్ప్రదానమితి భావః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ త్వద్గుణాన్వర్ణయితుం న శక్నుమ ఇత్యభిప్రాయేణ కైశ్చిద్గుణైర్విశింషన్తో నమస్కుర్వన్తి ॥ నమ ఇతి ॥ బ్రహ్మణి బ్రహ్మకులే సాధుర్బ్రహ్మణ్యః, “తత్ర సాధు” రితి యత్ప్రత్యయః “యే చాభావకర్మణో” రితి ప్రకృతిభావః-స చాసౌ-దేవస్స్వతేజసా దీప్యమానః-బ్రహ్మణ్యానాం-దేవః శ్రేష్ఠో వా-అకుణ్ఠమేధసే నిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాయ-ఉత్తమశ్లోకానాం- ధుర్యోఽగ్ర్యః ముఖ్యః న్యస్తదణ్డైః భూతద్రోహరహితైస్సర్వభూతసుహృద్భిర్మునిభి- రర్పితౌ చిత్తే నిహితావఙ్ఘ్రీ-యస్య-న్యస్తదణ్డైర్వార్పితావఙ్ఘ్రయే నేతి వా-తస్మై శ్రీరామాయ-తుభ్యం - నమ ఇతి ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఏవం సీతయా సహ దశవర్షసహస్రాణి రాజ్యముపాస్య - శ్రీరామః-కదాచి-ల్లోకజిజ్ఞాసుః కిం వదన్తీం జ్ఞాతుమిచ్ఛుః-గూఢః ప్రచ్ఛన్నవేషః-ఇతరైరలక్షితో-రాత్ర్యాం - తత్రతత్ర-పుర్యాం-చరన్

కస్యచిత్పురుషస్య-వచో-భార్యా-ముద్దిశ్యో-చ్యమాన-మశృణోత్ ॥ ౮ ॥ తద్వచోదర్శయతి ॥ నేతి ॥ పరస్యపురుషాన్తరస్య-వేశ్మగచ్ఛతిపునఃపునరితి-తథా అతఏవ-దుష్టామసతీంవ్యభిచారిణీం-త్వా-మహం-నబిభర్మి - పరవేశ్మగామపిసీతాం-రామోబిభృయాత్ తత స్త్వంకిం(క్రే)శేష్ఠఇతివదన్తీంప్రత్యాహ "స్త్రైణఇతి" హియస్మా - ద్రామఃస్త్రైణః- అత-స్సీతాం-బిభృయాత్-అహంతు పునః - స్త్రీపారవశ్యరహితః-త్వాం - నభజామీతి ॥ ౯ ॥ ఇతీత్థ-మసంవిదస్తత్త్వా-నభిజ్ఞా-దతఏవ-బహుముఖాన్నానావిధవాదినో, దురారాధ్యాల్లోకా-ద్భీతేన,పత్యా,శ్రీరామేణ,త్యక్తా-సాసీతా, ప్రాచేతసస్యవాల్మీకే,రాశ్రమం, ప్రాప్తాయయా-కథమ్భూతాఽన్తర్వత్నీగర్భిణ్యేవసతీగతేత్యన్వయః ॥ తతఃకాలేప్రసవకాలేఆగతేసతి,సాసీతా, యమౌ,సుతౌ,సుషువే, తౌ, చ-కుశో,లవ, ఇతిచ-ఖ్యాతౌ-తయోఃకుశలవయోః,మునిఃప్రాచేతసః - జాతకర్మాదిక్రియాః,చక్రే ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ తథాఅఙ్గదాదయో,ద్వౌద్వౌ,పుత్రౌ,లక్ష్మణాదీనాం,సంబభూవతుః॥ దిశాంవిజయేదిగ్విజయకాలే కోటిశో,గన్ధర్వాన్,భరతో,హతవాన్, తదీయంగన్ధర్వాణాంసంబన్ధి,సర్వం, ధన-మాదాయ-రాజ్ఞే-శ్రీరామాయ,అర్పయామాస ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ తథా,శత్రుఘ్నశ్చ, మధోరసురస్య,పుత్రం-లవణాఖ్యం-రాక్షసం,హత్వా- మధువనే-మధురాం నామపురీం నిర్మమే ॥ ౧౪ ॥ మునౌవాల్మీకౌ-తనయా-నిక్షిప్య - మన్యధీనాకృత్వా,భర్త్రాశ్రీరామేణ-వివాసితానిర్వాసితా-సీతా-శ్రీరామస్య-చరణౌ-ధ్యాయన్తీ-వివరం- భువఇతిశేషః-ప్రవివేశ ॥ ౧౫ ॥ తద్వివరప్రవేశన-మాకర్ణ్య,భగవాన్శ్రీరామ-స్తస్యాస్సీతాయా-స్తాంస్తా-న్గుణాన్, స్మరన్, ధియా - శుచంశోకం - రున్ధన్నపీ-శ్వరోఽపిరోద్ధుంనాశక్నో

స్యచిత్ ॥ ౮ ॥ నాహంబిభర్మిత్వాందుష్టామసతీంపరవేశ్మగామ్ । స్త్రైణోహిబిభృయాత్సీతాంరామోనాహంభజేపునః॥ ౯ ॥ ఇతిలోకాద్బహుముఖాద్దురారాధ్యాదసంవిదః । పత్యాభీతేనసాత్యక్తాప్రాప్తాప్రాచేతసాశ్రమమ్॥ ౧౦ ॥ అన్తర్వత్న్యాగతేకాలేయమౌసాసుషువేసుతౌ । కుశోలవఇతిఖ్యాతౌతయోశ్చక్రేక్రియామునిః॥ ౧౧ ॥ అఙ్గదశ్చిత్రకేతుశ్చలక్ష్మణస్యాత్మజావుభౌ । తక్షఃపుష్కలఇత్యాస్తాంభరతస్యమహీపతే॥ ౧౨ ॥ సుబాహుశ్శ్రుతసేనశ్చ శత్రుఘ్నస్య బభూవతుః । గన్ధర్వాన్కోటిశోజఘ్నే భరతోవిజయేదిశామ్ ॥ తదీయంధనమానీయసర్వంరాజ్ఞేన్యవేదయత్॥ ౧౩ ॥ శత్రుఘ్నశ్చమధోఃపుత్రంలవణంనామరాక్షసమ్ । హత్వామధువనేచక్రేమధురాంనామవైపురీమ్॥ ౧౪ ॥ మునౌనిక్షిప్యతనయౌసీతాభర్త్రావివాసితా । ధ్యాయన్తీరామచరణౌవివరంప్రవివేశహ ॥ ౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాభగవాన్రామోరున్ధన్నపిధియాశుచః । స్మరంస్తస్యాగుణాంస్తాంస్తాన్నాశక్నోద్రోద్ధుమీశ్వరః॥ ౧౬ ॥ స్త్రీపుంప్రసఙ్గఏతాదృక్సర్వత్రత్రాసమావహః।అపీశ్వరాణాంకిముతగ్రామ్యస్యగృహచేతసః ॥ ౧౭ ॥ తతఊర్ధ్వంబ్రహ్మచర్యంధారయన్నజుహోత్ప్రభుః । త్రయోదశాబ్దసాహస్రమగ్నిహోత్రమఖణ్డితమ్॥ ౧౮ ॥ స్మరతాంహృదివిన్యస్యవిద్ధందణ్డకకణ్టకైః । స్వపాదపల్లవంరామఆత్మజ్యోతిరగాత్తతః ॥ ౧౯ ॥ నేదంయశోరఘుపతేస్సురయాచ్ఞయాఽఽత్తలీలాతనోరధికసామ్యవిముక్తధా

త్ ॥ ౧౬ ॥ నచాతిచిత్రమేతదిత్యాహ ॥ ఈశ్వరాణామపి - స్త్రీపుంసయోః,ప్రసఙ్గః-ఏతావాన్-ఏతాదృక్-కీదృక్-సర్వత్రైవం-భయావహః భయశబ్దశ్శోకోపలక్షకః ఈశ్వరాణామపి - భయావహః-కిముత-గ్రామ్యస్య, గృహఏవచేతోయస్య,తస్య ॥ ౧౭ ॥ తతఊర్ధ్వంవివరప్రవేశశ్రవణానన్తరం, బ్రహ్మచర్యంధారయన్ స్త్ర్యన్తరపరిగ్రహంవర్జయన్, ప్రభుఃశ్రీరామ,స్త్రయోదశాబ్దానాం- సహస్రాణి,అగ్నిహోత్ర-మవిచ్ఛిన్నంయథాతథా,అజుహోత్ జుహావ॥నను శ్రీరామాయణే॥ దశవర్షసహస్రాణిదశవర్షశతానిచ, రామోరాజ్యముపాసిత్వే,, త్యేకాదశవర్షసహస్రాణిశ్రీరామావతారావస్థానముక్తం అత్రతుత్రయోదశాబ్దసాహస్రమితి- తేనవిరోధః॥ మైవం॥తత్రహిదశవర్షసహస్రాణీత్యనేనతావన్తంకాలంసీతయాసహావస్థితిరుచ్యతే-దశవర్షశతానీత్యనేనతుతావన్తంకాలంతయావినాఽవస్థానముచ్యతే - అతఏవహికోటిద్వయోక్తిః- సీతయావినారామస్యఏకైకవర్షశతస్యవర్షసహస్రతుల్యతాఖ్యాపనాయసహస్రమితినోక్తం-ఏవంస్థితేతత్రదశగ్రహణంత్రిగుణితానాందశానాముపలక్షణమిత్యభిప్రేత్యకాన్స్యావతారసహచరితఃకాలోఽత్రగణితః ॥ ౧౮ ॥ తతో-వనవాసదశాయాం,దణ్డకారణ్యస్థకణ్టకైః -ర్విద్ధం-స్వపాదపల్లవం -స్మరతాంజనానాం-హృది-విన్యస్యనిధాయ - స్మర్తవ్యంకృత్వేత్యర్థః - శ్రీరామ-ఆత్మజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశంజ్యోతిర్మయంస్థానంపరమపదాఖ్య, మగాత్ ॥ ౧౯ ॥ అస్త్రప్రాణైఃకోదణ్డపాణైః-రఘుపతేఃశ్రీరామస్య - రక్షోవధో-జలధిబన్ధనంచేతీదం-యశఃస్తుతిర్నభవతి-తత్ర హేతుః- అధికసామ్యాభ్యాం-విముక్తం,ధామప్రభావో-యస్య-నిస్సమాభ్యధికప్రభావస్యేత్యర్థః - తస్య-కిం- కపయోవానరా-స్సహాయాః- అత-స్సుగ్రీవాద్యాశ్రయణంయథాలీలామాత్రం-తథేదమపి-యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి - సురాణాం -యాచ్ఞయా - ఆత్తాఉపా

త్తా, లీలార్థా- తను-ర్యేన-తస్య ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవంవిధలీలాప్రయోజనం దర్శయన్ శరణం వ్రజతి-యస్యా- మల-మఘఘ్నం పాపహరం- పాదామ్బుజమాహాత్మ్యమితి విశేష్యమధ్యాహార్యం- నృపాణాం యుధిష్ఠిరాదీనాం-సదస్సు- యశ ఏవ ధనం యేషాం- తే-తథాభూతా అపి, ఋషయో మార్కణ్డేయాదయః - యశోధనా పీతి సన్ధిరార్షః - గాయన్తి - యన్మాహాత్మ్యం - దిగిభేన్ద్రాణాం, పట్టవదాభరణరూపం - తత్పర్యన్తవ్యాప్తమిత్యర్థః - నాకపాలాః దేవాః-వసుపాలా వసుధాపాలకాః, వైశ్రవణాదయో వా- తేషాం-కిరీటైః-జుష్టం- పాదామ్బుజం-యస్య తం రఘుపతిం-శరణం-ప్రపద్యే- పాఠాన్తరే-త-త్తస్య రఘుపతేః-జుష్టం- పాదామ్బుజం, శరణం-ప్రపద్య ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ యైర్జనైః, శ్రీరామః-సంస్పృష్ట-స్సన్దృష్టః, స్సంవిష్టః ఉపసేవితః, సంవీత ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః - అనుగతో వా- తే, సర్వే, కోసలదేశవాసినః, యత్ర యత్స్థానం-యోగినో-గచ్ఛన్తి, త-త్స్థానం- యయుః-ముక్తా బభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ శ్రీరామచరిత్రశ్రవణఫలమాహ॥ పురుష ఇతి॥ హే రాజన్, ఆనృశంస్యపర ఉపశమనిష్ఠః, పురుషో-రామచరితం, శ్రవణైరుపధారయన్ శ్రోత్రేన్ద్రియవృత్తిభిః పరిచిన్వన్-కర్మబన్ధైః పుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మరూపబన్ధైః, సంసృతిహేతుభిః- ప్రముచ్యతే ముక్తో భవతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యద్యప్యగ్రహీదాసనం భ్రాత్రా ప్రణిపత్య ప్రసాదిత ఇత్యనేన భ్రాతౄణాం రామస్య చ పరస్పరఛన్దానువర్తనం ఏకపత్నీవ్రతధర ఇత్యాదినా రాజ్య పరిపాలనదశాయాం తస్యావస్థానప్రకారశ్చేత్యాదికం సర్వముక్తమేవ, తథాపి తదేవ పునర్విస్తరేణ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమితి ॥ స రామః- కథం, అవర్తతేతి శేషః-ఆత్మనః - భ్రాతౄ - న్జానపదాన్ దేశవాసినో జనాంశ్చ- కథ-మావిశత్ భ్రాతౄన్జానపదాంశ్చ కథమన్వవర్త

మ్నః। రక్షోవధో జలధిబన్ధనమస్త్రపూగైః కింతస్య శత్రుహననే కపయస్సహాయాః॥ ౨౦ ॥ యస్యామలం నృపసదస్సు యశోఽధునాఽపి గాయన్త్యఘఘ్నమృషయో దిగిభేన్ద్రపట్టమ్ । ❁ యన్నాకపాలవసుపాలకిరీటజుష్టపాదామ్బుజం రఘుపతేశ్శరణం ప్రపద్యే॥ ౨౧ ॥ స యైః స్పృష్టోఽభిదృష్టో వా † సంవిష్టోఽనుగతోఽపి వా । కోసలాస్తే యయుస్స్థానం యత్ర గచ్ఛన్తి యోగినః॥ ౨౨॥ పురుషో రామచరితం శ్రవణైరుపధారయన్ । ఆనృశంస్యపరో రాజన్కర్మబన్ధైర్విముచ్యతే॥ ౨౩ ॥ పరీక్షిదువాచ ॥ కథం రామో జానపదాన్ భ్రాతౄంశ్చావిశదాత్మనః । తస్మిన్వా తేఽన్వవర్తన్త ప్రజాః పౌరాస్తథేశ్వరే॥ ౨౪॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథాదిశద్దిగవనే భ్రాతౄం స్త్రిభువనేశ్వరః। ఆత్మానం దర్శయన్స్వానాం ❋ పురీమైక్షత సానుగః ॥ ౨౫ ॥ ఆసిక్తమార్గాం గన్ధోదైః కరిణాం మదశీకరైః। స్వామినం ప్రాప్తమాలోక్య × మత్తానాం సుతరామివ॥ ౨౬ ॥ ప్రాసాదగోపురసభాచైత్యదేవగృహాదిషు। విన్యస్తహేమకలశైః పతాకాభిశ్చ మణ్డితామ్॥ ౨౭ ॥ పూగైస్సంవృతరమ్భాభిః పట్టికాభిశ్చ వాససామ్। ఆదర్శైరంశుకైస్స్రగ్భిః కృతకౌతుకతోరణామ్॥ ౨౮॥ తముపేయుస్తత్ర తత్ర పౌరా అర్హణపాణయః। ఆశిషో యుయుజుర్దేవ పాహీమాం ప్రాక్త్వయోద్ధృతామ్ ॥ ౨౯ ॥ తతః ప్రజా వీక్ష్య పతిం చిరాగతం దిదృక్షయోత్సృష్టగృహాః

తేత్యర్థః॥ తే జనాః భ్రాతరశ్చ-పౌరాః ప్రజాశ్చ, తస్మిన్నీశ్వరే శ్రీరామే విషయే-కథమన్వవర్తన్త, ఇతి త్రయః ప్రశ్నాః ❁॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్ర శ్రీరామస్య భ్రాత్రాదిషు వృత్తిప్రకారమాహ ॥ అథేతి ॥ అథ సింహాసనోపవేశానన్తరం త్రిభువనేశ్వరః శ్రీరామో-దిగవనే దిక్పాలనే నిమిత్తే-భ్రాతౄ-నాదిశత్, అనేనైవ భ్రాతౄణామపి తదాజ్ఞానువృత్తిరుక్తా - తతః స్వానాం కౌసల్యాదీనా-మాత్మానం, దర్శయన్-సానుగః-పురీమయోధ్యా,మైక్షత ❋॥ ౨౫॥❋ పౌరాణాం తస్మిన్ననువృత్తిం ఖ్యాపయితుం తైరలఙ్కృతాం పురీం వర్ణయతి॥ ఆసిక్తమార్గామితి త్రిభిః॥ గన్ధాద్యైశ్చన్దనోదకాదిభిః-స్వామినం-ప్రాప్తం ప్రాప్తరాజ్య-మాలోక్య-సుతరాం, మత్తానామవస్థితానాం-కరిణాం-మదోదకశీకరైశ్చ-సిక్తాః మార్గా యస్యాం, మత్తాం వేతి పాఠాన్తరం తత్ర సుతరాం మత్తామివేతి పురీవిశేషణం-వాశబ్ద ఇవార్థే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ప్రాసాదాదిషు-విన్యస్తైః - స్వర్ణకుమ్భైః - పతాకాభిశ్చ - మణ్డితామ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ పూగైః, సంవృతాః-యా-రమ్భాః కదళ్యః, తాభిః నిత్యసాపేక్షత్వాత్సంవృతశబ్దస్య సమాసః- యద్వా, పూగైశ్చ, పత్రఫలపుష్పాదిసంవృతాభీ-రమ్భాభిశ్చ, వాససాం, పట్టికాభిశ్చ, మణ్డితా-మితి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ పౌరాణాం తస్మిన్వృత్తిమాహ ॥ తతః, అర్హణాని పూజాసాధనాని-పాణిషు-యేషాం - తే-పౌరాః, తత్ర తత్ర-తం శ్రీరామ-ముపేయురుపజగ్ముః, హే దేవ, ప్రాగ్వరాహావతారే త్వయోద్ధృతాం, పృథివీం-పాహి-ఇతి ప్రార్థయమానా, ఆశిషో, యుయుజుః ప్రయుక్తవన్తః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తస్మిన్ప్రజానామనువృత్తిమాహ॥ తమితి ॥ చిరా-దాగతం-తం పతిం శ్రీరామం-వీక్ష్య కర్ణ్యః, స్త్రియో-నరాశ్చ, ప్రజాః-దిదృక్షయా, ఉత్సృష్టా గృహా యాభిస్తాః, హర్మ్యాణ్యారుహ్య, అతృప్తాని నేత్రాణి

౨౧॥శ్లో ❁ పా ॥ తన్నాకపాల. ౨౨॥శ్లో † పా ॥ సంవితో. ౨౬॥శ్లో × పా ॥ మత్తాం వా సుతరామివ.

యాసాం తాః, అరవిన్దలోచనం శ్రీరామం-కుసుమైః, రవాకిరన్-యద్వా - చిరాగతం-పతిం, ద్రష్టుమిచ్ఛయా, ఉత్సృష్టగృహాః, స్త్రియో-నరాశ్చ, ప్రజా హర్మ్యాణ్యా-రుహ్య, వీక్ష్య, తృప్తనేత్రాః కుసుమై-రవాకిరన్నిత్యన్వయః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ స్వయం కథమవర్తతేత్యస్యోత్తరమాహ ॥ అథేతి ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ స్వగృహం-ప్రవిష్టః-తస్మిన్-సభగవాన్- స్వారామధీరాణామాత్మారామమనిజనశ్రేష్ఠానా-మృషభో నాయకః-రామః - ప్రియాచేష్టాయస్యాః, స్తయా - స్నిగ్ధయా నిరతిశయానురాగవత్యా, సీతయాసహ, రేమే-ఇతిపఞ్చమేనాన్వయః ॥ గృహం వర్ణయతి ॥ పూర్వై రాజభిరిక్ష్వాకుప్రభృతిభిః, జుష్టం సేవితం, ప్రతివిషయీకృతం వా-అనన్తానిరవధికా- యే- అఖిలరత్నాదీనాం కోశాః, స్తైః, ఆఢ్యం సమృద్ధం-అనఘ్యా, ఉరవః-పరిచ్ఛదా, యస్మిన్-విద్రుమమయాః, ఉదుమ్బరాదేహళ్యో, యేషు, తైః, ద్వారైః-తృతీయాన్తానాం మణ్డితమితి తృతీయేనాన్వయః, వైదూర్యమణిమయస్తమ్భానాం - పఙ్క్తిభిః-స్వచ్ఛైః, రిన్ద్రనీలమణిమయైః-స్థలైః ప్రదేశైః, దాన్తాః ఘృష్టతేనసిర్మలీకృతాః, స్ఫటికాః, స్ఫటికమయ్యోభిత్తిభిః-శ్చిత్రాభిః, స్రగ్భిః, పతాకాభిశ్చ - వాససాం-మణిగణానాం చాంశుకైః పఙ్క్తిభిః, చిచ్చైతన్యం-తద్వదుల్లాసైరుజ్జ్వలైః, ర్ముక్తాఫలైః, యద్వా, చిదితి పృథక్పదమవ్యయం-క్వచిద్వైడూర్యస్తమ్భాదిషు-యథాశోభ-ముజ్జ్వలై-ర్ముక్తాఫలైః, ర్మణ్డితమిత్యర్థః, కాన్తాః కమనీయాః-కామోపపత్తయో భోగసాధనాని- తాభి - స్సురభిభిః-ధూపైశ్చ-మణ్డితం-పుష్పాణి మణ్డనమలఙ్కారో యేషాం-భూషణైః-ర్భూషితాః, స్తైః, స్సురసఙ్కాశై ర్దేవతుల్యైః, స్త్రీపుంభిః - సమాసా

స్త్రియో నరాః ॥ ఆరుహ్య హర్మ్యాణ్యరవిన్దలోచనమతృప్తనేత్రాః కుసుమైరవాకిరన్ ॥ ౩౦ ॥ అథ ప్రవిష్టః స్వగృహం జుష్టం స్వైః పూర్వరాజభిః । అనన్తాఖిలకోశాఢ్యమనర్ఘ్యోరుపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౩౧ ॥ విద్రుమోదుమ్బరద్వారైర్వైదూర్యస్తమ్భపఙ్క్తిభిః । స్థలైర్మారకతైః స్వచ్ఛైర్భ్రాజత్స్ఫాటికభిత్తిభిః ॥ ౩౨ ॥ చిత్రస్రగ్భిః పతాకాభిర్వాసోమణిగణాంశుకైః । ముక్తాఫలైశ్చిదుల్లాసైః కాన్తకామోపపత్తిభిః ॥ ౩౩ ॥ ధూపదీపైః సురభిభిర్మణ్డితం పుష్పమణ్డనైః । స్త్రీపుమ్భిః సురసఙ్కాశైర్జుష్టం భూషణభూషితైః ॥ ౩౪ ॥ తస్మిన్స భగవాన్రామః స్నిగ్ధయా ప్రియచేష్టయా । రేమే స్వారామధీరాణామృషభః సీతయా కిల ॥ ౩౫ ॥ బుభుజే చ యథాకాలం కామాన్ధర్మమపీడయన్ । వర్షపూగాన్బహూన్నౄణామభిధ్యాతాఙ్ఘ్రిపల్లవః ॥ ౩౬ ॥ ****************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కుశస్య చాతిథిస్తస్మాన్నిషధస్తత్సుతో నభః । పుణ్డరీకోఽథ తత్పుత్రః క్షేమధన్వాఽభవత్తతః ॥ ౧ ॥ దేవానీకస్తతోఽహీనః పారియాత్రోఽథ తత్సుతః । తతో బలశ్చలస్తస్మాద్వజ్రనాభోఽర్కసంభవః ॥ ౨ ॥ ఖగణస్తత్సుతస్తస్మాద్విధృతిశ్చాభవత్సుతః । తతో హిరణ్యనాభోఽభూద్యోగాచార్యస్తు జైమినేః ॥ ౩ ॥ శిష్యః కౌసల్య ఆధ్యాత్మం యాజ్ఞవల్క్యోఽధ్యగాద్యతః । యోగం మహోదయమృషిర్హృదయగ్రన్థిభేదనమ్ ॥ ౪ ॥ పుష్యో హిరణ్యనాభస్య ధ్రువసన్ధిస్తతోఽభవత్ । సుదర్శనోఽథాగ్నివర్ణః శీఘ్రస్తస్య మరుత్సుతః ॥ ౫ ॥ యోఽసావా

న్తాభావస్తస్యానిత్యత్వాదదృష్టత్వాద్వా, జుష్టం సేవితమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❀ కామాన్- యథాకాలమనుచితకాలమనతిక్రమ్య, బహూన్వర్షగణాన్-బుభుజే-కథం భూతస్సన్ - ధర్మం స్వవర్ణాశ్రమోచిత-మపీడయన్ననుపరున్ధన్ అత్యజన్నిత్యర్థః-నృణామితి శేషే షష్ఠీ, నృభిరభిధ్యాత-మఙ్ఘ్రిపల్లవం-యస్య తథాభూతస్సన్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధ ఏకాదశోఽధ్యాయః **********************

కుశస్య శ్రీరామసుతస్యా-తిథి-స్సుతో, ఽభవత్ - తస్మాదతిథే ర్నిషధాఖ్య స్త - త్సుతో నిషధసుతో- నభః-అథ-నభాత్పుణ్డరీక స్తత్పుత్రః పుణ్డరీకపుత్రః- క్షేమధన్వా ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తతః క్షేమధన్వనో - దేవానీకోఽభవత్- తతో దేవానీకాత్-హీనః అథ-తత్సుతో హీనసుతః -పారియాత్రః-తతః పారియాత్రా - ద్బల- స్తస్మాద్బలాచ్ఛల, స్తస్మాచ్ఛలాద్వజ్రనాభ, స్సచార్కస్యాంశాత్సంభూతః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తత్సుతో వజ్రనాభసుతః - ఖగణ- స్తస్మాత్ఖగణా - ద్విధృతి-స్సుతోఽభవత్- తతో విధృతేః- హిరణ్యనాభః, సమభవత్-సచ-యోగాచార్యస్య జైమినేః - శిష్యః - యతో హిరణ్యనాభాత్, అధ్యాత్మశాస్త్రం, కౌసల్యో- యాజ్ఞవల్క్య ఋషి-రధిగతవాన్ ॥ అధ్యాత్మం విశినష్టి ॥ యోగం యోగాఖ్యం-మహోదయం - మహానుదయోఽభ్యుదయో యస్మాత్-హృదయగ్రన్థిమజ్ఞానం భినత్తీతి తథాభూతమ్ ❀ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❀ హిరణ్యనాభస్య-పుష్య, స్సుత - స్తతః పుష్యాద్ధ్రువసన్ధిరభవత్, అథ ధ్రువసన్ధేస్సుదర్శన- స్తస్మా, దగ్నివర్ణ- స్తస్యసుత-శ్శీఘ్ర- స్తస్యాపి, సుతో - మరుత్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ మరుతం విశినష్టి యోఽసావితి ॥ యోఽసౌ మరుత్-యోగేన-సిద్ధః జితకాయః, కలాపగ్రామాఖ్యం గ్రామ - మాశ్రితో-ఽధునాఽప్యాస్తే, కిమర్థమిత్యత్రాహ ॥ కలేర్యుగస్యా- న్తే అవసానే, నష్టం సూర్యవంశం-పునర్భావయితా భావయిష్యతి పుత్రపౌత్రాదిపరంపర

యాప్రవర్తయిష్యతి - తదర్థంతత్రాస్తఇతిభావః ❁ ॥౬॥ ❁ తస్మాన్మరుతః ప్రసుశ్రుతః,తస్య,సుత-స్సన్ధి_స్తస్యాపి-మర్షణ,స్సుత స్తత్సుతోమర్షణసుత-స్సుమహాన్,తస్మాత్సు మహతో - విశ్వసాహ్వః జజ్ఞే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తతోవిశ్వ సాహ్వాద్బృహద్బలః జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గః ॥తంవిశినష్టి॥ యస్తుబృహద్బలః సమరేసఙ్గ్రామె-త్వత్పితాహతః - ఏతె-కథితా - ఇక్ష్వాకువంశజా-భూపాలాః,అతీతాఅతిక్రాన్తాః,అథా,నాగతాన్భావిన - ఇక్ష్వాకుభూపాలాన్,మయాకథయిష్యమాణాన్,శృణు ❁ ॥౮॥ ❁ బృహద్బలస్య,సుతో,నామ్నా,బృహద్రణ,ఇతిప్రసిద్ధః-తస్యబృహద్రణస్యో,రుక్రియ,_స్తస్యోరుక్రియస్య,వత్సప్రీతి- స్సుతో , భవిష్యతి ❁ ॥౯॥ ❁ తతోవత్సప్రీతా,త్ప్రతివ్యోమఃతతఃప్రతివ్యోమా,ద్భాను,_స్తస్మాద్దివాక-స్సచ- వాహిన్యాస్సేనాయాః , పతి స్తతోదేవా-కాత్సహదేవ - స్తతో,బృహదశ్వ,స్సచ,వీరః॥అథబృహదశ్వా,ద్భానుమాన్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ భానుమతఃప్రతీకాశ్వ_స్తత్సుతః,ప్రతీకాశ్వసుతః-సుప్రతీకః,అథసుప్రతీకా,న్మరుదేవ,స్సుతో,భవితా,తస్మా-త్సునక్షత్ర-_స్తస్మాద్పుష్కరః॥౧౧॥❋ తస్యపుష్కరస్యా_న్తరిక్ష- స్తత్పుత్రోఽన్తరిక్షపుత్ర-స్సుత_ప్త_స్తత్తస్మాత్సుతప్తా,దమిత్ర-జిద్భవితా , తస్యామిత్రజితో , బృహద్వాజ-_స్తస్మాద్బృహద్వాజా-ద్బర్హి-_స్తస్మాద్బర్హిషో-ధనంజయః❋॥౧౨॥❋ తస్యధనంజయస్య,సుత -రణఞ్జయస్తతోరణఞ్జయా-త్సఞ్జయ,స్సుతోభవితా,తస్మాత్సఞ్జయా,చ్ఛాక్యః, అథశాక్యాచ్ఛుద్ధోదఃఅథశుద్ధోదసుతోలాఙ్గలః-స్స్మృతః ❋॥౧౩॥❋ తతోలాఙ్గలా-త్ప్రసెనజి_త్తస్మాత్ప్రసెనజితః-క్షుద్రకః-భవిష్యతి-తతఃక్షుద్రకా . త్కుణకో,భవితా , తస్మాత్కుణకా-త్సు

స్తైయోగసిద్ధఃకలాపగ్రామమాశ్రితః । కలెరన్తెసూర్యవంశంనష్టంభావయితాపునః ॥ ౬ ॥ తస్మాత్ప్రసుశ్రుత_స్తస్యసన్ధి_స్తస్యాపిమర్షణః। సుమహాం_స్తత్సుత_స్తస్మాద్విశ్వసాహ్వోఽన్వజాయత॥ ౭ ॥తతోబృహద్బలో యస్తుపిత్రాతెసమరహతః । ఏతెహీక్ష్వాకుభూపాలాఅతీతాశ్శృణ్వనాగతాన్ । ౮ ॥ బృహద్బలస్యభవితాపుత్రోనామ్నాబృహద్రణః । ఉరుక్రియ_స్తత_స్తస్యవత్సప్రీతోభవిష్యతి। ౯ ॥ ప్రతివ్యోమ_స్తతోభానుర్దివాకోవాహినీపతిః।సహదేవ_స్తతోవీరోబృహదశ్వోఽథభానుమాన్।౧౦॥ప్రతీకాశ్వోభానుమతస్సుప్రతీకస్తతస్సుతః ॥ భవితామెరుదెవోఽథసునక్షత్రోఽథపుష్కరః॥౧౧ ॥తస్యా_న్తరిక్ష_స్తత్పుత్రస్సుత_ప్త_స్తదమిత్రజిత్ ।బృహద్వాజస్తుతస్యాపిబర్హి_స్తస్మాద్ధనంజయః ॥ ౧౨ ॥ రణఞ్జయ_స్తస్యసుతస్సఞ్జయోభవితాతతః । తస్మాచ్ఛాక్యోఽథశుద్ధోదోలాఙ్గల_స్తత్సుతస్స్మృతః। ౧౩ ॥తతఃప్రసెనజి_త్తస్మాత్ క్షుద్రకోభవితాతతః । కుణకోభవితాతస్మాత్సురథ_స్తనయ_స్తతః। ౧౪ ॥ సుమిత్రోనామనిష్ఠా_న్తస్త్వెతెబార్హద్బలాన్వపాః । ఇక్ష్వాకూణామయంవంశస్సుమిత్రాన్తోభవిష్యతి ॥ యత_స్తంప్రాప్యరాజానంసంస్థాంప్రాప్స్యతివై కలౌ॥ ౧౫ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతె,మహాపురాణె,నవమస్కన్ధె,ద్వాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ॥నిమిరిక్ష్వాకుతనయోవసిష్ఠమవృత_ర్త్విజమ్। ఆరభ్యసత్రంసోఽప్యాహశక్రేణప్రాగ్వృతోఽస్మి భో ॥ ౧ ॥ తంనిర్వర్త్యాగమిష్యామితావన్మాంప్రతిపాలయ । తూష్ణీమాసీద్గృహపతిస్సోఽపీన్ద్రస్యాకరోన్మఖమ్॥ ౨ ॥నిమిశ్చలమిదంవిద్వాన్సత్రమారభతాత్మవాన్ ।ఋత్విగ్భిరపరై_స్తావన్నాగమద్యావతాగురుః॥ ౩ ॥

రథ_స్తనయోభవిష్యతి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తస్మా-త్సుమిత్రఇతిప్రసిద్ధ-స్సుతో , భవితా , సతు,నిష్ఠా_న్తః-నిష్ఠావంశస్యస్థితి_స్తస్యాఅ_న్తఃఅ_న్తిమావధిభూతః,ఏతెబృహద్బలస్యభవితెత్యాదినోక్తాః-బార్హద్బలాబృహద్బలగోత్రజా , భావినో,నృపాః ॥ సుమిత్రస్యనిష్ఠా_న్తత్వమెవాహ ॥ అయమిక్ష్వాకూణాం , వంశ,స్సుమిత్రోఽన్తోఽవధి,ర్యస్య,తథాభూతో , భవిష్యతి,కుతః యత,_స్తంసుమిత్రం,రాజానం-ప్రాప్య-కలౌయుగె-సంస్థాముచ్ఛేదం, ప్రాప్స్యతి వంశఇత్యనుషఙ్గః ❁॥ ౧౫ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధెద్వాదశోధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం''క్షువత_స్తుమనోర్జజ్ఞెఇక్ష్వాకుర్ఘ్రాణతస్సుతః- తస్యపుత్రశతంజ్యేష్ఠావికుక్షినిమిదణ్డకా ,, ఇత్యుపక్రాన్తానామిక్ష్వాకుసుతానాంవికుక్షేర్వంశఃకథితః-అథనిమెర్వంశంవివక్షుస్తావన్ని మెరౌరసఃపుత్రో నాభూదితిదర్శయితుంతత్కథామాహ॥నిమిరిత్యాదినాఅరాజకభయమిత్యతఃప్రాక్తనెన , ఇక్ష్వాకో -_స్తనయో నిమిః-కదాచి-త్సత్ర-మారభ్య, వసిష్ఠ-మృత్విజ-మవృత-త్వంఋత్విగ్భవెతివసిష్ఠమువాచెత్యర్థః॥ తత-స్సవసిష్ఠఃభోనిమె-ప్రాక్ త్వద్వరణాత్ప్రాగెవాహం-శక్రేణ-వృతోఽస్మి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అత,_స్తం,శక్రస్యమఖం-నిర్వ_ర్త్యనిష్పాద్య , కారయిత్వేత్యర్థః , ఆగమిష్యామి-తావత్పర్య_న్తంత్వంప్రతిపాలయప్రతీక్షస్వె , త్యాహ , తతో-గృహపతిర్నిమి , స్తూష్ణీమాసీత్-కించిదప్యవదన్తత్స్థౌతత , స్సవసిష్ఠశ్శక్రస్యమఖ,మకరోత్ ❁॥౨॥ ❁ తదా-నిమి-రాత్మవాన్ప్రకృతిపురుషెశ్వరయాథాత్మ్యవి-దతఎవ,ఇదంజీవితం-చలంఅనిత్యం,జానన్ ఛలమితిపాఠెఛిద్రయుగురోర్వచః ఆ_ర్త్విజ్యాకరణెమిథ్యాహెతుంజానన్నిత్యర్థఃయావద్గురుర్వసిష్ఠోనాగతస్తావదెవాన్యైఃఋ

త్విగ్భిస్సత్రమారబ్ధవాన్ ❁ । ౩ ॥ ❁ శిష్యేతి ॥ తతో- గురుర్వసిష్ఠ-శ్శక్రస్య-మఖంనిర్వర్త్య ఆగతశ్శిష్యస్యనిమే- ర్వ్యతిక్రమం-వీక్ష్య-శపత్-కిమితి-పణ్డితమాత్మానంమన్యత ఇతితథా-తస్యనిమే-ర్దేహః- పతతాంవియుజ్యతామితి-నిమెఇతిపాఠే-హేనిమే-పణ్డితమానిన-స్తవదేహః-పతతామిత్యర్థః ❁ ॥ ౪ । ❁ నిమిరితి ॥ త,దాకర్ణ్య,నిమిరపి-ధర్మానువర్తినే- గురవేవసిష్ఠాయ-ప్రతిశాపం-దదౌ-కిమితి-విత్తలోభా-ద్ధర్మ-మజానత-స్తవాపి-దేహః, పతతా - మితి ❁ । ౫ ॥ ❁ ఇతీతి॥ ఇతీత్థం వద-న్నధ్యాత్మకోవిదో-నిమి-స్స్వం, దేహంతత్యాజ-తథా,ఽస్మత్ప్రపితామహశ్శవసిష్ఠోఽపి-త్యక్తదేహః- పున-ర్మిత్రావరుణయోరూర్వశీదర్శనాత్స్కన్నవీర్యయో-స్తస్యాంజజ్ఞే-అత్రోర్వశీదర్శనాన్మిత్రావరుణయోస్స్కన్నం రేతస్తాభ్యాంతత్కుమ్భేనిషిక్తంతస్మాజ్జజ్ఞేఽస్మత్ప్రపితామహ ఇతీతిహాసోఽనుసన్ధేయః ❁ ॥ ౬॥ ❁ అథ-తంత్యక్తంనిమెర్దేహం-సుగన్ధివస్తుషుపరిమళద్రవ్యేషుగన్ధతైలేషు-నిధాయ-మునిసత్తమాఃఋత్విజ-స్సత్రయాగస్యా-ధాన్తరం-తత్రసమాగతాన్-దేవా,నూచుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ రాజ్ఞ ఇతి ॥ యది-యూయం - ప్రభవఃజీవయితుంసమర్థాః-ప్రసన్నాశ్చ-తర్హి, రాజ్ఞోనిమే-రయం-దేహో, జీవత్వితి-తతో-దేవై-స్తథేతిజీవత్వయందేహ ఇత్యు-క్తేసతి-నిమిః-ప్రాహ ॥ తదేవాహ మాభూదిత్యాదినా విదేహఉష్యతామిత్యతః ప్రాక్తనస్య ॥ దేహబన్ధనం దేహయోగః - పున-ర్మమ-మాభూత్-తత్రహేతుంవదన్నాహ ॥ యస్యేతి॥ మునయో - వియోగభయకాతరాః దేహయో-గనతిపునర్వియోగస్స్యాత్ - అతో వియోగభయదుఃఖోదర్క-త్వా-త్పూర్వం, యస్య దేహస్య, యోగంనవాఞ్ఛన్తీత్యర్థః-కి న్తు-హరిమేధసో - భగవత-శ్చరణామ్భోజమేవ-భజన్తే హరిరాశ్రితానాంసంసృతిబన్ధంహరతీతితథా - సచాసౌ

శిష్యవ్యతిక్రమంవీక్ష్యనిర్వర్త్యగురురాగతః । అశపత్పతతా ❁ దేహో ❁ నిమేః పణ్డితమానినః ॥ ౪ ॥ నిమిః ప్రతిదదౌశాపంగురవేధర్మవర్తినే । తవాపిపతతాం ❁ దేహోలోభాద్ధర్మమజానతః ॥ ౫ ॥ ఇత్యుత్ససర్జస్వం దేహం నిమిరధ్యాత్మకోవిదః । మిత్రావరుణయోర్జజ్ఞేహ్యుర్వశ్యాంప్రపితామహః ॥ ౬ ॥ గన్ధవస్తుషుతద్దేహంనిధాయ మునిసత్తమాః । సమాప్తేసత్రయాగేఽథ దేవానూచుస్సమాగతాన్ ॥ ౭ ॥ రాజ్ఞోజీవతుదేహోఽయంప్రసన్నాః ప్రభవో యది । తథేత్యుక్తేనిమిః ప్రాహ మాభూన్మే దేహబన్ధనమ్ ॥ ౮ ॥ యస్యయోగంనవాఞ్ఛన్తివియోగభయకాతరాః । భజన్తిచరణామ్భోజంమునయోహరిమేధసః ॥ ౯ ॥ దేహంనావరురుత్సేఽహం దుఃఖశోకభయావహమ్ । సర్వత్రాస్యయతోమృత్యుర్మత్స్యానాముదకే యథా ॥ ౧౦ ॥ దేవా ఊచుః ॥ విదేహ ఉష్యతాం కామంలోచనేషుశరీరిణామ్ । ఉన్మేషణనిమేషాభ్యాంలక్షితోఽధ్యాత్మసంస్థితః ॥ ౧౧ ॥ అరాజకభయంనృణాంమన్యమానామహర్షయః । దేహంమమన్థుస్స్మనిమేః కుమారస్సమజాయత ॥ ౧౨ ॥ జననాజ్జనకస్సోఽభూద్వైదేహస్తువిదేహజః । మిథిలో మథనాజ్జాతో మిథిలాయేననిర్మితా ॥ ౧౩ ॥ తస్మాదుదావసుస్తస్యపుత్రోఽభూన్నన్దివర్ధనః । తతస్సుకేతుస్తస్యాపి దేవరాతో మహీపతే ॥ ౧౪ ॥ తస్మాద్బృహద్రథస్తస్య మహావీర్యస్సుధృత్పితా । సుధృతేర్ధృష్టకేతుర్వై హర్యశ్వోఽథమరుస్తతః ॥ ౧౫ ॥ మరోః ప్రతీన్ధకస్తస్మాజ్జాతః కృతరథో యతః । దేవ

మేధాస్తేషామిష్టప్రాపణానిష్టపరిహారౌ యుక్తజ్ఞానవాన్ తస్య ❁ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❁ దేహమితి ॥ అతో, హం,దుఃఖాదినిమిత్తభూతం-దేహం - నావరురుత్సే అవరోద్ధుంగ్రహీతుం నేచ్ఛామి - యతో దేహస్యావరోధా- దస్య దేహినః-సర్వదాపునఃపునరితిభావః - మృత్యు-రనువర్తత ఇతి శేషః-యథో -దకే,వసతాం-మత్స్యానాం-మృత్యుః-పౌనఃపున్యేన-తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఇత్థముక్తా దేవా ఊచుః ॥ విదేహ ఇతి ॥ నిమి-ర్విదేహ ఏవసన్ అధ్యాత్మసంస్థితః సూక్ష్మదేహస్సన్నిమాన్ - కామంయథేచ్ఛం-శరీరిణాం -లోచనేషూ-న్మేషనిమేషాభ్యాం - లక్షిత- స్తత్ప్రవర్తకత్వేనసూచిత-ఉష్యతాం-ఏవంచయుష్మాభిః ప్రార్థితమస్యజీవితమపేభవిష్యతి-నచస్థూలదేహసంబన్ధ ఇతిభావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదేవంమృతాదపినిమేర్దేహాద్వంశప్రవృత్తిందర్శయతి॥ అరాజకభయమితి ॥ నృణా-మరాజకత్వనిమిత్తం,భయం-మన్యమానాస్సంభావయన్తో-మహర్షయో-నిమే - ర్దేహం-మమన్థుః మథితవన్తః-తతః-కుమార-స్సమజాయత ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తస్య అన్వర్థాని త్రీణి నామాన్యాహ ॥ జననాదితి ॥ జననాదనితరసాధారణజన్మనో నిమిత్తా,జ్జనకపదాభిధేయో-బభూవ, యద్వా, స్వదేహద్వారాజనయితృత్వాజ్జనకః - విదేహాతః జీవవియుక్తాద్దేహాజ్జాతత్వా,ద్విదేహాఖ్యః-మథనాజ్జాతత్వాన్మిథిలః-యేనమిథిలశబ్దాభిధేయేన - నిర్మితత్వా - త్పుర్యపి మిథిలాఖ్యా బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తస్మాదితి॥ తస్మాన్మిథిలా-దుదావసు-ర్వ్యజాయతేత్యనుషఙ్గః-తస్యోదావసో-ర్నన్దివర్ధనః-పుత్రో - బభూవతతో నన్దివర్ధనా-త్సుకేత, స్తస్యాపి సుకేతస్యాపి-దేవరాతః- పుత్రః- హే మహీపతే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తస్మాద్దేవరాతా-ద్బృహద్రథః-తస్య బృహద్రథస్య - మహావీర్య- స్తత్పుత్రంవదన్ తంవిశినష్టి-సుధృత్పితేతి-సుధృతఃపుత్రస్యాపితేత్యర్థః-సుధృతః పుత్రో ధృష్టకేతుః-అథ-ధృష్టకేతోః - హర్యశ్వ-స్తతో హర్యశ్వా - న్మరుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ మరోః-పుత్రః-ప్రతీన్ధకః- తస్మాత్ప్రతీన్ధకా-

త్కృతరథో-జాతః-తంవిశింషన్ తత్పుత్రమాహ - యతఃకృతరథా,ద్దేవమీఢో-జాతఇత్యనుషఙ్గః-తస్య దేవమీఢస్య - సుతో-విధృతః-అరవిధృతా-న్మ హాధృతిః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతోమహాధృతేః-కృతిరాతః-తస్మాత్కృతిరాతా,న్మహారోమా,జాతః-తత్సుతోమహారోమ్ణస్సుతః-స్వర్ణరోమా-తస్యస్వర్ణరోమ్ణః-హ్రస్వరోమా - వ్యజాయత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతో హ్రస్వరోమ్ణః-సీరధ్వజో-జజ్ఞే-తస్మిన్ సీరధ్వజశబ్దప్రవృత్తౌనిమి త్తమాహ ॥ యతోహ్రస్వరోమస్య-యజ్ఞార్థం- మహీంభువం-కర్షతఃకర్షయతస్సతః-సీరాల్లాఙ్గలాగ్రా త్సీతాదాశరథేర్భార్యా , పూర్వంభూయిష్ఠాసతీ-జాతాప్రాదుర్భూతా-తస్మాన్నిమిత్తా-ద్ధా స్వరోమస్సీరధ్వజశబ్దాభిధేయో-బభూవ-సీరఏవధ్వజవత్ఖ్యాతిహేతుఃయస్య - ససీరధ్వజః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తస్యసీరధ్వజస్య-పుత్రః-కుశధ్వజః-తతఃకుశధ్వజా - ద్ధర్మధ్వజః-హేనృప-ధర్మధ్వజస్య,ద్వౌ,పుత్రౌ,తౌచ,కృతధ్వజమితధ్వజాఖ్యౌ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తత్రకృతధ్వజా-త్కేశిధ్వజః-మితధ్వజా త్తు-ఖాణ్డిక్యో-జాతః- హేరాజన్-కృతధ్వజసుతః- కేశిధ్వజో - బ్రహ్మవిద్యాయాంప్రవీణః-ఖాణ్డిక్య స్తు-కర్మయోగయాథాత్మ్యవిత్-సచ - కేశిధ్వజా-ద్భీతో- గతః-తస్య కేశిధ్వజస్య,సుతో-భానుమాన్-బభూవ,తత్సుతోభానుమత్సుతః-శతద్యు మ్నః ❁ ॥ ౨౦ ॥౨౧ ॥ ❁ తస్మాచ్ఛతద్యుమ్నాచ్ఛుచి- స్తనయో,ఽభూ, త్తతశ్శుచేః,సనద్వాజో-ఽభవత్,సనద్వాజా,దూర్ధ్వకేతుః-అథోర్ధ్వకేతో,రజ,స్సచ,పురజిత్సుతోయస్యతథాభూతః ❁ ॥౨౨॥ ❁ తస్యాపిపురుజితోపి

మీఢ స్తస్యపుత్రోవిధృతోఽథమహాధృతిః॥ ౧౬ ॥కృతిరాత స్తత స్తస్మాన్మహారోమాఽథతత్సుతః । స్వర్ణరోమాసుత స్తస్యహ్రస్వరోమావ్యజాయత॥ ౧౭ ॥ తతస్సీరధ్వజోజజ్ఞేయజ్ఞార్థంకర్షతోమహీమ్। సీతాసీరాగ్రతోజాతాతస్మాత్సీరధ్వజస్స్మృతః ॥ ౧౮ ॥ కుశధ్వజ స్తస్యపుత్ర స్తతోధర్మధ్వజోనృపః । ధర్మధ్వజస్యద్వౌపుత్రౌకృతధ్వజమితధ్వజౌ ॥ ౧౯ ॥ కృతధ్వజాత్కేశిధ్వజఃఖాణ్డిక్యస్తుమితధ్వజాత్ । కృతధ్వజసుతోరాజన్నాత్మవిద్యావిశారదః॥ ౨౦ ॥ ఖాణ్డిక్యఃకర్మత త్త్వజ్ఞోభీతఃకేశిధ్వజాద్గతః । భానుమాం స్తస్యపుత్రోభూచ్ఛతద్యుమ్న స్తుతత్సుతః॥ ౨౧ ॥శుచి స్తత్తనయ స్తస్మాత్సనద్వాజ స్తతోభవత్ ।ఊర్ధ్వకేతుస్సనద్వాజాదజోఽథపురుజిత్సుతః॥౨౨॥ అరిష్టనేమి స్తస్యాపిసుతాయు స్తస్యపార్శ్వగః।తతశ్చిత్రరథ స్తస్యక్షేమాద్రిర్మిథిలాధిపః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాద్ధేమరథ స్తస్యసుతఃకృత్యరథ స్తతః । ఆసీదుపగురు స్తస్మాదుపగుప్తోఽగ్నిసంభవః॥ ౨౪ ॥ శ్వసనోఽథతతఃపుత్రస్సువర్చాయత్సుభాషణః । శ్రుత స్తతోజయ స్తస్మాద్విజయోఽస్యధృతస్సుతః ॥ ౨౫ ॥ ❁ శునక స్తత్సుతోజజ్ఞేవీతిహవ్యోధృతి స్తతః । విపులాశ్వోధృతే స్తస్య కృతి స్తస్యమహావశీ ॥ ౨౬ ॥ ఏతేవై మైథిలారాజన్నాత్మవిద్యావిశారదాః । యోగేశ్వరప్రసాదేనద్వన్ద్వైర్ముక్తాగృహేష్వపి ॥ ౨౭ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే,త్రయోదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథాతశ్శ్రూయతాంరాజన్వంశస్సోమస్యపావనః । యస్మిన్నైళాదయోభూపాఃకీ ర్త్య

సుతో-ఽరిష్టనేమి- స్తస్య,శ్రుతాయు, స్తస్య-పార్శ్వగః,తతఃపార్శ్వగా - చ్చిత్రరథః - తస్యచిత్రరథస్య - క్షేమాద్రిః-సచమిథిలాధిపః ఇదంపూర్వేషామపివిశేషణమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తస్మాత్క్షేమాద్రేః - హేమరథ,స్సుత - స్తస్మాత్కృత్యరథ, స్తస్మా-దుపగురు,రాసీత్,తస్మాదుపగురో-రుపగు ప్తః-సచా - గ్నిసంభవఃఅగ్నే రంశాత్సంభూతః ❁ ॥౨౪॥ ❁ తతఉపగుప్తా-చ్ఛ్వసనః పుత్రో,ఽభవత్-తత,స్సువర్చాః- యత్ యస్మాత్సుభాషణో , జజ్ఞే-తతస్సుభాషణా , చ్ఛ్రుతోజజ్ఞే,తస్మాచ్ఛ్రుతా,జ్జయ- స్తస్మాజ్జయా-ద్విజయః అస్యవిజయస్య,సుతో ధృతః,వ్రతఇతిపాఠా న్తరమ్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత్సుతోవ్రతసుత-శ్శునకః, అనఘఇతిపాఠా న్తరం,తతో,వీతిహవ్య, స్తతశ్చ,ధృతిః-ధృతే,ర్విపులాశ్వ- స్తస్య,కృతిః,తస్యకృ తే, ర్మహావశీ,జజ్ఞే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ హేరాజ,న్నేతేకథితాః,మైథిలాఃమిథిలవంశజాః- ఆత్మవిద్యాయాం , విశారదాః , యోగీశ్వరప్రసాదేనభగవత్ప్రసాదేన,గృహేషు,వసన్తో-ఽపి,ద్వన్ద్వైస్సుఖదుఃకాదిభి-ర్విముక్తా,బభూవుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తదేవంసూర్యవంశమనువర్ణ్యాథసోమవంశమనువర్ణయితుం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞశ్శుశ్రూషాముత్పాదయతిమునిః ॥ అథేతి॥ హేరాజ,న్నథసూర్యవంశవర్ణనానన్తరం-మయా ,కథ్యమాన , స్సోమవంశ,శ్శ్రూయతాం,త్వయేతిశేషః॥శ్రోతవ్యతాఖ్యాపనాయవంశంవిశినష్టి ॥ పావనఇతి ॥ తత్ర హేతుమాహ॥యస్మిన్నితి॥ కీ ర్త్యత్ఇతికీ ర్తనంయశః, పుణ్యం,కీ ర్తనం,యె

౨౬॥శ్లో ❁॥పా॥ అనఘ.

షాం తే. ఐళాదయఃపురూరవాదయో-నృపాః-యస్మిన్ సోమవంశే-కీర్త్యన్తే ❁ ॥ ౧ ॥ ❁తత్రవంశస్యపూర్వావధింవక్తుం
సోమోత్పత్తిమాహ॥ సహస్రశిరస ఇతి ॥ సహస్రంశిరాంసియస్య-తస్య-పుంసఃఅనిరుద్ధరూపిణఃపరమపురుషస్య-గర్భో
దకేషుశయానస్య - నాభిరేవహ్రద- స్తస్మిన్ - య దుత్పన్నం సరోరుహంజగత్పద్మం-తస్మా - జ్జాతస్య-ధాతుశ్చతుర్ముఖస్య-
సుతో-ఽత్రి-రాసీత్-సచా - త్రి-ర్గుణైః-పితృసమశ్చతుర్ముఖతుల్యః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁తస్మాదత్రేః-దృగ్భ్యః - ఆనన్దాశ్రుభ్యః సోమ
శ్చన్ద్రః-పుత్రోఽభవత్ అతఏవా-మృతమయః,కిలేత్యాశ్చర్యే-పారాన్తరే - దృశోనేత్రాత్-నచైవం “చన్ద్రమామనసోజా
త,, ఇతిశ్రుతివిరోధః-తస్యైవాత్రజన్మాన్తరకథనాత్-వక్ష్యమాణదర్పస్యకారణంవదన్ సోమంవిశినష్టి॥విప్రేతి॥ బ్రహ్మణా-
సోమో-విప్రాదీనాం,పతిః-కల్పితఃకృతః॥పతిత్వేనకృతఇత్యర్థః - అంబుగర్భాఃకుముదాదయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁యస్సోమో-భు
వనత్రయం-విజిత్య ,రాజసూయేనాయజత్ ॥ సోమస్యపుత్రోబుధఇతికథాద్వారేణాహసార్ధైర్నవభిః ॥ పత్నీమితి ॥ బృహ
స్పతేః-పత్నీం-తారాంనామతారేతిప్రసిద్ధాం - దర్పాద్బలాత్ప్రసహ్య-హృతవాన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ససోమో- యదా - దేవా
నాం-గురుణాబృహస్పతినా-పునఃపున-ర్యాచితో-మహాదర్పా-న్నత్యజత్ - తారామితి శేషః ॥ తదా-తత్కృతేతన్నిమిత్తం-
దేవానాం-దానవానాంచ-విగ్రహోఽభ్యుదిత్వషః జజ్ఞే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁సురాసురాణాంవిగ్రహజన్మప్రకారమాహ ॥ శుక్రఇతి ॥ బృ
హస్పతేః-ద్వేషా-చ్ఛుక్రస్సాసురఃఅసురైస్సహితః-ఉడుప - ముడూనినక్షత్రాణిపాతీతితథా - తంసోమ-మగ్రహీత్ స్వపక్ష
పాతినమకరోదిత్యర్థః-సన్ధిరార్షః-తథా-హరోరుద్రః-స్నేహా-ద్భూతగణై -ర్వృతః- గురోరఙ్గిరస-స్సుతం-బృహస్పతిం-స్నే
హా-ద్యగ్రహీత్ , అఙ్గిరసస్సకాశాత్ప్రాప్తవిద్యోహరఇతిహిప్రసిద్ధిః- అతోగురుసుతమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁తథాసర్వై

నైపుణ్యాకర్తనాః ॥ ౧ ॥ సహస్రశిరసఃపుంసోనాభిహ్రదసరోరుహాత్ । జాతస్యాసీత్సుతోధాతురత్రిఃపితృస
మోగుణైః ॥ ౨ ॥ తస్యాదృగ్భ్యోఽభవత్పుత్రస్సోమోఽమృతమయఃకిల । విప్రౌషధ్యుడుగర్భాణాంబ్రహ్మ
ణాకల్పితఃపతిః॥ ౩ ॥యోఽయజద్రాజసూయేనవిజిత్యభువనత్రయమ్ । పత్నీంబృహస్పతేర్దర్పాత్తారాంనా
మాహరద్బలాత్॥ ౪ ॥సయదాదేవగురుణాయాచితోఽభీక్ష్ణశోమదాత్ । నాత్యజత్తత్కృతేజజ్ఞేసురదానవవి
గ్రహః॥ ౫ ॥శుక్రోబృహస్పతేర్ద్వేషాదగ్రహీత్సాసురోడుపమ్।హరోగురుసుతంస్నేహాత్సర్వభూతగణై
ర్వృతః ॥ ౬ ॥ సర్వదేవగణోపేతోమహేన్ద్రోగురుమన్వగాత్ । సురాసురవినాశోఽభూత్సమరస్తారకా
మయః ॥ ౭ ॥ నివేదితోఽథాఙ్గిరసాసోమంనిర్భర్త్స్యవిశ్వసృట్ । తారాంస్వభర్త్రే ప్రాయచ్ఛదన్తర్వత్నీ
మవైత్పతిః ॥ ౮ ॥ గర్భంత్యజాశుదుష్ప్రజ్ఞేమత్క్షేత్రేత్వాహితంపరైః । నాహంత్వాభస్మసాత్కుర్యాం స్త్రి
యంసాన్తానికేఽసతి ॥ ౯ ॥ తత్యాజవ్రీడితాతారాకుమారంజనకప్రభమ్ । స్పృహామాఙ్గిరసశ్చక్రేకుమా
రేసోమఏవచ ॥ ౧౦ ॥ మమాయంనతవేత్యుచ్చైస్తస్మిన్వివదమానయోః । పప్రచ్ఛురృషయోదేవా నైవోచే
వ్రీడితాతుసా ॥ ౧౧ ॥ కుమారోమాతరంప్రాహకుపితోఽలీకలజ్జయా । కింనవోచస్యసద్వృత్తేఆత్మావద్యం

ర్దేవగణై-రుపేతో-మహేన్ద్రః-గురుంబృహస్పతి-మన్వగాదనుససార-ఏవంస్థితే-తదా - సురాణా - మసురాణాంచ-వినాశో
యస్మా-త్స-సమర-స్సఙ్గ్రామ-స్తారకామయః- తారకాతారా-తస్యాఃనిమిత్తభూతాయాఆగతస్తారకామయః“తతఆగత,, ఇ
త్యధికారే“మయట్చ్,,ఇతిమయట్“అభూద్బభూవ,, ❁ ॥ ౭ ॥ ❁అథసోమం,నిర్భర్త్స్య-ఆఙ్గిరసా-విశ్వసృడ్బ్రహ్మా విజ్ఞాపితో-
బభూవ-తత- స్తద్భయా , త్సోమ-స్తారాం-భర్త్రేబృహస్పతయే- ప్రాయచ్ఛదదాత్ ॥ తదా,పతిర్బృహస్పతి-ర్భార్యామ
న్తర్వత్నీం-గర్భిణీ మవైదబుధ్యత,ఆహచేతి శేషః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁తదేవాహ॥గర్భమితి ॥ హేదుష్ప్రజ్ఞే-మత్క్షేత్రమాతాయాం
త్వయి పరై -రాహితం- హేతుగర్భమిదం-పరైరాహితత్వా-దాశు-గర్భం-త్యజ-గర్భేత్యక్తేభస్మీకరిష్యతీతిబిభ్యతీంప్రత్యా
హ॥నాహమితి॥సాన్తానికేసన్తత్యాధాయకేపుత్రే-అసతిఅవిద్యమానేసతి,అహం - స్త్రియం,త్వాం,నభస్మసాత్కుర్యాంన
భస్మీకరోమీతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁తతో , వ్రీడితాలజ్జితా,తారా - జనకస్యచన్ద్రస్యేవప్రభాయస్య,తం,కుమారం-తత్యాజప్రసూత
వతీ,తత- స్తస్మిన్ కుమారే,అఙ్గిరసోబృహస్పతి,స్సోమశ్చ,స్పృహాం,చక్రే,క్షేత్రజత్వాద్వీర్యజత్వాచ్చేత్యుభయత్రహేతుద్వ
యంబోధ్యమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ఏవం , స్పృహయా , మమైవా , యం , సుతో - నతవే,త్యేవం - తస్మిన్ , పుత్రనిమిత్తము
చ్చైః ,రాఙ్గీరససోమయో , ర్వివదమానయోస్సతో,ర్దేవా , ఋషయశ్చ , పప్రచ్ఛు, స్తామితిశేషః,తదా , వ్రీడితా , సాతా
రాఽపి-నైవోచేనోవాచ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁తతో,మాతరంతారాం,కుమారః,క్రుద్ధః-ప్రాహ,కిమితి,హేఅసద్వృత్తే,త్వం,వ్యర్థ
యా , లజ్జయా-మిథ్యా లజ్జయావా , కింనావోచఃనోక్తవతీ - అధునా , కస్యాపత్యం పుత్రః , అహమితిశేషః , త , న్మే
మహ్యం,వదేతి - అత్ర “నత్వాంతుభస్మసాత్కుర్యామాత్మావద్యవిగూహినీ ,, మితిక్వచిత్పఠ్యతే - ఆత్మావద్యంఆత్మదో

షం-విగూహన్త్యాచ్ఛాదయన్తీతిధా, తాం, శేషంస్పష్టమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఎవం-మాతుస్సమీపే, నిర్భర్త్స్య అధిక్షేప్తారం, తం కుమారం - వీక్ష్య - బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - రహఏకాన్తే తాం తారాం - ఆహూయ-సాన్త్వయన్ననునయన్, సమప్రాక్షీత్ -కస్యాయంసుత ఇతి పృష్టవాన్ ॥ పృష్టా చ సా, శనకైః లజ్జయా శనైః - సోమస్యేత్యాహ చన్ద్రస్యసుత ఇత్యువాచ తతః- సోమః తం సుతం-అగ్రహీత్-బ్రహ్మణాఽనుజ్ఞాతోఽగృహ్ణాత్ ॥ ౧౩ ॥ హే నృప, ఆత్మయోనిర్బ్రహ్మా, తస్య కుమారస్య, బుధ ఇత్యభిధాం నామధేయం, చక్రే-తస్య ప్రవృత్తౌ నిమిత్తమాహ ॥ బుద్ధ్యేతి ॥ ఉడురాట్చన్ద్రః-యేనయతో, గమ్భీరయా, బుద్ధ్యా-పుత్రేణ హేతునా-ముదం హర్షం, మా ప్రాప్తవాన్-తతోఽయంబుధ ఇతి ॥ ౧౪ ॥ తతో బుధాత్పురూరవా-జాతః- కోఽసౌ, యః- ఇళాయాం సుద్యుమ్నస్త్రీరూపే - ఉక్తః జాత ఇత్యుక్తః ప్రథమాధ్యాయే, సోఽయమిత్యర్థః, పురూరవస ఊర్వశ్యామాయుః ప్రముఖాః పుత్రా జజ్ఞిరే ఇతి వక్తుం కథామాహ ॥ తస్యేత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తస్య పురూరవసో-రూపాదీ, నిన్ద్రభవనే, సురర్షిణా నారదేన, గీయమానాన్ - శ్రుత్వా - ఊర్వశీ-దేవీ - స్మరశరార్దితా కామార్తా, తస్య పురూరవసస్సమీపముపేయాయ ఆజగామ ॥ తత్ర-రూపం సౌన్దర్యం-ఔదార్యం వదాన్యతా-శీలం సుస్వభావ-స్సద్వృత్తిశ్చ ద్రవిణం ధనం, విక్రమః పరాక్రమః గుణశబ్దేన గామ్భీర్యధైర్యాదిసఙ్గ్రహః, నను దేవికుతో మనుష్యాన్తికముపగచ్ఛేత్తత్రాహ ॥ మిత్రావరుణయోరితి ॥ మిత్రావరుణయో-శ్శాపా-న్నరలోకతాం మనుష్యభావం, ఆపన్నా ప్రాప్తా సతీ, నరలోకవాసిత్వం వా ప్రాప్తేత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ సా చ లలనా ఊర్వశీ-కన్దర్పమివ-రూపిణం సున్దరం, పురుషశ్రేష్ఠం పురూరవసం, నిశామ్య దృష్ట్వా, ధృతిం

ద్యం వదాశు మే ॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మా తాం రహ ఆహూయ సమప్రాక్షీచ్చ సాన్త్వయన్ । సోమస్యేత్యాహ శనకైస్సోమస్తం సుతమగ్రహీత్ ॥ ౧౩ ॥ తస్యాత్మయోనిరకృత బుధ ఇత్యభిధాం నృప । బుద్ధ్యా గమ్భీరయా యేన పుత్రేణాపోడురాణ్ముదమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతః పురూరవా జజ్ఞ ఇళాయాం య ఉదాహృతః । తస్య రూపగుణౌదార్యశీలద్రవిణవిక్రమాన్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రుత్వోర్వశీన్ద్రభవనే గీయమానాన్సురర్షిణా । తదన్తికముపేయాయ దేవీ స్మరశరార్దితా ॥ మిత్రావరుణయోశ్శాపాదాపన్నా నరలోకతామ్ ॥ ౧౬ ॥ నిశామ్య పురుషశ్రేష్ఠం కన్దర్పమివ రూపిణమ్ । ధృతిం విష్టభ్య లలనా ఉపతస్థే తదన్తికమ్ ॥ ౧౭ ॥ స తాం విలోక్య నృపతిర్హర్షేణోత్ఫుల్లలోచనః । ఉవాచ శ్లక్ష్ణయా వాచా దేవీం హృష్టతనూరుహః ॥ ౧౮ ॥ పురూరవా ఉవాచ ॥ స్వాగతం తే వరారోహే హ్యాస్యతాం కరవామ కిమ్ । సంగచ్ఛస్వ మయా సాకం రతిర్నౌ శాశ్వతీస్సమాః ॥ ౧౯ ॥ ఊర్వశ్యువాచ ॥ కస్యాస్త్వయి న సజ్జేత మనో దృష్టిశ్చ సున్దర । యదఙ్గాన్తరమాసాద్య చ్యవతే హ రిరంసయా ॥ ౨౦ ॥ ఏతావురణకౌ రాజన్న్యాసౌ రక్షస్వ మానద । రంస్యేఽహం భవతా సాకం శ్లాఘ్యస్స్త్రీణాం వరస్స్మృతః ॥ ౨౧ ॥ ఘృతం మే వీర భక్ష్యం స్యాన్నేక్షే త్వాఽన్య

ధైర్యం-విష్టభ్యావలమ్బ్య, తస్య పురూరవసః- అన్తికం సమీపం ఉపతస్థే ప్రాప్తవతీ ॥ ౧౭ ॥ తత, స్స నృపతిః పురూరవా-స్తాం లలనాం, విలోక్య-హర్షేణో, త్ఫుల్లే వికసితే, లోచనే, యస్య, హృష్టాన్యుదఞ్చితాని తనూరుహాణి రోమాణి-యస్య, తథాభూతః, శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా, వాచా-దేవీమూర్వశీ-మువాచ ॥ ౧౮ ॥ తదేవాహ స్వాగతమితి ॥ హే వరారోహే, తే త్వయా-స్వాగతం-హి-ఆస్యతాముపవిశ్యతాం - కింకరవామ త్వద్విధేయా వయమిత్యర్థః, మయా సహ, సఙ్గచ్ఛస్వ సఙ్గతా భవ-నౌ ఆవయోః-శాశ్వతీస్సమాః-రతి రస్త్వితి ॥ ౧౯ ॥ ఏవముక్తోర్వశ్యాహ ॥ కస్యా ఇతి ॥ హే సున్దర-త్వయి-కస్యాః స్త్రియాః, మనో-దృష్టిశ్చ - న సజ్జేత-సర్వస్యా అపమనో దృష్టిశ్చ సజ్జత ఏవేత్యర్థః - ఆసక్తౌ హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ యస్య తవా-ఙ్గాన్తరం వక్షో-రిరంసయా రన్తుమిచ్ఛయా - ఆసాద్య ప్రాప్య - నారీ-నచ్యవతే నాపయాతి-యద్వ్యస్మాదితి వా- యదఙ్గాన్తరమాసాద్యేతి పాఠాన్తరం - తదా-రమా శ్రీ - శ్శోభా-సౌన్దర్యలక్ష్మీరితి యావత్ -సా-రన్తుమిచ్ఛయా-హ-త్వచ్ఛరీరే- ఆసాద్య-యత్ యస్య తవా-ఙ్గాత్పున, ర్నచ్యవతే నాపయాతీత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ మిత్రావరుణశాపావసానం భాషాభఙ్గమిషేణ జిగమిషుస్తస్యా భాషాబన్ధమాహ ॥ ఏతావితి ద్వాభ్యాం ॥ హే రాజన్-ఏతా-వురణకౌ మేషా-న్న్యాసౌ నిక్షేపరూపౌ- న్యస్తావితి పాఠే, మయేతి శేషః- మయా త్వదన్తికే నిహితావిత్యర్థః - మమ పుత్రతుల్యావిమావిత్యభిప్రాయః - పుత్రయోర్నీయమానయోః - హృతాపత్యా చేతి చ-వక్ష్యమాణత్వాత్, తౌ -రక్షస్వ పాలయ - తద్రక్షణమేవాస్మత్సమ్మాననమిత్యభిప్రాయేణ సంబోధయతి-హే మానదేతి-భవతా సహాహం రంస్యే- యావదిమౌ భవాన్ రక్షితా-తావదితి శేషః, యః-శ్లాఘ్య-స్స ఏవ-స్త్రీణాం - వరః-స్మృతః ॥ ౨౧ ॥ హే వీర-ఘృతమమృతం-మమ-భక్ష్యం-స్యాత్ "అమృతం వా ఆజ్యం" ఇతి శ్రుతేః మైథునాన్మైథునకాలా-

౨౦ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ యదఙ్గాన్తర

దన్యత్ర కాలే-త్వాం - వివాససం నగ్నం, నేక్షే , యదా త్వాం వివాససమాత్మానం మైథునాదన్యత్ర దర్శయిష్యసి తదాగమిష్యా మీతిభావః, ఏవం తయాకృతం భాషాబన్ధనం , తథైవా, స్త్వితి, మహామనాః, పురూరవాః, ప్రతిపేదే అఙ్గీచకార ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ అహోఇతి ॥ అహో అత్యాశ్చర్యం, తవేదం, రూపం సౌన్దర్యం, భావో ఽభిప్రాయవిశేషశ్చ, నరలోకవిమోహనం నరలోకం విమోహయతీతి తథా, తదుభయమితి శేషః , అత, స్త్వాం స్వయ - మాగతాం, దేవీం, కోను, మనుజో, న సేవేత , స ర్వో ఽపి మనుజస్సేవేతైవేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తయేతి ॥ తత, స్తయా, యథాయోగ్యం , రమయన్త్యా క్రీడయన్త్యా, ఊర్వశ్యా సహ, పురుషశ్రేష్ఠః పురూరవాః-సురావిహారస్థలేష్వితి తథా , తేషు-చైత్రరథప్రభృతిషు, వనేషు , ఆదిశబ్దేన నన్దన పారిభద్రాదిసఙ్గ్రహః- కామం యథేష్టం, రేమే ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ రమమాణ ఇతి ॥ పద్మకిఞ్జల్కస్య గన్ధ ఇవ దేహగన్ధో యస్యా, స్తయా, ఊర్వశ్యా సహ, నిత్యం, రమమాణః, తస్యాః, ముఖామోదేన, ముషితః ప్రలోభితస్సన్-బహూ, నబ్దగణా, న్ముముదే ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఆనేతుమితి ॥ తతః, కదాచి, దిన్ద్రః, ఊర్వశ్యా , రహితం, మహ్యం మమ, స్థానం , నాతీవ, శోభత, ఇతి, విచార్యేతి శేషః , ఊర్వశీ-మానేతుం, గన్ధర్వాన్, సమచోదయత్ ప్రేషయామాస ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ త ఇతి ॥ తత, స్తే, గన్ధర్వా, మహారాత్రౌ మధ్యరాత్రే,, మహానిశా ద్వేఘటికే రాత్రౌ మధ్యమయామయో ,, రితిస్మృతిః , తమసి అన్ధకారే, నిద్రాయాం వా , ప్రత్యుపస్థితే సంప్రాప్తే సతి, రాజని పురూరవసి, న్యస్తౌ పాల్యత్వేన నిహితౌ , ఊర్వశ్యా ఉరణకౌ మేషౌ-మాయయా-జహ్రుః అపహృతవన్తః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ నిశమ్యేతి ॥ తదా, నీయమానయోః , పుత్రయోః ఉరణయో , రాక్రన్దితం రోదనం , నిశమ్యాకర్ణ్య ఆహేతి శేషః, జిగిమిషో స్తస్యాః పరుషో

ర్త్రమైథునాత్ । వివాససం తత్తథేతి ప్రతిపేదే మహామనాః ॥ ౨౨ ॥ అహో రూపమహో భావో నరలోకవిమోహనమ్ । కో న సేవేత మనుజో దేవీం త్వాం స్వయమాగతామ్ ॥ ౨౩ ॥ తయా స పురుషవ్యాఘ్రో రమయన్త్యా యథార్హతః । రేమే ఽమరవిహారేషు కామం చైత్రరథాదిషు ॥ ౨౪ ॥ రమమాణస్తయా నిత్యం పద్మకిఞ్జల్కగన్ధయా ❋ । తన్ముఖామోదముషితో ముముదే ఽబ్దగణాన్బహూన్ ॥ ౨౫ ॥ ఆనేతుమూర్వశీమిన్ద్రో గన్ధర్వాన్సమచోదయత్ । ఊర్వశీరహితం మహ్యమాస్థానం నాతిశోభతే ॥ ౨౬ ॥ త ఉపేత్య మహారాత్రౌ తమసి ప్రత్యుపస్థితే । ఊర్వశ్యా ఉరణౌ జహ్రుర్న్యస్తౌ రాజని మాయయా ॥ ౨౭ ॥ నిశమ్యాక్రన్దితం దేవీ పుత్రయోర్నీయమానయోః । హతాస్మ్యహం కునాథేన నపుంసా ❋ వీరమానినా ॥ ౨౮ ॥ యద్విస్రమ్భాదహం నష్టా హృతాపత్యా చ దస్యుభిః । యశ్శేతే నిశి సంత్రస్తో యథా నారీ తథా పుమాన్ ॥ ౨౯ ॥ (ముఞ్చ ముఞ్చేత్యపసర బాహుభ్యాం మద్గాత్రవేష్టితౌ । అతీవ కాతరో హాత్వం మాయయా యాతి లమ్పటః) ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి వాక్సాయకైర్విద్ధః ప్రతోదైరివ కుఞ్జరః । నిశి నిస్త్రింశమాదాయ వివస్త్రో ఽభ్యద్రవద్రుషా ॥ ౩౧ ॥ తే విసృజ్యోరణౌ తత్ర వ్యద్యోతన్త స్మ విద్యుతః । ఆదాయ మేషావాయాన్తం నగ్నమైక్షత సా పతిమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఐలో ఽపి శయనే జాయామపశ్యన్విమనా ఇవ । తచ్చిత్తో విక్లబశ్శోచన్బభ్రామోన్మత్తవన్మహీమ్ ॥ ౩౩ ॥ స తాం వీక్ష్య కురుక్షేత్రే సరస్వత్యాం చ తత్సఖీః । పఞ్చ ప్రహృష్టవదనః ప్రాహ సూక్తం పురూరవాః ॥ ౩౪ ॥ అయి జాయే తిష్ఠ తిష్ఠ ఘోరే న త్యక్తుమర్హసి । మాం త్వమద్యాప్యనిర్వృత్య వచాంసి కృ

క్తిమాహ ॥ హా హతాస్మీతి సార్ధేన ॥ కుత్సితనాథేన-నపుంసా నపుంసకేన , అవీరమాత్మానం వీరం మన్యత ఇతి వీరమానీ- తేనానేనా, హం, హతాస్మి ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ యస్యాస్య కునాథస్య, విస్రమ్భాత్ విశ్వాసా, దహం, దస్యుభి, ర్హృతే, అపత్యే పుత్రౌ, యస్యాః, సా, నష్టప్రాయా, అభవం-యథా, నారీ, దివా అహ్ని , సంత్రస్తా సతీ, శేతే, తథా, యో ఽయం, పుమానపి, శేతే, అత్రాన్తరాక్వచిత్పుస్తకేషు ,, ముఞ్చముఞ్చేత్యపసర బాహుభ్యాం మద్గాత్రవేష్టితౌ । అతీవ కాతరో హాతుం మాయయాం యాతి లమ్పట,, ఇత్యధికః శ్లోకః పఠ్యతే, తత్రాయమర్థ తస్యాః పురుషోక్తిరూప ఏవ , మద్గాత్రే, వేష్టితౌ, బాహుభ్యా, ముఞ్చముఞ్చ అపగచ్ఛ, అయం, మాం, హాతుం, కాతరో భీతః, లమ్పటశ్చ, యాతీ- తి నిన్దా ❋ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇతీ-దృశై, ర్వాగ్రూపై, స్సాయకై రిషుభిః, ప్రతోదై రఙ్కుశైః, కుఞ్జర ఇవ, విద్ధః, పురూరవాః, నిస్త్రింశం ఖడ్గ, మాదాయ, వివస్త్రో నగ్నః, రుషా, నిశి రాత్రౌ, వభ్యద్రవత్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తదా, తే గన్ధర్వా, ఉరణౌ, తత్ర విసృజ్య, విద్యుతః విద్యుత ఇవ, విద్యోతన్తే స్మ , యద్వా, విసృజ్య జగ్మురితి శేషః, తదా , విద్యుత స్తటితో ఽపి, విద్యోతన్తే స్మేత్యర్థః , తదా-మేషా-వాదాయా-గచ్ఛన్తం, నగ్నం, పతిం , సా ఊర్వశీ-దదర్శ, తతో-భాషాభఙ్గాన్నిర్జగామేతి చ జ్ఞేయమ్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తత, ఐలః పురూరవాః, శయ్యాయాం-జాయా-మపశ్యన్-దుఃఖితమనా, స్తస్యామేవ చిత్తం యస్య సః, విక్లబః అధృష్ట-శ్శోచ-న్నున్మత్తవ-న్మహీం-బభ్రామ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఏవం పృథ్వీమటన్-స పురూరవాః, కురుక్షేత్రే సరస్వత్యాస్తీరే-తామూర్వశీం, తత్సఖీశ్చ, పఞ్చ, పశ్యన్, ప్రహృష్టం వదనం యస్య సః, సూక్తం శోభనం వచః, ప్రాహ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ అయీతి ద్వాభ్యాం ॥ అయీత్యవ్యయం సమ్బోధనార్థకం, అయి జాయే , హే భార్యే, తిష్ఠ తిష్ఠ , ఘోరే దుఃఖే-త్వ

క్తుం పాతయితుం, మామితి శేషః, నార్హసి, అద్యాపి-మన్త్రాః రహస్సల్లాపాః, అనిర్వృత్తాః అసమాప్తాః, వచాంసి కృణవావ
హై-గోష్ఠీం కరవావహై, కృపణవాదసహితసల్లాపవిశేషమావాం కరవావేత్యర్థః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ హే దేవి-త్వయా హేతుభూ
తయా-దూరం, హృతః నీతః-సుదేవః కమనీయో దేహః-మమేతి శేషః, అత్ర, పతతి, ఏవం సతి-తం దేహం-వృకా-గృధ్రాశ్చ,
ఖాదన్తి ఖాదిష్యన్తి, ఏవం చ, త్వత్ప్రసాదస్య, ఆస్పదం విషయో-న భవిష్యతి, ఇదం తత్ప్రసాదం పునస్సంభావయతో రాజ్ఞో వచః,
సుదేవోఽయమితి పాఠాన్తరం, తదాఽయమర్థః, పురూరవాస్స్వయమేవాత్మానమపరోక్షవన్నిర్దిశతి, సుదేవః పురూరవశ్శ
రీరస్థశ్చేతనో లక్షితః-వృకాః ఇన్ద్రియాణి-బాధకత్వాత్-గృధ్రాః "గృధు అభికాంక్షాయాం" లోలుపా ఇత్యర్థః, తచ్ఛబ్ద
ఊర్వశీవిషయః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ అథోర్వశీ ప్రాహ ॥ మా మృషేతి ॥ త్వం, మృషా పురుషః మిథ్యాప్రతిజ్ఞః పురుషో-మాసి మాభూః-
ధీరో భవేత్యర్థః, మా మృథా ఇతి పాఠే-మా మ్రియస్వేత్యర్థః, ఏవం చే-మే-వృకాః, త్వాం, మా స్మాద్యుః మా ఖాదిషుః నఖాది
ష్యన్తీత్యర్థః, క్వాపి, స్త్రీణాం, సఖ్యం, న స్థిరం, యథా-వృకాణాం, తద్వత్ స్త్రీణామపి హృదయమ్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ తదేవ ప్రప
ఞ్చయతి ॥ అకరుణాః కృపారహితాః, క్రూరస్వభావాశ్చ, దుర్మృష్టాః క్షమారహితాః, ప్రియే నిమిత్తే సాహసం యాసాం తా
శ్చ, హి యస్మాత్, అల్పార్థే అల్పప్రయోజనే నిమిత్తే-విస్రబ్ధం విశ్వస్తం పతిం-భ్రాతరం వా-ఘ్నన్తి ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ విధాయేతి ॥ కించ-అలీక
విస్రమ్భం కపటవిశ్వాస-మజ్ఞేషు స్వాభిప్రాయానభిజ్ఞేషు-విధాయ-త్యక్తం సౌహృదం యాభిస్తథాభూతాః, నవం నవం, కా
న్తమభీప్సన్త్యః కామయమానాః-పుంశ్చల్యః వ్యభిచారిణ్యః, స్వైరాః స్వచ్ఛన్దా వృత్తిర్యాసాం-తాశ్చ, భవన్తి- అతో మత్సఖ్యం

ణవావహై। ౩౫ ॥ ✻ సుదేహోఽయం పతత్యద్య దేవి దూరం హృతస్త్వయా। ఖాదన్త్యేనం వృకా గృధ్రాస్త్వ
త్ప్రసాదస్య నాస్పదమ్॥ ౩౬ ॥ ఊర్వశ్యువాచ॥ † మా మృషా పురుషోఽసి త్వం మా స్మ త్వాఽద్యుర్వృకా ఇమే।
క్వాపి సఖ్యం న వై స్త్రీణాం వృకాణాం హృదయం యథా ॥ ౩౭ ॥ స్త్రియో హ్యకరుణాః క్రూరా దుర్మృష్టాః ప్రి
యసాహసాః। ఘ్నన్త్యల్పార్థేఽపి విస్రబ్ధం పతిం భ్రాతరమప్యుత॥ ౩౮ ॥ విధాయాలీకవిస్రమ్భమజ్ఞేషు త్యక్త
సౌహృదాః। నవం నవమభీప్సన్త్యః పుంశ్చల్యః స్వైరవృత్తయః॥ ౩౯ ॥ సంవత్సరాన్తే హి భవానేకరాత్రం మ
యేశ్వర। వత్స్యత్యపత్యాని చ తే భవిష్యన్త్యపరాణి భోః॥ ౪౦ ॥ అన్తర్వత్నీముపాలక్ష్య దేవీం స ప్రయయౌ పు
రీమ్। పునస్తత్రాగతోఽబ్దాన్తే హ్యుర్వశీం వీరమాతరమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఉపలభ్య తయా యుక్తస్సమువాస ముదా ని
శామ్। అథైనమూర్వశీ ప్రాహ కృపణం విరహాతురమ్ ॥ ౪౨ ॥ గన్ధర్వానుపధావేమాంస్తుభ్యం దాస్యన్తి మామి
తి। తస్య సంస్తువతస్తుష్టా అగ్నిస్థాలీం దదుర్నృప॥ ౪౩ ॥ ఊర్వశీం మన్యమానస్తాం సోఽబుధ్య *విచరన్వనే। స్థా
లీం న్యస్య వనే గత్వా గృహాంస్తత్రోషితో నిశి ॥ ౪౪ ॥ త్రేతాయాం సంప్రవృత్తాయాం మనసి త్రయ్యవర్తత। స్థా
లీస్థానగతోఽశ్వత్థం శమీగర్భం విలక్ష్య సః॥ ౪౫ ॥ తేన ద్వే అరణీ కృత్వా హ్యుర్వశీలోకకామ్యయా। ఊర్వశీం

త్యజేతి భావః ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ సంవత్సరేతి ॥ హే ఈశ్వర భర్తః, భవాన్-సంవత్సరాన్తే-ఏకస్యాం రాత్ర్యాం, మయా సహ-వసతు-త
థా సతి, పరాణ్యప్యపత్యాని, నౌ ఆవయోర్భవిష్యన్తి, అపరాణీతి వచనాత్స్వస్యా అన్తర్వత్నీత్వమావేదితమ్ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻
అన్తర్వత్నీమితి ॥ తద్వచనాత్, తాం దేవీం, అన్తర్వత్నీం గర్భిణీ-ముపాలక్ష్య-స పురూరవాః పురీం - స్వాం యయౌ-తతః-పున-
స్సంవత్సరాన్తే-తత్ర-రాజ్ఞ- స్సమీప-మాగతా-బభూవ-తత, స్తామూర్వశీం - వీరస్య పుత్రస్య మాతరం, పుత్రేణ సహాగతా
మితి భావః-ఉపలభ్య దృష్ట్వా - యద్వా - పుత్రవతీం ప్రత్యభిజ్ఞాయ-హర్షేణ, యుక్తో - రాజా, తయా సహ- తాం నిశా-ముువాస ॥
అథై-నం-విరహాతురం విశ్లేషాసహిష్ణుం పురూరవస-మూర్వశీ, ప్రాహ ✻ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ✻ కిమితి, త్వ, మిమాన్-గన్ధర్వా-ను
పధావ-స్తుత్యా ప్రీతాస్సన్తు- తే చ తుభ్యం-మాం-దాస్యన్తి-మల్లోకప్రాప్తిసాధనం దర్శయిష్యన్తీతి-తతో-హే నృప-తస్య పురూ
రవసః, స్సంస్తువతః, గన్ధర్వాః, ప్రీతాస్సన్తః, తస్మై, అగ్నిస్థాలీం అగ్న్యాధానార్థం పాత్రవిశేషం-దదుః ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ తత, స్తామగ్ని
స్థాలీ, మూర్వశీమూర్వశీప్రాప్తిసాధనభూతాం, మన్యమాన, స్స, పురూరవా, వనే, విచరన్, అబుధ్య అజ్ఞాత్వేత్యర్థః, స్థాలీం,
వన ఏవ, న్యస్య నిధాయ, గృహాన్, గత్వా, నిశి రాత్రౌ, తత్రోవాస ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ త్రేతేతి ॥ అథ, త్రేతాయాం సం
ప్రవృత్తాయాం త్రేతాయుగారమ్భే ప్రవృత్తే సతి, పురూరవసో, మనసి, త్రయీ వేదః, అవర్తత ప్రాదురభూత్,
తత, స్స పురూరవాః - స్థాలీస్థానం, గతస్సన్, శమ్యాః, గర్భే జాత, మశ్వత్థం, విలక్ష్య, స్వమనసి, పరివర్తమా
నయా "శమీగర్భాదగ్నిం మన్థ" ఇతి శ్రుత్యా శమీగర్భస్యాశ్వత్థస్యాగ్నిమథనసాధనతామవబుధ్యేత్యపి జ్ఞేయమ్ ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ తేనా

౩౬ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ సుదేవోఽయం పతత్యద్య   ౩౭ ॥ శ్లో † పా ॥ మా మృథాః పురుషోఽసి.

శ్వత్థేన ద్వే-అరణీ మన్థనకాష్ఠే - కృత్వా - ఊర్వశీలోకేచ్ఛయా - మన్త్రైః మథనప్రకాశకమన్త్రప్రయోగపూర్వకం - మధరారణిమూర్వశీ - ముత్తరారణిం, స్వాత్మానం ఉభయోరరణ్యోర్మధ్యే - యత్కాష్ఠం - విదుః - తత్ప్రజననం పుత్రం - ధ్యాయన్ - మమన్థేతి శేషః ❀ ॥౪౬॥ ❀ తస్యేతి తేన కృతాన్నిర్మథనాద్విభావసురగ్నిర్జాతః, కథంభూతః, జాతం, వేదోధనం భోగ్యం యస్మాత్తథాభూతః, స విభావసుస్త్రయ్యా విద్యయా - తద్విహితేనాధానసంస్కారేణ - త్రివృ, దాహవనీయాదిరూపస్సన్, రాజ్ఞా పురూరవసా పుత్రత్వే కల్పితః - పుణ్యలోకప్రాపకత్వాత్ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ తదాహ ॥ తేనేతి॥ తేన విభావసునా యజ్ఞఫలదం, సర్వదేవతాశరీరకం, ఆశ్రితార్తిహరం, భగవన్తమధోక్షజం, ఊర్వశీలోకం, కామయమానః - పురూరవాః, అయజత ఆరాధితవాన్ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ నన్వనాదివేదబోధితో బ్రాహ్మణాదీనామిన్ద్రాద్యనేకదేవతాయజనేన స్వర్గప్రాప్తిహేతుః కర్మమార్గః కథమాధునికస్స్యాదితి వర్ణ్యతే ॥ తత్రాహ ॥ ఏక ఏవేతి ద్వాభ్యాం ॥ పురా కృతయుగే - సర్వాసాం - వాచాం - బీజభూతః - ప్రణవ - ఏక ఏవ, వేదః - దేవశ్చ నారాయణ ఏక ఏవ, నాన్యః, అగ్నిశ్చైక ఏవ, లౌకికః వర్ణశ్చైక ఏవ హంసాఖ్యః ❀ ॥౪౯॥ ❀ హే నృప - త్రయీ వేదత్రయం తు - త్రేతాముఖే, పురూరవసస్సకాశాదేవాసీత్ - అయం భావః, కృతయుగే సత్త్వప్రధానాః ప్రాయశస్సర్వే - రజఃప్రధానే తు త్రేతాయుగే వేదాదివిభాగేన కర్మమార్గః పురూరవసస్సకాశాత్ప్రకటో బభూవేతి, తతో - రాజా పురూరవాః - అగ్నిరూపయా - ప్రజయా పుత్రేణ హేతుభూతేన, గన్ధర్వలోకమేయివాన్ ప్రాప ❀ ॥ ౫౦॥ ❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

మన్త్రైర్ధ్యాయన్నధరారణిముత్తరామ్ ॥ ఆత్మానముభయోర్మధ్యే యత్తత్ప్రజననం విదుః॥ ౪౬ ॥ తస్య నిర్మథనాజ్జాతో జాతవేదా విభావసుః । త్రయ్యా స విద్యయా రాజ్ఞా పుత్రత్వే కల్పితస్త్రివృత్॥ ౪౭ ॥ తేనాయజత యజ్ఞేశం భగవన్తమధోక్షజమ్ । ఊర్వశీలోకమన్విచ్ఛన్సర్వదేవమయం హరిమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఏక ఏవ పురా వేదః ప్రణవస్సర్వవాఙ్మయః । దేవో నారాయణో నాన్య ఏకోఽగ్నిర్వర్ణ ఏవ చ ॥ ౪౯ ॥ పురూరవస ఏవాసీత్త్రయీ త్రేతాముఖే నృప । అగ్నినా ప్రజయా రాజా లోకం గాన్ధర్వమేయివాన్ ॥౫౦॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఐళస్య చోర్వశీగర్భాత్షడాసన్నాత్మజా నృప । ఆయుశ్శ్రుతాయుస్సత్యాయూ రయోఽథ విజయో జయః॥ ౧ ॥ శ్రుతాయోర్వసుమాన్పుత్రస్సత్యాయోస్తు ❀ శ్రుతఞ్జయః। రయస్య సుత ఏకశ్చ జయస్య తనయో † ఽమితః ॥ ౨ ॥ భీమస్తు విజయస్యాథ కాఞ్చనో హోత్రకస్తతః । తస్య జహ్నుస్సుతో గఙ్గాం గణ్డూషీకృత్య యోఽపిబత్ ॥ ౩ ॥ జహ్నోస్తు పూరుస్తత్పుత్రో బలాకశ్చాత్మజోఽజకః । తతః కుశః కుశస్యాపి కుశామ్బో మూర్తయో వసుః॥ కుశనాభశ్చ చత్వారో గాధిరాసీత్కుశామ్బతః॥ ౪ ॥ తస్య సత్యవతీం కన్యామృచీకోఽయాచత ద్విజః । వరం విసదృశం దృష్ట్వా గాధిర్భార్గవమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఏకతశ్శ్యామకర్ణానాం హయానాం చన్ద్రవర్చసామ్ । సహస్రం దీయ

ఐలస్య పురూరవసః ఊర్వశీగర్భాత్, సంవత్సరాన్తే సకృదాప్రాప్త్రౌ సఙ్గతాయా ఉర్వశ్యా ఉదరాత్ - హే నృప, షడాత్మజాః ఆసన్ - తే చాయ్వాదిసంజ్ఞాః ❀ ॥౧ ॥ ❀ శ్రుతాయోరితి॥ తత్ర - శ్రుతాయుప్రభృతీనాం షణ్ణాం వంశానల్పాదిక్రమేణాహ॥ శ్రుతాయోః - పుత్రో, వసుమాన్, సత్యాయోః - పుత్రస్తు, ధనంజయః, శ్రుతఞ్జయ ఇతి పాఠాన్తరం, ఏక సంజ్ఞశ్చైతి, ద్వౌ, పుత్రౌ, జయస్య తు, తనయో, విభుః, అమిత ఇతి పాఠాన్తరం - తదాతత్సంజ్ఞః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ విజయస్య తు, భీమః, పుత్రః, తస్య తు, కాఞ్చనః ఆయోస్తు పుత్రాస్స ప్తదశవత్సాన్తే, తతః కాఞ్చనాత్, ద్వసుమతో వా, హోత్రకః - జజ్ఞ ఇతి శేషః, తస్య హోత్రకస్య, సుతో - జహ్నుః, తం విశినష్టి యో జహ్నుర్గణ్డూషీకృత్య, గఙ్గామపిబత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ జహ్నోస్తు, పుత్రః, పూరుస్తత్పుత్రః, పూరుపుత్రో, బలాకస్తస్యాత్మజ - స్త్వజకః, తతోఽజకాత్, కుశః - కుశస్య తు, కుశామ్బాదయశ్చత్వారః పుత్రాః తత్ర, కుశామ్బాద్గాధిరాసీజ్జజ్ఞే ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ గాధేః పుత్రోఽపి విశ్వామిత్రో బ్రహ్మర్షిరభూదిత్యుత్తరాధ్యాయే వక్ష్యతి " గాధేరాసీన్మహాతేజా „ ఇత్యాదినా, తత్ర తావదుపోద్ఘాతత్వేన భృగువంశభవస్య రుచికస్య చరితం ప్రసక్తానుప్రసక్త్యా పరశురామావతారతచ్చరిత్రాదికం చాహ॥ తస్య సత్యవతీమిత్యాదినా॥ తస్య గాధేః - కన్యాం దుహితరం, సత్యవత్యాఖ్యాం, ఋచీకాఖ్యో, ద్విజో - భార్గవో, ఽయాచత, తతో, గాధిర్వరం, విసదృశం కన్యాయా అననురూపం, దృష్ట్వా, భార్గవమృచీక - మువాచ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ కిమితి॥ ఏకత ఇతి॥ దక్షిణవామయో, రేకత ఏకస్మిన్పార్శ్వే, శ్యామః కర్ణో యేషాం, చన్ద్రస్యేవ వర్చో యేషాం, తేషాం, హయానామశ్వానాం, సహస్రం, కన్యాయాశ్శుల్కం, దీయతాం న చేదమపి పర్యాప్తమస్మత్కన్యాయాః, యతః, కుశికాః కౌశికా, వ

---

౨ క్లో ❀ పా॥ ధనంజయః. † ॥ తనయో విభుః.

య-మితి ॥ ౬ ॥ ఇత్యేతి॥ ఇత్థీత్థ-ముక్త-స్తస్యగాధేర్మతిం-జ్ఞాత్వా-మావననురూపం దృష్టవతో ఽస్యేయం మతిరభూదితి జ్ఞాత్వా-వరుణస్యా-న్తికం గతః-తత ఆనీయ యాచ్ఞయా ప్రతిగృహ్యేత్యాదిః-తాన్ తదుక్తవిధాన్, నశ్వాన్-దత్త్వా వరాననాం-సత్యవతీ-ముపయేమే ॥ ౭ ॥ స ఇతి ॥ తతః-కదాచి-త్స ఋషిః-ఋచీకః - పుత్రకామ్యయా ఆత్మనోః పుత్రేచ్ఛయా పత్న్యా-శ్వశ్ర్వా పత్నీమాత్రా చ - ప్రార్థితః - ఉభయైర్బ్రాహ్మైః క్షాత్రైశ్చ మన్త్రైశ్చరుం-శ్రపయిత్వా - పత్న్యాః పుత్రార్థం బ్రాహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితమేకంచరుం-శ్వశ్వ్రాస్తు-పుత్రార్థం క్షాత్రమన్త్రాభిమన్త్రితమపరంచ చరుం - పాచయిత్వేత్యర్థః మునిః ఋచీకః-స్నాతుం గతః ॥ ౮ ॥ తావదితి॥ తావత్ యావత్స్నాత్వా మునిర్నాగతస్తావ - ద్భార్యాయాం భర్తుః స్నేహాధిక్యాత్పుత్ర్యాస్సత్యవత్యాశ్చరుం శ్రేష్ఠం మన్వానయా మాత్రా యాచితా, సత్యవతీ, స్వం-చరుం, బ్రహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితం, స్వమాత్రే, ప్రాయచ్ఛత్ ప్రాదాత్-మాతుస్తు - చరుం క్షాత్రమన్త్రాభిమన్త్రితం, స్వయ - మదాత్ అదత్ భక్షితవతీ-దీర్ఘ్వ్యత్యయ ఆర్షః ॥ ౯ ॥ తత-ఆగతః-మునిః ఋచీకః, తచ్చరువినిమయరూపం కర్మ-విజ్ఞాయ-పత్నీం-ప్రాహ-కిమితి త్వం-కష్టం జుగుప్సితమకార్షీః-అత-స్తవ-పుత్రో దణ్డధరో, ఘోరో-భవితా, తవ-భ్రాతా తు-బ్రహ్మవిత్తమో భవితేతి ॥ ౧౦ ॥ ప్రసాదిత ఇతి-తత-స్సత్యవత్యా, మైవంభూదేవం న నిగ్రహాణేతి-ప్రార్థితో భార్గవ ఆహ కిమితి-అథతర్హి భవేత్పౌత్ర ఇతి తర్హి పౌత్రో ఘోరో భవితా పుత్రస్తు శాన్త ఏవేత్యాహేత్యర్థః-తత-స్సత్యవత్యాః జమదగ్ని-ర్జజ్ఞే ॥ ౧౧ ॥ సా చేతి॥ సా చ సత్యవతీ, కౌశికీ సుమహాపుణ్యా లోకపావనీ నదీ బభూవ కౌశికీరూపేణాసస్యన్దేత్యర్థః-అథ జమదగ్ని-ర్భార్యాం, రేణోస్సుతాం రేణుకాఖ్యా, మువాహ ఉపయే

తాం శుల్కం కన్యాయాః కుశికా వయమ్ ॥ ౬ ॥ ఇత్యుక్తస్తన్మతిం జ్ఞాత్వా గతస్స వరుణాన్తికమ్ । ఆనీయ దత్త్వా తానశ్వానుపయేమే వరాననామ్ ॥ ౭ ॥ స ఋషిః ప్రార్థితః పత్న్యా శ్వశ్ర్వా చాపత్యకామ్యయా । శ్రపయిత్వోభయైర్మన్త్రైశ్చరుం స్నాతుం గతో మునిః ॥ ౮ ॥ తావత్సత్యవతీ మాత్రా స్వచరుం యాచితా సతీ । శ్రేష్ఠం మన్వానయాఽయచ్ఛన్మాత్రే మాతురదాత్స్వయమ్ ॥ ౯ ॥ తద్విజ్ఞాయ మునిః ప్రాహ పత్నీం కష్టమకార్షీః । పుత్రో ఘోరో దణ్డధరో భ్రాతా తే బ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౧౦ ॥ ప్రసాదితస్సత్యవత్యా మైవం భూదితి భార్గవః । అథ తర్హి భవేత్పౌత్రో జమదగ్నిస్తతోఽభవత్ ॥ ౧౧ ॥ సా చాభూత్సుమహాపుణ్యా కౌశికీ లోకపావనీ । రేణోస్సుతాం రేణుకాఖ్యాం జమదగ్నిరువాహ యామ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్యాం హి భార్గవ ఋషేస్సుతా వసుమనాదయః । యవీయాన్ జజ్ఞ ఏతేషాం రామ ఇత్యభివిశ్రుతః ॥ ౧౩ ॥ యమాహుర్వాసుదేవాంశం హైహయానాం కులాన్తకమ్ । త్రిస్సప్తకృత్వో య ఇమాం చక్రే నిఃక్షత్రియాం మహీమ్ ॥ ౧౪ ॥ దృప్తం క్షత్రం భువో భారమబ్రహ్మణ్యమధార్మికమ్ । రజస్తమోవృతమహన్ ఫల్గున్యపి కృతేఽంహసి ॥ ౧౫ ॥ రాజోవాచ ॥ కిం తదంహో భగవతో రాజన్యైరజితాత్మభిః । కృతం యేన కులం నష్టం క్షత్రియాణామభీక్ష్ణశః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ హైహయానామధిపతిరర్జునః క్షత్రియర్షభః । దత్తం నారాయణాంశాంశమారాధ్య పరికర్మభిః ॥ ౧౭ ॥ బాహూన్దశశతం లేభే దుర్ధర్షత్వమరాతిషు । అవ్యాహ

మే ॥ ౧౨ ॥ తస్యాం హీతి॥ తస్యాం హి రేణుకాయాం-భార్గవ ఋషేర్జమదగ్నే-ర్వసుమనాదయః-సుతా-జజ్ఞిర ఇతి శేషః-తేషాం వసుమనాదీనాం-యవీయాన్ కనీయాన్-రామ ఇత్యభితః ప్రఖ్యాతః ॥ ౧౩ ॥ తం విశినష్టి॥ యమితి॥ యం రామం, వాసుదేవాంశం వాసుదేవాంశావేశావతారం, ఆహుః, తదవతారయాథాత్మ్యవేదిన ఇతి శేషః-కథంభూతం-హైహయానాం కార్తవీర్యాదీనాం-కులస్యా-న్తకః-నాశకః-యో-రామ, ఇమాం, మహీం, త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం, నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం చక్రే ॥ ౧౪ ॥ దృప్తమితి॥ ఫల్గున్యల్పే-అంహస్యపరాధే కృతేఽపి క్షత్రం క్షత్రకులం - మహాన్ హతవాన్-కథంభూతం దృప్తం గర్వితం-పృథ్వ్యా, భారం భారావహం-అబ్రహ్మణ్యం బ్రాహ్మణేష్వసాధు రజస్తమోభ్యాం, వృతమ్ ॥ ౧౫ ॥ తత్ర ఫల్గున్యపి కృతేఽంహసి క్షత్రమహన్నిత్యుక్త్యా లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా॥ కిమితి॥ అకృతాత్మభిర్దురాత్మభిః-రాజన్యైః-కృతం-త-దంహః కిం కిం స్వరూపం-కీదృశం చ-యేనాంహసా హేతునా-పౌనః పున్యేన, క్షత్రియాణాం-కులం-నష్టమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవం పృష్టో మునిః కార్తవీర్యార్జునేన కృతమపరాధం వక్తుం తస్య హేతుమైశ్వర్యాదికమాహ॥ హైహయానామితి షడ్భిః॥ హైహయానాం జనపదానా-మధిపతిః, పురుషర్షభో, ఽర్జునః కార్తవీర్యః, పరికర్మభిః పరిచర్యాభిః-నారాయణాంశావతారభూతం, దత్తం దత్తాత్రేయమారాధ్య ॥ ౧౭ ॥ దశశతం సహస్రం -బాహూన్ - అరాతిషు శత్రుషు-దుర్ధర్షత్వం దుస్సహత్వమవ్యాహత, మిన్ద్రియాదికం యోగేశ్వరత్వమైశ్వర్యం చ, లేభే లబ్ధవాన్-ఇన్ద్రియాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వ - స్తతోఽవ్యాహతశబ్దేన కర్మధారయః-తత్ర-ఓజో బుద్ధిబలం-తేజశ్శరీరకాన్తిః, వీర్యమిన్ద్రియబలం, యశః కీర్తిః -బలం శరీరబలం, ఐశ్వర్యం విశినష్టి-యత్రయస్మిన్నైశ్వర్యే అణిమాదయో గుణాః, ఏవం, లబ్ధసహస్రబాహ్వాదిరర్జునః-పవనో - యథా - తద్వ, ల్లోకేష్వ,

న్యాహతగతి-ర్విచచార * । ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ * స్త్రీరత్నైరితి॥ స - కదాచిత్ - స్త్రియఏవరత్నాని తై-రావృతః వైజయన్తీం స్రజం బిభ్రాణః-రేవామ్భసి నర్మదాజలే-క్రీడన్-మదోద్రిక్త-స్సరితం రేవాం-భుజై రురోధ * ॥ ౨౦ । * విప్లావితమితి॥ తదా దశానో దిగ్విజయాయ మాహిష్మత్యాః అర్జునపుర్యాస్సమీపే నర్మదాయాం శిబిరే దేవపూజాం కుర్వన్ - తేన ప్రవాహస్యావరోధాత్ప్రతిస్రోతసః ప్రత్యుద్గతప్రవాహాయా - స్సరితో నర్మదాయా-జలై-రాప్లావితం - స్వశిబిరం-మాలక్ష్య-తస్మాదప-వీరమాత్మానం మన్యమానః-తస్య కార్తవీర్యస్య-తద్వీర్యం-నామృష్యన్న మమర్ష-కింతు - తమభ్యద్రవదితి శేషః * । ౨౧ ॥ * గృహీత ఇతి॥ తతః-కృతకిల్బిషః క్రీడన్తమభిభవితుం ప్రవృత్తో-దశాననః-స్త్రీణాం-సమక్షం-యేనార్జునేన-లీలయా-గృహీతః-మాహిష్మత్యాం పుర్యాం-సన్నిరుద్ధః-పశ్చా-న్ముక్తశ్చ -యథా కపిర్గృహీతో ముచ్యతే-తద్వత్ - అనేన రావణాదప్యతిశయితవీర్యవత్త్వముక్తమ్ * ॥ ౨౨ । * ఇదానీం తత్కృతమపరాధం దర్శయన్నాహ॥ స ఏకదేత్యాదినా॥ సోఽర్జునః-కదాచి-ద్విపినే-సుచిరం-మృగయాం-విచరన్ కుర్వన్ యదృచ్ఛయా- జమదగ్నే - రాశ్రమస్థాన - ముపాగమత్ । ౨౩ । * తస్మా ఇతి॥ తస్మై ఆగతాయ-నరదేవాయార్జునాయ-సైన్యామాత్యవాహనసహితాయ-సమునిర్జమదగ్ని-స్తపోధనో-హవిష్మత్యా కామధేన్వా, అర్హణమాతిథ్యమాహారచ్చక్రే * ॥ ౨౪ ॥ * స ఇతి । తదా-సోఽర్జునః-ఆత్మన-ఐశ్వర్యాదప్య-తిశయిత-మద్భుతం-వీర్యం సామర్థ్యం-దృష్ట్వా-తదర్హణం - నాద్రియత నాదృతవాన్-కింతు-స హైహయోఽర్జునః-అగ్నిహోత్ర్యాం హోమధేనౌ-సాభిలాషో, భటాన్-దృష్ట్వా-ఋషే-ర్హవిర్ధానీం ధేనుం-హర్తు-మచూచుదత్-తే- చోదితా-నరా - సవత్సాం క్రన్దతీం క్రోశన్తీం-హవి

తేస్త్రియాజశ్శ్రీ తేజోవీర్యయశోబలమ్ ॥ ౧౮ । యోగేశ్వరత్వమైశ్వర్యం గుణా యత్రాణిమాదయః । చచారావ్యాహతగతిర్లోకేషు పవనో యథా ॥ ౧౯ ॥ స్త్రీరత్నైరావృతః క్రీడన్రేవామ్భసి మదోత్కటః । వైజయన్తీం స్రజం బిభ్రద్రురోధ సరితం భుజైః ॥ ౨౦ ॥ విప్లావితం స్వశిబిరం ప్రతిస్రోతస్సరిజ్జలైః । నామృష్యత్తస్య తద్వీర్యం వీరమానీ దశాననః॥ ౨౧ ॥ గృహీతో లీలయా స్త్రీణాం సమక్షం కృతకిల్బిషః । మాహిష్మత్యాం సంనిరుద్ధో ముక్తో యేన కపిర్యథా । ౨౨ । స ఏకదా తు మృగయాం విచరన్విజనే వనే । యదృచ్ఛయాఽఽశ్రమపదం జమదగ్నేరుపాగమత్॥ ౨౩ ॥ తస్మై స నరదేవాయ మునిరర్హణమాహరత్ । ససైన్యామాత్యవాహాయ హవిష్మత్యా తపోధనః ॥ స వీరస్తత్ర తం దృష్ట్వా హ్యాత్మైశ్వర్యాతిశాయినమ్ । తన్నాద్రియ * తాగ్నిహోత్ర్యాం సాభిలాషస్స హైహయః॥ ౨౪ । హవిర్ధానీమృషేర్దర్పాన్నరాన్హర్తుమచోదయత్ । తే తాం మాహిష్మతీం నిన్యుస్సవత్సాం క్రన్ద * తీం బలాత్ ॥ ౨౫ । అథ రాజని నిర్యాతే రామస్స్వాశ్రమమాగతః॥ శ్రుత్వా తత్తస్య దౌరాత్మ్యం చుక్రోధాహిరివాహతః ॥ ౨౬ ॥ ఘోరమాదాయ పరశుం సతూణం వర్మ కార్ముకమ్ । అన్వధావత దుర్ధర్షో మృగేన్ద్ర ఇవ యూథపమ్॥ ౨౭ ॥ తమాపతన్తం భృగువర్యమోజసా ధనుర్ధరం బాణపరశ్వధాయుధమ్ । ఐణేయచర్మామ్బరమర్కధామభిర్యుతం జటాభిర్దదృశే పురీం విశన్॥ ౨౮ । అచోదయద్ధస్తిరథాశ్వపత్తిభిర్గదాసిబాణర్ష్టిశతఘ్ని * శక్తిభిః ।

ర్ధానీం బలాత్ప్రసహ్య-మాహిష్మతీం పురీం నిన్యుః * ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ * అథేతి ॥ అథ-రాజన్యర్జునే-నిర్యాతే నిర్గతే సతి-పూర్వం క్వచి-ద్గతో-రామః-పితురాశ్రమ, మాగత-స్తస్యార్జునస్య-తద్దౌరాత్మ్యం, శ్రుత్వా, ఆహతస్తాడితః- అహిస్సర్ప ఇవ, చుక్రోధ క్రుద్ధో బభూవ * ॥ ౨౬ ॥ * ఘోరమితి॥ తతో-ఘోరం భీషణం-పరశుం, సతూణం-కార్ముకం వర్మ కవచం చా-దాయ-మృగేన్ద్రస్సింహో-యూథపం గజం ప్రతీవ-దురాధర్షో, ఽన్వధావత్ అర్జునం పృష్ఠతోఽనుసృత్యాధావత్ * ॥ ౨౭ ॥ * తమితి॥ తత, స్తమాపతన్తం - భృగువర్యం రామం - పురం-విశ-న్నర్జునో-దదర్శ-కథంభూతం-ఓజసా, ఉపలక్షితమితి శేషః, ఓజసాఽఽపతన్తమితి వా - బాణపరశ్వధౌ బాణపరశూ, ఆయుధే, యస్య తం, ఐణేయం చర్మ కృష్ణాజిన, మమ్బరం-యస్య, తం-అర్కస్యేవ-ధామ తేజో, యాసాం-తాభి-ర్జటాభి ర్యుతమ్ * ॥ ౨౮ ॥ * అచోదయదితి॥ తతో,ఽర్జునః, హస్త్యాదిభి-ర్గదాదిభిశ్చ-అతి భీషణా, స్సప్తదశా-క్షౌహిణీస్సేనా, అచూచుదత్, ఋష్టిశతఘ్నిశక్తయః ఆయుధవిశేషాః- తాశ్చాక్షౌహిణీ-ర్భగవా, న్రామో భార్గవ-ఏకోఽసహాయ ఏవా - సూదయత్ జఘాన - హస్తినో గజాః, పత్తయః పదాతయః- రథానామేకవింశతిసహస్రాణి అష్టౌ శతాని సప్తతిశ్చైకా - ఏవం గజానామపి-నరాణాం తు శతసహస్రాణి నవసహస్రాణి చ పంచాశదధికాని త్రీణి శతాని చ-అశ్వానాం తు సహస్రాణి షట్షష్టిః షట్చేతి - సంకలయ్యైకా అక్షౌహిణీ జ్ఞేయా, తథా చోక్తం మహాభారతే ఆదిపర్వణి ద్వితీయేఽధ్యాయే " ఏకో రథో గజశ్చైకః నరాః పఞ్చ పదాతయః - త్రయశ్చ తురగాస్తజ్జ్ఞైః పత్తిరిత్యభిధీయతే ॥ పత్తిం తు త్రిగుణామేతాం విదుస్సేనాముఖం బుధాః॥ త్రీణి సేనాముఖాన్యేకో గుల్మ ఇత్యభిధీయతే ॥ త్రయో గుల్మా గణో నామ వాహినీ తు గణా

త్త్రయః। శ్రుతాస్తిస్రస్తు వాహిన్యః పృతనేతి విచక్షణైః॥ చమూస్తు పృతనాస్తిస్రశ్చమ్వస్తిస్రస్త్వనీకినీ। అనీకినీం దశగుణాం ప్రాహురక్షౌహిణీం బుధాః॥ అక్షౌహిణ్యాస్తు సఙ్ఖ్యాతా రథానాం ద్విజసత్తమాః॥ సఙ్ఖ్యాగణితతత్త్వజ్ఞైస్సహస్రాణ్యేకవింశతిః॥ శతాన్యుపరి చాష్టౌ చ తథా భూయశ్చ సప్తతిః॥ గజానాం తు పరీమాణం తావదేవాత్ర నిర్దిశేత్॥ జ్ఞేయం శతసహస్రం తు సహస్రాణి తథా నవ॥ నరాణామధి పఞ్చాశచ్ఛతాని త్రీణి చానఘాః॥ పఞ్చషష్టిసహస్రాణి తథాశ్వానాం శతాని చ। దశోత్తరాణి షట్ప్రాహుర్యథావదభిసఙ్ఖ్యయా। ఏతామక్షౌహిణీం ప్రాహుస్సఙ్ఖ్యాతత్త్వవిదో జనాః" ఇతి ❀ ॥౩౦॥ ❀ యతో యత ఇతి॥ ప్రహరన్ పరశ్వధో యస్య, అనలస్యేవ, ఓజస్తేజో, యస్య, అసౌ రామః, పరేషాం, చక్రం సైన్యమణ్డలం, సూదయతీతి-తథాభూతో, యత్ర యతో యత్ర యత్ర సైన్యే-విచక్రమ ఇతి శేషః-తత స్తత స్తత్ర తత్ర-ఛిన్నాః, భుజా ఊరవః కన్ధరాశ్చ, యేషాం-హతాః-సూతా వాహనాని చ యేషాం, తే, వీరాః-నిపేతుః ❀ ॥౩౧॥ ❀ తతో-రామస్య, కుఠారేణ-సాయకైశ్చ, వివృక్ణాశ్ఛిన్నాః, వర్మాదయో, యస్య, తత్-స్వసైన్యం-రుధిరౌఘేణ కర్దమో యస్మిన్, తస్మిన్-రణాజిరే యుద్ధాఙ్గణే, నిపాతితం, దృష్ట్వా, హైహయోఽర్జునో-రుషా, ఆపతత్-తత్ర-విగ్రహో దేహః ❀ ॥౩౨॥ ❀ అథేతి। అథ, పఞ్చశతేషు ధనుష్మద్బాహుభిః-బాణాన్, యుగపత్-సోఽర్జునో-రామాయ-సన్దధే, అథ, శస్త్రభృతాం, మగ్రణీః, రామ, ఏకధన్వీ-తాన్-బాణాన్, నిషుభిః, సమమేకదా-సమచ్ఛినత్, సంచిచ్ఛేద ❀ ॥౩౩॥ ❀ పునరితి॥ పున, స్స్వహస్తైః-అచలాన్-వృక్షాన్, ఉత్క్షిప్య, యుధి సఙ్గ్రామే, వేగాత్, అభిధావ

అక్షౌహిణీస్సప్తదశాతిభీషణాస్తా రామ ఏకో భగవానసూదయత్। ౩౦ ।యతో యతోఽసౌ ప్రహరత్పరశ్వధో మనోఽనిలౌజాః పరచక్రసూదనః। తతస్తతశ్ఛిన్నభుజోరుకన్ధరా నిపేతురుర్వ్యాం హతసూతవాహనాః॥ దృష్ట్వా స్వసైన్యం రుధిరౌఘకర్దమే రణాజిరే రామకుఠారసాయకైః। వివృక్ణవర్మధ్వజచాపవిగ్రహం నిపాతితం హైహయ ఆపతద్రుషా॥ ౩౨॥ అథార్జునః పఞ్చశతేషు బాహుభిర్ధనుస్సు బాణాన్ యుగపత్స సన్దధే। రామాయ రామోఽస్త్రభృతాం సమగ్రణీస్తాన్యేకధన్వేషుభిరచ్ఛినత్సమమ్॥ ౩౩ ॥పునస్స్వహస్తైరచలాన్మృధేఽఙ్ఘ్రిపానుత్క్షిప్య వేగాదభిధావతో యుధి। భుజాన్కుఠారేణ కఠోరనేమినా చిచ్ఛేద రామః ప్రసభం హసన్నివ॥ ౩౪॥ కృత్తబాహోశ్శిరస్తస్య గిరేశ్శృఙ్గమివాహరత్। హతే పితరి తత్పుత్రా అయుతం దుద్రువుర్భయాత్॥ ౩౫ ।అగ్నిహోత్రీముపావృత్య సవత్సాం పరవీరహా। సముపేత్యాశ్రమం పిత్రే పరిక్లిష్టాం సమర్పయత్॥ ౩౬॥ స్వకృతం తత్కృతం రామః పిత్రే భ్రాతృభ్య ఏవ చ। వర్ణయామాస తచ్ఛ్రుత్వా జమదగ్నిరభాషత॥ ౩౭॥ రామరామ మహాబాహో భవాన్ పాపమకారిషీత్। అవధీన్నరదేవం యత్సర్వదేవమయం వృథా॥ ౩౮॥ వయం హి బ్రాహ్మణాస్తాత క్షమయార్హణతాం గతాః। యయా లోకగురుర్దేవః పారమేష్ఠ్యమగాత్పదమ్॥ ౩౯॥ క్షమయా రోచతే లక్ష్మీర్బ్రాహ్మీ సౌరీ ప్రభా యథా। క్షమిణామాశు భగవాంస్తుష్యతే హరిరీశ్వరః॥ ౪౦ ॥రాజ్ఞో

తోఽర్జునస్య-భుజాన్-కఠోరనేమినా-కుఠారేణ-రామః-ప్రహసన్నివ-ప్రసభం బలాచ్-చిచ్ఛేద ❀ ॥౩౪॥ ❀ కృత్తేతి। కృత్తాశ్ఛిన్నాః-బాహవో యస్య-తస్యార్జునస్య-శిరః-గిరేస్సకాశాచ్-ఛృఙ్గమివ-జహార, ఏవం-పితర్యర్జునే-హతే సతి, తస్యార్జునస్య-పుత్రాః, అయుతసఙ్ఖ్యాకాః, భయాద్-అగ్నిహోత్రీం హోమధేనుం-సవత్సాం-ముపావృత్య సమీపమానీయ-రామాయ సమర్ప్య స్వయం-దుద్రువుః పలాయాంచక్రిరే-తతో-రామః, ఆశ్రమ-ముపేత్య, పరిక్లిష్టాం-ధేనుం-పిత్రే జమదగ్నయే-సమార్పయత్ ❀ ॥౩౫॥౩౬॥ ❀ త, త్స్వేన కృతం-కర్మ పిత్రే-భ్రాతృభ్యశ్చ-వర్ణయామాస-తదాత్మోపవర్ణితం కర్మ, శ్రుత్వా-జమదగ్ని-రబ్రవీత్ ❀ ॥౩౭॥ ❀ తదేవాహ రామరామేతి యావత్సమాప్తి। హే రామరామ-మహాబాహో-భవాన్-పాపం-కృతవాన్, కిం తత్-యత్-సర్వదేవమయం నరదేవం-మర్జునం-వృథా-హతవానసీతి ❀ ॥౩౮॥ ❀ కృతాగసో నహననం పాపమిత్యత్రాహ॥ వయమితి॥ వయం-బ్రాహ్మణాః-హి॥ ఘాతుం సఘాతుకో విప్ర, ఇత్యుక్తవిధా హీతి భావః-క్షమయా హేతుభూతయా-అర్హణతాం పూజ్యతాం గతాః ప్రాప్తాః॥ క్షమాం ప్రస్తౌతి॥ యయేతి, లోకగురు-ర్దేవో బ్రహ్మా-యయా క్షమయా పారమేష్ఠ్యం పరమేష్ఠియోగ్యం-పదం స్థానం-అగాత్ప్రాప్తవాన్ ❀ ॥౩౯॥ ❀ క్షమయేతి। క్షమయైవ, బ్రాహ్మీ లక్ష్మీః-బ్రహ్మకులసంబన్ధినీ శమదమాదిసంపత్-యథా, సౌరీ సూర్యప్రభా-తథా-రోచతే ప్రకాశతే భగవాన్. హరి-రీశ్వరోఽపి క్షమిణాం క్షమావతామేవాశు, తుష్యతే ప్రసన్నో భవతీతి భావః ❀ ॥౪౦॥ ❀ రాజ్ఞేతి। కించ, మూర్ధాభిషిక్తస్య సార్వభౌమస్యేశ్వరస్య-తస్య రాజ్ఞో, వధో, బ్రహ్మవధాద్విప్రవధాదపి గురుః॥ ఇతరాం పాపరూపః, అతస్త్వముచ్యసే భగవతి, న్యస్తా-చేతనా

జ్ఞానం-యస్య-తథాభూత-స్తీర్థానాంగఙ్గాదీనాం-సంసేవయా-అంహస్తత్పాపం-జహిఅపాకురు * ॥ ౪౧ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేపఞ్చదశోఽధ్యాయః **************

ఏవం,పిత్రో-పశిక్షిత ఆదిష్టో-రామ-స్తథే-త్యఙ్గీకృత్య, హేకురునన్దన-సంవత్సరం-తీర్థచర్యాం,చరిత్వాకృత్వా,పునరాశ్రమ-మాయయౌ * ॥౧॥ * కదాచిదితి॥ఏవంస్థితే-కదాచి-ద్రేణుకా-గఙ్గాంప్రతిగతా-తస్యాం కంచి-దప్సరోభిస్సహ-క్రీడన్తం, పద్మమాలినం చిత్రరథాఖ్యం-గన్ధర్వరాజ-మపశ్యత్ * ॥౨॥ * ఉదకార్థంజలాహరణార్థం-నదీంగఙ్గాం-గతా-రేణుకా-క్రీడన్తంవిలోకయ న్తీసతీ-కించిదీష-చ్చిత్రరథే-స్పృహా-యస్యా - స్తథాభూతా, హోమవేలాంపత్యురగ్నిహోత్రహోమసమయం,నసస్మారవిస్మృతవతీ*॥ ౩ ॥*కాలాత్యయమితి॥తతః,కథంచి-త్తంకాలాతిక్రమం,విలోక్యవిదిత్వా-మునేఃపత్యుస్సకాశా,దాత్మన,శ్శాపమాశఙ్కమానా, రేణుకా,త్వరయా,ఆగత్య,కలశం,పురఃపత్యురగ్రే,నిధాయ,కృతాఞ్జలిః,తస్థౌ*॥ ౪ ॥*వ్యభిచారమితి॥తతో,మునిర్జమదగ్నిః,పత్న్యాః,వ్యభిచారం,జ్ఞాత్వా,ప్రకుపితః,పుత్రా,నబ్రవీత్,కిమితి, హేపుత్రకాః,పాపా మేనాంఘ్నతమారయతేతి,ఏవముక్తా,స్తేపుత్రా,నచక్రిరే,మాతృవధమితి శేషః*॥౫॥*పిత్రా,పంచోదిత,ఆజ్ఞాతిలఙ్ఘినాం,భ్రాతౄణాం మాతుశ్చ,వధే,పరి-చోదిత,స్సరామః,మాత్రాసహ,భ్రాతౄ,నవధీత్,కథమేవమకృత్యంకృతవానితిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్నామం విశినష్టి॥మునేఃపితు-ర్యో-స్సమాధి-స్తస్య-తపసశ్చ- సమ్యక్ప్రభావం-జానాతీతి-తథాభూతః , యదినహన్యాంమామపిశప్త్వా

మార్గాభిషిక్తస్యవధోబ్రహ్మవధాద్గురుః । తీర్థసంసేవయాచాంహోజహ్యఙ్గాచ్యుతచేతనః ॥ ౪౧ ॥ ****

*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ పిత్రోపశిక్షితో రామస్తథేతికురునన్దన । సంవత్సరంతీర్థయాత్రాం చరిత్వాఽఽశ్రమమావ్రజత్ ॥ ౧ ॥ కదాచిద్రేణుకాయాతా గఙ్గాయాంపద్మమాలినమ్ । గన్ధర్వరాజంక్రీడన్తమప్సరోభిరవైక్షత ॥ ౨ ॥ విలోకయన్తీక్రీడన్తముదకాయనదీంగతా । హోమవేళాంనసస్మారకించిచ్చిత్రరథస్పృహా॥౩॥కాలాత్యయం తంవిలోక్యమునేశ్శాపవిశఙ్కితా । ఆగత్యకలశంతస్థౌపురోధాయకృతాఞ్జలిః॥ ౪ ॥వ్యభిచారంమునిర్జ్ఞాత్వా పత్న్యాఃప్రకుపితోఽబ్రవీత్ । ఘ్నతైనాంపుత్రకాఃపాపామిత్యుక్తాస్తేనచక్రిరే ॥ ౫ ॥ రామస్సంచోదితః పిత్రాభ్రాతౄన్మాత్రాసహావధీత్ । ప్రభావజ్ఞోమునేస్సమ్యక్సమాధితపసోశ్చసః॥ ౬ ॥ వరేణచ్ఛన్దయామాస ప్రీతస్సత్యవతీసుతః । వవ్రేహతానాంరామోఽపిజీవితంచాస్మృతింవధే ॥ ౭ ॥ ఉత్తస్థుస్తేకుశలినోనిద్రాపాయఇవాఞ్జసా । పితుర్విద్వాంస్తపోవీర్యం రామశ్చక్రేసుహృద్వధమ్ ॥ ౮ ॥ యేఽర్జునస్యసుతారాజన్స్మరన్తస్స్వపితుర్వధమ్ । రామవీర్యపరాభూతా లేభిరేశర్మనక్వచిత్ ॥ ౯ ॥ఏకదాఽఽశ్రమతోరామేసభ్రాతరివనంగతే।వైరంసిషాధయిషవోలబ్ధచ్ఛిద్రాఉపాగమన్॥ ౧౦ ॥దృష్ట్వాఽగ్న్యగారఆసీనమావేశితధియంమునిమ్। భగవత్యుత్తమశ్లోకేజఘ్నుస్తేపాపనిశ్చయాః ॥ ౧౧ ॥ యాచ్యమానాఃకృపణయారామమాత్రాఽతిదారుణాః । ప్రసహ్యశిరఉత్కృత్యనిన్యుస్తేక్షత్రబన్ధవః ॥ ౧౨ ॥ రేణుకాదుఃఖశోకార్తానిఘ్నన్త్యాత్మానమాత్మ

ప్రభుర్యదిహన్యాంతర్హిపునఃప్రసాదితఃపితామృతాన్జీవయితుంసమర్థఇతిజానన్నితిభావః*॥ ౬ ॥*తతః ప్రీత-స్సత్యవత్యాస్సుతోజమదగ్ని-ర్వరేణ-ఛన్దయామాస , అధ్యయనేనవసతీతివద్వరేణేతిహేత్వర్థేతృతీయావరార్థంచోదయామాసేత్యర్థః, రామమితి శేషః॥తతః-పిత్రా-వరాయ-చోదితో-రామః-హతానాం-పున-ర్జీవనం- తేషా-మాత్మవధే-అస్మృతింవిస్మృతించ-వవ్రే * ॥ ౭ ॥ *తత-స్తేభ్రాతర-స్సమాతృకాఃనిద్రాన్తఇవా- ఞ్జసా-కుశలినోజీవన్త - ఉత్తస్థుః-నన్వనుచితంకథంకృతవాన్తత్రాహ॥ పితురితి ॥పూర్వోక్తఏవాభిప్రాయః-శబ్దార్థఃస్ఫుటః * ॥ ౮ ॥ * సర్వక్షత్రియవధేకారణంవక్తుమాహ॥యేఽర్జునస్యసుతాఇత్యాదినా ॥ హేరాజ-న్నర్జునస్య-యే-సుతా-రామవీర్యేణ - పలాయితా-స్తే-స్వపితు-ర్వధం-రామకృతం-స్మరన్తః-క్వచిదపి-శర్మసుఖం-నలేభిరే * ॥ ౯ ॥ * ఏకదేతి॥కదాచి-త్సభ్రాతరి-రామే-స్వాశ్రమా-ద్వనం,గతేసతి-వైరంసి-షాధయిషవః-లబ్ధచ్ఛిద్రాలబ్ధావసరాః - ఉపాగమన్-అర్జునసుతాఇత్యనుషఙ్గః * ॥ ౧౦ ॥ * దృష్ట్వేతి॥తత్రాశ్రమే - అగ్న్యగారేఅగ్నిహోత్రశాలాయా - మాసీనం-భగవత్యా - వేశితధియంసమాహితమనసం,మునింజమదగ్నిం దృష్ట్వా - పాపఏవనిశ్చయోయేషాం-తేఽర్జునసుతాజఘ్నుఃహతవన్తః * ॥ ౧౧ ॥ * యాచ్యమానాఇతి॥కృపణయా - రామమాత్రా-రేణుకయా-యాచ్యమానాః-ఏనంనమారయతేతి శేషః - అతిదారుణాఃనితరాంక్రూరాః - బలాచ్ఛిర-ఉత్కృత్య-తే-క్షత్రబన్ధవో,నిన్యుఃనీతవన్తః * ॥ ౧౨ ॥ * రేణుకేతి॥తదా-రేణుకా-దుఃఖశోకార్తా-దుఃఖంమానసికః , క్లేశః-శోకోబాహ్య-స్తాభ్యాం-ఆర్తా-పీడి

తా. ఆత్మనా. ఆత్మానం-ఘ్నతీ తాడయన్తీ సతీ-రామరామే-త్యేవ-ముచ్చై-శ్చుక్రోశ ఆజుహావ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ హా రామేతి. ఆర్తస్వరం-దూరస్థాః-శ్రుత్వా సుతా-స్త్వరయా ఆశ్రమ మాగత్య-హతం-పితరం-దదృశుః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ త ఇతి ॥ తే జమదగ్నిసుతాః, దుఃఖాదీనాం-వేగేన విమోహితాః. బభూవురితి శేషః-తత్ర దుఃఖం మానసిక ఉపతాపః - రోషః క్రోధః. అమర్షో ఽక్షమా. ఆర్తిర్దైన్యం-శోకో రోదనమ్-తతో-రామః, హా తాతే-త్యాదిరూపేణ విలప్య, పితు-ర్దేహం-భ్రాతృషు-నిధాయ-పితుర్దేహం రక్షతేతి భ్రాతౄ నాదిశ్యేత్యర్థః-స్వయం-పరశుం-ప్రగృహ్య-క్షత్రాన్తాయ క్షత్రకులనాశాయ-మనో దధే సఙ్కల్పం చకార ❀ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❀ గత్వేతి ॥ తత-స్స రామః-బ్రహ్మఘ్నై-ర్విహతా-శ్రీ-ర్యస్యా-స్తాం-మాహిష్మతీం, గత్వా-తస్యాః పుర్యాః, మధ్యే, హైహయానాం-శిరోభిః-మహాగిరిం-చక్రే చకార ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తద్రక్తేనేతి ॥ తేషాం-రక్తేన-అబ్రహ్మణ్యానాం-భయావహాం-ఘోరాం, నదీం చ-చక్రే తథాఽపి-సర్వక్షత్రవధే కం-కారణం తత్రాహ ॥ హేతుం కృత్వేతి సార్ధేన ॥ క్షత్రే-అమఙ్గళకారిణి అన్యాయవర్తిని సతి-పితృవధం, హేతుం నిమిత్తం-కృత్వా ప్రభూ రామః-త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం పృథ్వీం-నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం. కృత్వా-శమన్తపఞ్చకాఖ్యే దేశే-శోణితోదకాన్-హ్రదాన్-పఞ్చేతి శేషః. చక్రే హే-నృప- అత్ర శోణితోదాన్ హ్రదాన్నృపేతి పాఠస్తు సాంప్రదాయికః - హ్రదాన్నవేతి త్వపపాఠః-తద్దేశే శమన్తపఞ్చకశబ్దప్రవృత్తౌ శోణితోదకహ్రదపఞ్చకసమీపవర్తిత్వస్యైవ నిమిత్తత్వాత్ - నవేతి పాఠే శమన్తనవకశబ్దప్రయోగాపత్తేః - తథా చోక్తం మహాభారతే ఆదిపర్వణి ద్వితీయోఽధ్యాయే "శమన్తపఞ్చకమితి యదుక్తం సూతనన్దన, ఏతత్సర్వం యథాన్యాయం శ్రోతుమిచ్ఛామహే వయ,, మితి పృష్టో మునిస్సూత ఆహ " త్రేతాద్వాపరయోస్సన్ధౌ రామః ప్రహారతాం వరః। అసకృత్పార్థివం క్షత్రం జ

నా। రామరామేతి తాతేతి విచుక్రోశోచ్చకైస్సతీ ॥ ౧౩ ॥ తదుపశ్రుత్య దూరస్థా హా రామేత్యార్తవత్స్వరమ్।
త్వరయాఽఽశ్రమమాసాద్య దదృశుః పితరం హతమ్ ॥ ౧౪ ॥ తే దుఃఖరోషామర్షార్తిశోకవేగవిమోహితాః।
హా తాత సాధో ధర్మిష్ఠ త్యక్త్వాఽస్మాన్స్వర్గతో భవాన్ ॥ ౧౫ ॥ విలప్యైవం పితుర్దేహం నిధాయ భ్రాతృషు స్వ
యమ్। ప్రగృహ్య రామః పరశుం క్షత్రాన్తాయ మనో దధే ॥ ౧౬ ॥ గత్వా మాహిష్మతీం రామో బ్రహ్మఘ్నవిహ
తశ్రియమ్। తేషాం స శీర్షభీ రాజన్మధ్యే చక్రే మహాగిరిమ్ ॥ ౧౭ ॥ తద్రక్తేన నదీం ఘోరామబ్రహ్మణ్యభయావ
హామ్। హేతుం కృత్వా పితృవధం క్షత్రేఽమఙ్గళకారిణి ॥ ౧౮ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీం కృత్వా నిఃక్షత్రియాం
ప్రభుః। శమన్తపఞ్చకే చక్రే శోణితోదాన్హ్రదాన్నృప ॥ ౧౯ ॥ పితుః కాయేన సన్ధాయ శిర ఆదాయ బర్హిషి। స
ర్వదేవమయం దేవమాత్మానమయజన్మఖైః ॥ ౨౦ ॥ దదౌ ప్రాచీం దిశం హోత్రే బ్రహ్మణే దక్షిణాం దిశమ్। అ
ధ్వర్యవే ప్రతీచ్యాశాం ఉద్గాత్రే హ్యుత్తరాం దిశమ్ ॥ ౨౧ ॥ అన్యేభ్యోఽవాన్తరదిశః కశ్యపాయ చ మధ్యతః। ఆ
ర్యావర్తముపద్రష్ట్రే సదస్యేభ్యస్తతః పరమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతశ్చావభృథస్నానవిధూతాశేషకిల్బిషః। సరస్వత్యాం

ఘానామర్షచోదితః ॥ స సర్వం క్షత్రముత్సాద్య స్వవీర్యేణానలద్యుతిః। శమన్తపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహ్రదాన్ ॥ స తేషు రుధిరామ్భస్సు హ్రదేషు క్రోధమూర్ఛితః। పితౄన్ సన్తర్పయామాస రుధిరేణేతి నశ్శ్రుతం ॥ అథర్చీకాదయోఽభ్యేత్య పితరో బ్రాహ్మణర్షభమ్। తం క్షమస్వేతి సిషిధు స్తతస్స విరరామహ। తేషాం సమీపే యో దేశో హ్రదానాం రుధిరామ్భసామ్। శమన్తపఞ్చకమితి తత్పుణ్యం పరికీర్త్యతే ॥ యేన లిఙ్గేన యో దేశో యుక్తస్స ముపలక్ష్యతే। తేనైవ నామ్నా తం దేశం వాచ్యమాహుర్మనీషిణ,, ఇతి-అత్ర,, తేషాం సమీపే యో దేశ ,, ఇతి సమీపశబ్దేన శమన్తశబ్దార్థ ఉక్తః - శమన్తస్సమనన్తర స్సమీపదేశః, పరితో దేశ ఇతి యావత్-తేషాం రుధిరామ్భసామిత్యనేన పఞ్చకశబ్దార్థః షష్ఠీసమాసశ్చ ప్రదర్శితః - శమన్తశబ్దస్య పూర్వనిపాతస్తు ఆర్షః - యేన లిఙ్గేనేత్యనేన తదేవ తచ్ఛబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యుక్తం - అతోన్నృపేత్యేవ పాఠస్సాధుః - అన్యథోదాహృతభారతవిరోధాపత్తేః నను రుధిరోదకహ్రదపఞ్చకనిర్మాణానన్తరభావి - తద్దేశస్య తన్నామధేయం తత్కథం శమన్తపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహ్రదానితి భారతవచనం - ప్రకృతం శ్రీభాగవతవచనం చోపపద్యత ఇతి చేన్న-సూత్రశాటకాదిసంజ్ఞావద్భావిసంజ్ఞావిజ్ఞానాదుపపత్తేః - త్రిస్సప్తకృత్వో రేణుకయా దుఃఖావేశాదుదరతాడనం కృతం, తతో రామస్తావత్కృత్వః క్షత్రముత్సాదితవానితి ప్రసిద్ధిమవేత్యాత్ర తత్ర త్రిస్సప్తకృత్వ ఇత్యుచ్యతే ❀ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❀ పితురితి ॥ తతః, పితుః-శిర ఆదాయ, తత్-బర్హిషి యజ్ఞే పితుః కాయేన సహ-సంయోజ్య-మఖైః క్రతుభి-స్సర్వదేవమయం-దేవం పరమాత్మానమయజత్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ దదావితి ॥ తతః-ప్రాచీం దిశం-హోత్రే దక్షిణాం తు దిశం బ్రహ్మణే ప్రతీచ్యాశాం ప్రతీచీం దిశ, మధ్వర్యవే, ఉత్తరాం దిశ-ముద్గాత్రే ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ అవాన్తరదిశః ఆగ్నేయాదిదిశః, అన్యేభ్యః ఋత్విగ్భ్యః, మధ్యమాం దిశం కాశ్యపాయ - తథాఽఽర్యావర్తం విన్ధ్యహిమవత్పర్వతమధ్యదేశ-ముపద్రష్ట్రే-తత ఆర్యావర్తాత్పరం పరితస్తం దేశం, విభజ్యేతి శేషః, సదస్యేభ్యో, దదౌ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తత

ఇతి ॥ తతశ్చ-అవభృథస్నాతః క్రత్వవసానికే అవభృథాఖ్యే కర్మణి స్నాతః-విధూతాన్యశేషాణి కల్బిషాణి, యేన, తథాభూతః విగతాభ్రః సూర్య ఇవ-సరస్వత్యాఖ్యాయాం, బ్రహ్మనద్యాం, రరాజ * ॥ ౨౩ ॥ * స జమదగ్నిస్తు, సంజ్ఞానం స్మృతి, స్తదేవ, లక్షణం చిహ్నం, యస్య తం-స్వదేహం-లబ్ధ్వా, రామేణ, పూజితః, సప్తర్షీణాం, మణ్డలే, సప్తమః, ఋషిః, రభూత్ * ॥ ౨౪ ॥ * జామదగ్న్య ఇతి, భగవాన్, జామదగ్న్యః - కమలలోచనో, రామోఽపి-హే రాజన్, ఆగామిన్యన్తరే, బృహద్వేదం, ప్రవర్తయిష్యతి, సప్తర్షిష్వేకతమో భవిష్యతీత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ * అధునాతు, మహేన్ద్రాఖ్యే, అద్రౌ పర్వతే, ఆస్తే, కథంభూతః న్యస్తః త్యక్తః-దణ్డః క్షత్రవధాదిరూపో, యేన, ప్రశాన్తాధీర్యస్య, సిద్ధాదిభి, రుపగీయమానం, చరితం, యస్య, తథాభూతః * ॥ ౨౬ ॥ * రామచరిత్రం నిగమయతి। ఏవమితి ॥ హే నృప, ఇత్థం, భగవా, న్విశ్వాత్మా, హరి, రీశ్వరో, భృగుష్వవతీర్య భువః పృథ్వ్యాః పరం భారమధికం భారరూపం-క్షత్రం, బహుశో, హతవాన్, నృపానితి పాఠే, భారమేవాహ - నృపానితి బహుశ ఇత్యనేన కశ్చిదవశేషితః స్యాదితి సూచ్యతే ॥ తదేవోక్తం పురస్తాత్ ॥ అశ్మకాన్మూలకో జజ్ఞే యః స్త్రీభిః పరిరక్షితః- నారీకవచ ఇత్యుక్తో నిఃక్షత్రే మూలకోఽభవ,, దితి * ॥ ౨౭ ॥ * తదేవం ప్రసక్తానుప్రసక్తం పరశురామచరిత్రముపవర్ణితముపసంహృత్య ప్రస్తుతం గాధేర్వంశమాహ ॥ గాధేరితి ॥ గాధేః, రభూ, ద్విశ్వామిత్రాఖ్యః పుత్ర ఇతి శేషః, తం విశినష్టి ॥ మహాన్తేజో, యస్య, కఇవ, సమిద్ధో జ్వలితో-ఽగ్నిరివ-యో, విశ్వామిత్ర, స్తపసా హేతుభూతేన- క్షత్రం క్షత్రజాతిం-త్యక్త్వా, బ్రహ్మవర్చసం లేభే బ్రహ్మర్షితాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః-తస్య బ్రహ్మవర్చసావహాతపశ్చర్యాయాం హేతుర్బ్రహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితచరుప్రభావ ఇతి భావః * ॥ ౨౮ ॥ * విశ్వామిత్రస్యేతి ॥ హే నృప, విశ్వామిత్రస్య చ, పుత్రా, ఏకశతం - సంబభూవుః-తత్ర, మధ్యమో మధుచ్ఛన్దస్తత్సంబన్ధాదన్యేఽపి, సర్వే తద్భ్రాతరో- బిజ్జసమవాయన్యాయేన ప్రాణభృత ఉపదధాతీతివన్మధుచ్ఛన్దస ఏవ మధుచ్ఛన్దో నామాన ఏవ బభూవుః ॥ తథా చ శ్రుతిః ॥ విశ్వామిత్రస్యైకశతం పుత్రా ఆసుః పఞ్చాశదేవజ్యాయాంసో మధుచ్ఛన్దసః పఞ్చాశత్కనీయాంస,, ఇత్యాది * ॥ ౨౯ ॥ * యత్ప్రతిజ్ఞాతం ॥ శునశ్శేపస్య మాహాత్మ్యముపరిష్టాత్ప్రవక్ష్యత,, ఇతి-తదవసర ప్రాప్తం వక్తుం విశ్వామిత్రస్య కంచిద్వృత్తాన్తమాహ ॥ పుత్రమితి ॥ స విశ్వామిత్రః-ఆజీగర్తిం ఆజీగర్తస్య సుతం-భార్గవగోత్రజం దేవైర్దత్తప్రాణత్వాద్దేవరాతాపరనామధేయం, శునశ్శేపం పుత్రం కృత్వా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య-స్వసుతానేకశతసఙ్ఖ్యాకానాహ-కిమితి-ఏష శునశ్శేపః-జ్యేష్ఠః-ప్రకల్ప్యతాం యుష్మాభిర్జ్యేష్ఠభ్రాతృత్వేనాభ్యుపగమ్యతామితి-అత్రేదం కథాశరీరమనుసన్ధేయం-శునశ్శేపో భృగుకులప్రసూతత్వాద్భార్గవః - స ఏవ దేవరాతః దేవైర్దత్తప్రాణత్వాత్ - స ఏవాజీగర్తిః అజీగర్తస్య మధ్యమః పుత్రః - మధ్యమత్వాదేవ పితృభ్యాం మమతాం విహాయ విక్రీతో హరిశ్చన్ద్రపుత్రేణ రోహితేనాసీతో యజ్ఞియపశుత్వేన హరిశ్చన్ద్రాయ సమర్పితస్తేన యూపే బద్ధః ప్రాణరక్షణార్థం విశ్వామిత్రం శరణం గతస్తదుపదిష్టమన్త్రస్తుతవరుణాదిభిర్దత్తప్రాణో బభూవ-తం చ విశ్వామిత్రః కృపయా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య మధ్యమస్య మధుచ్ఛన్దసో జ్యేష్ఠాన్ స్వపుత్రాన్ ఇమం జ్యేష్ఠం కురుతేత్యుక్తవాన్ - తత స్తైః ప్రత్యాఖ్యాతస్తాన్ మ్లేచ్ఛా భవతేతి శప్త్వా కనిష్ఠానాహ - తతస్తథేత్యఙ్గీకృత్య పఞ్చాశతా కనిష్ఠైస్సహ మధుచ్ఛన్దాస్తం జ్యేష్ఠత్వేన పరిజగ్రాహ, తదేతదత్రోచ్యతే ॥ పుత్రం కృత్వేత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ తదేవం శునశ్శేపస్య విశ్వామిత్రపుత్రేషు జ్యేష్ఠత్వమవగమ్యతే - తథా ఆశ్వలాయనబోధాయనాదిభిః కౌశికానాం దేవరాతప్రవరత్వముక్తం ప్రవరశ్చ తస్మిన్నేవ వంశేఽవాన్తరభేదః న తు వంశాన్తరం - తథా చ స్మృతిః-ఏక ఏవ ఋషిర్యావత్ప్రవరేష్వనువర్తతే-తావత్సమానగోత్రత్వం వినా భృగ్వఙ్గిరోగణాదితి * ॥ ౩౦ ॥ * తత్ర కథం భృగువంశజస్య దేవరాతస్య కౌశికప్రవరత్వమిత్యాశఙ్క్య తదుపపాదనాయ ప్రవృత్తోఽయం పుత్రం కృత్వేతి శ్లోకః స చ వ్యాఖ్యాతః, యదుక్తం జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామితి ॥ తదేవ స్ఫుటయితుం శునశ్శేపం విశినష్టి ॥ య ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ యో, వై-శునశ్శేపః- విక్రీతః, పితృభ్యామితి శేషః-హరిశ్చ

బ్రహ్మనద్యాం రేజే వ్యభ్ర ఇవాంశుమాన్ ॥ ౨౩ ॥ స్వదేహం జమదగ్నిస్తు లబ్ధ్వా సంజ్ఞానలక్షణమ్ । ఋషీణాం మణ్డలే సోఽభూత్సప్తమో రామపూజితః ॥ ౨౪ ॥ జామదగ్న్యోఽపి భగవాన్రామః కమలలోచనః । ఆగామిన్యన్తరే రాజన్వర్తయిష్యతి వై బృహత్ ॥ ౨౫ ॥ ఆస్తేఽద్యాపి మహేన్ద్రాద్రౌ న్యస్తదణ్డః ప్రశాన్తధీః । ఉద్గీయమానచరితస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః ॥ ౨౬ ॥ ఏవం భృగుషు విశ్వాత్మా భగవాన్హరిరీశ్వరః । అవతీర్య పరం భారం భువోఽహ * న్బహుశో నృపాన్ ॥ ౨౭ ॥ గాధేరభూన్మహాతేజాస్సమిద్ధ ఇవ పావకః । తపసా క్షత్రముత్సృజ్య యో లేభే బ్రహ్మవర్చసమ్ ॥ ౨౮ ॥ విశ్వామిత్రస్య చైవాసన్పుత్రా ఏకశతం నృప । మధ్యమస్తు మధుచ్ఛన్దో మధుచ్ఛన్దస ఏవ తే ॥ ౨౯ ॥ పుత్రం కృత్వా శునశ్శేపం దేవరాతం చ భార్గవమ్ । ఆజీగర్తిం సుతానాహ జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామ్ ॥ ౩౦ ॥ యో వై హరిశ్చన్ద్రమఖే విక్రీతః పురుషః పశుః । స్తుత్వా దేవాన్ప్రజేశాదీన్ముముచే పాశబన్ధ

న్ద్రక్రతౌ - మఖే - పురుషపశుర్బభూవ - యశ్చ, జలేశాదీన్వరుణాదీన్, స్తుత్వా, విశ్వామిత్రోపదిష్టమన్త్రైరితి శేషః - పాశబన్ధనాన్ముముచే అముచ్యత ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యశ్చ - దేవయజనే - వరుణాదిదేవతారాధనాత్మకే - హరిశ్చన్ద్రమఖే - దేవైర్వరుణాదిభిః - రాతో దత్తో - దత్తప్రాణ ఇతి యావత్ - గాధిషు గాధివంశజేషు - దేవరాత ఇతి ఖ్యాత, స్స శునశ్శేపో - భార్గవః భృగువంశజః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ పిత్రా జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామిత్యుక్తా - యే, మధుచ్ఛన్దస - స్తేషు, యే - జ్యేష్ఠాః - పఞ్చాశ - త్తే - పిత్రోక్తం - కుశలం - న మేనిరే నాఙ్గీకృతవన్తః - తతః, క్రుద్ధో - మునిర్విశ్వామిత్ర - స్తాన్ - హే దుర్జనా - మ్లేచ్ఛా, భవతేత్యశపత్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తత - స్స మధుచ్ఛన్దా మధ్యమః - పఞ్చాశతా, కనిష్ఠై - ర్భ్రాతృభిస్సహ, పితర, మాహ ॥ కిమితి ॥ య - ద్భవా, న్నోఽస్మా, న్విజానీతే ఆదిశతి తస్మిన్నాదేశే వయం, తిష్ఠామహే, ఆజ్ఞాం కరవామేతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవముక్త్వా, తత, స్తం దేవరాతం, మన్త్రదృశం "కస్య నూనం కరమస్యామృతానా" మిత్యాదిమన్త్రాణాం ద్రష్టారం - జ్యేష్ఠం చక్రుః ॥ కరణప్రకారం దర్శయతి ॥ త్వామన్వఞ్చో వయం స్మహీతి ॥ వయం సర్వే, త్వా, మన్వఞ్చః స్మహి, అనుగన్తారః - స్మ భవామ - తవ కనిష్ఠా భవామేత్యర్థః ॥ తతో, విశ్వామిత్రః - ప్రీత స్తాన్ సుతాన్, యూయం, వీరవన్తో, భవిష్యథ పుత్రవన్తో భవిష్యథేత్యనుజగ్రాహ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ కోఽస్మాసు తవేదృశోఽనుగ్రహహేతురిత్యత్రాహ ॥ య ఇతి ॥ మే - యూయం, మానం పూజ్యతాం, అనుగృహ్ణ - న్తః అనువర్తమానా స్సన్తః - యద్వా, మానం ప్రమాణం మమ నిశ్చయ, మనుగృహ్ణ - న్తః అనుపాలయన్తః - మాం, వీరవన్తం పుత్రవన్తం, అకర్త కృతవన్తః, మన్మానప్రత్యాఖ్యానే యూయమపి శప్త్వా ద్వం, దేవరాతశ్చ హీయేత, అతోఽహమవీరవాన్ స్యాం - తథా తు న కృతం యుష్మాభిరితీమం గుణం

నాత్ ॥ ౩౧ ॥ యో రాతో దేవయజనే దేవైర్గాధిషు తాపసః । దేవరాత ఇతి ఖ్యాతశ్శునశ్శేపస్తు భార్గవః ॥ ౩౨ ॥ యే మధుచ్ఛన్దసో జ్యేష్ఠాః కుశలం మేనిరే న తత్ । అశపత్తాన్మునిః క్రుద్ధో మ్లేచ్ఛా భవత దుర్జనాః ॥ ౩౩ ॥ స హోవాచ మధుచ్ఛన్దాస్సార్ధం పఞ్చాశతా తతః । యన్నో భవాన్సంజానీతే తస్మింస్తిష్ఠామహే వయమ్ ॥ ౩౪ ॥ జ్యేష్ఠం మన్త్రదృశం చక్రుస్త్వామన్వఞ్చో వయం స్మహి । విశ్వామిత్రస్సుతానాహ వీరవన్తో భవిష్యథ ॥ ౩౫ ॥ యే మానం మేఽనుగృహ్ణన్తో వీరవన్తమకర్త మామ్ । ఏష వః కౌశికా వీరో దేవరాతస్తమన్విత ॥ అన్యే చాష్టకహారీతజయన్తసుమదాదయః ॥ ౩౬ ॥ ఏవం కౌశికగోత్రం తద్విశ్వామిత్రైః పృథగ్విధమ్ । ప్రవరాన్తరమాపన్నం తద్ధి హ్యేవం ప్రకల్పితమ్ ॥ ౩౭ ॥

❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యః పురూరవసః పుత్ర ఆయుస్తస్యాభవన్సుతాః । నహుషః క్షత్రవృద్ధశ్చ రజీ రమ్భశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౧ ॥ అనేనా ఇతి రాజేన్ద్ర క్షత్రవృద్ధాన్వయం శృణు । క్షత్రవృద్ధసుతస్యాసన్సుహోత్రస్యాత్మజాస్త్రయః ॥ ౨ ॥ కాశ్యః కుశో గృత్సమద ఇతి గృత్సమదాదభూత్ । శునకశ్శౌనకో యస్య బహ్వృచప్రవరో మునిః ॥ ౩ ॥ కాశ్యస్య కాశిస్తత్పుత్రో రాష్ట్రో దీర్ఘతపఃపితా । ధన్వన్తరిర్దీర్ఘతపస ఆయుర్వేదప్రవర్తకః ॥ ౪ ॥ యజ్ఞభుగ్వాసుదేవాంశస్స్మృతమాత్రార్తినాశనః । తత్పుత్రః కేతుమానస్య జజ్ఞే భీమరథస్తతః ॥ ౫ ॥ దివోదాసో ద్యుమాం

పశ్యన్ననుగృహీతవానస్మీతి భావః, హే కుశికాః, ఏష దేవరాతః - వః యుష్మదీయః కౌశిక ఏవ, కుతః, యతో - వీరః మత్పుత్రః - త మేన - మన్విత అనుగచ్ఛత, తతోఽన్యే చాష్టకాదయ, స్తస్య విశ్వామిత్రస్య - పుత్రాః స్సంబభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఉపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏకే శప్తాః ఏకేఽనుగృహీతాః, అన్య స్తు పుత్రత్వేన స్వీకృత, ఇత్యేవం, తత్కౌశికగోత్రం, విశ్వామిత్రైః - పృథగ్విధం నానాప్రకారం, జాతం, తతశ్చ, ప్రవరాన్తర, మాపన్నం, కుతః - హి యస్మాత్, ఏవం దేవరాతజ్యేష్ఠత్వేన, త, త్ప్రకల్పితమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ❁

తదేవం పురూరవసః పుత్రాణాం పఞ్చానాం కనిష్ఠానాం వంశానుపవర్ణ్యేదానీం ప్రథమస్యాయోర్వంశమాహ ॥ య ఇతి ॥ యః, పురూరవసః పుత్రః - ఆయు, రుక్త - స్తస్య, నహుషాదయః, పఞ్చ, సుతాః - అభవన్ ॥ తత్ర, హే రాజేన్ద్ర, తావ, త్క్షత్రవృద్ధస్యా, న్వయం వంశం - శృణు, క్షత్రవృద్ధస్య, య, స్సుత, స్సుహోత్ర, స్తస్య, త్రయ, ఆత్మజా, ఆసన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ తాన్నిర్దిశతి ॥ కాశ్య ఇతి ॥ కాశ్యః, కుశో, గృత్సమద ఇతి, తత్ర, గృత్సమదా, చ్ఛునకస్సమభవత్, యస్మాచ్ఛునకా - చ్ఛౌనకో - జాతః సచ - బహ్వృచశ్రేష్ఠః, మునిః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కాశ్యస్యేతి ॥ కాశ్యస్య తు, పుత్రః - కాశిరాజః - తతో రాజ్ఞః కాశిరాజా, ద్దీర్ఘతపాః, జాతః, దీర్ఘతపసస్తు, ధన్వన్తరిః, స చ, ఆయుర్వేదస్య, ప్రవర్తకః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ యజ్ఞభుగ్యజ్ఞభాగభాక్, వాసుదేవస్య భగవతో, ఽంశభూతః, స్మృతమాత్ర ఏవా, ర్తిం రోగం నాశయతీతి - తథాభూతః, అయం ధన్వన్తరిస్సముద్రమథనజాతాద్ధన్వన్తరేరన్యో భగవదంశావతారభూత ఏవ, తత్పుత్రో ధన్వన్తరిపుత్రః, కేతుమాన్, తతః కేతుమతో, భీమరథో, జజ్ఞే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తసా

త్కేతుమతః , ద్యుమాన్ , జజ్ఞ ఇత్యనుషఙ్గః , సచ - దివోదాసాద్యపరనామధేయః , తతః దివోదాసాదిశబ్దవాచ్యా-
దలర్కాదయో - జజ్ఞిరే,తత్రాలర్కంవిశినష్టి । షష్టిరితి ॥ షట్సహస్రాధికషష్టిసహస్రవర్షాణి , అలర్క ఏవ ,యువాసన్-
మేదినీం,బుభుజే అనుబభూవ , అలర్కాదన్యస్తునబుభుజ ఇత్యర్థః - ఇహోపభోగో భుజేరర్థః , నతుపాలనం,తత్ర॥ “భుజో౽-
నవనే ,, ఇత్యాత్మనేపదనిషేధప్రసఙ్గాత్, అలర్కాత్సన్నతి- స్తస్మాత్సన్నతేస్సునీథః,సునీథాత్సునికేతనః,సునీతో౽థసుద
ర్శన ఇతిపాఠాన్తరమ్ ❀ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❀ తస్మాద్ధర్మకేతు- స్తస్మాచ్చ-సత్యకేతు,రజాయత,సత్యకేతో,ర్ధృష్టకేతుః,తస్మా,
త్సుకుమారాఖ్య-స్సుతః క్షితీశ్వరో,జజ్ఞే ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ సుకుమారా-ద్వీతిహోత్ర- స్తస్య-భర్గః ,తతోభర్గా,ద్భర్గభూమి-రభూత్॥
హేనృప,ఇతీత్థ,మిమేఉక్తాః , కాశయః కాశ్యస్యవంశజాః,నృపాః , క్షత్రవృద్ధస్యకాశ్యప్రపితామహస్య , అన్వయంఅయన్తే
యాన్తీతితథా ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవంక్షత్రవృద్ధాన్వయఉక్తః॥ అథరమ్భస్యాన్వయమాహ ॥రమ్భస్యపుత్రో,రభసః,గమ్భీరశ్చ,
తతోరభసాత్,క్రతుః , తస్యక్రతోః,క్షేత్రేకళత్రే , బ్రహ్మబ్రాహ్మణకులం,జజ్ఞే,అథ,అనేనసః ఆయోఃపుత్రస్యకనీయసో,వం
శంశృణు ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తతో౽నేనస,శ్శుద్ధ,స్తతశ్శుద్ధా , చ్ఛుచి,స్తస్మా,త్త్రికకుప్,సఏవధర్మసారథ్యపరనామధేయః,తత
స్త్రికకుభః,శాన్తరయో,జజ్ఞే,సచ,కృతమనుష్ఠితం,కృత్యంముక్తిసాధనం , యేన,తథాభూతః , ఆత్మవాన్ జ్ఞానయోగనిష్ఠశ్చ,
అతఃపుత్రోత్పాదనంనకృతవానితిభావః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అథరజేరాయుఃపుత్రస్యవంశమాహ ॥రజేరితి॥రజేః,పుత్రాః,పఞ్చశ

స్తస్మాత్ప్రతర్దన ఇతిస్మృతః । సఏవశత్రుజిద్వత్స ఋతధ్వజ ఇతీరితః ॥ ౬ ॥ తతః కువలయాశ్వేతిప్రోక్తో౽ల
ర్కాదయస్తతః । షష్టింవర్షసహస్రాణిషష్టింవర్షశతానిచ ॥ ౭ ॥ నాలర్కాదపరోరాజాబుభుజేమేదినీంయు
వా । అలర్కాత్సన్నతిస్తస్మా ❀ త్సుకేతో౽థసుకేతనః । ౮ । ధర్మకేతుస్సుతస్తస్మాత్సత్యకేతురజాయత। స
త్యకేతోర్ధృష్టకేతుస్సుకుమారః క్షితీశ్వరః॥ ౯ ॥వీతిహోత్రో౽స్యభర్గో౽తోభార్గభూమిరభూన్నృప।ఇతీమే
కాశయోభూపాః క్షత్రవృద్ధాన్వయాయినః॥ ౧౦ ॥రమ్భస్యరభసః పుత్రోగమ్భీరశ్చక్రతుస్తతః।తస్యక్షేత్రేబ్ర
హ్మజజ్ఞేశృణువంశమనేనసః॥ ౧౧ ॥ శుద్ధస్తతశ్శుచిస్తస్మాత్త్రికకుబ్ధర్మసారథిః । తతశ్శాన్తరయోజజ్ఞేకృతకృ
త్యస్స ఆత్మవాన్॥ ౧౨ ॥రజేః పఞ్చశతాన్యాసన్పుత్రాణామమితౌజసామ్। దేవైరభ్యర్థితోదైత్యాన్హత్వేన్ద్రా
యాదదాద్దివమ్॥ ౧౩ ॥ఇన్ద్రస్తస్మైపునర్దత్వాగృహీత్వాచరణౌరజేః।ఆత్మానమర్పయామాసప్రహ్లాదాద్యరిశ
ఙ్కితః॥ ౧౪ ॥ పితర్యుపరతేపుత్రాయాచమానాయనోదదుః । త్రివిష్టపంమహేన్ద్రాయయజ్ఞభాగాన్సమాద
దుః॥ ౧౫ ॥గురుణాహూయమానే౽గ్నౌబలభిత్తనయాన్రజేః।అవధీద్భ్రంశితాన్మార్గాన్నకశ్చిదవశేషితః॥ ౧౬ ॥
కుశాత్ప్రతిః క్షాత్రవృద్ధాత్సఞ్జయస్తత్సుతోజయః । తతః కృతః కృతస్యాపిజజ్ఞేహార్యశ్వకోనృపః ॥ ౧౭ ॥ స
హదేవస్తతోభీమోజయత్సేనస్తుతత్సుతః । సఙ్కృతిస్తస్యతుజయః క్షత్రధర్మామహారథః । ౧౮ । క్షత్రవృద్ధా

తస్సంఖ్యాకా అనవధికతేజస , స్సంబభూవురిత్యర్థః॥ రజేశ్చరిత్రమాహ । దేవై,రభ్యర్థితో,రజి,ర్దైత్యాన్,హత్వా,దివంత్రివిష్ట
పం,దైత్యై,రపహృత,మిన్ద్రాయదదౌ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఇన్ద్రస్తు,పునః,ప్రహ్లాదా,దతీవ,శఙ్కితో,దివం,తస్మైరజయే,దత్వా,రజే,
శ్చరణౌ,గృహీత్వా,ఆత్మాన,మర్పయామాస , స్వరక్షాభరంతస్మిన్నిహితవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తత్పుత్రచరిత్రమాహ॥
పితరీతి॥అథ,పితరిరజా,వుపరతేమృతేసతి,తస్య ,పుత్రాః పఞ్చశతం,యాచమానాయ,ఇన్ద్రాయ , త్రివిష్టపం,నదదుః,కిఞ్చయజ్ఞ
భాగాన్,సమాదదుః,స్వీకృతవన్తః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అథ,గురుణాబృహస్పతినా,అభిచారవిధినా, తేషాం,మతిభ్రంశాయ,అగ్నౌ,
హూయమానేసతి , మార్గాదిన్ద్రాధిపత్యానుకూలబుద్ధిరూపా,ద్భ్రంశితాన్,రజేఃపుత్రాన్,సర్వాన్,బలభిత్,ఇన్ద్రః,అవధీ
జ్జఘాన,కశ్చిదేకో౽పి, నావశేషితః ❀ ॥ ౧౬ । ❀ పూర్వంక్షత్రవృద్ధపౌత్రాణాంకాశ్యకుశగృత్సమదానాంమధ్యేకాశ్యగృ
త్సమదయోర్వంశావుక్తౌ ॥ గృత్సమదాదభూదిత్యాదినా ।అథః కుశస్యవంశమాహ॥కుశాదిత్యాదినాయావత్సమాప్తిః క్షాత్ర
వృద్ధాత్ క్షత్రవృద్ధపౌత్రాత్ కుశా , త్ప్రతి,ర్జజ్ఞే,తత్సుతః ప్రతిసుత,స్సఞ్జయః , తతస్సఞ్జయా,జ్జయో,జజ్ఞే,తతోజయా,త్కృతః,
హేనృప,కృతస్య,హార్యశ్వకః,పుత్రో,జజ్ఞే ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తతోహార్యశ్వకా,త్సహదేవ,స్తతో,భీమ,స్తత్సుతో,భీమసుతో,జయ
సేన, స్తస్యజయసేనస్య,తనయ,స్సఙ్కృతి,స్సచ క్షత్రధర్మా మహాశూరః-మహారథశ్చ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ క్షత్రవృద్ధాన్వయంనిగ
మయన్బహుపాన్వయంవక్తుంతచ్ఛ్రవణాయరాజానమాదిశతి - క్షత్రవృద్ధాన్వయే,జాతాఇతిశేషః , ఇమేఉక్తాభూపాః,

౮ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ సునీతో౽థసుదర్శనః.

అథ-నాహుషాన్నహుషవంశజాన్-శృణు ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

యతిరితి । దేహినః-ఇన్ద్రియాణీవ-నహుషస్య యతిప్రభృతయ-ష్షట్-ఆత్మజా,ఆసన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రాజ్యమితి ॥ తత్ర యతిర్జ్యేష్ఠః-పిత్రా నహుషేణ-దత్తమపి-రాజ్యం-నైచ్ఛత్ , కథంభూతః-తత్పరిణామవిత్ రాజ్యస్య దుఃఖోదర్కత్వం జానన్నిత్యర్థః, తత్ర హేతుమాహ-యత్ర రాజ్యే-ప్రవిష్టోఽధికుర్వన్ పుమాన్-ఆత్మానం-నావబుధ్యతే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ పితరీతి ॥ ఇన్ద్రాణ్యా ప్రాప్తేన్ద్రాధిపత్యేన నహుషేణ మాం భజస్వేత్యుక్తయా శచ్యా-విజ్ఞాపితైర్ద్విజైః-ర్నహుషేణ స్వవాహనం వోఢుం విష్టిగృహీతైః, ర్వాహనస్థేన తేన పాదాఙ్గుష్ఠేన తాడనపూర్వకం సర్పసర్పేత్యుక్తైః-రగస్త్యాదిభిః ధర్షణాత్సర్పో భవేత్యేవముక్తపూర్వకం వాహనపాతరూపాద్ధర్షణాత్-పితరి నహుషే-స్థానాత్త్రివిష్టపాద్భ్రంశితే-అజగరత్వం చ-ప్రాపితే సతి-యయాతి-ర్నృపః అధికృతరాజ్యో-బభూవ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ చతసృష్వితి॥ స చ, కనిష్ఠాన్-చతురో-భ్రాతౄన్ సంయాతిప్రభృతీన్-చతసృషు-దిక్షు ఆదిశత్ , పాలనార్థమితి శేషః-స్వయం తు-కావ్యస్య-వృషపర్వణో దానవస్య చ-కన్యాభ్యామితి శేషః-కృతదారస్సన్ పృథ్వీం, జుగోప ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కావ్యస్య కృతదార ఇత్యుక్త్యా లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా । బ్రహ్మర్షిరితి ॥ భగవాన్-కావ్యో-బ్రహ్మర్షిః-నాహుషో యయాతిస్తు-క్షత్రబన్ధుః క్షత్రియాపరః అత-స్తయో రాజన్యవిప్రయోః-కస్మాద్ధేతోః-ప్రాతిలోమికో-వివాహః-కుతః శ్వశురజామాతృభావరూపస్సంబన్ధ ఆసీత్-ఇతి ప్రశ్నః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ న ప్రతిలోమతా దోష ఈశ్వర

న్వయా భూపా ఇమే శృణ్వథ నాహుషాన్ ॥ ౧౯ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యతిర్యయాతిస్సంయాతిరాయాతిర్వియతిః కృతిః । షడిమే నహుషస్యాసన్నిన్ద్రియాణీవ దేహినః ॥ ౧ ॥ రాజ్యం నైచ్ఛద్యతిః పిత్రా దత్తం తత్పరిణామవిత్ । యత్ర ప్రవిష్టః పురుష ఆత్మానం నావబుధ్యతే ॥ ౨ ॥ పితరి భ్రంశితే స్థానాదిన్ద్రాణ్యా ధర్షణాద్ద్విజైః । ప్రాపితేఽజగరత్వం వై యయాతిరభవన్నృపః ॥ ౩ ॥ చతసృష్వాదిశద్దిక్షు భ్రాతా భ్రాతౄన్యవీయసః । కృతదారో జుగోపోర్వీం కావ్యస్య వృషపర్వణః ॥ ౪ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మర్షిర్భగవాన్కావ్యః క్షత్రబన్ధుశ్చ నాహుషః । రాజన్యవిప్రయోః కస్మాద్వివాహః ప్రాతిలోమికః ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకదా దానవేన్ద్రస్య శర్మిష్ఠా నామ కన్యకా । సఖీసహస్రసంయుక్తా గురుపుత్ర్యా చ భామినీ ॥ ౬ ॥ దేవయాన్యా పురోద్యానే పుష్పితద్రుమసఙ్కులే । వ్యచరత్కలగీతాలినలినీపులినేఽబలా ॥ ౭ ॥ తా జలాశయమాసాద్య కన్యాః కమలలోచనాః । తీరే న్యస్య దుకూలాని విజహ్రుస్సిఞ్చతీర్మిథః ॥ ౮ ॥ వీక్ష్య వ్రజన్తం గిరిశం సహ దేవ్యా వృషస్థితమ్ । సహసోత్తీర్య వాసాంసి పర్యధుర్వ్రీడితాః స్త్రియః ॥ ౯ ॥ శర్మిష్ఠాఽజానతీ వాసో గురుపుత్ర్యాస్సమపర్యధాత్ । స్వీయం మత్వా ప్రకుపితా దేవయానీదమబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ అహో నిరీక్ష్యతామస్యా దాస్యాః కర్మ హ్యసాంప్రతమ్ । అస్మద్ధార్యం ధృతవతీ శునీవ హవిరధ్వరే ॥ ౧౧ ॥ యైరిదం తపసా సృష్టం ముఖం పుంసః పరస్య యే ।

ఘటనాదితి దర్శయన్ కథామాహ ॥ ఏకదేత్యాదినా ప్రతిజ్ఞాగ్రాహతద్వచనత్యాగేన ॥ దానవేన్ద్రస్య వృషపర్వణః కన్యకా-శర్మిష్ఠా నామ-భామిన్యబలా-కదాచి-త్సఖీనాం-సహస్రేణ-గురోః కావ్యస్య-పుత్ర్యా-దేవయాన్యా చ , సంయుక్తా సతీ-పుష్పితైః ద్రుమైః-సఙ్కులే-కలమవ్యక్తమధురం , గీతం-యేషాం-తే , అలయో భృఙ్గా యేషు తాని-నవాని పులినాని యస్మిన్ తస్మిన్పురోద్యానే వ్యచరత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❁ తా ఇతి । తాశ్శర్మిష్ఠాప్రభృతయః-కమలలోచనాః-కన్యాః జలాశయ-మాసాద్య-తత్తీరే-దుకూలాని-నిధాయ తస్మి-న్మిథ-స్సిఞ్చతీస్సిఞ్చన్త్యో-విజహ్రుః-విహారం చక్రుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ వీక్ష్యేతి । తదా-తాః స్త్రియః-దేవ్యా ఉమయా సహ-వృషే స్థితం-వ్రజన్తం , గిరిశం రుద్ర-మవలోక్య-వ్రీడితాః-ఆశూ-త్తీర్య తీరమారుహ్య-వాసాంసి-పర్యధుః ధృతవత్యః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శర్మిష్ఠేతి ॥ తదా-శర్మిష్ఠా-అజానతీ-గురుపుత్ర్యాః దేవయాన్యాః-వాసః-పర్యధాత్-తతో-దేవయానీ-శర్మిష్ఠయా-పరిధృతం-వాస-స్స్వకీయం-మత్వా-ప్రకుపితా సతీ-వక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా క్షిపన్తీమిత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ అహో-అస్యా-దాస్యా , అసాంప్రతమయుక్తం కర్మ-నిరీక్ష్యతాం కిం తత్-య-దస్మద్ధార్యం-వాసో ధృతవతీ-త్యేతత్ । అసాంప్రతత్వం స్ఫుటీకర్తుం దృష్టాన్తమాహ ॥ శునీ-యథా-అధ్వరే యజ్ఞే , హవి-ర్గ్రహీతుమనర్హా తద్వ-దస్మద్ధార్యం వస్త్రమియం పరిధాతుమనర్హేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అసాంప్రతత్వమేవ బ్రాహ్మణోత్కర్షవర్ణనేన వ్యనక్తి ॥ యైరితి । యైర్బ్రాహ్మణైర్భృగ్వాదిభి-స్తపసా-పరమపురుషస్య-ముఖం ముఖస్థానీయమిదం-బ్రహ్మకులం-సృష్టం-యైశ్చ-దం-జ్యోతిస్స్వరూపం పరంబ్రహ్మ , ధార్యతే ఉపాస్యతే-యైశ్చ , శివః క్షే

మఙ్కురిః పన్థాః-వైదికమార్గశ్చ-ప్రదర్శితః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ యానితి॥యాన్ బ్రాహ్మణాన్, సురేశ్వరా,లోకనాథాః - కిముత-పరమపావనః-శ్రీనివాసః-విశ్వాత్మా-భగవానపి-ప్రణమన్తి ఉపతిష్ఠన్తేప్రత్యుద్గచ్ఛన్తి ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తత్రేతి॥తత్రాపి-తేషు బ్రాహ్మణేష్వపి-వయంభృగవః భృగువంశజాః-అస్యాశ్శర్మిష్ఠాయాః-పితా - అసురోవృషపర్వా -నోఽస్మాకం-శిష్యశ్చ, ఏవంస్థితే, ఇయ - మసతీఅనర్హా అస్మద్ధార్యంవస్త్రం - ధృతవతీ-యథా, ఉనర్హా -శ్శూద్రో-వేదం - తద్వత్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం-క్షిపన్తీంతిరస్కుర్వన్తీం-గురుపుత్రీందేవయానీం-శర్మిష్ఠా వాచ.కథంభూతా.ధర్షితా-నిష్ఠురవాక్యైరితి శేషః.రుషా-ఉరగీవన్నగీవ - శ్వసన్తీశ్వాసంముఞ్చతీ-దష్టో-దచ్ఛదోఽధరోష్ఠో-యయా - తథాభూతా ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ భాషణమేవాహ॥ఆత్మవృత్తమితి ॥ హేభిక్షుకి-త్వమాత్మవృత్త-మవిజ్ఞాయ- బహుధా-కత్థసే-ఆత్మానం శ్లాఘసే - వృత్తిమేవదర్శయన్త్యాహ ॥ కమిలి॥యథా-బలిభుజోవా యసాః,శ్వానోవా- తథా-త్వ-మస్మాకం-గృహాన్-నప్రతీక్షసేకిం-జీవనార్థంనప్రతీక్షతేవత్యసేకిమ్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఏవంవిధైరితి ॥ఏవంవిధై-రసభ్యైరపి-పరుషైః,ర్వచోభి-రాచార్యస్యగురోః-స్సుతాం-క్షిప్త్వా ఉపాలభ్య సతీశర్మిష్ఠా - మన్యునా-వాసోవస్త్రంచా- దాయ - ఆమాచార్యసుతాం-కూపే - వ్యక్షుపత్ పాతయామాస ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తస్యామితి ॥ అథతస్యాంశర్మిష్ఠాయాం- స్వగృహంప్రతి-గతాయాంసత్యాంయయాతి-ర్మృగయాం-చరన్-యదృచ్ఛయా - జలార్థీ, కూపసమీపం - ప్రాప్తఃగతః- తత్ర - తాంకన్యాం దేవయానీం - నగ్నాం-దదర్శ ❀ ॥౧౮॥ ❀ దత్త్వేతి॥తతో-వివాససేనగ్నాయై-తస్యై దేవయాన్యై-స్వకీయ-ముత్తరీయం-వస్త్రం-దత్త్వా రాజాయయా

భార్యతేమైరిహాజ్యోతిశ్శివఃపన్థాశ్చదర్శితః॥ ౧౨ ॥యాన్నమస్త్యుపతిష్ఠన్తైలోకనాథాస్సురేశ్వరాః। భగవానపివిశ్వాత్మా పావనశ్శ్రీనికేతనః॥ ౧౩ ॥వయంతత్రాపిభృగవశ్శిష్యోనోఽస్యాఃపితాసురః। అస్మద్ధార్యంధృతవతీశూద్రోవేదమివాసతీ॥ ౧౪ ॥ ఏవంక్షిపన్తీంశర్మిష్ఠాగురుపుత్రిమభాషత। రుషాశ్వసన్తీవ్యాళీవధర్షితాదష్టదచ్ఛదా॥ ౧౫ ॥ ఆత్మవృత్తమవిజ్ఞాయకత్థసేబహుభిక్షుకి। కింనప్రతీక్షసేఽస్మాకంగృహాన్ బలిభుజోయథా॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏవంవిధైస్సపరుషైఃక్షిప్త్వాఽఽచార్యసుతాంసతిమ్।శర్మిష్ఠాప్రాక్షిపత్కూపేవాసశ్చాదాయమన్యునా॥ ౧౭ ॥తస్యాంగతాయాంస్వగృహంయయాతిర్మృగయాంచరన్ । ప్రాప్తోయదృచ్ఛయాకూపే జలార్థీతాందదర్శహ ॥ ౧౮ ॥ దత్త్వాస్వముత్తరంవాసస్తస్యైరాజావివాససే । గృహీత్వాపాణినాపాణిముజ్జహారదయాపరః॥౧౯॥తంవీరమాహౌశనసీప్రేమనిర్భరయాగిరా।రాజంస్త్వయాగృహీతోమేపాణిఃపరపురఞ్జయ ॥ హస్తగ్రాహఃపరోమాభూద్గృహీతాయాస్త్వయాహిమే ॥ ౨౦ ॥ ఏషఈశకృతోవీరసంబన్ధోనౌనపౌరుషః । యదిదంకూపలగ్నాయాభవతోదర్శనంమమ॥ ౨౧ ॥నబ్రాహ్మణోమేభవితాహస్తగ్రాహోమహాభుజ । కచస్యబార్హస్పత్యస్యశాపాద్యమశపంపురా ॥ ౨౨ ॥ యయాతిరనభిప్రేతందైవోపహృతమాత్మనః ।

తః-దయాపరః,పాణినా-తస్యాః-పాణిం-గృహీత్వా-తాం - బహి-రుద్ధృతవాన్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తమితి-తముద్ధృతవన్తం వీరం యయాతి-మౌశనసీకావ్యసుతా-ప్రేమపూర్ణయా-గిరా-ఉవాచ,తదేవాహ॥రాజన్నితిత్రిభిః ॥ హేరాజన్ - పరేషాంపురాణిజయతీతితథాభూత - మమ-పాణి - స్త్వయా-గృహీతః-అత- స్త్వయా-గ్రహీతాయామమ- పరో-హస్తగ్రాహః, అన్యదీయపాణినామత్పాణిగ్రహో-మాభూత్ - మాముద్వహస్వేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ననుత్వంబ్రాహ్మణీఅహంతు రాజన్యః కథమావయోఃప్రాతిలోమికోవివాహస్స్యాదిత్యత్రాహ ॥ ఏషఇతి ॥ హేవీర - నౌఆవయో- రేషభర్తృభార్యాభావరూపస్సంబన్ధః ఈశ్వరకృతః నతు-పౌరుషఃమనుష్యకృతః, అతోఽత్రనదోషఇతిభావః - నన్వీదృశంసంబన్ధంకుర్వన్నీశ్వరోఽత్రనదృశ్యతఇత్యత్రాహ । యదితి ॥ యత్ యస్మా-త్కూపలగ్నాయాః-మమ-ఇదమసంభావితం-భవతో-దర్శన - మభూత్ యథేదం దర్శనమీశ్వరకారితమనుమీయతేతథాసంబన్ధశ్చేతిభావః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కించమమరాజన్య ఏవపతిర్భవితా,నబ్రాహ్మణఇత్యాహ॥నేతి ॥ హేమహాబాహో- మేమమ,హస్తగ్రాహఃపాణిగ్రాహకో - భర్తేతియావత్-బ్రాహ్మణో, నభవితానభవిష్యతి-కుతః-బార్హస్పత్యస్యబృహస్పతిసుతస్య,కచస్య,శాపాత్- కోఽసౌకచస్తత్రాహ-యంకచ , మహం,పురాప్రథమ-మశపం, తస్యశాపాదిత్యర్థః-బృహస్పతేస్సుతఃకచశ్శుక్రాన్మృతసఞ్జీవనీవిద్యామధ్యగాత్ , తదాదేవయానీతంపతించకమే సచగురుపుత్రీత్వంమమపూజ్యేత్యుక్త్వానతామువయేమే ॥ తతస్సాకుపితాసతీతవేయంవిద్యానిష్ఫలాభవత్వితిశశాప ॥ సచతవపతిర్బ్రాహ్మణోనభవిష్యతీతిశశాపేతికథాఽత్రానుసన్ధేయా ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తతో- యయాతి, రశాస్త్రీయత్వాదనభిప్రేతమపిదైవేనో-పహృతంప్రాపితం,బుధ్వా - తద్గతంతస్యామాసక్తం , మనశ్చ , బుధ్వా , నహ్యధర్మేమదీయంమనః ప్రవిశేదితితత

స్యాః,వచః-ప్రతిజగ్రాహ-అఙ్గీకృతవాన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ శర్మిష్ఠాసమ్బన్ధోఽపి దైవవశాదేవాభవదితి దర్శయన్నాహ॥ గతే రాజ నీతి నవభిః ॥ వీరే-రాజని యయాతౌ-గతే సతి-సా దేవయానీ-తత్ర గతా-రుదతీ - పితుస్సమీపమేత్యేతి శేషః,శర్మిష్ఠయా , కృత,ముక్తం చ-తత్సర్వం-న్యవేదయత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ దుర్మనా ఇతి॥ తత్-ఆకర్ణ్య - స భగవాన్ కావ్యో,దుర్మనాః విమనాః , పౌరోహిత్యం,విగర్హయన్,కాపోతీం వృత్తిముఞ్ఛవృత్తిం స్తువంశ్చ,దుహిత్రా సహ-వృషపర్వణః,పురాత్-యయౌ నిశ్చక్రామ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ వృషపర్వేతి ॥ తతో-వృషపర్వా,ప్రత్యనీకాః దేవాః , తైః, వివక్షితాః జయం ప్రాపణీయా ఇత్యభిప్రేతాః-యస్య , తథాభూతం-తం గురుం జ్ఞాత్వా - పథి,పాదయోః , పతితః,గురుం ప్రసాదయామాస ప్రార్థయాఞ్చక్రే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ క్షణార్ధేతి॥ క్షణార్ధమేవ మన్యుః క్రోధో యస్య,స భగవాన్,భార్గవః కావ్యః,శిష్యం వృషపర్వాణమాచష్ట అబ్రవీత్ , హే రాజన్-అస్యా దేవయాన్యాః కామమిష్టం క్రియతాం-యదియమిచ్ఛతి తత్క్రియతాం-ఏనాం దేవయానీం-త్యక్తుమహం- నోత్సహే-న ప్రభవామి స్నేహాదితి శేషః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తథేతి॥ తథైవాస్త్విత్యఙ్గీకృత్య,వృషపర్వణి స్థితే సతి-దేవయానీ-స్వమనోగతం - ప్రాహ॥ కిమితి-పిత్రా దత్తా సత్యహం యతో- యాస్యే గమిష్యామి తత్రైతే-యం శర్మిష్ఠా-సానుగా ససఖీ-మా - మనుయాతు అనుగచ్ఛతు-మద్దాస్యం కర్తుమితి భావ ఇతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ స్వానామితి॥ తత-శ్శర్మిష్ఠా-తత్తస్మాచ్ఛుక్రాత్ - స్వానాం పిత్రాదీనాం , సఙ్కటం-నిరీక్ష్య-తత్తస్మాదవస్థితా,దర్థస్య ప్రయోజనస్య,గౌరవం చ వీక్ష్య స్త్రీసహస్రేణ సహ-దాసీవ-ద్దేవయానీం పర్యచరత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ నాహుషాయేతి॥ తతః,ఉశనా కావ్యః,శర్మిష్ఠయా సహ,సుతాం దేవయానీం , నాహుషాయ యయాతయే- దత్వా-తం నాహుష

మనశ్చ తద్గతం బుధ్వా ప్రతిజగ్రాహ తద్వచః ॥ ౨౩ ॥ గతే రాజని సా వీరే తత్ర స్మ రుదతీ పితుః । న్యవేదయత్తతస్సర్వముక్తం శర్మిష్ఠయా కృతమ్॥ ౨౪ ॥ దుర్మనా భగవాన్ కావ్యః పౌరోహిత్యం విగర్హయన్ । స్తువన్వృత్తిం చ కాపోతీం దుహిత్రా స యయౌ పురాత్ ॥ ౨౫ ॥ వృషపర్వా తమాజ్ఞాయ ప్రత్యనీకవివక్షితమ్ । గురుం ప్రసాదయన్మూర్ధ్నా పాదయోః పతితః పథి ॥ ౨౬ ॥ క్షణార్ధమన్యుర్భగవాన్ శిష్యం వ్యాచష్ట భార్గవః । కామోఽస్యాః క్రియతాం రాజన్నైనాం సన్త్యక్తుముత్సహే ॥ ౨౭ ॥ తథేత్యవస్థితే ప్రాహ దేవయానీ మనోగతమ్ । పిత్రా దత్తా యతో యాస్యే సానుగా యాతు మామను ॥ ౨౮ ॥ స్వానాం తత్సఙ్కటం వీక్ష్య తదర్థస్య చ గౌరవమ్ । దేవయానీం పర్యచరద్దాసీవత్స్త్రీగణైస్సహ ॥ ౨౯ ॥ నాహుషాయ సుతాం దత్వా సహ శర్మిష్ఠయోశనా । తమాహ రాజఞ్ఛర్మిష్ఠామధాస్తల్పే న కర్హిచిత్ ॥ ౩౦ ॥ విలోక్యౌశనసీం రాజ్ఞీం శర్మిష్ఠా సుప్రజాం క్వచిత్ । తమేవ వవ్రే రహసి సఖ్యాపరివృతా సతీ ॥ ౩౧ ॥ రాజపుత్ర్యార్థితోఽపత్యే ధర్మం చావేక్ష్య ధర్మవిత్ । స్మరన్ శుక్రవచః కాలే దిష్టమేవాభ్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ యదుం చ తుర్వసుం చైవ దేవయానీ వ్యజాయత । ద్రుహ్యుం చానుం చ పూరుం చ శర్మిష్ఠా వార్షపర్వణీ ॥ ౩౩ ॥ గర్భసమ్భవమాసుర్యా భర్తుర్విజ్ఞాయ మానినీ । దేవయానీ పితుర్గేహం యయౌ క్రోధవిమూర్ఛితా ॥ ౩౪ ॥ ప్రియామనుగతః కామీ వచోభిరుపమన్త్రయన్ । న ప్రసాదయితుం శేకే పాదసమ్మర్దనాదిభిః ॥ ౩౫ ॥ శుక్రస్తమాహ కుపితః స్త్రీకామానృతపూరుష । త్వాం జరా విశతాం * మన్ద విరూపకరణీ నృణామ్ ॥ ౩౬ ॥

మాహ,కిమితి హే రాజన్ , తల్పే శయ్యాయాం,శర్మిష్ఠాం,కర్హిచిదపి,నాధాః న విన్యస్యేరితి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ విలోక్యేతి॥ తతః-కదాచి-చ్ఛర్మిష్ఠా , రాజ్ఞో యయాతేః-స్త్రియ , మౌశనసీం దేవయానీం సుప్రజాం శోభనాపత్యవతీం - విలోక్య,స్వయమపి ఋతౌ వర్తమానా, సఖ్యా దేవయాన్యాః,పతిం-తమేవ యయాతిమేవ-వవ్రే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ రాజపుత్ర్యేతి॥ తదా,అపత్యార్థం,రాజపుత్ర్యా శర్మిష్ఠయా,అర్థితః,ధర్మవి-ద్యయాతిః - ధర్మమవేక్ష్య , అపత్యార్థమృతుకాలే ప్రార్థయమానాయాః కామపూరణం ధర్మ ఏవేతి విచార్య, శుక్రవచః శర్మిష్ఠామధాస్తల్పే న కర్హిచిదితి వచః స్మరన్నపి , కాలే, దిష్టం దైవప్రాపితమేవా , భ్యపద్యత, దైవప్రాపితమేవ తత్సఙ్గమభ్యపద్యత , న తు కామత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యదుమితి ॥ తత్ర-దేవయానీ,యదుం,తుర్వసుం చ, ద్వౌ పుత్రౌ,వ్యజాయత సుషువే,వార్షపర్వణీ వృషపర్వణో దుహితా,శర్మిష్ఠా తు,ద్రుహ్యుం,అనుం , పూరుం చేతి,త్రీన్ ,సుతాన్ వ్యజాయత ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ గర్భసంభవమితి ॥ తతో,మానినీ దేవయానీ,భర్తుస్సకాశాదేవా ,సుర్యాశ్శర్మిష్ఠాయా,గర్భసంభవం,విజ్ఞాయ,క్రోధమూర్ఛితా,పితుః కావ్యస్య,గేహం-జగామ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ప్రియామితి॥ ప్రియాం దేవయానీ,మనుగతః కామీ యయాతి-స్తాం,పాదసంవాహనాదిభిః పాదగ్రహణాదిభి-స్సాన్త్వవచనైశ్చ ఉపమన్త్రయన్ ప్రార్థయమానోఽపి తాం ప్రసాదయితుం,న శేకే న ప్రబభూవ * ॥ ౩౫ ॥ * శుక్ర ఇతి॥ తదా,తం యయాతిం,కుపిత,శ్శుక్ర- ఆహ,కిమితి, హే స్త్రీకామ హే అనృతపూరుష పురుషాకృత్యాపన్నానృతరూప, హే మన్ద దుర్బుద్ధే-నృణాం- విరూపం వికృతరూపం కరోతీతి తథా,సా,జరా-త్వాం విశతాం అవిశత్వితి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అతృప్త ఇతి॥ ఏవం శప్తో యయాతిరాహ॥ అతృప్తోఽస్మీతి॥ హే బ్రహ్మన్ , తే తవ ,దుహితరి కా

మానాం కామాన్సైరహ,మద్యాప్యతృప్తోఽస్మి,కామానాం,భోగైరితి శేషోవా, తతఃశ్శుక్ర ఆహ,వ్యత్యస్యతామితి,యోఽభిధా
స్యతి జరామహం గ్రహీష్యామీత్యభిధాస్యతి - తస్మి, న్స్వయసా తస్య వయసా, యథాకామం యావత్కామం, వ్యత్య
స్యతాం, జరేతి శేషః, జరాం తస్మై దత్వా తద్వయో గృహాణేత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం,లబ్ధం, వ్యవస్థానం జరావ్యత్యస్థితి, ర్యే
న,సః,యయాతి,ర్జ్యేష్ఠం పుత్రం,యదు,మవోచత ॥ ౩౮ ॥ కిమితి॥ హేయదో,హేతాత,ఇమాం,తవ,మాతామహేన,కృ
తాం ప్రహితాం.జరాం,ప్రతీచ్ఛ ప్రతిగృహాణ, నిజం త్వదీయం,వయో,దేహి, విషయేష్వహం.న తృప్తోఽస్మి॥ అతో,భవదీయే
న త్వద్దత్తేన,వయసా,అహం,కతిచి-ద్వర్షాణి.రంస్య ఇతి ॥ ౩౯ ॥ యదురాహ॥నోత్సహ ఇతి। తవా-న్తరా వయోమధ్యే
ప్రాప్తయా-జరసా జరయా-స్థాతు,మహం-నోత్సహే,అనుత్సాహే హేతుమాహ,గ్రామ్యం, సుఖ,మవిదిత్వా అననుభూ
య-పుమాన్,శాన్తిం వైరాగ్యం,నోపైతి - అనుభూతగ్రామ్యసుఖస్త్వమేవ శాన్తిం నోపైషి, అహం త్వనాస్వాదితగ్రామ్య
సుఖః కథం శాన్తిముపేయామిత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ తత,ఇత్థమేవ-పిత్రా యయాతినా-చోదితః తుర్వసు - రనుశ్చ. హే భారత-
యదువదూచతురితి శేషః - ఏవం-త్రయః పుత్రా-అనిత్యే దేహే-నిత్యబుద్ధి-ర్యేషాం-తథాభూతాః-అత ఏవా-ధర్మజ్ఞాః ప్రత్యా
చఖ్యుః ॥ ౪౧ ॥ ఆపృచ్ఛదితి॥ తతో-యయాతిః-పుత్రత్రయాదపి-వయసా-ఊనం-గుణై - రధికం-తనయం-పూరు-మపృ
చ్ఛత్-కిమితి-హే వత్స- త్వ-మగ్రజవజ్జ్యేష్ఠవన్మాం-ప్రత్యాఖ్యాతుం-నార్హసీతి ॥ ౪౨ ॥ ఏవముక్తః పూరురాహ॥కోన్వి
తి ద్వాభ్యాం ॥ హే మనుష్యేన్ద్ర,ఆత్మకృతః పితృదేహేనోత్పాదితః, కోను-పుమాన్-లోకే-పితుః-ప్రతికర్తుం ప్రత్యుపకర్తుం

యయాతిరువాచ ॥ అతృప్తోఽస్మ్యఙ్గ కామానాం బ్రహ్మన్దుహితరి స్మ తే। వ్యత్యస్యతాం యథాకామం వయసా
యోఽభిధాస్యతి ॥ ౩౭ ॥ ఇతి లబ్ధవ్యవస్థానః పుత్రం జ్యేష్ఠమవోచత । ౩౮ । యయాతిరువాచ ॥ యదో తాత ప్ర
తీచ్ఛేమాం జరాం దేహి నిజం వయః । మాతామహకృతాం వత్స న తృప్తో విషయేష్వహమ్ ॥ వయసా భవదీయేన
రంస్యే కతిపయాస్సమాః । ౩౯ । యదురువాచ । నోత్సహే జరసా స్థాతుమన్తరా ప్రాప్తయాఽనఘ । అవిది
త్వా సుఖం గ్రామ్యం శాన్తిం నోపైతి పూరుషః ॥ ౪౦ ॥ తుర్వసుశ్చోదితః పిత్రా ద్రుహ్యుశ్చానుశ్చ భారత । ప్ర
త్యాచఖ్యురధర్మజ్ఞా అనిత్యే నిత్యబుద్ధయః ॥ ౪౧ ॥ అపృచ్ఛత్తనయం పూరుం వయసోనం గుణాధికమ్ । న త్వమ
గ్రజవద్వత్స మాం ప్రత్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౪౨ ॥ పూరురువాచ ॥ కో ను లోకే మనుష్యేన్ద్ర పితురాత్మకృతః
పుమాన్ । ప్రతికర్తుం క్షమో యస్య ప్రసాదాద్విన్దతే పరమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఉత్తమశ్చిన్తితం కుర్యాత్ప్రోక్తకారీ తు మ
ధ్యమః । అధమోఽశ్రద్ధయా కుర్యాదకర్తోచ్చరితం పితుః ॥ ౪౪ ॥ ఇతి ప్రముదితః పూరుః ప్రత్యగృహ్ణాజ్జరాం పితుః ।
సోఽపి తద్వయసా కామాన్యథావజ్జుజుషే నృప ॥ ౪౫ ॥ సప్తద్వీపపతిస్సమ్యక్పితృవత్పాలయన్ప్రజాః । య
థోపజోషం విషయాన్జుజుషేఽవ్యాహతేన్ద్రియః ॥ ౪౬ ॥ దేవయాన్యప్యనుదినం మనోవాగ్దేహవస్తుభిః । ప్రే
యసః పరమాం ప్రీతిమువాహ ప్రేయసీ రహః ॥ ౪౭ ॥ అయజద్యజ్ఞపురుషం క్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః । సర్వదేవమ
యం దేవం సర్వవేదమయం హరిమ్ ॥ ౪౮ ॥ యస్మిన్నిదం విరచితం వ్యోమ్నీవ జలదావలిః । నానేవ భాతి నాభాతి

క్షమః ప్రభుః, అసామర్థ్యే హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ యస్య పితురనుగ్రహాత్ - పరమధికమైహికమాముష్మికం
చ శ్రేయో - విన్దతే లభతే ॥ ౪౩ ॥ యద్యపి కో - ప్యక్షమః, తథా, పితుశ్చి,న్తితమభిప్రేతం - యః కుర్యాత్స-
ఉత్తమః-యథోక్తకారీ తు - మధ్యమః-అశ్రద్ధయా - యః కుర్యాత్సో - ఽధమః-అశ్రద్ధయాప్యకర్తా తు, పితు-రుచ్చరితం
పురీషప్రాయః ॥ ౪౪ ॥ ఇతీత్థం-భాషమాణః-పూరుః-ప్రీతః-పితుర్జరాం-ప్రత్యగృహ్ణాత్ - స్వీయం వయో దత్త్వేతి శేషః-
తత-స్సోఽపి యయాతిరపి - నృపః-తద్వయసా పుత్రదత్తేన వయసా-కామాన్-యథావజ్జుజుషే సేవితవాన్ ॥ ౪౫ ॥ తదే
వ ప్రపఞ్చయతి ॥ సప్తద్వీపేతి ॥ సప్తద్వీపాధిపతిస్సన్-ప్రజాః-పితృవ-త్పాలయన్-యథోపజోషం యథాప్రీతి - విషయాన్-
జుజుషే-కథంభూతః - అవ్యాహతాని దృఢానీన్ద్రియాణి యస్య-తథాభూతః ॥ ౪౬ ॥ దేవయానీతి॥ ప్రేయసీ దేవయానీ-
ప్రియస్య భర్తుః, రహ ఏకాన్తే,పరమాం,ప్రీతిమువాహ నితరాం ప్రీతివిషయీబభూవేత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ అయజదితి॥ తథా-
యయాతి-ర్భూరిదక్షిణాభిర్యజ్ఞైః - క్రతుభి-స్సర్వదేవతాశరీరక-మారాధకార్తిహరం , సర్వయజ్ఞారాధ్యం,తత్ఫలదం-
తద్భోక్తారం-భగవన్తమయజదారాధితవాన్ ॥ ౪౮ ॥ యజనప్రకారమేవాహ।యస్మిన్నితి ద్వాభ్యాం యస్మిన్నిత్యస్య
తమిత్యుత్తరేణాన్వయః, యస్మిన్వాసుదేవే ఇదం చిదచిదాత్మకం కృత్స్నం జగ-ద్విరచితం స-ద్వ్యోమ్ని - జలదపఙ్క్తిరివ-నా
నేవ-భాతి, నాభాతి చ పాల్యతే సంహ్రియతే చేత్యర్థః, యస్మిన్నితి ధారకత్వదోషాస్పర్శిత్వే వివక్షితే, విరచితమిత్యనేనై
నేతి శేషః,అనేన స్రష్టృత్వముక్తం , నానాభాతీత్యనేన పాలనదశాయాం దేవమనుష్యాదినామరూపభేదేన బహుధా ప్రతీతిరు

క్తా. ఇవశబ్దేనవస్తుతఃస్థూలచిదచిచ్ఛరీరకంబ్రహ్మైకమేవవిశ్వరూపేణావస్థితమితిసూచ్యతే - అనేనైవసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీర కస్యబ్రహ్మణోజగదుపాదానత్వమపిలబ్ధం - కారణస్యైవవస్తునఃకార్యాత్మనాఽవభాసమానత్వాత్ - యస్మిన్నానానా భాతీత్యనేనలయాధికరణత్వోక్త్యా చతల్లభ్యతే, లయాధికరణస్యైవలీయమానోపాదానత్వదర్శనాత్ - యస్మిన్ధారకే, నానాభాతీత్యనేనఅన్తఃప్రవిశ్య ధారకత్వ న్ప్రశాసనమేవపాలనమితిసూచితం - ప్రపఞ్చంవిశినష్టి - స్వప్నమాయామనోరథఇతి, స్వప్నమాయామనోరథతుల్యఇత్యర్థః-అత్రస్వప్నదృష్టాన్తత్వేనాశ్చర్యత్వం- మనోరథదృష్టాన్తేనమనోఽనుకూలత్వం చదార్ష్టాన్తికేఽభిప్రేతం - అత ఏవదృష్టాన్తత్రయ - మన్యథావైయర్థ్యప్రసఙ్గాత్, ఏకేనైవవివక్షితసాధర్మ్యలాభాత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తమితి॥తమేవంభూతం-వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యాశ్రయం-గుహాశయంహృదయగుహాశే వసన్తం - అణీయాంసంఅణోర్జీవాదప్యణుం - తదన్తఃప్రవేశయోగ్యతయాతతోఽపిసూక్ష్మమితిభావః-నారాయణంజీవస మూహానాంప్రాప్యంప్రాపకమాధారం - హృదివిన్యస్యధ్యానేనసన్నిహితంకృత్వేత్యర్థః-నిరాశీఃఫలాభిసన్ధిరహితఃప్ర భుర్యయాతిరయజత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఏవమిత్థం మనష్షష్ఠంయేషాంతైఃకృత్స్నైరిన్ద్రియైః-వర్షసహస్రాణి - మనస్సుఖంకామ భోగం-విదధానఃకుర్వన్నపి - సార్వభౌమోయయాతిర్నాతృప్యత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేఅష్టాదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

సఇతి॥సయయాతిరిత్థం, స్త్రైణఃస్త్రీవశ్యః, కామాన్-చరన్భక్షయన్ - అనుభవన్నితియావత్, కదాచిదాత్మనోఽ పహ్నవం అపహారంబుద్ధ్వా "యోఽన్యథాసన్తమాత్మానమన్యథాప్రతిపద్యతే" ఇత్యుక్తవిధమపహ్నవంజ్ఞాత్వా - నిర్వి

స్వప్నమాయామనోరథః ॥ ౪౯ ॥ తమేవహృదివిన్యస్య వాసుదేవంగుహాశయమ్ । నారాయణమణీయాంసం నిరాశీరయజత్ప్రభుః ॥ ౫౦ ॥ ఏవంవర్షసహస్రాణిమనష్షష్ఠైర్మనస్సుఖమ్ । విదధానోఽపినాతృప్యత్సార్వ భౌమఃకదిన్ద్రియైః ॥ ౫౧ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, అష్టాదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఇత్థమాచరన్కామాన్స్త్రైణోఽపహ్నవమాత్మనః । బుద్ధ్వాప్రియాయైనిర్విణ్ణోగాథామే తామగాయత ॥ ౧ ॥ యయాతిరువాచ ॥ శృణుభార్గవ్యమూంగాథాంమద్విధాచరితాంభువి । ధీరాయస్యాను శోచన్తివనేగ్రామనివాసినః ॥ ౨ ॥ బస్తఏకోవనేకశ్చిద్విచిన్వన్ప్రియమాత్మనః । దదర్శకూపేపతితాంస్వకర్మవ శగామజామ్ ॥ ౩ ॥ తస్యాఉద్ధరణోపాయంబస్తఃకామీవిచిన్తయన్ । వ్యధత్తతీర్థముద్ధృత్యవిషాణాగ్రేణరో ధసీ ॥ ౪ ॥ సోత్తీర్యకూపాత్సుశ్రోణీతమేవచకమేకిల । తయావృతంసముద్వీక్ష్యబహ్వ్యోఽజాఃకాన్తకామి నీః ॥ పీవానంశ్మశ్రులంప్రేష్ఠంమీఢ్వాంసంయాభకోవిదమ్ ॥ ౫ ॥ సఏకోఽజవృషస్తాసాంబహ్వీనాంరతివర్ధనః ।

ణ్ణఃనిర్వేదంప్రాప్తః, ప్రియాయైదేవయాన్యై, ఇమాంవక్ష్యమాణాం - గాథా - మాత్మవృత్తిప్రఖ్యాపికా, మగాయతకథయా మాస ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తామేవాహ॥శృణ్వితి॥హేభార్గవి-భువి-మద్విధేనమాదృశేనా, చరితాం, మద్విధస్యాచరితంయస్యామితి వా, తాం, ఇమాంమయావక్ష్యమాణాం, గాథామితిహాసం, శృణు, యస్యమద్విధస్య, గ్రామవాసినోగృహస్థస్య, చరితం-వనే స్థితా, ధీరాజితేన్ద్రియాః, కృపయా - శోచన్తి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ బస్తఇతి॥అన్యాపదేశేనాత్మవృత్తిప్రతిపాదనార్థంప్రవృత్తోఽయ మితిహాసః-ఏకోఽసహాయః, కశ్చిద్బస్తోమేషో-వనే-ఆత్మనఃస్వస్యప్రియం-విచిన్వన్-కూపపతితాం-కర్మవశగాం గాం-కాంచి దజాం-దదర్శ - బస్తఇత్యనేనాత్మావివక్షితః-వనఇత్యనేనసంసారః-ప్రియమిత్యనేనశబ్దాదివిషయః - అజామిత్యనేనదేవయా నీ ఏవంయథాసంభవముత్తరత్రాప్యూహ్యమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తస్యాఅజాయాః-స్సబస్తః-ఉద్ధరణోపాయం- వ్యచిన్తయత్-స్వో త్తరీయాదిప్రదానేనోద్ధరణోపాయంచిన్తితవానితిభావః ॥ ఉపాయమేవదర్శయన్నాహ ॥ రోధసితటే-విషాణాగ్రేణ - మృ దాదిక-ముద్ధృత్య - తీర్థంనిర్గమమార్గ-ముత్తారణమార్గమితియావత్, వ్యధత్తకృతవాన్ - విషాణాగ్రేణేత్యనేనఖనిత్రాదికంవివ క్షితమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత-స్సా - సుశ్రోణ్యజాకూపా - దుత్తీర్య, తమేవబస్తం, పతించకమే-కిలేత్యాత్మవృత్తాన్తప్రత్యభిజ్ఞాప కః-తత-స్తయాఽజయా - వృతం-బస్తం-సముద్వీక్ష్య బహ్వ్యోఽన్యా అజాః-కాన్తంప్రతికామినీఃక మవత్యో - బభూవుః- బహ్వ్యోఽజా ఇతిశర్మిష్ఠాప్రముఖావివక్షితాః - కథంభూతంపీవానంపరిపుష్టసర్వావయవం - శ్మశ్రులంరతిసమర్థమిత్య ర్థః, మీఢ్వాంసంరేతస్సేక్తారం, యాభేమైథునేకోవిదమభిజ్ఞమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అజాభిఃవృతస్సఏకఏవబస్తస్తాసాంబహ్వీనామ జానాం-రతివర్ధనః-కామఏవగ్రహఃపిశాచ-స్తేనగ్రస్తః - కేవలం - రేమే నత్వాత్మానమబుధ్యత-దేహవిలక్షణమాత్మస్వ

రూపంనానుసంహితవానితిభావః-మేషపత్నిఆగామ్యన స్త్రాశ్రయంన్నావబుధ్యతేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తమితి॥ఏవ-మన్యయాప్రేష్ఠతమయాఅన్యయాఅజయా-సహ- రమమాణం-తంబస్తం-విలోక్య- తేన-పూర్వం, కూపాదుద్ధృతా , అజారూపసంవిగ్నా మిత్రోరూపవతీమన్యామజాంపరిగృహ్య మాంత్యజత్యయమితిభీతాసతీ- బస్తస్య-తత్కర్మ అజాన్తరపరిగ్రహరూపం-నామృష్యత్ నాసహత ❁ ॥౭॥ ❁ తంబస్తం-దుర్హృదం-వస్తుత ఇతి శేషః,సుహృద్రూపంసుహృదాభాసం-అతఏవ- క్షణంసౌహృదం యస్య-కామిన-మతఏవేన్ద్రియారామం -నతుధర్మజ్ఞం జ్ఞాత్వేతి శేషః-స్వామినంపతింత్యక్త్వా,దుఃఖితా,యయౌ ॥౮॥ ❁ తత స్సోఽపిబస్తోఽపి - స్త్రైణః హేతుగర్భమిదం- స్త్రైణత్వాత్తాం-యాన్తీ, మజాం , ప్రసాదితుం , కృపణస్స , న్ననుగతః,బిడీబిడాకారంబిడీమార్జాలీ మనుగతస్య బిడస్య-య , ఆకారస్సాన్త్వశబ్దముఖరముఖత్వ రూప- స్తం-కుర్వన్-పథిమార్గేసన్ధితుం ప్రసాదయితుం-నాశకోత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తత్ర,తస్యబస్తస్య-లమ్బన్తం,వృషణం-కశ్చిద్ద్విజో,రుషా- అచ్ఛినత్-కశ్చిద్ద్విజోఽజ ఇతిశుక్రోవివక్షితః , అణ్డశబ్దేనవయోవివక్షితం-జరాపాదనేనవయో ఽపహారేణచసంభోగాసమర్థమకరోదితిభావః , తతో-భూయః పునః-అర్థాయప్రయోజనాయ - స్వపుత్ర్యాః కామభోగాయేతిభావః - యోగవిదుపాయజ్ఞః-లమ్బన్తం-వృషణం-సన్దధేజరావ్యత్యాసేనరతిసమర్థమకరోదితిభావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతస్స - లబ్ధవృషణఉపాత్తపుత్రవయా ఇతిభావః , స బస్తోఽపికూపలబ్ధయా-అజయా సహ-బహువిధం, కామం,అనుభవన్నపీతి శేషః , బహుతిథమితిపాఠే - బహుకాలమిత్యర్థః, హేభద్రే-అద్యాపి-నపరితుష్యతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవమన్యాపదేశేనోపవర్ణితమితిహాసమాత్మనిసఙ్గమయతి॥ తథేతి ॥ హేసుభ్రు,

---

రేమేకామగ్రహగ్రస్తఆత్మానంనావబుధ్యత ॥ ౬ ॥ తమేవంప్రేష్ఠతమయారమమాణమజాఽన్యయా।విలోక్యకూపసంవిగ్నానామృష్యద్బస్తకర్మతత్ ॥ ౭ ॥తందుర్హృదంసుహృద్రూపంకామినంక్షణసౌహృదమ్ । ఇన్ద్రియారామముత్సృజ్యస్వామినందుఃఖితాయయౌ ॥౮॥ సచైవానుగతస్త్రైణః కృపణస్తాంప్రసాదితుమ్। కుర్వన్ బిడీబిడాకారంనాశక్నోత్పథిసన్ధితుమ్ ॥౯॥ తస్యతత్రద్విజఃకశ్చిదజాస్వామ్యచ్ఛినద్రుషా । లమ్బన్తంవృషణంభూయస్సన్దధేఽర్థాయయోగవిత్ ॥౧౦॥ సలబ్ధవృషణస్తత్రహ్యజయాకూపలబ్ధయా।క్రీడన్కాలంబహువిధంకామైర్నాద్యాపితుష్యతి॥౧౧॥ తథాఽహంకృపణస్సుభ్రుభవత్యాః ప్రేమయన్త్రితః।ఆత్మానంనాభిజానామిమోహితస్తవమాయయా ॥౧౨॥ యత్పృథివ్యాంవ్రీహియవంహిరణ్యంపశవస్స్త్రియః।నదుహ్యన్తిమనః ప్రీతింపుంసఃకామహతస్యతే ॥ ౧౩ ॥నజాతుకామఃకామానాముపభోగేనశామ్యతి।హవిషాకృష్ణవర్త్మేవభూయఏవాభివర్ధతే ॥ ౧౪ ॥యదానకురుతేభావంసర్వభూతేష్వమఙ్గళమ్।సమదృష్టేస్తదాపుంసస్సర్వాస్సుఖమయాదిశః ॥ ౧౫ ॥ యాదుస్త్యజాదుర్మతిభిర్జీర్యతోయానజీర్యతే । తాంతృష్ణాందుఃఖనివహాంశర్మకామోద్రుతంత్యజేత్ ॥ ౧౬ ॥ మాత్రాస్వస్రాదుహిత్రావానవివిక్తాసనోభవేత్ । బలవానిన్ద్రియగ్రామోవిద్వాంసమపికర్షతి ॥ ౧౭ ॥ పూర్ణంవర్షసహస్రంమేవిషయాన్సేవతోఽసకృత్ । తథాఽపిచానుసవనంతృష్ణాతేషూ

తథాబస్తవద్దహమపి,భవత్యాస్తవ-ప్రేమ్ణా-యన్త్రితః వశీకృత - స్తవ-మాయయావిభ్రమాదిరూపయా,మోహితోఽధునాప్యా - త్మానం-నాభిజానామి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ననుతర్హి పునరపిబహవోవిషయాస్సేవ్యన్తాంతతోమనసి ప్రీతేసతికామోపశాన్తో మోహోనివర్తతేత్యత్రాహ॥ యదితిద్వాభ్యామ్ ॥యత్ మే-పృథివ్యాం,వ్రీహ్యాదయ- స్తే-సర్వే,కామహతస్యకామాసక్తస్యపుంసో-మనఃప్రీతిం-నదుహన్తినపూరయన్తి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ జాతుకదాచిదపి-కామానా,ముపభోగేన-కామోవిషయతృష్ణా-నశామ్యతి-కింతు , హవిషాఘృతేనకృష్ణవర్త్మేవాగ్నిరివ-భూయోఽభివర్ధతఏవ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తర్హి కథం కేనోపాయేన మనసః పూర్ణప్రీతిస్స్యాద్యయాకామోపశమస్స్యాదిత్యత ఆహ ॥ యదేతిషడ్భిః ॥ యదాభూతేష్వ-మఙ్గళంభావంరాగద్వేషాదివైషమ్యరూపంభావం - నకురుతే-తదా-సమదృష్టేఃస్వాత్మసమదృష్టేః-పుంస- స్సర్వా , దిశః - సుఖమయాః,క్వాపిగతస్యాప్యస్యసుఖమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అతో,దుర్మతిభిః-దుస్త్యజా,విషయతృష్ణా-కథంభూతా,యా,జీర్యతస్సతోఽపిపుంసో-నజీర్యతేనజీర్ణతాంప్రాప్నోతి , తాం,దుఃఖనివహాం - దుఃఖానినితరాంవహత్యావహతిప్రాపయతీతితథా,తాంతృష్ణాంశర్మకామః దుఃఖాసంభిన్నం సుఖంకామయమానః,ద్రుతంతూర్ణం,త్యజేత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ స్త్రీసన్నిధానంతుసర్వథాత్యాజ్యమిత్యాహ ॥ మాత్రేతి ॥ మాత్రాదీనా-మన్యతమయావాపి-వివిక్తం సఙ్కీర్ణమాసనం-యస్య , తథాభూతో-నభవేత్-అన్యథా-బలవాన్ప్రమాథీ - ఇన్ద్రియసమూహః-విద్వాంసమప్య-పకర్షతిఆకర్షేచ్చాలయేదిత్యర్థః ❁ ॥౧౭॥ ❁ జీర్యతోఽపినజీర్యత ఇత్యేతదేవస్వదృష్టాన్తేనోపపాదయతి ॥పూర్ణమితి ॥ అసకృద్వారంవారం,విషయా, ననుభవతో,మమవర్షసహస్రం-పూర్ణ-మభూ-దథాప్యద్యాపి,అనుసవనంతత్తద్విషయానుభవసమయమనతిక్రమ్య , తిమాత్రం,తృష్ణా-ఉపజాయతే నతుశామ్య

తి * ॥౧౮॥ * తస్మా-త్కామానాముపభోగేన కామాశాన్తైరహ-మేతాంవిషయతృష్ణాం-త్యక్త్వా - బ్రహ్మణి,మానసం, మాధాయ-శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వైరనభిభూతో-ఽహఙ్కారమమరహితశ్చ,మృగైస్సహ-చరిష్యామి,వనంప్రవిశామీత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * నను తృష్ణాయా దుస్త్యజత్వాత్క-థం సహసాతవమనసో బ్రహ్మణ్యాధానంస్యాత్తత్రాహ ॥ దృష్టమితి॥ దృష్టమైహికవిషయ జాతం,శ్రుతమాముష్మికం-త-దుభయ, మసదపురుషార్థరూపం,విద్వా,న్సమహా,న్నానుధ్యాయేన్నసంవిశేత్ నానుధ్యాయతి నోపభుఙ్క్తేచ-కథంభూతః - తత్రానుధ్యానసంవేశనయోస్సతో , స్సంసృతి-మాత్మనాశమన్తతఃస్థావరతాప్రాప్తించ - వి ద్వాన్-అననుధ్యానాసంవేశయో ర్హేతుంవదన్విద్వాంస మ్విశినష్టి ॥ సఃదృష్టాదీనామసదూపత్వాదికంవిద్వాన్సమహా,నాత్మ దృక్దృష్ట శ్రుతాద్యపేక్షయానిరతిశయానన్దరూపస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యంపశ్యతితథా,నిరతిశయానన్దరూపయాథా త్మ్యానుభవనిష్ఠస్యార్థాదేవతృష్ణానివర్తత ఇతిభావః * ॥ ౨౦ ॥ * ఇతీత్థం,జాయాందేవయానీ,ముక్త్వా , నాహుషోయయా తిః-పూరవేపుత్రాయ-తదీయం,వయో,దత్త్వా,విగతవిషయతృష్ణస్తస్మాత్పూరోస్సకాశా , త్స్వకీయా,జరా - మాదదేజ గ్రాహ ॥ ౨౧ ॥ * తతో,దక్షిణపూర్వస్యామాగ్నేయ్యాందిశి,ద్రుహ్యు, మీశ్వరమధిపతిం-చక్రే , దక్షిణతోదక్షిణస్యాంతుది శి,యదుం,ప్రతీచ్యాందిశి,తుర్వసు,ముదీచ్యా , మను , మీశ్వరం -చక్రే * ॥ ౨౨ ॥ * దిశాం,మధ్యవర్తిన ఇతి శేషః, సర్వస్య,భూ మణ్డలస్య,ఈశ్వరమధిపతి , మర్హత్తమంబహుమన్తవ్యం పూరు,మభిషిచ్య, అగ్రజాన్యదుప్రభృతీన్ , తస్యపూరోర్వశే , స్థా ప్యస్థాపయిత్వా,అసమానేష్విల్యభార్షః-తదధీనాన్కృత్వేత్యర్థః-స్వయం,వనం,యయా * ॥ ౨౩ ॥ * సయయాతి,ర్వర్షపూ గాన్-విషయేషుశబ్దాదిష్వ,స్ఖలితం,షడ్వర్గంషడిన్ద్రియసుఖం,క్షణేన,ముముచేతత్యాజ,యథా , జాతపక్షోయస్య,స,ద్విజో

పజాయతే॥౧౮॥తస్మాదేతామహంత్యక్త్వాబ్రహ్మణ్యాధాయమానసమ్। నిర్ద్వన్ద్వో నిరహఙ్కారశ్చరిష్యా మిమృగైస్సహ ॥ ౧౯॥దృష్టంశ్రుతమసద్బుద్ధ్వానానుధ్యాయేన్నసంవిశేత్ । సంసృతించాత్మనాశంచతత్రవి ద్వాన్సఆత్మదృక్ ॥ ౨౦॥ఇత్యుక్త్వానాహుషోజాయాంతదీయంపూరవేవయః।దత్త్వాస్వాంజరసంతస్మాదా దదేవిగతస్పృహః ॥ ౨౧॥ దిశిదక్షిణపూర్వస్యాంద్రుహ్యుందక్షిణతోయదుమ్।ప్రతీచ్యాంతుర్వసుంచక్రఉ దీచ్యామనుమీశ్వరమ్ ॥ ౨౨ ॥భూమణ్డలస్యసర్వస్యపూరుమర్హత్తమంవిశామ్।అభిషిచ్యాగ్రజాంస్తస్యవశేస్థా ప్యయయౌవనమ్ ॥ ౨౩ ॥ఆసేవితంవర్షపూగాన్షడ్వర్గంవిషయేషుసః।క్షణేనముముచేనీడంజాతపక్షఇవద్విజః సతత్రనిర్ముక్తసమస్తసఙ్గఆత్మానుభూత్యావిధుతత్రిలిఙ్గః। పరేఽమలేబ్రహ్మణివాసుదేవేలేభేగతింభాగవతీంప్ర తీతః ॥ ౨౪ ॥శ్రుత్వాగాథాందేవయానీమేనేప్రస్తోభమాత్మనః । స్త్రీపుంసోస్స్నేహవైక్లబ్యాత్పరిహాసమి వోదితమ్ ॥ ౨౫ ॥ సాసంనివాసంసుహృదాంప్రపాయామివగచ్ఛతామ్।విజ్ఞాయేశ్వరతన్త్రాణాం మాయావి రచితంప్రభోః ॥ ౨౬ ॥ సర్వత్రసఙ్గముత్సృజ్యస్వప్నౌపమ్యేనభార్గవీ ।కృష్ణేమనస్సమావేశ్యవ్యధునోల్లిఙ్గమా త్మనః॥౨౭॥నమస్తుభ్యంభగవతేవాసుదేవాయవేధసే।సర్వభూతనివాసాయశాన్తాయబృహతేనమః॥౨౮॥ * * * * * * * * * * * * ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః * * * * * * * * * *

విహగః నీడం - త్యజతి-తద్వత్ * ॥౨౪॥ * ప్రతీతఃప్రఖ్యాత-స్సయయాతి - స్తత్రవనే-నిర్ముక్త-స్సమస్తో,దేహతదనుబన్ధ్యాదిష సఙ్గో-యేనసః - ఆత్మానుభూత్యా బ్రహ్మోపాసనయా,విధుతత్రిలిఙ్గః-నిర్ముక్తగుణత్రయకార్యః - పరేప్రాప్యే-పరస్మి న్బ్ర హ్మణి వాసుదేవాఖ్యే , భాగవతీం-గతింలేభే,ఆసన్నమోక్షోబభూవేత్యర్థః-అన్యథాభారతవిరోధాత్ - తత్రతస్యస్వర్గాది ప్రాప్తైరేవకథనాదితిత త్తైవవిస్తరతోద్రష్టవ్యమ్ * ॥ ౨౫॥ * దేవయానీతుభర్త్రా,కథితాం,కథాం-ఆత్మనః-ప్రస్తోభం మేనే,తామ-త్పరిహాసరూపామమన్యత - ప్రస్తోభతామేవవ్యనక్తిస్త్రీపుంసోరితి , సమానస్త్రాభావఅర్థః-తదనిత్యత్వాద్వా- స్త్రీపుంసయోః,యః-పరస్పరం - స్నేహ , స్తత్కృతం,యద్వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం -తస్మాద్ధేతోః - పరిహాసమివేరితంకథిత- మితిహాసంప్రస్తోభం,మేనే , ఇత్యన్వయః,ఈరితామితిపాఠే, గాథావిశేషణం , ఈహితమితిపాఠే, ఆత్మనోశ్చేష్టితంకథా రూపేణోపవర్ణితంపరిహాసమివమేనఇత్యర్థః * ॥౨౬॥ * సేతి॥తత-స్సాదేవయానీ,ఈశ్వరతన్త్రాణాం,సుహృదాంపతిపుత్రాది నాం,సంనివాసం,సుహృద్భిస్సహవాసమిత్యర్థః-గచ్ఛతాం,పాన్థానాం,ప్రపాయాంపానశాలాయామివా,నిత్యంప్రభోరీశ్వ రస్య-మాయయా,విరచితంచ,విజ్ఞాయ,స్వప్నదృష్టాన్తేనసర్వత్రదేహతదనుబన్ధ్యాదిషుసఙ్గముత్సృజ్య,స్వప్నవత్సర్వేస్సంబ న్ధోఽనిత్యఇతినిశ్చిత్యేత్యర్థః-భార్గవీదేవయానీ,స్వమనః,కృష్ణేభగవతి,నిధాయ, కృష్ణంధ్యాత్వేత్యర్థః-ఆత్మనో,లిఙ్గంశరీరంవ్య ధునోత్తత్యాజ * ॥౨౭॥౨౮॥ * ప్రసక్తానుప్రసక్తంభగవన్తంనమస్కరోతిశుకస్సూతోవా॥నమఇతి॥ వేధసే,జగత్స్రష్ట్రే,సర్వభూ తానా,మాధారభూతాయ,శాన్తాయఅశనాయాద్యూర్మిషట్కరహితాయ,బృహతేబ్రహ్మణే-వాసుదేవాఖ్యాయ,తుభ్యం నమః * ॥౨౯॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః * *

ఏవం యయాతేశ్చరిత్రముపవర్ణ్యేదానీం తత్సుతస్య పూరోర్వంశకథనం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞస్తత్రశుశ్రూషాముత్పాదయతి ॥ పూరోరితి ॥ హే భారత-యత్ర యస్మిన్ వంశే-త్వం-జాతోఽసి-యత్ర-రాజర్షయో-వంశ్యాః-బ్రహ్మవంశ్యా బ్రాహ్మణాశ్చ-వంశ్యా-జజ్ఞిరే ॥ తం-పూరో-ర్వంశం-ప్రవక్ష్యామి-వంశే సాధవో వంశ్యాః-వంశవర్ధనాః-రాజన్యయోర్బ్రాహ్మణాశ్చ యత్ర జజ్ఞిర ఇత్యర్థః ॥ ౧ ॥ జనమేజయ ఇతి ॥ పూరోస్తావ-జ్జనమేజయ-స్సుత-స్సమభూత్-తత్సుతో జనమేజయసుతః ప్రచిన్వాన్-ప్రచిన్వానితి పాఠాన్తరం-తస్మా-త్ప్రవిరోధః-తస్మాన్నమస్యుః తస్మాన్నమస్యో-శ్చారురితి ప్రసిద్ధ-స్సుత-స్సమభవత్ ॥ ౨ ॥ తస్య చారో-స్సుద్యుః-పుత్రోఽభవత్-తస్మాత్సుద్యో-ర్బహుగవ-స్సమభవత్-తస్య బహుగవస్య శర్యాతి-స్సంయాతిరితి పాఠాన్తరం-తస్యా-హంయాతి స్తత్సుతోఽహంయాతిసుతః-రౌద్రాశ్వః-రౌద్రాశ్వ ఇతి పాఠాన్తరం ॥ ౩ ॥ తస్య రౌద్రాశ్వస్య-ఋతేయుప్రభృతయో దశపుత్రాః-ఘృతాచ్యాః అప్సరసః అప్సరసి-జాతాః యథా-జగదాత్మనో భగవతో-దశేన్ద్రియాణి-జాతాని తద్వత్-తేషాం దశానా-మవమః కనీయాన్-వనేయుః-జలేయురితి కులేయురితి చ పాఠాన్తరం-ధర్మేతి-ఈయుశబ్దస్య ధర్మాదిభిః ప్రత్యేకం సంబన్ధః ద్వన్ద్వాన్తే శ్రుతత్వాత్-తతశ్చ-ధర్మేయుస్సత్యేయుః వ్రతేయుశ్చేతి ఫలితమ్ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ తత్ర ఋతేయో-స్సుతః-రన్తినారో-బభూవ-హే నృప-తస్య రన్తినారస్య-త్రయః-సుతాః-తాన్నిర్దిశతి ॥ సుమతిర్ధ్రువోఽప్రతిరథశ్చేతి-సుమతిరితి పాఠాన్తరం-తే త్రిప్రతిరథస్యాత్మజః-కణ్వః ॥ ౬ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య కణ్వస్య-మేధాతిథిః-తస్మాన్మేధాతిథేః పుత్రాః ప్రస్కణ్వప్రభృ

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పూరోర్వంశం ప్రవక్ష్యామి యత్ర జాతోఽసి భారత । యత్ర రాజర్షయో వంశ్యా బ్రహ్మవంశ్యా
శ్చ జజ్ఞిరే ॥ ౧ ॥ జనమేజయో హ్యభవత్పూరోః ప్రచిన్వాం స్తత్సుత స్తతః । ప్రవీరోఽథో నమస్యుర్వై తస్మాచ్చారుస్సు
తోఽభవత్ ॥ ౨ ॥ తస్య సుద్యురభూత్పుత్ర స్తస్మాద్బహుగవ స్తతః । శర్యాతి స్తస్యాఽహంయాతీ రౌద్రాశ్వ స్తత్సు
తస్స్మృతః ॥ ౩ ॥ ఋతేయు స్తస్య కక్షేయు స్స్థలేయుశ్చకృతేయుకః । జలేయుస్సన్నతేయుశ్చ ధర్మ సత్య వ్రతేయవః ॥ ౪ ॥
దశైతేఽప్సరసః పుత్రా వనేయుశ్చావమస్స్మృతః । ఘృతాచ్యా ఇన్ద్రియాణీవ ముఖ్యస్య జగదాత్మనః ॥ ౫ ॥ ఋతేయో
ర న్తినారోఽభూ త్త్రయ స్తస్యాత్మజా నృప । సుమతిర్ధ్రువోఽప్రతిరథః కణ్వోఽప్రతిరథాత్మజః ॥ ౬ ॥ తస్య మేధా
తిథి స్తస్మాత్ప్రస్కణ్వాద్యా ద్విజాతయః । పుత్రోఽభూత్సుమతే రైభ్యో దుష్యన్త స్తత్సుతో మతః ॥ ౭ ॥ దు
ష్యన్తో మృగయాం యాతః కణ్వాశ్రమపదం గతః । తత్రాసీనాం స్వప్రభయా మణ్డయ న్తీం రమామివ ॥ ౮ ॥ విలో
క్య ముముహే సద్యో దేవమాయామివ స్త్రియమ్ । జగామ తాం వరారోహాం భటైః కతిపయైర్వృతః ॥ ౯ ॥ తద్ద
ర్శనప్రముదితస్సంనివృత్తపరిశ్రమః । పప్రచ్ఛ కామస న్తప్తః ప్రహసన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా ॥ ౧౦ ॥ దుష్యన్త ఉవాచ ॥
కా త్వం కమలగర్భాభే కస్యాసి హృదయఙ్గమే । కిం వా చికీర్షితం త్వత్ర భవత్యా నిర్జనే వనే ॥ ౧౧ ॥ వ్యక్తం రాజన్య
తనయాం వేద్మ్యహం త్వాం సుమధ్యమే । నహి చేతః పౌరవాణా మధర్మే రమతే క్వచిత్ ॥ ౧౨ ॥ శకున్తలోవాచ ॥ వి
శ్వామిత్రాత్మజైవాహం త్యక్తా మేనకయా వనే । వేదైతద్భగవాన్కణ్వో వీర కిం కరవామ తే ॥ ౧౩ ॥ ఆస్యతామరవి

తయో-బ్రాహ్మణా జజ్ఞిరే-సుమతే రన్తినారసుతస్య-పుత్రో-రైభ్యః-తత్సుతో రైభ్యసునః-దుష్యన్తో-మతః ప్రఖ్యాతః ॥ ౭ ॥ దుష్యన్తస్య శకున్తలాయాం భరతోఽభవదితి వక్తుం తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ దుష్యన్త ఇత్యాదినా షిరధ్యాయరత ఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ కదాచిద్దుష్యన్తో-మృగయాం-చరన్-యదృచ్ఛయా-కణ్వస్యర్షే-రాశ్రమస్థానం-గతః-తత్రాశ్రమే-ఆసీనాముపవిష్టాం-రమామివ లక్ష్మీమివ-స్వప్రభయా-మణ్డయన్తీ-మాత్మానమితి శేషః తమాశ్రమమితి పాఠాన్తరం-తదా తం-మణ్డయన్తీం దేవమాయాం మోహినీమివ స్థితాం-శకున్తలాఖ్యాం-స్త్రియం-విలోక్య-సద్య స్తదానీ-ముముహే మోహం ప్రాప్తః-తస్యాః దర్శనేన-నితరాం-ముదితః హృష్టః-అతఏవ సంనివృత్తః పరిశ్రమః మృగయాయాసః యస్య సః-కతిపయై-ర్భటై-ర్వృతః-కామేన-సన్తప్తో-దుష్యన్తః-ప్రహసన్-మధురయా గిరా-తాం-వరారోహాం-బభాషే ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ తదేవాహ ॥ కాత్వమితి ॥ హే కమలగర్భాభే-హే హృదయఙ్గమే మనోజ్ఞే త్వం-కా ఇతి జాతిప్రశ్నః-కస్యాసి కస్య సంబన్ధిన్యసి నిర్జనేఽస్మిన్వనే-భవత్యా త్వయా-కిం-చికీర్షితం కర్తుమిష్టమ్ ॥ ౧౧ ॥ వ్యక్తమితి ॥ హే సుమధ్యమే-త్వా-మహం-రాజన్యతనయాం-వ్యక్తం నూనం-వేద్మి-అన్యథా మచ్చేత స్త్వయి న సక్తం స్యాదిత్యాహ ॥ నహీతి ॥ పౌరవాణాం పూరోర్వంశజానాం-చేతః-కదాచిదప్యధర్మే న రమతే ॥ ౧౨ ॥ ఏవముక్తా శకున్తలా ఽఽహ ॥ విశ్వామిత్రాత్మజేతి ॥ విశ్వామిత్రస్యైవ-తనయా-మేనకయా-మాత్రా స్వర్గచ్ఛన్త్యా అస్మిన్వనే-త్యక్తా-అహం రాజన్యకన్యైవేత్యర్థః, తత్ర ప్రమాణమాహ, వేదేతి, ఏతచ్చ భగవాన్ కణ్వః వేద జానాతి, హే వీర-తే తవ-కిం కరవామ ॥ ౧౩ ॥ హే అరవిన్దాక్ష, ఆస్యతాం స్థీయతాం-స్వయమేతి శేషః, నోఽస్మాకం-మర్హణం, అస్మత్కృతమర్హణం-గృహ్యతాం, అత్ర నీవారా ఆరణ్యా వ్రీహయః-స్సన్తి, తైర్భుజ్యతాం-యది రోచతే, తర్హి

ష్యతామ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ కింకరవామేతివాక్యాత్తదభిప్రాయం జ్ఞాత్వాఽఽహ దుష్యన్తః ॥ ఉపపన్నమితి ॥ హే సుభ్రు-కుశికాన్వయే-జాతాయాస్తవ-ఇదం కింకరవామేతివచః-ఉపపన్నం యుక్తమేవ-తథాహి-రాజ్ఞాం-కన్యకాః-స్వయమేవ-సదృశం-వరం పతిం-వృణ్వతే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తతస్తయా దుష్యన్తోక్తే అఙ్గీకృతే సతి-స-రాజా దుష్యన్తో, దేశకాలవిధానజ్ఞో గాన్ధర్వవిధినా మిథస్సమయపూర్వకేన, యథాధర్మం, శకున్తలాముపయేమే ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ అమోఘేతి ॥ అమోఘమవితథం, వీర్యం, యస్య స రాజర్షిర్దుష్యన్తో, మహిష్యాం శకున్తలాయాం, వీర్యం రేత ఆదధే నిహితవాన్ ॥ తతః, శ్వోభూతే ప్రభాతే, స్వపురం-గతః తతః, కాలేన ప్రాప్తకాలేన, సా శకున్తలా, సుతం పుత్రమసూత సుషువే ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ కణ్వేతి ॥ తస్య కుమారస్య, సముచితాః, క్రియాః జాతకర్మాది క్రియాః, కణ్వో, వన ఏవ, చక్రే, స చ బాలక, స్తరసా బలేన, మృగేన్ద్రం సింహం బధ్వా, తేన-క్రీడతి స్మ, బాల్యాదారభ్యాపరిమితబలశౌర్యాదిగుణసమ్పన్న ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తమితి ॥ తమపారవిక్రమం, భగవతోంఽశాంశేన, సమ్భూతం కుమారమాదాయ, శకున్తలా భర్తుర్దుష్యన్తస్యాన్తికం ఆగమత్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ యదేతి ॥ తావాగతావనిన్దితౌ నిర్దుష్టౌ భార్యాపుత్రౌ, రాజా దుష్యన్తో, యదా న జగృహే మమైవేమౌ భార్యాపుత్రావితి న స్వీకృతవాన్, తదా, సర్వభూతానాం, శృణ్వతాం సతాం, ఖే ఆకాశే, అశరీరిణీ వాగాహ అశ్రూయతేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తామేవ దర్శయతి ॥ మాతేతి ॥ భస్త్రా చర్మమయం పాత్రం, తద్వన్మాతా, ఆధారమాత్రం-పితురేవ, పుత్రః, తత్ర హేతుః, యేనేతి, యేన పిత్రా, జాతః ఉత్పాదితః, స, పుత్రః, స ఏవ పితైవ « ఆత్మా వై పుత్రనామా » ఇతి శ్రుతేరితి భావః,

న్దాత్మకృత్యా తామర్హణం చ నః । భుజ్యన్తాం సన్తి నీవారా ఉష్యతాం యది రోచతే ॥ ౧౪ ॥ దుష్యన్త ఉవాచ ॥ ఉపపన్నమిదం సుభ్రు జాతాయాః కుశికాన్వయే । స్వయం హి వృణ్వతే రాజ్ఞాం కన్యకాస్సదృశం వరమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఓమిత్యుక్తే యథాధర్మముపయేమే శకున్తలామ్ । గాన్ధర్వవిధినా రాజా దేశకాలవిధానవిత్ ॥ ౧౬ ॥ అమోఘవీర్యో రాజర్షిర్మహిష్యాం వీర్యమాదధే । శ్వోభూతే స్వపురం యాతః కాలేనాసూత సా సుతమ్ ॥ ౧౭ ॥ కణ్వః కుమారస్య వనే చక్రే సముచితాః క్రియాః । బధ్వా మృగేన్ద్రం తరసా క్రీడతి స్మ స బాలకః ॥ ౧౮ ॥ తం దురత్యయవిక్రాన్తమాదాయ ప్రమదోత్తమా । హరేరంశాంశసమ్భూతం భర్తురన్తికమాగమత్ ॥ ౧౯ ॥ యదా న జగృహే రాజా భార్యాపుత్రావనిన్దితౌ । శృణ్వతాం సర్వభూతానాం ఖే వాగాహాశరీరిణీ ॥ ౨౦ ॥ మాతా భస్త్రా పితుః పుత్రో యేన జాతస్స ఏవ సః । భరస్వ పుత్రం దుష్యన్త మావమంస్థాః శకున్తలామ్ ॥ ౨౧ ॥ రేతోధాః పితరం పుత్రో నయత్యేవ యమక్షయాత్ । త్వం చాస్య ధాతా గర్భస్య సత్యమాహ శకున్తలా ॥ ౨౨ ॥ (భరస్వ పుత్ర భరతం వాసుదేవాంశసమ్భవమ్ । బ్రహ్మణ్యం సత్యసన్ధం చ గుణజ్ఞం కీర్తివర్ధనమ్ । మహోత్సాహం స్థూలలక్షం కృతజ్ఞం వృద్ధసేవకమ్ । అశరీరవచః శ్రుత్వా స్వీచకార తదాత్మజమ్ ॥) పితర్యుపరతే సోఽపి చక్రవర్తీ మహాయశాః । మహిమా గీయతే యస్య హరేరంశభువో భువి ॥ ౨౩ ॥ చక్రం దక్షిణహస్తేఽస్య పద్మకోశశ్చ పాదయోః । ఈజే మహాభిషేకేణ సోఽభిషి

అతః, పుత్రం, దౌష్యన్తిం దుష్యన్తస్య తవైవాపత్యం-అనేన క్షేత్రజత్వశఙ్కా-పరిహృతా-భరస్వ పోషయ-శకున్తలాం, మావమంస్థాః నావమన్యస్వ, భరస్వేత్యుక్త్యా భరతనామనిరుక్తమ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కించ ॥ రేతోధాః రేతస్సేక్తా వంశకృత్, పుత్రః-హే నరదేవ-యమక్షయాద్యమసదనాత్, పితరం-స్వర్గం నయతి, పుత్రమితి ద్వితీయాన్తపాఠః ప్రాయికః-తత్ర యమక్షయాద్వేతి శేషః-పుత్రం-రేతోధాః పితా-నయతి, మృతపుత్రం వినాఽన్యం క్వాపి స్థితం పుత్రం పితా స్వీకరోతీత్యర్థః-యమక్షయమితి పాఠాన్తరం-తదా తద్వ్యాఖ్యాన్తరం, యం రేతోధాతారం పుత్రః-అక్షయం, స్థానం, నయతి, స రేతోధాః, పుత్రం నయతి స్వీకరోతీత్యర్థః పూర్వపాఠ ఏవం వాఽన్వయః-హే నరదేవ-అథ ఇతి చ్ఛేదః రేతో, నిహితవానసి, శకున్తలాయామితి విభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః-అతోఽయం తవ పుత్రః, త్వాం, యమక్షయాన్నయతి నేష్యతి, స్వర్గమితి శేషః, అతః స్వీకుర్వితి భావః, శకున్తలోక్తం నానృతమిత్యాహ ॥ త్వమితి ॥ అస్య గర్భస్యాపత్యస్య, ధాతా విధాతా ఉత్పాదక, స్త్వమేవేతి, యచ్ఛకున్తలాఽఽహ, తత్సత్యమేవ, నానృతమిత్యర్థః-తతశ్చ స భార్యాపుత్రౌ స్వీకృతవానితి జ్ఞేయమ్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తతః, పితరి-దుష్యన్తే-ఉపరతే మృతే సతి-సోఽపి భరతోఽపి-చక్రవర్తీ సప్తద్వీపాధిపతిః మహాయశాః-బభూవ-తం విశింషన్ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ మహిమేత్యాదినా-భువి-హరేర్భగవతోంఽశేన జాతస్య-యస్య భరతస్య-మహిమా-గీయతే-త « దప్యేతే శ్లోకా అభిగీతా » ఇత్యాదిబహ్వృచశ్రుత్యేతి శేషః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ హరేరంశభవత్వే లిఙ్గం వదన్ విశినష్టి ॥ చక్రమితి ॥ అస్య భరతస్య-దక్షిణే-హస్తే-చక్రం చక్రాకారా రేఖా-పాదయోస్తు, పద్మకోశాకారా అవర్తతేతి శేషః, స చ భరతో-మహాభిషేకవిధినా-అభిషిక్తో-అధిరాట్ సార్వభౌమో విభూత్యా గఙ్గాయామనుగఙ్గాతీరే-గఙ్గాయా అనులోమం వా-గఙ్గాసాగరసఙ్గమాదారభ్య యావత్తదుత్పత్తి తావదిత్యర్థః-

షట్పఞ్చాశతా షట్పఞ్చాశదధికశతద్వయసఙ్ఖ్యైః - అర్వాజిభిరశ్వైః భగవన్తం - ఈజే ఉక్తసఙ్ఖ్యైరశ్వమేధైస్తత్ర భగవన్తమారాధితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తథా, దీర్ఘతమసమృషిం - పురోధాయ పురోహితం కృత్వా - ప్రభుర్భరతః, యమునాయామనుపూర్వవదర్థః - అష్టసప్తతి అష్టాధికసప్తతిసఙ్ఖ్యాకా - న్మేధ్యానశ్వాన్ బద్ధ్వా - తావతామశ్వానాం బన్ధనపూర్వకైర్మేధైరీజ ఇత్యర్థః కథంభూతః - వసుధనం, ప్రదదత్ ప్రయచ్ఛన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ దౌష్యన్తేర్దుష్యన్తసుతస్య - భరతస్యాగ్నిః - సాచిగుణే ప్రకృష్టగుణవతి - దేశే - చితః - యస్మిన్నగ్నిచయనే - అద్దేశే వా, సహస్రం - బ్రాహ్మణాః - భరతేన, భూరిదానేన, దత్తాః - గాః బద్ధశః ప్రత్యేకం బద్ధ్వా బద్ధ్వా - విభేజిరే విభజ్య జగృహుః - సహస్రశబ్దో బహూనాముపలక్షకః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తథా మష్కారే తీర్థవిశేషే - కర్మణి యజ్ఞకర్మణ - మష్కారాఖ్యే కర్మణి వా - త్రయస్త్రింశచ్ఛతసఙ్ఖ్యాకా - నశ్వాన్ - బద్ధ్వా - నృపాన్ పారివాన్ - విస్మాపయన్, పురుబహ్వ్యః - మాయాః - యేషాం సన్తీతి తథా, తేషాం, దేవానాం, మాయామశ్వవారణాదిరూపాం దౌష్యన్తిర్భరతః - అత్యగాత్ - దైవైః నృపైశ్చ చికీర్షితం యజ్ఞవిఘ్నమపాకృత్యాయజతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ శుక్లదతః శుకదన్తాన్ హిరణ్యేన, పరివృతాన్, చతుర్దశాయుతసఙ్ఖ్యాకాన్, మృగాన్ భద్రమృగాదిసంజ్ఞకాన్గజాన్ - అదాత్ప్రాయచ్ఛత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కించ, భరతస్య - మహదద్భుతం, కర్మ, పూర్వే, అపరే అర్వాచీనాశ్చ నృపాః - నైవాపురేవ కృతవన్తః, నాపి - ప్రాప్స్యన్త్యేవ కరిష్యన్తి యథా - జనా - బాహుభ్యాం గమనసాధనాభ్యాం, త్రివిష్టపం - నైవ ప్రాపుర్నాపి ప్రాప్నువన్తి ప్రాప్స్యన్తి చ, తద్వత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ మహత్కర్మైవ దర్శయతి ॥ కిరాతహూణానితి ॥ అబ్రహ్మణ్యాన్ బ్రాహ్మణేష్వసాధూన్, కిరాతాదీన్, హీనజాతీన్నృపాం

క్షోఽధిరాడ్విభుః । పఞ్చపఞ్చాశతా మేధ్యైర్గఙ్గాయామనువాజిభిః ॥ ౨౪ ॥ దీర్ఘతమసం పురోధాయ యమునా
యామను ప్రభుః । అష్టసప్తతి మేధ్యాశ్వాన్ బబన్ధ ప్రదదద్వసు ॥ ౨౫ ॥ భరతస్య హి దౌష్యన్తేరగ్నిస్సాచిగుణే చితః ।
సహస్రం బద్ధశో యస్మిన్ బ్రాహ్మణా గా విభేజిరే ॥ ౨౬ ॥ త్రయస్త్రింశచ్ఛతం హ్యశ్వాన్ బద్ధ్వా విస్మాపయన్నృ
పాన్ । దౌష్యన్తిరత్యగాన్మాయాం దేవానాం గురుమాయినామ్ ॥ ౨౭ ॥ మృగాన్ శుక్లదతః కృష్ణాన్ హిరణ్యేన సమా
వృతాన్ । అదాత్కర్మణి మష్కారే నియుతాని చతుర్దశ ॥ ౨౮ ॥ భరతస్య మహత్కర్మ న పూర్వే నాపరే నృపాః ।
నైవాపుర్నైవ ప్రాప్స్యన్తి బాహుభ్యాం త్రిదివం యథా ॥ ౨౯ ॥ కిరాతహూణాన్యవనానన్ధ్రాన్కఙ్కాన్ శకా
న్కషాన్ । అబ్రహ్మణ్యాన్నృపాంశ్చాహన్మ్లేచ్ఛాన్ దిగ్విజయే బలాత్ ॥ ౩౦ ॥ జిత్వా పురాఽసురా దేవాన్ యే ర
సౌకాంసి భేజిరే । దేవస్త్రియో రసాం నీతాః ❁ ప్రాణిభిః పునరాహరత్ ॥ ౩౧ ॥ సర్వాన్కామాన్దుదుహతుః ప్ర
జానాం తస్య రోదసీ । సమాస్త్రిణవసాహస్రీర్దిక్షు చక్రమవర్తయత్ ॥ ౩౨ ॥ స సమ్రాడ్లోకపాలానామైశ్వర్యమ
ధిరాట్ ఛ్రియమ్ । చక్రం జాయాస్సుతాన్ ప్రాణాన్మృషేత్యుపరరామ హ ॥ ౩౩ ॥ తస్యాసన్నృప వైదర్భ్యః ప
త్న్యస్తిస్రస్సుసంమతాః । జఘ్నుస్త్యాగభయాత్పుత్రాన్నానురూపా ఇతీరితే ॥ ౩౪ ॥ తస్యైవం వితథే వంశే
తదర్థం యజతస్సుతమ్ । మరుత్స్తోమేన మరుతో భరద్వాజముపాదదుః ॥ ౩౫ ॥ అన్తర్వత్న్యాం భ్రాతృపత్న్యాం

శ్చ - మ్లేచ్ఛాంశ్చ - సర్వాన్దిగ్విజయే అహన్ హతవాన్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కించ - యే - అసురారాక్షసాః - పురా - పూర్వకాలే - దేవాన్ జిత్వా, రసౌకాంసి రసాతలస్థానాని - భేజిరే ప్రాప్తాః - తైః ప్రాణిభిర్బలిభిర్, అర్యైః, దేవస్త్రియో - రసాం రసాతలం ప్రతి నీతాః ప్రాపితాః, స్త్రీః, పునః - రాహరదానయత్, ప్రాణిభిరన్యైః మనుష్యాదిభిస్సహ - నీతా ఇతి వా - పణిభిరితి పాఠే పణయోఽసురాః - తైర్నీతాః - యద్వా, పణయో దూతాః, దూతాన్ ప్రస్థాప్యాహరదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ కించ - భరతే - రాజని సతి రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ - తస్య - ప్రజానాం - తద్విషయస్థానాం - సర్వాన్ - కామాన్ - దుదుహతుః పూరయామాసతుః - ఏవం - త్రిణవసాహస్రీస్సమాః, సప్తవింశతిసహస్రవత్సరాన్, దిక్షు - చక్రం ఆజ్ఞా - మవర్తయత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవం, వర్తయన్, స సమ్రాట్ సార్వభౌమో భరతః, లోకపాలానా, మైశ్వర్య, మతులాం - స్వాం - శ్రియ - మవ్యాహత - మాజ్ఞాచక్రం - ప్రాణాంశ్చ, మృషేత్యనిత్యా ఇతి - నిశ్చిత్య, ఉపరరామ విరక్తోఽభవత్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ హే నృప, తస్య భరతస్య - సుసమ్మతా - స్తిస్రః - పత్న్యః, విదర్భస్య సుతా, ఆసన్ - తాశ్చ, ఏకైకం, జాతాన్ - పుత్రాన్ మమనా, నురూపాస్సదృశా - ఇమే - పుత్రా - న భవన్తీతి భర్త్రాఽభిహితే సతి - వ్యభిచారశఙ్కయా, అస్మాం స్త్యక్ష్యతీతి భయార్తా, జఘ్నుః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవం తస్య భరతస్య, వంశే - వితథే వ్యర్థే సతి, తదర్థం పుత్రార్థం, మరుత్స్తోమాఖ్యేన యాగేన - యజత ఆరాధయతః, తస్య, ప్రసన్నాః మరుతః - భరద్వాజాఖ్యం, సుత, ముపాదదుస్సమర్పయామాసుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తస్య భరద్వాజనామనిర్వక్తుం కథామాహ ॥

॥ శ్లో ❁ పా ॥ పణిభిః.

అన్తర్వత్న్యామితి॥కదాచిద్బృహస్పతి-ర్భ్రాతురుతథ్యస్య భార్యాయాం-మన్తర్వత్న్యాంగర్భిణ్యాం.మమతాఖ్యాయాం మైథునార్థం-ప్రవృత్త-స్తదా-ద్వితీయగర్భస్యావకాశాభావాదాక్రోశపూర్వకంగర్భంస్థేన-వారితః-తతః-క్రుద్ధో బృహస్పతిర్దీర్ఘంతమః ప్రవేక్ష్యసి అన్ధశ్చభవిష్యసీతితంగర్భంశప్త్వాబలాద్వీర్యంన్యషిఞ్చత్ ✽॥ ౩౬॥✽ అతో-బృహస్పతే-శ్శాపా-ద్గర్భస్థో దీర్ఘతమా-బభూవ- తేనచ -తద్వీర్యం,పార్ష్ణిప్రహారేణ,యోనేర్బహి-ర్నిస్సారితం - భూమౌ-పతితం-సద్యఏవ-కుమారోఽభవత్-తంచ,పరవీర్యజం-భర్తు-స్త్యాగా-ద్విశఙ్కి-తాంసతీం-త్యక్తుకామాం , మమతాంప్రతి - సురాః-బృహస్పతేశ్చ మమతాయాశ్చవివాదరూపం-ఏతంమూఢేఇతివక్ష్యమాణం,శ్లోకం - జగుః-కిమర్థంజగురతఆహ ॥ నామనిర్వచనంతస్యేతి నామనిరుచ్యతేయేనప్రవృత్తినిమిత్తేనతన్నామనిర్వచనం-తత్ప్రతిపాదకంశ్లోకం, జగు,రిత్యన్వయః , యద్వా - నామనిరుచ్యతే యేనశ్లోకేన-తం-జగురిత్యన్వయః- తస్యనామనిర్వచనేనైవభర్తృత్యాగశఙ్కామపాకర్తుంజగురిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ శ్లోకమాహ ॥మూఢేఇతి ॥తత్రపుత్రంత్యక్త్వాయాన్తీంమమతాంబృహస్పతిరాహ । హేమూఢే-ఇమంపుత్రం - భరపుషాణ, భర్తుర్బిభేమీతిచేత్తత్రాహ॥ద్వాజం-ఏకస్యక్షేత్రేఅన్యస్యబీజాదిత్యేవం , ద్వాభ్యాంజాతం - అతస్తస్యాప్యయంపుత్రఇతి నతస్మాద్భయశఙ్కేత్యర్థః ఏవముక్తాసతీతంప్రత్యాహ ॥ హేబృహస్పతే - త్వమేవ , మం-ద్వాజంద్వాభ్యామావాభ్యామన్యాయేనజాతం,భర,నాహమేనంభరామీత్యర్థః-యద్యస్మాదేవ,ముక్త్వా - పితరౌమమతాబృహస్పతీ-వివదమానౌ,పుత్రం,పరిత్యజ్య,యాతౌ,తతో,హేతోరయంభరద్వాజసంజ్ఞికఇతి ॥ ✽ ॥౩౮॥ ✽ ఏవం,సురైః,శ్లోకగానపూర్వకంపరిశఙ్క్యమానా,మమతా,తమాత్మజం,వితథంవ్యభిచారజత్వాన్నిరర్థకం,మత్వా,వ్యసృజత్ - మత్వాదితరమాత్మజమితిపాఠాన్తరం-తదా,ఆదితరంప్రథమజంభర్తుర్వీర్యాజ్జాతమేవముఖ్యం,మాత్మజం-మత్వా , బృహస్పతేర్జాతంతత్యాజేత్యర్థః-ఏవం , త

మైథునాయబృహస్పతిః । ప్రవృత్తోవారితోగర్భంశప్త్వావీర్యమపాసృజత్ ॥ ౩౬ ॥ తంత్యక్తుకామాంమమతాంభర్తుస్త్యాగవిశఙ్కితామ్।నామనిర్వచనంతస్యశ్లోకమేతంసురాజగుః ॥ ౩౭ ॥ మూఢేభరద్వాజమిమంభరద్వాజంబృహస్పతే।యాతౌయదుక్త్వాపితరౌభరద్వాజస్తతస్త్వయమ్ ॥ ౩౮ ॥చోద్యమానాసురైరేవంమత్వావితథమాత్మజమ్ । వ్యసృజన్మరుతోఽబిభ్రన్దత్తోఽయంవితథేఽన్వయే ॥ ౩౯ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽ ✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , వింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుకఉవాచ ॥ వితథస్యసుతాన్మన్యోర్బృహత్క్షత్రోజయస్తథా । మహావీర్యోనరోగర్గస్సఙ్కృతిస్తునరాత్మజః॥౧॥గురుశ్చరన్తిదేవశ్చసఙ్కృతేఃపాణ్డునన్దన।రన్తిదేవస్యహియశఇహాముత్రచగీయతే॥౨॥వియద్విత్తస్య

యా-త్యక్తం-మరుతోఽబిభ్రన్ అభిభరుః-త, దేవం-మరుద్భిః-ప్రాప్తోఽయం-భరతస్యాన్వయే - వితథేసతి,దత్తః-ఏవంచవితథాఖ్యోఽపిబభూవేతిభావః✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

భరతస్యయోదత్తపుత్రస్తస్యవితథస్య-యే-సుతాః - మన్యుస్తస్మాన్మన్యోః , బృహత్క్షత్రాదయః,గర్గాంతాః-పఞ్చ-జజ్ఞిరే-తతో-జయః బృహత్క్షత్రానుజోజయఇత్యర్థః-భారద్వాజస్యబ్రాహ్మణత్వేఽపిభరతస్యాన్వయేవితథేసతిదత్తత్వాద్వితథసంజ్ఞస్సభరతస్యదత్తపుత్రోభూత్వాతద్వంశకరోజాతఇత్యభిప్రాయేణమన్యుప్రభృతీనాంభారతత్వముచ్యతే , తత్ర,నరస్యాత్మజ,స్సఙ్కృతిః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ హేపాణ్డునన్దన,సఙ్కృతేస్తు, గర్గో-రన్తిదేవశ్చేతి,ద్వౌ , సుతౌ,రన్తిదేవస్య,కీర్తిస్తు, ఇహాముత్రచలోకే,గీయతే ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ కీదృశంతద్యశఇత్యపేక్షాయాంసఙ్గ్రహేణతద్వృత్తాన్తమాహ ॥ వియద్విత్తస్యేతి॥వియతోగగనాదివోద్యమంవినైవదైవాదుపస్థితమేవ , విత్తంభోగ్యం,యస్య , యద్వా , వియత్వ్యయంప్రాప్నువద్విత్తం,యస్య,తదేవాహ,బుభుక్షతఃసంప్రదానస్యశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ - భోక్తుమిచ్ఛవే లబ్ధంలబ్ధంయద్దైవాల్లబ్ధం తద్దదతః ప్రయచ్ఛతః-అతఏవ,నిష్కిఞ్చనస్యసాయస్తనశ్వస్తనాదిపరిగ్రహరహితస్య-సకుటుమ్బస్య-సీదతః కృశస్యాపి-ధీరస్యజితేన్ద్రియస్య - కదాచి-దపిబతః జలపానమప్యకుర్వతః-అష్టచత్వారింశదహాని,వ్యతీయుః ,వ్యతిక్రాన్తానిబభూవుః ॥ కృచ్ఛ్రం క్లేశం,ప్రాప్తః, కుటుమ్బోయస్య,తస్య క్షుత్తృడ్భ్యాం , జాతః-వేపథుః,వ్యథా-యస్య,తస్య,దైవాత్,ప్రాత , రుపస్థితం-ఘృతాదీనాంద్రవ్యాణాం,నైవేద్యం-ఘృతాదిత్రయం-తోయంచ - భోక్తుకామస్యసతః , కాలేభోజనకాలే - కశ్చిద్బ్రాహ్మణోఽతిథి-రాగ

౩౯ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ మత్వాఽఽదితరమాత్మజమ్.

మత్ ❁ ॥ ౩ ॥౪॥ ౫ ॥❁ సరన్తిదేవా-ఆదృతః ఆదరయుక్తః-శ్రద్ధయాచాన్వితః-సర్వత్రభూతేషు-హరిం-పశ్యన్-సర్వంభూ
తజాతంభగవదాత్మకమనుసందధత్ - అన్నంఘృతపాయససంయావం - తస్మైఅతిథయే-సంవ్యభజత్ విభజ్యాదదా-తదన్నం-
భుక్త్వా-సద్విజో-యయౌ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథ-విభక్తస్యకుటుమ్బార్థంతద్ద్విజభుక్తావశిష్టమన్నాదికంవిభక్తవతో - భోక్ష్యమా
ణస్యసతః-హేమహీపతే-అన్యః-కశ్చి-ద్వృషలో-ఽతిథి-రాగమత్-అదాన్యఇతిపాఠే - దానాయానర్హః-తస్మైవృషలాయాతి
థయే-విభక్తంకుటుమ్బార్థంవిభక్తం పున-ర్వ్యభజత్ విభజ్యాదదౌ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ శూద్రేవృషలే-గతేసతి-కశ్చి-చ్ఛ్వభి-రావృ
తః-పరివృతో-ఽతిథి-రాగతః-తంరన్తిదేవ-మాహ-కిమితి-హేరాజ - స్సభుక్షతే త్తుదాఽర్దితాయ-మహ్య మన్నందీయతా-మి
తిఅభ్యాగాదితిపాఠే,ఏవంవదన్నభ్యాగచ్ఛదిత్యన్వయః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సవిభూరన్తిదేవో - య-దాతిథ్యావశిష్ట-మన్నం-త-
ద్బహుమానపురస్కృతంయథాతథా-దత్వా-శ్వభ్య-శ్శ్వానాంపత్యేచ-తస్మై-నమ-శ్చక్రే-భగవద్భావేనేతిశేషః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁
అదో-చ్ఛేషమవశిష్టం-పానీయమాత్రం-తదప్యేకపరితర్పణంఏకపురుషమాత్రతృప్తికరంపాస్యతస్సతః-కశ్చి-త్పుల్కస-సః అ
శుభాయనీచాయ,మహ్య-మపః పానీయంజలం-దేహి,తివదన్నభ్యాగచ్ఛత్ ❁॥౧౦॥❁ తస్యాపిపుల్కసస్యాపి-కృపణాఃదీనాః
విపులః-శ్రమో,యాభ్యోఽవగమ్యతే-తా-వాచః,ఆకర్ణ్య,కృపయా,నితరాం-సన్తప్తోరన్తిదేవః ఇదంవక్ష్యమాణ - మమృతతు
ల్యంవచ,ఆహ ❁ ॥౧౧॥ ❁ తదేవదర్శయతి॥నకామయఇతిద్వాభ్యాం॥అష్టర్ధియుక్తామణిమాద్యష్టైశ్వర్యయుక్తా-మీశ్వరాణాం

దదతో లబ్ధంలబ్ధంబుభుక్షతః।నిష్కిఞ్చనస్యధీరస్యసకుటుమ్బస్యసీదతః॥ ౩ ॥వ్యతీయురష్టచత్వారింశ❁దహాన్య
పిబతఃకిల। ఘృతపాయససంయావంతోయంప్రాతరుపస్థితమ్॥ ౪ ॥కృచ్ఛ్రప్రాప్తకుటుమ్బస్యక్షుత్తృడ్భ్యాంజాత
వేపథోః। అతిథిర్బ్రాహ్మణఃకాలేభోక్తుకామస్యచాగమత్ ॥ ౫ ॥ తస్మైసంవ్యభజత్సోఽన్నమాదృత
శ్శ్రద్ధయాన్వితః। హరింసర్వత్రసంపశ్యన్భుక్త్వాసప్రయయౌద్విజః॥ ౬ ॥ ❁ అథాన్యోభోక్తుకామస్యవిభక్త
స్యమహీపతేః। విభక్తంవ్యభజత్తస్మైవృషలాయహరింస్మరన్ ॥ ౭ ॥యాతేశూద్రే†తమన్యోఽగాదతిథిశ్శ్వ
భిరావృతః । రాజన్మేదీయతామన్నంసగణాయబుభుక్షతే ॥ ౮ ॥ సఆదృత్యావశిష్టంయద్బహుమానపురస్స
రమ్ । తచ్చదత్వానమశ్చక్రేశ్వభ్యశ్శ్వపతయేవిభుః ॥ ౯ ॥ పానీయమాత్రముచ్ఛేషంతచ్చైకపరితర్పణమ్ ।
పాస్యతఃపుల్కసోఽభ్యాగాదపోదేహ్యశుభాయమే । ౧౦ । తస్యాపికరుణాంవాచంనిశమ్యవిపులశ్రమాః।
కృపయాభృశసంతప్తఇదమాహామృతంవచః । ౧౧ । నకామయేఽహంగతిమీశ్వరాణామష్టర్ధియుక్తామపున
ర్భవంవా । ఆర్తింప్రపద్యేఽఖిలదేహభాజామన్తస్స్థితోయేనభవన్త్యదుఃఖాః ॥ ౧౨ ॥ క్షుత్తృట్ఛ్రమో
గాత్రపరిభ్రమశ్చదైన్యంక్లమశ్శోకవిషాదమోహాః । సర్వేనివృత్తాఃకృపణస్యజన్తోర్జిజీవిషో×ర్జీవజలార్పణా
న ॥ ౧౩ ॥ ఇతిప్రభాష్యపానీయంమ్రియమాణఃపిపాసయా।పుల్కసాయాదదాద్ధీరోనిసర్గకరుణోనృపః॥౧౪॥

బ్రహ్మాదీనాం-గతింప్రాప్తిం - అహంనకామయేనేచ్ఛామి-నాప్యపునర్భవంమోక్షంవా-కామయే-కింతుఅఖిలానాం-దేహ
భాజాందేహినాం-క్షుత్పిపాసార్దితానాం-అన్తస్స్థితాం - ఆర్తిందుఃఖంప్రపద్యేప్రాప్నుయామితికామయే - సర్వేషాం-
దుఃఖ-మహ-మేకఏవా - నుభవేయ-మిత్యాశాసఇత్యర్థః - కిమేవంనిదకామనయేత్యతఆహ॥ యేనభవన్త్యదుఃఖాఇతి ॥యేన
భోక్త్రామయాహేతుభూతేన-సర్వేదేహభాజో-నిర్దుఃఖాభవన్తి-యేనాస్తదనుభవేనేతివా ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నను దుఃఖంకిమితి
ప్రార్థయసేపరదుఃఖనివృత్త్యైవమమసర్వదుఃఖనివృత్తిరిత్యాహ ॥క్షుత్తృడితి॥కృపణస్యదీనస్య-జీవితుమిచ్ఛో-ర్జన్తో-ర్జీవజలా
ర్పణేనజీవనహేతోర్జలార్పణేనైవ - సర్వే - క్షుత్తృడాదయో-నివృత్తా-భవేయురితిశేషః - జీవకలార్పణేనేతిపాఠే - యమ
ర్థః జిజీవిషోర్జన్తో - ర్మే - జీవకలార్పణేనఅస్మత్ప్రాణదానేన - క్షుదాదయో-నివృత్తా-స్స్యుః - మమప్రాణానపిదద్యామిత్య
ర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ స్వయం,పిపాసయా- మ్రియమాణోప్యేవం-ప్రభాష్య ధీరో-నిసర్గకరుణఃనిరుపాధికకృపావా-న్నృపోర
న్తిదేవః,పుల్కసాయ,తదేకపరితర్పణం,-ఉదకం,దదౌ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఫలమర్థకామాదిరూప-మిచ్ఛతాం - కామయమానా
నాంజనానాం-ఫలదా-స్త్రిభువనస్యాధీశాః-బ్రహ్మాదయ-స్తస్యరన్తిదేవస్యా-త్మానం-దర్శయాంచక్రుః-ప్రసన్నా బభూవుః,
విష్ణునా-వినిర్మితాం , మాయాంచ - దర్శయాంచక్రుః-మాయాప్రకృతిః-విష్ణువినిర్మితామిత్యుక్తత్వాత్కార్యరూపాప్రకృతి
ర్వివక్షితా-ప్రకృత్యాత్మవివేకజ్ఞానందదురిత్యర్థః,యద్వా , తస్మైనఃపరీక్షార్థంవృషలాదిమాయారూపమాత్మానందర్శయాం

౭ ॥ శ్లో ❁ పా॥ అదానోఽభోక్తు   ౮ ॥ శ్లో † పా ॥ తమభ్యాగాత్.   ౧౩ ॥ శ్లో × పా ॥ జీవకలార్పణేన.

చక్రురిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తతః స్వైరన్తిదేవః తేభ్యస్త్రిభువనాధీశేభ్యో - మాయారూపేభ్యో వా నమస్కృత్య, నిస్సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిష్వహంమమతారహితః - విగతస్పృహః ఆముష్మికఫలలిప్సారహితః - పరం కేవలం - వాసుదేవే, మనశ్చక్రే ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఈశ్వరేతి ॥ అనన్యరాధసా అనన్యప్రయోజనేన భావేన - చిత్తమీశాలమ్బనం వాసుదేవనిష్ఠం - కుర్వతః - తస్య రన్తిదేవస్య, త్రిగుణాత్మికా - మాయా - స్వప్నవత్ - ప్రత్యలీయత అస్యవర్తతః, ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముక్తో బభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ కిమతః, తస్య రన్తిదేవస్య - యః - ప్రసఙ్గః - తస్యానుభావేన ప్రభావేన హేతునా రన్తిదేవమనువర్తమానాః - సర్వేఽపి - యోగినః, యోగిత్వమేవాహ, నారాయణపరాయణా బభూవుః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఏవం నరస్య వంశ ఉపవర్ణితః ॥ అథ గర్గస్య వంశమాహ ॥ గర్గాదితి ॥ గర్గాచ్ఛినిః, జజ్ఞే, శినిరితి పాఠాన్తరం, తస్మాత్తు, గార్గ్యః, తత్ర తతో గార్గ్యాత్, క్షత్రాత్ బ్రహ్మ బ్రహ్మకులమవర్తత, పుత్రాదిపరంపరయా ప్రావర్తతేత్యర్థః - అథ మహావీర్యస్యాన్వయమాహ - మహావీర్యాద్ దురితక్షయో జజ్ఞే - తస్య దురితక్షయస్య - త్రయ్యారుణిః, కవిః, పుష్కరారుణిశ్చ, ఇతి త్రయః పుత్రాః, కథంభూతాః, యే, అత్ర క్షత్రవంశే, బ్రాహ్మణగతిం బ్రాహ్మణరూపతాం గతాః ప్రాప్తాః - అథ జ్యేష్ఠస్య బృహత్క్షత్రస్య వంశమాహ, బృహత్క్షత్రస్య పుత్రోఽభూదిత్యాదినా - బృహత్క్షత్రస్య - పుత్రో, హస్తీ బభూవ, యత్ యేన, హస్తినాపురం, కృతమితి శేషః, స హస్తీ బభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀ హస్తినస్సుతా, ఆజమీఢాదయః, త్రయః - తత్రాజమీఢస్య - వంశ్యా వంశజాః, ప్రియమేధాదయో, ద్విజా, బభూవుః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ అజమీఢాదేవాన్యః - పుత్రో, బృహదిషుర్నామా - భవత్ - తస్య బృహదిషోస్సుతో, బృహద్ధనుస్తస్య సుతో - బృహత్కాయః, తస్య బృహద్రథః, పుత్ర, ఆసీత్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తత్సుతో బృహద్రథసుతో, విశదః, తస్య విశదస్య, తస్మాదితి పాఠే, విశదాత్, ఫేనజిత్, సమ

తస్య త్రిభువనాధీశాః ఫలదాః ఫలమిచ్ఛతామ్ । ఆత్మానం దర్శయాంచక్రుర్మాయాం విష్ణువినిర్మితామ్ ॥ ౧౫ ॥ స వై తేభ్యో నమస్కృత్య నిస్సఙ్గో విగతస్పృహః । వాసుదేవే భగవతి భక్త్యా చక్రే మనః పరమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఈశ్వరాలమ్బనం చిత్తం కుర్వతోఽనన్యరాధసః । మాయాగుణమయో రాజన్స్వప్నవత్ప్రత్యలీయత ॥ ౧౭ ॥ తత్ప్రసఙ్గానుభావేన రన్తిదేవానువర్తినః । అభవన్యోగినస్సర్వే నారాయణపరాయణాః ॥ ౧౮ ॥ గర్గాచ్ఛినిస్తతో గార్గ్యః క్షత్రాద్బ్రహ్మ హ్యవర్తత । దురితక్షయో మహావీర్యాద్యస్య త్రయ్యారుణిః కవిః ॥ ౧౯ ॥ పుష్కరారుణిరిత్యత్ర యే బ్రాహ్మణగతిం గతాః । బృహత్క్షత్రస్య పుత్రోఽభూద్ధస్తీ యద్ధస్తినాపురమ్ ॥ ౨౦ ॥ అజమీఢో ద్విమీఢశ్చ పురుమీఢశ్చ హస్తినః । అజమీఢస్య వంశ్యాస్స్యుః ప్రియమేధాదయో ద్విజాః ॥ ౨౧ ॥ అజమీఢాద్బృహదిషుస్తస్య పుత్రో బృహద్ధనుః । బృహత్కాయస్తతస్తస్య పుత్ర ఆసీద్బృహద్రథః ॥ ౨౨ ॥ తత్సుతో విశదస్తస్య ఫేనజిత్సమజాయత । రుచిరాశ్వో దృఢహనుః కాశ్యో వత్సశ్చ తత్సుతాః ॥ ౨౩ ॥ రుచిరాశ్వసుతః ప్రాజ్ఞః పృథుసేనస్తదాత్మజః । పారస్తత్తనయో నీపస్తస్య పుత్రశతం త్వభూత్ ॥ ౨౪ ॥ స కృత్వ్యాం శుకకన్యాయాం బ్రహ్మదత్తమజీజనత్ । యోగీ స గవి భార్యాయాం విష్వక్సేనమగాత్సుతమ్ ॥ ౨౫ ॥ జైగీషవ్యోపదేశేన యోగతన్త్రం చకార హ । ఉదక్సేనస్తతస్తస్మాద్భల్లాదో బార్హదీషవాః ॥ ౨౬ ॥ యవీనరో ద్విమీఢస్య కృతిమాంస్తత్సుతస్తతః ।

జాయత, తత్సుతాః ఫేనజిత్సుతాః - రుచిరాశ్వాదయశ్చత్వారః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తత్ర రుచిరాశ్వస్య, సుతః, ప్రాజ్ఞః - తదాత్మజః ప్రాజ్ఞసుతః, పృథుసేనః - తదాత్మజః పృథుసేనతనయః పారః, తత్తనయః, పారతనయః, నీపః, తస్య నీపస్య, పుత్రశతమభూత్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ స నీప ఏవ, శుకకన్యాయాం శ్రీశుకస్య - కన్యాయాం దుహితరి - కృతిసంజ్ఞాయాం బ్రహ్మదత్తాఖ్యం, సుతమజీజనత్ జనయామాస, అత్ర తస్య పుత్రశతం త్వభూదిత్యస్యానన్తరం క్వచిత్ « దణుహో నామ యస్తేషాం జ్యేష్ఠస్సత్యరథో నృపే « తి పఠ్యతే, తత్ర, హే నృప, తేషాం పుత్రాణాం, శతే, యో, జ్యేష్ఠః, సోఽణుహః, స ఏవ సత్యరథాపరనామధేయ ఇత్యర్థః, శుకకన్యాయామిత్యనేన శుకస్యాప్యత్ర సన్తానముక్తః - తథా చోక్తం హరివంశాదిష్వపి « పారాశరసుతోత్పన్నశ్శుకో నామ మహాయశాః । వ్యాసాదరణ్యాం సంభూతో విధూమోఽగ్నిరివ జ్వలన్ ॥ స తస్యాం పితృకన్యాయాం మిరిణ్యాం జనయిష్యతి । కృష్ణం గౌరం ప్రభుం శంభుం తథా భూతశ్రుతం జయమ్ ॥ కన్యాం కీర్తిమతీం షష్ఠీం యోగినీం యోగమాతరమ్ । బ్రహ్మదత్తస్య జననీం మానుషీ » మిత్యాది - యద్యపి శుక ఉత్పత్తేరారభ్య విముక్తసఙ్గో నిర్గతః - తథాపి విరహాతురం వ్యాసమనుయాన్తం దృష్ట్వా ఛాయాశుకం నిర్మాయ గతవాన్ - తదభిప్రాయేణైవాయం గార్హస్థ్యాదివ్యవహార ఇత్యవిరోధ ఇత్యాచక్షతే - స చ బ్రహ్మదత్తః - గవి సరస్వత్యాం - భార్యాయాం - విష్వక్సేనాఖ్యం - సుతమగాత్ ప్రాప్తవాన్ - అజీజనదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ స ఏవ, జైగీషవ్యోపదేశేన యోగతన్త్రం యోగశాస్త్రం - చకార - తతో విష్వక్సేనాదుదక్సేనః - తస్మాదుదక్సేనాత్ - భల్లాదః బార్హదీషవః - ఇత్యేతే సర్వే బృహదిషోరజమీఢసుతస్య వంశజా ఇత్యర్థః, దీర్ఘత్వమార్షమ్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అథ ద్విమీఢస్య వంశమాహ ॥

ద్విమీఢస్య,సుతో-యవీనరః - తత్సుతః,యవీనరసుతః-ధృతిమాన్-తతోధృతిమత-స్సత్యధృతి- స్తస్మాత్సత్యధృతేః , దృఢనేమి స్సచ-స్సుపార్శ్వకృత్ సుపార్శ్వస్యపితేత్యర్థః,తత్పుత్రస్సుపార్శ్వఇతియావత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ సుపార్శ్వాత్సుమతి,స్తస్యసుమతేః,పుత్ర,స్సన్నతిమాన్ ,తతస్సన్నతిమతః.కృతిః,తంవిశినష్టి-యఃకృతిః,హిరణ్యనాభా ద్యోగం,సామ్నాం,షట్సంహితాశ్చ,ప్రాప్య,జగౌ అధ్యాపితవాన్, తస్యకృతే,స్సుత,ఉగ్రాయుధః,తస్యోగ్రాయుధస్య,సుతః,క్షేమ్యః,అథక్షేమ్యా,త్సువీర-స్తస్యసుతో,రిపుంజయః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తతఃరిపుంజయా,ద్బహురథోనామ,జజ్ఞే,ఏవమజమీఢద్విమీఢయోర్వంశావభిధాయ పురుమీఢస్త్వపుత్రోభవదిత్యాహ ॥ పురుమీఢోఽప్రజోభవదితి॥అజమీఢస్య,వంశ్యాః,ప్రియమేధాదయః,కేచి,ద్బ్రాహ్మణా, బభూవుః,బృహదిషుప్రభృతయఃక్షత్రియాశ్చేతివంశద్వయముక్తం, తస్యైవేదానీంవంశాన్తరమాహ ॥ నలిన్యామితియావత్సమాప్తి॥అజమీఢస్య,నలిన్యాం భార్యాయాం,నీల,స్తత్సుతో నీలసుతస్తు,శాన్తిఃతత్పుత్ర,స్సుశాన్తిః , సుశాన్తిపుత్రః,పురుజః,తతఃపురుజా,దర్కః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తతస్తతోఽర్కసుతః-భర్మ్యాశ్వః,తస్యభర్మ్యాశ్వస్య,పుత్రాః,ముద్గలఏకః, యవీనరాదయశ్చత్వారశ్చే,తిపఞ్చా,స్సన్ జజ్ఞిరే ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తేషాంపఞ్చాలసంజ్ఞితత్వంవక్తుంతన్నిమిత్తంపితృవచోరూపమాహ ॥భర్మ్యాశ్వ ఇతి॥భర్మ్యాశ్వః,ప్రాహ,పుత్రానితిశేషం,కిమితి, హేపుత్రాః మేమమ,పఞ్చానాం , విషయాణాంశబ్దాదీనాం దేశానాంవా,రక్షణాయ,ఇమేయూయ,మలంప్రభవ ఇతి,యత, ఏవంపిత్రోక్తా , అత,స్తే,పఞ్చాలసంజ్ఞితాఃపఞ్చాలేతిసంజ్ఞావే

నామ్నాసత్యధృతిస్తస్మాద్దృఢనేమిస్సుపార్శ్వకృత్ ॥ ౨౭ ॥ సుపార్శ్వాత్సుమతిస్తస్యపుత్రస్సన్నతిమాంస్తతః । కృతిహిరణ్యనాభాద్యోయోగంప్రాప్యజగౌస్మషట్ ॥ ౨౮ ॥ సంహితాఃప్రాచ్యసామ్నాం వైతస్యాప్యుగ్రాయుధస్సుతః । తస్యక్షేమ్యస్సువీరోఽథసువీరస్యరిపుంజయః॥ ౨౯ ॥ తతోబహురథోనామపురుమీఢోఽప్రజోభవత్ । నళిన్యామజమీఢస్యనీలశ్శాన్తిస్సుతస్తతః ॥ శాన్తేస్సుశాన్తిస్తత్పుత్రఃపురుజోఽర్కస్తతోఽభవత్ ॥ ౩౦ ॥ భర్మ్యాశ్వస్తత్సుతస్తస్య పఞ్చాసన్ముద్గలాదయః । యవీనరోబృహదిషుఃకాంపిల్యస్సృంజయస్సుతాః ॥ ౩౧ ॥ భర్మ్యాశ్వఃప్రాహపుత్రామేపఞ్చానాంరక్షణాయహి । విషయాణామలమిమఇతిపఞ్చాలసంజ్ఞితాః॥ ౩౨ ॥ ముద్గలాద్బ్రహ్మనిర్వృత్తంగోత్రంమౌద్గల్యసంజ్ఞితమ్ ॥ ౩౩ ॥ మిథునంముద్గలాద్భార్మ్యాద్దివోదాసఃపుమానభూత్ । అహల్యాకన్యకాయస్యాంశతానన్దస్తుగౌతమాత్ ॥ ౩౪ ॥ తస్యసత్యధృతిఃపుత్రోధనుర్వేదవిశారదః । శరద్వాంస్తత్సుతోయస్మాదూర్వశీదర్శనాత్కిల ॥ శరస్తమ్బేఽపతద్రేతో మిథునంతదభూచ్ఛుభమ్ ॥ ౩౫ ॥ తద్దృష్ట్వాకృపయాఽగృహ్ణాచ్ఛన్తనుర్మృగయాంచరన్ । కృపఃకుమారఃకన్యాచద్రోణపత్న్యభవత్కృపీ ॥ ౩౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేనవమస్కన్ధే, ఏకవింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ ॥ మిత్రాయుశ్చదివోదాసాచ్చ్యవనస్తత్సుతోనృప। సుదాసస్సహదేవోఽథసోమకోజన్తుజన్మకృత్ ॥ ౧ ॥ తస్యపుత్రశతంతేషాంయవీయాన్పృషతస్తతః । ద్రుపదోద్రౌపదీతస్యధృష్టద్యుమ్నాదయస్సు

షాంసంజాతేతితథా,తారకాదిత్వాదితచ్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ తత్రముద్గలాత్,బ్రహ్మగోత్రంబ్రాహ్మణకులంనిర్వృత్తముత్పన్నం॥ తద్విశినష్టి,మౌద్గల్యసంజ్ఞితమితి ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తదేవసఙ్గ్రహేణదర్శయతి॥మిథునమితి॥భార్మ్యాద్భర్మ్యాశ్వసుతాన్ముద్గలా,న్మిథునం స్త్రీపుంస , మభూత్,తత్ర,పుమాన్,దివోదాసః,కన్యకాత్వ , హల్యా,తాంవిశినష్టి,యస్యామహల్యాయాం , గౌతమాద్భర్తు,శ్శతానన్దో,జజ్ఞే ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ తస్యశతానన్దస్య,పుత్ర,స్సత్యధృతి,స్సచ,ధనుర్వేదవిశారదః,తత్సుతస్సత్యధృతిసుత-శ్శరద్వాన్,తంవిశింషన్ తన్నామ్నోనిమిత్తంతద్వంశంచాహ ॥ యస్మాదిత్యాదినాయావత్సమాప్తి ॥ ఊర్వశ్యాఅప్సరసో , దర్శనాద్ధేతో,ర్యస్మాచ్ఛరద్వతో , రేత,శ్శరస్తమ్బే,అశ్వవాల స్తమ్బే ,న్యపతత్,అత,స్స,శరద్వాన్నామ్నా,బభూవేతిభావః,తచ్చపతితం,రేత,శ్శివంశుభాచారం , మిథునంస్త్రీపుంస,మభూత్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ శన్తనుః రాజా,యదృచ్ఛయా,మృగయాం-చరన్- తన్మిథునం,దృష్ట్వా,కృపయా , అగృహ్ణాత్ గృహీత్వారరక్షేత్యర్థః,తత్రమిథునే , కుమారః,కృపః,కృపాచార్యః,కన్యాతు,కృపి-సాచ , ద్రోణాచార్యస్యపత్నీ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవంముద్గలస్యదుహితృసంతానమభిధాయాథపుత్రసన్తానమాహ ॥ మిత్రాయుశ్చేతి ॥ దివోదాసాన్మౌద్గల్యా-న్మిత్రాయు-ర్జజ్ఞే-తత్సుతామిత్రాయుసుతాః - హేనృప - చ్యవనాదయ-శ్చత్వారః-తత్ర-సోమకః - కనీయాన్-సచ,జన్తోఃజన్మకృతవానితితథా-సోమకస్యసుతోజన్తురిత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ నకేవలంజన్తురేవతస్యపుత్రః - అపితు-జన్తుజ్యేష్ఠంశతమిత్యాహ॥తస్యే

తి॥తస్యసోమకస్య-పుత్రశత-మభూత్-తేషాం, పృషదః-కనీయాన్-జన్తుస్తుజ్యేష్ఠఇతి శేషః, పృషదాత్తుద్రుపదః, యస్యద్రుపదస్య, సుతా-దృష్టద్యుమ్నాదయః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ఇమే దృష్టద్యుమ్నాదయః,పఞ్చాలకాఃపఞ్చాలసంజ్ఞికముద్గలవంశప్రసూతత్వాత్పఞ్చాలకాః, అజమీఢస్యపునర్వంశాన్తరమాహ ॥ యఇతి ॥అజమీఢస్యా,న్యో,యః,స్సుతః,ఋక్షాఖ్య,స్తత,ఋక్షా-త్సంవరణః ❀॥౩॥ ❀ సంవరణాచ్చ,తపత్యాఖ్యాయాంసూర్యకన్యాయాం-కురు,ర్జజ్ఞే,సచ-కురుక్షేత్రస్య-పతిః-కురోస్సుతాస్తు-పరీక్షిదాదయ-శ్చత్వారః-తత్ర-సుధనుష-స్సుత-స్సుహోత్రో, ఽభూత్, అథ-సుహోత్రా-చ్చ్యవనః, తతశ్చ్యవనా-త్కృతిః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తస్యకృతే-రుపతిచరోవసుఃఉపరిచరవసుః-కృతీతిపాఠాన్తరం-తదా-తస్యకృతినః-తతఉపరిచరవసోః-బృహద్రథోముఖమాదిర్యేషాం తే-జజ్ఞిరే-తానాహ-కుసుమ్భేతి-ఏతే-చేదిపాఃచేదిజనపదాధిపాః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తత్ర-బృహద్రథా-త్కుశాగ్రో,బభూవ-కుశజ్గోఽభూదితిపాఠాన్తరం-తత్సుతఃకుశజ్గసుతః-ఋషభః-స్మృతఃప్రసిద్ధః-తత్సుతఃఋషభసుతః-పుష్పవాన్-తస్య, హితఃహితాఖ్యః-అపత్యంపుత్రో-జజ్ఞే ఇత్యన్వయః-తత్సుతోహితసుతః-జహుఃజగురితిపాఠాన్తరమ్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఏవంబృహద్రథస్యఏకోవంశఉక్తః,అథా,న్యస్యామపి,భార్యాయాం-బృహద్రథాత్,ద్వే,శకలే-జజ్ఞాతే, తేచ-మాత్రా-బహి-రుత్సృష్టేత్యుక్తే తత్ర-క్రీడన్త్యా-జరయారాక్షస్యా-జీవజీవే.తి-భాషమాణయా-అభిసన్ధితేఃజరయాసన్ధితత్వా-జ్జరాసన్ధస్సుతో-ఽభవత్-తతోజరాసన్ధా-త్సహదేవః-యత్ యస్మాత్సహదేవా-త్సోమాపిః-శ్రుతశ్రవాశ్చ-జా

తాః॥ ౨ ॥ ధృష్టద్యుమ్నాద్ధృష్టకేతుర్భార్మ్యాః పఞ్చాలకాఇమే । యోఽజమీఢసుతోహ్యన్యఋక్షస్సంవరణ స్తతః ॥ ౩ ॥ తపత్యాంసూర్యకన్యాయాంకురుక్షేత్రపతిఃకురుః । పరీక్షిత్సుధనుర్జహ్నుర్నిషధశ్చకురోస్సుతాః ॥ సుహోత్రోఽభూత్సుధనుషశ్చ్యవనోఽథతతఃకృతీః ॥ ౪ ॥వసుస్తస్యోపరిచరో బృహద్రథముఖాస్తతః। కుసుమ్భమత్స్యప్రత్యగ్రచేదిపాద్యాశ్చచేదిపాః॥ ౫ ॥బృహద్రథాత్కుశాగ్రోఽభూదృషభస్తస్యచాత్మజః। జజ్ఞే తస్య హితో ఽ పత్యంపుష్పవాం స్తత్సుతోజహుః ॥ ౬ ॥ అన్యస్యామపిభార్యాయాంశకలేద్వేబృహద్రథాత్ । తేమాత్రాబహిరుత్సృష్టేజరయాచాభిసన్ధితే॥ ౭ ।క్రీడన్త్యాజీవజీవేతిజరాసన్ధస్తతోఽభవత్।తతశ్చసహదేవోఽభూత్సోమాపిర్యచ్ఛ్రుతశ్రవాః ॥ ౮ ॥ పరీక్షిదనపత్యోఽభూత్సురథోనామజాహ్నవః। తతోవిడూరథస్తస్మాత్సార్వభౌమస్తతోఽభవత్॥ ౯ ॥ జయత్సేనస్తత్తనయోరాధికోఽతో ❀ద్యుమానభూత్ । తతశ్చక్రోధనస్తస్మాద్దేవాతిథిరముష్యచ ॥ ౧౦ ॥ † ఋక్షస్తస్యదిలీపోఽభూత్ప్రతీపస్తస్యచాత్మజః । దేవాపిశ్శన్తనుస్తస్యబాహ్లీకఇతిచాత్మజాః ॥ ౧౧ ॥ పితృరాజ్యంసముత్సృజ్య దేవాపిస్తువనంగతః। అభవచ్ఛన్తనూరాజాప్రాజ్మహాభిషసంజ్ఞితః॥ ౧౨ ॥ యంయంకరాభ్యాంస్పృశతిజీర్ణంయావనమేతిసః । శాన్తిమాప్నోతిచైవాగ్ర్యాంకర్మణా తేనశంతనుః॥ ౧౩ ॥సమాద్వాదశతద్రాష్ట్రేనవవర్షయదావిభుః। శన్తనుర్బ్రాహ్మణైరు

తా-స-సహదేవ, ఇత్యన్వయః ❀ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❀ కురోః-పుత్రః-పరీక్షి-దనపత్యః, అదజహ్నోఃకురుసుతస్య-సుతో-జాహ్నవః,సచ-నామ్నా, సురథ, ఇతిప్రసిద్ధః-స్తతస్సురథా, ద్విడూరథ, స్తస్మా-త్సార్వభౌమః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తతో-జయసేన-స్తత్తనయోజయసేనతనయః-రాధికః-అతోరాధికా-ద్యుమానభూత్-అతో యుతోభవదితిపాఠాన్తరం-తతశ్చద్యుమతః-క్రోధనః-తస్మాత్క్రోధనా-ద్దేవాతిథిః-అముష్యదేవాతిథేః-ఋక్ష-స్తస్మాదృక్షా-ద్దిలీప-స్తస్యదిలపస్యా-త్మజః-ప్రతీపః “ఋక్షోఽస్యభీమసేనోభూత్ప్రతీపస్తస్యచాత్మజ” ఇతిపాఠాన్తరం-తస్యప్రతీపస్య-దేవాపి-శ్శన్తను-ర్బాహ్లీకశ్చే-తి-త్రయ,స్సుతాః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తత్ర-దేవాపిః,పితృరాజ్యం,త్యక్త్వా,వనం-గతః,అధునా-అపుత్రశ్చేతిభావః-శన్తనుస్తు-రాజా-అధికృతరాజ్యః-సచ-ప్రాక్పూర్వజన్మని-మహాభిషసంజ్ఞితఃమహాభిషసంజ్ఞాఽస్యాసంజాతేతితథాభూతః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తస్యఏతస్మిన్జన్మనిశన్తనునామప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ యంయమితి ॥ సోఽస్మిన్జన్మని-కరాభ్యాం-యంయం-జీర్ణంజరఠం-స్పృశతి-స-సర్వోఽపి-యావన-మేతిప్రాప్నోతి-అగ్ర్యాంముఖ్యాం-శాన్తించా-ప్నోతి-యత-స్తతో-ఽనేన-కర్మణాయావనశాన్త్యాపాదనరూపేణకర్మణానిమిత్తేన-శన్తను-రితిప్రసిద్ధః-శంసుఖంతనుతేయావనశాన్త్యోరాపాదనేనేతిశన్తనురితినిరుక్తిరభిప్రేతా ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తస్యశన్తనోరాష్ట్రే-యదాద్వాదశ-సమాఃవర్షాణి-విభుఃపర్జన్యో-నవవర్ష-తదా-శన్తను-స్తత్ర-నిమిత్తం-బ్రాహ్మణాన్-పప్రచ్ఛ-బ్రాహ్మణైస్త్వే-వ-ముక్తః “దారాగ్నిహోత్రసంయోగంకురుతేయోఽగ్రజేస్థితే । పరివేత్తాసవిజ్ఞేయఃపరివిత్తుస్తుపూర్వజ” ఇతిస్మృతేః-యోఽగ్రభుక్ భువమగ్రతోభు

౧౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ యతోఽభవత్.   ౧౧ ॥ శ్లో † ఋక్షోఽస్యభీమసేనోఽభూత్.

న్క్త్యాయం, త్వాదృశోఽపి పరివేత్తా భవతి ॥ అత-స్తద్దోషపరిహారాయ-రాజ్య-మగ్రజాయ - దేహి తతో, వృష్టి-ర్భవిష్య తీ-త్యేవ-ము-క్తః - పురరాష్ట్రయో-ర్వివృద్ధి-ర్యస్మాద్వర్షా-త్తస్మై-వర్షార్థమిత్యర్థః-తత-స్స, శన్తనుర్వ నం-గత్వా-జ్యేష్ఠం-ఛ న్దయామాస-రాజ్ఞః ప్రజాపరిపాలనాదిః పరమోధర్మ స్తత స్త్వం రాజ్యం స్వీకురు ఇతి ప్రార్థయాంచక్రే - తతః పూర్వమేవ , త స్య, మన్త్రిణా అశ్మరాదసంజ్ఞికేన-దేవాపిం-పాషణ్డీకృత్య- రాజ్యానర్హం కర్తుం, యే ప్రహితా, విప్రా-స్తైః-పాషణ్డమతా శ్రయయా-గిరా వేదాద్విభ్రంశితస్సన్, వేదవాదస్య , తివాదాన్ నిన్దావచనాని - సదేవాపి-రభవీత్ , తత స్తస్య పాతిత్యేన రాజ్యానర్హత్వే జాతే శన్తనోర్దోషాభావా, ద్దేవో-వవర్షేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ✽ దేవాపి- ర్యోగ, మాశ్రిత్య , కలాప గ్రామ-మాశ్రితస్సన్-కలౌ-సోమవంశే, నష్టేసతి-పునః - కృతయుగస్యా, దౌ - స్థాపయిష్యతి ప్రతివర్తయిష్య తి-సోమవంశమి తి శేషః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ బాహ్లీకాత్ప్రతీపాత్మ జా-త్సోమదత్తో-జజ్ఞే-తతస్సోమదత్తా-ద్భూరిః-భూరిశ్రవాః - శలశ్చేతి-త్రయ, స్సుతా, జజ్ఞిరే-శన్తనోస్తు - బ్రహ్మశాపాన్మానుషీత్వం ప్రాప్యస్వయంవరేణాగతాయాం, గఙ్గాయాం-భార్యాయాం , భీ ష్మో-జాతః-తం విశినష్టి-ఆత్మవాన్ బ్రహ్మవిత్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ సర్వేషాం ధర్మవిదాం- శ్రేష్ఠః-మహాభాగవతః-కవిర్విద్వాన్-వీ రాణాం సైన్యస్య-నాయకః-యేన భీష్మేణ-రామో జామదగ్న్యోఽపి-యుధి సఙ్గ్రామే, తోషితః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ తతో గఙ్గాయా మన్తర్హితాయాం, శన్తనో , ర్దాశకన్యాయాం దాశైః కైవర్తైః పాలితాయా , ముపరిచరవసోర్వీర్యం భక్షితవత్యా మత్స్యా ఉదరాద్దాశైరుద్ధృతాయాం తైః పాలితాయాం మత్స్యగన్ధి యోజనగన్ధి సత్యవత్యాద్యాఖ్యా యామిత్యర్థః-చిత్రాఙ్గద , స్సు

క్తః పరివేత్తా త్వమగ్రభుక్ ॥ ౧౪ ॥ రాజ్యం దేహ్యగ్రజాయాశు పురరాష్ట్రవివృద్ధయే । ఏవముక్తో ద్విజైర్జ్యేష్ఠం ఛ న్దయామాస సోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ తన్మన్త్రిప్రహితైర్విప్రైర్వేదాద్విభ్రంశితో గిరా । వేదవాదాతివాదాన్వై తదా తో దేవో వవర్ష హ ॥ ౧౬ ॥ దేవాపిర్యోగమాస్థాయ కలాపగ్రామమాస్థితః । సోమవంశే కలౌ నష్టే కృతాదౌ స్థా పయిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ బాహ్లీకాత్సోమదత్తోఽభూద్భూరిర్భూరిశ్రవాస్తతః । శలశ్చ శన్తనోరాసీద్గఙ్గాయాం భీ ష్మ ఆత్మవాన్ ॥ ౧౮ ॥ సచ ధర్మవిదాం శ్రేష్ఠో మహాభాగవతః కవిః । వీరయూథాగ్రణీర్యేన రామోఽపి యుధి తోషితః ॥ ౧౯ ॥ శన్తనోర్దాశకన్యాయాం జజ్ఞే చిత్రాఙ్గదస్సుతః । విచిత్రవీర్యశ్చావరజో నామ్నా చిత్రాఙ్గదో హ తః ॥ ౨౦ ॥ యస్యాం పరాశరాత్సాక్షాదవతీర్ణో హరేః కలా । వేదగుప్తో మునిః కృష్ణో యతోఽహమిదమధ్యగాత్ ॥ హిత్వా స్వశిష్యాన్పైలాదీన్భగవాన్బాదరాయణః । మహ్యం పుత్రాయ శాన్తాయ పరం గుహ్యమిదం జగౌ ॥ ౨౨ ॥ విచిత్రవీర్యోఽథోవాహ కాశిరాజసుతే బలాత్ । స్వయంవరాదుపానీతే అమ్బికామ్బాలికే చ సః ॥ ౨౩ ॥ తయో రాసక్తహృదయో గృహీతో యక్ష్మణా మృతః । ౨౪ ॥ క్షేత్రేఽప్రజస్య వై భ్రాతుర్మాత్రోక్తో బాదరాయణః । ధృతరాష్ట్రం చ పాణ్డుం చ విదురం చాప్యజీజనత్ ॥ ౨౫ ॥ గాన్ధార్యాం ధృతరాష్ట్రస్య జజ్ఞే పుత్రశతం నృప । తత్ర

త, స్తస్య, కనీయాన్విచిత్రవీర్యశ్చే-తిద్వౌ, సుతౌ - జజ్ఞాతే ఇత్యర్థః-తత్ర - చిత్రాఙ్గదో, నామ్నా తత్సనామ్నా-చిత్రాఙ్గదాఖ్యే న-గన్ధర్వేణ యుద్ధే-హతః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ దాశకన్యాం విశినష్టి ॥ యస్యామితి । యస్యాం దాశకన్యాయాం-శన్తనోః పరిగ్రహా త్పూర్వమేవ - పరాశరాద్భగవతః , కలా అవతతార, శ్రీవ్యాసరూపేణేతి శేషః, తస్యాం దాశకన్యాయాం , శన్తనో-శ్చి త్రాఙ్గదో, జజ్ఞే-ఇతిపూర్వేణాన్వయః ॥ హరేః కలావతారం విశినష్టి వేదగుప్త ఇతి ॥ వేదాః గుప్తా యేన , స , వేదగుప్తః, కృష్ణః కృష్ణద్వైపాయనాఖ్యో-మునిః-యస్మా, దహం శుకో , జాతస్స , న్నిదం శ్రీభాగవత , మధ్యగాం, అహమేవేదం భాగవతం త స్మాదధీతవానస్మీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తదేవోపపాదయతి ॥ హిత్వేతి ॥ భగవా-న్బాదరాయణః పారాశర్యస్సత్యవతీసుతః-పై లాదీ, న్స్వశిష్యాన్-హిత్వా, తేభ్యోఽనుపదిశ్యేత్యర్థః - ప్రశాన్తాయేతి హేతుగర్భం, ప్రశాన్తత్వా , న్మహ్యమేవే , దం, ప రం, గుహ్యం, పురాణం శ్రీభాగవతం, జగౌ ఉపదిదేశేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ విచిత్రవీర్య ఇతి ॥ విచిత్రవీర్యశ్శాన్తనవః- కాశిరాజ స్య, సుతే బలా, ద్భీష్మేణ-స్వయంవరా, దుపానీతే, అమ్బికామ్బాలికాఖ్యే, ద్వే, ఉవాహ ఉపయేమే ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత, స్తయో రమ్బికామ్బాలికయో, రాసక్తం, హృదయం, యస్య, సచిత్రవీర్యః, యక్ష్మణా క్షయరోగేణ, మృతః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తతో - మా త్రా సత్యవత్యా, ఉక్త ఆదిష్టో, భగవా-న్బాదరాయణః , అప్రజస్యాపుత్రస్య - భ్రాతుర్విచిత్రవీర్యస్య , క్షేత్రే అమ్బికామ్బాలి కారూపే కలత్రద్వయే-తద్దాస్యాంచ -ధృతరాష్ట్రం - జ్యేష్ఠం-తస్య , కనీయాంసం-పాణ్డుం , విదురంచా-జీజనజ్జనయామాస, తత్రామ్బికాయాం ధృతరాష్ట్రం , అమ్బాలికాయాం పాణ్డుం-దాస్యాం తు విదుర-మితి వివేకః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తత్ర-ధృతరాష్ట్ర స్య, గాన్ధార్యాం - పుత్రశతం-జజ్ఞే, హే నృప-తేషాం శతసఙ్ఖ్యానాం ధార్తరాష్ట్రాణాం - దుర్యోధనో-జ్యేష్ఠః ,దుశ్శలా నా

మ-కన్యా-చ,ధృతరాష్ట్రా,ద్గాన్ధార్యాం,జజ్ఞ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అరణ్యే-మృగరూపిణోః రమమాణయోః ఋష్యోః - శ్శాపా
ద్ధేతోః మైథునే కర్మణి ప్రతిరుద్ధస్య-పాణ్డోః,ర్భార్యాయాం కున్త్యాం - ధర్మానిలేన్ద్రేభ్యః - యుధిష్ఠిరః ప్రముఖా యేషాం తే-
యుధిష్ఠిరభీమార్జునాః త్రయః-జాతాః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తథా అన్యస్యాం,భార్యాయాం మాద్ర్యాం-నాసత్యదస్రయోరశ్వినో
స్సకాశాన్నకుల-స్సహదేవశ్చేతి-ద్వౌ-సుతౌ,జాతౌ- పఞ్చభ్యో యుధిష్ఠిరాదిభ్యః - ద్రౌపద్యా - మేకభార్యాయాం పఞ్చ,పు
త్రా,అభవన్- తే చ-అపితరః-న కేషాంచిత్పితరః - అపుత్రా ఏవ సన్తో ద్రౌణినా హతా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అథ,యుధిష్ఠి రా
త్ప్రతిస్వీకభార్యాయాం,ప్రతివిన్ధ్యః,జాతః,వృకోదరాద్భీమా,చ్ఛ్రుతసేనః,అర్జునా త్తు,శ్రుతకీర్తిః,నాకులః నకులసుత స్తు
శతానీకః, హే రాజన్,సహదేవసుతః,శ్రుతకర్మా-తథా ఽపరే చ,భార్యాస్తు తే,యుధిష్ఠిరాదిభ్యః,జాతా ఇత్యర్థః-తా నేవ దర్శయ
తి ॥ యుధిష్ఠిరా త్తు,పౌరవ్యాం, దేవకో, జాతః-భీమసేనా త్తు-హిడిమ్బాయాం- ఘటోత్కచో, జాతః-కాళీ చాన్యా భీమస్య భా
ర్యా,తస్యాం తతో భీమా-త్సర్వగతో నామ,పుత్రో, ఽభవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ పార్వతీ పర్వతస్య పుత్రీ-విజయా నామ సహ
దేవా,త్సుహోత్ర-మసూత,నకులః-కరేణుమత్యాం-వీరమిత్రం-జనయామాస,నిరమిత్రమితి పాఠా న్తరం,తథాఽర్జునోఽపి,ఇరా
వత్యామిరావన్తం,మణలూరుపతేస్సుతాయాం,ఉలూప్యాం॥ అభ్రాతృకాం ప్రదాస్యామి తుభ్యం కన్యా మలంకృతామ్
అస్యాం యో జాయతే పుత్రస్స మే పుత్రో భవిష్యతీ,త్యుక్తవిధభాషాబన్ధనయా పుత్రికాధర్మేణ-దత్తాయాం-బభ్రువాహనం చా

దుర్యోధనో జ్యేష్ఠో దుశ్శలా చాపి కన్యకా ॥ ౨౬ ॥ శాపాన్మైథునరుద్ధస్య పాణ్డోః కున్త్యాం మహారథాః । జాతా
ధర్మానిలేన్ద్రేభ్యో యుధిష్ఠిరముఖాస్త్రయః ॥ ౨౭ ॥ నకులస్సహదేవశ్చ మాద్ర్యాం నాసత్యదస్రయోః । ద్రౌ
పద్యాం పఞ్చ పఞ్చభ్యః పుత్రాస్తే ఽపితరో ఽభవన్ ॥ ౨౮ ॥ యుధిష్ఠిరాత్ప్రతివిన్ధ్యః శ్రుతసేనో వృకోద
రాత్ । అర్జునాచ్ఛ్రుతకీర్తిస్తు శతానీకస్తు నాకులిః ॥ ౨౯ ॥ సహదేవసుతో రాజన్ శ్రుతకర్మా తథాపరే ।
యుధిష్ఠిరాత్పౌరవత్యాం దేవకో ఽథ ఘటోత్కచః । భీమసేనాద్ధిడిమ్బాయాం కాళ్యాం సర్వగతస్తతః ॥ ౩౦ ॥ స
హదేవాత్సుహోత్రం తు విజయా ఽసూత పార్వతీ । కరేణుమత్యాం నకులో నిరమిత్రం తథార్జునః ॥ ౩౧ ॥ ఇరా
వన్తముల్యూప్యాం వై సుతాయాం బభ్రువాహనమ్ । మణలూరుపతేస్సో ఽపి తత్పుత్రః పుత్రికాసుతః ॥ ౩౨ ॥
తవ తాతస్సుభద్రాయామభిమన్యురజాయత । సర్వాతిరథజిద్వీర ఉత్తరాయాం తతో భవాన్ ॥ ౩౩ ॥ పరిక్షీ
ణేషు కురుషు ద్రౌణేర్బ్రహ్మాస్త్రతేజసా । త్వం తు కృష్ణానుభావేన సజీవో మోచితో ఽన్తకాత్ ॥ ౩౪ ॥ తవేమే
తనయాస్తాత జనమేజయపూర్వకాః । శ్రుతసేనో భీమసేన ఉగ్రసేనశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౩౫ ॥ జనమేజయస్త్వాం జ్ఞా
త్వా తక్షకాన్నిధనం గతమ్ । సర్పాన్వై సర్పయాగాగ్నౌ స హోష్యతి రుషాన్వితః ॥ ౩౬ ॥ కావషేయం పు
రోధాయ తురం తురగమేధయాట్ । సమన్తాత్పృథివీం సర్వాం జిత్వా యక్ష్యతి చాధ్వరైః ॥ ౩౭ ॥ తస్య పుత్ర
శ్శతానీకో యాజ్ఞవల్క్యాత్త్రయీం పఠన్ । అస్త్రజ్ఞానం ❁ పరం జ్ఞానం శౌనకాత్పరమేష్యతి ॥ ౩౮ ॥ స

సూత,అత- స్తత్పుత్రో ఽర్జునపుత్రస్సన్నపి,స బభ్రువాహనః-పుత్రికాసుతః మాతామహసుత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తవ పరీ
క్షిత-స్తాతః పితా,అభిమన్యు,రర్జునా-త్సుభద్రాయా,మజాయతే,తి రాజానం ప్రతి శుకోక్తిత్వాత్తవేత్యుక్తం,అభిమన్యుం విశిన
ష్టి-సర్వా,నతిరథాన్ జితవా నితి తథా,వీరః,తతః అభిమన్యో,రుత్తరాయాం,భవాన్ త్వం, జాతో ఽసి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కురుషు దు
ర్యోధనాదిషు వినష్టేషు సత్సు క్రుద్ధస్య-ద్రౌణేరశ్వత్థామ్నః,బ్రహ్మాస్త్రతేజసా తత్ప్రయుక్తబ్రహ్మాస్త్రతేజసా - దగ్ధో ఽపీతి
శేషః,త్వం కృష్ణస్య భగవతో ఽనుభావేన సజీవస్సప్రాణో-ఽన్తకాన్మృత్యో-ర్మోచితో ఽసి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ హే తాత రాజన్
తవ-తనయాస్తు-ఇమే-జనమేజయః పూర్వో జ్యేష్ఠో యేషాం-తే-శ్రుతసేనో-భీమసేన-ఉగ్రసేనశ్చ , ఇతి చత్వారః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁
తత్ర జనమేజయాదీనాం భావినం వృత్తాన్తం వంశం చాహ॥ జనమేజయ స్త్విత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ త్వాం తక్షకా , న్నిధ
నం-ప్రాప్తం-విదిత్వా-సత్వత్పుత్రో జనమేజయః రుషా,యుక్త,సర్పయాగసంబన్ధిన్యగ్నౌ,సర్పాన్, హోష్యతి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁
కిం కృత్వా-కావషేయం-తురం తురసంజ్ఞం-పురోధాయ పురోహితం కృత్వా - తథా,తురగమేధై రశ్వమేధై ర్యక్ష్యతీతి తథా-
భవితా,కథం యష్టే త్యత్రాహ-సర్వతః-పృథివీం-సర్వాన్నృపాన్,జిత్వా అశ్వమేధై-ర్యక్ష్యతి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తస్య జనమేజయ
స్య-పుత్రశ్శతానీకో-భవితా-స చ - యాజ్ఞవల్క్యా,త్త్రయీం వేదం , పఠన్ అధీయానః ,కృపాత్కృపాచార్యాత్-అస్త్రజ్ఞా
నం - శౌనకాత్తు - పరం జ్ఞానం ఆత్మపరమాత్మజ్ఞానం , ఎష్యతి ప్రాప్స్యతి , - క్రియాజ్ఞానమితి పాఠే - శౌనకాదస్త్రజ్ఞా
నాది త్రయం లప్స్యత ఇత్యర్థః - తత్ర - క్రియాజ్ఞానం యజ్ఞాదికర్మానుష్ఠానోపయుక్తం జ్ఞానమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత్పు

౩౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ క్రియాజ్ఞానం

త్రశ్శతానీకపుత్రః - సహస్రానీకః - తస్మాత్తు - అశ్వమేధజః - తస్యాప్యశ్వమేధజస్యాపి, అసీమకృష్ణో భవితా తత్సుతః అసీమకృష్ణసుతః - నిశ్చక్రుః ॥ ౩౯ ॥ తస్య తన్నామ్నిమిత్తమాహ ॥ గజాహ్వయే హాస్తినపురే, నద్యా గఙ్గయా - హృతే నాశితేసతి, తతో నిష్క్రమ్య, కౌశామ్బ్యాం - సాధుయథాతథా - వత్స్యతి వాసంకరిష్యతి, తతో నిశ్చక్రోరుక్తః - తత ఉక్తాచ్చిత్రరథః - తస్మాచ్ఛుచిరథః - ఉక్తస్తతో రథస్తస్మాత్తస్మాచ్చిత్రరథస్సుత ఇతి పాఠాన్తరమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్మాచ్చిత్రరథాద్వృష్టిమాన్ - తస్య వృష్టిమతః - సుషేణో - మహ్యాః పతిస్సుతో, భవితా - తస్య సుషేణస్య, సునీథో - భవితా, తస్యచ - నృచక్షుః - యత యస్మాన్నృచక్షో - స్సుఖీనలో, భవితా ॥ ౪౧ ॥ సచ - పారిప్లవస్సుత యస్య, తథాభూతః - తస్మాత్పారిప్లవా - న్మేధావి, సచ, సునయ ఆత్మజో యస్య, తథాభూతః, యద్వా - పారిప్లవాత్సునయస్తస్యాత్మజో - మేధావీత్యర్థః తస్మా - న్నృపంజయ - స్తస్మాచ్చదూర్వ - స్తతశ్చ - నిమిర్జనిష్యతి ॥ ౪౨ ॥ నిమేర్బృహద్రథ - స్తస్మాద్బృహద్రథా - చ్ఛతానీకః - సుదాసజః బృహద్రథాత్సుదాస - స్తస్మా - చ్ఛతనీకో, జనిష్యత ఇత్యర్థః - శతానీకా - ద్దుర్దమన - స్తస్య దుర్దమనస్య, అపత్యం పుత్ర స్తు, వహీనరః ॥ ౪౩ ॥ తస్య - దణ్డపాణ స్తస్య తు - నిధి - స్తస్య నిధేః - క్షేమకో - నృపో - భవితా - తే - దేవం - బ్రహ్మక్షత్రస్య బ్రహ్మక్షత్రకులయో, ర్యోనిః కారణభూతో - వంశస్సోమవంశః - దేవై, ఋషిభిశ్చ, సత్కృతః అనుగృహీతః ॥ ౪౪ ॥ కిలౌయుగే - క్షేమకం - రాజానం, ప్రాప్య క్షేమకపర్యన్త ఏవానువృత్త ఇత్యర్థః - తతే - స్సంస్థాం సమాప్తిం - ప్రాప్స్యతి ॥ అజమీఢ

హస్రానీక స్తత్పుత్ర స్తతశ్చైవాశ్వమేధజః ॥ అసమకృష్ణ స్తస్యాసీన్నిశ్చక్రు స్తత్సుతో నృతః ॥ ౩౯ ॥ గజాహ్వయే హృతే నద్యా కౌశామ్బ్యాం సాధువత్స్యతి ॥ ఉక్త స్తతశ్చిత్రరథ స్తస్మాచ్ఛుచిరథస్సుతః ॥ ౪౦ ॥ తస్మాచ్చ వృష్టిమాం స్తస్య సుషేణోఽథ మహీపతిః ॥ సునీథ స్తస్య భవితా నృచక్షుర్యత్సుఖీనలః ॥ ౪౧ ॥ పరిప్లవసుత స్తస్మాన్మేధావీ సునయాత్మజః ॥ నృపంజయ స్తతో దూర్వ స్తిమి స్తస్మాజ్జనిష్యతి ॥ ౪౨ ॥ నిమేర్బృహద్రథ స్తస్మాచ్ఛతానీక స్సుదాసజః ॥ శతానీకాద్దుర్దమన స్తస్యాపత్యం వహీనరః ॥ ౪౩ ॥ దణ్డపాణిర్నిధి స్తస్య క్షేమకో భవితా నృపః ॥ బ్రహ్మక్షత్రస్య వై యోనిర్వంశో దేవర్షిసత్కృతః ॥ ౪౪ ॥ క్షేమకం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ ॥ అథ మాగధరాజానో భావినో యే వదామి తే ॥ ౪౫ ॥ భవితా సహదేవస్య మార్జారిర్యచ్ఛ్రుతశ్రవాః ॥ తతో యుతాయు స్తస్యాపి నిరమిత్రోఽథ తత్సుతః ॥ ౪౬ ॥ సునక్షత్ర స్సునక్షత్రాద్బృహత్సేనోఽథ కర్మజిత్ ॥ తతశ్శ్రుతఞ్జయో విప్రశ్శుచి స్తస్య భవిష్యతి ॥ ౪౭ ॥ క్షేమోఽథ సువ్రత స్తస్మాద్ధర్మనేత్రశ్శ్రుత స్తతః ॥ దృఢసేనోఽథ సుమతిస్సుబలో జనితా తతః ॥ ౪౮ ॥ సునీథస్సత్యజిదథ విశ్వజిచ్చ పురఞ్జయః ॥ ఏతే బార్హద్రథా భూపా భావ్యా స్సాహస్రవత్సరాః ॥ ౪౯ ॥ **

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అనోస్సభానరశ్చక్షుః పరోక్షశ్చ త్రయస్సుతాః ॥ సభానరాత్కాలనాభస్సృఞ్జయ స్తత్సుత

పౌత్రస్య సంవరణస్య సుతః, కురు స్తస్య పరీక్షిదాదయశ్చత్వార - స్తత్ర పరీక్షిదనపత్య ఉక్తః, సుధనుర్జహ్నుర్వంశా వుక్తౌ, నిషధస్యత్వనుక్త ఏవ, తత్రైవ - సుధనుర్వంశ్యస్య బృహద్రథస్యైకో వంశో జగుర స్త ఉక్తః, అన్య స్తు, శ్రుతశ్రవః పర్యన్తః - ఇదానీం శ్రుతశ్రవః పితామహాత్సహదేవాన్మగధాధిపతేర్భవిష్యతో వంశ్యాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ మగధరాజానః మగధదేశాధిపతీన్ - భావిన - స్తే తుభ్యం - వదామి ॥ ౪౫ ॥ సహదేవస్య జరాసన్ధసుతస్య - మార్జారియః - భవితా భవిష్యతి తతో మార్జారేయా - చ్ఛ్రుతశ్రవాః - తతః శ్రుతశ్రవసః - అయుతాయు - స్తస్యాపి, నిరమిత్ర - స్తత్సుతః నిరమిత్రసుత, స్సునక్షత్రః, సునక్షత్రాత్తు - బృహత్సేనో - భవితా, అథ బృహత్సేనాత్, కర్మజిత్ - తతః కర్మజితః, శ్రుతఞ్జయః - తస్య, శుచి, ర్నామ, విప్రో - భవిష్యతి ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ తస్య శుచేః, క్షేమో నామ - రాజన్యః - అథ క్షేమా - త్సువ్రతః - తస్మా, త్సువ్రతా - ద్ధర్మనేత్రః, శ్రుతః ప్రఖ్యాతః, తతో ధర్మనేత్రా, ద్దృఢసేనః, అథ దృఢసేనా, త్సుమతిః - తతస్సుమతే, స్సుబలో, జనితా జనిష్యతి ॥ ౪౮ ॥ తత, స్సునీథః - అథ సునీథా - త్సత్యజిత్ - తస్మా, ద్విశ్వజిత్ - తస్మాచ్చ, పురఞ్జయః, త ఏతే - సర్వే, బార్హద్రథాః బృహద్రథవంశ్యాః సహస్రవత్సరాన్తం, భావ్యాః భావినః - తతః పశ్చా - ద్బార్హద్రథో - వంశ - స్సంస్థా - మేష్యతీతి భావః ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ॥

తదేవం యయాతేః పుత్రాణాం పఞ్చమస్య పూరోర్వంశోఽధ్యాయత్రయేణానుక్రాన్తః ॥ ఇదానీం చతుర్థస్య వంశమనుక్రామతి ॥ అనోరితి కర్ణస్య జగతీపతేరిత్యన్తేన ॥ అనోర్యయాతిపుత్రస్య చతుర్థస్య - సభానరాదయ - స్త్రయ - స్సుతా, జజ్ఞిరే - తత్ర సభానరాత్కాలనాభ - స్తత్సుతః కాలనాభసుతః, సృఞ్జయ, స్తతో - జనమేజయః, తత్పుత్రో జనమేజయపుత్రో మహా

శాల-స్తస్య-మహామనాః తస్యతూ-శీనర - స్తితిక్షుశ్చేతి-ద్వావాత్మజౌ ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ తతో-శీనరస్యాత్మజా-శ్శిబిప్రభృతయ-శ్చత్వారః-తత్ర-శిబేర్వృషదర్భాదయ-శ్చత్వారఏవా-త్మజా, బభూవుః-తితిక్షోరుశీనరానుజస్యతు-వృషద్రథః-తతో వృషద్రథా,ద్ధేమః-అథహేమా-త్సుతపాః - సుతపస స్తు-బలిః ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్యబలేః - క్షేత్రేకళత్రే-దీర్ఘతమసా హోతునా-అఙ్గాదిసంజ్ఞికా-స్సింహాదిసంజ్ఞకాశ్చమహీక్షితోభూపా-జజ్ఞిరే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తతాఙ్గతః అఙ్గాత్-ఖనపానో-జజ్ఞే-తస్మాద్దివిరథః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తస్యసుతో-ధర్మరథో-జజ్ఞే-యస్యధర్మరథస్య,చిత్రరథో- జాత-స్సచా - ప్రజోఽనపత్య-స్సఏవ,చిత్రరథో-రోమపాదఇతి-ఖ్యాతఃప్రసిద్ధఃతస్మైరోమపాదాయా - ప్రజాయ, తస్యసఖా - దశరథః ॥ శాన్తాంనామ,స్వస్య,కన్యాం, ప్రాయచ్ఛద్దదౌ-తాం-చకన్యా - మృశ్యశృఙ్గ-ఉవాహఉపయేమే , కోఽసావృశ్యశృఙ్గఇత్యపేక్షాయాంతంవిశినష్టి. యం,హరిణ్యాస్సుతం,విభాణ్డకాదుత్పన్నం-దేవేపర్జన్యేఅవర్షతిసతి-వృష్ట్యర్థం-రామాగణికాః, నాట్యాదిభి-రుపాహార్యై - రానిన్యుః-సఋష్యశృఙ్గ ఇత్యర్థః-కథందశరథఃస్వకన్యామదాదిత్యత్రాహ ॥ సత్వితి ॥ సతుదశరథః-మరుత్వతఃఇష్టింమరుద్దేవతాకామిష్టిం,నిరుప్యానపత్యస్య-రాజ్ఞోరోమపాదస్య,సఖ్యాద్ధేతోః-స్వాం,కన్యాం , శాన్తాఖ్యా,మదాత్ - యేనదశరథద త్తేనశాన్తారూపేణాపత్యేన-అప్రజోఽపిరోమపాదః,ప్రజాంలేభేసుప్రజాబభూవేత్యర్థః॥రోమపాదాత్తు-చతురఙ్గః-తత్సుతశ్చతురఙ్గసుతః-పృథులాక్షః ❁ ॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥ ❁ తత్సుతాఃపృథులాక్షసుతాః,బృహద్రథాదయ-స్త్రయః,తత్రా,ద్యాద్బృహద్రథా

స్తతః ౧ ॥ జనమేజయ స్తస్యపుత్రో మహాశాలో మహామనాః । ఉశీనర స్తితిక్షుశ్చ మహామనస ఆత్మజౌ ॥ ౨ ॥ శి
బిర్వనః క్రిమిర్దర్పశ్చత్వారోశీనరాత్మజాః । వృషదర్భస్సువీరశ్చమద్రః కేకయ ఆత్మజాః ॥ ౩ ॥ శిబేశ్చత్వారఏ
వాసం స్తితిక్షోశ్చ వృషద్రథః । తతో హేమోఽథ సుతపా బలిస్సుతపసోఽభవత్ ॥ ౪ ॥ అఙ్గవఙ్గకళిఙ్గాద్యాస్సిం
హపుణ్డ్రాన్ధ్రసంజ్ఞికాః । జజ్ఞిరే దీర్ఘతమసా బలేః క్షేత్రే మహీక్షితః ॥ ౫ ॥ చక్రుస్స్వనామ్నా విషయాన్షడిమా
న్ప్రాచ్యకాంశ్చ తే । ఖనపానోఽఙ్గతో జజ్ఞే తస్మాద్దివిరథ స్తతః ॥ ౬ ॥ సుతో ధర్మరథో యస్య జజ్ఞే చిత్రరథోఽ
ప్రజాః । రోమపాద ఇతి ఖ్యాత స్తస్మై దశరథస్సఖా ॥ ౭ ॥ శాన్తాం స్వకన్యాం ప్రాయచ్ఛదృశ్యశృఙ్గ ఉవాహ
తామ్ । దేవేఽవర్షతి యం రామా ఆనిన్యుర్హరిణీసుతమ్ ॥ ౮ ॥ నాట్యసఙ్గీతవాదిత్రైర్విభ్రమాలిఙ్గనాదిభిః ॥ సతు
రాజ్ఞోఽనపత్యస్య నిరుప్యేష్టిం మరుత్వతః ॥ ౯ ॥ ప్రజామదాద్దశరథో యేన లేభే ప్రజాః ప్రజామ్ । చతురఙ్గో
రోమపాదాత్పృథులాక్షస్తు తత్సుతః ॥ ౧౦ ॥ బృహద్రథో బృహత్కర్మా బృహద్భానుశ్చ తత్సుతాః । తతో బృ
హన్మనా స్తస్మాజ్జయద్రథ ఉదాహృతః ॥ ౧౧ ॥ విజయ స్తస్య సంభూత్యాం ధృతి స్తస్య ధృతవ్రతః । సత్యకర్మా
ఽభవ త్తస్య పుత్రశ్చాధిరథ స్తతః ॥ ౧౨ ॥ యోఽసౌ గఙ్గాతటే క్రీడన్మఞ్జూషాన్తర్గతం శిశుమ్ । కున్త్యాఽపవిద్ధం
కానీనమనపత్యోఽకరోత్సుతమ్ ॥ వృషసేనస్సుత స్తస్య కర్ణస్య జగతీపతేః ॥ ౧౩ ॥ ద్రుహ్యోస్తు తనయో బభ్రు
స్సేతు స్తస్యాత్మజ స్తతః । ఆరబ్ధ స్తస్య గాన్ధార స్తస్య ఘర్మ స్తతో ఘృతః ॥ ౧౪ ॥ ఘృతస్య దుర్మద స్తస్మాత్ప్రచే
తా స్తత్సుతాశ్శతమ్ । మ్లేచ్ఛాధిపతయోఽభూవన్నుదీచీం దిశమాశ్రితాః ॥ ౧౫ ॥ తుర్వసో స్తు సుతో వహ్నిర్వ
హ్నేర్భార్గోఽథ భానుమాన్ । సుభాను స్తత్సుతోఽస్యాపి కరన్ధమ ఉదారధీః ॥ ౧౬ ॥ మరు త్త స్తత్సుతోఽపుత్రః

ద్బృహన్మనాః,తస్మాద్బృహన్మనసః , జయద్రథ,ఉదాహృతః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్యజయద్రథస్య,సంభూత్యాంభార్యాయాం విజయః-తతోవిజయా,ద్ధృతి - రజాయత , తతోధృతేః,ధృతవ్రతః , తస్యధృతవ్రతస్య , సత్యకర్మాత-తస్సత్యకర్మణో,రథః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తంవిశినష్టి॥ యోఽసౌరథఃకున్త్యాపాణ్డోర్భార్యయా - కానీనంకన్యావస్థావస్థితాయాస్స్వస్యాఃజాతం అపవిద్ధంత్యక్తం-మఞ్జూషాయాంనిక్షిప్యేతి శేషః,శిశుం,మఞ్జూషా న్తర్గతంపెటికాయాంస్థితం-కర్ణాఖ్యంగఙ్గాతటే,క్రీడన్ననపత్యస్సన్,సుత-మకరో,త్సరథఇత్యర్థః-తస్యరథేనస్వీకృతస్యకర్ణాఖ్యస్య-జగతీపతేరఙ్గాపాలస్య,సుతో,వృషసేనః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథయయాతే స్తృతీయపుత్రస్యద్రుహ్యో-ర్వంశమనుక్రామతి॥ద్రుహ్యోశ్చేతిద్వాభ్యాం॥ద్రుహ్యో,ర్బభ్రుః,తస్యబభ్రో,రాత్మజ,స్సేతు, స్తతస్సేతో,రారబ్ధ, స్తస్యతు,గాన్ధారః,తస్యగాన్ధారస్య,ఘర్మ-స్సుత, స్తతోఘర్మా-ద్ఘృతో,జజ్ఞే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఘృతస్య,సుతో,దుర్మద, స్తస్మాద్దుర్మదా,త్ప్రచేతా,జజ్ఞేప్రచేతస్సుతా స్తు,శతం, తేచో,దీచీం,దిశ,మాశ్రితాస్సన్తో,మ్లేచ్ఛానా,మధిపతయో-బభూవుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథయయాతిసుతస్యద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రామతి॥తుర్వసో స్త్వితిద్వాభ్యాం॥ తుర్వసో,స్సుతో-వహ్నిః,వహ్నే స్తు,భార్గః అథభార్గా-ద్భానుమాన్,తత్సుతోవహ్నిమత్సుతః-సుభానుః , అస్యాపిసుభానోరపి,కరన్ధమః,సచ-ఉదారాధీర్మహాతథాభూత్ః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కరన్ధమసుతో-మరు త్త-స్సచా-పుత్రస్సన్,పౌరవంపూరోర్వంశజాతం-దుష్య న్తం-పుత్ర-మన్వభూత్ ప్రాప్తవాన్-తంస్వీకృతవానిత్యర్థః,సచదుష్య న్తః , రాజ్యకాముకస్సన్-స్వవం

శంజనకవంశమేవ-భేజేఅన్వవర్తత ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ అథయదోర్వంశంవక్తుంప్రతిజానంస్తత్రశుశ్రూషాముత్పాదయతి-యయాతేరితిద్వాభ్యాం - హేనరర్షభయయాతేః,జ్యేష్ఠఃపుత్రః,తస్యయదోః,వంశం,వర్ణయామ్యనుక్రమిష్యామి , కథంభూతం,మహాపుణ్యంవదతాంశృణ్వతాంచనృణాంపుణ్యావహంపాపహరంచ*॥౧౮॥*తస్యపాపహరత్వమేవసహేతుకముపపాదయతి॥యదో - ర్వంశం - శ్రుత్వా , నర - స్సర్వైః - పాపైః , ప్రముచ్యతేనిస్సృక్తోభవతి , యత్రయదోర్వంశే - భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః పరమాత్మా , నరస్యాకృతిరివఆకృతిరాకారోయస్య - తథాభూతో , ఽవతీర్ణః , శ్రీకృష్ణరూపేణేతిభావః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ యదో , స్సూనవస్సుతా - స్స హస్రజిదాదయ , శ్చత్వారః , శ్రుతాఃవిశ్రుతాః , తత్రచతుర్ణాం మధ్యే,ప్రథమాత్మజః,ప్రథమస్యసహస్రజితః,ఆత్మజః-శతజిత్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తత్సుతాశ్శతజిత్సుతాః,మహాహయాదయస్త్రయః,తత్ర,హైహయస్యసుతో,ధర్మః,తతోధర్మా-న్నేత్రో-జజ్ఞే,సచ-కున్తేఃపితా-సోఽపికున్తిరతిప్రసిద్ధఇతిభావః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కున్తేర్నేత్రాపరనామధేయా - త్సోహంజి-రభూత్ - తతో-మహిష్మాన్ - తతశ్చ-భద్రసేనకః - భద్రసేనకస్యతు-దుర్మదో-ధనకశ్చే-తి,ద్వౌపుత్రౌ - తత్రధనకఃకృతవీర్యసూఃకృతవీర్యంసుషువేఇతితథా-కృతవీర్యస్యపితేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ నకేవలంకృతవీర్యసూరేవ-కింతు - కృతాగ్న్యాదయోఽపిత్రయస్తదాత్మజాః - ధనకస్యాత్మజాఃకృతవీర్యాదయశ్చత్వారోధనకస్యాత్మజాఇత్యర్థః- తత్రకృతవీర్యసుతోఽర్జునఃకార్తవీర్యఇతిప్రసిద్ధః-సచ-సప్తానాంద్వీపానాం - ఈశ్వరోఽధిపతి-ర్బభూవ-తంవిశినష్టి-హరేరంశావతారరూపా - ద్దత్తాత్రేయా-త్ప్రాప్తో - యోగః-గుణాఅణిమాదయశ్చ-యేన-సః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ కిం

పుత్రంపౌరవమన్వభూత్ । దుష్యన్తంసపునర్భేజేస్వవంశంరాజ్యకాముకః॥ ౧౭ ॥ యయాతేర్జ్యేష్ఠపుత్రస్య యదోర్వంశంనరర్షభ । వర్ణయామిమహాపుణ్యంసర్వపాపహరంనృణామ్॥ ౧౮ ॥యదోర్వంశంనరశ్శ్రుత్వా సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే । యత్రావతీర్ణోభగవాన్పరమాత్మానరాకృతిః ॥ ౧౯ ॥ యదోస్సహస్రజిత్క్రోష్టుర్నలోరిపురితిశ్రుతాః । చత్వారస్సూనవస్తత్రశతజిత్ప్రథమాత్మజః॥ ౨౦ ॥ మహాహయోవేణుహయోహైహయశ్చేతితత్సుతాః । ధర్మస్తుహైహయసుతోనేత్రఃకున్తేఃపితాతతః ॥ ౨౧ ॥ సోహఞ్జిరభవత్కున్తేర్మహిష్మాన్భద్రసేనకః । దుర్మదోభద్రసేనస్యధనకఃకృతవీర్యసూః ॥ ౨౨ ॥ కృతాగ్నిఃకృతవర్మాచకృతౌజాధనకాత్మజాః।అర్జునఃకృతవీర్యస్యసప్తద్వీపేశ్వరోభవత్ ॥ దత్తాత్రేయాద్ధరేరంశాత్ప్రాప్తయోగమహాగుణః ॥౨౩॥ ననూనంకార్తవీర్యస్యగతింయాస్యన్తిపార్థివాః । యజ్ఞదానతపోయోగైశ్శ్రుతవీర్యజయాదిభిః ॥ ౨౪ ॥ పఞ్చాశీతిసహస్రాణిహ్యవ్యాహతబలస్సమాః । అకరోదర్జునోరాజ్యంహరించైవాన్వహంస్మరన్ ॥ ౨౫ ॥ అనష్టవిత్తస్మరణోబుభుజేఽక్షయ్యషడ్వసు। తస్యపుత్రసహస్రస్యపఞ్చైవోర్వరితామృధే ॥ ౨౬ ॥ జయధ్వజశ్శూరసేనోవృషణోమధురూర్జితః । జయధ్వజాత్తాళజఙ్ఘస్తస్యపుత్రశతంత్వభూత్॥ ౨౭ ॥క్షత్రంయత్తాళజంఘా

బహునా-సర్వేపార్థివాస్సంభూయాపి - యజ్ఞాదిభిః,శ్రుతాదిభిశ్చ-కార్తవీరస్య - గతింప్రకారంసామ్యం-నూనంధ్రువం-నయాస్యంతి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ కించా,వ్యాహతంబలంయస్య-సోఽర్జునఃపఞ్చాశీతిసహస్రాణి-సమాఃవర్షాణి-రాజ్య-మకరోత్-కథంభూతః-హరిందత్తాత్రేయ-మనుస్మరన్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ కించ,అనష్టమవినాశం-విత్తం-యేన-తథావిధం-స్మరణం-యస్య-తథా-యస్యస్మరణాద్వినష్టమపివిత్తంపునర్లభ్యతేతథాభూతఇత్యర్థః , అక్షయ్యం-షడ్వసుషడిన్ద్రియవిషయసుఖం-బుభుజే-తస్యకార్తవీర్యస్య-యే-త్పుత్రాణాంసహస్రం - తస్యతత్ర-జయధ్వజాదయః-పఞ్చైవమృధేయుధి-ఉర్వరితాఃఅవశేషితాః-ఇతరేతుభార్గవరామేణహతాఇత్యర్థః-తత్రజయధ్వజా-త్తాలజఙ్ఘః-తస్యతాలజఙ్ఘస్యతు-పుత్రశత-మభూత్ ❀ ॥ ౨౬-౨౭ ॥ ❀ యచ్ఛబ్దస్యాకం-తాలజఙ్ఘాఖ్యం - క్షత్రంక్షత్రియాః-ఔర్వస్యఋషే-స్తేజసా - ఔర్వతేజఉపబృంహితేనసగరేణేత్యర్థః-ఉపసంహృతంవినాశితమ్ - తేషాంతాలజఙ్ఘపుత్రాణాం - జ్యేష్ఠోవీతిహోత్రః,తస్యసుతోమధుః-స్మృతఃప్రఖ్యాతః - మధోస్సుతసువృష్ణిఃప్రఖ్యాతః - నకేవలంవృష్ణిరేవ-అపితువృష్ణిర్జ్యేష్ఠోయస్మిన్తత్పుత్రాణాంశతం-తస్యమధోరాసీదిత్యర్థః-వృష్ణిఃపుత్రోమధోస్స్మృతఃఇతిపాఠాన్తరం-తదా-తేషాంతాలజఙ్ఘపుత్రాణాంజ్యేష్ఠ-స్సుతోవీతిహోత్ర , స్తస్యతు-మధు,స్తస్యచ-వృష్ణి-రిత్యన్వయః-ఇతరత్పూర్వవత్-యతో - మధోఃకులంమాధవాఖ్యంక్షత్రకులం-ప్రవృత్తం-యస్యమధోః-వృష్ణిజ్యేష్ఠం-పుత్రశత-మభూదిత్యర్థః - వృష్ణిజ్యేష్ఠమిత్యనేనపుత్రశతస్యాపివృష్ణ్యాఖ్యత్వమభిప్రేతమ్ ॥యదువంశజత్వాద్యాదవాఖ్యత్వంతదేతదాహ ॥ మాధవాఇతి ॥ మధోఃపుత్రాస్సర్వే,మాధవాఃమాధవనామానః-మధోః ప్రసూతత్వాదితిభావః-వృష్ణ

యః వృష్ణిః జ్యేష్ఠత్వాదితి భావః. హే రాజన్-యాదవాశ్చ, యదువంశజత్వాదితి భావః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఏవం యదోః జ్యేష్ఠపుత్రస్య వంశ ఉక్తః, అథ ద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రామతి॥ యదుపుత్రస్యేత్యాదినా ॥ యదుపుత్రస్య, క్రోష్టోః-పుత్రో-వృజినవాన్-తతో వృజినవతః శ్వాహితః, అతః శ్వాహితాత్, ఉరుశఙ్కుః " అభిభూ స్తత్కుశేకుర్వ ,, ఇతి పాఠాన్తరం-తదా-తత్తస్మాదభిభువః కుశేకురిత్యర్థః, తస్యతు-చిత్రరథః తతశ్చిత్రరథా-చ్ఛశిబిన్దురభూత్-తం విశినష్టి, మహాయోగీ-మహాన్ భాగో యస్య సః-మహాన్, గుణై రితి శేషః, చతుర్దశ-మహారత్నాని తత్తజ్జాతి శ్రేష్ఠాని యస్య సః-తానిచ, మార్కణ్డేయపురాణే దర్శితాని " గజవాజిరథస్త్రీషునిధిమాలామ్బరద్రుమాః । శక్తిపాశమణిచ్ఛత్రవిమానానిచతుర్దశ ,, ఇతి, చక్రవర్తీ సప్తద్వీపాధిపతిః-అపరాజితః జయీ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ✽ తస్య శశిబిన్దోః సంబన్ధినాం-పత్నీసహస్రాణాం-దశానాం-భార్యాయుత స్యేత్యర్థః-తేషాం, ప్రత్యేకం లక్షలక్షమిత్యేవం, తాసు-మహాయశాః-శ్శశిబిన్దుః-పుత్రాణాం-దశలక్షసహస్రాణి-జనయామాస ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ పృథుశ్రవాః-పృథుకీర్తిః - పృథుయశాః, ఇత్యాదయః-షట్ప్రధానాః శ్రేష్ఠాః-యేషాం, తేషాం మధ్యే, యో-ధర్మో నామ-తస్య ధర్మస్య, ఉశనా-సుతః-సచ-హయమేధశతస్య, యాట్ యష్టా ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తత్సుతః, ఉశనసుతో-రుచకః-తస్య, పఞ్చాత్మజాః-ఆసన్-తాన్-శృణు-తానేవాహ, పురుజిచ్చ, రుక్మశ్చ-రుక్మేషుశ్చ-పృథుశ్చ-జ్యామఘశ్చ-ఇతిసంజ్ఞినః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ తత్ర, జ్యామఘః, శైబ్యాయాః, పతిః-రప్రజః అపుత్రస్సన్, భార్యాభయాదన్యాం, భార్యాం, నావిన్దత్ నలేభే, ఏవం స్థితే, సః కదాచిచ్ఛ

ఖ్యా మార్వతేజో ✽ పసంవృతమ్। తేషాం జ్యేష్ఠో వీతిహోత్రో వృష్ణిః పుత్రో ✽ మధుస్స్మృతః॥ ౨౮ ॥ తస్య పుత్రశతం త్వాసీద్వృష్ణిజ్యేష్ఠం యతః కులమ్। మాధవా వృష్ణయో రాజన్యాదవా శ్చేతిసంజ్ఞితమ్ ॥ ౨౯ ॥ యదుపుత్రస్యచ క్రోష్టోః పుత్రో వృజినవాంస్తతః । † శ్వాహితోఽతో ✽ రుశఙ్కుర్వై తస్య చిత్రరథస్తతః ॥ ౩౦ ॥ శశిబిన్దుర్మహాయోగీ మహాభాగో మహానభూత్ । చతుర్దశమహారత్నశ్చక్రవర్త్యపరాజితః॥ ౩౧ ॥ తస్య పత్నీసహస్రాణి దశాసన్మహాయశాః । దశలక్షసహస్రాణి పుత్రాణాం తాస్వజజనత్ ॥ ౩౨ ॥ తేషాం తు షట్ప్రధానానాం పృథుశ్రవస ఆత్మజాః । ధర్మో నామోశనా తస్య హయమేధశతస్య యాట్ ॥ ౩౩ ॥ తత్సుతో రుచకస్తస్య పఞ్చాసన్నాత్మజాః శృణు। పురుజిద్రుక్మరుక్మేషుపృథుజ్యామఘసంజ్ఞితాః॥ ౩౪ ॥ జ్యామఘస్త్వప్రజో ✽ ప్యన్యాం భార్యాం శైబ్యాపతిర్భయాత్। నావిన్దచ్ఛత్రుభవనాద్భోజ్యాం కన్యామహార ✽ షీత్ ॥ ౩౫ ॥ రథస్థాం తాం నిరీక్ష్యాహ శైబ్యా పతిమమర్షితా। కేయం కుహక మత్స్థానం కథమారోపితేతి వై ॥ ౩౬ ॥ స్నుషా తవేత్యభిహితే స్మయన్తీ పతిమబ్రవీత్ । అహం వన్ధ్యాసపత్నీ చ స్నుషా మే యుజ్యతే కథమ్॥ ౩౭ ॥ జనయిష్యసి యం రాజ్ఞి తస్యేయ ముపపత్స్యతే। అన్వమోదత సా విశ్వేదేవాః పితర ఏవ చ ॥ ౩౮ ॥ శైబ్యా గర్భమధాత్కాలే కుమారం సుషువే శుభమ్ । స విదర్భ ఇతి ప్రోక్త ఉపయేమే స్నుషాం సతీమ్ ॥ ౩౯ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

త్రూన్నిర్జిత్య - తేషాం, భవనాత్, కాఞ్చిత్, కన్యాం , భోజ్యాం భుజిష్యాం - ఉపభార్యార్థమితి యావత్ , అహార్షీ దానిన్యే ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ రథస్థామితి॥ రథస్థితాం, తాం కన్యా-మాలోక్య-శైబ్యా- అమర్షితా సతీ, పతిం జ్యామఘమాహ-కిమితి, హే కుహక వఞ్చక, మత్స్థానం-మదుపవేశస్థానం -ఇయం-కథ-మారోపితేతి ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ తత స్తస్యా భయా-జ్జ్యామఘః-తవస్నుషే-యమానీ తే-త్యుక్తే సతి, పతిం, స్మయన్తీ సతీ, శైబ్యో-వాచ-కిమితి, అహం-వన్ధ్యా-అసపత్నీ, అవిద్యమానా సపత్నీ యస్యాః స్తథాభూతా చ-అతో, మేమమ-స్నుషా , కథం-యుజ్యేత ఉపపద్యేతేతి ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ తత స్తాం జ్యామఘ ఆహ॥ హే రాజ్ఞి, త్వం, యం పుత్రం-జనయిష్యసి-తస్యే-యం-భార్యా సతీ-ఉపపత్స్యతే - తవస్నుషా భవిష్యతీతి-తత స్సా శైబ్యా - అన్వమోదత తద్ధై వేత్యఙ్గీ చకార - తదా భార్యాభయప్రకమ్పమానస్విన్న సర్వాఙ్గస్య రాజ్ఞః ప్రాణసఙ్కటమాలోక్యానుకమ్పితాస్తేన పూర్వం బహుకాలమారాధితాః - విశ్వే-దేవాః - పితరశ్చ-తథాస్త్విత్య-న్వమోదన్త ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ తత శ్చదేవతాప్రసాదేన జనయిష్యసీతి వచన ముహూర్త గుణేన నివృత్త రజస్కాపి-శైబ్యా-గర్భ-మధాద్ధృతవతీ-తత-స్సా-ప్రాప్తకాలే - శుభలక్షణం-కుమారం, సుషువే-సచ కుమారో-విదర్భ-ఇతి ప్రోక్తః - ప్రఖ్యాతః-తత-శ్శైబ్యా-స్నుషా - ముపయేమే ఉపయమయామాస జ్యామఘస్య మహిమా తు పరాశరాదిభిరుక్తః-యథోక్తం " భార్యావశ్యాస్తు యే కేచిద్భవిష్యన్తి తథామృతాః । తేషాం వై జ్యామఘః శ్రేష్ఠ శ్శైబ్యాపతిరభూన్నృపే ,, తి ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

---

౨౮ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ మధోస్స్మృతః. ౩౦ ॥ శ్లో † పా ॥ అభిభూస్తత్కుశేకుర్వై.

తస్యాం శైబ్యయా వివాహితాయాం కన్యాయాం-విదర్భో-నామ్నా కుశః, క్రథశ్చేతి ద్వౌ పుత్రౌ, వజనయత్, తత, స్తృతీయం, రోమపాదాఖ్యంచ, తస్యామేవా-జనయత్, కథంభూతం, వైదర్భకులం నన్దయతీతి తథాభూతమ్ ॥ ౧ ॥ రోమపాదస్య, సుతో బభ్రుః, తస్మాత్తు, క్రతు, రజాయత, తత్సుతః క్రతుసుతః, కుశికః, తస్మాత్కుశికాత్, చ్చేదిః-తత శ్చేదే-శ్చైచ ద్యాదయః దమఘోషాదయో, నృపా-జజ్ఞిరే ॥ ౨ ॥ క్రథస్య విదర్భసుతస్య తు-పుత్రః, కున్తిః, రభూత్, తస్య కున్తేః, వృష్ణిః, అద, తస్మా, న్నిర్వృతిః, విధృతిరితి పారాన్తరం, తతో నిర్వృతేః, దశార్హాఖ్యః, తస్య దశార్హస్య తు సుతో, వ్యోమః, తతో వ్యోమా, జ్జీమూతః, తస్య జీమూతస్య, వికృతిః-యస్య వికృతే, స్సుతః భీమరథః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ తత స్తీమరథా, న్నవరథః, పుత్రో, జాతః, తతో నవరథా, ద్దశరథః, తతో దశరథా, చ్ఛకునిః-తతః-కరంభ ఇత్యర్థః తదాత్మజః కరమ్భాత్మజః దేవరాతః ॥ ౫ ॥ తస్య దేవరాతస్య, సుతో దేవక్షత్ర, స్తతో, మధు, స్తతశ్చ, కురువశః, తతః కురువశా, త్పురుహోత్ర, స్తస్య, సాత్వతః, పుత్రో బభూవ ॥ ౬ ॥ సాత్వతస్య తు-భజమానశ్చ, భజిశ్చ, దివ్యశ్చ, వృష్ణిశ్చ, దేవావృధశ్చా, న్ధకశ్చ, మహాభోజశ్చ, ఇతి, సప్త, సుతాః, హే మారిష-పరీక్షిత్ ఏవమారిష ఇతి నామాన్తరమ్ ॥ ౭ ॥ తత్ర, భజమానస్యై, కస్యాం చ-పత్న్యాం, నిమ్లోచ్యాదయ, స్త్రయః, అన్యస్యాంచ పత్న్యాం, శతజిదాదయ, స్త్రయ ఏవ, సుతాః ॥ ౮ ॥ హే ప్రభో, దేవావృధస్య సాత్వతస్సుతస్తు,

శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్యాం విదర్భోఽజనయత్పుత్రౌ నామ్నా కుశక్రథౌ। తృతీయం రోమపాదంచ వైదర్భకులనన్ద
నమ్॥ ౧॥ రోమపాదసుతో బభ్రుర్బభ్రోః క్రతురజాయత। కుశిక స్తత్సుత స్తస్మాచ్చేదిశ్చైద్యాదయో నృపాః ॥ ౨॥
క్రథస్య కున్తిః పుత్రోఽభూద్వృష్ణి స్తస్యాథ నిర్వృతిః। తతో దశార్హో నామాఽభూ త్తస్య వ్యోమస్సుత స్తతః॥ ౩॥
జీమూతో వికృత స్తస్య యస్య భీమరథస్సుతః ॥ ౪ ॥ తతో నవరథః పుత్రో జాతో దశర స్తతః । కరమ్భశ్శకునేః పు
త్రో దేవరాత స్తదాత్మజః ॥ ౫ ॥ దేవక్షత్ర స్తత స్తస్య మధుః కురువశ స్తతః । పురుహోత్రో ఽభవత్పుత్ర స్తస్యా
భూత్సాత్వత స్తతః ॥ ౬॥ భజమానో భజిర్దివ్యో వృష్ణిర్దేవావృధోఽన్ధకః । సాత్వతస్య సుతాస్స ప్తమహాభోజశ్చ
మారిష। ౭ । భజమానస్య నిమ్లోచిః కిఙ్కణో వృష్ణిరేవచ । ఏకస్యామాత్మజాః పత్న్యామన్యస్యాంచ త్రయస్సు
తాః॥ ౮ ॥ శతజిచ్చ సహస్రజిదయుతజిదితి ప్రభో। బభ్రుర్దేవావృధసుత స్తయోశ్శ్లోకౌ పఠన్త్యమూ॥ ౯ ॥ యథైవ
శృణుమో దూరాత్సంపశ్యామ స్తథాఽన్తికాత్ । బభ్రుశ్శ్రేష్ఠో మనుష్యాణాం దేవై ర్దేవావృధస్సమః॥ ౧౦॥
పురుషాః పఞ్చషష్టిశ్చ షట్సహస్రాణి చాష్టచ । యోఽమృతత్వమనుప్రాప్తా బభ్రోర్దేవావృధాదపి॥ ౧౧ ॥ మహా
భోజోఽతిధర్మాత్మా భోజా ఆస న్తదన్వయే । వృష్ణేస్సుమిత్రః పుత్రోఽభూద్యుధాజిచ్చ పరన్తప॥ ౧౨ ॥ శిని
స్తస్యానమిత్రశ్చ నిమ్నోఽభూదనమిత్రతః । సత్రాజితః ప్రసేనశ్చ నిమ్నస్యాథా సతుస్సుతౌ॥ ౧౩ ॥ అనమిత్ర
సుతో హ్యన్యశ్శిని స్తస్య చ సత్యకః । యుయుధానస్సాత్యకిర్వై జయ స్తస్య కుణి స్తతః॥ ౧౪ ॥ యుగన్ధరోఽనమి

బభ్రుః, తయోః పితృపుత్రయోః దేవావృధబభ్రోః, శ్లోకౌ మాహాత్మ్యసూచకౌ, ఇమౌ శ్లోకౌ, పఠన్త్యుర్వ్యా ఇతి శేషః ॥ ౯ ॥ శ్లోకావేవ దర్శయతి॥ యథైవేతి ॥ యథైవ, దూరా, చ్ఛృణుమః, యాదృశగుణవిశిష్టౌ, దేవావృధబభ్రూ, దూరా-చ్ఛృణుమః శ్రుతవన్తో వయం, అన్తికాత్సమీపేఽపి, తాదృశావేవ, తౌ-పశ్యామ, ఇత్యార్యాణాం-ఉక్తిః, కీదృశావిత్యాహ, బభ్రురితి-మనుష్యాణాం మధ్యే, బభ్రుః, శ్రేష్ఠః, దేవావృధస్తు, దేవైస్తుల్యః ॥ ౧౦ ॥ తయోః ప్రభావమేవ దర్శయతి । పురుషా ఇతి॥ బభ్రో-ర్దేవావృధాదప్యుపశ్రుత్య, తద్వంశజాః, పురుషాః, పఞ్చషష్ట్యధికచతుర్దశసహస్రసఙ్ఖ్యాకా, స్తే, సద్యస్తయోః, ప్రభావా దమృతత్వముక్తిం-ప్రాప్తా ఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ మహాభోజా-స్సాత్వతస్తు, అతిధర్మాత్మా, తస్య మహాభోజస్యాన్వయే ఏవం శ్చ, భోజా భోజాఖ్యా, నృపా, ఆసన్ జజ్ఞిరే, వృష్ణేస్తు, పుత్ర, స్సుమిత్రో, ఽభూత్, యుధాజిచ్చ, వృష్ణేః పుత్రో-బభూవ-హే పర న్తప ॥ ౧౨ ॥ తస్య యుధాజితః, శిని, రనమిత్రశ్చేతి, ద్వౌ-జాతౌ, తత్రా, నమిత్రా, న్నిమ్నో, ఽభవత్, అథ నిమ్నస్య, సత్రాజితః, ప్రసేనశ్చేతి, ద్వౌ, సుతా, వాసతుః ॥ ౧౩ ॥ తథా, ఽన్యస్యాం భార్యాయాం, అనమిత్రస్యైవ, యోఽన్య, స్సుత శ్శినిర్నామ-తస్య, సుత, స్సత్యకః, సాత్యకిస్సత్యకసుతస్తు, యుయుధానః, తస్య యుయుధానస్య, జయః, తతో జయా, త్కుణిః ॥ ౧౪ ॥ తతో, యుగన్ధరః, తథా, అనమిత్రస్యైవా, న్యస్యాం, పుత్రః-పృశ్నిః-వృజినవానితి పారాన్తరం తతః పృశ్నేః-గాన్దిన్యాం శ్వఫల్క, శ్చిత్రకశ్చేతి, ద్వౌ, సుతౌ, తత్ర, శ్వఫల్కాత్-గాన్దిన్యాం భార్యాయాం-ద్వాదశ, సుతా, అక్రూరాదయో-విశ్రుతాః ప్రఖ్యాతా, బభూవుః, అక్రూరః ముఖ్యో యేషామిత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః, తతోఽక్రూరాదితిరిక్తాద్వా

దశ, తాన్దర్శయతి, అసఙ్గ ఇతి ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ తేషామసఙ్గాదీనాం, స్వసా భగినీ, సుసారేత్యాఖ్యాయస్యాస్సా, తత్ర తౌ, కూరస్య, సుతౌ- దేవవానుపదేవశ్చేతి ద్వావేవ ॥ ఏవం చిత్రరథస్య శశిబిన్దోరారభ్య కోఽన్వయ ఉక్తః ॥ అథాన్వయాన్తరమాహ ॥ చిత్రరథాత్మజా ఇతి ॥ యథా- శశిబిన్దుశ్చిత్రరథస్యాత్మజ- స్తథాఽన్యేపి, చిత్రరథాత్మజాః, పృథుశ్చ- విదూరథ ఆద్యో యేషాం తే చ- బభూవుః, బభూవుః, సాత్వతసుతస్య వృష్ణేరన్వయమనుక్రామతి ॥ వృష్ణినన్దనా ఇత్యాది ॥ కుకురాదయో, వృష్ణేః, నన్దనాః, తత్ర, వృష్ణేస్సుతస్యేతి శేషః, కుకురస్య, తనయో, విలోమా- తతో విలోమ్నః కపోతరోమా, అథాత్- యస్య చ కపోతరోమ్ణ, స్తుమ్బురుస్సఖా, బభూవ, స కపోతరోమాఽభవదిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ అథాన్ధకస్య సాత్వతసుతస్యాన్వయమాహ ॥ అన్ధకాదితి ॥ అన్ధకా, ద్దున్దుభిః, అన్ధకా ఇతి ప్రథమాన్తపాఠస్తూచితః తత్ర- తథా చిత్రరథాత్మజా ఇత్యస్య శశిబిన్దోరారభ్య తేఽఉక్తాస్స్వే చిత్రరథవంశజా ఇత్యర్థః, పృథ్వాదయస్తు, వృష్ణినన్దనాః, తత్ర “పృథుర్విపృథుధన్యాద్యా,, ఇతిపాఠే- ఆదిశబ్దేన విదూరథోఽప్యుక్తః- అతఏవ- తత- శ్శూరో విదూరథాదితి వక్ష్యమాణనిర్దేశోపపత్తిః- కుకురాదయశ్చత్వారస్సాన్వయా అన్ధకసుతా ఇత్యర్థః, తథా చాహ పరాశరః “ కుకురభజమానశుచికమ్బలబర్హిషాద్యా స్తథాఽన్ధకస్య పుత్రా,, ఇతి- తస్య కపోతరోమ్ణ -దున్దుభిరిత్యర్థః- తస్య దరిద్యోత స్తస్మా- త్పునర్వసు- స్తస్య పునర్వసో- రాహుకః- అహుకీ నామ- కన్యా చ- ఆహుకస్యాత్మజౌ తు- దేవకశ్చో- గ్రసేనశ్చే- తి- ద్వౌ- తత్ర- దేవకస్యా- త్మజాః- దేవవదాయ- శ్చత్వా

త్రస్య పృశ్ని ః పుత్రోఽపర స్తతః ॥ శ్వఫల్కశ్చిత్రకశ్చైవ గాన్దిన్యాం తు శ్వఫల్కతః ॥ ౧౫ ॥ అక్రూరప్రముఖా అసన్పుత్రా ద్వాదశ విశ్రుతాః ॥ అసఙ్గస్సారమేయశ్చ మృదుకో మృదుపచ్ఛివః ॥ ౧౬ ॥ వర్మదృగ్ధృష్టవర్మా చ క్షత్రోపేక్షోఽరిమర్దనః । శత్రుఘ్నో గన్ధమాదా హ్యాః ప్రతిబాహుశ్చ ద్వాదశ ॥ ౧౭ ॥ తేషాం స్వసా సుసారాఖ్యా ద్వావకూరసుతావపి । దేవవానుపదేవశ్చ తథా చిత్రరథాత్మజాః ॥ ౧౮ ॥ పృథుర్విదూరథాద్యాశ్చ బహవో వృష్ణినన్దనాః । కుకురో భజమానశ్చ శుచిః కమ్బలబర్హిషః ॥ ౧౯ ॥ కుకురస్య సుతో వహ్నిర్విలోమా తనయస్తతః । కపోతరోమా తస్యాథాత్సఖా యస్య చ తుమ్బురుః ॥ ౨౦ ॥ అన్ధకాద్దున్దుభిస్తస్య దరిద్యోతః పునర్వసుః । తస్యాహుకశ్చాహుకీ చ కన్యా ద్వావాహుకాత్మజౌ ॥ ౨౧ ॥ దేవకశ్చోగ్రసేనశ్చ చత్వారో దేవకాత్మజాః । దేవవానుపదేవశ్చ సుదేవో దేవవర్ధనః ॥ ౨౨ ॥ తేషాం స్వసారస్సప్తాసన్ధృతదేవాదయో నృప । శాన్తిదేవోపదేవా చ శ్రీదేవా దేవరక్షితా ॥ సహదేవా దేవకీ చ వసుదేవ ఉవాహ తాః ॥ ౨౩ ॥ కంసస్సునామా న్యగ్రోధః కహ్వశ్శఙ్కుస్సుభూస్తథా । రాష్ట్రపాలో విసృష్టశ్చ తుష్టిమానౌగ్రసేనయః ॥ ౨౪ ॥ కంసా కంసవతీ కఙ్కా శూరభూ రాష్ట్రపాలికా । ఔగ్రసేనా దుహితరో వసుదేవానుజస్త్రియః ॥ ౨౫ ॥ శూరో విదూరథాదాసీద్భజమానస్సుతస్తతః । శిమిస్తస్మాత్స్వయంభోజో హృదీకస్తత్సుతో మతః ॥ దేవబాహుశ్శతధనుః కృతవర్మేతి తత్సుతాః ॥ ౨౬ ॥ దేవమీఢస్య శూరస్య మారిషా నామ పత్న్యభూత్ । తస్యాం స జనయామాస దశ పుత్రానకల్మషాన్ ॥ ౨౭ ॥ వసుదేవం దేవభాగం దేవశ్రవసమానకమ్ । సృఞ్జయం శ్యామకం కఙ్కం శమీకం వత్సకం వృకమ్ ॥ ౨౮ ॥ దేవదున్దుభయో నేదు

రః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ తేషాం చతుర్ణాం- స్వసారో భగిన్యః- ధృతదేవా ఆదిర్యాసాం తాః- శాన్తిదేవాదయః- ధృతదేవయా సహ సప్త- బభూవుః తాశ్చ కన్యాః- వసుదేవ- ఉపయేమే ॥ ౨౩ ॥ ఔగ్రసేనయః ఉగ్రసేనస్య సుతాః- కంసాదయో- నవ ॥ ౨౪ ॥ కంసాప్రభృతయ- శ్చతస్రః ఔగ్రసేనాః ఉగ్రసేనాజ్జాతాః- దుహితరః- తాశ్చ- వసుదేవానుజానాం దేవభాగాదీనాం వక్ష్యమాణానాం, స్త్రియో భార్యాః ॥ ౨౫ ॥ విదూరథాచ్చిత్రరథాత్మజా- ద్వృష్ణిసుతాద్వా విదూరథా, చ్ఛూరో- జజ్ఞే- తత్సుత శ్శూరసుతస్తు- భజమానః తతః భజమానా- చ్ఛిమిః, తస్మాచ్ఛిమేః- స్వయంభోజః- తత్సుత స్స్వయంభోజసుతో- హృదీకః- తత్సుతాః హృదీకసుతాః- దేవబాహ్వాదయ- స్త్రయః ॥ ౨౬ ॥ అయమేకశ్శూరస్యాన్వయ ఉక్తః- అథ వంశాన్తరమాహ ॥ దేవమీఢస్యేతి ॥ దేవమీఢసుతస్య- శూరస్య- మారిషా నామ- పత్నీ- బభూవ- అత్ర దేవమీఢస్యేతి విశేషణబలా “చ్ఛూరో విదూరథాదాసీ,, దితి పాఠోక్తస్తత్ర గ్రన్థవిదూరథాద్దేవమీఢ- స్తస్మా- చ్ఛూరో జాత ఇతి క్రమో వగన్తవ్యః “కృతవర్మేతి తత్సుతా,, ఇత్యనన్తరగ్రన్థ ఇతి శబ్దః ప్రభృత్యర్థకః- తతశ్చ- తత్ర దేవమీఢస్యాపి సఙ్గ్రహః- తస్య చ దేవమీఢస్య దేవమీఢసుతస్య శూరస్యేత్యర్థః- అయం చ శూరో విదూరథధర్మజాదన్యః- తథా చాహ భగవాన్పరాశరః “ తస్యాపి కృతవర్మశతధనుదేవమీఢాద్యాః పుత్రా బభూవుర్దేవమీఢస్య శూరశ్శూరస్యాపి మారిషా నామ పత్న్యభూత్తస్యాం చాష్టాదశ పుత్రానజనయద్వసుదేవపూర్వా,,నితి, అత్ర తస్యాపీతి వైష్ణవవచనస్య హృదీకస్యాపీత్యర్థః- తస్యాం మారిషాయాం- దేవమీఢ శ్శూరో- అకల్మషాన్శుద్ధా న్వసుదేవాదీ- న్పుత్రా- నజనయత్ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ వసుదేవస్యానకదున్దుభినామ నిర్వక్తుం నిమిత్తమాహ ॥ య

తః దేవదున్దుభయః - ఆనకాశ్చ - యస్యవసుదేవస్య, జన్మని, ప్రాదుర్భావకాలే, నేదుఃదధ్వనుః తత - స్తంవసుదేవ, మానకదున్దుభి రితి - వదన్తి - అనకాదీనాంనాదే హేతుంవదన్తంవిశినష్టి ॥ హరేః కృష్ణస్యావతరిష్యమాణస్య - స్థానమవతరణస్థానభూతమ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ పృథేతి ॥ ఏతేషాంవసుదేవాదీనాం - పృథాప్రభృతయః, పఞ్చ, కన్యకాః, భగిన్యః స్వసారః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత్ర పృథాయాః కన్యావస్థాయాం కర్ణోత్పత్తిప్రకారమాహ ॥ కున్తేరితిపఞ్చభిః ॥ అత్రాయమితిహాసః - కదాచిద్గృహమాగతం దుర్వాససంపృథాపరిచర్యాదినాతోషయామాస, తతశ్చసాతస్మాద్విద్యాం దేవాహ్వానసమర్థామవాప్యపరీక్షార్థంరవిమాజుహావ, తతశ్చాగతంరవిమాలోక్యవిస్మితాయాంతస్యాంగర్భమాధాయరవిర్యయౌ, తత స్తస్యాః కర్ణోజజ్ఞఇతి - సోఽయమత్రోచ్యతే - పితావసుదేవపృథాదీనాంపితా, శూరః - పృథాందుహితరం - సఖ్యు, రపుత్రస్య, కున్తేః కున్తిభోజస్య - దాత్ దుహితృత్వేనదదౌ - సఖ్యురపుత్రస్యేతివిశేషణద్వయందానహేతుపరం - యతః కున్తిభోజాయదత్తా - అతఏవ, పృథాకున్తీతినామాన్తరంలేభేతత - స్సాకదాచి - త్పరితోషితా - ద్దుర్వాససః, దేవహూతిం - దేవఆహూయతేఽనయేతితథా - తాం, విద్యామాప ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తస్యావిద్యాయా - వీర్యపరీక్షార్థంసామర్థ్యపరీక్షార్థం - రవింసూర్యంభువ్యాజుహావ, తదైవోపగతమాగతం దేవంరవిం - వీక్ష్య - విస్మితంమానసంయస్యాస్సా, సూర్యమాహ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ హేదేవ - మేమయా, ప్రత్యయార్థం ప్రత్యభిజ్ఞానార్థం, వీర్యపరీక్షార్థమితియావత్ - ఇయంవిద్యా, ప్రయుక్తా, అత స్త్వం, యాహి - మాం, క్షమస్వ, మదపరాధంక్షమస్వేతి - తతో - రవిరాహ, దేవసన్దర్శందేవతుల్యమమోఘం, మాత్మజంత్వయ్యాధిత్సే ఉత్పాదయితుమిచ్ఛామి, ఆధత్సఇతిత్వ

రానకాయస్యజన్మని । వసుదేవంహరేస్స్థానంవదన్త్యానకదున్దుభిమ్ ॥ ౨౯ ॥ పృథాచశ్రుతదేవాచశ్రుతకీర్తిశ్శ్రుతశ్రవాః । రాజాధిదేవీచైతేషాంభగిన్యః పఞ్చకన్యకాః ॥ ౩౦ ॥ కున్తేస్సఖ్యుః పితాశూరోహ్యపుత్రస్యసుతామదాత్ । సాఽఽపదుర్వాససోవిద్యాం దేవహూతింప్రతోషితాత్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యా వీర్యపరీక్షార్థమాజుహావరవింశుచిః । తదోపాగతందేవంవీక్ష్యవిస్మితమానసా ॥ ౩౨ ॥ ప్రత్యయార్థంప్రయుక్తామేయాహిదేవక్షమస్వభోః । అమోఘం దేవసన్దర్శమాధిత్సేత్వయిచాత్మజమ్ ॥ యోనిర్యథానదుష్యేతకర్తాహం తేసుమధ్యమే ॥ ౩౩ ॥ ఇతితస్యాంసఆధాయగర్భంసూర్యోదివంగతః । సద్యః కుమారస్సంజజ్ఞేద్వితీయఇవభాస్కరః ॥ ౩౪ ॥ తంసాఽత్యజన్నదీతోయేకృచ్ఛ్రాల్లోకస్యబిభ్యతీ । ప్ర❀పితామహస్తామువాహపాణ్డుర్వైసత్యవిక్రమః ॥ ౩౫ ॥ శ్రుతదేవాంతుకారూషో ❀ వృద్ధశర్మాసమగ్రహీత్ । యస్యామభూద్దన్తవక్త్రఋషిశప్తోదితేస్సుతః ॥ ౩౬ ॥ కైకయోధృష్టకేతుశ్చశ్రుతకీర్తిమవిన్దత । సన్తర్దనాదయస్తస్యాంపఞ్చాసన్కైకయాస్సుతాః ॥ ౩౭ ॥ రాజాధిదేవ్యామావన్త్యౌజయసేనోఽజనిష్టహ । దమఘోషశ్చేదిరాజశ్శ్రుతశ్రవసమగ్రహీత్ ॥ ౩౮ ॥ శిశుపాలస్సుత స్తస్యాః కథిత స్తస్యసంభవః । దేవభాగస్యకంసాయాంచిత్రకేతుబృహద్బలౌ ॥ ౩౯ ॥ కంసవత్యాం దేవ ❀ శ్రవసస్సువీర

పహారః - యాపాసిద్ధిఃయద్వా, దేవసందర్శం దేవస్యమమదర్శనం క్లిష్టత్వమార్షం - అమోఘంఫలావినాభూతం, అత - స్త్వయ్యాత్మజ - మాధిత్సే ఇత్యర్థః కన్యాఽహమిత్యత్రాహ । తవ । యోని, ర్యథా, నదుష్యేత, తథా, హంహేసుమధ్యమే, కర్తాకరిష్యామి ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఇతీత్థముక్త్వా, తస్యాంపృథాయాం, గర్భం - సమాధాయ, సూర్యో - దివం, గతః తత - స్సద్యఏవ, కుమారో, జజ్ఞే, సచ, ద్వితీయఇవభాస్కరః భాస్కరతుల్యః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ సాపృథా - లోకస్య, లోకాద్బిభ్యతీసతీ - కృచ్ఛ్రాద్దుఃఖా, న్నదీతోయే । తంకుమార, మత్యజత్, తాంపృథాం - తవ - ప్రపితామహః । సత్యవిక్రమః - పాణ్డురువాహఉపయేమే ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ శ్రుతదేవేతి । శ్రుతదేవాంపృథానుజాం - కరూషసుతో వృద్ధశర్మా - సమగ్రహీదుపయేమ ఇత్యర్థః - వృద్ధశర్మేతిపాఠాన్తరం, శ్రుతకీర్తిం - తత్పదితేస్సుతః - విప్రచిత్తిః కైకేయశ్చ, ధృష్టకేతుశ్చ - అవిన్దతదూషితాంకృతవన్తః చార్షేణసంజగ్మురిత్యర్థః - ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం - తస్యాః అవిన్దితాయాః శ్రుతకీర్తేః, సన్తర్దనాదయః, పఞ్చ - సుతాః కైకయాః కైకేయాజ్జాతా - బభూవుః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❀ రాజాధిదేవ్యాంతు - అవన్త్యః అవన్తైస్సుతః, తస్మాత్ - అవన్తేస్సకాశాదిత్యర్థః - జయత్సేనాఖ్య - స్సుతో, ఽజనిష్టజజ్ఞే, శ్రుతశ్రవసంతు - చేదిరాజో - దమఘోషాఖ్య - స్సమగ్రహీదుపయేమఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తస్యాః శ్రుతశ్రవస - స్సుత, శ్శిశుపాలః - తస్యశిశుపాలస్య - సంభవః ఉత్పత్తిప్రకారః - కథిత, స్సప్తమస్కన్ధ ఇతిశేషః, తదేవంవసుదేవస్యభగినీనాంపతీన్సుతాం, శ్చోక్త్వాఽథ, భ్రాతౄణాంనవానాంపత్నీః పుత్రాంశ్చాహ ॥ దేవభాగస్యేతినవభిః శ్లోకైస్సార్ధైః ॥ దేవభాగస్య, కంసాయాంభార్యాయాం, చిత్రకేతుశ్, బృహద్బలశ్చ, ద్వౌ - సుతౌజాతౌ ❀❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తథా, దేవశ్రవసః - కంసవత్యాంభార్యాయాం, సువీర, ఇషుమాంశ్చ, ఇతి, ద్వౌ సుతౌ, జజ్ఞాతే, కఙ్కాయాం - తు - తద్భార్యాయాంక

కఙ్కాయాం బకః సత్యజిత్పురుజిత్ త్రయో జాతాః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ రాష్ట్రపాల్యాం భార్యాయాం సృఞ్జయో వృషాదీన్ జనయామాస, శ్యామకస్తు శూరభూమ్యాం భార్యాయాం శూరభూత్యామిపాతాన్తరం హరికేశహిరణ్యాక్షౌ, జనయామాస ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ తథా వత్సకోఽపి మిశ్రకేశ్యామప్సరసి బకాదీన్ సుతాన్ నవాజీజనత్ వృకస్తు దూర్వాక్ష్యాం భార్యాయాం పుష్కరసాల్వాదీన్ సుతాన్ ఆదధే ఉత్పాదయామాస ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ శమీకస్తు సుధామని భార్యాయాం సుమిత్రాదీన్ సుతాన్ ఆదధే, ఆనకస్తు కర్ణికాయాం పత్న్యామృతధామజయౌ సుతావాదధే ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ అథ వసుదేవస్య పత్నీః పుత్రాంశ్చాహ ॥ పౌరవీత్యేకాదశభిః ॥ దేవకీప్రముఖం ప్రధానం యాసాం తాః పూర్వోక్తాః పౌరవ్యాదయశ్చ ఆనకదున్దుభేః వసుదేవస్య పత్న్య ఆసన్ బభూవుః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ తత్ర రోహిణ్యాం పత్న్యాం, బలాదీన్ కృపాదీన్ సుతానుపపాదయజ్జనయామాస, తత్ర బలో బలరామః కృపఆదిర్జ్యేష్ఠో యేషాం తాన్ బలాదీన్ సిత్యర్థః బలాదీన్ కృపాదీంశ్చేతి వా ఆదిశబ్దేనానుక్తా అన్యే గ్రాహ్యాః ఏవమగ్రేఽపి ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ భూతఆదిర్యేషాం తే, త ఏతే సుభద్రాదయో ద్వాదశ పౌరవ్యాస్తనయాః ఆదిశబ్దగ్రాహ్యైరుక్తసఙ్ఖ్యాపూర్తిః ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ తథా, శూరాద్యాః నన్దాదయో మదిరాయా, ఆత్మజాః ॥ కౌసల్యాభద్రా తు కేశినమేకమేవ సుతమసూత కథంభూతం కులం నన్దయతీతి తథా ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ తతో వసుదేవాద్రోచనాయాం హస్తహేమాఙ్గదాదయో జాతాః ఇలాయాం తు ఉరువల్కాదీన్, యదుముఖ్యాన్ యాదవశ్రేష్ఠాన్ సుతాన్ అజజనత్ వసుదేవ ఇతి శే

ఇషుమాంస్తథా । బకః కఙ్కాత్తు కఙ్కాయాం సత్యజిత్పురుజిత్తథా ॥ ౪౦ ॥ సృఞ్జయో రాష్ట్రపాల్యాం తు వృషదుర్మర్షణాదికాన్ । హరికేశహిరణ్యాక్షౌ శూరభూమ్యాం తు శ్యామకః ॥ ౪౧ ॥ మిశ్రకేశ్యామప్సరసి బకాదీన్ వత్సనామకః । తక్షపుష్కరసాల్వాదీన్దూర్వాక్ష్యాం వృక ఆదధే ॥ ౪౨ ॥ సుమిత్రాసికపాలాదీనసికస్తు సుధామని । ఆనకః కర్ణికాయాం వా ఋతధామజయావపి ॥ ౪౩ ॥ పౌరవీ రోహిణీ భద్రా మదిరా రోచనా ఇలా । దేవకీప్రముఖా ఆసన్ పత్న్య ఆనకదున్దుభేః ॥ ౪౪ ॥ బలం గదం సారణం చ దుర్మదం విపులం ధ్రువమ్ । వసుదేవస్తు రోహిణ్యాం కృపాదీనుదపాదయత్ ॥ ౪౫ ॥ సుభద్రో భద్రబాహుశ్చ దుర్మదో భద్ర ఏవ చ । పౌరవ్యాస్తనయా హ్యేతే భూతాద్యా ద్వాదశాభవన్ ॥ ౪౬ ॥ నన్దోపనన్దకృతకశూరాద్యా మదిరాత్మజాః । కౌసల్యా కేశినం త్వేకమసూత కులనన్దనమ్ ॥ ౪౭ ॥ రోచనాయామతో జాతా హస్తహేమాఙ్గదాదయః । ఇలాయామురువల్కాదీన్ యదుముఖ్యానజీజనత్ ॥ ౪౮ ॥ త్రిపృష్ఠో ధృతదేవాయామేక ఆనకదున్దుభేః । శాన్తిదేవాత్మజా రాజన్ ప్రశమప్రశ్రితాదయః ॥ ౪౯ ॥ రాజానః కల్పవర్షాద్యా ఉపదేవాసుతా దశ । వసుహంససుధన్వాద్యాః శ్రీదేవాయాస్తు షట్సుతాః ॥ ౫౦ ॥ దేవరక్షితయా లబ్ధా నవ చాత్ర గదాదయః । వసుదేవః సుతానష్టావాదధే సహదేవయా ॥ ౫౧ ॥ పౌరవశ్రుతముఖ్యాంశ్చ సాక్షాద్ధర్మో వసూనివ । వసుదేవస్తు దేవక్యామష్టౌ పుత్రానజీజనత్ ॥ ౫౨ ॥ కీర్తిమన్తం సుషేణం చ భద్రసేనముదారధీః । ఋజుం సమ్మర్దనం భద్రం సఙ్కర్షణమహీశ్వరమ్ ॥ ౫౩ ॥ అష్టమస్తు తయోరాసీత్స్వయమేవ హరిః కిల । సుభద్రా చ మహాభాగా తవ రాజన్ పితామహీ ॥ ౫౪ ॥ యదా యదా హి ధర్మస్య క్షయో

షః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ "దేవకీప్రముఖా ఆసన్ పత్న్యః" ఇత్యనేనోక్తాభ్యోఽన్యా అపి పత్న్య ఆనకదున్దుభేరాసన్నితి సూచితం దేవకోగ్రసేనయోః స్వసౄర్వసుదేవ ఉపయేమే ఇతి చోక్తం పురస్తాత్ ఇదానీం తాస్తత్పుత్రాంశ్చాహ ॥ త్రిపృష్ఠ ఇత్యాదినా ॥ ఆనకదున్దుభేర్వసుదేవస్య ధృతదేవాయాం భార్యాయాం త్రిపృష్ఠ ఏక ఏవ జజ్ఞే ప్రశమప్రశ్రితాదయస్తు శాన్తిదేవాయా ఆత్మజాః ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ కల్పవర్ష ఆదిర్యేషాం తే రాజానస్తు దశ ఉపదేవాయాః సుతాః వసుర్హంసశ్చ సుధన్వాద్యాః సుతాః శ్రీదేవాయాః సుతాస్తు షట్ ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ దేవరక్షితయా వసుదేవస్య భార్యయా గదాదయో నవ పుత్రా లబ్ధాః ప్రసూ ఇత్యర్థః. వసుదేవః సహదేవయా భార్యయా సాధనభూతయా అష్టౌ సుతాన్ పౌరవః శ్రుతశ్చ ముఖ్యో యేషాం తాన్ ఆదధే అజీజనత్ ధర్మో యథా సాక్షాద్వసూనష్టావాదధే తద్వత్ దేవక్యామపి వసుదేవోఽష్టౌ కీర్తిమదాదీన్ పుత్రాన్ అజీజనత్ ✽ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ✽ అహీశ్వరం నాగేన్ద్రమితి సఙ్కర్షణవిశేషణం ఉదారధీరితి వసుదేవస్య ఏవం చైతే కీర్తిమదాదయః సప్త ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ అష్టమం సుతమాహ ॥ అష్టమ స్త్వితి ॥ తయోర్వసుదేవదేవక్యోరష్టమస్సుతస్తు స్వయం హరిరేవ శ్రీకృష్ణరూపేణాసీదవతతార తథా సుభద్రా చాష్టమీ కన్యా తయోర్జజ్ఞే సా చ మహాభాగా మహాభాగ్యశాలినీ హే రాజన్ తవ పితామహీ పితామహస్యార్జునస్య భార్యా ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ అష్టమస్తు సుతో హరిరేవాసీదిత్యుక్తం తత్ర కోఽవాహరేరవతారకాలః, కిం తస్య జన్మనిమిత్తం కిం వాఽస్య జన్మప్రయోజనమిత్యాదిప్రశ్నాన్ పరిహరన్ సఙ్గ్రహేణ తచ్చరిత్రం చాహ ॥ యదేత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ యదా హి యస్మిన్ కాలే హి ధర్మస్య క్షయః పాప్మనోఽధర్మస్యాభ్యుత్థానమితి శేషః,

భవతి,తదాతు,తస్మిన్కాలేతు,భగవానీశో,హరిరాత్మానం,సృజతే,అవతారయతి,యదాహీత్యాదినాతదాత్విత్యన్తేనావతా
రకాలఉక్తః,హరిరిత్యనేనాశ్రితార్తిహరత్వముక్తం,తదేవావతారస్యముఖ్యంప్రయోజనమితిసూచితం-భగవానాత్మానంసృజ
తఇత్యనేనఅవతారదశాయామపిషాడ్గుణ్యపూర్తిరుక్తా,ఈశఇత్యనేనకర్మవశ్యత్వరూపంస్వాతన్త్ర్యముక్తమ్❋॥ ౫౫ ॥❋
తదేవవ్యనక్తి॥ నహీతి ॥ అస్యభగవతః,జన్మనః , కర్మణః , దేవమనుష్యాదిసజాతీయచేష్టాయావా, ఆత్మమాయాంవినా
స్వసఙ్కల్పంవినా- అన్యో-హేతుః-పుణ్యాపుణ్యాదిరూపో-నవిద్యతే - హ్యమపీహపతే-అనేనజన్మకారణంస్వసఙ్కల్పఏవన
తుజీవస్యేవపుణ్యాపుణ్యాదికమిత్యుక్తం , తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి ॥ ఈశస్యప్రకృతిపురుషయోర్నియన్తుః-ననుభృత్యాదీన్ని
యమయన్నపిరాజాదిఃకర్మవశ్యఏవదృష్టఇత్యతో విశినష్టి ॥ ద్రష్టురితి - పుణ్యాపుణ్యాదికర్తౄన్ క్షేత్రజ్ఞాన్ పశ్యతః - నతుపు
ణ్యాపుణ్యాదికంకుర్వతఇత్యర్థః-తత్కర్తుర్హితద్వశ్యతేతిభావః ॥ కథమేకస్సర్వాన్ క్షేత్రజ్ఞాన్ పశ్యతీత్యతో విశినష్టి -పరస్యా
త్మనఇతి-పరమాత్మనఇత్యర్థః-చిదచిదాత్మకంలోకత్రయమప్యన్తః ప్రవిశ్యవ్యాప్యగతైర్ధర్మైరస్పృష్టస్సన్యోఽన్తరాత్మత
యాభిభర్తిసపరమాత్మా,యథోక్తంభగవతా"పరమాత్మేత్యుదాహృతః -యో లోకత్రయమావిశ్యబిభర్త్యవ్యయఈశ్వర,,
ఇతి ॥ భరణమత్రధారకత్వేనచిదచిద్వస్తునోఃకర్మానుగుణంప్రేరణమ్❋॥ ౫౬ ॥❋నన్వవతారదశాయాందేవమనుష్యాదిసజా
తీయచేష్టాంకుర్వన్నప్యయంకేవలంద్రష్టైవ-నతుతత్కర్తేతికథముచ్యతఇత్యతఆహ - యన్మాయేతి ॥ యస్యభగవతః -మా
యాచేష్టితంస్వసంకల్పైకహేతుకంచేష్టితం-త-త్పుంసోజీవస్య - సర్గాద్యర్థమేవ - కాంశ్చి-దుత్పాదయితుం-కాంశ్చి - త్పా
తుం-కాంశ్చిచ్చ-సంహర్తుమేవ-నతు - స్వస్యపుణ్యాపుణ్యాత్యాదిరూపార్థమితభావః - అప్యయోలయః-తర్హి కింజీవసర్గాద్యర్థే
నమాయాచేష్టితేనప్రయోజనం-ప్రత్యుతాన్యానర్థకారిణాచేష్టితేనస్వస్యాప్యనర్థఆపద్యేతేత్యతాహ॥అనుగ్రహఇతి॥మా

భవతిపాప్మనః । తదాతుభగవానీశఆత్మానంసృజతే❋హరిః ॥ ౫౫ ॥ నహ్యస్యజన్మనోహేతుఃకర్మణోవామ
హీపతే । ఆత్మమాయాంవినేశస్యపరస్యద్రష్టురాత్మనః॥ ౫౬ ॥యన్మాయాచేష్టితంపుంసస్స్థిత్యుత్పత్త్యప్య
యాయహి । అనుగ్రహస్తన్నివృత్తేరాత్మలాభాయచేష్యతే ॥ ౫౭ ॥ అక్షౌహిణీనాంపతిభిరసురైర్నృపలా
ఞ్ఛనైః । భువఆక్రమ్యమాణాయాఅభారాయకృతోద్యమః ॥ ౫౮ ॥ కర్మాణ్యపరిమేయానిమనసాఽపిసురే
శ్వరైః ।సహసఙ్కర్షణశ్చక్రేభగవాన్మధుసూదనః ॥ ౬౦ ॥ కలౌజనిష్యమాణానాందుఃఖశోకతమోనుదమ్।
అనుగ్రహాయభక్తానాంస్వంపుణ్యంవ్యతనోద్యశః॥ ౬౦ ॥యస్మిన్సత్కర్ణపీయూషేయశస్తీర్థవరేసకృత్ ।శ్రో

యాచేష్టితరూపోవ్యాపారోఽనుగ్రహఃఅనుగ్రహరూపఏవ - జీవాననుగ్రహీతుమేవచేష్టతఇతియావత్ -చేష్టితస్యానుగ్రహ
రూపతామేవదర్శయతి-తన్నివృత్తేరాత్మలాభాయచేష్యతఇతి ॥ సచమాయాచేష్టితరూపోవ్యాపార - స్తన్నివృత్తేస్సర్గాదిని
వృత్తేః-పశ్చాత్- ఆత్మలాభాయమోక్షాయ - చోఽవధారణార్థః-ఆత్మలాభాయైవేష్యతే - రామకృష్ణాదిరూపేణావతీర్ణే
నభగవతాయేసృష్టాఃపాలితాస్సంహృతాశ్చతేసర్వే తద్దివ్యమఙ్గళవిగ్రహసంబన్ధసహశయ్యాసనభోజనసన్దర్శనాదిభిస్తై
షావసానేముక్తాభవేయురిత్యేవమర్థమేవభగవాంశ్చేష్టతఇత్యర్థః- యద్వా-తచ్చేష్టితమనుగ్రహరూపఏవ-నివృత్తేరాత్మలా
భాయనివృత్తిధర్మపూర్వకాత్మలాభాయైవ - ఇష్యతే-సృష్ట్యాదిసమర్థంమామవలోక్యమత్ప్రాప్తిసాధనంనివృత్తిధర్మంమ
ద్భక్తిరూపమనుష్ఠాయముచ్యేరన్నిత్యేవమర్థంచేష్టతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋అవతారప్రయోజనంహరిశబ్దేనసూచితంవ్యన
క్తి॥ అక్షౌహిణీనామితి ॥నృపాణామివలాఞ్ఛనానియేషాంతైః-నృపవదవభాసమానైరిత్యర్థః-అసురైరాసురసంపత్యాజా
తైః అనేకాక్షౌహిణీసఙ్ఖ్యానాంసేనానాం - పతిశ్శైచ్యాదిభి-రాక్రమ్యమాణాయ-భువఃపృథ్వ్యా - అభారాయభారా
భావాయో-ద్యమఃఅవతారరూపఃకృతః - యేనసః-భువోభారాపహారాయావతీర్ణఇత్యర్థః❋॥ ౫౮ ॥❋తద్దైవచాకరోద
పీత్యాహ ॥ కర్మణీతి ॥ సురేశ్వరైర్బ్రహ్మాదిభిరపి,మనసాప్య - పరిమేయానిఅవితర్క్యాణి,కర్మాణిసఙ్కర్షణసహితో-భగ
వాన్మధుసూదనః శ్రీకృష్ణశ్చక్రే - పూతనాశకటయమళార్జునకేశికువలయాపీడచాణూరముష్టికతోసలకంసచైద్యాదిసంహార
రూపాణికర్మాణీతిభావః❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ప్రధానంప్రయోజనందర్శయతి ॥ కలావితి ॥ కలౌయుగే-జనిష్యమాణానాం-భక్తా
నా,మనుగ్రహాయ- తేషాం-దుఃఖాదికంనుదత్యపనయతీతితథా,త,త్సుపుణ్యంవదతాంశృణ్వతాంచపుణ్యావహం -యశో-వ్య
తనోత్ భూభారహరణస్యసఙ్కల్పమాత్రేణాపిసిద్ధేరిదమేవావతారస్య ప్రధానంప్రయోజనమితిభావః❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋య
శోవితానస్యభక్తానుగ్రహరూపతాందర్శయితుంయశోవిశినష్టి॥యస్మిన్నితి॥సతాంసాధూనాం - కర్ణయోః,శ్రోత్రయోః-పీ
యూషే,అమృతతుల్యే,యస్మిన్,యశోరూపే - తీర్థశ్రేష్ఠే - శ్రోత్రమేవాఞ్జలిఃపానసాధనం,యస్య,సఉప - స్పృశ్యదప్య-ప

స్పృశ్యాచమ్య - కర్మవాసనాఃధునుతే తత్సాన్దర్యాదిగుణాకృష్టచిత్తః కర్మవాసనాఃక్షపయతిముక్తోభవతీత్యర్థః ❁ ॥౬౧॥ ❁ తదేవాహ ద్వాభ్యాం, భోజాదిభిః, కుర్వాదిభిశ్చ, శ్లాఘనీయమీహితం చేష్టితం - యస్య సః , స్నిగ్ధస్సానురాగైః, రీక్షితైరవలోకనైర్ధీరైః-గమ్భీరైః, ర్వాక్యైర్వచోభిశ్చ - విక్రమలీలయా - విక్రమః పాదవిక్షేపస్తద్రూపయా - లీలయాచ - సర్వైరఙ్గైః - రమ్యయా మూర్త్యాచ - నృలోకం రమయామాస ❁ ॥ ౬౨ ॥౬౩ ॥ ❁ మూర్తేస్సర్వాఙ్గరమ్యత్వం సూచయితుంస్థాలీపులాకన్యాయేన తావన్ముఖశోభామాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య శ్రీకృష్ణస్యాననం దృశిభిర్నేత్రైః, పిబన్త్యః, అతితృష్ణయాపశ్యన్త్యః, ముదితాః - నార్యోనరాశ్చ - నతత్రుపుర్నతృప్తాః - నిమేషోన్మేషమాత్రవ్యవధానమప్యసహమానాః నిమేషోన్మేషకర్త్రే - న్నిమేః - కుపితాశ్చ - బభూవుః, ఇత్యర్థః - కుతనయస్యనిమేర్నిమేషాదికర్తృత్వం తచ్చరిత్రఎవోక్తం పురస్తాత్ - కథంభూతమాననం , మకరకుణ్డలాభ్యాం, చారూ, కర్ణౌకపోలౌచ, తైః - సుభగం, సవిలాసో, హాసో, యస్మిన్, నిత్యముత్సవశ్శోభాతిశయో, యస్మిన్ ❁ ॥౬౪॥ ❁ శ్రీకృష్ణచరితంసమాసతోవర్ణయతి ॥ జాతఇతిద్వాభ్యాం ॥ జాతస్తావన్నిజేనరూపేణజాతః, పురుషః , పశ్చాన్నమష్యాకారస్సన్ పితృగృహాత్, రాగృహాత్, వ్రజం, గతః, వ్రజవాసినాం, మేధితావర్ధితాఅర్థాః పురుషార్థాః, యేన - రిపూన్ పూతనాశకటాదీన్ హత్వా, కృతాఃపాణినాగృహీతాః, ఉరువష్షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకాఅష్టౌచరుక్మిణ్యాదయః , దారాఃకళత్రాణి - యస్యసః, తే

త్రాఞ్జలిరుపస్పృశ్యధునుతేకర్మ వాసనామ్ ॥ ౬౧ ॥ భోజవృష్ణ్యన్ధకమధుశూరసేనదశార్హకైః । శ్లాఘనీయేహితశ్శశ్వత్కురుసృఞ్జయపాణ్డుభిః ॥ ౬౨ ॥ స్నిగ్ధస్మితేక్షణోదారైర్వాక్యైర్విక్రమలీలయా । నృలోకంరమయామాసమూర్త్యాసర్వాఙ్గరమ్యయా ॥ ౬౩ ॥ యస్యాననంమకరకుణ్డలచారుకర్ణభ్రాజత్కపోలసుభగంసవిలాసహాసమ్ । నిత్యోత్సవంనతతృపుర్దృశిభిఃపిబన్త్యోనార్యోనరాశ్చముదితాఃకుపితానిమేశ్చ ॥ ౬౪ ॥ జాతోగతఃపితృగృహాద్వ్రజమేధితార్థో హత్వా రిపూన్సుతశతానికృతోరుదారః । ఉత్పాద్య తేషుపురుషః క్రతుభిస్సమీజేహ్యాత్మానమాత్మనిగమంప్రథయఞ్జనేషు ॥ ౬౫ ॥ భూమేర్గురుభరంక్షపయన్కురూణామన్తస్సముత్థకలినాయుధిభూపచక్రమ్ । దృష్ట్వా విధూయవిజయేజయముద్విఘుష్యప్రోచ్యోద్ధవాయపరమంసమగాత్స్వధామ ॥ ౬౬ ॥ ************************************
******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసహస్రికాయాంసంహితాయాం ********
********** పారమహంస్యాం శ్రీవైయాసిక్యాంనవమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః **********

షుదారేషు, సుతానాం, శతాన్యుత్పాద్య , ఆత్మనిగమమాత్మనోనియోగరూపం వేదం, జనేషు , ప్రథయన్ప్రథయితుమితిభావః, క్రతుభి - స్సర్వైః, స్వాత్మానమేవ, సమీజేసమారాధితవాన్ ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ కురూణామన్తఃపరస్పరంసముత్థేన , కలినాకలహేననిమిత్తేన , పృథ్వ్యాః, ఉరుంఅధికం, భరం, క్షపయన్, యుధిసఙ్గ్రామే , భూపానాం, చక్రంసైన్యం, దృష్ట్యైవా, విధూయ, విజయేఅర్జునే, జయ , ముద్విఘుష్యసర్వాన్ జిగాయార్జున ఇత్యేవంవిధముద్ఘోషం కారయిత్వా, పరతత్త్వముద్ధవాయ, ప్రోచ్యఉపదిశ్య, స్వం, ధామస్థానం, వైకుణ్ఠాఖ్య, మగాత్ తేనైవరూపేణయయావిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౬ ॥ ❁ **********

ఇతిశ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేనతచ్చరణకమల పరిచర్యా ప్రసన్న తత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవార్యవిదుషావిరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం , నవమస్కన్ధే , చతుర్వింశోఽధ్యాయః . ****************

నవమస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయనమోనమః

*** సమాప్తశ్చాయంస్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు ***

*********** హరిఃఓంతత్సత్ ***********

